00059982

THE
ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY
Town Hall, Bombay.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 15 June, 2016

IACOBI BRVCKERI

REG. SOC. SCIENT. BEROLIN. MEMBRI

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE

APPENDIX

ACCESSIONES, OBSERVATIONES EMENDATIONES, ILLVSTRATIONES ATQVE SVPPLEMENTA

EXHIBENS

59982

OPERIS INTEGRI

VOLVMEN SEXTVM.

Vol 6

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH

LIPSIAE

IMPENSIS HAERED. WEIDEMANNI ET REICHII

MDCCLXVII.

00059982

PRAEFATIO.

Quod in praefatione nouae editionis hiſtoriae criticae philoſophiae promiſimus, rationem nos Lectori beneuolo reddituros, cur opus in ſe ſpiſſum et prolixum atque voluminoſum noua tractatione ſupplementisque auxerimus, id eo magis non noſtra tantum, ſed Lectoris quoque intereſſe rati cauſſas enumerabimus, quae nobis perſuaſerunt, vt non ſine improbo labore, et ingraueſcentis ſenectutis moleſtia nouam editionem cum ſupplementis in vulgus prodire iuſſerimus. Nempe nouam quidem tam prolixi operis editionem nunquam valde ſperaueramus, praecipue quod poſt editas inſtitutiones ſtrictiores iuuentutis ſtudiis dicatas, et auctiores excuſas, nihil quod valde poſtulari porro poſſet, deſiderari videbamus: annotauimus

tamen, quae inter legendum nobis occurrebant, et clariori luce perfundi poſſe iudicabamus, et vel minus recte ſcripta, vel obſcura et non ſatis euicta, aut monita et reprehenſa a viris doctis erant, et vel limam vel auctarium poſcebant. Quae tamen inter tot labores alios, quibus cingimur, neglecta et abiecta in ſcriniis noſtris iacebant, cum edendi conſilium nunquam concepiſſemus, et memoriae iuuandae cauſſa tantum in literas retuliſſemus. Vbi vero praeter ſpem et expectationem diſtracta Operis H. C. P. editione prima nouam a nobis bibliopolae poſcerent, amicorum conſilia autem et voces eam vehementer vrgerent, et vltimam limam flagitarent, ſchedas noſtras et obſeruationes reſumſimus: cumque plurima eſſent, quae vel emendari vel illuſtrari et explicari clarius, multa quae in vſum Lectoris augeri poſſe videbamus, animum ad recognoſcendam, quam bibliopola meditabatur, editionem adiecimus, eo potiſſimum fine atque ſcopo, vt emendatius et perfectius prodiret opus, cuius primam editionem non ſine aſſenſu et beneuolentia exceperat totque publicis teſtimoniis paſſim comprobauerat orbis literarius. Probe enim experientia docti eramus, diem docere diem, idque ſi vlla in re, certe in hiſtoria philoſophica euenire, cuius ſtudium tot difficultatibus cinctum

emergere

emergere atque perfici non poteſt; niſi ſtrenuus accedat labor, multorum annorum lectio, caſtigataque meditatio quotidie priores labores lambat quaſi et perficiat. Cui fini obtinendo cum ex obſeruationibus noſtris haud pauca, nouae editioni vtilia et proficua accedere poſſe, eſſemus perſuaſiſſimi, manum huius operis augmento admouimus, ſperantes fore, vt hiſtoria philoſophica, non ſine eruditionis diſpendio et iactura hactenus neglecta valde et depreſſa, non inutilem inde acceſſionem et incrementum poſſit capere. Quam rem quanquam ſine improbi laboris patientia non poſſe nos exſequi videbamus, omnem tamen moleſtiam libenter deuorauimus, modo iucundiſſima et vtiliſſima haec literaturae veteris atque recentioris pars, humani intellectus hiſtoria augmenta inde acciperet. Hoc ſcopo nobis propoſito totum opus, licet vaſtum, accurate relegimus et recognouimus, ad omnia attenti, quae vel emendationem poſtulare, vel rectius definiri atque explicari poſſe videbantur. Vnde factum, vt re probe penſitata et ad hiſtoriae leges atque fidem iterum exacta quaedam refingenda, multa certius demonſtranda, plurimis noua et clariora lumina accendenda, breuiora latius extendenda, obſcura illuſtranda, dubia explicanda, maxime vero ſyſtematum expli-

cationes (quod imprimis philoſophia barbarica poſcebat,) clarioribus rationibus confirmandae, obiectiones virorum doctorum ſoluendae et refellendae, nouis autem rationibus complura roboranda; nonnulla, quae in priori editione memoriam noſtram effugerant, vel poſt eam nobis innotuerant, addenda et ſupplenda viderentur. Quo pacto ſpes erat, non inutilem huic operi hiſtorico-philoſophico ſarcinam fore collectionem acceſſionum, obſeruationum et emendationum, augmento nobiliſſimae literaturae partis deſtinatarum, qua et noua lumina accenderentur, et philoſophicae hiſtoriae latifundia amplificarentur, et haberet intellectus humanus, ex quo porro diſcere, et facultates ſuas acuere, immo augere quoque ſcientiarum pomoeria queat. His tandem omnibus acceſſere non iniuſta amicorum monita et deſideria, praeſertim, qui extra Germaniam degunt eiusque linguam non callent, quibus ſubinde nos flagitabant, vt paulo prolixius et diſtinctius pluſcula explicaremus, quae in Germanicis ſcriptis noſtris tantum hominibus obuia, ad quae paſſim prouocauimus, a peregrinis legi et in libris noſtrae literaturae ab ipſis quaeri non poſſunt. Quibus ſe iunxerunt alii expoſtulantes quaſi cum noſtra diligentia, quod ſaepenumero ex rariſſimis, quibus vel noſtram

ſupelle-

ſupellectilem librariam non ſine ſingulari felicitate augere licuit, vel ab amicis ſuppeditata erant, monumentis rarioribus, ſingulares obſeruationes afferentes, nimis parci interdum fuerimus, ea tantum nominando et ad fontes breuitatis cauſſa ablegando, quae *αὐτολεξεὶ* legere cupiebant, illis tamen deſtituti ob raritatem, interdum maximam conſulere non poterant. Quorum aequiſſimis deſideriis cum ſatisfacere ſtatuiſſemus, ea loca haud raro in hac appendice vel ipſis auctorum verbis vel ex verſione fideli adduximus, ſine quibus de propoſito argumento iudicare non licet. Vbi tamen, vt ſcribendi modus certique fines eſſent, ea, quae prolixiora erant, quam vt pagina caperet, libri autem, quamuis magni et voluminoſi vbique occurrerent inſpicique poſſent, vel a ſcopo noſtro longius diſtarent, ad fontes ſuos remiſimus, quod imprimis in hiſtoria philoſophiae exoticae nobis obſeruandum erat, quae vt pauca tantum fragmenta et exilia philoſophiae veſtigia oſtendit, quae magna farragine nugarum ſuperſtitioſarum et ad barbaros ritus pertinentium obruta non ſine inutili et taedioſa prolixitate enarrari poſſunt. Nihil autem eorum, quantum doctrinae et lectionis noſtrae modulus ſuppeditabat, negleximus, quae ex hiſtoria quoque literaria recentiori lucem afferre potuerunt.

fuerunt. Et his quidem ſtudiis hac contentione praeſens nouum hiſtoriae criticae volumen enatum eſt, cui ſi eadem orbis literarii beneuolentia, iiſdemque virorum doctiſſimorum ſuffragiis, quae publicis teſtimoniis et innumeris fere epiſtolis ad nos datis de hoc opere confirmata ſunt, frui licuerit, laeti, integrum, quod neminem ante nos praeſtandum ſuſcepiſſe inter memorabilia ſeculi noſtri referebat ὁ πάνυ HEVMANNVS, hiſtoriae philoſophicae campum ſeculo noſtro aperuiſſe, calamum tandem aliquando in his ſtudiis per L. annos exercitatum et defatigatum ponimus valeque his literarum ſtudiis quaſi dicimus: horasque ſenectutis increſcentis ſacris et diuinis laboribus, quantum licet, deſtinabimus. Gratias autem quantas poſſumus maximas et immortales diuino Numini referimus, quod longam hanc viam et ingredi, et poſt tam longam annorum periodum feliciter abſoluere tandem nos clementer adiuuerit, vitam viresque conſeruauerit, et opus hoc non inutile eſſe ciuitati eruditae iuſſerit. Cuius gratiae, et Lectoris beneuolentiae canos noſtros et labores ſacros atque literarios ſumma qua par eſt deuotione et humanitate commendamus. Scrib. Auguſtae Vindelicorum Idib. Sext. A. S. R. cIↃIↃCCLXVII.

IACO-

IACOBI BRVCKERI
HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE
APPENDIX
ACCESSIONES, OBSERVATIONES, EMENDATIONES, ILLVSTRATIONES, ATQVE SVPPLEMENTA EXHIBENS.

ACCESSIONES
ET OBSERVATIONES AD HISTORIAM CRITICAM PHILOSOPHIAE.

TOM. I.
AD DISSERTATIONEM PRAELIMINAREM.
§. 1. pag. 4. lin. 2.

O*mnem ſui temporis encyclopaediam deſignauit.* Non hoc ita intelligendum, quod in encyclopaediae circulo ipſam ſapientiam concluſerit, quicquid vetuſto tempore paulo ſobrie magis rerum pondera aeſtimabat, et quod artes quoque mechanicas ſapientiae titulo cohoneſtandas eſſe ſtatuerit: ſed totius intellectus humani operationum chorum quaſi quendam inſtituentes, quicquid ad ornandam mentem, etaugendam atque perficiendam ingenii pulchritudinem facere cognouerant, omne illud vno circulo ſapientiae comprehenſum gradibus ſuis veteres diſtinxerunt, et liberarum artium atque diſciplinarum cultura perficiendo, atque praeparando, gradus illos oſtenderunt, quibus ad philoſophiam, et per hanc ad ipſam ſapientiam animus poſſet aſcendere. Vno itaque ſapientiae titulo, non tam organa illa mechanica, quibus teneri quaſi infantum artus coërcentur, προπαιδεύματα ſcilicet primamque literaturam, et poſt hanc liberales artes, ſuperbire poſſe, innuerunt, nec perducere eos animum ad virtutem, ſed expedire tantum, fatente SENECA [a] ſtatuerunt: et *τὰ ἔξωθεν μαθήματα praeparare animum et ad philoſophiam mentes attollere* rati, adiutrices has manus ſapientiae titulo

a) Ep. 88. conf. ep. 89.

non proprio ſed commodato cohoneſtarunt. Enata inde, vbi paulo curatius diſtinguendum erat, diſtinctio inter *προπαιδίαν ἐγκυκλίων μαθημάτων*, *φιλοσοφίαν*, *καὶ σοφίαν*, quae maxime in ſcholis Alexandrinis commendabatur quamque multis argumentis inſtruxerunt, CLEMENS ALEXANDRINVS [b] atque PHILO [c] *πολυμαθείας* laude celeberrimi. Quorum vterque non niſi his praeparationibus ad ſapientiam iter patere contendit, et ad ſacram quoque diſciplinam hos gradus accommodat. Qua in re veterum Pythagoreorum et Platonicorum veſtigia illos preſſiſſe, ex illis cognoſci poteſt, quae ſuo loco diximus [d]. Mereturque imprimis ea de re legi iucunda PHILONIS *περὶ τῆς εἰς τὰ προπαιδεύματα συνόδου* diſſertatio, qua allegoria ab Abrahamo deducta, qui ancillas in thorum receperat, vt familiam augeret, luculenter expoſuit, quo pacto inito quaſi matrimonii vinculo cum his artibus praeparatoriis, velut ancillis, tandem ad legitimum ſapientiae thorum, acceſſus mediante philoſophia pateat [e].

pag. 4. lin. 12. *Sapientum titulo afficientes.* Non obiecti autem ſolius Dei, principiorumque diuinorum contemplandorum cauſſa ita dicti ſunt; ſed reſpexerunt quoque, qui honorabili nomine ſapientiae virorum de rebus coeleſtibus diſſerentium choros cohoneſtabant ad opera diuina, quibus res diuinae totiusque mundi generatio, ortus atque conſtitutio debentur. De his enim eloqui, cum ſublime eſſe et diuinitatis plenum intelligerent, et hac via animum ad vnionem cum fonte ſuo ex quo effluxit, felici *ἀνόδῳ* redire ipſamque ſummam felicitatem conſequi poſſe ſibi promittebant, non altius ſapientiae culmen, quam theogoniae et coſmogoniae conſiderationem eſſe, ſtatuebant. Vnde pulchre CICERO [f] *nec vero Atlas ſuſtinere coelum, nec ſtellatus Cepheus cum vxore, genero, filia, traderetur, niſi diuina coeleſtium cognitio nomen eorum ad errorem fabulae traduxiſſet. A quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione ſtudia ponebant, ſapientes et habebantur, et nominabantur.* Quae ratio eſt, cur notitia ſapientiae barbararum gentium, his potiſſimum capitibus abſoluatur, vt familiarum diuinarum enarrationes atque emanationes, mundique naſcentis et conſtituti rationes exponantur. Et haec potiſſima cauſſa eſt, cur philoſophia barbarica, quamuis tantum non tota traditiua ſit, et rerum tantum ſpiritualium atque diuinorum principiorum explicatione a maioribus accepta abſoluatur, locum tamen capiat in philoſophiae hiſtoria, et vetuſtiſſimae philoſophiae placita, quae theologiam barbaricam et exoticam, ipſamque religionis hiſtoriam et theologumena conſtituunt, ab hiſtoriae philoſophicae tractatione non queant excludi.

pag. 4. lin. 4. a fin. *Ad humanae mentis felicitatem comparandam et augendam aliquid conferre aptum eſt.* Tantum autem abeſt, vt felicitatis humanae

b) Stromat. L. I.

c) De congreſſu quaer. erud. gratia, p. 436 ſeqq.

d) T. I. P. II. L. 2. c. 10. p. 1044. c. 6. p. 670.

e) Comparandus cum his Io. WOWERIVS, de polymath. c. 26. p. 234 ſeqq. quibus dicta latius poſſunt illuſtrari.

f) Tuſcul. L. V.

manae ſcopum atque finem plerique philoſophi excluderent, vt ad hanc vnam potiſſimum reſpexerint, indeque philoſophiae ſtudium commendauerint; idque inde ab aliis artibus diſtinxerint, quod hae quidem non alium habeant finem niſi opus conficiendum, ſola autem philoſophia finem ſuum conſideret, qui ſit veritatis cognitio et honeſtatis virtutisque contemperatio, ex qua vera mentis tranquillitas naſcatur, et deſiderata humanae menti felicitas exſurgat. Quo ſenſu dixit METRODORVS [ff]: *μηδεμίαν ἄλλην πραγμάτων ἐμπειρίαν τὸ ἑαυτῆς τέλος συνορᾶν, ἢ φιλοσοφίαν, nullam aliam rerum experientiam*, (*μηδεμίαν τέχνην* mox vocat) *conſiderare ſuum finem quam philoſophiam*, id eſt obiecto ſuo ad conſtituendum finem ſuum, qui eſt mentis tranquillitas et felicitas, vti. Eleganter de ea re ſapientiſſimus philoſophorum Socrates, cum de conſtituendis philoſophiae limitibus ageret, nullius rationem habendam eſſe voluit, nec diſciplinas atque *μαθήματα* addiſcenda, quae ad bene beateque viuendum non pertinerent. Id quod ſuo loco adductum [g] omnino hic repetendum eſt. Eandem rationem tenuit Epicurus, qui philoſophiam dixit *ἐνέργειαν λόγοις καὶ διαλογισμοῖς τὸν εὐδαιμόνα βίον περιποιοῦσαν, eſſe operationem quae rationibus et diſputationibus vitam parat beatam* [h]. Quod quo pacto ſit intelligendum, malumus CICERONIS verbis explicare, quam noſtris: *philoſophia*, inquit, *nos primum ad Deorum cultum, deinde ad ius hominum quod ſitum eſt in humani generis ſocietate; tum ad modeſtiam magnitudinemque animi erudiuit, eademque ab animo tanquam ab oculis caliginem diſpulit, vt omnia ſupera, infera prima, vltima media videremus* [i]. Immo nec philoſophi illi, qui in veritatis cognitione ſummum bonum poſuere, felicitatem excludere auſi ſunt, cuius exemplum poteſt eſſe Ariſtoteles, qui finem philoſophiae poſuit, in vita perfecta, et felicitatem dixit plenitudinem ex tribus maxime bonis conſtantem, iis nimirum, quae in animo ſunt, tum, quae ad corpus pertinent, ac tandem quae extrinſecus adueniunt [k]. Ipſe etiam, quanquam ſcientiam actioni praeferret, Thaletem tamen et reliquos Ionicae ſcholae viros, ait, fuiſſe *σοφοὺς μὲν, φρονίμους οὐκ*, quod eximia quidem atque admiranda et difficilia ac diuina quaedam callerent, ſed interim bona, humana vtiliaque non quaererent [l]. Pythagoram, Platonem, Cynicos tacemus, ſuis locis dictos. Non itaque primus fuit LEIBNIZIVS, qui felicitatem finem eſſe philoſophiae dixit, quod contendit cel. GOTTSCHEDIVS [ll], ſed veterem ſobriamque definitionem ſeruauit et in luce clariore poſuit. Faſſus hoc eſt MICHAEL HANSCHIVS [m].

ff) Apud SEXT. EMPIRIC. adu. Mathem. L. I. ſ. 61. quem locum pulchre illuſtrat GASSENDVS, Opp. T. I. pag. 3. dignus, qui conſulatur.

g) P. II. L. II. c. 2. §. 4. p. 559. conf. GELLIVS L. XIV. c. 3. XENOPHON. Mem. L. IV. pag. 815.

h) Apud SEXT. EMP. adu. Math. L. XI. ſ. 169. conf. quae dicta ſunt T. I. L. II. c. 13. p. 1255.

i) Tuſc. Quaeſt. L. II.

k) Ita LAERTIVS L. V. ſ. 30. ipſe ARISTOTELES Ethic. L. I. c. 12. τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ. Conf. quae T. I. P. II. L. II. c. 7. p. 836. dicta ſunt.

l) L. I. Rhet. p. 670.

ll) In Prooem. Inſtit. Hiſt. phil.

m) In principiis philoſ. Leibnizii more geom. demonſtratis p. 44. finis enim et felicitas coincidunt.

Ibid. p. 4. not. f. *Eleganter hac de re diſſerit.* Plura quae huc pertinent, veterum philoſophorum loca cumulauit, GASSENDVS [n] qui meretur cum his comparari.

pag. 5. lin. 24. *Exponente* CICERONE. Extat locus Tuſc. Qq. libro quinto, cuius narrationem aliorum quoque ex Veteribus fides confirmat [o].

pag. 6. lin. 6. *Poſtquam totus eruditionis humanae campus in quatuor facultates diuiſus eſt.* Factum id, poſtquam ſeculo octauo poſt C. N. atque nono ſcholae publicae Caroli M. potiſſimum liberali cura atque ſtudio erectae ſunt, cum antea in monaſteriis latuiſſent, et imprimis ſchola Pariſienſis caput coepit erigere. Cum enim in monaſteriorum ſcholis ſeptem hactenus artes liberales traderentur, quibus pars quaedam diſciplinarum philoſophicarum explicabatur [p], publica ſapientiae profeſſione ad academias ſcholaſue publicas traducta, ratio quoque artium liberalium habita eſt, quique eas docebant, artiſtarum nomen acceperunt [q], quod idem ſonat, quod hodie adhuc in promotionibus philoſophicis artium liberalium magiſtri ſiue doctores ſonant. Cum autem in hoc triuii et quadriuii curſu nobiliores philoſophiae partes exularent, Ariſtotelis autem auctoritas Auguſtinum et Caſſiodorum, quos hactenus duces caterua philoſophantium ſecuta erat, expuliſſet, factum inde vt naturalis et moralis philoſophiae praecepta in cathedris traderentur [r]. Quoniam autem callido conſilio ſapientiae cultoribus inculcabatur, non niſi ſeruilem et miniſtram operam reliquis ſapientiae diſciplinis praeſtare philoſophiam [s], quam ex Peripato ab Arabibus acceperant, theologiae, iurisprudentiae, artique ſalutari, diſtingui humanae eruditionis ſiue ſapientiae capita ſumma in quatuor facultates coeperunt, theologicam, iuridicam, medicam, philoſophicam, et ad hanc poſtremam ampliori complexu relatum eſt, quicquid inferioris, quod quidem iudicabant, dignitatis inter diſciplinas referebatur; quo pacto a facultate philoſophica, ne hiſtoria quidem et poëſis excluſae ſunt. Quod quo emolumento vel detrimento factum ſit, alio loco, qui ad hiſtoriam literariam medii aeui pertinet, eſt diſpiciendum et enarrandum, conſulenda autem ſunt celeberrima CONRINGII [ſſ] et IACOBI THOMASII [t] nomina.

Ibid.

n) Syſtem. phil. pronem. c. 2. T. I. Opp. p. 4.

o) DIOG. LAERTIVS, L. I. ſ. 12. EVSEBIVS de praep. eu. L. X. c. 4. QVINTILIAN. L. XII. c. 1. LACTANTIVS L. III. c. 14. quorum loca pulchre illuſtrauit IACOBVS THOMASIVS, progr. 55. de vocabulo philoſophia, edita a filio CHRISTIANO THOMASIO diſſertationum nomine Hal. 1693. p. 647 ſeqq. Dictus autem Pythagoras ſenſu eminentiori philoſophus, quod Porphyrio quoque eueniſſe monet L. HOLSTENIVS ad vit. Pythag. p. 33. ed. Rom.

p) Diximus ea de re ex inſtituto T. III. P. III. L. II. c. 2. p. 195 ſeqq. conf. Obſ. Hal. ſel. T. I. Obſ. IV.

q) Ib. T. VI. Obſ. XIV. p. 122 ſeqq. quae obſeruatio eſt IACOBI THOMASII.

r) Ex inſtituto id a nobis T. III. l. c. p. 678 ſeqq. enarratum eſt.

s) Conf. ill. WOLFIVS Diſſ. de philoſophia non ancillante, quae extat in horis ſubſeciuis Marb. 1729. trim. auct. p. 425 ſeqq.

ſſ) In Antiqq. Academicis, quibus de hoc argumento HEVMANNVS praefationem praemiſit.

t) ll. cc.

Ibid. *Aſcetae quoque philoſophorum nomine inſigniti ſunt.* Legenda ea de re ſunt, quae in tertio hiſtoriae criticae philoſophiae Tomo ex inſtituto diſſeruimus, et quanto id philoſophiae et religionis ſanctioris detrimento euenerit manifeſtum fecimus.

pag. 10. lin. 8. 9. *Ita vt his illa reuera inſeruiant.* Prolixe partitionem philoſophiae ex mente veterum philoſophorum expoſuit SEXTVS EMPIRICVS *adu. math. L. VII.* qui eſt *contra logicos* [u] ad quem illuſtrem locum conferenda eruditiſſimi FABRICII diligentia [x] comparandaque tum quae GASSENDVS ad *inſtitutiones philoſophicas* praefatus [y] copioſe diſputauit, tum quae nos in ſingularum ſectarum hiſtoria diligenter attulimus, quae ſuis locis et capitibus quaerenda ſunt. Multum logomachiae ineſſe huic de philoſophia veterum diuiſione fatebuntur, qui eorum mentem paulo curatius explorant: vtinam ab hac ingenii ſcabie abeſſent, qui philoſophiam tractarunt, recentiores omnes. De ſubdiuiſionibus philoſophiae non aeque ſollicitos fuiſſe veteres, quam qui recentiori, maxime noſtra aetate de augendis diſciplinis philoſophicis curioſius cogitarunt, ex enarratione ſyſtematum veterum in hac philoſophiae hiſtoria facili attentione quilibet poteſt intelligere, et cum noſtrorum temporum curioſitate comparare.

pag. 13. §. 6. lin. penult. *Fatalis ignis plurimam ſcriptorum philoſophicorum partem perdidit.* Ignotum illud bibliothecarum et librorum fatum nemini eſſe poteſt, qui literariam hiſtoriam vel a limine ſalutauit: conſulere autem, qui exempla ſingularia cupit, poteſt ſcripta eorum, qui de libris combuſtis egerunt [z], et imprimis, qui celebriores bibliothecas incendiorum infelicitate in cineres redactas enumerarunt [a]. Nos hoc loco e multis exemplis vnum tantum alterumue in ſcenam adducimus, ex quibus intelligi poteſt, codices philoſophicos praeſtantioris notae, quales imprimis veteres reges inter theſauros ſuos literarios cariſſimos habebant [b], fatali incendio fuiſſe deletos. Bibliothecam Alexandrinam, Ptolemaeorum Aegypti regum immenſa fere et incredibili liberalitate omnis antiquitatis codicibus fuiſſe inſtructiſſimam et refertiſſimam, in quam etiam Attalica Pergamenorum ab Antonio illata eſt, teſtes ſunt veteres omnes, qui regios hos theſauros vel viderunt, vel eorum mentionem fecerunt [c]. His vero praefecti erant magni nominis viri docti, maxime

u) ſ. 1-23. x) p. 370 ſeqq.

y) T. I. Opp. p. 26 ſeqq. Recentiores diuiſiones philoſophiae enarrat Cel. HOLMANNVS, Introd. in phil. vber. P. I. p. 33 ſeqq.

z) Fuſius ea de re in hiſtoria literaria vniuerſali agendum eſt, conſulendaeque tractationes IO. SCHMIDII et GVIL. SCHVZII de combuſtione librorum varii generis, ANDR. WESTPHAL. de libris publica auctoritate combuſtis, et imprimis πολυμαθεστάτου SCHELHORNII diſſertationes duae de libris combuſtis quae in Amoenit liter. T. VII. pag. 75 ſeqq. et T. IX. p. 752 ſeq. extant.

a) Michaelem Neandrum, Ioannem Lomaierum, Thomam Bartholinum, Andream Weſtphalum hoc nomine laudat cel. SCHELHORNIVS l. c. T. VII. p. 79. quibus STRVVIVS, MORHOFIVS aliique, qui hiſtoriam bibliothecariam tractarunt, poſſunt addi.

b) Libros Ariſtoteles ſuos Theophraſto tradiderat, et is Neleo Scepſio, qui Ptolemaeo Philadelpho vendidit. Ita ATHENAEVS dipnoſ. L. I. p. 3.

c) Conſule quaeſo SENECAM de tranquill. c. 9. vt intelligas, quantum oſtentationis reges

Aegy-

maxime philoſophi, inter quos Demetrius quoque Phalereus, eminuit [d], qui his regibus literariae rei, quae apud Graecos florebat, et imprimis philoſophiae Graecanicae ſtudio valde accenſis optimorum codicum Graecorum et imprimis philoſophorum αὐτογράφων magno aere comparandorum auctores fuerunt. Aſt inferali illo incendio, cum Alexandria vrbs in bello Alexandrino a militibus auxiliariis diriperetur, non conſilio quidem, et conſulta opera, fato vero triſtiſſimo inuidendae hae aeuo priſco gazae literariae conflagrarunt, et innumera optimorum codicum copia periit [e]: vnde factum, vt cariores poſtea et rariores eſſent maxime codices philoſophici et immenſo ſtudio Romani imperatores reſarcire damnum et codices philoſophorum, qui aliis locis ſuperſtites erant, colligere ſtuderent, qui in Apollinis templo poſtea ſeruabantur, cuius maxime conſilium debetur Auguſto, qui templo Apollinis in Palatio addidit porticus cum bibliotheca Latina Graecaque, vnde etiam Palatinae dictae ſunt [f]. Quod exemplum alii poſtea imperatores ſecuti ſunt, alio loco vbi hiſtoria aeui Romani literaria enarranda eſt, enumerandi. Verum nec his quoque theſauris ignis pepercit, adeo vt Domitianus, parum cetera liberalia ſtudia in initio imperii curans, opus haberet, bibliothecas incendio abſumtas impenſiſſime reparare, exemplaribus vndique conquiſitis, miſſisque Alexandriam, qui deſcriberent emendarentque [g]. Quamuis enim, quod ſupra dictum, in ea vrbe bibliothecam a Ptolemaeis regibus conquiſitam flammae deuorauerant, fuit tamen praeter illam, alia in Serapeo aedificata [h], quae prioris ſoror vocabatur, et quae Tertulliani adhuc aeuo ſuperfuit [i]: ex quo theſauro deſcripſerunt poſtea codices, qui reſtituendis et augendis bibliothecis operam addixere ſuam. Nec illa tamen fortuna diu fuit laetabilis. Commodo enim imperante Capitolina bibliotheca conflagrauit [k]. Ex quo incendio quamquam libri haud pauci eriperentur, et inſignes illae veteris orbis reliquiae velut ſparſa et disiecta corporis membra colligerentur, effecit tamen Gregorii M. inconſultus et praepoſterus feruor, vt quoscunque libros Palatinus ille Apollo adhuc ſeruauerat, incendio traderentur [l]; quod memorabile deplorandi fati literarii exemplum ſuo loco in hiſtoria philoſophica medii aeui ex inſtituto tetigimus, eiusque veritatem contra Baylii et Barbayracii dubitationes roborauimus [m]. Nec laetiores ſucceſſus habuere imperatorum Byzantinorum de erigendis bibliothecis et colligendis reliquiis literariis conſilia. Quibus

Aegypti in hac bibliotheca colligenda prodiderint. Conf. GELLIVS L. VI. c. 17. conf. LIPSIVS de Biblioth. c. 2. Opp. T. II. p. 1124.

d) Seriem eorum explicat IONSIVS de Script. Hiſt. phil. L. I. c. 18. p. 859. qui conſulendus.

e) GELLIVS l. c. IOSEPHVS Antiq. Iud. L. XII. c. 2.

f) Eam exſtruere Caeſar deſtinauerat, vid. SVETON. in Caeſ. c. 44. perfecit Auguſtus, IDEM in Aug. c. 29.

g) IDEM in Domit. c. 29.

h) EPIPHAN. de ponderibus, et menſ. T. II. p. 168. AMMIANVS L. XXII.

i) In ea ſacros codices Hebraicis literis ſuo tempore aſſeruari, tradit TERTVLLIANVS in Apolog. c. 18.

k) EVSEBIVS in Chron. ad an. 190. OROSIVS L. VII. c. 16. conf. LIPSIVS de Biblioth. c. 7. T. II. Opp. p. m. 1133.

l) IOAN. SARISBERIENSIS nug. curial. L. II. c. 26. p. 125. metal. L. VIII. c. 19. p. 646.

m) T. III. L. II. c. 2. §. 3. p. 560.

Quibus cum primi fuiſſent auctores Conſtantinus magnus, eiusque filius Conſtans [n], et Iulianus quoque maxime in eam rem curam intenderet, vt in vrbe pariter Byzantina, et Antiochiae publicae bibliothecae paterent [o], et a doctiſſimis viris, qui illis praeficiebantur, curarentur [p], ſucceſſoribus aliis ab eo exemplo non deſciſcentibus, fatales tamen flammas effugere non potuere deſtinatae poſteritati diuitiae literariae. Nam et illam bibliothecam Iouianus, concubinis inſtigantibus totam cremauit [q]. Et Baſiliſco tyrannidem exercente, ingens Conſtantinopolitanam vrbem depauit incendium, quod in foro aerario exortum, cum vicinia omni, ipſam quoque baſilicam vna cum bibliotheca abſumſit, in quo incendio centum viginti millia librorum perierunt [r]. Sidus tamen aliquod literis amicum cum exoriretur, ex cineribus reſurgere coepere literae, reſuſcitataque baſilica, et addito virorum doctorum duodecim collegio, qui ſub doctoris cuiusdam, quem oecumenicum appellabant, auſpiciis pereuntes et fugientes literas retraherent, et theſauros literarios iterum colligerent. Reſtitit tamen et priſtino malo inuoluit fati malignitas. Cum enim viri iſti docti Leonis Iſauri ſententiae de tollendis imaginibus ſubſcribere recuſarent, ipſas aedes cum bibliotheca, et doctis iſtis viris noctu comburi iuſſit imperatoris crudelitas [s]. Tandem vt ipſum veteris literaturae iugulum peteretur, et euerteretur, quicquid reliquiarum doctrinae in bibliotheca ſupereſſet, Saracenorum barbaries, ſub Ommiadarum imperio effecit [t]. Qui cum ſecundum Muhammedis legem non niſi Corani lectionem tolerandam eſſe ſtatuerent, adeo in delendis Graecis libris, maxime philoſophorum inſaniuerunt, vt cum Alexandriam expugnaſſent, inque ea vrbe plurimae bibliothecae, propter vetuſtiſſimos codices, qui fatorum crudelitatem euaſerant, vehementer illis commendarentur, ferali conſilio omnes illos per balnea Alexandriae diſpergi atque illis calefaciendis comburi iuſſerint [u]. Quod nec Almamon, princeps

n) Themistivs Orat. B. Conſtantinus tamen magis ad libros ſacros reſpexerat, quos perſecutiones antea ex plerorumque manibus excuſſerant; Conſtans filius latius bibliothecam inſtruxit addito praefecto.

o) Zosimvs ann. L. III. c. 11.

p) Eam Iulianus ex Georgii Cappadocis, aerarii Conſtantinopolitani quaeſtoris bibliotheca ampliſſima, miſere diſcerpta et disiecta collegit, eo quod multa in ea eſſent philoſophica et rhetorica: vid. Ivlian. ep. 9. 36. conf. Allativs de Georgiis, p. 307. et Fabric. Bibl. Gr. Vol. X. p. 600 ſeq. eam Bibliothecam imperator in fano Traiani ab Adriano exſtructo erexerat.

q) Narrat famoſam inſaniam Ioannes Antiochenus, cuius reliquias conſeruauere excerpta Valeſiana p. 845 ſeqq. itemque Svidas in Iouianus T. III. p. 121.

r) Zonaras ann. T. III. in Baſiliſco, p. 43. ed. H. Wolfii, Cedrenvs, et ex his Lipsivs l. c. 3. p. 1128.

s) Zonaras in Leone Iſ. T. III. p. 84 ſeq. qui integer locus legendus eſt, eius enim temporis hiſtoriae literisque multam lucem accendit. Fuiſſe in ea Bibliotheca multos quoque codices humanae ſapientiae τῆς θύραθεν σοφίας, id eſt, philoſophicos monet Zonaras.

t) Vt haec recte intelligantur, legenda ſunt, quae de odio Muhamedis et Saracenorum in Graecas literas et philoſophiam T. III. H. P. I. L. III. c. 2. §. 3. p. 135 ſeqq. diſſeruimus.

u) Abvlpharaivs dynaſt. IX. p. 116. cuius ipſa verba l. c. L. III. c. I. §. 5. p. 30. adduximus. Complures tamen libros Graecos flammis ſubduxit clandeſtina virorum doctorum, qui in exercitu Saracenico degebant induſtria. conf. Freind hiſtoire de la Medecine P. II. p. 5 ſeqq. Non tamen ita priſtina felicitas literis librisque Graecorum philoſophicis rediit. Verſiones enim

ceps cetera literis fauentiſſimus mutauit, ſed factis prius librorum Graecorum, qui ad philoſophiam artesque ſpectabant, verſionibus Arabicis, Graeca αὐτόγραφα igne deleri iuſſit [v]. Ex quo breui ſpecimine, quod ex faſtis literariis veteris mediique aeui valde augeri poſſet, ſi id ageremus, facile iudicari poteſt, vnde magna illa veterum codicum, Graecorum maxime, penuria orta ſit, et quo pacto non philoſophorum modo celeberrimorum αὐτόγραφα maximo olim ſtudio atque cura et immenſis ſumtibus ab imperantibus et proceribus bibliothecis publicis illata amplius non inueniantur, ſed et reliquorum librorum philoſophicorum manu exaratorum ea copia non deprehendatur, quam nos expectare iubebat inſignis veterum in his diſciplinis ſcripto explicandis diligentia. Recentiora exempla, v. c. Scorialenſe, tanquam nota breuitatis cauſſa praeterimus.

§. 6. p. 15. lin. 1. *Ad linguam loquendique modum quam maxime attendendum.* Huius cautelae vſus ampliſſimus eſt in comparatione doctrinarum philoſophicarum non inter ſe modo, ſed quam maxime etiam cum ſcriptura S. et religione Chriſtiana. Seducti enim multi viri docti et in lectione philoſophorum veterum exercitatiſſimi, vocibus et ſententiis haud paucis, quae eandem cum ſcripturae verbis conſonantiam produnt, harmoniam ſibi inueniſſe viſi ſunt inter puriora diuinae reuelationis dogmata et ſyſtemata philoſophorum veterum, quae tamen ſi ſyſtematis ipſius ſenſum et connexionem conſideres, longo alio et deteriori ſenſu, at ſubdola tamen imitatione, falſitatem produnt, et ſtudium gentilium philoſophorum ſuae ſectae placita Chriſtianorum vocibus pingendi et ornandi manifeſtant. Qua in re tum eclecticos Alexandrinos fuiſſe ſedulos deſideratiſſimus Moshemius [x] demonſtratum dedit; et Stoicos ſimilia auſos nugas ſuas iſtis coloribus commendatas vendidiſſe, peculiari tractatione fecimus [y] euidentiſſimum.

Ib. p. 14. lin. vlt. *Suo loco erit manifeſtiſſimum.* Inde vero ratio petenda, cur in philoſophiae hiſtoria, non dogmata tantum philoſophorum, ſed eorum quoque vitae actorumque hiſtoria critico examine expendenda ſit, ſine qua face in intelligendo vero et genuino dogmatum ſenſu ſaepe caecutimus. Quod vt in omni dogmatum hiſtoria cauendum eſt ſollicite, ita mirandum, eſſe viros doctos, qui philoſophorum res ex philoſophiae hiſtoria proſcriptas cupiunt, vnamque dogmaticam conſiderationem poſcunt: quam tamen nemo critica accuratione traditurus eſt, qui non dogmatum natiuitatem et ortum, occaſionem, finem, et aſſertiones partium aduerſarum intellexerit, riteque comparauerit. Ex hoc autem conſtare quoque poteſt, videri interim quaedam minuta et facile

prae-

Arabicae ex Graecis confectae horum vſum adeo ſuppreſſerunt, vt neglectae tantum non omnes euaneſcerent.

v) Leo Afric. de vir. illuſtr. Arab. in Fabricii Vol. XIII. B. Gr. p. 260.

x) Diſſ. de ſtudio ethnicorum Chriſtianos imitandi Syll. Diſpp. ad H. E. pert. Vol. I. p. 331 ſeqq.

y) Miſcell. hiſt. philoſoph. P. I. Obſeru. 9. p. 225 ſeqq.

praetereunda, quae tamen in illuſtrandis veterum placitis vſum praebent expectatione maiorem. Exemplum qui cupit, eum ad Stoicam philoſophiam, vbi apud Iureconſultos in vſu eſſe cepit, amandamus, qualem tomo ſecundo H. C. P. deſcripſimus.

p. 16. m. VII. lin. 5. a fine. *Deforme philoſophiae aedificium extruunt.* Conqueſtus eſt ea de re et luculentum eius exemplum ſuppeditauit PORPHYRIVS in *vita Plotini* [z], narrans: progreſſos eſſe ex Chriſtianis haereticos, Adelphii, Acylinique ſectatores, qui Alexandri Libyci, Philocomi, Demoſtrati, Lydi plurimos libros circumtulerint, et reuelationes quasdam Zoroaſtris, Zoſtriani, Nicothei, Allogenis Meſi aliorumque eiusmodi palam oſtendiſſe, aſſerentes Platonem intelligibilis eſſentiae profundum minime penetraſſe. Gnoſticos veteres intelligit, orientalem quandam philoſophiam a Zoroaſtre aliisque orientis philoſophis acceptam iactantes, atque ſuam philoſophiam Graecanicae opponentes: quos mire omnia confudiſſe, et miſcuiſſe quadrata rotundis, ipſe PLOTINVS [a] contra hos homines monuit, de quibus ad orientalis philoſophiae hiſtoriam digreſſis plura monenda ſunt. Haec enim iſtorum hominum confuſio in cauſſa fuit, cur iſtud philoſophandi genus inter Graecos plerisque ignoraretur. Certe, qui hoc philoſophiae genus ideo negant, quod Graecis fuerit indictum non recordantur, eius veram cauſſam eſſe, quod pro ſuppoſitio illud foetu habuerint, indignam, qui inter ſucceſſiones philoſophicas enumeretur. Extitiſſe tamen, vel vnus hic locus manifeſte euincit, quo παλαιοῦ λόγου nomine Graecanicae philoſophiae opponitur. Sed Pythagoreos quoque et Platonicos ipſos, quorum contubernio Plotinus potiſſimus auctor fuit, in eodem luto haeſiſſe, non negat IAMBLICHVS [b], et in horum hominum hiſtoria ex inſtituto infra probatum eſt. Antiquiſſimus autem hic ſupponendi mentiendique mos eſt, quem miramur potuiſſe IACOBVM MAVSSACVM [c] virum doctiſſimum illi demum tempori tribuere, quo Ptolemaeorum regum, Alexandriae et Attalorum regum Pergami induſtria bibliothecas publicas conſtruendi inualuit, illique magnam aeris vim in comparanda priſcorum ſapientium ſcripta erogarunt. Quanquam enim facile nobis perſuademus, regiam hanc liberalitatem accendiſſe librariorum auaritiam et fingendi aſtutiam; ante haec tamen tempora longeque prius hanc ipſam fingendi ſupponendique licentiam, effloruiſſe, vel vnus Aegypti mos probat, omnia ſua Hermeti ſiue Mercurio inſcribendi. Quod auctoritatem ſuis ſcriptis et placitis conciliandi artificium apud Aegyptios Mneuem regem potiſſimum in vſum adduxiſſe refert DIODORVS SICVLVS [d].

pag. 19. lin. 25. *Inter omnes conſtat.* Heic vero et illud cauendum, ne quod in ſtudio philoſophiae ſectariae toties factum eſt, et hodie quoque

z) Cap. 16. p. 119. Vol. II. Bibl. Gr. Fabr.

a) Opp. En. II. L. IX. in quo etſi Gnoſticos nomine non appellet, Porphyrius tamen contra hos librum ſcriptum eſſe prodidit, et ipſe, contra Gnoſticos, inſcripſit.

b) Prooem. de myſt. Aegypt.

c) Diſſ. crit. ad Harpocrationem p. 97.

d) Biblioth. L. I. p. 84.

que interdum fieri videmus, ſyſtemata ſectae vel praeceptoris pro veriſſima et vna veritatis regula habentes, putemus omnem philoſophorum ordinem, etiam vetuſtiſſimum, et a nobis tota fere orbis parte diſtantem in eandem opinionem conſenſiſſe, quam ſecta iſta eiusque conditor definiuit. Hoc enim vbi fit, omnia confundi, incerta pro certis obtrudi, ſuppoſititia pro genuinis haberi, veteribus nouos ſenſus affingi, et hoc pacto miſerabile philoſophiae pariter atque eius hiſtoriae chaos nomine hoc indignum condi neceſſe eſt. Nec ſi cuncta quidem erudite ornentur, aliud inde enaſcetur, niſi vt intelligamus, quid optemus, vt veteres noſtrae ſectae vel opinionis cauſſa docuerint. Quod a philoſophica hiſtoria merito arcendum, quae ea tantum enarrat, quae inito examine ſecundum fidei hiſtoricae leges veriſimilia deprehenduntur, ſiue veritati conſentanea ſint, ſiue errores foueant. Valde contra hanc cautelam turpiter neglectam peccauerunt, qui theologiae naturalis hiſtoriam ſcripſerunt, vel ex eius ſcriniis religionis reuelatae cauſſam defenderunt. Hi enim cum rectiores de Deo deque rebus diuinis ſenſus ſibi merito concepiſſent, vel ad reuelatorum dogmatum traditionem ratiocinationis ope decreta philoſophorum exegiſſent, atque emendauiſſent, rectius inde placitorum veterum aedificium exſtructuri, vetuſtiſſimorum hominum barbarorum, Graecorum, Orientalium decreta atque mentem miſere peruerterunt, et vbique ſana, pulchra, commendanda viderunt, illis indignati, qui craſſos veterum errores detexerunt, ſtatueruntque cum D. Paulo, eos in ſapientia ſua inſaniuiſſe. Quo pacto nuper cl. Oetingerum [e], virum doctiſſimum potuiſſe vetuſtos cabbaliſtarum errores non ad ſenſus tantum ſanos reuelationis reuocare, ſed cum Leibnizianis, Malebranchianis, Newtonianis, quin cum omni παραδοξοφιλέντων cohorte comparare, merito ſtupuimus. Aliorum exempla, qui eadem chorda, ſed venuſtius et magna ſpecie oberrarunt, cum chara nobis ſint nomina, et ob eruditionem ſingularem ſuſpicienda, praeterimus. Qui ſi hoc vnum cogitauiſſent, omnem veteris theologiae naturalis orthodoxiam euerti, hoc principio abſolute admiſſo: ex nihilo nihil fit, quod cardinis et fundamenti loco in hoc aedificio omnem philoſophiam gentilem poſuiſſe, certiſſimis teſtimoniis in hoc opere hiſtorico philoſophico demonſtrauimus, indeque eos vel materiam emanationis lege et ordine ex Deo deriuauiſſe, vel eam Deo coaeuam ſtatuiſſe, vel vniuerſum vnum totum non eſſentia, ſed φαινομένοις tantum diſtinctum aſſeruiſſe, ita vero omnia, quae ſana videri queant principia miſere corrupiſſe, ab ineptiente iſta interpretatione philoſophiae veteris abſtinuiſſent. Vtrum autem in depraedicanda et cum ſuo ſyſtemate concilianda Confuciana ſapientia, noſtra aetate non ad eundem lapidem offenſum ſit, lectori examinandum relinquimus. Verum quis non ad lapidem in medio poſitum incautus inter-

e) In explicatione tabulae Cabbaliſticae doctrinam Sephirothicam exhibentis, in qua quadrata rotundis miſceri ſtupuimus.

interdum offendat, maxime ſi rerum ſuarum interſit, in hac via inceſſiſſe?

pag. 19. not. f. *Epiſt. Leibniz. T. II. p. 121.* Et hunc tamen heroem inter philoſophorum choros incomparabilem, ad hunc lapidem haud ſemel impegiſſe omnino fatendum eſt, et vel vna ἐντελεχείας explicatio luculenter probat, quam clara luce inſtruendo caecutienti Ariſtoteli viſum, quem non habuit, dedit. Hic enim, quid ſibi iſta voce velit, non intellexit. Annon idem acciderit facundo et veteris philoſophiae peritiſſimo ſcriptori, cl. GERDILÌO, Pythagoreae et Ionicae ſcholae placita, longe acutius, quam priſcum illud aeuum ſolebat, rimanti et explicanti [f], infra inquirendi commoda magis dabitur occaſio.

pag. 23. lin. 6. 7. *Si erroris fontes et propaginem didiciſſent.* Laudandus ideo candor et eruditio clariſſimi IO. CASPERII, qui licet in media Iuuauienſi, quae vnius Romanae eccleſiae decreta ſe ſequi ambitioſe iactat, academia ſcriberet, attamen anno cIɔIɔCCXLI. ſub ficto *Adeiſidaemonis Philoromaei* nomine *Vindicias aduerſus ſycophantas Iuuauienſes* edidit, et ex penitioribus hiſtoriae ſacrae ſcaturiginibus demonſtratum dedit [g], ſanctorum in coelo ciuium in genere et imprimis S. Matris Virginis, qui in ea eccleſia vel ex lege eccleſiaſtica, vel ex neceſſitate tamen morali obtruditur ὑπερδουλείας et δουλείας cultum non ſacras literas nec puriorem antiquitatem, ſed has putidas ſcaturigines produxiſſe, immanemque et imprimis a D. AVGVSTINO [h] reprobatum errorem Platonicorum Alexandrinorum, de variis bonorum geniorum et daemonum claſſibus, quibus velut mediatoribus ad Deum vtendum ſit, progenuiſſe: quod imprimis a Pſeudo-Dionyſio ad D. Thomam et ab hoc ad reliquos ſcholae doctores traductum eſſe eleganter demonſtrat.

pag. 28. lin. 4. *Saepius animaduertet.* Mirandum virum cetera doctiſſimum, verum ad ſcribendam hiſtoriam philoſophiae criticam, nec animi, qua par eſt ſinceritate, nec doctrinae, quam illa requirit auxiliis ſatis paratum maluiſſe in alios, quorum labore et veritatis ſtudio innumeros errores ſuos potuiſſet detegere et ſic lectori ſuo atque famae etiam et exiſtimationi parcere, indignis modis debacchari et elegantiarum Gallicarum in ciuilitatis humanae ſtudio non ſine ſuo pudore obliuiſci, quam ad vnum veritatis propagandae ſtudium cuncta reuocare. Quod tamen cur aliter euenerit, illis iudicandum relinquimus, qui huius viri, in annalibus literariis non ignoti rationes viuendi et ſtatuendi norunt, et vel vnicam illepidam *de arte ridendi et iocandi in ipſo mortis articulo* diſſertatiunculam legerunt. Quibus generis hominibus nihil peſtilentius accidere poteſt hiſtoriae philoſophicae.

p. 27. §. XI. lin. 4. *Prolixius explicata alibi quaerenda ſunt.* Laudanda hac in parte eſt virorum celeberrimorum ex gente Britannorum diligen-

 tia,

f) In eleganti introductione ad ſtudium religionis, lingua Italica Taurini 1756. edita.

g) C. 7. p. 42 ſeqq.

h) De C. D. L. IX. c. 16. L. X. fere toto.

tia, ex quorum commentariis in ſcripturam ſacram *catena* illa *exegeſeos biblicae* conſtructa eſt, quam optimo conſilio nunc quoque in vernaculam ſuam translatam legunt Galli Germanique noſtri. Illorum nempe haud leuis in eo verſata eſt induſtria, vt ſi quid textui ſacro lucis ex doctrinarum veterum hiſtoria accendi poſſet, ex penu ſuo abundanti liberali id manu conferrent. Quod imprimis in annotationibus cl. Whithbii obſeruari poteſt. Fatendum tamen, non multa tantum illos praetermiſiſſe, egregiam ſacris paginis lucem accendere apta, ſed et nonnulla vel audacius quam par erat allata, vel incerta fide perperam applicata adhibuiſſe, quae emendationem poſtulant, exemploque eſſe poſſunt, quam caute hoc in campo verſandum ſit. Quapropter cum iſtius catenae exegeticae partes illae, quibus noui Teſtamenti paginae explicantur, nobis recenſendae, complendae et examine critico emendandae, nouis vero, vbi opus erat, obſeruationibus augendae in Germanica editione obtigiſſent, ad hos quoque philoſophiae hiſtoriae vſus, diligenter reſpeximus, cuius exemplum ſuppeditare illa loca poſſunt, vbi diui Apoſtoli inuenuſtam orientalis philoſophiae tot tantarumque haereſium foecundam matrem iugulant, eiusque inter Iudaeos ſubrepentis decreta euertunt, quod imprimis ab Apoſtolo Paulo in epiſtolis ad Coloſſenſes et Timotheum factum eſſe luculentis teſtimoniorum exemplis confecimus.

pag. 31. lin. 29. ante §. XI. *Veri cupido animo feratur ſuperetur que.* Hunc improbum indagandae hiſtoriae philoſophicae laborem non immerito inter praecipuas cauſſas referimus, cur non aeuo tantum medio, quo omnis literaturae honos emarcuit, vixque vnus atque alter, e. g. Ioannes Sarisberienſis ſimilesque pauci eminuerunt, qui vltra vulgus triuii ſaperent, et veterum ſententias rite tenerent: ſed cur noſtro quoque tempore, quo ad elegans et iucundum hoc hiſtoriae genus exempla magnorum virorum ingenia inuitarunt, pauci ſint, qui hunc campum ingrediantur, pauciores, qui emetiri cupiant, et in omni veteris diſciplinae circulo, quo ne minima quidem particula veteris ſupellectilis et antiquitatum leuiſſimarum negligitur, philoſophiae hiſtoria poſtremo habita loco ſit et tantum non abiecta: curque in tanto renouatarum literarum meliorum et elegantiorum lumine tam paucos habeamus hiſtoriae philoſophicae iuſtis legibus circumſcriptae ſcriptores, cum tamen aliud nos docuerit tanta veterum diligentia, vt integro tractatu bonae frugis pleno ſcriptores hiſtoriae philoſophicae veteres enarrare potuerit Ioannes Ionsius. Cum enim non parum ſudoris, induſtriae, meditationis, et imprimis patientiae requirat philoſophiae hiſtoria, noſtri autem temporis neſcio quae curioſitas ad finem et extrema ſtudiorum praepoſtero curſu properet, mirum non eſt, contemni haberique inſuper nobiliſſimam eruditionis hiſtoriae partem, et ob impatientem diuturni laboris animum nimiamque feſtinationem praetermitti: ſic vt felici fato fieri cenſendum ſit, ſi in ἐγκυκλοπαιδείας circulo, qui hodie obtinet, non

plane

plane nulla hiſtoriae philoſophicae ratio habeatur, ſaepeque inter academicos doctores deſit, qui viam monſtrare queat, quamuis aliarum diſciplinarum, quarum olim nomina vix audita ſunt, profeſſores lautis hodie ſtipendiis alantur; et ſi vnus alterque bonarum literarum ſtudioſus reperiatur, qui ſano conſilio inductus ad haec ſacra animum attendat, ita tamen vix ſemeſtre illis ſpatium tribuatur, quo facile poteſt intelligi parum, quod ſapiat, poſſe diſci, et ne externos quidem philoſophicae hiſtoriae vultus poſſe ſatis conſiderari. Id quod aliter viſum veteribus, quos, auctore Ariſtotele non latuit, annis ſcientias naſci et hiſtoria rerum, quae ſcientiis ſunt ſubiectae; illud vero non menſium ſed annorum opus eſſe. Quapropter Chion Platonis auditor [i] cum a ſuis vrgeretur, vt ne longo tempore in diſcendis philoſophorum placitis et decretis vellet occupari, reſpondit, minimum ſibi decennio opus eſſe, priusquam abſoluat. Quod non mirabitur, qui ampliſſimum eius campum, qui percurrendus eſt, animo paulum curioſo cogitet: quanquam iuſtis auxiliis adiuto non impoſſibile putamus intra biennium tantum diſciplinae huius diſcere, quantum ad philoſophiam encyclopaedia continendam pertinet, quo ſpatio Proclum hoc ſtadium emenſum tradit Marinvs [k]: modo iuſta praeparatione, et imprimis literaturae veteris non prorſus ignarus accedat. Aſt haec noſtro tempore rara auis eſt, quo ex veteri praeiudicio omnis ſapientiae circulus in quatuor facultates diſtribuitur, et fugacia atque ad τελετὴν ſtudiorum properantia adoleſcentium ingenia non diſciplinis propaedeumaticis exercentur atque praeparantur, ſed ad ſcientias, quas vulgus inepto praeiudicio ſuperiores vocat, admittuntur, vel trahuntur quoque interdum, mala ſaepe doctorum publicorum fide, et quod ad hunc ſcopum non facit, pro otioſo labore et ingenioſo habetur otio, eo quod nec honores et titulos, nec opima praemia atque munera ita conciliare licet, mentes autem iuueniles inferiorum ſcholarum vitio adeo ignauam ſtudiorum operam addiſcunt, vt, quo euolare commodo et ſuperficiario conatu non poſſunt, eo eniti contentioſe et cum cura plerique ſpernant. De qua tamen ingeniorum ſcabie ab academiarum ſtadiis arcenda merito ſolliciti debebant eſſe, quibus cura demandata eſt, vt ad rempublicam vtramque rite ornandam omni labore et conatu formetur iuuentus academica. Verum haec quamuis neceſſaria, nec a noſtris circulis aliena latius hic exquirere non licet, ſed virorum cordatorum et de humana ſocietate bene mereri cupientium meditationi commendanda ſunt. Cauſſam tamen hanc potiſſimum fuiſſe, cur tot annorum curam in hoc ſtudium rite expoliendum tandemque ſuis

i) Chion Heracleenſis cum Leonida Platonis diſcipulus fuit Ivstin. L. XVI. 5. extant ſub eius nomine epiſtolae editae a Stephano et Caselio in quibus potiſſimum demonſtratur, philoſophiam non reddere homines inertes, verum ad negotia publica non minus, quam priuata idoneos. Reperiuntur Chionis Epiſtolae etiam in collectione Aldina et Geneuenſi 1606. fol. edita. Conf. Fabricivs Bibl. Gr. Vol. I. pag. 407.

k) In vita Procli, c. 2.

ſuis limitibus conſtituendum adhibuerimus, fateri publice non erubeſcimus.

pag. 32. lin. 6. a fin. *Alibi prolixius dicendi locus erit.* Dedimus ſcriptori de hac eruditionis parte praeclare merito, ſine cuius diligentia in innumeris rebus ad eam pertinentibus coecutiremus locum eiusque res, pro inſtituti ratione ſatis prolixe enarrauimus in hiſtoria ſectae Epicureae poſt C. N. vigentis [l]: non quod ipſum fuiſſe Epicuri ſequacem putemus, quod nullibi prodidit, neque nomen huic ſectae ſe addixiſſe manifeſtauit, quamuis viri paſſim docti hanc coniecturam ſequantur, ſed quod hominis vere eclectici, et qui in nullius ſectae caſtris militauiſſe videtur, propenſa magis erga Epicurum, cuius nobis αὐτογράφων partem conſeruauit voluntas fuit, quam erga alios, quibus appendicis loco, cum alibi collocari vix potuerit, hunc locum aſſignauimus.

Ib. lin. penult. *Suo loco monebimus.* Factum illud infra Tomo II. in Plutarchi Chaeronenſis hiſtoria [m].

pag. 32. lin. 20. *Scriptores, qui in hoc ſtadio eucurrerunt, enumerabimus.* Non tacenda hoc loco est laudabilis induſtria, celeberrimi olim academiae Ienenſis ICti Burcardi Gotthelf Struvii, qui condita, more ſuo, *bibliotheca philoſophica*, poſt Friſii, Spachii, Bolduani, Lipenii aliorumque labores, ſuperficiarios et parum, quod dignum eſſet afferentes, eos ſcriptores cum cura enarrare ſategit, tum qui fontes philoſophiae, per omnes fere ſectas diſperſos aperuerunt, tum, imprimis *capite tertio*, ſcriptores, qui hiſtoriam philoſophicam in ſpecie expoſuerunt: quo pacto enata illi occaſio dicendi de ſcriptoribus philoſophiae barbaricae, Indorum, Perſarum, Sinenſium, Arabum, Turcarum, Ebraeorum, Aegyptiorum, Suecorum, Gallorum, Germanorum, Graecorum, et ſpeciatim de ſcriptoribus philoſophiae Pythagoricae, Socraticae, Platonicae, Ariſtotelicae et Scholaſticae, Stoicae, Epicureae et Scepticae; quibus iuniores ſectae Ramaea, Carteſiana, Wolfiana, et Henoticorum conatus ſimul indicati ſunt. In quibus ſyllogis cum non ſatis plena eſſent enarrata omnia multaque noua acceſſiſſent, nonnulla quoque emendationem poſcerent, laudatiſſimo ſtudio V. C. Ludovicus Martinus Kahlius Profeſſor Goettingenſis in animum induxit vtiliſſimi libri vltra dimidiam partem aucti nouam nobis editionem dare, vt annales philoſophicae hiſtoriae literarii ex illis condi poſſent [n]. Quae editio cum prae-

l) Per. II. P. I. L. I. c. 2. ſ. 8. §. 8. p. 622 ſeqq. vnde heic dicta poſſunt ſuppleri.

m) P. I. L. II. ſ. 3. §. 12. p. 180.

n) Prodiit liber vtilis et iucundus cum augmentis Kahlianis Goettingae 1740. 8. Quamquam autem naeuis non caret, poterantque quaedam dilucide et copioſe magis dici, omitti quaedam et diſcerni, quae huc non pertinent, et critico cuncta iudicio illuſtrari, vt nihil eſt ab omni parte perfectum, contentos nos tamen hoc labore oportet, isque priuato ſtudio poliendus et perficiendus, donec vir aliquis doctus exſurgat ingenii, lectionisque variae atque criticae facultatibus ſatis inſtructus, qui criticam bibliothecam hiſtoriae philoſophicae condat. Tale quid in animo erat τῷ πάνυ Heumanno cum acta hiſtoriae philoſophicae conderet, qui tamen a conatu mature manum retraxit, cum improbum, quem poſcit, laborem ſentiret.

praeſtantiſſima ſit, recte facient hiſtoriae philoſophicae ſtudioſi, ſi ad eam colligent, quae praetermiſſa, dicta tamen inuenient ab aliis. Quo pacto ex hac ipſa hiſtoria critica philoſophiae in vſus et laboris ſupplementum adhibita largiſſima bibliotheca, hiſtoriae philoſophicae collectio poſſet inſtitui.

pag. 33. lin. 7. *Lux in hiſtoria philoſophica oriatur.* Iungit his hiſtoriae philoſophicae ſcriptoribus veteribus STRVVIVS [o] Eunapium Sardianum propter libellum *de vita philoſophorum et ſophiſtarum.* Verum ipſum eum librum non inſpexiſſe ſuſpicamur, alias vidiſſet, non occupatam fuiſſe diſerti Sophiſtae calamum in enarrandis philoſophorum veterum rebus, ſed in laudanda et extollenda ſchola Plotini et ſequacium, quos eclecticos vocamus, quorum res fuſe, aſt nec candide, nec plene ſatis exponit, de quo ſuo loco [p] ex inſtituto dictum eſt. Meliori iure huc vocandus eſt HESYCHII illuſtris libellus, *de his, qui eruditionis fama claruerunt,* inter cuius editiones MEVRSIANA eminet [q]. Ille enim plurimorum philoſophorum *πίνακα* exhibiturus, maxime e Diogene Laërtio [r] aliiſque corraſit, quae ſcopo ſuo inſeruire poterant, quae tamen pleraque apud alios quoque leguntur. Philoſtrati autem vitae Sophiſtarum huc non referendae erant STRVVIO [s], qui non ad philoſophos ſed ad rhetores pertinent, in Philoſtratorum autem operibus ab eruditiſſimo G. OLEARIO editis nitide illuſtratae leguntur. Quanquam philoſophi et ſophiſtae nomen antiquo tempore non adeo differebat, vt non in philoſophiae quoque annalibus eorum mentio fieri poſſet. Id quod ipſe cenſuit PHILOSTRATVS monens [ſſ]: *τὴν ἀρχαίαν σοφιστικὴν ῥητορικὴν ἡγεῖσθαι χρὴ φιλοσοφοῦσαν· διαλέγεται γὰρ ὑπὲρ ὧν οἱ φιλοσοφοῦντες· ἃ δὲ ἐκεῖνοι τὰς ἐρωτήσεις ὑποκαθήμενοι, καὶ τὰ σμικρὰ τῶν ζητουμένων προσβιβάζοντες οὔπω φασὶ γινώσκειν, ταῦτα ὁ παλαιὸς σοφιστὴς ὡς εἰδὼς λέγει. Priſcam ſophiſtarum artem rhetoricam ſtatuere par eſt philoſophantem; nam de iiſdem rebus, quibus philoſophi, diſputare ſolet. Quae tamen illi inter rogatiunculas ſubornantes, et identidem ei quod interrogando elicuerant aliquantulum adiicientes ſe quidem ignorare dicunt, haec antiquus ſophiſta tanquam certo cognoſcens profert.* In quibus verbis Philoſtratus ad primam aetatem magiſtrorum eloquentiae reſpicit, qui argumenta philoſophica ſibi excutienda ſelegerunt [t], cum

o) l. c. c. I. §. 3. p. 7. Optandum autem eſſet, vt libelli illius noua prodiiſſet editio, quam meditatus erat I. ALB. FABRICIVS, narrante cl. REIMARO in vita Fabricii p. 209. et non abieciſſet laborem, cuius iam aliquot folia erant impreſſa. Similiter etiam dolemus Max. reu. Abbatis I. BENED. CARPZOVII laborem in eundem ſcriptorem in ſpongiam incubuiſſe. Dici enim non poteſt, quam vtilitatem in hiſt. phil. et eccl. Sec. IV. et ſeqq. libellus afferat.

p) Per. II. P. I. Lib. I. cap. 2. ſ. 4. §. 29. p. 803 ſeqq.

q) Lugd. Bat. 1613. 8. De reliquis editionibus videndus FABRICIVS Bibl. Gr. Vol. VI. p. 242.

r) Adeo preſſe eum ſequitur, vt verba quoque haud raro repetat. Multa tamen habet, de quibus Laërtius nihil. Conf. HANCK. de Script. rer. Byzant. P. I. c. 4. p. 142 ſeq.

s) loc. cit. p. 9.

ſſ) In prooem. L. I. p. 480. edit. Olear.

t) Comparandus cum his locus PHILOSTRATI de vit. Apollonii L. I. c. 17. quanquam et ille a Socratico more in philoſophando atque diſputando recedebat.

cum Socraticis philoſophis ideo perpetuis bellis commiſti, qua de re praeter ea quae Olearivs ad h. l. annotauit, ea imprimis legenda ſunt, quae de indignorum philoſophi nomine hominum indole in Socratis hiſtoria ſcripſimus [u], quem deduxiſſe quoque iuuenes ab inanibus dialecticae diſſertationibus horum hominum et ad ſeueram philoſophiam reuocauiſſe alio loco [x] monuimus. Relinquenda itaque ſophiſtarum hiſtoria ſuis cancellis nec cum hiſtoria philoſophica miſcenda eſt, quanquam veteris Graeciae literaturam non intelligent, et in philoſophorum quoque geſtis non ſatis proficient, qui ſophiſtarum veterum hiſtoriam ignorant. Imperatorum autem poſt C. N. tempore philoſophorum et ſophiſtarum nomen ſaepe coaluiſſe; Eunapii hiſtoria ſatis demonſtrat [y].

pag. 33. lin. 16. *Obſeruationibus illuſtrauit.* Accurate et ex inſtituto de egregio libello egimus in vita Origenis.

p. 33. not. o. lin. vlt. *Collatio nos docuit.* Expectauimus nouam editionem vtiliſſimae collectionis a deſideratiſſimo viro B. Io. Christophoro Wolfio, qui cum eius nobis indicium feciſſet, codicem Auguſtanum ad eum transmiſimus, ſpe facta collatum cum aliis quoque mſc. edendi. De quo quid ſperari poterat, viri optimi et πολυμαθεστάτε, et imprimis in veteri literatura verſatiſſimi monumenta literaria teſtantur. Verum Aiax ille in ſpongiam incubuit, et expectat adhuc Stobaei collectio obſtetricem manum, quae lacunas ſuppleat, loca veterum indicet, medicam atque criticam manum corruptis adhibeat. Dedimus nos quoddam manuſcripti codicis, qui in Bibliotheca Auguſtana aſſeruatur, ſpecimen [z], quaque ratione Germanica interpretatione, quam inepte ſatis auſus erat Froelichivs, archigrammateus Auguſtanus [a], ad huiusmodi labores prorſus imparatus, ex noſtra ſententia exemplum exhibuimus, obſeruationibus criticis et hiſtorico-philoſophicis inſigne opus illuſtrandi augendique ſaliuam illis mouere cupientes, qui meliori, quam nos apparatu ingenii, et doctrinae delectu, otioque literario inſtructi ſunt. Sed incaſſum nos ſperaſſe euentus hactenus docuit.

pag. 34. lin. 9. *In ſequenti tractatione notabimus.* Maxime ideo Suidas in philoſophiae hiſtoria notandus eſt, quod complures ſcriptores veteres hodie deperditos, qui de philoſophia eiusque rebus ſcripſerunt excerpſit, modo id attento magis feciſſet oculo, et quod probe notandum, non tam miſere habitus et corruptus fuiſſet. Et multa quidem emendauit atque reſtituit Kvsteri induſtria, reliquit tamen non pauca medicam adhuc manum expectantia. Vnde merito optandum, vt viri docti et neceſſariis ad id auxiliis inſtructi de noua editione cogitent, in qua ſuppleantur, quae reliquit intacta, vel etiam curis ſecundis annotata ante mortem Vulcano tradidit Kuſterus, quaeque ex diligenti veterum comparatio-

u) T. I. P. II. L. II. c. 2. §. 10. p. 549-559.

x) In Antiſthenis vita p. 863.

y) T. II. P. II. L. I. c. 3. §. 15. p. 437 ſeqq.

z) Vid. Collect. ad hiſt. crit. linguae Germ. Vol. V. p. 349 ſeqq. Vol. VI. p. 71.

a) Dictus alias Laetvs. Prodiit liber rariſſimus Baſil. 1551. conf. Fabric. Bibl. Graec. Vol. VIII. p. 689.

paratione lucem foenerari textui Suidae ſubinde aegro apta ſunt, iteratis ſtudiis Kuſterianis adiiciantur. Cuius ſplendida editio Cantabrigienſis rara hodie eſt, et in tabernis librariis tantum non diſparuit [b]. Molitos eſſe iam anno cIɔIɔccxxxvi. viros doctos Cantabrigienſes eiusmodi nouam editionem, operam imprimis commodante ſuam bibliothecae Trinitatis praefecto cl. Hudginſono, narrat nobis tunc *αὐτόπτης* Kahlivs [c]. Hactenus tamen nihil eiusmodi laboris vidimus, et emendatam auctamque vtiliſſimi ſcriptoris editionem adhuc expectamus.

pag. 34. lin. 10. *Inter tenebras et barbariem.* Monet nos temporis ratio, et medii aeui conditio de ſcriptore, de philoſophiae et philoſophorum hiſtoria bene mereri cupiente, a quo, niſi fatorum illius temporis iniquitas, quae denſa omnia nube obtexit, vt nullum recte ſidus illuceſceret, obſtitiſſet, aliquid in hoc ſtudiorum genere expectari potuiſſet, quod noctem iſtam potuiſſet ſuo modo illuſtrare. Eſt is Ioannes Valeis ſiue Walleys, i. e. Waliſius, Wignoriae Minorita, vir ſuo tempore, quod in annos cIɔccLxx. et ſequentes, ex ſcriptorum literariorum teſtimonio [d] incidit, doctrinae opinione maximus, quem Trithemivs, ait, *fuiſſe in diuinis ſcripturis eruditiſſimum, qui in gymnaſio Pariſienſi multo tempore theologiam glorioſe docuerit, tantaeque eruditionis et eloquentiae fuerit, vt arbor vitae ſit appellatus.* Quamuis autem tam praeclara fama percrebuiſſet, vt, monente Baleo [e], *iſtud cognomen non absque inſigni ſeruatoris blaſphemia diceretur, isque ea ingenii promtitudine ac cognitione praeditus eſſet, vt de quacunque re potuerit diſſerere, multaque diſputare, eloquentiae tamen laudem* ei denegat Balevs, faſſus, non ornate potuiſſe dicere, additque his: *in ſcholis ſaepiuſcule diſputabant hi turgidi phariſaei, de virtutibus, immo de ipſa perfectione Euangelica, non ex corde vt inde fierent meliores, ſed potiſſimum, vt ſpectarentur coram hominibus.* Cuius iudicii veritatem de hoc ſcriptore ipſa quidem eius aetatis indoles et natura prodit, fidem autem potiſſimum facit ſequens opus, cuius titulum ob argumentum et inſignem raritatem hic adſcribimus: *Iohannis Valenſis ſumma de regimine vitae*

b) Vid. biblioth. Solger. cat. T. I. p. 447.

c) Ad Strvvii biblioth. philoſ. c. I. not. s. p. 10.

d) Claruiſſe ſub Rudolpho I. ait Trithemivs, de Script. eccl. c. 481. p. 119. bibl. eccl. Fabric. is autem electus eſt imperator anno 1273. Alii annis 1263 ſeq. ad an. 1290. adſcribunt, Lelandvs, Pitsevs, Balevs in catalogis ſcriptorum Britannorum notiſſimis anno 1368. autem Lvcas Wadingvs Bibl. ord. min. an. 1368. quem ſequitur Casimirvs Ovdinvs, de Script. Eccl. T. III. p. 495. quos tamen Trithemio et ſequacibus opponere non audemus. Sequuntur eundem annum Iosias Simlervs, bibl. vniu. p. 423. et ante eum Phil. Bergomensis in chron. ad an. 1476. Fabricivs Bibl. Lat. med. T. III. p. 318. Videndus quoque de hoc Valenſi Reimmannvs, hiſt. lit. Germ. T. I. ſ. 3. §. 60. p. 72.

e) Prodit Trithemivs l. c. ſe hunc librum non vidiſſe, praeter communiloquium enim ſe nihil eius de caeteris reperiſſe fatetur. Balevs autem qui Cent. IV. c. 26. p. 317. libros eius quos vidit, recenſet, alios longe titulos, e. g. de virtutibus antiquorum, hiſtoriarum collectanea, etc. memorat, margaritae doctorum nullam mentionem facit. Simlervs l. c. p. 423. titulo quoque et inſcriptione variat, ita enim refert, vt in rubro legerat: *Summa de regimine vitae humanae ſ. margarita doctorum, id eſt loci communes ad omne propoſitum*, cum ind. locupl. Lugd. 1511. Reliqui quae vno faſciculo et titulo continentur, diuerſa ſcripta faciunt, e. g. Oudinus et Fabricius, ex quo recte concluditur, libellum ipſis viſum haud eſſe, quem barbaries et canities annorum tenebris damnauit.

tae humanae ſeu margarita doctorum ad omne propoſitum in quatuor partes diuiſa, quarum prima communiloquium de republica et informatione perſonarum, ex quibus conſtituitur: ſecunda compendiloquium de philoſophia et de vitis illuſtrium philoſophorum; tertia breuiloquium de philoſophia ſeu ſapientia ſanctorum et virtutibus antiquorum principum et philoſophorum; quarta alphabetum vitae religioſae, cuius tres ſunt partes diaeterium, locarium et itinerarium. Prodiit opus typis quoque impreſſum Lugduni cIↃIↃXI. 8. adeo autem rara auis eſt, vt pauciſſimis viſum ſit, et plerique in eo recenſendo hallucinentur. Quare, cum ex bibliotheca publica Auguſtana [f] praeſentem habeamus, nonnulla in paginae fine [g] in lectoris gratiam adiiciemus. Quam-

f) Vid. EHINGERI Cat. Bibl. Aug. p. 605. n. 24. vbi titulus recenſetur qualem ſupra dedimus; ipſum tamen, quem praeſentem habemus librum inſpicientes, deprehendimus Ehingerum ſingularum partium titulos deſcripſiſſe, cum in ipſa libri fronte tantum legatur: *Summa Iohannis Valenſis de regimine vitae humanae ſeu Margarita doctorum ad omne propoſitum, pront patet in tabula.* Clauditur opus hac inſcriptione: *exactum inſigne hoc atque praeclarum opus ordinarium ſiue alphabetum vitae religioſae* (haec vltima operis pars eſt) *a fratre Iohanne Valenſi editum*, impreſſum Lugd. cIↃIↃXI. 8. Characteres ſunt Gothici.

g) Exhibet hoc compendiloquium, (epitomen ſolemus appellare) partem ſecundam huius ſyſtematis philoſophici, ſi nomen meretur, habetque inſcriptionem: *Incipit prologus in compendiloquium de vitis illuſtrium philoſophorum, et de dictis moralibus eorundem, ac exemplis imitabilibus, editum a fratre Ioanne Valeſi, ordinis fratrum minorum*, conſtatque partibus decem, quarum prima agit de philoſophia in generali, ſecunda de hoc nomine philoſophus et de profeſſione philoſophica in communi, tertia de ſucceſſione philoſophorum illuſtrium et principalium ac vita eorum, quarta de vita aliorum quorundam philoſophorum minus famoſorum, ac dictis eorum, quinta de multiplicibus perfectionibus philoſophicis, ſexta de tribus ſectis principalibus philoſophorum, ſeptima de ſeptem artibus triuialibus et quadriuialibus in generali, octaua de poëtis et apologorum inuentoribus, nona de abutentibus ipſa philoſophia, decima de locis, in quibus ſtudia philoſophiae ſpecialiter floruerunt. Scopum autem ſibi fuiſſe profitetur auctor, *ad imitationem apis colligere dicta philoſophorum gentilium illuſtrium notabilia et praedicabilia, exempla imitabilia, quae ſunt quaſi quidam flores dimittendo et praecauendo noxios errores in hac collectione.* Vnde recte colligimus, non tam hiſtoricum opuſculum, quam ethicum voluiſſe auctorem conſcribere, et tantum ſecundam, tertiam, quartam ac decimam opuſculi partem ad philoſophiae hiſtoriam pertinere. Agit enim P. II. c. 1. de nomine philoſophus et eius origine c. 2. de philoſophica profeſſione, c. 3. de philoſophica veſte et indumento, P. III. Sect. I. c. 1. de ſucceſſione philoſophorum in communi, c. 2. de Diogene et eius vita c. 3. de Socrate et vita eius, c. 4. de Platone, c. 5. de Ariſtotele et eius vita, c. 6. de Pictagora, Sect. II. c. 1. de ſeptem ſapientibus, et eorum ſucceſſione c. 2. de Solone et legibus eius ac ſtudio. c. 3. de Anaxagora et eius virtutibus Sect. II. c. 1. de Antiſtene magiſtro Diogenis, c. 2. de vita Diogenis et eius virtutibus, c 3. de refutatione munerum Alexandri, c. 4. quod fuit ſimilis diis immortalibus, c. 5. de voluntate reuocandi ſeruum, c. 6. de patientia eius in iniuriis ſuſtinendis, et ſimilibus virtutibus, quas vsque ad c. 14. exponit, in quo, vt inſigni anachroniſmo ignorantiam rerum veterum prodat, de eius honore et legatione ad ſenatum Romanum agit, Diogenem Cynicum cum Peripatetico miſere confundens. Et ſimili quidem tractatione etiam Socratis hiſtoriam luſtrat, et virtutes eius multis proſequitur, tum de ſpiritu eius comite, de contemtu Deorum pro quo paſſus eſt, de ſono ante mortem, de honoribus poſt mortem, de punitione accuſatorum, de eius aetate, tempore natiuitatis et mortis tractat. Sectionem ſiue Diſtinct. IV. dicauit Platoni, vbi de eius educatione, peregrinatione triplici, aduentu in Siciliam, virtutibus, tempore et aetate, veritate in libris eius contenta, ſententiis, amore emendi libros alienos, morte et honoribus poſt eam rhapſodiam miram conſtruit. Sect. V. vitae Ariſtotelis deſtinat, eius originem, parentes, diſciplinam apud Platonem, honores apud principes, prolem et diſcipulos, ingenium et ſtudium, virtutes, abſconſionem librorum ſuorum in morte, aenigmata et dicta moralia mortemque ſuo more enarrat, hisque alios diſcipulos Platonis, Apuleium, Xenocratem, Phaedronem, Gorgiam, Theophraſtum ſubiungit. Sect. VI. de vita Pictagorae tractat, deque eius origine et ſecta Italica, peregrinatione, auctoritate, muſica, dogmatibus, dictis moralibus, profectu diſcipulorum, contemtu Deorum et morte differit. Tum. P. IV. alios philoſophos recenſet, Canaydem (Carneadem) Demoſtenem, Iſocratem, Democritum, Ipocratem, Zeronem (Zenonem) Thauſum, Publium, Fauorinum, Chilonem, Marcum Tullium, Senecam, Boethium. In ſequenti autem P. VI. de ſectis philoſophorum agendo de Peripateticis, de Stoicis, de Academicis, de Epicureis, eorumque dogmatibus quaedam ſpargit magis quam docet. Et haec nobilis illa Sec. XIII. hiſtoria philoſophica

Quamuis autem laude pro iſtius temporis conditione, quo omnia torpebant, non careat, res veterum philoſophorum non plane ex hominum memoria excidiſſe, fatendum tamen, ſcriptorem ab iis, quae ad ſcribendas philoſophorum vitas requiruntur, imparatiſſimum quique non poma arboris vitae, ſed ſenticeta quisquiliarum ſcholaſticarum ſuppeditat, attuliſſe plane nihil, quo iuuari philoſophica hiſtoria poſſit, tutoque in ſuis latebris obliuioni traditum et cum tineis luctantem relinqui, ad noſcendam tamen ſeculi XIII. quo vixit eruditionis philoſophicae faciem maxime commodus liber eſt, ex quo luculento exemplo conſtat, quam foede et inhumaniter eo tempore tractatae ſint literae, et quid in iſta barbarie ſcholaſtica de philoſophiae hiſtoria fuerit relictum: quare ad ea, quae tomo III. de hac putida barbarie diximus, illuſtranda commode poteſt adhiberi, et ad examinandos illos in vſus vocari, qui ex vnius alteriusue ſtellae nebuloſae in hoc coelo philoſophico radiis barbariem iſtorum ſeculorum negant, eamque fictam eſſe, obtrudunt; quod cum contendiſſet Lyservs [h], ad eiusmodi ſpecimina, qualia attulimus non attendit, ſolis forte poëtis contentus.

pag. 34. lin. 15. *Tum depreſſae iacuerint elegantiores literae.* Actum de Burlaeo eiusque conatu hiſtoriam philoſophorum ſcribendi infra *T. III. Per. II. Lib. I. c. 3. ſ. 2. §. 41. p. 856.* conf. quae l. c. attulit Heumannus. Cum contemtu de hac hiſtoria philoſophica recte iudicat cel. Schelhornivs [i], adeo lutulenta ſunt omnia: quamuis excuſandum putemus Burlaeum, qui more aetatis ſuae tantum compilatorem egit [k], non ex fontibus ſed ex riuulis aeui fere medii, ſi Ciceronem, et Senecam excipias, et magis ad ſententias morales, quam ad narrationem hiſtoricam reſpexit: vnde in iis philoſophis copioſe recenſendis totus eſt, ex quibus moralia dicta et praecepta poterat colligere, e. g. c. 119. de Seneca, cum de aliis pleriſque vix tribus lineis aliquid dicat vel balbutiat magis, e. c. c. 36. de Euripide, c. 65. de Polyſtrato et Hypoclide Epicureis, c. 90. de Callidio, c. 99. de Plautio oratore, c. 101. de Lucio, c. 111. de Apollonio, etc. Quamuis autem Laërtium legiſſe videatur, quem more

ſuo,

phica eſt digna, ſi Diis placet, quae in bibliothecarum publicarum forulis aſſeruetur, teſtis barbariei eius temporis futura. Quanquam enim pro eruditione eius aetatis multam lectionem prodat, adeo tamen ignarus Graecae linguae eſt, vt ne Pythagorae quidem nomen ὀρθῶς ſcribere potuerit, cunctaque fere non ex fontibus, ſed riuulis Latinis, Iſidoro, Caſſiodoro, Martiano Capella, Boethio, Auguſtino, et his inferioribus aliis qui tunc legebantur, hauſerit, et miſerando rerum chao ita inter ſe confundat, vt cum amphora inſtitui coeperit, currente rota vrceus exeat. Commiſcet perſonas, ſectas, dogmata, tempora, et quadrata rotundis. Digna arbor vitae in deſerto ſcholaſtico, vbi triſte lolium ſterileſque dominantur auenae. Sed ſatis de eo, quem tacuiſſemus, niſi extrema libri raritas nos inuitaſſet.

h) De ficta medii aeui barbarie, de quo argumento ſuo loco in hiſtoria medii aeui dictum eſt, quantum ſatis.

i) Amoenit. liter. T. V. §. 7. p. 14. et tamen ſplendidiſſimo carmine librum commendauit poëta, vbi inter alia:

Maximus exiguo theſaurus venditur aere,
Quo nullum toto maius in orbe ſophos.

k) Fatetur id ipſe auctor in praef. *ſe de vita et moribus philoſophorum veterum tractaturum, multa quae ab antiquis auctoribus in diuerſis libris de ipſorum geſtis ſparſim ſcripta reperit, in vnum colligere laboraſſe: plurima quoque eorum reſponſa notabilia et dicta elegantia huic libro inſeruiſſe, quae ad legentium conſolationem et morum informationem conferre valebunt.*

ſuo, id eſt ſupine et negligenter exſcripſit, tantam tamen Graecae linguae ignorantiam in ea probauit, vt vix putemus, proprio eum Marte Graecum iſtum auctorem legiſſe. Venia tamen cum Valesii, eius lem generis homine dignus eſt, quod in iſta literarum barbarie voluiſſe, ſatis magnum ſit: vnde iudicii nos de hoc ſcriptore l. c. dati non poenitet. Miramur autem, librum ſeculi tantum ſcholaſtici ſtabulo dignum potuiſſe poſt redeuntem literarum auroram denuo excudi, quin, teſte Labbeo [l], ab Antonio a Sala, Monbellenſi Iurisconſulto, nullius pudoris plagio pro ſuo Caſali in Italia apud Bernardum Groſſum impreſſorem ducalem, tanquam ingenii ſui partum publicari, exciſis quibusdam in fine, ne plagium prodatur.

pag. 34. lin. 18. *Excolendae viri docti.* Primi fere poſt renatas literas, qui de philoſophicae hiſtoriae cultura puritati et nitori ſuo reſtituenda cogitarunt, ſunt Graeci fugitiui, qui Muſas expulſas ex Oriente in Italiam tranſtulerunt. Hi cum plerique reformatae Platonicorum ſectae, quam Alexandrinam diximus, eſſent addictiſſimi, illa vero ſine veteris philoſophiae cognitione non poſſet conſiſtere intra monaſteriorum angulos [m], vnus quoque atque alter in ſplendore aulae Conſtantinopolitanae [n], Graecae philoſophiae eiusque hiſtoriae notitiam conſeruare ſtuduerunt. Hi expulſi a Turcarum feritate patria inuitante potiſſimum Mediceae gentis liberalitate in Italia tanquam in tutum nidum recepti ſunt, ibique cum reliquis diſciplinis et philoſophia ipſa, eius quoque hiſtoriam tradiderunt, ſcriptisque haud leuibus argumenta ex ea varia illuſtrare ſunt aggreſſi. Exemplum eſſe poſſunt Georgius Gemiſtus Pletho, Beſſario cardinalis, Georgius Trapezuntius ſimilesque, qui deinde ad diſcipulos Ficinum, Picum aliosque idem ſtudium propagarunt. Ex quorum ſcriptis, ſi quis recte illis vti nouerit, haud contemnenda hiſtoriae philoſophicae, maxime quae dogmata veterum enarrat, lux poteſt accendi. De quorum ea in parte induſtria cum ſuo loco [o] ex inſtituto actum ſit, in praeſentia plura dicere nihil attinet. Inter Latinos autem, vertente Seculo XV. et circa auſpicia Sec. XVI. ſaxum hoc voluere conatus eſt, vt

l) In Biblioth. bibliothecarum, p. 27.

m) Factum id ſeculo nono atque decimo, imperatoribus Barda, Conſtantinoque Porphyrogenneta, qui philoſophiae Graecae, maxime Alexandrinae lucem tantum non extinctam accendere iterum conati ſunt, Photio aliisque poſt eum laudabili induſtria ſuccenturiantibus. Qua de re conſulenda ſunt, quae T. III. Per. II. P. II. L. II. c. 1 ſeqq. p. 536 ſeqq. ex inſtituto enarrauimus, et ad expugnationem vrbis Conſtantinopolitanae vsque deduximus.

n) Supra iam ad p. 13. not. N. ex Zonara obſeruatum, Leonis Iſauri tempore eiusmodi philoſophorum collegium in aula imperatoria floruiſſe, qui diſperſas veteris philoſophiae lacunas colligerent. Idem poſtea ſtudium in aula Conſtantinopolitana emerſit, cum philoſophorum collegia publica in ipſius aulae conclauibus erigerentur, iis praeficeretur philoſophus, qui ob directionis eminentiam dictus eſt ὁ ὕπατος τῶν φιλοσόφων. Horum philoſophorum omnium ſtudium cum in explicanda philoſophia Graecanica, maxime ſecundum diſciplinam Alexandrinae ſectae conſtiterit, facile intelligi poteſt, plurimum eos ad conſeruandam veteris philoſophiae Graecanicae memoriam attuliſſe. Exemplum qui cupit, eum Vitelli et Theodori Metochitae illa in re conſilia et labores conſiderare iubemus, vel ſi placet comparare cum his, quae T. III. Per. II. P. II. L. II. c. 1. adducta ſunt.

o) T. IV. Per. III. P. I. L. I. c. 2. p. 41 ſeqq.

vt memoriam veterum philoſophorum poſteritati relinqueret RAPHAEL MAFFEVS DE MAFFEIS a patria dictus Volaterranus ſcriptor ſuo tempore haud indiligens et ob eruditionis varietatem valde celeber [p]. Ille enim praeter multa alia ingenii documenta, *Vrbanorum commentariorum libros XXXVIII.* [q] ex mille vtriusque linguae auctoribus, quod ipſe docet, congeſſit, diuiſoque in tres tomos opere, aliquoties edito [r], in ſecundo anthropologiam ſiue viros illuſtres, eorumque fata ac facta copioſe enarrauit, et hoc pacto celebriorum philoſophorum hiſtoriam atque dogmata enarrauit. Qui ſi eandem iudicii vim, quam lectionis copiam attuliſſet, ſi vel ornate vel cum cura ſcripſiſſet, ſi Graecae linguae, quam prae ſe fert, accuratam magis notitiam habuiſſet, dignus cenſeri poſſet, qui in hoc hiſtoricorum de philoſophia choro, primas duceret. Aſt pridem obſeruatum PAVLO IOVIO [s], eum *in hac altera commentariorum ſuorum parte diſciplinas omnes in aceruum conieciſſe, vtili potius in aliena deſidia, quam ad explicatae doctrinae decus nobili opere. Non multo enim cum ſale, et ſine ornamento latinae orationis, cuncta adſtricto ordine, vt alibi quaerenda legentibus indicare videantur.* In quo, de Volaterrano, iudicio viri docti plerique conſentiunt [t], resque ipſa teſtatur, fuiſſe eum ex huiusmodi ſcriptorum numero, qui riuos magis ſectantur, quam fontes. Quare eum in compilatorum catalogo relinquimus, nec commendare magnopere hiſtoriae philoſophicae cultorum induſtriae audemus.

pag. 34. lin. 25. *Imperfectum et iuſto breuiorem.* Laudandus imprimis Viues eſt, quod cum ducem ante ſe neminem haberet, efficto ad veterum exempla vultu, maxime Ciceronis, philoſophicam hiſtoriam non ad tradendas ſententias morales, quod hactenus factum erat, ſed ad emendandas artes atque diſciplinas, iudicio magis, quam eloquentia inſtructus adhibuerit, et neglecto minutiarum ſtudio, quae hiſtoriam philoſophicam ſcientiarum decori ſubtraxerant, valere iuſſo pragmaticam conſiderationem reuocauit, oſtendendo, quid philoſophia olim fuerit, et hucuſque eſſe deſierit; ex qua praeclarae diſputationes eius *de corruptis artibus, et tradendis diſciplinis* enatae ſunt, ab iis legendae, qui iudicio practico de encyclopaediae vera ratione et vſu ad veterum mentem iudicare cupiunt. Pari vero ratione iucundo exemplo philoſophicam hiſtoriam ad eccleſiaſticam illuſtrandam in commentariis bonae frugis plenis in AVGVSTINI libros de *ciuitate Dei* adhibuit, vnde hodie quoque hi eius libri ab hiſtoriae philoſophicae ſtudioſo diligenter legi merentur atque expendi.

pag.

p) Conf. POPEBLOVNT. Cenſ. cel. auct. p. 575 ſeq. qui epitaphium exhibet.

q) Vrbanos vocauit, quia in Vrbe Roma conſcripſerat.

r) Edita ſunt Volaterrani opera Lugd. 1599. Hanou. 1603. fol. conf. Giorn de letter. d. Italia, T. XV. p. 315. KAHL. ad STRVV. biblioth. phil. p. 13.

s) In elogio Volaterrani.

t) Vid. VOSSIVS de hiſtoricis latinis, L. III. p. 672. cuius iudicio libenter ſubſcribimus.

pag. 34. lin. 29. *Leui opera confecta.* Non omitti hoc opuſculum inter hiſtoricos philoſophiae Sec. XVI. debet, propter collectionem non inutilem ſcriptorum aliquot, qui in hoc campo cucurrerunt. Continet enim non tantum GVIL. MORELLII, celebris typographi viri cetera docti *tabulam compendioſam de origine, ſucceſſione, aetate et doctrina veterum philoſophorum*, et D. CHYTRAEI *ſeriem philoſophorum et ſectarum praecipuarum*, itemque DESIDERII IACOBI VANDOPERINI libellum *de philoſophorum doctrina*, in quo ex Cicerone loca fere de philoſophia veteri collecta ſunt omnia; haec enim σκιαγραφίαι tantum ſunt et prima philoſophicae hiſtoriae lineamenta: ſed notabilis quoque eſt propter HIERONYMI WOLFII annotationes, quibus Morellium illuſtrauit, addita HERMIAE *irriſione philoſophorum* cum obſeruationibus ſuis, bonae frugis plenis. Et has quidem lucubrationes non indoctas quidem, attamen ſcholaſticas modo, et facile in catalogum librorum deperditorum referendas iudicant REIMMANNVS [w], et qui huius collectionis hiſtoriam non indiligenter collegit HEVMANNVS [x]; ſed αὐτοψίᾳ et lectione libri rarioris [y] conuicti, eum contemtum has annotationes Wolfianas non mereri lubenter fatemur. Quamuis enim is ipſe non neget, *rudem eſſe indigeſtamque molem, cum hoc tempore, vtriusque linguae theſauri eiusmodi, tot omnium bonarum artium methodi accurate ornateque conſcriptae extent, vnde longe et facilius et felicius velut e copiae cornu multa et plura et meliora peti poſſint;* excuſandus tamen non modo eſt, quod haec opuſcula eo tantum fine collecta edidit, vt *et doctos eorum quae olim legerant recordantes delectarent, et ſtudioſos multis de rebus diligentius vt cogitent*, admonerent [z]: quo imprimis fine commotus iſtas obſeruationes diſcipulis dictauit, concedent tamen, qui hiſtoriae philoſophicae gnari eas inſpicient, auctorem lectione varia in veterum ſcriptis exercitatiſſimum in his annotationibus pluſcula propinauiſſe, non pueris ſed viris doctis ſcripta dignaque, quae in deſcribendis veterum philoſophorum placitis attentionem mereantur, altiusque cogitandi occaſionem, maxime comparatione cum ſacris oraculis inſtituta, ſuppeditent. Quod autem ad dogmata tantum attenderit, in iſta breuitate culpandum haud eſt. Loca quoque veterum interdum emendat feliciter.

pag. 34. lin. 5. a fine. *Nec diligenter in ea re verſatus eſt.* Fundamentum ſuae tractationis, cui nec lectione nec iudicio par erat, poſuit FRISIVS in hac *bibliotheca philoſophorum* claſſicorum MORELLII tabulam ſupra dictam, quam cum augere vellet, intactam reliquit, confudit multa, eruditionem cum philoſophia miſcuit, et magnam rerum literariarum ignorantiam prodidit, dudum detectam a PETRO LAMBECIO [a].

pag.

w) Idea ſyſtem. antiquit. lit. n. 14. p. 27 ſeqq.

x) Act. phil. Vol. III. p. 439 ſeqq.

y) REIMMANN. l. c. fecit haec raritas ei locum in theſ. Gronou. T. X.

z) Commode ideo monuit HEVMANNVS, poſſe iſtis lucubrationibus vti doctores academicos in praelectionibus habendis. Etiam IACOTII libellum theſ. ſuo inſeruit GRONOVIVS, qui tamen indigno nomine ſuo modo hanc editionem commaculauit. vid. REIMMANN. l. c. qui libellum ex merito laudat.

a) Praef. ad prodrom. hiſt. liter.

pag. 35. lin. 1. *Non tamen ineleganter propoſuit.* Conſtare id poteſt ex ſumma huius diſſertationis rarioris, quam dedit HEVMANNVS [b]. Facile autem perſpicient harum literarum intelligentes nec iudicium nec lectionem defuiſſe Piſauro, in hoc argumento diſcutiendo, ſed obſtitiſſe breuitatem, tredecim enim plagulae totum abſoluunt opuſculum.

Ibid. lin. 2. *Verſatum eſt Seculum XVII.* Non omittendus hic erat philoſophus ſummum magnumque iſtius aetatis ornamentum PETRVS GASSENDVS. Is enim, vt hiſtoriae philoſophicae ſcientia eo tempore neminem ſibi ſe habuit priorem, ita in vaſto *Syntagmatis philoſophici* opere [c] non tantum praecipuarum de dogmatibus pleriſque ſententiarum hiſtoriam pandit, et dogmaticam quandam hiſtoriam philoſophiae maxime ex Graecis ſuppeditat; verum etiam in libro prooemiali, bonae frugis pleno, quo de philoſophia in genere tractat, c. 5. exponit, qui praecipue philoſophati praeter Graecos olim fuerint, vbi omnis barbaricae philoſophiae ambitus exponitur c. 6. quam variae apud Graecos fuerint philoſophandi rationes et ſectae, enarrat; c. 7. de ſecta Ionica eiusque propaginibus, c. 8. de ſecta Italica, ad quam praeter ceteras Epicurea relata, breuiter quidem et ſtrictim, ſed more ſuo concinne nec ſine adhibito iudicio diſſerit, in omnibus autem ſcriptis ſuis eam philoſophicae hiſtoriae cognitionem ſpargit, quam fruſtra alibi quaeras, quaeque ad veram veterum philoſophorum mentem indagandam plurimum poteſt conducere. Et ſimilium quidem virorum doctorum, qui de veteri literatura in genere, et de philoſophia in ſpecie circa hoc tempus bene mereri ſtuduerunt, et haud parum veterum notitiam ſuis luminibus illuſtrarunt, plures poſſent nominari, ſi id ageremus, quod IONSIVM [d] *de ſcriptoribus hiſtoriae philoſophicae*, ſuſcepiſſe monuimus, vt eiusmodi catalogos virorum doctorum conſignemus, qui in hoc ſtadio haud infeliciter cucurrerunt. Quod ne abſque exemplo dictum ſit, ad CHR. DREIERI diſſertationem *de origine et progreſſu philoſophiae*, quae prima eſt eius *ſapientiae primae* et ad PAVLI LEOPARDI, viri in veteri literatura exercitatiſſimi *vitas et Chrias Ariſtippi, Diogenis, Demonactis, Stratonis, Demoſthenis et Aſpaſiae* prouocamus, in quibus de horum philoſophorum hiſtoria praeclare nec ſine laude meruit [e]. Alios, qui hac ſpeciali ratione eandem viam ingreſſi ſunt, hoc loco praetermittimus, quod eos ſuis quemque locis nominaſſe recordamur [f].

pag.

b) Act. phil. Vo[illegible]35 ſeqq.
c) T. I. Opp. p. [illegible] ſeqq.
d) Hiſtoriam literariam viri doctiſſimi, et elogia ſcriptorum de eo vide apud TEISSIER. Tom. II. p. 296 ſeq. Laudari imprimis in eo ſolet firma et iudicio ſtipata ἀγχίνοια, qua nihil debet eſſe in hiſtoria philoſophica prius et praeſtantius, conf. IO. A. FABRICIVS hiſt. bibl. ſuae T. I. p. 376.

e) Prodiit opuſculum Antuerpiae 1596. 8. paſſimque laudatur.
f) Similis collectio noſtra aetate prodiit hoc rubro: Abregé des Vies des anciens philoſophes, avec un recueil de leurs plus belles maximes par M. D. F. Paris 1726. 12. quae a nonnullis Fenelonio archiepiſcopo Cameracenſi tribuitur, neſcio quam recte exhibentur in ea Solonis, Pittaci, Biantis, Periandri, Chilonis, Cleobuli,

pag. 36. lin. 1. *Placitis lucem intulit.* Quantum in philoſophiae hiſtoria viderit, qua mentis acie in nexum ſyſtematum veterum penetrauerit, quamque caute ab inepto ſibi inter tenebras et lucem paciſcendi, et doctrinas diuerſiſſimas ſub vnum ire iugum cogendi ſtudio cauerit, quam variam in philoſophorum veterum mediique aeui ſcriptis lectionem et exercitationem poſſederit Iacobvs Thomasivs, praeclarum libris et liberis in ciuitate erudita nomen, ſcripta eius plena obſeruationum criticarum de philoſophiae veteris capitibus ſatis loquuntur, et nunquam non ſine delectatione et iucunditate eius meditationes legent hiſtoriae philoſophicae cultores. Qua de re cum alio loco ſtrictim quidem, at tantum tamen, quantum ad noſcenda eius de philoſophicae hiſtoriae amplificatione merita ſufficere poteſt, diſſeruerimus [g], lectorem, ſi vacat ad ea relegenda ablegamus. Certe ſi quae meditatus erat [h], ſcriptis potuiſſet exſequi omnia, nec pudor et modeſtia, quae diuitias ſuas cognoſcere illi non permittebant, obſtitiſſent, non abundantiores theſauros in hoc eruditionis genere ſcriptis Thomaſianis haberemus. Quibus qui recte vti nouerit, habebit ex Germania noſtra, quod Gaſſendis, Menagiis hisque ſimilibus pleno iure opponat. Dignus, qui magnum Leibnizium diſcipulum educauerit et formauerit [i].

pag. 36. lin. 3. *De magiſterio antiquorum philoſophorum.* Scripſiſſe ſe catalogum, ſiue Onomatologiam ſcriptorum philoſophicorum ait auctor in praefatione, quem tamen non vidimus. *Captus autem philoſophicae hiſtoriae iucunditate atque oblectatione et fructu libellum de magiſterio philoſophorum ante annum aetatis XVIII. digeſſerat, ſed rudem plane ac craſſa Minerua in partes ſuas et membra ſub ea, qua nunc potitur, opella coactum; cum autem non poſſet colophonem imponere, poſt alios labores et tempus tandem hanc lucubrationem abſoluit* [k]. Iudicandum inde, qua iudicii maturitate et elegantia id ſit factum. Itaque cum iuuenilis ille labor fuerit, meliora ſperari non poterant, quam compilationes iuueniles. Et veriſimile quoque eſt, hanc libelli conditionem neglectum eius et contemtum peperiſſe, indeque eius raritatem eſſe deriuandam. Nec eximit ſe plagiariorum auctor numero, ratus, *eſſe obnoxii animi et infelicis ingenii, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere, vnde ſe debitorem eſſe ſatetur, non furem,* lectorique relinquit, *vt inter chartas hoc opuſculum ſeponatur ineptas, quibus thus et piper amiciuntur, ſeque hilum ideo non iratum iri ſpondet.* Ex hoc vngue leonem

Epimenidis, Anacharſidis, Pythagorae, Heracliti, Anaxagorae, Democriti, Empedoclis, Socratis, Platonis, Antiſthenis, Ariſtippi, Ariſtotelis, Xenocratis, Diogenis, Cratetis, Pyrrhonis, Bionis, Epicuri, Zenonis biographiae vid. Bibl. françoiſe 1726. p. 205-215.

g) In templo honoris Germ. liter. n. 29. pag. 120 ſeq. et prolixius quod ad hiſtoriam philoſophicam attinet T. IV. Per. III. P. I. L. II. c. 3. §. 58. p. 335 ſeqq.

h) Videndus inde[illegible] Thomaſii meditationes mſc. varii gener[illegible]magnam partem ad hiſtoriam philoſophicam et eccleſiaſticam pertinentes, qui ſuffixus eſt eius Originibus philoſophicis et eccleſiaſticis. Multa tamen edidit in variis collectionibus filius Chriſtianus Thomaſius.

i) Conf. Epiſt. Leibniz. a Kortholto editarum T. I. ep. 170. p. 270.

k) Ita auctor ipſe in praefatione, in qua characterem ſuum haud obſcure prodit.

leonem cognoſce. Exemplum qui cupit eum vel vnum de Ammonio Sacca capitulum oportet legere [l].

pag. 36. lin. 21. *Quam tum temporis Angli theologi de philoſophia Platonica fouebant, impeditus.* Conferenda hic ſunt, quae de Platoniſmo ſuperiori ſeculo in Britannia florente ſcripſimus [m], vbi obſeruatum, Hobbeſii impietati Platonica placita fuiſſe oppoſita. Idem etiam dicendum de *Abrahamo Grauio*, de cuius libro ſupra in hoc ſcriptorum elencho nominato conſuli poteſt cl. FREYTAGIVS [n].

pag. 37. lin. 10. *Demonſtratio euangelica et Quaeſtiones Alnetanae.* Poterant in hunc cenſum alii quoque viri docti referri, qui multiuaria doctrina atque lectione inſtructi hiſtoriae philoſophicae cognitionem, quam praeclaram poſſidebant, eum in finem adhibuerunt, vt dogmatum hiſtoriae, et imprimis reuelationis diuinae vindiciis inſeruiret: quo pacto innumerae obſeruationes ex philoſophiae hiſtoria enatae ſunt, ex quibus rerum veterum et argumenti probe gnarus elegantem poteſt doctrinarum ex veteri philoſophia cognitarum hiſtoriam conſtruere. Deſudauerunt in hoc campo vires praeter Huetium, qui commendandae religioni Chriſtianae hanc hederam ſuſpenderunt, POSTELLVS, MVTIVS PANSA, AVGVSTINVS STEVCHVS EVGVBINVS, TOB. PFANNERVS auctor *hiſtoriae philoſophiae gentilis*, ad quem obſeruationes in *Otio Vindelico* edidimus aliique, quos commodiori loco [o] inter ſyncretiſmi patronos nominauimus. GASSENDVS autem et TH. GATAKERVS, dum Epicuream ille [p], hic [q] Stoicam philoſophiam illuſtrat, praeclara multa ad hiſtoriam dogmatum philoſophicam afferunt, et materiarum quaſi πανδοχεῖον inſtruunt. Verum cum hic noſter ſyllabus eos tantum complectatur, qui ex inſtituto philoſophiae hiſtoriam ſcripſerunt, iſtos nominaſſe, literaturae veteris non imperito ſufficiet. De poſteriori longo vſu nobis cognito quid videatur eodem [r] loco candide diximus.

pag. 37. lin. 19. *Dignus qui legatur.* Dictum, quantum ſatis de Petro Syluano Regis philoſopho Gallo T. V. [s] huius operis; hoc autem loco monendus nobis lector eſt, emendanda paulisper ea eſſe, quae hoc loco de compendio iſto hiſtoriae philoſophicae diximus. Quod non ipſum Regiſium ſcripſiſſe, ſed alium, qui introductionis loco nouae operum philoſophicorum editioni illud praefixit, non tantum ex editione illorum Lugdunenſi anni cIɔIɔcxcI. patet, in qua longa quidem et erudita tractatio deprehenditur, philoſophicae autem hiſtoriae nihil; ſed ex ipſa

quo-

l) L. I. c. 7. p. 75.

m) Per. III. T. IV. L. II. c. 4. §. 15 ſeqq. pag. 433 ſeq. vbi etiam de Theophilo Galeo ex inſtituto dictum eſt.

n) Anal. libr. rar. p. 396.

o) Per. III. P. I. L. III. c. 4. T. IV. p. 735 ſeqq.

p) Non tantum in ſyntagmate philoſophiae Epicureae ſed potiſſimum in Inſtitut. philoſophicis, quae Tom. I. et II. opp. viri magni et πολυμαθεστάτου comprehendunt, vbi in ſingulis dogmatum capitibus veterum ſententias docte referunt.

q) In ampliſſimis Comm. ad M. AVREL. ANTONINVM de ſe ipſo, veteri literatura plenis.

r) l. c. p. 755. et quae h. l. in not. x. y nominauimus.

s) p. 281. not. m. quacum comparandum et FONTENELLII elogium hiſt. de l'Academie des Sciences 1707.

quoque hac diſſertatione hiſtorico-philoſophica euidenter poteſt colligi, qua diſerte de Regiſio, qui vnus ex illuſtriſſimis Carteſii diſcipulis vocatur, tanquam de tertia perſona diſſeritur: refugit autem auctor multa de eius philoſophia diſſerere, quod aegerrime eius vulgandae auctoritas tum obtenta, premente ſcilicet, Carteſianas partes Ieſuitarum, et qui illorum auctoritatem ſequebatur Huetii, Regiſio infenſi, inuidia. Vnde auctor contentus eum inter illuſtriores philoſophos retuliſſe, et a ſectario Carteſiani nominis horrore liberauiſſe narrationi finem imponit. Dolemus autem, nos in Lugdunenſi, quam inter reculas noſtras poſſidemus, editione hanc diſſertationem non habere, quam in Bataua ſſ) extare docet nos Niceronius, vnde contentos nos eſſe oportebat verſione Latina, quae cIↃIↃCCV. ſine loco et anno prodiit, et barbaro ore aures laedit. Ex Niceronii autem obſeruatione t) nouimus P. Costeo verſionibus Gallicis haut incelebri u) hanc diſſertationem deberi.

pag. 37. lin. penult. *Expleuiſſe expectationem merito crederetur.* Compleuit opuſculum auctor paulo ante mortem, quae neſcio iocando et ridendo ei, vt in Epicuri ſchola decebat, anno cIↃIↃCCLVI. accidit, edito *quarto hiſtoriae philoſophicae volumine*, eiusdem commatis, lectionis et iudicii, quo reliquam compilationem ingenti auſu et impudentia corraſerat. Vnde nec mutare ſententiam pridem dictam, nec meliori elogio hederam libro ſuſpendere poſſumus, cum dudum ea virorum doctiſſimorum ſententia de hoc opere fuerit, non verſauiſſe diu auctorem quid ferre recuſent, quid valeant humeri ſed ſuperficiaria lectione magnaque cum oſcitantia ea conſarcinauiſſe, recte obſeruante cl. Kahlio v), non ex fontibus, ſed ex riuulis quae commoda ipſi videbantur, vt philoſophiae veteris hiſtoria in gratiam inimicorum religionis poſſet corrumpi, nec teſtimoniis eum roborare quae dixerat, potuiſſe. Immo nec ſtili elegantiam et Veneres Gallico ſermoni natiuas, quas laudaueramus, ei concedi poſſe obſeruauit accuratus eius rei iudex cel. Voltarius x). Quae cum conſentiente ciuitatis eruditae ſententia ita ſe habeant, non miramur auctorem, more huius generis hominum adeo moleſte tuliſſe hoc noſtrum de eius opere iudicium, vt maluerit canino hiſtoriam noſtram philoſophicam dente arrodere, atque impudenti latratu deprimere, quam vel vnam eius particulam examinare cum cura, et quid ſit reprehendendum, iuſtis demonſtrare rationibus, quod illi neceſſario doctrinae apparatu deſtituto impoſſibile fuiſſe ipſa libri eius, tanta foeditate pudendi, vt ne pueris quidem, et qui nondum aere lauantur tot errores et inſignis oſcitantia poſſint ignoſci, lectio nos poteſt conuincere. Ergo non mirabitur lector, quod eius male-

ſſ) Amſt. 1691. in 4. P. III. et in Pariſienſi iam comparuiſſe ait Kahlius, de quo tamen vehementer dubitamus, nam annus quoque editionis iſtius perperam poſitus eſt.

t) Biograph. T. VII. p. 91. ed. Germ.

u) Gallica veſte is amiciuit Lockii tr. de intellectu humano.

v) Ad Struvii biblioth. philoſoph. c. 3. §. 1. not. r. p. 160.

x) Vid. Cel. Formay l. citando, vbi auctor a Voltario nominatur, un vieil Ecolier precieux, commoda dignaque appellatione.

maledicentiae, qua inhumanius homineque philoſopho indignius euomi potuit nihil, reponendum eſſe quicquam non putemus, et nec operis noſtri nec patriae, quam in conuicium et ſcomma adhibuit ſcriptor miſerabilis, vindicias exhibeamus, huius enim generis homines, qui ipſi reuelationi et religioni inſidias ſtruunt, contentione cum viris doctis et honeſtis prorſus eſſe indignos, bonos quosque iudicare ſumus perſuaſiſſimi. Quia tamen non nobis tantum ſed Germaniae quoque in qua nati ſumus, et per Dei gratiam ſpiritum hactenus hauſimus, dicam propter noſtram in hoc argumento operam ſcripſit, lectorem, exorata prius patientiae venia ad ipſorum virorum in Gallia celeberrimorum, ad quos incautus ipſe prouocat [y], iudicia et ſententiam ablegamus, vel, quae rem iuſta lance ponderatam ſuppeditat, ad cel. FORMAYI etiam gente Galli cenſuram [z] dimittimus, qui impudentiam hominis fato viuis erepti, nobis quidem inſciis, quo eſt optimo de literis ſenſu et amore, repreſſit. Quare in his noſtris acceſſionibus ad tot errores vbique ſparſos in iſto opere non attendimus, vel eos emendare, ſpongia non litura dignos, ſtuduimus.

pag. 38. not. e. *Cura generi S. R. WALCHII Hal. Sax. 1731. 8.* Animus erat viro doctiſſimo IO. IACOBO LEHMANNO profeſſori olim Ienenſi luculento hoc compendium hiſtoriae philoſophicae Buddeanum commentario illuſtrare: qui qualis futurus fuiſſet, ſi hunc fata nobis non inuidiſſent, ex ea parte, quae typis prodiit [a], conſtare poteſt. Verum hunc laborem ob diligentiam in colligendis veterum narrationibus non contemnendam fata viri beati vltima nobis ſubtraxerunt.

Ibid. lin. 16. *Plurimum meritos taceamus.* Ex quo in Halenſi potiſſimum apud Saxones academia, circa praeſentis ſeculi auſpicia eclectica philoſophia caput coepit attollere, et in hunc finem viri illi magni qui ſe erectis ad audenda noua et meliora animis duces praebebant, hiſtoriam philoſophicam quoque excolendam et nouis obſeruationibus ornandam ſuſceperunt, complures id ſatagerunt, vt quas nouas edebant, philoſophiae inſtitutionibus hiſtoriam praemitterent. Quod exemplum laudabile, quod potiſſimum Chriſtiano Thomaſio patriis ſchedis abunde ad hunc finem vrgendum inſtructo et Ioanni Franciſco Buddeo debemus, poſtea complures ſecuti ſunt, quorum compendia hiſtoriae philoſophicae ab iſta aetate legimus: nec ignota ſunt Gundlingii, Langii, Gentzkenii, ſuo iam loco memorata nomina, quibus ſuo merito addendi ſunt conatus HEVMANNI [b], REINHARDI [c], WALCHII [d], SYRBII [e],

 STOL-

y) Auctores dictionarii encyclopaediae vniuerſalis, qui ex hoc noſtro opere pluſcula transtulerunt, quod auctori vehementer diſplicuit; Auctores Memor. literar. Triuoltii M. Mart. 1754. p. 199. Alios tacemus, lectori forte non ignotos.

z) Hiſtoire abregée de la philoſophie, p. 20 ſeq.

a) I. I. LEHMANNI obſeruationes, in quibus I. Fr. Buddei hiſtoria Pythagorae, quae hiſtoriae philoſophiae barbaricae appendix eſt, illuſtratur, augetur ac confirmatur Fr. 1731. 4.

b) In actis philoſophorum Tomis III.

c) Lipſ. 1724.

d) Introduct. in philoſ. 1727. 8.

e) Inſtit. philoſ. primae Ien. 1720.

STOLLII [f], HEINECCII [g], LAMEZANI [h], CORSINI [i], GOTTSCHEDII [k], et ſimilium ſua laude non priuandorum, qui tamen cum lineamenta magis duxerint, quam integram hiſtoriam philoſophicam iuſta comprehenſione deſcripſerint, iuuenum magis ſtudiis, quam vtiliſſimae ſcientiae amplificationi inſeruiuiſſe, cenſendi ſunt. Quod cum noſtra aetate THOMAS STANLEIVS [l] poſt tot aliorum conatus initos perficere tentauiſſet, ſed nec ad finem perduxiſſet, nec criticam philoſophiae hiſtoriam exhibuiſſet, occaſio inde nobis enata fuit, hoc opus hiſtoriae philoſophiae criticum iteratis laboribus ab anno cIↃIↃccXXXI. ad annum cIↃIↃccXLVIII. vrgendi et per Dei gratiam abſoluendi, cuius nouam nunc editionem lectori exhibemus. Quo pacto ſignum nos ſuſtuliſſe viris doctis ad ſimilem iuuandae hiſtoriae philoſophicae laborem merito gaudemus. Inter quos primus fuit, qui eandem viam ingreſſus eſt, celeberrimus hodie academiae Iuliae apud Helmſtadienſes theologus, IO. ERNESTVS SCHVBERTVS, cuius hiſtoriae philoſophicae partem primam cum orbe literato communicauit annus cIↃIↃccXLII. [m]. Is aliam, quam hactenus viri docti, qui in hac arena deſudarunt, viam elegerant, ſibi ineundam ratus eſt, quod obſeruauiſſet, *pleroſque recentioris aetatis ſcriptores horrendos errores, nihilque veritatis in omni fere antiqua philoſophia inueniſſe, et male audire plurimos, qui mitius de antiquiſſimis gentibus ſentiunt, imo haereſeos patrocinii poſtulari, qui illarum cauſſam agunt; easque vel ab atheiſmi, vel a polytheiſmi, vel ab idololatriae crimine temere iis imputato abſoluere connituntur: ſibi autem perſuaſum habuit, iſtam quidem, quae orbem afflauit, impietatis peſtem, quam iam diu ante Chriſti tempora mortalium genus infeciſſe non negat, ad primos gentium doctores non pertinere, eosque qui ſapuerunt in his gentibus, maximam partem diſſenſiſſe a populi ſuperſtitione, nec concludendum eſſe ab abſurdae plebis opinionibus ad philoſophorum ſententias; ſed mutationibus temporum, locorum, hominum factum eſſe, vt cum vulgi errores extirpari non poſſent, ſed variis praeiudiciis communirentur, callidiſſimi homines, populo ſe quidem accommodarent, illius locutionibus, imaginibus et ſymbolis quidem vterentur, ſed ſecus ea intelligerent, quam populus: Inde apud plerasque gentes duplicem fuiſſe philoſophiam monet, arcanam et exotericam, et philoſophos, qui plerumque ſacerdotes eſſe ſolebant, aliter populum aliterque eos docuiſſe, qui ſe totos ſapientiae ſtudio dederant, hisque veritates iſtas diſtincte expoſuiſſe, quae ſub tot inuolucris, imaginibus, metaphori-*

f) Intr. in hiſt. liter. P. II. c. 1.

g) In fronte Elementorum philoſophiae ex principiis admodum euidentibus iuſto ordine ordinatorum, quorum editio ſecunda prodiit Amſtelod. 1733. 8. ea poſtea in praelectionibus explicuit, quae et ipſae in vulgus prodierunt.

h) ADRIANI LAMEZANI elementa philoſophiae veteris ac nouae, quo breuis hiſtoria philoſophiae et philoſophorum dicta factaque et opiniones continentur. Viennae 1730. 8.

i) EDVARDI CORSINI inſtitutionum philoſophicarum ac mathematicarum ad vſum ſcholarum piarum. Florent. 1733. 8. Tomo I.

k) In inſtit. philoſoph. vernacula editis.

l) Diximus de eo T. I. p. 36. hoc loco addendum: primam libri editionem prodiiſſe Lond. 1655. fol. ſecundam 1687. fol. tertiam 1701. Belgicam, a SAL. BORRIO, 1702.

m) Ienae. 8.

phoricis allegoricisque dictionibus obſcurae et occultae manebant populo. Hac ſe potiſſimum ratione ductum, ita pergit vir doctiſſimus, *cum in philoſophorum placita inquireret, et ipſa illorum ſcripta perlegere non liceret, aliorum autem relationes de antiquarum gentium religione multis abſurdis referta eſſent, haec ita interpretatum eſſe, vt commodus inde ſenſus erueretur. Quod vbi fieri non poſſe intellexerit, errorem ſe quendam ſuppoſuiſſe, in quem, qui rationem ceteroquin ſecuti ſint, incidere per praecipitantiam facile potuerint. Si externa doctrina, ſi ritus ſolennis, ſi denique vulgi opiniones cum hoc errore conuenerint, eandem quoque philoſophis imputare ſe auſum fuiſſe: quando vero ſcripta philoſophorum ſuperſuerint, aut aliorum antiquiorum teſtimonia de doctrina illorum arcana haberi potuerint, et verbis peruerſus ſenſus, non niſi per detorſionem affingi potuerit, ſaniorem ſenſum praeferre ſemper ſe maluiſſe. Sic ſe longe aliam antiquae philoſophiae faciem deprehendiſſe, quam alii ſe vidiſſe ſibi videantur: atque ſic factum eſſe, vt pleroſque gentium philoſophos maximam partem orthodoxos fuiſſe, demonſtrare potuerit.* Enarranda haec ipſius viri celeberrimi verbis, quamuis longiuſculis, erant, vt conſtaret, qua ratione ipſe longe aliam, quam quae hactenus comparuerat philoſophicae hiſtoriae faciem effingere coeperit, nempe non hiſtoriam criticam placitorum veterum, ſed apologiam hypotheticam veteris phyſiologiae et theologiae condendo, quo pacto mirum non eſt, aliam illi viſam ſaepius eſſe veterum doctrinarum faciem, quam nobis ſiſtit hiſtoria critica, ab omni hypotheſeos praeiudicio libera, et ſolo veterum teſtimonio accurato examine logico excuſſo hauſta et explicata. Quod quo euentu factum ſit, ex hac prima parte ſatis lectori conſtare poteſt, in qua ordinem, tractationis lucem, doctrinam merito laudandam eſſe exiſtimamus, quamuis nobis hanc excutiendae hiſtoriae philoſophicae viam non perſuaſerit. Dolemus autem virum egregium et πολυμαθέστατον ſtadium, quod decurrere coeperat, non abſoluiſſe. Cum enim barbaricam philoſophiam modica tractatione vix edidiſſet, ex academia Ienenſi vbi tunc priuatim philoſophiam docebat, ad ſuggeſtum ſacrum, et poſtea ad cathedram theologiae academicam translato maiora et meliora, quibus vigilias dicauerat, Graecae philoſophiae hiſtoriam quam pari methodo promiſerat, eripuerunt. Ceterum in hoc inſtituti genere, habuiſſe eum multos magnoſque anteceſſores, nec hodie deeſſe, qui ſaniora, quam putantur, vetuſtiſſimis philoſophis placuiſſe, ſibi videantur, nemo veteris literaturae adeo ignarus eſt, vt neſciat.

pag. 38. lin. 26. *Totum laborem curamque abiecit.* Non defuerunt, poſt hos noſtros labores, qui in eundem campum, quem ſpatioſiſſimum peragrauimus ingreſſi breuiore via hiſtoriae philoſophicae noſcendae curioſum deducere ſunt conati. Adeo enim longa eſt via iſta critica, vt pleroſque iter deterreat, vnde non improbandi labores virorum doctorum ſunt, qui ad eiusmodi breuitatem reſpiciunt. Egimus id nos ipſi

poſt

poſt abſolutum magnum H. C. Philoſophiae opus, vt iuuentutis academicae ſtudiis inſeruituri iuſtum iſtius diſciplinae compendium, cui tamen nihil deeſſet, quod omitti in ea non poſſet, exhiberemus. Quapropter non tantum *elementa hiſtoriae philoſophicae*, poſt abſolutas *quaeſtiones ex Hiſt. Phil.* vernaculas edita noua editione refinximus, et ſecundum maioris operis oeconomiam emendauimus; ſed ex hoc quoque *inſtitutiones hiſtoriae philoſophicae* Latinas ſcripſimus, quarum alteram editionem, auctiorem et fontibus indicatis locupletatam nobis extorſit libri academici apud iuuentutem deſiderium. Cum autem nec Latina ab omnibus legantur, qui ſi non imbui, tingi tamen elegantioris literaturae cognitione cupiunt, laudabili ſtudio de orbe erudito, quod ſemper totiesque ſolet, praeclare meritus eſt, vir elegantiſſimi ingenii et doctrinae maxime reuerendus SAMVEL FORMAY n) academiae ſcientiarum Berolinenſi ab epiſtolis et chartaphylacio, qui cum dicendi venuſtatem, ordinemque cum philoſophiae cognitione haud vulgari iunxiſſet, Gallico ſermone *hiſtoriae philoſophicae epitomen* edidit, eo euentus felicitate vt in hoc ſcribendi genere omnes ſuperauiſſe ne inuidia quidem negare audeat, habeantque etiam illiterati, vnde ſitim in hoc eruditionis genere affatim poſſint reſtinguere.

pag. 45. not. n. *Tabulas hiſtoriam philoſophicam deumbrantes.* Abſolueramus dudum totum hiſtoriae philoſophicae campum, cum paſſim viri doctiſſimi, non Germani tantum, ſed et Itali multoties peterent, vt vaſti et voluminoſi operis Sciagraphiam aliquam ederemus, qua tabulis quibusdam mnemoneuticis, vniuerſa philoſophicae hiſtoriae facies atque ſumma exhiberetur, eaeque indicis loco in tam vaſto itinere eſſent, vt commodius lector in eo progredi poſſet. Quanquam autem voluntate et iuuandi, quacunque occaſione id liceret, nobiliſſimae partis literaturae conatu ne hunc quidem laborem refugiebamus, difficultatibus quidem plurimis ſeptum et ipſius tabularum methodi taedio moleſtum; occaſionem tamen fauentem diu fruſtra expectauimus. Ea vero felici ſidere euenit, cum celebris vrbis noſtrae Chalcographus, et S. Caeſ. Mai. Geographus MATTHAEVS SEVTERVS, de Geographiae imprimis praeclare meritus ad eiusmodi conſilium paſſim a viris doctis ſibi ſubminiſtratum mentem aduerteret, ſuaque ex officina geographica edere tabulas hiſtoriae philoſophicae aeri inciſas et coloribus quoque ad iuuandam memoriam diſtinctas conſtitueret. Quod conſilium eo magis ab eo conſulti probabamus, quod experientia docti eramus, nihil magis ſtudio huius diſciplinae nobiliſſimo atque praeſtantiſſimo obſtare, quam prolixitatem per immenſa actorum philoſophicorum ſpatia diffuſam, et memoriae valde moleſtam, cui medicinam afferri hoc potiſſimum reme-

n) Hiſtoire abregée de la philoſophie, Amſt. 1760. 12.

remedio poſſe nobis erat perſuaſiſſimum. Auctores itaque fuimus, vt noſtro conſilio et auxiliis totius operis accurata et dilucida diatypoſis delinearetur, vniuerſaeque hiſtoriae philoſophicae periodi veteris, mediae et recentioris aetatis, methodo ſynoptica diſtinctis tabulis deſcriberentur, et tum ſcholarum ſucceſſiones, et philoſophorum nomina, tum potiora dogmata, maxime characteriſtica et propria, paucis quidem, at dilucide tamen delinearentur, ita vt aliquot tabularum intuitu philoſophicae hiſtoriae ſtudioſus ea poſſet comprehendere omnia, quae ex hac eruditionis parte a nemine poſſunt ignorari, qui encyclopaediae ſtudia ſua attemperare cupiat. Quibus ita delineatis, ipſi quoque in margine obſeruationes criticas generales adiecimus, quibus iuuentus potiſſimum harum literarum curioſa ad pragmaticam philoſophiae hiſtoriam poſſet praeparari. Et hunc denique in modum laudatus SEVTERVS forma maxima, quam Atlanticam vocant, edidit *philoſophiae vniuerſae origines et ſucceſſiones a mundi ortu ad praeſens ſeculum iuxta obſeruationes recentiſſimas, quas in hiſtoria critica philoſophiae excuſſit Iacobus Bruckerus ſuccincta Diatypoſi aere exhibitas* o). In qua hexade tabularum aenearum, Tab. I. deſcribitur hiſtoria philoſophiae barbaricae vniuerſae, Tabula II. hiſtoria philoſophiae Graecae, in infantia et adulta aetate ex propagine Italica, Tabula III. Hiſtoria philoſophiae Graecae ex propagine Ionica, Tabula IV. hiſtoria philoſophiae a Romanae monarchiae initiis ad repurgatas literas, Tab. V. hiſtoria philoſophiae emendatae ſectariae, Tab. VI. hiſtoria philoſophiae recentioris eclecticae et exoticae. Auide exceptum eſt hoc conſilium, maxime apud Italos p), inter quos eminentiſſimum cardinalem Paſſioneum, dignum et accuratum harum rerum iudicem vehementer labores hos probauiſſe, ipſe qua viuus nobis fauebat, humanitate teſtatiſſimum fecit. Sed celeberrimus quoque FORMAIVS, hanc potiſſimum diatypoſin elegit, quam in compendio hiſtoriae philoſophiae Gallice edito, cuius ſupra mentionem fecimus, ducem ſequeretur q). Neque tamen hac quoque induſtria, toties hoc ſaxo a nobis volutato factum eſſe ſatis hiſtoriae philoſophicae ſtudioſis, et has quoque tabulas nimis eſſe amplas et prolixas viſum eſt viris quibusdam doctis, qui in vnica tabula totam ordinis et ſucceſſionis philoſophicae adumbrationem poſcebant, vt vno quaſi oculi ictu velut in orbe quodam generali tota philoſophiae omnis facies compareret. Quod permouit virum quendam eleganter eruditum, qui tamen non niſi ex literis nominis initialibus I. C. B. nobis inno-

o) Titulis praefixae ſunt celebriorum veteris philoſophiae antiquitatum atque virorum imagines ad archetypa efformatae.

p) Conf. ROTHFISCHER. in anno Iubil. Rom. P. II. §. 228. p. 521. Vehementer ideo ſtomachatus eſt DANIEL CONCINA praef. theol. Chr. T. VI.

q) l. c. praef. p. 19. is tamen, quae ad narrationem ſuam neceſſaria iudicabat, ex diuite penu ſua adiecit, vid. p. 20.

innotuit, quemque cetera totum ignoramus, vt, nobis inſciis eiusmodi *tabulam mnemonicam hiſtoriae philoſophicae, iuxta ordinem noſtrum* Francofurti cIↄIↄccLIX. duobus foliis ederet, in qua ſolas ſectarum, ſcholarumque ſucceſſiones et philoſophorum nomina, omiſſa omni dogmatica et critica narratione, eleganti, et luculento ordine recenſuit. Quae cum admodum apta ſit ad complectendam animo vniuerſi operis noſtri, quod ſatis accurate refert, imaginem et oeconomiam, eam Lectori hoc loco, quamuis nihil eius nobis debeatur, noſque hodie adhuc auctorem ignoremus, inuidere noluimus.

(*Videatur in fine.*)

AD PARTEM I.

DE PHILOSOPHIA BARBARICA,

LIBER I.

DE PHILOSOPHIA ANTEDILVVIANA,

CAPVT I.

DE PHILOSOPHIA BARBARICA IN GENERE.

pag. 47. not. e.

FABRVM et CELLARIVM *ad eos.* Collegit CICERONIS loca, vbi vocem *barbarus* adhibet, varia ſignificatione STEPHANVS DOLETVS in rariſſimis *Comm. de L. L.* [a] quae cum loco STRABONIS [b], qui luculentus eſt, debent comparari. *Feſto auctore*, is ait, *barbaros omnes praeter ſe Graecos vocauiſſe, quod exterae nationes minus ornate, minusque articulate et ſuauiter loquerentur, neque eam haberent ſermonis iucunditatem et lautitiem, quam Graeci.* Hodie cum vox iſta vel ad ſermonis ac linguae ornatum, vel ad animi habitudinem et mores, vel ad nationis diuerſitatem ſoleat referri, ab homonymia ſibi potiſſimum in denominanda philoſophia barbarica cauendum eſt, qua quidam PP. et in his imprimis TATIANVS, et Chriſtianam religionem, et orientalem philoſophiam inter ſe commiſcentes, philoſophiam barbaricam Graecanicae oppoſuerunt. Qua de re ſuo loco pluſcula monuimus [c], hoc loco non negligenda propter illos viros doctos, qui dum barbaricae philoſophiae appellatione Chriſtianam fidem apud PP. nonnullos, maxime Clementem Alexandrinum et Tatianum indigitari legunt, nomen hoc ad iſtam orientalem philoſophiam non pertinere putant, et hoc barbaricae philoſophiae genus veteribus indictum eſſe contendunt. Qui ſi modo hanc homonymiam ſe non decipi paterentur, facile viderent, iactatam iſtam philoſophiam Chriſtianam non aliam eſſe, quam orientale illud doctrinae genus, quod ex Zoroaſtreo varie immutato ad nonnulla Chriſtianae religionis capita explicanda adhibitum eſt.

pag. 48. lin. 19. *Quod quidem non magnopere miramur.* Emolliuit quidem hanc Epicuri ſententiam GASSENDVS [d], ratus haec tantum de philoſophandi occaſione, qua ſola Graecorum ingenia adiuta ſint, intelligenda eſſe. At perperam id dici, ex natura philoſophiae Epicureae,

 omnes

a) T. II. p. 530.
b) L. XIV.
c) T. II. Per. II. L. I, c. 3. p. 380. ad quam obſeruationem potiſſimum ad euitandam logomachiam attendendum eſt.
d) Syntagm. phil. inſt. L. I. c. 4. Opp. T. I. p. 8.

omnes traditiones deridentis, et ſacerdotum παραδόσεις auitas exſibilantis, quibus tamen principiis philoſophia barbarica nixa eſt, intelligitur. Nec excuſat Epicurum, ipſum Aegyptios diſcipulos admiſiſſe, hoc enim argumentum illi eſſe potuit, philoſophiam non in barbaro ſolo naſci, ſed a Graecis petendam eſſe. Certe communem eam Graeciae perſuaſionem fuiſſe, ex LACTANTIO [e] poteſt intelligi, qui ne Anacharſin quidem Scytham excipit, eo quod philoſophiam ne ſomniaſſet quidem, niſi et linguam et literas Graecas ante didiciſſet. Adeo vero contemta fuere Graecis ingenia barbara, vt teſte LAERTIO [f] Thales fortunae gratias egerit, quod Graecus non Barbarus natus eſſet. Quod equidem ſuperbam Graecorum gentem intuentes non magnopere miramur, qui eo tempore quo philoſophia inter eam coepit adoleſcere, contemnebant, quicquid ſeruilem barbarorum morum characterem prodebat, et imprimis ferre non poterant ingenia erectiora ad patriarum opinionum obſeruantiam velut ad legem quandam ſacram conſtringi, rationes autem cupiebant, cur hoc vel illo modo decernendum eſſet, ex ipſa re ratiocinatione petitas. Quod magna poſtea incrementa cepit, vbi philoſophi ſyſtematica ratione coeperunt philoſophari, et peculiaria philoſophiae aedificia extruere: inter quos ſi non primus, primorum certe vnus fuit Ariſtoteles, qui tamen, quamuis omnia conuelleret, quae ab antiquis accepta more barbaro videri poterant; non tamen ſe hos fontes potuiſſe negligere, multoties prodidit. Ceterum cum hodierna adhuc philoſophiae facies Graecanicum characterem ſeruet atque referat, facile inde intelligi poteſt, cur certior hiſtoriae philoſophicae periodus a Graecorum demum ſapientia queat conſtitui, quamuis illi et cogitandi et ſentiendi occaſionem a barbaris, maxime ab Aegyptiis accepiſſent.

e) L. III. c. 24. f) L. I. ſ. 33. Tribuitur hoc dictum a quibusdam Socrati.

CAPVT II.
DE PHILOSOPHIA ANTEDILVVIANA.

pag. 52. lin. 24.

Rem SVIDAS expoſuit. Memorabilis hic Suidae [ff] locus eſt et in hiſtoria philoſophiae antediluuianae non negligendus, quoniam clauis eſt illius ſententiae, quam PP. eccleſiae de originibus philoſophicis tenuiſſe, et quam mox Deo ipſique λόγῳ, mox diabolo philoſophiam, qualis tunc erat tribuiſſe, ex inſtituto ſuo loco [g] probauimus. Ita enim de Adami

ff) Extat T. I. voc. Adam. p. 4 ſqq. ed. Kuſter. nec coniectura aut mſc. aliquo detegi hactenus potuit, ex quo ſcriptore Suidas deſcripſerit, qui more ſuo in hoc articulo, excerpta duo vna ſerie exhibuit, quae inter ſe confundenda non ſunt. Scripſiſſe auctorem, circa imperii CP. inferiorem aetatem facile ex dictione et eloquentia affectata periti iudicabunt.

g) T. III. Per. II. L. I. c. 2. toto.

Adami philoſophia ſcriptor iſte eccleſiaſticus, quem Suidas excerpſit, et cuius ignotum nomen eſt, differit, vt vtriusque ratio facile poſſit explicari, modusque concipi, quomodo diuerſiſſimae ſententiae et opiniones vnum ſub iugum potuerint cogi. Damus, cum prolixus locus ſit, verba eius tantum ex verſione, quae tamen paſſim emendationem poſtulat: *Adamus primus ſapiens* (philoſophum eodem nomine eum intelligere ex tota tractationis ſerie diſpaleſcit) *iure appellari poteſt, ut primo conditum ſimulacrum, et imago diuinitus pacta, vt omnium gratiarum plenus, et omnes animi corporisque ſenſus puros et incorruptos circumferens. Radii enim quidam, vt ita dicam, ex illius animo effulgentes et diuinarum cogitationum et actionum pleni per omnem naturam penetrabant, ſagaciter et ſine errore proprium cuiusque et praecipuum bonum* (τὸ οἰκεῖον ἑκάςυ πλεονέκτημα) *anteuertentes.* Quod vbi auctor elato dicendi genere tumens ex impoſitis ab Adamo feris omnibus nominibus, et vi cuique animanti inſita veluti penicillo expreſſa probauiſſet, pergit: *Sed et ſeminum et plantarum diſcrimina, et radicum et herbarum vires et quaecunque ad auxilium vnicuique animali natura attribuit, diſtinxit et dilucide explicauit - - hic eſt ille qui probauit omnia, et omnibus regulas et amuſſes exquiſitas et limites minime dubios aſſignauit. Huius ſunt ſcientiae tam liberales quam illiberales,* (λογικαὶ καὶ ἄλογοι) *huius ſunt prophetiae, ſacrificia, luſtrationes et leges, tum ſcriptae tum non ſcriptae. Huius ſunt omnia inuenta, et diſciplinae* (διδάγματα) *et quicquid ad vitam degendam eſt vtile et neceſſarium. Hic eſt illa prima ſtatua et ſimulacrum, cui diuinum nomen ineſt,* (θεόκλητον ἄγαλμα) *a quo omnes humanae ſimulacrorum fingendorum artes* (ἀγαλμοτουργίαι, idearum origines ſine dubio innuit) *diriguntur - - Eam ſtatuam ſceleſtus apoſtata et impoſtor diabolus de ſua ſede et ſtatu deiecit, et praecipitem deturbauit ad profunda quaedam et obſcura triſtibusque orci latebris vicina loca. Hinc autem coepit hominum natura,* (intellectum intelligit) *deprauari, et adulterari, et huius tyranni formis et figuris ſignari: hinc autem initium duxit adulterina ſapientia, poſtquam illa diuina ex terris aufugit, et in coelum ſublimis auolauit, vnde prius deſcenderat,* (nempe ad λόγον, fontem ſuum reuerſa). Vt vero plenam diabolicae ſeductionis eſſe omnem ex hoc fonte philoſophiam gentilem demonſtraret, addit porro: *hinc ortae ſunt illae Aegyptiorum de Oſiride, Typhone et Iſide* (μαγγανεύματα) *praeſtigiae et Perſarum magicae impoſturae, et Brachmanum gymnoſophiſticae phantaſiae, et lubrica Chaldaeorum aſtrologia, et Graecanicarum nugarum fabuloſa pompa. Hinc etiam Orpheus, et Homerus, et qui impias Deorum generationes ſcripſit Heſiodus. Hinc illa Thaletis gloria et inclytus Pythagoras, et ſapiens Socrates et Plato, Parmenidae, et Protagorae, et Zenones, hinc porticus et areopagi et Epicurei - - -.* His poſtea, vbi monuiſſet, Diabolum redactis in ſuam poteſtatem hominibus iſta pſeudophiloſophia folium ſupra coeli nubes voluiſſe ponere ſeque altiſſimo facere ſimilem, addit: *vnigenitum Dei filium et* τὸν λόγον προαιώνιον *miſeratum hominem ex Patris ſinu ſe ipſum demiſiſſe, et aſſumta carne per crucem proſtrata in infimas terrae partes deſcendiſſe,*

et inde prolapſum illum primum hominem eduxiſſe, prima pulchritudine imagini reſtituta et naturae priſtina dignitate. Hinc autem abolitum eſſe omnem huius tyranni principatum et ditionem, poſtquam vera religionis lux omni creaturae illuxit. Ex hac luce diuina ſapientia (ἡ κατὰ Θεὸν σοφία) *diuinior illa philoſophia reſplenduit, et linguas piſcatorum acuit, et inſipientes ſapientes doctores effecit; hinc tonitrus filius:* IN PRINCIPIO ERAT VERBVM, *omnem orbem terrarum illuſtrauit* etc. Hactenus Graeculus orator anonymus. Quem exiguo iudicio praeditum quidem fuiſſe et vere de eo dici poſſe prouerbiale illud: flumen verborum et gutta mentis, concedimus doctiſſimo Suidae editori KVSTERO [h], hanc autem ineptam diſſertationem non ſcriptori tantum huic apocrypho tribuimus, ſed plerisque veterum doctorum eccleſiaſticorum, qui philoſophiae illius, quam deperire, et illinere fuco chriſtianae doctrinae coeperant, fontem λόγον diuinum eſſe ſtatuebant, qui hoc donum coeleſte in Adamum cum imagine diuina transfuderit, diabolum autem in lapſu protoplaſtorum, eam coeleſtem πανσοφίαν corrupiſſe indeque exortam philoſophiam illam gentilem atque diabolicam, qua omne errorum genus in philoſophia gentili intelligebant; radios tamen reliquiarum illius ſapientiae ex λόγῳ emicantis depreſſos et inter gentes relictos reſtitutos eſſe, cum Verbum Dei ſubſtantiale in carne appareret, et primaeuam ſapientiam per euangelium reſtitueret. Cuius mirae hypotheſeos argumentum in plerisque eccleſiae primitiuae doctoribus deteximus, cum eorum philoſophiae conſiderandae occaſionem tractationis ordo popoſciſſet. Hi itaque fere omnes, inter illos referendi ſunt qui non tantum Adamum πάνσοφον et perfectiſſimum philoſophum, ſenſu etiam Graeco, et non mere eccleſiaſtico dicant, ſed omnem quoque philoſophiam barbaricam et Graecam, quatenus veritates praeclaras exhibet, diuino Verbo ſ. filio, reliqua omnia adſcribunt diabolo.

p. 55. lin. 31. *In conſortium vitae non recipiendas.* Supponitur iam veteribus eccleſiae PP. admiſſa hypotheſis, ideo Deum animantia ad Adamum deduxiſſe, vt naturae eorum intime gnarus, impoſitis nominibus rerum nomina et fundamenta conſtitueret, id quod nullibi ex hiſtoria Moſaica apparet. Rectius illi inſtituunt, qui adductionem animalium ad Moſen, et nominum impoſitionem, ſignum fuiſſe imperii in illa, more Orientali coniiciunt [i].

pag. 59. not. d. lin. vlt. *Dubium haeſiſſe, an haec fabula reiicienda ſit.* Mirum videri queat pauliſper curioſius meditanti, quomodo aniles eiusmodi fabulae tantam non tantum fidem apud veteres obtinere, ſed et recentiorum virorum doctorum haud paucorum criticae artis peritorum ſoloque antiquitatis praeiudicio impeditorum attentionem mereri potuerint. Omnia enim quae de columnis Sethianis hieroglyphicis, aſtronomicis,

h) l. c. p. 4. n. 3.

i) Auctores hiſt. vniu. T. I. Sect. 2. §. 148. p. 127. ed. Germ. et B. BAVMGARTEN ad h. l. conf. c. 2. §. 335 ſeqq. p. 314 ſeqq. qui auctores quoque de primaeua lingua p. 317. indicat.

micis, vel quodcunque argumentum inſcriptum fuiſſe dicitur traduntur, ita comparata ſunt, vt nec obiter intuentis fidem queant obtinere. Non monebimus, principium quaeſtionis petere, qui talia nobis obtrudere conantur, et ea quorum fidem probare et certitudinem euincere debebant, ex nouis fabulis in auxilium excogitatis petiiſſe: ſed ipſius fabulae argumentum tale eſt, vt iuſtiſſima ſuſpicio ſit, ipſos eius conditores, neſcio quo rumuſculo deceptos neſciuiſſe, quid eſſet affirmandum. Quod facile deprehendet lector paululum attentus ad totam iſtam narrationem, cuius argumentum plerique, qui veteris orbis reliquias expoſuerunt intactum non reliquerunt, videndum apud Dodwellvm [k], Simonivm [l], Vrsinvm [ll], aliosque. Ipſa Siriadae regio adeo incerta et obſcura eſt, vt ne de nomine quidem ſatis conueniat [m], et ex diuerſiſſima eius regionis deſcriptione apud veteres certum ſit, eos de illa plane fuiſſe incertos. Quodſi conceſſerimus, terram iſtam Siriadicam in Aegypto quaerendam eſſe [n], quae eiusmodi monumentis hieroglyphicis abundabat; manibus tamen palpari poteſt, Aegyptiacis ſtelis, a Mercurio erectis ſacrisque ſignis notatis homines iſta fabula recentiores, maxime Iudaeos, et in his imprimis Ioſephum, in antiquitatibus gentis ſuae ſaepiuſcule nugiuendulum voluiſſe auctoritatem ſacram conciliare, vt ſacrae Aegyptiorum antiquitates ex hoc Hebraeorum fonte promanaſſe viderentur [o]. Quod eo facilius fieri potuit, quoniam Sethi ſiue Sothi nomen apud Aegyptios non ignotum fuit [p]. Reliqua omnia quae viri docti ad oſtentandam qualemcunque lectionis et eruditionis copiam de hoc argumento afferunt, leuiſſimas coniecturas eſſe, ſola ſaepe nominum affinitate quadam nixas, mediocri attentione lectori prouido conſtare poteſt [q]. Vnde merito fabula iſta ex hiſtoria philoſophica proſcribenda eſt.

pag. 62. lin. 10. *Simplici cognitione aſſecuti ſunt.* Non attendunt ad hanc obſeruationem, qui pro philoſophia primi orbis et imprimis patriarcharum primorum ante et poſt diluuium ante condita imperia multis diſputant, accuratam autem philoſophiae definitionem, quam in limine exhibuimus, negligunt, qua ſcilicet cognitionem ſolidam meditatione rationali ex principiis rationi humanae connatis et quibus omnes ſcientiae philoſophicae innituntur, veritates de rebus diuinis et humanis tanquam neceſſarias conſequentias deducentem deſignat. Ita vero non de ſapientia ſiue notitia primo parenti, piisque aliis viris diuinitus et per reuelationem collata ſermonem eſſe patet; nec de rerum vtiliſſimarum et

k) In append. ad Differt. Cyprian. p. 29. 36.

l) Bibl. crit. Vol. II. p. 34. Vol. III. p. 347.

ll) Exerc. ſacr. p. 214.

m) Vid. Havercamp. ad Ioſeph. Vol. I. pag. 11. 12.

n) Ita plerique, vid. Dodwell de Sanchun. pag. 26. 36. Fabric. bibl. Gr. Vol. I. p. 73. Stillingfleet orig. Lib. I. c. 2. p. m. 71 ſeqq. qui recte monet ad poëtarum magis figmenta quam ad hiſtoriae fidem iſtas ſtelas ablegandas eſſe, cuius rationes dignae ſunt, quae expendantur.

o) Luculenter fidem Ioſephi euertit Idem loc. cit. p. 73.

p) Typhonis nomen apud Aegyptios fuiſſe ait Plvtarchvs de Iſide et Oſir. p. 351. 357.

q) Conf. Hiſt. vniu. Britannorum T. I. p. 171. not. Z. verſ. Germ. T. I. p. 249 ſeqq.

et imprimis neceſſariarum experientia et vſu, immo nec de ſimplici notitia eorum quae in orbe fieri et accidere prima quoque hominum aetas vidit, obſtupuit, et admirata eſt; nec de omnimoda rationis cultura haec enim iſtis mundi incunabulis non negant, qui philoſophiam illis non tribuunt, quod non ſolam veritatum et concluſionum notitiam, ſed cauſſarum quoque conſiderationem et demonſtrationem ex principiis veritatis deductam ad philoſophiam requirunt. Vidit id, quo erat acumine PETRVS GASSENDVS [r], qui poſtquam de originibus philoſophiae multa erudite diſſeruiſſet, ad incunabula naſcentis et adoleſcentis mundi pertinentia, recte tandem infert, *non agi de illa ſapientia ſeu philoſophia piis viris diuinitus collata, ſed quae ſolo lumine naturae parari poteſt ab homine, qui intellectu naſcitur tabula raſa exiſtente, quaerendumque inde proprie eſſe, quid facere illi occaſionem originemque potuerit.* Quam ille cum PLATONE [s] et ARISTOTELE [ſſ] in admiratione eorum quae ignorantur et de quibus dubitatur, ponit: *ratus hanc philoſophiae originem ſeu occaſionem conſentaneam eſſe fini philoſophiae: quoniam licet poſterior ſit appetitu felicitatis, ipſius tamen proſequutioni ea ratione intermiſta ſit, vt admirationem exuere velimus, quo oblectatione* NOTITIAE CAVSSARVM *prius incognitarum beemur, tranquilliorque animo ſimus.* Quibus limitibus hiſtoria philoſophica circumſcribenda eſt, niſi in immenſum vniuerſalis alicuius rerum notitiae pelagus immergi cupimus, in quo omnes hactenus, qui eruditionis vniuerſalis hiſtoriam condere aggreſſi ſunt, naufragium fecerunt. Et hoc pacto atque iuxta hanc obſeruationem reſpondere nos poſſe putamus illis, qui nos limites nimis arctos philoſophiae poſuiſſe, et definitionem aequo ſtrictiorem ſuppoſuiſſe iudicarunt [t]. De quibus tamen omnibus ex diſcurſu praeliminari ſtatuent, qui rem recte aeſtimare et ad accuratas rationes reuocare in animum inducent [u]. Luculenter nos mentem ea de re noſtram aperuimus [v].

p. 66. lin. 19. *In tanta rerum canitie incertiſſimis commendatus.* Adhibenda hic IO. ALBERTI FABRICII diligentia, qui de hoc argumento fere omnia collegit et *codici apocrypho V. T.* inſeruit. Quorum vel obiter inſpectorum conſideratio lectorem haud obeſae naris poteſt conuincere, quae ſomnia omni veriſimilitudine carentia, quae calx ſine arena adhibita ſit, vt Noachicae ſapientiae monumentum erigi poſſit. Quod vno halitu difflabit ſimplex, donec rite cuncta probentur, negatio, id enim in tanta incertitudine impoſſibile.

Ibid.

r) Syſt. phil. prooem. T. 1. opp. p. 7.

s) In Theaeteto. ſſ) Metaphyſ. L. 1. c. 2.

t) Eruditi memoriarum literariarum Triuoltinarum conditores 1754. Mai p. 191. STOCKHAVSEN delin. critica bibliothecae ſelectae Ep. I. p. 10. quamquam cetera hiſtoriae huic philoſophiae praeclare fauent.

u) Conferenda quae de philoſophiae nomine prudenter diſſerit cel. HOLLMANNVS Introd. in philoſ. vner. P. I. prol. §. 4. 5. p. 6. 7. Cl. GOTTSCHED. hiſt. phil. c. 1. §. 4. p. 5.

v) c. 1. §. 3. pag. 49. eam mutandi rationes nullas habemus.

Ibid. not. l. *Annotationibus ſecundae editioni adiectis.* Ea comparanda ſunt cum illis quae vir beatus, in tuendis opinionibus, quas non ſatis firmas cognouerat, minime pertinax, in *hiſtoria eccleſiaſtica veteris teſtamenti* [w] attulit: vbi ipſe, mentione de diſtinctione inter animalia munda et immunda facta *optimam*, fatetur *hinc ſe expediendi rationem eſſe, ſi dicatur, munda aut immunda hic dici animalia, reſpectu legis diuinae, aut ſacrificiorum, Deumque ſacra inſtituendo ſimul homines, quaenam munda quae immunda ſint, animalia condocuiſſe.*

pag. 68. lin. 31. *Quam Noacho circumſtantiae omnes denegant.* Pluribus de his praeceptis Noachiticis tradunt, qui hiſtoriam iuris naturae enarrauerunt, quae tamen omnia vna doctorum Iudaicorum affirmatione nituntur, quorum ea de re traditiones IOANNES FRISCHMVTHVS, diligens antiquitatum Iudaicarum collector, duabus diſſertationibus academicis attulit [x]. Ante Noachum vero patres antediluuianos, his legibus vitae normam definiuiſſe, minime eſt dubitandum, quos nemo ideo philoſophos fecerit.

Ibid. lin. 4. a fin. *Et eximendus eſt ex philoſophorum caterua Noachus.* Si Beroſus ANNII [y] audiendus eſt, Noachus poſt diluuium filios et nepotes *iam antea edoctos theologiam et ſacros ritus coepit etiam erudire eos humanam ſapientiam; et quidem multa naturalium rerum ſecreta mandauit ſilens, quae ſolis ſacerdotibus Armenii commendant - - Docuit item illos aſtrorum curſus et diſtinxit annum ad curſum ſolis et XII. menſes ad motum lunae, qua ſcientia praedicebat illis ab initio, quid in anno et in cardinibus eius futurum contingeret, ob quae illum exiſtimauerunt diuinae eſſe naturae. Poſtea in Italiam delatus, vbi finiuit et docuit et regnauit, naturaliumque atque diuinorum, quae eos erudiuit libros pleniſſime illis conſcriptos reliquit: vnde* (Armenii et Italici) *venerantur ſimulque cognominant coelum, ſolem, chaos, ſemen mundi patremque deorum maiorum et minorum animam mundi, mouentem coelos et mixta, vegetabiliaque et hominem: Deum pacis, iuſtitiae, ſanctimoniae, excellentem noxia, et cuſtodientem bona* etc. Habes philoſophiae, ſi Diis placet, Noachicae compendium, eiusdem commatis, quo ipſe Beroſus ab Annio euulgatus, id eſt impoſtoris et nugatoris. Ab eiusmodi enim hominum genere, quod imprimis inter Arabes poſt N. C. caput coepit erigere, pleraeque illae fabulae atque putida commenta excogitata ſunt, quibus hiſtoria patriarcharum conſpurcata eſt [z].

pag. 77. lin. vlt. *In conſeruanda regni annona eius egregium ſpecimen dediſſe omnino concedendum.* Intelligi ſatis haec non poſſunt, niſi cognitum ſit

w) T. I. p. 176.

x) Extant quoque in theſauro philologico theol. T. I. p. 150 ſeqq. addi autem poſſunt et conferri, quos excitat FABRICIVS l. c. p. 268 ſeqq. Hoc legum naturalium compendium fundamenti loco poſuit IO. SELDENVS de I. N. et G. ſecundum diſciplinam Hebraeorum.

y) De antiquitate Iani patris L. III. p. m. 23. Conf. CVMBERLAND de legibus patriarcharum in originibus gentium antiquiſſimarum.

z) Multa ex eiusmodi ſentina hauſiſſe Annium vel nugantem vel imponentem veriſimillimum. Haud obſcure id prodit ipſe Annius in annot. ad h. l.

ſit clima regionis Aegypti coelique atque ſoli conditio, propter vicinitatem tropicorum et aequatoris mire in iſtis terris varians. Aliter enim in ſuperiori Aegypto, aliter in inferiori anni tempora ſe habent, variatque inde fertilitas. Quae diſci poſſunt ex peregrinantium narratione, qui has terras curioſo perluſtrarunt oculo et phyſicam eorum fertilitatem examinauerunt, quales MAILLETVS, POCOCKIVS, SHAW alii. Vetus incolarum traditio eſt, Ioſephum patriarcham ex paludinoſa parte Aegypti inferioris eam regionem fertiliſſimam prudenti adminiſtratione effeciſſe, quae Delta a canalium et foſſarum ſitu dici ſolet [a].

pag. 82. not. y. *Fidem eleuauit Buddeus.* Quaecunque de Moſis ſapientia ad Graecanicam encyclopaediam attemperata nugari ſolent Iudaei, quae vix ferri poſſunt, quaeque ideo recte iam contemſit GVIL. VORSTIVS [b] ea debentur omnia Iudaeis Aegyptiacis Ariſtobulo, Philoni et ex parte Ioſepho et ſimilibus; hi enim homines innata gentis ſuae iactantia tumentes cum philoſophiae gloriam gentilibus inuiderent, Aegyptios autem veteris ſapientiae promos condos fuiſſe, teſtatum ab omnibus ſciuiſſent, magnis animis in eum ſcopum coniurarunt, vt haec gloria ſi non plane a Moſe deriuata eſſe, certe is partem eius haud exiguam ſibi vindicare poſſe videretur. Qua in re tamen viri cetera doctiſſimi at Apellae tamen iactabundi, adeo turpiter ſe dederunt, vt recentioris Aegypti philoſophiam totamque encyclopaediam poſt Alexandri M. mortem ad mores et conſuetudines Graecorum reformatam et effictam Moſi quoque adſcriberent, et hoc pacto non origines tantum hiſtoriae ſacrae, ſed Aegyptiacae quoque mire conturbarent. Caecum eſſe oportet, qui in *Philone*, cuius inſano Platonicae philoſophiae amori ineptiſſimum errorem debemus, haec non palpat, et reclamat tota veteris hiſtoriae fides, qua diſcimus, aliquot ſeculis ſerius, quam Moſis tempora ferunt, Graecanicam encyclopaediam Aegypto illatam et ſapientiae hieroglyphicae attemperatam fuiſſe. Quod non plane latuit veteres eccleſiae DD. a Iudaeis quidem iſtis mendaciis deceptos, aſt qui tamen cum omittere et abiicere ineptum figmentum nollent, quod cauſſae religionis Chriſtianae fauere poſſe crederent, maluerunt errorem errore augere, et Moſen omnis eruditionis Aegyptiacae conditorem et auctorem facere, quam fateri, falſum fuiſſe Philonem, eique ſimiles aliosque ſecurius fidentes feſelliſſe. Adeo haec hodie manifeſta putamus, vt lectoris patientia nos abuti credamus, ſi argumentis h. l. in textu allatis vel ſyllabam adiecerimus, perſuaſi non niſi turpi auctoritatis vel ſectae praeiudicio in hunc veterum eccleſiae doctorum errorem, quem vnus ab altero, primus forte Clemens Alexandrinus a Philone deſcripſit, hincque pro vnico omnes teſte, nullis requiſitis inſtructo ideo habendi ſunt, poſſe ſeduci, dolemusque viros non-

a) Conf. Hiſt. vniuerſ. Britannorum T. I. §. 419 ſeqq. p. 368 ſeqq. verſ. Germ. et BAVMGARTENIVM ad haec loca, quosque ille porro laudat.

b) Ad MAIMONID. fundam. legis c. I. §. 11. pag. 9. 10.

nonnullos doctiſſimos et nec a iudicandi facultate, nec ab eruditionis auxiliis imparatos in hoc tamen luto haerere, quam veritati victas manus porrigere faterique maluiſſe, nullam eſſe in eo argumento PP. auctoritatem nihilque eam probare, quamuis cetera eorum laudibus et praeſtantiae propterea nihil detrahendum ſit. Quod recentiſſime etiam poſt peroratam fere et diiudicatam cauſſam fieri potuiſſe, ſtupuimus, rem autem inuidia plenam ob honorem, quem viris doctis et de literis egregie meritis debemus, nouo examine in ſua nuditate lectori oſtendere, ſuperſedemus. Conferendus autem qui nonnulla ea de re dudum monuit VRSINVS [c], et quae hac de re erudite diſputauit IAC. FR. REIMMANNVS [d], qui pudendam Philonis iactantiam veterum narrationi, et imprimis DIODORI [e] et HERODOTI [f] fidei contradicere demonſtrauit: alia praeclara de hoc argumento multa lectoribus vehementer commendanda monuit B. BAVMGARTENIVS [ff].

pag. 84. not. d. lin. penult. *CONRING. ad Hermet. Med. Lib. I. c. 3.* His adiiciendus magnus BOCHARTVS [g], qui cum Conringio certum putat ante Iulium Firmicum imperatori Conſtantino σύγχρονον ne nomen quidem chemiae inueniri apud quemquam. Alium locum ὑποβολιμαῖον ex EVSEBIO [h] denudauit IDEM, ex quo ſolet Hebraeorum alchemia confirmari [i]. Vehementer autem veremur, ne quae de Moſis quoque ſcientia aſtronomica nobis ſolent enarrari, eodem iudicio cadant, quae imprimis miro ingenio et doctrina incruſtauit V. C. FERD. GVIL. BEERIVS in *obſeruationibus chronologicis* [k]. Non ſunt ea huius loci, in hiſtoria chronologiae ſacrae curatius examinanda. Nos hoc vnum monemus, omnem tabernaculi conſtructionem, qualem multo ſupra aetatis illius inter principia aſtronomiae haerentis conditionem aſſurgentem nobis vir doctiſſimus depingit, non obſeruationibus Moſis aſtronomicis et architectonicis, vel chronologicis deberi, ſed reuelationi diuinae: adeoque, ſi concedamus quoque ea omnia quae miro ingenio de ſtructura tabernaculi cycloque et Iubilaeo Iſraëlitarum ei innixo excogitauit vir celeberrimus, Deo immediate iſta Moſi tradenti adſcribenda eſſe patet, quo pacto Moſis eruditio aſtronomica et philoſophica, ex hac eius obſeruatione ingenioſe demonſtrata concidit. Ad definienda vero tempora et rationes annorum et feſtorum ſoliſque atque lunae conuerſiones et viciſſitudines facile concedi poteſt, tantum Iſraëlitas ex Aegypto profugos ex eius diſciplina ſciuiſſe, quantum ad hunc finem; non ex noſtro ingenio, ſed rerum circumſtantiis definiendum pertinebat.

c) De Zoroaſtre, Triſmegiſti etc. ex. 2. ſ. 9. p. 172 ſeqq. ad quem locum multa harum naeniarum exempla collegit CHR. ARNOLDVS p. 25.

d) Antiqq. lit. Aegypt. §. 8. p. 15 ſqq.

e) L. I. p. 61. 86.

f) L. II. p. 53.

ff) Ad hiſt. vniuerſ. orbis T. I. not. 329. p. 426 ſeq.

g) Geogr. S. P. I. L. IV. c. 1. p. m. 234 ſeq.

h) Chron. L. I. p. 43.

i) Et hunc tamen potuiſſe renouare REIMMANNVM l. c. p. 82. teſtis fide prius non examinata, nobis vix fuit credibile.

k) c. 2. §. 96 ſqq. p. 79 ſqq.

pag. 85. lin. 19. *Perueniſſe amiſſa iſta ſcripta ad Pythagorae Platonisque notitiam.* Accurate, niſi nos poſt iteratum examen omnia fallunt, id demonſtrauimus ſuo loco [l], vbi de Platonis auctoritate et diſciplina diſputatur. Potuiſſe autem hac rei luce non obſtante veteri praeiudicio inhaerere Huetium, et antiqua omnia Moſi attribuere, non magnopere miramur, qui viri eruditiſſimi at lectionis copia iudicii aciem ſupprimentis indolem norunt. Aſt eſſe inter viros noſtrae aetatis doctos, qui veteri opinione hominum praeclare quidem de religione Chriſtiana meritorum, qui vero nec iudicandi arte nec ſobria praeiudiciorum antiquitatis, ſectae, partis etc. fuga nuntium illis mittere poterant, seducti horum nobis auctoritatem contra regulas fidei hiſtoricae logicas criticasque neſcio qua fronte, nec ſine ſupercilio opponunt, capere nos ſatis non poſſe, fatemur. Non enim, quam nuper quoque cl. GERDILIVS [n] viam ingreſſus eſt, ſectari poſſe rationalis artis peritos, vt pro Moſe antiquae philoſophiae fonte, Iuſtini, Clementis Alexandrini, Origenis, Euſebii, Ambroſii, Auguſtini, et quod mireris, Seldeni, Natalis Alexandri aliorumque nomina nobis opponant, ad ipſam viri doctiſſimi et artis ratiocinandi non imperiti iudicium prouocamus, cum omnes illi teſtes nec potuerint, nec praeiudiciorum mole impediti voluerint, teſtimoniorum fidem interponere. Rogandi itaque viri docti ſunt, vt, faſcinari ſe amplius ſectae partisque ſtudio non paſſi, teſtes prius examinent, nec ideo ineptas traditiones veteribus deamatas recipiant, quod religioni faueant. Suis radiis veritas diuina emicat, nec his tricis opus habet. Nec multum intereſt, rectene an ſecus ratiocinatus ſit Huetius, Moſi tanquam fonti omnia tribuens, et annon particulari inductione probari poſſit, multa a Moſe gentiles recepiſſe. Sed ad teſtimoniorum fidem cuncta redeunt, qua fallente, omnis etiam pro religione Chriſtiana eius argumenti contentio et diſputatio infelici euentu euaneſcit. Et haec quidem ſemel monuiſſe ſufficiat. Norunt, qui res Ebraeorum perſpexerunt, nec contemtius quicquam fuiſſe gente Iudaica populis, nec ſecretius habitum fuiſſe quicquam eorum doctrina et fide. Quid inde in noſtra arua deriuabimus, quo fine id faciemus?

pag. 91. lin. 32. *Vix elegantius exemplum allegoricae methodi.* Merentur cum huius loci explicatione, quae heic traditur, conferri, quae in *catena exeget. bibl. a theol. Britannis editorum* afferuntur [m]. Inde enim conſtare poteſt luculenter, quam incertae ſint eiusmodi locorum allegoricorum interpretationes, et quam ſedulo cauendum ſit, ne noſtros conceptus et coniecturas vetuſtae aetati ſupponamus. Neque negligendum in his et ſimilibus eſt, allegorica ſcripturae S. loca non adeo premenda eſſe, vt vel minimarum circumſtantiarum et ſimilitudinum ratio ſit demonſtranda; cum ſaepiuſcule multa ad ornandam tantum et perficiendam allego-

l) T. I. Per. II. L. II. c. 6. §. 6. p. 635 ſeqq. n) In erudito tr. de religione p. 268 ſeqq.
m) T. VII. p. 631 ſeqq. ed. Germ.

allegoriam ſint adhibita, quae rei ſignificationem non habent. Ceterum aliam longe philoſophiam horum temporum apud Hebraeos fuiſſe, quam apud Graecos, recte obſeruatum ex Euſebio GASSENDO, qui eam *in capeſſendis ſanis ſermonibus, hiſtoriis grauibus, concinnis carminibus, propoſitis eleganter aenigmatibus et allegoriis, quibus a pueritia imbuerentur, conſtitiſſe* aſſerit [n].

pag. 100. lin. 10. *Iobi philoſophiam probant.* Idumaeum Iobum faciunt, qui cum Iobabo eundem putant, vix alia ratione, quam nominis affinitate ducti. Quare etiam audiendi non ſunt, qui ex locis libri Iobi, vt aſteriſcorum nonnullorum nomina occurrunt, philoſophiam Edomitarum ſideralem exſculpunt, quod placere potuiſſe illuſtri Neutono et eius συμπατριώταις [o] merito miramur. Nam ſi etiam concedimus, quod tamen longe eſt incertiſſimum, terram Vz Iobi cum Edomitica eandem eſſe, et habitaſſe in hac regione et loco, Iobum, iuſtitiae et patientiae laude inter Iſraëlis poſteros in ſacris pandectis celeberrimum, quod tamen multi negant [p], certum tamen eſt, non aliam eius ſideralis ſcientiae notitiam ei genti tribui poſſe, quam quae Aegyptiis atque Arabibus tribuitur, quae vt nationes fuere antiquiores, ita horum fuiſſe praeceptores dubitandum non eſt. Eam vero praeter popularem vulgaremque ſiderum nonnullorum notitiam nihil philoſophiae nomine dignum exhibere ſuo loco probatum eſt. Idem de Arabum fabulis de ſancto viro, ſed practicae magis vitae quam theoreticae ſpeculationis laude, celebrando, ſtatuendum, qui ſuae terrae Iobum vindicant [q], non improbante cl. ALB. SCHVLTENS: omnia enim nec probari ſatis teſtimoniorum fide poſſunt, et ad philoſophicam hiſtoriam referenda non ſunt; ſed ad vetuſtiſſimorum populorum origines, quae quam ſimplices, plebeiae et vulgares fuerint, et prima tantum ſcientiarum rudera, quae vſu et experientia innotuerunt, comprehenderint, annales priſci orbis perluſtrantibus ignotum eſſe non poteſt, et de aſtronomia quoque eorum dicendum eſt [r].

n) De logica c. I. P. I. opp. p. 35.

o) Hiſt. vniu. T. II. § 63. p. 57. verſ. Germ.

p) Aliis enim veteris traditionis fide vrbs Palaeſtinae fuiſſe videtur. Tacemus difficultates chronologicas. Conf. quae CALMETVS et BAVMGARTENIVS Comm. in Iob. §. 7 ſeqq. itemque Hiſt. vniu. Auctores Britann. T. II. §. 415. p. 374. aliique monuerunt, adducti WOLFIO Bibl. Hebr. P. II. p. 102 ſeqq.

q) Conf. HERBELOT bibl. or.

r) Conf. qui aſtronomiam Iobi tangit WEIDLERVS hiſt. aſtron. c. 2. §. 13. p. 24.

AD LIB. II. CAP. II.
DE PHILOSOPHIA CHALDAEORVM.

pag. 104. lin. 20.

Quod Perſicum appellatur. Plura dabunt geographi veteres, et his accuratiores recentiores, inter quos ſatis lectoris curioſitati faciet CHRIST. CELLARII diligentia [a] quocum comparanda *hiſtoria vniuerſalis Britannorum* [b], nam haec ex inſtituto hoc loco tractare, eſſet extra oleas vagari, hi autem ſimilesque auctores in omnium manibus ſunt. Cum incerta ſint veterum monumenta omnia, quorum fide Chaldaeorum hiſtoria deſcribi ſolet, recte facient, qui de eius antiquitate, et de quaeſtione vtrum eruditionem ab Aegyptiis, vel hi a Chaldaeis acceperint, ſententiam certam nec inſuperabilibus difficultatibus circumſeptam dicere non ſuſtinent [c]. Quas vero ſuae eruditioni et philoſophiae origines gens Chaldaea tribuerit, quam ab animali quodam ex mari ſubito apparente didicerint, ex fabula de Oanne, (hoc enim eius nomen fuiſſe dicitur,) diſcendum [d]. In qua ſi quid verum, recte concluditur, omnem Chaldaeorum ſapientiam a peregrino quodam ad eos fuiſſe delatam. Verum de his incertiſſimis, nugari Chaldaeorum tantum ingenio dignum eſt, quos ignotum hoc animal ζῶον ἄφρενον fuiſſe, rationis expers, dixiſſe tradit Beroſus, cum tamen ratione vti Chaldaeos homines docuerit. Forte Oannes et Mylitta Babyloniorum et Aſſyriorum, quam Aſtarten etiam, Veneremque magnam vocant, ab Aegyptiorum Iſide et Oſiride non valde diuerſi ſunt, de quo alibi diſpiciendum eſt [e].

pag. 105. not. q. *PLOTINVS contra Gnoſticos.* Conſulenda heic diligentiſſimi I. A. FABRICII *bibliotheca Graeca* [f], vbi de ſcriptis Zoroaſtris agit.

pag. 110. lin. 1. *Nulla certa ſententia errare compellunt.* Tranſmiſit hoc praeiudicium omnem philoſophiae fructum impediens, et ingentium errorum mater philoſophia barbarica ad mixtum illud philoſophorum genus

a) In notitia orbis antiqui Tom. II. c. 15. 16. p. 708. 762.

b) T. III. c. 9. ſect. I. quae Babyloniae ſiue terrae Chaldaeae deſcriptionem continet. §. 702 ſeqq. p. 625 ſeqq.

c) Forte non procul a ſcopo ferient, qui communes, ſi non in omnibus, certe in multis origines habuiſſe ſuſpicantur.

d) Eam narrat ex Alexandro Polyhiſtore Beroſus apud SYNCELLVM p. 28. cuius locum inſeruit FABRICIVS Cod. Pſeudepigr. V. T. T. I. p. 55. VOSSIVS qui de LXX. Interpret. quoque ſub Oannis nomine Noachum tradit, et hunc etiam, cum Puoncuo eundem eſſe perſuadet, quem incerta incertioribus illuſtrare, et vetus praeiudicium de Noacho omnium gentium doctore ſupponere, quilibet videt.

e) Nempe a peregrino in naui ad has terras delato, qualia etiam in Yncarum hiſtoria de conditore ſapientiae Peruanae, Capo Manca affirmatur. Vnde non plane quidem reiicienda videtur haec coniectura, quam magno NEWTONO ſchronol. p. 210. 211. debemus, cuius coniecturis ſi ſtamus, ex Aegypto hi homines in Chaldaeam tranſlati ſunt. Verum in his maiorem coniecturae veriſimilitudinem deſideramus, quam valde dubiam eſſe recte obſeruauit B. BAVMGARTEN. l. c. n. 454. p. 673.

f) Vol. I. c. 36. p. 247 ſeqq.

genus, quod in Aegypto ſub Ptolemaeis regibus, enatum eſt poſteaque etiam in eccleſiam irrepſit. Cuius vt memorabile exemplum adducamus, legendum ſuademus CLEMENTEM ALEXANDRINVM, qui prolixo *Stromatum* loco [ff] multa more ſuo de hac re diſſerit. Dabimus eius verba tantum Latina: *Sed neque antiquiſſimi philoſophi ad contendendum ferebantur et dubitandum, nedum nos, qui amplectimur eam, quae vera eſt, philoſophiam, quas aperte inuentionis cauſa ad perſcrutandum quaerere iubet Scriptura. Recentiores autem Graecorum philoſophi inani laudis cupiditate refellendo ſimul et contendendo ad nugas deducuntur inutiles. Contra autem barbara philoſophia, omnem expellens contentionem, quaerite inquit, et inuenietis.* Non hoc loco monebimus eclecticae ſectae patrocinium ſcripturae titulo praefixo Clementem vrgere, et oppoſuiſſe haec imprimis Scepticis reliquisque philoſophis contentioſis; haec enim infra T. II. et III. fuſe iam declarata ſunt, ſed id tantum tenendum eſſe putamus, traditionis fidem ſine argumenti examine ad nudam auctoritatis appellationem verum barbaricae philoſophiae fontem conſtituiſſe. Quod a conditae creaturae conſtitutaeque ciuitatis ſiue ſocietatis humanae initio, paulo poſt deplorandam eius corruptionem locum quendam habere potuiſſe facile viris doctis largimur, qui pro reuelationis et traditionis neceſſitate in primo quoque mundo pugnant; nihil autem ad excuſandum hoc, quod configimus, auctoritatis paternae praeiudicium poteſt efficere. Mature enim et mox a primis gentium initiis, traditionis reuelatae (in qua benedicti ſeminis promiſſio cardinem rei conſtituebat) puritas infandis humanorum figmentorum erroribus corrupta, et gloria Dei miſere conſpurcata fuit, ad eiusmodi inſanas opiniones deſcendendo, quae innatam ipſius Dei notitiam euertunt [g]. Quae cum humanorum ingeniorum vitiis miſere corruptorum et ſceleribus diffluentium cupiditatibus callidorum hominum aſtutia attemperarentur, infandae inde theologiae vel ſuperſtitionis potius gentilis aedificia extructa ſunt, quae loco diuinae traditionis atque reuelationis, ſtultitiam mentis humanae in throno collocarunt, auctoritate inde obtenta, quod a patribus ad filios iſtae ſententiae fuerint propagatae, ideoque ſine examine recipiendae: quo pacto traditio falſae et ſuſpectae philoſophiae phaenomenon euaſit.

pag. 116. not. k. *In hiſtoria religionis veterum Perſarum.* Adeo ſe commendauit liber hicce, vt vix in Anglia poſſet comparari, in Germania autem pauciſſimorum manibus tereretur, et fruſtra in plerisque bibliothecis, monente Ven. VOGTIO [h], quaereretur, quod nobis ipſis euenit, aegerrime noſtris reculis hunc librum vindicantibus. Vnde non ſine vtilitate orbis eruditi nuper celeberrimus et doctiſſimus liber recuſus eſt, quam tamen editionem nondum vidimus. Quamuis autem magnam inter

ff) L. VIII. init.

g) Obſeruauit id D. PAVLVS Rom. I. 21. 22. 23. Quod ad hypotheſin Ven. SCHVBERTI in proleg. Hiſt. Phil. imprimis attendendum eſt.

h) Cat. libr. rarior. p. 357.

inter ſuos famam obtinuerint Hydeani labores, quos ex Perſicis chartis ſe deſcripſiſſe tradit, hincque multi viri docti eum ſecuti ſint, caſtiores Perſarum ſenſus et doctrinam Zoroaſtris commendantes, inter quos imprimis HVMPHREDVS PRIDEAVX vir longe doctiſſimus in eleganti vtiliſſimoque opere *connexionis hiſt. veteris et noui teſtamenti cum hiſtoria Iudaeorum vicinarumque gentium* [i] conſulendus eſt, quem preſſo pede ſequuntur *auctores Hiſt. vniu. Britanni* [k], tantum tamen abeſt, vt Hydeus omnibus fidem et perſpicaciam in hoc opere probauerit, vt potius EVSEBIVS RENAVDOTIVS [l] eum notauerit, *quod teſtimonium vnius auctoris obſcuri atque ſordidiſſimi, qui non niſi gryphos et aenigmata loquitur, et ante annos CXX. ſcribebat, praeferre non dubitet omni antiquitati.* Alios multa in Hydei libro notantes, et in his BAYLIVM [m], PHILIPPVM A TVRRE [n], I. A. FABRICIVM [o], BERN. de MONTFAVCON [p], S. I. BAVMGARTENIVM [q], I. L. MOSHEMIVM [r], aliosque praeterimus. Exhibet epitomen ſiue recenſionem libri *bibliotheca Thomaſiana* [s], et ephemerides literariae aliae, de quibus hoc loco dici non poteſt.

pag. 117. lin. 23. *Facile rationes iniri poſſunt.* Nondum huius nos ſententiae noſtrae poenitet, quanquam viri doctiſſimi et rerum orientalium callentiſſimi in diuerſas de ea opiniones diſceſſerint. Herbelotum, Hydeum, Pocockium, Prideaux aliosque, orientali literaturae valde fauentes ſi audias, orientalium teſtimonia Graecorum fidei praeferenda ſunt, quia domeſtica, domique magis nota, et a fabulis magis aliena narrant, quam Graeci, quibus rationibus pugnat BEAVSOBRIVS [t]. Contra RENAVDOTIVS [u] monet: *vbi comparentur certa antiquorum monumenta cum orientalium imperfectis commentariis, ſtatim agnoſci, ſi quid veri iſti contineant, id demum factum fuiſſe, cum ex Graecis aut Latinis aliquid tranſtulerunt; ex ſe ipſis nihil ferme niſi nugas producere.* Fauet Graecis deſideratiſſimus MOSHEMIVS [x], *quod cognitum ſatis ſit, orientales plurima, quae in patria eorum contigerunt, fide valde incerta et dubia tradere, quod exemplis ſupra omnem controuerſiam poſitis poſſet demonſtrari*; *monet quoque, vt nihil de orientalium ſuperſtitione et naturali credulitate dicatur, ſolos Perſas res in patria ſua geſtas poſſe narrare, non item Syros et Arabes.* Non negat tamen, *ancipitem quaeſtionem eſſe, vtri veriſimiliora narrent, Graeci an Orientales, conſtituendumque prius eſſe, cuiusnam ex Orientalibus narratio Graecorum rela-*

i) L. IV. p. 412 ſeqq. verſ. German.

k) T. IV. c. 11. §. 147. not. A. p. 132. Verſ. Germ. ad quem locum B. BAVMGARTENIVS videndus, qui alios huic ſcriptores ſubiicit.

l) Vid. TH. RVINARTI acta Martyrum ſincera p. 567. vnde haec repetit FABRICIVS bibliogr. ant. p. 31. ed. primae. Ipſe autem RENAVDOTIVS videndus, anciennes relations des Indes et de la Chine, conf. Act. erud. Suppl. T. VII. ſ. 5. art. 8.

m) Dict. art. Zoroaſtres p. 555.

n) In monumentis veteris Antii.

o) loc. cit.

p) Antiquité expliquée T. II. P. II. L. IV. c. 6.

q) Ad Hiſt. vniuerſ. Brit. T. IV. n. 75. p. 133.

r) Ad CVDWORTHI Syſt. int. c. IV. §. 16. n. 28. p. 327. et in hiſt. Chr. ante c. M. pag. 13. conf. infra p. 144. not. a.

s) P. III. art. II. Vitam Hydei recenſet in app. hiſt. Reginae Angliae, Annae A. BOYER, Lond. 1722. fol.

t) Hiſt. Manich. T. I. p. 155 ſeq.

u) Hiſt. patriarch. Alexandrin. p. 48.

x) Ad CVDWORTH Syſt. intell. p. 327 ſeq.

relationi anteponenda ſit, et quibus teſtibus concordibus ea dicantur. Facile videt lector, mirifice his virorum doctiſſimorum contentionibus diuerſisque iudiciis ea confirmari quae hoc loco diximus, et imprimis teſtium fidem examinandam eſſe, cum ex vna parte Graeci in narrationibus ſuis ſaepe de orientis rebus concordes ſint, ex altera autem Orientales propius fontes ipſos potuerint conſulere. Vnde ſequitur non niſi probe et attente audita et explorata vtraque parte aliquid decernendum, et imprimis ad logicas fidei hiſtoricae regulas prouide reſpiciendum eſſe in hiſtoria orientis, maxime philoſophica et dogmatica, in multis quoque nos circumſtantias iubere iudicium ſuſpendere.

p. 118. lin. 30. 31. *Placita veterum pariter atque recentiorum de eo enarraturi.* Praeter eos, quos in annotationibus nominauimus ſcriptores de Zoroaſtre, quaeque de Hydeo in antecedentibus annotauimus, doctiſſimi quoque *hiſtoriae orbis vniuerſi* conditores BRITANNI hiſtoriam Zoroaſtris dignam iudicarunt[y] quam ſingulari diſſertatione, a reliquo narrationis tramite auulſa, excuterent. In qua veſtigia Hydeana, quae tota ſequitur doctiſſimus PRIDEAVX, prementes ea quae de Zoroaſtre reliquerunt nobis ſcriptores Graeci pariter atque Arabes ita inter ſe compararunt, vt poſthabita totius fere antiquitatis fide, iactatam Orientalium narrationem tanquam certam et indubitatis teſtimoniis nixam vnice fere ſequerentur, cunctaque quae de Zoroaſtribus variis referunt veteres, vni Perſarum Zerdushto vindicarent, obtorto haud raro collo tantopere omnia in rem ſuam rapientes, vt elogium magis impoſtoris, quam hiſtoriam eius criticam ſcribere voluiſſe videantur. Quod inuita veritate fieri facile deprehendent, qui obſeruationis antecedentis memores fidem prius teſtium examinant, antequam de narrationum veritate ſtatuunt, et tum demum certum a veriſimili, et hypotheſin a rei veritate diſtinguunt. Quod qui ſine praeiudicio agunt, nullo negotio perſpicient, orientalium ſcriptorum hiſtoriam prae Graecorum maiore fide non excellere, et mereri attentionem acutiſſimi BAVMGARTENII[z] obſeruationem, obiectionibus GVIL. MOYLES[a] firmatam, monentis: „hiſtoricorum orientalium narrationes, qui omnia fere quae de Zoroaſtribus a veteribus traduntur, ad vnum Zerdushtum Perſarum trahunt, ſubleſtae fidei aeque „ſuſpectas eſſe, nec eius hiſtoriam meliori fundamento niti, quam Zoroaſtris Chaldaei, reliquorumque qui veteribus, imprimis Graecis hoc „nomine et appellatione laudantur. Veriſimile quippe eſſe, omnem illam Orientalium traditionem ſerius multo, quam iſtorum temporum „canities prae ſe fert, corraſam ideo eſſe, vt haberet orientis religio, Perſarum placitis adhaerens, quem reliquis religionum conditoribus oppo„neret;

y) T. IV. §. 492 ſeqq. p. 379 ſeqq. Verſ. Germ.
z) Not. 152. h. l. p. 381.
a) PRID. Tom. VI. Hiſt. Iud. vbi extant epiſtolae eius mutuae cum WIL. MOYLE, ep. 2. p. 141 ſeq. p. 161 ſeq. p. 178 ſq.

„neret; id quod facile fieri potuiſſe exiſtimandum, cum materiarum co-„piam ſatis magnam ſuppeditarent narrationes Graecorum, Iudaeorum, „Muhammedanorum, ex quibus haud difficile fuerit eiusmodi Zerduſthia-„nae religionis hiſtoriam condere, qualem de veterum Perſarum rebus „politicis conſarcinauerant.“ Cui obſeruationi fidem conciliant, irreconciliabilis fere et male cohaerens narrationum orientalium diuerſitas, contradictiones, et circumſtantiae, medicinam non facile admittentes. Quae viri doctiſſimi et poſt fata ob iudicii aciem ſuſpiciendi obſeruatio, ſi non tota amplectenda, et ſi non omnis orientalibus ſcriptoribus fides deneganda, quam apud Graecos quoque ſaepe claudicare ſupra faſſi ſumus, faciet tamen lectores cautos, vt quam circa barbaricam philoſophiam omnem, maxime autem, Chaldaicam atque Perſicam adhibendam eſſe cautam prouidamque explorationem et examen teſtium, tenendamque ſemper monuimus, tanquam filum Ariadneum e manibus non dimittant, et quae fidem non ſatis probant, ſuſpenſo iudicio in acta philoſophorum referant. Quo pacto ſperamus fore, vt nos iſtius prouidentiae, quam in ſcribenda huius orientis philoſophiae hiſtoria adhibuimus, poenitere non debeat, quamuis rei prolixitas et inſtituti noſtri, et imprimis harum curarum poſteriorum limites non permittant, ad peculiarem atque criticam circumſtantiarum inquiſitionem deſcendere, ne in generali philoſophicae hiſtoriae campo ſpecialibus digreſſionibus extra oleas vagari videamur. Quae hoc loco ſemel monuiſſe, contenti lectori humanitatis et literaturae atque hiſtoriae orientalis non plane imperito reliqua diiudicanda relinquimus. Nobis cum omnium tutiſſimi agere videantur, qui Chaldaeum Zoroaſtrem a Perſico Zerdushto diſtinguunt, at nec vtriusque res ſatis certas et perſpicuas eſſe ſimus conuicti, ea quae de vtroque traduntur, indicatis auctoribus adduximus, iudicium lectori cauto et a praeiudicio antiquitatis, auctoritatis itemque cupiditatis exoticam eruditionem iactandi vacuo ſeruantes. Ceterum inter ſcriptores de Zoroaſtre notandus quoque GABRIEL NAVDAEVS [b], ipſe tamen recentioris, quam veteris literaturae, callentior. Comparanda autem cum his ſunt, quae capite ſequente de Perſarum Zoroaſtre diſputantur.

Ibid. lin. 3. a fin. *Quaeque ad primam aetatem aſſurgunt.* Mirum hoc eſſe nemini debet, qui non ignorat, quam diuerſae inter varias gentes mutationes literarum etiam in cognatis linguis obtinuerint. Poteſt hoc ex ipſo Zoroaſtris nomine cognoſci, ſi cum linguis Orientalibus, maxime quae gutturalibus literis abundant, comparetur, vnde mirum non eſt, nomen Zoroaſtris, quod in Oriente natum fuit, a Graecis iuxta linguae ſuae genium fuiſſe transformatum, idque non accurate ſatis, quod multis probare contendit HYDEVS [c]. Qui tamen cum fateatur [d], *apud ipſos orientales nomen Zoroaſtris fuiſſe πολύμορφον, et aliquem quaſi in religione* Pro-

b) In Apologia pro viris magnis, magiae ſuſpectis c. 8 ſeqq.

c) l. c. c. 24. quo Zoroaſtris vitam exponit, p. 307 ſeqq.

d) loc. cit. p. 309.

Proteum prodere, non habebat, quod Graecis magnopere obiiceret. Vna haec inde lectori cautela enaſcitur, ne ſub diuerſis nominibus diuerſos mox viros quaerat, cum haec nominum orientalium exploratio, maxime ſi ad antiquitatem referenda eſt, ſit incertiſſima. Sed ſignificationes quoque huius nominis adeo incertae ſunt, vt ipſe HYDEVS neceſſe habuerit fateri [e], pleraque quae de Zoroaſtre populi orientales tradunt, niſi quod vnum tantum huius nominis conſtituant, mirifice diſſentire, nec certum dicere poſſe de patria, origine etc. et ſimilibus. Quod vt probe apud hunc ſcriptorem tenendum eſt, praeter modum nimiumque recentioribus Orientis ſcriptoribus fidentem, ita prouidum lectorem facit, vt in hac Zoroaſtris hiſtoria lento et ſuſpenſo pede, et non niſi praeuio examine incedat.

pag. 128. lin. 6. *Quae quidem viro cuidam docto.* Idem viſum eſſe erudito auctori, cui *concordiam naturae et ſcripturae ſiue de literis et numeris primaeuis* diſſertationem [f] debemus, quemque elegantis literaturae veteris promum condum IO. GEORGIVM WACHTERVM fuiſſe nouimus, qui non ſecus, ac ille, Chaldaeos antiquiſſimam eſſe Aegypti coloniam a Belo deductam motus auctoritate DIODORI [g] ſtatuit. Cauſſam autem migrationis fuiſſe coniicit nouum Deorum cultum a Belo inuentum; quem cum aegre ferrent Aegyptii, vtpote patriis inſtitutis contrarium, malum reipublicae in herba oppreſſerint, pulſis omnibus qui nouae religionis antiſtitem ſcitabantur. Cui rei fidem conciliare nititur ex circumſtantiis quae partim de origine ſacrorum apud Chaldaeos, partim de ipſo Belo traduntur, cuiusmodi ſunt, quod Aſſyrii doctrinam de Diis ab Aegyptiis acceperint, et quod Belus Ioui Babylonio templum exſtruxerit et vtrumque de ſuo nomine appellauerit. Quorum tamen teſtes non alios habet, quam LVCIANVM [h] et PAVSANIAM [i], neutrum, ſi quid iudicamus, in teſtium numero ponendum, quod apertum ſit vulgi rumoribus et Aegyptiorum iactantiae totam hanc traditionem deberi, qua deceptus quoque eſt DIODORVS, qui ipſe ſatis alio loco prodidit, non niſi vulgi rumoribus ſe ſuam de ea narrationem deberi [k]. Beli quoque nomen, non quod vult inuita antiquitate vir doctus, Aegyptia lingua oculum ſignificat, ſed Chaldaica et Phoenicia, Deum ſiue Dominum, vnde Baalis cultus in Oriente fuit celeberrimus. Quod non obſcure ipſum quod Belus extruxiſſe fertur templum prodit, quod Ioui Belo, Babyloniorum numini conditum fuiſſe dicitur. Quo nomine non Phul ſiue Pul, patrem Nimrodi, conditorem monarchiae, quod hiſtoriae vniuerſalis conditoribus [l] placuit, ſed ſolem aliudue Numen intelligi, adeoque

e) loc. cit. p. 311.

f) c. 3. §. 1. 2. p. 213 ſeqq.

g) L. I. p. 17.

h) De Dea Syria.

i) L. IV. c. 23.

k) pag. 51. Chaldaeos quoque in Babylonia Aegyptiorum colonos eſſe, et a ſacerdotibus aſtrologiam edoctos aſſerunt.

l) T. III. §. 738. p. 645. conf. §. 674. p. 587. et quae h. l. annotauit B. BAVMGARTENIVS n. 392. 424.

que ſubleſtam Herodoti [l] in hac re relationem eſſe, illis facile ſubolebit, qui Baalis cultum longe eſſe antiquiorem his temporibus norunt, id quod viris doctis dudum eſt obſeruatum. Verum itaque Aegyptiorum iactantiae de antiquitate ſua et coloniis tribuendum, quam inde originem ſuam accepiſſe coniicit Richardvs Simonivs [m], quod ad aucupandam literaturae ſuae antiquitatis celebritatem et exiſtimationem eo tempore, quo Ptolemaeorum in erigenda bibliotheca et colligendis libris vetuſtiſſimis diligentia eminuit, vetuſtiſſimas origines effingendo, ſuas res aliis nationibus praeferre conati ſint. Verum de his curatius, in hiſtoria harum gentium diſpiciendum eſt, nec ea proprie huc pertinent [n]. Nobis ſufficit monuiſſe, Belum Chaldaeorum inter ſumma orientis numina relatum, omnem, quae de Belo rege et cultus diuini auctore apud Chaldaeos traduntur, ſuſpecta facere et incertiſſima, et pro nugis habenda eſſe, quae de ſubordinationibus numinum minorum ſub Ioue Belo, ſiue is ſol ſit, ſiue ſumma numinis maieſtas, veteres et recentiores fabulantur [o].

Pag. 130. lin. 6. 7. *Deceptum fuiſſe virum ſanctum, quilibet videt.* Potuit ipſum oraculorum huius Sibyllae (quam Chaldaicam vocat Iuſtinus [p], et Cumanam quoque, quod ex Babylone Cumas Italicas delatam iuſſu Dei ibi oracula edidiſſe, ſibi perſuaderi paſſus erat) argumentum oculos aperire beato martyri, praeclare quidem de re ſacra merito, ſed parum in iudicandis rebus veterum videnti, quod tam luculenter de Chriſto Deo eiusque in carnem aduentu tradidit plurima, vt nonnulli ſecurius γνησιότητα horum χρησμῶν admittentes, cum viderent in Babylonia tanta veritatis lumina non potuiſſe exoriri, eam Sibyllam Hebraeam dicerent, eiusque proprium nomen Sambetha Noë fuiſſe traderent [q], quae vero ne γρὺ quidem certiora ſunt ceteris, et excogitata omnia per impoſturam, quod erudite probauit Fabricivs [r]. In fumos vero abeunte fama de hac Sibylla Chaldaea, euaneſcit etiam Beroſus parens eius, quem ſatis craſſo temporis errore cum Beroſo Beli in Babylone ſacerdote confundunt Tatianus, Iuſtinus, et recentiores alii [s]. Nec Pavsanias [ſſ] quoque et Svidas [t] auctores ſunt huius eam fuiſſe Beroſi filiam, ſed tantum a Beroſo quodam et Erimanthe, nobili muliere prognatam, quod diu ante Alexandri M. tempora eueniſſe oportebat, ſi vera iſta traditio eſſet, quae tota cum Sibyllinis oraculis omnibus inter pias quorundam veterum fraudes referenda eſt.

Ibid.

l) L. I. p. 82.

m) Biblioth. crit. T. II. c. 23. p. 348.

n) Comparandi cum his, qui veteris idololatriae origines ſcrutati ſunt Seldenvs, Vossivs, alii.

o) Congeſſerunt ea Avctores hiſt. vniu. T. III. §. 336 ſeq. p. 647 ſeq. Conf. Sam. Schvckford. harm. Scr. S. et hiſtor. prof. L. VIII. Vol. II. p. 158 ſqq.

p) In admonit. ad gentes c. 39. p. 34.

q) Vid. Onvphr. Panvinivs de Sibyllis in coll. Opsopaei p. 19. ed. Paris. 1599.

r) Bibl. Graec. Vol. I. c. 33. §. 15. p. 223 ſeqq. et quos laudat.

s) Vid. Idem l. c.

ſſ) In Phocicis. c. 12. p. 828. ed. Kuhn.

t) T. III. v. Sibylla p. 309.

Ibid. lin. 10. *Teſte VITRVVIO diſciplinam aperuit.* Exponit eodem loco VITRVVIVS [w] hypotheſes eius aſtronomicas. Incertum autem, vtrum Beroſus ille, cuius hiſtoria laudatur, idem ſit cum aſtronomo iſto, quod negant RICCIOLVS [x] aliique, eo quod HERODOTVS [y] Graecos polum, gnomonem parteſque diei duodecim a Babyloniis didiciſſe ſcribit, quae ad hunc Beroſum aſtronomum pertinere ſibi perſuadent, Beroſus autem hiſtoricus Alexandro M. contemporaneus fuiſſe veteribus tradatur. Nihil tamen in hac coniectura eſt, quod nos cogat admittere, a Beroſo hoc Chaldaeo aſtronomo Graecos aſtronomica iſta problemata didiciſſe, quod vetuſtioribus temporibus ab iis fieri potuit, quo iam aſtronomiae cognitio ex his orientis regionibus [z] ad Graecos tranſiit. Verum de his pluribus in aſtronomiae hiſtoria agendum eſt, conſulique poteſt WEIDLERI induſtria [a].

pag. 131. lin. 11. *Verum etiam a Iudaeis.* Inſpiciendus eſt locus DANIELIS et conferenda quae ſupra [b] ad eum allata ſunt. Recentiores nominat HEVMANNVS [c].

Ibid. lin. 20. *Graecorum diligentia ſeruauit.* Quae hodie genuina diſperſa inueniuntur, ex ſcriptis Beroſi collegit diligentiſſimus FABRICIVS [d], ex quibus obſeruata poſſunt confirmari, viderique, quam parum ſit, quod philoſophia naturalis Beroſo debuerit, et quam iuſta ſuſpicio ſit, alium Beroſum fuiſſe [e], quam qui apud Graecos aſtronomiam Chaldaicam docuit, Athenis ſtatua honoratus [f]. Pleraque enim hiſtorica ſunt, quae ab antiquis deſcripſit, quaeque ad haec arua noſtra non pertinent.

pag. 132. lin. 9. *Vetuſtis monumentis edoctus tradit EVSEBIVS* [g]. Is paſſim non haec modo, quae a barbaris Graecos accepiſſe iactat, ſed et alia eiusdem argumenti tradit; fatemur tamen, nobis non tantum firmitatis ineſſe Euſebii teſtimonio videri, quam is cupit. Rurſum doctiſſimi praeſulis locum conſulentibus manifeſtum mox fiet, deceptum virum in veterum lectione exercitatiſſimum, at critico examine non ſatis munitum, a Platonicis Alexandrinis, reliquisque qui nugis ſuis antiquitatis fucum induxerunt, et idcirco innumeras fabulas et ſcripta ſuppoſititia excogitarunt, (a qua ſcabie ne Chriſtianos quidem doctores quosdam, cetera meritorum zelique laude conſpicuos, immunes fuiſſe, nemo fere hodie eſt inter eruditos, qui praeiudicia eiurauere, qui negauerit) nobis carbones pro theſauris vendere, quod in egregiis cetera *praeparationis et demonſtra-*

w) Lib. IX. c. 4.
x) In Almageſto, p. 195.
y) Euterpe p. 68.
z) Etiam ex Aegypto.
a) In hiſt. aſtronom. c. 3.
b) c. 1. §. 13. p. 93. c. 2. §. 8. p. 114 ſeq.
c) Act. philoſ. T. II. p. 152. 174.
d) Bibl. Gr. Vol. XIV. p. 177 ſeqq. SCALIGER de emend. temp.
e) Vidit id VOSSIVS pater de hiſt. Gr. L. I. c. 13. p. 89. vbi de Beroſo agit, fruſtra autem Iuſtinum excuſat, quod aliam Sibyllam Cumana recentiorem intellexerit, melius excuſandum, quod rumorem vulgi ſecutus ſit, quod ipſe B. Martyr non negat.
f) PLIN. hiſt. nat. l. c.
g) Per Graecos Euſebium Platonicos Alexandrinos intelligere, vel ex ſolis c. 8 ſeqq. et adhibito imprimis Porphyrii teſtimonio colligi poteſt.

monſtrationis libris multoties euenit. Quare hoc loco eius teſtimonium non alio ſcopo adhibendum eſt, quam quod rem ipſam a vetuſtioribus relatam, confirmat. Id vero in hoc quidem argumento de plerisque etiam PP. teſtimoniis dicendum eſſe, fatebuntur omnes, quibus potior veritatis cuſtodia quam auctoritatis veneratio eſt, a qua lepra immunes eſſe debent, qui ratiocinandi artem callent, et quibus mens laeua ad incruſtandos errores veteres non eſt. Ceterum minime negari poſſe hanc, quam vetuſtiſſimis Chaldaeis de Deo tribuimus ſententiam, illorum animis inſediſſe, facile largimur, quam a prima aetate totius orbis ſententiam fuiſſe, facili inductione poſſet probari, ſi id ageretur. Certe vetuſtiſſimos philoſophos potuiſſe eam videre, in qua tamen poſtea coecutire maluerunt, vel vnius Pauli apoſtoli teſtimonio conſtat. Aſt cogitandum quoque eſt, mature hunc doctrinae articulum corruptum fuiſſe introducto emanationis ſyſtemate, animaque mundi excogitata, eo quod ex nihilo fieri nihil poſſe abſoluto ſenſu ſibi perſuadebant, quo pacto, quae ſatis pura de Deo videri poterant, in theologia barbarica, pleraque corrupta et deprauata ſunt, ipſa vero Dei eſſentia ad materiales conceptus, ſine quibus cogitari emanatio rerum ex vno fonte non poteſt, tracta puritatem doctrinae a prima patriarcharum traditione acceptam corrumpendi occaſionem exhibuit. Quod imprimis propter eos notandum eſt, qui contra impietatem ſeculi noſtri religionis antiquitatem vindicare conati, omnia vetuſtiſſimarum gentium dogmata ratiocinationibus magis quam teſtimoniorum fide excuſare, et colorem orthodoxiae inducere non ſine eruditionis praeſidio ſunt annisi, quorum voluntas vehementer laudanda, ratiocinandi modus autem probandus haud eſt. Quo pacto autem dogma adeo hominum animis inſitum et euidens mox in corruptionem abierit, ex illis nullo negotio intelligi poteſt, quae h. l. prouide monuimus, quae fuſe poſſent probari niſi alium campum ea res poſceret. Itaque ſufficiet haec ὡς ἐν παρόδῳ monuiſſe.

pag. 133. lin. 15. *Nec alium intelligi poſſe per Iouem Belum.* Conferenda hic ſunt, quae in *hiſt. vniu. Britannorum* [h] de hoc Numine differuntur, quae, etſi multa doctrina cumulata ſunt, attamen cum incerta innumera contineant, facile intelligi inde poteſt, a ſcrutatoribus veteris religionis parum praeſidii in noſcendis horum hominum opinionibus expectari poſſe, qui plerumque meditationes ſuas orbi priſco affingunt lucemque inter et tenebras paciſcuntur. Quod et hoc loco euenit; qui enim primum Monarchiae Aſſyriae regem ſub Beli nomine quaerunt, iis facile argumentis refelluntur, quibus viri alii ingenio pares contendunt, Belum Solem repraeſentaſſe; certe id ſequens aetas ſibi perſuaſiſſimum habuit; id quod ex Dei Heliogabali cultu his orientis populis ſolenni poteſt iudicari,

h) T. III. §. 740 ſeqq. p. 647. Incertum autem, verum Babylonii ipſum ſolem pro ſummo Deo habuerint, vel eius tantum imaginem in ſole quaeſiuerint. Prius viſum Vossio de idol. L. II. c. 4. p. m. 324 ſeqq. et Seldeno de Diis Syris Synt. II. c. 1. p. m. 193 ſeqq.

dicari, vbi imprimis ad Herodiani ſcriptoris grauis narrationem [i] attendendum eſt, ex qua patet non humanam imaginem, ſed ſolis iſtas gentes coluiſſe.

pag. 135. lin. 6. *Spiritus materia craſſiori indutos malos eſſe boniſque aduerſantes.* Fluit hoc quoque ex ſyſtemate emanatiuo, quod vniuerſus fere orientalis orbis recepit, indeque enata eſt illa ſyſtematis Chaldaici facies, quam Stanleivs nobis delineauit [k]. Quanquam enim lubenter viris doctis aſſentimur, monentibus, pleraque haec ex fontibus Platonicis atque Gnoſticis, eſſe hauſta, nec ſufficere ad deſcribendam Chaldaicae philoſophiae theologiam [l]; illud tamen certum eſſe putamus, viguiſſe inter veteres quoque Aſiae incolas hoc ſyſtema emanatiuum, quod materiam quoque, quique illi commixti ſunt malos ſpiritus, ex Deo deriuauit, eademque fere ſyſtematis phyſiologici ratione aſſeruit, quod ſuo loco Orientalem philoſophiam delineantibus dudum eſt obſeruatum. Vnde non omnia huius generis Chaldaeis diſplicuiſſe ſtatuendum eſt, quae poſterioribus ſeculis in ſyſtemate orientali inualuerunt [ll]. Nec diſſentiunt, quae paſſim Chaldaicas doctrinas tangunt ſacrae paginae [m], quarum ob aetatis viciniam omnium hoc loco maxima fides eſſe debet, quamuis in his tenebris palpare tantum et coniecturas afferre poſſibile ſit.

Ibid. lin. 3. a fin. *Vſque ad extremos ipſiusque Americae terminos.* Legi imprimis ad h. l. et expendi merentur, quae in viri eruditiſſimi Le Page Dvratz *hiſtoria regionis Americanae, Ludouicianae* [n], ex narrationibus indigenarum referuntur, et cum migrationibus et coloniis Aſiaticarum gentium comparantur, inde enim diſci poteſt, quomodo per vaſtiſſimum Oceanum ex Aſia in Americam hic cultus ſolis transferri potuerit. Quod ad Phoenices ille refert, nos malumus Chaldaeis tribuere et Aſſyriis, cum inter Phoenicum colonias veteres Americae mentionem non faciant, niſi magnam illam in mari Atlantico inſulam plurimorum dierum nauigatione a Libya diſſitam intellexerimus, quam a ſe occupatam Carthaginenſes in aſylum ſibi deſtinabant, ſi ſuae vrbi quid accidiſſet ſecus. Quae obſeruata quoque magno Bocharto [o], ad vetuſtiſſimas iſtas origines Americae ob temporis rationem non poſſunt referri, cum colonias non prius emiſiſſe Phoenices ſit veriſimile, quam terra Chanaan pene vniuerſa ab Iſraëlitis occupata; quod effecit, vt cum tantae multitudini Phoenicia et Syria non ſufficeret, pars Phoenicum multo maxima e terra ſua exules mari ſe committere, nouaſque quaerere ſedes cogeretur, ex Chaldaea autem poſt diſperſionem gentium per totum Orientem coloniae migrauerint. Ita enim facillime licet difficultatibus ex diuerſis de

i) Hiſt. Lib. V. c. 3. vbi imprimis notandum imaginem ſolis nullam fuiſſe, praeter lapidem informem.

k) L. I. ſ. I. c. 2.

l) Hiſt. vniuerſ. T. I. §. 31. p. 35 ſeqq.

ll) Quanquam autem huic obſeruationi aſſenſus non facile negari poteſt, impoſſibile tamen eſſe putamus, de definita huius rei ſententia ſtatuere.

m) Expendendus locus Pſalmi XCI, 3 ſeqq.

n) Hiſtoire de la Louiſiane Tom. III. c. 15. p. 61 ſeqq.

o) Vid. Geogr. S. P. I. L. I. c. 2. p. m. 357 ſq.

de Belo traditionibus enatis medicinam afferre, ratioque adduci, quomodo Hercules Indicus Beli cognomentum habere potuerit [p]. Qua de re tamen a Bocharto, Seldeno, Marshamo [q] et recentioribus aliis fuſe diſputata, cum heic loci tractari non poſſint, ea geographiae veteris ſcriptoribus, maxime qui de Americanarum gentium originibus ſolliciti eſſe ſolent [r], diſceptanda relinquimus.

p. 138. lin. penult. *Vnumquodque animal Zodiaci in triginta partes, pars in ſexaginta minuta.* Zodiaci ſigna illuſtre vetuſtiſſimae ſcripturae exemplum, primos inueniſſe Aegyptios, tradit MACROBIVS [s], quo loco multus eſt, vt explicet, quomodo Aegyptii Zodiacum inuenerint. Magis tamen Sexti Empirici auctoritate ſtandum eſſe, qui Chaldaeos aſtrologiae parentes facit, recte obſeruatum eſt I. G. WACHTERO [t]: quod a primis poſt reparationem orbis in diluuio pereuntis in terra Sinear colonis, ex veterum ſuffragio originem accepiſſe ſint cenſendi. Aliter PLVSCHIVS [u], a proximis, qui ex diluuio emerſerunt hominibus ad primos Aegypti incolas perueniſſe coniicit. Quorum vtrumque ſuo modo inter ſe conciliari poſſe putamus, ſi ſtatuatur, diu ante diluuium in tanta hominum longaeuitate obſeruato ſiderum Zodiaci curſu, ſigna homines eorum inueniſſe et poſteris tradidiſſe, ſine quibus nec de anni conuerſionibus nec quae inde pendere ſolet, de agrorum cultura quicquam conſtitiſſet, quanquam definiri nullo modo queat, quibus illa ſignis et imaginibus diſtincta fuerint. Haec transmiſſa a Noachi filiis ad poſteros, et imprimis Sinearis incolas, his diſperſis per omnem orbem a variis coloniis in varia loca fuiſſe traducta, et ſic Chaldaeis pariter atque Aegyptiis hanc duodecim ſignorum partitionem potuiſſe innoteſcere. Quam tamen cum paulo elegantius aſtrologiae ſtudium poſtea coleretur, ſerius has imagines, ſigna et nomina accepiſſe, veriſimile ex iis, quae hodienum vigent, ſiue Aegyptiis debeantur, quod virginis ſpicam manu tenentis ſignum ſuadere videtur, quae Iſidem refert, ſi Graecorum interpretatione ſtandum [x], Cererem eſſe tradentium; ſiue veteribus Graecis, quod a PETAVIO [y] quoque admiſſum mythologia Graeca confirmare videtur. Quam coniecturam, Zodiaci partitionem, qualem Graeci habuere, illorum inuentioni tribuendam eſſe, et habuiſſe barbaros alia iſtorum ſiderum ſigna vir quidam doctus ex Ieſuitarum ſodalitio [z] potiſſimum

p) CICERO de nat. Deorum L. III. ex India orientali autem per Oceanum meridionalem homines Aſiaticos olim in Americae regiones penetraſſe, veterum traditiones dubitare non patiuntur.

q) Conf. SCHROEER. de imperio Babylonis et Nini Sect. I. §. 23. p. 69 ſeqq.

r) Pertinent huc quoque qui de Atlantide inſula diſputarunt, quo nomine Americam multi quaerunt, quique origines Iudaicas in hac orbis parte ſibi inueniſſe viſi ſunt, quos nominat FABRICIVS bibliogr. ant. p. 17 ſeq.

s) Somn. Scip. L. I. c. 21.

t) Comm. de literis ac numeris primaeuis c. 4. §. 2. p. 35.

u) Hiſt. coeli c. 1. p. 17. 30.

x) Vid. IABLONSKY Panth. Aegypt. P. II. p. 7. 18 ſeq.

y) Rationar. temp. L. II. c. 5. Diſſ. de Vranolog. I. pag. 68.

z) Memor. ad hiſt. ſcient. pert. Iun. 1740. p. 1151.

mum ex Achillis Tatii teſtimonio [a] roborat, tradentis, in Aegyptiaca ſphaera, neque draconem, neque vrſam, neque Cepheum inter ſiderum imagines occurrere, neque etiam in Chaldaeorum aſtrologia, ſed alias eſſe ſimulacrorum formas. Verum huic ſcriptori, Manetho, Sextus, aliique ſcriptores veteres recte opponuntur. Fatendum autem, Graecos more ſuo barbaricam aſtrologiam mire conturbaſſe, multaque nobis noua commenta reliquiſſe, barbaris gentibus incognita, vt omnem fere philoſophiam barbaricam corruperunt.

pag. 141. lin. 4. a fin. *DIODORVS auctor eſt.* Intelligi ex allatis dogmatibus Chaldaeorum aſtronomicis poteſt, quam rudis et tenuis fuerit Chaldaeorum ſcientia aſtronomica [b]. Quod vel inde rerum peritus facile coniiciet, quia Hipparchus et Ptolemaeus, nihil quod in vſus ſuos vertere potuerint, in obſeruationibus Chaldaeorum inuenerint, ſeculis quatuor victoriam Alexandri M. ſuperantibus, vt obſeruatum cel. Halleio [c]. Adderemus, inde quoque Chaldaicae aſtronomiae pueritiam poſſe intelligi, quod Diodorus Siculus [d] refert: Belum Neptuni filium ex Aegypto in Babyloniam delatum ſacerdotum collegia more Aegyptiaco inſtituiſſe, cum veram anni rationem primum Aegyptii inueniſſent, qua vetuſtiſſimarum gentium obſeruationes ſiderales niti debebant, niſi ſuſpicio nos premeret, iactantius haec ab Aegyptiis excogitata eſſe, cum de imperii et ſcientiarum antiquitate cum Chaldaeis ſ. Babyloniis diſceptarent, quod a veriſimilitudine non prorſus abludere ſupra iam obſeruauimus. Vnde ingenioſas quoque Shuckfordi [e] coniecturas, qua ratione Belus notitiam ſideralem Babyloniorum amplificauerit, et quod pyramides Aegyptiacas obſeruationibus ſideralibus deſtinatas imitando, in eosdem vſus turrim illam celebratiſſimam aedificauerit, et aſtronomiam Aegyptiacam ad Chaldaeos et Babylonios traduxerit, annorum rationibus non ſatis cohaerentibus, in medio relinquimus. Ex his iudicanda ſunt, quae vir ſummus Is. Newtonus [f] de originibus eruditionis Chaldaicae, et imprimis aſtronomiae differit, hypotheſin chronologicam adiuturus, conſtringendam eſſe in arctum veterem temporum rationem, vnde Chaldaicae eruditionis origines ad tempora Seſoſtris deprimit; qua in re ab ipſis ſacris literis diſſentire viſus eſt, omnemque fere Orientis traditionem ſibi habet aduerſam, quae vel ad Abrahamum, vel ad ipſum Noachum [g] et filios harum ſcientiarum origines refert. Quae tamen ipſa quoque licet magna Orientalium ſequioris aetatis fiducia prolata,

a) Iſagog. in prol. Arati.

b) Eam autem caue cum aſtrologia apoteleſmatica confundas, vid. Fabric. ad Sext. Empir. adu. math. L. V. p. 338.

c) vid. Wotton reflexions upon ancient and modern Learning. c. 24. p. 320.

d) L. I. p. 17. 24.

e) Harmon. Scr. S. et prof. L. VI. Vol. II. p. 156. Chaldaeos eruditionis et ſcientiarum ſemina ab Oanne, animali maritimo accepta iactaſſe, et domeſticas origines ſibi vindicaſſe ſupra iam monuimus.

f) Chronol. vet. p. 210 ſeqq.

g) Conf. Hiſt. vniu. T. III. §. 578 ſq. p. 669 ſeq. vbi Baumgartenii obſeruationes n. 453. 454. conſiderandas commendamus.

lata, ſi ad lydium lapidem examinentur, incertiſſima ſunt, omnemque eam diſputationem dubiam relinquunt [h]. Ceterum multum infantiae, incertitudinis et nugarum in hac Chaldaeorum diſciplina fuiſſe, ex dictis quilibet paullo attentior intelligit. Cetera, quae ad Chaldaeorum mathematicam, geometriam, opticam, architectonicam etc. pertinent, vt coniecturis pleraque conſtant, ita in peculiari harum ſcientiarum hiſtoria enarranda et quaerenda ſunt.

pag. 142. lin. penult. *Orientales etiam Indos percrebuit.* Quae hoc loco obſeruata ſunt, ad omnes coſmogonias veterum referandas pertinere putamus. In quibus explicandis vix erroris deuia vitabuntur, niſi coſmologia vetus a theologia priſcarum gentium diſtinguatur, quae cum rerum origines ex patria traditione ad poſteros propagare vellet, de mundi natalibus magis, quam de ſyſtemate theogonico ſollicita fuit, ita tamen, vt iisdem coloribus coſmologiam et coſmogoniam pingeret, et ex iisdem fontibus deducendo, vtramque confunderet. Perperam itaque agunt, qui vetuſtas barbaricae philoſophiae traditiones de rerum ortu enarrantes, theologicas rationes a coſmologicis non ſatis caute diſtinxerunt, aſt errarunt quoque, qui nimium eas inter ſe diſtinguunt. Illud ex Chaldaico coſmogoniae ſyſtemate non negari poſſe putamus, cenſuiſſe eam materiam eſſe aeternam, et in chaus, ſiue noctis profunditate latentem ſuppoſuiſſe, incertum qua ratione, ſummo quidem Numine admiſſo, aſt intra eius viſcera materia quaſi latente, vel, quod vir quidam doctus [i] coniecit, Deo in gremio ſuo materiam intra ſe complexo, donec in mundi creatione ex ſuo ſinu eum eiiceret. Quod tamen ſyſtemati partim Eleatico partim emanatiuo affine, vehementer timemus, vt totum cum vetuſtiſſimi aeui ſimplicitate ſatis conueniat. Neque Manichaei ſyſtema idem illud vetus fuiſſe, quod Chaldaeis placuit, audemus cum τῷ πάνυ BEAVSOBRIO [k] ſtatuere, eo quod, recte monente BVRNETIO [l], *res ipſas et rerum certitudinem loci et temporis antiquitas aboleuit:* quanquam materiae aeternitatem cum numinis ſupremi exiſtentia connexam fuiſſe, ſibi perſuadere potuerint, quod occaſionem praebuiſſe videtur, vt quidam Chaldaeos in coſmogonia Deum negaſſe crederent [ll].

h) De Abrahamo ſupra dictum in hiſt. phil. Hebr. de Noacho originum ſapientiae Chaldaicae parente, videndus IS. VOSSIVS de LXX. Interpr. p. 469. qui non tantum Puoncuum Serem, ſed et Oannem Chaldaeorum putat eſſe Noachum, et eosdem vno nomine contineri, vnde etiam in textu Syncelli pro ζῶον ἄφρενον legit, ζῶον ἄῤῥεν et opponi putat Omorocae eius foeminae. Vnde occaſio illi enata totam coſmologiam Chaldaicam de Noacho interpretandi.

i) IAC. THOMASIVS de exuſt. mundi Stoica.

k) Hiſt. des Manichées L. V. ch. 6. p. 256 ſeqq.

l) Archaeol. philoſoph. c. 4. p. 550 ſeqq.

ll) Conf. hiſt. orbis vniuerſ. T. I. §. 31. p. 35.

AD

AD LIB. II. CAP. III.

DE PHILOSOPHIA PERSARVM.

pag. 144. lin. 7.

Sibi pro antiquiſſimis hiſtoricis veritatibus propinari aduertit. Pertinet hoc non ad ſolos tantum Arabes ſcriptores, quos veteris Perſiae ſtatum, religionem et placita enarrantes, ſe ad ſui temporis circumſtantias compoſuiſſe, nemo paulo attentior ad iſtorum temporum hiſtoriam facile negauerit [a]: ſed ad ipſos quoque Perſarum ſucceſſores, qui nec hodie quidem in terris Indiae meridionalis exſtirpati ſunt. Gaurorum ſiue Ghebrorum nomine πυροδούλους iſtos nominari, veteriſque Perſarum religionis a Zoroaſtre emendatae tenaciſſimos aſſeclas eſſe nemo ignorat, qui res Orientis vel a limine ſalutauit [b]. Hi cum odio et perſecutione Muhammedanorum patriis finibus pulſi eſſent [c], in interiores pariter atque maritimas Indiae regiones ſeceſſerunt, veterumque Perſarum religionem in eas tranſportauerunt. Hos attuliſſe veteres Perſarum libros liturgicos, ſacros, morales, conſtans gentis traditio eſt [d], qui tamen cum a multis ſeculis dira perſecutione preſſi, et in angulos Indiae confugere coacti eſſent, quo pacto vetuſtiſſimorum temporum traditionem conſeruare potuerint, quantiſque rerum et opinionum mutationibus ſubiecti fuerint, paulo ad res Orientis attentior facile deprehendet. Eadem ratio eſt Parſſarum, quos Perſiae veteris propaginem eſſe hodie in Hinduſtanae regionibus viuentem, ipſum nomen prodit. Haec enim colonia Indica ſuis ſedibus A. C. 651. eiecta ab Arabibus, Muslamiſmi ſequacibus, ad euitandam perſecutionem et Muhammedanorum inuidiam in Indiam confugit, Surataeque pedem figens ex ea vrbe per reliquas Indiae meridionalis vrbes atque loca diſperſa eſt, omnemque, preſſa bellicis inuaſionibus et disiecta veteris religionis Zoroaſtreae memoriam amiſit, quam non prius recuperauit, quam fratres in Perſia relicti et latenter viuentes, miſſis doctoribus libriſque Zoroaſtreis ſaeris, veteris apud eos religionis cultum reſtaurarent. Vnde intelligitur Parſſas ſiue, Perſas hos a Gauris, quo nomine hos infideles Muhammedani nominant, neque Zoroaſtreae religionis confeſſione, neque ſacrorum, quos iactant librorum, poſſeſſione proprie differre, qua de re videndi, qui Indorum regna et hiſtoriam nobis enarrarunt [e]. Viderunt ſcripta nonnulla inter hos homines ſacro-

ſancta

a) Conf. quae ſupra ad p. 117. 118. monuimus.

b) LE BRVYN itin. T. V. p. 163 ſeqq. verſ. Gall. P. DE LA VALLE itin. T. III. p. 25. Hiſt. vniu. T. IV. c. 11. p. 133. IAC. MARTIN Diſſ. de la religion des Perſes connus auiourdhui ſur le nom de Gaures et de Parſis T. I. p. 3. de ceremonies et cotumes religieuſes, TAVERNIER itin. L. IV. c. 8. p. 181.

c) Accidit id poſt mortem vltimi eorum regis Iczdogerdis, v. Hiſt. vniu. l. c. p. 133. ab eo tempore imperantes omnes Muhammedis legi addicti fuerunt, conf. ex ipſa relatione Ghaurorum TAVERNIER l. c.

d) HYDE rel. vet. Perſ. paſſim.

e) LORD. relig. de Parſis ch. 1. hiſt. vniu. T. XXIII.

ſancta habita *Pocockius* et imprimis *Hydeus*, ſed pleraque priuatam tantum auctoritatem tuentia [f], quae ſi non plane ſuppoſititia, veterique Perſarum aeuo afficta, interpolata tamen et ad praeſentem reliquiarum gentis Perſicae auitam religionem tenentium ſtatum accommodata et picta alienis opinionibus videri, imo ad emolliendam apud Islamiſmi ſequaces inuidiam alterata et mutata recte habentur [g]. Quae cauſſa quoque viris nonnullis [h] haud obeſae naris perſuaſit, vt has reliquias Perſicae religionis omnes in gentis miſerae, et innumerabilibus cladibus tantum non penitus extirpatae ſolatium et ſecuritatem confictas eſſe ſtatuerent, cum non tantum innumera prae ſe ferant, cum vetuſtioribus relationibus non conſonantia, ſed et ſatis luculentas recentioris aetatis et imprimis in Muhammediſmi gratiam excogitatas doctrinas contineant [i]. Ex quo iudicium fieri poteſt, non contemnendam prorſus, ſed probe examinandam et expendendam coniecturam eſſe, quam ſupra recenſuimus, quae incertiſſima et lubricis fundamentis nixa iudicat, quaecunque a ſcriptoribus non tantum Arabibus, ſed Perſis quoque de Zoroaſtreae religionis ſumma, libris authenticis et ſacris, dogmatibus etc. traduntur, excogitatis tum demum, cum, perſecutionibus Muhammedanorum, crudeliſſime hos homines vexantium coacti, pellem quaſi vertere, et magis orthodoxe ſentire de rebus ſacris et diuinis cogerentur. Ex quo iam demum intelligi poteſt, quantum fidei hiſtoricae tribuendum ſit libris, qui in hac gente ſacroſancti habentur, et ad ipſum Zoroaſtrem ab ea ſolent referri, quos diu abſconditos hominibus Europaeis fata tandem auguſtae ſuppellectili librorum exoticorum quam ſeruat bibliotheca regis Galliae intulerunt, de quibus infra ad Zoroaſtris ſcripta delatis nonnihil adhuc dicendum eſt.

p. 144. not. a in fin. *Accurate de eo iudicat cel.* MOSHEMIVS. Dictum de Hydei libro ſupra quantum ſatis. Ex ea autem obſeruatione colligere lector cautus et ad fidei hiſtoricae leges attentus facile poteſt, non inane deſiderium eorum eſſe, qui hiſtoriam criticam Zoroaſtris ſiue Zerduſthi Perſae optant; in qua accuratis rationibus traditiones Perſarum et Arabum cum relationibus Graecorum inter ſe comparentur, ineuitabiles difficultates tum chronologicae tum hiſtoricae exponantur et in clara luce collocentur, ἀσύςατα innumera maleque in his narrationibus cohaerentia demonſtrentur, quidque excuſſis omnibus circumſtantiis probabilem nobis celeberrimi impoſtoris hiſtoriam exhibeat, explanetur. Quam indu-

T. XXIII. p. 174. Voyage de M. ANQVETVS DV PERRON, vid. Iourn. de Sav. 1762. Mars.

f) Vid. quae infra de libris Zoroaſtri tributis commodiori loco dicentur.

g) Qualem eſſe librum Sadder cuius excerpta hiſtoriae rel. Perſ. adiecit HYDEVS infra monebimus.

h) RENAVDOTIO ſupra cit. et BAVMGARTEN. et quos hic laudat.

i) Dicendum de hac quoque re infra vbi de libris Zoroaſtri tributis diſſeritur. Conſuli autem ſcriptores rerum Indicarum, maxime Hinduſtanarum poſſunt, quos nominant Hiſt. vniuerſ. auctores, T. XXIII. p. 174 ſeqq. Inter libros Perſicos in bibliotheca regis Chriſtianiſſimi extat hiſtoria breuis carmine ſcripta de fuga Parſſarum in Indiam, quae accidit A. C. 766. Heg. 149. quo appulerunt ad ora Malabarica, vid. Iourn. des Savans l. c. p. 26.

induſtriam mereri huius philoſophi acta atque facta, nomen, fama, auctoritas eius in Oriente et celebritas nominis, quod poſt Xekiam et Muhammedem tertium omnium Orientalium impoſtorum celeberrimum iure conſtituere poteſt, demonſtrant. Eam vero hactenus fruſtra expectauimus: quanquam enim ex Perſarum Arabumque potiſſimum ſcriptis Zerdushti vitam prolixe ſatis tradiderit THOMAS HYDE [k], eumque preſſius ſecutus HVMPHREDVS PRIDEAVX [l] ex quorum potiſſimum ſcriniis *Auctores hiſtoriae vniuerſalis Britanni* [m] ex inſtituto elogium Zerdusthianum compilarunt, fatendum tamen ingenue, doctam ceteroquin et laudabilem horum ſcriptorum diligentiam lectori veritatis cupido minime ſatisfacere, nec iudicium criticum ab exoticae eruditionis admiratione vacuum ſatis eos adhibuiſſe, ſed Perſarum Arabumque recentiorum fidei cuncta tribuendo, neque ad fabulas et figmenta, a Perſarum veterum poſteris excogitata, vt ſuae religionis auctori inter Muhammedanos, hoſtes et perſecutores ſuos, auctoritatem conciliarent, ſatis attendiſſe, neque innumeras interpolationes vetuſtiſſimae hiſtoriae, ex qua Zerduſthianae memoriae colorem et inuentionem hauſerunt, animaduertiſſe, neque recentiorem auctorum aetatem a veteri, ſatis diſtinxiſſe. Qualis hiſtoria critica Zoroaſtriana hodie faciliori labore poterat conſcribi, poſtquam libri ſacri gentis in noſtras regiones delati ſunt, inter quos vitam quoque Zoroaſtris poëmate comprehenſam eſſe, ex catalogo mſc. quae Zoroaſtri tribuuntur, et in bibliotheca regis Chriſtianiſſimi aſſeruantur, diſcimus [n]. Etſi vero in his quoque mendacem Orientalium nugatorum fidem fabulas innumeras propinare, vel ex miraculis Zoroaſtris vaticiniis ibi enarratis colligi poteſt, inſeruire tamen eiusmodi ſcriptiones poſſunt, vt comparatis inter ſe narrationibus, quid falſum ſit et ſibi contradicat, quid veriſimile, quid incertum, propius queat definiri. Verum haec virum orientalium linguarum peritum, et in ratiocinandi arte exercitatum, a praeiudiciis autem peregrinitatis et ineptae admirationis rerum exoticarum vacuum deſiderant.

pag. 145. lin. 1. *Indorum quidam Zoroaſtreis placitis adhaerentes, ita hanc vocem interpretati ſunt.* Monuit tamen HYDEVS [o], hanc explicationem horum hominum in hac parte ignorantiam prodere, cum rationibus grammaticis linguae Perſicae aduerſa ſit. Fatetur autem candide, huius nominis originalem ſignificationem exquirere, eſſe difficillimum, ſeque in Perſica lingua rimando, nullum vnquam commodum eiusdem ſenſum

appel-

k) Hiſt. veter. Perſar. c. 24. p. 307 ſq.

l) Connex. hiſtoriae S. et prof. L. IV. p. 212 ſeqq.

m) T. IV. §. 493 ſeqq. p. 379 ſeqq. ad quem locum legenda ſunt, quae B. BAVMGARTEN. n. 182. obſeruauit, qui in genere notat, hanc Zerduſthi hiſtoriam cum hiſtoria orientis comparatam, ſatis prodere, excogitatam Zerduſthi fabulam recentiori, quam prae ſe fert aetate, vt haberet Perſica religio auctorem veterem, miraculis et diuina miſtione clarum, quo auctoritatem inter Muhammedanos poſſit obtinere. Quales conatus etiam in hiſtoria imperii Perſici poſſunt obſeruari.

n) Vid. Iournal des Savans l. c. p. 25. n. XIII. D. Hunt habuiſſe etiam huius biographiae Zerdushtianae exemplum, ib. traditur.

o) loc. cit. p. 308.

appellatiuum potuiſſe inuenire. Quod ſi recte ſe habet vt Perſicae literaturae gnariſſimo Hydeo facile poteſt credi, concidit Beauſobrii coniectura, nomen hoc non proprium ſed appellatiuum de religione ignis cultum tradente exponens, quia nihil de ignis cultu appellatio Zoroaſtris continet, quae varietate pronuntiationis ſatis prodit, ipſis veteribus nihil certi de hoc nomine conſtitiſſe.

Ibid. lin. 11. *De aetate philoſophi certatur.* Diuerſiſſimas de aetate Zoroaſtris ſententias magno labore collegit P. Bayle [p], eo potiſſimum fine, vt nihil quod cohaereat, quodque confuſionem extremam non ſpiret, ineſſe demonſtret, et non niſi Pyrrhoniſmi medicina Zoroaſtris hiſtoriam ſaluari poſſe pateat. Quod quidem acute ſatis et erudite ab eo factum eſt; non autem inde ſequitur, totam de Zoroaſtre traditionem veterum figmentum eſſe, cum in eo tamen omnes conueniant, fuiſſe olim virum aliquem ſapientem, qui doctrinae diuinae et humanae auctor inter Chaldaeos et Perſas vixerit: quare eorum ſententiam nimis praecipitatam eſſe iudicandum eſt, qui ab hac incertitudine concludunt, nihil in hiſtoria Zoroaſtris eſſe verum.

Ibid. lin. 15. *Quod alium longe virum vetuſtiſſimae diſciplinae orientalis auctorem tangant.* Omnium maxime probabilem hanc ſententiam de Zoroaſtribus eſſe, non tantum apta cum plerisque veterum traditionibus conſpiratio, ſed et mos veterum ſuadet, qui, recte monente Th. Stanleio [illegible]ximiorum virorum, alicuiusque vtilis humanae vitae inuenti auctor[illegible] nomine ſolebant poſtea appellare omnes, qui in eodem rerum genere eminebant. Qui prudenter addit, Zoroaſtrem cum inuentor fuerit magicarum atque aſtronomicarum diſciplinarum, cauſſam fuiſſe, cur aliis, qui easdem diſciplinas in alias regiones intulerunt, quod fecit, auctore Plutarcho Zoroaſter Perſa, imitatus Chaldaeos, et ſimilibus, qui iisdem artibus eminuerunt, quales fuerunt Bactrianus, Proconneſius, et Pamphylius, attributum fuerit nomen Zoroaſtris. Quae in tanta circumſtantiarum confuſione et obſcuritate hoc loco poſſunt ſufficere: clariora enim non ſpondemus.

Ibid. lin. 5. a fin. *Vt ſcrupulus nullus ſuperſit.* Fatentur hoc omnes, qui res Zoroaſtris ſunt edocti, qui in tanto Perſarum diſſenſu neſciunt, quo pedem figant. Quanquam enim Hydevs [r] contendit, omnes Zoroaſtris populares de eius tempore concordare, vnum tantum conſtituentes Zoroaſtrem, eumque in hoc ſeculo ponentes, ex Herbeloti [s] tamen obſeruatione nouimus, quosdam ſcriptores Perſas eum cum Dohako vel Zohako, ex principum Piſchdadiſchorum numero eundem habere qui Perſarum tyrannus diu ante Darii Hyſtaſpidis tempora floruit, immo eius tempori anteponere [t], quo pacto innumerae difficultates de aetate

p) Dict. T. IV. art. Zoroaſtre not. B.

q) Hiſt. phil. Orient. S. I. c. 2. p. 1114. ed. Olear.

r) loc. cit. p. 311.

s) Biblioth. Orient. v. Zerduſht.

t) Factum id a Mirkhondo Perſicae hiſtoriae ſcriptore.

aetate Zoroaſtris oriuntur, quas ipſae Perſarum narrationes non ſoluunt, ſed intricant, et plurima figmenta velut infelix lolium ſpargunt, quibus rationes chronologicae contradicunt, de quibus tamen et ſimilibus in hiſtoria Perſarum diſpiciendum eſt, et examinandum, quomodo Orientalium narrationes, quae eum ad Darii Hyſtaſpidis aetatem deprimunt, cum antiquiorum ſcriptorum traditione queant conciliari.

Ibid. lin. 3. a fin. *Sinam enim recentiores Perſae apud Indos degentes faciunt.* Patrem faciunt Eſpintaman, matrem Dodo, quae nomina Sinica non ſunt. In libro *Sadder* [u], proſapia eius ita enarratur: *Zaratusht ortus eſt a Puſſhab, cuius genus a Piteraſp deinde ab Hitcheraſp, qui a Tchechſüneſh, qui ab Eſpintaman fuit.* Itaque, qui filium Eſpintaman faciunt, tantum de tritauo eum deriuare voluiſſe cenſendi ſunt, eximio exemplo, quam parum in his fabulis ſuis iſti homines ad rationes chronologicas attendere ſoliti ſint. Quod ſi hae origines Zoroaſtreae verae ſunt, cadit traditio eorum, qui Iudaeum natione faciunt. Sed non eſſe antiquam libri *Sadder* auctoritatem qua illa nititur infra monebimus. Ipſa vero traditio, de ortu et miniſterio Zoroaſtris inter Iudaeos quam Arabes plerique ſequuntur, Graecis ignota eſt, quos tamen res Perſarum a Cyri aetate minime latebant, quosque tam celebrem nouae religionis auctorem vel reformatorem ſilentio inuoluiſſe, ſi eo tempore inclaruiſſet, non eſt veriſimile. Sed vita quoque Zoroaſtris inter Iudaeos recentioris inuentionis eſſe videtur, eo fine excogitata, vt prophetiae auctoritatem apud Muhammedanos mentiretur, quos ad Iudaeos conſtat prophetarum origines retuliſſe, id quod ex relatione Megidi ſcriptoris Perſae Muhammedani itemque *Rhondemiri in vita Guſchtaſpi* [x] apud HYDEVM [y] facile ſubolebit lectori aliquantulum acutiori et mores Arabum Muhammedanorum non ignoranti. Certe cum patria Perſam fuiſſe ipſae ſuae gentis ſcriptores tradant, licet de patria et parentibus in narrationibus ſuis varient, ipſa illa narratiuncula de origine et mora Zoroaſtris inter Iudaeos concidit. Cuius argumentum ipſe ſuppeditat HVMPHR. PRIDEAVX [z], qui tamen fabulae illi vel mendacio potius Ghaurorum, a quibus confictа videtur, fidem adhibuit, monens, a moribus et conſuetudine Iudaeorum plane abhorruiſſe, vt alienigenae fidei ſuae, adeoque multo magis doni prophetici ſecreta aperirent, quos ſacroſanctam habuiſſe myſteriorum religionis cuſtodiam, profanosque et incredulos ſollicita cura ab iis arcuiſſe inter omnes conſtat. Tacemus rationes chronologicas, quae hanc narratiunculam euertunt. Si enim ſub Dario Hyſtaſpide Zoroaſter impoſturam religionis ſuae emendatae propagauit, nec Eliae, nec Ieremiae, nec Ezechielis famulus eſſe potuit, quorum aetas annos vitae Zoroaſtris longe ſuperat, immo nec Danielis quidem, quem ad Cyri aetatem

u) Apud HYDE p. 312. x) Ibid. p. 317. p. 319 ſeqq. itemque Shareſtani l. c. p. 300 ſeq.

y) loc. cit. p. 315. quocum conferendus locus Bundari ibid. pag. 114. et libri Shahnâma-neſr.

z) Conn. Hiſt. V. T. cum hiſt. Iud. et Gent. L. IV. p. m. 213.

tem vixiſſe non eſt veriſimile. Vnde alii ad Eſram eum referunt, non feliciori coniectura, quia Edzrae tempora ſerius, quam Zoroaſtris in Chronologia ſacra locum inueniunt. Vnde non dubitamus totam eam traditionem de Zoroaſtre inter Iudaeos educato inter naenias recentiorum ſcriptorum Arabum et Perſarum referre, ideo excogitatas vt miraculorum, quam prophetae ſuo tribuebant, fidei auctoritatem conciliarent, ex quo fonte totam Zoroaſtris hiſtoriam, ſi non plane confictam, adulteratam tamen et ex ingenio aſſeclarum religionis Zoroaſtreae immiſtis commentis Iudaicis pictam atque comtam eſſe, qui naſum habent, facile ſibi perſuadebunt. Totum vero doctrinae et coſmologiae Zoroaſtreae aedificium huic traditioni repugnare, ex eius argumento ipſum lectorem iudicare iubemus. Quibus ſi addantur illa quibus in ipſo H. P. opere [a] hoc commentum confiximus tela, nullum ſperamus dubium ſuperſore, vt ex hiſtoria philoſophiae barbaricae haec fabula, ingeniis tantum Arabum et Parſſarum ſimiliumque, qui teſtimonia tantum numerant, fidem autem eorum non ponderant, eiiciatur, quam ſententiam repetita induſtria iterum examinatam nos iam olim amplexos fuiſſe nondum poenitet.

pag. 146. lin. 29. *Fidem ſibi conciliarent.* Addendum merito, inſtruxiſſe Zoroaſtreae doctrinae alumnos, attemperato meliori interpretationi ſyſtematis Zoroaſtrei ſenſu ipſaque conditoris hiſtoria ita ſcenam, vt inuidiam Muhammedanorum euitarent, qui eos tanquam idololatras et peruerſos purioris doctrinae euerſores non odio tantum ſed ferro quoque et gladio perſequebantur, dirisque bellis et innumeris calamitatibus, tantum non penitus ex orbe eiiciebant. Ex quo fonte ſupra iam monuimus totam Zoroaſtris diſciplinam aliam faciem accepiſſe, cum a Iudaeis multa mutuum ſumſiſſent, ipſis Muhammedis cultoribus non ingrata futura.

pag. 148. lin. 27. *Cum Deo ex flamma colloquente ſermones miſcentem reuelationes accepiſſe.* Ita quidem DIO CHRYSOSTOMVS [b], quem tamen ſua habuiſſe ab impoſtoribus illis, qui Zoroaſtrem alterum Moſen eſſe cupiebant, aperta Moſaicae apparitionis Dei imitatio loquitur.

pag. 148. lin. 36. *In finibus Perſidis conſedit.* Conferri hic omnino debet viri elegantiſſimi ingenii THEOPHILI SIGFR. BAYERI nimis mature hiſtoriae orientalis literaturae morte erepti *hiſtoria regni Graecorum Bactriani* [c].

Ibid. lin. vlt. *Inſtituta publice reciperentur.* Pertinet huc longus miraculorum catalogus, quae Perſae Arabesque enarrant, etiam qui Muhammedis placitis addicti Zoroaſtream doctrinam erroribus et impietate refertam eſſe contendunt, qualis eſt Rhondemirius Shareſtanius aliique, qui diabolicis impoſturis ea adſcribunt. Exhibet horum hominum relationes

a) pag. 14. quae cum his illuſtrationis cauſſa conferenda.

b) Orac. Boriſthen. quaeſt. n. 36.

c) §. 6 ſeq.

tiones Hydevs [d], quae cum ſupponant, *Zoroaſtrem ex lege Moſaica ei bene nota didiciſſe, Deum promiſiſſe Iſraelitis, quod eis ſuſcitaturus virum ad inſtar Moſis, cui auſcultaturi eſſent, nimia arrogantia et vanitate inflatum, ſe illum virum eſſe opinatum eſſe, idque inſinuare aliis voluiſſe, quaſi ex ſtellis hoc didiciſſet:* malam totius narrationis cauſſam produnt, quae aut fabulas ex fabulis vaniſque narratis cuſas eſſe, aut inſigni fraude et impoſtura a Zoroaſtre et ſectariis excogitata omnia eum inter famoſiſſimos impoſtores referendum eſſe euincunt. Quodcunque ſequaris, inutilem tamen faciet apologiam pro Zoroaſtre, quam ingenioſe *hiſtoriae orbis vniuerſalis conditores* [e] ſuſceperunt, quorum conatum locum habere non poſſe doctiſſimus commentator [f] luculenter euicit.

pag. 150. lin. 6. *Cum omnibus ſacerdotibus templi patriarchalis interfecit.* Totam interitus Zoroaſtris hiſtoriam ex libro Perſico *Sahnama-neſr* fuſe recitat Hydevs [g]. Graeci fulmine periiſſe, quod praedixerat, aſſerunt, quos tamen alium cum Perſa confudiſſe veriſimile eſt. Vltra quinque annos hanc religionis emendationem Zoroaſtrem morte praeuentum vrgere non potuiſſe, iidem ſcriptores Orientales tradunt, quamuis ea poſt mortem diu durauerit, ab Iſlamiſmi tamen cultoribus vbique preſſa et eiecta, nec hodie cultoribus careat.

pag. 151. lin. 19. *Si recentioribus itinerariorum ſcriptoribus.* Conferenda cum his, quae ſupra ad p. 144. paulo curatius annotauimus, ex quibus colligi poteſt, in diuerſas regionum Perſicarum et Indicarum partes diſperſos fuiſſe Zoroaſtreae religionis aſſeclas, et ſi hiſtoricorum Indiae fide ſtandum, in extremos Indiae meridionalis et orientalis angulos infelicibus cladibus compulſos eſſe [h].

pag. 152. lin. 6. *Tamerlanis infenſiſſimi tam ignicolarum quam Zoroaſtrianorum hoſtis.* Cum haec, quae ex epiſtola Moshemiana adducta ſunt, ad nos ſcripſiſſet Vir πολυμαθέστατος, nobisque, dum viueret, amiciſſimus, rogauimus eum, vt pleniorem eius rei fidem nobis ex ſcriptoribus Orientalibus faceret; ad quae tamen, innumeris, qui eum occupabant, laboribus ſine dubio diſtractus nihil amplius regeſſit, vnde, qua fide iſta attulerit, ignoramus. Dicamus tamen, quid nobis hiſtoriam Perſicam perluſtrantibus, in qua multos Zoroaſtris aſſeclas in India orientali conſediſſe, et maxime in montanis vrbibus et latebris ſyluarum habitaſſe conſtat, in mentem ea de re venerit. Horum annales et praecipue, qui Tamerlanis ſiue Timar Bek res tangunt, multa quidem enarrant [i], quae propitio Marte et non ſine ingentibus victoriis contra

Gheuros

d) l. c. ex libro Mugi, et Rhondemirii vita Guſtaſpi. Repetunt quoque hiſt. vniu. orbis auctores T. IV. §. 498. p. 394 ſqq.

e) T. IV. p. 387.

f) n. 186. 187. qui recte obſeruat, auctores cetera doctiſſimos nec iuſta ratiocinatione nec animo a partis et ſententiae ſtudio alieno in hoc argumento fuiſſe verſatos.

g) c. 24. p. 325.

h) Chronic. Alexandrinum p. 89.

i) Compendium huius rei dederunt Hiſtor. orbis vniu. ſcriptores Tom. XXII. pag. 356. 384. 388. 389.

Gheuros ſiue infideles ignicolas magnus ille Aſiae conquaeſtor edidit, clades, quibus totam fere iſtam gentem ad internicionem deleuit, et inimica conſilia, quibus religionis odio ductus eorum fortunam totam fere extirpauit: peculiares tamen ignicolae a Gheuris diſtincti nobis quidem nondum occurrerunt, adeoque ex quo fonte ſua Moshemius hauſerit detegere non potuimus. Hoc autem ex loco Shareſtanii in libro *de religionibus Orientis*, quem HYDEVS [k] adducit, hoc ſcriptore Arabe auctore nouimus, ſectam apud Maguſaeos, id eſt Magianiſmi ante Zoroaſtris „aetatem vigentis aſſeclas fuiſſe, quibus peculiaris fuerit dualitas, adeo „vt ſtatuant, ductores ſeu gubernatores duos aeternos, qui diuidantur „in bonum et malum, et probitatem atque improbitatem, emolumen„tum ac nocumentum. Horum vnum nominari lucem, et alterum „tenebras, *Yezdan* ſeu Deum et *Ahreman* ſeu diabolum, eorumque „religionem eſſe ſecundum hanc diſtinctionem, verſarique in expli„catione liberationis cauſſae miſtionis lucis et tenebrarum, et liberatio„nis lucis ex tenebris.“ Quod ſyſtema dualiſticum emendaſſe, et controuerſias has diremiſſe, non autem iſtis principiis adhaeſiſſe Zoroaſtrem ſuo loco annotauimus. Et hos quidem Maguſaeos, qui originem ſectae ad Kayemarum et Zesuanum referunt, vehementer exoſos fuiſſe apud Muhammedanos, maxime Omeris inter Saracenos ſucceſſores, annales orientis multis locis teſtes ſunt; praecipue autem memorabile quod HYDEVS alio loco [l] obſeruat, inter montis Libani et Curdiſtaniae incolas, qui ad „Noachum vel Sethum (hos enim Kayomari nomine indigitari credunt) „religionem ſuam referunt, inueniri Curdorum ſectam, quae vocatur „*Yezidi* ſiue Yezidaei, qui nigrum canem et quiduis nigrum multum „aeſtiment propter colorem Diaboli, quem venerentur: horumque Yezi„daeorum ſacerdotem, qui pullatus incedat, ab illis nominari Murid Al„Yezidi, id eſt diſcipulum Yezidaei. Et hos quidem gentis homines a „Muhammedanis et Chriſtianis vocari Seithanos, id eſt Satanicos vel Dia„bolicos, quia profiteantur Satanam eſſe doctorem ſuum. His homini„bus, qui negent reſurrectionem, et ſint mediae opinionis inter Muham„medanos et paganos, ſolere vehementer illudere Chriſtianos Mauſilen„ſes et Turcas, etc.“ Et hanc quidem Maguſaeorum ſectam innuere voluiſſe Moshemium, nobis quidem valde eſt veriſimile; aſt hoc pacto non ad Zoroaſtris religionem ſed veterum Magorum Yezidaei, referri debent, nec in huius impoſtoris hiſtoriam immiſcendi ſunt. Verum de his alii accuratius diſpicient, quibus occaſio fauet digna fide monumenta Orientis inſpiciendi.

pag 152. lin. 9. *Partim archimagus conſcripſiſſe fertur.* Anceps et incerta de libris Zoroaſtris diſputatio eſt, eo quod αὐτόγραφα fide certa digna hodie non ſuppetunt, quaeque hodie inter Parſſas, Gheuros aliosque Zoroaſtreae religionis aſſeclas etiam in publico religionis exercitio

et in

k) loc. cit. c. 22. p. 294 ſeqq.

l) Append. p. 491.

et in templis adhibentur, ſerius multo, quam prae ſe ferunt, ad diſperſos per Tartariam et Indiam πυϱολάτϱαις peruenerunt. Horum aliquot exemplaria ad Anglos et Gallos peruenerunt, quorum mentionem faciunt Britanni Hydevs, Prideavx, Lordivs alii [m], qui tamen cum auctoritatem fidemque horum ſcriptorum ad criticae lapidem Lydium non examinauerint, ſed exoticae literaturae amore faſcinati ſeduci ſe paſſi fuerint, vt ea pro genuinis agnoſcerent, parum hiſtoriam philoſophiae et religionis Perſicae iuuare apti ſint. Et mira quidem fortuna accidit, vt nuper libri mſc. magno aere a Parſſis redemti, in theſaurum literarium regis Galliae deportarentur, quorum catalogum exhibuit Anqvetil dv Perron [n], quemque repetunt *ephemerides literariae Pariſienſes* [o], quae cum in plerorumque manibus ſint, eum hoc loco non exſcribimus ſed lectorem ad itinerarium Perronianum ablegamus. Hoc vero ſine obſeruatione praetermittendum haud eſt, pleroſque hos libros lingua partim Zendica, ſiue ſacra, partim vulgari Perſica ſcriptos non eſſe dogmaticos, ſed rituales, et miracula, praecepta religionis et vitae, non vero doctrinas religionis fundamentales, ſi paucos excipias, continentes, et reuelationibus turgere, quas a Deo et ab Angelis ad formandum religionis cultum accepiſſe Zoroaſter traditur. Vnde merito ex philoſophicae hiſtoriae limitibus in campos hiſtoriae religionum relegantur. Sunt tamen in illis nonnulla, quae ad capitalia dogmata Zerdushticae theologiae pertinent, de eſſentia diuina, de rerum creatione, de origine lucis, de cultu ignis, de actione morali, de reſurrectione et iudicio extremo, de verbo Dei, de eiiciendis impuritatibus Diaboli, de pugna Ormuſdae cum Arihmanio eiusque victoria etc. Quae omnia digna quidem ſunt, vt a viro quodam linguae inter ignicolas ſacrae perito, et rerum apud eos liturgicarum gnaro in ampla luce collocentur, vt quae hodierna horum hominum religio ſit, cognoſcatur: fatemur autem graues nobis rationes obſtare, quo minus pro antiquis et genuinis, quae ad Zoroaſtrem eiusque aetatem pertineant, eos habeamus, quamuis non nudius tertius, ſed eo potiſſimum tempore excogitatos et deſcriptos, ſit veriſimile, quo Zoroaſtreae religionis aſſeclae coeperunt per omnem terram orientalem a Muhammedanis diſpergi, et in extremos Perſiae atque Indiae angulos reptare, ne ſic quidem ſatis tuti cum et in his latebris miſeris eos caedibus, rapinis, occiſionibus tantum non ad internecionem deleret Timar Beckii ſiue Tamerlanis ſaeuitia. Quarum rationum momenta, praeter ea quae in *H. cr. P. h. l.* attulimus, 1. ex ipſo argumento et placitis in his libris diſſeminatis deriuamus, quae adeo diſtant ab iis, quae vetuſtiores ſcriptores Zoroaſtri tribuunt, vt ſuppoſititiam diligentiam valde prodant. Cuius vt exemplum addamus, reuocanda huc eſt in memoriam Zerdushti doctrina: ex ſupremo

m) ll. cc.

n) Suite du voyage de M. Anqvetil dv Perron; Liſte de mſc. qui dans Inde et dans la Kirman ſont attribue a Zoroaſtre, et des ouvrages qui ont rapport a la religion des Parſſes diſpoſez a la bibliotheque du Roi, l. 15. Mars 1762.

o) Journal des ſavans. Iuil. 1762.

premo Deitatis oceano [p], duplex principium emanauiſſe, lucem atque tenebras, quam ſuo loco ſatis, niſi fallimur, tanquam Zoroaſtream, probauimus, oſtendendo, tenebrarum, priuationis, materiae, mali originem eum ad Mithram, ſummumque Deum emanationis lege, non cauſſalitatis origine retuliſſe; quod imprimis dogma tantam ignicolis ignominiam et inuidiam contraxit, vt pro haereticis eos Muhammedani, Chriſtiani, Iudaei haberent [q]. Haec quomodo conſentiant cum definitione Dei, quam in libro *Ieſcht* Zoroaſtri tradidiſſe dicitur [r] Ormuſd, videant, qui non lippi ſunt, qua praeter reliqua perfectionis abſolutiſſimae et puriſſimae attributa „de Deo dicit, eſſe eum omnipotentem, puriſſimum, coeleſtem, germen „omnis boni, conſeruatorem omnium quae pura ſunt, intelligentiam ſu„premam, eam omnibus impertientem, ſcientiam, eiusque largitorem, „regem puriſſimum, ſcaturiginem boni ſummi, eum in quo plane non eſt „malum, fortem qui non laſſetur, omnia cernentem, iudicem iuſtiſſi„mum, Deum remuneratorem etc." Nunquam vel per tranſennam inſpexiſſe theologiam Muhammedanam oportet eum, qui non manibus palpat totam hanc definitionem, non a Zoroaſtre, vel quocunque alio Magianiſmi doctore eſſe profectam, ſed ſapere aperto indicio ſcholas Saracenicas, ſimiles de Deo definitiones tradentes, et ideo terminis quoque metaphyſicis et ab indole orientalis philoſophiae remotis eſſe excogitatam, vt primarium inuidiae Muhammedicae obſtaculum, quod impuritatem et tenebras eos in Deo ponere obiiciebat, euitarent. Alia non minus luculenta et ab iis quae vetuſtiores ſcriptores Zoroaſtri tribuunt [s], multum deuiantia, maxime reſurrectionis dogma ad ideam Muhamediſmi totum effictum et ſimilia, quae hic locus non capit, tacemus. 2. Idem autem de reliquis libris dogmaticis et de ipſo quoque Zendaueſta, ſtatuendum eſſe, nobis manifeſtae opiniones, placita, et narratiunculae perſuadent, quae in iis occurrunt, quae manifeſto indicio a Iudaeis et Muhammedanis mutuum ſumta, et vt his tolerabilior et magis orthodoxa videretur Perſica religio, conſuetudinibus, dogmatibus, ritibus domeſticis infarta ſunt, quae Zoroaſtris aeuo nondum audita, certe ad Perſarum notitiam non erant delata, immo nondum extabant. 3. Impoſſibile nobis eſſe videtur, vt hi libri Perſarum ſacri Graecos plane latuiſſent, ſi tunc extitiſſent; cum Graeci ſub Alexandri et ſucceſſorum imperio non tantum omnes Perſiae angulos et myſteria quoque perquiſiuerint, ipſeque Alexander in concordiam redigere religionem Perſicam et magorum diſciplinam conatus ſit. Aſt tacent omnes, hosque libros eorumque myſteria

p) Mithram eum vocaſſe l. c. fecimus manifeſtum: aſt hi libri methrem angelum bonum hominum contra Arihmanium cuſtodem et defenſorem, vid. l. c. p. 16.

q) Vid. ſupra hiſt. cr. phil. p. 167.

r) Journ. des ſavans l. c. p. 13.

s) Vid. Hyde p. 292. 535. cum quo comparandus Moshemius diſſ. ad H. E. pert. in Vol. II. pag. 638 ſeqq. qui ad Gabriel. de Chinon. relations nouvelles du Levant. L. III. p. 441 ſeqq. lectorem remittit, probeque p. 641. obſeruat Gheuros reſurrectionis nomen a Muhammedanis fuiſſe mutuatos.

ſteria ignorant, quae demum poſt tot ſecula, per ſcriptores Arabes, Perſasque fugitiuos innotuerunt. Vel ſi rebus Perſarum adhuc florentibus extitiſſe [t] dicendum, quod in dubio relinquimus, vltra Sec. III. non ponendi ſunt, quo ſub regno Saporis Aderbad, trigeſimus a Zoroaſtre Perſarum theologus, legis reſtauratae fama floruit. 4. Sed haeretici quoque veteres, qui in Perſiae regno et vicinia innumeras haereſes, ex Zoroaſtris ſyſtemate excogitauerunt et per omnem Aſiam diſperſerunt, maxime Gnoſtici, qui ad Zoroaſtris libros et auctoritatem prouocabant, non libros ipſi excogitaſſent impoſtori Perſae ſupponendos; ſed ad libros hos αὐτογράφυς et ſacros prouocauiſſent, ſi tum quidem iam in hominum manibus fuiſſent verſati. Tacemus alia prolixiora quam vt hic locum capiant. Ferenda itaque nec obliquo oculo intuenda eſt ſententia virorum aliorum doctorum, quae hiſtoriae Zoroaſtrianae religionis magis conueniens ſtatuit: πυρολάτρας infenſiſſimo odio a Muhammedanis, quibus frigidam ſuffundebant Iudaei et Chriſtiani inter eos viuentes, preſſos, quod puritatem doctrinae de Deo labefactarent, et haereſeos nefandae ſuſpicionem fouerent, ad amoliendum odium non emendaſſe tantum ſyſtema Zerdushtianum et ad Muhammedanorum placita reformaſſe [u], ſed tranſſumtis quoque multis traditionibus ex Gentilium et Iudaicorum doctorum commentariis hos libros paulatim publice prodeuntes conſiſſe, et cum lingua Perſica vetus plerisque eſſet ignota, conſcripſiſſe, et confinxiſſe quaecunque e re ſua eſſe videbant; quae apud imperitum vulgus ſacerdotum huius gentis (quos ſuperſtitione et ignorantia omnes vincere plerique orientis ſcriptores tradunt,) auctoritatem αὐτογράφων nacta, ſacroſancta habita et antiquitatis colore plebi imperitae et ſuperſtitioſae commendata ſunt. Certe in hiſtoria critica philoſophiae barbaricae examen non ſuſtinere, qui non obtuſo eſt ingenio, mox palpabit, et ad libros ſuppoſititios, et fraudis atque interpolationis ſuſpectiſſimos, quales innumeros Orientalium audacia excogitauit, ablegabit.

pag. 153. lin. 11. *Colligit eruditiſſimus FABRICIVS.* Confirmat hoc catalogus librorum Perſicorum gallicus. Quem Hydeus [x] edidit, liber *Sad-der* non integer eſt, ſed in fruſta ab editore diſſectus. Quamuis autem auctorem Muhammedis aſſeclam fuiſſe EVSEBIVS RENAVDOTIVS [y], male et ſine teſtimonio, vel probabilitate [z] contendat, ipſa tamen Hydei confeſſio eum facit recentem, et duobus ſeculis non ſuperiorem, fabulae autem Muhammedanae paſſim inſperſae, coniecturam noſtram ſupra adductam mire confirmant, vnde ex hoc libro in hiſtoria philoſophiae et religionis Perſicae teſtimonium afferre validum non licet.

pag. 158. lin. 25. *Circumlatas eſſe in oriente ſacras quasdam ſententias Zoroaſtri tributas.* Id eo potiſſimum tempore eueniſſe veroſimile eſt, quo

 ex

t) PORPHYRIVS in vita Plotini, c. 16. vid. in hiſt. crit. p. 155.

u) Conf. MOSHEM. l. c. BAVMGARTEN. ad hiſt. orbis vniu. T. IV. not. 190. p. 405 ſeqq.

x) loc. cit. p. 24.

y) Collect. liturg. oriental. T. II. p. 278.

z) Vid. BAVMG. Hiſt. orb. vniu, Tom. IV. n. 79. p. 141.

ex ſyſtemate emanatiuo, quod in Oriente ad Zoroaſtris mentem tam lucem, quam tenebras ex ſupremo diuinitatis oceano artis gradibus et legibus prodiiſſe dicebat, nouum aliquod ſapientiae Chaldaicae vel Orientalis genus coepit efformari, et antiquae atque Zoroaſtreae philoſophiae nomine commendari [a]. Id quod paulo ante Chriſtum natum accidiſſe, luculenta noui foederis loca, vbi illud tangitur nos dubitare non ſinunt [b], et in Aegypto, inualeſcente ſub Ptolemaeis ſyncretiſmo theologico, enatum, poſtea autem ſub Ptolemaeo Phyſcone in Aſiam dilabentibus philoſophis Alexandrinis translatum eſt, vt alio loco probatum. Tum enim nouo ſyſtemate caput attollente, quod Hermetico-Zoroaſtreum eſſe iactabant, et cum Graecorum theologia et phyſiologia miſcere coeperant, excogitatis libris ſcriptisque ſuppoſititiis, illa nomina prae ſe ferentibus, facillima occaſio fuit, eiusmodi λόγια (qualia multa tunc temporis circumferebantur), Zoroaſtri affingendi, ſicque orientalis iſtius ſapientiae nomen commendandi. Quae cum philoſophi Alexandrini poſt C. N. ſibi commodiſſima eſſe deprehenderent, auctus inde, comtus et ad ſua placita conformatus oraculorum iſtorum numerus eſt, qui paulatim vires eundo acquiſiuit, donec ſeculo ineunte III. ſcholaque eclecticorum caput erigente nouam auctoritatem acciperet, cum ab his philoſophis illa ad placitorum ſuorum imaginem reformarentur, et Platonicae, vel ſyncretiſticae potius philoſophiae vultui aſſimilarentur. Cui cum ſe doctores eccleſiae Chriſtianae, qui Alexandrinam iſtam ſapientiam didicerant, tradidiſſent, non potuere non ad augendam horum oraculorum fidem multa admiſceri et infarciri, Chriſtianis dogmatibus et vaticiniis oraculorum ſacrorum ſimilia, ex quibus tum boni illi viri Chriſtianae religionis veritatem poſſe roborari credebant, tum haeretici, et fanaticum illud hominum genus, quod philoſophiam μυϛικωτέραν crepabat, fucum deliriis ſuis illinebant. Quos veros fontes horum λογίων eſſe, facile ſibi perſuadebit, qui ſtatum philoſophiae in Aſia et Aegypto paulo ante et poſt natum Chriſtum attente conſiderauerit. Qua de re tamen in hiſtoria eccleſiae Chriſtianae adhibito lydio lapide artis criticae ſine praeiudicio antiquitatis vel auctoritatis pluribus eſt diſpiciendum.

pag. 159. lin. 2. *Rectius Arabes, qui nobis hiſtoriam Zoroaſtris deſcripſerunt.* Verum hi quoque adeo inter ſe de aetate, ortu, regno Hyſtaſpidis diſſident, vt non facile inter ſe, multo autem minus cum Graecorum et Romanorum narrationibus queant conciliari, alii enim eum cum Guſtaſp regis Lohraſp filio eundem faciunt, alii diſtinguunt [c], et quae *Ammianus* de ſtudio eius philoſophico in ſolitudine montana Brachmanum refert,

de

a) Vid. PORPHYRIVS in vita Plotini, c. 16. p. 118 Bibl. Gr. I. A. Fabr. T. IV. Hiſt. crit. phil. T. II. p. 644 ſeqq.

b) Vid. imprimis memorabilis locus Col. II, 8 ſeqq. et quae ad eum obſeruauimus in Catena exeg. N. T. theol. Britannorum, T. V. n. 368. p. 175 ſeqq. et alibi paſſim. Conf. MOSHEM. de rebus Chriſtian. ante C. M. c. II. §. 18. p. 58.

c) Conſulendi annales hiſtoriae vniuerſalis orbis a Britannis conditi, qui T. IV. c. 11. fuſe res Perſarum veterum ex hiſtoricis Perſicis et Arabibus enarrarunt. Inepte hic perſonas confundi obſeruauit BAVMGARTEN. l. c. n. 193. p. 413.

de filio Guſtaſpi Baſhuten, quem Piſithum quoque appellant, intelligenda eſſe contendunt, huicque, tradunt, conceſſum fuiſſe interceſſione Zerdushti a Deo, vt in hoc monte Dumauand immortalitate donatus vna cum ſatellitibus triginta pariter immortalibus, in inacceſſibili loco Elyſaeo iſta quiete philoſophica frueretur. Quae tamen omnia ex ſcriptoribus Perſicis ab Hydeo [d] excerpta, incertiſſima fide conſtare, et traditiones horum hominum omnes, atque fabellas eiusmodi excogitatas eſſe, vt philoſophos ſuos, vel ſi mauis prophetas magoſue, non minori apud Deum gratia floruiſſe, quam Iudaeorum, Chriſtianorum, Muhammedanorum viros maximos, Moſen, Eliam, Chriſtum, Muhammedem credatur, manibus palpari poteſt, et contradicentes ſibi rationes Chronologicae, in quibus nihil eſt, quod cohaereat, produnt. Certe Th. Herberto auctore [e], qui in iſtum montem aſcendit, totumque tranſiit, penetrabilem eum nec a ſalis ammonici tranſhalationibus, quod quidem fabulae architecti mentiti ſunt, impeditum eſſe conſtat, vnde ipſe Hydeus, toties cetera fabulis Perſarum et Arabum fidem dans, inter fabulas hanc referre coactus eſt, quibus totam Hyſtaſpidis hiſtoriam plenam eſſe, Graecorum Arabumque et Perſarum inter ſe comparatae de hoc famoſiſſimo heroë notitiae teſtantur. Ceterum facile credimus ſcriptoribus iſtis, floruiſſe ſub hoc rege eruditionem Perſicam atque Orientalem, theologicam, ſymbolicam, aſtrologicam, fauente nempe viris doctis et philoſophantibus ipſo rege his ſacris innutrito, et praeſidio atque patrocinio ea dignante. Inter quos celeberrimum titulum *Hakim*, id eſt, ſapientis nomen retuliſſe, et philoſophorum albo κατ' ἐξοχὴν adſcriptum fuiſſe, *Giamaſpum*, inter decem ſapientes [f] Perſiae primo fere loco numeratum ex libro *Mugi* narrat Hydevs [g]. Inſignem hunc fuiſſe aſtrologum, facile his ſcriptoribus largimur, eaque ſcientia conſiliarii dignitatem apud Hyſtaſpidem obtinuiſſe credimus. Quod vero addunt, ſcripſiſſe iudicia aſtrorum, in quibus planetarum coniunctiones interpretatus eſt, et in quo libro indicium fecit, tum Ieſu noſtri in carne apparentis, tum Muhammedis, et abolendae magorum religionis, ortus Turcarum et deſtructionis mundi, id luculentum ſpecimen eſſe putamus pudendorum figmentorum, quibus recentiores ſiue Perſae, ſiue Saraceni atque Arabes, veterum virorum celebrium memoriam contaminarunt. Vnde non puduit illos, effreni mentiendi audacia hunc Giamaſpum dicere Danielis vatis filium, quamuis ipſe, quem hi nugiuenduli ſequuti ſunt, hiſtoriae Perſicae ordo temporum hanc narratiunculam refutet. Quare plura huius generis atque commatis hic deſcribere ſuperſedemus. Id vnum notamus, totam hiſtoriam Zerdushti hunc Giamaſpem ſuſpectam reddere,

d) Rel. vet. Perſ. c. 23. p. 306. vnde repetunt Hiſt. orbis vniu. auctores l. c. p. 412.

e) Itiner. p. 112. ap. Hyd. l. c.

f) Decem hos ſapientes Perſiae, cum ſapientibus ſeptem Graeciae, ſuo modo comparandos enumerat Hydevs l. c. c. 31. p. 385. et diſtinctius in praef. p. 12.

g) c. 31. p. 385 ſeq.

reddere, quippe, qui ſi eo tempore apud Guſtaſpum vixit, et ſe Zoroaſtris tamen ſequacem profeſſus eſt, quo illi ſcriptores tradunt, hunc Perſarum philoſophum vel ſi mauis prophetam longe priorem fuiſſe imperio Guſtaſpis, adeoque falſa eſſe, quae eius apud Guſtaſpum auctoritate plenis buccis decantant, neceſſario euincit. Quae forte ratio eſt, cur quidam notante HERBELOTO [h], hunc philoſophum ad primam claſſem regum Perſicorum, generis Piſchdadici referunt, quo pacto, ſi Zerdushti ſectator fuit, hunc longe antiquiorem eſſe, quam Perſae tradunt, quilibet poteſt concludere.

pag. 160. lin. 18. *Aetas Oſtane multum inferior fabulam detegit.* Fabula haec excogitata tantum et a Graecis inferioribus [i] audaci commento ſuppoſita Democrito debetur ſtudio nugiuendulorum hominum arti alchemiſticae mendaciis antiquitatem et auctoritatem quandam conciliare cupientium [k], id quod pulchre obſeruatum doctiſſimo PAVLO ERN. JABLONSKYO in *prolegomenis panthei Aegyptiaci* [l], qui videndus.

pag. 160. lin. 26. *Quem hodienum inter ſcriptores oneirocriticos legimus.* Hoſthanem, Typhonem, Dardanum, Damigeronem, Nectanebin et Berenicen, celebriores magos nominat TERTVLLIANVS [m], incerta et obſcura fide, et confuſis quoque veteribus nominibus.

pag. 161. lin. penult. *Fundatorem Perſicae monarchiae.* Magno conſenſu hoc tradunt Perſicae hiſtoriae ſcriptores Orientales, ex quibus imprimis *Mirkhondus*, quanquam fabulis et ſubleſta fide turgidis narratiunculis repletus ſcriptor [n] videndus. Hos licet Perſicae monarchiae origines deſcripturos hiſtoriam magis Romanenſem, quam vocant, quam rerum vere geſtarum annales condere voluiſſe, ipſae nobis narrationum ab illis nobis relictarum apertae et innumerae contradictiones perſuadent, nec ab ingenio orientalium populorum id alienum eſſe omnes nerunt; in eo tamen plerique concordant, Dynaſtiae primae conditorem ex Piſchdadiorum genere, fuiſſe Kaiomaram, ſiue Caiumaratum, quem ob ingenii aciem et virtutis moderationem, atque eruditionem pro gentis iſtius vetuſtate tum vigentem poſt anarchiam populo grauem, regem ſponte electum, maieſtatem prudentia regni architectonica, et oeconomica optimisque regnandi artibus per longiſſimum et incredibile aliquot ſeculorum ſpatium tueri perrexiſſe multis elogiis affirmant, veterum legislatorum et monarchiarum conditorum laudes in hunc Perſicae monarchiae regem primum cumulantes. Qui, etſi ex aliorum quoque regnorum,

h) pag. 393.

i) Vid. SYNCELLVS in Chronographia p. 240. EVSEBIVS in Graecis Scaligeri, PSEVDO SYNESIVS epiſt. ad Dioſcurum Serapidis Sacerdotem apud FABRICIVM bibl. Gr. Vol. VIII. pag. 233.

k) Hinc in ſcriptis Graeculorum chemicis plurima mentio fit Oſtanis, et Democriti, et Mariae, et Pamenis. Hi tanta impudentia vſi, non erubuerunt Oſtani doxologiam ad S. S. Trinitatem tribuere vid. FABRIC. bibl. Gr. Vol. XII. p. 763.

l) Proleg. §. 162. p. 144 ſeq.

m) De anima c. 57.

n) Vid. WIL. MOYLE lettr. crit. p. 147. cuius verba repetit BAVMGARTENIVS ad hiſt. orbis vniu. T. IV. p. 323. n. 155.

rum, maxime Aſſyriae et Aegyptiacae monarchiae initiis et originibus veriſimilitudinem aliquam nanciſcuntur, adeo tamen in enarrandis eius rebus diſſentiunt, et ſi dicendum, quod res, nugantur, vt omnem plane fidem amittant. Non tamen ab omni veri ſpecie alienum eſt, quod contendunt, virum illum quicunque ille fuerit, et ingenio atque doctrina magnum, ita regendi populi arte et prudentia inſtructiſſimum non rempublicam tantum ordinaſſe, arteſque populares introduxiſſe, ſed cultus quoque publici et religionis certae et ſuis principiis nixae, quod fulcrum imperiorum eſſe veteres legislatores recte cenſuerunt, vſum atque modum praeſcripſiſſe, adeoque et principem populi et doctorem ſimul ſe praeſtitiſſe, huncque in finem collegia ſapientum ordinaſſe, et religionis fundamenta expoſuiſſe, cultum autem numinis, quem gens auitis moribus tenuerat, ſolemque venerando exercuerat, ad philoſophicam magis faciem reuocaſſe. Quo pacto, magorum ordinem ab eo eſſe introductum, et ſolis venerationem ſuis limitibus circumſcriptam et religionis ceterae orientalis rudimenta tradita ab eo fuiſſe, pertinaciter non negabimus, cum fide hiſtoriae antiquiſſimae certe conſtet, inter alias quoque gentes has ſapientiae et religionis origines deprehendi [o]. Reliqua quae de eo referunt, et ſpecialia, inter ſomnia orientalium gentium numeranda eſſe, et imprimis aetatem mille annorum, atque regiminis annos ſexcentos inter oſtentationes gentis et ad iactantiam antiquitatis pertinere, lectori palpandum relinquimus. Certe exſibilandi ſunt, qui vel Adamum vel Noachum, vel eius ex filio Semo nepotem Aramum fuiſſe mentiti ſunt, vt inconditis quos inepte compilauerant, monarchiae annalibus, quibus temporum notationes tam aperte contradicunt, ſuppetias ferrent. Seruauiſſe autem ſibi callidum imperatorem locum in doctorum ſiue ſapientum vatumque ordine ſupremum, vt haberet, quo effrenem prius populum religionis capiſtro honeſtatis et obſequii limitibus circumſcriberet, id ex moribus vetuſtiſſimorum heroum nemini eos rite perſpicienti poteſt eſſe dubium, immo haec eius de iſto regno merita originem dediſſe, vt diuina, praeclara, ſapientia omnia ad eum auctorem referrentur, nobis quidem, etſi indubitatis veterum teſtimoniis in tanta ſeculorum canitie deſtitutis, minime eſſe dubium, lubenter fatemur. Imperauit autem Kaiemaras in prouincia Aderbayagian, imperium autem longe lateque extendiſſe dicitur [p], certe magorum religio et ordo in iſta prouincia antiquiſſimus fuit, et maximus: immo prouinciam nomen ab ignis cultu accepiſſe, ſunt qui exiſtimant, eo quod in monte altiſſimo Albor, coeleſtem ignem reſidere incolae ſancta ſimplicitate crediderint, quae ſuis auctoribus probanda relinquimus [q].

pag.

o) In compendio ex orientalium ſcriptorum relatione origines has Monarchiae Perſicae exponunt Hiſt. orbis vniu. auctores Tom. IV. c. II. §. 430 ſeqq. p. 323 ſeqq.

p) Ibid. §. 439. p. 330.

q) Gauri hodie adhuc ignem iſtum elementarem in hoc monte reſidere, credunt, narrante Chardin. itiner. T. I. p. 283.

pag. 162. lin. 5. *Sed principium aliquod diuinum.* Minime id mirandum, cum conſuetudo priſcorum hominum, etiam inter alias gentes fuerit, magnorum virorum, et heroum, quos ex mundi anima diuino ſpiritu animatos et poſſeſſos credebant, nomina ad ipſa illa principia nominanda adhibere. Quo pacto inter Aſſyrios Belum, inter Aegyptios Oſirin, Iſidem, Typhonem et inter ipſos Perſas Ormuſden ſiue Orimaſden et Arihmanium antiquiſſimorum heroum nomina fuiſſe infra monebimus.

Ibid. lin. 4. a fin. *Cum per totam Perſidem ad fungendum ſacerdotio vacandumque ignis cultui diſperſi fuerint.* Ille tamen ignis cultus in montibus, montanorumque locorum cacuminibus exercebatur vsque ad Zoroaſtrem Perſam, qui Pyrea, id eſt, ignis templa et ſacella introduxit: vnde recte colligi poteſt, Magos, huic igni perpetuo et nunquam delendo, nutriendo praefectos ante Zerdushtum in montanis habitauiſſe. In prouincia Aderbayagian Magos primariam ſedem habuiſſe ſupra iam monuimus.

pag. 163. not. a. *PRIDEAVX l. c. p. 223.* Collegit praecipua ex Perſarum relationibus quae ad Pyrea eorumque vſum et miniſterium pertinent, HYDEI diligentia [r], vbi tamen probe cogitandum eſt, relationes ipſorum Perſarum a Ghaurorum genere et populo, hodie in Aſia florente deſumtas, omnes poſt introductum Muhammediſmum ſcriptas eſſe, adeoque iuſtam eſſe ſuſpicionem, multa ex moribus hodiernis his memoriis eſſe immixta, et recentiora quoque cum priſcis conſuetudinibus et ritibus confuſa, quae incertam totam Magorum hiſtoriam reddunt. Certiora quidem ſperari poſſent ex libris Perſicis in bibliothecam regis Galliae illatis, quorum multi ſunt liturgici, et officia cultumque religionis ſacerdotibus pariter ac laicis praeſcribunt, niſi ſupra iam monuiſſemus, antiquitatem horum librorum ſuſpectiſſimam videri, cum manifeſta recentioris temporis veſtigia compareant, quae vel ex Iudaeorum vel Graecorum vel ex Muhammedorum ſcriptis admixta ſunt. Vidit id doctiſſimus pararius huius theſauri literarii, qui iam ab EVSEBIO [s] librum Zoroaſtris adduci obſeruat, cum Zoroaſtrico Ormuſd Ieſcht conuenientem; in quo in definitione Ormuſdi ſiue Dei is dicitur ἀμερής, indiuiſibilis, vbi pulchre monet, *hunc terminum eſſe philoſophiae mediae aetatis* [t]: (addere poterat a Muhammedanis contra Parſſas, Ghauros et infideles quoscunque adhibitum [u]) *cuius conceptus longe abhorreat a modo ratiocinandi philoſophorum antiquiſſimorum Orientis; qui Deum in magnitudine eſſentiae ſuae conſiderantes et in relatione ad creaturas intuentes, de eo a compoſitione eximendo non cogitauerint, nec examinauerint, vtrum partes ſuſcipere valeat.* Cuius

r) c. 29. p. 355 ſq. vbi etiam imago cuiusdam Pyrei exhibetur.

s) De praepar. euang. L. I. c. 10. p. 42. qui locus in Graeco textu ipſe inſpiciendus eſt.

t) Journ. des Savans 1762. M. Iuil. p. 14.

u) Comparandus hic eſt conſpectus theologiae Muhammedicae ex Algazele Tom. III. p. 158. cum hac definitione, vt fons queat detegi vnde illa hauſta eſt.

Cuius obſeruationis veritatem intelligent, qui cogitant, ipſum auctorem ſecundarium lucis, Ormuſden, ſiue Oromaſden iuxta diſciplinam Zoroaſtris a ſummo Deo, Mithra, Yazdan aliisque nominibus inſignito non ex nihilo creatum, ſed ex ſe ſummo perfectionum fonte, emanationis lege fuiſſe productum, imo Arihmanii quoque ſiue tenebrarum, quae materiale principium indicant, non poſſe origines explicari ſaluo ſyſtemate Zerdushtiano, ſi abſoluto ſenſu Deus dicatur ἀμερὴς, qua de re infra ſuo loco diſputauimus. Potuiſſet addere, ipſum locum ex *Ieſcht Ormuſd*, quem eundem cum loco *Euſebii* non ſine veriſimilitudine vir doctiſſimus, et Parſſicorum librorum atque linguae ſacrae vtriusque intelligentiſſimus, putat, manifeſta veſtigia tranſumti ex Pſalmo nonageſimo textus referre, et quo demum tempore compilatus ſit, attento manifeſtari. Verbotenus enim ibi dicit Ormuſd interrogatus a Zoroaſtre, „quid ſit „verbum illud ſublime et dulce, de quo dixerat, quod victoriam largiatur, „et expandat lucem ad abigendos et deſtruendos ſpiritus malignos? Hoc „verbum eſſe nomen ſuum, patrem hominum et animalium, omnipoten„tem, puriſſimum, coeleſtem, germen omnium bonorum, conſeruato„rem eorum, quae pura ſunt - - Hoc nomen ſuum perpetuo tenendum „in ore, *ne timeat a timore arcus, vel ſagittae, vel gladii* etc." Quae ipſiſſima verba ſancti vatis ſunt: *non timebis a timore nocturno, a ſagitta volante in die, a negotio obambulante in tenebris, ab incurſu et daemonio meridiano* [x]. Quem et ſimiles locos alios ex pſalmis in ſcriptis Zoroaſtri tributis occurrentes, Hydeus quidem et qui illum ſequuntur [y], Zoroaſtrem habuiſſe e codice ſacro, cum inter Iudaeos verſaretur, ipſi noto et lecto, iactant; aſt commentum hoc eſſe recentiorum Zoroaſtreae religionis cultorum, ex ipſis veterum ſcriptorum Perſarum, maxime qui in Sinarum vicinia habitant, et a Chriſtianorum et Iudaeorum, quin et Muhammedanorum commercio fabulisque inde hauſtis remotiores ſunt, teſtimoniis ſupra demonſtrauimus. [z] Quae hic ſemel monuiſſe, ne ſplendida Orientis cimelia antiquitatis ſpecie in hiſtoria religionis Perſarum nobis obſtent, ſufficiat.

pag. 166. lin. 3. a fin. *TH. HYDEVS, infeliciter tamen.* Secuti ſunt virum doctiſſimum, et in orientalis literaturae lectione verſatiſſimum, ſed a recentioribus ſcriptoribus Parſſis et Arabibus deceptum et ad leges fidei hiſtoricae non ſatis attentum ex gente Britannorum Hvmphredvs Prideavx [z] qui tamen non negat, impoſtoris characterem in Zoroaſtre reſplendeſcere, et *auctores hiſtoriae vniuerſalis*, qui data opera eius apologiam hiſtoriae ſuae inſeruerunt. Refutauerunt plures, et inter hos quoque κριτικώτατος Montefalconivs [a]. Qui potiſſimum apologetis obiiciunt, quod contra vniuerſale antiquitatis teſtimonium, quod theologia

x) Debemus hanc obſeruationem indicio illuſtriſſimi Franciſci Ludouici Comitis ab Oettingen exotica literatura ad miraculum imbuti.

y) Prideavx, hiſt. orbis vniu. auctores, alii.

z) Loca ſupra excitauimus.

a) Antiquité expliquée T. II. p. 2. L. IV. c. 6. p. 408 ſq. Cui addendus B. Bavmgartenivs, qui ſtricturas narrationibus hiſt. vniuerſalis adiecit.

logia gentium vniuerſalis confirmat, recentiorum Perſarum conatu, patriam theologiam cum orthodoxia Iudaica, Muhammedica, Chriſtiana in doctrina de Deo et coſmogonia conciliandi ſeduci ſe paſſi ſint, vt purioris et ſanioris doctrinae gloriam vetuſtiſſimis Perſis tribuerent. In quo virorum doctorum diſſenſu ad momenta atque leges hiſtoricae fidei, quas philoſophia rationalis praeſcribit potiſſimum attendendum eſt, quibus iudicibus apologetas Perſarum veterum cauſſa cadere fatendum eſt, cum et omnem antiquitatem contra ſe teſtem habeant, et harmonia theologiae gentilis vniuerſalis poſt amiſſam mature patriarcharum de Deo et diuinis traditionem, per omnes fere terrarum partes omnem probabilitatem iſti apologiae deneget, quae ſyſtema animae mundi ſiue Deitatis per vniuerſum mundum diffuſae omnibus fere gentibus priſcis placuiſſe indubitatis rationibus teſtatur. Quo pacto intelligi poteſt, quomodo ſalua, quam numini ſe debere fatebantur, reuerentia atque cultu ſolem pro ſummo Deo habere potuerint, quod non ad hoc ſidus ipſum ſed ad inhabitantem in illa diuinitatem retulerunt. Ita vero tamen nec prudentiores iſti, qui ſolem pro throno tantum reſplendeſcentis maieſtatis habuerunt (quod paullo magis, quam vulgus attento facile in mentem venire potuit) ab omni idololatriae labe liberari poſſunt, cum non tantum veram numinis ideam excogitata mundi anima corrumperent, et in partes ſiue ſpiritus innumeros diuiderent, emanationis via recepta, ſed et ita ſpiritum iſtum diuinum et immenſum cum ſolis ſidere copularent, vt exhibendo illi diuinum cultum hoc ſimul coluiſſe potuerint videri. Id quod per omnem fere Orientem et Aegyptum, (quibus ſuo iure Americae partem maximeque regna meridionalia, addimus,) ſimili modo euenit. Certum autem, et inuictis veterum atque concordibus argumentis atque teſtimoniis conſtat, in cultu ſolis publicam eamque popularem Perſarum religionem conſtitiſſe, quae tamen, hoc Deitatis ſigno non obſtante ad diuinitatem in ſole reſplendeſcentem et habitantem reſpiciebat, quod pro Graecorum calumnia ex contrariis Parſſarum et Geuhrorum ſententiis habere, apertam ſapit δουλίαν τῆς ὑποθέσεως.

pag. 167. lin. 14. 15. *Hunc Mithram primum, vt recte Heſ chius, apud Perſas Deum eſſe.* Omnis fere antiquitatis teſtimonio id dudum allatis locis veterum probauerunt, qui de religione veterum Perſarum tractarunt, cultumque apud eos Mithriacum exponere conati ſunt, quos non exſcribimus. Intercedunt autem quidam viri docti, qui Mithrae nomen non Dei ſummi eſſe, ſed Deitatis alicuius ſubordinatae, adeoque non maſculinum ſed foemininum eſſe habendum contendunt. Inter hos ſunt eruditi auctores *memoriarum literariarum Triuultinarum* [b], qui, mentione huius loci, ad quem hanc annotationem ſcribimus, facta, melius eſſe ſtatuunt Herodotvm ſequi, qui nos doceat, cultum Mithriacum non nouum eſſe, ſed ab Aſſyriis et Arabibus ad Perſas delatum, eumque pro

obiecto

b) 1754. Mart. p. 192.

obiecto habere non ſolem, ſed Venerem coeleſtem generationis omnis principium. Qua in re ad FRERETI diſſertationem [c] de hoc argumento prouocant. Nos hoc loco Freretianas explicationes non moramur, illae enim patentiorem campum poſtulant, dicemus autem, quid in ea re verum ſit, quid falſum, ſaltem male intellectum, nec accurate explicatum. Dabimus primo locum HERODOTI [d] lectori legendum, quoniam explicatione opus hab. Ita vero hiſtoricus: „Non quemadmodum Graeci, „ſentiunt Perſae Deos ex hominibus eſſe ortos; moris habent editiſſimis „quibusque conſcenſis montibus Ioui hoſtias immolare, omnem gyrum „coeli Iouem appellantes. Soli lunaeque ſacrificant, et telluri, igni, aquae „atque ventis, hisque ſolis ſacra faciunt iam inde ab initio. *Vraniae quo„que ſacrificant, ſic nimirum ab Aſſyriis Arabibusque edocti. Vocant autem „Aſſyrii Venerem Mylittam, Arabes eandem Alittam appellant, Perſae Metram.*" Poteramus in genere Herodoti teſtimonium reiicere, quod apertum ſit, Graeca eum numina cum Perſicis male confudiſſe, quod Graeci ſaepenumero ſolebant. Cum enim vim gignendi a Perſis Mithrae non elogio tantum, ſed imagine quoque tribui cognouiſſet, iſtam autem procreandi virtutem a Graecis Veneri adſcribi noſſet, temere iudicauit Mithram et Venerem idem nomen ſideris eſſe, cuius gignendi vim Perſae pariter atque Graeci colant. Sed non opus eſſe hac reſponſione monuit B. MOSHEMIVS [e], poſt IACOBVM GRONOVIVM [f] obſeruans, Herodotum hoc numen non dicere Mithram maſculino genere, ſed Mithran foeminino, adeoque hanc ab illo longo interuallo diſtare. Vrania enim, non maris, ſed foeminae nomen eſt, Mithras Solis nomen ſemper maſculino genere exprimitur, vt in inſcriptionibus: INVICTO MITHRAE. Itaque non dubitandum, per Mithran inter coeleſtia Perſarum numina idem eos ſidus intellexiſſe, quod Graeci per Vraniam, nempe Venerem. Quod an recte dixerit Herodotus vel perperam, hoc loco diſputandum non eſt, vbi Herodoti [g] teſtimonio ſolo non ſtamus, facileque admittimus acutiſſimi Moshemii coniecturam, Mithrae foeminae nomine Perſas potius intellexiſſe lunam, quam ſemper in rerum generatione Mithrae mari tanquam vxorem marito ſoliti ſint Perſae adiungere: veteres autem Venerem coeleſtem lunam quoque dixiſſe et ſolis vxorem. Quod ſi aliae rationes deeſſent, ex ſolis imaginibus Mithriacis poſſet probari. Aſt nec ita tamen conſtare Herodoto fidem manifeſtum eſt, qui diſerte ſatis lunam a Venere diſtinguit. Nobis attentius paulo imagines Mithriacas conſiderantibus, eam ſaluam eſſe credimus. In illis enim maxime, quas mathematice (coſmogonice, mallemus dicere) effictas eſſe, HYDEVS [h] recte

c) Vol. XIV. diſſ. acad. reg. eleg. liter.

d) l. c. 25 ed. Henr. Steph.

e) Ad CVDWORTHI ſyſtem. intell. c. 4. §. 16. n. 22. p. 527.

f) Obſ. ad Herodot. p. 536.

g) c. 4. p. 113. vbi figuras antri mithriaci depingi curauit.

h) Conferri hic volumus, quae de Veneris cultu apud Perſas diſſerit HYDEVS c. 3. p. 93. loco huic lucem foenerantia: et apud alias gentes IABLONSKYVS in Panth. Aegypt. Vol. I. L. I. c. I. §. 6. p. 7 ſeqq.

recte monet, non tantum ſolis lunaeque, ſed et aliarum planetarum ſigna appinguntur, maxime Martis, Mercurii, Iouis et Veneris, quam ex imagine generationis ſatis obſcoena, quae proxime adiecta eſt, tanquam certo indicio licet declarare. Manebit hoc pacto Herodoti fides, aſſerentis vim foecundantem atque generantem a Mithra foemina, id eſt Vrania dependere. Et ita quidem ſcriptor Graecus, numina ſua cum barbarorum numinibus more populi ſui comparare et conciliare ſolitus. Quid vero ex mente Perſarum illa Mithra, foecundaque mater ſignificauerit, ex ſyſtemate coſmogoniae Perſicae haud dubia fide iudicari poteſt. Cum enim Mithras Oromaſden tanquam primam omnis lucis emanationem ex ſe produxiſſet, addidit illi emanationes lucidas alias, quas recentiores Perſae angelos vocant. Inter hos animae mundanae ſpiritus, qui in ſtellis potiſſimum, vt Mithras in ſole, thronum atque ſedem habent, angelus Mithra, ſiue Perſico nomine Meder, eſt, ſiue Methrem, lingua Zendica, de quo deſcribemus bona cum venia lectoris narrationem curioſiſſimi librorum Zendicorum inquiſitoris Anqvetil dv Perron [i]. Is ex collectione Zendiana *Ieſchts ſadé*, primi voluminis argumentum eſſe preces ſacras, „refert, forma elogii directi ad angelum ſolis, ad Meher, ad lunam, ad „aquam et ignem, inque his alloquiis Zoroaſtrem primo quidem ſe „humiliare coram Ormuſd, et peccatis omnibus, quotquot cogitatione, „voce, facto commiſerat, nuntium mittere. Tum conuerſum ad plures „angelos, maxime ad *Meher*, *ſocium angeli ſoli praeſidentis, quem Deus ſplen„didiorem fecerit, quam ceteros ſpiritus coeleſtes* - - - *Tum poſt ſolis elogium „ad angelum conuerſum, eum dicere praeſidem terrarum et villarum, eum ex„pellere et abigere aeterna claua Diabolos, habere oculos aureſque mille, occu„patum continuo circa legem et ſalutem hominum, nunquam quoque obdormire.*" Addit vir doctus, qui hos libros inſpexit, nomen Meher in Zendicis eſſe Methrem, vnde formatum nomen Mithra; quod iuxta Perſarum opinionem hic angelus ſolis angelo ſit proximus, eumque in operationibus ſuis adiuuet, apud Perſas autem ſingularem venerationem meruiſſe, ob inſignia miniſteria, quae humano generi praeſtet. Haec quanquam recentiora putamus temporibus Zoroaſtris, et ſerius excogitata, atque ex veterum Perſarum traditionibus compilata, ex inſtituta tamen comparatione cum loco Herodoti intelligi poſſe putamus, Mithram, ſpiritum ſolis, et Mithran, ſpiritum terrae hominiſque cuſtodem Perſas iunxiſſe, quae ſcriptor Graecus more ſuo Graecis nominibus expreſſit. Ita vero luculento quoque exemplo confirmari poteſt, ſyſtema emanationis eo ordine Perſis placuiſſe quo illud expoſuimus. Et hinc ratio dari quoque poteſt, cur Perſarum rex Veneris cultum introduxerit [k], niſi has fuiſſe reliquias Sabaiſmi dixeris. Sed aliam quoque de Mithra coniecturam addimus;

μεσί-

i) Loco ſupra cit. Diar. Pariſ. p. 16.

k) Vid. quae ex veterum teſtimoniis de cultu Veneris inter Perſas dixit Hyde c. 3. p. 90. Inde reſponderi poteſt ad difficultates Pellovtevii hiſt. des Celtes ch. 3. p. 27. ch. 16. p. 297.

μεσίτην ſiue mediatorem dici Mithram ex loco PLVTARCHI conſtat, quem p. 173. ipſis eius verbis excitauimus. Qui, niſi nos omnis oculorum animique acies fallat, non niſi de mediatore inter lucem et tenebras poteſt explicari, ſaltem ex Plutarchi mente ita explicandum eſſe interpretationis leges poſtulant. Sed quo ſenſu μεσίτην vocauerit Chaeronenſis philoſophus, non aeque perſpectum eſt. Non falli eos, qui hoc ad communem vtriusque principii, lucis et tenebrarum fontem, ſummum numen referunt, et origines vtriusque ita ex Mithra, a Plutarcho indicari, putant, ex iis quae p. 177. fuſe allata ſunt, rerum intelligens facile deprehendet. Sed fatemur tamen ita μεσίτε nomen non exhauriri totum, quod intercedentem inter duas partes aduerſas ſignificat. Vnde prona via in eam opinionem deducimur, aut Mithram eſſe mediae naturae inter Oromaſden et Arimahnium, id eſt, ex luce atque tenebris ſuo modo conflatum, aut muneris illud nomen eſſe et principium aliquod diuinum, ſpiritumque talem coeleſtem referre, qui intercedendo inter lucis et tenebrarum pugnam in miſtione vtriusque id agit, ne hoc illud vincat et tenebrarum princeps Arihmanius imperium ſuum amplificet, et vt animarum a luce abſtractarum reditum ad Deum hoc modo adiuuet. Et prior quidem vocis explicatio cum deſcriptione Mithrae ſummi Dei conſtare non poteſt, quem puriſſimum et ab omni tenebrarum obſcuratione longe remotiſſimum numen eſſe, Perſae pariter veteres atque recentiores Parſſae Gheurique ad vnum omnes pleno ore clamitant. Itaque ſi nomini huic ratio fidesque ſua conſtare debet, altera intelligenda eſt. Ita ſubduxit rationes acutiſſimus, eheu olim! MOSHEMIVS noſter [l], qui vt rationem redderet, quomodo Manes potuerit Chriſtum mediatorem in ſyſtema Perſarum theogonicum intrudere, ad hanc potiſſimum Mithrae ſignificationem confugit, et poſtquam ex IVLIO FIRMICO [m] obſeruaſſet, *Perſas Iouem diuidere in duas poteſtates, naturam eius ad vtriusque ſexus referentes et viri et foeminae ſimulacra ignis ſubſtantiam deputantes, ſolis et lunae imaginem ſimul hunc μεσίτην repraeſentare coniicit, in quo duplex poteſtas, virtutis habitantis in ſole, ſapientiae in luna indicetur.* Non refragabimur, ſi quis huic coniecturae calculum adiicere velit, ſpeciem enim habet et veriſimilitudinem, quamuis ad mediatorem Chriſtianorum, quem Manes admittebat, difficulter applicari poſſit, qui ex ſuae gentis diſciplina, quam probe tenebat, ſatis nouerat, Mithram, ſummum nomen, ſupremamque mundi naturam hanc mediationem ex natura ſua refugere, cum non ſit compoſitus ex ſpiritu ſiue mente et ex materia ſiue corpore ſed ſummum et puriſſimum ens referat, quod ad mediatorem Chriſtianorum Deum atque hominem, non quadrat. Nobis, quod pace piorum, quos poſt funera magni viri veneramur, manium Moshemii fatemur, coniectura iſta atque explicatio diſplicet. Nam perperam ſupponit, Mithram ſummum Deum,

l) Hiſtor. Chriſt. Sec. III, §. 43. p. 787. m) De errore profan. religionum, p. 413. edit. Gronou.

Deum, cuius ſedes atque thronus ſol eſt, et Mithran, quam lunam repraeſentare ad locum Cudworthi ſupra adductum putabat, vnum numen eſſe, nominis appellatione idem, et muneris applicatione atque operatione tantum diuerſum; et reuera ſummum Perſarum numen contra totius gentis iſtius religionem, non condere tantum lucem, ſalutemque ex fonte ſuo communicare, ſed mediatorio nomine adiuuare quoque, et Oromaſdis, quod ſecundarium et dependens a Mithra numen eſt, partes tueri, affirmat, quod ſalua Mithrae Perſici definitione plane erit ἀσύςατον, et cum ſyſtemate Zoroaſtreo non poteſt conciliari. Quare vel plane abiicienda eſt viri ſummi coniectura, vnde Manes mediatorem ſuum habuerit, et cur Mithram Plutarchus μεσίτην dixerit: aut confugiendum ad obſeruationem noſtram ſupra de Mithra foemina eiusque ſignificatione allatam, qua principium aliquod diuinum, lucidum, ſpirituale, potentiſſimum, quod ex Oromaſde, et per hunc canalem ex Mithra mare emanationis lege ortum eſt, indicari, probauimus, quod cum natura ſua inferius Mithra ſummo ſit, muneris ratione effectus Mithriacos in deſtruendis operibus tenebrarum et expandenda lucis ſalute efficit. Quo pacto omnia, niſi fallimur rectius cohaerent, et tunc facile ratio dari poterit, cur Manes ſalua patria religione mediatorem Chriſtum ſuo ſyſtemati haeretico inſarſerit. Plutarchum autem in hac nominis μεσίτε ſignificatione falſum eſſe, Mithramque ſummum numen cum Mithra mediatore confudiſſe, adeoque quem ſuperiorem eſſe Oromaſde atque Arihmanio probe perſpexerat, medium tamen nullo vero ſenſu et determinata ſignificatione feciſſe, nemo mirabitur, qui cogitauerit, in theologia barbararum gentium explicanda ſcriptores Graecos et Latinos plerumque aut lapſos fuiſſe aut offendiſſe tamen et ceſpitaſſe. Poterant haec latius deduci et lux haud contemnenda variis antiquorum ſcriptorum locis accendi, maxime autem Manetis ſyſtema illuſtrari et nonnulla in eruditiſſimi *Beauſobrii* explicatione Manichaeiſmi emendari, niſi timendum eſſet, ne limites ſupplementis poſitos excedamus, vnde haec vberius expendenda et definienda, doctioribus et acutioribus, imprimis qui hiſtoriam Chriſtianae ciuitatis condere aggrediuntur, relinquimus, pedemque ad noſtrum campum referimus.

pag. 173. lin. 6. a fin. *Inter eos Abulfeda refert.* Plura Perſarum et Arabum loca recitat HYDEVS [n], vbi tamen caute incedendum, cum ſcriptores adducti plerique Muhammedani ſint, quorum intererat, ita Perſarum religionem delineare, prout eius temporis circumſtantiae huic genti non valde fauentes poſtulabant. Maxime id cauendum ne tenebras veterum Perſarum cum diabolo Iudaeorum, Chriſtianorum, Muhammedanorum eſſe cenſeamus: quo errore veterem Perſicae religionis hiſtoriam miſere corruptam eſſe, eius acta loquuntur. Illa enim de diabolo doctrina tum demum Perſico Arihmanio ſiue tenebrarum principio applicata eſt,

n) c. 22. p. 290. vbi imprimis locus ex Shareſtanio Arabico ſcriptore inſpiciendus eſt.

eſt, quo cupiebant Perſarum reliqui ad euitandam perſecutionis moleſtiam videri aliis ſectis viciniores et ὀρθοδοξότεροι, eo quod tenebrarum ſiue Arihmanii doctrinam ipſos erroris dualitatis ſuſpectos facere, re ipſa eſſent experti. Quae niſi diſtinguamus, cetera incerta erunt et obſcura. Magnum autem inter diabolum et tenebras Perſarum diſcrimen eſſe, quilibet deprehendet, qui has ex Mithra productas dici, id eſt emanauiſſe, illum bonum a Creatore numine ex nihilo creatum libere defeciſſe cogitat. Quod ſemel monuiſſe, ne nos ſcriptores rerum Perſicarum recentiores decipiant, ſufficiet.

pag. 174. lin. 16. 17. *Malo daemone mundum malum cum malo ſibi ſeruante.* Hoc non de Zoroaſtreo, ſed dualiſtico magorum vetuſtiorum, quos Keiomari et Zeruani aſſeclas vocarunt, ſyſtemate intelligenda ſunt, qui, ſi Graecis vocibus vel philoſophicis de ea re loquendum eſt, Iouem (Yezdan Perſae nominabant) materia grauidum eam a ſe ex ſinu ſuo expuliſſe, hancque omnis mali tum materialis tum moralis fontem factum principio puriſſimo, lucido, actiuo contrariam naturam habuiſſe crediderunt, nunquam plene ſubiugandam, ſed rebus naturalibus ex commercio et inquinatione materiae ad lucis puritatem reſtitutis emendandam. Quem errorem vetuſtiſſimum mundum corrupiſſe fere omnem, traditionis reliquiae hodienum ſuperſtites loquuntur. Probe viderunt theologi veteres, in hac coſmogoniae explicatione inſuperabiles difficultates ſe prodere; inde factum, vt de cauſſa miſtionis lucis et tenebrarum variis opinionibus veteres Perſae inter ſe diſſentirent. Verum cum ſinceram creationis ortuſque rerum hiſtoriam non rite tenerent, et primorum patriarcharum de ea traditionum eſſent obliti, in haec ἀσύστατα non incidere non potuerunt a). Quod ideo monendum putamus, ne abſurditas opinionis l. doctrinae huius nobis occaſionem ſuppeditet, veterum ſyſtema aliter, quam res poſtulat interpretandi, et meliores ei ſenſus affingendi.

Ibid. lin. 7. a fin. *Mithrae nulla datur ratio.* Hinc veteribus magis Ormuſdh et Yezdan, cum Mithra idem vnus puriſſimus lucis oceanus eſt, quem Zerdushtus demum vt difficultatibus ſe extricaret ita diſtinxit, vt a Mithra ſiue Yezdan, Oromaſden effluxiſſe, et per hunc lucem introductam eſſe in materiam, quae antea in Deo latuerat, ſtatueret. Certe, ſi ante Zoroaſtrem magi ita ſtatuerunt, quod ſectam quandam inter eos tenuiſſe Arabes hiſtorici dicunt, aliter intelligi non poteſt.

pag. 179. poſt fin. §. 12. *Luculenter probant.* Ex dictis de viri docti, IACOBI MARTINI, Congregationis Benedictinae S. Mauri apud Gallos ſocii explicatione Mithriacorum myſteriorum iudicium ferri poteſt, quam peculiari ſchediaſmate, quod: *explicationem diuerſorum monumentorum ſingularium, quae ad religionem vetuſtiſſimorum populorum pertinent,* inſcripſit,

a) Vid. idem p. 295. quo loco obſcuris Shareſtanii verbis ex hac explicatione noſtra clara lux poteſt accendi.

ſcripſit, et cum orbe erudito communicauit p. Is, cum minime ſibi placere omnia, quae de Mithra cultuque Mithriaco dixerunt celeberrimi viri Philippus de la Turre et Scipio Maffeius, fateretur, antri cultusque Mithriaci nouam ipſe dare explicationem conſtituit, ſupponens, Mithriaca ſacra, qualia ad Romanos perlata ſunt, non tota eſſe Perſica, ſed a piratis Phrygibus ad ſuae religionis normam attemperata, nec totam Mithrae religionem exhibere aliud, niſi imaginem ſolis eclipſin patientis et ab eo conflictu victoriam reportantis, congratulantibus reliquis ſtellarum planetarumque conſtellationibus, quae hunc hoſtem vinci gaudeant: ceremonias Mithriacas autem ex Iudaiſmo et Chriſtianiſmo eſſe deſumtas. Quibus innixus, dicam viris celeberrimis ſatis grauem ſcripſit, qui aliam explicationem ſequuntur, et imprimis Porphyrium inſectatur, quod rerum vniuerſi cauſſam Mithram ſignificare, tradiderit. Nos in viro docto, ſed coniecturarum leuiſſimarum fidem libenter ſequente, (quem characterem etiam in opere *de religione veterum Gallorum* prodidit) variae eruditionis ſpeciem laudamus, potuiſſe autem patrum coniecturis et explicationibus fidere, et licet noſſet, eos omnia ad partes ſuas rapere, quae Chriſtianis fauere credebant, ſiue vera eſſent, ſiue falſa, eorum tamen interpretationes ſequi et his fulcris vere ficulneis nouam iſtam interpretationem Mithrae inaedificare, merito miramur. Non examinabimus totam diſſertationem; facient id, qui ſibi conſtitutum habent, veteres ritus explicare; praeterire tamen hoc loco non poſſumus ea, quae noſtrae quam de Mithra dedimus, explicationi obſtare videntur. Et I. quidem diligenter monemus PP. ineptos prorſus in hoc argumento iudices eſſe, eo quod arcanos veterum gentilium cultus et religiones ſatis explorare nec potuerint, nec voluerint, cum ita ſibi propoſuiſſent, omnem religionem gentilium exponere, vt conſtaret, aut Hebraeis ſurrepta eſſe quae ſaniora ipſis videbantur, aut innumera abſurda comprehendere, id quod ſuo loco ex inſtituto demonſtrauimus, et in PP. lectione non ignaua opera verſato ignotum eſſe, vel negari a quoquam non poſſe confidimus, niſi ab eo, qui coeca veneratione viros pietate magis et doctrina quam iudicii critici acumine et accuratione claros proſequitur. II. Romanos quoque aeque ineptos eſſe Orientalis religionis iudices, nemo inficias iuerit, qui cogitauerit, eos ad patria placita illius ceremonias plerumque retuliſſe, hincque innumera aliter expoſuiſſe, quam Orientalium mens fuit. Quae obſeruationes quamplurimis exemplis facile probandae vbi ſupponuntur, vt negari a veterum rerum perito non poſſunt, ita vno ictu viri docti explicationem ſubuertunt. Ea enim tota nititur teſtimonio *Luctatii*, ſcholiaſtis Statii q, qui cultum Mithriacum ita delineat: *Perſae in ſpelaeis coli ſolem primi inueniſſe dicuntur; et hic ſol proprio nomine vocatur Mithras, quique eclipſin patitur, ideoque intra antrum colitur, eſt enim in ſpelaeo Perſico habitu, leonis vultu cum tiara, vtriſque manibus bouis cornua compri-*

p) Paris 1739. 4.

q) Ad STATII Thebaid. L. I.

comprimens, quae interpretatio ad lunam dicitur: nam indignita, ſequi fratrem occurrit illi et lucem ſubtexit; ſol enim lunam minorem ſua potentia et humiliorem eſſe, docens, taurum inſidens cornibus torquet. Non excipiemus quod facere poteramus contra hunc teſtem, eum et Latinum eſſe atque peregrinum, et aetate adeo ab iſta veteri religione remotum, vt eius interpretatio ex ingenio nata potius, quam Perſarum ex relationibus accepta videri queat. Concedemus potius, eam explicationem apud Romanos myſteriorum Perſicorum ignaros obtigiſſe, velut facilem et obſcuriſſimo dogmati leuem ſignificationem et popularem ſenſum affingentem; maxime cum vidiſſent, ſtellarum ſigna ſolis atque lunae imaginibus in iſtis ſpelaeis fuiſſe adpicta; audiuiſſentque, Zoroaſtrem in hoc cultu Mithriaco planetarum rationem habuiſſe. Hoc enim facile nobis perſuaderi patiemur, modo certiora quam attulit, eius rei teſtimonia attuliſſet. Aſt veram eſſe, teſtatam veterum Mithrae explicationem, qualem dedimus, mentique Perſarum conformem ipſa nos eius conuincit diſſertatio, ea ſuppeditans, ex quo confutari poſſet. Ipſe enim obſeruat [r] Mithram a ſole ſaepe diſtingui, ad inſcriptionem apud Gruterum prouocans:

D. I. M. ET SOLI SOCIO

id eſt, *Deo inuicto Mithrae et ſoli ſocio.* Addere potuiſſet, Mithram in eo ipſo monumento, quod aere expreſſum eſt, a ſole diſtingui: vnde recte explicuit adiectam inſcriptionem:

DEO SOLI ET INVICTO MITHRAE.

Quod ſi Mithras a ſole diſtinguendus eſt, qua ratione ſol eclipſin patiens dici poteſt? quo tamen ſenſu omnia haec eſſe intelligenda magna confidentia ſtatuit? Et annon haec ipſa nos eo deducunt, vt dicamus, Mithram aut plane diuerſum a ſole eſſe aut hunc eius tantum ſedem atque imaginem? Viderit itaque, cui interpretatio doctiſſimi monachi placet, qua ratione ſoli eclipſin patienti et in hac ſola, quod vult relatione conſiderato et Mithra vocato, eam nominis ſignificationem tribuere queat, vt innuat dominum, protectorem, patrem; aut qua ratione ſol in hoc ſtatu eclipſeos dici poſſit mediator inter bonum et malum, ex vtriusque influxu participans, eumque cum inferioribus communicans. Haec enim aut nullum, aut ineptum ſenſum ſtante hac explicatione admittunt. Neque reliqua meliorem aſſenſum merentur, quae afferuntur. Et facile quidem concedimus, Porphyrium in explicando cultu Mithriaco falli potuiſſe, licet comprehendere nequeamus, quomodo conſentiant, quae auctor habet vno loco, Porphyrium hanc explicationem ideo excogitaſſe, vt Chriſtianos eo melius refelleret, cum alia non haberet, quae illis opponeret; et altero, eum a Gnoſticis hanc explicationem didiciſſe, at deprehendiſſe, ſe ab iis deceptum eſſe; prius enim cum poſteriore ſtare non poteſt. Quaecunque autem eſſe poteſt Porphyrii auctoritas, certum tamen eſt, non ad ipſum modo ſolem velut ſimulacrum et habitationem

r) pag. 248.

aeterni et diuini ignis, ſed et ad hunc ipſum imprimis Perſas veteres Mithram retuliſſe, quod in ſuperioribus nos extra dubitationis aleam poſuiſſe ſumus perſuaſiſſimi. Quamuis itaque ſol Mithrae nomine velut ſymbolum eius interdum occurrat, aſcendendum tamen altius, et diuinus ille ignis fons aeternus omnis emanationis cogitandus eſt, quem ignis ſymbolo Perſarum philoſophi, (nam de his ſermo eſt, non vero de religione plebis) adorabant. Et hinc ſine dubio Mithras ex petra prognatus ſymbolice dictus eſt, quod prouocatus ex ſilice ignis ſymbolum eſt ignis diuini ſeu Mithrae, qui ex ſe emanare facit omnia. Prorſus autem ἀπροσδιόνυσον eſt, Mithram ad mediatoris dignitatem ex homine euectum eſſe, hoc enim doctrinae Perſicae repugnat, quae Mithram Oromaſdi et Arihmanio praeponit, vt ſuo loco probatum. Nec mediator aliter dici poteſt, niſi quod vtriusque principii ex ſe emanantis auctor fuerit, vel mediatoris titulus plane non ad Mithram ſummum numen pertinet, quod Plutarcho perperam viſum, ſed ad ſpiritum quendam emanatiuum, qui in Veneris ſidere reſidet, vt ſupra ex ſcriptis Zendicis probatum. Ex quibus conſtare putamus, Martinianam Mithrae explicationem neque cum vulgari neque cum philoſophica et ſymbolica veterum explicatione concordare. Illa enim ſoli Mithrae nomen interdum tribuit, ſed vt ſummo et diuino ſideri, influxum vi animae diuinae inhabitantis largienti. Haec Mithram primum aeterni diuinique entis fontem eſſe ſtatuit, ex quo actiuum et paſſiuum principium illud ſpirituale, hoc materiale, lucis nimirum et tenebrarum, effluxit. Reliquae Mithriacae imagines atque ſymbola facile accommodari huic explicationi poſſunt, ſi emanationis ſyſtema adhibeatur, nec opus eſt ad eclipſin confugere: quam meliori veriſimilitudine expoſuiſſet auctor, ſi ad pugnam inter Oromaſden et Arihmanium lege emanationis ex Mithra factam prouocauiſſet, illo tandem hunc vincente, et cunctis in lucidum fontem primaeuum redeuntibus. Ceterum vtrum verum ſit, quod auctor aſſerit, Zoroaſtrem fuiſſe fundatorem religionis magorum, nec Mithriacum cultum ab eo proficiſci potuiſſe, eo quod teſte Iuſtino, is natus ſit ex locis Iſaiae et Danielis male intellectis, hi vero prophetae multis ſeculis priores ſint Zoroaſtre, Lectori, ea quae de Zoroaſtris aetate copioſe attulimus, expendenti dilucidanda relinquimus. Indubitatum ſane eſt, Magorum religionem ipſumque Mithrae cultum Zoroaſtre antiquiorem eſſe, nec eum eſſe primum auctorem, quamuis poſſibile ſit, vt myſteria Mithriaca in ſpelaeis celebrata ſi non primus inuenerit, ſaltem in vſum ſenſumque philoſophicum traduxerit, et ad ſyſtema ſuum incruſtandum adhibuerit, quemadmodum Mithriacum ſyſtema non ex male intellectis Iſaiae et Danielis locis excogitatum eſt, ſed ab initiis monarchiae Perſicae iam in vſum deductum. Facile haec omnia, et meliora ſuis auctor vidiſſet, et quam dubia Iuſtini narratio ſit, expendiſſet, ſi vel vnius Hydei librum euoluiſſet, et teſtimonia veterum expendiſſet,

diſſet, quem ignorauiſſe miramur, cum vel ex ſolo Baylii articulo, *Zoroaſtres*, eum cognoſcere potuiſſet.

pag. 179. §. 13. lin. 34. *Haec enim ex diſputatis clara eſſe putamus.* Cauendum autem eſt, ne Magorum ſectam quandam, quae Principiorum abſolutorum dualitatem ſtatuebat, hic cogitemus, de qua memorabilem locum Shareſtanii affert Hydevs [r], ex quo patet, communem magorum ſententiam hanc dualitatem in diuinis, Lucis et tenebrarum abſolutam reieciſſe, et a primo magici ordinis antiſtite Keyomarath ita edoctam ſtatuiſſe: „Eſſe quidem rerum omnium principia duo, Yezdan et Ahreman, „aſt hoc tamen diſcrimine, vt fuerit Yezdan ſine initio aeternus, Arih„man productus ab eo et creatus." Videbat contradictionem latentem Zarduſchtus cum explicari non poſſet, quomodo Yezdan produxerit Arehmanium, ſ. lux diuina et immenſa atque ſpiritualis tenebras, et quae inde orta eſt materiam, ſuae naturae aduerſam, de qua quaeſtione maximas controuerſias inter Maguſaeorum ſectas fuiſſe enatas idem ſcriptor ait, „cum de duobus capitibus cardinalibus diſputarent, quorum vnum „erat cauſſa miſtionis lucis et tenebrarum, alterum explicatio liberatio„nis lucis a tenebris. Itaque, huic quaeſtioni dirimendae, ſupremum „principium ita poſuiſſe Zerdushtum, vt diceret, Mithram ſiue Deum „ſummum creaſſe lucem et tenebras, et vtriusque auctorem eſſe vnicum, „ſine ſocio, ſine pari aut ſimili, nec tamen ad eum referendam eſſe ex„iſtentiam tenebrarum, ſicut dicant Zeruanitae, ſed bonum et malum, in„tegritatem atque corruptionem, et puritatem ac ſpurcitiem exiuiſſe ex „miſtione ſeu commiſtione lucis et tenebrarum [t]." Accurate expendenda ſunt ipſa ſcriptoris Arabis verba ſatis luculenter ſenſum myſticum ſiue latentem eorum exponentia, quae Zoroaſtres ſymbolice et impropriis figuris olim ad poſteros propagauerat, vt habeat clauem, qua reſerari poſſit ſyſtema Zoroaſtreum theogonicum et coſmogonicum, quaque Graecorum pariter ac Perſarum relationes de eo claro ſenſu poſſunt exponi, modo caueatur, ne creationis vocem, a recentioribus ſcriptoribus ex Iudaeorum, Chriſtianorum et Muhammedanorum ſchola adhibitam ſenſu, quo hi ſumunt, pro productione ex nihilo, habeant, ſed emanationem productricem intelligant, qua quicquid reale eſt, et re ipſa exiſtit, ex ſuo fonte prodiit, diuino omnibusque realitatem et exiſtentiam impertiente, quod diuerſiſſimum eſſe a creatione ſenſu Iudaico et Chriſtiano quilibet intelligit, et ex explicationibus Orientalium euidenter poteſt probari [u]. His diu expenſis, ſyſtematis Zoroaſtriani explicationem illam

 dedi-

r) c. 22. p. 295 ſeq.

t) Dedimus integra verba Shareſtanii l. c. p. 178. quae tota legenda ſunt, vt modificatio ſyſtematis Dualiſtici vel commutatio potius in emanatiuum intelligatur.

u) Teſtes damus veteres omnes, quotquot duo principia abſolute prima non aſſeruerunt. Hi enim aut in Deo fuiſſe omnia, et ab eo in tempore ſeparata, aut modo emanatiuo iuxta limitationum et priuationum ordines conſtituta, ſalua tamen eſſentiae origine ex Deo ſtatuere cogebantur, cum ſemel admiſiſſent principium: ex nihilo fieri nihil, adeoque creationem rei ex nihilo nec capere, nec ad rationes coſmogonicas expli-

dedimus, quae noſtro quidem philoſophandi modo atque verbis accommodatior, ſenſum tamen illum ſyſtematis emanatiui refert, quem ſolum hic ſequendum nec ad recentiores voces, emanationis etc. offendendum vel alienas opiniones veteribus tribuendas eſſe prouide monemus. Quo pacto conſtabit, nihil nos ex ingenio finxiſſe, ſed ad mentem ſcriptorum veterum exhibuiſſe, ſepoſito pauliſper velamine narrationis allegoricae et ſymbolicae, de bellis duorum iſtorum regum, de exercitibus ab iis eductis eorumque ducibus, de contentione inter eos in creato mundo, de tempore et duratione regnorum vtriusque, de debellatione et deletione Arihmanii vniuerſali, de paradiſo, loco lucido et felici, de reſurrectione non hominum tantum ſed omnium realium rerum, ſiue de reditu earum ad primam originis felicitatem, quas traditiones omnes, nec Porphyrio, nec Plutarcho, nec Theodoro Mopſueſteno, nec aliis Graecis ignotas, Parſis autem atque Gheuris, ſiue Gauris in libris Zoroaſtri tributis et apud eos ſacris familiares, hoc loco quamuis non adeo arduum id opus fuiſſet, exponere noluimus, ne ex philoſophiae hiſtoria, religionis Perſicae enarrationem exſculpere voluiſſe videremur [x]. Non deſunt autem inter acuta noſtrae aetatis ingenia, qui hanc, quam hoc loco damus explicationem ſyſtematis Zoroaſtrei, veriſimillimam putarunt, ſuoque adprobauerunt calculo. Inter quos immortali LEIBNIZIO primum merito locum aſſignamus, qui in acutiſſimi ingenii opere, quod *Theodiceam* inſcripſit [y], hanc Zoroaſtrei ſyſtematis explicationem dudum dedit. Adſcribemus ipſius verba, cum lectoris venia, quoniam magnam argumento noſtro lucem inferunt. Ita vero philoſophus incomparabilis: „L'ancienne erreur des deux principes, que les Orientaux diſtinguoient „par les noms d'Oromaſdes & d'Arimanius, m'a fait eclairſir une con„jecture ſur hiſtoire reculée des peuples; y ayant de l'apparence que „c'étoient les noms de deux grands Princes contemporains, l'un Monar„que d'une partie de la haute Aſie, où il y en a eu depuis d'autres de „ce nom: l'autre roi de Celtes-Scythes, faiſant irruption dans les Etats „de premier, & connu d'ailleurs parmi Divinitez de la Germanie. Il ſem„ble

explicandas adhibere poſſent. Vidit id eruditiſſimus GERDILIVS introduz. alle ſtudio della relig. Vol. I. p. 349. ſed putat emanationem idem veteribuspopulis fuiſſe quod creationem ex nihilo, et verbis tantum differre, rem et doctrinam ipſam eos habuiſſe ex traditione et reuelatione. Sed quod pace doctiſſimi viri dictum volo, inſigniter fallitur, dum quaeſtionem ex quaeſtione probaturus circulum committit. Tota theologia vetus teſtis eſſe poteſt, traditionem primaeuam de rebus omnibus ex nihilo ſolo verbo DEO creatis ab initio fere conditarum rerum publicarum periiſſe, et mutatam ſapientiam de diuinis naturalem in ſtultitiam, pronuntiante diuo PAVLO Rom. I, 21. 22. excogitaſſe dogmata athea, vel pantheiſtica, gloriam Dei ſubuertentia: cum ſcilicet orthodoxo dogmati, cuncta ἐκ τῶν οὐκ ὄντων ex ſolo verbo Dei apparuiſſe Ebr. I, 3. ſucceſſiſſet aut Dualiſticum, aut Spinoziſticum, aut Pantheiſticon ſyſtema, qua voce emanationis dogmata ſolemus nuncupare. Itaque ab intempeſtiua apologia orbis veteris in articulo de Deo delirantis praeſtat manus retinere, quam inter lucem et tenebras inuita hiſtoriae antiquae fide paciſci, quod religionis et traditionis primaeuae cauſſam minime adiuuat.

x) Inuenient tamen eas, qui cupiunt in cel. SCHVBARTI hiſt. phil. c. 2. p. 49. Nihil tamen h. l. de Mithra inueniri, Oromaſdi et Arihmanio ſuperiore miramur, ſed eum tantum pro ſymbolo DEI haberi.

y) Pref. p. m. 39. in fin.

„ble en effet que Zoroaſtre a emploié ces noms des ces Princes comme „des ſymboles des Puiſſances inviſibles, aus lequelles leurs exploits les „faiſoient reſſembler dans l'opinion des Aſiatiques. Quoi-que d'ailleurs „il paroiſſe par les rapports des Auteurs Arabes, qui pourroient mieux „informés que les Grecs, de quelques particularités de l'ancienne hiſtoire „orientale, que ce Zerduſt, ou Zoroaſtre, qu'ils font contemporain du „Grand Darius, n'a point conſidere ces deux Principes, comme tout a „fait primitifs & independans, mais comme dependans d'un principe uni„que ſupreme: & qu'il a cru conformement a la coſmogenie de Moiſe, „que Dieu, qui eſt ſans pair, a crée tout, & a ſeparé la lumiere des tene„bres, que la lumiere a été conforme a ſon deſſein original, mais que les „tenebres ſont venus par conſequence, comme l'ombre ſuit le corps, & „que ce n'eſt autre choſe, que la privation." Ad quae vltima verba intelligenda legi debent quae Leibnizius in ipſo *Theodiceae* opere de priuatione differit [z], quas tamen ſpeculationes metaphyſicas nec veteribus Perſis, nec recentioribus tribuere audemus, ne plus lucis veterum philoſophiae intuliſſe videamur, quam habuiſſe ipſos eſt veriſimile. Alterum addimus, non minoris auctoritatis in explicandis veterum opinionibus interpretem et arbitrum B. MOSHEMIVM [a], qui iisdem, quibus nos, rationibus ductus eandem Zoroaſtri ſententiam tribuere non eſt veritus. Hunc tertius ſecutus eſt eruditiſſimus BAVMGARTENIVS [b], qui allatis variis ſyſtematis Zoroaſtrei explicationibus noſtram quam hic dedimus, veritati iudicat eſſe longe ſimillimam. Tandem quartum ſuo iure adiicimus virum S. R. IO. ERNESTVM SCHVBERTVM [c], qui adhibitis iisdem Arabum relationibus Zoroaſtreum ſyſtema eodem modo exponit, et cum recentioribus hypotheſibus de origine mali, ex priuatione et limitatione metaphyſica comparat, quos tamen conceptus mentis metaphyſicos vtrum Orientalium ingenia conceperint, vel phyſice magis fuerint philoſophati, lectori cogitandum atque expendendum relinquimus.

pag. 182. lin. 15. *Satisfacere poſſe, ſumus perſuaſiſſimi.* Dignum eſt labore attento, orientalem philoſophiam, qualis tempore naſcentis Saluatoris Aſiam peruagata eſt et Aegyptum quoque occupauit, itemque Aegyptiaci ſyncretiſmi placita cum hoc ſyſtemate conciliare, quoniam filiae matrem ſimilitudine ex aſſe refert. Tentauit id BEAVSOBRIVS in *hiſtoria Manichaeiſmi*, ſed praeiudiciis nonnullis impeditus non perfecit.

pag. 183. lin. 7. a fin. *Etſi ex priuatione lucis originem traxerit.* Hoc vi ſyſtematis emanatiui neceſſario concludendum eſt, in quo nihil ex ſe, vel ex nihilo eſt, ſed omnia ex ſuo fonte oriuntur, eiusque indolem ſequuntur, priuatio autem limitesque extra rem ſunt illique accedunt. Quare in doctrina de finitate materiae, qualem hodie philoſophi adhibent, iſta orientalis philoſophia locum habere non poteſt.

pag.

z) Theod. L. I. §. 30.

a) Ad CVDWORTHI ſyſt. intell. p. 249. 328.

b) Ad hiſt. orbis vniuerſ. P. IV. p. 148. n. 84.

c) Hiſt. phil. c. 2. §. 79 ſeqq. p. 48 ſeq. vbi tamen tria iſta principia non ſatis diſtinguuntur.

pag. 184. lin. 14. *Mithran Perſarum cum Venere Graecorum male confundi.* Videnda, quae ſupra ad p. 167. prolixius diſſeruimus; veriſimile eſſe oſtendentes, Venerem Graecorum eatenus poſſe eſſe Mithran foeminam, quatenus per eam ſpiritús quidam intermedius generationis cuſtos, qui in hoc planeta ſedem habet, intelligitur. Talem eſſe Mithran, ex teſtimonio libri Zendici demonſtrauimus. Coincidere iſta cum numine Veneris coeleſtis, quod velut matrem Deorum coluerunt populi Syriae, Phoeniciae, Aſiaeque minoris, ex locis Procli, Plutarchi, Simplicii, Apuleii ſatis luculenter intelligi poteſt, quae incomparabilis IABLONSKII diligentia [d] adduxit, quaeque explicationem noſtram mire confirmant. Ita ſalua manet explicationis ratio, quam hoc loco dedimus. Syſtema enim planetarum et Zodiaci in choro ſpirituum emanatiuorum, quos angeli recentiores Perſae vocant, cultum Mithriacum praecipue expreſſiſſe, ſpelaei Mithriaci adumbratio oſtendit clariſſime. Quo pacto intelligi quoque poteſt, quo ſenſu Platonici Zoroaſtrea placita ad ſyſtema Alexandrinum ex orientali philoſophia pingendum et ornandum adhibuerint. Videtur autem vero admodum ſimile Zoroaſtrem emendato iſtorum ſiderum cultu ſuoque ſyſtemati adaptata vulgi opinione ἀςρολάτρεας, quorum tum inter Perſas plena erant omnia, conciliare ſibi voluiſſe, vt eo facilius nouam religionem reciperent. Quem ſcopum in toto ſuo ſyſtemate habuiſſe, comparatio inſtitutorum veterum Perſarum cum Zoroaſtreis confirmat.

pag. 189. lin. 19. *Adeoque et antiquis placere potuerit.* Praeter ritualia nonnulla pluſcula moralia praecepta continet liber *Sad-der*, ex quibus nonnulla decerpſit cl. SCHVBERTVS [e]. Quia vero liber recentior eſt, et duobus ſeculis vix antiquior, deſcribere eius regulas morales hoc loco, vbi de vetuſtorum Perſarum ethica agitur, noluimus, virtutem, honeſtatem, caſtimoniam, veritatem commendauiſſe Perſas et imprimis ſacerdotibus iniunxiſſe facile credimus: neque tamen quae hodierni Perſae praecipiunt [f], cum veteribus confundenda ſunt. Vnum gentis huius doctrinam moralem contaminauit, inceſtus cum matre aut ſorore, quem tamen mores magis gentis, quam philoſophia Zoroaſtrea fulſiſſe eſt credibile [ff].

d) In Pantheo Aegypt. P. I. c. 1. §. 6. p. 7. 8. quae conferri merentur.

e) loc. cit. c. 2. ſ. 2. §. 60. p. 54 ſeqq.

f) Quinque regulas cuilibet Laico apud Perſas praeſcriptas recitat LORDIVS l. c. repetunt hiſt. vniu. orbis auctores T. IV. p. 134.

ff) Accuſat tamen Zoroaſtrem, hiſtoricus Arabs *Abu Muhamed Muſtapha* apud HYDEVM c. 24. p. 313. improbauit eum caput quoddam Zerduſthaeorum, Chuaph, narrante *Shareſtanio* loc. cit.

AD

AD LIB. II. CAP. IV.

DE PHILOSOPHIA INDORVM VETERVM.

pag. 191. lin. vlt.

Edidit Edoardus Biſſaeus eques auratus. Vtiliſſimo inſtituto huic editioni auctor praefixit loca veterum, Strabonis, Ciceronis, Plinii, Plutarchi, Arriani, Apuleii, Clementis Alexandrini, Porphyrii, Philoſtrati, quae de rebus Indorum ſacris eorumque religione, moribus ſapientibus ex vetuſtioribus ſcriptoribus mutuum deſumtis narrationes nobis reliquerunt. Nam hoc pacto magno lectoris commodo is ad haec veterum teſtimonia recurrere; et quid antiquis Graecis et Romanis de hac Indica ſapientia notum fuerit, poterit requirere. Non ignoramus, multa nobis prolixiora pariter atque lucem magis foenerantia retuliſſe tum peregrinantium curioſitatem, tum miſſionariorum, et ad praedicandum genti euangelium, in has Aſiae meridionalis partes a principibus delegatorum induſtriam, qua ex ipſis nationum Indicarum ſacerdotibus origines earum et imprimis religionem, dogmata, placita et traditiones πατροπαραδότους expiſcari laudabili ſtudio anniſi ſunt, in quo prae reliquis Ieſuitarum ſocietatem fuiſſe diligentem, nec minori induſtria Daniae regis miſſionarios in hoc campo pulchre eſſe verſatos, candide eſt fatendum. Aſt quamuis hae narrationes itinerariae curioſitate et inſtructiore lumine multum ſe commendent, non auſi tamen ſumus, eos in ſubſidium vocare, et ita eruditionis ſacrae atque philoſophicae Indorum compendium hoc loco exponere, rationibus haud leuibus prohibiti. Nam 1. pleraque illa, quae viri iſti docti a ſacerdotibus Indorum acceperunt, (haec autem rudis admodum rerumque ſuarum ignara gens eſt) non tam philoſophiam quam theologiam et religionem, ſiue capita de Deo, mundi ortu, Deorum apparitionibus, rerum ordine, gentisque originibus et ſimilibus exhibent, et ad hiſtoriam religionum, non autem philoſophiae, maximam partem referenda ſunt. 2. qui iſta tradiderunt, vel ipſi impudentiſſimis fabulis impliciti, quid dicerent ſalua veriſimilitudine non intellexerunt, vel nugis inſolentiſſimisque mendaciis, narrationibus, contradictoriis, et figmentis audaciſſimis ſtudio excogitatis omnia repleuerunt. 3. ſtudium hoc autem vindicatis ſibi gentis et religionis ſuae originibus diuinis atque religionis et traditionum auitarum antiquitate gloriam et admirationem conciliandi, ad ingentia mendacia fecit audaciſſimos. 4. methodus quoque orientalis, quae populis craſſioris Mineruae et plerumque ſub deſpotico monarcharum imperio ſine ingenii libertate gementibus, et rerum, quam quae diuitias regionum iſtarum promittunt, aliarum parum curioſis placebat, mythologica, fabulis innumeris τὸ θαυμαστὸν prae ſe ferentibus, omnem veritatis ſpeciem alta nocte premit. 5. peregrinantium autem

 fides

fides ſaepe aut facilis nimis et credula, aut feſtinatione decepta res peregrinas non comprehendere ſatis potuit, nonnullorum autem narrantium e re fuit, ita relationibus ſuis accommodare traditiones Indicas, prout eas praeoptabant: 6. libri et documenta gentis adeo clam habiti ſunt hactenus, vt ex domeſticis fontibus nihil fere fide dignum potuerit hauriri. Quae nobis rationes fuerunt, cur reiecta ad finem operis tractatione exoterica, de philoſophia gentium Indiae, hoc loco in iis tantum commorati fuerimus, quae ex veterum, Graecorum Latinorumque fide conſtant, quanquam exigua ſunt, et vix digna quae in philoſophicae hiſtoriae theatro compareant.

pag. 192. lin. 29. *Cum nugatore GVIL. POSTELLO.* Locum heic allatum praefixit collectioni ſuae cum aliis BISSAEVS, et poterat vtcunque ferri, tanquam coniectura inde nata, quod cum filiis ex Ketura in Orientem ab Abrahamo dimiſſis, philoſophia quoque Chaldaica et Aegyptiaca (vtriusque enim ſi non parentem, certe primarium doctorem faciunt veterum multi) iſtud quoque diſciplinae genus in Indiam dimanauerit. Aſt quae homo cum ratione inſaniens alio loco[a] ea de re dixit, ita deliranti nugatori potuiſſe excidere, vt pro myſteriis venditaret, id mirari ſatis nemo poteſt, qui ingenii Poſtelliani characterem non intus et in cute nouit, adeo abſurda, inania, omnique rationis ſenſu carentia ſunt, quae hoc loco diſputat, vt quadrata rotundis miſcendo, ipſe quid ſibi velit, neſciat. Non excitabimus inſanientis philoſophi ſomnia, qui hiſtoriam nugarum in philoſophorum actis occurrentium collectionem non ſcribimus: legant, qui curioſitate et patientia ſatis inſtructi ſunt integrum locum ex libro, vt ſunt Poſtelliana fere omnia, rariori excerptum et integre adductum a diligentiſſimo FABRICIO[b]. Nos vt ex vngue „leo poſſit dignoſci, hoc vnum afferimus, Brachmanes veterum a quibus „Braminae hodierni a Poſtello deriuantur, nomine ad hanc vſque diem „ſeruato ſuae originis teſtari fontem Abrahames apud quos diſciplinae „filiorum Orientis deliteſcunt. Quum enim vidiſſet Abraham, ſuos fi„lios tam in familia Iſmaëlis ex Hagar, quam ex Ketura natos nolle Iſaaco „fratri ad propaginem Meſſiae electo ſubiici, tunc pacis domeſticae gra„tia Iſmaëlem verſus Aegyptum et Arabias habitare, et commercia con„nubiaque exercere permiſiſſe, vt potiſſimum diſciplinis Aegyptiacis im„bueretur, timore diuino prius imbutus: alios autem libris rerum coele„ſtium donatos in totum orientem dimiſiſſe: et hoc eſſe, quod ait ſcri„ptura: Iſaaco quidem dedit totum ſeu omne aut totale, filiis vero con„cubinarum dedit munera. Plura deſcribere ineptientis ingenii deliramenta pudet: ſufficiunt haec vt intelligamus, etiam in hiſtoria critica philoſophiae poſſe homines nugiuendulos delirare, ſine quo nemo Brachmanes nomen habere quaſi Abrahames dixerit. Verum haec Poſtello condonanda ſunt. At potuiſſe virum eruditionis per omnes ſcientias diffuſae

a) De originibus c. 15. b) Cod. apocryph. V. T. T. I. §. 121. p. 405 ſqq.

fuſae laude illuſtri, et a rationalis philoſophiae regulis non imparato, imo eius ratiociniis incaute adhibitis vſque ad Scepticiſmum timido et dubitanti, PETRO DANIELI HVETIO [c] excidere; *tam manifeſtis et illuſtribus inſignitam eſſe Brachmanum ſectam Moſaicae hiſtoriae et doctrinae monumentis, vt nulli dubium eſſe poſſit, quin ex iis expreſſa ſit*, id nemo ſibi perſuadebit, niſi qui arcanam ingenii et eruditionis Huetianae hiſtoriam et characterem nouerit, quem cum alio loco [d] fuſe indicauerimus, ad eum lectorem amandamus, rogamus autem Huetium, qua fide hiſtorica, quo teſtimonio fide digno, qua veriſimilitudine critica probauerit: *Brachmanes de mundi, et primi hominis, primaeque mulieris creatione eadem diſſerere deque primae horum progeniei vitioſitate, exitio, et reparatione quam Moſen; narrareque Deum de coelo delapſum in montem Meropurbateum, luce et radiis coruſcum Bremauio patriarchae legum ſuarum codicem Chaſter de nube tradidiſſe, quia videlicet Moſen a Deo ſic legem in Horebo monte acceperint?* Quae omnia aut excogitata et adſcripta eſſe Brahminis hodiernis a peregrinantibus, obiter et negligenter traditiones Indicas cum ſacris hiſtoriis comparantibus, aut a ſacerdotibus Indicis poſt ſparſam cognitamque per Indiam vtramque legem Islamiſmicam et Iudaicam poſtliminio recepta et antiquorum fabulis et mythologiae adaptata eſſe, omnes norunt, quotquot res Indicas attentiore pauliſper oculo perluſtrauerunt. Traditiones quoque vniuerſales omnibusque gentibus communes non meliori fundamento huc referuntur, quam ad Americanas nationes [e]: *de origine mundi eadem ipſos credidiſſe, quae credenda eſſe Moſes docuit, a Deo videlicet conditum, ab eodem regi, et olim interiturum:* quam traditionem ad vniuerſum orbem peruenuiſſe facile poſſet probari, ſi id ageremus, et quae quandam cum rebus Moſaicis ſimilitudinem habent, inepto ratiocinio, quod pace tanti viri dictum volumus, ad origines Moſaicas probandas adhibentur, cum aliam longe originem, cauſſam, ſignificationem habeant. Quo pacto etiam ad ea reſponderi poteſt, quae hac de re ex Ziegenbalgicis memoriis monuit CROSAEVS [f].

pag. 193. lin. 16. *Ex cuius familia ſe eſſe ortos gloriantur* etc. Concinunt cum his, quae LORDIVS, ROGERVS, TAVERNIERIVS aliique [g], qui cum Brahminis Indiae meridionalis cis Gangem conuerſati ſunt, nobis referunt, ex Hinduanorum, ſiue incolarum regni Hinduſtan traditione, Bramanum nomen deſcendere vel a Brammon, quem filium natu primum hominis protoplaſtae fuiſſe dicunt; vel a Brema vel Bremais, quem demiurgum ſecundi mundi, a quo legem accepit, faciunt:

M 2 ipſi

c) Demonſtrat. euang. Pr. IV. c. 6. §. 1. p. 97.

d) Hiſt. crit. phil. T. IV. P. I. p. 568 ſeqq.

e) Ibid. vbi ad Megaſthenem et Strabonem prouocat, Calani reſponſionem ad Alexandrum narrantes, quae tota Graecorum mendacia ſpirat.

f) loc. cit. p. 596.

g) Vid. hiſt. orbis vniuerſalis conditores T. XXIII. p. 148. qui cum ſuam narrationem ex itinerariis virorum fide dignorum conſarcinauerint, eorumque loca diligenter indicent, compendii cauſſa ad hos ſolos prouocamus, et loca aliorum teſtium indicata lectorem quaerere apud eos iubemus. Conf. Lettres edif. Tom. XXVI. DANISII lettr. P. I. p. 20.

ipſi certe, cum diuinae originis ſe eſſe iactent, et idcirco ſupra regiam maieſtatem multoties ſe attollant, adeo diuerſi in indicandis originibus ſuis ſunt, vt non niſi ad mythologiam Indicam recurrere liceat, quem originum fontem eſſe incertiſſimum, quilibet fatebitur.

pag. 195. lin. 3. *Eandem philoſophorum ſpeciem referre, cum viris doctis putamus.* Recte hoc a viris doctis ſtatui [h], non ex collatione tantum narrationum Strabonis qui Megaſthenem ſequitur, cum Porphyrio patet, ſed ex deſcriptione quoque vtriuſque generis philoſophorum horum, quae apud omnes, qui gymnoſophiſtarum mentionem fecerunt, eas in duas tantum claſſes diuidit, et Brachmanes in homines πολιτικὺς et ὑλοβίους, id eſt, in hominum conſortio viuentes, et in ſolitudine atque ſyluis degentes diſtinguit. Nominum autem diuerſitas, in tanta peregrinitate linguarum Indicarum miranda valde non eſt. Nec diſſentiunt recentiorum teſtimonia, qui a Malabaricis hominibus edocti nobis tradunt, Sammanas ſiue Sarmanas priſcos Indiae incolas fuiſſe, et ante Bramanas ſiue Brachmanas in regionibus cis Gangem vixiſſe: hos habuiſſe Indos iſtos meridionales artium et ſcientiarum magiſtros, hodieque eorum ſcriptis atque monumentis ab ea gente claſſicam auctoritatem tribui. Habuiſſe inter ſe ſectas duas Buddergueulos et Shammanergueulos, id eſt cultores Buddae, et ſectatores Sammanarum ſpeciales. Fuiſſe autem Brachmanum hoſtes eorum infenſiſſimos, quorum libros ſacros reiiciebant, et cultum numinum Wiſthnu et Iſuren (de quo ſuo loco) publicum improbabant. Inde rixae atque bella vtriuſque partis, Brachmanis tamen euentu felicioribus, qui cum genti Malabaricae ſua tandem placita parteſque perſuaſiſſent, Sammanas ex citeriori India trans Gangem migrare nouasque ſedes quaerere coëgerunt, principibus terrarum iſtarum in partium ſtudia pertractis, vt caedibus et cruentis perſecutionibus eas ex ſuis regnis extirparent [i]. Quam veterum Indorum de duabus his ſectis traditionem eſſe veriſimillimam, illi mediocri attentione deprehendent, qui ad ea cupiunt reſpicere, quae de religione et Θεολογυμένοις Malabaricae gentis, et de ſyſtemate Buddae, ſiue Foë, eſoterico quod Sammanae ſecuti videntur, ſuo loco [k] adduximus. Certe Sammanaeos vel Sammanas pro atheis haberi a Brachmanibus, ſiue Braminis in Indiarum regionibus ſummam ſacrorum dogmatum tuentibus, relationes Indicae nos dubitare non ſinunt [l]. Et hos quidam Sannias Indiae monachos eſſe, auſteritate vitae et morum hodie adhuc inter Indos celebres, ſiue eremitas orientis Indici recte niſi fallimur iudicauit ὁ πάνυ CROSAEVS [m], qui ſua ex relationibus miſſionariorum Danicorum, praecipue B. Ziegenbalgii accepit, qui de his Sammanis pluribus videndus. Accidiſſe iſtam Sammanaeorum

ex

h) BAYLE art. Brachmanes Tom. I. p. 652. not. F Hiſt. vniu. T. XXIII. p. 672. conf. p. 516.

i) Hiſt. vniu. l. c. Lettres edifiantes T. XXVI. p. 247. LA CROZE Chret. des Indes p. m. 614. 637.

k) T. IV. Hiſt. crit. phil. P. II. p. 614.

l) Ibid. p. 643.

m) Ibid. p. 613.

ex India meridionali extirpationem ante ſexcentos circiter annos, inde nonnulli [n] ex libris horum hominum, hodienum ſuperſtitibus colligunt, quia in oris Malabaricis terrae Choromandel reliquiae eorum eo tempore ſuperfuiſſe dicuntur. Ex hac ſecta prodiiſſe Sommonacodomum, celebrem Siamenſium legislatorem et idolum, coniiciunt viri docti, qui *hiſtoriam orbis vniuerſalem* in Britannia ediderunt [o], quod tamen vtrum praeter nominis affinitatem fundamento probabili nititur nec ne, ex traditionibus Indorum de hoc ſuo idolo iudicandum inque Orientis Indici hiſtoria ſacra inquirendum eſt [p]. Ex his manifeſtum eſt falli eos, qui Brachmanas a Germanibus ſiue Sammanaeis in eo tantum diuerſos fuiſſe putant, quod Brachmanum decreta magis conſentanea, teſte Megaſthene [q] habebantur, Brachmanes veſtimentis vſi ſunt, Germanes non item, denique quod Brachmanes vnius eiusdemque generis aut familiae eſſe oportebat, Germanes vero ex quacunque familia colligebantur [r]. Quanquam enim refragari veterum teſtimoniis nolimus, in his diſcrimen aliquod inter vtramque ſectam interceſſiſſe, ex iis tamen, quae de Sammanarum religione ex miſſionariorum fide retulimus, conſtare poteſt, in ipſis ſummis atque primis capitibus de diuinis, eos inter ſe fuiſſe diuerſiſſimos, et inuidiae atque perſecutioni aduerſae partis expoſitos, Sammanaeis a Brachmanibus pro impiis, haereticis, immo atheis habitis, cum hi religionis ſtudio arderent. Quod dicere voluiſſe Strabonem, ſcribentem τὺς Βραχμάνας εὐδοκεῖν, μᾶλλον γὰρ καὶ ὁμολογεῖν ἐν τοῖς δόγμασιν, coniicimus. Male itaque Foeanum ſyſtema Brachmanibus tribuit P. Bayle [s] ſeductus a C. Gobieno Ieſuita [t], qui pariter quietiſticum dogma Indorum, ſectam Foë ſiue Xekiae ſequentium cum Braminarum religione confudit.

pag. 196. lin. 27. 28. *Varia horum hominum inſtituta fuiſſe, variosque mores.* Quanquam hoc veriſſimum eſt, diuerſitas tamen harum narrationum potiſſimum illi cauſſae adſcribenda eſſe videtur, quod ciuile gymnoſophiſtarum collegium, ab eremitico atque ruſtico non ſatis diſtinctum fuit, et anceps nudorum philoſophorum appellatio confuſioni patentem portam aperuit. Qui recentiorum Braminarum mores cum veterum Brachmanum conſuetudinibus et vita atque inſtitutis comparabit, facile inueniet, in quo omnes conuenerint, quid ad poſteros tranſmiſerint, quid temporum rationes, imperiorumque viciſſitudines mutare coëgerint, quique mores veteres ſint, a vetuſtis ſcriptoribus in genere tantum et ſatis obiter deſcripti, nec ſatis cum peculiarium nationum inſti-

n) l. c. p. 673.

o) loc. cit.

p) Id vero inuincibili difficultate laborat, adeo de Sommonacodomo ſuo mentiuntur et ineptiunt Siamenſes.

q) Apud Strabonem l. c.

r) Cel. Schvbertvs hiſt. phil. ſ. 6. §. 87. p. 96 ſeq. qui ipſe obſeruat ex Palladio, Brachmanes quoque interdum nudos fuiſſe philoſophatos, quod tamen certo tantum tempore eos feciſſe coniicit. Id vero prius erat probandum, vt taceamus totum diſcrimen inter vtramque ſectam ita ſubuerti.

s) l. c. not. K. p. 653.

t) Hiſt. de l'edit de l'Empereur de la Chine, in praefat.

tutis conſentanei. Ita enim vera demum eaque critica philoſophorum Indicorum hiſtoria poteſt exſurgere. Qua rite tractata manifeſtum fore, putamus, pleraque quae de gymnoſophiſtis Indiae referunt veteres ad ſolos Eremitas iſtos pertinere, a quibus biographos aſcetarum et eremitarum veterum inter Chriſtianos exemplum ſumſiſſe, et, vt admirandorum et inſolitorum ex India omnia plena eſſent, figmentis piisque mendaciis ſuas vitas auxiſſe, et ornaſſe, lectio *Vitarum PP.* a doctiſſimo viro, HERIBERTO ROSWEYDO [u] editarum nos ſatis conuincere, aſt docere quoque poteſt, Graecos vt ex itinere Indico θαυμαςὰ et incredibilia afferrent, multa ſimiliter de gymnoſophiſtis Indiae mentitos Graecam fidem nobis prodidiſſe. Certe PALLADIVM *de Brachmanibus* legenti, et ſophiſtarum ſubſellia ſpirantem intuenti, iſtae cogitationes et ſuſpiciones legitimis titulis ſubrepunt.

pag. 203. lin. 6. *Hunc Buddam ſectae peculiaris inter Hylobios conditorem fieri, diuinis honoribus affectum.* Incerta eſt omnis de Budda Indorum philoſophorum antiſtite traditio. Et fuiſſe quidem illum celeberrimum quendam in India Occidentali philoſophum ſectaeque vel religionis magis nouae auctorem dudum veteribus celebratum, qui iam ante natum Chriſtum has terrarum partes peculiari doctrina repleuerit, vnanimi tum veterum tum recentiorum teſtimonio conſtat, vt negari non poſſit; vtrum autem ille ipſe impoſtor ſit, qui ſub Xekiae atque Foë aliisque nominibus totam Indiam, Chinam, Iaponiam pudendo enthuſiaſmo, et quietiſmo potius faſcinauit, vtrum idem ille ſit, qui a Siamenſibus tanquam antiquiſſimus religionis auctor, ex diuino genere ad eos delatus, quem Sommonacodomum nominant, habitus eſt, an hoc quidem impoſtore antiquior, ex ea, quae hodie ſupereſt de famoſiſſimo philoſopho, notitia diſcernere non licet, vnde fruſtra ſunt, quae viri docti ea de re in vtramque partem diſputant [x]. Indorum de eo traditiones et fabulas in hiſtoria philoſophiae huius gentis enarrauimus, quae conſulenda. Habuiſſe autem hunc Buddam natales alio ſub ſole calentes valde eſt veriſimile, praecipue ſi cum Sommonacodomo idem habeatur. Antiquiſſimum numen inter has gentes fuiſſe, tot ſeculorum teſtimonium euincit, tempus deſignari nequit. Forte ex Aethiopia vel Aegypto talis quidem impoſtor ad Indos delatus eſt, forte diuerſi Orbi Indico impoſuerunt, nomen ab vno emendicantes, quae tamen omnia certiorem demonſtrationem refugiunt, ſolasque coniecturas ſapiunt. Buddas autem, quem SVIDAS [y] ex Cedreno facit Manetis praeceptorem, cum hoc Budda confundendus poſt Suidam non erat IAC. THOMASIO [z], is enim ex Magorum Dualiſtarum ſchola prodiit, nomenque Terebinthi geſſit, et a Brachmanibus, totus diſcernendus eſt.

pag.

u) Nam hi quoque ſuo modo et ſenſu ad philoſophos Indiae practicos pertinent.

x) Vid. adducti T. IV. P. II. p. 814. Hiſt. orbis vniu. Tom. XXIII. p. 673. LA CROZE l. c. p. 645. MOSHEM. hiſt. eccleſ. c. 3. §. 6. p. 137.

y) T. II. v. Μάνης.

z) Hiſt. ſap. et ſtult. T. I. p. 38.

pag. 204. lin. vlt. *Pythagorica inſtituta commendatum.* Totam ineptiſſimam de Iarcha gymnoſophiſtarum Indiae principe ſcenam a Philoſtrato impudentiſſimis mendaciis inſtructam, vt Pythagoram hoc ſuperiorem ſuper omnes efferret, haberetque, quem Chriſtianorum magiſtro opponeret, T. II. [a] in vita Apollonii Tyanei expoſuimus, et quam incaute, quam turpiter hi homines, maxime Pythagoreae diſciplinae ſequaces de rebus Indicis ſoleant nugari, in aprico poſuimus, ex quibus certi ſumus atque perſuaſi, Iarcham gymnoſophiſtam nullibi quam in cerebro Damidis, hiſtoriographi Apollonii, vel Philoſtrati ſophiſtae deblaterantis extitiſſe.

pag. 207. lin. 3. *Non omnem hanc theſin Indis affictam credimus.* Habuiſſe Indos profundas de Deo cogitationes easque ad humanam felicitatem retuliſſe, relationes de veterum Indorum Θεολογεμένοις et praeceptis moralibus, ſi cum recentioribus comparentur, qui idem argumentum continent, ſatis teſtantur [b]. Vnde quae ſobrie de Deo dixerunt vel ex primae traditionis reliquiis, naturali rationis luce praeeunte accepiſſe, vel meditatione ad naturam diuinam traducta collegiſſe videntur, quibus cum commercium et conuerſatio cum aliis gentibus accederet, mirum non eſt, veritatem hanc vniuerſalem, inter eos late fuiſſe diffuſam, inſigni exemplo, τὸ γνωςὸν τȣ̃ Θεȣ̃ non potuiſſe malum genium totum ex mentibus gentilium extirpare. Qui tamen quod vi non potuit, peſtilentiſſimis poſtea hypotheſibus diſſeminatis perficere tentauit.

pag. 207. lin. 5. a fin. *Qua de re dicemus ſuo loco.* Reſurrectionem mortuorum, qualem Chriſtiana fides tradit, cuiusque veritas etiam Iudaeis atque Muhammedanis probata eſt, huc non aduocandam eſſe, ex ſyſtemate emanatiuo, Deum eſſe conditorem et adminiſtratorem mundi, qui eum, cum ſphaericus ſit, totum peruadat (διαπεφοίτηκεν quod Indorum philoſophis STRABO tribuit) conſtat: illud enim cum cuncta ex Deo per mundi ambitum educta deriuet, neceſſario cuncta quoque, quae in mundo σφαιροειδȣ̃ ſunt, ad fontem ſuum vnde egreſſa ſunt, reuocet, neceſſe eſt. Quae potiſſimum ratio fuit, cur hoc loco ex παλιγγενεσίᾳ mundi vniuerſali et periodica, hanc reſurrectionem, ſiue vitae reſtitutionem quae Gymnoſophiſtis tribuitur, explicuerimus. Interceſſit huic explicationi acutiſſimus MOSHEMIVS, qui in diſſertatione erudita bonaeque frugis plena, *qua Ieſum Chriſtum reſurrectionem mortuorum corporum, qualem Chriſtiani credunt, in lucem reuocaſſe et demonſtraſſe* euicit [c], demonſtrare aggreſſus eſt, multo magis hic intelligendam eſſe reſtitutionem vitae felicioris apud Deum, facta animae ſolutione ex corporis vinculis: Ita vt παλιγγενεσία in loco Clementis Alexandrini indicata, veram renaſcentiam animae ad vitam felicem pace atque gaudio repletam indicet, quo ſenſu, PHILONEM παλιγγενεσίας vocem accepiſſe, ex loco

a) pag. 111 ſeqq.

b) Digna ſunt, quae ex Mſc. Miſſionariorum Danicorum fide affert CROZAEVS, p. 585 ſeq. vt cum veteribus comparentur.

c) Vol. II. Diſſertt. ad H. E. pertin. §. 2. p. 603 ſeqq.

loco quodam memorabili [d] adſtruit. Poteramus haec cum viro ſummo, modeſtiam cum eruditione pulchre iungente lectoris arbitrio permittere. Non negamus enim, vi ſyſtematis emanatiui, animas corpore ſolutas ad optimum fontem ſuum reuerti, et meliori parti vniuerſi adhaerere, et ſic ad veram vitae felicitatem, ſi probae fuerint renaſci, materiae inquinamentis non amplius mergendas, niſi nos Strabonis teſtimonium obſtare videretur, quod mundum eſſe ſphaericum, inque eo Deum latere et cuncta peruadere aſſerit, quo pacto ad veram iſtam vitam, beatam et felicitatis, reuiuiſcentiam non anima tantum tanquam pars nobilior et melior reuocanda, ſed corpus quoque ex eodem vniuerſo a Deo illud animante productum ad ſinum primum, ex quo egreſſum eſt, reuocari neceſſario ſequitur, quo in periodica mundi reſtitutione, et anima et corpus iterum viua compareant. Quamcunque interpretationem ſequaris, manet tamen reſurrectio iſta gymnoſophiſtarum longo interuallo a Chriſtiano dogmate remota, cum vtraque ex illorum philoſophorum ſententia ſupponat animas, immo cuncta in Deum ex quo omnia effluxerunt, iterum iri reſorptum, et ex nouis poſt infinitas periodos, expurgationes, claſſes, gradusque ſtaminibus vniuerſi iterum in priorem vitam reditura. Quod dogma per vniuerſam Aſiam diuagatum varia temperamenta et modificationes paſſum eſt; vnde de vera veterum philoſophorum mente nihil definiti certique poteſt decerni.

pag. 210. lin. 18. *Nuſchiruanum Perſarum regem.* Adeunda de eo Perſarum hiſtoria, cuius ſummam exhibet *hiſtoria orbis vniuerſalis* [e], quae videnda.

pag. 211. lin. 27. *Hanc vitam habendam eſſe.* Conferenda quae de παλιγγενεσίᾳ ſupra ad p. 207. annotauimus, et diſtinguenda eſoterica ab exotericis et ad vulgus dictis.

pag. 212. lin. 17. *Quae tamen cum emanationis indeque oriundi enthuſiaſmi fundamentum ſupponat.* Cum extra hunc mundum nec Deus nec aliud quicquam extet, ſi hos homines audimus, qui Deum in hunc vniuerſitatis circulum concluſerunt, omnis illa felicitas tantopere depraedicata, ad ſola φαινόμενα mundi reſtringenda eſt, omnisque ita moralis felicitas exſpirat, immo animae ad illam reſurrectionem ſpiritualem perductae corpori, animae moleſto, ſi hos audias, amplius non alligantur, quod, valde veremur, vt Orientalium genio ſatis accommodatum ſit, qui beatitatem poſt hanc vitam in ſenſitiuis gaudiis et felicitate corporali ſolent quaerere. Ceterum poſt Graecorum ſub Alexandro M. Indiae gentibus admixtorum aetatem haud pauca ex Graecanica diſciplina Indicis attemperata eſſe, recte et prudenter monuit et probauit TH. SIGFR. BAYERVS [f].

d) De Cherubim et flammis gladii.

e) T. IV. p. 330 ſeq. T. IX. p. 692. et quae B. BAVMGARTEN ad vtrumque locum annotauit. Memorabilis iſte rex Coſru Nuſchirruan propter inſignem beneuolentiam qua philoſophos et ipſorum opera excepit. vid. ASSEMANI Bibl. Or. T. III. P. I. p. 400 ſeqq.

f) In hiſt. regni Bactriani §. 48 ſqq.

AD

AD LIB. II. CAP. V.

DE PHILOSOPHIA VETERVM ARABVM.

pag. 213. lin. 10.

De Arabum philoſophia iuſtam potius tractationem inſtituere in animo habeamus. Executi ſumus pro inſtituti viriumque conditione prolixe et quantum pote accurate in *hiſtoria philoſophiae Saracenicae*, quae Arabum medii aeui res philoſophicas maxime ex Muhammedorum ſcriptis cum hiſtoricis tum philoſophicis enarrat *Parte prima, Periodi II. Lib. III.* [a] huius operis. In qua tractatione ad praeſens caput ea imprimis expendere Lectorem iubemus, quae *capitis primi paragrapho tertio* de ſtatu literarum et philoſophiae ante Islamiſmi tempora ex ipſis ſcriptoribus Arabicis congeſſimus. Ex quibus conſtare poteſt, gentem vere barbaram et viuendi conſuetudine ab omni literarum vſu atque elegantia retractam nihil valde poſſediſſe, quod locum in annalibus philoſophiae mereatur; et reſpiciendum tantum ad ea doctrinarum capita eſſe, quibus religionem quandam ſpecialem eſt complexa. Quod propterea monendum erat, vt antiquitatis praeiudicio, quo faſcinari potuiſſe magnae alioquin literaturae atque eruditionis virum Petrvm de Lvdewig [b], exterminato, diſcant imprimis viri docti, nondum diu in hoc ſtadio commorati, vanae rerum exoticarum admirationi nuntium mittere, alii autem intelligant, inter veteres populos ſapientiam parce fuiſſe ſparſam.

pag. 222. lin. 14. *Setho atque Abrahamo tribuebantur.* Conferenda cum his notitia libri nugacis et ſuppoſititii, *Libri Adam apud Sabios*, de quo nonnulla habet Io. Alb. Fabricivs [c], ſed hi Sabii vel Sabaei a veteribus multum differunt, ſuntque Chaldaei Baſſorae degentes, qui Chriſtiani S. Ioannis vocantur, et cum Sabaeis ſ. Sabiis veteribus confundendi non ſunt, de quibus poſt Herbelotvm [d] ſcriptores conferri poſſunt, quos nominauit Fabricii diligentia [e]. Vocantur illi homines etiam Mendaei [f], dolemusque B. Theoph. Sigfr. Bayeri commentarium de his hominibus praematuro eius fato in ſpongiam incubuiſſe. Ceterum Sabios Perſarum veterum cum Magianiſmo caue confundas, quod accidit doctiſſimo Basnagio [g].

pag. 223. lin. 28. *Arabes et Iudaei, qui inter Arabes vixerunt, depingunt.* Ad hos ſcriptores de Zabiis pertinet *Thabet Ebn Korra*, *Ebn Merwan Sabius* Harranenſis, qui Bagdadi ſub Almo'tadedo ſcripſit. Ille enim, teſte Abvl-

a) pag. 8 ſeqq.
b) Hiſt. philoſ. rationalis apud Turcas.
c) Cod. Pſeudepigr. V. T. T. I. p. 27.
d) Bibl. Orient. p. 726. AssEman. Bibl. Orient. T. III. P. II. p. 609.
e) loc. cit. p. 28.
f) Conf. laudatos in Hiſt. orbis vniu. T. XX. §. 451. p. 655.
g) Hiſt. des Juifs T. IV. ch. 13. p. 287.

Abvlpharaio [h] Syriaca lingua ſcripſit de iis, quae ad Sabiorum religionem ſpectant, de eorum conſtitutionibus, praeceptis et ritibus, de mortuis inuoluendis et ſepeliendis, de munditie, et immunditie, quaenam animalia ſacrificiis idonea, quae inepta, de temporibus cultui diuino deſtinatis, de ordinanda lectione inter orandum.

pag. 225. lin. 19. *Tribuitur illis quoque ab ABVLFEDA.* Adſcribemus denuo ſimilem locum ex Abvlpharaio [i], quoniam eius hiſtoria dynaſtiarum non in omnium manibus eſt. Ita vero ille: *Illud quod apud nos conſtat de ſecta Zabiorum, eſt, profeſſionem eorum eandem prorſus eſſe cum Chaldaeorum antiquorum profeſſione, Keblamque ipſorum polum arcticum: quatuor virtutibus intellectualibus illos diligenter ſtudere, illis vt ter orent, iniunctum eſſe, primo ante ortum ſolis, ſemihora aut minus, quo, oriente ſole, finiantur octo incuruationes, quarum ſingulae tres contineant adorationes; ſecundo ita vt finiatur oratio meridie declinare incipiente ſole, conſtetque quinque ingeniculationibus, quarum vnaquaeque tres contineat adorationes; tertio oratione ſimili ſecundae, et finienda occidente ſole. Ieiunia illis iniuncta eſſe, triginta dierum, quorum primus eſt octauus Adari, dein nouem dierum, quorum primus eſt nonus Alcanoni prioris, nec non ſeptem dierum, quorum primus Shebati octauus. Stellas inuocare, multa offerre ſacrificia de quibus non comedunt, ſed penitus igni abſumenda tradunt. A fabarum et allii vſu abſtinere, nonnullos etiam a phaſeolis, braſſica, crambe et lentibus. Dicta eorum affinia ſunt dictis philoſophorum, argumenta eorum ad probandam DEI vnitatem firmiſſima ſunt. Autumant animas ſceleratorum, nouies mille ſeculis cruciari, deinde ad miſericordiam DEI redire.* Quis centonem ex variis Orientis ſectarum, quarum plurimas ea aetas produxit, placitis conſutum, manibus non palpauerit? quis non ſuperſtitionem magis quam philoſophiam illa propinare iudicauerit? Habuiſſe autem hanc ſectam doctos viros maxime aſtrologiae et geometriae peritiſſimos Thebeth Ebn Korrae exemplo confirmatur, de quo cum ſuo loco [k] ex inſtituto dixerimus, ille adeundus eſt.

pag. 228. lin. 15. *Qualia exempla hiſtoria literaria complura nobis ſeruat.* Adeo diuerſae ſunt virorum doctorum inter Arabes et Chriſtianos de Lockmanno ſententiae [l], vt vel hoc vno argumento hariolari liceat, incertiſſimam eſſe huius mythologi hiſtoriam, eamque ex Graecis Aeſopi confictam. Aeſopum enim inter Graecos fabulis clarum eminuiſſe nemo fere dubitat. Vnde non vana coniectura colligimus, fabularis ſapientiae famam inuitaſſe Perſam vel Arabem ſcriptorem quendam, vt ſelectis fabellis ſapienti cuidam ſuae gentis tributis Graecanicae ſapientiae celebritatem nationi ſuae vindicaret. Cuius haud contemnendum argumentum nobis eſſe videtur, quod fabulae Lockmannianae non in lingua Perſica antiqua, quae dudum exſpirauit, ſed in recentiore ſcriptae dicantur, adeoque ad eam aetatem minime aſſurgant, quae Lockmanno tribuitur, quem

h) Dynaſt. IX. p. 184. verſ. Pocock.
i) loc. cit. p. 184 ſeq.
k) T. III. Per. II. P. I. L. III c. I. §. 12. p. 70 ſeq.
l) Biblioth. Or. L. I. c. 3. p. 68 ſeqq.

quem ſupra Moſis aetatem collocant. Pleraque etiam quae de eo tradunt Perſae atque Arabes, adeo inſulſis narratiunculis repleta ſunt, vt apud Hottingervm aliosque [m] legentibus facile perſuadeatur, totam Lockmanniam hiſtoriam Graecis ſurreptam longe ſerius, quam vixit Aeſopus, eſſe confictam, vt haberet ea gens, more Orientali fabulari methodo deditiſſima quem Graecorum in hoc philoſophiae genere hiſtoriae opponeret et praeferret. Certe ſi ex Lockmanni hiſtoria, quam Perſae et Arabes tradunt, Aeſopica hiſtoria conflata eſt, ſequitur neceſſario, linguae Perſicae vſum longe lateque iam in iſta temporum antiquitate etiam inter Graecos inualuiſſe, quod veterum teſtimoniis prorſus eſt aduerſum. Tacemus alia, et imprimis honorificam Lockmanni mentionem, quae in Alcorano [n] inuenitur, et quam veriſimile eſt, cauſſam eſſe, cur hodierni Perſiae incolae, qui omnes fere Muhammedis legem ſequuntur, tantopere hunc mythologum extollant. Inde enim probabili ratione coniicimus Lockmannum non Perſicum ſed Arabicum ſcriptorem eſſe, in qua ſola lingua eius fabulae extant et in omnium manibus verſantur, et ab anonymo Muhammedis ſequaci Lockmanno fuiſſe eas ſuppoſitas gentique tanquam ſuis gazis inſtructae commendatas. Haec enim et certiora et veriſimiliora ſunt, quam quae de Lockmanno antiquiſſimo, quem ad tempora Key-Choſrau, vel Kai-Koſru referunt fabulis Perſicorum hiſtoriographorum plena, ſine teſtimonio ſine calculo a nugacibus ſcriptoribus, quales Mirekondus aliique ſunt, traduntur. Vnde miramur, eruditos hiſtoriae *orbis vniuerſalis auctores* [o] maluiſſe Perſas quam Graecos ſequi, recteque putamus rationibus haud reiiciendis B. commentatorem [p] eorum argumenta in dubium vocaſſe. Quod ſi ſententiam in vtramque partem lector verſauerit, in eo certus decernet, Lockmannianas Arabum traditiones eſſe incertiſſimas, meliusque eſſe, ſi iudicium de eo ſcriptore ſuſpendatur. Nos Perſicum αὐτόγραφον Lockmanni poſteritati fuiſſe conſeruandum, iudicamus, ſi ſcriptor Perſicus fuiſſet, cum in fabularis literaturae genere excolendo Perſae iuniores multum ſtudii collocauerint, vt *Perſici roſarii* exemplo conſtat, quod lingua Perſica ad nos peruenit; fabulae Lockmannianae autem nunquam in Perſica lingua apparuerunt, et ex Arabica eas Chardinvs [q] quoque, qui in Perſia fuit, *itinerario ſuo* in Gallicam linguam translatas inſeruit.

m) Chardin voyages de Perſe P. III. p. 227 ſeq.

n) c. III. integro.

o) T. IV. §. 482. p. 369.

p) Bavmgarten. h. l. obſ. 177.

q) loc. cit.

AD LIB. II. CAP. VI.

DE PHILOSOPHIA PHOENICVM.

pag. 235. lin. 3. 4.

Et recte quoque, ſi veteres audiendi ſunt. Nemo id negabit, qui Bocharti argumenta et teſtimoniorum ab eo adductorum fidem expendit. Hoc tamen non obſtante non deſerenda penitus eorum opinio eſt, qui cum Marſhamo Aegyptum patriam Cadmi fuiſſe, et hunc ſiue filium regis Agenoris fratremque Thaſſi et Europae ſiue regiae culinae praefectum ex Aegypto ad quaerendas nouas ſibi ſuisque ſedes profectum tandem in Syria coloniam conſtituiſſe putant, modo ponamus, quod Edomi ſiue Eſaui poſterorum hiſtoria poſcit, Idumaeos ſiue poſteros eius, ab eo cognominatos primam ſedem habuiſſe in Idumaea, ab Edom ſiue rubedine dicta, quae mari rubro adiacet, quod nomen inde ab Erythraeo rege accepiſſe, eſt veriſimile. Hinc accolae ſinus Arabici diuerſis eiusdem ſignificationis nominibus Idumaei, Phoenices, Erythraei, id eſt, homines rufi ſiue rubicundi, quo faciei colore ab Aegyptiacis diſcernebantur, vocati. Vnde non improbanda coniectura STEPHANI MORINI [a], veterum teſtimoniis comprobata, Phoenices ex maris rubri vicinia originem ducere et coloniam eorum ex illa fuiſſe profectam, primum in Aegyptum, vbi in Thebaide fratres germani Agenor et Belus popularibus ſuis imperabant [b]. Et Agenor quidem filiam habuit Europam, filios tres, Cadmum, Phoenicem, Cilicem, Belus Aegyptum et Danaum. Hi cum omnes Phoenicio ſanguine creti inque Aegypti parte circa mare rubrum educati eſſent, facile Phoenices pariter atque Aegyptii potuerunt nominari. Vnde pulchre obſeruatum erudito *Concordiae naturae et ſcripturae auctori* [c], *variationem quandam in ſtylo hiſtorico ortam eſſe; modo enim vocari Phoenices a patria prima, modo Aegyptios a patria ſecunda, ipſumque Cadmum non tantum nominari pluries a DIODORO SICVLO Phoenicem, ſed aliquando etiam ἐκ τῶν Θηβῶν τῶν Ἀιγυπτιῶν Thebis Aegyptiacis* oriundum [d]. Sed et reliqua legenda ſunt, quibus auctor acutus obſeruat, propter diuerſos ſacrificandi ritus hos alienigenas ab Aegyptiis bellis ciuilibus pulſos [e] et ad quaerendas nouas ſedes coactos, primo quidem in loca vicina ſinus Arabici ac priſcam ſedem confugiſſe, et poſt demum collectis viribus et exercitu inſtructos in tractum maritimum Syriae promouiſſe, Agenore nouum de nomine ſuo regnum condente [f]. Quae cauſſa eſt, cur quidam ex

a) De L. primaeua exerc. I. c. 12. p. 107.

b) APOLLODOR. Bibl. L. III. qui tamen reges Aegyptios vocat, cum ſuis tantum popularibus imperauerint.

c) c. 7. p. 244.

d) L. I. p. 14.

e) Locum DIODORI ex L. XL. ſeruauit PHOTIVS in eclogis ex eodem, cod. 244. p. 260. ed. Hoeſchel. praeſtantiſſimae. De ſacrificiis humanis Aegyptiorum, quibus homines mactabant, vid. Hiſt. vniu. T. I. §. 394. p. 445 ſeq. et quae ibi annotantur.

f) APOLLOD. Bibl. L. II.

ex Aegypto, alii a mari rubro Phoenices in Syriam veniſſe memorent. Quod facile poteſt in concordiam cum illis [g] redigi, qui putant, Phoenices gentem Canaanaeam fuiſſe, et temporibus Ioſuae ex priſcis ſedibus circa Arabiae terminos et ſinus Arabici littora cedere et vlteriores in tractu maritimo Syriae ſedes quaerere coactam eſſe, ſi primae gentis Phoeniciae ab habitationibus ſerius quaeſitis, et tempora inter ſe diſcernantur, Chanaanitarum autem gentis latifundia vſque ad marium littora extendantur, de quibus tamen alio loco, aliaue occaſione agendum eſt.

pag. 239. lin. 32. *In eorum ſcriptis verſatum latere nequit.* Eandem cum his defenſoribus Sanchuniathonis tibiam inflat Ed. Stillingfleet [h], qui prolixe auctoritatem notitiae Sanchuniathonianae tuetur, et Sam. Schvkfordvs [i], qui monent, detecturos fuiſſe hanc ſuppoſitionis fraudem a Porphyrio commiſſam, Apollinarium et Methodium, maxime vero Euſebium in veteri literatura exercitatiſſimum, ſi eam deprehendiſſent. Verum quod pace tantorum, quae in ſcenam adducuntur, nominum dictum volo, tam curta fuit his ſcriptoribus eccleſiaſticis ſupellex artis criticae, tamque lippi fuerunt in perſpiciendis et dignoſcendis veterum ſcriptorum veris a falſis, et genuinis a ſuppoſititiis, vt haut raro antiquitatis praeiudicio decepti, ea pro ſinceris admiſerint, quamuis ſuppoſita, ex quibus religionis Chriſtianae veritati aliquid vtilitatis accedere putabant. Neque vero pro his Sanchuniathonis fragmentis allegari poteſt, ea rite intellecta cum Moſaicis amice poſſe componi. Facile enim peruident, qui oculos habent, id ficulneis argumentis, vi contortis fieri, et in ſyſtemate coſmogonico Sanchuniathonis, ſecus longe quam in Moſaico, excludi Numen, virtutemque diuinam productricem, cuncta vero ad ſpiritum quendam brutum, nec ſui nec aliorum intelligentem referri, quem chao, principio materiali tenebroſo et paſſiuo adiungat, quemque adeo nec liberum nec actiua vi agentem, ſed a ſummo Deo diſtinguendum eſſe putet: quare nec creatio nec conſeruatio mundi, quam tam pulchre coſmogoniae ſuae inſeruit Moſes, conſtare poteſt. Vt taceamus, quae de Zophaſemim Sanchuniathon narrat, aperte prodere, aut aſtrolatriae, aut ſuperſtitionis et idololatriae incruſtandae cauſſa iſtam coſmogoniam fuiſſe excogitatam. Id quod recte viderunt atque demonſtrauerunt Richardvs Cvmberland [k], Banierivs [l] aliique [m].

g) Bochart. P. I. L. IV. c. 34. p. m. 341. vbi putat, Phoenices a mari venientes, eſſe Iſraëlitas, qui mare rubrum transgreſſi ex Aegypto venerunt in terram Canaan, quod ex argumento quodam valde infirmo apud Herodotum probare contendit. Quamuis autem Phoenices priſci haberi potuerint pro gente Chanaanaea, quod teſtimoniis conficere nititur; poſſunt illa tamen vel de primis eorum ſedibus ad meridiem Chanaan ſitis, et forte huic interſperſis intelligi, vel de reditu coloniae Phoenicum Aegyptiacae in veteres ſedes cum ab Aegyptiis pellerentur. Certe qui Phoenicum origines deſcripſerunt de colonia tantum Syriae, non Aegypti intelligendi ſunt. vid. Hiſt. orb. vniu. T. II. c. 6. ſ. 2. p. 213 ſeqq.

h) Orig. S. L. I. c. 2. p. m. 50 ſeqq.

i) Harmon. Script. S. et prof. Vol. I. p. 12. concinunt Mem. de Trevoux. 1714. p. 76. Wachter. de conc. nat. et Script. c. 6. §. 4. p. 122.

k) Obſeruat. in Coſmogoniam Sanchuniathonis.

l) Mythologie expliquée L. II. ch. 1. Tom. I. pag. 131.

m) Moshem. ad Cudw. ſyſt. intell. c. 1. §. 22. n. 7. diſſ. de creat. ex nihilo §. 26. Hiſt. orb. vniu. T. I. §. 25. 27. p. 28. 29. Bavmgarten: ad h. l. n. 25.

AD LIB. II. CAP. VII.

DE PHILOSOPHIA AEGYPTIORVM.

pag. 244. lin. 11.

Falſumque eſſe demonſtrauimus. Multum incertitudinis hiſtoriae vetuſtiſſimarum gentium, earumque originibus rite definiendis intulit ambitioſum illud ſtudium, ſuae gentis res ad primam ſi non naſcentis, certe renaſcentis et adoleſcentis mundi aetatem referendi. Quo pacto factum eſt, vt ſe primos homines fuiſſe, prima regna et imperia condidiſſe, prima artium et ſcientiarum ſemina ſparſiſſe magnis ſaepe fabulis mentirentur, vt vicinarum nationum, aequalem famam et antiquitatem aemulantium gloriam anteuerterent. Inde contentio quoque de antiquitate enata, qua Aegyptii ad fabuloſa priſci atque primaeui mundi tempora rerum ſuarum origines referentes, cum Chaldaeis [a] pariter atque Scythis [b], qui antiquiſſimi ſemper a plerisque populi habiti ſunt, diſceptarunt. Quam diſſenſionem huius hoc loco enarrare, et quam lubrica ſint, quae pro Aegyptiis afferri ſolent, exponere inſtitutum vetat, et in hiſtoria vniuerſali examinandum eſt, in qua viri docti paſſim laudabilem operam praeſtiterunt [c]: illud tamen praeteriri nequit, ad fabuloſa gentis Aegyptiae tempora, quae vltra πανολεθρίας mundi aetatem exſurgunt, nihil quod magnopere fidem mereatur, poſſe referri in hiſtoria philoſophica, quamuis magnifica ſint, quae iſta fabuloſa aetate Aegyptii ambitioſe iactarunt. Quicquid enim Graecorum potiſſimum diligentia de Aegyptiorum narratione accepimus, hique ex ſacerdotum traditionibus [d] expiſcati ſunt, innumeras, ſi cum reliquarum gentium vetuſtiſſimarum hiſtória comparentur, dubitationes, incertitudinem, immo haud leuem fingendi et mentiendi licentiam prodit, certe fidei hiſtoricae legibus nunquam faciet ſatis, praecipue cum annales a Moſe indubitatae et diuinae auctoritatis hiſtorico ſcripti in vſum vocentur. Vnde recte obſeruatum viro doctiſſimo et in antiquitatibus et hiſtoria Aegypti magna laude et doctrina verſato PAVLO ERNESTO IABLONSKIO, cui praeclarum *panthei Aegyptiaci* commentarium debemus [e]: *oſtendi non poſſe regem, cui fabulae de Oſiride adoptari legitime poſſint, quamuis monente* PERIZONIO [f] *nihil ſit facilius, quam in tot tantisque fabulis de Oſiride et reliquis Diis aliquid reperire circumſtantiarum, quod ad hunc vel illum regem accommodes; Eſſe etiam in iis, quae de Oſiride, Iſide, et Acro in fabulis tradebantur talia, vt hiſtorice et proprie accipi*

a) Videndi, quos c. 2. §. 1. not. a. p. 102. nominauimus.

b) IVSTINVS ex Trog. L. II. c. 1.

c) HERM. CONRING. in aduerſ. chron. de Aſiae et Aegypti antiquiſſimis Dynaſtiis, c. 16 ſqq. quae extat in I. G. GRAEVII Syntagmate diſſ. rar. diſſ. III. IAC. PERIZONIVS in Origin. Aegyptiac. inueſtigatione, c. 2.

d) Ex. c. ex Manethone, ſimilibusque.

e) Prolegom. §. 19. p. 40 ſeqq.

f) loc. cit. c. 5. p. 79.

cipi nullo modo queant, et non aliam, quam allegoricam et ſymbolicam explicationem admittant, etſi in ſabula illa, qualem Plutarchus prolixe narrat, ad priſcas et genuinas ſacerdotum traditiones multae acceſſerint aeui poſterioris. Quod non magnopere quidem mirandum eſt, cum ſimilem hiſtoriam fabularem fictaque vel allegorice magis attemperata imperia, diluuii tempus anteuertentia, vetuſtiſſima Phoenicum, Phrygum Graecorumque theologia ſubminiſtret, luculento exemplo, ſacerdotes ſgentium vetuſtiſſimarum, eodem ingenio, iisque artibus rebus ſuis auctoritatem conciliaſſe, et fortaſſe ex vno fonte hauſiſſe.

pag. 245. lin. 22. *Hae imprimis notandae ſunt.* Diligenter cum his comparandae ſunt eruditiſſimae Iablonskianae obſeruationes, quas, cum haec noſtra ſcriberemus, nondum praeſentes habuimus. Hae enim, quae hic carptim et ſtricte dicta ſunt, pluribus adductis veterum teſtimoniis, roborant. Non allegabimus ſingula loca, totam enim incomparabilem tractationem eos legere oportet, qui rerum Aegyptiacarum priſcarum notitiam habere cupiunt; quanquam et in his commentariis proprio oculo et iudicio diſpiciendum et definiendum eſt. Noſter etiam hac ex parte eſt B. Bavmgartenivs, qui potiora pulchre breuiterque eſt complexus [ff]. Potiſſimam incertitudinis iſtius cauſſam reiicit ven. Schvbertvs [g] in incendium Alexandrinae bibliothecae, quo domeſticorum teſtium monumenta, adeoque genuini fontes, vnde hauriri poſſet ac deberet antiquiſſima Aegyptiorum doctrina, deleta ſunt, totque vetuſtiſſimi aeui documenta conflagrarunt. Quod non totum quidem negabimus, conteſtando, nihil ex cana iſta antiquitate, vel pauca ſaltem in iſtam bibliothecam regiam fuiſſe congeſtum; et fortaſſe nonnulla Graecorum, theologorum et philoſophorum ſtudio, qui veteris ſapientiae Aegyptiacae poſſeſſionem ſibi vindicabant, ad faciendum regibus, ſub quibus viuebant Graecis fucum, fuiſſe ibi repoſita et ex ſacerdotum collegiis illata: aſt antiqua illa monumenta, quae ſacroſancta Aegyptia gens cuſtodiuit, et ad quorum teſtimonia prouocant Manetho, Herodotus aliique, in bibliothecam regiam fuiſſe traducta vt credamus, non poſſumus a nobis impetrare, quia adeo ſecreta habebant et ſacroſancta iſta cimelia, vt in vulgus exire non paterentur, et, quicquid ex iis innoteſcebat, ex ſolis ſacerdotum relationibus conſtaret, qui haut raro falſa, inepta, contradictoria, et auctoritatem non meritura Graecis ſciſcitantibus pro theſauris vendiderunt, a qua culpa ne Manethonem quidem vacuum eſſe, eius de dynaſtiis Aegyptiorum commentarios conſulentibus facile poteſt ſubolere [h] quicquid in contrarium ſtatuat Marshamus ſimilesque. Quodſi vero concedamus, haud pauca Aegyptiaca in bibliothecam Alexandrinam fuiſſe congeſta, ea tamen non alia ſunt, quam adulterata, Graecoque minio illita, atque ita picta,

ff) Ad Hiſt. vniu. P. I. p. 416. n. 295. Iac. Cappell. hiſt. S. et exot. ad A. M. 22.69.
g) Hiſt. phil. c. 2. ſ. 8. §. 113. p. 190 ſq. Stillingfleet Orig. S. L. I. c. 2. §. 20 ſq.
h) Vid. Conringivs, Perizonivs ll. cc. Iablonskivs prol. §. 28. p. 67 ſq. alii.

picta, vt placere Graecis regibus poſſent, quod ſtudium cuncta veteris ſapientiae Aegyptiacae monumenta ad hunc ſcopum adhibendi, vt fauorem principum illi pararent, plurimum antiquae theologiae atque philoſophiae Aegyptiacae puritatem commaculaſſe, nouamque eius faciem exhibuiſſe dudum viris doctis obſeruatum eſt [i]. Quare non audemus cum viro doctiſſimo aſſerere, Graecos ſcriptores nonnullos authentica ſcripta vidiſſe, vel fragmenta quaedam poſſediſſe, niſi id de ſcriptis ſub Ptolemaeis lucri cauſſa a ſacerdotibus ſuppeditatis, ſuppoſititiis et adulteratis intelligamus. His reliqua a nobis allata ſi iungantur, quam exigua ſpes ſit, genuina, antiqua Aegyptiaca intelligendi, quilibet poteſt colligere. Quare vir ille doctiſſimus ipſe heic loci noſtrae ſententiae ſubſcripſit, ſummamque Aegyptiacarum notitiarum incertitudinem faſſus eſt.

pag. 246. lin. 28. *Aliterque Thebani Saitanique ſacerdotes, aliter Memphitani docerent.* Oſtendit id, ex theologia Aegyptiaca inter Thebanos reliquosque Aegyptios diuerſa I. G. WACHTERVS [k], qui videndus, et cum IABLONSKIO [l] comparandus. Quod mirum videbitur nemini cogitanti, allegoriae beneficio quamlibet ſectam, immo quemuis ſacerdotem potuiſſe veteribus principiis nouos ſenſus ſupponere, nouaque affricare nomina. Quam incontinentiam ſententiarum in Aegyptiis reprehendit Philo Biblius apud EVSEBIVM [ll].

pag. 249. lin. 5. *Incendio perierunt.* Id de illis tantum theologiae et religionis Aegyptiacae ſcriptoribus intelligendum eſt, qui eo tempore vixerunt, quo ſub regibus Aegypti Graecis Graecanica philoſophia ad theologiam Aegypti reformata, et nouo ſchemate aliud longe doctrinae genus introductum eſt, vt ſupra iam monuimus. Dubium enim non eſt, munificentiam atque liberalitatem Ptolemaeorum ſacerdotes Aegypti inuitaſſe illisque extorſiſſe, vt magno aere monumenta libroſque veterum nominibus inſignita regibus iſtis omnem Orientis ſapientiam in iſtud ἰατρεῖον τῶν ψυχῶν corradentibus venderent: quae tamen adeo a priſcis gentis placitis et traditionibus diſſentiunt, vt dolo fallere voluiſſe hanc regiam curioſitatem ſit in conſpicuo [m]. Quod cogitare debebant, qui vetera Aegyptiaca adulterata et efficta ad Graecanicam faciem, et a priſcae aetatis ſimplicitate multum abeuntia nobis tanquam genuinos theologiae et philoſophiae Aegyptiacae fontes obtrudunt, et Iamblichum, Porphyrium ſimileſque commendant. Quod potuiſſe facere acutiſſimos viros THOMAM BVRNETIVM [n], et IOAN. GEORGIVM WACHTERVM [o], qui-

i) Iablonsk. p. 151 ſq.

k) Concord. rationis et ſcripturae Sect. III. §. 20. p. 198 ſeqq.

l) Panth. Aegypt. prol. §. 29. p. 71 ſeq.

ll) L. I. c. 9. p. 32.

m) Etiam philoſophorum Graecor. tunc viuentium fides et ſyncretiſmi ſtudium ſuſpectum eſt.

n) Archaeol. philoſ. p. 394.

o) l. c. p. 105. vbi obiter monemus, virum doctum de Aegyptiis materiam ex Deo deriuantibus monentem: Hic ſe intelligere rem tam vilem, quae ſemper fit, nunquam exiſtit (materiam, more Alexandrinorum, intelligit) non poſſe a ſe eſſe, ſed neceſſario nos ad Deum ducere, quia ſine creatore concipi nequit; genuinum Platonis ſyſtema vetus, quod Dualiſticum fuit, et vbi materia Deo *συναΐδιος* eſt, turpiter confudiſſe cum recentiori.

quibus veterum rerum philoſophicarum rationes non ignotae fuerunt, merito miramur, vixque oculis noſtris credidimus, haec poſterioris verba legentes: „Dicere Iamblichum philoſophiam Platonicam Aegyptiae „accommodare, et ex odio Chriſtianae religionis Mercurii doctrinam „ſupra meritum extollere, eo quod alia ab aliis dogmata praedictis con„traria, Aegyptiis attribuantur, eſt effugia quaerere, et non inuenire. „Nam eorum quae ſunt nobiliſſima et praeſtantiſſima in genere philoſo„phandi Platonico, vera patria non eſt Graecia, ſed terra Nilotica. Aegy„ptus ab antiquo Graecorum academia fuit, non Graecia Aegyptiorum. „Nihil vnquam Aegyptii, vt Herodotvs teſtatur, mutuati ſunt a Grae„cis quicquam. Ex aduerſo Graeci omnia debent Aegyptiis, quaecun„que ſanam doctrinam ſpirant. Hinc illi, qui ex hoc vel illo Platonico „dogmate ſtatim inferunt, ergo non eſt Aegyptium, videntur mihi ratio„cinio vti, in quo nulla ratio eſt. Inuertendum potius argumentum, „*niſi aliae adſint cauſſae, quae nos aliter determinent*, quia in iſto monumen„torum defectu alia via ad inueſtigandam Aegyptiorum ſapientiam non „datur, niſi per diſcipulos." Quae verba nollemus viro cetera docto, aſt ſuis rationibus ſaepiuſcule nimium fidenti et ad earum fundamenta atque nexus non ſatis reſpicienti excidiſſe, adeo vbique principium petunt, et probationem aſſertionis ex ipſa quaeſtione illicito ratiocinandi circulo deriuant, id eſt, probant prorſus nihil. Quod enim praeter Iamblichum, ad alios Platonicos, Simplicium, Procopium, Gazaeum ſimilesque prouocat, vnum nobis tantum teſtem dare voluiſſe, qui ſectae nomine idem nobis oggannlat quod ab aliis accepit, cenſendus eſt. Non probari hoc in praeſenti loco opus eſt, cum Alexandrinae ſectae, quae eclectica videri voluit mendacia, impoſturas, fingendi artes, maxime ſi ad conciliandam ſuis nugis auctoritatem contra Chriſtianos doctores aliquid conferre videbantur, in prolixa huius ſectae hiſtoria *p* palpanda lectori dederimus, quae relegere oportet eum, qui ab hoc errore in philoſophiae et Chriſtianae ciuitatis hiſtoria valde noxio vult liberari. Vt taceamus fateri virum eruditum Iamblichum ſuum ſtylo tam perplexo et obſcuro theologiam Aegyptiacam deſcribere, vt mentem eius ſemper aſſequi non liceat. Quod equidem mirandum non eſt, ſemper enim ita euenit, vbi male cohaerentia copulantur et in vnum ſyſtema conflantur, non tamen adeo perplexum eſſe credimus, quam putauit Wachterus, modo teneamus, ſyſtema emanatiuum quod ſub Ptolemaeis regibus in Aegypto inualuit, caput atque cardinem reformatae philoſophiae Aegyptiacae fuiſſe, conflatum et receptum ex placitis Orientalibus in Aſia a Magianiſmi aſſeclis et poſtea a Zoroaſtris diſcipulis et in Aegypto poſtea Hermetis ſacerdotibus ipſique ſapientiae Aegyptiacae fuiſſe inſcriptum, qua

p) T. II. Per. II. P. I. L. I. c. 2. ſ. 6. §. 45. p. 358 ſeqq. vbi etiam monuimus Chriſtianis et Iudaeis Alexandrinis hunc ſyncretiſmum non diſplicuiſſe.

qua de re cum ex ipſa hac ſchola habeamus confitentem PORPHYRIVM [q], id in Gnoſticis reprehendentem, quia Platonem, et quidem merito a concordia cum Hermetica theologia excludebant, eamque orientalibus theologis et philoſophis vindicabant, quod ſuae ſectae vitium erat, plura hic in meridiana luce afferre ſuo loco iam occupata [r] nolumus, oramus autem lectorem, vt ea attente legat, quae ὁ πάνυ MOSHEMIVS [s] attulit, noſtram hanc obſeruationem mire confirmantia. Qui recte quoque monuit, *Platonicos et Pythagoreos*, (ſub hoc enim vexillo vtraque ſecta in vnam conflata militauit,) *Hermetianorum nomen potuiſſe aſſumere, ſi potuiſſent, ſed vt ab aliis, praecipue Gnoſticis paria auſis ſe diſtinguerent, maluiſſe a Pythagora vel Platone nomen ſibi ſumere, indicantes, hos philoſophos omnium optimos Hermetis interpretes eſſe ſibique ideo duces in explicanda obſcuriſſima et aenigmatica Aegypti philoſophia duces videri, quia Platonem et Pythagoram antiquas Mercurii columnas inſpexiſſe, indeque philoſophiam conſtituiſſe ſuam credebant* [ſſ]. Quae ſufficere poſſe putamus, heic loci in compendium contracta, quae alio loco fuſius demonſtrauimus, vt quam inepti interpretes Alexandrinae ſectae philoſophi in Hermetica theologia et philoſophia ſint, conſtare poſſit. Alia et imprimis Pythagoreum pariter atque Platonicum ſyſtema philoſophicum ab Hermetico in ipſis principiis diuerſum tacemus. Ad reliqua a Wachtero adducta nihil reponimus, ne lectoris iudicio et eruditioni in tam imbecilli argumentationis modo diffidere videamur. Sufficit rimam elabendi ſibi virum cetera perſpicacem ſeruaſſe, monendo, niſi *aliae adſunt cauſſae quae aliter nos determinent*, quanquam lubrica et dubitationibus pleniſſima ſint Platonicorum interpretamenta, haud obſcure prodidit. Ceterum praeſtat in philoſophiae hiſtoria, incertitudinem fateri, quod nos ſupra feciſſe non poenitet, quam in monumentorum defectu ad diſcipulos ſupponendi et mentiendi doli et audaciae ſuſpectos prouocare, vbi alia via ad inueſtigandam Aegyptiacam ſapientiam non datur. Certe maiori cautione dixit Burnetius, qui philoſophiam Aegyptiorum non aliunde repeti poſſe putat, quam ab eorum diſcipulis, philoſophis Graecis: idque potiſſimum antiquiſſimis, nempe Orphicis, Ionicis, Pythagoricis, Platonicisque. Addit: *patrum imagines in filiis et nepotibus intuemur, et ab his alumnis diſciplinae Aegyptiacae ipſius effigiem* QVALITERCVNQVE *licet depingere vel adumbrare.*

pag. 249. lin. 13. *De re literaria bene meritos ſuo loco memorabimus.* Inter hos, Virum, dum viueret, doctrinae et ingenii laude excellentiſſimum, PAVLVM ERNESTVM IABLONSKIVM theologum Francofurtanum merito primo fere loco ponimus, quia commentarium *de Diis Aegyptiorum*, quem *Panthei Aegyptiaci* nomine, tribus partibus cum prolegomenis editum ea eruditione, iudicio, perſpicuitate inſtruxit, vt magnam

q) In vita Plotini c. 16. p. 118. ed. Fabr.

r) T. I. P. II. L. II. c. 15. §. 5. p. 1355 ſeqq.

s) De turbata per Platonicos recentiores eccl. Synt. diſſ. H. E. Vol. I. p. 110. 111.

ſſ) Ita IAMBLICHVS de myſt. ſ. 1. c. 2. p. 3.

magnam ſagacitatem et ingentem doctrinae apparatum vehementer laudet Moshemivs [t], cuius iudicio lubentes ſubſcribimus.

pag. 249. lin. 20. *Theſauris heri antiquis illata eſt.* Conferendae de huius tabulae, quam Bembinam quoque dicere moris eſt, fato iucundae Io. Georgii Keysleri *epiſtolae hodoeporicae* [u], Banierivs, *mythol. et les fables expliquées* [x] aliique, qui poſterior tamen falſo putat eſſe amiſſam.

pag. 250. lin. 14. *Mire variaret.* Si quid tamen coniiciendum, maxime ad ſyſtema phyſicum et coſmologicum eam pertinere, ex adductis paſſim a Iablonskio [y] explicationibus poteſt colligi, quibus illuſtrari poteſt coniectura Fabricii ſuo loco allegata, Zodiaci ſigna eſſe, hieroglyphice depicta, ſed non nuda ſignorum atque ſtellarum configuratione, ſed ſpirituum quoque ex anima mundi diuina in iſtis habitantium eaque regentium directione, quibus augeri, moueri, creſcere omnia ex hoc influxu diuino credebant. Vnde ſigna Deitatis appicta ſunt. Quae difficili et incerto aenigmati intelligendo ſufficere poſſe putamus, modo caueatur, ne Graecorum εὑρήματα, ſerius et ſub Graecis regibus in Aegypto caput attollentia cum antiquiſſimis temporibus confundantur, quod non Porphyrio, Iamblicho, ſimilibusque, ſed Herodoto quoque et Diodoro Siculo accidit, qui aut fabulas Aegyptiorum ſacras eorumque dogmata theologica interpolabant, aut ſuam theologiam cum Aegyptiaca commiſcebant, et confundebant, cuius probandi neceſſitate nos liberauit laudati Iablonskii diligentia [z], quae erudite in hoc argumento verſata eſt.

pag. 254. lin. 34. *Et primum Pana fuiſſe mundi ſpiritum omnem vniuerſi molem agitantem, cum hoc coniunctos ſeptem planetas praeſides.* Diligenter hac de re more ſuo diſſeruit Iablonkivs [a], qui vbi de Deorum αἰσθητῶν cultu apud Aegyptios egerat, et VII. planetas in hunc locum ſucceſſiſſe probauerat, ad Cabirorum quoque cultum prouocauit, qui ab vltimis temporibus apud Aegyptios et Phoenices obtinuit. Erant enim Cabiri (vtrum a fortitudine an a ſocietate, quod Relando [b] et Wachtero [c] placet, dicti, noſtra parum refert) numero ſeptem, patre Sadyko, id eſt, iuſto, progeniti, quibus deinde acceſſit octauus dictus Eſmunus. Quanquam autem hos fabulares Deos ad Phoenices plerique ſuo loco nominati duce Sanchuniathone apud Evsebivm [d] referunt, indubitatum tamen eſt, veſtigia eorum in vetuſtiſſimis Aegyptiorum mo-

 numen-

t) Hiſt. Chriſt. ante C. M. p. 12. prodiit autem demum anno cIↃIↃCCL. quare eius luminibus tunc vti non potuimus Reimanniano labori, colligenti magis et conſarcinanti, quam examinanti et ſeligenti multis paraſangis eſt ſuperior.

u) Ep. XXVI. p. 265.

x) T. II. L. VI. c. 1 ſeqq.

y) l. c. P. I. p. 79. 80. 119 ſq. 143 ſeqq. 195 ſq. P. II. p. 32 ſq. 173. 185 ſeqq. P. III. p. 127 ſeqq. 163 ſeq. etc.

z) l. c. P. I. c. 2. p. 43. 51. 69. 139. 161. 191. 288. P. III. p. 42 ſeq. 49. 52. et paſſim.

a) l. c. proleg. §. 26. p. 59 ſeqq.

b) Diſſ. de Diis Cabiris miſc. P. II. n. 5. §. 8.

c) l. c. c. 8. p. 147. 148.

d) Praep. euang. L. I. c. 10. p. 36 ſeq. conf. Damascivs in vita Iſidori apud Photium.

numentis reperiri. Illud teſte HERODOTO [e] ſcimus, templum Cabirorum Memphiticum in Aegypto, quod nemini fas erat ingredi niſi Sacerdoti, extitiſſe; nec minus certum Aegyptios non minus, quam Phoenices, ſeptem Cabiros Deos coluiſſe, hisque addidiſſe octauum. Quod facile admitti poteſt, cum Phoenices aut ipſi fuerint Aegyptii, aut in Aegyptum delati ante migrationem gentis ſuae in Phoeniciam, diu in Aegypti terris conſederint, et ita communem horum Deorum cultum habuiſſe credi poſſint, quanquam Cabirorum nomen Phoenicium eſſe videtur, Deosque magnos, fortes et potentes ſignificat. Omnia enim in eo concinunt, habuiſſe has gentes in antiquiſſima Aegypto degentes numina ſeptem, iisque praefectum vnum, qui reliquis praeſidendo, vniuerſam ſocietatis huius diuinae monarchiam rexerit: ſiue illi reges antiquiſſimi antediluuiani habiti fuerint, quorum per Noachi nepotes memoria fuerit conſeruata [f], ſiue coeleſtia per ſe ſidera intellexerint, ex quibus ortos eſſe et ad regendam ſocietatem humanam ex coelo deſcendiſſe fabularentur; vtrumque enim, ad antiquiſſimum idololatriae fontem, ἀςρολατρείαν, tandem reuocari poteſt. Quare valde veriſimiliter Iablonskium conieciſſe putamus, Deos Cabiros Aegyptiis fuiſſe planetas ſeptem, octauum, vniuerſi moderatorem, ſpiritum illum mundi per vniuerſum diffuſum, cuius partes vel emanationes fuerint Dii Cabiri, quemque dictum fuiſſe in Aegypto Phtha, Graecis Vulcanum Deorum parentem, omnia ordinantem et decernentem erudite comprobat, huncque eundem cum Eſmuno Sanchuniathonis eſſe ingenioſe conIicit, quamuis nugiuendulus ſcriptor, Eſmunum non directorem, ſed fratrem Cabirorum fuiſſe nugatus ſit. Quae omnia quidem ad idololatriae vetuſtiſſimae hiſtoriam, non vero ad annales philoſophicos pertinent, hic autem afferenda tamen fuerunt, vt conſtaret, quam longe a veriſimilitudine aberrauerint, qui Thoytum ad Cabirorum Deorum miniſteria eleuauerunt. Et fortaſſe fabula inde orta eſt, quod antiquiſſimi Aegypti theologi crediderunt, ex felici planetarum conſtellatione, fauente mundi, ex quo magnas animas effluere cenſebant, ſpiritu hunc Thoytum Aegyptum velut coeleſtis fauoris pignus accepiſſe, illumque ex conſilio coeli primo Aegyptiorum regi ex hominibus conſiliarium datum, tantis beneficiis gentem inſtruxiſſe, quae tantum a natura quadam, humana origine maiori poterant expectari. Hoc pacto impedita Deorum Cabirorum fabula in hiſtoria Thooti ſiue Mercurii poteſt ſecure praetermitti, et interpretationis noſtrae hoc loco traditae veriſimilitudo iuſto conſtare fundamento. Qui audaciorem paulo coniecturam ea de re cupiunt, his vir ſummus G. G. LEIBNIZIVS legendus eſt [g], cui Hermes Aegyptiorum, Hermin ſiue Arminius Germanorum ſiue Celtarum Arihmanius fuiſſe

e) Lib. III. c. 37.

f) Conf. CVMBERLAND. diſſ. de Sanchun. quem tamen multa confundere recte obſeruarunt Auctores hiſt. orb. vniu. Tom. I. §. 329 ſq. p. 297 ſeq.

g) Theodic. §. 142.

fuiſſe et ex vltima ſeptentrione in Aegyptum deſcendiſſe videtur; quam tamen, etſi magna eruditione ornatam, cum rebus Hermetis componi poſſe non videmus. Arminius enim ſiue Arimanius vaſtator bellicoſus fuit, Hermes ἀγαθοδαίμων, et infinitis beneficiis de humano genere meritus. Vnde reliqua quoque quae ex quadam agnatione nominum inter Theut, ſ. Mercurium et Theutatem ſiue Thuiſionem Germanorum vir ſummus ludit, omittimus.

pag. 257. lin. 7. *Artem ſcribendi ante Moſis tempora non excogitatam fuiſſe.* Facile hoc ex ipſa Moſis hiſtoria et, quas nobis reliquit, originibus gentis ſuae poſſet probari, ſi hic locus eſſet. Certe illam ſola tantum orali traditione ad Moſen perueniſſe, nec habuiſſe diuinum ſcriptorem patriarcharum notationes chartasque Iſraëliticae gentis mnemoneuticas, nemini perſuadebitur, qui praeiudicio hypotheſeos occupatus haud eſt. Tacemus argumenta alia, a magno NEVTONO [h] aliisque [i] adducta, quae alio loco expendi debent.

Ibid. lin. 23. *Quem alterum Mercurium dici.* Anubin comitem et pediſſequum Iſidis hunc Mercurium fuiſſe Graeci plerique ſtatuunt. Nam et huic ſimiles inuentiones tribuuntur, qua de re eximius locus extat in *Chronico Alexandrino* [k], quem poſteriores ſcriptores exſcripſerunt, in quo auctor et inuentor conflandorum metallorum dicitur, ideoque χρυσόῤῥαπις ab HOMERO [l] dicitur. Legenda omnino ſunt, quae de hac re fuſe more ſuo et curioſe diſputat IABLONSKIVS [ll], demonſtraturus, eſſe Anubidem, quod quid ſignificet, longam diſſertationem inſtituit, quam huc non pertinentem praetermittimus. Nihil haec omnia ad Thootum, ad quem caduceus Mercurii ex mente Aegyptiorum non pertinet; vnde ficulneae ratiunculae ſunt, quas cel. HEVMANNVS [m] inde excogitauit, quae hiſtoriae theologiae Aegypti non reſpondent. Ceterum quae pag. ſeqq. lin. 10. 11. coniecimus, Mercurium ſecundum filium Vulcani dici, quod adulatio vel mutandi homines in Deos ſtudium peperiſſe coniecimus, facilius ita expediemus, vt confuſa duorum Hermetum ſiue Mercuriorum nomina ſimplicius et clarius poſſimus dicere.

pag. 260. lin. 18. *Rationes frigidas et non cohaerentes operoſe et ſine veri ſpecie corradere.* Recte ita iter in tam tenebroſa Aegyptiacae ſapientiae hiſtoria inſtitui, quilibet intelligit, qui incerta, fabuloſa, diuerſis ſententiis conſtantia, in multiplices ſenſus contorta, et innumeris variationibus, dolis, mendaciisque expoſita veterum de Aegyptiaca theologia narrata ſine antiquitatis praeiudicio expendit, quique cenſuerit, non veterum tantum fabellas et narratiunculas corradere, ſed examinare quoque qua veritatis conſenſione, quo veriſimilitudinis et fidei hiſtoricae gradu cohae-

h) Chronol. antiq. reg. p. 210.

i) Hiſt. orb. vniu. T. II. §. 41. p. 35.

k) pag. 44. 45.

l) Iliad. Ω. v. 340. Odyſſ. L. I. v. 96.

ll) l. c. P. III. p. 21 ſeqq.

m) Act. phil. T. II. p. 687 ſeq. Ceterum hanc quoque fabulam incruſtaſſe recentiores Graecos, artis conuertendi metalla cupidos, non pertinaciter negabimus.

cohaereant. Ita vero diuerſiſſimas veterum traditiones de vtroque Aegyptiorum Mercurio tot diuerſis inter ſe opinionum diſſenſionibus inter eruditos diſputatas, ad quandam tamen certitudinem non tantum poſſe reuocari, intelligique, quid credere par ſit, quid non? ſumus perſuaſiſſimi, ſed haud difficulter quoque, rite penſitata vetuſtiſſimae gentis conſuetudine Θεολογέμενα ſua cum rerum naturalium hiſtoria connectendi, clariora paulo promitti poſſe putamus, vt in concordiam aliquam tot diuerſae traditiones poſſint deduci. Itaque non adeo difficilem putamus cum his noſtris conciliationem eorum, quae acutiſſimus *Panthei* auctor de vtroque Mercurio more ſuo erudite coniecit, et rationibus ex veterum teſtimoniis petitis confirmauit [n]. Hunc ſi audis, (audiendum eſſe ſcriptorem adeo luculentum et diſertum putamus) TERTVLLIANO [o] nomen dandum aſſerenti, *Mercurium illum Triſmegiſtum magiſtrum omnium phyſicorum fuiſſe.* Quoniam vero doctrina de rerum natura olim apud gentes pleraſque, certe cultiores et artium ſtudiis expolitas fuit fundamentum omnis theologiae, ſequi inde concludit, ipſi deberi, quicquid theologi vetuſtiores de Deo rebusque diuinis, populis tradiderunt ac praeceperunt. Illud certum, ſacerdotes Aegyptios aſſeueraſſe, ſcientias, diſciplinas ac artes omnes inueniſſe Mercurium, easque omnes recte vocari ab AELIANO [p] τε̃ Ἑρμε̃ τὰ νοήματα, *Mercurii placita atque philoſophiam.* Quae facile ex aliis veterum locis [q], ex parte ab ipſo eruditiſſimo ſcriptore allatis poſſent probari, niſi ſuo ſupra loco extra dubitationis aleam id poſuiſſemus. Mirum autem, ita recte porro coniicit, non eſſe, ſi talis homo vnquam fuit, eum a ſuperſtitioſis creaturarum cultoribus ipſi Deorum ſuorum choro additum, aut certe viris diuinis, omniumque ſeculorum admiratione ac veneratione dignis annumeratum fuiſſe: adderem, animam humana maiorem, exque ſidereo animae mundanae pelago profuſam et in corpus humanum ad impertienda hominibus diuinitatis beneficia immerſam illi fuiſſe tributam. Quo pacto locum quoque fieri poſſe putamus coniecturae ingenioſae, quam penitius explorandam nobis propinat, quaeque ad ſoluenda hiſtoriae Hermeticae aenigmata mirum quantum confert; cum de patria Thoth ſiue Mercurii, deque eius aetate ac dignitate omnia incertitudine mira laborent, ipſi autem attribuantur, quae ab vno homine proficiſci omnino non potuerunt, quippe quae complures ſociata opera aut in curriculo eodem ſibi inuicem ſuccedentes praeſtare non poſſint, mirum non eſſe, viros ingenii perſpicacis, variaque doctrina ornatos ancipites in hoc argumento haeſitaſſe, et in ſententias admodum diuerſas diſtractos fuiſſe. Sunt inter eos [r], quibus nomen Aegyptii Thoth vel Hermetis Triſmegiſti, totum fabuloſum, ſeu potius myſticum eſſe videtur, quo non homo aliquis, qui vere in his

n) L. V. c. 5. §. 8 ſeqq. T. III. p. 166 ſeqq.
o) Adu. Valentinianos c. 15.
p) Var. Hiſt. L. XII. c. 4.
q) Vid. CYRILL. Alex. L. I. adu. Iul. p. 30.
r) Vid. FABRIC. Bibl. Gr. Vol. I. p. 47.

his terris aliquando vixerit, familiariſque genii adminiculo, ita eminuerit, vt Deus ipſe ſiue ſapientiae diuinae vis ſignificetur. Quam ſententiam, cum prae reliquis omnibus ſibi ſemper perplacuiſſe vir eruditiſſimus fateatur, parumque a vero abeſſe viſa ſit, merito eius rationes paucis heic attendi merentur. Obſeruat autem Thoth numen aliquod fuiſſe ſymbolicum, cuius nomini adſcribebatur, quicquid in literis et diſciplinis eſſet inuentum, etſi re ipſa ex ingenio et calamo ſacerdotum et philoſophorum in Aegypto eſſet profectum. Prouocat ea de re ad IAMBLICHI[s] confeſſionem, teſtantis, non vnum aliquem re ipſa fuiſſe Thoth, tot voluminum auctorem, qui literarum vſum inuexerit, et ſcientias plurimas inuenerit, verum ſacerdotes et philoſophos Numini cuidam Thoth in acceptis retuliſſe, quicquid aut ipſi inueniſſent, aut ordinaſſent, ac praecepiſſent, aut denique literis mandaſſent. Hinc tam ſtupendus ille Hermeticorum librorum numerus, qua de re legenda ſunt, quae THOMAS GALE ad *prol. Iamblichi*[t] annotauit. Non inepte ex his infert doctiſſimus IABLONSKIVS[u], Thoth proprie fuiſſe numen ſacerdotale, quod ſacerdotibus eorumque collegiis, omnibus itidem eorum inuentis, ac ſcientiis cunctis praeeſſe credebatur, cuique omnia ad vtilitatem reipublicae, religionis ac ſcientiarum, ſolerter excogitata, ſcripta denique omnia eximiā, et laude aliqua digna tanquam auctori vni et vero in acceptis ferebantur. Iucunda autem prorſus ſunt, et ſingulari attentione atque examine digna, quae diligentiſſimus rerum Aegyptiacarum commentator porro diſputat: numen illud, quod ſacerdotum collegiis ac ſcientiis omnibus praeerat, et a quo ſcientiae omnes et proficiſci et perfici credebantur, fuiſſe ipſum Phthan, Vulcanum Aegyptiorum, ſpiritum infinitum, rerum omnium creatorem et conſeruatorem, ipſorumque Deorum patrem atque principem[x]. Qua in re auctorem ſequitur DIOGENEM LAERTIVM[y], referentem, Aegyptios tradidiſſe, Vulcanum Nili filium fuiſſe, qui philoſophiae aperuerit principia, cuius antiſtites ſacerdotes ac prophetae appellentur. Hic nempe praeſes iſtis philoſophis ac ſacerdotibus fuiſſe credebatur, ab hoc inſpiratos eos fuiſſe, ac eius Numine plenos ſcripſiſſe aſſerebant. Obſeruat porro vir ingenioſus, quicquid antiquitus a philoſophis egregie inuentum aut compoſitum erat, ſolitum fuiſſe columnis inſcribi, ſiue στήλαις, hancque conſuetudinem antiquiſſimis populis receptam, imprimis in Aegypto obtinuiſſe, illique ab vltima antiquitate receptam et quodammodo propriam fuiſſe et peculiarem. De qua re nos quoque ſuo loco ad Manethonem prouocauimus[z]. Stelas autem iſtas, quae doctrinam Aegyptiorum quondam omnem ſacram et profanam complectebantur, a Thoth vel Mercurio nomen accepiſſe. Qua de re teſtimonia IAMBLICHI[a] atque THEOPHILI

ANTIO-

s) Init. libri de myſter. Aegyptiorum.
t) ſ. 1. pag. 2. u) l. c. §. 11. p. 170.
x) Vid. L. I. c. 4. §. 7.
y) L. I. ſ. 1. p. 2.
z) Apud Syncell. p. 40.
a) De myſter. Aegypt. L. I. c. 2.

ANTIOCHENI [b] nobis reſtant, ſupra quoque a nobis dudum allata. Et has quidem Stelas Syringias ab ipſo Thoth ſiue Mercurio diuerſas non fuiſſe vir doctiſſimus inde coniicit, quia ex his magiſtris mutis omnem ſe ſapientiam didiciſſe Aegyptii ſacerdotes iactabant. Ita vero fabulam Mercurii enatam putat diligens panthei Aegyptiaci ſcrutator, vt per σωματοποιίαν genti illi valde familiarem, ſtelas has aut diuinitate donauerint, aut ſtelis ſuis ſacerdotes praefecerint. Numen aliquod, idque a Phtha vel Vulcano Deo Aegyptiorum principe non potuiſſe eſſe diuerſum: huncque Phthan, quatenus ſcientiarum et ſtelarum, quae illas complectebantur, ſigillatim praeſes eſſet atque patronus, dictum fuiſſe lingua Aegyptiaca Numen ſtelarum vel columnarum. Quae omnia magna eruditione et perſpicuitate ornat vir diligentiſſimus. Nos haec omnia, cum iis, quae in ipſo opere H. P. hoc loco de ſapientia Hermetica diximus, facile componi poſſe iudicamus, modo paulo magis ad veriſimilitudinem inflectantur. Et primum quidem Mercurium apud vetuſtiſſimas Aegypti, ac finitimarum terrarum gentes Thootum ſiue ſapientiae omnis atque doctrinae auctorem habitum fuiſſe, intellexiſſe autem ſub illo nomine diuinam iſtam Numinis virtutem animamque diuinam omnia permeantem, huiusque emanationi ſiue radio alicui literarum et ſapientiae inuentionem Aegyptios tribuiſſe, vero videtur ſimillimum, certe ita fabulae omnes de iſto Mercurio primo in ordinem redigi poſſunt. Hac virtute auctos homines, forte antediluuianos, cum ſapientiae documenta ſtelis, columnis, lapidibus ſingulari ſcribendi genere ſacro et arcano inſculpſiſſent, ad obtinendam auctoritatem diuinam harum columnarum originem illis adſcripſiſſe, facile nobis perſuaderi patimur. Poſt hanc vero aetatem populorumque vitam cum deletae eſſent vel diluuio vniuerſali, vel ſaltem frequentibus magnisque cataclyſmis, gentes huius terrae, vel coactae ſecedere in terras alio ſub ſole calentes, noui autem hoſpites in iſtis ſolitudinibus poſtea conſediſſent; veriſimile eſt, tempore naſcentis monarchiae Aegyptiacae, quam ad Menam veteres hiſtorici referunt, circumſpexiſſe ſummos principes, qui rudia et aſpera ſubditorum ingenia a morum et inſcitiae aſperitate reuocari et miteſcere cupiebant, de viro quodam magni ingenii atque ſapientiae, huncque traditis populo ſcientiarum rudimentis, vt auctoritatem nanciſceretur, ſe venditaſſe animae mundi diuinae filium, traductaque ex ſtelis reſiduis fabula ad inuentiones ſuas id obtinuiſſe, vt adiutus a callidis, quos in ſocietatem conſilii adſciuerat, ſacerdotibus, pro diuino quodam Numine ſiue emanatione diuina ex Vulcano, i. e. anima mundana, haberetur, ſicque humana conditione ſuperior Numen quoque ipſe aliquod fuiſſe, et in iſtas Deorum ſedes tandem rediiſſe crederetur. Quae omnia, vt ex Iablonskianis obſeruationibus mire poſſunt confirmari, ita traditiones Hermeticas tot capitibus inter ſe diſſentientes haud difficulter in ordinem redigunt, modo metho-

b) Ad Autolyc. L. III. §. 2.

methodus priſcarum gentium omnia ad theogonias referendi rite adhibeatur. Quod autem ὁ πάνυ Iablonſkius putat, nec alterum Mercurium, certum quendam hominem maximi ingenii fuiſſe, ſed numen aliquod ſtelarum tutelare repraeſentaſſe, id tot veterum teſtimoniis, qui vno omnes ore Mercurium inter homines viuentem nobis referunt, nimium contra dicere et diuinitatis auctoritatem non accurate ſatis ad negandum humanitatem adhiberi iudicamus.

pag. 261. lin. 4. a fin. *Omnia propria commentaria Mercurii nomine inſcribentes.* Recte id et ex vero Iamblichum ſcripſiſſe omnino conſentimus; in eo enim cardo auctoritatis ordinis ſacerdotalis vertebatur, vt crederetur, omnia ſibi a Mercurii numine, tutelari illo ſapientiae Deo reuelari et inſpirari, vt hos merito ex ſuae iactantiae opinione Θεοπνεύστους vocare liceat. Hoc ſibi numen rite inuocatum apparere, et coeleſtem doctrinam atque reuelationem ſuppeditare ſtrenue mentiebantur: vnde plena illa oſtentatio, poſt rite ſuſcepta ſacra, et inſtituta ſacrificia, videre ſe Deum, afflatumque eius inſinuare ſe ipſorum animis, et ita myſteria communicari, quae non minus Mercurii numinis habenda ſint, quam quae, cum in terris in humano corpore habitaret, ſcripta reliquit [c]. Hanc τῶν θείων θεωρίαν καὶ θέασιν, rerum diuinarum cognitionem Deorumque viſionem primarium ſacerdotum ſuae gentis ἔργον eſſe, fidenter aſſerit Chaeremon, additque, ἀεὶ συνεῖναι τῇ θείᾳ γνώσει καὶ ἐπινοίᾳ ſemper Deorum cognitionis ſtudio et afflatui vacare. Inde praeſumtio vaniſſimorum hominum, apparere Deum ſuum rogantibus et myſteria reuelare. Qua de re memorabilem locum ex *apophthegmatibus patrum* [d] annotauit Iablonskivs [e], quo haec leguntur: *Sacerdos gentilium deſcendens aliquando in Seetin, venit ad cellam meam, ibique pernoctauit. Videns autem monachorum viuendi rationem, ait mihi: ita agentes nihilne conſpicitis a Deo veſtro? Dico, nihil. Excipit ſacerdos: certe nobis ſacrificantibus Deo noſtro, nihil ille a nobis abſcondit, ſed ſua myſteria reuelat.* Poteſt tota haec Dei viſio atque Θεοπνευστία, vtramque enim iungebant, ſibique vindicabant, inter impoſturas et mendacia gentis, quae dudum in eiusmodi rebus fidem decoxerat, referri, niſi et ſyſtemati eorum eos confidenter ea dixiſſe, adeoque reuera ſibi perſuaſiſſe iſtam cum numine ſuo communionem, eſſet apertum, quem Vulcanum eſſe, vel Phthan, ſpiritum vniuerſi omnia permeantem, infinite perfectum, omnibus ſe inſinuantem, perque varias emanationes hominum animos et corpora occupantem, ſupra iam eſt oſtenſum. Hac enim ſyſtematis ſacri opinione ad extremum amentiae gradum prouocatis, facile accidere potuit, quod toties emotae mentis hominibus accidiſſe nouimus, vt in varias ὁράσεις, apparitiones et ἐκστάσεις rapti videre ſe numen ſuum, audire vocem, accipere

c) Apud Porphyrivm de abſtin. §. 6.
d) In Cotelerii monum. eccleſ. Gr. T. I. p. 582.
e) l. c. P. III. L. V. c. 5. §. 12. p. 171.

pere myſteria crederent. Quod Aegyptiorum ſacerdotum θεῖον et coeleſte priuilegium arroganter ſibi quoque adſcripſiſſe Alexandrinos philoſophos, Plotinum, Iamblichum, Porphyrium ſimilesque, in eorum hiſtoria propriis teſtimoniis demonſtrauimus [f]. Immo valde veriſimile eſt, homines impoſtores, adhibitis remediis mentem emotam cientibus, et naturali quadam virtute extra ſe rapientibus, ſe ad eiusmodi viſiones et apparitiones praeparauiſſe. In qua coniectura valde confirmamur, loco quodam Michaëlis Pſelli [ff], diligentis ſapientiae Aegyptiacae admiratoris et indagatoris, quo teſte *Aegyptii, vel farro, ſic enim vocant, oculos oblinentes vel thuris liquore, vel bdellio - - ſubſtratum illud in corporeis copiis lumen conſpexerunt.* Talia enim remedia Aſſyrios quoque ſacerdotes adhibuiſſe ſimiliter, narrat, et in vetuſtiſſimae ſuperſtitionis hiſtoria, ne Americana quidem excepta multoties exempla occurrunt. Quibus omnibus cum accederet imponendi et decipiendi ſtudium, et intolerabilis gentis oſtentatio, quid mirum innumera tandem ſcripta, libros enim non niſi ſenſu latiſſimo vocare licet, Mercurialia prodiiſſe, Θεοπνεύστως ſi Diis placet, ab eo ſacerdotibus inſpirata. Hoc enim remedium ſuperſtitionis ſemper fuiſſe, vt ſomniorum ſuorum origines ad numinis alicuius irradiationem et inſpirationem referret, coelumque atque terram ideo moueret, hiſtoriam idololatriae non ignorantibus dudum manifeſtum eſſe credimus. Aegyptios autem ea in re largius et audacius aliis inſaniuiſſe, dudum fuimus ex hac cauſſa ſuſpicati, quod credebamus, Moſaicae Θεοπνευστίας et legis notitiam, quae Aegyptiis non potuit ob viciniam deſerti Arabiae, vbi lex adeo ſolenniter a Deo lata eſt, non innoteſcere, hos illexiſſe, vt paria fingerent. Sed abiecimus tamen hanc ſuſpicionem, tum quod ante Moſis aetatem, et fortaſſe Ioſephi proregis tempora ſimilem fanaticiſmum in Aegypto iam obtinuiſſe, ſacrarum paginarum hiſtoria [g] nobis perſuadeat, tum quod omnis fere barbararum gentium hiſtoria ſimiles nobis fucos, ſimilesque nugas referat, ad vetuſtiorem aetatem pertinentes, dubiumque non ſit, deteſtabiles hos errores humani generis aduerſarium ſacerdotibus mox ſuggeſſiſſe, poſtquam diuinarum reuelationum oracula his hominibus euanuerant.

pag. 261. lin. 27. *Curioſe de his diſſerens inualuit.* Recte quidem hoc nos concluſiſſe, comparatio theologiae vetuſtiſſimae apud Aegyptios, cum Aegyptiaco-Pythagorea atque Platonica ſub Ptolemaeorum regno quemlibet poteſt conuincere. Non negamus tamen, ſyſtema Zoroaſtreum ſiue Perſicum, quod cum victoribus Perſis in Aegyptum transmigrauit, occaſionem ante Graecorum tempora ſuppeditaſſe, vt περὶ ὅλων καὶ γενῶν inter ſe diſputarent. Mittamus hoc loco appellationem Graecanicam, et de

f) In GREGORII NAZIANZ. Orat. 42. T. II. Opp. col. 1132.

ff) Exemplum cape ex vita Iamblichi ſcripta ab EVNAPIO et Hiſt. phil. T. II. p. 264.

g) Expendendus locus Gen. XLI, 38. qui non ad mentem Hebraeorum, quod HEIDEGGERVS Hiſt. Patr. exerc. XX. §. 24. T. I. p. 621. CLERICVS h. l. aliique faciunt, ſed ex mente Aegyptiorum explicandus eſt, qui eo tempore ſacra Iſraëlitica ignorabant.

et de dogmate tantum ſimus ſolliciti. Annon veriſimilitudine ſua radiat, Perſas, qui victores erant Aegypti, idem ſibi conſtitutum habuiſſe, quod Zoroaſtris tempore euenit, vt in victoris placita, decreta, religionem plerique ſubditi tranſirent, adeoque ſyſtema iſtud dualiſticum ſed ex Magianico-Zoroaſtreo reformatum, in Aegypto quoque dudum ad ſimilia propendente ſe commendaret, idque fieri eo facilius potuerit, quod obſcuriſſima antiquiſſimae Aegypti Θεολογέμενα, aſtronomicis tantummodo rationibus applicata eiusmodi in peregrinas opiniones conuerſionem facile paterentur? Quo ſenſu antiquiora eſſe placita Aegyptiaca, Platonicorum explicationibus facile concedendum eſt. Aſt non diu illa mutatio perſtitit, Alexandri M. Perſarum monarchiam euertente, et Alexandriae nouam moliente. Quo pacto innumera peregrina, at domeſticis picta coloribus ſenſim recipi erat neceſſe: qua de re in fine huius tomi nonnulla diximus, quae cum his comparanda ſunt [h].

pag. 263. lin. 33. *Primum Mercurium cum ſecundo confundens.* Hoc Kirchero accidiſſe, viro cetera doctiſſimo et diligenti, aſt in veterum ſcriptis non ſemper accurate verſato, non magnopere mirandum, eiusque ſtudium laudandum, errores autem vitandi ſunt, et conſulenda imprimis veterum ſcripta, quae fontis inſtar in obſcuriſſima hiſtoriae Aegyptiacae narratione paulo limpidiora ſuppeditant. Non hic locus eſt, rem ab ouo repetere, et quae in ipſo opere fuſe ſatis dicta ſunt, nouis rationibus communire. Faciet id ipſe Lector, harum rerum curioſus, maxime, ſi ductorem ſeligat Iablonskivm, qui multa prouide paſſim [i] ea de re cumulauit. Nos hoc loco ad vnum teſtem, qui vero rem ſcire potuit, Manethonem, ſacerdotem Aegyptium prouocamus, qui in libro *Sotheos* ad Ptolemaeum Philadelphum, ad antiquitatis fidem ſua referens, ſe ea, quae tradat, deſumſiſſe ait [k], *ex ſtelis vel columnis, poſitis in terra Seriadica, quibus quondam Thoth, primus Mercurius, dialecto ſacra, et characteribus ſacerdotalibus vſus, ea inſcripſerat, quae deinde poſt diluuium, Agathodaemon, filius ſecundi Mercurii, paterque Tati, ex dialecto ſacra, literis hieroglyphicis deſcripta, in Graecorum linguam tranſtulit.* Quaecunque huius loci ſenſus ſit, (obſcurum enim eſſe, quilibet videt) clare tamen indicat, prima rerum ſigna, columnis ſeriadicis, inſcripta vel inſculpta potius non ad Hermetem ſecundum, ſed primum Aegyptios retuliſſe, ſiue numen aliquod ante diluuium humana forma inter homines in Aegypto verſatum eſſe, cui iſtae literae hieroglyphicae debeantur, putauerint, ſiue ipſam Numinis virtutem in inueniendis et incidendis iſtis ſignis ſacris in homines ſapientes ſe effudiſſe crediderint, eamque Hermetis primi nomine ſymbolice indicauerint. Vnde prudenter Ammianvs Marcellinvs loco ſupra iam in ipſo opere [l] adductus non ad certum quendam virum, ſed ad vetuſtiſſimorum ſeculorum ſapientes, hanc hieroglyphicam ſapien-

 tiam

h) L. II. c. 5. §. 4. p. 1352 ſeqq.
i) Panth. Aegypt. P. III. p. 184. 187 ſq.
k) Apud Syncellvm in chorograph. p. 40.
l) pag. 258.

tiam retulit. Decepit autem viros doctos paſſim, quod literas Aegyptiacas ex mente ſacerdotum Aegyptiorum non ſatis accurate diſtinxerint, quarum tamen tres claſſes inter ſe diuerſae conſtituendae ſunt. Et prima quidem claſſis, quam antiquitate ſua ſacroſanctam habebant, infantia fuit omnis ſapientiae, et ſub ſymbolis, quorum exempla hodienum in monumentis Aegypti literatae antiquiſſimis cerni poſſunt, ſed non legi aut intelligi, niſi ſenſus et coniecturas noſtras antiquiſſimis ſeculis inepte velimus ſupponere [m], iſtius aetatis ſapientiam, hodie totam ignotam et ſepultam continebant. Quarum in interpretatione cum, reſurgente ex cataclyſmis variis Aegypto, multum virorum ingenioſorum diligentia verſaretur, eo quod paucae erant imagines, et arctis ſapientia iſtius temporis limitibus circumſcribebatur; auctis per aliquot ſecula et promotis humanae cognitionis terminis, fauenteque principum atque regum ſtudio (inter quos Menem, primum regem, eiusque ſucceſſorem, ab hoc ſtudio ſacerdotibus Aegyptiis, Athoth vel Hathóth, Mercurialem poſſes dicere [n], vocatum commendari videas,) ampliata quoque ſapientia Aegypti literata eſt, et cum mathematicarum ſcientiarum, maxime vero aſtronomiae vſus, ad theologiam quoque et religionem publicam traductus ſacerdotes cogeret, plenius atque explicatius *γνωρίμοις* et ad interiorem ſapientiam admiſſis gentis myſteria explicare, quod per iſtas literas hieroglyphicas non niſi difficili et laborioſo modo fieri poterat, de compendioſo magis et rerum vſui adaptato literarum genere cogitare coeperunt, ſicque inuentum tandem alphabethum literarum, proprie ſic dictarum, quod ſecundam Aegyptiacae grammaticae claſſem exhibet. Quanquam autem illud literis, non imaginibus et ſymbolis conſtabat, ſacrum tamen manſit ſolique ſacerdotum ordini penetrabile, vulgus enim, quique initiati non erant, ab his quoque myſteriis procul abeſſe iubebantur. Et hae quidem literae ideo *ἱερατικαὶ* et *ἱερογραφικαὶ* vocari ſolent, ſacerdotales et ſacratae, ac ſoli ſacrorum vſui et ſacerdotum ſtudio deſtinabantur [o]. Et hac quidem lingua et ſcriptura ſacerdotes Aegypti religionis atque regni, (vtrumque enim erat obiectum ſtudiorum,) myſteria ſacris foliis, imo parietibus quoque in cauernis quibusdam ſacris inſcribebant, quales in media Aegypto, ſiue Thebaide vidit recentiorum virorum doctorum in his terris peregrinantium curioſitas [p]. Et hanc quidem literaturam *ἱερατικὴν* communi traditione ad Mercurium ſecundum referebant, quod, ſi de primis elementis atque principiis artis huius hierographicae intelligitur, veriſimilitudine omnino ſua conſtat, quamuis probabiliſſimum ſit, ſucceſſu temporis multa immutauiſſe, alioque ſenſu modoque explicuiſſe, ingenioſam ſacerdotum Aegyptiorum diligentiam, tempus autem accurate definiri

m) Luculenter id docet explicatio Obeliſci Pamphilii KIRCHERIANA, tota nugis repleta.

n) Pantheon Aegypt. P. III. L. V. c. 5. §. 4. p. 158. 159. Tenet hic Athotes in laterculo regum Thebanorum Eratoſthenis locum ſecundum.

o) Conf. Hiſt. orb. vniu. P. I. §. 573 ſqq. T. I. p. 417 ſeqq. et quae deſideratiſſimus BAVMGARTENIVS ad hunc locum monuit.

p) Conf. SCHAW voyages Vol. II. c. 5. p. 94 ſqq.

definiri nequit, quo haec literatura ſacra in Aegypto florere inceperit, quo ſeculo ad maturitatem peruenerit: id quod ad Siphoam, qui in ordine regum Thebaeorum trigeſimus quintus numeratur, viri docti veriſimilibus rationibus coniiciunt, eo quod illo tempore, ſcientias ſacras a ſacerdotibus excultas eminere coepiſſe, certum eſt, ipſaque aſtronomiae cultura maxime in conſtituenda accuratiori anni forma circa illud tempus effloruit. Id quod occaſionem dedit acutiſſimo MARSHAMO [q] coniiciendi, ipſum hunc Siphoam intelligi ſub Mercurii ſecundi nomine, quod cum Aegypti chronologicis rationibus ſtare non poteſt, quae altius rem ponunt; ingenioſam autem fatemur coniecturam IABLONSKII [r] nomen Hermetis, quod eum proprie ſignificat, qui alicui rei complementum dat, eamque plenam et perfectam reddit, a ſacerdotibus, ideo Siphoae tributum eſſe, quod haec ſcientia hierographica eius auſpiciis ad perfectionem ſuam perueniſſet. Tertiam tandem claſſem, quam epiſtolographicam dicere moris eſt, introductus ſcientiarum vulgarium vſus et neceſſitas, commoditates vitae cum aliis communicandi inuexit, quo pacto literarum vulgarium atque communium vſus repertus et in Aegypti regnis eſt adhibitus [s]. Ita facile inter ſe diſtingui poſſunt, quae multorum incuria confudit, rebusque Aegyptiorum in ſe obſcuris tenebras inducere apta ſunt, ſimulque intelligi locus memorabilis Clementis Alexandrini, quo proceſſio ſacra ſacerdotum Aegyptiorum deſcribitur, et in ipſo opere p. 266. integer adductus eſt. Quae vero de vulgari lingua Aegyptiorum, et imprimis eius origine, cum Coptica affinitate atque ſimilitudine imo commixtione quoque inter eruditos diſputari ſolent, ea, cum ad noſtros limites non pertineant, omittimus, id vnum monentes, linguam iſtam in antiquitatibus Aegyptiorum non debere contemni negligique, haud paucis enim aenigmatibus ſoluendis poteſt adhiberi vtiliſſime. Ex his vero iudicari quoque poſſunt, quae de literatura Aegyptiaca ſibi ſtatuendum eſſe cenſuit eruditiſſimus IO. GEORGIVS WACHTERVS [ſſ], eius autem annotationes heic adducere, et quam certam ſcientiam veteris Aegypti gignant, inquirere, a ſcopo noſtro alienum et illis qui hiſtoriam literaturae Aegyptiacae ſcribere in animo habent, relinquendum eſt: quamuis haud pauca ad ea loca, quae illuſtrationem, nonnulla confirmationem et emendationem deſiderant, afferre liceat. Haec autem prolixitas a noſtro ſcopo aliena eſt.

pag. 264. lin. 7. *Moerim inueniſſe, effoſſi ſtagni et pyramidum altiſſimarum gloria celebrem.* Pertinent haec quidem ad hiſtoriam naturalem et artificia-

 lem

q) Canon. chronic. p. 34. cuius rationes euertit IABLONSKIVS l. c. P. III. p. 182.

r) l. c. §. 20. p. 189.

ſ) Conferendi HERODOT. L. II. DIOD. L. I. p. 72. CLEM. ALEX. l. c. PORPHYR. vit. Pyth. alii. Ceterum hanc literarum ſacrarum a vulgaribus differentiam Aethiopes quoque atque Babylonii obſeruarunt, et hodie adhuc inter Perſarum reliquias, qui Zoroaſtream theologiam ſequuntur, duplex, vel triplex potius lingua occurrit: Zend vetuſtiſſima, Pehlui vetuſta, vtraque ſacra et a communi diuerſa. Tacemus Braminarum linguam ſacram apud Indos. Omnis enim antiquitas hanc arcani diſciplinam coluit.

ſſ) In concordia naturae et ſcripturae.

lem Aegypti, non vero philoſophiae, ſed omnino tamen probe ponderanda ſunt, vt intelligatur, quam ingentia ſaepe opera vni humanae induſtriae debeantur, et quam mira ſint, quae Moeris rex ſuſcepit digna quae in hiſtoria veteris Aegypti cum attentione expendantur, cum hodie adhuc peregrinantium admirationem meruerint. Ex veteribus conſulendus HERODOTVS et DIODORVS [t], ex recentioribus, qui hunc lacum haecque opera praeſens intuitus eſt POCOCKIVS [u], vt alios taceamus.

pag. 265. lin. 19. *In vnoquoque eundem eſſe.* Comparanda cum his ſunt, quae ſupra ad p. 161. annotauimus. Ipſum dogma de Vulcano ſiue Phtha, rerum omnium parente atque anima mundi, rerum omnium principio actiuo ſeque omnibus, maxime vero ſapientibus inſinuante, quodque ſacerdotum et philoſophorum praeſes atque tutelare numen fuit, a quo inſpirari ſe ſapientes Aegypti credebant, ea quae hic dicta ſunt, pluribus confirmat. Id vnum hic annotamus, dum ab hoc numine omnes inſpirari afflarique ſtatuebant Aegyptii, hoc ita intelligendum eſſe, vt certiſſima et ſapientiſſima ratione id fieri dicerent, non bruto impulſu; inde nomen Phthas huic rerum omnium genitori inditum eſt, quod ordinantem et decernentem ſignificat [x], IAMBLICHVS [y] autem id rationibus Pythagoricis corrupit [z].

pag. 267. lin. 28. *Quae pompa et apparatus luculenter deſignat.* Poterant haec omnia prolixius explicari veraeque rationes huius miniſterii ſacerdotalis inter Aegyptios explorari, ſi in his acceſſionibus locus eſſet. Verum non magnopere deſiderabunt diligentiam noſtram, qui in *Pantheon Aegyptiacum* accuratiſſimi IABLONSKII ingreſſi ea loca conſulent, quibus de ſacerdotibus Aegypti multa pulchre obſeruauit. Inuenient enim, ſectas eorum [a], nomina praecipue a Deo, cui erant conſecrati, mutuum ſumta [b], victus rationem [c], methodum ſymbolicam, vt non niſi ab initiatis poſſent intelligi [d], linguam ſacerdotalem [e], initiationes [f] et ſimilia alia, iuſtis veterum teſtimoniis corroborata, et imprimis nomina ἱερογραμματέων [ff], arpedonaptorum [g], aedituorum [h], paſtophorum [i], et quae alia ſunt ad collegiorum ſacrorum notitiam pertinentia [k], cum cura explicata, quae ex hoc fonte, quam ex riuulis noſtris lectorem haurire malumus.

Quo

t) HEROD. L. II. c. 149. DIOD. SIC. L. I. c. 49. PLIN. L. V. c. 9. conf. CELLAR. Geogr. Antiq. L. IV. c. 1. T. II. p. 64. Hiſt. vniu.

u) Tom. I. §. 481 ſeq. p. 469 ſeq. p. 585 ſeqq. Itin. L. V. p. 63.

x) Pantheon. Aegypt. P. I. p. 50.

y) De myſteriis Sect. VIII. c. 2. 3.

z) Noëtarcham, ſecundum a ſummo Deo principium excogitando, vt λόγον Pythagoricum ſiue νοῦν Platonis infarciret. Inde verba eius obſcura viſa WACHTERO l. c. p. 103.

a) Prol. p. 71.

b) P. I. p. 58. 101. Inter haec nomina notum inter Graecos Therapeutarum, qui ſingulare collegium conſtituerunt, etiam inter Iudaeos Aegypti receptum, a peculiari Deorum cultu dictum, de quo ſuo loco T. II.

c) P. III. p. 81. 82.

d) Proleg. p. 135-140.

e) Pr. p. 130.

f) Prol. p. 140 ſeqq. inter haec erat circumciſio ib. p. 12. 14. 15. 141.

ff) Ib. p. 91. 92. 94. 96. hi vero proprie dicti ſapientes.

g) Ib. p. 94. 95.

h) pag. 14. 91.

i) Ib. p. 97. P. I. p. 167. etc.

k) Prol. p. 77. T. II. p. 209.

Quo pacto facile cum aliorum doctorum virorum obſeruationibus [l] de eodem argumento dicta comparari poſſunt, eaque confirmari luculenter, quae in hac paragrapho de ſacerdotibus Aegypti ex veterum teſtimoniis ὡς ἐν συνόψει attulimus. Hoc vnum addimus a nobis praetermiſſum, huius generis hominibus adeo refertam fuiſſe Aegyptum, vt ſcriptor ſacer nobis narret [u], tempore Ioſephi tam ingentem eorum fuiſſe numerum, vt ipſis ad commodam ſuſtentationem certae Aegypti partes, atque poſſeſſiones adſignandae fuerint, perque totum regnum fundi ampliſſimi diſtribuendi, vt ex eorum reditibus cultum diuinum, multiplici rituum cumulo iam tum oneratum, certe per multiplicia ſacerdotum miniſteria amplum et prolixum commode obire, et quod literarum quoque ſtudiis inuigilare iubebantur, iis excolendis et regi et patriae prodeſſe poſſent. Quam ſacerdotum in Aegypto immunitatem atque ab oneribus publicis exemtionem ſuo adhuc aeuo viguiſſe auctor eſt HERODOTVS [m].

pag. 269. lin. 26. *Symbola Aegyptiorum hunc in finem, vt doctrinae obſcurarentur, inuenta fuiſſe.* Aliam rationem cur primi ſapientiae Aegyptiacae conditores ab Hermete primo, id eſt, ipſo ſcientiarum et ſapientiae omnis auctore, ſummo Deo edocti per imagines et ſymbola docere inſtituerint, acutiſſimus IABLONSKIVS [n] deprehendit in primarum mundi linguarum ac ſigillatim Aegyptiacae ſterilitate atque inopia, quae, cum obſtaret, quo minus ſcientiae, maxime, quae pro obiecto habent res ſpirituales aliasque paulo abſtruſiores et a vulgari hominum cognitione magis remotas, aliter quam per varios gradus et non niſi pedetentim excolerentur, neceſſitatem impoſuit eiusmodi ſymbolis et imaginibus vtendi, vt res mente conceptas rite deſignarent, quod in ea mundi adhuc puераſcentis infantia non melius quam per ſimilitudines, locutionesque tropicas, allegoricas et ſymbolicas fieri poterat. Illuſtrat haec vir veterum linguarum peritiſſimus, ex ipſa lingua ſancta, quae apud ipſum legenda ſunt. Non abiicimus hanc coniecturam auctoris ſui ingenio dignam, non putamus tamen in tanta ſeculorum iſtorum ruditate conceptus atque cogitationes ſapientum de rebus diuinis atque humanis adeo abſtruſas fuiſſe, et a cognitione vulgi remotas, vt non niſi imaginibus earum vmbrae quaſi cum populo potuerint communicari. Ita enim aeui iſtius ſimplicitatem conſiderandam eſſe hiſtoria priſci orbis vniuerſi loquitur. Sane ſi haec ipſa paupertas linguae populo ſapientiam ſola inuidiſſet, facilius fuerat, linguae paupertati conditis nouis elementis, quod poſtea factum, ſuccurrere, et nouam linguam extruere; quam imagi-

l) Maxime WACHTERI l. c. paſſim, vid. p. 91. 92. 134.

u) Gen. XLVII, 22.

m) L. II. c. 168. add. DIODOR. p. 21. Tertiam terrae vniuerſae partem Menem regem ſacerdotibus tribuiſſe aſſerit WACHTERVS l. c. p. 198. nullo tamen veterum teſtimonio adducto. Veriſimile, aucta ſuperſtitione, exque ea ſacerdotum multitudine auctos quoque eſſe reditus et poſſeſſiones, quod in gente ſuperſtitioſa et regibus ſacerdotium ad regnandi artes adhibentibus non eſt mirandum.

n) l. c. prol. §. 59. p. 135.

imaginibus incertis res et verba hominibus ſurripere. Quare arcaniores latuiſſe rationes facile credi poteſt, modo dolus et decipiendi ſtudium quod poſtea ſuccreuit, et hieroglyphicam diſciplinam fere omnem perdidit, primis hieroglyphicarum imaginum auctoribus non tribuatur, quos ſeculi ſui integritas atque ſimplicitas ab hac ſcabie facile poteſt abſoluere.

pag. 270. lin. 20. *Venerationi populi commendarentur.* Vt metus, ne ſapientia Aegyptiaca, quae ad conſtituendam regni ſecuritatem regumque auctoritatem et potentiam excogitata erat, vileſceret, hieroglyphicam methodum vehementer commendauit, ita cautum quoque, ne arcana illa principia, theologica pariter atque mythologica, in vulgus exirent, et maieſtas regni ea ratione inter populum ferum et nondum arte et ſapientia expolitum detrimentum caperet. Inde factum, quod ex CLEMENTIS ALEXANDRINI teſtimonio [o] nouimus, vt *Aegyptii non quibuslibet ea, quae erant apud ipſos myſteria committerent, neque rerum diuinarum cognitionem deferrent ad profanos: ſed ad eos ſolos, qui erant ad regnum peruenturi; et ex ſacerdotibus iis, qui iudicati fuerant probatiſſimi, et educatione, et doctrina et genere.* Ex quo memorabili loco conſtat, iſtam arcani diſciplinam non tantum in occultando intimo myſteriorum ſenſu conſtitiſſe, ſed difficilem quoque, et ad quem pauci adſpirare poterant, ſelectum ingeniorum et nobiliſſima tantum capita ex omni regni nobilitate popoſciſſe, omnibus ad regiam maieſtatem religionis et ſapientiae vinculis confirmandam comparatis. Quae egregie confirmantur loco quodam Ezechieli poëtae tragici apud CLEMENTEM [p], vbi de Moſe, in ſpem regni a filia Pharaonis educato, ait:

Τροφαῖσι βασιλικαῖσι καὶ παιδεύμασιν,
Ἅπαντ᾽ ὑπισχνεῖθ᾽, ὡς ἀπόσπλαγχνον ἐὺν.

Victu regio et diſciplina ſcientiarum
Exceptus ſum, quam ſi natus (regis filius) eſſem.

Quam aulicam ſapientiam caue ad populares ſcientias referas, et politicas artes tantum ſignificare putes; per regiae enim diſciplinae myſteria, arcana regni dogmata intelligenda ſunt, de quibus illud vnum in vulgus emanauit, in rege magnam habitare diuinitatis omnia permeantis partem, et quae arcana exhibebat ſymbola methodus hieroglyphica, ea ita eſſe explicanda, vt de diuinitate regis propter inhabitans numen conſtaret, ſacerdotibus in id conſpirantibus, vt interpretationes ſuas aulae accommodarent. Et hanc ex praecipuis cauſſis ſeruatae auctaeque methodi ſymbolicae in Aegypto fuiſſe, qui naſum habet, facile ſubodorabitur. Similia in hiſtoria gentis Sinicae etiam occurrunt, in qua primum quaſi

o) L. V. Strom. p. 242.

p) Ibid. Strom. L. III. p. 345. conf. quae iam ſupra in ipſo opere H. P. p. 82. monuimus. Comparandus cum his et ſeqq. SAM. SHVCKFORD. harm. ſcr. S. et prof. L. VI. Vol. II. p. 73 ſqq.

quaſi omnis ſapientiae fundamentum eſt, imperatorem eſſe coeli filium, et diuina origine coruſcare. Aliarum barbararum gentium conatus et conſilia ſimilia, in argumento ad noſtros limites proprie non pertinente, ne prolixi ſimus, praetermittimus, digna autem res eſt, vt accurate exploretur, fraudesque humani ingenii et aſtutiae pateant. Et hinc genuina atque vera ratio deriuanda eſt, cur libri hieroglyphici in adytis tantum templorum cuſtodirentur neminique paterent, praeter ſacerdotes, quam illis, qui ex regum voluntate ad hanc ſapientiae familiaritatem admittebantur, id quod Pythagorae exemplum, de quo ſuo loco, pulchre confirmat, qui non niſi aulae mandato ad iſtam diciplinam admiſſus eſt. Cauſſa quoque eadem videtur eſſe, cur vnus tantum in quouis ſacerdotum collegio fuerit ἱερογραμματεὺς, cuius ex nobili genere nati erat, ſacras explicationes hieroglyphicorum myſteriorum aulae potiſſimum tradere, quod exemplo Bitys prophetae in ſacrariis Sain in Aegypto nos docet Iamblichvs [q], qui haec myſteria regi Ammoni expoſuit.

pag. 271. lin. 5. a fin. *Lux clariſſima affundi poteſt.* Egregie in rimanda hac veteris Aegypti et mythologiae ſacrae ſignificatione cum verſatus ſit, quem toties laudauimus Iablonskius, lectori eius *Pantheon Aegyptiacum* [r] adeundum eſt, in quo non de myſteriorum tantum mythologicorum ſenſu ex veterum relationibus magno vſus ingenii acumine fuit ſollicitus, ſed et diuerſas horum interpretamentorum atque ſyſtematum aetates, mutationes et variationes pulchre detexit: ipſe vnus mille Kircheris, Cauſſinis, et ſimilibus praeferendus.

Ibid. not. a. lin. 2. *Vnde pro ſole ponitur.* Horus, ſiue Or Aegyptiorum Deus celebre in mythologia et theologia Aegyptiaca nomen eſt. Dicitur fuiſſe Oſiridis et Iſidis filius, multis fabulis ſacris celebratus. Et Graeci quidem Apollinem ſignificari volunt apud Diodorvm [s], Plvtarchvm [ſſ], Aelianvm [t] aliosque; aſt hos homines audiendos non eſſe, qui comparatione numinum peregrinorum cum domeſticis ſuis infeliciter ſuſcepta omnem fere veteris theologiae hiſtoriam corruperunt, nemo in his ſacris verſatus facile negauerit. Et Plvtarcho quidem [u] tempeſtas eſt, ac aëris temperies omnia ambientis, ſeruans alensque: ea vero interpretatio cum mythologia Aegyptiaca non conuenit, licet probabilem explicationem admittat, maxime vbi Hori, i. e. aëris certamen cum Syphone, i. e. mari in conſiderationem veniet [v].

Si

q) De myſter. ſ. 8. c. 5. p. 161. ex quo loco ſuſpicari licet, ſacerdotes, vaferrimum hominum genus, ita interpretationes ſuas inſtituiſſe, vt regis perſonae tanquam numini poſſent adplicari. Ait enim Iamblichus Dei nomen illud per omnia penetrans prophetam regi expoſuiſſe, quod ille de poteſtatibus ſupramundanis explicat, quales regibus tribuere non erubeſcebant.

r) Peculiari capite de hoc numine more ſuo differit Iablonskivs P. I. L. II. c. 4. p. 201 ſeqq.

s) L. I. p. 22. Herodot. L. II. c. 144.

ſſ) De Iſid. et Oſiride p. 375.

t) De animal. L. XI. c. 14.

u) pag. 366.

v) Conf. Maillet deſcript. d'Egypte P. I. p. 18.

Si philoſophorum Niloticorum explicationes ſequimur, Horus ad ipſam ſolis ſubſtantiam referendus eſt, eſtque emblema ſolis, quo indicatur, quam ſolis virtutem, quae beneficia, quam ad terram noſtram relationem Aegyptii ſoli, maxime circa et poſt ſolſtitium aeſtiuum tribuerint. Huic cum in terrae Aegyptiacae fertilitate ex ſitu naturali profluente pleraque beneficia ſe debere faterentur, eum iuxta diuerſum in coeli haemiſphaerio ſitum diuerſis numinum imaginibus deſignabant, et Harpocratem dicebant, ac repraeſentabant ſymbolice ſolis infantiam et pueritiam, quando inferius haemiſphaerium relinquit, Herculem vero ſolem in iuuenili robore conſtitutum dicebant, vbi haemiſphaerium ſuperius iam contigit, lucemque et calorem ampliorem cum terra communicat, Horum denique vbi circa ſolſtitium aeſtiuum ad ſummum haemiſphaerii ſuperioris cacumen euaſit, vigoremque virilem et plane maturum vbique transfundit. Quam explicationem Macrobii [w] auctoritate roborat Iablonskivs [x], qui erudite in hoc argumento more ſuo eſt verſatus. Horus itaque Aegyptiis ſol aeſtiuus eſt, non in coelo tantum conſpicuus, ſed in terra quoque ſentiendus. Quamuis autem Horus dicatur filius Oſiridis, qui ſolem repraeſentat, nihil tamen, iuxta methodum Aegyptiacam, impedit vt non Horus quoque ſolem ſignificare poſſit, cum in iſta configuratione aſtrorum theologi Aegypti non ad ſolem ipſum, [illegible] ad diuerſas ſideris eius relationes ad ſyſtema mundi maximeque regionis ſuae reſpexerint. Horum autem caue Graecum nomen putes, quem errorem Horapollo [y] errauit; Aegyptium enim eſt, quo Or lucem ſignificat.

pag. 273. lin. 6. *Fraudulenter egiſſe ſacerdotes Aegyptios.* Poſſet id per omnem fere Aegyptiorum theologiam demonſtrari, ſi eius hoc loco hiſtoriam ſcriberemus: ex dictis autem res ſua, niſi egregie fallimur, luce radiat. Ex Iablonskianis explicationibus multa ſibi notabit exempla lector eruditus et attentus, et quam fraudulenter egerit Ordo ſacerdotalis, quomodo naſo popellum duxerit, ad omnem fraudem paratus, iucundis ſpeciminibus diſcet. Ex quibus hoc loco vnum Apidis exemplum examinandum commendamus, in quo neſcias vtrum vel ſacerdotum impudentiam, mendacia, fraudes, an Aegyptiorum etiam in ſummis dignitatibus conſtitutorum imbecillitatem, credulitatem et ſimplicitatem mirari magis debeas. Memorabilia quaedam de his plebis credulitati illudendi auſis ſacerdotum Aegyptiorum peculiaribus obſeruationibus exhibuit Iablonskivs, cuius loca in fine paginae [z] indicamus.

Ibid. lin. vlt. *Et hactenus concedi quoque poteſt.* Solent adduci teſtimonia Diodori Sicvli, Herodoti, aliorumque, quorum loca indicauit Menagii [a] induſtria, cui addendus I. Fr. Reimmannvs [b], qui tamen

w) Saturn. L. I. c. 21.

x) l. c. p. 221.

y) L. I. c. 17.

z) l. c. Tom. II. pag. 183. 185. 199. 205. 206. 252. 253.

a) Ad Laert. L. I. ſ. 11.

b) Antiqq. liter. Aegypt. §. 16. p. 27. add. quos ex veteribus adducit Thom. Bvrnet. Archaeol. phil. c. 8. p. 378.

men, dum concedit, antiquitatis nebulis oppreſſos, exacte dicere non poſſe, quos et quantos Aegyptii in Arithmetica et Geometria fecerint progreſſus, ex arithmetica Pythagorae et Euclidis geometria, quas ab Aegyptiis ille nullo teſte deriuat, haud proletarios fuiſſe concludit, cuius concluſionis conſequentiam lectori examinandam relinquimus: id tantum monentes, veriſimile eſſe, quicquid harum ſcientiarum neceſſitas et vtilitas Aegyptiis commendauit, inter prima elementa conſtitiſſe, nec potuiſſe Aegyptios ſacerdotes Graecos, Pythagoram atque Thaletem ea docere, quae alias pueri norunt, et qui prima geometriae elementa didicerunt. Nam et ille, diu inter ſacerdotes Aegyptios verſatus, domi demum inuenerat virtutem lateris oblongi in triangulo rectangulo ad caetera comparati et hic trianguli in circulo deſcripti inuentione hecatomben diis immolaſſe dicitur. Recte itaque BVRNETIVS, caſte et ſobrie de hac literatura diſſerens [c] inter geometriam et gaeodeſiam, inter γεωμέτρας et γεωμετρῆντας diſtinxit. Non tacendum tamen eſt, Geometriam tribuere HERODOTVM [d] Aegyptiis, Nili inundatione ad eam colendam compulſis, quae facile concedi poſſunt, aſt, elementa iuuenilia fuiſſe ſimul probant. Certe nihil analyticum, qualia viderunt et comprehenderunt Graeci, Aegyptiis videtur innotuiſſe, niſi quod ſerius a Graecis ſub Ptolemaeorum regno et poſtea a Graecis didicerunt, qualia fuere, quae DIOPHANTVS, ſimileſque reliquerunt, qui mathematicus Alexandrinus arithmeticam ſublimiorem, quam algebram dicere moris eſt, ad geometriam tranſtulit, nihil ea in re a popularibus adiutus, quique in recentiorem, quam illa eſt, aetatem reiiciendus eſt [e].

pag. 275. lin. 7. *Non falſo Aegyptiis tribuatur.* Aſtronomiam Aegyptiis tanquam domeſticum inuentum veteres iam PLATO [f], ARISTOTELES [ff], DIOGENES LAERTIVS [g], ACHILLES TATIVS [h] aliique tribuerunt, DIODORVS autem longius progreſſus, Babylonios, ait, ſiderali ſcientia celeberrimos ſua ab Aegyptiis accepiſſe. Non inuidebimus Aegyptiis hanc gloriam, quam imprimis Thebarum ciuibus vindicat Diodorus, quem tamen iactantius multa eis tribuiſſe facile palpari poteſt: nec negabimus, pyramidum ante tria annorum millia conſtructarum poſitionem, lineam meridionalem luculenter determinantem, quamuis acus magneticae vſus eo tempore nondum fuiſſet, exercitationem gentis in ſiderum contemplatione haud ſuperficiariam prodere, dabimus etiam id τῷ πάνυ VIGNOLIO [i], obſeruanti, pyramides vſum hunc etiam ſacerdotibus praeſtitiſſe, vt dies aequinoctiales calendariis ſuis poſſent aſſignari: quin

 nec

c) loc. cit. d) L. II. DIODOR. L. I. p. 73.

e) Conf. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. IV. pag. 13 ſeqq. Ceterum quae neceſſitas coëgerit Aegyptios γεωμετρεῖν ex TATIANO Orat. ad Graec. p. 141. CLEM. ALEX. Stromat. Lib. I. p. 306. PORPHYR. vit. Pyth. n. 8. p. 8. IAMBLICHO vit. Pythag. c. 29. p. 134. diſcendum et iudicandum eſt.

f) In Epinomide.

ff) Metaphyſ. L. I.

g) Lib. I.

h) Ad Arat. phaenomena.

i) Diſſ. de annis Aegyptiacis, Miſcell. Berol. T. IV. p. 10. cum quo conf. DVHAMEL hiſt. Acad. Scient. p. 420.

nec laude inuenti anni caniculo-ſolaris circa annum Per. Iul. 3389. eos priuabimus [k], haec enim theoremata iuge, quod Aegyptii obſeruabant, aſtronomiae ſtudium, otio ſacerdotibus ad talia abunde ſuppetente, coeloque et climate fauente, haud difficili labore eos docere poterant: aſt ad ſublimiora aſtronomiae εὑρήματα ea transferre, fundamento caret atque demonſtratione. Quanquam enim aſtronomia ad theologiam Aegypti conſtituendam maxime fuit neceſſaria, manifeſtum tamen ex doctiſſimis obſeruationibus et explicationibus Iablonskianis, quibus ſiderum cultum ex mythologia Aegyptiaca expoſuit, vulgaria fere omnia fuiſſe, quae magnis laboribus et immenſo mythologiae hieroglyphicae labore delineauerunt. Vnde fatemur, non arridere nobis doctiſſimi viri coniecturam, ſuſpicantis [l], Copernici hypotheſin, terram circa ſolem moueri, ſacerdotibus Aegypti olim non ignotam fuiſſe, Philolaum enim eius ſententiae ſequacem hoc a Pythagora, Pythagoram ab Aegyptiis accepiſſe, et in ſchola ſua inter dogmata eſoterica et arcana tradidiſſe, Indorumque Brachmanas, Aegyptiorum priſcorum diſcipulos eandem opinionem ab iis habuiſſe. In his enim incerta ex incertioribus probari, quaeque vna negatione difflari poſſunt, pro veriſimilibus afferri quis non videt? Nobis, ſi ſententia noſtra dicenda eſt, ea quae de motu ſolis diſſeruerunt Aegyptii, et nos paulo ante, vbi Hori explicationem dedimus, annotauimus, ſatis euincere videntur, nihil de terrae motu circa ſolem Aegyptiis innotuiſſe, quemadmodum Indicae traditiones de hoc problemate longe alium ſenſum habent, quam aſtronomia noſtra iſtis tribuit. Ipſam quoque ſeculi ruditatem, (antiquiſſimum enim et fere primum ſtudium Aegyptiorum aſtronomiam fuiſſe, veteres fere omnes conſentiunt,) ab hac hypotheſi, ingenium et meditationem obſeruationum fidei inaedificatam poſcente abhorruiſſe, nobis eſt veriſimillimum [ll]. Ex his vero intelligi quoque poteſt, valde improprie loqui STRABONEM [m] ſcribentem, *οἱ ἱερεῖς καὶ φιλοσοφίαν ἤσκεν καὶ ἀστρονομίαν, ſacerdotes in philoſophia et aſtronomia ſe diligenter exercebant.* Hoc enim, ſi admittendum pro vero, non ſenſu Graecanico intelligendum eſt, ſed Aegyptiaco, quo, quicquid vulgo inuidebant ſacerdotes, philoſophia vocabatur. Veriſimile tamen, ſub Graecorum imperio Aegyptios etiam aſtronomiam philoſophicam diſcere coepiſſe, ſecus ac vult Strabo, qui Graecos aſtronomiam ab Aegyptiis accepiſſe, eorum iactantia deceptus contendit. Plato enim et Eudoxus aſtronomicam eruditionem non tam Aegyptiis quam Pythagoreis, hique ſuo magis ingenio quam illis debuerunt, quamuis contrarium viſum ſit Iamblicho et Alexandrinae ſectae philoſophis aliis, ex antiquitate Aegypti ſuo conditori gloriam quaerentibus. Siderum tamen motus

quos-

k) Ab Aegyptiis hanc anni emendationem accepit Iulius Caeſar, conf. VIGNOL. l. c.

l) l. c. prol. §. 42. p. 99 ſeq.

ll) Conf. Hiſt. orb. vniu. T. I. §. 558. p. 459 ſeqq. legendus autem h. l. prae ceteris, ad exuendum antiquitatis praeiudicium BVRNETIVS l. c. in quod heic incidiſſe eruditiſſimum Iablonskium dolemus.

m) L. XVII. p. 1135.

quosdam obſeruauiſſe Aegyptios non negamus; vel ſolus enim Oſiridis atque Iſidis, id eſt, ſolis atque lunae cultus ad res naturales relatus id nobis perſuadet, prouocatque ad eiusmodi obſeruationes ARISTOTELES [n]: ſed cuius eae generis fuerint, ex dictis iudicandum eſt. Certe cum tam ſero cognouerint, anni diebus CCCLX. quinque eſſe addendos, qui inde ἐπαγόμενοι dicti ſunt, recte inde infertur lento gradu eorum aſtronomiam profeciſſe, magisque fuiſſe ἀστρονομοῦντας quam ἀστρονόμους. Plura dabit hiſtoria aſtronomiae WEIDLERIANA [o].

Ibid. lin. 20. 21. *Ab exercenda muſica arcuiſſe, quod animos emolliat.* Multis probari poſſet, muſicam Aegyptiorum fuiſſe popularem, non vero philoſophicam, ſi id ageremus. Quaecunque enim apud veteres de ea re occurrunt, id modo euincunt, ad laetitiae publicae vſum Aegyptios muſicam adhibuiſſe. Id de ſacris publici gaudii cauſſa inſtitutis tradit IVLIVS POLLVX [p], et de viris atque foeminis in Aegypto nauigantibus ad ſacra Dianae in vrbe Bubaſti celebranda HERODOTVS [q]. Siſtrorum quoque ſiue crepitaculorum aeneorum vſus, quem ab Aegyptiis ad Abyſſinios tranſiiſſe notat IOBVS LVDOLFVS [r], teſtis eſt, non tam ad harmoniae rationes, quam ad ſonum et concentum eos reſpexiſſe. Scilicet Oſiris, ſi verum eſt, quod DIODORVS habet, muſicorum agmen circumduxit, ad cicurandos feros vulgi Aegyptiaci animos. Haec ad philoſophiam inter Aegyptios faciunt plane nihil. Ex his locus *auctoris* Ἑρμαϊκῶν apud CYRILLVM [s] explicari poteſt, vbi inter inuentiones Hermeticas, etiam muſica nominatur. Qua intelligi non inſtrumentorum muſicorum vſum, ſed canendi artem, ſiue vocalem, acute vidit WACHTERVS [ſſ]. Vnde nugatus eſt DIODORVS more ſuo, ſcribens, *Mercurium lyrae a ſe inuentae tres chordas induxiſſe, anni tempora imitatum: tres enim tonos feciſſe acutum, grauem et medium: acutum ab hieme, medium a vere deſumſiſſe.* Quod falſum eſſe recte affirmat MARSHAMVS [t], obſeruans, Diodorum, Mercurium Aegyptium cum Graeco confundere, qui lyrae inuentor dicitur. Opponi poteſt Diodoro DIODORVS, paulo poſt [u] ſcribens, *moribus Aegyptiorum palaeſtram et muſicam diſcere non licet: nam palaeſtrae exercitiis robur virorum debilitatur, muſica vero animi hominum effeminantur.*

Ibid. lin. 33. *Aeſculapium nomen apud Aegyptios celeberrimum.* Solebant Aegyptii Mercurio vel Thoth Aeſculapium Memphitem iungere, quod vterque, cum homines eſſent, poſt mortem cultu religioſo decoratus fuerat. Quis tamen ille Aeſculapius Aegyptiorum, cum Graeco non confundendus, fuerit, obſcurum eſt, et coniecturis tantum definiendum. In MANETHONIS dynaſtiis ab Africano et Euſebio ſeruatis [x] occurrit rex

 Toſor-

n) De coelo. L. II. c. 12.
o) cap. 4. p) L. IV. c. 2. p. 193.
q) Lib. II.
r) Hiſt. Aethiop. Lib. II. p. 380. Iſidi Siſtrum appingebant Aegyptii.
s) Contra Iulian. L. I. p. 30.
ſſ) Harm. naturae et ſcript. c. 7. §. 4. p. 142.
t) Can. chron. p. 37.
u) pag. 51.
x) Apud SYNCELLVM chor. p. 56.

Toſorthrus, quem, ait, Aeſculapium Aegyptiis haberi ob medicandi peritiam. Quam quidem illi ad ipſum Mercurium primum ſolebant referre, qui floruit regnante Athothe, de quo Manetho: *huius feruntur libri anatomici; nam medicinam profitebatur.* Quod nihil aliud dicere velle, recte conicit IABLONSKIVS [y], quam tempore Athothae, ſcientiam medicam in Aegypto inueniri et excoli coepiſſe, illiusque principia et inuenta columnis in templorum adytis aut in ſpecubus ſacris, inſcripta fuiſſe. Quod autem ſimilia de Toſorthro referuntur, id innuere videtur, ſub illius regno ſtudium ſcientiae medicae inſignia expertum eſſe incrementa, et obſeruationes medicas in templorum adytis valde fuiſſe auctas. Quae veriſimili porro coniectura vir doctus roborat, ipſe conſulendus. Quanquam autem ſe illa ita habere, veriſimile ſit, ipſumque Aeſculapii axioma ad primos terrarum Aegyptiacarum moderatores atque principes referri poſſe videtur, attamen, ſi Aegyptiorum traditionibus ſtandum eſt, medicinae auctor et inuentor, ſiue Aeſculapius ille, numen illud eſt, quod Serapin famoſiſſimo nomine vocarunt. Plena ſunt omnia apud veteres de Serapide, quem pro Aeſculapio habitum eſſe, TACITVS [z] probe monuit. Non exſcribemus loca, quibus conſtat, Graecos Aeſculapium ſuum cum Serapide vnum eundemque ſtatuiſſe, legant ea, qui cupiunt, apud Panthei interpretem [a]. Illud certum, omnem ſalutaris artis cognitionem ad Serapidem ab Aegyptiis fuiſſe relatam, vnde auctoritas illa Numinis tantopere depraedicata, vt, queis in eius templo dormitare noctemque tranſigere permiſſum fuit, ſpe fruerentur, fore, vt ſibi dormientibus, per quietem ſalutis remedium oſtenderetur. Et huc omnia pertinent, quae de Serapidis cultu apud Aegyptios, paſſim traduntur, quem quidem peregrinum fuiſſe et demum ſub Ptolemaeorum regno in Aegyptum veniſſe, nonnulli ex locis Taciti et Clementis Alexandrini atque Macrobii colligunt, veterem autem Serapidis religionem cum renouato eius cultu ad Graecorum habitum confundunt [b]. Quae, ſi quis attentius conſiderauerit, deprehendet, inanem ſacerdotum loquacitatem, imaginationis vim, cauſſasque naturales alias interdum in locum numinis ſucceſſiſſe. Ex quo de re medica veterum Aegyptiorum ſobrium fieri poteſt iudicium, clareque perſpici, quam pulchre naſo populum ſacerdotes Aegyptii duxerint. Aliter autem, ne hocquidem taceamus, viſum SAM. SCHVCKFORDO [c], qui putat, morbos in tam temperato coeli climate et regione, qualis erat Aegyptus, fuiſſe rariſſimos, adeoque medicinam practicam non magnopere locum apud eos habuiſſe: quae vero Diodorus et Herodotus ea de re habent, de ſpirituali medicina, id eſt, de purgatione diaetaque theologica intelligenda eſſe, ideoque medicinam cum theologia inter ſacer-

y) P. III. c. 6. p. 19. vbi ſingulari capite de Aeſculapio Aegyptiaco agit.

z) *Hiſtor.* l. 4. c. 84. conf. APVLEIVS L. X. metam. circa fin. et L. XI.

a) P. III. L. V. c. 6. p. 191 ſeqq.

b) Conf. BAVMGARTEN. ad hiſt. vniu. T. I. n. 304. p. 429.

c) Harm. Script. S. et profan. L. IX. p. 526.

ſacerdotes coaluiſſe [d]. Aſt manifeſtam vim inferre haec veterum dictis, quilibet videt, qui in pharmaceutica medicina ſedulos fuiſſe ſacerdotes non negant. Nec magnopere, quae in contrarium afferuntur, rem probant, colligi enim ex morbis Iſraëlitarum, quibus remedia praeſcripſit Moſes, non poteſt, adeo liberos a morbis Aegyptios fuiſſe, cum illi ſcabiem iſtam regionis ex priſtina ſede attulerint, dum adhuc eſſent Aegyptiorum colonia. Quamuis autem veriſimile ſit, magicam quandam medicinam, maxime diaeteticam inter ſacerdotes Aegyptios in vſu fuiſſe, et adhibitas in vſum ſacras purgationes, abſtinentiam a quibusdam cibis atque herbis, indeque therapiam quandam miraculoſam ipſos fuiſſe commentos, huicque Serapidis cultum, per omnes fere gentes celeberrimum, eos ſuperſtruxiſſe, nihil tamen aliud inde euincitur, quam empiricam medendi rationem callidiſſimos homines religionis ſpecie commendauiſſe, ſicque honori ſuo, atque commodis inſeruiuiſſe [e]. Quae vero vir ille doctus pro confirmanda ſententia ſua affert, Pythagoram diaeteticam primum introduxiſſe, Hippocratem primum medicinae rationalis fundamenta poſuiſſe, ad Graecos tantum pertinent, nec Aegyptiorum medicinae poſſunt obiici, imo Pythagoram ſuae diaeteticae rationes inter Aegyptios ſacerdotes, inter quos diu commoratus eſt, didiciſſe eſt veriſimillimum. Itaque hanc leuem medicinae gloriam Aegyptiis non inuidebimus, ipſam vero medicinam vulgarem fuiſſe ex adductis rationibus recte tuemur: quae quam tenuis et miſera fuerit, et certis tantum remediorum formulis adſtricta, immo ad certa tantum morborum ſingularium genera relata, ſolique incertae et ineptae experientiae alligata, ab illis diſcendum eſt, qui artis ſalutaris hiſtoriam ſcripſerunt [f], hic non exſcribendis. Alias non in vulgus exiiſſet ars illa iatrica, et plebeiam diligentiam occupauiſſet, vnde ſcripſit HOMERVS [ff]:

> Ἰητρὸς δὲ ἕκαστος ἐπιστάμενος περὶ πάντων
> Ἀνθρώπων, ἦ γὰρ Παιηόνιός εἰσι γενέθλης
>
> *Quiuis mortalium ibi eſt medicus omnium*
> *Hominum probe gnarus, ſunt enim Paeonia generatio.*

pag. 278. lin. 23. *In hoc ſtudium incubuiſſe.* Nemo id facile negabit, qui priſcorum ſeculorum indolem hominumque curioſitatem et veſaniam ponderauerit. Viguiſſe autem aſtrologiam apoteleſmaticam mature in Aegypto, ex eo diſci poteſt, quod ab Aegyptiis eam didiciſſe Chaldaeos, huius artis longe peritiſſimos, tanquam certum perhibet DIODORVS [g].

Quan-

d) Potuiſſet Shuckfordus ad ſcholam Pythagoricam prouocare, quae medicinam theologicam magicamque cum phyſiologica copulauit, quod Pythagoram didiciſſe volunt apud Aegyptios. Vide quae T. I. p. 1097. allata ſunt.

e) Conf. CONRING. l. c. WHARBVRTON. diu. leg. Moſ. L. IV. ſ. 2 ſeq. Hiſt. vniuerſ. T. I. §. 561. p. 460 ſeq.

f) CLERIC. hiſt. med. L. I. c. 5. SCHVLZIVS hiſt. medic. Per. I. c. 4. p. 48 ſeq. GOELICKE hiſt. med. Per. II. BAKCHVSEN de medicinae origine et progreſſu. Diſſ. I. 2. REIMMANN. l. c. p. 77. aliique.

ff) Odyſſ. IV. conf. HEROD. L. II. c. 74.

g) Lib. I. p. 51.

Quanquam enim in eo falli, ſupra demonſtrauimus, quod putat, Chaldaeos coloniam Aegypti fuiſſe et doctrinam ſuam ex hac prima ſede in Orientem transtuliſſe, non potuit tamen hanc traditionem hiſtoricus tanquam veram in annales ſuos transſcribere, niſi potuiſſet ad antiquiſſima tempora prouocare, quibus aſtrologia iudiciaria in Aegypto culta eſt. Idque probant quoque adſcripti Mercurio libri aſtrologici, qui, quamuis hunc auctorem mentiantur, et ab eo profecti non ſint, id tamen inde rite concluditur, crediſſe Aegyptios, hanc artem ſimiliter vt ceteras ex communi hoc ſapientiae fonte antiquiſſimo profluxiſſe. Vnde ſententiae Cl. WACHTERI [h] ſubſcribere non poſſumus, aſtrologiam iudiciariam, non eſſe doctrinam a Tauto profectam, ſed a recentioribus Aegyptiorum aſtrologis Petoſiri et Necepſo inuentam et ſcriptis propagatam. Et teſtem quidem, quod putat omni exceptione maiorem MANETHONEM aduocat, qui ab initio *apoteleſmaticorum*, ſeu praedictionum aſtrologicarum ita Ptolemaeum regem alloquitur:

Digna tibi haec dona fero regali imperio,
Nocte inſomnis agens et interdiu multum laborans
Vt tibi libros, quos elaboraui, quos paraui
Hos tibi mitterem, laborem noſtrorum magnum emolumentum,
Vt quae ipſe obiter et curſim Petoſiris
Dixit, ea omnia certa claraque memorarem
Rythmis heroicis, et hexametris verſibus.

Addit verſiculum *Auſonii* canentis:

Quique magos docuit myſteria vana Necepſus.

Aſt nihil aliud inde ſequitur, quam hos duos reges artem iſtam, forte non tam ſtrenue antea cultam, quam ceteras, promouiſſe, et ſub eorum regno et fauore, inter ſcientias philoſophicas fuiſſe receptam, cum prius priuata tantum curioſitate excoleretur. Vixit autem vterque, ſi MARSHAMVM [i] ſequimur ſeculo XVI. poſt diluuium. Addit aliam rationem vir doctus, quae etiam audienda. Putat rem ipſam nouitatem huius diſciplinae demonſtrare. Nam quo tempore Tautus vitam inter mortales egit, coelum nondum nominibus hominum, Saturni, Iouis, Mercurii, Veneris, Martis, quibus ars genethliaca vtitur, fuiſſe contaminatum, nec nomina ſtellis a meritis hominum impoſita. Infra Tautum eſſe haec figmenta, nec niſi poſt obitum et apotheoſin eius in ſphaeram coeleſtem allata. Poſſumus hoc totum viro erudito concedere, nihil enim aliud inde ſequitur, quam aſtrologiam iudicariam ad Hermetis primi aetatem non aſſurgere, quod nobis quoque videtur certiſſimum. Inde autem nondum ſequitur, tempore naſcentis vel adoleſcentis monarchiae

h) Harm. nat. et ſcript. p. 141.

i) Can. chron. p. 474.

chiae Aegyptiacae, quod ſerius incidit, coeleſtia ſigna nomina ab hominibus nondum accepiſſe, quanquam illa non fuerint, quae Graeci ſideribus tribuerunt, quaeque eo tempore cum Graecanica eruditio in Aegypto inualeſceret, veteribus Aegyptiacis ſurrogata ſunt. Antiquiſſima enim nomina prima regni Aegyptiaci aetate hodie apud veteres occurrentia, quae magno labore conquiſiuit Iablonſkiana diligentia aliud nos docent, vnde rationis a Wachtero adductae neruus concidit. Quod ſi eam vero aſtrologiam apoteleſmaticam intelligit, quam Ptolemaeo tradidit Manetho, concedimus quidem argumentum, ſed id ſtatum quaeſtionis nec tangit, nec hanc ſoluit [k].

pag. 279. not. n. col. 2. *Ratio Aegyptiacae religionis dubitare non patitur.* Harpocratis nomen et numen quemadmodum Serapidis quoque diu latuit, nec ante Alexandri M. tempora eius apud vllum ſcriptorem Graecum ſit mentio, vnde iuſta ſuſpicio eſt, ſub Ptolemaeorum regno hoc demum numen increbuiſſe, et quidem in inferiori Aegypto, vbi Buti, ſacra ſolennia quouis anno ſtato tempore celebrabantur, et quidem cum Horo, qui Harpocrati cultu et religione pari in vno eodemque templo iunctus eſt, niſi cum Cvpero [l] eundem eſſe vtrumque magis videatur veriſimile. Eius hiſtoriam diligenter poſt laudatum virum doctum explicauit Iablonskii diligentia [ll], qui multis argumentis euicit, in theologia Aegypti aſtronomica Harpocratem ad ſolem relatum eſſe; vnde nonnullis ipſe Oſiris, aliis filius eius fuiſſe dicitur: nempe quemadmodum de Horo quoque obſeruauimus, certus ſolis ſitus in Zodiaco per eum ſignificatus eſſe videtur, ſymbolumque fuiſſe ſolis renouati, vel de nouo exorti, non quotidiano ortu, ſed ſolſtitiali hyberno, vnde tenelli quoque infantis figura eum ſolebant repraeſentare: quae quoque cauſſa fuit, cur digito ori impreſſo notabilis effingeretur, quod poſtea Graecanica ingenia ad ſilentium de rebus ſacris obſeruandum traxerunt, rectius autem ſtatum infantilem ſolis ad orbem terrarum relati in mythologia [m] Aegyptiaca ſignificauiſſe, eſt veriſimile. Nobis hoc loco ideo imago Harpocratis, apud Graecos quoque et Romanos valde ſacra habita memoranda eſt, quod dubium non ſit, locum illi inter amuleta magica fuiſſe, ideoque eam a multis a collo appenſam et in annulis comprehenſam in digitis geſtatam eſſe, quod veteres memorant. Certe Plinii [n] aetate *Harpocratem, ſtatuasque Aegyptiorum numinum in digitis viros quoque portare coepiſſe*, ex eius teſtimonio conſtat: vnde tot Harpocratis imagunculae et ſigilla paſſim in muſeis principiumque pinacothecis

k) Nimium probat argumentum Wachterianum, nam ex eo ſequitur, non Aegyptiacae tantum, ſed Chaldaicae quoque, omnisque aſtrologiae apoteleſmaticae aetatem multo eſſe inferiorem iſta mundi renaſcentis infantia, quod tamen de Chaldaeis nemo contendit, contrarium omnes aſſerunt.

l) Diſſ. de Harpocrate, conf. Iabl. l. c. P. I. p. 213 ſeq.

ll) l. c. P. I. c. 6. p. 241 ſeqq.

m) Ibid. §. 7. p. 254.

n) L. XXXIII. c. 2.

thecis ſeruari videmus, quae tamen Graecorum magis, quam Aegyptiorum ſuperſtitioni adſcribenda ſunt, et a Graecis ad Aegyptios delata auideque pro more recepta ſunt.

pag. 280. lin. 12. 13. *Magiae et medicinae natae additas eſſe e religione vires.* Probe hanc Plinii obſeruationem tenendam eſſe putamus, in decernendo magiae vſu medico. Patet enim, ad religionem Aegyptios ſacerdotes, quotquot curae ſanitatis ſe dicauerant, quod certum aliquod eorum genus, certamque familiam fuiſſe, conſtat, ſuum medendi genus retuliſſe, cum e contrario vulgus medicorum ex formulis a maioribus acceptis morborum remedia praeſcriberent. Illud itaque ſacerdotum Aegyptiorum ſtudium medicinae, non phyſicum fuit, ſed magicum, et numinum inuocationibus, luſtrationibus, herbis ſacris, et fortaſſe imprecationibus quoque, morborum auerruncandorum, conſtitit. Talia enim de Iſide promiſiſſe Aegyptios luculentus locus Diodori euincit, qui de hac re ita [b]: *Iſin multa ſanitati hominum pharmaca inueniſſe, tradimus, vtpote quae ſcientiae medicae fuerit peritiſſima, adeoque multa ſolerter excogitaſſe. Quam ob cauſſam nunc quoque ad immortalitatem elata, ſanatione hominum maxime gaudeat, et inſomnis, ſi quis opem petierit, manifeſtam numinis praeſentiam promtamque indigentibus bene merendi facultatem exhibeat. Ad demonſtrandum hoc afferre ſe, aiunt, non Graecorum more fabularum vanitatem, ſed factorum euidentiam. Nam totius prope orbis teſtimonio ſe niti, qui effuſis Deam honoribus ob praeſens in medicando numen, remunerentur. In ſomnis enim adſiſtentem aegrotis remedia contra morbos ſubiicere, eique morigerantes nec opinato conualeſcere. Multos etiam a medicis* (vulgares et profanos intelligit) *propter morbi difficultatem deſperatos ab hac auxilium accipere, plurimos oculis prorſus captos, aut alia corporis parte mutilatos, ſi ad Deae huius opem confugerint, in priſtini vigoris integritatem reſtitui. Inuenit illa, inquiunt, pharmacum immortalitatis, quo filium Horum Titanum inſidiis oppreſſum, et mortuum in aquis inuentum, non tantum, reddita anima, in vitam reduxit, ſed etiam immortalitatis participem fecit. Hic vltimus Deorum poſt parentis Oſiridis ab hominibus tranſlationem regnaſſe videtur: Horumque interpretantur Apollinem, qui medendi et vaticinandi artem ab Iſide matre edoctus, oraculis et medicationibus bene de mortalium genere meritus eſt.* Facile ex hoc luculento Diodori loco perſpiciet lector, eum de illis temporibus loqui, quo Graeca medicina ad Apollinem et Aeſculapium relata, in Aegypto obtinuerat: hoc enim tempore demum famam medicinae Aegyptiacae inualuiſſe ſupra ex Hori et Serapidis cultu iatrico demonſtrauimus, adeoque vetuſtiſſimae Aegypto hanc magicam vel religioſam medendi artem tribuere non audemus. Aſt apparet quoque ex hac hiſtorici, Graeca, more ſuo cum Aegyptiis ſaepe miſcentis, narratione, eo tempore, quo Serapidis medicina, quae tota ſacra fuit, viguit, hanc medendi ſpeciem ad Iſidem quoque matrem

b) Bibl. L. I. p. 22.

trem fuiſſe relatam, et in hoc quidem rei articulo Aegyptios ſacerdotes ſuam medicinam tanquam diuinam, diuinisque auxiliis efficacem, artificioſae Graecorum medicinae oppoſuiſſe, vt, quam gloriam feliciter tractatae artis ſalutaris Graecia ipſis eripiebat, magico ſacroque cultu ſuis vindicaret: quod recte dixit Plinius, magiae et medicinae natae additas vires e religione. Quae ideo hic monenda nobis viſa ſunt, ne gloriam medicinae inuentae ad antiquiſſima Hermetis primi tempora trahamus, et ita in ineluctabilem ἀσυςάτων chronologicorum ſyluam implicemur, e qua nemo ſe extricare poteſt, quod accidiſſe eruditiſſimo *hiſtoriae medicinae* ſcriptori Io. Henr. Schvlzio [p] dolemus.

pag. 287. lin. 15. *Deos offendimus, ex hominum genere natos atque mortales.* Communis haec et vulgata plerorumque virorum doctorum, non recentioris tantum aetatis, ſed et vetuſtioris, opinio eſt, Aegypti Deos maiores, Oſirim, Iſidem, Ammonem, Horum, Vulcanum, Herculem, Pana ſimilesque homines fuiſſe primo ex hominibus prognatos, ſed deinde propter inſignia merita, et collata in humanum genus beneficia, in Deorum cenſum relatos eſſe. Quod vt de Graecis facile probari poteſt, ita myſteriorum quoque Aegyptiacorum arcana et interior ratio fuiſſe, plerisque viſa eſt [q]. Non digrediemur ad ea veterum loca, inter quae Euſebii eminet, ad quem ſuo loco cum aliis prouocauimus, qui eandem originem idololatriae Aegyptiacae tribuit. Alii e contrario a Graecis ſeductos eſſe, qui anthropolatriam apud Aegyptios introductam, aſtrolatria antiquiorem faciant, et hanc prima idololatriae fundamenta exhibuiſſe contendunt. Quam imprimis ſententiam poſt Schvckfortvm [r] pulchro eruditionis apparatu defendere ſuſcepit Iablonskivs [s], qui non tantum hominum cultum religioſum multo iuniorem putat, cultu ſiderum apud Aegyptios, ſed apud eos quoque veros natales idololatriae, aſtra pro numinibus habentis quaerendos eſſe longa diſſertatione demonſtrare conniſus eſt. Eandem tibiam inflauit eruditus *concordiae naturae et ſcripturae auctor*, peculiari digreſſione de Diis hominibus, cui veriſimile eſt, poſt euaneſcentem paulatim ſummi numinis cultum, hunc, qui prius cum cultu ſiderum iungebatur, ſerius exortum, vt, qui magnis beneficiis humanum genus affecerant, in Deorum numerum cooptarentur. Non eſt huius arenae, de hac quaeſtione longam diſceptationem inſtituere, et quae pars ſequenda ſit, in hac ſupplementorum ſylloge operoſe oſtendere. Facient id illi, qui theologiae hiſtoriam explicant, ad

 quo-

p) Period. I. Sect. I. c. 2. §. 19. ſeqq. p. 20 ſeqq. Ita vero concordia iniri poteſt, inter eos, qui medicinam Aegyptiorum magicam tantum fuiſſe contendunt, inter quos eſt Schvckford. Conn. V. T. Vol. I. p. 208. cum iis, qui eam medicam et empiricam fuiſſe, affirmant, quod prolixe tuetur Warbvrton. leg. Moſ. Vol. II. p. 39 ſeqq. vtraque enim pars ſuo modo verum ſectatur et cum laruis pugnat.

q) Conf. Byblius apud Evseb. praep. eu. L. I. c. 9. p. 33. Diodor. L. I. c. 8. Mosheim. ad Cvdworth. p. 247. Auct. hiſt. vniu. T. I. §. 510. p. 428. Bavmgarten. ad h. l. n. 303. et plerique alii.

r) loc. cit.

s) l. c. prol. p. 26 ſeqq.

quorum cancellos argumentum proprie pertinet. Non tamen inuidebimus lectori Iablonſkiana argumenta [ſ], quibus communem ſententiam, praecipuum obiectum cultus religioſi Aegyptiorum fuiſſe homines, poſt mortem honoribus diuinis donatos, falſitatis conuincere aggreſſus eſt, vt ea cum illis, quae nos olim, communem ſententiam ſecuti ſcripſimus, poſſint conferri, et imprimis, quomodo in hac controuerſia modus et limitatio ex noſtra opinione poſſit adhiberi, conſtet. Hunc enim virum doctum, ob eruditionem et accurationem, prae reliquis audiendum eſſe, lubenter fatemur [t], aſt examinandum, vt rei probabilis exiſtat ſententia. Maximum atque primum argumentum auctor laudatus in eo ponit, quod omnis illa ἀνθρωπολατρεία Aegyptiis praeter rem affiĉta, Graecis debeatur, qui myſteriorum ſuorum ad defunctos praeclaros homines olim relatorum memores, more ſuo Aegyptiae religionis cultum cum myſteriis ſuis confuderunt, cum tamen longe inter ſe differre, ſit in propatulo: quo pacto narrationem quandam Leonis Sacerdotis Aegyptii, ad Alexandrum M. qui epiſtolam ad matrem perſcripſiſſe dicitur [u], in qua ſatis clare dicitur: maiorum etiam gentium Deos, quos Varro conatur ad mundi partes ſiue elementa transferre, homines fuiſſe, falſitatis arguit. Quam epiſtolam ab homine Chriſtiano quodam pia fraude confictam ex eo potiſſimum caute ſuppoſitionis ſuſpectam reddit, quod ad talia DD. eccleſiae νοθείας valde ſuſpecta ſoleant prouocare, nec de mente Aegyptiorum adeo fuiſſet diſputatum, ſi res ita clare ſe habuiſſet, ad quam tamen nemo veterum prouocauit. Quod ratiocinationis robur, an ſatis validum ſit, ad hunc praeciſe teſtimonii locum elidendum, lectori ratiocinandi regulas edocto diſcernendum relinquimus. Et eandem fere reſponſionem contra Euſebii teſtimonium obiicit, cuius auctoritatem non quidem vilipendet, ſed opinioni praeiudicatae litauiſſe contendit: id quod nobis videtur quaeſtionis principium petere, de qua proprie diſceptatur. Verum ipſos quoque Graecos in conſilium aduocat, ſaltem veteres, et imprimis Herodotum, teſtatos, barbaros non, ſicut Graecos ſentire, Deos ex hominibus eſſe genitos: id quod obſcuro, ſi fatendum quod res eſt, Maximi Tyrii loco [v] confirmat, vno Herodoti loco [x] munitus, quo teſtatur, νομίζουσι δ' ὦν Αἰγύπτιοι οὐδ' ἥρωσι οὐδὲν, *Aegyptios heroës nullo cultu proſequi*, neque poſſe produci a primo rege vſque ad Vulcani ſacerdotem, quo vllus Deus forma humana extiterit, neque etiam vel prius, vel poſtea in regibus Aegypti extitiſſe quendam, qui Deus fuerit, qualia apud hunc ſcriptorem loca plura occurrunt, quibus ad originem diuinam genealogiarum Aegyptiarum prouocatur, quae apud ipſum legenda ſunt. Idem vero ex dynaſtiis quoque Manethonis oſtendere ſatagit, qui regnum

ſ) c. 10. p. 168 ſeqq.

t) Proleg. §. 18 ſeqq. p. 36 ſeqq.

u) Memorat eam Avgvstinvs de ciu. Dei L. VIII. c. 1. quibus addi ſolet locus Cypriani de idol. vanit. p. 12. atque Minvcii Fel. in oct. c. 21. Athenagorae apol. p. 31.

v) Diſſ. XXXVIII. p. 455.

x) L. II. c. 50.

gnum Deorum et Semideorum a dynaſtiis hominum diſtinguit. Cum vero dynaſtiae hominum incipiant a Mene, qui conſenſu omnium, primus ex Chami poſteris in Aegypto regnauit, ſiue is ſit Chamus ipſe, vti nonnullis placet, ſiue Miſraimus, Chami filius, quod plurimis videtur, aut nepos, quod vero videri Noſter putat ſimilius, neceſſario ſequi, Deos eorumque regnum antecedere regnum primorum Chami poſterorum, ac plane ſupra diluuium collocandum eſſe, ſicque Manethonis dynaſtias ex veteribus concepiſſe omnes, Africanum, Euſebium, Syncellum. Monet quoque vir doctiſſimus, et ad circumſtantias omnes attentus, non poſſe ex regibus Aegypti oſtendi Menem quenquam, in quem omnes illae ſacerdotum fabulae de Iſide, Oſiride, Horo et Typhone, vere et recte quadrare poſſint, nec poſſe oſtendi regem alium, cui omnes illae de Oſiride fabulae conueniant, cum eis inſint multa, quae hiſtorice et proprie accipi nullo modo queant, quamuis ad has fabulas multa poſtea acceſſerint aeui poſterioris. His potiſſimum rationibus ductus vir doctus more ſuo luculenter et diſerte totam hanc cauſſam enarrat, in id potiſſimum intentus, vt demonſtret, Graecorum maxime Alexandri M. diuinitatem affectantis in gratiam, plaudentibus Ptolemaeis, iſta recentiori aeuo fuiſſe excogitata, vt ſpem haberent, fore, vt olim et ipſi Anubis vel Oſiris euadant. Quae omnia a viro diſerto et acuto eleganter dici, et non ſine veriſimilitudine, non negamus, ἀκμὴν tamen ratiocinandi, vimque illam inferendi, qua veritas concluditur, et auctoritatem teſtimoniorum, merito deſideramus, et a poſſe ad eſſe eum concludere tantum, manibus palpamus, certe euidentibus veterum teſtimoniis et concatenatae Aegyptiorum traditioni contraria aſſingi, et non niſi obtorto collo accomodanda nobis videntur. Expendat haec lector, ſi velit, certe id tamen nobis reſtabit, cultum quendam magnorum hominum, ſed diuinitatis numine repletorum, ex confuſo et incerto traditionum fonte Aegyptios ad theologiam ſuam traxiſſe, certiora vero dari non poſſe, cum nec Graecorum hominum fides ſatis certa atque tuta ſit, nec inter ſe cohaereant traditiones Aegyptiae, ex quibus, quantum quidem videmus, certum ac definitum exſculpi poteſt nihil. Longius procedit WACHTERVS [y], et Aegyptios multa ſaniora praecepiſſe non ſine quadam confidentia aſſerit, qui tamen, cum nudas ſuſpiciones attulerit, eas tuto lectori ponderandas relinquere poſſumus.

pag. 287. lin. 29. *Diuinum in iis genium vel potius partem diuinitatis, quae omnibus rebus ineſt, reſidere.* Supponit haec aſſertio opinionem vetuſtiſſimam totius fere mundi priſci, diuinitatem ſummi numinis per omnes mundi partes diffuſam atque emanantem ex primo omnium rerum fonte, omnibus diuinitatis partem, ſecundum leges atque ordinem emanationis, tribuiſſe [z]. Hoc enim ſuppoſito axiomate recte inde fluit, Iouem eſſe

 omnia,

y) l. c. c. 10. §. 5. p. 169 ſeqq.

z) Hunc Amun ſiue Ammonem Aegyptiorum eſſe recentiorum, Plutarchi et Iamblichi auctoritate probare fatagit WACHTERVS l. c. quocum concinit SCHVBERTVS hiſt. phil. c. 2. §. 125. p. 216. fieri id autem contra ſententiam Aegyptiorum,

omnia, quaecunque videmus: quod dogma, ſano primum, a patriarcharum aetate, ſenſu intellectum mox nefandae ſuperſtitionis et enthuſiaſmi abundantiſſimam ſcaturiginem extitiſſe, vniuerſa theologiae barbaricae hiſtoria loquitur. Itaque probe tenendum eſt, quod hoc loco diximus, et velut clauem vniuerſae theologiae Aegyptiacae praeſuppoſuimus, diuinitatem, numenque aliquod per vniuerſum mundum diffundi, cuius partes ſiue effluuia (emanationes malumus dicere, ne materiales conceptus ſubrepant) ſe toti mundo variis modis gradibusque inſinuent, et diuinitatis participationem quandam in mundi partibus conſtituant. Et hanc quidem de ſupremo numine ſapientiam tenuiſſe vetuſtiſſimam Aegyptum, dubitandum non eſt, cum ſine ea tota huius gentis theologia ſibi non conſtet, ea admiſſa omnia recte cohaereant, vnde velut clauis quaedam Θεολογουμένων huius gentis adhibenda eſt. Non prouocabimus ad recentiores, Graecosque teſtes, Plutarchum, Porphyrium, Iamblichum, Clementem Alexandrinum ſimilesque[a], qui Aegyptiacas traditiones et doctrinas, Pythagoricis et Platonicis placitis commiſcuerunt, et aperta recentioris aetatis dogmata veteribus Aegyptiacis admiſcuerunt: hi enim ὀρθοδοξωτέρως nobis theologiam veteris Aegypti deſcribere quam res patitur, et reuera fuit, omnino credi debet, ſed ad ipſam vetuſtiſſimi orbis traditionem patriarchalem lectorem dimittimus, quae nobiliſſimum dogma per vniuerſas gentes naſcentis et adoleſcentis mundi initio diſperſit; id quod de ipſa Aegypto luculentis rationibus confecit Iablonskivs[b], qui multa docte de hoc argumento cumulauit. Et hanc quidem naturam diuinam Cnephi vel Cnuphi nomine ab Aegyptiis praedicari, dubium non eſt[c]. Quo pacto ex Athearum gentium numero Aegyptios eximendos eſſe conſtat, cauendum tamen, ne orthodoxos ſenſus, quales pura, quae inter patriarchas conſeruata eſt de Deo ſententia ſeruauit, huic dogmati Aegyptio attribuamus, quae ex dictis ſuo loco iam fuſius diſcenda ſunt. Ex his vero duo nobis momenta memorabilia non praetereunda eſſe videntur, nempe, I. inuiſibile numen, naturamque diuinam, Aegyptiis per omnem mundum diffuſam ignis aeterni diuini ſpiritusque illius loco fuiſſe, qui intus alit mundi molem, mentemque totam infuſam per artus agitantem[d], et toto ſe corpore miſcentem, vel quod Bitys propheta Aegyptiorum vetus, teſte Iamblicho[e], dixit, τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα τὸ διῆκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου, *nomen illud Dei, quod omnia peruadit, et totum mundum permeat*, qua deſcriptione quoque Pseudo-Horapollo vſus eſt.

De

ptiorum, qui hunc eſſe ſolem dixerunt, opificem v. ſummum Phthan nuncuparunt ſatis clare docuit Iablonskivs panth. P. I. L. II. c. 2. pag. 157 ſeqq.

a) Attulit iſta loca Plvtarchi, Iamblichi, Damascii Ven. Schvbertvs, l. c. p. 217.

b) Proleg. p. 47. Panth. P. I. p. 82 ſeq.

c) Eundem eſſe cum Vulcano ſupra iam monuimus, inde Aegyptiis eſt ingenitus, aeternus, immortalis, optimus, opifex mundi, omnium cauſſa, quorum teſtimonia vide in Pantheo P. I. c. 4. § 1-7. p. 81-95. quo loco etiam corruptae Iamblichi aliorumque Graecorum interpretationes oſtenduntur. Dictus etiam interdum Ichthon, id eſt, ſpiritus vniuerſi, habebatque ſymbolum ſerpentem.

d) Virg. Aeneid. VI. 726.

e) Sect. VIII. c. 5.

De quo dogmate diligenter expendenda ſunt, quae de Cnepho, ſpiritu aethereo diuino, qui ſe toti mundo immiſcet, totum permeat, totam molem informat, cunctaque quae in eo ſunt, influxu ſuo vegetat, omniumque prima cauſſa eſt, Iablonskii diligentia coaceruauit [f]. II. Emanationes ex hac mundi anima, (vtamur pace lectoris termino Graecae theologiae, vt rectius intelligamur) quae diuinitatis eiusdem partes eſſentiales ſunt, ſed ex ea egreſſae partibus mundi omnibus ineſſe, adeſſe, replere, regere, perficere, et hoc pacto cum mundo materiali, vnum totum conſtituere. Quo pacto non potuit non duplex cultus diuini genus oriri, vnum diuinarum iſtarum ex mente vniuerſi emanationum, vel, ſi mauis, partium intellectu tantum comprehendendarum et aſſequendarum, ſiue, vt Platonicis vocibus ſcholae Alexandrinae vtamur, νοητῶν, alterum ſenſibus expoſitorum et per mundi partes nobiliores, praeſertim coeli aſtra et hominum genus conſpicuorum, αἰσθητῶν, in quo tanquam ſedibus ſuis iſtae diuinitatis emanationes ſuum numen, praeſentiam et operationem demonſtrent [g]. Qualem theologiam toti orbi vetuſtiſſimo placuiſſe, ex inductione theologiae celebriorum gentium poſſet confirmari, ſi locus hic eſſet. III. Facile hariolabitur lector, qui in veteri hiſtoria naſum habet, ex vno hoc fonte aſtrolatriam pariter atque anthropolatriam potuiſſe oriri, reueraque ortam vtramque inter omnes fere veteres gentes: nempe cum viderent, ſolis, lunae, planetarum, reliquorumque ſiderum irradiationibus cuncta viuere, moueri, creſcere, bonisque terram repleri, huic planetarum a ſummo numine inhabitatarum influxui id adſcribebant; quo pacto inſignis ille ſiderum cultus apud Aegyptios inualuit, quo totum pantheum Aegyptiacum Iablonskianum repletum eſt, cum colendis maxime ſolis lunaeque numinibus, ad inſaniam vsque efferbuerunt. Sed mature quoque cum his, et fortaſſe ſimul alter numinum ſiue emanationum diuinarum illarum cultus ſurrexit, quo credebant, eiusmodi diuinae animae partem emanatiuam quandam per humanum genus diffuſam, certis corporibus ſe inſinuaſſe, indeque exorta illa numina, quae ſub Deorum, ſemideorum, Cabirorum ceteraeque turbae diuinae nomine Aegyptios coluiſſe conſtat. Horum enim aetas, cum in tempora antediluuiana incidat, a quibus Chami, primi Aegypti incolae, poſteri

f) Probe notandum eſt, ignem, nempe mundanum, a quo omnium generatio atque incrementum dependet, Vulcani nomine Aegyptios tanquam ſupremam omnium cauſſam fuiſſe veneratos. Quem recte explicuit Panthei auctor P. I. p. 50. eſſe mentem aeternam, ignem ſubtiliſſimum et puriſſimum aethereum, omnibus planetarum et ſtellarum orbibus ſuperiorem, ex quo animae auulſae in terram delabantur, et in quem, poſt certum definitum tempus relabantur. Hoc, recte aſſerit laudatiſſimus auctor, Stoici, addere poterat Pythagorei, qui ex Aegypto id acceperint, ita docebant in vniuerſum Orientales, Gnoſtici, addere poterat Cabbaliſtas, totaque Orientis philoſophia.

g) Adhibuit hanc diſtinctionem, a Platonicis ſumtam, ſed cautius explicatam Iablonskivs prol. §. 21 ſeqq. p. 43 ſeq. tanquam clauem, qua totum cultus Aegyptiaci ſacrarium poteſt recludi. Eius poſtea pleniorem vſum in Aegypto ſibi arrogarunt Cabbaliſtae, et philoſophi Orientales, quo pacto Zoroaſtriana et Hermetica iſto vinculo mire ſibi inuicem iuncta ſunt: quod ad intelligendas origines philoſophiae Orientalis, quam viri quidam docti, neſcio, qua ex cauſſa, videre nolunt, omnino notari iubemus.

poſteri nimis erant remoti, mirum non eſt, cum de antediluuianis tyrannis, quos nobis ſacra Moyſis hiſtoria memorat, nonnullos tantum rumuſculos per traditionem accepiſſent, incertos eos fuiſſe, num aut homines diuino numine plenos fuiſſe, credendum ſit, an naturas medias, diuinasque perſonas quasdam humanis formis amictas, incertam autem et fabuloſam factam eſſe hiſtoriam illam omnem. Quae parca manu data, cum luculenter oſtendant, non aſtrolatriam tantum, ſed et anthropolatriam, at iuſtis terminis definitam ſimul ſtare potuiſſe, inanem atque inutilem diſputationem eſſe, putamus, quae inter vtramque prior extiterit, cum ſine dubio vtraque ex eodem fonte ſit enata; quare ea diluuii inundatione in obliuionem traducta, moxque a Noachi poſteris reſuſcitata atque fabulis et ſymbolis ornata aequalem natiuitatem vtraque habuiſſe videtur: ita tamen, vt neſcirent, quid de iſtis numinibus inter homines verſantibus, proprie ſit dicendum [h], cum e contrario aſtrorum cultus omnibus fuerit planus et euidens, quam tamen coniecturam noſtram lectoris induſtriae altius ruminandam atque examinandam relinquimus. Illud autem certum ex dictis, vtriusque ſuperſtitionis cultum eſſe antiquiorem eo tempore, quo ab Aegyptiis ſub rege Aſſi, qui ſextus ex paſtoribus fuit, annus, adiectis ad CCCLX. diebus quinque, ad ſolis curſum emendatus eſt. Cuius opinionis nulla veriſimilitudine ſe commendantis colorem quaerit SCHVKFORTVS [i], quia teſte PLVTARCHO [k] Aegyptii crediderint, liberos Rheae, Oſirin, Iſidem, Orum, Thyphonem et Nephthen in diebus illis ἐπαγομένοις natos eſſe, quibus illi ideo antiquiores eſſe non potuerint. Id quod parum roboris habet, cum clare pateat non de naturali horum numinum ortu, ſed de mythologico, ſermonem eo loco eſſe, illosque in ſyſtemate planetarum nouum quaſi locum, nouamque natiuitatem accepiſſe. Certe ad vetuſtiora tempora, quam iſtam Iſidem retuliſſe veterem Aegyptum ex eo colligi poteſt, quod ſtelis inſcriptum fuiſſe DIODORVS teſtatur, Iſidem caniculae aſtro ineſſe: ſtelae autem longe antiquiores fuerunt, quam iſta anni dierum multiplicatio. Reliqua, quae frigida ſatis affert vir eruditus, ex dictis reſponſionem accipiunt.

pag. 287. lin. 8. *Neitha Dea ad ſummum et vniuerſale numen applicari nequit.* Fuit hoc numen ex illis, quae maſcula, foeminina, Aegyptiis habita ſunt, cuius rationes exponit PLVTARCHVS, vbi inſcriptionem templi Saithani indicat, ad quam hoc loco CVDWORTHVS prouocat, ex quibus patet, Neitham, quam Mineruam Graeci dixere, cum rerum natura coincidere, ſpiritumque denotare, omnem mundum peruadentem, vnde haud raro pro Iſide, interdum pro Phtha poni obſeruauit IABLONSKIVS [l], qui multa erudite de hac re cumulauit: quae cum

Mos-

h) Conferendus tamen locus CLEM. ALEXANDR. L. I. Strom. p. 131. ex quo patet dictas eſſe ψυχὰς ἀγαθὰς, conf. WACHTERVS l. c. p. 87. qui Hebraeos quoque, neſcio qua veriſimilitudine huc aduocat.

i) l. c. L. VIII. p. 200.

k) De Iſide et Oſiride.

l) P. I. p. 65. 70. 76. 78. P. I. p. 28. 40. qui c. 3. integro res huius Deitatis expoſuit. Monendum autem eſt, Naitham Saitanorum in

Aegy-

Moſhemianis obſeruationibus comparanda ſunt, vnde patebit, nec Neithanum quidem cultum ad hanc Platonicorum Deorum ſubordinationem poſſe trahi, eosque in hoc dogmate Aegyptiaco illuſtrando peregrina ſuppoſuiſſe.

pag. 291. lin. 1. *Caput demum extollente Platonica philoſophia Aegyptus tenuit.* Hoc ex iſtis teſtimoniis apertum eſt, ad quae prouocat Cudworthus, et qui alia ὀρθοδοξώτερα Aegyptiis affricant. Qualem principiorum diuinorum explicationem cum nobis iisdem auctoribus propinet eruditiſſimus SCHVBERTVS [m], vehementer miramur, virum perſpicacem, et qui probe vidit, verum eſſe quod MOSHEMIVS [n] iudicauerat, materiam rerum omnium ex Deo ſeu ex ipſa diuina eſſentia emanaſſe, exque hac Deum omnes poſtea finxiſſe rerum formas, potuiſſe tamen fidere Platonicis, maximeque Iamblicho, et naeniis Alexandrinis decipi, vt materiam quoque ficut reliqua a Deo productam aſſereret [n], nempe inani illa diſtinctiuncula adhibita Deum materialitatem ab eſſentialitate ſubcidiſſe [o], cum tamen materia, quae ex Deo emanationis lege profiliit, in ipſa Dei natura fundamentum atque radicem, id eſt, eſſentialitatem habeat. Ita quidem Platonici ſequiores, ſed parum ad mentem philoſophorum Aegyptiacorum, qui materiam cum Deo arctiſſimo vinculo copulabant, et in eo radicabant: vnde recte paulo poſt V. C. monuit [p], fidem Platonicis habendam haud eſſe, cum ſatis conſtet, ineptos teſtes eos eſſe doctrinae antiquae.

pag. 291. lin. 28. *Rationem cohaerentem de Iſide et Oſiride dare queant.* Pulchre obſeruauit IABLONSKIVS [q] Iſidis numen, temporibus Ptolemaeorum, vultum habitumque graecanicum ſenſim induiſſe, et ipſos ſacerdotes Aegyptios ea tradere coepiſſe, quae de natura diuina docuerant in Graecia Pythagoraei, Platonici et ex parte etiam Stoici, quo pacto theologia Aegyptiaca ad ingenium theologiae Graecanicae, tum phyſicae, tum mythicae, tum denique politicae, ſe ſemper magis attemperauit. Hoc ex illis locis conſtare poteſt, quibus Iſis [r] velut *natura rerum parens, elementorum omnium domina, ſeculorum progenies initialis, ſumma numinum, regina manium, prima coelitum, Deorum Dearumque facies vniformis*, etc. commendatur, vbi prudentiſſima theologiae Aegyptiacae interpretis obſeruatio eſt: *priſcas genuinas theologiae Aegyptiacae de Iſide traditiones fabuloſas, quae doctrinam ſacerdotum phyſicam occultabant, poſtea a Grae-*

Aegypto inferiori numen fuiſſe eodem fere loco habitum, quo Memphitae, ſuperioris Aegypti incolae ſuum Vulcanum ſeu Phthan habuerunt. Hanc Mineruam Aegyptiorum, id eſt, ſapientiam numinis omnibus prouidentem caue confundas cum Minerua Graecorum: Illa enim ad conceptum ſpiritus aeterni, ignis mundani pertinet, ipſeque ſpiritus aethereus, diuinus, infinitus eſt.

l) Hiſt. philoſ. c. 2. §. 121. p. 215 ſeqq.

m) Ad Cudworth. p. 592.

n) Aliud autem eſt in coſmogonia produci, aliud emanare.

o) Excogitauit eam Iamblichus, cuius hac de re naenias dudum T. II. p. 455 ſeqq. ſtigmate notauimus. conf. quae T. I. p. 299. dicta ſunt.

p) pag. 228.

q) P. II. ſ. L. III. c. 1. p. 24 ſeqq.

r) Sunt verba APVLEII metam. L. XI.

a Graecis variis modis interpolatas nouisquè acceſſionibus auctas fuiſſe: eas vero a genuinis traditionibus allegoricis, vti e manibus ſacerdotum primitus exierunt, ſemper diſcernere, rem eſſe altioris indaginis, vnde ſuadet, ea quae de Oſiride, Horo et Typhone dixerat, cum his comparare; fateturque quo erat candore, *eſſe fabulas de iis alias, quarum rationem ita facile reddi non poſſe auguretur, cum doctrina ſacerdotum Aegypti de Diis ſuis arcana omnique niſu occultari ſolita, tota et in omni ſuo nexu cognita et perſpecta nobis non ſit.* Quae vt ſunt veriſſima, ita cur in explicatione theologiae Aegyptiacae, cauto et prudenti modo inſtituta vbique aqua interpretibus haereat, mirandum non eſt. Speramus tamen dediſſe nos ſuo loco talem explicationem, quae cum toto theologiae Aegyptiacae ſyſtemate poſſit conciliari, modo tempora diſtinguantur et Graecanica interpretamenta, et ex parte orientalia, quoque ab Aegyptiacis antiquioribus diſtinguantur, quod in tantis huius argumenti tenebris ſatis eſſe praeſtitum putandum, nec aliud expectandum eſt, niſi vel Graecorum vel noſtri quoque ingenii ſomnia populo antiquo velimus tribuere.

Ib. lin. 33. *Haec valde accedere ſi non Spinoziſtico ſyſtemati, Stoico tamen, non multum melioris notae.* Ita quidem cenſendum eſſe putamus, ſi de ea theologiae Aegyptiacae aetate eiusque explicatione iudicandum eſt, quo Orientale Perſarum dogma de duplici principio rerum, luce et tenebris, ſiue materia magis tenebris oppreſſa ad Aegyptium ſyſtema alterandum nouoque habitu incruſtandum adhibitum eſt; non vero de antiquiori, quod Emanatiuum ſyſtema ſecutum eſt, quodque ſuo modo a Stoico, et imprimis a Spinoziſtico longo interuallo eſt remotum. Iubemus autem cum hoc ſyſtemate Aegyptiaco Orientale comparare, vnde maiorem rei obſcuriſſimae lucem orituram eſſe, confidimus, praeſertim, ſi doctrina de Typhone, prout p. 292. monuimus, ſimul in conſiderationem trahatur, ex qua lux ingens dogmati Aegyptiaco de Oſiride, Iſide et Typhone atque Horo poteſt accendi. Ad quae ſi recte attendatur, facile poſſunt euitari ineptae explicationes recentiorum quorundam, qui nouas nobis horum myſteriorum explicationes obtrudunt, qualis illa eſt, quam ingenioſus *hiſtoriae coeli* auctor DE PLVCHE nobis enarrauit: quae vt ad aſtronomicas et geometricas rationes terrae Aegyptiacae omnia redeunt, ita, ſi audienda ſunt, tantum de externo ſyſtemate planetarum, et theologia ſiderali Aegyptiorum poſſunt explicari: quo in argumento autem Iablonskiana lumina Pluchianis praeferenda eſſe, quilibet rerum intelligens facile deprehendit [s].

pag. 293. not. o. *Forte ex ſacerdotibus Aegyptiorum quidam ita inſtituerunt, poſtquam Graecorum philoſophiam didicerunt.* Recte hoc, niſi fallimur, nos conieciſſe, comparatio dogmatum Graecorum cum Aegyptiacis nobis

s) Ita tamen vt multa conueniant; qua de re ipſa theologia ſtoica comparanda eſt cum Aegyptiaca, qualem T. I. p. 921 ſqq. dedimus, quod feliciter ſuſcepit IABLONSKIVS Panth. P. I. p. 38 ſeqq.

nobis perſuadet. Suſpicio tamen nobis enaſcitur, fundamentum huius explicationis, quam Plutarchus dedit, in ea temporis periodo quaerendum eſſe, qua theologia Aegyptiaca Perſicae magis attemperata, et cum ſyſtemate dualiſtico vno ſub iugo ire coacta habituque Stoico ſimili induta eſt: ita enim Plato quoque, quod ipſe Plutarchus monuit, materiam cum opifice in ſyſtema ſuum phyſiologicum, more barbarorum, quod in Aegypto ſine dubio didicit, tranſtulit, vt inde tertium principium, mundus, tanquam filius Dei enaſceretur. Quae facile potuerunt in Aegypto vetuſtiſſimis fabulis incruſtari, ſcilicet vero atque priſco ſenſu longiſſime differrent: ſecundum eundem enim, vi ſyſtematis emanatiui, materia quoque ex Deo effluxit, vel ex ſinu ſuo, Deus, quod Platonicum verbum eſt, eam eiecit, imperfectiones ex natura ſua ſecutae ſunt, vnde Iſis Typhonem fuiſſe perſecutam cum filio Horo, mythologia Aegyptia confinxit: aſt iuxta Platonem tamen materia ab aeterno Deo συγγενὴς et oppoſita fuit, quae cum ſyſtemate coſmogonico Aegyptiorum plane non poſſunt conciliari, vnde rectius πολυθεότης Aegyptiaca ex anima mundi omnia peruadente, et cum materia copulata vnum totum conſtituente, iuxta ſecundam theologiae Aegyptiacae faciem ad Perſicam adaptatam, quam ex ſolis emanationibus, iuxta vetuſtiſſimam eius doctrinam, poteſt explicari. Ceterum haec omnia non, niſi coniecturis, definiri poſſe, manibus palpari poteſt, quae cum cuilibet liberae eſſe debeant, Lectoris iudicio ampliora permittimus.

pag. 295. lin. 6. *Quod ſacerdotum inuentum fuiſſe videtur.* Pertinet huc narratio CLEMENTIS ALEXANDRINI [t], ad quam ſupra iam prouocauimus, *barbaros* κατὰ Πλάτωνα (id eſt, conſentiente Platone) *exiſtimare, bonas animas, ſupercoeleſti loco relicto, ſuſtinuiſſe, venire in hunc tartarum, et, corpore ſuſcepto, malorum omnium, quae ex generatione contrahuntur, fuiſſe participes, humani generis curam gerentes, quae et leges tulerint et philoſophiam praedicauerint.* Facile haec daemonologia caput potuit attollere, cum animarum origo ex emanatione nobiliore diuina pars eſſentialis theologiae Aegyptiacae conſtitueretur, vnde neceſſario fluxit, non animas tantum, corpore veſtitas, eſſe immortales, ſed daemones etiam ſiue ſpiritus emanatiuos alios aliis diuerſis gradibus eſſe praeſtantiores, et diuinitatis plus, minus participes; alios vero adeo praeſtantes, vt ceteris iuuandis deſtinati et de coelo miſſi videantur: quo pacto non Aegyptum ſolum, ſed et omnem fere orientem et ſeptentrionem ſuam daemonologiam exornaſſe atque incruſtaſſe, hiſtoria philoſophiae barbaricae luculenter loquitur, et ipſum, quod initio tanquam facillimum admittebatur, ſyſtema emanatiuum theologis ſtatuendum ſuppeditauit. Verſari autem daemones iſtos bonos inter homines, beneficii cauſa, et poſt circuitus deſtinatos ad coeleſtes ſedes, ipſumque animarum beatarum fontem rediiſſe,

t) Strom. L. I. p. 131.

πολυθρύλητον fuit, vt ſupra iam eſt euictum. Noſtri ſunt Moshemivs [u] et Wachtervs [v].

pag. 296. lin. 5. *Vt in piorum contubernium recipiatur.* Formulam eiusmodi precum funeralium exhibet Porphyrivs [x] ex Euphanto, ſuo loco iam allatam: *Sol omnibus imperans vosque reliquae potentiae, quae vitam hominibus largimini, recipite me, et Diis ſempiternis contubernalem facite.* Vbi imprimis obſeruandum, ad ſolem hanc potiſſimum formulam morientis dirigi, quod credebant, ſolem animas defunctorum attrahere, quam opinionem aliis quoque Homero, Iuliano et ſimilibus adſcribit Wachtervs [y]. Per ſolem autem non aſtrum tantum ſolis, ſed quae in ea habitat velut in throno atque reſidet potentia diuina, numenque intelligitur, a quo cum animas immitti in conceptione crederent, iuſtum erat, vt ab eo congregari iterum ſibi perſuaderent, quem animi ſtatum μετοίκησιν Graeci, transmigrationem Latini vocarunt. Legenda eſt Platonis *hiſtoria mortis Socratis* [z], vt intelligatur, qualem ex hac vita diſceſſum ille in diuturna, apud Aegyptios, mora, didicerit, et morienti Socrati tribuerit. Diligenter tamen cauendum eſt, ne Graecorum, de hac animarum ad beatas illas ſedes translatione, ſententiam cum Aegyptiis confundamus, quae inter ſe comparari non poſſunt, niſi admiſſo ſyſtemate Stoico: cuius tum demum principia in Aegypto recepta ſunt, cum emanationis ſyſtemati dualiſticum modificatum a Perſis Aegypti victoribus, quale Stoicum eſt, ſubrogaretur. In eo enim omnia mirifice conuenire vidit, faſſusque eſt Iablonskivs [a] qui refluxum animarum in Deum inde deriuat.

pag. 298. lin. 27. *Coſmogonia iam enarranda eſt.* Praeter Deum et materiam in explicando mundi ortu et natura, tertium quoque principium memorari ab Aegyptiis vetuſtioribus videas, quod Athor, Graeci Ἀθὺρ vocarunt: quo nomine menſis anni Aegyptiaci quoque a Niligenis vocatus eſt, quod tamen huc, vbi intelligibilia Aegypti veteris principia tractamus, non pertinet, ſed ad explicationem mundi ſenſibilis reiiciendum eſt. Erat hoc numen iſti genti foemininum, bouisque foeminae vel vaccae ſymbolo mythologico deſignabatur; caue vero in eo interpretando Graecis fidem habeas; illi enim cum conuenientiam quandam inter numen illud, ſuamque Venerem ſibi deprehendiſſe viderentur, Venerem quoque iſtam Athor nuncupare non ſunt veriti; quanquam ob eandem cauſſam, Iunonis quoque nomen illi interdum tribuerunt [b]. Sed hi omnes inepti huius principii diuini, numinisue interpretes ſunt, qui deteſtanda curioſitate ſuas religiones cum barbarorum numinibus comparandi et conciliandi totam nobis theologiam perdiderunt, certe innumeris

u) Ad Cudw. T. I. p. 417.
v) Conc. nat. et ſcript. c. 10. p. 185 ſeqq.
x) De abſtin. L. IV. p. 379. vid. ſupra T. I. pag. 296.
y) l. c. not. d.
z) In Phaedone.
a) l. c. P. I. c. 2. §. 4. p. 35 ſeqq.
b) Vid. Iablonskivs pec. obſ. inter Miſc. Lipſ. nou. Vol. VI. p. 5051. quacum conferendum Pantheon L. I. P. I. c. 1. §. 4. p. 5. qui obſeruat, Venerem coeleſtem interdum nominari.

meris difficultatibus obrutam cimmeriis nonnunquam tenebris ſepeliuerunt. Ex quorum tamen relationibus cum pleraque haurienda ſint, quae de barbarica theologia nouimus, magna animi attentione et circumſpectione ad ipſam ſyſtematum barbarorum connexionem et conſtitutionem reſpiciendum eſt, nec confundenda vetuſtiſſima dogmata cum nugacis Graeciae ſuperſtitione; quae heic commodo loco ſemel monuiſſe lectorem ſufficiat. De hac igitur Athor, quam more veterum Venerem coeleſtem, licet non Graecanica ſignificatione nominabimus, pulchre et erudite, qui ſingularem in hoc argumenti genere induſtriam probauit, ſaepius ex merito laudatus IABLONSKIVS [c], ex Coptarum, quae Aegyptii vtuntur lingua obſeruauit, nomen Athor ſignificare Noctem, erudite autem ex veteri barbararum gentium theologia et imprimis ex coſmogoniis eorum probat, noctem inter praecipua gentium numina locum (addimus fere primum) ſemper habuiſſe, et a cultioribus populis propemodum omnibus, impenſa religione cultam fuiſſe; qua de re ne longiora exſcribamus vel vna Phoenicum coſmologia, quae Sanchuniathoni tribui ſolet, teſtis poteſt eſſe luculentiſſimus. Apud EVSEBIVM enim ille refert [d]: ex Kolpia vento, atque vxore eius Baau, quod interpretantur Noctem, iterum vel Aeona ac primogenitum, mortales vtrumque fuiſſe procreatos: quae etſi a ſcriptore ὑπεβολιμαίῳ profecta videri queant, recte tamen Phoenicibus tribui ſuo a nobis loco [e], de Phoenicum coſmogonia differentibus, obſeruatum, noctemque materiam confuſam et in Chao incluſo ſpiritu aethereo grauidam deſignatam fuiſſe, indicatum eſt [f]. Praeterimus Graecas coſmogonias inter prima mundi naſcentis principia coſmologica noctem nobis enarrantes, qua de re imprimis notabilis locus ARISTOPHANIS [g] conſiderandus eſt. Nos ad vnam ARISTOTELIS [h] auctoritatem prouocamus, qui nos clare docuit, Chaos atque noctem eſſe vnum idemque, nempe principium antiquiſſimum et omnium prius, ex quo omnia coſmogonia vetus deriuauit. Plura huic argumento lucem foenerantia ſuppeditat coſmogonia Orphica ſuo loco [i] fuſe explicata. Et hunc eundem in morem Aegyptios ſtatuiſſe, eo minus dubitandum eſt, quia cum omnibus fere priſcis gentibus tenebras luce eſſe antiquiores decernebant. Et haec quidem de nocte, primo in coſmogonia principio, cum Aegyptiorum Athor amice conſpirant, et eleganter prouocauit vir doctus ad locum HESYCHII [k] tradentis καὶ Ἀφροδίτης σκοτίας ἱερὸν κατ᾽ Αἴγυπτον, *Veneris tenebricoſae templum eſſe in Aegypto*; ob quam noctis imaginem illud numen etiam Hecaten vocarunt, eiusque ſacra nocturna fuerunt. Quae omnia, ſi ex faſciis mythologicis extrices, eo tandem tendunt, antequam aliquid exiſteret, Chaos fuiſſe ſiue ſtatum rerum

 con-

c) Pantheon P. I. p. 3 ſeqq.

d) Praep. eu. L. I. c. 10.

e) T. I. p. 240 ſeq.

f) Conferenda, quae Tom. I. p. 413. 417. de ſignificatione noctis pluribus diſſeruimus.

g) In auibus.

h) Metaph. L. XII. c. 6.

i) T. I. p. 390 ſeq. ſed et omnis de coſmogoniis veterum tractatio huc transferri poteſt.

k) v. σκοτία.

confuſum et tenebricoſum, facileque euincunt Aegyptiacam coſmogoniam ab aliis veterum barbararum gentium hypotheſibus non diſceſſiſſe, noctique vel confuſo chao, cui inerat materia, rerum omnium grauida primum locum tribuiſſe. Nempe Chaus nondum ordinatae, ſiue naturae in tenebris latentis ſignum Athor fuit, et primum omnium principium Nox. Quae ideo heic paulo prolixius enarranda eſſe iudicauimus, quia ex hoc principio vniuerſali manifeſte patet, materiam a Deo non eſſe creatam, prout ſanctioribus luminibus inſtructus Moſes tradidit, ſed in tenebricoſa Chao illam ab aeterno delituiſſe.

pag. 299. lin. 26. *Emanationem a ſua eſſentialitate ſeparauiſſe.* Haec obſcura quidem fuere haud paucis, qui emanationis ſyſtema non intellexerunt, et nebula eſſentialitatis, vocis abſtractae, et ſi verum dicendum, nihili, decepti crediderunt, nihil aliud dicere Iamblichum, quam Deum materiae ex nihilo creandae, vt ſubiectum rerum eſſet, naturam ex ſe ipſa, eſſentiam ex ſua voluntate dediſſe, talemque ſubſtantiam produxiſſe; quod vero ſyſtemati eclecticorum aperte repugnat, in quo ex nihilo nihil fit, adeoque neceſſario cuncta, quae ſunt, atque ideo ſubſtantiam habent, ex ſuo fonte atque cauſſa materiali fluunt. Quare valde mirati ſumus, acutiſſimum WACHTERVM [l], philoſophiae veteris alias haud imperitum, adeo hallucinari in hoc loco Iamblichi interpretando potuiſſe, vt contenderet, nodum ita ſolui poſſe, vt ἐσιότης non ſit eſſentia, ſed potius ſubſtantia, et materiam a ſubſtantia diuidere, nihil aliud ſit, quam materiam ſubſtantiae expertem producere, quae vt omnibus formis recipiendis apta et idonea eſſet, et naſci ac denaſci poſſet, debuit naturam a Deo accipere incompletam atque indeterminatam, et conſequenter talem, cuius proprium ſit ſemper fieri, nunquam exiſtere. In qua explicatione, etſi verum eſt, aliud eſſe ens immutabile, cuiusmodi ſunt Deus et eius attributa, et mens Dei ac ſimilia, non attendit tamen vir alias ſatis perſpicax, materiae conceptum metaphyſicum, quo materialitatis definitionem explicat, hic locum habere non poſſe, vbi de exiſtentia materiae phyſica eaque ex cauſſa ſua efficiente neceſſaria, ſermo eſt, cum ex nihilo nihil poſſe exiſtere, ſiue exiſtentiam habere, ſit certiſſimum. Quo pacto tota illa explicatio ideali tantum materialitatis conceptu nullibi, niſi in auctoris cerebro, exiſtens, vno ictu corruit. Verum impeditus Wachterus notionibus cabbaliſtici ſyſtematis de materia, quae non-ens eſt, quibusque valde inhaerebat, impeditus eſt, quo minus Iunonem hanc conſpiceret, vnde nebulam pro ea amplexus eſt. Iamblichus enim non aliud dicit, niſi cum cuncta ex Dei eſſentia emanarent, materiam etiam ex hoc fonte profiliiſſe, ita tamen, vt eſſentialitatem, ſiue perſiſtentiam ex ſe et per ſe atque immutabilitatem ex hoc fonte non acciperet, vt acceperunt ſpiritualia et immutabilia, ſed hanc ἐσιότητα

fons

[l]) loc. cit. c. 4. §. 7. p. 104.

fons ille creator omnium, reſtringeret, ſolamque diuidui naturam materiae relinqueret, vt accedentibus eſſentialibus et in materiam immiſſis, rerum inde formae exiſterent. Quam metaphyſicam nugas quidem nobis occinere non negamus, creationi tamen vel productioni liberae ex nihilo repugnare, nec ad ſyſtema emanatiuum, quod Wachterus vult, applicari poſſe, quilibet videt. Quae adeo clara atque manifeſta ſunt, vt, quamuis Cl. SCHVBERTVS [m], paradoxon axioma ſecutus, putet, illam explicationem ſequendam eſſe, quae ſaniorem reliquis mentem tribuit Aegyptiis, cum longe probabilius ſit, antiquiſſimis temporibus ſaniora et rationi conformia dogmata viguiſſe, quam abſurda et rationi repugnantia, negare tamen auſus non ſit iuxta Aegyptios materiam, in qua omnes rerum formae expreſſae ſunt, per emanationem ex diuina eſſentia, eſſe productam, et cum Deo conſtanter vnitam, ſic, vt diuina ſubſtantia ex tribus conſtet, ſiue aliqua trinitas in diuinitate exiſtat. Quod plus dicit, quam ipſe Iamblichus dicere voluit, qui materiae eſſentialitatem, id eſt, ſubſtantiam ex ſe, denegauit, exiſtentia, ex Dei natura, illi vindicata. Verum in his labyrinthis eclecticorum Alexandrinorum tales Maeandros, a via ſeducentes inueniri, nemo mirabitur. Et haec quidem ita intelligenda ſunt, ſi ſupponimus, vetuſtiſſimos Aegyptios in explicanda coſmogonia emanatiuum ſyſtema ſecutos eſſe, illudque ita intellexiſſe, vt Orphicum Tomo primo explicuimus, quo pacto omnia ſibi clariſſime conſtant [n]. Quod ſi vero ſyſtema coſmologicum Aegyptiorum ab eo tempore conſideramus, quo modificationem et conciliationem cum orientali et imprimis Perſico poſt Cambyſis inuaſionem accepit, totum de materia dogma ita explicandum eſt, prout Stoici illud explicuerunt, quorum ſyſtema coſmogonicum, Aegyptiorum mentem rite et eleganter referre vidit, noſtraeque explicationi ſubſcripſit IABLONSKIVS [o]. Tertia demum explicatio acceſſit, Platonicorum Graecorum ſub Ptolemaeis, qui dogmati ſatis claro in ſe et luculento nugas metaphyſicas adiecerunt, illudque effecerunt obſcuriſſimum, vt ex adducto Iamblichi loco patet.

pag. 300. lin. 30. *Hunc Deum tantum ad Thebanos pertinere.* Non celandum tamen eſt, euidentibus rationibus demonſtrauiſſe IABLONSKIVM, Cnephis ſiue Cnuphis potius nomen in inferiori Aegypto in inſula Elephantine, vbi colebatur, idem ſignificaſſe, quod in ſuperiori Vulcanus, bonumque ſpiritum, vel Deum, ingenitum, aeternum, immortalem opificem mundi deſignauiſſe, adeoque recte ad vniuerſae Aegypti religionem explicandam poſſe trahi. Id quod ad obſeruationem Moshemianam, quam hoc loco ſecuti eramus, illuſtrandam et emendandam, omnino adhibendum eſt.

pag.

m) l. c. p. 224 ſeq.

n) p. 390. quae perſpicuitatis cauſſa cum his comparari velimus. Orpheus enim ſyſtema ſuum coſmogonicum ex Aegypto attulit.

o) Panth. P. I. p. 39.

pag. 301. lin. 5. *Num is Orus filius ſit nec ne? in incerta ac obſcura re non diſputabimus.* Hori, Oſiridis atque Iſidis filii mythologia apud Aegyptios fuit famigeratiſſima, nec Graecis indicta manſit, qui eum cum Apolline ſuo comparauerunt. Et obſcura tamen eius, nec definita ſatis et explicata eſt ſignificatio, quamuis fabulae argumentum fuſe ſatis PLVTARCHVS [p] explicuerit, vt Diodorum aliosque rerum Aegyptiacarum ſcriptores taceamus. Prout autem vel in ſyſtemate aſtronomico, quatenus ad ſolem referebatur, vel in theologico et coſmologico conſideratus eſt, varias interpretationes paſſus eſt, in quarum veriſimilitudinem more ſuo inquiſiuit IABLONSKIVS [q]. Et de priori quidem ſupra iam dictum, vbi ſolis ſtatum aeſtiuum deſignauiſſe oſtendimus, et cum Harpocrate eundem videri, monuimus. Quid in ſyſtemate theologico indicauerit, definire non licet; mundum intelligi qui Dei filius veteribus multoties vocatur, vix cum iſto ſyſtemate cohaeret, nam ad numina pertinet actiua et in regendo mundo efficacia: vnde nomen accepiſſe videtur, quod actiuitatem valde efficacem ſignificat, virtutem animae mundanae effectricem in ſyſtemate coſmologico indicare, ex PROCLO [r] coniici poteſt, et, niſi nos coniectura fallit, diuinam in regendo mundo prouidentiam influxumque fati lege definitum depingit: quo pacto tota de Horo eiusque matre Iſide fabula mythologice poteſt explicari. Quodſi mentis diuinae operationem in formandis mundi partibus intelligi aſſumamus, ratio quoque coſmogoniae Aegyptiacae, qualem ex Diodoro et Euſebio deſcripſimus, pateſcet. Nomen Aegyptiacum hanc coniecturam valde firmat. Quod ſi admittatur, accuſari cum EVSEBIO aliisque Aegyptii veteres non poſſunt, quod in coſmogonia Deo locum nullum fecerint, ſed ad ſolem, lunam, ſtellas, totam reuocauerint. Qui enim, quae de theologia huius gentis ſupra expoſuimus, conſiderauerit, palpabit, ſine Numine diſponente coſmogoniam Aegyptiorum conſtare non poſſe: quamuis more priſcorum theologorum de Deo altum in mundi origine definienda ſilentium tenuerint. In quo eruditum apologetam acceperunt Aegyptii in CVDWORTHO [s], qui Aegyptios ab hac impietatis macula liberare eſt annisus, contra nitente CVMBERLANDIO [ſſ], cui alii [t] ſunt adſtipulati. In quibus tamen quandam de verbis pugnam nos obſeruare nobis videmur: de quibus omnibus definite dicere, teſtimoniorum veterum inopia obſtat: quae enim Platonici Alexandrini habent, ſuſpectae ſunt fidei. Quae vero de prouidentia animae mundanae in formando mundo ſuſpicati ſumus, caue aliter accipias, quam Stoici acceperunt, qui fati et neceſſitatis atque naturae legibus eam alligauerunt.

pag. 303. lin. 1. 2. *De cauſſis incrementi Nili nihil reſciuerint.* In omnia alia abit IABLONSKIVS [u] multis argumentis contendens, Aegyptiis ſacerdotibus

p) De Iſid. et Oſir.
q) L. II. c. 4. T. I. p. 201 ſeqq.
r) L. II. in Tim. p. 101.
s) loc. cit.
ſſ) In coſmogon. Sanchun. p. 12 ſeqq.
t) Hiſt. vniu. auctores Britanni, T. I. p. 33. BAVMGARTEN h. l.
u) P. II. L. III. c. 1. p. 13.

dotibus vicinis Aethiopiae, huius quaeſtionis ſolutionem non fuiſſe ignotam, et ab iis rem ad Graecos delatam tandem in vulgus exiiſſe, cum antea ſacerdotes, quibus ratio omnis Nilotici incrementi perſpecta erat, eam tamen aliis non ſemper aperuerint, ſed plerosque ratiunculis illis falſis, quas eruditorum in Aegypto vulgus proferre ſolebat et probare, ludificauerit; id rationem myſticae apud ſacerdotes Aegyptios receptae ſecum vexiſſe, et exegiſſe. Non inuidebimus ſacerdotibus Aegypti hanc gloriam, quod veras incrementi Nili cauſas, ventos ſeptentrionales et pluuias in Aethiopia ea de re ſolitas inſpexerint: non difficile fuit, id intelligere, cum mature verae atque phyſicae huius phaenomeni cauſſae inter Graecos fuerint vulgatae. Aſt fatemur tamen, inde parum pro ſapientia Aegyptiorum naturali poſſe probari, qui ſi ſciuerant veras cauſſas, eas aperire noluerunt, quoniam cum myſticis interpretamentis de Nilo, quae fuſe nobis ex antiquitatis latebris eruit Iablonskii [x] diligentia, conciliare non poterant, et neceſſe habebant, illas pro incertis atque falſis habere, vt doctrinae mythologicae atque myſticae de Nilo ſua certitudo conſtaret atque auctoritas. Quam, cum Graeci valde poſtea contemnerent, vbi ſuo ingenio philoſophari coeperunt, mirum non eſt, eos, quod forte in Aegypto reiici atque improbari crediderant, ipſi curioſa exploratione edocti aſſererent, quo pacto nihil iuuat famam earum cauſſarum cognitarum Graecos excitaſſe, vt ab Aegyptiis eas diſcerent [y]. Certe mythologicum illud atque ſacrum cunctas res naturales in allegorias religioſas conuertendi ſtudium ita phyſiologiam Aegyptiacam corrupit, vt pauca plane fuerint, quae Graeci in Aegypto didicerunt, qui pleraque ſuo debuerunt ingenio. Quae cum ita ſint, et a veterum rerum haud ignaro negari nequeant, cadunt omnes auctoritates et teſtimoniorum fides, quam vir celeberrimus in contrariam partem adduxit: nec aliam, quae probabilis videri queat, rationem facile excogitare licet, cur adeo arcanam incrementi Nilotici cauſſam Aegyptii ſacerdotes habuerint, quam quod eae ſuae theologiae et originibus regionis ſuae in theogonias conuerſis non quadrarent. Sibi enim Nilum tanquam peculiare numen vindicabant, rati peculiarem Deitatem illi praeſidere, regioni benignam.

pag. 303. lin. 28. *Maxime vero verſabatur aſtronomia Aegyptiorum in diſtributione ſtellarum inerrantium, et praecipue Zodiaci.* Ad haec luculentius intelligenda, totum fere Pantheon Aegyptiacum Iablonskianum inſpiciendum, et imprimis ea conſideranda, quae de *θεοῖς αἰσθητοῖς* attulit, quos ſenſibiles vocat, quia oculis vſurpari ſenſibusque percipi poterant, elementis nempe et corporibus mundi, ex quibus vtilitatem ſingularem, in terram, quam incolimus, redundare, homines ſentiunt. Poſſumus dicere Deos viſibiles, vt ab inuiſibilibus et qui ſola mentis acie intelliguntur et cernuntur, diſtinguantur. Non repetemus hoc loco quae ſupra de antiquitate

x) l. c. L. IV. c. 1. p. 139 ſeqq. y) Propertius L. I. eleg. 8.

quitate cultus ſiderum coeleſtium tetigimus, aliique in ſuperſtitionis et idololatriae inter homines hiſtoria enarrarunt: quos omnes in eo conuenire videmus, mox poſt perditam ſanctiſſimorum patriarcharum traditionem ab Adamo acceptam, et factam ſeceſſionem piorum ſiue filiorum Dei a filiis hominum, hos coepiſſe a vero vnius numinis cultu, quod ἀόρατον in profundo latere et comprehendi non poſſe, ſibi perſuadebant, ad creaturas, tanquam Θεοὺς ὁρατοὺς deflectere, et inter eas illis diuinos honores deferre, a quibus ſibi maxima vitae commoda, terrae prouentus vitaeque longinquae vſum enaſci perſuadebant. Quo pacto magnorum quorundam virorum ingenia, quibus maxima humanae vitae beneficia debebantur, ad hanc immortalitatis gloriam perueniſſe, ſupra iam, quantum ſatis, eſt euictum. Illud autem multo magis eueniſſe circa corpora mundi naturalia credendum eſt, quo magis et ſplendor et incorruptus atque permanens ſtatus, et diuina quaedam motuum coeleſtium harmonia et concentus, et influxus in terrae foecunditatem, et, quod propter Aegyptios addimus, Nili fluminis fertilitate beatos, etiam in fluuios et ventos irradiatio et operatio ſupra iſtius aetatis captum fuit, et diuinitatem numinumque in iis habitantium praeſentiam, regimen, et operationem prodere viſa eſt. Quod vt totius antiquitatis prophetico patriarcharum lumine priuatae fatum fuiſſe et veterum gentium origines et ſacrarum paginarum auctoritas demonſtrat, ita non dubitandum eſt, inter Aegyptios, gentem antiquitate nulli cedentem, eadem eueniſſe vnde aſtrolatria Aegyptiaca ante exitum ex Aegypto Iſraëlitis a Deo exprobrata eſt [z], et Ioſephi proregis tempore iam religioſum ſolis cultum viguiſſe, ex indubitatis veſtigiis in hiſtoria originum Iſraëliticarum a diuino ſcriptore eſt proditum, lunae pares honores eſſe delatos, neomeniae et plenilunia tanta celebritate culta, ſatis manifeſtant, vt argumenta ex mythologia gentis deſumta, taceamus [a]. Itaque pro certo habendum eſt, quanquam, verum ſummumque numen, antiquiſſimo tempore in Aegypto, prorſus negatum eſſe, minime conſtet, ſed contrarium eius ſatis certum nobis videatur [b], eo tamen neglecto ſolis atque lunae aſtra locum religioſi cultus occupauiſſe, et paullo poſt reliquorum quoque planetarum, tanquam pediſſequarum, cultum acceſſiſſe. In hoc enim ſeptenario ſacra ſumma iam tum myſteria fuiſſe comprehenſa, innumeris teſtimoniis poſſet probari, niſi otium nobis feciſſet doctorum virorum in iis colligendis induſtria. Quae omnia cum ſua certitudine conſtent, mirum videri debeat, pauca eſſe et non ſatis explicite tradita, quae de cultu ſeptem planetarum apud Aegyptios ſcire intereſt, ipſumque Herodotum, qui in origines, ſacra, hiſtoriam etc. Aegyptiorum tam auide inquiſiuit, et intactum prope nihil

z) Amos V, 25. 26. VII, 43.

a) Conf. Iabl. prol. §. 9. p. 18 ſeq. §. 23. p. 50.

b) Conf. quae de Phtha et Cneph Aegyptiorum ſupra dicta ſunt: ſed hoc numen, vel principium infinitum, latere in chao, ſibi perſuadebant; quod tandem in impietatis neruum erupit, vbi ad mentem ſyſtematis Stoici theologia Aegyptiorum reformari coepit. Vid. ib. P. I. L. I. c. 2. §. 6 ſeqq. p. 38 ſeqq.

nihil reliquit, de cultu tamen planetarum, de templis, ſacerdotibus atque ſacris, nihil quicquam attuliſſe. Reliqua, quae ab aliis accepta nouimus, et pauca ſunt, et incerta et obſcura, nec haec Aegyptiorum ſacra nobis recludunt [c]. Et legimus quidem luculentum MANETHONIS [d], ſacerdotis Aegyptii locum, quem adſcribere hoc loco res poſtulat, qui in *apoteleſmaticis*,

Sacra fac Saturno et Marti, et Mercurio et Veneri
Et Ioui et Lunae, et Soli regi.
Hi enim dominantur Diis, dominantur et hominibus
Marique et fluuiis omnibus impetuoſis, ventisque
Ac frugiferae terrae et perenni aëri.

Verum dudum obſeruatum viris doctis eſt, doctrinam Manethonis apoteleſmaticam multo magis ſcholas Graecorum redolere, quam adyta Aegyptiorum, et videri non a ſcriptore Aegyptio, verum Graeco potius, profectam eſſe [e]. Adeo vero hic planetarum cultus apud Aegyptios, in occulto manſit, vt pleraque eorum nomina hodie ignorentur [f], idque tantum ſciamus, ſingulos planetas alicui ex Diis maioribus fuiſſe tributos. Ita Saturnus audiebat Tithrambonis ſtella, Iupiter Oſiridis, Mars Herculis, Mercurius Apollinis vel Hori, quemadmodum id nobis conſtat, ſecundum poteſtatem tantum et colorem nomina planetas accepiſſe, quae et alia ad aſtronomiam Aegyptiorum circa planetas pertinentia, apud IABLONSKIVM [g] quaerere curioſos iubemus, cuius ſingularis fuit, in his enarrandis, diligentia. Poſſent his alia addi, paulo plura de his placitis aſtronomicis exponentia et imprimis antiquiſſima inſcriptio columnae, quam Saturnus et Rhea inſculpi curaſſe feruntur, his verbis concepta [h]:

Antiquiſſimus rex omnium Oſiris, Diis immortalibus Spiritui et Coelo, Soli, et Lunae, et terrae, et nocti, et Diei, et patri eorum tum quae exiſtunt, tam quae futura ſunt, amori;

quae locis haud obſcuris THEONIS et EVSEBII [i] poſſunt illuſtrari: niſi metueremus, ne Pythagorica, quam haec Octoas aperte prodit, ſchola pro Aegyptiaca Lectori propinetur [k], quem demonſtrandi modum tot ſcriptoribus conſuetum, omnem philoſophicae hiſtoriae notitiam et veriſimilitudinem nobis eripere, quilibet videt. Itaque theologicam atque phyſiologicam planetarum explicationem, quam ſacerdotes Aegyptii nobis inuiderunt, in latebris ſuis relinquimus, quibus ſatis eſt aſtronomiam

c) Collecta habes et eleganter explicata l. c. P. II. L. III. c. 6. p. 126.

d) Multa pulchra heic cumulat IABLONSKIVS prol. §. 25. p. 54 ſeqq. quocum comparanda elegans diſſ. deſideratiſſimi GESNERI eheu! noſtri, de laude Dei per VII. vocales, quas peculiari ritu ſacerdotes adhibuiſſe ex DEMETRIO PHALEREO conſtat, §. 71. p. 235.

e) L. I. v. 203 ſeqq.

f) Conf. Panth. l. c. P. II. p. 128.

g) l. c. p. 133 ſeqq.

h) Apud THEON. SMYRN. de muſica c. 47. pag. 164.

i) Praep. L. III. c. 9.

k) Fatetur id IABLONSKIVS P. I. c. 1. §. 12. p. 18 ſeq.

eorum tantopere depraedicatam [l], non fuiſſe philoſophicam vel mathematicam, obſeruationibus [m] calculisque inſtructam, ſed theologicam ad ſuperſtitionem fulciendam [n], et ſi quid obſeruarunt, non ad coelum rite cognoſcendum, ſed ad ſuperſtitiones genethliacas fuiſſe adhibitum, quae merito ex philoſophiae circulis eiiciuntur [o].

pag. 304. lin. 7. 8. *Communia tantum naturalis iuris officia exhibent.* Huius generis omnia fere ſunt, quae DIODORVS [p] tum de iure inter Aegyptios regio, de ordinum regalis, ſacerdotalis, militaris, priuilegiis, de iure agricolarum, paſtorum, et artificum, de iudiciorum forma et iuſtitia, de legum publicarum cuſtodia, de ſeueritate in transgreſſores legum publicarum, et ſimilibus recitat: quae vt omnia naturalis honeſtatis et ciuitatis emolumenti rationibus circumſcribuntur, ita exotericam quandam iuris naturalis deſcriptionem tantum continent, et vt reliquarum gentium humanitatis et ſocietatis indolem ſectantium placita, ex inſitis naturalis iuris principiis enata ſunt. Ea huc transſcribere, cum exoterica, vulgaria, et plebeiis quoque hominibus, quibus nihil cum philoſophia commercii eſt, nota contineant, a noſtro inſtituto alienum putamus, legenda tamen eſſe apud Diodorum, et qui eum exſcripſit SCHVBERTVM [q] putamus, vt, quousque honeſti diſciplina apud Aegyptios pertigerit, cognoſcatur. In quibus tamen miram diſciplinarum confuſionem et imprimis ſuperſtitionis omnia confundentis efficaciam fuiſſe, et omnia inter ſe, ſacra profanis miſcuiſſe, notabilis PTOLEMAEI [r] locus a SELDENO productus [s], quemlibet poteſt conuincere: vnde quae philoſophiae moralis accuratio in tanto ſuperſtitionis imperio potuerit ſubſiſtere, Lectori cogitandum relinquimus, recteque iam notauit SEXTVS EMPIRICVS [t], qui ideo aſtrologos, magnum inter Aegyptios nomen, reprehendit, *quod magnam vitae humanae inferant iniuriam, et in nobis magnam ſtruant ſuperſtitionem, neque quicquam permittentes agere ex recta ratione.* Ex his de moralis philoſophiae apud Aegyptios charactere iudicandum eſt. Huius autem rationem arcanam inſpicere, quanquam arduum, et in tanta, ſua myſteria occultandi, ſeueritate, pene impoſſibile eſt, videtur nobis tamen in ipſo ſyſtemate Aegyptiorum coſmologico et theogonico non nihil nos deprehendiſſe, quod ad hanc naturalis rectitudinis euerſionem et tegendam ſuperſtitione ἀνομίαν occaſionem dare potuit, nempe opinio de mali origine atque natura. Hoc neceſſario ineſſe mundo aſpectabili, et ex hoc fonte implacabiles inimicitias contra Iſidem materiamue omnis naturae

l) Conf. ID. prol. p. 98 ſeqq. SCHVBERTVS c. 2. ſect. 8. p. 259. et quos laudat, et ſcriptores hiſtoriae aſtron. WEIDLERVS, HEILBRVNNERVS, alii.

m) Quam profundae obſeruationes Aegyptiorum aſtronomicae fuerint, diſce ex MACROBIO Somn. Scip. L. I. c. 19.

n) L. I. p. 63 ſeqq.

o) l. c. II. ſ. 8. p. 242 ſeqq.

p) L. I. p. 63 ſeqq.

q) loc. cit. p. 242 ſeqq.

r) Tetrabibl. L. I.

s) De I. N. et G. iuxta diſc. Ebr. L. III. c. 20. p. 466 ſeqq.

t) Adu. mathem. L. V.

naturae et contra Oſiridem omnis perfectionis atque boni fontem orti multis eam in rem excogitatis fabulis decernebant, pugnasque Typhonis, principii in ſe maligni contra felicitatis bonique fontes prolixe enarrabant. Eas qui noſſe volet, iterum *Pantheon Aegyptiacum* [a] adire oportet, vbi plena manu mythologia Typhonis Aegyptiaca ſuppeditatur. Nos hoc loco, vbi parcos eſſe decet, id potiſſimum monemus, omnes fere, quotquot de theologia Aegyptiorum narrationes ſuas nobis relinquerunt, numen hoc deteſtabile, horrendum, malorum tantum non omnium veram vnicamque cauſſam repraeſentare, id quod nec Herodotus, nec Manetho, nec Eudoxus, nec, qui prolixe in eo argumento verſatus eſt Plutarchus in iis locis, vbi de Aegyptiis numinibus tractarunt, nobis ſilendum eſſe cenſuerunt, quae heic, vbi breuitatem ſectamur, exſcribere haud licet. Quorum relationibus rite ponderatis videri quidem poterat, Typhonem fuiſſe hominem aliis plane ſimilem, qui regnum Aegypti affectauerit, idque fratri ſuo Oſiridi, vita ſpoliato, abſtulerit. Quem fuiſſe facie rufum et ſubpallidum averſio Aegyptiorum ab hominibus eiusdem coloris, vsque ad caedem et victimam progreſſa facile nobis perſuadet. Is, ſi mythologiam audimus, decreto a Diis tyrannidis fine, ab Horo, qui monſtrum illud bello perſequebatur, victus, atque captus cum Iſidis negligentia denuo euaderet, tandem decretorio praelio euerſus et ſuppreſſus eſt. Facile vident, qui interiora myſteria Aegyptiacae ſapientiae inſpexerunt, reſpici hic ad aliquod principium coſmologicum, principiis bonis aduerſum, idque potens, actiuum, bono inimicum multisque tantum conflictibus ſuperandum, quicunque etiam cortex hiſtoriae hunc nucleum tegat, de quo hoc loco diſſerere, ſuperuacaneum putamus, adeoque de eiusmodi principio cogitandum eſſe, quod omnis mali phyſici pariter atque moralis auctor ſit. Quod illis quidem facile perſuadebimus, qui ea attente legerunt, quae prolixe ſatis ſupra de Arihmanio diſſeruimus, huic enim Typhon adeo ſimilis eſt, vt eundem malum quendam auctorem, ſpiritumque improbum, materiae imperfectionibus, et moralis mali tenebris inuolutum deſignare vtrumque, nemo non, primo intuitu, conceſſerit. Planum autem eſt, vidiſſe vetuſtiſſimae theologiae auctores, ineſſe mundo eiusmodi ſpiritum geniumque malignum, qui optimae et feliciſſimae rerum omnium parentis, Oſiridis coniunctioni cum Iſide rerum natura et materia interueniat, omnisque imperfectionis malique auctor et incentor ſit, non niſi grauibus multisque praeliis tandem expugnandus. Quare, cum Orientales Arehmanium appellarent, alii autem, maxime poëtae Graeci gigantum imagine repraeſentarent, Typhon tandem ſub his imaginibus auctor omnis illius, quod in natura eſſet corruptum et noxium, exiſtere, malumque omne phyſicum atque morale produxiſſe dictus eſt. Vnde poſtea, cum ad res ſenſibiles et materiales principia illa νοητὰ transferrentur, habitus Typhon eſt ſymbolum

[a]) P. III. c. 2. p. 59 ſeqq.

hiemis vel etiam ardoris et ſiccitatis exurentis, maxime venti illius meridionalis et noxii, qui in inferiori Aegypto, ſpirat, vique ſua omnia corrumpit, ipſamque ſubito vitam eripit, quo nomine nec in ſacris literis venti orientalis nomine ignotus eſt. Hunc Typhonem ad mali omnis originem eodem modo, quo Arihmanium Perſarum, referri, in mentem veniet, quisquis primo intuitu mythologiam Aegyptiacam inſpexerit: qualis autem in ſyſtemate intelligibilium ſit, dicere difficile eſt. Et certum quidem Typhonem iuxta illud originem primam cum Oſiride fratre et Iſide vxore eius eandem habere, quae nobis recte perſuadent, Oſiridem, Cnephum, Phthan, Vulcanum; quae nomina ſunt originis fontisque boni, itemque, Iſidem naturam rerum atque materiam ex qua omnia bona ſunt, neceſſaria generationis lege habere fratrem, id eſt, principium aliquod, ex eodem fonte emanans, quod natura ſua in contraria ferretur, effeceritque, vt ex vno praeclaro fonte duo principia, lucis et tenebrarum emanarent, quo pacto, Perſas ſimilia docuiſſe, ſupra demonſtrauimus. Hoc principium malum contraria omnia principio bono habere, et materialitatem accipiendo a natura νοητῶν receſſiſſe, facile concludi poterat, cum conditam rerum vniuerſitatem omnis generis malis phyſicis pariter atque moralibus cumulari, nemo non cerneret: et hoc quidem principium emanationis lege a fonte ſuo longiſſime remotum in omni actione ſua bono contraria moliri dicebant. Quod, cum eo tempore, quo ſyſtema Aegyptiacum ad Perſicum emendatum eſt, nouis coloribus pingeretur, tandem ad ipſam materialitatem naturae vniuerſae tractum eſt more Stoico. Et hoc quidem modo, quaeſtionem difficilem, vnde malum in mundo, ſe dirimere poſſe credebant, nec in hac explicatione quicquam eſt, quod aſſenſum noſtrum morari queat. Aſt diſtinctius tradere, quo pacto hoc principium malum, huncque aduerſum genium ſibi conceperint, id in tanta theogoniae et Coſmogoniae obſcuritate difficillimum eſt, et coniecturis non facile definiendum. Et illi quidem, qui veterem hiſtoriam imagines principiorum metaphyſicorum ſuppeditaſſe coniiciunt, quod poſt illuſtrem Leibnizium ſequaces, maximeque Wolfiana ſchola ſtatuerunt, Typhonem interpretantur materiae imperfectiones, limitationes, generatim malum metaphyſicum. Vnde clariſſimus SCHVBERTVS [x] fatetur quidem, *eos qui Arihmanium Manichaeorum et Diabolum Chriſtianorum cum Typhone Aegyptiorum eundem eſſe volunt, habere clariſſima loca, quae, ſi, vt verba ſonant, intelligerentur, nihil aliud, quam eiusmodi principium malum ſubſtantiale indicarent:* monet autem, *ſi perpendamus, omnes iſtas fabulas allegorice eſſe explicandas, circumſtantias hiſtoricas variis figmentis auctas, atque benigniorem ſemper interpretationem praeferendam eſſe, maxime, ſi quoad reliquas fictionis partes, iuxta rationem explicari debent, nihil amplius inde colligi poſſe, quam quod Typhon principium illud malum ſignificet, quod benigniſſimum et optimum conditorem*

x) loc. cit. p. 223.

ditorem impediuit, quo minus opera ſua ita perficeret, vt ea perficere volebat. Hoc vero principium certe nihil aliud eſſe, quam ipſam rerum finitarum limitationem, aut, quemadmodum loqui ſolemus, malum metaphyſicum. Non eſt hic locus inquirere altius, num mali iſtius metaphyſici notio ad explicandum non malum phyſicum tantum, ſed morale quoque ſufficiat, de quo problemate notae ſunt hodiernae metaphyſicae theologiae controuerſiae; ſed in argumento hiſtorico occupati dicemus tantum, quae nobis prorſus non conuenire videntur, nec hanc interpretationem iuuare apta ſint. Malum enim metaphyſicum notio intellectus eſt, non naturae vis poſitiua, et neceſſaria conſecutione adhaeret materiae, eiusque naturae, adeoque Iſidis foetus dicendus eſt, ſi Iſis naturam ſiue materiam vniuerſam ſignificet. Aſt inter Typhonem et Iſidem internecinum bellum eſt, quod de malo metaphyſico dici non poteſt, nec tollit natura rerum atque vincit iſtas imperfectiones et limitationes metaphyſicas, ſed dirigit ad perfectionem vniuerſi. In Typhone autem mala, proterua et in odium auctoris vniuerſi natura et inclinatio eſt, qualem ineſſe, materiae limitatae et ab omnimoda perfectione remotae quae genita eſt, i. e. emanauit ex coniugio Oſiridis et Iſidis, dici non poteſt, vincetur quoque Typhon, id eſt, auferrentur illi fontes mali, redibit perfectio, inuenietur reſtitutus Oſiris etc. quae omnia ad hoc malum metaphyſicum obtorto tantum collo rapiuntur. Permouit id Platonem, qui hanc Aegyptii ſyſtematis contradictionem viderat, vt relicto emanatiuo dualiſticum reciperet, et materiam natura ſua bono aduerſam tanquam συναΐδιον Deo adiungeret, nec hunc illam totam vincere et emendare poſſe ſtatueret, ſine dubio praeter limitatam materiae conditionem ad animam quandam brutam reſpiciens, quam ineſſe materiae credebat, de quo ſuo loco. Vnde lubenter fatemur, hanc nobis ſolutionem aenigmatis Typhoniani minime ſatisfacere, nec aptam videri ad reuelandum velum, quod ſenſum eius rei occultat. Probabilior itaque nobis videtur ſententia Iablonſkiana [y] coniiciens, vetuſtiſſimos theologiae Aegyptiacae auctores accepiſſe notitiam aliquam a Noachidis de ſpiritu improbo mundi ſeductore, malique omnis auctore, (quales eos traditiones corraſiſſe omnis fabularis Deorum ſemideorumque hiſtoria prodit,) et ideo non tantum tenebras, id eſt, materialem ei imperfectionem, ſed moralem quoque corruptionem et proteruiam tribuiſſe, qua ad contraria audenda impelleretur, quae Deus omnium pater optimus in regno ſuo produxit: eum autem tandem victum et mundum ab hoc tyranno giganteque liberandum eſſe, aſſeruiſſe. Quam aegnimatis obſcuri explicationem eſſe planiorem et ſimpliciorem et orientalium quoque placitis ſimiliorem, quam priorem, fatendum eſt, cum ex aſſe mythologiae faciat ſatis, reliqua enim fabulae gratia addita eſſe, et in explicatione theologica parum attendenda, norunt, qui in mythologicis veterum explicandis ingenium exercuerunt. Haec autem lectoris iudicio

y) loc. cit. §. 14. p. 75.

iudicio decernenda relinquimus. Poterant his alia adhuc hiſtoriae philoſophiae Aegyptiacae addi, collecta a IAC. FR. REIMMANNO viro curioſae multaeque lectionis, qui nobis *antiquitatum literariarum Aegypti compendium* reliquit. Qui tamen ſi eam antiquarum rerum atque dogmatum cognitionem atque perſpicaciam prodidiſſet, quam recentioris literaturae, multum adiuuiſſe hanc philoſophicae hiſtoriae particulam poſſet dici et laudari. Aſt quanquam nouerat ineptias Cauſſini et Kircheri, Graecam literaturam Aegyptiis adſcribentium, et a Morhoſio quod ipſe fatetur, doctus erat, Aegyptiorum placita maxime phyſica in obſcuro latere; attamen cum reliqua quoque, quae Graeci habent, pauca et exigua eſſe nouerat, ita exponit, vt faciem encyclopaediae Graecanicae referret: quo pacto reuera nihil ad iuuandam Aegyptiacae ſapientiae hiſtoriam niſi vulgaria, exoterica, nec ad myſteria gentis pertinentia attulit, inter collectores magis literarum Aegyptiacarum, quam inter hiſtoricos referendus. Hunc adeant, qui exotericis narrationibus in hoc campo paſci cupiunt; nobis enim omne illud ab inſtituto noſtro alienum eſt.

AD LIB. II. CAP. VIII.

DE PHILOSOPHIA AETHIOPVM.

pag. 305. lin. 19.

Exigua in genere regionum illarum, quae Aethiopiae atque Libyae nomine comprehenduntur, hiſtoria eſt. Ante omnia termini Aethiopiae veteris, de qua nobis ſermo eſt, definiendi ſunt, dicendumque quam gentem per Aethiopes intelligamus. Et mature quidem dicta quoque Abaſene vel Cephena, quam hodie a ſimili vocabulo Arabico, Habeſſiniam vel Abaſſiam nuncupamus. Qui autem in veterum ſcriptorum monumentis verſati ſunt, norunt ſatis, optimos quosdam ſcriptores, Arabiam, Chaldaeam, Aſſyriam, Perſiam, Aethiopiae quoque nomine inſignire, vt hodie orientales populi haud raro Aethiopas ſiue Habeſiniae incolas Indos [a] vocant. Quae obſeruatio a quibusdam auctoribus neglecta paſſim hiſtoriam, etiam philoſophicam turbauit et corrupit. De quibus omnibus tamen hoc loco nihil dicendum, cum ad geographiae veteris notitiam pertineant: quam vtiliter diſcimus, poſt PTOLEMAEVM, ex IOBI LVDOLFI [b] *hiſtoria Abyſſiniae* [c], CELLARII *Geographia antiqua*, vt alios [d] taceamus.

pag.

a) Vid. VIRGIL. Georg. L. IV. v. 291 ſqq.

b) Conf. de libro praeclaro relationes Baumgartenianae de Bibl. quadam Halenſi P. IV. p. 481 ſqq.

c) L. II. c. 3. vbi de Aethiopia ſupra Aegyptum agitur p. 231 ſeqq.

d) HIERONYMI LOBO itinerarium, itemque IOACH. LE GRAND, ALMEIDAE et BALTH. TELLEZ hiſt. Aethiopiae vid. ib. 481 ſeqq. LA CROZE hiſtoire du Chriſtianiſme des Ethiopiens. Hiſt. vniu. orbis Brit. T. XVI. L. III. c. 7. §. 220 ſeqq. p. 257 ſeqq. Verſ. Germ. qui veteres quoque p. 265. nominant.

pag. 306. lin. 3. 4. *Qui ſub meridie habitant, primos a terra fuiſſe editos.* Ita quidem Diodorvs Sicvlvs [e], qui occaſionem dedit Fovrmontio [f] in origines Aethiopum inquirendi, eisque primum locum et aetatem inter populos cognitos vindicandi: qui audiendus et examinandus eſt: ſolae enim coniecturae non faciunt ſatis.

pag. 306. lin. 26. *Quod verum ſit de Abyſſinis.* Mature tranſiiſſe Noachi poſteros ex Aſia in Africam, veteris hiſtoriae fides dubitare non ſinit. Id de Abaſenis vel Abyſſinis verum eſſe, ante Ludolfum notauit Samvel Bochartvs [g], qui Homeritas quoque nominari obſeruat. Idque de aliis quoque ex Noachi filiis propaginibus coniici cum veriſimilitudine poteſt, nempe Cushi poſteris, qui vicinitate et commoditate tranſitus ex Arabia, quam inhabitabant, in Aegypti et Atlantici maris viciniam illecti has terras incolere coeperunt. Nec a veriſimilitudine omni abit, non multum aetate inferiores fuiſſe Aethiopes Aegyptiis, cum Chus gentis auctor filius fuerit natu maximus Ham, frater Mizraim Aegyptiorum conditor [h]. Verum de his veteris geographiae ſcriptores plura diſputant, et coniiciunt [i].

pag. 307. lin. 18. *Eandemque docendi methodum hieroglyphicam habuiſſe.* Ita quidem Diodorvs [k] *ars literaria,* inquit, *apud eos non in compoſitione ſyllabarum, ſed deſcriptarum imaginum ſignificatu, et translatione per exercitationem memoriae inſculpta, ſubiectam orationem exprimit ac abſoluit.* Monet tamen Wachtervs [l], vbi haec retuliſſet, *de hac Aethiopum diſciplina altum eſſe apud reliquos ſcriptores ſilentium et nullum in tota antiquitate veſtigium, hinc Diodori narrationem apud paucos vel nullos fidem inueniſſe. Etſi vlla vnquam fuiſſet, longe tamen veriſimilius eſſe, illam ab Aegyptiis ſuperioribus, qui nulla re magis, quam hac diſciplina in hiſtoria claruerunt, ad Aethiopes, quam ab his ad illos veniſſe.* Forte ſua ſponte vtraque gens ad hanc ſcribendi rationem caſu peruenit.

pag. 306. lin. 29. *Quam quod ex India in meridiem populi deſcenderint.* Prouocant, qui iſta tuentur, ad teſtimonia Evsebii et Philostrati immo ad Homervm [m] orientales Aethiopes inducentem, ad Herodotvm [n] atque Evstathivm [o]. Hos vero omnes Indiae nomen decepiſſe, eſt veriſimile. Solenne enim veteribus Arabiae populos Aethiopum nomine inſignire, quod cum populo meridionali propter vicinitatem maris Indici, confundere ſolent. Accidit id Iosepho [p].

pag. 307. lin. 18. *Vel Aegyptios ab Aethiopibus eruditionis ſemina accepiſſe.* Id difficulter, immo propter monumentorum defectum plane non poſſe

e) L. III. c. 2.

f) Memoires de l'Academie des inſcriptions T. VII. p. 497 ſeqq.

g) Geogr. S. L. II. c. 23. p. 143.

h) Gen. X, 6.

i) Conf. Lvdolf. l. c. L. I. c. 2. le Grand Diſſ. 2. Hiſt. orbis vniu. L. III. §. 233. p. 280.

k) L. III. p. 101.

l) Concord. nat. et ſcript. c. 3. §. 9. p. 1.

m) Odyſſ. L. I.

n) Lib. VII. c. 70.

o) In Dion. p. 35.

p) Antiqq. L. II. c. 11.

poſſe decerni. Quamuis enim regnante Amenophi coloniam quandam Aethiopum Aegyptum inuaſiſſe tradat EVSEBIVS [q], quod haud ſemel factum eſſe, credibile, cum frequentes inundationes deſertam Aegyptum facerent, nihil inde tamen pro philoſophiae incrementis concludi poſſe putamus.

pag. 312. lin. vlt. *In rationes aſtronomicas mutauerunt.* Inde cultores ſideralis ſcientiae inter Libyae populos Atlanticos dici apud Auguſtinum obſeruat GASSENDVS [r], cuius tamen rei certiorem teſtem deſideramus. Eodem vero loco ponendum eſt, quod CLEMENS ALEXANDRINVS [s] habet, *Herculem, cum fuiſſet vates et phyſicus, ab Atlante barbaro Phryge mundi ſuſcepiſſe columnas*, id eſt, ſecutum eſſe in ſcientia phyſica et aſtronomica. Ingenioſus vero eſt circa mythologiae Atlantis explicationem, recens fabularum veterum interpres PLVCHIVS [t], qui coniicit, fabulam Atlantis eſſe Aegyptiacae originis, et eſſe Atlantis nomen Horo additum, deſumtumque a Phoenicio Athlah, quod laborem improbum deſignat, eo quod plurimum laboris in deſignandis ſiderum conuerſionibus eſſe Aegyptii et Aethiopes crediderint. Cum vox Atlas etiam a vocabulo Athlah, columnam ſiue ſtilum deſignante, deriuari queat, inde fabulam Graecorum de columnis Atlantis coelum ſuſtentantibus enatam eſſe. Ingenioſam eſſe hanc explicationem, at nulla veriſimilitudine ſe commendantem et ab ingenio ſimplici veterum abhorrentem, quilibet palpat, eorum enim loca et teſtimonia, vnde talia exſculpi poſſint, deſideramus.

pag. 312. lin. vlt. *Sed in re incerta coniecturarum ſatis eſt.* De philoſophia politica atque diſciplina regia apud Aethiopes nonnulla affert DIODORVS [u] exoterica quidem et ad vulgus nota, non negligenda tamen, vt ingenium et mores Aethiopum intelligantur, quanquam valde veremur, vt genuina ſint omnia, quae iſti genti tribuuntur. Ea in his acceſſionibus nolumus exſcribere ob rationes ad cap. praec. adductas, ſed lectori vel apud ipſum Diodorum vel apud recentiores [x] quaerenda et legenda relinquimus.

q) In chron. n. CCCCII.
r) Synt. phil. c. 5. T. I. Opp. p. 12.
s) Strom. L. I. p. 306.
t) Hiſt. du ciel. p. 239.
u) L. III. p. 145 ſeqq.
x) Hiſt. vniu. T. XVI. p. 283 ſeqq. SCHVBERT. hiſt. phil. c. 2. ſ. 9. p. 258 ſeq.

AD

AD LIB. II. CAP. IX.

DE PHILOSOPHIA CELTARVM, SIVE GALLORVM, BRITANNORVM, GERMANORVM ET SEPTENTRIONALIVM GENTIVM.

pag. 314. lin. 19. 20.

Ignotum tamen ſimul literarum vſum in ſcribendo inuoluit. Hoc mediocri attentione locum Taciti conſideranti erit manifeſtum: quanquam enim de fide coniugali agit, ſecreta tamen literarum amatoriarum ideo denegat genti caſtiſſimae, quia moris non erat Germanorum et Celtarum gentibus aliquid ſcripto memoriae tradere, niſi pauca illa, quae ſaxoſis rupibus inciſa immortalitati tradiderunt, excipias, quae huc non pertinent. Ex quibus iudicari poteſt de negata ignorantia veterum Celtarum et imprimis Germanorum, cui pro maiorum gloria apologiam ſcripſit Andreas Lvdovicvs Koenigmannvs [a], cuius ſententiae alii ſubſcripſerunt [b]. Quanquam enim veriſimile eſt, veteres Celtas et imprimis Germanos non ab omni ſcribendi peritia fuiſſe vacuos, quod in tanta gentis ampliſſimae aetate credi non poteſt, vſu rerum aliud poſtulante [c], non tamen de rerum ſignis literis expreſſis in ſe, ſed arte ſcribendi et cum aliis per ſcripturam communicandis ſermonem eſſe, notandum eſt: quam neglexiſſe inſtituta eius, vel ex eo patet, quod nulla omnino rerum veterum monumenta habuerunt, et traditione tantum et carminibus Bardorum Scaldorum et ſimilium res gentis ſuae atque facinora ad poſteritatis memoriam transmiſerunt, quod vnum apud illos memoriae et annalium fuit, teſte Tacito [d]. Ideo non neganda eſt nationi tot virtutis teſtimoniis veteribus commendatae doctrina et inſtitutio, et ingenii elegantia, ita tamen vt tempora bene diſtinguantur. Verum de his vel nudis tantum coniecturis cogitare licet.

pag. 315. lin. 9. *Aliasque Scythiae nationes comprehenderunt.* Probauit iam Clvvervs [e], eumque licet audacioribus greſſibus ſecutus Pezronivs [f], maxime vero incomparabilis *hiſtoriae Celtarum* [g] auctor, praecipuam Europae partem Celtas occupauiſſe, et conſediſſe gentem famo-

a) Diſp. acad. duabus Kilonii editis, 1707. de origine literarum apud Germanos, et de origine literarum amatoriarum.

b) Ianvs diſſ. de odio Germanorum in cauſſarum patronos Miſc. Lipſ. T. IV. obſ. 88. p. 217. conf. quos laudat Kahlivs ad Bibl. Hiſt. Struu. P. II. p. 207.

c) Memorabile exemplum exhibet Mavpertvisivs in deſcriptione itineris Laponici detegendae figurae globi terraeque cauſſa ſuſcepti, qui eiusmodi inſcriptionem ſignorum quorundam detexit, quam repetiit Collectio itineraria Prevotiana T. XVII. p. 374. Eam antiquiſſimam totius mundi eſſe Maupertuiſius non abſurde coniicit.

d) De mor. Germ. c. 2. conf. Hiſt. Celt. T. I. L. II. c. 10. p. 380 ſeq.

e) Germ. ant. p. 16.

f) Antiq. Celt. c. 2.

g) Tom. I. c. 3. p. 19 ſeqq.

ſamoſiſſimam in Hiſpania, Luſitania, Gallia, Polonia, Moſcouia, Britannia, Scotia, Hibernia, ad Danubium vſque ad Pontum Euxinum, vbi Getae, Dacae, Boſtarnae, Boii, Tauriſci, aliaque Pannoniae nomina obſeruantur: imo Graeciam quoque et Italiam a Celticae gentis populis fuiſſe habitatam. Quo pacto omnes quidem ſeptentrionales populi vno Celtarum nomine comprehenduntur, quos tamen, ſi ab Hyperboreis gentibus ſeparamus, patebit, Celtarum nationem etiam a Scytharum gente diſtinctam, totam fere Europam occupauiſſe. Et ad idem redire videntur, qui inter Sauromatas vel Sarmatas, et inter Celtas diſtinguunt, Scytharum nomen autem extremis gentium ignotis ceteris mortalibus cum Plinio [h] tribuunt, gentes Aſiaticas ab Europaeis diſtinguentes, ne aequiuoco Scytharum nomine hae gentes inter ſe confundantur, de qua re in geographia veteri diſpiciendum eſt. Certe Sarmatae a Celtis diſtinguendi ſunt, moribus, inſtitutis, viuendi genere diuerſis [i].

pag. 315. lin. 26. *Qui de rebus Celtarum, Gallorum, Germanorum atque Scytharum ſcripſerunt.* Scriptores rerum Germanicarum, et antiquiorum, qui huc referri ſolent populorum, veteres recenſet *bibliotheca hiſtorica* Strvviana [k].

Ibid. lin. vlt. *Collegit et digeſſit, liberaliter exhibeat.* Prodiit incomparabile cedroque dignum opus Hagae Comitum cIɔIɔccxl, cIɔIɔccl. duobus tomis, lingua gallica, eo nitore, accuratione et ſcribendi elegantia, vt optandum merito videatur, vt ad eandem normam ſimilesque vultus omnium gentium hiſtoria enarretur. Cuius teſtimonii fidem facient ephemeridum literariarum iudicia [l], quae praeclaro operi dignam ſuſpenderunt hederam. Dolemus autem, tertiam libri partem, quam a doctiſſimo auctore expectauimus, fatis eius intercedentibus, quantum nouimus, non ſine magna literaturae Celticae et Germanicae iactura in ſpongiam incubuiſſe, et hoc pacto nobis ereptam eſſe praeclaram operis partem, qua de Scythica atque Celtica philoſophia auctor acturus erat. Qui quam aptus dignusque harum rerum iudex fuerit, per plurimos annos ex iucundo cum eo commercio literario didicimus, qui toties praeter candidiſſimi pectoris amicitiam, reconditam eruditionem, lectionem vaſtam, iudicium acre, et qua alios multos ſuperabat, ſentiendi modeſtiam et ſoliditatem nobis probauit. Ad huius hiſtoriae Celticae, indubitatis veterum teſtimoniis probatae Lydium lapidem ea potiſſimum examinanda ſunt, quae non tantum Galli Pavl. Pezronivs [m], et Iacobvs Martin

h) Hiſt. nat. L. IV. c. 12. p. 165. conf. Hiſt. des Celtes T. I. L. I. ch. 2. not. n. p. 13.

i) Ex inſtituto id probauit Idem l. c p. 14. 15. conf. Bavmgarten. ad hiſt. vniu. Brit. T. IV. n. 212. p. 455.

k) T. I. c. 16. p. 651 ſeqq.

l) Vid. Journal literaire d'Allemagne T. I. P. I. art. 14. p. 203 ſeqq. noua liter. Lipſ. 1751. p. 98 ſeqq.

m) Pavli Pezronii librum antiquité des Celtes autrement appellés Gaulois, plenum eſſe nugarum et viſionum recte iudicauit Pelloutierius, quare vehementer dolendum eſt, audaculum et nugiuendulum auctorem potuiſſe ſeducere viros doctiſſimos, qui in Britannia hiſtoriam vniuerſalem ediderunt, vt eius veſtigiis inſiſterent, T. IV. Scytharumque, Gomeriſtarum, Celtarum hiſtoriae compendium exhibituri, antiquita-

MARTIN [n], ex Anglis IOHN LEWIS [o], de Celtarum, Gallorumque antiquitatibus nugati ſunt, ſed alii quoque, qui meliori diligentia et iudicio maturiore literaturam Celticam tractarunt, qualia dederunt MATTH. HILLERVS [p], magnus LEIBNIZIVS [q], P. FRANC. ARPE [r], VAL. ERN. LOESCHERVS [s], TROGIL. ARNKIEL [t], ELIAS SCHEDIVS [u], IO. GEORG. KEYSLERVS [x], ANT. BANIERIVS [y] ſuppeditarunt, ex quo ſcriptorum de rebus Celtarum, Germanorum, Gallorum, Britannorum aliarumque Europae gentium horreo, illi ingens ſpicilegium colligent, qui integram literaturae et philoſophiae Celticae hiſtoriam expectant. Eam enim nec tractationis H. C. P. limites olim nobis permiſerunt, nec horum quoque Supplementorum ſcopus atque conditio permittit. Vbique autem ante omnia attendendum eſſe monemus, quibus et qualibus teſtibus traditiones veteres nitantur, in qua re imprimis Pelloutierii diligentiam mirandam eſſe, quilibet, qui hanc hiſtoriam Celticam legit, fatebitur.

pag. 316. lin. 16. 17. *Philoſophiam proprie dictam non venari accurate teneatur.* Maxime in hiſtoria Celtica ſibi cauendum eſt, ne gentis antiquiſſimae, et per tot populos a multis ſeculis propagatae et diffuſae res cum Romanorum et Graecorum hiſtoria, religione, conſuetudinibus, opinionibus confundantur, quod, dici non poteſt, quantum nobiliſſimae gentis antiquitates turbauerit. Accidit id etiam in hiſtoria Druidum, quam ſi cum Graecorum ſectis comparaueris, totam euertes. Itaque vox philoſophiae, prout in hiſtoria philoſophiae barbaricae decet, hic exoterice tantum et pro ſtudio literarum, ſapientiae et religionis habenda eſt, idemque tenendum, quod de Babyloniorum et Aſſyriorum Chaldaeis, de Perſarum Magis, de Aegyptiorum ſacerdotibus, de Indorum atque Aethiopum gymnoſophiſtis ſuis locis monuimus.

Ibid. lin. 22. *A germanico ſubſtantiuo Druthin.* Conf. WACHTERI *Gloſſarium germ. voc. Draut. et Priester.* cl. SCHVBERTVS *hiſt. phil.* [z] alii.

pag. 316. lin. 26. *Druidarum nomen ab antiquiſſimo apud Celtas et Britannos vocabulo Deru, quod quercum notat, deriuatum contendit.* Haec ſim-

tiquitates Celticas, cum Creticis atque Graecis miſcerent; cuius exemplum eſſe poteſt, quod Curetes Titanum inter Cretenſes, cum Druidis Gallorum ex vno fonte deriuauerunt, recte ideo notati a B. BAVMGARTENIO h. l. n. 228. p. 475. Simili fortuna in hoc ſtadio concurriſſe STEPHANVM FORCATVLVM de Gallorum imperio et philoſophia, libro rariori, olim demonſtrauimus in Collect. crit. ad hiſt. L. Germ. Vol. IV. p. 462. conf. Hiſt. des Celtes T. III. c. 1. §. 2. p. 14. quae quoque non meliora multa habere LESCALOPERIVM Comm. in Cic. de N. D. §. 5. p. 8. recte annotauit.

n) De ineptiente hoc ſcriptore, veteres Gallos atque Celtas cum Romanorum et Graecorum theologia et religione miſcente vid. Biblioth. German. T. XXXVII. p. 140 ſeqq.

o) Hiſt. Brit. qui in introd. p. 1-50. has origines ingenioſe magis, quam ſolide tetigit, vid. BAVMG. l. c. p. 214. p. 452.

p) De orig. gent. Celtic. ſynt. hermen. p. 125 ſq.

q) Collect. etymol. P. I. p. 156 ſeqq.

r) In Themide Cimbrica.

s) In literatore Celta.

t) In antiquit. Cimbricis, vernacula editis.

u) De Diis Germanis ſiue de veteri Germanorum, Gallorum, Britannorum, Vandalorum religione ſyntagmata quatuor, conf Hiſt. des Celtes T. III. c. 1. p. 8. labor ſc. iuuenilis.

x) Antiquitates ſelectae ſeptentrionales atque Celticae.

y) Mythologie expliquée par hiſt. Tom. V. L. VI Vol. p. 361. 583. Addi his poteſt praeſtantiſſima Germaniae hiſtoria MASCOVIANA P. I. Hiſt. literaire de France T. I. p. 1-70. aliique.

z) c. 2. ſ. 10. §. 133.

pliciſſima. antiquiſſimi vocabuli, Druid originatio eſt, longe illi praeferenda, quae a voce Draut, vel Druter, quae amicum vel dilectum ſignificat, deducit: eius enim ratio in promtu eſt, cum altera cuilibet amico, quanquam collega non ſit, conueniat, familiares quoque vocentur, non qui iudicum et doctorum characteres obtinent, velut id apud Druides moris erat, ſed membra familiae. Quercuum autem colendarum ratio tam venerabilis apud Celtas fuit, vt numinibus topicis plenas contenderent, et omnem religionis, iuſtitiae atque diſciplinae obſeruantiam quercetis alligarent. Confirmatur id obſeruatione Io. TOLANDI [a], inter cuius opera Anglica, tres ſunt epiſtolae operis maioris, quod moliebatur, ſpecimina, in quibus de Druidum hiſtoria diſſerit. Obſeruat is inter alia: Drui eſſe vocem Hibernicam, vel corrupte Droi et Draoi, quae quercum indicat, hodieque apud Hibernos, Drue magum eſſe, Druidheacht magiam, Slatnam Druidheacht virgulam magicam, manifeſto indicio, inter Druidas magiam ſummam locum obtinuiſſe. Non multum, vt in pluribus aliis, ab ea abit Sueuica noſtra, qua ſaga, *eine Drutte* vocatur. Plura dabit, qui potiſſimum hoc loco conſulendus eſt illuſtris SCHOEPFLINVS [b], quem ſequuntur auctores *ephemeridum literariarum Triuoltinarum* [c], qui videndi.

pag. 317. lin. 1. *Germanos a Gallis Britanniſque diſtinguendos putamus.* Quod qua ratione euenire potuerit, curioſis obſeruationibus explorauit PELLOVTIERIVS qui omnino legendus. Celtarum nomen Gallorum atque Britannorum multo vetuſtius eſt, de quorum etymo nonniſi ex lingua Germanica iudicari poteſt, quae enim veteres ſcriptores habent, incerta prorſus ſunt, et ad ſcopum non feriunt, eo quod Celtarum linguae fuere imperiti, fueruntque peculiares Celtarum populi, a circumſtantiis loci plerumque denominati, de quibus ingenioſae prorſus ſunt coniecturae Pelloutierii [d].

pag. 318. lin. 3. *Druidarum inſtitutum deriuant.* Sine diſcrimine ſcribunt plerique Druidarum et Druidum. Obſeruatum autem TOLANDO [e], melius Druis dici quam Druida, ex Hiberno enim Drui, pluralem formari Druidhe, vnde Latinorum Druis, et plurali numero Druides ortum; Druidas autem foeminas hoc inſtitutum ſequentes accuratius ſignificare. Druidae tamen terminationem maſculino genere adhibet CAESAR aliique.

pag. 320. not. n. *LAMPRIDIVS in Alexandro.* Diu permanſit inter Germanos hic mos per feminas fatidicas diris hoſtes ſubmouendi. Cuius memoriam nobis conſeruauit Auguſta noſtra, in inuaſione Attilae diris Druidae alicuius a moeniis vrbis repulſi, quae hodie elegantiſſimo Rothameri penicillo in turri publica Minoritana, vbi rem eueniſſe fama eſt,

a) Vid. citt. maxime SCHVBERTVS l. c.
b) Alſat. illuſtrat. T. I. p. 83.
c) A. 1754. p. 194. ed. Bat. illi ad dictionarium linguae Armoricae prouocant, quod Par. 1752. prodiit.
d) l. c. T. I. ch. 14. p. 137 ſeqq.
e) l. c.

eſt, depicta cernitur. Eius ἔκτυπον exhibet hiſtoria Auguſtana illuſtris STETTENII.

pag. 321. lin. 8. *Ex dictis lucem capiunt.* Cogitationes noſtras de ſapientibus Celtarum atque Germanorum, huic ſpicilegio iam adieceramus, cum beneuole nobis tum elegantiſſimam atque eruditiſſimam proluſionem academicam de *Semnotheis veterum Germanorum philoſophis*, non ſine inſigni veteris literaturae apparatu editam, communicaret vir celeberrimus IOANNES IOACHIMVS SCHWABE, cum munus profeſſoris philoſophiae in academia Lipſienſi, multis quidem et praeclaris de re literaria meritis dudum meritum capeſſeret. Nec locus nec inſtitutum patitur, pulcherrimi ſpeciminis vberiorem de eo argumento narrationem ſubtexere, monemus autem lectorem, vt ipſam diſſertationem adeat, expendat, et tum demum, quid de auctoris ſententia ſtatuendum ſit ipſe cogitet. Eam, prout ipſe [f] in ſummam contraxit, eo redit: *Semnotheos denotare homines congregatos, aut coetum quendam collectum, qui vel vna viuit, vnamque conſtituit familiam, vel ex alia ratione, qualiscunque eſt, ſe coniunxit et aliquam iniit ſocietatem.* Inde non plane alienus a IOACH. KVHNII [g] opinione: Laërtium ſpeciale nomen generali iunxiſſe, (quo et noſtra redibat coniectura;) in eo tamen aliter rem ordinat, vt quod ille ſpeciale nomen dixit, generale ipſe faciat, et Druides ſacrificulos putet, Semnotheorum autem appellatione totum atque vniuerſum Celticorum ſapientum corpus comprehendi. Quam tamen coniecturam (talem enim ipſe nominat auctor eruditus ac modeſtus,) non adeo mordicus tuetur, vt non ſibi quoque placere poſſe fateatur opinionem SEB. ROVILARDI, contendentis, *Dru*, a quo Druides, vocem eſſe mere Celticam, et gentem ſignificare frequentem, congregatam ſociatamque, vel AEGIDII BVCHERII, tradentis vocem Flandricam Brabanticamque, Truyt, Trut et Trud, aliquando Drud antiquitus ſocietatem ſignaſſe coniunctionemque, ſeu pace ſeu matrimonio initam, et hinc Druides quaſi eorundem ſtudiorum, exercitiorum functionumque diuinarum maxime ſocios dictos eſſe, ita vt ſtatuatur, eosdem fuiſſe Druides et Semnotheos, ita tamen vt appellationis huius rationem et explicationem, non, vt vult Galeſius, quem nobiſcum reiicit, ex Graeca, ſed ex veteri Celtica lingua repetat, quae apud ipſum non ſine iucunditate legentur, qui facile lectori perſuadebit, veroſimiliter magis egiſſe GASSENDVM [h] in erudita epiſtola ad Ludouicum Valeſium, qui nomen a Celtis deriuat, non a Graecis. Qui vir eruditus quoque coniecit, *Druidas ex Britannia aduenientes ſucceſſiſſe memoratis Diodoro Saronidis, quibus antiquiores adhuc fuerint Samothaei Sannothaeiue, Laërtio dicti:* cuius coniecturae fidem, vtinam Gaſſendus additis rationibus muniuiſſet. Nos in argumento, vbi nonniſi coniecturis res omnis conſtat, lectori rem profundius conſiderandam relinquimus, lectis tamen et expenſis omnibus fatemur, videri nobis tutiſſimum, in ea, quam expoſuimus, ſententia perſiſtere,

f) pag. 37. g) Ad Laërt. L. I. ſ. 1. h) T. VI. Opp. p. 135.

ſiſtere, qua diuerſae veterum opiniones omnium facillime poſſunt componi, et ratio teſtimoniorum aliqua dari, qua diuerſae ſententiae inter ſe conciliantur. Ceterum etiam in eo cl. SCHWABIVS a communi ſententia recedit [i], qua Bardi ipſi videntur fuiſſe homines, qui ſtudia laudabilium doctrinarum inchoabant. Qua de re, vtinam certiora nobis tradidiſſet, magisque cum veterum teſtimoniis conſpirantia auctor doctiſſimus, qui ipſe conſulendus.

pag. 324. lin. 23. *Qui artis poëticae hiſtoriam critice expoſuerunt.* Praeter diſſertationes Toernerianam atque Koelerianam de his Celtarum poëtis, adeunda quoque *Hiſtoria Celtarum Pelloutieriana* [k], vbi recte obſeruatum, nomen *Bard* poëtam ſignificare, qui laudes aliorum decantat; muſicum quoque aut cantorem diceres [l]. Notum illud Lucani:

Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.

Hi ergo proprie non ad philoſophos Celtarum pertinent, ſed velut peculiare genus hominum literaturae laude apud Celtas celebrium inter Druides (quod ſaepe numero nomen generale atque commune eſt,) a veteribus recenſentur, diſtinguendi autem a proprii nominis Druidibus ſunt, quod hi omnis iuris ſacri atque profani auctores erant atque praeſides, et iudiciali auctoritate de rebus omnibus decernebant, Bardi, in publico ſacrorum cultu, in bello atque proeliis cantum curabant, carminibusque exſequebantur, quae Druides ſanxerant. Quod ſtudium, vbi gentes Celticae in diuerſas terras diſceſſiſſent, multum fuiſſe cultum atque auctum, non eſt quod dubitemus. Id de Britannia obſeruatum Tolando, qui hos poëtas apud Celto Britannos in tres claſſes diuiſos fuiſſe monet, Priuardh, Poſwahrd, et Atuisuarhd, deque eorum carminibus, officio, auctoritate, varia affert, quae apud ipſum legenda, aſt ponderanda et examinanda ſunt: ad hunc enim campum noſtrum non pertinent. Abundauiſſe autem olim hoc hominum genere Hiberniam, et hodie quoque quoſdam ſupereſſe ille afferit.

pag. 324. lin. 5. a fin. *Ingentia inter nos robora.* Etiam piniferis arboribus eundem honorem habitum eſſe, Auguſta noſtra teſtis eſt, quae hodienum vrbis ſignum Celticum, pineam nucem refert. Eſtque in vrbe hac locus editiori colle, qui ab his arboribus piniferis a Celtis cultis nomen habet, et quod S. Afram in eiusmodi arboreto ſuperſtitionem deleuiſſe, fama eſt, nomen inde *ſyluae S. Afrae* conſeruauit. In hoc colle Celtico nos has obſeruationes ſcribimus. Vnde curioſitati noſtrae lector ignoſcet.

pag. 325. lin. 36. 37. *Qui has gentes ex Aſiae prouinciis ſeptentrionalibus ad has ſedes delatas eſſe, et orientalia Aſiae placita, qualia imprimis inter veteres Perſas, Scythas, Hyperboreosque deprehenduntur his regionibus intuliſſe ſtatuunt.* Neceſſario ad hanc obſeruationem attendendum eſt, ſi tum populo-

i) loc. cit. p. 8.

k) l. c. L. II. c. 9. p. 349 ſeqq.

l) LEIBNIZ. Gloſſ. celt. in collect. T. II. p. 95. STRABO L. IV. p. 197.

populorum ſeptentrionalium migrationes, tum placitorum et religionis decreta intelligere cupimus: ita enim demum ad fontes primos recurri poteſt. Vidit iſtos fontes olim iam PLINIVS [m], qui monuit: *Scytharum vſque nomen tranſit in Sarmatas atque Germanos, neque aliis priſca illa durauit appellatio, quam, qui extremi gentium harum ignoti prae ceteris mortalibus degunt.* Quanquam enim negari non poteſt, Scytharum nomen diu remanſiſſe quibusdam ſeptentrionis Aſiatici populis [n], certum tamen, et ex veterum ſcriptis manifeſtum, hoc nomen cum coloniis Scythicis ex Aſia ſeptentrionali in Europam demigrantibus, etiam ad ſeptentrionales Europae populos tranſiiſſe, et tum euanuiſſe. Inde vero ratio petenda eſt, cur multoties antiquitatum Scythicarum atque Celticarum traditiones conueniant, quippe quae ex vno fonte ſine dubio profluxerunt. Itaque non nuda coniectura eſt acutiſſimi PELLOVTIERII [o], quamuis hoc tantum nomine eam commendet eius modeſtia, Celtas et Sarmatas in Europa eandem habuiſſe gentis originem, quam habebant in Aſia, Medi atque Perſae. Quod vir doctiſſimus pulchre inde ornat, quod iuxta Solinum Medi deſcendiſſe dicuntur a Sarmatibus, vel iuxta Diodorum et Plinium Sarmatae a Medis. Affert etiam teſtimonium HERODOTI [p] aſſerentis, Danubii litora accolere populos, eundem quem Medi habitum veſtium ſeruantes, et origines ſuas ad illos populos referentes. Etiam de Perſis rectiſſime monet, eosdem vnum cum Celtis ratione originis populum fuiſſe [q]. In eo enim Ammiani Marcellini, Tertulliani veterumque aliorum teſtimoniis fulcitur, qui Perſas a Scythis deriuant, quosque confundi cum Parthis, qui fuere Scythicae originis, praeter rem contendit HENRICVS VALESIVS [r]. Quibus tamen noſtro iudicio longe melius maiorisque ponderis teſtimonium eſt, quod a rei ipſius conuenientia inter vtrumque populum deſumitur. Nobis enim non monentibus, viris doctis dudum obſeruatum eſt, et Perſarum linguam, et conſuetudines, et religionem a Celticis non multum antiquitus fuiſſe diuerſas. Non eſt locus hic nobis amplius de hac quaeſtione diſputandi, quam tamen diſcuſſione exacta digniſſimam putamus. Obiter tamen notamus, ipſam patriam noſtram, Vindelicorum Auguſtam, caput gentis nobile in hac noſtra Vindelicia nobis eius documentum praebere. Eam vero ipſamque regionem Vindeliciam, partem fuiſſe Illyrici antiqui in Liburniam, Dalmatiam, Pannoniam, Noricum et Vindeliciam diuiſi, veteris geographiae non ignaris vel ex STRABONIS loco [s], a CLVVERO [ſſ] illuſtrato conſtat, quo *Illyrica*, ait, *initia ducere, a lacu, qui eſt apud Vindelicos, Rhaetos atque Heluetios, id eſt, Brigantino.* Illyrias autem gentes iſtas Tauriſcos fuiſſe, et hos Celti-

m) Hiſt. nat. L. IV. c. 12.

n) Demonſtrauit id PELLOVTIER. Tom. I. p. 19. not. a. qui Sec. IX. adhuc Scytharum nomen reperit.

o) loc. cit.

p) Lib. V. c. 9.

q) Inde Scythoceltae dicti.

r) Ad AMMIAN. MARCEL. L. XXXI. c. 3.

s) Lib. VI.

ſſ) Germ. ant. p. m. 726.

Celticae propaginis, nemo ignorat [t], et ab his Celtis, qui Illyrium repleuerunt, noſtros quoque Vindelicos ortos eſſe, habuiſſeque originem Celticam dubium non eſt. Habuiſſe autem has Illyrici gentes, quae ex Aſia ad ripas Danubii in hanc Lici atque Vindae prouinciam aſcenderunt, religionem eandem, quam apud Scythas et imprimis Perſas, ſupra, cum de Perſarum philoſophia ſermo eſſet, delineauimus, vel vnum, aſt luculentum argumentum praebent Spelaea Mithrae, in Vindelicia paſſim, eiusque vicinia et nuperrime quoque in Palatinatu ſuperiori reperta, illis ſimillima, quae virorum doctorum obſeruationes ex antiquis marmoribus nobis conſeruarunt [u]. Rem alibi latius perquirendam, hoc loco, vbi alia agimus, prolixius exquirere non vacat. Vnum autem praeterire hoc loco non poſſumus, hodienum haud obſcuram extare eius religionis Scythico-Perſicae atque Celticae, quae Mithram coluit apud Auguſtanos memoriam. Singulis enim annis vetuſtiſſimo more, in vigilia et feſto S. Michaëlis, ſingulis horis, ex altiſſima vrbis turri, quae ſpeculam conſtituit, conſpiciendum exhibetur Spelaeum, olim cataractis, quibus vrſi concludebantur [v], ſubaedificatum, ex quo machina quaedam automatos prodit referens imaginem S. Michaëlis archangeli, infernalis genii ex coelo deturbati fauces telo, tot, quod horarum ictus malleus indicat, ictibus percutientem laetaque victoria triumphum agentem, quam popellus procaxque iuuentus magna ouatione atque vociferatione proſequitur. Eſſe hanc conſuetudinem antiquiſſimam imaginem et repraeſentationem eiectae gentilis ſuperſtitionis, durante adhuc Romanorum colonia caput erigentis, et victoriam coeli de deaſtris prodere facile ciuibus noſtris concedimus, qui ad archangelum Michaëlem hoc triumphi ſpecimen et ouationem publicam referunt. Aſt vnde publicam iſtam ſcenam inſtruendi occaſio enata ſit, nemo hactenus, et ne *Velſerus* quidem noſter, qui diligenter antiquitates Auguſtanas rimatus eſt, detexit. Poteſt autem quilibet in rebus veterum paulo ſupra vulgus ſapiens haud difficulter coniecturis aſſequi, eſſe nobile monumentum vetuſtiſſimae originis Illyricae, id eſt, Celticae atque Scythicae, vnde Vindelicos in has terras commigraſſe ſupra probauimus: occaſionemque ſumſiſſe pios maiores noſtros, cum ſacra Mithrae Scythica atque Celtica olim in Spelaeo eſſent celebrata, et per totam Vindelicorum prouinciam recepta, purgata ab his ſordibus gentilibus religione, memoriam victae ſuperſtitionis

t) Multam huic particulae geographiae veteris lucem conciliat Hiſtoria Celtarum Pelloutieriana, T. I. L. V. c. 8. p. 60 ſeqq.

u) Conf. praeter ſupra in hiſtoria Perſarum nominatos, TH. HYDEVM et PHIL. TVRRE, etiam GRABIVM Spicil. PP. et haeret. Sec. II. p. 240. SELDENVS de Diis Syris, Synt. I. p. 170.

v) Inde foro adiacenti nomen der Perlach. Luculento indicio, quae ex vltima antiquitate, venationes ferarum myſteriorum inſtituendorum occaſionem dediſſe tradit, hanc publicam ſcenam Auguſtanorum eſſe deriuandam. Vrſi eiusmodi ante tria ſecula adhuc ibi nutriebantur, vt ex veteribus iconibus turris Perlachiae manifeſtum. Optime haec cum ſpelaeis Mithriacis conueniunt. conf. MOSHEIM. ad CVDWORTH. ſyſt. intell. c. 4. p. 329 ſeqq. conf. MONTFAVCON. antiq. expliquée T. III. fig. 50. IAC. MARTIN. relig. de Gaulois p. 470.

tionis ad archangelum Michaëlem, eodem, quo Mithras Arihmanium ſupplantauit, modo, figura et imagine referendi, ſicque ritum ab antiquiſſimo tempore in hac Vindeliciae metropoli obſeruatum ad chriſtianae religionis honorem adhibendi. Cuius coniecturae explicationem firmat, et locus publicus, vbi ſpectaculum editur, et triumphalis pompa, qua victor archangelus Michaël excipitur, et ſpelaeum, ex quo imago archangeli progreditur, et imprimis figura eius imaginem Mithrae taurum mucrone teloque interficientis adeo ex aſſe referens, vt ſponte rerum gnaris hanc coniecturam in mentem venire neceſſe ſit. Solitos autem Chriſtianos veteres memoriam electi gentiliſmi ad S. Michaëlem referre, et ex eadem fere cauſſa in cauernis et ſpecubus ſimile rei ſymbolum exhibere, ex actis hiſtorico eccleſiaſticis conſtat [w]. Quae omnia prolixiori commentario teſtimoniis ſuis roborato digna ſunt, quem tamen hoc loco dare, et trenſeuntes ad Celtas mores atque religiones Scytharum et Perſarum fuſius exponere, inſtitutum prohibet, alioue forte loco, niſi fata intercesſerint, ſingulari diſſertatione explicari merentur. Heic id inde inferre licet, religionem Perſarum, quam a Scythicis acceperunt, etiam ad Celtas tranſiiſſe, et hos eam in migrationibus ſuis per Germaniam, Heluetiam, Galliam, Iberiam diſſeminauiſſe: in his enim prouinciis a Celtis olim habitatis eiusmodi Scythicae atque Celticae religionis monumenta hodie delecta ſunt. Alia, quae rem magis adhuc roborant, tanquam a ſcopo noſtro nimis remota, omittimus.

pag. 327. lin. 6. a fin. *Nouam editionem merito optat Cl. Keyslerus.* Eam dudum expectare iuſſit et dare promiſit Cl. Mailletvs. Poſtulat autem editorem vetuſtiſſimae literaturae et linguarum ſeptentrionalium valde gnarum, et in theologia Celtica atque Hyperborea exercitatum, qualem eſſe Ven. Gottfr. Schvlzivm tot ſcriptiones, lectu digniſſimae, quae ex his fontibus ſcaturiuerunt, demonſtrant.

pag. 328. lin. 22. 23. *Religionem veterem Gallorum deſcribere conati ſunt.* Luculenter id de Stephano Forcatulo, de Philippo Cluuerio, de Elia Schedio, de Iacobo Martino demonſtrauit accuratiſſimus theologiae Celticae enarrator Sim. Pelloutierivs [x], cuius vnus *Tomus poſterior* praeſtantiſſimi operis *hiſtoriae Celticae*, innumeris eiusmodi ſcribillatoribus praeferendus eſt: quem librum legendum Lectori ſuademus, qui veritati propiora de Germanorum religione et theologia noſſe cupiet.

pag. 329. lin. 13. *In hac haereſi fuiſſe, facile perſuadeant.* Diligenter, vt in ceteris, ita in hoc quoque argumento enucleando verſatus eſt Pelloutierivs [y], qui toto *libro tertio* operis praeſtantiſſimi de religione

w) Multa lectione et ſingulari induſtria id demonſtrauit, et exemplo ſpecus S. Michaëli ſacro in monte Gargano, atque in monte Tumba ex inſtituto expoſuit illuſtre academiae Helmſtadienſis ornamentum Franciscvs Dominicvs Haeberlin in iucundiſſima diſſ. qua ſelecta quaedam de S. Michaële archangelo expoſuit, qui de argumento haud facile obuio, meretur legi.

x) T. II. L. III. ch. 1. p. 4 ſeqq.

y) l. c. ch. 3. p. 22.

ligione Celtarum acturus, poſtquam obſeruauiſſet, Celtas adorauiſſe Deum ſpiritualem atque immaterialem infinitae ſcientiae, omnipotentiae, iuſtitiaeque, cuius veſtigia in maximo mundi opere ſe demonſtrant, recte tuetur, eos [z] *non cohibuiſſe parietibus Deos, neque in vllam humani oris ſpeciem adſimilare, lucos ac nemora conſecrare, Deorumque nominibus appellare ſecretum illud quod ſola reuerentia vident.* Qua in parte Perſis ſimiles fuere, quos ſupra ex Herodoto didicimus, neque ſtatuas, neque templa, neque aras extruere conſueuiſſe; neque ſexum in diuinis admiſiſſe, vnde ſequitur, eos, Deos Romanorum atque Graecorum non coluiſſe, falſumque eſſe Caeſarem, qui contraria Gallis affingit, ſuorum non ſatis ad numina gentis attentorum relationibus, deceptum, quod ei ſaepius euenit [a]. Quanquam autem magna veneratione elementa proſequebantur, et omnibus magnis mundi partibus honorem habebant, conſtabit tamen ex comparatione cum Perſarum religione, qualem ſupra demonſtrauimus, non ipſas mundi partes materiales eos pro Diis habuiſſe, quod veteribus populis affricant, qui nullibi Deum fuiſſe cultum nobis perſuadere cupiunt, immo nec pro ſimplicibus diuinitatis imaginibus habuiſſe, ſed credidiſſe, eos eſſe templa atque manſiones numinum ſubalternorum, quae illa inhabitant, et ad hos praeſides cultum eos religioſum direxiſſe. Qua in re, ſi verum dicendum eſt, a vetuſtiſſimi orbis opinione et theologia non multum receſſerunt, caſtiusque de diuinis ſtatuerunt, quam Graeci, innumero Deorum choro mundum replentes, nec aliter quoque ſibi diuinitatis numen conceperunt, quam id patiebatur ſyſtema emanatiuum, ſecundum quod ex infinita Deitatis abyſſo innumera numina emanarunt per mundi partes diffuſa et inter eas diſperſa, quae ad vnum tandem fontem deducunt. Quam Celtarum theologiam Samnitas tenuiſſe, Celtarum propaginem, et ab his magis, quam ab aliis Pythagoram didiciſſe, quod Deus ſit animus per naturam rerum omnium commeans et intentus, ex quo omnium animalium vita capiatur, eleganter coniicit. Sed et reliqua legenda ſunt, quae accurate de hoc argumento diſputat, quaeque vetuſtiſſimam primarum et antiquiſſimarum gentium theologiam in aprico poſſunt ponere.

Ibid. lin. 3. a fin. *Inter populi tantum errores numeranda ſit.* Aliud enim ſyſtema emanatiuum priſco orbi tantopere acceptum poſtulat, quod vbique diuinitatis ſiue numinis partes ſpirituales (veniam verbo rogamus:) agnoſcit in mundi partibus habitantes, et religioſo cultu proſequendas. Inde tot inter Celtas Dii topici [b]. Id tantum abeſt, vt neget, qui pro Celti-

z) TACITVS Germ. c. 9.

a) Exemplum habes Lib. VI. c. 18. Dudum animaduertit Aſinius Pollio: Commentarios Caeſaris parum diligenter parumque cum veritate compoſitos: cum Caeſar pleraque, quae per alios erant geſta, temere crediderit, et quae per ſe, vel conſulto, vel etiam memoria lapſus perperam ediderit: forte reſcripturus et correcturus. SVETON. in Caeſ. c. 56. conf. Hiſt. des Celtes T. I. ch. 3. p. 125. Similia de TACITO obſeruauit BARTH. CHR. RICHARD. diſſ. de dubia et incerta fide Taciti Ien. 1719. Caeſarem tamen defendit MORHOFIVS de Patauin. Liuii c. 4. p. 45.

b) v. CAESAR. l. c. c. 17. TACITVS de mor. Germ. c. 9.

Celticae religione a ſuperſtitione liberanda tam fortiter pugnat, PELLOVTIERIVS [c], vt potius plena manu concedat, praeter Deum ſupremum magnum, Celtas numerum intelligentiarum a ſummo numine productarum ſtatuiſſe, quas Deus animandae materiae cauſſa eo fine direxerit, vt pro ſapientiae eius bene placito et ex communicata virtute Supremi Entis ea perficiant, quae ſapientia eius pro ornando et conſeruando mundo rata habuit; ideoque eos habendos eſſe pro numinibus inferioribus ſummo et infinito Deitatis abyſſo, aſt quae ſuis tamen, quibus praeeſſe iuſſa ſunt locis, hominibus longe ſuperiora beneficia poſſint tribuere, ideoque ea ſacrificiis atque cultu religioſo Celtas fuiſſe proſecutos, quo ſenſu locum ex AVGVSTINO [d] memorabilem affert, qui *iſto dogmate propinquiores nobis philoſophos fieri* cenſuit. Vnde non negat eruditus apologeta, eos ex Celtarum mente angelorum inſtar conſiderandos eſſe, et religioſo cultu proſequendos. Quae optamus, viro acuto et eruditiſſimo, cuius iudicio cetera libenter aſſurgimus, non excidiſſent, isque, tuendo Celticam theologiam, contra obiectum idololatriae ſcabiem, non in alterum extremum fuiſſet delapſus, ſed cogitaſſet, ipſum Celtarum de Deo mentem verbis CICERONIS Pythagoreum dogma explicantis ſe ita expoſuiſſe [e]: *Deum eſſe animum per naturam rerum omnium intentum et commeantem, ex quo noſtri animi carperentur.* Hoc enim, ſi verum eſt (eſſe autem verum, ipſe amiciſſimus Pelloutierius olim, eheu! noſter demonſtrauit,) ſequitur inde, intelligentias iſtas, quas Deorum inferiorum nomine inſigniuit, non eſſe entia ſpiritualia a Deo creata, ſed partes diuinitatis ex immenſo Deitatis oceano ſuis ſubordinationibus et limitibus emanantes, et partibus mundi non ad gubernationem *aſſiſtentes*, ſed eas *informantes*, aliud enim ſyſtema emanatiuum non patitur. Quam fuiſſe totius fere priſci orbis theologiam, poſtquam vetuſtiſſimorum patriarcharum traditio de condito mundo ex nihilo ſola Dei voluntate amiſſa fuit, receptumque ſenſu abſoluto principium ex nihilo nihil fit, toties euidentiſſimis rationibus atque teſtimoniis in hiſtoria noſtra philoſophica demonſtrauimus [f], vt actum agere recte cenſeremur, ſi vel verbulum adiiceremus. Quod ideo, memoriam amiciſſimi viri poſt fata refricantes monemus, ne amicitiae, quam veritatis, maiorem nos habuiſſe rationem videremur, multum cauſſae Dei intereſſe rati, vt ab omni maleſana concordia inter tenebras et lucem aeterna veritas de Supremi numinis eſſentia liberetur. Vbi non poſſumus non adſcribere verba aurea IABLONSKII [ff], quae ſatis in inquirenda theologia priſci aeui inculcari nequeunt: *utiliſſimum*

 eſſe

c) Ch. 4. T. II. p. 30 ſeqq.

d) De C. D. L. VIII. c. 9. conf. PELL. l. c. ch. 5. p. 52 ſeqq.

e) ch. 4. p. 44 n. 3.

f) Relegat Lector, ſi vacat, quae de Perſarum et Aegyptiorum theologia ſupra prolixe ſatis dicta ſunt.

ff) Praef. in P. III. Panthei Aegyptiaci. Dudum eadem monuit IAC. THOMASIVS de exuſt. mundi Stoica p. 21. Quae in contrarium attulit Ven. SCHVBERTVS talia ſunt, vt tuto Lectoris iudicio ea relinqui, quae in praef. h. ſt. phil. hac de re dixerat, queant. Vnam attentionem et iudicium logicum poſcimus, non eruditionem variam et ingenii fertilitatem, qua huius partis ſectatores plerumque abundant.

eſſe theologiae gentili colorem orthodoxiae detrahere, docereque, quid ratio ſibi relicta luceque diuinae reuelationis deſtituta poſſit, quam magni ſine ea errores, et amiſſa traditione ſiue reuelatione orali patriarcharum primaeua exorti ſint; quo melius auctoritati reuelationis inſeruiri poteſt, quam illepida concordia veterum ſyſtematum cum reuelatione. Certe ſi haec recte expendantur, nemini in mentem veniet, quod viro cuidam docto accidit, emanationem a creatione rerum ex nihilo ſolo vocabulo diſtantem pronuntiare, quo nihil poteſt dici per omnem philoſophiae diuinioris apud veteres ambitum falſius. Verum haec obiter, et ſemel dicta hoc loco ſufficiant, quae in ſequentibus repetere multoties neceſſitas exigeret, noſtra autem impedit breuitas.

pag. 331. lin. 13. *Cum PHILIPPO CLVVERIO nugemur.* Eandem tibiam inflaſſe Schedium, Leſcaloperium, Huetium, Iurieum, Martinum notat, eorumque ineptias redarguit PELLOVTIERIVS [g], quibus plures addi poſſent [h], ſi ex immaturo eorum ſtudio res gentilium cum ſacris et reuelatione conciliandi, religioni naſceretur vtilitas. Quanquam autem dubitandum non eſt, Celtas veteres ab Atheiſmi macula fuiſſe immunes, et a Graecis in hac impietate multum ſuperari; quo ſcopo ſcripſit AELIANVS [i]: *Quis non laudaret barbarorum ſapientiam, ſiquidem nemo eorum in atheiſmum vnquam incidit, neque in dubium vocant, ſintne Dii, an non ſint, et curentne res humanas an non? nemo igitur neque Indus, neque Celta, neque Aegyptius eam cogitationem in animum induxit, quam vel Euemerus Meſſenius, vel Diogenes Phryx, vel Hippon vel Diagoras, vel Soſias, vel Epicurus;* facile tamen concedi poteſt, exempla ingeniorum friuolorum iam tunc inter Celtas extitiſſe, quae a noſtrae aetatis impietatis fautoribus non ſine iactantia et fortioris iudicii gloriatione in reuelationis damnum exprimuntur, candideque fatendum tamen eſt, nec implacabile aduerſus miniſtros religionis odium, nec ignorantiam tantopere palpabilem, magnumque gradum impudentiae, quae hodie in iſta hominum colluuie deprehenditur, a maioribus noſtris fuiſſe vnquam exhibitum [k]. Pulchra autem et memorabilis eſt atheiſmi pictura, in ſua origine deſcripta, quam *Edda, mythol. 3.* habet, vbi egregie et ex vero obſeruatur, *maximam*

g) L. III. c. 1. n. 9. p. 7.

h) Erudite prorſus in hoc argumento pro aſſerenda traditionis patriarchalis veritate ex coſmogoniis gentium verſatus eſt Ven. GERDILIVS. Introduz allo ſtudio della religione, L. I. ſ. 2. §. 2. p. 200. not. h. qui rectius punctum tuliſſet, ſi non ad ſuffundendam ſuae parti aquam in traditionis neceſſitate, contra ſcripturae fidem fuiſſet abuſus, fuiſſetque memor, primam patriarcharum traditionem periiſſe, quamprimum humana ingenii induſtria creationem mundi ex nihilo negare coepiſſet.

i) Var. hiſt. L. II. c. 31.

k) Legenda egregia diſſertatio Ven. SCHVZII, quae cum antiquitate Celtica et ſeptentrionali incredulorum hodiernorum mores comparauit, 1755. 8. Quid ad obiectiones veterum reſpondendum ſit, apud PELLOVTIERIVM L. III. ch. 2. p. 13. quaerendum eſt, qui etiam ad locum CICERONIS Orat. pro Fonteio, qui Gallos impietatis accuſat, P. II. reſpondit. Aliter LIVIVS L. V. c. 46. religionis negligentem haud quaquam eſſe gentem Gallorum teſtatus eſt. Conf. egregius locus DIONYSII HALICARN. L. VII. p. 474. ibidem p. 17. adductus. Humanae autem victimae, quae illis obiiciuntur, feritatis et immanitatis, non autem impietatis teſtimonia ſunt. Toto vero coelo religionem Celtarum a Graecorum et Romanorum abhorruiſſe, eſt veriſſimum.

mam partem mortalium auaritiam, faſtum et honores mundanos dilexiſſe, Deumque neglexiſſe, eique obedire renuiſſe, et ſic demum impietatem illam excreuiſſe, vt Deum homines nominare dedignarentur, tandemque diuini nominis prorſus obliuiſcerentur, cui de creatore ſuo aliquid conſtaret. Ad quem atheiſmum practicum, methodum exotericam Druidum, quibus [l]

Solis noſſe Deos et coeli numina vobis
Aut ſolis neſcire datum eſt,

quique hanc doctrinam inter reconditas et ab ipſis tantum illuſtrandas retulerunt, multum contuliſſe vero admodum ſimile eſt, facileque concedi poteſt obſeruationi SCHVBERTIANAE [m].

" pag. 332. lin. 24. *Fatum et Stoicam de neceſſitate opinionem vniuerſus ſeptentrio magno affirmauit conſenſu.* Plura Celtarum teſtimonia de hac fati neceſſitate attulit, ideoque omnino conſulendus eſt THOMAS BARTHOLINVS [n], qui obſeruat, *veterum Danorum philoſophiam Stoicis dogmatibus congruentem in multis ſe offendiſſe, ſed mythologiis tanta obſcuritate inuolutam, vt exacte vix queat explicari.* Idem iudicauit *Stephanius* apud SAXON. *in hiſtoria Daniae* [o], cuius verba l. c. adducta ſunt. Nec aliter patitur ſyſtema Celticum, cum Teut ſiue Deum ſummum eſſe animam mundi omnia peruadentem ſtatueret. Quanquam enim ad hunc ſummum numen, rerum omnium ortum et formationem Celtae referebant, materiam tamen ei adiungebant, quod recte monuit PELLOVTIERIVS [p], qui ad STRABONIS teſtimonium prouocat, teſtantis, incorruptibiles eos dicere et animas et mundum: ignem tamen et aquam aliquando praeualitura. Quae prorſus ad normam Stoicam efficta ſunt, et ſenſu mythologico Theut patrem Deorum, hominumque ſatorem, tanquam principium actiuum receperunt, ei adiungentes Terram, ex quorum coniugio mundus eſſet exortus. Vnde recte conficitur eos crediſiſſe, aut ſpiritus mundi partes, ſiue materiam inhabitantes emanauiſſe ex principio primo, terramque iis ſuppeditaſſe corpora elementorum: aut Stoicae materiae quandam vim actiuam, inuiſibilem, igneam dari, quae vitae, motusque et ſubſtantiarum auctor ſit, quo pacto dogma melius cohaeret, quam deſideratiſſimus interpres credidit, ſubtilitatem vero prodit Celtico ingenio ſuperiorem. Ex hac autem ſyſtematum, partim emanatiui, partim Pythagoreo-Stoici comparatione cum Celtico, facile iudicari poteſt, quam ferreum et ſtrictum illud fatum, quae eius adamantinae leges ſint, ad quod tamen rerum omnium euentus Celtae referebant, vbi imprimis *Stephanii* obſeruationem h. l. 23. adductam, quam etiam ven. SCHVZIVS [q] attulit, lectorem expendere iubemus: et curatius expendere, quam curam ſummi Numinis de

l) LVCAN. pharſal. I. 440.

m) Hiſt. phil. c. 2. §. 139. p. 257. SCHVZ. de ſtatu animarum poſt mortem ex mente Celtarum et Germanorum §. 4. p. 18. 19.

n) Antiq. Dan. L. II. c. 22.

o) L. I. p. 53. Conf. Ven. G. SCHVZIVS in eleganti comm. de ſtatu animae poſt mortem ex mente Germanorum et Hyperboreorum c. 2. §. 4. p. 90 ſeq.

p) pag. 307.

q) loc. cit. p. 30.

de rebus humanis, maxime vero de fine vitae Odino ſuo (ita enim Deorum hominumque patrem mythologia Celtica vocat [r],) tribuerit gens fera et obſtinatione animi fatorum acerbitati frontem opponens, quae credebat, quaecunque in mundo fiunt, non ſimplici mechaniſmo materiae, ſed intelligentiis, ſiue ſpiritibus eam inhabitantibus eſſe adſcribenda [s]; quae ſtatuit ex horum ſpirituum voluntate, et directione, non aucupia tantum et vaticinia, ſed humanorum quoque fatorum euentus pendere; cum omnem homini libertatem et concurſum negarent, et ad praeſcientiam Deorum actionum et fatorum euentus referrent [t], quam viri quidam docti prouidentiam nominant. In eandem enim Celtarum prouidentiam vel coecam potius Teuti vel Odini, id eſt, animae mundanae neceſſitatem, et ineuitabiles leges, quibus Dii quoque iſti in conflagratione mundi, ſiue crepuſculo ſuo ſubiicientur, fato ſiue prouidentiae Stoicae adeo ſimiles, vt ouum ouo magis non poſſit, reſolui omnia quilibet attentus facile perſpicit. Qua propter, quae de ea ſuo loco [u] dicta et demonſtrata ſunt, ad Celtarum prouidentiam debent applicari. Tametſi autem his maioribus noſtris in ea re faciliorem veniam damus, quam Stoicis, cum non talibus, qualia Stoicos habuiſſe conſtat, ingeniis metaphyſicis eorum Druidas fuiſſe inſtructos, et coelum, et natio, et educatio, et conſuetudo gentis tantum non euincant [x], multo minus autem ideo impietatis maculam inurimus; cauendum tamen eſt a nimiis laudibus, quibus illi mactari a nonnullis viris doctis ſolent, qui non caute ſatis ad ſenſum nexumque ſyſtematis Celtici attenderunt, vocibusque magnificis, (vt in Stoicis quoque euenit,) ſe decipi paſſi ſunt [y]. In quam παρερμηνείαν eos incidere neceſſe eſt, qui non ad principiorum et ſyſtematum mentem ſatis attendunt: id quod in ſyncretiſmo philoſophicae hiſtoriae multoties accidit.

pag. 332. lin. 7. a fin. *Pulchre demonſtrauit BARTHOLINVS.* Iucunda ſunt et grata vetuſtiſſimae philoſophiae ſcrutatoribus, quae vir iſte longe doctiſſimus, ea de re in *antiquitatibus Daniae* [z] attulit: Iucundius tamen ex ipſo fonte haurire, et quae mythologia ſeptentrionalis de hoc fatorum ordine et diſpenſatione allegorice narrat intelligere. Ita autem Edda [a] recitans, quid egerit Odinus, poſtquam eſſet aedificatum Aſgar-

r) Legenda ſunt illis, qui mythologiis veterum delectantur, quae eleganti lectione rerum Celticarum et ſeptentrionalium adiutus S. Reu. SCHVZIVS l. c. §. 4. p. 91 ſeqq. attulit, doctrinamque Celticam de fato illuſtrauit.

s) Conf. Hiſt. des Celtes T. II. ch. 4. p. 48.

t) Ibid. p. 49. Haec imprimis notanda ſunt. Ideo foeminis multum in vaticiniis tribuebant. TACIT. c. 8.

u) T. I. Hiſt. phil. p. 925 ſeqq. quae prius legenda et expendenda ſunt, priusquam de prouidentia Celtarum iudicamus.

x) Contrarium viſum eſt Cel. SCHVZIO l. c. p. 111, qui Graecos ingenii acie Druidas non ſuperaſſe ſcribit. Sed ſalua res eſt, non enim Celtarum doctoribus denegamus ingenium, ſed acumen metaphyſicum, characterem genuinum Graecanicae philoſophiae. Hunc barbaris tribuere velle, eſſet miſcere quadrata rotundis.

y) Vnum fere hoc eſt, quod in incomparabili hiſtoriae Celtarum opere nobis diſplicet. Sed non vidit vir nunc inter coelites triumphans conſequentias, putauitque ſyſtema Celticum non ſatis cohaerere.

z) L. III. c. 1. p. 659.

a) Mythol. 13. in quo loco valde memorabile eſt, hominem naſcentem in origine eſſe vermem, nec noua vidiſſe phyſicos noſtros,

Aſgardum: *inprimis rectores pantopater* (Odinus) *in ſedes collocauit, qui ſecum fata hominum iudicarent et diſpenſarent, deque ciuitatis ſtatu conſultarent: - - - ſedes denique regias conſcendentibus Diis, conſiderarunt, vt orti fuerint nani, in puluere intra terram, ſicut vermes in cadauere; illi namque initium et motum ex humore in carne Ymeris ceperant, et tunc vermes erant; ſed iuſſu Deorum humanae ſcientiae vt et ſimilitudinis compotes reddebantur, intra tamen terram et in ſaxis habitant* etc. Loquitur de iis ſpiritibus intermediis, quos in ſaxis magnisque terrae corporibus habitare Celtae credebant; a quibus fatorum diſcrimina pendere, vitaeque humanae arbitrium credebant, quas §. ſeq. deſcripſimus. Hos a ſupremis Diis ad id ordinatos et praefectos eſſe, vt fatorum ſeriem et circulum deſcriberent, vetus iſta traditio indicat. Tolle velum mythologiae, et habebis ordinem ſyſtematis emanatiui, ex vno fonte in emanationes inferiores deſcendentis, vnde vita et mors hominum ab earum ordine et modificatione pendere dicitur. Idem ex vaticinio Volae recitat Latine STEPHANIVS[b] quo Parcarum originem, officiumque in diſtribuendis hominum fatis, vita et morte, recenſitis nanorum iſtorum nominibus, expoſuit, quae hunc emanationis ordinem mire illuſtrant.

pag. 332. lin. 3. a fine. *Roboribus, ſaxis, lucis, cauernis et his ſimilibus numina praefeciſſe.* Id imprimis de magnis mundi corporibus, et elementorum ſedibus valuit, in quibus magna reſidere numina, humano generi benefica, ſibi perſuadebant, et imprimis terrae, igni, aëri, aquae, fontibus et fluminibus, item ſideribus, ſoli lunaeque; quas mundi partes diuinitus animatas cum mira deuotione colerent, factum inde eſt, vt Romani nationesque vicinae has diuinas animae mundanae partes vel emanationes potius ſuae religionis, Deorum nominibus inſignirent, quo pacto vni eidemque numini diuerſa nomina obtigerunt, de quibus ex illarum gentium, vnde deſumta ſunt, hypotheſibus, diſputare velle, inutile eſt atque abſurdum[c]. Cuius vt exemplum habeamus, nihil magis cultum poſcere ſtatuebant Celtae veteres Septentrionales, Occidentales, Germani, Galli, Britanni, quam terram, quam Scythae hyperborei ſimili veneratione proſequebantur, et quam admirabili ſapientiae ordine atque viciſſitudine humanae ſocietati innumera beneficia afferre videntes a beneficentiſſimo numine quodam non irradiari tantum, ſed totam tanquam regiam poſſideri, proximamque eſſe προπάτορι, ſiue ſummo numini Theut credebant, et ex eius cum terra connubio omne genus animantium, maxime vero hominum enatum eſſe, ſibi perſuadebant. Inde cultus diuinus, tanquam vxori Dei, terrae, exhibitus, variis nominibus inſignitae; inde variae appel-

b) Nornas vocat Edda, Latini dixere Parcas, ad quem Volae §. 9. locum multa erudite cumulat Cl. SCHVZIVS l. c. p. 95 ſeqq. Hic gnomas et ſylphas et ſalamandros comitis Gabalis Lectorem recordari iubemus.

c) Ad hunc lapidem vehementer poſt alios ſupra notatos offendit Gallicae religionis enarrator IACOBVS MARTINVS, qui omnia inter ſe miſcuit.

appellationes apud diuerſas nationes Celticas, Scythis enim Apia, Thracibus Cotis et Bendis, Phrygibus Rhea, Italis Ops, Germanis Frea vel Hertha dicta eſt, cuius cultum barbarum quidem et a Romanorum et Graecorum conſuetudine et ritu multum abeuntem, ſed ſimplicem canaeque vetuſtatis ſigna pulchre exhibentem deſcribit TACITUS [d] dignus, qui ipſe audiatur. *Reudingi*, ait, *Auiones, Angli, Varini, Eudoſes, Suardones et Nuithones, fluminibus aut ſyluis muniuntur, nec quicquam notabile in ſingulis, niſi quod in commune Hertham, id eſt, terram matrem colunt, eamque interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur.* Tum feſtum terrae numini celebratum deſcripturus, pergit: *eſt in inſula oceani caſtum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veſte contectum, attingere vni ſacerdoti conceſſum. Is adeſſe penetrali Deam intelligit, vectamque bobus foeminis, multa cum veneratione proſequitur. Laeti tunc dies, feſta loca, quaecunque aduentu hoſpitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma ſumunt, clauſum omne ferrum: pax et quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem ſacerdos ſatiatam conuerſatione mortalium Deam templo reddat. Mox vehiculum et veſtes, et ſi credere velis, numen ipſum ſecreto lacu abluitur, ſerui miniſtrant, quos ſtatim idem lacus haurit. Arcanus hinc error, ſanctaque ignorantia, quid ſit illud, tantum perituri vident.* Ex qua memorabili narratione Taciti non tantum conſtat, quanta ſanctitatis reuerentia, gentes ſeptentrionales terram, velut maximum numen coluerint, ſed quas artes quoque atque technas adhibuerit impoſtura Eubagum ſiue ſacerdotum vatumque, vt horrore ſacro incuſſo ab inſpectione myſteriorum ſuorum vulgi curioſitatem arcerent. Similia de Aeſtyis, qui hodie Boruſſi audiunt, refert [e], matrem Deum eos venerari, et inſigne ſuperſtitionis formas aprorum geſtare, nempe tanquam amuletum; addit enim: *id pro armis omniumque tutela ſecurum Deae cultorem, etiam inter hoſtes praeſtare.* Quo teſtimonio diſcimus, ſuperſtitionem de arte muniendi corpus contra vulnera, (veſt machen) maioribus noſtris dudum et antiquitus fuiſſe in vſu, intelligimus etiam, quam impio et inepto fundamento illa ſuperſtructa fuerit [f]. Adderemus plura, PELLOVTIERIO duce, qui huc ſacra quoque Rheae apud Phryges, et Dianae Epheſiae atque Tauricae cultum trahit, quae ſacra Celticae originis eſſe demonſtrare, magna doctrinae et lectionis copia annititur [g], niſi prolixam illa tractatio diſquiſitionem de migrationibus poſterorum Gomeri ſiue Celtarum poſceret [h], quam prolixitatem haec pagina refugit. Poſſent haec omnia de reliquorum quoque Elementorum gubernatoribus, Neptuno, maris atque fluminum, Ioue fulminum et ignis rectore, et imprimis de oriente ſole, exponi atque illuſtrari, ſi theologiam Celticam enarrandi hic locus eſſet; quae tamen, cum infinitae lectionis curioſitate omnia occupauerit auctor *hiſtoriae Celticae* doctiſſimus,

d) cap. 40. e) cap. 45.

f) Poſſunt haec cum moribus populorum Africae, qui ſuos fetiſchios et Grisgris habent, iucunde comparari. Idem enim vbique fundamentum eſt. g) l. c. p. 170. ſeqq.

h) Conf. hiſt. vniu. T. IV. §. 546. p. 46.

mus, malumus Lectorem ad elegantiſſimam tractationem iſtam dimittere, quam in limine deterrere, certi, non ſine animi iucunditate eum ab hac lectione eſſe receſſurum [i].

pag. 333. lin. 17. *Hanc ſuorum temporum ſuperſtitionem veterem paganorum errorem eſſe.* Multum ita confirmatur auctoritas Eddarum et mythologiarum ſeptentrionalium; conſtat enim ex his imperatorum et conciliorum interdictis, inter vetuſtiſſimae ſuperſtitionis genera iſta fuiſſe relata, et euelli ex populorum animis ſatis non pötuiſſe, adeo, vt, ſub capitis ſupplicio, fuerint prohibenda. Haec cum Eddae nobis canant, dubium non eſt, ſi non ipſas Volae, ſiue Sibyllae ſpaeas, et recitationes, atque carmina, eorum tamen argumenta ibi inueniri vetuſtiſſima. Cuius vt lector exemplum habeat, attendere eum iubemus, ad prohibitionem itinerum daemoniacorum per aëra ſuſcipiendorum. Hunc antiquiſſimum morem huius gentis fuiſſe, vt talia iactarent, vel vna Abaridis hiſtoria, qui talis ἀεροβάτης fuit, ſatis ſuperque confirmat, nosque ad eum delati pluribus roborabimus. Non videmus ergo, cur ceterarum gentium, Aſſyriarum, Perſicarum, Aegyptiarum mythologiis, demto velamine, fidem quandam dare, Celticis denegare velimus, quibus tempus compilatorum atque aetas ex medio aeuo non magis obſtat, quam Graecae et Romanae mythologicus Natalis Comitis commentarius, quamuis non negemus, recentiora haud pauca a Chriſtianis ſcriptoribus immiſta eſſe, quae a veteri ſyſtemate ſecernenda ſunt.

pag. 334. lin. 10. *Indicatos a cel.* WOLFIO. Magno conatu id egit deſideratiſſimus Pellovtiervs noſter [k], vt demonſtraret, Celtis vetuſtiſſimis ſyſtema dualiſticum, quod vocant, non placuiſſe, nec poſuiſſe eos duo principia aeterna et intelligentia, bonum atque malum. Id quod occaſionem ei dedit argumenta, quae in contrarium afferri ſolent, examinandi, et imprimis de ſpiritibus intermediis quibusdam, mulierum appetentibus, quos daemonas Duſios Gallos nominare auctor eſt S. Avgvstinvs [l], mentionem faciendi, quae omnino omnia illi concedi poſſe, facile largimur, rationum infirmitate perſuaſi. Praeſertim autem daemones illi mali, quos beatus doctor Duſios a Gallis vocari tradit, male huc trahuntur, cum apertum ſit, eos ex Graecorum diſciplina, quae de his, Siluanis, Faunis atque Satyris aliisque ſpiritibus intermediis, corpore quodam ſubtiliſſimo amictis, plurima garrit, et a qua opinione ne PP. quidem alienos fuiſſe conſtat, tunc a Gallis fuiſſe receptos, cum Graeci inter eos habitare, Gallorumque placita atque mores ad ſuae gentis myſteria et conſuetudines atque opiniones effingere coepiſſent. Quanquam, ſi *Edda* audienda, totaque ſpirituum intermediorum curia inſpicitur, fatendum eſt, omnino inter eos multa eiusmodi ex Celtarum veterum mente

 genera

i) Inde iudicandum quid de iudicio Cel. Schvberti hiſt. phil. c. 2. ſ. 10. §. 41. p. 272 ſqq. ſentiendum ſit.

k) L. III. ch. 5. p. 59 ſeqq.

l) De C. D. L. XV. c. 23. T. VII. opp. fol. 309. ed. Ben.

genera ſpirituum intermediorum admiſſa eſſe, quos nanos Voluſpa [m] nominat ex Brimeri ſanguine et blâuiis (coeruleis) cruribus, interque eos Morſognerum primas obtinuiſſe inter nanos omnes, Durinum autem ſecundas, qui nani multas finxerunt humanas effigies ex terra; quarum poſtea nomina, pygmaeorumque iſtorum familias ſeptentrionales, meridionales etc. magna caterua recitat, parcarum officia, ſupra memorata deſcribit, et quae ex hoc ſtatu moleſtiae atque bella exorta ſint, canit. Quae vt ſimilia ſunt giganteis titanum tumultibus, ita haeremus, an omnia pro pure Celticis haberi debeant, et annon exoticum aliquid admiſtum ſit [n]. Illud tamen ex hoc aliisque Eddae locis certum eſſe putamus, credidiſſe Celtas veteres inter ſpiritus hos intermedios, qui ex anima mundi emanarunt, quoſdam eſſe malignioris naturae, nempe illos, qui longius a primo puriſſimoque fonte remoti corpus aliquod ſubtile ſiue ὄχημα acceperunt, quod ſecundum emanationis leges aliter quoque euenire non poteſt, quam vt emanatiua longiſſime a fonte emanationis remota tandem lucis naturam amittant, fiantque craſſiora, materialia, malaeque indolis: quo pacto non tantum veteris orientis ſucceſſores philoſophi Orientales et cabbaliſtae ſtatuerunt [o], ſed et ipſos Perſas, a quibus tamen Pelloutierius Celtas migratione et colonia tantum diſtinguit, docuiſſe in luculenta explicatione ſyſtematis Zoroaſtrei ad noſtram cogitandi rationem paulo clarius reuocati, manifeſtum fecimus [p]. Certe parum habet veriſimilitudinis, vt id pace piarum manium hiſtorici Celtarum addamus, cultum, quem Sarmatae et Saxones numini cuidam malo, nigro, Diabol aut Zernebock a Slauis vocato praeſtiterunt [q], tantum ex male intellecta Chriſtianorum doctrina de diabolo mali omnis auctore, fuiſſe ad has gentes ſec. VIII. propagatum; hoc enim, ſi admiſiſſent gentes ethnicae et Chriſtianis infenſae, alia quoque ad religionem pertinentia eos ſimiliter recepturas fuiſſe, recte colligitur. Cum autem per totum Orientem doctrina de principe quodam numine, bono Deo contrarianti, peruagata ſit, id quod de Aſſyriis, de Perſis, de Indis, de Aegyptiis ſuo loco demonſtrauimus, par omnino eſt credere, traditionem patriarchalem de ſatana rebelle angelo et defectore, malorum omnium auctore, inter poſteros Noachi veſtigia poſt ſe reliquiſſe; quae vbi ſemel traditionis puritas obiit, fabularum inuolucris tecta et a ſacerdotibus ad arcanas rationes et κυρίας δόξας confirmandas adhibita, et ex temporis et circumſtantiarum conditione comta, indeque innumerae de malis ſpiritibus intermediis fabulae excogitatae ſunt. De quo argumento ea lectorem recogitare iubemus, quae ſupra de origine dogmatis de Arihmanio Perſa, (quod fruſtra de Perſis negare videtur Pelloutierius) itemque de Typhone Aegyptio diſſeruimus;

m) Stroph. 9. et ſeqq.

n) Haec et talia ex comparatione mythologiae Graecae vetuſtiſſimae, Phrygum aliarumque Aſiae minoris gentium cum Scythicis peculiari diſquiſitione curatius merentur determinari.

o) Ex inſtituto hoc explicatum T. II. H. P. p. 1015 ſeqq.

p) T. I. p. 181 ſeqq.

q) Helmold. Chron. Slau. L. I. c. 53. p. 116.

mus: quaeque facile perſuadere nobis poſſunt, inter ceteras quoque veteres gentes eadem traditionis ſenſim euaneſcentis veſtigia deprehendi. Quam ne hodie quidem exoleuiſſe, et ex vetuſtiſſima patrum traditione per omnes fere orbis Meridionalis, Aſiatici, Americani, et ſeptentrionalis partes adhuc obtinere, peregrinantium nobis fides tradit vnanimiter [r]: quod ſufficiens teſtimonium traditionis alicuius vetuſtiſſimae a primis originibus inter populos eſſe, facile concedent, qui ratiocinandi legibus aliquid tribuunt. Verum his longius inſiſtere a noſtro ſcopo alienum eſt.

pag. 336. lin. 6. *Idem etiam Valerius Maximus, et Strabo aſſerunt.* Pluribus id, veterum locis adductis, probatum dedit PELLOVTIERIVS [s], cuius imprimis obſeruatio notari meretur, doctrinam de immortalitate animae non ſolum ſero ſatis Graecis innotuiſſe, et fuiſſe dogma ſpeculatiuum tantum, nec ad vitam moresque humanae ſocietatis relatum, ſed Celtas quoque his multum aetate ſuperiores inter κυρίας δόξας ſapientum in vulgus traductas ſuorum id retuliſſe, et imprimis memorabile religionis et ſocietatis humanae fundamentum conſtituiſſe. Quae ratio eſt, cur ex vniuerſa illa theologia eſoterica, quam Druidae tantopere ſibi arcanam ſeruabant, hoc vnum ex iis, quae praecipiebant, in vulgus effluere paſſi ſint, aeternas eſſe animas vitamque alteram ad manes. Vnde patet, animae immortalitatem inter fundamentales humanae ſapientiae doctrinas nobilem tunc locum occupauiſſe. Tolle primarium hoc religionis et ſocietatis caput, et non habebis vinculum, quo humanam felicitatem virtutis actione firmatam connectas. Iſta autem perſuaſio eo facilius locum apud Celtas obtinere potuit, quod non tantum creationis hominum ex nihilo ignari, ortum generis humani ad immortalem creatorem ita retulerunt, vt Odinum, ſiue Vodanum, ſatorem atque patrem animae atque vitae haberent atque dicerent, ſed genuiſſe eum quoque animam ex ſe, ſiue ex anima mundana ſtatuerent. Legant, qui de his dubitant, quae de Deo Teut Celtarum, qui idem eſt cum Vodano et Odino, copioſe et curioſe collegit PELLOVTIERIVS [t], vt intelligant ſummum Deum velut mundi animam materiam tanquam vxorem ſibi habuiſſe vnitam, exque terra omnia corpora finxiſſe, Deos inferiores autem animasque ordinatas ad informanda corpora et inhabitanda ex ſe produxiſſe. Qua in re cum omnes fere populi veteres conſenſerint, nec ſtatuere aliter, creationis ex nihilo ignari, potuerint, non miramur, magnopere idem Celtis quoque placuiſſe. Tradit hoc etiam et conſentit Edda, cuius *Mythologia ſeptima*, quae de hominum origine agit, de

 ſummo

r) Conf. HVET. Qq. Alnet. L. II. c. 4. §. 8. p. m. 105. PFANNER. Syſtem. theol. gentil. pur. c. 8. §. 7. p. 177. et ſimiles, quorum tamen rhapſodiae, ex innumeris locis et enarrationibus eorum poſſunt augeri, et ex parte emendari, qui gentium ritus, religiones, dogmata deſcripſerunt. Inter quos cum praeter Opus hodoeporicon Britannorum, a PREVOSTIO ad finem perductum auctores hiſtoriae vniuerſalis Britanni ſeduli fuerint, fontesque, vnde ſua hauſerunt, plerumque indicauerint, hi compendii cauſſa de eo argumento merentur conſuli.

s) loc. cit. p. 310.

t) loc. cit. p. 65 ſeq.

ſummo Deo Odino, refert, *condito a ſpiritibus intermediis, quos Borſoniar vocat, humano genere, qui animam et vitam, motum et ſcientiam, faciem, auditum, ſermonem et viſum illi dederant, Odinum tanquam ex generali ſpecula totum mundum fuiſſe intuitum, omniumque hominum facta vidiſſe: habuiſſe vxorem Frigam Tirguini filiam, hinc ortam eſſe familiam, quam Aſarum appellamus familiam. Ideo Odinum recte appellari omnium patrem,* (Allfader) *quia pater ſit Deorum hominumque, et omnium rerum, quae eius virtute perficiebantur. Terram autem fuiſſe filiam eius et coniugem* etc. Certe parum ſapit, qui non emanationis ſyſtema, modo vetuſtiſſimorum populorum expoſitum, quo omnia ex ſummo Deo, mediantibus emanatiuis principiis prodierunt, copulata deinde vel infuſa potius materiae, vt orbis viſibilis compareret, manibus palpat. Ex his referanda ſunt myſteria Celtica de creatione ortuque rerum, de prouidentia rerum et factorum gubernatrice, immo de futura quoque, ad quam omnia reditura ſunt, perfectione, quae Pelloutierius, Schvzivs [u] virique docti alii in laudatis tractationibus ſuis explicant, veterumque teſtimonia de his rebus docte cumulant. Recteque, niſi nos omnia fallunt, prior, licet aliquantum incertus, hanc Celticae coſmogoniae explicationem dedit [x]: „cum Celtae cognouiſſent, „mundum habuiſſe initium, eius originem illos retuliſſe ad Deum Teut [y] „eiusque feminam terram: priorem fuiſſe principium actiuum, alterum „materiam, principium paſſiuum: horum principiorum vnionem pro„duxiſſe non ſolum homines, ſed et Deos, non minus e materia produ„ctos quam res alias omnes, viſibiles et corporales.“ Quibus vir acutus hanc quidem obiectionem affigit, videri ſibi contradictionem manibus palpari in hac Celtarum theologia; cum enim Deos ſpirituales et inuiſibiles adorauerint, non potuiſſe eos ſimul affirmare, Deos eos eſſe productos ex materia: fateturque, ſe non poſſe comprehendere, quomodo duo haec dogmata toto coelo ſibi contraria inter ſe conciliauerint? Vidiſſet id vir longe doctiſſimus, ſi modo explicationi a ſe ipſo ſuppeditatae paulo altius inſtitiſſet: „pergit enim: fortaſſe credebant, quod ſpiritus „geniique, qui in materia reſident, emanauerint ex ſummo primoue principio, quodque terra tantum corpora ſuppeditauerit illis formanda, qui ad ea inhabitanda a ſummo principio deſtinabantur. Id quod recte vidiſſe virum perſpicacem, nec aliud crediſſe vetuſtiſſimas Celtarum gentes, quam antiquiſſimi Aſiae et Aegypti populi credebant, hodieque adhuc credunt, ex primaeua gentis ſuae traditione Indorum populi comparatio inſtituta iucunde demonſtrabit. Ita vero non philoſophorum tantum Celticorum, ſed dogmatum hiſtoriam explicari, ipſe fatebitur, qui hunc in philoſophiae veteris ſcriptoribus defectum verbis Leibnizii notat,

u) De ſtatu animarum poſt mortem ex mente Celtarum et gentium ſeptentrionalium cap. 2. p. 75 ſeqq.

x) l. c. ch. 17. §. 2. p. 306.

y) Idem qui Gallis Dis apud Caesar. L. VI. §. 18. B. G.

notat, non tamen ſupplet literatiſſimus SCHVZIVS [z]. Ceterum has rerum omnium ex Deo origines coepiſſe in tempore ex *Edda* [a] luculenter conſtat, ipſiusque *Volae* vaticinio [b], a nobis h. l. allato. Quod meretur cum coſmogoniis veterum populorum diligenter comparari, cum eandem antiquitatem obtineat. Hunc ſupremum omnium rerum fontem *Edda* vocat Alſaderum, patrem omnium, „eumque per ſecula, ait, „viuere et regnare, magna et minima regentem; eum coelum et terram „condidiſſe, omnemque eorum poſſeſſionem, et quod maximum eſt, „hominem feciſſe, cui animam tribuerit ſemper victuram, nunquam „interituram, etſi corpus putreſcens in puluerem terrae aut in cinerem „per ignem redigatur, victuros omnes homines bene moratos, cum ipſo „in loco, qui Gimle vel Wingulf (amicorum palatium) dicitur: ſed ma„los ad Helam (Hoelle deam inferni) inde in Niffelheimum, (locum „cruciatus) abituros [c].“ In quibus verbis, ſuſpicamur quidem, immixtum aliquid eſſe a compilatore Chriſtiano, ipſum tamen argumentum ad ſyſtema, quod expoſuimus, egregie quadrat, ex quo ratio dari poteſt, cur animis malis aeternos cruciatus mythologia tribuerit, nempe quod ex aeterno fonte emanauerint. Verum haec ſuſpicari ſufficit.

pag. 337. lin. 25. *Ioannes Georgius Frickius*, *Simon Pelloutierius*. Legendus poſterior et eo magis audiendus, quod longe accuratius, quam in allegato bibliothecae Germanicae loco factum eſt, totum argumentum, in hiſtoria Celtarum [d] ita perorauit, vt tantum non aſſenſum extorqueat. Idem more ſuo eleganter et non ſine dicendi ornatu multis argumentis egit Cl. SCHVZIVS [e], de doctrina Celtica circa fata poſtrema meritiſſimus, qui eruditum et maſculum, at modeſtum tamen apologetam maiorum noſtrorum egit, et imprimis demonſtrare aggreſſus eſt, ſyſtema metempſychoſeos, quale Pythagorae tribuitur, cum ſyſtemate Celtico de ſtatu animarum poſt mortem non poſſe conſiſtere: quibus addimus magni nominis et doctrinae theologum B. IO. LAVRENTIVM MOSHEMIVM [f], qui idem argumentum tetigit, et ὁμόψηφον nominauit praeter Martinum, Benedictinae familiae alumnum l. c. a nobis allegatum, IACOBVM LE BEVF [g]. Et hos quidem viros doctiſſimos in hoc argumento audiendos eſſe eo magis aequum eſt, quo magis decretoriam ſententiam interpoſuiſſe videntur, quamuis non omnes iisdem rationibus rem fuerint aggreſſi. Maxime vero laudanda eſt Pellou-

z) l. c. p. 181. Dudum id iam vidit HELMOLDVS in Chron. Slau. L. I. c. 83. ita enim: inter multiformia Deorum numina vnum non diffitentur Deum ceteris imperitantem: illum praepotentem coeleſtia tantum curare, hos vero diſtributis officiis obſequentes DE SANGVINE EIVS PROCESSISSE, et vnumquemque eo praeſtantiorem quo proximiorem illi Deo Deorum. Quae pulchre ſenſum ſyſtematis emanatiui exprimunt.

a) Mythol. 3. 4. b) Stroph. 3.

c) loc. cit. myth. 3.

d) T. II. ch. 18. p. 332 ſeqq.

e) l. c. §. 8 ſeqq. p. 119 ſeqq.

f) Diſſ. de reſurrectionis dogmate a Chriſto in lucem reuocato, diſſ. ad hiſt. eccleſ. pert. Vol. II. pag. 641.

g) Diſſ. ſur l' aſcia ſepulcrale des anciens, T. II. du recueil de divers ecrits pour ſervir d'eclarciſſement al'hiſt. de France p. 345.

Pellouteriana perſpicuitas, qui in argumento, in quo multa inter ſe commixta ſunt ac confuſa, diſtinctis poſitionibus, rem in clara luce ponere aggreſſus eſt. Nempe I. ſuppoſita, quam gentes omnes Celticae admittebant, immortalitate animae, probat, ex eorum mente dari poſt mortem vitam ad manes, quae Melae vox eſt, et praemia atque poenas, exque hoc dogmate fundamentali multas conſuetudines Celtarum, pluribus ab eo explicatas dignasque, quae apud ipſum legantur, originem accepiſſe, docet. II. Credidiſſe eos reditum in vitam; attamen III. ſemel tantum, nempe vt immortalitatem conſequantur, adeoque corpus illud cum anima copulatum, in altera vita, ſortis ſuae conditione accepturum reuiuiſcere, et beatorum fata in inſulis beatorum, paradiſum voluptatum habitura, quas in Britannia extare neſcio qua perſuaſione ſomniabant. His ex veteribus ſcriptoribus probatis, ex Edda Islandorum porro addit, locum illum beatorum, quo ſumma felicitate poſt fata fruentur, eſſe Valhallam, palatium magni Odini, quod non ingrediantur, niſi violenta morte peremti, cum reliqui naturali fato erepti ſub terra triſtem ſortem experiantur, priusquam admittantur in coeleſtia. Hanc Helam eſſe, atque inde Niflheimur, et hanc quidem cauſſam eſſe, cur auctore VALERIO MAXIMO [h] *Cimbri et Celtiberi in acie exultauerint, tanquam glorioſe et feliciter vita exceſſuri: lamentati autem fuerint in morbo, quaſi turpiter et miſerabiliter perituri*: idque effeciſſe, vt Germanorum plurimi laqueo ſibi mortem intulerint. His delicias fortiter occumbentium et in Valhalla alterius vitae felicitate fruentium ex Edda adiicit, quae huc transferre, cum alium locum poſtulent, et longiora ſint, quam vt exſcribi hic poſſint, apud doctiſſimum Celticae hiſtoriae narratorem, et imprimis in ipſis Eddis quaeri a curioſo lectore cupimus [i]. Conſpirant cum his pleraque, quae eruditiſſimus SCHVZIVS [k] attulit, digna quoque, cum luculentam explicationem contineant, quae apud ipſum, ex Eddis potiſſimum collecta legantur, adiicianturque Pellouterianis obſeruationibus tanquam

h) L. II. c. 6. §. 11.

i) EVSEB. praep. eu. L. VI. c. 10. p. 177.

k) Pulchre, quod ſolet et luculenter argumentum hoc excuſſit, et neceſſariis teſtimoniis roborauit eruditiſſimus ſcriptor l. c. c. 3. integro p. 273 ſeqq. cuius ſummam illis, qui Germanicam tractationem legere non poſſunt, heic in compendio damus. Totum autem argumentum eo redit: Duplex iuxta Celtas coelum eſt, et duplex infernus: illud primum Valhalla eſt, domicilium Deorum ad Orientem ſitum, pulcherrimum et coeleſti dignitate coruſcum, huic paradiſo praeeſt Odinus, ſocio Deo Thot, et vxore Odini Freya. In hanc ciuitatem coeleſtem non niſi heroës recipi fas eſt, ab ipſo Odine eiusque miniſtris Valkyriur receptos. Et beatarum quidem manium negotium ſunt epulae, pocula, palaeſtrae, certamina atque pugnae ludicrae, quibus Odinus dux praeeſt, et cuique locum ex dignitate atque merito aſſignat. Huius Valhallae, ſiue paradiſi heroum duratio extenditur vsque ad finem mundi, cuius partem eſſe Celtae credebant, vnde ſequebatur vniuerſali eam ruinae iri inuolutum. Succedit autem Valhallae paradiſus aeternus, Gimle dictus, non ſolis heroibus deſtinatus, ſed omnibus, qui temperanter atque iuſte vixerunt, aeternis gaudiis cumulandis, ſuisque domiciliis voluptatis plenis diſtinctus, et huius quidem aeterna duratio eſt. Valhallae opponitur Niflheimur ſiue infernus, cuius numen Hela, Locki filia, a qua nomen ipſe infernus accepit, quod ne hodie quidem exſpirauit. In hanc infelicitatis carcerem detruduntur animae viles, vitiis et imprimis ignauia et timiditate corruptae, quae variis cruciatibus vexantur, dimenſis pro gradibus ſcelerum. Et hoc quidem inferno quoque cum mundo conflagrante, ſequitur terribilis Naſtrond, cuius infelicis ſedis nec duratio, nec modus definiri poteſt, nam et illa aeterna eſt.

tanquam ſpicilegium [l]. Secundum huius viri docti obſeruationes, duplex fato functorum fatum conſtituebant Celtae veteres; alia enim fata ſequi eos, qui vitam fortiter, et ex virtutis praeſcripto egerint, alia, vitiorum vitaeque ſceleſtae conuictos: et illos quidem in Valhalla et Gimle, hos in Hela et Naſtrond futurae vitae ſortem experturos. Valhallam vero beatorum ſedem a Gimle ita diſtinguebant, vt in Valhallae palatio more heroum in curia beatorum triumphantium vitam agere, Celticis moribus ſimilem dicerent, has autem delicias cum conflagratione mundi terminarent, commorationem vero in Gimle per omnes aeternitatis circuitus beatis animabus, quarum virtus aeternum coronanda eſſet, tribuerent. Et pari quoque modo inter Nifiheimur, et Naſtrond diſtinguebant, et illius quidem aerumnas et miſerias cum mundi fine atque ἐκπυρώσει terminabant, et poſt hoc Deorum crepuſculum, (ita enim magnam mundi rerumque conuerſionem vocabant,) reditum ad beatiores ſedes promittebant; cum Hela et Nifiheimur tunc quoque finem habiturae ſint; ex Naſtrônd autem damnatorum habitaculo omnis per aeternitatis circuitus reditus ſpem denegabant. Hanc de futurae vitae ſorte doctrinam prolixe poſtea vir doctiſſimus ſingulari tractatione expoſuit, et Valhallae atque Gimle conditionem, cum Nifiheimur, Helae domicilio et Naſtrond ex veteris mythologiae aenigmatibus luculenter delineauit. Quibus omnibus, cum a doctiſſimis his duumuiris indubitatis veterum locis corroborata ſint, lubenter accedimus, iubemusque lectorem ex illorum obſeruationibus, ea quae a nobis dicta ſunt, lucem vlteriorem et clariorem accendere, et quae de Valhallae et Gimle, itemque Nifiheimur, ſiue Helae, atque Naſtrond diſcrimine non dilucide ſatis, praeuio *Keyslero* atque *Berionio* diximus, ex his obſeruationibus medicinam adhibere: quamuis praeter rem cl. SCHVZIVS nobis tribuat, nos finem totius conuerſionis rerum poſt fata cum mundi conflagratione poſuiſſe, cuius contrarium ſuo loco ſatis luculenter aſſeruimus. Adeo vero firma de futura felicitatis ſede Celtarum, opinio fuit, vt de Gallorum nonnullis MELA narret, *eos ſe in rogos ſuorum velut vna victuros in altera vita libenter immiſiſſe.* Similia de Solduriis habet CAESAR [m], de Celtiberis VALERIVS MAXIMVS [n]. Quae quanquam ſe ita habent, et demonſtrant, fruſtra eos eſſe, qui Pythagoream metempſychoſin Druidum ſcholis tribuunt; luculentis tamen, quae allata ſunt, veterum locis confirmati non negari poſſe putamus, quosdam apud Celtas, et fortaſſe, quorum frequens commercium atque conſuetudo cum Graecis Romanisque metempſychoſis dogmate imbutis fuit, et occaſionem habuerunt, peregrina dogmata ſuis admiſcendi, aliquam migrationis ſpeciem admiſiſſe: quod vti non inficiatur ven. SCHVZIVS [o] et noſtro Melae teſtimonio SOLINI addit, ita ſatis nobis hoc loco cautum eſſe ab ἀβλεψίᾳ ſperamus.

pag.

l) L. III. c. 2. m) L. III. c. 22. B. G. n) L. II. c. 6. 11. o) pag. 145.

pag. 341. lin. 9. *Beati innumeris fruentur gaudiis.* Etiam his interpretem et enarratorem cl. SCHVZIVM ideo commendamus [p], quod is ipſa Eddae verba totiusque mythologiae ſummam attulit, vt, qui libro longe rariſſimo carent, ipſi ex fontibus ſuis Druidarum theologiam et coſmogoniam diſcere queant. Totam enim fere Voluſpam, Islandico pariter et Latino idiomate tractationi in hunc finem inſeruit. Vnde vero nouus ille mundus originem accepturus ſit, adeo obſcure Druidum coſmologia ediſſerit, vt difficillimum ſit in his tenebris lucem quandam deprehendere. Quod enim pleroſque ſcriptores exoticos fugiſſe veriſimile eſt, Eddae nobis de hoc nouo mundo fabulae explicant: nempe terram poſt iſtam conflagrationem ex mari emerſuram virentem et amoenam, agros ſponte daturos frumenta, nec ſatione opus fore. Deos autem quosdam ex cruento praelio, quod crepuſculum Deorum anteceſſit, ſuperſtites, deliteſcentes, duosque homines Leifthraſer et Lif marem et feminam, qui rore paſcantur, ſuperſtites fore: ex illis tam numeroſam propagari poſteritatem, vt totus denuo mundus habitatoribus repleatur. Sunnae quoque (Solis) filiam viam matris repetituram vitamque orbi nouo reſtituturam, maxime vero obſcurum fuit noui mundi fatum, quod dignum eſt, vt ipſius *Eddae* verbis adſcribamus: *Tum quaerit Ganglerus, quid remanebit, quum totus mundus exuſtus eſt, omnesque Dei monoheroës et homines mortui ſunt: memini antea vos dixiſſe, quemlibet hominem in alio mundo per omnia ſaecula victurum eſſe? reſpondit Harus: multae ſunt manſiones bonae, multae etiam malae, ſed poſt haec miracula optimum fuerit in coelo manere. Ibi viri boni et iuſti habitabunt in ſaecula. In Naſtrondis autem aula eſt magna et mala, cuius boream verſus directae ſunt.* Facile peruidebit Lector, antiquiſſimae traditionis de futurae vitae felicitate reliquias inter Celtas, queiſcum aliae quoque gentes conſpirabant, percrebuiſſe: quo pacto autem id factum ſit, difficile eſt, dicere. Et verum quidem eſt, ex ſyſtemate phyſico Stoicorum rem omnem facile poſſe elucidari et ad periodicam aeternitatem emanatiui mundi reduci. Aſt, vt verum fateamur, nimis haec nobis metaphyſica, et genium barbaricum minus decentia videntur, vt Druidibus tam artificioſum ſyſtema, quale fuit Stoicum, tribuere audeamus. Vnde in eo acquieſcendum eſſe putamus, iſta quidem Celtis vetuſtiſſimis placuiſſe traducta ex migrationibus Aſiaticis, originem vero iſtius traditionis, non in ingenio gentis, ſed in antiquiſſima doctrina πατροπαραδότῳ eſſe quaerendam.

pag. 341. lin. 9. *Aſſeruntur etiam de iudicio extremo quaedam.* Aliter viſum CLVVERIO [q] iudicante: nec iudicium aliquod de bene vel malefactis poſt hanc vitam fore, ſciuiſſe videri Celtas; quod tamen recte ex PLINIO refutat SCHVZIVS [r], ſepulcra Chaucorum tribunalia ſtructa manibus vocante, itemque ex Eddae teſtimonio, quae refert: Deos quoti-

p) c. 3. p. 273 ſeqq.

q) German. ant. L. I. c. 32.

r) l. c. c. 2. §. 19. p. 174 ſeq. PLIN. L. XVI. c. 1. Edda mythol. 14.

quotidie ſua exercere iudicia. Aſt haec tamen a Chriſtianorum iudicio extremo longe remota ſunt, et nonniſi de fatorum ſupremorum inter bonos maloſque diſpoſitione intelligi poſſunt, qua bonorum malorumque operum retributio in vita apud manes definitur. Vnde, quae de iudicibus inter Deos, deque dicaſterio aulae Glitner Edda fabulatur, eo ſenſu debent explicari: reliqua aſſuiſſe compilatores Eddae Chriſtianos, cum Keyslero, Schuzio viriſque doctis aliis iudicamus.

pag. 342. lin. 14. *Deos eſſe colendos.* Gentis religionem, et pietatis erga Deum ſinceritatem valde laudat AELIANVS [s], ſcribit enim: *haec immota fide tenentes, pure rem diuinam faciunt, ſancte vitam agunt, ceremonias obeunt, Orgiorum legem obſeruant, et reliqua patrant, ex quibus certum eſt, quod Deos firmiter colant et venerentur.* Iſtam tamen religionis pietatem hoſtiis humanis valde maculauiſſe, non eſt negandum, neque tamen in tam fera gente, quae tota bello et ſanguine madebat, magnopere mirandum, cum Odinum ſuum bellatoribus omnibus [t] praeficerent. Eam vero colendorum Deorum rationem callidiſſimum Druidum genus ideo inuexiſſe, vt a molli et ignaua mentis indole gentem arcerent, ex dictis eſt manifeſtiſſimum et pleriſque, qui de eius rebus ſcripſerunt, tactum. Inde etiam impietas filiorum in parentes, in ſolatium futurae vitae erectos, cuius barbariei vſque ad medium aeuum durantis exempla, idem collegit diligentiſſimus SCHVZIVS [u]. Ex his ſpeciminibus de laudata gentium Celticarum et Scytharum morali doctrina iuxta electi ſyſtematis ſenſum iudicandum eſt, quod non rationem magis, quam ſenſum atque temperamentum, ad ferociam vehementer inclinans determinauiſſe, recte iudicauit PELLOVTIERIVS. Quibus omnibus iterata attentione excuſſis, nondum nos poenitet, Druidum ſcholis fraudes et impoſturam, maxime ad commoda Ducum et Imperii accommodata, tribuiſſe: quamuis id nonnemini durum fere viſum fuerit. Hunc enim characterem omni fere gentium barbararum, a reuelationis via deuiantium, collegiis ſacris tribuere, rebus omnibus rite expenſis, non erubeſcimus.

s) L. II. c. 39.

t) c. 3. §. 6. et pec. ſched. de victimis Germanorum humanis c. 8. ſeq. Quare victimas humanas neceſſario a Diis ad placanda et eluenda ſcelera requiri a Gallis, refert CAESAR. L. VI. c. 16. Natio omnis Gallorum dedita eſt religionibus; ob eam cauſſam qui ſunt affecti grauioribus morbis, quique in praeliis aut periculis verſantur, aut pro victimis homines immolant, aut ſe immolaturos vouent, adminiſtriſque ad ea ſacrificia Druidibus vtuntur, quod NISI VITA HOMINVM REDDATVR, NON POSSE DEORVM IMMORTALIVM NVMEN PLACARI arbitrantur, publiceque eiusdem generis habent inſtituta ſacrificia.

u) De ſtatu poſt mortem ſec. Celtas, L. 4. pag. 258.

AD LIB. II. CAP. X.

DE PHILOSOPHIA ETRVSCORVM ET ROMANORVM.

pag. 342. lin. 31.

Etruſcorum res, quatenus Romanorum hiſtoriam aetate ſupergrediuntur, incertiſſimae ſunt, parumque, quod veri ſitientem ſatiet, deprehenditur. Id quam maxime in hiſtoria phyſiologiae Etruſcae ſiue Tuſcae veteris tenendum eſt: cuius monumenta et traditiones adeo incertae deprehenduntur, vt ignoſci illi poſſit, qui in hoc argumento ad ſacram ἐποχῆς anchoram confugit. Quod liceret facilius euitare et veriſimilibus tamen coniecturis aliquid affirmare, niſi ipſae gentis Etruſcae origines eſſent incertiſſimae, variisque virorum doctorum opinionibus ita in diuerſas ſententias tractae, vt poſt inſtitutum earum examen incertiores abeamus, quam primo acceſſimus. Notum autem eſt ex communibus veterum gentium originibus, etiam de communibus opinionibus poſſe concludi, et ſententiae atque doctrinae, ſi non prorſus eaedem, certe affines valde detegi: quod auxilium cum denegare videatur incertitudo hiſtoriae Etruſcae, et imprimis originum Tuſcae gentis, contentos eſſe oportet, ſi non plane nihil coniecturae non prorſus leues exhibeant, ex quibus quaedam de veterum Etruſcorum rebus poſſit enaſci ſuſpicio. Sed de hac ipſa re in hiſtoria et antiquitatibus Etruſcis plenius dicendum eſt, quibus illuſtrandis AVCTORES *Hiſtoriae orbis vniuerſalis* BRITANNI non contemnendam lucem attulerunt [a].

Ibid. lin. 33. *Perluſtrandae tamen reliquiae ſunt exiguae, quae paſſim occurrunt.* Inter antiquiſſimas traditiones de Etruſcorum originibus memorabilis imprimis videtur eſſe, quam de Noachi in Italiam et imprimis in Etruriam aduentu ſcriptores nonnulli nobis enarrarunt. Longior fabula eſt, quam quae hoc loco deſcribi poſſit, quicquid tamen de ea re dictum, collegit, diligens et curioſus, quamuis praeiudiciis impeditus ſcriptor EDMVNDVS DICKINSON, qui in diatriba *de Noae in Italiam aduentu eiusque nominibus ethnicis* [b], multa conſarcinauit; quae ſi veritatis examen ſuſtinerent, magnam certe lucem foenerari philoſophiae barbaricae Etruſcorum apta eſſent. Is, quamuis fontes traditionis non aperiat, vnde ſua hauſerit, contendit tamen, Noachum colonias adduxiſſe in eam regionem, quam nunc Italiam dicimus, inque ea protinus vrbem Cethim vel Kitim funda-

a) Vid. P. III. Addit, et illuſtrat H. O. V. quibus prolixa de Etruſcis tractatio inſerta eſt, ab iis conſulenda, qui populorum originibus ſtudere ſolent: quae ab hoc noſtro ſtudio aliena ſunt.

b) Subiecit hanc diſſertationem DICKINSONVS Delphis phoeniciſſantibus, quae poſt editiones Oxon. 1655. et Francof. 1669. 8. recuſa eſt in faſciculo diſſertationum collectorum a THOMA CRENIO Rot. 1691. p. 151 ſeqq.

fundauiſſe, id quod ex *Etruſcarum antiquitatum fragmentis* [c], ab INGHIRAMIO repertis probat, cuius haec verba ſunt: *Magnus pater Vandimon, qui a Latinis Ianus, a Syris Noa vocatur, aduenit in hanc regionem* (Hetruriam) *cum ſecundo filio Iapeto, et illius filiis: et cum perueniſſent, ſuper hunc montem ſibi commodum, poſteris iucundum putauit, quare in ſuperiori parte, quae ſalubrior eſſet, ciuitatem aedificauit, et Cethim appellauit.* His cum ſubiunxiſſet, Cethim filium Iauanis et pronepotem magni Vandimonis, aſſumtis ſecum duabus coloniis mare ingreſſum, cum diu nauigaſſet, perueniſſe tandem ad inſulam, quam ſuo et patriae nomine Cethim, appellauit, quae hodie Cyprus dicitur, addit his, illam ciuitatem, primo quidem caput Etruriae et *μητρόπολιν* vniuerſae Italiae nomen impertiuiſſe, quae inde *χετιμ* vocetur, vnde Euſebio Itali *Κίτιοι* et *Κήτιοι* dicti ſint, quos poſtea Latinos vocauerint. Tuſcos autem Noae, poſtquam viuis exceſſerat, Iani cognomen dediſſe, quod bifrons ſit, a tergo enim Latium ſpectare, ab anteriori autem Palaeſtinam, efficto Iani nomine ex Hebraea voce יין, quae vinum ſonat, quoniam Noachus primus plantauit vineam. Quibus ſuppoſitis, vir coniecturis diues atque ſomniorum plenus multa garrit, vt oſtendat, Ianum eundem eſſe, quem literae ſacrae Noam vocant, quae hoc loco enarrare, eſſet lectori temporis atque patientiae iniuriam facere, adeo ne micam quidem veritatis, et ne probabilitatis quidem habent [d]. Hunc tamen Vadimonem et Vertumnum poſtea vocatum eſſe, ambitioſe contendit [e]. Omitteremus hoc loco has nugas, quas recitaſſe, eſt refutaſſe, niſi traderetur: *Ianum Vertumnum dici, vel quia docuit aſtronomiam multaque populis praedixit, adeo vt ob id illum exiſtimauerint habere diuinam naturam; et mouere atque vertere coelos, et elementa et cuncta vertibilia.* Omittimus reliqua non melioris notae, ne nauſeam *φιλολογοῦσιν* creemus. Haec enim ſola ſatis apta ſunt, ad prodendam eorum infantiam et ineptias, qui res Etruſcorum ad Noachum et primam eius coloniam in Etruriam deductam reuocant, abſque teſte, abſque hiſtoriae luce, febricitantium ſomniis ſimillima. Quae hoc loco omnino praetermittenda cenſeremus, niſi conſtaret exemplo, viros quoſdam doctos quidem, atque pios, ſed iudicio rerum antiquarum ad ratiocinandi lydium lapidem exacto non ſatis inſtructos ſibi concepiſſe, quandam phyſiologiam Etruſcam traditionibus Noachiticis nixam, quae poſtea demum, in deteriores ſenſus deformata ſit. Qui cum non alias, quam has friuolas rationes habere poſſint, ipſe lector iudicabit, quam fidem iſta phyſiologia Noachitico-Etruſca mereatur, cui longius immorari poenitet atque pudet. Ceterum quamuis incertae ſint Tuſcae origines, cuius cauſſas in variante potiſſimum regionis nomine reſidere putamus [f], illud tamen veterum gentium migrationes et origines conſideranti veriſimillimum videtur, Tuſcos ſiue Etrurios, Tyrrhenios alii quoque vocant, fuiſſe gentem Celticam ad Padi fluuii ripas conſi-

c) pag. 7.
d) Prouocat ad Num. XXIV, 24. Dan. XI, 29.
e) loc. cit.
f) Conf. CLVVER. Italia antiq. L. II. c. 1.

conſidentem, de qua elegantem coniecturam attulit eruditiſſimus PELLOVTIERIVS [ff]. Haec enim et migrationibus Celticis egregie conſonant, et rationem reddunt apertam, quomodo, ante Aegyptiorum et Pelaſgorum in his oris aduentum, vetuſtiſſimae de rerum originibus traditiones inualuerint. Quae cum antiquiſſimi temporis rationes pro ſe habeant, facile cauſſam aperient, cur ſyſtemata coſmologica veterum Celtarum, Aegyptiorum, reliquorumque populorum inter ſe conueniant, et quomodo vniuerſalis illa de chao, deque anima mundi omnia ex ſuo ſinu eliciente et producente, cuncta peruadente ſuoque numine replente, quae ad ceteros populos, qui ex Scythia in Europae regiones migrauerunt, peruenit, gentem quoque Etruſcam occupauerit. Quo pacto hiſtorico quoque argumento euinci poteſt, quam ridiculi ſint, rerumque veterum ignari, qui Noachiticam vel patriarchalem quandam theologiam vel phyſiologiam Etruſcam, quae commentum Alexandrinorum hominum eſt, incruſtant, quam vel ſola Noachiticae migrationis fabula dudum viris doctis exploſa [g] facit ſuſpectiſſimam.

pag. 343. lin. 3. *Ad Romanos tranſiiſſe gloriabantur.* Dignus imprimis, qui hic conſulatur ill. MAFFEI tr. *de gente Etruſca*, patrio ſermone editus [h].

Ibid. lin. 17. *ARNOBIO genetrix et mater ſuperſtitionis Etruria dicta eſt.* Comparanda heic loca CICERONIS, SENECAE atque FESTI, et tractationes recentiorum de Etruſcis [i].

pag. 345. lin. 13. *Etruſcis arriſiſſe, ſit veriſimillimum.* Dudum illa ſcripſeramus, cum hoc demum, quo haec exaramus, anno ad manus noſtras perueniret elegans diſſertatio critica IOANNIS MARIAE LAMPREDI *de philoſophia antiquorum philoſophorum Etruſcorum*, *Florentiae* anno iam MDCCLVI. edita [k], quae tamen, fato libellorum huius generis minorum, quae in Italica lingua ſolent conſcribi, ſolito poſt decennium fere inter nos demum comparuit. Inuolauimus in lectionem libelli argumentique a noſtro inſtituto non alieni, ſperabamus enim nos ex domeſticis Etruſcorum fontibus ea hauſturos, quae alieni latices riuulique nobis vltramontanis denegauerant. Maxime vero ex nobiliſſima Florentia nihil, quod non eruditionis iucunditate et ſoliditate commendari poſſit, expectandum eſſe, tot nobis exempla virorum longe doctiſſimorum, quibus a multis iam annis amicis vſi ſumus, et ex quorum latifundiis doctrinae

ff) Hiſt. de Celtes T. II. p. 101. Aborigines quoque antiquiſſimas et primas Italiae incolas e Germania et ex Celtis oriundos demonſtrandum ſibi ſumſit FVNCCIVS de orig. et pueritia Lat. L. L. I. c. 6. p. 95. c. 7. p. 111 ſeqq.

g) Vid. LEO ALLATIVS in animaduerſ. ad antiquitates Etruſcas, §. 94. p. 167. Io. OWENVS, theologum. L. III. c. 3. §. 21. p. m. 157. FABRICIVS Cod. Pſeudepigr. V. T. Vol. I. p. 248. qui recte ſuauia ſomnia vocat.

h) cap. 17. 18. 19.

i) Conf. imprimis, qui tamen multum ſolet Etruſcis ſuis tribuere Cl. LAMPREDI Saggio ſopra la filoſofia degli antichi Etruſchi p. 31 ſeqq. CIC. de diu. L. I. SEN. Nat. Qq. L. II. c. 32. FESTVS l. c.

k) Saggio ſopra la filoſofia degli antichi Etruſchi, diſſertatione iſtorico critica. In Firenze CIƆIƆCCLVI appreſſo Andrea Bonduui.

nae exaſciatae atque abundantiſſimae multoties arua noſtra irrigauimus, meliores ab iis receſſimus, merito perſuadebant, vnde pia ſemper et ſincera tantorum nominum apud nos, qui multum aliorum iudicio tribuimus, modica noſtro, eſt recordatio. Nec fefellit nos diſſertationis iſtius habitus comtus et elegans, oratio terſa et diſerta, licet nobis, qui Muſas colimus vltra montes ſeueriores, paulo difficilior, totius tractationis ordo nitide decurrens, quam non ſine delectatione nos legiſſe, dignam patria Florentia lubenter fatemur. Aſt, cum dudum hanc nobis legem ſcripſerimus, vt in inquirenda veritate, maxime hiſtorica, et ad teſtimonia pariter atque nexum ſyſtematum vnice examinanda atque reuocanda nihil virorum etiam doctiſſimorum auctoritati tribuamus, quod non rationibus ſatis validis ſit confirmatum, legendam totam et cum cura atque attentione examinandam nobis eſſe eo magis ſtatuimus, quod videbamus, virum hunc doctiſſimum non de patriis tantum rebus ſcripſiſſe, ſed ea imprimis tetigiſſe, quae nos olim in hiſtorica critica philoſophiae de Etruſcorum phyſiologia diſſeruimus, et imprimis tam elegantis doctrinae viro eam coniecturam diſplicuiſſe, quam de harmonia coſmogoniae Etruſcae cum phyſiologia Stoica eo loco attulimus. Quod, tantum abeſt, vt laudabilem ſcopum hoc argumentum in clariori luce, quam nobis licuit, ponendi improbauerimus, vt multo magis ſperaremus, in his noſtris acceſſionibus caput hoc ſatis obſcurum et tantum non ineluctabili caligine merſum ex his tenebris extricare. Omnem itaque attentionem in examinandis illis adhibuimus, quae de coſmogonia Etruſca contra noſtras obſeruationes monuit auctor eruditiſſimus, cuius in veteris philoſophiae cognitione doctrinam merito laudandam eſſe iudicamus. Aſt fatemur tamen, quod pace viri doctiſſimi dicimus, nihil nos inueniſſe, quod vel vno gradu retro cedere a priſtina ſententia nos coëgerit, in plerisque viſum eſſe coruos deludi hiantes, multa nobis apparuiſſe nec ſatis cohaerentia et implicite contradicentia, maxime vero attentionem criticam quanta ſatis erat, ad examinandum fragmentum Etruſcum apud Suidam, in quo tota res vertitur, non fuiſſe adhibitam, nobis autem, quibus dica illa potiſſimum ſcripta eſt, quosque in delineando ſyſtemate coſmogonico plane dormitaſſe, nullisque rationibus inſtructos nulloque examine adhibito harmoniam quandam atque conſenſionem inter Etruſcas doctrinas et Stoicas confinxiſſe videbatur, graues lapſus fruſtra imputari. Vnde decretoria quadam ſententia damnatis noſtris, quod facile, et frigido quidem ſenſu, ferimus, hanc κυρίαν δόξαν ad referandum naturae conclaue ex mente Etruſcorum adhibet, vt affirmet, magnam potius ineſſe harmoniam ſyſtemati Etruſcorum coſmogonico cum Moſaico, eſſeque veriſimillimum, hanc nationem vetuſtiſſimam ex traditionaria philoſophia patriarcharum ea accepiſſe et ad poſteros propagaſſe, quae, demtis, quae aſſuta ſunt, alienis amiciſſime cum Moſaicis conſpirant. Qua in re ad ſimiles euentus et fata philoſophiae Aegy-

Aegyptiacae et Phoeniciae prouocat, et tum demum aucta fraude ſacerdotum et humani ingenii laſciuia et audacia eam ſyſtematum formam enatam putat, quae impietati quam proxime faueat. Poſſumus totam hanc diſceptationem ſicco pede praeterire, reique omnis, tot a nobis locis in hiſtoriae criticae opere, meridiana luce perfuſae examen perito lectori relinquere, adeo nihil a docto viro dictum eſt, quod nos magnopere feriat, vel quod aſſertiones noſtras euidentiſſimo veterum coſmogoniarum concentui exacte congruentes euertat, vt non a lectore veteris philoſophiae mediocriter perito poſſet diiudicari ſuoque Marte decerni. Exorandus is tantum eſt, vt patienter et quadam pauliſper acriori attentione ad eas ſyſtematum coſmogoniorum explicationes reſpiciat, quas in *hiſtoriae criticae Tomo primo* [l], luculenter, niſi nos omnia fallunt, conſenſusque doctiſſimorum virorum in illis probandis decipit, exhibuimus, et rationibus atque teſtimoniis roborauimus, certi, haud difficulter perſpecturum doctiſſimum ſcriptorem, ſe traditionem patriarchalem de creatione mundi cum gentium fere omnium ſyſtemate coſmogonico, quod aut emanatiuum rerum omnium originem ſupponit, aut immanentem afferit, confudiſſe, et nugatoris Etruſcum phyſiologum ſimulantis narratione apud Suidam deceptum harmoniam inter patriarchalem primi mundi doctrinam de mundi origine et ſyſtemate populorum barbarorum vidiſſe, quae merum ingenii et praeiudicatae atque partis cuiusdam ſtudio deamatae opinionis ſomnium eſt, et reuera ſaepe cum laruis luctari, aëremque verberare, dum talia nobis affingit, quae veram ſententiam noſtram non ingrediuntur, et quibus paulo plenius explicatis, ipſum virum doctum, qua eſt perſpicacia, et, quod ſperamus, veritatis amore et candore, ad perſpiciendam aſſertionum noſtrarum ſoliditatem ductura ſint. His, vt neceſſarium erat, praemiſſis, facillimum eſſet, ad eas potiſſimum obiectiones reſpondere, quas nobis vir doctus cum quodam contemtu et dictatoria auctoritate, intermiſſo rationum conflictu, opponere voluit, aſt nec praeſens ſupplementorum campus anguſtus nimis et controuerſiis hiſtorico-philoſophicis minus aptus patitur, in aciem copias educere, quibus victoria haud incerta eſſet; nec patientia lectoris abuti audemus, in hoc argumenti genere non exercitati, optamusque, vt vires et anni, itemque occaſio nobis aliquando faueant, vt huic praetenſae Etruſcorum orthodoxiae laruam alibi detrahamus: certi, veriſſimum eſſe, quod cl. IABLONSKIVS [u] prouide et praeclare monuit, et quod in aurem inſuſurandum eſſe viris quibusdam praeclarae doctrinae et laudabilis pietatis, ſed traditionis illecebris et ſectae atque familiae conſuetudine, ab examine critico retractis et ad palliandos errores gentiles pronis neceſſarium putamus: *vtiliſſimum eſſe theologiae gentili colorem orthodoxiae detrahere, docereque quid ratio ſibi relicta luceque diuinae reuelationis deſtituta poſſit, quam magni ſine ea errores, et amiſſa traditione ſiue reuelatione*

l) pag. 409 ſeq.

u) Praef. P. III. Panthei Aegypt.

tione orali patriarcharum primaeua exorti ſint, quo melius auctoritati reuelationis inſeruiri poteſt, quam illepida concordia veterum ſyſtematum cum reuelatione. Et iſta quidem pro huius ſcriptiunculae conditione atque limitibus exoterice dicta poſſe ſufficere credimus, non negamus tamen, impatienter nos cupere, vt vir quidam doctus, veterumque ſyſtematum inter ſe comparatorum peritus atque prouidus, adhibito lapide lydio hiſtoriae legumque ratiocinandi hoc ſaxum vlterius voluat; in quo veritatis et religionis non nihil intereſſe putamus. Qua in re multum adiuuari poſſe Lectorem putamus, ſi CVDWORTHI *ſyſtema intellectuale vniuerſi* cum incomparabilis commentatoris B. MOSHEMII obſeruationibus attente comparauerit, et imprimis elegantiſſimam eius diſſertationem *de creatione ex nihilo philoſophis ignota* [m] in vſum adhibuerit. Ceterum ne lector ab obtrectationis cupido in ſiniſtram de noſtra explicatione opinionem ſeducatur, veniam lectorem exoramus, vnam alteramque de hac re obſeruationem annectendi. Et I. quidem ipſos Stoicos, ſyſtema phyſiologicum Etruſcorum cum ſuo conuenire putare, eadem principia atque concluſiones ponere, eadem nomina adhibere in confeſſo eſt: audiendus omnino SENECA eſt [n], cuius locus decretorius eſt. Facta de fulminibus ab Etruſcis Ioui tributis mentione ait: *ne hoc quidem crediderint, Iouem qualem in Capitolio et in caeteris aedibus colimus, mittere manu fulmina, ſed eundem, quem* NOS, *Iouem intelligunt, cuſtodem rectoremque vniuerſi, animum ac ſpiritum mundani huius operis dominum et artificem,* CVI NOMEN OMNE CONVENIT. *Vis illum fatum vocare, non errabis: hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſſa cauſſarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Eſt enim, cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconfuſus eat, et actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis: eſt enim ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Vis illum vocare* MVNDVM? *non falleris:* IPSE ENIM EST TOTVM QVOD VIDES, TOTVS SVIS PARTIBVS INDITVS, ET SE SVSTINENS VI SVA. Germanam Stoae ſententiam et πρῶτον ψεῦδος theologiae Stoicae Senecam enarrare, et pueri norunt, et qui nondum aere lauantur. Sed quos habet philoſophus ὁμοψήφους? IDEM ETRVSCIS QVOQVE VISVM *eſt, et ideo fulmina mitti a Ioue dixerunt, quia ſine illo nihil geritur.* Non cumulabimus alia ex Hiſtoriae noſtrae philoſophicae enarratione de ſyſtemate phyſiologico Stoicorum [o] haurienda; vnde merito miramur, diſertum antagoniſtam noſtrum ad ea, quae pagina ſequenti ad explicandam harmoniam inter ſyſtema Etruſcum et Stoicum allata ſunt, non reſpexiſſe, nec attendiſſe ad hunc locum, maluiſſeque nos turpis inanimaduertentiae et negligentiae accuſare, quam ipſum oculos aperire, et cognoſcere, in quibus dogmatis coſmogonici partibus harmoniam deprehendi dixerimus. Ad recentiorum virorum doctorum obſeruationes, quibus idem dudum viderunt monue-

m) Inſerta eſt operi celeberrimo p. 990 ſeqq. n) Q. q. nat. L. II. c. 14. o) T. I. p. 904 ſeqq.

monueruntque, non prouocabimus, quod rem notiſſimam parum iuuant. II. Maxime vero dolemus, eruditiſſimum hiſtoriae philoſophiae Etruſcae ſcriptorem ab auctore incerto, quem Svidas adducit, ad eiusque narrationem prouocat, ſeduci ſe paſſum eſſe, vt eam ſententiam vetuſtis Etruſcis ſuis tribueret, quae Moſis narratis ipſi tam vicina videntur p), cum tamen ipſe errores Stoicorum fundamentales de Deo in parte vniversi atqve spiritv rerum omnium intento Tuſcis ſuis adſcribat, eandemque fuiſſe ſententiam atque ſyſtema Pherecydis, Pythagorae atque Orphei, a quibus Zeno, quem in partes vocat, et teſtem adducit, omnia ſua transſumſit, fateatur. Cur hic eadem eſſe cenſuit, et conuenire amice affirmat, quae cum a nobis dicta ſunt, longiſſime inter ſe differre iudicabat? Nempe vel non vidit, vel non attendit vir eruditus ad audaciam Chriſtianorum et Iudaeorum quoque Alexandrinorum, qui veterum philoſophorum opiniones ad patria Moſis placita refingere auſi, nihil ſincerum et incorruptum reliquerunt, illamque interpolandi proteruiam, quae adeo clara et manifeſta in hoc Suidae loco eſt, vt manibus palpari queat. Non morabimur lectorem taedioſa eius rei demonſtratione, ſed ad accuratiſſimum *hiſtoriae Celticae* auctorem, τὸν πάνυ Pellovtierivm amandamus q), qui rem totam confecit, exemplisque oſtendit, quid ex diſciplina vel Iudaei vel Chriſtiani cuiusdam huic loco acceſſerit, ſic, vt ſomnia quoque Rabbinica de mundi duratione per ſex annorum millia, mendaci traditioni immiſta fuerint. Ignoſcet itaque vir doctus, ſi ea, quae infinitis paraſangis a Stoicis differre putat, pro ὑποβολιμαίοις habeamus, temereque aſſutis, quibus ſenſus Tuſcos, Orphicos, Pythagoricos, Stoicos adnectere, idem eſt, ac terram ſusque deque vertere. Euerſo autem hoc Suidae, ſcriptoris vel exſcriptoris ſatis incurii, teſtimonio anonymo omnis illa iactata ab auctore noſtro Etruſca orthodoxia corruit, nec remanet aliud, quam quod Senecae teſtimonio nouimus, Etruſcos veteres de Coſmogonia ſimilia Stoicis tradidiſſe. III. Dicamus rem accuratius: Etruſcos cum Chaldaeis, Perſis, Aegyptiis, Phoenicibus, Celtis aliisque gentibus vetuſtis ex eodem fonte hauſiſſe, habuiſſe Deum, quod nec ipſe Lamfredius negat, pro anima mundi, non aſſiſtente, ſed informante, parteque mundi, id eſt, totius vniuerſi, cuius, tanquam principii actiui opera, materia vel in eius ſinu prius concluſa eiecta eſt, et emanationis lege profluxit, vel in chao, ſiue complexu vniuerſi, tanquam in ouo concluſa latens, vis interna diuina in materiam formandam intus agitata, et quod in ſcholis dicitur, informata eſt. Quod vnicum ſyſtema coſmogonicum eſt, ad quod theologi et phyſiologi veteres recurrerunt, antequam conſpecta et animaduerſa contradictione huius ſyſtematis ad ſyſtema dualiſticum delaberentur. Quod eruditum auctorem noſtrum non latuiſſe, elegantiſſima annotatione marginali r) ſatis prodidit. Aſſerere autem, antiquiſſimas huiusmodi gentes creationem

p) pag. 18 ſeq. q) Hiſt. des Celtes T. III. p. 123 ſeqq. r) pag. 20. n. 1.

nem ex nihilo crediḋiſſe, totius antiquitatis teſtimonio aduerſum eſt, quod pro veritate omnium prima axioma recepit, male quidem intelle-ctum et peius adhibitum: ex nihilo nihil fit. Vnde miramur Cl. Schvbertvm [s] in ſuſpenſo reliquiſſe, vtrum Etruſci creationem ex nihilo admiſerint, quod recte negaſſet, niſi ſuſpectus Suidae locus ipſi viſus eſſet, tale quid admittere. IV. Ad reliqua, quae dici hic poterant, obſeruationes non cumulamus, hoc vnum monentes, nos Stoicam phyſiologiam non ideo Tuſcae connubio iunxiſſe, quod omnia credamus ſtoice eſſe explicanda, quae Etruſci forte tradiderunt, quo pertinet Stoicorum doctrina de igne artificiali mundano in centro terrae ad peripheriam ſe mouente, ſicque omnia agitante. Haec ſubtilius excogitata Graecum magis ingenium ſapere, quam barbaram Etruſcorum ſapientiam, vltro doctiſſimo Lamfredio concedimus. De eo vero nobis quaeſtio non erat, ſed de fundamento ſyſtematis emanatiui, non vero de modo. Et de his quidem ſatis. Claudamus iam riuulos, ſat prata biberunt.

pag. 345. lin. 10. *Magni anni periodo limitatur.* Recte id vidit, et Stoicorum conſenſum cum gentibus veteribus fere omnibus annotauit eruditiſſimus Lamfredivs, vnde ea, quae ſupra diſputauimus, mire confirmari poſſunt. Periodicae enim reſtitutiones illae non alio ex fonte poſſunt deduci, quam ex ſyſtemate emanatiuo, iuxta quod omnia tandem in ſuum fontem reuertuntur. Occaſionem tamen ei dediſſe, ſubobſcuram memoriam traditionis patriarchalis: mundum igne aliquando periturum, non negamus. Ea vero tandem in obliuionem traducta neceſſarium erat eiusmodi ſyſtema phyſiologicum introducere, quod emanatiuorum finem ignem eſſe ſtatueret.

pag. 346. lin. 4. *Ad gentes Hetruſcas et Pelaſgas perueniſſe.* Hoc ſi non aliud, ſuadet tamen concinna ſyſtematis phyſiologi apud gentem vtramque concordia ipſius Lamfredii obſeruatione roboranda, qui Etruſcam coſmogoniam cum Orphica conuenire recte vidit: omnia enim haec ad vnum fontem primaeuum referri poſſunt, nempe ſyſtema de Deo, anima omnia ex ſe producente et informante, quod ex plaga mundi ſeptentrionali in meridionalem, et inde in occidentalem translatum et amiſſae traditioni patriarchali de mundi creatione ex nihilo ſurrogatum eſt. Multum iuuat hanc obſeruationem, ſi verum eſt, quod non contemnendis argumentis euincere conatus eſt vir ſummus Scipio Maffeivs [t], quem ſecutus eſt, licet diuerſis rationibus, doctiſſimus Gorivs [u], ad quos tunc, cum iſta ſcripta eſſent, viuos prouocare et eorum conſenſu gaudere licuit. Quos quanquam noſtrae amicitiae ſuprema fata eripuerunt, cariſſima tamen nobis eorum eſt memoria, atque doctrinae multiſciae veneratio: quibus viſum ſyſtema Perſarum locum apud Etruſcos quoque inueniſſe. Ad hos eos dimittimus, qui propiora deſiderant. Nos hoc modo monemus, et ex ſupra dictis repetere iubemus, Mithriacae

 religio-

s) Hiſt. phil. c. 2. ſ. 12. §. 161. p. 312. t) loc. ſupra cit. u) In muſeo Etruſco.

religionis notitiam non tantum in expeditione Cambyſis innoteſcere Aegyptiis, et per illos Etruſcis potuiſſe, ſed reuera quoque, vt ex comparatione, ſuo loco, inſtituta, patet, innotuiſſe, indeque per colonias ex his locis progreſſas Graecis, Pelaſgis, Italis potuiſſe tradi, ſed vetuſtiori quoque Celticorum et Scythicorum populorum migratione in Europam, numina Aſiatica, et imprimis religionem Mithriacam in Italiae oris, immo in Hiſpania, fuiſſe vulgatam, id quod λείψανα Mithriaca recentiori aetate detecta, et ſpelaea huius numinis paſſim in his terris effoſſa, nobis perſuadent, et credere quoque iubet plena et aperta cultus religioſi Perſici atque Celtici conſenſio, recte a PELLOVTIERIO animaduerſa [x]. Mithram autem primum habitum fuiſſe fontem omnis emanationis diuinae, ſuo loco demonſtratum. Haec cum Etruſci a maioribus vniuerſali quadam migratione ad has oras delatis iam tenuiſſent, facile fuit, vt Aegyptiaca, aliis numinum nominibus idem ſignificantia ipſis perſuaderentur, credereturque Iouis omnia eſſe plena, non ſenſu Moſaico, quem paſſim viri docti cum gentilium opinione confundunt, ſed pantheiſtico, qui ſatis prodit, quam corrupta fuerit ſapientia gentium, ex quo, relicta traditione puriori de Deo rerumque ortu, ſibi ſapere cupientes ad inanium cogitationum ſyſtemata dilapſi ſunt: quae pingere orthodoxiae patriarchalis colore velle, eſt diuo Paulo contradicere, cui hae gentes in doctrina de Deo ἐμωράνθησαν.

pag. 246. lin. 9. *Sub Iſidis et Oſiridis aenigmate fouebant.* Reliqua, quae Etruſcis placuerunt, facile ex his communibus Θεολογουμένοις Etruſcorum poſſunt explicari, et imprimis κεραυνοσκοπίας obſeruationumque ſuper fulmina, ratio exponi, qua nihil celebrius fuit in ſcholis Etruſcorum. Quanquam enim et vetuſtiſſimorum populorum indoles et genius a ſyſtematica philoſophandi ratione longe remotus, et ad experientiam magis, quam ratiocinationes logicas, metaphyſicas et phyſiologicas attentus facile perſuadet, parum laboris inſumſiſſe Etruſcos, vt interpretationes fulminum, rationibus phyſicis munirent, ſed contentos fuiſſe, quod varias explicationes portentorum iſtorum ignitorum ad futuros euentus potuerint afferre, et

Igniferi naturam fulminis ipſam
Perſpicere, et qua vi faciat rem quamque videre;

negari tamen non poteſt, ingenia Graeca, ſubtilitatibus phyſicis et metaphyſicis aptiora non ineleganter hanc κεραυνοσκοπίαν Etruſcam in κεραυνολογίαν coſmologicam conuertiſſe, quo pacto ſupra audiuimus Senecam idem argumentum Etruſco ſyſtemati theogonico et coſmogonico conuenienter explicuiſſe. Et ex hac ſchola Stoica, iſtas ceraunologiae Etruſcae interpretationes enatas eſſe, veriſimile eſt, ad quas alludit LVCRETIVS canens [y]:

Non

x) l. c. T. III. p. 224.   y) L. VI. v. 382 ſeqq.

Non Tyrrhena retro voluentem carmina fruſtra
Indicia occultae diuum perquirere mentis,
Vnde volans ignis peruenerit, aut in vtram ſe
Verterit hic partem, quo pacto per loca ſepta
Inſinuarit, et hinc dominatus vt extulerit ſe,
Quidque nocere queat de coelo fulminis ictus.

Epicureoque contemtu has nugas phyſiologicas refutans. Iſtae autem explicationes non fuerunt temporum vetuſtiſſimorum, nec putandum, adeo philoſophice Tuſcos veteres Tageniana praecepta enarrauiſſe. Sed ad terrendos partim animos et incutiendam religionem, partim ad euentus meteororum et oſtentorum naturalium explicandos omnia adhibita ſunt. Quo pacto omnis illa phyſica cognitio, quam Etruſcis MAFFEIVS tribuit, euaneſcit, reliqua enim, quae a viro ſummo, ſed antiquitatis praeiudicio interdum impedito, pro hac Etruſcae philoſophiae parte explicanda adducuntur, infirmiſſimo ſtant talo. Et ex his quoque iudicanda ſunt, quae doctiſſimus LAMFREDIVS eruditioni Tyrrheniae ſuppetias afferens, de hoc argumento phyſico diſſeruit, quaeque de hypotheſi, fulmina terra errumpere, diſputata ſunt. Omnia enim, quae de Etruſcorum philoſophia, ſiue naturali, ſiue morali, et politica immo mechanica quoque afferuntur, vt ſunt docta, egregia et ingenii laudem merita, fatemur tamen, parum reſpondere genio veterum iſtorum philoſophorum barbaro, vſuique rerum experientia magis, et populorum, vel ſi mauis, imperii quoque vtilitati accommodato, quam ſpeculationis philoſophicae decretis determinato, ſapereque ingens illud, quod in limine noſtrae hiſtoriae criticae iugulauimus, praeiudicium, veterum ſapientiam ſimilem eſſe noſtrae aetatis philoſophiae, et ex huius modulo eſſe dimetiendam. Quae argumentis, manu palpandis demonſtrari poſſent, ſi hiſtoriam particularem philoſophiae barbaricae ſcriberemus, cuius vim et argumentum omne lectori, praeiudiciis partisque ſtudio non impedito, in hac paginae noſtrae anguſtia relinquimus. Nos non inuiti, repetita examinis induſtria, MOSHEMIANAE confeſſioni ſubſcribimus [*], qui pulchre et candide: *Hetruſcos non contemnendi ſcriptores perhibent in cauſſis rerum naturalium inueſtigandis plus poſuiſſe diligentiae, quam ceteros populos: fruantur hac illi gloria; nos noſtro viciſſim iure vtemur; et, quantum ſapientia et eruditione profecerint hoc ſtudio, ſi fieri quidem poterit, indagabimus. Equidem in plura ſuperſtitionis et leuitatis, quam ſapientiae Etruſcae, veſtigia incidi, veterum libros euoluens, qui de illis nonnulla memoriae prodiderunt, neque hoc negaturos eſſe iuſtos rerum et opinionum exiſtimatores, arbitror.* Legant reliqua, ſine praeiudicio et admiratione rerum vetuſtarum, obſcuritate et incertitudine ſua imbecillioribus ingeniis ſe commendantium, habebuntque, niſi nos in meridiana luce coecutire demonſtrauerint, conſentientes et

 certos,

*) Diſſ. de creat. ex nihilo §. 18. Syſt. intell. CVDWORTHI p. 995.

certos, nihil habere Etruſcos, quod in eorum philoſophia tantopere queat depraedicari.

pag. 346. lin. 25. *Inde dignus fuerit, qui inter philoſophos numeraretur.* Recordanti philoſophi nomen largiorem multo atque laxiorem ſignificationem, quam poſtea apud Graecos, habuiſſe, et imprimis prudentiam regnandi atque ſapientiam legislatoriam comprehendiſſe, non indignus Numa hoc nomine atque honore videbitur. Verum tunc omnis cum Pythagorea philoſophia comparatio omittenda eſt, quae alia principia, alium finem, alium modum, alium effectum habuit, quam diſciplina Numae, tanto magis admirabilis, quanto magis tota practica et ad regendos populorum animos fuit accommodata; digna, quae ſecundum principia et obſeruationes Monteſquianas examinetur, quarum nobile exemplum ſunt. Confirmat id character Numae philoſopho, ſed morali, practico politico habenisque imperii prudenter tenendis a natura quaſi facto et deſtinato conueniens, quem pulchre depingit PLVTARCHVS [a]: *fuiſſe tum natura compoſitis ad omnem virtutem moribus, tum vero diſciplina, tolerantia, ſtudioque ſapientiae adhuc manſuetiorem ſeſe redegiſſe, eiectis ex animo non iis modo, quae apud omnes pro vitiis habentur, animi prauis affectionibus, ſed vi etiam et cupiditate, quae apud barbaros laudi dantur, eam veram fortitudinem eſſe iudicantem, quae appetitus ratione coërcentur.* His religionis cultum poſtea addit, quem in homine in Sabina gente nato et educato nemo morum iſtius aetatis probe gnarus valde miratus fuerit, multum autem ad id contribuit, vt eum connubio Deûm dignum haberent, indeque *virum beatum et rerum diuinarum ſapientem* euaſiſſe crederent. „Et ſi „hiſtorico quidem fides eſt, detrectaturus oblatum regnum inter alia „cauſſatus eſt, mores, qui in ipſo laudentur, longe ab illis differre, qui „in rege futuro requirantur: ſummum otium aſſiduum philoſophiae, „vehementem pacis amorem, qui vna cum vita adoleuerit, vſumque „rerum belli expertium, et hominum, qui religionis tantum amicitiaeque „cauſſa in vnum conuenire ſoleant, quorum longe alia Romanis neceſſaria eſſe perſuadere cupit populo." Sed haec tantum abeſt, vt philoſophorum purpuratorum albo Numam eximant, vt potius virtutem eius philoſophicam laudibus meritis coronent: verum, de hoc charactere philoſophico, in praeſentia ſermo non eſt, ſed, de Pythagorico, theoretico, his moribus ſaepiſſime diſſimili.

a) In Numa T. IV. Opp. p. m. 114.

AD

AD LIB. II. CAP. XI.

DE PHILOSOPHIA SCYTHARVM, THRACVM ET GETARVM.

pag. 351. lin. 21.

Et tum huius, tum Aſiae partem incolentes indicauit. Diſpiciendum de hoc diſcrimine, et conſulendi Geographiae veteris ſcriptores, ne quid in hac hiſtoriae philoſophicae parte miſceatur. Hodegum ſe lectori praeſtabit CHR. CELLARIVS [a], qui Scythiam Aſiaticam totam enarrauit. Multi enim veteres et recentiores ambiguo Scythiae nomine abuſi, Europaeos Scythas cum Aſiaticis confuderunt, quanquam ingenioſe et non ſine veriſimilitudine PELLOVTIERIVS [b] ſuſpicetur, Scythas Celticos, et Sarmatas Europae, easdem gentes fuiſſe, qui in Aſia nomen Medorum et Perſarum geſſerunt: illud dubio carere videtur, ex hac ſeptentrionali Aſiae plaga non gentes tantum hyperboreas, quae vltimam Scythiam occuparunt, fuiſſe progreſſas, ſed et quicquid in Europae ſeptentrionem Celtarum Sarmatumque nomine migrauit, a ducibus ſuis, ex hoc mundi angulo fuiſſe traductum [c]. Ex hac vero ſcaturigine communia quoque dogmata et opiniones ſimul cum populis in alienas ſedes migrauiſſe, et ipſa ratio perſuadet, et probant exempla, ex parte ſupra iam adducta, quae hoc loco repetenda ſunt.

pag. 358. lin. 17. *Ex hoc vero vno de pluribus huius generis, qui adhuc in hiſtoria philoſophica occurrent, iudicium fieri cupimus.* Adeo inſignis tum miraculoſarum narrationum copia, tum traditionum varietate eſt hiſtoria Abaridis, hominis Scythae, vt, ſi recte expendatur, et, iudicio critico interpoſito, conſideretur, omnem fere iſtius nationis, aetatis ſeculique imaginem prodat, et ſi hanc rite, et iuſto iudicio teneas, omnem fere, huius gentis theologiam fabularem, omnem Graecorum credulitatem, omnem mentiendi in tam cana temporis periodo licentiam, omnem ſuperſtitionis ad incredibilium apicem exaltatam vim et efficaciam tandem liceat cognoſcere: quae ſola res eſt, digna nobis olim viſa, quam peculiari diſſertatione excutiendam et ſecundum canones hiſtoriae veteris criticos examinandam detrahendamque veteris orbis audaciae laruam exponeremus. Obſtitere tamen innumera, quae nos vndique, vt fieri ſolet, in alieno campo militantibus, obſtrepebant, negotia, vt quam de Abaridea fabula ſiue commento diſſertationem conceperamus, hactenus integram dare ſuisque partibus perfectam nondum licuerit. Nec, quae noſtrorum annorum viriumque conditio eſt, eam promittere futuram audemus.

a) T. II. c. 3. §. 24. p. 480.
b) Hiſt. Celt. L. I. c. 2. p. 18 ſeqq
c) IDEM, l. c. p. 20 ſeqq.

mus. Exhibebimus tamen noſtras Lectori beneuolo, harumque rerum iudici non imperito et a praeiudicio antiquitatis et admirationis alieno, prono vero, ad cauſſas rerum attendendas, quibus res inſolitae veterum adſcribendae ſunt, cogitationes ſubitaneas olim in chartam de hiſtoria Abaridis coniectas, vt prolixiori et profundiori inquiſitione in hanc miraculoſam hominis, ſi qua, fuit, impoſtoris hiſtoriam libero iudicio poſſit inquirere, et quid veriſimiliter de his et ſimilibus in veteri hiſtoria ſtatuendum vel credendum ſit, intelligere. Et I. quidem non diffitemur, hiſtoriam Abaridis, qualem hoc loco non indiligenter ex veterum narrationibus tradidimus, vbique criticam ſententiam interponentes πολυθρύλλητον et famoſiſſimum exemplum veteris orbis nugacis eſſe, et tamen hoc non obſtante, inter ſcriptores adeo diuerſos fidem inueniſſe, vt fabulas fabulis augerent, adeo, vt, ſi ſolo teſtium numero ſtandum eſſet, de incredibilibus Abarideis dubitandum vix eſſet. Attulimus praecipua omnia in hoc H. C. P. loco, quae de hoc homine θαυμασίω a veteribus traduntur, nec habemus, quod magnopere dictis et allatis addamus, ſiue teſtimoniorum, ſiue rerum, fidem examinaueris. Ea vero iterata meditatione perlegentibus, nonnullae obſeruationes enatae ſunt, quas ex hoc noſtro ſpicilegio abeſſe nolumus, vt habeat lector, quod propria conſideratione iudicioque ſuppleat. II. Dudum autem hiſtoriam Abarideam, qualem ex veterum relationibus hoc loco delineauimus, conſiderantibus veriſimile erat, integram hiſtoriae ſcenam nihil prorſus veri habere, fuiſſeque ſcenam a mendaci Graecia, ex rebus philoſophorum barbaricorum ſibi gloriam quaerentium ideo excogitatam, vt antiquitatis et auctoritatis gloriam aucuparentur. Satis obiter in rebus veterum verſatum eſſe, oportet eum, qui talia per omnem philoſophiae atque theologiae barbaricae ambitum non critico ſtigmate annotauerit, et multoties eueniſſe obſeruauerit. Quod eo magis de Graecorum natione ſuſpicari licet, quae, cum ex variis et diſperſis veterum nationibus et coloniis coaluerit, non habuit, vnde ſua fuco antiquitatis et venerationis illineret, niſi, vt a populis, [illegible]e ſuas origines deriuabant, omnem ſapientiae celebritatem ſe accepiſſe, eſſeque fidos veteris gloriae cuſtodes, contenderet. Fontem hunc eſſe verum, totius eruditionis mythologicae Graecanicae, rerum peritum non latet, quam non prius e latebris ſuis eruemus, niſi hos veros tot nugarum vndique conquiſitarum fontes detexerimus, de quibus tamen alio loco fuſius dicendum eſt, noſque paulo infra, vbi de philoſophia Graecorum fabulari diſſeruimus, potiora attigimus. III. Ratio haec nobis olim fuit ſuſpicandi, totam Abaridis hiſtoriam eſſe fabulam quandam mythologicam a Graecis ideo excogitatam, vt ſapientiae ſuae origines priſci orbis more, ad antiquiſſima primordia referrent, nec fuiſſe vnquam Abarim aliquem, de quo mirabilia iſta narrantur. Quod, licet paulo audacius a nobis dictum, inter tot veterum relationes et teſtimonia, videri queat, non tamen minus eſſet credibile, quam, nullum fuiſſe Hermetem vel

vel Triſmegiſtum et Zoroaſtrem ſimileſque viros antiquitatis ſummos, quos religionis et ſapientiae cauſſa confinxiſſe veteres, multis viris doctis viſum eſt. IV. Maxime vero illa ſe nobis huius fabulae a Graecis cuſae ſuſpicio ſubrepſit, quod non ſine veriſimilitudine credebamus, totam fabulam ſagittae Abarideae, et quae reliqua hanc comoediam conſequuntur, deſumtam fuiſſe ex traditione Graecorum mythologica de Vulcano, qui ex Aegypto ad Graecam nationem delatus eſt, et videbamur nos conſpexiſſe Cyclopum artificia, quibus vim et efficaciam armorum in priſcis coloniarum ſuarum ducibus celebratam adſcribebant. Facile putamus eſſe, hanc ſuſpicionem roborare, ſi eiusmodi argumentis vti non erubeſceremus, quibus nonnulli viri docti in mythologia Graecorum eruderanda audacius, quam veriſimilius, ſunt connisi. Aſt huius generis coniecturis, quamuis ingenioſis, veteris orbis hiſtoriam ſacrificare, et hoc pacto merum Scepticiſmum hiſtoricum introducere, noſtris huius Operis legibus mox in liminine nobis ſcriptis putauimus prorſus contrarium, ideoque conſtanti antiquitatis teſtimonio perſuaſi, fuiſſe quendam hominem extraneum, qui Abaridis nomen geſſit, et circa Olympiadum origines vixit, quemque Graecia mendax fabularum ſuarum et mendaciorum obiectum fuiſſe credebat, non dubitamus. De quo a mero, in hoc argumento adeo prono Scepticiſmo abeuntes, cum in H. C. O. hoc loco ſatis luculenter noſtram ſententiam tradiderimus, ibi dicta nolumus repetere. V. Hoc tamen non obſtante, ipſa rei euidentia teſte, negare neminem poſſe, confidimus, pleraque, quae de Abaridis rebus traduntur, meras eſſe fabulas, et non nugas tantum hominum otioſorum περιεργίαις ſuis auctoritatem conciliare cupientium, ſed a talibus praeterea hominibus narrari, quibus trabalium mendaciorum audacia dudum exprobrata eſt, et qui ipſi hanc mentiendi et fingendi libidinem in oculos incurrentem, ineptis excuſationibus palliare, ſunt conati. Et in hoc quidem numero pleraque θαυμαστὰ, quae de Abaride narrantur, referenda eſſe, et habenda pro impudentiſſimorum hominum commentis affirmare, nulli dubitamus, eo quod et ipſum argumentum futilitatem atque ſtultitiam prodit, et auctorum teſtimonia nulla fide commendantur, et ipſae in iſtorum hominum narrationibus contradictiones ineptias prodant, anilesque fabulas. Maxime vero temporum ab his hominibus rebus Abarideis tributorum rationes adeo ſibi contradicunt, et totius hiſtoriae vanitatem produnt, vt, qui ad hunc lydium lapidem veteres hiſtorias, et Abarideam quoque examinare neglexerit, eum oporteat, omni ſenſu et iudicio, quod huic argumento debetur, carere, eſſeque indignum atque ineptum iudicem. VI. Etſi vero omnia hic obſeruata ſe recte habere rerum veterum gnaris in confeſſo eſſe putamus, a multo tamen tempore iam ea nobis ſubnata eſt ſuſpicio, quamuis θαυμάσια Abaridea mendaciorum et figmentorum charactere turgeant, habuiſſe tamen ea fontes quosdam non in Graecia natos et promanantes, ſed ad Graecos a Scythis progreſſos, quibus res hyper-

 boreae

boreae ab homine callido, et Graecorum credulitati imponere auſo in eam figmentorum mirabilium formam commutatae ſunt. Diu hanc ſuſpicionem intra mentem verſauimus, rati, idem hic obtigiſſe, quod plerisque fabulis, licet incredendis, aliquid veri, et occaſio reuera exiſtens inſit. Et hoc pacto in hac quoque Abarideae hiſtoriae obſcuritate palpari aliquid poſſe fuimus perſuaſi, ex quo iterata *Eddae Islandicae* lectione et meditatione eius ſyſtematis mythologico-coſmologici atque pneumatologici, ad eos fontes delati ſumus, vnde ſatis manifeſte conſtare poteſt, Abaridis hiſtoriam habuiſſe origines non Graecanicas, ſed Scythicas, quaeque ille mentitus eſt, et leuidenſia Graecorum ingenia tanquam miraculoſa receperunt, deberi opinionibus Scytharum gentiumque hyperborearum, qui ſimilia de deaſtris ſuis, vel ſpiritibus mediis, cominiſci non erubuerunt, ea mentiendi et ſtatuendi audacia, vt ad noſtram aetatem fundamenta iſtarum traditionum inter Germanos, Cimbros, Sarmatas, Sueones, et hyperboreas gentes alias nondum exoleuerint. Cuius primam nobis hariolandi occaſionem ſuppeditauit ſagitta Abaridis, non ingenio Graeco excogitata, ſed ex traditione gentis Scythicae, ex qua patet, Abarim ſe non pro nudo homine ſapiente Graecis venditaſſe, ſed ex eorum genere eſſe voluiſſe, qui cum ſpiritibus intermediis, maxime illis, qui in fodinis habitare credebantur, et in hominum commercium interdum venire iactabantur, arctiorem conſuetudinem habuerit. Qualem opinionem ſub initia Graecae gentis, et maxime coloniae ex Thracia deductae, obtinuiſſe, temporum rationes, ſi Abarim ad ſurgentium Olympiadum initia referimus, prorſus concinunt. Ab his enim, ſpiritibus intermediis, Abarim ſe ſua θαυμάσια, maxime vero ſagittam αἰθροβάτην accepiſſe, fuiſſe gloriatum, adeo cum ſyſtemate hyperboreo et mythologia Scytharum, et ſeptentrionalium concinit, vt palpari queat, Abarim nugas ſuas ex Scythia Europaea ad Graecos detuliſſe, ſuosque deaſtros cum Graecorum Diis, religionis cauſſa, commiſcuiſſe. VII. Sed vt in rem praeſentem lectorem deducamus, et non leuibus nudisque coniecturis nos iſta hariolari videamur, ipſae illae doctrinae Scythicae allegandae ſunt, quae non ſoli Abaridi, ſed toti Scythicarum gentium cohorti placuerunt. Quarum primas hypotheſes et primaria capita ſupra quidem, cum hiſtoriae coſmogoniae Celticae ſpicilegium aſſueremus, iam tetigimus, hic tamen totum ſyſtematis compendium conſulendum eſt. Quod adductis veterum et imprimis Eddae teſtimoniis confirmare, loci huius anguſtia prohibet, oramus autem Lectorem, vt, vbi conſulendi libri rariſſimi occaſio ſubnaſcitur, ipſas Eddarum mythologias et Voluſpas tanquam teſtimonium domeſticum adhibeat, et cum his ea veterum loca comparet, quae Keyslervs, Pellovtiervs, Schvzivs aliique ſupra a nobis adducti de opinionibus et dogmatibus Celtarum gentiumque Hyperborearum congeſſerunt. VIII. Horum ſummam hic lectori ad profundiorem meditationem et ſimul placitorum Scythicae theologiae et pneumatologiae atque coſmologiae

aliquam

aliquam, quae hoc loco deſiderari poteſt, expoſitionem indicaturis, ecce praecipua dogmata, quibus Abarim ſuam iactantiam incruſtaſſe nobis vero videtur veriſimillimum; de quibus non putamus opus eſſe, vt iterum moneamus, gentes barbaras pleraſque coſmogonias in theogonias conuertiſſe, huicque ſcopo inaedificaſſe ſequentia [d]: 1. Deum eſſe animam mundi, totumque per omnem mundum diffuſum, et ſua eſſentia et diuina virtute replere et animare omnia. 2. Ex hac anima mundi emanaſſe ſpiritus quoſdam potentiſſimos atque magnos, diuinitatis gloriae proximos, hos eſſe rectores elementorum ac gubernatores magnarum mundi partium, et imprimis in montibus atque iugis in ſubterraneis fodinarum metalli tractibus, in lucis et arboribus praegrandibus habitare, et praeſentiam ſuam non humana imagine, ſed horrore diuino prodere. 3. His ſpiritibus rectoribus ſubordinatos eſſe atque parere exercitum ſpirituum intermediorum, ſiue mediam inter ſpiritus diuinos et homines naturam habentes, et corporeo quodam ὀχήματι circumdatos: hosque adhiberi a ſpiritibus magnis, quorum intuitu Twergi, ſiue nani, dicti ſunt, ad producendos effectus rerum mirabilium inſolitos [e], hos draconum inſtar cuſtodire theſauros terrae latentes, et quae alia ſunt fabularum integumentis inuoluta, quo ipſum aureum vellus a dracone cuſtoditum trahi poſſe putamus. 4. Eſſe hos ſpiritus intermedios in iugis montium et cauernis maximo numero, et interdum, cum corpuſculum ſubtile habeant, videri ab hominibus iſtis, qui in viſcera terrae inquirunt, aurique et metallorum cupidi hos theſauros cuſtodibus ſuis eripere ſatagunt. Ab his ſaepe viſos, hisque ſpectrorum imagine lemurumque, imo ſpirituum familiarium quoque figura et officio apparere. Qui verus nobis fons atque ſcaturigo ſemper viſa eſt, ex qua tot traditiones veterum, tot narrationes vetularum, tot figmenta otioſorum hominum de ſpectris et lemuribus inualuerunt, totumque fere mundum ſyſtemate hoc emanatiuo occupatum, et quaſi obſeſſum, ita faſcinauerunt, vt hodie, in tanta philoſophiae et religionis luce non potuerint penitus euelli, curque imprimis inter fodinarum foſſores et in iſtis regionibus, vbi auri metallique e viſceribus terrae eruendi labor exercetur, certa quaedam ſpectra fuſe iactentur, quae maligniorem erga homines indolem prodant, quod eripiendis ſibi iſtis theſauris, inſudent [f]. Eſſe autem inter eos quoque ſpiritus quosdam minores, παρέδρους, homini inſeruituros, ſi eorum familiaritatem ſemel obtinuerit. Et ab his quidem ſpiritibus intermediis 5. didiciſſe homines excoquendorum et fundendorum metallorum artificia, et quae ad mecha-

d) Fuſe et erudite haec omnia proſecutus eſt Pelloutierius, hiſt. Celt. T. II. L. III. c. 8. p. 111 ſeqq. qui noſtram breuitatem iucunde ſupplebit. Videbis ita pluribus expoſita Opis, Dianae Tauricae, Dianae Scytharum, aliaque hyperborea Θεολογύμενα. Et huc refer quoque cultum ſolis gentibus Hyperboreis ſanctiſſimum, p. 213. et lunae p. 227.

e) Omnino hic conſulenda Edda, myth. 13.

f) Prouocamus ad famoſum ſpectrum Bohemorum ſaltuum, Rubenzahl dictum, de quo conſulendus Praetorius in hiſtoria montis Bructeri vernacula edita.

mechanicam fabrilem pertinent, ſaepe non ſine miraculo fuiſſe edoctos [ff]. Cum autem imprimis armorum ſtudia prae aliis ſectarentur gentes hyperboreae, Scythicae, Celticae, Sarmaticae; maxime in his fabulis ornandis ad armorum genera reſpexiſſe has gentes, ſatis manifeſte Eddae produnt. Quarum cantus et vaticinia ſi ſequimur, datur 6. certum quoddam genus eiusmodi Aſarum atque Twergorum, (haec enim domeſtica eorum nomina ſunt) qui certis artificiis mirabilibus praefecti mirabilia inſtrumenta conflant, et cum illis, quibus ſingulare cum ipſis commercium atque familiaritas intercedit, communicant: quorum vſu mirabilia plurima et ceterorum hominum generi incredibilia poſſint parari, inuincibiles homines reddi, ſemperque victores, imprimis vero noſſe eos artem virgas aureas, ferreaſue cudendi, quibus inequitare perque auras ad diſſitas regiones commigrare liceat. Quod artificium adeo in hac gente celebratum fuit, vt ad noſtra vſque tempora homines quoque docti, et haud obeſae naris, putent, certiſſimum eſſe, ſingulis calendis Maii per aërem in virga αἰθροβάτῃ inequitare ſagas ad montem Bructerum iter inſtituentes, viſasque ſibi tales mulieres Abarideas, id eſt, Abaridis commilitium, multisque mirabundis euentibus ſe prodidiſſe. Quae omnia latius non ex plebeculae rumuſculis, ſed ex vetuſtiſſimarum Eddarum mythologia et carminibus, poſſunt illuſtrari, locum autem in tanta ſcriptionis breuitate et ſcopo non hic inueniunt. Addamus tamen in fine paginae mythologiam Eddanam *Bruckerorum* [g], qui eiusmodi fabri miraculoſi dicuntur fuiſſe, quod et

ff) Fundamentum rei exponit PELLOVTIER. l. c. p. 41.

g) Edda RESENII mythol. 59. de ludicro Loki: „Poſthaec abiit Lokus ad nanos quosdam „Iualli filios dictos, et tres accepit ab iis res pre„tioſiſſimas: prima erat coma aurea, quae cutem „viuam attingens protinus adhaeſit haud ſecus „ac naturales capilli: ſecunda Skydbladner na„uis, quae erecto velo ventum extemplo ſecun„dum conſecuta eſt. Tertia Gugner bipennis, „quae omnia imperuia penetrans ictu nunquam „fruſtrata eſt. Deinde Lokus cum nano quo„dam Bruckero nomine, capite ſuo depoſito con„tendit, quod frater eius Eitrius tres alias res „ſimilis praeſtantiae non eſſet fabricaturus. Hoc „vt probaretur, officinam ferrariam ingreſſus „cum fratribus Eitrius pellem ſuinam ante for„nacem diſpoſuit, rogauitque, vt Brockerus „frater folles agitaret, nec deſiſteret, donec illud, „quod igni impoſuerat, extraheret, et ſic officina „egreſſus eſt. Interim ſufflatoris manum muſca „continuo momordit, cuius tamen morſu non „mouebatur, donec rediret faber, qui ex fornace „aprum aureis pilis micantem produxit. Deinde „aurum igni impoſuit, petiitque obnixe, ne ſpi„rationem intermitteret, vsque dum reuerteretur, „et diſceſſit. Rediit autem muſca, et collum du„centis folles multo, quam ante, acrius carpebat. „Ille nihilominus opus fecit, donec faber ex for„nace annulum extraheret aureum nomine Dru„pnerem. Tertio denique ferrum immiſit in „ignem, iuſſitque, vt auras accipientes et redden„tes ſtrenue moueret Bruckerus. Sed muſca ad„huc rediens inter oculos eius deſedit, et nunc „palpebras acutiſſime pupugit, vt ſanguis illi in „faciem deflueret, viſumque prohiberet. Ille „vero manu quam celerrime, dum follis demit„teretur, muſcam excuſſit, et tum faber ingreſſus „inutile pene redditum dixit, quod in ignem „depoſuerat. Interim tamen malleum Millnerem „ex fornace protraxit. Has omnes res fratri ſuo „Brockero in manus dedit, vt Aſgardum illas „deportaret, depoſitumque ſolueret. Protulerunt „ergo clenodia Lokus et Brockerus judicio ſe „ſiſtentes Odini, Thori et Freyeri, ibi Lokus „Odino Gugnerem, Thoro Comam, Freyero „Skidbladnerem conceſſit, naturamque aperuit „munerum, vt prius dictum eſt. Brockerus et„iam ſua exhibens Odino Drupnerem dedit, „aſſeruitque nona qualibet nocte octo ab illo ipſi „pondere aequales progigni annulos. Freyero „aprum conceſſit, addiditque: *aërem et aquam „noctu et interdiu quolibet equo velocius currere „poſſe*, iubamque eius in denſiſſimis tenebris ab„unde lucere. Malleo Thorum donauit, dicens, „eum ad pulſandum gigantes valere, nec pro„iectum in ictu deceptum iri, reuerſurumque „dicto celerius in manum iacientis, etſi inſtar „catapultae longiſſime auolarit, et ſi quis velit „tam paruum futurum, vt pera ſeruari poſſit. „Eſſe

et nomen nos gentilitium monet, et luculentum exemplum, vnde fabula ſagittae Abarideae originem acceperit. Nobis maxime veriſimile eſt, praeter animam diuinam totum mundum permeantem et ſyſtema emanatiuum, quod totum fere orbem, maxime ſeptentrionalem occupauit, occaſionem dediſſe his fabulis artem fundendi coquendique aeris, a foſſoribus clam habitam, adque diuinitatem relatam, voluiſſe homines ſubdolos gloria familiaris cum ſpiritibus conſuetudinis frui, indeque primo excogitata θαυμάσια multa, non niſi fundendorum metallorum peritis peruia, quorum cauſſae cum laterent, fraus, ſuperſtitio, plebis ſtupor, ſacerdotum aſtutia, principum vtilitas, quorum intererat hanc eruendorum theſaurorum artem non vulgari, mira miracula excogitauit, quae mendax Graecia, cum e re ſua eſſent, mendaciis ſplendidis auxit, ſchola Alexandrina perfecit. Qua claue putamus omnia Abaridis myſteria reſerari poſſe, reliqua ad gynecaeorum ſubſellia, non vero in muſeum hiſtoricum et philoſophicum pertinent, vbi falſe hos homines ridebat Epicurus grauis ſuperſtitionis huius cenſor.

pag. 362. lin. 15. *Animas non interire, ſed poſt vitam apud manes feliciter actam redire in corpora auctore potiſſimum Zamolxi inualuiſſe, quem in ea cum Pythagora ὁμόψηφον laudat Iulianus.* Repetenda hic ea ſunt, quae ſupra in recenſione philoſophiae Celticae diximus. Omni enim dubio caret, Zamolxin longe ante conditam Graecam theologiam vixiſſe, et non aliam de vita hominum poſt fuiſſe apud manes ſententiam tenuiſſe, quam quae toti genti Celticae, Hyperboreae, Scythicae recepta fuit, quamque a Pythagorica, qualem is nugis ſacerdotum quorundam Aegyptiorum perſuaſus, ſomniauit, eſſe diuerſiſſimam, recte viri docti iudicarunt, cum Pythagoricae nugae tantum a quibusdam hominibus inter Celtas Scythasque in confiniis Graecorum habitantibus reciperentur. Quod argumentum, vti euidentibus rationibus illuſtrarunt PELLOVTIERIVS atque SCHVLZIVS ſupra nobis adducti, ita eorum quoque opinionem euertunt, qui Pythagoram ſua hauſiſſe in itinere Thracico, et ex ſchola Zamolxis in ſuam traduxiſſe, coniiciunt, cuius opinionis auctorem laudat Hermippus apud IOSEPHVM [h]. Alia enim Thracum eorumque doctoris Zamolxis placita fuerunt, quam Pythagorae: quanquam, qui ita ſtatuunt, non tam enormiter peccant in notationes temporum, dogmata tamen confundunt, et vel ſolis itinerum Pythagoreorum rationibus et circumſtantiis poſſunt refutari, de quibus ſuo loco ex inſtituto egimus. Verum, ne hoc quidem dubio carere, niſi nos omnia fallant, recte colli-

„Eſſe vitium, quod procapulum videretur „breuiuſculum. Hoc vero iudicium erat Aſarum, malleum harum rerum omnium eſſe optimum, et quod depoſitum eſſet Brockerum „poſſidere. Obtulit ergo Lokus pro capite ſuo „ſolutionem, quam nanus recipere noluit. Iuſſit „ergo, vt ſe comprehenderet Lokus, quod cum „facere vellet Brockerus, procul aberat, nam Lo„kus *calceos poſſedit, quibus aërem et aquas ane citius* „*percurrere potuit*, quos ſibi tunc induxerat. Muta nomina, Odinum in Apollinem, Bruckerum in Abarim, et habebis fabulas ſimillimas Abarideis.

h) Contra Apion. L. I. conf. SCHVLZ. l. c. pag. 116.

gimus, Zamolxin huius dogmatis primum inter gentes hyperboreas et celticas auctorem fuiſſe, quod poſt Pseudo-Origenem [i] potuiſſe placere cl. Schvberto [k], miramur. Certiſſimis enim indiciis euicit Pelloutierius, dogma de immortalitate animae et vita apud manes inter Celtas tum Scythicas, tum Sarmatas, Germanos, Gallos, Iberos, vetuſtiſſimi aeui canitiem prodere, quae Zamolxis aetatem longe ſuperet [l]. Quo ipſo viro docto non negamus, Zamolxin eam ſententiam inter κυρίας δόξας retuliſſe, ſuisque vehementer commendaſſe, quibus ſemper virtutis et fortitudinis fons illud dogma viſum eſt. Iuliani autem auctoritas, ob ſcholae ſuae, cui erat addictus, nugacitatem hac in re plane nulla eſt. Cetera, quae de Zamolxis auctoritate hominibus poſt fata maiore, et ad diuinitatem relata, ſolent memorari, veremur, vt ſatis queant probari. Heroibus enim, quanticunque illi fuerunt, gentes Celticas et Scythicas cultum diuinum non tribuiſſe, ipſa earum theologia comprobat. Confuderunt, qui haec ſtatuunt, maximam venerationem et exiſtimationem, qua Druides in genere, omnium fere maxime Zamolxis, excepti ſunt, cum cultu religioſo. De illo Strabo [m] monet: *Zamolxin initio ſacerdotem creatum Dei, qui maxime apud Getas colitur, poſtea eum nomen Dei etiam accepiſſe: eumque morem ad noſtram vſque durauiſſe aetatem, ſemper aliquo reperto, qui ita eſſet animatus, vt regi a conſiliis eſſet, et a Getis Deus nominaretur.* Facile credimus, nobiſcum ſuſpicaturum lectorem cautiorem, hanc denominationem arcanam rationem politicam prodere, quae ad deuinciendos ſummis imperantibus ſubditorum animos religionem adhibuit, et virum quendam ſapientem ideo diuino nomine cohoneſtauit, quod peculiari ſpirituum intermediorum commercio frui credebatur, et ita felici Deorum alloquio beatus, reſpondere ex aqua, igne, aſtris, aliisque corporibus mundanis, in quibus magni ſpiritus habitare credebant, de futuris rerum euentibus poſſe videbatur. Quo ſenſu Lvcianvs [n] intelligendus eſt, ſi teſtimonium eius admittendum: *Scythas et Getas immortalitate donare, et in Deorum numerum referre, quoſcunque placuerit*, eadem ratione, qua Zamolxis, cum ſeruus eſſet, Diis adſcriptus eſt. Eundem venerationis honorem accepiſſe feminas fatidicas, maxime Velledam, nationis Bructerae, late imperitantem, vetere apud Germanos more obſeruat Tacitvs [o].

i) Philoſophum. c. 25. p. 120.

k) Hiſt. philoſ. ſ. II. §. 148.

l) Vidit id Clvvervs Germ. antiq. L. I. c. 32. qui recte monet: a primo mortalium Adamo, omnes poſteri eius opinionem haud dubiam acceperunt de animarum aeternitate, deque vita illa altera vera ac felice, qua probi fruituri ſint, itemque de poenis, quibus improbi in inferno afficientur.

m) L. IV. p. 298.

n) In Deorum concilio.

o) Hiſtor. L. IV. c. 61.

AD

AD PARTEM SECVNDAM,

DE PHILOSOPHIA GRAECORVM.

LIBER I.

DE INFANTIA PHILOSOPHIAE GRAECAE.

CAPVT I.

DE PHILOSOPHIA GRAECORVM FABVLARI.

pag. 364. lin. 6. a fin.

Theologia iſtarum gentium ad Graecos perferretur. Cum Graecorum natio non ex vno terrae angulo prorepſerit, aut ex aboriginibus fuerit, ſed ex diuerſis terrarum tractibus progreſſa, tandem in vnam gentem coaluerit, rectiſſime agunt, qui ad hanc diuerſorum populorum mixturam, in inquirendis eorum placitis et religione inquirunt, ex qua et docendi modus et placitorum diuerſiſſimorum inter ſe coniunctio mirum quendam doctrinarum ſyncretiſmum progenuit. Illud autem, etſi curioſo lectoris antiquitatis periti labore dignum, perquirere, alium locum poſtulat: de originibus autem Graecorum, de coloniis, diuerſarumque, inter ſe, gentium apud eos ſocietatibus, et quae alia ſunt, ad rerum publicarum Graecarum antiquitates ſpectantia hoc loco digredi velle, eſſet, extra oleas vagari, et ſcriptionis noſtrae migrare limites. Conſulent autem, qui iſta noſſe cupiunt, viros doctos, qui in hoc campo non ſine luminibus fuere verſati, Nic. Lengletvm dv Fresnoy [a], Ant. Banierivm [b], Anton. Anselmvm [c], et Nic. Freretvm [d], Thomam Hindivm [e], Templestanyan [f], Iac. Palmerivm Agrentemesnil [g], Hvmphr. Prideavx [h], et ex noſtris Christ. Cellarivm [i] et Io. Georg. Wachtervm [k], vt alios his vetuſtiores taceamus.

pag. 365. lin. 13. *Ad conditorum patriam quam maxime reſpicere.* Colonias ab Aegyptiis et Phoenicibus in Graeciam deductas veteres inquilinos, quos Pelaſgorum nomine nobis narrat vetuſtiſſima Graeciae hiſtoria, expuliſſe, et per omnes fere terras diſperſiſſe, veteres multis locis teſtantur, quae accurate enumerauit doctiſſimi Pellovtierii diligentia,

a) Method. ſtud. hiſt. Vol. II. p. 489. 509. Suppl. Vol. I. p. 272 ſqq.
b) Mythol. expliquée par hiſt. P. VI. VII.
c) Memoires de l'Academie des Inſcriptions T. VI. p. 59.
d) Ibid. p. 76.
e) Hiſt. Graec. 1707. 8.
f) Hiſt. Graec. 1744.
g) Deſcript. Graec. L. I. c. 1 ſeqq.
h) In marm. Oxon. 1. p. 566 ſeqq.
i) Geogr. ant. L. II. c. 13. Vol. I. p. 1022.
k) Concord. rat. et ſcript. c. 6. 7. 8. p. 234 ſqq.

gentia [l], qui recte quoque obſeruauit, nouos colonos, ex miſtura Phoenicum, Aegyptiorum, Scytharumque conſtitiſſe, veteres Pelaſgos autem Thraces fuiſſe; cui opinioni fidem inde conciliat, quod Scytharum et Pelaſgorum religio in multis conueniat; cultus Deorum ſimplex, ſine templo, vt ex oraculo Dodonaeo patet, quod ex quercu editum, reiecta idola, ſacrificia oblata, ſola inuocatione numinis, non admiſſa ſingularia Deorum nomina, feſti dies, ſolennitates et myſteria Pelaſgis cum Thracibus communia, qualia ſunt Deorum Cabirorum, feſta Coſydica et Bendidia et his ſimilia. Ex quibus quid de theologia atque religione Pelaſgorum ante Aegyptiorum et Phoenicum aduentum in Graecia ſtatuendum ſit, iudicari poteſt. Cum autem Thraces Scythaeque theogonias cudere conſueuerint, quales et Aegyptii et Phoenices deamabant, hinc fontes fabularis theologiae graecae facile detegi poſſunt.

pag. 366. lin. 8. a fin. *Cur in mythologia Graecorum infantiam philoſophiae in hoc populo ponamus.* Veriſimillimas huius rationes nos attuliſſe, illi, ſperamus, non negabunt, qui ceteras populi rudis et a ducibus ſuis ad nutus flecti edocti circumſtantias conſiderauerint. Hi cum longe ſupra vulgus ſaperent, et qua ratione hominum ingenia ad mitiores ſenſus traduci poſſent, exemplis earum gentium, inter quas hactenus fuerant verſati, didiciſſent, natura, aſtu, exemplo, excitati cicurare ſuorum animos aggreſſi ſunt, quos coire in vnam ſocietatem atque rempublicam ſibi conſtitutum habebant. Itaque ad mythologiam ſe conuerterunt, quam ſuppeditaſſe vetuſtiſſimis gentibus ſapientiae gloriam, nemo tunc temporis ignorabat. Perſuaſere hanc fabularis ſapientiae auctoritatem, linguarum, quae tunc obtinebant verba atque ſigna, quae hieroglyphica et imaginibus, atque aenigmatibus plena fuiſſe, ſupra demonſtrauimus, et imprimis Aegypti hiſtoria, ipſaque *naturae et ſcripturae concordia* pulchre et ingenioſe a WACHTERO delineata euincit: haec figuris emblematica et ſenſu figurata, animos ad hanc fabularum methodum ab ipſa adoleſcentia praeparabat. His literis atque linguis veterum heroum, ipſorumque Deorum atque ſemideorum facta mirabilia dudum erant ab iis ſculpta et expreſſa, qui ingenio artem iungentes, rem ipſam mirabili euentuum raritate iam comprehenſam, audacioribus imaginationis imaginibus exaltauerunt et quadrata rotundis miſcentes mirum θαυμαστῶν chaos inde confirmauerunt. Quo pacto, cum innata gentis ſuperbia antiquitatis celebritatem atque gloriam illis promiſiſſet, qua belluinam primae originis faciem illinere et ad honeſtatis famam pingere poterant res ſacras, profanas, hiſtorias, et quaecunque alia ſuae gentis famam concernentia ad poſterorum memoriam conſeruare cupiebant, eiusmodi fabulis incruſtauerunt, quibus ſapientiae et nobilioris originis gloria in hominum animis emergeret. Hinc conquiſita omnia, ſibique vindicata, omnesque vetuſtatis heroës, imo ipſa numina ſibi aſſerta, et in fabulare ſyſtema translata ſunt, ex quibus

l) Hiſt. Celt. L. I. c. 9. p. 63 ſeqq.

bus ſi non gloria vincere populos alios, certe palmam ſapientiae diuinioris dubiam reddere cogitabant. Quod non adeo difficile fuit, cum veteribus Graecis viri magni ex ducibus ſuis non deeſſent, quos eadem probabilitate coeleſtium mentium choris inſerere licebat, quam factum erat apud gentes alias. Adderemus, quod multis poſt Hvetivm placuit, heroes Hebraeos, quorum acta fama et celebritate inter gentes innotuerant, ipſos excitaſſe, vt ſimiles ſibi viros arrogarent, niſi nimiis et inſuperabilibus difficultatibus hanc ſententiam eſſe obſeptam clare videremus. Hos autem in partes vocare eo minus opus eſſe putamus, quo magis inter iſtos populos, ex quibus coloniarum Graecarum duces tota hominum agmina ad nouas ſedes acquirendas eduxerant, abunde fabularum et traditionum fuit, quas incruſtando, imitando, transmutando ſibi vindicare poterant. Cogimur haec omnia, quamuis a noſtro ſcopo non aliena et veros fontes philoſophiae fabularis Graecorum reſerare apta, lectoris eruditioni relinquere pluribus illuſtranda et teſtimoniis quoque roboranda, cum praeſentis loci anguſtia nobis eſſe prolixioribus non permittat; ex his vero magis iudicium de hoc argumento fieri, quam ex leuibus recentiorum nonnullorum commentis, ingenium et doctrinam quidem ſpirantibus, ſed fundamento deſtitutis, e re lectoris eſſe putamus, ne veteres fabulas nouis et ineptis coniecturis augeamus.

pag. 368. lin. 6. a fin. *Qui rem recte expendit, nemo.* Improbauit tamen poſtea hanc fabularem ſapientiae methodum ipſa Graecia, barbaros mores exoſa, et libertatem ingenii ſecuta, poſtquam mores artes et ſcientiae emolliuiſſent. Maxime acriter in fabularem ſapientiam inſurrexit Epicurus, inter cuius ratas ſententias haec quoque legitur: ſapientiam, nihil, quod ſapiat fabulam, vltro fingere, ſed rebus veris potius inhaerere, nihilque adeo impedimenti ad ſapientiam induci [m]. Eandem ſententiam magiſtri ſectatores quoque ſecuti ſunt, inter quos eſt luculenta Colotis oratio apud Macrobivm [n], qui ad eam reſpondit. Vnde vehementer in poëtarum fabulas haec ſchola ſolebat inuehere, vnius veritatis rationem tantum habitura, vt, ne ironiam quidem Socraticam, toleraret. Quod quibus fundamentis, quaue occaſione et ſcopo Epicurus cum diſcipulis dixerit, alio loco [o] expoſuimus, et Gassendvs [p] quoque tetigit, qui videndus. Contrarium ſecutos fuiſſe Stoicos, ſuo quoque loco demonſtratum eſt.

pag. 371. not. p. *Confuſae et commixtae ſunt.* Simili ratione fabulam Promethei explicat, et ad Iouis Cretenſis tempora, adeoque ſequiorem, quam nobis videtur, aetatem eum detrudit Schvckfordvs [q], quam totam

m) Conf. Cic. in Bruto c. 83. Plvt. de aud. poëtis T. I. p. 20.
n) In ſomn. Scip. L. I. c. 2.
o) T. I. p. 1255. m. V.
p) De vita Epic. L. VIII. c. 8. et ad L. X. Laërt. T. V. Opp. p. 115 ſeqq.
q) Harm. Scr. S. et prof. L. X. Vol. III. p. 77.

totam litem incertam et obſcuram eſſe, fatebitur, quisquis res veterum attento oculo inſpicere didicit.

pag. 378. lin. 9. 10. *Carmen hexametron teſte ANTIPATRO SIDONIO inuenit.* Poſſunt verba anthologiae quidem ita intelligi, quod heroici carminis maieſtatem primus ad myſteria Bacchi decantanda adhibuerit: ſimplicior tamen ſenſus eſſe videtur, ipſum genus carminis heroicum primum in vſus adhibuiſſe. Habes Graeca epigrammatis:

Ὅσποτε καὶ τελετὰς μυστηρίδας εὕρετο Βάκχου
Καὶ στίχον Ἡρῴῳ ζευκτὸν ἔτευξε ποδί.
Qui olim etiam ſacrificia arcana inuenit Bacchi,
Et carmen heroo iunctum fecit pede.

Dithyrambi enim antea Baccho erant dicati.

pag. 379. lin. 27. *Vt ratio circumſtantiarum poſtulabat, variant.* Elegans hic locus eſſet, de ſcopo et inſtituto myſteriorum, et imprimis, de quo hic agitur, Orphei, pluribus diſſerere, et in arcanos veteris aeui ſenſus ac recondita religionum vincula inquirere, ſi id pateretur praeſentis inſtituti anguſtia; et res ancipiti et obſcura inquiſitione difficilis, non ex ſolis tantum coniecturis eſſet definienda, vnde tota quaeſtio alii loco et occaſioni ſeruanda eſt; tentandumque, an denſum, quod iſtis myſteriis occultandis adhibebatur velum poſſit retegi, cuius difficultatis cauſſas h. l. iam enarrauimus. Nos heic id potiſſimum obſeruamus, ſcopum horum myſteriorum viſum eſſe doctiſſimo GVIL. WARBVRTONO [r], initiatis oſtendere, Deos illos, quos vulgus adorabat omnes, re ipſa mortales fuiſſe homines, id quod memorabili CICERONIS loco [s] roborare contendit: „aliudque quam quod vulgus adorabat numen eſſe colendum, cum ipſi „maiorum gentium dii, Iupiter, Apollo ceterique mortali lege creati, „propter virtutem et benemerita immortalitate et conſortio deorum do„nati ſint: homines autem a ſuprema rerum cauſſa animum immortalem „acceperint, qui mori neſcius ad beatos iſtos circulos ſit rediturus." Putat quoque vir ingenioſiſſimus, legislatores et philoſophos veteres permulta ſuis inculcaſſe, et vehementer commendaſſe, quae credebant hominibus in gente fera et moribus melioribus nondum ſubacta et emendata, fore vtilia, etiamſi ea re ipſa iudicarent falſa. Voluiſſe autem putat auctor doctiſſimus, myſteriorum quoque conditores initiatos a cultu deorum plurium, ad agnoſcendam vnius entis ſummi atque infiniti rerumque omnium moderatoris maieſtatem reuocare, vt, inter arcana dogmata prudentioribus σοφὸν φάρμακον contra ſuperſtitionem ſuppeteret. Qua in re veteres quosdam eccleſiae primitiuae doctores, qui hoc argumento traditionis alicuius arcanae ὀρθοδοξοτέρου exiſtentiam probare volebant,

r) Demonſtrat. diuin. legat. Mos. T. I. L. II. ſ. 4. p. 131 ſeqq. conf. IABLONSKIVS in Pantheo Aegypt. prol. §. 13. p. 26 ſeqq. qui tamen nihil decernit.
s) Tuſc. Qq. L. I. c. 12. de nat. Deor. L. I. c. 42.

lebant, inque eundem finem omnia conſarcinabant, quae religioni praeſidio contra gentilem impietatem fore credebant, habet conſentientes. Et admitti quidem tota coniectura facile poſſet, niſi conſtaret nobis, partim haec, quae vult Warburtonus dogmata non adeo arcana fuiſſe, vt ſolis myſtis et initiatis poſt tot calamitates et vexationes, quae requirebantur, tandem patuerint, eosque illud hoc demum modo didiciſſe, quod ἀμυήτοις aliunde conſtare, ſi ſenſu et ratione vti vellent, facile poterat, qualis doctrina de immortalitate animae eſt, quae tantum abeſt, vt inter myſteria reconderetur, vt hanc ſolam in vulgus exire paſſos eſſe Celtas, et veteres populos alios nos Caeſar aliique docuerint: partim niſi maxima ſuſpicandi nobis occaſio exiſteret, homines hos, quibus ex meliori, quam vulgo, luto finxit praecordia Titan, quique regendae et emendandae multitudini conſilium manumque admouerunt, non aliam de diuinis in genere, et de ſupremo omnium Ente in ſpecie opinionem tenuiſſe, quam quae ipſis ab antiquiſſimo tempore ex ea, quae omnem orbem peruagata erat traditione innotuerat, quaeque poſt amiſſam veram coſmogoniae reuelationem de rebus omnibus a ſummo Ente ex nihilo ſolius voluntatis ſuis diſpoſitione et potentia, creatis, quae mature ſeparata hominum profanorum ſocietate a piorum et ſanctorum conuerſatione obſoleſcere coepit [t] per reliquas gentes obtinebat, nempe, vniuerſitatem rerum, in chao comprehenſam et actiuum principium, et paſſiuum, Deum atque materiam rerum continuiſſe, vel, quod nobis probabilius videtur, Deum, ſiue cauſſam rerum aeternam materia grauidam et in ſinu ſuo comprehenſam, ex eo eieciſſe, ſicque materiam formandarum rerum ſubiectum, cauſſamque paſſiuam extitiſſe, vi autem diuina ex ſummo numine emanante, et in materiam agente, rerum omnium formas eſſe inductas, mundumque productum, et eodem etiam ſpiritu emanatiuo adhuc ſeruari, regi et animari, et ſic partem diuinitatis conſtitui. Hoc qui negat, vel ſyſtema creationis cum ſyſtemate emanatiuo idem eſſe iudicat [u], longiſſime eum abeſſe ab omni veteris hiſtoriae fide, hodie adeo demonſtratum eſt, vt contraria opinio apud eos tantum radices agere poſſit, qui rationis et teſtimoniorum fidem omnem eiurantes, malunt cum veteribus doctoribus, viris quidem piis, ſanctis et de eccleſia praeclare meritis, at critico acumine deſtitutis coecutire, et quadrata, quod expertes rerum facere ſolent, miſcere rotundis, quam miſero et puerili hoc praeiudicio nuncium mittere, quod nec religionem iuuare aptum eſt, nec critici examinis cenſuram veritatiſque limam poteſt ſuſtinere. Quare nulli diffitemur,

t) Heic memorabilem locum Gen. IV, 26. lectorem expendere iubemus, eaque comparare, quae de diſperſione gentium c. XI. XII. ab hiſtorico ſacro adducuntur.

u) Ita quidem ratiocinari Ven. GERDILIVM Introd. allo ſtudio della religione p. 348 ſeqq. legimus et a tam acuto ſcriptore ſcribi poſſe ſtupuimus, qui non ignorabat, emanationis fontem in emanante eſſentialiter concludi. Verum, ita noſtrae imbecillitati diffidimus, vt alio eum ſenſu haec intellexiſſe, nec contradictoria iunctis equis gryphisque, ſociaſſe credamus. Eum itaque vt ingenii eſt elegantiſſimi, vt haec aenigmata ſoluat, rogamus.

mur, multo magis nobis probari eorum ſententiam, qui, amiſſae reuelationi diuinae, de creatione rerum ex nihilo, animi immortalitate, virtutisque ſenſu et praemiis, ſucceſſiſſe per omnem orbem ſyſtema emanatiuum, quod plus minus, prout efformabatur, pantheiſticum fuit, et tandem in Stoicam impietatem coaluit, ſtatuunt; cum totius veteris orbis religionem teſtem habeant; quam eorum nobis diligentia probari poteſt, qui priſcis caniſque his ſeculis vetuſtiſſimae traditionis patriarchalis ſemina incorrupta ſeruata et his myſteriis, de quibus loqui coepimus, prudentioribus tradita et propagata eſſe, pie quidem, et non ſine ingenii laude, aſt ſine veritate, et non niſi indigno auctoritatis et traditionis nondum ſatis probatae praeiudicio muniti nobis obtrudunt: contra quos tamen, de republica Chriſtiana et ſuis quoque, pro quibus tecte militant partibus, minus, quam credunt, feliciter pugnantes alio loco et commodiori campo acies educenda et error religioni Chriſtianae apud aduerſarios peſtilentiſſimus profligandus eſt. Ex his autem ὡς ἐν παρόδῳ ſemel traditis, vt ſequentia quoque intelligi et diiudicari queant, facile ſubolebit lectori, parum, quod veritatem et patriarchalem vetuſtiſſimi orbis traditionem iuuet, ex myſteriis Orphicis ſperari poſſe, nec aliud Graecae religionis auctorem tradere voluiſſe, quam quod ipſius ſyſtema, quod ab Aegyptiis et Pelaſgis accepit, et artificioſe propagauit, ſuppeditabat: quae aut penitus ignoramus, et vana eſt omnis de ſenſu myſteriorum Orphicorum atque ſignificatione initiationum diſputatio, aut ſtatuendum, meliora eum non ſuis tradidiſſe, quam ex fontibus ſuis in Aegypto hauſerat [x]. Quae, qualia fuerint, cum ad ſuperiores libros luculenter ſatis expoſuerimus, haec ad monendos lectores, putamus ſufficere, ne a viris doctis et egregiis at praeiudicio impeditis ea ſibi perſuaderi patiantur, quae examen liberum non ſuſtinent. Ceterum myſteriorum varias et diuerſas interpretationes et ſignificationes callidiſſimos ſacerdotes habuiſſe, nec de vno myſteriorum genere ad omnia poſſe concludi, quilibet, qui arcanorum horum hiſtoriam didicit, fatebitur. Specimen ſi cupis, dabit illud Cudworthianus commentator et interpres, B. Moshemivs [y]. Alia atque plura de hoc argumento huc non pertinent, ſed ad eorum campum, qui pro religione Chriſtiana vel etiam naturali pugnant, et ad criticum lapidem rationes exigunt, quibus pro bona cauſſa alii viri quidam docti, ſed non accurati tamen rei cenſores pugnant. Infirmis enim rationibus in hoc argumento vti, proximum ab amittenda cauſſa bona periculum eſt, quae iſtis fidiculis opus non habet; multoque magis iuuatur religionis et reuelationis ſanctitas, indicato errorum fonte, et inſufficientia rationis ſine reuelatione, quam emendicata doctrinarum gentilium cum ſacra reuelatione concordia. Quo in argumento cum plura addere nobis paginae anguſtia prohibeat, lectorem ad eximiae eruditionis et accurati iudicii virum

x) Conf. Iablonsky panth. Aegypt. P. I, p. 15 ſeqq.

y) Ad Cudworthi ſyſtem. intell. p. 969 ſeqq. 329 ſeqq. 1049 ſeqq.

virum IOANNEM LELANDVM ablegamus, qui celeberrimus reuelationis promachus, nuper in elegantiſſimo opere: *de vtilitate et neceſſitate chriſtianae reuelationis.* pulchre [z] in hoc puluere decertauit, et praecipue contra Warburtonum inuicte probauit, myſteria gentilium nihil continuiſſe, quod magnopere vnius veri Dei cognitioni iuuandae aptum eſſet. Quod σοφῦ φαρμάκυ instar, omnibus illis commendamus, qui historia veteris philoſophiae ad id abutuntur, vt inter tenebras et lucem paciſcantur, periculum ſubituri, ne huic labem affricent. Alia et plura de hoc argumento, in quo tractando ad noſtram hiſtoriam philoſophicam reſpicere, nosque ἀβλεψίας interdum accuſare, viris quibuſdam doctiſſimis, quorum doctrinae elegantiam ſuſpicimus, praeiudicia autem eorumque turbidos fontes et nonnullam quoque incuriam non valde probamus, placuit, in poſterum non promittimus, rati, tantum de ea re dudum in hoc opere allatum atque dictum eſſe, quantum ad eam in clara luce apud rerum peritos collocandam neceſſe eſt, quibus praefracte negatis vel per fidiculas contortis plane nihil reſpondendum eſſe, ſumus perſuaſiſſimi, et quemlibet ſuo ſenſu abundare, libenter patimur, qui cum pertinacia litigare abhorremus.

pag. 381. lin. 25. *Haec enim illius parens fuit.* Orpheum pleraque ſua a ſacerdotibus Aegyptiorum, myſteriis eorum imbutum initiatumque didiciſſe, indeque ſuo modo ad nationis genium comta et ornata Graecis tanquam nouam religionem tradidiſſe, conſtans atque certa totius antiquitatis fides eſt. Nec alio argumento atque teſtimonio opus eſt, quam comparatione ſyſtematis Aegyptiaci, quale ſupra paulo curatius deſcripſimus, cum Orphico: id quod ex veteribus et recentioribus ne illi quidem negare audent, qui Orpheum pia, ſana, et diuino numine digna in coſmogonia ſua tradidiſſe contendunt; quod poſt STEVCHVM EVGVBINVM [a], ipſe eruditiſſimus CVDWORTHVS [b] tradidit, eumque nuper apologetae quidam reuelationis et traditionis Vltramontani ſecuti ſunt. Quod quam falſum ſit et veteris hiſtoriae fidei contrarium, non tantum ſyſtema coſmogonicum Orphei, quale h. l. ex veterum fide tradidimus, loquitur, ſed ipſa haec cum Aegyptiacis, tanquam riuuli cum fonte conſenſio euincit. Quae hiſtoriae philoſophiae veteris periti quidem ſatis norunt; propter eos autem hoc loco monendum putamus, qui nonnullorum ſcriptorum eruditorum, et non ſine quadam ſui confidentia aliter pronuntiantium auctoritate in deuia ſe abduci patiuntur. Aegyptiacas autem Orphicas et Stoicas doctrinas multiplicem et notabilem conuenientiam habere, et res ipſa atque ſyſtema loquuntur, et pulchre notauit doctiſſimus IABLONSKYVS [c], quibus ea iungi poſſunt, quae contra eruditum philoſophiae Hetruſcae ſcriptorem cl. LAMFREDVM ſupra diſputauimus. De myſteriorum horum exercitiis autem conſulendus MEVRSIVS [d], ex

 quo

z) 1764. 4. T. I.
a) De perenni philoſophia.
b) loc. cit.
c) Panth. Aegypt. L. I. c. 1. p. 17. c. 2. p. 44.
d) In Eleuſ. c. 18.

quo tamen internam ἐποπτίας rationem haud diſces, hanc enim abſque vitae periculo propalare nemo initiatorum audebat.

pag. 382. lin. 24. *Nihil ſcripſiſſe affirmant.* Non deſtituitur haec opinio magnis et veriſimilibus rationibus, quae non tantum a temporis antiquitate peti poſſunt, quo ille ſcribendi mos nondum adoleuerat, ſed et a methodo Aegyptiorum arcana, quae non niſi ſcripturam hieroglyphicam admittebat, et cui ſe attemperauiſſe Orpheum, omnes confitentur. Probe ideo inter Orphica dogmata et ſcripta diſtinguendum. Tacemus varios auctores hoc nomine inſignes, qui facile cum religionis Graecae mythologicae parente potuere confundi. Multa itaque attentione de ſcriptis Orpheo tributis agendum eſt [e]. Alia in textu adducta ex illo repetenda ſunt.

pag. 385. lin. vlt. *Attingi poſſe deſperaret.* Nihil hic quoque neque a Celtico, et Thracico, neque ab Aegyptio ſyſtemate receſſit Orpheus, ſed commodiore tantum ſcena, et ad Graecam elegantiam conformatius exhibuit. Inde incertitudo doctrinae Orphicae orta eſt.

pag. 390. lin. 34. *Hanc ſyſtematis Orphici de Deo rationem ſi admittimus.* Viderunt iſtam Orphicae theologiae mentem dudum veteres rationibus et ſubtilitatibus Platonicorum non impediti, ex quibus imprimis *recognitionum Clementinarum* [f] auctor audiendus eſt, qui veteris ſyſtematis Orphici, (quod tamen Graecis fere omnibus placuiſſe, quotquot in priſca illa aetate ad origines mundi attendebant, ex iis pateſcet, quae de ſenſu theogoniarum veterum ſuo loco [ff] a nobis explicata ſunt) rudem quidem et non ſatis explicatam deſcriptionem dedit, eo tamen, ſi verbis eius ſenſus ſubeſſe debet, intelligendus eſt, eleganter eum interpretante Iablonskio [g]: „ab omni aeternitate mentem cum materia coniunctam fuiſſe, in „immenſo aliquo chao“ (diceremus nos lubentius et ſimilius vero, iuxta totius vetuſtiſſimi orbis opinionem: mentem infinitam ab aeterno materia grauidam, omnia in ſe continuiſſe, et nulla forma induta, vnum totum conſtituiſſe;) „hanc vero materiam ſenſim a mente ex ſe omnia produ„cente et naturam maſculo-foemininam in ſe comprehendente, id eſt, „rationes naturae totius, quae et agit et patitur complexam, ex hoc ſinu „proiectam, omnibus rebus initia dediſſe.“ Recte vero vir laudatus addidit, id ipſum ouum Orphicum ſignificare, cuius rationes explicari aliter non poſſunt. Quae omnia facile conſtant, ſi admittatur, ex Deo, materia quaſi grauido, emanauiſſe omnia, quo pacto nihil dixiſſe Orpheum, quod ab Aegyptiis non acceperit, recte *panthei Aegyptiaci* auctor pronunciauit.

pag. 392. lin. penult. *Vt veriſimile non ſit, haec ab ipſo Orpheo fuiſſe profecta.* Tribuit tamen *recognitionum auctor* Orpheo hanc ſententiam,

omnia

e) Non habemus tamen ſcripturam hieroglyphicam ab Orpheo, ſed tantum mythologiam.

f) L. X. c. 30. PP. Apoſtol. Tom. I. p. 589. ed. Coteler.

ff) pag. 417 ſeq.

g) loc. cit. c. 2. p. 41. 42.

omnia in ſempiterno chao, et ingenito cum miſta eſſent, aliquando ad oui immanis modum per immenſa tempora effectum, peperiſſe, ac protuliſſe ex ſe duplicem quandam ſpeciem, quam illi maſculo-foemininam vocant etc. quae rudia quidem ſunt et non diſcrete ſatis Orphei mentem explicant, oſtendunt tamen duplicis principii, actiui, ſiue numinis et paſſiui ſiue materiae in vno complexionem hoc ſimili ab illis quoque fuiſſe more orientali adhibitam, qui praeter Platonicorum ſcholas de Orphicis philoſophabantur: Platonici enim de coniugationibus ſpirituum inter ſe iſta explicantes recentiores nugas metaphyſicas cum vetuſtiſſimis opinionibus confuderunt.

pag. 393. lin. 14. *Ita ſe habuiſſe theogonia Orphica videtur.* Hoc intelligendum eſt, ſecundum narrationes eorum, qui a temporibus priſcis ſatis longe remoti diſperſas paſſim lacinias Orpheo tributas congeſſerunt, plura enim et certiora dari non poſſe, candide profeſſi ſumus, quod nos ideo hoc loco notamus, ne antiquiorem theogoniae Orphicae ſenſum, quam quae Orphica nobis ſuppeditant hodie paſſim obuia, nos heic exhibere non ſatis attenti ſibi perſuadeant, qui lubenter iterum iterumque monemus, parum ſinceri quod Orphicum eſſet, et adulteratae opinionis ſuſpicionem non excitet, in hac theogonia Orphica exhiberi, vt taceamus, ſcriptores hos omnes theogoniam cum coſmogonia confudiſſe, quod vel ex adducto Athenagorae loco luculenter patet. Itaque cum hi non magnae cetera fidei videantur eſſe, nihil reſtat, quam vt Orphicam theogoniam ex harmonia iſtius dogmatis inter vetuſtiſſimos populos diiudicemus, et ſecundum eas obſeruationes de illis ſtatuamus, quas partim in ſequentibus ad huius argumenti illuſtrationem adhibuimus, partim ſupra iam §. XIII. ad delineationem ſyſtematis Orphici pertinentia collegimus, quae in tanta vetuſtate ſufficere iuſtis rerum arbitris poſſe, putamus. Ex quo omnia, ſi praeiudicia exueris, lucem capient expectatione maiorem, quae viri docti et fama eruditionis celebres de ea re audacius et ſecurius quam par eſt, diſſeruerunt: quales eſſe *ſcriptores hiſt. vniuerſalis* [h] miramur. Qui omnes parcius de caſtiori Orphicae theogoniae et coſmogoniae ſenſu ſtatuiſſent, ſi curatius attendiſſent, ex mente Orphei Noctem non inter principia theogonica tantum apparere, ſed falſiſſimum eſſe, quod Timotheus chronographus, et poſt eum Svidas [i] tradunt, *ab initio in mundo apparuiſſe aetherem a Deo productum: inde vero ex aethere natum eſſe chaos et noctem caliginoſam, haec vero omnia, quae erant ſub aethere obtexiſſe, quo innuere voluerit Orpheus: noctem aliis rebus eſſe priorem.* Quae manifeſtam detorſionem doctrinae Orphicae, noctem fuiſſe omnium rerum initium et originem, produnt, vt Orphica cum Moſaicis conſentiant: quo ex fonte omnes illae παρερμηνέιαι de

nocte

h) Tom. I. §. 33. 34. p. 37. vbi vide quae B. Bavmgarten. n. 32. monuit. Certe materiam adeſſe in Deo ante rerum exordium ex mente Orphei, inde intelligitur, quod rerum initium et originem ex nocte deduxit, vid. Damasc. de princ. inter Anecdota Graec. a Wolfio edita T. III. p. 256. haec in cauſſa ſunt, cur Peripatetici interpretationes Platonicorum riſerint.

i) T. II. v. Orpheus p. 719.

nocte apud Orpheum ortae ſunt, quae apud Platonicos ſimilesque leguntur adductae ab ESCHENBACHIO [k]. Certe nox illa, cum ſtatum chaoticum ante rerum omnium originem in vniuerſo deſignet, aut vniuerſum vnum totum fuiſſe, aut Deum materiam in ſinu ſuo continuiſſe, et poſtea demum eam eieciſſe produnt. Id quod omnem hanc Platonicorum et ſimilium interpretationem euertit, qua de re, cum infra §. XXVII. [l] nos neceſſaria monuiſſe recordemur, hoc loco nihil addimus, iubemus autem ea ſine praeiudicio expendere, quae IABLONSKIVS [m] de Athor Aegyptiorum diſſeruit. Nobis ſufficit ARISTOTELIS [n] auctoritas, theologos omnia ex nocte produxiſſe, quod phyſicos, ait, ita explicuiſſe ὁμȣ̃ πάντα χρήματα, *res omnes in nocte fuiſſe comprehenſas.* Quae, quomodo intelligenda ſint, luculenter, niſi omnia nos fallunt, §. XXVII. huius capitis [o] explicuimus, ad quem locum lectorem remittimus, eumque a male ſana veterum errorum conciliatione cum puritate diuinae doctrinae ſibi cauere monemus.

pag. 394. lin. 12. *Orpheo placuiſſe, ortum rerum omnium eſſe ex ouo.* Accepit haec, vt alia quoque, Orpheus ab Aegyptiis, ſimilia tradentibus, de quibus IABLONSKIANA induſtria [p] conſuli meretur, qui acceſſiones nouas ad antiquiſſimum dogma Aegyptiacum prouide inſpexit, et falſas interpretationes remouit. Aegyptii autem, cum in iſto dogmate traderent, vnum ſpiritum infinitum, cui Phtas et Kneph apud eos nomen fuit, fuiſſe in chao, illudque mouiſſe et diſpoſuiſſe, vt inde mundus enaſceretur, quilibet ad ea, quae ſupra attulimus, paulo attentior intelligit, Orpheum ab Aegyptiis edoctum vnum rerum principium, quod cuncta contineret, eſſetque ἀρρενόθηλυ, admiſiſſe, quae noſtram explicationem ſyſtematis theogonici et coſmogonici ab Orpheo traditi mire confirmant, probantque in vniuerſo ſpiritum illum diuinum materia grauidum, fuiſſe comprehenſum. Caue vero tibi a IAMBLICHI explicatione [q], qui haec dogmata antiquiſſima, more ſectae ſuae, libris Hermeticis ſeductus, mire corrupit; aliisque ſimilibus dulcia canentibus fidere noli.

pag. 399. lin. 28. *Eas non interire, donec in Deum fontem ſuum reſorbeantur.* Nempe per varios gradus et mutationes in aſcenſu ad primum fontem, ex quo ſcaturiuerunt. Ita enim migrationis dogma, cui adhaerebat Orpheus, requirebat, vt non tantum ſecundum leges emanationis emanatiua ad inferiora deflectant et materiae immergantur, ſed etiam per varios itidem gradus adſcendant, vnde venerant, et principio ſuo iungantur. Quo pacto animarum migratio, receptio puriorum animarum praematura ad beatas ſedes, et initiationes quoque atque purgationes earum per myſteria et τελετὰς cum principio ſyſtematis emanatiui accu-

k) De poëſ. Orph. p. 25.

l) p. 413 ſeq. vbi varias ſignificationes huius principii euoluimus.

m) l. c. P. I. L. I. c. 1.

n) Metaphyſ. L. XII. c. 6.

o) Maxime p. 417. quo loco Orphei quoque mens ex noſtra ſententia omnium clariſſime exponitur, quae cum dictis p. 388. comparanda ſunt.

p) loc. cit. p. 42 ſeq.

q) De myſter. ſ. 8. c. 3.

accurate conſiſtere poſſunt. Et haec habuiſſe Orpheum partim a Scythica gente, cui ortum debebat, partim ab Aegyptiis, quorum diſciplina erat formatus, harmonia placitorum theologicorum euidenter demonſtrat. Supra enim iam demonſtrauimus, iuxta ſententiam horum populorum, animam, vnde primum erat digreſſa, vltimo tandem recurrere, nempe in naturam ſeu eſſentiam diuinam, ſupremum aetherem, totius mundi animam. Hoc enim neceſſario ex primo illo principio ſequitur: *diuinitatem non ſolum hominem permeare, neque animam diuinam in ſolo homine in terra habitare, ſed eandem propemodum per omnia animalia pertranſire*, quod Aegyptiis tribuit PORPHYRIVS [r], qui vt Aegyptiacorum atque Orphicorum aemulus haberi voluit [s], ita ipſe totam philoſophiam moralem ſuam huc reſpicere iuſſit, vt ex dictis ad philoſophiam Alexandrinam eclecticorum conſtat, quibus placuit, animam interitus expertem, cum exit, peruenire in cognatam ſibi animam mundi, id eſt, ore Graeco, ἐμπίπτειν εἰς τὸν αἰθέρα. Reliqua moralia praecepta ex fonte hoc ſponte fluunt. Aetherem autem illum igneum, illud in hac phyſiologia principium, cuius partem nobiliſſimam in ſole reſidere cum Aegyptiis ſchola quoque Orphica ſtatuebat, Deum eſſe ſupra demonſtratum eſt. Pulchre et harum ſectarum conuenienter EPICTETVS dixit [t]: *cum ea, quibus opus eſt, Deus non ſuppeditat, receptui canit, ianuam aperit, teque venire iubet: quo? non in malam rem, ſed eo, vnde ortus es, ad amica, cognata elementa. Quantum in te fuit ignis, ad ignem (diuinum) redit, quantum terrae, ad terram, quantum venti, ad ventum, quantum aquae, ad aquam.* Pone emanatiuum ſyſtema loco Stoici, et habebis germanam Orphici principii moralis ſententiam, quamuis longius illud, quam hoc hominem ad haec fata ſuprema ducat.

pag. 400. lin. 23. *Alii vero Anaximandro tribuunt.* Alii ad Nauſicaam, Alcinoi filiam, referunt [u].

pag. 413. lin. 15. *Quod tenebras luce antiquiores eſſe arbitrarentur.* Diligentiſſime in hoc argumento verſatus eſt IABLONSKIVS, qui in immortali *Panthei Aegyptiaci* [*] opere luculentis teſtimoniis confecit, omnem fere antiquitatem principium primigenium paſſiuum per noctem ſignificare voluiſſe. Quem cum noſtris hoc loco comparare lectorem operae non poenitebit. Magnus hic difficultatis ſcopulus eſt, ad quem plerique offendunt, qui pro orthodoxia priſci orbis, ſatis infeliciter, quanquam erudite et ingenioſe, pugnant.

pag.

r) De abſtinentia L. IV. p. 372.

s) Conf. allata a IABLONSKIO l. c. T. I. p. 32 ſeqq. et quos copioſe laudat.

t) Diſſ. Epictet. L. III. c. 13.

u) Conf. WEIDLER. hiſt. aſtron. c. 1.

*) Vid. P. I. c. 1. p. 11 ſeqq. §. 8. vbi demonſtrauit, plurimis gentibus noctem tanquam potens ſummumque numen cultam eſſe, id tenuiſſe Phoenices, Arabes, Graecos, Orphei ſcholam et maxime Aegyptios, de quo videnda, quae ſupra annotauimus. Eodem loco quoque noctem primigeniam non eſſe mentem diuinam, aeternam, probat, ſed principium paſſiuum, chaos primigenium.

pag. 412. lin. 1. *Ne quid nimis.* Propter hoc dictum Pyrrhoniis viſus eſt fauiſſe, teſte LAERTIO [y].

pag. 415. lin. 26. *Breuitatis cauſſa ablegamus.* Eleganter Iouem, Saturni filium, eiusque parentes, coniugem, filios, regnum ingenioſa coniectura in hiſtoria veteris Cretae detexit SAM. SCHVCKFORDVS [z], qui cum Moshemio comparari poteſt. Addendi autem, qui Cretae inſulae hiſtoriam deſcripſerunt [a], quae veteribus fabulis intermixta cum iudicio conſideranda eſt, vt hominum et mundi naſcentis hiſtoria inter ſe recte diſcernantur.

Ibid. lin. penult. *Philoſophis quibusdam non abſurdum viſum fuit.* Et quidem ſuppoſito ſyſtemate emanatiuo, non inepte. Cum enim iuxta leges emanationis, emanatiua fontibus ſemper ſuis ſint deteriora, finita magis et imperfecta, et in deteriora vergant, non poteſt non malum non tantum phyſicum, ex determinatione et reſtrictione eſſentiarum, ſed morale quoque ex impotentia virium rationalium nimis determinatarum et ab origine ſua deuiantium, oriri. Quae clauis eſt totius ſyſtematis emanatiui, qua ea, quae inepte in coſmogoniis cohaerere videntur, referari, et meliori cohaerentia explicari poſſunt. Hinc chaoticus ſtatus a formato mundo, et limitatis partium eius gradibus probe diſtinguendus eſt.

pag. 418. lin. 22. *Non vero obſcuri tantum homines terrae filii dicti ſunt.* Rationem huius opinionis in migrationibus populorum Graecorum quaerendas putamus, quae cum valde eſſent incertae et obſcurae, aborigines fuiſſe maiores ſuos putarunt, id eſt, incertis ſedibus oriundos.

pag. 419. lin. 25. *Aras ignotis Diis poſitas apud Athenienſes.* Qua de re tamen incerta auctorum opinio eſt, videndi autem Io. LOMEIERVS [b] aliique nominati a IO. CHR. WOLFIO [c].

pag. 422. lin. vlt. *Poëta Meleſigenes dictus eſt.* Alluit moenia Smyrnae Meles fluuius; itaque, cum de patre Homeri nihil certi conſtaret, ad Meletis ripas autem is natus traderetur, Meleſigenes vocatus eſt. Dictum inde de Baeti apud LVCANVM [d]: Graio nobilior Melete Baetis et vocata TIBVLLO [e] carmina Homeri Meletaeae chartae, in ſpecu enim quadam huic fluuio vicina carmina ſua ſcripſiſſe, Smyrnaei ſunt gloriati.

pag. 424. lin. 4. *Ad diſcendam ſapientiam publice commendata, maximam auctoritatem ſunt nacta.* Pertinet huc diligentia Lycurgi, qui integram collectionem carminum Homericorum Graeciae primus intuliſſe dicitur, apud

y) Lib. VII. ſ. 71 ſeq.
z) Harm. hiſt. S. et prof. L. X. Vol. III. p. 36.
a) VBBO EMMIVS vetus Graec. illuſtr. T. I. L. VII. p. 136 ſeq. et imprimis IO. MEVRSII Creta illuſtrata, liber poſthumus, TOVRNEFORT relat. d'un voyage du Levant Lettr. 1. 2. T. I. pag. 6-37 ſeqq. conf. Hiſt. vniu. Britannorum T. VI. p. 569 ſeq.
b) In Epimenide ſiue de veterum luſtrationibus.
c) Cur. phil. T. I. p. 126.
d) Sylu. carm. v. 34.
e) L. IV. eleg. 1. v. 200.

apud Plvtarchvm [f]. Quem ipſum Homerum conueniſſe refert Strabo [g]; ſed nugatur.

pag. 427. lin. 10. Θεὸν αὐτόν. Vrgent porro Homeri defenſores, vocare eum Iouem ὕπατον καὶ πρῶτον Θεῶν, et ἄριςον *Odyſſ.* ξ. v. 158. et ρ. v. 155. *Iliad.* τ. v. 258. *Odyſſ.* τ. v. 303. facere infinitis modis Diis reliquis ſuperiorem, *Iliad.* θ. v. 20. et legislatorem *Iliad.* α. v. 281. prouocant etiam ad teſtimonia Plvtarchi in *Qq. Pat.* et Procli in *Timaeum Plat. libro ſecundo*, non cogitantes, prius inquirendum et decernendum eſſe, quis ille Iupiter Homericus ſit, qui inter Deos, id eſt, numina in terris ambulantia menteſque diuino ſpiritu poſſeſſos, quales ſuos reges antiqui populi eſſe credebant, adeo excelluerit. Aliud enim, vox, Deus, apud eum non ſignificat.

pag. 429. lin. 19. *Modo academicum, incerta omnia dicentem.* Si Laertio [h] fides, Pyrrhoniorum ſectae principem fuiſſe Homerum plerique veterum autumarunt, quod iis de rebus iisdem praeter caeteros aliter alias loquitur, neque certo quicquam de rebus pronuntiat, ac fert ſententiam. Eandem rationem ſequuntur recentiores Pyrrhoniſmi patroni Vayerius et Huetius: neuter accurate, cum de ſecta ſceptica condenda vel erigenda nunquam Homerus cogitauit: etſi pyrrhonice ſaepe locutum, et res ipſa, et modus ſcribendi, manifeſtet. Sed hoc argumentum nimium probat, adeoque nihil.

pag. 433. lin. vlt. *Ad quae ſententiarum et opinionum monſtra ſeducat antiquitatis et auctoritatis praeiudicium.* Eandem ſententiam ingreſſi ſunt, et hoc noſtrum de Homeri philoſophia iudicium plena manu probauerunt viri doctiſſimi, qui Triuoltinas memorias literarias ſolent edere, cum his noſtris ipſi comparandi.

pag. 434. lin. 27. *Ciuitate iam conſtituta.* Quamuis legum inſtitutis et praeceptis Athenienſium ciuitas ante Draconem iam inſtructa eſſet, omnis tamen legis vis et auctoritas in magiſtratuum arbitrio erat. Draco autem ad leges ipſas maieſtatem adiecit, legibusque immutabilem auctoritatem tribuit, vnde poteſtas legislatoria apud Athenienſes ad eum ſolet referri. Quae ad eius hiſtoriam pertinent, ſatis commode recitant *auctores Hiſtoriae vniuerſalis* [i].

f) In vita Lycurgi conf. Cragii respubl. Lacedaem. p. 504.

g) L. X. p. 547. conf. Aelian. hiſt. L. XIII. c. 14. p. 254. ſi modo verum ſit Lycurgi iter in Ioniam tunc temporis Graecis nondum ſatis cognitam.

h) Lib. IX. ſ. 71.

i) P. V. §. 266. 267. p. 156 ſeqq. et Bavmgarten. ad h. l.

AD LIB. I. CAP. II.

DE PHILOSOPHIA GRAECORVM POLITICA.

pag. 442. not. f.

Res Solonis ex veteribus praecipue illuſtrarunt. In compendium, quae ad res Solonis pertinent, contraxerunt, ſatis luculentum *Hiſtoriae orbis vniu. auctores* [a], omnino hic ab iis conſulendi, quibus moleſtum eſt, res magni viri ex Plutarcho atque Laërtio diſcere. Addi autem et comparari debet, Io. Mevrsii *Solon, ſiue de eius vita, ſcriptis, legibus atque dictis*, qui cum veterum loca omnia exſcripſerit, lectori moleſtiae in iis relegendis parcendae occaſionem ſuppeditat.

pag. 443. lin. 4. *Conſtantiſſima veterum traditio eſt.* Non reticuit Laertivs, magnam eſſe apud veteres de numero ſapientum Graeciae diſcordiam: et non tantum in virorum iſtorum nominibus variaſſe, ſed Hermippum quoque in libro *de ſapientibus* tradidiſſe, quod decem et ſeptem fuerint, alios autem aliter ſeptem ex iis elegiſſe. Sic Hippobotus duodecim, Dicaearchus decem numerauit, Porphyrius nouem definiuit. Facile autem collatis inuicem locis iſtis non de publico Graecorum iudicio, ſed de priuatis ſententiis et opinione iſta narrari, intelligitur.

pag. 444. lin. 19. *Thaletem quoque inuiſit.* Nec tempora ſatis concordant, nec veterum ea de re narratio, vt plura ſunt in Solonis vita iucunditatis gratia magis inſerta, quam veritatis; qualia ſunt epiſtolae Thaletis et Solonis, quas Graecorum Sophiſtarum opus eſſe, res et ſcribendi ratio produnt [b].

pag. 453. not. r. *Dignus, qui expendatur.* Repetenda heic ſunt, quae ſupra *ad p. 228.* monuimus, atque demonſtrauimus, veriſimile eſſe, quicquid de Perſarum Lockmanno iactant ſcriptores Arabes, omne illud vel ad Aeſopum pertinere, quem non extitiſſe, idem videtur eſſe, quam omnem fidem hiſtoricam ratiunculis quibusdam ingenioſe magis, quam feliciter excogitatis, velle ſubuertere: modo caueatur, ne vel narratiunculae Graeculorum de Aeſopi vitae circumſtantiis nos decipiant, neque credatur, fabulas omnes eius nomine editas ab ipſo eſſe profectas.

a) T. V. §. 272 ſeqq. p. 162 ſeqq.

b) Laert. Lib. I. ſ. 43. De difficultatibus chronologicis in hiſt. Solonis, vid. Dacier. vit. Solon. hiſt. vaiu. T. V. §. 337. not. M. p. 207. et quae deſideratiſſimus Bavmgartenivs monuit ad l. c. not. 194. et nos quoque infra p. 455. not. g.

AD

AD LIB. II. CAP. I.
DE SECTA IONICA.

pag. 459. lin. 23.

Specimen Soloni coelibatum eius miranti mira iucunditate fecit. Modo totus ille congreſſus Solonis cum Thalete non ſit fabula Graeca, ideo excogitata, vt hiſtoria ſeptem ſapientum Graeciae euaderet iucundior, quod ſaepe factum eſſe in ſympoſiacis, vetera exempla docent, vid. quae ad p. 444. notauimus, et quae h. l. not. iam prouidum lectorem monuimus.

pag. 460. lin. 13. 14. *Ad explorandas veterum de mundi ortu atque natalibus opiniones iter illud ſuſcepiſſe, eſt veriſimillimum.* Quanquam poſt reipublicae negotia Thaletem ſe contemplandae naturae rerum, (τῆς φυσικῆς θεωρίας) ſe tradidiſſe, Laertius aliique veteres dicunt, quae qualis fuerit, ex ſyſtemate ab eo relicto poteſt cognoſci, quod de cauſſis magis rerum naturalibus, quam de primis aeternisque principiis agit, facile tamen credi poteſt, Thaletem de gentium et populorum circa coſmogoniam opinionibus fuiſſe ſciſcitatum, et imprimis in Aegypto curatius philoſophorum vel ſacerdotum potius mentem de rerum ortu exploraiuiſſe. Quantum autem ſapientiae huius theologicae et phyſiologicae illi manifeſtauerint, quouſque ad interiora ab iis fuerit admiſſus, cum non recutitus eſſet, et circumciſione non initiatus; quomodo a viſibilis mundi aſpectu, de quo ad populum interdum differebant, ad inuiſibilia rerum omnium principia agnoſcenda fuerit progreſſus, omnia haec nos latent, obſtanteque arcani diſciplina non potuerunt vulgari. Illud certum putamus, non aliud illi ſacerdotes Aegyptios ſyſtema phyſiologicum tribuiſſe, quam quod ipſi habebant. Quale autem illud fuerit, ſupra, niſi nos omnia fallant, ita demonſtratum eſt, vt de eo dubitandi ratio vix ſuperſit. Oſtendimus autem ſyſtema emanatiuum tunc temporis obtinuiſſe in Aegypto, cunctis rebus ex Deo tanquam fonte ſuo emanantibus, quae prius in chao erant comprehenſae. Hoc autem iam apud Phoenices et forte ex parentibus Thales didicerat; vnde multum theologicae eruditionis ex Aegypto hauſiſſe non videtur. Aſt omnia haec longiſſime a ſyſtemate omnium primo ὀρθοδόξῳ, et a patriarchis tradito diſtant, quod ante conditum ſolo nutu et voluntate Dei absque vlla vel extra, vel intra Deum praeexiſtente materia mundum nihil fuiſſe, exque hoc nihilo omnia orta tradebat; vnde perperam agunt, qui dum Phoenicium et Aegyptiacum ſyſtema coſmologicum Thaleti tribuunt, et ex hoc itinere concludunt, ſimilia eum ſtatuiſſe, iſto telo pro rectis purisque religionis ſenſibus eius atque opinionibus militant, hocque pacto, dum ſe pulchre pro religione pugnare putant, non vident, puriſſimis dogmatibus patriarchalis eccleſiae labem ita affricari, nec cogitant, vetuſtiſſimos gentium philoſo-

 phos

phos et theologos, dum, relicto ſimplici primi articuli religionis ſenſu, melius ſe ſapere de rerum ortu poſſe credebant, pronuntiante apoſtolo, deſipuiſſe. Ab hoc itaque maleſano cacoëthe et inepto ſyncretiſmo ſibi in hiſtoria religionis naturalis ſedulo cauendum eſt, niſi tela ſubminiſtrare ipſi aduerſariis velimus. Quae hoc loco ſemel monuiſſe (nam ſaepius illud argumentum, et tentata orthodoxiae veteris orbis apologia occurrit,) ſufficiat, cum monuiſſe viros prudentes et a praeiudicio antiquitatis et auctoritatis liberos, ſit in re tam manifeſta demonſtrauiſſe.

pag. 460. lin. 24. *Plura affinxiſſe illi.* Dudum in eo vacillauit ſcriptorum horum fides, quibus epiſtolae quoque Thaleti adſcriptae poſſunt addi. Hi autem omnes ſatis produnt, non tam veritatis ſibi curam fuiſſe, quam argumenti ſui, de quo tractabant, iucunditatem, audacia ſophiſtica fulciendam. Quamuis autem negare nolimus, ineſſe in horum ſcriptorum narratiunculis nonnihil veritatis, de rebus Thaletis, ſaltem traditionis vetuſtioris, vnde iter Thaletis in Aegyptum negandum non eſſe cenſemus, ineptum tamen putamus, inde concludere, inter teſtes fide ſatis dignos de Thaletis rebus tuto iſtos ſcriptores poſſe referri; quis enim leges fidei hiſtoricae ignorat, teſtis veracitatem mendaciis et figmentorum ſuſpicione non laborantem poſtulantes, et ad veritatis alicuius confirmationem tales teſtes, qui mendacii ſe ſuſpectos reddiderunt, non poſſe adhiberi manifeſtis rationibus clamantes. Vnde miramur, reu. GERDILIVM [a] ad eiusmodi teſtes de Thalete potuiſſe prouocare, quia veriſimile ſit, veteres traditiones ea referre. Certioribus enim fulcris hiſtoriae fides nititur, quam huiusmodi ratiocinatiunculis.

pag. 461. lin. 6. 7. *Inueniendis veritatibus phyſicis, geometricis atque aſtronomicis vitam omnem impendit.* Non ſine attentione hic praetermittendum eſt, Thaletem, quamuis phyſiologiae mundi curioſum ſpectatorem pauciſſima, et fere nihil dixiſſe, quod magnopere theogoniam iuuet, ſed materialibus principiis explicantem inuiſibilium rerum contemplatione haeſiſſe, quamuis hanc illi labem affricare nolimus, quod inter materialiſtas, quos vocant, referendus ſit. Male itaque agunt, qui eius nomine in agmine theologorum priſcorum, qui caſtius de Deo cogitarunt, collocato eo tanquam duce abutuntur. Huius generis praeſidiis religio opus haud habet, quae non tantum nihil auctoritatis amittit, quaecunque demum Thaleti olim de diuinis viſa ſunt, ſed, quae multo fortius defenditur, ſi his talibusque exemplis doceatur, in quae ἀσύστατα veneranda priſci orbis capita, in quas deſipientis ingenii ſyrtes delapſa ſint, vbi religionis patriarchali traditione caſtiſſime explicatae munus neglexerant.

pag. 464. lin. 15. 16. *Quam malam Ariſtotelis fidem et veteres et recentiores philoſophi agnouerunt, deque ea conqueſti ſunt.* Pluſcula ea de re diximus ad SCIP. AQVILIANI librum *de placitis* philoſophorum *ante Ariſto-*

a) Introduz. allo ſtadio della religione L. I. c. 1. p. 196 ſeq. cui acute ratiocinari ſolito talia non excidiſſe, optamus.

Ariſtotelem [b], quem locum conſulat lector, rogamus, qui de hac mala Stagiritae fide vult conuinci.

Ibid. lin. 31. *Quem diligenter et cum cura ſecutus eſt Aquilianus.* Adeo rara auis fuit SCIPIONIS AQVILIANI Piſani Equitis S. Stephani liber *de placitis philoſophorum, qui ante Ariſtotelis tempora floruerunt ad principia rerum naturalium et cauſſas motuum aſſignandas pertinentibus*, vt plerique, qui eius mentionem fecerunt, in eo allegando errauerint, vixque maximis librorum rariorum heluonibus viſus ſit. Quamuis enim haud pauci ad eum prouocauiſſent, plerique tamen ſe libellum iſtum nec vidiſſe, nec legiſſe, prodiderunt. Permouit nos iſta ratio, vt cum Phoenicis huius inter reculas literarias, philoſophiae hiſtoriam concernentes, nobis tandem forte fortuna copia facta eſſet, conſilium eius edendi et obſeruationibus augendi caperemus. Itaque examinauimus integram tractationem cum cura, et cum, coeno ſcholaſtico ſqualidus obſcurusque in vulgus liber *Venetiis 1620. 4.* exiuerit, omnem diligentiam adhibuimus, vt nouis luminibus colluſtratus prodiret, et iterata editione ex obſcuritate, qua eum tractatio inſubita et inelegans damnauerat, in omnium manibus verſaretur, rati in tanta de philoſophia Ionica ſcriptorum raritate, nos nonnihil gratiae apud eos lituros, qui his ſacris delectantur, ſi editionem non modo facile parabilem, ſed prima longe auctiorem et emendatiorem, nouisque luminibus colluſtratam noſtro qualicunque labore procuderemus. Cui honeſto quidem conſilio diu obluctata eſt bibliopolae nonneminis malitia, qua omnis fere labor moleſtus et ingratus tantum non in ſpongiam incubuit. Fauentibus tamen hiſtoriae philoſophiae ſtudio fatis, occaſio nobis enata eſt, quicquid operae illius eſt, obſtetricante cariſſimo filio, CAROLO FRIDERICO BRVCKERO nitidis typis in bibliopolio Kornienſi Lipſiae clↄ Iↄcc LVI. edendi, ſatisque amplo ſimul commentario placita philoſophorum Ariſtotele priorum illuſtrandi [c]. Ad hunc itaque fontem lectorem, plura hauriendi cupidum ablegamus, tantum eo de argumento hauſturum, quantum in re tam obſcura, et deficientibus veterum relationibus ſufficientibus, dici poſſunt. Agit is autem c. XIX. de opinionibus Thaletis, ad quod noſtras obſeruationes vt lector conferat, rogamus.

pag. 468. not. y. *Ita Thaletis cauſſam agunt.* His addendus eruditiſſimus GERDILIVS [d], qui multis probare contendit, Thaletem, nec cauſſam efficientem, nec finalem negaſſe, ſed tantum ſuppoſita parte theologica

b) L. I. c. 1. not. a. p. 1 ſeqq.

c) Prodiit hoc titulo forma 4. Lipſ. 1756. SCIPIONIS AQVILIANI Piſani, equitis S. Stephani de placitis philoſophorum, qui ante Ariſtotelis tempora floruerunt, ad principia rerum naturalium et cauſſas motuum aſſignandas pertinentibus, ſtudio et opera GEORGII MORALIS medici ac philoſophi, ob ſingularem raritatem et vſum ex ſcriniis paternis commentarios et illuſtrationes adiecit, PHILIPPI IACOBI CROPHII tractatione de gymnaſiis literariis Athenienſium, annotationibus emendata auxit CAROLVS FRIDERICVS BRVCKERVS Iacobi F. A. M. Lipſ. apud Io. Iac. Korn bibliop. Vratiſlau. Non diſplicuiſſe hanc editionem viris eruditis, ex Memor. Venet. 1757. m. Febr. p. 129 ſeqq. didicimus, qui eleganter et prudenter de hoc argumento diſſeruere.

d) l. c. p. 197 ſeqq.

gica in conſideratione rerum naturalium in ſola cauſſa materiali ſubſtitiſſe: qua occaſione obiectiones et difficultates a P. Bayle adductas nec ſilet, nec negat, habere ſpeciem veritatis, veram autem Thaletis ſententiam non exhibere, demonſtrare ſatagit, et imprimis demonſtrare annisus eſt, Thaletem cum veteribus theologis de primis cauſſis diſceptare omiſiſſe, et ſoli materiali cauſſae intentum, ſuum ſyſtema conſarcinauiſſe, de qua re ipſa diſerti auctoris tractatio conſulenda eſt, quam elegantem quidem et eruditam, iudicabunt tamen cauti lectores, plus dediſſe coniecturae, quam veterum teſtimonio, de quibus tamen hic longius diſpicere loci anguſtia prohibet.

pag. 476. lin. 2. *Deſideramus autem propiorem teſtem.* Poſſent huic phyſiologiae Thaletis plura addi, ſi coniecturis et conſequentiis res eſſet agenda, et Thaletis placita comparanda cum priſci orbis dogmatibus eſſent. Sed hanc hiſtoriae philoſophicae tractandae rationem ſuſpectam fatemur, nobis facit periculum, ne ingenii noſtri εὑρήματα et ratiocinationes veteribus theologis atque philoſophis ſupponantur, noſque vetera videre putemus, vbi noſtra amplectimur. Si quis autem vberem et eruditam Thaletis, Anaximandri, Anaxagorae reliquorumque Ionicorum phyſicorum dogmatum conſiderationem cupiat, ei eruditiſſimi Gerdilii *introductionem in religionis et reuelationis ſtudium* legendam, aſt examinandam quoque ſuademus, qui, quae teſtimoniis veterum tuto ſciri non poſſunt, coniiciendo et ratiocinando ſuppleuit, et eloquenti calamo enarrauit, quae examinare et in noſtra latifundia deriuare, eſſet extra oleas vagari et acceſſionum migrare limites: itaque lectori rerum gnaro, et ad gradus fidei hiſtoricae attento ea relinquimus, idque vnum, quod in limine tractationis noſtrae monuimus, repetendum eſſe cenſemus, quod nunquam ſatis in hiſtoria criticae dogmatum veterum inculcari poteſt: non plus inferendum ex noſtra cognitione lucis veterum doctrinis, quam ipſi manifeſto teſtimoniorum iudicio habuerunt. Vt autem habeat lector acutum et aequum criticae diſquiſitionis de philoſophia Ionica ducem, ei celeberrimi Godofr. Plovqveti, philoſophi Tubingenſis diſſertationem[e] cum cura et examine legendam ſuademus, qua *Thaletis et Anaxagorae dogmata* miro acumine illuſtrauit, et quae deſiderari poſſunt in vtriusque philoſophi ſyſtemate, expoſuit.

pag. 477. lin. 6. *Conuerſioneſque ſolis eiusque punctum primus annotauit.* Haec de Graecis intelligenda eſſe videntur, apud quos has anni conuerſiones earumque vſum introduxiſſe videtur. Ipſum autem Thaletem non fuiſſe primum inuentorem, ſed didiciſſe ea ab Aegyptiis, vetuſtiſſima de Oſiride, ſiue Sole traditio euincit, quam cum luculenter doctiſſimus Iablonskivs[f] in clariori luce poſuerit, is omnino hoc loco conſulendus eſt.

Ibid.

e) Tubing. 1763.

f) Panth. Aegypt. P. I. Lib. II. c. 1. §. 8 ſeqq. p. 136 ſeqq.

Ibid. lin. 13. *Anni Aegyptii diuiſionem introduxit inter Graecos.* Perfecit Thales hoc pacto aliquid in ſiderali Graecorum ſcientia, verum non abſoluit, ignorauit enim CCCLXV. anni diebus addendum ſpatium ſex fere horarum; hanc enim obſeruationem Graecia Eudoxo ex Aegypto illam afferenti debuit teſte STRABONE [ff], Aegyptios autem tempore Thaletis non niſi CCCLXV. dies anno tribuiſſe, ex fabula de Rhea et Saturno a PLVTARCHO [g] relata, manifeſtum eſt. Ignorata autem accurate et praeciſe conuerſione ſolis annua, fefelliſſe Thaletem calculos eclipſium, nec accurate rationes tropicorum et aequinoctiorum fuiſſe initas, ſequitur, quae non adeo ſublimem fuiſſe ſideralem Thaletis ſcientiam, ſatis produnt. Vnde magnum NEWTONVM [h] accuratas temporum aſtronomicorum notationes Thaleti tribuentem refellit SAM. SCHVKFORDVS [i], qui cum his conferendus. De reliqua Thaletis ſcientia ſiderali conſulendus eſt WEIDLERVS [k].

pag. 485. lin. 2. *Sed ex parte inhabitantis animae diuinae, cuius pars eas animat, regitque.* Ingenioſe in eandem fere ſententiam Anaximandri infinitum explicat, et ad memorabilem locum SEXTI EMPIRICI [l] prouocat cl. GERDILIVS [m] cuius hac de re diſſertatio meretur legi et expendi, vt rationes appareant, quibus viri docti hos Ionicos, adeo obſcure ſuas ſententias explicantes, ab impietate et Dei negatione abſoluant. Difficile autem, et ſi dicendum quod res eſt, impoſſibile eſt, ob incertam vocis ἄπειρον determinationem, certam Anaximandri ſententiam colligere; quem in finem legat et expendat Lector, oramus, quae ad AQVILIANVM [n] annotauimus, quae hoc loco, vbi breuitas ſectanda eſt, non repetimus, ſed in libro nunc obuio ipſi quaerendum relinquimus. Omnibus v[illegible]ite inter ſe comparatis veterum locis, cauto prudentique lectori facile perſuadebitur, ipſos veteres et imprimis Ariſtotelem ignorauiſſe, quid ſit infinitum Anaximandri, quorum tamen inter ſe concordia de ea re veriſimiliter iniri poteſt, ſi, eadem, quam nos hoc loco ingreſſi ſumus, via, explicare obſcurum dogma quis tentauerit. Specialiora alia multa eruditione excuſſit laudatus GERDILIVS [o], cui omnino concedendum eſſe putamus, nec Anaximandrum, nec reliquos phyſicos Ionicos vim diuinam numenque ex coſmologia ſua excluſiſſe, quod omnibus rebus materialibus originem, motum, formam atque diſpoſitionem dederit, vique actiua omnia peruadendo, ex aethere tanquam materiali principio cuncta formauerit: modo caueatur, ne in alterum extremum et contrarium currentes, vim hanc diuinam aſſiſtentem tantum et externam putemus, cum haec

ff) L. XVII. p. 806. conf. MARSHAM. Can. chron.

g) De Iſid. et Oſir. T. II. Opp.

h) In chronol. Gr. p. 86.

i) Harm. Scr. S. et profan. praef. Vol. II. p. m. 5 ſeq.

k) Hiſt. aſtronom. c. V. §. 8. 9.

l) Adu. phyſ. L. IX. n. 59-64.

m) l. c. c. 2. p. 226 ſeqq.

n) c. 2. p. 6. not. h.

o) l. c. p. 235. 236 237 vbi harmoniam Ionicorum de principiis coſmogonicis tentat.

haec anima diuina, hic Deus vna cum materia in vno toto comprehenſus vniuerſum ſecundum hos philoſophos conſtituerit, et arctiſſimo vinculo connexus ex neceſſaria naturae ſuae lege, emanatione ex ſuo gremio producendo omnia formauerit [p]. Haec communia priſci orbis principia theologica, cum ad coſmogoniam traducerent Ionici, his ſuppoſitis de materiali cauſſa ab anima interna et mouente agitata ſe diſputare et rationes huius motus naturales dare poſſe ſibi perſuaſerunt, quamuis inter ſe diſſentirent, quod illud principium materiale ſit, ex quo mens diuina intus latens et progignens omnia produxerit, vel, quod Graeci dicunt *προβέβληκε*. Qua in re Ionicos praeluſiſſe Stoicis, vir doctiſſimus luculentis teſtimoniis roborat, quae vero ad orthodoxos Chriſtianorum ſenſus, more PP. nonnullorum et noſtrae quoque aetatis quorundam religionis *προμάχων* obtorto collo rapienda non ſunt.

pag. 486. lin. 3. a fin. *Hanc quoque de terra opinionem Anaximandro tribuunt.* Conferendus ARISTOTELES, qui luculenter [q]: *Sunt autem quidam, qui manere ipſam* (terram) *ob ſimilitudinem dicunt, vt inter veteres Anaximander; neque enim magis ſurſum, quam deorſum, aut in plagas alias deferri poteſt, quod iacet in medio et ſimiliter ſe habet ad extrema. Neque enim ſimul fieri poteſt motio in extrema.* Iucunde hic obſeruat acutiſſimus GERDILIVS [r], Ariſtotelem hic principium rationis ſufficientis tam luculenter, quam Leibnizii ſequacium vllus, in vſum adhibuiſſe.

pag. 492. lin. 7. *Ex dictis facile intelliguntur.* Docte de placitis Anaximenis aſtronomicis diſſerit hiſtoriae aſtronomicae eruditus et diligens ſcriptor WEIDLERVS [s]. Quo loco tamen miramur, virum haud obeſae naris ad epiſtolas philoſophorum prouocauiſſe. Auctoritas enim eorum, qui eas adducunt inter veteres, tanta non eſt, vt idem fidem inueniant, cum aetatis, quam mentiuntur, teſtimonia nulla habeant, et qui illas allegant, poſt C. N. omnes fere ſcripſerint. Ratio autem ſatis manifeſte apparet, cur confictae ſint, nempe, vt ſophiſtae haberent argumentum, in quo eloquentiam demonſtrarent. Id ſcribendi ratio adeo manifeſte euincit, vt alio argumento opus haud ſit.

pag. 499. lin. 36. *Si velimus ex hoc labyrintho egredi.* Senſit id, vt magna *ἀγχινοίᾳ* vtebatur, GASSENDVS, qui eandem chronologiae Anaxagoreae rationem ineundam, eiusque annum emortualem Olymp. LXXXVIII. 1. neceſſario ponendum eſſe monuit [t].

pag.

p) Conferenda hic omnino ſunt, quae infra p. 923. attulimus, ad quae S. reu. GERDILIVS ipſe prouocat, et comparanda, quae cel. PLOVCQVETVS Diſſ. de Thalete et Anaxagora §. 24. p. 16 ſeqq. de hac noſtra explicatione diſſerit. Cui omnino concedimus, emanationis ſyſtema iniurium in Deum et ſuo modo contradictorium eſſe: monemus autem, veteres, vt metaphyſico acumine nondum erant expoliti, adeo ſubtiliter de natura Dei non diſputaſſe, ſed contentos fuiſſe, ſi Deo actuoſitatem, quam vir doctus vocat, et principii primoprimi honorem Deo deferrent, quanquam ignis alicuius intellectualis modo de eius natura cogitarent.

q) De coelo L. II. c. 13.

r) l. c. c. 2. p. 243.

s) c. V. §. 8. 9.

t) Syntagm. philoſ. l. prooem. cap. 7. Opp. Tom. I. p. 17.

pag. 501. lin. 29. *SCIPIO AQVILIANVS.* Rogamus lectorem, quoniam ea, quae ad illuſtrationem ſyſtematis Anaxagorei hoc loco dictis addi poſſunt, ob paginae anguſtiam et inſtituti rationem pluribus explicari nequeunt, ea adeat, quae ad ipſum AQVILIANVM[u] obſcure ſatis in hoc argumento verſatum pluribus diſſeruimus, et imprimis ARISTOTELIS teſtimoniis lucem clariorem accendimus. Eiusmodi enim diſquiſitiones ſpeciales ab hiſtoria philoſophiae generali exulant, et ſingulares tractationes requirunt. Multa in his ſubtilitatibus, vt videtur, ab Ariſtotele excogitatis, plena, multa ratiocinatione ab aliis illata, magis, quam ab Anaxagora ipſo profecta, vnde merito timendum, ne plus cogitationis et meditationis in his teſtimoniis Ariſtotelis et ſequacium allatum ſit, quam Anaxagorae in mentem venit. Cuius iuſtae ſuſpicionis exemplum ea eſſe poſſunt, quae loco laudato[x] de quaeſtione: num contraria in ſyſtemate hoc Ionico Anaxagorae locum habere potuerint, explorauimus, ipſa ſuo loco legenda.

pag. 502. lin. 26. *Singulatim expendere neceſſe eſt.* Multum iuuabitur Lectoris diligentia, ſi GERDILII diſſertationem[y] de Anaxagorae ſyſtemate phyſico, attente et ſine praeiudicio legerit. Multum enim doctrinae, lucisque argumento iſti vir doctiſſimus intulit, a nobis h. l. vbi breuitatem ſectamur, non exſcribendus, ſed iudicio et attentioni lectoris commendandus. Is non ſolis veterum teſtimoniis oſtendere, ſed ratiocinando quoque curatius propiusque aſſequi conatus eſt, quo ſenſu, quaque ex parte, Anaxagoras praeter Thaletem, quem Deum ex coſmogonia non excluſiſſe ſupra probatum eſt, mentem materiae ſiue chao adiunxerit, et quo pacto ad cauſſas finales reſpiciendo nouam theoriam inuenerit. Vbi tamen caueat lector, ne omnia Ionicorum ipſorum eſſe putet, quae ratiociniorum conſequentiis vir doctiſſimus Ionica eſſe, et Anaxagorea, pro ingenii ſui fertilitate concluſit, quae nihil aliud probant, niſi Anaxagoram, ſi veterum fidem ſequamur, et neceſſarias conſequentias eliciamus, ita potuiſſe vel debuiſſe ratiocinari, interdum quoque ea ſupponunt, de quibus potiſſimum erat diſquirendum. Nos iterum perlectis iis, quae h. l. attulimus, ſufficere ea poſſe ad mentem Anaxagorae cognoſcendam credimus, vnde prolixiora et a loco hoc aliena non addimus[z].

pag. 513. lin. 8. *Principia materialia infinita eſſe, ei tribuit Pſeudo-Origenes.* Hoc, quomodo Anaxagoras intellexerit, ex ARISTOTELIS contra eum diſputatione[a] diſcendum eſt, quam maiore luce perfudimus in annotationibus ad AQVILIANVM[b], qui locus adeundus,

Ee 2 pag.

u) L. I. c. 3. p. 13. rec. edit.
x) Not. x. p. 18 ſeqq.
y) l. c. c. 1. §. 2. 3. p. 207 ſeqq.
z) Speramus autem non ſine lectoris commodo ea poſſe indagatione penitiore explorari, quae ad AQVILIANVM loc. cit. p. 25 ſeqq. annotauimus.
a) Phyſ. L. I. c. 4. T. I. opp. p. 254. ed. Caſ.

b) l. c. p. 14. not. m. ponebat Anaxagoras elementa in infinito infinita, ſed motum infinitum a materia infinita ſuſtulit, vid. ARIST. Phyſ. L. VIII. c. 1. T. II. Dudum autem a GASSENDO Phyſ. ſ. 1. L. III. c. 2. T. I. Opp. p. 241. obſeruatum, Anaxagoram diuiſionem materiae in infinitum, ſalua homoeomeria admiſiſſe, et particulis ſimilaribus infinitatem tribuiſſe.

pag. 513. lin. 24. *Et hanc aëreae naturae feciſſe.* Multum impedit euidentiam huius doctrinae Anaxagoreae dubius vocum, mens et anima ſenſus, et ſignificatio, dum mens Anaxagorae pura a materiae contagio videretur, anima ſenſuum impreſſione motum accipiens, corporea eſſe, et aethereae naturae videatur. Ita veteres quoque phyſiologi Democritus aliique, quibus Anaxagoras cur non accenſendus ſit, cauſam nullam videmus. Aliter quidem et hic viſum cl. GERDILIO [c], qui ſuſpicatur, Anaxagoram altius animam extollendo, animam cum mente in eadem claſſe poſuiſſe, (ita enim verba, *identificar l'anima colle mente* intelligenda eſſe putamus) ita, vt a mente non intellectum tantum et facultatem ratiocinandi, ſed etiam facultatem mouendi et ſentiendi incorpoream acceperit, et vtrumque ad vnam eandemque incorpoream et ſimplicem ſubſtantiam pertinuerint. In qua explicatione videmus quidem, quid Anaxagoras dicere debuerit, ſi ſanis ſententiis totus adhaeſiſſet: teſtimoniorum autem fidem ipſiusque ſyſtematis Anaxagorei conſenſum deſideramus, quod rerum formandarum rationem explicans ſemel ſuppoſita mente, ad eam amplius non reſpexit, et reliqua omnia ad materiae diſpoſitionem retulit, vt ſupra [d] obſeruatum. Qua de re conſuli velimus, quae eruditiſſimus PLOVCQVETVS diſſ. *de Thalete et Anaxagora* diſſeruit, quaeque *Hiſtoriae Academiae Scient. Berolin.* de Anaxagora inſeruit Cel. HEINIVS [e].

pag. 516. lin. 12. *Sequitur Auguſtinus. De ciuit. Dei* [f], quocum comparandi CICERO [ff] et ante hos ARISTOTELES [g]. Quia Diogenis ſyſtema ab Anaximenis placitis non differt, recte inde infertur, vtrumque in eodem luto haeſiſſe, vtrumque naturam diuinam atque virtutem mundum inhabitantem et peruadentem affirmauiſſe, vtrumque eadem ratione eſſe diiudicandum. Idem obſeruatum recentioribus [h]. Ceterum aër Diogenis, qui ab eo principium rerum omnium conſtitutus eſt, cum elemento aëris, aquae et terrae contra diſtincto non eſt confundendus, quod AQVILIANO [i] accidit, qui ideo fluctus mouit in ſcopulo, diuerſasque res miſcet, cuius errorem ſuo loco iugulauimus. Quo pacto autem ex aëre condenſato, per frigidum et calidum reliqua elementa orta ſint, quomodo ex aëre diſſoluto vel condenſato, ignis, nubes, aqua, terra, lapides enata ſint, luculenter enarrat PSEVDO-ORIGENES [k], ex quo loco patet, Heracliti phyſiologiam proxime ad Diogenis Apolloniatae placita acceſſiſſe [l].

pag. 519. lin. 20. 21. *Vt vniuerſum vnum idque infinitum conſtitueretur.* Ita obſcurae et incertae theſes Archelai commode cohaerent, aſt, quam longe a veritatis puritate Archelaus receſſerit, ipſumque praeceptorem de-

c) loc. cit. p. 213. d) pag. 508.
e) Ille §. 45. p. 31. hic. an. 1753.
f) Lib. VIII. c. 2.
ff) De nat. Deor. L. I.
g) De anima L. I. c. 2.
h) Auctor. hiſt. orbis vniu, P. I. §. 41. p. 44. qui Spinoſae impietatem in ſententia Diogenis ſe vidiſſe ſuſpicati ſunt, GERDIL. l. c. p. 244. qui ad eum abſoluendum inclinat.
i) c. 21. p. 134.
k) Philoſophum. c. 6. p. 61.
l) LAERT. L. IX. ſ. 6.

dereliquerit; in aprico ponit, cum mixturam ineſſe infinitae menti traderet, primis theologorum priſcorum conceptibus impeditus, qui in chao ſeparare mentem a materia nondum ſatis intellexerant. Inde quamquam Ionicae ſectae patrocinium in ſe receperit Gerdilius [m], Archelaum tamen primo loco ponit, inter declaratos materialiſtas et atheos. Quod non totum quidem negabimus, et materiae non immerſiſſe Deum contendemus, putamus tamen eadem fidelia dealbari poſſe parietem Archelai, qua vir doctiſſimus Anaximandrum, Anaximenem, totamque ſcholam Graecam priſcorum Graecorum ille dealbauit. Verum de his ipſum, qua eſt eruditione et candore, iudicem ponimus.

pag. 521. not. lin. 3. *IAC. STRBIVS, diſſ. de origine atheiſmi.* His ſe iungit Gerdilius, quem miramur rimas eas non vidiſſe, quibus alii veterum, pace viri docti, elapſi ſunt. Cogitandum autem, ſyſtema Ionicum, quod Deum mundo regendo quidem praeficiebat, aſt legibus materiae mechanicis alligabat, aliter ſtatuere non fuiſſe paſſum, ſi ſolum Anaxagoram excipias, qui tamen nec ipſe potuit non obiicientibus veteribus ad materiae chaoticae conditionem menti obluctantem recurrere. Verum de ipſo ſyſtemate morali Ionicos ſyſtematice non cogitaſſe, ex ſupra dictis in memoriam eſt reuocandum, quibus paraenetica ſufficiebant.

m) l. c. p. 245. nollemus autem Archelaum cum Machiauelli et Hobbeſii ſchola confundere; facilius enim, quam illi, Archelaus poteſt excuſari.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE SCHOLA SOCRATICA.

pag. 523. not. m. lin. 6.

Hiſtoriam Socratis non exhauriunt. Idem dicendum de aliis, quos laudat Kahlius *ad Struuium* [a], itemque *Hiſtoriae vniuerſalis Scriptores Britanni*, qui res Socratis ciuiles tantum tetigerunt [b]. In hoc vero hiſtoriae philoſophicae campo, ſi vnquam, dulce experietur lector de fonte Xenophonteo bibiſſe, ſiue narrationis iucunditatem, vel dicendi copiam et elegantiam, ſiue rerum vtiliſſimarum penu tantum non exhauſtum conſideres.

pag. 526. not. o. *Quae in otio Vindelico diximus.* Non omittenda eſt Aſpaſia in Graecae philoſophiae hiſtoria, non modo, quod eloquentiae, ratiocinandi arte ſuffultae praeſidio, quicquid vellet, efficere poſſet, verum etiam, quod ſophiſtria eſſet, et de rebus maximi momenti deſumto ex philoſophia argumento differeret. Cuius generis praeter politica

a) c. 3. de Script. hiſt. phil. in Bibl. philoſ. p. 214 ſeqq.

b) T. V. §. 566 ſeqq. p. 389. alios h. l. nominat B. Baumgarten. n. 348. p. 390.

a Platone [c] memorata colloquium fuit, quod cum Socrate habuit, quoque maximi momenti quaeſtionem, quid ſit amor, et an mortalis naturae? ita excuſſit, vt rationibus ex antiquiſſimae traditionis ruderibus erutis oſtenderet, mediae naturae eſſe, inter mortale et immortale, nempe daemonem magnum in medio inter Deum et mortales conſtitutum, qui in medio ſit, ex vtroque participet, ita, vt vniuerſum ipſum ipſi coniungatur. Quae prolixe a Platone [d] narrata legere, et vetuſtiſſimas religionis reliquias deprehendere neminem poenitebit. Inde maxima mulieris fama fuit, quamquam viuendi rationem non valde laudabilem inierat, de quibus tamen eius rerum circumſtantiis ex veteribus Athenaevs [e], Plvtarchvs [f], Svidas [g], Harpocration [h], Clemens Alexandrinvs [i], atque Philostratvs [k] conſulendi, ex quorum narrationibus ſuas compilarunt recentiores, et inter eos potiſſimum Menagivs [l]. Hanc mulieris ſuſpectae famae diſciplinam caue ἀτιμίας nota dignam putes: moribus enim Athenienſium non inhoneſtum fuiſſe, philoſophiae cauſſa cum ſcortis conuerſari, tot exempla paſſim a nobis quoque memorata teſtantur. Tacemus adeo aegerrime tuliſſe Periclem, cuius amoribus illa occupabatur, quod inter ſcorta Aſpaſia numeraretur, vt indignatio eius atque ira belli poſtea Peloponeſiaci flammam accenderet, ſi fides Scholiasti Thucydidis [m].

pag. 540. lin. 18. *Qui Socratem verae virtutis alumnum fuiſſe negant.* Pertinet huc quoque Iacobvs Thomasivs accuratus alias iudex veterum. Is enim non adeo magnifice de Socrate ſentit, ratus illum non modo in eo peccaſſe, quod fiduciam beatitudinis collocauerit in virtutibus ſuis; ſed vel in eo maxime, quod virtutes putauerit eſſe veras, quae vix aliud, quam ſimulacris virtutum tecta ſint vitia. Addit his valde dura, vir veteris hiſtoriae philoſophicae peritiſſimus, aſt iniquus interdum cenſor, vaniſſimi faſtus hominem Socratem fuiſſe, qui in exagitandis aliis maximam voluptatum ſuarum partem poſuerit. Quae nollemus Thomaſio excidiſſe, Xenophonteis memoriis contrarium loquentibus, et confuſis inter ſe virtutibus naturalibus et philoſophicis cum Chriſtianis: quo pacto ea ex circumſtantiarum conſideratione excuſari poſſunt, quae ambitioſe magis et cum aliorum contemtu, quam conſtanter et ex virtutis ſibi conſciae fiducia in iudicio diſſeruiſſe nonnullis [n] viſa ſunt, et quibus inuidiam in caput ſuum imprudenter cumulaſſe negari nequit. Homo enim fuit, nec diuino ſpiritu colluſtratus, totus quoque inſanientis iudicum turbae odio accenſus, vt mirum non ſit,

c) In conuiuio Tom. III. opp. ed. Steph. p. 201 ſeqq.
d) In Menexeno, conf. Harpock. in Aſpaſia pag. 79.
e) L. XIII. p. 569. L. V. p. 21 ſeq.
f) In Pericle.
g) In Aſpaſia T. I. p. 355 ſeq.
h) l. c. p. 73. ed. Blancardi, cum not. Mauſſaci.
i) Stromat. L. IV. c. 19.
k) Ep. 13. p. 919. ed. Ol.
l) l. c. n. 7. ſ. p. 488. ita enim ſupra numerus emendandus. conf. P. Leopardvs in vit.
m) L. I. c. 67.
n) Conf. B. Bavmgarten. l. c. n. 551. p. 396.

ſit, a recto tramite eum nonnihil receſſiſſe. Ita ſcilicet vel maximis viris humani ab ipſis nihil alienum eſſe cogitandum eſt.

pag. 541. not. g. *BASNAGE Hiſt. des Iuifs T. III. c. 20. p. 544.* Repetit iſta GALEVS in *philoſophia generali* [o].

pag. 542. lin. 7. *Vetuſtae, quae paſſim extant, imagines.* Occurrit duplex imago apud VRSINVM [p]. Vna ex numiſmate aereo Vrſini, altera ex marmore Card. Farneſii. Monet quoque LAVR. PIGNORIVS [q], Socratem non raro comparere in annulis ſignatoriis, quod teſtimonium eſt exiſtimationis et iudicii publici de Socrate. Talem deſcribit ex Proſperi cardinalis S. Crucis numiſmatophylacio IOANNES FABER [r]. Illae omnes cum deſcriptionibus Platonis et Xenophontis conſpirant, quales h. l. dedimus; ex qua Socratica facie exiſtimari poteſt, quam vanae ſint regulae phyſiognomicae, cum longe aliam iuxta eas interpretationem exhibeat vultus Socratis [s].

pag. 544. lin. 18. *Veterum et recentiorum opiniones noſſe cupit.* Addi non ſine vtilitate poteſt CLAVDII FRANCISCI FRAGVIERII diſſertatio *de ironia Socratis, de eius daemonio et moribus* [t].

pag. 552. lin. 8. *Vt omnem oppoſiti formidinem eiecerit.* Nitebatur Socratis ſpes immortalitatis beatae potiſſimum vetuſtiſſima traditione, quam cum ratione et adhibitis ſanis rationibus euerti non poſſe perſpiciebat: Sentiens autem in animo immortalitatis iſtius deſiderium, totamque animae indolem hanc naturalem propenſionem ſequi obſeruans, facile argumenta in contrarium allata poterat eludere, quamuis apodicticam certitudinem non eſſet aſſecutus. Itaque quanquam animo fluctuabat, quod maximis et conſtantiſſimi pectoris viris accidiſſe nouimus, ſpes tamen ingens et ſolatio plena animum erexit. Quae omnia ex PLATONIS *Phaedone* luculenter conſtant, et nos dudum monuimus [u], inter gentilium Elpiſticos locum Socratem poſtulare digniſſimum. Male itaque agunt, et iniurii in diuinum dogma ſunt, qui hanc Socratis ἀπορίαν, ad incredulitatis et impietatis patrocinium adhibent, quorum φλυαρίας eleganter repreſſit GERDILIVS, qui cum his comparandus [x].

pag. 553. lin. 14. *Abſoluerat, Olymp. XCIV. 1.* Corrige in editione priore ex ſphalmate, Olymp. XCV. 1. ita enim Demetrius Phalereus, apud LAERTIVM [y], *Marmor. Arundel.* [z] et veteres alii, quae cum annotationibus SYDIATI [a] et PRIDEAVX comparanda ſunt. Exegerat tunc Socrates annos LXX.

pag.

o) L. III. c. 1. p. 187 ſeq.

p) n. 133. 134.

q) Symb. ep. 1. p. 6.

r) Comm. in imagines F. Vrſini p. m. 64. 75.

s) Conf. PETR. LAVRENBERGII Paſicompſe c. 2. p. 8 ſeq.

t) Mem. de l'academie des inſcriptions T. VI. pag. 1 ſeqq.

u) In Diſſ. de ſecta Elpiſtica Miſcell. hiſtor. phil. lit. Sect. I. obſ. 7. §. 12. p. 180 ſeqq.

x) Merentur legi obſeruationes viri doctiſſimi in Introd. in rel. p. 56 ſeqq. multa enim prolixiori meditatione digna attulit.

y) Lib. II. ſ. 44.

z) Epoch. 67. Marm. Ox. p. 279.

a) pag. 410.

pag. 581. lin. 31. *Poëtae, oratores, muſici, dialectici, arithmetici, geometrae, aſtrologi.* Ex hac vna theſi clariſſimum eſſe putamus, Cebetem argumentum Pythagoricum ſcholae Socraticae principiis adaptaſſe: haec enim Pythagorea non eſt, patebitque ex dicendis ſuo loco, Pythagoram muſicam, dialecticam, arithmeticam, aſtronomiam inter neceſſarias philoſophiae praeparationes retuliſſe. Socrates autem eorum, quae ad vitae felicitatem animique emendationem vſum habere nullum credebat, rationem quoque in definiendis philoſophiae verae circulis habendam haud eſſe ſtatuit. Quod ſatis euincit, non Pythagoreo philoſopho, nec Stoico eandem tibiam inflanti, ſed Socratico-Pythagorica dogmata Socraticis placitis attemperanti hanc tabulam deberi. Et haec quoque cauſſa eſſe videtur, cur expurgatricium virtutum choro theoreticae in ea excludantur, nec ad intellectus perfectionem, vt ſolebant Pythagorae aſſeclae, ſed ad voluntatis integritatem et virtutis acquiſitionem referantur.

AD CAPVT TERTIVM.

DE SECTA CYRENAICA.

pag. 592. lin. 4. a fin.

Quae ab illo profecta non ſunt. „Diuertentes ex caſtris Ariſtippi ad „alios philoſophos Cyrenaici id potiſſimum egerunt, vt Ariſtippi „nomine, ſuae de voluptate, actionum humanarum fine, doctrinae fucum „obducerent, vnde poſtea, quod aliorum erat, Ariſtippo attributum eſt: „quum tamen, quod Laërtius [a] diſerte ſcribit, hic ipſe clare pro„fiteretur, imperare voluptatibus, nec illis ſuccumbere, egregium eſſe, „non autem illis vti non velle, nec poſſe. Arripuerunt hoc voluptatis „mancipia, et ſuo dogmati de voluptate, fine actionum praetenderunt, et, „cum plures eſſent, qui philoſopho male cuperent, quam, qui eius cauſſam „tuerentur, vt ex dictis manifeſtum eſt, facile erat, Ariſtippum auctorem „peruerſae ſententiae praeficere. Quod tamen, qua iniuria factum ſit, „vbertim diſcet, qui philoſophi dogmata, a nobis ſine partis ſtudio ex„ponenda, cum iis conferet, quae de Cyrenaicorum doctrina, vitae „Ariſtippi annexa dat Laërtius, et quae ſparſim alii proferunt." Ita pulchre quidem et maximam partem ex vero apologiam Ariſtippo ſcribit diligens et eruditus eius biographus Menlius [b], nec negamus, inuidiae et maledicentiae virus, quod in philoſophorum Graecorum nationem poſt ereptum coelo philoſophico ſidus Socraticum ſe transfudit, in calumniando Ariſtippo oſtendiſſe ſe efficaciſſimum. Aſt negari tamen non poteſt, Ariſtippum, dum voluptatum corporis in ſapientiae curſu nimiam

habebat

a) S. 75. b) Vit. Ariſtippi p. 81. not. TTT.

habebat curam, et temperamento, educationi, conuerſationi aliisque cauſſis moralibus plus tribuebat, quam animum emendatum per Socraticam inſtitutionem decebat, porro, dum liberaliori, quam ſeueritati diſcipuli Socratici, omnia ad bonitatem et emendationem animi referentis conueniebat, viuendi agendique ratione vincula honeſtatis, more Athenarum, voluptatibus eo tempore totis immerſarum, magnisque exemplis corruptarum, rumpebat, multum ad id contuliſſe, vt maledicorum et inuidorum calumniis opprimeretur. Memorabili exemplo, verum eſſe, quod de Scythis pronuntiauit IVSTINVS [c], interdum plus efficere ignorationem vitiorum, quam praecepta ſapientiae. Docet hoc tota hiſtoria Ariſtippea, quae pulcherrima huius generis monita affatim exhibet, quae tamen hic adſcribere non licet, et lectoris meditationi relinquenda ſunt.

pag. 593. not. f. lin. vlt. *Quibus in his non ſeneſcendum monet.* Conferenda omnino cum his, quae ſupra initio harum obſeruationum de ratione et ſenſu diſciplinarum encyclicarum fuſe ſatis attulimus. Prolixiora dabit IOANNES WOWERIVS [d].

Ibid. lin. 6. 7. *Idem ſenſiſſe videtur, quod Socrates ſenſit.* Eo tamen diſcrimine, vt ſtudiorum ad vitam vtilium terminos latius extenderet, quam Socrates. Cuius exemplum eſſe poteſt φιλοκομψεία Ariſtippo ad exceſſum vsque in omni externo venuſtatis ornatu tantopere vſurpata [e]. Quanquam enim Socratem pulchritudinis rationem etiam habuiſſe, ſupra tradidimus, is tamen ipſe, corporis naturam emendare artificioſo ornatu neglexit. Qua in re eo tempore inſaniuiſſe Graecos, et inter hos imprimis Athenienſes, apud veteres peruulgatum eſt, et erudito commentario iucunde expoſuit PETRVS LAVRENBERGIVS [f].

pag. 596. lin. 5. *Nomen quoque Hedonicorum acceperunt, qui illud ſecuti ſunt.* Comparanda cum his, quae infra ad finem capitis [g] annotauimus, et MENAGIVS ad *Laërtium* [h], PAVLVS item LEOPARDVS *in vitis*.

c) Lib. I. c. 2.
d) De polymathia.
e) Conf. XENOPHON. mem. L. II. init.
f) In Paſicompſe, edita Regiom. 1672. 8. conf. dicta ſupra p. 379.
g) pag. 609. not. a.
h) Lib. I. ſ. 17.

AD CAPVT QVARTVM.

DE SECTA MEGARICA.

pag. 613. lin. 21.

Caluus. Inde LAERTIO [a] dicitur πόλλϰς λόγϰς ἐϱωτῆσαι, quod inuentionem multarum interrogationum et ratiuncularum ſophiſticarum denotat. Quas cum in ſcholam ſuam Stoici traduxerint, alter logicae Stoicae parens dici poteſt.

Ibid.

a) loc. cit.

Ibid. not. l. *CICERO de diuin. L. II. c. 4. A. Q. L. IV. c. 30.* Addendus ARISTOTELES L. II. elench. *Nicom.* [b]. Quanta autem eo tempore a feria philoſophandi Socratice mente et ratione ad nugas difficiles diuerterint ſubtilia, ſed otioſa ingenia, merito mirandum, niſi conſtaret, otium et voluptatem eo tempore Athenis graſſantes has tricas commendauiſſe, traductamque hanc humani ingenii ſcabiem ad laudis et famae praemia. Certe adeo deſipuere veteres in his nugis, vt nominet ATHENAEVS [c], Philetam quendam, qui prae huiusmodi argutiarum ſtudio, perierit, ita aliunde exilis ac tenuis, vt, ne a vento abriperetur, cogeretur plumbeos globulos ſubiicere. Hinc in eius epitaphio: *ὁ ψευδόμενος μὲ ὤλεσε.*

Ibid. lin. 5. a fin. *Pater tuus latet.* Exemplum huius fallaciae occurrit apud ALEXANDRVM [d].

pag. 614. lin. 10. *Ergo aceruus efficitur vno grano.* Aliam definitionem ſorites habes apud VLPIANVM [e]. Plerumque hoc ſophiſmate delectati ſunt Stoici, vnde de Chryſippo HORATIVS:

Inuentus Chryſippe tui finitor acerui.

pag. 615. lin. 31. *Conuicii nomine vocatus eſt.* Nempe *ἔξωθεν τῷ ῥῶ καὶ κάππα*, abiecta litera *κ* et *ρ*, vt ita diceretur *ὄνος*, aſinus.

b) Lib. VII. c. 23.
c) Dipnoſoph. L. IX. XII.
d) In elench. c. 30.
e) De nat. cauill. ff. de verb. et rerum ſignif.

AD CAPVT QVINTVM.

DE SCHOLA ELIACA ET ERETRIACA.

pag. 622. not. d. lin. 2.

Qui ex ſeruis facti ſunt philoſophi. Comparandus heic GASSENDVS [a], qui exempla ſeruorum philoſophantium collegit.

pag. 624. lin. 1. *Ptolemaeum.* Lagi, Aegypti regem. Rationibus chronologicis hoc euincit, et de Philadelpho non poſſe intelligi, operoſe demonſtrat HVMFRED. HODY [b], vbi quoque chronologia Menedemi curatius excutitur, qui ipſe videndus. Iuxta hanc temporum ſeriem ſequitur, annum emortualem Menedemi ab Heraclide aſſignatum Olymp. CXXIII. 3. exituro non accidiſſe, et in noſtro textu annum CXXV. aſſignatum eſſe. Obiit quidem Menedemus annos natus LXXXIV. iuxta Heraclidem, quem tamen numerum ſollicitat Hodyus, „quia auctores „grauiſſimi luculenter teſtantur, illum ſuperſtitem fuiſſe ad illud vsque „tempus, quo Antigonus Gonatas Demetrii Poliorcetis filius rex Mace„donum, Gallos in praelio fudit: quod quidem contigit annis aliquot, „poſt-

a) Prooem. Synt. phil. c. 4. T. I. Opp. p. 9.
b) De biblior. text. orig. L. I. c. 7. p. 27.

„poſtquam regnare coepit Philadelphus; tamen tanto non ſpatio, quin „compareat, Menedemum obiiſſe intra nouennium, poſt regni eius „initium, et intra ſeptennium poſt mortem patris." Irruptionem autem Gallorum ſecutamque eorum ſtragem idem vir doctus ex Iuſtino atque Pauſania obſeruat, accidiſſe Olymp. CXXV. 2. et ſequenti, indeque concludit, Menedemum ſtatim fere poſt deuictos ab Antigono Gallos, exſpirauiſſe. Prouocat ad Heraclidem ipſum et Hermippum, et Antigonum Caryſtium apud Laërtium, ſuffragante Heſychio Mileſio, qui teſtantur, Menedemum in ſuſpicionem prodendae ei ciuitatis adductum ad Antigonum veniſſe, et ibi breui tempore prae triſtitia, vel, nullo cibo per ſeptem dies ſumto, vitam cum morte commutaſſe. Ex quibus infert, obiiſſe eum Olymp. CXXV. 3. qui annus connectitur cum ſeptimo defuncti Ptolemaei Lagi et nono regni Philadelphi; hunc fuiſſe annum LXX. a Platonis obitu, hoc eſt, ab Olymp. CVIII. 1. vt dato, Menedemum Platone moriente compleuiſſe annos XXIV. colligantur anni eius vitae non LXXXIV. ſed XCIV. vnde putat apud Laërtium, Heraclidis teſtimonium adducentem, pro ὀγδοηκοςὸν ponendum et ſubſtituendum ἐννενηκοςὸν eſſe. Quam Hodii obſeruationem ex libro rarius occurrente, quam Menagius [c] quoque probauit, ideo huc transferre placuit, vt ratio temporum conſtaret, quam in hiſtoria Menedemi ſecuti ſumus, quae a nonnullis nimis ſupra hunc terminum attolluntur, a nonnullis nimis deprimuntur.

pag. 625. lin. 4. 5. *Pene cum amico Aſclepiade periiſſet.* Factum eſt id apud Nicocreontem Cypri regem et memorabile exemplum, maxime viris iuuenibus ardentius, quam prudentia ſuadet, pro ſententia ſua contendentibus et obloquentibus eſſe poteſt, quanta damna et pericula oris intemperies, etiam veritatem et ſapientiam profeſſa accelerare queat. Id quod ipſe Menedemi amicus, Aſclepiades annotauit, parrheſiam amici vtrumque pene perdidiſſe. Rem ipſam leges apud Laertium [d].

c) Ad Laert. L. II. ſ. 144. p. 133. d) L. II. ſ. 129. 130.

AD CAPITIS SEXTI SECT. I.

DE PLATONE.

pag. 628.

De Platonis vita orationem conſcripſit. Inter Germanos ex ipſa Bauaria, eo tempore viris doctis abundante, fauente Alberto Bauariae duce, principe doctiſſimo, prodiit Georgius Acanthius, Kelhaimenſis Bauarus, qui collectis in Italia in eam rem opibus literariis iuſtum Platonicae philoſophiae aedificium adornare coepit, redux autem in patriam, ob iniquam fortunam et rerum omnium in patria perturbationem igni

 tradidit.

tradidit. Eius tamen cladis quandam reſtaurationem meditatus, libellos tres *de antiqua philoſophia ex Platone* conſcripſit, et Oporino excudendos [a] tradidit, in quibus philoſophiae quoque reliquae hiſtoriam non neglexit, et de Pythagora quoque Socrate ſectisque ante Platonem memorabilia collegit, maxime autem in Platonis doctrina explananda non ſine eleganti tractationis ordine et ſcribendi ornatu et puritate, verſatus eſt. Qui tamen libellus lucernam veteremque literaturam pulchre referens, adeo abiectus et obliuioni traditus iacuit, vt pauciſſimos nouerimus, qui eum vel viderunt, vel allegari quoque audiuerunt. Et manſiſſet quoque nobis ignotus, niſi a Iacobo Thomasio [b], diligentiſſimo obſeruatore eius notitiam accepiſſemus, ipſumque libellum inſpiciendi legendique ex bibliotheca publica reipublicae Auguſtanae copia nobis eſſet facta. Vnde rariſſimis auibus in hiſtoria philoſophiae literaria adſcribendus eſt. In Italia autem Platonicam diſciplinam eum hauſiſſe, vel inde colligi poteſt, quoniam eandem, quam eo tempore Itali plerique adoptauerant, ſententiam tuetur, Platonicam philoſophiam ex fontibus Hebraicis dimanauiſſe.

pag. 630. lin. 4. *Quorum omnium coniecturas incertiſſimo niti fundamento.* Exhibet imaginem Platonis gemma Sarda, ſiue Carniola pulcherrima apud Vrsinvm, ex quo repetiit Meibomivs in *Laërtii ſui editione*. Eam ex concilio Florentino pontificius legatus, cardinalis Iulianus Caeſarinus attulerat ex Graecia. Comatum atque barbatum ſiſtit philoſophum, qualem ſe geſtare ſolebat, indignatus ideo Ariſtoteli, quod tonderi et radi ſoleret. Prouocat etiam Vrſinarum imaginum commentator Schottvs [c] ad alias in gemmis et marmoribus, inter eas, ad vnam in Carniola expreſſam, qua non ſolum lata Platonis frons videtur, ob quam Platonis nomine affectus eſſe dicitur, qum prius Ariſtocles vocatus eſſet, ſed et lati eius humeri. Quae tamen, quod non diffitemur, nobis ſuſpicionem faciunt, caelatorem iſtius gemmae magis ad rumuſculos, quam archetypum imaginis Platonis reſpexiſſe. In ſtatuis quoque expreſſam fuiſſe Platonis imaginem, ex Cicerone [d] patet, in quibus tamen omnibus artifices plus dediſſe ingenio, quam veritati, par eſt credere.

pag. 637. lin. 21. *Vbi de Iudaeorum philoſophia agetur.* Exoranda hic eſt lectoris patientia, vt ea diligenti meditatione excutiat, quae in Tomo IV. huius hiſtoriae [e] ex inſtituto dicta ſunt. Illis enim ſine partis ſtudio et abiecto puerili auctoritatis et antiquitatis praeiudicio, cuilibet etiam mediocri iudicio vſo conſtare poſſe, ſumus certiſſimi, quam turpiter viri illi docti fallantur, qui poſt tanta accenſa lumina veteris hiſtoriae pergunt veterum nugis ſe permittere, et iactatas ſapientiae gentilis origines ad Hebraeos referre, rati, pulchre ſe de religione Chriſtiana poſſe mereri, ſi hominum artis criticae virtute vacuorum moribus ſe aſſimilent, omnemque rationalem artem negligant et euertant, vt bene ſit, ſi Diis

a) Baſileae 1554. 8.
b) In Freheri monum. ineditis p. 396.
c) n. 112. p. 65.
d) In Bruto.
e) P. I. L. II. c. 1. §. 11. p. 689 ſeqq.

Diis placet religioni. Quod accidere potuiſſe viris cetera cum laude in diſciplinarum ſtudiis verſatis merito miraremur, niſi innumeris exemplis edocti nouerimus, quid poſſit ſectae ſtudium atque fauor, quid educatio, quid vitae conditio, quid imitatio. Exempla non addemus, cum ſint odioſa, ſed lectorem tamen huius obſeruationis memorem eſſe, et tanquam σοφὸν φάρμακον ea legere et expendere iubemus, quae in Tomo III. H. C. P. de patrum eccleſiae philoſophia diximus, quorum fulgentibus in eccleſiam meritis nihil detrahimus, accurationem criticam ipſae eorum tractationes illis denegant.

pag. 654. lin. 6. *Aram Ariſtoteles.* Plura de hoc honoris genere ſingulari habet Io. Fridericvs Prevservs [f].

pag. 658. not. p. *Vid. VOSSIVS de poëtis p. 84.* Conſtat hoc elogium Platonis elegia Graeca C. diſtichorum, poteſtque eſſe compendium omnium encomiorum, quibus Plato cumulatus eſt. Quod cum elegantiſſimum ſit, et multa ſtudii Platonici in aula Medicaea a magnis Ducibus Hetruriae accenſi et promoti ſpecimina contineat, illis quae nos *Tomo IV. H. C. P.* [g] hac de re diximus, lucem foenerantia, meretur, vbi haberi poteſt, cum attentione legi. Praemiſit ideo carmen hoc editioni quoque Platonis a ſe curatae [h] Marcvs Hopperv s, et Zenobii Acciacoli verſionem Latinam adiecit. Multa ibi dicta in laudem domus Mediceae, maxime Leonem X. P. M. et cardinalem Bembum, quibus ſimul claſſicum contra Turcas canit.

pag. 659. lin. 34. *Ad Pythagoreos acceſſit.* Leg. ad diſcipulos Pythagorae, quorum eo tempore non minor erat, quam magiſtri ipſius, celebritas, excurrit, et tantam amicitiae fidem occupauit, vt intimae admiſſionis diſcipulis annumeraretur. Qua occaſione vſus, nihil poſt ſindona ſacrum et arcanum ipſi tectum manſit et abſconditum.

pag. 663. not. p. lin. vlt. *Dignus qui legatur.* Iungendus huic acer et attentus Platonis cenſor Io. Baptista Crispvs [i], qui exemplis ex Platonis doctrina de animae generatione et natura petitis luculenter demonſtrat, talia in eo argumento Platonem protuliſſe, quae nec ipſe intellexit, nec Platonicus quisquam comprehendere potuit. Quod nemo mirabitur, ita enim in eo argumento Pythagoreo muſto ebrius vacillat diuinus Plato, vt, quo caput prae vertigine vertat, ipſe neſciat. Quae debent hiſtoriae philoſophicae ſtudioſum facere cautum et attentum, ne clariora apud Platonem quaerat, quam ipſe habuit.

pag. 665. not. u. *De Platone caute legendo.* Multoties eo nomine Platonem caſtigat Criſpus [k], et ex propriis principiis contradictiones, et ſententiae inconſtantiam euincit; id quod in argumento de animae gene-

 ratione

f) In epiſt. ad S. Reu. Hofmannum Theol. Acad. Leucor. primarium, de ara Platoni ab Ariſtotele poſita.

g) pag. 48 ſeqq.

h) Baſil. apud Henr. Petri 1556. fol. Graece, quae Aldinam ſatis accurate refert.

i) De Plat. caute leg. diſtr. I. p. 22.

k) Vid. quae p. 4. 8. 393. 397. et alibi diſſerit, quaeque vera eſſe fateb tur, quisquis Platonem ſemel cum attentione legerit.

ratione et aeternitate, de aſſertis in dialogis, Parmenide, Sophiſta ac Theaeteto; de foeminae generatione etc. exemplis manifeſtis probat.

pag. 669. lin. 36. *Vel dialectica, vel phyſica, vel ethica.* Valde hanc diſtributionem iuuat locus AVGVSTINI [l], qui videndus. Mirum vero eſt, quod EVSEBIO [m] communi PP. praeiudicio faſcinato viſum eſt, ab Hebraeis talem philoſophiae diuiſionem Platonem accepiſſe; ait enim: „ac primum quidem cum tres in partes a Platone vniuerſae philoſophi„cae ratio diuidatur, in naturalem, moralem et logicam, deinde natura„lis in ſenſibilium contemplationem et ſpirituum intelligentiam, apud He„braeos quoque tripartitum illud doctrinae genus reperias, quod nimi„rum antequam Plato naſceretur, affinia prorſus atque ſimilia diſputarint." Rectius is ad Atticum prouocat, monentem, *Platonem tripartitam hanc philoſophiae diſtributionem ſequentem coniunxiſſe partes omnes philoſophiae, in vnum velut corpus diſperſas prius, ceu membra Protei.* Hoc enim, perperam quidem, in laudibus eius ponunt Platonici, luculenter autem ſyncretiſmum Platonis, diuerſa ſyſtemata conſarcinantem probat, quo non potuit non incerta et fluctuans fieri totius ſyſtematis male cohaerentis ſignificatio.

pag. 671. lin. 32. *Sophiſmata autem eſſe falſa.* Dialecticam tanquam ſermocinandi rationandique artem nunquam Plato expoſuit, quod recte obſeruatum GASSENDO [n], ſed ex dialogis eius colligendum tantum eſt, qualem eſſe voluerit, qua de re cum ipſe Gaſſendus nonnulla praeclare monuerit, eum adire iubemus illos, qui ex Platone nonnihil philoſophicae notitiae acquirere cupiunt. Qui enim logicam Platonicam ex Platonicis ſpecialius explicuerunt, ex Peripatetica et Stoica logica doctrinam de propoſitionibus, categoriis, ſyllogiſmis acceperunt. Idem de Alexandrinis philoſophis dicendum, maxime Plotino, qui nouam categoriarum ſcalam excogitauit, de qua infra ſuo loco [o] dictum. Qualem autem dialecticae vultum in dialogis Platonis intueri liceat, ſtrictim docet GASSENDVS [p] quem comparare ſuademus, ea autem cautione, ne cum illo dialectica generali ſignificatione ſumta, cum ea, quae ſpecialiori ſenſu denominatur, confundatur. Monet is recte, de dialectica nullum ſpeciale opus Platonem compoſuiſſe, vt ideo mirandum non ſit, quod CICERO [q] de duobus praecipuis illius diſcipulis loquens, Ariſtotele nempe et Xenocrate, ſcribat, *ita facta eſt, differendi, quod minime Socrates probabat, ars quaedam philoſophiae*; itemque quod poſtea dialecticam Academicorum non ipſi Platoni, ſed Xenocrati, cui videtur adhuc Ariſtotelem copulare, tribuit: Licere autem ex variis eius locis colligere, qualem eam eſſe Plato voluerit, quia paſſim et dialecticam commendauit, et quis eius ſcopus, et quae munera eſſent, expoſuit. Sed et hoc prouide monet accuratus veteris philoſophiae cenſor, eos, qui ex Platonicis logicam ſpecia-

l) De C. D. L. VIII. c. 4.
m) Praepar. L. XI. c. 1. 2.
n) Prooem. c. 4. T. I. p. 43.
o) T. II. p. 393 ſeqq.
p) loc. cit.
q) Acad. Lib. I.

ſpecialiter explicuerunt, quales hodie nobis ſuperſunt Apuleius et Alcinous, non voluiſſe rationalem partem dare, quod promiſſorum immemori Apuleio accidit, qui ea, quae de interpretatione ſuffixit, omnia ab Ariſtotelicis tranſſumſit: idemque fere de Alcinoo dicendum eſſe, qui ea, quae apud Peripateticos et Stoicos inueniebat, occaſione eorum, quae dicta ſunt a Platone, vel in ſpeciem adhibita, attulit, qualia ſunt dogmata de propoſitionibus, categoriis, ſyllogiſmis et ſimilibus. Sed et Alexandrinos philoſophos, et Plotini ſcholam idem tenuiſſe, quae nouam categoriarum ſcalam excogitauit. Pulchre autem obſeruatum Gaſſendo: Platonem dialecticae nomine complexum eſſe ſcientiam, tum de fine, tum de via ad ipſum finem. Videlicet priori modo habuiſſe dialecticam, vt intellectualem, eandemque cum ſcientia theologica, poſteriore vero, vt rationalem eandemque cum ipſa caeterorum differendi arte. Praeter hanc enim intellectualem a Pythagoreis accepiſſe et agnouiſſe, eundemque finem eſſe dialecticae voluiſſe, „vt mens, per ipſam repurgetur a prauis „opinionibus, germanam vero ſcientiam induat, quae ſit nimirum primi „entis, et immaterialium intelligibiliumque formarum.“ Quod, qua ratione Plato inſtituerit, pulchre porro explicat, quae eius verba, cum Gaſſendiana opera rariora ſint, et non vbiuis occurrant, hoc loco ad illuſtrationem dictorum adducere non piget. „Supponit Plato, animam noſtram eſſe particulam animae mundi, mentemque adeo noſtram particulam aurae illius diuinae, ſeu mentis. (melius et Platoni conuenienter „magis anima a mente diuina diſtinguitur) quae totam mundi agitat molem, ſciensque eſt rerum omnium, (addimus, quae anima mundi emanatiuo ordine ex mente diuina egreſſa, rerum ideas in ſe complectitur) „eſtque ſciens rerum omnium, vt puta ideas omnes continens, ſicque exiſtens ipſa veluti idea, ſiue typus omnium formarum, (nempe ob impreſſas a mente animae mundi imagines ſ. ideas rerum). Hinc eſſe quidem „mentem noſtram, tanquam congeneam ſuo toti ſuoue principio ex ſua „natura omniſciam, (id eſt, omnium rerum ideas intra ſe latitantes habere) „ſed tamen tum, cum immergitur in corpus, quaſi in ſpecum tenebroſam, „veluti obtenebreſcere, contrahereque rerum omnium, quae prius ſuo „iuncta principio nota habuerit, obliuionem. Quare et eam deinceps „quaſi excitari per formas, ſeu ſpecies rerum ſenſibilium, vt per varios „reminiſcentiae gradus lumen recuperet, ſenſimque ad ipſius ſolis, hoc „eſt, primi entis, et principii ſui, nec non formarum ſpecierumue intelligibilium, hoc eſt, idearum notitiam, perueniat. Habere itaque dialecticam, vt πορείαν, viam, ob emerſionem ex illa quaſi ſpecu, e qua vt oculos ad lucem, ita mens ad verum contendat, et ex ipſis vmbris, ſeu rebus ſenſibilibus materialibusque gradum faciat ad ſimulacra, ſiue formas „rebus impreſſas, ex iſtis aſcendat ad eas, quae per ſe conſiſtunt, ac tandem per ipſas, nullo iam ſenſibili vtens, ſed puris ipſis ſecretisque ac „germanis formis ſeu ſpeciebus, ad ipſum verum, ipſum bonum, boniue

„ideam,

„ideam, ſimplex immiſtumque principium perueniat. Hinc dialecticae „munus eſſe, analyſi quadam dirigere mentem, et diuidendo, definiendo, „inducendo ad primum verum deducere, ex quo poſſit, poſtquam fue„rit ad ipſum euecta, ad res ſenſibiles regredi, illasque congrue expen„dere, ſed reditura tamen ad ipſum, in quo denique conquieſcat.“ Habes, Lector concinnum dialecticae intellectualis Platonicae compendium, cuius fundamentum et ſummam olim iam [r], adducto loco Platonis claſſico [s], expoſuimus. Id deinde Dinienſis philoſophus ad dialecticam applicat, qualem pro Platonica Alcinous adhibuit, quae tamen, cum longiora ſint, quam vt heic locum obtineant, apud ipſum Gaſſendum ſunt legenda. Haec enim ſufficere poſſe putamus, vt intelligatur, quo pacto dialectica Platonica a ceteris ſectis ſe diſtinguat. Quae cum tota fanatica ſit, et neſcio quem enthuſiaſmum inculcet, facile iudicabit lector, quo loco, et qua dignitate, vel vtilitate habenda ſit. Et tamen, hoc non obſtante, ſimilia quaedam concepiſſe noſtro tempore magnos philoſophos, et imprimis Malebranchium, ſuo loco docuimus [t].

pag. 673. lin. 19. *Non eſt huius loci diſpicere.* Meretur hic legi, vbi copia libri rariſſimi datur, Crispvs, qui non ſibi conſtare reminiſcentiam Platonis cum aliis eius cogitationibus, aliterque eum in *Theaeteto*, aliter in *Medone* ea de re loqui obſeruat [u]. Totus autem liber *ſextus* eius cum attentione legendus eſt, in quo fuſe reminiſcentiam Platonis examinat; id quod in tanta notionum et conceptuum inconſtantia, quae apud Platonem occurrit, magnopere mirandum haud eſt. Multa in his ſunt, in quibus abſtractionibus et ſeparatis notionibus cum re ipſa confuſis, ipſe Plato, quid ſibi vellet, neſciuit, eodem fato, quo ſcholaſtica philoſophia Peripateticiſmo ſe implicuit: Ita enim plerumque euenire ſolet, vbi cum ſpectris luctandum, et praeciſiones mentis pro veritatibus realibus recipiendae ſunt.

pag. 676. lin. 13. *Ex recentioribus adiici poſſent alii multi.* Inter eos, ſtudii et diligentiae nomine eminet Theophilvs Galevs [x], qui multa de Platonis metaphyſica, ſiue theologia cumulauit, ſed nullo iudicio, et Platoniſmi praeiudicio ita occupatus, vt ſincerum nihil inde haurias, adeo confundit omnia. Quae cum fuſius alio loco [y] et ex inſtituto docuerimus, illa adeunda ſunt.

pag. 694. lin. 7. *Peculiaris exiſtentia adſentitur.* Diligenter de hac quaeſtione, vtrum mens Platonis a primo Deo quoad ſubſtantiam differat, diſquirit, eamque affirmando docte probet I. B. Crispvs [z], qui cum iis, quae h. l. diſputata ſunt, meretur conferri. Nos locis Platonis adductis adiicimus eum, qui extat in epiſtola ad Hermiam, Eraſtum et Cori-

r) In hiſtor. de ideis S. I. §. 7. p. 155. quo loco hanc dialecticae Platonicae ſcenam illuſtrauimus.

s) De rep. L. VII. T. II. p. 515.

t) T. V. p. 535 ſeq.

u) l. c. diſtr. II. Lib. VI. p. 263 ſeqq. Idem dudum monuimus, in hiſt. de ideis Sect. I. §. 6. p. 109 ſeqq.

x) In philoſophia generali L. III. p. 187 ſeqq.

y) Infra T. IV. p. 434.

z) l. c. diſtrib. I. L. II. p. 35.

Coriſcum [a]. Cum autem mens Platonis et mundus intelligibilis ſiue idealis, id eſt, idearum regio coincidant, mire inde confirmantur ea, quae in ſequentibus de ideis extra Dei ſubſtantiam per ſe exiſtentibus, licet in eius eſſentia radicatis diſſeruntur.

pag. 697. lin. 25. *In eorum ſcholis perſonat.* Interea vero maxime notari meretur Didymi definitio apud EVSEBIVM [b]. *Eorum, quae pro naturae ſuae ratione ſenſibus vſurpantur, certa quaedam in quouis genere et definito exemplaria, quas ideas vocat; Plato conſtituit. Et quemadmodum vnius ſigilli expreſſae complures formae, ita prorſus ex vnaquaque idea vim naturarum ingentem exiſtere; ideam porro ſempiternam quandam eſſentiam eſſe vult, quae rebus ſingulis cauſſa principiumque ſit, vt, qualis ipſa eſt, tales eſſe poſſint.* Quae loca omnia eiusmodi vniuerſalem formam rerum, quae ſingularibus ineſt, ſupponunt, quae vero cum ſingularibus ipſis confundenda haud eſt.

pag. 698. not. g. *Locum habet vel aliquid coagmentatum.* Suboluiſſe hoc videtur GASSENDO, qui in Phyſica [c] ſua diuerſitatem, quae in ideis conſpicitur, non ab earum natura, ſed a materiae, cui adiiciuntur, conditione deriuat; eo quod vnam tantum eſſe mentis diuinae naturam videbat, in qua exemplaria iſta obiectiue tantum exiſtere ſupponit. Ait enim: *licet omnium rerum ideae, et in eadem mente, et in eodem loco ſint, quia tamen non eſt materia in illo diſpoſita ad impreſſionem quamlibet, ideo ex omnibus ideis illa ſola imprimitur, ad quam eſt materiae congrua diſpoſitio.* Ita quidem rimam philoſophus acutus quaerit, qua elabatur, omnium rerum ideas in intellectu diuino obiectiue radicari aſſumens, at Platonis cauſſam nihil iuuat, cum ei materia non tantum plane ἄμορφος ſit, ſed ſemper quoque fluens, et ad recipiendas ideas quaslibet apta, idea autem antecedenter, ad materiam ſuam habet quaelibet naturam, indolem et peculiarem per ſe characterem, et, vt Platonice loquamur, ὄσίαν αὐτὴν καθ' αὑτὴν, quam materiae, non vero materia ideae quicquam imprimit. Vt ſileamus, non obiectiue tantum, ſed et eſſentialiter et radicaliter ſecundum Platonem, ideas ineſſe menti diuinae, hancque emanationem in intellectu diuino ſupponere, vt ſupra demonſtratum [d].

pag. 702. not. c. *Inter hos eſt CVDWORTHVS.* Pertinent huc omnes, qui tres, vel cum Proclo et ſimilibus, quatuor hypoſtaſes in eſſentia diuina Platoni affingunt, de quibus in hiſtoria philoſophiae Alexandrinae dictum eſt.

pag. 709. lin. 24. *Sed per ſe aeternum aſſeruit.* Hic omnino ea conſulenda ſunt, quae in enarratione phyſiologiae Alexandrinae, ſiue eclecticae [e] fuſe hac de re diſſeruimus.

pag.

a) Tom. III. p. 323.
b) Praep. L. XI. c. 23.
c) L. III. T. I. Opp. p. 258.

d) Impediebatur Gaſſendus notione materiae Epicurea, quae cum Platonica conciliari nequit.
e) T. II. p. 426. ſeqq.

pag. 712. lin. 32. *Quae de ortu, natura lapſuque et ſtatu animae tradidit.* Pſychologiam Platonis omnium fuſiſſime examinauit Io. Bapt. Crispvs [f], cuius potior tractationis pars in eo verſatur, vt erronea Platonis dogmata de anima oſtendat, et quae ἀσύστατα et abſurda Plato admiſerit, ex ipſo Platone demonſtret, aſſerente: animam noſtram eſſe ſine origine primam, a mente quadam pendere, animas ſimul omnes eſſe productas, et quidem ante corpus, et in coelo finitoque numero, ſtellis pari. Animam tanquam in coelo ipſo deliquerit, mundum ſublunarem ſpeluncae loco ſubire, eidemque totum hoc, quod animando viuum reddit, in carcerem cedere. Animam vel ipſam corpus eſſe, vel corpore aliquo nunquam carere, id eſt, gaudere vehiculo: eſſe immortalem, at rationalium brutorumque animas nequaquam differre videri: animalium generationem efficientis et materiae ratione, fabuloſam, falſam, impoſſibilem ab eo aſſeri: rationalem animam formam non eſſe informantem; animam ſolam eſſe hominem; foeminae generationem adulterinam ab eo afferri et praeter naturam; animas apud illum migrare, recurrere in corpora, reſurgere. Quae omnia acute quidem, at, quod dolendum, obſcuro et impedito dicendi genere demonſtrat, conſuli autem ab iis meretur, qui pſychologiam Platonicam ex ipſo Platone critice examinatam intelligere, et recentiores fabulas de Platonica pſychologia, quales Galeus aliique exhibuerunt, a genuinis Platonicis diſtinguere cupiunt: in quibus longius morari, ad hunc locum non pertinet.

pag. 713. lin. 18. *Ei tribuit.* Etiam hic lector veritatem ſitiens, veramque Platonis mentem de animae origine cognoſcere cupiens ad Crispvm ablegandus eſt, qui, ſubtilibus rationibus Platonicis adhibitis, hanc mediatam animarum dependentiam a Deo expoſuit [g].

pag. 718. lin. 29. *Et ad probabilitatem tandem reducat.* Maxime hoc loco notandus eſt paralogiſmus Platonis, qui eodem ratiocinio, quo Deum eſſe concludebat, nempe, quod cauſſa motus ſit, animae quoque immortalitatem euincebat, non attendens, ita eam Deum fieri, et independentem. Plus itaque demonſtrat in *Phaedone* et *Phaedro*, quam demonſtrandum erat, quo nomine fortiter eum Crispvs iugulat, qui obſcuro argumento Platonis, animam ſe ipſam mouere, lucem paulo clariorem accendit, oſtendendo, cur Plato eſſe dixerit animum numerum, ſe ipſum mouentem, parum quidem, quod ille iudicat, feliciter. De quo argumento infra in Xenocrate adhuc p. 739. dicetur.

f) l. c. diſtr. I. p. 15 ſeqq.

g) Ibid. pag. 11.

AD

AD CAPITIS SEXTI SECT. II.

DE ACADEMIA VETERI.

pag. 732. lin. 10.

Particeps veritatis ex ratione. Ita ſcilicet fluctuantem incertitudinem de rebus ſenſibilibus, quam poſtea academia media admiſit, euitari poſſe, ſtatuebat Speuſippus, ſi admitteret, ex νοητοῖς ſiue intelligibilibus, quae imprimuntur per ideas, id rationis criterium rebus per ſenſuum experientiam impreſſum ſupereſſe, vt inde ad ipſum intelligibile aſcendendo, iudicium de ſenſibili fieri poſſet. Comparandus hic eſt Gassendvs [a], qui obſeruat, ſi Procli in Euclidem [b] teſtimonio ſtandum, ipſum Platonem iam eundem in modum ſtatuiſſe: certe ita ſtatuere debuit, ſi conuenienter ſuo ſyſtemati loqui voluit. Decernebat enim, quae per ſe in ſenſus incurrunt, τὴν πίστιν, fidem, ſeu vim credendi aſſentiendique iis, quae percipiuntur ſenſibus, et ſenſibilium, quae non per ſe, ſed per imagines percipiuntur, τὴν εἰκασίαν, coniecturam, ſeu vim coniectandi ea, quae per illas percipiuntur.

pag. 737. lin. 17. *Quae gignunt certam rei diſtantiam.* Vidit iam Gassendvs [c], Xenocratem, nomine rerum, quae ſunt extra coelum, non alias intellexiſſe, quam, quae ſunt dicta Platoni νοητὰ, intelligibilia vt puta quaſi exiſtentia in mundo intelligibili, qui ab hoc aſpectabili ſit, non ſane loco, ſed cognitionis conditione: ideoque eas cum Atropo comparauiſſe, quod Atropos ſit rerum intelligibilium, quod ſcilicet non transmutantur, Clotho vero ſenſibilium, et Lacheſis opinabilium. Comparandus cum his locus Chalcidii in textu p. 737. adductus, ex quo luculenter videri poteſt, qualibus cum ſpectris et lemuribus illis concertandum ſit, qui technas araneas ingenio conſtruentes, dum ſubtile quid dicere atque ſtatuere conantur, ad eiusmodi λεπτολογίας delabuntur, quae multum ſonantes nihil dicunt.

a) Logic. L. II. c. 4. Opp. T. I. p. 78. b) L. I. c. 5. c) loc. cit.

AD CAPITIS SEXTI SECT. III.

DE ACADEMIA MEDIA.

pag. 746. lin. 10.

Autolycum mathematicum inuiſit. Diligenter et erudite, quod ſolet, de Autolycis, maxime vero, de mathematico, diſſeruit, magnum hodie academiae Iuliae ornamentum, S. Reu. Io. Benedictvs Carpzovivs [a], quo

a) In diatribe ad Kuſtnerum, Lipſ. 1744. edita.

quo non contemnendam lucem, aliquot hiſtoriae literariae veteris locis accendit. Autolyci Pitanaei vita proprie in hiſtoria mathematica exploranda eſt [b], haud obſcurum enim nomen inter ſui temporis mathematicos nomen fuit. Vixit autem Theophraſti, Arceſilai et Euclidis temporibus, fuitque triginta circiter annis primo minor et quadraginta fere Euclide maior, quod in aetate Theophraſti μακροβίῳ non magnopere eſt mirandum: vnde falſus eſt VALERIVS MAXIMVS [c], qui eum Platoni coaeuum facit. Probabili vero cum coniectura ad Olymp. CX. atque ad A. A. C. N. CCCXL. collocat Carpzouius, quo tempore etiam Timonem Phliaſium Sillographum vixiſſe, ex DIOGENE LAERTIO conſtat. Ceterum, dum Pitanaeum Aeolidis dicit, a Pitane Laconiae [d] diſtinguendum eſſe, manifeſtum eſt.

Ibid. lin. 11. *Cum quo Sardes eſt profectus.* Magnae et celebres erant Sardes, vrbs Lydiae famoſa [e], philoſophorum olim hoſpes, quam mature conſtat, philoſophos peregrinantes hoſpitio excepiſſe, et philoſophos non infimi nominis produxiſſe, inter quos noti apud veteres Philiſtio Sardianus, duo Diodori, et inclinante ſeculo Eunapius Sardianus, Chryſanthius, Beronicianus, Oribaſius aliique: quod non eſt magnopere mirandum, cum reges apud Sardianos mathematicae peritos fuiſſe conſtet [f], et magos Sardibus celebratos eſſe legamus [g]. Ex quibus omnibus facile conijcere licet, Arceſilaum eruditionis et philoſophiae addiſcendae cauſſa Sardes peregrinatum eſſe. De Autolyci ſcriptis mathematicis ex veteribus adeundus eſt PAPPVS [h] Alex. ex recentioribus FABRICIVS [i] et CARPZOVIVS [k].

pag. 749. lin. 14. *HVETIVM, BAYLIVM.* His addendus, ἐμπειρικώτατος GASSENDVS in *philoſoph. rat.* [l] ſ. logica, quae *primam partem ſyntagmatis phil.* exhibet.

Ibid. lin. vlt. *not. v. l. c. c. 14. p. 98.* Maximopere autem heic conſulendi veteris Scepticiſmi enarratores, SEXTVS EMPIRICVS [m]; LAERTIVS [n] et commentatores ad haec loca, GASSENDVS [o] et MENAGIVS [p], quod alii recentiores ſecuti ſunt. De quibus tamen omnibus, cum infra, de ſecta Sceptica ſiue Pyrrhonia agentibus plura dicta ſint, quae ad hunc ſcopum poſſunt ſufficere, illis hoc loco alia non addimus. Sectam enim vtramque in potioribus conuenire, eundemque finem vrſiſſe, luculenter ibi demonſtratum eſt.

b) Conf. VOSSIVS de Scient. math. c. 33. §. 14.
c) L. VIII. c. 12.
d) Pitana Laconiae ad oram Macedoniae maritimam ſita eſt, Aeoliae in Aſia ſita eſt, haud procul a Cayci oſtio. De vtroque vid. CELLAR. not. orb. antiqui T. I. p. 1207. T. II. p. 72.
e) CELLAR. l. c. T. II. p. 125.
f) Vid. CICERON. in Cat. mai. c. 17.
g) Conf. CARPZOV. l. c. p. 18.
h) In collect. math. L. VI. p. 129.
i) Bibl. Graec. T. II. p. 85.
k) loc. cit. p. 20.
l) L. II. c. 2. ſ. 1. Opp. p. 69 ſeqq.
m) Pyrrh. hyp. L. I. c. 15. FABRIC. ad h. l.
n) Lib. IX. ſ. 71 ſeqq.
o) loc. cit.
p) ad l. c. Laërt.

AD

AD CAPITIS SEXTI SECT. IV.

DE ACADEMIA NOVA.

pag. 760. lin. 16.

Quem et Philocomum nominant. Ita in veteri marmore, inſcriptum notauit Io. FABER [a]: *χαριεάδης Φιλοκώμȣ Κυρηναῖος*, vnde Epicomi nomen per errorem poſitum eſſe a quibusdam coniicit. Nobis ſtudio ideo dictum per Paranomaſiam, probabile eſt, deſumta a Philocomi praenomine, alluſione ad commeſſationes; quas ſequebatur parens Carneadis. Epicomus enim Plutarcho, Alciphroni aliisque audit commeſſator, conuiuiis et commeſſationibus deditus, vt *κραπαλόκωμον* Ariſtophanus dixit ebrium bacchantem et commeſſantem.

Ibid. not. c. lin. vlt. *Effigies eius occurrit in Laërtio Meibomii et Gronouii theſauro.* Tertius ectypus inter FVLVII VRSINI occurrit [b], Farneſiano ſimilis. Aliquoties autem Carneadis imago ſculpta et marmore expreſſa eſt, tum iunioris, tum aetate grauis: nec inepta eſt FABRI [c] coniectura, Romanos ob inſignem memoriam et dicendi vim in Carneadis admirationem raptos, cum inſuper elegantiae et ornatus ſtudioſus valde eſſet [d], aliquoties eius effigiem expreſſiſſe. Certe frequentem et notam fuiſſe Carneadis imaginem, ex CICERONE conſtat, qui videndus. Imago Carneadis Vrſina et Farneſiana, ſi non eadem eſt, decrepiti ſenis faciem refert, iunioris meminit FABER, qui videndus.

Ibid. not. h. *Exerc. miſc. in Opp. Iuliani c. 8.* Vid. eius editionem *Opp. Iul. p. 376 ſeq.* diligenter ille, vt ſolet, collegit loca Ciceronis, ex quibus colligi poteſt, conuerſatum fuiſſe Carneadem cum Antonio, Craſſoque, et adhuc in viuis fuiſſe A. V. C. IↃCLII. cum ageret Antonius aetatis annum XLII. Craſſus XXXVII. cum tamen ſecundum Apollodorum annus mortis Carneadis incidat in A. V. C. IↃCXXVI. Cum autem annus legationis Carneadis ad Romanos in annum V. C. IↃXCIX. vel, ſecundum PAVSANIAM [e], in annum IↃCIII. incidat, ſequitur, in decrepita tantum aetate et nonagenario proximum demum Antonium Craſſumque Carneadem conueniſſe, eumque paulo poſt conſuetudinem cum Antonio in viuis eſſe, deſiiſſe, ſub annum V. C. IↃCLIII. aetatis XC. Ita quidem *κριτικώτατος* Petauius, qui ſi deſerendus eſt, abiicienda quo-

a) In comm. ad imagines ill. vir. ex Vrſini bibl. p. 24 ſeq.

b) N. XLII. c) loc. cit. p. 25.

d) Contrarium ex LAERTIO affirmat FABER l. c. ſed is verba Diogenis L. IV. ſ. 63. non recte inſpexit. Narrat is; *καὶ ἐκόμα καὶ ἔτρεφεν ὄνυχας, ἀσχολίᾳ τῇ περὶ τȣ̀ς λόγȣς*, quibus indicat, adeo ſtudiis et dicendi curae inuigilaſſe, vt comam fineret praeter morem creſcere et comatus eſſet, itemque vngues, quos non praeſecabat: quod non ornatus, ſed negligentiae ſignum eſt, ex ſtudiorum contentione, de qua infra VALERII MAXIMI teſtimonium adduximus. Faber autem verbum *κομάειν*, quod adhibuit Laërtius, cum *κομμόειν*, quod ornatum et fucum ſuperuacaneum adhibere ſignificat, vel confudit, vel lectionem corruptam in Laërtio ſecutus eſt.

e) In Achaicis p. 216.

que eſt Ciceronis in hoc loco auctoritas, dicendumque, eum, cum diſſertationes illas fingeret, ad rationes chronologicas curioſius non attendiſſe: id quod in eiusmodi colloquiis ex ingenio confictis, apud veteres, Platonem, Plutarchum aliosque ſaepius occurrere norunt, qui in eorum lectione paulo attentius ſunt verſati. Cui olim nos ſententiae ſubſcripſiſſe nondum poenitet, mereturque iſta obſeruatio in chronologia hiſtoriae literariae veteris probe expendi, ad eamque attendi.

pag. 764. lin. 3. *Ad alteram philoſophicae hiſtoriae ſeruamus.* Inquiſiuimus ibi [f] diligenter in tempus legationis Athenienſium ad Romanos, cui interfuit Carneades, quae omnino hic conferenda ſunt.

f) Per. II. L. I. c. 1. §. 4. 5. p. 7 ſeqq. Comparanda vero de hoc legationis tempore etiam S. Reu. CARPZOVII diligentia, in diſſ. de Critolao Phaſelite.

AD CAPVT SEPTIMVM.

DE SECTA ARISTOTELIS, SIVE PERIPATETICA.

SECTIONEMQVE PRIMAM.

DE ARISTOTELE EIVSQVE PHILOSOPHIA.

pag. 777. not. p. lin. 3. a fin.

Conſulenda ſunt. Laudat quoque HERMANNI CONRINGII orationes *de Ariſtotele Helmeſtadii 1633. 4.* vulgatas [a], B. G. STRVVIVS [b], quas cum non viderimus, non habemus, quod lectori de illis pollicendum ſit, niſi quod optima quaeuis a tantae eruditionis et accurationis viro poſſint expectari. Dictas eſſe in laudem Ariſtotelis, docet nos NICERONIVS [c], in quem quomodo affectus fuerit, ſuo loco [d] ex inſtituto de Conringio differentes, oſtendimus.

pag. 778. lin. 4. *Qua poſſet ratione proſcinderet.* Secutus eſt Patricium GASSENDVS [e], qui cum res Ariſtotelis mira libertate excuſſerit, attentis exhibet legentibus occaſionem multa accuratione res Ariſtotelis expendendi. Quod vero de Patricio monuimus, de Gaſſendo quoque repetendum eſt, quem vtrumque interdum in caſtigando Ariſtotele nimium fuiſſe, negari nequit. Suum cuique!

pag. 780. lin. 19. *Aram ei erexerit.* Videndum de ea re pec. ſchediaſma PREVSERI ſupra ad p. 654. iam adductum.

pag. 787. lin. 24. *In Lyceo conſedit.* Omnium diligentiſſime pleraque memorabilia de Lyceo collegit, digeſſit et examinauit, (non viſis ob

a) Vid. quae h. l. not. y. notauimus.
b) Biblioth. phil. P. I.
c) Memor. P. XV. p. 219. ed. Germ.
d) T. IV. p. 330.
e) In exerc. parad. aduerſ. Ariſtot.

ob raritatem B. Io. Andr. Schmidii vel ſi mauis, cui iſta diſſertatio debetur B. Philippi Iacobi Crophii de ea collectaneis [f]) vir conſultiſſimus atque literatiſſimus Franciscvs Dominicvs Haeberlin ICtus hodie in Academia Helmeſtadienſi celeberrimus, quem honoris meritorumque cauſſa nominamus, in erudito ſchediaſmate *de Lyceo* [g]. In quo tamen dum monet [h], falſo a nobis, teſte Suida adducto in germanico hiſtoriae philoſophicae opere [i] dici: poſt Socratem Platonem, antequam in academiam ſe conferret, in Lyceo quoque docuiſſe, a mendo typographico deceptus, praeter rem nos erroris accuſauit. Extat diſertum eius teſtimonium apud Svidam, qui in Socratis vita [k]: *φιλοσόφους δὲ εἰργάσατο Πλάτωνα, ὃς καταλιπὼν τὸ Λυκεῖον (τόπος δὲ ἔστι τῶν Ἀθηνῶν) μετήγαγεν τὴν σχολὴν ἐν προαστείῳ, τῇ Ἀκαδημίᾳ προσαγορευομένῃ, καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ Ἀκαδημαϊκοὶ φιλόσοφοι προσηγορεύθησαν μέχρι Ἀριστοτέλους.* Quibus verbis manifeſte, non Socrates, qui interdum more ſuo loca publica obiens in Lyceo quoque diſſeruiſſe videtur, (quod vir laudatus ex Platonis *Eutydemo* obſeruauit) ſed Plato ante Academiam in Lyceo docuiſſe dicitur. Quod tamen ipſum, cum veteres reliqui taceant, vix ſe nobis perſuadet; certe auctoris anonymi, quem exſcripſit Suidas, fidei relinquendum eſt.

pag. 790. lin. 24. *Nec ordo et ſeries euentuum a Deo mutari poteſt.* Haec de inflexili et inexorabili fati, vt ex antecedentibus intelligitur, Ariſtotelici, ſiue, neceſſitatis lege, intelligenda ſunt. Malumus nunc, ad euitandam ambiguitatem legi: ſi nec ordo et ſeries euentuum reſpectu prouidentiae diuinae cum precibus et ſacrificiis connectitur, nec plane cura hominum tangi poteſt motor primus, ad ſe ipſum intuendum totus conuerſus.

pag. 793. not. z. *Inter Fuluii Vrſini imagines ex marmoribus.* Extat n. 35. editionis a Theodoro Gallaeo curatae, quam commentario inſtruxit Ioannes Faber, qui ad has imagines pluſcula congeſſit, veteri literaturae lucem foenerantia. Is ad Ariſtotelis imaginem delatus, obſeruat, Vrſinianam palliatam eſſe, more philoſophorum, paulo minorem media ſtatuarum magnitudine, cuiusmodi ſint quaedam aliorum philoſophorum imagines; vnde argumentum colligit, fuiſſe illam ornandae bibliothecae cuidam potius deſtinatam, quam villae. Vnde coniecturam, cuius et nos in hac nota meminimus, repetit, fuiſſe illam ipſam, quam Titus Pomponius Atticus domi ſuae in radicibus montis Quirinalis (vbi etiam rudera iſta effoſſa ſunt) habuit, de qua in epiſtola in textu citata agit Cicero. Imagines hae Ariſtotelis omnes tonſae raſaeque apparent, quod cum affectatae elegantiae ſtudio ſatis conuenire putant, qui ob hanc molli-

f) In diſſ. de gymnaſiis literariis Athenienſium ſub praeſidio Schmidiano ab eo congeſta, quae cum prorſus diſparuiſſet, laudabili eam conſilio adiecit filius Chr. Fr. Bruckervs Scip. Aqviliano de placitis phil. ante Ariſtot. In ea diſſ. p. 225 ſeq. plurima ad Lyceum ipſiusque Ariſtotelis eiusque ſectae hiſtoriam facientia attulit vir diligentiſſimus.

g) Quod cum gymnaſio Goettingenſi iucunde atque erudite 1741. comparauit.

h) pag. 11. *i*) T. I. p. 597. not. oo.

k) T. III. p. 351.

mollitiem inuiſum factum eſſe Platoni Ariſtotelem perhibent. Certe imagines Ariſtotelis comatae et barbatae nihil habent veriſimilitudinis.

pag. 804. lin. 2. *Neceſſe fuit, veterum ſententias partim corrumpere.* Quod hoc loco ſtrictim diximus, ea a nobis allatis exemplis demonſtrata ſunt in *annotationibus ad AQVILIANI librum de placitis philoſophorum ante Ariſtotelem* [l], quae ſi ita lectori viſum fuerit conſulere, non vacuum in hoc argumento eum dimittent.

pag. 804. lin. vlt. *Naturam rerum magis abſcondunt, quam exponunt.* Non omne quidem Ariſtoteli denegandum eſt bene de naturali ſapientia rerumque phyſicarum cognitione merendi ſtudium. Si enim fatendum quod res eſt, multa ille phyſices capita excutere aggreſſus eſt, de quibus ante illum philoſophos ne ſomniaſſe quidem veriſimile eſt: et imprimis hiſtoriae naturali operam ſuam addicere, eamque primus fere ſyſtematico quodam ordine tradere auſus eſt. Aſt fatendum tamen, multum mouendo, parum eum promouiſſe, hiſtoriamque naturalem innumeris fabulis repleuiſſe, tum quod aliena tantum pleraque fide tradita cognoſcere illi licebat, tum quod a cultri anatomici vſu et examine longius aberat, id quod innumeris erroribus apud eum, anſam dediſſe, luculentis exemplis demonſtrauit DANIEL CLERICVS [m]. In dogmatica autem naturalis philoſophiae parte dudum obſeruatum eſt acutiſſimis naturae et philoſophiae interpretibus MALEBRANCHIO [n], DV HAMELIO [o], PARCKERO [p] et aliis, terminis adhibitis partim nimium abſtractis et mere metaphyſicis, partim ambiguis et obſcuris, in rerum naturalium ſcientiam inuectis, multarum iſtis rerum, quas ipſe tamen forte ignorauit, et cognitionem affectare, et perplexam magis difficilemque notitiam reddere Ariſtotelem non dubitauiſſe [q]. Quod poſtmodum malum malo auctum eſt deteriori, cum ſcholaſtica gens, Peripateticam phyſicam in metaphyſicam aliquam ſcientiam commutatam innumeris inſaniae cumulis obruiſſet, quod peripaticum vulnus grauiter deſcribit VIVES [r], dignus, qui legatur. Ceterum comparari hac de re poteſt PAGANINI GAVDENTII diſſertatio *de contemtu veterum Ariſtoteleo*, quae, cum rarius occurrat [s], attentione digna eſt, quamuis

l) Obſeruatum p. 2. not. a. reprehendere inique et acriter Ariſtotelem omnes fere ante ſe philoſophos, quos ex Patricii obſeruatione enumerauimus, et Viuis, Voſſii, Moshemii, Gaudentii obſeruationibus roborauimus. Eius ſpeciale exemplum habes in enarranda Anaximandri ſententia de infinito, p. 8. not. h. in Empedoclis placitis ib. p. 142. 158. et in tota ſchola Pythagorea peruertenda, p. 114. not. d. p. 119. not. o. p. 126. not. b. Ad has ſtrophas contra philoſophos conſtruendas vſus eſt conceptibus metaphyſicis, de quibus veteres non cogitarunt.

m) Hiſt. medic. P. I. L. IV. c. 4. p. 271 ſeqq.

n) De la recherche de la verité T. II. L. VI. ch. 5. p. 208 ſeqq.

o) De conſ. vet. et nouae phil. L. II. c. 1. T. I. Opp. phil. p. 606 ſeqq.

p) Diſp. de Deo et prou. L. V. ſ. 10. 11. p. 379 ſeqq.

q) Conf. Cel. HOLMANNVS phil. nat. proleg. §. 7. p. 9 ſeq.

r) De corr. art. L. V. p. 157 ſeqq.

s) Prodiit in coll. opuſculorum PAG. GAVDENTII, quae Piſis 1641. prodiit, et rariſſime occurrit. Ipſe Gaudentius vocat ſcriptionem exotericam: in qua multa erudite et ſobrie ad retundendum faſtum et ſectarium ſtudium Ariſtotelis ſequacium dicta ſunt, ſed exoterice. Maxime finem c. 1. p. 105. ab illis legi velimus, qui σοφῷ φαρμάκῳ opus habent, ad ſanandum ab Ariſtotelomania ſynciput.

uis more ſuo eam magis effuderit, quam cum cura ſcripſerit. Exemplis enim is quoque luculentis oſtendit, male in plerisque accuſari veteres ab Ariſtotele; et hunc eius morem fuiſſe, vt in omnibus prorſus controuerſiis arbitrum cenſoremque ageret, etiam eorum, quae non nouerat.

pag. 806. lin. 1. 2. *Diſſeritur per ſyllogiſmum, vel demonſtratiuum et analyticum, vel topicum et dialecticum.* Diſtinctio iſta logicae Peripateticae vniuerſalis nititur diuerſo fine, ad quem ſyllogiſmus, ſiue ratiocinatio logica dirigitur. Is cum in genere ſit legitima rei cognitio, duplex neceſſario datur; et alia quidem accurata, firma et ſolida, aut tanta ſaltem, quanta pro rei natura haberi poteſt, quaeque ex ipſa rerum, de quibus agitur, eſſentia hauſta eſt, alia vero popularis, non accurata, non firma, non ex ipſa propria et vernacula rerum natura deducta. Illa ἐπιςήμην gignit, haec δόξαν. Illa eſt καθόλȣ καὶ δι' ἀναγκαίων, et ἀμετάπτωτον, rerum vniuerſalium et eſſentialium, quae neceſſario conſequuntur, haec ἀβέβαιος, infirma et non ſatis certa opinio cum dubitatione coniuncta. Nihil hic noui habet Ariſtoteles, ſed a Platone id accepit, ſuoque cothurno adaptauit. Ita enim de ideis quoque ſuis et de materia is docuit. Itaque ex abuſu Dialecticae nomen pro συνωνύμῳ logicae accipitur, id quod contra ſcopum methodumque Stagiritae eſt, qui topicam ab analytica accurate diſtinxit. De qua re conſulendus eſt, qui docte in ea verſatur NELDELIVS [t].

pag. 811. lin. 12. *Haec in logica Ariſtoteles conſtituit.* Ob hanc tum ratiocinandi, tum coniiciendi artem, logicae inuentionem ſibi tribuit Ariſtoteles; qui in fine organi [u] diſerte: ταύτης τῆς πραγματείας ȣ̓ τὸ μὲν ἦν, τὸ δὲ προεξειργασμένον, ἀλλ' ȣ̓δὲν παντελῶς ὑπῆρχεν. *Negotii nunc a nobis inſtituti non pars quaedam iam ante inuenta erat, pars altera non erat, ſed omnino nil in eo genere traditum extabat.* Quae quidem oſtentationem philoſophi ſatis euidenter probant, non tamen ita intelligenda ſunt, ac ſi omnem ratiocinandi artis inuentionem ſibi ſoli tribuiſſet. Alio enim loco non negat [x], Zenonem Eleatem hanc ſibi primam gloriam vindicare. Vnde et reliqua, quae antecedunt et ſequuntur, in textu Ariſtotelis legenda ſunt, in quibus iactanter quidem, vt ſolet, vel de elenchis ſophiſticis, vel de tota tractatione dialectica loquitur, aſt vnam tantum, ſecundum loca dialecticae, differendi artem intelligit, eamque ſophiſtarum differendi arti opponit, qui exemplis magis, quam praeceptis vera, falſa, quomodocunque occurrebant, ſolebant tradere, nulla artis, praeceptorumque ratione habita, vnde mitius haec Ariſtotelis verba intelligenda ſunt.

pag. 811. not. y. *Dudum meditamur.* Quae quoque Lipſiae CIƆIƆCCLVI. cum annotationibus noſtris prodiit. In quo libro, cum ea, quae hac th. I. et II. dicta ſunt, luculenter ſint explicata, lectori plura cupienti ipſae hae paginae

t) De vſu Organi Ariſtotelici P. II. c. 3. pag. 22 ſeqq.

u) De elench. ſoph. L. II. c. 17. p. 813. ed. Pac.

x) Conf. GASSENDVS, log. c. 2. T. I. Opp. p. 38. 39. qui exemplis id probat.

paginae adeundae ſunt. Conſuli autem non ſine fructu praeter eum poteſt GASSENDVS [y], qui veterum phyſicorum placita, qualitates principiis rerum ineſſe ſtatuentia integro capite erudite enarrat, multamque, quae Aquiliani tractationi deeſt, lucem argumento affundit.

pag. 814. lin. 29. *Vt res omnes oriantur.* Valde confirmamur in hac coniectura, cogitantes, materiae, ſecundum Ariſtotelem, imprimi rationes ſeminales, σπερματικὲς λόγες, ex quibus infinita rerum et ſpecierum varietas in materiam qualitatibus omnibus expertem inducatur, eamque neceſſario ineſſe, nec tamen ad Deum ex mente Stagiritae eſſe referendas, quod Plato, ideas commentus, faciebat. Eam vero, quae haec ſeminalia principia materiae imprimeret, naturam eſſe, ideo dicebat, quia ita principium licebat aſſignare, quo ex motu vniuerſo impreſſo, rerum formae exiſterent: quodque nexum inter ſyſtema mundi et materiam efficeret, cum eum ex ſinu primi motoris, ſiue Dei, deriuare, vi ſyſtematis, rationes ſeminales ab hoc fonte excludentis, non poſſet. Ita vero patet quoque, materiam primam Ariſtotelem non nudum conceptum metaphyſicum, vel abſtractionem mentalem, ſed tanquam principium poſitiuum poſuiſſe, in quod natura, vniuerſi leges ſecuta, rationes ſeminales imprimeret. Prodiiſſe hanc ſententiam ex ſyſtemate dualiſtico, pulchre vidit accuratus veteris philoſophiae interpres IACOBVS THOMASIVS [z].

pag. 816. lin. vlt. *CLAVDIVS BERIGARDVS.* Extat locus in *Circ. Piſanis in octauum librum phyſicorum Ariſtotelis*, et legi meretur [a], quia rationes contrarias inuicem ponderat, maximeque id agit, vt oſtendat, Ariſtotelem motorem aeternum cum motu aeterno ſibi concipientem, ſibi ipſi contradixiſſe.

pag. 820. lin. 32. *Queunt inueniri.* Ex breui hoc naturalis ſapientiae Ariſtotelicae compendio ſatis quidem veteris philoſophiae ſtudioſus poteſt conuinci, Stagiritam non tantum in hac philoſophiae parte pleroſque veterum ſubtilitate ſuperauiſſe, ſed naturali quoque ſtudio multa addidiſſe, a philoſophis vel plane ſilentio praetermiſſa et intacta relicta, vel obiter tantum memorata, et ὡς ἐν παρόδῳ: quae clarius intelligeremus, ſi ſcripta Ariſtotelis omnia ad noſtram aetatem potuiſſent peruenire: ſed imprimis laudandus eſt conatus hiſtoriae naturali per exempla et experientiam certius aliquod fundamentum ſubſternendi, eique demum phyſicam quandam ſyſtematicam inaedificandi. Quod exemplum, pulchre monet cel. HOLLMANNVS [b], imitari eius ſectatores potius, quam caecam dictis eius fidem adhibere debuerant, quo pacto laetior dudum huius ſcientiae effulgere facies potuiſſet. Quanquam autem hoc pacto Ariſtotelem laude ſua etiam in hac parte non priuandum eſſe, recte cenſent iudices

y) Phyſ. Sect. I. L. III. c. 2. Tom. I. Opp. p. 234 ſeqq.

z) Orat. XIII. quae de Platonicis ideis exemplaribus agit p. 290 ſeqq. Vocat is hoc principium, naturae potentiam, nempe reſpectu habito ad relationem vniuerſi.

a) Vid. imprimis Circ. XVIII. p. 111 ſeq. quae poſtea ad libros de coelo et mundo delatus pluribus vrget.

b) Proleg. phyſic. §. 6. p. 8 ſeq.

dices aequi et periti, fatendum tamen, tum eius aetatis conditioni et circumſtantiis, et imprimis obſeruationum ab aliis quoque factarum inopiae et paucitati, tum ingenio quoque Ariſtotelis, quod ex Platonis academia in Lyceum deportauit, nimis metaphyſico, notionibusque abſtractis et magnam partem ambiguis atque obſcuris aſſueto adſcribendum eſſe, quod non elegantiorem diſciplinae naturalis faciem nobis exhibuerit, rerumque loco multarum, quarum ignorantiam fateri praeſtitiſſet, explicationi terminorum potius nouorum, metaphyſicorum, et, ſi fatendum, quod res eſt, nihil ſignificantium ſaburram ſubſtituerit, et ita phyſiologiam veterum, licet mancam et in multis fictitiam, planam tamen et intelligibilem in atram quandam metaphyſicarum ſpeculationum ſyluam conuerterit, ex qua poſtea per tot ſecula materiem petiiſſe innumeros philoſophos de natura rerum ſollicitos omnino miraculo ſimile eſt, merenturque alio, et commodiori loco cauſſae eius rei penitius explorari et exponi, quam in hac breuitate praeſenti nobis licet. Expendenda tamen ſunt, quae in ſecundo, tertio et quarto tomo huius hiſtoriae de incrementis philoſophiae Peripateticae monuimus.

pag. 826. lin. 32. *Theologiam quandam naturalem atque philoſophicam exhibuit.* Nomen metaphyſicae apud Ariſtotelem ipſum non occurrit, ſed diſcipulis eius debetur, ex quibus imprimis Andronicum Rhodium auctorem fuiſſe, coniicit GASSENDVS [c], neque tulerunt ſcripta iſta philoſophi metaphyſicae nomen, ſed τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ in plurali numero appellata ſunt, recteque obſeruat cl. HOLLMANNVS [d], nomen metaphyſicae in ſingulari numero ſcholaſticis antiquioribus deberi, qui craſſa Graecarum literarum ignorantia laborantes, hoc nomen ſingulare ex veteri appellatione effinxerunt, qua de re paſſim viri docti, et in his eruditus Peripateticae philoſophiae interpres PICCARDVS [e], conſulendi. Scopus autem erat philoſophi, in his metaphyſicorum tractationibus, celeberrimam iſtam quaeſtionem penitius, quam a phyſicis, Ariſtotele aetate ſuperioribus non ſatis accurate tractatam credebat, excutere: num praeter res ſenſibiles, perpetuo fluentes, qualem plerique veterum phyſicorum materiam eſſe ſtatuebant, in rebus omnibus principium detur aliquod per ſe ſubſiſtens perpetuumque, quodque ſit fons illarum rerum, cauſſaque earum ſubſiſtat? Vnde de ente, prout ens eſt, eiusque primis cauſſis principiisque tractat, et philoſophiam quandam primam conflat, in qua ea, quae naturale transſcendunt, poſſint conſiderari. Quod occaſionem dedit eruditiſſimo HOLLMANNO [f], omnem horum librorum metaphyſicorum conſtructionem et connexionem luculento et eleganti compendio enarrandi, omnemque metaphyſicae ſapientiae Ariſtotelis campum ſuc-

 cincte

c) Syntagm. phil. c. 9. T. I. Opp. p. 27.

d) Proleg. metaph. §. 2. Tom. II. Opp. phil. p. 545 ſeq.

e) Iſag. in lect. Ariſt. c. 26. p. 259 ſeqq.

f) Comparari meretur IAC. THOMASII hiſtoria metaphyſ. erotematibus metaphyſicis ſubiuncta p. 70 ſeq. et CHRIST. DREIERVS de phil. prima p. 48 ſeq. SONER in metaph. Ariſt. p. 3. DVRKIVS ad l. c. Piccarti aliique.

cincte percurrendi, quem poſt alios in his non perfunctorie, ſed nimis ſubtiliter et prolixe verſatos legiſſe neminem harum rerum curioſum poenitebit.

pag. 832. not. z. lin. vlt. *Hiſtoriam átheiſmi molitur.* Incubuiſſe hunc Aiacem in ſpongiam, et dudum praeclare meditata mortem nobis viri optimi et dum viueret, amiciſſimi, praeripuiſſe, merito dolemus.

pag. 839. lin. 27. *Merito a nobis praetermittuntur.* Digni tamen ſunt libri Ariſtotelis, qui ob variam doctrinam attente legantur, ſed cum, ad ſui temporis imperia et reſpublicas reſpexerit, multam ex hiſtoria veteri lucem expectat, quam qui ei accendere ſuis commentariis ſategerint viri docti, enarrant STRVVIVS atque cl. KAHLIVS [ff], qui conſulendi.

ff) Biblioth. philoſ. P. II. c. 2. §. 3. p. 147 ſeqq. Commendari autem meretur CONRINGII introductio in polit. Ariſtotelis.

AD SECTIONEM II.

DE SVCCESSORIBVS ARISTOTELIS.

pag. 840. lin. 26.

Ad Ariſtotelis mentem conformauiſſe. Purius et limpidius fontes Lycei philoſophicos fluxiſſe, quamdiu Theophraſtus, vir μακρόβιος, vixit, huncque in pleriſque, ſi phyſica excipias, ſequeretur Strato, facile nobis perſuadet diuturna Theophraſti cum Ariſtotele conuerſatio, cuius inde placita ad eius diſcipulos tranſmiſſa ſunt, quod tamen non ita intelligendum eſt, quaſi κατὰ πόδα Stagiritae veſtigiis inſtiterint; nam et ſibi etiam ſtatuendi ius aliquod vindicaſſe, veteres non negant; aſt id ſobrie magis, et parcius factum eſſe, circumſtantiae produnt; certe Strato adhuc optimi Peripatetici nomen apud SIMPLICIVM [a] meruit. Ex loco autem quodam CICERONIS [b] ingenioſe coniecit PATRICIVS [c], Hieronymum Rhodium primum fuiſſe, qui a Peripatetica doctrina totus deuiauerit, eamque cum alienis miſcuerit: certe et tempus ſuadet et placita horum philoſophorum Pythagorea et Stoica ſuis philoſophematis admiſcentium, eos Ariſtotelis libros non vidiſſe, nec legiſſe. Vnde notanter eodem loco TVLLIVS: *Sumus igitur contenti his* (Ariſtotele, Theophraſto, Nicomacho) *namque horum poſteri meliores illi quidem mea ſententia, quam reliquarum philoſophiae diſciplinarum, ſed ita degenerant, vt ipſi ex ſe nati eſſe videantur.* Sed et alia in hoc *de finibus* libro habet Cicero, ex quibus diſcimus, ſequiores Peripateticos poſt Theophraſtum auſos fuiſſe contra Ariſtotelem ſentire

a) In libr. I. de coelo, comm. 86. vbi tamen non negat, Stratonem in nonnullis aliter ſtatuiſſe quam Ariſtotelem, quale eſt, quod contra eum ſtatuit: animam non ſolum irrationalem moueri, ſed etiam rationalem, quia motus ſint animae actiones.

b) Lib. V. de finib.

c) Diſc. Perip. T. I. L. XII. p. 157.

ſentire, et aliarum in quibuſdam ſectarum placita ſequi, quem eo tempore morem fuiſſe magni nominis virorum, Patricivs recte monuit, qui plures Peripateticos ex veteri Lyceo nominat, qui hanc ſtatuendi et ab Ariſtotelis placitis diſcedendi libertatem ſecuti ſunt.

pag. 841. lin. 4. poſt, *ſubiicimus.* I. In logicis ſtatuit, criterium eſſe et ſenſum, et intellectum, et, quod euidens eſt, τὸ ἐναϱγὲς; in hoc tertio a magiſtro Theophraſtus ſeceſſit, vel potius ſententiam eius illuſtrauit et plenius explicuit.

pag. 848. lin. 3. a fin. *Qualitatibus rerum proprias formari et perfici.* Recte haec, ſi veterum teſtimonia ſequimur, Stratoni tribuuntur: aſt, hanc Stratonis phyſiologiam iterum curis poſterioribus recogitantibus nouas nobis obortas eſſe nebulas, non diffitemur. Nondum enim ex hac, quam hoc loco dedimus, explicatione, conſtat, quid naturae latentis nomine Strato intellexerit, quam craſſis ſatis tenebris immerſiſſe, omnino fatendum eſt. Et facile quidem concedi poſſe putamus, Stratonem ipſum neſciuiſſe, quid naturae nomine intelligi velit, ſed vt haberet, propriam Venerem, cui dicere poſſet, tu mihi ſola places, vocem nihili, conceptumque vagum et indeterminatum pro principio admiſiſſe: verum, cum ita hiſtoria philoſophiae Stratonis caligini immerſa maneat, cogitandum tamen eſſe de ſenſu veriſimiliter Stratonis naturae ſubiiciendo nemo erit veteris ſapientiae naturalis indagator paulo curioſior, qui non iudicauerit. His dum cogitatione immoramur, a veriſimilitudine non recedere tandem nobis viſum eſt: Stratonem in Lyceo Ariſtoteleis principiis innutritum, iſta naturae aſſertione a Stagiritae mente non adeo procul receſſiſſe: cumque Lycei princeps a materia in formando mundo non tantum omnem Dei operationem ſeparaſſet, omneſque formas, et principia ſiue ſpecies diuinitus impreſſas et ideas procul eſſe iuſſiſſet, ſed ſyſtema quoque atomiſticum et particularum minimarum conuerſum reieciſſet, ad explicandum autem rerum omnium ortum λόγȣς σπεϱματικȣ̀ς, ſiue rationes ſeminales introduxiſſet materiae immerſas, iiſdemque naturae voce ſignatis rerum ſingularium originem obſcure ſatis inaedificaſſet, vt ſupra obſeruatum; Stratonem, hanc ipſam naturam Ariſtotelis noua explicatione, traditoque operationis in materiam modo illuſtrare voluiſſe, ſtatuendo, iſtam ſeminalium rationum, quae materiae ineſt, congeriem, quae et ſenſu et motu interno caret, caſum ſiue fortunam excitaſſe, vt commota rerum qualitates materiae imprimeret, quae ſemel caſu, (τύχῃ) e materia eductae deinde naturae (φύσις) conditione et motu entium permanentiam efficerent [d]. Haec vt phyſiologiae Peripateticae ſunt conformia, et naturam Ariſtotelis in clariori luce ponunt; ita nihil habent, quod non ſyſtemati Stratonis facile queat adaptari, quo pacto ipſa Stratonis phyſiologia vere Peripatetica eſt, ſed nouo lumine illuſtrata, poſt-

 habito

d) Luculento iconiſmo difficiles has nugas perſpicuas reddidit Iac. Thomasivs de exuſt. mundi Stoica Diſſ. II. §. 10 ſeqq. p. 30 ſeqq. et in Diſſ. de ideis Platonicis, docte explicuit.

habito tamen Ariſtotelis motore primo, cui τύχην ſubſtituebat. Ita, putamus, luculentius omnia fluere, et perſpicua fieri, vt poſſint quaerenti ſatisfacere. Verum hanc quoque explicationem tantum pro coniectura vendimus, lectoriſque iudicio vlterius examinandam relinquimus.

pag. 849. lin. 4. a fin. *Ex materia relegauit.* Melius dicemus, ex mundo, omnique cum materia commercio; quo pacto ab Ariſtotele ſeceſſum fecit, longiusque progreſſus, ne motum quidem, quem in materia eſſe imprimique a primo motore Ariſtoteles ſtatuebat, poterat admittere, ſed incognitum principium τύχην, caſum et fortuitum concurſum, nihil ſignificante voce addebat. Et hoc quidem idem illud eſt, quod in adducto loco Plutarchus dixit τὸ κατὰ φύσιν ἕπεσθαι τῶν κατὰ τύχην.

pag. 850. lin. 7. *In qualitatibus inter ſe mixtis.* Quae tamen cum rationibus ſeminalibus non confundi debent: itaque hic de natura, quatenus vniuerſum deſignat, non vero, quatenus eſt principium phyſiologicum, ſermonem eſſe, neceſſe eſt, in quo vniuerſo diſcrimina rerum efficiunt, vt poſſint dici quales?

pag. 852. lin. 26. *Vt ſupra dictum eſt.* Erudite more ſuo et eleganter *Critolai Phaſelitae hiſtoriam* deſcripſit, multamque huius temporis hiſtoriae eruditae lucem intulit ſumme reuerendus Io. BENED. CARPZOVIVS [e], theologus hodie Helmeſtadienſis celeberrimus, in peculiari libello academico, cuius doctrinae vbertatem conſulent, qui ex inſtituto Critolai huius res cognoſcere cupiunt, et quae per omnes fere huius viri circumſtantias memorabilia ſunt, diligentius, quam ſolet fieri, rimantur: fere nihil enim diligentiſſimi commentatoris attentionem effugere potuit. Ex qua erudita diſſertatione multa poſſent noſtris addi, niſi inſtituti ratio obſtaret, mallemusque apud ipſum elegantiſſimi ingenii ſcriptorem, quam apud nos legi, vnde ad hos fontes merito lectorem dimittimus: qui tamen cum adhibita ſingulari diligentia Critolai φιλοσοφέμενα ex tenebris, quibus laborant, educere non potuerit, tum veterum confuſione, tum notionibus vagis Critolai impeditus, certiora ne nos quoque addere poſſe lubenter fatemur. Idem iam faſſi ſunt veteres, e quibus TERTVLLIANVS [f], ſe fontem animorum, quem quintam eſſe eſſentiam dixit Critolaus, Ariſtotelem ſecutus, neſcire, qualis ſit, fateri non erubuit.

Ibid. lin. penult. *Internecinum inter philoſophos et oratores fuiſſe odium vtraque parte alteri detrahente.* Non hanc oratorum et philoſophorum diſſenſionem atque inimicitiam occaſionem dediſſe Critolao in ipſam artem rhetoricam inſurgendi, contendit Cel. CARPZOVIVS [g], non enim legi a philoſophis, qui erant digni iſto nomine, veros itidem oratores odio habitos fuiſſe, vt potius, qui Critiae erant, aut Therameni, aut Lyſiae, aut praeſtantiſſimis aliis, vt Iſocrati, Demoſtheni, Hyperidi, Lycurgo, Aeſchini, Dinarcho, Phalereo Demetrio ſimiles, multum iis honoris

e) Lipſ. 1743. f) De anima. g) l. c. §. 6. p. 18.

honoris et gloriae a nobiliſſimo quoque atque diuiniore habitum fuiſſe philoſopho certum ſit, omnemque rixam aut rectis philoſophis cum peruerſis melioris indolis corruptoribus, ſophiſtis, aut cum philoſophis exilibus, ſtrigoſis, ineptis, imperitis, veris oratoribus interceſſiſſe etc. Quae facile ſubſcribimus viro eruditiſſimo, nec a veriſimilitudine quoque abhorrere putamus, quod addit, videri Critolaum propius aliquantum cum Ariſtotele, quem ex hac parte reliquerat Ariſto, feciſſe, quod iſte eadem acie mentis, qua rerum multarum vim et naturam viderat, multas, quae ad dicendi artem pertinent, regulas deſpexit, contemtimque habuit, id quod CLEMENS ALEXANDRINVS [b] teſtatur. Sed propterea nobis dica non ſcribenda erat, qui oratorum nomine non alios intelleximus, quam contra quos inſurrexit ſchola Socratica, et quibus vnicus rhetoricae finis fuit, de re quauis, quae credibilia ſunt, et perſuaſibilia, cum ornatu et vi inueniendi et eloquendi, differere. Quod illuſtraturus QVINCTILIANVS, cuius locum [i] notauit ipſe quoque vir doctiſſimus, ad Gorgiae exemplum prouocat, qui apud Platonem perſuadendi ſe artificem in iudiciis et aliis coetibus eſſe dicebat, de iuſtis quoque et iniuſtis tractare, cui Socrates perſuadendi, non docendi concedebat facultatem. Inter hanc oratorum ſcholam, et philoſophos maximum odium interceſſiſſe, vetus hiſtoria huius temporis loquitur: qua de re ipſum Quinctilianum legere operae pretium eſt, fuſe in hoc oratorum genus inſurgentem, quod effecit, vt Plato et Ariſtoteles eam artem κακοτεχνίαν et κλεπτικὴν dicerent, verumque oratorem virum bonum eſſe debere poſtularent, vt virtutem et iuſtitiam in dicendo exerceat.

pag. 853. *Ariſtotelicum hoc de argumento dogma mire illuſtrantia.* Lucem vberiorem hic quoque accendit CARPZOVIVS [k] rationes Lycei de ea re ſtrictim exponens, qui conſulendus.

b) Stromat. L. I. p. 289.

i) Inſt. Or. L. II. c. 15. p. 114. ed. Obrecht. et deſideratiſſimus GESNERVS. Qui commode obſeruat, Critolaum ſecutum eſſe Ariſtotelem, huncque hanc mundi aeternitatem ſurripuiſſe Ocello Lucano.

k) l. c. p. 31.

AD CAPVT OCTAVVM.

DE CYNICA SECTA.

pag. 861. lin. 14.

Fuit autem Cynoſarge. Atticas antiquitates, quas praeſertim Athenienſium attigit Pauſanias, nemo fere melius tractauit, quam IOANNES MEVRSIVS. Is enim peculiari libro, cui *Athenarum Atticarum* nomen praefixit [a], praecipuas Athenarum res ita enarrauit, vt more ſuo, non ſuis verbis, eas deſcriberet, ſed omnia fere veterum loca et relationes

a) Lugd. Bat. 1624. 4.

nes ipſis eorum verbis exhiberet, collectionem quaſi antiquariam magis, quam hiſtoriam antiquitatum Athenienſium daturus. Quare ex hoc praecipue fonte omnes fere hauſerunt, qui antiquitates Athenienſes deſcripſerunt, quarum nemo elegantius compendium dedit, quam POTTERVS [b], qui totus Meurſium ſecutus eſt. Eodem Meurſiano labore etiam in colligendo apparatu ad hiſtoriam gymnaſiorum literariorum vſus eſt B. PHIL. IAC. CROPHIVS [c], ita tamen, vt multa adderet, Meurſio non tacta. In hac diſſertatione, cum omnia fere, quae de Cynoſarge et Cyniſmo apud veteres dicta ſunt, comprehenſa inueniantur, ſine labore lector ipſos inde fontes deteget, vt aliis carere facile poſſit. Fuit autem Cynoſarge gymnaſium extra portas Athenarum, qualia loca campeſtria, non procul ab vrbis portis diſſita, philoſophi eo tempore amabant et frequentabant. Incenſa eſt triſti Muſis fato a Philippo, Demetrii filio, quod nobis narrat T. LIVIVS [d].

pag. 862. lin. 17. *Ex vtraque parte ciuitatis ius patebat.* Ius ciuitatis Athenienſis pro temporum diuerſitate diſtinguendum eſt. Ciuis enim initio erat, qui alterutro ex parente Athenienſis eſſet; aucto vero incolarum numero, ex Solonis lege, ii tantum pro veris ciuibus habiti ſunt, qui ambobus parentibus Athenienſibus nati eſſent. Abrogata tamen lex Solonis eſt, donec Pericles auctoritate ſua vſus, eam iterum populo perſuaderet, de quo videas PLVTARCHVM [e], qui tollendae eum legis auctorem iterum Athenienſibus fuiſſe, ait, quia liberos omnes legitimos amiſerat. Reuocata tamen eſt ab Ariſtophonte rhetore, in praetura Euclidis poſt eiectos tyrannos. Tantum vero huic iuri et dignitati tribuerunt, vt iure iurando pater teneretur profiteri, liberos legitime ſuſceptos fuiſſe. Plura de ciuitatis iure apud Athenienſes, eiusque varia fortuna attulit MEVRSII diligentia [f], qui conſulendus.

pag. 882. lin. 8. *Facile LAERTIO aſſerenti largimur.* Dignum eſt argumentum de decoro Cynico, quod accurate excutiatur; ſed facta prius hiſtorica certa conſtituenda ſunt, ex quibus non huius tantum, vel illius philoſophi Cynici viuendi ratio expendenda, ſed habitus quoque diſciplinae ſectaeque cum ea comparandus eſt, quo pacto multae fabellae veterum euaneſcent. Conferri de hoc argumento poteſt Cl. KAHLII *de decoro* diſſertatio [g], itemque STOLLII tractatio *de decoro contra Cynicos et Quackeros* [h].

b) In Archaeologia Graeca.

c) Adiecta eſt AQVILIANO, de plac. philoſ. ante Ariſt. p. 187. meruitque ab interitu et tenebris, in quibus deliteſcebat, reuocari. De Cynoſarge fuſe is agit p. 213 ſeqq.

d) Lib. XXX. c. 24.

e) In Pericle, AELIAN. var. hiſt. L. VI. c. 10.

f) In Themid. Attica L. II. c. 6. p. 73 ſeqq. de fort. Athenienſ. c. 5. p. 31 ſeqq. quem alii, et in his POTTERVS archaeol. Gr. L. I. c. 9 p. 36. ſequuntur. De Solonis lege vid. ARISTOPH. aues p. 602.

g) §. 37 ſeqq. Edita Halae 1735.

h) Ien. 1725.

AD

AD CAPVT IX.

DE SECTA STOICA.

SECT. I.

DE ZENONE EIVSQVE PHILOSOPHIA.

pag. 894. not. l.

Videndus MORHOFIVS, STRVVIVS. Dedit ad Struuianos indices, ſicilimenta KAHLIVS [a], quae tamen et ipſa noua ſupplementa expectant. In Struuianis autem laboribus hiſce ordinem meliorem deſideramus, et calci arenam. Non omittendus autem etiam a nobis erat PETRVS GASSENDVS, veteris philoſophiae interpres feliciſſimus, qui in explicanda Epicuri philoſophia, quae tota Stoico ſyſtemati oppoſita eſt, non potuit non Stoicam philoſophiam, Zenonisque imprimis placita in luce meridiana ponere, quapropter non in genere tantum, Zenonis hiſtoriam, cum de philoſophia vniuerſe ageret, tetigit [b], ſed in rationali quoque ſyſtematis ſui parte, de logica Stoicorum erudite diſſeruit [c], in phyſica autem parte etiam ſpecialium dogmatum Stoicorum ſummam et ſententiam non praeteriit [d], et quo pacto moralem ſapientiam Epicurus porticus philoſophis oppoſuerit, expoſuit, dignus, quamuis a plerisque neglectus [e], qui ad hoc quoque philoſophiae hiſtoriae caput, conſulatur, cum perſpicuitatem cum doctrinae ſoliditate ſoleat coniungere. Minorum gentium Deos praeterimus, qui, non niſi centies dicta, recoquunt. Quod, vtrum de HENINGI FORELLI diſſ. *de Zenone* etiam verum ſit, etiam ne nunc quidem ſcimus, qui libellum hunc breuem, licet a nobis quaeſitum reperire non potuimus, cum huius generis ſcriptiunculae cito ſoleant euaneſcere [f]. Multa quoque ad Stoicae philoſophiae hiſtoriam facientia attulit B. PHIL. IACOBVS CROPHIVS, in erudita diſſertatione de gymnaſiis literariis Athenienſium [g].

pag. 895. lin. 9. *Compluresque libros, imprimis Socraticos.* Hoc caue de libris ab ipſo Socrate ſcriptis intelligas, ſed de libris a Socratis diſcipulis

a) Ad Tom. I. biblioth. philoſophicae p. 78 ſqq. p. 229 ſeqq.

b) T. I. Opp. p. 20 ſeq.

c) l. c. p. 49 ſeqq.

d) l. c. p. 247. 135. 137. 229. etc.

e) Cuius veram cauſſam in Operum Gaſſendianorum voluminoſa raritate et caritate latere coniicimus. Contemni certe Gaſſendus ipſe non poteſt, conf. quae infra Tom. IV. p. 518. de eo diximus, ipſa experientia edocti, quomodo per eum liceat in philoſophiae hiſtoria proficere.

f) Prodiit, quod ex STRVVII l. c. indicio nouimus Vpſal. 1700. 8. ipſe tamen vir doctiſſimus ſatis prodit, ſe quoque eum non vidiſſe, eſſeque haud facile reperiundum.

g) Quam recuſam dedimus ad calcem SCIP. AQVILIANI de placitis philoſ. ante Ariſt. p. 279 ſeqq. huic enim auctori, non B. I. ANDR. SCHMIDIO cum KAHLIO haec diſſertatio vindicanda eſt, quemadmodum is quoque ad c. II. p. 82. noſtram epiſtolam de fato Stoicorum perperam ad S. R. Schelhornium, ad quem ſcripta eſt, retulit. Conf. B. BAVMGARTEN. ad hiſt. vniu. orbis T. I. not. 43. p. 52.

pulis et ſecundum methodum et diſciplinam Socratis confectis, quales ſunt Xenophontei. Hos enim occaſionem dediſſe Zenoni conuertendi ſe ad philoſophiae ſtudium, refert LAERTIVS [h].

pag. 903. not. l. *LAERT. L. VII. ſ. 25.* Veriſimilius hoc dici putamus, quam quod GASSENDVS [i] habet, transſumſiſſe Zenonem aliquid ab Antiſthene, ob libros illius περὶ διαλέγεσθαι aliosque logici argumenti a Laërtio memoratos. Hos enim libros fuiſſe polemicos, et ἀντιλογικὲς, qui imprimis Platoni fuerant oppoſiti, adeoque differendi artem proprie non explicuiſſe, ipſe alio loco nos docet LAERTIVS [k].

Ibid. lin. vlt. *Vt harmoniam, inde vniuerſi eliceret.* Non dubitandum eſt, Stoicorum parentem ad vniuerſam fere antiquorum phyſiologiam, et theologiam reſpexiſſe, et imprimis Orphica dogmata, quae totam Graeciam occupauerant, vel, ſi mauis, Aegyptiaca ob oculos habuiſſe. Iſtorum enim hominum placita ipſiſſimam phyſiologiam Stoicam, demtis adſcititiis et alienis, referre, ſupra [l], niſi toti cum magnis viris, qui idem dudum obſeruauerunt, coecutimus, euidenter euicimus, et contra murmura obloquentium roborauimus. Mirandum itaque haud eſt, quod eleganter obſeruauerunt eruditi *operis hiſtoriae vniuerſalis auctores Britanni*, coſmogoniam Stoicam omnem fere Aſiam literatam, maxime Sinicam, occupare, et phyſiologiam Stoicam referre, id quod ſuo loco de ſyſtemate Sinenſi euicimus [m]. Quanquam enim nec Zenonis philoſophiam diſcere potuere Indi Orientales, aetate longe ſuperiores, nec vidiſſe et intellexiſſe eorum ſcripta theologica Zenonem Cittieum vllo modo ſit veriſimile; hauſerunt tamen omnes ex vno eodemque fonte, et ſyſtemati emanatiuo variis modis, maxime in Aegypto modificato frigidam ſuffundentes, occaſionem dedere Pythagorae, vel, quod eius patroni volunt, ad Indos et Brachmanas delato, vel, quod tamen dubio caret, in Aegypto coſmogoniam veterum modificatam et ad ſenſus Perſicos reformatam, edocto, hos fontes in ſua arua deriuandi: quae poſtea Pythagorae fama excitatus Zeno, cum videret, Epicureo ſyſtemati tanquam magnificum magis doctrinae aedificium poſſe opponi, comſit, ornauit, diſpoſuit, Heracliteis δόξαις auxit, et, vt verbo dicamus, ſyſtema emanatiuum cum dualiſtico miro artificio mixtum, tanquam nouum εὕρημα orbi philoſophico et theologico obtulit. Quae enim in contrarium obiiciunt et adducunt orthodoxiae Pythagoreae πρόμαχοι, pia quidem ſunt, ſed nec vera, nec orthodoxa ſatis, et totam phyſiologiam et coſmogoniam veterem confundunt miſcentque, a qua lepra abhorrent, quibus nil ſanctius eſt, quam a diuinis atque puris dogmatibus coeno impietatis gentilis turbandis abſtinere, et limpidiores fontes ſequi.

pag. 906. lin. 4. *Quae aures capiunt, animumque pungunt, verum non emendant.* Occaſionem haec noſtra obſeruatio dedit viro clariſſimo GODO-

h) L. VII. ſ. 2. conf. nominatos n. X.
i) Logic. c. 6. T. I. Opp. p. 49.
k) L. VI. ſ. 16.
l) T. I. §. 49. p. 52 ſeqq.
m) Tom. V. p. 897.

Godofredo Centnero, gymnaſii Thorunenſis profeſſori, elegantem et eruditum *de meteoro philoſophico* commentarium [n] conſcribendi, in quo non tantum in inſolitum hoc Stoicae philoſophiae φαινόμενον inquirit, ſed et eius naturam, indolem, origines, effectus, mira ſubtilitate atque iucunditate explicat, et quod tum vernaculos hiſtoriae philoſophicae commentarios edentes non ſatis explicate tradidimus, in maiori luce collocat: quae ſi cum curis poſterioribus noſtris diligenter comparentur, pulchras pro intellectu humano rite cauteque formando praeceptiones poſſunt ſuggerere, et ita practica quadam ratione ab inſania exorbitantis ingenii mentes praemunire.

pag. 914. lin. 3. *Logica duabus partibus abſoluitur, rhetorica et dialectica.* Quidam tertiam partem addiderunt, ὁρικὴν, id eſt, definitiuam, qua res iuxta notiones, mente habitas, definiuntur; quo locus de canonibus et criteriis pertinet. Plerique tamen Stoici partitionem, quam attulimus, ſequuntur, in quorum ſcholis ea valde ſolennis eſt [o]. Parum autem ex hac Stoicorum logica veri ſtudioſos profeciſſe, facile credi poteſt Ciceroni [p], cuius locum affert quoque Gassendvs, ſcribentis: *Scripſit rhetoricam Cleanthes, Chryſippus etiam, ſed ſic, vt ſi quis obmuteſcere concupierit, nihil aliud debeat legere.* Sed et alia dialecticae capita, praecipue quod de inueniendi arte tradit, neglexiſſe idem conqueritur, nempe iſtam partem non ad dialecticam, ſed rhetoricam referebant, et ad dicendi modum.

pag. 915. lin. 16. *Sola logica ad veritatem inueniendam a philoſophis adhibita.* Lucem huius aſſerti ampliorem quaere apud Gassendvm [q].

pag. 920. lin. 23. *SAMVEL PARKERVS.* Iungi poſſunt Parkero Gassendvs, quique *de cauillationibus Stoicorum* ex inſtituto diſſeruit Io. Albertvs Fabricivs. Qualia iſta ſophiſmata ſint, nomina indicant, dictumque ſatis ſupra in Megaricis [r]. Quibus deterius in hoc philoſophandi genere philoſophatos fuiſſe Stoicos, atque aditum, et quaſi ipſas Thermopylas in omnem Graecorum vanitatem aperuiſſe recte et prudenter iudicat praeſul eruditiſſimus, ad quem lectorem ablegauimus. Quippe cum Eleatici et Megarici ludo et ioco de cauillandi arte ſcripſiſſent, Stoici quicquid illi luſerant cum omni ſua grauitate in diſciplinam ſuam adſciſcebant, quo nimiam facetis omnibus ſe irridendi facultatem dederunt. Diligenter ad eiusmodi deliria humani ingenii attendendum eſt, quae, quamuis contemtum mereantur, velut humani intellectus dedecora, produnt tamen luculenter, quam inepte tripudiet humanum ingenium in tricis quoque, ne caſſa quidem nuce dignis, vbi ſemel coeperit acumen iactare, et ſuperbire in minimis. Qualia obeloconꝛ

n) Prodiit Dantiſci 1744. 8.
o) Acad. Qq. L. IV.
p) De oratore, in topicis et de finibus L. IV.
q) Log. L. II. c. 1. T. I. Opp. pag. 69. c. 4. p. 76.
r) pag. 613.

configere, et velut purgamenta veritatis eiicere inde, eximio hiſtoriae philoſophicae vſu pragmatico diſcimus.

Sapientia prima eſt
Stultitia caruiſſe.

Ceterum meretur iſta conſideratio, vt in cauſſas quoque iſtarum ineptiarum logicarum inquiratur, quod tamen hoc loco fieri non poteſt, et in ſpeciali hiſtoria logicae excutiendum eſt.

pag. 921. lin. 29. *Nunquam nos hactenus poenituit, nec poenitebit vnquam.* Eadem nobis poſt triginta, quo iſta ſcripſeramus annos, adhuc de ſyſtemate philoſophico Stoicorum mens eſt, perlectis in iſto temporis ſpatio plurimis virorum doctorum obſeruationibus, quorum aliqui, magni nominis viri vtroque pollice hanc explicationem phyſiologiae Stoicae comprobauerunt, nonnullis mitius de Stoicis iudicandum eſſe, nec adeo malam eos ſententiam explicuiſſe, viſum eſt. Et inter illos quidem desideratiſſimum Iablonskivm magni inter veteris literaturae et philoſophiae interpretes nominis virum nominamus, qui in incomparabili *panthei Aegyptiaci* opere [s], nos doctrinam Stoicorum, de origine rerum, accurate et fideliter delineauiſſe, eaque cum placitis Aegyptiorum veterum mirifice conſonare iudicat. Eandem nobiſcum Stoicae phyſiologiae explicationem ſecuti ſunt doctiſſimae *hiſtoriae orbis vniuerſalis enarratores* [t], qui tamen ſyſtematis emanatiui indolem a Stoico non ſatis diſtinxerunt [u]. Mitius et orthodoxe magis Stoica dogmata accipienda eſſe, quamuis cetera magnis erroribus non careant, praeter alios Cvdworthvs [x] et Zimmermannvs [y], quique alii ex atheorum numero Stoicos eximendos eſſe, contenderunt, cenſuere, de quibus infra agitur. Nos nihil ex ſolis vocibus Stoicorum, quae non niſi meteora philoſophica ſunt, ſed ex ipſius ſyſtematis Stoici nexu iudicandum eſſe putamus, ne cum tot horum hominum admiratoribus decipiamur. Id quod ipſi candidiſſimo Zimmermanno, quem amiciſſimum ad vltima fata vſque habuimus, demonſtrauimus, cum is in patria theologicae cathedrae praeficeretur [z]. Qua de re infra pluribus dictum.

pag. 922. lin. 25. *Quidam Perſarum imprimis ſyſtema ſecuti.* Hoc de Magianiſmo Perſarum intelligendum eſſe, ex iis patet, quae ſupra de phyſiologia Magorum et poſtea Zoroaſtris diſputauimus.

pag. 923. lin. 7. *Clariſſime oſtendimus.* Repetenda heic ſunt, quae in his ſupplementis de theologia barbarica diſputauimus. Adiiciendum eſt imaginibus phyſiologicis, apud Thomasivm h. l. not. citatum, typus tertius, ſyſtema emanatiuum explicans figura araneae, ex inteſtinis ſiue ventre fila ducentis, quibus rite inter ſe nexis, in medio habitat reuocatura

opus

s) P. I. L. I. c. 2. §. 6. p. 38 ſeq.

t) T. I. §. 47. p. 50 ſeqq.

u) Ibid. §. 49. p. 52.

x) Syſt. intell. c. IV. §. 25 ſeq. p. 506 ſeqq. ad quem commentator Moshemivs videndus.

y) In muſeo hiſt. phil. Brem. Vol. I. P. I. pag. 1 ſeqq.

z) Vid. diſſ. de Stoicis ſubdolis Chriſtianorum imitatoribus, miſcell. hiſt. phil. lit. P. I. obſ. 9. p. 225.

opus intra ſe quam primum libuerit: quem apud Pendetos ſiue philoſophos Indiae Suſyosque Perſiae ad explicandum coſmogoniae opus adhiberi, refert BERNIERIVS [a]; et ex quo intelligi poteſt, quo pacto a Stoico ſyſtemate emanatiuum differat, ſi hoc cum ouo praegnante comparaueris.

Ibid. lin. 29. *Omnia quae ſunt, corpora ſunt.* Sumendum eſt vox corpus, ſignificatione naturali et phyſica; non vero metaphyſica, qua nonenti opponi interdum ſolet. Intellexerunt enim Stoici corporis notione rem non modo διαςατὸν, extenſum, ſed etiam ἀντίτυπον, reſiſtendi vi praeditum, nec penetrabile, quanquam intra corpus craſſum et ſubtilius, ἀραιότερον καὶ λεπτομερέςερον, quod πνεῦμα καὶ ἔνθερμον dicebant, diſtinguerent [b].

pag. 927. lin. 3. *Attemperauiſſe propius diſciplinae Chriſtianorum.* Pluribus hoc argumentum roborauimus in obſeruatione *de Stoicis ſubdolis Chriſtianorum imitatoribus*, quae hoc loco omnino repetenda ſunt [c]. Manibus quaſi palpari poteſt, Stoicos egiſſe ſimias Chriſtianorum, et ideo tantum ipſum ſyſtema ſuum deſeruiſſe, vt eorum pia placita, ſolatio plena, et non ſine conſcientiarum tranquillitate prodita exprimerent. Quod multo magis oculos feriet, ſi cum Stoicis, Cleanthe, Chryſippo aliisque, qui ante Chriſtum natum de prouidentia diſſeruerunt, comparentur: nobili et memorabili teſtimonio, quantum veritas et praeſtantia chriſtianae religionis valuerit, etiamſi eam in iniuſtitia detinuerint, digno autem, quod probe expendatur exemplo, quam ſubdole, quamque ingenioſe, infernalis hoſtis omnem ſapientiae mundanae induſtriam adhibuerit, vt Chriſtianis hanc ſalutis galeam, non eriperet quidem, quod non poterat, confringeret tamen redderetque inutilem.

pag. 929. lin. 23. 24. *Pars agens in patiente habitaret, eam penetraret et formaret.* Rogamus lectorem, veteris theologiae et coſmogoniae curioſum, vt hanc veterum ſyſtematum philoſophicorum determinationem probe notet, et ad omnem orbis vetuſtiſſimi doctrinam adplicet, ſine quo diſcrimine ſemper in tenebris palpabit. Peperciſſent ſibi viri quidam docti, qui, vt ſanctiſſimae religionis Chriſtianae placitis robur, quod putant, adderent, egregia illa nobis opponunt, ſi ad iſta reſpexiſſent, nec proderent, ſe ad intimas rationes ſyſtematis non attendiſſe. Non his pigmentis opus eſt coeleſti reuelationi, qua monente, philoſophi hi, dum ſapere cuperent, μωρανθῆναι, et in ſplendido mendacio deſipuiſſe, iudicati ſunt.

pag. 930. lin. 10. *Primo intuitu cognoſcitur.* Omnino ad hanc labem, diuinae naturae attributis a Stoico hoc ſyſtemate illatam attendendum eſt,

a) Suite des Memoires ſur l'empire du Grand - Mogul pag. 303. Conferenda cum his, quae habent auctores hiſt. vniu. Britanni T. I. §. 47 ſeqq. p. 50 ſeqq.

b) Conf. CVDWORTH. ſyſt. int. c. IV. §. 35. pag. 502.

c) Miſcell. P. II. Obſ. 9. p. 226 ſeqq.

vt intelligatur, quam peruerſe atque male inepti gentilis theologiae conciliatores cum puritate diuinae reuelationis agant, non attendentes ad ſyſtematis conſequentias, quae ex ipſis fontibus fluentes, omnem orthodoxiam reuelatam euertunt. A qua ſcabie vt philoſophicae hiſtoriae ſtudioſi ſibi caueant, eo magis ſemel iterumque, et quauis occaſione monendos eſſe putamus, quo magis non validius remedium eſt, ineptum illud de traditione aliqua veritatis puriore inter gentes diſſeminata exque eorum ſyſtematibus phyſiologicis et coſmologicis eruenda praeiudicium iugulandi, quam cum deteſtandi gentilium errores in clara luce ponuntur, et manifeſtum fit, ea, quae vel veteres doctores, viri pii et laudatiſſimi, aſt in his diiudicandis nullo fere iudicio critico vſi pro ſanis et piis habuerunt, reuera fuiſſe deteſtabilia errorum βδελύγματα, et aperiendos tandem oculos eſſe, quos auctoritatis praeiudicium faſcinauit.

pag. 939. lin. 18. *Vel ex ſe ipſo quaſi effundat.* Manifeſtum eſt in iſto SENECAE loco, quaeſtionem non eſſe de productione exiſtentiae materiae, ſed de formatione atque concurſu eius ad ſyſtema coſmologicum. Sine dubio reſpexit iacutus philoſophus genuinam Stoam, eamque cum academia prima Platonis comparauit, quod ex collatione vtriuſque de hoc argumento poteſt palpari. Dicerem ad Ionicam ſcholam et diſcrimen inter dogma Anaximandri et Anaxagorae philoſophum oculum intendiſſe, qui hoc fere pacto de Dei ad formationem mundi concurſu digladiabantur. Verum Stoicorum conſuetudinem academiae primae placitis Zenonis decreta opponendi, facit, vt ad hunc magis diſſenſum Senecam reſpexiſſe videatur veriſimile. Neutri autem parti de creatione ex nihilo, quo ſenſu, a theologis aſſeritur, et quae priſci primique aeui δόγμα κύριον fuit, aliquid in mentem venit. Ceterum MOSHEMIVM in laudata h. l. [d] diſſertatione Stoicorum ſyſtema praetermiſiſſe, miramur.

pag. 944. lin. 13. *Parentum forte traditione perueniſſe.* Ad ſyſtemata priſci orbis attendenti, ignotum eſſe non poteſt, vetuſtiſſimam traditionem de ortu et interitu mundi ſpectabilis per aquam, per omnes terrarum tractus fuiſſe peruagatam, fuiſſeque eam vniuerſalem, ex ſeptentrionali vero parte terrae ad orientalem migrauiſſe. Cum itaque Zeno ex Phoenicibus ortum habuerit, coniici facile licet, cur de fine quoque mundi eandem ſententiam amplexus ſit, quae cum Celtica coſmogonia adeo pulchre conſpirat.

pag. 948. lin. 11. *Niſi oblitos reduceret.* Non vſurpauerunt quidem Stoici ἀναστάσεως vocem, vt iam obſeruatum ORIGENI [e], quanquam Numenius [f] illis contrarium tribuat; rem tamen ipſam cum Chriſtianis communem habuiſſe, multi putauerunt, qui, quamuis certe prudentiores quidam, aliquod inter Chriſtianos et Stoicos diſcrimen dogmatis intereſſe, viderint, magnum tamen illud eſſe negant, Zenonemque veterem traditionem

d) §. 9. p. 967.

e) Lib. V. contra Celſ. §. 20. Extat quoque locus T. II. Opp. ed. Ben. p. 592.

f) Apud EVSEB. praep. eu. L. XV. c. 19.

tionem obſcuram et temporis diuturnitate confuſam, vt ab Orientalibus, et forte a parentibus Phoenicibus acceperat, repetiiſſe coniiciunt. Nec praefracte negabimus, praeclari dogmatis notitiam aliquam ex patriarchali traditione inter gentes fuiſſe diſſeminatam, cuius praeclara veſtigia liber Iobi continet. Aſt eueniſſe his vetuſtiſſimae doctrinae ſcintillulis, quod plerisque primaeuae traditionis reliquiis accidit, vt tantum non penitus extinguerentur, fatendum eſt, cum humani ingenii curioſitas traditionis vetuſtioris ſimplicitatem contemneret, et noua ſyſtemata coſmogonica excogitaret, quae δοκησοφία humana effecit, vt nihil fere purum et intactum primaeuae ſapientiae, a ſitu et ſqualore ad nos peruenerit, et diuina veritas opus habuerit noua reuelatione humano generi primaeuae ſapientiae elementa aperiendi. Certe id in hoc reſurrectionis ſyſtemate euenit, quod inter Stoicos adeo diſſimile ſui factum eſt, vt citius Aethiopem laueris, quam candorem obfuſcato dogmati induxeris. Id quod poſt Moshemii [g] diligentiam nos quoque alio loco manifeſtum feciſſe [h], recordamur.

pag. 950. lin. 22. *Hauſit hanc doctrinam Zeno ab Heraclito.* Ille tamen primus opinionis auctor non eſt, quae a gentibus barbaris, maxime orientalibus ad Graecos delata eſt, vt ſupra iam tactum. Forte illius rei nonnihil a parentibus Phoenicibus Zeno percepit.

pag. 951. not. x. *Quae extat Miſcell. Berolin. T. V. art. vlt.* Recuſam et emendatam eam dedimus in Miſcellaneis hiſtorico-philoſophicis P. I. [i] eam quoque in Sylloge diſſertationum de Secta Elpiſticorum recuſam dedit cl. Levbschnervs [k].

pag. 953. lin. 9. *Poſt fata poſuiſſe.* Vide autem et deteſtare hominis hypocritae inſaniam, qui in *conſolationibus ad Marciam et Heluidiam* longa verborum iactantia, contraria his omnia docuit, hancque morologiam Chriſtianae doctrinae ſanctitati et ſolatiis oppone, vt habeas, quo contemnere gentilium ineptiarum chaos diſcas.

g) Diſſ. ad H. E. pert. Vol. II. §. 17. p. 625 ſqq.
h) Miſcell. hiſt. phil. P. I. obſ. 9. p. 255.
i) Obſ. 7. p. 164 ſeqq.
k) Triga diſſertationum, Heumanni, Ioecheri, Bruckeri de ſecta Elpiſtica, quibus quartam, ſuam ſententiam exponentem adiecit.

AD CAP. IX. SECT. II.

DE DISCIPVLIS ET SECTATORIBVS ZENONIS IN SCHOLA STOICA.

pag. 969. lin. 13.

Cum ſermonis breuitatem ſectaretur Zeno. Hanc breuitatem cum acumine ſapientiam tradendi, acceperat Zeno a Cynicis, et facile ad diſcipulos propagauit. Quod facile fieri potuit, cum eo tempore homi-

nes

nes λάλοι, quorum lingua tam prodiga infraenisque erat, vt flueret ſemper et aeſtuaret colluuione verborum teterrima, in magno contemtu apud philoſophos eſſent, qua de re pulchra multa collegit A. GELLIVS [a].

pag. 970. l. 28. 29. *Cum nihil horum igni, quamuis ſubtiliſſimo conueniat.* Nititur ratio huius afferti potiſſimum principio Stoico, quaecunque ſunt, eſſe corpora et quidem vera, phyſica, quamuis ſubtiliſſima. Et talem ignem illum Porticus artificialem eſſe, facile Ariſto concedebat, at, quo pacto poſſet eſſe artificialis, plenusque ſapientia rerumque omnium prouidentia, ſe perſpicere poſſe recte negabat. Ita enim hoc πρώτῳ ψεύςῳ ſemel negato, pleraeque aſſertiones phyſiologicae et coſmologicae Zenonis, neceſſe erat collabi. Haec enim implicitam contradictionem inuoluere, quilibet palpat. Non autem ſolus Ariſto fuit, qui hoc pacto ſyſtema coſmogonicum Stoicorum in anguſtiam redegit, ſed obiecerunt idem aliae quoque ſcholae, et imprimis, grauis Zenonis antagoniſta SEXTVS EMPIRICVS [b], quem vide.

pag. 980. lin. 20. *Principibus viris chariſſimus.* Pertinet ad exiſtimationem Panaetii hoc quoque, quod certa conuiuarum ſocietas fuerit, philoſophandi gratia Athenis inſtituta, quae Panaetiaſtarum nomine inclaruit, quemadmodum Diogeniſtarum a Diogene Babylonio, et Antipatriſtarum ab Antipatro Tarſenſi, de quibus philoſophorum Stoicorum eius aetatis συνόδοις videndus ATHENAEVS [c].

pag. 981. not. k. *De N. T. Lib. II. c. 34.* Plura dabit ea de re WEIDLERVS [d], qui videndus, res enim ad ſpecialem aſtronomiae hiſtoriam pertinet. De hac autem ſphaera, vtrum intelligendus ſit STRABO [e], qui eum cum aliis philoſophis Graecis inter ſcriptores geographicos numerat, an de libro de mundo, quem ei adſcribit LAERTIVS, vel qua alia ratione de geographia quoque meruerit, prorſus incertum eſt, et definiri non poteſt.

a) Lib. I. c. 15.

b) Adu. phyſ. Lib. IX. ſ. 211. 212. vbi ex eo, quod ſolum λεκτὸν incorporeum dicunt Stoici, contra ignem hunc diuinum inſurgit.

c) L. V. Deipnoſ. p. 186. Qualia haec ſympoſia fuerint, ex veteribus deſcripſit H. CHRIST. ESCHENBACH. pec. diſſ. §. 8. inter diſſertt. acad. p. 309. quem tamen Stoica omiſiſſe miramur, cum tamen ex Athenaeo conuiuia in Lyceo et in academia celebrata adduxerit.

d) Hiſt. aſtronom. c. VI. §. 18. p. 149.

e) Lib. VII. ſ. 142.

AD CAPVT X.

DE SECTA ITALICA S. PYTHAGORICA.

SECT. I.

DE VITA PYTHAGORAE.

pag. 989. lin. 20.

Nihil amplius supereſt, quod de Pherecydea philoſophia adiiciamus. Scripſeramus haec dudum, cum de Pherecyde eiusque philoſophia doctiſſimam diſſertationem *memoriis Acad. Scient. Berolinenſis* insereret Cel. HEINIVS [a], dignam quae legatur, quoniam haud pauca a nobis dicta, ex ea illuſtrari poſſunt atque amplificari. Diſſentit, vt in incerto tantae antiquitatis argumento aliter conſtare non poteſt, in nonnullis, ab iis, quae h. l. attulimus, coniecturis, quas ex inſtituto examinare, nec inſtitutum praeſens et ſpicilegii, quod colligimus, anguſtia patitur, nec neceſſitas poſtulat. Ea enim perſpicuitate ex vtraque parte rationes allatas eſſe putamus, maxime, ſi ea ſimul conſulantur, quae de philoſophia et phyſiologia vetuſtiſſimi orbis barbarici in hoc ſupplementorum volumine ad illuſtrandum hoc argumentum adiecimus, vt non difficile fore credamus lectori rerum veterum non ignaro, et quod artis criticae veritatisque ipſius regulae rationales poſtulant, ab auctoritatis et antiquitatis praeiudicio libero, iudicium interponere, et eam, quae vero proxima videbitur, ſententiam eligere. Quaecunque ea fuerit, nobis non diſplicebit, modo ſolidis rationibus, quae nec pictae ſunt, nec in ſpeciem effictae, nitatur. Vnum tamen monemus, quod non a veteris tantum Graeciae, ſed et ipſius Orientis priſci res et placita attente et ſine praeiudicio ſcrutato non ignorari vel negari poſſe, credimus: non ſolis veterum narrationibus et traditionibus vndique corraſis, et cum hypotheſi ante diſquiſitionem electa et pro vera admiſſa vno ſub iugo ire coactis in coniiciendis priſci canique mundi, maxime Orientalis, vnde Graeci ſuam coſmologiam hauſerunt, placitis acquieſci poſſe, cum non tantum genuina, taliaque nobis deficiant, quae ita tempora iſta attingunt, vt pro teſtibus idoneis poſſint haberi: et pleraque incerta ſint, atque dubiae fidei, hominum narratiunculis debeantur; ſed totius iſtius aeui habitum, fata, nexum, δόξας κυρίας, traditiones multis ſeculis per manus ad poſteritatem delatas, ipſiusque ſyſtematis connexionem, iuxta rationalis artis praecepta animo ſincero et ab hypotheſeos partisque ſtudio non corrupto diu accurateque expendenda eſſe, donec veriſimilem de iſtis rebus ſententiam

a) Memoires de l'Academie de Berlin T. III. pag. 103 ſeqq.

tentiam dicere et iudicare de veteribus dogmatibus quis audeat. Quae cautela, a tot viris, cetera doctiſſimis, qui in hoc puluere antiquiſſimo volutati ſint, non ſine philoſophicae hiſtoriae damno et diſpendio neglecta, ſi rite ponderata adhibeatur, non magnopere aberraturum putamus lectorem in definienda Pherecydeae doctrinae origine, maxime vero, ſi coſmogoniae Aegyptiacae et Orphicae hiſtoriam ſupra nouo labore examinatam in auxilium adhibuerit, decretoriam ſententiam pronuntiaturum, vtrum Pherecydis placita ex Aegypto, vnde nos deriuauimus, conſenſu vtriusque partis ducti, et Aegyptiacae atque Phoeniciae theologiae conſenſione in aprico ſuo loco poſita perſuaſi, aduocanda ſint, an a Phoenicibus a Moſe et Iſraëlitis ὀρθοδοξώτερα edoctis, quod demonſtrandum ſibi ſumſit Cl. Heinivs, qui rationes quoque ſuas aliis in eadem opinione verſatis tanquam validas perſuaſit [b]. Ab his enim originibus doctrinae Pherecydeae interpretatio tota pendet: quae ſi puriorem mentem poterit pro Syro philoſopho euincere, libenter patiemur, immo ſententiam lubentes mutabimus, fatemur autem candide, meliores rationes magisque ſolidas nos iure noſtro poſcere. Quanquam enim vtraque manu concedimus, ſequiori tempore, vbi Iſraëlitarum regna conciderunt, confuſos eſſe ab hiſtoricis Graecis Phoenices, a quibus ſua accepiſſe Pherecydes dicitur, cum Iſraëlitis, probandum tamen erat, id de antiquioribus quoque temporibus ſacrae gentis valere, quibus obſcuriſſima gens Iudaea vicinis adhuc nationibus fuit, certe dogmata eorum veteresque patriarcharum traditiones, quas ſeruabant, ad harum gentium vicinarum notitiam peruenire non potuerunt. Qua de re non alio teſte opus habemus, quam ipſo Cl. Heinio, qui erudite probauit, arcaniſſimos habitos libros Iſraëlitarum ſacros; certum quoque, Pentateuchum eo tempore, quo Pherecydes floruit, nondum in plura exemplaria, diſtractum et deſcriptum, ſed αὐτόγραφον arcaniſſime cuſtoditum eſſe, adeo, vt Ioſiae tempore, plane inter Iſraëlitas diſparuerit, nec potuerit homini gentili, a cuius conſortio ſacra ſua, ne polluerentur, tantopere ſecreta Iſraëlitae ſeruabant, innoteſcere. Vnde moraliter impoſſibile eſſe videtur, quod Pherecydes ex libris Moſis, et praecipue, ex Geneſeos narratione coſmogoniam diſcere potuerit. Poſſemus his addere obſeruationem Bvrnetii, ſi res poſceret, monentis [c], „non „tantum Iſraëlitas, vt alias gentium veterum ſapientes habuiſſe ſuos diſci„pulos eſotericos, doctrinamque arcanam, quam cum ἀμυήτοις non com„municabant; illius autem gentis, quo tempore ſuas origines ſuasque „leges ſcripſit Moſes, homines tardum et rude ingenium habuiſſe, exque „Hebraeorum legibus et oeconomia Moſaica iudicari poſſe, craſſam „hebetemque fuiſſe populi iſtius indolem; neque rebus naturalibus „contemplandis aut diuinis percipiendis idoneam, — — nihil intelle-

„ctuale

b) Vid. ven. Gerdilivs Intr. in ſap. et relig. L. I. c. 1. p. 202. not. i.

c) Archaeol. S. c. vlt. p. m. 530 ſeq.

„ctuale aut a ſenſibus abſtractum, neque propriarum animarum immor„talitatem, ſuis inſtitutis et religioni intertexuiſſe legislatorem, pariter„que in praemiis et poenis ad legem corroborandam propoſitis, nihil „pollicitum aut minatum eſſe, vltra huius vitae terminos, atque bona „aut mala temporalia: idque non ob ſuam, ſed populi iſtius ignorantiam „et craſſitudinem. Hincque puerili paedagogia et rudimentis elemen„taribus inſtituendum fuiſſe populum ad mores animosque formandos: „tanto magis a theoriis philoſophicis tunc temporis abſtinendum fuiſſe „etc.“ Quanquam enim, quae acutus ſcriptor monuit, non in omnibus probari poſſe, et limam quaedam deſiderare, concedamus, certum tamen ex his rationibus putamus eſſe, adeo ratione ſcientiae phyſicae et philoſophicae contemtum fuiſſe populum Iſraëliticum, vt ab omni veriſimilitudine abſit, potuiſſe gentilem philoſophum eo tempore, quo gens Iſraëlitica ab omni gentili conuerſatione, maxime in ſacris abhorrebat, phyſiologiam et theologiam, exoterice tantum et hiſtorice a Moſe traditam diſcendam ex libris Iſraëlitarum ſacris concupiſcere. Nec moramur magnopere Ioſephi, ad quod vir cl. prouocat teſtimonium, Pherecydem ſua a Chaldaeis accepiſſe tradentis. Vt enim nihil iam contra teſtis aetatem longe a priſco aeuo remotam excipiamus, concedemus tantiſper, Pherecydem habuiſſe Chaldaeos ſuorum placitorum auctores, annon eodem iure, et veroſimilius longe concludemus, eum etiam Aegyptios adiiſſe, et ſapientiam diuiniorem ab iis didiciſſe, quod multos Chaldaeis ipſis tribuere eosque in hac parte Aegyptiorum diſcipulos facere, ſuo loco in hiſtoria harum gentium obſeruauimus, vt taceamus, Chaldaica quoque et Phoenicia, et Orphica longe ſimiliora eſſe Aegyptiacis, quam Moſaicis, vt ſuo loco fecimus manifeſtum. Nihil itaque nos moratur Ioſephi auctoritas, cui ſolenne eſt, omnis antiquitatis ſapientiam ſuo vindicare populo. Nec obſtat nobis locus Iuuenalis, quem affert vir doctiſſimus, quo Iudaicum ius addiſci ait ſatyricus, quod arcano volumine tradidit Moſes. Hoc enim ad illud tantum tempus pertinet, quo Graecus Pentateuchus in Aegypto in vulgus emanauit. Addimus his merito, impoſſibile videri, coſmologiam Pherecydeam cum Moſaica conciliare, quod tamen debet fieri, ſi vnam vtraque habet originem. Aut enim tempus inter principia coſmogonica Pherecydis, plane nihil eſt, nec cum ſyſtemate cohaeret, aut aeternam commotionem et durationem chaus in nocte chaotica ſupponit. Talia vero docuere Aegyptii, Orphici, Ionici, Graecique priſci alii, non vero Moſes: qui ne duplex quidem Pherecydis principium admiſit in chao concluſum, etiamſi concedamus, tempus Pherecydem non inter principia ſubſtantialia retuliſſe, quod contendit B. BAVMGARTENIVS [d]: ſed emanatiuo ſyſtemati eum adhaerentem, tellurem ex chao, eiusque principio actiuo, Ioue deriuauiſſe, quod longiſſime a Moſis coſmo-

d) Annot. 48. ad T. I. hiſt. orbis vniuerſ. §. 55. p. 65. qui auctores Britanni triplex Pherecydi tribuunt principium, Iouem, tellurem, tempus.

coſmologia, creationem ex nihilo tam luculenter omni gentilium philoſophorum errori opponente, diſtat. Quibus omnibus rite conſideratis, rationem nullam videmus, cur priſtinae explicationi ſyſtematis Pherecydei nuncium debeamus mittere, nec dictorum poenitet. Quamuis enim toto pectore illis ſubſcribamus, quae vir eruditus de dogmate iſto in ſcriptis Moſaicis tradito attulit, quaeſtio tamen hiſtorica, non dogmatica eſt, idque vnum in clara luce ponendum, vnde ſua hauſerit Pherecydes, et an ad antiquiſſimi orbis traditiones eius phyſiologia ſit exigenda. Ita vero nos Gerdilianae quoque obſeruationi [e] ea de re reſpondiſſe putamus, quantum ſufficit.

pag. 989. lin. 8. *Veteres non explicant.* Mirum itaque non eſt, adeo diuerſas eſſe de dogmate hoc Pherecydeo ſententias, vt citius diem cum nocte, quam illas inter ſe conciliaueris. Et veterum quidem multi μετεμψυχώσεως ſomnia ex Aegypto eum attuliſſe et in Graecia vulgaſſe contendunt; alii ſcripto tantum, quod prius voce et traditione paſſim docebatur, edidiſſe, primumque fuiſſe, qui ſcripto animis immortalitatem tribueret, ſibi perſuaſum habent, quod tamen meliori demonſtratione opus habet, nec ex ſola coniectura definiri debet; cum ſuo loco euictum ſit, Aegyptios, a quibus ſua hauſit Pherecydes, immortalitatem mentis non agnouiſſe tantum, ſed in literatura quoque ſacra propagauiſſe, totum quoque ſyſtema Orphicum, quod ſimili ratione ſecutus eſt Pherecydes, eidem dogmati ad emanatiuum ſyſtema accommodato ſubſcripſiſſe. Itaque hanc temperaturam adhibuit Cicero ſcribendo [f]: „itaque credo „equidem, etiam alios tot ſeculis (priſcis,) diſputaſſe de animis, ſed, *quod* „*literis extet*, Pherecydes Syrus *primum* dixit, animos hominum eſſe ſem„piternos.“ Alii, Pherecydi hoc dogma primarium de immortalitate animae placuiſſe non negant, aſt id tamen illis veriſimile eſt, illum peculiarem eamque aeternam permanentiam, atque durationem per ſe, animis non tribuiſſe, ſed ſempiternas dixiſſe, quod particulae eſſent animae diuinae, quae mundum permeat, et ex hac anima puriſſimi aetheris progreſſae, in ea ſubſiſtant, et ad eam redeant: propterea que non aeternam, ſed ſempiternam dixiſſe animam Ciceronem, coniiciunt. Valdeque illi adiuuantur conſenſu opinionum pſychologicarum Aegypti, quae animas ex vniuerſali mundi anima deriuabant, et in eandem reuerti tradebant, vt ſuo loco probatum [ff]. Secundum hanc interpretationem permanentiam animarum, ad fontem ſuum non reuocandarum, ſed poſt mortem adhuc perſiſtentium Pherecydes non docuiſſe videtur. Placuit ea ſententia doctiſſimo *encyclopaediae* auctori, qui articulum de Pherecyde conſcripſit, quam tamen magno ingenio atque doctrina contrarium probaturus aggreſſus eſt eruditiſſimus Gerdilius [g], cuius vero rationes huc transferre inſtitutum noſtrum vetat, et apud diſertiſſimum et elegantem ſcriptorem

e) loc. cit. f) Tuſc. Qq. L. I. ff) Ad pag. 295.
g) Introduz. allo ſtudio di religione Lib. II, c. 3. p. 249 ſeq.

ptorem ipſum legendae ſunt, cum non ſine quadam prolixitate expendi poſſint. Nos tria tantum illos monemus, qui hoc argumentum paulo ſpecialius excutere conſtituunt, 1. omnia, quae de ea re dicuntur, ſolis coniecturis niti, quae ex vno tantum alteroue veteris ſcriptoris teſtimonio exſculpuntur magis, quam eruuntur, adeoque incertum prorſus eſſe, quo pacto de immortalitate animae ſenſerit Pherecydes: itaque caute et ſuſpenſo pede ingrediendum eſſe in definienda Pherecydis ſententia, nec nimium ingenio fidendum, incerto in hiſtoria veterum dogmatum duci. 2. Veriſimile ſatis eſſe, Pherecydem talem doctrinam hanc ſuae genti, in cuius gratiam primus forte inter eos, de hoc argumento exoterice [b] philoſophabatur, tradidiſſe, qualem a praeceptoribus acceperat, nec inepte agere, qui Aegyptiaca de hoc argumento dogmata ad illuſtrandam et eliciendam ſententiam Pherecydis adhibent, cum noua eum tradere velle nullibi appareat. 3. Facile in concordiam redigi poſſe eos, qui contendunt, Pherecydem animas ſempiternas ideo dixiſſe, quod ex anima mundi ipſoque Deo ortum habuerint, et in eum ſint reuerſurae; cum illis, qui ſecundum Pherecydem putant, animas originem quidem habere ex Deo animaue mundi origine et influxu dependente, ſed ſua peculiari permanentia gaudentes, etiam poſt corporis ſeparationem peculiarem per ſe ſubſiſtentiam ſeruare, nec confundi iterum cum ſuo fonte, animarum Oceano: quam ſententiam ornare, et Pherecydis ſyſtemati tolerabiliores ſenſus tribuere Cl. Gerdilius multis laborat. Nempe, vt facile concedent, qui res priſci orbis attente ſunt rimati, veterum mentem de anima mundi, et de animis tanquam particulis eius eam non fuiſſe, vt animis, qui vel ex anima mundi effluxerunt, vel in ea continentur, propriam perſiſtentiam et permanentiam denegarent, etiam poſt emigrationem ex corpore, ſi vnum modo Stoicum ſyſtema excipias, qui tamen homines exoterice, de animis poſt fata ſuperſtitibus cum vulgo quoque locuti ſunt: ita poteſt iſta aeternitas animarum in anima mundi radicata, et ex ea fluens cum iſta duratione ſpeciali et permanentia animarum conciliari, modo emanatiuum ſyſtema in auxilium adhibeatur, ſecundum quod illa, quae emanant, non tantum ex primo fonte originem, eſſentiam et naturam accipiunt, et exiſtentia quoque eorum in iſto fonte radicatur; ſed ita quoque cum eo connectuntur, vt quamuis realiter ſecreta, minimeque confuſa, per ſe ſubſiſtant, propriamque ſubſiſtentiam etiam poſt fata diu habeant, vnum tamen cum toto, id eſt, vnum eſſentiarum mare conſtituant, tandemque velut riuuli ex fonte orti laticesque ſuos inde haurientes aliquando eo reuocentur, vnde effluxerunt. Quod ſyſtema cum barbaras fere gentes omnes in daemonologia ſua recepiſſe ſupra euicerimus, ſimillimum vero putamus, Pherecydem quoque, qui nouum dogma non excogitauit, ſed ab antiquiſſimis hominibus ad Chaldaeos et Aegyptios, Indos et Orientales gentes alias propagatum, Graecis ſuis, Orphi-

 cis

b) Eo tendunt, quae ad AQVILIANVM de placitis phil. ante Ariſt. p. 107. not. m. monuimus.

cis dogmatibus arcanis et obſcuris nondum ſatis illuſtratis tradidit, vt videtur, non tantum in vulgus exire paſſum eſſe, ſed ſyſtemati quoque ſuo coſmogonico intertexuiſſe. Plura vero de hoc argumento et propiora definire velle, fruſtraneum laborem eſſe putamus.

pag. 996. lin. penult. *Diligenter congeſſit.* Poſſunt hi catalogi ſcriptorum de Pythagora eiusque philoſophia augeri ex *bibliotheca philoſophica* STRVVIANA Kahlianis ſpicilegiis amplificata [i], vbi multi, qui de Pythagorae perſona, methodo, ſcriptis, praecipue de aureo carmine, de philoſophia in genere, de phyſica et ethica, et theologia in ſpecie, deque ſymbolis egerunt, vtinam ordine luculentiore, prolixe tamen exque inſtituto, enarrantur. His ex recentiſſimis ſcriptoribus addenda V. C. HIACYNTHI SIGISMVNDI GERDILII, in regia vniuerſitate Taurienſi profeſſoris celeberrimi induſtria, qui in eleganti *introductione ad ſtudium religionis* [k] diligenter multa, cum quae vitam et hiſtoriam Pythagorae concernunt, tum quae ipſius philoſophiam tangunt, magno conamine attulit, eo potiſſimum ſpectantia, vt purioribus dogmatibus reuelationis veteriſque traditionis Samius philoſophus videatur vicinior: ad quae in ſequentibus paucis, quantum pagellae hae patiuntur [l], reſpiciemus, in illis potiſſimum locis, vbi aliam, quam nos olim, viam in hoc argumento ineundam eſſe vir doctiſſimus decreuit. Fuit etiam non nemo, qui prima philoſophicae hiſtoriae ſpecimina in delineanda hiſtoria Pythagorae critica vulgando, a noſtris obſeruationibus ſaepius ſibi recedendum eſſe ſtatuit, praecox et eruditus iuuenis FRIDERICVS CHRISTIANVS EILSCHOVIVS [ll]; cum vero eius nobis labor viſus non ſit, hanc eius diligentiam conſulere, et quid illi monendum eſſe in hac noſtra Pythagorae hiſtoria viſum ſit, examinare non potuimus, lectori, ſi placet, harum rerum ſtudioſo examen criticum ſeruantes, et quidem tali, qui praeiudicia deponere didicit, et digreſſionibus ad alia a tramite tranſilire tanquam peſtem, in hac eruditionis parte timet. Tandem nec ſilentio hoc loco nobis praetereundus eſt, vir celeberrimus, GODOFREDVS PLOVCQVET philoſophus hodie Tubingenſis acutiſſimus, qui in libello academico *de ſpeculationibus Pythagorae* [m] ſubtiliter et metaphyſice egit, iſtis adeundus, qui non tam hiſtoriam Pythagorae, quam metaphyſicas rationes ſyſtematis

i) p. 15. 84. 85. 89. 93. 210. 212. 213. 331.

k) Lib. II. qui totus agit de ſecta Italica, pag. 247 ſeqq.

l) Fuſe et, more ſuo eleganter vir doctus in hoc campo verſatus eſt, ſed plerumque per coniecturas, quibus hypotheſin ornare ſuam ſtuduit. Hanc vt integram excutiat vir quidam eruditus, et in hac literatura verſatus, aſt qui tantum habet animi, vt omnem hypotheſin abiiciat, et ſolas regulas fidei hiſtoricae, ab arte rationali praeſcriptas tanquam lapidem quendam Lydium adhibeat, vehementer optamus. Id a nobis in ſpicilegio hoc fieri non poſſe, lector facile intelligit, cum probe videamus, facile integrae diſſertationis ſegetem inde poſſe effloreſcere.

ll) Fionenſis Danus denatus aet. anno 24. ereptus magnae ſpei 1751. Is edidit biographiam hiſtorico-criticam Pythagorae, lingua Danica, cum praef. V. C. KOFODANCHERI ICti Hafn. 1746. 8. ex Danico in Germanicum conuertit PHILANDER VON DER WEISTRIZ. Haec ex nouiſ. liter. Lipſienſibus anni 1757. p. 12 ſeq. nouimus, quae monent, excurſionibus auctorem annotationes ſuas cumulaſſe: hoc opuſculum a nobis quaeſitum, oculos noſtros effugit, putamusque facile eo lectorem carere.

m) Tubing. 1758.

matis Pythagorici, et imprimis phyſiologici et theologici examinare cupiunt. Quae autem SCIPIO AQVILIANVS [n] de hac Pythagorae philoſophia attulit, cum in noſtra libelli rariſſimi editione omnia examinauerimus, quae is falſa, et inepta attulit, ipſum, qui nunc in omnium manibus eſt libellum conſuli cupimus.

pag. 991. lin. 29. 30. *Primis naſcentis hiſtoriae Pythagoricae ſcriptoribus immenſa fabularum et mendaciorum ſeges efflorеſcere.* Haec ſuſpicacius, quam forte par erat, dicent, nos affirmare, qui vel antiquorum temporum iſtorum mores et nationum atque philoſophorum ingenium ignorant, vel ad cauſſas rerum interiores attendere et arcanas inde rationes actorum expiſcari non didicerunt, quos nunquam, credimus peruenire poſſe ad pragmaticam philoſophiae hiſtoriam. Nobis per omnem philoſophicae hiſtoriae campum, intra tot annos, quibus his ſacris litamus, volutatis, multoties iſta prouidentia profuit, ne in ineptos errores incideremus. Non negant hoc viri docti, etiam, qui confidenter magis in hac Pythagoreiſmi hiſtoria graſſantur, et quantum profundius in hoc argumentum penetrarunt, tanto prouidentius incedendum eſſe veritate coacti concedunt: putant tamen, hanc, quam tetigimus, hiſtoriae Pythagoricae incertitudinem eos teſtes non tangere, ex quibus noti et celebres illius hiſtoriae auctores, Laërtius, Porphyrius, Iamblichus praeeunte antiquioris temporis traditione ſua hauſerunt, et imprimis illis fidendum eſſe, qui et tempore proximiores, et ad adeundos fontes perueniendi occaſione aptiores fuerunt. Maxime doctiſſimus GERDILIVS, qui fabulas Mileſias falſasque narrationes Platonicorum non negat [o], putat tamen, quod imprimis doctrinam concernit Pythagorae, fidendum eſſe Platoni et Ariſtoteli, tum, quod Plato libros arcanos Pythagoricorum habuerit, magnique redemerit, et ex his haud pauca in ſua arua deriuauerit, ex conuerſatione quoque cum vltimis Pythagorae ſectatoribus mentem ſcholae propius cognoſcere potuerit: Ariſtoteles autem veterum placita rimatus liberoque iudicio in ea re verſatus facile potuerit diſcernere, quid Pythagoreae ſcholae proprium et genuinum eſſet, quid a Platone aliisque ex aduentitio admiſſum, vel ex proprio interſperſum. Non negamus, hoc non ſine colore dici, et perſuadere nobis attentionem omnimodam. Aſt recordantes, quae ex parte iam ſuo loco tacta ſunt, et in hac ipſa noſtra tractatione annotauimus [p], 1. mox poſt Socratis fata, quo imprimis Plato ſupra ceteros philoſophos ſe efferebat, quod poſt ſindona Pythagoricam ſapientiam didiciſſet, genuinis Socratis diſcipulis eius fidem ſuſpectam fuiſſe, et reprehendiſſe eum, quod prodigioſam Pythagorae ſapientiam adamauerit, et ſeduci ſe paſſus ſit [q], vt Socratica, quamuis magis ſobria contemneret, et phyſiologiam τερατώδην reci-

n) De plac. phil. ante Ariſt. c. 20. p. 114 ſqq.
o) loc. cit. p. 243.
p) Vid. p. 661. 665.
q) Vid. EVSEB. praep. eu. L. XIV. c. 12. p. 745.

reciperet, ex quibus id, etiamſi reliqua ſuſpecta eſſent [r] colligimus, τὸ τερατῶδες Pythagoreiſmi eum ſeduxiſſe, vt manum daret iis, quae pro Pythagoreis ei fuere vendita; 2. adeo inter arcana habuiſſe hanc, quam in ſchola Pythagoreorum didiciſſe iactabat ſapientiam, vt nemini mentem Pythagoreae ſectae candide aperuerit [s], iuriſiurandi fide interpoſita; quam detrectaſſe ſine auctore et teſte ait OLYMPIODORVS [ſſ], certe de exoterica tantum methodo intelligendus eſt, vt ſuo loco oſtendimus: 3. ipſum quoque Platonem ex Chaldaeis, Aegyptiis, Pythagoreis, Heracliteis, Empedocleis ſapientiam ſuam collegiſſe, et inepto ſyncretiſmo conſarcinauiſſe, ſic vt ſincerum nihil ab eo expectari poſſit, cum equos gryphis iunxerit, raro non ſuſpectus, et ſincerus veterum opinionum teſtis. 4. Ariſtotelem vero in recenſendis veterum ante ſua tempora philoſophorum ſententiis nec fidem et ſinceritatem probauiſſe, nec luculenter in recenſendis veterum placitis verſatum eſſe, et pleraque obſcurauiſſe, ſeque teſtem minime idoneum oſtendiſſe; haec memori attentione cogitantes an non etiam propiorum teſtium, quam ſunt tempora poſt C. N. quibus Alexandrina ſchola floruit, fidem ſuſpectam habeant, et, ſi quoque magna eſt apud eos tantorum nominum auctoritas, cuncta prius examinent, fidem explorent, et ad gradus veritatis hiſtoricae prouide attendant? Haec vero, cum dubiam fidem teſtimonii et narrationis eorum faciant, qui reliquis propiores Pythagorae temporibus fuerunt, hosque exſcripſerunt, quid ab iis expectandum eſſe exiſtimabimus, qui multorum ſeculorum intercapedine remoti veritatem dicere nec potuerunt, nec voluerunt? qualem fuiſſe Alexandrinam ſcholam ſuo loco demonſtrauimus.

pag. 992. lin. 22. 23. *Quod etſi ſuo tempore ex inſtituto demonſtrabimus.* Factum id inuictis, ſi veritatis, non vero praeiudiciorum ratio habenda eſt, argumentis *tomo ſecundo hiſtoriae criticae philoſophiae* [t], quae vel euertenda prius ſunt, antequam ex horum hominum teſtimonio in explorando Pythagoreiſmo, victoria canatur, cum de orthodoxia Pythagorica diſquiritur; vel abiiciendi ex teſtium numero et non turpi fuco pingendi homines perditiſſimi, iurati reipublicae Chriſtianae hoſtes. Tales autem cum iam extiterint, qui ante nati Chriſti tempora τὸ τερατῶδες Pythagoreum inſanis auſibus in theatro hiſtoriae publico collocarunt, merito in eam deducimur cogitationem, iſtos fabularum Pythagoricarum architectos, gloriae quoque gentis Iudaicae, ex miraculis Moſaicis inuidentes talia potiſſimum excogitaſſe, fuiſſeque mentitos, quae ſi non eripere hanc gloriam genti ſanctae, attamen ſuis philoſophis paria vindicare, ſimul autem Pythagoreae ſectae auctoritatem in Aegypto et Aſia caput ſub Ptolemaeis valde erigentem confirmare contra aliarum ſectarum duces poſſent, quod eo facilius potuit ab iis fieri, quod receptum apud veteres omnes

r) Nempe, quod ipſius Xenophontis haec epiſtola ſit, quam excerpit Euſebius.

s) Vid. ſupra dicta p. 661.

ſſ) Vid. ibid.

t) pag. 373 ſeqq.

omnes erat res diuinas miraculorum mendaciis ſuffultorum pigmentis illinere. Vnde nihil pro Alexandrina mentiendi et fingendi audacia excuſanda facit, quod pleraque ab antiquioribus hominibus acceperint. Eſto, de quo hoc loco non diſputari poteſt: aſt, annon officium erat hiſtorici, nihil falſum, nihil ſuſpectum mendacii dicere, cuncta probare, aſſertorumque fidem publice prodere? Quod vero tantum abeſt, vt fecerint nugiuenduli homines, etſi cetera eruditiſſimi, vt loco iam in textu a nobis adducto, potius mendaciis ſuis diuinas origines aſſertum iuerint, et putidiſſimam eam fidem Dei voluntatem eſſe, ab eius inſpiratione reuelandam auſi fuerint ſuis nugis praefari. Quod ne ſine teſte nos dicere quis putet, rogamus, legant, qui volunt, et impudentiſſimo nugatori patientiam non inuident, *prologum vitae Pythagorae* a Iamblicho conſcriptae [u], vt habeant, quod obſtupeant, et impudentiam Iamblichianam mirentur. Eum totum deſcribere et pagina deficit, et patientia.

pag. 993. lin. 19. 20. *Vt Ieſu vero θαυματέργῳ opponerentur.* Haec adeo manifeſte in oculos incurrunt, vtriusque nugatoris narrationem de Pythagora cum ſacra hiſtoria comparanti, vt in luce meridiana poſita merito videantur, quibus recte ideo ſubſcripſit quoque cl. Gerdilivs [x]. Quare mirari ſatis non poſſumus viri in his literis ſummi B. Io. Alberti Fabricii effatum [y], *profiteor, me non omnino probare ſuſpicionem eruditi viri*, (Kuſteri) *cui Porphyrii, antiquiorum vſquequaque veſtigiis inſiſtentis, et, qui eum in plerisque ſequitur, Iamblichi liber videtur compoſitus et variis de induſtria commentis refertus, in opprobrium noſtrae religionis: cum vterque pars fuerit maioris operis longe alium ſibi finem propoſitum habentis.* Quanquam enim non negamus, partem integri operis primam *hiſtoriae philoſophicae* fuiſſe illam Porphyrianam biographiam Pythagorae, et ſimiliter quoque *introductionis in philoſophiam ſiue αἱρεσιν Pythagoream Iamblichi* vitam Pythagorae: non videmus tamen, cur non potuerit vterque hoc opus ſuum eo fine conſcribere, vt, quam vnam poſſe creſcenti et in aula quoque fulgere incipienti chriſtianae religioni opponi credebant, philoſophiam Pythagoricam iisdem rationibus inſtruerent, quas validiſſimas eſſe iudicabant ad opprimendam doctrinam Chriſtianam. Quod cum non ſolum ſapientiae Pythagoreae commendatione, ſed imprimis vitae Sancii philoſophi τερατολογίᾳ effici poſſe crederent, verum quidem eſt, miraculoſa omnia dudum, maxime in Aegypto atque Syria de Pythagora narrata eos conſarcinaſſe, aſt, quae malitiam eorum et vatinianum odium ſatis prodit, ea ratione, vt ad minuendam Chriſti ſeruatoris gloriam Pythagoreorum miraculorum celebritatem ſimul adhiberent, hocque manibus palpari poſſit. Eius fidem loco notabili fecit Lvd. Kvstervs [z], qui expendendus: hunc enim tangere voluit Fabricius.

pag.

u) Prouocauit quoque ad hunc locum Cl. Gerdilivs l. c. ſed cur Iamblichum nominare noluerit, rationem non videmus.

x) l. c. y) Bibl. Graec. Vol. I. p. 450.

z) not. 13. qui ad locum n. 30. prouocat, qui omnino comparandus.

pag. 993. lin. 31. *Imperium in ventos et maria exercuiſſe legitur.* Addimus his iactabundam et effrenem traditionem eclecticorum, qui ſe Pythagoreos haberi cupiebant; ex quorum numero IAMBLICHVS refert, Pythagoram Abaridi, cum aureum femur oſtenderet, reuelaſſe, *ἄλλως ἂν ὄντως αὐτὸς ὢν Θεὸς*, „quod reuera Deus eſſet, - - - qui ad curandos „demerendosque mortales aduenerit, *καὶ διὰ τοῦτο ἀνθρωπόμορφος*, ac quod „propterea humanam formam induerit, ne ſupereminenti maieſtate velut „re noua turbati, diſciplinam ſuam defugerent.“ Rogamus ipſum lectorem, vt iudicium interponat, annon euidentiſſimum ſit, Iamblichum Paulino de Chriſto *Θεανθρώπῳ* teſtimonio, Pythagoreum *ὑπέροχον*, diuinam maieſtatem in forma hominis apparentem oppoſuiſſe? Talia veteres ante Chriſti in orbe apparitionem Pythagorae non tribuerunt, quamuis ſplendide de congreſſu Pythagorae et Abaridis fuiſſent mentiti. Par eſt ratio aliorum *θαυμασίων*, ab his impoſtoribus Pythagorae tributorum, quae veterum ante ſe fingendi et mentiendi licentiam longo interuallo poſt ſe relinquunt, quaeque ea nugandi audacia apud veteres non inueniuntur, tantum abeſt, vt ſcriptores Pythagorae res ante C. N. deſcribentes preſſo pede fuerint ſecuti, cum haec ſimilitudo inter miracula Chriſti et mendaciſſima *τέρατα* Pythagorae nondum potuerit excogitari, antequam gloria miraculorum filii Dei, eorumque hiſtoria publicaretur. Vnde recte in his confirmamur, quae hoc loco dicta ſunt, nec ad obiectionem Fabricianam attendimus.

pag. 994. lin. 2. *In acta retulerunt, quaerenda eſt.* Niti has rationes tum fidei hiſtoricae legibus, et rationalis philoſophiae praeceptis, quae in tanta hodie philoſophiae luce a nemine, cui veritas omni fuco potior eſt, ignorari, multo minus negari poſſunt, et a recentiſſimis philoſophis [a] ſobrie atque prouide inculcantur; tum etiam apertis hiſtoriae philoſophicae Pythagoreae ſectae circumſtantiis ſe ipſa omnia prodere, nemo forte inficias iuerit, niſi cui partis, ſectae, vel hypotheſeos ſeruandae ſollicitudo aliam mentem induit, vt malit ducem, quem tanquam infallibilem ſibi puer delegit, ſequi ſenex, omnemque rationalis examinis curam coecus negligere, quam apertis oculis explorare prius, qualis via ineunda ſit. Itaque cum haec omnis noſtri laboris ſcopum conſtituerint, vt non factorum tantum certitudinem, ſed teſtium quoque fidem exploraremus, et imprimis gradus probabilitatis fidei huius hiſtoricae critica lance ponderaremus, ea, quae ex hac cautione critica in hoc quoque capite ſcripta ſunt, et velut veriſimilia vel minus probabilia a nobis expoſita ſecundum has regulas diiudicari volumus: nec reiiciendum illico ratiocinium criticum, et limites tranſiliiſſe, putandum eſt, ſi argumento vno vel altero fucus communi fabulae poſſit induci, dubiumque moueri. Fatemur, vt in omni hiſtoriae examine euenire ſolet, viros doctos, et imprimis ingenii foecunditate et excogitandarum obiectionum vſu exercitatos, facile

a) Vid. cel. HOLLMANNI philoſ. rat. §. 405 ſeqq. quo loco praeclara multa cumulantur.

cile interdum inuenire poſſe, quid in argumento probabili excipiant; norunt, qui hanc ſcientiam tractauerunt, id nullibi magis, quam in hiſtorica eruditionis parte accidere: aſt, de eo quidem triumphum, quae interdum ante victoriam canitur, ſomniare, vel plane dictatoria auctoritate decernere velle, id a ſapiente viro alienum exiſtimantes, ſecure in iis, in quibus viris quibuſdam doctis accuratio noſtra, (nam audaciam nemo vigilans facile pronuntiabit) cenſura notanda viſa eſt, ad orbis literarii, his criticae artis regulis addicti iudicium prouocamus, ideoque in hoc quoque ſupplementorum volumine operisque noſtri appendice, contentionis et diſputationis ſerram non reciprocandam eſſe ſtatuimus, cum nec loci anguſtia copias omnes in aciem educere, quas paratas habemus, patiatur, nec opus ſit, vt lectoris patientia abutamur, ad tales obiectiones refutandas, quorum debilitatem ipſe Lector a praeiudiciis liber ex dictis poteſt agnoſcere, ſententiamque libere dicere. Quae ſemel hoc loco, vbi maxime occaſio occurrebat, monenda eſſe putamus, ne ſilentio cauſſam bonam veramque prodidiſſe et deſeruiſſe videamur. Iudicium per nos erit apud lectorem rerum peritum et a partis ſtudio alienum; cui cauſſam in ſe bonam ſe probare absque his ſtratagematis ſperamus, quique nullo negotio perſpiciet, nihil emolumenti amittere ſanctiſſimae religionis cauſſam, ſi ficulneis his praeſidiis deſtituatur, cum eius fides, auctoritas ac integritas a primis hiſtoriae orbis temporibus adeo probata, et ſcriptis θεοπνέυςοις confirmata per aliquot annorum millenaria ſit, vt ſuo talo perſiſtens ſuaque luce radians, iſta maleſana conciliatione errorum gentilium ad roborandam cauſſam Dei opus minime habeat: modo recte inter fidem diuinam et humanam diſtinguamus, quo pacto inuincibilis ſe demonſtrabit religionis purioris puritas, nullo illita fuco, nec vnquam fide vacillans.

p. 998. lin. 17. *Multa inde exſurgit hiſtoriae Pythagoreae incertitudo atque obſcuritas.* Senſit, quo eſt acumine, vim argumenti ab incertitudine temporum et imprimis anachroniſmis putidis Porphyrii et Iamblichi, (quibus merito tota ſecta Alexandrina his eius doctoribus tempore anterior, at in eiusdem *ἀνιςορησίας* vitiis toties deprehenſa iungi debet). Ven. GERDILIVS [b], nec prorſus negat, ſed, cum multum ſuae hypotheſi intereſſe videret, vt non tantum horum hominum narrationes, ſed ſanctorum quoque PP. relationes ſua auctoritate conſtent, cui potiſſimum totum opus ſuum de traditione ad reuelationem neceſſaria, inaedificauit, omnem lapidem mouit, vt has noſtras rationes non tantum fluctuantes redderet, ſed ipſam quoque ratiocinii *ἐνέργειαν*, quam Peripatetici philoſophi medium terminum vocant, eneruaret. Itaque, vt Iamblichi fidem confirmaret [c], primo nobis auctoritates doctiſſimorum hominum Seldeni, Stanleii, Natalis Alexandri opponit, qui Iamblichianis commentis fidem attribuerunt, quamuis, quod vehementer miramur, non ignoraret, nos ipſos

 haec

b) loc. cit. p. 263. c) pag. 266.

haec omnia non adduxiſſe tantum [d], ſed et ad ea reſpondiſſe, et pro inutili argumento habuiſſe, quod recentiorum opiniones teſtimonii hiſtorici fidem non adaequant, quia cum tota hiſtoria Pythagorea non cohaeret, et ſolis teſtium inſufficientium fabulis nituntur, non excuſſa probabilitate vel certitudine hiſtorica. Maximum autem praeſidium ad ſaluandam atrociſſimorum Chriſtianae ciuitatis aduerſariorum [e] fidem et auctoritatem in eo ponit, tum quod hoc argumentum difficultates quidem in hiſtoria Pythagorea occurrere euincat, non autem impoſſibilitatem vel contradictionem inſanabilem, nec ab anachroniſmis hiſtoricis valeat conſequentia ad negandam veritatem narrationum, ſi cetera recte ſibi conſtent. Id quod exemplo ex ipſa Pythagorae hiſtoria petito illuſtrat allegando magnum veterum diſſenſum et nunquam in concordiam reducendas traditiones de tempore aduentus Pythagorae in Italiam, ex quo tamen falſo concluderetur, Pythagoram in Italiam plane non perueniſſe, quae tamen veritas ab omnibus concedatur. Ita potuiſſe quoque Iamblichum, et qui eiusdem farinae atque ponderis teſtis eſt, Apuleium errare in chronologia Pythagorae, et tamen rem narratam tradere certiſſimam, aſt a ſequiorum temporum ſcriptoribus varias veterum narratiunculas ſequentibus, iis circumſtantiis in tanta temporis remotiſſimi obſcuritate ita pictam et ornatam, vt pulchrius placeret, qualem eſſe captiuitatem Pythagorae ſub Cambyſis expeditione in Aegyptum ipſe, qua eſt ἀγχονία, probe perſpexit. Non eſt nobis animus, de hac re cum celeberrimo viro controuerſiae ſerram reciprocare, qui non polemicam, ſed criticam philoſophiae hiſtoriam ſcripſimus, praecipue, cum iudicii noſtri de hoc argumento a fide Iamblichi et ſequacium deſumto, rationes in ipſo opere ita inſtruxerimus, vt vel mediocriter ſcientiae ratiocinandi artisque criticae peritus lector requiratur, qui illico perlectis noſtris et cum obſeruationibus Gerdilianis comparatis ipſe ſtatuere poſſit, quid a prouido verumque ſitiente lectore nullo praeiudicio opinionis, ſectae, hypotheſeos et vtilitatis impedito ſit decernendum, cui hanc quoque obſeruationem examinandam porro relinquimus. Noſtra enim nihil intereſt, quo loco habeatur fides Iamblichi et ἑταίρων, et, num Pythagoras in Oriente et apud Iudaeos fuerit, nec ne? qui ſolius hiſtorici critici perſonam agere ſuſcepimus. Patientiam tamen lectoris exoramus nobis monituris: ſtatum controuerſiae mutare antagoniſtam, noſtroque argumento mentem alienam affingere. Non enim variantes de tempore ſententias et incertas veterum relationes, iis rerum circumſtantiis opponimus, quae a fide dignis ſcriptoribus, qui et ſcire potuerunt, et cauſſam, cur fallant fallanturue, non habuerunt, ſecundum leges fidei hiſtoricae ſatis omnibus notas, qui artem logicam atque criticam intelligunt, ſolent narrari, nec in ſimili caſu

d) h. l. p. 1002. not. y. p. 1004. not. x.

e) Fuſe hoc probauimus Hiſt. cr. phil. T. II. p. 251. 265. 378. quibus quid adhuc addendum eſt, ſi haec contra nuda nomina allegata non ſufficiunt?

caſu pyrrhoniſmum vniuerſalem ſequendum, ſed probabilitatem factorum expendendam eſſe, ipſi ſumus faſſi [f], quo nomine quoque doctiſſimi Lloydii chronologiam Pythagorae [g], tanquam reliquis probabiliorem commendauimus. Sed id tantum voluimus euincere, quod non Iamblichi tantum et Apuleii, ſed omnem quoque Pythagoreae ſectae, poſt primam eius aetatem nobis fere incognitam, fidem vno ictu proſternit, quod non erubuerint in cauſſa propria contra omnem vetuſtiorum ſcriptorum narrationes mentiri, et ἄπιςα quaeuis obtrudere tanquam a veteribus ſibi depoſita, modo labanti gentilium ſuperſtitioni poſſint fulcra ſupponere. Quod ne hypotheſeos gratia dixiſſe videamur, pace lectoris reum illi confitentem iterum adducimus IAMBLICHVM, ad quem ſuo loco iam prouocauimus, ſcribentem, Πυθαγορεῖοι ὁμῶς ἔχȣσι πιςευτικῶς, οἷον περὶ Ἀριςάτȣ καὶ Ἀβάριδος μυθολογέμενα, καὶ ὍΣΑ ἌΛΛΑ ΤΟΙΑΥΤΑ ΛΕΓΕΤΑΙ, ΠΑΣΙ ΓΑΡ ΠΙΣΤΕΥΟΥΣΙ ΤΟΙΣ ΤΟΥΤΟΙΣ, ΠΟΛΛΑ ΔΕ ἈΥΤΟΙ ΠΕΙΡΩΝΤΑΙ, τῶν τοιȣ́των δὲ τῶν δοκȣ́ντων μυθικῶν ἀπομνημονεύȣσιν, ὡς ȣ̓δὲν ἀπιςȣ̃ντες ὅ, τι ἂν εἰς τὸ Θεῖον ἀνάγηται. Quae cum ſupra iam adducta, et Pythagorei, velut impoſtores et trabalium mendaciorum architecti propriis verbis damnati ſint, miramur vehementer virum adeo doctum, qualem Gerdilium ſincere colimus, ad ſaluandam hypotheſin, maluiſſe, quaeſtionem excuſſam vitioſo circulo inter nouas demonſtrationes repetere, quam ad hanc inuincibilem obiectionem reſpondere, de quo ſilentio eiusque cauſſa iudicium lectori relinquimus. Nec vero nos multum mouent, quae vir elegantiſſimus monet [h], non ſolius Iamblichi, ſed Laërtii quoque et grauioris adhuc teſtis, Ciceronis et ſimilium ante N. C. teſtimoniis talia affirmari, maxime Hermippi et Ariſtobuli: Vbi eadem iterum chorda oberrat vir clariſſimus, et tacet, nos huic obiectioni iam repagula obieciſſe, monentes [i], eo iam tempore hiſtoriam Pythagorae falſa θαυμασίων iactatione et populi ſuperſtitione adeo deprauatam fuiſſe, vt non potuerit non iam primis naſcentis hiſtoriae Pythagoricae temporibus, immenſa fabularum et mendaciorum ſeges efflorescere, id quod ex epiſtola ad Aeſchinem apud Euſebium Xenophonti adſcripta roborauimus, vbi τερατολογίας vitium iam Socratis tempore huic ſectae fuit obiectum [k]. Quae omnia prouide a nobis allata cum vir doctiſſimus ſilentio ſepeliuerit, reſpondendi cauſſa hic repetimus, vt videat lector, Gerdilianas caſtigationes non efficere, quod quidem putat, vt conſtet, nos ſanae criticae leges tranſiliiſſe. Et haec quidem de argumento chronologico ſufficiant. Contradictiones nobis imputatas mox remouebimus, et ab hac ſcabie nos liberabimus, inſuperabilem Pythagoreae hiſtoriae difficultatem iterum iterumque inculcantes, quam ſuo loco [l] non ſine ſingu-

f) pag. 997. *g*) pag. 992.
h) loc. cit. p. 267. *i*) pag. 991.
k) Excipiet forte vir doctus contra fidem et auctoritatem huius epiſtolae, tanquam Xenophonti ſuppoſitae, de quo h. l. diſputandi campus non eſt, nobis ſufficit, EVSEBII fide eam adduci, quem teſtem ipſe V. C. admittit, nihilque continere quod non σύγχρονοι quoque ſcholae Pythagoreae obiecerint.
l) pag. 991.

ſingulari attentione attulimus: „Pythagorae et ſequacium pertinaciam „nihil de rebus ſuis, quamdiu fere ſecta iſta floruit, vel ſcripto compre„hendentium, vel in vulgus exire patientium, ſatis nos conuincere, du„bias eſſe narrationes omnes et incertas eorum, quotquot poſt Pythago„reorum aetatem de iis ſcripſerunt: nam, cum ſeſquiſeculo iuniores ſint „illis, qui etiam proxime aetate ad eos accedunt, cumque nullis dome„ſticis et genuinis monumentis et memoriis vti potuerint, ſed ex vulgi „tantum fama et traditione, quae toties fallax et vaga atque vana eſt, ſua „retulerint, iudicari ex his facile poſſe, quantum illis fidei decedat, ad „integram veramque Pythagorae tradendam hiſtoriam." Hic verus fons eſt, vnde de fide hiſtorica Pythagoreae ſectae iudicandum; heic Rhodus, hic ſaltandum, aſt paſſibus aequis et dimenſis, et non ſola nomina recitanda, quae quanquam ſuis meritis venerabilia, (quod imprimis de PP. eccleſiae dicendum, viris optimis, aſt iuſtis fontibus deſtitutis, et vaga ſcholae, in qua educati ſunt, traditione et narratiunculis deceptis): teſtium tamen idoneorum multitudinem non conficiunt, cum vnus alterum exſcripſit et ideo pro vno tantum teſte haberi debent; ſed probe ponderanda fides et auctoritas. Ignoſcet lector, quod ad haec talia inuiti deſcenderimus, quibus lites valde atque vehementer inuiſae ſunt, et veritas quoque contentioſa ſuo modo diſplicet; quoniam neceſſitas incumbebat occurrendi auctoritatis praeiudicio, quo iugulandam eſſe hiſtoriae fidem viris etiam acutiſſimis et doctiſſimis videtur; et declarandi, quo pacto nos ab accuſatione iniuſtae et neglectae venerationis, erga primos doctores eccleſiae defendendos eſſe putemus, quae ſufficere poſſe Gerdilianis imputationibus apud aequos lectores omnes, qui regulas criticas non contemnunt, et coeco traditionis ineptae obſequio ſacrificant, merito putamus, et ipſi viri doctiſſimi Zelo ſatisfacere poſſe iudicamus [m]. Non inuidemus illi credulitatem, moribus huius generis hominum ſolennem, et ex vſu partis, quam ſequuntur, receptam, nobis autem Proteſtantibus (hos enim alio loco ſuae parti velut nobiliori et prudentiori opponit):

non licet eſſe tam diſertis
qui muſas colimus ſeueriores.

pag. 999. lin. 11. *Tanquam bonum quendam daemonem in Samiorum vrbe peregrinatum fuiſſe.* Dabimus lectori, Iamblichianorum commentariorum inſpiciendorum occaſione priuato ipſa impii ſcriptoris verba, vt appareat, gloriae I. C. Θεανθρώπȣ talia oppoſuiſſe Iamblichum et eiusdem furfuris homines alios; Ita nempe nugator [n]: *Nemini, qui quidem ex ipſa viri natiuitate et multiplici ſapientia coniecturam fecerit, dubium erit, quin anima Pythagorae, Apollinis ſubdita imperio vel perpetim eiusdem Dei aſſecla* (συνοαδὸν) *vel alio proximiori commercio eidem coniuncta ad homines delapſa ſit.* Et paulo poſt,

m) Tantum nos de hoc argumento diximus, cum Fr. Balti S. I. librum de Platoniſmo PP. examinaremus T. III. p. 343 ſeq. vt perorata merito ea cauſſa videri queat. Apparebit ex illa tractatione, nos in pientiſſimorum virorum memoriam nihil peccaſſe.

n) n. 8. p. 5. ed. Kuſt.

poſt [o], *ἐπέστρεφε πάντας καὶ ᾧ τινι ἂν προσβλέψας θαύμαστος ἐφαίνετο, ὥστε ὑπὸ τῶν πολλῶν εἰκότως βεβαιοῦσθαι, τὸ Θεοῦ παῖδα εἶναι αὐτόν: in ſe cunctos conuertebat, et quoſcunque aſpexerat, ſui ſtatim admiratione implebat. Hinc euenit, vt multi* Dei evm Filivm esse merito *aſſeuerarent:* et paulo infra [p], *ὡς δὲ δαίμων τὶς ἀγαθὸς ἐπιδημῶν τῇ Σάμῳ. Velut bonus quidam daemon in Samiorum vrbe peregrinabatur.* Alium locum magis notabilem [q] nos ſupra iam attuliſſe recordamur, et ad Kuſteri annotationem [r] prouocauimus, fruſtra laceſſitam a I. A. Fabricio. Haec qui gloriae I. C. non oppoſita eſſe videt, in ſole meridiano caecutire cenſendus eſt. Certe haec ipſiſſima horum hominum opinio de ſanctiſſimo ſaluatore noſtro, fuit, dari tales animas diuinas, naturae diuinae cognatas, et huius generis fuiſſe Ieſum Chriſtianorum, et ipſum quoque Pythagoram et poſt hunc Apollonium, vt ſuo loco [s] probatum. Haec illis expendenda relinquimus, qui pio magis, quam prouido auſu beatiſſima eccleſiae Chriſtianae primaeuae lumina peſtilentiſſimorum horum hominum choris immiſcent, rati, non illos ab his deceptos, ſed hos ſalubriora et meliora aliunde et ex puriori traditione accepiſſe, vidiſſeque luculentam Pythagoreorum placitorum cum Chriſtianis *ὀρθοδόξοις* conſenſionem: qualia vtinam viris quibusdam doctis, aſt praepoſtero zelo cum PP. omnia in religionis Chriſtianae commoda rapientibus, et inter hos optimo Gerdilio non excidiſſent, magisque illi attenti fuiſſent ad nexum ſyſtematis genuini, nec ſuis inuentionibus adulterati, quam ad exoterica hac illac corroſa, vt de harmonia vel diſſenſione vtriuſque ſyſtematis ſobrie magis cogitari poſſet. Prudens eſt viri ſummi Sam. Werenfelsii [t] obſeruatio: *eos, qui ex dictis gentilium integra religionis purioris ſyſtemata collegerunt, ex quibuslibet, quae reperire poterant, gentilium ſcriptis pauca quaedam bona et vera, innumeris malis et abſurdis permixta, excerpſiſſe, quae in vnum corpus congeſta, certoque ordine digeſta, religionem nobis referre, non penitus abſurdam minime mirandum. Quanto maior liber fieret,* ita pergit, *ſi quicquid in gentilium ſcriptis falſum et impium eſt, eadem diligentia colligeretur. - - De religione non iudicandum ex ſcriptis quorundam philoſophorum, ſed ex ſacris eorum publicis, quae tam abſurda fuerunt, vt mirum non ſit, inuentos inter eos fuiſſe ſapientiores, quibus iſta non placuerint.* Hactenus Werenfelſius, qui recte inde colligit: *auſos fuiſſe poſtliminio huius generis philoſophos Chriſtianis multa ſurripere;* quod et nos alibi [u] luculenter demonſtrauimus. Aſt nihil id facit ad ipſa ſyſtemata iſtorum philoſophorum ſaniori ſenſu explicanda, ſed vſum tantum paedagogicum exhibet religionis Chriſtianae veritatem ex gentilium *κακοζηλίᾳ* demonſtrandi. Quae niſi omnia rite diſtinguantur, miſcentur quadrata rotundis, et inter tenebras et lucem harmo-

o) n. 10. p. 6.
p) pag. 7.
q) n. 30. p. 23.
r) n. 15. p. 7.
s) T. II. H. C. P. p. 375.
t) In opuſc. p. 75.
u) In diſſ. de Stoicis ſubdolis Chriſtianorum imitatoribus, cui erudita Moshemii diſſ. de Platonicorum Chriſtianos imitandi ſtudio iungenda eſt.

harmonia initur, neutri parti proficua, quod propter ineptos conciliatores probe obſeruandum eſſe, alio loco monuimus. Ignoſcet lector prolixitati, ad quam nos prouocauit Gerdiliana animaduerſio, ne noſtrae obſeruationes iniurioſae videantur religioni, qui longe impuriores, et, ſi dicendum, quod res eſt, deteſtabiles ſenſus deprehendimus in iis, quae apologetae praepoſteri pro veritate religionis et traditionis diuinae allegant: reliqua iudicio lectoris relinquimus.

pag. 1000. lin. 31. *Cum in Graecia meliora ſuppeterent, ablegaſſe.* Ne hic quidem cenſura nos Gerdiliana [x] immunes abire patitur, quae, cum ſemel ſibi perſuaſum haberet, Pythagoram ſublimiora et rectiora de Deo diuiniſque et animae humanae immortalitate et aeterna felicitate tradidiſſe, contendit, Samium philoſophum veterum ſapientium in ea re imitatorem, harum veritatum cognoſcendarum auidum iter hoc et alia quoque ad gentes barbaras ſuſcepiſſe, indeque vetuſtiſſimae patriarchalis traditionis reliquias retuliſſe. Quae ſi ita eſſent, facile pateremur aſſeri, niſi ex effato diui Apoſtoli [y] ſciremus, et longa inquiſitione edocti conuinceremur, τὸ γνωςὸν τῦ Θεῦ ex prima patriarcharum traditione et reuelatione per eos facta inter primas gentes diſperſum et manifeſtatum mature, et quidem partim ante diluuium, partim proximo, poſt illud, aeuo, dilabentibus in omnes terrarum partes Noachi poſteris, fuiſſe extinctum, et tranſmiſſa in obliuionem veritate primaeua, Deum per verbum ſuum ex nihilo creaſſe omnia, iniuria in Deum ſyſtemata coſmogonica fuiſſe enata, et philoſophos in ſtultitiam fuiſſe demerſos: quam lectionem Paulinam illis commendamus probe ponderandam, qui puriorem traditionem ad philoſophos barbaricos et Graecos veteres intemeratam perueniſſe ſomniant, quamuis videant, eorum πρῶτον ψεῦδος: ex nihilo nihil fieri, etiam ſuppoſito ante ſummo, aſt a materiae contagio non puro, omnem orthodoxiam euertere. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ. Ceterum quod iter Pythagorae in Ioniam, maxime ad Thaletem et Anaximandrum attinet, quod incertum eſſe et dubium, rationibus probauimus, quas confellendas ſibi ſumſit elegantiſſimus et humaniſſimus Gerdilii calamus, facile poſſumus concedere, problematice in vtramque partem poſſe de eo diſputari: id autem monemus, non tantum rationibus rationes et ſuſpicionibus ſuſpiciones eſſe opponendas, ſed pondus quoque, atque ἐνέργειαν expendendam eſſe, quo pacto dubitamus, vtrum Gerdilianae obſeruationes pondus melius atque grauius ſint probaturae lectori ſatis perito, et a praeiudicio auctoritatis et antiquitatis alieno, quod definiendum ei relinquimus: nam quod ad rationes chronologicas attinet, non poteſt negare vir doctus, male cum his cohaerere Pythagorae iter Ionicum, omnemque de

x) pag. 267.

y) In epiſt. ad Rom. I, 21. 22. vbi imprimis memorabile eſt, S. Apoſtolum ad gentilium philoſophorum διαλογισμὸς prouocare, qui non niſi de ſyſtematibus coſmologicis intelligi poſſunt, ſi textus connexio ſequenda eſt. Conf. Catena exegetic. bibl. Theol. Brit. L. I. T. XIV. p. 542. not. 1018.

de eius cum Thalete et Pherecyde conuerſationem tantopere ſibi contradicere, vt luculenter appareat, nihil habuiſſe certi et conſtantis huius narratiunculae auctores, quod afferant, niſi ineptam opinionem, non futurum fuiſſe Pythagoram omnium ſapientium primipilum, niſi Ionicae philoſophiae parentem Aegyptiacam philoſophiam comtius ornantem, praeceptorem habuiſſet: quod ſufficere putamus, vt horum hominum fidem dubiam et ſuſpectam habeamus, quamuis impoſſibile non credamus éum Ioniam inuiſiſſe, forteque vidiſſe Thaletem et Pherecydem, quod, qua limitatione et moderatione admitti poſſit, ipſi diximus. Nec magnopere nos auribus tenet vir doctiſſimus, quando dictis noſtris: philoſophiam Ionicam adeo diſſimilem eſſe Pythagoreae, vt ne veſtigium quidem appareat, eius principia didiciſſe Pythagoram, loca nonnulla opponit, quibus quandam dogmatum nonnullorum conſenſionem inter vtrumque philoſophum agnouimus. Non enim de hac, vel illa theſi philoſophica effatum hoc protulimus, ſed, quod expreſſis verbis ab ipſo viro venerando αὐτολεξεὶ adductis patet, *de vniuerſi ſyſtematis habitu veroque ſenſu,* VARIE MODIFICATO. Quo ſenſu verum dixiſſe nos, Lector deprehendet, ſi vtrumque ſyſtema inter ſe comparauerit, et Pythagorae ignem cum Thaletis aqua, ſenſu vtrique ſyſtemati proprio, excuſſerit. Certe aquam omnium rerum monada dixiſſet Pythagoras, ſi Thaletis coſmogoniam recepiſſet, id quod ſufficit ad aſſertionem noſtram ſaluandam. Porro recte quidem refert V. C. Pythagoram potuiſſe primo Thaletis hypotheſin ſequi, poſtea vero in Aegyptum delatum, ſententiam mutare; quam quidem poſſibilitatem non negamus, in aurem autem viro docto inſuſurramus: a poſſibili ad probabile non valere conſequentiam. Tandem, quae ex matheſi a Thalete melius, quam apud Aegyptios fiebat, exculta, concluſimus, vt recte illata eſſe non negat vir celeberrimus, ſed vrget, vetuſtiſſimos philoſophos matheſeos nomine ipſam theologiam, et coſmologiam quoque comprehendiſſe, hancque Thaletem in Aegypto poſſe diſcere Pythagorae commendauiſſe, nullam inde contra nos probandi vim videmus, etiamſi hoc largiri velimus, quod non ſine limitatione admitti poteſt, cum ſemper dubium priſtinum recurrat, cur Pythagoras Aegyptios adierit, qui apud Thaletem et Pherecydem in Ionia et Syria meliora et comtiora iam didicerat? Quare et iam heic nihil nobis delendum videtur, quando etiam concedere velimus, iter hoc Ionicum tantis difficultatibus non premi, quam reliqua, de quibus lector, vt diſpiciat ipſe, rogamus [z].

pag. 1007. lin. 22. 23. *Contrariam ſententiam pro oſtentatione Pythagoreorum, omnium terrarum eruditionem praeceptori vindicantium, habentes.* Ita hic rationum et argumentorum acies de itinere Orientali Pythagorae inſtructa eſt, vt, non aliam illis opponi poſſe, certum ſit, quam, quae ex auxilia-

z) loc. cit.

auxiliaribus praeiudiciorum, auctoritatis, ſectae, vtilitatis ſimiliumque caſtris ad ſuſtinendam traditionem communem et a ſale critico minime conditam poteſt fulciri. Remitteremus ideo haec omnia ad lectorem luſtraturum vtriuſque partis copias et de veritatis victoria decreturum; niſi iterum nos cogeret Gerdiliana diligentia pauliſper, in hoc campo adhuc commorari, cum multum nos tranſiliiſſe limites ſanae artis criticae in reiiciendis tum Iudaeorum Hermippi et Ioſephi, tum Pythagoreorum, denique PP. eccleſiae veteris teſtimoniis, iudicis inſtar indignabundi pronuntiet. Quae fucum inducere poſſe lectori, credentes metuimus, ne eloquentiſſimae doctrinae elegantia viri praeſtantiſſimi captus ad ipſas rationes et pondera rei non ſatis attendat. Qui ſi paulo magis, quam fieri ſolet, prouide et attente rationes noſtras cum Gerdilianis comparabit, verendum minime eſſe putamus, ne in opinionem deteriorem, et, ſi fatendum, quod res eſt, praeter fauorem multitudinis nihil habentem, quod magnopere conuincat, inclinet. Itaque cum iſtis, quae a nobis adducta ſunt, rationibus fortiſſimis, logicae et criticae artis praeſidiis munitis, nihil fere nouum repoſuerit antagoniſta clariſſimus, quam quod dudum allatum et a nobis argumentis ſolidis refutatum eſt, in eo tantum lectoris patientiam nobis exorandam eſſe arbitramur, vt ponderare rationes, non autem allegare ſolum diſſentientium nomina velit, cum videamus, virum clariſſimum ad hunc lapidem potiſſimum offendiſſe, qui priſtinam cramben non alio condimento recoquit, quam quod nobis, loco criticae demonſtrationis, de fidelitate et auctoritate teſtium ſuorum, ſplendida veteris nouique orbis Chriſtiani nomina obiicit, et nos cogitare iubet, grauiſſimos homines Iuſtinum philoſophum, Clementem Alexandrinum, Origenem, Euſebium, Ambroſium, Auguſtinum et inter hodiernos ſcriptores Seldenum et Natalem Alexandrum et innumerabiles alios. Quibus ſuperſedere potuiſſet vir doctiſſimus, cum non vltro tantum hanc ſententiam ſequentium multitudinem indicauerimus, ſed doctiores quoque, qui pro ea militauerunt, nominauimus [a], poſſemusque, ſi ſola multitudo faceret teſtimonio fidem, plures, nobis non ignotos, quos dudum adhuc inter ſubſellia iuuenum philoſophantium verſati cognouimus, addere, niſi, teſtium multitudinem ſolam nihil auctoritatis fidei hiſtoricae adiicere, notum eſſet; et palam ſit, omnes ex vno erroris fonte bibiſſe, ſecutosque antecedentium rumores et effata, adeoque omnes pro vno alteroue tantum teſte habendos eſſe. Quod, cum mire tum in philoſophos Alexandrinos, qui ſe Pythagoricos eſſe iactarunt, tum in PP. eccleſiae quadret, quorum fontes, vnde ſua hauſerunt, in hiſtoria philoſophiae PP. candide deteximus, omne, quod a multitudine horum teſtium nectitur argumentum, robore ſuo deſtitutum concidit. Hi enim omnes, pro duobus, et ſi Iudaeos Graeciſſantes addas, pro tribus teſtibus tantum habendi ſunt, quorum vnus alterum exſcripſit; aſt bigam vel trigam hanc teſtium

a) Vid. p. 1004. not. x.

teſtium pro itinere et commercio Pythagorae cum Iudaeis, carere attributis ſufficientis teſtis hiſtorici, qui rem ſcire potuit, nullaque a cauſſa impeditus fuit, quo minus veritatem teſtari vellet, et hiſtoricis quoque circumſtantiis contradicere auſus non eſt, characterem non ſeruare, id quidem non nos primum lectori palpandum dedimus, ſed non minor quoque virorum grauium et eruditionis, et imprimis artis criticae laude celeberrimorum nubes et affirmatione, et rationibus validiſſimis ante nos confecit, ad quos hoc loco, ad quem haec annotamus, nominatos lectorem, qui auctoritatibus pugnare amat, ablegamus, iisque WOLFIVM [b], KVSTERVM [c], MAYERVM [d] pluresque alios, qui hanc itineris Pythagorei et commercii cum Hebraeis falſitatem agnouerunt, boniſque ex rationibus hoc iudicium communiuerunt, adiicimus. Hos enim excitare velle ſingulos, inutile et ſcopo morique noſtro aduerſum eſt. Dabimus tamen, quoniam tantum Iudaeorum, PP. et Pythagoreorum teſtimoniis vir doctus, contra quem diſputamus, tribuit, loca eorum in contrarium alleganda, ſi opus eſſet, non alio ſcopo, quam ad auertendam, qua nos tacite cumulat, inuidiam. Audiendus ex Dd. eccleſiae veteris LACTANTIVS [e] in philoſophiae hiſtoria verſatiſſimus. Is, quanquam Pythagorae ad Perſas excurſionem recipit, Iudaicam tamen recte negat [f]: *Soleo mirari, quod, cum Pythagoras et poſtea Plato, amore veritatis indagandae incenſi ad Aegyptios et Magos et Perſas vſque penetraſſent, vt earum gentium ritus et ſacra cognoſcerent, ſuſpicabantur enim ſapientiam in religione verſari,* AD IVDAEOS TAMEN NON ACCESSERINT, *penes quos tunc ſolos erat, et quo facilius ire potuiſſent: ſed auerſos eſſe arbitror diuina prouidentia, ne ſcire poſſent veritatem, quia nondum fas erat, alienigenis hominibus religionem Dei veri iuſtitiamque noteſcere.* Alterum Iudaeum IOSEPHVM [g] adducimus, qui gloriae gentis ſuae auidiſſimus, cum ſuae nationi ſoli ſapientiam vindicaſſet, eam plane in libris ſacris comprehenſam et a vatibus diuinis cuſtoditam, ad Graecos peruenire non potuiſſe, luculentis rationibus confirmat: *Nos,* ait, *neque regionem maritimam habitamus, neque commercio gaudemus, neque alterutris peregrinationum conuerſationibus miſcemur. Sed noſtrae ciuitates procul a mari ſitae ſunt; regionemque vberrimam poſſidentes, in ea aſſidue colenda verſamur, maxime autem nobis educandorum liberorum cura eſt, cuſtodiendarumque legum, iuxta traditam nobis obſeruantiam, et pietatis rationem, vnum vitae neceſſarium nobis poſcentes. Cum vero ad haec omnia accedat viuendi ratio propria* (ἰδιότης) *noſtrae gentis genio accommodata,* οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ ποιοῦν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, *nihil erat antiquioribus temporibus, quod conuerſationis et commercii rationem offerret, quemadmodum apud Aegyptios et Phoenices.* Valde conſiderari hic locus meretur,

b) Bibl. Hebr. P. I. n. 983.

c) loc. cit. n. 15.

d) Diſſ. vtrum Pythagoras Iudaeus fuerit an monachus Carmelita, alios nominat WOLFIVS bibl. Hebr. P. I. p. 983.

e) Inſtit. diu. L. IV. c. 2.

f) Inſt. diu. L. IV. c. 2. cuius ratio adducta meretur probe expendi.

g) Contra Apion. L. I. c. 4. Conf. LENFANT bibl. Germ. T. II. p. 136. 137. qui legendus.

tur, cum inde apertiſſimum ſit, nec conſueuiſſe Iudaeos ante erectum inter Aegyptios Graecorum regnum cum gentibus aliis, nec vlla conuerſatione coaluiſſe, nec fuiſſe viuendi et ſentiendi cum aliis *σύμμιξιν*, ſed ſuis contentos tribuum circulis, rem ſibi habuiſſe, et imprimis, quod demonſtrare cupit Ioſephus, ſapientiae theſauros nemini aperuiſſe, cuius rei teſtis *Θεόπνευστος* et domeſticus nobis mille PP. eccleſiae potior eſt [h]. His ſi addamus linguae exoticae, et cultus ſacri in gente Iſraëlitica conditionem, illepidum et fatuum illum eſſe oportet, qui ſibi pertinaciter perſuadeat, potuiſſe hominem extraneum, peregrinum Graecum, moribus et diſciplina ab Iſraëlitis toto coelo abhorrentem ad hanc ſacrorum communionem admitti: vnde ignoſcendum illis eſſe putamus, qui hic friuola et inepta omnia deprehendunt, et non rationes tamen, ſed cothurnata verba dant. Tertium, Iamblicho et Pythagoreis opponimus ipſum PORPHYRIVM [i], qui praeceptores Pythagorae enumerat Aegyptios, Phoenices, Chaldaeos, Magos, *τὰ τὲ λοιπὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἧττον εἶναι γνώριμα* de reliquis autem eius ſtudiis nihil conſtare. Vnde facilis et natiua naſcitur coniectura, locum alterum apud eundem [k], quo dicitur, Pythagoram etiam ad Arabes, et Chaldaeos *et Hebraeos* perueniſſe [l], *et ab his ſomniorum interpretationes didiciſſe* [ll], in mendo cubare, et vocem *καὶ Ἑβραίους* a ſciolo orae paginae velut gloſſema adſcriptam in textum tandem irrepſiſſe. Itaque, cum primarios teſtes contra hanc praetenſam Pythagorae cum Iudaeis conuerſationem habeamus, cur narratiunculis, primum ſtudio excogitatis, vt Pythagoras omnibus ſapientibus excelſior videretur [m], deinde per manus auditorum ad poſteros propagatis, et ſtrenuis mendaciis auctis, obſtantibus tamen et non cohaerentibus circumſtantiis, fidem dabimus, vt euincamus, ex commercio et conuerſatione cum Hebraeis ſaniora dogmata, et inter ea imprimis creationem ex nihilo accepiſſe Pythagoram? et cur non in eam opinionem deſcendamus, ſemel eiusmodi affaniis excogitatis, per tot ſeculorum decurſum ita eas fuiſſe comtas, ornatas, auctas, mutatas, vt veteres quoque traditiones de hoc homine fidem prorſus amittant; ad quam recuperandam commercium illud Pythagorae cum Hebraeis a recentiori Pythagoreorum turba excogitatum eſt, cui ſolenne fuiſſe, fraudibus, ſuppoſitionibus, mendaciis trabalibus, partes ſectae ſuae roborare, alio huius operis loco [n] demonſtrauimus, vnde heic, vbi breuitas ſectanda, et digreſſionibus atque obſeruationibus longioribus locus dari non poteſt, pluribus rem in ſe claram et apertis indiciis ſe prodentem amplius non vrgemus: excuſandos autem

h) Pſalm. CXLVII, 9. 10.

i) Vit. Pyth. n. 6. p. 8. ed. Kuſt.

k) N. 11.

l) Apud CYRILLVM enim contra Iul. L. X. p. 140. non leguntur, qui tamen mores et opiniones PP. ante ſe ſequi ſolet.

ll) Oneirocritica apud Hebraeos erat extraordinarium Dei donum, quod diſcere arte et inſtitutione non licebat. Gentiles autem nugas de ea vendebant. Quomodo itaque homo alienigena hoc donum propheticum ab Hebraeis didiciſſet? Annon manibus palpatur mendacium? conf. CYRILL. l. c.

m) Pulchre id obſeruauit GERDILIVS l. c.

n) T. II. p. 379.

autem patres eccleſiae primitiuae eſſe putamus, qui, cum poſſe ſe religioni, cuius ſtudio et amore erant accenſi, commode inſeruire contra gentilium impietatem, ſi ſaniora, quod putabant, philoſophorum veterum decreta Hebraeis vindicarent, manus doloſo hominum generi porrexerunt, et eiusmodi nugis ſibi paſſi ſunt imponi: quod artis rationalis et criticae non ſatis erant periti [o], vt vera a falſis accurate ſatis poſſent ſecernere. Quare labem iſta obſeruatione viris tot in eccleſiam meritis illuſtribus aſpergere velle iniquum eſſe iudicamus, et a moribus noſtris alienum, aſt, veritati tamen litandum eſſe, nec in eius praeiudicium trahendam eorum inaduertentiam, in critico hiſtoriae philoſophicae opere ſummopere putamus neceſſarium.

pag. 1010. lin. 27. *Obtentu diuinitatis, famam aucupati ſunt.* Vidit id, quem hactenus laudauimus, aſt modeſte quoque examinauimus, vir doctiſſimus, quamuis Iamblichianis de Pythagora hiſtoriolis totus occupatus, et in laudes ſcholae Pythagoreae quaſi raptus [p], „effeciſſe incredibilem „philoſophi Samii venerationem, et quam nactus erat apud diſcipulos et „populum opinionem, vt eum pro doctore haberent, conditione humana „ſuperiorem et diuinum, et circumſtantias ſupra ingenium ſuum atque „captum ſurgentes in miracula conuerterent: qua fingendi et augendi „licentia occupati, tandem lubenter ad incredibilia et miraculoſa quaelibet excogitanda et de praeceptore narranda, ſint perducti, aucta in dies „τερατολογίας licentia. Nec eſſe vero diſſimile, Pythagoram ipſum, cui „iſta veneratio non placere non poterat, eam dextre et artificioſe fouiſſe, „vt ita eminendi ſemper ſtudio ſatisfaceret, adeoque impoſturae vitii eſſe „ſuſpectum.“ Recte haec dici contra Naudaei apologiam, pagina ſequente, niſi nos omnia fallunt, adeo manifeſtum fecimus, vt non niſi inſanabili Pyrrhoniſmo ſaluari Pythagorae fama queat, licet, vt verum fateamur, longe ab ea morum ſcabie abſimus, quae omnis veteris orbis viros claros ſuſpicionibus impietatis onerat: non inuideremus hoc officii genus tam celebri philoſopho, niſi omnes hiſtoriae Pythagoreae circumſtantiae in eo conſpirarent, vſum eſſe hoc inſtrumento infenſiſſimum veritatis diuinae hoſtem ad ſupplantandam omnem veritatem puriorem et fouendos deteſtabilis ſuperſtitionis igniculos, qui doloſo ſub cinere cum diu latuiſſent, tandem in iniuriam in ſanctiſſimum Dei filium et ciuitatem ab eo conditam flammam eruperunt. Et hunc quidem tantopere euehi, huius dogmata, quamuis impia et ad incruſtandum pantheiſmum excogitata, et vndique collata, tanta eruditionis et eloquentiae elegantia, quanta in ea re conſumitur, velut pura et proxima veritati coeleſti, pingi, ornari, excuſari, ſicque frigidam impoſturae in Chriſtianam eccleſiam iniuriae ſuffundi, quis a viris, quorum cetera teſtata eſt mens pia et pro religionis cauſſa laudabiliter accenſa, expectet? Verum, cum haec alium locum poſtulent, vbi pondera argumentorum pro veritate

o) Etiam hoc demonſtratum T. III. p. 349. 354.

p) loc. cit.

tate religionis Chriſtianae trutinantur, pedem ex hoc campo tandem retrahimus, rati, ſufficere haec pauca ex multis, quae afferri poſſent, vt ad cauendos parologiſmos pro bona cauſſa ſaepe cumulari ſolitos, animus lectoris excitetur, iterum iterumque Iablonskianum, ad quod iam ſupra prouocauimus, effatum inculcantes *vtiliſſimum*, (et omnibus eiusmodi apologiis, quibus non, quid gentilis veterum impietas dixerit, ſed quid dixiſſe cupiamus et exſculpimus ingenio et doctrina ſuffulti, affertur, vtilius) *eſſe*, *theologiae gentili colorem orthodoxiae detrahere*, *docereque*, *quid ratio ſibi relicta luceque diuinae reuelationis deſtituta poſſit*, *quam magni ſine ea errores ex* AMISSA TRADITIONE SIVE REVELATIONE ORALI PATRIARCHARVM PRIMAEVA EXORTI SINT; *quo melius auctoritati reuelationis inſeruiri poteſt*, *quam illepida concordia veterum ſyſtematum cum reuelatione.* Recte hanc ſyncretiſmi inaduertentiam in ſcriptoribus Chriſtianorum veterum ſtigmate notauit κϱιτικώτατος IACOBVS THOMASIVS [q], cuius verba, cum apologiam pro nobis ſcribant, lectori in fine paginae legenda exhibemus, eaque cum tota eius diſſertatione *de Stoica mundi exuſtione* legenda et ponderanda commendamus, vt malo iſti ſyncretiſtico medela queat parari.

pag. 1012. lin. 1. *Variae in eas coloniae deductae erant*, *conſedit.* Conſulenda hoc loco omnino CHRISTOPHORI CELLARII diligentia, qui in erudito *geographiae antiquae* opere [r], pleraque de hac parte Italiae, eiusque nominibus dixit, et veterum teſtimoniis explicuit.

pag. 1020. lin. 17. 18. *Quae poſtea de ſcribendi apud Pythagoreos more dicentur.* Lepida eſt obſeruatio Cl. GERDILII [s], Pythagoram, cum philoſophiae ſuae myſteria mulieribus cuſtodienda crediderit, quarum tamen ex ſexus indole garrulitatem nouerat, occaſionem dediſſe vulgandi ea, quae ſilentio ſacro inuoluenda et ſecreta habenda decreuerat. Qua obſeruatione V. C. obiectionem retundere tentat, quae a diſciplina arcana Pythagoreorum deſumi ſolet probantibus, veram mentem Pythagorae ἀμυήτοις non patuiſſe. Ferent facile hanc muliebris ſexus ignominiam in monacho, qui huic ſexui fauent, vel cum eo frequentius, quam monachi, conuerſantur, nos hiſtoriae cauſſa id vnum monemus, mulieres iſtas Pythagoreas ex teſtimonio genuinorum Pythagoreorum [ſſ] ſanctiſſime hanc diſciplinam arcanam ſeruauiſſe. Expendenda autem ſunt, quae

q) p. 16. th. XV. Haec ſi veteres quidam paulo ſtudioſius perpendiſſent, ſpecioſisque conſiliis, quae gentilem philoſophiam cum ſana religione componere ſuadebant, ſalutaria praetuliſſent, futurum erat, vt ſimul non ipſos modo gentilium errores, ſed illud quoque temperamentum ſyncretiſticum, quod ex confuſione coeleſtis doctrinae cum profana tertiam quandam gignit, neutri per omnia ſimilem cauerent. Multae ſic poterant praeueniri tum opiniones minus commodae, tum haereſes manifeſtae, quae formoſum alias eccleſiae corpus, ſiue, vt naeui dehoneſtarent, ſiue inficerent vt vlcera.

r) T. I. p. 639. 640. 909. 929.

s) l. c. p. 272. vbi vir doctus negat, tam arcanam habitam fuiſſe ſapientiam Pythagorae, quam plerumque traditur; quod ſi aliquo modo probabile, de extremis Pythagoreorum temporibus intelligendum eſt, timendumque, ne ſubleſta illi ob religionem iuris iurandi pro hoc ſilentio facti fide egerint. De re ipſa dictum, quantum ſatis, infra p. 1020. 1030.

ſſ) Conf. Opuſc. mythol. p. 739.

quae infra de ſilentio ſectae publico, ſiue diſciplina arcani, diſſeruimus, quae cum echemythia eorum, quod multis accidit, confundi non debet, et teſtimoniis veterum probauimus, et imprimis notandus locus Iamblichi, et quae Porphyrius ea de re affert, a nobis iam adducta [t], ex quibus euidentiſſimum eſt, nihil ſincerum et indubitatum, quod Pythagoreum eſſet, ad alios, et ne ad Platonem quidem a Pythagoreis vltimis, quos in Italia conuenerat, edoctum potuiſſe dimanare, *cum hi tantum paucos quosdam et exiguos philoſophiae igniculos obſcuros eos admodum et perueſtigatu difficiles conſeruarint, et ne philoſophiae Pythagoricae nomen periret inter homines penitus, commentaria quaedam ſummatim compoſuerint, ex antiquorum ſcriptis, et eorum, quorum ipſi meminerant, in vnum redactis.* Tales fuiſſe libros Pythagoreos Platoni venditos, indubitatum eſt: hos impuros et incertos fontes autem, cum ipſe ſyncretiſmo nefario infectus Plato adulterauerit, et ſyſtema Pythagorae, ex ſuo beneplacito diſcipulis tradiderit, ipſo fundamento generali mutato, et ſyſtemate emanatiuo in dualiſticum conuerſo, facile inde omnes, qui naſum habent, ſubodorabuntur, quam impoſſibile ſit, de Pythagorae mente circa metaphyſica et phyſica atque theologumena ex his, quae ſectae huius philoſophis in vulgus exierunt, certi quid ſtatuere, adeoque illos, qui haec nobis puriora, ſanctiora et noſtri temporis philoſophiae viciniora, vel ſimilia magis decantant, non Pythagorea ſomnia et deliria, ſed ſua placita, cui Pythagoreum nomen affricant, tradere, indeque argumentum ducere; omnemque fruſtraneum laborem eſſe, qui in excutiendam Pythagorei ſyſtematis hiſtoriam impenditur, quamdiu ab hac labe iſtae apologiae non purgantur. Quae h. l. ὡς ἐν παρόδῳ monuiſſe, noſtras obſeruationes infra iuuabit, illuſtrabuntque, quae vir doctus eo de argumento paſſim, et hoc quoque loco tradidit: ad ſingula enim reſpondere nec locus patitur et ſpatium, nec lectoris patientia, nec noſtrum quoque inſtitutum, quod eſt, hiſtoriam ſcribere, eiusque fontes examinare, non pingere et excuſare veterum errores, et in patrocinium religionis adducere, quae adeo diuina, ſancta omnisque mundi διαλογισμοῖς ſuperior eſt, vt erubeſcamus, in his longius moram nectere.

pag. 1026. lin. 2. *Quam in Aegypto - - adhiberi didicerat, in vſum quoque traduxit.* Hoc non ita intelligi cupimus, ac ſi methodum iſtam arcanam a ſolis Aegyptiis Pythagoras didicerit. Cum enim non magnopere dubitandum ſit, quod biographi eius vno fere ore tradunt, Philoſophum Samium, vbicunque poterat, adyta ſacra petiiſſe et myſteriis imbuendis ſe tradidiſſe, quae arcana methodus maxime inter barbaros obtinebat, vt ſuo loco probatum, manifeſtum inde eſt, vtilitatem huius diſciplinae arcani et myſteriorum ad firmandam, quam immenſe cupiebat, eminentiam ipſum permouiſſe, vt ſimilia inſtitueret. Quo ipſo tamen non negatur, admiſſionem, qua is apud Aegyptios ſacerdotes ex com-

t) pag. 1024.

commendatione regis ſui fruebatur, eiusque diuturnum multorum annorum vſum, in hac eum methodo vaferrime adhibenda plurimum confirmauiſſe, et ad imaginem philoſophicarum ſcholarum ſuam effingendam commouiſſe.

pag. 1028. lin. 22. *Qui mos in noſtras quoque ſcholas inde deriuatus ſuit.* Non academiarum tantum mos, ſed monaſteriorum quoque apud nouitios diſciplina, immo mercatorum, multorumque opificiorum mores ab hoc more barbaro videntur deſcendiſſe, quod ex loco Cassiani [u] aliisque longa et erudita annotatione probauit Lucas Holstenius [x], qui recte monet, in Aegypto potiſſimum has vexationes ad Aſcetas tum Iudaeos, qui Therapeutae vocantur, tum Chriſtianos, et per hos in monaſteria irrepſiſſe, et ab illis ſua quoque hauſiſſe Pythagoram, qua philoſophiae morumque ſanctiorum promouendorum vtilitate? alii viderint; morem certe barbarum in academiis proteſtantium iuſſu principum tantum non penitus exoleuiſſe, et vix vmbram et memoriam ſupereſſe, laeti recordamur. Ab hoc more probationum et ἀσκήσεων patienter ſuperatarum gloria Pythagoreorum, et commendata atque laudata καρτερία deriuanda eſt, de qua Porphyrius [y]: ὁ μὲν δὴ πόνος ὁ ἄτρυτός τε καὶ διηνεκὴς καρτερία ἀπομαρτυρεῖ τοῖς ἀνδράσιν.

pag. 1029. lin. 11. *Non confundendum eſt hoc exotericorum ſilentium, cum ſacro ſilentio, quo omnes Pythagorae diſcipuli iureiurando obſtringebantur.* Offenderunt in eo plures viri docti, et ipſe quoque eruditiſſimus Gerdilius [z], qui licet ſubtimide, *videri ſibi*, ait, *myſterii ſecretum*, (quam diſciplinam arcani veteres nominant,) *apud Pythagoram et ſequaces neque adeo vniuerſale, neque adeo rigoroſum fuiſſe, quemadmodum ſibi quidam perſuadent. Referre enim Diogenem Laërtium in vita Pythagorae, dixiſſe quosdam Pythagoreos, non omnia omnibus reuelanda eſſe. Hanc autem ſententiam prodere in philoſopho prudens diſcernendi iudicium in communicanda doctrina, non autem conuentionem, de ea omnibus ſine diſcrimine occultanda.* Non adduxit vir celeberrimus locum Laertii, et nominauit eum, fruſtra a nobis, etiam vbi de ſilentio Pythagoreo agit [a], quaeſitum; credimus autem reſpexiſſe eum potius ad locum Gellii [b], qui, cum diligenter de diſcipulorum Pythagoricorum diſcrimine ageret, dixit inter alia de acuſmaticis: *eum, qui exploratus ab eo idoneusque fuerat, recipi in diſciplinam ſtatim iubebat, et tempus certum tacere; non omnes idem, ſed aliud aliis tempus, pro aeſtimato captu ſolertiae.* Hunc autem locum ſcriptoris non indiligentis, non de ſilentio ſectae, ſed diſciplinae accipiendum eſſe, vel ex ſolo acuſmaticorum nomine intelligi poteſt, recteque iam adnotauit Aldobrandinus [c], *Gellium de ordine diſciplinae Pythagoricae verba facientem ſtatutum ſilentii tempus*

u) L. IV. inſtitut. c. 3.

x) Ad Porphyr. n. 7. not. 15. p. 10. edit. Kuſt.

y) De abſtin. L. IV.

z) l. c. not. x. p. 272.

a) L. VIII. ſ. 10. nec habet quicquam Menagius ad h. l.

b) L. I. c. 9. N. Att.

c) Ad l. c. Laërt.

pus Pythagoricis omnibus idem fuiſſe negaré, ſed pro cuiusque ingenio alios diutius, alios breuiori temporis ſpatio tacuiſſe, non tamen quenquam minus, quam biennio. Qui rectiſſimus Gelliani loci ſenſus eſt, plane autem nihil facit ad eius generis ſilentium, quod in ſchola Pythagorica vocabatur παντελὲς, et hoc nomine aliquoties a Iamblicho allegatur, longeque aliud eſt, quam σιωπὴ illa πανταετὴς, vt recte iam obſeruauit monuitque CONR. RITTERSHVSIVS [d], quodque ſilentium ſancte aduerſus omnes, qui non erant eſoterici, interiorisque admiſſionis homines eos obſeruaſſe docuit. Vnde plane nihil inde euinci poteſt, quod tamen cupit vir clariſſimus, potuiſſe dogmata eſoterica, (quae ab exotericis longo interuallo diſtabant, nempe, iis, quae communicari omnia omnibus quidem poterant, aſt habito tamen ingeniorum quodam delectu, vt fiebat inter acuſmaticos,) cum quibusdam, qui intimae admiſſionis non eſſent, communicari, in quo omnem antiquitatis fidem contra ſe habet, quae ad finem ſectae hunc apud eos morem ſancte et inuiolabiliter obtinuiſſe clamat [e].

pag. 1041. lin. 9. et 24. *n. IV. V.* Has obſeruationes vtinam illi propius expenderent, qui cum Cl. GERDILIO [f] Pythagoreae, quae venditur paſſim, ſapientiae, fucum illinunt, et, quando vident, male conſultum ſibi eſſe, ſi ad Porphyrium, Iamblichum, ſimilesque, qui ex iisdem fontibus biberunt, quales ſunt PP. eccleſiae, quorum nominibus ſuperbiunt, prouocent, ad Platonem et Ariſtotelem, velut certiores teſtes, et fide magis dignos confugiunt. His eas, quas magna acie in campum eduximus, et rationalis philoſophiae atque hiſtoriae armis inſtruximus, obſeruationes prius aggrediendas eſſe, quilibet videt, ſi tentare velint, quid ferre recuſent, quid valeant humeri. Quae ſemel monuiſſe, ne lectori moleſti ſimus, ſufficiat. His vero ſtantibus, vt nihil repoſuerunt viri docti, quam ſuae explicationis ad meliores et puriores ſenſus raptae patrocinium, non cauſſam habemus, cur pedem ex hac acie referamus. Nihil nos religioni ſanctiſſimae timemus, qui habemus λόγον βεβαιώτερον, quo principio inuicto nixi, traditionariis iſtam defenſionem religionis ſuſpectam relinquimus.

pag. 1043. not. g. *Act. phil. Vol. I. p. 373.* Acceſſiones ad eas dedit HEVMANNVS *Act. phil. Vol. I. p. 753.* quibus alios adiecit *Bibliotheca philoſophica Struuio-Kahliana* [g], quae et ipſa ſupplementis augeri poſſet, niſi experientia edoctis conſtaret, plerosque anteceſſores exſcribere, et parum noui afferre. Vnus fere celeberrimus GERDILIVS in doctiſſimo de

d) Ad l. c. Porphyr. p. 20.

e) Conf. Lyſidis epiſtola ad Hipparchum Opp. Mytholog. GALEI p. 737. Iudicari inde poteſt, quid de Epaminondae a Lyſide inſtructi Pythagoreiſmo habendum ſit, quem ei biographi eius CORN. NEPOS in Ep. AELIANVS L. III. c. 17. PAVSANIAS in Boeot. CICERO Off. L. I. c. 44. de Orat. c. 3. aliique tribuunt. Quem inter huius generis auditores vita magis et diſciplina tales referendum eſſe, inde poteſt colligi.

f) l. c. p. 246 ſeq. 272 ſeq.

g) pag. 213. 231.

de *religione* opere ex inſtituto de philoſophiae Pythagoricae decretis ſe tractaturum, pollicitus, egregia multa et erudita copioſe de hoc argumento tradidit, ſed examen atque limam poſcentia, ex quibus tamen nonnulla, qua eſt doctrinae atque iudicii copia inſtructus, omiſiſſet, niſi placuiſſet, apologetam magis, quam hiſtoricum criticum philoſophiae Pythagoreae agere: dignum, ad quem lector curioſus oculum criticum aduertat. Cel. PLOVCQVETI diſſertationem *de ſpeculationibus Pythagorae* ſupra iam commendauimus. In his omnibus Lectorem monemus, attento iudicio ad id reſpiciat, idque exploret, quid Pythagoras eiusque ſchola genuina dixerit, non, quid dicere ſecundum noſtra placita potuerit, vel debuerit; quae vna certiſſima hiſtoriae philoſophicae methodus eſt, a tot viris doctis neglecta.

Ibid. lin. 23. *Intus vero ſtultiſſimi enthuſiaſmi ſcatent ſcabie.* Mereri Pythagoram hoc iudicium, ipſa eius theologia et metaphyſica prodit, quae, niſi quadrata rotundis miſcere velimus, ſatis oſtendit, philoſophum iſtum cuncta ad ſyſtematis emanatiui fontes reuocauiſſe, etiamſi quis velit eum a Stoicorum impietate liberare. Aliud enim ab Orphicae theologiae doctoribus, aliud a Pherecyde et Thalete, aliud ab Aegyptiis non didicit, ſine hac claue conclauia Pythagorica non poſſunt reſerari, niſi omnia alia, quam Pythagorica nobis vendantur. Hunc enim impuriſſimum fontem ad vnum omnes Pythagorae praeceptores adiiſſe, et imprimis Aegyptios, adeo manifeſtum ſupra fecimus, vt, cum non haberent viri magni ingenii et doctrinae, qui meliora et puriora eum ſenſiſſe cupiebant, coacti ſint ad illepidam fabulam de deriuatis ab eo limpidioribus riuulis, ex fontibus Iſraëlis, nulla veriſimilitudine, nullo teſtimonio idoneo ſuffulti confugere, eosque ſyſtemati illius vultus affingere, quos vna elegantis et fertiliſſimi ingenii abundantia ſine archetypo illis commendabat. Nos hunc characterem philoſophiae, et imprimis metaphyſicae atque theologiae Pythagoricae non miramur, quibus certum eſt, et ab ipſis viris iſtis doctis in confeſſo poſitum, Pythagoram omnem philoſophiam ſuam vitaeque atque ſcholae rationes, eo direxiſſe, vt diuinitatis gloriam aucuparetur, qui omnis enthuſiaſmi finis eſt vltimus [h].

pag. 1044. lin 7. *Quam teſtium patitur conditio.* Ex hac cautela noſtram philoſophiae Pythagoreae delineationem diiudicandam eſſe, iterum iterumque lectorem monemus, ea probe recordatum, quae in antecedentibus obſeruationibus annotauimus, ne nos in easdem ſyrtes incidiſſe coniiciat, de quibus cauendis eum diligenter, et cum attentione, iterum atque iterum repetita monuimus. Pleraque enim praecepta eſſe atque dogmata hominum Pythagorice philoſophantium, multaque de ſuis et alienis miſcentium, ſi quis contendat, non moroſi refragabimur. Maxime Platonica multa Pythagoreis immixta eſſe, non ab Alexandrinis philoſophis

h) Vid. candide id fatentem Cl. GERDILIVM l. c. p. 271.

ſophis tantum, ſed ab ipſo quoque Platone et ſequacibus, ipſisque, qui his ſectis addicti non erant, Ariſtotele et Cicerone, comparatio quemlibet aliquanto attentiorem docebit. Incertum itaque eſt, quantum ex his ipſe de his dogmatibus tradiderit Pythagoras; docuiſſe tamen ſimilem in modum, veriſimile eſt. Valde autem timemus, ne, ſi omnia, quae Platonici tribuerunt Pythagorae, ipſe lecturus eſſet, diceret, quod Socrates olim etiam de Platone, *nequam multa de me mentitur adoleſcens* [i]. His adiicimus, quod prouide iam monuit B. Moshemivs [k] ea, quae de Pythagorae doctrina memoria ſint prodita, ita pugnare inter ſe, tamque varia eſſe et ambigua, vt, ſi quis puſillo tantum valeat ingenio, omnia omnium philoſophorum ſcita et decreta in iis reperire queat.

pag. 1047. lin. 17. 18. *Platonem vero non ipſum tantum doctrinam praeceptorum adulteraſſe.* Hoc imprimis de numeris per ideas explicatis contendit acutiſſimus Gerdilivs [l], qui auctoritate ipſius Aristotelis [n] ad hanc opinionem deductus eſt, quod Platonem magiſtrum diceret, ideas deſumſiſſe non ex ſchola Pythagorae, ſed a methodo diſputandi Socratica. Inde factum eſſe, vt Plato participationem idearum ſiue formarum, ad imitationem numerorum Pythagoricorum, introduxerit, eo quod, praeter materiam fluxam ſemper et inſtabilem, introducenda eſſe concluſerit principia per ſe ſubſiſtentia et immutabilia, vt, iis adhibitis, influxum cauſſarum rerum intelligibilium et ſenſibilium explicare poſſet. Vnde concludit vir doctus, Pythagoreos intellexiſſe per numeros vnice aggregata entium ſimplicium, Platonem autem, vltra aggregata corporea et ſenſibilia finxiſſe, iuxta narrationem Ariſtotelis, ideas ſiue formas ſeparatas, quae eſſent quaſi exemplaria aggregatorum ſimplicium; et, quoniam in idea contineantur omnia intelligibiliter, quae realiter deprehenduntur in obiectis, ad eius exemplum et imitationem factis, ideo vocaſſe Platonem numeros intelligibiles, quae animus obſeruauerit, in forma intelligibili, vel idea, quae aggregatum ſenſibile repraeſentet. Denique inter numeros intelligibiles contentos in idea et aggretata ſiue numeros ſenſibiles, medios ab illo conſtitui numeros mathematicos, id eſt, punctum, vnitatem, lineam, figuram planam, quae, ſecundum Platonem, eſſent elementa aggregatorum ſenſibilium: et ſic quidem in eo conueniſſe Platoni cum Pythagora, interprete Ariſtotele, quod cum admitteret puncta realia, id eſt, vnitatem, ſiue entia ſimplicia et indiuiſibilia, voluerit, formari lineas et figuras mathematicas, realiter exiſtentes, vnde corpora ſenſibilia exorirentur. Sed in eo fuiſſe diſſenſum, quod illa ipſa elementa erant prima in ſyſtemate Pythagorico, aſt ſola inter media

 ſecun-

i) Memorabilis locus eſt Porphyrii in vita Pyth. n. 52. p. 49. eos, qui commentarios Pythagoreos in vulgus iactabant, veros Pythagoricos non fuiſſe, et adulteraſſe quoque, quae pro Pythagoricis acceperant, ibique vindicaſſe, Platonem, Ariſtotelem, Speuſippum, Ariſtoxenum, Xenocratem, Pythagoreis indignantibus. Inter haec doctrinam fuiſſe de numeris praecipuam ob obſcuritatem in antecedentibus conqueritur.

k) Ad Cvdworth. ſyſt. int. c. 4. p. 457. not. an.

l) loc. cit. p. 281.

n) Metaph. L. I. c. 6.

ſecundum Platonem, quae vltra numeros mathematicos, id eſt, figuram planam et lineam, quae ex punctis realibus componuntur, aliud ſublimius numerorum genus introduceret; quod intelligibilia vocaret. Hactenus Vir doctiſſimus, qui ingenium et acumen in hac obſeruatione prodidit, facileque admitti poteſt, ſi ſupponatur, quod hypotheſeos cauſſa ſupponit, coniiciendo, tanquam veriſimillimum et non contemnendis rationibus itemque Ariſtotelis et Sexti Empirici auctoritate fulciendum, numeros Pythagorae nihil eſſe aliud, quam celeberrimum illud ſyſtema monadiſticum, quod ex parte renouauit, et ingenti acumine ingenii promouit immortalis Leibnizius, et qui eius placita ſequuntur. Quod qua ratione aſſertum fuerit vir diſertiſſimus, malumus a Lectore apud ipſum V. C. pulchra dicendi Venere abſtruſam et difficilem materiam explicantem legi, quam a nobis compendioſa et contracta narratione iterum obſcurari. Nos, qui olim tum in *hiſtoria de ideis* [m] ante annos quadraginta, tum in *ſupplementis* [n] *ad eam* ſcripſimus et conuenientiam numerorum Pythagorae cum ideis Platonis multis rationibus demonſtrare conati ſumus, nihil hoc loco habemus, quod priſtinam ſententiam mutare nos, clamantibus apertiſſimis argumentis atque teſtimoniis, cogat, admittere tamen, eo non obſtante, ſententiam viri celeberrimi facile poſſumus, qui in aſſerenda iſta conuenientia inter numeros Pythagorae et ideas Platonis ſuppoſuimus, et, ſequendo auctoritatem et narrationem Ariſtotelis, ſupponere debuimus, aliter principium et ſyſtema phyſiologicum ordinaſſe Pythagoram, aliter Platonem. Ille enim, cum in vno toto, iuxta totius fere orbis veteris, et imprimis Aegyptiorum ſententiam, rerum omnium fontem pariter et principia ex eo fluentia, et rerum claſſes comprehenderet, neceſſario emanationis lege, non tantum principiatum aliquod emanatiuum primum, per quod ex Deo illo Vno atque toto, omnes res deriuarentur, ponere neceſſe habuit, ſed et iſtam Monadem, hac, quam ex ſe primo emanare fecit, dyade vſum, principia rerum omnium, ſubſtantialia, aeterna et immutabilia produxiſſe, quae tot rerum poſtea emanatarum fontes immutabiles ſint, quot formae rerum conſpiciantur, debuit aſſerere: quam Emanatiui ſyſtematis faciem, cum aliquoties depinxerimus, eiusque luculentiſſimum exemplum in hiſtoria phyſiologiae cabbaliſticae dederimus, heic, ne nimii ſimus, et lectori moleſti, prolixius repetere nolumus. Quod aliter inſtituit Plato, qui, cum Emanatiuum ſyſtema iniurium eſſe in Dei ſimplicitatem animaduerteret, illo vno deſerto, Dualiſticum recepit, et Deum atque materiam pro principiis abſolutis, aeternis, ſibique contrariis habuit: vt vero oſtenderet, quo pacto tamen rerum omnium origines ex eis fluerent, ſupponendo materiae fluxum et perpetuam mutabilitatem, vt ſubſtantialem illi naturam induceret, ea, quae Pythagoras de vno toto dixit, et ad Chaos diuinitate

m) Sect. I. p. 16 ſeq.

n) Amoenit. liter. T. VII. p. 173 ſeqq. quae repetita et aucta, inueniuntur in Miſcellaneis Sect. I. obſ. 3. p. 56 ſeqq.

nitate grauidum retulit, is ad Deum ſolum eiusque naturam ſpiritualem materiae oppoſitam tranſtulit, huicque emanatiuum ſyſtema adplicando, eodem, quo Pythagoras, modo, ratione et affectione, vt demonſtratum, ideas ex Deo puriſſimo fonte deriuauit, et dyada illam de mente, ſiue intellectu Dei explicuit, vt autem rerum formas in materiam induceret, animam mundi, quae ex Deo eiusque mente ortum haberet et effluxum, excogitauit, qua operante a mente diuina, emanationis lege, rerum omnium formae et eſſentiae materiae imprimerentur, et materia ſecundum puncta, lineas et plana mathematica figuram ſecundum ideas eſſentialem ſubſtantiam haberet. Quae, vt Ariſtotelis narrationi praeclare ſatisfaciunt, ita patet, quouſque illa conuenientia numerorum Pythagorae, cum ideis Platonis, locum habeat, nosque eam hoc loco intelligamus. Vidit id probe BVRNETIVS [o] obſeruans, hos homines, *rerum emanationem atque ortum progreſſusque varios per ſumma et ima ita explicuiſſe.* Quae cum negari forte nequeant, putamus inde patere, quod magnum diſcrimen intercedat inter monadas Pythagoricas et Leibnizianas; Hae enim creantur, licet ſint aggregatorum ſimplicia [p]. Pythagoreae monades emanant, id eſt, in rei fundo non habent, niſi vnam ſubſtantiam variis modificationibus et euolutionibus ſibi et diuiſim pluribus manifeſtam: ſic, vt rationes primitiuae ſeminales inſint vni principio, hocque illa in ſuo eſſe conſtituat. Vnde recte concluſit cel. PLOVCQVETVS [q], abſurda et contradictoria ſyſtematis emanatiui oſtenſurus, principium vnum, quod in fundo interiori inuoluit ea, quae emanant, materialiter non diſtingui ab iisdem, ſed, vi internae neceſſitatis cum iisdem coniungi. A qua abſurditate et ineptiis, quae quidem veteri aeuo nondum accurate erant obſeruatae, Leibnizii ſyſtema omnino liberandum eſt, quanquam easdem vnitates, quas quidem Pythagoras elegerat, amplexum ſit; Iuxta magnum enim iſtum philoſophum, monades incipiunt exiſtere in inſtanti [r], et ad eorum exiſtentiam nihil, praeter cauſſam efficientem requiritur, in quo cauſſa ſufficiens contineatur, cur ex poſſibili fieri poſſit actuale, adeoque illud incipere non poteſt, niſi per creationem. Quae, cum infinitum diſcrimen inter Pythagoram et Leibnizianum ponant [s], non videmus, quid ad illius cauſſam iuuandam poſſit conferre iſta comparatio; quamuis de natura numerorum, ſiue monadum vtraque pars conuenire videatur, de quo hoc loco pluribus diſpicere longius et curioſius haud licet, et ipſe vir ſubtiliſſimus audiendus et examinandus lectori eſt.

pag. 1054. lin. 1. *Venerabile nomen tetragrammaton* יהוה. Operoſus more ſuo in hac adſtruenda concordia inter tetractyn Pythagorae et no-

 men

o) Archaeol. philoſ. c. 11. p. 423 ſeqq. Conſuli et comparari autem cum his poſſunt, quae ad AQVILIANVM de plac. phil. ante Ariſt. p. 120 ſeq. annotauimus.

p) loc. cit. p. 101.

q) loc. cit. c. 8.

r) Monadolog. §. 6. HANSCH. princip. phil. Leibniz. theor. X. p. 73.

s) Comparanda cum his ſunt, quae in hiſtoria Leibniziana T. V. p. 402. ea de re attulimus.

men tetragrammaton Hebraeorum eſt Theophilvs Galevs [t], qui tamen, dum obſeruat Tetractyn omnibus rebus ineſſe, facile palpare potuiſſet, non de aſſiſtente rerum omnium principio, quod extra eſt, ſed de interno et informante hoc modo eſſe accipiendum; id quod ſuppoſito ſyſtemate emanatiuo locum habere poſſe, (modo iſtud cum creationis ſiue productionis ſyſtemate non confundatur) Cabbaliſticae et Alexandrinae explicationes ſatis produnt. Nam et illae, praeter Enſoph, habent in mundo Aziluthico et diuino, ſiue emanatiuo, tria principiata prima, radicata immediate in Monade Enſoph, et Dyade Adam Kadmon, a quo producta ſunt, et hae in diuinis non ternionem principiorum, ſed quaternionem numerant, vt vel ex vno Proclo diſci poteſt. Ex quo quanquam inepte quis concluſerit, ipſum Pythagoram ita fuiſſe ratiocinatum, cuius tetractys manebit aenigma incertiſſimum a nemine ſoluendum, de quo, quae hoc loco diximus, adhuc eſſe tutiſſima putamus; rationem tamen peti poſſe credimus, quomodo ad inſulſam hypotheſin ſequior aetas peruenerit, tetractyn eſſe tetragrammaton Hebraeorum. Nihil enim veriſimilius eſt, quam, Iudaeos Alexandrinos, Pythagoricarum nugarum iam ante C. N. aſſeclas huius explicationis auctores fuiſſe, et forte Therapeutas ipſos talia excogitaſſe. Quocunque autem vultu hanc Iunonem amplectimur, nubem nos prehendiſſe experimur.

pag. 1056. lin. 3. *Rationes tum numerales, tum harmonicas continet.* Poſſent innumera de hoc argumento Pythagorico colligi et hoc loco afferri, ſi nugis locus eſſet. Adeo enim hanc ſponſam deperiit ſchola Pythagorica, vt arctiſſimis eam complexibus ſibi vindicarit, ita, vt interdum ad abſurdiſſimas ſententias ſe hac hypotheſi deduci paterentur. Cuius, ſi exemplum cupis, lege Iacobvm Thomasivm [u], qui luculento Antichthonis exemplo, quod decimum mundi orbem ſomniat, nuſquam, niſi in cerebro Pythagorico deprehendendum, id probat. Haec enim praeſenti loco exſcribere velle, eſſet otio noſtro abuti, quos dudum iſtarum naeniarum piget. Ne tamen ſimili taedio indignabundum abire Lectorem patiamur, lepido Nicomachi Geraſeni, vel potius, qui eius excerpta dedit, Photii loco [x] vultum ei exhilaraturi, ad riſum prouocabimus. Ita vero ex obſcuriſſimo nugatore Nicomacho diſertiſſimus patriarcha, cuius Graeca verba adducenda ſunt, ſi velint recte intelligi: Ἡ μὲν τοι δέκας αὐτη ἐστὶν αὐτοῖς πᾶν, θεὸς, ὑπέρθεος καὶ θεὸς Θεῶν [y], ὅτι δέκα χειρῶν καὶ δέκα ποδῶν δάκτυλοι, καὶ δέκα κατηγορίαι, καὶ τοῦ λόγου δεκαμέρη. ἵνα γὰρ ᾖ αὐτοῖς πάντα ἡ δέκας, προστιθέασι τοῖς τοῦ λόγου μέρεσιν, προσηγορίαν καὶ παραπλήρωμα. τί δεῖ λέγειν περιλαμβάνουσι τὰ στερεὰ, καὶ τὰ ἐπίπεδα, ἄρτια, περισσὰ ἀρτιοπέριττα, τέλα, πρῶτα καὶ ἀσύνθετα, ἰσότητα

t) In philoſophia generali L. II. c. 3. §. 2. p. 172.

u) Obſ. Hal. Lat. T. IV. obſ. 19. §. 48 ſeqq. p. 398 ſeq. quae eſt de Antichthone Pythagoreorum.

x) Cod. 247. p. 240 ſeqq. ed. Hoeſch. Graecae, p. 180. Latinae a Schotto curatae.

y) Lucem haec capient ex iis, quae Tom. II, p. 396 ſeqq. de hac appellatione diximus.

τητα ἀνισότητα, τὰς δέκα σχέσεις, τὰ σφαιρικα, τὰ κύκλικα, γεννήτικα, τελεστικὰ, ἐν ἁρμόνιᾳ τοιαῦτα ἀλλ᾽ ὅπως αὐτοῖς κόσμος ἡ δέκας, καὶ ȣ̓ρανὸς, εἱμαρμένη, αἰωνὶ κράτος, πίστις, ἀνάγκη Ἄτλας, ἀκάμας, θεὸς, φάνης, ἥλιος, ȣ̓ράνια, μνήμη, μνημοσύνη, καὶ πάντα ἂν οἶμαι τὰ προειρημένα τῶν Θεῶν αὐτῶν ὀνόματα τῇ δέκαδι ἀνήψαντο ἂν, εἰ μὴ προβάντες ἐκεῖνοι ταῦτα ἰδιοποιήσαντο καὶ συνεχῶς τὰ αὐτὰ, κατὰ πάντων λέγειν ȣ̓τοι ἀπόκνησαν· ἐπὶ ὑπερ Θεός γε αὐτοῖς ἡ δέκας καὶ τὸ κράτος τῆς ἐν ἀριθμοῖς ἔχȣσα Θεότητος κ. τ. λ. Quae ita Latine conuertit ANDREAS SCHOTTVS: *Denarius denique eſt ipſis vniuerſum, Deus ſummus, et Deorum Deus, quod manuum pedumque ſint decem digiti, decemque praedicamenta, et orationis partes decem. Omnia enim ipſis decas vt ſit, allocutionem ceteris partibus apponunt et ſupplementum* [z]. *Quid attinet dicere, complecti illos heic ſolida, plana, paria, impaTria, perfecta, prima, ſimplicia, aequalia, inaequalia decem ipſas habitudines* [a], *ſphaerica, circularia ad genituras atque imitationes ſpectantia, et his conſentientia. Vt itidem ipſis decas ſit mundus coelum, fatum, aeuum, neceſſitas, indefeſſus Deus, Phanes, Sol, Vrania, Memoria, Mnemoſyne. Et vero omnia, opinor, praedicta Deorum nomina decadi attribuiſſent, niſi his ipſis antea occupatis propria iam illa aliis feciſſent, et continenter eadem de ſingulis dicere, piguiſſet. Quandoquidem ſuperdeus ipſis denarius eſt, qui etiam omnem diuinitatis vim, quae in numeris inuenitur, exhibeat.* Graeca ipſa inſpicienda ſunt, quae non omnia rite Schottus expreſſit, adeo autem puerilia ſunt, et ridenda, vt totam Pythagorae ſcholam in contemtum queant adducere, niſi liceret coniicere, ſequiorum Platonicorum hanc inſaniam atque deliramenta fuiſſe, et magis viriliter atque ſobrie philoſophatos fuiſſe, Pythagoram ipſum et genuinos diſcipulos. Vt verum tamen fateamur, ipſum Pythagoreum ſyſtema meliora non ſpondet, numerorum ſymbolis denudatum: ſecundum quod decas, ſiue numerorum, complementum τὸ ἓν vnum illud eſt, quod non tantum Deum primoprimum προπάτορα, ipſo Deo demiurgo priorem, (quae horum hominum voces ſunt,) tanquam fontem omnium rerum comprehendit, ſed vniuerſum quoque chaoticum ſubindicat: quodque omnia, quae perfectionis notam habent, ex eo emanationis lege effluxiſſe, et in eo, ſi non immanenter, quod aiunt, certe emanatiue concludi aſſerit. Quae a Pythagoreae phyſiologiae ſenſu non longe recedere, ex dicendis conſtabit, toto autem coelo diſtant a Leibnizio. Ceterum, quo pacto Ariſtotelis de his Pythagoreis numeris explicationes conſiderandae ſint, ex annotationibus noſtris ad SCIPIONEM AQVILIANVM [b] diſcendum eſt, quas huc transferre opus non eſſe iudicamus.

pag. 1057. lin. 22. 23. *Haec Pythagoram auditu percepiſſe iactabant vaniſſimi homines primumque tradidiſſe.* Ridendas eſſe has nugas illepidas, nemo quidem facile negauerit, vnde vero in mentem venire potuerint iſtius-

z) Completam plenamque orationem.

a) Relationes. l. Voces Graecas ex diſciplina Pythagorica deſumtas Schottus non eſt aſſecutus.

b) De placitis phil. ante Ariſt. c. 20. not. m. n. o. p. q. pag. 218 ſeqq.

iſtiusmodi gerrae viro graui, qualis apud omnes celebratur Pythagoreas, non aeque manifeſtum eſt: nec diffitemur, aut ipſum Pythagoram, aut ſequaces non adeo puerliter potuiſſe ludere, ſed arcanum quendam ſenſum paulo tolerabiliorem latere debere. Qualis autem ille fuerit, in tanta Pythagoreae hiſtoriae obſcuritate hariolari tantum licet. Dicemus tamen, quid nobis ea de re in mentem venerit, et vlteriori lectoris meditationi relinquemus. Nempe veriſimile nobis eſt, Pythagoram quem mathematica, coſmogonicaque in Aegypto didiciſſe certum eſt, huius dogmatis ſenſum atque fundamentum inter myſteria ſacerdotum Aegyptiacorum didiciſſe. De his Demetrivs Phalerevs, vel quicunque alius rhetor iunior huius nominis auctor eſt libelli vtilis et iucundi *περὶ ἑρμηνείας* [c]; *ἐν Αἰγύπτῳ θεοὺς ὑμνοῦσι διὰ τῶν φωνηέντων οἱ ἱερεῖς, ἐφεξῆς ἠχοῦντες αὐτὰ καὶ ἀντὶ αὐλοῦ, καὶ ἀντὶ κιθάρας τῶν γραμματέων τούτων ὁ ἦχος ἀκούεται ὑπ' εὐφωνίας· ὥστε ὁ ἐξαίρων τὴν σύγκρουσιν οὐδὲν ἄλλο ἢ μέλος ἀτεχνῶς ἐξαίρει τοῦ λόγου καὶ μοῦσαν. In Aegypto Deos celebrant ſacerdotes ſeptem vocalibus, quas deinceps ſonant, et pro tibia citharaque literarum iſtarum ſonus, ob vocis ſuauitatem auditur. Quare ſi quis colliſum illum* (vocalium,) *tollit, nihil aliud ſane, quam modulationem tollit, ac muſam ſiue eruditam venuſtatem.* Enarrat his verbis auctor vetus, modum muſicae in Aegyptiacis myſteriis adhiberi ſolitae, quae non inſtrumentis muſicis, ſed concentu ſonorum diuerſorum harmonicorum conſtabat; qua ſonorum harmonia ſecundum ſeptem vocalium in lingua Coptica vel Aegyptiaca valorem et virtutem (a Graecorum vſu, non longe alienam) diſtinguebatur, et ad ſuauem quandam melodiam temperabatur. Hanc muſicam ſacram non in templis tantum ſacerdotum Aegyptiorum audiri ſolitam fuiſſe nos docet Demetrius ille; ſed ſtatuebant quoque hi homines Aegyptii et Pythagorei inter eos degentes, eundem ſonum harmonicum et concentum ſuauem perſonare ex orbibus illis ſolidis, quibus infixi planetae ſunt, et non ſine ſonora, cuiusque ex attritu mutuo, vt in lyra hodierna, diuerſitate et harmonia eos circumagi, orbibus autem illis ſeptem vocalium nomina eſſe attributa: nempe quod Nicomachvs Gerasenvs tradit [d]: *ſphaerarum ſeptem hanc naturam eſſe, vt ſuum vnaquaeque ſonum edat, quibus ſonis literarum vocalium nomina indita et attributa ſint.* Quo pacto hoc concentu harmonico laudari ipſum Deum et diuina humanis concinentia, nomen Dei per ſcalam illam Vocalium muſicam celebrari ſibi perſuadebant, cum crederent, Dei nomen ex iſtis vocalibus componi. Quod theurgi Aegyptii, et ex illorum diſciplina ſcholae Pythagorae vetus imitantes Numenque veneraturi, non verbis, ſed poppyſmis quibusdam, et inarticulatis et incongruis ſonis atque ſibilis harmonicum iſtarum vocalium concentum exprimere tentabant, ſicque Deum inuocabant. Qua de re, ſi quis plura et veteris literaturae cupido non

c) Sect. 71. editus eſt libellus poſt alios a Thoma Galeo inter Rhetor. Cantabr. 1676. 8.

d) In enchiridio harmon. Lib. II. p. 37. edit. Meibom.

non ingrata futura cupiat, legendam ei commendamus, literatiſſimi, cum viueret viri, IO. MATTHIAE GESNERI obſeruationem, *de laude Dei per VII vocales*,[e] qui loco EVSEBII notabilis[f] adductus, aduocato epigrammate veteri, poſt alios coniicit, licet ſubtimide, aliquid horum a Iudaeis ad Aegyptos peruenisse, cum ex nomine יהוה, ſiue Iouo, quod ſolis vocalibus literis conſtat, concluderent, omnium vocalium poteſtates enharmonicas in iſta appellatione contineri, ſicque Deum iſta arcana ratione per ſonos poſſe laudari; quae a viro docto allata curioſe expendi, ob Therapeutarum inſtituta, qui Pythagoreis moribus atque conſuetudinibus viuere ſibi conſtituerant, omnino merentur. Longius enim huic argumento inhaerere non patitur loci anguſtia.

pag. 1057. lin. 27. *Quas qua ratione inuenerit Pythagoras, ita narrant veteres.* Valde ſibi hac inuentione placuit Pythagoras et tota eius ſchola. Obſeruatum autem recentioribus nonnullis[ff] rationum muſicarum gnaris, verum conſonantiarum ſitum philoſophum non deprehendiſſe: de quibus tamen hoc loco plura dicere, nihil attinet, et in hiſtoria Muſicae ſpeciali tractandum eſt.

pag. 1062. lin. 7. 8. *Veterum de ea re diuerſas ſententias exponit IACOBVS THOMASIVS, qui legendus.* Digna omnino eſt iſta diſſertatio Thomaſiana, quae in hiſtoria philoſophiae Pythagoreae non negligatur[g], ſed diligenti attentione expendatur; cum potiora ſyſtematis aſtronomici Pythagorei capita illuſtret, ſine quibus in luce poſitis, de vero ſenſu et ſignificatione Antichthonis in hac ſchola diſputari non poteſt. Obſeruat autem vir doctiſſimus, numerorum doctrinam permouiſſe Pythagoreos, vt, cum entium elementa numeros putarent, et ob numeri denarii perfectionem in ſyſtemate vniuerſi tanquam in dubium praeſupponerent, praecise quoque decem ſphaeras numerari oportere, et vero a ſenſibus demonſtrare plures, quam nouem, non poſſent, nempe ſeptem planetarum, octauam, in qua ſtellae fixae, nonam globi terreni, decimam, licet digitis eam oſtendere non poſſent, ab ingenio confinxiſſe, et nomen illi dediſſe antichthonis, hoc eſt, terrae, quae ſit huic noſtrae oppoſita, inuiſibilem autem nobis ſtatuiſſe, quod circa idem mundi centrum, ignem centralem, ſiue ſolem ſtatuebant, ex altera parte nobis occulta volueretur; cum moueri circa ſolem tanquam mundi centrum et tellurem et ſphaeras reliquas affirmarent. Recte haec dici, nec Pythagoreis ita fieri iniuriam, ſi antichthonis inuentio non rationibus phyſicis, ſed ingenio ex hypotheſi nuganti tribuatur, ex ARISTOTELE patet, qui duobus locis[h] obſer-

e) Eſt proluſio academica, titulo theologumenων grammaticorum Goettingae 1746. edita, plena eruditionis antiquae, qua vir beatus et non ſine literarum iactura nobis ereptus praeſtabat.

f) De praepar. L. XI. c. 6. p. 520.

ff) ZARLINVS in dubiis de inuent. Pyth. P. II. inſt. c. 3. fol. 75. PRINZ. in hiſtor. muſices p. 55. MATTHESON orcheſtr. P. I. p. 301. P. II. pag. 308.

g) Obſ. Hal. T. IV. Obſ. 19. p. 380 ſeqq. qui numeri in prima editione emendandi ſunt.

h) De coelo L. II. c. 13. Metaph. I. c. 5.

obſeruauit: antichthona a Pythagoreis introductam eſſe, rationesque eius illos quaeſiuiſſe, *ὀ πρὸς τὰ φαινόμενα τοὺς λόγους καὶ τὰς αἰτίας ζητοῦντες, ἀλλὰ πρὸς τινὰς δόξας καὶ λόγους αὐτῶν τὰ φαινόμενα προσέλκοντες καὶ πειρώμενοι συγκοσμεῖν; non ad ea, quae videntur, rationes cauſſasque quaerentes, ſed ad quasdam ſuas rationes opinionesque, ea, quae videntur* (phaenomena) *trahentes atque ornare conantes.* Quae altero loco adhuc luculentius Stagirita expreſſit, quo expreſſe ait: *cum Pythagorei ſyſtemati numerorum omnia applicarent, ſi quid alicubi deerat, ſupplentes, vt totus eius tractatus conſentaneus eſſet, ſtatuiſſe, quoniam denarius perfectus eſſe videatur totamque numerorum naturam comprehendere, ideo et ea, quae in coelo feruntur, decem eſſe, dixiſſe, cum vero nouem ſolummodo ſint, quae manifeſte apparent, decimam feciſſe antichthona, terram oppoſitam.* Ad hanc autem Ariſtotelis obſeruationem reſpexiſſe Simplicium a nobis h. l. adductum, non eſt dubium. Ipſa quoque ratio explicandi antichthona id euincit, quae definiri a nemine hactenus potuit, quid Antichthon Pythagoreorum fuerit, omnibusque hic coniecturis aqua haereat, nec vna conſiſtere poſſit, vt ex iis videre licet, quae curate attulit Thomaſius. Nempe cum ipſi nullam eius definitionem haberent, ſed nomen aliquod ſine re amplecterentur, inutilis et impoſſibilis tractatio eſt, diſquirere velle, quid antichthon Pythagoreorum ſit? Quae vt recte ſe habent omnia, ita memorabile exemplum nugantis ingenii in ſchola Pythagorea ſunt, et parum honoris vel praeſidii ipſorum philoſophiae pariunt. Quae tamen tragoedia vtinam non hodie adhuc inter philoſophantes ageretur.

pag. 1062. lin. 17. *Medium in mundo locum ignem obtinere.* Ex loco Ariſtotelis in antecedentibus allegato patet, Ariſtotelis tempore hunc ignem in medio mundi conſtitutum de ſole fuiſſe intellectum, ait enim diſerte: *οἱ Πυθαγόρειοι ἐπὶ μὲν τοῦ μέσου πῦρ εἶναί φασι, τὴν δὲ γῆν ἓν τῶν ἄστρων οὖσαν κύκλῳ φερομένην περὶ τὸ μέσον, νύκτα καὶ ἡμέραν ποιεῖν; Pythagoreos aſſerere, in medio eſſe ignem, terram autem vnum ex aſtris eſſe, quae in circulo circum medium illud moueantur, et hoc pacto noctem et diem efficere.* Philolaum in eadem opinione verſatum eſſe, infra docetur. Plutarchus [i] autem illum Pythagoreorum ignem, in centro mundi poſitum, a ſole diſtinguit, et hunc quidem a Philolao diſcum vitreum dictum eſſe putat, quod reſplendeſcentiam mundani ignis recipiat. Recte ad haec iam monuit Thomaſius [k], Plutarchum Pythagoream opinionem cum Empedoclea confudiſſe, quae duos ſoles aſſeruit, quorum vnus ſit ignis mundani archetypus, alter huius ignis reſplendeſcentia.

pag. 1064. lin. 29. *Quantum ipſi ſcholae Italicae tribui debeat.* Nunquam haec cautela ſatis poteſt inculcari in hiſtoria Pythagorea, adeo turbata ſunt omnia. Quamuis enim veriſimillimum ſit, Pythagoram ex vno

i) De plac. phil. L. II. c. 20. de animae procreatione T. III. Opp.

k) l. c. §. 25. p. 385.

vno omnia fonte emanationis ordine deriuauiſſe, atque ſubordinationis emanatiuae lege entium origines in hoc fonte quaeſiuiſſe: ſupra tamen manifeſtum fecimus, Platonem ab eo ita ſeceſſionem feciſſe, vt, cum ex vna chao, ſiue Deo potius chaotico Pythagoras entia omnia deriuaret, Plato haec ad immaterialia ſola, aeterna, diuina traheret ſenſibilibus vel materiae relictis, vel in ea introductis ideis intelligibilibus: quo pacto inter Pythagoram et Platonem de entium origine magna eſt differentia. Habent enim principia ſiue elementa rerum ortum ſuum ex emanatione vnius illius entis, quod totum comprehendit, ſi Pythagoras audiendus eſt: Materia autem Platonis ex eo ente effluere non potuit, ſed ab aeterno ei contradiſtincta eſt. Itaque in hac comparatione Pythagorei dogmatis cum Platonico caute incedendum eſt.

Ibib. lin. penul. *Ita vt reſpectu vniuerſalium ſe habeant, ac ſi non eſſent.* Intellexit id ſchola Platonica, quae ſola vero nobis hanc metaphyſicam tradidit, de omni ente materiali et ſenſibili: Pythagoras autem, ſi ſupponitur, monades immutabiles numeros eſſe, neceſſario huic ſe aſſertioni opponere debuit, qui, quomodo de numeris, ſi monadas earumque aggregata intelligamus, ratiocinari potuerit, eleganter exponit Cl. GERDILIVS [t], qui legendus.

pag. 1065. lin. 17. *Hic ſapientiſſimus atque veriſſimus eſt.* Clara et perſpicua huius theſeos naſcitur ſententia, ſi emanatiuo ſyſtemati, quale illud in Pythagorae ſchola floruit, applicetur, confuſa et innumeris difficultatibus obſepta, ſi Platonice intelligatur. Et tamen in his et ſequentibus ſolos Platonicos audire cogimur. Fatemur autem, multa hic ſe implicare et contradicere, quae acute et ſolide detexit monuitque PLOVCQVETVS [u]; aſt de eo iam non diſpicimus, quam vere iſta dicantur, ſed an ita cogitauerint antiqui iſti philoſophi, quos tam acute et ſubtiliter de iſtis non decreuiſſe, quam nos facimus, recordandum eſt. Itaque caute atque prouide audiendi illi ſunt, qui nobis adeo ſubtiliter et ingenioſe Pythagoream de hoc argumento ſapientiam enarrant, vt manibus palpare liceat, iſtas explicationes natas quidem eſſe in ingenio virorum doctrinae et acuminis laude florentium, et in noſtri temporis ſcholis, quibus longe alia philoſophiae inducta eſt facies, magna diligentia exercitatorum: longe autem abeſſe ab illius temporis antiqui, quo hi philoſophi et imprimis Pythagoras philoſophati ſunt, rudiori indole, et craſſiori cogitandi ac tradendi docendique ratione atque modo, quae tantum abeſt, vt diſtinctionibus, concluſionibus, ratiocinationibus, conſequentiarum formulis, ingenioſis obiectionibus, quaeque aliae ſunt artes ingenii in ſcholaſtica exercitatione diu verſati, philoſophiam ſuam diſcipulis explicuerint, vt ſimpliciore multum ratione de rebus diuinis atque naturalibus diſſererent; quae ſi ad noſtrae aetatis φιλοσοφέμενα

exigan-

t) l. c. L. II. §. [illegible] p. 272 ſeqq.

u) De ſpeculat. Pythagorae p. 10. 11.

exigantur, aut genuino ſenſu explicata prorſus ſunt diſſimilia; aut ſi recentioris philoſophiae ſenſus admittant, nihil ſincerum exhibent, noſtraeque aetatis ſubtilitates veteris aeui ſimplicitati ſupponunt, illisque, qui naſum habent, mox ſcopum produnt. Quam doctam quidem, aſt noxiam veteris philoſophiae interpretandae methodum eſſe, facile palpabunt, qui conſiderauerint, teſtium et ſyſtematis fidem poſcere hiſtoriam philoſophicam veterem, et rectam viam, non autem obliquas ſemitas, ingenioſas commentationes, eloquentiae floſculis ornatas, quas, ſi a viris doctrina et ingenio diuitibus ſuſcipiantur, quicquid illis videtur poſſe obtrudere lectori non ſatis cauto exempla docent. Quae hoc loco eo magis monenda ſunt, quo plures fuerunt, qui hoc pacto theologiae et phyſiologiae Pythagoreae colorem induxerunt, et meliores illi ſenſus affingere conati ſunt [m]. Quorum omnium concertationes atque velitationes, doctas equidem et ſaepe elegantes, nihil tamen, quod animum veri ſitientem, ſatiet, ſuppeditantes, hic tangere velle, vel obſeruationes quoque ad ea, quae cum noſtra Pythagoreae hiſtoriae enarratione non conſpirant, cumulare, nec temporis noſtri, nec annorum quoque, quibus viuimus, nec laborum rationes patiuntur, et prohibet quoque ſpicilegii huius anguſtia. Itaque lector nec poſſet a nobis, nec expectabit, vt his annotationibus noſtris animaduerſiones interſpergamus, de orthodoxis Pythagorae ſenſibus diſputaturi. Valeat per nos Samius ſenex, quantum hiſtorica fides, teſtium non ſuſpectorum narratio, circumſtantiarum harmonia, et imprimis ſyſtematis genuini ſenſus et κυρίαι δόξαι patiuntur: colorem autem detergere, quem nonnullorum erudita, et fortaſſe pia quaedam induſtria doctrina et venuſtate dicendi incruſtata inducere ſyſtemati Pythagoreo ſategit, aliis relinquimus, otio, tempore, patientia inſtructis, et imprimis a deteſtabili gentilis philoſophiae cum ſanctiſſima religione noſtra conciliandi ſyncretiſmo liberis. Quae hoc loco, vbi imprimis de phyſiologia Pythagorae agitur, de qua tantopere diſſident viri eruditi, ſemel monuiſſe Lectorem, e re noſtra eſt, qui ad progrediendum in hoc, in quo currimus ſtadio et abſoluendum iter ſubinde excitamur.

pag. 1076. lin. 9. *Manifeſte euincent.* Rogamus Lectorem, de vera mente Pythagorae de Deo ſollicitum, vt hunc maxime locum expendat ipſe, et cum relationibus veterum, qui propiores aetati Pythagorae fuerunt, comparet, verbisque ſatis luculentis inſiſtat, nec ea interpretamentis anxie et ſtudioſe conquiſitis eripi ſibi et in alienos ſenſus rapi patiatur: Si enim cum generali, quod totum fere Orientem, itemque Aegyptum et vetuſtam Graeciam occupauit, ſyſtemate coſmogonico comparetur, ex quo ſuum deſumſit, et methodo ſua incruſtauit Pythagoras, cer-

m) Exemplum ſi lector cupit, doctiſſimum CVDWORTHVM ei ſiſtimus, magna doctrina in ſyſt. intell. c. IV. id agentem, vt orthodoxum Pythagoram et conſpirantem cum Platonicis Alexandrinis euincat.

certiſſimi ſumus, ſine labore eum difficilem et in obſcuro latentem Pythagorae phyſiologiam ex hac nocte eſſe protracturum.

pag. 1076. lin. 10. *Deus, quoad corpus lumini, quoad animam, veritati ſimilis eſt.* Multus in eo eſt eruditiſſimus GERDILIVS [n], vt ex hoc aſſerto talem nobis phyſiologiam Pythagoream exhibeat, quae tolerabiliores et iuſtiores ſenſus, quam qui ei plerumque tribui ſolent, contineat. Itaque prolixe, et non ſine lumine et acumine, quod ſolet, magna cura id agit, vt oſtendat, quo pacto Pythagorea ſchola Deum dixerit eſſe mentem intellectualem, et tamen aſſimilari corpori. Non inuidebimus Lectori viri doctiſſimi obſeruationes, cum liber ſcriptus lingua patria, vt ſolent, quae in Italia prodeunt, ſcripta, rarius extra patriam innoteſcere, non in omnium manibus ſit; exoramus autem lectoris patientiam in audiendis Pythagoreis his philoſophumenis ſumme neceſſariam. Supponit autem vir doctiſſimus, tanquam certum et indubitatum, ſtatuiſſe Pythagoreos, intelligentiam non poſſe conuenire, niſi naturae ſimplici in totum atque indiuiſibili, et propterea indidiſſe commodiſſime monadis appellationem menti, quae naturae eſt, in qua proprie habitat intelligentia. Quod autem ad operationem attinet, eos non credidiſſe, quod *intelligentia ex ſe ipſa et ſolo voluntatis ſuae actu et electione poſſit mouere corpora ſenſibilia; eaque ordinare et dirigere ad fines ſuos; ideoque adiunxiſſe eos ſpiritum quendam aethereum, qui organi inſtar eſſet ad operandum.* Itaque ſuppoſita mentis idea tali in genere, non dubitaſſe eos, illam ad ſupremam mentem extendere, nihil aliud reſpicientes, quam vt iſtam ideam ampliarent, redderentque quantum pote perfectiſſimam. Ideo agnouiſſe eos in Deo intelligentiam et ſapientiam ſummam, et tribuiſſe illi perfectiſſimam comprehenſionem omnium intelligibilium, ideoque in eo poſuiſſe numerum intellectualem, qui iuxta Iamblichum omnes res reliquas ſuſtentet in mente Dei, per quem et ſecundum quem conſtituatur ordo rerum omnium, et in quo omnia diſtincte et per ſeries indiſſolubiles diſpoſita et dinumerata. Hunc numerum ſecundum Hippaſum eſſe primum archetypum atque exemplar, ſecundum quod creator mundi, conformandam eſſe ſuam operationem regularem ſtatuat. Hanc eſſe ideam DEI, qualem ſibi conceperint Pythagorici, quae ſublimis ſatis ſit, ad comprehendendam non aeternitatem modo et immutabilitatem, neceſſitatem exiſtentiae, ſummam ſapientiam, quae omnem veritatem in ſe concludat et perfecte ordinet; ex qua naſcantur combinationes omnes poſſibiles, quae veritatis ſummam conficiunt, et omnes res contingentes, ſecundum leges, quibus omnia ad optimum finem dirigantur: denique ſummam potentiam, principium et fontem emanationis omnium creaturarum, et maximam potentiam, eas mouendi atque regendi [o].

 Hanc

n) loc. cit. p. 300.

o) Velimus hic recordari Lectorem, quae ſuo loco de hoc principio in diuinis in philoſophia Orientali, Cabbaliſtica et Alexandrina dicta ſunt. Ex his enim fontibus haec ſpeculatio effluxit.

Hanc autem ideam perfectionis ſublimem *corrupiſſe turpiter Pythagoreos, contendendo, mundum emanaſſe ex Deo, et ab eo gubernari quidem atque regi, at conſtituere cum Deo vnum totum:* habuiſſe autem huius erroris cauſſam exactam ſimilitudinem, quam ſupponebant inter Deum et mentem humanam ex vna parte, et inter mundum et corpus ex altera parte: indeque exiſtimauiſſe, quemadmodum mens humana, quae principatum habet in corpore, illud animet, ſic etiam euenire debuiſſe in complemento vniuerſi, reſpectu ſupremae mentis, quae mundum eodem modo animet, et per conſequens vnam ſolam naturam conſtituat cum eo, quemadmodum ex vnione corporis et animae in homine vna ſola natura reſultet, indeque Deum eſſe. Et quemadmodum in homine praeter corpus terreſtre et mentem, ſecundum Pythagoreorum opinionem media ſit anima, ſpiritusque corporeus quidem, ſed ſubtiliſſimus, qui certo modo ſit vinculum, quod vniat et conſtringat in vnam naturam mentem et corpus terreſtre; et inſeruiat menti tanquam organum, quo mediante in totum corpus operetur: ita menti diuinae et ſupremae adiunxiſſe Pythagoreos ſpiritum aethereum ſiue ignem mundi, quem vocauerint animam vniuerſalem. Propterea, vt de homine praedicauerint omnes proprietates et operationes, quae ſunt propriae menti, non eſſe mirandum, ſi Pythagorei, de mundo diſſerentes, quatenus eſt animatus, ei proprietatem tribuerint, quae ſupremae menti ſoli conuenire poteſt: et viciſſim quod de Deo loquentes ei illud attribuerint, quod ſoli mundo conuenit. Inde autem non ſequi, quod illi confuderint in vnam ſolam et eandem eſſentiam tum complexum materialem vniuerſi, atque ignem mundanum per omnia diffuſum, tum mentem, quae regit omnia: ſed quod de Deo diſſerentes, prout occurrebat, eo nomine mox ſignificauerint ipſam ſupremam mentem, cum omnibus attributis et perfectionibus conſideratam, quae ei propriae ſunt, et quaſi inhaerentes; mox autem mentem, quatenus vnita eſt cum igne mundano, quod eſt inſtrumentum operationis eius, quo ſenſu dixerint Deum eſſe animam mundi; denique, loquendo de mente ſuprema, quatenus vnita eſt cum complexu materiali rerum, mediante igne mundano, ex quo oriatur perfecta inter naturam anima praeditam, id eſt, a Deo animatam vnio, eſſe ideo Deum; quo ſenſu dixerint, mundum videre, cognoſcere etc. Hanc expoſitionem ſyſtematis Pythagorici, contendit vir doctus nihil comprehendere, quod dici poſſit per hypotheſin aſſumtum et ex ſolo arbitrio pro lubitu poſitum, quodque non poſſit ex grauiſſimis ſcriptoribus probari, et quo mediante, poſſint diuerſae ſcriptorum de mente Pythagorae relationes redigi in concordiam. Vnde ex hac explicatione rationem quoque reddi poſſe, contendit, cur apud Porphyrium dicatur, Pythagoram ſtatuiſſe, Deum eſſe ſimilem, quoad mentem, veritati, atque id didiciſſe a magis; quod ideo veriſimile putat, quia iter Orientale Samii philoſophi nulla ratione poſſit negari. Veritatis autem nomine intelligi in ſchola Pythagorae ſolas res imma-

immateriales nulli mutationi et alterationi obnoxias: adeoque hoc nomine immaterialitatem ſummam Dei indigitari: ſimilem autem quoad corpus dici illum luci, quia ſpiritus aethereus ille ignisue mundanus aſtra illuminet, quae velut corpus lucidum ad nos lumen transmittant. Hactenus vir doctus, qui haec omnia venuſta, quod ſolet et perſpicua oratione explicat. Exponenda autem erat haec Pythagoreae theologiae explicatio, eo quod in ea, tota fere apologiae pro Pythagora, quam inſtituit, vis atque neruus ſitus ſit. Eam autem hoc loco examinare, et cum viro eruditiſſimo diſputationis ſerram de ea reciprocare, noſtro eſſe inſtituto, atque loco aduerſum, ſupra diximus, vnde a longa et operoſa conſideratione huius explicationis abſtinemus; nec multum eam neceſſariam eſſe iudicamus, quando ipſe lector cautelarum ſupra poſitarum memor ad veterum teſtimonia ſine auctoritatis et hypotheſeos praeiudicio attendit. Quamuis enim iſtam explicationem nihil habere hypotheſeos auctor affirmet, et ad grauiſſimorum ſcriptorum teſtimonia prouocet: tuto tamen et non ſine cauſſae fiducia ad hos poſſumus prouocare, modo Platonici Alexandrini iisque ſimiles non ſint, a quibus iſtam explicationem didicit Cl. Gerdilius, lectoremque ideo ad adductos a nobis teſtes amandamus, quorum teſtimonia refutari non poſſunt, niſi adhibeantur diſtinctiones Pythagorae aeuo nondum auditas et ab Alexandrinis nugatoribus ad ſaluandam hypotheſin excogitatae, quae ſimplici negatione diſſlantur. Quae ſi non hypotheſin ſapiunt, certe nulla eſt hypotheſis, quae non pro veritate abſoluta poſſit haberi, adeo finguntur, praeſupponuntur, et pro lubitu definitionibus et, nominibus per abſtractiones excogitatis, torquentur omnia, vt ſubtilitatem ex arena diſputatoria in hiſtoriam philoſophicam traductam, lector facile manibus palpet. Qui ſi vnum ſyſtema chaoticum coſmogoniae veteris, ex quo Pythagoras ſuam theologiam deſumſit, ſecum reputauerit, et quo nexu interno non aſſiſtens, ſed informans mens, materiae chaoticae ab aeterno vnita atque eſſentialiter praeſens fuerit, hancque ex ſe emanare fecerit, quod ipſe vir doctus negare non potuit, mundum ex Deo emanauiſſe, adeoque notionem immaterialitatis ſenſu abſoluto monadi ſupremae Pythagorae non poſſe tribui, omnis illa diſtinctio, quamuis erudite et ingenioſe valde excogitata, at vel hoc ſolo artificio ſuſpecta concidit. Plura vero non addimus, qui lectorem libenter iudicem et arbitrum poſcimus, qui ſi neglectis euidentibus veterum teſtimoniis, quae has diſtinctiunculas non tantum ignorant, ſed ne patiuntur quidem, viro doctiſſimo velit accedere, nihil cauſſae habemus, cur plura moneamus, vt deſinat ſuas cogitationes veteribus tribuere, et quid dicere debuerint, non autem, quid dixerint perquirere.

pag. 1076. lin. penult. *Libri vetuſtiſſimi fragmentum.* Hunc vnum interpretem, omnia fidei hiſtoricae criteria habentem mille diſtinctionibus, abſtractionibus excogitatisque nouae interpretationis aedificiis, quae Ale-

xandri-

xandrinae philoſophiae alumnis debemus, praeferendum eſſe, ſi quis negauerit, cum eo diſputationis de hoc argumento aleam non poſſe amplius iniri, prudens quilibet, qui rationalis philoſophiae regulis eſt imbutus, intelligit.

pag. 1077. lin. 4. *Quod Zeno poſtea, Pythagorica myſteria imprimis a Polemone edoctus adoptauit.* Monendum tamen hic eſſe putamus, Zenonis illam, quae poſtea omnium Stoicorum fuit, phyſiologiam ita Pythagoreo ſyſtemati tribuendam videri, vt emanationi in eo locus ſuperſit, prout th. 6. expreſſimus, et intelligentias emanatiuas adhibendas eſſe monuimus, cum Stoici ſolas ignis diuini et mundani ſiue animae mundanae modificationes admitterent. Vnde Stoicum ſyſtema eſſe deterius Pythagoreo fatemur, cum in hoc peculiaribus tamen ſubſiſtendi modis in Deo radicatis, res, quae ex anima mundi emanarunt, gaudeant, quod tamen ſecus eſt in Stoico, a Spinozae impietate non longe diſſito. Quod temperamentum, ſi adhibeatur, quemadmodum adhibendum eſſe, fontes, ex quibus in Phoenicia, Graecia atque Aegypto ſua hauſit Pythagoras, poſcunt, facile obiectionibus omnibus, quae contra noſtram explicationem vrgentur, poteſt fieri ſatis. Quare enixe lectorem, veritatis cupidum rogamus, vt ad ea repetita lectione recurrat, quae ſupra in his ſupplementis ad pag. 287. operis noſtri de theologia Aegypti diximus, ſecundisque curis paulo luculentius expoſuimus: quo pacto dirimi multas quaeſtiones et controuerſias in hoc argumento optime poſſe, ſumus perſuaſiſſimi.

pag. 1078. lin. 5. *Ex mente Pythagorae inter ſe fluunt.* Attendere hic lectorem cum quadam accuratione iubemus ad nexum ſyſtematis non emendicatum et ex alienis illatum, ſed, neceſſaria ſequela fluentem, quam accedentibus teſtibus non ſuſpectis optimam in hoc argumento demonſtrandi methodum eſſe, nemo ſanus negauerit.

pag. 1080. lin. 29. 30. *Si clare loquendum, a vera materiae notione neutrum liberari queat.* Senſit, qua eſt mentis acie, vim demonſtrationis hactenus allatae, humaniſſimus et doctiſſimus Gerdilivs [p], itaque, cum intelligeret, ſi in excuſanda pingendaque theologia Pythagorae ſucceſſus ſperandus ſit, argumentum atque dubium, quod ex natura ipſius DEI deſumitur, et opponi ſolet, remouendum eſſe: monet, credere multos recentiorum, Deum Pythagorae nihil eſſe aliud, quam ignem ſubtiliſſimum per totum mundum diſperſum, ſed praeditum virtute mouente et formatrice, qua ordinentur ſecundum certas leges omnia, hunc ignem in ſe eſſe materiam ſubtiliſſimam, et tantum ſenſu vulgari apud veteres vocari incorporeum, id eſt, non ſubiectum dimenſionibus materiae craſſae et compactae. Vbi noſtrum imprimis, ad quem haec ſpicilegii inſtar annotamus, locum ſe reſpicere fatetur, quem ſcilicet ſibi potiſſimum remouendum eſſe perſpiciebat. Fatetur is candide, maxime Ciceronis [q] aucto-

p) pag. 301 ſeqq.

q) De nat. Deor. L. [illegible]

auctoritate niti hanc ſententiam apud quem obiicit contra conceptum Dei Pythagoricum Velleius: *Pythagoras cenſuit, animam eſſe per naturam rerum omnem intentum, et commeantem, ex quo animi noſtri carperentur, non vidit diſtractione humanorum animorum diſcerpi et dilacerari Deum, et cum miſeri animi eſſent, quod plerisque contingeret, tum Dei partem eſſe miſeram, quod fieri non poteſt.* Paria apud LACTANTIVM [r] et MINVTIVM FELICEM [s] occurrere, ipſe recordatur vir doctus. Vt autem reſponſionem pararet, qua elidi queant teſtimonia adeo clara et manifeſta, quorum complura nos nominauimus, non in totum negandam eſſe ait quaeſtionem, nec dicendum, in totum deceptos eſſe hos ſcriptores: ſed ſtatuendum, ex parte recte eos de Pythagorae dogmate ſtatuiſſe, ex parte autem non. Quod vt euincat, loco teſtimoniorum in contrariam partem adducendorum, qui negarent, Pythagoram Deum feciſſe corporeum, quae quidem expectabamus, ad diſtinctionem confugit inter animum et animam, ſecundum quam, interprete NONIO [t] atque LACTANTIO [u], non eſt idem mens et anima, aliudque eſt, quo viuimus, aliud, quo cogitamus, et, poſtquam monuiſſet, vulgatiſſimam fuiſſe hanc diſtinctionem apud veteres, accepiſſe eam ex ſchola Pythagorae, Platonem atque Stoicos, auctoritate PLVTARCHI [x] confirmat, indeque concludit realem vel eſſentialem potius diſtinctionem inter mentem immortalem et incorruptibilem, et inter animam ſubiectam morti et corruptioni, quarum vna ſit in perpetua mobilitate et agitatione, altera incapax ſit motus localis. Inde, porro monet, cum anima, ſecundum certas proportiones harmonicas ex certis partibus colligata ſit, accepiſſe a Pythagoreis locum inter numeros, dictamque eſſe numerum ſe ipſum mouentem, propter mentem praeditam motrice virtute, adeoque et alios numeros, quibus iuncta ſit, poſſe mouere. Quem ſenſum, ait, eſſe verborum Plutarchi, *Πλάτων οὐσίαν νοετὴν ἐξ ἑαυτῆς κινητὴν, κατ᾽ ἀριθμὸν ἐναρμόνιον κινουμένην*: *eſſe ſubſtantiam intelligentem ſe mouentem ex ſe ipſo, et motam ſecundum rationes harmonicas;* ex quo loco infert, animam iuxta hos philoſophos eſſe in perpetua agitatione, cum e contrario mens in particulari ſumta ab iis negetur, eſſe ſubiecta motui locali. Ex quo, vir acutus porro colligit, animam in toto complexu ſuo ſumtam conſtare, ſecundum Platonem, Pythagorae interpretem, ex parte principali, quae regat cuncta, *τῷ ἡγεμονικῷ*, id eſt, mente: et parte ea, quae moueatur ſecundum rationes atque proportiones harmonicas, quae irrationalis ſit, diffundaturque per corpus, vnita autem cum corpore et coniuncta cum ea, quae principatum obtinet, non recipiat commotiones ſecundum certas proportiones. Quam mentis atque animae diſtinctionem

r) Lib. I. c. 5.

s) L. IX. X. c. 7.

t) De propriet. ſerm. p. 454. Animus et anima hoc diſtant: animus eſt, quo ſapimus, anima, qua viuimus, ſine animo anima eſt debilis. - - Hinc animus ad intelligentiam tributus.

u) Lib. VII.

x) L. IV. c. 7. de plac. phil.

ctionem etiam ex definitione heroum a nobis ex Hierocle allata, qua conſtare dicuntur ex animo rationali et corpore lucido roborari iudicat, et hanc quoque diſtinctionem inter vetuſtiſſimos poëtas per traditionem obtinuiſſe, apud quos ſaepius occurrat anima ſine mente, ψυχὴ ἄνευς, erudite probat. Quibus omnibus fuſe expoſitis, ad locum Ciceronis ita reſpondet, vt eum tantum petere ſuperſtitionem vulgi atque poëtarum, contendat, qui putabant, animam manere in inferno, quod tamen non fieri poſſit ſine corpore, putetque, Pythagoreos et Platonicos, quos ſequatur Cicero, credidiſſe, ex duabus illis animi partibus remanere rationalem, perire cum corpore irrationalem: vel ſecundum Hieroclem, ſupereſſe animum coniunctum corpori lucido, quod illum relinquat, et ſe in altiſſimam aethercam ſubſtantiam ſibi homogeneam attollat, vt poſſit aeternum viuere. Alios autem finxiſſe, praeter animam et corpus, eſſe certa ſimulacra corporis, quae deſtinata ſint pro inferno. Et haec quidem fuſe et non ſine doctrinae profuſione ad nauſeam fere cumulat Gerdiliana eruditio, in ſequentibus autem totus in eo eſt, vt euincat, animam mundi, ſi ipſa Dei immaterialis notio ſit, non conſtare poſſe cum reliqua doctrina Pythagorae, nempe qualem ipſe ſibi vir doctus efformauerat, nec eſſe in ſyſtemate Pythagoreo ſpiritum illum aethereum proprie Deum, ſed aetherem, ſiue auram ſupremam puriſſimam, quae in ſe contineat calorem viuificantem, et in qua viuunt naturae immortales; ſiue, eſſe campos illos aethereos, in quibus natent Sol, aſtra, et luna; non autem eſſe hunc ſpiritum aethereum eundem cum illo, qui conſtituat naturam ſubſtantiae immortalis, quae in eo viuit, ſed tantum eius elementum eſſe, in qua viuentes aeterna vita fruantur. Rationibus itaque Pythagoreis conueniens eſſe, vt, cum praeter principium hoc vitale, aliud etiam in homine ſit naturae differentis, nempe mens, multo magis id ad coeleſtes ſubſtantias referendum eſſe, quae non poſſint eſſe ex anima iſta mundi, quae inferioris conditionis ſit, ſecundum veteres, quam natura intelligens, etc. Quae multis poſtea proſequitur, heic, ne taedium lectori creemus, amplius non repetenda, quae tandem eo omnia collineant; per iſtam animam mundi intelligendum eſſe iſtum ſpiritum aethereum a creatore per totum mundum diffuſum et diſtributum, qui, cum ſubtiliſſimae naturae, calorisque efficaciſſimi indolem habeat, inſtrumentum ſit: per quod ſumma mens intellectualis et immaterialis in mundum inferiorem operetur, ob quam operationem illa Deus dicatur per omnia diffuſus, quemadmodum in homine praeter animam rationalem et ſpiritualem, eſſe creditur anima materialis, ſiue ſpiritus animales, qui ſunt media et inſtrumenta operationis animae. Ignoſcet lector prolixitati, quae ſequenda fuit in exponenda doctiſſimi viri ſententia, qui non opus habuiſſet tantum puluerem de ea re excitare, cum pauci forte ei negauerint, ſpiritum eiusmodi mundanum aliquem, ſiue aethereum in partes vocatum eſſe a veteribus philoſophis, vt operationes animae in corpus explicarent.
Verum

Verum haec nihil ad rhombum faciunt, cum in illis veterum locis, vbi Deus anima mundi dicitur per omnes partes commeans et diffuſa, non ſermo ſit de inſtrumento quodam intermedio, quod Deus adhibet ad operationes ſuas in mundo edendas, ſed de Deo ipſo eiusque natura intelligibili, a quo τὸ εἶναι καὶ κινεῖσθαι totius mundi dependet. Heic ſecuri ad loca a nobis adducta, maxime eum, qui ex Iuſtino et Clemente Alexandrino excerptus ex libro Pythagorico luculentam deſcriptionem exhibet, prouocamus, quem de alio principio, quam ſumma mente intelligere velle, eſſet quadrata miſcere rotundis. Nam non tantum de Deo vno ſententiam Pythagorae ſe ediſſerere velle, ſcriptor ille antiquus ait, ſed de eo quoque pronuntiat, illum ἕνα Θεὸν neque extra mundum eſſe, ſed in eo velut in circulo incluſum habitare, ὅλον ἐν ὅλῳ, (vt de anima hominis rationali in corpore habitante loqui etiam ſolent philoſophi) ipſumque ἕνα Θεὸν proſpicere omni generationi, ipſum eſſe mixtionem omnium, etiam aeternorum, principium omnium, ἓν, ἓν οὐρανῷ φωςῆρα, vnum lucis fontem, et ſcaturiginem ſuis radiis omnia illuminantem, animam, omnia animantem et per circulum, ſiue circularem harmoniam omnia mouentem. Haec quomodo animae mundi materiali et aethereae a Deo diſtinctae conueniant, quae nunquam εἷς ὁ Θεὸς audit? niſi fidiculis torqueantur voces et nomina, quae Deum vnum, ſolum internum, neceſſarium omnis motus, lucisque immediatum auctorem faciunt, et cauſſam immanentem conſtituunt. Fatemur ἀπροσδιόνυσα et abſurda atque contradictoria ineſſe huic dogmati, verum de hac quidem inconcinnitate nobis ſermo non eſt, quam probe viderunt Platonici ſequiores, et nemo melius intelligit, quam cel. Auctor noſter, qui ideo antiquiſſimo dogmati colorem inducere ſategerunt. Nos lectorem ea recordari iubemus, quae de Deo in chao concluſo, et mundum velut ex ſinu ſuo eiiciente atque generante in barbaricae philoſophiae hiſtoria fuſe docuimus. Ex illis enim, ea, quae in Aegypto, Ionia et Syria, et, ſi verum eſt, apud Babylonios quoque collegit, et numerorum ſymbolis tanquam nouum phyſiologiae ſyſtema ornata ſcholae ſuae vendidit Pythagoras, explicari aliter non poſſunt, niſi torqueantur omnia, quod in hoc loco Pythagorici anonymi feciſſe Cudworthum ſupra annotauimus.

pag. 1080. lin. 6. *Aſſeruit quoque Pſeudo-Origenes.* Reſpexit auctor anonymus ad hypotheſin Zoroaſtream, quam a Zarata Chaldaeo accepiſſe memorauit, duo eſſe ex vno fonte, Mithra, principia, lucem atque tenebras: ita vero vtrumque expoſuit, vt de ſola cauſſa materiali poſſit intelligi, quod cum explicatione Gerdiliana non poteſt conciliari, recte autem dicitur, ſi intelligatur de Deo ſ. monade chaotica, quae duplex hoc principium ex ſinu ſuo emanare fecit, ac velut rerum futurarum ſemen eiaculauit. Vnde dixit quoque, mundum eſſe ἀῤῥενοθήλην, ex viro atque muliere conſtantem. Legenda vero et reliqua huius auctoris ſunt, quae, licet genuina Pythagorica non ſint, lucem tamen accendere poſſunt phyſiolo-

ſiologiae Orientali, et quae ex fonte hoc ſua hauſit Alexandrinae, in qua apud Proclum: *Ζεῦς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο* Νύμφη. Similia in Aegypto et ex Orphicis didicit Pythagoras, quae nunquam poſſunt cum interpretatione cl. Gerdilii conciliari.

pag. 1083. lin. 16. *Vnde illa heic quoque repetenda ſunt.* Diſcrimen tamen probe tenendum eſt inter ideas Platonis et intelligibiles ſubſtantias ſcholae Pythagoricae; illae enim intellectualis tantum naturae ſunt, hae, praeter intelligentiam corpore quodam aethereo veſtiuntur: quales tamen heroës etiam admiſiſſe ſcholam Italicam ex vniuerſali traditione, quae ad omnes fere priſci orbis gentes dimanauit, probari poteſt, recteque obſeruauit cl. GERDILIVS [y]. Ipſa enim emanatiui ſyſtematis natura et conſtitutio, et ſubordinatio entium, quae emanarunt, id euincit, vt alias rationes taceamus a cl. PLOVCQVETO [z] allatas, inter quas Pythagorico-Platonica eſt PLOTINI [a] a conuenientia et ordine ſyſtematis mundani deſumta. Quae eo magis heic conſideranda eſt, quia in ſyſtemate Pythagorico non ſolius ſupremae mentis libera voluntate et ſapientia, ſed emanationis neceſſitate et ineuitabili ordine poni debent.

pag. 1084. lin. 17. *Quae omnia ſine illo ſyſtemate conſiſtere nequeunt.* Non ſine magno commodo conferri cum his poteſt ſyſtematis cabbaliſtici explicatio ſuo loco data, vbi ſimiliter in circumferentia proxime infinitam lucem habitant emanationes primae, eaeque diuinae; in imo ſubſidunt, luceque carent atque mali omnis origo ſunt emanationes vltimae, quae in materiam tandem degenerarunt. Ex quo patet, eandem Patriam vtrumque ſyſtema habere.

pag. 1085. lin. 35. 36. *Sequitur hoc ex deſcripta hactenus diuinae naturae per omnia diffuſae operatione nexuque rerum omnium et ſequela atque ordine phyſico, exque animae conditione diuina.* Hanc conſequentiae rationem cohaerere cum ſyſtemate Pythagoreo, erudite oſtendit PLOVCQVETVS [b], licet incertum ſit, an Pythagoras ratiocinatione ad hanc diuinitatem animae aſſerendam peruenerit, et annon potius a philoſophis barbaricis, maxime in Aegypto acceperit.

pag. 1087. lin. 13. *Nihil certi definimus.* Meretur hic legi diligentiſſimus GERDILIVS [c], qui, poſtquam tria ſumma genera, ad quae Pythagorei res omnes reuocabant, (categorias dixere alii) luculenter explicaſſet, ex dictis colligit, Italicam philoſophiam numeros poſuiſſe non tantum, tanquam principium materiale rerum, ſed etiam formale, nempe, in quantum effectus phyſici ſunt, ſecundum eos, imitatio effectuum numericorum, ea potiſſimum ex cauſſa, quia res phyſicae ſint compoſitae ex monadibus realibus, quemadmodum numerus abſtractus eſt compoſi-

tus

y) l. c. p. 305. Repetenda hic ſunt, quae de philoſophia inter gentes barbaras Chaldaeos, Perſas, Indos, Aegyptios, Graecos atque Celtas ſuo loco fuſe attulimus.

z) loc. cit. p. 13 ſeqq.

a) Enn. III. L. IV. c. 6.

b) loc. cit. p. 21.

c) loc. cit. p. 298.

tus ex vnitate abſtracta: ex quo neceſſario ſequitur, ſtatum phyſicum debere reſpondere ſtatui arithmetico. Et ex hac proprietate numeri, qua eſt certo modo principium formale rei, nempe, quatenus proprietas numerica debet determinare proprietatem phyſicam rerum, quae, quemadmodum numeri componuntur ex vnitate, coniicit ingenioſus ſcriptor, poſſe detegi ſignificationes denominationum multarum, quas numeri Pythagorici gerunt: quamuis certi nihil hic promitti poſſe, prudenter moneat. Non heic locus et tempus eſt, de hoc argumento ſpeciali prolixius diſſerendi, et, qua cautione opus ſit, in his terminis metaphyſicis et ſcholaſticis ad ſyſtemata veterum philoſophorum, maxime vero Pythagorae illuſtranda adhibendis, agendi. Nos duo tantum, quae momentum haud exiguum habent in vetuſtiſſima philoſophia, capita recte et prouide lectorem expendere iubemus. Primum, ne intelligat veteres philoſophos ſecundum ſua magis placita, atque notiones, vel prout ſtatuiſſe veteres cupit, quam prout ipſos ſtatuiſſe manifeſta teſtimonia priſci orbis, et ipſa ſyſtemata veterum philoſophorum euincunt. Quod imprimis propter eos monendum eſt, tum qui ſana omnia atque recta et reuelationis puritati plerumque conformia eſſe veterum philoſophemata contendunt, tum, qui ad impietatis et deteſtabilis atheiſmi ſcabiem veteribus affricandam hiſtoriae philoſophicae abuſum incruſtant. Vtraque pars enim non, quid dixerint veteres, ſed, quo pacto partis ſuae placitis vindicari poſſint, in animo habet, et totum philoſophicae hiſtoriae ſtudium euertit. Medio itaque tutiſſimus ibit archaeologiae philoſophicae ſtudioſus, cuius parum intererit, quocunque modo veteres philoſophos ſtatuiſſe appareat. Alterum, quod probe excutiendum eſſe veteris doctrinae cognoſcendae auido putamus, quodque propius Pythagorici ſyſtematis hiſtoriam tangit, illud eſt, vt attentus ſit lector ad emanationis ſyſtema, quo hactenus ad recludenda veteris orbis myſteria coſmogonica et coſmologica, tanquam claue vſi ſumus, et ſine quo Pythagorae phyſiologia intelligi nequit. Eleganter et erudite monet cl. Gerdilius [d] ſyſtema emanationis longe eſſe vetuſtius Pythagora, et receptum fuiſſe apud Aegyptios, Magos Zoroaſtreos, Gymnoſophiſtas Indiae, Arabes; inde tranſiiſſe ad theologiam popularem et fabuloſam Graecorum. Immo, quod mirabile, deprehendi in antiquiſſimis monumentis philoſophiae Sinenſis atque Iaponicae, quin ad feros quoque et ſylueſtres Americae populos penetraſſe. Potuiſſet addere vetuſtiſſimas nationes Celticas, Sarmaticasque; de his enim omnibus ſimilia in hac noſtra barbaricae philoſophiae hiſtoria teſtimoniis ſatis luculentis, dudum, et imprimis in hoc ſpicilegio id probauimus, additis tamen monitis nonnullis, ne Dualiſticum ſyſtema, quod nonnullis arriſit, quodque mirabili artificio cum emanatiuo ſub vno iugo ire coëgerunt nonnulli, vt Zoroaſtris ipſiusque Platonis exemplo nouimus, cum hoc Emanatiuo confundatur. Coniicit autem argute, vt ſolet, Taurinenſis

d) loc. cit. p. 341.

nenſis philoſophus noſter, cum adeo vniuerſaliter receptum inter gentes priſcas populosque toto coelo diuerſos a prima fere mundi aetate hoc emanationis ſyſtema viguerit, non potuiſſe illud ſolis philoſophicis ratiocinlis, hominibus, etiam ἀφιλοσόφοις integrisque nationibus in mentem venire, ſed impreſſum altiſſime menti humanae neceſſario deriuandum eſſe a traditione aliqua vniuerſali, quae originem acceperit a facto quodam, ſiue traditione, ex quo fonte deinde ad plerasque gentes dimanauerit, cum homines per omnes habitabilis orbis partes diſtribuerentur, quod tempus non adeo longe remotum potuerit eſſe ab ipſa traditionis illius origine. Id autem patere putat ex tot veſtigiis harmoniae, quam is credit intercedere inter Moſis hiſtoriam et theologumena veteris orbis, quae facile perſuadeant, ex vna eademque ſcaturigine omnem hanc traditionem profluxiſſe; vnde concludit tandem, creationis ex nihilo hiſtoriam per hunc canalem ad populos veteres defluxiſſe. Quae, cum conſequentiarum nonnullarum machinis lectori perſuadere laborauiſſet, concludit tandem [e]: Syſtema emanationis in ſuo fonte non eſſe aliud, quam creationem a nemine in actum productam, niſi a virtute diuina, quae ſine eſſentiae ſuae diminutione, vel propriae ſubſtantiae communicatione mundum extruxerit, eique largita ſit exiſtentiam. Aliter non potuiſſe hoc ſyſtema hominibus in mentem venire: vnde multus poſtea in eo eſt, vt creationem, ex nulla praeexiſtente materia, id eſt, ex nihilo, ſola virtutis et voluntatis diuinae iuſſu innotuiſſe orbi veteri vniuerſo lectori perſuadeat, et hac inaudita hactenus ſignificatione emanationis terminum explicet. Fatemur, quod pace viri eruditiſſimi dictum volumus, cuius pium pro religione et reuelatione (quae vero cum traditione non confundenda eſt) feruorem atque laudabilem diligentiam omnino probamus et extollimus, miratos nos eſſe vehementer, cum iſta poſteriora legiſſemus, videntes pulchrum exordium adeo diſſimile nactum eſſe exitum, quaerebamus apud nos, ſuſpenſos et tantum non attonitos

— — amphora coepit
Inſtitui, currente rota cur vrceus exit?

Adeo initio ſuo diſſimilis eſt totius illius ratiocinationis exitus, ab emanatione ad creationem ingenti ſaltu deproperans, vt vel mediocriter attento lectori in mentem venire debeat, hypotheſeos ſtudio et ſubreptionis vitio, auctorem, adeo alias in ratiocinando valentem et acrem, ſe decepiſſe paſſum eſſe, vt concluderet: emanationis ſyſtema inter tot vetuſtas gentes receptum eſt, ergo non ratiocinatione facili et populari ab iis potuit excogitari, ſed reuelatione et traditione ad eas peruenit. Porro, cum alia traditio non exiſtat de rerum origine, quam Moſaica de creatione ex nihilo; ergo ſyſtema emanationis et creationis ex nihilo vnum idemque ſunt. Sumus nos perſuaſiſſimi, lectorem harum rerum tantum mediocriter peritum, obſtupeſcere, cum hanc ratiocinii conſecutionem legit,

e) loc. cit. p. 355.

legit, et audit res in ſe contradictorias et euertentes, vt ſunt emanatio et creatio, potuiſſe iſtis machinulis ita in vnum cogi, vt pro eodem habeantur. Quis enim adeo communis cogitandi et pauliſper abſtrahendi a notionibus confuſis et vocibus nihili, quibus vulgus tantum vtitur, facultate adeo priuatus eſt, vt neſciat, creationem ex nihilo nullum ſubiectum materiale, ex quo educta ſunt omnia, et a cauſſa efficiente producta poſcere; ſed tantum euicta neceſſaria entis infiniti, et maxima potentia, ſapientia atque bonitate inſtructi, exiſtentia ex eius ſola voluntate liberrima atque diſpoſitione ſapientiſſima rerum omnium originem ex nihilo deriuare: quem primum religionis in paradiſo articulum fuiſſe, poſtea per diuinam reuelationem ſcriptis Θεοπνεύστοις nobis traditum et ad nos tranſmiſſum pius quilibet intelligit, et nemo pro eo ardentius militat, quam optimus Gerdilius. Aſt, quis communium omnibusque hominibus connatarum notionum atque idearum adeo ignarus eſt, vt non per ſe, audita emanationis voce intelligat, indicari per eam eiusmodi exiſtendi originem, qua non tantum cauſſa efficiens per quam, ſed materialis quoque ex qua, et formalis quoque, atque fundamentalis in qua connotentur, ita, vt id, quod emanauit, non tantum fontem, ex quo habet originem, pro cauſſa efficiente agnoſcat, ſed illi quoque eſſentiae communicationem, et exiſtendi vim atque durationem debeat, et, vt ſeparata eſſentialiter a fonte ſuo in exiſtendo et eſſendo quaſi riuus, obſtructo fonte, areſcat. Certe nos aliam emanationis notionem comprehendere non poſſumus, et acerrimos metaphyſicos teſtes poſcimus: qui communicationis modos in ente ſolent expendere. Recte ideo monuit ſubtiliſſimus Ploucquetus [f], *ſi monas primitiua tanquam rerum principium pariat rerum diuerſitates per modum emanationis, in ipſo rei fundo nonniſi* VNAM ASSVMI SVBSTANTIAM VARIIS MODIFICATIONIBVS ET EVOLVTIONIBVS, SIBI ET DIVISIM PLVRIBVS MANIFESTATAM: *et ita rationes primitiuas ſeminales, ſi cum Pythagoreis loquendum, ineſſe vni principio, vti numero ineſt ratio ſeminalis phaenomenorum;* vnde recte concludit: *emanationis notionem cum abſoluta vnitate primitiua conciliari non poſſe, quia plura exiſtentia et vnum exiſtens non conſtituant vnum exiſtens: principium quoque vnum, quod in fundo interiori inuoluit ea, quae emanant, non diſtingui ab iisdem, ſed vi internae neceſſitatis cum iisdem coniungi.* Hactenus Ploucquetus, qui recte inde infert, emanationis ſyſtema a Pythagoreis in rerum origine explicanda inepte adhiberi: quibus addi poſſent ἀσύστατα plura in hoc ſyſtemate comprehenſa, niſi alium ea locum poſcerent. Non poſſe autem aliter intelligi Pythagoream ſcholam, tot eorum praecepta et dogmata loquuntur, vt contra ſolem loqui videatur ille, qui negauerit. Rogamus autem lectorem harum rerum curioſum, vt omnia iſta ſyſtemata percurrat, quae emanationem rerum ex Deo ſupponunt, certi, ne vnum quidem deprehenſurum, quod non hanc eſſentiae communicationem non a ſe tantum, ſed

ex

f) De Speculat. Pyth. p. 21.

ex ſe quoque tanquam cauſſa materiali ſupponat. Praeuidit hunc arietem vir doctiſſimus, quem hic diſſentientem habemus, vnde cum aperto Marte vincere deſperaret, ad improprias ſignificationes et definitiones emanationis confugit; et tres nobis vocis huius ſenſus enumerat [g], quas, ne doloſe pugnauiſſe videamur, pace lectoris, non ſilebimus. Cum enim dicatur mundus eſſe a Deo per emanationem, poſſe id intelligi monet, ſenſu vulgari et valde obuio, vt ſignificet, Deum aut formaliter, aut virtualiter eum in ſe continuiſſe mundum, quem ex ſinu ſuo eiecerit, quemadmodum tela ex ventre ſuo eiicit aranea; ſecundo poſſe vocem hanc intelligi laxius de productione rei ex principio, in quo continetur per eminentiam [h]; ita, vt cauſſa in effectum tranſeat ſine vlla diminutione vel communicatione propriae eſſentiae, et hoc ſenſu emanare idem accurate eſſe, quod creare ex nihilo. Tertia autem ſignificatione, improprie indicare quamcunque formationem rei ex materia praeexiſtente. Vidit ſatis vir doctus, harum ſignificationum veritatem et exiſtentiam ſibi eſſe probandam: cum itaque primam, quam ipſe naturalem, omnibus obuiam et animo per ſe obuerſantem eſſe agnoſcit, totam cauſſam ſuam perdere cognouiſſet, reiecit eam, non alia ratione ductus, quam quod non poſſe ſtare cum ſyſtemate Pythagorico ſecundum explicationem ſuam, hancque natiua iſta emanationis ſignificatione totum euerti, acute videbat. Quod argumentum eſt, rei euidentia conuictum in campo aperto eum conſiſtere non potuiſſe, ideoque ad latebras confugiſſe: quicunque enim ſine praeiudicio, ſine hypotheſi heic verſantur, habebunt confitentem reum, ex propria, natiua et communi omnibus ſignificatione emanationis omnia interpretamenta, et excuſationes pro Pythagora vno conflictu et impulſu profligari poſſe. Secundam autem atque tertiam ſignificationem, (nam ad triarios res redibat) vt euinceret, non aliam nobis certitudinem offert, niſi arbitrariam definitionem; emanationem eſſe creationem, quod non minus abſurdum eſt, quam triangulum eſſe quadratum, adeo notiones inter ſe pugnant. Credimus autem, lectores noſtros, ſi pauliſper attenti fuerint, facile percepturos, virum Cl. quaeſtionem, de qua agitur [i], nempe, an per emanationem intelligenda ſit creatio ex nihilo, immiſcuiſſe praemiſſis, et ex eius, de quo quaerebatur definitione hypotheſeos gratia precario adſumta, medium terminum ratiocinii ſui conſtruxiſſe, a quo demonſtrandi modo abſtinendum eſſe, philoſophicae hiſtoriae ſtudioſos ſerio monemus, ne petitionis principii vitium eis obiiciatur. Non tamen deſerit cauſſam vir doctus, qui pro Pythagora pugnat, ſed, cum ex notione emanationis iuuari non poſſe orthodoxiam Samii philoſophi pulchre perſpiceret, ſuppoſita traditione de crea-

g) pag. 344.

h) Num hic terminus apte adhibeatur, ad exprimendum illud, quod cupit V. C. metaphyſici diſpicient, qui de ineſſe rei per eminentiam ſolent diſquirere V. Cel. HOLLMANN. ſyſt. metaph. §. 375. p. 57.

i) Legat lector, et expendat probe illationem viri clariſſimi pag. 350. quam excidere potuiſſe viro in veteri literatura verſato, miramur.

creation: mundi ex nihilo, inter omnes populos diſperſa, inde concludit, Pythagoram hunc de emanatione ſenſum habuiſſe, quia eum a Iudaeis, et ex traditione inter eos a Moſe accepta didicerit. Quae in tanta, quanta hodie lucet, hiſtoriae philoſophicae notitia, in tam accurata artis criticae exercitatione, quam noſtrum ſeculum vrget, dici potuiſſe veteresque naenias et aniles fabulas reſuſcitatas, ſtuperemus, niſi, quo tandem ſcopo et commendandi aliquam traditionis neceſſitatem contra Proteſtantes, fine, iſta omnia ſcripta fuerint, vir doctiſſimus multoties prodidiſſet, cui cetera ſinceram laudem tribuimus, non facile ingenioſiorem aduocatum inueniſſe rem neutiquam probabilem, vel probandam. Qui, licet vrgeat emanatiui ſyſtematis hiſtoriam, attamen, quod teſtimoniis non potuit, coniecturis et diſtinctiunculis ſuppleuit, nulla re, niſi ingenio ſuo nixis. Quanquam enim facile concedere poſſumus, creationis factum, poſt diluuium inter Noachi poſteros ante populorum diſperſionem, non fuiſſe ignotum, certum tamen eſt, et ex omnium gentium hiſtoria euinci poteſt, hanc traditionem mature fuiſſe extinctam, et plerasque nationes, quae creationis ex nihilo ſyſtema cum ratiociniis ſuis conciliare non poterant, ſuis cogitationibus intentos, ratiociniis in mundi originem coepiſſe inquirere, inductosque principio, vero quidem, ſed non ſatis determinato: ex nihilo nihil fit, veriſſimum axioma non ad gloriam creatoris augendam adhibuiſſe, ſed conuertiſſe in ſtultitiam, concludendo: ex Deo omnia effluxiſſe, Deique numine ideo eſſe plena omnia, emanationis lege cuncta ab eo dependere, cuncta ad eum redire, et infinitis gradibus inter ſe diffuſam emanationem tandem ad fontem ſuum reuerſuram. Quae omnia errorum quidem propagines pandunt, argumentum autem emendicatae hypotheſi non ſuppeditant. Non opus habet ſanctiſſima religio noſtra his armis, quae ſuis tecta praeſidiis e nulla re magis gloriam capit, quam ex vniuerſi orbis humani ignorantia, poſtquam diuina reuelatio erat relicta. Cetera, quae hic dici poterant, ad religionis reuelatae hiſtoriam pertinent, quae ex genuinis fontibus inſtruenda eſt. Nobis hoc, tanquam omnium oculis manifeſtum, in hac noſtra tractatione tenendum eſt, omnes has excuſationes gentilium errorum et perdere philoſophicae hiſtoriae certitudinem, et obeſſe magis cauſſae religionis, quam prodeſſe, quae aperto ſe ſolet poteſtque, Marte defendere. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.

pag. 1094. lin. 29. *Iuxta Pythagorae phyſiologiam intelligendum:* Multus et ſupra modum ingenioſus iterum eſt Cl. GERDILIVS [k], vt ſuis, quas ſemel adhibuerat, definitionibus atque diſtinctionibus Pythagoream transmigrationem attemperaret, eamque cum vnione animae ex corpore diſcedentis, cum anima vniuerſali, ſiue aethere, conciliaret. In quibus iterum more ſuo ingenii fertilitatem mire probat: negari enim trans- migra-

k) loc. cit. p. 321.

migrationem Pythagorae non poſſe, recte cenſebat, quam dogma quaſi characteriſticum ſcholae Pythagoricae fuiſſe recte ſtatuit. Putat ergo, facilem eſſe conciliationem migrationis animae poſt mortem cum vnione animae, quae euenit, quando poſt mortem ſuo principio aethereo iungitur, modo inter partes animae diſtinguatur. Cum enim mens quaelibet, ſiue monas dominans, (quam puram et intelligibilem ille ſupponit,) ſiue τὸ ἡγεμονικὸν animae ſemper ſibi coniunctam habeat ſpeciem quandam corporis aetherei, tanquam inſtrumentum vitale et proprium operationis ſuae, quod ſemper eam comitetur, quocunque in ſtatu fuerit, et quo mediante vel aſcendere poſſit ad regionem aetheris puriſſimi, aut migrando in aliud corpus, coniungi portioni ignis mundani, ex quo animalia vitam hauriant: locum habere vtrumque poſſe, fierique, vt in morte animalis ea pars, vel ſpecies animae, quae eſt principium functionum vitalium atque ſenſibilium, cum nihil aliud ſit, quam portio aetheris, diſcedat, vt ſe iterum vniat cum maſſa vniuerſali aetheris, quum neceſſe non ſit, vt ipſa illa indiuidualis portio tranſeat in aliud corpus, ſed ſufficiat, ſi ad eam maſſam perueniat, ex qua effuſa eſt, et quae perpetuo diſtribuitur per corpora organiſanda et formanda, et, vt ex altera parte monas dominans, ſecum alias ferens corpus aethereum ipſi ſubiectum tanquam inſtrumentum operationis, antequam in coelum aſcendat, reuolutionum circulum abſoluat, quo tenetur tranſire ex vno corpore in aliud. Quae tota explicatio, an menti Pythagorae conformis ſit, et annon noua illi entia tribuat, quotiescunque nouum corpus ſubit anima rationalis nouo tunc ὀχήματι veſtienda, hoc loco, non diſpiciemus, patiemurque ita explicari pſychologiam Pythagorae, aſt dubitamus, vtrum difficultati ita fiat ſatis, cum anima illa aetherea, et altera rationalis vnum ſubiectum conſtituant, quod conſtare aliter non poſſit. Ipſa autem diſtinctio in ſe ſubtilior merito videri poteſt, quam vt Pythagorae ingenio poſſit tribui: nec opus ea eſſe videtur, ſi ea ratione difficultas tollitur, quam veteres ſecuti attulimus, quae ſimplex eſt, atque captu facilis. Innumeris autem ſyſtematis difficultatibus premi metempſychoſin Pythagorae, (quam caue cum μετενσωματώσει confundas, niſi vis philoſophi mentem plane peruertere, quod tamen multis accidit,) nemo negabit, qui nexum ſyſtematicum ipſe explorat, deprehendet enim, cum barbaricum dogma more ſuo abiicere nollet Pythagoras, coactum fuiſſe in haud paucis ſibi contradicere: quae, cum Plato et ſequaces, imprimis recentiores ex ſchola Alexandrina ſanare auderent, innumeri noui termini et verba nihil ſignificantia velut lemures et ſpectra apparuerunt, ſimplicitati aeui, quo vixit Pythagoras, minime conuenientia, quae omnia excutere velle, eſſet τερετίσμασι tempus perdere. Tetigit multa, non indigna lectione et attentione Paganinvs Gavdentivs, qui de Pythagorea animarum transmigratione opuſculum rarum hodie parumque obuium edidit

edidit [l], et erudita multa cumulauit, aſt more ſuo, indigeſta pleraque et limam deſiderantia.

Ibid. lin. 29. *Iuxta Pythagorae phyſiologiam.* Ex hactenus dictis iudicari poteſt, quid ad dubia τῦ πάνυ SIM. PELLOVTIERII [m] reſpondendum ſit, qui de animarum transmigratione, qualem veteres Celtis tribuunt eamque a Pythagora tranſſumſiſſe tradunt, acturus, ante omnia id agit, vt contendat, incertum eſſe, num Pythagoras crediderit metempſychoſin, nec ne? Cuius dubitationis rationes ſequentes affert: 1. nihil ſcripſiſſe Pythagoram, certe nihil ad nos genuinum ab eo perueniſſe; veriſimile autem eſſe, doctrinam de immortalitate animae, cum noua eſſet apud Graecos, tempore huius philoſophi, perſuaſiſſe diſcipulis, vt, cum placita magiſtri in acta referrent, male intellectum dogma ei tribuerent. 2. Prouocat ad teſtimonium CLEMENTIS ALEXANDRINI referentis [n], *ſpem poſt mortem non ſolum agnoſcere, qui barbaram philoſophiam perſequuntur, bonis quidem bonam, malis autem contrariam, ſed etiam Pythagoreos,* quae non ſtare poſſe cum metempſychoſi putat, cum poſt certum tantum atque determinatum tempus annorumque decurſum apud manes, ſuſceptis aut poenis, aut praemiis, ſint rediturae, quod cum perpetuo iſto circulo animarum ex vno corpore in aliud tranſeuntium non poſſit conſiſtere. Non vocaſſe quoque Pythagoram iſtam reuolutionem animae metempſychoſin, ſed palingeneſiam, id quod SERVII [o] et gloſſatoris Pindari [p] teſtimonio firmat: palingeneſiam autem innuere nouam natiuitatem, qua idem homo ſit, qui renaſcatur in ſtatu et conditione perfectiori: quaerit etiam, num Pythagoras crediderit, hominem plus vna vice in vitam rediturum, an ſemel tantum? Erudite haec monuit vir poſt fata nobis deſideratiſſimus, et amicitiae fide coniunctiſſimus, qui ad omnes circumſtantias ſolebat attendere, vt veriſimilitudinis gradus in fide hiſtorica recte determinaret. Quem optima ratione negauiſſe, quod Celtae metempſychoſeos dogma per Zamolixim a Pythagora eius hero didicerint, ſuo loco in Celtarum hiſtoria nos retuliſſe, recordamur. Aſt, quod pace felicium, quarum memoriam pie colimus, manium dictum ſit, infirmiora ſunt, quae nectit dubia, nec ſufficiunt ad inducendum de hoc argumento pyrrhoniſmum in hiſtoriam Pythagorae. Quanquam enim incertam eſſe et dubiis multis expoſitam Pythagorae hiſtoriam multis ipſi argumentis roborauimus, nullum tamen momentum eius eſt, quod maiori Pythagorae tribuatur teſtimoniorum concordia, quam metempſychoſis, aſt recte intellecta. Si enim ea legiſſet, vt, poſtea quam ſuam hiſtoriam

 Celti-

[l]) Prodiit Piſis 1641. 4. adiunctis diſſertatiunculis aliis. In hac tractatione inquirit etiam in metempſychoſin ex mente Empedoclis atque Platonis, Stoicorum, Procli, Tibulli, Phariſaeorum, Brachmanum, Druidum, Germanorum, Getarum, Iudaeorum, et argumentis eam euertit, quaeſtiones quoque Pythagoricas multas addit, a harum rerum ſtudioſo non negligendas.

[m]) Hiſt. des Celtes. Tom. II. Lib. III. c. 18. pag. 325 ſeqq.

[n]) Stromat. L. IV. p. 629.

[o]) Ad Aeneid. L. III. v. 67.

[p]) Scholiaſt. ad Pindar. Olymp. II. p. 31.

Celticam diu ante editionem elaboratam conſcripſit vir incomparabilis, legit, quae hoc loco circa quaeſtionem, de ſtatu vitae apud Manes, quem Pythagoram docuiſſe, eius philoſophiae periti non negant, annotauimus, vidiſſet illico ſtare reditum animarum poſt abſolutum neceſſitatis circulum poſſe, cum iſta vita apud manes, et promiſſis vel gaudiis et praemiis, vel cruciatibus atque poenis: quaecunque etiam admittatur vtriusque conciliatio, quam diuerſimode iniiſſe ſcriptores hiſtoriae Pythagoreae, ex iis, quae hactenus diximus, conſtat. Illico enim animam ὀχήματι ſuo adhuc amictam, cum e corpore diſcedit, ingredi animam aliam, ſchola Italica non affirmauit: multa autem exoterice de hac re, et ad vulgus diſſeruit, vt ſpe metuque futurorum ad perſequendam virtutem homines excitarentur. Quo ſenſu quoque Timaeum metempſychoſin pro fabula ad vulgus emendationem excogitata habuiſſe, facile credimus cel. Gerdilio, qui multus in eo eſt [q], vt ſcholae huius in hoc dogmate concordiam euinceret. Quam veriſimiliter id, iuxta eam, quam excogitauit vir eruditus ſyſtematis pſychologici Pythagorae explicationem factum ſit, lectori diiudicandum relinquimus, qui in critico operis Gerdiliani ſane eruditi multaque doctrina referti examine non occupamur, ſed ſpicilegium tantum hiſtoriae philoſophiae Italicae lectori exhibemus, nec noſtras, nec aliorum quoque cogitationes et ſuſpiciones aeuo Pythagorae tribuere auſi. Quare etiam a comparanda transmigratione Pythagorea, cum metamorphoſi Leibniziana, quam inſtituit vir laudatus [r], abſtinemus. Metempſychoſin animarum enim locum habere non poſſe, ſtatuebat illuſtris philoſophus, quia certum illi erat, non dari animas prorſus ſeparatas [s], et metempſychoſin, obſeruabat, inferre permutationem organorum praecedentium cum conſequentibus, per ſaltum factam, quem tamen in corporibus non dari ſtatuebat, ſed fieri per gradus, docebat.

q) l. c. p. 363 ſeq.
r) pag. 325.
s) Monadol. ſ. prin. phil. th. 75. Conf. Hanſch. ad h. l. theor. CX. p. 161. CXIV. p. 166. Recueil T. II. p. 186. Bvlfinger Dilucid. phil. p. 398 ſeq.

AD SECT. II. CAP. X.

DE DISCIPVLIS PYTHAGORAE.

pag. 1104. lin. 14. 15.

Qui terram antiquiſſimum primumque rerum generatarum dixiſſe vel generationis potius principium poſuiſſe teſtatur. Haec praeter ſcholiaſten Heſiodi, Aristotelem [a] quoque tacite innuere putat Gassendvs [b], licet Hipponem non nominet, quem tamen locum eum non recte intelle-

a) Metaph. L. I. c. 5.
b) Phyſ. P. III. L. V. T. I. Opp. p. 236.

tellexiſſe obſeruat PICCARTVS [c] atque IAC. THOMASIVS [d], qui coniicit, ἐντέλειαν τῆς διανοίας *ſimplicitatem et gracilitatem cogitationis* Hipponi obieciſſe ARISTOTELEM [e], ob hoc populare vulgi dogma, et ruditatem ſententiae: quae coniectura contorta nobis videtur: Hippo enim, ſi ceteri de eo audiendi, quando dixit, terram eſſe principium, non primum, ſed principiatum intellexiſſe iudicandus eſt, terra nempe ex Chao, in qua mixta erant elementa mediante τοῦ ὑγροῦ miſtione primo apparente, et ex humido per ignem diuinum quaſi excocta: quo pacto hoc dogma velut conſectarium phyſiologiae Hipponis poteſt conſiderari. Conf. quae ad AQVILIANVM notauimus [f], vbi monuimus, cum veteribus Hipponem quoque de ſola cauſſa materiali fuiſſe ſollicitum.

pag. 1106. not. h. l. vlt. *Luxum Agrigentinorum acuto dicto reprehendit Plato*.. Aliud, hic ſilentio non praetereundum, quia ab ipſo Empedocle eſt, idem refert LAERTIVS [g]: *Agrigentini deliciis quotidie ita ſe dedunt, ac ſi craſtino die morituri: domus vero ita exſtruunt, quaſi aeternum victuri*. Ratio inde peti poteſt, cur Empedocles ſplendide vixerit, et quod ἐσθῆτα σεμνὴν veſtem magnificam geſſerit, teſte Diodoro Epheſio, qui Anaxagoram et Empedoclem in hoc veſtis ſplendore iungit, et tacite mordet. De ipſa vero Agrigento vrbe, quae Acragas Graecis dicta eſt, plurima veteres paſſim, quae diligenter collegit CLVVER. in *Sicilia antiqua* [h], qui ad FAZELLI *res Siculas* [i] prouocat, et accuratam eo loco vrbis deſcriptionem inueniri obſeruat. Geographiae veteris ſcriptores alios tacemus. Dicitur hodie contracto vocabulo Girgenti, memorabilis ob artis antiquae atque ſplendidae reliquias plurimas.

pag. 1107. lin. 18. *Delphicam ſumſit coronam*. Aureum ſtrophium vocat LAERTIVS [k], SVIDAS [l] στέμμα. Erat autem capitis ornamentum, quod ſacerdotes alias gerebant. Nomen autem accepit, quoniam ex faſcia capiti circumplexa torquebatur. Haec corona purpura auroque intertexta, Empedoclem a moribus ciuium ſuorum ſuperbis et luxu non receſſiſſe, produnt, memorabili exemplo, philoſophiae ſtudium non ſemper emendare mores: ideo Empedoclem tacite notat AELIANVS [m], cui ἁλουργοῖς χρήσασθαι dicitur, indigno modeſtia philoſophica ornamento. Similis corona, ſiue faſcia conſpicitur in imagine Archytae Tarentini apud FVLV. VRSINVM [n].

Ibid. lin. vlt. *Iam notarunt*. Non tamen id excuſat Empedoclis ambitionem, diuinitatis honores ambientem, cuius miracula iactata et reliqua vitae ratio viri ſupra modum elati, characterem manifeſtant. Vt taceamus mortem tragicam, modo vera ſint, quae de ea referuntur.

c) In Iſagog. p. 289. §. 13.
d) Obſ. Hal. T. II. Obſ. 19. p.
e) loc. ſupra cit.
f) pag. 111. not. x.
g) loc. cit. L. VIII. ſ. 63.
h) L. I. c. 25. p. m. 107.
i) Dec. I. L. V. c. 1.
k) ſ. 73.
l) v. Empedocles T. I. p. 724.
m) V. H. L. XII. c. 32.
n) n. 27. Extabat etiam ſtatua Empedoclis in patria Agrigento, quae poſtea Romam delata eſt: ea autem fuit operta.

pag. 1108. lin. 20. *Philoſophantibus fuiſſe odioſos.* Id non Alexandrinos tantum feciſſe, ſed vetuſtiores quoque philoſophos, qui his ſummis viris laudis hederam ſuſpenderunt, multis exemplis paſſim docuimus, et imprimis in Heraclide, de Empedocle παραδοξολογοῦντι notauit *Timaeus* [o], vt iam hoc loco obſeruatum.

pag. 1112. lin. 15. *SCIPIO AQVILIANVS* [p] *docte quidem, ſed obſcurius quam par erat, nec ſatis accurate explicuit.* Conſiderauimus prolixe, et tum obſcuritati, tum falſis explicationibus in hiſtoria phyſiologiae Empedocleae admiſſis ab Aquiliano mederi tentauimus in adiectis ad libelli olim rariſſimi c. XXII. quod de principiis iuxta Empedoclem agit, annotationibus. In quibus, cum neceſſaria, quantum quidem nobis ſufficere videbatur, in luce meliori collocauerimus, mentemque noſtram de Empedoclis phyſiologia explicuerimus, ignoſcet lector, ſi loci anguſtiae et ſcriptionis modulo conſulturi, obſeruationes noſtras huc non transſeramus, ſed ipſum oremus, vt ad librum nec magnum, nec contemtu et neglectu dignum legendum ipſe accedat, noſtrasque annotationes conſulat, in quibus Empedoclis principia vniuerſi, vnum ante litem et amicitiam, ignem mundanum, particulas chaoticas, elementa, aetherem, et rerum omnium ortum, quantum ad intelligendum philoſophum obſcuriſſimum requiritur, illuſtrauimus [q].

pag. 1113. lin. 1. *Principium actiuum vnitas, ſiue monas eſt.* Adſcribemus, vt lectorem euoluendi taedio liberemus, verba Pſeudo-Origenis, cuius locum n. (d) indicauimus. *Hic vniuerſi principium diſcordiam ſtatuit et amicitiam; voluitque illum monadis intelligendum ignem haberi pro Deo, nempe conſtare ex igne omnia, et in ignem iri reſolutum, quemadmodum propemodum Stoici ſuffragantur.* Vbi comparandus eſt locus ARISTOTELIS, qui monet, *ponere Empedoclem quidem principium aliquod tanquam cauſſam corruptionis, nempe contentionem, videri autem, hoc non obſtante, etiam huius generationem ponere ex eodem vno: namque reliqua omnia ex eo eſſe.*

Ibid. lin. 12. *Eodem fere modo, quo apud Stoicos.* Vbi tamen lectorem eorum recordari iubemus, quae ſupra de concordia ſyſtematis Pythagorei et Stoici limitato ſenſu diximus. Ex hac autem theſi, manifeſtum eſſe putamus, eam ſcholae Italicae partem, ex qua prodiit Empedocles, ignem intellectualem in iſto vno chaotico, non de alio, quam de ſumma mente intellexiſſe, hancque in illo, velut vitellum in ouo, concluſiſſe, adeoque longe remotam fuiſſe ab interpretamentis recentiorum, quae pura intelligibilia, et ſecreta ab omnis materiae chaoticae communione in vniuerſo huic ſcholae tribuunt.

pag. 1114. lin. 8. *Certa ratione corporeum.* Eo ſcilicet ſenſu, quem contra Cl. Gerdilij eruditam et operoſam demonſtrationem, Pythago-ram

o) Apud LAERT. l. c. ſ. 71.

p) c. XXII ſeq. p. 137-184. edit. rec.

q) Hoc imprimis circa Empedoclis philoſophiam neceſſarium eſſe exiſtimauimus: Cum incertum ſit, quis alterum obſcuritate vincat Aquilianus an Empedocles.

ram Deum ab omni materialitate purum ſtatuiſſe monuimus: cuius aſſertum Empedoclea phyſiologia plane refutat.

Ibid. lin. 18. *Materia abſoluit iners.* Itaque non confundenda eſt phyſiologia Empedoclis, cum eorum ſyſtemate, qui extra mundum vacuum ſiue inane ſtatuebant. Noſter enim mundum partem dixit vniuerſi, quod materiam complectitur, vt habet PLVTARCHVS [r], recteque obſeruauit GASSENDVS [s], manet autem extra mundum, ſi hos ſequeris, materia iners. In eo vero ſeceſſum feciſſe a ſchola Italica Empedocles videtur, quod extra mundum vniuerſum materia repleuit, cum tamen ſchola Pythagorea vacuum extramundanum admiſerit, vt ſuo loco notatum. Ex his autem intelligi poteſt, errare eos, qui Empedoclem in Anaxagorae vel Democriti et Epicuri caſtris militaſſe iudicant, quam ſententiam ab eruditis *hiſtoriae vniuerſalis ſcriptoribus Britannis* [t], traditam recte notauit B. BAVMGARTENIVS [u], qui prouidentiam et cautum iudicium in eiusmodi comparatione adhibendum eſſe, pulchre obſeruat. Habent hoc eruditi iſti auctores a CVDWORTHO, quem multoties ſequuntur, quique a Stobaei loco allegato ſeductus eſſe videtur, vbi ait, Empedoclem poſuiſſe minima elementorum, *θραύσματα ἐλάχιςα, οἱονεὶ ςοιχεῖα πρὸ τῶν ςοιχείων ὁμοιομερῆ*, quo loco tamen terminus *ὁμοιομερῆ* non ſenſu Anaxagoreo ſumitur, ſed elementorum quatuor diuerſitati tantum opponitur, atque indicatur, materiam Chaoticam eiusue particulas ante elementorum, quae ex ea prodierunt, ortum non aqueas, aëreas, terreas, igneas fuiſſe, ſed ſibi ſimiles, nempe rotundas, et differentiam elementorum adſcribendam tantum eſſe motui chaotico amicitiae atque litis, quo concordantia coaluerunt, ſeparata ſunt diſſonantia: haec vero ab Anaxagorea homoeomeria longius abſunt. Ita enim intelligendi verſiculi Empedoclis apud STOBAEVM, vbi *νεῖκος ἐξέσχατον τῶν συνερχομένων extremum coaleſcentium elementorum* vocatur [x].

pag. 1121. lin. 13. *Pauca tamen ex iis ſeruata nobis a veteribus ſuperſunt.* Seruauit tamen memorabiles Epicharmi verſiculos LAERTIVS [y], adeoque falſus eſt AQVILIANVS [z], qui plane nihil ab eo profectum ſupereſſe ait. De ſenſu vero eorum, quae diſquirit Marquardus Gudius, ea non ſatis cohaerere cum cetero ſyſtemate Semipythagoreo quilibet videt, qui meminerit, naturam *τοῦ χάους*, ſiue ſphaeri aeternam ſupponi, nec niſi ſalua ea dici poſſe, omnia eſſe aeterna atque fuiſſe. Falſa enim eſt ratiocinatio, quam ſupponit vir *κριτικώτατος*, qui hos verſiculos:

Ἀλλὰ

r) De plac. phil. L. I. c. 5.

s) T. I. Opp. p. 135.

t) T. I. §. 66. p. 64.

u) Ad h. l. not. 55.

x) Ita vero *μεταβολὴ* Empedoclis, ad quam prouocat Cudworthus, explicari poteſt, cum dixerit, elementa miſceri, quod tantum de elementorum elementis intellexiſſe videtur, quae cum ſimilaria eſſe putaret, ad ſolum illam litis et concordiae motum prouocare poterat, qua additione ſ. *ἀλλοιώσει* elementa extiterunt. Conf. MOSHEM. ad Cudw. p. 19.

y) L. III. ſ. 10. 11.

z) p. 138. conf. not. b.

Ἀλλὰ λέγεται μὰν χάος πρᾶτον γενέσθαι τῶν Θεῶν.
Πῶς δέ; κ᾽ ἀμήχανον γ᾽ ἀπό τινος μηδὲν ὅττι πρᾶτον μόλοι.
Οὐ γὰρ ἔμολε πρᾶτον οὐδὲν, οὐδὲ μὰ Δία δεύτερον

Sed fertur chaos primum Deorum extitiſſe,
Quomodo autem? fieri certe nequit, vt e nihilo quid primum proueniat,
Nec igitur primum quidquam prouenit, nec, ita me Iupiter amet! ſecundum

putat [a] eſſe ratiocinationem negantis Epicharmi Chaos primum fuiſſe, vt probaret, Deos ex eo genitos non fuiſſe, ſed ab aeterno extitiſſe; cuius ratiocinii illud fundamentum eſt, quod putat, Epicharmum concluſiſſe, ipſum Chaos ab aliquo ortum eſſe oportere, quia fateantur omnes, ab aeterno exſtitiſſe, quod non ortum eſt ab alio: Chaos autem non aeternum fuiſſe, quia, quod ab aeterno eſt, mutari non poteſt, tantum abeſt, vt deleatur. Chaos autem, ſi non extinctum, omnino tamen mutatum eſſe deprehendi, adeoque ab aliquo ortum eſſe oportere. Hactenus Gudius, qui addit, ipſos phyſicos antiquiores admittere aliquid, quod antiquius, quod maius et praeſtantius eſt ipſo chao. Quae pleraque, dicta a viro criticae magis artis, quam philoſophicae hiſtoriae perito, perperam ſe habent. Veteres theologos et phyſiologos ſi ſequimur, Chaos et ipſum aeternum eſt, et ex actiuo, quod in eo continetur, principio aeterna, quales ſunt Dii Epicharmi, orta ſunt, et emanauerunt, et ex paſſiuo producta ſunt ſenſibilia, ipſum autem illud τὸ ἕν, vnum et aeternum eſt, et mutationum principium non extra, ſed intra ſe habet. Quo pacto et hoc ſenſu ſuppoſito, Gudiana interpretatio corruit, quae putat, vim et cauſſam efficiendi priorem et meliorem eſſe, inerti materia, adeoque falſum eſſe, Chaos primum ex iis, quae extiterunt, fuiſſe: non enim de productis ex chao, ſed de Chao ipſo ſermo eſt, quatenus eſt complexus rerum omnium. Quae tamen a Gudio obſeruata non eſſe, miramur, qui ex hoc ipſo loco concludere potuit, fuiſſe ex veteribus philoſophis, qui exiſtimauerint, omnia creata a Deo ex nihilo, quod fidei hiſtoricae repugnat. Vnde non male, Petrus Petitus [b] obſeruat, Gudium in veterum philoſophorum dogmatibus parum fuiſſe verſatum, et commodiorem ipſe horum verſiculorum interpretationem ſuppeditat, ipſe in Commentariis Menagii ad Laërtium de his adeundus. Addimus locum Simplicii, qui lucem argumento foeneratur, ſed Latinum tantum [c]: *Identitas et aeternitas ſphaeri*, (id eſt, chaus) *et elementorum in perenni illa horum principiorum inter ſe reuolutione et ſucceſſione conſiſtit. Ibi eorum eſt diuinitas: qua ab aliis, quae ſunt ex elementis concreta, differunt. Haec namque nunquam vere ſunt, quia in perpetuo materiae fluxu; ideoque fieri potius, quam eſſe, dicenda ſunt: quatuor autem elementa, cum ſimplicia exiſtant,*

a) Apud Menagium ad l. c. Laërtii.
b) Apud Menagium l. c.
c) Graecum textum deſcripſit Idem l. c.

exiſtant, vere ſunt: ſphaerus item dum eſt, vere eſt, nullam in ſe mutationem vel variationem ſuſcipiens. Ideo ſola illa principia habita pro Diis ab Empedocle et Epicharmo.

pag. 1122. lin. penult. *A Thoma Galeo editum.* Recentiſſimam poſt Galei editionem debemus illuſtri March. D' ARGENS, acutis et eruditis diſſertationibus dudum celeberrimo. Is enim anno cIↃIↃCCLXII. Berolini lingua Gallica edidit: *Ocellus Lucanus, en Grec et en François, avec des diſſertations, ſur les principales queſtions de la Metaphyſique, de la Phyſique et de Morale des anciens, qui peuvent ſervir de ſuite à la philoſophie du bons ſens.* In qua editione illuſtris auctor non tantum interpretis peritiam et fidem, ſed commentatoris quoque in famoſiſſima veteris philoſophiae capita demonſtrauit. Maxime vero diſſertationes adiectae, non Lucanum ſolum, ſed omnem archaeologiam philoſophicam concernentes propter eruditionis elegantiam et argumenti varietatem legendae, et quod ipſe vir celeberrimus in aliis facit, expendendae, et cum ipſis ſcriptoribus veteribus comparandae, et ſyſtematum rationes examinandae ſunt, vnde multum vtilitatis ad veteris philoſophiae ſtudium oriri poſſe, ſumus certiſſimi. More enim ſuo in his diſſertationibus agit, de aeternitate mundi, ſecundum veterum philoſophorum ſententiam, quam ſine reuelatione diuina ſiue traditione a Deo accepta neceſſario in mentem venire debere philoſophanti, contendit, et acute coniicit, cum hac ipſa κυρία δόξῃ materialitatem eſſentiae diuinae fuiſſe coniunctam. Quod nemo mirabitur magnopere, qui recordatur, Chaos aeternitatis mundi ab antiquiſſimis philoſophis fundamentum poni, quod quo pacto Ocellus intellexerit, nos c. l. declarauimus. Manifeſtum autem ex his, quae adducta ſunt, putamus, Pythagoreos, qui ipſum ſectae patriarcham non audiuerunt, cum ineptum et obſcurum per numeros philoſophandi morem, tot incertarum notionum parentem abieciſſent, et planiori via coſmologiam explicare tentaſſent, omnia pure intellectualia principia, quae non poſſunt cum ſyſtemate chaotico cohaerere, neglexiſſe, et ad materiae, per vim internam in vniuerſo latentis, naturam et motum cuncta reuocauiſſe, tandemque dualiſtico ſyſtemati appropinquaſſe, quo pacto antiquitatis charactere priuantur omnis apologiae Pythagoreae vindiciae.

pag. 1124. lin. antepen. *Naturas ſiue intelligibilia reſpicit.* Nempe quatenus materiae ex chao exoriundae intime connectuntur, vnumque, nempe mundum, cum ea conſtituunt.

pag. 1125. lin. 6. *Critolaus Peripateticus.* Dignus eſt apud PHILONEM [d] locus, qui cum Ocelliano comparetur: patebit enim, vnde Ariſtoteles φυσιολογούμενα ſua deſumſerit, ſuoque cothurno adaptauerit [e], vt concluderet, mundum, quatenus ornatus eſt, eſſe aeternum.

pag.

d) De mundo incorrupt. p. m. 946. e) Vid. ſupra notata p. 818.

pag. 1127. lin. 5. *Huius autem cauſſa lex.* Diligenter hic locus conſiderandus eſt, ſi de vero ſenſu ſyſtematis Ocelli ſententia ferenda ſit. Hac enim claue adhibita certum eſt, Ocellum praeter materiam chaus et formatum atque coaleſcentem ex eo mundum, cauſſam efficientem atque dirigentem poſuiſſe Deum velut mundi animam, aſt non liberam, ſed neceſſariam. Debemus hunc locum attentioni STOBAEI [f], quem recte aeternitati mundi oppoſuerunt *hiſtoriae vniuerſalis auctores* [g].

Ibid. lin. 34. *Repetenda ea hic non ſunt.* Suademus tamen lectori, vt luculentum atque elegantem libellum, qui ſe veteris eruditionis perſpicuitate et ſua breuitate commendat, ipſum legat, et tum demum PLATONIS Timaeum adiiciat, vt inde ipſi conſtet, quo pacto a magiſtro ſuo ille recedendum ſtatuerit. Quanquam enim Timaeus ſatis eſt in explicando argumento phyſiologico perſpicuus, facileque mens eius poteſt comprehendi, effecere tamen notiones illae abſtractae, terminique principiorum inſtar adhibiti, quibus ſyſtema coſmogonicum et pſychologicum ex ſchola Pythagorae explicuit, vt iam veteres phyſiologi de vero ſenſu Timaei diſputarent, cum Plato ſuſpicione premeretur, quod Timaei phyſiologiam corrupiſſet. Teſtem damus PLVTARCHVM [h] in erudito commentario, quem de animae procreatione ad filios ſcripſit, vbi, poſtquam principia a Timaeo in ſcenam producta ipſius verbis recitauiſſet, mox addit: *haec quantam interpretibus materiam diſſentiendi praebuerit, narrare in praeſentia immenſi eſſe operis.* Id quod poſtea exemplis quoque docet, et cur Plato in doctrina de animae origine a veterum, ipſiusque Timaei opinione et explicatione receſſerit, luculenter docet, et imprimis eo redactum putat, vt ſtatueret, eſſe in materia non tantum magnitudinem, interuallum habentem atque ſpatium, ſed principium quoque incompoſitum, infinitum, ſe ipſum mouens, et praeditum mouendi facultate, quod ſaepe neceſſitatem, in legibus autem palam animam inordinatam dixit et maleficam. Quod ita in ſequentibus explicat: *Plato matris nutricisque nomine materiam afficit, cauſſam autem malorum eam vim, quae materiam mouet, et circa corpora eſt partilis, inordinata, bruta, non tamen animae exſors motio.* Haec qui in Timaeo quaerit, decipi ſe a Platone, ſi modo Platonis genuina mens eſt, deprehendet, et ad adulterinam interpretationem doctrinae Timaei ſeduci, qui planus et perſpicuus in exponendis duobus rerum principiis, Deo et materia, et cauſſis adiuuantibus, eſt. Qua de re cum ſuo loco in Platonicae phyſiologiae hiſtoria fuſe actum [i] ſit, lectorem eo remittimus. Accidiſſe id Platoni ex nimio abſtractionum et diſtinctionum ſtudio ibidem nos monuiſſe, non poenitet. Quae quoque in erudita cel. GERDILII explicatione phyſiologiae ſecundum Timaeum [k], obſeruanda ſunt: in qua recte quidem

f) Eclog. phyſ. L. I. c. 16. p. 32. ed. G. Canteri.
g) T. I. §. 7. p. 8.
h) T. III. p. m. 74. ſeqq.
i) Supra T. I. p. 684.
k) l. c. §. 10. p. 351. in quo valde V. C. τῇ ὑποθέσει δουλεύει.

dem ſupponitur: materiam aeternam Deo opponi et ſubiici, omnes autem eius formas, cum ab omni forma immunis ſit, a libera diſpoſitione entis ſummi dependere, formasque ab eo induci, quae velut cauſſae adiuuantes in creatione concurrant: quae ex parte recte ſe habent, quatenus nempe praeter materiam ingenitam et *ἀκίνατον* (immotam malumus interpretari, quam immobilem) adeſt quiddam, quod maneat, et intelligibile ſit, nempe rerum genitarum, quae quidem in perpetuo quodam mutationum fluxu verſantur, exemplar, ex quo formas materia recipiat: falſum autem, neceſſitatem ſignificare, formas iſtas a Deo materiae impreſſas, et ab eo, vt ſenſibilia, ordine ſuo et natura conſtarent in materiam inductas. Ante inductionem formarum enim, quas inter cauſſas adiuuantes refert Timaeus, ponit duas ſummas rerum cauſſas, mentem quidem, earum quae ſecundum rationem naſcuntur, et neceſſitatem earum, quae exiſtunt vi quadam ſecundum corporum potentias [l]. Ex quibus Timaei verbis manifeſtum eſt, neceſſitatem et materiam eſſe philoſopho Locrenſi vnum idemque, et naturam materiae iſta voce indigitari, quae non *κατὰ λόγον ἀλλὰ κατ' ἀνάγκαν*, (ita enim Timaeus vtrumque principium ordinat ſibique opponit,) agit, quo pacto impoſſibile eſt, neceſſitatem eſſe diſpoſitionem materiae, quae ab impreſſione entis cauſſaeque optimae imprimitur materiae. Iſta enim formarum diſpoſitio, ſi Timaeum audis, ab idea ſiue exemplari diuino, a Deo tanquam cauſſa *συναίτια*, quae Timaei vox eſt, oritur et adhibetur ad formandam materiam, fit *κατὰ λόγον*, non vero *κατ' ἀνάγκαν*, adeoque neceſſitas iſta a Deo in materiam induci non potuit, cum nihil rationale habeat; ſed eſt ipſa materiae natura, ex ſtatu chaotico illi inhaerens, et nec rationis, nec libertatis capax, vnde neceſſe habet, vt a cauſſa ſumma et rationali formetur, et principium illud ſiue exemplar introducatur, inque materia accipiat formam, ex qua deinde ſenſile omne poſſit oriri. Ex qua breui principiorum Timaei explicatione concludi poteſt, materiam neceſſitatis nomine ideo inſigniri a philoſopho, quia natura eius aeterna, immobilis, irrationalis, nulla forma veſtita, neceſſario ſecum ferebat, vt non poſſet ſe ipſam formare, ſed accedere deberet idea, a Deo ſecundum *λόγον* adhibita, qua res omnes ſenſiles id fierent, quid deſtinabantur. Ceterum adiungi Deo materiam, et natura ſua opponi, velut neceſſariam cauſſam, cauſſae liberae, ex his clarum eſt, ſuppoſito emanationis ordine, quae Pythagorica quidem ſunt, ſed nec excuſanda, nec pura atque ſana, cum emanationem quidem modificatam, non vero creationem ex nihilo ponant: quo pacto omnis quoque cauſſae Pythagoricae defenſio in fumum abit. Certe *συναίτιον τῆς ὕλης* conſtare cum hac declaratione non poteſt,

Rr 2 pag.

l) Rationes ſeminales videtur innuere, quas per ſe ineſſe materiae veteres phyſici ſtatuebant, formisque deinde ex materia produci, quemadmodum numeri inſunt quantitati. Has fati neceſſitati ſubiiciebant.

pag. 1133. lin. 11. *SCIPIO AQVILIANVS.* Confuſam Aquiliani narrationem de placitis Alcmaeonis, qui, quae non intellexit, obſcuritate inuoluit, ex ipſo, qui pleraque refert, Ariſtotele illuſtrauimus, in *annotationibus ad caput vigeſimum* m), quo lectorem, ſpatio parcentes, remittimus.

pag. 1139. lin. 4. *Deum rerum opificem etiam in principiis mundanis, non habuiſſe vim generandi materiam, verum illam, cum aeterna accepiſſe* etc. Monemus in tranſitu lectorem, vt hunc ſibi locum probe notet, ad ea quae ſupra attulimus, negantes emanationem et creationem ex nihilo ſecundum veterum mentem coincidere, aſſerentesque ſemper materiam aeternam vel in Chao contentam, vel ex eo emanantem, eos praeſuppoſuiſſe.

Ibid. lin. 10. *Nullo modo connexa principia poſuiſſe.* Hoc tantum de ſyſtemate coſmogonico, non autem theogonico intelligendum eſſe, locus Philolai ſuadet, qui de origine et formatione mundi diſputat. In ſyſtemate theogonico ſi veteres fere omnes ſequimur, ſemper connexa eſt aliquo modo mens et materia, nondum inter ſe diſcreta, comprehenditur enim in nocte, per quam chaos velut vinculum intelligi ſupra diximus. Vbi vero ad emanationem mundi res rediit, duo abſolute neceſſaria principia ratione eſſentiae et naturae ſuae ponenda erant, Deus et materia, ſibi inuicem oppoſita, etc. Ita diſtingui a dualiſtico ſyſtemate abſoluto magorum Perſarum, Semipythagoreum poteſt. Et fortaſſe ſimilem in modum de eo cogitauit Plato, qui tamen cum ſolam coſmogoniam ſibi explicandam ſumſiſſet, et videret, non materiam tantum in ſe opponi naturaliter intelligibili, ſed eſſe quoque contrariam fontemque mali, ab omni vtriusque principii connexione abſtrahendum ſibi eſſe ratus, dualiſticum ſyſtema mira ingenii inſolentia cum Pythagorico copulauit. Ex his noſtra theſis explicanda.

pag. 1140. lin. 31. *Veteribus valde laudatur.* Conferenda omnino, quae attulit WEIDLERVS in *hiſtoria aſtronomiae* n).

m) not. d. et ſeqq. p. 114 ſeqq. noſtrae editionis. n) c. 5. §. 19. p. 93 ſeqq.

AD CAP. XI.

DE SECTA ELEATICA.

pag. 1132. lin. 10.

In his tenebris acutius cernentibus lucem accendi, aequiſſime patimur. Adeo incerta et dubia Xenophanei ſyſtematis interpretatio eſt, vt fateamur, melius et facilius eſſe, aliorum explicationibus validas obiectiones opponere, quam nouas et certiores tradere. Id quod tamen mirandum non eſſe ex rationibus §. IV. adductis euidens eſt. Vnde ſi quis

cautè in definienda Xenophanis opinione incedendum eſſe putauerit, ſuſpendendamque ſententiam, non moroſe refragabimur. Iterata tamen meditatione ſyſtema hoc metaphyſicum Xenophanis excutientes, fatemur, nos nec meliora inueniſſe, nec veriſimiliora, quam quae iam attulimus, et per coniecturam tantum afferri poſſe ſumus perſuaſiſſimi. Id quod etiam viſum B. Bavmgartenio [a], qui rectiſſime vidit, Simplicii explicationem vi contortam eſſe, vt meliori commate Eleatica impietas compareret. A Spinoziſtica tamen inſania eo magis liberandum hoc ſyſtema Eleaticum putamus, quo magis, comparatum cum ceteris vetuſti orbis opinionibus, vnum totum duobus principiis inter ſe diſtinctis realiter conſtare, apparet, Spinozae deliramenta eo aeuo prorſus fuiſſe incognita, nec ad iſtam dementiam humanum ingenium properauiſſe.

pag. 1152. lin. 13. 14. *Aliud vniuerſum eſt, ex his mundis conſtans, aliud mundi illi, quae inter ſe confundenda non ſunt.* Multas tenebras inducit veteri phyſiologiae, haec vniuerſi cum mundo confuſio, cum ambiguis terminorum ſignificationibus hoc dogma veteres exprimerent. Quidam enim, iique nobiliſſimi philoſophi, velut primarium dogma aſſeruerunt, vniuerſum idem eſſe cum mundo, qua in haereſi et Timaeum et Platonem fuiſſe ex ſupra dictis conſtat, nec ab hac opinione receſſit Ariſtoteles. Tacemus Heraclitum, et Ionicos. Alii autem mundum quidem vnicum ſtatuentes, praeter illum tamen infinitum quoddam ſpatium addebant, quod cum illo iunctum τὸ πᾶν vniuerſum efficeret: in quo tamen alia atque alia philoſophorum fuit ſententia; quidam enim cum diſcrimen facerent inter τὸ πᾶν Vniuerſum et τὸ ὅλον totum, τὸ πᾶν vocarunt ipſum vna cum mundo vacuum, ſeu inane infinitum, cuius exemplum ex Stoica phyſiologia poteſt deſumi, non procul diſcedentibus Pythagoreis, vt ſupra obſeruatum. Aſt alii, cum praeter aſpectabilem nobis mundum non modo ſpatium extramundanum infinitum, ſed in eo quoque infinitos mundos ponerent, τὸ πᾶν καὶ τὸ ὅλον non mundum vnicum, ſed et ſpatiorum et mundorum vniuerſorum complexum dixerunt. Prouide hoc ad euitandam ambiguitatem in hoc argumento monuit Gassendvs [b], qui in explicandis veterum opinionibus de mundo, more ſuo prolixe et erudite verſatur, omnino etiam hoc loco conſulendus, ne Eleaticam de mundo opinionem cum aliorum decretis confundamus.

pag. 1168. lin. vlt. *Quos recentiores plerique ſequuntur.* Ex veteribus Sextus Empiricus, Laërtius atque Suidas, Ariſtotelis auctoritatem ſequuntur, quod quidem non negant, et diſerte ad eius teſtimonium prouocauit Laertivs [c]: adeoque huius vnius teſtimonio ſtandum eſt, nec immerito; cum omnium proxime Zenonis tempora attigerit. Quae ratio eſt, cur, qui Logicae hiſtoriam ſcripſerunt, omnes fere in eo concinant,

 quod

a) Ad hiſt. vniu. Britannorum, T. I. n. 14. p. 16. b) Phyſ. S. I. L. I. c. 1. T. I. Opp. p. 135 ſeqq.
c) Lib. IX. ſ. 25.

quod Dialecticae parens Zeno agnoſcendus ſit. Et obiicit quidem diligentiſſimus GASSENDVS [d], poſſe huius inuentionis gloriam deferri, auctore Phauorino, Platoni, vel ipſo Platone fauente Procloque affirmante Parmenidi, aſt putat tamen, cum negari nequeat, quod Zeno primus fuerit, qui de logica aliquid ſcripſerit [e], hac inuentionis gloria eum non eſſe defraudandum. Poteſt vero, ſi recte iudicamus, facile haec admitti ſententia, modo recte intelligatur; et quo ſenſu Zenoni inuentio dialecticae tribuenda ſit, definiatur. Si enim id volunt, huius aſſerti patroni, Zenonem primum fuiſſe, qui logicam ratiocinationem methodumque in argumento philoſophico publice adhibuerit, facile concedi poſſe putamus, et hoc velle quoque Laërtium, dialogos illi tanquam primo auctori adſcribentem, putamus. Si vero de inuentione artis rationalis diſciplinaeque logicae ſermo eſt, fatemur, non videre nos, quomodo artis huius ſiue ſcientiae inuentionem Zenoni debeamus adſcribere, cum quod alii ante eum philoſophi logicae naturalis ratiociniis et maxime methodo dialogiſtica praeclare vſi ſunt, tum quod Ariſtoteles, ad cuius auctoritatem tota quaeſtio redit, ipſe tantum hic logicae artificialis vſum, non autem ſcientiam Zenoni tribuit, cauſſatus, a Zenone incepiſſe philoſophos logice philoſophari, Ariſtoteles enim, qua erat iactantia, ſe primum fuiſſe, qui artem rationalem in ſcientiae formam redactam ſcripto tradiderit, luculenter prodit, ſcribens [f]: „Inſtitutum ſuum fuiſſe, vt *inueniret facultatem quandam diſſerendi*, de quacunque re propoſita, ex iis quae eſſent „maxime probabilia: nec negat, eorum omnium quae inueniuntur (ope „dialecticae,) aliqua eſſe, quae iam antea ab aliis aliqua ex parte comprehenſa, ſubtiliter poſtea et quaſi particulatim elaborata, tandem eorum „qui ſequuntur induſtria longius progrediuntur, magnumque incrementum capiunt: - - Negotii autem (in organo ſuo ſcribendo) *inſtituti non „partem quandam iam ante inuentam fuiſſe, alteram non fuiſſe, ſed omnino nil „in eo genere adhuc ab aliis traditum extitiſſe.* - - - de rhetoricis quidem „ſat multa, eaque vetera dicta eſſe, de ratiocinando autem nihil prius „dictum, ſed in eo longi temporis exercitatione laborauiſſe.„ Qui locus Ariſtotelis luculentus eſt, vt demonſtret, ipſum Stagiritam iactare ſolitum, ante ſe neminem non de ratiocinando quidem, aſt de arte tamen rationali vel ſcientia philoſophica logicae meruiſſe, ſed ex vſu et exercitatione tandem enatam eſſe artem dialecticam: quam omnium ſcientiarum originem fuiſſe, et eloquentiae quoque ſtudii pulchre obſeruauit QVINCTILIANVS [g], qui legendus. Ex his autem, quae de tribus logicae Zenonianae partibus a Gaſſendo obſeruata attulimus, iudicium quoque fieri poteſt, quales illae fuerint, quas vſu magis Eleatico, quam praeceptis tradidiſſe Zenonem, ipſae Gaſſendianae obſeruationes produnt, quae non vete-

d) Log. c. 1. T. I. Opp. p. 35.

e) Nempe dialogos primum ſcripſiſſe Zenonem Eleatem ex veteribus tradit LAERT. Lib. III. ſ. 48.

f) In Organ. L. II. c. 17. p. 831. ed. Pacii.

g) Inſtit. Orat. L. III. c. 2.

veterum teſtimonia ſed coniecturas, easque non admodum firmas, eius rei afferunt. Quare optaremus, vt probaſſet Dinienſis philoſophus, quod ſine teſte tradit, *Zenonem, qui vt dialecticae, ita dialogorum auctor fuerit, effeciſſe illius et iſtorum vnicam artem, ac in ea ſcite rogandi reſpondendique praecepta dediſſe, quibus ad ſeruandum decorum colloquutores vterentur. Sic vero hanc rationem philoſophandi placuiſſe, vt miſſa exinde fuerit tractandae carmine philoſophiae ratio, quae ad Zenonem vſque viguerat* [h], *ac Plato cum primis eam fuerit complexus, vt totam ſuam philoſophiam dialogice expoſuerit, Zenonemque etiam Dialogiſtam induxerit: et, quibus deinceps lubitum non fuit, dialogica forma omnia tradere, viſum fuerit in conſcriptis praeſertim ſympoſiis eam vſurpare.* Eiusmodi enim dialogorum dialecticorum non exempla tantum ſed *praecepta* quoque dediſſe Zenonem nuſquam legimus. Quanquam enim LAERTIVS tradit [i], Zenonem Eleatem primum dialogos ſcripſiſſe: id tamen de praeceptis conſcribendi dialogos intelligi non poteſt, ſed de exemplo. Nec adeo recens fuit dialogiſtica ſcribendi ratio, ipſo Ariſtotele referente, Alexamenum Styreum ſiue Teium eius methodi auctorem fuiſſe, qui teſte ATHENAEO [k] libro *de poëtis* ſcripſit, *nonne quod Sophronis mimos appellant, verſibus comprehenſos, ſermones ac imitationes eſſe fatebimur? aut Alexameni Teii Socraticos dialogos, qui primi omnium prodierunt?* quae Niciam Nicaenſem quoque et Soterionem affirmare ait idem Athenaeus. Quod quidem ad ſolos Socraticos dialogos pertinere, putat Gaſſendus, adeoque Zenoni huius inuentionis gloriam non eſſe ſurripiendam putat: quando autem verba Ariſtotelis adducta recte conſiderantur, ad ipſam dialogorum inuentionem trahenda ſunt.

pag. 1178. lin. 25. *Ne inter ipſos quidem Aegyptios illi, qui Arpedonaptae audiunt.* Dictum de his ſacerdotibus Aegyptiorum ſupra, quantum ſatis eſt: plura dabit IABLONSKII [l] diligentia. Patet autem ex aetate Oſthanis, Democrito longe ſenioris, falſum eſſe, quod a Clemente Alexandrino atque Euſebio dicitur, in Aegypto Democritum ab Oſthane Perſa vel Medo initiatum Aegyptiaca myſteria didiciſſe, quod ſuo loco [m] iam confodimus, et ſomnium eſſe Graeculorum alchemiſticam artem a Democrito traditam iactantium iudicauimus, quod recitaſſe eſt ſomniaſſe. Democritum autem in Aegypto ſacerdotum inſtitutione vſum veteribus ita referentibus non quidem negandum eſſe putamus, verum an initiatus ab illis fuerit, vt Clemens ait, vehementer dubitamus: adeoque nec circumciſum putamus, quod primarium initiationis ſacerdotalis caput erat, quodque Pythagoram paſſum nobis narrat Iamblichus: nec enim de eo Democritea hiſtoria apud veteres aliquid tradit, vnde inſtitutionem hanc Aegyptiacam tantum Democrito exotericam fuiſſe colligimus.

pag.

h) Hoc falſum eſſe, exemplo Pherecydis diſcimus, qui poſt Cadmum Mileſium primus fuiſſe dicitur, qui verſuum nexu repudiato conſcribere auſus ſit, paſſis verſibus, ſoluto loquutu liberam orationem, vt ſupra p. 985. ex Apuleio retulimus.

i) Lib. III. ſ. 48.

k) Lib. XI. c. 15.

l) Panth. Aegypt. prol. §. 40. p. 95 ſeq.

m) Supra p. 161.

pag. 1184. lin. 7. a fin. *Quorum teſtimonia collegit MAGNENVS.* Dictus eſt veteribus σοφία teſte SVIDA [n], Iouis voci aſſimilatus apud SEXTVM EMPIRICVM [o] et teſte LAERTIO [p] exiſtimatus παντοδαὴς atque etiam πένταθλος, quaſi quinque certaminum philoſophicorum victor. SENECAE ſubtiliſſimus omnium antiquorum.

pag. 1186. lin. 27. *Verum itaque quaerendum eſt in motu cogitationis.* Poſuit ergo Democritus, ad hypotheſin phyſicam maxime reſpiciens, criterium in ſola mente, illique τῆς ἀληθείας κρίσιν tribuit, non autem nihil eſſe verum, vel cognoſci veritatem non poſſe tradidit, quod ſine dubio fundamentum canonum fuit. Id quod contra eos notandum, qui Democritum inuitum in Scepticiſmi patrocinium aduocant.

pag. 1187. lin. 10. *Omnium itaque rerum principia ſunt, atomi et inane.* Atomorum nomen primum inueniſſe Epicurum, vocatarum prius a Democrito et Metrodoro Chio ναςὰ καὶ ἀδιαίρετα ait THEODORETVS [q]. Cui addi poteſt, ARISTOTELEM [r] Leucippo et Democrito non tribuere atomos, ſed ἄτομα μεγέθη *indiuiduas magnitudines*, adiectiue: aſt his tamen veterum plerorumque conſenſus recte opponitur, qui atomos dixiſſe iſta corpuſcula inſecabilia Leucippi ſcholam tradunt. Quamuis audiendus non videatur SIDONIVS APOLLINARIS [s] canens:

Poſt hos Archelaus, diuina mente paratam
Coniicit hanc molem, confectam partibus iſtis
Quas vocat ipſe leues.

Ibid. lin. 28. *Pluribus videndus eſt SCIPIO AQVILIANVS.* Rogamus lectorem, vt imprimis ad ea attendat, iisque examinandis atque toti Democriteae phyſicae cognoſcendae praemittendis mentem aduertat, quae ad hunc Aquiliani locum [t] annotauimus, eo quod et Ariſtoteles [u] ipſe, et eius commentatores mentem Democriti valde obſcurarunt. Niſi iſta enim ex ambiguitate, qua inuoluuntur, extricentur, claram hypotheſeos Democriteae intelligentiam nemo aſſequetur. Rem ipſam illo loco obſeruatam huc tranſcribere nec ſpatium patitur, nec neceſſitas imperat, cum iam liber olim, cum iſta h. l. ſcriberentur albo coruo rarior, nunc in omnium manibus verſetur.

pag. 1188. lin. 2. *Recte notauit OLEARIVS.* Multa ſunt, quae ad cognoſcendam veram Eleaticae et Epicureae ſectae mentem de atomis debebant praemitti, ſi id noſtrum inſtitutum poſceret, vt ſingulorum ſyſtematum explicationes et expoſitiones exhiberemus, et phyſicam Democriteo-Epicuream ſcriberemus. Illa vero a noſtro ſcopo, vniuerſalem tantum

n) T. I. v. Democritus p. 542.

o) Adu. log. L. I.

p) L. IX. ſ. 37. qui rationem addit, quod in philoſophia quinque certaminum peritus fuerit: namque naturalia, moralia, mathematica, liberalium diſciplinarum orationes, artiumque omnium peritiam calluiſſe. De voce πένταθλος vid. MENAG. ad h. l.

q) Therapeut. L. IV.

r) De gener. L. II. c. 2. de coelo L. III. c. 2.

s) Carm. 15.

t) not. k. ſeqq. p. 52 ſeqq.

u) Phyſ. S. L. L. III. c. 5. T. I. Opp. p. 256.

tantum veteris philoſophiae διατύπωσιν exhibendi longius remota ſunt, et non niſi in amplo campo locum capiunt. Remittimus autem Lectorem, copioſius et prolixius hoc argumentum perſpiciendi cupidum, ad doctiſſimum GASSENDVM [v], qui vt ſyſtema atomiſticum Leucippi, Democriti et Epicuri recentiori aetate ex puluere reſuſcitauit, ita more ſuo erudite, perſpicue, et non ſine magna lectionis veteris copia, pleraque, quae de hoc argumento dici poſſunt, occupauit; vnde a multis, quae non ſine fructu poſſent heic adiici obſeruationibus, breuitati litare ab inſtituto noſtri iuſſi abſtinemus, et ad ea quae Aquiliano [x] adiecimus, ad intelligendam melius et diſcernendam Democriti ab aliis philoſophis ſententiam prouocamus.

pag. 1191. not. m. lin. vlt. *Quibus praeiuit Galenus.* Τὸ νέμειν, eſt, certa diſpoſitione et ſecundum ordinem conſtitutum aliquid diſtribuere, hinc νομὴ partitio vel diſtributio, certa ſerie ſuſcepta, νομεὺς Platoni, qui ex aequo diſtribuit, et voces, ἀστρόνομος, γεόνομος ſimileſque.

pag. 1195. lin. 3. a fine. *Tanquam minime realia et vera non conſiderabat.* Paulo aliter mentem Democriti de reſurrectione corporum explicuit B. MOSHEMIVS, in elegantiſſima diſſertatione, *qua docetur, ſeruatorem noſtrum I. C. reſurrectionem mortuorum corporum, qualem Chriſtiani credunt, ex tenebris in lucem reuocaſſe et demonſtraſſe* [y]. Poſtquam enim verba Plinii: *Similis de aſſeruandis corporibus hominum ac reuiuiſcendi promiſſa a Democrito vanitas, qui non reuixit ipſe. Quae, malum, iſta dementia eſt iterari vitam morte,* recitauerat, ex Varronis relatione apud NONIVM [z], addit: Democritum ſuaſiſſe, vt melle corpora mortua condirent, huncque eſſe opinionis Democriti ſenſum: *quoniam anima fatorum decreto iterum in mundum delabatur, ſi vetus hoſpitium ſaluum et incolume reperiat, laetam et libentem in illud veteri amore ductam migraturam eſſe: id ergo curandum illis vnice eſſe, qui corpora ſua renaſci velint, vt melle et vnguentis corruptionem ab iis arceant;* et tunc noſtram opinionis Democriteae explicationem affert, et qua erat viuus incomparabili humanitate et modeſtia, *ſe lubenter ceſſurum* monet, *ſi quis noſtram ſententiam ſuae praetulerit,* addens: *Non ita diſſidet a noſtra, vt cum ea coniungi nequeat. Statuamus ſanxiſſe, niſi forte luſit, quum ſancire videretur, Democritum atomos, ex quibus animum compoſuit, longo interuallo elapſo denuo coituras; et in corpus, quod olim incoluerant, ſi quidem inuenerint id integrum, ſponte redituras eſſe, et omnis diſpa[r]ebit diſcordia.* Nobis, (quod ſalua pietate, quam beatis manibus integerrimi olim amici debemus, dictum volumus) Democriti effatum, cadauera melle condienda eſſe, ex γελαστοῖς Democriti eſſe videtur, quibus ſpem hominum acerbe deriſit, ad quam ipſe vir beatus opinionem inclinat: verba vero de reſuſcitatione eius-

v) Phyſ. S. I. L. III. c. 5. p. 256 ſeqq.

x) c. 8. 9. vsque ad 16. p. 52 ſeqq. quae prolixa ſunt, ait confuſa, obſcura, incerta, et Peripateticis notionibus corrupta multa, vnde medicina adhibenda erat libello rariſſimo.

y) Diſſ. ad H. E. pertin. Vol. II. p. 619 ſeqq.

z) De propr. ſerm. c. 3. p. 614.

eiusdem corporis non ad iteratam coniunctionem cum animo ſperandam, ſed ad recurrentem particularum earundem nouam coalitionem expectandam, referenda eſſe videntur. Hanc enim facile aliquando euenturam eſſe, luculenter prodit Democriteae et Epicureae phyſiologiae interpres LVCRETIVS [a], canens:

Cum reſpicias immenſi temporis omne
Praeteritum ſpatium, tum, motus materiai
Multimodi cum ſint, facile hoc adcredere poſſis,
Semina ſaepe in eodem, vt nunc ſunt ordine poſta.

Et paulo ante:

Nec ſi materiam noſtram conlegerit aetas
Poſt obitum, rurſumque redegerit, vt ſita nunc ſunt,
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitae.

Quae non ad ſolam corporis renaſcentiam, ſed totius hominis, qua animum et corpus, nouam exiſtentiam pertinere ipſe videbat vir perſpicaciſſimus, qui rectiſſime monet, nihil in his eſſe, quod vel minimam reſurrectionis Chriſtianorum ſimilitudinem referat: quae ex merito puerilium deliramentorum commenta vocauit Plinius, quae ſerio Democrito placuiſſe, credat, qui volet: adeo Abderitanorum ingeniis digniora ſunt, quam Democriteo.

pag. 1200. lin. 4. *Nec eius filius, ſed diſcipulus fuit.* Audiuiſſe quoque Zenonem coniicit GASSENDVS [b], eo quod Socrates Zenonem audiuerit, licet iunior aetate, Protagora. Verum ex ſola aetate nimis temere ita concludi, quilibet intelligit: et contrarium quoque inde fit veriſimile, quia a puero Democriti diſciplinae ſe tradidit, logica quoque eius non Zenonianis, ſed Democriteis principiis eſt inaedificata. Nec obſtat: Democritum canones definiendae veritatis ſcripſiſſe, Protagoram contrario modo inſtituiſſe, veritatem tollendo: Nam negabat minime canones Democriteos Protagoras, ſed ad criterium, quod in ſolo homine ponebat, reuocabat eodem fere modo, quo ipſum Democritum tradidiſſe refert SEXTVS EMPIRICVS [c].

pag. 1201. not. b. lin. 12. *Zenoniana methodo inductos.* Confirmat hoc PLATO [d], ſcribens, Gorgiam et Lyſiam ipſis veris antepoſuiſſe veriſimilia, effeciſſeque vi orationis, vt parua magna, et viciſſim magna parua, vetera item noua, et nouiſſima vetera dicerentur.

pag. 1207. lin. 33. *Vita Anaxarchi luculenter loquitur.* Aliter viſum V. C. IO. AVG. DATHE, philoſopho Lipſienſi, qui muneris initia oratione *de hiſtoria metropoli philoſophiae* auſpicaturus, programmate *de Anaxarcho Eudaemonico*, ad orationem audiendam lectores inuitauit. In eo non ſine eruditionis praeſidio id ſibi agendum putauit, vt ab adulatoris et volu-

a) De rerum nat. L. III. v. 859 ſeqq. Conf. BAYLE dict. T. II. v. Lucrece not. Q.
b) Log. c. 2. T. I. Opp. p. 38.
c) Adu. Math. L. VII. ſ. 135.
d) In Phaedro.

voluptatis doctoris macula contra ea, quae hoc loco a nobis adducta ſunt, veterum teſtimonia et ἐγκλήματα Anaxarchum liberaret. Ideo Eudaemonici nomen non a voluptatis ſenſu, ſed ab ἀπαθείᾳ καὶ εὐκολίᾳ τοῦ βίου ei haeſiſſe, adeoque non vitii animi, ſed ſyſtematis moralis indicium eſſe, monet, Cyrenaicis et Epicureis in exemplum adductis, qui ob turpis voluptatis ſenſum Hedonicorum, non vero Eudaemonicorum nomen et opprobrium retulerunt. Relationes quoque veterum omnes atque teſtimonia ſatyrico Plutarchi atque Luciani ingenio deberi, philoſophos veteres fere omnes deridendos propinantium; conſtantiam vero in morte nec ſuſpectam videri, nec cum hoc voluptatis amore conſentire. Non putamus ad hanc pro Anaxarcho apologiam examinandam plura adducenda eſſe, quam hoc loco iam allata ſunt: ipſum vero lectorem, pyrrhoniſmo hiſtorico vniuerſali non addictum iudicem conſtituimus, modo criticum iudicium ad expendendam veterem hiſtoriam adhibere edoctum. Vnum in iuuenum gratiam, haec forte legentium, monemus, in tanta veterum teſtimoniorum paucitate, quae in Anaxarchi hiſtoria occurrit, non ex coniecturis in vtramque partem diſputationem admittentibus, ſed ſecundum fidei hiſtoricae leges iudicandum eſſe, niſi temeraria ſententia dicta totius hiſtoriae philoſophicae certitudinem euerſam cupiamus. Nobis eudaemonici nomen, ἐκ τοῦ σκώμματος, vt appellationibus quoque aliis euenit, haeſiſſe Anaxarcho videtur, eo quod felicitatem huius vitae, propter inconſtantiam et incertitudinem rerum omnium, quam a praeceptore didicerat, ſequendam eſſe velut tranſitorium bonum, quod facile manibus elabitur, docuit. Quam cum lugubri morte peremtus ipſe non guſtauerit, facile fuit irriſoribus Eudaemonici cognomine hoſtibus philoſophiae deridendum exhibere. Verum de hac coniectura videant alii.

AD CAPVT DVODECIMVM.

DE SECTA HERACLITEA.

pag. 1209. not. c. lin. 7.

Inſertas conf. FABRIC. l. c. p 762. Tractauit quoque de Heracliteis placitis phyſicis Scipio Aqvilianvs *, multusque fuit, vt prima phyſiologiae Heracliteae principia erueret. Sed dum vnum fere Ariſtotelem ſequitur, eiusque notionibus phyſicis inſiſtit, nec ipſe Heraclitum, philoſophum obſcurum, ſatis intellexit, nec recte quoque explicuit, interpres ipſe ſuo αὐτογράφῳ, Heraclito inquam, obſcuritate ſimillimus. Haec nobis ratio fuit, cur in annotationibus paulo prolixius, quam apud reliquos factum, mentem Heracliti explicauerimus, et imprimis, ad leuandum mole-

*) c. XXV. p. 174 ſeqq.

moleſtia ingrati et obſcuri laboris lectorem, luculentam, niſi nos omnia fallunt, ſyſtematis phyſiologici, quod Heraclitus ex vetuſtiſſimis philoſophis, compilauit et conſarcinauit, *διατύπωσιν* exhibuerimus [b], ſine quibus Aquilianus difficulter intelligitur, maxime vbi quaeſtionem expedit, vtrum Heraclitus ignem illum aethereum pro cauſſa ſiue principio ex quo, id eſt, materiali, ſiue pro principio a quo, id eſt, efficiente, ſiue pro vtroque habuerit; quod ipſe Ariſtotelis verbis ita exprimit, *vtrum vt materia et patiens, an vt forma et agens, an etiam vt vtrumque* [c]. In qua tamen quaeſtione ſoluenda valde reſpirat, et Ariſtotelicis conceptibus impeditus non videt, quae ex Plutarcho atque Laërtio diſcere potuiſſet, ſi ad horum quoque relationes attendiſſet. His tamen, ne tractatio Aquiliana in eo argumento deficiat, medelam attulimus, et lucem obſcuritati Piſani philoſophi intulimus, veniam ei, quam petit, libenter dantes, *quod in eius placitis recenſendis aut explicandis, dubitando potius, quam quicquam certi aſſerendo, locutus ſit.*

pag. 1215. lin. 31. *Mundi anima eſt.* Prouide hic cauendum eſt, ne vocum atque terminorum identitate permoti eadem de mundi anima Heraclitum tradidiſſe putemus, quae alii philoſophi veteres, qui animam mundi a mundo diſtinxerunt; ſecundum Heraclitum enim ignis, fatum, neceſſitas, mundus, anima mundi, opifex, non niſi in cogitatione inter ſe poſſunt diſtingui et reipſa vnum ſunt: id quod non ſatis obſeruaſſe B. Olearium merito miramur, qui tamen aliter rem ſe habere ex adducto Sexti loco facile potuiſſet intelligere.

pag. 1225. lin. vlt. *Quam incertas lectori coniecturas noſtras pro certis narrationibus obtrudere.* Ex allatis h. l. quantum inſtitutum praeſens atque locus patitur, intelligi poteſt, quid de ea coniectura iudicandum ſit, quam vir dum viueret *πολυμαθέστατος* et communi eruditionis vtilitati noſtraeque amicitiae nimis mature ereptus, Io. MATTHIAS GESNERVS, cuius oſſa molliter cubent! in elegantiſſima diſſertatione *de ψυχαῖς Hippocratis* [d], non ſine elegantis doctrinae ornatu propoſuit, contendendo, Hippocratem, vel quicunque auctor eſt libri *de diaeta*, qui inter opera Hippocratis eſt [e], eandem dudum hypotheſin arripuiſſe, quam noſtra aetate poſt Lewenhoeckium multi viri docti, qui naturam rerum ſcrutati, et imprimis generationis humanae negotium expiſcari illuſtrareque conati ſunt, prono pede ſunt ſecuti, eſſe in ſeminibus propagationi ſpecierum, maxime humanae, deſtinatis animalcula innumera, viua, moleculis atque motu, etiam oculis, licet armatis, conſpicua, ex quibus veriſimile ſit, accedente ouarii foeminini concurſu, nouas propagines produci et a natura prouocari. Fecit id vir ingenioſiſſimus, et veteris literaturae peritiſſimus, inductus loco *libri primi de diaeta*, qui cum valde obſcurus ſit, (vt ſunt Pythagorea et Heraclitea omnia, ex quorum ſcholis

videtur

b) Not. m. p. 177 ſeq.
c) pag. 175.
d) Goettingae 1737.
e) T. I. p. m. 260 ſeqq. c. 4.

videtur fuiſſe progreſſus,) luce paulo clariori illuſtrare, et tum textum emendare, tum verſione et erudita paraphraſi inſtruere et explicare ſtuduit. Longior textus eſt, quam vt totus hic deſcribi poſſit; dabimus tamen Lectoris commodo inſeruituri potiora, e quibus ſcriptoris veteris, et quod nos quidem arbitramur, totius ſcholae Italicae, et ſequacium mentem paulo veriſimilius, hariolari licet. Eo autem tendunt primariae auctoris veteris aſſertiones:

I. Conſiſtere animalia, et imprimis hominem, duabus naturis diuerſis in vnum tamen vſum conferentibus, igne et aqua, quae principia ſint ſibi ſufficientia vtrinque, ſed non ſibi ſolis.

II. Vim et naturam habere vtrumque iſtam: ignem poſſe omnia mouere omni modo, aquam nutrire vbique omnia.

III. Per vices haec ambo alterum ſuperare et ſuperari, quantum quidem id fieri per naturam poteſt, non tamen in totum.

IV. Igni, poſtquam omnia conſumſit, deficere nutrimentum, quod aliunde quaerit, et vbi aqua tandem ab igne deſeritur, deſinere motum, nec poſſe conſiſtere, ſed opprimi ab igne: neutrum tamen poſſe ſuperari vsque quaque.

V. Quod ſi vnum ſuperet, non poſſe res ſtare ſicut ſunt, adeoque neutra ſimul defectura.

VI. Itaque ad omnia maxima minima explicanda haec duo principia ſufficere.

VII. Eſſe vero haec eadem et non tamen eadem, id eſt, eodem modo.

VIII. Commeare et translocari illa huc et haec illuc omni tempore, et peragere illa horum, haec illorum munia, at quae faciunt non videri ſcire, et quae vident non cognoſcere.

IX. Fieri haec illis omnia diuina neceſſitatis lege, tum quae ſponte volunt, tum quae non volunt.

X. Imminere corruptionem a ſe inuicem: et augeri maius a minore, et minus a maiore; et ſic quoque corrumpi.

XI. Tum reliqua omnia, tum etiam animam hominis ornari, quemadmodum corpus.

XII. Irrepere autem in homines partes partium habens, ſecundum contemperationem ignis et aquae, dum vel quaedam abſumit, vel quaedam dat: et illa quidem augere, haec vero minuere.

XIII. Quae in decreſcendo ſunt, abire in minorem locum, quae commiſta ſunt, tranſire in ordinem maiorem, et quae peregrina ſunt, nec huiusmodi, regione aliena extrudi.

XIV. Omnem autem animam maiora et minora habentem oberrare non indigentem ablationis vel additionis, ſed tantum in praeſentia eorum, quae adſunt, vel augmento vel diminutione opus habere.

XV. Locum efficere omnia, in quem ingreſſa fuerit talis anima, et recipiat ea, quae deferuntur: neque enim poſſe quod non eſt eiusdem

 generis,

generis, durare in locis non conuenientibus, ſed oberrare, dum ignoratur, et tum quum commiſcentur inuicem, vna cognoſci, et in lucem prodire: aſſidere enim ſimile ſimili, diſſimile autem aduerſari, et pugnare, et diſcedere a ſe inuicem.

XVI. Propterea hominis animam in homine creſcere, in alio vero nullo; et reliquorum animalium maiorum ſimiliter: quibus autem aliter euenit, ea vi quadam a ſe inuicem diſcerni.

XVII. De homine ſic porro praecipit medicus Heracliteus: hunc enim locum lepidam anthropologiam nobis enarrantem audire decet: irrepit in hominem anima, quae ignis atque aquae contemperationem habet, quae ſortem corporis humani habent: quaeque naturam maris vel foeminae nacta, variis atque multis modis aluntur: nempe pro ratione victus, quo homo vtitur.

XVIII. Neceſſe autem eſt, vt membra omnia habeant, ſub ingreſſu: cuius enim ſors non ab initio adfuerit, ea non poteſt creſcere, etiam multo vel pauco alimento accedente, cum non habeat id ipſum quod augeri poſſit. Quod vero habet omnes partes ſuas, illud augetur in loco quodque ſuo, accedente alimento ab aqua ſicca (exſiccata,) et igne fluido (in fluxum reſoluto) ſic vt alia verſus interiora cogantur, alia extrorſum: quemadmodum ſerra retrahitur et impellitur, donec locum non amplius habeat, et alimento ſufficiente deſtituta in externum locum protrudatur mas vel foemina, a vi et neceſſitate.

XIX. Fiunt autem haec iuxta harmoniam ſiue ſeriem modulatam, quae in proportione διαπασῶν continetur, quae eſt proportio primarum qualitatum, calidi, frigidi, humidi, ſicci: et ſine his in conceptione nihil perficitur: et ſi grauia acutis non concinent, prima harmonia perditur.

XX. Ex his autem per circuitus certos reliqua conformatio membrorum, ſecundum partes ſuas oritur.

XXI. Anima hominis temperatam commiſtionem habens ignis et aquae, et partes hominis, irrepit in omne animal, quod ſpirat, in vnumquemque hominem iuniorem et ſeniorem: creſcit autem non in omnibus ſimiliter, ſed in iunioribus corporibus cum celeris ſit circuitus, extenuantur in augmentum corporis, in ſenioribus autem conſumuntur et deficiunt.

XXII. Diſcernuntur membra ſimul omnia et augentur, neque prius alterum altero vel poſterius, ſed quae maiora ſunt aliis natura, ea prius in conſpectum veniunt, quam minora, licet nihilo prius exiſtant.

XXIII. Foeminae ad aquam magis accedunt, a frigidis et humidis et mollibus creſcentes; mares autem igni viciniores, a ſiccis et calidis potibus, et reliqua viuendi ratione creſcunt.

XXIV. Non id ſolum genitale eſt et incrementum capit, quod a viro excernitur, verum illud etiam quod a muliere. Cum vero contingit, vt vtraque (ſemina) incidant vna et in ſe inuicem irruant, in ignem et

ſimiliter

ſimiliter aquam: ſique in ſicca ſatis regione circumagantur, vincit ſimul incidens aqua, et augetur igni, vt non poſſit extingui a fluctu irruente, ſed praeſentem cogat.

Potiora haec ſunt, quae auctor libri *de diaeta*, ἀνθρωπογονίαν expliciturus, ſecundum principia Pythagorica, (quae tum proportiones muſicae ad explicationem adhibitae, tum tetractys more Semipythagoreorum explicata, tum conſenſus reliquus cum Semipythagoreis, Hippaſo etc. produnt,) adhibenda eſſe iudicauit, quae luculentum exemplum eſſe poſſunt mataeologiae, veram phyſicorum veterum mentem immenſa caligine ſepelientis; adeo verba nihil ſignificantia, principia non niſi in cerebro obuia, demonſtrandi modus ἄνω καὶ κάτω deformis maleque cohaerens in hoc diſcurſu anthropologico regnant. Et plurimum quidem ingenii et laboris adhibuit deſideratiſſimus Geſnerus, vt verbis (quae nuda prout in textu occurrunt et naturali ſignificatione expreſſa attulimus[f],) eum ſenſum adaptaret, quo cohaerere inter ſe et luculentius atque paulo magis dilucide intelligi poſſe credebat: quare multa interſperſit, quae non Hippocratica ſunt, ſed Geſnerianae hypotheſis γεννήματα: clara ſatis et apta, aſt quae auctori vetuſto clariores multo ſenſus affingunt, quam, habuiſſe illum, certum cuilibet erit, qui textum ipſum, ſine eius paraphraſi legerit, et elegantiſſimum interpretis ingenium cum veteri chao philoſophi Pythagorici (quem fuiſſe Hippocratem lucidum alias ſcriptorem et medicum, nemo facile ſibi perſuadebit,) comparauerit. Ne tamen lectori ſubtraxiſſe videamur noua veteris orbis lumina, adſcribemus huc quoque pace eius ſyſtema anthropologicum, quod ex hoc loco exſculpſit Geſneriana induſtria, rogabimusque, vt illud cum verbis auctoris veteris ipſe comparet, certi enim ſumus, mox deprehenſurum, quam incertum et inconſtans iudicium plerumque ſequatur, ſi vetera placita ex noſtrorum hominum aetatisque praeſentis decretis explicare ſuſcipimus. Ita vero vir νῦν ἐν ἁγίοις:

1. Ex nihilo nihil fit, neque in nihilum redigitur quicquam.

2. Oriri et incipere putant homines ea, quae ſenſui antea nulli obuia, nunc videri, tangi etc. poſſe incipiunt.

3. Tota vis naturae et cauſſa proxima phaenomenorum, ineſt in apparente quadam rerum ſibi aduerſarum pugna, quarum quaelibet tamen ſtatum ſuum conſeruat et ad effectus producendos cum aduerſaria concurrit, quae et Heracliti ἐναντιοτροπὴ eſt, qua dixit omnia in harmoniam cogi, apud LAERTIVM[g].

4. Ignis et aqua ſunt principia et elementa omnium rerum, quae ſuis qualitatibus, hinc ſiccitate et calore, illinc humiditate et frigore earumque pugna perpetua producendis omnibus et phaenomenis explicandis ſufficiunt. Ignis mouet omnia, aqua nutrit.

5. Ani-

f) Zwingeri, Cornarii aliorumque, ſenſum ſyſtematis non aſſequentium, interpretationes lucem nullam afferunt.

g) Lib. IX. ſ. 7.

5. Animarum omnia plena; ſtatus autem quo ſenſu percipi non poſſunt, ᾅδης, quo autem percipi poſſe incipiunt, φῶς eſt.

6. Anima humana ignis et aquae commixtione et ipſa temperata membra futuri hominis magna, parua iam habet, ſed euoluenda et augenda.

7. Hae animae viuae in omnia animalia intrant, illis non ſentientibus, et quaſi irrepunt cum ſpiritu, et cum cibo et potu.

8. Illae ſolae ſortem humanam nanciſcuntur, et corpus ſibi faciunt animantque, quae in locum idoneum deferuntur, vbi coaleſcere et creſcere poſſunt.

9. Nimirum viros pariter et foeminas intrant, in eorumque vaſis generationi dicatis augeſcunt, vt corpus iam habere, et membra ſexum diſcernentia dici poſſint.

10. In συνεσίᾳ ex vtriusque congredientium vaſis ſecernuntur animae iam auctae et ſexu diſcretae, ſiue animalia plura. Vbi in ſe forte irruunt animalia duo, harmoniam quatuor qualitatum (tetractyn) habentia, vniuntur animae ipſae; et vna fit ex duabus; corpuſculum alterum nouam μοῖραν expectat.

11. Nihil perit, ſed ſeparatae per mortem animae a mole corporea in ſtatum priorem rediguntur, et nouum fatum ſubeunt. Haec Pythagorea metempſychoſis. Hactenus eruditiſſimus interpres, quo doctiorem et elegantiorem obſcurus iſte phyſiologus vetus, quicunque is fuerit, nanciſci haud potuit. Itaque non magnopere mirandum, luculentam et doctam diſſertationem vehementer placuiſſe, tum *actorum eruditorum collectoribus*, viris doctiſſimis, tum *regiae ſcientiarum, quae Berolini floret, academiae membris* [h] celeberrimis, quibus cum eiusdem argumenti diſſertationem Actis Academiae inſerendam vir beatus transmiſiſſet, praeclare dignam iudicauit, quam interprete et commentatore Cel. HEINIO cum orbe literario, et maxime philoſophiae veteris amatoribus communicaret [i]. Ex qua diſſertatione a viro clariſſimo, more ſuo, id eſt, luculento et variam doctrinam olente, conſcripta, hauriet lector reliqua, quae ex illis, quae a nobis adducta ſunt, adhuc lucem claram poſcunt; nobis enim ſatis iam in hoc argumento prolixis eius excerpta lectori ſuppeditare, eo minus neceſſe videtur, quo minus adeo rara et in paucorum manibus verſatur, vt Geſneriana diſſertatio paucis viſa, ſed annales laudatiſſimae academiae omnium manibus teruntur, quos legiſſe de hoc argumento commentantes neminem philoſophiae veteris cognoſcendae auidum poenitebit. Quanquam enim non tantum incertiſſimum eſt, an libri *de diaeta* Hippocratem auctorem agnoſcant, cum iam GALENVS obſeruauerit [k], dudum fuiſſe tributos vel Philiſtioni Locro, vel Ariſtoni, vel Euriphonti, vel Philetae, medicis antiquiſſimis, et Hippocrate ex parte ſenioribus, ipſe quoque Galenus iudicat ingenio Hippocratis non

dignos

h) Supplem. Act. nou. T. III. ſ. 10.

i) Hiſt. de l'Acad. 1745. P. II. p. 99 ſeq.

k) De alimentorum facult. L. I. p. 706. de victu in morbis acutis T. I. p. 43. conf. FABRICIVS bibl. Graec. T. I. p. 802.

dignos ſatis eſſe, et ab eo diſſidere; memorabiles tamen laciniae vetuſtiſſimae, quae in ſcholis Italicis et Heraclitea vigebat, phyſiologiae ſunt, et vetuſtatem atque ſcholam ipſa dialectus dorica videtur prodere. Vnde dignas has reliquias iudicauimus, quibus in his ſupplementis locum faceremus. Ceterum de ipſa B. Geſneri, quem teſtem hactenus et interpretem, obſcuriſſimi fragmenti Italicae phyſiologiae in ſcenam produximus ſententia, quae ſtatuit, cognita iam tunc eſſe animalcula ſpermatica a vetuſtiſſimis phyſicis, quid habendum ſit, quaque veriſimilitudine ſe commendet, malumus lectorem, ſine partis ſtudio ipſum textum veterem, cum paraphraſi Geſneriana comparantem et neutri parti addictum iudicem conſtituere, quam iudicium noſtrum interponere. Quod eo minus deſiderari poſſe putamus, quo magis non obſtante omni veteris auctoris obſcuritate clariſſimum eſt, non potuiſſe virum incomparabilem ψυχὰς iſtas Hippocraticas in animalcula ſeminalia conuertere, niſi obtorto collo, et violenter intruſis ſuae hypotheſeos ſignificationibus talem paraphraſin exhibuiſſet, quam nemo in ipſo textu detexiſſet, niſi iſta hypotheſi praeoccupatus: εὑρήματα recentiorum, artis et induſtriae ſtudio detecta, dudum patuiſſe veteribus, et ſufficere ad demonſtrandam conuenientiam, ſi voces nonnullae vel dogmata quaedam ſimilem ſenſum habere, vel ſimilia tradere videantur apteque in ſyſtema vnum compingi: quae ſi ſemel admittatur, neceſſe eſt, vim veteri philoſophiae inferri, eamque ἕκοντα ἄκοντα cogi et obtorto collo in conſenſum rapi, quibus non, niſi ingenioſe excogitatis interpretamentis fucus poteſt induci. Quod in hac quoque interpretatione factum eſſe, ipſe eius auctor erudítiſſimus ſatis manifeſtauit, more ſuo, id eſt, candide, ſuam explicationem, et ſupplementa, ſecundum quae intelligendum eſſe, veterem philoſophum iudicabat; literis Italicis a textu veteri diſcernendo, quod debitam certe laudem meretur, et exemplum modeſtiae criticae eſt vehementer commendandum, quod confundi ſua cum antiquis nolebat. Qui ſi id modo ſibi demonſtrandum ſumſiſſet, animalculorum ſeminalium patronos in phyſica veteri inuenire poſſe ſuae hypotheſi affinia, e. g. animarum non tantum omnia eſſe plena, ſed ipſum ignem diuinum in archaeologia phyſica toties pro principio non tantum efficiente, ſed materiali quoque adhibitum, gignere potuiſſe eiusmodi hypotheſes, animas quoque hominum eſſe eiusmodi ignis diuini, rationalis atque artificialis, i. e. philoſophico ſenſu expoſiti propagines, et ex eius ignis aetherisue diuini emanatione, oriri animas hominis origini et generationi deſtinatas, forte non haberemus, quod in iſta explicatione deſiderandum eſſet, cum ſimilia iam apud Stoicos, Heracliti ſcrinia expilantes inueniantur, vt ſuo loco in Stoicae philoſophiae hiſtoria explicatum [l]. Aſt, cum ex mente veteris philoſophi non de animis tantum humanis, ſed de quacunque re materiali idem ſyſtema valeat, et ad explicandam non anthropologiam tantum, ſed

l) v. BVFFON hiſtoria muſei regii Paris P. II. c. 12.

ſed rerum quoque omnium generationem adhibeatur, quae cum animabus hominum nullam cetera ſimilitudinem habent, certe, niſi nos Heraclitica nocte toti opprimimur, non videmus, quomodo eiusmodi ψυχαὶ σπερματικαὶ, quales Leewenhoekius totque alii in ſemine humano ſe vidiſſe nobis perſuadere conati ſunt, quaeque ſpeciem creaturarum diſtinctam conſtituunt, ex hoc rerum materialium ſeminario vniuerſali poſſint exſculpi; et veriſimilius cum illorum ſententia comparari poſſe putamus, quae omnia iſta animalcula tantum pro ψίγμασι, ſiue moleculis materialibus a naturali cauſſa immanente aethere interno etc. commotis et agitatis habent, nec ad generationis negotium proprie deſtinari, ſed in omni fere materia fluida maxime gelatinoſa, e. g. oſtreis detegi contendunt, quod innumeris myriadibus eiusmodi animalculorum, quae vi hypotheſeos et experientia teſte, admittenda ſunt, multo magis facit ſatis, quam iſta animalculorum ſpermaticorum hypotheſis. Id quod tamen hic ὡς ἐν παρέδῳ monemus, cum nec argumentum praeſens, nec locus patiatur, de hypotheſi, adhuc tantis inter naturae interpretes diſſenſionibus diſputata [m], addere aliquid. Sufficit nobis, iſtam concordiam inter Hippocraticum philoſophum noſtrum, et animalculorum ſeminalium patronos, Leewenhoekium, Hartſoeckerum, Leibnizium, Boerhauium, Wolfium aliosque ex textu iſto veteri non poſſe demonſtrari, quo proſcripta omni cauſſa efficiente ſpirituali ſola materialis, locum non tantum ſubiecti ex quo, ſed cauſſae quoque a quo occupat, omniaque ex igne et aqua inter ſe agentibus et reagentibus oriuntur, ne animabus quidem rationalibus exceptis. Tacemus, non negante Viro optimo, eiusmodi ψυχὰς non tantum in mares, ſed foeminas quoque irrepere, duasque ψυχὰς inter ſe concurrere, vincente vna, altera in commune ſeminarium remigrante, quaeque aliae naeniae ſunt et deliramenta, quorum venia iſtis philoſophis facile dari poteſt, ſed cum recentioribus confundi non debent: quemadmodum omnem eiusmodi ſyncretiſmum non, niſi confundendis ſyſtematibus inſeruire, ſuo loco [n] demonſtrauimus. Vnde de argumento, tot incertis veterum et recentiorum diſputationibus et coniecturis expoſito [o] plura afferre, inutile hoc loco putamus, remque omnem lectori iudicandam relinquimus; qui cum viris multis doctiſſimis [p] fatemur, etiam animalculorum ſpermaticorum ſyſtema inſuperabilibus premi difficultatibus, quae remouendae prius ſunt, antequam cum veteri phyſiologia concilientur, et Heraclitea nocte argumentum in ſe obſcuriſſimum denuo premitur. Nobis ſane ſobrie etiam in philoſophiae hiſtoria verſari cupientibus, ea poſſe ſufficere videntur, quae in textu libri [q] in ſummam contraximus, quibusque nubes in hac hiſtoriae parte occurrentes plerasque poſſe diſpelli credimus.

m) Factum id Hiſt. phil. T. IV. P. II. p. 657 ſeq. vbi ſcriptores huc pertinentes nominauimus.

n) T. IV. P. I. L. III. c. 4. p. 773 ſeq.

o) Conf. H. C. Ph. T. IV. P. II. L. II. c. 2. p. 659.

p) Vid. HOLLMANN. phyſ. P. II. c. 4. §. 517. pag. 619 ſeq. KRVGER. Phyſ. P. II. §. 470. p. 816 ſeqq.

q) pag. 1227.

AD CAPVT XIII.

DE SECTA EPICVREA.

pag. 1229. lin. 2.

Indices ſcriptorum de Epicuro eiusque ſecta nobis exhibuerunt, ſtudioſe confectos. His addenda *bibliotheca philoſophica* STRVVIANA a cel. KAHLIO aucta, et qui in ea de Epicuro ſcriptores laudantur [a]. Inter hos omnes vnus Gaſſendus reliquis quidem omnibus anteponendus eſt, aſt, ne is quidem ſine examine hiſtorico. Suſcepit illud HENRICVS ASCANIVS ENGELKE in *exercitatione Antigaſſendiana*, ſed *impar congreſſus Achillei.*

Ibid. not. h. l. vlt. *Ex eo Syntagma philoſophiae Epicureae confectum.* Occupat doctiſſimus commentarius primum locum *T. V. Operum Gaſſendi,* in quo ordinem Laertii ſecutus vniuerſam fere Epicuream philoſophiam mirabili luce perfudit. Iungendum autem ſimul eſt, *ſyntagma philoſophiae vniuerſae* Gaſſendianum, quod *Tomus operum primus et ſecundus* comprehendit, in eo enim ſingula philoſophiae Epicureae capita miro lumine colluſtrat, et cum reliquis veteribus ſyſtematibus comparat, quo dici non poteſt, quantum claritatis philoſophicae hiſtoriae ſimul intulerit.

pag. 1256. lin. 31. *Siue introductio haberi queat.* Recte vero hanc canonicam, velut partem philoſophiae inſtrumentalem naturali et morali praemitti, adeoque tripartitam dici philoſophiam Epicuri obſeruat GASSENDVS [b]. Idem iam obſeruatum LAERTIO [c], qui eam diuidit in τότε Κανονικὸν, καὶ Φυσικὸν καὶ ἠθικὸν; obſeruat autem, canonicam ἐφόδους, planas quasdam acceſſiones et vias ad tractationem phyſicam exhibere, id eſt, partem eſſe inſtrumentalem.

pag. 1260. lin. 3. *Inueniri poſſit.* Ad vnam quidem moralem philoſophiae partem Epicurus omnem philoſophi curam reuocabat, et huic quoque velut inſtrumentum inſeruire debere rerum naturalium contemplationem aſſerebat; aſt ideo tamen accurate et diſtincte agendum eſſe de natura rerum ſtatuit, vt haberet animus, in quo tranquillitatis fundamenta poneret, et perturbationes auerteret, inde factum, vt phyſicus apud ATHENAEVM audiat: Ad hanc autem partem naturalem, rationalem tanquam acceſſionem addebat, quae doceret, quid haberi poſſit honeſtum, bonumque, quid in natura veriſimile. Dudum id monuit SENECA [d], qui videndus.

Ibid. lin. 8. *Ex nihilo nihil fit, nec in nihilum quicquam redigitur.* Legendus hic LVCRETIVS [e], qui axioma hoc Epicureis rationibus explicat, quae probe examinandae et explicandae, ne veritatis cum falſitate

a) P. I. p. 17. 66. 67. 234. 236.
b) Tom. I. Opp. p. 28.
c) loc. cit. L. X. ſ. 33.
d) Epiſt. 89.
e) L. I. v. 150 ſeqq.

tate in tam manifeſto principio confuſio fiat. Iucunde autem comparauit cum Lucretio eminentiſſimus Cardinalis MELCHIOR DE POLIGNAC, qui in *Anti-Lucretio* rationes Epicureas eadem carminis venuſtate euerſum iuit, et cel. PLOVCQVETI erudita de *coſmogonia Epicuri* diſputatio, qui paralogiſmos Epicuri et Lucretii acute detexit.

pag. 1262. lin. 18. *Vtrique ſectae hoc ſenſu vniuerſum immutabile et aeternum.* Merentur hiſce illuſtrandis legi, quae GASSENDVS [f] de vniuerſo ex mente veterum philoſophorum prolixe et luculenter diſſeruit.

pag. 1264. lin. 32. *Haererentque vel reſilirent.* Conf. Card. POLIGNACI *Anti-Lucretius L. IV.* [ff].

pag. 1271. lin. 2. *Mente interueniente ſuperuenit, ſuperacciditque.* Non confundenda ſunt Stoica cum Epicureis decretis de tempore, quae more ſuo exponit LVCRETIVS [g] quamuis enim vtrisque viſum ſit, tempus inter incorporea referri, factum id tamen eſt diuerſa ſignificatione. Et Stoicis quidem tempus placuit eſſe incorporeum, quod per ſe eſt, rebus etiam non exiſtentibus; Epicureis, quod rebus tantum exiſtentibus accidit, nec ſine illis concipi poteſt. In qua haereſi fuiſſe quoque Antiphanem; Critolaum, aliosque veteres, ex STOBAEO [h] conſtat; nam his auctoribus tempus ſola cogitatione vel menſura, non re ipſa conſtat, νόημα ἢ μέτρον οὐδ' ὑπόστασις, nempe menſura motus ſecundum id, quod ſit prius. Sic ſimiliter Epicuro tempus non res per ſe exiſtens, ſed σύμπτωμα, τοῦτό ἐστι παρακολούθημα κινήσεων, accidens et conſequens motuum: Quod nec recentioribus diſplicuit, quibus numerus, ſpatium, tempus ſunt

Aſpectus rerum et mera nomina, non res [i].

Nempe diuerſae relationes, e. g. ex LEIBNIZII [k] mente ordo ſucceſſionum, vel mutationum continuarum [l]. Quem diſſenſum nemo magnopere mirabitur, qui temporis interni in duratione quaerendi, et externi, in comparatione et relatione cum alterius rei duratione cogitatione determinanda ponendi [m] confuſionem cogitauerit: ſine quo ſublato philoſophi eandem temporis vocem adhibentes, ſed notione diuerſa, intelligi nequeunt. GASSENDVM vero tempus incorporeum reale eſſe exiſtimantem [n], et Epicurum in eo deſerentem merito miramur.

pag. 1272. not. q. *Stoicum dogma vocatur.* Conf. PLVTARCHVS *adu. Coloten*, et qui lucem clariorem affert GASSENDVS [o].

Ibid.

f) T. I. Opp. p. 135 ſeqq.

ff) v. 78 ſeqq. p. 128 ſeqq.

g) L. I. v. 466 ſeqq.

h) Eclog. phyſ. L. I. p. 19.

i) De POLIGNAC Anti-Lucret. L. I. v. 339. pag. 54.

k) Ep. III. ad Clarck. §. 4.

l) v. HANSCH. princ. phil. Leibn. def. 67. pag. 30.

m) Conf. HOLLMANN. metaph. §. 347. 348. pag. 929.

n) Phyſ. Sect. I. Lib. II. c. 7. Tom. I. Opp. pag. 122 ſeq. cuius rationes non magno fulcro nituntur.

o) loc. cit. c. 5. T. I. p. 160.

Ibid. lin. 14. *Ex hiſtoriarum nouitate, artibus adinuentis.* Iungi poteſt Lucretio luculenter in hoc argumento verſato, non minus memorabilis locus MACROBII [p], quibus addi poſſunt, quae GASSENDVS [q] de hac re cumulauit.

pag. 1274. lin. 30. *Praeter atomos et ſpatium deſertum.* Prolixe rationes Epicureas de fine mundi excuſſit GASSENDVS, quem in his erudite verſantem conſulent, qui prolixiora cupiunt. Hoc vero monendus eſt lector, ne Stoicam de mundi fine hypotheſin cum Epicurea confundat. Nam Stoica ἐκπύρωσις mundi fit internis fati legibus; Epicurea diſſolutio fortuitis atomorum reſolutionibus.

Ibid. lin. 33. *In fabrefactionem mundorum infinitorum poſſunt.* Riſere hos mundos infinitos maxime veteris eccleſiae doctores, ex quibus HERMIAS [r] atque AVGVSTINVS [s] legendi, et de placitis his Epicureis, qui more ſuo, diligenter rem exponit GASSENDVS [t] audiendus.

pag. 1278. lin. 17. *Intercedente aëre imprimuntur.* Molliores et tolerabiliores ſenſus placitis Epicuri de idolis in oculos ex obiectis irruentibus, et imagines rerum ſiue obiectorum viſui imprimentibus affricare ſategit Cl. HEINIVS, narrantibus *Academiae Berolinenſis commentariis* [u]. Idem fere, ille coniicit, voluiſſe dicere Epicurum, quod recentiores de viſus ſenſu tradunt, lucem velut fontem inexhauſtum ad obiecta appellentem, et a corporibus, in quae incurrit, modificatam recipere figuras ſolidi fluidae lucis materiae impreſſas, vt cera figuras recipit; et quidem per reſiſtentiam materiae, quam Leibnizius antitypiam vocauit; quo corpus impulſum eadem vi repellit, et reprimit. Hanc autem repercuſſionem nihil eſſe aliud, quam repraeſentationem corporis, quod reagit. Radios enim lucis in ſuperficie corporis collectos in ordinem ſua elaſticitate reſilire, ſecumque rapere figuram corporis tanquam praedam aliquam; quemadmodum id in repercuſſione radiorum lucis in ſpeculis, in aqua, in camera obſcura ipſoque oculo euenire ſolet, vbi rerum imagines exactiſſime depinguntur. Et, cum actio luminis in corpora perpetua ſit, reactionem quoque fieri debere perpetuo, quoties noua imago obiecti in oculum noſtrum incurrit. Haec vir doctiſſimus putat, vt non ſunt abſurda et experientiae contraria, ita mentem Epicuri facere longe tolerabiliorem, minusque abſurdam, qui in hoc vno errauerit, quod crediderit, imagines non a corporum ſuperficie oriri, ſed a corporibus ipſis defluere, qui vnus error, ſi ab Epicuri hypotheſi ſecernatur, poſſe eum inter meliores veteris orbis interpretes ſenſus naturaeque viſionis referri. Hactenus vir acutiſſimus. Qui probe vidit, ingens inter Epicuri et recentioris catoptrices ſententiam diſcrimen intercedere; et negare id quoque auſus non eſt, ſecundum Epicurum emanare ex ipſis ſenſuum obiectis

 realia

p) L. II. c. 10. p. m. 123. ed. Plant.
q) loc. cit. c. 6. p. 160 ſeq.
r) In irriſ. gentil.
s) De C. D. L. XI. c. 15.
t) l. c. c. 2. p. 139 ſeq. c. 7. p. 171 ſeqq.
u) 1744. P. I. p. 78 ſeqq.

realia ſimulacra eandem ſenſuum formam habentia, quos tangunt, et eſſe illa non ſolas repraeſentationes vel reflexiones lucis, et repercuſſiones ex certis modificationibus ſecundum leges motus exortas, ſed eſſe partes totius, nempe atomos, ex ſuperficie corporum perpetuo fluentes, quod ingens diſcrimen inter recentiora catoprices placita et inter Epicuri atque Lucretii ſomnia ponit, et abſurdum illud eſt, quod ferre nequeunt pauliſper ſobrie philoſophantes *. Quibus facile veniam damus, quod veritatis vnam tantum particulam deprehenderunt, quae hodie tota in clara luce poſita eſt, nec tamen peruiderunt omnem; multa quoque eſſe in Lucretiana demonſtratione, fatemur, quae non pueriliter iudicaſſe hortos Epicuri euincunt: ſed parum habere vtilitatis credimus, ſi praepoſtera ineatur concordia, et ineptiae veterum coloribus recentiorum detergantur, et vno iugo ire cogantur ſententiae diuerſiſſimae: quod quam maxime corrumpere hiſtoriam philoſophicam, tot exemplis hactenus demonſtrauimus.

*) Legendus eſt phyſiologiae Epicureae ſtudioſo liber quartus LVCRETII, qui memorabili loco v. 46 ſeqq. clauem porrigit, qua reſerari Epicuri conclauia phyſica poſſunt: Canit enim:

Dico igitur rerum effigies tenuesque figuras
Mittier ab rebus ſummo de cortice earum,
Quae quaſi membrana, vel cortex nominitanda,
Quod formam ac ſpeciem ſimilem gerit eius imago
Cuiuscunque eluit de corpore fuſa vagari.

Quae poſtea cum exuuiis inſectarum comparat, num haec cum lucis reflexionibus digna ſunt comparari?

AD CAPVT DECIMVM QVARTVM.

DE SECTA SCEPTICA.

pag. 1320. lin. 2.

Sunt et alia paſſim obuia, quae hiſtoriam ſectae Scepticae et ſcepticiſmi illuſtrant. Confundenda Sceptica ſecta antiqua cum ſcepticiſmo recentiori non eſt. Quamuis enim inter recentioris aetatis philoſophos reperti ſint, qui dubitationis viam vnicum ad ſapientiam iter eſſe ſtatuentes, magnopere ſcepticiſmum commendarunt, ſectam tamen profiteri Scepticam, vt Platonicam, Peripateticam etc. profeſſi multi ſunt, nemini in mentem venit, ne iis quidem exceptis, quos ſceptice fuiſſe philoſophatos, et veterum ſcepticorum methodum ratiocinandi in vitam reuocaſſe, infra Tomo IV. huius operis luculentis exemplis demonſtrauimus, et imprimis *Huetium*, magnum in orbe erudito et eccleſia Romana nomen, ſingulare eius exemplum in ſcenam produximus, quae ſuo loco videnda: cuius potiſſima ratio eſſe videtur nomen inuidia plenum ſcepticiſmi, quod ſacris profaniſque omnibus euertendis inſeruire tantum non omnes iudicant, dudumque iudicarunt PP. eccleſiae, vt ſuo loco T. III. demonſtratum. Vnde factum, vt parcior ſit, quam reliquarum ſectarum, Pyrrhoniae

niae ſiue Scepticae ſectae hiſtoria, et in haud paucis etiam ſubleſtae fidei, quod hoc loco monendum eſt, vt intelligat lector, cur breuior noſtra, quam de reliquis, ſit Scepticae philoſophiae hiſtoria, curque pauca admodum habeamus, quibus ſupplementa haec queant augeri, quanquam magna ſeges virorum hodie pancratice philoſophantium ſit, qui re ipſa in hunc cenſum ſint referendi, quique ipſam religionem hac labe conſpurcare non erubuerunt, de qua re tamen infra ſuo loco agendum eſt. Ceterum praeter ſatis notas VERVLAMII [a], BIERLINGII [b], PASCHII [c], aliorumque obſeruationes, nobis quoque ſuo loco non indictas, IOANNIS CLAVDII SOMMIERII *hiſtoriam dogmaticam religionis ſub lege naturali, cum apologia rationis et fidei contra Pyrrhonios et incredulos*, gallica lingua ſcriptam nobisque non viſam memorat, et hiſtoriae veteris Scepticiſmi inſeruire monet cl. KAHLIVS [d], qui ipſe quoque nonnulla huc pertinentia, ſed vulgaria, interſperſit. Elegantem quoque diſſertationem de *epoche Pyrrhonis* nobis dedit cel. GOD. PLOVCQVETVS [e], ea vero non hiſtorica eſt, ſed polemica, et euertendis telis Scepticorum, quorum cauſſam magnis arietibus aggreditur, tota deſtinata, legenda ab iis, qui, quid Sexti Empirici ratiunculis et ſophiſmatis, reponi poſſit debeatue, ſolide cupiunt cognoſcere.

Ibid. not. w. lin. 3. *Nos quoque peculiari obſeruatione de Pyrrhonis vita diſſeruimus.* Recuſa eſt, cum annotationibus, Pyrrhonis hiſtoriam amplius illuſtrantibus in *miſcellaneis* noſtris, *hiſtoriae philoſophicae, literariae criticae* [f], quae ſi tanti videbuntur cum dictis hoc loco poſſunt conferri.

pag. 1334. lin. 23. *Sunt vero iuxta Scepticos modi numero decem, ſiue loci communes.* Valde λεπτολογίαν veterum Dialecticam, ex qua ſchola multum ſapuerunt Sceptici, redolent, hi τρόποι, a Laërtio ſtrictim recenſiti, a SEXTO EMPIRICO [g] fuſius explicati, vnde aridum et ſtrigoſum philoſophandi genus horum hominum, et vanitatem Graecae philoſophiae tempore inclinantis ad ſeruitutem nationis hic cognoſcere. Quanquam autem haec ita eſſe, attento lectori facili negotio poteſt eſſe manifeſtum, non indigna tamen eſt lectione Sexti Empirici tractatio de his modis, quam varia eruditione et antiquae doctrinae copia illuſtrauit. Ad quam pluſcula poſſent adiici, niſi breuitas hoc loco eſſet ſectanda, et πολυμαθεστάτου FABRICII diligentia tantum attuliſſet, quantum expectari ad hoc doctrinae veteris genus explicandum et in clara luce ponendum, poteſt. Cum vero pleraque ad diuerſas rerum relationes ad ſenſus noſtros, et internam cum externis circumſtantiis comparationem pertineant, poſſunt leui

a) De augm. Scient. L. V. c. 2.
b) De Pyrrhoniſmo hiſtorico, quae tractatio bonae frugis plena, multa habet, quae hiſtoriam ſcepticiſmi illuſtrant.
c) Intr. in rem lit. c. 6. §. 6 ſeqq. ad calc. tr. de variis modis tradendi moralia.
d) Ad biblioth. philoſ. Struuian. c. II. §. 8. pag. 72 ſeqq.
e) Tub. 1738.
f) P. I. Obſ. 1. p. 1 ſeqq.
g) Pyrrhon. hyp. L. I. c. 14. ſ. 40 ſeqq. p. 12 ſeqq. ed. Fabric.

leui negotio fallaciarum a Scepticis in argumentando exhibitarum ſtrophae inde in clara luce poni. Quibus autem veterum Scepticorum termini difficiles et obſcuri videntur, illis clariori explicatione lucem affundet GASSENDI induſtria [h], qui hos dubitandi et obiectiones contra dogmaticos formandi modos diligenter et perſpicue explicuit, quem huc tranſcribere anguſtia paginae vetat. Neque tamen omnia, quae a Scepticis afferuntur, ſimpliciter reiicienda ſunt, cum multa monuerint, quae ad cautam prouidamque ratiocinandi viam animos praeparant, et quam arctis humanus intellectus limitibus circumſcribatur, quam neceſſaria ſit attentio, examen, atque mora, quam multa a nobis ignorentur; quam ſobrie et modeſte ſit philoſophandum, nos commonent. Quare ex pragmatica philoſophiae hiſtoria Scepticiſmi conſideratio non debet proſcribi.

pag. 1341. lin. 19. *Nec probant recte dogmatici Deum.* Manibus palpari poteſt fallacia ratiocinii a Sexto adhibita, quam in clara luce ponit cel. PLOVCQVETVS de *Epoche Pyrrhonia* [i], qui etiam reliquas aranearum telas, quibus Sceptici dogmaticos irretiebant, luculentis reſponſionibus diſrupit.

h) Log. c. 3. Opp. T. I. p. 72 ſeqq.

i) p. 20 ſeqq. pulchre is monuit, propoſitionem indemonſtrabilem longe euidentiorem eſſe, quam demonſtrabilem: requiri enim vnam tantum ideam ſimplicem et euidentem ad intelligendum, quod neceſſario exiſtat principium rerum abſolutum. Ex hac obſeruatione de impietate ſcepticiſmi in articulo de Deo iudicari poteſt.

AD

AD CAPVT DECIMVM QVINTVM.

DE FATIS PHILOSOPHIAE GRAECAE EXTRA GRAECIAM.

pag. 1353. lin. 17.

Cui Graecae eruditionis praecipue philoſophicae magna, quae Alexandriae habuit, incrementa potiſſimum adſcribenda ſunt. Merentur quae de regum Aegypti ex Alexandri M. ſucceſſoribus, ſtudio Graecanicam ſapientiam in hac gente, cui olim natales philoſophiae Graecae adſcribebantur, et a qua Orpheum, Pythagoram, Thaletem, Platonem, Democritum ſua pleraque hauſiſſe communis eo tempore ſententia erat, amplificandi veteres referunt, curatius expendi: in cuius cauſſas atque modum inquirere, res eſt, ad hiſtoriam literariam tum Aegyptiorum, tum Graecorum pertinens. Multa in compendio tangunt huic loco lucem foenerantia, quae narrant *hiſtoriae vniuerſalis auctores Britanni* [a], qui veterum teſtimoniorum fidem adducunt: tacemus alios hiſtoriam bibliothecae Alexandrinae et muſei regii enarrantes, indicatos a FABRICIO [b], HEVMANNO [c], BAVMGARTENIO [d] aliis. Nobis hoc loco ad hanc literaturae philoſophicae periodum potiſſimum attendendum eſſe videtur, quia magnum in mutanda ſyſtemata theologica, metaphyſica, philoſophica influxum habuit: quamque ſua conſideratione indignam iudicantes, qui in Hiſt. phil. ad ſolas ſcholas Graecas attenderunt, toties philoſophiae Alexandrinae et Orientali obiectiones parant, quaſi nihil ea de re dixerint veteres, quoniam in annalibus Graecanicae philoſophiae iſtud philoſophandi genus non occurrat. Qui parcius iſta nobis obiicerent, ſi qua ſunt veterum rerum notitia inſtructi ad res Graecorum inter nationes barbaras animum aduertiſſent, et quo pacto ex illaudabili ſyncretiſmo barbaricae et Graecanicae philoſophiae tot monſtra enata ſint, cogitauiſſent. Quae indicta manſiſſe Graecis et Romanis nemo mirabitur, qui arctos harum nationum philoſophiae limites cogitat; aſt ideo negare velle, nobis certe lucem meridianam in dubium vocare videtur.

pag. 1356. lin. 18. *In ſubſidium vocatus ſyncretiſmus philoſophicus, huic ſectae vehementer adamatus.* Repetenda hoc loco ſunt, quae ſupra, vbi de fatis philoſophiae Aegyptiacae actum eſt, ea de re diximus. Plurimum autem momenti ea res habet in hiſtoria philoſophiae Alexandrinae ſiue eclecticae, quoniam nefando iſto ſyncretiſmo tota philoſophia in deterius conuerſa eſt. Id quod adulationibus Graecorum maximam partem adſcri-

a) T. VIII. §. 130 ſeqq. p. 114 ſeqq.

b) Bibliogr. antiq. c. 21. p. 624.

c) Conſp. reip. lit. c. 4. §. 10. p. 77. BONANI Mem. de l'Academie des inſcriptions T. XIII, pag. 615 ſeqq.

d) Ad l. c. Hiſt. vniu. n. 103.

adſcribendum eſſe pulchre obſeruauit IABLONSKYVS [e], qui prudenter monet, „illo tempore Aegyptum Graecis hominibus totam repletam „fuiſſe, Graecos etiam paſſim opimis fruitos ſacerdotiis, in templis prae„ſertim munificentia Ptolemaeorum recens extructis, aut etiam ex pul„uere et ruina magnifice denuo reſtauratis. Alios a tenera aetate Grae„corum diſciplina ſollicite imbutos fuiſſe, et his Manethonem ipſum ac„cenſendum eſſe videri. Horum itaque ſtudio, vt et regibus rem gra„tam facerent, et vt proprio ingenio ſuo obſecundarent, effectum eſſe, „vt priſca Aegyptiorum theologia non mediocriter corrumperetur, et „multis peregrinis additamentis vehementer incruſtata talis fere tradere„tur, qualem a Diodoro Siculo et Plutarcho (addere potuiſſet, a Iambli„cho) repraeſentatam legimus, in quorum excellentibus ceteroquin ſcri„ptis, vbi de rebus Aegyptiorum agunt, non ipſorum, ſed temporis vi„tio vero falſa permulta, genuinis tot adulterina ſic admixta reperiuntur, „vt vnum ab altero diſcernere, non cuiusuis ſit, laboremque requirat „minime vulgarem." Paria paſſim annotauit vir κριτικώτατος, luculentis obſeruationibus demonſtrans, Graecos ſolitos fuiſſe fabulas ſacras Aegyptiorum vehementer interpolare atque corrumpere, aut theologiam ſuam cum Aegyptiaca, commiſcere et confundere, aut Aegyptiis nonnunquam Deos obtrudere ex ſua theologia, quos ipſi ignorant, aut Diis Aegyptiorum ſuorum Deorum nomina imponere et accommodare, inque eo errores committere varios. Quae omnia exemplis luculentis illuſtrat. Ceterum de hac quoque Graecae philoſophiae in Aſia fortuna ſub Alexandro et ſucceſſoribus conferendus quoque THEOPH. SIGFR. BAYERVS [f], vt alios taceamus.

e) Panth. Aegypt. proleg. §. 20. p. 43.

f) In erud. tr. de regno Bactriano §. 48.

HISTO-

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE.

ACCESSIONES ET SVPPLEMENTA AD TOMVM SECVNDVM.

AD TOMI II. PART. I. LIB. I. CAP. I.

DE PHILOSOPHIA ROMANORVM.

pag. 12. lin. 11.

Locum obtineret exoptatiſſimum. Recte omnia ſe habent, quae in hac literaturae Romanae particula de odio Romanorum, et imprimis Catonis maioris ſiue Cenſoris in philoſophiam Graecam dicta ſunt, quaeque allatis indubitatis veterum teſtimoniis demonſtrantur. Aſt recte tamen intelligenda ſuisque limitibus coërcenda ſunt, ne philoſophiae Graecae nomen nos decipiat, putemusque, quicquid philoſophiae a Graecis in Italiam venit, Romanos perhorruiſſe. Eius enim contrarium infra §. X. probauimus, conſtatque etiam ex iis, quae hoc loco dicta ſunt, M. Porcium Catonem eo tempore, quo Fabius Maximus Tarentum recepit, iuuenem ſub eo ſtipendium facientem, a Pythagorico quodam philoſopho Nearcho philoſophiam Pythagoreorum didiciſſe, Athenis quoque Graecorum literas, quamuis Graecae linguae vſu non valde polleret, pernouiſſe et ſectarum ſtudia atque opiniones intellexiſſe, cuius rei teſtes habemus PLVTARCHVM atque PLINIVM [a]: Sed et annis paulo prouectiorem, (nempe poſt annum XLV. de ipſa enim certa aetate variant auctores [b]) ab Ennio Graecarum literarum vſum magna contentione didiciſſe: quem eodem fere modo Pythagoreae philoſophiae igniculos poſt deletam Italicae ſcholae fortunam ſub cineribus latentes collegiſſe, p. 24. docuimus. Haec niſi inter ſe committere, et contradicentem philoſophiae Romanae hiſtoriam ſibi ipſi opponere velimus, explorandum merito eſt, contra quam potiſſimum philoſophiam Graecam Catonis zelus exarſerit, vt Romanis eam moenibus eiiceret. Hoc valde falluntur, qui de iſta philoſophiae parte intelligunt, quae a Pythagora in Italiam, quae magna Graecia dicitur, dedu-

a) Hiſt. nat. L. XXIX. c. 1.

b) Conf. BAYLE Dict. T. III. art. Portius Cato p. 793. vnde patet, verba Ciceronis, quae ſenem didiciſſe Graecas literas referunt, non nimis premenda eſſe.

deducta eſt. Non enim illa ideo inuiſa Romanis fuit, ſed propter famam auctoris late per Italiae ora diſſeminatam, adeo in Italia in exiſtimatione floruit, vt propter ſapientiae opinionem ſtatuae honorem meruerit, quanquam ſecta atque aſſeclis inter Romanos in Vrbe ipſa non eminebat; cuius infra ſuo loco [c] cauſſam veriſimilem manifeſtauimus. Itaque mirum videri non debet, Catonem, domeſtica patriaque diſciplina a pueritia formatum cum Italiae inferioris loca inuiſendi occaſionem per militarem fortunam nactus eſſet, et tum latenter paſſim Pythagoricorum reliqui, qui nec in Graeciam minorem, nec in Aegyptum aufugerant, adhuc priuatim docerent, ab eiusmodi Pythagorico philoſopho huius ſcholae praecepta hauſiſſe. Ea vero, cauendum, ne de eſotericis diſciplinis et arcana Italicae ſcholae ſapientia intelligamus: illam enim nemini eos manifeſtaſſe, ex *Lyſidis* Pythagorici *epiſtola ad Hipparchum*, [d] liquido conſtat, ſed ad exotericos, et hos auditores pertinet, quos acuſmaticos, et Pythagoriſtas, non Pythagoreos dictos fuiſſe, ex Theocriti ſcholiaſte ſuo loco [e] probauimus, *quod non improbabant, ſed probabant et imitabantur Pythagoreos, non tamen in totum erant eius ſectae et dogmatis.* Et his quidem non intima ſcholae myſteria, a magiſtro clam haberi et recondi iuſſa tradita, aſt praecepta tamen virtutis, et ſapientiae ad formandam mentem, eiiciendas voluptates, regendam legibus patriam, exercendam laboris tolerantiam, quaeque aliae virtutes practicae ſunt, a Pythagorea ſchola magnificis orationibus, quarum hodie exempla adhuc ſuppetunt [f], commendatae, et vt traducerentur in vſum, ſeuera triſtique diſciplina iniunctae ſunt. Quae apud iuuenes viroſque animo excelſos et patriis exemplis, pulchre de republica iſta ſapientiae ſeueritate mereri cupientes quantam efficaciam habuerint, ſupra ſuo loco memorabili Epaminondae [ff] exemplo demonſtrauimus. Qualia cum legeret et audiret Cato, vir in lectione hiſtoriarum verſatiſſimus, et a praeceptore quoque diſceret, quo modo ex huius ſcholae doctrina, animus purgari et a corporis vinculis liberari poſſet, audiuiſſet quoque, ipſum ex Graecorum philoſophis, Platonem ſuam philoſophiam ex iſtis praeceptionibus Pythagoricis emendauiſſe, quid mirum eſt, eum ſeueriſſimae et ad patrios mores diſciplina formandos et ornandos vtiliſſimae philoſophiae parti aurem commodaſſe, praeſertim cum ſecta amplius non ſupereſſet, eaque dudum relictis tantum pauculis γνωρίμοις exſpiraſſet, et neceſſe non eſſet, inter ſectarios philoſophos nomen profiteri? Et hoc quidem pacto de iſta aetate, ſeculoque poſt V. C. ſexto dici non poteſt, eam totam Graecam philoſophiam perhorruiſſe, cum ex dictis apertum ſit, ſapientiae Pythagoreae iuſtum eos ſtatuiſſe pretium, etiam ſecta ex Italia dudum ſublata [g]. Aſt longe

c) Vid. quae h. l. §. 10. p. 23. probata dedimus.

d) Opuſc. mythol. p. 736 ſeq.

e) Tom. I. p. 1031.

f) In Iamblichi vit. Pyth. L. VIII. orationibus pro ſcepticis, et Opuſculis myth. Galei, apud Stobaevm et alios paſſim.

ff) Et huius quidem celeberrimi imperatoris exemplum philoſophiae Catonem habuiſſe in animo, comparatio nobis facit veriſimillimum.

g) Aliam rationem a Gvndlingio allatam, vide in Gundlingian. P. I. L. XVI. p. 36 ſeq.

longe aliter ſtatuendum eſt, ſi de eo philoſophiae Graecae genere ſermo eſt, quod a Thalete Ionico, et Socrate plures ſectarum ſurculos propagauit, et ex quo ſectae pleraeque exortae ſunt, quae Graeciam in partes diſciderunt. Quae quamuis in Socrate purum limpidumque ſapientiae fontem habuiſſent, ille tamen a gerenda republica alienior, quam pro Graeciae illius temporis indole emendari poſſe deſperabat, ad priuatam tantum viuendi rationem animos adduxit. Sectae autem poſt eum omnes inanibus et ventoſis ſpeculationibus, et imprimis infauſto dialecticae ſtudio nugisque laborioſis, quibus ſyſtemata ſyſtematibus opponebantur, inter ſe velut inimica agmina congreſſae, nec animum ſatiarunt, nec reipublicae et ciuitatis ſalutem promouerunt. Tales cum Cato Athenas delatus offenderet, mirum eſſe non debet, hominem aſperi animi et linguae acerbae et immodice liberae, magnis odiis in hanc philoſophiam fuiſſe accenſum. Volunt id verba PLVTARCHI, quae h. l. adduximus; quibus ſubiicit: *Vniuerſam philoſophiam* (nempe qualis Athenis florebat) *inuiſam habuit, et ambitione quadam omnes Graecas artes atque diſciplinas contemſit; nam et Socratem ait loquacitatis viribus fretum, qua licuerit, ad tyrannidem contendiſſe, euertendis patriae moribus, ciuibusque in opiniones legibus contrarias pertrahendis.* Affert quoque PLINIVS[h] eius ad filium moniti partem, qua inter alia: *Dicam de iſtis Graecis ſuo loco Marce fili, quid Athenis exquiſitum habeam, et quod bonum ſit, illorum literas inſpicere, non perdiſcere: Vincam nequiſſimum et indocile genus illorum; et hoc puto vatem dixiſſe: Quandocunque gens iſta ſuas literas dabit, omnia corrumpet.* Huius autem generis philoſophos loquaces, Academicum, Stoicum, Peripateticum Athenienſes legatos miſerant: quorum cum verboſa eſſet philoſophandi differendique ratio, et tota practico iſti philoſophiae generi morumque atque patriae virtutis conſtantiae contraria, infeſtis contra eam armis inſurgendum, et morum atque virtutis perniciem, quam timebat, auertendam eſſe ſtatuit. Idem factum circa Medicos.

pag. 14. lin. 16. *Praetura eum deiecit.* Celebratiſſima parentis quoque magni huius iureconſulti continentia merito hoc loco conſiderationem meretur. Cum enim tota gens Tuberonum ſummis dignitatum et honorum decoribus illuſtris, diſciplinae vetuſtae et integritatis cultum adeo retinuiſſet, vt ſex et decem viri vna Tuberonum familia ſimul vnis aedibus et quidem modicis cum coniugibus et liberis habitarent, hic vir ſummus, qui per adoptionem in Scipionum familiam venerat, magnamque in republica auctoritatem tuebatur, conſulatum gerens, cum Aetolorum gens omnis vſus vaſa argentea magno pondere exquiſita arte fabricata per legatos miſiſſet, qui gratulandi cauſſa ad eum profecti retulerant, fictilia ſe in eius menſa vaſa vidiſſe, cum ſuis ſarcinis abire iuſſit, monitos, ne continentiae, quaſi paupertati ſuccurrendum putarent. Quo exemplo conſtat

h) L. XXIX. c. 1. ex hoc loco recte coniicitur, inſpexiſſe Catonem ſcripta philoſophorum, ſed placita reieciſſe.

conſtat domeſticam educationem, voluptatis ignauae fugam, animi magnitudinem, quibus virtutibus Romani principes eo tempore formabantur, praeparauiſſe agrum filii fertilem atque bonum, vt, cum ſemina Stoicae ſapientiae, ex Cynicorum ſchola ad porticum translata et a Zenone ſyſtematis artificio commendata Romae, poſtquam philoſophia Romana in Vrbe innotuerat, ſpargerentur, in his potiſſimum fundis laetiſſimam ſegetem, magna interdum meſſe ſtipatam produceret. Id quod filii Q. Aelii Tuberonis iuriſperiti exemplum comprobauit. Cum enim ad tanti patris imaginem eſſet educatus ſeueramque atque duram indolem natura et inſtitutione accepiſſet, accedente Panaetii diſciplina, quam noctes diesque ſuae inclinationi atque moribus obtemperans ſequebatur, magnae doctrinae ICtus euaſit [i]. Et quanquam dicendi virtute minus excellebat [k], quam diſputandi acumine, more Stoico, quorum arguta et arida dialectica orationis ornatae vim atque eloquentiae dulcedinem cohibuit [l], adeo tamen cognitione iuris, et virtutis atque prudentiae demonſtratione excelluit, vt inter primos iuris antiſtites poneretur. Quod vero demonſtrata iſta Stoica continentia, cum frugaliter populo triclinium ſterneret, praeturae honore eſt deiectus, non id in philoſophiae huius ſobriae atque continentis infamiam reputandum, ſed moribus magis eius temporis adſcribendum eſt, quibus ad reipublicae magnificentiam exhibendam ſplendidiſſima huiusmodi conuiuia populus requirebat. Quod tantum abeſt, vt opprobrio cederet philoſophiae, cuius praecepta vita et exemplo exprimebat, vt ſummo potius honori eſſet, et Seneca [ll] iudicaret: *paupertatem ſe dignam et capitolio iudicaſſe, cum fictilibus in publica coena ante ipſius Iouis cellam vſus oſtenderit, debere his hominem eſſe contentum, quibus Dii etiam tunc vterentur.* Et hanc quidem eius animi αὐτάρκειαν philoſophia et ICto Romano dignam ſcriptis confirmauiſſe Panaetium et diſcipulum Panaetii Hecatonem Rhodium, inde colligimus, quod ille *de dolore patiendo* [m], hic *de officiis* ad eum ſcripſit, et praeceptor quoque Crateris veteris academici libellum *de luctu* aureolum ediſcendum ad verbum ei commendauit [n]. Quae ſpecimen eſſe poſſunt philoſophiae Stoicae a Romanis iureconſultis non conſilio tantum et praeceptis, ſed vitae quoque continentia et fortitudine expreſſae. Plura de eo dabunt Gellivs, Cicero [o], Valerivs Maximvs [p], ex recentioribus Bernardinvs Rvtilivs [q], Ioannes Bertrandvs [r], Gvilielmvs Grotivs [s], qui plura ſitienti adeundi. Nobis enim in his moram trahere inſtitutum atque locus vetat.

Ibid.

i) Gellivs L. I. c. 22. L. IV. ep. 15.

k) Cic. in Bruto Ep. ad Atticum.

l) Notauit id Cic. in parad. c. 1. Stoicos non ea ſentire, quae probentur in vulgus, et nullum ſequi orationis florem, nec dilatare ſententiam.

ll) Ep. 96. 99.

m) Cic. de off. L. III.

n) Fragmenta Tuberonis collegerunt Antonius Riccobonus et Auſonius Popma, in fragm. hiſt. conf. Fabric. Bibl. Lat. T. I. p. 738. 739. 829. Cic. de fin. L. IV. Tuſc. Qq. L. IV. Ionsivs L. II. 3. Mevrsivs in Rhodo, p. 104.

o) ll. cc. p) Lib. IV. c. 4.

q) Vit. Iuris conſ. c. 22. p. 113.

r) Vit. νομικῶν L. II. c. 3. p. 167.

s) Vit. Il. L. I. c. 7. §. 4. p. 44 ſeq.

Ibid. lin. 14. not. k. *De Stoa iureconſultorum.* Comparandi cum his, Rutilius, Bertrandus, Grotius libris in fine paginae notatis. Tacemus Pancerollum, Henelium, Riuallum, Forſterum aliosque nominatos FABRICIO [ſſ].

pag. 16. lin. 21. *Et ex iis officia communia praeſcribebant.* Id, qua ratione fecerit philoſophia moralis et iurisprudentia naturalis Stoica, ex ea delineatione cognoſci poteſt, quam *tomo primo* [t] exhibuimus. Conferri in compendio poteſt GATAKERVS [u], qui officiorum ſummam ſecundum Stoicos, eleganti breuitate expoſuit; et imprimis, quae ex ipſo legiſlatore, Antonino imperatore diligenter collegit B. Io. FR. BVDDEVS [v], maxime vero πολυμαθέϛατος Iureconſultus IOANNES SCHILTERVS [x]. Qui recte obſeruat, iureconſultos, Ciceronis imitatione, Stoicos de officiis praecipientes potiſſimum ſecutos eſſe, ſed correctione tamen adhibita; et hoc libertatis philoſophicae reſpectu, dici poſſe eclecticos: eam tamen non impediuiſſe, vt Stoicae ſectae prae ceteris aſſentirentur: id quod exemplis probat, et inductione praeceptorum, maxime vero hoc ICtorum Romanorum ſtudium, monet, non acroamaticam et contemplatiuam, ſed exotericam et actiuam Stoicorum philoſophiam reſpexiſſe, quae pertineat ad hominem corpore ac opinionibus circumfuſum et proinde propter ſuas neceſſitates egentem ciuilibus legibus. Qua de re atque philoſophandi ſcopo legendus SENECA [y], dignus, qui ipſe excutiatur [z].

pag. 45. lin. 8. 9. *Secundum Stoica principia, quibus Peripatetica quaedam admixta ſunt.* Quanquam ante Zenonem praeceptis moralibus atque practicis exponendis ſuas quoque meditationes deſtinauerunt philoſophi, vt ex Pythagorae eiusque ſcholae exemplis conſtat, nec Ariſtotelis diligentia in libris ethicis officiorum partes neglexit, adeo, vt de officiis eum diſputaſſe tradat AMBROSIVS [a]; ex inſtituto tamen hoc doctrinae moralis caput explicare, et praeclaram moralis doctrinae partem philoſophico ſyſtemate nixam exponere nemo ſuſcepit ante Zenonem Cittieum Stoicae ſectae parentem, qui, obſeruante LAERTIO [b], quem ſequitur SVIDAS [c], primus *περὶ καθήκοντος, de officio*, ſcripſit. Quem ſecutus deinde eſt Chryſippus et Cleanthes; et inualuit haec pars Ethicae Stoicae, imprimis eo tempore, quo viri illuſtres et reipublicae gerendae inter Romanos admoti, philoſophiam Graecam deperire coeperunt, eo quod in adminiſtranda et regenda ciuitate haec doctrina plurimum valere crederetur. Vnde et iureconſultis commendatam fuiſſe, et hanc illos actiuam Stoicae ethicae partem imprimis excoluiſſe, ſupra obſeruauimus. Sed philoſophi quo-

[ſſ]) Bibl. Lat. T. I. p. 828.
[t]) pag. 963 ſeqq.
[u]) In praeloq. ad Anton. p. m. 12 ſeq.
[v]) Introd. in phil. Stoic. ex mente Antonini Sect. 7. p. 107 ſeqq.
[x]) Manud. phil. mor. ad Iurisprud. c. 1. §. 4 ſqq.
[y]) Dicemus Stoice: non κατορθώματα, ſed καθήκοντα.
[z]) Ep. 95.
[a]) De offic. L. I. c. 10.
[b]) L. VII. ſ. 25. 108.
[c]) T. II. v. καθῆκον p. 222.

quoque paſſim Graeci [d] de eo argumento tunc tractarunt, Brutus [e] quoque, et qui reliquos omnes facile ſuperauit, Cicero in hoc argumento morali, ſe exercuerunt, ita tamen, vt ex aliis quoque ſectis ea ſupplerent, quae vel emendatione, vel explanatione opus habere crederent: quo pacto ipſe Cicero peripatetica placita in partes vocauit. Καθῆκον autem quid Stoici dixerint, ſupra ſuo loco [f] expoſuimus, monuimusque, officiorum, ſiue καθήκοντος nomen [g] ab iis diuidi in κατορθώματα et καθήκοντα proprie dicta, quorum illa perfecta, haec media et communia ſunt, et quorum iſta a nemine peragi poſſunt, quam a ſapiente Stoico, qui ſolus ἀποδεικτικῶς, certoque et perfecto modo ſecundum rationem verſari nouit [h]; haec media vel communia ſunt, et eiusmodi facta, quorum, cur ſint facta, ratio probabilis dari poteſt, quae oritur ex diſcuſſione dubiorum, quae exiſtunt circa ea, a quibus ad agendum impellimur, qualia ſunt honeſtum, turpe, vtile, inutile. Quae rationes cum ſoleant ex locis quoque dialecticis Academicorum et Peripateticorum deſumi, facile inde colligi poteſt, cur ad horum quoque prata Stoici, ipſeque CICERO, haud ſemel diuerterint, qui de ea re in veſtibulo libri *de officiis* [i] legendus. Haec cum in ſocietate humana et ciuili infinitae vtilitatis, et iuri veteri ex XII. Tabularum legibus corraſo vinculis colliganda apta viderentur, hocque pacto ius naturae definirent, mirum non eſt, tractationes Stoicas valde viris magnis, qui in republica verſabantur, arriſiſſe, et excitaſſe Panaetii, et poſt hunc, Hecatonis Rhodii exempla Tullium, vt filium ad rempublicam ſimili philoſophiae inſtitutione formaret. Quod argumentum ita tractauit, vt, quae a Stoicis manca paſſim atque arida, et interdum nimia dicta erant, elegantiſſimo ingenio ſuppleret, ornaret, temperaret: vnde laudes in hoc Ciceronianum iuris naturalis compendium haud vulgares collatae ſunt. Quas ille demum recto temperabit iudicio, qui fundamenta eius Stoica academica, peripatetica inter ſe mixta, cum ſobria iuris naturalis conſideratione comparauerit, et ad veros philoſophiae fontes reuocauerit. Quo pacto ab inſanientibus, quibus Ciceronis libros de officiis non nemo cumulauit, laudibus [k] facile ſibi cauebit, neque tamen ideo

Roma-

d) Exemplo eſſe poteſt Hecato Rhodius Panaetii diſcipulus, quem libros de officiis ad Q. Tuberonem ſcripſiſſe, ait CICERO de offic. L. III. c. 15. ſ. c. 8. ed. Facc. cuius libros morales indicauit LAERTIVS L. VII. et commendauit quoque SENECA de beneficiis. Sed Panaetii quoque veſtigiis ſe inſtitiſſe, ſaepius prodidit CICERO, qui etiam ad Attic. L. XVI. ep. 11. videndus.

e) SENECA eius librum περὶ καθήκοντος citat ep. 95.

f) T. I. p. 964. conf. LAERT. L. VII. ſ. 25. et SVIDAS l. c.

g) Conf. SIMPLICIVS ad Epictet. c. 37. p. 193. ed. Salm.

h) Conf. ANTON. L. V. §. 14.

i) Lib. I. c. 3.

k) Inſaniens certe auctor eſt, qui in libro memoires ſecrets de la republique des lettres Ep. 4. p. 262. pronuntiare auſus eſt: opera moralia Ciceronis adeo pulchra eſſe, vt ſimile quid non habuerint, nec habitura ſint: libros de officiis praeſtare omnibus libris moralibus theologorum. Docuit nos hanc inſaniam KAHLIVS ad STRVVII bibl. phil. P. II. p. 33. qui THOMAE WOPKENS lectiones Tullianas, Amſt. 1730. editas nobisque non viſas vehementer commendat ad intelligendam philoſophiam Ciceronis.

Romanae eloquentiae parentem cum aliis ex philoſophorum choro excludet [l], cum eorum quoque

nemo vitiis ſine naſcitur, optimus ille eſt
qui minimis vrgetur.

pag. 46. not. i. lin. 1. *Iaſonis Denores nobilis Cyprii breuis et diſtincta inſtitutio in Ciceronis philoſophiam de vita et moribus Pat. 1572. 12.* Recuſus eſt libellus in Germania, cum Patauina editio tantum non euanuiſſet, *Ambergae 1597.* quae tamen et ipſa adeo rara euaſit, vt nec Morhofius, cui cetera auctor ex controuerſiis cum Guarino de tragoedia, non ignotus erat, eius meminerit, nec HEVMANNVS ipſum libellum viderit, qui tantum ex GVNDLINGII relatione [m] de eo iudicauit [n], et STRVVIO [o] quoque non, niſi ex noua editione librorum de Officiis, quibus hunc libellum ſuffixit IOACHIMVS MEIERVS, Lipſiae 1721. edita innotuerit. Hunc valde quidem contemnit ὁ πάνυ GVNDLINGIVS, eo quod pauca attulerit, quae ad vitam moresque inſtruendos multum conferre poſſunt, et pleraque Peripatetice dicta eſſe iudicauerit, quae Cicero ideam veteris reip. Romanae ſequens attulit: ſed legi tamen meretur libellus haud ineleganter ſcriptus, tanquam breue at luculentum philoſophiae moralis et ciuilis Ciceronianae compendium, atque generalis introductio, qua Ciceronis in ea tractanda modus atque ratio puro dicendi genere, ſed languente ex libris Ciceronis ad vitam et mores ſpectantibus enarratur. In quo tamen praeterquam quod diſciplinae Peripateticae multa nimis attemperat, nec ſatis ad mores ſeculi Ciceroniani attendit, id imprimis reprehendendum eſt, quod putauerit [p], „quae alii philoſophi „de hac tota re memoriae prodiderint, ea quidem ex ſe ipſis excogitauiſſe, „aut ad ſe ex ſuperiorum philoſophorum libris traduxiſſe, quae vero „in medium protulerit M. Tullius, omnia ex quotidianis actionibus ita „ad hanc philoſophiae partem exornandam transtuliſſe, vt nihil in eo „deſiderari, aut optari poſſe videatur: praeclariſſimam enim omnium, „quae vnquam fuerunt rempublicam per quadraginta fere annos praeto-„rem, conſulem, augurem, imperatorem, proconſulem ita adminiſtrauiſſe „et conſilio atque ſapientia gubernauiſſe, vt eum, quae de his ipſis rebus „prudenter et copioſe literarum monumentis tradiderit, non aliunde „audiuiſſe, ſed vidiſſe, non ſolum vidiſſe, ſed interfuiſſe, non interfuiſſe, „ſed et praefuiſſe, nemo fere ſit in literis mediocriter exercitatus, qui ex veterum ſcriptis non animaduerterit.“ Rationem quoque hanc addit: „quaecunque Ariſtoteles aut Plato de hac rerum agendarum eruditione „atque doctrina varie et copioſe ſcripſerint, aut ex Cretenſium, aut ex „Lacedaemoniorum, aut ex Carthaginenſium republica mutuatos eſſe: „M. au-

l) Faciunt id AVGVSTIN. de C. D. L. II. c. 27. POMPONATIVS de incant. c. 12. pag. 296. IONSIVS Scr. H. P. c. 12. qui, ſi comparate id dixiſſent, facile ferri poſſent.

m) Gundlingian. P. XVI. p. 121 ſeq.

n) Act. philoſ. Vol. II. p. 444.

o) Bibl. phil. P. II. c. 1. p. 32.

p) p. m. 6. ed. Amb.

„M. autem Tullium, quae illi legerunt, et poſteris memoriae mandarunt, „omnia diligenter inueſtigauiſſe, quae autem ipſe viderit et tractauerit, „et ante oculos habuerit, illos vix ſuſpicari potuiſſe, cum diutiſſime in „ea republica ſit verſatus, quae et imperii magnitudine et gloria, et opti-„mis inſtitutionibus et legibus et eas, quas nominarat, et reliquas omnes, „quae vnquam gentium fuerunt, longe ſuperaret [q].“ Quae potuiſſe ſcribere profeſſorem Patauinum, merito miramur, cum ad lectionem librorum philoſophicorum, maxime ciuilium Ciceronis paulo attentiorem fugere non poſſit, Conſulem Romanum, infinita lectione per omnes philoſophorum libros volutatum, et de omnibus fere incertum et fluctuantem nunquam fere, more Academicorum omnium ex ſuo decreuiſſe aliquid vel ſtatuiſſe, ſed rationes ſemper cum rationibus contrariis committendo, aliorum magis ſententias produxiſſe, quam ſuas; in doctrina vero de finibus et de legibus, de officiis, nunquam aperto pede a Stoicis diſcedere auſum, niſi auctoritatibus aliorum ſtiparetur, vt alia plura taceamus, quae Ciceronem non ex ſuo magis ingenio et experientia, quam aliorum praeceptis de vita, de moribus, de ciuitate ſcripſiſſe manifeſte loquuntur. Verum haec ad hiſtoriam Ciceromaniae Seculi XVI. pertinent, quae eo tempore in Italia caput extulit. Subiunxit tractationi ſuae auctor tabulas non inutiles, in quibus primo apparet ordo temporum, quo ſinguli huius philoſophiae libri ab eo ſcripti ac editi ſunt. Secundo ordo doctrinae, quo vnusquisque horum librorum in docendo aliis aut praeire aut ſubſequi debet. Tertio vniuerſa haec philoſophia clarius et dilucidius in proprias partes diſtinguitur et ſeparatur; quae in lectione librorum moralium et ciuilium Ciceronis, vſum ad tenendum ſeruandumque ordinem praeclare afferre poſſunt.

Ibid. lin. vlt. *SAMVEL PARCKERVS Lond. 1702. 8.* Praeter THOMAE WOPKENS *lectiones Tullianas ſiue in opera quaedam Ciceronis philoſophica animaduerſionum criticarum libros III. Amſtaelodami 1730. 8.* editos, nominat quoque Io. CHRISTOPHORI FVGMANNI diſſertationem *de Ciceronis philoſophia morali Vitebergae 1677. excuſam* Cl. KAHLE, de quo ſcripto vtroque non habemus, quod dicamus, cum vtrumque a nobis viſum haud ſit, conferri autem de priori poſſunt acta eruditorum Lipſienſia [r]. Ciceronis quoque philoſophiam qui laudaret, inuentus eſt non nemo in academia Lugdunenſium eruditorum, cuius de hoc argumento diſſertationem exhibet ARCHIMBALDVS in *collectione opuſculorum* [s]: qua ratione autem philoſophiam ſuam adhibuerit ad leuandam exilii acerbitatem, ex diſſertatione MORABINI, qui eius hiſtoriam deſcripſit [t], poteſt

q) Conferendae obſeruationes h. l. §. 18. a nobis allatae.

r) M. Maio 1732. m. 11. conf. nou. lit. Lipſ. 1730. p. 214. quae criticas, non philoſophicas obſeruationes annuunciant.

s) ARCHIMBAVD recueil de pieces fugitives Tom. III. art. 5.

t) Pec. diſſ. Gallica lingua Par. 1725. edita. conf. Iourn. des Savans 1725. M. Mai art. 10.

poteſt colligi: ex qua patebit, multum abfuiſſe Ciceronem ab ea philoſophiae ſuae exercitatione atque praxi, quam iactabat.

pag. 64. lin. 13. *Inſigni hoc Cratippi loco in ea ſententia confirmati.* Iterum atque iterum locum hunc Ciceronis, Cratippi, Peripatetici hominis, opinionem declarantis excutientibus et recogitantibus videtur iſte, Ariſtotelis ſyſtema ſecutus, quod extra aduenire homini animam rationalem ſtatuebat, attemperare voluiſſe Iureconſultis Romanis, vt facilius cum iis conſpirare crederetur. Illi enim Stoicae phyſiologiae inſiſtentes, quae rationalem hominis partem ex diuina ratione, ſiue igne mundano, et artificiali deriuabat, et particulam eſſe diuinae, quae per mundum agitatur, animae, magnis vocibus aſſerebat, vt ſuo loco ſupra [w] probatum, rationem quidem internam, qua hominis intellectus regitur, quam theoreticam recte dixeris, brutis animalibus denegabant, practicam tamen illis ineſſe, quam communem habeant cum hominibus concedebant, eamque rationem ſummam eſſe dicebant, inſitam illis ex natura, quae iubeat ea, quae facienda ſunt, prohibeatque, quae intermittenda: hanc vero rationem vel naturam, cum interne illis non inſit, ex principio externo illis adeſſe, quod ea dirigat, impellat, moueat, quamque naturae vocem vocare non dubitat CICERO [x], alii communem appellarunt, qua fit, vt bruta videantur habere quaſi rationem, et ſecundum quam ius naturae vocauit Vlpianus, quod natura omnia animantia docuit. Eſſe hanc quoque naturam, quae brutorum actiones regit, particulam quandam diuinae rationis, toti mundo et partibus eius infuſam ex generali Stoicorum axiomate [y], recte infertur; aſt, ratione ſubiecti bruti modique, quo in ea agit, a ratione, quae animam humanam interne inhabitat, in eo diſtinguitur, quod externe illis adueniat, ex natura communi, mundo inſita, careatque ideo interna ratiocinatione et cogitatione vel illatione naturali, vnde *quaſi rationem* ob ſimilitudinem actionum vocabant: quod exemplo brutorum pietatis erga foetus ſuos illuſtrauit H. GROTIVS [z] recte monens, (ſecundum ICtorum Stoicorum ſententiam) tales actus ex principio aliquo intelligente extrinſeco procedere. Id quod recentiores iuris naturalis ſcriptores [a] miniſtram DEI naturam, et inſtinctum naturae, cum inſita hominibus ratione certa et perpetua non confundendum vocauerunt: De qua opinione Iureconſultorum Romanorum Stoica eleganter multa attulit et acute tractauit GVNDLINGIVS [b]. Cum autem aqua haereret Stoicis, vnde iſta natura extrinſecus in brutis operans deriuanda ſit, et recurrendum illis eſſet ad vocem obſcuram naturae, quae perſpicuum ſenſum non fundebat, Peripateticus

 Cra-

w) Tom. I. p. 949 ſeqq.

x) De finib. L. III. in beſtiis vis naturae inſpici poteſt, quarum in foetu et educatione laborem cum cernimus, naturae ipſius vocem videmus audire. Hanc naturae vocem caue cum mechaniſmo confundas, ſi Stoicos ſequeris.

y) SENECA de benef. L. IV. c. 7.

z) De I. B. et P. prol. n. 7.

a) GRONOVIVS ad h. l.

b) Gundlingian. P. XV. art. 3. p. 439 ſeqq.

Cratippus, Ariſtotelis ſui intellectum vniuerſalem, extrinſecus homini aduenientem eumque ingredientem in partes vocauit, qui, quamuis vniuerſalis alicuius principii diuini, ſ. intellectus pars ſit, ex qua τὸ ἡγεμονικὸν habent humanae animae, impediatur tamen, vel ob craſſitiem, vel abundantiam humoris in brutis, quominus praeter quaſdam communes impreſſiones, neque intellectum, neque ſenſum rationalem in iis producere poſſit: quo pacto Cynicum quoque Diogenem διάνοιαν et αἴσθησιν διὰ τῆς πυκνότητος καὶ πλεονασμοῦ τῆς ὑγρασίας brutis denegaſſe, refert Plvtarchvs [c], quam ſententiam deinde ex Cynoſoſarge in Stoam transtulit Zeno. Ex quo memorabili exemplo, quo ſimul quaedam phyſiologiae iurisque naturalis Stoici particula a nobis ſupra praetermiſſa, poteſt ſuppleri, conſtat quoque, quo pacto eo tempore, quo Romana philoſophia adoleuit, ſeque principibus viris commendauit, philoſophi Graeci in id fuerint conniſi, vt inepto ſyncretiſmo ſectas inter ſe diuerſa ſentientes iungerent, et, quo pacto Panaetio Cratippum filio ſuo praeceptorem iunxerit Cicero [d].

pag. 65. lin. 5. *Nec indignos eſſe eius hortos, ex quibus philoſophiam addiſcerent.* Agnoſcit, qui in Torquato Epicurum oppugnat Cicero [e] populum, qui vim maximam, auctoritatem minimam habet, cum Epicuro facere. Aſt non populum tantum, ſed proceres quoque Romanos plurimos easdem partes amplexos, alio loco [f] adeo non negat, vt ſcribat: *Suſtinuero Epicureos tot meos familiares, tam bonos, tam inter ſe amantes viros.* Et quis talia non Romae quoque expectet, cum, narrante Laertio [g], Epicurus tot tantosque habuerit amicos, vt ne vrbes quidem integrae capere poſſent, et ipſe in domo ſua totos greges amicorum conſentientes habuerit [h].

pag. 66. lin. 5. a fin. *Sed et Philodemus Gadarenſis ex horum numero fuit.* Lectas eſſe Philodemi lucubrationes, non rhetoricas modo et poëmata, ſed eas quoque, quibus de argumento morali diſputauit, ex Ambrosii loco [i] conſtare poteſt, modo certa ſit coniectura, pro Philomaro, quod codices editi habent, legendum Philodamum, ſiue Philodemum, quod placet Menagio [k]. Huic enim tribuit hanc ſententiam Mediolanenſis epiſcopus: voluptatem in homine, Deo auctore creatam eſſe principaliter. Qui, cum Ciceroni [l] ipſi audiat optimus et doctiſſimus vir, non male intelligenda eſſe ſententia iſta videtur, nam ad Stoicos quoque eius auctores prouocat. Fortaſſe intelligemus eam accuratius, poſtquam felici fato inter theſauros aeui Romani in Herculani ruderibus nuper effoſſos et repertos inuenti quoque ſunt *Philodemi*

Gada-

c) De plac. phil. L. V. c. 20. conf. Virgil. Aen. v. 724 ſeqq.
d) Offic. L. I. paſſim.
e) De finib. Lib. II.
f) Qq. Acad. L. IV.
g) L. X. ſ. 9. conf. Menag. L. I.
h) Cic. de finib. L. I.
i) Lib. III. ep. 25.
k) loc. cit. p. 446.
l) De finib. L. II.

Gadarenſis libri: muſicus, quo contendit, Epicureo more: muſicam eſſe contra mores et rempublicam; rhetoricus, in quo influxus eius in rempublicam docetur, et rhetoricorum primus, tum libellus περὶ κακιῶν καὶ τῶν ἀντικειμένων ἀρετῶν. Quem poſtremum artificioſa patientia Antonii Pagniotti, ex corruptis aeuo voluminibus euolutum, ſicque ſatis integrum ſeruatum [m], vt edat vir quidam doctus, et veteris philoſophiae gnarus, eo magis optamus, quo rariores ſunt diſſertationes philoſophorum Epicureorum, ad ipſam philoſophiam, maxime moralem, ſpectantes, nec licuit hactenus integris huius generis lucubrationibus vti.

m) Conf. Cl. WINKELMANN. in detectis Herculani reliquiis P. I. p. 20. qui exemplar detectum ſigna habere autographi, coniicit.

AD CAP. II. SECT. I.

DE PHILOSOPHIA GENTILI SVB IMPERATORIBVS.

pag. 73. lin. 9.

Prout carminis nitor atque habitus et materiae ſubſtratae poſceret conditio. Pluribus hanc per variarum ſectarum prata velut apes peruagandi conſuetudinem et decerptos inde paſſim flores, poſthabitis ſectarum ſyſtematibus exequitur, et quo pacto cautio in his obſeruanda ſit, docet *Daniel Chriſtianus Pflugrad*, qui ſub praeſidio Cel. IO. ERN. IMM. WALCHII elegantem diſſertationem *de philoſophia Horatii Flacci Stoica* edidit [a], et quae, a nobis obſeruata ſunt, latius deduxit [b], ad quam ſcriptionem breuitatis cauſſa lectorem dimittimus.

pag. 75. *Pro quo, parcum, non ſine ingenio legit MEIBOMIVS.* Praefert conſuetam lectionem laudatae diſſertationis auctor, non tamen ad impuritatis ignominiam referendum putat, ſed, ſi cum iis, quae antecedunt, comparetur, videri iocari Horatium, ſeque Epicuri de grege porcum vocare, non propter doctrinam, ſed, quod obeſo fuerit corpore [c], vti ſolebant eſſe, qui ex Epicuri grege, male intellectis magiſtri ſui verbis, omnia ad voluptates traducere, inque ventris ac gutturis deliciis ſummum bonum quaerere, ac ſaepe pecorum more viuere ſolebant. Quam lectionis explicationem etiam B. GESNERVS ratam habuit, ita tamen, vt tum ad obeſum corporis habitum, tum ad ſcomma in Epicureos coniectum alluſerit Horatius, quod in vſu iam tunc fuiſſe, ex oratione CICERONIS in *Piſonem* [d] conſtat, quem ex hara productum, non ex ſchola Epicuri,

a) Ien. 1764.
b) §. 4. p. 10 ſeqq.
c) Legenda de habitu corporis Horatii obeſo iucunda epiſtola Auguſti imperatoris, quam ſeruauit SVETONIVS in eius vita, quem ad locum GESNERVS noſter videndus.
d) cap. 16.

Epicuri, appellat. Alia ex eodem poëta loca facile colligi poſſunt, quae Epicureas ſententias ſpirant, maxime, vbi prouidentiam Deorum ſugillat [e], vt alia taceamus. Quae eum vel ludendi et iocandi, vel illudendi tantum cauſſa, ſcripſiſſe, et inſulſas Epicureorum ſententias deridendas propinauiſſe, quod vult FRID. RAPPOLDVS [f], vix perſuaderi poteſt. Stoicam vero ſeueritatem et rigorem illi in ſenectute placuiſſe, multis locis prodidit, in quibus decreta Stoicorum inculcauit, quorum ſpecimina pluſcula exhibet laudata diſſertatio [g].

e) vid. L. I. ſat. 5. v. 100. L. I. od. 22.

f) Comm. in Horat. p. 348.

g) §. 8 ſeq. p. 22 ſeqq. c. 9. de ſapiente perfecto p. 25. de imperfecto p. 26. de vero et decoro p. 28. de anima diuinae aurae parte p. 30. de finibus p. 34. etc.

AD CAP. II. SECT. II.

DE PHILOSOPHIA PYTHAGOREA.

pag. 99. lin. 20.

Quo magis illa non viris tantum doctis omnibus, ſed et philoſophis ſpeciatim fauebat. Omitti non debet in hiſtoria philoſophica Sec. II. et III. poſt C. N. Iuliae Domnae, vxoris Seueri imperatoris memoria, eo quod non tantum viros doctos, qui philoſophiae ſtudium tunc profitebantur, ſuo apud coniugem auguſtum patrocinio fouit et protexit, ſed ipſa quoque philoſophiae, et mathematicarum artium myſteriis, ita innutrita fuit, vt in veterum memoriis de rebus imperatorum hoc quoque nomine valde commendaretur. DIO enim CASSIVS [a], eam, ait, *coepiſſe philoſophari totosque dies cum ſophiſtis tranſigere,* PHILOSTRATVS autem, qui valde gratioſus apud eam fuit [b], vitamque Apollonii ei dedicauit, eamque Iuliam *philoſopham* [c] nuncupat [d], applicuiſſe ſe geometris atque philoſophis hosque imperatori commendauiſſe, et muneribus auxiſſe, narrat; eius exemplum Philiſcum ſophiſtam adducit, Athenienſi throno, id eſt, cathedrae philoſophicae admotum. Qualem autem philoſophiam adamauerit Auguſta coniux, id ex hoc eius ſtudio concludi poteſt, quo Apollonii vitam ſophiſtica eloquentia enarrandam commendauit Philoſtrato, qui egregie eius voluntatem eſt exſecutus, qua huius generis philoſophos, qualis Apol-

a) Lib. XXV. in fin.

b) Vid. vit. Apollonii Lib. I. c. 3. p. 5. ed. Olear.

c) In vitis Sophiſt. Lib. II. in Philiſco c. 30. pag. 622.

d) Legerunt quidem editi codices *ὁ τοῦ φιλοσόφου παῖς*, vbi de Antonino Caracalla ſermo eſt, ſed refragari hanc lectionem temporibus et hiſtoriae, dudum viderunt viri docti, IOS. SCALIGER ad Euſeb. p. 231. qui pró *φιλοσόφου*, legendum eſſe *Σεβήρου* audaci coniectura putat; meliori REINESIVS var. lect. L. II. c. 12. et LE MOYNE prol. in Var. ſacra, qui pro *τοῦ*, *τῆς φιλοσόφου* legi debere, iudicant, quos ſecuti ſunt in hac lectione amplectenda SALMASIVS ad Spart. Seuerum c. 18. MENAGIVS hiſt. mul. philoſ. c. 16. p. 489. OLEARIVS ad l. c. Philoſtr. p. 622. not. 8. Qui commode monet, mulieres eiusmodi eruditas et *πεπαιδευμένας* ſtudiis innutritas, vocatas eſſe philoſophas, vt ex LVCIANO de merc. conductis conſtat.

Apollonius fuit, orbis obtrudere venerationi cupiebat. Quem quidem fructum fuiſſe inſignis eius, quo mathematicos, aſtrologos, hariolos, huiusque commatis philoſophos alios proſequebatur, affectus, non eſt dubitandum, cum hos auguſtales honores ei praedixiſſe et Seueri connubium procurauiſſe crederet: vnde non errant, qui eas ſuo modo atque ſenſu inter mulieres Pythagoreas [e] numerant. De reliquis vitae et hiſtoriae eius circumſtantiis, quae eius memoriam poſteritatis obliuioni eripuerunt, ex ſcriptoribus hiſtoriae Auguſtae vitam illius iucunda enarratione expoſuit, *Auguſtarum hiſtoriae* ſcriptor Gallus, DE SERVIES [f], qui ipſe plura de hac illuſtriſſima muliere philoſopha, noſcendi auido eſt adeundus.

pag. 100. lin. 4. a fin. *Infra nominandi.* Inter ſcriptores de Apollonio, eodem, quo Hierocles olim, ſcopo, nempe premendae ex obliquo Chriſtianae religionis ad vertendam ex Graeco ſermone in Anglicum Apollonii vitam a Philoſtrato ſcriptam eamque cum annotationibus philologicis editioni parandam ſe accinxit CAROLVS BLOVNT, cuius verſionis ſuis animaduerſionibus incruſtatae *libros duos priores* edidit *anno* cIↃIↃcLXXX. [g]. Qui tamen cum nec ſobrie, nec ſolide in eo labore eſſet verſatus, et inepte multoties cauſſam Apollonii iuuare, rem autem ciuitatis Chriſtianae prodere, pleriſque videretur, non multas tantum confodientium oppugnationes et indignationes expertus, ſed ipſa quoque laboris iſtius continuatio ſuppreſſa eſt. Quod publica quidem auctoritate ob indignitatem rei eueniſſe putat P. BAYLE [h], negat autem *biographia Britannica* [i]. Occaſio autem inde enata eſt, vitam Apollonii critice a TILLEMONTIO inter *biographias imperatorum* exhibitam in Anglicum ſermonem transferendi, et annotationibus atque obſeruationibus, quae ROBERTO IENKINSIO debentur, illuſtrandi, HVMFREDVS PRIDEAVX vero, iſti impudentiae Blountii *vitam Apollonii critico examine expenſam* oppoſuit, et IOANNES BRADLEY quoque eius impietatem, quam vbique ſcriptor ſuſpectiſſimus ſparſerat, et in Apollonii quoque vita prodiderat, repreſſit. Quae vero circa ſuperioris ſeculi initia prodiit Gallica vitae Apollonii verſio [k], nudam Philoſtratei operis interpretationem exhibet. Tillemontianam narrationem ſuis commentariis inſeruerunt *hiſtoriae vniuerſalis auctores Britanni* [l]. Nos, cum noſtra intereſſet, ex ipſis fontibus bibere, ipſum Philoſtratum legimus, excuſſimus, probauimus, quibus, quae magnopere addamus, non habemus, eaque ſatis luculenter ſcripta eſſe, iudicauit BAVMGARTENIVS [m].

pag.

e) Inter incertae ſectae philoſophas Iuliam retulit MENAGIVS, quam Pythagoreis propter allatam rationem recte adieciſſet.

f) Les femmes de douze Ceſars T. III. claudit elegantem librum Iuliae Domnae hiſtoria.

g) Fol. min. Auctor tandem αὐτόχειρ.

h) Dict. art. Apollonius, p. 268. not. II.

i) Vol. II. p. 837.

k) Par Blaiſe de Vigenere avec les Commentaires d'Artus Thomas Sieur d'Ambris.

l) T. XIII. §. 248 ſeq. p. 209 ſeq.

m) Ad l. c. Hiſt. vniu. n. 241.

pag. 108. lin. 8. *Mendacia itaque eſſe oportet.* Attentum hic volumus lectorem ad hanc mentiendi audaciam, quam non ſcriptorum tantum veterum ſilentium in aperto ponit, ſed, quod ipſius quoque auctoris, vel Damidis, vel, quod magis veriſimile nobis videtur, Philoſtrati characterem prodit, quem praeter mendacii turpitudinem impudentiae perfrictae frontis in re tam manifeſta aliis huius furfuris hominibus praefert. Ad quem hoc loco detegendum ſufficit monuiſſe, nullibi eum apertius prodidiſſe, ſe, rhetorum more, fabulam veterem exornare voluiſſe, quamuis id cum inſigni veritatis detrimento, et infami fingendi licentia fieret, quam hoc loco. Cogitare iubemus lectorem ipſius Apollonii, et tum Damidis, tandem Philoſtrati, et, quae ἐργοδιώκτην ſe praebebat, Iuliae Domnae characterem, mores, circumſtantias, vt manibus palpet delirorum hominum inſaniam, qui id ſtudio egiſſe videntur, vt omnis, non veritatis modo, ſed et veriſimilitudinis vmbra ex hac impudentiſſima fabula abſit. Plura ſine dubio noſtra perlegenti lectori ipſa ſuccurrent. Monuere id ex parte biographi recentiores Apollonii, et imprimis B. BAVMGARTENIVS [n].

pag. 145. lin. 4. *An mentiendi peritia magis ſit miranda.* Non obiici poſſunt imagines teleſticae, ad quarum mirandos effectus ſuo adhuc tempore editos prouocare Cedrenum, Anaſtaſium aliosque, ſupra [o] obſeruauimus. Quamuis enim praefracte negare velimus, eiusmodi talismanes et amuleta, vel effinxiſſe Apollonium, vel illi tamen apud Graecos tributa eſſe, plurimumque virtutis illis plebem adſcripſiſſe, quorum illud profeſſio Apollonii magica ſuadet, hoc Graecorum teſtimonia innuunt: notum tamen eſt, et ex hiſtoria eclecticorum infra danda conſtabit, hos homines impoſtores talia ſaepenumero conflaſſe, et imperitae plebi, ac ſuperſtitioſo cuique ita impoſuiſſe. Qualia, vt auctoritatem acciperent, Apollonio auctore ea fabrefacta eos dixiſſe, et ex hoc genere imagines Byzantinas et Antiochenas fuiſſe, eſt veriſimillimum; ſcriptorum autem adductorum, hominum Graeca fide famoſorum teſtimonium non ſufficit ad probandam earum vim magicam, qui, quam anili ſuperſtitione plebeculae fabulas ſaepe ratas habuerint, haud vno exemplo demonſtrauerunt. Valde iuuat hanc coniecturam Moshemiana obſeruatio [p], nihil legi apud ſcriptores coaeuos, quod Apollonius huiusmodi imagines Byzantii collocauerit, tacere ipſum Philoſtratum atque Hieroclem, non praetermiſſuros, ſi ſuo tempore extitiſſent, nec eſſe narrationes de iis ſeculo V. vel VI. antiquiores, primosque inter earum auctores eſſe Malalam, conditorem *chronici Alexandrini.* Haec enim ſatis euincunt, non Graecae modo fidei, ſed et Aegyptiacae, id eſt, philoſophorum Alexandrinorum totam fabulam deberi.

pag.

n) In Comp. H. E. T. I. §. 9e. p. 432 ſeqq.

o) pag. 136. not. k.

p) Bibl. Brem. Claſſ. III. Faſc. I. n. 1.

pag. 159. not. u. lin. vlt. *Ferri altercationem Hadriani et Epicteti infra referemus.* Dedit ad Cl. Nagelium profeſſorem Altdorfinum luculentam de Hadriani imperatoris eruditione epiſtolam V. C. Io. Conr. Fevrlinvs; miramur tamen, has eum concertationes imperatoris cum philoſophis vix extremis digitis tetigiſſe, cum in iis tamen potiſſimum eminere cuperet Hadrianus, et ne altercationis quidem cum Secundo, et Epicteto meminiſſe. Quanquam enim in eadem adhuc ſumus ſententia, vel ſuppoſitionis, vel interpolationis ſaltem ſuſpectas eſſe, quas hodie legimus altercationes Hadriani cum Secundo et Epicteto, et acumen quoque ſophiſticum huic ſeculo proprium, ei, qui naſum habet, facile prodere, in qua ſchola nata ſint, cui philoſophiae generi originem debeant; recte tamen ex iis concludimus, Hadrianum imperatorem non has quidem, at ſimiles tamen quaeſtiones philoſophis ſoluendas propoſuiſſe, recteque inde conici poſſe, quales illae fuerint, ad quarum imitationem ſophiſtarum genus ingenii vires exercuerunt, et definiri poſſe indolem imperatoris, quem ob oculos habuiſſe harum altercationum architectos, eſt euidentiſſimum. Quo ipſo tamen non negamus ſequiorum temporum acumina in illis augendis et ornandis fuiſſe valde ſedula, id quod attenta earum conſideratio illis, qui naſum habent, facile poteſt manifeſtare. Exemplum iucundum ſi deſiderat lector, reſponſionem legat, ad quaeſtionem octauam, quid eſt mulier?

AD CAP. II. SECT. III.

DE PHILOSOPHIS PLATONICIS.

pag. 164. not. l.

IDEM in Suet. c. 14. Corrigendum ſphalma et ponendum pro Sueton. 14. in *Tiberio* c. 14. vbi ea narrantur, quae hic collata cum Tacito, ſunt expoſita. In quo Suetonii loco illud imprimis notandum, quod Thraſyllus non curioſarum artium, ſed mathematicarum, et profeſſoris ſapientiae nomine in contubernium adſcitus dicitur: ex quo colligi poteſt, quanquam artes magicas inuiſas haberet Tiberius, princeps ſuſpicionibus deditiſſimus, μαντικὴν tamen ex aſtrologiae praeceptis deriuatam magni feciſſe, donec et aſtrologiae quoque diuinatricis periti tanquam genus fallax et dominantibus infidum, odio principum eſt expoſitum. Quo pacto autem ancipiti diuinationis periculo Caeſaris fiduciam Thraſyllus meruerit, apud Tacitvm [a] meretur legi, isque ipſe de his praeſagiis audiri: Eodem teſte filium quoque Thraſyllus habuit, qui Neroni imperium praedixit. Naturalis quoque hiſtoriae et artis ſalutaris peri-

a) Ann. L. VI. c. 20. et Caſaub. ad h. l.

tus fuit, niſi alius eſt Thraſyllus laudatus a PLINIO [b]; Mendeſium Thraſyllum libri *de lapidibus* auctorem a PLVTARCHO [c] memoratum putat VOSSIVS [d], qui tamen mox incertus haeret, an Thraſyllus haud vno loco a Plinio memoratus, idem ſit cum mathematico, a quo diſtinguere quoque videtur FABRICIVS [e]. De qua ne in nominis huius homonymia nihil certi dici poteſt.

pag. 168. not. y. col. 2. lin. vlt. Comparanda cum his V. C. Io. CONRADI FEVRLINI erudita epiſtola *de Hadriani imperatoris eruditione* [f].

p. 173. lin. 30. 31. *Vel vna eius metamorphoſis, et eius imprimis epilogus luculenter ſuadent.* De ſcopo elegantiſſimae fabulae Mileſiae, de Lucio artibus magicis in aſinum commutato, vt, non niſi coniecturis aliquid, quod veriſimilitudinem habeat, decerni poteſt, ita mirum non eſt, varium quoque fuiſſe virorum doctorum iudicium [ff]; et viſum quidem nonnullis ad tuendum philoſophiae theurgicae honorem (cui ſe iuuenis adeo addixerat, vt ſacra quoque arcana atque myſteria pleraque exploraret) et vindicandam a magorum, goëtarum et ſimilium hominum, propter impoſturas, praeſtigiasque infamia, iucundiſſimam iſtam narrationem ſcripſiſſe, eamque propalaſſe, vt oſtenderet, quam longe ab hac impoſtura ſapientiae theurgicae cultores abſint, et meliori ordine modoque animum his prius ſordibus inquinatum purgent. Quo fine lepidam fabulam, vel a Lucio Patrenſi, vel a LVCIANO [g] (vterque enim, ante Apuleium eam conſcripſerat) mutuum ſumſiſſe magnaque arte et ingenio auxiſſe, ornaſſe et philoſophicis diſſertationibus comſiſſe, facile nobis perſuadet apologia eius, quam, vt magnam pro tuendo magiae diuinioris atque purioris honore et innocentia ardorem ſpirat, ita ad deprecandam hominum impoſtorum, qui per totum orbem Sec. I. et II. vagabantur, inuidiam et accuſationem ſcriptam eſſe, manifeſtum eſt. Quem quidem ſcopum non ſe melius obtinere poſſe iudicauit Madaurenſis philoſophus, quam, ſi notam dudum et iucundam fabulam [h] de Lucio in aſinum commutato, ita iſtorum nebulonum artibus accommodaret, vt, quam longe illi a ſublimiori et ſacra philoſophia iſta, quam amplectebantur, Platonici eius temporis, abeſſent, et ab his ipſis contemnerentur, in pudorem acti et inter ridendas fabulas relatis nugis eorum, conſtare poſſet. Quo pacto promittere ſibi facile poterat ſcriptor eruditiſſimus, fore, vt, qui magiae accuſatione philoſophos premerent, id quod ipſi Apuleio accidit, occaſione deſtituerentur, in hos philoſophos accuſationibus et obtrectationibus debacchandi, quos ipſos videbant, ludicras et ridendas fabulas exagitare [i]. Quo ſenſu recte ſubſcribere poſſumus iudicio CASP. BARTHII [k], quod FABRI-

b) L. XXX. c. 5. et alibi.
c) De flumin.
d) De hiſt. Gr. L. IV. c. 16. p. 479.
e) Bibl. Gr. Vol. XIII.
f) Edita Altd 1744.
ff) Vid. PHOTIVS Cod. 129. p. 165. ed. Hoeſch.
g) T. III. Opp. ed. Cogn. p. 339 ſeq.
h) Aurea dicitur, et aſinus aureus, ob elegantiam et concinnitatem fabulae, quod tamen nomen iam ante Apuleium accepiſſe, nobis eſt veriſimile.
i) Vide locum ex apologia not. n. pag. 173. adductum.
k) Aduerſ. L. 51. c. 11.

Fabricivs [l] quoque ratum habuit: *totam hanc metamorphoſin Apuleianam et ſtilo et ſententia eſſe ſatyricon perpetuum, in quo magica deliria, ſacrificulorum ſcelera, adulterorum crimina, furum et latronum impunitae factiones palam differantur.* Quo tamen non negatur, non abeſſe a veriſimili, qui oſtentandae quoque eloquentiae, ingenii, variaeque atque elegantis doctrinae, quae vbique in hac fabula Mileſia regnat, cauſſa Apuleium hanc Lucianam fabulam nouo ornatu induiſſe, coniiciunt. Alium autem ſcriptionis huius finem ſibi detexiſſe viſus eſt vir doctiſſimus Gvil. Warbvrtonvs [m], qui, id egiſſe in hac fabula adornanda Apuleium, coniicit, vt pro myſteriis Deorum eorumque auctoritate et opinione theurgica apologiam contra obiectiones et impugnationes Chriſtianorum ſcriberet, et exemplo luculento iuuenis laſciui et ad propudioſas libidines ſeducti, ſed myſteriorum diuinorum applicatione et purgatione ad ſanam mentem reuocati oſtenderet, quantum virtutis iſtis ſacris diſciplinis ad emendandum animum ineſſet, et quam recte illi, maxime inter Chriſtianos iniuriae poſtulentur, qui haec ſacra in contemtum adducant, et opprobriis cumulent. Vnde inter aduerſarios, qui Chriſtianam religionem aſtu et callido conſilio ſubuertere eo tempore ſtudebant, Apuleium referre nullus dubitat. Quam ſententiam ſuam ex eo quoque veriſimiliorem reddere ſatagit, quod putat, Licinium Aemilianum, qui Apuleium apud Africae proconſulem magiae accuſauerat, Chriſtianum fuiſſe, qui ad ſcribendam hanc apologiam et commendanda ſacra arcana, qualia fuere Eleuſinia, et deprimendam Chriſtianae fidei gloriam, iſtam fabulae conſcribendae occaſionem ſuppeditauerit. Cui coniecturae ſubſcribunt *auctores hiſtoriae vniuerſalis Britanni* [n], dubitant autem Moshemivs [o] et Bavmgartenivs [p] νῦν ἐν ἁγίοις, quorum ille monet, nihil afferri pro iſta coniectura, quod difficulter in aliam partem accipi poſſit, hic, ſpecie magis et colore, quam ſoliditate ſe commendare iudicat, vixque vlla veriſimilitudine licere eam tueri, eo quod non ipſe Apuleius huius fabulae Mileſiae auctor ſit, ſed dudum ea auctore, vel Lucio Patrenſi, vel Luciano ſit edita, quibus, quod ad hunc myſteriorum finem reſpexerint, et ad eum obtinendum laſciuae fabulae commentum adhibuerint, tribui non poſſit. Quae non ſine ratione moneri, fatendum eſt, aſt temperari tamen ex iis poſſunt, quae ſupra de generali Apuleii ſcopo in hoc libello coniecimus. Sed coniecturarum ſatis eſt.

pag. 179. lin. 9. *Haud raro ſectarum mentem peruertit.* Innumera debet Plutarcho hiſtoria philoſophica, qui tot libros veteres legit, excerpſit, eorumque obſeruationes annotauit, qui hodie deperditi ſunt, fruſtraque deſiderantur. Vnde multoties ad eius fidem et narrationem recurre-

l) Bibl. Lat. T. I. p. 35.

m) Demonſtr. diuinae legat. Moſis T. II. p. 117. h. l. p. 411.

n) T. XIII. c. 21. p. 407. verſ. Germ. et annot.

o) Hiſt. Chriſt. ante Conſtantin. M. Sec. III. §. 21. p. 563.

p) Ad l. c. Hiſt. vniu. not. 392.

currere, ipſi quoque in hoc noſtro opere coacti ſumus. Attamen negare hanc, quam appoſuimus cenſuram et reuocare non poſſumus; adeo in veteris philoſophiae hiſtoria multoties ceſpitat, multa doctrinae cauſſa fingit, et imprimis in barbaricae philoſophiae hiſtoria, multoties in gratiam Graecae theologiae et philoſophiae ſequius multa explicat, ſuoque magis ingenio obtemperat, quam accurato rerum iudicio, vt magna attentione opus ſit, ſi cum fructu libri Plutarchi, cetera doctiſſimi et multi iugae eruditionis atque πολυϊστορίας copia inſtructiſſimi, in philoſophica hiſtoria legendi ſunt. Itaque ſemper examine opus eſt, et adhibendum criticum iudicium, comparandus Plutarchus cum ſcriptoribus aliis, fontes, quos ſequitur, examinandi, et ſi ſolus refert, ſub conditione fidei eius, quantum meretur, illi acquieſcendum. Ex hac obſeruatione ſupplenda ſunt, quae in prolegomenis [q] parce nimis de Plutarcho in H. Ph. in partes aduocando diximus.

Ibid. lin. 21. *Cum intra mediocritatis limites eius philoſophia conſiſtat.* Hoc in homine ſolam lectionis varietatem et eruditionem ſectante, et inter omnes quidem veteris philoſophiae hortos, velut apis, diffuſo, mella tamen iuſto ordine exſugere non multum edocto, et, quod veriſimile eſt, nunquam de certo ſyſtemate philoſophiae ſollicito mirandum non eſt, nec in his quidem eam immodicam laudem poſcit, quam illi tot viri docti paſſim non ſine veteris literaturae inuidia tribuunt. Et videri quidem voluit in ciuili philoſophia aliis praeſtitiſſe et ſapientiae politicae praeclaras inſtitutiones dediſſe: at recte viris doctis [r] obſeruatum, παραγγέλματα magis popularia eum attuliſſe, nec vero ἐπιστημονικά; nempe, vt ſolent ſcriptores, qui amant multa, quae non ſine fructu dicuntur, corradere, quam ex certis principiis, doctrinae aedificium, quod iuſto ordine cohaereat, exſtruere. Quod forte inde deriuandum eſt, quod SCALIGER [s] monuit, quod aulicis illa ſcripſerit, non vero doctis, quapropter ex parte tantum ſubſcribi poteſt NAVDAEI [t] iudicio, praecepta eius politica eſſe ſedatae et compoſitae doctrinae, vt genium auctoris grauiſſimo iudicio ac moderatione temperatum prae ſe ferat.

Ibid. lin. penult. *Apuleium etiam maternae originis fundamenta Plutarcho prodita.* Ita quidem plerique, et inter eos quoque *hiſtoriae vniuerſalis ſcriptores Britanni* [u], ſed, nec ex iſto Apuleii loco id non recte probari poſſe, nec cum temporum rationibus conſiſtere, annotauit BAVMGARTENIVS [x].

pag. 183. lin. 4. *Pugnauit PETR. BAYLE.* Alio argumento impietatis ſuſpicione premit Plutarchum CVDWORTHVS [y], eo quod duplex principium, Deum atque animam rationis expertem ſiue daemonem ex infinito

q) pag. 32.

r) Conf. STRVVII bibl. phil. P. II. c. 21. §. 32. p 149. et KAHLIVS ad h. l.

s) THOMASII Orat. acad. p. 430. Scaligeriana

t) Bibliograph. polit.

u) T. XIII. p. 410. ed. Germ.

x) Ad h. l. p. 412.

y) Syſtem. intellect. c. 4. p. 526 ſeq.

infinito tempore exiſtentem, vnde omnis ad homines fluxiſſet malitia atque proteruitas, tanquam principia duo coaeterna ponit. Veremur tamen, vt hoc rigido iure Plutarcho cetera ſobrie de Deo philoſophanti poſſit tribui. Quanquam enim paſſim, maxime in libro *de Coſmogonia ſecundum Timaeum* talia dixerit, hoc tamen eum hiſtorice dicere, et ex mente Timaei Platonici, apertum eſt. Ipſe, vt erat in multis incertus, et ideo ſcepticiſmo plerumque fauebat, iudicium huic quaeſtioni non interpoſuit. Quae annon melius propiusque ſcopum feriant, quam, quae cl. GERDILIVS [z] pro Plutarcho a contradictionis obiectione, quam ei P. Bayle intentauerat, liberando, acute et erudite, aſt ſuo, niſi fallimur, ingenio, ſubtilius excogitata attulit, viderint, quorum intereſt, in haec ſpecialius inquirere.

pag. 184. not. h. lin. 7. *Eius vitam praefixit.* Meruit quoque de Galeni hiſtoria cl. ACKERVS, qui eius libro de *affectuum cognitione* eius vitam praemiſit [a].

pag. 188. lin. 10. *De vſu partium libro.* Elegantiſſimum pro recta Galeni ſententia de Deo locum ex hoc libro [b] attulit RAD. CVDWORTHVS [c], qui totus legi meretur, vt ex eo pateſcat, non poſſe Galenum inter numinis hoſtes referri, quamuis nonnullas in libris ſuis doctrinas diſſeminauerit, quae non apte ſatis cum caſta Dei notitia cohaererent: id quod exploratori magis opinionis ſectarum, quam ſectatori earum ſententiarum accidiſſe, iudicari debet. Maxime vero ferri vix poteſt, inter Epicureos diuinae prouidentiae aduerſarios, eum a nonnemine [d] fuiſſe relatum, cum vix validius telum contra illam ſcabiem ſit, quam finium conſideratio, quam adeo apto ordine inſtruxit Galenus. Quare recte pronuntiauit Is. CASAVBONVS [e]: *Galenum vocari ἄϑεον miror, virum tam aſſiduum in ſapientia Dei depraedicanda. Ego illum eo maxime nomine dignum laude et aeterna praedicatione ſemper iudicaui.* Cui iudicio ſubſcripſere quoque MORHOFIVS [f] et alii [g].

z) Introd. in ſtud. relig. p. 214 ſeqq.
a) Rudolſtad. 1715.
b) c. 10. T. X. Opp. p. 402.
c) Syſtem. intellect. c. 4. p. 525.
d) Auctori not. in I. ABBADIE librum de V. R. C. P. I. c. 6. p. 24.
e) Ep. 258.
f) Polyhiſt. L. I. c. 8.
g) Obſ. Hal. T. VIII. obſ. 10. p. 212. REIMMANNVS l. c. p. 240.

AD

AD CAP. II. SECT. IV.

DE SECTA ECLECTICA.

pag. 190. not. c. lin. vlt.

Vol. I. diſſ. H. E. Dolemus valde, virum ſummum et in his literis egregie verſatum, dum viueret, poſt hanc noſtram eclecticae philoſophiae hiſtoriam, variarum obſeruationum ſyluam, quam ſe dare poſſe indicat, nobis inuidiſſe. Nemo enim aptior huic hiſtoriae cum iudicio explicandae, erat, hoc viro nunc ἐν ἁγίοις triumphante. Certe noſtra talia non ſunt, vt non multum ſuis ea iuuare potuiſſet, quamuis id neget [a]. Ea tamen, quae poſtea in hiſt. Chriſtiana ante Conſtantinum M. aliquot locis attulit, lectori non inuidebimus, lucemque accendere, amplius huic argumento conabimur.

pag. 191. lin. 6. *Inque his Perſae terram hanc inuaſiſſent.* Legenda hic et repetenda ſunt, quae ad *Tomi I. p. 289 et ſeqq.* diximus. Certe Perſarum occupatione et inuaſione Aegypti factum eſſe, vt ſyſtema emanatiuum, quod antiquiſſimis Aegypti populis placuerat, ad dualiſtici modum methodo Zoroaſtriana accommodaretur, ſuo loco veriſimili coniectura confecimus: multo plura autem auſos eſſe Graecos, cum Aegypti monarchia ſub ſceptro Graeco, et Ptolemaeorum imperio gemeret, multoties in hiſtoria Aegypti annotauimus, et a Graecis corrupta eſſe Aegyptica plurima, luculentis quoque teſtimoniis confecit doctiſſimus IABLONSKIVS [b]. Quae certa atque indubitata aera eſt, a qua theologiae et philoſophiae Aegyptiacae mutatio debet deriuari. Ad hoc vero tempus aſcendendum, et eius circumſtantiae ſollicite expendendae ſunt, ſi philoſophiae eclecticae, quam ob hanc originem atque ſedem, plaudentibus viris doctiſſimis, Alexandrinam vocauimus, ſcaturigines ſunt detegendae. Quibus ſuſpiciones et diſtinctiunculas opponere, ad veterum doctorum virorum excuſationes pingendas, recta via videtur, ad hiſtoricae fidei corrumpendae audaciam, et ſcepticiſmum hiſtoricum muniendum. Quae hic obiter notamus, ne iis, quae viri quidam eruditi ad tuendam eccleſiae doctorum nonnullorum, qui in Alexandrina ſchola atque philoſophia educati ſunt, auctoritatem attulerunt, vt ſunt erudita et ingenioſa, ita fundamento et veritate carent, nos decipi patiamur.

Ibid. lin. 33. *Nouum philoſophiae orientalis genus, quod ex Zoroaſtris diſciplina ceu ex fonte emanaſſe infra dicemus.* Recurrendum hoc quoque loco eſt ad ea, quae ad Tomum primum de Perſarum atque orientalium doctrina diximus, et olim allata ſuppleuimus, quaeque infra ea de re adducentur. Nos hoc loco id imprimis annotamus, quando de diſciplina philo-

a) App. ad Vol. I. diſſ. H. E. p. 753.
b) Pantheon Aegypt. Tom. I. p. 49. 139. 142. T. III. p. 42 ſeq. et paſſim.

philoſophiae Orientalis differimus, hancque appellationem perſpicuitatis cauſſa adhibemus, nos nullam aliam, quam propagines ſyſtematis Zoroaſtrei intelligere, variis modis in Oriente pictas, efformatas, mutatas comtasque et in Aegyptum traductas. Quod, vt ex diligenti comparatione dogmatum inter ſe patebit, ita obiectioni occurret, quam viri quidam docti huic hiſtoriae philoſophicae particulae opponunt, ignorare veteris Graeciae hiſtoriam iſtam diſciplinam orientalem et ignotum hoc illis nomen eſſe, quod obieciſſe nobis in literis olim cel. PFAFFIVM, iſtamque philoſophiam Orientalem foetum eſſe vel noſtri vel Moshemiani ingenii veteribus ignotum, contendiſſe meminimus. Dicemus eo de nomine infra; hoc loco ſuffecerit annotaſſe, Zoroaſtream, Chaldaicam, Hermeticam, exque his conflatam philoſophiam nobis iſto nomine deſignari, quam in oriente ante tempora nati Saluatoris et circa iſtam aetatem viguiſſe viri illi docti ipſi non negant. Quos faciles debere eſſe in nomine ſi res ipſa conſentiat, nemo inficiabitur, qui perſpicuitatis in hac hiſtoriae criticae parte curam habendam eſſe cogitauerit. Vt itaque Alexandrinae philoſophiae atque ſectae nomen non refugimus, quamuis, re magis, quam nomine veteribus notum, ita Orientalem philoſophiam hoc ſenſu dicimus, euidentiae cauſſa, etiamſi abeſſet vſus et appellatio veterum, cuius tamen exempla infra allegabimus. Quae in limine huius tractationis de ſecta eclectica non negligenda, ſed probe ponderanda ſunt.

pag. 192. lin. 25. *Exorientis ſolis inſtar, reliqua lumina extingueret, labaſcere valde coepit, vt gentilis omnis ita Aegyptiorum quoque ſuperſtitio.* Diligenter ad hunc fontem exſurgentis nouae ſuperſtitionis Alexandrinae, quam eclecticam vocauimus, attendendum eſt, resque ab ouo repetenda. Nempe non in ſacra tantum Aegyptiaca, ſed ipſum quoque cultum publicum et ſacerdotia inuolaſſe, et aliis quidem ſuisque coloribus ea pinxiſſe, ſibique regum, origine Graecorum fauore atque beneuolentia adiutis vindicaſſe, eaque inuolaſſe Graecos, ex hiſtoria Aegyptiaca ſupra ex parte tacta, repetendum eſt. Ex quo euenit, vt homines, maxime Pythagorico-Platonici, qui diuinius philoſophari credebantur, publicam quandam religionis cuſtodiam ſibi vindicarent, et, vt rem Graecis auxiliis communirent, rationibusque philoſophicis, ſyncretiſtica methodo ornarent, id quod annales religionis publicae ſatis luculenter teſtantur. Hos autem homines, quod aperta veritate non poterant, mendaciis fraudibusque effeciſſe, vt ſuperſtitionis late patentis latifundia confirmarentur, eius temporis hiſtoria loquitur. Enatum inde ingens ſacerdotum philoſophiam diuiniorem crepantium agmen, impoſtura, fraude, enthuſiaſmo omnia commiſcens, quod pro iſtis aris focisque ſtrenue pugnabat, et rem ſuam, qua diteſcere, et opinionem ſanctitatis atque eruditionis, tum apud vulgus, tum apud reges, eorumque amicos, regnorumque proceres ſe tueri poſſe videbat, omnibus auxiliis iuuare ſatagebat. Eos vero, vt exorientes diuinae religionis Chriſtianae radii, ex latebris

protrahebant, ita res eorum et conſilia confundebant, auctoritatem conculcabant, omniumque contemtui exponebant, ſicque homines illos diuiniores, quales Platonici, maxime in Aegypto videri volebant, reditibus, diuitiis, gloria priuandos publico examini ſiſtebant. Nec hic malorum finis, ſed publica quoque ſuperſtitio, templa, cultusque idololatricus, et quae illum ſuſtinebat philoſophia diuinior, tandem euileſcebat. Quod tanta veritatis Chriſtianae victoria, tanta tenebrarum gentilium confuſione factum eſt [c], vt et reges atque imperatores, et ipſi quoque populi, et imprimis plebis pro religione Chriſtiana fauor tandem ad diruenda et euertenda templa, eiiciendum ordinem ſacerdotum, exſcindendas ſuperſtitionis propagines progrederetur, et imprimis horum hominum auctoritas pedibus quaſi conculcaretur; id quod eccleſiae Chriſtianae hiſtoria luculentis exemplis teſtatur, et ipſi hi homines non ſine indignatione faſſi ſunt [d]. Talia cum Sec. I. II. III. IV. euenirent, quid mirum, omnes ingenii artes, impoſturae, mendaciorum et reliqua fraudis remedia adhibuiſſe hos homines, quorum primaria ſedes erat Alexandria, vt rem ſuam fulcirent. Qui quam ideo conſiliorum rationem inierint, nec ſane fruſtra rei perditae ſuccurrere conati ſint, cognoſcere, magnum et memorabile argumentum atque caput hiſtoriae, tum ſacrae, tum philoſophicae eſſe, quilibet, qui rem ponderat, intelliget, verasque et arcanas origines philoſophiae inde eruet, et cum attentione et ſine praeiudicio rem omnem examinabit.

pag. 203. lin. 20. *Omittendus plane eſt in tenebris ſuis Potamon.* Faſſus eſt B. Moshemivs [e], rationes a nobis de Potamone adductas, quos accurate rem expendiſſe, et ingenioſe diiudicaſſe, qua erat humanitate, ſcribit, „nondum tamen penitus ſibi perſuaſiſſe, vt credat: ſed fatendum tamen „ait, tantum ſibi otii nondum fuiſſe datum, vt in vim argumentorum at„tentiſſime inquirere potuerit. Mittere itaque ſe hanc quaeſtionem et „cauſſae totius cognoſcendae cupidos monere tantum, vt noſtras ratio„nes audiant, et deinceps, cui parti adſentiri velint, conſtituant. Suum „et illum fore, qui ſe deſerendum ſibi eſſe iudicauerit, modo bonas et „ſolidas conſilii ſui rationes attulerit.“ Cui incomparabilis viri, cuius nec nominis nec virtutis gloriam vlla aetas extinguet, modeſtiae non habemus, quod adiiciamus, Lectoremque aequum iudicem poſcimus, laeti, ſi quis certiora huic argumento lumina poſſit accendere.

pag. 206. not. n. *Malumus a Pantaeno, quam a Clemente talia accepiſſe Ammonium.* Monuit quidem Idem Vir beatus [f], poſſe ſe, ſi diſputandi vreretur libidine, rationibus chronologicis a nobis adductis, opponere: aetatem Ammonii haud ſatis ab antiquis ſcriptoribus definitam eſſe, nec conſtare prorſus de tempore ſucceſſionis ſcholae Alexandrinae praefectorum.

c) Dignus eſt, qui legatur Sozomenus Hiſt. eccl. L. II. c. 5. p. 366 ſeqq.
d) Evnapivs in Aedeſio p. 77.
e) App. ad diſſ. ad H. E. pertin. Vol. I. p. 754.
f) loc. cit.

rum. Addit autem, nihil hoc referre ad rem, quam egerit, vtrum Pantaenus, an Clemens praeceptor Ammonii credatur: quare probabiliorem eſſe noſtram opinionem, quo erat candore, confitebatur: et ad noſtra qualiacunque, quae de Ammonio collegimus et illuſtrauimus, alio loco [f] lectores ablegauit. Difficilem vero eſſe Ammonii Saccae hiſtoriam, vel ſola homonymia huius nominis euincit, quae facit, vt incertus lector haereat, quid ſaccario huic tribuendum ſit, quid huius nominis aliis, vnde attentione et κρίσει opus eſt, in conſulendis veterum de eo narrationibus, niſi velimus in eius hiſtoria fluctuare, quod ipſi Moshemio, at, quanto in his literis viro! accidiſſe, curae eius poſteriores infra adducendae docent.

pag. 210. lin. 18. *Ad religionem potius quandam mixtam, quam ipſe commentus eſt, defeciſſe.* Habebamus hactenus conſentientem B. MOSHEMIVM, a cuius aeque ac noſtris, quas attulimus, rationibus de religione Ammonii publica, cur, inſtituto iterato examine, diſcedamus, nihil videmus, quod nos vrgeat. Aſt vrgebant tamen illae rationes illuſtre illud Academiae Iuliae ſidus, vt poſtea, tum in annotationibus ad iſtam diſſertationem *de turbata per recentiores Platonicos eccleſia*, licet timidiuſcule, tum in *hiſtoriae Chriſtianae ante Conſtantinum M.* praeclaro bonaeque frugis pleno opere, apertius a priſtina ſententia deſciſceret, anxieque rationes colligeret, quibus, qua erat incomparabili dicendi copia et facundia, lectori perſuadere poſſet, publice nunquam totum et aperte a Chriſtianae ciuitatis profeſſione Ammonium defeciſſe. Cuius incomparabilis viri doctrinae memoria digna eſt, vt φροντίδες poſteriores quoque audiantur, et examinetur, vtrum, quod euenire haud raro poſterioribus cogitationibus ſolet, meliores ſe probent. Quod, vbi deprendiſſemus, a nemine magis, quam Moshemio in his literis heroë vinci, docerique meliora, gauderemus. Adducemus itaque viri celeberrimi cogitationes, aſt, quod in noſtris quoque rectiſſime ipſe fecit, examinabimus etiam et expendemus pondera. Et quod ad priores quidem obſeruationes attinet, monet vir doctiſſimus, quo diutius intueatur Ammonium cum ſecta, quam peperit, eo certiorem fieri, hominem hunc, vt inter philoſophos, ita etiam inter Chriſtianos, et veteris religionis, quae plures colebat Deos, aſſeclas concordiam molitum eſſe: non autem defeciſſe totum a ſacris Chriſtianis, nec ad Graecorum religionem totum tranſiiſſe, ſed medium inter vtramque diſciplinam haeſiſſe, conciliatoris munere fungentem, animosque diſſidentes coniungere cupientem. Ex eo vero ancipitem de religione hominis famam naſci potuiſſe, vt vtrique, tam Chriſtiani, quam Deorum cultores eum ſibi ſuisque partibus aſſererent: indeque cauſſam ſilentii, quam ſectatoribus ſuis iniungebat, facile poſſe deriuari, nempe timuiſſe commune illorum fatum, qui ſectarum et religionum certamina componere volunt, vt ſcilicet et Chriſtianorum et

f) De reb. Chriſtian. ante C. N. Sec. II. §. 27. p. 281. et Diſſert. ad H. E. pert. Vol. I. p. 754 ſeqq.

Antichriſtianorum animos accenderet, et infenſos ſibi redderet, quos tamen vtrosque ſibi amicos habere volebat. Magis ſe vero in hanc cogitationem ferri fatetur, recordantem vtriusque religionis iuuenes ei fingendos atque erudiendos ſe crediſſe. Nam nec odium Chriſtianorum et hoſtium eorum tale inſtitutum paſſurum, niſi medius incederet, haberetque, quod vtraque pars laudaret, quamuis culparet nonnulla. Multo autem luculentius in altero loco [g] hanc quaeſtionem de religione Ammonii tractauit deſideratiſſimus Moshemius. Vrget illo loco I. quum ludum aperiret Alexandriae Ammonius, et diu poſtea, Chriſtianum adhuc ſine dubio fuiſſe: audiuiſſe enim eum per multos annos Origenem, Heraclem aliosque iuuenes Chriſtianos, quos eccleſiae Alexandrinae doctores, perfidum deſertorem religionis, magiſtrum ſibi adſciſcere nunquam paſſi fuiſſent, qui transfugas eiusmodi fugiendos eſſe tanquam peſtem, commendabant. Inde vero ſuſpectum fieri teſtimonium Porphyrii tradentis, ſimulatque per aetatem ſapere potuerit, et philoſophiae limen attingere, Chriſtiana ſacra Ammonium reliquiſſe: hoc enim ſine controuerſia falſum eſſe: II. Non neceſſe fuiſſe, vt Ammonius a Chriſtianis ſacris deficeret; cum Chriſtum tanquam virum diuinum probaret, et Chriſtianos tantum perperam eius dogmata interpretari cenſeret. Itaque inter Chriſtianos manere, atque Chriſtum colere, ſuo vero ex ſenſu Chriſtianam diſciplinam explicare potuiſſe, nam cultum Deorum non imperauiſſe, ſed contemtum tantum Deorum vetuiſſe, nec alium probauiſſe, quam iuſtum, quo, ablegato ad Deos inferiores ſiue genios populo, viri ſapientes purgatique animi facile poſſint ſuperſedere, cum largitores corporeorum bonorum, Deos inferiores ſecure poſſint negligere. III. Silentii ab eo diſcipulis imperati, cum cauſſa in dogmatibus, quae poſtea propalabant, nulla eſſet, quae vel inuidiam, vel periculum apud Dei cultores ei poſſet prouocare, veriſimilem rationem eſſe, ne Chriſtiani, quos inter natus erat, et viuebat, eos reſciſcerent, ipſeque ſacrorum communione priuaretur. IV. Euſebii vero, et Hieronymi contentionem acriter negantium, Ammonium a Chriſtianis defeciſſe, tametſi erroris aliquid admittat, argumento tamen eſſe, ignotam prorſus his viris rerum Chriſtianarum peritiſſimis, vt et aliis, defectionem hanc fuiſſe, qui tanti philoſophi lapſus memoriae hominum excidere non potuiſſet. Hactenus Moshemius, quem, quo erat ingenio foecundiſſimo, argumentorum aciem pro neganda deſertione C. R. Ammonii inſtruxiſſe, omnino fatendum eſt. Aſt et hoc fatendum nobis eſt, nihil nos videre, cur vel latum vnguem pedem a priſtina ſententia detrahamus, eo quod plus ingenii, quam veritatis iſtae rationes, cum aliqua induſtria excogitatae prae ſe ferunt. Et recte quidem ante omnia ſtatus quaeſtionis, quem vocant, explicandus eſt, qui non in eo vertitur, annon religionem henoticam et ſyncretiſticam inter Chriſtianos et gentiles paciſci volentem, et vtrique parti placere cupientem

g) loc. cit. p. 282.

pientem Ammonius meditatus ſit et elegerit, ideoque ex hortis Chriſtianorum orthodoxis in ſenticeta ſua, paganiſmo ſqualentia deriuauerit, quantum vtrique parti placere poſſe iudicabat; in eo enim nulla inter vtramque partem diſſentientem diſcordia iſtorum ſyſtema eclecticum id aperte loquatur, cuius nos prolixam explicationem infra, quantum poteſt ſufficere, dedimus. Nec quaeſtio eſt, vtrum iam in clara luce et exiſtimatione poſitus Ammonius, ad cultum Deorum et religionem legibus imperatorum ſancitam et roboratam transfugerit, hoc enim, tantum abeſt, vt Porphyrius affirmet, vt contrarium expreſſe dicat, Ammonium, cum Chriſtianus inter parentes Chriſtianos educatus fuiſſet, *ſimulatque per aetatem ſapere potuerit et philoſophiae limen attingere*, εὐθὺς πρὸς τὴν κατὰ νόμους πολιτείαν μετεβάλετο, *ſtatim ad viuendi credendique rationem legibus definitam deſciuiſſe.* In qua Porphyrii narratione id tantum aſſeritur, Ammonium, licet inter Chriſtianos, ſine dubio in ſchola catechetica Alexandrina educatum, in qua ſtudium atque diſciplinam imbiberat, nullum tunc inter homines Chriſtianos nomen adhuc adeptum, nempe hominem σακκοφόρον et ignobilem ſtudio eclecticae philoſophiae accenſum, cum id conſiſtere cum Chriſtianae doctrinae ſimplicitate, quae alias religiones omnes excludebat, non poſſe cerneret, relictis Chriſtianorum ſacris, ad praedominantem tum Alexandriae et in toto Romano imperio religionem transfugam tale ſyſtema doctrinae et religionis adoptaſſe, quale poſtea illuſtres eius diſcipuli Origenes et Plotinus, rupto ſilentii ſacramento, vulgauerunt, poſthabita viuendi ratione, in qua Origenes Chriſtiano more et ritu aduerſus legum praeſcripta viuebat, Plotinus, Longinus aliique, mores publicos ſequebantur. Quibus ita definitis et circumſcripto quaeſtionis ſtatu, facile ad rationes Moshemianas poteſt reſponderi, modo ex ſuſpicionibus atque praeſumtionibus argumentum non deducatur, quem praepoſterum morem eſſe, in quaeſtionibus facti hiſtoricis omnes norunt, qui hiſtoriae fidem intelligunt. Nam I. quidem lubentes concedimus, quod totius philoſophiae Ammonianae habitus et complexus, qualem ex inſtituto hoc loco delineauimus, loquitur; Ammonium religionem neque Chriſtianam orthodoxam, neque gentilem legibus ſancitam publiceque in ſacerdotum cathedris explicatam atque traditam recte tenuiſſe, ſed mediam inter vtramque ſententiam miro artificio conſarcinatam longaque et matura meditatione excogitatam inter ſacculos et onera, cum ad philoſophorum cathedras acceſſiſſet iuuenis vix ephebus, ita apprehendiſſe, vt cum Chriſtianis principiis, quae puer hauſerat, et gentilibus, maxime Pythagoreorum placitis ſimul ſibi conueniret. Haec et verba Porphyrii aperta volunt, et res ipſa, et philoſophiae Alexandrinae indoles atque habitus loquitur. Et hactenus quidem cum Moshemiana obſeruatione lubenter concordamus. II. Iſtud autem non videmus, qua conſequentiae neceſſitate fluat, quod infert vir beatus, eueniſſe, vt vtraque pars ſibi Ammonium vindicaret. Non enim de ſyſtematis alicuius

philoſophici defenſione ſermo eſt, ſed *de publico religionis cultu, in republica legibus introducto,* quo potuit Ammonius vir iuuenis et nondum doctrinae claritate inter Chriſtianos conſpicuus, publicae gentilis theologiae profeſſioni accedere, ſeruato tamen ſibi ſenſu et explicatione ſyncretiſtica atque eclectica? quo pacto hodie inter Chriſtianos quamplurimos viuere, qui religionem dominantem ſecuti, ſyncretiſticum, ſi non deiſticum, tamen doctrinae ſyſtema ſequuntur, eſt notiſſimum. Quo pacto cum viueret Ammonius, nec ſuo ſe defraudabat genio, et viuebat, quantum poſſet, rationibus henoticis conformiter, nec multum Chriſtianorum inuidiam metuebat, quos in Alexandrinorum philoſophorum ſcholis eclectico philoſophandi generi adhaerere probe nouerat: praecipue cum iuuenis tunc eſſet ignobilis nullaque doctrinae claritate illuſtris. In eo vero ſtatu poſitus Ammonius, quo a Chriſtianis pro philoſopho eclectico habebatur, quorum plenae cathedrae Alexandriae perſonabant, potuit habere ſine inuidia diſcipulos, non gentiles tantum, ſed Chriſtianos quoque, exemplo eius temporis vulgari, quo iuuenes Chriſtiani ad ſcholas Platonicas gentiles properabant, ſalua religione ſua, eclecticam illam philoſophiam, a ſuis doctoribus tantopere commendatam diſcere parati. III. Gratis autem ſupponitur, Ammonium, cum ſcholas publicas haberet, adhuc, et longe poſt, fuiſſe Chriſtianum. Nam hoc ſtatui quaeſtionis, ſupra ex Porphyrio definito aduerſum eſt, et principium petit, nec ſequitur ex allata ratione, quod Chriſtianos auditores habuit; quos ad Ammonium publicum fidei deſertorem abire diſciplinae cauſſa doctores eccleſiae paſſuri non fuiſſent. Haec enim ratiuncula, vt ſtudium rem ſuam quouis modo ornandi prodit, ita tantum haberet veriſimilitudinem, ſi apud Chriſtianos celebri nomine iam famoſus Ammonius a fide defeciſſet: aſt, aliter ſe res habet, et deſeruit fidem Chriſtianam vix ephebus factus, certe iuuenis, et ſine dubio tunc inter homines plebeios ex vitae conditione inglorius et ignotus: qui cum ad ſacra gentilia delatus eruditionis et imprimis eclecticae ſapientiae gloriam ſibi comparauiſſet, non videmus cauſſam, cur non abſque Chriſtianorum inuidia more iſtius ſeculi diſcipulos Chriſtianos habere potuerit. Eos enim, qui vel epiſcopum, vel chriſtianum doctorem publicum et interpretem ſcripturae fuiſſe Ammonium inter Chriſtianos ſtatuunt, diuerſos homines confundere, eſt longe certiſſimum, et a nobis ſuo loco obſeruatum. Hoc vero pacto IV. ea ratio concidit, quae putat, non neceſſariam Ammonii ad gentiles tranſitionem fuiſſe, cum, ſaluo Chriſtiani ſyſtematis fundamento, Deorum minorum ſeu geniorum daemonumque cultum potuiſſet profiteri. Quae obiici potuiſſe a viro doctiſſimo, qui non ignorabat, quam inuiſa et deteſtabilis Chriſtianis eius temporis πολυθεότης fuerit, quamque ſerio a cultu daemonum tanquam diabolico abhorruerint, merito miramur; argumentum autem inuertimus, concludendo, cum ſemel henoticae illius theologiae arripiendae conſilium cepiſſet Am-

monius,

monius, non potuiſſe non eum ad Platonicum gentiliſmum abripi, in quo noſſet, ſalua gentili theologia, ſe doctrinam diuiniorem Chriſtianorum de Deo triuno poſſe ſeruare, ſicque, quod apud Chriſtianos impoſſibile erat, inter vtramque doctrinam foedus inire ſyncretiſticum, mutatis dogmatum et principiorum ſignificationibus. V. Porro arcanae diſciplinae, quam diſcipulis ſuis inculcabat, ratio fuit, non metus, ne a Chriſtianis ex eccleſia proſcriberetur, ſi intimiores eius ſententias noſſent; has enim non efficere potuiſſe apud vtramque partem, ipſe conceſſerat vir eruditiſſimus, cum dudum extra eorum communionem iam vixiſſet: ſed mos ſectae atque ſeculi, ſtudiumque ab oppugnationibus ſectarum, validis tunc Alexandriae armis infeſtis oppugnantium ſe, in tuto collocandi, ſimul etiam auctoritatem et admirationem comparandi ſyſtemati ſuo. Nec mouent nos valde teſtimonia Euſebii et Hieronymi, qui nec σύγχρονοι fuerunt, et aliorum conſenſu deſtituuntur, et teſtimonium, ipſe Moshemio fatente, dixere erroris ſuſpectum. Qui cum Porphyrii argumenta refutare vellent, errore in nominis homonymia admiſſo, plus nocuerunt cauſſae Chriſtianorum, quam eandem adiuuerunt: neque mirum nobis eſt, eos Ammonium Saccam cum Ammoniis aliis confudiſſe, quod paſſim viris doctis accidit, cum Ammonius Saccas, iam in iuuentute caſtra Chriſtiana deſeruerit, et ignotus, vt videtur, doctoribus Chriſtianis ob diſciplinam arcanam manſerit. Quibus omnibus vno faſce comprehenſis, cauſſam non videmus, cur priſtina de religione Ammonii ſententia nobis deſerenda ſit.

pag. 212. lin. penult. *Ab ipſis Ammonii diſcipulis.* Legi ad hunc locum merentur, quae MOSHEMIVS [h] ex his Ammonii diſcipulis huius rei adduxit teſtimonia, et inter haec imprimis PLOTINI [i] ab illis probe notandum, qui Orientalia philoſophemata inter inuenta noſtri temporis detrudunt.

pag. 215. lin. 2. a fin. *Zenobia enim, quae poſt Odoenatum Palmyrenum maritum ſuum A. C.* CCLXV. *occiſum regni habenas ſola capeſſere auſſa.* Res celeberrimae inter purpuratas foeminas reginae apud hiſtoricos, qui Romanorum imperatorum res geſtas deſcribunt, tum antiquos, tum recentiores, non omiſſis quoque numiſmatibus, quaerendae ſunt, maxime in Aureliani Caeſaris hiſtoria, quorum loca indicarunt *ſcriptores hiſtoriae vniuerſalis Britanni*, qui et ipſi ſuccinctam de Zenobia narrationem exhibuerunt [k]. Addendi autem quoque ex recentioribus ſcriptoribus, qui hiſtoriam imperii Palmyreni digeſſerunt, et ex numis quoque illuſtrarunt, CELLARIVS [l], EVS. RENAVDOTIVS [ll], IO. FOY VAILLANT [m]. Non omitti autem in hiſtoria philoſophica Sec. III. regina haec orientalis debet;

h) loc. cit. §. 28. p. 284.

i) Vita Plotini c. 3. Bibl. Gr. Fabric. Vol. IV. pag. 96 ſeq.

k) T. XIII. §. 620 ſeq.

l) De imp. palmyr. §. 25 ſeq. p. 22. add. SELLERI hiſtoria Palmyrae c. 1 ſeqq.

ll) Mem. de l'academie des inſcript. T. III. p. 336 ſeqq.

m) l. c. p. 228 ſeqq.

debet, non ob prudentiae tantum characterem, quo ſupra viros eminuiſſe, teſtatur Aurelianus imperator [n], et ſcriptores hiſtoriae auguſtae paſſim, ſed imprimis ob literaturae et philoſophiae quoque Aegyptiae Orientalis, Graecae et Romanae notitiam, atque philoſophorum, quos ſecum habebat, conuerſationem. Inter hos autem Longinus quoque fuit, quem praeceptorem in addiſcenda literatura Graeca habuit, et, ſuo tandem malo, conſiliarium [o].

pag. 216. lin. 10: *Videndus eſt* FABRICIVS. Iungi poſſunt ea, quae de Longino attulerunt doctiſſimi viri Zacharias Pearce, et Ant. Fr. Gorivs, quibus elegantes libelli *de ſublimi* editiones debemus.

pag. 216. lin. 12. *Ex intimae admiſſionis diſcipulis Plotini fuere.* Pro Plotino, legendum, Ammonio, cui intima admiſſione adhaerebat vterque, recepti in arcanam horum ſacrorum diſciplinam: Plotinus autem eos condiſcipulos habuit.

pag. 224. lin. 13. *Hos et ſcriptis et viua voce docebat Plotinus.* Optandum eſſet, vt vir quidam doctus, et literaturae atque philoſophiae, qualis ſub imperatorum Romanorum imperio ante Conſtantinum M. vigebat, gnarus, huius ſcholae Plotinianae hiſtoriam, et imprimis diſcipulos, nominibus ſuis h. l. tantum tactos deſcriberet, et fuſius paulo, quam heic factum, celeberrimae ſcholae rebus lucem accenderet, quod a noſtra tractatione in generali tantum philoſophiae hiſtoria occupata non erat expectandum. Certi ſumus, multa poſſe adhuc adferri, ſacrae quoque ciuitatis Chriſtianae rebus lucem allatura: qualis ſcriptio argumentum exhiberet libello academico ſiue diſſertatione hiſtorica critica digniſſimum. Talia plura hiſtoria eclecticae philoſophiae ſuppeditat nondum elaborata, e. g. hiſtoriam criticam thaumaturgiae eclecticae etc.

pag. 237. not. f. lin. vlt. *Miſc. Lipſ. T. I. p. 806.* Adiecta quoque eſt luculenta vitae et ſcriptorum Porphyrii hiſtoria, breuitate ſe commendans, verſioni Batauae et Germanicae *hiſtoriae vniuerſalis*, *a Britannis* editae [p], quae ab illis conſuli poteſt, qui prolixam Holſtenii diligentiam non ſine moleſtia legi poſſe putant. Nos, more noſtro, veterum memorias ſecuti, noſtrae aetatis obſeruationes ideo adiecimus, vt in luce, qua fieri poteſt, clara celeberrimi philoſophi hiſtoria collocetur. Cui tamen haud contemnenda fieri poteſt acceſſio, ſi ea addantur, quae ad limites noſtros non pertinent, ſed ad hiſtoriam ciuitatis ſacrae, quae acerrimum in Porphyrio hoſtem habuit: quo reſpectu conſulendi ſunt praeter annales eccleſiaſticos Sec. III. hiſtoriae literariae eccleſiaſticae ſcriptores, more ſuo, cumulate nominati a I. A. Fabricio [q]. Nos, quae biographiae noſtrae adiiciamus, pauca habemus, nec illa in ſe ſatis prolixa multas acceſſiones poſtulat.

pag.

n) In ep. ad Sen. apud Pollionvm trig. tyr. c. 30. p. 528. ed. Obr. conf. c. 15. §. 513.

o) Ideo ſcript. H. vn. p. 629 ſeq. Longini hiſtoriam attigerunt.

p) loc. cit. §. 685. p. 679. ed. Germ.

q) l. c. Bibl. Gr. Vol. IV. et Luc. euang. toti orbi exoriente p. 154. Bvddevs Iſag. T. II. p. 1009 ſeq.

pag. 245. lin. 22. *Sicque gaudia ſua et triſtitiam ibi ſimul deponebat.* Ita verba Evnapii verterat Iunius, πόλιν μὲν ὔτε ἰδεῖν ὑπέμενε, ὔτε ἀνθρώπων ἀκῦσαι φωνῆς, ὕτω τὸ λυπέμενον αὐτῷ καὶ ἡδόμενον ἀπέθετο: quibus Sardianus, ſophiſta indicat, Porphyrium adeo μισανθρωπίᾳ melancholico-hypochondriaca correptum hominum conſortium euitaſſe, vt ne in anguſto quidem Siciliae freto appelleret terrae, vel vrbes vicinas litoribus frequentaret, ſed eo prorſus eſſet animo, vt velut ſaxum ſine ſenſu neque gaudii, neque triſtitiae ſtimulos ſentiret, et humanitatem ipſam exuiſſe videretur: quod ſolere melancholicos, et nullo humani affectus ſenſu tangi, eſt notiſſimum: Effeciſſe autem hoc animi deliquium ſenſusque carentiam, vt inedia ſe liberare cogitaret, ſequentia manifeſte ſuadent.

pag. 250. not. p. lin. 10. *Ad Euſebium N. MMLXXXIX.* Iulianum vtrumque theurgum, Alexandrina placita ſecutum fuiſſe, vel ex eo tantum conſtat, quod Θεϩργικὰ τελεϛικὰ λόγια δι' ἐπῶν ei tribuit Svidas [r], quae non ipſa quidem fuere oracula Zoroaſtris, quae tempore Antoninorum, quo vixere Iuliani pater et filius, vterque theurgi et magicis artibus celebres iam in horum hominum manibus verſabantur [s], aſt veriſimile tamen, eum vel commentatum in iſta oracula, vel ad eorum ſimilitudinem carmina teleſtica effinxiſſe. Talia autem adhibebantur ad conſecrationem rerum magicarum, quibus mala propulſari et auerruncari credebantur. Eiusmodi conſecrationes τελετὰς dictas eſſe, conſecratores, τελεϛὰς, res conſecratas et ad magicas operationes deductas, τελέσματα vel τετελεσμένα, hiſtoria ſectae Alexandrinae multis exemplis loquitur, et memorabilia eorum exempla attulit Kvstervs [t]. De vtriusque huius Iuliani libellis magicis, quae veteres habent, diligenter collegit Fabricivs [u], qui videndus. Huius enim generis homines non contemnendum ſcholae Alexandrinae decus eſſe cenſebantur, cuius exemplum eſſe poteſt Apollonius Tyanaeus.

pag. 260. n. c. col. 2. lin. 23. *In ipſa Syria duae fuere Chalcides.* Vnam tantum in Syria Chalcidem veteribus celebrari, aliter atque aliter ab adiacentibus locis denominatam, nec quemquam de gemina Syrorum Chalcide mentionem feciſſe, ſed vnam eandemque et Plinium et Ioſephum intelligere, quae Chalcidenes regionis caput fuit, et regulis ſub Romanis ſedem praebuit, contendit Chr. Cellarivs [v], qua in re habet conſentientem Stephanvm in *Chalcis.*

pag. 271. lin. 5. *Cum Chriſtianae religionis propagatione gentilis ſuperſtitionis euerſio fuit coniuncta.* Diligenter id ex hiſtoria ciuitatis ſacrae repetendum, et, quo pacto horum hominum fraudes poſt diruta et euerſa templa detectae ſint, ex ſcriptoribus eius temporis, maxime Sozomeno con-

r) T. II. v. Iulianus Chaldaeus p. 123.

s) Vid. Nic. Damasc. in excerpt. Peireſc. pag. 461.

t) Ad loc. cit. Suidae not. 7.

u) Bibl. Graec. Vol. I. c. 36. §. 11. p. 151.

v) Geogr. antiq. L. III. c. 12. p. 432.

conſiderandum, publicae quoque imperatorum Chriſtianorum conſtitutiones intuendae ſunt, quibus ſuperſtitionem gentilem coërcuerunt, quarum hiſtoriam eleganti atque rara commentatione *de ſtatu paganorum ſub chriſtianis imperatoribus ad L. XVI. t. 10. Cod. Theodoſ.* dedit IACOBVS GOTHOFREDVS [x].

pag. 274. not. m. *Ad Galienum.* Delenda haec ſunt, quoniam minus accurata, vt locus Fabricii, in quo pro Galieno ponendus eſt Sapor rex Perſarum, non autem Conſtantius. Rem omnem paucis explicat AMMIANVS MARCELLINVS [y], qui narrat, cum ad ſuperbas Saporis literas, non contemnendam orientis partem a Conſtantio repoſcentes reſponderetur, neque ita quicquam obtineretur, poſt paucos dies ſequutum eſſe Proſperum comitem, et Spectatum tribunum et notarium, itemque Euſtathium (Euſtachium habet editio Acidalii) Muſonio ſuggerente philoſophum, vt opifex ſuadendi imperatoris ſcripta perferentes et munera emiſſuri apparatum interim Saporis arte quadam ſuſpenderent. Quam legationem cum alia hanc ſecuta euentu caruiſſe, in ſequentibus notat. Quanquam autem ex hoc loco certum eſt, Euſtathium inter imperatorios legatos facundiae cauſſa electum miſſumque in aulam Saporis fuiſſe, nihil tamen de hac mirabili Euſtathianae eloquentiae virtute et efficacia annotauit, ſed conatum vanum fuiſſe non tacuit, quod et alii eius aetatis ſcriptores referunt [z]. Vnde ſuſpecta valde nobis fit Eunapii, futilis encomiaſtae narratio, in gratiam ſuae ſectae, quae mendaciis rem ſuam ornare ſtudioſa valde fuit excogitata, quam Ammianus hac occaſione non ſiluiſſet, ſi tantum apud Saporem, quem ad Cteſiphontem iſta legatio offendebat, Euſtathii facundia valuiſſet: cum huic ſectae cetera Ammianus fauere ſoleat.

pag. 275. lin. 6. a fin. *Se ſectae illi, quae Chaldaica dicatur, adhaerere, et initiatos eſſe eius myſteriis, dixerunt.* Euidens locus, ex quo conſtare poteſt, philoſophicam quandam ſectam, in Aſia minore inter Graecos tunc viguiſſe, quae Chaldaicae ſiue Orientalis nomen obtinuerit, vnde hanc appellationem non nudius tertius excogitatam eſſe, ſi alia teſtimonia non extarent, recte poteſt concludi. Quam Graecis iam antea non fuiſſe ignoratam, ſed Pythagoricae ſectae confuſione tantum obſcuratam, vel ex vno Apollonii Tyanaei exemplo, ſi cum Soſipatrae hiſtoria, qualem tradit Eunapius, comparetur, diſcitur. Verum de hoc nomine ſuo loco pluribus agimus, heic lectorem ea de re monuiſſe contenti.

pag. 293. not. k. lin. vlt. *Seuerus vitiorum cenſor eius laudatorque virtutis.* Inter plures, qui Iuliani vitam ſibi enarrandam elegerunt, legi imprimis et cum hoc, quem tractamus, loco, comparari meretur, PETRVS MARTINIVS, Morentinus Nauarrus, qui Iuliani *Miſopogoni* praefationem

x) Edita 1616. 4.
y) L. XVII. c. 5 ſeqq.
z) THEMISTIVS Or. 4. ZONARAS p. 17. ex recentioribus hiſtoria vniuerſalis T. XIII. §. 171. p. 157. comparanda quoque TILLEMONTII hiſtoria imperat. T. IV. aliique.

nem praemiſit doctiſſimam, in qua de auctoris vita, ex variis, praecipue Marcellini, locis diſſeritur. Is non negat, Iulianum imperatorem ſingulari ingenio et eloquentia fuiſſe, caeterarum etiam virtutum principe dignarum laudes ei non mediocres in hiſtoria tribui, vt, ſi vera ſint, cum ſummis ille principibus conferri poſſit: monet autem, vnam impietatis et *ἀποςασίας* maculam omnes iſtas laudes in perpetuum deleuiſſe. Quae vt latius deduceret, Iuliani vitam primum ex natura et educatione, deinde ex moribus ipſius diligenter deſcripſit. Non repetemus ea, quae vel apud ipſum auctorem, tum in ſua operum Iuliani editione, tum in Pariſienſi PETAVII, tum in Lipſienſi EZ. SPANHEMII [a], quae in omnium manibus eſt, facile poſſunt inueniri: ſed ea tantum in lectoris gratiam paucis annotamus, quae noſtrae Iuliani hiſtoriae philoſophicae lucem poſſunt accendere. Obſeruat autem biographus, et vel ipſius Iuliani, vel ſcriptorum coaeuorum teſtimoniis [b] roborat 1. inſitam atque ingenitam huic homini perpetuam leuitatem et inconſtantiam, erroris inde conſecuti primam iam cauſſam fuiſſe. 2. Libanii paulatim conſuetudine deprauatum, non tantum in ſcholam, a qua primo iubente imperatore ſe continuerat, ventitare, ſed etiam Graecorum more in Chriſtianos declamare, tanquam exercendi ingenii gratia fuiſſe auſum, quo pacto haec altera Iuliani ſchola, erroris ei et impietatis magiſtra fuerit. 3. Philoſophiam ibidem percepiſſe, non Platonicam omnino aut Ariſtotelicam, ſed ex vtraque miſtam, cuius inſtituti et Porphyrius paulo ante et tunc Iamblichus [c] principes ferebantur, hunc autem, cuius ſumma tunc erat auctoritas apud omnes, philoſophum in primis coluiſſe et amauiſſe, magnisque honoribus ac praemiis affeciſſe, et hanc ita philoſophiam habuiſſe, vnde ſe in epiſtolis, *τῶν Πλάτωνος καὶ Ἀριςοτέλȣς ζηλωτὴν δογμάτων* nominauerit: hanc vero ad rem eunuchi quoque praeceptoris ſui opera vſum eſſe, quem ipſe IVLIANVS [d] tradit, eum puerum et diſcendi cupidum nactum, perſuaſiſſe, vt illorum veſtigiis inſiſteret, vt melior ſe ipſo euaderet. 4. Acceſſiſſe autem Nicomediam Maximum Epheſium philoſophum ob magicas artes atque impoſturas a Valentiniano poſtea capitis ſupplicio mulctatum, qui Iuliani corruptor alter fuerit, cumque, teſte Nazianzeno, docuerit, *ὅσα τὲ περὶ ἀςρονομίαν, καὶ τὰς γενέσεις καὶ Φαντασίαν προγνώσεως τερατέυεται, καὶ τὴν ἑπομένην γοητικὴν, quae in aſtronomia et natalitiis et ſpecie diuinationis mirifice ludit, horumque comite magia:* haec autem, cum ſcholas Graecorum Athenis inuiſeret, eum confirmauiſſe.

a) Vterque hanc Martinii praefationem propter variam doctrinae, qua conſcripta eſt, elegantiam et diligentiam ſuae editioni inſeruit, et Petauius quidem in fronte operum, Spanhemius Tomo III. qui poſt Cyrilli opus contra Iulianum Petauii, ſuasque annotationes continet, praefixit. Omnium vero inſtar legendam eſſe DE BLETTERIE vitam Iuliani Gallice Amſtel. 1735. editam, et ingenue non minus, quam erudite ſcriptam commendat MOSHEM. Hiſt. Chr. ant. Sec. IV. c. 1. §. 12. p. 289.

b) Optimo conſilio loca veterum pleraque, quae de Iuliano agunt, ſuae editioni praefixit SPANHEMIVS, ad quos fontes lectorem dimittimus.

c) Confundit Martinius Iamblichos duos, vt ſuo loco monuimus.

d) In Miſopogone.

mauiſſe. 5. Acceſſiſſe autem ad hanc diſciplinae formam, quae modeſtiae et moderationis ſpeciem praebebat, aeſtum quendam perturbationis, quae tertia cauſſa fuerit, a qua a vero et recto deductus in fraudem ac ſcelus ſe praecipitauit, id quod per potiora et eminentia fortitudinis, temperantiaeque ſpecimina luculenter depingit, at loquacitatem et indecoram actionem in eo notat. 6. Ingenii autem diſcendi cupidiſſimi exemplum adducit librorum a pueritia cupiditatem, ſcribendi et legendi induſtriam, philoſophiae veteris cognitionem, mathematicas rationes, phyſicasque et theologicas probe perſpectas, aſtrologiae notitiam cum arithmetica et geometria, aſt aſtrologiam diuinationum ſophiſmatis, phyſicam magicis impoſturis corruptam peruerſamque dolet, vnde falſa, impia et ſuperſtitioſa theologia ei enata eſt, quae in ἀποστασίαν ab agnita, quam profeſſus erat, religione, eſt ſecuta. Iuſtitiae autem labem intuliſſe imperium Conſtantio ereptum, Chriſtianos iniquiſſimis et acerbiſſimis legibus vexatos, odium in rem Chriſtianam, aequitatem et clementiam mire proculcatam in teſtimonium aduocat. Quae omnia, vt veterum teſtimoniis lucent, ita characterem Iuliani philoſophicum miris depingunt coloribus. Alia haec illuſtrantia dabit SPANHEMIVS [e].

pag. 296. lin. 25. *Cum animi ſenſa haudquaquam prodere liceret.* Hic vnus locus omnem diligentiam in tuenda opinione, Iulianum nunquam fuiſſe Chriſtianum, euertit: habemus enim non teſtem tantum σύγχρονον in Libanio, ſed praeceptorem quoque et in ſeducendo ad caſtra gentilium principium atque ducem. Cui Ammianum Marcellinum, quin ipſum IVLIANVM, teſtem omni exceptione maiorem adiungimus, qui in epiſtola ad Alexandrinos memorabili loco ſcribit [f]: οὐχ ἁμαρτήσεσθε παρὰ ὀρθῆς ὁδοῦ πειθόμενοι τῷ πορευθέντι κακείνην τὴν ὁδὸν ἄχρις ἐτῶν εἴκοσι, καὶ ταύτην ἤδη σὺν Θεοῖς πορευομένῳ δωδέκατον ἔτος. *Non enim a recto tramite aberrabitis, ſi ei fidem habentes, qui* AD ANNVM VSQVE VICESIMVM *aetatis illa* (Chriſtianorum) *via progreſſus eſt, et hanc alteram modo duodecimum iam annum circa Deos verſatus inſiſtit.* His innumera veterum eius aetatis ſcriptorum Chriſtianorum teſtimonia poſſent addi, qui coaeui plerique rem cognoſcere potuerunt, niſi vniuerſae fere antiquitatis conſenſus id euinceret, quem hoc loco poſt B. AD. RECHENBERGII [g] diligentiam heic in ſcenam producere, loci anguſtia vetat. Quae cum ita ſe habeant, vt ſalua fide hiſtorica euerti non poſſint, mirandum certe eſſet, virum quendam eruditum peculiari eaque docta diſſertatione, quae inter *obſeruationes Halenſes* [h] legitur, ſibi hanc traditionem hiſtoriae veteris euertendam ſumſiſſe, multoque puluere concitato demonſtrare conatum fuiſſe [i]: *Iulianum nunquam ex animo Chriſtianae fidei alumnum fuiſſe, ſed, vel* ex

e) In erudita praefatione, Opp. Iuliani praemiſſa, quam breuitati litaturi non exſcribimus. Concordat cum his imago Iuliani expreſſa a MOSHEMIO Inſt. hiſt. Chriſt. Sec. IV. §. 13. p. 289.

f) Epiſt. LI. p. 434.

g) Diſſ. de apoſtaſia Iuliani apoſtatae.

h) T. III. Obſ. 9. p. 185 ſeqq.

i) Ibid. p. 197.

ex gentilium philoſophorum perſuaſione in tenera aetate, aut in adulta ex proprio conſilio inſeruiuiſſe ſcenae, et tempori, ac Chriſtianum ſe finxiſſe, cuius rei illuſtre documentum praebuerit, cum Auguſtus a milite ſalutatus fingeret, ſe Chriſtiano cultui adhaerere, et in Chriſtianorum eccleſiam progrederetur, vt omnes, nullo impediente ad ſui fauorem illiceret, quod Marcellini *nouimus teſtimonio* [k]. Qua lecta diſſertatione incerti fuimus, vtrum auctoris ingenium non ſine doctrina varia certiſſima fidei hiſtoricae fulcra euertere conantis, an audacia friuolis ratiunculis omni hiſtoriae contradicendi magis notanda ſit, niſi conſilium virorum quorundam doctorum, qui huic collectioni literariae, cetera eruditiſſimae manus auxiliatrices porrexerunt, notum fuiſſet, omnibus ita contradicendi, vt nouitas admirationem pareret. Quod praeiudicium vt ineptum eſt et viro candido veritatisque ſtudioſo indignum, ita lectionem eruditae diſquiſitionis neminem valde in partes pertracturum, ſumus perſuaſiſſimi, obſeruantem, vel aperta negatione et reiectione teſtimoniorum ſupra adductorum, vel ratiunculis anxie conquiſitis totam eam repleri, nec habere, quod cogat, ludendo autem quaeſtionisque ſtatum ſubreptionis vitio alterantem fluctus mouere in ſimpulo. Qua de re tamen cum in hiſtoria ciuitatis Chriſtianae ex inſtituto agendum ſit, heic prolixe diſſerere velle, a noſtro ſcopo alienum eſt. Nos, quod vnum toti illi quaeſtioni expediendae ſufficere poſſe putamus, monemus, non quaeri, vtrum candide vnquam, et mente vera Chriſtianae fidei profeſſioni animum Iulianus adiecerit, hoc enim neganti, facile, ſi non vt certum, attamen vt probabile valde, concedent, qui imperatoris characterem animi, a ſcriptoribus coaeuis gentilibus et Chriſtianis delineatum norunt; certe haut difficulter credimus Ammiano Marcellino, tradenti [l], *quanquam a rudimentis pueritiae primis inclinatior fuerit erga numinum cultum paulatimque adoleſcens deſiderio rei flagraret multa metuens, tamen agitaſſe quaedam ad id pertinentia, quantum fieri poterat, occultiſſime. Vbi vero abolitis, quae verebatur, adeſſe ſibi liberum tempus faciendi, quae vellet, aduerterit, ſui pectoris pateſeciſſe arcana et plane abſolutis decretis aperiri templa, ariſque hoſtias admoueri et reparari ſtatuiſſe Deorum cultum.* Quo Marcellini teſtimonio clandeſtina quidem ſuperſtitionis inclinatio ad gentilem Deorum cultum a pueritia innuitur, quam Conſtantii quoque metus et ſuſpicio, et arctior pueri Iuliani cuſtodia ſatis prodit: aſt manſiſſe tamen in publica eccleſiae Chriſtianae communione fideique profeſſione, donec auguſtus declaratus, ruptis metus et reuerentiae vinculis ad publica philoſophorum et ſacerdotum ſacra tranſiret, eadem euidentia colligitur. Quare totam hanc quaeſtionem tantum non ineptam putamus, nec haeremus animo pro vero habere, quod de baptiſmo Iuliani aſſeritur, ſine quo Conſtantius haud facile eum toleraſſet [m], quod ſola negatione et ratiuncula lubrica ac incerta, velut

 vno

k) L. XXI. c. 2.

l) Lib. XXII. c. 5.

m) Nazianzen. Or. 3. στηλιτ. in Iul. I. p. 70. quibus friuolas rationes opponunt obſeruationes

vno halitu difflare velle, non pertinet ad hiſtoriae fidem, ſed academicam arrogantiam. Epiſtolam autem Iuliani ad Alexandrinos datam, ad quam ex Baronio tantum prouocauit obſeruator, ideo ſuſpectam ſuppoſitionis habere, quod huic coniecturae contradicit, cum cetera tamen et veterum codicum fidem, et circumſtantiarum harmoniam et dictionis a Iuliano adhibitae ſimilitudinem exhibeat, non valde criticum acumen redolet, quod non magis cupiuiſſe oſtendere, quam ingenii foecunditatem ſcriptor laudatus videtur. Verum haec et alia multa, quae de Iuliano memoratu digna ſunt, lectori iudicanda relinquimus.

Ibid. lin. 26. *Licet aliarum quoque ſectarum placita teneret.* Nempe, vt mos erat in ſchola Plotini, quae tota corrupta fuit ſyncretiſmo Platonico-Peripatetico atque Stoico, vt ſupra probatum. Mirandum itaque non eſt, quod dialecticas ſubtilitates Peripateticorum interdum riſerit, quas meliores in Plotino inueniri credebat, cum grauiora et religionem atque pietatem magis decentia in his contineri fateretur. Qua de re notabili loco [n]: *ſatius eſt, ac dignitati noſtrae conſentaneum, vni ſtudere philoſophiae, ſed eam praeſertim adſciuero, quae diſciplinae ſuae Deos prae ſe fert auctores ac duces, qualis eſt Pythagorae, Platonis Ariſtotelisque ſecta; tum eorum, qui Chryſippum ac Zenonem magiſtros ſequuntur: neque enim aut omnibus, aut omnium dogmatibus auſcultandum eſt, ſed illis et eorum decretis duntaxat, quae pietatem ingenerare animis poſſunt - - quo circa, nec Epicureo apud nos dogmati neque Pyrrhonio pateat aditus. Iam enim recte Dii immortales ſectas iſtas extinxerunt, vt plerique earum libri interciderint.* Sed et reliqua legi merentur, in quibus igniculos quidem nonnullos ex Chriſtiana diſciplina ſuperſtites intelligas, re ipſa autem cognoſcitur, philoſophiam hanc purpuratam eo traductam potiſſimum eſſe, vt religionis gentilis cultus Chriſtianae nihil cederet, quod conuenire dignitati, quam gerebat, ſuae pontificis maximi iudicabat. Ex quibus diiudicari poſſunt ea, quae GAVDENTIVS loco infra nominato [o] aſſeruit: non ita videri, Iulianum fouiſſe Stoicos et Peripateticos, quamuis mox, more ſuo, mutatus ſtatuat: *licet ſapiant eius ſcripta philoſophiam Platonicam, non tamen ſpreuiſſe Ariſtotelem:* quem nemo vnquam eclecticorum contemſit. Quid vero de Cynicis ſtatuerit, ex oratione *de Cynicis* conſtare poteſt, quae infra [p] in hiſtoria huius ſectae adducuntur.

pag. 311. lin. 22. *Tanquam peſtem aliquam in coetus Chriſtianorum induceret.* Habuit tamen, quod veriſimile, alium quoque huius prohibitionis ſcopum Iulianus. Cum enim videret, colliſis inter ſe et comparatis veterum ſcriptorum gentilium, maximeque philoſophorum decretis et ſen-

uationes. Halenſes, cum veriſimile ſit, Conſtantium, cuius intererat, Iulianum puerum, vel adoleſcentem eſſe Chriſtianum, curaſſe, vt ſacro fonte ablueretur.

n) In fragm. epiſtol. p. 300. conf. MOSHEM. diſſ. de turbata per Platon. rec. eccleſia Vol. I. diſſ. ad H. E. pertinentium p. 160 ſeqq.

o) De phil. Iuliani c. X. p. 177.

p) pag. 500.

ſententiis validiſſima inde tela Chriſtianos ſcriptores in gentilem ſuperſtitionem conieciſſe, et triumpho de inſignibus errorum commentis acto in contemtum adduxiſſe ſacerdotum et philoſophorum ſcripta, maluit eis omnem humanitatis diſciplinam interdicere, quod ſine humanitatis ignominia vix fieri poſſe peruidebat, quam pati, vt ex his pharetris reſtitutus a ſe ex his lacunis ſuperſtitioſus cultus oppugnaretur, quare Chriſtianis iſta tela eripienda eſſe, ſtatuebat. Legant, qui de hac re dubitant, *epiſtolam quadrageſimam ſecundam* q), vt impietatis radices veras at occultas detegant. De re ipſa conſulendi ſcriptores hiſtoriae eccleſiaſticae, inter quos IOANNES ANTIOCHENVS r), ad quem tamen notat VALESIVS s), non diſcendi, ſed docendi tantum publice facultatem Chriſtianis ademiſſe, quod vero perperam dici, aliis viſum eſt t); certe ſine doctore ereptisque humanitatis literarum fontibus, ne diſcendi quoque occaſionem ſuppetere, quilibet intelligit. Ceterum quo philoſophiae fato id euenerit, hoc ipſo prouidentia diuina dirigente, vt fontes defectionis ab imperatore tantopere euecti, Chriſtianorum manibus eriperentur, lectori cogitandum relinquimus.

pag. 302. not. u. lin. 4. *Parum tamen ſolidi promittit Gaudentii feſtinatio ſolita.* Dudum iſta ſcripſeramus, cum tandem diſſertatione PAGANINI GAVDENTII, quae adiecta eſt tr. *de tranſmigratione Pythagorea* potiremur, vnde ad hunc locum obſeruationem olim adiecimus: Gaudentium in hoc ſcripto eundem quidem ſe praeſtare, qualis in ſcriptis ſuis deprehenditur, nempe ab argumento, quod tractandum ſibi ſumit, ad locos quosdam communes deſilientem et a ſcopo deflectentem, ignorata vera ratione ſectae eclecticae: at de ipſo tamen argumento pleraque veterum teſtimonia collegiſſe, quae memorabilia ſint in haud paucis quoque candidum et accuratum ſe demonſtrauiſſe, ita, vt ex hac tractatione rariori multa ad augenda noſtra poſſint transferri, dictaque confirmari. Quem in finem, cum Gaudentii opuſcula in ipſa Italia, maxime vero in Germania noſtra ſint rariſſima, argumenta capitum indicauimus, paucis ex re noſtra additis laciniis. Eam vero iam recenſionem hoc loco omittimus, ex quo vir olim doctiſſimus Io. GERARDVS MEVSCHENIVS, qui anxie ſcripta Gaudentii rariſſima paucisque obuia conquiſiuerat u), inter *vitas*, quas collegit *ſummorum virorum*, hanc de Iuliani imperatoris philoſophia diſſertationem recuſam dedit. Quae cum iam obuia inter nos ſit, ad hunc ipſum fontem lectorem remittimus. Vnum ex annotationibus priſtinis repetimus, falli Gaudentium, (quod haud raro in philoſophiae hiſtoria illi contigit,) quando c. 10. miratur, Themiſtium in Iuliani hiſtoria non commemorari, ſuſpicaturque, aut ignotum eum fuiſſe imperatori,

q) Opp. p. 422 ſeq.

r) In excerpt. Peireſc. p. 842.

s) pag. 119.

t) MONTACVTIO ad l. c. Naz. PAGI ad A. C. 362. n. 39. aliisque, quos nominat FABRICIVS Bibl. Gr. Vol. VII. p. 77. not. k.

u) Conf. VOGT catal. libr. rar. p. 302. 303.

tori, aut neglectum, tum, quod acceptus Conſtantio fuiſſet, tum, quod Peripatetice philoſopharetur. Patet enim ex epiſtolis Iuliani ad Themiſtium, ad quas infra [x] prouocauimus, nec ignotum fuiſſe imperatori philoſophum eo tempore celeberrimum, nec neglectum, Svidae enim teſtimonio [y] conſtat, imperatorem hunc philoſophum ob praeſtantiae opinionem praefectura vrbis Conſtantinopolitanae ornauiſſe. Peculiaris quoque eſt obſeruatio Gaudentii, videri ideo vetuiſſe Iulianum Chriſtianis, ne quis ex eorum numero ſophiſtam ageret, et iuuentutem doceret, eo quod ſophiſtas non ſolum verborum, ſed etiam morum magiſtros ſe eſſe velle, et ad ſe philoſophiam de adminiſtrandis rebus publicis pertinere, crediderit contendere; quae longius petita eſſe, nec ſcopum prope ferire, eſt in propatulo. Quae vero de genio Iuliani ille diſputat, Platonicorum eius temporis commenta eſſe, nulli dubitamus. Memorabile autem et impietati gentili propudioſum, glorioſum autem religioni Chriſtianae eſt, quod in mortis articulo *perplexius* de anima Iulianus diſputauit [z], egregio exemplo, quantum ſuperet vanam hominum nugiuendulorum iactantiam Chriſtianae religionis euidentia, ſolatio et certitudine in morte plena.

pag. 304. not. r. *In Aedeſio.* Memorabilis locus ad pernoſcenda fata ſcholae Plotinianaeatque Iamblichianae, qui cum ſcriptoribus hiſtoriae eccleſiaſticae chriſtianae meretur comparari, indeque intelligi, religionis potiſſimum curam hos homines anxiſſe, non philoſophiae, hanc enim publice docebat Proaereſius. Inde character Eunapii, et ex eo fides eius hiſtorica diiudicanda, ne omnia pro veris admittantur, quae interdum ille ſplendide mentitur de ſecta ſua.

pag. 305. not. y. *Multis in locis lapſi.* Nouam nobis olim verſionem ſpondebat celeberrimus hodie Academiae Iuliae apud Helmeſtadienſes theologus Io. Bened. Carpzovivs [a], quo nec doctior, nec ad emendandam Iunii verſionem ſaepe fidem fallentem nemo erat aptior, verum, ex quo ad maiora et ſanctiora tradenda traductus eſt, etiam hic Aiax in ſpongiam incubuit, quod vehementer dolemus.

pag. 312. lin. 34. *Chriſtianis, quos loco mouerat Iulianus, iterum ſuccedentibus, illo ſublato interiiſſe, non eſt dubitandum.* Hoc ſi alia non eſſent, totius ſectae Alexandrinae ſiue eclecticae fortuna teſtatur, quae non longe poſt hanc aetatem publico doctore ex ſchola Plotiniana caruit. Arcadius, patris Theodoſii et ſuas conſtitutiones atque leges aduerſus paganos et haereticos non tantum confirmauit, ſed ipſo quoque paganorum nomine ordo philoſophorum gentilium, qui theologiam et philoſophiam docebant,

x) pag. 485.

y) In Themiſtio T. II. p. 171.

z) Ammianvs l. c.

a) Vid. qui has conſtitutiones collegit et illuſtrauit Iac. Gothofredvs, de ſtatu paganorum ſub Chriſtianis imperatoribus XVI. Cod. Theod. 70. p. 18 ſeqq.

cebant, in contemtum adductus eſt [b], ſacerdotum priuilegia per orientem tota ſublata, priuilegia hierophantis conceſſa abolita [c], quae circumſtantiae Athenienſes philoſophos gentiles in magnas anguſtias coniecerunt, coactos ex ſuis et familiae reditibus viuere. Tacemus alia poſtea ſub Theodoſio iuniore conſecuta, quae tandem philoſophos gentiles, quamuis ſolo philoſophorum nomine ſe tegerent, ſub Iuſtiniano in exilium eiecerunt. Ad quod non parum contuliſſe Alexandrinae philoſophiae per Origenis ſectarios in monaſteria admiſſae incrementum, quod ad captam vſque Conſtantinopolin durauit, de quo Tomo III. ex inſtituto dictum eſt, quilibet coniiciet, quia hoc pacto ſine idololatriae et ſuperſtitionis ſuſpicione et periculo fas erat ſecundum Alexandrina principia philoſophari. Et hoc pacto ſec. VI. ſchola Plotiniana exoleuit, quod in Iuſtiniani tempora incidit, qui philoſophos gentiles philoſophiam Athenis docere vetuit, eosque illa perſecutione preſſos ad Choſroem Perſarum regem fugere coegit, vt in ſequentibus [d] demonſtratum, vbi etiam Marini auctoritate euictum [e], Aſclepigeniam, Plutarchi filiam, Procli magiſtram, vltimam fuiſſe, quae artem theurgicam docendo tradiderit, et ξυνωρὶν τῶν σοφῶν Πλουταρχείων iſtis egregiis artibus erudiuerit. Nam quae, iſtis tandem redeuntibus, ab iis geſta ſunt, et in ſequentibus tetigimus, exſpirantis ſectae huius gentilis ſigna ſunt, cuius reliquiae in hiſtoria Chriſtiana medii aeui debent quaeri.

pag. 341. lin. 25. *Mature ad literarum ſtudia adplicuit animum.* Iſidori res quoque, poſt ſcripta haec noſtra, more ſuo, id eſt, doctiſſime tetigit et in compendio enarrauit cel. Io. Christ. Wernsdorfivs *loco mox citando.* Recte is obſeruat ea, quae apud Suidam de Iſidoro memorantur, ad Iſidorum referenda eſſe, qui Gazaeus audit, Vlpiani fratrem, quamuis corrupta et miſere habita a deſcriptoribus Damaſcii, quibus medela afferenda eſt.

pag. 346. lin. vlt. *Quaecunque vero erroris cauſſa ſit, certe eiiciendus eſt ex hiſtoria eccleſiaſtica* etc. Id quoque apud Hoeschelivm [f] et Menagivm [ff] atque Tolandvm [g] faciendum, quos reliquosque magni et acuti ingenii et attentionis in veterum lectione probatae viros decipi ſe a Suida vel eius exſcriptoribus paſſos fuiſſe, mirandum eſſet, niſi conſtaret, quam facile eiusmodi errores chronologici etiam attentiſſimis poſſint ſubrepere.

Ibid.

b) Paganus proprie ruſticum, agricolam, agreſtem indicat, poſtquam gentiles ex vrbibus eiecti ſunt; vnde Hesychio paganus, ἰδιώτης, ἄφρων. E palatio principis, in vulgaria loca paganorum hominum recedere coacti. Aliter Gothofredvs, l. c. coniicit, vocatos paganos, quod pro pagorum inter ſe diuerſitate ſacris diuerſi et ἑτερόδοξοι viderentur. Illud ex Oroſio praef. L. I. conſtat, ex locorum agreſtium compitis et pagis, paganos vocatos.

c) Vid. Idem lit. 14. p. 401 ſeqq. Viuente Iuliano ſacris praeerant hi philoſophi, non tamen omnes.

d) pag. 349. 350.

e) pag. 314.

f) Ad loc. cit. Photii.

ff) Hiſt. mul. philoſoph. Tom. II. Comm. Laert. p. 490.

g) Diſſ. de Hypatia, quae eſt Tetradymi.

Ibid. not. t. *Act. erud. noua Suppl. T. III. ſ. 9.* Idem, qua erat ſinceritate, fecit quoque B. MOSHEMIVS in *Additamentis ad Volumen I. diſſertationum ad H. E. pertinentium*, cl. WERENSDORFIVS [h] autem nouis hanc noſtram emendationem rationibus confirmauit.

pag. 347. lin. 3. a fin. *Ex his enim concluditur.* Paulo aliter inſtituit rationes chronologicas Iſidori cl. I. C. WERENSDORFIVS: „qui non negat, bene omnia, quae hoc loco dicta ſunt, ſe habere, ſi ea ſolum, „quae de vita et fatis Iſidori relata legimus, conſiderentur. Quando vero „aetas Vlpiani, fratris Iſidori, et tempus, quo ſcripſit Damaſcius excutiatur, recedendum pauliſper ab hac ſententia, et natalem Iſidori „paulo antiquiorem ponendum eſſe pronuntiat.“ Dignae vero rationes eius ſunt, quae candide afferantur et explorentur, vt obſcura haec philoſophicae hiſtoriae particula lucem, quantam poteſt, accipiat. Huc autem eae quoad ſummam redeunt [i]: „ſcripſiſſe Damaſcium Iſidori vitam „defuncto Iſidoro, regnante, vt ipſe teſtatur, in Italia rege Theodorico, „cuius imperium in finem ſeculi V. et initium VI. cadit. Porro nullius „imperatoris, qui poſt eum regnarunt, illum meminiſſe toto ſcripto ſuo, „licet Valentiniani III. Seueri, Anthemii, Zenonis imperatorum mentionem iniiciat: vitam autem Iſidori eo demum mortuo deſcripſiſſe neceſſe „eſſe. Cum vero Theodoricus anno circiter DXXVI. deceſſerit, prius, „quam Iuſtinianus imperium capeſſeret, certum inde eſſe, Iſidorum hunc „inter eos eſſe non potuiſſe, qui ſub Iuſtiniano ad Perſas profecti ſunt, „ideoque illum ex horum philoſophorum catalogo deleri, vel alium et „diuerſum cenſeri debere. Porro Vlpiani Gazaei aetatem ſuadere vi„deri, vt Iſidorum antiquiorem faciamus. Hunc enim Syriani diſcipu„lum a SVIDA, et Procli commilitonem a MARINO [k] diſerte dici, ideo„que ipſo Marino Iſidori magiſtro antiquiorem eſſe. Iam ſi largiamur, „quod fere nimium, Vlpianum decem annis iuniorem Proclo, et totidem „ſeniorem Iſidoro fuiſſe, huius tamen natales in annum DXXXI. inci„dere. Proinde, ſi hoc anno natus ſub Iuſtiniano ad Perſas iter feciſſet, „neceſſe eſſe, vt plus, quam centenarius obierit. Sed centenarios tanti „itineris moleſtias non ſubire. Teſtimonia quoque ſupereſſe, Iſidorum „iam ſub Anthemio et Zenone imperatoribus floruiſſe. Nec neceſſe eſſe, „vt ſtatuamus, Proclum ab Iſidoro iuuene iam ſenem auditum eſſe; hoc „enim nullibi legi. Immo, cum legamus, Proclum ſollicitum fuiſſe de au„rea Platonis catena ſeruanda, deque Marini infirmitate metuiſſe, ideo„que Iſidorum iam deſtinaſſe cathedrae ſucceſſorem, probabile eſſe, Iſido„rum tum in philoſophia non fuiſſe tironem, ſed magnae dudum au„ctoritatis.“ Hactenus clariſſimus Werensdorfius. Non deeſſent, ſi nos diſputandi libido vreret, quod eruditis his obſeruationibus, quibus, nec eruditio, nec color deeſt, oggereremus. Maxime, diſertum teſtimonium AGATHIAE ſcriptoris coaeui, qui hiſtoriam ſuam ab anno Chriſti DLIII.

ad

h) loc. citando. i) Diſſ. I. de Hypatia §. 20. p. 38. k) ll. cc.

ad cladem Hunnorum A. C. DLIX. deduxit [l], adeoque circa illam aetatem vixit, qua pax illa inter Romanorum imperatorem et Choſroëm Perſarum regem inita, inter cuius conditiones haec quoque fuit, vt philoſophi, qui in Perſiam iuere legati, in ſedes ſuas reuerſi, ſecuri poſtea et arbitratu ſuo viuerent, neque quicquam, quam quod probarent, ſentire, aut patriam opinionem mutare cogerentur. Hic enim, cum rem ſcire potuerit, videritque ſine dubio viros, iſtos philoſophos, qui in Perſiam ad Choſroëm regem literatum et imprimis philoſophis fauentem [n] confugerant, indignationem Chriſtianorum imperatorum euitaturi, certe res, quas deſcripſit, explorare potuit, graue eſt et periculoſum, in eius textu ex nudis coniecturis delere nomen Iſidori Gazaei, aut notiſſimum hunc philoſophum cum alio ignoto, qui oſtendi nequit, commutare. Qui modus rationes chronologicas ex coniecturis tantum definitas fidei hiſtoricae ſcriptoris nec indiligentis, nec ſuſpecti opponendi, audax nimis fideique hiſtoricae inimicus videri poteſt, certe violentus eſt. Incertum quoque, an vita Iſidori a Damaſcio, eo demum defuncto, deſcripta ſit, nec a ſilentio illius de reliquis imperatoribus, poteſt ſecure concludi, tunc eos nondum regnaniſſe, nec ea tempora eius narrationem attingere; praecipue, quod pleraque ſcripta Damaſcii perierunt, vt de illis, quae ipſe narrauit, iudicium fieri non poſſit, quouſque pertingant, et, annon ſub Theodorico Italiae imperante tantum ſcribendi initium fecerit. Verum, cum hoc loco ex ſolis coniecturis diſceptatio inſtituenda ſit, malumus lectori arbitrium relinquere, quam contentioſe et pertinaciter aliquid ſtatuere, patiemurque libenter, ſi rationes Werensdorfianas noſtris [illegible]ulerit, modo rem prius accurate ponderauerit. Quod ſi enim concedamus, Iſidori tempus paulo ſupra eam aetatem ponendum eſſe, immo, ſi ex Platonicorum catalogo, qui ex Perſia redierunt, eum eximimus, certum tamen, et a V. C. inuictis rationibus corroboratum eſt, Iſidorum Hypatiae tempora attingere non potuiſſe, multoque minus doctiſſimae philoſophae, a nugis theurgicis, quibus vnis fere vacabat Iſidorus, abhorrenti nupſiſſe.

pag. 350. lin. 1. 2. *Vbi haec philoſophia aliquantiſper adhuc perſonabat.* Comparandum hic fatum templi Serapidis, poſt furores hierophantae Olympii a Chriſtianis euerſi, quaeque ideo decreuit Theodoſius. Quae res in annalibus eccleſiaſticis ſolet enarrari legique poſſunt SOCRATES [m], SOZOMENVS [n] aliique, quos recentiores fere omnes ſequuntur [o]. Factum id An. C. CCCLXXXIX. Memorabile autem exemplum Olympii eſt, qui

quan-

t) L. II. p. 69. 70. hunc exſcripſit SVIDAS v. πρεσβὺς T. III. p. 171. Conf. Cl. ASSEMANNVS biblioth. Orient. T. III. P. I. p. 406.

ll) Conf. quae de hoc rege eiusque in philoſophiam moralem amore, cui Pilpai fabulas debemus, T. I. p. 211. dicta ſunt. Magni regis Parthorum res, a PROCOPIO, de B. P. AGATHIA, de reb. Iuſtin. aliiſque narratas, prolixe proſequuntur auctores hiſtor. vniuerſ. Britanni, T. IX. §. 599 ſeqq. T. XIV. §. 668 ſeqq.

m) H. E. L. V. c. 16.

n) L. VII. c. 15. p. 587.

o) Hiſt. vniu. T. XIV. §. 418 ſeq. p. 389 ſeq.

quanquam mire a DAMASCIO laudetur [p], ſeditionis tamen cauſſa et euerſi Serapii ſuo pro gentili ſuperſtitione furore extitit. Eum autem ex hoc philoſophorum genere hierophantam fuiſſe, ex allato Damaſcii loco apud SVIDAM recte colligitur [q].

pag. 351. not. t. lin. 19. *Doctaque Hypatia in matheſi celebri.* Praeter veteres hiſtoriae eccleſiaſticae ſcriptores etiam Syneſii hiſtoria literaria huc aduocanda in ſubſidium, qui ex γνησίοις diſcipulis Hypatiae fuit. Recentioribus illis, quos in hac annotatione laudauimus, ſcriptoribus adiiciendi ſunt, duo viri doctiſſimi, IOANNES TOLANDVS, et IO. CHRISTIANVS WERENSDORFIVS, qui reliquis facile palmam praeripuerunt, Hypatiae hiſtoriam critico examine explorantes. Et prior quidem, edito, anno MDCCXX. *Tetradymo*, ſiue diſſertationum quaternione, in tertia ex inſtituto Hypatiae hiſtoriam tractandam ſibi propoſuit, quem tamen laborem ita abſoluit, vt allatis, quae ad rem pertinent, multis, omiſiſſe tamen nonnulla, quaedam falſa aſſeruiſſe, quaedam perfunctorie tradidiſſe iudicaretur. Quod permouit eruditiſſimum virum Ioannem Chriſtianum Wernsdorfium, filium magni parentis doctrina atque nomine digniſſimum, vt integram Hypatiae hiſtoriam ſingulari tractatione iterum examinandam atque deſcribendam ſibi ſumeret. Id quod *diſſertationibus quatuor academicis de Hypatia Alexandrina in academia Leucorea anno* CIↃIↃCCXXXVII. *et ſequente*, in cathedra philoſophica publice ventilatis, tanta eruditionis doctrinaeque variae, maxime vero literaturae veteris ad philoſophiae et eccleſiae hiſtoriam pertinentis, et accurato iudicio digeſta[illegible]pia perfecit, vt, quid vltra in Hypatiae hiſtoria enucleanda ſuperſit, vix indicari, vel deſiderari queat. Nam *prima diſſertatione*, interſperſis vbique obſeruationibus literariis elegantiſſimis biographiam Hypatiae omnem exhibet, natales, parentes, ſtudia et diſciplinam, celebritatem philoſophicae eruditionis, habitum philoſophi ſumtum, diſcipulos, ſcripta, virtutes, vitam coelibem, falſo traditum matrimonium Iſidori, tolerantiam religionis fuſe et ex inſtituto adhibito iudicio acri luculenter delineat; *ſecunda diſſertatione*, de eius potiſſimum caede diſquirit, multamque eccleſiaſticae literaturae notitiam ſpargit, et imprimis in annum atque tempus accurate inquirit, quo ſanguine Hypatiae manus nefarie plebs Alexandrina commaculauit, idque anno CCCCXV. vel ſequenti poſt C. N. eueniſſe, rationibus ſolidis firmat, et contra obiectiones munit; *Diſſertatione tertia* autem, de cauſſis caedis eius curioſe diſquirit, et imprimis Tolandi in cumulanda in Chriſtianos inuidia conatus reprimit; tandem *diſſertatione quarta, de Cyrillo epiſcopo Alexandrino in cauſſa tumultus caedisque Hypatiae contra Gothofredum Arnoldum et Ioannem Tolandum defenſo* agens, vtriusque ſcriptoris inuidiae Chriſtianos Alexandriae viuentes prementis iniquitatem reprimit. Et ad hos quidem vberrimos fontes ipſos

p) Apud SVID. T. II. v. Olympus p. 681.
q) Nam recenſet eum inter ſacrae familiae philoſophos.

ipſos lectorem Hypatiae fama atque admiratione occupatum dimittere malumus, quam riuulos exiguos, quos tantum patitur praeſentis ſcriptionis anguſtia, in noſtra prata deriuare: certe optamus haud immerito, vt plura huius generis ſpecimina in hiſtoria philoſophica de argumento ſingulari exhiberent viri docti, cum in generali philoſophiae hiſtoria talis tractatio inſtitui nequeat. Alios recentiores, hoc lecto, facile praeterimus.

Ibid. 351. not. t. *Theone.* Conf. de eius ſiderali ſcientia WEIDLERVS in *hiſt. aſtron.* [r]

pag. 354. lin. 31. 32. *Cauſſam in plebem Alexandrinam, quae ad ſeditiones procliui fuit animo, reiiciunt.* Affert cl. Werensdorfius eiusdem ſententiae aſſeclas et innocentiae Cyrillianae teſtes, HENRICVM SPONDANVM [s], G. I. VOSSIVM [ſſ], L. EL. DVPINIVM [t], FRID. SPANHEMIVM [u], MARTINVM CHLADENIVM [v], quos tamen omnes doctiſſima pro Alexandrino praeſule apologia ſuperauit, nihilque eorum omiſit, quae ad eum exculpandum a circumſtantiis rei, vel ingenio florente poſſunt proficiſci. Monet tamen prouide, ſe nec partibus eorum accedere, qui, quod ad caedem Hypatiae attinet, mitius tantum de Cyrillo iudicare volunt, neque etiam iis conſentire, qui de vniuerſa ſeditione Alexandrina ſtatuentes, eum penitus defendere audent. Etſi enim certum ſit, Cyrillum ſanguinis appetentem non fuiſſe, alia tamen violentiae indicia prodidiſſe, quae quidem non exagitanda in viro alias laudatiſſimo ſint, ſed potius excuſanda: ferri autem non poſſe inſana Arnoldi et Tolandi conuitia, quibus ita Cyrillum deturpauerint, vt non, niſi peſſima malefici, parricidae, latronis, verbo, hominis inſigniter mali imago ob oculos ponatur. Quae cum indigna ſint epiſcopo, et effata ac teſtimonia ſcriptorum peſſime contorſerint et ſubuerterint, ſuum eſſe credidiſſe, vt honorem Cyrilli aſſerat, eumque tot diris deuotum reſecret. Quod ſibi non tantum contra Arnoldum agendum, quem HENR. BENZELIVS [w] repreſſit, ſed imprimis contra Tolandi dicteria vrgendum fuiſſe videtur, quoniam is eo tantum fine diſſertationem ſuam de Hypatia ſcripſiſſe videtur, vt memoriam Cyrilli omnibus modis macularet, viruſque in ipſam religionem effunderet. Ita vero aciem inſtruit vir doctiſſimus, vt per ſingula hiſtoriae turbarum Alexandrinarum momenta eundo, quid immerito Cyrillo imputatum, quidue iure ei imputandum ſit, diſpiciat, veramque iſtorum motuum rationem ob oculos ponat, tandem vero ab ipſa caedis Hypatiae ſuſpicione Cyrillum liberet. Non patitur praeſentis loci anguſtia, vt rationes viri celeberrimi, quibus ingenioſe doctiſſimeque aciem ſuam inſtruit, afferamus, ſed legendae apud ipſum ſunt, cuncta nitide enarrantem,

r) c. VII. ſ. 4. §. 22. p. 188 ſeq.
s) Ann. eccl. 415.
ſſ) De philol. c. 2. §. 3.
t) B. nou. S. E. T. III. P. 2. p. 41.
u) T. I. Opp. p. 1027. et in Intr. p. 166.
v) Diſſ. de philoſoph. Syneſii §. 2. p. 8.
w) In vindic. Cyrill. Alex. Tom. II. ſynt. diſſ. acad.

dolemus autem, eiusmodi libellos academicos non in omnium manus peruenire ſolere, vt conſuli queant. Addemus tamen ſummam eorum, quae in hac cauſſa decernenda ſtatuit, vt cum hiſtoria ſacra ſeculi V. ineuntis poſſint comparari. Nempe monet: praeconceptum Oreſtis contra Cyrillum odium cauſſam et originem extitiſſe: hoc odio in Cyrillum factum eſſe, vt Oreſtes mitius cum Iudaeis ageret. Hieracem quoque in iniuriam Cyrilli atque iniuſte tormentis ſubiectum eſſe; Cyrillum Iudaeos expellendo minime feciſſe, quod erat epiſcopi, ipſam tamen expulſionem fuiſſe iniuſtam et coactam. Oreſtem quoque oblatam a Cyrillo amicitiam recuſantem, cauſſam ſuam peſſimam feciſſe. Porro probari non poſſe, a Cyrillo monachos Nitrienſes excitos et in Oreſtem immiſſos, quod autem ille Ammonium tormentis enectum, vt martyrem pro concione laudauerit, id vitio ſuo et ſeculi ſui feciſſe: non maiori autem veritate caedem Hypatiae inſidiis Cyrilli adſcribi poſſe, quam monachorum impetum, ſed furenti potius plebi Alexandrinae deberi: Socratem autem in hac turbarum Alexandrinarum enarratione paulo iniquiorem ſe erga Cyrillum geſſiſſe, cum faueret Nouatianis. Haec momenta ſunt, quae ab illis penitius excutienda ſunt, qui de cauſſa Cyrilli et Hypatiae ſine partis ſtudio volunt diſcernere, quod huius loci non eſt. Nos a culpa caedis Hypatiae ipſa facile Cyrillum liberamus, longe aliter autem a tanto praeſule, et muneri ſuo magis, quam characteri animi et temperamento conuenienter agendum fuiſſe, cenſemus. Placet nobis modeſtum B. Moshemii iudicium [x]: *omnem Cyrillo laudem aequum neminem detracturum, ſed neminem quoque bonum immoderatam eius rixandi libidinem, turbulentum ingenium, grauiſſimaque peccata excuſaturum.* Sufficit, a caede Hypatiae eum videri abſoluendum culpamque in Theodorum lectorem eſſe referendam, accuſandam quoque Alexandrini populi ferocitatem inque ſeditiones procliuitatem, multum quoque deberi furentibus plebis moribus, Oreſtem autem et Cyrillum et religione et partis ſtudio inter ſe diuerſiſſimos, potuiſſe totam iſtam lanienam auertere, ſi auctoritate et officiis, quibus potiebantur, voluiſſent vti. Ita ſcilicet Iliacos intra muros peccatur et extra. Ceterum memorabile teſtimonium innocentiae Hypatiae, religionis controuerſiis ſe nunquam immiſcentis eſt, quod, quamuis nondum ex memoria hominum apud Alexandrinos deleta fuerit facinoris huius atrocitas et inuidia, nemo tamen Iſidoro, eiusdem ſectae homini poſt fata Hypatiae Alexandriam venienti grauis fuerit, quod nos Svidas [y] docuit.

pag. 355. lin. 19. *Virginem itaque obiiſſe oportet.* Luculenter hoc euinci poteſt ex epigrammate Pavli Silentiarii [z], in quo canit:

Ὅταν βλέπω σὲ, προσκυνῶ καὶ τοὺς λόγους
Τῆς παρθένου τὸν οἶκον ἀστρῷον βλέπων,

'Εἰς

x) Inſt. H. E. C. antiq. Sec. V. P. II. c. 2. §. 9. p. 380.

y) In Iſidoro loc. cit.

z) Anthol. L. I. p. 108. ed. Steph.

Εἰς οὐρανὸν γὰρ ἐστὶ σοῦ τὰ πράγματα
Ὑπάτια σεμνὴ τῶν λόγων εὐμορφία,
Ἄχραντον ἄστρον τῆς σοφῆς παιδεύσεως.

Ex quo conſtat, poëtam, capta occaſione a virginitatis ſtatu, in quo tantam ſapientiae dulcedinem Hypatia oſtenderat, eam cum virginis aſtro in coelo comparauiſſe. Fauiſſe autem ſcholam Platonicam coelibi vitae et abſtinentiae a coniugio, ſupra iam obſeruatum et exemplis illuſtratum, quibus hoc loco addimus, Theoſebium ex hac ipſa hominum familia philoſophum, referente DAMASCIO [a], cum vxorem haberet, neque liberos ſuſciperet, pactum eſſe cum vxore abſtinenter viuere, atque in perpetuam huius rei teſſeram annulum continentiae ei dediſſe. Ceterum annus Hypatiae natalis incertus eſt. *Παλαιὰν γυναῖκα* fuiſſe cum occideretur, affirmat IOANNES MALALA [b], famaeque ad ſummum productae; vnde non ſine veriſimilitudine coniicit WERENSDORFIVS [c], circa annum CCCL. natam eſſe, ſic, vt ſexageſimum quintum viuendo expleuerit, et ſic natales eius inciderint in tempora Conſtantii, SVIDAS autem ſub Arcadio ait floruiſſe [d]; et ſub Valente et Valentiniano iam celebrem fuiſſe, ex PHILOSTORGIO concludi poteſt, qui ſub horum imperatorum geſtis Hypatiae meminit.

pag. 358. lin. 11. *Curatius cupiunt erudiri.* Valde ſumus laetati, cum vir beatus, qui in hoc doctrinae genere vere regnabat, et, qui primus nobis lucem accenderat, curatius huius ſectae hiſtoriam enarrandi, publice teſtaretur [e], hos noſtros labores illi non diſplicuiſſe.

pag. 360. lin. 4. *Qui haec negauerit.* Rogamus lectorem, vt cum hac obſeruatione ea iungat relegatque, quae ad *Tom. I.* [f] *de philoſophia Aegyptiaca* attulimus, et dudum dictis, maxime contra Wachterum adiecimus, conſulatque τοῦ πάνυ IABLONSKII diligentiam, qui pluribus exemplis confecit [ff], Graecos dogmata theologica Aegyptiorum vehementer interpolaſſe atque corrupiſſe; ſuam porro theologiam cum Aegyptiaca commiſcuiſſe atque confudiſſe, et quae alia huius generis ſunt, quae ſine pudore negari non poſſunt.

Ibid. lin. 21. *Non videtur tamen Polemo.* Pro Polemo, quod ſphalma typographicum expreſſit, ponendus eſt Potamo, quem ſyncretiſmi huius primum parentem fuiſſe, ſuo loco euicimus.

Ibid. lin. 31. *Omnem doctrinam Chriſtianam eiurans.* Etiam de hoc capite ſupra mentem noſtram expoſuimus, addentes B. Moshemio in curis poſterioribus [g] Ammonium viſum eſſe, ſyſtema quidem Chriſtianum cum gentili Platonico vel Alexandrino miſcuiſſe, publicam tamen Chriſtianae religio-

a) loc. cit. PHOT. Cod. 242.
b) Hiſt. chron. T. II. p. 60. ed. Oxon. EDM. CHILMEADI, et T. vlt. Scr R. B.
c) loc. cit. d) loc. cit. diſſ. I.
e) Append. ad diſſ. H. E. Vol. I. p. 757.
f) Ad p. 249. et paſſim.
ff) Panth. Aegypt. P. I. p. 43. 46. 51. 69. 87. 94. 139. 169. 191. 288. P. II. p. 26. 38. 202. etc. et paſſim per totum librum doctiſſimum.
g) loc. cit.

religionis profeſſionem non deſeruiſſe. Quanquam autem id nobis non perſuaſerit vir ſummus, nihil hic tamen diſſenſus de religione eius publica facit ad debilitandam hanc obſeruationem, quae ipſo ſyſtemate eclectico nititur, quod inueniſſe Ammonium, certe in formam redegiſſe, neuter negat.

pag. 361. lin. 26. 27. *In ſe iam ad enthuſiaſmum pronam.* Repetendum hoc loco, quod ad T. I. obſeruauimus, quamuis Plato materiam Deo e diametro opponeret tanquam principium συναΐδιον, rerum tamen intelligibilium, et quae inde exortae ſunt ſpiritualium originem ex emanatione deriuauiſſe, eo quod ex nihilo nihil oriri ipſe quoque ſtatueret, mira autem temperatura haec emanatiua cum materiali principio in anima mundi mixta, et ſic etiam cum anima humana comparata eſſe, quae liberanda et in fontem ſuam reducenda ſit, ſomniaret. Haec cum Platonici recentiores recepiſſent, materiam quoque ex Deo ortam eſſe commenti ſunt, ſed contradictorio ſenſu, excogitantes materiam intelligibilem mundumque aeternum et pariter intelligibilem, in quem omnia remeatura ſint, relictis materiae grauioris inquinamentis, idque multis reuertentium ad ſuos fontes ordinibus gradibusque fieri, de quibus infra ex inſtituto docetur. Ita vero non potuit non ſyſtema exſurgere, quod totum eſt enthuſiaſmo infectum. Sine hac claue mirabile et phantaſticum ſyſtema intelligi nequit. Conferendus vero *de enthuſiaſmo Platonico* MICH. HANSCHIVS, qui prorſus ex vero obſeruat [h], *enthuſiaſmum Platonicum apud Aegyptios ſub Mercurio, apud Chaldaeos Indosque ſub Zoroaſtre natum eſſe, nutritum apud Thraces ſub Orpheo, adoleuiſſe ſub Pythagora, apud Graecos et Italos et tandem a Platone et ſectatoribus in Graecia maxime et Italia eſſe conſummatum et in literas redactum.* Quod malum non a Platone tantum conceptionis ſemina accepiſſe, ſed imprimis a Platonicis ſequioribus ad ἀκμὴν perductum eſſe, libere quoque fatetur, et ex horum quoque hominum praeceptionibus totam huius ſyſtematis fanatici faciem erudite depingit, dignus, qui ab illis legatur, qui hoc argumentum curatius ſcire cupiunt, quod magnum momentum habet in hiſtoria eccleſiaſtica atque philoſophica. Vnum in hac docta commentatione dolemus, Platoniſmum ante C. N. ab eo, qui poſt illud tempus in ſchola eclecticorum regnauit, non ſatis eſſe diſtinctum, cui tamen medebitur attenta, quod exhibuimus, ſyſtematis Platonico-Alexandrini lectio atque conſideratio, et imprimis eorum, quae §. ſequente prouide et accurate monita ſunt, ad argumentum hoc applicatio.

pag. 369. lin. 8. *Ven. MOSHEMII commentatione.* Repetiit vel nouo magis examine refinxit vir acutiſſimus ſuas de origine ſyſtematis Ammonii cogitationes in *hiſtoria ſiue commentariis de rebus Chriſtianorum* [i], bona fruge plenis et paulo ante beatam analyſin emiſſis, in quibus maturius ſe multa perpendiſſe, nos paulo ante fata ipſe per literas monuerat: ſuntque talia,

h) Sect. III. p. 42.

i) Sec. II. §. 27 ſeqq. p. 280 ſeqq.

talia, quae conſideratione digniſſima ſunt, lucemque plurimam a nobis dictis foenerantur, nosque in hac noſtra argumenti obſcuriſſimi explicatione mire confirmauerunt. Pulchre is inter alia obſeruat, „Ammonium „non tantum ſectarum omnium tam Graecarum, quam barbaricarum ve- „rum etiam omnium religionum, et imprimis Chriſtianae concordiam „fuiſſe molitum, idque ſtuduiſſe vt omnium gentium bonos et ſapientes „viros, tanquam vnius matris filios, vt in vnam migrarent familiam, ad- „duceret. Itaque diſputauiſſe: ſapientiam inter populos Orientis, Indos, „Perſas, Chaldaeos, Aegyptios auctore Hermete Triſmegiſto, Zoroaſtre „Orpheo, aliisque magnis et diuinis viris natam et educatam inter Grae- „cos a Pythagora potiſſimum et Platone ſuſceptam et cultam fuiſſe, a qui- „bus licet alii Graecorum philoſophi diſſentire viderentur, iudicio tamen „et attentione adhibita diſcordiam illam ſanari atque oſtendi poſſe, mi- „nutis tantum rebus et tradendi modo egregios iſtos homines diſtare: „cum philoſophia popularem religionem amice conuenire; verum huic „idem eueniſſe, quod philoſophiae, vt paullatim commentis hominum, „ſuperſtitione ac fabulis corrumperetur, et obſcuraretur; purgandam ita- „que et ad veram rationem ſuam reuocandam et ex philoſophiae prae- „ſcripto interpretandam eſſe. Atque hoc vnum in animo habuiſſe Chri- „ſtum, vt veterem ſapientiam reſtauraret et integritati ſuae redderet, vt „ſuperſtitioni vbique dominanti modum poneret, vt errores in populo- „rum religiones inuectos partim corrigeret, partim necaret. Et hoc fa- „natici et inſanientis hominis conſilium omnes ſectas et religiones con- „ſociandi non tantum iniquiſſimas interpretationes veterum ſententiarum „ac dogmatum poſtulaſſe, verum etiam dolos et fallacias.“ Quae omnia vera omnino eſſe, ea quae a nobis allata ſunt veterum teſtimonia comprobant, quamuis non nihil in inquirendo Ammonii et ſequacium conſilio, virum incomparabilem nimis dediſſe ſuſpicioni atque coniecturae, nolimus prorſus negare. Certe res ipſa teſtis eſt, et quae in obſeruationibus erudititiſſimis attulit teſtimonia manifeſte euincunt. Imprimis autem egregia eſt obſeruatio, Ammonium, Plotinum aliosque huius *γεννήματος* homines ex Orientali Perſarum et Indorum ſapientia, quam ad Aegyptios poſtea fuiſſe delatam, credebant, ſuam philoſophiam cupiiſſe haurire. Quae cauſſa eſt, cur in tot dogmatibus et placitis Ammoniana philoſophia, ſiue ſyſtema eclecticum et Alexandrinum cum Orientali conueniat, vt multis exemplis demonſtrauimus, et ipſe Iamblichus negare non potuit. Quale vero ſyſtema philoſophiae hoc henoticum ſtudium Ammonii et ſequacium genuerit, poſito ſemel principio, ex Aegypto accepto: omnia ex Deo eſſe, omnia in Deo eſſe, omnia vnum eſſe, Deum et mundum vnum quoddam totum conſtituere; id in ſequentibus diſtinctius enarrat Moshemiana induſtria, quae pro prolixioris noſtrae narrationis compendio adhiberi poſſunt. Is vero diligenter quoque et ex inſtituto enumerat, quale Ammonii iudicium de Chriſto fuerit, et, qua

 ratione

ratione Chriſtianae religionis myſteria et decreta ad ſuum ſcopum inflexerit, et corruperit, quae gratius ex ipſo fonte, quam ex riuulis noſtris lector hauriet: quae, etſi nihil noui afferunt, luculenter tamen narrationem noſtram de hoc argumento confirmant, cur toties Chriſtianis placitis ſuas nugas Ammonius attemperauerit, in aprico ponentes, et imprimis euidenti moralis doctrinae facie, qualem hi homines pinxerunt, Chriſtianis vſi coloribus rem illuſtrantes. Vbi tamen cauendum, quod illuſtri ſcriptori accidit, ne omnia ad vnam Chriſtianam, cui adhaeſerat Ammonius, profeſſionem velut fontem referantur. Nam, nec certum eſt, immo nec veriſimile, Ammonium in Chriſtianae fidei confeſſione perſtitiſſe, vt ſupra probatum; nec totum illud ſyſtema eclecticum, praecipue morale Ammonio ſoli tribui debet, de quo pauca ſcimus, ſed Plotinianae ſcholae, iisque philoſophis, qui iurati fuerunt Chriſtiani nominis hoſtes: qui non, quod haec Chriſtiana pro ſacris haberent veritatibus, ſuas nugas illis attemperarunt, ſed, quod perſuaſum illis erat, ita melius ſe inualeſcenti et publica auctoritate nixae religioni Chriſtianae vulnus poſſe infligere mortiferum, quae ſpes quoque eos non fefellit.

pag. 430. lin. 8. *Aliisque praeterimus.* Non omittimus tamen luculentum locum eiusdem furfuris philoſophi, ALEXANDRI LYCOPOLITAE in libello *contra Manichaeos* [k], vbi ait: *καί τοι ὀ δεομένου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ὕλης*, *Deum non indigere materiae ad condenda mundi opera.* Non poenitebit operae lectorem harum rerum curioſum, ad hunc locum relegere eruditam et magno iudicio conſcriptam diſſertationem MOSHEMII *de creatione ex nihilo*, qua acute in his tenebris videre, et, quid diſtent aera lupinis, intelligere licebit. Inſeruit eam vir beatus Cudworthiano operi [l]. Multum in hoc argumento ſe paſſi ſunt decipi Platonici recentiores, Ficinus, BESSARIO [m] aliique, qui tamen recte viderunt, hoc ad creationem ex nihilo nihil poſſe afferre, cum mundum aeternum eſſe ſtatuant, eumque Deo velut vmbram adhaerere. Luculenter ZACHARIAS MITYLINAEVS [n]: *quemadmodum quoduis corpus eſt cauſſa vmbrae ſuae, aequalis autem eſt tempore vmbra corpori, non item honore: ita mundus hic eſt ſequela Dei, qui cauſſa eſt ipſi, vt ſit et coaeternus Deo, at non compar honore* [o]. Quae quanquam ita ſe habent, nec Platonicae ſcholae arriſiſſe materiae creatio ex nihilo ſenſu chriſtiano ſumta, affirmari poſſit, certum tamen eſt, formulam atque verba a Chriſtianis mutuum ſumſiſſe, vt tela eorum effugerent.

pag.

k) In COMBEFISII auctar. nouiſſ. B. PP. Tom. II. p. 6.

l) pag. 957 ſeqq.

m) In Calumn. Plat. c. 5.

n) De opific. mundi p. 187. ed. Barth.

o) Conf. LIVIVS GALANTES comparat. theol. Chriſt. cum Platon. L. IX p. 236. et quae ad h. l. monuit Moshemius, qui recte quoque CVDWORTHVM Syſt. int. c. V. ſ. 2. p. 751. 752. ideo notat, itemque HVETIVM Q q. Alnet. L. II. c. 5. atque P. BAYLE Dict. T. II. v. Hierocles not. A. quorum vterque Hieroclis loco aſſertionem hanc tuentur, neque tamen ſenſum eius ſatis aſſecuti ſunt.

pag. 456. lin. 13. *Homo duas habet animas.* Locus hic eſſet, de hac duplici anima prolixius differendi, cum non ignobile in ſchola eclecticorum argumentum, innumeris nugis veſtitum et ornatum quaſi, exhibuerit. Sed vetat paginae anguſtia ad hanc ſpecialem materiam deſcendere, ideo lectorem ad Moshemii obſeruationes dimittimus, qui, quae de duplici hac anima ex veteri philoſophia illuſtrata dici poſſunt, vberrimis annotationibus Cudworthi diligentiae[p] in eo argumento itidem feliciter et erudite verſatae adiecit. Huius enim generis diſputationibus voluminoſius opus hoc noſtrum efficere non licet.

p) Syſtem. intell. c. V. ſ. 3. §. 16. p. 1526 ſqq. quibus Moshemianae obſeruationes p. 1036 ſeqq. iunctae ſunt.

AD SECTIONEM QVINTAM.
DE SECTA PERIPATETICA.

pag. 463. lin. 20.

Plenam tamen huius ſectae non dedere notitiam. Promittit quidem *bibliotheca philoſophica* Strvviana a Cl. Kahlio poſt alias acceſſiones *vltra dimidiam partem aucta*, ſingulari capite de fontibus philoſophiae agere, ideoque paragrapho tertio[a], multa, quae ad hiſtoriam literariam ſcholae Ariſtotelicae pertinent, erudite cumulat, et imprimis Alexandrum Aphrodiſaeum, Themiſtium, Ammonium Alexandrinum, Simplicium, Ioannem Grammaticum, dictum Philoponum, Ammonium Hermeae, Michaëlem Epheſium, tum ex Arabibus vnum Auicennam, et ex Latinis Seuerinum Boëthium enumerat, ſequenti vero paragrapho Scholaſticos celebriores adiungit: ea vero methodo, vt ſolis fere editionum recenſionibus vacet, nec afferat multa, quae ad philoſophiae hiſtoriam pertinent, vnde tota iſta tractatio manca eſt, et ſplendidum capitis titulum minime exhaurit, multa omittit, quae vel ex ſola bibliotheca *Graeca Fabriciana* poſſent ſuppleri.

pag. 465. lin. 4. 5. *Simplicius videtur vsque ad Mauritii tempora vixiſſe, qui imperium coepit anno* cclxxvi. *poſt renuntiatum a Diocletiano imperium.* Mire hic rationes chronologicas obſcurat Patricius. Abdicauit enim ſe imperio Diocletianus, A. C. CCCIV. Simplicius ſub Iuſtiniano imperatore vixit, et circa Sec. VI. medium cum aliis Platonicis ad Choſroëm confugit, facta pace et obtenta ſecuritate paulo poſt redux, vt ſupra probatum, Mauritius, mortuo Tiberio, imperare coepit anno Chriſti dlxxxii. quas epochas imperatorum demonſtrauit accuratiſſimus Petavius[b]; itaque verba Patricii, *qui imperare coepit anno* cclxxvi. *poſt renunciatum a Diocletiano imperium*, ad ſolum Mauritium, non vero ad Simplicium, quod

a) pag. 40 ſeqq. b) In rationario temp. P. II. c. 10. p. 894 ſeqq. c. 15. p. 909 ſeqq.

quod verba prima facie prae ſe ferre videntur, referri debent: qui hiatus in ſerie Peripateticorum enumeranda, quam, vnde ſuppleret Patricius, non habuit, inde deriuandus eſt, quia ſchola eclectica Peripateticos genuinos omnes in iſta temporis a Diocletiano ad Mauritium periodo deuorauit, vnde Eclecticis iſtam Peripateticorum periodum quoque Patricius repleuit, quamuis Platonici voluerint haberi, nempe, quod praeclare quoque in exponendo Ariſtotele verſati ſunt.

pag. 468. not. m. *Hiſtoriam aſtronomiae delineauerunt.* Inter eos conſulendus quoque Weidlervs [c]. Loca de Soſigene allegata extant Procli [d] in hyp. aſtron. Simplicii L. II. *de coelo* [e].

pag. 484. not. f. *De Themiſtio praeter Suidam.* Addendi illis, qui Themiſtii vitam deſcripſerunt *Auctores hiſtoriae vniuerſalis* [f], qui quidem Tillemontianis memoriis maxime vſi ſunt, in eo tamen cum commodo lectoris poſſunt conſuli, quod potiora loca, quae res Themiſtii tangunt, ex illius orationibus indicarunt. Illi aetatem Themiſtii in Sec. IV. coniiciunt, et non tantum coaetaneum faciunt Conſtantii, ſed eodem cum eo anno natum nempe cccxvii. ſtatuunt. Peruenit autem in aulam Conſtantii circa annum cccxlvii. quo prima vice orationem ad eum habuit, a quo deinde ccclv. in ſenatum vrbis CP. cooptatus eſt. Tantus autem non eloquentiae tantum laude, ſed philoſophiae, cum Platonicae, tum Peripateticae celebritate fuit, vt ingens auditorum eius atque diſcipulorum numerus eſſet, et Sicyon quidem philoſophus, Iamblichi diſcipulus, omnes auditores ſuos ad hunc ablegaret [g]. Id quod eo facilius fieri potuit, quia ſine mercede docebat, eo quod nomen ſophiſtae quaeſtus cauſſa docentium refugiebat [h]: verum haec ad priores eius vitae annos pertinent: virilem enim et ſenilem aetatem maximam partem in aula eiusque negotiis muneribusque publicis conſumſit.

pag. 493. lin. 12. *ZONARAS.* L. III. p. 84. quem locum ad illuſtrandam hiſtoriam literariam huius temporis memorabilem nos ſupra [i] in his acceſſionibus commendauimus, mentione huius incendii facta.

Ibid. lin. 15. *Quod fatum Athenas ex ea cauſſa paſſas eſſe notat Eunapius.* Conſulenda de hac Graeciae calamitate, quae in compendio affert Io. Mevrsivs [k], qui Syneſii loca adducit, quibus epiſcopus literatiſſimus ingentem literarum iacturam, quam Athenienſes Muſae tunc paſſae erant, vehementer dolet. Coepit iſtud fatum in inuaſione Alarici, quod extenuat quidem Zosimvs, ceteri autem ſcriptores coaeui grauiter depingunt. Certe Synesivs [l], teſtis oculatus de Athenarum ſuo tempore fato philoſophico: *αἱ δὲ Ἀθῆναι, πάλαι μὲν πόλις ἑστία σοφῶν· τότε νῦν ἔχον σεμνύνουσιν αὐτὰς οἱ μελιτουργοί.* Sed et reliqua huius loci legenda ſunt.

c) Hiſt. aſtr. c. 6. §. 19. p. 151.
d) pag. 353.
e) Com. 46.
f) T. XIII. p. 414 ſeqq. ed. Germ.
g) Vid. Or. XXIII. p. 295.
h) Ibid. i) Ad pag. 13.
k) De fortuna Attica c. 10. p. 107 ſeqq.
l) Ep. 235.

AD

AD SECTIONEM SEPTIMAM.
DE SECTA STOICA.

pag. 545. lin. 28.

NIC. *ANTONIVS.* Conſulenda quoque, quae de rebus Senecae tam politicis, quam literariis differit *hiſtoria orbis vniuerſalis, Tomo XIII.* [a].

pag. 546. lin. 1. *Adſcitos fuiſſe conſtat.* Memorabile in hiſtoria literaria Romanorum nomen eſt Cordubae vrbis clariſſimae, quod haud vnum virum literis excellentem orbi Romano dedit. Vnde MARTIALIS [b]:

Duos Senecas vnicumque Lucanum
Facunda loquitur Corduba.

Et CICERONIS quidem aetate poëtae Cordubae nati pingue quiddam ſonabant atque peregrinum, aſt non contemtos fuiſſe a Metello, qui de rebus eius ſcriberent, idem teſtis eſt [c], et breui poſt: *feraciſſima ingeniorum facta eruditiſſimos et illuſtres viros iſta colonia aluit, eminens inter colonias Romanas in Hiſpaniam miſſas:* vnde coloniae Patriciae nomen accepit, quia *ᾤκησαν ἐξ ἀρχῆς Ῥομαίων τε καὶ τῶν ἐπιχωρίων ἐπίλεκτοι ἄνδρες*, *inhabitarunt cum initio ex Romanis et indigenis ſelecti viri* [d]. Inde coloni eius abſolute dicti Patricienſes, quod ex inſcriptionibus apud GRVTERVM [e] confirmat CHR. CELLARIVS [f]. Ex quibus conſtat, celebrem iam ante Auguſti tempora inter Romanos Cordubae famam atque nomen fuiſſe. Equeſtri et prouinciali loco ſe ortum eſſe, ipſe iactat Seneca [ff].

pag. 549. lin. 20. *Et haec quidem ita ſe habere, dicta ſatis probant.* Diligenter hic in ſtudio philoſophiae ſectario inter ſe diſtinguendo verſandum eſt. Et purum putum quidem Stoicum Zenonis vel Cleanthis veſtigia preſſe ſequentem ſe efformare non voluiſſe Senecam, ex dictis apertum eſt, et paſſim in epiſtolis [g] probat, ſe a Stoicis diſcedere audere, ſuumque vel aliorum iudicium ſequi. Sed, nec nomen quoque Stoicae Sectae ex inſtituto dediſſe, vt Stoicus audire poſſet, ipſe ſatis prodidit ſcribendo [h]: *Non me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero, multum magnorum virorum iudicio tribuo, aliquid et meo.* Vbi imprimis ad vocem mancipaui attendendum eſſe putamus, quod ex vſu Romanorum ſignificat, e poteſtate ſua abire, nec amplius ſuum eſſe, alienum fieri, deſinere ſui iuris et mancipii eſſe [i]. Quibus recte et eleganter, Seneca a ſectario obſequio ſe liberauit, nec in Zenonis vel Chryſippi ſeruitute et obſequio viuere et ſentire ſtatuit. Et hoc quidem ſenſu facile Senecam a ſectae

 Stoi-

a) pag. 645 ſeqq.
b) L. I. ep. 62. quo celeberrimos ex coloniis Rom. viros nominat.
c) Pro Archia c. 10.
d) STRABO l. c. p. 97.
e) pag. 460. n. 10.
f) Geogr. Antiq. L. II. c. 1. p. 86.
ff) Ap. TACITVM Ann. L. XIV. c. 54.
g) Vid. ep. 113. 117.
h) Ep. 45.
i) Conf. GRONOVIVS ad h. l. n. 4. T. II. p. 150.

Stoicae mancipio liberum pronuntiamus: nec magnopere id quoque mirabitur ea recogitans, quae ſupra de philoſophiae Romanae ſtudio ſectario diximus probauimusque, nullum virum grauem et prudentem adeo ſe ſectae alicui dediſſe, vt non eclectica quadam libertate ex aliarum quoque ſectarum decretis delibauerit, quae ipſi, aut veriora, aut veriſimiliora videbantur. Id quod eo magis ad Stoicam ſectam trahendum eſt, quod in hac eligendi vel conciliandi potius libertate Antiochum Aſcalonitam ducem, Ciceronem, et Iuriſconſultos Romanos plurimos habebant comites atque exempla. Quae Senecam ipſum fuiſſe ſecutum, memorabili loco prodidit; ita enim de *vita beata*[k]: *noſtram opinionem cum dico, non alligo me ad vnum aliquem ex Stoicis proceribus: eſt et mihi cenſendi ius. Itaque aliquem ſequar, aliquem iubebo ſententiam diuidere: fortaſſe et poſt omnes citatus nihil improbabo ex his, quae priores decreuerint, et dicam: hoc amplius cenſeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit, rerum naturae aſſentior: ab illa non deerrare, et ad illius legem exemplumque formari ſapientia eſt.* Quibus verbis, vt morem ferendae ſententiae ſenatoriam Seneca expreſſit[l], luculenter conſtat, non ſe aliena quadra in philoſophia ſuſtentauiſſe, ſed ſuo ſtatuiſſe peculio. Sed haec tamen omnia non euincere poſſunt, vt ex Stoicorum albo, quales nempe eo tempore Roma aluit, delendus eſſe videatur: cum quaeſtio non ſit, an Stoicam ἔκλεξιν ſecutus Seneca, nec ne, ſed, an integrum ſyſtema porticus in toto ſuo ambitu et connexione, maxime quoad principia phyſiologica et moralia admiſerit illique adhaeſerit, quod ille demum negabit, qui eius decreta, quae copioſe per omnes tractationes ſuas diſſeminauit, nunquam ſuis nexibus copulata inſpexit. Id quod ipſe in adducto loco ſatis prodidit, vbi πρῶτον Stoiciſmi moralis principium: naturam ſequi, pro primo ſententiae ſuae axiomate poſuit, cuius plurima exempla poſſent afferri, ſi id hoc loco ageretur. Interim ex hac obſeruatione haec cautela enaſcitur, ſtudium ſectariae philoſophiae inter Romanos Caeſarum tempore non adeo ſtricto ſenſu ſumendum eſſe, quam valebat in libera adhuc Graecia, et non erubuiſſe, primipilos ſectarum, principesque etiam ex alienis, quae placebant, in ſua arua deriuare. Id quod Senecam ex Chriſtianis decretis, quae tunc in aula Neronis increbuerint, feciſſe, luculentis exemplis[m] manifeſtum fecimus.

pag. 553, lin. 17. *Quod eleganter enarrans Tacitus.* Comparandus ad h. l. Io. Schildivs in *exercit. in Tacitum*[n], quique alii vitam mortemque Senecae conſiderationibus illuſtrauerunt, Delrio[o], Fr. Salvator[p], alii.

pag.

k) cap. 3.

l) Vid. Lipsivs ad h. l.

m) Diſſ. de Stoicis ſubdolis Chriſtianorum imitatoribus §. 3 ſeqq. Miſcell. hiſt. phil. P. I. Obſ. 9. §. 3 ſeqq. p. 231 ſeqq. conf. quos laudat Fabric. B. L. T. II. p. 513 ſeq. qui copioſe ſcriptores enumerat.

n) Prodiere Lugd. Bat. 1645. 12.

o) Proleg. ad Synt. tragoed. Lat. L. II.

p) Vid. Fabric. bibl. Lat. T. II. p. 497.

pag. 558. not. z. *Vita Senecae c. 7. p. 28.* Addendus locus inter *epiſtolas ad Belgas* [q], vbi non erubuit Lipſius ſcribere: *poſt ſacras literas nihil in vllo orbe in vlla lingua ſcriptum vtilius, meliusque.* Dubitabit de hoc afferto, qui vel ſolum ex Stoicis Epictetum, cum Seneca comparauerit.

pag. 568. not. m. *De philoſophia Epicteti.* Diligenter vir doctiſſimus, more ſuo, in hac diſſertatione obſeruationibus virorum eruditorum ſuas adiecit, de Epicteti ſtirpe, patria, ſeruitute, praeceptore, ſtudiis, migratione Nicopolin, diſcipulis, ſtatu corporis, coelibatu, paupertate, morte et aetate, vbi curatius quoque inquirit, an adhuc ſub M. Antonino ſuperauerit, quod nouis rationibus negat, tum de ſcriptis et illuſtratoribus Phil. Epicteteae, cuius poſtea compendium luculentum exhibet, quocum Iac. Schalleri *philoſ. moralis Epicteti* comparanda.

pag. 578. not. f. col. 2. *Alios vbique occurrentes tacemus.* Vitam Marci Aurelii nemo praetermiſit, qui vel hiſtoriam orbis vniuerſi, vel res geſtas in orbe Romano enarrauit, qui in bibliothecis hiſtoricis ſolent nominari. Qui ſuccinctam Antonini hiſtoriam, cum reliqua rerum vniuerſi cohaerentem legere cupiunt, illis ſatisfaciet auctorum *hiſtoriae vniuerſalis*, quae inter Britannos primo prodiit, narratio [r]. Illi tamen in plerisque Tillemontium ſequuntur, laudatis tamen veterum hiſtoricorum locis atque teſtimoniis, quos lector etiam in hac parte, quae philoſophiae hiſtoriam reſpicit, ipſe reſpiciat, commendamus, et cum Antonini commentariis moralibus comparare iubemus, vt verus Stoiciſmi character in magno imperatore appareat, ex quo tot eius actiones velut ex fonte propullularunt [s].

pag. 588. lin. 15. *Poenam luendam eſſe.* Secuti ſumus in referendo hoc decreto imperatorio ad Marcum Aurelium Antoninum, plerorumque ex recentioribus opinionem, decretum hoc de non vexandis Chriſtianis, cuius meminere Iuſtinus et Euſebius, ad Aurelium pertinere, perſuaſi inſcriptione ſcripta anno I. eius imperii, cum tertium eſſet conſul. Vnde recte ab Euſebio Antonino pio hanc epiſtolam tribuente itemque Zonara, et ex recentioribus P. Halloix, idem ſentientibus diſceſſiſſe Valesivm, iudicauimus. Aſt non diſſimulandum, graues occurriſſe difficultates viris aliis doctis in hac ſententia, quibus tutius viſum eſt, cum Euſebio hoc decretum ad Antoninum pium referre. Hi, vt alia taceamus, imprimis ad teſtimonii fidem prouocant, qua ſcimus, terrae motus illos, quorum edictum meminit, quorumque occaſione populus Aſiaticus Chriſtianos aggreſſus erat, teſte Capitolino in *vita Antonini* [t], ſub huius imperio accidiſſe. Vnde colligunt, viros doctos, qui Marco hoc edictum tribuunt, ideo tantum hoc facere, vt mala ſub Antonino Pio Chriſtianis illata extenuent, atque poſt leuem calamitatem, quam ſub initium

q) Cent. I. ep. 42. T. III. Opp.

r) Tom. XIII. §. 374 ſeqq. p. 363 ſeqq. verſ. German.

s) Vid. Moshem. Hiſt. Chriſt. ante Conſt. M. Sec. II. §. 14. p. 240 ſeqq.

t) cap. 9.

initium imperii eius ſenſerant, ſuperatam, perpetua eos pace ſub hoc imperatore vſos eſſe, perſuadeant. Qua de re, curatius definienda, alio loco in hiſtoria Chriſtianae ciuitatis diſpiciendum eſt. Illud dubio caret, ſub ipſo Marci imperii exordio priſtinam illam Chriſtianos accuſandi licentiam recruduiſſe, vnde Iuſtino Martyri occaſio enata eſt, Chriſtianorum apologiam ad imperatorem componendi, priori et oratione et argumentis ſimilem, eam autem ſucceſſu caruiſſe, ſed potius calamitates Chriſtianorum acutas fuiſſe et exaſperatas, addidiſſe quoque imperatorem edicta Chriſtianis inimica, per quae voluntas deferendi et accuſandi accendi poterat. Qua in re ad Melitonis apologiam apud Evsebivm [u] prouocant, vbi Melito nouorum in Chriſtianos edictorum in Aſia promulgatorum meminit, vnde impudentiſſimi homines occaſionem ceperint, palam diu noctuque graſſandi, quamuis hoc inſcio imperatore fieri ad leuandam inuidiam Melito aſſerat. Qua de re tamen hoc loco fuſius diſputari non poteſt, alibique prolixius eae accuſationes examinandae ſunt, quibus hoſtes Chriſtiani nominis confeſſores apud Marcum deferebant, impietatem ſiue Atheiſmum, coenas Thyeſteas, et Oedipoteos, ſiue inceſtos concubitus cauſſantes, qua de re ex apologiis PP. iudicandum eſt, quae ad hos noſtros limites non pertinent. Quicquid autem eius rei fuiſſe momentum poteſt, illud dubio caret, imperatorem natura benignum atque aequum a philoſophis, in quorum arbitrio totus fere erat, excitatum fuiſſe, vt impietatem, inſaniam, obſtinationem, quam Chriſtianis delatores illi obiiciebant, tanquam veram admitteret, indignosque haberet, qui in ciuitate rationali et humana, velut generis humani hoſtes tolerarentur. Ceterum expendi meretur deſideratiſſimi Moshemii [v] conſideratio, vnde euenerit, vt ſub imperatore philoſopho, nec hebetis ingenii deterior fuerit Chriſtianorum conditio, quam ſub imperatoribus antecedentibus, philoſophiae cognitione deſtitutis. Nam ſuperſtitionem eius accuſari non poſſe, inde probat, quod propter religionem plecti eos noluerit: veriſimilius autem putat, immoderatam eius lenitatem, quae propius aberat ab incuria et inertia, atque ex Stoica illa mentis conſtantia et ſerenitate, quam ἀπάθειαν nominant, oriebatur, effeciſſe, vt malos homines, quae facere vellent, pateretur, et facinora etiam tranquilla mente ſpectaret. Addit his vir κριτικώτατος: philoſophum imperatorem contemplationi deditum et ſpeculando magnam partem temporis fallentem modice curaſſe, quid rerum in imperio gereretur, et qua fide praeſides et magiſtratus commiſſa munera obirent. Malam autem de Chriſtianis opinionem philoſophorum odio et criminationibus tribuendam eſſe, certe eam, quam de Chriſtianis imperator opinionem prodidit, non aliis, quam philoſophis poſſe adſcribi, a quibus inductus ſit, vt Chriſtianos velut amentes et furibundos ſine ratione mortem fortiter ſubire crederet, etc. ſed et reliqua apud virum doctiſſimum legenda

u) L. IV. c. 26. v) loc. cit. pag. 244.

legenda et examinanda ſunt, an ſoluendae quaeſtioni ſatisfaciant. Nobis vna philoſophorum ſeu omnium communis quaedam conſpiratio atque odium in Chriſtianam religionem potiſſimum accuſandum eſſe videtur, eo quod Chriſtianae fidei aſſeclae omnem aliam religionis ſectam condemnabant atque reiiciebant, non adducto noui ſyſtematis ratiocinio, ſed inculcata tantum ſimplici fidei auctoritate. Quod cum omnem philoſophiam ſectariam eiurare iuberet, facile imperator, philoſophis addictiſſimus perſuaderi potuit, vt remoueri ex ſocietate humana eiusmodi homines iuberet, quorum amentia omnis philoſophia periret. Certe ignotum rerum Chriſtianarum huius aeui gnaris eſſe non poteſt, a philoſophis gentilibus ideo fortitudinem Chriſtianorum in obeundo hilariter martyrio fuiſſe calumniis preſſam, quod non rationibus ſyſtematicis atque philoſophicis ad hunc mortis contemtum fuerint progreſſi, ſed, quod ipſi putabant, ψιλῇ παρατάξει (quae ipſius ANTONINI [x] vox eſt) mera obſtinatione, et amentia quadam inconſiderate in mortem proni fuerint, cum e contrario ſapiens conſiderate et conuenienter ſyſtemati ſuo ex hac vita migrare ſoleat. Nota atque peruulgata ea de re PLINII [y], ad Traianum narratio, *non dubitauiſſe ſe, qualecunque eſſet, quod faterentur Chriſtiani, peruicaciam certe et inflexibilem obſtinationem debere puniri:* et luculenter non minus ex Epicteti ore ARRIANVS [z], εἶτα ὑπὸ μανίας μὲν δύναταί τις ὅτω διατεθῆναι πρὸς ταῦτα καὶ ὑπὸ ἔθȣς οἱ Γαλιλαῖοι, ὑπὸ λόγȣ δὲ καὶ ἀποδείξεως ȣ̓δεὶς δύναται μαθεῖν, κ. τ. λ. *Furore quidem ſic aliquem poſſe affici contra formidinem gladii, et conſuetudine, vt Galilaei, ratione vero et demonſtratione neminem cognoſcere poſſe*, (hominem eſſe partem Dei etc.) Ex his facile locus ANTONINI [a] intelligitur, praecipientis: *eam eſſe animam, quae parata eſt ſtatim, ſi oportuerit, e corpore migrare, et vel extingui, vel diſpergi, vel permanere; ita paratam dico,* ἵνα ἀπὸ ἰδικῆς κρίσεως ἔρχηται, μὴ κατὰ ψιλὴν παράταξιν ὡς οἱ χριστιανοὶ, ἀλλὰ λελογισμένως καὶ σεμνῶς καὶ ὥστε καὶ ἄλλον πεῖσαι ἀτραγῴδως, *vt a iudicio proprio et peculiari promtitudo haec profluat, non ab obſtinatione mera pro Chriſtianorum more, ſed vt mortem obeas conſiderate, compoſite, citra tumultum, quo et aliis idem ſuadere poſſis.* Poſſent his addi loca TERTVLLIANI non minus memorabilia, niſi ſpatio excluderemur, et otium nobis feciſſet diligentiſſimus GATAKERVS [b], qui non ſine veriſimilitudine poſt Caſaubonum coniicit, nimium ſui temporis Chriſtianorum feruorem, ſponte ſe et cum auiditate ad quaeſtiones et ſupplicia offerentium imperatorem perhorruiſſe, quod ratione et philoſophia carerent. Qua in re eo magis huic coniecturae accedendum eſſe putamus, quod Stoici propter ſpem futurae felicitatis poſt mortem κατ' ἐξοχὴν Elpiſticorum nomen obtinuerunt, id quod peculiari

x) loco citando.
y) Lib. X. ep. 97.
z) Diſſ. Epictet. L. IV. c. 7.
a) Lib. XI. §. 3.
b) Ad l. c. Anton. p. m. 387.

culiari diſſertatione veriſimile eſſe, oſtendimus [c]. Namque huic ſyſtemati ſuo Chriſtianam in obeunda morte fiduciam opponebant, et hanc ἄνευ συστήματος et ex nuda peruicacia mortem contemnere [d], doctrinae Chriſtianae ignari iudicabant. Ex quo ſimul luculenter quoque intelligi poteſt Elpiſticorum philoſophorum nomine Chriſtianos intelligi non poſſe [e], quos adeo ἀφιλοσόφως mori iudicabant. Talia multa cum vbique auribus imperatoris Stoica praecepta depereuntis inſuſurrarentur, facile fuit, eum ita a philoſophis animo accendi, vt pateretur Chriſtianos more animalium irrationalium caedi, qui ſine ratione et philoſophia mortem ipſi cupiant oppetere. Ceterum, quid in iſto Antonini loco ſit, e corpore migrare ἀτραγώδως, forte ex Peregrini morte voluntaria et tragici apparatus plena poteſt colligi, cuius generis Chriſtianos martyres omnes eſſe, illo tempore philoſophi clamitabant, vt ex LVCIANI narratione [f] manifeſtum. Ex his autem conſtare quoque poteſt, non ſolam eclecticorum ſcholam, ſed Stoicam quoque Chriſtianos perſecutione preſſiſſe. Verum de his fuſius in ciuitatis Chriſtianae hiſtoria, praecipue, quae perſecutiones et martyria, qualia tunc imprimis Lugdunenſi eccleſiae obtigere, enarrat, tractandum eſt, diſquirendumque, quo pacto de ἀδεισιδαιμονίᾳ Antonini iudicandum ſit, et num euinci poſſit, imperatorem, qui ſe a patre τὸ ἀδεισιδαῖμον περὶ τοὺς Θεοὺς didiciſſe ait, a ſuperſtitionis nota propter hoc in Chriſtianos odium poſſe liberari, de qua quaeſtione poſt MOSHEMIVM [ff] erudite diſputauit Cl. CHRIST. WOLLIVS [g], qui eleganter obſeruat, Antoninum a populari tantum ſuperſtitione liberum poſſe pronuntiari, et inuidia Stoica commotum, de Chriſtianis abiecte ſenſiſſe.

pag. 594. lin. 3. *Quod non chartis inſcriberet.* Comparandus de meritis M. Aurelii Antonini de literis I. NIC. FVNCCIVS *de vegeta L. Lat. ſenectute* [h], haec enim *ad hiſtoriam literariam* vniuerſalem pertinent.

pag. 597. not. b. *Germanice nobis dedit.* Quos libros *de ſe ipſo* noſtra vernacula ciuibus noſtris legendos exhibuit Io. ADOLFVS HOFMANNVS [i] neſcio, an tuto ſatis conſilio et ſcopo: lectorem enim poſtulant Stoicorum placitorum peritum et moralis philoſophiae gnarum, vt aurum a ſtipula ſecernere queat. Tales oppido pauci inueniuntur, qui Germanicas tantum verſiones legunt, latensque in ἀσόφοις et ὑπερσόφοις Antoninianae doctrinae venenum poſſunt detegere, ſibique a confundenda aretologia Chriſtiana cum Stoica cauere, ſatis norunt. Hunc vero ſcopum, vtrum obſeruationes Hofmannianae, verſioni Germanicae non inelegantí ſubiectae attigerint, isque ſatis Stoicum imperatorem intellexerit,

c) Miſcell. P. I. diſſ.
d) Conf. Rom. VIII, 35.
e) Contenderat id poſt τὸν πάνυ Heumannum Cl. LEVBSCHNERVS in triga diſſ. de ſecta Elpiſtica.
f) In Peregrino.
ff) Obſ. Sacr. p. 136 ſeqq.
g) Diſſ. de ἀδεισιδαιμονίᾳ M. Aur. Antonini philoſophi Lipſ. 1730. edita.
h) c. II. §. 5. 6. 7. p. 50 ſeqq.
i) Lipſ. 1727. 8.

xerit, lectori examinandum relinquimus, qui noſtra lingua vitam imperatoris in fine libri adiectam poteſt legere, qualem Dacierius, Stanhopius, Collierius aliique ſuppeditarunt. Ex rebus enim ſuis nihil ad eam attulit. Parum autem vtilitatis philoſophiae morali ex his Antonini praeceptis poſſe exſurgere, Stoicae ethicae peritus facile perſpiciet, quicquid contendant in diuerſum Lipſius, Gatakerus, alii.

AD SECTIONEM OCTAVAM.

DE SECTA EPICVREA.

pag. 607. lin. 29.

Demonſtraturum in ſe recepit. Monemus lectorem, nos nihil certi de Celſi, quam ſecutus eſt, ſecta definire, ſed veriſimiles rationes expendere, quae perſuadeant, an Epicureus fuerit, nec ne? Itaque prudenter feciſſe B. BAVMGARTENIVM, iudicamus, quod, cum de Celſo hanc noſtram tractationem legendam commendaret [a], monuerit ſimul, ea quoque cum his noſtris comparanda eſſe, quae B. MOSHEMIVS, in contrariam partem attulit. Quod et ipſi merito lectori inculcamus, cum in argumento hiſtorico non ſoli poſſibilitatis gradus, ſed et veriſimilitudinis debeant ſollicite examinari atque expendi. Dignum autem argumentum hoc putauit aeternum Germaniae noſtrae ornamentum MOSHEMIVS, quod prolixius excuteret, rationesque diſpoſita acie adduceret, quibus euinci queat, Celſum Origenis antagoniſtam ab Epicureo veteribus memorato diſtinguendum huncque Platonicis ſequioribus ſiue Eclecticis, in quorum caſtris contra religionem Chriſtianam aperte dimicat, reſtituendum eſſe. Fecit id more ſuo, ita, vt neque doctrinam, neque eloquentiam Moshemianam facile deſideres, in erudita *praefatione,* quam Germanicae verſioni *operis Origeniani contra Celſum* ſcripti praefixit [b]. Hic, cum omnia pulchre inſtruxerit, dignus eſt, cuius rationes hic ſummatim addamus, vt cum noſtris, etiam ab iis, qui Germanica Moshemii non intelligunt, poſſint comparari, ſicque quaeſtionis ſententia veriſimilior definiri, habeatque lector ipſe, cui iudicium poſſit, re attente expenſa, interponere. Ea autem, quae luculenter et iucunde diſſeruit vir etiam poſt vltima fata deſideratiſſimus, huc potiſſimum redeunt. I. Origene auctore ſuo tempore duos Celſos inclaruiſſe, Epicureum vtrumque, vnum ſub Neronis imperio, alterum ſub Hadriano. Et de priori quidem nihil, praeter nomen ſuppetit, incertumque prorſus, an is auctor fuerit duorum librorum aduerſus Chriſtianos, quos ab iis,

 quos

a) In annot. ad Hiſtor. vniuerſ. P. XIII. Sec. II. §. 19. p. 256. in partes vocat PETR. WESSELINGIVM, qui probabil. c. XXIII. not. 392. p. 411.

b) p. 23 ſeqq. In hiſt. Chriſt. ante Conſt. M. p. 187. Celſum ex Epicureorum numero excludit.

quos ſibi refutandos ſumſit, diuerſos eſſe, ipſe vidit monuitque Origenes. Alter ipſe ille Celſus plerisque viris doctis videtur, qui opus contra magos conſcripſit, et ad quem *Pſeudomanten* ſuum transmiſit Lucianus. Hunc auctorem eſſe operis contra Chriſtianos, quod refellendum ſibi conſtituit, certiſſime credidit Origenes, cuius loca h. l. nominauimus. Alterum enim vetuſtiorem eſſe, quam, vt huc referri queat, vidit ipſe Origenes, et inepte negauit PETRVS TAYDIT [c], cuius ineptias pulchre iſto loco notat Moshemius. Ex hac Origenis affirmatione ſola profectum fuiſſe iudicium virorum doctiſſimorum, Baronii, Spenceri, Ionſii, Samuelis Baſnagii, Valeſii, Dodwelli, Fabricii, Buddei, monet et vehementer miratur vir doctiſſimus, cum, nec argumentum aliud, nec rationem veriſimilem Origenes afferat, quam quod ita ſibi viſum ſit, et tota tractatio Epicureum reſpuat, illa ridentem, quae in hoc libro magnis vocibus Chriſtianis Celſus obiicit. Adeoque prorſus nihil pro Celſo Epicureo veriſimilitudinis ſupereſſe, decernit Moshemius, quam nomen et tempus, quae prorſus nihil probant, niſi cupiuiſſe Origenem, vt quem ſibi elegit, aduerſarius habeatur Epicureus, eo quod Epicurei homines male tum audirent, ſicque certiorem ſibi victoriam ſponderet. Huius autem vnius Origenis auctoritatem ſequi, eumque deſcribere Graecum Scholiaſten Luciani, pro nouo teſte non habendum. II. Verum, nec HENRICVM DODWELLVM [d] audiendum eſſe, monet Moshemius, qui nec ſibi ſatis de aetate Celſi conſtat [e], nec probare potuit, quod coniecerat, Celſum fuiſſe profeſſorem Epicureum ſcholae Alexandrinae, a Marco Aurelio Antonino reſuſcitatae, qui in cathedra quidem κυρίας δόξας Epicuri tradiderit, eas autem in vita communi et conuerſatione tacendo, quod inuidia premerentur, ad captandam plebis gratiam Alexandrina placita, quae eclecticorum ſecta propinabat, Chriſtianis obiicienda eſſe putauerit. Quibus praemiſſis, cum de Celſo hoc nullibi notitia poſſit reperiri, vrget porro Noſter III. ab ipſo Celſo diſcendum eſſe, quis fuerit, qui, licet ſcripta eius ſint deperdita, adhuc loquatur in excerptis ab aduerſario. Quibus fontibus conſultis in Aegypto Celſum vixiſſe, coniicit, ſed et Palaeſtinam atque Syriam inuiſiſſe, et cum Iudaeis conſuetudinem iniiſſe, quorum execrabiles blaſphemias, prout hodie inter eos contra Chriſtianos frequentes ſunt, apte et maligne ipſe exprimit et Chriſtianis oggannit. Cum his Chriſtianis autem orthodoxis eum habuiſſe conuerſationis vſum, ex nullo loco apparere, Noſter porro obſeruat, ex multis autem veriſimillime conſtare, gnoſticas ſectas homini profano innotuiſſe, earumque ex parte libros arcanos eum legiſſe, picturas vidiſſe, vſum magiae inter eos offendiſſe, idque forte ſub ſpe his homi-

c) v. DATIFY DE ROME memoires contre les memoires de l'H. E. de Mr. le Nain de Tillemont, quae recuſae ſunt in diſſertt. Miſcell. ſuper diuerſas materias a Io. FRID. BERNARDO Amſt. 1740. editis T. II. p. 57.

d) Not. ad SIDETAE fragm. de catechum. Alexandrinis p. 500. ad calcem diſſ. ad Iren.

e) Vid. diſſ. I. ad Iren. p. 32.

hominibus facta, quod partes eorum ſit ſecuturus. Hinc eſſe factum, vt, quod apud Gnoſticos audiuerat, ad omnes Chriſtianos referret, ratus, ex iſtorum hominum ſomniis a ſe pleno ſplene amarisque cachinnis deriſis, magnam in omne nomen Chriſtianum ignominiam cumulatum iri. IV. De tempore, quo ſcripſit, certi nihil ſe habere quod afferat, fatetur Moshemius. Ex iis tamen locis, quibus hominum ante ſua tempora viuentium meminit e. c. colloquii Iaſonis et Papiſci, quod Ariſto proſecutus ex Iudaeis ſub Hadriano vel Antonino Pio conſcripſit, Iudaeosque refutauit, itemque ex locis, quibus prodidit, Marcionitas, Carpocratianos, Marcellianitas ſibi innotuiſſe, quod ante Sec. II. medium fieri non potuit, aliquid definiri poſſe. Cum enim Origenes eum οὐδὲ κοινοτέραν ζωὴν ζῶντα ἐν ἀνθρώποις ἔτι, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ πάλαι νεκρὸν, *dudum rebus humanis exemtum* appellet, recte inde concludi, aetatem eius in poſteriori ſeculi II. decurſu ponendum eſſe, ſiue ſub M. Aurelio, quod vult SEB. TILLEMONTIVS [f], ſiue ſub Antonino Pio, quod coniectat Io. PHIL. BARATIERIVS [g], Chriſtianos allatrauerit. V. De religione Celſi, poſt haec vir doctiſſimus obſeruat, voluiſſe eum videri publicae religioni, quae gentilis eo tempore fuit, adhaerere, adeoque pro cultu gentilium publico fortiter concertaſſe, et ad ipſas de Deorum apparitionibus traditiones prouocaſſe: interdum tamen eclecticum agere, et de Diis gentilium non pie ſatis ſtatuere, cultu diuino ad vnum Numen ſupremum reuocato. Vnde iudicat, rationalem quandam atque philoſophicam et eclecticam religionem voluiſſe eum confirmare, poteſtate cuilibet conceſſa, vt ſecundum mores patriae Deorum cultum inſtituat. Et de Deo quidem eiusque attributis, ſi verbis fides, ſana dicere plurima, et ſublimem quandam theologiam prae ſe ferentia, licet alibi Deum cum anima mundi ipſoque mundo confundere videatur, quam veram eius opinionem fuiſſe, veriſimiliter iudicat eruditiſſimus Moshemius; qui tamen non negat, dubie et incerta ratione de mundo eiusque aeternitate Celſum diſputauiſſe, in plerisque autem Platonis *Timaeum* fuiſſe ſecutum, et ad eundem fere modum, quo Plato, de eius natura, partibus, fato, origine mali, perfectione, gubernatione diuina, eiusque adminiſtris, et, qui inde originem accepit, cultu Deorum inferiorum, diſputauiſſe, inde occaſionem excuſandae pingendaeque ſuperſtitionis gentilis quaeſiuiſſe, imo de animalium quoque natura, hominum animabus praeſtantiore, deque natura animae humanae paſſim, Pythagorice et Platonice, interdum etiam Sceptice diſſerere, deque futura earum felicitate caute tecteque mentem prodere, et de eius immortalitate paſſim fluctuare. Hactenus de placitis Celſi, quatenus ex Origeniana refutatione poſſunt colligi, adductis ipſis Origenis locis erudite plane, et luculenter diſſerit Moshemius, dignus, ob ſcribendi et dicendi in vernacula Veneres, quas in poteſtate ſua habebat,

f) Mem. Hiſt. eccl. T. III. P. III p. 252 ſeqq.

g) De ſucceſſ. antiquiſſima epiſc. Rom. c. 9. p. 117. c. 10. p. 131. 134.

bebat, qui ipſe prolixius eis inſiſtens, et elegans theologiae eclecticae, quale Seculo II. in Aegypto coepit inualeſcere, coeperat compendium complexus ab iis, qui vernaculam noſtram callent, legatur, qui et hoc obſeruationibus ſuis addit, haud raro ſcenam ſuam ita Celſum inſtruxiſſe, vt facile ſit, tela ex eius propria pharetra contra illum depromere. VI. Tandem, vt omnem cauſſam hanc peroret, atque Iacobum Thomaſium refutet, ſtatuentem, Celſum interdum deſertis hortis Epicuri et ſequacium in caſtra Stoicorum tranſiiſſe, fruſtra id dici, recte inde probat, quia, quae Stoice ab eo dicta videbantur Thomaſio, ex hoc ſyſtemate eclectico, quale tunc ſenſim caput coepit attollere, ſponte et facile poſſint deduci.

Habes lector ſummam diſſertationis Moshemianae de Celſo eiusque ſecta atque religione, quam in compendio ideo enarrauimus fideliter, vt iudicium ipſe poſſis interponere. Nos, qui leue inter viri beati noſtramque ſententiam, diſcrimen eſſe, libere fatemur, totam diſceptationem tuo iudicio relinquimus, vnum tantum atque alterum momentum tibi commendantes, quo excuſſo, facilius de Celſi religione atque ſecta poſſis decernere. Et 1. quidem monemus, nihil intereſſe noſtrae Epicureorum poſt C. N. hiſtoriae, ſiue Celſus Origenis aduerſarius Epicureus fuerit, nec ne, cum ſufficiat, duos vixiſſe circa illa tempora Celſos philoſophos Epicureos, vnum tempore Neronis, qui et ipſe Chriſtianos oppugnauit, alterum tempore Luciani, qui contra magos ſcripſit, vtrumque Chriſtianorum hoſtem atque deriſorem. 2. Concedimus quoque lubenter, et in ſententiam Moshemianam deſcendimus, ſi ea conſulantur, quae ex libro Celſi excerpſit nobisque in opere ſuo reliquit Origenes, totam iſtam diſſertationem nihil proprie habere, quod Epicuri hortos ſpiret, cuncta autem hominem philoſophum Alexandriae, ſi non natum, in eius tamen ſcholis eclecticis gentilium educatum prodere, qui nutanti ſuperſtitioni ſuppetias laturus, ſyncretiſticum theologiae gentilis publicae ſyſtema contra obiectiones Chriſtianorum fulcire conatus fuerit. Hoc enim adeo manifeſtum eſt, vt vix luculentius ſpecimen theologiae philoſophicae gentilis, maxime in ſcholis Alexandrinorum eius temporis inueniri poſſit, quam quod Celſus adhibuit. 3. Apertum quoque, ſciuiſſe id Origenem, nec diſſimulaſſe, qui expreſſis verbis, Celſum ait, cum Epicureus eſſet, noſſet autem iſta ſecta communem religionem violari, communem fidem ſecutus, philoſophiam, ſiue religionem publicam, et, quod putabat, rationalem commendauerit: adeoque nec de eo lis eſt, vtrum in hoc ſcripto polemico publica Alexandrinae theologiae religio adoptata ſit. 4. Sed ex iſtis quoque Origenis locis manifeſtum eſt, eum hunc Celſum habuiſſe pro Epicureo, nec de ea re quenquam eo tempore dubitauiſſe, credidiſſe id autem et ſciuiſſe non Origenem modo, ſed et Ambroſium, quia hunc λόγον φιλαλήθην Celſi Origeni refutandum tranſmiſit. Quem de auctore monuiſſet Origenes, niſi ſciuiſſet, idem de eius ſecta ſtatuere Ambroſium, quod ipſe ſtatuebat. 5. Neque tamen

adeo

adeo obſcurum et ignotum fuiſſe Celſum, qualis nobis eſt, Origenis tempore, luculenter ille prodidit, monet enim, in reliquis ſcriptis ſuis Celſum deprehendi Epicureum, adeoque illum deteſtandae ſimulationis accuſandum eſſe, qua, vt probabilior fiat accuſatio, alia dogmata ſyſtemati Epicureo aduerſa ſequatur et obiiciat, et hoc ipſo *adulterinam animam* manifeſtet. Num haec de Celſo tanquam omnibus, maxime Ambroſio, notiſſima potuiſſet in limine apologiae ſuae praefari Origenes, niſi omnibus ea nota fuiſſent, Celſusque is viſus fuiſſet, qui, ne propria ſectae Epicureae vineta caederet, aliam ſectam ſimulauerit? 6. Nec obſtare huic ſententiae, quae ipſius Origenis verbis nititur, putamus, quod ad nullum ille teſtem prouocet: id enim contrarium euincere videtur, concludendo, adeo notam iſtam Celſi ὑπόκρισιν inter Chriſtianos fuiſſe, vt teſtimonio opus non haberet, ſed is ſcenae inſeruiuiſſe et ex hypotheſi, quod aiunt, Chriſtianos circulatoribus et praeſtigiatoribus mithriacisque et ſabadiis ſimiles aggreſſus eſſe, vt et auram populi ſectaretur, et faciliorem, quam apertus Epicureus, victoriam reportaret, crederetur. 7. Neque tempus quoque ab Origenis aetate diſtans quicquam impedit, quo minus, quis ille Celſus fuerit, ipſe noſſe potuerit, cum vnius fere ſeculi decurſu liber Celſi, in omnium manibus verſatus, non ita obſcurari potuerit, vt de auctore nulla certa extaret notitia. Haec cum Moshemianis comparari a Lectore volumus, antequam ſententiam de Celſi ſecta interponat, et de eius religione ſecurus decernat.

pag. 609. lin. 27. *Plinii quoque res non omiſerunt.* De vtriusque Plinii patria, rebus geſtis, ſcriptis codicibus, editionibus atque interpretibus agit ANTONIVS IOSEPHVS A REZONICO [h] IC. Nouocomenſis, vbi praeſertim L. VI. et VII. de auctoritate et fide hiſtoriae naturalis Plinianae diſſeritur illaque ſuo auctori vindicatur. De reliquis, quae ad literariam hiſtoriam Plinii maioris pertinent, more ſuo diligenter diſſeruit ὁ πάνυ FABRICIVS [i]. Pulcherrima editio HARDVINI nouam lucem debet IO. MATTH. GESNERO τῷ μακαρίτῃ.

pag. 615. lin. 22. *Quam annotationibus auxit Fabricius.* Conferenda de iis, quae ad Luciani hiſtoriam literariam pertinent, quae copioſe attulit Cl. REITZIVS diſſ. *de aetate, vita, ſcriptis Luciani*, praemiſſa editioni Opp. LVCIAN. Wetſtenianae cIɔIɔccxLIII. Certum autem ex huius temporis hiſtoria eſt, Epicureos, quo magis Eclectici, quique eorum partes tuebantur, ſacrificuli, Pythagorei, ſimilesque in defendenda ſuperſtitione inſaniebant, eo fortius non reſtitiſſe modo, ſed omni quoque religioni euertendae animum adhibuiſſe, id quod Celſi atque Luciani exemplo mire probant [k].

pag.

h) Diſquiſ. Plinian. T. I.
i) Bibl. Lat. T. III. p. 562 ſeqq.

k) Hanc obſeruationem pleroſque negligere, qui hiſtoriae Chriſtianae annales ſcripſere, miramur.

pag. 624. lin. 11. *Aetatem non definiunt.* Vltra centum annos poſt Auguſti tempora Laërtium non vixiſſe, coniicit GASSENDVS [l], eo quod πρὸ ὀλίγȣ Potamonem philoſophatum eſſe, dicat, ille autem ſub Auguſto vixiſſe Suidae dicatur. Sed fallitur Vir doctiſſimus, ſeductus Suidae relatione, quamuis vim vocis πρὸ ὀλίγȣ ſenſerit, ex iis, quae hoc loco et ſupra in Potamone oſtendimus, eſt manifeſtum.

l) Syntagm. phil. c. 3. T. I. Opp. p. 24.

AD SECTIONEM NONAM.

DE SECTA SCEPTICA.

pag. 631. not. a.

Viri docti paſſim. Imprimis illi, qui hiſtoriam matheſeos vel in genere, vel mathematicarum ſcientiarum ſcripſerunt, et inter hos imprimis Cl. WEIDLERVS [a].

pag. 633. lin. 23. *Huetii.* Eidem ſententiae ſubſcripſit WEIDLERVS [b].

a) Hiſt. aſtron. c. 7. ſ. 2. §. 13. p. 176.

b) Ibid. §. 14. p. 184.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA ORIENTALI.

pag. 639.

Saltem iuſta nunquam luce colluſtratae. Hoc vnico ſenſu B. Moshemio productae ex tenebris philoſophiae Orientalis ſpeciali ſenſu acceptae hiſtoriae gloriam aſſeruimus. Fuiſſe enim paulo ante et circa Chriſtum natum et poſt eius inter homines apparitionem, viuentibus adhuc Apoſtolis in Orientalis Aſiae regionibus, maxime vero inter Perſas, quaeque Aſiae illorum religionem admiſerunt gentes, populosque vicinos, imo in Aegypto quoque ſacerdotes atque philoſophos, qui proprium theologiae et philoſophiae ſyſtema, quod totum diuinum, myſticum magicumque erat, tradiderunt, et cum vulgi religionis decretis commiſcuerunt, dudum obſeruatum eſt viris doctiſſimis. Hi enim cum in ſacrarum pandectarum libris eiusmodi philoſophiam paſſim [a] tangi atque a viris diuinis

a) Vid. Io. I, 1 ſeqq. Col. II, 8 ſeqq. 1 Tim. I, 6. 7. 2 Petr. I, 16. etc. ad quae loca in catena exegetica bibl. Anglic. noſtras obſeruationes adiecimus, ea, quod ſperamus, perſpicuitate ſcriptas, vt docere et conuincere de hoc argumento lectorem queant, in quibus non habemus, cuius nos ſcripſiſſe hactenus poeniteat, niſi euidentior appareat Oedipus, quam hactenus factum. Summam paucis eleganter et luculenter expreſſit biblioth. theol. S. Ven. ERNESTI, quem incomparabilem in exegeſi S. virum honoris cauſſa nominamus T. V. p. 6 ſeqq.

diuinis reprehendi cernerent, et in hiſtoria naſcentis eccleſiae Chriſtianae ſe prodere obſeruaſſent, cuius capita non poterant ſine vi quadam obtorto collo cuncta rapiente, et inepte explicante ex philoſophia Graecanica illuſtrari: facile viderunt, alios doctrinae iſtius fontes accerſendos eſſe, qui non ex hortis Graecorum, ſed barbarorum latifundiis deriuarentur, et a ſyſtematibus Graecorum de Deo, de emanationibus ex Deo, de ſpiritibus, de mundi creatore, deque materiae malique ipſius origine longius recederent: quos, quia inter Graeciae ſectas inueniri non poſſe, probe videbant, ad populos orientis, maxime Aſiatici retulerunt, et ex iſtis deinde originibus, enatas iſtas in Chriſtiani Orientis eccleſiis haereſes, quae Gnoſticorum poſtea nomine circa ſeculi II. initia emergebant, deriuauerunt. Quibus facem praetuliſſe nobis videtur magnus archaeologiae philoſophicae interpres, THOMAS BVRNETIVS, qui dudum monuit [b], ſyſtema mundi, (quo nomine omnem phyſiologiam diuiniorem comprehendit, quae periodos mundanas explicat) Pythagoricum omnium antiquiſſimum eſſe, et AB ORIENTE deductum, hoc autem inter myſtas ſeruato; alterum, (exotericum) magis percrebuiſſe. Inter illos vero imprimis conſulendus eſt diligentiſſimus veteris eruditionis et hiſtoriae dogmaticae ſcrutator CAMPEGIVS VITRINGA [c], qui imprimis erudite in eo verſatus eſt, vt oſtenderet, quo pacto iſta ψευδοδιδασκαλία inter Iudaeos diſſeminata cabbaliſtica ſomnia genuerit, quae ſentinam eiusdem Pſeudophiloſophiae Aſiaticae ſiue Orientalis exhibent, vt in fine huius Tomi ex inſtituto docuimus. Vitringam ſecuti ſunt alii, ex parte nominati HEVMANNO [d], inter quos CLEMENS STRESO in *Commentario in ep. ad Coloſſenſes* [e] *et poſteriorem* [f] *Petri*, tum B. BVDDEVS in *Obſ. Hal. T. I. obſ. I.* [ff] meretur audiri. Hi enim omnes ex impuris his Orientis lacunis Cabbaliſticam, et ex hac Gnoſticam philoſophiam ſenſim progenitam fuiſſe, non ſine veriſimilitudine ſibi perſuaſerunt. Moshemius autem, cum, miſceri multa et fontes cum riuulis confundi, acute cerneret, de prima ſcaturigine ſciſcitatus tandem detexit, vt erat coniiciendi acutus ſcriptor, verſatum fuiſſe in Perſiae, Aſiae minoris, Aegyptique prouinciis, paulo ante et circa tempora reſtauratae ſalutis, genus quoddam philoſophiae theologicae myſticum, quod tum cabbaliſtarum ſyſtemati, tum haeretico, quod poſtea Gnoſticos errores genuit, occaſionem atque materiam ſuppeditauerit. Qua de re, poſt loca a nobis adducta, conſulenda ſunt, quae curis poſterioribus *in hiſtoria Chriſtianorum ante C. M. Seculo I.* [g] luculenter diſſeruit. Secuti ſunt virum, poſt fata quoque de literis meritiſſimum, alii quoque viri eruditiſſimi, et imprimis poſt

b) Archaeol. philoſoph. c. 8. p. 382.
c) Obſ. SS. T. II. L. IV. c. 9. ad Iſaiam c. 45, 7. T. II. p. m. 581. non tamen omnia ſatis euoluit.
d) Ad Col. II, 8. p. 509.
e) pag. 170 ſeq.
f) p. 274. qui luculenter multa obſeruauit.
ff) §. 14 ſeqq. p. 15 ſeqq.
g) §. 31. p. 26.

poſt parentem doctiſſimus CHRISTIANVS GVIL. FRANCISCVS WALCHIVS [h], et ante eum B. Baumgartenius, Kortholtius aliique; et his noſtrum quoque calculum addere perſuaſit nobis tum Orientalis philoſophiae poſt Zoroaſtris, a quo condita eſt, tempora, in ſcholis Perſarum et Aſiaticorum propagatae [i] doctrinae conformitas, tum quod alia via nobis diu omnia explorantibus viſa non ſit, tot Cabbaliſtarum hominumque fanaticorum dogmata, gnoſticaque ſomnia, ipſumque Alexandrinae philoſophiae ſyſtema inter ſe conciliandi, quam fruſtra ex Graecanica philoſophia deriuari, ex ineptiis TERTVLLIANI [k] magni cetera et doctiſſimi ſcriptoris, ſed in notitia rerum Orientalium minus, quam in Graecarum verſati, poteſt intelligi, qui, vt alios nobis eosque Graecos fontes fanatici huius, quod in Aſia tum miſcebatur, et inter omnes inualuerat, ſyſtematis exhiberet, quadrata rotundis miſcuit. Quem in tanta, qua praeſens ſeculum fruitur doctrinae rerumque veterum luce, poſſe ſequi viros nonnullos cetera eruditiſſimos, et acute cernentes, mirari ſatis non poſſumus [l].

pag. 641. lin. 14. 15. *Ad quam prouocare potuerit Eunapius.* Quanquam haec, quae adduximus, teſtimonia de exiſtentia ſyſtematis alicuius theologici et myſtici inter populos Orientis paſſim circa prima naſcentis Saluatoris tempora vigentis, verum ſitienti animo, ſi non prorſus ſatisfacere, ei tamen rei veriſimilitudinem perſuadere, niſi moroſius contradicendi ſtudio teneatur, poſſunt; fatendum tamen, inter tot veſtigia exiſtentiae eius circumſtantias hiſtoricas valde eſſe obſcuras, nec huius ſectae vel philoſophiae orientalis, id eſt, inter Aſiaticos populos maxime, qui Perſarum ſubiecti erant imperio, itemque ex Aſia minore in Aegypto vigentis hiſtoriam ea radiare luce, qua Graecanicae philoſophiae ſectae, vel etiam haereſium in chriſtiana ciuitate enatarum nobis hiſtoria manifeſta eſt. Faſſus eſt id ipſe prouide B. MOSHEMIVS [m], non tot adhuc orientalis philoſophiae monumenta in lucem eſſe edita, quot ad plenam eius cognitionem conſequendam ſufficiant, et imprimis auctorem eius vetuſtatem tegere, poſſe tamen ex diuiniore illo atque myſtico emanationum diuinarum ſyſtemate, quod in orientalibus regionibus obtinuit, concludi haud incerto, occaſionem ei ſuppeditaſſe quaeſtionem in philoſophia barbarica, cuius illa celebris pars fuit, ſatis volutatam, et a multis ſeculis agitatam, maxime inter gentes Aſiaticas, Chaldaeas, Perſicas,

h) In hiſtor. haereſ. P. I. p. 235 ſeqq.

i) Hic comparari volumus ea, quae in his ſupplementis de hiſtoria Zoroaſtrianae diſciplinae diximus. In ea enim veri fontes huius philoſophiae, quae nec hodie quidem tota exſpirauit, quaerendi ſunt.

k) Exhibuimus integrum locum de praeſcr. c. 7. p. 232. l. c. eumque attente inſpicere iubemus lectorem, vt intelligat, quam infelix interpres veterum doctrinarum Tertullianus fuerit, et hunc tamen nobis obiiciunt, qui haereticorum veterum origines ad Graecos referunt, quae ſane in hodierna H. P. luce non amplius debebant audiri, adeo manifeſtum eſt, inuidiae in haereticos cumulandae cauſſa haec Tertullianum ſcripſiſſe, in quo mores eum ſuos ſecutum eſſe, recte vidit DVPIN Bibl. S. Eccl. T. I. p. 104.

l) Rem T. III. p. 412 ſeqq. ex inſtituto diſcuſſimus.

m) l. c. §. 31. p. 26.

cas, Indicas, *vnde malum? et quare? et vnde homo, et quomodo?* quibus quaeſtionibus philoſophorum ingenia vexari, vidit iam Tertvllianvs *. Et fatemur nos quoque, licet in veteris hiſtoriae philoſophiae per L. fere annos, (quod obiter dicimus,) volutatis, tam certam atque luculentam nondum enatam notitiam, qualem e. g. de ſectis Socraticis, vel etiam Pythagoricis habemus, magnaque nos in hac parte nocte premi, praeſertim, ſi nudis relationibus hominum librorumque Graecorum ſtandum eſt, quos ſemper fere in philoſophia iſta pueros fuiſſe, et in exotericae philoſophiae crepundiis haeſiſſe, logicis phyſicisque atque ethicis ſuorum ſomniis intentos, dudum exclamauit ſacerdos Saiticus ad Solonem. Orientalium autem gentium documenta rara eſſe, et neglecta, tanquam quae non ſatis intelligi queant, et de rebus tractent, quae, quia ſupra nos, nihil ad nos pertineant, nemo eſt, qui ignorat, et magnae tenebrae, quae nos in enarranda barbarica philoſophia, quae mater cenſenda eſt iſtius orientalis, ſupra cinxerunt, ſatis teſtantur. Non miramur ideo magnopere, fuiſſe viros doctos, qui de ſectae huius exiſtentia dubitarent, aſſenſumque viro ſummo, a quo primo in ſcenam publicam producta eſt, denegarent. Nec diffitemur, diu nos in eodem luto haeſiſſe, diu iſta in arena cogitationes volutaſſe, antequam hoc de philoſophia orientali caput ſcriberemus, ideoque et rerum circumſtantias diu inter ſe comparaſſe, et virorum quoque ſummorum, quorum doctrinae magna apud nos erat exiſtimatio, mentem de hoc argumento exploraſſe. Inter quos, vt hoc quoque candide fateamur, vir, dum viueret, ſummus et veteris literaturae cognitione celeberrimus B. Christophorvs Matthias Pfaffivs fuit, qui, quid nobis, de hac orientali philoſophia rogatus, reſponderit, vt candorem hoc in argumento noſtrum probemus, commodo hoc loco non tacebimus. Scribebat vir magnae eruditionis, cum tertium H. P. Volumen ei miſiſſemus, hunc in modum: „Quum a me poſtulas, vt, quid de philoſophia iſta orientali ſentiam, quam cum cel. „Moshemio in ſcenam producis, exponam tibi, vereor, ne iudicium „poſcas ab homine, in hoc eruditionis campo fere hoſpite. Ita ſemper „exiſtimaui, ſed fallor forſitan, veterum philoſophorum ſyſtemata accu„rata dari vix poſſe, tum propter documentorum penuriam, tum, quod „ipſi condiderint fere nulla, ſed ſententias vix cohaerentes ideasque fo„uerint confuſas, terminisque expreſſerint, quorum nulla, niſi confuſa „notio mentes ipſorum oberraret, tum, quod, qui eorum tradidere do„gmata, vel parce nimis, vel haud accurate tradidere. Maxima illorum „pars in ſomniis et deliriis conſiſtit, qualia et haereticorum veterum pla„cita ſunt, Gnoſticorum maxime. Horum cum ſcripta ad nos non per„uenerint, cum et, quae veteris doctores eccleſiae de iis eorumque pla„citis tradunt, obſcura ſint, et manca valde et diſſona, foetus quippe de„lirantis cerebri, mihi quidem non licuerit de illis dicere plura, quam „hiſto-

*) loc. cit. c. 7.

„hiſtorice referre ſaltem, quae veteres de illis dixere. Vix eſt in tene„bris illis criſi locus, quae pedem figat in glacie; etſi multa erudite con„iicere detur. Philoſophiae orientalis ſectam facile ſtatuerem, ſi ex docu„mentis hiſtoricis probari poſſet illa, darique ex iisdem eius ſyſtema. „Video, non fere, niſi ad Theodoti fragmentum hic prouocari: ſed illa „διδασκαλία ἀνατολικὴ eſt theologia Gnoſtica, non philoſophia quaedam „antiquior, quae huic originem dederit. Nec in hoc fragmento philo„ſophiae orientalis cuiusdam datur ſyſtema, ſed loca ſcripturae S. ſaltem „ad mentem theologiae gnoſticae explicantur, vel accommodantur potius. „Ignoſce infantiae meae, in hoc ſtudiorum genere, ſi peccem et fallar etc." Erudite haec et modeſte atque prouide pronuntiaſſe virum ſummum, nemo temere negabit, qui literas intelligit, et nouit in veteri argumento veriſimilia a falſis accurate diſcernere. Quanquam enim ſuſpicio enaſcebatur, virum celeberrimum telum intentaſſe non hiſtoriae tantum orientali, ſed omni veteri hiſtoriae, et Pyrrhonice de hiſtoria antiqua ratiocinatum omnem fere explorandae veteris hiſtoriae philoſophicae conatum in exilium eieciſſe, nimium autem probando, parum, quod nos teneret, attuliſſe: ea tamen laudabilis cautionis prouidentia nobis viſa eſt, quae nos excitaret, vt in viginti duorum annorum decurſu, ex quo illa epiſtola ſcripta eſt, omnem ad hoc argumentum de philoſophia orientali attentionem adhiberemus, quoties de illa diſpiciendi occaſio nobis ſubnaſcebatur. Candide autem fatemur, nos poſt vel decies repetitum examen et explorata veterum teſtimonia et imprimis hiſtoriam philoſophiae cabbaliſticae in lucem protractam lectaque difficilia eius loca, poſtque exacte conſideratam philoſophiam Alexandrinam ſemper magis de exiſtentia eiusmodi philoſophiae per regiones Orientis, tempore reſtitutae ſalutis orbis humani fuiſſe confirmatos. Maxime autem noua nobis lux exorta eſt, ex quo tum ad noui foederis loca illa, quae huius philoſophiae veſtigia referre videntur, in *catena biblico-exegetica in Britannia edita* et noſtra quoque vernacula vulgata, nobis fuit commentandum; tum hanc noſtram hiſtoriam criticam philoſophiae relambendi, ſupplendique neceſſitas fuit impoſita, qua coacti ad noua lumina de philoſophia barbarica, maxime Chaldaeorum, Magorum, Perſarum, Indorum, Aegyptiorum reſpeximus, quae lectio multorum annorum et imprimis magnorum virorum, qui literaturam orientis intelligunt, nobis accenderat. Nihil autem hanc noſtram attentionem magis exacuit, quam excellentiſſimae doctrinae viri, qui hodie Lipſienſem academiam magna laude ornat, Io. Avg. Ernesti, de philoſophia orientali iudicium, quod expoſuit, cum noſtras obſeruationes exegeticas in *bibliotheca nouiſſima theologica* recenſuiſſet [o]. Candide hoc quoque viri ſummi iudicium deſcribemus lectori huius rei curioſo, maxime cum vernacula tantum ſcriptum ſit, nec ab omnibus poſſit legi. Fatetur is, diſplicere ſibi ſtudium doctorum viro-

rum

o) Vol. III. p. 430.

rum hodie caput erigens, quo philoſophiam orientalem ſe vbique inueniſſe putant, eique applaudunt, eo quod eruditionem ſpirare videatur. Neque vero tum in Philone, tum in Ioſepho, vllam huius philoſophiae, quatenus ad Iudaeos dimanaſſe traditur, mentionem occurrere, nihil de ea inter Graecos recepta apud ſcriptores Graecos [p]. Imprimis autem ad ea, quae nos hoc loco attulimus, veterum teſtimonia excepit [q], nulla ſe huius philoſophiae inter Iudaeos atque Graecos in Aſia vel Corinthi etiam in Graecia Europaea tempore apoſtolorum veſtigia deprehendiſſe, vel inueniſſe, quod ad eam poſſit referri; teſtimonia autem a nobis allata carere fide hiſtorica, non adductis quidem rationibus, pronuntiat, nec eam ſe in libris Graecorum vnquam conſpexiſſe ait, nec recentiores eius fidem ex hiſtoricorum teſtimonio potuiſſe confirmare: Clementem enim Alexandrinum et Hegeſippum apud Euſebium, ad quos tanquam omnium antiquiſſima teſtimonia ſoleat prouocari, epocham deliriorum Gnoſticorum ponere temporibus Adriani, quod ſimplici negatione Moshemii non poſſit refutari. Certe Tertullianum hanc orientalem philoſophiam ignoraſſe, et quaecunque de Gnoſticis hodie ex orientali philoſophia deriuentur, ex Graeca deducere. Tandem etiam repetita vice Tom. XVII. *Operis biblici* Anglici more ſuo eleganter pariter atque erudite recenſendo, qua eſt humanitate et modeſtia (quam in viro literarum ornamentis clariſſimo ſatis exoſculari non poſſumus,) ad iſta loca, ad quae paſſim prouocauimus, eaque ex opinionibus orientalis philoſophiae, quatenus a cabbaliſtis Iudaeis cum placitis eccleſiae ſuae et traditionis veteris inter ſuos vno ſub iugo ire coactae ſunt, explicuimus, monet [r], poſt hanc hypotheſin a Vitringa, Schoettgenio, Buddeo obſcurius adhibitam, rem eo redire, vtrum omnes locorum adductorum difficultates queant ex hac hypotheſi reſolui atque explicari, et, cum de antiquitate ſomniorum cabbaliſticorum multis dubitandi rationes multae excreuerint, vtrum ſcripta cabbaliſtica, ad quae potiſſimum prouocauimus, tantam, quantam nos criticis argumentis vſi illis adſcripſimus, aetatem prae ſe ferant. Rectiſſime autem lectorem monet, illius aetatem ex orientali philoſophia nos diiudicare, nec, qua eſt inſigni humanitate, noſtram ſyſtematis cabbaliſtico-orientalis explicationem reiicit, ſed attendendum eſſe inculcat, quod per hoc ſyſtema nos intelligamus doctrinam de Deo, origine mundi, angelis ſiue ſpiritibus, rerum eſſentia, animae ortu, aſcenſu atque reditu in Deum, quales illius origines ad Zoroaſtrem referri debeant, cuius cum aſſeclae atque ſucceſſores in Aegypto eſſent delati, occaſio inde Iudaeis enata fuerit, domeſticas ſuas doctrinas cum his peregrinis commiſcendi, nouisque inſtitutis ſectas Therapeutarum in Aegypto, Eſſenorum in Palaeſtina generandi. Hoc ſyſtema peregrinum Iudaicis et poſtea Chriſtianis ac haereticis admixtum, illud philoſophiae genus nobis videri

 deri

p) pag. 432. q) pag. 493. r) Tom. V. p. 7 ſeqq.

deri produxiſſe, quod primus Orientale vocauerit Moshemius. Non his vero alia affuit vir ſummus, niſi, quod poſtulet, vt antiquitas atque aetas iſtius philoſophiae inter Graecos ex documentis hiſtoricis genuinis probetur, de reliquis enim poſtea diſpiciendum.

Pulchre haec omnia atque ſobrie dici, lubentes fatemur, et hanc viro doctiſſimo hederam merito ſuſpendimus: quoniam autem nihil nobis certius enarrant, niſi, quod argumentum negatiuum, quod vocant, nobis inculcent, et Graecorvm teſtimonia a nobis poſcant, ratione nulla, tum teſtimoniorum orientalium atque domeſticorum, tum ipſius rei et traditionis philoſophicae, habita, ex ſolo auctoritatis allegatae decreto de re ipſa certiora ſtatuendi neceſſitatem videre quidem nondum potuimus; aſt excitatos nos tamen eſſe fatemur ad adhibendam ſine vllo partis ſtudio attentionem, cuncta iterum ſecundum leges fidei hiſtoricae ponderandi, vt, ſi non certa et indubitata prorſus notitia, veriſimilis tamen, et regulis fidei hiſtoriae conformis emergat.

Itaque lectoris patientia hoc loco (cum alium et commodiorem de hac re diſquirendi nos nacturos non ſperemus) nobis exoranda eſt, vt lento et prouido gradu in inquirenda huius philoſophiae exiſtentia progrediamur, et, quouſque perſuaſi de ea eſſe poſſint, qui a praeiudiciis liberi ſunt, nec erubeſcunt

quae pueri didicere, ſenes perdenda fateri,

intelligamus. Nobis certe nec nouae opinionis celebritas, nec doctrinae fucus, nec Moshemii aliusque viri docti auctoritas perſuadere exiſtentiam huius philoſophiae poteſt, niſi rationibus legitimis adhibitis, et ad lapidem lydium artis rationalis atque criticae excuſſis. Quae, ſi veriſimillimam nobis eam faciant, tuto contemnemus, quod a negatione deſumitur argumentum, eo quod in quaeſtione rei peregrinae et antiquiſſimae et a noſtro quoque cogitandi modo longius remotae, inque defectu vel raritate monumentorum domeſticorum, ad alia ratiocinii genera deſcendendum eſt, quae rem vere extitiſſe, probabilibus argumentis euincant: de quo tamen, cum ad philoſophiam rationalem et criticam res pertineat, hoc loco plura dicere nihil attinet. Nobis quid hic prouide ſemitam rationalem ſecutis in examinanda quaeſtione hac hiſtorica verum viſum ſit, candide aperiemus, et exponemus cauſſam, cur hoc de philoſophia Orientali caput ex philoſophiae veteris hiſtoria abiiciendum non eſſe, ſed ſeruandum putemus, relicto deinde ſtatuendi iudicandique Lectori arbitrio.

Et I. quidem de nomine philoſophiae Orientalis monendum eſſe exiſtimamus, haud obſcure patere, appellationem hanc in veterum libris non occurrentem obſtare viris doctis et in lectione veterum ſcriptorum apprime verſatis, quo minus eius exiſtentiam admittant, eo quod hoc nomine nuſpiam peculiaris cuiuſdam philoſophiae orientalis fiat mentio. In quo pollicem nos eis premere non poſſe, libere fatemur. Quod ſi enim con-

concedimus, nouam hanc appellationem eſſe, nec vnquam apud veteres et recentiores ante Moshemium auditam, qui primus eius parens fuerit, hancque philoſophiae ſpeciem, aſſumto hoc nomine, in apricum ex antiquitatis latebris produxerit, nondum tamen inde ſequitur, ipſum hoc philoſophandi genus circa nati Saluatoris tempora in Aſiaticis et Aegypti prouinciis non inualuiſſe. Non putamus magnopere opus eſſe, vt hoc viris doctis et vel mediocriter philoſophiae veteris hiſtoriae peritis perſuadeamus, quibus ignotum eſſe non poteſt, ſyſtemata et philoſophandi genera complura fuiſſe olim et haud parum floruiſſe, quorum propria nomina interciderint. Cuius vt exemplum habeat lector, Elpiſticum philoſophandi genus, vni Plutarcho memoratum, conſiderare iubemus, cum nomen illud alibi prorſus euanuerit, philoſophandi autem genus et ratio in Stoico ſyſtemate ſit manifeſtiſſima. Nos in praeſentia non de nomine cuiusdam *ſectae* vel ab auctore ſuo atque duce appellatae, vel a philoſophandi modo deſignatae, nec de aliis appellationibus ſectarum, quarum meminit Laertivs [r], diſputamus, ſed de *genere quodam vel ſyſtemate* metaphyſico, atque myſtico, *quod longe lateque per aliquot ſecula Aſiae atque tempore Romani imperii in Africa inualeſcentis, Aegypti quoque prouincias peruagatum, antiquiſſimam Aſiae philoſophiam, proprio doctrinae genere de principiis diuinis, phyſiologicis, coſmologicis, metaphyſicis et moralibus de emanatione rerum omnium ex primo fonte, de origine emanatiuorum, de ſubordinatione entium ſpiritualium, de ortu materiae eiusque tenebris diuinae luci oppoſitis, de fonte animarum et effluxu ex primaria diuinitatis ſcaturigine, de mali ortu et natura, deque modo per aſcenſum ad ſuperiora, mediantibus principiis intermediis ſpiritualibus perueniendi, et quae alia huius generis dogmata ſunt in hoc ſyſtemate Aſiatico comprehenſa, opinionibus et dogmatibus de rebus diuinis inter Aſiae et Aegypti populos atque nationes receptis admiſtum, nouam eamque myſticam philoſophiae diuinioris faciem produxit; quae philoſophia variis deinde et ſingularibus ſectarum placitis commixta, Cabbaliſtarum, Gnoſticorum ſimiliaque nomina accepit, cum ipſo fonte ſuo, nempe iſta philoſophia per Orientis prouincias obtinente, non confundenda.* Haec ſi rite teneantur, ſperamus, fore, vt difficilior dubitationum contra hanc philoſophiam orientalem numerus in fumum abeat, multaeque logomachiae, ex neglecto quaeſtionis rite formatae ſtatu ortae diffugiant. Quibus I. omiſſis et eiectis, perinde nobis erit, ſi admiſſa certiſſima exiſtentia huius de diuinis philoſophandi ſyſtematis, nomen philoſophiae Orientalis omittatur, dicaturque vel philoſophia Aſiatica, vel Zoroaſtrea reformata, vel theologia myſtica orientalium gentium, vel quocunque nomine appellari libeat, erimus in nomine atque verbis faciles, ſi, quod nos ſperare iubet virorum iſtorum doctorum inſignis iudicandi acies rerumque veterum peritia, in re ipſa nobiſcum conſentiant. II. Verum, priusquam nomen atque appellationem hanc dimittamus, ratio quoque reddenda eſt, cur incertum et obſcurum nomen

Orien-

r) Lib. I. ſ. 18.

Orientalis philoſophiae aliis cum Moshemio (cui tamen praeiuit Vitringa [t] et Burnetius) praetulerimus. Poteramus eam philoſophiam Aſiaticam, vel propius Perſico-Zoroaſtream vocare, ſicque origines eius, quas ſe neſcire faſſus eſt B. Cancellarius, paulo notiores pandere, paucioribus forte difficultatibus inde emergentibus. Aſt non adaequata ſatis haec nobis appellandi ratio viſa eſt, tum, quod non omnem ſyſtematis Perſici, quod a Zoroaſtre variis modificationibus ad ſequiora tempora transmiſſum eſt, doctrinam complectatur, ſed eam tantum partem exhibeat, quae de emanatiuo ſyſtemate, maxime, tum quoad diuina, tum quoad originem materiae atque mali, praecepit; tum, quod non Perſici tantum imperii, ſed aliarum quoque prouinciarum Aſiaticarum, et imprimis Ioniae, Cappadociae, Syriae, Parthicique regni omnis fines peragrauit, et in metaphyſicis atque theologicis dogmatibus tandem fundamenti loco aliis ſyſtematibus ſpecialibus applicatum eſt, quod vno orientalis philoſophiae nomine omnium maxime luculenter poteſt deſignari. Neque vero excogitaſſe B. Cancellarium hoc nomen, putandum eſt: is enim diſerte ad Theodoti, hominis Gnoſtici fragmentum prouocauit, cuius titulum ex Combefiſio h. l. adduximus, ex quo patet, nomen διδασκαλίας καλεμένης ἀνατολικῆς, *ſyſtematis doctrinalis*, *quod Valentini tempore* Orientale dictum eſt, iam, ſeculo II. ineunte, notum fuiſſe, quam appellationem Aſianos vel Syros indigitare, non inepte coniecit Combefisivs [u]. Et adduximus quidem ſupra animaduerſionem τȣ̃ πάνυ Canc. Pfaffii B. M. qui, haec non ad philoſophiam iſtius aetatis pertinere, ſed notare deliria ſyſtematis theologici Valentiniani, monuit, qua in re verum vidit. Aſt non id voluit Moshemius, quem hoc quidem non latuiſſe, magna, qua in eccleſiae hiſtoria valebat, eruditio, nobis aequum iudicantibus perſuadet: Sed voluit tantum illuſtris theologus inde probare, nomen Orientalis διδασκαλίας (ſyſtema philoſophicum vel theologicum nos hodie vocamus) iam Valentini tempore obtinuiſſe, poſſeque inde coniectura probabili concludi, etiam illud doctrinae genus, ex quo dictis S. Scripturae ſuas nugas Theodotus ille aſſuit, Orientale dici potuiſſe, cum fundamenta ea ſequatur, quae in Aſia ſiue Oriente iam tum diu erant peruulgata et recepta. III. Aſt obiicient viri docti, ſi tam nota fuerit et in vſus vocata domeſticos iſta philoſophia orientalis, impoſſibile fuiſſe, vt ipſum nomen intercideret, nec multoties inter tot Graecorum ſcripta, in quibus philoſophiae barbaricae fit mentio, eius nomen occurrat? nec rationem eius ſilentii aliam dari poſſe, quam quod plane fuerit ignota et nunquam extiterit. Speciem obiectio habet, fundamento caret. Ita enim tunc demum concludi liceret, ſi appellatio philoſophiae orientalis nomen eſſet ſectarium, quemadmodum Graecanicarum ſectarum nomina innotuerunt, eaque intercidere non potuerunt: quo pacto nec Pythago-reae

t) Obſ. SS. L. V. p. 146. quem locum h. l. legi a Lectore, cupimus, cui hiſtoria orientalis philoſophiae diſplicet; totus enim noſter eſt. u) Apud Fabric. l. c. p. 181.

reae philoſophiae, nec Eleaticae, nec Academicae Stoicaeue nomina loquentium vſibus erepta vnquam ſunt et in obliuionem traducta. Sed perierunt tamen et vix ex vno alteroue veteris ſcriptoris loco nobis ſuperſunt nomina *Eudaemonicorum*, *Philaletharum*, *Elencticorum*, *Analogeticorum*, *Elpiſticorum* [x] a ſyſtemate deſumta, quae adeo hodie euanuerunt, vt vix coniectura aſſequi liceat, quali ſectae adhaeſerint. Cuius ſola ratio eſſe videtur, quod generalia ſyſtematum nomina a ſpecialibus abſorpta et ſuppreſſa ſunt, et e. g. felicitatis futurae ſpes, qualem poſt fata in diuinitatis oceano promittebat ſecta Stoica, hac notiſſima appellatione ſua *Elpiſticum nomen* quaſi deuorauit. Ita quoque philoſophiae orientali accidiſſe coniicimus, quae, cum a regione, vbi vigebat, diceretur ἀνατολικὴ, notius Zoroaſtreae ſapientiae, vel etiam Magicae nomen, (nam hoc quoque recitat LAERTIVS [y]) illud ſuppreſſit, cumque ſequiori ſeculo per varias populorum ſectas mutaretur et in varia ſyſtemata, admixtis domeſticis, transfunderetur, ex hoc ſyncretiſmo τῶν νομοδιδασκάλων ſiue Cabbaliſtarum apud Iudaeos, itemque Therapeutarum apud Aegyptios, et Gnoſticorum inter Aſiae et Libyae Chriſtianos haereticos, nomen accepit, vetus autem religionis Zerdushticae nomen inter Perſas ſequiores atque Arabes ſeruauit, omiſſo Orientalis philoſophiae nomine, quod generalem tantum fontem ſuae ſapientiae innuere, paſſim harum ſectarum homines prodiderunt, et imprimis, tum Zoroaſtreae diſciplinae, declinante imperio Perſarum, tum Gnoſticae, ineunte Seculo poſt C. N. ſecundo, nomen iactauerunt [z]. Et hinc rationem petendam eſſe putamus, cur Theodotus ille Valentini aſſecla theologiam magiſtri vocauerit διδασκαλίαν ἀνατολικὴν, quod hae ſectae Gnoſticae putarent, ſe ſapientiae antiquae Orientalis genuinam prolem eſſe, atque eius myſteria in ſyſtemate ſuo Gnoſtico pandere. Similiter inter Arabes ſiue Saracenos idem eueniſſe, nomenque philoſophiae Almoshrakiae, i. e. ORIENTALIS ad eam vſque aetatem in regionibus Orientalibus ſuperfuiſſe, in obliuionem autem apud pleroſque perductum a philoſophia Graecanica inter Saracenos florente, cum iſta velut myſtica et arcana a pleriſque ignoraretur, memorabili THOPHAILI loco infra *tomo ſequente* [a] oſtendimus, qui totus legendus eſt. Haec omnia a nobis explicata cum ſe ita habeant, an mirum eſt, nomen orientalis philoſophiae in ſcriptis veterum tantum non euanuiſſe, rem vero ex ſectis, quae eam in viſcera quaſi ſua reconderunt, ſuamque fecerunt, protrahendam tantum eſſe? Quod cum primus ex inſtituto facere ſuſceperit B. Moshemius, immortales ei gratias debere hiſtoriam philoſophicam et eccleſiaſticam, nemo inficias iuerit, quod hoc pacto innumeris locis philoſophiae et hiſtoriae veteris lucem accenderit, ſine qua nos

x) LAERT. l. c. y) loc. cit. ſ. 8.
z) Comparandus Cel. MICHAELIS Intr. in libr. S. noui foed. §. 125. 126. p. 515 ſeqq.
a) pag. 173. not.

nos quoque multoties, aut nihil recte viſuros, aut ad ignes fatuos Graecanicae philoſophiae ceſpitaturos fuiſſe, candide fatemur, cum iſta capita doctrinae, ipſumque ſyſtema ex graeca philoſophia nemo vnquam deriuare potuerit. Verum haec a partis ſtudio et contradicendi feruore alieno cum ſufficere de Orientalis philoſophiae nomine queant, verbum non addimus; et in exploranda eius hiſtoria atque exiſtentia, eo, quo nobis innotuit modo, pergimus.

IV. Mittamus itaque tantiſper Orientalis philoſophiae nomen, et ponamus, ὑποθέσεως tantum deſignandae et ab aliis diſtinguendae gratia fuiſſe effictum; ipſam huius philoſophiae Aſiaticae diuinioris exiſtentiam non ignorauiſſe veteres, etiam Graecos, adeo manifeſtum nobis eſſe in philoſophiae veteris hiſtoria putamus, vt, aut nos non ſatis intelligere viros doctos, qui contrarium tuentur, aut illos non ſatis attendere, in quo quaeſtionis ſtatus verſetur, et de qua re proprie quaeratur, fatendum nobis ſit. Itaque paulo luculentius, quid de hoc teſtimonio exiſtentiae P. O. videatur, explicabimus. Et 1. quidem viguiſſe per omnes fere Aſiae totiusque orientis prouincias non ab antiquiſſimo tantum, ante Graecae philoſophiae infantiam, tempore, ſed etiam, cum haec in cunis vagiret et paulatim, obſtetricantibus magnis viris Pythagora, atque Socrate, quibus ſectae Graecanicae omnes origines ſuas debent, adoleſceret, philoſophiam antiquiſſimi nominis atque famae, eamque Graecorum infantiae fuiſſe oppoſitam, nemo, credimus, erit, qui negauerit, ſi vel per tranſennam hiſtoriam philoſophicam inſpexit, vel ex noſtris quoque annalibus didicit, philoſophiam barbaricam tantopere ab ipſis Graecis deſideratam magnisque itineribus apud barbaras gentes quaeſitam, magnam partem inter ORIENTIS gentes viguiſſe, et ab iis cultam, diuiniorem maxime partem ſyſtematis phyſiologici de rerum originibus et eſſentia deque emanatiuo eius principio illis tradidiſſe. Non morabimur, ea, quae Tomo primo de philoſophia barbarica inuictis teſtimoniis adducta ſunt, quaeque eos refutare poſſunt, qui negant Orientalis philoſophiae inter Graecos, neque famam, neque nomen fuiſſe: ſed lectorem harum forte rerum ignarum ad vnum CLEMENTEM ALEXANDRINVM [b] ablegamus, qui, vt erat orientalis hiſtoriae et doctrinae callentiſſimus, longus atque multus eſt, vt hanc veritatem indubitatis teſtimoniis euinceret, et contra Epicurum oſtenderet, „ea, quae ſunt praeſtantiſſima in philoſophia, Graecos eſſe mercatos a barbaris: et cum variae fuerint barbarae gentes, eſſe inter alias, „qui publice philoſophati ſint Brachmanes vniuerſos, et Odryſos, et Getas, et Chaldaeos Arabes, qui dicti ſint felices, et quicunque habitarunt Palaeſtinam, et non minimam Perſici generis partem et alia praeter „haec genera innumerabilia.“ An hi, quaeſo, omnes philoſophiae Orientalis pars non ſunt, et ignota veteribus ſcriptoribus nomina? Nolumus

plura

b) Stromat. L. I. p. m. 303 ſeqq. conferendus eſt, acutus veterum doctrinarum iudex THOMAS quoque, qui erudite in hoc argumento verſatus BVRNETIVS archaeol. c. 4. 5. 6.

plura in tanta rei luce cum lectoris taedio cumulare, cum haec manifeſtum ſatis faciant orientalis veterum gentium philoſophiae ſemper magnum nomen et celeberrimam famam atque opinionem fuiſſe, nec ad Clementis aetatem vſque dubitatum fuiſſe, quod philoſophia, maxime, quae diuinius argumentum tradebat, inter Aſiae populos non floruerit. Comparare autem cum his iubemus TATIANVM [c], qui in hoc argumento multus eſt, et, cum ipſe eſſet Aſſyrius, ex Orientali ſtemmate oriundus, omnium optime nouiſſe potuit, quae inter gentes orientales geſta ſint atque euenerint. 2. Nec eſt, quod obiiciant viri docti, qui hanc orientalem philoſophiam pertinacius negant, haec quidem de philoſophia barbarica veteri in genere valere poſſe, non autem de peculiari illa philoſophia diuiniore, quam orientalem vocamus, et quam tanquam nobiliſſimam philoſophiae in oriente florentis partem Graecis non innotuiſſe modo, ſed tanquam meliorem quoque philoſophiae partem ab iis fuiſſe excultam, et peculiare de rebus ad Deum, mundum, materiam pertinentibus ſapientiae genus conſtituiſſe, ſtatuimus; nam et hic ipſa Graecorum teſtimonia aduerſantur, qui hanc philoſophiam Orientalem non Orphei modo, et poſtea Pythagorae, ſed Anaxagorae quoque Archelai et Socratis, Graecanicam philoſophiam a coelo in terram deducentis tempore, eadem in exiſtimatione floruiſſe, teſtantur. Cuius rei vadem damus Democriti circa iſtam aetatem, adeoque diu poſt Zoroaſtrem Perſarum philoſophum ad ſcholam magorum, ex iſtius diſciplina et ſyſtemate reformatam, excurrentis exemplum [d], quod ſuo loco ex veterum, maxime LAERTII [e] fide memorauimus, qui diſerte tradit, eum non ad Aegyptios modo, ſed et in Perſidem, et ad Chaldaeos atque ad rubrum mare philoſophiae addiſcendae cauſſa peregrinatum fuiſſe, cui ſuccinunt Diodorus Siculus, Aelianus, Suidas, Clemens Alexandrinus, aliique, quorum loca adduxit diligentiſſimus MENAGIVS [f], et nos in hiſtoria magni philoſophi [ff] quoque nominauimus. Quamuis autem, non huius generis et ſyſtematis philoſophiam inter hos populos orientales atque barbaros illum didiciſſe inde poſſit coniici, quod de Diis alia, quam iſta philoſophia Orientalis tradebat, ſtatuiſſe videatur, vt ex illis conſtare poteſt, quae de philoſophia Democriti ſuo loco attulimus: certum tamen eſt, duplicem habuiſſe eum philoſophiam, publicam, quae Graecanica fuit, et ſecundum quam Eleaticos ſecutus de rebus diuinis, de mundo, de moralibus eſt philoſophatus, alteram arcanam atque myſticam, in qua Chaldaeorum vel Perſarum aliorumque orientalium magorum myſteria ſecutus eſt. Teſtem habemus PLINIVM [g], referentem, *Democritum praeter alios, ad diſcendam* PHILOSOPHIAM MAGICAM *nauigauiſſe exiliis verius, quam peregrinationibus ſuſceptis, hanc reuerſum praedicauiſſe, hanc in arcanis habuiſſe,* philo-

c) Vid. quae de eo dicta ſunt T. III. p. 378 ſqq.
d) Tom. I. p. 1178 ſeqq.
e) Lib. IX. ſ. 28.
f) Ad loc. cit. Laërt. p. 407.
ff) T. I. p. 1177 ſeq.
g) Hiſt. nat. L. XXX. prooem.

philoſophorumque Orientalium *Captidenis et Dardani e Phoenicia volumina in ſepulchrum eius* (quo commorabatur) *petita, illuſtraſſe, ſua vero ex diſciplina eorum edidiſſe* - - - Quod etſi *alii haec eius opera eſſe, inficientur, fruſtra tamen eos eſſe, hunc enim maxime affixiſſe animis eam dulcedinem conſtare.* Hactenus Plinius, ex cuius loco memorabili, qualiscunque etiam illa, quam Democritus in oriente a magis didicit, philoſophia arcana fuerit, certo tamen conſtat, aliam, quam Graecanicam fuiſſe, et opinione profundioris et diuinioris ſapientiae ſe maximis Graecorum ingeniis commendauiſſe. An, his ſaluis, dici poteſt, ex Graecorum teſtimonio nihil de Orientali philoſophia conſtare? Illam autem magorum orientalium philoſophiam eandem prorſus fuiſſe, quam nos ſuo loco denominauimus, et Zoroaſtream de origine vniuerſi, natura et eſſentia boni et mali, eiusque mixtura, pugna, de demiurgo rerumue mundi conditore, tum de emanationibus lucis diuinis et abolendo tandem cum materia malo retuliſſe, grauis nobis auctor eſt PLVTARCHVS, cuius inſignem locum tomo primo H. C. P. [h] attulimus, eumque noua luce colluſtrauimus, ex quo ſole meridiano clarius eſt, ſyſtema hoc philoſophiae, quam orientalem diximus, idem illud doctrinae genus continuiſſe, quod a vetuſtiſſimi Orientis magis acceptum Zoroaſter emendauit, et dualiſticum ſyſtema in emanatiuum commutando, nouam diſciplinam arcanam Perſiae aliisque Aſiae prouinciis intulit, quodque inter hos homines diu non manſit modo, ſed etiam per Indiae prouincias ſe diffundendo, totam Aſiam emanationis dogmate repleuit, et ſub regibus Aegypti ex Graeco ſanguine ortis etiam in hac terrarum parte diſſeminatum et cum variis Pythagoreorum, Iudaeorum, aliorumque hominum religionibus miſtum nouoque veſtitu in ſcenam productum eſt, vt ex iis, quae de philoſophia barbarica fuſe ſuo loco diſſeruimus [i], eſt manifeſtiſſimum. 3. His iam praemiſſis, et, niſi nos omnia fallunt, vt negari nequeant, euictis, radiabit iam ſua luce locus PORPHYRII, ad quem h. l. potiſſimum prouocauimus [k], et quem huc non pertinere, ſed ad Gnoſticam philoſophiam Sec. II. ineunte demum enatam, viri illi doctiſſimi contendunt, qui orientalis philoſophiae eo tempore exiſtentiam negant. In qua diſceptatione cum videamus nonnulla inter ſe confundi, exoramus Lectoris patientiam, vt liceat nobis totum hunc Porphyrii textum iterum adſcribere, et paulo accuratius in partes ſuas reſoluere, vt habeat ipſe, ex quo iudicium, ad quod prouocare poſſimus, formare queat. Dabimus autem, vt anguſtiae paginae parcamus, Latina tantum ex verſione FICINI: *Erant Chriſtiani eo tempore multi, tum alii, tum ex antiqua philoſophia progreſſi haeretici, Adelphii et Aquilini ſectatores, qui Alexandri Libyci, Philocomi,*

h) p. 173. Extat in lib. de Iſide, et conferri debet, cum iis, quae ad illuſtrandum ſyſtema Perſicum in his ſupplementis ſupra copioſe adduximus.

i) Comparanda quae T. I. p. 1351 ſeq. lectorem ex veterum teſtimoniis docuimus.

k) In vita Plotini c. 3.

comi, Demoſtrati Lydi plurimos libros circumferebant, et reuelationes quasdam Zoroaſtris, Zoſtriani, Nicothei, Allogenis, Meſi aliorumque eiusmodi, palam oſtendentes, et deceperunt multos, et ipſi decepti iam fuerant: aſſerentes, Platonem intelligibilis eſſentiae profundum minime penetraſſe. Quamobrem Plotinus multas in diſputationibus ſuis in eas argumentationes intulit; ſcripſitque contra eos librum, quem contra Gnoſticos nos inſcripſimus, nobisque reliqua diſcutere et iudicare permiſit; Amelius autem libros quadraginta compoſuit contra librum Zoſtriani. Ego vero Porphyrius argumentationibus multis oſtendi, librum Zoroaſtri ab iis inſcriptum, adulterinum nouumque eſſe, et ab eis confictum, qui ſtruebant haereſin, vt inſtitutionis ſuae eſſe Zoroaſtris veteris crederentur. Haec Porphyrius, ad cuius locum rite intelligendum, ex ipſo hoc PLOTINI libro [l], cui contra Gnoſticos titulus a Porphyrio editore et diſtributore praefixus eſt, quique hodie inter celeberrimi philoſophi Opera legitur, obſeruamus: totam diſputationem verſari circa fontem fontium omnium emanatiuorum, et quo pacto cum eo conciliari poſſit materiae malorumque in mundo omnium origo, et annon complures fontes ſecundarii conſtituendi ſint, ex quo principiata omnia fluxerint, praeter trinitatem Platonicam. Ex quo patet, cardinem totius ſyſtematis emanatiui cum dualiſtico ſub vno iugo ire coacti conſtitiſſe, in eo: „numen „quoddam in quadam quiete omnia in ſe continere, intellectum vero ſe„quentem quae ſunt in illo ſuſpicere; alium excogitare, ex quo deinde „deriuentur, immortalitas animae, intelligibilis mundus, item, animam „oportere commercium corporis fugere, ſeparationem animae nihil „aliud eſſe, quam a generatione ad eſſentiam ſe conferre etc.“ Haec autem communia veteris philoſophiae principia eſſe, putat Plotinus, et articulos fundamentales, quos vero ille in cancellos Platonicos reuocat, quibus deinde haeretici illi ſuos errores et particulares ſententias alleuerint. His pro claue habitis, ex loco Porphyriano, quem exſcripſimus, recte et manifeſtis indiciis concludi poſſe putamus: *a*) Fuiſſe ante enatam horum haereticorum, qui Chriſtianum nomen prae ſe ferebant, ſectam, certum quoddam philoſophiae genus, quod pro antiquo iſtarum regionum ſyſtemate habitum ſit, et ad quod non illi tantum haeretici tanquam ad matrem ſuam prouocauerint, ſed id quoque notum omnibus fuiſſe, et definitiuo articulo τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας nomine potuiſſe vocari, ex quo recte concluditur, antiquiſſimae philoſophiae genus ante exortos Gnoſticos in Oriente viguiſſe, nec id confundendum eſſe cum ipſa mataeologia Gnoſticorum haereticorum, qui diſerte atque luculenter tanquam propagines a radice hac a biographo Plotini diſtinguuntur. *b*) Hanc veterem philoſophiam non quaerendam eſſe inter Graecos, ne Platone quidem excepto, ſed his potius oppoſitam fuiſſe, tanquam et antiquiorem et veritati propiorem magisque conſonam, quae myſteria diuinitatis felicius multo attigerit. *c*) Opinionem autem fuiſſe, eam veterem

 philo-

[l]) Enn. II. L. V. p. 204.

philoſophiam habere Zoroaſtrem auctorem, et ad eum potiſſimum eiusque celebriores diſcipulos referendam eſſe, adeoque totam eſſe orientalem, vnde iſti philoſophiae parentes prodierint. *d*) Hanc vero haereticos ſibi tanquam fontem et originem vindicaſſe, et videri voluiſſe, ac ſi ſomnia ſua ex iſtis ſcaturiginibus hauſerint; demonſtratum autem contrarium ab Ammonianae ſectae philoſophis, falſam eſſe deceptricemque hanc iactantiam, cum veteris illius philoſophiae nomine, celebritate atque auctoribus abuſi, noua ſua iſtis veteribus aſſuerint. *e*) Argumentum autem iſtius veteris philoſophiae, quae Zoroaſtrianae ſcholae natales ſuos debeat, totum fuiſſe de principio primo-primo ſiue Diuinitatis fonte in abyſſo latente, de principiatis illis, quae velut fontes entium, ſpiritualium ex illo proſilierunt, de naturis ſpiritualibus inde emanantibus, de mundo intelligibili et materiali, et quo pacto malum in eo emerſerit etc. quae omnia ex doctrina *τȣ̃ παλαιȣ̃ Ζωροάςρȣ* (ita diſerte Porphyrius) fuerint deriuata. Iam lectorem ipſum iudicem conſtituimus, annon ex luculento hoc Porphyrii teſtimonio exiſtentia eiusmodi philoſophiae Zoroaſtrianae, qualem ſuis characteribus deſcripſimus, colluceat, et, annon Plotini ſchola eam minime negauerit, ſed contenderit tantum, falſa multa haereticos ei admiſcuiſſe, et celebrato in Oriente nomini quisquilias ſuas atque ſomnia tantum aſſuiſſe? Rogamus lectorem, vt ſyſtematis Gnoſtici exempla, quorum vnum *Tomo tertio* [m] exhibuimus, alterum in ſupplementis his ad hunc Tomum ſuppeditabimus, cum hoc loco comparet; itemque, vt ſyſtema philoſophiae Aegyptiacae, quale illud ex ſui temporis doctrina IAMBLICHVS [n] nobis delineauit, et ex quo Alexandrinam theologiam fuiſſe enatam, ſuo loco probauimus, cum his conferat, tandem, vt Cabbaliſtica placita libri *Sohar*, qui antiquitate reliquos vincit, in partes comparationis adhibeat, et tunc iudicet aequus et a partis ſtudio alienus, num orientalis philoſophiae exiſtentia veterum teſtimonio careat, nec ne? Plura enim de ea re dicere, et imprimis luculentam, quam nos ſuo loco [o] inſtituimus comparationem, huc traiicere, opus non eſſe putamus. 4. Ex his autem fuſe iam diſputatis ratio quoque conſtare poteſt, cur Plotinus, cum Alexandrinam philoſophiam in ſchola Ammonii iam didiciſſet, per vndecim annos conſtituerit apud ſe, etiam *φιλοσοφίας παρὰ τοῖς Πέρσαις ἐπιτηδευομένης πεῖραν λαβεῖν*, *Perſarum, qualis apud eos traditur philoſophiam addiſcere*, immo etiam Indorum philoſophiam explorare, quod ſupra [p] in vita Plotini ex Porphyrii teſtimonio narrauimus. Hoc enim diſertum nominis teſtimonium eſt, Gordiano adhuc imperante, in cuius exercitu Perſiam Plotinus adire conſtituerat, velut celeberrimum philoſophiae Perſicae nomen extitiſſe, et ab Alexandrinis quoque Graecis hominibus fuiſſe commendatum: qui igitur contendemus, Orientalis philoſophiae exiſtentiam nullo nomine apud veteres comprobari? Annon

m) pag. 297 ſeqq. *n*) Sect. VII. c. 2. conf. omnino, quae T. II. p. 454 ſeqq. allata ſunt.
o) Infra p. 960 ſeqq. *p*) loc. cit. p. 220.

non enim Perſae atque Indi Orientales gentes ſunt, et ea ipſa illorum philoſophia fuit iſtud de diuinis et origine materiae atque mali ſyſtema emanatiuum? 5. Idem autem ex mendacio Eunapiano quoque ſuo loco memorato [q] non minus luculenter conſtare, putamus, qui, cum Soſipatrae miraculoſam inſtitutionem a duobus aduenis praeſtitam narrauiſſet, addit, rogatos in fine diſciplinae ab eius parente, quinam eſſent, dixiſſe cunctabundos: εἶναι τῆς Χαλδαϊκῆς καλεμένης σοφίας ἐκ ἀμυήτες, *ſeſe Chaldaicae philoſophiae, quae hoc nomine appelletur, eſſe initiatos.* Non iam in praeſentia mendacia nugatoris moramur, quae ſuo loco iugulauimus, illud euidentiſſimum ex hoc loco eſt, orientalis philoſophiae, ſiue Chaldaicae, (vnum enim vtrumque nomen ſignificat,) appellationem etiam in Graecanica Iamblichi ſchola, quae in Cappadocia florebat, fuiſſe celebratiſſimam, ipſamque iſtam philoſophiam non habitam tantum diuiniori ſapientia, ſed θειασμοῖς quoque pleniſſimam. Tacemus teſtimonium *Thophaili Tomo tertio* [r] memoratum, qui orientalem philoſophiam hoc *nomine Arabico*, ſenſuque Graecae philoſophiae oppoſito, quatenus philoſophiam quandam myſticam ſignificat, ſuo adhuc tempore ſuperfuiſſe, ſcriptum reliquit. 6. Neque magnopere nos mouet, quod viri docti obiiciunt, Philonis ſilentium de diuiniore hoc philoſophiae genere, quod non taciturum fuiſſe, contendunt, ſi tunc extitiſſet. Philonis enim ſtudium philoſophicum, quod infra [s] prolixe ſatis excuſſimus, non caruit quidem huius philoſophiae principiis, ſed decretis Pythagoreae atque Platonicae attemperatis, et imprimis gentis ſuae, maxime Therapeutarum placitis accommodatis. Quae cum ſolum tunc in Aegypto nomen inter Iudaeos obtinuiſſent; mirum eſſe nobis non videtur, quod orientalis philoſophiae nomen vel ſuppreſſerit ſtudio, vel incurioſius tanquam genti ſuae non ſatis decorum neglexerit atque praetermiſerit, ſyſtematis tamen ipſius veſtigiis luculentis inter philoſophumena ſua, quae pro patriis vendebat, relictis. Quo pacto ſupra iam obſeruauimus, ſectas ex hac philoſophia orientali ortas et ſuis propriis nominibus diſtinctas, matrem velut vaccas Aegypti deuorauiſſe. Sufficit, Philonem orientalis philoſophiae ſyſtema ſaepius ſecutum, adeo euidenter prodidiſſe, vnde ſua hauſerit, vt alia demonſtratione opus non habeamus. De quo locum illuſtrem infra [t], cum integrum adduxerimus, lectorem rogamus, vt eum conſulat, quo lecto ſperamus, palpaturum eſſe, ex quo fonte ſua hauſerit, quanquam nomen reticeat, quod eo tempore ſectae Iudaeorum et Platonicorum νεωτεριζόντων ſuppreſſerunt, et in ſuas appellationes conuerterunt. Et hoc quidem pacto, nec nomine quoque orientalem philoſophiam hominibus Graece ſcribentibus fuiſſe ignotam, ſatis eſſe a nobis demonſtratum, confidimus, niſi moroſius quis contradicere amet, quocum altercationis ſerram reciprocare non libet. V. Quod ſi enim haec omnia rem ipſam non ſatis euincerent, vna tamen eius euidentia, cer-

q) pag. 275. r) pag. 173. s) pag. 799. t) pag. 767.

certiſſimus nobis teſtis a tot annis fuit, eſtque curis his ſecundis hodie. Omnia enim philoſophiae ſyſtemata, quae Graecis oppoſita inter homines Aſiaticos et Aegyptios increbuerunt, Zoroaſtriano-Chaldaicum ſiue Magicum, Indicum, Aegyptiacum, Cabbaliſticum, Gnoſticum, Alexandrino-Eclecticum inter ſe comparantes, apertis argumentis vbique harmoniam manibus palpauimus, cum huius philoſophiae generalis principiis, quae cum communia ſint, et vbique luceant, ne ſacrarum quoque paginarum locis nonnullis exceptis [u], (quibus tormenta et equulei adhibendi ſunt, ſi de aliis ſectarum Iudaicarum dogmatibus debeant explicari) clauem nobis vniuerſalem exhibuerunt ἕκοντα, eorum myſteria explicandi. Quam ſi reiiciant alii, habeantque ipſi aliam et feliciorem, rogamus, vt eam eruditis inuidere nolint, interimque nos noſtris oculis vti, noſtrisque luminibus, quantum pote, frui permittant, donec certiora nobis demonſtrentur. Iam ex longo diuerticulo in viam redeundum eſt.

pag. 643. lin. 8. *In plures opiniones diuiſerunt.* Vidit id iam ante Moshemium, et ante nos acutiſſimus VITRINGA [x], qui recte ſtatuit, hoc ſyſtema emanatiuum, quod poſtea excoluerunt Baſilides, Valentinus, Ptolemaeus ſimilesque Gnoſticae ſectae doctores, his magiſtris eſſe antiquius, et iam ante Ioannis Apoſtoli obitum, quod ad ſumma et praecipua eius capita, per Aſiam diſſeminatum, etiamſi Baſilides et Valentinus praeceptorum ſuorum inſtitutiones expoliuerint, et in iis in ordinem digerendis ingenioſe luſerint. Id quod poſtea [y] ad emanatiuum ſyſtema luculenter transfert et applicat, et id circa Apoſtolorum aetatem iam inualuiſſe ex praeceptoribus, ad quos prouocarunt iſti haeretici, oſtendit. Id quod potiſſimum in Aegypto quoque factum eſſe, inde colligit, quod multis videretur, *ex doctrina Platonis non poſſe demonſtrari, vnde malum, et quare: et vnde homo et quomodo*, quam huius diſputationis originem dudum indicarunt TERTVLLIANVS [z], et EPIPHANIVS [a]: inde enim exortam, maxime in Aegypto, opinionem: *multae cum ſint in vniuerſo eſſentiae, atque inter ſe valde diuerſae, multa quoque earum principia, diuerſos habentia ordines, tradenda fuiſſe*, quae ipſius IAMBLICHI [b] verba ſunt ſatis luculenta. Addit his vir doctus non minus veriſimillima: tandem prouti hic quisque alio videri voluerit accuratior, et ſui prae alio commendare ingenii ſubtilitatem, plura prodiiſſe ſyſtemata, quibus γένεσις et origo omnium rerum a prima et ſumma cauſſa ſecundum gradus et ordines tradebatur. Hancque diſciplinam ex Aegypto, vbi Gnoſticorum doctrina primum ſata eſt, et Syria in Aſiam tranſiiſſe inferiorem, eiusque florentes eccleſias infeciſſe, iam ſub imperio Neronis: quae in hiſtoria ciuitatis Chriſtianae pluribus debent explicari et demonſtrari.

pag.

u) Comparanda, quae ad Commentarios Anglorum in catena bibliorum exegeticorum Ep. ad Coloſſ. Tmoth. Petri etc. annotauimus. Eſaiam vatem iam ad hanc philoſophiam Perſicam et Chaldaicam alluſiſſe, coniicit VITRINGA ad Iſ. XLV, 8. T. II. p. m. 581.

x) Obſ. SS. L. V. p. 153.

y) pag. 161.

z) De praeſcript. adu. haer. c. 7.

a) Haereſ. 24. §. 6.

b) Sect. VIII. de myſt. Aegypt. c. 1.

pag. 645. lin. 20. *Intercideret philoſophia orientalis.* Non tamen tota; nam remanſerunt magna et memorabilia λείψανα, quae nouas ſectas genuerunt, inter quas in Oriente Manetis inſania fuit celebratiſſima, quippe omnem fere orbem habitabilem peruagata; ipſae quoque Perſarum ſcholae philoſophicae, ſui praeceptoris φιλοσοφούμενα, variis quidem rationibus temperata et adulterata ad poſteros propagauerunt, licet a Muhammedanis in anguſtias angulosque orbis Orientalis coniectos, quo factum eſt, vt hodie quoque inter Gauros ſimilesque haut obſcura deprehendantur P. O. veſtigia, de quibus ſupra ſuo loco dictum.

pag. 646. lin. 5. *Talia tradidiſſe.* Vidit id et monuit dudum THOMAS BVRNETIVS, qui hac claue omnia barbaricae archaeologiae ſacraria reſerari poſſe, non inepte, ſi id recte inſtituatur, ſtatuit.

pag. 647. lin. 28. *Temporis ex mutatione ſucceſſiui expertem naturam haberent.* Viſus eſt B. MOSHEMIO [c] Epictetus quoque αἰῶνος vocem pro natura immortali, quaeque infinitam habeat durationem, adhibuiſſe. Verba eius apud ARRIANVM [d] haec ſunt: *οὐ γὰρ εἰμὶ αἰὼν, ἀλλ' ἄνθρωπος, μέρος τῶν πάντων, ὡς ὥρα ἡμέρας*: quae ita conuertit WOLFIVS, *non enim ſum aeternitas, ſed homo, pars vniuerſorum, vt hora diei.* Quo loco αἰῶνα et ἄνθρωπον ſibi inuicem opponi, nemo non videt. Valde tamen timemus, vt eundem, quem Orientales philoſophi de voce αἰὼν conceptum ſibi formauerunt, Stoicus quoque habuerit philoſophus, et an ſubſtantiam ille intellexerit, et ex ſe tantum perſiſtentem atque immutabilem, et ſemper quoque duraturam; vt Gnoſtici, certe, non αἰὼν ἀνθρώπῳ, ſed μέρει τῶν πάντων opponere videtur, quo pacto non tam male interpretatus eſt Wolfius, ideo a Moshemio reprehenſus, *aeternitas.* Idem enim ex ore praeceptoris videtur Arrianus praecipere: ſe non eſſe aeternum illud, quod immutabile duraturum, id eſt, non partem mundi immutabilis et aeterni, ſed partem omnium rerum, quae mutationi obnoxiae ſunt, vt hora diei: quo ſenſu αἰὼν recte aeternitatem, id eſt, rerum aeternarum naturam et ſtatum ſignificare, dici poteſt, non definita, quae in iſta aeternitate contineatur, ſubſtantia. De locis Scr. S. vbi αἰὼν ſubſtantiam quandam aeternam, immutabilem, ſpiritumque primi ordinis interpretibus nonnullis cum Hieronymo, ſignificare videtur, quaeque coacta viſa eſt Cel. ERNESTI [e] ad iſta loca in catena exegetica bibliorum Anglicorum nonnulla diximus. In quibus locis Eph. II, 1. *αἰὼν τοῦ κόσμου τούτου, ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος* Principem ſpiritum, vel potentiam naturae aeternae, omnium planiſſime ſignificare poſſe, et nos rationibus non leuibus communiuimus, et concedit quoque MOSHEMIVS, negat, et contortum videtur eruditiſſimo bibliothecae theologicae auctori, nos in medio relinquimus, id vnum monentes, communiorem explicationem

c) Hiſt. Chr. ante C. M. Sec. I. c. 1. §. 33. p. 32. d) Diſſ. Epict. L. I. c. 2.
e) T. IV. N. T. n. 1761. p. 828.

nem plus habere coactionis, veriſimilitudine carentis, quam iſtam, de quo agimus, facile autem cum altero Ebr. I, 2. conciliari poſſe, eo loco [f] demonſtrauimus, et huius interpretationis auctores laudauimus.

pag. 649. lin. 17. *Emanationis neceſſitate eueniant.* Non ſine inſigni Lectoris commodo hoc de materia maloque illi inhaerente φιλοσοφέμενον comparari poteſt cum explicatione ſyſtematis Zoroaſtreo-Perſici, qualem tum ſupra Tomo I. tum in his ſupplementis dedimus, et non coniecturis tantum, ſed teſtimoniis quoque confirmauimus. Ex hac enim comparatione ſperamus, fore, vt intelligat lector, qua matre philoſophia orientalis gaudeat, quibusque foetum ſuum parentibus debeat, et quo fundamento ea dicantur, quae §. ſequenti affirmauimus.

f) T. VI. n. 76. p. 62.

AD LIBRI II. CAP. II.

DE PHILOSOPHIA IVDAICA.

pag. 653. lin. 19.

Non Hebraeorum porro nomen illis datum eſt. Vniuerſae quidem gentis Iſraëliticae nomen poſt captiuitatem Babylonicam, Iudaeorum appellatione comprehenſum eſt, non ita tamen, vt nomen Hebraeorum intercideret. Namque Paulus ſe Ἑβραῖον ἐξ Ἑβραίων vocat [a]: eo nomine autem, qui, vel ex vtroque parente, vel ex vno ortum habebat Hebraeus quoque vocabatur. Confuſis tamen poſt captiuitatem Babylonicam tribubus et diſperſis Iſraëlitis, vna Iudaeorum appellatio obtinuit. Non tamen peculiarem Hebraeorum appellationem prorſus intercidiſſe, vel ex vna ad Hebraeos inſcriptione epiſtolae Paulinae patet. Inde enim conſtat, diuiſa terra Canaan, in longe aliam, quam olim obtinuerat, prouinciarum diſtributionem, inter eos tamen fuiſſe, qui Ebraeorum nomen ἰδιωτικὸν conſeruarent. Quo de argumento conſulenda eſt τοῦ κριτικωτάτου MICHAELIS de Hebraeis in epiſtola ad eos ſcripta diſſertatio [b]. De qua re, cum in *prolegomenis Comm. de Epiſtola ad Hebraeos* plura monuerimus [c], hoc loco multa addere non vacat; id vnum hoc loco apponentes, bonis rationibus oſtendiſſe nos, eo tempore, quo D. Paulus ſcripſit, Hebraeorum nomen tributum fuiſſe illi Galilaeae parti, quae ſupra Palaeſtinam Syrorum confinia attingebat.

pag. 655. not. q. *De quibus infra dicendum.* Adiiciendi his ſunt IO. HVLSII *theologia Iudaica*, AVG. PFEIFFERI *theologia Iudaica et Muhammedorum*, aliique.

a) Phil. III, 5.
b) In Comm. ad PEIRCII exeg. Ep. ad Ebraeos.
c) Ad caten. exeg. bibl. Angl. P. VI, p. 34. not. 44. In qua collectione biblica etiam BENSONII noſtraeque obſeruationes ad Iac. I, 1. p. 34. not. 47. conſuli poſſunt.

pag. 661. lin. 6. a fin. *Excutienda ſunt.* Magna latet in hac idololatriae populorum, ex quibus coloniae in Samariam deductae ſunt hiſtoria, obſcuritas, quae cum ad noſtros limites non pertineat, illi conſulendi ſunt, qui curioſitatem lectoris expleturi, gentis Samaritanae origines, et hiſtoriam ſcrutati ſunt, addenda vero illis, quos hoc loco nominauimus, triga virorum doctiſſimorum, qui in hiſtoria Samaritana explicanda, multa eruditione et induſtria verſati ſunt, Io. Iacobi Hottingeri [d], Christophori Cellarii [e] et Hadriani Relandi. Vnam tamen, quae in iterata huius loci lectione enata eſt, coniecturam non omittemus. Praecipuum populum, ex quo rex Aſſyriae colonias in Samaritanam prouinciam deduxit, Chutaeos fuiſſe, ſacer nobis tradit hiſtoricus. Quanquam autem tota horum populorum notitia incerta et multis difficultatibus obnoxia eſt, illud tamen certum nobis eſſe videtur, fuiſſe orientales, et imprimis Chutae incolas deſignare, non Chuti ſ. Chuſi poſteros, Arabiam felicem inhabitantes, ſed, vel gentem Babylonicam, vel Chaldaicam, quae non diu poſt Perſarum conceſſit imperio. Hos potiorem partem iſtius coloniae deductae in Samariam conſtituiſſe, facile nobis perſuaſit nomen Cuthaeorum, quod toti poſtea coloniae adhaeſit. Eorum ſedem in hac orientis parte fuiſſe, multa eruditione demonſtrare anniſus eſt ex veterum orientalium ſcriptorum fide Thomas Hyde [f]. Cuius opinionem tamen non totam facile ſequi nos poſſe, putamus, cum non tantum ipſi ſe non Babyloniorum, ſed Perſarum eſſe colonos, dicerent, teſte Iosepho [ff], ſed et eorum idolum, quod coluerunt, appellatum fuiſſe Nergal, ſacer nobis referat hiſtoricus. Quod, quale fuerit, candide quidem ſe neſcire fatetur magnus Bochartvs [g], valde vero ſe commendat coniectura Ioannis Seldeni, *Nergalem fuiſſe ignem perennem in ſeptis a Cuthaeis religioſiſſime ſeruatum, Cuthaeos enim a Cutho Perſidis fluuio, et regione cognomine nuncupatos eſſe* [h], *atque inde numeroſe, vt ſacrum, in Samariam deductos. Ignem autem ſacrum apud Perſas fuiſſe,* ex Strabonis [i], teſtis oculati fide probat [k], resque eſt notiſſima multisque probata teſtimoniis ab Hydeo [l]. Quae ſi admittimus, facile, nec ſine veriſimilitudine coniicimus, vetuſtiſſimam magorum religionem, πυϱολατϱεῖαν ab his populis in Samaria introductam cum Numinis Iſraelitici cultu fuiſſe copulatam, ſicque antiquiſſimum illud theologiae ſyſtema inter Samaritanos prima fundamenta Orientalis theologiae poſuiſſe, quae a Perſis, duce Zoroaſtre, emendata eſt. Quo pacto mirum nobis

Ggg 2 non

d) App. ad pentad. diſſ. bibl. chronolog.

e) Gent. Sam. hiſtoria in diſſ. Acad. p. 109 ſqq.

f) De relig. vet. Perſar. c. 2. p. 38 ſeqq. vbi multis contendit, ſedem Chus patriarchae non fuiſſe in Aethiopia, ſed in terra Shin'ar, in territorio Babylonico, prouincia Erac, non illa Perſidis, ſed Babyloniae, cuius idolum fuiſſe putat Nergal.

ff) Antiqq. Iud. L. XII. 7. p. 410.

g) Hierozoic. P. II. L. I. c. 16.

h) Gens montana, de qua vid. Cellarivs not. orbis ant. P. II. L. III. c. 19. p. 806. et in collect. hiſt. Samarit. c. 1. ſ. 19.

i) Lib. XV.

k) De Diis Syris Synt. II. c. 8. p. m. 312 ſeq.

l) l. c. conf. Patrick ad l. c. poſt. reg. bibl. exeg. Angl. T. IV. p. 442.

non eſt, homines fanaticos, qui in gente Samaritana ex iſtis ſeminibus enati ſunt, haec principia poſtea elegiſſe, et hoc pacto huic emanatiuo ſyſtemati adhaeſiſſe. Quam tamen coniecturam Lectori pluribus, quam in hac paginae anguſtia licet, examinandam relinquimus. Certe haec veriſimilius dicuntur, quam ſi, cum Bocharto idolum Nergal a palma, Nergil Perſis et Indis dicta, nomen accepiſſe coniiciamus.

pag. 667. not. u. *Hiſt. Chriſt. mai. Sec. I.* Repetiit potiora, et luculenta narratione expoſuit in *Hiſtoria Chriſtianorum ante Conſtantinum M.* [m]. Pleraque quoque more ſuo eruditiſſime collegit Tillemontivs [n], quem vel anteceſſerunt, vel ſecuti ſunt alii. Quae de eo Act. II, 9 ſeqq. breuiter Lvcas dixit, ea ſtrictim ad h. l. in *catena exegetica bibliorum Anglicorum* [o] recenſuimus et explicuimus.

pag. 669. lin. 30. *Cum ſeculo XVI. ea ipſa ſtatua.* Accidit id anno cIↄIↄLXXIV. in inſula Tiberina. Permutationes literarum Semonis Sanci pro Simone Sancto, facile euenire potuiſſe, viri docti paſſim oſtenderunt. Vid. Cl. C. Hagenbvchivs, in *Epp. epigraphicis* [p].

pag. 670. lin. 16. *Deſerenda itaque ea iactantiae Simonianae expoſitio.* Aliter quidem viſum viris quibusdam doctiſſimis et ſagacibus. Hos nominare poſt laudatam Moshemii [q] induſtriam, opus non eſt. Memorandus tamen nobis vir doctiſſimus Stephanvs Hathvanvs, Hungarus, qui animaduerſiones theologico-criticas, primo ſub Ven. Beckii praeſidio Baſileae ventilatas, auctas poſtea inſigniter et emendatas *Muſeo Heluetico* [r] inſeruit. Vbi inter multa alia potiſſimum ad Iuſtinum M. alioſque PP. pertinentia, hoc quoque teſtimonium beati Martyris excuſſit, et imperitiam, quam ei H. Valesivs [s], obiecit, detergere conatus eſt. Cuius potiſſimum pro Iuſtini et Tertulliani teſtimonio praeſidium eſt: non perſuadere ſibi quemquam facile poſſe, hos bonos viros in tam graui ſcripto, quod ad imperatorem ac ſenatum Romanum perferri volebant, eius generis narrationem ſcribere vel voluiſſe, vel auſos fuiſſe, quam ante non recte perſpexerant, nec rite explorabant, quamque vel pueri Romani exſibilare potuiſſent. Vrget alia, et nec impoſſibile fuiſſe putat, vt talia pudenda et atrocia ſub Claudio fuerint perpetrata; nec in hac Simonis ſancti Dei conſecratione quicquam fuiſſe, quod in iſtius temporis corruptione morum non expectandum fuerit, monet, et Iuſtinum verum de hac ſtatua et ſcribere potuiſſe et voluiſſe, probare contendit. Quae omnia docte quidem et ingenioſe ornat, fatetur tamen, ſe fabuloſam illam Simonis iſtius impoſtoris opera S. Petri factam ex aëre praecipitationem, veram non eſſe, cenſere, ſed eam legendis PP. adſcribit, cetera certum, Petrum Romae fuiſſe. Noſtra non hoc loco eſt, haec curioſius excutere, non diffitemur tamen, viſum nobis eſſe

virum

m) Sec. I. §. 65 ſeqq. p. 187 ſeqq.
n) Tom. II. H. Imp.
o) Tom. III. p. 183.
p) pag. 70. q) pag. 192.
r) T. II, p. 575 ſeq.
s) Ad Euſeb. L. II, c. 3. p. 32.

virum doctum principium petere, et ſuppoſita ex coniecturis nonnullis ingenium magis, quam veriſimilitudinem prae ſe ferentibus, ſententia, doctores illos, cetera venerandos, ſe nec decipere ipſos potuiſſe, nec deceptos ab aliis eſſe, hanc concludendi rationem demonſtrationi immiſcuiſſe. Recte nobis Moshemius monuiſſe videtur, ſibi tot alios errores animo repetenti, quos iidem imprudentes admiſerunt, facile hoc creditu videri: illud vero omnis veriſimilitudinis expers eſſe, Romanos Iudaeum, aut Samaritanum, vilem hominem, circulatorem praeterea inter numina ſua cooptaſſe, atque ſtatua honoraſſe. Certe quaecunque beatorum doctorum candor et auctoritas eſſe poteſt, nota tamen in haud paucis eſt eorum credulitas in eo argumento, quo Chriſtiani nominis cauſſam defendi poſſe, credebant, vnde a veriſimilitudine non abludit, non neminem nimis [illegible]perantem, hanc ſtatuam intuitum obiter legiſſe, et zelo plenum ad h[illegible]uumuiros retuliſſe, eos autem, nec veritate amplius non explorata, ſed ſuppoſita, tanquam certa ſuis ſcriptis inſeruiſſe, quamuis circumſtantiae male cohaereant.

pag. 683. lin. 19. *Lectoris relinquimus iudicio.* Nihil ad hanc noſtram explicationem repoſuit B. Cancellarius, cum Menandri mentionem in *hiſtoria Chriſtianorum ante Conſt. M.* [s] iniiceret, quare nec nos coniecturam prolixius vrgemus, patiemurque facile, ſi quis Menandrum, vt ille vult, pro vecorde atque amente, et ſyſtematis formandi incapace habuerit.

pag. 693. lin. 26. *Quae allegoriae recepta, et cum patriis placitis male, ſano conatu conciliata.* Hoc ex dicendis plenius conſtabit. Interim PHILONEM [t] vadem ſiſtimus, qui de Therapeutis ſuis, φιλοσοφȣ͂σι ait, τὴν πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγορȣ͂ντες, quae ſcopo et ſenſu ſcriptoris verti debent, patriam philoſophiam, eos per allegoriam tradere, id eſt, de rebus diuinis, quae a patribus acceperant, allegorica methodo diſſerere. Cuius generis homines IOSEPHVS [u] quoque vocat φιλοσόφȣς Θεȣ͂ λόγȣ.

pag. 693. not. n. *Miſcellaneis Berolinenſibus inſerta.* Legitur ea T. VI. [x] et in noſtris quoque *Miſcellaneis hiſt. phil. crit.* [y].

Ibid. lin. 6. a fin. *Quod veritatis cupidum in hac agnoſcenda remorari poſſit.* Adeo hae rationes veritatem perſuaſere doctiſſimo philoſopho VDALRICO WEISSIO, monacho Benedictino Vrſinenſi, ante paucos annos non ſine literaturae et philoſophiae ſobriae iactura denato, vt plena manu concederet [z], librum ſapientiae Platonicis opinionibus repletum eſſe. Quid de Gundlingiana diſſertatione ſtatuendum ſit, nos l. c. candide diximus [a], nec dictorum poenitet.

s) §. 68. p. 194 ſeq.

t) De vit. contemplat.

u) Ant. Iud. L. VIII. loquitur ibi de Eleazare in Maccabaeorum hiſtoria celebrato. Abuſi hi ſcriptores generali philoſophiae nomine, dicebant, eſſe τὸ φιλοσοφεῖν ȣ̓δὲν ἄλλο, ἢ ταῦτα, σπȣδάζειν ἀκριβῶς ἰδεῖν. Ita PHILO de conf. ling.

x) pag. 150 ſeqq.

y) p. 187. quibus pauculas notas adſperſimus.

z) In erudito opere de intellectu humano, aliquot locis.

a) l. c. p. 189. not. f.

pag. 700. lin. 13. *Quorum Ioſephus non meminit.* Quadrat huc reſponſio τȣ̃ πάνυ FABRICII, Philonis Platoniſmum contra Ionſium, a ſilentio Ioſephi contrarium concludentem, eodem modo tuentis: *gratis obiicitur, Ioſephum Iudaeorum ſuorum nimium laudatorem et qui caetera gentis ſuae ſatis extollat, neque librorum Philonis fecere mentionem, neque Platonicam eius eruditionem nouiſſe. Neque enim alibi Ioſephus elenchos ſcriptorum auctorum ſolet encomiis adiicere, neque expreſſam dogmatum Philonis Platonis mentionem multum ad amplificandas gentis ſuae, vel etiam Philonianas laudes facere, arbitratus eſt* etc. [b].

pag. 708. lin. 20. *Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ.* Diſſeruit poſt haec noſtra in lucem emiſſa B. CHRISTIANVS SCHOETTGENIVS [c], de his originibus philoſophiae traditiuae et arcanae, ſiue cabbaliſticae, et aliam atque rectiorem viam ineundam eſſe, ſtatuit, ſi verum doctrinae arcanae inter Iudaeos ortum detegere cupiamus. In quo argumento vir doctus et pius, et laudabili pro Chriſtiana theologia ex veteri Iudaeorum traditione aſſerenda zelo accenſus, aliam prorſus rationem atque viam iniit, euicturus, non Aegyptiacam illam philoſophiam traditiuam ſiue cabbalam metaphyſicam, ſed arcaniorem vaticiniorum propheticorum de Meſſia explicationem per manus a ſcripturariis ex ore vatum patrumque ad poſteros propagatam intelligendam eſſe. Hanc variis quidem mutationibus obnoxiam tandem ad Simeonem Iochaidem perueniſſe, quem verum Cabbaliſticorum myſteriorum, aſt orthodoxo et Chriſtiano fere ſenſu explicandorum parentem in libro *Sohar*, ea obſcure deſcripta reliquiſſe, contendit, et alios ſecus ſentientes ipſumque Knorrium libri Soharici editorem erroris in originibus Cabbaliſticis definiendis coarguit: quo modo etiam nobis, ſed, vt amicos literatos decet, humaniſſime, mentem ſuam declaraſſe, nobisque in quadam epiſtolarum mutuarum dicam ſcripſiſſe, cum adhuc in viuis ſupereſſet, recordamur, candide et niſi fallimur, luculenter tunc ſententiam noſtram tuitis. Dicemus ea de re nonnulla ad hiſtoriam et origines philoſophiae Cabbaliſticae delati; hoc loco autem, ne confundatur lector in his nondum ſatis exercitatus, monemus, virum iſtum doctiſſimum, at in Iudaeorum magis, quam ceterarum gentium antiquitatibus verſatum, cabbalam exegeticam, ſiue traditionem explicationum V. T. et vaticiniorum diuinorum prophetarum cum cabbala philoſophica, quam ex Aegypto in Palaeſtinam introductam fuiſſe h. l. probauimus, confudiſſe, et cum huius nullam fere notitiam haberet, (id quod quodam loco ipſe haud obſcure prodidit [d],) ita quaecunque de cabbaliſtica theologia, ſiue traditione orali doctrinae arcanae occurrebant, ad ſolam iſtam cabbalam exegeticam retuliſſe; quo pacto in hac diſqui-

b) Diſſ. de Phil. Plat. §. 4.

c) In libro docto bonaeque frugis pleno: Ieſus, verus Meſſias, ex veteri et orthodoxa Theologia Iudaica demonſtratus et illuſtratus, Lipſ. 1748. 8.

d) l. c. L. I. c. 2. §. 9. p. 69. ex quo loco manifeſtum eſt, eum doctrinalem ſtatum Iudaeorum in Aegypto vel ignoraſſe, vel, quod malumus, non recogitaſſe.

diſquiſitione, in qua certa et vera, incertis, atque alienis immixta ſunt, diſcrimen inter cabbalam illam veteris eccleſiae Iudaicae theologicam ſeu myſticam, vtcunque in commentariis midraſchicis huiusque generis monumentis aliis de Meſſia eiusque regno ad poſteros propagatam et cabbalam illam philoſophicam, quae ex Aegypto potiſſimum, opera Schetachitis in Palaeſtinam inter doctores nonnullos dimanauit, commiſcuit [e], magna ſyſtematum turbatione, quam non facilius, qui hac in re naſum habent, detegent, quam ſi libri Sohar explicationem, qualem ille orthodoxam dedit et a Chriſtianis decretis non nimis abhorrentem, cum ſyſtemate Soharico ipſo, quod totum emanatiuum eſt, et ab orthodoxia Iudaica inſigniter diſtat, comparabunt. Qua de re, cum infra commodior dicendi locus ſe aperiat, quae hic monenda ſunt, ad eum annotabimus, et inſigne diſcrimen in apricum producemus. Nos hoc loco ex viri pii, et iſto libro doctiſſimo de V. R. C. praeclare meriti, obſeruationibus haec tantum notamus, quanquam vel ex ipſo ſacrarum literarum N. T. teſtimonio demonſtrari queat, floruiſſe ante aduentum Domini I. C. in carnem, purioris et orthodoxae doctrinae quasdam ſocietates ſacras, et myſterium Meſſianum in ſpecie ab iis diligenti meditatione excultum, ſicque conſeruatam, quae ex vaticiniis prophetarum in Iudaea reſtabat, traditionem ſacram, (de quo infra adhuc dicendi locus erit, interimque conſulendus eſt P. Allixivs [f]:) quamuis etiam in ſcholis midraſchicorum ſcriptorum talia λείψανα contenta fuiſſe, non ſit improbabile, certum tamen eſſe, et a Schoettgenio ipſo prouide monitum, praeter bella et perſecutiones regum Syrorum et Aegyptiorum, maxime tempore Maccabaeorum, magnam hanc doctrinam diuiniorem obſcurationem ex eo paſſam eſſe, quod genti preſſae gentilia et profana rerum ſacrarum collegia obtruderentur, amiſſasque fuiſſe veritates propheticas, auctamque hanc calamitatem odio philoſophiae, qua omnem interpretandi peritiam cum Graecanica ſapientia Iudaei execrabantur, ſuppreſſiſſe porro ſtudium Iudaeorum ſectarium iſta purioris doctrinae lumina, et innumeris traditionibus πατροπαραδότοις homines fuiſſe cumulatos, et Ioannis quoque Baptiſtae, atque ipſius Saluatoris in carne apparentis et diuina myſteria vulgantis molimina fuiſſe magna vi deiici tentata, ſicque infelici huic lolio corruptae traditionis ſucceſſiſſe humanarum nugarum cateruas: eas vero, quae ex parte a doctoribus midraſchicis con-

e) Monendus hic lector eſt, quod in ſequentibus huius libri capitibus fuſius explicuimus, confuſionem vocis Cabbalae multas quoque opinionum confuſiones peperiſſe. Aliam autem eſſe Cabbalam exegeticam, quae dicta et ratiocinia de Meſſia eiusque regno arcana et allegorica ratione explicat, aliam ritualem, quae traditionum πατροπαραδότων ſyſtema exhibet, aliam philoſophicam, quae originationes mundi, et eſſentiarum emanationes, ordines et effluxus atque reditus periodicos ex ſyſtemate orientali in Aegypto transſumta explicat. Hanc cum Schetachides in Palaeſtinam introduxiſſet, et cum Cabbala exegetica mira allegoriarum machinatione conglutinaſſet, enatum inde ſyſtema Cabbaliſticum, quod Ckibha, Iochaides et his ſimiles propagauerunt, et de quo nobis ſermo in hac tractatione eſt.

f) Teſt. eccleſ. Iud. contra Vnitarios.

conſeruatae erant, veritatis ſcintillas, fuiſſe ſuppreſſas, et mutatas etc. Haec omnia more ſuo proſequitur vir beatus, nec negari quoque poſſunt. Aſt ex his quoque manifeſtum eſt, cabbalam illam puriorem, ſiue veteris eccleſiae traditionem plane fuiſſe ſeculo ante N. C. vltimo et ſequente obſcuratam, donec doctrinae Chriſtianae fulgur eam in noua luce poneret. Sed ſiluit vir beatus eam corruptionem, quae ex Aegypto in eccleſiam Iudaicam Palaeſtinam translata eſt, quaeque nouum aliquod ſyſtema metaphyſicum et theologicum clanculum erigebat, quod diu in arcanis habitum, vt pulchrius niteret, cum traditionibus exegeticis virorum ſanctorum copulatum, et plumis doctrinae veteris incruſtatum eam faciem ſuſcepit, quam Iochaides atque eius diſcipuli in arcanis libris cabbaliſticis depinxerunt, auxit vero inſigniter ſequentium temporum maleſana curioſitas. Ad quae non attendiſſe, nec ſollicite comparaſſe cum fatis doctrinae Iudaicae μυϛικωτέρας virum doctum, eo magis miramur, cum iſta poſt noſtram cabbaliſticae metaphyſicae deſcriptionem et hiſtoriam demum ſcripſerit. Sed abiicere ille conceptum de Simone Iochaide praeiudicium, fuiſſe clandeſtinum Chriſtianum, noluit, vnde dein tota hiſtoria cabbaliſtica turbata eſt. Certe extitiſſe tempore Pauli eiusmodi νομοδιδασκάλυς, qui ex ſyſtemate emanatiuo vetus Iudaicum et Chriſtianum de Meſſia traditionis veteris, id eſt, cabbalae nomine adulterarunt, facile videre potuiſſet explorato penitius loco Paulino 1 Tim. I, 2. [g] ad quem locum lectorem ablegamus, noſtrasque, ſi tanti videbuntur, animaduerſiones ad eum, ſimul conſiderari ab eo, cupimus.

pag. 709. lin. 4. a fine. *Quo loco Graecam eum et Aegyptiacam philoſophiam didiciſſe, qualis inter contribules ſuos vigebat, dubium non eſt.* Recte id inde colligitur, tum, quod methodum allegoricam, qualis eo tempore inter ſuos, maxime Therapeutas vigebat, et quam, nec alii quoque Iudaei, et imprimis Philo reſpuebant, admiſit, et compoſiturus erat ad Eſſenorum imitationem opus *de philoſophia ſublimiore* [h], quod tamen non exſecutus eſt. De quo eius conatu videſis BASNAGIVM [i].

pag. 711. lin. 31. *Quae a philoſophia orientali admixta adulterata fuit.* Talem philoſophandi rationem Pythagoricam orientalibus decretis admixtam, circa iſtam aetatem inter Iudaeos inualuiſſe, vnius Philonis exemplo luculenter poteſt demonſtrari.

pag. 712. not. c. *Vid. GOODWIN Moſes et Aaron L. I. c. 9.* Prodiit poſt haec noſtra abundantiſſimus Ven. Senis Io. GOTTLOB CARPZOVII *Apparatus hiſtorico-criticus, antiquitatum S. Codicis, et gentis Hebraeae,* quo vir ſummus et rerum Iudaicarum longe peritiſſimus, vberrimas anno-

g) Cat. exeg. bibl. Anglic. T. V. n. 997 ſeq. pag. 517 ſeq.

h) Vid. in prooem. p. 4. vbi ſe philoſophicam, i. e. allegoricam hiſtoriarum S. S. theoriam moliri indicat. Quod opus intermiſſum eſſe, ideo dolemus; quia ex ſcriptore Palaeſtino diſcere potuiſſemus, quomodo in ea regione conſilium iſtud fuerit ſuſceptum.

i) Hiſt. des Iuifs T. III. ch. 16. p. 409 ſeq. conf. FABRICIVS l. c. p. 241. not. l.

annotationes in *Th. Goodwini Moſen et Aaronem* ſubminiſtrauit. In quo pleno horreo, ad hunc locum ingens copia obſeruationum ſelectiſſimarum ad hunc ſtatum Iudaeorum eccleſiaſticum ſectasque inter eos vigentes exhibetur. Qui cum fuſe ea colluſtrauerit, quae nos hoc loco ſtrictim, ſcopi et argumenti memores attulimus, omnino a lectore adeundus eſt, vberiorem huius hiſtoriae ſectariae copiam deſiderante: nobis enim eo magis manus hic cohibere, par eſſe videtur, quo iucundius ex ipſo hoc fonte iſtae aquae potantur. Ingentem autem is quoque aliorum ſcriptorum numerum cumulat, qui idem argumentum excuſſerunt, quosque alios felicius, alios infelicius de iis ſcripſiſſe, recte pronuntiat MOSHEMIVS [k]. Nos de eo ſtrictim dixiſſe, et quae memorabilia ſunt lectuque non indigna, collegiſſe, iudice B. BAVMGARTENIO [l], pro inſtituto noſtro ſatis eſt. Cum his autem obſeruationes BASNAGII [m] comparandae ſunt.

pag. 713. lin. 29. *Tantum non opprimi ab Antiocho Epiphane videret.* Dignus eſt, qui de vexata hac ſodalitate, miris a Syriae rege furoribus excruciata legatur IOSEPHVS in *antiquitatibus Iudaicis* [n]. Hi martyres Haſidaeorum nomine ab apoſtatis diſtinguebantur. Alluſiſſe ad hoc nomen D. Paulus Roman. V, 6. 7. nonnullis viſus eſt; quod tamen acute magis, quam vere dici, et CARPZOVIVS [o] vidit, et nos ad iſtum locum commentati [p] obſeruauimus.

pag. 715. not. o. lin. 2. *Licet ceteras ſectas omiſerit.* Scriptores de Sadducaeis plurimos cumulat CARPZOVVIVS ad Goodwinum [q], quorum plerique vnus alterum exſcripſit, pauci critico acumine, quid in veterum, maxime Iudaeorum narrationibus, vel verum ſit, vel veri valde ſimile, examinauerunt. Vnde ad pauca nomina ſectae Sadducaeorum hiſtoria euocari poteſt. Inter hos omnino nominandus eſt B. MOSHEMIVS [r].

pag. 716. lin. 20. 21. *Fuiſſe ab Eſrae temporibus.* Eandem iam coniecturam ſecuti ſunt viri quidam docti, impietatis memores, quam ex Babylonica commoratione nonnullos attuliſſe Iudaeos poſtremi vates ſacri, eo tempore viuentes ſunt conqueſti, qua de re imprimis LEYDEKKERVS [s] videndus. Recte autem obſeruatum CARPZOVIO [t], id non de Sadducaeorum ſecta, ſed de peſtilentiſſimi tantum erroris affinitate capiendum eſſe. Quanquam enim impietatis fautores iſti materiam quan-

k) Hiſt. Chr. ante C. M. Sec. I. c. 2. §. 10. p. 46. Commendat inter eos etiam LARDNERI et WAEHNERI obſeruationes B. BAVMGARTENIVS l. citando.

l) Ad hiſt. vniuerſ. orbis T. IX. n. 191. p. 222.

m) Hiſt. Iud. T. II. c. 15.

n) Lib. XII. c. 5. 6.

o) Ad GOODWIN. §. V. p. 81. appar. ant. SS. pag. 167.

p) Ad caten. bibl. exeg. Angl. p. 659. n. 1142.

q) loc. cit. p. 204.

r) loc. cit. §. 12. p. 47.

s) De rep. Hebr. c. VIII. §. 3. p. 498. L. VII. c. 9. p. 574.

t) loc. cit. p. 205.

quandam improbarum ſententiarum ſuppeditauerunt, factum tamen id eſt quoque maturiore aetate, et eiusmodi impios diuinitatis hoſtes iam Dauidis aetate caput extuliſſe, ex odis [u] eius conſtat, cuius tamen tempora ab his, quibus Sadducaeorum ſecta propullulauit, remota nimis ſunt. Scilicet de ſectae γενέσει, non de placitorum origine quaeſtio eſt, quam tantum non omnes ad Antigoni tempora referunt, eiusque diſcipulos Sadocum et Baithum auctores conſtituunt, cuius tamen poſterioris nomen in ea mature exſpirauit. Incidunt autem tempora Antigoni Sochaei, ſi coniecturam viri doctiſſimi HVMPHR. PRIDEAVX ſequimur [x], in annum CCLXIII. ſi alios, in A. CCXL. quem tamen alii aliter definiunt, et recentiorem atque propiorem ſtatuunt; quos non audiendos eſſe, putamus, eo quod IOSEPHVS [y] rerum gentis ſuae peritiſſimus tradit, Ἰουδαίοις τρεῖς εἶναι ἐκ τοῦ πάνυ ἀρχαίου τῶν πατρίων, τῶν Ἐσσηνῶν, καὶ τὴν τῶν Σαδδουκαίων, τρίτων δὲ φιλοσόφων τῶν Φαρισαίων λεγομένων, *Iudaeos tres patriae ſapientiae* (hanc enim philoſophiam intelligit) *familias ſiue ſectas* AB VALDE ANTIQVO *tempore habuiſſe, Eſſenorum, Sadducaeorum, et qui dicti ſunt Phariſaeorum.* Si enim longe antiquiſſimus ſub Veſpaſiani imperio harum ſectarum ortus fuit, altius aſcendendum eſt, et perueniendum ad illas gentis Iudaeae periodos, quibus tota inter eos rerum facies commutari coepit. Hoc cum non vno momento atque definita temporis periodo factum ſit, ſed ſucceſſiue ſenſimque, donec matureſcente fato, occaſionem ſuppeditauit Antigoni pietas in malum ſenſum a diſcipulis detorta, facile inde iudicabit lector, omnem de certo tempore originis ſectarum Iudaicarum diſputationem ambiguam eſſe, nec certo ſatis definiri poſſe, quomodo definiri queunt origines ſectarum Graecanicarum, quae certos conditores habuerunt. Id quod eo aequius poſſe ſtatui, cenſemus, quo certius tamen eſt, ante Sadocki aetatem in ſectae formam hos homines non coaluiſſe. Confirmabit hanc noſtram coniecturam hiſtoria reliquarum ſectarum Iudaicarum, eodem fato enatarum. Certius aliquid forte poſſet coniici, ſi ratum eſſet, quod EPIPHANIVS [z] ait, Sadducaeos eſſe ἀπόσπασμα, itemque γέννημα Doſithei; aſt et temporum rationes obſtant, et tota Doſithei hiſtoria adeo incertitudine laborat, vt obſcurum et incertum per incertius et obſcurius probetur, qua de re in hiſtoria eccleſiaſtica Sec. I. dicendum eſt [a]: ex qua apparebit, ſolam quandam opinionum affinitatem Epiphanium feduxiſſe. Qui ſi cogitaſſet, Doſitheum illum, qui immortalitatem animarum et reſurrectionis, atque ſubſtantias angelorum negauiſſe dicitur, poſt C. N. demum innotuiſſe [b], ſi

u) Vid. Ψ, X, 3.

x) Conn. hiſt. Iud. et prof. P. II. pag. 69. v. Germ. SPANHEMIVS pater dub. eu. P. III. d. 29. pag. 110. annum 226. ante N. C. ponit, quae variatio Iudaeorum incertae chronologiae adſcribenda eſt.

y) Antiq. Lib. XVIII. c. 2.

z) In Panar. haer. 13. 14.

a) Duos Doſitheos ideo ſtatuit COTELERIVS ad Conſt. Apoſt. L. VI. c. 8. vt extricet ſe dubiis et difficultatibus, eumque ſequitur ITTIGIVS de haereſ. Sect. I. c. 1. Sel. Cap. H. E. Sec. I. c. 5. §. 1. p. 255 ſeqq.

b) Certe circa N. C. tempora.

ſi modo vera ſunt, quae de eo veteres referunt, Epiphanii teſtimonium nihil ad hoc argumentum valere, vidiſſet: qua de re expendenda ſunt, quae *h. l. p. 720.* diximus.

pag. 721. not. m. *Bartoloccius Bibl. Rabb. T. I. p. 380.* Comparandae hic ſunt obſeruationes Carpzouianae [e].

pag. 724. lin. 18. *An ſatis orthodoxi in eo fuerint Iudaei?* Habet haec dubitatio fundamentum haud leue in doctrina Chaldaeorum et Perſarum, inter quos per LXX. annos captiua gens Iudaea gemebat. Concepiſſe iſtas gentes ſibi Deum quoad mentem puriſſimae veritati ſimilem, aſt luce quadam inacceſſa circumfuſum, et in ea habitantem, ſupra ſuis locis aliquoties docuimus. Certe totum ſyſtema Zoroaſtreum hoc fulcro inaedificatum eſt, eſſe Deum lucem puriſſimam et ſupra omnem hominum cogitationem in inexhauſta aeternitatis eſſentiae ſuae abyſſo habitantem et inacceſſibilem; aſt talem tamen, ex qua emanationes effluere poſſint, reueraque effluxerint, quae deinde certis emanatiuorum generibus fundamenta atque fontes rerum euaſerint. Haec ſuis locis inuictis rationibus probauimus, et teſtimoniis quoque iſtarum gentium communiuimus; et ex his ſcaturiginibus quoque totam orientalem pneumatologiam de aeonibus ſ. principiis emanatiuis, archangelis, angelis ortam eſſe, luculentis ſpeciminibus confecimus. Nec magnopere mirabitur quoque, qui populorum orientalium ingenia nouit, ab abſtractis notionibus et conceptibus abhorrentia. Inter hos homines cum Iudaei totis LXX. annis viuerent, et naturae atque ingenii indole, ad conceptus materiales ferrentur, accidit, vt etiam de natura Dei haud pauci a ſimplicitate ſcripturae S. deuiarent, eamque vel luci puriſſimae ſimilem, vel in luce tamen quadam incomprenſibili habitantem eique velut animam corpori immerſam crederent, et, quae figurate a vatibus diuinis atque ſcriptoribus θεοπνεύςοις dicta erant, ſecundum literae ſenſum ἁπλῶς intelligerent [d]. Quod vbi ſemel ingeniis, vt ſunt in inuiſibilibus rimandis iuſto curioſiora, fuit perſuaſum, recto conſequentiae tramite inde concludi neceſſe erat, ſpiritus omnes non ſine eiusmodi lucido ochemate eſſe poſſe atque ſubſiſtere, adeoque vt animam humanam, habere ſuſtentaculum aliquod aethereum, vel corporeum cui quaſi inſideant. Hoſpes plane ſit, oportet, in

e) p. 208. ibi contra H. PRIDEAVX iuſtis armis pugnatur, qui locus ipſe inſpiciendus eſt. Nos hoc addimus, Luc. XVI, 19 ſeqq. vbi ſatis luculenter homo Sadducaeus, de ſtatu mortuorum poſt vitam rectiora edoctus, cum defunctam animam, qualem fratribus ab Abrahamo expetebat, ad legem et prophetas ablegatur, quod fieri non potuiſſet, niſi prophetarum ſcripta habuiſſent pro canonicis. Sadducaeum autem hominem in eo loco pulchre delineari, facile perſpicient, quibus mores ſectae cogniti ſunt, qua de re a nobis ad h. l. in Cat. exeg. bibl. Anglic. T. III. p. 409. n. 702. dictum, quocum conferenda, quae MOSHEM. hiſt. Chriſt. ante C. M. p. 49. attulit. Addi his poteſt Matth. II, 4. inter legis peritos enim illos etiam Sadducaeos fuiſſe, dubitandum haud eſt. Aſt illi e Vate Micha reſpondebant.

d) Conf. MOSHEM. hiſt. Chr. ante C. M. Sec. I. c. 2. §. 7. p. 39. Hanc non nudam coniecturam eſſe, ſed ſua veriſimilitudine conſtare, facile palpabunt, qui notabilem locum, huic gentis perſuaſioni oppoſitum 1 Tim. VI, 13. conſiderauerint, adhibitis clauis inſtar illis, quae in cat. exeg. Angl. not. 1125. p. 630. annotauimus.

Iudaicae theologiae ſecretioris ſiue cabbaliſticae arcanis, qui haec negauerit, dubiumque non eſt, vulgus Iudaeorum craſſius cogitans in hanc opinionem captu facilem lubenter deſcendiſſe. Itaque veriſimile eſt, et in genere multos Iudaeos poſt captiuitatem Babylonicam iſti errori ſe dediſſe, et imprimis Sadducaeos, corpori litandi ſtudioſos, hypotheſes inde ſuas de ſpiritibus ſine corpore aliquo non ſubſiſtentibus deſumſiſſe. Eiusmodi autem corruptiones dogmatum orthodoxorum in captiuitate Babylonica et poſtea genti Iudaeae obtigiſſe, nec IOSEPHVS [e] negare auſus eſt, et hiſtoria gentis ex Oriente reuerſae multis exemplis probat [f]. Tacemus, ex iſto canali ſimiles latices paulo poſt cum coloniis in Aegypto ad Iudaeos defluxiſſe. Haec vbi admittuntur, facilis ratio dari poteſt, quomodo Sadducaei ad eius generis dogmata fuerint delati, et imprimis, quo pacto veterum relationes, negauiſſe eos Spiritum DEI, poſſint admitti, vt ſalua tamen manſerit Dei vnitas et puritas, cui Sadducaei quoque adhaerebant, et quisquis ſacrae legis vatumque effatis parebat, ſubſcripſerat. Ex quibus iam paucis explicatis ea illuſtranda ſunt, quae de Sadducaeorum orthodoxia in articulo de Deo h. l. diximus.

pag. 725. lin. 14. *Entium intelligentium phantaſmata fuerint.* Vel creata eiusmodi a Deo entia ad illos effectus producendos, quae iterum eſſe deſierunt. Coniectura haec eſt WHITBYII [g]. Quod ſi coniicere licet, videntur crediſſe, angelos in pentateucho memoratos eius generis fuiſſe, vt cum corpore, quod eos circumfluebat, iterum extinguerentur, quemadmodum anima cum corpore ex eorum ſententia extinguitur. Non miramur magnopere has Sadducaeorum opiniones, quae facillime ſubnaſcuntur, vbi orientalia placita ſemel recepta et admiſſa ſunt, et emanatio ſubſtantiarum fons eſt, vel craſſiores imagines rebus ſpiritualibus applicantur. Plura de hoc argumento coniectandi occaſionem Lectori ſuppeditabit cl. IAC. ODE erudita commentatio *de angelis* [h].

pag. 727. lin. 4. a fin. *Quam tamen recipiebant.* Haec vero praemia in vitae huius felicitate, opibus, fortuna, voluptatibus, honore, poenas in contraria infelicitate, paupertate et miſeria poſuiſſe, ideoque ſectam hanc reliquis numero anguſtiorem, ſed ex hominibus opulentis atque fortuna ſecunda vſis, compoſitam, reliquis ſectis minorem frequentia hominum fuiſſe, quod paucis iſtam Corinthum adire licebat, duram quoque ſe praebuiſſe egenis et immiſericordem, IOSEPHVS paſſim [i] prodidit. In cuius rei rationes inquirit MOSHEMIVS [k], qui ipſe legendus, ad quae tamen ſuis limitibus circumſcribenda ad ea attendendum eſt, quae pagina ſequen-

e) De B. Iud. L. II. c. 8.

f) Conf. PHILO, quod a Deo immittantur ſomnia; MOSHEM. diſſ. de reſurr. mort. dogmate a Chriſto reſtaurato §. 6. Vol. II. diſſ. ad H. E. pert. p. 596 ſeqq.

g) Conf. GROTIVS ad Matth. XVIII. TH. GALE ad Iamblichum ſ. II. c. 3. p. 106. MOSHEM. loc. cit.

h) Sect. II. c. 1. p. 205 ſeq.

i) Antiqq. L. XVIII. c. 1. L. XIII. c. 10. de B. I. L. II. c. 8.

k) loc. cit. p. 48 ſeq.

ſequente de vita Sadducaeorum monuimus, nec in omnibus credendum Phariſaeis, obtrectationibus Sadducaeos valde prementibus.

pag. 729. lin. 10. *Inter hoſtes Dei numerarentur.* Factum id ab ipſis Rabbanitis, qui Epicureos et רשעים, impios nominant, et inter haereticos numerant [l].

pag. 730. lin. 8. *Amorique et miſericordiae exiguum locum reliquiſſe.* Exemplum memorabile ſi cupis hominis Sadducaei, pleraque, quae huic ſectae obiiciuntur, opprobriis grauati, legendus eſt IOSEPHVS, indolem ſummi Pontificis Annani deſcribens [m], cuius hominis ferocitas, rebellionis ſpiritus, ſaeuitia, Chriſtianis coetibus exitialis, potiſſimum principiis ſectae circumſtantiis temporis ſuffultae adſcribenda eſt.

pag. 737. lin. 25. *Qui νομικὸς in ſacra Euangeliſtarum hiſtoria memoratos.* Multa de his νομικοῖς eſt virorum doctorum diſputatio, ambiguitate nominis diuerſitatem opinionis poſt ſe ferente. Cuncta vero, quae ſolent a viris eruditis, tum, qui ad ſacram euangeliorum hiſtoriam, tum, qui de antiquitatibus Ebraeorum commentati ſunt, eleganti ordine enarrata in compendio a S. Reu. CARPZOVIO [n] ſi conſiderentur, prouide nos et diſtincte in eorum notitia enarranda fuiſſe verſatos, apparebit.

pag. 744. not. a. *Qui in euangelicam hiſtoriam commentarios ſcripſerunt.* Longo agmine hos de Phariſaeis ſcriptores quoque enumerat CARPZOVIVS [o], quibus addi velimus *hiſtoriam orbis vniuerſalem* [p] et *hiſtoriam* MOSHEMII *Chriſtianam* [q], quod pragmatico ſcopo hanc hiſtoriam attigerunt.

pag. 746. lin. 26. *Eandem prae ſe ferre antiquitatis notam, quam habet ſecta Sadducaea.* Hoc haut inuiti concedent, qui hactenus dicta ſollicite examinarunt. Quamuis autem nec ſemel, nec ſimul has duas ſectas; (quas παραλλήλȣς non inepte vocaueris,) ortas eſſe, ex dictis ſit veriſimillimum, ſed pedetentim in ſectae formam coaluiſſe videantur: auſus tamen eſt vir doctus et literaturae Iudaicae nimis mature ereptus, IO. GOTTFR. LAKEMACHERVS [r] certam periodum definire, et origines has ad Ionathanis Maccabaei tempora referre, ratus, inferre hoc verba IOSEPHI [s], qui, cum de epiſtola Ionathanis ad Lacedaemoniorum populum narrauiſſet, et comiter legatos Iudaeorum exceptos annotaſſet, ſubiicit: *κατὰ τὸν χρόνον τρεῖς αἱρέσεις τῶν Ἰȣδαίων ἦσαν, αἳ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων διαφόρως ὑπελάμβανον, ὧν ἡ μὲν Φαρισαίων ἐλέγετο, ἡ δὲ σαδδȣκαίων, ἡ τρίτη ἐσσηνῶν κ. τ. λ. Circa illud tempus tres Iudaeorum ſectas fuiſſe, quae de actionibus hominum diuerſum ſentirent, Phariſaeorum, Sadducaeorum et Eſſenorum.* Ex quo loco, cum recte inferri queat, eo tempore iam inualuiſſe ſectas iſtas, Lackemacherus, ἦσαν in ἀνέστησαν mutat, et ita illi tempori origines earum

l) Conf. CARPZOV. l. c. p. 210.

m) L. XX. antiq. c. 8. Is cum Annano patre non eſt confundendus. Deſcribitur ab hiſtorico velut audax et ferox ingenio, tanquam Sadducaeus, quod in caede Iacobi Apoſtoli demonſtrauit.

n) pag. 133.

o) pag. 175.

p) T. IX. §. 221 ſeq. p. 222 ſeq. qui tamen in plerisque Baſnagium ſequuntur.

q) pag. 45 ſeqq.

r) Obſ. Hal. P. I. p. 3.

s) Antiqq. Iud. L. XIII. c. 9. p. 442. ed. Itig.

rum adſcribit. Violentum hoc eſſe, nihilque prorſus probare, quamdiu non codicum antiquorum auctoritate iſta lectio fulciatur, quilibet videt: vnde recte viri docti [t] audacem et incertam ſententiam reiecerunt. Tutiſſimum itaque et vero proximum eſt, quod vir in his literis magnus, Io. Lightfootvs dudum perſpexit, et ratum habuit [u]: *non arbitrandum eſſe, Phariſaiſmum ſimul et ſemel natum, ſed diutinae admodum conceptionis, et formae non ſtatae, cum pareretur, fuiſſeque, velut traditiones ipſas, plurimorum annorum foetum; nempe ſemina iacta longe ante partum, partumque iam editum diu multumque adoleſcentem, antequam perueniret ad maturitatem, ſi modo definiri poſſet, quae eius maturitas.* In his acquieſci poſſe arbitramur, cum etiam aliis id ſectis eueniſſe olim et nuper, hiſtoria philoſophica et ciuilis teſtentur. Teſtamur ſectam et nomine et re Phariſaeis ſimilem Separiſtarum. Certe eiusmodi ἀφορισμὸν iam ante captiuitatem Babylonicam ex opinione melioris et perfectioris ſanctimoniae ortum huius mali prodidiſſe, memorabili loco Esaias vates [x] prodit, diuino nomine pronuntians: *abominationem eſſe Domino, qui dicunt cede verſus te, ne propinques mihi, quippe te ſum ſanctior;* quod materialem tum phariſaiſmum exponere, habereque futurae illius loliginis ſemina, vidit doctiſſimus Vitringa [y], qui illud tandem formaliter impletum eſſe tempore aduentantis regni Meſſiae, pluribus exponit, ipſe legendus. Plura et magis definita poſcere, iniquum eſſe putamus.

pag. 751. lin. 12. *Omnino fidem meretur.* Expendenda autem obſeruatio Moshemii [z], Ioſephum, cui dogmata Phariſaeorum notiſſima ſine dubio fuere, in explicandis illis parum ſibi conſtare, nec facile componi poſſe omnia, quae de Phariſaeorum narrat opinionibus, cum illis, quae noui foederis libri de iisdem memorant. Cuius quidem et inconſtantiae et diſcordiae vix aliam rationem dari poſſe, quam, ſi dicamus, diſſenſiſſe Phariſaeos inter ſe de variis rebus et errantes vagasque, non ſtabiles et certas ſententias in multis habuiſſe. Nos in totum haec negari non poſſe, facile perſuademur, edocti comparatione narrationis ſcriptorum N. T. Ioſephi doctorumque Iudaicorum: cauſſam tamen malumus in Ioſephum, quam ſectam Phariſaicam eiusque in capitibus dogmatum ſuorum ſummis diſſenſum referre. Nempe conſtitutum erat hiſtorico Iudaico ita enarrare ſectarum ſuae gentis hiſtoriam, vt non nimis a placitis Graecanicae philoſophiae diſtarent, quapropter etiam et vocem, philoſophiae, et alias, e. g. εἱμαρμένης et ſimiles mutuum accepit, non addita tamen definitione clara et rem iuſto ſenſu exponente. Cum autem inter Graecas et Iudaicas dogmatum ſententias in multis diſcrimen ſit apertum, factum inde, vt ex incertis iſtis notionibus et nominibus, incerta quoque multa, et ipſis ſectis non tribuenda, in eius narrationem admiſceren-

t) Vid. Carpzov. l. c. p. 178.
u) Hor. Hebr. ad Matth. III, 7. T. II. Opp. pag. 273.
x) Cap. LXV, 7.
y) Ad h. l. T. II. p. m. 1046.
z) loc. cit. p. 47.

ſcerentur. De quo qui dubitat, eum tantum doctrinam de fato, rogamus, exploret, quaeque de diuerſiſſimo eius apud Ioſephum ſenſu, diſputarunt viri docti a Carpzovio [a] diligenter adducti, conſideret et mirari deſinet, cur non hic tantum ſcriptor accuratiſſimus, ſed et alii viri docti in explicandis Iudaeorum de eo argumento placitis fluctuent. Quod plerumque factum eſſe placitorum inter ſe diuerſorum, ſed communi ſectae nomine propoſitorum confuſione, multiplex nobis teſtis eſt hiſtoria philoſophica.

pag. 755. lin. 21. *Veriſimilior eorum videtur opinio, qui transmigrationem Phariſaeis tribuunt.* Ancipitem hanc facit controuerſiam Iosephvs, cuius de Phariſaeorum placitis circa futuram hominum vitam narratio [b] adeo ambigua eſt, vt mirandum non ſit, in diuerſas ſententias abiiſſe viros doctiſſimos, et non paucos magni nominis Phariſaeis metempſychoſeos Pythagorico ſenſu explicatae opinionem tribuiſſe, ſed non minoris tamen auctoritatis alios ſenſus ὀρθοδοξωτέρες apud eos vidiſſe. Factum inde, vt, cum dudum iſta, ad quae h. l. commentamur, ſcripſiſſemus, Vir ſummus B. Moshemivs [c] moneret, inſigni quidem veri ſpecie nitere rationes, quibus viri docti efficere cupiant, loca Ioſephi de reditu animorum accipienda eſſe de tranſmigratione animarum; at infirmiores eſſe, quam vt diſſipari nequeant, ſe opinari, malleque propterea communem ſententiam probare. Quibus tamen ſubdit vir cautus, et in veterum diiudicandis opinionibus apprime verſatus, quae in hac tota Ioſephi narratione de ſectis Iudaeorum magnum pondus habere concedimus, quaeque conjecturam noſtram paulo ante proditam mirifice confirmant, „oriri „ambiguitatem iſtam, quae orationi Ioſephi adiuncta eſt, ex eo, quod „conſulto ſectae, quam amplexus erat, dogma velare voluerit, ne cauil„landi et ridendi locum religionis Iudaicae hoſtibus aperiret. Id nimi„rum egiſſe, vt talem religionis Iudaicae formam Romanis exhiberet, „qualem ne ipſi quidem eius inimici aſpernari poſſent. Quo circa, cum „non ignoraret, vix eſſe, quod minus in ea ferendum putent Deorum „cultores et philoſophi, quam dogma de corporibus mortuis noua vita „donandis, ſtatuiſſe, caute de eo ſibi et ad opinionem eorum, quibus „placere cupiebat, accommodate diſſerendum eſſe.“ Vtroque pollice haec premenda eſſe, lubentes fatemur; aſt in iſta tamen ambiguitate quid de Phariſaeorum dogmate de reſurrectione ſtatuendum videatur, nondum deprehendimus. Nam nec loca N. T. definiti quid de doctrina Phariſaeorum in hoc articulo nos docent, ſed communem tantum Iudaeorum traditionem referunt, nec poſſunt omnia ita illuſtrari, vt dubium non remaneat, varios errorum panniculos de vita animae poſt fata eiusque habitaculo huic purpurae fuiſſe aſſutos. Et ſcripſit quidem eruditam poſt Moshemii obſeruationes commentationem criticam vir S. R. Frid. Wil-

HELMVS

a) pag. 180 ſeqq. b) De B. Iud. L. II. c. 8. L. III. c. 8. Antiq. Iud. L. XVIII. c. 1.
c) Diſſ. ad H. E. pertin. Vol. II. p. 603 ſeqq.

helmvs Sartorivs [d], *de metempſychoſi Pythagorica a diſcipulis Chriſti et gente Iudaica ante excidium Hieroſolymitanum ſecundum non credita ad loca Matth. XIV, 2. XVI, 14. Io. XI, 2. Sap. VIII, 19. 20.* in qua non negat, metempſychoſeos veſtigia ſecundum ſenſus Pythagoreos inter Iudaeos reperiri, ſed ea ſequioribus temporibus adſcribenda eſſe contendit, et imprimis monet, ex Ioſephi narratione hoc tantum Phariſaeos aſſeruiſſe, piorum animos in ſanctiſſima cōeli regione (χῶρον ȣ̓ρανȣ̃ ἁγιωτότατον) habituros, atque inde, elapſo multo tempore, (ἐκ περιτροπῆς αἰώνων) ad caſta et munda corpora iterum animanda demiſſum iri, ſiue, quod alio loco ſcriptor Iudaeus habet, poteſtatem datum iri, in alia tranſeundi corpora; id vero eſſe dogma de reſurrectione, a D. Paulo Phariſaeis tributum. Recentiorum autem Iudaeorum opiniones et teſtimonia ad illius temporis antiquitatem non aſſurgere etc. Nobis poſt nouam locorum Ioſephi et N. T. conſiderationem, quaeſtio ambigua adhuc viſa eſt; non diſplicuit tamen Moshemiana obſeruatio: „ſtatuiſſe Phariſaeos, improborum animos perpetuis ſub terra ſuppliciis excruciatum iri, piorum autem ad „caſta et munda corpora iri poſt longas periodos demiſſum: fallere autem nos vafrum Iudaeum, quod toti Phariſaeorum gregi perſuaſum hoc „fuiſſe, tradat, noui enim foederis locos aliquot oſtendere, magnam huius generis partem melius ſenſiſſe: ſectae autem principes nemini re„ſtitiſſe, ne de corporum inſtauratione pro arbitrio ſuo decerneret, mul„toſque idcirco longo a veritate interuallo ſemotos fuiſſe, plurimos inficiatos eſſe, fore, vt improborum corpora in lucem et vitam reducan„tur. Sed dubio hoc quoque vacare, fuiſſe inter Phariſaeos, qui animos „de corpore in corpus deuolui, et pluribus idcirco corporibus ex ordi„ne ſociari, ſomniarent.“ Qua in re Iudaeorum, etſi recentiorum, teſtimonia ſed a magiſtris antiquis accepta eo minus inſuper habenda eſſe, putamus, quo magis illi metempſychoſin animorum cum reſurrectione mortuorum iugiter componunt: quo pacto inter Phariſaeos quoque veteres haud paucos ſtatuiſſe, credamus par eſt, ſi omnia veterum loca ſacra et profana inter ſe conciliare cupimus. Sed haec lectoris conſiderationi longiori permittere, iubet nos locus et ſpatium.

pag. 760. *not. citati GOODWINO* etc. Ad cuius locum breuiuſculum plura de tempore ortus Eſſenorum annotauit ven. Carpzovivs [e], et opiniones virorum doctorum recenſuit, in quibus tamen nihil, quod vel mediocriter verum ſitientem ſatiat, inuenies, adeo incertiſſimis coniecturis inaedificata ſunt omnia.

Ibid. lin. 8. *Origines ſupra natales reliquarum ſectarum poſuiſſe.* Iudaeorum Aegyptiorum maxime inter has ſectas viuentium vel iis adhaerentium iactantiam conſiderantes veriſimile nobis videtur, ſuperbam hanc ſectam ſibi ab ipſa legis publicatione per Moſen facta ortum vindicauiſſe.

Cum

d) Recenſionem ſcripti exhibet bibliotheca theologica, quae Lipſiae editur T. I. p. 1015 ſeq. quae eruditiſſimi viri ſententiae prorſus ſubſcribit. e) loc. cit. p. 230 ſeqq.

Cum enim iſti genti perſuaſiſſimum eſſet, accepiſſe Moſen praeter ſcriptam literam, aliam quoque atque arcanam legem, quae Cabbalae ſiue traditionis medio ad poſterorum notitiam peruenerit; illi autem ſe iſtam traditionem a patribus accepiſſe dicerent, facile perſuadere recutitis philoſophis potuit, cum lege orali arcana et myſtica atque allegorica, qualem ipſi intra ſepta ſua excolebant, etiam ſectam antiquiſſimo illo tempore floruiſſe. Quod itaque de traditione orali Phariſaei iactabant, et ſuorum ſuisque conſtitutionibus ritualibus vindicabant, id Aegyptios aliosque Myſticos, doctrinali traditioni et metaphyſicae ſuae vindicauiſſe et ad cana iſta ſecula retuliſſe omnino eſt veriſimile. Quo pacto etiam diuerſae ſententiae de origine Cabbalae poſſunt conciliari inter ſe et explicari. Plinius autem, rerum Iudaicarum plane ignarus et a nonnemine ipſoque forte iactabundo Iudaeo aliquo deceptus et deluſus, ipſe, quid ſcriberet, non cogitaſſe videtur.

pag. 725. lin. 3. *Qui ex Aegypto hanc ſectam deriuandam eſſe agnouerunt.* Iuuat hanc coniecturam obſeruatio DRVSII [f], monentis, *Ioſephum nullam memoriam vſurpare Heſſenorum in bello, quod Iudas et fratres eorum geſſerunt cum Syro-Macedonicis: mentionemque primam eorum inueniri in hiſtoria Hebraica, et apud* IOSEPHVM [g] *de Ariſtobulo, Ioannis Hyrcani filio,* (qui annis circiter centum ante incarnationem I. C. vixit) *et praedixit caedem Antigoni.* Quanquam enim inde male concluditur, Eſſenorum origines ad tam ſera tempora detrudendas eſſe, recteque obſeruat S. reu. CARPZOVIVS [h], Ariſtobulum illum A. M. 3541 ſeq. praefuiſſe Iudaeis, cum integris quinquaginta annis prius Ionathan A. M. 3793. praeeſſet, qui Eſſenos iam ſibi habuit aequales; veriſimiliter tamen ex hoc Ioſephi de Eſſenis ſilentio in hiſtoria Iudaica Maccabaea colligitur, illos tunc nondum in vicinis Iudaeae deſertis, vti poſtea, habitauiſſe, ſed in confiniis Aegypti, vbi miſceri bellis Iudaeorum Palaeſtinis non facile potuerunt, adeoque reſtituta demum tranquillitate in agros et planitiem Iudaeae, eiusque deſerti, velut commodiorem locum, proceſſiſſe, cum in paludibus Aegypti, vbi Therapeutae degebant, viuere dedignarentur, in quibus agriculturae, cui tamen ſe dederant, nulla ratio eſſe poſſet.

pag. 760. lin. 32. *Vt diſtincta ſemper ab Iſraële gens fuerit.* Hoc vero pacto tota iſta fabula in fumos abit, cum diſerte Ioſephus teſtetur Eſſenos Ἰȣδαίȣς μὲν γένος ὄντας. Scilicet a quadam inſtitutorum ſimilitudine illepide argumentum peti, videt, qui parum alias videt. Reliqua itaque argumenta ſuperuacanea ſunt, enarrata a CARPZOVIO [i], qui harum rerum curioſo faciet ſatis.

pag. 765. lin. 13. *Etymon adeo incertum eſt.* Loca ſcriptorum, qui varias huius appellationis originationes coniecturis prodiderunt, diligenter affert

f) De Haſidaeis p. 29.
g) Antiq. Iud. L. XIII. c. 15.
h) loc. cit. p. 232 ſeq.
i) pag. 231.

affert Carpzovivs [k], quae apud ipſum quaerenda ſunt, ſi quem lubet incertis coniecturis tempus perdere.

pag. 766. lin. 2. *Quorum ille aſcetas.* Parum tamen ponderis vtriusque Iudaei auctoritas apud nos habet, quibus multis exemplis conſtat, quam male ſibi in huius generis argumento conſulere ſoleant, ſolo allegoricae explicationis praeſidio tecti.

pag. 768. not. q. col. 2. lin. 27. *Reliquae obiectiones facile poſſunt repelli.* Acceſſit his rationibus deſideratiſſimus Beavsobrivs, in eleganti atque erudita *hiſtoria dogmatum Manichaeorum* [l], recte vrgens, homines et gente et lege Iudaeos diuinum quendam cultum ſolari lumini non exhibuiſſe, vnde Ioſephi verba, de precibus Eſſenorum εἰς τὸν ἥλιον optatiue exponit; qua tamen coniectura duriori opus haud eſt, ſi explicationem praepoſitionis εἰς naturali ſignificatione nixam amplectimur. Ceterum ſi quis cum Moshemio [m] ex inſtitutis eorum nonnullis concludente contendat, ſolem aut tanquam Deum aliquem inferiorem, aut tanquam ſpectabilem ſupremi numinis imaginem eos fuiſſe veneratos, non moroſi equidem refragabimur; ſubſcribentes eius coniecturae, Eſſenos praecepta quaedam Orientalis philoſophiae cum religione Iudaica ſociaſſe atque hanc ad illius normam accommodaſſe; ex hoc tamen Ioſephi loco ſine quadam vi extorqueri non poteſt, nec perſuaderi, ſectam ex Iudaeis ortam poſt captiuitatem Babylonicam Perſarum ritibus affinia in cultu diuino introduxiſſe, etiamſi ſideri huic ſpiritum quendam diuiniorem πάρεδρον tribuerint: notum enim, poſt reditum ex captiuitate Iudaicam gentem ſollicite ſibi ab omni idololatriae ſpecie cauiſſe, nec a Seruatore ſimile dogma illi fuiſſe obiectum.

pag. 769. not. t. col. 2. lin. 1. *Certo tamen ſenſu inter empiricos referri poſſunt, locumque aliquem inter veteres medicos tuentur.* Erat ab antiquiſſimo tempore mos in gente Ebraea, ſine dubio ab Aegyptiis, cum inter eos habitarent Iſraëlitae, traductus, vt medicinam quandam empiricam curandorum corporum et auerruncandorum morborum, maxime epidemicorum et popularium, exercerent; quae cura tribui Leuiticae imprimis in conſtitutionibus legis Moſaicae commendata erat. Ex cuius praeſcriptione memorabilis pars pathologiae Iſraëliticae hodie ſupereſt in ſacris pandectis nobis conſeruata [n], quae de leprae cognitione atque ſignis deque modo eam curandi praecipit. Hanc cognitionem medicam empiricam fuiſſe, ex illo ſpecimine ſatis eluceſcit, veriſimillimum autem eſt, Iſraëlitas ſiue Iudaeos vetuſtiſſimos morbi Aegyptiaci medelam, et remedia praeterea, quae Moſes ex diuina reuelatione peculiari acceperat, ſimiliter in Aegypto didiciſſe [o], vbi ſingulis morbis peculiaria remedia aſſignata fuiſſe, ſupra, vbi de philoſophia Aegyptiorum tractauimus, demonſtratum eſt. Et hanc quidem medicinam empiricam non Iſraëlitae tantum,

k) loc. cit. p. 216.
l) L. IX. c. 1. §. 13. p. 601.
m) Hiſt. Chr. Sec. I. p. 51.
n) Leu. c. XIII.
o) Conf. Gen. L. 2.

tum, poſt occupatam Palaeſtinam et florente regno atque republica exercuerunt, vnde paſſim in gentis eius hiſtoria medicorum fit mentio [p], ſed vates quoque diuini ad hanc curam ſuſcipiendam adhibiti ſunt, cuius exemplum exhibet Iſaias vates, Ezechiae regis febrem inflammatoriam ſanans [q]. Haec cum inter Iſraëlitas ab antiquo obtinuiſſent, non potuere non poſt reditum ex captiuitate Babylonica altas radices agere, et eiusmodi medicinae empiricae vſus ob neceſſitatem conſeruari atque exerceri [r]: ſed et homines illi, qui in Aegyptum tempore euerſi regni Iſraëlitici aufugerunt, quique eos ſecuti, coloniam Iudaicam in Aegypto erexerunt, eandem medendi curam ſuſcepiſſe, et cum medica ars cum a ſacerdotibus, tum a peculiarium morborum medicis apud Aegyptios non ſine fama exerceretur, ab iis hanc artem didiciſſe, nihil eſt, quod non veriſimilitudine ſe commendet. More autem gentis Ebraeae antiquo cum ad ſacerdotum quoque et Leuitarum munus iſta medendi peritia et officium eſſet relatum, Eſſeni Iudaei, qui in Aegypto degebant, et hanc artem ab Aegyptiis diſcere poterant, cum ſe eiusmodi collegium ſacrum Leuitico aemulum et ſacerdotum vices inter ſuos explentem referre crederent, hanc quoque artem ſibi vendicauiſſe dubium non eſt. Quam tamen cum ob religionis diuerſitatem a ſacerdotibus Aegyptiis, qui magicis et arcanis ritibus eam peragebant, diſcere totam non poterant, a medicis vulgaribus, quibus praxis clinica empirice et ex formulis veterum relicta erat, didicerunt, et in vſus inter ſuos introduxerunt. Qua obſeruatione mire illuſtratur Ioſephi relatio, qui Eſſenis ſtudium ſanandorum morborum, et cognoſcendarum radicum atque ſalutarium herbarum et proprietatum lapidum tribuit. Vnde miramur, Cl. SCHVLZIVM [s] inter medicinae ſtudioſos ex Hebraeis Eſſenos praetermiſiſſe, quos recte huc aduocaſſe D. CLERICVM [t] ignorare non poterat. Qui cum tacito dicterio ſuae obſeruationi adiiciat, exemplum Eſſenos eſſe, quod probet, ab antiquo homines μονάζοντες ſe medicinae forulis immiſcuiſſe, non cogitauit, theologiae diuinioris et medicinae ſtudia olim in iisdem ſubiectis coaluiſſe. Ad quorum imitationem ſe Eſſenos Aegyptios accommodaſſe, recte ex Philone colligitur, narrante: *medicinam eos profiteri vulgata praeſtantiorem; hac enim corporibus mederi, illa animas liberare.* Quae Aegyptiorum ſacerdotum medicinam quandam myſticam et magicam naturali et vulgari iungentium morem quendam atque imitationem referre, quis non videt? Therapeutarum autem nomen qui huc aduocant et ideo ſanantes dictos eſſe contendunt, incertum per aeque incertum probant: tantum abeſt, vt quod non nemo [u] affirmare auſus eſt, cum hanc ſcientiam totis ſeculis exercuiſſent, obſeruationum

p) II Paral. XVI, 12. Eſ. III, 7. Ier. VIII, 22.
q) Eſ. XXXVIII, 21.
r) Syrac. XXXVIII, 11 ſeqq.
s) Hiſt. medic. Per. I. ſ. 1. c. 5.
t) Hiſt. de la medec. P. I. p. 37.
u) I. G. WACHTERVS in libro ἀνεκδότῳ de primordiis Chriſtianae religionis, (de quo infra dicetur) P. I. c. 25.

beneficio eam ad tantam certitudinem prouexerint, vt inde Therapeutae id eſt curatores humani generis dicerentur. Quae ſane ſine teſte, ſine auctore ad fulciendam nugivendulam hypotheſin excogitata et dicta eſſe quilibet palpat.

Ibid. lin. 20. *Et ſanctarum lotionum ſit particeps.* Habuiſſe hoc etiam ex gentis ſuae conſuetudine, quae proſelytos lotionibus in communionem religionis gentisque recipiebat [x], manifeſtum eſt, vnde haec Eſſenorum initiatio luculenter poteſt illuſtrari. Nempe maiores ſuos ab ipſo Moſe ita fuiſſe initiatos legerant; ad quos cum ſuas quoque origines referrent, inſtitutis quoque ſe confirmari ſtudebant, vt priſtinum ortum ſibi vindicarent. In quibus omnibus nihil eſt, quod Moſaicum, vel ſi mavis Iudaicum, non ſpiret. Non negamus autem, lotiones gentilium etiam Aegyptiorum eos in hoc quoque ritu mire confirmauiſſe.

pag. 770. lin. 21. *Non aliter, ac ſolent, vbi ſe polluerunt.* Veriſimile eſt, Moſaicam praeceptionem eis ob oculos fuiſſe, illos vero, vt erant ἀλληγορȢντες, aliam rationem, quam puritatis et modeſtiae, ſubdidiſſe, ex quo de diuinitatis praeſentia corpoream quandam lucis imaginem ſibi, more orientalis doctrinae, conceperant. Certe ſuperſtitionis aliquid latuiſſe, totus ſectae habitus ſuadet.

Ibid. lin. 22. *Diuiduntur autem ſecundum exercitationis ſuae tempora in quatuor claſſes.* Hos ita ſe detexiſſe ex loco CEDRENI putat WACHTERVS [y], vt ſit primus ordo *Nouitiorum*, qui extra ſocietatem ſunt, ſed iuſſu ſocietatis ſimili victu, amictu, iisdemque moribus vtuntur: ſecundus *Receptorum*, qui cibos et aquas ipſius ſocietatis participiant, ſed eodem non loco; tertius *Exploratorum*, qui nouo biennio feliciter ſuperato, in contubernium recipiuntur, cum iuramento; quartus *Theoreticorum*, quibus myſteria ſectae, rationes dogmatum, nomina angelorum et vniuerſa doctrina interna cum ipſis libris concredebantur et principatus in ceteros ordines conferebatur. Sine labore videt lector, Eſſenae ſectae hiſtoricum afferre coniecturas, pro teſtimoniis, et candidatos ſectae cum γνωρίμοις et aſſeclis confundere. Male autem in iſta tractatione pro teſtimoniis afferri loca ſcriptorum, quorum vnus alterum exſcripſit, omnes autem ex Ioſepho et Philone hauſerunt, ipſa eorum inter ſe inſtituta comparatio ad oculum docebit.

Ibid. lin. vlt. *Quas iterum accepturi eſſent.* Videtur Ioſephus, vt Eſſenorum hiſtoriam auguſtiorem redderet, Haſidaeos cum Eſſenis coniunxiſſe vel potius confudiſſe. De illis enim talia praedicata eſſe et ipſe narrat et Maccabaeorum teſtatur hiſtoria. Talem autem perſecutionem Eſſenos vel theoreticos vel practicos in deſertis habitantes a Romanis paſſos eſſe, nullibi teſtatur vetus hiſtoria; vnde nobis Ioſephi narratio ſuſpecta eſt, ad hiſtoriam belli Romani ſub Veſpaſiano vel Tito prouocan-

x) Teſtimonia huius initiationis per baptiſmata habes apud LIGHTFOOT. hor. Hebr. ad Matth. III, 6. T. II. Opp. p. 266. y) loc. cit. c. 11.

cantis, forte quod hoc pacto gentis ſuae philoſophos graecis anteponi poſſe crederet. Certe quae in iſto bello geſta ſunt, non ad Eſſenos ſed Iudaeos vniuerſos pertinent.

Ibid. not. u. col. 2. lin. 5. 6. *Ita enim Cabbaliſtas quoque feciſſe, in ſequentibus oſtendemus.* Sicco quidem pede hanc ἀγγελοδεξίαν Eſſenorum, nationi Iudaeorum inuiſam, explicatione ſua clariorem reddere ſubterfugit WACHTERVS [z], cum autem is tanquam veram totius Eſſenae fabulae clauem ſupponat: *Eſſenae philoſophiae et Cabbalae hodienum ſuperſtitis praecipuum obiectum eſſe diuinitatem, eiusque emanationes et productiones, et ſine vllo erroris periculo affirmari poſſe, philoſophiam cabbaliſticam fuiſſe proprium Eſſaeorum tam practicorum, quam theoreticorum ſtudium, eamque apud Eſſaeos et natam eſſe et ab Eſſaeis ad nos vsque perueniſſe;* facile inde explicari poteſt, non tantum, quae de angelorum nominibus et poteſtatibus praecepiſſe illi videantur, ſed imprimis, quae de ſephiroth nominibus ſtatuerint, quae in ſequentibus clara luce perfudimus, quaeque ipſam Cabbaliſtarum mentem exacte referre, ipſe nobis, dum viueret, faſſus eſt auctor doctiſſimus, vt infra commodiori loco docebimus. Commendamus autem hanc obſeruationem lectoris induſtriae et meditationi, exploraturi, vtrum cabbaliſticum ſyſtema, quale hodie nobis innotuit, veteri Aegypto tribuendum ſit, nec ne? Haec enim hoc loco definire, ab eo alienum eſt.

pag. 772. lin. 16. *Quod in hac ipſa doctrina ſaepe in eccleſia Chriſtiana eueniſſe, eius hiſtoria teſtatur.* Paulo altius Eſſenorum ſyſtematis fontes rimantes, et quod omnium maxime vero videtur ſimile, cogitantes, accepiſſe eos ſyſtema ſuum theologicum in Aegypto, ex quo Orientalis philoſophia in iſta regione coepit inualeſcere, pleraque autem allegoriarum machinis eos omnia cothurno Moſaico adaptaſſe valde nobis fit probabile, ſyſtema illud emanatiuum, quod Orientalis Theologiae prora puppisque eſt, his doctrinis ἀσυςάτοις et male cohaerentibus anſam exhibuiſſe, in vnam eandemque maſſam conflandi. Illud enim vt ex Deitatis fonte emanationis beneficio cuncta deriuarat, ita mali cauſſam et originem ex emanationum longiori a Deo diſtantia et remotiori gradu neceſſitate prouenire ſtatuit, nec in hoc emanationum ex fonte lucido eiusque graduum ſyſtemate aliud obtinere poteſt, quam neceſſitas, quam quoque neceſſitatem emanationum earumque ſubordinationum εἱμαρμένην Eſſenorum eſſe nulli dubitamus. Ex cuius lege cum omnia eueniant neceſſitate ſubiecti et fontis, inde poteſt concludi, ex remotiori emanationis a luce primigenia diſtantia tenebras, materiam, limitationem, tandemque lucis amiſſionem ortum ſuum accipere, et fati ſiue ineuitabilis conſequentiae ordine et neceſſitate exſurgere: verum ſi hoc emanationum ſyſtema ſequimur, ex contentione inter tenebras et lucem, inter materiam et ſpiritum ex illis id contingere, vt ad lucem appropin-

 quet

z) loc. cit. c. 3.

quet indeque ſumma et auſtera cura in id enitendum eſſe, vt ex ordine emanationis, quod effluxit in deterius, in melius redeat iterum, tandemque ad beatas puraſque ſedes perueniat, quas beatis et victricibus animabus fato defunctis Eſſeni pollicebantur. Hoc pacto Eſſenam doctrinam explicando, facile a contradictione eam abſoluimus: loquitur autem multis teſtimoniis et argumentis hiſtoria ſectae, eam ab hoc emanatiuo ſyſtemate non fuiſſe alienam, et eodem fere pacto fati neceſſitatem cum diſciplinae ſuae auctoritate copulauiſſe. Quae cum in cabbaliſtico quoque ſyſtemate eadem ratione occurrant, cur non ſuſpicemur, vtrumque eosdem parentes habuiſſe, et ſororio vinculo inter ſe conſenſiſſe? Id enim refluxus emanatiuus in fontem ſuum per ſe poſtulat: et ex eo etiam ratio dari eius dogmatis poteſt, quod beatis animis poſt fata lucidas ſedes, malis et materialibus tenebras et frigida loca deſtinauit; de qua Eſſenorum opinione legendus Moshemius [a]. Immo ex hac quoque ſyſtematis connexione vaticinii gloriam eos fuiſſe ſectatos, licet coniicere: hanc enim emanationum ſeriem et ordinem detegere poſſe credebant, quae futurorum euentus poſt ſe traheret.

pag. 772. lin. 19. *Communi templo excluſos priuatim ſacrificia facere.* Ita quidem Iosephus [b], contrarium narrante Philone, et fortaſſe ſi ſectae conſtitutionem intueamur, rectius: incruenta enim ſacrificia et Pythagoreis, et aliis ſanctioris diſciplinae philoſophis, quales Eſſeni videri volebant, praelata fuiſſe cruentis, multis exemplis conſtat. Non tamen refragabimur, ſi quis nonnullos contendat fuiſſe, qui priuatim ſacrificia fecerint, reliqua et potiore parte ab hoc profano more, quem lex vetabat, abhorrente, quo ſenſu hoc loco coniecimus, Eſſenos nonnullos Palaeſtinae incolas tale quid fuiſſe auſos. Nouum autem huius ſententiae fulcrum deſideratiſſimus Moshemius [c] aduocat, hauſtum ex teſtimonio Porphyrii [d], vbi ita philoſophus in his terris natus et educatus: *Iudaei qui Syriam incolunt, propter primum ſacrificiorum inſtitutum eo modo etiamnum animalia, vt ait Theophraſtus, ſacrificant: quo, ſi nos iuberent facere, a ritu immolandi deficeremus. Non enim victimas epulantur, ſed eas integras per noctem comburentes, multo melle et vino iis ſuperfuſo, ſacrificium ocyus conſumunt, ne, qui omnia videt, facinus hoc intueatur. Hoc autem faciunt diebus interiectis ieiunantes, et per totum tempus, tanquam e philoſophorum eſſent genere, de numine colloquuntur. Noctu etiam aſtra contemplantur, ea intuiti et precibus Deum inuocantes.* Recte et acute vir doctiſſimus ex hac Porphyrii narratione concludit, non vniuerſam Iudaeorum nationem, ſed certam ſectam longius a vulgari religione remotam intelligi: nam contraria ſacris Iudaeorum conſuetudinibus cuncta eſſe, quae nobis refert, quilibet videt. Putat autem Moshemius inter Eſſenorum mores ſacroſque ritus etiam hunc fuiſſe, vt noctu ſacra facerent. Ingenioſam

a) Diſſ. ad H. E. pertin. Vol. II. p. 594-598.

b) Ant. Lib. XVII. c. 1.

c) Hiſt. Chr. ante C. M. Sec. I. p. 52.

d) De abſtin. L. II. §. 26. p. 70.

ſam hanc coniecturam eſſe fatemur, at quae tamen veriſimilitudine ſe nobis non probauit. Quamuis enim ſint in relatione Porphyrii nonnulla, quae cum Eſſenis amice conſpirant, valde tamen obſtat 1. quod has quidem terrae iſtius partes, quas Porphyrius indicat, Coeleſyriam puta, ipſius patriam Eſſeni non inhabitauerunt, ſed teſte PLINIO, meridionalem plagam, quae ab Aſphaltide lacu occidentem verſus recedebat, nec ad Theophraſtum prouocaſſet, ſed ad propriam experientiam, ſi inter Syros habitaſſent. Certe ſi συμπατριώτας Porphyrius Eſſenos habuiſſet, nomen, vt erat rerum Iudaicarum non adeo ignarus, non tacuiſſet. 2. Nec Ioſephus, nec Philo, nocturna ſacra celebraſſe Eſſenos tradit, quos ſolem magno cultu honoraſſe ille diſerte teſtatur. Nec ratio intelligi poteſt, cur Eſſeni noluerint, ſolem, qui omnia intuetur, ſua ſacrificia intueri, cum placandi Dei cauſſa ſacrificia offerantur, inque iis cardo religionis publicae apud Iudaeos ſit verſatus. 3. Quae vir eruditiſſimus ex orientali diſciplina affert, vt demonſtret, ex ea nocturnorum ſacrorum ſolennitates ad Eſſenos perueniſſe, prius erant probanda, atque demonſtrandum, Eſſenos, qui ſua ab Aegyptiis acceperant, Philoſophis Syris, Phoenicibus ſimilibusque illa debere. 4. Quod vero maxime dubiam nobis hanc rem facit, ipſa Porphyrii narratio ſuppeditat, qui de more Iudaeorum *ſua aetate* obtinente loquitur, eo autem tempore ſectam Eſſenorum adhuc floruiſſe facilius dicitur, quam probatur. 5. Ipſe vero vir beatus, vt erat antiquorum dogmatum et rituum explorator curioſus et peritus, probabiliorem nobis, quod quidem videtur, loci Porphyriani explicationem ſuppeditat, obſeruans, orientalium populorum multos (addi poſſunt theogoniae Graecae, quae propago philoſophiae barbaricae ſunt) noctem die non antiquiorem modo, verum etiam ſanctiorem et praeſtantiorem iudicaſſe, immo noctem magni numinis inſtar coluiſſe. Qua de re erudite commentatus eſt IABLONSKIVS [e], qui legendus. Et haec recte quidem ad locum Porphyrianum quadrant, Eſſenos non item, qui cum ortu ſolis ſacrorum initia fecere, et tum demum profana tractauerunt. Vnde, ſi quid coniicimus, longe facilius et felicius ad illos Iudaeos applicantur, qui orientalem philoſophiam cum placitis Moſaicis coniungentes ſectas peculiares Gnoſticas condiderunt, et quos Porphyrii tempore viguiſſe ex Plotini diſputatione contra hos fanaticos diſcimus. Verum hanc quoque coniecturam vltra pondus atque dignitatem ſuam non extollimus, et aliorum quoque teſtimoniorum fidem, praeter vnius Porphyrii, qui Theophraſtum exſcripſit, deſideramus.

pag. 774. *Iudaizantes.* Suffixit has diſſertationes 1725. *faſc. diſſ. de immortalitate animae humanae*, et ad ea quoque reſpondet, quae HEVMANNVS [f], et FR. IACZINCKIVS [ff] monuerant.

pag.

e) Panth. Aegypt. P. I. p. 111. ſeqq.

f) Act. philoſ. Vol. III. P. XVII.

ff) In diſſ. hiſt. critica de Therapeutis.

pag. 780. lin. 17. *Maxime vero in Aegypto frequentatur, per praefecturas ſingulas, et imprimis circa Alexandriam.* Probe haec Philonis verba notanda ſunt, quia inſtar clauis inſeruiunt ad detegendas origines huius Monaſtici generis Iudaeorum. Lucem debemus incomparabili Pavlo Ernesto Iablonskyo, dudum acerbo fato antiquiori literaturae, maxime quae res Aegypti illuſtrat, erepto, qui in *epiſtola ad τὸν πάνυ* Crozaevm [g], peculiarem *de therapeutis* diſputationem promittit, eiusque primas lineas ita delineauit, vt paucis in prooemio hactenus receptam ſententiam indicaret, et quid ſingula difficultatis habeant, cur homines illi neque Chriſtiani neque Iudaei fuerint, exponeret: oſtenderet autem nomen Therapeutarum fuiſſe Aegypti ſacerdotibus tributum, de quibus Svidas dicat, in Θεραπευτῆρες· *οἱ τῶν ἱερῶν προϊστάμενοι θεραπευταὶ Ἴσιδος παρ' Αἰγυπτίοις*, *fuiſſe Therapeutas ſacerdotes ſiue antiſtites Iſidis apud Aegyptios*; euinceret autem nomen omnibus Aegyptiorum ſacerdotibus commune fuiſſe, et patrium nomen fuiſſe, Senuti: exponeret porro varios ſacerdotum ordines in Aegypto, fundamento potiſſimum ex Synesii [h] *de prouidentia* libro deſumto; concludendo ex eo, therapeutas Philonis fuiſſe reipſa Arpedonaptas apud Clementem. Nempe, tres fuiſſe, monet vir doctiſſimus, ſacerdotum ordines; primo ordini praecipue curae fuiſſe, quaecunque ad intimam ſacrorum et ceremoniarum omnium rationem ſpectant. Illos vocatos eſſe proprie prophetas, ex quorum numero fuerit Plont, ſacerdos ſummus, et ſacerdos κατ' ἐξοχὴν huius vel illius ciuitatis, huius vel illius numinis. Secundum ordinem curauiſſe potiſſimum ſcientias ſacras, aſtrologiam, mathematicam ceterasque diſciplinas, quas Aegyptiis in acceptis ferebant Graeci. Hos fuiſſe homines Arpedonaptas, id eſt *νόημονες*, ſcientiis excolendis vnice deditos. Arpedonaptam enim ſignificare in lingua Coptica *τὸν πράττοντα τὰ τῶν νοήμων*, vel *νοημονικὸν*, vnde Heſiodorus eos ſaepe appellet *νοημικούς*, Philonis itaque philoſophos, plane fuiſſe *θεωρητικοὺς*, ſcientiis mathematicis et aſtrologicis deditos. Philonem autem ſua a Chaeremone accepiſſe, apud Porphyrium. Haec ad Crozaeum Iablonskius. Subiecit in alia epiſtola ad eundem: Incidiſſe in ſuas manus diſſertationem quandam de eodem argumento in Saxonia habitam, in qua auctor velit, therapeutas fuiſſe gentiles Iudaizantes, quibus verbis ſine dubio Langianam diſſertationem intelligit, vocatque ſententiam longe, quam omnes aliae, veritati propiorem. Tandem promittit, argumentum hoc aliquot diſſertationibus, quae mediocre volumen conſtituent, pertractaturum. Has vero nobis eripuiſſe, quantum nos quidem nouimus, fata auctoris vltima, ob notam eius doctrinam vehementer dolemus. Pluſcula tamen eodem de argumento attulit in eleganti Aegyptiacae literaturae ſacrario, quod *Pantheon Aegyptiacum* inſcripſit, et nos ſuo loco [i] ſupra ex merito com-

g) T. I. Theſaur. epiſtol. Croziani p. 179. ſ.
h) T. II. p. 186. ſeq.
i) Proleg. c. III. §. 39. ſeqq. p. 90. ſeqq.

commendauimus. In cuius *prolegomenis*, poſtquam obſeruaſſet, varios fuiſſe ſacerdotum ordines eosque a primis temporibus, quibus reges Aegypti duplicem curam iniunxerunt, cultum Deorum, et accuratum ſapientiae ſtudium, ſingulis ſua penſa ac munia fuiſſe aſſignata, nempe quosdam fuiſſe prophetas - - quosdam νεωκόρους ſiue aedituos - - alios denique in diligenter colendis ac ſtudioſe expoliendis ſcientiis Aegyptiorum ſacris totam vitam ſuam impendiſſe. Hos eſſe, quos Graeci dicere ſolebant ἱερογραμματεῖς, quaſi dicas ſcribas ſacrorum, vel potius literarum ſanctiorum in ſacris eorum libris expoſitarum, quibusque tota ipſorum religio nitebatur et theologia, profeſſores ac magiſtros. Hos primo quidem Sapientes vocatos, quo nomine in Pentateucho [k] occurrunt, vel Sabeos [l], itemque comaſtas [m], ſucceſſiſſe autem nomen Arpenodaptarum, cuius mentio fit a Democrito apud CLEMENTEM ALEXANDRINVM [n]. Horum hominum quendam depingere LVCIANVM [o]. Pancratis praeceptorem ex eorum genere introducentem ἱερὸν ἄνδρα, ἐξυρημένον, ἐν ὀθονίοις, νοήμονα, *virum ſacrum, raſum, lineis veſtibus indutum, ſcientiarum peritum*, quales ſacerdotes Aegyptii fuerunt

linigeri, calui, ſiſtrataque turba,

qualem philoſophum Memphiticum LVCIANVS deſcripſit, τῶν ἱερῶν γραμματέων, θαυμάσιον τὴν σοφίαν, καὶ τὴν παιδείαν πᾶσαν εἰδότα τὴν Αἰγύπτιον, *qui tres et viginti annos in adytis ſubterraneis manſerit, magiam edoctus ab Iſide.* Et hos quidem a Graecis dictos ἱερογραμματεῖς, quia eſſent ſacrarum literarum periti, eosdemque, vt ex SVIDA ſupra obſeruatum, Therapeutas. Vnde coniecit in alia *Epiſtola ad Crozaeum* [p] vir doctiſſimus, veriſimilem valde eſſe Langianam de Therapeutis Philonis opinionem, fuiſſe eos ſectam ſacerdotum gentilium, in nonnullis mores Iudaeorum imitantem. Afferenda erat tota viri eruditiſſimi ſententia, tum quod nonnulla magis confirmat et illuſtrat, quae in deſcribenda philoſophia Aegyptiaca ſupra adduximus, tum quod credit, hoc pacto certius nos ſcire poſſe, qui Therapeutae Philonis fuerint, et ita illos ex Iudaea gente eſſe proſcribendos. Fatemur autem, cupere nos, vt quod promiſerat, potuiſſet exequi, et melioribus argumentis nobis iſtam ſententiam perſuaſiſſet. Dabimus enim, quod facile dari poteſt, Aegyptiorum Sabaeos, ſcribas ſacros, Arpenodaptas, noëmonas eum fuiſſe ordinem ſacerdotum Aegyptiorum, qui noſtro loquendi more ſacrarum et mathematicarum ſcientiarum profeſſores fuerint, immo ſubſcribemus teſtimonio SVIDAE Philonis locum allegantis, quamuis in mendo cubet [q], quo

k) Geneſ. XLI, 5.

l) In dialecto Aegyptiaca, Sabe ſapiens dicitur: inde nomen Sabiorum, philoſophorum Arabum, ortum eſſe coniicit multaque de eo cumulat, cum illis, quae ex Pocockii ſententia ſupra ſuo loco attulimus, conferenda.

m) Id eſt Magos. vid. SELDENVS de Diis Syris p. 69. 70.

n) L. I. p. 304. EVSEB. praep. L. X. c. 4. p. 472.

o) In Philopſeud. T. III. opp. p. m. 597.

p) loc. cit. ep. 156. p. 181.

q) Vidit id et notauit KVSTERVS h. l.

quo *οἱ τῶν ἱερῶν προϊστάμενοι θεραπευταὶ Ἴσιδος παρ' Αἰγυπτίοις*, foeminaeque huius inſtituti *Θεραπευτῆρες* nominantur, quid ex omni iſta veteri literatura concludemus aliud, niſi Aegyptios ſacerdotes habuiſſe claſſem quandam inter ſe, Therapeutarum dictam, quae id proprie fuerit, quod Graeci initio *σοφοὺς*, poſtea *φιλοσόφους* vocarunt, dictosque eos eſſe therapeutas, et omnem literaturam ac philoſophiam Aegypti, magiam quoque homines docuiſſe, amictos lanea veſte, raſoque capite, vt ſolebant homines iſti ſacri. Nihil inde videmus amplius ex quo ſequatur, ideo therapeutas Philonis huius generis ſacerdotes Aegyptios fuiſſe, niſi hoc, quod ipſi quoque Philonis narrationi damus, per totam Aegyptum maxime in praefectura Alexandrinae prouinciae eiusmodi collegia philoſophorum *μοναζόντων* inueniri, qui Therapeutae, et vbi foeminae hoc inſtitutum ſequuntur, Therapeutriae vocentur. Quid vero haec omnia ad ſodalitates, quae a Philone, cui ſoli omnem eorum notitiam debemus, tanquam homines, non aliam niſi Moſaicam ſapientiam et legem, allegorica methodo ad peculiarem theoriam trahentes deſcribuntur, niſi vt inde concludamus, eiusmodi inſtitutum eremiticum, inter ſacerdotes Aegyptios vſitatum, etiam genti iſti Iudaicae, ruſticam ſolitudinem coetibus vrbanis praeferentem, placuiſſe, eosque diligenter ab hominum Aegyptiorum conuerſatione more Iudaico ſanctiore ſibi cauentes ad paluſtria et campeſtria loca receſſiſſe? Hos in traditiua quidem legis patriae ſecundum allegoricos ſenſus explicatione cultuque quodam diuiniore et ſimpliciore Deo placere et ſeruire ſtuduiſſe, Philo narrat, mathematicas autem et Aegyptiacas literas ſuis tradidiſſe velut *ἱερογραμματεῖς* Aegyptiorum, minime refert, ſed illud Therapeutarum Iudaicorum ſtudium deſcribit, quod ab iſtis diſciplinis eſt alieniſſimum. Ponamus itaque tanquam euictum, Therapeutarum nomen fuiſſe philoſophorum *κατ' ἐξοχὴν* dictum, quid impedit, quo minus illud de ſodalitiis iſtis Marianis, a loco, vbi degebant, ita dictis, etiam adhibitum ſit, cum ſanctitatis et *θεραπείας* diuinioris opinione reliquos Aegyptios philoſophos, qui monaſtice non viuebant, ſuperare crederentur? Nempe accidit therapeuticorum appellationi, quod monachorum et eremitarum euenit, quorum vtrumque Chriſtianorum aſcetarum ad hunc diem nomen eſt, et pro inſtituto Chriſtiani coetus habetur: quis vero ignorat, et Turcas et Indos ſuos habere monachos, ſuos eremitas? et quis adeo inſipidus eſt, vt ex iſto communi nomine inſtituti vitaeque ſtudii concludat, hos quoque eſſe Chriſtianos? quamuis certiſſimum ſit, monachos atque eremitas Turcarum et Indorum antiquiſſimum vel Aegyptiaci regni, vel Chriſtiani orbis morem fuiſſe imitatos, vt Therapeutae Iudaei Arpenodaptarum theoriam ritusque ſacros non imitati tantum, ſed morum quoque ſingularitate longe ſupergreſſi ſunt. Dolemus autem, non amplius nobis ſupereſſe Iablonskium, cui ſententiae arbitrium libenter tradidiſſemus. Itaque lectorem, regularum criticarum memorem et in his ſacris exercitatum, iudicem ſubſtituimus.

pag.

pag. 784. lin. 16. *Nec ſpes huc Meſſiae recte trahitur.* - Memorabile eſt, et in definienda religione Eſſenorum et Therapeutarum momentum haud paruum habet, quod PHILASTRIVS refert [r]: *Eſſenos, qui monachorum vitam exercent, Chriſtum Dominum Dei filium non expectantes, nec in lege atque prophetis eum Dominum agnoſcentes annunciatum, ſed vt prophetam et iuſtum hominem ſolum credentes, exſpectare.* Vides, niſi plane coecutis, Iudaeos tales, quales tunc natio comprehendebat, ἀπίϛους, a Chriſto Ieſu autem recipiendo alieniſſimos, quem tunc, cum iam iſtae ſectae florerent, nondum natum fuiſſe, ex Philonis aetate conſtat.

Ibid. not. h. lin. vlt. *Congregation de S. Maur* etc. Mirum equidem non eſt, Romanae eccleſiae aſſeclas in therapeutarum ſodalitiis Chriſtiano axiomate ornandis deſipere maluiſſe, quam ineptum pro antiquitate vitae monaſticae in eccleſia ſerius longe, quam iſta tempora patiuntur, introductae praeiudicium abiicere, viſosque ſibi eſſe recte feciſſe viros cetera magnae eruditionis Serrarium, Bellarminum, Petauium, Tillemontium, Natalem Alexandrum, Hippolytum, Helyotum, Bernardum Monteſalconium, Edmundum Maclot, Danielem Papebrochium aliosque minoris nominis [s], quod Therapeutas albo Chriſtianorum adſcripſerint, quibus tanta Euſebii, Epiphanii, Sozomeni, Hieronymi auctoritas viſa eſt, vt ſine haeſitatione affirmarent, fuiſſe eos religioſos Chriſtianos, S. Marci miniſterio, qui primus ad praedicandum euangelium in Aegyptum miſſus ſit, e Iudaiſmo ad Chriſtianiſmum conuerſos: ſed inueniſſe hanc opinionem fautores inter Proteſtantium viros doctos, Brunonem, Voſſium filium, Beueregium aliosque maxime ex Britannia, qui originem huius ſectae ad tempora infantiae vel adoleſcentiae Chriſtianae ciuitatis retulerunt, ferri vix poteſt, qui auctoritatis et inepti erga PP. ſtudii faſcino ſe teneri alias non paſſi ſunt, ex ipſis Pontificiis, Valeſio, Buhierio ſimilibusque cordatis viris contrarium recte tuentibus. Quicquid autem auctoritatis laudata nomina in commendanda iſta opinione habere poſſunt, illud certiſſimum eſt, et rerum veterum vel mediocriter peritum non latet, adeo huic ſententiae refragari temporum rationes, vt vel mediocriter attentus errare in hoc argumento non poſſit. Infra enim luculentis rationibus confecimus [t], tempus, quo Philo libros hos ſcripſit, incidere circiter in tempora triumuiratus Romani, quibus in Aegyptum nulla peruenerit de Chriſto praedicatio, adeoque ipſis natalibus Chriſtianae ciuitatis eſſe ſeniores. Sed ponamus, ſub Claudio demum Philonem ſua ſcripſiſſe, an illa aetate euangelii in Aegypto ea erat celebritas atque cognitio, vt integrae ſodalitates illud amplecterentur? Et qui hi homines ex maiorum ſuorum inſtituto monaſticam vitam, Chriſtianae legi conformem, amplecti potuerunt, quam, teſte HIERONYMO [u], ante Paulum Eremitam occaſione perſecutionis Decianae circa an-

r) De haereſ. c. 9. p. 21. ed. Fabricii.
s) Indicat eorum loca Ven. CARPZOVIVS l. c. p. 237.
t) pag. 797. not. r.
u) In vita Pauli.

num Chr. CCL. nemo inter Chriſtianos erat ingreſſus? Tacemus reliqua ἀσύςατα innumera, et imprimis abnegatam Chriſti Ieſu Meſſiae diuinitatem, quae tamen inter Chriſtianos eius quoque temporis publica doctrina fuit. Tacemus ἐθελοθρησκείαν Eſſenorum et Therapeutarum, quae Cabbaliſticum ſyſtema ita ex aſſe refert, vt ex qua impura ſcaturigine iſta Aegyptiaca et Orientalis ſapientia emanauerit, omnes qui res veteres intelligunt, palpare poſſint. De inſigni vi, quae narrationi vtriusque ſcriptoris Iudaei infertur, ſilemus. Recte igitur, et vt veritatis amantem decet, fabulam hanc proſcripſit IOSEPHVS AVG. ORSI [x], et Philonis nuperus editor THOMAS MANGEY [y].

pag. 785. not. l. lin. vlt. *Reſpondere conatur BASNAGIVS.* Plura de hac quoque diſſenſione dabit Carpzoviana diligentia [z]. In iſta plurimam quaeſtionem de nomine magis eſſe, quam re ipſa, fatendum eſt. Saepius autem ex vna ſecta novas quasdam prodiiſſe, quis neſcit?

pag. 787. lin. 14. *Ad eos peruenifſe.* Hoc tamen non prius factum eſſe iudicandum eſt, quam vbi Perſarum et Orientalium placita omnisque theologia Orientis increbeſcere in Aegypto et domeſticis admiſceri coepere, qua de re videndum, quod in fine Tomi I. oſtendimus. Hic miſerabilis ſyncretiſmus autem ante Graecorum imperium in Aegypto caput non extulit, et philoſophiae Alexandrinae generationi natales praebuit: tunc vero, cum etiam Iudaei plenas manus Aegyptiacae ſapientiae dediſſent, philoſophos et theologos ſiue ſacerdotes regionis imitatos hoc quoque fanaticum Iudaicae philoſophiae genus prodiiſſe cenſendum eſt, indeque cabbalae origines accerſendi.

pag. 788. lin. 2. *Improbante tamen recte, niſi fallimur, Henrico Valeſio.* Multis variisque ſuſpicionibus atque coniecturis cumulata eſt Eſſenorum atque Therapeutarum Iudaeorum hiſtoria, in quibus plerique diſcipulos gente foedereque Moſaico Iſraelitas ſiue Iudaeos viderunt, nonnulli ſacerdotes Aegyptiacos ſe detexiſſe iudicarunt, quidam philoſophos barbaros Iudaizantes ſe obſeruaſſe ſibi viſi ſunt, quidam magni nominis et auctoritatis non Chriſtianae tantum gentis primordia, ſed monachos quoque et aſcetas ſatis euidenter ſe deprehendiſſe contenderunt. Quod quidem ſententiarum diuortium magnopere mirandum haud eſt, ſi in ea teſtium narrantium paucitate, et rei atque temporis iſtius circumſtantiis iudicium paulo preſſius et acutius ſubducatur, et ad criticae atque rationalis artis regulas omnia trutinentur. Cuncta enim ad duorum Iudaeorum, Philonis et Ioſephi, relationes redeunt: quicunque enim poſt eos horum philoſophorum mentionem fecerunt, manifeſte hos duos fontes non ſecuti modo eſſe, ſed exſcripſiſſe cenſendi ſunt. Vterque autem ille teſtis ita ſuam fidem prodidit, vt iuſtiſſimam cauſam in hiſtoria critica huius ſectae habeamus, dubitandi, an propter gentis ſuae praeiudicia vel potue-

x) Hiſt. eccl. Vol. I. p. 77. y) Praef. ad Op. Phil. p. III. z) loc. cit. p. 239.

tuerint vel voluerint verum dicere? Quapropter maluimus veterum ſententiam enarrare, quam noſtram dicere. Fatemur tamen, videri nobis Eſſenos, et imprimis eorum ὁμοψήφους Therapeutas gente Iudaeos, diſciplina, dogmatibus et opinionibus Orientalis et Aegyptiacae philoſophiae alumnos fanaticos, mixtum theologiae emanatiuae genus, quod Ptolemaeorum aeuo in Aegypto obtinere coepit, ſequentes, parentes philoſophiae illius traditiuae, ſiue Cabbalae metaphyſicae, quae paulo ante C. N. in Palaeſtinam inuexit, R. Simon Schetachides promouit, et comtius ſeculis ſequentibus ornauit, Akibhae, Iochaidis aliorumque ſimilium, qui ſuo loco enumerati ſunt, diligentia, quam infra in cabbaliſticae hiſtoriae enarratione tangemus. Mirandum autem magnopere nobis eſſe videtur, fuiſſe tot viros doctos, qui leui circumſtantiarum ſimilitudine perſuaſi neſcio quae ſpectra ſe vidiſſe ſibi perſuaſerunt, cum ex ſolis anachroniſmis in illorum explicationibus occurrentibus palpare potuiſſent, ſuum ſe iudicium decepiſſe. Id quod imprimis de illis viris doctis valet, qui Chriſtianos aſcetas, fideique Chriſtianae alumnos ex manifeſtis indiciis deprehendiſſe, integris diſputationibus contenderunt, cum extra omnem plane controuerſiam ſit, Eſſenos atque therapeutas, ſi Philonis et Ioſephi, vnicorum in hac re teſtium, fide ſtandum eſt, vtramque ſectam inualuiſſe, et adultam viguiſſe, antequam FILIVS DEI orbis ſoſpitator Chriſtianam rempublicam condidit, luculento exemplo religionis, ſectae partisque praeiudicium errores palpabiles poſſe commendare, et veriſimilitudinis colore tingere. Nemo autem, quod candide fatemur, artis criticae atque hiſtoriae limites adeo tranſiliit, tantumque in Eſſenorum hiſtoria multo ſudore, et cumulatis eruditionis ſpeciminibus illuſtranda ineptiit, quam IOANNES GEORGIVS WACHTERVS, vir cetera πολυμαθέστατος et imprimis veteris doctrinae reconditae promus condus, ingenii et coniiciendi arte, quam in doctiſſimo *gloſſario etymologico linguae noſtrae vernaculae*, multis ſpeciminibus demonſtrauit, feliciſſimus, et παραδοξοφιλίας κακοζηλία dudum nigro ☉ cum adhuc in viuis ſupereſſet, notatus, cum in *elucidario Cabbaliſtico* et *Spinoziſmo ante Spinozam* procliuem propenſionem ſyſtemati cabbaliſtico, quale etiam Spinoziſticum eſſe putabat, ſubſcribendi prodidiſſet. Quod tacitus ille et ſuſpenſo quaſi pede in his ſcriptiunculis manifeſtauit, id luculentius et audacius prae ſe ferre auſus eſt, in libris duobus, quibus integram *Eſſaeorum hiſtoriam* complexus eſt, demonſtraturus, in ea *primordia Chriſtianae religionis* ſe detexiſſe, contendendo I. *Eſſaeos eſſe Chriſtianorum inchoatores.* II. *Chriſtianos Eſſaeorum poſteros ſed emendatiores,* ipſum Chriſtum Ieſum fuiſſe huic ſectae adſcriptum. Dici non poteſt, quam vehementer inuenuſtus hic venuſti cetera et a multa doctrina commendati ſcriptoris pullus orbi literato diſplicuerit, quo euenit, vt ad declinandam inuidiam, quae eum ἑτεροδοξίας ſuſpicione premebat, librum ſupprimeret, qui typis nunquam excuſus, ſed pauciſſima quaedam ἀπό-

γραφα in nonnullorum virorum doctorum manus peruenerunt. Poſſedit hanc Eſſenorum hiſtoriam mſc. b. Io. Fr. Reimmannus [a], cuius iudicium ſatis criticum hic adſcribimus. Ita autem ille, viuo adhuc Wachtero: *auctor huius meletematis mſc. et inediti eſt I. G. W. a Chriſtianorum ſacris ad cabbaliſtarum profanas Scholas progreſſus, et iiſdem ita ineſcatus, vt Chriſtianiſmum quendam eſſe Eſſaeiſmum a Chriſto Eſſaeorum diſcipulo in capitibus quibusdam repurgatum tradiderit. Laudandus ab ingenio, doctrina rerumque varietate, et verborum lenitate ac probabilitate compoſitionis, ſed caute legendus ob κακεξίαν Spinoziſticam, qua cibos optimos, aliunde acceptos, male concoquit, peius digerit, et in ſuccum et ſanguinem peſſime conuertit.* Subſcripſere eidem iudicio, qui ipſum quoque meletema habuerunt, Io. Chr. Wolfius [b] et ven. Carpzovius [c]. Quod cum tandem poſt fata auctoris vltima reculis noſtris literariis acceſſerit, noſtris nos oculis vti, et quid diſtent aera lupinis cognoſcere licuit. Non tacebimus autem et ſubducemus lectoris oculis hypotheſin παραδοξοφιλοτάτην, et ſatis, quod fatemur, impiam, de qua diu dubitauimus, an ſerio rem auctor egerit, et non orbem ita tentare literarium, pulueremque oculis theologorum obiicere voluerit, donec ex lectione ſtupentes intelligeremus, omnes, quotquot apparente in carne λόγῳ in via iuſtitiae ambulauiſſe ſacra teſtatur hiſtoria, eum Eſſenorum ſectae adſcribere, non Ioannem tantum Baptiſtam, Simeonem iuſtum, Iacobum fratrem Domini, ſed hunc ipſum diuiniſſimum magiſtrum, multisque eum argumentis huic ſectae vindicare, immo, quod nos in ſtuporem coniecit, aſſerere: philoſophiam cabbaliſticam, quam apud Eſſaeos primum natam et excultam eſſe §. 15. contendebat, „Ieſum repurgaſſe addendo in ſyſtemate cabbaliſtico tri„nitatis articulum vnitati, et per verbum primogenitum in ſerie et ordi„ne citra vllam diuinitatis mutationem deducendo, hancque ſapientiam „diſcipulis in aurem dicendo, et ſalua tantum arcani diſciplina in toto „terrarum orbe publicando: hincque veterem traditionem eſſe, Ieſum et „diſcipulos philoſophiam antiquo barbaricam inſtauraſſe et a corruptelis „antecedentium vindicaſſe et perfeciſſe.“ Quae ita quidem timidiuſcule affirmat auctor, vt heterodoxiam Eſſaeorum ſui temporis repurgaſſe Ieſum dicat: aſt alio loco [d] ſe ipſum prodidit vt ſorex, faſſus, „philoſo„phiam Hebraeorum *ſub cabbalae nomine hodienum ſuperſtitem*, plenam figu„rarum et allegoriarum et ſummo ſemper ſtudio occultatam. Huius phi„loſophiae praecipuum obiectum eſſe diuinitatem eiusque emanationes „et productiones, poſſeque ſine erroris periculo affirmari, philoſophiam „iſtam cabbaliſticam fuiſſe proprium tam Eſſaeorum practicorum, quam „theoreticorum, ſtudium, et ab eis ad nos vſque perueniſſe.“ Quo pacto auctor emanatiuo ſyſtemate totus occupatus, dum Eſſenorum doctrinam a Ieſu Chriſto repurgatam articulo de trinitate ſtatuit, ipſe incautus

a) Cat. crit. bibl. ſuae T. I. p. 1025 ſeqq.
b) Bibl. Hebr. P. IV. p. 332.
c) Antiq. Hebr. L. I. c. 12. p. 216.
d) Diſſ. I. §. 15.

tus in eum errorum campum ingreſſus eſt, quem omnia Deiſmo replere, nobis olim in literis ipſe confeſſus eſt [e]. Quanquam autem huius furfuris pleraque ſunt, quae iactauit fanaticae philoſophiae, cui tunc adhaerebat, ſtudio, nihilque ſani cohaereat: dabimus tamen lectoris curioſitati libelli inediti indicem per ſumma capita, vt ex vngue leonem cognoſcere liceat, ne conqueri is poſſit, nos in Eſſenorum hiſtoria aliquod, quod cardinem eius conſtituit, ſilentio ſuppreſſiſſe. Et profecto, ſi verum eſt, quod vir doctus ſibi perſuaſit, „ſuam tractationem, quamuis in „illa forte aliquid addi vel emendari poſſit, ad eum tamen veriſimilitu„dinis gradum perductam eſſe, qui ad certitudinem proxime accedat: „moneatque, ſibi conſtitutum id vnum eſſe, vt Chriſtianiſmi ortum ex „reconditis hiſtoriae Iudaicae monumentis inueſtigaret et hiſtorici mu„nus ſuſciperet, non dogmatici, ſeque, ſi quid offendere poſſit, non ha„buiſſe in poteſtate, ea ſecus proponere, quam antiquis tractata ſunt:" magnum iſte labor momentum in grauiſſima quaeſtione de origine Chriſtianiſmi inter Iudaeos merito obtineret. Aſt cum attentione et ſine praeiudicio totam iſtam diſſertationem legenti et examinanti patebit, auctorem inauditarum hypotheſium amore dudum ineſcatum, et imprimis cabbaliſtici ſyſtematis et phyſiologiae emanatiuae praeconceptae dudum opinioni eo tempore vehementer addictum, 1. iſtud ſyſtema hypotheticum (ita ipſe nos id intueri in literis ſuis iuſſit) tanquam veriſſimum, ſapientiſſimum et Deo digniſſimum conſideraſſe, 2. eumque in finem, vt antiquitatem eius tanquam veras veteris orthodoxiae origines vendere poſſet, hiſtoriam Eſſenam elegiſſe, et 3. incertas et obſcuras narrationes duorum teſtium Iudaeorum, eorumque, qui has ſine criſi adhibita exſcripſerunt, prout hypotheſi electae fauere poſſent, inter ſe comparauiſſe, 4. toti autem naſcentis eccleſiae Chriſtianae hiſtoriae adhibitis fortiſſimis ingenii machinis ita iſta collatione cum Eſſaeiſmo vim intuliſſe, vt tandem illa rudis et indigeſta opinio digeſtionis eruditae ſpeciem quandam exhiberet, quae tamen nec regulis fidei hiſtoricae, nec ſanctiſſimi Seruatoris inſtitutis facit ſatis. De quibus omnibus cum lectorem peritum et ſanctiſſimae religioni fauentem iudicem conſtituere cupiamus, en argu-

e) Cum in germanico H. P. Opere Tom. IV. ſyſtema cabbaliſticum prima vice ex obſcuritatis latebris produxiſſemus in apricum, rogauimus Wachterum, tunc Lipſiae degentem, per B. I. G. Lotterum, poſtea Prof. Petropolitanum, vt viri docti ſententiam de explicatione noſtra ſyſtematis cabbaliſtici exploraret. Fecit id Lotterus, et reſponſionem accepit, quam hic, vbi de ſenſu huius ſyſtematis iuxta Wachteri mentem agitur, non poſſumus commode omittere. Ita vero ad nos communis amicus: Heri apud me inuiſens W. bone Deus! quantum exultauit optimus ſenex de interprete, ſic aiebat, myſteriorum cabbaliſticorum et feliciſſimo et doctiſſimo. Nemo vnquam, addebat, ſcriptorum quos viderim, quosue legerim, ita penetrauit ingenii acumine in intimos doctrinarum receſſus, nemo ita rotunde, ita candide illas explicuit ciue tuo. Vnum ſcripto monebat, nullum ſyſtema de Deo et creatione ex Deo ita ſe habere, quacunque ratione ſe explicet, vt atheiſmi accuſari poſſit, alias fore appoſitum in oppoſito. - - Adeo vero ab atheiſmo differre doctrinam Iudaicam, vt potius Deismvs ſit, ex Deo velut primo principio cuncta euoluens. Atheiſmum vero, mundum non eſſe opus Dei, ſtatuere, quod nec Cabbaliſtae faciant neque Spinoza; ſed eſſe ipſorum ſyſtema hypotheſin de originationibus mundi. Habes itaque, Lector, veram viri docti mentem in noſtro opere expreſſam.

argumenta ſcriptionis paradoxae, et cum reuerentia, quam et annalibus Chriſtianae ciuitatis et caſtitati diuini euangelii debemus, valde pugnantis. Nempe

Libro I. Eſſaeorum, vt ille vocat, hiſtoriam traditurus et inchoatores Chriſtianorum enarraturus c. I. De ſecta Eſſaeorum circa tempora Euangelica diſſerit, et tactis Phariſaeorum et Sadducaeorum haereſibus, quibus etiam ſicarios ex Act. XXI, 38. annumerat, ſectam cum factione confundens, ſilentii de iis in euangelica hiſtoria cauſſam in eo quaerit, quod credat, eos in illa et ſcriptis Apoſtolicis non prorſus taceri, quod in ſequentibus quomodo demonſtrauerit, inueniemus. c. II. De praeſtantia et celebritate huius ſectae loca Ioſephi, Porphyrii, Suidae affert, quae ſupra a nobis adducta, et quod vnum tantum teſtimonium efficiant, idque non omni ſuſpicione vacuum, demonſtrata ſunt: prouocat etiam ad cetera monumenta Graecorum et Latinorum, quibus conſtet, celebriores fuiſſe ceteris fere ignoratis: alios tamen Graecos et Latinos ſcriptores, ſi Iudaeos, Philonem et Ioſephum, excipias, non deprehendimus adductos, quam Plinium, quem vel Monachos ſacerdotesque Iſidis μονάζοντας cum Eſſenis confudiſſe, vel numuſculo incerto ductum eorum mentionem feciſſe ex inſpectione loci eſt in propatulo, tum Euſebium, vel Chaeremonem potius atque Solinum, qui a Plinio longe abit, Cedrenum, Suidam, Philaſtrium. Horum vero teſtium fide ſi ſtandum eſt, qui et tempore remotiores fuerunt et Iudaeos iſtos exſcripſerunt, actum erit de iactata tantopere Eſſenae hiſtoriae certitudine. c. III. De antiquitate huius ſectae diſſerens, Ioſephum ſibi contrariari fatetur, teſtem quidem ſatis idoneum, qui ſub ſecundo templo natas has eſſe ſectas prodit: aſt veriſimilius noſter habet, Pythagoram, cum verſaretur in Aegypto, Eſſaeos ad Paludem Mareotidem conueniſſe eorumque diſciplinam Graeciae importaſſe, ſicut alia multa a barbaris hauſerat; cuius tamen aſſerti fidem non aliam habet, quam conuenientiam quandam conſuetudinum Eſſaearum et Pythagoricarum dudum a Goodwino obſeruatam, ex quo tamen conſequentia pro origine nulla necti poteſt, cum ſupponatur, eam ſectam tunc iam viguiſſe et a Pythagora eſſe detectam, id quod quaeſtionis principium petere, vel pueri vident; melius Burnetium, ab Indis eos deriuantem notat, Evsebio autem ſubſcribit, Moſen primum auctorem atque ducem Eſſenorum conſtituenti, quod populum Iſraëliticum in multitudinem et ſapientes diuiſerit, illiſque legem et ritus relinquens, his philoſophiam a cortice liberatam et altiorem legum ſententiam tradiderit. Quae Euſebium accepiſſe a nugiuendulis Iudaeis, Philone et Ioſepho, palpaſſet quo erat acumine vir doctus, niſi hypotheſeos amore fuiſſet faſcinatus. Nam quod de Therapeutarum ad paludem Mareanam nidificantium rebus ex Plinio adducit, confundere Aegyptiaca et Iudaica, aliquoties iam monuimus, nec ad probandam Therapeutarum antiquitatem, ſed ad ſolam eorum exiſtentiam, valet Pliniana auctoritas. Et recte quidem

dem ſtatuit ſectam Eſſenam aliquot (multis ait, per ἐξεργασίαν) ſeculis tempora euangelica anteceſſiſſe, quod quouſque admitti poſſit, ſupra nos luculenter oſtendiſſe putamus: Solini teſtimonium autem, Plinium exprimere, ipſe c. IV. non negat, neque habet, quod c. V. de origine nominis et appellationis afferat; et de diſtinctione inter theoreticos et practicos non alia niſi vulgaria c. VI. affert, eiusdem inſtituti monaſtici fuiſſe ex ceremoniarum harmonia recte coniicit, c. VII. vero adducto Philonis loco practicos deſcribit, et c. VIII. eius fragmentum ex eius apologia apud Euſebium commemorat, totumque illum locum prolixum deſcribit: idemque c. IX. et X. circa Ioſephi teſtimonia inſtituit, et c. XI. ex iisdem quoque fontibus diſciplinam iſtorum hominum, et quatuor, quos ille ſe vidiſſe putat, ordines enumerat, c. XII. Plinium et Solinum, ineptum vtrumque teſtem de ſilentio Eſſaeorum conciliat, quorum vnus ſectae, alter inſtituti et ſyſtematis ſilentium reſpexiſſe coniicit. Tum c. XIII. XIV. de Eſſaeis theoreticis tractaturus, Philonis iterum, Ioſephi, eorumque exſcriptoris Suidae loca integra repetit cum quodam faſtidio c. XV. curioſius de philoſophia Eſſaeorum tractaturus, falli eos exiſtimat, qui ſolius philoſophiae moralis ſtudium eos fuiſſe ſectatos coniiciunt, et ex theoreticorum nomine, acute ſatis, ſi ita placet, colligit, veri eos nominis philoſophiam ſiue rerum altiſſimarum diuinarum humanarumque, ſcientiam naturalem excoluiſſe: quaſi vero iſta theoreticorum et practicorum nomina non a vitae ſtudio et inſtituto, ſed ab obiecto philoſophiae, iuxta noſtri temporis ideam fuiſſent deſumta. Hanc autem ſublimiorem philoſophiam fuiſſe theologiam reconditam et traditiuam, quae Deum et originem rerum pro obiecto habet, et occultando propagatur, aſſerit, nempe Cabbalam hodie non apud Iudaeos ſuperſtitem, quae diuinitatem eiusque emanationes et productiones explicat, et proprium eorum ſtudium fuiſſe, (non ſine omni veriſimilitudine) aſſerit. Recte autem feciſſe, pronuntiat, Eſſenos, quod dialecticam et phyſicam vulgarem, tanquam artes fallaces et praeſtigiatorum principiis (atomis et particulis) tantum innixas reliquerint, c. XVI. autem et ſequentibus, Eſſenorum opiniones de Deo eiusque cultu, de fato, de angelis, de ſcripturae interpretatione, de immortalitate animarum, earum poenis et praemiis poſt hanc vitam, de Meſſia, de philoſophia morali, de abſtinentia a potu vini et vſu carnium, de eorum diſſenſu circa nuptias, de eorum medendi peritia, vaticinandique facultate ita ediſſerit, vt non aliis, quam quos indicauimus, fontibus vtatur, eademque verba repetat, nuſpiam autem rectum et accuratum iudicii examen adhibeat, quae a Wachtero, fatemur, proficiſci non potuiſſe crederemus, niſi certo ſciremus, inficetae et indigeſtae molis parentem eum fuiſſe.

Longe infelicius in libro II. vbi *de Chriſtianis Eſſaeorum poſteris* agit, nugari auctor videtur, prolixe a capite XXVII. ad LIV. contendendo, Eſſaeorum non veſtigia tantum in Chriſtianorum diſciplina reperiri, ſed

veras quoque Chriſtianae reipublicae origines inde eſſe deriuandas. Non eſt tamen huic argumento locus in hoc noſtro campo, ſed integrum ad hiſtoriam ſacram et eccleſiaſticam pertinet, ibique inſulſa et indigeſta argumenti huius moles examinanda et in ordinem redigenda eſt, vbi vera quaedam atque erudita innumeris falſis et inſulſis ſuſpicionibus atque coniecturis admixta ſunt: quae optamus, vt vir quidam eruditus et rerum antiquarum, maxime vero artis criticae gnarus examinet, vt intelligatur, quam leuia et inania, et, ſi dicere fas eſt, puerilia ea eſſe ſoleant, quae Chriſtiani nominis famae labem affricant. Quid enim tam docto et acuto viro, qualem auctorem fuiſſe multis ſpeciminibus nouimus, indignius, quam quod c. XXV. contendit, Eſſaeos in euangeliis memorari, eo argumento, quod Ioannes Baptiſta dicatur, veniſſe ad Iudaeos in via iuſtitiae, via autem Hebraeis dicatur ſecta, indeque colligendum ſit, et ipſum ex hac quarta Iudaeorum ſecta prodiiſſe, et omnes, quotquot in euangeliis a iuſtitiae exercitio et praeconio iuſti vocentur, fuiſſe ex hac ſecta, eo quod inter Sadducaeos et Phariſaeos non inueniantur, ſed in Eſſenis, quorum iuſtitia apud Philonem et Ioſephum ſit decantatiſſima, adeoque omnes iuſtorum appellationes, quotquot in euangeliis occurrunt, ad Eſſaeos eſſe transferendas, niſi aliae adſint cauſſae, quae aliam interpretationem deſiderent. Non ii nos ſumus, qui Lectoris iudicio tantum diffidamus, vt non ipſe nugari auctorem, vel volentem, vel inſcium pueriliter, iudicet, monemus autem, vt ex vno vngue totum leonem ſibi depingat, quidque ab hac exercitatione expectandum ſit, paulo plenius conſideret. Eiusdem enim commatis ſunt reliqua, tantum non omnia, E. c. Ioannem, qui Ieſum baptizauit, fuiſſe Eſſaeum, ob abſtinentiam victus, carnis et vini, et comeſtionem ἀκρίδων, quas in ἐγκρίδας commutat, et ſumma arbuſculorum germina intelligenda eſſe contendit, vt abſtinentia Ioannis a carne locuſtarum exemplo in hoc aſſerendo eius Eſſeniſmo obſtare minus poſſit, Lepidum autem eſt, quando inter alias ſimilitudines inter Ioannem et Eſſenos occurrentes, hanc etiam ponit: Ioannes ad poenitentiam exhortatus eſt populum, et poenitentes luſtrauit, et praeceptis inſtruxit: Idem conati ſunt iuſtitiae ſectatores Eſſaei, in horum igitur contubernio Ioannes baptiſta ſuae diſciplinae hauſit primordia. Certe, ne primas quidem hiſtoriae euangelicae lineas is legiſſe cenſendus eſt, qui ita ineptire, et contradicere ſacris hiſtoricis, omnia Ioannis ad Dei mandatum peculiare referentibus auſus ſit, putaueritque ideo, Ioannem Eſſaeos nunquam reprehendiſſe. Eandem viam ingreditur auctor c. XX. oſtenſurus, Ieſum fuiſſe Eſſaeum moribus et doctrina eorum inſtitutum: quae adeo frigida ſunt et non cohaerentia, vt ex luto lapidem effingere citius liceat, quam inde concludere, Ieſum Chriſtum habitum fuiſſe a populo reueraque repraeſentaſſe hominem ſectae Eſſenae. Nam, quod eum vita in cruce defunctum iuſtum ſalutauit, num inde Eſſenus exſculpi poterit? num quod

iuſtus

iuſtus vocatus eſt, Eſſenos illum agnouiſſe pro Meſſia, concludi poteſt? qui Meſſiam non alium, quam hominem prophetam, non autem DEI filium expectarunt? teſte Philaſtrio. Num is Eſſeni inſtituti conſors cenſendus eſt, qui et edit carnes, et bibit vinum, vt alii homines, et conſortia hominum quaeſiuit, et in templo frequens fuit, et ſocietatem in ciuitatibus in medio foro ambulantem inter homines inſtituit, et ineptam Iudaeorum iuſtitiam, quam affectaſſe illos ſtatuit auctor, condemnauit, et, vt verbo dicam, Eſſenum repraeſentauit, vt nox lucem meridiei? Inde iudica Lector, qua veriſimilitudine auctor noſter Ieſum Saluatorem noſtrum Eſſenis adſcribat, c. XXX. quod in ſolitudinem ſeceſſerit, non ad omnem vitam, ſed ad dies quadraginta, vt tentaretur a Diabolo, c. XXXI. quod poenitentiam praedicauerit, longe aliam, quam Eſſeni, nempe fidei et conuerſionis, c. XXXII. quod communem cum diſcipulis vitam inſtituerit, quod et aliae ſectae fecerint, c. XXXIII. quod iuſtitiam praedicauerit, quod omnes prophetae et apoſtoli, c. XXXIV. quod corporalem et ſpiritualem ſimul medicum egerit, aſt miraculis, non therapeuticis medicaminibus illuſtrem, c. XXXV. quod tacite iuſtitiam Eſſaeorum commendauerit, quod ferri non poteſt, cum in eodem iuſtitiae commaculatae et propriae luto haeſerint Iudaei Eſſeni cum contribulibus, quam Ieſus tantopere eſt deteſtatus. Sed et, lectorem reliquis argumentis obtundit, quibus, Eſſenum fuiſſe, probat, c. XXXVII. quod doctrinam moralem ex iisdem fontibus deducat cum Eſſenis, nempe ex amore Dei, virtutis et hominum, c. XXXVIII. quod exiſtentiam animarum, et angelorum cum Eſſaeis tueatur, c. XXXIX. quod myſteria ſua non, niſi exploratis tradiderit, c. XL. quod allegorice docuerit, et quod palmarium putat, c. XLI. quod hanc ſapientiam, quae fabulis cabbaliſticis pene oppreſſa erat, Ieſus reſtituerit, dum Trinitatem in vnitate demonſtrauerit, et ex vnitate cetera per Verbum primogenitum in ſerie et ordine citra vllam diuinitatis mutationem deduxerit, et diſcipulis in aurem dixerit: quo inconſiderato epiphonemate auctor prodidit, quantum ab orthodoxia Scr. S. ſeceſſerit, quae nunquam Cabbaliſticam trinitatem in vnitate per verbum ſe manifeſtantem, et per emanationis viam ſe aperientem, tradidit, quem tamen ſenſum iſtius trinitatis Cabbaliſticae genuinum eſſe, dudum oſtendimus et recte atque conuenienter nos demonſtraſſe, faſſus eſt ipſe Wachterus. Quam illepidum autem eſt, quod teſte aduocato EPIPHANIO [f], Chriſtianos Ieſſaeos vocatos eſſe, dicens contra ſcriptoris mentem, inde Eſſaeorum nomen exſculpit! eo quod cum Ieſſaeo, Dauidis parente non conueniat Chriſtiana appellatio. Sed taedet pigetque his coniecturis nugiuendulis inhaerere amplius, cum nobis perſuaſiſſimum ſit, noctem felicius cum meridie comparari, quam Chriſtianos veteres cum Eſſenis, quod tamen c. XLIV. inſtituit. Omittimus longam diſceptationem, vtrum Eſſeni fuerint primi apud Alexandrinos

f) Haereſ. 29.

drinos initiati Chriſtianorum, quae contra Euſebium, diſcipulos Marci exſculpentem, haud infeliciter diſputat. Haec enim ad hos noſtros cancellos non pertinent: quibus ſufficit demonſtraſſe, nihil habuiſſe Eſſenos theoreticos atque practicos cum Chriſtianis commune, et hypotheſin eſſe, ridendam potius, quam examinandam, quae contrarium aſſerit. Quare ex hoc luto pedem tandem retrahimus, nihil certius de Eſſenis ex hac diſſertatione edocti: et Therapeutas Chriſtianorum inchoatores ad Scepticos HVETII [ff], quos Abrincenſis praeſul ſe vidiſſe inter Eſſenos per ſomnium olim coniecerat, amandamus: ad Anachoretas autem et ſolitarios homines, quales Aegyptus poſtea produxit, reſpicere lectorem iubemus, qui meliori iudicio et colore, Chriſtianos Eſſenae diſciplinae alumnos vel imitatores mixtis Aegyptiacis et Alexandrinis dogmatibus, inter eos deprehendet, quibus ſola theoretica vita commendata fuit, qua de re videndus, quae ex Caſſiano eleganter obſeruauit MOSHEMIVS [g]. Ea autem ad Sec. II. poſt C. N. pertinent, quo tempore ſyncretiſtica philoſophia iam caput inter Alexandrinos extulit, id quod T. III. fuſius a nobis demonſtratum eſt.

pag. 798. lin. 14. 15. *Ipſam quoque philoſophiam Pythagorico-Platonicam integram puramque in Aegypto non manſiſſe.* Acute id probauit MOSHEMIVS [h], quod nos origines eclecticae ſectae ſuis locis [i] pandentes multis teſtimoniis roborauimus, quae ad intelligendam Philonis philoſophiam relegenda et huc applicanda ſunt: nempe non tantum circa tempora regum Graecorum, qui Aegypto imperarunt, et Ptolemaeorum nomine inclaruerunt, eclecticum vel ſyncretiſticum philoſophiae ſtudium ibi obtinuiſſe, adeoque illud ipſa Potamonis aetate eſſe antiquius; ſed probare id imprimis Philonis quoque philoſophiam: quae, quamuis veteribus plerisque pro Pythagorico-Platonica habita ſit, eo quod Philo Platonem plerumque ſequitur, ex ipſa tamen philoſophi haud incelebris philoſophumenis patere nonnunquam Ariſtotelicos, Stoicosque eum ſequi, adeoque ex illis cenſendum eſſe, qui nulli ſe ſectae addicunt, ſed ex omnibus, quae rationi conuenire cenſent, arripiunt, et in rem ſuam conuertunt. Idem vidit et faſſus eſt nouus operum Philonis editor THOMAS MANGEY [k], et fatebuntur, quotquot vel vnum exordium libri [l] eius, *quod mundus ſit incorruptibilis*, legerunt. Nempe illum ex eorum numero fuiſſe, qui parentes quaſi eclecticae vel, vt rectius appellatur, Alexandrinae philoſophiae inter Chriſtianos poſtea introductae fuerunt, nemo ibit inficias, qui ea cum attentione legit, quae de hac ſecta ſupra diximus, et dicuntur infra in hiſtoria philoſophiae veterum Chriſtianorum. Maxime tamen prae aliis memorabilis Philo eſt, quod cum a contribulibus didiciſſet barbaram, Orientalem, et Aegyptiacam ſapien-

tiam

ff) De imbecill. intell. hum. L. I. c. 14. §. 61.
g) Hiſt. Chr. ante C. M. Sec. II. p. 313.
h) loc. cit. p. 26.
i) T. II. p. 162. 190 ſeqq.
k) Praef. pag. VIII.
l) pag. 897 ſeq.

tiam cum domeſticis ſuorum placitis coniungere, id potiſſimum effecerit, vt philoſophia myſtica Iudaeorum Aegyptiacorum, Eſſenorum, Therapeutarum traditiua, adhibitis allegoriae machinis, Graece philoſophari inciperet; vnde factum, vt, quod Orientale prius eſſet, et ex Perſiae fontibus in Aegyptum erat delatum, quodque Cabbaliſticam philoſophiam genuit, a Philone et ſimilibus habitu Graecanico indutum, et Platonico veſtitu ornatum in mundum prodiret, nefandumque ſententiarum atque dogmatum Alexandrinorum chaos, quod poſtea perfecit et in ſyſtema redegit ſchola Ammonii, Plotini et ſequacium, conſummaret.

Ibid. lin. 19. 20. *Domeſticae itaque eruditionis non ſatis gnarus, parumque in lege et ſcriptura eruditus.* Teſtantur hoc eius exegemata in hiſtoriam Moſaicam, vbi haud raro ſuperficiariam et leuiuſculam rerum gentis ſuae notitiam prodit. Inde factum, vt nonnulli viri docti [m] in eam pedibus iuerint ſententiam, Philonem rituum templi fuiſſe plane ignarum, quaeque de iis tradit, ex fama aliorumque relatione tantum accepiſſe, cum ipſemet Alexandriae in Aegypto vixerit, quin immo textum Hebraeum ipſe non legerit, parum in eo verſatus. Quod lectori Philoniana cum codice Hebraeo comparanti facile perſuadet inſtituta comparatio, ex qua patebit, quicquid ſacrarum literarum Philo ſciebat, id tantum ex Graeca verſione accepiſſe, vnde factum, quod Ven. I. B. CARPZOVIVS [n] diligenter obſeruauit, vt Epiſtola ad Ebraeos, in qua LXX. Interpretum dictio atque loca ſaepe regnant, cum Philonianis pulchre multis locutionibus conuenire videatur. Non negabimus quidem, Philonem Palaeſtinam fuiſſe ingreſſum, cum ipſe in libro *de prouidentia* diſerte teſtetur [o], ſe per Aſcalonae vrbis fines iter feciſſe ad precandum et ſacrificandum in templo, concedemus etiam facile, non ſemel tantum, ſed ſaepius hoc iter religioſum itidem inſtituiſſe: nihil autem inde pro eruditione eius Ebraea concludi poteſt, cum non, niſi Graecis, vt Graecanici Iudaei ſolebant, literis vteretur. Contrarium enim, quod tuetur FABRICIVS [p], non probauit, loquiturque Philoniana lectio.

pag. 804. lin. 4. a fine. *Et de anima quidem ita praecipit.* Non indignus labor eſſet, ſi vir quidam doctus et philoſophiae veteris, maxime in Aegypto reformatae, vel turpi potius mixtura deformatae probe gnarus, ingenio autem, non tamen doctrina Wachtero diſſimilis, ex inſtituto Philonianam philoſophiam, et in ea quidem praecipue, quae de diuinis et de anima humana agit, exponeret, et cuncta quae corraſerat Iudaeus, ad ſuos fontes, Moſaicos, barbaricos, orientales atque Perſicos, Aegyptios etc.

 refer-

m) BONFRER. ad Leu. XXI, 14. CHR. LVD. SCHLICHTER. de panibus facierum P. I. p. 50.

n) In Comm. in Ep. ad Ebr. ex Philone illuſtrata.

o) EVSEB. de praep. Lib. VIII. c. 14. p. 398. Integrum habes in editione Philonis MANGEIANA T. II. p. 647. Ex hoc vero loco probari quoque poteſt, Philonem cum Eſſenis nullum habuiſſe commercium, nec illorum ſectae fuiſſe addictum, quamuis eorum inſtitutum et ſanctitatem ad extollendam ſuae gentis gloriam mire depraedicauerit. Eſſeni enim a templo arcebantur, quem ſe eſſe ſacrificii cauſſa ingreſſum, ipſe Philo refert.

p) Bibl. Gr. Vol. III. p. 105.

referret, quo pacto huic memorabili veteris philoſophiae et religionis hiſtoriae lux poſſet accendi, et elegans libelli academici ſpecimen exhiberi. Hoc vero labore, cum nobis, nec praeſentis inſtituti ratio, nec temporis, ſenii, et laborum conditio defungi concedat, monemus lectorem harum lautitiarum curioſum, vt vnum alterumque librum Philonis ipſe adeat, lectione nec indignum, nec plane iniucundum, vt propriis videat oculis. Tantum autem de hac philoſophiae Aegyptiacae, orientaliſque, Graecae admixtae fontibus et riuulis hactenus nos congeſſiſſe et digeſſiſſe, nobis perſuademus, vt facilis labor inde diligentiam aliquam adhibituro poſſit euadere. Nos hic ſpicilegii loco ad ea, quae h. l. de animabus ex mente Philonis dicta ſunt, illuſtranda, monemus tantum; Philonem, emanatiuo ſyſtemati, vt ſolebant therapeutae, quorum principia iuuenis imbiberat, totum addictum, idque cothurno Pythagorico-Platonico adaptantem animas, quas Deum homini in creatione inſpiraſſe legerat in Geneſi, ex DEI ſinu deduxiſſe, et ex eius eſſentia emanantes, (alium enim fontem non nouerat, et ex nihilo nihil fieri, mordicus tenebat;) ſtatuiſſe, ex ſuperis regionibus deſcendiſſe, et, quod in libro *de gigantibus* q) vrget, diſtinctas in duo genera, quaſdam in corpora deſcendiſſe, alias ab omni materia abhorrere; et ex his quaſdam corporibus prorſus implicari et neglecta aut ignorata ſapientia, vanitate delectari, ſenſibusque vinciri, alias, ruptis tandem ſenſuum vinculis, meditando, et corpus indies magis ſubigendo et ſubiugando, ſe tandem expedire, vt reuolare ad ſuperas regiones poſſint, vnde venerant. Et illas quidem labe expertes in Moſaica philoſophia angelos dici: has eſſe animas ſupernam quandam philoſophiam edoctas, quae ab initio ad finem vsque meditantur mortem corporis, vt incorpoream incorruptibilemque vitam apud illum incorruptibilemque adipiſcantur. Eſſe tamen quaſdam animas, quae ſolutae a corpore tactaeque vitae mortalis deſiderio rurſum ad eam recurrant: alias tamen carcerem hunc refugientes in ſublimibus contemplandis totum aeuum exigere. Ex quibus Philonis locis ſatis addiſcitur emanationis periodicae ſyſtema eum puriſſimae pſychologiae Moſaicae adaptaſſe r), longe remotum a Iudaeorum veterum de reſurrectione corporum et beatis piarum animarum ſedibus doctrina: id quod recte oppoſuit Mangeio ex adhibita a Philone παλιγγενεσίας voce contrarium concludenti B. Moshemius, qui, etſi in hac vocis a Clemente Alexandrino et Strabone adhibitae explicatione a nobis diſſentit, recte tamen ad beatas ſedes vitamque meliorem animarum eam quoque trahi poſſe, ſaluo emanationis ſyſtemate fatemur, quod in eo conſiſtere, ait Philo, vt *ſpiritus reuertens in ſe ipſum incipiat a medio et pertingat ad extrema, moxque a ſuperficie curſum reflectat, donec in eum locum deuenerit, a quo primum pro-*

fectus

q) p. m. 285.

r) Loquitur id tota illa de gigantibus tractatio, quam plena luce intelligent, qui Orientale emanationis ſyſtema norunt. Conf. liber, quod a Deo immittantur ſomnia.

fectus eſt. Ex dictis quoque intelligi alterum ſyſtematis emanatiui apud Philonem caput poteſt, de angelis malis, vltimis emanationum corticibus, qui humanae animae malum inducunt, et a quibus ſpiritibus materialibus debet liberari anima *ἀνόδε* felicis et diuinae conſors futura, quae late perſequitur in libro *de gigantibus* [s], quae omnia, tum cabbaliſtico, tum orientali ſyſtemati ſunt aptata, ingenioſe quidem, aſt adeo fanatica, vt manibus palpare liceat, Philonis ſyſtema a Iudaico veteri et Moſaico atque prophetico longiſſime diſtare: ex quo ad eos, a quibus ſe hanc ſapientiam in iuuentute didiciſſe ait, Eſſenis iudicium poteſt ferri. Mirandum itaque non eſt, hoc Philoniani ſyſtematis a Iudaico diſſidium, quamuis id mirum viſum fuerit B. SCHOETTGENIO [t], qui Philonem et huius generis alios apocryphos in Aegypto in angulis latitantes, Semi Iudaeos tantum habendos eſſe pronuntiat. Et ſic mirum non videbitur, de Meſſia nec Eſſenos diuinum quicquam tradidiſſe, nec Philonis λόγον cum Ioanneo poſſe comparari.

pag. 812. not. q. *Ab eruditiſſimo BENZELIO.* Nouam et pleniorem editionem accepimus a THOMA MANGEY, quae CIↃIↃCCXXXIV. prodiit. Legationis Philonianae ad Caium Caeſarem hiſtoriam ex recentioribus narrant TILLEMONTIVS [u], et *hiſtoria orbis vniuerſalis* [x], qui vitam quoque auctoris libris notiſſimis tetigerunt.

pag. 832. lin. 31. *Iam ad cabbaliſticam doctrinam pedem promouemus.* Iterum, quod quidem ſupra iam factum eſt, monemus Lectorem, vt cauto in hoc argumento pede, et ſuſpenſis velut digitis incedat, totus ad diuerſam famoſiſſimae Cabbalae appellationis ſignificationem attentus. Qui enim ſine hypotheſeos praeiudicio huius ſcientiae origines ex hactenus traditis altius perquirit, videt tandem, praeter diuinae legis ſcriptam atque publicam doctrinam, iactauiſſe Iudaeos etiam arcanam, et traditiuam μυστικωτέραν a Deo Moſi in monte concreditam, nec defuiſſe, quamdiu ſedibus ſuis publico cultu diuino vterentur, vates diuinos, qui tum foederis diuini a Moſe publicati, tum fatorum regni Meſſiae arcanorum rationes, vaticiniis pariter et explicationibus oralibus panderent, ſicque quandam doctrinam traditiuam ad poſteros propagarent; ſed abducto diuinorum iudiciorum acerbitate populo in captiuitatem, ne hic quoque vocem prophetarum docentem illis defuiſſe, quae arcanos et myſticos ſenſus tum legis ceremonialis, tum totius regni Meſſiani panderet; ſublato autem et obſignato prophetico dono, ex his ſanctorum virorum ſcriptis et commentariis atque pandectis vocem doctrinae publicam inter Iudaeos, variis quidem viciſſitudinibus iactatam ad poſteritatis memoriam traductam fuiſſe, et de hoc argumento ſacro ad Ioannis Baptiſtae et ipſius Saluatoris noſtri tempora veſtigia multa perueniſſe, et in actis Chri-

s) p. 286. vid. infra annotata p. 897.
t) Dem. Ieſum eſſe verum Meſſiam c. III. §. 9. pag. 65 ſeqq.
u) pag. 434 ſeqq. x) T. XII. p. 631. ſeqq.

Chriſtianae eccleſiae naſcentis ſe prodere, in ſcriptis autem doctorum Iudaicorum, qui ante templi euerſionem vixere, complura reperiri, ex quibus inter ſe iunctis et ex allegorico orientalis methodi velo euolutis haud contemnendum traditionis exegeticae compendium poſſet excitari et ad corroborandam Ieſu Chriſti et eccleſiae eius doctrinam non leuibus momentis applicari: cuius egregium et eruditum ſpecimen B. CHRISTIANVS SCHOETTGENIVS, ex laciniis ſcriptorum Iudaicorum multis affaniis et ineptiis plerumque refertorum collegit. Et hanc quidem arcanam explicationem myſteriorum Myrianorum Cabbalam exegeticam et ille nominauit, et traditionem doctrinalem vocauerunt ante eum alii. Verum et hoc hiſtoria nos docet Iudaica, mature ex eo tempore, quo vox vaticinii Θεόπνευστος deſiit, incepiſſe doctorum ingenia nugari, et ſeducta partim methodo myſtica, quam in Oriente admirari, vt fieri in arcanis ſolet, didicerant, partim faſtu gentis innato, partim cultus publici bellicis calamitatibus valde conculcati, reſtaurandi ſtudio coepiſſe nouos ritus introducere, et imprimis propriae ſanctitatis opinione turgentia ad quandam ſapientiam πατροπαράδοτην declinare, quae imprimis ab Hilleliana ſchola in immenſum poſtea aucta eſt tantaque indignatione vituperauit Ieſus Chriſtus, ipſa quoque Schammaeana ſchola reiecit. Quod imprimis factum, ex quo Phariſaeorum ſecta in hoc nugatorio campo vere inſaniuit, et legi ſcriptae has traditiones a patribus, et, quod mentiebantur, ab ipſo Moſe acceptas longe praetulit, ſenſu autem carnali et charactere proprio, felicitatem huius aeui ſectandi atque vrgendi, inſtigata doctrinam de Meſſia arcanam, quae in eorum cathedra ſonabat, his humani ingenii tricis accommodauit, ſicque nouum et carnale Cabbalae genus parturiuit, quod, vt erat puritati reuelationis et euangelii totum aduerſum, Chriſti, et diſcipulorum vituperia et maledictionem meruit: Sadducaeis atque Karaeis in ſola legis et Scripturae S. litera haerentibus, magnisque niſibus ſe iſti traditiuae ſapientiae opponentibus, quae tandem in publicas concertationes atque perſecutiones exierunt. In quibus valde a Sadducaeis et Karaeis preſſi Traditionarii, ſiue Cabbaliſtae rituales paſſim diſiecti, pars quaedam in Aegyptum ſecedere coacti ſunt. Id quod accidiſſe quoque Simoni Schetachidae, ſuis locis adductis ipſis Iudaeorum teſtimoniis probauimus; qui cum Cabbalae patriae ritualis gloria adeo excelleret, vt ea tota cum doctore ſuo patria eiecta et ad monſtra Libyca relegata crederetur; cumque in Aegypto quoque, quo ſeceſſerat, Cabbalam quandam arcanam, a Moſe ipſo deriuatam et miris allegoriis legi patriae, vt cothurno ſoccum adaptatam inueniret, ex Orientalibus dogmatibus et Graecanicis hypotheſibus cum Moſaicis vno ſub iugo venerabilis nominis ire coactam, et metaphyſicam quandam diuiniorem reuera Deiſmum introducentem et ſyſtema emanatiuum Aſiae et Aegypti incruſtantem; qualem ſe inter Eſſenos et Therapeutas ſupra deprehendimus: ipſe quoque ille Simeon B. Schetach huic ſe ſtudio applicuit,

tandem-

tandemque pacatis in Palaeſtina rebus nouam ſapientiam Cabbalae Aegyptiacae Cabbalae rituali Phariſaeorum infarſit, et, vt cuncta auctoritate et Θεοπνευςίας opinione conſiſterent, quicquid vaticiniorum propheticorum de Meſſia ſuperabat, ad hoc βδέλυγμα ex ſcriptoribus Midraſchicis ad ſyſtema iſtud metaphyſicum referre cum ſequacibus allaborauit. Quod Cabbalae ſiue doctrinae arcanae monſtrum, nouum tandem ſplendorem, cum arcaniſſime cuſtodiretur, obtinuit, Seculo II. R. Simeone filio Iochai cum ſociis nouum eius doctrinae aedificium extruente, quale hodie foetus eius liber Sohar continet, quae omnia in ſequentibus exponuntur. Dici non poteſt, quam turpiter neglecta haec triplex Cabbalae ſignificatio viros doctos ſeduxerit, vt in varios errores inciderent, quos nobis ſequens exponet Cabbaliſticae ſapientiae apud Iudaeos hiſtoria. Acceſſere poſtea aliae nugae Cabbalae nomine inſignitae; literalis ſ. grammaticae, magicae ſ. practicae, nominalis et realis, aucto ſcilicet inſanientium Iudaeorum ſtudio, de quibus infra ex inſtituto eſt actum: haec praelibare eo lubentius voluimus, quod videbamus, ipſum Schoettgenium, in veterum ſcriptis exercitatiſſimum vehementer ad hunc lapidem offendiſſe.

pag. 842. lin. vlt. *Ex Philonis doctrina cum hoc libro collata facile poſſet oſtendi.* Dignum hoc argumentum eſt, quod, quia a nobis praeſenti in loco pro rei momento ſatis euidentibus rationibus demonſtrari ob tractationis noſtrae limites non poteſt, a viro quodam docto rite, et ex inſtituto excutiatur. Experientia enim et libri Soharici cum Philionianis comparatione nobis euidentiſſimum fuit, Soharicum ſyſtema, quod totum emanatiuum eſt, adeo ſimile eſſe Philoniano, vt ouum ouo ſimilius eſſe non poſſit. Certe ex vnius tantum tractatus Soharici lectione, aſt attenta et patiente lectorem palpaturum, quid antiquum ſit, quid recentior manus adiecerit, totque pannos huic purpurae, ſi placet, cabbaliſticae aſſutos eſſe, vt iudicio ex iterata lectione profecto opus ſit, eſſentialia ab acceſſoriis diſtinguere.

pag. 845. lin. 33. *Quam cum SS. Trinitate Chriſtianorum comparari.* In omnia alia de Simeone Iochaide abit SCHOETTGENIVS, qui in eam delatus eſt ſententiam, Simeonem cum initio inter Phariſaeos, magna opinione valeret, quippe traditionibus ἀγράφοις totus addictus, adeo, vt eius honorifica in Talmude fiat mentio, has ingenii humani nugas poſtea abieciſſe, et de ſapientia Hebraea ita ſtatuiſſe: totam ſcripturam agere de Meſſia, eiusque neceſſitatem magnopere eſſe inculcandam, cui totus theologiae cardo inhaereat. Ideo, eum, putat, ſacras pandectas traditionibus non ſolum longe praetuliſſe, ſed ex dictis quoque V. T. doctrinam Chriſtianam eleganter tradidiſſe, ſed obſcurius, quod ad eos attinet, qui nec ſyſtema eius, nec ſtilum norunt, nec attenti ſatis ad vtrumque ſunt. Cum enim fundamenta Chriſtianae diſciplinae tenuiſſet, ipſe elegantiae ſcribendi, more gentis, incurioſus, perſecutionibus Iudaeorum et gentilium ita depreſſum animo et fortuna fuiſſe, vt tredecim annos in exilio

 viueret,

viueret, neminem nactus, qui clariorem ei Chriſtianae religionis lucem accenderet. Itaque coactum ſolo Veteri teſtamento vti, ex eius vaticiniis ſyſtema doctrinae cabbaliſticum compoſuiſſe, ſibi quidem et familiaribus ſatis peruium, aliis autem ſubobſcurum et vix intelligibile. Iuſtum itaque eſſe, vt in tam veteri monumento, perſpicuis et lucidis ſelectis, vtamur ad illuſtranda obſcuriora. Et non penitus quidem Iudaeos phariſaeorum placita ſecutos ſyſtema Soharicum ignoraſſe, vt ex Talmude conſtat, ſed contemſiſſe diu, ipſique Simeoni adeo fuiſſe moleſtos, vt de ſeceſſu cogitare cogeretur. Sicque librum Sohar per aliquot ſecula ignotum latuiſſe, donec ſopitis ſub cineribus igniculis litium inter ſectatores Iochaidis et phariſaeos tandem emergeret, at triſtiori fato cum apta ineptis et alienis iungeretur. Hactenus Schoettgenius, cuius coniecturae nec hiſtoria, nec ſyſtema cabbaliſtico-Soharicum fauet, quique non attendit, cabbalam doctrinalem atque exegeticam in eo in vnam maſſam cum metaphyſica coniici, ſana omnia putauit, quae re ipſa putidus Deiſmus ſunt, vt infra ſole meridiano clarius demonſtratum. Cuius Chriſtianiſmus ex ſolo V. T. enatus, ſiue potius Meſſianum ſyſtema Ieſum Chriſtum Θεάνθρωπον plane ignorat, nec capi poteſt, cur in tanta creſcentis eccleſiae Chriſtianae amplitudine, qualis Sec. II. effloruit, neminem Iochaides inuenerit, qui eum doctrinam Chriſtianam docere potuiſſet, nec Chriſtianam religionem, miſſis nugis, I. C. Θεάνθρωπον amplexus cum Iudaica et cabbaliſtica commutauerit, ſed huius Meſſiam, reiecto Ieſu Nazareno cum Eſſenis expectauerit? id de Simeone credidiſſe Iudaeos, non negat Schoettgenius. Verum haec adeo inania ſunt et probabilitate carent, vt ne vltimo quidem fidei hiſtoriae gradui faciant ſatis, vnde in re tam manifeſta plura non addimus, lectoremque tantum monemus, vt vaticinia prophetica, quibus ad incruſtandam Cabbalam metaphyſicam ſchola Iochaidis abuſa eſt, ab huius ſyſtemate diſtinguat.

AD CAP. III. SECT. II.

DE PHILOSOPHIA IVDAEORVM ESOTERICA SIVE CABBALISTICA.

pag. 917. lin. 12.

Ipſa vox Kabbala diuerſas ſignificationes apud Iudaeos habet. Probe ad hoc attendendum, et ideo relegenda ſunt, quae ad p. 832. annotauimus, vt ratio conſtet, cur, neglecta traditione, de Meſſia prophetica, quae, introducto ex Aegypto metaphyſicae arcanae μιάσματι velut purpura praetexta eſt, ſolam hanc de diuinis philoſophiam in hac lectione explicuerimus. Quae cum diſpliceret olim Schoettgenio, oſtendimus ei luculenter,

lenter, nec negare nos vatum diuiniorum explicationes, et credere veteris eccleſiae Iudaicae doctrinam orthodoxam de Meſſia ex illis laciniis, quamuis miſere, vt ſolent ſyncretiſtae, habitis, erui poſſe; aſt, niſi fallimur, manifeſtis indiciis conſtare, ex Aegypto aliud ſyſtema fanaticum in Palaeſtinam a Schetachide et ſimilibus adductum, iſtam, quam tantopere iactat cabbalam doctrinalem Iudaicae eccleſiae, corrupuiſſe. Id quod oculos quidem aperuit viro optimo, vt in commentario, *de* IESV CHRISTO *ſeu Meſſia vero ex orthodoxa theologia Iudaica demonſtrato* [a], quem poſt haec noſtra edidit, fateretur, in libris apocryphis atque Philonis, nec nomen Meſſiae inueniri, nec alia veſtigia illius doctrinae, quam de eo Palaeſtina ſiue Iudaica eccleſia tradebat, et habendos ideo eſſe pro Semi-Iudaeis potius, quam veris Iudaeis, qui in quodam Aegypti angulo latuerint, vel viciniam occupauerint, et exiguam ſectam prodiderint. Vbi recte vidit vir doctus atque pius, propheticum traditionis pharum his Iudaeis Aegyptiacis non luxiſſe, id eſt, ita de Meſſia non locutos eſſe, vt in Palaeſtinae ſcholis ſolebat olim fieri, adeoque aliam eſſe Cabbalam metaphyſicam, quae inter Eſſenos, Therapeutas ſimilesque homines Aegyptiacos arcana habebatur; falſus autem eſt in eo, quod putaret, traditionem propheticam eos ignoraſſe, quod videbat, longe aliam illis de filio Dei opinionem inſidere, quam habebant vates ſanctiſſimi, vt ipſe candide eſt faſſus. Qui ſi cogitaſſet, quod Philo ipſe fatetur, non Moſis tantum, ſed veterum quoque prophetarum libros hos Iudaeos legiſſe et ſacroſanctos habuiſſe, ea autem, quae de Meſſiae perſona in vatum libris ſcripta ſunt, tantum de excellenti quodam doctore venturo, ſiue de propheta quodam intellexiſſe, (id quod diſerte teſtatur Philaſtrius, ſacra hiſtoria non contradicente [b],) ſponte concluſiſſet, reliquam doctrinam, de filio ſiue verbo Dei eiusque diuinis operibus, quod alterum theologiae propheticae caput eſt, iſtos Iudaeos Aegyptiacos ad ſyſtema illud fanaticum et myſticum extruendum et ornandum adhibuiſſe, adeoque longe ſublimiorem ſe de hoc Dei filio, vel verbo philoſophiam poſſidere, ſibi perſuaſiſſe, quam Palaeſtinae incolas. Quod eo magis fieri poterat, cum methodus allegorica inepte ſatis a Palaeſtinis doctoribus adhibita eos incitaret tales explicationes admittere, quae in Aegypto habebantur pro φιλοσοφικωτέροις, quasque infelix ſyſtematis emanatiui lolium tanquam arcanos veteris eccleſiae Iudaicae ſenſus commendabat. Haecce Palaeſtinae tandem illata, cum a τρόπῳ παιδείας hactenus adhibito deuiarent, adeo clanculum et latenter habita, et allegoriis obſcurata ſunt, vt mirum non ſit, ſectatores huius doctrinae arcanae reliquis doctoribus Iudaicis factos eſſe ſuſpectiſſimos, quod de iis, qui Ieſum Chriſtum Meſſiam eſſe publica ſponſione erant profeſſi, dici non poteſt, qui non ſuſpecti tantum erant, ſed excommunicati, et ex Iudaeorum eccleſia ſeceſſerant. Qua obſeruatione cadit per ſomnium excogitatus Chriſtianiſmus

a) pag. 65. b) Io. I, 21. Matth. XXII, 16.

niſmus Iochaidis, euincitur autem, cabbalam illam μυϛικωτέραν, quam exhibet liber Sohar, non veteris Iudaicae, ſed Aegyptiacae theologiam explicare, indeque clauem totius obſcuriſſimi libri repetendam eſſe [c].

pag. 950. lin. 35. *Cuncta ex Deo emanarunt.* Omnino hic legendam commendamus ἀκριβεστάτε BVRNETII diſſertationem *de cabbala Iudaica* [d], quae defecatos ſenſus de hoc argumento dabit, quamuis nimius in eo nobis videatur, quod affirmet, doctrinam creationis ex nihilo nouum eſſe dogma Chriſtianae religionis: quod perperam dici, conſentient omnes, qui cogitabunt, homines protoplaſtos ſine erroris labe ad Dei imaginem creatos, non potuiſſe non ex idea exiſtentiae Dei neceſſaria et aeterna concludere, Deum vniuerſum creaſſe ex nihilo: et huius demum veritatis obliuionem et Deiſmum inde introductum generaſſe diſperſionem humani generis neglecta protoplaſtorum traditione, de qua tamen re alibi dicendum.

pag. 974. lin. 30. *Initia eius in Sec. III. reiicere.* Longe antiquiores et ſaniores putat has crepundias SCHOETTGENIVS [e], et eſſe non contemnendum argumentum, quo pacto doctrinam de Meſſia vbique veteres Iudaei quaeſiuerint. Non diſputabimus hoc loco de ſcopo harum ἐξηγήσεων, monemus autem lectorem, vt ſibi caueat, ne quaeſtionem pro ratione demonſtrante medioque termino habeat, quod prae nimia Cabbalae exiſtimatione Schoettgenio accidit, ſed rationes eius cum noſtris componat. De quibus adeo ſecuri ſumus, vt lubenter arbitrium lectori relinquamus. Nolumus enim inter grauia leuibus eum detinere luſibus, quos ipſe vir doctiſſimus in ſequentibus ex merito exagitauit, et nugatores fuiſſe Iudaeos pleroſque imaginationis ſuae ludibriis deceptos et decipientes, eſt faſſus, aſt, cum ſemel pro claue cabbaliſtica adhibuiſſet hypotheſin: Iochaidem fuiſſe Chriſtianum veteriſque orthodoxiae Iudaicae vatem, ea, quae ſaniora apud vates diuinos inuenit, huic cothurno adaptauit, et nobis Cabbalam quandam Chriſtianam propinauit, quam ex libro Sohar ſolam hauriendam eſſe monens, ἀσύϛατα, inepta, nihil ſani ſignificantia ad ſequentium temporum futilitates et ſomnia retulit [f]. Quo iure, qua ratiocinandi ἀκρίβεια, ex comparatione eorum, quae, tum in noſtro opere, tum in hoc ſpicilegio diſputata ſunt, iudex aequus facile ipſe ſtatuet.

pag. 1004. lin. 11. *Licet cum numerorum generatione et progreſſione comparari eorumque ſymbolis et imagine adumbrari queant.* Retinet explicationem hanc vocis Sephiroth B. SCHOETTGENIVS [ff], ſed ita, vt moneat, ספר, praeter numerandi ſignificationem, etiam inſignire: proprietates, attributa et perfectiones recenſere, indeque concludit, ſephiras nihil eſſe aliud,

c) Comparanda ſunt, quae Tom. II. p. 990. diximus, quae cum orthodoxia prophetica conciliare, impoſſibile putamus.

d) Arch. c. 7. p. 362.

e) l. c. c. 4. §. 19 ſeqq. p. 83 ſeqq.

f) §. 31. p. 86.

ff) §. 24. p. 84.

aliud, quam indicem diuinorum attributorum et imperfectionum. Quod facile concederemus, niſi principium emanatiuum, praeter attributorum nomina, nobis principia quoque emanatiua ſub iſto nomine traderet. Nam ad quae prouocat loca V. et N. T. vbi ſephirarum mentionem fieri dicit, 1 Cor. IX, 11. Apoc. V, 12. 13. VII, 12. id illo quidem ſenſu biblico, qui attributa Dei nominat, (aſt non ordine denario,) verum eſt, ſenſu vero cabbaliſtico et Soharico, id eſt, emanatiuo falſum, quo ſunt fontes luminis diuini finitate a fonte fontium diuerſi, licet in eo radicentur. Legat lector, qui patientia ſatis inſtructus eſt ad intrandum in has occultas latebras, quae in *Idra Rabba*, libro Soharico ſiue *Synodo magna* [g] afferuntur, et ſuis oculis verum ſine praeiudicio iudicet, annon emanationis ordine et idea Microproſopon ſiue Meſſias deſignetur, et ſic reliqui etiam ſpiritus, qui procedunt e cerebro occulto Senioris ſeniorum in foramen naſi, intelligi debeant: attributa enim diuina non emanant, ſed inhabitant diuinitatem, et operationes tantum oſtendunt, hae autem cum ratione ſubiectorum in quae agunt, et effectuum, quos producunt, limitentur, ipſa attributa diuina dici non poſſunt: niſi omnem terminorum ſanorum ſenſum eiuraueris.

Subtilius autem multo et non ſine labore atque ſudore in explicandis his myſteriis et ad orthodoxos ſenſus reuocandis multam eruditionem, ingeniique foecunditatem adhibuit vir ſumme reuerendus FRIDERICVS CHRISTOPHORVS OETTINGERVS, tunc ephorus dioeceſeos Herrenbergenſis, hodie autem abbas coenobii Murbacenſis, cuius ſingulare ingenium in explicandis doctrinarum difficiliorum aenigmatibus, eruditis obſeruationibus nominis celebritatem illi conciliauit, ſed et contradictionum grauium fons extitit. Occaſionem is nactus eſt de hoc argumento ſententiam ſuam explicandi per epiſtolam viri doctiſſimi IACOBI FRIDERICI KLEMMII, qua vberiorem ab eo explicationem petit *tabulae* cuiusdam *ſymbolicae* [h], a pientiſſima principe Antonia, Wirtembergica, quae ſingulari ſtudio Cabbaliſtica aenigmata ad orthodoxorum ſenſuum mentem recluſa deperibat, in templo Deinacenſi, loco fontium ſalutarium foecunditate celeberrimo ſuſpenſae, in qua ſapientia maxime Sephirothica Ebraeorum ad mentem ſyſtematis Soharici, purioribus ſenſibus et veteris nouique foederis indiciis explicati, vel, ſi dicendum, quod res eſt, reformati potius et emendati admodum ingenioſe depingitur. Poſtulabat vir ille doctus a cel. Auctore non explicationem tantum perſpicuam ſyſtematis Sephirothici, et quidem talem, in qua omnia theologiae veteris Iudaicae capita ex his fontibus deducerentur, ſed iudicium quoque theologicum de orthodoxia eius, et annon adſperſa ſint placita Platonica, tum eius quoque ſententiam cupiebat, quomodo iſta myſteria

g) Sect. X. T. II. Cabb. denud. p. 409 ſeq.

h) Monumentum publicum tabulae ſymbolicae Antoniae principis Wirtembergicae, de decem Sephiris ad fontes Deinacenſes ſuſpenſae, qua philoſophia Ebraeorum ad normam N. T. explicatur, cum tab. aenea. Tub. 1763. 8. lingua Germ.

ria ſephirothica cum doctrina Pauli apoſtoli in epiſtolis ad Epheſios et Coloſſenſes poſſint comparari. Fuſe ad haec reſpondit Vir eruditiſſimus, eo quod cabbaliſtice de ſummis myſteriis Θεοπρεπῶς καὶ Θεοσοφῶς tractari in hac tabula ſtatuebat. Non patitur hic locus noſter atque inſtitutum, vt explicationes et diſſerendi copiam, quam vir venerandus inde arripuit, ad cabbaliſtice de myſteriis Trinitatis et Meſſiae Θεανθρόπου tractandum hic prolixe pandamus. Longiora pro noſtro inſtituto ſunt, et merentur tota in ſua connexione, quae ad illuſtrandum argumentum integro libro attulit, legi et cum patientia expendi atque ſine praeiudicio examinari; praecipue cum ex foecundo ingenii mire ſcaturientis fonte pluſculas digreſſiones admiſcuerit, nouasque de recentiſſimis philoſophorum ſyſtematibus, ne eo quidem excepto, quod Sans-Soucianum appellat, obſeruationes, quae pleraeque henoticae ſunt, et innumera noua, inſolita a communi philoſophandi via recedentia continent, intertexuerit, quae tractationem ex indole ſua obſcuriſſimam magis tenebris cumulant, quam noua luce illuſtrant. Nobis pro praeſentis loci ſcopo pauca tantum tangenda in lectoris, vernaculam noſtram, in qua ſcriptus liber eſt, non callentis gratiam, ne huic, quod tractamus, argumento, aliquid, quod momentum habere videtur, ſubtraxiſſe videamur. Nempe ita ſtatuit auctor, trinitatem in hoc emblemate cabbaliſtico exprimi, ſecundum tres hypoſtaſes Dei, eius, qui eſt, qui erat et qui venturus eſt; ſequi hos ſeptem ſpiritus Dei, qui cum ex vno fonte exeant in horto inferiori in Chriſto infra concentrentur, eo quod ſit, huius Paradiſi centrum. Itaque diſtinguendas eſſe tres Sephiras ſuperiores a ſeptem inferioribus, quorum tamen omnium centrum ſit Chriſtus. Senſit ven. Auctor, haec tum cum ſimplicitate verbi Dei, tum cum rerum conceptibus primitiuis, quibus intellectus noſter iudicat, videri pugnare, et innumeris obiectionibus eſſe expoſita: ſed putat, cum (quod ſuppoſuit magis, quam probauit,) Scripturae S. ſint conformia, ſe non teneri ad ſoluendas obiectiones: quod, an homini formali rationis vſu non carenti conforme ſit, et, num inde ſequatur, quod vrget, abiiciendo criterii veritatis vſum in id curam intendendam eſſe, vt regeneratio fiat ex aqua et ſpiritu, lectori iudicandum relinquimus, et theologis expendendum, num πλήρωμα Deitatis, quod ille contendit, decem emanationes ex Deo inuoluat, et Chriſto ideo tribuantur, non vna, ſed decem progreſſiones מוצאות Mich. V, vt intelligatur, *emanationes* (de hoc enim progreſſionis genere ſermo eſt,) eſſe in I. C. Spiritum I. C. qui per varias virtutes diuiſus, per complexiones naturales earumque characterem diuerſum communicatus, naturam fidelium exaltet, quae vellemus non excidiſſe viro venerabili, cuius ἄδηλον eſt; eo connitendum eſſe, vt ad πλήρωμα diuinitatis ſimplificemur (haec eius vox eſt). Quae omnia cum nec ſimplicitati Scripturae S. nec connatis notionibus conueniant, ille vult, vt non diſputemus de hac veritate, ſed ea ex ingenio ſuo ſuppoſita fruamur, quare fruſtraneum

neum erit, de hoc toto argumento toties inter ſe vagis et indeterminatis verbis pugnante et ſomniante aliquid, quod ſanum ſecundum cognoſcendi principia ſit, reponere. Miramur autem, virum venerabilem et ingenioſum, dum recte contendit, eſſe Sephiroth typum communicationis infinitae profunditatis diuinae, ad id fuiſſe delatum, vt cabbaliſtas ſecutus, primam ſephiram putet innuere communicationem Dei SS. creaturis factam, in expanſione puncti centralis et intimi ad peripheriam, vt ſe ipſum concentratum Devm oſtendat, ſecundam ſtatuat, Deum eſſe ſe ipſum intuentem, tertiam diſtinctiuam idearum originalium et ὑπερκοσμίων in ſe ipſo, ita vt in heptade ſephirarum ſequentium, vocibus, ſi dicendum, quod res eſt, nihili, certe nihil definiti ſignificantibus, de extenſione et intenſione, in harmoniae pulchritudinem commenſuratam, de victoria virium conſumentium a conſeruantibus impetrata, de quiete Dei actu puriſſimo, vbi eſt actio aeterna in quiete agatur: ad quam accedit octaua ſephira, gloriae propius accedens, itemque nona, in qua omnia ſenſoria, viresque reflexiuae, animae perpetuitas et quae aeternum duratura ſunt, radicantur, ſicque decima ſephira Malckut diuinitatem ex actu puriſſimo endelechico, perpetua actione ad quietem tendentem innuat, vnde oriatur ſabbathiſmus, Adonai, vti deitas in nouum ſtatum hominibus et angelis hactenus non reuelatum tranſeat. Et hoc quidem pacto myſterium Sephirothicum conſummari ille ſtatuit. Cum vero Cabbaliſtae Sephirarum ſuperiorum triada ab heptade inferiorum diſtinguant; ſuperiorem triada dicit eſſe tres ſubſtantiales operationes; ſeptem autem ſpiritus iſtos coram throno Deo velut lampadas ſtantes, ſucceſſiuum in ſimultaneo ſubinnuere [i]. Dicet lector, nos ſpectra adducere et ἀσύμφωνα, cabbaliſticis ipſis obſcuriora, et, quod multi iudicabunt, contradictionum plena enarrare, quae in ſimpliciſſima diuinae eſſentiae et actionum comprehenſione locum inuenire non queant, niſi Deiſmi alicuius admiſſo ſyſtemate: ſed non habemus, quod reponamus, niſi quod ex Ven. auctoris reſponſione ad quaeſtionem, num haec ſephirothica doctrina Scr. S. reſpondet, ei regeramus, et ad Zach. IV, 10. eum amandemus. Videat ille, num Spiritus S. haec aenigmata ibi definiat, innuatque, trinitatem maxime intellectualem habere heptada gloriae in certa menſura virium, licet gloria ipſe ſit immenſurabilis. Vidit auctor haec contradictoriis conceptibus laborare, ſed iubet is intellectum, rationemue (formalem, qua iudicamus) talpae inſtar coecae ad fidei (nempe ſuae) formam accommodare, licet eclipſes in ratione maneant. Haec vidiſſe ex parte Platonem iactat, de quo ſibi rabbinum quendam rationibus chronologicis confirmaſſe ait, quod pauca quaedam a ſophis Babylonicis, Ieremia et Ezechiele acceperit. Ex hoc fonte didiciſſe, ait, Ariſtotelem, quod ſit anima endelechia, virtusque progreſſiua ab vna ſephira ad alteram:

i) Habes, Lector ſpecimen peritiae in hiſtoria philoſophica, auctoris, cuius propiora exempla optamus, et rabbinum quendam expectamus, qui nobis tantas nebulas diſpellat.

ram: haec enim habuiſſe ex traditione: animam enim eſſe Dei imaginem, Deum autem actum puriſſimum in perpetuo effluxu ſiue emanatione ex ſe ipſo ab vna ſephira ad alteram endelechice conſtitutum, ensque manifeſtatiuum ſui, et repraeſentatiuum aeternum mundorum, ſed et ſui ipſius, decem emanationum, in domicilio ſeptem ſpirituum gloriae DEI. Hincque vocari ἀπαύγασμα Ebr. I, 3. quod tendat in quietem, donec in Chriſto, et per hunc in corpore manifeſtatus, et per eum omnia in omnibus conſtitutus fuerit. Habes hic Lector explicationem digniſſimi, quod ille ait, ſyſtematis Hebraici, quod tantopere Ven. auctor commendat: quodque poſtea innumeris ingenii prurientis et luxuriantis foecunditatibus ornat. Quae, ſi vnum πρῶτον teneas, haec ſine emanationis conceptu plane ne cogitari quidem poſſe, eum autem in diuinam ſimplicitatem ſacrorumque oraculorum veritatem et ſapientiam eſſe iniurium, vt tot alia loca ſunt, quae in libro cetera erudito, ſed παραδόξω occurrunt, quaeque vt candide ſententiam noſtram fateamur, concoquere non potuimus, omnes has Siculas, vel Chaldaicas potius gerras cum nauſea abiiciet, quod aliis quoque nobis doctioribus eueniſſe, publica iudicia [k] demonſtrauerunt. Ceterum ex collectione amici cuiusdam exhibentur [l] quoque loca Soharica, quibus integrum theologiae orthodoxae compendium contineri dicitur. Optamus, vt vir quidam doctus et acutus, et non φαντασίᾳ ſed νῷ ad hoc opus inſtructus, locorum horum periphraſes cum ipſo libro αὐτογράφῳ conferat, certi, palpaturos omnes eſſe, accommodata tantum eſſe loca Soharica ad ea ſignificanda, quibus ſyncretiſtae inter lucem et tenebras paciſci cupiunt, cuius exemplum imprimis p. 69. memorabile habes, quo prodidit, tandem omnia ad emanatiuum aliquem Deiſmum tendere. Verum tempus eſt, et his modum ponendi, et relinquendi lectoris ipſius iudicio: qui cum alio loco [m] pluribus commentantem de hac re auctorem inueniat, ipſe, ſi attentus eſt, iudicium formare poterit. Verum (ne hoc quidem, aequitatis rationem habituri taceamus,) ex his ſomniis et deliriis cabbaliſticis euigilat tandem auctor ven. et modeſtiores longe et ſaniores ſe vſus cabbaliſticis explicationibus tribuit, oſtenditque acute et eleganter, quae ἀσύςατα, et ſanis de Deo verbis non conſonantia in ſyſtemate cabbaliſtico contineantur: qui pie et recte monet, melius eſſe, ſi accurate ſequamur conceptus et verba ſymboli apoſtolici, ipſiusque ſcripturae ſacrae. Reliqua, quae de idealiſmo, et ſimilibus in ſequentibus fuſe afferuntur, quibus rationis principiis fanaticiſmo oppoſito bellum videtur intendi, cum ad hunc locum noſtrum non pertineant, omittimus, candide faſſi, nos non omnia ſatis intelligere, e. c. inter ſimplex et compoſitum dari conceptum medium et ſimilia, quae Boehmianos, Mallebranchianos reliquorumque conceptus tangunt, et defendunt, de quibus non facile errauerit, qui iudica-

k) Vid. nou. lit. Lipſ. 1765. n. 29. p. 231. l) pag. 52. m) c. 8. p. 127.

iudicabit: eum, qui non vult intelligi, non velle legi. O quam pie vir venerandus Deo gratias agit *, quod in N. T. non ſanos tantum ſenſus, ſed et verba nobis propinauerit, de myſteriis Dei Chriſtique rotunde et praeciſe loquendi. Hoc enim conſilium ſecuti et mitiora omnia de hac explicatione Cabbaliſtica ſperantes, in obſcuris his dumetis, in quibus hos homines Chriſtum incarnatum non cognouiſſe, candide fatetur, amplius moram non nectimus, et has difficillimas nugas Schwenckfeldianis, Zinzendorfianis ſimilisque farinae hominibus tanquam caſſas nuces relinquimus.

pag. 1009. lin. 8. *Euerterent adorandum myſterium.* Vidit id acute recteque monuit ven. OETTINGERVS: non tantum ſatis improuide, et craſſe loqui Cabbaliſtas, qui Deo contractionem luminis ſui, (Zinzum vocant) tribuunt, vt poſſet creare mundum; adeoque tantum id intelligendum eſſe, quod Deus non ex neceſſitate infinitae eſſentiae ſuae, ſed ex libera voluntate certis limitibus libere circumſcripta res creauerit: ſed et hanc limitationem adieciſſe Adam Kadmon, principiato primo, hocque reuera reſpectu Enſoph poni finitum: quod quamuis explicari ſimiliter ita poſſit, vt dicatur, Zimzum ſiue limitationem finitam indicare, quod Adam Kadmon in rebus producendis non ex neceſſitate naturae, ſed conſilio voluntatis egerit: inepte tamen et perperam dici, quia, ſi Adam Kadmon verbum eſt, quod apud Deum fuit, neceſſario inde ſequatur, eſſe infinitum cum Deo et apud Deum, et quicunque Adam Kadmon finitum dicant, origini Arianiſmi frigidam ſuffundere. Quae cum recte Schwenckfeldianorum gerris opponat, totam quoque orthodoxiam cabbaliſtici ſyſtematis hactenus defenſi ſimul euertunt, et trinitatem cabbaliſticam cum primigenito Dei perfundant. Id quod in ſyſtemate emanatiuo aliter fieri non poteſt, vbi fons emanans infinitus ab emanatiuo finito ſola limitatione diſtinguitur. An vero haec omnia materialiſmo contra idealiſmum faueant, quod contendit auctor, iudicent lectores, qui purgatos ſenſus habent, noſtrum non eſt de illis hoc loco amplius diſpicere

Quibus non licet eſſe tam diſertis
Qui Muſas colimus ſeueriores.

pag. 1037. not. l. col. 2. *Refutat et emendat Apoſtolus.* Rogamus lectorem, vt ad hoc caput recte intelligendum ea relegat, quae in *obſeruationibus exegetico-criticis bibliorum Anglicanorum*, nota *368. et ſeqq.* ° fuſe et, niſi toti fallimur, luculenter diſſeruimus. Certiſſimi enim ſumus, ex comparatione loci Paulini cum hac Iudaeorum philoſophia myſtica et arcana palpaturum Lectorem, quod ex his fontibus illa placita dimanauerint.

*) pag. 126.

°) pag. 175 ſeqq. Ita vero ſatisfactum putamus deſideriis Ven. auctoris bibl. theol. Vol. V. pag. 6 ſeqq.

rint. Quae cum ſole meridiano clarius totum ſyſtemate Zoroaſtreo-orientale exprimant, et nos ſupra, antiquitatem iſtius philoſophiae euicerimus, non habemus, quod in tanta rei luce addamus, quodque non lectorem, non plane contradictionis ſpiritu turgidum poſſit conuincere.

pag. 1053. lin. 7. a fin. *Enumeratos tacemus.* Illis hoc loco adiiciendos eſſe B. Schoettgenivm et ven. Oettingervm, ex iis, quae hactenus de iis narrauimus, iam lectori conſtare poteſt, dignique ſunt, qui audiantur, aſt, vt ceteri quoque prius recte et definite conſtituto ſtatu quaeſtionis ſine praeiudicio examinentur, vt intelligatur, quid in hac ſententia verum ſit, quid falſum, quid probabile, quid legibus interpretationis et fidei hiſtoriae faciat ſatis, vel, quid auctoris tantum tribuendum ſit ingenio et hypotheſi? Ita enim recte demum ſtatuetur in ambigua diſceptatione iudicium, et euitabuntur delirantis ingenii ſomnia.

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE

ACCESSIONES ET SVPPLEMENTA AD TOMVM TERTIVM.

AD TOM. III. LIB. III. CAP. I.

DE ORIGINE ET PROGRESSV PHILOSOPHIAE INTER SARACENOS SIVE ARABES.

pag. 4. ad fin. not a.

D*E BEAVSOBRE Hiſt. Manich. T. I. L. I. c. 2. p. 24.* Nomina Arabum varia apud veteres occurrunt; et Sabaeorum appellationem ſupra ad T. I. conſiderauimus, quae h. l. repetenda ſunt. Hagarenorum nomen, ſiue populi Hagher ab vrbe primaria in Bahrein, prouincia Arabiae, vel a locis lapidoſis tanquam petraea incolentibus, quod viſum Procopio [a], et Bocharto [b], deriuandum eſſe, priſtina Arabum ſedes ſuadet. Saracenorum autem appellationem orientalem ſignificare, et Africanis, Mogrebinis, i. e. occidentalibus opponi, recte obſeruatum Pocockio [c], et ante eum I. Henr. Hotinggero in *archaeologia orientali* [d], quem tamen miramur, deriuationem Saracenici nominis maluiſſe a latrociniis deſumere, quanquam is ad Abulfedam prouocat, et praeiuit eidem Bochartus. Qui tamen obſeruat, Saracenos ſe ipſos nunquam hoc nomine appellare, ſed a vicinis populis per contemtum ita vocitari, quod tamen veriſimile nobis non videtur, cum commune fuiſſe gentis nomen et Madianitas iam ſuo tempore habitos eſſe, qui nunc Saraceni vocentur, Avgvstinvs [e] obſeruauerit. De ipſa regione conſulendus eſt, qui multa docte cumulauit Christ. Cellarivs [f], qui poſt Hardvinvm obſeruat, Plinivm [g] iam ſuo tempore eos in Arabia felice poſuiſſe, ſecus

a) Perſic. L. I.
b) Geogr. S. L. IV. c. 2. p. 241.
c) Specim. hiſt. Arab. p. 34.
d) cap. 1. p. 4.
e) In Numer. p. 20.
f) In geograph. antiq. P. II. L. 3. c. 14. p. 707.
g) L. VI. c. 25. et Hardvin. ad h. l.

ac vulgo creditur, ſerius nomen iſtud Arabum nationi obtigiſſe, ſi quid coniecturae locus eſt, ex Plinii allegatione coniici poteſt, Saracenorum nomen prius certae tantum nationis Arabicae fuiſſe, poſtea vero latius ſumtum toti genti haeſiſſe, cum etiam Petraeae loca obſediſſet.

pag. 5. not. c. lin. vlt. *Solos annos Hegirae nominabimus.* Conſulenda hic doctiſſimi Petavii[g] induſtria, qui cum plerisque Hegirae epocham in A. C. DCXXII. Iulii XVI. feria 6. collocat. Magno autem lectorum commodo annos Hegirae a condita epocha ad ſua tempora cum annis aerae Chriſtianae comparauit Ed. Pocockivs ſubiunxitque eorum indicem Abulpharaii *dynaſtiis* a ſe editis, qui, vbi libri rarioris copia datur, conſuli poteſt. Occaſionem et hiſtoriam introductae Heiirae ſiue Hegirae, quae ſub Caliphae Omari imperio demum coepit, et difficultates huius computationis luculenter delineant *auctores hiſtoriae vniuerſalis Britanni*[h], qui videndi.

pag. 6. not. m. lin. vlt. Conſulendae de hoc ſpecimine eiusque raritate obſeruationes *relat. bibl. Halenſis*[i], itemque Clementi's *bibl. ſcript. rar*[k].

pag. 7. lin. 3. *Ex quibus plurima ad philoſophiae Saracenicae hiſtoriam hauriri poſſunt.* Cum non doctus tantum, ſed rerum quoque gentis ſuae periti ſſimus Abulpharaius fuerit, ipſe quoque a philoſophiae ſtudio non alienus, diligenter in gentis ſuae hiſtoria ad philoſophiam quoque attendit, et cum illi eius gloriam vindicare vellet, magna induſtria philoſophos indicauit, qui inter Arabes hoc nomine inclaruerunt. Qui cum domeſticus et fide dignus auctor atque narrator ſit, non incommodum hic et a ſcopo alienum putamus fore lectori, ſi eos philoſophos, notatis eius hiſtoriae locis indicauerimus, quorum nobis memoriam inter Saracenos conſeruauit: et ex quorum numero celebriores et eminentiores in ſequenti narratione exponemus: Commendat autem Abulpharaii diligentia ex Sec. IX. praeter Ioannem Ebn Batrik Honainum Ebn Iſaac medicum et philoſophum Chriſtianum p. 263. itemque filium eius Iſaac Ebn Honain et nepotem eius ex ſorore Hobaish, tum Iacobum Alkendi, medicum et mathematicum celeberrimum, p. 273. Koſtain Ebn Luca p. 274. ex Sec. X. Thabet Ebn Korra; Ahmed Ebn Muhamed Ebn Merwan Ebn Tiyeb Sarachenſem, p. 282. Muhamed Ebn Zacharia Alrazi p. 291. Matthaeum filium Yuneſi, Chriſtianum p. 304. Muhammed Ebn Muhamed Ebn Tarcham Abu Naſi Alpharabi, eiusque praeceptorem Ebn Iaballad Almoſtauſi, p. 316. Afrihi Ebn Adda Hamid Ebn Zacharia, logicorum principem p. 317. Abu Soliman, p. 327. Ex Sec. XI. Abu Ali Iſa Ebn Zaraa Chriſtianum, p. 338. Abul Rihen Muhamed Ebn Ahmed

g) Doctr. tempor. L. II. c. 50. L. IX. c. 22. L. XI. c. 50.

h) T. XIX. L. I. c. 2. ſ. 2. §. 73. p. 90 ſeq. difficultatem pariunt anni Arabum lunares, eorumque reductio ad ſolares, quare commodiſſime iſta tabula Pocockiana adhibere lector, et ſuperſedere ingrato reductionis labore poteſt.

i) T. V. p. 291.

k) T. I. p. 29.

Ahmed Albinaſi, p. 348. Abu Alhoſaim Abdalla Ebn Sina, quem Auicennam vocant p. 349. Abu Sahlum Almaſiehi p. 349. Abulpharai Abdalla Ebnol Tiyeb Erakenſem, p. 355. Yahya Ebn Iſa Ebn Zazla, p. 365. Abu Hamed Muhamed Ebn Ahmed Algazeli Tuſenſem. Ex Sec. XII. Abul Chair Iudaeum Aegyptium, p. 375. Hebdolla Ebn Malca Abulbaracat, Iudaeum, p. 394. Samuel Ebn Iuda Mogrebinum Andaloſenum, medicum Iudaeum, et filium p. 408. Ex Sec. XIII. Adoſſalam medicum et philoſophum ob ſapientiae ſtudium in carcerem coniectum, p. 451. Yahya Ebn Said Ebn Mari, medicum Chriſtianum, Maimonidem p. 454. eius praeceptorem Ebn Thophail αὐτοδιδάκτου autorem, Auerroëm Eben Raſt ſiue Ibnu Rasdin; Yuſeph Ebn Yahya Ebn Sabtenſem Mogrebinum, p. 461. Haſun medicum Kohenſem Locrenſi philoſophiae deditum p. 482. Eminuere quoque iuxta Abulpharaium Sec. XIII. medio ſectatores et diſcipuli Alemami Phacrodin Razis, v. g. Zainoddin Caſſhienſis, Rotboddin Aegyptius, Aphdallodin Chowangienſis, Shemſoddin Choſrawshenſis Athirroddin Alabharenſis, Taioddin Ormienſis, et Seraioddin Ormienſis, p. 485. Memorat etiam hiſtoricus Noiomoddin Nachiawenſem, p. 521. Ezzodinum coecum, philoſophum celeberrimum, p. 526. Sec. XIV. Choiab Naſirrodin Tuſenſem, Platonis quoque ſtudioſum et Noiomoddinum Kazwienſem logicum praeſtantiſſimum p. 548. Vnde patet, florentiſſimam ſegetem philoſophorum ex principum ſuorum indulgentia Saracenis ſuccreuiſſe, fuiſſeque inter hos magnos viros, quibus ſingularis laudis tabulas Abulpharaius ſuſpenderat. His ſi addas purpuram Saracenicam, magno ſplendore in circulis philoſophorum ſplendentem, facile ex vno Abulpharaio conſtabit, fugientem a Chriſtianis philoſophiam Saracenos apertis amplexibus excepiſſe, quorum pleniorem ſcenam danda porro philoſophiae Saracenicae hiſtoria pandet [l].

Ibid. lin. 26. *In hiſtoria eccleſiaſtica attulit.* Iungenda eius *archaeologia Orientalis*, exhibens I. compendium theatri Orientalis, de Arabum, Perſarum, Turcarum, Tartarorum, Indorum, Mauritanorum, Muhammedanorum potiſſimum ſtatu politico, eccleſiaſtico, oeconomico. II. topographiam eccleſiaſticam orientalem ſ. eccleſiae orientalis anatomen. In quo breui libro, ſed bonae frugis pleno, conciſe more ſuo, ſed abunde, non res tantum Arabum, reliquarumque gentium orientalium ſummatim tetigit, ſed fontes quoque, vnde plura hauriri queant, aperuit, dignus, qui in hac hiſtoriae philoſophicae parte conſulatur, et cum hiſtoria eius orientali comparetur. Habes enim ibi lineas theologiae Muhammedicae ordine locorum communium digeſtae, et tam ex ſcholaſticis, quam exegeticis Muſelmannorum ſcriptoribus, indicata ſubinde doctorum inter ſe pugna, collectae et ex noſtrorum ſuffragiis illuſtratae. III. politiae tam ante, quam poſt Muhamedem inter Saracenos, maxime, quae

l) Heidelberg 1662. 8.

quae ab introducto Islamiſmo obtinuit, apud Arabes primum, poſtea etiam Turcas et Perſas. IV. Academiae, ſiue ſuccinctam de ſtudiis et academiis Arabum enarrationem. V. Militiae, quae et vires et ſucceſſum et modum militandi, clades etiam tam Arabici, quam Turcici imperii explicat. VI. Oeconomiae denique, vbi in rationem viuendi priuatam inquiritur. Ex quo compendio hiſtoriae Saracenicae non ſumma tantum rerum geſtarum, ſed fontes quoque a diligenti lectore, quem conciſa breuitas non offendit, poſſunt feliciter hauriri.

Ibid. lin. 30. *Copioſe egit.* Ad intelligendum celebris huius operis vtilitatem in hiſtoria Arabum literaria et philoſophica legenda diſſ. V. C. ADAMI EBERTI *de eruditione Arabum et Turcarum et de verſione Latina bibliothecae orientalis Herbelotianae* [l], qui, qua ratione theologiae, iurisprudentiae, medicinae, philoſophiae, hiſtoriae ciuilis, matheſeos, philologiae, et totius literaturae Arabicae notitia ex hoc opere Herbelotiano augeri queat, oſtendere anniſus eſt. Verſio illa Latina mſc. bibliothecae regiae Berolinenſi illata dicitur [m]. Qualis autem in hoc literaturae genere Herbelotius fuerit, rerum orientis gnaros non latet, conſulendique eius biographi Ephemerides Pariſinae [n], PERRALTIVS [o], ANCILLONIVS [p], NICERONIVS [q], et ipſe libri titulus exponit, quas orientalis literaturae diuitias opus iſtud ſpondeat.

pag. 8. lin. 12. *de fatis ſtudiorum apud Arabes diſſeruit.* His addenda tertia diſſertatio academica, quam praeſide Cel. Io. ANDR. MICH. NAGELIO lingg. Orient. in acad. Altdorf. P. P. *de ſtudio philoſophiae Graecae inter Arabes*, commilitonum ventilationi ſubmiſit CHRIST. CAROLVS FABRICIVS [r]. In qua potiſſimum laudandum, quod ex ipſis fontibus Arabum bibere, quam exſcribere et corradere alios maluit. Ampliori tamen tractatione argumentum dignum erat.

Ibid. lin. 16. *Enarrare non neglexit.* In curarum vero partes vocare iubemus lectores noſtros harum literarum cupidos, hiſtoriae Saracenicae omnis ſcriptores, qui res literarias haud raro tangunt [s]. In quo tramite percurrendo imprimis laudanda eſt *Hiſtoriae vniuerſalis, quae in Britannia collecta eſt, ſylloge* [t], quae dum fuſe et ex inſtituto huius gentis et imprimis Muhammedis hiſtoriam enarrat, diligenter quoque paſſim ad res Saracenorum literarias reſpicere ſolet, fonteſque earum reſerat. Certe in Muhammedanae hiſtoriae narratione vix habet iſta hiſtoria vniuerſalis, ſibi parem, ſuperiorem forte neminem [u].

pag.

l) Suppl. Act. erud. T. VII. ſect. 9. art. 6.

m) V. Nou. lit. Lipſ. 1720. n. 76. p. 608.

n) 1696. 3. Ianv. T. XXIV. p. 8.

o) Hommes illuſtres T. II. qui ephem. Pariſ. exſcripſit.

p) Memoires T. I. p. 134. ſqq. qui prolixe de hoc opere agit.

q) Vit. erud. T. V. p. 152 ſqq. verſ. Germ.

r) Altdorf. 1745.

s) Conſulenda hic erudita praef. Reu. Io. SAL. SEMLERI ad Tom. XIX. Hiſt. vniuerſ. Britannorum, p. 10 ſq. Praeiuit exemplo POCOCKIVS in ſpecim. hiſtoriae Arabum.

t) T. XIX.

u) In partes autem vocanda quoque cel. ASSEMANNI bibliotheca orientalis, rerum literariarum Orientis plena.

pag. 16. ad fin. not. 2. *Vlmae 1730 8. edita.* Multum quidem Chriſtiani ſcriptores deſudarunt non hodie demum, ſed iam ante aliquot ſecula, in condenda Muhammedis hiſtoria, ita tamen, vt multis quoque erroribus labores ſuos commacularent. Ad huius autem rei fidem faciendam non alio labore opus eſt, quam vt noſtrae aetatis labores, quos viri docti in examinanda Muhammediſmi hiſtoria poſuerunt, cum veterum laboribus comparentur, et imprimis examinentur narrationes, quas in rariſſima *Mahumetis vitae ac doctrinae omnis* compilatione congeſſit THEODORVS BIBLIANDER, vel ſcriptor vetus, qui *de origine et moribus Turcarum hiſtoriam* reliquit [x]. Et hos tamen fontes alii velut duces errantes ſecuti ſunt [y]. Itaque iudicio et examine opus eſt, ne vel falſa et putida obiiciantur ſine certitudine iis, qui a nobis diſſentiunt, vel in alterum extremum currendo omnia excuſentur, pallientur, vel negentur, quae homini impoſtori ſolent obiici, quod noſtrae aetatis ſcriptores nonnullos maxime Boulainuillierum ſuſcepiſſe, dolendum eſt [z]. Quae autem in hoc argumento vel cauenda, vel ſequenda ſint, in hiſtoria critica ſectae Muhammedicae quaerenda ſunt, et alium locum poſtulant [a], talem autem hactenus deſideramus. Expendenda vero imago Muhammedis critico-moralis, qualem delineauit *hiſtoria vniuerſalis Britannorum* [b].

pag. 17. lin. 5. *Ad ſectarios hos pertingeret.* Accedit ratio altera, quae philoſophiam ex Chriſtianorum ſcholis in Arabum tuguria traducere impediuit Mahummedem, conſilium eius nouam illam, quam finxerat, legem non rationibus philoſophicis populo perſuadendi, qui a ſtudiis literarum eo tempore erat remotus, ſed armorum vi et ſtrepitu nationi metum iniiciendi, vel etiam nouas res et molimina cupientibus ſpem ſucceſſus iniiciendi, fore, vt in violenta nouae legis commendatione, vel obtruſione magis, rerum ſuarum acceſſiones inuenirent. Tota legis Islamiticae cum compilatio, tum publicatio hanc coniecturam roborat, ſimul autem rationem pandit, cur viri docti inter Saracenos poſtliminio opus habuerint, legem Islamiticam ſiue Coranum rationibus et hypotheſibus philoſophicis munire cum deſiiſſet illa neceſſitas, armorum vi religionem nouam propagandi, quam gentis principumque eius violentia iam longe lateque ſparſerat. Ad has primas auctoris ſui rationes autem Saracenorum principes, qui ex Ommiadarum familia orti ſunt, omnia conſilia ſua reſpicere iuſſerunt, vnde ſerius, quam ſperari poterat, Arabibus nouam Muhammedis religionem ſequentibus, philoſophiae quosdam radios oriri neceſ-

x) Prodiit collectio longe rariſſima prima vice Baſ. 1543. et praeſtat editioni ſq. anni 1550. conf. FABRIC. Syll. ſcript. de V. R. C. c. L. p. 741. Cat. bibl. Reimm. T. I. p. 937. quique libros raros deſcripſerunt, NEDEKIND p. 56. VOIGT p. 124.

y) Specimina varia collegit BAYLE dict. T. III. art. Mahomet.

z) Legendum eſt de hoc ſcriptore accuratum iudicium auct. hiſt. vniu. T. XIX. c. 1. Sect. I. §. 12. p. 18 ſeqq. GAGNIER hiſt. de Mah. P. II. introd. L. I.

a) Conferenda erudita praefatio Cel. SEMLERI ad T. XIX. hiſt. vniu. Brit. p. 7. n. 1. 2.

b) l. c. §. 171. 172. p. 216 ſeq.

neceſſe fuit. Et haec quoque genuina ratio fuiſſe videtur, cur Muhammedes, homo vaferrimus, et callidiſſimus, maluerit ſuos naenias et fabulas vulgi et haereticorum ſequi, quam veritatum philoſophicarum iubar pati inter eos reſplendeſcere, quos e re ſua erat ignorantiae tenebris porro tegi, quo facilius et promtius eius imperio velut bruta ingenia adſueſcerent. Quo pacto haud difficile fuit homini impoſtori, auctoritatis ſuae capiſtro captiuare, quicquid ad aliquam veritatem philoſophicam aures arrigere audebat, quod impune ne fieret, armorum metus impediebat.

Ibid. lin. 33. *Dialogo reſpondit.* Hoc autem pacto, cum magna eloquentiae patriae opinione Arabes ſuperbirent, effecit verſipellis impoſtor, vt leges et religiones aliorum, maxime Iudaeorum et Chriſtianorum a ſuis contemnerentur: quas illa linguae ſuae puritate et elegentia ſcriptas non eſſe ſciebat, nec ſcriptum iri nouerat, eo quod aliud prorſus argumentum Arabiſmo linguae ſuae accommodatum multis modis reſpuebat. Tacemus opinionem ſingularis reuelationis diuinae, cuius gloriam inde ſperauit, quod illiteratus ipſe et rudis tam egregium ſpecimen patriae poſt ſe eloquentiae patriae reliquerit, vt ex loco Algazelii conſtat.

pag. 26. not. i lin. vlt. *De claris et illuſtribus medicis apud Arabes.* Eruditionem tantum non penitus ſuppreſſam et extinctam ſuſtentauit, et philoſophiae viam redeundi parauit artis medicae ſtudium. Et ipſum quidem Muhammedem peritia ſcientiae naturalis artisque ſalutaris excelluiſſe, iactant ſcriptores Arabes, et qui hos ſequitur biographus prophetae Gagnierivs [c]. Extat quoque inter mſc. codices Arabicos bibliothecae Oxonienſis [d], phyſica prophetae, in quo auctor anonymus, vetuſtis traditionibus nixus Muhammedi, in omnibus naturalis atque medicae ſcientiae partibus et capitibus magnam tribuit ſapientiam. Vt autem omnem eo tempore medicinam in methodicam et empiricam diſtinctam fuiſſe notum eſt, ita facile coniici poteſt, non illam magis ſyſtematica methodo et hypotheſibus florentem, quam hanc vſu et experientia nixam hoc loco intelligendam eſſe. Quanquam et illam artis diuinae partem, quae theoriam inſtruit, Muhammedem calluiſſe, non ſtudio et meditatione, ſed Θεοπνευςία edoctum, auctor ille Arabs ſtatuit, indeque ſummum naturalis medicaeque ſcientiae apicem attigiſſe contendit, et ad naturae leges cuncta retuliſſe atque exegiſſe affirmat, ſic, vt nec corporis humani fabrica, partesque hominis naturales, nec natura rerum, ex quibus componitur, neque dependentia partium, cauſſarum, euentuum, morborumque indoles et ratio cum pharmacorum efficacia eum latuerit, et medicinam promtam afferendo, quaecunque circa artem ſalutarem tentare voluerit, potuerit quoque vel mediis naturalibus, vel diuinis et ſuperna-

c) Vit. Muham. P. II. c. vlt.

d) Hvtington. Cat. Bibl. Bodl. Oxon. n. CCCXXXIII. vbi liber ille aſſeruatur.

pernaturalibus efficere. Multa huius generis obſeruauiſſe memoratu digna prophetam, ex hoc mſc. affert GAGNIERIVS [e], quae apud ipſum, ne longiores ſimus, quam par eſt, videri poſſunt, ſi non alio ſcopo, hoc certe, digna, quae conſiderentur, quoniam breuem quandam inter Saracenos, quae obtinuit, medicae artis διατύπωσιν exhibent, quae ad condendam eius artis hiſtoriam aliquid poteſt afferre. Parum autem inde fidei ad ipſam medicae artis experientiam Muhammedi vindicandam afferri, ex hoc ſcriptore poſſe vel ex ſolis ineptis narratiunculis et fabellis conſtare poteſt, quae auctoris nugas et contemtam fidem produnt, vt recte nonnemini obſeruatum. Certe circumſtantias vitae impoſtoris nihil huius pati, et infantiam eius, callide quidem phaleris ad populum tectam prodere norunt, qui annales Moslemicos cum attentione legerunt, et vbique fraudulentum hominis inter paſtores educati ingenium obſeruauerunt. Sane ſi aliquam medicinae empiricae cognitionem poſſedit, quod ex vitae conſuetudine et vſu inter huius generis homines obtinente facile concludi, hominique aſtuto et ampullas proiicienti tribui poteſt, vulgare illud atque e triuio fuiſſe, eſt longe veriſimillimum. Quanquam autem nihil habent res Muhammedis, quod augere naturalis et ſalutaris philoſophiae hiſtoriam poſſit, fatendum tamen, vt hoc obiter afferamus, gentem Saracenicam ſiue Arabum medii aeui, quos quidem iſto nomine a vetuſtis Arabibus ſolemus diſcernere, de ſtudio medico et ipſa philoſophia naturali multis modis praeclare meruiſſe. Conſtabit id ex ſequenti narratione, vbi aliquot celeberrimorum Arabum nomina et philoſophiam excitabimus. Hoc autem loco ad *ſecundam* tantum *partem hiſtoriae medicinae* prouocamus, vbi plurimis id exemplis confecit et vberrimis obſeruationibus cumulauit cel. FREINDIVS, quem, ne falcem in alienam meſſem iniiciamus, lectori conſulere iubemus, quem ipſum legiſſe, harum literarum curioſos non poenitebit. Nobis in praeſentia ſufficit, ad ABVLFARAII hiſtoriam prouocare, eaque, (quod ſupra de philoſophis fecimus) loca indicare, vbi medicorum mentionem iniicit, cum plerique philoſophorum quoque perſonam induerunt. Nempe memorat Theodocum et Theodunum p. 128. Georgium Ebn Bachthiſtuam p. 143. Iſa Ebn Thalata p. 145. Ioannem Meſue p. 153. Talchum medicum Indum p. 154. Salmawachum p. 166. Bachthiſtuam Ebn Gabniel p. 152. 171. Honain Ebn Iſaac p. 171. Ioſephum Alſaher p. 186. Bachthiſtuam Senani p. 192. Senani Ebn Thabet p. 197. Thabet Ebn Abraham p. 213. Nadhiſolnaſſum p. 215. Manſur Ebn Mokasher p. 223. Auicennam, p. 229. Abulfaraium p. 233. Ebn Botlan p. 234. Yahya Ebn Iſa p. 240. Abul' helm p. 261. Samuel Ebn Iuda p. 268. Abdoſſallam p. 295. Yahya Ebn Said p. 296. Muhammed Ebn Adoſalam p. 297. Moſen Maimonidem p. 297. AlRazi p. 298. Ebn Habal p. 300. Said Ebn Tuma p. 300. Yuſeph

e) l. c. Inde repetierunt auctores hiſt. vniu. Britanni T. XIX. c. I. ſ. 3. §. 384. p. 244 ſeqq.

Ebn Yahya p. 302. Haſnum p. 316. Iackul Ebn Saklan p. 316. Abuſalem Iacobitam p. 317. Theodorum Antiochenum p. 341. Maſud Ebnol Kaſſi p. 341. Iſa Bagdenſem p. 342. Takioddini p. 342. Tharſoddini p. 341. Qui catalogus ex indice medicorum veterum, quem conſtruxit B. I. ALB. FABRICIVS [f] facile poteſt augeri. Tacemus verſiones librorum medicorum ex Graeca lingua traductorum, quibus res medicas valde inter Saracenos promotas eſſe, conſtat, de quibus poſt alios infra nominatos videſis Cl. NAGELIVM [g].

pag. 29. not. u. *FREIND l. c. p. 10.* Addendus ABVLFARAIVS, qui multa cumulauit ad hiſtoriam Honaini pertinentia. Ob contemtas Chriſti et apoſtolorum imagines excommunicatus, veneno ſumto, obiit. Filium Iſaacum animo in philoſophiam propenſiore fuiſſe, IDEM refert, notatque, pleraſque Hobaiſi nepotis verſiones perperam tribui Honaino. Honainum autem, caue, diſtinguas ab Humaino, idem enim nomen eſt, ſed hoc corruptum. Fuit etiam geometriae et aſtronomiae peritus [h].

pag. 31. lin. 5. a fin. *Vera et aperta indicia ad Al Mamonis tempora referenda eſſe.* Hoc non ita intelligendum eſt, quod ante Al Mamonem nullus inter Saracenos philoſophiae flos atque vſus obtinuerit. Aliud enim teſtatur hiſtoria Saracenica, ex qua diſcimus, quamprimum finita Ommiadum familia Abbaſidarum regnare coepit, magnis niſibus florem literarum, et imprimis philoſophiae, aſtronomiae et medicinae ſuccreuiſſe, et imprimis id egiſſe Calipham Almanſurem, qui quotidie philoſophos et aſtrologos ſecum habebat [i]. Aſt impediuit hunc principem vehemens legis Muhammedanae ſtudium, in qua ita, optimis et erudítiſſimis praeceptoribus vſus, excelluit, vt parem haberet neminem: quo pacto eam, quam pronepos Almamon, induſtriam in vrgendis philoſophiae incrementis adhibere non potuit. Tacemus eius auaritiam, quae nunquam non philoſophiae fortunae obfuit. Itaque vera promotae inter Saracenos literarum et philoſophiae gloria ad Almamonem referenda eſt, veramque eius epocham conſtituit.

Ibid. not. g. lin. 4. a fin: *Ex his innumeri.* Comparandi omnino de famigeratiſſimo principe ſcriptores Arabes in praec. nota indicati, nemo enim eum praetermiſit. Strictim ſummam rerum Almamonis complexa eſt *Hiſtoria vniuerſalis Britannorum* [k], non indiligenter in hoc argumento verſata. Rerum ciuilium gloriam auxit literarum beneficio atque gratia, quas, non obſtante religione, qua tenebatur, ita fouit, vt nouum ſapientiae ſolem apparuiſſe omnes crederent. Qua in re coniicimus, ſub initio

f) Bibl. Gr. Vol. XIII. p. 17 ſq. add. HOTTINGERI bibl. Orient.

g) De ſtudio phil. Graecae apud Arabes §. 7. p. 21 ſeqq.

h) Explicuit enim Euclidem et Almageſtum Ptolemaei.

i) Videndi atque conſulendi hiſtoriae Almanſoris ſcriptores Arabes ABVLFARAIVS p. 220. KHONDEMIRIVS, ABV IAAFAR AL TABARI, AL MAKIN p. 104 ſeq. EVTYCHIVS ann. T. II. p. 400 ſ. Ex recentioribus noſtris Cl. Ios. SIM. ASSEMANN. bibl. Orient. Clementino-Vatic. p. 552. HERBELOT. bibl. Orient. Hiſt. vniu. Auctores Britanni T. XX. §. 80 ſq. p. 101 ſeqq. quosque hi nominant.

k) l. c. §. 129 ſqq. p. 179 ſeqq.

initio imperii auctoritatem celeberrimi inter Muhammedis aſſeclas commentatoris, (Sonnitas vocant), Abu Abdallah Muhammed Ebn Edris cognomine Al Shaffei, qui tertiam Sonnitarum orthodoxorum ſectam excitauit, et multum apud Calipham valuit, aliquid contribuiſſe. Hunc enim theologum maximi nominis in omni diſciplinarum genere fuiſſe verſatiſſimum, ſcriptores Arabes teſtantur, qui eum cum ſole in mundo comparant. De quo tamen in hiſtoria theologiae Muhammedanae pluribus agendum, legendaque, quae ex Saracenorum relationibus afferunt Pocockivs [l], Herbelotvs [ll], *Hiſtoriae vniuerſalis* conditores [m], alii.

pag. 34. not. q. *Annal. T. II. p. 415.* Comparandi ſcriptores Orientales, quos laudat *hiſtor. vniuerſ. Britannorum* [n].

pag. 36. lin. 2. *ad not. b.* De ſtudio Almamonis Aſtronomico videnda Hiſtoria aſtronomiae Weidleriana [o].

pag. 39. lin. 22. *Parum de literis cogitabant.* Duplex huius negligentiae, qua a veſtigiis Almamonis iſti Caliphae recedebant, cauſſa a Saracenis ſcriptoribus proditur. Vna in abſurdo et inſano aſtrologiae apoteleſmaticae ſtudio quaerenda eſt: huic enim cum ad delirium vsque adhaererent, cuius pluſcula exempla huius temporis hiſtoria narrat; euenit, vt reliquas diſciplinas negligerent: altera debetur vehementi pro legis Islamiticae interpretatione ſtudio, quod ad perſecutionem vſque et carceres, et cruenta inter Motazalitas, qui Coranum creatum contendebant, et Sonnitas ſiue orthodoxos, increatum aſſerentes, diſſidia emerſit, et quo partium ſtudio reliqui conatus ſuppreſſi ſunt: ſed non diu iſte contemtus durauit, maxime, cum medici Calipharum et imprimis Honainus, qui magna Al Motawakeli gratia et fiducia fruebatur, rem literariam apud principes ſuos vehementer commendarent. Fuit inter hos filius Honaini Iſaacus, verſionibus philoſophorum Graecorum commendatus, itemque Hobaishus eius nepos, verſione Euclidis et Almageſti Ptolemaei celebris, vt ſupra iam obſeruatum. Huic potiores debentur verſiones, quae Honaino tribui ſolent. Arabica quoque verſio *Analyticorum* Ariſtotelis et tr. *de interpretatione* hunc in cenſum veniunt, de quibus aliisque huius generis videndus Herbelotvs [p] et Renavdotivs [q].

Ibid. lin. 26. *Anno Hegirae CXXVII.* Ponendum, CCXXVII. etiam hic princeps vehementer aſtrologis adhaeſit, inter quos fuit Al Haſan Ebn Sahel Ebn Nubakht, de quo videſis ſcriptores Arabes, laudatos ab Hiſtoriae vniuerſalis ſcriptoribus Britannis [r]. Cum eo non confundendus eſt Abul Haſan Al-Adib, id eſt, literatus cognominatus, quem inter

 ſum-

l) Specim. hiſt. Arab. p. 297 ſeqq.

ll) Biblioth. Orient. p. 545. 546.

m) l. c. §. 132. p. 183 ſeqq.

n) T. XX. §. 127 ſq. p. 176 ſeqq.

o) C. VIII. §. 3. p. 204.

p) Bibl. Or. art. Honain p. 456. et art. Ebadi p. 307.

q) l. c. §. 153. p. 213.

r) De verſ. Arab. et Syr. in Fabricii bibl. Gr. Vol. I. p. 814. Conferendi quoque, quos in not. p. laudauimus.

ſummos viros numerat Abulpharaius. Is vixit ſerius, ſub Calipha Al Moſtarshed.

pag. 41. not. g. *Dynaſt. IX. p. 179.* Comparanda, quae in compendio adducuntur in *hiſtoria vniuerſali Britannorum* [s].

Ibid. not. r. *Dicemus de eo infra §. 28.* Delenda haec nota et ſupplenda hoc modo. Roſta Ebn Luka Al Baalbeki philoſophus Chriſtianus, Alkendio coaeuus, ob coëmendos libros Graecorum aliquoties iter per imperatoris regiones ſuſcepit et in Syriam reuerſus Erakum euocatus eſt ad libros vertendos. Addit Abvlfaraivs. *Fertur Senharibum eum in Armeniam allexiſſe, ibique ſubſtitiſſe ipſum, donec moreretur, ac ſupra ſepulchrum ipſius extructam fuiſſe teſtudinem, honore, qualis regum et legum conditorum ſepulchris exhiberi ſolet, illi delato.* Sed et reliqua legenda ſunt, quibus inter praeſtantiſſimos philoſophos numeratur [t].

pag. 42. lin. 32. *Cuncta inundaret.* Nihil quidem habet hiſtoria famoſiſſimi conquaeſtoris Timur Beck, quod laetabilem faciem literarum in his terris, vbi Saraceni florebant, narret, cum a fortiſſimo quidem et ſua laude non priuando imperatore omne tempus in armis et in occupandis regionibus et ſupplantandis Aſiae incolis conſumtum ſit: non negligenda tamen ea eſt tota in hac hiſtoriae philoſophicae inter Saracenos particula, eo quod fortuna eius bellica, quae victorem eum vbique inuincibilem exhibebat, influxum in ſtudiorum et imprimis philoſophiae culturam, habuit. Nempe, vt inter bellicos armorum ſtrepitus Muſae conticeſcere ſolent, ita tunc in Aſiae regionibus factum, vnde rara eſt virorum doctorum huius ſeculi in iſtis regionibus hiſtoria; docet autem, quo pacto ſtudiorum flos emarcuerit, cum deuictae gentes praeliis cruentis et concuſſionibus intolerandis tandem cogerentur ſolum vertere. Qua de re et fortuna Timuri legenda eſt, quae ex ſcriptoribus Arabibus accurate ſatis contexta eſt magni principis hiſtoria [u]. Et hac quidem occaſione factum, vt regionum Saracenicarum incolae ſolum tandem vertere, et veteres migrare coloni iuberentur, quo pacto ad interiores Aſiae angulos ſe receperunt, et imprimis interioris Perſiae atque Indiae latebras quaeſiuerunt. Id quod imprimis a Zoroaſtris aſſeclis, quos Gauros et Ghebros vocari, ad T. I. obſeruauimus, factum eſt, quos Timuri magnis odiis ob πυρολατρείαν proſequebatur. Quos Zoroaſtreae religionis reſiquias conſeruaſſe, ad Tom. I. obſeruauimus. Poſtquam autem victor Perſiam ſubegit, et inſignibus cladibus iſtam gentem ad internecionem, commiſſo ad Ispahanum praelio deleuit, ad vrbem Deli autem, quae

Indiae

s) l. c. §. 190. p. 268 ſeq. vbi obſeruatur, Alkendium unicum fuiſſe, qui κατ' ἐξοχὴν philoſophus ſalutatus ſit.

t) l. c. Scriptores Arabes; de quo vid. in hiſt. vniu. l. c. conf. Herbelot. art. Mohamed p. 638.

u) Excellunt in hiſtoria Timuri inter ſcriptores Arabes duo magni nominis, Mvlla Sharifoddin Ali, Perſa, qui iuſſu principis nepotis hiſtoriam occupationum et expugnationum Timuri conſcripſit, alter Ahmed Ebn Arabshah Syrus, eloquentia magis, quam fide praeſtans. Ex his etiam in Gallicum ſermonem conuerſis prodiit Hiſtoire de Timur Bek, cuius veſtigiis inſiſtit hiſtoria vniuerſalis Britannorum T. XXII. p. 295 ſqq.

Indiae metropolis eſt, iterum victor feliciſſime pugnauit, dici non poteſt, quam cruentae ſtrages inde emerſerint, quot ignicolae perierint, et tota fere Zoroaſtriana ſecta in extremis Orientis angulis circa Gangem deliteſcere, pars ad Oceani litora, indeque in ipſam Americam confugere nouamque fortunarum ſuarum ſedem quaerere coacta ſit. De quo tamen ſuo loco in philoſophiae exoticae, Indicae, Americanaeque hiſtoria non nihil monendum eſt. Inde factum, vt lex Islamitica ſola vinceret, omnis autem Aſiae philoſophia, maxime auita orientalis a patribus accepta periret.

Ibid. lin. 3. a fin. *Chondemiri hiſtorici Perſae hiſtoria vniuerſalis nondum edita.* Confunduntur ſaepe in hiſtoricorum Perſarum catalogo Condemirius et Mirkondus, tanquam vnius eiusdemque hiſtorici nomina, cum tamen pater a filio diſtinguendus ſit [x]; Vterque magni nominis, et inter hiſtoricos ſuae gentis multae auctoritatis, quae tamen non obſtat, vt non multa more Orientalium ſuſpecta ſint. Argumentum hiſtoriae eius vniuerſalis, cuius tantum epitomen lingua Gallica habemus, indicat B. Bavmgartenivs, qui ad *hiſtoriam vniuerſalem Britannorum* [y] videndus, qui de eius hiſtorica fide ſobrie iudicat. Ipſa Perſiae hiſtoria ſatis adhuc confuſa et incerta eſt, eo quod in tanta populorum Arabicorum et Tartarorum armorum ferocia, quae Perſiam ſupplantauerunt, veri hiſtoriae iſtarum regionum fontes non potuerint non exareſcere. Recentiores autem hiſtorici [z] confuſam tantum narrationem exhibent.

pag. 43. lin. 5. *Luculenter demonſtrant.* Latius hic excurrere liceret, ſi theologiae Muhammedicae hiſtoria ſcribenda eſſet, oſtendendumque, quo pacto de Deo eiusque voluntate, decretis et actionibus Muhammedani inter Perſas, Ali partes ſecuti, philoſophati ſunt. Summam tamen ſi cupis, Hottingervs adeundus eſt, qui iliada in nuce exhibebit [a].

Ibid. lin. 9. *Vbi Saracenorum hiſtoriam philoſophicam ſcribimus.* Res Turcicas et ſtatum, tum eccleſiaſticum atque religionis, tum literarium et ſtudiorum breui compendio, laudatis tamen fontibus, exhibuit Hottingervs, qui apud eos, iuriſconſultorum, philoſophorum, aſtrologorum, hiſtoricorum meminit, et ex Levnclavio, ſapientes ſeu peritos dici, obſeruat. Prolixiora qui cupit, ei *hiſtoria vniuerſalis* Britannorum [b] facile faciet ſatis.

Ibid.

x) Vid. Herbelot. bibl. orient. h. n.

y) T. IV. not. 155. p. 323 ſeqq. dabunt plura quoque T. I. §. 697. not. h. Auctores Britanni p. 570. conf. T. XXI. L. II. c. 1. p. 239.

z) Tales ſunt Bizarius, Della Valle, Herbertus, Olearius, Theuenotius, Tauernierius, Chardinus, Kaempferus, conf. Hiſt. vniu. T. XXII. pag. 491.

a) Comp. theatri Orient. P. II. c. 2. quod agit de vario ſtatu Perſarum eccleſiaſtico p. 93. fonteſque, vnde plura hauriri poſſunt, indicat. Dicemus tamen nos quoque nonnihil de hoc argumento ad hiſtoriam metaphyſicae Muhammedanae delati.

b) T. XXI. L. II. p. 237 ſeqq. vbi fontes, ex quibus hauriendum, indicantur. Fuſe ſcriptores recentiores, inter quos memorabilis Hiſtoria Orientalis Hottingeri, exhibet bibliotheca hiſtorica Strvviana, c. X. §. 11 ſeq. T. I. p. 203 ſeqq. Sed et nos catalogum ſcriptorum de rebus Turcarum praemiſimus verſioni Itinerarii legationis Caeſareae Cornelii van Driesch Aug. Vind. 1722. 8.

Ibid. lin. 35. *Niſi philoſophiae ope.* Relegentibus integrum Abulfaraii locum adeo is memorabilis nobis viſus eſt, vt hic totum exſcribendum iudicauerimus, cum Abvlfaraii *hiſtoria Dynaſtiarum* non in omnium manibus ſit. Ita vero ex Abu Hiyan Tauhidio ille: „Intra annum trecenteſimum ſeptuageſimum ſeptimum rogauit me Vizierus Samſamo'ddaulae, „quid ſentirem de Zaido Ebn Raphaa. Audio, inquit, continuo de „Zaido Ebn Raphaa, quod intellectum meum ſuperat, et ſectae eum eſſe, „quam non habeo perſpectam: nuntiatum autem eſt mihi, te ipſum fre„quentare, vnaque cum eo conſidere, ac multum cum eo eſſe; qui au„tem diu cum aliquo conuerſatus fuerit, poteſt abditos animi eius ſenſus „dignoſcere. Reſpondi: o Viziere, acumen illi eximium eſt, et inge„nium igneum; at, inquit, cum ita ſit, quamnam amplectitur ſectam? „reſpondi, nullius ſe profitetur, verum diu Baſorae ſubſtitit, vbi quoſdam „reperit in variis ſcientiarum generibus doctos, quibus ſe adiunxit atque „operam collocauit. Coetus ille ſocietatem inter ſe conflantes, ac ſin„cera coniuncti amicitia in ſanctitatis, puritatis ac ſinceritatis ſtudio coa„luerunt, atque inter ſe ſectam conſtituerunt, qua viam ad conſequen„dam Dei beneuolentiam propinquam ſe reddidiſſe autumant, dicentes, „religionem Islamiticam pollutam eſſe, et mixtam erroribus, nec ablui „et mundari poſſe, niſi philoſophiae ope, aſſerentes, vbi coniunctae fue„rint philoſophia Graecanica et religio Arabicae, tunc demum conſecu„turam perfectionem. Compoſuerunt autem quinquaginta epiſtolas de „quinquaginta ſcientiarum generibus et quinquageſimam primam, quae „ſpecierum in prioribus ſectionibus tractatarum compendium et epito„men continet. Has epiſtolas Echwano'ſſapha, ſeu fratrum ſincerorum „appellarunt, nominibus ſuis celatis, easque apud bibliopolas diſperſas in „hominum manus dederunt, refertas verbis ad fidem ſpectantibus, et ſi„militudinibus ex lege petitis, et dictionibus implexis modisque fucatis „ſuntque ex omni genere petitae, ita, vt nec ſatient, nec ſufficiant: ſint„que in iis fictiones et alluſiones variaque hinc inde conſarcinata et con„glutinata. Crocitarunt, non cantarunt, cecinerunt, at non modulati „ſunt; texuerunt, at tenui filo, plexuerunt et criſparunt. In ſumma di„ſcurſus ſunt, qui affectum quidem moueant, ſed ad metam neutiquam „pertingant, nec probationes et argumenta manifeſta adhibeant. Cum„que auctores nomina ſua celauerint, in diuerſas itum eſt ſententias de „earum compilatore, ſingulis ſuas coniecturas et opiniones ſecutis, di„centibusque aliis, ſermones eas eſſe cuiusdam ex antiſtitibus Alis, quem „ſequi Perſas, ſupra monuimus, aliis, compoſitas eſſe olim a ſcholaſtico „quodam Mo'tazelio." Habes hic, Lector, non tam ſcholam quandam theologico-metaphyſicam, quam ſectam, cum Nominalium inter Chriſtianos ſecta in haud paucis comparandam, et inprimis ſodalitatem quandam literariam et philoſophicam, legibus contubernii, quod conflauerat, adſtrictam, vt philoſophiam quandam theologicam (metaphyſicam noſtro more

more vel philoſophiam primam cum ſcholaſticis occidentalibu vocaremus) *eclectico* inſtituto vel *ſyncretiſtico* potius ſiſteret. Ex quo colligi iure poteſt, magnam eo tempore in his ſcholis atque ſectis, de quibus infra diſſerimus, ſentiendi et ſtatuendi liberatem obtinuiſſe, et pertinere has ſodalitates Perſico-arabicas ad hiſtoriam ſocietatum literariarum. De obiecto meditationum huius ſectae conſulendus eſt Pocockivs [c].

pag. 45. lin. 14. *Teſtis eſt Abulfaraius.* Non abſimile vero, principes Saracenorum ea in re vt in aliis literariis, ſecutos eſſe exempla imperatorum Romanorum, qui ὕπατον τῶν φιλοσόφων creauerant.

Ibid. lin. 21. *Anno Hegirae.* Scribendum anno Chriſti, DCCCLXXVII. qui fuit Hegirae annus CCLXIV. Anno enim ſequente Ahmed Ebn Tolun, quem Eutychius Muhamed vocat, iſta rebellione Aegyptum adortus eſt, id quod ſcriptores Arabes narrant, laudati ab *hiſtoria vniuerſali Britannorum* [d].

Ibid. not. o. *edita.* Comparanda tota illius temporis hiſtoria orientalis, cuius ducem ſe dabit *hiſtoria vniuerſalis* hactenus laudata [e].

pag. 51. lin. 12. *Ex quo Alis nouam factionem condidit.* Nihil hoc ſchiſmate in hiſtoria Muhammedica celebrius notiusque, eo quod magnis animarum diſcordiis inter Shiitas Alis ſectatores, quod nomen quoque ſignificat, et Sonnitas ſiue traditionarios dimicatum eſt, et hodie adhuc partes inter ſe ſeiunguntur. De quo animorum et factionum diuortio ea poſſunt in compendio legi, quae ex ſcriptoribus orientalibus collegit *hiſtoria vniuerſalis Britannorum* [f], ſcriptoresque rerum Muhammedicarum fere omnes, quos illi indicant: quae tamen magis ad hiſtoriam religionis Muhammedicae, quam philoſophiae pertinent. Turcas autem Sonnitarum partes ſequi, Perſas Alis, neminem latere exiſtimamus, huius diuinam auctoritatem autem adeo mordicus ſectatores tuentur, vt ipſi Muhammedi tantum non Alin praeferant, plurimumque eius doctrinam extollant, quam ratiocinationibus quoque ex philoſophia theoretica petitis hunc gentis prophetam confirmauiſſe, aſſeuerant.

pag. 57. n. l. *A demonſtrationibus ſermo.* Quaeſtiones theologiae Scholaſticae apud Muhammedanos, in compendio exhibuit Omarvs, nondum quidem editus, excerptus autem ab Hottingero [g], quo auctore [h], quaeſtiones ſectae theoreticae ſunt: de locis communibus, quos in fundamentales et non fundamentales diſtinguunt: de diſtinctione demonſtrationum

c) Specim. hiſtor. Arab. p. 195 ſeqq. qui huic Abulfaraii loco lucem commodabit.

d) T. XX. §. 184. p. 258 ſeqq.

e) T. XXI. init. p. 3 ſeqq. valde depreſſa eſt eo tempore Alis factio. Conf. Herbelot p. 742. Ita in Aegypto exſpirauit Caliphatus Fatemicus. Conf. Schvltens l. c. p. 13. 14.

f) T. XIX. vbi ſect. 4. §. 359 ſeqq. prolixa rerum ſub Alis Caliphatu geſtarum narratio exhibetur p. 501 ſeqq. Commode autem cum his comparari poteſt Hottingervs hiſt. Or. L. II. c. 6. p. 366 ſeqq.

g) Scriptores theologiae ſcholaſticae apud Muhammedanos enumerat Hottingervs in biblioth. Orient. p. 186. qui de Omaro quoque plura dabit p. 188. multa hinc poſſunt hauriri ad hiſtoriam theologiae elenchticae pertinentia.

h) Theatr. Orient. c. II. ſ. 3. p. 48.

tionum theologicarum, de iudicio ſenſuum, quantum illi tribui poſſit, de principiis theologicis, de compendio ſiue capitibus Islamiſmi. Tota itaque iſta theologia ſcholaſtico-muhammedana elenchtica eſt, ſed principiis ſcepticis ambigue dimicans, contra diſſentientes Mutazalitas, Aſcharitas, Ceramitas, Ghabarios, Henbelitas, Schafaeos, quorum opinionibus infra lucem nonnullam accendimus. Loca autem fonteſque huius ſectae ipſi quaerendi apud HOTTINGERVM [i]. Reliqua, quae de prophetica inſpiratione, de apoſtolatu, antiſtitio, presbyterio, monachatu, miraculis pſeudo-prophetae differunt, ad ius eccleſiaſticum Islamiſmi pertinent, ideoque a nobis praetermittuntur, leui negotio apud allegatos auctores quaerenda. Nos hoc vnum notamus, quod infra latius explicabitur, locum de Deo hanc theologiam ſcholaſticam prae ceteris occupare, et de eſſentiae vnitate, aeternitate, ſimplicitate, infinitate, ſpiritualitate, accidentium et ἀνθρωποπαθειῶν, comparationis cum vlla alia eſſentia remotione, vita, attributis, numero citra multiplicationem eſſentiae, potentia Dei eiusque obiecto, effectu, voluntate, ſcientia, viſu et auditu, operibus ad extra, creatione, angelis, praedeſtinatione, prouidentiae Dei circa bonum et malum concurſu cum cauſſis ſecundis, de regimine et permiſſione Dei, ſiue induratione, et ſimilibus, quibus practica multa de peccato eiusque poena, de fide et orthodoxia, de libero arbitrio, rebus licitis, fato, vita aeterna et metempſychoſi, reſurrectione, iudicio extremo, damnatione etc. adiunxerunt. Haud difficile inde coniici poteſt, hos Scholaſticos Muhammedanos Chriſtianorum theologorum et philoſophorum ſcrinia compilaſſe, et non modo methodum ſolam iſtius theologiae naturalis, ſed principia quoque inde in arua ſua tranſtuliſſe, vt tolerabilior facies Islamiſmi Chriſtianis arrideret, vel tela tamen eorum, quae in Alcorani ἀσύςατα euibrabant, e[illegible]arent.

pag. 61. not. s. *De Rashidi et Mamonis imperatorum moribus.* Laudabili inſtituto id egerunt, quos aliquoties laudauimus, ſcriptores Britanni *hiſtoriae vniuerſalis* quod, de principibus et imperatoribus Saracenorum differentes, eorum mores et characteres deſcripſerunt, et exemplis quoque illuſtrarunt [k], quo pacto haud parum huius gentis practicae adiectum eſt hiſtoriae, et plus ſemel pulchre hiſtoria Saracenorum philoſophica illuſtrata, eo quod Calipharum mores et inſtituta plurimum ad conſtituendam philoſophiae fortunam collineauerunt, cauſſaeque inde erui poſſunt vel neglectae, vel promotae philoſophiae, maxime ex quo Muſae ex Graecorum imperio ad Saracenos Aſiae, et ab his Africae incolas migrauerant.

i) l. c. eos diligenter annotauit. Conf. liber τεσσερακοντάτευχος apud EVNDEM bibl. Or. pag. 173.

k) E. c. T. XIX. §. 169 ſeq. deſcribitur perſona et character Muhammedis pag. 468 ſeq. Omari, p. 486. Othmani pag. 540. Alidis, pag. 576 ſeq. Moawiyaeh p. 671 ſeq. Walidi Tom. XX. p. 11. Nuroddini p. 27. Moſtadi p. 113 ſeq. Salahaddini quo vix infenſiorem habuere philoſophi et ſcholaſtici Saraceni, donec anno Heghirae 656. Saracenorum imperium exſpirauit.

rant. Cuius rei haud iniucunda exempla poſſent adduci, ſi haec noſtra pagina illa pateretur. Itaque lectoris diligentiae et attentioni ea relinquenda ſunt.

pag. 66. lin. 5. *Muſae Domicilium eligerent.* Noua vrbs Bazra ſub Omare anno Heg. XV. demum excitata, hodie inter celeberrima Arabiae loca eminet, Perſiae et Arabiae contermina, vnde ad mercaturam faciendam populis vicinis Syris, Arabibus, Perſis, Indis commodiſſima: in regione feraci et iucundiſſima ad litora Tigridis ſita, ab antiquo prouerbiis Arabum celebrata, mater atque alma nutrix eruditorum, inter quos eminuerunt, Al Hariri eloquentia patria celeberrimus, Haſan al Bazri, Scholaſticus eminens, peculiarisque ſcholae auctor, Abu Iſhak Iſmaël, Yacub Ebn Ibrahim, ICtus, Abu-Becr Muhammed, compilator hiſtoricus, Helal Ebn Yahya, eccleſiaſticae hiſtoriae ſcriptor, Abu Said Omar, poeſeos Arabicae magiſter. Academiam Bazrenſem a Nezam Al Molk erectam, hodie adhuc ſtudiorum gloria et ſtudioſorum frequentia vehementer extolli atque eminere, tradit *Hiſtoria vniuerſalis Britannorum* [l].

Ibid. lin. 13. *Et alia id genus.* ABVLFARAIVS ita de Iacobo Al Cendi [ll]: *illuſtris proſapiae fuit, Baſorenſis, fuit pater ipſius Iſhak Al Cutae nomine, Al Mohdii et Al Kashidi praefectus. Iacobus vero philoſophiae, medicinae, arithmeticae, dialecticae, muſicae, geometriae et aſtronomiae peritus fuit, ac in plerisque ſcientiarum harum libros celebres et tractatus longos compoſuit: nec fuit inter Muhammedanos, qui philoſophiae ſtudio apud homines adeo claruit, vt philoſophus nominaretur praeter Iacobum iſtum; coaeuus fuit Koſtae Ebn Luca Baalbaeenſi* [m].

pag. 72. lin. 16. *Campum totum emenſus eſt.* Etiam in aſtronomicis excelluit, in qua ſcientia, quid illi viſum ſit ſingulare, exponit WEIDLERVS [n].

pag. 79. lin. 22. *Amiſiſſe quibusdam traditur.* Videndus ABVLFARAIVS [o], qui et alio loco [p] ſcribit, conceſſiſſe eum in caſtra Pyrrhoniorum, quod Ariſtotelis ſenſa aſſequi ſatis non poſſet.

pag. 80. lin. 5. *Vixiſſe putat.* Incerta ſunt Raziael, ſ. Al-Razi tempora, varieque computantur, illud certum, intra annum Heg. ccc. et cccxx. eum vixiſſe et floruiſſe. Eminuiſſe dicitur, iuuenis in muſica, vir in philoſophia, vbi partem phyſicam et metaphyſicam potiſſimum proſecutus eſt, artem autem medicam in ptocho trophaeo ſiue hoſpitali Ray vel Iondiſabur, cui praeerat, perfecit. Oculorum vitium ex nimia fabarum comeſtione paſſus, auxilium refugit, quod a medico expectare poterat, eo quod oculorum naturam partesque ignoraret. Laudari ſolet ob ſingularem diligentiam, quam in legendis, excerpendis, de-

 ſcri-

l) T. XX. §. 83. p. 106.

ll) Dyn. IX. p. 273 ſeqq.

m) Ex hoc loco probari poteſt, recte Alkendium ſub Almamone poni.

n) Hiſt. aſtronom. c. 8. §. 7. p. 211.

o) pag. 179.

p) Dyn. V. p. 50.

ſcribendis libris veterum probauit: Inde non ſine encomio de eo Abvlfaraivs [q]: *fertur Abu Becr Muhamed Ebn Zacharia Al-Razium ſingulare temporis ſui decus et ſeculi phoenicem omnes antiquorum ſcientias calluiſſe, praecipue medicinam, ac fuiſſe ſenem capite magno, quadrato; neque vnquam ſcribendo deſtitiſſe, ſiue aduerſaria ſiue apographa compoſuiſſe in chymia duodecim libros, eam a poſſibili quam ab impoſſibili propius abeſſe aſſerentem. Porro liberalem fuiſſe, munificum, benignum erga homines, magnae in pauperibus et aegrotis medendis miſericordiae, adeo, vt in eos, cum aegrotarent, largiter erogaret.* Haec ſcriptor Arabs, qui tamen non negat, fuiſſe, qui contrarium de eo affirmarent, ſed videri inuidiae cauſſa ei alchymiae peritiam, cenſus abundantiam, medicinae experientiam denegaſſe. Dictus autem eſt Al Razi ab vrbe patria Ray. In Ariſtotelem commentatus Scepticum ſe probauiſſe dicitur. Alia dabunt Herbelotvs [r], Léo Africanvs [s], Fabricivs [ſſ], ex quibus colligi quoque poteſt, plus interdum eum iactauiſſe, quam praeſtitiſſe. Nonnullis inter medicos aulae Al Mohtaderi eminuiſſe dicitur.

pag. 81. lin. 16. *Bocharam eum patriam habuiſſe.* Hoc vt veterum teſtimoniis aliorum narratione praeſtat, ita facile concedi poteſt, vicum Aufrene, quem alii Afshana appellant, eum patriam habuiſſe, ita enim veteres plerique ſolent ignobilem locum, cum vicino nobiliore commutare. Patrem ex vrbe Balkh fuiſſe ciuem, ipſe narrat.

Ibid. lin. 26. *Ad celebrem quendam mathematicum.* Artis magis vſu, quam nomine celebrem, nempe hortulanum, ſed arithmeticae Indicae, quae tunc vſu valebat, valde peritum. Nempe cerea hoc tempus Arabicorum numerorum, ſiue figurarum arithmeticarum natiuitas quaerenda eſt [t].

pag. 82. lin. 3. *Totam encyclopaediam.* Cui artis quoque ſalutaris principia adiungunt, qui vitam eius enarrant, eo quod praeſtantiſſimos eius libros eo tempore iam legerat. Addunt alii, aegrorum haud paucorum ſanitatem iam tum reſtituiſſe.

Ibid lin. 12. *Philoſophiae myſteria pernouiſſet.* In iis autem pernoſcendis vſus eſt praecipue libris Abu Naſr Al Farabii, quo eo tempore praecipuo doctore gloriabatur Oriens.

pag. 83. lin. 1. *Indeſinenter connifus eſt.* Obiit circa illud tempus pater, poſt cuius funus, et ſuperatos morbos in prouinciam Ioriam redux primum ad ſcribendum animum applicuit, variaque ſcripta, e. g. partem primam *Al Kanun*, *extractum Almageſti* aliaque elaborauit. Tandem ad Codlanawiyam Sahebi principem delatus, primus rerum adminiſtrandarum

q) p. 191. 192. conf. hiſtor. vniu. T. XX. p. 319.
r) v. Al Razis.
ſ) De medic. et philoſ. Arab. c. 6.
ſſ) Bibl. Graec. Vol. XIII. p. 267.

t) Ducentis annis ſerius ciphras Arabicas innotuiſſe, putat Vossivs de ſcient. math. c. 8. §. 7. p. 34. qui ex hoc loco emendari poteſt. Obiit enim Auicenna A. C. 1036. edidit Voſſius librum ſuum 1640.

darum praefectus, Vezirium hodienum vocant, delectus, a militibus autem infenſis valde ad necem poſtulatus, vix iſta pericula euaſit, munus vero ſplendidum retinere, inuidiae cedens, noluit, et priuatus magis in domo pharmacopolae cuiusdam philoſophiam metaphyſicam et naturalem excoluit. Debemus haec pleraque ABVLFARAIO [u], cuius narrationem repetit *Hiſtoria vniuerſalis* Britannorum [v]. Cum his comparandus HERBELOTVS [x]. Immodicam Venerem, philoſopho et medico indignam mortem ei attuliſſe, affirmant omnes, quam ei morbus cholicus et clyſterum incautus abuſus contraxerat. Habuit quoque praeceptorem inſignem Abu Sahlum Chriſtianum medicum. Vitam ſuam ipſum deſcripſiſſe, nonnulli volunt, certe multa ipſius Auicennae verbis de eius vitae hiſtoria retulit Abulfaraius: veriſimile tamen ea ex biographia Auicennae, quem Abu Obeidah Al Iuziani conſcripſit, Abulfaraium hauſiſſe: ad hunc enim ipſe prouocat [y].

pag. 88. lin. 27. *Facile caremus.* Inſeri hoc loco catalogo philoſophorum Arabicorum debet memoria celeberrimi philoſophi et aſtronomi Abu'l Rihan Muhammed Ebn Ahmed *Al Biruni*, quem his annis ſcientiarum veterum gloria inclaruiſſe, ait ABVLFARAIVS [z], qui hoc etiam addit: *fuiſſe in variis philoſophiae Graecorum et Indorum* (nempe, qualis ex Perſia ad Indos circa ea tempora migrauit) *generibus profunde eruditum, praecipue in mathematicis, de quibus libros inſignes compoſuerit. Indiae regiones ingreſſum ibique multos annos commoratum, a ſapientibus eorum diſciplinas ipſorum* [a] *edoctum eſſe, ipſosque Graecorum philoſophandi rationem edocuiſſe. Libros ab eo compoſitos eſſe multos certae ſolidaeque admodum doctrinae: non fuiſſe inter ſui ſimiles vel eo tempore, vel ad hunc vsque diem quemquam ipſo in ſcientia aſtronomica perſpicaciorem, nec, qui eius qua minima, qua maxima magis perſpecta habuerit.*

pag. 84. lin. 11. *Ex morbo obiit.* Variant in recenſendis his mortis Auicennae circumſtantiis ſcriptores Arabes. Et Abulfaraius quidem cum Leone in mortis genere et cauſſa conſentit, tradit autem, adhibitis vno die octo clyſteribus, ſecutam excoriationem epilepſiam concitaſſe, medicamentis variis autem aſſumtis a morbo quidem ex parte, non vero totum reconualuiſſe. Deinde Alao'ddaula Hamdanum tendente, cum itineris comes eſſet, eodem cholicae morbo vexatum illucque translatum cognouiſſe, deficere ſibi vires, nec pellendo morbo ſufficere, remedia neglexiſſe, ſicque, cum in hoc ſtatu per aliquot dies manſiſſet, obiiſſe: Hamdani ſepultum annos natum LVIII. denatum anno Heg. CCCCXXXVIII. qui ſecundum Pocockium incidit in annum Chriſti CIↃXXXVI.

u) l. c. p. 352.

v) T. XX. §. 368. qui not. (h) p. 528. quoque ſcriptores allegant Arabes de Auicenna conſulendos, qui adeundi.

x) pag 812. 813.

y) l. c. p. 353.

z) l. c. p. 248.

a) Quales illae fuerint, diſci ex illis poteſt, quae ſupra ad Tom. I. p. 11. c. 3. de philoſophia Perſarum poſt C. N. in his ſupplementis adduximus. Repetit hanc Abulpharaii narrationem hiſtoria vniuerſalis l. c. p. 528.

pag. 85. lin. 34. *Fabulam cudere.* Nititur autem illa traditio narratione eius, qui ſe comitem fuiſſe Auicennae apud Abulfaraium teſtatus eſt. Verum fatemur, multis modis nobis ſuſpectam eam narrationem, cui aliae Arabum contradicunt, ſuntque nonnulla in ea quae ſe mutuo euertunt, videnturque ideo ab amicis conficta eſſe, vt infamia, quam exitus vitae Auicennae infelix illi contraxerat, auerteretur, isque ad vitae finem in honore vixiſſe crederetur. Vnde maluimus Leonem ſequi, cuius relatio plana eſt et cohaerens, et ex ſcriptoribus Arabibus deſumta. Facile tamen perſuaderi nobis patimur, Auicennam Caliphis conſilio in regimine adfuiſſe, id quod ſaepius medicis Arabibus accidit. Nam in aula eum vixiſſe ſatis potentem, negari nequit. Quod ſi tamen potior videatur lectori fides teſtis vnius ab Abulfaraio adducti, explodenda tamen nonnulla ſunt, quae non ſatis cohaerent.

pag. 89. not. y. *Scriptoresque hiſtoriae pontificiae et ſchiſmatum alii.* Ante omnes conſulendi τȣ̃ πάνυ Mvratorii *Annales Italiae* [b], qui iſtius aetatis tempeſtates a Rogerio excitatas accurate narrat. Memorari in philoſophiae hiſtoria meretur, princeps ille propter aſtronomiae et geographiae ſtudium, cuius gratia argenteum ſibi globum terraqueum, magni ponderis conflari, et ſingulari libro explicari iuſſit [c].

pag. 112. lin. 12. *Leo X. P. R. peculiari bulla illam reiicere damnareque opus habuerit.* Exhibuimus memorabilem bullam impietatis eius temporis, quo eccleſiae doctrina reformata eſt, teſtem infra Tomo V. [d] vbi teſtimonium quoque Ficini attulimus, fatentis: totum orbem Peripateticum ſecta Alexandrina et Auerroica occupari, quarum illa intellectum mortalem exiſtimet, haec vnicum eſſe contendat, vtraque omnem religionem euertere, et ab Ariſtotele ſuo defeciſſe. Eius ſpecimina multa nominauimus, quae h. l. repetenda ſunt.

Ibid. lin. 19. *Sed infima intelligentia Auerroi ſit.* Reuocanda in memoriam hic ſunt, quae T. I. [e] de animae immortalitate ex mente Auerrois diſſeruimus, et quem animorum fontem Ariſtoteles ſtatuerit, excuſſimus, vnde conſtare poteſt, quantopere Auerroës ab ipſo Ariſtotele diſſenſerit. Neque tamen Auerrois intellectus immortalis cum Platonis, multo minus cum Pythagorae et Stoicorum anima humana confundendus eſt, quibus anima forma informans eſt, Auerroi forma aſſiſtens, quales ſunt omnes motores Stagiritae. Vnde vero iſte intellectus vniuerſalis originem habeat, nec Auerroës quidem dicere auſus eſt, ne ſyſtemati emanatiuo ſe frigidam ſuffundere proderet. Vti enim ipſe quoque Auerroës cum Ariſtotele credidit, ex nihilo nihil fieri poſſe, ita re ipſa cogebatur emanationem intelligentiarum, quae immateriales ſunt, admittere, quo pacto coactus quoque eſt ſtatuere, intellectum agentem hominis, qui extra acceſſit, eſſe emanationem diuinam, ex Deo ortam et in Deum tandem redeun-

b) T. VI. p. 503 ſeqq.

c) Pocock. ſpecim. p. 373.

d) pag. 63.

e) pag. 826 ſeq.

redeuntem, ſed ordine emanatiuo, vnde hunc intellectum vltimo loco collocauit: quo pacto vetera ſomnia reſuſcitauit, etſi noua dicere, et ſaniora videri cupiebat: ſufficiebat ita, ſuae religionis theologis obleuiſſe os, ne impietatem ſentirent, quae in hac hypotheſi latet. Id quod ad diſſenſum inter BAYLIVM et FREINDIVM a nobis h. l. notatum, intelligendum probe obſeruandum eſt.

pag. 117. lin. 20. *In omnibus, quae ſub imperio Mogulenſium erant regionibus.* Offenſus a Calipha ſuo Al Moſtaſem Billah Naſirrodinus ad Tartaros transfugerat, et, cum magna eius eſſet propter aſtrologiae peritiam auctoritas atque exiſtimatio, a Hulhacu Il Chano expeditionem in occidentales regiones moliente gratia multiplici acceptus et cumulatus, et ad interiora rerum conſilia admiſſus eſt. In qua conſiliariorum conſeſſu cum plerisque placeret, verſus Occidentem belli initia facere, et Thraciam Scythiamque aggredi, aliud Naſirrodinus ſuaſit, et Bagdadi expugnationem moliendam eſſe perſuaſit, quam non poſſe has aggreſſiones ſuſtinere praeuiderat, permouitque Hulacum, vt Aſiaticam Iſmaëlitarum expeditionem ſuſciperet, in qua poſt ſuperatos in praelio hoſtes vrbem tandem Bagdadum metropolin expugnauit, poſtquam publicaſſet antea, viros doctos omnes, quotquot ſine armis eſſent, tutos fore; quae expeditio, et fortuna belli, conſilium Naſirrodini ſecuta, plerisque Orientis hiſtoricis, Khondemirio, Abulſaraio, Abulfeda Ebn Halckan, Mirkhondo aliisque fuſe narratur, ex quorum memoriis hanc rerum Aſiaticarum apud Mogulenſes fortunam deſcripſerunt rerum Saracenicarum et Tartaricarum hiſtorici, inter quos imprimis comparandi, qui luculentius iſta deſcribunt, HERBELOTVS [f], RENAVDOTIVS [g], *hiſtoriae vniuerſalis* [h] auctores *Britanni.* Feliciter ceſſit literis et philoſophiae hoc fatum vrbis Bagdadi, quae hactenus literatorum atque literarum caput atque primaria ſedes fuerat: inde enim philoſophi, mathematici, medici, quibus Tartarorum principes valde fauebant, per Aſiae prouincias diſperſi, philoſophiae reliquarumque literarum fortunam valde amplificarunt, poſtquam Caliphatus Muſelmannorum cum Aloſtaſemo, magnos quidem ſpiritus gerente, ſed miſere tandem a gradu deiecto, exſpiraſſet [i].

pag. 118. lin. 5. *Nec ipſum Tamerlanem a doctis viris abhorruiſſe.* Id non mirabuntur, qui magni herois et feliciſſimi conquaeſtoris hiſtoriam legerunt, et, quantis naturae et ſapientiae praeſidiis fuerit munitus, didicerunt. Certe inter maximos principes non ob militarem tantum fortitudinem et felicitatem, ſed ob artis quoque ciuilis et prudentiae praeſidia, immor-

f) Bibl. Orient. art. Moſtadhem p. 629 ſeqq.
g) Hiſt. patriarch. Alexandr. Iacob p. 598 ſeq. de quo libro vid. Hiſt. vniu. T. XX. not. g. p. 337.
h) T. XXI. §. 111 ſeqq. p. 211 ſeqq.
i) Catalogum virorum doctorum Bagdadi literarum gloria fulgentium exhibet eadem Hiſtoria vniuerſ. l. c. §. 85. p. 161 ſeqq. quae plerorumque hiſtoriam ex Abulfaraio hauſit. Eorum nomina h. l. cum liber in omnium manibus ſit, non recitabimus, quosdam iam nominauimus, alii §. ſeq. indicantur.

immortale ſibi nomen peperit. Res eius fata, characteres animi poſt biographos eius Saracenicos, ex horum relationibus, omnium diligentiſſime deſcripſit PETIT DE LA CROIX filius [k].

Ibid. lin. 8. *Succeſſere arma Turcarum literis inimica.* Hoc adeo in ipſa Aſia peruulgatum eſt, vt diſtichon aliquod inuentum ſit, quod monet: etiamſi Turca vel Tartarus aliquis omnium ſcientiarum perfectionem poſſideret, Barbarum tamen natura intime in illo radicatum eſſe [l].

pag. 120. lin. 6. a fin. *Tacemus.* Dedit quoque breuem recenſionem virorum doctorum, qui ſub Caliphatu vltimi Caliphae eminuerunt inter Muſelmannos, *hiſtoria vniuerſalis* [m] ſaepius laudata, qui omnes ex Abulfaraio hauſti ſunt. Ex his noſtra nonnulla ſuppleri poſſunt, facili ipſius lectoris labore.

Ibid. lin. vlt. *Ad mathematicarum diſciplinarum annales.* Eos, et praecipue aſtronomos, cum in erudita *aſtronomiae hiſtoria* diligenter recenſuerit WEIDLERVS, ille plura ſitientibus, ipſe adeundus eſt.

pag. 121. lin. penult. *Coniicit GOLIVS.* Confirmat eius coniecturam ABVLFARAIVS *Dynaſtia nona* [n].

k) Hiſtoire de Timur Bec connu ſur le nom de grand Tamerlan, Empereur de Mogols et Tartares. Prodiit cum notis hiſtoricis et geographicis Delft. 1723. 12. IV. Vol. alios biographos Tamerlanis, Achmed Arabſidam Arabice a Golio, Gallice a PETRO VALTERIO editum, Sanctyonem, Petrum Ioſephum Aurelianenſem nominat Biblioth. hiſtorica STRVVIANA T. I. c. 10. §. 8. p. 197. quibus hiſtoria vniuerſalis toties nobis laudata eo magis adiicienda eſt, quod praeter verſiones recentiorum ipſa autographa Arabica conſuluerunt, vid. ibid. p. 226.

l) Hiſt. vniu. T. XXI. §. 155. p. 289.

m) l. c. not. y. p. 221 ſeqq. Dolemus autem hiſtoriam dynaſtiarum Africae et Europae deeſſe, quam adhuc ſperamus.

n) pag. 161.

AD CAPVT II.

DE NATVRA ET INDOLE PHILOSOPHIAE SARACENICAE.

pag. 124. lin. 14.

Nec veſtigium philoſophiae vllum admiſſum. Itaque ex ſententiis Arabum ante Islamiſmum philoſophia Arabica exſculpi magis non poteſt, quam ex Homero Graeca. Secus qui faciunt, illi philoſophiae nomen cum ſapientia naturali confundunt.

Ibid. lin. 32. *Tomo primo luculenter demonſtrauimus.* Rogamus hoc loco lectorem, vt ea quoque patienter relegat, quae in his ſupplementis ad iſtum locum de Zabiis adiecimus, ne cramben recoquere cogamur. Non inutiliter autem HOTTINGERI *archaeologiam orientalem* itemque *hiſtoriam Orientalem* comparabit, qui fontes plures in vtroque libro indicauit.

pag. 127. lin. 23. *Prout in Aegypto modificata et hypotheſibus Pythagorico-Platonicis temperata eſt.* Haec recte quidem dici, conſtare Lectori poteſt ex iis, quae ſupra in his ſupplementis de philoſophia Aegyptiaca diximus. Sed rogamus eum quoque, vt illa relegat, quae de philoſophia Perſarum et ſyſtemate Zoroaſtriano attulimus demonſtrauimusque, philoſophiam illam orientalem, quam foecundam habuiſſe progeniem in Oriente inter haereticos Chriſtianos et gentiles, oſtendimus, talia potiſſimum e Zoroaſtris ſchola et ſyſtemate exhibuiſſe, quae tum demum in diuerſas ſectas diuiſa ſunt. Vera igitur clauis Zabianiſmi, qualis ſeculis a C. N. III. IV. V. viguiſſe ſcriptoribus Arabicis dicitur in propagine illa ſyſtematis Zoroaſtriani, de mediatore inter Deum et malum, Oromaſden et Arihmanium, quaerenda eſt, quae Aegyptiacam theologiam in multis alterauit, vt ex Eſſenorum hiſtoria conſtat. His acceſſere Pythagorica reformata, quae omnia priſtino, qui in Oriente ab antiquo tempore viguit, Magianiſmo et aſtrolatriae aſſuta et admixta tandem his ſeculis, quibus in Oriente integra agmina fanaticorum philoſophorum prodierunt, tales homines genuerunt, quales Zabiorum religio prorepere paſſa eſt. Ex his coniecturae noſtrae, quas h. l. de origine Zabiorum attulimus, illuſtrandae et ſupplendae ſunt.

pag. 132. not. p. lin. penult. *Diſſ. VII. p. 1296.* Ponendum *p. 296. editionis Lipſ. p. 310. ed. Angl.* quem totum deſcriberemus, niſi editio Lipſienſis vbiuis occurreret: ſed tamen iterum monemus lectorem, vt ad Algazelii recenſionem interpretationum Alcoranicarum attendat, ne ab iis decipiatur, qui, vt ex obliquo chriſtianam legem calumnientur, Islamiticam tantum non vbique ſanam rationalemque, aſt inimicorum detorſionibus corruptam eſſe, luxuriante calamo ſomniant.

pag. 133. lin. 24. *Quem tenuit Muhammedes.* Aliter quidem viſum, quibus Muhammedis hiſtoria ad Chriſtianae religionis calumniam traducta eſt, qui Muhammedis integritatem in perſuadenda non tamen vi et armis iniungenda noua lege ſua laudare non ſatis poſſunt. Aſt his recte opponitur, tamdiu quidem Muhammedem leni pede inceſſiſſe, quamdiu potentia carebat, hanc cum per complures aſſeclas Medinenſes obtinuiſſet, illico mentitum eſſe, iactantem, poteſtatem ſibi factam eſſe ex coelo, legem ſuam contra aduerſarios defendendi. De qua eius contentione GAGNIERIVS [a] et *hiſtoriae vniuerſalis* auctores [b] videndi, et ipſe *Alcoranus* [c] conſulendus.

pag. 134. lin. 6. *Alcoranum increatum Dei verbum eſſe.* Inſipida et longa de hac aſſertione fabula eſt apud theologos Muhammedanos, praecipue ab illis magno feruore in controuerſiam adducta, qui orthodoxi videri volunt. Nam Coranum non tantum pro verbo diuino atque Θεοπνεύςῳ habent, ſed librum quoque diuinum immediate ex coelo demiſſum,

a) In vit. Mohammed. c. 14. b) T. XIX. §. 66. p. 81 ſeqq. c) Surat. XXII.

ſum, et innumeris miraculis, tanquam immediatum diuinitatis opus a creaturis diſtinctum eſſe crocitant. Inde factum, vt Traditionarii, (Sonnitas vocant) increatum Dei verbum Alcoranum eſſe, ambitioſe contendant, miraque ambiguitate ita de hac theſi loquantur, vt facilis res ſit in vtramque partem de hac quaeſtione diſſerere, licet ad ipſum Muhammedem eius aſſerti referatur auctoritas. Ex eo vero euenit, vt pro incredulis quidem haberentur, qui Coranum creatum dicerent, hoc vero opprobrio non obſtante, ſurgeret ſecta Motazelitarum, itemque ſectatores Iſa Ebn Sobeih Abu Muſa dicti Al Mozdar, qui contrarium ſtatuerent, eo quod ita duae ſubſtantiae aeternae ponantur. Cui ſententiae tanto feruore adhaeſerunt Caliphae, qui ex Abbaſidum familia orti ſunt, vt alteram partem perſecutione premerent, et imprimis Almamon pro creatione Corani publico edicto decerneret, eius autem ſucceſſores Al Motaſem et Alwahtek flagellis et carceribus contrarium ſentientes perſequerentur. Quam tamen ſaeuitiam ſuſtulit Al Motawakelus, liberumque permiſit, quod cuique videretur verum, de hac quaeſtione ſtatuere. Viderunt ſcilicet viri docti, qui naſum habuere, logomachiam ſubeſſe quaeſtioni, quam ita ſuſtulit Algazelius [d], vt diceret, Alcorani archetypum fuiſſe in intellectu Dei, adeoque ad diuinam eſſentiam pertinere, et illi perpetuo adfuiſſe, ectypa autem creata eſſe et hominum diligentiae deberi. Quae ſpecimen eſſe poſſunt λεπτολογίας philoſophicis ſubtilitatibus in theologiam introductae, qua ipſe philoſophiae vſus in theologia periit. Plura cum ad hiſtoriam magis Muhammediſmi theologicam, quam philoſophicam pertineant, de his obiter adductis non cumulamus, videndi autem, qui plura dabunt, theologiae Muhammedanae ſcriptores fere omnes, tum Arabes nominati a Pocockio [e], tum Chriſtiani, et in his I. H. Hottingervs [f], Lvdov. Maraccivs [g], *hiſtoriae vniuerſalis* conditores Britanni, et ex ipſis Arabibus Chriſtianis Abvlfaraivs [h] aliique.

pag. 137. lin. 13. *Praeſtantiſſimus MOSHEMIVS.* Concinit, quisquis hiſtoriam Muhammedis αὐτόγραφον cum fabula Romanenſi Boulainuillerii comparauit, id quod accurate, optimis memoriis et candido pectore vſi fecerunt *Hiſtoriae vniuerſalis ſcriptores Britanni* [i], quorum de hac *vita Muhammedis*, quae Boulainuillerium parentem habet, iudicio ſubſcribent, quos animus rectus verique ſitiens ad lectionem ipſorum fontium Arabicorum adduxit.

pag. 139. lin. 12. *Communi opinione licet falſa, pro Sadducaeis habiti ſint.* Cauenda hic nominum et hypotheſium confuſio, Zendicaei enim non ſectae propagine, ſed opinionum tantum affinitate pro iisdem cum Sadducaeis habiti ſunt, cetera commune nihil habuerunt. Vnde non probamus

d) In Profeſſ. fidei apud Pocock. Specim. p. 219.
e) pag. 217 ſeqq.
f) Hiſtor. Orient. L. II. c. 3. p. 252.
g) Prodr. Alcorani, p. 43 ſeqq.
h) p. 245. Elmacin. Hiſt. Sarac. p. 138.
i) T. XIX. §. 12. p. 18.

mus interpretationem HOTTINGERI [k], HERBELOTI [l] aliorumque, qui Zindicaeorum appellationem per Sadducaeiſmum expoſuerunt, cum praeter communem quandam prouidentiae negationem in ceteris longe inter ſe diſſenſerint. Interim hoc nomine, verum eſt, ſectam iſtam, (nam peculiare doctrinae ſyſtema publice profeſſa eſt,) maxima fuiſſe inuidia preſſam, tandemque extinctam. Et tempore quidem Al Walidi, Caliphae, adeo caput extulit Zendiciſmus inter Arabes, vt ipſe princeps huic impietati nomen ſubſcriberet. Sed non diu iſta fortuna durauit. Calipha enim Al Mohdi imperante, in eos dira inquiſitione ſaeuitum eſt, qui Zendiciſmi impietati adhaerebant, et, quicunque declarabantur in his caſtris haerere, interfecti ſunt [m]. Quod fatum etiam ſub Calipha Muſa Al Hadi Zendiciſmi aſſertores preſſit, qui patris veſtigia ſtrenue legit. Haec ſcriptores Arabes hactenus citati paſſim, qui tamen de ſyſtemate Zendickaeorum adeo variantes nobis relationes reliquerunt, vt in concordiam eas redigere non liceat. Conſulendi autem ſcriptores Arabes hactenus laudati, et, qui eorum teſtimonia collegerunt, *Pocockius*, *Hottingerus*, *hiſtoriae vniuerſalis ſcriptores* [n], alii.

pag. 140. lin. 10. *Et cognomen Dararaeo.* Exſcripſit locum HOTTINGERVS, et repetierunt *auctores hiſtoriae vniuerſalis* [o], apud quos is legi poteſt ab illis, qui Elmacini hiſtoria Saracenica, rarius obuia carent. Hi ab Alfarabii narratione diſſident, vnde coniici poteſt, nomen Dararianorum fuiſſe quoque generale, et impios quoque et in Dei naturam iniurios ſignificaſſe.

pag. 144. lin. 3. *Aliique.* Addendus B. AVGVSTI PFEIFFERI *theologia Iudaica atque Mohammedica*, ſeu *Turco-Perſica*, cuius *exercitatio VI.* [p] proprie cum appendice huc pertinet. Iungi illi poteſt DAVID NERRETERVS, qui ALEXANDRI ROSSAEI religionum orbis ſect. V. continuauit, et duce LVDOVICO MARACCIO, Alcorani verſionem Germanicam cum annotationibus exhibuit [q]. Alios huius generis tacemus.

pag. 149. not. g. *Loca ZONARAE huc facientia.* Narrauimus iſtam literarum et philoſophiae infelicitatem barbariemque ingruentem infra *Lib. II. cap. primo* [r], quae cum hoc loco comparanda ſunt, vt intelligatur, quae lolia ſeminibus foecundis Sec. VIII. et IX. ſuccreuerint. Cuius cauſſas praeter perditos imperatorum mores et infelices Chriſtianorum controuerſias maxime de cultu imaginum fuiſſe Saracenorum in Graeciam incurſationem, qui ſub Conſtante, Heraclii nepote circa annum DCLX. litorales omnis Graeciae ciuitates atque inſulas claſſibus inuadere ac populari coeperunt, pulchre vidit monuitque FR. PATRICIVS [s].

Qqq 2 pag.

k) ll. cc.

l) T. XX. §. 344 ſeqq. p. 493 ſeqq.

m) Conf. HOTT. l. c. p. 359 ſeq.

n) loc. cit. p. 355 ſeq. vbi etiam de Hamzaei ſectatoris eius impietate locus ELMACINI p. 265. extat. Hi vero omnes non ad hiſtoriam philoſophicam, ſed theologicam Muhammedanam pertinent, ideo hic obiter tantum allegati.

o) l. c. §. 344. p. 493.

p) pag. 263 ſeqq.

q) Norimbergae 1703. 8.

r) pag. 536.

s) loc. cit.

pag. 152. lin. 1. *Suffudit Salmaſii auctoritas.* Aequum tamen putamus, hoc loco, vbi a tam graui viro Salmaſius accuſatur, ipſa eius verba dare, quae non tantum ad eum excuſandum facere poſſunt, ſed et argumento huic, de verſionibus Arabicis philoſophorum Graecorum lucem affundunt. Ita vero vir magnus, diſſertationis occaſione a verſione Arabica tabulae Cebetis exſurgente, cuius mendas non tacet [t]: „ſcriptor „multa adtexuit, quae in Graeco textu non ſunt, alia vero detraxit, plu„rima interpolauit, immutauit, inuertit, nec pauciora non ipſi intellecta „perperam et contra mentem auctoris Graeci expreſſit. Quod non huic „tantum verſioni vel paraphraſi peculiare eſt, ſed fere omnibus commu„ne, quaecunque hodie ab Arabibus ex Graeco expreſſa viſuntur. Nec „profecto id tantopere mirandum φιλάραψ, videri debet, vt eos hac in „parte praeter aequum iuſtumque propterea protegere cupide nimium „feſtinent, eorumque erroribus patrocinari. Quo tempore iſtae verſio„nes curabantur auctorum, praecipue antiquioris Graeciae, qui in Ara„bicum ſermonem a doctis Graece Arabibus transferri ſolebant, non li„cuit meliores dari, cum nec maior inter ipſos Graecos priſcae eorum „linguae eruditio diluceret. Ante Muhammedem vix vlla, certum eſt, „linguae Graecis cum Arabibus intercesſiſſe commercia, ad hoc, vt „artes Graecanicas ac diſciplinas Arabes affectarent, libros illorum legere „atque intelligere laborarent eosque in ſuam linguam vertendos ſtudioſe „curarent. Heraclii illud aeuum Graeciae fuit, quo aeuo ne ipſos quidem „Graecos conſtat admodum peritos fuiſſe antiquae Graecanicae dialecti, „qualis Socratis ſeculo Athenis Atticis vigebat. Quis enim ignorat, „tum nec Atticos Attice amplius loquutos eſſe, nec Graece Graecos, „quorum ſermo Latinis vocibus in Graecum ſonum ac formam tradu„ctis, totus inquinatus ac contaminatus ab antiqua puritate Attica Grae„caque deſciuerat. Qui illo tempore, vel ex Graecis ipſis, linguam, quae „in vſu fuit Socratis aeuo et ſequentium philoſophorum, mediocriter „intelligerent, quam rari fuerint, hinc palam eſt. - - Quo magis igno„ſcendum reor Arabibus, qui Graeca in Arabicum eo tempore verte„runt, quo ne ipſi quidem Graeci, quibus vtebantur magiſtris in illa lin„gua addiſcenda, promittere poterant, omnia a ſe intelligi quaecunque „in Socratici aeui ſcriptis Graecis occurrebant. Non poterant iſti Arabes „ſuis magiſtris eſſe doctiores. Non itaque mirum, ſi paucae Arabicae „verſiones Graecorum operum ita fideles reperiuntur, vt nihil in his „deſiderari poſſit. Maximam eae partem, non Heraclii imperio, quo „primum tempore prodiit Arabs ille impoſtor, ſed longe adhuc inferiori „aeuo Graeciae, ideoque etiam imperitiori et corruptiori exierunt. Non „enim latet Arabiſmi peritos, regnante apud Arabes Abbaſidarum familia „ſub regno praecipue Almamonis, qui ſeptimus Calipharum ex ea gente „fuit,

t) In praef. in tabulam Cebetis Arabicam et aurea carmina Pythagorae Lugd. Bat. 1640. 4. editam.

„fuit, ſcientiarum omnium ſtudia floruiſſe, Arabasque eo imperante, qui „et doctus erat, et doctos amabat, fouebatque, certatim ſe Graecis in „Arabicum vertendis adplicuiſſe quamplurimos: vt proinde conſtet, plu„res verſiones ex Graecis Arabicas circa illud ſeculum prodiiſſe, quam „reliquis omnibus retro Arabicae dominationis temporibus, aut dein„ceps ſequentibus. Atqui ſeculum iſtud à Chriſto fuit nongenteſimum, „(nonum) non minus in Europae et occidentis nationibus Latinae lin„guae in barbarum degeneranti fatale, quam in Aſia et reliquo Oriente „Graecae. Si quis Arabs ex ea aetate Graece ſciuit, non potuit eam „ſcientiam haurire, niſi ab imperitis Graeci ſermonis magiſtris. Hinc „tam multi hodie errores in Arabum ſcriptis occurrunt, ſiue dedita ex „Graecis ea conuerſa ſint, ſiue etiam ſententias Graecorum auctorum in „operibus ſuis obiter citauerint. Quod hic occaſione data conſignare „debui, ne, qui Arabicae linguae ſtudioſi ſunt, prae ſtudio, ſicut plerisque „moris, ſeſe ita quaſi auctorare, et addicere pergant eorum partibus, „quorum doctrinam conſectantur, vt nihil eos peccaſſe, Iouem lapidem „iurare parati ſint.“ Pergit haec porro exemplis illuſtrare, iubetque a ſe diſcere monitos, quid fidei illis habendum ſit, ne, ſi nimiam de earum ſinceritate fiduciam conceperunt, ſaepius decipiantur etc. Deſcribendus erat totus locus etſi longiuſculus, tum, quod multam lucem argumento, quod tractamus, affundit, Salmaſiani nominis celebritate ſuffultam: tum, quod eam inuidiam Salmaſiano nomini deprecaremur, qua eum Renaudotius cumulauit, et nos hacce Salmaſiana praefatione nondum lecta ex Renaudotio repetiimus. Vnde malumus cauſſam, cur tamdiu Arabicarum verſionum auctoritas durauerit, adſcribere admirationi exoticorum, cum inter coecos domi, luſcus imperaret. Id quod durauit donec in academiis, Pariſina et Medicea, Graecarum literarum ſtudium refloreſcere coepiſſent.

pag. 153. lin. 1. *Quem tam male habuit Arabum induſtria.* Idem adductis exemplum de Dioſcoridis verſione monuit SALMASIVS, eadem *praefatione:* Sed in Cebetis quoque verſione tot naeuos indicauit, vt plane conſtet, in omnibus philoſophiae partibus Arabes iſtos Dauos fuiſſe, non Oedipos, non natura magis et ingenio, quam temporis iniquitate et infelicitate.

pag. 157. lin. 19. *Quam hodie adhuc deſideramus.* Multi quidem in hac arena deſudarunt in Chriſtianorum caſtris, vt Muhammediſmum vel Islamiſmum potius aggreſſuri, illius prius ſummam ac διατύπωσιν exhiberent. Eorum nomina pleraque cum indicauerint IO. ALB. FABRICIVS [w], et IO. FRANC. BVDDEVS [x], lectorem ad iſta literaturae horrea dimittimus, cum

 ad

w) In ſyllabo ſcriptorum de V. R. C. c. 50. p. 733. vbi quoque Maraccii, Hackſpanii, Gerhardi, Forbeſii, Hottingeri, Relandi aliorumque labores indicantur. p. 1403 ſeqq. His iungi poteſt catalogus Bibliothecae REIMMANNIANAE Tom. I. ſect. IV. p. 935 ſeq. vbi ſcriptores ad theologiam Muhammedanam ſpectantes enumerantur.

x) In Iſag. hiſtor. in theologiam L. II. c. 7.

ad noſtrum illa campum proprie non pertineant. Legenda autem et examinanda eſſe haec ſcripta prouide et ſine praeiudicii occupatione eo magis monemus, quo certius eſt, multos de Muhammedis perſona et lege ſcripſiſſe, qui, nec potuerint, nec voluerint mentis acie in veros pſeudo-prophetae ſenſus penetrare, et, vel nimium premendo, vel nimium pingendo vatem Arabicum, peccarunt [y]. Vnde priſtinum deſiderium repetimus, vt vir quidam doctus et candidus, auxiliisque doctrinae, ſapientiae et literaturae ſatis inſtructus criticam hiſtoriam legis Islamiticae exponat, verosque ſenſus, non naſcentis tantum, ſed vigentis quoque Muhammediſmi (quae duo momenta vehementer inter ſe differunt), fundamenta, dogmata, ſententias, ſyſtemaque totum Islamiſmi cum cauſſis veris critice extricet, tali enim hiſtoria religionis Muhammedicae hactenus deſtituimur, qualis, ſi exiſteret, facile natiuos philoſophiae naturalis atque moralis vultus eius poſſemus detegere, iuſtosque philoſophiae Muhammedicae vultus effingere.

pag. 164. lin. 6. *Quam malis ſequelis fataliſmus Muhammedanus ſubiectus ſit.* Conferendus ad hunc articulum Io. Chr. Krvgeri diſſ. *de fato Muhammedano* [z].

pag. 176. lin. 7. *Fieri poteſt iſta generatio ſpontanea.* Rationes, quibus pro generatione ſpontanea ſiue aequiuoca, neſcio, ſerio, an per luſum, non indocte tamen et acute poteſt pugnari, peculiari diſſertatione olim explicuit Polycarpvs Lyservs [a]. Non tamen generationis ſpontaneae idolo tantum tribuit Thophailus, vt non emanationis ſyſtema in auxilium vocet, aſſerendo, ſpiritum qui, iungitur corpori, ex Deo effluxiſſe, vt radii ſolis in mundum: quo pacto ipſe prodidit, iſtud generationis aequiuocae εὕρημα carere ratione ſufficienti, adeoque ſine principio externo vel interno cooperante totam ſuam fabulam de Yoktanidis ſui ortu collabaſcere. Vnde rationem quoque dare non potuit, quae ſit origo inanimatorum.

pag. 199. lin. 2. *Summam rerum complectendo.* Vt habeat Lector, cui ad orientales fontes non tam facilis patet aditus, vnde moralem doctrinam Muhammedis diſcat, et, quid valeat, iudicare poſſit, exhibebimus ei XL. regulas morales, ſiue apophthegmata moralia, quae aſſeclis ſuis prophetam inculcaſſe ſcripſit Muhammed ben Abibeker. Ita vero ait vates [b]: „Qui e populo meo quadraginta ſeruauerit dicta aut conſilia, is hortum „(Paradiſum) ingredietur, eumque excitabit Deus excelſus cum ſapientibus „et prophetis vltimo die. Diximus ô apoſtole Dei, quae ſunt quadraginta illa

y) Prius multis euenit, et, ſi verum fatendum, pauci ſunt, qui limites non exceſſerunt. Sed fatendum quoque, nonnullos in alterum extremum incurriſſe, et legis Coranicae ſenſus, longe tolerabiliores, quam veri et non ſuſpecti fontes tradunt, effinxiſſe. Notauimus ideo Relandum, ipſumque P. M. Innocentium XI. Maraccii editionem Alcorani impediuiſſe, quod benignos nimis ſenſus ei affricuerit, narrat Leibniziana, pag. 83.

z) Lipſ. 1759.

a) In appar. liter. Witteberg. T. I. Sp. XI. p. 175.

b) Extant lingua Arabica apud Hottingervm hiſtor. Orient. L. II. c. 3. p. 248 ſeqq.

„illa dicta? reſpondit Muhammed: 1. Si credis in Deum, 2. et diem „vltimum, 3. eſſe item librum, 4. prophetas, 5. reſuſcitationem poſt „mortem, 6. prouidentiam circa bona et mala, 7. ſi teſtaris, non eſſe „Deum, niſi τὸν Θεὸν, neque apoſtolum eius, 8. ſi ſtatis temporibus tuas „preces peregeris, praemiſſa abluitione ſeu purificatione larga, ſuo quo„que tempore conuenienti, et conſummatione incuruationum et in„clinationum, precibus ſingulis deſtinatarum, 9. ſi decimas dederis, „10. ſi menſe Ramadam ieiunaueris, 11. ſi Meccanum iter, vbi poſſis, „feceris, 12. ſi ſingulis diebus et noctibus duodecim Reccas ordinarias „oraueris, tres autem ex abundanti pietatis ſtudio, 13. ſi a foenore abſti„nueris, 14. nec vinum biberis, 15. nec per Deum in vanum iuraueris, „16. nec contra quemquam Deum teſtem appellaueris, propinquum ſiue „remotum, 17. nec praecipitanter iudicaueris, 18. nec fraudaueris fra„trem tuum vel a facie, vel a tergo, 19. neque mulierem caſtam abege„ris aut repudiaueris, 20. neque ſuum cuique exprobraueris naeuum, „21. neque vi quenquam coegeris aut ludibrio habueris, 22. neque affli„ctionis ſeu cruciatus Dei timorem omnem abieceris, 23. neque, quae „inter homines ſparguntur, calumnioſe effutiueris, vel, ſi non fueris „obtrectator, 24. ſi Deo gratias egeris, pro quolibet accepto beneficio, „25. ſi patientiam probaueris in calamitatibus et afflictionibus, 26. ſi non „de miſericordia Dei deſperaueris, 27. ſi cognoueris, quod omne id, „quod euenit tibi, a te non aberrauit (i. e. tibi deſtinatum euenerit), „28. ſi Dei iram in te propter gratiam creaturarum non concita„ueris, 29. neque hunc mundum prae futura vita elegeris, 30. ſi ali„quid abs te frater tuus fidelis (Muſelmannus) petierit, auare illi non „denegaueris, 31. ſi in negotiis religionis obſeruaueris eum, qui ſu„pra te eſt, in rebus vero mundanis eum, qui infra te eſt, 32. ne„que iuraueris, 33. neque cum Satana amicitiam contraxeris, 34. ſi „vanitati valedixeris, 35. facultates orphani non rapueris, 36. clamo„rem auditum non ſuppreſſeris, 37. familiam tuam et liberos tuos ſi „inſtitueris in iis, quae vſui eis eſſe poſſunt apud Deum, eosque „ad Deum ter O. M. adduxeris, 38. ſi vicinis tuis benefeceris, neque ab „iis, ſi miſericordia tua egeant, eam cohibueris, 39. nulli creaturae ma„ledixeris, 40. laudes Dei et celebrationes, ſi multiplicaueris, et in Alco„rano in omni ſtatu legeris, niſi ſis immundus. Si non deſerueris ſepta „coetus, ſi tandem feceris alii, quicquid gratum eſſet, ſi tibi fieret“. Adiiciuntur his complura, rectius ad doctrinam catecheticam et dogmaticam Muhammedorum pertinentia, quae h. l. praetereunda ſunt. Haec enim ſufficiunt, vt pateat, Muhammedem religionis naturalis et reuelationis ſacrae capita expilaſſe, et cum nugis ſuis coniunxiſſe, vt vbique diuinam vatis auctoritatem conſequeretur.

pag. 208. not. x. *Suſpicamur.* Satis aperte hoc loco poëta amaros vxoris mores perſtringit, addito hoc epiphonemate c.

Mulier praua in aedibus viri boni
In hoc quidem mundo illi tartarus eſt,
Caueas a mala muliere, caueas.
Serua nos o Domine ab iſtius ignis infernalis
Supplicio.

Maxime vero linguae eius proteruiam deteſtatus, quam acutis dictis mira feſtiuitate repreſſit, ipſe deplorat, quod matrimonium elegerit. Conſtat autem ex hoc quoque loco, tum cum paupertate, tum cum prolis multitudine virum bonum fuiſſe colluctatum; vnde plenus queremoniarum tandem in hos verſiculos erupit:

O tu qui familiae vinculis es oneratus,
Noli poſthac libertatis opinionem capere,
Cura prolis, panis, veſtitus et opum
Retinet te ab angelici mundi contemplatione
Toto quidem die hoc magno ſtudio mihi propono,
Vt tempore nocturno cultui diuino inuigilem;
Nocturno tempore cum preces exordior
Haec me cura vellicat; craſtina die proles mea quid comedet?

Dignum exemplum, quod ad augendum catalogum eruditorum, qui ex matrimonio infelices euaſerunt, adhibeatur, ſed rarum quoque ſpecimen in tanta vitae acerbitate eam ingenii ſerenitatem fuiſſe ſeruatam, cuius generis exempla ex hiſtoria philoſophica ad vitae actionem formandam adhibere, iudicii practici argumentum eſt. Sed haec obiter.

Ibid. lin. 33. *Praeter alia.* Scripſit etiam eiusdem argumenti et generis librum, quem *pomarii* titulo ornauiſſe MVSLADINVM, ait GENTIVS d decem capita complexum, et mera ſapientia, hiſtoriis et grauiſſimis, ſupra quam dici poteſt, ſententiis refertum, cuius primum caput de iuſtitia et iuſto mundi regimine, quomodo populus a principe ſit fouendus, et numen diuinum venerandum, agit; alterum de beneficentia et liberalitate; tertium de amore, temulentia et inſania, non tamen, qua agitati humana, ſed numine quodam correpti diuina ſpiramus; quartum de humilitate; quintum de conſtantia et animi tranquillitate, in prouidentia diuina per omnia ſuauiſſime quieſcentis; ſextum continentiae, et illorum, qui eam colunt, laudes effatur; ſeptimum diſciplinam, virtutem et bonos mores docet; octauum laudes pro beneficiis numini dicit; nonum de poenitentia et pietatis ſtudio; decimum de precibus, et neceſſariis ad vitam humanam diſſerit; omnia autem ex propria fere experientia,

c) Eleganter ſatis Germanico carmine hunc locum expreſſit ADAM OLEARIVS p. 60.
d) In praefat. roſarii.

tia, et quibus interfuit, depromit. Quod opus, teſte Eodem [e], *cum roſario non tantum per totum orientem omnibus regibus, principibus atque magnatibus eſt longe cariſſimum, quod certatim laudibus ad coelum ferunt, et aureis plerumque literis atque inſignibus imaginibus ad luxum vsque exornant*: ſed etiam in Europae regiones delatum magnis plauſibus exceptum, in cimeliarchiis magnorum principium aſſeruatum [f], multis a viris doctis laudibus cumulatum [g], et verſioni atque editioni ab ipſo Gentio deſtinatum, qui tamen Aiax in ſpongiam incubuit [h], quod vehementer dolemus, cum tamen elegantis libri ἀπόγραφα paſſim in bibliothecis publicis et priuatis deliteſcant.

pag. 209. lin. 30. *Praeſta et vade.* Interpretationem elegantiſſimae et nobiliſſimae ſententiae in vernacula noſtra lectori Germano vehementer commendamus, certi, interpretis ἀκρίβειαν et ad veteres Arabum ritus applicandi ſolertiam hanc eius diligentiam eſſe demonſtraturam, ipſumque iri conuictum, quam leuis commatis ſint, quae Gentius in Olearii verſione, diligenter a nobis cum Gentiana comparata, culpauit.

pag. 210. lin. 10. *Anno Heg. DCLVI.* Annum poſt C. N. ponit Olearius 1257. concordat notatio Pocockii.

pag. 211. lin. 13. *Obtrectationes paſſa eſt.* Animus erat Gentio, Germanice quoque et Gallice hoc roſarium edere [i], ſed, cum difficiles eius mores moram iniicerent, interim Olearius, qui familiariter Gentio vtebatur, verſionem Germanicam *Sleswici 1654. fol.* vulgauit. Qua verſione cum conatus ſuos impediri, ſpemque ſuam fruſtrari Gentius cerneret, ſicque damnum metueret, laureolam in muſtaceo quaeſiuit, et quoscunque naeuos vel ἁμαρτήματα obelo configi poſſe, iudicaſſet, non ſine dicteriis in Olearium effudit: id quod ab amico ſe non expectaſſe, ipſe Olearius Gentio exprobrauit [k]. Verum in eo ſuos mores ſequebatur, eo maiori iniquitate, quo clarius ex comparatione verſionis vtriusque conſtare attento poteſt, ſatis vtramque cum altera conſpirare, niſi quod Olearius, qui poëſi Germanica delectabatur, id ſibi propoſuerit, vt verſiculos Perſicos etiam verſiculis Germanicis exprimeret, quo pacto ſenſum magis, quam ſtrictam verborum ſignificationem ſequi coactus eſt. Ceterum annotationes Olearii praeſtare Gentianis, αὐτοψία lectorem docebit, qui vtrique viro docto hederam ſuam non denegabit.

Ibid.

e) Ibid. Herbelot. bibl. Or. p. 212. cet ouvrage de Sadi avec celui, qu'il a intitulé Gulistan, ſont ſi connus, et ſi eſtimer dans l'Orient, que les auteurs, qui en parlent, diſent tout, qu'il eſt ſuperflu d'en faire eloge.

f) Extat eiusmodi exemplar inter codices Vindobonenſes Orientales mſc. cuius pretium elegantia ſcripturae in charta bombycina et imagines Perſicae arte elegantiſſime depictae, aliaeque, quibus ornatur, figurae imprimis augent. Vid. Nessel. Cat. bibl. Vindob. p. 151. Eius imagines ad Perſica αὐτογράφα aere deſcripta vernaculae editioni ſuae roſarii appingi curauit Olearius, qua parte Gentianam editionem, licet ſupra modum magnificam et ſuperbam ſuperat.

g) Vid. Avg. Pfeiffer. Critica S. p. 424. Hottinger. archaeol. Or. c. 3. p. 103. Wagenseil ad Sota, p. 1227. Sagittar. exerc. ad Iuſtin. L. XVII. p. 129. Avg. Beiervs epiſt. ad Dn. de Schoenberg, Herbelot. p. 729. aliique.

h) Vid. Beiervs, in vita Gentii p. 1109.

i) Vid. praef.

k) Epiſtola Olearii extat apud Beiervm l. c. p. 95.

Ibid. lin. 16. *Huius gentis ducem ſequuti.* Expreſſimus verſionem Gentianam editionis primae *Amſtelodami* 1651. apud Ioannem Blaeu excuſae, quod exemplar ex bibliotheca G. HIER. WERCHII ad nos peruenit, quem virum ſummum eruditionem Gentianam plurimi feciſſe, ex eius tr. *de Vena Medinenſi* [l], eſt apertum. Verſionem autem Germanicam Olearii ex priori editione adhibuimus, quae itidem ex bibliotheca doctiſſimi auctoris ad reculas noſtras cum *albo* eius *itinerario* [m] acceſſit.

pag. 240. lin. 3. a fin. *Bonam vitae partem huic rei intendimus.* Obiit auctor centenario maior, nonnulli CXX. annos vixiſſe tradunt. Dabimus lectori Germano verſionem Germanicam Olearii verſiculorum, quos hic in fine capitis Latinos attulimus, vt ipſe iudicium de vtraque interpretatione facere poſſit:

Wir haben allhier guten Rath
Aus trewem Hertzen wollen geben,
Ob es uns ſchon gekoſtet hat
Den guten Theil von unſerm Leben.
Gibt man uns kein geneigtes Ohr,
So iſt es dannoch gut gemeinet,
Dann Sadi bringet nichts nicht vor,
Das nicht der Wahrheit aehnlich ſcheinet:
Wer aber dis Buch bey ſich hat
Und mag es gerne leſen
Der wünſche Sadi Gottes Gnad,
Auf daſs er mög geneſen.

l) Vid. p. 51. 169. 230.

m) Memorabile id cimelium literaturae Orientalis magnaeque exiſtimationis eſt, qua Olearius in iſta legatione Perſica, cui ab epiſtolis erat, fruebatur. Turget enim nominibus et inſcriptionibus virorum ſummorum ipſorumque principum Moſcouiae, Armeniae, Syriae, et imprimis Perſiae, et plerosque viros doctos, qui tunc in Oriente verſabantur, complectitur.

AD PART. II. LIB. I. CAP. I.

DE PHILOSOPHIA CHRISTI ET APOSTOLORVM.

pag. 244. lin. 25.

Alio loco demonſtrauimus. Si haec loca cum illis comparantur, quae ad *Tomum ſecundum p. 272.* obſeruata ſunt, apparebit illico, haec loca non de Chriſtianorum moribus et ieiuniis, ſed de illorum philoſophorum conſuetudine intelligi debere, qui Noctem ſacram habebant et inter numina referebant.

pag. 247. lin. 19. 20. *Lucem clariorem foenerabuntur.* Conſulenda hic ſunt, quae *capite ſecundo huius libri* de aſcetis moachisque Aegyptiorum Chriſtianorum dicta ſunt, quaeque de Therapeutis ad *Tomum ſecundum* diſſeruimus, vt locus Euſebii hic allatus intelligatur.

p. 250. lin. 13. *Magni faciebat.* Non eſt nullius momenti haec obſeruatio, ſed eius nobis temporis, quo Chriſtus in his terris degebat, rationes haud obſcure detegit. Nempe ea ipſa aetate, qua tenebris obuolutam mundi compaginem coeleſti hoc ſole illuſtrare Numen dignatus eſt, obtinebat illud literaturae Orientalis genus, quod ſupra fuſe, et, niſi fallimur, euidenter ſatis deſcripſimus; quodque ſublimioris et a patribus acceptae doctrinae myſteria pandere ſe promittebat. Quod, qua ratione id fieri poſſe praeceperit, ex iis, quae *tomo ſecundo* fuſe diſſeruimus, lectori conſtare poteſt, hicque repetenda ſunt. Fuiſſe ea humanarum tricarum ſomnia, et ad mentis humanae ludibria pertinentia, tota illa philoſophiae vel, ſi mauis, theologiae doctrina, quae hodie nondum periit, aperte prodidit. Quae cum ſyſtema rerum emanatiuum ex impuris Orientis lacunis progreſſum commendaret, et ſublimiorem quandam perueniendi ad Deum viam iactaret, ad iſtas naenias genti Iudaicae inſinuandas progreſſum eſt, quas ſuo loco euidentibus teſtimoniis manifeſtas fecimus. His cum inhaererent ingenia Orientalia, quae ſeculo poſt C. N. ſecundo emergebant, et contemta ſapienti et ſimplici euangelii doctrina, ſublimiora ſequi coepiſſent, enatum inde inter Chriſtianae ciuitatis alumnos peſtilens illud hominum genus, quod, cum ſibi profundiorem diuinorum myſteriorum cognitionem arrogaret, Gnoſticum dictum eſt. Horum vero tricis cum caperentur ingenia Iudaeorum et Syrorum ſimiliumque nugiuendula, ad eiusmodi ſomnia delapſa ſunt, quibus Ieſum ſui ſimilem, nempe Gnoſticum orientalibus crepundiis animas e malo eripientem miſere nugati ſunt. Ex qua ſentiendi libidine cum multi errores peſtilentes et proterui orirentur, ſacri ſcriptores [a] acerbe de iis conqueſti ſunt.

 Et

a) Monuimus ea de re lectorem, in annot. ad catenam exeg. bibl. Angl. T. XVI. p. 368 ſ. p. 175 ſqq.

Et his demum omnis ea traditio adſcribenda eſt, quae ſapientiam hanc Cabbaliſticam Θεανθρώπῳ tribuit, et quibus fabula quoque praeſens adſcribenda eſt.

pag. 256. lin. 38. *Sine fucis atque adminiculis perpetrarent.* Probe attendendum eſt ad huius argumenti vim et demonſtrandi ἐνέργειαν, ne putemus, doctores veteres propria vineta caedere, cum concedunt, illiteratis, rudibusque ex plebe hominibus tantum ſapientiam I. C. perſuaſiſſe: ita quidem Celſus et ſequaces, qui magno inde contemtu praedicationem euangelii ſubſannabant, qua in re praecurſores ei fuerunt Iudaei eadem chorda oberrantes. At concedebant quidem illi viri optimi, qui ſe paraſtatas chriſtianae doctrinae praeſtabant, hanc auditorum diuini myſterii infantiam, quoniam ea in re magiſter optimus eis exemplum praeiuerat: ſed cum ipſi quoque Iudaei pariter ac gentiles nec incredibilem perſuadendi atque conuincendi vim et efficaciam, inter tot populos negare poſſent, eſſentque ſemel de veritate religionis Chriſtianae perſuaſi adeo conſtantes, vt ne tormentorum quidem et ſuppliciorum metu deterrerentur; accederet autem publica miraculorum gloria, rectiſſime inde concluſerunt, omnia diuinitus agi, et ad veritatis coeleſtis teſtimonium facere, quoniam ab imperitis et rudibus nihil tale poterat expectari et patrari. Pulchre id et luculenter non ſine lectionis eccleſiaſticae laude demonſtrauit praeſtantiſſimus Lamivs [b], qui, ſi in argumento euidenti teſtimoniis opus eſt, rem luculenter confecit: vna autem actorum apoſtolicorum hiſtoria rem inuictis rationibus comprobat, ipſeque D. Pavlvs [c] teſtis eſt omni exceptione maior, de quo in ſeqq. fuſe diſputauimus.

pag. 258. lin. 9. *Fluuius natiuitatis dicitur, intelligi.* Paulo accuratius obſcuram locutionem explicuimus ad hunc Iacobi Apoſtoli locum in *catena exegetica bibliorum anglicorum* [d] commentati, quae, ſi ita videbitur, poſſunt conſuli. Quicquid huic loco philoſophiae ineſt, id ex fontibus magis Hebraicis et Salomonaeis, quam ex lacunis Graecanicis deſumtum eſt.

pag. 263. lin. 22. *Diſſertatio poſtulat.* Plurimum veritatis euangelicae, quam Paulus apoſtolus non docebat modo, ſed etiam defendebat, puramque conſeruare magna vi contendebat, intereſt, vt haec eius cognitio philoſophiae ſeductricis ſarta atque certa habeatur. Ex illis enim locis, vbi apoſtolus eam tangit, patet, quam alta vulnera doctrinae apoſtolicae iſta falſa et ſeductrix philoſophia inflixerit. Adeo vero libere et manifeſte ſuam diuus Doctor ſententiam de ea explicuit, vt, qui eius aetatis literaturam inter homines Aſiaticos et Aegypti aliorumque locorum nouerunt, non poſſint non certi eſſe, intus et in cute horum hominum mataeologiam D. Paulum pernouiſſe, et, quam noxia ſemina ſparſerit, intellexiſſe. Aſt hoc pacto tantum tamen abeſt, vt Paulum faciamus cabbaliſtam orientalemue philoſophum, vt potius ſimplicitatem atque puri-

b) De erudit. Apoſtol. c. 6. p. 105 ſeqq. c) 1 Cor. I, 1 ſeqq. d) T. XVIII. p. 103.

puritatem euangelii omni ſectariae inſaniae oppoſuiſſe dicendum ſit. Quod vero, qua ratione fecerit, alibi ad iſta epiſtolarum Paulinarum loca commentati[e] expoſuimus, et in ſpicilegio hoc noſtro H. P. de Orientali philoſophia ſententiam noſtram iis rationibus confirmauimus, quae ſatisfacere lectori poſſe putemus. Ita vero Paulum non faciemus quidem philoſophum, aſt hiſtoriae philoſophicae peritiſſimum, qualem ſe Athenis quoque inter Graecos demonſtrauit et dignitatem vtiliſſimi generis literaturae veteris confirmauit, memorabili exemplo, quo pacto etiam ex harum literarum vſu ſacrarum diſciplinarum ſtudia queant adiuuari. Hoc autem modo omnis quoque de philoſophia Pauli diſputatio ceſſatura eſt, quem alio fine peregrina dogmata didiciſſe, probari non poteſt.

e) Ad Eph. II, 21. not. 1755. T. XV. Bibl. ex Anglic. Col. II, 8. T. XVI. not. 367. 368 ſeqq. p. 176 ſeqq. 1 Theſſ. V, 24. not. 752. ſ. p. 385. 1 Tim. I, 4. not. 941. T. XVI. p. 512 ſeqq. vbi ea, niſi fallimur, luculenter adduximus, quae philoſophiam Pauli cum philoſophia orientali et cabbaliſtica comparare apta ſunt.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIA VETERVM CHRISTIANORVM IN GENERE CONSIDERATA.

pag. 269. lin. 30.

Quae bonis cordatisque facile ſatisfecerit. Vehementer mirati ſumus, viros quosdam doctos ex Romanae eccleſiae gremio in theatrum orbis literati, hodie tanta philoſophiae luce colluſtrati prodiiſſe, quibus nec iudicandi vis, nec ingenii elegantia et dicendi facundia, nec antiquitatis et philoſophiae auxilia, nec morum humanitas cetera defuit, qui hunc noſtrum candorem et animi dexteritatem aegre ferrent, idque publicis quoque vocibus proderent, eo quod ſcapham ſcapham nominando, in beatorum eccleſiae veteris doctorum manes peccaſſe nos credebant, quando ad eorum teſtimonia et auctoritatem non, niſi lapide lydio artis criticae et rationalis prius adhibito, reſpeximus, et ſummorum cetera virorum nomina, officia, titulos, ſanctitatis gloriam ſeduci nos non paſſi ſumus, vt veritatis regulas tranſiliremus. Quod in noſtri temporis elegantia, vbi mores philoſophia emollit, nec ſinit eſſe feros, expectari non debebat. Deſiimus autem mirari, cum optimos cetera viros, ex eorum hominum genere eſſe vidimus, qui obſequii gloriam et auctoritatis patrocinium ex voto omni rationali philoſophiae, ad iuuandam ſuae ſectae cauſſam, praetulerunt, et ingenii vires, quas pulchras habent, et eruditione perpolitas, ad id adhibuerunt, vt ſuae partis ſtudia ἑκοντα ἀκοντα tuerentur, opinioneſque veteres et electa dudum praeiudicia his no-

ſtris obſeruationibus opponerent. Queiscum cur diſceptationis aleam experiri nolimus, Lector, nobis non monentibus, cauſſam ipſe coniiciendo poteſt aſſequi.

Noſtrum non eſt, tantas componere lites!

pag. 275. not. b. *Nos ſuo loco ex inſtituto diximus.* Adiecimus ſupra his, quae pag. 780. allata ſunt, alia, lucem argumento huic conciliantia et imprimis B. *Chriſtiani Schoettgenii* diligentiam laudauimus, ea vero, quae perperam dixiſſe nobis videtur, modeſte monuimus. Haec cum ipſius viri docti libro bonae frugis pleno, quo *Ieſum eſſe Meſſiam ex Iudaeorum ſcriptis* demonſtrauit, comparanda ſunt, vnde illa allegorica cabbaliſtarum methodus plenius poteſt intelligi, ita tamen, vt cum cabbala philoſophica haec exegetica non confundatur [a]. Momentum haec res habet in hiſtoria ſacra ſeculi I. et II. quo ea methodus admodum floruit, et tum a Iudaeis, tum a Chriſtianis eſt adhibita. Et prioris quidem exemplum eſſe poteſt *liber quartus Esdrae* [b], poſterioris *apocalypſis Ioannea* tota ad hanc methodum concinnata, de qua videnda et examinanda erudita Ven. Harenbergii [c] induſtria. Tacemus, quae de Gnoſticorum ſomniis viri docti commentati ſunt, in hiſtoria ciuitatis ſacrae nominandi [d], nam et iſta fanaticorum generatio hanc methodum iſto tempore ad incruſtandos errores ſuos adhibuit diligentiſſime.

pag. 276. lin. 3. a fin. *Clementem Alexandrinum.* Huic omnino iungendus Pantaenus, quos magiſtros habuit Origenes, vt recte obſeruatum Moshemio [e].

pag. 290. not. z. lin. 3. *De iis in epiſtolis Ignatii diſputarunt.* Quanquam famoſa eſt, multisque, tum veterum, tum recentiorum diſputata et conſiderata Valentini haereſis, vt ex illis, quae iam apud Irenaeum, Tertullianum, Clementem Alexandrinum de hac eccleſiae Chriſtianae loligine occurrunt, conſtare poteſt, vt paulo iuniores Epiphanium, Theodoretum, Auguſtinum aliosque taceamus; fatendum tamen, plus illi ineſſe tenebrarum, quam lucis, quam a ſcriptoribus veteribus accepit. Cuius ratio inde magnam partem deriuanda videtur, quod ipſi errores, in quos Valentinus incidit, non ſemel et ſimul ex eius ingenio, quod fanaticum nactus erat, propullularunt, ſed ſenſim et per partes obrepſerunt, donec tandem his innutritus homo tumidus et Aegyptiacae indolis proprium doctri-

a) Praecipue c. IV. §. 9-14. p. 75 ſeqq.

b) Non diu poſt reſurrectionem I. C. fuiſſe exaratum, ex Barnabae ep. c. 12. concludi poteſt. Conf. Fabric. Cod. Apocr. N. T. p. 936. qui ex Iudaeo Chriſtianum fuiſſe auctorem, coniicit.

c) Comm. in Apocal. conf. Cel. Semlervs Obſ. de interp. Apocal. adiecta opuſculis Wetſtenianis p. 217 ſq.

d) Luculentum exemplum, et antiqua literatura plenum qui cupit, legat B. Moshemii hiſtoriam Ophitarum, ſectae Gnoſticae, quae partem I haereſeologiae, quam dare conſtituerat vir deſideratiſſimus, exhibet. Forte Auctor Apoc. Ioanneae et Hermae Paſtori ſuppar fuit, vnde ad cognoſcendam rationem ſcribendi arcanam adhiberi poteſt.

e) Hiſt. chr. ante Conſt. M. Sec. II. §. 33. p. 299. qui tamen recte obſeruat, nec Iuſtinum, nec Irenaeum philoſophiam Aegypti ſacris literis accommodaſſe, ſed malum id ortum ex Aegypto.

doctrinae aedificium conſtrueret, et philoſophiam Aſiaticam atque Aegyptiacam copulando et conflando cum Chriſtiana religione in vnum nouum chaos confunderet. Itaque recte ad antiquius etiam tempus huius prauitatis primordia a viris doctis relata ſunt, quae tamen in neruum non eruperunt, niſi, poſtquam ipſe ſine ſpe reditus ex eccleſia erat proſcriptus; prius enim tum in Aegypto, tum Romae errores ſuos eum diſſimulauiſſe, TERTVLLIANVS teſtis eſt: vnde recte contendit MOSHEMIVS [f], non ignominiam deiectae a cathedra ſpei, quod illi tribuimus, ſed fanaticiſmum, in quem homines Aegypti prae aliis inclinabant, cauſſam fuiſſe dogmatis fanatici Valentiniani. De qua tamen re non hoc loco, ſed in annalibus eccleſiaſticis diſceptandum eſt. Hoc certum, ad haereſes philoſophicas hominis inſaniam eſſe referendam, quam mature concepiſſe videtur.

pag. 291. lin. 4. *Maloque, quod in eccleſiam inuexit, maximo exemplum habent.* Addimus his, inſeruire breuem hanc ſyſtematis Valentiniani διατύπωσιν, vt intelligat lector, quo pacto ex turbidis philoſophiae Orientalis, et ſyſtematis emanatiui lacunis, cum iungi coeleſti Chriſtianorum doctrinae coepiſſent, haec peſſimorum errorum ſentina profluxerit, quae generali Gnoſticorum nomine infamis, tot deliramentorum cateruas pepperit. Valentinus enim non haec omnia excogitauit, ſed ex horreo illo haeretico, quaecunque ingenio ſuo ſupra modum foecundo arridebant, corraſit. Credebant quidem eius temporis doctores eccleſiae, Graecanicam philoſophiam, qualem Pythagorae Platoniſque aſſeclae tunc in Aſia et Aegypto vulgabant, horum errorum ſemina communicaſſe. Sed fallebantur oppido, eo quod Aſiaticam ſiue Orientalem philoſophiam non intelligebant, id quod imprimis Tertulliano accidit, in originibus philoſophiae valde rudi et ceſpitanti. Qui ſi ad earum regionum φιλοσοφέμενα attendiſſet, vidiſſet illico, longe aliam, et a Graecanica ipſaque Platonica diſciplina longe diuerſam ſcaturiginem horum errorum eſſe quaerendam. Quod, ne ſine rationibus affirmauiſſe videamur, rogamus lectorem, vt noſtras Obſeruationes de philoſophia Orientali tum in ipſa hiſtoria hac philoſophiae critica, tum in his ſupplementis conſulat, et ad circumſtantias a nobis allatas attendat, easque cum Valentinianis comparet; certi enim ſumus, recta eum via inter diſſentientes virorum doctorum ſententias ad veritatem ipſam iri deductum. Idem autem de Gnoſticis quoque ceteris dictum eſſe volumus, quorum alma mater philoſophia Orientalis fuit, poſt Zoroaſtrem ad multas Orientis gentes et Aegypti quoque terras propagata, multisque aliis philoſophiae et theologiae ſyſtematibus (inter quae Iudaicum fuit et Chriſtianum) ita implicata et aſſuta, vt nouae inde religiones et ſectae orirentur. Et hae intelligendae quoque ſunt, ſi cum

f) Conf. quae monet MOSHEM. l. c. §. 52. p. 372.

cum B. BVDDEO [g] Valentinianorum maiores inter Cabbaliſtas quaerere placet, nempe quales in hiſtoria Aegypti Cabbaliſtico - orientali ſupra deſcripſimus. Recte et acute id vidit monuitque MOSHEMIVS [h], Valentinum ex Orientalium ſcitis prima elementa ſcientiae, quam profitebatur, hauſiſſe, at de ſuo quoque haud pauca addidiſſe, quae tamen inter ſe diſcernere hodie impoſſibile, quum veteres Gnoſticorum ſententias compendiaria tantum via exponant. Illud certum, veteres Gnoſticos ſua ſomnia prius excogitata et ex Zoroaſtrianis aliisque excerpta Chriſtiano demum ſyſtemati aſſuiſſe, Valentinum dogmata Chriſtiana ad Gnoſticorum deliramenta reformauiſſe. Vnde factum, vt tot Chriſtiana nomina in ſyſtemate Valentiniano inueniantur, quamuis ille diſſonantia ſe tradere, atque noua et meliora ipſe iactaret. Et hoc quidem pacto reliquos quoque, qui diuiniorem Graecanica philoſophiam ſe ſectari credebant, et barbaram ſapientiam iactabant, inſtituiſſe, vel ex vno Tatiano diſci poteſt. Ex his autem maior quoque lux accendi poteſt illis, quae §. XI. de mataeologia Valentiniana diſſeruimus. Plura vero ipſum Valentini ſyſtema illuſtrantia ſuppeditabit MOSHEMIVS [i], qui conſulendus.

pag. 294. lin. penult. *Longa illa Valentini fabula eſt.* Summa nos tantum capita attulimus, vt intelligatur, quo pacto ſyſtema emanatiuum, quod omnes Gnoſtici receperunt, cum origine rerum, ipſaque, quae extra pleroma, adeoque extra emanationum diuinarum fontem eſt, materia in hoc ſyſtemate coordinatum fuerit, ex quo de ipſa hac theologia philoſophica iudicium fieri poteſt. Multo autem plura inſanientis hominis ſomnia portendunt, quae enucleari hic omnia non poſſunt, quia ad hiſtoriam eccleſiaſticam totum argumentum pertinet, ad cuius ſcriptores Lectorem dimittimus, monentes, vt ab explicationibus gratis et precario aſſumtis ſibi caueat. Ducem qui eliget MOSHEMIVM [k], facile in haec conclauia penetrabit, ad quae reſeranda prolixiore tractatione opus eſt.

p. 302. lin. penult. *Sumus perſuaſiſſimi.* Nihil eſt in hac aenigmatum Valentinianorum explicatione, quod non cum toto Orientali ſyſtemate mire cohaereat. Vna reſtat difficultas, mota a B. MOSHEMIO [l], quam non tacebimus. Monet is: explicatis principiis Valentini emana„tiuis, concludi poſſe; quia Valentinus materiam ex Achamoth ſeu „Enthymeſi, vti etiam vocatur, natam eſſe, vi ſyſtematis ſui aſſerere vi„deatur, Achamoth autem filia ſit Sophiae, haec autem genus ſuum ab „ipſo Deo ducat, quoniam vltima eſt aeonum, itaque Valentinum non „potuiſſe ponere duo aeterna principia Deum et materiam; ſed ex Deo, „multis licet aliis generationibus interiectis, omnem materiam emanan„tem poſuiſſe. Non negat doctiſſimus veterum ſyſtematum interpres ita „videri

g) Pec. diſſ. ad calc. hiſt. phil. Hebr. conf. Iſag. in hiſt. Theol. L. I. c. 4. p. 137 ſ. vbi tamen concedit, cabbalae Ebraeorum multa eo tempore ex philoſophia Pythagorico - Platonica ſcita admixta fuiſſe.

h) Hiſt. Chriſt. ante C. M. Sec. II. p. 375.

i) loc. cit.

k) Ibid.

l) Ibid. §. 55. p. 381.

„videri doctiſſimis quibusdam viris, et veterum etiam dicta illis videri „fauere. Aſt ſuo iudicio ſecus ſentiendum atque exiſtimandum eſſe ex „mente hominis huius, (Valentini,) nempe materiam ex infinito tempo-„re extra Pleroma ſiue ſedem Dei extitiſſe, antequam Sophia filiam ſuam „Achamoth pareret, verum informem, confuſam et omni qualitate et „motu deſtitutam.“ Cuius aſſerti fidem vir beatus ex Irenaei relatione confirmat, qui σοφίαν εἰς τὴν τοῦ ὅλου οὐσίαν extra pleromatis limites ſeſe immerſiſſe Valentino tribuit. Hanc autem οὐσίαν extra diuinatis plenitudinem exiſtentem cum immenſum eſſe ſpatium ſeu vacuum, repugnante voce, dici non poſſit, relinqui ſolam materiam eo nomine intellectam, et quaecunque de Achamoth extra pleroma partibus referunt, ea omnia de mutationibus, quas perturbationes eius induxerunt in materiam antea prorſus tranquillam et qualitatis omnis expertem intelligi debere. Fatemur talem eſſe hanc obiectionem viri in talibus excogitandis ſupra modum acuti, vt noſtram explicationem euertere, et inter Dualiſtas, quos vocant, Valentino locum facere videantur. Cuius potiſſima ratio eſt, quod homo nugator more gentis et ſecundum ſectae ſuae diſciplinam atque methodum principia iſta emanatiua in perſonas et entia per ſe ſubſiſtentia conuertit, et conceptus metaphyſicos imaginibus mere phyſicis exprimit, quo pacto claros eius ſenſus defecatamque atque puram explicationem dare non licet, et, vt male cohaerent in ſyſtemate Gnoſtico omnia, ita ſingulorum quoque principiorum et concluſionum explicatio difficulter vel plane non expectari poteſt, niſi ex natura ſyſtematis emanatiui lux maior accendatur, vt noſtro cogitandi et philoſophandi more de toto ſyſtemate diſſerere liceat. His praemonitis eo ſenſum obſcurae huius theogoniae redire putamus: ex infinito rerum omnium fonte ſiue vniuerſo, cum ſeruaſſet ſibi προαρχὴ καὶ προπάτωρ, lux diuinae eſſentiae infinita, emanationum ſubſtantiam, iuſto ordine ſecundum diuinitatis gradus atque modulos diſponendam, modificationis rationem extra hanc infinitam plenitudinem talem iniiſſe, vt, poſito emanatiui principii cuiuscunque termino, (Horum vocat) infinitatis ſubſtantiae limitationes orirentur, quae cum extra pleroma eſſent, naturam inde acciperent ab iſtis diuinis diuerſam, lucique infinitae diuinae eſſentiae oppoſitam; et haec eſſe materia in ſyſtemate Valentiniano videtur, negatiue magis, quam poſitiue a philoſopho indicata, ita, vt ex retractione infinitae lucis ad definiendam limitationem oriretur ſubſtantia paſſiua, tenebricoſa, luce et vita carens, nec diuinitatis attributo vllo conſpicua, in quam vero principia emanatiua ad conſtituendum τὸ ὅλον agere poſſent: quod qua ratione poſtea euenerit, Valentinus difficillimis aenigmatibus explicuit, quae nunquam retegemus, niſi abiectis iſtis ſymbolis obſcuris: quo pacto patebit, omnia ad id redire, vt oſtendatur, quomodo res omnes ex principio primiprimo, τῷ παντὶ, limitatione emanationis adhibita, profluxerint, donec materia, quae ex retractione diuinae infinitatis orta erat,

et velut profunda abyſſus omni luce et vita vacua extra pleroma iacebat, per communicationem inferiorum emanationum vitam acciperet, et quaecunque tenebris, inertiaque et ſtupore prius marcebant, luce, vita ſenſuque replerentur. Obiiciet nobis lector, nos laruas et ſpectra introducere, nec negamus, totum hoc ſyſtema emotae imaginationis extra orbitam raptae opus eſſe: ſed haec culpa non nos tangit, ſed Valentinum, qui, quae Zoroaſtrianum olim ſyſtema tradiderat, et in ſcholis philoſophorum Orientalium miris explicationum obſcuriſſimarum aenigmatibus tegebantur, comtius et artificioſius ornare atque pingere tentabat, et Chriſtiana ad hunc modulum refingere cupiebat, vt ſapientiam ſuam contribulibus oſtentaret. Ex his vero iam conſtare ſatis poſſe putamus, ſyſtema dualiſticum ſenſu abſoluto Valentino tribui non poſſe, qui materiam extra pleroma, diuinitatis pleromati non alio ſenſu, quam priuatiuo, oppoſuit: et ex his, ſi coniecturae noſtrae locus eſt, intelligi quoque poteſt, quid velit ſibi ὅλη ὀσία (ita enim apud Irenaeum legitur), quae non alio ſenſu concipi poteſt, quam de modificatione emanationis, ex ὅλῳ vniuerſo, (cui ſoli ὀσία tribui poteſt, non vero fluxae et inſtabili materiae). Iubemus in tanta aenigmatis obſcuritate cabbaliſticum ſyſtema tomo II. explicatum cum Valentiniano comparare, vbi paulo clarius expoſuimus, quomodo ſalua emanatione materia tamen iners, et luce carens infinitae luci opponi poſſit. Quod ſi haec Lectorem non ſatient, culpam quaeſumus in tenebriones hos coniiciat, aut clariora nobis enarret, quibus, dimiſſis noſtris coniecturis, libenter locum faciemus.

pag. 303. lin. 28. *Accuratiori perluſtrandi oculo.* Enata nobis, poſtquam dudum iſta de haereſibus ex philoſophia Orientali ortis ſcripſeramus, occaſio a viro quodam doctiſſimo nobis in publico ſynedrio eccleſiaſtico ſuppeditata, accuratius in aliud quoque aenigma ſectae cuiusdam ex Orientali diſciplina ortae, Baſilidis puta, inquirendi, et peculiari diſſertatione obſcuriſſimum argumentum ſimulque omnem diſciplinam Gnoſticorum orientalem illuſtrandi. Quae cum olim *Muſeo Heluetico* [m] inſerta vix patrios editionis fines egreſſa ſit, et muſeum illud extra Heluetiam et Germaniam a perpaucis inſpectum lectumque ſit, operae pretium nos facturos credebamus, ſi ad hunc potiſſimum H. C. P. locum, cui inſignem lucem foeneratur, noſtro ſpicilegio, illuſtrando et ſupplendo iſti operi deſtinato, hanc quoque diſſertatiunculam repetamus, et vulgatiorem faciamus. Quod non noſtra tantum intereſſe putamus, vt mens noſtra de haereſibus ex hac philoſophia ortis clarius intelligatur, ſed lectoris quoque, vt, qui ſine partis ſtudio his ſacris inuigilant, habeant, quod luculento exemplo illis opponant, qui pertinacius orientalis philoſophiae exiſtentiam negant, nosque ſomnia vendidiſſe coniiciunt.

DE

m) T. VI. ſ. P. XXII. p. 229 ſeqq.

DE CAVLACAV BASILIDIANORVM
DISSERTATIO CRITICA.

§. I.

Inter veteris doctrinae aenigmata, Gnoſticorum ſomnia obſcuritate tantum non omnium maxime laborare, nemo rerum in Eccleſia Chriſtiana geſtarum adeo ignarus atque rudis eſt, vt neſciat. Cum enim diſciplinam a communi ingenii humani menſura longe abhorrentem, et vulgares ſcientiae terminos excedentem affectarent Philoſophi nugiuenduli, cogitationibus abſtruſis, notionibus fictis et nullibi niſi in emoto inſanientis turbae cerebro deprehendendis vſi, ob antiquae, quae in Oriente et Aegypto ad iſta vſque tempora regnabat diſciplinae, quae arcana atque ideo ſymbolica et allegorica fuit, imitationem, aenigmata magis, quam doctrinas ſtruxerunt, rati, vt ſolet apud imperitum vulgus fieri, plus ſcientiae abſtruſioris, cuius nomen atque gloriam affectabant, prae ſe ferre poſſe, ſi obſcuris ſymbolis verbisque ſapientiam creparent. Teſtem volumus omnem eorum Haereticorum hiſtoriam, qui excellentioris de rebus diuinis eruditionis gloriam aucupantes, paulo poſt conditam ciuitatem chriſtianam, Gnoſticorum nomine eam miſere depraedati ſunt: quorum nugas omnes ex latebris in apricum producere, et labor et opus eſt; ebrios enim loqui putes, vanos ſine mente ſonos fundentes, et nec ſenſum habentes nec inter ſe cohaerentes. Vnde Epiphanivs [n], in iis *ἐν ἀςάτῳ γνώμῃ μεθύοντος καὶ παραλαλῆντος τὰ ῥήματα, τὰ μὲν γέλωτι πεποιημένα, ἕτερα δὲ κλαυθμῦ ἔμπλεα, ebrii, animo ſibi non conſtante et nugatorie loquentis verba, partim ridenda, partim commiſeratione plena* deprehendit.

§. II. Quamuis autem haec ita ſe habere, nemo temere inficias iuerit, non adeo tamen inſaniuiſſe homines, neque ab ingenii opibus neque ab eruditionis cultu imparatos, credibile eſt, vt vana nobis nihilque ſignificantia verba dediſſe, magnisque, quas proiecerunt, bullis plane nihil, quod momentum habet, dixiſſe cenſeri queant. Id enim, quamuis frequenter ab eius aetatis doctoribus chriſtianis eis obiiciatur [o], minime tamen veriſimile eſt, perpendentibus, ob eruditionis haud vulgaris laudem homines iſtos plurimum famae atque plauſus retuliſſe, eosque per omnes veteris diſciplinae campos non ſine ſudore volutatos, eruditae opinionis, quamuis ea fanatica fuerit, ſuſpicionem reliquiſſe. Neque in ineptiſſimarum fabularum cortice haerendum, ſed ad arcana dogmata, tanto ſtudio, totque inuolucris recondita attendendum eſt, quibus ſagaci mente erutis, ſtultiſſimae horum hominum nugae et obſcuriſſima aenigmata, ſi non omnia, multa tamen, ſolui queunt, et eorum diſciplinae lux poteſt accendi. Aſt is difficilis atque diuturnus labor eſt, virumque

 poſcit

n) Adu. haeref. Lib. I. haer. 26. §. 2. Tom. I. Opp. p. 84.
o) Vid. Tertvllianvs contra Valent. c. 5.

poſcit non emanatiui tantum ſyſtematis, omnisque Orientalis et Barbaricae Philoſophiae peritiſſimum, ſed et arcanae diſciplinae methodique Aegyptiacae non ignarum, et diu in hac arena non ſine attentione et patientia verſatum. Quales cum non adeo multos eſſe, et ingratus labor et rerum magis vtilium ſtudia patiantur, non miramur, perpaucos eſſe, qui Philoſophiae Gnoſticorum multum lucis accenderint, vel etiam viderint ipſi, et innumera hodie eſſe aenigmata in harum ſectarum placitis ſepulta: Quibus noſtra demum aetate clauem repertam eſſe, laetamur, ex quo Orientalem Philoſophiam non ignotam quidem penitus, at neglectam tamen, ex vmbra protraxit incomparabilis MOSHEMIVS.

§. III. Quae omnis Gnoſticae diſciplinae conditio fuit, eam imprimis Philoſophiam Baſilidis referre, comparatio quemlibet docere poteſt. Fuit is natione Aegyptius patria Alexandrinus [p], homo, vt ſolebant Aegyptiorum ingenia, atrae bilis contagio mire corruptus, at eruditus tamen, et patriae Philoſophiae, quam ex Orientali enatam fuiſſe alibi probauimus, callentiſſimus, vnde recte obſeruatum EPIPHANIO [q] diſciplinam circulatoris illius ex his oris, Aegyptiorumque placitis originem habuiſſe. Quem cum difficillima quaeſtio de mali origine teneret [r], isque a ſcripturae ſimplicitate prae animi, quod gnoſticam ſapientiam affectabat, ſuperbia ſibi diſcedendum eſſe decerneret, ad ſyſtema illud emanatiuum delapſus eſt, quod mira ſagacitate cum dualiſtico in concordiam ire iuſſit Zoroaſter, excoluerunt, mirumque in modum auxerunt et variarunt Syri, Perſae, Aſiatici, ingenia plerumque anomala, et imaginationis morbis corrupta; a Chaldaeis, Perſis, Orientalibusque ceteris acceptum ſuae Theologiae adaptarunt, et ſymbolica methodo exornarunt Aegyptii, ſuum fecere Iudaei Cabbaliſtae, Pythagorici, Platonici, Chriſtianae legi attemperauerunt Haeretici, ex Syria et Aegypto progreſſi [s]. Id quod inita comparatione luculenter demonſtrari poſſet, ſi id ageremus, et non ea, quae fuſe ſupra de Valentini haereſi diſſeruimus [t], rem in aprico ponerent: qui locus illis adeundus eſt, qui de ea re fluctuant. Itaque et indole Philoſophiae eius ductus, et regionis illius, quam incolebat, et in qua praeclarus ſapientiae magiſter haberi cupiebat, more perſuaſus, ſymbolis, vocibus obſcuris, barbarisque, quibus ἑκοντα ἀκοντα ſcripturae loca attemperata ſunt, doctrinam ſuam, de origine, cauſſa remedioque mali veſtiuit, et ita incertam et tenebris obſitam reddidit, vt mirum non ſit, et olim doctores eccleſiae eruditiſſimos eum non ſatis intellexiſſe, et haerere hodie aquam viris magnis, qui haec ſoluere aenigmata auſi ſunt.

§. IV. Nihil autem vel celebrius, vel obſcurius in Philoſophia Baſilidis quam Abraxas et Caulacau ſiue Caulaucau, (vtroque enim modo ſcribi

p) EPIPHANIVS l. c. p. 68. CLEM. ALEXANDRINVS Strom. L. VII. p. 764. EVSEBIVS hiſt. eccleſ. L. IV. c. 7. p. 97.

q) loc. cit.

r) Ibid. p. 72.

s) Probata haec omnia dedimus in Hiſt. crit. phil. T. I. p. 1349. T. II. p. 190. T. III. p. 287 ſeq.

t) Ibid. p. 290 ſeqq.

ſcribi poſſe diuerſa pronuntiatio probat) huius nugatoris. Et illud quidem nomen adeo tenebris tectum et incertae ſignificationis eſt, vt doctiſſimos viros in diuerſiſſimas interpretationes pertraxerit [u], quibus tamen heic, vbi alia agimus, non inhaeremus. Hoc tenebris ſuis ita interpretes hiſtoriae Baſilidianae terruit, vt tantum non omnes, etiam doctiſſimi, de definienda certa ſignificatione huius vocis, quidque ea in ſyſtemate Baſilidiano ſibi voluerit, decernendo, deſperauerint. Accidit id GRABIO [x] et MASSVETO [y], viris eruditiſſimis, in eum IRENAEI locum commentantibus, in quo huius nominis mentionem faciunt. Epiphanii, Euſebii, Theodoreti, quibus illud ipſum nomen ἀινιγματῶδες tactum eſt, editores commentatoresque vno PETAVIO [z] excepto, qui tamen nihil, quod rem iuuet, attulit, ſicco illud pede praetereunt. Eruditiſſimus BEAVSOBRIVS [a] cum omnem Baſilidis diſciplinam magno ſtudio enodaret, Caulacau quidem tetigit, ſed praeter coniecturam, in ſe veriſimilem, nullam rationem addidit, in qua animus conquieſceret. Itaque cum de obſcuro numine locoque Irenaei curatius cogitandi occaſionem nobis vir quidam eruditiſſimus ὁ νῦν ἐν ἁγίοις ſubminiſtraſſet, profundius paulo, quam fieri ſolet, in haec gnoſticae ματαιολογίας ſomnia et deliramenta inquirere placuit: quo euentu, lectorum ſententiae definire relinquimus [b].

§. V. Haurienda eſt de Caulacau Baſilidis notitia, cum Haereſiarchae ſcripta perierint, ex teſtimoniis veterum. Inter quos primus locus debetur IRENAEO [c], qui aduerſus hos homines ex inſtituto diſputauit, et eodem fere tempore vixit, quo inſanum hominum genus in eccleſiam irrupit, eamque deuaſtauit. Is de ea re ex verſione interpretis veteris ita: *Vtuntur autem et hi magia, et imaginibus, et incantationibus, et reliqua vniuerſa periergia: nomina quoque quaedam affingentes quaſi angelorum, annuntiant hos quidem eſſe in primo coelo, hos autem in ſecundo, et deinceps nituntur CCCLXV. ementitorum coelorum et nomina et principia et angelos et virtutes exponere. Quemadmodum et mundus nomen eſſe, in quo dicunt deſcendiſſe et aſcendiſſe Saluatorem, eſſe Caulacau. Igitur qui haec didicerit, et angelos omnes cognouerit, et cauſſas eorum, inuiſibilem et incomprehenſibilem cum angelis et poteſtatibus omnibus fieri, quemadmodum et Caulacau fuiſſe.* Illuſtrant haec Irenaei verba, ſatis obſcura, et in mendo cubantia, quae habet THEODORETVS [d], is enim paulo luculentius: *Quin etiam angelorum nomi-*

u) Vid. quae poſt Macarium et Chiffletium ſcripſit BEAVSOBRIVS hiſt. de Manichéens L. IV. c. 4. T. II. p. 50 ſeq. MONTFAVC. Pal. Gr. L. II. c. 8. BASNAGE Hiſt. des Juifs T. III. p. 700.

x) Ad IRENAEVM L. I. c. 24.

y) Ad IR. l. c. p. 102.

z) Ad Epiph. l. c. T. II. Opp. p. 44.

a) loc. cit. p. 29.

b) Quadriennium effluxerat, ex quo hanc Diſſertationem ſcripſimus alii loco deſtinatam; interim prodiiſſe, noua Liter. Lipſ. 1750. n. 90. p. 798. referunt, OTTONIS NATHANAELIS NICOLAI Diſſ. de Saluatore Baſilidis Caulacau dicto. Quam licet nondum viſam cum explicatione obſcuri aenigmatis a noſtra interpretatione differre, ex eo loco didicerimus, noluimus has cogitationes noſtras diutius ſupprimere, comparatione vtriusque Lectoris veteris Philoſophiae gnari iudicio permiſſa.

c) L. I. c. 24. p. 102. Ed. Maſſ.

d) Haeret. fab. L. I. T. II. Opp. p. n. 418.

na effingentes, hos quidem dixerunt primum habere coelum, illos vero ſecundum, et ita deinceps vſque ad trecenteſimum ſexageſimum quintum. Seruatorem autem et dominum Caulacauam nominant. Haec autem dicunt ineffabilia eſſe, et nec ab omnibus capi et comprehendi poſſe praeterquam ab vno ex mille. Tertium his addimus haereſiologiae veteris ſcriptorem EPIPHANIVM [e], qui Irenaeum legit, et in horrea ſua eius obſeruationes tranſtulit. Is reliquis luculentius de Caulacau ita, interprete PETAVIO: *Alii Caulaucauch cuidam eandem venerationem deferunt, quo nomine vnum ex principibus appellant* (ἄρχοντά τινα τȣ̃τον ȣ̈τω καλȣ̃ντες) *quibus vocum terriculamentis commentitiisque ac barbaris appellationibus imperitis hominibus imponere conantur. - - - Quod ad vocem Caulaucauch attinet, quis eorum qui nominis poteſtatem nouerit, riſum tenere poſſit, cum iſtos videat vocabula quaedam hebraice bene concepta, nec minus commode graece reddita ab iisque qui graece legunt, plane intellecta, cum difficile nihil habeant, haec illos tamen exprimendis ſuis idolis accommodare, hoc eſt inanibus formis, ac ſubſiſtentibus principiis,* (εἰς ἐνυποςατικὰς ἀρχὰς) *et vt ita dicam, ſimulacrorum figmentis, dum vana illa nominum ambitione rudiorum mentibus errorem ſuum aſpergunt, quo turpem illam ac fabuloſam artem latius diſſipent. Etenim vox illa Caulachauch apud Iſaiam ſcripta legitur in duodecima viſione cum ita loquitur: Tribulationem ſuper tribulatione, ſpem ſuper ſpe: adhuc paululum, paululum adhuc expecta. Quare ipſamet Hebraica verba vt illic leguntur deſcripta ſyllabis hoc loco ſubiiciam: Quippe tſaulatſau tſaulatſau tribulationem ſuper tribulationem ſignificat, Caulacau ſpem ſuper ſpem, Zeerſcham Zeer ſcham adhuc paululum, paululum adhuc expecta. Vbinam igitur eſt illorum commentum? vbi vaniſſimum illud ſomnium foetus inſtar ab iſtis conceptum? vnde haec in mundo zizania? quaenam genus hoc hominum neceſſitas coëgit, ſibi vt voluntarium exitium conſciſcerent? Si enim eiusmodi vocabula cum eorum vim intelligerent, pernicioſa ludificatione detorſerunt, manifeſte ſibimet ipſis mali auctores fuerunt: ſin per ignorantiam quae neſcirent, vſurpauerint, nihil his fingi poteſt infelicius* etc. Hactenus Epiphanius. Reliqui veterum, qui Baſilidis meminerunt, vno PHILASTRIO [f], qui κατὰ τὸ ῥητὸν cum reliquis conſpirat, et qui verbo tantum eius meminere HIERONYMO et NICETA [g] exceptis, Caulacau tacent [h], et idolum hoc vel ignorauiſſe plane, vel non intellectum praeteriiſſe videntur.

§. VI. Eandem fere fortunam Caulacau Baſilidis apud recentiores ſcriptores habuit, quorum omnes fere hoc nomen praetermiſiſſe ideo videntur, quoniam quid illud ſignificauerit, non aſſecuti ſunt [i]. Certe qui

e) Adu. haer. L. I. haer. 25. T. I. Opp. p. 78 ſeq.

f) Haereſ. XXXIII. p. 71.

g) T. I. theſ.

h) Id CLEM. ALEXANDRINVM quoque, qui Alexandriae optime rem cognoſcere potuit, et toties Baſilidianarum nugarum meminit, feciſſe miramur. Dolemus autem librum Agrippae Caſtoris, qui omnes Baſilidis nugas clariſſime expoſuit et refutauit teſte EVSEBIO H. E. L. IV. p. 97. intercidiſſe; ſine dubio enim plus inde, quam coniecturas, quas nunc dare poſſumus, haurire liceret.

i) B. TH. ITTIGIVS, quamuis omnia de Baſilide a veteribus relata attuliſſet, et de Abraxas quoque complura dixiſſet, Caulacau tamen omiſit Diſſ. de haereſiarch. Sect. II. c. 2. p. 98. B. CLODIVS autem praef. CONR. SAM. SCHVRZFLEISCHIO Witeb. 1706. ſingularem de Caulacau Diſſerta-

qui Abraxas Baſilidis explicare conati ſunt, ſimilem dare Caulacau explicationem non ſunt auſi. Grabivs et Massvetvs [k] vt ſupra dictum, corrupto Irenaei interpretis loco deterriti de medicina et reſtituendo vero ſenſu deſperauere, nec videre ſe Monachus Benedictinus faſſus eſt, quomodo ſpes ſuper ſpem Baſilidianorum deliriis aptari poſſit. Id quod equidem non magnopere miramur, cum tantam veteris Philoſophiae, maxime Orientalis, cognitionem non habuit, quantam prae ſe tulit antiquitatis eccleſiaſticae. Itaque tria iſta veterum ſcriptorum loca inter ſe diſſentire, ratus eſt, quod veritati non concinere, in ſequentibus patebit. Qui vero de nominis ſignificatione diſpicere conniſi ſunt Sam. Basnagivs [l], Theodorvs Hasaevs [m], aliique laudati Fabricio [n]; de origine tantum vocis ex Eſaia petita diſputarunt, quae ad noſtram tractationem, quae philoſophica, non philologica eſt, non pertinent. Vnus, deſideratiſſimus Beavsobrivs [o], qui critico examine Baſilidis mataeologiam erudite excuſſit, Caulacau quoque philoſophice explicandum tetigit, et initio quidem totius ſyſtematis coeleſtis nomen illud eſſe coniecit, at cum vidiſſet, repugnare id loco Irenaei, ad Theodoreti ſententiam acceſſit, recteque definiit, nomen id Saluatoris eſſe, eo quod omnis ſpei fundamentum nobis eſſet. In quo quidem vir emunctae naris, felixque veterum haereſium indagator deceptus haud eſt; aſt nec rationem aliam addidit, nec ex ſyſtemate Baſilidis explicuit, prodidit quoque vim et locum Caulacau in eo ſyſtemate non ſatis inſpexiſſe, cum in tota ea re nihil mali latere pronuntiet. Quod aliter ſe habere ex dictis patebit. Nobis in praeſentia, enarrata rei hiſtoria, iam id negotii dabitur, vt admiſſa Theodoreti explicatione eam ex ſyſtemate Baſilidis probemus, et cur id nomen Saluatori impoſuerit, perquiramus; deinde Epiphanium atque Irenaeum cum iſta explicatione conſpirare oſtendamus; quo pacto tandem corrupto et obſcuro Irenaei loco facile medicinam afferre licebit.

§. VII. Priusquam autem haec, quae diximus, capita probatum imus, pauca ſupponere magis, quam prolixe demonſtrare neceſſe eſt, cum animus non ſit integram nugarum Baſilidianarum explicationem afferre. Et primo quidem facile nobis largientur, qui hiſtoriam Philoſophiae, exſurgente monarchia Romana, florentis curatius perquiſiuerunt et cum ſacrae ciuitatis hiſtoria comparauerunt, Baſilidis doctrinam, vt reliquorum Haereticorum, qui ſe a ſublimiore diuinarum rerum cognitione Gnoſticos nuncupauerunt, cum Philoſophiae Orientalis et Aegyptiacae ſyſtemate, tunc magna diuinitatis opinione vigente, non conuenire tantum, quoad praecipua principia et opiniones, ſed vero eſſe longe ſimillimum, Baſilidem, hominem Aegyptium, et in patria ean-

ſertationem ſcripſit, quae philologica magis, quam philoſophica eſt.

k) ll. cc.

l) Annal. polit. eccl. ad Ann. 121. T. I. p. 49.

m) Bibl. Brem. T. VII. p. 495.

n) Ad Philastr. p. 71.

o) loc. cit.

eandem ſi ſuperis placet ſapientiam edoctum inde occaſionem ſumſiſſe, manus his deliriis dandi, eaque Chriſtianorum placitis ita attemperandi, vt haec Chriſti diſciplina ſuae gentis genio et eruditioni placere poſſet. De quo ſi quis dubitauerit, eius patientiam exoramus, ad relegenda ea, quae in *Hiſtoria critica Philoſophiae*, de Philoſophiae Orientalis ſyſtemate, eiusque principiis, tum de eius auctoritate inter Gnoſticos prolixe ſatis diximus [p]. Quaecunque enim Orientalis Philoſophia praecepit, ea, ſi peculiaria quaedam, quae ad diſtinguendum ab aliis ſyſtema ſuum Baſilides excogitauit, demas, etiam apud haereſiarcham occurrunt: cuncta ad emanationum diuinarum ſeriem conſtituendam directa, omnia ſyſtemati emanatiuo applicata, rerum omnium origines ex Deo aſſertae, ineffabile Numen ſuppoſitum, exque eius abyſſo per varios ordines gradusque rerum omnium ortus deſcriptus; origo mali per declinationem emanationum ad tenebras et priuationem, id eſt, materiam introductarum, explicata, aeones et principia diuina ἐνυποςατικὰ ideo excogitata, pleroma diuinum miris ſubſtantiarum emanatiuarum ſeriebus repletum, mundi viſibilis origo et corruptio a principiis emanantibus longiusque a fonte primo deuiantibus aſſerta; reuocati homines per purgamenta a ſcoriis malorum geniorum eorumque poteſtate in mundum materialem ad refluxum per principium emanatiuum primum, ad fontem Deitatis etc. Quibus methodus ſymbolica, arcana, obſcura et initiatis tantum perueſtigabilis addenda eſt. Haec in Valentini ſyſtemate libro citato fecimus maniſeſtiſſima, quod cum non niſi ingenii magis erudite luxuriantis modulo a Baſilidiano differat, facilis labor erit, omnia haec cum dogmatibus Baſilidis comparare, vt euidentiſſima pateat concordia. Itaque his latius probandis, ne actum iterum agamus, ſuperſedemus, et vnum Hieronymum [q] vadem ſiſtimus, fatentem, *vniuerſum pene errorem de Chaldaeo et Syro et Graeco ſermone exortum eſſe.* Idem Gnoſticos ipſos iactaſſe refert Porphyrius [r].

§. VIII. Alterum, quod praemonendus lector eſt, in eo verſatur, Baſilidem, more Aegyptiorum, Philoſophiam ſuam de diuinis deque mundo et malo obſcuris vocibus et aenigmatibus texiſſe, vt et admirationem nouae et inauditae rei conſequeretur, et ſe Orientali atque Aegyptiacae methodo attemperaret, quae ſymbolis, figuris, numinibus ignotis cuncta recondit. Quem in modum Cabbaliſtas quoque ſimilia decreta occultaſſe alibi demonſtrauimus. Maxime vero ideo ſubſtantias ſuas diuinas atque aeonas in ignotos Deos transmutauiſſe videtur, vt eo magis conterraneis ſuis placeret, quos omnium maxime circa πολυθεότητα inſaniuiſſe, et religioſiores aliis videri voluiſſe conſtat [s]. Nempe perſuaſiſſe ſibi videtur homo ineptus, facilius ad recipiendam fidem Chriſtianam

p) T. III. p. 290 ſeqq.
q) Adu. Iouinian. L. II. p. 429.
r) Porphyr. in vita Plotini c. 16. Hiſt. crit. phil. T. II. p. 368.
s) Geographus vetus a Godofredo editus pag. 17.

ſtianam philoſophica veſte ornatam perſuaderi poſſe Aegyptios, ſi noua et ignota illis numina adduci crederent. Et has quidem cauſſas Baſilidi fuiſſe veriſimile eſt, cur barbaras voces ex Hebraica et Chaldaica lingua quales fuere Barbeloth, Ialdabaoth, et Caulacau, vel ab inuſitato nomine Graeco petitas, qualis erat vox Prunicus, vel excogitatas cabbaliſtico literarum vſu et poteſtate, cuius generis Abraxas eſt, Philoſophiae ſuae decreta obſcurauerit. Nec procul a ſcopo EPIPHANIVS ferit, contendens, *his vocum terriculis commentitiisque ac barbaris appellationibus eum imperitis hominibus imponere conari.* Idem viſum EVSEBIO [t], qui Baſilidem, *προσχήματι ἀποῤῥητέρων δυσσεβοῦς αἱρέσεως τερατώδεις ἀναπλάσσειν μυθοποιΐας ſpecie arcanorum* (verborum atque myſteriorum) *portentoſas fabulas impiae haereſeos commentum fuiſſe* ideo conqueſtus eſſe videtur, quod eiusmodi vocum reconditarum et ad arcanam methodum referendarum artificio fabulas ſuas theogonicas texerit. Pari ratione de ea re loquitur HIERONYMVS: *abuti hisce verbis immundiſſimam haereſin apud ſimplices quoque et deceptos, vt terrorem faciat nouitate ſermonum, quod ſcilicet qui haec verba cognouerit, et in coitu eorum meminerit, absque vlla dubitatione transeat ad regnum coelorum.*

His praeſuppoſitis, vt quid Caulacau Baſilidi dictus fuerit intelligamus, ſcrutandum ſyſtema fanatici Philoſophi eiusque theogonia et coſmogonia exploranda eſt, vt quem Caulacau ſuo locum in ea aſſignauerit, diſcamus. Idem vero cum Baſilidi conſtitutum fuerit, quod Gnoſticis reliquis, vt oſtenderet, quomodo ex ſummo Deo omnia fluxerint, quomodo malum exortum ſit, quomodo in Deum ſublato malo reuertantur omnia, quo mediatore diuino ab eius imperio liberari mundus queat, quod ex Irenaei, Theodoreti atque Epiphanii teſtimoniis conſtat, ſequitur inde Caulacau ex principiis illis diuinis et emanatiuis fuiſſe, quae ex inexhauſta et incomprehenſibili Diuinitatis abyſſo progreſſa pleroma diuini luminis ſubſtantiali hypoſtaſi repleuerunt, et quorum vnum ex pleromate progreſſum ad iuuandum mundum inter homines comparuerit. Diſerte hoc teſtatur THEODORETVS [u], *ingenitum, cum bella angelorum nationibus imperantium vidiſſet, mentem ſuam primogenitam miſiſſe, quam etiam Chriſtum appellauerit, vt ſeruaret eos, qui vellent credere. - - - Seruatorem autem et Dominum Caulacau nominare.*

§. IX. Quae cum ita ſe habeant, dicendum porro, quis emanationis ordo Baſilidi placuerit, vt intelligatur inde, idem principium emanatiuum diuinum ab haereſiarcha admiſſum eſſe, quod Simoni Mago δύναμις Θεοῦ, ſumma Dei poteſtas, Cabbaliſtisque Adamkadmon vocatum eſt, id eſt, prima et principalis emanatio, tanquam radius ex diuini luminis oceano transmiſſus in mundum inferiorem, vt cuncta illuſtraret, a tenebris

t) loc. cit. conf. PLOTINVS, Enn. II. L. IX. c. 10. p. 209. u) loc. cit.

bris liberaret, et quos ad materialitatem ſuſcepta inclinatio malos fecerat angelos (ſcorias vocant atque cortices Cabbaliſtae) vinceret. Rem itaque vt paucis ab ouo exordiamur, patientiam lectoris pauliſper rogamus. Diſplicuere Baſilidi Simonis Magi, Menandri et ſimilium genealogiae diuinae, ex Orientali Philoſophia hauſtae, eo quod philoſophicae tantum fuerint, minusque commode ad Chriſtiana placita transferri potuerint. Meliora itaque daturus, ad infiniti naturam accuratius attendendum ſibi eſſe cenſuit. Conſtat id teſtimonio IRENAEI [x], qui diſerte, *Baſilidem ait, vt altius quid et veriſimilius inueniſſe videatur, in* IMMENSVM *extendiſſe ſententiam doctrinae ſuae;* Idem EVSEBIVS [y] monuit, *εἰς τὸ ἄπειρον τεῖναι τὰς ἐπινοίας ad immenſum retuliſſe cogitationes ſuas*, quod minus recte aſſecutus eſt doctiſſimus VALESIVS [z], contendens *fabulas interminatas et vagas nullo certo modo ac termino definitas et veritati certae ac ſuis ſpatiis circumſcriptae oppoſitas* intelligi. Euſebius enim, Irenaeum ſecutus, de origine et generatione aeonum ſiue emanationum in infinito pleromate agit, et qua ratione melius, quam Menander et Saturninus fecerant, ſe infiniti rationes emanatiuas explicare poſſe Baſilides crediderit, exponit. Emendatius vero ſe philoſophari poſſe, propiusque ad Chriſtiana placita accedere ratus eſt Baſilides, ſi quantum poſſet mundi materialis originem quam longiſſime ab infinito pleromate et a ſumma poteſtate, ſecus ac Menander ac Saturninus inſtituiſſe videbantur, remoueret: Itaque ad emanationis diuinae ordinem confugit, quem Gnoſticae Philoſophiae cardinem fuiſſe, et ipſa ſyſtemata eorum inter ſe comparata loquuntur, et haud obſcure prodidit PLOTINVS [a]. In hac autem rerum diuinarum abyſſo, ita emanationum ordinem, teſtibus Irenaeo, Theodoreto, et Epiphanio diſpoſuit, vt diceret *τὸν ἀγέννατον νοῦν πρῶτον γεννῆσαι, ἐκ δὲ τοῦ νοὸς προβληθῆναι τὸν λόγον, φρόνησιν δὲ ἀπὸ λόγου, ἀπὸ δὲ φρονήσεως σοφίαν καὶ δύναμιν*, *ingenitum mentem primam omnium genuiſſe, ex mente proiectam fuiſſe* (memorabili ſyſtematis emanatiui vocabulo, vt alibi [b] demonſtratum) *rationem, ex ratione prudentiam, ex prudentia ſapientiam et virtutem* [c]. Haec iſta principia diuina ſunt, per quorum ordines immenſitas diuina emanari attributa ſua et operationes ad inferiora paſſa eſt. Quae tamen caue meras affectiones, virtutes et attributa diuinitatis Baſilidi fuiſſe putes. Nam hoc vniuerſo ſyſtemati Gnoſtico et toti Philoſophiae Orientali et Aegyptiacae aduerſum eſt, quae emanationibus diuinis hypoſtaſin, licet cum ſummo Numine radicaliter vnam tribuere ſolebat, vt vel ſolae Sephirae Cabbaliſticae, et primus homo apud Cabbaliſtas docere poteſt. Neque aliud velle vel euincere aeonum nomen, ſuo loco probatum dedimus [d]. Teſtem autem damus EPI-

x) loc. cit.
y) loc. cit.
z) Ad loc. cit. Euſeb. p. 55.
a) loc. cit. c. 10. p. 110.

b) Hiſt. crit. phil. T. III. p. 385 ſeqq.
c) THEODORET. loc. cit. CLEM. ALEX. Strom. L. IV. p. 529. addit iuſtitiam et pacem.
d) loc. cit. T. II. p. 647.

Epiphanivm, qui idola Baſilidis eſſe *μορφὰς*, *καὶ* ἘΝΥΠΟΣΤΑΤΙΚΑΣ ἈΡΧΑΣ *formas et principia ſubſiſtentia* et, quod ex ſuo addit, *ἀνδριαντοπλάσιας*, *effictas ſtatuas*, eo quod eiusmodi ſimulacra et ſtatuas, ſiue perſonas quasdam in diuinis effingant, teſtatus eſt. Miramur itaque, non Massvetvm tantum putauiſſe, Baſilidem aeones non re, ſed virtute duntaxat et ratione, ab innato patre diſtinxiſſe, ſed Beavsobrivm quoque, illo in veteris Philoſophiae decretis perſpiciendis longe oculatiorem, credidiſſe, aeones has tantum eſſe perfectiones diuinae naturae ſecundum Baſilidem, quae ab ea ſe nunquam ſeparent, ſed concentratae ab omni aeternitate in eſſentia diuina, coeperint ſe extendere et dilatare, cum Deo placuiſſet res formare: nempe eſſe lumina atque radios ex diuina eſſentia emanantes, quae ab ea non aliter diſtinguantur, quam dimenſiones a ſubſtantia extenſa. Haec enim ſi mens Baſilidis, et qui cum eo in hac parte omnes fere ſteterunt, Gnoſticorum, fuiſſet, nonniſi in rationis ſigno iſtae aeones concipiendae eſſent, et hac quidam ratione, nec ex pleromate ad condendam NB. modo emanatiuo, materiam progredi potuiſſent, nec peculiarem hypoſtaſin efformare. Quin ipſe Caulacau noſter plenus eius rei iudex eſt. Is enim cum princeps aeon fuerit nempe mens patris, deſcenderitque in mundum ad liberandos homines, neceſſario hypoſtatico diſcrimine a patre diſtinguendus eſt. Licet cetera lubenter fateamur, aeones et radicaliter vnum cum fonte Deitatis eſſe, et in eo ſubſiſtentiam, velut in ſcaturigine ſua habere, et longa aliam ſignificationem aeonis eſſe, quam eſt perſonae in myſteriis Chriſtianis, vti latiſſime in explicatione ſyſtematis cabbaliſtici docuimus [e]. Quare perperam iudicaſſe virum eruditiſſimum putamus, cum diceret, hactenus rationi et prudentiae conuenienter Baſilidem docuiſſe. Has vero, quae in diuino pleromate ſunt, aeonas, coniugiis inter ſe ad propagandum emanationum ordinem, Baſilidem copulaſſe, ex Clementis Alexandrini loco [f] diſcimus, vbi mentione demiurgi Baſilidiani facta diſerte: *ὅσα ἐκ συζυγίας προέρχεται, πληρώματά ἐστι, ὅσα δὲ ἀπὸ ἑνὸς, εἰκόνες*, *quaecunque procedunt ex coniugatione, plercmata ſunt, id eſt, plenitudines, quaecunque autem ab vno, imagines.* Qui canon praecipuus Philoſophiae Orientalis, vbi recte intelligitur, cognoſci inde poteſt, qua ratione ex principiis actiuis et paſſiuis in diuinis non tantum lucis plenitudinem (ſubiectum ſcholaſtico nomine diceremus), ſed et formam et imaginem ineffabilis Deitatis tum Baſilides, tum reliqui Gnoſtici, quique ex Orientali Zoroaſtris diſciplina progreſſi ſunt, Philoſophi ceteri, deriuauerint. Et haec quidem ſecundum Baſilidem in mundo intellectuali, diuino, luce coeleſti pleno acciderunt.

§. X. Ex mundo intelligibili ad ſenſibilem progreſſus Baſilides, non parum, vt videtur, offenſus eſt difficili quaeſtione, qua ratione in hunc adſpectabilem mundum praeter perfectiones diuino opificio dignas malum quo-

e) Hiſt. crit. phil. T. II. p. 985 ſeqq. f) Lib. IV. p. 509.

quoque, tum imperfectionis, tum malitiae, phyſicum et morale hodie dicimus, irrepſerit. Quae quaeſtio vt omnem Orientalem metaphyſicam peperit, ita potiſſimum foecunda mater fuit ſomniorum Gnoſticorum. Quam vt ſolueret, ſuppoſitis emanatiuis principiis, non aliam, quam reliqui, originem rerum creatarum poſuit. Gnoſtici autem teſte PLOTINO [g], *demiurgum deſciſcentem a matre fingentes mundum ab ipſo deducebant ad extrema ſimulacrorum*, quo interprete quoque ſcimus, ex eorum mente *animam atque ſapientiam quandam, id, quod inferius eſt, concupiuiſſe* (νεῦσαι) *ſiue id coeperit anima, et huius generis cauſſa extiterit, ſiue ſapientia quaedam, ſiue vtraque idem concupiuerit: inde vero alias animas condeſcendiſſe veluti membra ſapientiae, et has corpora humana fuiſſe ingreſſas.* Ex quo memorabili loco patet, rerum materialium, conditi mundi, creatorum hominum origines obſcuriſſimos Philoſophos, ad quandam ſyzygiam diuinarum aeonum, pleroma egreſſarum et ad inferiora emanationem extendentium retuliſſe. Hoc vt Valentinus expoſuerit, alio loco planum fecimus. Baſilidem ſimilia praecepiſſe, Irenaei, Theodoreti, Clementis Alexandrini, Epiphanii narrationes nos dubitare non ſinunt, quamuis non in omnibus illae inter ſe concordent. Et Irenaeus quidem ita rem narrat: *A dynami atque ſophia virtutes et principes et angelos, quos et primos vocet, et ab iis primum coelum factum; dehinc ab horum deriuatione alios autem factos aliud coelum ſimile priori feciſſe, et ſimili modo ex eorum deriuatione cum alii facti eſſent, antitypi eius, qui ſuper eos eſſent, aliud tertium deformaſſe coelum; et a tertio deorſum deſcendentium quartum, et deinceps ſecundum eum modum alteros, et alteros principes et angelos factos eſſe, et coelos CCCLXV. quapropter et tot dies habere annum, ſecundum numerum coelorum. Eos autem, qui poſterius continent coelum, angelos, quod etiam a nobis videtur, conſtituiſſe ea quae ſunt in mundo omnia, et partes ſibi feciſſe terrae, et earum, quae ſuper eam ſunt, gentium.* Idem prorſus tradit Theodoretus. Nec abludit Epiphanius [h], *barbaras principum ac poteſtatum per vnum quodque coelum appellationes innumeras*, memorans, qui et alio loco [i] potiora nomina principum poteſtatumue coelis variis praeſidentium enarrat. Aſt non omnibus is angelis creationem mundi tribuit, ſed eum, qui ſeptimo coelo praeſit, Sabaoth dictum, eſſe coeli terraeque conditorem, tum eorum, qui conſequuntur, orbium coeleſtium, angelorumque ſuorum dicit. Aliter quam hi omnes, CLEMENS ALEXANDRINVS [k], ipſe Aegyptius, et nationis ſuae opinionum callentiſſimus. Is Baſilidis verba recitat, ſtatuentis: *mortis generationem eſſe opus eius, qui creauit mundum*; *deque hoc Deo dixiſſe* tradit: *quo eſt minor imago viua facie, eo eſt minor mundus viua aeone: quaenam eſt ergo cauſſa imaginis? faciei maieſtas, quae pictori exhibuit figuram, vt per eius nomen honoraretur: non enim ex ſe et ſua auctoritate fuit forma inuenta, ſed implerant nomen, quod in creatione erat imperfectum:*

g) loc. cit.
h) L. c. c. p. 78.
i) pag. 91.
k) Stromat. L. IV. p. 509.

fectum: cooperatur autem id quod inuiſibile eſt in Deo, ad fidem eius quod effectum eſt. Addit his Clemens: τὸν μὲν δημιουργὸν, ὡς Θεὸν καὶ πατέρα κληθέντα, εἰκόνα, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ προφήτην προσεῖπεν· ζωγράφον δὲ τὴν σοφίαν, ἧς τὸ πλάσμα ἡ εἰκὼν, εἰς δόξαν τοῦ ἀοράτου· ἐπὶ ὅσα ἐκ συζυγίας προέρχεται, πλήρωμά ἐστι, ὅσα δὲ ἀπὸ ἑνὸς, εἰκόνες, *Creatorem, qui Deus et Pater vocatur, imaginem veri Dei prophetam dixit; pictorem autem ſapientiam, quae figmentum produxit imaginem ad gloriam inuiſibilis Dei: quaecunque enim ex coniugatione procedunt ad pleromata pertinent, quae vero ab vno, ad imagines.* Diſſidere haec inter ſe, et Irenaeum quidem multos creatores, eosque malas poteſtates ponere, Clementem vnum demiurgum, eumque diuinum, Dei imaginem, recte monuit acutiſſimus Beausobrius [l], qui et putat fabulam nobis narrare Irenaeum, CCCLXV. coelos, totidemque angelos creatores commentum; quod Perſarum Philoſophiam, ex qua ſua hauſerit Baſilides, quaeque ſingulis anni diebus ſingulos angelos praeficiat, non rite intellexerit. Quamuis autem non ſatis accurate Baſilidis mentem expoſuiſſe videatur Irenaeus, putamus tamen eum cum Clemente poſſe in concordiam redigi, modo ad ipſum ſyſtema, et verba Clementis recte attendatur. Secundum ſyſtema enim Orientale, Perſicum, Chaldaeum, Aegyptiacum, quale eo tempore viguit, ex pleromate per ſyzygiam ſiue copulationem principii actiui et paſſiui progreſſus eſt ad condendum mundum demiurgus; nempe ex potentia et ſapientia, quarum aeonum in pleromate vltimarum productio, quae creatorem exhibuit, ſecundum emanatiui ſyſtematis leges, imaginem inuiſibilis Dei retulit, eique per ſapientiam rerum condendarum ideae ſiue formae et picturae, velut rerum αὐτόγραφα impreſſae ſunt. Itaque Clemente auctore demiurgus ratione originis ex diuino pleromate, nempe coniugatione vltima ortum habet, et ideas rerum habet ex deriuatione ab vno, vt Maieſtas ineffabilis Deitatis reluceret. Nihil hic dictum, quod non Cabbaliſtis quoque placuiſſe ſuo loco docuimus. Et hactenus creatorem bonum eſſe conſtat. Aſt cum ipſe quoque Clemens tradat, Baſilidem hunc ipſum creatorem mortis auctorem facere, certum inde eſt, mali, quod in mundo eſt, eum quoque auctorem eſſe. Id quod nulla alia ex ratione deriuari poteſt, quam quia demiurgus, oblitus originem ex pleromate, ſiue plenitudine lucis, propter illuſtrandas tenebras ad inferiora inclinauerit, ſicque ex mixtura lucis et tenebrarum mundum condiderit. Hanc enim Gnoſticorum doctrinam fuiſſe, diſertis verbis teſtatur Plotinus [m]; *Animam atque ſapientiam quandam ad id, quod inferius, inclinauiſſe, et alias animas condeſcendiſſe, et ſapientiae membra, easque ingredi corpora humana, cuius autem gratia animae collapſae ſint, illam rurſus minime labi, quaſi non annuerit, vel inclinauerit, ſed tantum tenebras illuſtrauerit: deinde hinc ſimulacrum in materia reſultaſſe, et inde ſimulacrum ſimulacri formam per materiam ſiue materialitatem, et ſic demiurgum conſtitui.*

l) loc. cit. p. 15.

m) loc. cit.

conſtitui. Obſcurus quidem hoc loco, more ſuo, eſt Plotinus, eo quod abſurditatis Gnoſticos rationibus metaphyſicis cupit conuincere. Ex iis autem, quae fundamenti loco ſubſternit, apertiſſimum eſt, inclinationem demiurgi, et ſapientiae in eo reſidentis ad illuſtrandas in creatione tenebras cauſſam fuiſſe materialitatis: nempe vt habet IAMBLICHVS [n]: *diſtinguendo materialitatem ab eſſentialitate*, id eſt, priuationem, quae tenebras mortemque inuoluit, ab eſſentia ſpirituali, quae ex principio emanatiuo omnibus ineſt. Compara cum his ſyſtema Valentinianum, et difficiles hae nugae, at toti tunc Orienti communes multa luce radiabunt.

§. XI. Altera difficultas, quam de numero creatorum coelorumque a principibus conditorum mouet Beauſobrius, ita tolli poteſt, vt inter creatorem ex pleromate progreſſum, et inter angelos ab eo emanationis lege productos, vt adminiſtri eſſent in creationis opere, diſtinguatur. Vidit id ipſum Vir optimus nobisque deſideratiſſimus, et monuit, atque memorabili Clementis loco illuſtrauit. Poſſumus his addere Cabbaliſtas, qui ex iisdem fontibus ſua hauſerunt, in quorum ſyſtemate vnus mundus alteri ſubordinatus eſt, parique poteſtate ſubordinata angeli cuiusuis mundi ſunt, vt alibi demonſtratum [o]. Immo magis notandum, ipſum Zoroaſtrem, a quo haec Philoſophia excogitata, et ad ſequentia tempora transmiſſa eſt, hunc in modum creationem deſcripſiſſe, ſtatuentem: *ſex Deos Oromasden feciſſe, primum beneuolentiae, ſecundum veritatis, tertium aequitatis, reliquos ſapientiae, diuitiarum, et voluptatis, quae honeſta conſequitur, opificem. Deinde eum ſe triplicaſſe, et a ſole* (Mithra, fonte ignis primaeui) *tanto interuallo ſe remouiſſe, quanto a terra ſol abeſt: ac coelum ſtellis decoraſſe, vnamque ante alias tanquam cuſtodem et ſpeculatorem conſtituiſſe Sirium, alios porro viginti quatuor Deos condidiſſe, et in ouo poſuiſſe* etc [p]. Aegyptios vero, ad quos ea quoque Philoſophia dimanauit, ſimiliter praecepiſſe, IAMBLICHVS [q] teſtatur, narrans, praeter aeonas vel duces coeleſtes ſupremos rerum viſibilium opificio alios duces praeeſſe, nempe *δημιουργικὸν νοῦν, καὶ τῆς ἀληθείας προστάτην, καὶ σοφίας, ἐρχόμενον μὲν ἐπὶ γένεσιν, καὶ τὴν ἀφανῆ τῶν κεκρυμμένων λόγων δύναμιν εἰς φῶς ἄγοντα, opificem mentem, qui et veritatis cuſtos ſit et ſapientiae, quatenus ad generationem deſcendat, et incognitam rationum latentium vim producat in lucem. - - - Eſſe et alium principatum apud illos ſuper elementa tota in generatione poſita, virtutesque eorum, eſſe enim quatuor maſculas totidemque foemininas; hunc Soli tribuere: item alios principatus ſuper naturam omnem in generatione verſantem, quem Lunae aſſignent:* DIVIDENTES VERO COELVM IN PARTES DVAS VEL QVATVOR, VEL DVODECIM, VEL SEX ATQVE TRIGINTA, VEL HARVM DVPLAS, VEL ALITER QVOMODOCVNQVE DVCES HIS PRAEFICERET AVT PLVRES AVT PAVCIORES: *denique his omnibus vnum praeficeret,*

n) De myſt. Aegypt. Sect. VIII. c. 1. p. 152.

o) T. II. Hiſt. crit. phil. p. 1025 ſeq. quae accurate expenſa obſcuris Orientalium nugis lucem conciliare apta ſunt.

p) PLVTARCH. de Iſid. et Oſiride.

q) loc. cit. c. 3. p. 159.

ceret, qui omnibus ſuperior ſit. Atque ita Aegyptiorum doctrinam de principiis deſuper ad inferiora progredientes ab vno incipere, et deſinere in multitudinem vnius imperio gubernatam etc. Quem locum ſyſtema Gnoſticum mire illuſtrare, et veras eius origines pandere vidit iam MASSVETVS, aſt cum Perſicam et Orientalem Philoſophiam in Aegypto patriis placitis et Graecis theogoniis attemperatam ignoraret, et mere Platonica haec eſſe putaret, in errorem actus eſt. Mire autem, non omne tantummodo dogma Gnoſticum de origine et adminiſtratione mundi viſibilis illuſtrat, ſed imprimis ea, quae duce Clemente Alexandrino, Irenaeo, Theodoreto et Epiphanio de Baſilidis ea in re mente dicta ſunt, in aprico ponit. Nempe rationem aperit, quomodo per emanationis viam a ſummo fonte rerum omnium effluxerit demiurgus, POTENTIA et SAPIENTIA grauidus, qua ratione rerum ideas, ſimulacraque ſiue rationes latentes impreſſerit, et quo pacto deinde potentiae ſubordinatae in condendo et adminiſtrando mundo ſe geſſerint, gerantque adhuc. Quae cum clariſſima ſint, dubium non eſt, quin Baſilides, qui Aegyptiacam Philoſophiam ſecundum principia Orientalia expreſſit, eadem ratione ſtatuerit: ſicque in concordiam diuerſae narrationes doctorum eccleſiaſticorum poſſunt redigi. Neque praetereundum hoc loco eſt, conſtare ex verbis Iamblichi, Aegyptios pro lubitu coelum in plurimas partes diuiſiſſe, iisque poteſtates minores praefeciſſe. Quod cum Aegyptiis ſolenne fuerit, cauſſam non videmus, cur Irenaeus, Theodoretus, Epiphanius mendacii vel erroris, quod vult Beauſobrius, coarguendi ſint, quod ineptam hypotheſin Baſilidi tribuerint. Vt enim taceamus, non adeo ineptos eſſe tot coelos Baſilidis, vbi ſemel eius ſyſtema admittitur, ac videri poteſt illis, qui ſana ratione philoſophari ſolent, ipſe parallelismus inter placita Perſica, Aegyptiaca ac Baſilidiana euincit, reuera iſtas nugas his hominibus placuiſſe, quos ob abſurditatem opinionis excuſare velle, eſt cauſſam eorum agere, non hiſtoriam criticam ſcribere. Fatemur tamen veriſimile nobis videri, tot coelos, quot angeli et poteſtates varii ordinis illis praefectae eſſe dicuntur, non tam diſtinctos coelos, quam coeleſtes ſedes et potentias in illis definitas ſignificare: qua de re tamen plura, ne extra oleas vagemus, hoc loco dicere non licet.

§. XII. Qualis huius creatoris et adminiſtrorum eius coelis praeſidentium conditio ſecundum Baſilidis ſyſtema et opinionem ſit, ex dictis facile eſt colligere. Quamuis enim demiurgus ratione orginis bonus fuerit, quippe qui ex pleromate diuino proceſſit, ſapientiae et potentiae diuinae filius, attamen quia ad inferiora inclinauit, vt tenebras illuſtraret, ex ea mixtura mortem malumque inducere neceſſe habuit. Fatemur inſulſum et illepidum hoc ſyſtema eſſe, aſt de eo iam non quaeritur, ſed tantum de mente eius, quae alia eſſe nequit, vbi ſemel cum Orientali Philoſophia duce Zoroaſtre ſtatuitur, ex vno fonte lucis principium fuiſſe exortum, quod quia limitatae virtutis eſt, tenebras neceſſa-

ria

ria ſequela poſt ſe traxerit. Quod qui capere nequeunt, quomodo lucis et tenebrarum principia cum emanatiuo principio conſiſtere queant, illis elegans locus Shariſtanii, ſcriptoris Perſici, a Th. Hydeo [r] productus legendus eſt, qui omnia plana faciet et clariſſima. His enim hoc loco immorari non vacat; ſufficit, teſte Clemente, mortis auctorem demiurgum viſum fuiſſe Baſilidi, nec aliter potuiſſe propter naturam ſyſtematis emanatiui, et remotum a pleromate demiurgi locum, quem illi aſſignabat ſtatuere [s]. Ex hoc autem ſua ſponte fluit, deterioris conditionis, peiorisque indolis debere eſſe angelos creatoris adminiſtros, mundi partibus coeliſque praefectos, eo quod longius a pleromate remoti, magisque rebus materialibus immerſi ſunt. Hinc irae, tyrannides, ſanguinis ſitis, bellorum cauſſae, et mala alia innumera, quibus homines ab iſtis angelis mundi dominis et praefectis vexantur, quasque hac ratione malorum omnium phyſicorum pariter atque moralium cauſſas eſſe teſtibus Irenaeo, et Theodoreto, Baſilides ſtatuit, nec ille ſolus, ſed omnis quoque Gnoſtica Philoſophia profeſſa eſt. Comparari cum hac angelorum mundi directorum malitia Hebraeorum Cabbala debet, et ea expendenda, quae de Klippoth ſiue corticibus angeliſque malis nugantur, et quae alibi expoſuimus: ea enim opiniones Philoſophiae Orientis in his deliriis ampliſſime inſanientis mire illuſtrabunt. Ipſam quoque hominis animam ex ſummo fonte delapſam et ad inferiora vergentem, cum per harum poteſtatum ſedes et regiones transiret, ſimulacra ſimulacrorum induiſſe, iuxta Gnoſticos, teſte Plotino [t] opus erat, ex qua cauſſa mali moralis originem repetebant, et ad hos angelos cauſſam deuoluebant: quo pacto ſcintillam illam, quae animae ex diuinae lucis oceano, ex quo effluxit, ineſt, ſupprimi, hincque omnis infelicitatis cauſſam oriri neceſſe erat. Magno itaque Saluatore opus erat, qui ſpem amiſſam reſtitueret. Et hic Caulacau ille eſt, de quo iam porro tractabimus.

§. XIII. Nempe ex inclinatione illa ad inferiora, quae tenebras poſt ſe trahebat, cum et ipſe demiurgus, et qui ab eo conditi ſunt angeli, in creando mundo innumeras reſtrictiones, priuationes, mala mortemque ipſam admittere deberent, anima ex coelo delapſa et hos limites transiens affectuum cacoëthes contraxit, qui ſecundum Baſilidem ſunt *προσαρτήματα*, *appendices ex hoc tranſitu adnata*, *nempe ſpiritus* (materiales,) *appenſi animae ratione praeditae, per quandam confuſionem et conturbationem principiorum* (*σύγχυσιν ἀρχικὴν*) *quibus et alias rurſus ſpirituum adulterinas et diuerſi generis naturas adnaſci dicebat.* Ita Clemens [u], cuius verbis lucem egregie affudit Beavsobrivs [x]. Qui licet hanc confuſionem perperam ex Platonica materiae conditione deriuet, in eo tamen acute vidit, quod haec

r) De relig. vet. Perſ. p. 299.

s) Luci, quam viderat, obſtat, Beavsobrivs loc. cit. p. 19. rationes Platonicas hic admiſcens, quae longe diuerſae ſunt.

t) loc. cit.

u) Stromat. L. II. p. 408.

x) loc. cit. c. 2. p. 20 ſeqq. vbi recte Maſſuetum notat, qui hoc Philoſophiae genus non ſatis eſt aſſecutus.

haec confuſio principiorum, in mixtura lucis et tenebrarum, ad originem mundi materialis, ex Philoſophia barbarica ſiue Chaldaea, (Orientalem nos, ob latitudinem terrarum, in quibus floruit, dicimus) referenda ſit, licet materiam aeternam, quod tamen Vir eruditiſſimus vult, in tenebris non poſuerit, vti ex PLOTINO [y] eſt euidentiſſimum. Ita cum in mundum et praecipue hominem, mali generis ſpiritus deſcendiſſent, remedium altius et ſupra demiurgum ad pleroma vsque aſſurgens aſſignandum erat, quo ſpirituum materialium malignitas ſuperari, hominesque ab iis liberari poſſent. Scilicet mentem diuinam, quae proxima ab ineffabili Deo aeon eſt, miſertam animarum, a malis iſtis ſpiritibus vexatarum, velut principalem Dei ſummi virtutem in mundum deſcendiſſe, Baſilides docuit. Rem ita narrat IRENAEVS: *Innatum et innominatum patrem, videntem perditionem, miſiſſe primogenitum Nun ſuum, (et hunc eſſe, qui dicitur Chriſtus) in libertatem credentium ei, a poteſtate eorum, qui mundum fabricauerunt. Et gentibus ipſorum autem apparuiſſe eum in terra hominem et virtutes perfeciſſe; quapropter neque paſſum eum, ſed Simonem quendam Cyrenaeum angariatum portaſſe crucem eius pro eo; et hunc ſecundum ignorantiam et errorem crucifixum, transfiguratum ab eo, vti putaretur, ipſe eſſe Ieſus: et ipſum autem Ieſum Simonis accepiſſe formam, et ſtantem irriſiſſe eos. Quoniam enim virtus incorporalis erat, et Nus innati patris, transfiguratum quemadmodum vellet, et ſic aſcendiſſe ad eum, qui miſerat eum, deridentem eos, cum teneri non poſſet, et inuiſibilis eſſet omnibus.* Eadem prorſus recitat Theodoretus: nec multum diſcedit ab ea narratione EPIPHANIVS [z], qui eum ita de Chriſto ſenſiſſe dicit: *Specietenus* (ὡς δοκήσει) *duntaxat mortalibus apparuiſſe, quippe quod in eo cernebatur, nihil praeter imaginem fuiſſe, neque vero aut hominem extitiſſe, aut carnem induiſſe.* Quibus cum fabulam de Simone Cyrenaeo crucifixo ſubieciſſet, addit: *Eum nihil perpeſſum in coelum euolaſſe. Interea Simonem, non Chriſtum in crucem ſublatum eſſe: Ieſum enim in coelum euectum virtutes omnes penetrauiſſe, dum ad patrem ſuum reuerſus ſit. Hunc enim eſſe illum patris commemoratum filium, qui ad opem humano generi ferendam ſubmiſſus ſit, propter eam quam inter homines perinde ac angelos perturbationem coeleſtis pater viderat. Atque hunc eſſe ſalutem noſtram, qui in mundum venerit, ſoliſque nobis hanc rei veritatem aperuerit.* His patrum teſtimoniis ſi ſtandum eſt, Chriſtus prima aeon fuit, emanatioque primaria, πρωτότοκος τῦ πατρὸς, mens diuina ad medendum malo in mundo materiali omnia ſusque deque vertenti miſſus, liberator et Saluator futurus. Is verum corpus non induit, ſed putatitium, in quo viſibiliter miracula diuina patrauit; Aſt cum odio angeli Iudaicae genti imperantis, et nationem hanc rabie in illum exagitantis ad crucis ſupplicium raptus eſſet, cruci tamen affigi non potuit, ſed aſcendit ad coelos, deluſa Iudaeorum proteruia, qui Simonem Cyrenaeum in eius figura cruci

y) l. c. c. 12. p. 211. qui locus memorabilis eſt. z) loc. cit. p. 71.

cruci affixerunt, cum ipſe ad patrem rediens, transiensque angelorum malorum ditiones, eos viciſſet, ſalus ſpesque vna futura in eum credentibus. Fatemur, nos nihil vel abſurdi vel ἀνακολέθε videre in hoc philoſophemate Baſilidis, vbi ſemel principia eius admittuntur, licet impium in ſe ſit, et euangelicae veritati aduerſum: Aſt interceſſit iterum eruditiſſimus Beavsobrivs [a], et imprimis Irenaeum falſis narrationibus et documentis deceptum ineptam Baſilidi ſententiam tribuiſſe demonſtrare aggreditur. Nam nec Theodoreti nec Epiphanii teſtimonia reſpicit, forte quod eos exſcripſiſſe tantum Irenaeum adeoque pro diuerſis teſtibus habendos non eſſe crederet. Vt autem ſi non mendacii, deceptae tamen fidei Irenaeum arguat, ſe euidenti Clementis Alexandrini [b] loco permoueri fatetur. Ibi Doctor Alexandrinus, quem propius conterranei ſui opiniones pernouiſſe contendit, late de Baſilidis decreto diſputat, quod martyrii nullum proprie praemium ſit; ipſa quoque verba Baſilidis affert, diſputantis, praemium dari non poſſe ei, qui ex merito patiatur. Omnes autem ex merito pati, aut enim propter delicta poenis et ſupplicio affici, aut pati quamuis innocentes, vt infantes, eo quod peccandi naturam et poteſtatem in ſe habeant, ideoque etiam pro peccatoribus habendos eſſe, ne prouidentiae paſſionem immittenti malum aliquod adſcribatur. Rationem addit Baſilides, ex Iobo, καθαρὸν ἐδένα ἀπὸ ῥύπε, nullum eſſe mundum a ſordibus et hominem, quemcunque nominaueris, tamen hominem eſſe, Deum autem iuſtum. Quod ſi quis ipſum Dominum obiiciat tanquam hominem, vt ipſum pudore confundat, eo quod paſſus ſit, dicere ſe: *non peccauit quidem, ſed erat ſimilis infanti patienti, immo quemcunque hominem nominauerimus, hominem eſſe, et a naturali ſorde minime purum:* Quibus Baſilidis verbis enarratis haec, vt impietatem impoſtoris detegeret Clemens ſubiicit: Πῶς δὲ ἐκ ἄθεος, θειάζων μὲν τὸν διάβολον, ἄνθρωπον δὲ ἁμαρτητικὸν τολμήσας εἰπεῖν τὸν Κύριον; *quomodo non impius videatur Baſilides, diabolum quidem inter Deos referens, auſus autem hominem peccandi poteſtate praeditum Dominum dicere?* Quem locum clariſſime euincere putat Vir doctiſſimus, Baſilidem non verum tantum hominem putauiſſe Chriſtum, ſed vere etiam paſſum eſſe; ſine qua theſi vana fuiſſet Clementis contra haereſiarcham diſputatio: Vidit difficultatem Massvetvs [c], at nugatoria exceptione eam tollere conatus eſt, ratus pertinere haec ad putatitium iſtum Chriſtum, Simonem Cyrenaeum, quod plane nihil ad rem facere recte Beauſobrio obſeruatum eſt. Non diffitemur nos, perlecto ſemel iterumque cum attentione Clementis loco, valde nos in partes ſuas pertraxiſſe virum ingenio et eruditione incomparabilem, et quaecunque ſemel elegerat, vi animi, qua pollebat, maxima, vrgentem. Aſt cum eius tamen ſtudium, quacunque liceret mercede, haereticos veteres excuſandi, paululum nos ſuſpicaces feciſſet, nec ſatis cauſſae nos videre putaremus, cur vnanimia Irenaei, Theo-

a) loc. cit. p. 25 ſeqq. b) Strom. L. II. p. 506. c) Diſſ. in Irenaeum p. 61.

Theodoreti, Epiphanii teſtimonia velut falſa eſſent reiicienda, praecipue cum eorum relatio cum ſyſtemate Baſilidiano cohaereat, paulo curatius rem omnem excuſſimus. Iterato autem examine tanta nobis viri optimi nobisque olim amiciſſimi auctoritas viſa non eſt, vt veterum fidem ſollicitaremus. Rationem ſuggeſſit ipſe ille Clementis locus cum ſyſtemate Baſilidis diligenter collatus. Clariſſime enim ex verbis eius a Clemente adductis patet, ſtatuiſſe Philoſophum Aegyptium: nullum hominem, qui reuera homo eſt, eſſe labis expertem, etſi actu nunquam peccauerit, ideoque nunquam poſſe martyrii praemium poſcere, cum habeat diuina prouidentia, quod in eo puniat. Id principiis ſuis conuenienter dixerat, eo quod materiam omnem vi naturae ſuae et originis ex tenebris progreſſam, ſemina mali in ſe habere crederet. Hoc vero ex Baſilidis mente, quod nec negat Beauſobrius, admiſſo, neceſſario ſequitur, mentem patris in corpus hominis, qua hominis, verum deſcendere non potuiſſe, et impoſſibile fuiſſe, vt verum hominem Chriſtum extitiſſe aſſereret. Νȣς enim iungi corpori materiali, in ſe malo, et quod opus et productio angelorum mundi creatorum, malorum principium, eſſet, non potuit. Quod ſi verum Chriſtus corpus non habuit, nec vere paſſum eſſe oportet, aliumque cruci affixum fuiſſe cenſendum eſt, eius forma conſpicuum. Et haec quidem conuenienter dici orationi Baſilidis a Clemente exhibitae attenta lectio nobis fecit euidentiſſimum, poſtquam obſeruaueramus, Baſilidem κατ' ἄνθρωπον diſputare, et obiicientem: Chriſtum paſſum eſſe, plane nihil peccantem, deductione ad abſurdum conuincere voluiſſe, ineptam eſſe hanc inſtantiam. Vrget enim Philoſophus, omnem hominem, qua hominem, peccandi poteſtatem habere, ex quo tacita illatione concludit, nec Dominum tum eximendum fuiſſe, ſi verus homo fuiſſet, eo quod peccati tamen ſemina et poteſtatem in ſe haberet. Non addit vero, quae inde ſequuntur, Chriſtum non fuiſſe verum hominem, quales fuerint ſintque martyres, eo quod ad praeſentem diſputationem non pertinebat. Clemens autem accurationis logicae, quod eius ſcripta omnia teſtantur, ignarus, et in diſputando acer, argumentum ab inuidia petit, et quod κατ' ἄνθρωπον Baſilides diſputauerat, illi tanquam veram ſententiam tribuit, Chriſtum velut pecc. . . capacem paſſum eſſe, quod tamen vtrumque vi ſyſtematis ſui, Baſilides non negare non poterat. Cuius generis paralogiſmos logicos quam plurimos facile detegent, qui Clementis Scripta attente legerint et examinauerint. Conuenienter autem ſyſtemati ſuo negauiſſe Baſilidem, Chriſtum crucifixum eſſe, ex effectu quoque apparitionis, quem illi tribuebat, conſtare poteſt. Cum enim angelos mundi principes, et inter eos imprimis, quem reliquis maiori tyrannide grauem aliis credebat, Iudaeorum terrae praefectum, vel Deum gentis Iudaicae, viciſſe, eorumque artes et inſidias euaſiſſe, redeuntem inuiſibiliter ad patrem, contenderet; qui potuit tantam illi Iudaeorum angelo dominoque gentis rebellis poteſtatem in mentem diui-

nam tribuere, vt hoc, quod inſederat corpus, crucis ſupplicio afficere potuerit? Quae omnia luculenter, niſi fallimur, diſputata ſatis rationis ſufficientis afferunt, cur veterum narrationes ſequi, quam viri ingenioſe et erudite quidem, at parum veriſimiliter coniicientis et pronunciantis effatis ſubſcribere maluerimus. Arbitrium rei autem non nobis poſcimus, ſed lectori relinquimus.

§. XIV. Huic vero menti diuinae, apparenti in mundo viſibili et angelorum malorum poteſtatem atque tyrannidem expugnanti, animis quoque demiſſis in corpora, et ab appendicibus illis malis miſere vexatis medicinam afferenti ſalutem hominibus partam Baſilides tribuit. Seruatorem hunc vero, more ſuo ex patria diſciplina petito, Caulacau nomine inſigniuiſſe, ex teſtimoniis ſupra adductis tenendum, et, quod duce Epiphanio ſcimus, repetendum eſt, vocem hanc Baſilidem ex loco IESAIAE XXVIII, 10. deſumſiſſe. Quorum verborum licet varia ſit apud interpretes ſignificatio [d], cum alii canonem ſupra canonem, alii ſpem ſuper ſpem, alii aliter vertant, de quo in praeſentia diſpicere non vacat; dubium tamen nobis minime eſt, recte Epiphanium ex mente ſectae Baſilidianae vertiſſe ſpem ſupra ſpem. Ita enim verterant Graeci interpretes, quorum cum maxima et diuina fere inter Aegyptios eſſet auctoritas, et Chriſtianorum quoque plerique eam ſequerentur, ſatis rationis fuit Baſilidi, cur has potiſſimum voces, hoc ſpei ſenſu eligeret, ex quibus Seruatori nomen myſticum et diſciplinae arcanae conueniens effingeret. Cum enim illum Caulacau, ſpem ſupra ſpem, id eſt, ſpei ſummam, et maximum vnicuique ſalutis portum nuncuparet, id quod nominis ratio ex Ebraiſmo prodit, conſtat inde, animarum, quas in alia vita peccaſſe dixit Baſilides, ſpem omnem eum ad hanc Dei mentem fidemque in eum retuliſſe, indicareque voluiſſe, redeundi ad patrem inque ſinum oceani diuini, ex quo effluxerunt animae, ſpem maximam atque vnicam in eo niti. Diſerte id teſtatur THEODORETVS, Seruatorem ab illis dici Caulacau, nec aliter legi poſſunt Irenaei verba, vt ſenſum fundant, quam: eum, qui in mundum deſcendit et aſcendit Saluatorem, eſſe Caulacau. Satis luculenter enim pergit: *Igitur qui haec didicerit, et angelos omnes cognouerit, et cauſſas eorum, inuiſibilem et incomprehenſibilem eum angelis et poteſtatibus vniuerſis fieri, quemadmodum et Caulacau fuiſſe: et ſicut filium omnibus incognitum fuiſſe ſic et ipſos a nemine oportere cognoſci.* Ex quibus verbis manifeſtum eſt, filium Dei, mentem patris eluſa Iudaici angeli proteruia gentisque rabie inuiſibilem illis angelisque omnibus, cum ad patrem rediret, factum eſſe Caulacau. Commode itaque interpretandus eſt EPIPHANIVS, Caulacau, nomen eſſe contendens, ἄρχοντος τινὸς, principis cuiuſdam. Per ἄρχοντα enim hoc loco aeones intelligi debent, de quibus nonnulla dixerat Epiphanius, ex quarum numero cum Ieſus prima et maxima

fuerit,

d) Vid. quae ad h. l. erudite diſputat CAMPEGIVS VITRINGA; add. qui in genuinam ſignificationem vocis קו diligenter inquirit ED. POCOK. ad Port. Moſis p. 48.

fuerit, conſtat inde, nec Epiphanium reliquis in aſſignanda barbarae voci ſignificatione contradicere.

§. XV. Patet ex dictis, ad hanc ſpem omnia in ſyſtemate Baſilidiano redire, eamque proram puppimque ſalutis fidelium, ex horum hominum mente, eſſe. Diceremus, eſſe Baſilidianos, Elpiſticos Plutarchi peculiari Diſſertatione a nobis olim illuſtratos, ſi veriſimile eſſet, Gnoſticae Philoſophiae aliquid Plutarcho innotuiſſe. Qua vero ratione ſpem hanc in effectum deduci, et expectationis maximae finem attingi poſſe Baſilides tradiderit, iam porro exponendum eſt. Et huc tota quidem Philoſophia moralis Baſilidis pertinet, cum theurgia ſiue magia Aegyptiacis ſectis ſolenni: eam autem omnem hoc loco exponere, nec inſtitutum nec locus patitur: multa ex Clemente Alexandrino erudite collegit, digeſſit, illuſtrauit Beauſobrius qui adeundus eſt. Qui niſi nonnulla perperam eſſet interpretatus, non haberemus, quod eius obſeruationibus adiiceremus. Itaque vt omne Baſilidis ſyſtema conſtet, et vniuerſa nominis Caulacau ratio et comprehenſio intelligatur, paucis ediſſeremus, quo pacto illam ſpem per Saluatorem elpiſticum liceat attingere.

§. XVI. Incipiendam eſſe ſalutis ex ſpe atque fide ſpe nitente exſurgentis acquiſitionem, a timore, genera ſpirituum diſtinguente, et electionem animae propriam prodente, ex loco Clementis Alexandrini e) intelligitur, vbi, mentione facta canonis ſacri: Timor Domini initium ſapientiae, addit: *hic Baſilidis ſectatores hoc dictum exponentes, dicunt ipſum principem, cum exaudiiſſet dictionem Spiritus miniſtrantis* (*in baptiſmo Saluatoris*) *propter auditionem et ſpectaculum fuiſſe obſtupefactum, cum ei praeter ſpem annunciatum eſſet euangelium et eius obſtupefactionem appellatam eſſe timorem,* ἀρχὴν γενόμενον σοφίας φιλοκρινητικῆς τε καὶ διακριτικῆς, καὶ τελεωτικῆς, καὶ ἀποκαταστατικῆς· οὐ γὰρ μόνον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκλογὴν διακρίνας, ὁ ἐπὶ πᾶσι προπέμπει. *Qui* (*timor*) *factus eſt principium ſapientiae tum diſcernentis et diiudicantis, tum perficientis et reſtituentis. Non enim mundum ſolum, ſed et electionem diſcernit, et ad ea omnia amandat.* Memorabilis locus, ab interpretibus vero non ſatis intellectus, in quo illuſtrando non ſine ingenii et iudicii laude Beauſobrius verſatus. Quem prolixe cogitationes ſuas exponentem ipſe Lector adeat rogamus, nobis enim ea cuncta expendere, ob breuitatem non licet, ſed ad vnum potiſſimum Clementis locum attendimus, ex quo diſcere licet, angelos mundi conditores, et imprimis Iudaeorum Deum reliquis potentiorem, obſtupuiſſe, cum in baptiſmate Saluatoris ex Spiritus miniſtrantis confeſſione audiiſſet, filium Dei apparuiſſe, vt ſemen diuinitatis, hominis animae ab omni aeternitate inditum, excitaretur, et Spiritus diuinus, per mentem diuinam reduceretur ad ſuam originem, ita perficiendus, vt liberatus a malorum angelorum imperio et ſuam cognoſcat et diſcernat originem ab appendicibus illis ex creatorum opificio adnatis, et ita per ſpem, fidei aucto-

e) Stromat. L. II. p. 375.

auctorem, perficiatur ope Saluatoris, vt ſublatus ad ſuperas ſedes, et inuiſibilis factus angelorum inſidiis, redire ad ſummum diuinitatis vnde exiit, fontem, poſſit. Haec angelos creatores cum audiiſſent, prius omnia ignorantes, obſtupuiſſe, quod, quem totum ſuum opus, ſuique imperii eſſe crediderant, electionem habere, id eſt, eſſe partem ex Deo auulſam, Deoque per Saluatorem reſtituendam iam intelligerent. Veram eſſe hanc Baſilidis mentem ex ſequenti Clementis diſputatione patet, qua euincere conatur eiusmodi metum attonitum angelis creatoribus non conuenire. Dabimus Graeca verba, interpres enim plane mentem Baſilidis non aſſecutus eſt. Ita vero Clemens: *Εἰ μὴ γὰρ προϋπῆρχεν ἄγνοια, οὐκ ἂν ὁ διάκονος (πνεῦμα) κατῆλθεν· οὐδ᾽ ἂν ἔκπληξις εἷλε τὸ ἄρχοντα, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν· οὐδ᾽ ἂν ἀρχὴν σοφίας, ἐκ τοῦ φόβου ἔλαβεν εἰς τὴν φιλοκρίνησιν τῆς τε ἐκλογῆς, τῶντε κοσμικῶν· εἰ δὲ ὁ φόβος τοῦ προόντος ἀνθρώπου ἐπιβούλους τοῦ σφετέρου πλάσματος πεποίηκε τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἐνιδρομένου τῷ δημιουργήματι ἀοράτου τοῦ σπέρματος τῆς ἄνωθεν οὐσίας, ἢ ὑπολήψει κενῇ παρεζήλωσαν ὅπερ ἀπίθανον, ἀγγέλους δημιουργίας ἧς ἐπίστευσαν οἷον τέκνου τινὸς αὐθέντας γενέσθαι ἄγνοιαν πᾶσαν κατεγνωσμένους· ἢ προγνώσει ἐνεχόμενοι κεκίνηται.* Ex quo loco colligimus: 1. Spiritum diuinum miniſterio deſtinatum deſignandi deſcenſionem mentis diuinae ad liberandam ab angelis creatoribus eorumque principe animam, in baptismate I. C. id declarauiſſe, ideo deſcendiſſe filium Dei, 2 obſtupefactum angelum creatorem, cum haec audiiſſet, ſapientem inde euaſiſſe, vt cognoſceret originem animae, erroremque ſuum, credendo, hominum animam, ob animalem partem eſſe ſuum opus, adeoque ſuo imperio ſoli ſubeſſe, et didiciſſe inde diſtinguere inter opus inuiſibile, ſeminis ſupernae eſſentiae, id eſt hominis ſpiritualis, et inter opus mundanum, hominem animalem a ſpiritibus creatoribus productum. 3. Itaque electionem in eo verſari, quod ſpiritualis homo cognoſcatur originem ex ſemine diuinae eſſentiae habere, et diſtinguatur ab homine animali, liberetur que per ſpem in Saluatore poſitam, fidemque ei nixam, vt quod diſcernendo coepit, credendo continuetur, et tandem aſcendendo, quo Seruator aſcendit, perficiatur. Ex quo ſequitur, agnitionem electionis, id eſt originis diuinae, naturalem eſſe, producique a timore malorum ſpirituum, gignere vero ſpem liberationis per mentis diuinae apparitionem, eamque fidem eſſe electione nixam. Teſte enim iterum Clemente[f]: *Φυσικὴν ἡγοῦν τὴν πίστιν καθ᾽ ὃ καὶ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς ταττουμένην αὐτήν*, Baſilidiani *fidem naturalem eſſe dicunt, et quidem fundatam ordinatamque in electione.* Quin et, illo auctore, dicebant: *Πίστιν ἅμα καὶ ἐκλογὴν οἰκεῖαν εἶναι καθ᾽ ἕκαστον διάστημα, κατ᾽ ἐπακολούθημα δ᾽ αὐτῆς ἐκλογῆς τῆς ὑπερκοσμίου, τὴν κοσμικὴν ἁπάσης φύσεως συνέπεσθαι πίστιν· καταλληλόν τε εἶναι τῇ ἑκάστου ἐλπίδι καὶ τῆς πίστεως τὴν δωρεάν· Fidem pariter atque electionem domeſticam propriamque eſſe cuilibet interuallo,* (ſupramundano et mundano) *et ſecun-*

f) Str. L. II. p. 363.

cundum conſequentiam electionis ſupramundanae ſequi uniuerſae naturae fidem; et pro modo ſpei cuiusque conueniens quoque eſſe donum fidei. Ex quibus locis intelligitur, electionem, cuius toties meminit Clemens, ſecundum Baſilidem eſſe opus originis diuinae animae, ſiue potius hominis ſpiritualis, ab animali prope diſtinguendi, in cuius agnitione, apprehenſioneque ſpei in Chriſto fundatae, fides, et per eam ſalus nitatur. Non diſputabimus hoc loco, vtrum fidem ex electione ortam liberam vel neceſſariam fecerint Baſilidiani, quorum poſterius affirmat et oppugnat Clemens, prius facta diſtinctione inter hominem ſpiritualem et animalem probat Beauſobrius. Recte quidem, modo teneatur, ex neceſſitate naturae ſuae hominem ſpiritualem ſaluari, quod Tatianum quoque et Valentinum (addi poſſunt Gnoſtici, et Orientales Philoſophi omnes cum duce Zoroaſtre) affirmaſſe recte Viro erudiriſſimo obſeruatum eſt. Qui locis Clementis adductus electionem putat eſſe ſpiritum quendam diuinum animae collatum, particulam luminis ex coelo demiſſam, eſſentiam fonti ſuo ſimilem, naturae coeleſtis, et ſupramundanae, qua mors deſtruitur, Deus cognoſcitur, profunda intelliguntur etc. Quae omnia recte ſe habent, modo ab eſſentia hominis ſpirituali et ſupramundana, ab inuiſibili ſemine ſupernae eſſentiae (quas voces Baſilidianas Clemens habet) non diſtinguantur. Haec enim ſcintilla diuina vbi per fidem atque ſpem excitatur, inuiſibilem hominis partem angelorum malorum poteſtati ſubtrahit, et Seruatori nixa aſcendit, vnde deſcenderat ad ipſum Deitatis fontem, deluſis malis angelis, qui hanc electionem ignorauerant. Et hoc quidem pacto comprehendi luculenter poteſt, quo ſenſu Baſilides, teſte IRENAEO, credentibus promiſerit; *qui haec didicerit, et angelos omnes cognouerit, et cauſſas eorum, inuiſibilem eum et incomprehenſibilem* (nempe ſecundum electionem) *angelis et poteſtatibus vniuerſis fieri, quemadmodum et Caulacau fuiſſe, eosque cum ſciant ipſi omnes et per omnes tranſeant, ipſos omnibus incognitos et inuiſibiles eſſe.* Comparari haec cum Valentini deliriis velimus, quae lucem obſcuris Baſilidis ſententiis foenerabuntur. Ex his vero intelligi quoque poteſt, cur martyrium Baſilides reiecerit. Satis id obſcure indicat IRENAEVS: *Quapropter et parati ſunt ad negationem, qui ſunt tales immo magis, ne pati quidem propter nomen poſſunt, cum ſint omnibus ſimiles.* Cui aenigmati locus Clementis ſupra adductus lucem conciliat, vbi Baſilidem contendiſſe ait, pati quemlibet propter culpam, et alium quidem propter electionem, cum in alia vita peccauerit, per martyrium, alium propter maleficia ſupplicio. Huius enim rationem ex animae origine, id eſt, electione, deriuandam eſſe ſupra iam monuimus: anima enim cum particula coeleſtis eſſentiae eſſet, ad inferiora et materialia, ſiue ad tenebras inclinans peccauit, vnde vbi martyrium patitur, innatam labem luit. Quod cum martyrii notionem euertat, ſequitur inde, eius in ſyſtemate Baſilidiano locum nullum eſſe; vnde mirum non eſt, hos homines ad abnegationem, ad euitanda martyrii ſupplicia, fuiſſe paratos, quin et eo nomine paſſiones pro nomine

Chriſti

Chriſti ſuſcipere non potuiſſe, quod omnibus corruptione lapſus animae ſint ſimiles, nec vnus ſanctitatem prorſus innocentem habeat.

§. XVII. Plura ſunt, quae Baſilidis eiusque ſectatores praeſcripſere homini ſpem ſummam ſalutis per Caulacau obtinendam anhelanti, quae huc omnia referre non vacat, cum conſtitutum nobis non ſit, integram diſciplinae Baſilidianae hiſtoriam exponere. Non omittendum tamen, quod Irenaevs, conſentientibus Theodoreto et Epiphanio tradit: *Contemnere idolothyta, et nihil arbitrari, ſed ſine aliqua trepidatione vti eis, habere autem et reliquarum vſum indifferentem, et vniuerſae libidinis. Vti autem magia et incantationibus, et reliqua vniuerſa periergia.* In quibus omnibus excuſare et famam Baſilidis tueri conatur Beavsobrivs. Et idolothytorum vſum et eſum eos probaſſe mirum non eſt, qui licere multa nec nocere poſſe animae in electione conſiſtenti affirmauerunt. Quod vero ad libidines attinet, quamuis certum ſit, non peccatum tantum ipſum, v. gr. adulterium, ſed et peccandi habitum et inclinationem Baſilidem ad animae labem ex deſcenſu ad inferiora deriuaſſe, vt allato Clementis loco eſt manifeſtum, quamuis etiam eodem auctore certum ſit, pertinere libidinem inter appendices animae in tranſitu per ditiones malorum angelorum adnatas, adeoque opus materiae et malorum ſpirituum eſſe, et per conſequens, Baſilidem omnem libidinem hominis ſpiritualis non eſſe, ſtatuiſſe; certum tamen quoque eſt, eum iſtud appendicis genus tantum ad animalem hominem, qui creatorum opus eſt retuliſſe; vnde veriſimile eſt, eum docuiſſe, eiusmodi libidines animae electae non nocere poſſe, ſed purgandas eſſe in animali parte. Quod occaſionem deinde dedit, Baſilidem accuſandi, quod omne libidinis genus permiſerit. De quo tamen in tanta monumentorum Baſilidis penuria plura dicere, vel coniicere quoque non licet. Tertium quod Baſilidianis tribui ſolet, περιεργία magica eſt, imaginibus, incantationibus, inuocationibus vſa. Fluctuat hic Beauſobrius, et exculpandorum Baſilidianorum deſiderio plenus, mox confudiſſe Patres mathematicos et magos putat, mox in diuerſis magiae generibus praeſidium ponit, mox non omnem ſuperſtitionem magiam eſſe contendit, mox ex figuris ſymbolicis exſculpi magiam non poſſe exemplis eruditorum inter Chriſtianos errorum probare ſatagit. Concedamus haec Viro eruditiſſimo omnia, eo quod clare apparet, non auſum fuiſſe negare, Baſilidem cum ſectatoribus in quodam cum ſpiritibus commercio eorumque inuocatione et euocatione imaginibus facta praeſidium poſuiſſe, ideoque cauſſae tantum patrocinium in diuerſa magiae notione, acute magis, quam accurate, quaeſiuiſſe. Illud veriſimillimum, Philoſophum Aegyptiacum, Orientali Philoſophiae, more gentis ſuae, innutritum, magiam philoſophicam, qualem fouebat Philoſophia Orientalis Chaldaica, Perſica, Syriaca, Aegyptiaca, commendauiſſe, ad liberationem a poteſtate angelorum malorum. Quod facile ſuccurriſſet memoriae Viri optimi, ſi recordatus fuiſſet, eandem non Chaldaicae ſiue barbaricae,

cae,

cae, quam ipſe agnoſcit, Philoſophiae tantum ſententiam fuiſſe, ſed Aegyptiacae quoque, et Plotini quoque teſtimonio conſtare, praxin magicam inter Gnoſticos fuiſſe receptiſſimam. Inſectatur enim illos [g], quod *cantilenas quasdam componant, ad illa pro arbitrio commouenda, non corpora ſolum et animas, ſed etiam his ſuperiora flectenda: eosque faſcinationes et delinimenta perſuaſionesque compoſuiſſe, vt et verba exaudiant, atque trahantur. Si quis itaque noſtrum artificioſe admodum nouerit talia quaedam pronuntiare, et certa quadam ratione cantus ſonosque edere, atque aſpiramenta vocis et ſibila, et quaecunque alia apud eos SCRIPTA SVNT, VIRTVTEM MAGICAM continere. -- Gloriari praeterea, ſe morbos expellere, morbosque dicere eſſe daemones, eosque verbis expellere ſe poſſe profiteri, ideoque a vulgo, magorum vires nimium admirante praeſtantiores haberi &c.* Quae cum magiam Gnoſticorum in aprico ponant, quae cauſſa quaeſo eſt, cur dememus fidem Irenaeo, Theodoreto, Epiphanio, vno Clementis ſilentio, infirmo ſatis argumento ducti, et magiam inter media Baſilidis ad conſequendam ſpem ſummam facientia non collocemus? Sed vt omni exceptioni effugium obſtruatur, notari velimus, magiam hos homines non ad ſaluandum hominem ſpiritualem, ſed ad animalem tantum, requiſiuiſſe. Itaque ſi priori ſenſu eorum magiam negaueris, recte facies, verum minus opportune.

§. XVIII. Reſtat, vt quem exitum humano generi peperiſſe Caulacau apparitionem dixerit, ex mente Baſilidis paucis ediſſeramus. Rediiſſe mentem ad patrem, victis malis angelis, viamque feciſſe inuiſibili modo ad eundem Deum reuertendi credentibus, ex dictis hoc loco repetendum eſt. Putat Beauſobrius et ex ſilentio PP. Baſilidem non reprehendendum concludit, eum reſurrectionem Ieſu hominis non negaſſe, eumque ex mortuis reſuſcitatum admiſiſſe, corpore iſto per aëra tandem diſſipato. De quibus quid ſentiendum ſit, ex ſuperioribus conſtare poteſt. Si enim pati non potuit, vel verum corpus non habuit, reſurrectioni quoque locus non fuit; dubium quoque haud eſt, Clementem reſurrectionem Chriſti pro refutando Baſilidis errore de martyrio adducturum fuiſſe, ſi eam vnquam credidiſſet. Et qui potuit reſurrectionem corporis Chriſti ſtatuere, cum omne corpus hominis demiurgi opus ad mortem inclinans eſſe crederet? Simile itaque fatum etiam fidelibus patet; negata enim, teſte Irenaeo [h] reſurrectione, quam cauſſam vitiorum immortalem reddere cenſebant, vt recte Beauſobrio obſeruatum, hominem ſpiritualem ſuo elemento, animalem, ſi ratione vti didicerit, coeleſtibus ſedibus aſſignabant, Valentino et Gnoſticis aliis ſimiles. In quo ſpem maximam expletum iri credentes, cum id Seruatoris auxilio adſcriberent, quo duce angelorum poteſtates euaſiſſent, recte inde Cavlacav eum dici crediderunt. Et haec quidem, quantum Philoſophiae Baſilidianae obſcuri-

g) Enn. II. 9. c. 12. p. 212. h) l. c. c. 23.

ſcuritas paſſa eſt, de aenigmate hoc dicta lector aequus boni conſulat; clariora ſi quis dederit, lampada ei lubentes trademus [i].

Plura de his haereticis, qui Gnoſticorum nomine per Orientem et Occidentem tantum ſtrepitum ediderunt, eorumque doctrina dicere, inſtitutum noſtrum non patitur, et ad haereſiologiam Chriſtianae ciuitatis pertinet: quae a viris doctis tacta paſſim cum non ſatis faceret celeberrimo Halenſis academiae theologo Io. Salomoni Semlero, iſque laudabili inſtituto hiſtoriae dogmaticae Chriſtianorum διατύπωσιν condere ſuſcepiſſet [k], magno labore et diligentia, eruditione adiutus prolixa ingenioque acuto, theologiam haereticorum ſeculorum primorum maximeque Gnoſticorum ex veterum, et praecipue Irenaei, ſcriptis delineauit [l]. Quae conſulenda et examinanda eſſe, eo magis lector iudicabit, quo plures is obſeruationes praeclaras obſcuriſſimis aenigmatibus lucem accendere aptas coaceruauit, in haud paucis etiam ab aliorum interpretationibus abiit, diligenter autem in id incubuit, vt origines harum nugarum ex philoſophia Iudaeorum orientali [m] demonſtraret. Quae cum argumento huic multam lucem concilient, quamuis coniecturis plurima definiantur (quod in tanta argumenti obſcuritate fieri aliter non poteſt) lectoris diligentiae expendenda relinquimus; vnum autem hic, quod, lectis doctiſſimis obſeruationibus, nobis mire ſe confirmauit, notamus, ſine emanationis ſyſtemate, quale id Zoroaſtriana per Aſiam ſecta Aegyptiis et Iudaeis quoque perſuaſit, et quod paulo clarius manifeſtabit, quae infra ſuo loco exhibetur Tatianeae philoſophiae hiſtoria, ſenſum clariorem ineptiſſimi fanaticiſmi, vix erui, et hoc demum eruto diſpici poſſe, quomodo cum doctrina N. T. apoſtolica delirantia horum hominum ingenia iſta dogmata fanatica ſub vno iugo ire coëgerint, quae omnia alium, quam in quo in praeſentia verſamur, campum poſtulant.

pag. 309. lin. 9. *Lucem ſtudio inter Chriſtianos literario et philoſophico.* Maxime id reſpectu methodi ſectae Eclecticae intelligendum, quae in hac panegyri viuis adeo coloribus depingitur, vt per totam illam ſectam Characteres inde detegere liceat, vnde vtiliſſime ad amplificandam ſectae Alexandrinae hiſtoriam adhiberi poteſt, aſt tot et tanta ſunt, quae Orator in hac oratione differit, vt deſcribi et transferri in hunc locum non poſſint. Ideo lectori relinquimus, nobile hoc veteris literaturae ſpecimen ipſum legere, certi, laboris poenitentia non ductum iri, cum tot egregia veteris πολυμαθίας conſilia coaceruata offendit, multaque delegit, quae noſtrae aetatis ſtudio eclectico ſalubriter poſſunt applicari. Qui ſine dubio ſcopus fuit incomparabilis Hoeschelii noſtri, cur hanc orationem panegyri-

i) Ex his vero late diſputatis conſtat, nomen Caulacau non ad mundum referendum eſſe in loco Irenaei allegato, ſed pro mundus, legendum eſſe mundi, quamuis et hoc pacto non omnes corrupti loci tenebrae diſpareant.

k) Quam praemiſit theologiae dogmaticae itemque polemicae B. Bavmgartenii.

l) T. I. Sect. II. P. I. c. 3. p. 118 ſeqq. vbi fuſe in hoc argumento verſatus eſt.

m) Vid. p. 119 ſeq. p. 179 ſqq.

gyricam, Origenis libris contra Celſum ſuffixerit [n], nempe, vt ad melioris literaturae ſtudia ſuae aetatis iuuenes cohortaretur. Sed in lectione eius ſemper recordandum, eclecticum ſiue Alexandrinum diſcipulum deſcribi, atque ad hanc normam examinandum eſſe, ne voces et ſententiae magnificae lectorem decipiant. Legenda hic, quae de Origenis ſtudiis et philoſophandi conſuetudine etc. copioſe diſſerit Moshemivs. Certe ſi vlla ciuitatis literariae et eccleſiaſticae periodus attentionem et examen poſcit, haec eſt Seculi II et III. hiſtoria [o].

pag. 324. lin. 14. *Quamuis noſtris moribus non arrideat.* Vtinam haec in omnes ſcriptores, cuiuscunque ſint partis vel ſectae, quadrent, vt animo compoſito et ab affectuum tumultu, maxime vero perſecutionis ſpiritu immuni ad decertandum pro ſuis opinionibus et ſententiis, quas veras, orthodoxas, et antiquae eccleſiae traditiones eſſe clamitant, accedant, et pacis atque modeſtiae linguam cum veritatis diuinae profeſſione coniungant. Sed nemo, proh dolor, in hoc pugnae feruore bellis ſacris ſaepe PP. quorundam impotentiae animi ſimilior eſt, quam qui acerrime pro PP. auctoritate et fide pugnant. Quales obtigiſſe quoque antagoniſtas hiſtoriae philoſophicae, exempla nos docuerunt, infanda in hac noſtri ſeculi elegantia. Scilicet hoc pro veritate ſacra certamen eſt, vbi conuiciis, iniuriis, vocibusque ab honeſtate alienis, maxime vero controuerſiae ſtatu et quaeſtione ambigue intricata et peruerſa non aduerſarius magis, quam aperta veritas proſcinditur, cuius ignominiae ſpecimen infra, ad philoſophiam ſcholaſticam delati Lectori ſiſtemus. Quanto magis patienter ferendi et excuſandi ſunt pii viri veteris eccleſiae, qui more ſeculi ſui pro cauſſa ſancta, aperta, victrice non argumentis tantum concertarunt, ſed interdum affectu quoque ad diſputationis aleam compoſito, vbi ſatis exiſtimarunt eſſe, ſi victores ex acie diſceſſerint;

virtus an dolus, quis in hoſte requirat?

Legendus de hac pugnandi arte theologica S. Hieronymvs [p], ipſe in hac arena exercitatus, cuius tamen locum, quia longiuſculus eſt, non exſcribimus, ſed ipſum inſpiciendum putamus. Cuius diſtinctio inter methodum gymnaſticam et dogmaticam num ſufficiat, ad excuſandas pugnarum acerbiorum et, ſi verum fatendum, doloſarum artes, quae toties in bellis ſacris adhiberi ſolent, Lectori examinandum relinquimus, ab vlcere hoc tangendo manum retrahentes.

pag. 337. lin. 24. *Eſt veriſimillimum.* Non hac obſeruatione id volumus: Athenagoram et Clementem Alexandrinum primos auctores fuiſſe, commiſcendi cum doctrina euangelii, Platoniſmum, qui iam tum regnare coeperat, reformatum, ſiue, eius temporis loquendi modo, philoſophiae

n) In fine editionis Aug. ad inſigne pinus curatae et Latine p. 437. Prodiit illa Oratio panegyrica primum 1594. inter opera Gregorii a Ger. Vossio edita. Etiam Antwerpiae prodiit 1603. 8. conf. Fabric. bibl. Graec. Vol. I. p. 248. qui tamen Auguſtanam editionem oculis ſuis non vſurpaſſe videtur.

o) Conf. Ovdinvs de S. E. T. I. p. 275.

p) Epiſt. ad Pammach. T. II. p. 136.

phiae ſtudia, ſed id tantum conſtare putamus, vel primos fuiſſe, vel inter primos, qui hanc philoſophandi atque ſtatuendi viam fuerint ingreſſi, quorumque ſcripta et teſtimonia ea de re ad nos peruenerunt. Certum enim eſt, et ex iis, quae ſupra diſputauimus, euictum, ſeculo II. adoleſcente, ex exiguis, quae a Iudaeis Aegyptiacis emanauerant, fonticulis, breui ſpatio magna fluenta huius ſyncretiſmi in eccleſiae prata ſe exonerauiſſe; verumque ſimile eſt, horum doctorum eccleſiaſticorum tempore hanc pruriginem ſyncretiſticam iam adulta aetate fuiſſe, et ante hos viros cetera ſummos et non ſine honore nominandos fimbrias dilataſſe conſuetudinem, quae in Aegypto omnium religionum Sectas occupauerat. Aſt hi Duumuiri dum publicis ſcriptis, iisque magna eruditione refertis, has partes tuebantur, hosque ſequebatur turba doctorum eccleſiaſticorum, ſi non pro auctoribus, certe pro praecipuis huius cacoëthes ſtatoribus habendos eſſe, lectio ſcriptorum eorundem quemlibet poteſt conuincere. Cuius rationes cum ſuo loco, vbi de Aegypti recentioris, Sec. I. et II. philoſophia actum cum adduxerimus, haec cum illis, quae hoc loco adducta ſunt, ita comparanda eſſe monemus, vt a contradictionis labe noſtra liberetur de hoc argumento diſſertatio: quam illi demum recte intelligent, qui horum ſcriptorum lectioni ſe immerſerunt. Legi vero et expendi cupimus ad haec accuratius diſcutienda ea, quae B. Moshemius [q] pulchre obſeruauit, naſcente philoſophiae ſyncretiſticae ſtudio, diſplicenteque hac contentione viris multis piis inter doctores eccleſiae, metuentibus, ne vis coeleſti veritati afferretur, et diuinae ſapientiae dignitas atque pretium imminueretur, in binas inde diſtractam eſſe familias Chriſtianam ciuitatem, infeſtis armis concurrentes: quarum altera humanas literas, maxime philoſophiam deteſtabatur, ſimpliciterque Chriſtianos credere iubebat: altera vero pro philoſophiae vtilitate ac praeſtantia certabat, eccleſiaeque doctores religionis et rectae rationis conſenſionem demonſtrare volebat, eo litis per longum tempus protractae exitu, vt philoſophiae patroni vincerent, vtque ceteris maiores et ſapientiores ducerentur, qui ad explicanda religionis dogmata philoſophorum praecepta adhiberent. Id quod vir beatus et in hoc literaturae eccleſiaſticae genere acute videns, allato Eusebii [r] loco (quamuis ille Ariſtotelicum philoſophiae ſtudium proprie tangit) probat, et imprimis Clementem Alexandrinum has partes ſtrenue ſecutum hancque philoſophandi de diuinis rationes vehementer et inter primos tuitum eſſe, multis demonſtrat, dignus, qui ipſe de hoc argumento legatur. Qui dum rationes Clementis pro hoc ſtudio ſyncretiſtico affert, luculenter, qua parte in hac quaeſtione modus adhibendus ſit, regulis et exemplis ex hoc ſeculo petitis, explicat, et ad conciliandum Chriſtianae philoſophiae philoſophorum aſſenſum PP. hoc ſtudium adhibuiſſe, demonſtrat.

pag.

q) Hiſt. Chriſt. ante C. M. Sec. II. §. 26. p. 276 ſeqq.
r) Hiſt. eccl. L. V. c. 28. p. 197.

pag. 337. lin. 31. *Et in ſyſtema redactum orbi obtruſiſſet.* Repetere h. l. Lectorem iubemus ea, quae ad Tomum II. de hac re diximus, vbi rationes adductae ſunt, cur in priſtina ſententia perſiſtendum nobis viſum ſit, licet in diuerſa abiiſſet Moshemius.

pag. 345. lin. 3. a fin. *Semper Arianis futura ſint receptaculo.* Adeo grauem ſe Petauium in hoc *ſecundo dogmatum theologicorum tomo* exhibuiſſe Nicaenae de filio Dei patri ὁμοουσίῳ ſententiae, vt indignationem praeſulum Gallicanae eccleſiae mereretur, opusque ipſi eſſet, in praefatione apologiam pro ſe dicere, non ex iſtis tantum, ad quae *not. n. et o.* prouocauimus, teſtimoniis patet, ſed inde quoque intelligi poteſt, quod in congregatione cleri Gallicani publica gratiarum actio Bullo decreta ſit [s] pro egregiis fidei Nicaenae vindiciis, quibus orthodoxiam PP. ante nicaenorum defendendo contra Arianos Petauianis argumentis valide pugnantes cauſſam orthodoxam ſua *defenſione fidei Nicaenae* adiuuit. Videbant enim doctiſſimi praeſules, ea, quae Petauius attulerat, tantum ponderis huic quaeſtioni de fide PP. Antenicaenorum attuliſſe, vt medicinam vix pateretur. Quod ipſam de trinitate tractationem Petauianam inſpicienti erit in propatulo. Vrgebat ideo doctiſſimum Ieſuitam neceſſitas praefatione ſe patresque veteres contra has obiectiones et obtrectationes muniendi, non ſola conſuetudo vel ſubdola quaedam intentio Bulli Romanae eccleſiae nocendi, quod putat R. Simonivs, et repetit biographus Petauii Niceronivs [t], qui cum laudare theologum cetera doctiſſimum, et qui paucos pares habet, inſtituiſſet, ab hoc ἐγκλήματι frigide tantum eum excuſare potuit [u].

p. 326. lin. 12. *Oportere.* Memorabilis locus de Ariſtotelis philoſophia ab haereticis contra orthodoxam fidem; maxime contra diuinitatem D. N. Ieſu Chriſti, velut ex pharetra venenatis telis referta, adhibita apud Evsebivm in *hiſtoria eccleſiaſtica* [x], vbi veteris ſcriptoris orthodoxi verba affert, haec de haereticis iſtis teſtantia: Sacras ſcripturas audacter adul„terauerunt, primitiuae autem fidei regulam reiecerunt, Chriſtum ipſum „denique ignorarunt, non inquirentes, quid ſacrae doceant literae, ſed „cuiusmodi ſyllogiſmorum figura ad confirmandam impietatem ſuam re„periatur, aſſidue meditantes. Quod ſi quis aliquem ſcripturae ſacrae „locum illis obiiciat, examinant, vtrum connexum an disiunctum ſyl„logiſmi genus ex eo confici poſſit: relictisque atque abiectis ſacris Dei „ſcripturis, geometriae ſtudent, quippe qui terreſtres ſint et loquantur „terrena, et illum, qui de coelo aduenit, ignorent. Euclidis igitur geo„metria apud nonnullos eorum ſtudioſe excolitur, Ariſtoteles autem et „Theophraſtus ſumma admiratione ſuſcipiuntur: Galenus autem a qui-

 „bus-

s) Vid. Bavmgarten ad l. citandum Niceronii Germanice verſum.

t) T. XXXVII. ed Gall. T. I. verſ. Germ. p. 201. §. 2. p. 38. vt de aperta ſententia Petauii conſtet. conf. Bvddevs Intr. in hiſt. theol. L. II. cap. 3. p. 500 ſeqq.

u) Legendus vel vnus locus L. I. de trin. c. 8.

x) L. VI. c. 28. p. 160.

„buſdam etiam adoratur. Proinde iſtos, qui infidelium artibus et diſci„plinis ad ſtabiliendam haereſis ſuae opinionem abutuntur, et ſubtili im„piorum hominum verſutia ſimpliciſſimam ſcripturarum adulterant fidem, „remotiſſimos eſſe a fide quid attinet dicere". Facile palpabit Lector, ſcriptorem hunc ex eorum genere eſſe, qui ſtrophis dialecticis Peripateticorum in argumento maxime de diuinitate I. C. in anguſtias acti aliter euadere non auſi ſunt, quam ſi eos apertos ſcripturae hoſtes eſſe, ſine reſponſo ad ipſorum verſutias, clamarent; ab his enim technis plerique, qui Dialecticorum ſcholas non inuiſerant, et cognitione et ſtudio atque animo erant alieniſſimi. Multa huius generis et tenoris hoc loco cumulare liceret, niſi diligentiſſimus LAVNOIVS otium hic nobis feciſſet, cuius egregius liber *de fortuna Ariſtotelis* [y] euoluendus eſt, vt intelligatur, quam ſiniſtra fuerit de Ariſtotele PP. opinio, qui plena de hoc argumento horrea aperuit, maximeque quas partes ea res, quamque fortunam in controuerſiis cum haereticis habuerit, explicuit, quae ipſi Lectori euoluenda relinquimus. Ceterum de philoſophiae ſtudio inter Chriſtianos cum egregias quoque obſeruationes exhibuerit MOSHEMIVS [z] etiam hunc virum doctiſſimum cum noſtris comparare lectorem cupimus. Is incunabula philoſophiae Chriſtianae in ſchola Alexandrina catechetica collocat, id quod tamen proprie ad eclecticorum tantum philoſophiam pertinet.

pag. 350. *Non ſatis feliciter tenuiſſe, luculenter docent.* Pertinet huc ambigua et incerta PP. diſputandi et ratiocinandi methodus, quam κατ' οἰκονομίαν appellarunt, quaeque vel doloſae pugnae, (quam tamen malitiam viris pietatis gloria illuſtribus nolumus tribuere) vel craſſae ſatis ratiocinandi impotentiae et ignorantiae poteſt tribui, quos ideo ex merito in hac quidem parte culpauit DALLAEVS, qui videndus, excuſandi tamen ſunt, quoniam in illis ſcholis, in quibus liberales artes et imprimis philoſophiam rationalem didicerant, meliorem logicam non inuenerunt, vt alias rationes taceamus in textu noſtro h. l. adductas.

y) c. II. p. m. 131 ſeqq. z) Hiſt. Chriſt. Sec. II. §. 25. p. 272 ſeqq.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA VETERVM CHRISTIANORVM SPECIATIM CONSIDERATA.

pag. 377. lin. penult.

Communi hoc PP. qui philoſophiam Platonicam didicere, praeiudicio. Recte hoc Platonicis, etiam illis, qui Chriſtiana caſtra ſecuti ſunt, tribui, paſſim in hoc tomo demonſtrauimus, et imprimis praeter Iuſtinum, Theophili, Athenagorae, Clementis Alexandrini, Origenis exemplis probaui-

mus: qui num nomen λόγȣ ex Platonis vel Philonis ſchola acceperint, de quo inter viros doctos diſputatum eſſe, alio loco indicauimus, fruſtra quaeri videtur. Nam eo quidem ſenſu, quo λόγος principium in diuinitatis ordine Deo proximum, et emanationis natura et rerum ex Deo productarum ὑπεργίας ſecundum iſta appellatione indigitatur, apud Platonem ipſum non legitur, qui νȣ̃ν vocat: certum autem, inter philoſophos Aegyptiacos, maxime qui ex Iudaeis Orientalem philoſophiam in ea regione didicerunt, ab ipſius fere eius incunabulis appellationem iſtam eo ſenſu viguiſſe, et δημιȣργὸν Θεȣ̃ λόγον dictum eſſe: cuius quidem primum vſum a Iudaeis ex Babylonica captiuitate redeuntibus eos accepiſſe, facile nobis perſuadet paraphraſtae Chaldaei exemplum, qui Iehouae nomen plerumque per *Verbum Dei* expreſſit [a]. Ipſam autem notionem theologicam et metaphyſicam ex Orientalis philoſophiae ſyſtemate emanatiuo a Iudaeis Aegyptiacis recepto hauſtam fuiſſe, credibile, quorum illi, qui ſecundum Platonem philoſophabantur, νȣ̃ν Platonis ſiue principium diuinorum ſecundum iſtum, λόγον eſſe, aſſumſerunt, eo quod eundem menti apud eum locum tribui videbant in emanationum diuinarum ordine, quem in Orientali ſyſtemate λόγος occupat; id quod Gnoſtica placita, quae ex eodem fonte profluxerunt, principiorumque in diuinis apud eos ordo luculenter confirmant. Et hoc quidem pacto veriſimile eſt, τȣ̃ λόγȣ doctrinam in theologiam et philoſophiam Alexandrinam fuiſſe receptam, ac PP. quoque ab iſtis Platonicis Aegyptiacis, quibus Cabbaliſtae addi poſſunt, fuiſſe perſuaſam, quod deinde ſeculis ſequentibus ducibus Pantaeno, Origene, Clemente Alexandrino aliisque hanc theologiam Platonico-Aegyptiacam ſequentibus fuit frequens, et in eccleſiam traductum. Qua de re comparanda ſunt, quae eruditiſſimus SEMLERVS [b] obſeruauit, cum hac noſtra obſeruatione facile concilianda [c]. Non tamen huc aduocandi Indi philoſophi atque Stoici, qui Deum λόγον vocantes, non principium aliquod diuinum ſubordinatum et emanatiuum primum, ſed ipſiſſimam eſſentiam diuinam omnia peruadentem, et ſecundum leges naturae et potentiae ſuae diſtribuentem intellexerunt. Quos tamen nonnunquam ſecutum fuiſſe, et ad eorum modum de λόγῳ locum tum Iuſtinum, contendit SEMLERVS, quod in iſto, qui Iuſtini tempore obtinuit, ſyncretiſmo dogmatum et opinionum magnopere quidem mirandum non eſt, et ad confuſiones eius aetatis eclecticas pertinet, qua facile σπερματικὸς λόγος Stoicorum, cum λόγῳ Platonico ſiue Alexandrino et hic cum Ioanneo, ἄτερ γραφῆς confundi potuit. Quae tamen diuo martyri condonanda putamus, quem ſenſiſſe melius quam ſcripſiſſe, ſumus perſuaſiſſimi, qui vero ſcholae, in qua educa-

a) Vid. quae ea de re inter ſe diſceptarunt SOVVERAINIVS, IO. VAN DER WAYEN, IO. CLERICVS.

b) Hiſt. theol. dogmat. praemiſſa BAVMGARTENII theol, polem. P, II. not. 60. p. 56 ſeqq. vbi variae veterum notiones explicantur.

c) Vid. Hiſt. cr. phil. T. I. p. 203. 928 ſeqq. vbi de Stoicorum mente ex inſtituto dictum. Ceterum conſulendus hoc loco ITTIGIVS, Sel. Cap. H. E. c. 2. p. 206 ſeq.

educatus erat, locutionibus aſſuetus incaute ſatis locutus eſt, memorabili exemplo, quam incerta et inſtabilis ſit PP. in definiendis Chriſtianae religionis dogmatibus auctoritas et teſtimonium.

pag. 377. lin. 22. *Recte obſeruatum eſt eruditiſſimo PETAVIO.* Grauem dicam ob haec παρεργάματα theologica de angelis Iuſtino ſcripſere, qui PP. fuiſſe labiles et erroribus nonnunquam ſeductos faſſi ſunt. Inter quos atro eum carbone notat SEMLERVS [d], qui ſyſtema de angelis Iuſtini fanaticum et Chriſtiano doctore indignum vocat. Nec magnopere excuſari et in ſaniores ſenſus transfundi poſſunt ineptiae pneumatologiae Iuſtini, quae veſtigia philoſophiae Aegyptiacae et, quae matrem ſe praebuit, orientalis manifeſte ſpirat, in qua ſpiritus emanatiui minoris ordinis atque gradus talia, qualia apud Iuſtinum inueniuntur, patrant, quae lolia ne hodie quidem omnia potuerunt euelli: tantum abeſt, vt in eius temporis infantia eruditionis πατροπαράδοτε naeui iſti deleri potuerint. Verum recordandum quoque eſt, incertum adhuc eſſe, num omnia ex beati Martyris calamo fluxerint, quae ei in eius apologiis tribuuntur, quas nunquam Romani populi iudicio exhibitas fuiſſe libenter aſſerenti cl. SEMLERO [e] credimus.

pag. 378. lin. 13. *Euertere ſyſtemata philoſophorum gentilium conſueuerit.* Etiam ex his incertis Iuſtini ſcriptis multa cumulauit praeſtantiſſimi SEMLERI induſtria, ex quibus aſſertiones philoſophicae Chriſtianorum eius temporis poſſunt intelligi, quae tamen h. l. vbi breuitatem ſectamur, non exſcribimus, ſed Lectoris attentioni commendamus, eumque ex hoc ſpecimine ſeculi iſtius indolem in metaphyſico argumento diſcere iubemus.

pag. 379. lin. 25. *Encratitarum haereſin condidit.* Etiam iſte pullus orientali philoſophiae, quam iam ante conuerſionem ſuam Tatianus didicerat, quamque Graecanicae philoſophiae longe praeferebat, debetur, quamuis ingenium, quod nactus erat, auſterum, et exempla patriae haud parum quoque tribuiſſe, ſit veriſimile. Nam cum materiam natura ſua malam (quod dudum ſchola Zoroaſtris orientalis tradiderat,) flatueret, certe ex limitibus, quibus emanationes ſiue aeones circumſcriptas et intra finitatem coarctatas eſſe putabat, oriri more orientali, domi didiciſſet, in corpus quoque iniquus non eſſe non potuit, ſed animae, quae et ipſa emanationis diuinae particula illi viſa eſt, ergaſtulum eſſe cenſuit, ideoque ad vincendam materiam, ea, quae ad nutriendum et fouendum corpus valent, vitari a philoſopho praecepit, vnde et coniugia, et carnem animalium, et vinum quoque fugere abſtinereque ab his lautitiis diſcipulos iuſſit, maxime quod putaret, in iis et praecipue in vino mali illius principii, quod Zoroaſtris ſequaces Arihmanium vocant, vim et poteſtatem ineſſe [f]. Quae Orientis ſeueritas, in vitando vini vſu ad Muhammedis tem-

d) loc. cit. p. 62 ſeq. e) loc. cit. §. 44.

f) Perſarum philoſophos ſiue magos vinum putauiſſe fel principum tenebrarum, refert AVGVSTINVS de moribus Manichaeorum Lib. II. conf. EPIPHANIVS haereſ. XLV. §. 1. et quae docte de hoc delirio Aegyptiorum, Perſarum, Arabum collegit IABLONSKIVS in pantheo Aegypt. P. I. L. II. c. 1. p. 132 ſeq.

tempora perſtitit, quem familiae ſuae illud ideo interdixiſſe, quod indigna ſapienti viro potio eſſet, pulchre obſeruauit MOSHEMIVS [g]. Ideo mores aſperos atque agreſtes Syrorum ſuorum ſecutus Tatianus, cum meliorem, quam Chriſtianorum, diſciplinam introducere vellet, horum vſum prohibuit, et in ipſa S. Coena aquam pro vino adhibendam eſſe cenſuit, quae orientales ineptiae ſcholae Tatiani Encratitarum et Aquariorum nomen pepererunt. Verum haec ad poſteriora Tatiani tempora pertinent, quo ſemina Gnoſtica, quam in patria conceperat largos errorum fructus tulerunt. Nos hoc loco ex apologia, ſcripta magis pro Chriſtiana religione, quam recitate, dogmata eius excerpſimus, vt pateat, cum adhuc Tatianus orthodoxus haberetur, a fanaticiſmo Orientali, qui gnoſtica deliria peperit, eum parum abſuiſſe, indignum pro cuius orthodoxia vindicanda viri doctiſſimi paſſim pugnarent [h]. Loca ipſa Tatiani a forma ſanorum verborum mire deuiantia, quem in ipſa apologia quaerere taedet, eius faſtidio medetur cl. SEMLERVS [i], qui Aſſyrii hominis nugas, quas orientalibus magis ſcholis, quam Ioannis vel Pauli debuit, collegit, et quam parum ſani profeſſus fuerit, non ſine taedii patientia collegit. Quae tamen humani ingenii ſomnia nemo mirabitur, qui nouerit, quanto antiquitatis et a maioribus acceptae ſapientiae praeiudicio homines illi Aſſyrii, Perſae, Aſiatici laborauerint, et ſuo cothurno aliorum φιλοσοφέμενα adaptauerint. Certe ſine hac Orientali philoſophia Tatianus nec intelligi nec explicari ſatis poteſt.

pag. 382. lin. 22. *Saniori itaque ſenſu haec accipi non poſſunt.* Ita quidem contendit BVLLVS, ſed inuito Tatiani ſyſtemate, quod ex mera potentia nihil producit, ſed radicem rerum omnia in ſe continentem, ſupponit. Merito itaque Bullum caſtigauit Semlerus. Δύναμις enim in hoc ſyſtemate emanatiuo, non tantum potentiam externam, ſed internam, in emanante ſuo eſſentialiter radicatam ſignificat, nec Peripatetice, ſed emanatiue intelligenda eſt, ſenſuque orientali, vel, ſi mauis, cabbaliſtico. Quo ſuppoſito, non quidem adeo τὸ ἀσύςατον regnat in Tatiani ſyſtemate, aſt nugae tamen ſunt, nec rationis, nec reuelationis praeceptis conformes, et merito damnandae.

pag. 385. lin. 26. *Verbum ante creatos homines angelos produxit.* Hoc de homine, in quem diuina immortalitatis imago immiſſa eſt, in illo emanationis negotio intelligendum ſine dubio eſt, iſta enim in emanandi ordine prior proſiliit angelis, quos corporibus ſubtilioribus veſtitos eſſe, more totius ſectae ſtatuebat. Ita vero ſequentia quoque cum dogmate de

g) Hiſt. Chriſt. Sec. II. §. 61. p. 299.

h) Vid. BVLLVS defenſ. fidei Nicaenae, Sect. III. c. 6. quem recte ideo notauit cel. SEMLERVS in hiſt. dogmatum, praemiſſa theologiae polemicae B. BAVMGARTENII P. I. c. 4. §. 58. T. II. p. 76 ſeqq. qui heterodoxiam Tatiani luculenter demonſtrauit.

i) loc. cit.

de hominis arbitrio ſiue voluntate libera melius cohaerent, diſtinctione inter ſpiritum et animam adhibita, ſine qua Tatianus ſibi non conſtat, quod p. 389. iam obſeruauimus.

pag. 391. lin. 24. *Anteque cohaeret.* Leg. arcteque cohaeret, vel, ſi mauis, in eundum fontem reducitur, quantum patitur emanationis indoles.

pag. 394. lin. 10. *Lumen incorporeum et infinitum.* Diligenter ad hunc locum, et quae ex eius ſenſu fluxere aſſertiones Tatiani, totiusque ſcholae orientalis attendendum eſſe, lectorem monemus. Ex quibus patet, homines iſtos Aſiaticos, craſſiori Minerua de Diuinitate differentes, non tales conceptus metaphyſicos, ab omni corporis natura et indole ſeparatos, et mere ſpirituales, quales nos fouemus, de diuinis ſibi formaſſe, ſed ſub lucis puriſſimae, et ſupra ſolis lumen infinitis modis eminentis imagine infinitum ſibi ſpatii luminoſi et extramundani, τὸ πᾶν vbique infinita virtute et actiuitate replentis notionem aliquam animo concepiſſe, quo pacto emanationis dogma, ſuo modo locum habere potuit. Quod cum cum depuratis ſanioris metaphyſicae et theologiae aſſertis ſtare non poſſet, ineptarum conciliationum iſtarum occaſionem exhibuit, qua prima iſta ſecula fanaticiſmo pudendo, et doctrinae ſacrae corruptione intolerabili repleta ſunt. Quae tamen omnia digito tantum hic tacta in ſacrorum dogmatum hiſtoria pluribus explicanda ſunt, oſtendendumque non tantum, quid hi homines dixerint, verum etiam, ex quo fonte et in quem finem quoue ſyſtemate ſuis fundamentis connexo talia aſſeruerint, id quod multas in haereſiologia veteris aeui tenebras diſpellet, in qua magnum momentum habet accurata et diſtincta fanaticiſmi Orientalis ſiue Aſiatici diſpunctio [k].

pag. 399. not. l. *Praefati ſunt.* Dubitat de auctore cum Dodwello, vtrum Antiochenus epiſcopus, an alius Theophilus iunior auctor apologiae ſit, quam habemus, cel. Semlervs [l], cuius rationes expendi merentur, locumque ſuum habent in hiſtoria critica ciuitatis Chriſtianae. Nobis hoc loco ſufficit, quod erudite obſeruauit vir doctiſſimus, Theophilum, qui ad Autolycum ſcripſit, ſuam diſciplinam videri in Aegypto hauſiſſe, doctrinamque de λόγῳ qualem is tradit, hanc patriam prodere, in qua carmen quoque Sibyllae illi primum innotuerit. In hac enim regione Sec. II. inuenuſtum hunc pullum philoſophia Orientalis, obſtetricante Platoniſmo, iam produxerat.

pag. 408. lin. 12. *Qui egregie de eius ſcriptis meruit.* Dolendum tamen, non obſtante Massveti diligentia, qui diſſ. II. *de Irenaei vita, geſtis et ſcriptis* egit, pauciora nobis innotuiſſe, quam tanti viri nomen, fama atque merita poſtulant, vnde nouos labores tam egregii viri memoria poſcit, ſed ſine partis ſtudio ſectaeue patrocinio ſuſcipiendos.

Ibid.

k) Legenda, quae pulchre ſobrieque de hoc argumento diſſeruit Cel. Semlervs hiſt. dogmat. T. I. §. 7 ſeq. p. 23 ſeqq. Qui acute obſeruat, primas ſcaturigines huius mali in Aegypto quaerendas eſſe.

l) loc. cit. not. 81. p. 82 ſeq.

Ibid. not. l. *PETAVIVS et HVETIVS.* Specialem ad Petauianas obiectiones contra Irenaeum et Maſſuetianas emendationes reſponſionem et diſpunctionem Grabivs meditabatur, ſed labori immortuus non perfecit [m]. Diligenter quoque more ſuo de doctrinae Irenaei ſyſtemate atque ſenſu diſquiſiuit ven. Semlervs [n], ab iis legendus, qui ciuitatis ſacrae hiſtoriam practicam et doctrinalem haurire cupiunt, quod ad limites noſtros non pertinet, nec ex inſtituto tractari poteſt, virum autem attentum et veteris literaturae haud vulgariter peritum poſtulat, quem nec interpretis barbaries impedit, nec Gnoſticorum inſania deterret, quo minus ad primos iſtorum errores fontes penetret, quibus detegendis beatus epiſcopus inuigilauit, et plerumque in ea re acute vidit [o], quamuis totam emanatiui ſyſtematis indolem ſe non perſpexiſſe, interdum prodiderit: cuius praecipua cauſſa ex notionibus Platonicis deriuanda videtur, quae non patiuntur, vt dicatur materia quoque ex infinito vno fluxiſſe et tum demum mundo ſpirituali fuiſſe oppoſita, cum demiurgo materialis mundus per eius animam conderetur, vt *tomo primo* luculenter demonſtrauimus.

pag. 411. lin. 7. a fin. *Ipſi quoque Deo tribuit.* Multa λογομαχία in hac quaeſtione detegi poteſt, ſi vel varia corporis notio, quae eo tempore obtinuit, expendatur, vel notio Dei conſideretur, qualem ſibi Tertulliani tempore philoſophi et theologi conceperunt: quos incertis et ambiguis definitionibus concertaſſe de eodem argumento, ex illis manifeſtum eſſe poteſt, quae aliud quidem agendo, vtiliter congeſſit cl. Semlervs [p], qui audiendus, indeque de Tertulliani opinione atque ſententia de Deo ſtatuendum eſt. Qui cum Deum non ratione ſubſtantiae tantum conſideraſſet, ſed poteſtatis quoque et dominii rationem conſideraſſet, in conceptu Dei ambiguus eſſe coepit, maxime cum incorporalitatem quandam ſibi conceperit, quae *quoniam non habet, quod patitur, id quod habet, corpus dicendum eſſe* concludebat. Quod exemplo diuitis Sadducaei

m) Vid. Niceron. mem. vir. doctrina illuſtrium T. XXI. p. 7. verſ. Germ. qui teſtimonio Rem. Ceillieri vtitur, in tr. de S. E.

n) In hiſt. dogm. theol. §. 79. in fronte theologiae polemicae B. Bavmgartenii T. II. pag. 86 ſeqq.

o) Vt exemplum memorabile lector habeat, quam profunde origines errorum Gnoſticorum Irenaeus inſpexerit, adſcribemus locum eius ex L. II. contra Gnoſticos c. 10. in quo luculenter verum totius matacologiae Gnoſticae fontem detexit. Cum enim ex morologia horum hominum προπάτορα, ſiue Deum primo priorem in Bytho latentem confinxiſſet, addit: haec ſomnia impios iſtos homines ideo excogitaſſe, vt putentur poſſe enarrare, vnde ſubſtantia materiae non credentes, quoniam Deus ex his, quae non erant, quemadmodum voluit, ea, quae facta ſunt, vt eſſent, omnia fecit, ſua voluntate et virtute ſubſtantia vſus, ſermones vanos collegerunt. Vidit acute B. epiſcopus negatam creationem rerum omnium ex nihilo ſolo iuſſu et voluntate Dei, omnium primam et potiſſimam cauſſam eſſe, ex qua emanationis ſyſtema, Gnoſticorumque deliria omnia profluxerunt. Cum enim alienum eſſe a diuina natura putarent, vt ex nihilo nos omnes et imprimis ſubſtantia materiae producantur, ante primum emanationum fontem eiusmodi infinitatem atque abyſſum excogitarunt, in qua rerum omnium ὀσίαι nondum formatae laterent, et commota hac profunditate, a principio actiuo primo per ſubordinatum λόγον producerentur. Quae clauis eſt totius metaphyſicae Orientalis, ex qua complures ſectae hanc de Deo primo-priore, vel infinito ſilentio (βύθον vocabant) ſententiam tranſſumſerunt, vt Tomo I. ſuis locis annotauimus. Sed reliqua quoque expendenda ſunt, in quibus Irenaeus demonſtrauit, quomodo pleroma Gnoſticum enatum ſit.

p) loc. cit. T. II. p. 225 ſeqq.

ducaei et pauperis Lazari illuſtrabat. Fluctuaſſe tamen in hoc articulo Tertullianum, inde concludimus, quod affirmat, *ſe corporales animae inſcribere lineas, non tantum ex fiducia corporalitatis per aeſtimationem* (a priori) *verum et ex conſtantia gratiae per reuelationem:* id quod ex narratione ſororis cuiusdam ecſtaticae ſe habuiſſe, ait, quae ſibi, falſa ſit, *oſtenſam animam corporaliter, et ſpiritum viſam eſſe, ſed non inanis et vacuae qualitatis, ſed quae etiam teneri ſe repromitteret, teneram et lucidam et aërii coloris et forma per omnia humana* [q]. Mirandum itaque non eſt, Tertullianum vaga et incerta imagine deceptum definiuiſſe, animam *Dei flatu natam, immortalem corporalem, effigiatam, ſubſtantia ſimplicem, de ſuo ſapientem, varie procedentem, liberam arbitrii, accidentiis obnoxiam* [r]. Quae exemplo eſſe poſſunt, quam longe ratio philoſophandi Tertullianea in hoc argumento a praeciſione et accuratione philoſophica, remota fuerit, et quod mirandum non ſit, quod *naturam animae aëream fecerit, nempe flatum et ſpiritum traducem, qui prae ipſa tenuitatis ſubtilitate de fide corporalitatis periclitetur* etc. [s]. Sed et alia, his theſibus innixa conſideranda ſunt, quibus doctrinam de origine animae explicuiſſe ſibi videtur, nos obſcuraſſe iudicamus: quae tamen, et ſimilia loci anguſtia nos cogit omittere. Conſuli autem PAMELII induſtria *de paradoxis Tertulliani* poteſt, quaeque SEMLERVS de iisdem annotauit [t].

pag. 420. lin. 17. *Magno ſtudio et commendauit, et ſecutus eſt.* Merentur loca Clementis de immodico, quo in philoſophiam, quam amplexus erat, eclecticam ferebatur, ſtudio et amore conſiderari, et quantum iſtud ſtudium eccleſiae nocuerit, ipſumque Clementem parum illi profuiſſe oſtenderit, inde colligi, cum totius huius corruptionis doctrinae, quae a Sec. II. atque tertio initium habuit, potiſſimus dux et praeceptor merito iudicetur, quamuis omnium primum huius ſcabiei ſyncretiſticae parentem fuiſſe, fruſtra IOS. AVG. ORSI [u] contenderit, eo quod ante ſe Iuſtinum, Pantaenum aliosque hactenus recenſitos exempla habuiſſe negari non poſſit. Ipſe tamen Clemens eruditionis celebritate et ingenii laude reliquorum facile princeps tantopere pondus huic ſyncretiſmo, et philoſophiae in hortos ciuitatis Chriſtianae adducendae addidit, vt inter primos merito haberi poſſit, cui memorabilem hanc doctrinae Chriſtianae corruptionem adulterataque dogmata poſſimus tribuere. Non patitur loci anguſtia, vt in hunc campum prolixe exſpatiemur, dabunt, quantum ſatis eſt, certitudinis de ea re virorum doctorum obſeruationes, qui Clementis de philoſophia ſententiam explorarunt. Inter quos luculentiſſimis teſtimoniis ipſius Clementis probauit deſideratiſſimus MOSHEMIVS [x], „catechetam Alexandrinum Chriſtianam veritatem non aliam tradere

„vo-

q) De anima c. 4.

r) Ibid. c. 22.

s) ll. cc. conf. OVDINVS de S. E. Tom. I. pag. 219 ſeqq.

t) Momentum hanc ſententiam Tertulliani habere, in quaeſtione de traduce animae, probe monuit Cl. SEMLERVS, iuxta emanationis viam enim animae origo oſtendi et explicari non poteſt.

u) Hiſt. eccl. T. II. p. 406.

x) Hiſt. Chr. Sec. II. p. 274.

„voluiſſe, quam admiſtam philoſophiae decretis, et abſconditam, quemadmodum teſta operitur id, quod in nuce eſt eſculentum: porro putaſſe, huic philoſophiae generi ineſſe vim quandam, ad homines iuſtos faciendos: eſſe ſapientiae Graecanicae medullam ſanam, dulcem et ſalutarem, et Chriſtianae ſapientiae ſimillimam, ſuperſtitiones autem admixtas corticem eſſe, quo fracto, nucleus diuinae ſapientiae poſſit attingi.“ Vnde mirum non eſt, placuiſſe doctori Alexandrino: „philoſophiam ante I. C. aduentum viam fuiſſe ſalutis aeternae, et idcirco de ſalute ſapientum Graecorum dubitari non poſſe:“ immo eo progreſſum, vt non erubuerit ſcribere [y], *philoſophiam Graecis diuinitus datam eſſe, tanquam proprium quoddam teſtamentum ſiue foedus eamque fundamentum eſſe philoſophiae, quam a Chriſto accepimus, itemque idem philoſophiam fuiſſe Graecis, quod lex Hebraeis.* Quem in modum inſanire potuiſſe virum grauem, doctum, acutum, qualis Clemens fuit, vix credi poſſet, niſi indoles hominum Aegyptiorum et imprimis ciuium Alexandrinorum dudum famoſa ob hunc characterem fuiſſet, quorum proprium fuit, in eiusmodi ſyncretiſmi labem magnis ardoribus ruere. Accedit tamen ſtudium Clementis maleſana, iſta doctrinarum diuerſarum commixtione gentiles alliciendi, vt de Chriſtiana religione auguſtiores, quam de reliquis doctrinarum generibus cogitationes conciperent [z].

pag. 427. lin. 7. *Ignota ſacris literis tradidiſſe.* Non ſine laboris ingrati taedio, aſt accuratione et attentione adhibita, loca dogmatica potiora ex Clementis ſcriptis in compendium redegit, et innumera, quae illis inſunt ἄλογα καὶ ἄσοφα, Alexandrinum ingenium prodentia, adductis ipſis Clementis verbis, demonſtrauit eruditiſſimus SEMLERVS, cuius *hiſtoria dogmatica* [a] *veterum Chriſtianorum* legenda eſt, vt ingenium modusque cogitandi Clementis innumeris ἀταξίαις conſpicuus rite intelligatur. Quare olim mirati ſumus magnopere, quod eminentiſſimus cardinalis Quirinus tantum ſtudium prae ſe tulerit, ſcriptorem hunc Alexandrinum ſanctorum catalogo vindicandi: quod non fieri poſſe, in tot doctrinarum male cohaerentium et ſanos ſenſus non exhibentium ſartagine, quae in ſcriptis Clementis regnat, cum euidentiſſimis teſtimoniis, rogati a purpurato epiſcopo, aliquot epiſtolis illi demonſtrauiſſemus, ſilentio totum argumentum ſupprimere, quam negare manifeſta Clementis παρορέματα maluit. Ceterum non ignarum praeceptionum philoſophicarum Clementem fuiſſe, *octauus Stromatum liber* probat, qui ab illis inſpiciendus eſt, qui rationalis philoſophiae faciem inter Chriſtianos Sec. II. et III. cognoſcere cupiunt. Cetera ad hiſtoriam eccleſiaſticam et dogmaticam chri-

y) Strom. L. VI. c. 8. p. 773.

z) Sine dubio eadem cauſſa fuit, cur arcanam et obſcuram inde cogitandi et ſtatuendi methodum elegit, quod ipſe non negat. Inde vero myſtica illa tradendi et imprimis Scripturam S. explicandi ratio originem habuit, quam ad ineptias vsque proſequitur. Effecit hoc occultandi ſtudium, vt difficulter de Clementis opinionibus et placitis ſtatuere queamus.

a) T. II. §. 61. p. 133 ſeqq.

ſtianam pertinent, alibi expendenda, vt de orthodoxia Clementis veriſimilis ſententia ferri decidique poſſit, num talia ſenſerit Clemens, qualia ei tribuit Bullus, nec ne?

pag. 428. lin. 28. *Et quo veri fontes recte detexit.* Hanc Huetio laudem omnes tribuunt, qui de ſcriptoribus et rebus Chriſtianorum hactenus tractarunt, et ex Huetiano Origenianorum opere vitam, fata, dogmata, aſſeclas, methodum, omnemque Origenianiſmi euentum deſcripſerunt. Dolendum autem, cum non omnia dixerit Huetius, quae dicenda et monenda erant, intercepiſſe mortem labores doctiſſimi ex Benedictinorum familia monachi CAROLI DE PARVE, qui *Origeniana* HVETII locupletiora, ſuisque obſeruationibus meliora et emendatiora dare conſtituerat. Quamuis enim omnino laude ſua dignum eſt, et ad poſteros durabit opus Huetianum, obſeruatum tamen viris doctis eſt [b], vitiis haud carere, nec raro curioſum deſtituere. Eſſe enim imperfectum, nec omnes Origenis ſententias a communibus diſcedentes perſequi, ſed eas tantum, quae in publicam reprehenſionem incurrerunt, et damnata ſunt, cum tamen alia multa Origenes affirmauerit, obelo non minus, quam iſta, configenda. Tractationem autem de philoſophia Origenis totam omiſiſſe Origeniana Huetii contenti, ſi monuiſſet, academiam fere totam ab Origene in eccleſiam eſſe introductam, cum tamen de erroribus eius in theologia iudicare nemo poſſit, niſi philoſophia eius perſpecta. Nec methodus Huetii in exhibendis opinionibus Origenis placuit, quod non ordinem magis naturae, quo dogmata et tota diſciplina cohaerent, quibusque neruis continentur, ſed ſcholarum ſecutus ſententias, nulla connexionis ratione habita, locis quibusdam communibus ſubiecit, quo pacto ipſum Origenis ſyſtema difficilius in natura ſua cognoſcitur, quam diſputatione ancipiti excuſatur, raroque controuerſarum quaeſtionum momenta diſcutiuntur, quod tamen in hiſtoria dogmatica ſyſtematum vtramque facere paginam nemo non intelligit. Viſus quoque eſt, patronum magis Origenis, quam cautum et modeſtum hiſtoricum atque iudicem ſe praeſtitiſſe, denique vti ad excuſandum Origenem argumentis interdum infirmis nihilque efficientibus. Mirum itaque non eſt, poſt meſſem Huetianam inueniſſe viros doctos largum hiſtoriae Origenianae ſpicilegium et non literariam tantum huius doctoris hiſtoriam auxiſſe [c], ſed imprimis ad cognoſcenda Origenis dogmata et ſententias pluſcula attuliſſe, id quod ex noſtratibus eleganti doctrina adiuti praeſtiterunt, celeberrimi theologi Io. LAVR. MOSHEMIVS [d] et Io. SALOMO SEMLERVS [e], vt alios taceamus, quorum auxiliis adiutus paulo pleniorem ſcenam hiſtoriae dogmaticae Origenianae poſſet inſtruere. Qui tamen labor a noſtris limitibus alienus eſt, qui hiſtoriam philoſophiae criticam vniuerſalem tantum damus,

ſpecia-

b) Vid. MOSHEM. hiſt. Chr. Sec. III. p. 606 ſqq.

c) Vid. REM. CEILLIER hiſt. gener. p. 585 ſqq.

d) Hiſtor. Chr. Sec. III. §. 27 ſeqq. p. 604 ſeqq.

e) Introd. in hiſt. dogm. Chriſt. Sect. II. c. 4. §. 62 ſeqq. p. 156 ſeqq. in fronte Op. polemici Baumgarteniani.

ſpecialem et particularem aliorum diligentiae relinquere cogimur. Ad id autem noſtra imprimis in tangenda philoſophia Origenis reſpexit attentio, vt dogmatum potiorum atque primariorum, quae ſectatus eſt, doctor Alexandrinus, fontes, nexum, et origines ex Alexandrina, ſ. Aegyptiaca, et, quae hanc genuere Orientali et Platonica philoſophia oſtenderemus, quo pacto ſcopo noſtro feciſſe nos ſatis inſtituti ſcopique noſtri ratio ſatis comprobat: putamus autem, virorum doctorum induſtriam multa adhuc in hoc argumento detegere poſſe, quae abſcondit hactenus atque obſcurauit Origeniana ambiguitas, et modeſtia parum decernens, et ſubinde fluctuans atque inconſtans, tum prolixa varietas in ſcriptis eius obuia, item veterum ſcriptorum in narrandis et diiudicandis dogmatibus Origenis diſcordia, aduerſariorum quoque acerbitas et ingenui candoris raritas, qua effectum, vt ipſe viuus adhuc Origenes de adulteratis doctrinis ſuis conqueri neceſſe habuerit, et ſimilia. Nos vnum monemus, Alexandrinam ſ. Aegyptiacam philoſophiam ex Platoniſmo reformatam, in noſtram ſcenam doctorem celeberrimum protraxiſſe, quo reſpectu laruam interdum depoſuit, et, quid ſentiat, paulo clarius prodidit, quo pacto eius *κυρίαι δόξαι* ex Alexandrinis puteis hauſtae facilius, quam ea, quae ſtudioſe celat, poſſunt erui. Quae conſiderata, reſpectu ad Origenis circumſtantias habito, manifeſtabunt ingenium magni viri fertile, et imaginationis fulcris ſubnixum, varium, atque ad fanaticas hypotheſes ſponte inclinans, diſciplina autem ſcholae Alexandrinae ad gentis et patriae ſuae opiniones formatum, iudicium vero mediocre, rarum, et ſubinde titubans, quodque lectio varia et copioſa et eloquentia e ſede ſua non raro deiecit, et praeceptorum ſectaeque ſtudium multis in locis errare coëgit vel iuſſit arena excedere: denique Ammonii Saccae diſcipulum, in quem omnes eclecticae ſcholae naeui atque vitia confluxiſſe videntur, quique, quae bona habet et egregia aliis melius ſentientibus debet, non proprio ſyſtemati. Qui Origenis character, quem illi locum in hiſtoria philoſophiae eclecticae faciat, ex obſeruationibus noſtris ſuo loco datis et ad Origenem attente adplicitis lector, qui naſum habet, facile ipſe poteſt decernere, etſi magni et doctiſſimi viri laus ei denegari non poſſit, qui ſi mitioribus fatis tranquillitatem mentis atque ſtudiorum potuiſſet ſeruare, dubium non eſt, quin multa ipſe emendaſſet, quae forte ad attemperandum ſe auditorum et ſectariorum ingeniis, incautius protulit, et ad eum inuidia cumulandum pinxit et acuit perſecutionis, quae in eius caput exarſit atrocia. Reliqua, quae de eo moneri poſſunt, in hiſtoria critica eccleſiae Chriſtianae quaerenda ſunt, et ad noſtrum campum non pertinent.

pag. 429. not. lin. 1. *Induſtria.* Legendum, modeſtia. Tanta ea fuit, vt haud vno loco fateatur, *ſe magno metu et cautela dicere, diſcutientibus magis, et pertractantibus, quam pro certo et definito ſtatuentibus: et ſe in quibusdam*

dam diſputandi ſpecie magis, quam definiendi exerceri. Tales obteſtationes, magnae modeſtiae de ſe modice ſentientis omnino teſtes ſunt.

pag. 441. lin. 31. *Ritui eum barbaro et ſuperſtitionibus Iudaicis adaptauiſſe.* Notari hic Porphyrii locus in hiſtoria philoſophiae Origenianae ideo meretur, quod veros fontes detegit, vnde Origenes ſuam philoſophiam hauſit. Hos non Graecarum tantum ſectarum decreta fuiſſe, maxime Pythagoreorum, Platonicorum, Stoicorum, ſed Iudaeorum quoque barbaricam ſuperſtitionem: Ea non potuit eſſe alia, quam, qualis in Aegypto inter Iudaeos vigebat, et barbaricae philoſophiae nomen atque gloriam ſibi arrogabat, et deinde cum Pythagoricis, et Platonicis, et Stoicis quoque nonnullis commiſcebat. Euictum autem ſuo loco[f] dedimus, barbaram iſtam philoſophiam Iudaeorum Aſiaticae ſiue Orientalis foetum fuiſſe, et hoc pacto ſanctius aliquod et ſublimius doctrinae genus ſe poſſidere, Iudaeos Aegyptiacos credidiſſe. Origenem autem ipſum dum ad haec barbarica animum intendiſſet, poſthabitis Graecis orientali ſyſtemati ſubſcripſiſſe, et tum demum id Graeco habitu ornaſſe, id quod male habuit Porphyrium, qui, quanquam ipſe quoque fanaticam Aegypti philoſophiam ſequebatur, ferre tamen non potuit, vt ad barbaros, id eſt, Iudaeos orientalibus placitis imbutos gloria Graecae ſapientiae deferatur.

pag. 442. lin. 3. a fin. *Qui paſſim hanc peſtem tetigerunt.* Inter eos, qui allegorias Origenis critico oculo contemplati ſunt, omnino legendus et audiendus eſt, quem toties in partes vocauimus, ὁ πάνυ Moshemivs[g], qui praeclaras obſeruationes attulit, probauitque, more Aegyptiorum Iudaeorum duplicem habuiſſe Origenem philoſophiam, aliam popularem, aliam philoſophicam: et hanc velut meliorem vltra ſimplicium hominum captum eleuare conatum, allegoricum interpretandi ſcripturam ſacram genus, Aegyptiis Iudaeis dudum vſitatum et a praeceptore Clemente iam adhibitum, et Pantaeno quoque aliisque probatum ad id adhibuiſſe, vt peregrinas et inſolitas, quas ſibi conſtruxerat, opiniones hoc fuco pingeret et commendaret. In quo adeo modum ſupra exempla anteceſſorum exceſſiſſe Origenem, vt magnam ſibi eo nomine inuidiam conflaret, ipſe ſcriptum reliquit[h]. Sed et reliquae ad H. E. et exegeticam pertinentes obſeruationes Moshemianae legendae ſunt, et conferenda illa, quae ſupra de methodo Orientali et Iudaica inter Aegyptios, maxime Alexandriae florente, attulimus, quibus ab hoc loco alienis inhaerere prolixius, haud licet.

pag. 443. lin. 18. *Et agendum materia ſubminiſtrauit.* Peregrina et barbara ſententia a Chriſtianae eccleſiae doctrina magnopere abhorrens, quae Dei voluntati et ſapientiae nullam materiam in condendo mundo adiungens ex nihilo omnia produxiſſe docebat: aſt ſententia tamen eius

aetatis

f) De princip. L. I. c. 6. §. 1. p. 69. Maxime timidus et prouidus autem eſt in articulis theologicis puris, paulo elatior et fiducia plenior in mixtis.

g) loc. cit. §. 28. p. 628 ſeqq.

h) Hom. III. in Geneſ. T. II. Opp. §. 3. p. 95.

aetatis philoſophis accepta et veriſſima viſa, quoniam ex nihilo creare aliquid, contradictorium eſſe indeque Dei tribui non poſſe credebant. Quare vel materiam Deo συναΐδιον ad latus quaſi ponebant, vel ex eius ſinu deriuabant, quod prius a Dualiſtis, poſterius a Pantheiſtis et fanaticis philoſophis factum eſſe, multis exemplis hactenus docuimus. Itaque cum ſimplex et popularis tantum et ad vulgus accommodata doctrina Chriſtiana Origeni videretur, cauſſas autem duas coaeternas et contrarias ſine manifeſta abſurditate poni non poſſe probe peruideret; neceſſario non ad emanationis tantum ſyſtema delatus eſt, ſed cum Deum ſpiritum eſſe infinitum ſtatueret, materiam indole ſua limitatam et finitam dicere et hanc tamen in Deo latere et aeternis periodis ex ſinu eius eiaculari ad condendos mundos aſſerere, ſicque neceſſario Omnipotentiae diuinae hac theſi iniuriam inferre coactus eſt. Quae eo facilius perſuaderi potuit Origeni profana opinio, quod et Stoici et Plato, quos vtrosque magni faciebat, materiae conditionem naturamque Deo opponentes, ipſi quoque in hanc diuinam omnipotentiam craſſis erroribus peccauerunt, id quod alibi fuſe olim oſtendimus, quae ſuo loco [i] videnda.

pag. 445. lin. 5. a fine. *Monuit HVETIVS.* Huetio in hoc Origenis de trinitate dogmate illuſtrando iungenda ſunt, quae doctiſſimus Semlervs de eo annotauit, et de Bvlli quoque explicatione Origeniani ſyſtematis obſeruauit: de quo argumento in annalibus hiſtoriae eccleſiaſticae agendum eſt [k]. Non magnopere autem mirandum eſt, quod Origenes ſe in deuia abripi in hoc dogmate paſſus ſit, cum communem doctrinam faſtidiens, nouas ideas, principia, notiones ſibi finxerit, quibus ſuae philoſophiae conuenienter magis de diuina eſſentia et perſonis poſſet diſſerere. Quod quem ex ipſo Origene perdiſcere piget, ſola excerpta Semleriana affatim ſuppeditabunt hanc obſeruationem roborantia. Nempe tales foetus expectandi erant a philoſophia Aegyptiaca ſiue Alexandrina ad Orientale emanationis ſyſtema conformata.

pag. 446. lin. 21. *Moderatius et rectius ſentire videtur.* Id euincere ſtudebat Bvllvs in *defenſ. fidei Nicaenae* [l], ſed fruſtra, non patiente eam excuſationem emanatiui ſyſtematis indole. Vnde etiam maleſanas phraſes cumulat videndas apud Hvetivm et Semlervm [m].

Ibid. lin. 5. a fin. *Ex quo, vel quo mediatore, reliqua emanatiua proceſſerint.* Ex hac theſi, quam omnis orientalis et Aegyptiaca philoſophia recepit, explicanda dura iſta aſſertio, quam Origeni tribuit Avgvstinvs, haereſium veterum enarrator, filium Dei ſanctis comparatum, veritatem eſſe, patri [n] collatum mendacium: quantum diſtent Apoſtoli a Chriſto, tantum filium a patre. Vbi vox mendacium ſatis feſtinanter et

i) In otio Vindelico diſſ. II. §. 10. p. 164 ſeqq.

k) l. c. T. II. §. 63 ſeqq. p. 263 ſeqq. Comparandus quoque Moshemivs loc. cit. p. 625.

l) Cap. 9.

m) ll. cc.

n) Cap. 42.

et imprudenter adhibita ab Origene, (modo ab ipſo ſit profecta, nec debeatur eius accuſatoribus inuidia eum cumulantibus), non intelligenda eſt ſenſu morali, ſed metaphyſico, vbi veritas κατ' ἐξοχὴν vnus omnium rerum fons eſt, reliqua omnia ex hac veritate tantum participant, quantum ex eo fluxerunt, et tanquam principiata emanatiua non aliam realitatem ſiue veritatem habent: vnde Platonicorum vocibus vſus Origenes, creata per emanationem omnia, teſte Alexandro apud Theodoretvm οὐκ ὄντα vocauit, ſed ſenſu minime Chriſtiano, iisque communicandae realitatis cauſſa mediatorem λόγον praefecit, per quem et ipſae exiſterent, et aeternae poſſent dici. Qua de re expendenda ſunt, quae operoſe collegit Whistonvs [o], quem ex parte ſecutus eſt Semlervs [p], qui comparandi.

pag. 449. lin. 15. *Quod ne hodie quidem amatoribus caret.* Repeti hic cupimus a lectore memoria, quae de Zoroaſtriano ſyſtemate ad Tomum II. in his ſupplementis diximus, vt verae ſcaturigines deliriorum Origenis pateant. Illud enim cum Aegypti quoque incolis perſuaſum fuerit, recte inde colligitur, hominem Aegyptiacum hanc quoque ſententiam ab ipſis iſtis magiſtris didiciſſe. Ex quo, nobis quoque non monentibus, intelligit Lector, adeo diuerſas, et magna ex parte ſubleſtas aut ſuſpectas narrationes de erroribus Origeni fuiſſe tributas, quod pauci hos fontes placitorum Origenis noſſent, pauciores intelligerent, recteque referrent. Itaque merito hoc ſyſtema emanatiuum orientale pro claue referandae philoſophiae Origenianae adhibendum eſt, in quo ad ſummum gradum euehendo adeo bonus Origenes, ingenio magis, quam iudicio valens, inſaniuit, vt periodicas et aeternas effluxuum et reflexuum ſiue emanationum periodos exſculperet, ſatis ſe prouidiſſe fatali rerum omnium neceſſitati ipſique pantheiſmo, qui neceſſario ex ſyſtemate iſto fuit, ratus, ſi libertatem arbitrii adieciſſet, quo pacto tamen non cogitauit, ſe propria vineta caedere.

pag. 449. lin. penult. *Ex hoc angelorum tutelarium et praeſidiariorum dogmate ab Origenis tempore.* Legendae hic ſunt Anonymi, qui ſe *Aſidaemonem Philoromaeum* vocat, acutae et eruditae *vindiciae aduerſus Sycophantas Iuuaienſes* [q], qui hoc malum in eccleſiam, etiam ſuam, quam ſequebatur, Romanam, irrepſiſſe ab Origenis tempore, euicit, et doluit: Itaque viros doctos, qui huius eccleſiae partes ſequuntur, rogamus, vt haec ſine inuidia a nobis dicta eſſe, quae agnoſcunt ſuorum doctiſſimi, credant. Ceterum ab angelorum cultu, ob hoc ipſum munus tutelare a prouidente omnibus λόγῳ illis tributum, totum Origenem abſoluere auſus non eſt Huetius, contrariam ſententiam pro Origene tuente Samuele Bocharto, quorum de hac ἀγγελοδουλείᾳ Origenis diſſertationes atque

o) Account of the primitive faith, p. 72.
p) l. c. p. 182 ſeqq.
q) c. VII. p. 42 ſeqq. qui acute vidit, geniorum cultum mediatorium ex Platoniſmo in eccleſiam, maxime per Pſeudo-Dionyſium irrepſiſſe, et ab eo D. Thomam mutuatum eſſe.

atque concertationes poſt eorum funera in vulgus emiſit Abbas TILLADETVS [r]. Totum liberari non poſſe Origenem ab hac angelorum Θεραπεία, ex *diſputatione* eius *contra Celſum* [s] haud obſcurum eſt, licet more ſuo ambigue et fluctuans differat.

pag. 450. lin. 30. *Vt videre eſt apud IAMBLICHVM.* Copioſa et erudita obſeruatione de Platonicorum anima aetherea, et ſpiritus ſiue animae, quae hominibus adeſt vehiculo, differuit; et quam rationalem, quam ſenſitiuam hominis corpore concludi dixerint, expoſuit RADVLPHVS CVDWORTHVS [t], hoc loco omnino conſulendus, quibus his tamen luculentiora addidit totamque pſychologiam veterem de iis illuſtrauit incomparabilis Commentator [u], cum illis ad intelligendam theſin Origenianam comparandus, quae nos Tom. I. ſuo loco de pſychologia Platonis attulimus.

pag. 451. lin. 23. *Vt ille poſtulat.* Recte hoc a nobis poſci in interpretatione placiti huius ſiue problematis Origeniani, concedet, quisquis leges ſanae interpretationis nouerit, et quamplurimis exemplis ex hac noſtra hiſtoria critica philoſophiae didicerit, quam feliciter obſcuri ſyſtematum veterum ſenſus hoc pacto poſſint recludi. Fatemur autem, remoras nobis iniicere cogitationem, quae Origeniani characteris ideam nobis ſuggerit. Nempe incertus in ſyſtematico cogitandi artificio fluctuabat Origenes, et ſyncretiſticis ſtudiis detentus, non, quid ſyſtematis nexus poſtulabat, cogitandum eſſe ſtatuebat, ſed ad id animum intendebat, vt dogmata immo opiniones quoque inter ſe diuerſiſſimae vno ſub iugo ire cogerentur. Cum autem hoc efficere impoſſibile eſſet, niſi varia et fluctuans vocibus atque notionibus affingeretur ſignificatio, vocibus terminisque obſcuris, ambiguis, incertis, nihilque ſolidi ſignificantibus rem apertam dubiis ſenſibus inuoluere coactus fuit. Hinc illa Origenianae doctrinae incertitudo, hinc tot incertae interpretationes, accuſationes, excuſationes, hisque ſimilia. Quae vt aperta et cuilibet, qui res Origenis ſemel ſcrutatus eſt, certa videri poſſunt, ita incertum prorſus faciunt, quo ſenſu notiones, ideas, principia adhibuerit, an ſibi ipſi conſtans certusque perſtiterit, an dubius haeſerit, an in afferendis dogmatum praecipuorum conſectariis recte argumentatus ſit, numque recte illi talia tribuantur, quae vi ſyſtematis dicere poterat et debebat. Et hanc quidem criticam attentionem omnibus illis precamur, qui in hoc campo verſari non ſine fructu et laude cupiunt.

pag. 453. lin. 30. *Praeeunte Platone ipſo tribuunt.* Primam huius opinionis, dignae ingenio Origenis ad laſciuiam vſque foecundo, ſcaturiginem nemo facilius deteget, quam qui ex iis, quae ſupra Tomo I. de

Zoroa-

r) Diſſertations ſur diverſes matieres de religion et de philoſophie, a la Haye 1718. 8.

s) Lib. VIII. init. ad quem locum in. Germ. verſione videndus MOSHEMIVS p. 823.

t) In ſyſt. intellect. c. V. ſ. 3. §. 21. p. 1037.

u) Ad h. l. Cudw. et ad Verſ. vernac. Orig. adu. Celſ. L. VIII. n. 7. p. 831.

Zoroaſtreo et Perſico ſyſtemate memorauimus, repetit, emanationibus lucis diuinae, ſiue Oromaſdis, ſuis ordinibus progreſſis aſſignata eſſe ſidera coeleſtia velut thronos atque ſedes; quique recordatur, Aegyptios in eandem ſententiam pedibus iuiſſe, ſicque hunc articulum Orientalis philoſophiae fuiſſe enatum. Hos doctores cum Origenes haberet, et is ſideribus ineſſe vel praeſidere *ἐσίας* coeleſtes, atque irradiationes diuini ſupremique luminis, cuncta autem hoc pacto diſponi, vt ἐγκύκλωσις omnium, quae periodum rerum aeternarum abſoluunt, emanationum conſiſtat, ſtatueret, neceſſario inde ad has aſſertiones delatus eſt, quae veteri aſtrologiae velut fundamenta dudum ſuppoſita fuere, quaeque ab emanatiuo ſyſtemate reiici et ſeparari difficulter poſſunt. Qua in re Origenes eo magis confirmatus eſt, quia peruidebat, totum fere Orbem philoſophicum conſentire, Scripturae autem dicta methodo ſua his aſſertis facile accommodabat.

pag. 455. lin. 3. 4. *Nullo argumento ſatis firmo conſtat.* Hoc de arcana illa Iudaeorum diſciplina intelligendum, quam receptis inter gentem ſuam πατροπαραδόσεσιν attemperabant, et omnibus aliis ſyſtematibus opponebant: non vero fundamentali doctrinae orientalis ſcholae, quae in cabbaliſtica quoque placita influxum habuit, eaque emanatiuis principiis more Iudaico comtis et veſtitis ornauit, quaeque Alexandrino philoſopho in Aegyptiorum ſcholis philoſophiae rudimenta diſcenti ignota fuiſſe non potuerunt, quod ideo monemus, ne huic §. peregrinus ſenſus affricetur.

Ibid. lin. 15. *Flammis excoquenda ſunt.* Adeo natiuo hoc aſſertum vultu Orientalem philoſophiam exprimit, vt palpari queat, vnde ſuas naenias Origenes acceperit. In ea enim in conflagratione vniuerſi excocta quaſi et ſeparata a tenebris luce, Arihmanius ſiue tenebrae auferentur, et victoria erit Oromasdis cuncta in Mithram reducentis. Itaque recte ſuis haec ſedibus aſſignaſſe noſtram expoſitionem putamus, quamuis ex Stoiciſmo quoque poſſit explicari, qui tamen alios ἐκπυρώσεως fontes habuit, de quibus ſuo loco dictum.

Ibid. lin. 26. *Hancque Arihmanii.* Legendum: hancque in Arihmanium ſiue tenebras et materiam Oromasdis ſiue lucis victoriam fore etc.

pag. 456. lin. 2. 3. *Per intimam cum Deo coniunctionem et vnitatem ſit beatus.* Non moralis ea coniunctio eſſe poteſt, ſed phyſica, vbi omnes eſſentiae in vnam Deitatis profunditatem coaleſcunt et confunduntur, quemadmodum ex ea egreſſa ſunt. Hic eſt Deus, omnia in omnibus.

pag. 458. lin. 18. *Ad limites noſtros non pertinent.* Perluſtrari tamen poteſt obſeruationum *de Origine labili* a veteribus et recentioribus ſuppeditatarum catalogus, quam ex ſchedis Eliae Ehingeri eius *vitae* olim adiecimus, quaeque, ſi hoc nobis agendum eſſet, recentiſſimorum ſcriptorum animaduerſionibus poſſent augeri. Sed tenendus modus eſt in

argu-

argumento ad ſacram Chriſtianae ciuitatis hiſtoriam proprie pertinente. Monemus tamen lectorem, vt, ſi habere poteſt, doctiſſimi atque celeberrimi Ernesti diſſertationes academicas *de Origene* cum noſtris obſeruationibus comparet; quas ad manus noſtras non perueniſſe eo magis dolemus, quo acutius et ſolidius plerumque de huiusmodi doctrinae capitibus vir laudatiſſimus ſolet decernere.

Ibid. lin. 27. *Ex ingenio confinxiſſe.* Miramur, ad has veterum ſyſtematum poſt C. N. explicationes ex Orientali philoſophia a nobis datas reſpicere noluiſſe viros doctos, qui exiſtentiam eius reiecerunt, et confictam totam eſſe clamarunt. Quod ſi euincere voluiſſent, aliam et facilem magis et natiuam huius generis dogmatum explicationem dare debuiſſent, quae non iſtis tantum ſyſtematibus faceret ſatis, ſed, quae fidei quoque hiſtoricae pondus melius a ſuis partibus haberet. Quare haec curis ſecundis attente iterum examinantibus curae priores mutandae viſae non ſunt [x].

pag. 463. lin. 1. *Apud Siccam Veneream.* Conſulendus de hac Arnobii conuerſione ſtudioque Chriſtianiſmi B. Hieronymvs [y], et non fidei profeſſio, ſed et inſecuta mox vitae morumque mutatio miranda, et ad Chriſtianae philoſophiae commendationem adhibenda. Fatetur enim [z], *a ductore Chriſto in vias veritatis inductum, omnia iſta, quae ſint ſcire, digne de dignis ſentire, contumeliam nomini nullam facere diuino, et quid cuique debeatur, vel perſonae vel capiti in confuſis gradibus atque auctoritatibus tribuere.* Multa inſunt huic apologiae, quae veterem literaturam philoſophicam ſpirant, et hoc ſtudiorum genus ſectantem valde iuuare poſſunt, non ignobili exemplo, quid ad tuendam religionis veritatem faciat hiſtoria philoſophica. De eius editionibus videndus Fabricivs [a].

pag. 472. lin. 7. *Feliciſſimo ſucceſſu diſceret et accurate teneret.* Valde laudant Didymi eruditionem philoſophicam ſcriptores eccleſiaſtici, Hieronymvs [b], qui, vt ipſe fatetur, eius amicitia vſus eſt, Sozomenvs, Socrates [c], quorum poſtremus de eo ita iudicat: ἐλθὼν ἐπὶ τὰ φιλόσοφα θαυμαςῶςπως καὶ τὴν διαλεκτικὴν ἐξέμαθε, καὶ ἀριθμητικήν τε καὶ μȣσικὴν, *ad philoſophiam progreſſus, admirabili facilitate dialecticam, arithmeticam, muſicam perdidicit.* Sed et reliqua Socratis de Didymo legenda ſunt, vbi inter alia ſubiungit: *reliquas quoque philoſophorum diſciplinas adeo penitus in animo ſuo recondidiſſe, vt aduerſus illos, qui eas artes oculorum beneficio perceperant, promte* (caecus nempe) *atque alacriter diſputaret.* Et has quidem diſputationes dialecticas contra Arianos eum habuiſſe, et validiſſime

 contra

x) pag. 151 ſeqq.

y) In Chronicis ad A. 325. et, de viris illuſtribus c. 79. p. 169. vbi in editione Fabriciana Bibl. Eccl. virorum doctorum annotationes videndae.

z) L. I. c. 31. p. m. 28. ed. Cant.

a) l. c. et in ſyllabo ſcript. de V. R. C. c. 5. §. 6. p. 224 ſeqq. itemque Bibl. Graec. Vol. VIII. pag. 352.

b) De Viris illuſtr. c. 109. B. E. Fabr. p. 108. qui cum reliquis annotatoribus plura de eo affert.

c) l. c. L. IV. c. 25. p. 197. qui p. 195. (non vero pag. 237. vt apud nos perperam expreſſum eſt,) iſtam ſententiam Didymi recenſet.

contra eos diſputauiſſe, et imprimis ſtrophas eorum et ſophiſticas cauillationes falſosque et fraudulentos ſermones refutaſſe, Socrates quoque narrat. Qui Didymi aduerſarii, homines Ariani, cum ex Peripatetica dialectica contra orthodoxos pugnarent, vt ſupra obſeruatum, recte inde concluditur, de Peripateticae dialecticae cognitione Didymi ſcriptores eccleſiaſticos loqui, quae, ſalua philoſophia eclectica et Platonica, quae in Didymi patria perſonabat, in iisdem tamen ſcholis iuxta Ariſtotelis inſtitutiones tradita eſt, vt Tom. II. ſuo loco obſeruatum.

pag. 489. not. z. *Longa eſt, quam Manes in eccleſiam intruſit errorum fabula paucisque exponi et ad origines ſuas reuocari non poteſt.* Non adeo peregrina quidem et ab hiſtoriae criticae philoſophiae limitibus remota eſt hiſtoria Manichaeiſmi, vt non eius conſideratio locum in ea habere poſſit; habuit enim fanatica Manetis religio origines barbaras, orientales, varie modificatas et ad ſingularis ſyſtematis imagines, craſſo quidem, vt ab illius regionis incola aliter expectari non potuit, ingenio formatas, quae vero ad noſcendum orientalem fanaticiſmum vtiliter poſſunt conſiderari. Aſt adeo obſcuram et diffuſam tractationem complectitur, vt in hoc opere noſtro, quod generalem philoſophiae hiſtoriam enarrat, iuſto modo explicari non poſſit, ſed peculiarem diſſertationem poſtulet, et ſingularem hiſtoriam. Quam tamen tanto eruditionis apparatu inſtruxit cel. BEAVSOBRIVS, poſt funera quoque ob doctrinae elegantiam et amicitiae fidem nobis memorandus, vt ad eius flumina ſitientem Lectorem merito totum dimitteremus, niſi placuiſſet eruditiſſimo auctori plus interdum ingenio et eruditioni dare, quam ordini et argumento ipſi, ſique abieciſſet digreſſiones longas et ad rem parum facientes, maxime vero a conſilio haereticos fere omnes, et imprimis Manichaeos excuſandi, pingendi, et, quantum pote, ornandi, accuſandi autem et in maleuolentiae atque inuidiae erga aduerſarios ſuſpicionem veteres eccleſiae doctores adducendi, caute abſtinuiſſet, ipſamque Manichaeam tragoediam ſine fuco, ſine partis ſtudio ſimplicem et incomtam, immo nudam plane explicuiſſet. Permouit id magnum Heliconis olim Iulii et Goettingenſis decus B. MOSHEMIVM [d], vt, cum hiſtoria Manichaea non ignobilem partem hiſtoriae Chriſtianae ante Conſtantinum M. abſoluat, noua atque integra tractatione ex ipſis fontibus eam erueret, et imprimis, quae in ſplendida et erudita Beauſobrii hiſtoria emendanda et ſupplenda eſſent, eruditis obſeruationibus non tantum expenderet, ſed et totius ſcenae Manichaeae rationes integras et luculenter, admirabili ordine illuſtratas exhiberet. Quae cum larga manu attuliſſet, materiam exhibuere ven. SEMLERO [e] ex collatis veterum locis cum obſeruationibus huius bigae VV. CC. noua comparatione Manichaeiſmi hiſtoriam in ea luce ponendi, quae rem omnem plene illuſtraret.

d) In hiſt. Chriſt. ante Conſtant. M. Sec. III. §. 39-55. p. 728-903.

e) Intr. in hiſtor. dogm. theol. T. I. §. 2. n. 1. c. 3. §. 46 ſeqq. p. 266 ſeqq.

ret. Ad quos triarios lectorem noſtrum remittere, nos iubet praeſentis ſcriptionis modulus et anguſtia, multis obſeruationibus deprehenſurum, qui fuerit origo Manichaeiſmi, vita et mors Manetis, dogma de duobus principiis, et vtrum illis duo Dii inducti ſint, tum, quis ex Perſae opinione Deus bonus, ſeu princeps terrae lucis, quamque ille ſtatuerit in eo trinitatem, ex illo educto Chriſto et Spiritu S. quod bellum tenebrarum et lucis introduxerit, quomodo formatum eſſe hominem putauerit, quomodo mundum formatum eſſe cenſuerit, et ſuſtentari crediderit, vnde mala huic terrae noſtrae eiusque incolis accidant, quisque Chriſto in eo locus fuerit, quod munus exegerit, quo pacto animae ad terram lucis redeant, quae fata animas non purgatas poſt corporis obitum maneant, quod mundi excidium futurum ſit, et qui huic ſyſtemati cultus diuinus innitatur, quae ſit eccleſia, et his ſimilia plura, digna, quae critico omnia perluſtrentur oculo, quo pacto ſatis luculenter appariturum putamus lectori, quae Perſarum veterum traditionibus, quae Orientis ſcholis, quae Gnoſticorum deliriis, quae Chriſtianis doctoribus quaeque ingenio fanatico extra orbitam rapto Manes ille debuerit, et qua veritate philoſophiae acumen ei poſſit tribui, vel is inter nugatores orientales referri, quae omnia ad ciuitatis Chriſtianae hiſtoriam proprie pertinent. Ceterum Perſarum religionem et theologiam, qualem tomo primo delineauimus, et in his acceſſionibus illuſtrauimus, hic in auxilium interpretandi obſcuri ſyſtematis vocandam eſſe, ſed ita, ne nouitates Manetis atque ſomnia pſeudo-apoſtoli huius cum iis confundantur, lector ipſe intelligit [f]. Scriptores de hac ſecta cum FABRICIVS [g] recenſuerit, et AVGVSTINI quoque libros contra hos haereticos ſcriptos enumerauerit [h] nos h. l. lectorem ad eos quoque dimittimus.

pag. 507. lin. 23. 24. *Acriori cenſura veterum merita examinantes.* Poterant haec ex hiſtoria B. Doctoris latius deduci oſtendique, qua occaſione ille in controuerſiis Pelagianis et Semipelagianis philoſophia vſus fuerit, vt ſyſtema gratiae, quod ſibi efformauit, omnibus perſuaderet, qua in re dolemus, quod ciuilem et imperatoriam auctoritatem et ſeueritatem demonſtrationibus philoſophicis et theologicis immiſcuit, immo praetulit, quod a tanto philoſopho, cuius exemplum toties in conſuetudinem abiit, non erat expectandum. Ita vero homines etiam meritis illuſtres et eruditione incomparabiles ſunt homines, a quibus, licet in ſanctorum album adſcriptis nihil humani alienum fuiſſe, cogitandum, et ſobrie

f) Ita vero patebit, humani quid paſſos fuiſſe interdum viros doctiſſimos, qui Manichaea aenigmata explicuerunt. Quale accidit ipſi MOSHEMIO, qui l. c. p. 787. contendit, Perſas Mithram, vt Manes Chriſtum, non in ſole tantum, verum etiam in luna praeſentem eſſe contendiſſe, ideoque in Mithriacis monumentis ſemper ſolem lunae adpingi. Quae perperam dici, Tom. I. luculenter confecimus, oſtendimusque, Mithram maſculum et Mithran foeminam inter ſe differre. Ex quo lux accendi poteſt iis, quae a Cl. SEMLERO l. c. T. I. p. 286. obſeruata ſunt, de quibus alibi diſpiciendum eſt.

g) Bibl. Graec. Vol. V. p. 289 ſeqq.

h) Syll. Script. de V. R. C. c. 5. p. 446.

ſobrie philoſophandum atque ſtatuendum eſt. Rem ipſam hiſtoria ſacra eius temporis loquitur clariſſime[i].

pag. 521. not. m. *Omni Deitate ſuperiorem.* Quarta haec Alexandrinorum Deitas, fons omnis diuinitatis, ſupra patrem omnem in abyſſo infinitatis latens, quam ex Zoroaſtris Mithra finxit ſchola Orientalis, comſerunt Gnoſtici, reiecit Plotinus, reuocauit in diuinorum ſyſtema Iamblichus, ad augendam diuinorum familiam intruſit ſchola Plutarchi, Neſtorii, Procli et ſimilium, queiſcum inſanire maluit, quam cum Chriſtianis ſobrie de diuinis philoſophari Syneſius, et huius generis alii. Non tamen putamus, ita viros cetera conſpicuos, grauesque multaeque exiſtimationis, qualem Syneſium quoque in ſcenam produximus, ad populum fuiſſe debacchatos; ſed libenter nobis perſuaderi patimur, caſtius eos et exoterica methodo multa docuiſſe: aſt effecit eſoterica Alexandrinorum methodus, vt, quod allegoriae velo et ſimpliciter populo tradebat, ſubducto velo profundius longe ex tam venerandis ſcaturiginibus, quas in ipſo Syneſio diximus, detexiſſe Nicephorum, (cuius locus clauis inſtar in hoc argumento adhiberi poteſt,) ſe inter intimae admiſſionis diſcipulos et ad amicos effutire; quam methodum *κατ' οἰκονομίαν*, noua, quam ab antiquioribus PP. accipi ſolet, ſignificatione vocarunt. Pluſcula de ea adduxit SOVVERAINIVS[k], ſed ita, vt mala multa mixta bonis ad incruſtandas partes ſuas ſimul coaceruauerit.

i) Teſtimonia omni exceptione maiora qui cupit, adeat is Cl. SEMLERVM in hiſt. dogm. theol. Sect. II. c. 2. T. III. p. 298 ſeqq. p. 300. n. 496 ſeqq.

k) Platoniſme devoilé ch. 20. p. 244 ſeqq. qui probe examinandus. Oeconomia antiquis PP. dicebatur incarnationis filii myſterium, Tertulliano Tri[illegible]is. conf. SVICER. theſ. eccl. v. *οἰκονομία*, hac ſignificatione theologiae ſolebat opponi. Vid. PETAV. dogm. theol. prooem. c. 1.

AD LIBRVM SECVNDVM

DE PHILOSOPHIA MEDII AEVI,

CAP. I.

DE PHILOSOPHIA CHRISTIANORVM GRAECORVM A SEC. VII. AD EXPVGNATAM CONSTANTINOPOLIN.

pag. 532. lin. 15.

Imperatoribus omnem cultum gentilem extirpantibus. Senſerunt mature imperatores, nimiam in gentiles philoſophos ſeueritatem ob ſtudium eorum impietatem ethnicam in cultu publico propagandi, luctuoſam atque triſtem bonis literis, et imprimis philoſophiae fuiſſe, quae cum in ſcholis gentilium locum amplius non haberet, ad monachos, maxime Origenianos, in clauſtra et monaſteria receſſit et preſſa Origenis factione, ipſa quoque multis modis preſſa eſt. Itaque ſubueniendum huic malo ſtatuentes, domi ſcholas erigere inſtituerunt, vbi etiam philoſophia doceretur. Quo pacto iam Theodoſius atque Valentinianus, tantum non, ſuppreſſa priuatorum magiſtrorum docendi licentia, in ſchola publica Palatina, ſiue auditorio Capitolino; quod Conſtantinopoli florebat, praeter ſophiſtas ob eloquentiam Graecam commendatos, profundioris quoque ſcientiae atque doctrinae viros, et inter hos, vnum etiam adiunxerunt ceteris, qui philoſophiae arcana rimetur, duos, qui iuris et legum voluntates pandant: qua de re conſtitutiones imperatoriae hodie ſuperſunt [a]. Parum tamen iſtis ſummorum principum curis promotum, barbariei autem porta patens aperta fuit, vt magnis paſſibus omnem Orientem et Occidentem inundaret. Teſtem damus Ioann. Zonaram [b], de tempore, quod Bardae imperium anteceſſit, teſtantem, philoſophiam dudum neglectam iacuiſſe atque propemodum extinctam fuiſſe, vt ne ſcintilla quidem eius ſupereſſet, cuius cauſſa fuerit imperatorum inſcitia. Et ab hoc demum Bardae tempore, qui Sec. IX. imperii habenas moderatus eſt, nonnullum diluculum philoſophiae in imperio Graeco exortum eſt, quae ad barbaros Saracenos dudum euolauerat, vt ſupra prolixe enarratum. Similia in occidente vsque ad Carolum M. eueniſſe, in ſequentibus copioſe tradidimus, Pariſienſi ſchola circa initia Sec. IX. tanquam ſtella noua ſenſim emergente.

pag.

a) Codex Theodoſ. L. XIV. tit. 9. Cod. Iuſtiniani L. XI. tit. 18. de ſtudiis liberalibus Vrbis Romae et Conſtantinopolis. Conferendus Conringivs Antiqq. acad. diſſ. I. p. 82.

b) Ann. T. III. p. 125. ed. Hier. Wolf.

pag. 535. lin. 11. *Cum quod intelligendum eſt.* Legatur, quo vixit, ſeculi intelligendum, cum inter Arabes hoc tempore viam pararent fata ad philoſophiam, quae tunc vna videbatur ſupereſſe, Peripateticam.

Ibid. not. f. lin. 3. 4. *Pec. diſſ. Witteb. 1714.* Conſuli quoque de Damaſceno cum fructu poteſt, DANIEL PAPEBROCHIVS, *in Actis SS.* [c] et CASIM. OVDINVS, *pec. diſſ.* [d], vbi etiam LE QVIENI *editio operum Damaſceni* recenſetur. Mendacii Oudinus accuſat [e] Damaſcenum, quod allegauerit auctoritatem diui Baſilii, appellantis S. euchariſtiae Sacramentum ἀντίτυπον corporis et ſanguinis Chriſti ante conſecrationem, non poſt conſecrationem, qua verum Chriſti corpus et ſanguis efficiuntur, quod falſum eſſe ait, cum Baſilius in Liturgia ſua euchariſtiam etiam poſt conſecrationem ἀντίτυπον appellet, et ſymbolum atque figuram veri corporis et ſanguinis Chriſti: quae in theologorum ſcholis diſcutienda ſunt: parum autem ponderis quaeſtioni huic addit Damaſceni auctoritas, cuius opinio eccleſiae confeſſionem tempore Baſilii publicam non poteſt labefactare vel euertere; ſed haec ὡς ἐν παρέδῳ. Extat inter eius opera, *dialecticae* ſeu logicae liber, ad S. Patrem Coſmam Maiumae epiſcopum Gr. et L. quem Billius Latine conuertit, quaeque in multis bibliothecis mſc. reperitur [f]. Memorantur quoque a LAMBECIO inter mſc. codices bibl. Vindobonenſis [g] Damaſceni primae *inſtitutiones de decretis et placitis*, quae, an ad H. Ph. pertineant, dicent, qui Cod. mſc. inſpexerunt.

pag. 545. lin. 22. *Epitome logica et phyſica.* Poſteriorem paſſim Damaſceno, ſed fruſtra, tribui, ſupra monuimus. Rem definiunt codices noſtri mſc. Auguſtani, ex quibus has epitomas edidit Wegelinus, ſiue Carpentarius, qui Blemmidae adſcribunt.

pag. 551. lin. 14. *Etiam Chaldaeorum diſciplinas adiunxerat.* Quales illae diſciplinae fuerint, vel ex ſola Pſelli *expoſitione oraculorum Chaldaicorum* conſtare poteſt. Illa enim vltima fere agonizantis philoſophiae orientalis ſpecimina eſſe, quis eſt adeo hiſtoriae philoſophicae ignarus, vt id neſciat? Probe autem notandus hic Annae Comnenae locus eſt, qui nobis quidem in harum rerum lectione diu volutatis vltimus occurrit, vbi philoſophiae Chaldaicae ſiue Orientalis nomen apparet, luculento indicio, ad Secula vſque infima imperii Graeci decreſcentis iſtam philoſophiam ex Chaldaea in Aegyptum, et imprimis ad Alexandrinos delatam et Graecae, Platonis philoſophiae attemperatam perdurauiſſe, et demum cum monarchia imperii Graeco-Romani exſpirauiſſe, quae ad hiſtoriam huius ſectae rite ſua periodo complectendam omnino notari debent.

p. 552. lin. 32. *Quod peculiare in aula imperatoris fuiſſe, ex his locis eſt manifeſtum.* Dudum in aula Conſtantinopolitana conſuetudinem viguiſſe,

vt

c) Ad d. 6. Maii, T. II. A. S. p. 723 ſqq.

d) Inſerta Comm. de S. E. T. I. p. 1714 ſeqq.

e) Ib. p. 1718.

f) Comparet in editione Lequieniana T. I. n. 1. titulo: Πηγὴ γνώσεως, cuius tripartiti operis primam partem exhibet. Conf. FABRIC. bibl. Gr. Vol. VIII. p. 779.

g) Cod. 188. n. 3. fol. 25. conf. OVDIN. l. c. pag. 1732.

vt ſummus quidam rerum literariarum et imprimis philoſophicarum moderator conſtitueretur, eique inter officia aulae locus eſſet atque dignitas doctoris oecumenici, ſupra iam obſeruatum eſt. Et ipſam quidem Hypatiam, ſuo iam tempore ὑπάτην τῶν φιλοσόφων dictam fuiſſe, in eius vita obſeruauimus, aſt id elogii, non vero characteris et muneris nomen atque appellatio fuit, vt praeſtare omnibus, magnamque et eminentem inter philoſophos foeminam fuiſſe, conſtaret. Certior huius axiomatis antiquitas ex ZONARA [h] colligi poteſt, qui refert: *in baſilica, ſiue regia, in qua multi codices humanae ac generoſioris et diuinae ſapientiae aſſeruabantur, ab antiquis temporibus domum fuiſſe ad inhabitandum ei attributam, qui eruditione excelleret, quem oecumenicum doctorem appellauerint. Eum duodecim contubernales habuiſſe, excellenter eruditos: his publicum victum praebitum: hos eruditionis et cognitionis auidos acceſſiſſe, hos imperatores ad rerum gerendarum conſilia adhibuiſſe.* Addit in ſequentibus, hos ob odium imaginum cum aedibus et libris Leonem (Iſaurum) combuſſiſſe. Ex his vero cineribus reſurrexiſſe hoc philoſophorum et literatorum muſeum, et, quod AENEAE SYLVII [i] elogium eſt, hoc vetuſtae ſapientiae monumentum et arcem philoſophiae, eſt veriſimile, tempora quoque concordant, atque dignitas. Idem enim ſcribit ZONARAS [k]: *Bardam imperatorem, cuique diſciplinae ſcholas conſtituiſſe, et doctores deſignauiſſe, et ſingulis publica ſtipendia decreuiſſe, et omnibus μέγαν καὶ κοινὸν διδάσκαλον,* MAGNVM *et* COMMVNEM DOCTOREM *praefeciſſe*, Leonem philoſophum, cuius doctrinae inclyta fama fuerit. Et ab eo tempore par eſt credere, dignitatem ſupremi philoſophorum praefecti, τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων in aula imperatoris obtinuiſſe, quo axiomate, cum per totum imperium Pſelli eruditio immenſe depraedicaretur, illum narrat ANNA COMNENA [l] ad hanc dignitatem euectum eſſe, eo autem CP. eiecto, eius aduerſarium Ioannem Italum φιλοσοφίας πάσης προεξῆναι διδάσκαλον, ὕπατον τῶν φιλοσόφων χρηματίσαντα *omnis philoſophiae primarium magiſtrum extitiſſe, principemque philoſophorum declaratum eſſe.* Alia de hac dignitate dabunt MATTH. SATRVS, *de palatii Conſtantinopolitani officiis* apud GOARVM [m], CAROL. DVFRESNE [n], alii [o].

pag. 553. lin. 17. *Splendidum nouumque hoc munus aulae ſi non exſpirauit, certum in contemtum adductum eſt, atque euiluit.* Hoc quidem ex moribus Ioannis Itali facile ipſe Lector colliget, quos ita depinxit COMNENA: *Pſelli ſe in diſciplinam dedit Italus, longe diſpari vir ingenio, immiti acerbaque natura. Itaque nec per hebetudinem mentis penetrare in adyta potuit philoſophiae, nec per contumaciam ſuſtinere inſtitutionem magiſtri, quem loci atque officii auctoritate vtentem iſte praetumidus et ſtolida ferox arrogantia iurgiis impoten-*

h) Annal. L. III. p. 85.

i) Ep. 162. qui tamen florem literarum apud Conſtantinopolitanos hoc tempore late ſe diffundentem nimium extollit.

k) l. c. pag. 129.

l) Alexiad. L. V.

m) Ad G. CODINVM de officiis A. CP. c. 2.

n) Gloſſ. v. ὕπατος τῶν φιλοσόφων.

o) MART. HANCK de Byzant. rerum Script. c. 26. p. 478 ſeqq. quo Pſelli res accurate deſcripſit, qui videndus.

potentibus ipſo primo congreſſu laceſſere coepit, iam a rudimentis ipſis longe ſe omnibus eruditione antecellere ſuperbiſſime auctumans. Sed ſequentia quoque legenda ſunt, ex quibus ſtatus philoſophantium eius temporis late poteſt cognoſci. Pergit enim poſt quaedam: *His ille* (Ioannes Italus) *turbis admirationem ſibi et plauſum parauit, non plebis ſolum, ſed magnatum quoque atque ipſius Michaëlis Ducae tunc imperantis et fratrum ipſius. Hi enim, licet primum doctrinae et exiſtimationis locum Pſello reſeruarent, Italo tamen iſto delectabantur, et eius opera vtebantur in logicis concertationibus. Erant enim literarum et eruditarum artium ſtudioſiſſimi Ducae, cum omnes, tum fratres omnes et Auguſtus ipſe Michaël. Quorum Italus fauore alens confidentiam, ardenti Pſellum ſemper in congreſſibus et furioſo figebat oculo facile ſe extricantem ex eius laqueis, et aquilina celeritate volucris mentis perplexas captiunculas odioſi ſophiſtae alte ſuperuolantem. Qua ille re vrebatur primum intime ac ringebatur, tum ſtomachus erumpebat in iactationes corporis ac clamores impotentes. Quibus artibus effecit, vt, Pſello per inuidiam ex aula in monaſterium eiecto, ipſe effrenis philoſophus hac dignitate potiretur,* de qua apud ſequentium temporum ſcriptores mentio amplius non iniicitur.

pag. 553. lin. 22. *Non iniuria vero laudes illi tantas tributas eſſe.* Non putamus, huius famae gloriam quemquam Pſello inuidere, aſt ſine inuidia tamen ferri vix poteſt, ipſum Pſellum, indigno tanto philoſopho charactere, ita de ſe iactanter gloriari: *et ego quidem ad artem dicendi et diſciplinas philoſophicas animum applicui et mathematica attigi ab aliis non tradita: lumen enim eorum exſtinctum euanuerat. Sed ipſe demum illud accendens, qui ſimilium deſiderio tenebantur, illis praeluxi.* Et alio loco ad imperatorem iconomachum: *Vides o diuiniſſime Imperator, ſacrum hunc vereque philoſophum coetum. Omnes ſunt meae culturae foetus, omnes ex meis laticibus adbiberunt, et ex meo fonte hauſerunt: et nunc quidem lingua ad artem dicendi parati ſunt et promti, non tantum, vt diuidant, argumenta ducant, curioſe elaborent, et variis idearum formis orationem perficiant, ſed et, vt emblemata conſtruant - - et exſtinctam quidem philoſophiam, ipſe, vt nouo lumine illuceret, effeci, neceſſe eſt enim, cum occaſio ſeſe offert, ſuas quemque laudes libere proferre.* Habes hic characterem hominis quidem docti et nominis celebritate nobilis, aſt Graecanici ingenii, quale illud circumagitauit Graeca vanitas. Inde de practica huius temporis philoſophia ex his paucis iudicari poteſt.

Ibid. lin. 27. *Ex compendio quaeſtionum, et reſponſionum.* Habet in fronte titulum διδασκαλία παντοδαπὴ *de omniſaria doctrina*, ſuntque *Qq. CXCIII. cum reſponſionibus* ad Michaëlem Ducam imperatorem. Operae pretium hoc loco eſſet, ex hoc compendio potiora doctrinarum capita carptim recenſere, vt intelligi poſſit, quomodo infima Graecia Pſelli tempore fuerit philoſophata: ſed obſtat nobis paginae et inſtituti noſtri anguſtia, quo minus morem noſtrum ſequamur. Poteſt tamen ipſe Pſellus conſuli et ab illis legi, qui veterem literaturam et philoſophiae medii

aeui

aeui hiſtoriam amant, cum Fabricii *τȣ̃ πάνυ bibliotheca Graeca* in omnium manibus verſetur, qui ſolidam veteris doctrinae notitiam haurire cupiunt. Immiſcuit quidem Pſellus nonnulla theologica, ex quibus coniectura ducimur, inſtar *κατηχήσεως* ad inſtruendum plenius imperatorem, pronas eruditis aures largientem, hoc opuſculum Pſellum conſcripſiſſe. Laudanda in eo lux et ſcribendi color, deſideranda *ἀκρίβεια*. Exemplum ſi vis, lege, Qq. XL. quid ſit voluntas et ratiocinium practicum, et audies: *voluntatem ad ratiocinatoriam animae partem pertinere, mouere enim appetitum in rem deſiderabilem, quam quia non ſine ratiocinio deligimus, actio iſta impetus voluntatis vocetur, qui a ratiocinio ipſo ſit diuerſus.* Ex hoc vngue diſce leonem! Sed *expoſitio* quoque *oraculorum* et tractatio *de operatione daemonum* legenda eſt, vt intelligatur, veteris doctrinae Orientalis apprime fuiſſe gnarum Pſellum, aſt in ipſis *φιλοσοφȣμένοις* talem ſe praeſtare, qui cum primis et maximis huius ſectae nugatoribus poſſit comparari. Inculcamus autem et commendamus iterum, quod h. l. monuimus, eum in explicandis Alexandrini ſyſtematis placitis pluſcula ingenio proprio dediſſe et non ſine teſte audiendum eſſe.

AD CAPVT II.

DE PHILOSOPHIA CHRISTIANORVM OCCIDENTALIVM A SEC. VII. AD XII.

pag. 554. not. a. lin. vlt.

Per decennium exaudiuerit nemo. Nec a viginti, quibus haec ſcripſimus annis, vlla huius hiſtoriae medii aeui Kochianae memoria nobis innotuit: quare dubium non eſſe putamus, quod hic Aiax in ſpongiam incubuerit, id quod valde dolemus. Quanquam enim is prima tantum operis aetatem laturi ſtamina duxerat, ipſa tamen delineatio, eiusque, quod ad manus noſtras peruenit, ſpeciminis mira eſt concinnitas et elegantia, fontesque accurate conſulti, vt ſpes fuerit, eruditi inde operis prodituri. Hanc vero prouinciam, vt commodo hiſtoriae ſacrae atque philoſophiae inſeruiturus vir quidam doctus, ſuſcipiat, eo magis vehementer optamus, quo magis hodie ſubſidia literaria ad hunc ſcopum ferientia ſuppetunt: ſed talis, qui ab omni auctoritatis et partis praeiudicio liberum habet animum, et aes circa pectus triplex, ad contemnendas ranarum coaxationes.

pag. 555. lin. 28. *Lucem haut contemnendam hiſtoriae medii aeui accendere apta ſunt.* Rationem, cur inter fontes hiſtoriae philoſophicae medii aeui Ioannem Sariſterienſem numerauerimus, velimus Lectorem a Gvil.

Caveo [a] diſcere, qui ita de ciue ſuo et συμπατριώτῃ iudicat: *Vir aetatis ſuae eloquentiſſimus, et reconditioris cuiusue ſcientiae genere inſtructiſſimus: morum ſeueriſſimus cenſor, et, ſi quis alius rigidi ſeruator honeſti; in carpendis aliorum, etiamſi regum vel pontificum vitiis parem adhibuit facundiam et libertatem. Nec amicis pepercit, nec inimicis* &c. Talem autem adhibere teſtem, et rerum, quas tractat, intelligentiſſimum, et fidei caſtiſſimae obſeruantiſſimum, quis in iſta aeui medii caligine refugiat? De quo optimi ſcriptoris Charactere lectorem ad ea remittimus, quae ex inſtituto infra [b] inter Scholaſticos de eo narrantur.

pag. 560. lin. 24. *Qui in magnis quoque viris errores reprehendunt conſpicuos.* Mereri cenſuram hanc Gregorium, ſanctitatis et auctoritatis opinione Magnum dictum, ſi non alia eſſent, quae in eo ſolent configi, maxime hoc vnum eius, de ſeculari, quam tunc vocabant, literatura et imprimis philoſophia, iudicium et internecinum erga bonas literas odium comprobat. Non tamen hanc eius, qua literaturam ſecularem ſuppresſit inuidiam, magnopere mirandum eſſe putamus, cum negari non poſſit, ex charactere Pontificis huius hoc odium non potuiſſe non oriri. Quanquam enim facile ſubſcribimus iudicio B. Moshemii [c], cui *vir boni rectique conſilii* audit, concedimus quoque, ſi non recte et acute, pie tamen, quod putabat, et diuino zelo commotum, ad eiusmodi inimica philoſophiae conſilia fuiſſe delatum; fatendum tamen, quod ille addit: *fuiſſe ſimplicem valde, ſuperſtitioſum et omnis eruditionis inimicum*, in quo ad *epiſtolas* eius et *dialogos* recte prouocat. Ex his enim haud obſcure patet, non tantum bono cetera epiſcopo iudicii vim atque aciem fuiſſe a natura denegatam, ſed etiam, quantum eius illi inerat, ratiocinandi arte plane non fuiſſe perpolitum, cum autem bene tamen eccleſiae vellet, ideo philoſophiam omnem proſcripſiſſe, quia peruidere non poterat, quomodo rectus eius vſus commode in rem heri, cui ille ſeruiebat, poſſet conuerti; quod non potuit non tandem in ſuperſtitionem abire, quam eius hiſtoria luculenter teſtatur. Fatemur tamen, dolere nos vices tanti praeſulis, qui rectius ſtatuiſſet, niſi eo iam tempore philoſophia adeo fuiſſet corrupta, vt gregi diuino nullam inde ſalutem et vtilitatem promittere licuerit. Qui ſtatus literarum effecit, vt, cum de diſciplina et moribus iuuentutis Chriſtianae viri boni ſibi valde timerent, ad nouum eius genus tandem deducerentur, et inſtituta monaſtica ſecuti, nouas, proſcripta philoſophia, vitae morumque atque ſtudiorum regulas excogitarent, cuius illuſtre exemplum eſt condita hoc ſeculo a Benedicto Nurſino regula [d]. Id quod mire omnem philoſophiae curam atque ſtudium ſuppresſit,

a) Hiſtor. lit. Script. Eccl. Sec. XII. ad ann. 1172. p. m. 595.

b) pag. 773 ſeq.

c) Hiſt. eccl. antiq. Sec. VI. §. 9. p. 442. conf. ad quos not. h. prouocauimus. Quibus addimus Ren. Rapinnm, qui Gregorium M. philoſophum per allegoriam, neſcio, an ſarcaſmo? vocat, eique D. Thomam ratiociniis longe melius inſtructum praefert. reflex. ſur la morale §. 9. Opp. T. II. pag. 901.

d) Conf. quae infra §. 9. p. 573. dicta ſunt.

ſit, portamque tandem, non aduertentibus ad ſequelas viris illis bonis, ſuperſtitioni erroribusque variis aperuit, quod multis exemplis comprobant annales eccleſiaſtici, in quibus de hac ſeculi huius infelicitate eiusque cauſſis prolixius ſolet diſquiri. Vnam reliquiarum commendationem Gregorii M. cupimus cogitare, qui exemplum cupit. Et talia quidem excuſare atque pingere auſus eſt REMIG. CEILLIERIVS [e], ſed ita, vt miſeram pro bono Pontifice apologiam ſcripſerit, quod vel ſolas BAYLII animaduerſiones, vel BARBAYRACII obſeruationes [f], de hac re legentes manibus palpabunt, quique veterum doctorum eccleſiaſticorum ſcrinia conſuluere, parcius de hac re eos ſtatuiſſe norunt [g]. Itaque neſcimus, qua fronte in Heumannum debacchetur *Conſpectus noui rei literariae ordinis S. Benedicti* Auctor MAGNOALDVS ZIGELBAVER [h], qui pleno ſtomacho in celebrem virum, in quo non unquam vel doctrinam vel eruditionem, ſed aliquando plus modeſtiae (nempe erga monachalem illius aetatis ignorantiam) ſe deſideraviſſe ait, inſurgens, exclamationibus magis et interrogatiunculis, quam ratiociniis et teſtimoniorum fide rem in ſacra hiſtoria vel pueris notam, faſtu quodam non niſi μονάζοντι proprio, et a moribus virorum eruditorum emollitis per artes alieno, negare ſuſtinuit, non cogitans, ſuae ipſius partis vineta caedere, et illis obloqui, qui ex Romanae eccleſiae ſinu has ſeculi VII. ſordes agnouerunt. Et opponit quidem his IOANNIS DIACONI teſtimonium, quod, ne ſubdole nos tacuiſſe, quae cauſſam, quam ſcriptor nuperus tuendam ſuſcepit, ornare apta ſunt, videamur, pace Lectoris hic apponimus. Ita vero biographus Gregorii M.: *tunc rerum ſapientia Romae ſibi templum viſibiliter quodammodo fabricabat, et ſeptemplicibus artibus velut columnis nobiliſſimorum totidem lapidum apoſtolicae ſedis atrium fulciebat. Nullus pontifici famulantium a minimo ad maximum barbarum quodlibet in ſermone vel habitu praeferebat, ſed togata, Quiritum more, ſeu trabeata Latinitas ſuum Latium in ipſo Latiali palatio ſingulariter obtinebat. Reſtoruerant ibi diuerſarum artium ſtudia, et qui vel ſanctimonia vel prudentia forte carebat, ſuo ipſius iudicio ſubſiſtendi coram pontifice fiduciam non habebat.* Quibus Ioannis Diaconi verbis recitatis turgens et tripudians miles velitarius ita inſurgit in aduerſarium: *Quid ad haec Heumanne? vel fidem Ioanni Diacono abrogare, quod qua ratione apud viros eruditos valeas, haud diſpicio, vel te in Gregorium admodum iniurioſum extitiſſe fatearis oportet.* Hactenus ille; ſiluit ad iſtam thraſonis iactantiam Heumannus, qui vel hunc conſpectum non vidit, vel contemſit, et velut a tyrone quodam ſcholaſtico ſub ferula praeceptoris gemente profectam indignationem contemſit. Nec meliora quoque meruiſſe hominem, fatendum, qui in compilandis ſine iudicio medii aeui ſcoriis diligentiam ſuam in hoc opere proba-

e) Apologie de la morale de Peres.

f) Locis in textu indicatis.

g) Vid. quae obſeruauit IOSEPH. BINGHAM origin. eccleſ. T. II. L. VI. c. 3. p. 352 ſeqq.

h) Prodiit opus Ratisbonae 1739. fol. De alio in hac re commilitone, qui peculiari diſſertatione Gregorii cauſſam ſcholaſtica mentis impotentia et impudentia defendere conatus eſt, ad finem Tomi III. pauca quaedam monebimus.

probauit, quique melius feciſſet, ſi hanc ſcenam ornandam familiae ſuae ſodalibus, qui *hiſtoriam literariam Franciae* magna doctrina et ſingulari modeſtia adornarunt, reliquiſſet. Iam, cum vterque ex hac vita euocatus fuerit, nihil ad ea hactenus regerere aliquid, quantum nouimus, quisquam dignatus eſt. Quare et nos ipſi, qui cetera Benedictinae familiae laudes meritorum de conſeruatis medio aeuo auctisque literis, plenis buccis accinimus, ad eiusmodi effrenis licentiae calamique impotentis iniuriam, qua celeberrimum, dum viueret, virum, ſed ſcapham ſcapham nominantem, monachus hic cumulauit, reprimendam nihil addimus et opponimus, niſi, quod ille poſtulabat, quod Ioanni Diacono, panegyriſtae domini ſui fidem abrogamus, et nos ſplendido eum mendacio decepiſſe, audacter pronuntiamus. Cuius vt fidem faciamus lectori, biographo, neminem quod libet barbarum in ſermone vel habitu prae ſe tuliſſe, et trabeatam Latinitatem in aula pontificis iactanti, ipſum S. Gregorium opponimus trabeali nos mendacio non decipientem, ſed pium doctorem atque recti pectoris, qui in *praefatione magnorum moralium in Iobum* diſerte contrarium fatetur: *ſe ipſam artem loquendi, quam magiſteria diſciplinae exterioris inſinuant, ſeruare deſpexiſſe, nam: ſicut huius quoque epiſtolae tenor enuntiat, non metaciſmi colliſionem ſe effugere, non* BASBARISMI CONFVSIONEM *deuitare: ſitus motusque praepoſitionum caſusque ſeruare contemnere: quia indignum vehementer exiſtimet, vt verba oraculi reſtringat ſub regulis Donati.* Habes Lector barbaram Latinitatem non in aula tantum, ſed in ore quoque iactantis eam Pontificis [i]. Annon paraſita ille aulae pontificiae falſitatis, vel mendacii trabealis accuſandus eſt, qui contra mentem Pontificis contrarium ipſi affinxit? Alia et plura, quod poſſemus, non addimus, ſed, quae in ipſo opere dicta et probata ſunt, repetere iubemus, conſuli autem velimus acutiſſimos viros SHAFTESBVRIVM [k] BAYLIVM [l], BARBAYRACIVM [ll], ringentibus etiam barbariei patronis: quo pacto etiam, quae Zigelbauerus in Conringium τὸν πάνυ coniecit conuicia, ſi tanti videbitur, facile poſſunt a lectore retundi, modo florentium literarum atque diſciplinarum hiſtoriam melius teneat, quam tenuis hiſtoriae literariae Benedictinae compilator. Qui ſi diligentiae, quam in corradenda et in ordinem cogenda hiſtoria literaria illuſtris Ordinis Benedictini adhibuit laudabili parem iudicandi et pretioſum a vili ſecernendi facultatem adiunxiſſet, pulchrum nobis hiſtoriae literariae monaſticae, et imprimis Benedictinae corpus reliquiſſet. Aſt, dum magna, parua, limamque experta et probata cum rudibus ſeculorumque ſuorum felicitatem et barbariem prae ſe ferentibus conatibus vna patella offert, et tanquam dapibus opimis menſam inſtruit, prodidit haud obſcure, neſciuiſſe ſe, de quo conquerantur viri docti, qui medii aeui ſordes

i) Epiſtolam Gregorii M. infra adducemus.

k) Characteriſtick, Miſc. V. §. 1. T. II. p. 239.

l) Dict. T. II. Art. Gregoire le grand.

ll) De la morale des Peres c. 17. p. 339 ſq.

ſordes deplorant, et quo ſenſu, ſalua tot virorum pro aetatis ſuae conditione ſatis doctorum, aſt, ex ſeculi genio et ingenio tamen luſcorum, tantum memoria, denegauerint eruditionis elegantiam ſeculis mediis heroes literarii: quorum voces ipſe noſter paſſim ſupprimere ſilentio non potuit. Sed haec obiter, in eorum potiſſimum lectorum gratiam monemus, qui hunc conſpectum literarium Benedictinum vtiliter adhibere, et ex hac ſylua incondita ligna colligere cupiunt, quibus pulchrius ornari queat hiſtoriae literariae aedificium: alia pauca de hoc argumento ad recentiſſimas nonnullorum cauillationes, in fine harum obſeruationum ad hunc tomum adiiciemus.

pag. 572. lin. 18. *Multum ad hanc barbariem contuliſſe.* Pertinet huc *Gregorianum antiphonarium*, cum notis antiquis muſicis excuſum [m] curante IOSEPHO MARIA THOMASIO, itemque *Gregorianae pſalmodiae enchiridion* [n], GVIL. GABRIEL. NIVERS diſſ. *in Canticum Gregorianum* [o], cum aliis [p], vnde intelliges, quantum iſto tempore philoſophia profecerit. Adeo difficilis enim erat addiſcendi cantus eccleſiaſtici methodus, adeo perplexa et inconcinna, vt, indice et iudice, quem modo adduximus, ZIGELBAVERO [q], cum Guido Aretinus nouam cantus ſcalam, atque methodum inueniſſet, *quod vix decennio addiſci antea poterat, abhinc annali ſpatio, aut, vt multum, biennio perfecte impoſterum diſceretur.* Itaque, vbi ſeuerioribus diſciplinis, qualis philoſophia, tempus relictum, cum in ſolo cantu eccleſiaſtico decennii mora erat tranſigenda? Cur itaque indignatur, qui haec ipſa annotauit auctor Heumanno, quod monaſteria in ſcholas cantionum, ſuperſtitionum, caecaeque obedientiae conuerſa dixerit? Et niſi inter primaria ſapientiae eccleſiaſticae et philoſophicae capita, hic cantus eccleſiaſticus inepte fuiſſet collocatus, qui potuiſſet muſica (eccleſiaſticam intellige) in quadriuio inter ſuperiores philoſophiae diſciplinas collocari? O quam pulchra philoſophia! cerebrum non habet. Non tacebimus tamen, ne quid partis ſtudio dediſſe videamur, phalangas pro defendendo cantu muſico inſtruxiſſe doctiſſimum Cardinalem BONAM [r], nec victoriam illis, ſi placet, denegabimus, modo de illa muſica eccleſiaſtica intelligantur, quae iuxta SARISBERIENSEM [s], *ad mores adhibetur inſtruendos et animos exultatione virtutis traiiciendos*, quae alio loco examinanda et, an ad philoſophiam pertineant, expendenda ſunt. Quid autem cantui animorum excitationi ad concinendas Numinis laudes adhibendo commune cum philoſophia? quid cum muſica Pythagorica? quae alio longe ſenſu in ſyſtemate philoſophi Samii locum habuit, forte non ſatis quoque aptum. Verum de his obiter.

pag.

m) Romae 1691. 4.

n) Vid. CANGIVS ad gloſſar. med. Graec. p. 80.

o) Vid. Iourn. des Savans 1677.

p) BALVZIVS ad Capitularia T. II. p. 1134.

q) loc. cit. p. 27.

r) Diuin. Pſalmod. c. 17. §. 3. 4. Opp. p. 535.

s) In policrat. L. I.

pag. 574. lin. 13. *Ex parte quoque decertarunt.* Id ex illa familia ſacra quam maxime ſibi agendum iudicabat, quem modo nominauimus Mang. Zigelbavervs, qui, cum in campum ſibi pro Ordinis ſui gloria decertando progrediendum eſſe ſtatueret, initio operis polemici (tale enim eſt, non literarium) Conringium ſibi aduerſarium delegit, contra quem diſputaret, euinceretque patriarcham ſuae familiae etiam de liberalibus ſtudiis iuuentutis cauſſa conſeruandis fuiſſe ſollicitum. Aſt quibus tandem teſtimoniis? Ribadeneirae, Egaſſii, Bulaei, Lancitii: addidit Thomaſſinum. Aſt, qui de monacho Sec. VII. teſtes? quae arma, quam impar congreſſus Achillei. Thomaſſini autem viri doctiſſimi verba ne gry quidem de inſtitutione literaria Benedicti habent, ſed de ſacrarum literarum ſtudio, in quo pueros nobiles ſuae fidei traditos omnipotenti Deo nutriendos dederit. Quali pugna ſi ita aërem verberare licet, actum eſt de hiſtoria eccleſiaſtica et philoſophica. Verum cum huius generis velitibus decertandum multis non eſt, habetque literatiſſimus ordo meliores promachos [t], quibus cum viris doctiſſimis ex ſuae eccleſiae gremio de hoc argumento concertandum eſt, id quod ad annales eccleſiaſticos proprie pertinet. Certe nec diui Benedicti honori derogat, quod ad literaturam ſacram pueros ſibi traditos tantum adduxit, quos ita ſeductioni ſeculi ereptum iri boni parentes ſperabant, nec hodie literarum gloriam diligentiſſimae familiae quisquam facile denegabit, de quo ſuo loco dicendum, quam vtinam ineptae quorundam filiorum vociferationes non deturparent.

pag. 574. lin. 22. *Saraceni inuexerant.* Conqueſtus eſt de hac calamitate Agatho P. M. in *epiſtola ad Conſtantinum imperatorem, et Heraclium ac Tiberium, Auguſtos,* apud Mabillonivm [u], cuius verba merentur attendi: *non aeſtimamus,* inquit, *quemquam temporibus noſtris reperiri poſſe, qui de ſummitate ſcientiae glorietur, quandoquidem in noſtris regionibus diuerſarum gentium cotidie aeſtuat furor, nunc confligendo, nunc diſcurrendo, nunc rapiendo. Vnde tota vita noſtra ſollicitudinibus plena eſt, quos gentium manus circumdat* etc. Concinit eiusdem ſeculi ſcriptor hiſtoriae Francicae Fredegarivs [x] ſcholaſticus: *mundus ſeneſcit, ideoque prudentiae acumen in nobis tepeſcit, nec quisquam poteſt huius temporis nec praeſumit oratoribus eſſe ſimilis.*

pag. 575. lin. 5. *Ad littora noſtra migrantem.* Probe hoc notari velimus, non negare nos Sec. VII. et VIII. omnem literarum ſcholarumque cultum et diligentiam, ſed philoſophiae, quanquam et omnis reliqua eius temporis eruditio a vero priſtinoque nitore atque habitu diſtabat, vt plumbum ab auro. Aërem itaque verberant, qui barbariem ingruentem huius ſeculi negaturi ſcholaſticorum catalogum ex hoc aeuo nobis recitant, qui ab omni diſciplinae cultu non fuere prorſus remoti: non enim de literis in genere, ſed de elegantia ſcientiarum quaeſtio eſt, quarum velut ferri

t) Vid. Mabillon. de ſtudiis monaſt. P. I. c. 7. u) Praef. ad Sec. II. Act. SS. Ben. §. 5. obſ. 17.
x) In prologo Chronici.

ferri aerugine obductarum facies tunc marcebat, philoſophiae autem ornatus plane euanuerat. Quod qui negat, eum exempla ex hoc ſeculo adducere oportet virorum, qui caſte ſobrieque, vel eclectica vel ſectaria ratione ad imaginem ſeculorum antecedentium ſunt philoſophati.

pag. 579. lin. penult. *Egbertus.* Habebatur Egbertus archiepiſcopus Eboracenſis Eadberti Northumbrorum regis frater, literatorum virorum fautor aetate ſua maximus et doctiſſimus, qui nobiliſſimam bibliothecam in ſtudioſorum gratiam inſtituit, cuius facit mentionem Flaccus Alcuinus, eius olim praefectus primus [y]. Haec BALEVS [z] ad An. 760. Ferax fuit hoc ſeculum monachorum doctorum in Britannia, ſed qui eius paupertatis literariae limites non tranſgrediebantur. Hoc fatebuntur, qui Bedae ſcripta philoſophica legerint, quem *aeterna omnium diſciplinarum monumenta ad nos transmiſiſſe etſi iam a puero in monaſteriis enutritus fuiſſet, Wirmuthae nimirum et Gernici, vbi rerum omnium ſcientiam aſſecutus ſit*, nugatur LVDOV. THOMASSINVS. Praeceptores eius Ceolfridum Abbatem, et Ioannem Beuerlacium commendat a literarum ſtudiis BALEVS [a], qui vero ſecundum ſenſum obſcurorum iſtorum temporum, vbi inter caecos luſcus imperabat, eſt intelligendus, quod vel ex catalogo ſcriptorum horum virorum apud BALEVM, PITSEVM [b], FABRICIVM [c] poteſt colligi.

pag. 582. lin. penult. *Et innumeri alii.* De diſcipulis Alcuini videndus CAROLVS LE COINAE in *Annalibus Francorum* [d]. Diligentiam Alcuini cognoſces ex iis, quae CAVEVS, LYSERVS [e], FABRICIVS de eius ſcriptis recenſuerunt, digni, qui in meliorem aetatem incidiſſent. Plura dabit elegans CREVIERII *Hiſt. Acad. Pariſienſis* [f].

pag. 584. lin. 1. *FABRICII diligentia.* Complebit indicem Fabricianum ſcriptorum de rebus Caroli M. ſatis prolixum et copioſum diligentia illuſtris ICti FRANCISCI DOMINICI HAEBERLIN, in *ſciagraphia hiſt. pragm. Rom. imperii* [g]. Inter eos maxime ad hos noſtros limites pertinent, BIERLINGII diſſ. *de virtutibus et vitiis Caroli I. imperatoris*, G. ST. WIESAND comm. *de Carolo M. AA. LL. reſtauratore ſummo*, IO. DAV. KOELERI diſſ. *de bibliotheca Caroli M.*, quibus nuper acceſſit CREVIERII *hiſtoria vniuerſitatis Pariſienſis* [h].

pag. 590. lin. 19. *Vt ad ſeculum X. dicemus.* Vt rite definiatur circulus ſcientiarum et artium, quas docere publice iuſſerat et vrgebat quotidie, obſeruandum, finem omnem atque ſcopum imperatoris fuiſſe, vt religio arma haberet, quibus tueri Chriſtianam fidem, et ornare cultum diui-

y) Attulimus ipſa eius verba ex ep. ad Carolum M. p. 580.

z) Cent. II. c. 15. p. 109.

a) Cent. I. c. 93. p. 88. vbi nota adiecta meretur attendi.

b) pag. 123.

c) pag. 1025. et paſſim, haec enim vberrima ſcaturigo hiſtoriae virorum doctorum medii aeui adeunda eſt, ſi plenis cyathis haurire quis cupiat.

d) Vid. an. 793. T. VII. p. 18. T. VIII. c. 12.

e) Hiſt. poët. medii aeui p. 215.

f) T. I. p. 33 ſeqq.

g) pag. 51.

h) Conf. Hiſt. liter. de la France Tom. III. p. 424. CREVIER. l. c. T. I. p. 26.

diuinum poſſet. Itaque prima cura verſata eſt circa grammaticam, ne in deſcribenda Scriptura S. ſcriptisque PP. deſcriptores errarent, vel perperam explicarent; circa muſicam, vt concinno cantu Deus in cultu publico poſſet celebrari; circa rethoricam et dialecticam, vt artificioſa diſputatione et arguta dictione grauitas atque maieſtas diuinarum literarum conſtitueretur et definiretur. Vbi neceſſario euenit, vt in huius circuli anguſtia non theoreticae tantum et practicae diſciplinae negligerentur, ſed humanitatis quoque ſtudia ita euileſcerent, vt Alcuinus, cui tamen aduerſus barbariem aes circa pectus triplex, ſanos literarum ſenſus conſeruaſſe, illius aetatis ſcriptores tradunt, lectionem poëtarum contemſerit, ſuisque interdixerit, quam diſcipuli demum eius ex inferis in lucem reuocarunt, vt ex Sec. ſeq. hiſtoria, eſt manifeſtum. Itaque in magnis, voluiſſe ſat erat imperatori magno, qui plura maiorisque molis conamina ſuſcepiſſet, niſi ſenſu et exiſtimatione literarum omnis fere Europa eo tempore fuiſſet priuata, quo ſenſu recte barbariem ei ſeculo obieciſſe viros doctos, qui inſubidas et horrore quodam ſpinoſas tractationes ſeculorum mediorum deteſtati ſunt, humaniſtas ſeculi XIII. et ſequentium, Petrarcham, Platinam, Vallam, Politianum et ſimiles verum quidem eſt, aſt non tamen obiectae barbariei infamiae cauſſa eſt, vt putat Fleurys abbas [i], qui ad ſolam linguae atque dictionis barbariem omne hoc ſeculorum iſtorum obſcurorum opprobrium referendum eſſe putat, et non ſine calumnia bonarum literarum ita pro ſcientiarum aerugine, a barbarie, quam ſuperſtitio et mores induxerant, exorta apologiam ſcripſit, vt hos viros doctos, dicat, „vel verius pro doctis tantum habitos, plus lite„ris imbutos, quam religione et prudentia praeditos in cortice haerere „conſueuiſſe: nihil ad palatum ipſorum fuiſſe, quam veteres Latinos at„que Graecos ſcriptores, quo factum, vt medii aeui ſcripta et in ſummo „contemtu ponerent, et in ea haereſi viuerent, quod qui Romanum ni„torem veterumque ſcribendi elegantiam perdidiſſet, omnia perdidiſſet. „Et hanc praeiudicatam opinionem etiam Proteſtantium mentibus altius „inſediſſe etc.“ Quam ratiocinationem adeo a veritate degenerem nollemus eruditiſſimo abbati excidiſſe, qui, quod certo nobis perſuademus, ita rerum in eccleſia orbeque literario geſtarum notitia erat inſtructus, vt fugere eum minime potuerit, quod hodie illi ſciunt, qui per tranſennam ſcientiarum hiſtoriam inſpexerunt, non barbaram tantum linguam horridumque ſermonem hoc iſtis ſeculis ἔγκλημα peperiſſe, ſed ipſam diſciplinarum tum ſanctiorum, tum ſecularium, et imprimis philoſophiae corruptionem talem tantamque fuiſſe, vt cum purioribus vel veteris, vel noſtri aeui inſtitutionibus collatum, nauſeam merito et contemtum excitet. Cuius rei vt fidem manu lectori palpandam faciamus, ex multis ad vnam, quae iam in manus inter reculas literarias noſtras incurrit, *margaritam philoſophicam*, ex Sec. XI. et ſeqq. [k] carbonibus pro theſauris collectam,

i) Hiſt. eccleſ. T. VII. fin.

k) 1480. 4.

lectam, et eo tempore, quo iam melioris ſapientiae iubar in coelo philoſophico et literario redire cepit, pro vnione pretioſa habitam, exemplum adducimus, vt de veritate vel falſitate Fleuryanae obſeruationis, quam tantis ampullis iactat *hiſtoriae literariae Benedictinae* [l] conditor, ipſe iudicare queat: miramurque, ob praeiudicium ſectae atque partis ſuperſtitioni veteri patrocinium et excuſationem quaerentis, malle viros doctiſſimos et in tot aliis Oedipos, Dauos eſſe, quam elegantiae ſcientiarum, quam ipſi tot egregiis laboribus literariis ornarunt, veritatis confeſſionem concedere. Quo tamen ipſo cauebit lector, ne putet, omnium ingeniorum in iſto aeuo medio elegantiam a Proteſtantibus (et non etiam a cordatis eccleſiae Romanae e. g. Naudaeo aliisque viris) negari; habuit ſcientiarum coelum tunc ſuas ſtellas variae magnitudinis, quae tamen nebulas barbariei diſpellere non potuerunt. Cuius cauſſas morales cum tot viri docti detexerint, nos hoc loco tantum non alieno nihil dictis adiicimus, ſed lectorem ſuis oculis, vt videat, candide monemus.

pag. 590. lin. 3. a fin. *LAVNOIVS, qui adeundus.* Succincte et eleganter ſcholae Palatinae in aula Caroli M. hiſtoriam complexus eſt, quem ſupra laudauimus, CREVIERIVS, qui in *hiſtoria vniuerſitatis Pariſienſis* [m], ab iſta ſchola recte, niſi fallimur, prima almae iſtius ſcientiarum matris, ſtamina deriuauit, eiusque veſtigia iam inter reges Franconicos detexit, apud quos pro nobilibus pueris, regum miniſterio dicatis eam primo quidem excitatam veriſimiliter iudicat, et, quo pacto ſcientiarum, quarum quidem circulus eo tempore inualuerat, quemque ſupra definiuimus, rudimenta emerſerint, exponit: vbi tamen obſeruauit, veſtigia quoque medicinae in ſchola Palatina tradita eſſe videri, quod nobis videtur incertiſſimum. Qua de re plura quaerenda in ſcholarum publicarum hiſtoria. Dedit haec ſchola diſcipulos egregios, et pro iſtius temporis conditione doctiſſimos, qui magnis encomiis ab auctoribus hiſtoriae literariae ſcriptorum eccleſiaſticorum ſolent enarrari, ad quorum catalogos, in quibus exſcribendis Ziegelbaueri diligentia multis verſata eſt moliminibus, lector curioſus dimittendus et cum *Creuierio, Bulaei* hiſtoria academiae Pariſienſis commendanda eſt, ad quam recurri poterit, nobis enim tam prolixis eſſe non permittit inſtituti noſtri anguſtia.

pag. 591. not. u. lin. vlt. *Auctores hiſtoriae literariae Galliae T. IV.* Hiſce tertius aggregandus eſt CREVIERIVS profeſſor emeritus in Academia Pariſienſi, qui comtius et concinnius iſtius corporis ſcholaſtici hiſtoriam *VII. Tomis* elaborauit [n], et noſtrae quoque Germaniae ob eruditas obſeruationes commendari [o] meruit.

pag. 591. lin. vlt. *Vt hodienum obtinet.* In deſignandis ſcholae Pariſienſis originibus tempora diſtinguenda ſunt. Nam ſcholam quidem auctoritate publica excitatam iam Caroli M. temporibus fuiſſe, eumque primarium

l) P. I. p. 19 ſeq.
m) T. I. p. 26.
n) Paris 1761. 8.
o) Bibl. theol. P. III. art. 4. p. 724 ſeqq.

marium conditorem et auctorem habuiſſe, dubitari nequit, aſt vniuerſitatis ſiue academicae ſocietatis, ex capite et membris conſtantis formam ante Sec. XII. non accepit, et hoc ipſo tempore in quatuor nationes, cum procuratoribus ſuis diſtribuebatur: facultates autem, quas vocant, inter quas theologica aetate eminet, recentiores habuerunt origines: quae origines celeberrimae ſcholae cum influxum in eius conſtitutionem habeant, conſulenda eſt Crevierii poſt Bulaeum [p] diligentia, qui rem omnem ordine enarrauit. Confundi autem huius ſcholae origines cum aliarum ſcholarum initiis non debent, ne tempora ſimul miſceantur. Totius vero Pariſienſis ſcholae, diſciplinarum culturam ſi reſpicias, vnde magna illi fama atque gloria enata eſt, illa ab Alcuino deriuanda videtur. Ab hoc enim Albino ſiue Alcuino eruditus eſt Rabanus, a Rabano Lupus Ferrarienſis, a Lupo Henricus Antiſſidorienſis, et ab hoc Remigius Antiſſidorienſis, qui omnes, maxime Lupus et Remigius magna doctrinae laude claruerunt. De quibus cum infra §. XXXI. ex inſtituto egerimus, eorum hiſtoria literaria et philoſophica iſto in loco quaerenda eſt. Dabit autem obſeruationibus noſtris de iis auctarium laudatus Crevierius, qui hiſtoriam Pariſienſis ſcholae poſt noſtram hiſtoriam philoſophicam ſerius longe edidit, et a nobis eo tempore, quo noſtra edita ſunt, conſuli non potuit. Quanta autem hanc ſcholam ſecuta ſit celebritas et maxima opinio, quamuis eius res illo aeuo eſſent valde mediocres, ſcriptorum iſtorum elogia produnt, ex quibus, ſi cum hiſtoria medii aeui literaria comparantur, conſtare poteſt, *καταχρηστικῶς* fuiſſe eos in laudanda huius ſcholae doctrina et fortuna verſatos, et quod improuide agant, qui ex eiusmodi encomiis ſcopas magis nectunt, quam ratiocinia pro neganda huius aeui barbarie. Cuius vt lectoris curioſitati exemplum afferamus, ecce, quae in laudes ſcholae Pariſienſis cecinit, non ignotus Britanniae Sec. XI. et XII. poëta Ioannes Hautivillensis, ſiue Hanvillenſis, Magiſter Oxonienſis, Monachus Ordinis Benedicti, cui poëma debemus, quod *archithrenium* inſcripſit [q], vnde etiam ſub hoc nomine ſolet adduci. Is inter alia de Pariſienſi ſchola:

Exoritur tandem locus, altera regia phoebi
Graeca libris, Inda ſtudiis, Romana poëtis,
Attica philoſophis, mundi roſa, balſamus orbis,
Lydonis ornatu, ſua menſis et ſua potu
Diues agris, foecunda mero, manſueta colonis etc.

Ex

p) In hiſtoria academiae Pariſienſis, qui in illis, vbi diſſident inter ſe comparandi et imprimis Creuierianae obſeruationes expendendae. His addendus Launoius de ſcholis celebrioribus, qui c. 2. fabulas de hac ſchola explodit. Ex quibus emendari poſſunt, quae de academia Pariſienſi corraſit magis, quam cum iudicio enarrauit Iacobus Middendorpius in tr. de academiis L. VI. p. 358 ſeqq.

q) Videndus de hoc poëta medii aeui Diod. Gyraldus dial. V. de poët. hiſt. T. II. p. 306. Baleus Cent. III. pag. 49. Leyserus hiſt. poëſ. medii aeui p. 761. Fabricius Bibl. Lat. med. T. III. p. 296.

Ex hoc vngue cognoſcere licet Leonem. Quibus tamen non negamus, magna ingenia in ea academia viguiſſe, quale in Abaelardo deſcripſimus, quae ſi in noſtra tempora incidiſſent, magnis, qui hodie iſtam academiam ornant, viris palmam forte feciſſent dubiam.

pag. 592. lin. 10. *Qui A. C.* DCCCLXXXII. *floruit.* Conſulenda eſt de doctiſſimo pro aeui ſui conditione monacho *Hiſtoria literaria Galliae Tomo VI.* [r]

Ibid. lin. 27. *LAVNOII diligentia.* Cum eo comparandus eſt MIDDENDORPIVS [s], qui tamen plura potuiſſet afferre, niſi hiſtoriae literariae medii aeui mediocriter tantum fuiſſet peritus, quem ſupplebit Launoii eruditio. His, ſi vacat, adiici poſſunt, quae non ſine diligentiae laude de ſcholis huius aeui Benedictinis collegit MANG. ZIEGELBAVER [t].

pag. 606. lin. 32. *Nihil tamen ille praeſtitit, quo eruditio iuuari poſſet.* Adeo celebris eſt, Bonifacii, ſiue Winfridi rerum eccleſiaſticarum inter Germanos, maxime Francos, Thuringos, Haſſos fama, vt in Sec. VIII. hiſtoria ſingularem memoriam mereatur, de cuius rebus geſtis, ſeruitiisque, quae Romano pontifici praeſtitit, de promota inter gentes Chriſtianas religione et tentata conuerſione, ſed inſigni quoque ſuperſtitione et inſano rerum P. M. augendarum ſtudio, de monachatus, quod praeſtitit, patrocinio, denique de dominatu eccleſiaſtico, cui totam rem Chriſtianam inſeruire iuſſit, plena ſunt annalium eccleſiaſticorum volumina, vt haud difficile ſit, vel mediocri iudicio at candido pectore inſtructo, pleniſſime definire, quantum ille eccleſiae profuerit, quantum ſapientiae humanae bonisque literis. Et de meritis quidem eius in Chriſtianam ciuitatem, rebusque ad Bonifacium ipſum pertinentibus, acta eccleſiaſtico-literaria conſulenda ſunt, quorum ſummam de hoc Germaniae apoſtolo, quem vocant, peculiari libello comprehendit V. C. HENRICVS PHILIPPVS GVDENIVS [u], quae hoc loco, cum aliena a noſtro argumento ſint, tangi non poſſunt, explorandus autem character magni et famoſi praeſulis ex ſeculi VIII. hiſtoria ἄνευ παθῶν, et ſecundum iſtius temporis circumſtantias, moresque viri, quos delineauere in compendio CONRINGIVS [x], BVNAVIVS [y], MOSHEMIVS [z]; et imprimis examinandae Bonifacii epiſtolae [a]. A nemine enim eorum fere omiſſus eſt, qui hiſtoriam eccleſiae Sec. VIII. deſcripſerunt. In praeſentia autem de meritis eius in promouendas literas, artesque liberales atque philoſophiam nobis ſermo eſt, in quibus, vtinam eam diligentiam praeſtitiſſet, quam in amplificanda pontificis Romani ordinisque totius

r) p. 99. conf. BVLAEVS hiſt. acad. Pariſ. Tom. I. p. 633. et de ſcriptis eius, quae tamen omnia ad theologiam ſpectant, Fabriciana Bibl. Lat. mediae et infimae T. VI. p. 188 ſeq. et quae a nobis infra ſuo loco p. 640. adducta ſunt.

s) pag. 375 ſeqq.

t) loc. cit. P. I. c. 2. p. 67 ſeqq.

u) Diſſ. de S. Bonifacio Germanorum Apoſtolo Helmſt. 1722. 4.

x) T. II. Opp. p. 101.

y) Hiſt. imperii Germ. p. 295 ſeqq.

z) Inſtit. hiſt. Chriſt. antiq. Sec. VIII. P. I. c. 1. §. 2. 3. p. 507.

a) Editae a NIC. SERARIO Mog. 1605. 4. et in Bibliothecis PP. vid. FABRICIVS bibl. Lat. med. T. I. p. 711.

totius eccleſiaſtici dominatione et emolumentis demonſtrauit. Aſt parum ſuppeditant eius temporis monumenta, quo rem eum literarum atque eruditionis, maxime vero philoſophiae promouiſſe, poſſet euinci, quod quidem in obſcuri huius ſeculi conditione non valde mirandum, cum ſuperſtitioni, cui Bonifacius frigidam ſuffudit, cum philoſophia vna ſede morari, et conuenire inter ſe ſit impoſſibile. Et multum quidem puluerem excitat *conſpectus literarii Benedictini* [b] conſarcinator, vt omnia alia nos doceat, et Bonifacio non apoſtolatus tantum Germaniae laudem, ſed et eruditionis gloriam vindicet, ſimulque grauem ſatis dicam Heumanno et Caſpari Sagittario ſcribat, quibus de Bonifacii meritis aliter ſentire viſum eſt: quibus innumeros potuiſſet addere alios, qui non aliam in Bonifacio perſonam viderunt, quam pontificiae monarchiae ſatellitis, quam larua conatus conuertendi gentiles Germanos infeliciter ſatis eum texiſſe, perſuaſi ſunt: id quod in annalibus eccleſiaſticis et ab iis excutiendum eſt, qui fidei Chriſtianae propagationem enarrarunt, inter quos eminet I. A. FABRICIVS [c]. Aequum autem eſſe putamus, vt tanti nominis atque famae praeſulis eruditionem et imprimis ſapientiam artiumque liberalium ſcientiam ab iſto apolegeta defenſam audiamus, lubenter archiepiſcopo Moguntino locum inter ſtatores rei literariae Sec. VIII. facturi, ſi meruerit. Argumenta autem, quae velut phalangas inuincibiles pro doctrina literiſque Bonifacii in aciem producit vir doctus, ſed cum veritatis diſpendio ſui ordinis immodicus laudator, haec ſunt: 1. Bonifacium, teſte ipſo GVIL. CAVEO [d], tredecim annorum iuuenem, in monaſterio Nuiſcellenſi Wigberti Abbatis diſciplinae ſe commiſiſſe, et ab eo politiori literatura inſtitutum inter primores aeui ſui eruditos locum tenuiſſe. 2. Cum in Germaniam transmigraſſet, omnes lacertos mouiſſe, ne dum in orthodoxa fide propaganda, verum et in ſcientiarum academiis conſtituendis, cum non ignoraret, quantum id Germaniae ad ſacra Chriſtiana conuerſae intereſſet. 3. Ideo curas ſuas eo direxiſſe, in Fritislarienſi primo aſceterio, poſtea in Fuldenſi tum Traiecti ad Rhenum aliiſque in locis, vt publicas ſcholas aperiret. 4. Vtiloni etiam, duci Bauariae auctorem fuiſſe, vt paſſim per ditionem monaſteria excitaret, tanquam ſcholas, vnde verbi diuini praecones accerſerentur, ideoque etiam diſcipulos ſuos poſt obitum vehementer Fultrado magnae tunc in regno Francorum auctoritatis commendaſſe, vt poſſent miniſterio eccleſiae et populorum more ſuo defungi. 5. Iniquum autem eſſe Conringium, clamat, ex vita S. Liobi apud SVRIVM probantem [e], Bonifacium *duplicem viam ad profectum religionis inſtituentem, monaſteria conſtruere coepiſſe, ut ad fidem catholici populi non tam eccleſiaſtica gratia, quam monachorum ac virginum congregationibus*

b) P. I. p. 9 ſeqq.
c) De propagat. lucis euang. c. 19.
d) Hiſt. lit. S. E. Sec. VIII. p. 409. quocum comparandus BALEVS, Cent. III. c. 13. p. 103. qui acerba eum criſi depingit.
e) Suppl. Antiq. acad. n. 32. p. 509.

nibus raperentur: immo noua a Bonifacio condita monaſteria ſunt ad normam Benedictinam, ita ad ſtudia literaria propaganda plane inidonea fuiſſe compoſita. Quae a Conringio allata eſſe putat in gratiam Gabrielis Naudai, Benedictinam familiam laedendi nullam occaſionem praetermittentis, eique Goebelii, cui opera Conringii iunctim edita debemus, obſeruationem opponit, monentis, Bonifacium et varios libros ſcriſiſſe [f], et viros doctos ad conuerſionem gentilium adhibuiſſe, et ſaltem aliquos ex monachis ſuis bonis literis imbutos eſſe voluiſſe. His addit: nullam gentem aut nationem magis analphabetam rudemque literarum fuiſſe, atque Germaniae populos, prius Chriſtianis ſacris, quam erant a D. Bonifacio imbuti, vt primum vero is laborantibus corticem ſubiecerit, ingenuarum artium et ſcientiarum gymnaſia inſtituendo, tum vero ex profundo barbariſmorum enatare coepiſſe: a literis enim excultos, expolitos et quaſi recoctos fuiſſe: nec ſibi poſtea defuiſſe, ſed omne eruditionis ſpatium fuiſſe emenſos. Hactenus encomiaſtes Benedictinus, qui more in velitationibus ſolito turbat omnia, et puluerem oculis obiicit, ne leue militandi genus pro heroë ſuo diſpaleſcat. Accurate enim de his ratiunculis, quas bona fide deſcripſimus, diſpicientes, quam leues eae ſint, et ſcopum non feriant atque hoſti aciem intentent, ſed aërem verberent, ipſi Lectores a partis ſtudio alieni facile peruidebunt, iudicabuntque, num, vel Nudaeus infinitis paraſangis veteriſque literaturae cognitione Ziegelbauero potior atque prior, vel Conringius in hac literaria parte ad inuidiam verſatus, hanc dicam meruerint? Non patiuntur locus noſter atque limites, quibus circumſcribimur, vt ex inſtituto de meritis Bonifacii in literas et artes liberales vel philoſophiam, diſputemus, et lubentes ordini Benedictino hanc promotarum iſta aetate literarum gloriam non inuidemus, modo recte probetur: at ficulneis eiusmodi ratiunculis id non fieri debebat, indignum Benedictino nomine. Non diſpiciemus in praeſentia de merito, pretio et vtilitate conuerſionum Bonifacii inter Germanos, concedemusque ei rectae piaeque mentis voluntatem, quam tamen tot viri docti et cordati, etiam Romanae eccleſiae adſcripti, multo magis autem hiſtoriae Germanicae ſcriptores critici magnis argumentis in dubium vocant: nec diſputabimus quoque, an, ſalua patris ſui ordinis regula, ad liberarum artium et philoſophiae ſtudia Bonifacius in condendis monaſteriis potuerit reſpicere, et, annon ad ſola ſtudia monaſtica et aſcetica pertineat, quicquid de primae aetatis laudatiſſimi Ordinis ſtudiis aſſeclae gloriantur. Immo tantiſper erimus liberales, et perſuaderi nobis patiemur, Germanorum apoſtolum, etſi nihil ab eo ſcriptum ſupereſt, praeter *epiſtolas*, quae genium apoſtoli non ſpirant,

f) Recenſentur a Baleo l. c. ſuntque omnia ea ſcripta theologica iuxta indolem auctoris, quantum ex titulis coniici poteſt, pauca enim eius ſuperſunt, de quibus vid. Fabr. B. L. M. T. I. p. 710 ſeq.

ſpirant, elucubraſſe libros ſacros et eccleſiaſticos, ad iuuandam, tum inſtituti monaſtici, quod tantopere vrgebat, cauſſam, tum conuerſionis gentilium promouendae opus; nihil enim horum quaeſtionis, quam tractamus, argumentum ingreditur, quod de eruditionis ſecularis artiumque liberalium ſtudiis Bonifacii cura promotis, non autem de ſtudiis aeui medii monaſticis diſputat, in qua velitatione pugnandi in arena literaria magis exercitatum cupimus aduerſarium. Noſter enim plerumque non ferit, nec vno gradu aduerſarium reprimit, adeo frigidas rationes expromit, et cum laruis luctatur. Nam, quam in prima aciei fronte ponit, iuuenilis Bonifacii educatio literaria nihil probat, niſi in illo diſciplinarum circulo, in quo adoleſcentes tredecim annorum eo tempore educabantur, non ignauum fuiſſe puerum Bonifacium, legendi forte pſallendique artem [g] non ſupergreſſum, non vero inter primores, niſi in claſſe ſcholae monaſterii vltima, fuiſſe conſtitutum. Curam vero ingentem habuiſſe monaſteriorum, vbicunque in Germania poſſet, excitandorum Bonifacium, eo minus negabunt hiſtoriae Germanicae periti, quo certius eſt, fuiſſe illa armamentaria, in quibus milites ſacros nouitios ad bella ſancta praeparabat et erudiebat, in quibus, armis ex philoſophia, artibusque liberalibus deſumtis, fuiſſe pugnatum; Noſter non probauit, nec probare potuit, cum ipſe barbariſmorum infantiam regnaſſe inter Germanos cum ad eos conuertendos Bonifacius appuliſſet, fateatur. Quid autem literis, quid artibus liberalibus, quid philoſophiae cum barbarie gentium rudiſſimarum? Nec ſcholae Bonifacii cura in monaſteriis erectae aliud probant, quam eam diſciplinam et ſtudiorum rationem monaſticam illum commendauiſſe, qualem ſcopus, et genius mosque ſeculi illius poſcebat, qui legendi pſallendique ſtudio tantum non plane abſoluebatur, certe pauca ingenia erectiora ſuo Marte ad Scripturae lectionem emergebant. Et eundem quoque habuiſſe ſcopum Bonifacii commendationem ſcholarum monaſticarum apud Vtilonem Bauariae ducem, inde ſequitur, nempe, vt verbi diuini praecones ad conuerſionem populorum educarentur, quae encyclopaediae monaſticae limites non tranſiliebat, et, nec artes liberales, neque philoſophiam reliquam poſcebat, et, vt monachi et moniales formarentur, quod itidem hoc praeſidio non indigebat. Nec inepte coniecit Conringius, Bonifacium, methodum parentis ordinis ſui ſecutum, non magis de literatura et artibus cogitaſſe, quam ipſum D. Benedictum, quem, certum eſt, monaſticae ἀσκήσεως finem in condenda regula ſua, pro ſui temporis ratione, prudenter conſtituiſſe, et hunc Bonifacium fuiſſe imitatum. Quo pacto, nec Goebelii animaduerſio Conringio refragatur, qui concedere facile potuit, Bonifacium in monaſteriis, quae excitauit, viros quosdam doctos et ſacrarum literarum notitia ad obeundum praeconum ad populum munus, inſtructos conſtituiſſe, quae vero ad quae-

ſtionem,

g) Etiam hoc incertum, ſi Zigelbauero fides, quem annotauiſſe, ſupra indicauimus, ante Guidonem cantum eccleſiaſticum vix intra ſex annos potuiſſe addiſci.

ſtionem, quam tractamus, prorſus nihil faciunt. Germanos autem populos Bonifacii laboribus non tantum barbaros mores, ſed ingenia quoque barbara exuiſſe, et artes liberales diſcendo mores emolliuiſſe, nec feros ſuiſſe, facilius dicitur, quam probatur, et hiſtoriam teſtem deſiderat, quae contraria multa exhibet. Ex quibus ſtrictim tantum pro noſtro ſcopo allatis, omne, quod inſtruxit Noſter pro Bonifacii literatura et artium commendatione, robur concidit. Nihil autem magis omnem ab hoc celeberrimo praeſule eruditionis philoſophicae gloriam proſcribit, quam craſſiſſima, quae eum obſederat rerum philoſophicarum ignorantia, quam in cauſa Virgilii presbyteri et poſtea Archiepiſcopi Salisburgenſis turpiter prodidit [h]. Rem ex huius epiſtola ad Zachariam Papam in hiſtoria Sec. VIII. eccleſiaſtica ſatis notam, et in H. C. P. obiter tantum annotatam, paucis tangemus. Didicerat Virgilius Hibernas, forte in aula Pipini regis Galliae, in qua biennio commoratus erat, dari antipodes, hominesque obuerſis nobis pedum plantis erectos incedere. Id cum atrociſſima, quae tunc orbem occidentem tegebat, nox faceret incomprehenſibile, ad Bonifacium Pontificis legatum tanquam haereticum dogma delatum eſt, quod alium mundum, alios ſub terra homines, alium denique ſolem, aliam lunam eſſe aſſereret. Bonifacius, damus Aventini verba [i], haec velut impia, et *philoſophiae diuinae repugnantia* refutat, Virgilium publice, priuatim arguit, ad recantandum has naenias prouocat, efflagitatque iure ſuo, vt legatus Germaniae, ne ille huiusmodi deliramentis ſinceram et ſimplicem Chriſti ſapientiam polluat atque contaminet. Non in his ſubſtitit praeſulis Moguntini ardor atque zelus, ſed rem Romae apud Zachariam Papam defert, qui, miſſis ad Vtilonem Bauariae ducem legatis et literis, rem ipſi parteſque ſuas Bonifacio commendat, Virgilium philoſophum, ſi ſacerdos ſit, ab templo Dei et eccleſia depelli iubet, Romamque mitti poſtulat, vt examinetur et canonicis decretis, ſi erroneus fuerit inuentus, condemnetur. Quod quem euentum poſtea habuerit, annales non referunt [k], certe magnam res ea non aulae tantum Romanae, ſed et legati pontificii, Bonifacii philoſophiae atque rerum mathematicarum et coſmologicarum ignorantiam turpiter prodit. Quae ita quidem emollire conatus eſt magnus Welservs

h) Videndus de eo Waraevs de ſcriptoribus Hiberniae p. 57. et ex eo B. Schoettgen. in cont. Bibl. Lat. med. Fabr. Tom. VI. p. 838. Vitam eius ab anonymo ſcriptam exhibet Canisius T. VI. lect. antiq. p. 1173. Mabillon. Act. SS. Bened. Sec. IV. P. II. ann. Ben. Tom. II. L. 21. 22. ad ann. 747. 756. Pagi crit. in Baron. T. III. ad ann. 746. n. 6. p. 269. aliique. Virgilius eo tempore, quo de eo a ſacerdotio deiiciendo ad Vtilonem Bauariae ducem ſcripſit Zacharias papa, nondum fuit epiſcopus, ſed poſt illius mortem demum An. 756. ſedi Iuuauienſi admotus eſt, conf. Mezger hiſt. Salisburg. L. II. c. 9. Lex. hiſt. T. IV. art. Virg. p. m. 657.

i) Ann. Boi. L. III. et in Germ. ed. pag. 554. cuius relatio non valde fauet Bonifacio. Inde rem narrauit P. Bayle dict. T. IV. art. Virgile pag. 459. qui tamen in quibusdam hallucinatur.

k) Nempe fatis interim concedente Zacharia, pontifice, tota iſta cauſſa quieuiſſe videtur, cumque tum demum Virgilius epiſcopus Salisburgenſis conſtitutus ſit, recte inde infertur, Bonifacii accuſationem habitam fuiſſe pro iniuſta; certe Virgilius poſt mortem SS. adſcriptus eſt.

noſter [l], vt coniiciat, *quosdam, cum audirent, Virgilium de terrae ſpecie acutius, quam pro vulgi captu, diſputaſſe, globoſam eſſe, et viuere e contraria parte, qui aduerſis veſtigiis contra noſtra veſtigia, quos antipodas vocemus, hos perinde ac nos ſole et luna luſtrari: ea ignoratione audientium perperam accepta detortaque, longe alio ſenſu ad Bonifacium retuliſſe, offenſionumque praebuiſſe ſementem.* Sed recte iudicauit P. Bayle [ll], nihil hoc facere ad exculpandam archiepiſcopi, tum ignorantiam, tum calumniam, qui, ſi rerum iſtarum fuiſſet intelligens, et non omni philoſophiae naturalis praeſidio caruiſſet, facile vidiſſet, etiamſi a maleuolis, vel ignaris male allata, meliores et veriores ſenſus habere, et ad calumniam Virgilio atque inuidiam apud Papam concitandam malis conſequentiis non traxiſſet. Aſt, cum inter vtrumque eruditionis et gloriae quaedam eſſet aemulatio, qua facile fuit, Bonifacium ab his doctrinae ſubſidiis imparatum vinci, ille, quo erat vehementi et praepotenti animo, rem ad pontificiam ſedem detulit, vt Virgilium heterodoxiae obtentu opprimeret [m]. Cum vero litis euentum hiſtorici, qui huius rei meminerunt, taceant, Zacharias autem P. M. interim obierit, et poſt eius fata Virgilius Iuuauienſi eccleſiae epiſcopus datus ſit, facilis coniectura eſt, inuidiam Virgilium non oppreſſiſſe, ſed, patefacta veritate et rei ratione, inculpabilem Virgilii doctrinam tandem victoriam obtinuiſſe, aduerſariis ad ſilentium redactis, de qua re coniecturam non audet Baylius interponere, nosque etiam plura non addimus, contenti hoc ſingulari exemplo nos docuiſſe, quam imparatus a philoſophia Bonifacius fuerit, quamque impotenti animo ſine iudicii et acuminis praeſidio eos fuerit perſecutus, qui illi diſplicuerunt.

pag. 610. not. v. *RELANDVS.* Legendum Lelandvs, et not. x. pro p. 69. ponenda pagina 65. 66.

pag. 614. lin. 8. *Potiſſimus dux et arbiter eſſet.* Paucis de Rabani meritis in literas omnia complexus eſt Moshemivs [n], qui *communem eum Germaniae atque Galliae praeceptorem* vocat, *cum quo neminem huius aetatis, ſiue ingenium, ſiue variarum rerum cognitionem, ſiue librorum multitudinem cogites, conferre licet.* Recte porro et opportune monet, *huius qui cognitas habet ſententias, eum, quid per quatuor fere ſecula Latinorum meliores ſenſerint et crediderint, callere. Scripta enim eius in omnibus eruditorum manibus fuiſſe.* Non iniuſte ideo eum ſummum theologum, philoſophum, aſtronomum, rhetorem ac poëtam vocat Balevs [o], in quo elogio praeeuntem habet Trithemivm [p], quod tamen ſecundum modulum iſtius ſeculi intelligendum eſt, cui recentiorum teſtimonia collecta a Pope Blovntio [q] con-

l) L. V. rerum Boicarum.

ll) loc. cit. not. A.

m) In alia omnia abierunt, qui excuſare Bonifacium conati ſunt, Baronius, Pagius, le Cointe, Mezgerus, ſed laterem lauare eos, luculenter oſtendit Gottl. Sam. Baver pec. diſſ. Lipſiae edita.

n) Inſtit. H. E. antiq. Sec. IX. P. II. c. 2. §. 10. p. 566.

o) Ap. Blovnt. cenſ. cel. aut. p. 346.

p) De ſcript. eccl. c. 267. p. 71. ed. Fabr.

q) loc. cit. De rebus ad eum pertinentibus legendi, quos nominat Biblioth. Lat. med Fabr. T. VI. p. 68 ſeqq.

concinunt. Praeclare quoque non de literis modo, ſed et de bibliotheca quoque Fuldenſi meruit, quam mirifice ditauit, de quo tamen alio loco in hiſtoria literaria medii aeui dicendum, in qua nunquam eius meritorum de literis memoria praetermittitur [r].

pag. 615. lin. 3. *Mellitae facundiae philoſophum.* Inde, ſine dubio dictus etiam eſt Chryſoſtomus apud HONORIVM AVGVSTODVNENSEM [s]. Notitiam Scoti eiusque ſcriptorum dedit GALEVS praemiſſam libro *de diuiſione naturae*; et imprimis FABRICIVS [t], vt alios taceamus.

pag. 617. not. a. *Vt non in vtramque partem diſputari poſſet. Simpliciter haec ante tempora credebant Chriſtiani, vere corpus et ſanguinem I. C. adeſſe in adminiſtratione et vſu S. Coenae, nec de veris huius praeſentiae rationibus diſceptabant. Genus autem praeſentiae huius poſtquam Paſchaſius non minus quam Ratramnus ingenio determinare auſi ſunt, fores hominum curioſitati apertae, variaeque diſcrepantes opiniones partim futiles et ineptae propoſitae ſunt. Magna in ſententiarum varietate vtriusque partis aſſeclae poſiti ſunt, nec pauci ita loquuntur, vt aegre, quemadmodum ſenſerint, intelligi queat;* egregia atque vera obſeruatio B. MOSHEMII [u], cuius quoque vſus eſſe poteſt in hiſtoria et controuerſiis Scoti. Idem viſum VSSERIO, qui obſeruat [x], *nusquam ſibi conſtare librum Scoti de Sacramento fuiſſe damnatum ante Lanfranci tempora; qui primus Anglicanam eccleſiam hoc corruptae doctrinae de carnali praeſentia fermento deinceps infecerit; eo vsque quaeſtionem de reali praeſentia problematicam ſemper fuiſſe, et perinde liberum fuiſſe cuique Bertrami aut Ioannis Scoti hac in parte doctrinam ſectari, ac illam Paſchaſii Radberti, quae a tempore ſolutionis Satanae ſuperior euaſerit.* De qua re alio loco in hiſtoria controuerſiarum ſacrarum diſpiciendum; cuius tamen conſideratio in philoſophiae, maxime medii aeui hiſtoria ſpeciali locum meretur.

pag. 625. lin. 10. *Spicilegium, quod addamus, non habemus.* Nondum tunc videramus B. Io. HENRICI A SEELEN, Gymn. Lubecenſis rectoris, *ad Eginharti Vitam Caroli M. hypomnemata*, quibus parentalia Carolina Carolo VI. gl. mem. anno cIↄIↄccxL. praeſtanda a Muſis Lubecenſibus indixit. In qua ſcheda, more ſuo, vir diligentiſſimus et prolixae lectionis multa huc pertinentia attulit, et non de Carolo M. tantum, eiusque vita ab Eginharto ſcripta, ſed ex ipſa quoque Eginharti hiſtoria literaria varia adduxit, ex quibus, quae nos de hoc biographo Carolino paucis diximus, poſſunt illuſtrari. Ex merito ille laudauit Schminkianam editionem, etiam ab OVDINO [y] recenſitam, et a nobis hoc loco ideo nominandam, quod V. C. de vitae et ſcriptorum Eginharti hiſtoria accurate peculiari

 differ-

r) Legendus omnino ZIEGELBAVERVS in Conſpectu rei liter. Bened. P. I. p. 250 ſeq.

s) L. III. c. 12. bibl. eccleſ. Fabric. p. 86.

t) B. L. M. T. IV. p. 397 ſeqq.

u) l. c c. 3. §. 16. p. 584 ſeq.

x) Apud POPE BLOVNT. Cenſ. cel. auct. p. 151. Sec. XII. adhuc hanc problematicam libertatem de hoc dogmate viguiſſe, ex RVPERTO TVITIENSI in Ioann. c. 6. manifeſtum eſt, vid. Tom. II. Opp. pag. 331.

y) De S. E. Tom. II. p. 22 ſeqq. conf. Act. erud. 1711. p. 129. Journal des Savans 1711. p. 650. ed. Bat.

diſſertatione operi ſubiuncta egit, ad quem fontem merito Lectorem dimittimus, ita tamen, vt ea quoque conſulat, quae Seeleniana iſti adiecere hypomnemata. In his enim excerpendis nobis prolixis eſſe non licet.

pag. 638. *Bridfertus.* Memorabilis hic monachus, quod rariſſimo in tam nubilo literarum coelo, quale hoc ſeculi apparuit, res mathematicas tetigit, et, quod LELANDVS [z], atque BALEVS [a] referunt, *aetatis ſuae prodigioſa ſtudia ſecutus eſt, et in hoc eruditionis genere ita enituit, vt artem per ſe claram, depictis graphice organis et additis commentariis tum doctiſſimis, tum lucidiſſimis clariorem adhuc redderet, et, quicquid ingenii aut eruditionis habebat, id totum ad haec et ſimilia conuerteret ſtudia.* Quo pacto in hac atra ignorantiae nocte velut ſtella emicans et philoſophus albo coruo rarior intuendus et in hiſtoria matheſeos non negligendus eſt. Praeterea notandus, quod chronologiae rationes, conſcripto *computu Latinorum, Graecorum, Hebraeorum, Aegyptiorum et Anglorum*, adiuuerit [b], quamuis in hodierna temporalis ſcientiae luce facile ferimus, eum hodienum in bibliotheca Bodleiana mſc. latere; nobis heic loci ſufficit, hoc exemplo demonſtrauiſſe, vigilaſſe diuinam prouidentiam, ne hae ſcientiae, hiſtoriae, maxime philoſophicae adeo neceſſariae, prorſus interirent, quod noſtri inſtituti cauſſa hoc loco repetimus.

pag. 639. not. q. *Et inter eos WHARTONVS.* Extat iſta Dunſtani vita in Actis SS. [c]. Nigrum ei Θῆτα praeponit BALEVS [d], non tantum, quod presbyteros vxoratos magna vi a ſedibus ſuis deiiceret, ſed illis etiam adiutoribus vſus fuerit, *qui omni fallaciarum genere inſtructi perditionis artifices etiam per loquentes et flentes ſtatuas et alia portentoſa experimenta practicauerint*, cuius exemplum ex POLYDORI VIRGILII *hiſtoria Angliae* [e] affert. Nec alienum hoc ab huius ſeculi more barbaro et ſatis impio et cum Serapideis impoſturis comparando eſſe, tot miracula huius aeui conficta ſatis comprobant: fatemur tamen, ſubnatam nobis eſſe, cum iſta legeremus, ſuſpicionem, Dunſtano hanc piae fraudis ignominiam inde ſuccreuiſſe, quod non tantum in fingendis ex aere, ligno, lapide etc. imaginibus aliisque artibus curioſis erat verſatiſſimus, ſed librum quoque ſcripſerat *de philoſophia occulta*, qui facile odio eum et inuidia cumulandi occaſionem ſuppeditare potuit, presbyteris e ſedibus ſuis et ab vxoribus expulſis, quas perſecutionis partes magna inſania Dunſtanus fulciebat. Ceterum l. I. huius paginae pro *Bignorienſis* l. *Wignorienſis*, vbi epiſcopus fuit per biennium, poſtea ad ſedem Cantuarienſem promotus. Laudandus ſi non alia cauſſa, certe, quod ad capeſſendas pereuntes literas alios excitauit.

pag. 640. lin. 3. *Remigius Antiſſiodorenſis.* Prolixe et ex inſtituto, de celebri hoc ſeculi noni atque decimi magiſtro ſiue ſcholaſtico agunt aucto-

z) Cap. 136.
a) Cent. II. c. 35. p. 138.
b) FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 765.
c) d. 19. Maii T. IV. p. 359.
d) Cent. I. c. 38. p. 141.
e) Lib. VI.

auctores *hiſtoriae literariae Franciae* [f], qui adeundi. Hunc cum aliis Remigiis in aeui medii ſeculis claris, quos *Fabriciana bibliotheca mediae Latinitatis* [g] enumerat, caue confundas.

pag. 641. lin. penult. *Omnes praeiuiſſe coäetaneos*. Notandus hic locus, vt, quam arctis aſtronomiae, geometriae et muſicae limitibus artes liberales ea aetas conſtrinxerit, appareat.

pag. 646. lin. 12. *Aluiſſe eum diſcipulos*. Hoc non ita intelligendum, quod ſcholaſticus ſedis ſuae formandis diſcipulis fuerit praefectus, quod cum dignitate Brunonis non cohaeret, qui non tantum Archiepiſcopi Colonienſis infula ornatus eſt, ſed anno quoque DCCCCLIII. a fratre Lotharienſis regni ducatum, et regimen cum epiſcopatu, teſte *chronographo Magdeburgenſi* ad hanc annum, ſuſcepit. Sed non obſtante duplici fulgore, eccleſiaſtico et politico, ad ſuae tamen ſedis ſcholam et diſciplinam tanto magis attendit, quanto melius ipſe a Baldrico Vltraiectino praeſule erat formatus, tanta diſciplinarum cupiditate ardens, vt, *quocunque circumagebantur, tabernacula et caſtra regalia, bibliothecam ſuam ſicut arcam benedictam circumduceret* [h]. Recte ideo philoſophis purpuratis adnumerari poteſt: quo nomine a S. Brunone Carthuſianae familiae parente, aliisque Brunonibus circa et poſt ea tempora inclareſcentibus [i] facile diſtingui poteſt. Henrici filius, Ottonisque frater plus ſeculo antiquior eſt Carthuſiani ordinis conditore.

pag. 647. lin. 4. a fin. *Illius aetatis teſtimoniis ſubnixum*. Sumſit ſua TRITHEMIVS a GVILIELMO MALMESBVRIENSE, qui in hiſtoria Anglorum [k] de Gerberto: *Vicit ſcientia Ptolemaeum in Aſtrolabio, Alkindum in aſtrorum interſtitio, Iulium Firmicum in fato.* Ibi (in Hiſpania) *quid cantus et volatus auium portendit, didicit, ibi excire ex inferno figuras: ibi poſtremo, quicquid vel noxium, vel ſalubre, curioſitas humana deprehendit. Nam de licitis artibus, Arithmetica, Muſica, Geometria nihil attinet dicere, quas ita ebibit, vt inferiores ſuo ingenio oſtenderet, et magna induſtria reuocaret in Galliam, omnino ibi iam pridem obſoletas. Abacum certe primus a Saracenis rapiens, regulas dedit, quae a ſudantibus abaciſtis vix intelliguntur.* In quo loco Alkindum pro Aleandraeo repoſuit WALLISIVS [l] et FABRICIVS [m], et pro Firmico a Trithemio male expreſſus eſt Firminius.

pag. 648. lin. 23. *Gerbertum non latuiſſe*. Vitris tamen vſus non eſt, ſed fiſtula tantum illa, quam Dithmarus vocat, ſiue tubo ad arcendos lucis radios. Fuit autem, vt ex hoc loco intelligitur, horologium ſiderale, quale deſcripſit I. C. STVRMIVS [n]. Acum magneticam Gerberto notam fuiſſe, nonnulli ex hoc loco Dithmari exſculpunt, teſte KIRCHERO [o].

pag.

f) Tom. VI. p. 59.

g) Tom. VI. p. 184.

h) Conf. ZIEGELBAVER. Conſpect. hiſt. liter. Benedict. P. I. p. 149.

i) Conf. Bibl. Lat. Med. Fabr. T. I. p. 784 ſeqq.

k) Hiſt. Angl. L. II. p. 64. 65.

l) De algebr. c. 4. T. II. Opp. p. 16.

m) Bibl. Lat. med. T. III. p. 132.

n) Math. iuuen. P. II. p. 841.

o) De arte magnet. P. I. c. 6. p. 29.

pag. 650. lin. 5. a fin. *Ambitioſius artem ſingularem iactaret.* Hoc valde nobis veriſimile facit locus Wilhelmi Malmesburienſis ſupra adductus, qui, quamuis praeclare de eruditione abſtruſa Gerberti ſentiret, non tacuit tamen, habitum fuiſſe, in Hiſpania verſatum, *qui didiciſſet auium cantum et volatum, itemque tenues excire ex inferno figuras, et ſciuiſſe, quicquid vel noxium, vel ſalubre humana curioſitas deprehenderit.* His ſcientiarum licitarum notitiam addit, haud obſcure prodens, philoſophiam quandam occultam Gerbertum, ad conciliandam famam iactauiſſe, et quod in ferreo illo ſeculo facile fuit, fumum vendidiſſe, cuius exemplum in lucidiori aeuo fuit Cornelius Agrippa. Certe ab hoc opprobrio rariſſimum ſuae aetatis philoſophum abſoluit, vel ſola ſummorum imperantium gratia, quae filios illi ſuos tradidit, homini Magiae ſuſpecto non traditura, ſi eius vel mediocrem notitiam habuiſſent. Plura in eius excuſationem dabit BZOVIVS [p], NAVDAEVS [q] aliique ipſumque, quod ſupereſt epitaphium [r], loquitur.

pag. 651. lin. 10. *Verum etiam moralibus informaſſe diſciplinis.* Hoc Odonem Cluniacenſem abbatem vulgo philoſophorum huius aetatis eriperet, niſi certum eſſet, has diſciplinas morales, in quibus iuuenes informauit, non fuiſſe praecepta philoſophica, ſed moralia theologica ad modum Gregorii M. conſcripta: prodieruntque curante Domino MARTIN MARRIER titulo *librorum XXXV. moralium in Iob Pariſiis*, et poſtea in *bibliothecis PP.* [s], vnde, qualis moralis philoſophia iſta fuerit, coniicere poteſt Lector, collatis iis, quae ſuo loco de moralibus Gregorii M. obſeruauimus. Qui cum, neglectis principiis, quae ex natura hominis morali hauriuntur, allegorias ſaepenumero frigidas fundamentum ſuorum moralium librorum poſuerit, poſt tantae auctoritatis epiſcopum, ab iis, qui exemplum eius ſecuti, ſolidius aliquod expectari non poteſt. Et talis quoque Odo fuit, quem in homiliis ſcribendis et declamandis ac maxime in componendis in honorem SS. cantibus eleganti ingenio praeditum fuiſſe, teſtatur SIGEBERTVS GEMBLACENSIS [t] et TRITHEMIVS.

pag. 652. *De fine mundi plerique cogitarent.* Digna, quae ex hiſtoria eccleſiae apud ſcriptores coaeuos, repetatur eius temporis cataſtrophe, quae extrema mundi fata portendere viſa eſt. Confirmauiſſe hunc terrorem barbariem ſeculi, quae ſuperſtitione inſanum in modum aucta, omnem literaturam tantum non penitus extinxit, probat religio quadrata, ſiue illud vitae genus, quod citius euitari poſſe poenas aeternas credebat, ſi in ſeruorum ſupremi nominis ſeruitutem ſe dediſſent. Ita de conſcientiarum

p) In Syluestro III. Caeſio Aquitano a Magia et aliis calumniis vindicato, Rom. 1678. fol. vid. Journ. des Sav. 1678. p. 331. conf. KOEHLER. diſſ. de Gerberto.

q) In apol. magiae accuſ. c. 19.

r) Poſuit illud Sergius IV. P. M. exhibet FR. PAGI Breu. PP. T. II. p. 281. inde Leo Vrbeuitanus mendacii coargui poteſt, qui tamen ad inſcriptionem ſepulchri prouocat.

s) Conf. FABRIC. B. L. M. T. V. p. 460.

t) De S. E. c. 124. in FABR. bibl. eccleſ. p. 107. Anonymus Meurs c. 75. TRITHEM. de S. E. 292. qui obſeruat, opus in Iobum fuiſſe compendium librorum Gregorii.

tiarum et artium quoque libertate actum erat. Floruiſſe eum arte, et coniectura iam ſub Gregorio eius hiſtoriae patet.

pag. 655. lin. 22. *Medii aeui homines totos receſſiſſe.* Non patitur loci et inſtituti noſtri anguſtia, vt de hac Guidonis Aretini inuentione prolixe agamus, pertinet hoc ad ſpecialem muſicae hiſtoriam, nec ſine cantus muſici cognitione explicari ſatis poteſt. Lectorem autem rationes philoſophicas huius cantus eccleſiaſtici, eiusque a veteri ſcala differentiae cognoſcendae cupidum ad ATHANASIVM KIRCHERVM [w] atque PETRVM GASSENDVM [x] ablegamus, quorum obſeruationes ex recentiorum muſicorum inſtitutionibus poſſunt explicari et illuſtrari. Nos, qui hiſtoriam dogmatum et inuentionum philoſophicarum perſequimur, cum iſta virorum doctiſſimorum biga tantum annotamus: „Ante tempus Guidonis Aretini hymnorum cantum expreſſum fuiſſe octo lineis, quibus, non „item interuallis, notae adſcriberentur, ac tale ſchema repertum Meſſanae, cuius vſus fuiſſet a DCC circiter annis, cuiusque octo lineae initium ducerent ab octo prioribus literis Graecis, α β γ δ ε ζ η ϑ. Alterum, non octo lineis, ſed duabus ſolum cum notis, tam in ipſis, quam „in interuallo et infra multiplicibus, vt ad *Salue regina*. Guidonem au„tem in Aretio Hetruriae oppido natum, monachum ordinis S. Bene„dicti et hiſce quaſi rudimentis inſtituiſſe, quem habemus ritum expri„mendi cantum per notas inſertas tum quinque lineis, tum interuallis, „facilitatis gratia, idque Pompoſae in Ducatu Ferrariae, tempore Ioan„nis XX. anno MXXIV. alii dicunt, MCLVII. deſumtis ex hymno S. Io„annis vocibus, VT, RE, MI, FA, SOL, LA, quae in progreſſu per ſcalam, „aut manum, quam compoſuit, adhiberentur literae A B C D E F G, ad„dita initio litera Γ graeca, qua nonnulli putant indicare illum voluiſſe „initialem ſui nominis literam: et hoc quidem modo illum hoc chara„cterum genere graduale primum notaſſe, et Ioannem hanc formam non „tantum probaſſe, ſed et omnibus praeferendam ſtatuiſſe. Sed et hoc in „Guidonis inuento obſeruandum; fuiſſe ei omnes notas vniusmodi, et „videri ſolum habuiſſe rationem grauis et acuti, non item temporis lon„gi et breuis: inuentorem autem notarum, quas iam habemus, et aucto„rem Ioannem Muriam fuiſſe (Jean des Murs) Pariſinum, CCC. poſtea „annis. Porro notandum quoque, Guidonem nec dum contentum hac „noua cantandi methodo, inauditam antehac plurium vocum ſympho„niam primum excogitaſſe, fuiſſe quoque auctorem inſtrumentorum „polyplectronon, vt ſunt clauicymbala, clauichordia, cum prius nihil „tale notum fuiſſet [y].“ Suſpicamur tamen, Syluestri II. ſiue Gerberti inuentio-

w) In Muſurgia, L. VII.

x) In Manuduct. ad theoriam muſicae c. 3. T. V. Opp. p. 653.

y) Ioannis de Muris inter muſicos theoreticos Gallos Sec. XIV. (1330.) meminit TRITHEMIVS de S. E. c. 580. pag. 140. Anglum fuiſſe, obſeruat PITSEVS et CANGIVS, et ex his FABRICIVS bibl. Lat. med. T. IV. p. 309.

uentiones fiſtularum pneumaticarum organorumque canororum viam illi aperuiſſe, de quo cum iis diſceptandum, qui de inuentoribus rerum diſputarunt. Alias Kircheri obſeruationes curioſas ſatis de veterum inſtrumentis monodiis, ſiue vnius tantum vocis, quae tamen lyrae vel tibiae accommodabatur, quia ad alium locum pertinent, hic praeterimus. Operae tamen pretium facturum exiſtimamus hiſtoriae philoſophicae ſtudioſum, ſi has mediae aetatis inuentiones cum muſica veteri Pythagorico-Platonica comparet, cum muſica theoretica ex philoſophiae circulis proſcribi tota non poſſit, qua in re vtilem operam illi praeſtabit Gaſſendus [z]. Ceterum verum quidem eſt, quod hoc loco quoque annotauimus, Aegyptios in cantu theurgico adhibuiſſe ſeptem vocales, verum alio longe ſcopo, ſenſu ac modo, quam Aretinus ſcalam ſuam inſtruxit, de qua re, cum in Supplementis his *ad T. I. lib. II. c. VII.* quantum ad hunc locum pertinet, attulerimus, Lectorem, ne cramben recoquere neceſſe habeamus, illuc amandamus.

Ibid. not. l. *De Burchardi collectione agitur.* Addenda his, quae magnus hic rei literariae bibliothecarius noſtri temporis in *bibliotheca Latinitatis mediae et infimae* congeſſit [a]. Qui cum de Burchardo quoque in eodem libro [b] pluſcula addiderit, hiſtoriam literariam huius viri et collectionis decretalium ab eo inſtitutae cognoſcere cupientibus affatim faciet ſatis. Argumenta eorum, quae typis edita ſunt, enumerant MASTRICHTIVS [c] et OVDINVS [d], ex quo indice iudicari poteſt, quam pauca ad philoſophiae ſtudium ex iſta huius ſeculi collectione acceſſerint, quae cum ne ſuppoſititia quidem a genuinis diſcreuerit, multa accepta ex Reginone pleraque corruperit [e], de eius dignitate facile fieri poteſt iudicium.

pag. 656. lin. 29. *Et quamuis in Anglia Eduardus III. Ethelridi filius.* Pro Eduardo III. ponendus erat Eduardus, dictus Confeſſor, itemque a miti ingenio ſimplex, is enim in hoc ſeculo A. CIƆLXVI. defunctus eſt. Vitam eius conſcripſit Adilredus vel Aelredus proſa et ligata, de qua videndus FABRICIVS [f]. Memorabilia eius breuibus tetigit BALAEVS [g]; ex cuius indicio duplici nomine in philoſophiae hiſtoria non prorſus memoria indignus; tum, quod Editham Godwini Cantiorum comitis filiam, virginem eruditam ſibi deſponſauit, parentis autem odio non tetigit: tum, quod inter legiſlatores referendus eſt, quia ex immenſa legum congerie, quas Troiani, Britanni, Romani, Angli et Dani in hac regione condiderant [h], meliora quaeque ſelegit, atque in vnam redegit, quam

vocari

z) Conſulendi ſcriptores de re muſica veterum excitati a FABRICIO bibliograph. liter. c. 11. p. 373. ed. pr.

a) T. I. p. 807 ſeqq.

b) Ibid. p. 822.

c) In hiſtor iur. eccleſ. §. 251 ſeq. p. 282.

d) De S. E. T. II. p. 750.

e) BALVZIVS not. ad Regin. et in praef. ad not. in Anton. Auguſtinum de emend. Gratiani p. 633.

f) loc. cit. T. I. p. 38 ſeqq.

g) Cent. II. c. 62. p. 164.

h) Leges has ex Canuti inſtituto fuiſſe deductas ex quorundam traditione obſeruat BALEVS l. c. in app.

vocari decreuit legem communem. Chartae illae tres vna cum epiſtola ad Nicolaum II. papam exhibentur in *Collectione conciliorum Angliae* ab HENRICO SPELMANNO [i] congeſta.

pag. 658. lin. 4. *LAVNOIO. l. c. p. 127.* non, vt, vitio legitur, p. 137. quo loco Centulenſis quoque Chronici [k] verba Launoius deſcripſit, quibus imprimis laudatur Fulbertus, quod diſcipulum induſtria atque ingenio valentem in Grammatica, Muſica atque Dialectica optime inſtructum ad congregationem Centulenſium remiſerit. Vbi attentionem meretur, tanti tamque celebris epiſcopi eruditionem conſtitiſſe in grammaticae, muſicae atque dialecticae ſtudio, adeoque ſummos heroës literarios, ſi cantum excipias, in tota encyclopaedia ſua triuium non ſuperaſſe. Ex his felicitas iſtius ſeculi literaria poteſt cognoſci, quo ob peritiam liberalium artium Carnotenſem epiſcopum tota Francia praedicabat. Noli tamen lector, id valde mirari. Valuiſſe praecipue Fulbertum, virum ſuper aethera notum in arte muſica ait Sigebertus Gemblacenſis: aſt illius artis tanta tunc erat exiſtimatio, quamuis inter elementa adhuc conſiſteret, vt, qui hanc recte noſſet, crederetur in artibus liberalibus maxime eminuiſſe [l]. Annon deploranda horum temporum infelicitas, qua tanta ingenia, quale habuiſſe Fulbertum, omnes coaeui ſcriptores teſtantur, emarcuiſſe in his crepundiis, magnis neglectis, experientia docuit. Dialecticas tamen ſubtilitates Fulbertum diſcipulis tradidiſſe, ex horum hiſtoria colligi poteſt, et vel ſola Berengarii eruditio loquitur.

pag. 659. not. i. *Vide, quos laudant FABRICIVS et BVDDEVS.* Addi his poteſt CAS. OVDINVS, qui integram diſſertationem *de vita, ſcriptis et doctrina Berengarii Andegauenſis archidiaconi* commentario ſuo *de Scriptoribus eccleſiaſticis* [m] inſeruit [n], in qua paſſim contra MABILLONII obſeruationes diſputat. In ea diſſertatione, quae ad hunc noſtrum campum non pertinet, lectione tamen dignum eſt caput quintum, in quo, allato non tantum epitaphio ab Hildeberto Turonenſi archiepiſcopo, illius olim diſcipulo ſcripto, ſed et aliorum ſcriptorum illi coaetaneorum teſtimoniis et laudibus Berengarii fama vendicatur. Memorabilis contentio Berengarii eſt, luculentum exemplum praebens, ad quas nugas deducatur ingenium humanum, ad quas ſyrtes et ſcopulos diuertatur, ſi dialecticae, qualis in ſcholis tunc vſus erat, inſequiat.

pag. 669. lin. 3. *Maxime hiſtoria et philoſophia.* Conſulendus de erudito hoc Sueuiae ornamento GVNDLINGIVS in *miſcellaneis* [o], et ex eiusdem Augiae maioris monaſterio, in quo vixit Hermannus, IOANNES EGO prior monaſterii, cuius librum *de viris illuſtribus Augiae diuitis* inter ſcriptores medii aeuii edidit BERNARDVS PEZIVS [p], item de *Rhetorica et arte*

 poëtica

i) T. I. p. 698 ſeqq. et inde in Conciliorum tomis ad An. 1066.

k) Lib. IV. c. 1.

l) Ex ſcriptis eius a CAROLO DE VILLIERS Pariſ. 1605. editis, nihil hauriri poteſt, quod philoſophiam ſpiret.

m) T. II. p. 622 ſeqq.

n) Anal. T. II. p. 513. ed. nouae eam excudi fecit Io. VOGTIVS in bibl. Hiſt. haeret. faſc. 1.

o) Gundlingiana T. I. p. 51.

p) Anecdot. T. I. P. III. p. 68.

poëtica Ariſtotelis ex Arabico ab Hermanno conuerſa Io. MEZLERVS *de viris illuſtribus Sangallenſibus*, c. XLVII. [q], qui cum FABRICIO [r] elenchum ſcriptorum Hermanni exhibent, inter quae *chronicon* eſt notiſſimum.

pag. 671. lin. 12. *Et Trithemius.* Non omittendus h. l. MANEGOLDVS, ex teſtimonio ANON. MELLICENSIS [s], *presbyter modernorum magiſter magiſtrorum, ſtrenuus aſſertor veritatis.* Hic, ſi idem eſt, cum Menegaldo, cuius vxor et filiae in philoſophia fuerunt permaximae, teſte PTOLOMAEO LVCENSI in *Ann. ad A. 1090.* [t] exemplum eſſe poteſt Canonici regularis et philoſophi vxorati. De eo plura dabunt FABRICIVS et CREVIERIVS [u], MVRATORIVS, alii. Vixit 1070.

pag. 674. lin. 6. *Ad hunc ſcopulum offendiſſe.* Difficile eſt, de vera ſententia Roſcellini, hominis dialectici, et qui in Porphyriana de praedicabilibus ſiue vniuerſalibus doctrina educatus erat, certo ſtatuere. Nam de ſcriptis eius nihil ſupereſt, et, quae ſcimus, aduerſariis eius, concilii Sueſſionenſis A. MXCII. habiti patribus, et imprimis LANFRANCO debemus [x], qui dialectice, id eſt, ſubtiliter et abſtractionibus innumeris vſus contra Compendienſem philoſophum ita diſputauit, vt veriſimillimum ſit, voluiſſe eum per latus Roſcellini, nouae Nominalium ſectae, quae tum ſurgere, magnoque plauſu multis placere coepit, vulnus infligere, et inuſto haereſeos per conſequentias dialecticas, ſtigmate, eius partes et fortunam labefactare. Certe paulo curatius acta huius controuerſiae rimanti patebit, dubium valde eſſe, vtrum vel compendienſes patres mentem Roſcellini recte intellexerint, vel Lanfrancus recte proponere potuerit vel voluerit. Et prioris quidem ſuſpicionem facit, quod Roſcellinus a concilio de emendando et abiiciendo errore monitus manum quidem dederit, et errori ſe renuntiare ſimulauerit, reipſa tamen, abiectis, quibus mentem ſuam de SS. trinitatis perſonis prius explicuerat, verbis, priſtinam ſententiam retinuiſſe dicatur, nempe quod putauerit, bonos PP. craſſiori, quam ipſe, dialecticus natus et factus, fecerat Minerua hanc quaeſtionem tractantes, mentem ſuam non fuiſſe aſſecutos, affirmantem: tres in natura diuina perſonas eo modo inter ſe differre, quo tres res differunt; rei vero vocabulo naturam intelligi, quae genus quidem cum aliis commune ac coniunctum habet, aſt per ſe tamen ſeparatim ſubſiſtit. Cuius explicationis et ſententiae auctores ex antiquioribus eum laudare potuiſſe, recte monet MOSHEMIVS [y]. Quo ſenſu tacite ſeruato, facile fuit Roſcellino, patribus concilii puluerem obiicere, cum alio illi ſenſu Roſcellinianum dogma damnarent. Lanfrancum autem, dum dialectice diſpu-

q) Apud PEZIVM l. c. P. M. p. 582.

r) B. L. M. T. III. p. 715. ſeqq.

s) c. 105. p. 156. Bibl. eccleſ. Fabr.

t) Ita quidem viſum MVRATORIO, nec diſſentit FABRIC. B. L. M. Tom. V. p. 35.

u) Hiſt. de l'Acad. de Paris T. I. p. 74. qui addit, filias Mangoldi huius praelegiſſe ſexui ſuo ſacras literas, quod ſi verum, ſingulare in hac academia exemplum eſt.

x) De fide trinitatis contra Roſcel. Opp. 41. et Epiſt. L. II. ep. 45. p. 357.

y) H. E. Antiq. Sec. XII. p. 668.

diſputat, et nudis conſequentiis, quas ex adhibitis ſuis definitionibus deriuabat, aduerſarium premit, veriſimile eſt, iſtis conſequentiarum machinis illius menti alienos colores vel inuidiae conflandae cauſſa, vt plerumque, hoc armorum genere adhibito, fieri ſolet, vel tamen, quod de tanto doctore magis credimus, nimiae ſubtilitatis amore, induxiſſe. Vnde non aegre ferendum, ſi prouidi ſacrarum controuerſiarum arbitri, qui ſeculi huius mores et characteres profundius aliquantum inſpexerunt, arbitrantur, hominem, noxia temeritate naturam diuinam Stoico modulo metiendi, accenſum, rectius ſenſiſſe, quam locutus eſt, hocque pacto de ſanctiſſimo tamen myſterio improuide ſatis et illaudabiliter tradidiſſe. Minime autem miranda eſt haec καινοφωνία Roſcellini, qui dialecticam, non Ariſtotelicam, quod Bvddevs [z] et plerique alii, qui eius errorem tetigerunt, perperam putant, ſed Auguſtinianam, id eſt, Stoicam, edoctus erat. Ille enim, cum Stoicos ſecutus vniuerſalia ſiue naturas, quae Porphyrio cum Ariſtotele praedicabilia vocantur, non exiſtere, niſi in intellectu, velut genera rerum, vocibus notionibusque expreſſa, ſtatueret, et ſingularibus tantum eſſentias rerum, quae vniuerſalium naturam conſtituunt, ineſſe contenderet [a], ad iſtam, quam amplexus eſt ſententiam pronus delatus eſt, quod eo magis fieri potuit, quia μετουσίας dogma, quanquam totum eſt ἀφιλόσοφον, ex eadem de vniuerſalibus doctrina conceptibusque de ſubſtantia et modis enatum, eo iam tempore caput ſupra melius caſtiusque ſentientes extulit, et accidentia euchariſtica excogitauit, realiſſima ſine ſubſtantia, quod auribus dialecticis non potuit non accidere intolerabile. Verum de his alio loco dicendum, vbi de huius dogmatis natura non theologice tantum et polemice, ſed hiſtorice quoque tractandum eſt, quod noſtros limites hoc loco excedit. Illud autem verum, ſaluis notionibus iſtis Stoicis, Roſcellinum orthodoxam de SS. Trinitate fidem explicare non potuiſſe, quod omnibus accidit, et imprimis obſcuris his ſeculis accidiſſe hiſtoria teſtatur, qui magis ex turbidis humanarum ſubtilitatum et pſeudo-philoſophiae lacunis, quam ex limpidis Iſraëlis fontibus ſimplicique euangelii I. C. ſcaturigine haurire cupiunt.

z) Obſ. Hal. T. I. obſ. 15. §. 11. p. 187. qui tamen in hoc argumento ieiunus eſt.

a) Ita haud obſcure Psevdo-Avgvstinvs de decem categoriis c. 5. 6. T. I. Opp. Aug. p. 622. edit. Bened.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA SCHOLASTICA.

SECT. I.

DE STATV PHILOSOPHIAE IN GENERE A SECVLO XII. VSQVE AD RENATAS LITERAS.

pag. 682. lin. 9.

De *incantationibus epiſtola.* Non praeteriri debet haec epiſtola de incantatione ad cognoſcendum ſtatum literarium huius ſeculi. Ex cuius hiſtoria attendentibus manifeſtum eſſe putamus, ſolitos fuiſſe viros quosdam doctos, qui domeſticae inertiae pertaeſi in alias terras, maxime Orientales et Hiſpaniam, vbi tunc Saracenorum ſtudia floruerunt, commigrauerant, reduces ad ſuos naturalis philoſophiae prorſus ignaros, et in cortice ſcholaſtico haerentes, arcanas, et diuiniores artes iactare, et ſcientiae intimioris cognitionem ſibi tribuere: ex quo fonte libri de philoſophia occulta promanarunt, quorum ſupra mentionem fecimus; itemque arcana Gerberti ſtudia, quae magiae accuſationem et ſuſpicionem ei pepererunt. Et ex huius quoque generis indole ſtudia Conſtantini Caſinenſis dimetiendi et diiudicandi ſuſpicio nobis enata eſt. Is enim, cum inter Arabes in Hiſpania et Oriente, maxime in Babylonia, quorſum ex Carthagine patria exceſſerat, verſatus eſſet, non phyſicam tantum et aſtronomiam Chaldaeorum edoctus eſt, ſed necromantiam quoque; immo apud Indos et Aethiopas arcanis diſciplinis intra XXXIII. annos ad plenum inſtructus eſt: id quod Petri Casinensis [a] teſtimonio ſcimus. Vix autem aliam cauſſam excogitare licet, cur inter artes Orientis necromantiam quoque iactauiſſe dicatur, (id quod de Gerberto quoque traditum) quam quod eam artem ad orientalem philoſophiam pertinere credebatur. Quod patienter ferre tunc temporis viri docti et ſupra vulgus eruditorum eminentes poterant, quod, ſaluo igne purgatorio, qui ex Graecia Orientali in occidentales eccleſias dudum irrepſerat, apparitiones animarum nec negari poterant, nec refutari, qui ex demortuorum animabus de futuris ſe cognoſcere poſſe iactabant. Id quod in tanta eius aeui deſipientia eo magis fieri potuiſſe probabile eſt, quo magis poſt auroram literariam et renatas literas talem ſuperſtitionem in phyſiologiae arcanae circulos intruſam fuiſſe, ex Sec. XVI. hiſtoria philoſophica patet. Nihil tamen, quamdiu eiusmodi medii aeui librorum inſpectione

a) De illuſtr. Caſinenſ. c. 23. p. 180. Bibl. eccleſ. Fabric.

ctione caremus, definimus, ſed coniecturam afferimus horum ſeculorum genio atque indoli retegendae aptam [b].

pag. 682. not. v. *Cent. II. cap. 29.* Meminit Morleii BALEVS *de S. A. Cent. III. c. 29. p. 127.* non autem Cent. II. vt vitioſe in textu expreſſum a typotheta.

ibid. lin. 5. a fine. *Quos vide.* Robertum Ketenenſem ex Aſiatica commoratione inter Saracenos reducem et Arabicam linguam edoctum in Hiſpania circa fluuium Hiberum aſtrologicae artis ſtudio cum Hermanno quodam Dalmata, magni ſui itineris comite et ſocio ſe totum dediſſe refert BALEVS [c]. Quae ſi certa ſunt, noſtram coniecturam ſupra exhibitam confirmant.

pag. 683. lin. 11. *Scripſit is quaeſtionum naturalium librum.* In *Germanico hiſt. phil. Opere T. IV.* hunc librum nondum eſſe editum, credebamus, ſecuti fidem magnorum helluonum literariorum, Oudini, Lelandi, Hendreichii, Fabricii; hoc autem ad quem ſpicilegium damus, loco *not. g.* vnum eundemque librum Adelardi eſſe *dialogum de rerum compoſitarum cauſſis*, cum *naturalibus quaeſtionibus* ſuſpicati ſumus, nihil autem definiuimus. Iam vero ex indicio SCHWINDELII [d], CLEMENTIS [e] et WEDEKINDI [f] nouimus, has quaeſtiones Adelardi naturales fuiſſe typis impreſſas ſine indicio loci et anni. Dialogum autem editum eſſe, ab Edmundo Martene ipſi notauimus. Vnde noua coniectura hariolamur, hos libros inter ſe differre: rogandi itaque ſunt, qui iſta exemplaria quaeſtionum typis editarum videndi copiam nanciſcuntur, vt cum editis a Martene comparent, et edoceant nos, vtrum differant. Falſum autem eſt, quod Schwindelius ex Oudino ſcribit, nullum huius ſcriptoris meminiſſe praeter Thomam Iameſium, cum notiſſimi rerum Anglicanarum ſcriptores, Guilielmus Malmesburienſis, Lelandus, Baleus, Pitſeus, alii eius mentionem faciant, vt ſupra notatum; falſum, quod addit, nos, nihil ſcriptorum Adelardi typis editum reperiri affirmauiſſe, qui editionem Martenianam h. l. diligenter annotauimus, ſed haec obiter, qualia leuiuſcula in hiſtoria literaria veteris mediique aeui ſaepe accidunt. Veniam damus petimusque viciſſim.

pag. 692. lin. 26. *Conuictus eſt.* Adeo hae inter ſe rationes cohaerent, vt re ſecundis curis explorata, mirifice in hac ſententiae Almerici expoſitione confirmemur. Non videmus enim alium modum relationes veterum de Almerico inter ſe conciliandi. Vidit id quoque MOSHE-

MIVS

b) Miramur, elegantiſſimum hiſtoriae medicinae medii aeui ſcriptorem I. FREINDIVM, qui luculenter Conſtantini Afri hiſtoriam literariam enarrauit, nihil de hac re annotaſſe, ſed mox ad Salernitanae ſcholae hiſtoriam progreſſum, Conſtantini conſiderationem dimiſiſſe. Occaſionem huius celeberrimae ſcholae dediſſe Conſtantinum, coniectura vero haud diſſimilis eſt HERM. CONRINGII antiq. Acad. diſſ. III. p. m. 93 ſqq. Fuit hic monachus medicus magnus plagiarius more ſeculi ſui.

c) Cent. II. c. 80. p. 191.

d) In Theſauro bibliothec. T. II. p. 21.

e) In biblioth. libr. rar. T. II, p. 21.

f) In catal. libr. rar. p. 24.

MIVS [ff] recteque, licet timidiuſcule, quod certe neceſſarium non erat, ita pronuntiauit: „niſi multum fallor, iis hi homines Almaricus et „Dauid de Dinanto fuere, qui ſubtilitatem dialecticam cum pietate my„ſticorum colligare ad exemplum Ioannis Scoti Erigenae aliorum volue„runt, ex qua conſociatione monſtra ſaepe nata ſunt valde informia. Si „conferantur inter ſe omnia, quae parum dilucide et inconſtanter de „ſententiis Almarici et ſectatorum eius literis extant prodita, viſum ipſi „fuiſſe, apparet, fluxiſſe ex ipſo Deo cuncta, quae videntur, et in diui„nam quondam naturam reuerſura eſſe, eaque re dici poſſe, Deum eſſe „omnia. Dauid hanc ita ſententiam extulit Deum eſſe materiam rerum „omnium primam: hac ex opinione multa neceſſe eſt alia naſci, quae fer„ri nullo modo ab homine veritatis amante poſſunt. Neque tamen idcir„co negem, multa elicuiſſe aduerſarios, vt fieri ſolet, ex ſcitis eius a qui„bus alienus fuit.“ Quibus facile ſubſcribent, qui καινοφωνίαν Almerici a Rigordo obſeruatam, cum circumſtantiis et placitis dialecticis et metaphyſicis eius temporis comparant, et Alexandrinas hypotheſes Peripatetico fuco illitas, miroque ſyncretiſmo a Scoti Erigenae aſſeclis cum dominantibus ſeculi opinionibus conciliatas intelligunt, et recordantur, in hoc aeuo, plurimum datum fuiſſe conſequentiis, maxime, vbi inuidia acceſſerat.

pag. 695. lin. 12. *A Roberto Corceone.* De hoc pontificis legato et academiae Pariſienſis reformatore, et expeditionum cruciatarum ſtrenuo ἐργοδιώκτῃ videndus MORERIVS et BAYLE libris notiſſimis [g]. Mordebant hominem obiectiones ab his philoſophis propoſitae, quas abſoluere non poterat, vt ex adductis eius verbis apud LAVNOIVM videre eſt [h].

Ibid. lin. 34. *Deſudauit Bernardus.* Loca eius aliquot, quibus grauiter inſurgit in Ariſtotelem, adduxit LAVNOIVS, quem vide.

pag. 698. lin. 31. *Plurima Muſarum domicilia vel recens condidit, vel renouauit.* Sunt inter ea academiae Viennenſis, Patauina, Ferrarienſis, Neapolitana, Salernitana, Bononienſis. Dignus princeps, qui aeterna propter literas gloria celebretur, legislator dexterrimus, de quo videſis, quos laudant FABRICIVS [i], et Cel. HAEBERLINVS [k]. Multum in literis verſatum ipſum optimum imperatorem fuiſſe, et diligenter bibliothecae ſuae volumina philoſophica euoluiſſe, ex ſequenti, quam h. l. adduximus, epiſtola ad Bononienſes manifeſtum eſt.

pag.

ff) Inſt. hiſt. eccl. ant. Sec. XIII. §. 6. p. 769. Eandem ſententiam poſt haec noſtra admiſit BAVMGARTEN. ad Hiſt. vniu. Britannorum T. I. not. 17 p. 19. ed. Germ. Caue vero has hypotheſes cum Spinoziſticis confundas, emanatiuae enim ſunt, quas ab illis longe differre, multoties monuimus.

g) In dictionariis literariis h. t. T. I.

h) Ex ſumma Qq. de ſpecie panis; vbi inter alia: ſtultus poteſt in his ſecretis et myſteriis occultis plura inquirere, quam totus mundus poſſet ſoluere. l. c. p. 193.

i) B. L. M. T. II. p. 618.

k) Delin. hiſt. pragm. Imperii German. ad an. 1218. p. 336 ſq. addi his poteſt Io. GODOFR. SCHMVZERI diſſ. de Frid. II. Imp. in rem liter. meritis Lipſ. 1740. edita, HEVMANN. via ad hiſtor. liter. c. IV. §. 41. p. 132. ed. rec.

pag. 700. *Lectum haut ſuiſſe ſatis certo conſtat.* Id de publica, quae in hominum manus veniebat, lectione intelligendum eſt; vnum enim atque alterum Graecum Ariſtotelem iam antea inſpexiſſe, ſupra exemplis probauimus. Faciem literariam vero et philoſophicam huius quoque ſeculi depictam a Cel. HEVMANNO [l] heic comparandam eſſe monemus.

pag. 706. lin. 8. a fin. *Iique in cathedras quoque profeſſorum inuolaſſent*; Factum id adoleſcente hoc ſeculo, et magnarum moleſtiarum fons academiae Pariſienſi extitit, imprimis, poſtquam horum ſodalium partibus Pontifices haud obſcure fauerent [ll]. Magno enim conatu ſe oppoſuit academia Dominici et Franciſci alumnis, ne ordinum monaſticorum homines ſuas cathedras occuparent. Cui contentioni nouae lites acceſſere ex nouis et periculoſis dogmatibus ab his fratribus diſſeminatis, praeſertim, cum IOANNIS DE PARMA Ordinis Minorum (quod tamen recentiores ordinis ſcriptores negant [m],) liber, qui ſine nomine auctoris anno CIϽCCLIV. titulo *euangelii aeterni* prodiit [n], diſſeminatus eſſet, de quibus litibus annales eccleſiaſtici conſulendi ſunt, in quibus GVILIELMVM DE S. AMORE fortiſſimum aduerſarium nacti ſunt [o]. Quibus contentionibus effecerunt tamen nudipedes ſodales, vt Alexandro IV. Papa ſibi conciliato, caput erigerent, et ſedes occupatas in academia tandem ſibi vindicarent. De quibus tamen litibus ſimilibusque doctorum Pariſienſium cum monachis vtriusque familiae concertationibus hoc loco agere inſtitutum vetat, conſulenda autem eſt BVLAEI [p] et doctiſſimi CREVIERII *hiſtoria Pariſienſis* [q], qui ſequentis quoque ſeculi motus eleganter enarrat [r].

pag. 707. lin. 22. *In hac iuris canonici compilatione ſolent reprehendi.* De his alio quidem loco tractandum, vbi de auctoritate huius collectionis ſolet prolixe diſputari; hoc autem loco Gratiani ad tanti operis executionem impares congreſſus naeuique innumeri notandi ſunt, quos viri docti paſſim, et inter hos praecipuus ANTONIVS AVGVSTINVS *de emendatione Gratiani* detexerunt, qui liber doctiſſimus, cuius repetitam editionem cum annotationibus STEPH. BALVZII, debemus GERH. VON MASTRICHT [s], cum rarior euaſerit [t], dignus eſt ob ſingularem eruditionem, qui noua

l) loc. cit.

ll) Nempe otioſa et inutilis erat tota diſciplina ſcholaſtica eius temporis in academia Pariſienſi, quam amaris reprehenſionibus caſtigauit cardinalis de Alliaco, cuius grauem accuſationem excerpſit ex inuectiua contra pſeudo-paſtores LAVNOIVS L. V. p. 217. his mederi ſe velle noui illi mendicantium ordinum fratres pollicebantur, qui tamen, cum ſe omni vitiorum coeno ipſi polluerent, et quaelibet pars de ſua auctoritate concertaret, opprobriis et inuectiuis repleta ſunt omnia, de quibus pleni ſunt annales eccleſiaſtici Seculi XIV, qui conſulendi, addendusque BOEHMERVS Iur. Eccl. T. IV. tit. 5. p. 701 ſqq.

m) L. WADDINGVS. Ann. Min. Ord. T. II. ad an. 1256. n. 11. cuius rationes probat CAS. OVDINVS de S. E. T. III. p. 244 ſq. qui ex Matthaei Pariſienſis teſtimonio librum fanaticum fratribus Praedicatoribus cum Waddingo tribuit.

n) Vid. quos magno numero laudat Fabriciana bibl. L. M. T. IV. p. 326. et B. I. ANDR. SCHMIDIVS pec. diſſ.

o) In Libro de periculis nouiſſimorum temp. Vid. NAT. ALEX. H. E. T. VII. p. 93. Ancilloniana T. I. p. 114. FABR. l. c. T. I. p. 225. T. III. p. 413. et quos laudat. p) T. III. p. 299. 303.

q) T. I. p. 424. 437 ſqq.

r) l. c p. 457 ſqq. occaſionem dedere haec iurgia, condendi collegium Sorbonicum, de quo vid. IDEM. p. 494. s) Arnhem. 1678. 8.

t) Vid. WEDEKIND. cat. libr. rar. P. II. p. 254. Theſ. biblioth. T. I. p. 36.

noua editione recudatur. Attentionem autem meretur, tum, quod ipſe Gratianus ne ſummos quidem Graecae linguae apices callebat, quod notatum BALVZIO [u], tum, quod, RICH. SIMONIO obſeruante [x], neque a papis, neque vllo concilio generali ea ſylloge comprobata eſt, et, hoc tamen non obſtante, ad tantam auctoritatem adſpirare potuit. Plura ad Gratianum eiusque collectionem pertinentia congeſſit CAS. OVDINVS peculiari diſſertatione *commentariis* [y] *de S. E.* inſerta, qui videndus.

pag. 708. lin. 11. *Ex ſupra dictis repetendum eſt.* Quanquam priuata opera doctores ſcholaſtici non in monaſteriorum tantum ſcholis, ſed in ſtudiis quoque generalibus in libros ethicos Ariſtotelis commentabantur [z], factum tamen anno demum CIↃ CCCC LII. cum Caroli VII. regis auctoritate Academiam Pariſienſem reſtauraret Guilelmus Cardinalis Totauillaeus, vt in iſta ſchola qui ad honores academicos adſpirabant, iuberentur, *libros morales Ariſtotelis audire, non curſim et tranſcurrendo, ſed ſtudioſe et grauiter* [a]. Quod cur tam ſero factum ſit, ratio petenda eſſe videtur ex ſtudio, quod tunc, praeeuntibus quidem aliis, auctore praecipue Petro Lombardo, obtinuerat, ſententiarum, vbi ex libris PP. moralibus ea collecta ſunt, et in ſententiarum ſiue ſyſtematum theologicorum ſcrinia recepta [b], id quod eo facilius poterat fieri, quo magis ethici libri Ariſtotelis multis erant errorum ſuſpecti [c].

u) Ad Ant. Aug. de En. Gr.
x) T. I. Cenſ. Bibl. Eccl. DVPINII, p. 608.
y) T. II. Col. 1202 ſeqq.
z) Exemplo eſſe poteſt Thom. Aquinas, et Ioannes Buridanus, de quo infra dicetur.
a) LAVNOIVS de F. A. c. 11. 14. p. 229 ſeqq.
b) Exemplum exhibuimus ex Bonauentura infra p. 812. conf. CREVIER. *hiſt.* de l' Acad. de Paris T. I. p. 75 ſqq.
c) Vid. LAVNOIVS l. c. c. VI. ſqq.

AD SECT. SECVNDAM.
DE SCHOLASTICIS.

pag. 709. not. a. l. 7. col. 1.

Non ignobilem philoſophiae medii aeui partem conſtituit hiſtoria philoſophiae ſcholaſticae. Cum haec philoſophiae ſcena non Sec. XII. demum aperta, ſed ab aliquot iam ſeculis, euoluta magis et efformata ſit, ex quo, duce philoſophia ſiue dialectica potius, Stoico-peripatetica inter theologos, monachos, profeſſores ingenia ignorantiae coeno ſubducere ſe laborauerunt, facile inde colligere eſt, totam medii aeui literaturam huc referendam eſſe, et nos non contemnendam ſcholaſticae philoſophiae partem, quae ad hiſtoriam pertinet, iam enarrauiſſe, vnde, quae Sect. I. hactenus allata ſunt, huius Scholaſticorum hiſtoriae exordium atque prodromum conſtituunt. Itaque fontes hiſtorici, quos magno ſatis numero hacte-

hactenus allegauimus, iidem ad hanc quoque Sectionem pertinent, excutiendique omnes virorum eccleſiaſticorum, ſcholarum, monaſteriorum riuuli literarii, vt, quo pacto tandem inuenuſtus pullus ad iuſtam formam habitumque peruenerit, diſcamus. Quod vt magni et multiuarii laboris opus eſſe, ex praeuia tractatione vel per tranſennam inſpici et comprehendi poteſt, ita hoc potiſſimum impedimentum hactenus fuiſſe, cur ingratum in ſe et iniucundum laborem nemo hactenus perfecerit, coniicimus. Cumque ad pſeudophiloſophiae indolem Scholaſtica philoſophandi ratio vehementer inclinet, multos quoque, ex qua nullum emolumentum accipere poſſunt, detrimenta autem eccleſiae bonisque literis enata ſunt innumera, eam contemſiſſe merito credimus.

pag. 710. lin. 3. a fin. *Viris doctis obſeruatum.* Alias ſignificationes vocis, *Scholaſticus*, ſupra *T. II. p. 37. not. n.* tetigimus, qui locus comparandus cum praeſenti. Obſeruatum ibi, Scholaſtici vocem deſignauiſſe hominem priuatis ſtudiis vitaeque indulgentem, et poſtea etiam contumeliam acceſſiſſe nomini, vt hominem ſcenae vitae ciuilis minime aptum et vmbratilem priuatamque vitam agentem ridicule ſignificaret, ex quo ſuſpicamur, viris doctis in monaſteriorum clauſtris a vitae humanae theatro excluſis, ideoque mores ſeculi elegantiores non ſequentibus, ſed paedantiſmo, quem vocant, aetatis ſuae mores corrumpentibus, hoc nomen primum adhaeſiſſe, et deinde ex praeceptoris officio, quod ſubire ſolebant, doctores ſcholarum maiorum et minorum dictos fuiſſe ſcholaſticos. Quod mirum, quantum diſtat a veteri more, quo ſcholaſticus dictus eſt homo elegans, omnium diſciplinarum ſtudioſus, cultuque liberaliori imbutus, et politis moribus, qui homini barbaro morumque peregrinorum [a], et agreſtium opponebatur; quo ſenſu Maximinus iunior, ad Theocliam ſororem, ſcripſit, *timere ſe, ne ſoror ſua Graecis munditiis erudita barbarum ſocerum ferre non poſſit, quamuis ipſe adoleſcens et pulcher et ſcholaſticus ad Graecas mundities eruditus videatur.* De quibus aliisque ſcholaſtici nominis ſignificationibus praeter laudatos conſuli poſſunt annotationes Is. CASAVBONI *in hiſt. Aug.* [b] *ſcriptores*, et CONR. RITTERSHVSII *in Saluianum* [c], quarum, quae hodie centrum feriat, Lectori coniiciendum permittimus [d].

pag. 711. lin. 3. *Supra enim obſeruatum in collegiis canonicorum.* Multa praeclara ad hunc locum attulit magnum olim Iuriſprudentiae eccleſiaſticae nomen IVSTVS HENINGVS BOEHMERVS, cuius *ius eccleſiaſticum Proteſtantium hodiernum* cum ab omnibus legatur, qui literarum ſoliditatem amant, ab iis conſulendus eſt [e], qui prolixiora cupiunt.

a) Apud. CAPITOLIN. in vita Maximini iunioris c. III. Script. hiſt. Aug. p. 395.
b) pag. 416.
c) Annot. p. 3 ſeqq.
d) Memorabilis locus Epicteti apud ARRIANVM L. I. c. 12. p. 53. ed. Wolfii σχολαστικόν σε δεῖ γενέσθαι, τοῦτο τὸ ζῶον, ὃ πάντες καταγελῶσιν. Verba nolumus conuertere.
e) T. IV. L. V. t. 5. p. 700 ſeqq.

Ibid. lin. 4. *In abbatiis monaſteriorum fuiſſe vnum.* Notandus TRITHEMII locus, qui accuratam harum ſcholarum notitiam ſuppeditat, dignus, qui hoc quoque loco legatur [f]. *In omnibus ordinis noſtri coenobiis, in Germania et Gallica, maxime monachorum, ſcholaſtici ex monachis habebantur, qui iuniores quosque et ingenio praeſtantes in primitiuis literarum ſtudiis erudirent, et poſtea, qui habiles inuenti fuiſſent, ad altiora transmitterent. In ſolis autem famoſioribus coenobiis, quibus et abundantia rerum temporalium erat copioſior, et monachorum numerus maior, conſtituebantur ad officium docendi alios monachi omnium doctiſſimi non ſolum in diuinis, ſed etiam in ſecularibus literis eruditi, ad quos mittebantur monachi altioribus diſciplinis inſtituendi. Quicunque autem inter eos maioris eruditionis famam in ordine acquiſiuerat, etiam plures ad ſe miſſos diſcipulos ad erudiendum monachos habebat. Inter monaſteria autem hunc morem ſtudiorum habentia hoc tempore praecipua fuerunt, monaſterium Fuldenſe, S. Galli, Augienſe, Hirsfeldenſe, noſtrum Hirſaugienſe, S. Albani, Moguntinenſe, Corbeienſe, Prumienſe, Mediolanenſe, S. Dionyſii Pariſienſe, S. Maximi Treuirenſe, Remenſe, Antiſſiodorenſe, Turonenſe, Stabulenſe et Wiſenburgenſe. In quibus omnibus erant monachi, et multi et valde ſtudioſi, e quorum collegio in ſingulis coenobiis vnus ceteris in ſcientia ſcripturarum excellentior Scholaſticus* (profeſſorem hodie dicimus) *ponebatur* [ff]. Ex quo vero tempore horum imitatione priuatae primum Scholae clericorum irregularium [g], et ex his ſtudia generalia ſiue vniuerſates vel academiae ortae ſunt, et imprimis, tum Pariſienſis Schola, tum Bononienſis magnam celebritatem nactae, eccleſiarum autem cathedralium Scholae a Carolo M. et filiis excitatae pleraeque obmutuerant, Alexander III. P. M. in concilio Lateranenſi tertio in eo fuit, vt ſcholaſticum munus in cathedralibus eccleſiis reuocaretur, cauereturque decreto illius concilii, *vt per vnamquamque cathedralem eccleſiam magiſtro, qui clericos eiusdem eccleſiae et ſcholares pauperes gratis doceat, competens aliquod beneficium praebeatur, quo docentis neceſſitas ſubleuetur et diſcentibus via pateat ad doctrinam.* Et ab hoc tempore canonicorum munus Scholaſtici nouis incrementis emerſit, de cuius fatis, indole atque modo commentatores iuris canonici videndi ſunt, et imprimis Boehmeriana diligentia conſulenda, qui, quae notatu digna ſunt, erudite de hoc argumento cumulauit.

Ibid. l. 26. *eruditionem nolle promouere.* Ita quoque ALB. CRANZIVS, qui, *ſua aetatae*, ſcribit *ſcholaſtici officium nullum eſſe, niſi collectas pauperum*

f) In chronico Hirſaugienſi ad ann. 9?2. p. 38 ſq. ad an. 839. p. 12. 13. prioris lectionem exhibuit BOEHMERVS l. c. poſterioris ZIEGELBAVER. l. c p. 68

ff) Conferendus ad hunc locum ZIEGELBAVER. l. c. qui diſtinctionem inter ſcholas minores et maiores monaſteriorum ex eo explicat. add. BVLAEVS hiſt. acad. Pariſ. T. I. p. 80. Pertinent huc verba ECKHARDI de caſibus S. Gallic. 1. traduntur poſt tempus Marcello Scholae clauſtri cum Notkero, poſtea cognomine Balbulo, et ceteris monaſtici habitus pueris. Exteriores autem, i. e. canonicae Iſoni cum Salomone et eius comparibus. Et ad hos quidem exteriores ſcholas, vbi ſeculares quoque diſciplinae tradebantur, pertinebat Scholaſticus.

g) Exemplo eſſe poſſunt ſcholae Guilelmi de S. Amore, Abaelardi, aliorum, quorum ipſe Abaelardus in ſua hiſtoria mentionem inicit conf. LAVNOIVS l. ſupra cit.

perum ſcholarium in vſus menſae ſuae vertere. Alia teſtimonia de re odioſa omittimus.

pag. 714. lin. 3. *De contentione Ioachimi abbatis Florenſis coenobii.* De celeberrimo hoc aeui medii vate Papebrochii, Pagii, Natalis Alexandri aliorumque loca indicat more ſuo FABRICIVS [h], et reliqui ſcriptores hiſtoriae eccleſiaſticae paſſim, vaticinia exponit Io. WOLFIVS [i]. Hoc loco non praetereundus, quia cum Lombardo de eſſentia et perſonis diuinis diſputans, notionibusque dialecticis impeditus contendit, in diuinis non eſſe aliquam rem vnam, quae ſit Pater et Filius et Spiritus S. ſiue illa res vna dicatur ſubſtantia ſiue eſſentia ſiue natura: vnde concludi poteſt, eum eſſentiam de vnitate collectiua intellexiſſe, qua de re damnatus eſt in concilio Lateranenſi IV. [k]. A. CIↃCCXV. forte vocibus dialecticis magis, quam ſententia offendens, vnde ſolet inter haereſes ex philoſophia Peripatetica ortas referri [l].

pag. 719. lin. 29. *Sectam eam Nominalium excitauiſſe.* Ita quidem tunc, cum haec ſcriberemus, cum plerisque ſcriptoribus nobis perſuaſit hiſtoria Sec. XI. philoſophica et literaria. Poſtmodum autem curis ſecundis obſeruauimus, in hoc ſeculo Nominalium et Realium Sectas iam dudum auditas fuiſſe, quod infra, vbi de iis tractandum, demonſtrabimus, vnde mentem ea de re noſtram in *inſtitutionibus hiſtoriae philoſophicae* [m] mutandam eſſe cenſuimus, fontesque antiquiores oſtendimus. Certum tam eſt, dialecticos, in Nominales et Reales diuiſos Sec. XI. principem habuiſſe et nouum ducem Roſcellinum, eumque nouum et illuſtre exemplum exhibere, quo pacto iſtae diſputationes ad theologiam traductae ſint. Et ita quidem reliqua omnia recte ſibi conſtant, quae hoc loco tradidimus, negarique non poteſt, enixum eſſe hunc philoſophiae abortum humanam curioſitatem Sec. XI. ſed in cunis vagientem, donec Seculo ſequente eius adoleſcentiam moderari coepit Abaelardus.

pag. 732. lin. 4. *Supra iam memorauimus.* *L. II. c. 2. §. 47. p. 666.*

pag. 736. lin. 5. *Fuſe a nobis allatos.* Plures, praeter iſtos, quos ſuo loco enumerauimus, qui Abaelardi hiſtoriam tetigerunt, nominat THOMASIVS l. c. p. 76. itemque HEVMANNVS [n]. In qua conſcribenda cum Geruaſius ex inſtituto pleraque proſecutus ſit, literariam partem, poſt OVDINVM [o] ſuppleuit NICERONIVS [p]. Poſt quorum virorum doctorum diligentiam, a nobis hoc tempore conſultam non multa habemus, quae addamus: pium autem et veram eamque pragmaticam ſapientiam ex hi-

 ſtoriae

h) B. L. M. T. IV. p. 107 ſeqq.

i) Lect. memor. T. I. p. 446 ſeqq.

k) Quod Tritheitis faueret, a qua tamen accuſatione Papebrochius NAT. ALEX. H. E. T. VII. p. 331. et alii eum abſoluunt, ſc. ab haereſi, ſed non tamen ab errore.

l) BVDDEVS, Obs. Hal. T. I. obi. 15. §. 19. p. 206 ſqq.

m) Per. II. P. II. c 3. ſ. 3. p. 528 ſq.

n) Vid. ABAELARD. hiſt. cal. ſuar. c. 2.

o) T. II. p. 1160 ſq.

p) Mem. vir. literis illuſt. T. IV. p. 188 ſq. verſ. Germ. qui p. 218. alios quoque de eo ſcriptores laudat. Accepit pleraque ſua ex PAPILLONII bibl. Burgundica. Conſulendus quoque CREVIERIVS l. c. qui eleganter Abaelardi vitam, characterem, hiſtoriam deſcripſit p. 117 ſq. in huius aeui hiſtoria valde memorabilia.

ſtoriae philoſophicae lectione et vſu cupientem lectorem monemus, vt ad hanc Abaelardianorum fatorum ſcenam ita prouide ſerioque attendat, vt diſcat inde, quibus ex cauſſis triſtia iſta fata huic philoſopho acciderint, et quo pacto acutiſſimus iſte Dialecticus parum in morali argumento ſibi prouiderit [q] inque has ſyrtes inciderit, cum, nec verae ſapientiae indolem rite perſpiceret, nec alio, niſi temperamenti et cupiditatum, maxime vero voluptatis capiſtro duceretur, quo a timore diuino, qui vnus verae ſapientiae fons eſt, abſtractus, et in deuia primo, mox in praecipitia detruſus eſt. Quod vtinam tantum in iſto ſtrigoſae philoſophiae ſeculo ita accidiſſet, et non eſſent, in tanta melioris et caſtioris ſapientiae, maxime, quae circa mores verſatur luce hodierna, philoſophi, quibus nihil magis deeſt, et infelicitatis ſcaturigo certiſſima extare ſolet, quam, timoris Domini neglectus, qui tamen eſt ſapientiae et felicitatis etiam philoſophicae initium, teſte philoſopho σοφωτάτῳ. Ita certe meliorem et nobiliorem locum in hac noſtra hiſtoria fata Abaelardi habebunt, quam ſi fabulam quandam eroticam explicant, quo fine illa haud ſemel cocta et recocta eſt. Sed hoc obiter [r]. Ipſum autem Abaelardum ante vitae finem ad hanc piam mentis ſanitatem fuiſſe reuerſum, infra ex abbatis Cluniacenſis teſtimonio in epiſtola ad Eloiſam probauimus.

pag. 750. l. 21. *Cuius vitam Geruaſio abbati etiam debemus.* Prodiit, ſuppreſſo auctoris nomine, *hiſtoire de Suger, Abbé de S. Denys, miniſtre d'Etat ſous le regne de Louis le jeune* [s], ex ea autem lucubratione Abaelardi hiſtoria paſſim poteſt illuſtrari.

pag. 762. lin. 10. *Eorum ſummam enarrauit abbas Geruaſius.* Ex inſtituto quoque et cum cura recenſent opera Abaelardi *Memoriae literariae* NICERONII, vbi imprimis ANDREAE DVCHESNE annotationes in hiſtoriam calamitatum Abaelardi valde laudantur, ad illuſtrandas circumſtantias huius temporis, de quibus in Hiſt. Eccl. pluribus tractandum eſt.

pag. 765. lin. 22. *Scientia commendauerit.* Similiter alio loco SARISBERIENSIS [ſſ], cum celeberrimos academiae doctores a Cornificio contemni et opprobriis peti quereretur, indicat, hunc quoque Robertum, *quamuis eius memoria omnibus iucunda ſit, attamen dictum iri filium ſubiugalem, niſi ſedi apoſtolicae deſerretur, quae ipſum de doctore ſcholaſtico fecerit cancellarium.*

Ibid. lin. 23. *Strictim congeſſit CAVEVS, ex quo diſcimus.* Audiendi de Poleno, vel Pullo atque Polleyn (eadem enim nomina ſunt, cum aliis non confundenda [t],) qui ſeſquiſeculo ante Caueum celeberrimi philo-

q) Conſcripſit tamen poſtea inſtitutiones morales, quibus titulum: noſce te ipſum praefixit. Eas edidit BERN. PEZ. theſ. anecdot. T. II. P. II. p. 626 ſq.

r) Alias obſeruationes practicas huc pertinentes et pragmatica philoſophiae hiſtoria dignas attulit HEVMANNVS act. phil. Vol. III. p. 580 ſqq. conf. B. WEISMANN. H. E. N. T. Sect. XII. p. 893.

s) Paris 1721. 3. Vol. 12. Librum hunc pro ſupplemento vitae Abaelardi habent Ephem. Triuolt. 1722. art. 1. conf. Nou. lit. Lipſ. 1723. p. 9 ſqq. Act. erud. 1722. Iun. art. 25.

ſſ) Metal. L. I. c. 5. p. m. 775.

t) Conf. OVDINVS l. c. ex quo Cauei ſuſpicio poteſt confirmari, alium eſſe Rob. Pullum archiep. Rotomagenſem. Is enim ineunte Sec. XIII. vixit.

philoſophi et ſcholaſtici res tetigerunt LELANDVS [u] atque BALEVS [v], quos more ſuo ſequitur PITSEVS [x]. His auctoribus fuit *vir in omni literarum genere inſtructiſſimus, eruditione eximia et rerum diuinarum ſcientia, qui plurimum circa Sec. XII. medium valebat, ac labaſcentibus ſtudiis ſuccurrebat. Hic multis nominibus, perpetuam gloriam, tum hoc praecipue meritus eſt, quod ſubuerſis olim ab Heraldo primo eius appellationis Anglorum rege, Oxonienſis gymnaſii Scholis Herculeam tum adhibuerit manum. Porro vt ſuorum comprouincialium patrocinaretur inſcitiae, poſt reditum a Pariſiis ex omni regni parte ſtudioſos illuc aduocabat, omnis generis doctrinas propoſuit, et optimarum artium diſciplinas gratis tradidit. Legit, praelegit, perſuaſit, pellexit, docuit, expoſuit et omnia humanitatis officia ſcientiis promouendis praeſtitit. Dumque haec ageret, pro reſtaurandis illis bonis literis, multa dictabat ipſe, ac plura ſcripſit. His modis ita late hominis vndecunque docti fama deuulgata eſt, vt a Pontifice Romano vocatus eo annuente Cardinalis atque cancellarius Romanae eccleſiae deſignatus ſit.* Haec ciues eius de illo, quae non tantum ob libri raritatem, ſed ob praeclara quoque de literarum incrementis reſtituendis, emendandis et amplificandis merita, quo inter fulcra literaria Seculi XII. poni meretur, deſcribenda eſſe, aequum duximus. Prouocant illi ad IOANNIS ROSSI librum de *antiquitatibus academiarum Britannicarum*, de quo conſulenda *bibliotheca Fabriciana aetatis mediae.* Laudat Pollenum vehementer Bernhardus in citata epiſtola, propter ſanam doctrinam, vnde licet colligere, in ſubtilitatibus Scholaſticis eum prudenter verſatum eſſe, quas odio habebat Bernardus. Et hoc quidem Scripturarum et ſententiarum ſtudium, quod ante Lombardum, conſcriptis *ſententiarum theologicarum libris VIII.* probauit, magnam illi celebritatem meruit, quod caſtiores Muſas ſacras cuſtodiuiſſet. In philoſophico autem argumento nihil eius recenſent biographi literarii Anglicani, nihil Caueus vel Oudinus. Et hic tamen annotauit [y], *damnare aliquos Robertum Pullenum, quod in eiusmodi collectaneo ſententiarum, argumentis nimium et ratiociniis indulſerit, parce autem vſus fuerit auctoritate ſanctorum Patrum, hocque Pulleni mendum fuiſſe poſtmodum emendatum a Petro Lombardo, quem omnes ideo ſecuti ſunt.* Quod quam verum ſit, et cum Bernardi laudibus poſſit conciliari, videant, qui editionem operis Pariſiis vulgati inſpexerunt [z], et cum Lombardo comparauerunt; veremur nos, ne fauori erga Lombardum et ad tuendam famam, quod ipſe auctor et magiſter ſententiarum ac verus fons fuerit, fuerit datum. Obiit Pullenus Sec. XII. medio ſub Eugenio III.

pag. 779. lin. 5. a fine. *Thomam Aquinatem et Bonauenturam fuiſſe.* Intuenda hoc loco et examinanda obſeruatio BALEI, in *Al. Haleſii* vita [a] monentis: *eum, relicta patria Gallica ſtudia petiiſſe, in gymnaſio Pariſienſi doctorem irrefragabilem nominatum, Minoritarum ſectam vix mentis compotem, intra-*

u) cap. 148.

v) Cent. II. c. 81. p. 193 ſq. l. c. 263.

x) T. IV. p. 365. De his fatis Oxon. Academiae conf. CONRING. Antiq. Acad. diſſ. III. p. 70. 71.

y) T. II. p. 1121. de S E.

z) 1655. fol. edente HVG. MATHOVT. Benedictino.

a) Cent. III. c. 91. p. 277.

intrauiſſe, ductum Ioannis Aegidii Dominicani exemplo: ingenio et eloquio per acutum in Ariſtotelicis diſciplinis aetate ſua nulli ceſſiſſe. Propterea Thomae Aquinati, Bonauenturae et Guilelmo Guarroni in theologia ſophiſtica praeceptorem accitum miris ſubtilitatibus pro conſtabiliendo Anti-Chriſti regno ipſos armauiſſe doctrinam Petri Lombardi - - barbaro ſtilo explicuiſſe et ſubtilibus argumentis ampliauiſſe, cum paganorum placitis, et Romanorum pontificum decretis ſcripturas admiſcuiſſe ſacras etc. Acris vero controuerſia inter Franciſcanos et Dominicanos, de vindicando ſuo ordini Alexandro Aleſio eſt, de qua h. l. dictum, cui, acerba diſquiſitione, interceſſit NATALIS ALEXANDER, qui neque Thomam, neque Bonauenturam diſcipulos fuiſſe Aleſii euincere ſtuduit [b].

pag. 783. lin. 15. *Auctor eſt PITSEVS.* Qui more ſuo ea inre ſecutus eſt BALEVM [c], cuius de Stephano Langtono relatio eum inter Scholaſticae barbariei primipilos numerat, cuius rationes et ſpecimina factorum ad tuendam pontificis Romani in regem Angliae Ioannem potentiam ab eo ſuſceptorum ex hiſtoria Anglica merentur apud hiſtoriographos Anglicos legi, vt intelligatur huius ſcholaſtici hominum generis non ſtudia tantum, ſed et mores aeuo iſto a verae philoſophiae indole longe abfuiſſe.

pag. 784. lin. 1. *Patria Burgundus.* In dubium hoc vocat, et ſine cauſſa dici, monet *Continuator Bibliothecae Fabricianae L. M. et I.* [d], qui poſt BVLAEVM [e], et hiſt. lit. Dominicanae ſcriptores [f] de eo videndus. Ex illis ſpeculum morale Vincentio abiudicat IAC. QVETIF [g] et compilatori Sec. XIV. adſcribit. Ex his vero Vincentii ſpeculis, paupertatem ingeniorum medii aeui velim lector, colligas, aduerſus eos, qui negant, illam temporibus iſtis recte imputari. Cum enim ex catalogis ſcriptorum medii aeui toties a nobis laudatis conſtet, non mediocres tantum ſcriptores in exſcribendis et conſarcinandis ſuperiorum ſeculorum obſeruationibus totam diligentiam ſuam verſari iuſſiſſe, ſed et magnorum luminum et optimorum ingeniorum (quale Vincentium habuiſſe, negari non poteſt,) curam et induſtriam compilatorum fuiſſe, et ex aliena penu ditari, quam propria quadra viuere, maluiſſe; certo certius inde colligi poteſt, non voluntatem iuuandarum ſuo Marte literarum illis defuiſſe, ſed fata et infelicitatem ſeculi, quae haec ornamenta et ſubſidia humano generi inuidebat, et quae paſſa non eſt, vt tot viri docti ſine cortice natarent, ſed contenti, ſuo iudicio non prorſus inutilia attuliſſe, congerendis alienis totam aetatem ſuam conſumerent. Quo pacto euenit, vt, nec cohaerentia ſatis, nec connexa vno ſyſtemate, nec enata ex vno principio inter ſe copularentur, et in alienos multoties ſenſus detorquerentur, veris ſcien-

b) Vid. not o) ad textum h. l. et qui argumenta Alexandri narrat OVDINVS de S. E. T. III. p. 134 ſeqq. apud quem et FABRICIVM T. I. H. L. M. p. 169. 170. Aleſii ſcripta recenſentur.

c) loc. cit. p. 273.

d) T. VI. p. 831.

e) Hiſt. acad. Pariſ. T. III. p. 713.

f) ALTAMVRA bibl. Domin. p. 21. QVETIF de Script. Ord. Praedicatorum T. I. p. 212.

g) loc. cit. p. 218 ſq.

ſcientiarum praeſidiis denudata, cuius luculentum exemplum ſpeculum hoc Bellouacenſis, nulla vtilitate hodie commendabile, eſſe poteſt. Quae ſi ruditatem ſeculorum iſtorum non produnt, neſcimus, quid ſit rubedo ſcientiarum et aerugo literarum, quae iſtorum ſeculorum elegantiae, quam a magnis ingeniis ſperare poterant, tantum nocuit, eamque quaſi corrodendo totam peremit. Id quod notabili hoc exemplo ad euitandam logomachiam in hoc argumento probe attendendum eſt.

pag. 792. lin. 15. *Nobis non monentibus intelligit.* Meretur inficeto et barbarie ſeculi ſui digno epitaphio, quod huic noſtrae Sueuiae ornamento poſuit fraterculorum Dominici ſtupiditas aliud apponi ab elegantioribus Muſis Iano Vitali Panormitano dictatum, et vel hac cauſſa memorabile, quod nobiliſſimam quandam circumſtantiam vitae Alberti acuto encomio in luce collocat: Ita vero poëta [h]:

Natura has violas, ratio haec tibi lilia paſſim
Ad tumulum ſpargunt, Teutone magne tuum.
Purpureis quarum tribulos auellis ab hortis,
Et pulchris violis lilia mixta feris.
Auiaque abſtruſae pandis penetralia cauſſae,
Vere igitur Magni nomine dignus eras.

Quo encomio poëtam, veriſimile eſt, alluſiſſe ad magnificum, quod Wilhelmo imperatori parauiſſe in viridario horti monaſterii ſui dicitur epulo, quo inter violas et lilia hiberno tempore viridantia, auia penetralia incognitae tum cauſſae principi pandebat philoſophus, oſtenditque, quo pacto abſtruſae quoque artes in ea naturalis ſcientiae nocte, ſine magiae ſuſpicione poſſent velut naturales cognoſci. Si enim in tota ea traditione, quam hoc loco fuſe et accurate atque prouide excuſſimus, aliquid verum eſt, eſſe illud videtur, quod non tantum ver aliquod ſaeuum Wilhelmo inter pruinas Decembres Albertus oſtendit, ſed aperto quoque viridarii fornace et oſtenſis, quibus calor in hypocauſto diffundebatur, tubulis et canalibus, explicuit, planumque fecit, quibus abſtruſis ex cauſſis haec naturae miracula ſine ſuſpicione artis magicae poſſint excitari. Certe ex hoc epitaphio manifeſtum eſſe putamus, alios quoque viros doctos in easdem cogitationes fuiſſe deductos, quae nobis de hoc epulo diſpicientibus in mentem venerunt.

pag. 798. lin. 16. *Quarroſa prorſus et illepida.* Leg. ſquarroſa, talis eſt dictio Alberti, cuius hoc loco exemplum illepidum affert Rhodiginus [i], quo dixit Colonienſis philoſophus, in coelo nihil eſſe *ſurſius* et *deorſius*, loco, nihil ſummum ac infimum. Ceterum ex hoc ipſo Alberti M. loco conſtat quoque, virum cetera magnae doctrinae veterum philoſophorum ſententias et dogmata parum perſpexiſſe, et internas ſyſtematum rationes

h) In collectione Labbeana epitaphiorum P. VII. ep. 17. p. 216. i) Lect. antiq. L. I. c. 11.

tiones ignorauiſſe, quod tamen temporis ſui ignorantiae, qua omnis hiſtoria philoſophica ſepulta quaſi fuit, condonandum eſt. Idem ille quoque pudendos quoſdam Alberti lapſus, quos in hiſtoria naturali ex ignorantia Graecae linguae paſſus eſt, obſeruat [k], quae barbariem ſeculi produnt, de quibus prouerbium: Graeca ſunt, non poſſunt legi. Quod iſti aetati libenter ignoſcimus, ferri autem non poteſt, Albertum, quem in plerisque aliis huius ſcientiae peccaſſe, obſeruat Rhodiginus, eique ſimiles voluiſſe tamen Graecarum vocum explicationes afferre, et ſic omni ſcientiae famam obtinere, exemplo, quod ne hodie quidem in tanto Graecae linguae flore interdum deſiderabunt, qui lynceos habent oculos.

Ibid. lin. 17. *Cum autem tota fere Europa ad eum confluxerit ad percipienda philoſophiae Peripateticae praecepta.* Fuiſſe inter innumeros, quos in tot cathedris Albertus habuit diſcipulos, vnum alterumque, qui naturalis quoque diſciplinae hauriendae cauſſa eum audiuerint, THOMAE CANTAPRATENSIS [l] exemplum probare poteſt, quem inter praecipuos Alberti diſcipulos praeter Thomam Aquinatem eminuiſſe, ſupra p. 791. diximus. Monachus enim hic ex canonico Auguſtini, poſtea Dominicanus tandemque epiſcopus Luſentinus, et Cameracenſis ſuffraganeus A. cIↃCCLXIII. Louanii denatus, ad naturalis philoſophiae capita conuerſus eſt, cuius teſtem librum non incelebrem aliquoties recuſum ſub titulo: *bonum vniuerſale de apibus* [m], reliquit. Haberi quoque Cantipratanum auctorem libri, *de natura rerum*, inter ſcriptores obſtetricios famoſum, ſupra obſeruauimus, quod ſi, ex teſtimonio biographi Alberti verum eſt, didiciſſe huius artis myſteria et encheireſin ab Alberto, vero non valde eſt diſſimile. Porro *Henricum de Saxonia* in ſchola Alberti M. ea ſecreta didiciſſe, quae in celebri libello de *ſecretis mulierum* magiſtro ſuppoſuit, viris doctis obſeruatum eſt [n]. Illud certum, ſtudio phyſico ſecundum Ariſtotelem hunc Henricum duce Alberto M. inuigilaſſe, vt ex commentariis eius in libros *de coelo et mundo*, *de generatione et corruptione*, *in libros phyſicorum VIII.* [o] conſtat.

pag. 807. not. i. col. 2. *Scheurlius bibliogr. morali.* Comparandus ea de re ex Proteſtantium eruditis, GEBHARDVS THEODORVS MEIERVS, qui argumenta moralia in ſecunda ſecundae enumerat, et multum eruditae doctrinae amicis ſuis ex ea promittit. Ex Pontificiis hanc theologiam moralem, quam merito philoſophicam dicere poſſumus, ideo laudat RAPINVS [p], quod ratiociniis longe melius inſtructa, meliusque concinnata,

k) Lib. VI. c. 15. p. m. 208. Lib. XIX. c. 15. p. 746. qui etiam aliud L. XVIII. c. 36. p. 1103. indicauit, ex quo conſtare poteſt, Albertum in explicando Ariſtotele coecutiiſſe.

l) Vid. quos laudat Continuator Bibl. Lat. M. Fabricii T. VI. p. 697. m) Ibid. p. 695.

n) MAITAIRE Ann. typ. Tom. I. p. 679. FREYTAG. libr. rar. p. 14. WEDEKIND libr. rar. p. 49. 50.

o) Citati. Rariores ſunt omnes hae lucubrationes ſcholae Alberti M. licet aliquoties repetitae. Prodiit libellus de ſecretis mulierum, de virtutibus herbarum, de mirabilibus mundi Lugd. 1571. quam editionem inter reculas noſtras ſeruamus.

p) loc. cit. conf. BVDDEVS Iſag. in hiſt. lit. Theol. p. 647.

cinnata, et accuratior exactiorque ſit, quam vlla alia, quae lucem vnquam aſpexit. Quae laus ſuo modo Thomae denegari nequit, non autem theologica eſt, ſed philoſophica, et docendi tradendique methodum tantum reſpicit, qua accuratius vſum eſſe Thomam in logica acute verſatum, quam alios, nemo facile negauerit. Verum in hac de meritis Thomae circa doctrinam philoſophiae moralis quaeſtione non de methodo morali, ſed de doctrina ex iuſtis philoſophiae et reuelationis fundamentis deriuata ſermo eſt, vt ſuo loco iam obſeruatum: priſtinam enim cramben non potuiſſe non Thomam in argumento morali recoquere, nec caſtius, quam maiores ſuos philoſophari, illi manibus palpant, qui norunt, doctorem angelicum, ne latum quidem vnguem a Peripateticis placitis recedere fuiſſe auſum: Ariſtotelis autem ethicam a ſana philoſophia morali diſtare, vt lucem a tenebris. Id quod theologi Galli olim iam in Thoma reprehenderunt, vt ex adducto a LAVNOIO [q] teſtimonio poteſt cognoſci. Non detrahimus laudi magni viri, qui haud raro φιλοσοφικωτέρως diſputauit, quam coaetanei, reipſa tamen moralem philoſophiam non adiuuit.

pag. 811. lin. 8. a fin. *Meliora dare et ſucculentiora laborauerit.* Ita LVTHERVS [r] quoque iudicat, quod animi conſtantia, ingenii excelſi robore et vitae integritate Scholaſticos omnes ſuperauerit. Hoc non ad ſcholaſticam et philoſophicam eruditionem tantum pertinere, ſed ad myſticam quoque, ex indice librorum aſceticorum intelligi poteſt, propter quos inter celebriores myſticos poſt POIRETVM [s], qui eum non ſatis nouiſſe videtur, locum ei non ſine inſigni elogio fecit GOD. ARNOLDVS [t]. Qui tamen, eo quod nexum inter theologiam ſcholaſticam et myſticam non intelligebat, recte ſatis de his eius meritis iudicare non potuit. Tacet etiam inter opuſcula Bonauenturae myſtica hanc, quam recenſuimus, *reductionem artium ad theologiam*, quam ſi ſine praeiudicio legiſſet, clauem inueniſſet ad reſeranda doctoris Seraphici myſteria myſtica. De quibus tamen recte adhibendis pulchre Eutychius noſter iudicauit, ſi verum eſt, quod *annales Franciſci* [u] de eo referunt: rogatum a Thoma Aquinate, vt ipſi bibliothecam ſuam monſtraret, ex qua tam egregii foetus prodierint; intenſo in figuram Crucifixi digito reſpondiſſe, ex hoc fonte ſe haurire omnia, quae in lectione et meditatione occurrant, et a ſe literis conſignentur. Vtinam hos limpidos fontes peregrinis Mariaedulias riuulis, quos in ſcriptis ſuis tam ſtudioſe quaerit, non turbaſſet. Verum de his alio loco in hiſtoria critica myſticae theologiae altius diſquirendum eſt; nobis hoc nobili exemplo comprobaſſe ſufficiat, inter Scholaſticos philo-

 ſophiam

q) De fort. Ariſt. c. X. p. 213. Conf. PETR. ZORNIVS diatr. de varia fortuna Aquinatis in ſcholis pontificiorum, praeſertim Gallorum Opuſc. S. T. I. p. 445.

r) T. I. Altenburg. p. 708. a T. IX. p. 780. b. conf. GERHARD. patrolog. n. 614.

s) Is enim Bonauenturae obiter tantum meminit in ep. de auctoribus myſticis §. 34. T. II. Opuſc. p. 518.

t) In hiſtoria theologiae myſticae c. XX. n. 56. pag. 384 ſeqq.

u) P. II. tit. 2. c. 2.

ſophiam exotericam et eſotericam miro connubio, ſaluis ſcholarum principiis, fuiſſe coniugatam.

pag. 816. lin. 14. *Beneficiis eccleſiaſticis promouerit.* Facile, qui attentus eſt ad faciem ſedis pontificiae et eccleſiae Romanae, maxime vero ad mores curiae pontificiae eius aeui, ſubodorabitur, Ioannis XXI. pontificis characterem moralem cucullatis fratribus non arriſiſſe, qui cum ſedis apoſtolicae ſe ſola fulcra eſſe iactarent, et omnipotentiam Romani epiſcopi, quantum poterant, exaltarent, vt a capite ad haec ſua membra vnguentum Aaronis deſcenderet, et πτωχοπλούσιοι iſti ſub vmbra alarum eius diteſcerent, monarchae tanto non conuenire Ioannem, hominem facilem et literatis quibuscunque fauentem iudicarunt; quam ambitionem ſub monachalis humilitatis tunica latentem in fratribus mendicantibus vix in orbem ingreſſis notauerat academia Pariſienſis, vt ſupra relatum. His vero teſtibus contra Ioannem, quid credendum, qui alios omnes, quam iſtos fraterculos promouebat, horum proteruiam ſanctionibus apoſtolicis reprimebat? Qua in re facile concedimus, prudentiam forte pontifici defuiſſe, cui hi crabrones non irritandi erant, mens tamen ſana et recta, et ad corruptiones eccleſiae attendens, literarum autem ſtudia eccleſiae inſeruire poſſe ſtatuens denegari non poteſt, quicquid Dominicani ſcriptores Ptolemaeus Lucenſis et Martinus Polonus in contrarium dicant, et ſequentis temporis ſcriptores eorum teſtimoniis nixi afferant, qui omnes vnius tantum teſtis, et quidem ſuſpecti vices ſubeunt.

pag. 818. lin. 5. *Edmundum Richium.* Vitam huius archiepiſcopi, inter SS. Angliae miraculis, quod ferunt, clari, memorabilem quoque fecit, Roberti Baconi amicitia ſtudiorumque coniunctio, vnde de eius eruditione philoſophica iudicari poteſt, et fortaſſe occaſio conici, quae ei praeter correctionem morum [x], quam inter canonicos ſuos intendebat, inuidiam ſuorum in aula regis et pontificis conflauit. Deſcripſit huius vitam frater Robertus, quam miſere ſatis excerptam exhibet Svrivs [y]. Denatus inter Ciſtercienſis monaſterii Pontiniacenſis monachos cIɔccxl. vnde Ciſtercienſibus eum adſcripſit Carolvs De Visca [z] inuito Ovdino [a]. Conſulendus autem Balevs [b] quoque, et ſcriptores hiſt. liter. Angliae, magna de eo et eximia miracula iactant Ciſtercienſes, et corpus a tot ſeculis incorruptum et integrum ſeruari Pontiniaci ſtrenue affirmant [c].

Ibid. lin. 23. *Doctoratus inſignia reportauit.* Et quidem ob doctrinae excellentiam cum vnus eſſet Pariſiis, qui linguas peregrinas cum philoſophiae et theologiae ſtudio iunxerat. Quam miſera enim eo tempore fuerit ſtudii theologici et philoſophici conditio in iſta academia, meretur ex memorabili Baconi epiſtola, cuius partem ex mſc. edidit Hvm-

FREDVS

x) Scripſit inter multa alia de Simonio, itemque de exceſſibus praelatorum, vid. Bibl. Ciſterc. pag. 89.

y) Tom. VI. die 16. Nou.

z) loc. cit. p. 88.

a) De S. E. T. III. p. 219.

b) Cent. III. c. 96. p. 281.

c) Visca loc. cit.

FREDVS HODY [d] cognoſci. Ipſe autem Baconus ſtatuebat: *cum ignorentur linguae alienae, a quibus tota philoſophia ſicut theologia procedat, oportere ignorari philoſophiam: nam hos homines nec textum poſſe intelligere, nec concipere, nec auctorum expoſitiones ſcire, quia mixta ſint omnia Graeco, Hebraeo et Arabico.* Sed reliqua legenda quoque ſunt, vt de barbarie aeui medii conſtet, et ratio pateat, cur non in linguarum tantum ſtudio, ſed philoſophiae quoque et theologiae campo pauca vel nihil praeſtiterint doctores Pariſienſes. Qui cum Ariſtotelem ſe ſequi profiterentur, ne verbulum quidem Graecum, vel Arabicum ex Ariſtotele intelligebant. Quae cauſſa eſt, cur tanta diligentia de reſuſcitandis linguarum ſtudiis inſignem epiſtolam ad Clementem IV. perſcripſit [e]: dignus ideo, qui non ob promotam tantum phyſicam experimentalem, ſed et veterem philoſophiam omnem, a Graecis traditam et in αὐτογράφοις legendam poſteritatis commendetur memoriae; velut talis, qui in aliis quoque partibus philoſophiae et theologiae longe ſapuerit vltra captum illorum temporum, quo elogio eum ex merito ornat FABRICIVS [f], qui de reliquis Baconi ſcriptis huc pertinentibus conſulendus. Inedita plurima, quae per omnem literaturae philoſophicae, imprimis phyſiologicae, medicae, rationalis, metaphyſicae, itemque theologicarum diſciplinarum circulum πολυϊςορίας Rogeri teſtimonia ſunt, ſupra omnem laudem poſita ſunt, pleraque tamen adhuc in Angliae bibliothecis latent, multa incendio perierunt, diligenter enumerat OVDINVS [g], ex quo Baconi hiſtoria literaria ſuppleri poteſt.

pag. 823. lin. 16. *Quem valde laudat MORLIERIVS.* Dabimus eius verba, quoniam raram inter Scholaſticos auem, inſtitutionem principis in luce ponit. Ita vero ille: *un ſavant perſonnage parlant de ce livre l'apelle une riche medaille, & une curieuſe antiquaille d'un ſiecle barbare. Il eſt extraordinairement rare, - - l'auteur y fait paroitre une grande érudition, & une parfaite connoiſſance des ſecrets du gouvernement. Il y a ſemé quantité de maximes excellentes & admirables pour l'éducation d'un Prince. On juge en le liſant, que perſonne n'etoit plus initié dans le myſtere de la politique, que cet auteur. Il en parle en maitre & en donne de grandes leçons. On lui doit cependant la juſtice de dire, qu'il en n'abandonne jamais le langage de Chretien, & d'un homme de ſa profeſſion & de ſon état, pour parler celui de courtiſan & de l'homme de Cour: fort éloigné de ces Auteurs profanes, qui en traitant de politique, croiroient affoiblir leur ſujet, s'ils ne lui ſubordinoient les verités & les maximes de la religion les plus eſſentielles* [h]. De his viderint, qui librum

 rariſſi-

d) De Bibliorum text. orig. L. III. c. 11. p. 419.

e) Epiſtolam Clementis IV. ad Rogerum An. 1266. datam vulgauit EDM. MARTENE T. II. Anecdot. p. 358. Rogeri autem, quod ad Papam A. 1267. miſit opus maius de vtilitate ſcientiarum edendum ſuſcepit SAM. IEBBIVS, qui et alia Baconi inedita addere promiſit. conf. bibl. raiſonnée T. VII. p. 222. noua lit. Lipſ. T. XVIII. 1732. p. 229, 293.

f) Bibl. L. M. T. I. p. 432.

g) Tom. III. p. 190.

h) Ita quidem CAVEVS, et WOLFIVS Bibl. Hebr. T. III. p. 1207. aliter MAITTAIRE Ann. typogr. T. I. p. 322. qui Romanam editionem 1482. et THEOPHIL. SINCERVS de libr. rar. Tom. I. p. 82 ſeq. qui Venetam 1498. memorat. conf. VOGT. Cat. libr. rar. p. 10 ſeq.

rariſſimum inſpexerunt: qui non Gallice tantum, ſed Hebraice quoque ob praeſtantiam conuerſus dicitur prodiiſſe, et Romae quoque ac Venetiis Latine. Duo nobis momenta laudes has ſuſpectas faciunt: vnum, quod Ariſtotelem dicitur fuiſſe ſecutus: alterum, quod ad ſtatum et profeſſionem ſuam in inſtituendo principe reſpexerit. Prius principia Peripatetica in hodierna republica non magnae vtilitatis, poſterius ſcopum fulciendae auctoritatis eccleſiaſticae prodere videtur. Habuiſſe librum mſc. Polycarpum Lyſerum Helmſt. monet FABRICIVS [i].

Ibid. lin. 4. a fin. *Magna laude docuit in academia Pariſienſi.* Primum cum Petro de Tarantaſia Pariſiis doctorem Theologiae creatum eſſe, obſeruat FABRICIVS [k], MIRAEVS [l] autem, cathedram magiſterii, ex ordine ſuo primum Lutetiae aſcendiſſe, ſcribit.

pag. 828. lin. 4. a fin. *Librorum eius docet inſpectio.* Horum ſpectrorum philoſophicorum cateruas, Scotiſtarum nomine terribiles ab iſta aetate, ad hanc (quis crederet?) noſtram produxit ὑπερσοφία Scoti. Ad cuius ſubtilitates vno faſce comprehendendas laudat ὁ πάνυ STRVVIVS [m], ELEVTHRII ALBERGONI Mediolanenſis *reſolutionem doctrinae Scoticae, in qua, quid doctor ſubtilis circa ſingulas, quas exagitat, quaeſtiones ſentiat, et ſi oppoſitum alii opinentur, breuibus oſtenditur, collectam Lugduni 1643.* Magnum autem fulcrum et praeſidium enatum eſſe in Dunſtano, ſiue Scoto, Realium ſectae, maxime, quae ſe formalem dicebat, infra commodior dicendi erit locus. De Thomiſtarum vero et Scotiſtarum inter ſe concertationibus, maxime, quae ad articulum de gratia pertinent, in eccleſiaſtica hiſtoria tractandum eſt. Omitti tamen non poteſt, methodum diſputandi in vtramque partem Scotiſticam, quae Quodlibetariorum nomen peperit, occaſionem dediſſe, vt Scotus Scepticiſmo frigidam ſuffudiſſe crederetur [n].

pag. 829. lin. 4. a fin. *Tornacenſem eum dictum fuiſſe nonnulli volunt a patria.* Ita quidem HENRICVS GANDAVENSIS [o] et TRITHEMIVS [p]: aſt Angli contradicunt et Thuruaium fuiſſe contendunt, de quo videndus BALEVS [q].

pag. 831. lin. 9. *Supra modum incontinens et ſuperbus.* Abhorrens a coniugio ſalubri Aleidem meretricem vxoris loco habuiſſe ferebatur, teſte CANTIPRATANO et BALEO [r]. Sed hoc ex Matthaeo Pariſienſi refelli poteſt, qui narrat: inducta per morbum obliuione, a filio quodam ſuo literas legere edoctum eſſe: habuit ergo vxorem, ex qua filium genuerat.

pag. 833. lin. 7. *Ex Bulaeo diſcimus. Hiſt. acad. Paris* [s]. conf. VAL. ANDREAE *bibl. Belgica* [t] SANDER. de *Script. Flandriae* [u].

pag.

i) B. L. M. T. I. p. 51.
k) loc. cit. l) In Auct. p. 75.
m) Bibl. phil. P. I. p. 58.
n) Conf. BVDDEVS Iſag. in theol. pag. 366. TRIBECHOVIVS de DD. Scholaſt. c. 4. p. 131.
o) Cap. 46. p) Cap. 463.
q) Cent. III. c. 45. p. 243.
r) ll. cc.
s) Tom. III. p. 710.
t) pag. 813. u) pag. 153.

pag. 836. not. p. *Conf. Obſ. Hal. T. III. obſ. 12. §. 13. p. 230.* Eſt haec obſeruatio B. Bvddei, in qua de ſyncretiſmo philoſophico generatim agit, et §. 13. ex Schenkii *bibliotheca medica* [x], a Iacobo Thomasio [y] adducta, Petrum quendam Aponenſem nominat, conciliatorio iſto functum officio, non recte autem vocari Aponenſem, ſed Petrum de Albano dici contendit, et ad editionem *Conciliatoris* anni 1481. prouocat, quam ipſe viderit. Sed deceptus eſt vir optimus ab oculis ſuis; in hac enim editione Veneta, quae tertia fuit, quamque copioſe recenſet S. Reu. Schelhornivs [z] non de Albano, ſed de Abano vocatur, quod nomen etiam editio Iuntina Veneta anni 1559. nitidiſſima, quae inter cimelia noſtra literaria aſſeruatur, retinuit, et quidem recte, deſumtum enim eſt a patria Petri, Abano, a fontibus ſuis ſalutaribus medicaque virtute commendata a Clavdiano [a], ea autem Latine dicitur fons Aponi a Svetonio [b]. Recte itaque Latinis auribus dicitur, Petrus de Apono. Diſtat ille vicus quinque milliaribus ab vrbe Patauina. Ceterum Conciliatoris appellatio non ad auctorem pertinet, ſed operis titulum, quo ſe ſyncretiſmo medico ſeruire prodidit, vt ab aliis quoque iſtius aetatis ſcriptoribus factum. Ceterum adeo ſquarroſa, et barbara dictio illius libri eſt, vt vix luculentius barbariei aeui medii exemplum haberi poſſit, methodus adeo ſcholaſtica, vt Scoti ſcholae ſit ſimillima, tractatio lutulenta, ſyncretiſtica, Arabumque theſauris tantum opima, tota vero ſcepticiſmo varie Scholaſticorum frigidam ſuffundens, lectuque moleſtiſſima, ob difficillima literarum compendia. Reliqua, quae ad literariam hiſtoriam huius medici, librique rarioris pertinent, exhauſerunt pleraque Heumannus et Schelhornius viri doctiſſimi locis allegatis, qui conſulendi. Noſtram editionem, forte ob adiectum libellum *de venenis* rariſſime obuium inter rariſſimas refert Engelivs et Wedekindvs [c].

pag. 833. lin. 26. *Cum tractatio adhuc inter mſc. deliteſcat.* Adſcribemus verba Fabricii [d] de hac *decretorum abbreuiatione; per diſtinctiones in conſtitutionibus iuris peritia, in ordinationibus poteſtas legitima, in executionibus adminiſtratio canonica traditur. Per cauſſas, accuſationum, actionum ex regula gerendarum, et obligationum ſiue nuptiarum continetur diſciplina; per conſiderationes denique, quae proſequuntur ſanctificationem rerum, temporum, perſonarum.* Quod cum omnium primum inter ſcholaſticos philoſophos et theologos exemplum iuris naturalis, licet miſere disiecti et cum theologia et canonibus confuſi et turbati, exhibeat, non omittendum erat in huius diſciplinae hiſtoria, quem tamen Innocentii V. laborem ignorauiſſe videntur Buddeus, Thomaſius, Ludouici aliique in hoc argumento verſati,

x) pag. 443.
y) Orat. XV. pag. 329.
z) loc. cit.
a) Idyll. VI. p. 241. ed. Heinſ. vbi elegantiſſimam legimus deſcriptionem fontis Aponenſis.
b) In Tiberio c. 14.
c) Catalogis notiſſimis de libris rarioribus v. Apono.
d) B. L. M. Tom. IV. p. 101. habuit is ſua ex Iac. Qvetif. T. I. ſcript. Domin. p. 350 ſeqq.

ſati, eo quod opus inter mſc. adhuc deliteſcat, ex quo optamus a viro quodam docto paulo certiorem nobis ſuppeditari notitiam. Notauerant in Petri de Tarantaſia ſcriptis articulos centum et octo erroneos aduerſarii, de quibus tamen ad Ioannem Vercellenſem, generalem magiſtrum ordinis Praedicatorum poſt Innocentii mortem reſpondit Thomas Aquinas. Quod in tanta eriſtici ſeculi prurigine diſputandi, diſtinguendi, et conſequentiis in vtramque partem pugnandi eo minus mirandum eſt, quo verior obſeruatio OVDINI [e]; *hoc temporibus ſcholaſticae theologiae natae frequentiſſimum fuiſſe, vt quisque aduerſarium ſuum haereſeos accuſaret, ac quoquo modo proſcinderet*, a qua ſcabie nec cardinalitia purpura, nec tiara pontificia Innocentium tutum praeſtare potuit. Si non alia, hac certe laude dignum, quod inter ius naturae et diuinum primus diſtinxit, et in ipſo operis initio prologum hoc canone muniuit: Humanum genus duobus regitur, naturali videlicet, diuino iure et moribus.

pag. 841. lin. 3. a fin. *Animum autem ad chemiae arcana adiiciens*. De hoc Arnoldi Villonouani artificio IOANNES ANDREAE ICtus Bononienſis, Villanouano coaeuus, fons canonum dictus [f]: *noſtris diebus* (obiit autem fons hic Canonum, quo elogio cluebat, anno 1348.) *habuimus magiſtrum Arnoldum de Villa noua, in curia Romana ſummum medicum, et theologum, -- qui et magnus Alkymiſta virgulas auri, quas faciebat, omni probationi ſubmitti conſentiebat*. Qua arte occupatus opuſcula chymica conſcripſit, *theſaurum theſaurorum, ſeu roſarium philoſophorum, lumen nouum, florem florum et ſpeculum Alchemiae*, ab HIERONYMO MEGISERO iunctim edita [g]: ſed more adeptorum atra barbaraque nocte tecta, commendata autem vehementer ab huius artis admiratoribus et in his quoque, ad quem lectorem remiſimus, Olao Borrichio, quocum congreſſus HERMANNVS CONRINGIVS, ex inſtituto quoque de hoc argumento arteque Villanouani diſſeruit [h], et imprimis teſtimonio IO. FRANC. PICI Mirandulani [i], Arnoldi fidem eleuauit et tentatam fruſtra iactantiam obiecit, et contendit, Arnoldum pro reuelationibus diuinis temere probauiſſe, neſcio, cuius ſpiritus commenta [k]. Quae quod pondus hiſtoricae veritati huius artis

ποιητικῆς

e) De S. E. T. III. p. 503. Negari hoc a rerum aeui medii gnaro non poſſunt. Vnde miramur, potuiſſe GROTIVM in prol. ad I. N. et G. §. 2. p. m. 11. ſcribere: qui his ſucceſſerunt Scholaſtici, quantum ingenio valeant, ſaepe oſtendunt: ſed in infelicia et artium bonarum ignara ſecula inciderunt: quo minus mirum ſit, inter multa laudanda aliqua et condonanda ſunt. Tamen vbi in re morum conſentiunt, vix eſt, vt errent: quippe perſpicaces admodum ad ea videnda, quae in aliorum dictis reprehendi poſſunt: in quo ipſo tamen diuerſa tuendi ſtudio laudabile praebent modeſtiae exemplum, rationibus inter ſe certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare coepit, conuitiis turpi foetu impotentis animi. Ceterum annotari quoque de hoc pontifice meretur, primum eum ex praedicatorum ordine fuiſſe, qui pontificiae ſedi admotus fuerit.

f) Vid. de eo TRITHEM. c. 574. et ſcriptores hiſt. lit. medii aeui paſſim indicati a FABRICIO B. L. M. Tom. III. p. 134. Dicitur in epitaphio: Rabbi Doctorum, lux, Caeſar, normaque morum.

g) Francof. 1603. 8. librum maximae raritatis vocat VOGT. cat. L. R. p. 711. et quos citat.

h) De Hermetica medicina c. XXVII. p. 380 ſqq.

i) L. IX. de rer. praen. c. 5. p. 702.

k) Hoc quoque ex iactatis eius de antichriſti aduentu vaticiniis confirmat, et magicas ligaturas Arnoldum naturalibus viribus adſcripſiſſe, eoque rerum naturae non fuiſſe gnarum, ſed multa ſuperſtitione infectum, iudicat.

ποιητικῆς addant, alio loco in ſpeciali artis Chemicae hiſtoria diſquirendum eſt, vbi etiam diſpiciendum, quae illa Arnaldiſtarum ſecta fuerit medica, quam ſecutam eſſe Villanouani placita ait FREVNDIVS [l].

pag. 845. lin. 3. *Niſi ad ſpecialem aſtronomiae hiſtoriam magis eſſet referendus.* Conſuli quoque de Alphonſo eiusque tabulis poteſt ANDREAS SCHOTTVS [m], et WEIDLERVS [n], quosque hic laudat. Tribuit Alphonſo IOANNES MARIANA [o], *ſublime ingenium, ſed incautum, ſuperbas aures, linguam petulantem, - - et ea calamitate, quam paſſus eſt, dignum pronuntiat; quod diuinae prouidentiae opera, et humani corporis fabricam, inſigni linguae procacitate ingeniique confidentia accuſare auſus fuerit, vt vulgi opinio eſt, ab antiquo ducta per manus.* Aſt fatemur, mitiorem ſententiam mereri regem optimum, et de literis praeclare meritum. Vt enim taceamus, totam illam accuſationem, qua melius ſe, quam Deum nonnulla ordinaturum fuiſſe, ſi in creatione illi adfuiſſet, dixiſſe fertur, ſolo rumuſculo niti, quod ipſe Mariana non negat, adeoque incertam eius fidem eſſe: ipſa, quae illi obiicitur arrogantia, vbi etiam vera eſſe ſupponitur, non niſi conſideratis iis hypotheſibus iudicanda eſt, quas mathematici a rege conuocati conſultique introduxerant, quasque inſignem in coeleſti ſiderum motu confuſionem ſupponere, norunt, qui res ſiderales attigerunt. Cum enim R. Iſaac Ebn Sid [p] magnifico, quod animo rex conceperat, operi nouarum tabularum eſſet praefectus, ille Thebithi hypotheſi de motu trepidationis ſuppoſita, ſtatuit, totam coelorum machinam axi Zodiaci affixam modo ad axin mundi propius accedere, modo ab ea plus recedere, hincque inaequalem ſtellarum motum communem produci, ex quo inaequalitas quaedam Zodiaci ad aequatorem modo minor modo maior exſurgat. Quam hypotheſin non ratione modo et obſeruationum fide carere, ſed et magnam in rebus ſideriis confuſionem parere, et multa otioſe fingere, dudum rerum aſtronomicarum peritis obſeruatum eſt. Haec itaque intuitus Alphonſus rex, qua animi erat ſagacitate, non errauit, ſi dixit, melius iſta ordinari poſſe; in eo ſolo culpandus, quod hanc confuſionem inepte creatori tribuere, quam aſtronomos ſuos ignorantiae accuſare, et ex his naeuis hypotheſis iſtius falſitatem colligere eamque abiicere maluerit.

pag. 846. lin. 6. *Ideo diſplicuit Ioanni XXII.* Statuebat pontifex: animas a carne reſolutas et purgatas non mox clare videre eſſentiam diuinam, ante reſurrectionem et iudicium vniuerſale, eamque viſionem, quam nunc habent de diuina eſſentia, euacuatum iri in extremo iudicio. Iſtam ſententiam papae in feſto OO. SS. publico ſermone propoſitam reſu-

l) Hiſt. med. P. III. p. 20.

m) Hiſp. illuſtr. L. VII. T. I. p. 360.

n) Hiſtor. aſtronom. c. XII. §. 18. p. 279.

o) Hiſtor. Hiſpan. L. XIII. c. 20. L. XIV. c. 5.

p) Vid. Iuchaſin apud WOLF. B. Hebr. T. I. p. 684. quo teſte ille fuit ſynagogae Toletanae cantor, non vero inſpector, vt habet Weidlerus.

refutandam ſibi ſumſit Meldenſis epiſcopus, adeo id indignante pontifice, vt Romam citaretur, intercedente tamen rege Franciae Philippo Valeſio, eluſa eſt iſta citatio [q], de qua in H. E. Sec. XIII. pluribus diſpiciendum [r].

Ibid. lin. 9. *A Launoio eſt demonſtratum.* Communis hactenus theologorum et philoſophorum doctrina, maxime in ſcholis philoſophicis et theologicis tractata et in ſententiarum libris multis rationibus confirmata fuerat, Deum non tantum cauſſis ſecundis dare vim agendi, ſed etiam iisdem ad omnem actionem et ad omnem effectum cooperari, ita quidem, vt ipſius et cauſſae ſecundae eadem numero actio ſit, ad eundem numero effectum ducens. Ita cum aliis, D. Thomas quoque, et eius ſchola omnis. In qua cum prius educatus eſſet Durandus, homo ingenii ſubtiliſſimi et abſtractionibus fertiliſſimi, doctrinam magiſtri ferre amplius non potuit, itaque cum in ſententiarum libro [s], concurſus Dei cum cauſſis ſecundis explicandus eſſet, aliter ſtatuendum eſſe credens Durandus, docere coepit, cauſſas ſecundas immediate producere effectus ſuos ſe ſolis, neque aliter Deum cum iis concurrere, quam immediate, τὸ eſſe ſcilicet et agendi vim, quam iis primum contulit, conſeruando. Qua hypotheſi cum videretur Pelagianos ſecutus, licet rationibus acutiſſimis temperata et demonſtrata, accendit Thomiſtarum factionem, vt integris voluminibus in aciem contra eum procederet, et imprimis alius DVRANDVS, de Aureliaco, dictus quoque Durandellus, quem nepotem eius fuiſſe, nonnulli dicunt [t], integra apologia pro Thomiſtica doctrina ſcripta refutaret. Ipſam hypotheſin iam in Stratonis Peripatetici ſyſtemate occurrere, alio loco [u] indicauimus, quemadmodum hodie in Arminii et Socini [x] ſchola eadem Durandi opinio obtinet, vt Taurellum [y], Ludouicum Pererium et Bernierium, a LEIBNIZIO in has partes vocatos praetereamus, de quibus in ſpeciali theologiae naturalis hiſtoria tractandum eſt.

pag. 846. lin. 17. *Videnda in commentario eius in libros magiſtri ſententiarum.* Extant verba eius *L. I. diſt. 37. qu. 1.* modeſte tamen, vt ſolet, et timide, ſe nihil in ea re aſſerere ait, ſed ſolum procedere inquiſitiue. De qua quaeſtione ſcholaſtica, de loco angelorum a Durando excitata videndus G. I. VOSSIVS [z].

Ibid. lin. 4. a fin. *Supra monuimus.* Non putamus, eſſe de Durando hoc loco, vbi de hiſtoria ſcholaſticae philoſophiae et ſcholaſticis Dd. agitur,

q) Vid. Petrus de Herentels in vita Ioannis XXII. apud BALVZIVM vit. Pap. Auenionenſium pag. 179 ſeqq.

r) BALVZ. l. c. T. I. p. 175 ſeqq. 221 ſeq. LVC. DACHERI Spicil. T. I. p. 700. LAVNOII hiſt. gym. Nau. P. I. c. 7. NAT. ALEXANDER. H. E. T. VII. p. 520. Auctores hiſt. vniu. Paris. BVLAEVS T. IV. p. 235. CREVIER. Tom. II. pag. 315 ſeqq.

s) L. II. ſent. diſt. 1. q. 5. diſt. 37. q. 1.

t) Vid. ANT. FLORENT. Sum. hiſt. tit. 23. c. 11. §. 2. T. III. p. 681. QVETIF. T. I. Ann. pag. 585.

u) In diſſ. de Stratonis Lampſaceni atheiſmo Miſcell. P. II. obſ. 6. p. 160.

x) Vid. CLERICVS Pneumat. S. III. c. 6. §. 23. Recueil de diverſes pieces T. I. p. 2.

y) Attulimus eius locum integrum T. IV. P. I. c. 3. p. 309. conf. de rer. aeternitate c. 1. p. 2.

z) loco not. u. indicato.

tur, ſilentio praetereundam magnam ſobriamque acutiſſimi philoſophi modeſtiam, qua in argumento ſacro pariter et philoſophico ſibi agendum eſſe ſtatuit, quaeque exemplo eſſe poteſt, inter tot nugaces auctores et inania ac ventoſa ingenia, quibus illa aetas repleta fuit, et in tanto praeiudicii auctoritatis PP. pretio, quo res ſacra et eccleſiaſtica fulciebatur, fuiſſe tamen nonnulla, quae caſtius multo et verius, prudenterque philoſopharentur. Adeo iſte locus Durandi [a], nobis [b] in hoc argumento in praeſentia verſatis memorabilis videtur, et ad reuocandos ex errorum et praeiudiciorum nebulis lectores accommodus, vt bona lectoris venia, eum hoc loco adſcribere non pigeat. Ita vero Meldenſis epiſcopus: „Oportet loqui de myſterio Chriſti, et vniuerſaliter de his, quae „mere tangunt fidem, *conformiter ad ea, quae tradit Scriptura S.* vnde Ioan„nis V. Chriſtus: ſcrutamini Scripturas, illae ſunt, quae teſtimonium „perhibent de me. Si quis autem hoc non ſeruat, non loquitur de myſte„rio Chriſti, ac de caeteris directe fidem tangentibus, ſicut oportet, ſed „incidit in illud, quod Apoſtolus 1 Cor. VIII. Si quis autem exiſtimat, „aliquid ſe ſcire, nondum cognouit, quomodo oporteat illum ſcire. „Modus enim eſt non excedere menſuram fidei: de qua dicit Apoſtolus „Rom. XII. non plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrie„tatem, et vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei. Quae quidem „menſura in duobus conſiſtit, videlicet, vt non ſubtrahatur fidei, quod „ſub fide eſt. Vtroque enim modo menſura fidei exceditur, et a con„tinentia S. Scripturae, quae fidei menſuram exprimit, deuiatur. Et „hunc modum, Deo adiuuante, tenere volumus, vt nihil ſcribamus vel „doceamus S. Scripturae diſſonum. Quod ſi per ignorantiam, vel inad„uertentiam aliquid diſſonum ſcriberemus, ipſo facto pro non ſcripto „habeatur.“ His, cum iudicium circa interpretationem *dubiorum* Scripturae S. ad Sanctam eccleſiam Romanam eccleſiam ſubieciſſet, vt obedientiam Romanae eccleſiae demonſtraret, praemiſſis, ſubiicit: „Modus au„tem loquendi et ſcribendi in caeteris, quae fidem non tangunt, eſt, vt „magis innitamur rationi, quam *auctoritati cuiuscunque doctoris*, quantum„que celebris vel ſolemnis, et parui pendatur omnis humana auctoritas, „quando eluceſcit per rationem contraria veritas. Quamuis enim capti„uandus ſit intellectus noſter in obſequium Chriſti, et in his, quae fidem „tangunt, *plus acquieſcere debeamus auctoritati S. S. quam cuicunque rationi* „*humanae*; tamen omnis homo dimittens rationem propter auctorita„tem humanam incidit in inſipientiam et ſimilis factus eſt illis.“ Et poſt pauca: „Compellere, ſeu inducere aliquem, ne doceat vel ſcribat diſſona „ab iis, quae determinatus Doctor ſcripſit, eſt, talem doctorem praeferre „ſacris doctoribus, praecludere viam inquiſitioni veritatis, et praeſtare „impe-

a) In praef. L. IV. ſentent.

b) Non nos ſolos eſſe, qui ad hunc locum attendendum eſſe iudicauerunt, ex NATALIS ALEXANDRI Hiſt. Eccl. T. VII. p. 154. patet, qui, totum exſcribendum eſſe, recte iudicauit.

„impedimentum ſciendi, et lumen rationis non ſolum occultare ſub mo-„dio, ſed comprimere violenter. Nos igitur plus rationi, quam cuicun-„que humanae auctoritati conſentientes, nullius puri hominis auctorita-„tem rationi praeferimus, attendentes, quod, omnibus exiſtentibus ami-„cis, ſanctum eſt, praehonorare veritatem.“ Hactenus Durandus, in cuius explicatione normae, quam ſequendam ſibi eſſe ſtatuit, ſupra modum aetatis ſuae tantopere in his ſaepe delirantis, laudandum omnino eſt I. quod de certo cognoſcendi principio ſollicitus, rectam viam ingreſſus ſit, et damnoſam principiorum cognoſcendi confuſionem euitare ſtuduerit. II. Quod abiecta omni in rebus fidei auctoritate humana quacunque ad vnum Scripturae ſacrae teſtimonium recurrerit, omnemque hominum, quanquam ſanctitatis et eruditionis laude florentium auctoritatem illi ſubiecerit. III. Quod nihil docendum ſcribendumque eſſe cenſuerit in rebus fidei, quod a continentia (conuenientiam intelligit,) Scripturae S. deuiat. IV. Quod iſtius Scripturae S. interpretationem in *iis tantum, quae dubia ſunt*, ad *eccleſiam* catholicam, iſt eſt, *vniuerſalem* eiusque conſenſionem et interpretationem retulerit, et hoc ipſo cuiuscunque hominis, etiam epiſcopi, vel eccleſiae particularis opinionem ſemouerit. V. Quod rationi locum quidem reliquerit, ſed ita tamen, vt in iis, quae fidem tangunt, intellectum captiuandum eſſe cenſeret in obſequium Chriſti, hanc vero captiuitatem ita definiat, *vt plus acquieſcere debeamus auctoritati Scripturae S. quam cuicunque rationi humanae.* VI. Quod fortiter omnem auctoritatem etiam ſanctorum patrum, *quos celebritate condigna ſancta Romana eccleſia ſublimauit*, Scripturae S. teſtimonio et auctoritati ſubiecerit, adducto memorabili S. AVGVSTINI [c] loco: *noli meis literis quaſi Scripturis canonicis inſeruire: ſed in illis et quod non credebas, cum inueneris, incunctanter crede; in iſtis autem, quod certum non tenebas, niſi certum* (ſc. ex Scriptura S.) *intellexeris, noli firmum retinere.* VII. Quae ſobrie quidem omnia praecipit doctor reſolutiſſimus, aſt in caſſes tamen illos ſeculi et ſcholae, in qua educatus erat, vitio incidit, qui non, obſtantibus tam euidentibus monitis, pleroſque doctores ſcholaſticos, viros cetera acutos et pie de eccleſia mereri cupientes irretiuerunt. Nempe non eccleſiam tantum Romanam, quam diſerte nominat, cum catholica ſiue vniuerſali eccleſia turpiter confundit, cum iſta quoque non minus particularis ſit, quam Graeco-Africana omnesque, quae C. I. profitentur euangelium, adeoque ſuis ipſe principiis contradicit, quamuis exemplo ſuo docuiſſet, ne pontificem quidem eccleſiae Romanae caput pro eo habendum eſſe, qui in doctrina fidei non aberraret, cuique vt reliquis SS. doctoribus ſine ſcripturae conſenſione aſſentiendum eſſet, ideoque papae ſententiae publice contradiceret, eumque pro authentico ſcripturae interprete non agnoſceret. Sed praeiudiciorum quoque tantorum fonti, vtilitati et honori, quam ab eccleſia Romana acceperat, ipſam rationem

c) L. III. de Trinit. init. T. VII. Opp. ed. Ben.

tionem ſuam ſacrificat, et manifeſte docet, quid ipſum in tranſuerſum egerit, vt humanae auctoritati ipſam ſcripturam ſubiecerit. Scribit enim: *quia interpretatio ad Sanctam eccleſiam Romanam ac catholicam pertinet, omnia opera noſtra huius libri et ſequentium eius correctioni totaliter ſupponimus, vtpote qui a pueritia in fide et obedientia Romanae eccleſiae nutriti ſumus, et in Romana Curia in ſcholis ſacri palatii veritatem ſacrae ſcripturae docuimus, et per ſedem apoſtolicam ad epiſcopalem dignitatem, quamuis immeriti, promoti ſumus* [d]. Habes lector, ſi non prorſus caecus, vel luſcus es, manifeſta praeiudicii, educationis, ſectae, obſequii, emolumenti atque dignitatis exempla, quae virum tanti acuminis in transuerſum egerunt, hodieque tot viros graues et eruditos faſcinant, vt contra ſolem loqui pergant. Quid a vulgo Scholaſtico expectandum eſt? Ignoſcet lector, quod hoc nobili ſpecimine ex hiſtoria Durandi longiuſculo eum hoc loco nimis forte diu detinuerimus. Erit his infra vſus et locus, vbi de fontibus corruptionis doctrinae ſcholaſticae diſſeremus: patebitque, quid expectandum ſit ab illis, qui ideo proteſtantium coetibus cum thraſoniſmo ſcholaſtico inſultant, quod vnicam fidei normam ſacram ſcripturam conſtituunt; in reliquis ad rationem et fidem hiſtoriae prouocant, et caecorum pecorum obſequia Romano-pontificia ſibi imponi non patiuntur. An non qui ſobrie prudenterque ab his ſibi praeiudiciis cauet, recte quoque ingeminat Horatianum illud:

Odi profanum vulgus et arceo!

Sed in viam tandem ad noſtras obſeruationes redimus, et lectori rem omnem ſine praeiudicio examinandam eo magis relinquimus, quo magis in his iudicium interponere poſſunt, qui vel mediocri doctrina imbuti ſunt, modo gaudent iudicio acuto rectoque pectore.

pag. 846. lin. vlt. *Surreienſis cognominatus.* Non confundendus cum Nicolao Occamo eiusdem nationis, temporis et ordinis ſacri theologo et philoſopho, apud Oxonienſes inter Franciſci ſodales celeberrimo, quem, Balevs [e] ait, *ſophiſticen, ſcatebram vniuerſi mali, quae orbem ſemper miſeris et horrendis ab initio modis perdidit, ſtudiis ſuis ad veritatis exinanitionem nutriuiſſe, vt ex operibus eius liqueat: nempe comm. in Lombardum, quodlibeta ſophiſtica, de latitudine oppoſitionum, aſtrologi iudicium,* de quibus videndus Fabricivs [f], et ſcriptores literarii Britanni [g].

pag. 847. lin. 6. *Pene ſepultam Nominalium ſectam reſuſcitauit.* Fallitur itaque Balevs [h], qui alios ſeduxit, quando ſcribit: *Oeconem adinueniſſe illam primum Nominalium ſophiſtarum viam, Realium ſophiſtarum viae omnino aduerſariam, tum, vt nouorum generum litigia creſcerent, tum, vt ad ſalutem per*

 Chri-

d) Ab hac facie ne hodie quidem viros cetera lynceos et acutos deſciuiſſe, ſi quis miretur, tanta, quae iſtis praeiudiciis exſurgunt commoda et emolumenta recogitet.

e) Cent. V. c. 17. p. 395.

f) Bibl. L. M. T. V. p. 368 ſeq.

g) Lelandvs c. 326. Pitsevs c. 410. Add. Waddingvs p. 267.

h) loc. cit.

Chriſtum via redderetur difficilior, vel ſaltem, vt ad eam lumen omne penitus abſumeretur. Qua in narratione falſo Nominalium ſectam excitaſſe Occamum dici, infra probabimus, nec videmus quoque, quid Nominalium hypotheſis officiat fidei ad Chriſtum ducenti; aſt altercationum tamen ſcholaſticarum amorem, et contradicendi ſtudium, quod natiuum erat ſcholaſtico gregi, quodque immenſa gloriae, famae, titulorumque cupiditas accenderat, Occamum inflammaſſe, vt ſub cinere latentes huius controuerſiae ignes reſuſcitaret, quae facile inter nugas ſcholaſticas, velut caſſae nuces, quibus pueri ludunt, potuiſſent relinqui, niſi humani ingenii ſtoliditas et paupertas hos ex vtraque factione homines armauiſſent, vt in hoc muſtaceo gloriam ingentem quaererent, eſt manifeſtum. Nec ſcopo ſuo excidiſſe Occamus iudicandus eſt, qui cum intermortuam Nominalium ſectam, quam maximi faciebant philoſophi plurimi et theologi, imprimis nationis Germanicae, noua vita donaſſet, ideo nomen Venerabilis Inceptoris, quaſi primus ſapientiae viam ingredi incepiſſet, obtinuit, itemque doctor ſingularis, id eſt, qui ſimilem non habet, dictus eſt, quemadmodum a Germanis quoque et Anglis doctoris inuincibilis nomen et elogium accepit, quod, tradente Baleo [i], *erga Ioannem XXII. R. P. Petri Corbarienſis cauſſam defendens, ad nihilum quaſi deduxiſſe iudicaretur Papae ac praelatorum in temporali dominio poteſtatem.* Illius enim, quam nobiliſſimum hoc argumentum et contentiones Germanorum de imperio, quibus temerario auſu ſe immiſcuerat pontifex Ioannes, excitauerunt concertationis, praeter Michaëlem Caeſenatem et Marſilium Patauinum, dux praecipuus erat Occamus, multosque aduerſarios in eius caput concitauit, quorum tela tamen adeo retundebat inuictus praeliator, vt nec Auguſtinus Triumphus [k], nec Aluarus Pelagius [l], quorum vterque pro Ioanne XXII. contra Occamum ſcripſerunt, ἐπινίκιον canendi occaſionem obtinerent. De qua hiſtoriae literariae et ciuilis particula ſcriptores conſulendi, qui Ludouici Bauari, hiſtoriam deſcripſerunt [m], a nobis hoc loco non tangendam.

pag. 847. lin. 12. *Vel eorum principem ſalutant.* Eodem illum ſenſu Nominalium Patriarcham vocat Crevierivs [n], quod cum grano ſalis accipiendum, et intelligendum tantum de Occamiſtarum ſecta, quae propriam formabat hypotheſin.

Ibid. lin. 26. *Primas tenet.* Summam libri enarrat Fabricivs [o], qui eum in manibus habuit, qui videndus. Ipſa hiſtoria illius contentionis inter ſacerdotium et imperium ex eccleſiae et imperii Romani Germanici

i) loc. cit.

k) De hoc celebri archiepiſcopo Nazareno eiusque libro de poteſtate eccleſiaſtica poſt ſcriptores hiſt. lit. Auguſtinianae videndus Fabricivs B. L. M. T. I. p. 403. 404.

l) Apologia pro Ioanne XXII. aduerſus Marſilium Patauinum et Guil. Occanum. Conf. Fabricivs l. c. p. 203.

m) Enumerat eos poſt multos alios Cel. Haeberlinvs, delin. hiſt. pragmat. I. R. p. 448. et ante illum Strvvivs bibl. hiſt. T. I. p. 929 ſeq.

n) Hiſt. de l'Univerſ. de Paris T. I. p. 71. 94. Tom. II.

o) Bibl. Lat. med. T. III. p. 466.

nici annalibus, vti monitum, repetenda eſt, et ab omnibus fere tractata, quo Sec. XIV. res eccleſiaſticas et ciuiles enarrarunt, ſed diuerſo tamen ſtudio, diuerſo ſcopo, dum, qui Romanae curiae cauſſam agunt, acta et facta Ioannis Pontificis, proprio charactere in medio aeuo memorabilis, mire excuſant, et ſuprematum eius defendere ſatagunt; altera pars ſummorum imperantium in temporalibus poteſtati nemini ſubiectae et abſolutae velificans, vni a Deo in temporalibus quibuscunque principi ſummo eam conceſſam magnis rationibus tuetur, quod, quo pacto in aula Ludouici IV. factum ſit, Bauarici hiſtorici Herwartus et Gewoldus eruditis libris demonſtrauerunt, quibus in compendio accinit Auentinus.

pag. 849. lin. 23. *Quidam Ioannem vocant.* In editionis Venetae, quam prae oculis habemus, ſubſcriptione vocatur Raymundus Suiſeth, in titulo autem Richardus. Scriptores hiſtoriae literariae Anglicanae [p], et cum iis Contiuator *bibliothecae medii aeui Fabricianae* [q] Rogeri nomine adducunt. Hanc varietatem h. l. iam tactam ideo notamus, quod indices literarios inquirentes haec ſynonymia plerumque ſolet offendere.

Ibid. lin. 6. a fin. *Secundum conſuetudinem ſcholae tenuit.* Scripſit, narrante Baleo, *commentarios ſententiarum.*

pag. 850. lin. 16. *Cui calculatoris nomen praefixit.* Editionis huius ἐργοδιώκτης VICTOR TRINCAVELLVS, Venetus Phyſicus, in annalibus literariis medicorum et inter philoſophos quoque Peripatetico-Auerroiſticos celeberrimum nomen, qui editionem ab Octauiani Scoti haeredibus librariis ſibi vehementer commendatam Chriſtophoro Aretino medico inſcripſit, ex qua tamen ſe plus laboris, quam honoris, conſecuturum, ob artis ignorantiam et contemtum ſibi pollicebatur. Addidit in fine ex ſuis lucubrationibus tractationem *de reactione*, iuxta doctrinam Ariſtotelis et Auerrois. Prodiit iſta editio, vt in fine patet, cIↄIↄxx. Venetiis, eſſeque alteram inde colligimus, quia, non modo impreſſa nouiter dicitur, ſed in dedicatione quoque Trincauellus dicit, calculatorem iſtum Anglicum imprimendum datum plurimis mendis ſcatere. Plura de huius libri mature obliuioni traditi, Hiſtoria libraria hactenus nobis, valde ad eam attentis, non occurrebant, quae ob inſignem raritatem hoc [r] loco annotare non piguit.

pag. 854. not. p. *Verba ipſa affert BAYLE l. c.* Cum eo omnino conferendus LAVNOIVS *l. c.* [s] qui res huius reginae, de bonis literis et promouendis literariis ſtudiis, etiam dialecticis, praeclare meritae pluribus enarrat. Illi locus dandus eſt in hiſtoria quoque philoſophica Sec. XIV. quia ex domo Nauarrea gymnaſium excitando et opimis reditibus dotando in praeſcripta docendi methodo iuſſit etiam praeter grammaticam et

p) LELANDVS, c. 431. BALEVS Cent. IV. c. 2. p. 456. PITSEVS, c. 576. quem exſcripſit C. DE VISCH. bibl. Ciſterc. p. 272.

q) pag. 339.

r) Vid. MERCKLINVS Linden. renou. p. 1236.

s) T. IV. Opp. p. 296 ſeqq. Locus GVAGVINI extat. L. VII. de geſtis Franc. fol. m. 129. edit. Paris. 1510. rariſſimae.

et theologiam, dialecticam doceri, id eſt, ſenſu eius aetatis, philoſophiam: et pro viginti adoleſcentibus burſariis, qui ab excellentiſſimo quodam magiſtro philoſophiae docerentur, larga ſtipendia conſtituit, ex quibus in communione ſcholaſtica (burſam vocabat illa aetas) viuerent: ex quo inſtituto magnos viros emerſiſſe, index eorum probat, quem magna diligentia confecit Launoiana diligentia in *hiſtoria eius collegii*. Cuius exemplum eſſe poteſt magnus poſtea atque celebris academiae Pariſienſis cancellarius Ioannes Gerſon, infra adhuc nominandus, qui inter philoſophos, qui Occami et Buridani partes ſecuti, Nominalium ſectae adhaeſerunt, magnum ſuo tempore nomen extitit [ſſ]. Hos omnes cum commilitonibus produxit Occami ſubtilitas.

Ibid. lin. 27. *In dicta reginae Ioannae tempora non quadrant.* Obiit enim illa anno cIↃcccxxi. quo Buridanus nondum ex ephebis erat egreſſus, circa mediam ſeculi iſtius partem demum cathedrae ſcholaſticae admotus, de quo conſulendi *hiſtoriae vniuerſitatis Pariſienſis* ſcriptores Bvlaevs[t] et Crèvierivs[u], qui res Buridani in compendio enarrarunt.

pag. 855. lin. 5. *Vrbani ſexti conceſſione acceſſit.* Videndi hiſtoriae academiarum ſcriptores, et inter hos Middendorpivs[x], qui prima vniuerſitatis molimina ſub Friderico II. Rom. Imp. 1237. ponit, quem ſequuntur etiam alii, ſed primos tantum conatus fuiſſe, et rem tandem 1360. demum confectam, cum prius tantum non concidiſſet, recte obſeruat Conringivs[y]. Ad quod celeberrimi ſtudii generalis incrementum multum attuliſſe Nominalium, qui illuc aduocabantur, partem, facile colligi poteſt, cum omnis eo tempore ſapientia in iſtis ſubtilitatibus quaereretur, quique hanc factionem ſequebantur, acutiſſime diſputarent[z].

Ibid. lin. 5. a fin. *Aliter autem TRITHEMIVS rem narrat.* Comparandus ille locus *annalium Hirſaugienſium* cum eius libro *de ſcriptoribus eccleſiaſticis*[a]. Annum autem 1386. recte a Trithemio aſſignari origini academiae Heidelbergenſis, ex Marſilii hiſtoria ſatis euinci poteſt[b]. Vnde errat Mvnstervs[c], et qui hunc ſequitur Iac. Middendorpivs[d], qui annum 1346. ponunt: qui ipſe orationem academiae nomine ad „Bauariae duces adducit, quo dicitur: „Robertum Ducem a Pariſiis ad „ſe accerſiuiſſe primum optimum praeſtantiſſimumque philoſophiae ſacra-

„rumque

ſſ) Lavnoivs l. c. P. II. L. II. c. 1. T. IV. Opp. p. 514 ſeqq. Dvpin. T. I. Opp. Gerſonis Von Der Hard Hiſt. conc. Conſt. Tom. I. P. IV. p. 24.

t) T. IV. p. 997.

u) Tom. II. p. 360 ſeq.

x) De academiis L. V. p. 299 ſeqq. Eum ſequitur Ovdinvs S. E. T. III. p. 64. Bvlaevs, alii, qui Friderici II. Imp. Herculis Muſagetae eius temporis res literarias complexi ſunt. conf. Fabric. B. L. M. T. II. p. 618. et imprimis I. God. Schmvzeri diſſ. de meritis Frid. II. imp. in rem literariam Lipſ. 1740.

y) Antiq. Acad. p. 156.

z) Buridani ideo et Marſilii aduentus Vienneniſis velut fulcrum nouae academiae conſiderandus eſt.

a) c. 648. p. 156.

b) Anno 1376. enim adhuc Pariſiis vixiſſe ex dicendis conſtabit.

c) Coſmogr. L. III.

d) De Academiis L. V.

„rumque literarum monarcham Marſilium, huncque multo labore hanc „literariam vineam plantauiſſe, coluiſſe, fructiferamque feciſſe, nec in- „genii nec corporis viribus, ſed neque rei familiari peperciſſe, quin opti- „me gymnaſium inſtitueret, bona ſemina iaceret, voluminibus locuple- „taret, leges ſanciret, monumenta in dialecticis, in phyſicis ac in ſacris „literis poſt ſe relinqueret, quae vel exteri auidiſſime petant, et non par- „uo aere ſibi exſcribi curauerint - - plurimos quoque acutiſſimos ſuae „doctrinae ac diſciplinae ſectatores reliquiſſe.“ Quae calamo rectoris vniuerſitatis exarata, fabulam de Marſilio ob Nominalium partes defen- ſas fuga Pariſiis elapſo et ad Heidelbergenſes Muſas deflectente et occa- ſione inde data condendae iſtius academiae, refutant. E contrario ex *annalibus academiae Pariſienſis* conſtat [e], tantam Marſilii ab Inghen paulo ante iſtum annum 1386. auctoritatem et opinionem Pariſiis fuiſſe, vt, cum in grauiſſima cauſſa electionis Vrbani VI. legatio Romam mittenda eſſet [f], negotium hoc magnae molis et momenti [g] illi cum reliquis deputatis com- mitteretur. Huic autem academiae Heidelbergenſis conditori illa quo- que debet adſcribi ordinatio principum Bauaricorum, *vtiles eſſe pro acuen- dis ingeniis diuerſas philoſophantium opiniones ſimul confoueri.* Sed et reli- qua in hac hiſtoriae philoſophicae particula Sec. XIII. annotari merentur, quae ad principes ſuos adiiciunt rector et profeſſores academiae Heidel- bergenſis, cum hiſtoriae Nominalium magnam lucem accendant, quae ob raritatem libelli [h], pace lectoris huc tranſcribenda putamus. Ita vero pergunt: „Neque Marſilii doctrina, vel modernorum, (Nominalium) „via recipienda eſt, quam non ſolum in magnis Germanorum vniuerſi- „tatibus, Viennenſi, Erfurtenſi caeteriſque, verum etiam hac veſtra aetate (ſcriptus eſt iſte libellus ad comites Palatinos Rheni, Philippum electo- rem, filiosque Ludouicum et Robertum 1499.) „apud Pariſienſes certo „conſtat florere ac in pretio eſſe. Eam ſi hic ſuppreſſum iri continget, „gymnaſium veſtrum magna ex parte truncabitur, inque duobus burſis „ſiue collegiis, quae non reddunt paruum vniuerſitatis membrum, deficiet „atque labaſcet. In quibus, ſi alia, quam haec modernorum diſciplina „docebitur, non ad vos quidem, ſed ad alias academias multi in dies di- „ſcipuli ab eis, qui viae Marſilianae afficiuntur, indubie transmittentur. „Proſpiciant ergo nobiliſſimae veſtrae manſuetudines incremento gy- „mnaſii, iacturam hanc caueant, tueantur ac defendant totam academiam, „ac omnes eius partes ac filias ſub alas protectionis aequa beneuolentia „et communi patrocinio recipiant etc.“ Ex quo memorabili loco fides plenior enaſcitur illis, quae de varia fortuna Nominalium in Germania, in

e) BVLAEVS Tom. IV. p. 466. CREVIER, Tom. III. p. 18.

f) Incidit ea in annum 1376.

g) Vid. FRANC. PAGI Breu. pontif. T. IV. p. 150 ſeqq.

h) Inſertus eſt a MIDDENDORPIO l. c. pag. 215 ſeqq.

in ſequentibus diximus; ſimul autem conſtat, quam ingens fama et gloria Marſilio ex hac Nominalium via enata ſit [i].

Ibid. lin. 7. *1396. Fatis eum conceſſiſſe.* Recte id contra Trithemium nec annum, nec diem emortualem Marſilii recte determinantem monere Baelium, ex primo *actorum vniuerſitatis libro, Marta 31. facie 2.* euincitur, cuius locum [k], quia alibi non occurrit, adſcribere non piget: *anno Domini MCCCXCVI. die 20. Auguſti obiit venerabilis vir magiſter Marſilius de Inghen, canonicus S. Andreae Colonienſis, et theſaurarius, fundator huius ſtudii et initiator, in ſacra theologia doctor egregius, qui multa volumina in theologia et artibus, vna cum aliis clenodiis noſtrae vniuerſitati legauit: tunc rector ſepultus apud S. Petrum in choro ante altare magnum, cuius anima in pace requieſcat.*

pag. 856. *In qua cathedra ad Nominalium factionem tranſgreſſus.* Maxima quidem erat Petri cardinalis De Alliaco [l] in vniuerſitate Pariſienſi et in eccleſia, et in conciliis quoque auctoritas, et ſummae doctrinae opinio in theologicis, at in dialecticis non minori virtute eminere, et in logica ſcientia excellere credebatur. Et tamen iſta praeclariſſima de eo opinione non obſtante in edicto regio, Ludouici XI. quod fulmina vibrabat in Nominales, vt infra in eorum hiſtoria probabimus, ſeueriſſimo interdicto non Occami tantum, Buridani, Marſilii ab Inghen, et ſectatorum, ſed Petri quoque Alliaci dogmata proſcribuntur et ex academia eiiciuntur. Tanta erat vehementia regii, qui principem in Nominales accenderat, confeſſionarii: qui laudes horum virorum ferre non poterat, vt ſemper inter eos et Reales factum. Petrus autem, narrante Launoio [m], *cum Gallicae nationis procuratorem ageret, circa annum 1372. varios de conceptibus et dialecticae terminis elucubratus eſt commentarios, quibus ſe in Nominalium ordinem congregauit, et ſummorum philoſophorum ſectam communiuit. Animam praeſertim, eius facultates et meteorologica ſuis ita aperuit lucubrationibus, vt nihil eius eſſe poſſit ad inueniendum felicius, vel ad intelligendum facilius, vel ad diſputationem acutius. En fundamenta magnae iſtius exiſtimationis et honoris, ad quem poſtea gradatim aſcendit.* Superaſſe tamen Nominales iſtam inuidiam poſtea dicemus, et plurimum contuliſſe ad haec fulmina auertenda Petri auctoritatem et meritorum gloriam veriſimile putamus.

pag. 859. lin. 6. a fin. *Coniicit IACOBVS THOMASIVS.* Haec non ſatis accurata ſunt, et emendationem poſcunt. Baſilium ſiue Weſſelum Groeningenſem, quem ſua aetas mundi lucem vocauit, a realibus ad formales, ab his ad nominales denique deſciuiſſe tradit Thomaſius, qui ad ipſius epiſtolam ad Ioannem Hoeck prouocat: Nominalium autem fortunam ille ipſe ad Occamum refert, et quidem recte per ea, quae hac de

i) Coniectura autem inde quoque enaſcitur, vixiſſe in aula Palatini electoris, qui Nominalium ſectam deprimere cogitarent.

k) Exhibetur etiam a Middendorpio l. c. p. 219.

l) Vid. Crevier. hiſt. de l'Acad. de Paris. T. III. p. 343.

m) Hiſt. gymnaſ. Nauarr. P. III. L. I. c. 4. Tom. IV. opp. p. 508.

de re ſupra annotauimus. Itaque verba h. l. *qua occaſione*, non de tempore, ſed de occaſione proprie dicta intelligenda ſunt, non vero trahenda ad Weſſelum. Eum autem has partes ſecutum eſſe, mirandum magnopere non eſt, cum fortuna huius ſectae in Germania, et inuidia, quae Realium ſuperbiam et proteruiam ſequebatur, eam magnopere viris doctis, qui mancipia curiae Romanae, qualia plerique Reales fuerunt, vehementi odio perſequebantur, commendaret.

pag. 860. lin. 8. *Vt ex infra dicendis conſtabit.* Cum ex ſcriptis Weſſeli manifeſtum ſit, eum ſorditiei et loquacis theologiae ſcholaſticae pertaeſum, cum animum non ſatiaret, ad theologiam myſticam magnopere inclinaſſe, ideoque Platoni quoque aurem praebuiſſe, recte inde concludi poteſt, hanc ſyſtematis eius conuerſionem ex his demum fontibus eſſe deriuandam. Ceterum iucundum eſt intelligere, quo pacto Platonicis hypotheſibus vſus Ariſtotelis et Auerrois ſententiam de intellectu agente euerterit, et detecta abſurda hypotheſi Auerroiſtica, intellectum agentem extrinſecum eſſe infimam intelligentiarum, ad primam luminis omnis intelligentiam Deum ſummum intellectus humani lumina reuocauerit. Sed reliqua quoque excutienda ſunt, qua myſticis decretis fundamenta ſuppoſuit, vt hic tranſitus a Peripatetica ſecta ad Platonicam poſſit intelligi. Et huius quidem generis plura conſideratione et examine non indigna exhibet libellus eius *de prouidentia Dei*, magnarum veritatum philoſophicarum et theologicarum plenus; qui tamen ad noſtros limites non pertinet, ideoque eum theologis teſtes veritatis explorantibus relinquimus.

pag. 863. lin. 11. *Farrago rerum theologicarum.* Prodiit iſta collectio anno MDXXII. 4. quam inter reculas noſtras ſeruamus, Wittebergae, non vero anno 1523. f. vt ait Oudinus.

Ibid. not. z. *Fabricius T. II. p. 1.* Pon. Tom. III.

pag. 868. not. z. *FABRICIVS T. IV. p. 374.* Conferri quoque de famoſo hoc aſtronomiae compendio poſſunt ANTONIVS WOOD [n] et WEIDLERVS [o].

Ibid. not. a. lin. 3. *Vitam eius* eleganter enarrauit PETRVS GASSENDVS. *Tomo V. opp. p. 368 ſeqq.*

n) Hiſtor. acad. Oxonienſis L. I. ad ann. 1231. pag. 85.
o) Hiſtor. aſtronomiae c. XII. §. 16. p. 278.

AD CAPITIS III. SECTIONEM TERTIAM.

DE NATVRA, INDOLE ET MODO PHILOSOPHIAE SCHOLASTICAE.

pag. 870. lin. 20.

Aequiſſimis rationibus conuicti arbitramur. Poterat totum hoc caput in hac noſtra philoſophiae hiſtoria omitti, et ad laetiorem eius faciem calamus conuerti; eo quod innumeris exemplis in hac ſcholaſticae philoſophiae eiusque doctorum, et fatorum hiſtoria euidenter probatum eſt, non infelicius ſidus eccleſiaſticam et literariam rempublicam afflauiſſe, quam quod, decurrente ab ineunte Seculo X. vsque ad XVI. initia fatorum vtriusque ciuitatis periodo, noſtram hactenus occupauit induſtriam, niſi verum eſſet, et multorum peruerſitate ingenii atque morum probatum, nihil nimis dici, quod dici nimis non poteſt, ne errorum mancipia maneant, quibus ſapientiae coeleſte donum deſtinatum eſt. Ex eo enim ſeculo, quod *ſui aſperitate ac boni ſterilitate ferreum malique exundantis deformitate plumbeum, atque inopia ſcriptorum obſcurum appellari recte iudicauit purpuratus Annalium eccleſiaſticorum* conditor, graſſante non ruditatis et rubiginis ingeniorum tantum vitio, ſed aucta in dies quoque per multos annos animorum et literarum peſte ſuperbiae, auaritiae, vanitatis et arrogantiae, tantum pudenda barbarie non perditum et conſumtum eſt, quicquid ſeruandis literis et philoſophiae manus adhibere medicatrices poterat. Quae adeo nota et in confeſſo apud omnes ſunt, qui literariam horum ſeculorum fortunam deſcripſerunt, vt nos in ampliſſima rerum notiſſimarum ſegete ſterile ſpicilegium inſtituere, et, quae toti orbi literato notiſſima ſunt, docere voluiſſe poſſemus cenſeri, ſi haec operoſius demonſtraremus. Itaque potuiſſemus tantum lectorem ad ea hiſtoricae fidei teſtimonia ablegare, quae cumulate in huius capitis ſectione prima et ſecunda afferenda eſſe iudicauimus, vt hiſtoriae philoſophicae, ſua conſtet integritas et perfectio. Nec profecto plura addenda ſunt in argumento hodie vbique peruio et noto, et a tot viris doctis, non ex Proteſtantium tantum coetibus, ſed ex ipſo eccleſiae Romanae curiaeque pontificiae gremio tractato, vt fabulam actam eſſe, nemo poſſit ire inficias; illique, qui huic hiſtoriae philoſophicae medii aeui luci obſtrepere et tenebras obiicere philoſophicas atque hiſtoricas cupiunt, merito ad Cyclopum antra relegentur. Vnde, cum huius generis nugatoribus, qui hiſtoricis tractationibus teſtimoniorum fide euictis Scholaſtici ſcepticiſmi audacia infelices chartas ſuas, clypeorum aereorum inſtar, obiicere, magnasque, ranarum inſtar, de hoc argumento coaxationes inſtituere audent, pugnam bonus quilibet detrectat, et luto illos ſuo haerere atque applau-

applaudere ſibi ſinit patienter, pueris, qui naſum rhinocerotis habent, ſpectantibus [a] et vberrime ridentibus. Qualem cum nos ante decennium huius hiſtoriae ſcholaſticae obtrectatorem nacti eſſemus, qui in *tentamine menſtruo*, pro ſcholaſtica methodo contra nos apologiam ſcribere, et, quamuis homo eſſet adeo ἀναλφάβητος, vt ne nomen quidem noſtrum ὀρθῶς ex libri titulo deſcribere noſſet [b], et barbariſmis Grammaticis, logicis, ethicis turgeret, nobis tamen conuitia non modo, et ruſticorum morum proteruiam, ſcholaſticasque vitilligitationes, ſed paedagogicam quoque monachi ex regula ſua modeſtiae et humilitati affixi ſuperbiam oppoſuit, et, quod ſophiſmatibus ſcholaſticis et pugna ventos et aërem verberante non poterat, imprecationibus carnificis et rogi comminatione [c] efficere tentauit. Cuius nomen cum propter venerabilem, cui adſcriptus eſt, ordinem, (cuius diſciplinae, morumque elegantiam tot ſpeciminibus ab ipſis purpuratis eius capitibus nobis probatam iuſto pretio colimus,) indicare nos pudeat, reſpondere inficeto monacho, ſycophantarum more bonos viros aggredienti et canina rabie allatranti, ex amicorum conſilio noluimus, illud Senecae recordati: *noli contendere cum imperitis, nolunt diſcere, quod nunquam didicerunt* [d]. Nec reſponſo quoque vllo aduerſus bellatorem andabatarum more pugnantem opus amplius eſſe credidimus, poſtquam doctiſſimi *nouorum literariorum Lipſienſium* collectores duabus tantum paginis [e] tanta eum virtute proſtrauerunt, vt totus ille giganteus Polyphemus apud rerum intelligentes oculo ſuo priuaretur. Quod memorari hoc loco neceſſarium putamus, ne nos ſilentio cauſſae bonae defuiſſe videamur. Cum enim quaecunque de hoc argumento afferri poſſunt, dudum adduxerimus, et hiſtoriae fidem probauerimus, aliud nihil opus eſſe putamus, quam, vt ad declinandam inuidiam, quod haec ad premendam catholicarum ſcholarum famam a nobis ſcripta ſint, teſtimoniorum loca allegemus, quibus eaedem obſeruationes continentur, profectae a viris, qui nunquam Romanam eccleſiam deſeruerunt. Haec enim ſufficient ad fulciendam hiſtoriae fidem nudumque veritatis pectus in hoc argumento aduerſariis inſipidis opponendum, quamuis ringantur ilia Codro. Bonum autem monachum, ſi adhuc ſuper eſt, ad ſuae familiae et patriae commilitones, P. VDALRICVM STAVDIGL [f] et VDALRICVM

 WEIS-

a) En chartarum menſtruarum titulum: Scholae catholicorum, tum philoſophia, tum theologia propter ſuam, quam in docendo vſurpant, dialecticam, a nota paedantismi, contra heterodoxos, nominatim Iacobum Pruckerum vindicatae, et nouiſſimis diebus per ipſum ill. Wolfium, Chr. Gottſchedium, Io. Ern. Schubertum aliosque modernos Proteſtanticae eccleſiae doctores deſuper non improbatae praeſide. * * Ord. S. P. B. etc. Friſing. 1757.

b) Tota viri inſanientis orthographia intolerabilibus ſoloeciſmis ita peccat, vt ex infimae plebis ruſticis eum ſuam eruditionem hauſiſſe palam ſit. Lectorum, ſi cacatas chartas videndi occaſio eſt, ſidem poſcimus.

c) Eum anti-chriſti characterem eſſe, praemonebat Sanctiſſimus, et manſuetiſſimus Seruator Ieſus, Io. XV, 2. inde intelligere Lector poteſt, cuius ille filius ſit?

d) Grauius monitum diuinae ſapientiae vide, Lector Prou. XXVI, 5.

e) 1757. n. L. p. 443 ſqq. nos infames paginas Friſingenſes tunc nondum videramus.

f) Monachum Benedictinum Andechſa-Bauarum ad praeclaram MABILLONII librum de ſtudiis monaſticis praefantem, et ſcholaſticam colluuiem miro depingentem candore et aequitate.

Weiſſivm [g] illum Bauarum, hunc Vindelico-Auguſtanum, Vrſinenſem monachum vtrumque fatis nunc functum, vtrumque virum ſani iudicii et candidi pectoris, multaeque doctrinae, et vtrumque Benedictini ordinis in vicinia noſtra ſingulare ornamentum ablegamus, vt ab his diſcat, quanta damna et dedecora habeat ſcabies ſcholaſtica: monemusque huius praeceptoris diſcipulos, vt a tam ſordida diſciplina ſeceſſum facientes, legibus illuſtris Academiae Bauaricae [h], a Sereniſſimo Electore feliciſſimis auſpiciis conditae obſequendo a nugis Scholaſticis manus cohibeant. Ad alia acerbiora, ex media Bauaria [i] opponenda non conuertimur, qui non ſatyrico ſale, ſed ſeueritate philoſophica hoc deteſtabile vulnus ſanari optamus, bonamque mentem atque ſanam omnibus ſincero animo precamur. Aequo autem lectori ſatis eſſe nos daturos credimus, monentes, 1. euictum eſſe teſtimoniis luculentiſſimis virorum ante reformationis tempora viuentium, pleraſque illas eruditionis philoſophicae et theologicae, immo iurisprudentiae quoque, medicinae et matheſeos corruptiones et deteſtabilem barbariem, ſcholarum ineptiis deberi, 2. eas quoque ad ſtabiliendam intolerabilem curiae pontificiae ſuperbiam atque auaritiam fuiſſe adhibitas enatumque inde Scholaſticum illud diſputandi genus ſtrigoſum et anceps, et euertendae Scepticiſmo infami omni ſapientiae certitudini aptum, de quo proprie hoc loco quaeſtio eſt. Nempe 3. non accuſari dialecticae per ſe ſtudium, quo commiſſis inter ſe ratiociniis, ſecundum claras et euidentes ratiocinandi regulas de propoſitionum veritate ex principiis ſcientiarum certis et propriis iudicatur, hanc enim dialecticam, vt pars eſt philoſophiae rationalis, ſi ſobrie inſtituitur, non tantum reiiciendam non eſſe, ipſi proteſtantes omnes concedunt, laudant, commendant, ſed hac quoque rationali philoſophiae parte omnes vtuntur, et tot numero eius inſtitutiones ſcripſerunt, nosque ipſos eas inculcaſſe noſſe potuiſſet antagoniſta, niſi Cyclops fuiſſet; ſed eſſe ſermonem de contentioſa illa dialectica, quae ſcepticiſmi filia, nugatoriis contentionibus omnia deformauit. Quod, ne inuidioſe Scholaſticis obiici ab homine proteſtante conqueratur mancipium pontificium, pace Lectoris, teſtimonio viri doctiſſimi, qui inter eccleſiae Romanae aſſeclas magnum nomen obtinuit, Lvdovici Vivis [k] totam cauſſam perorabimus. Ita vero Louanienſis academiae doctor: „Quia in qualibet materia Scholaſticis ſtatim altercandum, quaeſita ſunt „ſpinoſa quaedam apta diſputationibus, quae materiam ſuppeditarent ri„xis, et diutiſſime proferrent altercationem etiam in tradendis prae„ceptis artis: nihil ſemel dicunt, ne adimant ſibi argumentandi et in con„trarium dicendi occaſionem; ſed, ſi quam definitionem aut formulam „tra-

g) In bonae frugis pleno libro de intellectu humano.

h) Lege XLIV. LVII quibus nos exleges paruiſſe, gaudemus, hic Rhodus eſt, hic ſaltandum monacho.

i) Prodiit paulo poſt in media Bauaria acerba ſatyra, quae pro auertenda Scholaſtica ſcabie ſupplicationis formulam, Litaniam dicunt, exhibet.

k) De corruptis artibus L. III. p. m. 126. edit. Lugdun.

„tradunt, primum confuſe et ruditer proponunt, poſtea paulatim, velut „cogentibus ad id argumenta ratiunculis expoliunt, et crebris tibicinibus „fulciunt, vt denique per longiſſimos verborum circumactus ſit perfe„cta: et queruntur poſtea de prolixitate eorum, qui excultius ſcribunt; „quum ipſi dum vndique anſas argumentorum venantur, id multis pagi„nis vix explicent, quod exponi pauciſſimis verbis potuiſſet. Iam vero „ne deeſſet velut bello huic commeatus, de omnibus anxie inquiſiuerunt, „etiam reconditis et puerilibus, et abſurdis, et de iis, quae capere huma„na mens non poteſt, cum tamen Ariſtotelis ſit in primo topicorum ſen„tentia, neminem ſanae mentis propoſiturum, quod ab omnibus vel re„probatum ſit, vel comprobatum, vel etiam plurimis: haec enim dubi„tationem nullam habent, nam quaeſtio dialectica eſt quaeſtio probabi„lis, nón paradoxa: nec contenti iis, quae natura ingenii humani affe„qui et definire poterat, ad viuum voluerunt omnia reſecare, adducti „dulcedine diſputandi. Et quemadmodum, qui pruritus titillatione ni„mium ſcatentes ſanguinem eliciunt, et dolor ſuccedit in locum ſuaui„tatis, et mali chirurgi dum morbidum nimis reſecant, ſanum quoque at„tingunt: ita iſti, dum nimium ſcalpunt, veritatem amittunt, et in fal„ſum incidunt, quod profert ſe maiore aliqua veriſimilitudine, quam „verum ipſum: vt interdum orichalcum magis exprimit colorem auri, quam „aurum ipſum, et qui ſimulat, quam qui agit ſimpliciter, propius ad „imaginem veri accedit, etſi longius a vero ipſo. Hinc eſt acutus ille „Mimi verſiculus, altercando veritatem amittimus.“ Haec Viues, eo dignior fide teſtis, quo magis artem iſtam intime didicerat et longo vſu exercuerat, donec alia illi et meliora lumina exſurgerent: qui in toto illo *libro tertio de corruptis artibus* eſt legendus [l]. De hac dialectica nos locuti ſumus, quam adeo caram habuit, et omnem fere ſapientiam in ea poſuit aetas Scholaſtica, vt Lutetiae vni dialecticae duo impenderentur anni, ceterae autem philoſophiae et de natura, et de moribus et primae philoſophiae vix annus, et etiam de hoc anno aliquid dialecticae deciderint; multi tota vita eaque longiſſima nihil aliud fuerint, quam dialectici. Quam inſaniam cum iam ſuo tempore acri ſtilo confoderit IOANNES SARISBERIENSIS, nec negent, qui hiſtoriam celeberrimae vniuerſitatis ſcripſerunt, manifeſtum eſt, toti Scholaſtico aeuo recte imputari. Tacemus plura ſupra iam ex parte adducta, quae his adiicienda ſunt. Quid cum hac ſtrigoſa et contentioſa dialectica, quae philoſophiae quidem vultum fingit, cerebrum autem non habet, dialectica a Wolfio tradita iuſtisque atque ſobriis principiis circumſcripta, qua omnes proteſtantes vtuntur, quibus ſanum eſt ſynciput. Hanc cum noſter antagoniſta non ſequatur, ſed

l) Is libro IV. quoque de corrupta arte rhetorica, libris ſeqq. autem de corrupta philoſophia naturae, medicina et artibus mathematicis magnis vocibus diſſerit, et philoſophis ſcholaſticis a duobus vitiis longiſſime impulſis, imperitia, et, quam imperitia gignebat, ſuperbia, obiicit, ea inuexiſſe placita de cognitione naturae, ad quae nec vetulae, nec pueri riſum teneant. l. c. L. V. p. 161.

ſed more ſophiſtarum et contentioſae dialecticae vocum rerumque definitiones mutando quaeſtionem ratiocinationis praemiſſis ipſique termino, quem vocant, medio immiſceat, immo ſupponat; an non omnes, qui dialecticam intelligunt, deplorabunt, per hanc ſcabiem loco ſanae dialecticae artisque ex veris principiis diſſerendi ſucceſſiſſe vaniſſimam artem, quam in cathedra ſe docere iactat profeſſor philoſophiae Friſingenſis. Verum felici euentu res tandem eo deducta eſt, vt in multis gymnaſiis Romanae eccleſiae adſcriptis, et in cathedris quoque Benedictinorum melior peruicerit philoſophia rationalis, cuius exemplum in Weissii eximia *de intellectu humano* tractatione, omni commendatione dignum ſupra iam laudauimus: vt taceamus Gallorum, Mariotti, Arnaldi, auctoris artis cogitandi, Mallebranchii, Buffierii multorumque aliorum inſtitutiones logicas et dialecticas, infra adducendas, a quibus ſpectra haec et lemures illi ſcholaſtici ex ſcholis eiecti et ad Cyclopum officinas relegati ſunt. Haec cum libere in tomo IV. P. II. huius operis dudum faſſi ſimus, qua fronte, qua conſcientia nobis hanc calumniam inurit philoſophaſter, quod catholicam Dialecticam perfricta fronte ſimus conuitiati? Cur alienos colores ſuo pullo quaerit, et cur de alliis reſpondet, vbi de cepis quaeritur? Subſcribimus itaque iudicio Lipſienſi, Dialecticum Friſingenſem prodidiſſe, ſe ignorare veram Dialecticam. Quare cum alia defendendi arma illi deſint, isque ad conuitia et ruſticitatem recurrere coactus ſit, manum ab vlteriori examine cohibemus. Fatemur enim, cum iterata attentione has menſtruas chartas legendi neceſſitas hos vrgeret, tantam nos nauſeam occupaſſe, vt illud Ariſtophanis exclamandum nobis eſſet: δότε λεκάνην. Itaque ne verbulum quidem his addimus.

pag. 871. lin. 31. *Et CHR. AVG. HEVMANNVS.* Sudes hoc caput et obſeruationes eius de indole philoſophiae Scholaſticae in oculis ſophiſtarum in eccleſia Romano-pontificia (e quorum numero omnes viros doctos recti pectoris et ſapientis, ac ad Lydium rationis lapidem exercitati et probati iudicii heic excipimus, et, cuiuscunque eccleſiae partis opiniones ſequantur, debito eos honore colimus, modo abſint a tumultuantis inſipientiae characteribus) in oculis hactenus fuerunt, qui magnam ſe victoriam obtinuiſſe ſibi perſuaſerunt, ſi illas obſeruationes noſtras, armis non quidem hiſtoricis, quod in quaeſtione de facto neceſſarium erat, ſed dialecticis, iisque non bonis facileque ferendis, ſed ſophiſticis et barbarie atque paedantiſmo grammatico et morali ſtipatis allatrarent. Cum hoc vero hominum genere pugna cum plane ingloria ſit, eo quod, ſiue vincas, ſiue vincaris, ſemper maculeris, ſemel illis triarios [m] in fine huius paragraphi nominatos velut ordinatam arcem opponimus, monentes: horum rationes iuſto praelio proſternant, et ad adducta ex ipſo ſuorum gremio teſtimonia reſpondeant, has tractationes refutent,

m) Ternioni huic addi poteſt Christophori Binderi tr. de theologia Scholaſtica 1624. editus.

refutent, et ſi viri ſunt euertant. Breuia enim temporis momenta, quae a ſacris munerum laboribus nobis ſuperſunt, non iſtis vitiligationibus, ſed orbis chriſtiani et literarii emolumentis ſacra ſunt. Itaque ſufficiet nobis, his noſtris obſeruationibus teſtimonia addere, quae a viris eruditis protestantium coetui non adſcriptis profecta ſunt, vt occurramus inuidiae ſophiſtarum, et conſtet, nos ex proſopolepſia factionis atque ſectae, vel partis odio nihil ſcholaſticae philoſophiae, ex quo diſciplinae habitum et naturam deſeruit, et ſophiſtica eſſe coepit, affinxiſſe. Suademus autem lectori, ſine partis ſtudio; vt decet ſapientiae cultorem, huic argumento perquirendo intento, vt attendat in hac quaeſtione ad ea monita, quae incomparabilis et in his κριτικώτατος IACOBVS THOMASIVS in obſeruatione poſthuma *de theologia ſcholaſtica eiusque initio*, a filio CHRISTIANO THOMASIO edita [o], attulit. „I. In hac quaeſtione de philoſophia et theo„logia ſcholaſtica diſtinguendum eſſe inter virtutem et vitium, h. e. in„ter ea, quae recte, et quae praue gerebantur. II. Ad virtutes referendum, „quod methodo vtique aliqua theologicam de credendis, doctrinam com„prehendere voluerint: quod maximam ingenii contentionem adhibue„rint, quod in diſputando abſtinuerint a conuitiis, licet acerrime inter ſe diſputarent, quas laudes illis a Proteſtantibus tribui, ex GROTII [p] et CALIXTI [q] iudicio conſtare poteſt, quibus merentur multis nominibus noſtri temporis ſycophantis praeferri, qui pro catholica, ita vocant inepti homines, philoſophia ſe non decertare poſſe autumant, niſi miſceantur opprobria et calumniae. „III. Vitia vero diſciplinae et imprimis theo„logiae ſcholaſticae longe fuiſſe plura virtutibus, quo factum etiam, vt „noſtris ſcholaſticae theologiae, (qualis inter pontificios videlicet fuit) „odioſum eſſe nomen coeperit, cum olim Scholaſtici appellatio fuerit „honorifica. IV. Vitiorum horum aliud ad concluſiones pertinere, aliud „ad medios terminos: et ad illas quidem, quod quaeſtionibus theologi„cis ex profeſſo miſcuerint non theologicas, h. e. eas, quae proprie ſpe„ctant ad aliquam partem philoſophiae; quod concluſionibus theologi„cis miſcuerint falſas; quod vtilibus inutiles, iis de quibus facta eſt nobis „a Deo reuelatio, curioſas, ſeriis denique ridiculas [r]. Ad medios termi„nos et eorum diſcurſionem referendum, quod, ſepoſitis fontibus S. „Scripturae, ex imperitia linguarum aliisque cauſſis ad impuros verſionum „riuulos deflexerunt: quod ſaepe in probando plus apud eos valuerint „ſententiae patrum, decreta conciliorum aut pontificum, vel rationes „philoſophorum, etiam ethnicorum, imprimis, qui inter eos regnauit Ariſtotelis (nec lecti in ſua lingua, nec intellecti, ſed ſecundum Auer„roëm

o) Obſ. Sel. T. III. p. 225 ſeqq.

p) De I. N. et G. prooem. p. 11. locum ſupra iam nos exſcripſiſſe, recordamur.

q) Apparat. theol. p. 138. qui vt, in hiſtoria eccleſiae erat literatiſſimus, omnino legi meretur.

r) Legendus, qui exempla cupit, BINDERVS l. c. qui c. 2. p. 24 ſeqq. talium quaeſtionum longum catalogum exhibuit.

„roëm explicati) quam Scriptura S. [s]. V. Formalem huius corruptio„nis fontem non melius quaeri, quam in commixtione ſacrae theologiae „cum philoſophia gentili: indeque vim illatam, hinc hiſtoriae philoſophicae, illinc theologiae orthodoxae. „VI. Occaſiones fuiſſe duas praecipuas: alterationem eccleſiae Romanae, et defectionem a religione „puriore ad impuram; alteram exortum philoſophiae Ariſtotelicae in or„be Latino et venerationem eius poſt verſiones nouas operum Ariſtotelis, „maxime ex Arabico, ſicque neceſſe fuiſſe, vt veritas abiret in deterius, „falſitas in melius: atque ſic occaſionem ex vna parte dediſſe religionis „corruptionis, ex altera nimiae philoſophiae Scholaſticae glorificatio„nis etc." Nihil in his obſeruationibus eſt, quod non inuictis exemplis et teſtimoniis confirmet hiſtoria eccleſiaſtica; nihil, quod non dixerint acutiſſimi philoſophi et theologi in gremio eccleſiae pontificiae Romanae nati, educati, et docentes, Eraſmus, Viues, Trithemius, Langius, de Clemangis et innumeri alii, quos hoc loco nominauimus. Nos ſpectatores pugnae ſumus, noſtraque ſorte gaudemus.

pag. 872. lin. 22. *In ſecunda et tertia innumeris modis aucta ſunt.* Operae pretium erit, ad confundendum barbarae philoſophiae ἀναισθησίαν eruditiſſimi hiſtoriae academiae Pariſienſis epitomatoris Crevierii, celebris iſtius academiae Pariſienſis doctoris emeriti obſeruationes hoc loco adducere [t]. Monet is, praeeunte duce ſuo Bulaeo [u], in antiquo ſcholae „iſtius tempore, dialecticam cum arithmetica, muſica, geometria et „aſtronomia totum philoſophiae curſum abſoluiſſe: dialecticam vero ſo„brie et cum ſimplicitate fuiſſe tractatam. Remigium Antiſſiodorenſem „explicuiſſe libellum de categoriis, qui tunc Auguſtino tribuebatur; tan„tam autem venerationem religionis fuiſſe apud doctores ſcholaſticos, vt „etiam in iis, quae indirecte tantum religionem tangere videbantur, e. c. „ſelectu auctorum iuuentutis ſtudiis deſtinatorum, chriſtiana praeferren„tur profanis, et improbaretur Virgilii lectio et explicatio. Seculum „autem XI. ab hac ſeueritate receſſiſſe, et non dubitaſſe Ariſtotelis dia„lecticam Auguſtinianae praeferre. Quamuis enim ſatis diu iam notus in „Gallia eſſet Ariſtoteles, in quem nono iam ſeculo commentati ſint Man„noti et Ioannes Erigena [v], ſeculo autem X. nonnulli doctores praelectio„nes haberent in libros *de interpretatione et topicos*, in genere tamen pa„rum eam aetatem ad hunc vſum attendiſſe, nec multum Ariſtotelis no„men inclaruiſſe: Sec. XI. autem fortunam eius effloreſcere coepiſſe, al„latis ex Hiſpania operibus Ariſtotelis, vbi Arabes magni ea faciebant. „Pla-

s) Mire fluctuat in his pingendis, excuſandis et fuco inducendis caſtiſſimae eloquentiae ſcriptor Vavasser orat. quid ſcripturae interpretes ſcholaſtice iuuer. Opp. p. 240. qui tamen more ſuae ſocietatis quaeſtionis ſtatum ſubdole mutat; quis enim ſanum vnquam dixerit philoſophiam rationalem ſ. logicam interpreti Scr. S. non prodeſſe? quis ſyſtematicam docendi methodum in theologia et philoſophia improbauit? quis iuſto ordine philoſophari prohibuit? Verum indicium hoc eſt malae cauſſae, quaeſtionis ſtatum ſtudio corrumpere.

t) Hiſt. acad. Pariſ. T. I. p. 88.

u) Hiſt. Acad. Pariſ. T. I. p. 349. 635.

v) Hiſt. literaire de la France L. IV. p. 246 ſeqq.

„Placuiſſe nimium quantum, et beneuole excepta eſſe in ſcholis et exci-„taſſe ſenſus iucunditatem ex ſubtilitatibus, et ἀναλύσεως quinta quaſi eſ-„ſentia, modum et artificium cuncta definiendi et diuiſiones atque ſubdi-„uiſiones multiplicandi, vbi argumentum in minimas particulas diſſectum „intellectus oculis ſubducitur, tandem diſputandi pruritum artemque „eludendi veritatem per diſtinctiones friuolas. Quanquam autem „iſti naeui omnes Ariſtoteli adſcribi tribuique nequeant, negari ta-„men non poſſe, quod ſit ſubtiliſſimus, aptusque his malis effecti-„bus auctor illis, qui eum vnicum ſibi ducem deligunt. Huic malo „deberi natales ſectae Nominalium, quae ſimul cum hac Galliae philo-„ſophantis inclinatione enata ſit." Verum et ſequentibus, quae corda-tus hiſtoricus perſequitur, lectoris patientiam exoramus, cum meridiana luce clarius ſcholaſticam iſtam ſcabiem, (quam nos ſummis tantum di-gitis tetigiſſe his philoſophis tantos dolores et clamores expreſſit) expo-nant. „Poſtquam enim obſeruaſſet [x], Roſcellinum gloriae aucupandae „ſtudio in eam, cuius praecipuus auctor creditur, ſententiam velut in „retia incidiſſe, ambitionem ſemper deprehenſam eſſe ſcopulum ſtudio-„rum philoſophicorum, quae non ſine ratione Cicero vocauerit *prae-„potentem et glorioſam philoſophiam*: ex hac autem mentis affectione, a „qua quidem non omnes philoſophi ſeducantur, quae regnauerit tamen „ſeculo XI. et XII. enatum eſſe contemtum humaniorum literarum, quae „circa puritatem et elegantiam ſermonis verſantur. Cum enim opinione „meritorum philoſophiae huius turgerent hi doctores ſcholaſtici, nihil „aliud ipſis, quam ſua placuiſſe, nec ſenſiſſe arcta inter dicendi bene et „eleganter, et inter philoſophiam vincula atque connexionem, ſine qua „eruditionis perfectio non poſſit obtineri: quia, vt rerum cognitio neceſ-„ſaria literis eſt, ne ſermones ſint vacui, et ſine mente ſoni, ita ex al-„tera parte amoenitas literarum et elegantia impediat, ne in ſterilitatem „et barbariem degenerent [y]. Illud autem ſingulare eſſe, quod nonnulli „eorum, qui ſe aliis plus valere credebant, omnem philoſophiam vnius „dialecticae circulo concluſerint, cum tamen aliarum ſcientiarum inſtru-„mentum tantum ſit, et quod eandem dialecticam adhibuerint ad quae-„ſtiones non inutiles tantum, ſed pueriles quoque et ridiculas. E. c. „Examinaſſe eos ſerio et prolixe, vtrum porcus, qui ad forum venalis „ducitur, teneatur a fune, quo ducitur, an ab homine, an qui, totum ca-„pitis tegumentum emerit, caputium quoque coëmiſſe cenſendus ſit. Et „cum duae negationes Latino ſermone fortius affirment, ita de negatio-„nibus pueriliter luſiſſe, cum in phraſibus plures occurrerent, vt plane „non poſſent intelligi, et, vt ad definiendum numerum harum negatio-„num, et concludendum, an propoſitio ſit affirmatiua vel negatiua, pon-„dere aliquo e. c. fabis minutis opus fuerit, vt poſſent numerari: et

 „huius

x) loc. c. p. 95. y) Conf. BVLAEVS T. I. p. 512.

„huius dialecticae reſpectu omnes alias ſcientias eos contemſiſſe, maxime „vero rhetoricam ſolidis ratiociniis inſtructam, et iuuentutem a bonis „auctoribus antiquis cohibuiſſe.“ Hodie vero in cathedris ſcholaſticis (quas quidem principum et praelatorum cura paſſim in dies magis emendari ſuoque nitori reſtitui gaudemus, et ad Tomi IV. partem ſecundam monebimus) easdem adhuc ſordes haerere, diſcat Lector ab eruditiſſimo et elegantiſſimo ſcriptore Viennenſi, ipſo quoque eccleſiae Romanae addicto, et nobilitate generis conſpicuo, qui ſub nomine, Biccolo ad declinandam inuidiam latere voluit, qui integra tractatione Gallico ſermone conſcripta, et in vernaculam noſtram conuerſa [z], de futilitate methodi ſcholaſticae, quae in ſcholis catholicorum in Germania vrgetur, rem omnem luculentiſſime confecit, et acri ſale hos homines perfricuit, cuius ad Tomum vltimum iterum mentio facienda eſt. Aſt iam manum de hac tabula retrahimus, quam nobis extorſit Friſingenſis dialectici nugacitas et deſipientia. Nos ſcholaſticae iuuentuti, quam ſeducere nos voluiſſe, ille calumniatus eſt, illud Martialis [a] accinimus:

Turpe eſt difficiles habere nugas
Et ſtultus labor eſt, ineptiarum.

Ita vero concatenato ratiociniorum nexui et methodo, quo nomine nos aduerſarius accuſauit, nihil detrahitur, quam ſub methodi mathematicae nomine in proteſtantium ſcholis ampliſſime reſonare, demonſtrauit cl. Georgivs Friedericvs Meyervs [b], philoſophus Halenſis. Subſcribimus autem haut illibenter ſententiae Hevmanni [c] monentis, non ſimpliciter vitio vertendam Scholaſticis coniunctionem philoſophiae cum theologia, ſed, γνῶσιν ψευδώνυμον reuelationi fuiſſe immiſtam, nugatricem non modo et ſtrigoſam, ſed corrumpendae quoque reuelationis caſtitati aptiſſimam, quam theologiam ſua curioſitate foedare coepiſſe Abaelardi tempore, ſupra ex Trithemio probauimus.

pag. 876. lin. 33. *Vel ordinis potius, qui ei praeerat ſcholaſtici.* Prouocamus ad luculenta teſtimonia virorum eccleſiae Romanae addictorum, quae cumulauit Tribbechovivs, et imprimis conſilium cardinalium de emendanda eccleſia Paulo III. exhibitum, quo ita ſcribunt: *abuſibus velut morbis grauiſſimis iam pridem eccleſia Dei laborat, ac praeſertim haec Romana curia, quibus effectum prope eſt, vt paulatim ac ſenſim ingraueſcentibus peſtiferis his morbis magnam hanc ruinam traxerit, quam videmus. Et quoniam ſanctitas Tua Spiritu Dei erudita, qui, vt inquit Auguſtinus, loquitur in cordibus nullo verborum ſtrepitu, probe nouerat, principium horum malorum inde fuiſſe, quod nonnulli pontifices, tui praedeceſſores prurientibus auribus, vt inquit apoſtolus Paulus, coaceruarunt ſibi magiſtros ad deſideria ſua, non vt ab eis*

z) In noua Bibl ſcient. et art. liberal. T. IX. p. 156 ſeq. 245. 336. 408. 524.
a) L. II. ep. 86.
b) Log. Germanice editae P. I. ſ. 10. et pleraeque inſtitutiones phil. rationalis, e. c. Cel. Hollmanni.
c) Praef. ad Tribbechovivm de Dd. Schol, pag. 26 ſeq.

eis diſcerent, quod facere deberent, SED VT EORVM STVDIO ET CALLIDITATE INVENIRETVR RATIO, QVO LICERET ID, QVOD LIBERET: *inde effectum eſt, praeterquam quod principatum omnem ſequitur adulatio, vt vmbra corpus difficillimusque fuit aditus veritatis ad aures principum, quod confeſtim prodirent doctores, qui docerent, pontificem eſſe dominum beneficiorum omnium, ac ideo cum iure dominus vendat id quod ſuum eſt, neceſſario ſequi, in pontificem non poſſe cadere Simoniam, ita quod voluntas pontificis, qualiscunque ea fuerit, ſit regula, qua eius operationes ac actiones dirigantur: ex quo procul dubio efficitur, vt, quicquid libeat, etiam liceat* etc.

pag. 876. lin. 37. *Rhabanus Maurus, Ioannes Scotus, Erigena.* His iungendi Almarius, et imprimis Ratramnus, cuius contra hoc dogma aggreſſiones in libro *de corpore et ſanguine Domini* adeo graues ſunt transſubſtantiationis promachis, vt in omnes partes ſe vertant, vt hoc telum effugiant, inuita arte critica, inuito facti teſtimonio; qua de re videndus IAC. BASNAGIVS [d] et IO. FR. BVDDEVS [e], monente G. CALIXTO [f].

Ibid. lin. penult. *Illud excuteretur.* Nempe prout cogitationes doctorum veterum ad aliud aut aliud, quod in ſanctiſſimo hoc myſterio conſiderandum occurrit, conuerſi fuerunt, ita quoque locuti ſunt. Conſiderantes itaque analogiam et ſimilitudinem, quae inter panem et corpus Chriſti intercedit, benedictum panem ſymbolum ſiue figuram corporis aliquando appellarunt. Conſiderantes autem ex ipſius Chriſti ſcito et voluntate, cum hoc pane ita coniungi corpus Chriſti, vt, ſumto pane, ipſum quoque ſumatur, et proinde idem eſſe, ſumere hunc panem et ſumere corpus Chriſti; atque adeo fieri non poſſe, vt, ſumto hoc pane, non ſumatur corpus Chriſti: inde factum, vt nonnulli, quum arctiſſimum hunc nexum altius in animum demitterent, ad eum exprimendum dicerent, panem iam non eſſe panem, nempe nudum, ſed conuerſum eſſe in corpus Chriſti, etiamſi ſit, quod erat, vt Ambroſius, nec recedat a ſua natura, vt Theodoretus, nec deſinat eſſe ſubſtantia panis, vt Gelaſius aſſerit; ſed ita loquuti ſunt, hanc, quam diximus, ob cauſſam, quod videlicet non queat fieri, quin, ſumto pane euchariſtico, ſumatur corpus Chriſti [g]. Qui recte porro et appoſite monet: „poſteriora et ſequiora demum ſe„cula ad determinandum praeſentiae modum, a quo priora et meliora „abſtinuerant, deſcendiſſe: et cum ambitio pontificum multorumque e „clero aliorum indies augeſcere coepiſſet, in eccleſia Romana eum mo„dum proponi, qui ad dignitatem antiſtitum et cleri ſuper alios omnes „euehendam plurimum facere videretur, nempe quod magnam credide„rint eminentiam presbyteri, ſi e pane verbis ſuis Chriſti corpus valeat „efficere. Hanc mutationem nouo vocabulo transſubſtantiationem ap-

 „pella-

d) Hiſt. de l'Egliſe L. XVI. c. 7. p. 933. e) Iſag. in hiſt. theol. L. II. c. 7. p. 1112 ſeqq.
f) Diſſ. de transſubſtant. §. 92. quae tota meretur ob perſpicuitatem et ſoliditatem legi.
g) Hinc vocabula μεταβολή, μεταποίησις, μεταστοιχείωσις veteribus vſurpatae.

„pellauiſſe, quod primum occurrat apud PETRVM BLESENSEM [h].“ Et hoc tamen non obſtante ſupra Ruperti Tuitienſis exemplum adduximus, qui in S. Coena hypoſtaticam quandam vnionem afferendo, a μετȣσίας dogmate longe abiit. Illius enim ἀσύςατα viri acuti, qui naſum habebant, nunquam concoquere potuerunt, ſcholaſticis ſuis diſtinctiunculis oleum camino addentibus. Plura de his dabunt theologi polemici.

pag. 877. lin. 7. *Dominantis religionis auctoritatem defendiſſe.* Hoc ſi vnquam factum, certe vel in ſola Ioannis XXIII. cum fratricellis Franciſcanisque ſpiritualibus fratribus controuerſia probat; tota enim illa de re nihili et multis logomachiis referta quaeſtio potuiſſet ſopiri, niſi interfuiſſet pontificis, ſupra modum pecuniae et diuitiarum corrodendarum cupidi, vt de ſua ſententia ne latum quidem vnguem decederet.

pag. 878. lin. 20. *Quem hic exſcribere nolumus.* Vnum tamen magni theologi locum ex Launoio repetemus, vt ſcopo nos noſtro, aduerſario incomto et illiterato ſuos homines loco apologiae et reſponſionis opponendi, fiat ſatis: Ita vero candidus et eruditus praeſul [i]: *alterum eſt vitium, quod quidam nimis magnum ſtudium multamque operam in res obſcuras et difficiles conferunt, easque non neceſſarias - - noſtri theologi,* (Scholaſticos homines intelligit) *importunis vel locis longa de his*, (a quibus Porphyrius abſtinuit) *oratione diſſerunt, quae nec iuuenes portare poſſunt, nec ſenes ferre. Quis enim ferre poſſit diſputationes illas de vniuerſalibus, de nominum analogia, de primo cognito, de principio indiuiduationis, de diſtinctione quantitatis a re quanta, de maximo et minimo, de infinito, de intenſione et remiſſione, de proportionibus et gradibus, deque aliis huiusmodi ſexcentis, quae ego etiam, cum nec eſſem ingenio nimis tardo, nec his intelligendis parum temporis et diligentiae adhibuiſſem, animo vel informare non poteram. Puderet me dicere, non intelligere, ſi ipſi intelligerent, qui haec tractarunt.* Sed merentur eae quoque apud ipſum legi, quae Launoius adiecit, et quae IOANNES MALDONATVS ſcripſit, quae rem clare conficiunt, et haec ſpectra ex philoſophiae ſobriae hortis relegant.

pag. 879. lin. 28. *Sed ſpiritui quoque applicari poteſt.* Fatemur tamen, hoc pacto Nominalium et imprimis Occamiſtarum ſententiae exiguum commodum enaſci. Cum enim plerique Auerrois ſententiam de vno intellectu agente ſequerentur, indiuiduationis principium, quod in idea ſingulari recte quaerebant, ad materiam quidem reuocando, totum tamen complexum ideae pro iſto principio admiſerunt; aſt dum ex materiae modificatione et dimenſione corporis identitatis rationem exſurgere concedebant, vniuerſalem illum ſpiritum ſimul in partes diſcerpere, et cuiuis particulae portiunculam tribuere coacti ſunt. Nempe has tenebras ſequebatur nox ſeptentrione obſcurior.

Ibid.

h) Ep 140. ſerm. 38.

i) Loco ſupra in textu citato. Dici non poteſt, quam mire theologi ſcholaſtici in hoc argumento fluctuauerint. vid. LOMBARDVS ſent. Diſt. 10. 11. 14.

Ibid. lin. 34. *Magnam tricarum Scholaſticarum partem huic potiſſimum fonti deberi.* Repetenda hoc loco, quae ſupra §. *XVII. ſectionis ſecundae huius capitis* adduximus, et memorabili *Matthaei Pariſienſis* loco probauimus.

pag. 882. not. x. *In rariſſimis Qq. in Geneſin.* Monendus obiter hoc loco lector eſt, in plerisque *Qq. in Geneſin* exemplaribus folia iſta eſſe abiecta, et alia ſuppoſita: vnde prima tantum non omnia euanuerunt. Caſu itaque factum eſſe putamus, vt in noſtro, quod inter reculas literarias aſſeruamus, exemplari vtriusque folii exemplum, reiectum et ſurrogatum deprehendatur. Cuius cauſſam quidem veram dicere non habemus, ſuſpicamur autem, vel ipſum Merſennum inepto zelo rogum et gladium pro atheis poſcendo et de inſigni Galliae atheiſmo conquerendo famae maculam ſibi contrahentem medicinam afferre voluiſſe: vel ſuſtuliſſe cenſores paginas in Gallici nominis ignominiam ſcriptas. Sublata autem folia ob inſignem libri raritatem nonnemo recudi fecit in *bibliothecae Gallicae* [k] libello menſtruo.

pag. 887. lin. 31. *Illa peſtilens confuſio progreſſa vbique imperaret.* Quale Ariſtotelis fatum Pariſiis habuerit, poſt Launoium et Bulaeum, diſcendum a doctiſſimo Crevierio [l], qui non ſolum errores ex hac Ἀριστοτελομανίᾳ enatos recenſet [m], ſed inſaniens quoque eius ſtudium paſſim notat [n].

pag. 890. lin. 8. a fin. *Quos et vita et fama perſequi et premere non erubuerunt.* Non luculentiora huius ſpiritus perſecutorii, qui verus antichriſti et morologiae Satanicae character eſt, exempla putamus ſuppeditare poſſe quemquam, quam ſcholaſticae philoſophiae et theologiae hiſtoriam; ex hactenus narratis enim ſole meridiano clarius id conſtare putamus, Lectorique Abaelardi exemplum in memoriam vocamus, vel Nominalium perſecutiones infra memorandas intueri iubemus, quae ab vno regis Galliae confeſſionario excitatae, aulam pariter Gallicam et ſedem Romanam concuſſerunt; et fratricellorum quoque perſecutiones cogitare iubemus, in quibus ob controuerſiam ſola praeciſione logica dirimendam militiae Franciſcanae commilitones quidam Auenione igne exuſti ſunt.

Tantum barbaries potuit ſuadere malorum.

pag. 891. lin. 28. *Non contemnendum egregiarum obſeruationum faſciculum ita poſſe comprehendi.* Erit haec obſeruatio clypeus nobis contra inſenſos calumniatores, qui hac hiſtoria ſcholaſtica nos dicam voluiſſe ſcribere ingeniis magnis, ipſique eccleſiae maculam affricare, neſcimus, ex incogitantia vel calumnia clamauerunt. Nos, qui à iuuentute partium ſtudium odio habuimus, et ſemper ab hac ſcabie animum cohibuimus, et in quaeſtione facti vnam nobis, vel αὐτοψίαν, vel teſtimoniorum fidem atque

k) Vol. XXXIV. P. I. art. 7.
l) Hiſt. de l'Academie de Paris. Tom. I. pag. 222. 240.
m) Tom. II. p. 42. 43.
n) T. III. p. 187. Tom. IV. p. 190. 192. 363. Tom. V. p. 266.

atque euidentiam regulam ſcripſimus, et hoc quoque animo velut clypeo tecti exiguos catellorum latratus contemnimus.

pag. 894. lin. 32. *A grex et gorae.* Pertinet ad haec obſeruata hoc loco immania Dialecticae Scholaſticae vitia inſanum in vtramque partem diſputandi et rationes rationibus incerta alea opponendi ſicque velitationes (belli enim nomen non meretur) ſcholaſticas inſtituendi cacoëthes, quod nominatiſſimae in horum philoſophaſtrorum palaeſtris voculae, *Vtrum*, et *An* produnt, quae riſibus et ſibilis prudentium eos expoſuerunt, et inter duas rationes oppoſitas nihil ſtatuendi conſilium exagitandum propinauerunt. Hoc cum aſino Buridani comparat ingenioſiſſimus BAYLIVS [o], applicatque illi feſtiuos perſonati MERLINI COCCAII verſiculos [p], quos, pace Lectoris, quem inter dumeta ſcholaſtica diu forte cum taedio quodam inuiti detinuimus, ad ſoluendos riſus, propter libelli raritatem integros deſcribimus

Logici:

Iſta quidem Zuica eſt animabus plena togatis,
Quas quidem logicos reputarunt eſſe profundos,
Aſt amiſerunt cerebrum per mille batanas
Aut homines aſinos dicunt, aut eſſe cauallos,
Extinguique ſitim iactarunt carne ſalata.

Vtrum

Inter eos ſtabat vir quidam corpore duplex
Qui ſuſtenatur binis tantummodo gambis
Dicitur hic, VTRVM, dubioſis ſenſibus implens
Hereticosque facit, negat hanc, probat hunc, tenet illam
Et ſibimet diris ſemper dat verbera verbis.

Quae ita, cum Friſingenſis ſcholaſtici, carnifice et rogo armati furores legeremus, eius imaginem in animum reuocarunt, vt tantum non riſu ſolutis accideret, quod Eraſmo epiſtolas obſcurorum virorum legenti. Verum, ne haec iocis tantum conficere velle videamur, ad illuſtre ſcholaſtici coeli ſidus, *ſententiarum magiſtrum*, qui ſubtilitatibus ſuis archiepiſcopatum Pariſienſem conſequutus eſt, prouocamus, et harum cupediarum appetentem Lectorem ad famoſiſſimum *librum ſententiarum* ablegamus, vbi *diſtinctionibus ſex, octaua* ſcilicet et ſequentibus *vsque ad decimam quartam*, opinionem de transſubſtantiatione, quae in Latina eccleſia radices iam egerat, ceteris reliquis praefert, et ita pro ea diſputat, vt non tantum prodat, admodum antiquam eam non eſſe, multisque parum placere, et variis ac inextricabilibus difficultatibus et dubiis premi, minime diſſimulet, ſed ita incertus de dogmate, in quo cardinem verſari Romanae eccleſiae, eius ciues credunt, differit, vt neſciat, qualis ſit iſta conuerſio panis in carnem, et vini in ſanguinem, an formalis, an ſubſtantialis,

o) Dict. T. I. art. Buridan. not. A. p. 509.   p) Macaron. XXV. p. m. 490 ſeq.

tialis, vel alterius generis, et fateatur, definire ſe non poſſe. Quibus mox rationes addit, cur nec formalis dici queat, nec ſubſtantialis, nec efficiens, et *cur quidam putent, ſubſtantiam panis et vini manere, et ibidem corpus Chriſti eſſe et ſanguinem, et hac ratione dici, illam ſubſtantiam fieri iſtam, quia, vbi eſt haec, ibi et illa.* Similiter de ſubiecto quaerit, et de accidentibus in ſacramento, quae remanent, id eſt, de ſpeciebus, et ſapore et pondere, in quo ſubiecto fundentur, et probabilem ſibi opinionem eſſe, ait, *exiſtere ſine ſubiecto*, quam eſſe in ſubiecto, quia ibi non eſt ſubſtantia niſi corporis et ſanguinis Domini, quae non afficitur iſtis accidentibus. Addit quaeſtionem, num corpus Chriſti frangatur et diuidatur in S. euchariſtiae ſacramento, quemadmodum ex praeſcripto Nicolai II. profiteri iuſſus Berengarius, an nihil, ſicut alii dicant, quod ſicut ibi ſpecies panis eſt, et non eſt ibi res, cuius vel in qua ſit eius ſpecies, ita ibi ſit fractio, quae non fiat in aliqua re; quia nihil frangitur, an vero accidentia, quae ibi ſint ſine ſubiecto, licet quidam aſſerant, ea fundari in aëre. Habes, Lector, luculentum diſputationis in incertas rationes diductae ſpecimen, ex quo, ſi ſapis, intelligere potes, ad quid vtiles ſint noſtrae obſeruationes de philoſophia et methodo ſcholaſtica. Alia in tractatione hiſtorico-philoſophica ſcopus tractationis non admittit.

pag. 896. lin. vlt. *Magnum olim Auguſtae noſtrae ſidus, Marcus Welſerus.* Paulo plenius rem iſtam enarrauimus, *ſupra ad pag. 606. huius Tomi*, qui locus videndus. Facile autem Bonifacio haec ignorantia rerum coſmologicarum poſſet ignoſci, ſi a perſecutione ſibi temperauiſſet, nec Zachariam Pontificem ſeduxiſſet, vt brutis fulminibus contra argumentum, cuius ne particulam quidem aliquam intelligebat, detonaſſet. Aſt cum vterque Pontifex, Romanus et Moguntinus de rebus ſibi incognitis decretoriam ſententiam edixerint, merito veluti prototypa Scholaſticae intemperantiae atque deſipientiae contra bonas literas et philoſophiam debent in theatro hiſtoriae philoſophiae collocari, licet ringantur ilia Codro.

pag. 904. lin. 6. a fin. *Cum nihil noui afferant, ſilemus.* Comparandi de hac Nominalium et Realium concertatione, diſſidiis, controuerſiae momento, et ſectarum harum fortuna varia in academia Pariſienſi, cui natales et patriam debet, ſcriptores hiſtoriae eius diligentiſſimi Bvlaevs q) et Crevierivs r).

pag. 905. lin. 9. a fin. *Secundum in re, tertium poſt rem.* Difficilis intellectu Scholaſticorum diſputatio de hac materia illis, quibus abſtractae eorum notiones peregrinae ſunt. In quorum gratiam vt illuſtrationem obſcuri argumenti addamus, tenendum eſt, diuerſas iſtas ſententias originem

q) T. IV. p. 705 ſeq. T. V. p. 746.
r) T. I. p. 71. 94. T. II. p. 334. 359. Tom. IV. p. 307. 359. 391.

ginem ſuam habere a notione vniuerſalis incomplexi, quod quum vnum tantum ſit in ſe, ad plura tamen pertinere poteſt multis modis. Vel enim ad plura dicit, ordinem cauſſae, et ſic eſt vniuerſale in cauſſando, vt Deus, qui, licet in ſe vnum quid ac ſingulare ſit, quia tamen ad plures effectus ſimul concurrit, dicitur cauſſa vniuerſalis. Vel dicit ordinem imaginis, ſiue ideae, et ſic eſt vniuerſale in repraeſentando, vt ſpecies impreſſa et conceptus formalis: quae licet in ſe ſingularia ſint, rem tamen in vniuerſali repraeſentant. Vel dicit ordinem ſigni, et ſic eſt vniuerſale in ſignificando, vt vox: homo, quae rem vniuerſalem ſignificat. Vel denique dicit ordinem ad eſſe, et ita vocatur vniuerſale in eſſendo, a quo vniuerſale in praedicando non differt, niſi nomine habitudinis et rationis. Quod enim per identitatem aliquam in multis eſt, id de multis etiam poteſt praedicari: et ratione prioris et in ordine ad eſſe, ſolet proprie vocari vniuerſale, in ordine autem ad praedicationem, praedicabile. Hoc vniuerſale autem in eſſendo diuiſerunt Scholaſtici in metaphyſicum, phyſicum et logicum, vel, quod eodem recedit, in vniuerſale ante rem, in re, poſt rem. Vniuerſale metaphyſicum vel ante rem, ſi vere datur, eſt natura quaedam a ſingularibus auulſa, et independens ab operatione intellectus, communicabilis pluribus et de iis praedicabilis. Dicitur *metaphyſicum*, quia abſtrahit a mutatione et accidentibus ſenſibilibus, ſecundum eſſe, cuiusmodi res metaphyſica potiſſimum conſiderat, ante rem autem dicitur, quia eſt ante ſua ſingularia, quae per ipſum fiunt, vt per impreſſionem ſigilli multae fiunt ſigillationes. Vniuerſale phyſicum eſt natura vniuerſalis, prout in rebus exiſtit, idque vel materialiter tantum, quatenus natura in rebus exiſtens poteſt per intellectum abſtrahi a conditionibus indiuiduantibus, et vniuerſalis denominari, vel vt exiſtat natura actu vniuerſalis, ſecluſa omni intellectus vniuerſalis operatione, quorum prius Thomas ſtatuit, poſterius Scotus. Vniuerſale hoc phyſicum dicitur, quia, quum in rebus vniuerſalibus exiſtat, obnoxium eſt mutationi et accidentibus ſenſibilibus, quibus phyſica conſiderandis occupatur. Vniuerſale logicum eſt natura ſpecifica vel generica, quatenus a ſingularibus per intellectum abſtracta eſt, ſiue ſit realiter vna in pluribus, ſiue non. Et hoc quidem obiectum diſputationis dialecticae inter Reales et Nominales eſt, quam cum ad veterum Graecorum ſcholas retuliſſent, longa de his vniuerſalibus ante rem controuerſia enata eſt, quo pacto, vel Plato, vel Ariſtoteles, vel Zeno quoque ad principia rerum retulerint, de qua re, cum alibi iam tractauerimus, cramben, ne mors fiat, bis ponere nolumus, haec autem ad huius controuerſiae adeo longae et illuſtris hiſtoriam illuſtrandam afferre ideo voluimus, vt obſcurius dicta vel viſa nonnullis clariorem lucem accipiant, et ne videamur inuidioſius has dapes ſcholaſticas, quibus hactenus ad nauſeam vsque paſcimur, noſtris lectoribus inuidere voluiſſe. Qui ſi plura, quam quae heic appoſuimus, fercula cupiunt, inuenient apud Pavlvm

Slevogtium [s] eruditum ſuperioris ſeculi philoſophum et philologum Ienenſem plura mira claritate explicata, quae ad argumentum de vniuerſali ante rem pertinent, illudque in luce ponunt. Deprehendet autem lector hiſtoriae philoſophiae Graecae peritus, multam in iſta diſputatione verſatam eſſe logomachiam, quam inter genuinos quoque ſcholaſticae philoſophiae characteres eminere, innumeris et quotidianis exemplis poteſt demonſtrari.

pag. 907. lin. 23. *Res exiſtentes in vocibus eſſe manentes.* Is alio quoque loco idem refert: *His*, ſcribit [t], *temporibus fuiſſe reperio Rucelinum Britannum magiſtrum Petri Abaelardi, noui Lycei conditorem. Qui primus ſcientiam vocum ſiue dictionum inſtituit, nouam philoſophandi viam inuenit. Eo namque auctore duo Ariſtotelicorum Peripateticorum genera eſſe coeperunt, vnum illud vetus, locuples in rebus procreandis, quod ſcientiam rerum ſibi vendicat, quamobrem Reales vocantur: alterum nouum, quod eam diſtrahit, Nominales ideo nuncupati, quod auari rerum, prodigi nominum, atque notionum verborum videntur aſſertores. Illorum anteſignani Thomas et Scotus; horum Occamus, Marſilius, Ioannes Buridanus.* Sic et medii aeui ſcriptores [u] et recentiores plerique, qui Nominalium patriarcham ipſi quoque Roſcellinum conſtituunt, inter quos etiam Crevierius [x]. Recte tamen ille praeponit et ducem atque praeceptorem habuiſſe eum in Nominalium via monet Ioannem ſophiſtam, a dialecticis ſtudiis ita nuncupatum. Veteris enim hiſtorici Francici teſtimonio [y] nouimus, hunc Ioannem, cum cetera obſcurus et ignotus eſſet philoſophus, eo nomine inclaruiſſe, quod artem ſophiſticam vocalem eſſe diſſeruerit, et diſcipulos in ea ſententia habuiſſe Rucellinum, Robertum Pariſienſem et Arnulfum Lugdunenſem. Quae tempora cum in initia ſcholae Pariſienſis incidant, quo ſe Roſcellinus docendae Dialecticae cauſſa conuertiſſe videtur, recte pronuntiauiſſe putandus eſt Crevierius, monens, Nominalium ſectam eadem, quae academiam, initia, Seculum XI. habuiſſe, eoque duce et auctore in cathedra publica opinionem, dudum in ſcholis epiſcopatuum atque monaſteriis ventilatam non tantum perſonuiſſe, ſed adhibitam quoque ad explicanda theologiae myſteria, quod occaſionem dedit Roſcellino in eos de Trinitate errores delabendi, propter quos poſtea condemnatus eſt, qui in hiſtoria eccleſiaſtica aeui ſolent memorari, quosque nos ſupra iam tetigimus.

pag. 907. lin. 26. *Omnem praedicandi definiendamque rationem videbant.* Maxime offendebat philoſophos eius aetatis, qui fontes et origines Nominalium ſectae, opinionum Graecanicarum ignari, non inſpexerant, quod, ſtante eorum hypotheſi, non eſſe rerum ſcientia poſſit, quae res ſup-

s) In diſputationibus philoſophicis P. I. L. I. p. IX. quae eſt de vniuerſali ante rem, p. 177 ſqq.

t) Ann. Boi. L. VI. p. 624.

u) Otto Frising. de geſtis Frid. I. cap. 42. Sarisberiensis Metal. L. II. c. 17. p. m. 814.

x) loc. cit. T. I. p. 97.

y) Franc. hiſt. fragm. apud Du Chesne Script. hiſtor. Franc. Tom. IV. p. 632. debemus hunc locum B. Moshemio, qui nos de eo monuit.

ſupponat earumque ſtabilem eſſentiam, quam ad definitiones rerum requirebat ſchola Peripatetica. Recte vidit doctiſſimus Crevierius [z], difficultates inde enatas intricatas eſſe, et non adeo abſurdas, quam clamabat Realium factio, isque recte ad noſtrae aetatis quaeſtiones et controuerſias de ideis earumque natura prouocat, de quibus ſuo loco ex inſtituto diſſeruimus [a]. Nominales enim contendere auſi ſunt, magnisque motibus decertarunt, ſingularium, quorum exiſtentia non ſit neceſſaria, ſcientiam non dari, eo quod modalitates eorum ſemper ſint in mutatione: adeoque vniuerſalium tantum ſcientiam eſſe. Contendebant autem, eiusmodi ideas vniuerſales et reales non exiſtere, ſolaque ſingularia indiuidua deprehendi, nomen vero et appellationem vniuerſale perficere, adeoque non rerum, ſed nominum tantum et vocum dari ſcientiam. Multa et grauia his argumenta opponebant Reales, vrgentes omne ita cognitionis humanae fundamentum euerti, et attendentibus ad ſui intellectus virtutes et operationes comprehendere, ideas vere et neceſſario extare et habere realitatem: et eandem quoque eſſe cauſſam entium moralium, quorum realitatem conſcientia nos doceat [b]. Alia in hac Scotica metaphyſica et ſcholaſtica ea de re occurrentia magnisque iris diſputata tacemus. Putamus autem, ſingulare hanc controuerſiam ſpecimen exhibere confuſarum notionum in terris Scholaſticorum enatarum, quibus omnis veritas eluſa cernitur. Si enim inter eſſentiam vel ideam, et inter exiſtentiam rei diſtinxiſſent, ſaluis principiis logicis et metaphyſicis, vidiſſent, quibus fundamentis nitatur ſcientia rerum atque nominum, vniuerſalium et ſingularium. Mirandum itaque non eſt, litem hanc tanta ſeueritate et iracundia tractatam in ſcholaſticas quisquilias conuerſam locum amplius non habere, niſi apud λογομαχέντας. Haec autem humani intellectus opprobria matrem habuiſſe ſuperbiam, opportune monet Crevierius [c].

pag. 910. lin. 3. *Diuerſis opinionibus diſputabat.* L. incertis et fluctuantibus coniecturis iactaretur. Nunquam enim certi erant de ſua opinione, ita poſcente methodo ſcholaſtica, quae alios fructus ferre non potuit.

pag. 910. lin. 18. *Nominalium ſecta in hac quoque gente valde aucta eſt.* Repetenda hic ſunt, quae ſupra [d] de Nominalium fortuna et auctoritate apud principes Germaniae et inter iuuentutem ſcholaſticam ad Marſilii ab Inghen vitam diximus, et comparandus libellus ſupplex Nominalium ad Galliae regem exhibitus a Steph. Baluzio [e], quo omnem inuidiam et perſecutionis fontem atque originem in Ioannem XXII. P. M. eiusque odium in Occamum coniiciunt, adductis theſibus, quibus celeberri-

z) Id ex hiſtoria Abaelardi eiusque narratione poteſt intelligi, in qua c. 3. hiſt. calam. ſuar. ait: de vniuerſalibus in hoc ipſo praecipuam ſemper eſſe apud Dialecticos quaeſtionem. Conf. L. Dacher. Spic. T. II. p. 889.

a) Hiſt. doctr. de ideis ſect. II.

b) Conf. Crevier. l. c. p. 92.

c) loc. cit. pag. 96.

d) Ad pag. 855.

e) Miſcellan. T. IV. p. 533 ſeqq.

berrimus ille Nominalium patriarcha duxque alter papam offenderat. „Vbi narrant etiam, diu fuiſſe cunctatam Vniuerſitatem Pariſienſem, vt „doctrinam Occami condemnaret, ſed facultatis artium importunitate „victam feciſſe ſtatutum in quo caueatur, dictam doctrinam non eſſe „dogmatizandam, quia nondum erat examinata et approbata. Et poſt- „modum inſtituiſſe iuramentum, quo iurauerunt omnes, dictam doctri- „nam non dogmatizare in caſibus, in quibus eſt contra fidem. Iuſſiſſe „etiam eundem Papam doctrinam Occami examinare per quendam car- „dinalem, qui, licet multa contra eum diſputauerit, nihil tamen repererit, „quod auſi fuerint condemnare: neque ſequutam eſſe aliquam con- „demnationem articulorum per eundem cardinalem examinatorum. Et, „poſtquam ſeceſſum Nominalium ex academia Pragenſi recitarunt, ad „Petrum de Alliaco, Ioannem de Gerſonno et alios quamplurimos viros „doctiſſimos Nominales prouocant, qui conuocati ad concilium Con- „ſtantienſe, haereticos Bohemos, realium factioni addictos, maxime „Hieronymum et Ioannem ita refutauerint, vt ſe argumentis Petri de „Alliaco victos confiterentur. Tertiam perſecutionem autem Nomina- „lium fuiſſe poſt occiſum ducem Aurelianenſem [f]. Nam propter guerras, „quae inde ſuperuenerant, diſperſos eſſe per varias regiones et prouin- „cias doctiſſimos viros in via Nominalium, ei diſperſione ſuperueniſſe „quosdam Albertiſtas, qui, nullo reſiſtente, doctrinam nominalium eie- „cerint. Sed poſtquam, Anglicis expulſis, coeperit haec Vniuerſitas re- „florere, viris ingenioſiſſimis refertam eſſe, et ab eis dictam doctrinam „Nominalium reſumtam et reſuſcitatam, a viginti annis ad hoc tempus „(annum 1473.) incrementa laudis et gloriae ſuſcepiſſe. Hoc vero anno „quartam perſecutionem exortam. 1. ob laudem et doctrinae gloriam „eorum, quia, qui dicuntur Nominales, Thomiſtas ſuperent diſputando, „vt nullo modo eis reſiſtere poſſent 2. propter haereſin confictam Lo- „uanii, negantem certitudinem et praeſentiam diuinam de contingenti- „bus, cui fauerint multi Dd. facultatis; Nominales autem ſe viriliter „obiecerint, nullum periculum pro defenſione fidei formidantes, im- „pedierintque, ne theologica facultas dictum tractatum approbaret. Cui „tamen Reales qui dicuntur ad XXIV. ſubſcripſerint [g], quo tamen non „obſtante, Louanienſis doctoris tractatus Romae condemnatus ſit et haere- „ticus declaratus; propterque hanc condemnationem illos Dd. ira accen- „ſos, defenſores fidei inquietare, et ſimilia tradentes defendere.“ Et haec quidem Nominales in ſcripto publico, cuius narrationi cur non acquieſcendum ſit, nullam cauſſam videmus. Sunt tamen nonnulla, quae ad illuſtrationem huius narrationis, cuius argumentum in H. C. P. h. l.

ſtrictim

f) Videndi de his bellis ciuilibus inter ducem Aurelianenſem et Burgundiacum, et tumultibus inde exortis, qui ex Nominalium ſecta Gerſonem quoque in fugam coniecerunt, ſcriptores hiſt. Franc. ad Sec. XV. initia, itemque Vniu. Paris. hiſtoriae auctores Bulaeus et Crevierius, conf. Launoius hiſt. gymn Nau T. IV. Opp. p. 510.

g) Hiſtor. Bohem. Hirſaug. T. II. p. 315. Exſcripſit Aeneam Syluium Trithemius Ann. ſed de Realium cauſſa ſiluit, ipſe Nominalibus fauens.

ſtrictim expoſuimus, omnino faciunt, et in his ſupplementis praeteriri non debent. Et primo quidem, quod ad Nominales Bohemicos factamque ab iis ſeparationem duorum millium ſcholaſticorum iuuenum, et ſeceſſum Lipſienſem pertinet, confirmari ea Pariſienſium narratio poteſt teſtimonio Aeneae Sylvii, qui ad ann. 1408. refert: „rexerant ſcholam „Pragenſem vsque in ea tempora Theutones, id moleſtiſſimum Bohemis „fuit hominibus natura ferocibus et indomitis. Ex quibus vir quidam „genere nobilis ex domo, quam putridi piſcis vocant, apud Oxonium „Angliae ciuitatem literis ſtudens, cum Ioannis Wicleui libros offen„diſſet, quibus *de realibus vniuerſalibus* titulus inſcribitur, magnopere „illis oblectatus exemplaria ſecum attulit imbutusque Vicleuitarum „veneno, et ad nocendum paratus, tum quod erat familiae ſuae „cognomen, putridum piſcem, id eſt, foetidum virus in ciues ſuos „euomuit. Commodauit autem ſcripta, quae attulerat, his potiſſi„mum, qui Theutonicorum odio tenebantur, inter quos Iohannes „emicuit, obſcuro loco natus, et ex villa Hus cognomen mutuatus. „Hic cum eſſet ingenio peracri et lingua diſerta, multumque dialecticis „oblectaretur, et peregrinas opiniones amaret, auide admodum Vicleuia„norum doctrinam arripuit, eaque Theutonicos vexare magiſtros coe„pit, ſperans eo modo confuſos Theutones ſcholas relicturos. Quod „cum ſuccederet, a Venceslao rege impetratum, vt Pragenſe gymnaſium „ritu Pariſienſis gubernaretur: ea res magiſtratum ſcholae Theutonibus „abſtulit. Quam ob cauſſam commoti magiſtri atque diſcipuli Theuto„nici generis iureiurando adacti vno die ſupra duo millia ſecuti apud Li„pſiam Miſniae ciuitatem trium dierum itinere a Praga diſtantem vniuer„ſale ſtudium erexerunt. Bohemis ergo ſcholae ſuae gubernatio libere pa„tuit [h]." Haec pontifex poſtea Pius II. ex quibus patet, realium doctrinam atque ambitionem occaſionem huius ſchiſmatis extitiſſe, cui tamen ea, quae cautus tacet hiſtoricus, addenda ſunt, Wicleſitarum proteſtationes et clamores contra tyrannidem et ſuperbam proteruiam Romanae ſedis ad hanc realium in Pragenſi academia fortunam multum contuliſſe, inuidiam autem facti Nominales Pariſienſes recte in Realium violentiam conieciſſe. De qua tamen re alio loco, vbi eccleſiae hiſtoria tradenda eſt, loquendum, et conſulenda deſideratiſſimi Lenfantii de *bello Huſſitico* hiſtoria [i]. Alteri autem momento de Nominalium perſecutione, quam in Vrbe et Vniuerſitate Pariſienſi ſuſtinuerunt, lux amplior accendi poteſt ex Crevierii [k] hiſtoria eius vniuerſitatis. Quibus annalibus conſultis conſtat [l], iam anno 1339. proſcripſiſſe facultatem artium libros et ſententias Occami, quae a doctoribus nouitatis amatoribus ſtudioſae iuuen-

h) Confirmauit nouam vniuerſitatem et priuilegiis auxit Pius II. et Alexander V.

i) Conf. Middendorp. de Academiis L. V. p. 272. D. Pfeifferi Orig. Lipſienſ. L. III. §. 12. p. 301. facta iſta ſeceſſio anno 1409.

k) T. III. f. 334. qui ſua hauſit ex Bulaeo T. IV. p. 257. 265. 275.

l) T. V. p. 705-711.

iuuentuti praelegebantur, anno quoque ſequente quasdam propoſitiones ſpeciales eius condemnauiſſe: inter quas Nominalium doctrina, quod ſcientia tantum ſit nominum, eminuerit. Et huic quidem cenſurae ſubſcribere debuiſſe ſub iurisiurandi fide nouos profeſſores. Viguiſſe autem hanc ſeueritatem adhuc anno 1358. et ſeq. et Buridanum Nominalium ſectae, vti ſupra dictum, primipilum Pariſiis eieciſſe et coëgiſſe Viennam confugere [m]: quod tamen velut incertam traditionem ſupra reiecimus, et laetas fuiſſe poſtea res Nominalium monuimus [n]. Aſt longe aliam apparuiſſe faciem fortunae Nominalium anno 1473. narrant nobis Bulaeus et Crevierius [o]. Et hic quidem inteſtina vniuerſitatis diſſidia cauſſam atque fontem fuiſſe, cur Nominales ſuppreſſi fuerint, non tacet, qualia autem illa fuerint, non indicat, fortunamque tantum ſectae reſloreſcentis, et inuidiam magnorum et timendorum aduerſariorum nominat, vnde illud odium et perſecutio propullulauerint. Ex articulis autem Nominalium ad regem Franciae Ludouicum miſſis ſupra iam oſtendimus, probatam a facultate theologica Pariſienſi negationem certitudinis et praeſentiae diuinae de contingentibus, cui Nominales ſubſcribere recuſarunt, hos ignes accendiſſe et inde noua perſecutionum incendia ſurrexiſſe. Cum enim Nominales doctores illos, qui Louanienſem errorem probauerant, atro lapillo notarent, illi vindicandam ignominiam rati, doctrinam Nominalium haeretici erroris accuſarunt, cauſſantes, ſcientiam eorum eſſe peruerſam et plenam haereſibus. Quod quidem dudum illis erat obiectum, vt autem cautius mercarentur, narrante Crevierio [p], paulisper ſententiam mutauerant, et tolerabiliorem ſenſum praetexuerant, nominum ſcientiam ad attributa eſſentialia rerum reſtringentes. Qua de re ipſos Nominales in praedicto libello apologetico ad regem, (ad quem Creuierius etiam prouocat, non inſpexiſſe tamen accurate ſatis eius exordium videtur,) audire iuuat, vt ex ipſo eorum ore atque indicio de eorum mente lector iudicare poſſit, qui ita: *illi doctores Nominales ſunt, qui non multiplicant res principaliter ſignatas per terminos ſecundum multiplicationem terminorum: reales autem, qui e contra res multiplicatas eſſe contendunt, ſecundum multiplicitatem terminorum. Verbi gratia, Nominales dicunt, quod Deitas et ſapientia ſint vna res et eadem omnino, quia omne, quod eſt in Deo, Deus eſt. Reales autem dicunt, quod ſapientia diuina diuiditur a Deitate. Item Nominales dicti ſunt, qui diligentiam et ſtudium adhibuerunt, cognoſcendi omnes proprietates terminorum, a quibus dependet veritas et falſitas propoſitionum: quae proprietates ſunt, ſuppoſitio, ampliatio, reſtrictio, diſtributio exponibilis. Cognoſcunt praeterea obligationes et inſolubilem naturam, vera fundamenta argumentorum dialecticorum, et omnes eorum defectus. Quibus rebus inſtructi de vnaquaque argumentatione faciliter cognoſcunt, an bona ſit, an mala. Reales autem haec omnia negligunt et contemnunt, dicentes, nos imus ad res, de terminis non cura-*

m) T. IV. p. 360 ſeq.
n) T. II. p. 534. Du Boulay T. IV. p. 265. 275.
o) T. IV. p. 360 ſeq.
p) loc. cit. p. 361.

curamus etc. Haec ipſi nominales, ex quibus in genere conſideratis attentus rerumque logicarum peritus lector facile iudicare poteſt, de logicis conceptibus magis et eorum fundamento diſputatum fuiſſe eo tempore, quam de rerum eſſentiis, et, Reales falſo Nominales accuſaſſe, quod omnem ſcientiam euertant. Verum his ſuo loco relictis, abſoluenda eſt horum hominum hiſtoria, a Bulaeo et Creuierio nobis tradita. Nempe [q] inter aduerſarios reales vnus erat omnium ardentiſſimus atque potentiſſimus Ioannes, quem dicto loco Nominales Bracardum vocant, Creuierio Bochardus vel Boucardus dicitur, fuitque epiſcopus Aurelianenſis, vir in hiſtoria literaria medii aeui ignobilis [r], et vna hac perſecutione Nominalium famoſus. Is cum apud Ludouicum XI. gratioſus eſſet, teneretque aurem regis, cui erat ab audiendis confeſſionibus, isque eſſet Doctor Pariſienſis, omni conatu id egit, vt Nominales regia auctoritate e facultate ex vniuerſitate eiiceret. Quem finem facile muneris et dignitatis virtute ſe obtinere poſſe, et ita facultatem quoque theologicam ob cenſuram quandam regiam exaſperatam, tranquillam reddere ſperans, edictum regium graue et vehementer aduerſum Nominalibus procurat, quod vulgaſſe ex archiuo Gabrielem Navdaevm, ſuo loco [s] indicauimus. In illo mandato regio, Cal. Mart. 1474. ſcripto, in partes vocatis deputatis trium facultatum et quatuor facultatum, probatur doctrina Ariſtotelis, Auerrois, Alberti M. S. Thomae Aquinatis, Aegidii Romani, Alexandri Aleſii, Scoti, Bonauenturae, reiicitur doctrina Occami, Buridani, Petri de Alliaco, Marſilii aliorumque huius ſectae, quorum doctrinam doceri prohibet ſub poena exilii, iuſſis etiam omnibus magiſtris et doctoribus iuramenti fide de hoc mandato ſtricte obſeruando cauere, iniunctoque curiae regiae praeſidi mandato, vt libros Nominalium auferri et ſeruari, ne legi poſſint, curaret. Is autem iurisiurandi ſacramento in praeſentia epiſcopi Aurelianenſis ab omnibus Vniuerſitatis membris dato et accepto, libros ei traditos ſupprimit, qui in bibliothecis erant, ferreis catenis ligat, vt aperire et legere nemo poſſet: cuius proceſſus ineptias riſit Robertus Gaguinus. Cedendum itaque tempeſtati rati Nominales, in omnes regni partes diffluebant, donec ſerenius coelum rediret. Id quod quidem citius, quam expectabant, euenit, redieruntque paucis intra annis Nominalibus Halcyonia. Cum enim eorum partes in Vniuerſitate non poſſent extirpari [t], anno ſequenti 1474. obtinuerunt, vt acerbitas prioris anni mitigaretur, et nonnulli libri illis reſtituerentur. Anno autem 1481. ſimul atque ſemel rupta ſunt vincula. Cum enim totius controuerſiae parum regis atque aulae intereſſet, quam vnus regis confeſſionarius vrſerat inſtigatus ab aduerſariis, et inimicitiae ſub cineribus ſepelirentur, pax rediit et libertas tot fulminibus prius disiecta et proſtrata; die

q) Crevier. loc. cit. p. 362.
r) Inter ſcriptores enim medii aeui non comparet. Suo tamen tempore inter Dd. Pariſienſes eminuit.
s) p. 911. H. Cr. Phil.
t) Crevier. p. 391.

die enim 29. Aprilis eius anni literis ad Rectorem et Vniuerſitatem Pariſienſem datis indicauit Praetor regius, iuſſum ſe eſſe a Rege omnes Nominalium libros e carceribus atque catenis liberos exire, vt ad dominos ſuos redire poſſent, liberum quoque regem permittere, vt quamcunque doctrinae ſententiam quis elegerit, eam ſequi poſſet, idque per omnia collegia publicandum eſſe. Rationes autem, quae regem permouerint, ipſis manifeſtaturum eſſe magiſtrum Berengerium. Hunc autem Berengerium fuiſſe partibus Nominalium addictum veriſimiliter coniicit Creuierius. Executioni dedit regis mandatum Vniuerſitas, habito concilio; in quo praelecta epiſtola praetoris regii, et explicata oretenus a Berengerio regis voluntate atque ſententia. Maxime vero Germanica natio; cum nemo non libenter acquieſceret decreto regio, gaudium de hac Nominalium victoria teſtata eſt ampliſſime [u]. Libri ſectae a primario Praeſide Iohanne Bullangero fiſco et catenis addicti a filio Michaële in conſeſſu vniuerſitatis ſuis redditi: et tranquillitas philoſophantium partibus reſtituta eſt [x]. Quod autem in vita humana multoties euenire videmus, vt preſſa reſurgant laetius, liberata a pondere breui torpeant, id Nominalium quoque ſectae euenit, quae cum aduerſarios amplius non haberet, tepere tandemque frigeſcere Pariſiis coepit, et lis tantis iris animisque per duo ſecula agitata intra priuata auditoriorum conclauia concluſa eſt. In Anglia autem et Germania res Nominalium principum fauore et ſtudioſorum factionibus amplificatae ſunt maxime, donec, ſurgente maioris momenti negotio, reformatione eccleſiae, inanes illae diſputationes et quaeſtiones tandem penitus obmuteſcerent, certe in ſcholis tantum Scholaſticorum et puerorum ſtudio audirentur.

pag. 911. lin. 6. a fin. *Saucij multi nonnunquam occiſi.* Grauia tamen et cruenta bella, et praelia, quae inter ſtudioſos Pariſienſes excitata ait Nic. Cavssinvs, ſine dubio ad concertationes Sec. XIV. et XV. pertinent. Sec. XVI. enim effluente, cum elegantiores literae ſurgere coepiſſent, ab hac barbarie ceſſatum eſt.

ἘΠΙΜΕΤΡΟΝ.

pag. 912. *Et haec quidem de Scholaſticis.* Abſolueramus iam ante plures dies haec, quae occurrebant, ſupplementa et obſeruationes ad tomum III. Hiſtoriae criticae philoſophiae, quo hiſtoria fatorum philoſophiae poſt C. N. inter gentiles et Chriſtianos ad Sec. VII. tum vero omnis aetatis mediae ad repurgatas literas exponitur, et iam progreſſuri ad recentiora et laetiora philoſophiae fata, curam noſtram et attentionem aduerteramus; cum nobis, nihil expectantibus duae lucubrationes occurrerent, huic noſtrae tractationi in hoc Tomo III. oppoſitae, et nobis hactenus non viſae, quarum vna iam ante decennium quaedam ex noſtra attentione et lectione

u) Bvlaevs T. V. p. 746.

x) loc. cit.

ctione annotata magnis iris, et inſueta inter eruditos acerbitate, ſed leui apparatu nulloque iudicio allatrauit; altera nuperrime magna eruditione et ingenio, et iucunda ſcribendi elegantia, aſt artibus ſubdolis et omni hiſtoriae fidei et certitudini euertendae aptis, hiſtoriam philoſophiae Alexandrinae ſiue eclecticae aggreſſa eſt. Quanquam autem argumentum, quod in vtroque libello, illo gymnaſiaſtico, leuique manu corraſo, hoc anonymo et diligenter elaborato hanc noſtram quoque hiſtoriam criticam philoſophiae concernebat, adeoque in his ſupplementis et obſeruationibus poterat illis reſponderi diſpicique, an, et quid in noſtra tractatione eſſet emendandum vel mutandum, ad quod veritatis compulſi amore, lubentes meritoque manus porrigimus: ita tamen cum poſterioris aggreſſoris obiectionibus comparatum eſt, vt diligentem et criticam explorationem et examen poſcant, quod paucis paginis non poteſt abſolui. Ideo coacti ſumus, et temporis ſpatio praecluſi, et ad perficiendum hunc hiſtoriae noſtrae appendicem alligati, ad aliud tempus hunc laborem differre, donec, abſoluta hac altera criticae hiſtoriae philoſophiae eiusque additamentorum editione, et ad finem quoque a nobis perducta illuſtratione exegetica bibliorum Anglicorum theologorum, quae vltimum hactenus Tomum a nobis expectat, tempus nobis largiatur diuina prouidentia ad has obiectiones reſpondendi, remque omnem in clara luce ponendi. Non enim in cauſſa bona et eccleſiae atque veritatis promouendae ſtudio verſata amicam inquiſitionem et conſultationem detrectamus, qui nunquam in partis ſectaeue fidelitatem coniurauimus, et lubenter aliorum luminibus nos illuſtrari patimur, imo cupimus, modo cum aequis, et imprimis artis criticae et rationalis peritis viris doctis, qui praeiudicium auctoritatis et partis ſtudium eiurauerunt, in hoc autem argumento et materia rite verſati ſunt, diſputandum ſit. Ad quem autem laborem ſuſcipiendum cum tempus viresque requirantur, Numen precamur, vt, ſi huic nos labori eius prouidentia deſtinauerit, ſurgentes ingraueſcentis ſenectutis annos roboret, atque augeat, vt talibus conſiderationibus ſufficiamus. Quod ſi aliter viſum fuerit voluntati diuinae, cui ex toto corde paremus, erunt certe in proteſtantium eccleſiis, quas vterque antagoniſta more ſuorum ſatis thraſonice contemnit, qui iſto veritatis amore, iſtis ſtudiorum et doctrinae praeſidiis inſtructi ſunt, vt illis in cauſſa tam bona et ſolida, victoriae reportandae ſpem poſſimus facere certiſſimam. Cuius vt vnico exemplo ſpecimen exhibeamus, vt appareat, quibus armis ex hoc, cui adſcripti ſunt, exercitu veritates hiſtoricae oppugnentur, vnam, quam ſupra quidem iam tetigimus, tractationem de Gregorio M. in ſcenam producemus, orbisque literarii iudicio ἄνευ παθῶν examinandam relinquemus, cuius ἐπίκρισιν Gallicus anonymus nobis ſolis oppoſuit, (cetera enim tela proprie intentantur dictionarii encyclopaediae vniuerſalis auctoribus). Si haec vero moleſta ſint lectoribus noſtris, eorum patientiam exoramus, qui a litibus literariis in-

dole

dole et ingenio alieniſſimi, aggreſſorum tantum violentia ad apologiae ſpecimen trahimur. Poterit Lector, ſi haec perlegere moleſtum ſit, velut iam dudum euicta ſatis, has pagellas tuto, et ſine hiſtoriae noſtrae praeiudicio praetermittere.

Edidit nempe idem ille antagoniſta Scholaſticus Friſingenſis, monachus Benedictinus, cuius apologiam contra paedantiſmum ſcholis catholicis a nobis, quod ſomniabat, impactum ſupra recenſuimus, continuationem altera *diſputatione menſtrua*, eodem anno vulgata, in qua quidem, interim nomen noſtrum recte legere atque ſcribere didiciſſe, et pauliſper ab immani iſta ruſticitate prioris libelli ad humanitatem magis et modeſtiam rediiſſe prodidit, aſt zelo tamen pro ſcholaſtica diſciplina ſcholarum Catholicarum inflammatus, nos, velut compilatorem quidem eruditum, in ſcholas tamen catholicas ſcriptorem, qui modeſtior eſſe poſſet, quique dum nonnullos abuſus Scholaſticorum forſitan caſtigare potuiſſet, limites modeſtiae egreſſus, eruditionis loco iuuentuti catholicae venenum, in epitome H. Phil. vernacula edita, ſimplicioribus fucum propinauerit, accuſauit. Non denegat iam noſtris lucubrationibus, quas ſe interim legiſſe ſimulat, doctrinam, diligentiam, ſtudium, et, ſi nos laudis ab hoc Scholaſtico cupiditas vreret, poſt inuſta plurima vulnera et ignominiae notas, a bimeſtri calumnia ad ſe reuerſus, nobis nec nominis celebritatem, nec eminentem quandam eruditionem denegat, immo aequo iudicio hanc ipſam hiſtoriam, multo labore, inſigni inſuper induſtria conſcriptam iudicat, cuius iudicii fidem ciuitati literariae examinandam reliquimus, nec a tam laudatis viris laudari in maxima laude ponimus: quod vero vna manu (nouerit ille, quibus ex cauſſis et a quibus forte monitus) largitur, altera eo inuidioſius aufert, et hoc opus nos foede corrupiſſe, pronuntiat, quod doctores catholicos (Scholaſticos aeui medii) tam nigre depinxerimus, quod S. Gregorium M. odioſum reddere ſtuduerimus, veluti melioris philoſophiae ruinam, et cauſſam pro re certa ſcribendo; quod denique Lutherum reformatae philoſophiae caeterarumque ſcientiarum ducem aſſeruerimus, totum enim hoc nihil aliud eſſe, quam iuuentutem ſubdole ſeducere, vt erga doctores catholicos concipiat odium, erga Lutherum, huiusque aſſeclas aeſtimationem ſummam. De qua rei veritate omnino adeundus eſt libellus monachi Friſingenſis στηλιτευτικὸς, et cum noſtris obſeruationibus conferendus, vt, quam mendax ille et calumniator in noſtras curas fuerit, orbi literario vniuerſo clariſſime pateat. Adeo autem inter tenebras ſcholaſticas contabuit libellus ille academicus, vt nobis, qui vix decem milliaribus ab eo loco remoti inter medios Catholicos, ciues optimos, habitamus, iſtae pagellae nunquam apparuerint, donec nuperrime forte fortuna, cum in bibliopoleo inter chartas reiectitias et emporeticas, ſalſamentariis dudum deſtinatas, tineis et blattis miſere depaſtae, a nobis mirantibus, detegerentur. Vnde cum facile hariolari liceat, qua in orbe literario fortuna gauiſae fuerint,

ignoſcet candori noſtro Lector, quod ſtrictim tantum et per lancem quaſi ſaturam ea, quae ad Gregorium M. pertinent, et huius loci ſunt, enumeremus, iudicemque poſtea eundem conſtituamus, vbi reſponſionem noſtram vtrique aduerſario opponendam, exhibuerimus. De Lutheri mente et incredibili aduerſariorum, eius per calumniam craſſiſſimam detorquendae, impudentia dabimus ſtricturas breues ad Tomum ſequentem.

Eo autem argumenta apologiae a Friſingenſi doctore Scholaſtico pro Gregorio in cauſſa combuſtorum librorum profanorum, odiique erga ſeculares literas, quae candide enumerabimus, redeunt. I. Eſſe hanc accuſationem factum omnino dubium, immo probabilius falſum: id quod probat ex ſilentio ſcriptorum Gregorio M. prope ſynchronorum et coaeuorum, vitam eius deſcribentium vnanimi, quod argumentum ait eſſe in critica arte ſummum, quod nemo inficias iuerit, hanc autem combuſtionem librorum ethnicorum, ſi vera eſſet, futuram fuiſſe memoratu digniſſimam et inter memorabiliora referendam, indeque recte cenſeri dubiam. Vbi Noſter ad Paulum et Ioannem, eccleſiae Romanae diaconos biographos Gregorii prouocat, circa idem tempus florentes, ex quibus Ioannes dicat, *ſe de ipſo ſcrinio ſedis Apoſtolicae, adeoque tanto plenius et certius hanc Gregorii vitam carpſiſſe.* Aſt apud vtrumque huius facti Pontificis altum eſſe ſilentium. Ioannem autem de ſe ipſo teſtatum atque proteſtatum, ſe nihil in ea vita omiſiſſe, quod aut lectoris animum defraudare poſſet, aut ad cognitionem de S. Gregorio congruam pertineret: vnde Dialecticus noſter prudentem criſeos rationem inferre, concludit, quia hoc factum ille ſilentio tegat, penitusque omittat, ideo omnino dubium, imo probabilius falſum eſſe. Eundem porro monet biographum ſignanter annotare, quomodo ſummus ille praeſul omnes omnino pontifices a gentilium librorum lectione inhibuerit. Habiturum autem fuiſſe hic anſam optimam odium, quo S. Gregorius actus dicitur in gentilium libros, vlterius proſequendi, totamque, ſi vnquam extitiſſet, combuſtae bibliothecae Palatinae hiſtoriam referendi. Aſt cum commendando zelum piiſſimum Gregorii ea de re tacuerit, dubiam inde concludi et probabilius falſam. II. Huic primae phalangi, in qua totum aciei robur videtur poſuiſſe defenſor beati Gregorii, ſuccenturiatos addit milites, magna nomina Baronii, Mabillonii, Bollandi, Sandini, Fr. Pagii, Amati Grauesonii, Alexandri Natalis, et Benedictinorum e congregatione S. Mauri, quibus nouiſſimam operum S. Gregorii M. editionem debemus, quos iurauiſſe teſtatur, omnia in vita pontificis conſcripta ab ipſis eſſe expoſita, quae ad hiſtoriam illorum temporum ſiue ſacram, ſiue profanam ſpectant. Hos autem omnes factum hoc ſilentio praeteriiſſe. Senſit autem Friſingenſis doctor, rem ad triarios rediiſſe, quos iam in aciem inducit, monendo, eos non alios exſcripſiſſe, ſed cuncta ex mſc. et obſeruationum et notarum lumine collegiſſe, quae reperire poterant, et hos tamen omnes haec Palatinae bibliothecae fata ſilentio ſepelire.

Sunt

Sunt autem Triarii Noſtri Alexander Natalis, Dupinius, Ioannes Palatius et Ludouicus Maimburgius, non adeo mites in Romanos Pontifices ſcriptores, quod pontificibus minime adulari, aut eorum male geſta ſubticere ament. Editores autem operum Gregorii Sarisberienſis narrationem inter nugas et aniles fabulas reieciſſe. III. His tandem, forte tanquam lixarum et calonum gregem, in fine aciei ſubiungit Proteſtantes ſcriptores, quod nihil prorſus omittant, ſi quid in Romanorum pontificum vitis carpendum viderint, et nominat quidem Diezium et Cl. Chr. Guil. Franc. Walchium, qui reuera ſcandaloſe de S. Gregorio, praeſule hactenus coelis terrisque aeſtimatiſſimo ſcripſerit, atreque illum pinxerit, et cum omnia conquiſiuiſſet, quae Gregorium magnum paruum reddere et exoſum facere poſſent, de hac combuſtione nihil prorſus attulerit. IV. Addit his Cenſor velut auxiliares copias eos, qui de hoc facto ſcribunt, in circumſtantia loci autem non conueniunt. Non autem habet, quem in his partibus collocet, niſi Hederichium, Lexici antiquarii notiſſimum compilatorem, qui bibliothecam non Palatinam, ſed Capitolinam nominet [y]; cum autem hic a nobis diſſentiat, inde concludit magnus et acutus Dialecticus noſter, neutri credendum, ſed rem ipſam eſſe dubiam et probabilius falſam. V. Sentit tamen promachus S. Gregorii, quam debile totum illud agmen ſit, quod argumento negatiuo inſtruxit, vnde ad argumentum quoque *quaſi* affirmatiuum (nouo artis criticae atque logicae termino) conuertitur, quod ab inſignis nominis viris deſumit, a quibus iſta traditio velut poſitiue incerta reiiciatur, ac inter aniles fabulas amandetur. Audiamus etiam hos teſtes, vt poſtea pondus argumenti explorare valeamus. Habent autem pro incerto Ioecherus, P. Bayle, quin Platinam etiam huc aduocat, qui tamen nihil de combuſta bibliotheca, ſed de confractis Papae iuſſu ſtatuis memorat, quam circumſtantiam geſtorum Gregorianorum infra illuſtrabimus, et Platinae argumentum examinabimus. His Friſingenſis criticos adiungit biographos Gregorii Benedictinos, qui Sarisberienſem, inter nugatores decretoria, quae ipſis conueniebat, ſententia, numerant. VI. Tandem poſt tentata haec auxilia omnia, quae noſtri temporis viri literati Gregoriano promacho ſuppeditarunt, (ex ipſa enim tractatione luculenter apparet, antiquorum ſcriptorum veterisque literaturae ſtudium in gymnaſio Friſingenſi, certe in auditorio et cathedra logica neglectum tenebrisque ſepultum eſſe,) Auctor ad aggrediendum totius accuſationis auctorem conuerſus, ad auctoritatem et fidem Sarisberienſis progreditur, ex hoc vno teſte reliquos ſuam accuſationem inſtruxiſſe, cauſſatur. In hac acie, in qua totus quaeſtionis hiſtoricae cardo vertitur, non alia offendimus, quam cramben in antecedentibus allatam et recoctam, oppoſitum Ioanni Paruo ſilentium biographorum et facto ab his immani ſaltu, ſuſpenſum iudicium

 Baylii,

y) Oſtendemus infra rationem, cur Palatinus Apollo et bibliotheca Capitolina, vna eademque apud Sarisberienſem ſit.

Baylii, cui Barbayracium, illius prouidentiam ſecutum addere potuiſſet, ſi eius librum *de eruditione morali* PP. vidiſſet vel legiſſet. Quanquam ne quidem fideliter Roterodamenſis critici ſententiam refert, qui non incertam vel probabiliter falſam relationem Ioannis Pardi eſſe dixit, ſed maiorem, quam vnius teſtium numerum deſiderat, ſubdole autem reticuit, Baylium in odio Gregorii erga gentilium libros et ſcientias, quod ex eius epiſtola ad Deſiderium probat, veriſimilitudinis alicuius pondus inueniſſe. VII. Poſtea ad ipſius B. Gregorii perſonam conuerſus, eius prudentiam collaudans vrget, hoc factum de eius prudentia difficulter credi poſſe, quamuis zelo pio arderet; cum eſſet adeo liberalibus diſciplinis a pueritia imbutus, vt nulli in vrbe putaretur ſecundus: et tot donorum eius coeleſtium et virtutum teſtimonia extent, cuius exempla adiicit, vt a tanto viro tale factum credi non poſſit. Monet porro, non eſſe credibile, quod S. Pontifex M. licet a lectione librorum gentilium homines ad SS. literarum ſtudium adducere magno zelo eſſet accenſus, voluerit hoc remedium apprehendere, et profanos codices comburere, cum alia et mitiora ſuppetierint, nec ad haec extrema properandum eſſet. Vbi lepide Hederichii *lexicon* teſtem inducit et *lexicon vniuerſale hiſtoricum*, teſtantes bibliothecam Palatinam adhuc extitiſſe ſedente Gregorio P. M. quorum tamen ipſe fidem mox euertit aſſerendo, incertum eſſe, num haec bibliotheca tempore iſto adhuc Romae extiterit, cum multae bibliothecae in direptione Vandalorum perierint. VIII. Proſequitur haec multis aliis minoribus ratiunculis, quales cathedrae ſcholaſticae indoles ſuppeditabat, nihilque non mouet, vt iniuria nos cumulaſſe Romanum pontificem videri queat. Vnde cum putaret, nos tribuere illi, quod moralium libros voluerit eccleſiae obtrudere, adductis eius verbis nos refutare aggreditur, quibus ordinat ſummus epiſcopus, *ne libri moralium legantur a popularibus et rudibus auditoribus*, et prohibuit, ne, ſe viuo, ſui libri *extraneis* vulgentur. Vnde tandem concludit, non potuiſſe nos dicere, S. Gregorio philoſophiae irreparabili damno affectae ſurrogaſſe miſeram moralium compilationem, hosque hominum manibus combuſtorum loco obtuliſſe, vt futurae in poſterum omnis ſapientiae fons eſſent et origo. Quo pacto, contractis ratiuncularum diſputationibus, concludit, neminem fidem nobis adhibere poſſe, hoc, quod Gregorio tribuitur, factum ſubdole tractantibus, et quod ſub dubio referri debuiſſet, pro *abſoluta veritate* tractantibus etc. Quibus appendicis loco iterum ad Sarisberienſis auctoritatem conuerſus, quam magnam Seculo XII. fuiſſe non negat, cuique omnem fidem denegare non vult, vel coniectura eum aut alio aliquo deceptum fuiſſe dicit: nos autem ipſos in H. P. opere a ſilentio ſcriptorum ſaepius argumentum petiiſſe, obſeruat. Et hoc quidem pacto victoriam canit, more ſuo, nec feliciori euentu, quam in priore tentamine menſtruo factum: in eo vero laudandus, quod in hoc altero plus modeſtiae, minus conuitiorum, plus literarum, minus ſcholaſticarum ſordium coaceruauerit.

uerit. Quas cum in Lutherum in altera ſectione, vel, quam vocat reſolutione reuomere ſibi conſtituiſſet, inſtituta comparatiua tractatione, inuidia et furore plena demonſtrandum ſibi ſumit, etſi ſuo robore conſtaret, Gregorium M. bibliothecam Palatinam combuſſiſſe, ex eo tamen nondum ſeculi VII. inſcitiae cauſſam et melioris philoſophiae deſtructorem tam certo et indubitato dici potuiſſe, quam fuerit Lutherus. Quae tractatio, vt ſectioni I. diſſertationis diſſimilis eſt, κατ' ἦθος καὶ πάθος ſpectatae et proprie ad eccleſiaſticam hiſtoriam pertinet, leuiſſimis autem coniecturis et contortis atque confictis veterum locorum interpretationibus nititur, ita eam heic referre eo magis perhorreſcimus, ne in tanta paginarum noſtrarum anguſtia, vbi vtilia et iucunda lectori exhibere cupimus, nos hiſce offuciis patientia eius fuiſſe abuſos eumque cum taedio detinuiſſe clamitet. Cuius tamen attentio nobis exoranda eſt, vt reſponſionis noſtrae loco quasdam obſeruationes patienter audiat et ſine partis ſtudio expendat. Nos, quantum fieri poteſt, ſtrictim et breuibus eas expediemus, ne maxima e nihilo naſcatur hiſtoria, cum totum de quo diſputatur argumentum ad μικρολογίας hiſtoriae philoſophicae pertineat, cuius parum intereſt, quaecunque de ea re ſententia arrideat. Id vnum lectorem poſcimus, vt, quam aduerſarius nobis non negat, ſanam rationem nos habere credat, pectusque rectum et ab odio et calumnia abhorrens, quale, an nutriuerit auctor famoſi libelli, conuitio ad mores ſuos reuerſus, Deo καρδιογνώστῃ relinquimus. Adeoque calumniae et detractionis inculpationem nos non mereri, quos non deteſtabili detrahendae tanti praeſulis famae animo, ſed hiſtoricae veritatis amore et candore de Gregorio M. ſcripſiſſe, omnes iudicabunt, qui non coeco curiae ſedisque Romanae obſequio captiuantur. Et primo quidem multus noſter eſt in vrgendo argumento negatiuo a ſilentio coaeuorum, maxime biographorum petito, quod maximi ponderis eſſe pronuntiat. Non reiiciemus hoc argumentum, quod totum tamen alienum ab hoc loco merito cenſeri poſſet, in totum, quamuis non ignotum ſit, quae de eo lites atque controuerſiae inter Ioannem Lavnoivm pro eo diſputantem, et Io. Baptistam Thiersivm illud infringentem non ſine vehementia agitatae ſunt [z], ſed monemus tantum, illius vim concludendi inepte huc rapi, cum non tantum auctorem certum multisque fidei teſtimoniis grauem, ſed vetuſtiorum quoque temporum conſenſum a parte ſua habeat traditio, vt infra dicemus: facile autem conlici et veroſimiliter concludi queat, biographos, vel panegyriſtas magni praeſulis in admirationem laudesque patroni immenſum quantum effuſos, ea ſtudio praeteriiſſe, quae inuidiae apud ciues Romanos in caput pontificis cumulandae apta erant, quod eius biographias legentibus manu palpan-

z) Nominant vtriusque partis libros memoriae Niceronianae T. V. p. 87. T. XIX. p. 169. verſ. Germ. Qua occaſione nos Launoii diſſertationem Tom. II. Opp. p. 1. recuſam relegiſſe, non poenitet.

palpandum ſe offert, et infra ex Platina docebimus, et alio exemplo truncatarum ſtatuarum Romanarum infra illuſtrabimus. Senſit ipſe antagoniſta noſter, elumbem ratiocinationis ſuae neruum, quare non auſus eſt *abſolute* falſam, ſed *probabiliter* dubiam vocare traditionem ipſam, et habere illam ſua quoque pondera, quibus appendi in lance cum oppoſitis queant: quod an argumento negatiuo conueniat, iudices conſtituimus doctores logicos, qui cautiſſime tantum a ſilentio ſcriptorum argumentum fidei duci poſſe, monere ſolent. Aſt cum oppoſita nobis a noſtro aduerſario pondera homines eius generis contineant, qui ſuſpecti ſunt; annon, ſi potuerunt veritatem ſcribere, eam tamen ob herois ſui admirationem et venerationem noluerint propalare, manifeſtum ſane eſt expendenti, hunc arietem bellatorem noſtrum fruſtraneo niſu huic bello adhibuiſſe. Nec, vt verum fateamur, biographi iſti Gregoriani idonei teſtes ſunt, quanquam coaeui, et neceſſariis fontibus non deſtituti, qui ne micam quidem candoris et iudicii ſe poſſediſſe, vt verum a falſo decernerent, commendatis miraculis Gregorii, quae hominum adulatio et credulitas effinxerant, vbertim demonſtrauerunt. II. Ex hoc vno autem, et primario fonte cum reliqui recentioris aetatis ſilentii rationem petierint, pro nouo teſte negante haberi non poſſunt. Et quanquam nobis magna ineſt virorum iſtorum, de re literaria praeclare meritorum exiſtimatio, exiguum tamen pondus habet eorum ſilentium: nam et tempore millenis annis remoti ſunt a Gregorii aetate; et a traditione non vnius tantum ſcriptoris, ſed totius vniuerſitatis Pariſienſis, in qua publica ea fama erat, diſſident, et omnes monachi ſunt, ſingulari obſequio maieſtati pontificiae iurisiurandi fide obſtructi: qui, quod tamen aequo iudicio cenſemus, non iniuſte tacuiſſe iſtam traditionem iudicandi ſunt, quia cauſſam grauem ſatis habuerunt, cur conticeſcerent. Huius autem generis teſtes opponere hiſtorico a ſeruitute Romanae ſedis libero, quis probet, niſi tyro artis diſputandi, et dialecticae ſanae ignarus ſit? Accedit, cum eam Sarisberienſis veteriſque aeui traditionem nouerint, non inuictis tamen rationibus eam euertiſſe, tantos in hiſtoria ciuitatis chriſtianae heroës, quorum acumen et accurationem criticam nobiſcum veneratur orbis literarius. Cur non dudum talia magnis ratiociniis obiicierti, et in laudes panegyricas Pontificis acri examine inſurgenti Oudino repoſuerunt? cur demum id monacho Friſingenſi contra hiſtoriae criticae philoſophiae auctorem, cum tantis ſuae profeſſionis primipilis non comparando reſeruata, et non dudum Proteſtantibus ſunt oppoſita? cur noſtram demum tractationem inuectiuis et conuitiis cumulant, Sarisberienſem leui plaga dimittunt? Sed iudicium de eo totum lectori partis ſtudio non capto relinquimus. III. Et cum nobis biographos editores Operum Gregorii M. opponat, qui inter aniles fabulas eam traditionem retulerunt, cur non illi rationes validas et argumenta addiderunt, et ex tripode quaſi pronuntiarunt, eſſe fabulam? cum ignotum non ſit, quibus ratio-

nibus

nibus Oudinus de fide eorum in edendis Gregorianis dubitauerit, quas tamen cum a noſtro campo alienae ſint, praetermittimus, nec noſtras facimus. IV. Quod autem nobis Proteſtantes opponit, in facti circumſtantiis diſſentientes, quid ſecundum dialecticam Friſingenſis doctoris illud probat? qui in fine diſſertationis ſuae de eruditis viris haec caſtra ſequentibus, tam abiecte iudicat? quique non ignorare potuit, auctoritati ſcriptorum, niſi rationibus muniantur, parum inter Noſtros deferri, nec ſolere nos, ſicut noſter et commilitones eius (viros doctos moribusque ornatos excipimus) ex lexicis ſcholaſticis teſtimoniorum neruos acceſſere. Et non contemnimus totam cautionem Baylii, quem an intellexerit Diſputator, valde haeremus, ſed exemplum eum eſſe volumus, nihil non ſub examen Proteſtantes vocare, antequam affirmant vel negant, Baylium autem more ſuo Pyrrhoniſmo hiſtorico fauentem, monemus, non inter dubia rem reieciſſe, ſed vlteriori tantum et ſtringente magis diſcuſſione dignam iudicaſſe. V. Nec fauſtis magis auibus Sarisberienſis auctoritatem et teſtimonium Antagoniſta aggreditur, ne vnum tamen contra eum argumentum afferens, niſi negatiuum illud, quod in limine refutauimus, ſilentium biographorum coaeuorum, quod nihil probare et ſuſpectiſſimum eſſe, ſupra demonſtrauimus. Non negamus, nos, ſi haec ſcripta non reliquiſſet, totam eam hiſtoriam ignoraturos fuiſſe, fatemurque nos iterate, cum haec ſupplementa ſcriberemus, examine eius narrationem examinauiſſe, proſcripturi, quod in aliis exemplis fecimus ſaepiuſcule, fabulam, ex qua nobis nullum emolumentum enaſcitur, eo quod Gregoriana hiſtoria ita dudum in luce poſita eſt, vt rectam in ea viam inueniat, quisquis in meridiana luce caecutire, ex educationis ſectaeque vitio non aſſuetus eſt. Certe haec traditio inter obiectiones et accuſationes, quae in magnum epiſcopum moliti ſunt critici noſtrae aetatis, non maxima eſt, poteſtque inter μικρολογίας veteris hiſtoriae referri, vt ſupra iam obſeruatum. Sed cum hiſtorici tamen, cuius vices ſubiimus, ſit, non vera tantum tradere, ſed etiam nihil, quod verum eſſe poſt iuſtum examen conuictus eſt, reticere, abiicere eam et delere ex noſtra hiſtoria critica philoſophiae non potuimus. Nec hic religionis parti velificamus, cuius parum intereſt, cumbuſſiſſe bibliothecam Palatinam ex imprudenti nimisque feſtinato zelo Romanum Pontificem, nec ne, qui indubitatis teſtimoniis ipſe ſuis verbis prodidit, ſe profanas ſiue ſeculares literas vehementer perhorruiſſe, cauſſaeque religionis et eccleſiae inimicas reputauiſſe, viroſque eccleſiaſticos ab earum ſtudio arcuiſſe, quod iam in Hiſt. Cr. Ph. ex epiſtolis Gregorianis inuicto teſtimonio roborauimus et inter cauſſas contemtarum ſeculis ſequentibus literarum retulimus. VI. Stamus autem adhuc auctoritate Sarisberienſis, nouis rationibus confirmati, quas in ſequentibus Anonymo Gallo reſponſuri, qui longe elegantiorem aciei ordinem inſtruxit, afferemus, et orbis eruditi, a praeiudiciis liberati iudicio ſubmittemus. Senſit pondus huius teſti-

monii Monachus noſter, itaque inter ſacra et ſaxum conſtitutus in fine Reſol. I. ita ſcribit, omnem aciei vim concludens: „Sarisberienſis ſcriptor „Anglus alias celeberrimus, hoc ipſum quoque factum abſolute refert, „quin de illo vllo modo ambigat. Eſto (oculorum enim fides Noſtrum „tandem conuicit) ſed, quia hic ipſe authorem nude aſſerit, nec vllum „monumentum ſignat, ex quo ſe rem tranſumſiſſe teſtaretur, ipſius pari- „ter teſtimonium iure in dubium vocari poteſt. Imprimis eſt auctor „Sec. XII. adeoque V. Seculis S. Gregorio M. poſterior, hinc factum nec „videre, nec a coaeuis reſcire, *nec traditione haurire* potuit, eo ipſo, quia „omnes ſcriptores ante ipſum de hoc facto vnanimiter ſilent, nec vllum „aliud monumentum ſignat, aut teſtimonium profert, vnde illud hau- „ſiſſet vel protraxiſſet. Merito autem ad eiusmodi monumentum etiam „reſpectu Sarisberienſis prouocatum eo. - - *Nec exinde* Sarisberienſi, tan- „quam viro ſui temporis doctiſſimo, qui ipſe etiam in concilio Latera- „nenſi 1179. interfuiſſe ſcribitur, et plura peramoena nobis ſcripta reli- „querat, *omnem fidem denegatam volo.* In hoc duntaxat puncto illum aut „coniectura aliqua, aut quo alio facto deceptum dico. Saepius id gene- „ris experimur in hiſtoria, et ſi eiusmodi cuiusdam ſcriptoris teſtimo- „nium vt verum ſemper recipiendi habemus legem, vae nobis! quae et „quanta fabularum monſtra adorare non debebimus, et hoſpitio recepta „venerari [a].“ In qua diſſertationis ſect. I. peroratione, quaedam non vera ſunt, quaedam elumbia, omnia autem nos conuincunt, Auctorem Ioannis loca non ipſa attente inſpexiſſe, ſaltem non relegiſſe cum attentione, et examinaſſe. Cuius nobis fidem facit, quod aſſerat, nullum monumentum Petitum ſignaſſe, ex quo rem ſe tranſumſiſſe teſtaretur, ipſum illum ex traditione factum hoc haurire non potuiſſe, vnanimi porro ſilentio hoc factum tectum eſſe etc. Et tamen coniectura aliqua, quae factum in argumento hiſtorico ſupponit, aut facto alio deceptum eſſe ait. Quae omnia falſa eſſe perperamque dici vidiſſet, ſi attentionem in legendo adhibuiſſet: vt ex infra dicendis conſtabit. Haec itaque lectori candido, et rationalis philoſophiae perito, cui liberius, quam nobis, vndique laboribus cinctis, otium eſt, rependenda relinquimus, et auctori indignis modis ex religionis odio et profeſſionis ſcholaſticae inuidia nos alatranti ſanam, ſi ſupereſt, mentem, veniamque atrocis malitiae precamur, et pertaeſi nugarum et dumetorum ſcholaſticorum ad amoeniorem et doctiorem Gregorii M. defenſorem conuertimur, auctorem Gallum, qui hoc anno CIↃIↃCCLXVI. quo haec ſcribimus, Gallica lingua duobus tomis ſine nomine et loco *hiſtoriam criticam Electiſmi*, quem vocat, ſiue nouorum Platonicorum euulgauit; cuius criſis hiſtorico-philoſophica, ante paucos dies ad nos delata eſt, quamque, abſolutis iam ad tomum III. Hiſt. Cr. Ph. ſupplementis, ad manus noſtras demum perueniſſe, merito dolemus:

eo

a) Non ſentit auctor, quam valide ſua et Gregorianae hiſtoriae traditionibus monachorum turgentis vineta caedat.

eo quod argumentum non ſatis, vt merebatur, olim ab aliis pertractatum magna diligentia multaeque doctrinae et ingenii quoque luxuriantis oſtentatione excutiendum ſibi propoſuit. Is nouam hanc hiſtoriam Eclectiſmi, (ita enim veterum morem ſecuti, Latina lingua nominare malumus,) erudito et graui, quod ait, zelo ſe pro veritate Chriſtianae religionis contra impietatis fautores elaboraſſe, et imprimis ingraueſcentibus hoſtium religionis aggreſſionibus oppoſuiſſe profitetur: hoc autem nomine imprimis in auctores vaſtiſſimi operis, quod *dictionarium encyclopaediae vniuerſae* inſcriptum multis voluminibus Pariſiis vulgatum hactenus eſt, acerba tractatione inſurgit, et his velut apertis omnis reuelationis hoſtibus, maxime propter articulum eius operis, vbi de eclectica medii aeui philoſophia agitur, hanc ſuam pro veritate et auctoritate religionis tractationem velut σοφὸν φάρμακον adornauit, nobis autem in ſocietatem hoſtium ſuorum collocatis mox in limine praefationis aduerſarium ſe glorioſi militis inſtar declarauit: eo quod Auctores iſtius operis in variis articulis, praeſertim, vbi de philoſophia eclectica Platonicorum agebatur, pluſcula in opus ſuum tranſtuliſſent, quae per conſequentiam religioni vel eccleſiae potuiſſent eſſe noxia et perículoſa. Et gaudebamus initio, ad nos quoque hunc libellum criticum et theologicum cura et fauore viri cuiusdam celeberrimi perueniſſe, ex quo augere lumina noſtra, et, quae pridem de eo argumento a nobis ſcripta ſunt, perficere poſſemus, qui ſatis nouimus, pluſcula in hoc noſtro XXV. annorum labore a nemine hactenus tentato et abſoluto extare, quae perfici, et emendari poſſint: iis autem moribus ſumus, vt obſeruationes a viris doctis profectas etiam a noſtris diſſidentes placida non tantum mente perlegamus, et proſcripta praeiudiciorum caterua, ſecundum regulas philoſophiae rationalis atque artis criticae examinemus, ſed lubenter quoque cedamus demonſtratae bonis rationibus veritati, et manum porrigamus: de religionis Chriſtianae autem veritate inuictis argumentis multorumque annorum meditationibus, eccleſiae Chriſtianae oculis multis ſpeciminibus publicis oblatis, ita conuicti ſumus, vt ne latum quidem vnguem recedere ab eo doctrinae ſyſtemate audeamus, quod ſanctiſſimus Saluator in ſacris paginis, libriſque Θεοπνεύςοις luculenter reuelauit, et vniuerſali fidelium coetui caſte et ab omni humano errore et ἑτεροδοξίᾳ illibate ſeruandum commendauit. Quod ne arrogantius dixiſſe videamur habeamusque teſtem omni exceptione maiorem, ad ipſum Anonymum hunc, quem theologum eſſe, multis rationibus conuincimur, prouocamus, cuius iudicium dignum eſt, quod apologiae pro nobis dictae inſtar heic apponamus, vt lectori iſtius tractationis doctiſſimae, ſed praefidenti calamo conſcriptae fidem faciamus, nobis cum hoſtibus religionis nullam eſſe communem ſententiam, nullas nos reuelationi Chriſtianae inſidias ſtruxiſſe, nec in noſtra hiſtoria philoſophica eam vllo modo fuiſſe aggreſſos. Exhibebimus ipſa doctiſſimi et animoſi ſcriptoris turgida et ex tripode dicta verba ex prae-

ſatione libri, cum Gallicam linguam maxima orbis literati pars intelligat. „L'encyclopediſte n'eſt gueres que le Copiſte de M. Brucker, écrivain „amoureux de ſes ſyſtemes, et fort attentif a faire prévaloir les ſentimens „oppoſés de ceux de l'Egliſe[b]: *mais du moins M. Brucker, ſincerement perſuadé de la religion ne l'attaque ni directement, ni indirectement:* au lieu que „l'Encyclopédiſte ne paroît occupé, qu'à lancer, quelque trait contre „elle. Rien de ce, qui y a rapport, ne paſſe par ſes mains, qu'il ne „gâte par ſes deguiſemens, et des marques viſibles de malignité: ce ſont „des ironies amères contre le Chriſtianiſme, des obiections contre les „preuves dont on ſe ſert pour l'etablir, des difficultés contre ſes dogmes et „ſa morale.“ Quis non ſub hoc tegmine tutus de philoſophia gentili medii aeui, deque naeuis quibusdam, quibus viri pii et graues, ſed non attenti ſatis, ſe decipi a Platonicis eclecticis humanae imbecillitatis vitio paſſi ſunt, diſſerat? quis expectet, ſcriptorem ſincere de religionis Chriſtianae veritate perſuaſum, quique illam nunquam vel directe, vel indirecte aggreſſus eſt, vno ſub iugo conſtringi cum homine tam atro colore depicto, et tot arietibus petito, iungique gryphes equis, appingi fluctibus aprum? Quis credat, libertatem hiſtoricam ſecundum facta et teſtimonia et ſyſtematum claritatem iudicandi omne partis ſtudium ſincere vitantem, in opprobrium religionis conuerti? quis vel ominando conliciat, a ſcriptore ſine dubio eccleſiaſtico erudito et nec lectione, nec attentione deſtituto, hiſtoricum, in cuius humeros toties ſurrexit, vt aduerſarios confoderet, toties ad eum prouocauit[c] violatae religionis et eccleſiae Chriſtianae propter interpretationes ſyſtematum philoſophicorum inter aduerſarios eccleſiae ſubdolos iri numeratum? Et quis quaeſo ferat ideo tam grauem dicam ſcribi operi critico, cuius obſeruationibus abuſus dicitur religionis hoſtis? haecque omnia frigidiſſima praefatione palliari et defendi. Et tamen haec omnia in iſta hiſtoria critica philoſophiae eclecticae nobis eueniſſe, paginae iſtae loquuntur, et teſtis eſt orbis literarius, ſingulari phaenomeno monitus, quantae ſint animis coeleſtibus irae: quanta praeiudicii educationis, ſcholae, partisque maxime in eccleſia violentia, quanta inſolentia odii theologici in eos, qui ſputa Romana lambere detrectant. Prudenti autem Lectori, quid de hac lite cenſendum ſit, ſtatuendum relinquimus iudicandumque, qui ſubdoli aduerſarii ſcopus fuerit, cur nos tanta inuidia cumulauerit, et argumentum ab odio et inuidia deductum in nos armauerit. Is enim ita hiſtoriae cri-

b) Monendus lector eſt, eccleſiae nomine Anonymum intelligere eccleſiam Romano-pontificiam, hancque ſolam dicere catholicam.

c) Vid. p. 5. 6. 45. 66. 83. 89. 94. 97. 104. 105. 141. 146. 150. 197. 209. P. II. p. 45. ſ. Exemplum capiet lector ex iis, quae auctor P. II. art. 3. 4. p. 44. de origine ſyſtematis emanatiui eiusque impietate et falſitate erudite diſſeruit, quae inuictis rationibus dudum probaueramus. Quo pacto deſeruit explicationem Cl. Gerdilii ſupra adductam, emanationem et creationem ex nihilo parum differre, in qua haereſi haud paucos fuiſſe Iudaeos, et Chriſtianae quoque eccleſiae Dd. ſumus perſuaſiſſimi. Et hoc quidem reſpectu mitius iudicium merentur, non autem res in clara luce verſata neganda, et fucus verbis inducendus. Verum de his alio loco pluribus agendum.

criticae philoſophiae opus; ſuſpectum reddere nititur, vt contendat, ea, „quae in iſto de philoſophia Chriſtianorum et eclecticorum ſiue Platoni-„corum recentiorum diſputata ſunt, (quod ſe in homine Aug. Conf. ad-„dicto non mirari pronuntiat) adhiberi in eum finem, vt probetur, certa „quaedam dogmata impia eclectici ſyſtematis irrepſiſſe in theologiam Chri-„ſtianam, imo, quod magis, tanquam indubitato verum aſſeri: articu-„lum fundamentalem huius ſectae, nempe ſyſtema emanationum, ſiue „pantheiſmi, adoptatum eſſe a theologis myſticis, duce et praeceptore „Pſeudo-Dionyſio Areopagita. Inde autem ſequi neceſſario, Eccleſiam „eſſe cuſtodem infidelem theſauri concrediti, nec nos ex eius teſtimonio „et inſtitutione (enſeignement) tranquillos fieri poſſe. Hanc, infert, „conſequentiam eſſe, quo Lectorem ſeducant noſtrae obſeruationes, vt „credat, inductum eſſe in religionem Chriſtianam Platoniſmi recentioris „fucum (teinture) haud leuem; Encyclopaediſtae autem ſcopum eſſe, vt „omnia in ventos et aërem abeant, quae videntur habenturque diuina „in firmanda religione Chriſtiana. Huic autem fini, cum veterum mo-„numenta ſe conformari non patiantur, ea picta alieno colore, mutata „et contortis quaſi machinis coacta fuiſſe, vt ſyſtematis nexum ingredian-„tur; et cum adhuc quaedam vacua ſupereſſent, recurrendum fuiſſe ad „ſuppoſitiones ſcopo conuenientes: adeo hanc narrationem non fidelem „et exactam, ſed imaginariam, et dimidia parte ex nihilo creatam:“ Graue certe ἔγκλημα, cui merito occinere liceat

Parcius iſta viris tamen obiicienda memento,

adeo inimica et ad infamiam peſſimamque noſtrae hiſtoriae criticae inurendam maculam excogitata, vt felle et amarore calamum tinxiſſe Gallum ſcriptorem non humanitate et mentis tranquillitate chriſtiano homine digna, totus manibus palpare poſſit orbis literarius, indignaturus auctori de cathedra pronuntianti, quod talia affinxerit ſcriptori Chriſtianae fidei ex mentis ſinceritate addictiſſimo. Quanquam enim plane ignoramus, quid, et qualia ex noſtris obſeruationibus in ſuos vſus Encyclopaediſtici articuli auctor receperit, quod in huius libri genere fieri aliter non poteſt et ſemper inter eruditos licuit: nobis tamen, quicquid illud eſt, quod tantopere pontificias partes pungit, eo minus imputandum eſt, quod nec vaſti illius Operis auctores nouimus, nec, praeter illa, quae in nouellis literariis vulgata ſunt, penitiorem hactenus eius operis Oeconomiam cognouimus, immo, vt in vrbe noſtra Mercurio magis, quam Apollini litanti euenire interdum ſolet, magni et cariſſimi Operis exemplum vix ſemel atque iterum fugitiuo oculo inſpeximus: et articulum, *eclectiſme*, nunquam legimus, vel cum noſtris comparauimus, ideoque omnia celeberrimis compilatoribus defendenda et ornanda relinquimus, totiusque rei inuidiam ad auctoris inſidioſi et ſubdoli caſtra velut κωφὸν πρόσωπον remittimus. Vt vero Lector ipſam ſcopi huius aduerſarii effigiem coram intueri, et cognoſcere poſſit, eius conſilium Prote-

ſtantium eccleſias cauillandi, denudabimus, et in quas anguſtias redactus, ad defendendae eccleſiae ſuae cauſſam contra eos adactus ſit, exponemus. Dabimus iterum eius locum in lingua Gallica, ne quid fraudis acceſſiſſe noſtrae narrationi videri poſſit. Ita vero: *dans ſa longue hiſtoire de l' Electiſme et de la philoſophie de Chretiens, M. Brucker ſemble avoir eu preſque uniquement en vue de montrer, qu' il s' etoit gliſſé dans l' Egliſe de dogmes nouveaux, inconnus aux Apôtres. Il faut convenir, que ſi M. Brucker avoit raiſon, les Proteſtans triumpheroient, que l' Egliſe* [d] *devroit avouer ſa defaite. Mais on a vu combien on doit être peu allarmé des attaques de l' Ecrivain Allemand.* Multa poſſent huic doctiſſimi Antagoniſtae garrulitati, qui Germani critici ſeueritatem ferre non potuit, opponi: ſed cum prolixitatem praeſens pagina refugiat, pauca quaedam lectorem monemus, vt de hoc opuſculo criticam poſſit ferre ſententiam. Nempe 1. clariſſime prodidit auctor, alias rerum veterum harumque literaturae haud ignarus, certe noſtros fontes agnoſcens, et ſecutus, artis autem poſt carecta latendi, et ex obliquo aduerſarium aggrediendi, callentiſſimus, non tantam pectori ſuo curam inſediſſe tuendae veritatis et integritatis eccleſiae apoſtolicae, Chriſti eiusque apoſtolorum doctrinae inaedificatae, et in corpus vniuerſale et aedificium Spiritus S. compaginatae, quale luculentis verbis deſcripſit D. PAVLVS [e], quam eccleſiae pontificiae, cui ipſe adſcriptus eſt, et in cuius obſequium tradidiſſe, multis locis palam fecit. Hanc enim etſi nunquam nominat, ſed vniuerſalis eccleſiae nomine caute tegit, prodidit tamen hoc loco, illam vnam ſe intelligere et defendere; opponit enim eam eccleſiae Proteſtantium A. C. ſequenti. Quae cum nunquam ab eccleſia vniuerſali et Apoſtolica, qualem nobis Sp. S. ſecundum doctrinam et mores in SS. pandectis delineauit, ſeceſſum fecerit, et vnicam fidei normam, reuelationem euangelii, non ſecundum traditionem hominum labilium, vel philoſophumena rationis in myſteriis fidei nugantis, ſed ſecundum literam et ſpiritum, in articulis fidei ſequi ſe toties declarauerit, et demonſtrauerit, eccleſiae Chriſtianae opponi nequit, ideoque tota auctoris pugna imaginaria eſt, et aërem verberat. 2. Quod ſi autem concedit, eccleſiam Romanam ſe intelligere, quod nemo non videt, miramur, virum doctum et artis ratiocinantis peritum, non palpaſſe paralogiſmum, qui ſubreptionis vitio eum ſeduxit, vt eandem vniuerſalis eccleſiae nomine aliarum gentium eccleſiis eiusdem notae generisque, quae euangelium I. C. profitentur, opponeret, quem ſoloeciſmum licet antiquum ſatis, Graecam atque Africanam eccleſiam dudum in Romana notaſſe, ex annalibus eccleſiaſticis notum eſt. 3. Tandem ſi eam Romanae eccleſiae faciem intelligit, qualis ſub pontificio iugo doctrinisque characteriſticis hodie floret, non negamus quidem, talia inter ſana dogmata in ea doceri, quae a ſanctiſſimo euangelii teſtimonio in

d) Semper addenda voci eccleſiae, nota diacritica, Romanae.

e) Epheſ. c. II. v. 19. 20. 21.

in ſacris apoſtolorum codicibus velut Θεοπνεύστοις luculenter tradito diſſident; habereque ea origines humanas et peregrinas [f]. Aſt quo pudore illis, qui haec affirmant, tribui ſubdola erga reuelationem et religionem Chriſtianam ipſam mens, artesque malae poſſunt, quando has maculas detergunt, et in quo puritas priſtina euangelii verſata ſit, euidentibus Spiritus diuini teſtimoniis demonſtrant, impuras autem ſcaturigines detegunt, vnde errores poſtea irrepſerunt. Quo labore cum dudum contra pontificios thraſoniſmos et epinicia ante victoriam cantata viri magnae eruditionis ſinceraeque fidei; puritatique euangelicae toto pectore addicti defuncti ſint, ridenda plane ſunt iſta promachorum horum molimina et fulgura ex pelui, qui non erubeſcunt, ſophiſmatibus logicis et hiſtoricis et imprimis iniquis vitioſi circuli ratiocinationibus, Proteſtantium eccleſiis impietatis et hoſtilis erga religionem et eccleſiam animi maculam inurere. 4. Aſt haec huius quidem loci et arenae non ſunt, vbi non de conſequentiis theologicis, ex erroneis praeſuppoſitis hauſtis, ſed apertis teſtimoniis fidei hiſtoricae, et factis, ſyſtematibusque manifeſtis proprie quaeſtio eſt. Quibus deinde ſi ex artis criticae et rationalis regulis veriſimilitudinis gradus rite ponderati adiunguntur, et euidentiae cauſſa ſubordinantur, quis ita in officium Chriſtiani theologi, et hiſtorici cauti et attenti peccari, clamitet? Veruntamen, quia haec talia proprie ſecundum veritatis regulas et praecepta logica atque reipublicae Chriſtianae vniuerſalis principia examinare velle, theologis relinquendum eſt, nolumus contentionis ſerram hoc loco alieno reciprocare, tempusque optamus et otium reſpondendi de iis, quae non cauillandi eccleſiam Romano-pontificiam ſcopo, in hiſtoria philoſophiae Chriſtianae mediae aetatis ſcripſimus, ſed vt labem, erroresque nonnullos, qui magnis cetera et piis viris, maxime in eccleſia Graeca et Aegyptiaca, ſeculi vitio ſubrepſerunt, hiſtorica fide et iudicio practico vſi detergeremus, eccleſiae Chriſtianae vniuerſalis doctrinae, qualis primis poſt C. N. ſeculis ſecundum ſcripturae ſacrae normam floruit, toto et ſincero pectore cum eccleſia A. C. teſſerae addicta, deuoti. Ceterum controuerſiis a doctiſſimo auctore hiſtoriae criticae eclecticiſmi encyclopaediae conditoribus motis nos non miſcemus: Loquentur illi pro ſe ipſi, ſi hoſtes religionis Chriſtianae videri nolunt, et ab iſta ignominia opus magnum et vaſta eruditione conſpicuum liberabunt. Nos, quae non legimus et examinauimus, iudicare et damnare non poſſumus; ea autem, quae Anonymus in religionis fraudem dicta eſſe exempla attulit, ſi ita ſe habent, et non ſuſpicionibus tantum et detorſionibus nituntur, toto pectore perhorreſcimus, et a noſtra ſinceritate aliena eſſe proteſtamur. Specialem tractationem autem ex dictis cauſſis hoc loco Lector non expectabit. Vt autem vno exem-

f) Exemplum eſſe poteſt dogma de purgatorio. Multa huius generis in argumento morali obiecit anonymus auctor celeberrimi libelli: parallele de la doctrine de payens avec celle des Ieſuites, et de Conſtitution de Pape Clement XI.

exemplo huius, quae nobis inuitis obtruſa eſt, litis indolem exponamus, breuiſſimis, quod ſupra promiſimus, poſt *prologum* hunc *galeatum*, quem fama noſtra poſcebat, articulum de Gregorio M. ſupra iam a nobis tractatum excutere animus eſt. Hunc enim nobis ſolis [g], non vero encyclopaediae auctoribus anonymus oppoſuit, lectorem autem rogamus, ſi tantum temporis ſibi eripi patiatur, vt ea relegat, quae philoſopho Friſingenſi oppoſuimus.

Calumnias a nobis contra Gregorium M. ſparſas adeo ſingulares eſſe, conqueritur, vt ſilentio praeteriri nequeant [h]. Quanquam autem haec, quam vocat digreſſio, cum totius libri oeconomia nulla ex parte cohaeret, nec nos Alexandrinae philoſophiae errorumque inde enatorum Gregorium accuſauimus, et ita ad hiſtoriam Eclecticam non pertinet; obtorto tamen collo eam hoc loco infarſit ſcriptor anonymus, quoniam inde ſperabat, lectorem ſeduci poſſe, vt crederet, hiſtoriam noſtram de philoſophia patrum eorumque naeuis nonnullis fidem omnem amiſſuram. Quo pacto tamen id effecerit, lectorem latere nolumus. Cuncta enim cum teſtimonio auctoris veteris grauisque, qui rem ſcire potuit, cauſſamque cur mentiretur non habuit, nunquam autem odii erga Pontifices Romanos ſuſpectus vel accuſatus eſt, vt decet hiſtoricum, bona fide enarrauiſſemus, vnam obſeruationem addidimus, ex inconſulto magni praeſulis zelo decrementa literarum, quae Sec. VI. et VII. mirum in modum inualuerunt, atque firmata ſunt, fuiſſe aucta, et occaſionem dediſſe, vt elegantiores et ſeueriores ſecularis doctrinae literae in dies magis exularent. Quod calumniam noſter in eccleſiam eiusque caput interpretatus eſt, vtrum autem hanc faciem referat, diſputare nolumus, quibus nunquam animus fuit, iniuriis Pontificis cumulare hiſtoriam, ſed tantum bona hiſtorici ſinceri fide eos naeuos modeſte indicare et iudicium practicum interponere. Vnde, quae ſupra Friſingenſi aduerſario eandem cantilenam occinenti repoſuimus, huic etiam anonymo dicta volumus, et calumniae accuſationem auctoribus ſuis inuidia partisque ſtudio turgentibus velut in patriam ſuam remittimus. Ea autem, quibus contra noſtram narrationem, (quae tamen noſtra atque noua non eſt, ſed dudum in orbe literato Gregorio obiecta [i]) diſſeruit, enarrabimus, totamque cauſſam ſtrictim ita excutiemus, vt palpare poſſit rerum intelligens iudex fortiſſima huic quoque promacho Gregoriano moenia fuiſſe vetus diuerbium: *ſi feciſti, nega.*

Et initio quidem longa narratione auctor fata bibliothecae Palatinae enumerat, et fatales ignes ex Tillemontio enarrat, qui auguſtam hanc biblio-

g) P. I. p. 302.

h) Haec cum tam alta pontificiae ſedis alumnis vulnera infligant, vt calumniam dicant, quando non adeo magnum fuiſſe Gregorium factis demonſtretur, quam illi crepant, cur ob has calumnias funditus euertendas non ante ſecula ſeptem adorti ſunt Ioannem Paruum, cur patienter tolerarunt calumniam, cur ea demum Hiſt. crit. phil. obiicitur?

i) Exempli cauſſa legenda, quae diligenter congeſſit TRIBBECHOVIVS de Dd. Scholaſt. c. VI. p. 276. cui plurimi Scriptores H. E. addi poſſent, ſi in hiſtoriae S. campo verſaremur. Cur enim non dictus Hylas?

bibliothecam, praeter libros mathematicos et diuinatrices multorum quoque vetuſtiſſimorum ſcriptorum codicibus, quibus ſapientia ſuperiorum temporum continebatur, ſuperbam depaſcere haud ſemel coeperant. Praeter has vero euentus triſtes reipublicae literariae, non immediate auctorem teſtimonii, ad quod prouocaueramus, aggreditur, ſed eo in extremum digreſſionis locum paucis lineis magnaque ſuperficiariae arrogantiae voce velut incerto et non audiendo reiecto ad coniecturas et rhetoricationes conuertitur, et probabiles quasdam ratiunculas affert quibus fuco eloquentiae pictis euincere ſatagit 1. incredibile eſſe, quod bibliotheca Palatina adhuc aetate Gregorii ſeruata extiterit, et in Vaſtatione et direptione Vrbis, quam ſub Alarico paſſa eſt, et in qua magna eius pars incendio deflagrauit, huic theſauro literarum perpercerit barbararum gentium ferocia: id enim ſine miraculo non potuiſſe euenire, nec ſcriptores eius aeui id praetermiſſuros fuiſſe ſilentio. Idem dicendum de vaſtatione Romae ſub Genſerico, quam a S. Leone exoratus Genſericus non igne quidem deleuit, aſt per 14. tamen dies militibus diripiendam tradidit. Sub Iuſtiniano autem bis eandem fortunae ſaeuitiam expertam eſſe a Gothis, cum a Totila diripiendae vrbis licentiam accepiſſent, hi autem tanto furore id egiſſent, vt ſoli, nudique domorum ſuarum muri incolis relinquerentur. Hinc in tam deſolata et deſerta vrbe montis Palatini bibliothecam ſuperfuiſſe, neminem poſſe credere. 2. Quod ſi hanc fati violentiam euaſiſſet, ita vir doctus pergit, recordandum tamen eſſe, palatium Montis Palatini fuiſſe aedificium publicum, de cuius fortuna nemini diſponere licuerit, praeter imperatorem Romanum. Ipſum magnum Pontificem, cum a Mauritio imperatore leges in prouinciis vulgare, quas non omnes probabat, iuberetur, attamen imperatori reuerentiam et obedientiam praebuiſſe, additis tantum ſuis correctionibus, in iis, quae mutanda putabat. Et hunc quidem pontificem, obſequio et reuerentia erga imperatorem plenum, dici, publico incendio in montis Palatini bibliothecam graſſantem, adeo contra ſuum Vrbisque tunc Romanae adhuc Dominum tanta audacia inſurrexiſſe? Quae inter ſe conciliari non poſſint. 3. Opinionem quidem eſſe, quod ſanctus Pontifex ad illud conſilium deſcenderit ex pio zelo, vt, deletis igne libris profanis, Scripturae ſacrae lectio eo vehementius omnibus commendaretur. Aſt iſtam opinionem, vrget Auctor, ſancto Papae zelum indiſcretum, ineptum, irrationalem, et fanaticam imprudentiam tribuere, qua Saracenicus imperator poſt captam Alexandriam libros veteres omnes propter auctoritatem legis Islamiticae, ſiue Alcorani conſeruandam concremari iuſſit. Non poſſe autem has ineptias et delirantis ingenii conſilia fanatica Pontifici adſcribi, cum nullam vnquam eius ſuſpicionis vel accuſationis occaſionem praebuerit. Ita enim illi tribui mentem et ſententiam a iudicio doctorum eccleſiae meliorum ſeculorum longe deuiantem, qui contra prohibitam Chriſtianis lectionem ſcriptorum ſecularium et elegantiorum

literarum tantopere declamauerint. Hanc mentem anteceſſorum in eccleſia ignorare Gregorium non potuiſſe, niſi ignorantiſſimum. Si autem eorum ſententia eius notitiam non effugerit, comprehendi non poſſe, quod non inde intellexerit, librorum ethnicorum lectionem atque vſum legitimum concedendum eſſe. 4. Inſtat porro Noſter, ſi concederetur, zelo tali imprudente et nimis vehemente excitatum Gregorium ita de vſu ſcriptorum gentilium ſtatuiſſe; non tamen inde concludi poſſe, eum illi perſuaſiſſe, vt ſine ſeruata diſtinctione libros Palatinae bibliothecae omnes, philoſophorum, hiſtoricorum, oratorum etc. Vulcano traderet. Hoc enim idem eſſet, ac ſtultam ei dementiam, et reuera delirium imputare, quod tanto tamen viro, propter venerationem, quam viuus et poſt mortem conſecutus eſt, tribuere moraliter impoſſibile ſit. Ideo excuſationem iſtam excogitatam videri, quae a ſtudio vrgendarum ſacrarum literarum deſumta eſt, hoc autem pacto totam narrationem Sarisberienſis in fumos abire, et neceſſario derelinquendam eſſe, cum alio teſte deſtituatur. 5. Ita vero ex conſilio Anonymi, diſpoſitis per cuniculos iſtos ratiuncularum et ſuſpicionum leuiſſimarum agminibus, tandem aperta acie arcem totius quaeſtionis hiſtorico-criticae aggreditur et in ipſum Sarisberienſem inſurgit. Vrget contra illum, eſſe Scriptorem Seculi XII. (ſupra iudicii critici vim ei denegauerat) eum autem narrationem ſuam fulcire ſola quadam traditione orali, nullo ſcriptore celebri et noto eandem narrante vel tradente. Impoſſibile autem eſſe, traditionem quandam ſedecim vel octodecim generationum ad poſteros propagare poſſe factum tale extraordinarium, cum quinque fere ſeculorum ſpatium inter Gregorii M. et Ioannis Sarisberienſis aetatem intercedat. Vidit ſatis Anonymus pontificis defenſor, non poſſe tamen Sarisberienſi mendacii et detractionis culpam imputari, et non facile famam quandam in vulgus exire, cuius non circumſtantia quaedam occaſionem ſuppeditauerit: aſt hanc ignorari fatetur, nec ſemper occaſiones detegi poſſe cauſſatur. Coniicit tamen, epiſtolam magni praeſulis ad Deſiderium, cuius ſupra partem exhibuimus, occaſionem ſuppeditauiſſe huius commenti, eo quod Papa zelo pio actus ſtudium grammaticum in viro eccleſiaſtico improbauerit et grauiter reprehenderit. Non negat hoc Anonymus, conceditque zelum ſummi Paſtoris magis laudem mereri, quam eius ſcientiam et accurationem dialecticam, id eſt, ratiocinandi et iudicandi peritiam: putat autem tum valere ratiocinii pontificii nexum, ſi concludatur, lectionem ſtudiumque ſcriptorum gentilium non decere epiſcopum, ſanctioribus et melioribus laboribus vnice deſtinatum. Nec mereri contemtum et reprehenſionem pontificem, ſi etiam concedatur, non adeo accurate eum in concludendo fuiſſe ratiocinatum. 6. Accuſari porro Gregorium M. quod, proſcriptis literis ſecularibus, moralia ſua ſubſtituerit, quae tamen reuera tantum ſint rhapſodiae. Vrget autem ad haec retundenda, libros eius morales tantopere ſemper laudatos et commendatos eſſe in eccleſia Latina: ipſum autem

autem pontificem adeo abſuiſſe ab obtrudendi ſua conſilio, vt multo magis indignatus ſit, quod Marinus Rauennae epiſcopus moralia in Iobum publice in eccleſia legi iuſſerit, eo quod non pro vulgo illa ſcripta ſint. Obiici porro a Vossio [k] mandauiſſe eum, vt hiſtoria Titi Liuii igne deleatur, ſed deſiderari teſtem; haec enim librorum gentilium fata non prohibitionibus pontificis, ſed temporum, eiusque ſeculi infelicitati adſcribenda eſſe, nec, ſi a pontifice profecta eſſent, tantam literaturae et doctrinae conuerſionem efficere potuiſſe: ſed iam tunc rariſſimos fuiſſe, propter vaſtationes barbarorum, codices veterum, id quod exemplo fruſtra petitorum a pontifice et non inuentorum exemplarium S. Irenaei illuſtrat. Ex quibus tandem victoriam de noſtra narratione canit, et reiecta Sarisberienſis auctoritate, vt epiſodium addat, ad Baylium famoſum nos dimittit, qui hoc teſtimonium attentione dignum non eſſe iudicauerit. Et haec quidem critici pro Gregorio M. apologia eſt, centum Bauaricis elegantior, quam integre et candide totam fere deſcripſimus.

Dicet, hac longa diſputatione audita, Lector forte, laſſus ex acutis et ingenioſis Gallici ſcriptoris ratiunculis

Semper ego auditor tantum? nunquamne reponet? Reponendi ergo atque ad haec reſpondendi criſi noſtrae a lectore veniam petimus, et, quid nobis iterato examine et prolixiori attentione obſeruatum, et ἄνευ παθῶν diiudicandum videatur, candide explicabimus.

Et I. quidem, dum venuſta et diſerta oratione bullas auctor proiicit, et rhetorum artibus cum dialecticae ſcholaſticae verſutia adiutus aliena et ſcopum non ferientia immiſcet, et imbecilli ratiocinationis genere, lectores ab inquiſitione facti critica et hiſtorica ſeducit, et auocat, prodidit certe cauſſae ſuae in apertam aciem deducendae ſe diffidere, alias non ſuſpicionibus, quae facile in eum ipſum tanquam ſcepticiſmo hiſtorico patrocinantem conuerti poſſunt, ſed accurato examine logico Ioannis teſtimonium euertiſſet. Aſt maluit ille poſt carecta latere, et anxie circumſtantias nonnullas conquirere, ex quibus hariolari poſſe lectorem credebat, Palatinam bibliothecam, tempore Gregorii M. non amplius extitiſſe. Aſt nec controuerſiae ſtatum rite format, et ad eos cuniculos confugit, quibus omnis hiſtoriae fides poteſt euerti. Adeo autem ſecurus his latebris confidit, vt non videat, per easdem vias hoſtes religionis, quibus exercitum ſuum opponit, eiusmodi cuniculos agere quoque contra arcem Chriſtianae religionis, et imprimis contra traditiones eccleſiae Romanae fere omnes poſſe; quibus cum grauem ideo dicam ſcribat, quod futili illa, aſt ſeducendo lectori apta methodo vtantur, αὐτοκατάκριτος ſuam ipſe cauſſam iugulat, et Pyrrhoniſmum antiquitatis hiſtoriae introducendo, ſuorum, quos aggreditur, hoſtium aciem roborat et in omnem veteris aeui traditionem immittit. Hoc ſi licet, quam ei cauſſae

 bonae

k) De hiſtor. Latinis L. I. c. 19. p. 98. qui ipſe legendus eſt, auctores enim ſuos, quos ſecutus eſt, nominauit.

bonae victoriam pollicebimur? Annon nobis iam fas eſſet, illi, qui nos inuidioſe et contra conſcientiam ſuam hoſtium religionis agmini miſcuit, obiicere, ipſum, ſatis quidem improuide illis frigidam ſuffudiſſe, et arma ſuppeditaſſe? Annon eodem iure, eadem facilitate, aſt certioribus argumentis liceret ei occinere, in tota ſua hiſtoria critica nihil aliud egiſſe, quam, vt tentaret ſophiſtica differendi, et omnia ſusque deque miſcendi exercitatione et vitilitigationibus religionis Chriſtianae defenſionem prae ſe ferentibus lumina rationis et reuelationis diuinae nobis eripere, ne vulnera illius eccleſiae, quam religionis, et vniuerſalis eccleſiae nomine ornat, conſpiciantur. Verum ab hoc argumento ab odio et inuidia ducto longe abſumus, et meliora ſperamus de viro doctiſſimo, ſed praeiudiciorum agmine ſtipato et magna ferocia in arcem veritatis hiſtoricae inſurgenti, qui ſi parcius coniecturas fuiſſet ſecutus, ſi noſtra toties in falſos ſenſus non rapuiſſet, ſi ab inepto partis et factionis ſtudio abſtinuiſſet, ſi candidum rectumque pectus pro ipſa Chriſtiana veritate conſeruaſſet, ſi fucum hiſtoriae non induxiſſet, ſi praeiudicialem horrorem lectori contra antagoniſtas incutere non tentaſſet, et aperta potius acie pugnaſſet, tandem, ſi eccleſiam particularem Romanam eamque hodiernam cum vniuerſali ſiue Catholica non miſcuiſſet, ſi tempora diſtinxiſſet, ſi ſyſtemata veterum ſe inſpexiſſe oſtendiſſet, pro ea, quae in eo laudanda eſt eruditionis et ingenii abundantia, haud infeliciter pro Chriſtiana religione, quae vetitis et ſuſpectis armis opus non habet, et diuinis teſtimoniis humana artificia longe ſuperat, in campum copias ſuas eduxiſſe crederetur. Et plura quidem praeiudiciali huic argumento non adiicimus, qui copias explicandi locum heic quidem non habemus, et ſufficere quoque haec poſſunt ad retundenda ea, quibus in praefatione ſua nos famamque noſtram lacerare conſultum duxit.

II. Quamuis autem ſubdole, ſed ingenioſe aciem antagoniſta noſter inſtruxerit, cauteque vsque ad praelii exitum Sarisberienſis teſtimonii fidem euertere diſtulerit, nos autem, facile hoc vno confirmato ratiunculas iſtas naeniasque nobis oppoſitas vno ictu corruituras poſſemus nobis promittere; luſtrabimus deinde tamen turmas illas velitarias, quas in primo agmine nobis oppoſuit. Aſt, prius et ante omnia, quaeſtionem de qua agitur, et narrationis noſtrae ſummam candido Lectori, quem iudicem conſtituimus, explicabimus. Nempe, aduocata in teſtimonium fide Ioannis Petiti ſiue Parui Sarisberienſis, cui, quicquid rei nouimus, nos debere candide ſumus profeſſi, nec more aduerſariorum gerras et inanes ſtrophas praetendimus, illius verbis narrauimus: *1. doctorem ſanctiſſimum Gregorium matheſin iuſſiſſe ab aula recedere, 2. traditum A MAIORIBVS, incendio dediſſe probatae lectionis ſcripta, Palatinus quaecunque tenebat Apollo. 3. Gregorium ideo combuſſiſſe bibliothecam gentilium, quo diuinae paginae gratior eſſet locus, et maior auctoritas, et diligentia ſtudioſior.* 4. Non reticuimus, haec non ex ſcriptis libris hauſiſſe Sarisberienſem, ſed ex

fama

ſama publica, a maioribus tradita indeque ſubdubitaſſe de ea traditione Baylium et Barbayracium. 5. Subiecimus autem noſtram ſententiam modeſtam ſane nihilque malitioſum in Gregorium meditantem, ſed iudicio critico et hiſtorico nixam: *videri* [l] hanc traditionem non in dubium vocandam eſſe, tum, quod maiorum fide nitatur, tum, quod Gregorii de literis profanis omnibus iudicio conformis ſit, eo quod ſeculares, quas iam tum vocabant, literas vehementer perhorruerit, et nefandum iudicauerit, vel laico religioſo, multo vero magis epiſcopo, grammaticam et ſcriptores veteres Latinos exponere, tum, quod probatae quoque lectionis auctores cum ſuſpectis ſimul ſuſtulerit. Inde vero 6. critico examine adhibito concluſimus, eueniſſe, vt grauia vulnera inflicta ſint literis humanioribus et philoſophiae, tum, quod iſto incendio maior optimorum codicum penuria, quam quae antea obtinuerat, inter Romanos introducta ſit, tum, quod humanitatis literae turpiſſima mathematicorum et genethliacorum macula aſpergerentur, et perhorreſcentiae atque abominationis affectus, tanquam in rem blaſphemam contra ſeculares literas incuteretur, quaſi philoſophia eſſet nefariarum artium parens: tum, quod viris eccleſiaſticis, penes quos ſolos tunc erant literarum ſtudia, loco philoſophiae, morales Gregorii M. libri in manus traderentur, et pro vnico moralis philoſophiae fonte haberentur, quanquam nullo iudicio philoſophico eſſent conſarcinati. Haec eorum ſumma eſt, quae *capite ſecundo libri ſecundi* ſine dolo diximus, quaeque ὑπερασπίσται ſedis et dignitatis pontificiae ita in nos armauerunt, licet centies dudum obiecta ab aliis, qui ſcapham ſcapham dicere auſi ſunt, vt, quod nonniſi miſeris ratiunculis tentare poterant, conuitiis, calumniis, iniuriis perficere omni arte adhibita conarentur. Ad quae tamen omnia placidi contemta hoſtis ferocis quidem, aſt imbellis importunitate incredibili tacuiſſemus, rati, adeo rem in aperto eſſe, vt vel mediocris doctrinae Lector iudicium interponere poſſit, cum nobis adeo inuiſae ſint contentiones literariae, vt veritas etiam contentioſa diſpliceat. Aſt cum acceſſiſſet nuperus ſcriptor Gallus, artem dicacitatis ingenioſae eximie edoctus, isque ipſe etiam contra Gallicae elegantiae mores, calumniae nobis maculam affricaſſet, neceſſarium putauimus, non tantum integritatem morum noſtrorum a calumniae accuſatione vindicare, et quibus argumentis perſuaſi fuerimus, vt hunc in modum Gregorianum factum et philoſophiae atque literarum ſub eo factum narraremus, exponere: ſed Lectoris quoque contra hos inſultus ita munire animum, vt apertos in philoſophiae hiſtoria conſeruet et cuſtodiat oculos, animumque, abiecto praeiudicio, ſoli veritati addicat. Nihil inde religioni ſanctiſſimae timemus, qui inuictis rationibus certi ſumus, innocentiſſimam eius veritatem et ſanctitatem ſuis adeo coruſcare radiis, ſuisque conſtare neruis, vt a nullius hominis placitis, opinionibus, auctoritate,

 quan-

l) Notandum hoc propter Friſingenſem ſcholaſticum, qui hoc maxime in nobis culpabat, quod non dixerimus: videri nobis, id quod ferri et in vtramque partem diſputari poſſe concedit.

quanquam in orbe et eccleſia maxima, multo minus ab eius erroribus et ἀβλεψίᾳ, et iudicandi impotentia praeiudicium ei poſſit enaſci, tutique magnoque animo audemus Gregorianae contentioni laruam detrahere, et, quid verum ſit, quid veriſimile, quid concludi a ſanae mentis homine, quid inferri ex teſtimoniis hiſtoricis poſſit, paucis porro enarrare. Ad tria autem momenta et capita, quantum licet, ſuccincte et paucis noſtram reuocabimus diſquiſitionem et ἐπίκρισιν, vnum, quod ſecundum regulas logicas et criticas narrationem Ioannis Sarisberienſis examinat, oſtenditque magis fidem eam mereri, quam opinionem negantem; alterum, quod in cauſſam rei inquirit, et, quid inde vel Gregorio M. tribui poſſit, vel, quid praeter intentionem eius in detrimentum literarium euenerit. Ex quo vtroque capite patebit tertio, quam malitioſa acerbitate nos inexpectati aduerſarii aggreſſi ſint, et quam caſte ſobrieque officium hiſtorici in iſta narratione de Gregorio M. impleuerimus.

III. Ante omnia autem Sarisberienſis audiendus ipſe eſt, et verba ipſa adducenda, quorum indicio nos confidere poſſe iudicauimus, eo quod criticis fidei hiſtoriae regulis et ſeueris legibus facere ſatis videbamus, et tantum non manibus palpabamus. Ita vero ille [m], cum poenas ab vltrice numinis manu immiſſas propter Commodi flagitia memorare vellet: *Flagitia regis poena vrbis inſequitur: nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta flammatio bibliothecam illam maiorum cura ſtudioque compoſitam, aedesque alias iuxta ſitas rapaci turbine concremauit. Fertur tamen beatus Gregorius bibliothecam combuſſiſſe gentilem, quo diuinae paginae gratior eſſet locus, et maior auctoritas, et diligentia ſtudioſior. Sed haec ſibi nequaquam obuiant, cum diuerſis temporibus potuerint accidiſſe.* Luculentius autem altero loco, vbi contra matheſin, et curioſas genethliacorum artes diſputat, argumentum, quo illicitas eas et deteſtabiles eſſe probaturus erat, a conſtitutione Gregoriana, velut publice nota, omnique ſanctitatis laude commendabili petit, eiusque exemplum atque zelum velut teſtimonium omni exceptione maius his verbis decretoriis explicat [n]: *Ad haec doctor ſanctiſſimus ille Gregorius, qui melleo praedicationis imbre totam rigauit et inebriauit eccleſiam, non modo matheſin iuſſit ab aula recedere, ſed, vt traditur a maioribus, incendio dedit probatae lectionis*

Scripta Palatinus quaecunque tenebat Apollo.

In quibus erant praecipua, quae coeleſtium mentem et ſuperiorum oracula videbantur hominibus reuelare. Adeo luculenta haec ſunt Sarisberienſis teſtimonia, vt vim verbis inferre nemo, et ne aduerſarii quidem auſi fuerint. Itaque tota quaeſtio ad fidem huius narrationis vel teſtimonii hiſtoricam deuoluitur, quam in anguſtias redacti aduerſarii denegandam illi, et abiiciendam eſſe iudicant, eo quod et ſolus et vnus teſtis ſit, et ceteri ſcriptores omnes eam rem valde memorabilem ſileant, Sarisberienſis autem

V. ſe-

m) Policrat. L. VIII. c. 19. p. m. 646.

n) L. II. c. 26. eum ex parte in Hiſt. Cr. iam attulimus, hic lectori totum exhibemus, cum liber non adeo frequenter occurrat.

V. ſeculis Gregorio ſit iunior, et rumuſculis vnius alteriusque delectatus talia ſcripſerit, de quibus ne vnus quidem teſtis coaeuus, vel ſupparis aetatis ab eo laudatus fuerit, quo pacto exiguam iudicii virtutem demonſtrauiſſe cenſendus ſit. Huc enim ea redeunt omnia, quae multis verborum phaleris antagoniſtae noſtri Ioannis Petiti teſtimonio opponunt, vnde ad argumentum a ſilentio, quod negatiuum vel inficiale vocant, tanquam ad ſacram anchoram confugiunt; ſcriptor autem Gallus, vt non tantum doctrina, ſed ingenio quoque eleganti et ſupra modum in excogitandis et pingendis circumſtantiis foecundo eminet, aliis minutioribus ratiunculis veriſimilitudinem negatiuae ſententiae conciliare et vim affirmatiui teſtimonii eludere ſtuduit, vt ex iis, quae ſupra de eius demonſtrandi modo recenſuimus, conſtare poteſt. Non ignotae nobis erant hae, quae teſtimonio Parui moueri ſolent difficultates, eo iam tempore, quo prima vice hiſtoriam philoſophiae ante XL. annos ſcripſeramus: et augebatur iam tunc temporis noſtra attentio, cum legeremus Petrum Baylium, criticum acrem, et in deſcribendis Gregorii P. M. rebus diligentem, de hac traditione ſubdubitaſſe. Quare non tantum rationes in vtramque partem diu verſauimus, et, quid ſtatuendum ſit, ad lancem quaſi, appenſis rationibus, attente excuſſimus, proſcripto omni partis vel religionis ſtudio, cum factum Gregorianum ſingulare ſit, et nulli parti poſſit eſſe praeiudicio, quamcunque ſententiam elegerit. Aſt, ponderatis tamen omnibus, quae poſtea aduerſarii protulerunt, tantum tamen abeſt, vt ad abiiciendam inter fabulas medii aeui (quod nos minime effugere ſtuduiſſe multis H. C. P. exemplis conſtat) Sarisberienſis traditionem nos rationes coëgerint, vt nobis ſemper valentiores pro affirmatiua viderentur. Et hoc quidem pacto iterum rem non ſine examine aggreſſi ſumus, cum Latinum hiſtoriae criticae opus ſcriberemus, occaſioque nobis enaſceretur, quod in haut paucis fecimus, ſententiam noſtram mutandi et refingendi. Non enim adeo noſtra lumina deperimus, quod quidem nobis non ſine faceto aculeo Anonymus Gallus obiicit, vt mutare ſententiam pudeat, et curas poſteriores prioribus praeferre ancipites haereamus, quod facile ipſe, qui noſtram hiſtoriam legit, relegit, eamque in partes curarum adhibuit, multis exemplis diſcere potuiſſet, niſi alia omnia nobis praeter rem tribuere viſum fuiſſet conſultius. Attamen, lecta hiſtoria critica Electiciſmi, nouum examinandi rem totam laborem non ſubterfugimus, ſincere et grati in his ſupplementis retractaturi ſententiam, ſi meliora auctor nobis demonſtrauiſſet. Verum illa diligentia, quae non niſi ſcopas diſſolutas nulloque nexu logico colligatas deprehendebat, vt emendaremus ſcripta prius et rationibus hiſtoricis et criticis roborata, a nobis non potuit impetrare. Vt vero, non obſtinatione vel partis quodam ſtudio in priſtina ſententia nos perſtitiſſe, ſed ratiocinandi artem ad decernendum adhibuiſſe conſtet, lectoris iudicio argumenta, quibus nitimur et reſpondendum eſſe antagoniſtis putamus, ſtrictim enarrabimus, eiusque

arbitrio

arbitrio ſententiam decretoriam relinquimus. De hoc enim argumento tenui in poſterum contentionis ſerram reciprocare, velut inutilem et ingratum lectori pariter, atque nobis laborem ſubterfugiemus.

IV. Antequam autem ipſum factum, quod Gregorio M. Sarisberienſis tribuit, excutimus, duo momenta nobis praemonenda eſſe putamus. Et prius quidem noſtram de illo ſententiam concernit, in qua accuſanda non falſitatis tantum, ſed calumniae quoque maculam, neſcio, qua humanitate et modeſtia, illi inuſſerunt. Qui cum non auſi fuerint ipſum Ioannem Petitum iſto venenato telo confodere, neſcimus, quid contra nos eos armauerit, qui magni in eccleſia Romana ſuae aetatis viri fidem et teſtimonium adduximus, et ſcopum Papae ex eius indicio repetiuimus, cum haec omnia, quae nobis obiecerunt, in illud ſeculi XI. ſidus proprie coniicienda ſint, illique calumniae inurenda ſit infamia, quod tamen vterque Gregorii M. promachus facere auſus non eſt. Deinde fidem eorum deſideramus, cum nos accuſant, nos hoc factum Gregorianum tanquam demonſtratione certiſſima euictum Lectori in hiſtoria noſtra propinauiſſe. Fidem enim oculorum poſcimus, vt legat Lector, cui oculos eripere non poſſunt, quae prouide ſatis de teſtimonii Sarisberienſis pondere monuimus, bona fide eius verbis adductis: effeciſſe illum, dum publico et incerto rumore haec ſe referre videatur, vt de tota hac re ſubdubitarent viri κριτικώτατοι Petrus Baylius et Ioannes Barbayracius, quibus velut quaeſtionis de hoc facto ſummam explicantibus, noſtrum iudicium ſuffiximus: *minus in dubium vocandam eſſe* VIDERI *traditionem, quam* MAIORVM *fide niti ille teſtetur, quo magis id Gregorii de literis profanis omnibus iudicio conforme ſit, quas vehementer contemſerit, indignasque putauerit homine Chriſtiano.* Haec cum quaeſtionem nos probabiliter tantum affirmaſſe euincant, idque fieri ſine contumelia poſſe Friſingenſis ſcriptor menſtruus faſſus ſit, cur in ſcriptore Proteſtante, hiſtoricae fidei leges et gradus ſecundum artis rationalis et criticae praecepta in narratione ſequenti, ferre non potuerunt, vt iudicium orbis literati iſta aſſertione mere hiſtorica experiretur, niſi inuidiae loligine, more hominum ſui generis, calamum tinxiſſent? Ab hac vero hiſtoricae veritatis peſte auocaturum eſſe Lectorem animum ſperamus, ſi in hoc argumento caecutire nolit. Alterum, quod monuiſſe noſtra intereſt, eiusdem generis iniquitatem reſpicit, qua nos accuſant, conſequentias atque detrimenta, quae rei philoſophicae et literariae ex hoc magni et potentis Pontificis maximi ſtudio et conatibus enata ſunt, ei tanquam deſtinatum euertendae omnis ſapientiae humanae conſilium nos obieciſſe, et ita maxima inuidia tantum Latinae eccleſiae ſidus ſanctitatis titulo venerabile cumulaſſe. A qua accuſatione abſtinuiſſent, ſi pectus habuiſſent integrum et veritatis amicum et ſine partis odio et indignatione ea legiſſent, quae initio paginae 561. libere, vt par erat hiſtorico, ſed absque vllo detrahendi magno praeſuli ſtudio ſcripſimus, enarratis paucis verbis damnis, quae inde enata ſunt,

haec

haec conſilia ſuperſtitioni et iudicii paupertati, quam vbique Papa prodidit, tantum adſcribi debere: quo pacto ab omni laeuae et malitioſae mentis ſcopo et conſilio eum liberauimus: et defectum tantum artis ratiocinantis, in zeli imprudentiam degenerantem, quam negare non potuit Anonymus Gallus, fontem fuiſſe verum huius conſilii Gregoriani, profeſſi ſumus. Quod ſi libido nos vſſiſſet detrahendi famae Romani praeſulis, maiorem forte nomini eius maculam potuiſſemus affricare, ex adulationibus infrenibus et indignis tanta ſanctitatis opinione et laude incluto epiſcopo, quas in Phocam vſurpatorem et parricidam tyrannum [o], et Brunechildam Galliae reginam tot ſceleribus famoſam effudit, quas excuſare ſatis non potuit in heroë ſuo Maimburgius [p], et acerba obſeruatione notauit Baylius [q]. A qua tamen morum ferocia tantum abſumus, vt non modo ſupra in his ſupplementis [r], antequam aduerſariorum paginas legeramus, ſcriptis, Gregorio M., viri boni rectique conſilii characterem tribuere, non dubitaremus, ſed perſuaſi quoque ſimus, iſtas adulationes indigniſſimorum hominum, non malitiae animi, et deſtinato ac peruerſo conſilio, ſed praeiudiciis mentis, falſis de eccleſia Chriſti externa eiusque promouenda ſalute conceptibus illudentibus [s], et pietatem, cui tantopere ſtudebat, in deuia deducentibus adſcribenda eſſe, quae tamen alio loco, vbi ciuitatis Chriſtianae, vel pontificum hiſtoria ſine partium ſtudio et illaudabili adulandi contentione tractanda eſt, prolixius debent excuti [t].

V. Propius autem ad caput quaeſtionis, quam tractamus, accedentes, pleraque, quae momentum habent et decidendi neruos exhibent, ad Sarisberiensis teſtimonium, duabus vicibus ab eo repetitum, redire eſt in propatulo, vt ſupra monitum. Illud itaque accurate excutiendum et ponderandum eſſe ſecundum leges fidei hiſtoricae, quas praeſcribit philoſophia rationalis atque ars critica, nemo non intelligit; cum non tantum factum conſtanter affirmet, ſed et fontes non reticeat, vnde illud cognouerit. Vno enim loco ſupra iam adducto, ad rumorem et traditionem vulgi videtur rem totam reiicere, faſſus, ferri de beato Gregorio, bibliothecam combuſſiſſe gentilem; aſt altero diſerte indicat, ſe haec non ex fabulis et rumuſculis vulgi, ſed ex traditione Maiorum accepiſſe: Gregorium incendio deleuiſſe probatae lectionis ſcripta in bibliotheca

o) Vid. Ep. L. II. ep. 38. 45. 46.

p) Hiſtor. pontif. Greg. M. p. 176. 313.

q) Dict. hiſt. T. II. Greg. le grand. not. H. I. p. 597. 598.

r) Ad p. 560.

s) Magnis moliminibus vigilabat Gregorius P. M. pro augendis eccleſiae bonis ſplendore, auctoritate externoque cultu, et euehenda ſimul ſedis Romanae potentia. Haſce curas cum valde adiuuare poſſe Phocam et Brunechildin magnis ſpeciminibus fuiſſet expertus, credidit, eos cauſſae religionis et eccleſiae magna fulcra futuros, et ideo ſimplex eorum malitiam intus et in cute cognoſcere impeditus eſt.

t) Conf. qui modeſte de Gregorio M. ſcripſit G. Cave H. L. Scr. eccl. Sec. VI. p. 353 ſeq. Ovdinvs de Script. Eccl. Tom. I. p. 1494. ex altera vero parte Dion. Sammarthanvs hiſt. de S. Gregoire le grand, de qua expendendum iudicium Bayl. l. c.

theca Palatina ſiue imperatoria comprehenſa, inter quae praecipua fuerint, quae coeleſtium mentem et ſuperiorum oracula viſa ſint hominibus reuelare. In qua narratione quaedam verborum ambiguitas remouenda eſt, quae illis, qui hoc factum Gregorianum negauerunt, cauſſa fuit, vt impoſſibile, certe ab omni veriſimilitudine abhorrens illud viſum ſit. Nempe plerique, qui ad hoc Sarisberienſis teſtimonium prouocarunt, id ita intellexiſſe videntur, Papam ſacro zelo commotum aedificium illud, quod bibliothecam Palatinam ſiue Auguſtam ſeruabat, incendio deleuiſſe; in quod ex bibliotheca Capitolii, ſub Commodo igne coeleſti conſumti libri veterum αὐτόγραφοι, magno aere redemti, et imprimis mathematici, fatidici et diuini, priori incendio erepti, fuerant translati, et in concamerationibus in monte Palatino ad ſuſtinendam vim molis, et conſeruandos ab ignis periculo theſauris imperatoris conſtructis repoſiti *. Quod fieri potuiſſe Romae, in praeſentia praefecti imperatoris, in cuius poteſtate palatium fuit, veriſimilitudine carere, recte, niſi fallimur, Anonymus noſter monuit *. Aſt de eo aedificio, quod bibliothecam palatinam vocatum eſſe ex Ioannis teſtimonio nouimus, et templi atque palatii Auguſti pars fuit, a Gregorio P. M. cum librorum ſuorum farragine incendio deleto nihil dixit Sarisberienſis, nec illud deflagraſſe monet. Sed refert tantum, ex maiorum traditione, SCRIPTA in palatina ſiue Caeſarea bibliotheca aſſeruata Gregorium M. igni depaſcenda tradidiſſe: nempe pontificem magnum ſua, cui augendae immenſum quantum tribuebat, auctoritate in rem eccleſiaſticam et librariam vſum, collectionem librorum in iſta aede conſeruatam, comburi iuſſiſſe, praetextu deſumto, quod libros dudum ab imperatoribus, velut impios prohibitos et religioni Chriſtianae atque eccleſiae inimicos atque noxios comprehenderet. Certe legenti et relegenti Ioannis narrationem, ſponte hic ſenſus verborum oculos feriet. Aſt eo, vt ipſa ſcriptoris verba poſtulant, admiſſo, multa concidunt, quae contra poſſibilitatem et veriſimilitudinem huius facti poſt alios anonymus Gallus ingenioſe, ſed leui ratiocinio attulit, quaeque ſolum aliquid probabiliter euincunt, ſi de aedificio verba intelligantur, non de librorum collectione ſiue bibliotheca proprie dicta, in quam poteſtatem habuiſſe pontificem, ex circumſtantiis eſt manifeſtum. Hac vera ſignificatione quaeſtionis poſita, quam nemo facile negauerit eſſe veriſimillimam, omnis eius neruus ad argumentum logicum de fide hiſtorica Ioannis Parui reduci poteſt, vtrum illa tanta ſit, vt eius narratio, ſi non pro certa et demonſtrata (quod quidem nemini in mentem veniſſe recordamur), certe pro probabiliter vera haberi, et negatiuae praeferri mereatur? Cui nos calculum adieciſſe poſt accu-

*) Conf. LIPSIVS, de biblioth. c. 7. T. III. Opp. p. m. 1133. ed. Veſal. STRVV. Intr. in hiſt. lit. c. 11. §. 13. p. m. 60 ſeq. Alia ratio dari poſſe non videtur conciliandi ſecum Sarisberienſem, qui Lib. II. 9. policr. Palatinam bibliothecam, L. VIII. 19. Capitolinam cremauiſſe Gregorium ſcribit.

*) Tom. I. p. 505.

accuratum circumſtantiarum examen, nondum nos poenitet: aſt fatemur quoque, ita ad nos probandae illius fidei hiſtoricae laborem deuolui; nec refugimus eum, ſed iudices poſcimus, artis rationatiuae regulas et prudentiam rite edoctos, et ab omni partis ſtudio prorſus alienos. Nos ſtrictim, quae affirmatiuam ſententiam nobis perſuaſerint, enarrabimus.

VI. In omni argumento logico, quod a teſtimonio ducitur, cum, iudice CICERONE [y], id vnice ſpectandum ſit, *num cauſſa iuſta fuerit, cur teſtis ſcire potuerit, nulla, cur mentiatur*, id eſt, num verum ſcire potuerit, et dicere voluerit, cauſſamque, cur mentiatur, non habuerit, ad eandem regulam par eſt Sarisberienſis teſtimonium explorare. Itaque duo nobis capita, adhibitis tamen gradibus veriſimilitudinis, delibanda ſunt. Et primum quidem nos conuincit, potuiſſe Ioannem, veritatem facti iſtius veriſimilibus argumentis nouiſſe. Quanquam enim rem ante aliquot ante ſe ſecula peractam ipſe non vidit et teſtis αὐτόπτης eſſe non poteſt, adeoque inter demonſtratae certitudinis teſtes numerari nequit, attamen eos notitiae ſuae auctoris nominauit, ex quibus concludi poteſt, non tantum nihil ſe confinxiſſe, ſed relata ab aliis retuliſſe bona fide, ſed conſtare quoque poteſt, eos non obſcura fidei teſtimonia pro ſe habere, potuiſſeque rem ab aliis traditam, ſine metu fraudis vel mendacii ad alios traducere. Non iam allegabimus, prouocauiſſe Sarisberienſem ad communem famam, qua ferri iſtam traditionem ipſe indicauit, patiemurque, hoc quidem argumento eum inter leues ſatis teſtes connumerare, licet ille rumor non apud leuem plebeculam et imperitos homines, ſed in curia et apud primores eius temporis, ad quos policraticum ſcripſerat, inualuerit; nec vrgebimus magnopere, non omnino temere eſſe, quod vulgus dictitat, et habere ſemper occaſionem quandam vel veri, vel veriſimilis, quanquam illam detegere ſit difficillimum, a quo argumenti nexu aegerrime ſe extricauit Anonymus Gallus [z], qui aliam cauſſam vel occaſionem huius traditionis aduocare non potuit, quam, eſſe fabulam, id quod principii petitionem eſſe, vident, qui vel a limine dialecticae praecepta inſpexerunt. Clarius Carnotenſis epiſcopus indicat, quos fontes ſecutus ſit, cum altero loco refert, tradi id a maioribus. Scripſerat haec vir ſupra aetatis ſui genium ſapiens contra eos in curia vel aula verſatos, qui vetitae matheſeos, et curioſarum ſcientiarum ſecreta rimantes, arcanam Dei voluntatem artibus illicitis expiſcari conabantur, quales tunc in aulis paſſim vixiſſe, ex hoc ipſo policratico euidens eſt. Hos refutaturus inter argumenta complura etiam ad auctoritatem veterum DD. eccleſiae prouocat, duoſque magnos tunc in eccleſia viros auctores eſſe iubet, quod via mathematicorum ſit illaudabilis, Auguſtinum et Gregorium M. quorum illum poenituerit, ſe eorum conſultationi-

y) Orat. pro Quinct. c. 18. Conſulendi hic ſunt ſcriptores logici, quorum praecepta de fide hiſtorica mira concinnitate et accuratione complexi ſunt Cel. HOLLMANNVS log. P. III. c. 2. §. 404 ſeqq. p. 500 ſeqq. et HEVMANNVS act. phil. Vol. I. p. 383 ſeqq.

z) pag. 309.

tationibus inclinaſſe, hic autem, quem inſolenti elogio Auguſtino praeferendum eſſe innuit, non matheſin iuſſerit ab aula recedere, ſed, vt traditur a maioribus, palatinae bibliothecae ſcripta combuſſerit, in quibus fuerint praecipua, quae coeleſtium mentem hominibus videbantur reuelare. Annon recte inde inferimus, Sarisberienſem in argumento difficili iis teſtimoniis vſum fuiſſe, quibus haud facile aliquid poſſet ad eorum fidem eleuandam opponi, adeoque quantumpote indubitatas in aula et in academia tum ſurgente et in eccleſia auctoritates adduxiſſe, et, ſi hoc concedendum, per traditionem maiorum intellexiſſe teſtimonium a maioribus ex ſeculo VI. ad XI. ex notis fontibus per manus traditum a viris grauiſſimis anteceſſoribus in cathedris atque ſcholis, qui eandem traditionem ad ſucceſſores et diſcipulos potuerunt deriuare. Et hos quidem nomine non aduocat, quod in re nota et a nemine hactenus negata ſingulari eorum auctoritate opus non habebat, et ſufficere communem et ſine contradictione vel dubitatione receptam traditionem putabat. Facile vero hariolari licet, quos ille maiores intellexerit, a quibus iſta ſe accepiſſe dixit, nempe praeceptores, quos habuit, quique illos longa ſeculorum aliquot ſerie de rebus eccleſiae erudiuerunt. Quare non ſine teſte haec retuliſſe cenſendus eſt, qui magna aeui ſui nomina, a quorum ore pependit, nominare potuiſſet, quos in vita eius infra [a] nominauimus, ſi putaſſet, quenquam de traditione per maiores ad ſuam aetatem deriuata dubitaturum. Et hanc quidem non meram coniecturam ſapere, inde valide concludimus, quod celeberrimus ſcriptor noſter, cuius maxima erat in eccleſia et academia Pariſienſi exiſtimatio, haec coram vtriusque corporis facie in literas retulerit, nec fuerit vllus, qui vel mendacii, vel falſae tamen narrationis ideo illum accuſauerit, omnes autem ſilentio ſuo rem tanquam in vulgus notam, et glorioſam, (quod cum Ioanne credebant,) ſanctiſſimo doctori confirmauerint. Quaeſumus Lectorem, an hoc eſt ſine teſte dicere, qui ad maiorum fidem et auctoritatem, nemine contradicente vel negante, prouocat? An haec aſſertio Sarisberienſis talis eſt, vt argumentum inficiale ei queat opponi? Et in iſto argumento negatiuo a ſilentio ſcriptorum Gregorio M. aetate vel ſupparium vel propiorum, quam Sarisberienſis fuit, deſumto parum praeſidio eſſe, facile intelligunt, qui eius vim ac robur rite ponderant. Non hic locus eſt, de argumenti huius auctoritate et valore diſputare et decernere; nec in totum reiicimus illius probandi vim in factis, quae opus habent teſtimonio. Sed cum illud tantum locum habeat, vbi illi tacent, qui praeſentes fuerunt, remque, ſi facta eſſet, ipſi viderunt, qui nullam cauſſam habuerunt, cur ſilerent, cauſſas vero graues et vrgentes, cur factum, ſi reuera extitiſſet, indicaſſent, ſi nec metu, nec praeiudicio et opinione, nec emolumento ad ſilentium perculſi ſint, ſi eorum ſcripta et teſtimonia non perierint, ſi negligentes et incurii non fuerint, et ab eorum teſtimonio rei

a) Hiſt. cr. T. III. p. 773 ſeq.

rei momenta dependeant etc. Facile ex his cum praeſenti ſcriptorum veterum ſilentio in cauſſa Gregorii comparatis lector logicarum et criticarum praeceptionum gnarus cognoſcet, nullius illud ponderis eſſe, et inepte traditioni, (quae ſucceſſionem teſtimonii, per ſeriem continuatam inuoluit, ſimul innuit) opponi, certe in hoc caſu verum eſſe Theoph. Raynaudi, Ieſuitae doctiſſimi iudicium [b]: *argumentum negatiuum agnoſcere omnes eſſe inſufficiens et eneruе.* Vt taceamus, quae inter Launoium atque Thierſium non ſine multa logomachia diſputata ſunt, ad quae ſupra iam lectorem remiſimus. Sed aliud adhuc eſt, quod contra aduerſarios vrgendum habemus. Quis illis vates aperuit, nullum ante Sarisberienſem ſcriptorem huius facti meminiſſe? Annon, ipſo auctore Gallo noſtro [c], tantam ſtragem librorum in infelicium eorum ſeculorum vaſtationibus, incurſionibus, ſpoliis, incendiis paſſae ſunt literae atque libri, vt iam viuo Gregorio M. beati Irenaei opera, ab eo deſiderata inueniri non potuerint. Quid enim? ſi illi libri interierint, ex quibus traditionem ſuam hauſerunt maiores ſeculi XI.? quis omnes vel vidit, vel hodie nouit, quae tempore maiorum aetatis Sarisberienſis adhuc poterant inſpici, ſed, ſiniſtris fatis vrgentibus, perierunt, quorumque teſtimoniis ideo nemo contradicere auſus eſt? Et idem quoque argumentum de poſteriorum Sec. XI. temporum ſilentio iudicandum eſt. Quod tamen non ita vniuerſale eſt, vt non compilator famoſiſſimus hiſtoriarum Antoninvs Florentinus Sec. XV. ſcriptor [d] ex antiquorum librorum teſtimoniis colligere potuerit *tantum fuiſſe S. Gregorii zelum, vt Liuium propterea combuſſerit, quod in ſuperſtitionibus et ſacris Romanorum perpetuo verſetur.* Cui Antonini teſtimonio velut fideli et non ſuſpecto ſubſcripſerunt, et in exemplum id traduxerunt Ioannes Heſſelius et Matthaeus Raderus, vterque ſcriptor Pontificius et eruditus, ille doctor Louanienſis, hic Ieſuita Bauarus, quibus dicam ſcribere debuiſſet hyperaſpiſtes Gregorii, non Vossio [e], ad horum ex Antonino relationem prouocanti. His de ſilentio veterum de facto B. Gregorii euictis, quis non argumentum inuertet, et ab eo contra importunos aggreſſores noſtros πολυθρύλλητον illud vrgeat: *qui tacet, conſentire videtur!* Sed tacuerunt ad hanc relationem Sarisberienſis, quam tantopere ille glorioſam eſſe eiusque ſanctitatem probare putabat, noſtri antagoniſtae calumniam vocant, tot profeſſores Pariſienſes, tot epiſcopi, tot (vt hoc quoque addamus,) Carnotenſis praeſulis aduerſarii, ſi haec falſa et excogitata ab eo et ignominioſa tanti pontificis gloriae reputauiſſent? cur ipſi pontifices Eugenius III. et Hadrianus IV. tantis gratiae et amicitiae teſtimoniis calumniatorem magni anteceſſoris cumulaſſent, ſi non prodidiſſent, longe aliter eos de narratione eius iudicaſſe, quam noſter Gallus nobis orbique literario,

Oooo 3

b) Erot. de bonis et malis libris n. 582. p. 327.
c) Tom. I. p. 309.
d) De hiſt. Lat. L. I. c. 19. p. 98.
e) In ſumma confeſſionis P. IV. t. 11. c. 4. conf. Pope-Blovnt cenſur. cel. auct. p. 333.

rario, qui nobiscum in eadem opinione veriſimilitudinis facti Gregoriani fuit; occinit, et Sarisberienſem fabulam Romanenſem nobis obtruſiſſe excelſa voce pronuntiat, arrogantiae et obtrectandi artis ſtimulis actus?

VII. Euicta facti Gregoriani veriſimilitudine, et teſtimonii Ioannis Parui probabilitate, cui nihil aliud opponere auſi ſunt oppugnatores Friſingenſis et hoc longe doctior et aſtutior Gallus, niſi nudam negationem, per ſe iam concidunt eae ratiunculae, quas in fronte ſuae digreſſionis praemittere anonymus conſultum duxit. Fatemur autem, licet de auctoris eruditione et acumine in hac diſſertatione critica demonſtrata praeclare ſentiamus, vbi tamen hoc loco ingenio ſuo et ſuſpicionibus indulgendum eſſe cenſuit, nos iudicandi ἀκρίβειαν deſideraſſe. Certe ipſe videre poterat Cenſor noſter, totam illam quaeſtionem praeiudicialem, an tempore Gregorii M. bibliotheca iſta imperatoria adhuc extiterit, nec ne, eſſe hiſtoricam, adeoque factis niti, atque fulciendam eſſe teſtimoniis, tanquam argumentis domeſticis, non vero coniecturis ex ſcholis dialecticorum petitis, quae verum ſitienti nullo veriſimilitudinis gradu facere ſatis queunt. Palpaſſet quoque, ſi euicta fuerit teſtimonii Sarisberienſis probabilitas, prona per ſe conſequentia fluere, iſtam bibliothecam Auguſtam Gregorio M. ſedente adhuc extitiſſe. Quotquot ergo turmas rationum in aciem eduximus, tot euincunt, paralogiſmis laborare coniecturas enarratas. Vnde in iis eneruandis longos nos eſſe et prolixos, minime opus eſt. Paucis obſeruamus: 1. enarrata ex Tillemontio hoſtilia fata vrbis Romae, quae a populorum incurſionibus et deuaſtationibus experta eſt, non habere neceſſarium conſequentiae nexum; non enim inde ſequitur, codices bibliothecae Palatinae, hos quoque furores fuiſſe expertos. Hoc teſtimonio roborandum erat, quod inſignem tanti theſauri, qualis fuit aula Palatii, domusque Caeſaris, cladem indicaſſet. Aſt prodidit auctor, deceptum ſe eſſe ab ambiguitate vocis, bibliotheca, dum ab aedis auguſtae fato incerto ad librorum ſupellectilem in tutis abditisque eius locis conſeruatam concludit. Potuit enim auguſtum palatium ruinam pati, quam tamen ſcriptores eius temporis tacent, et tamen in tuto relinqui bibliotheca in eo loco concluſa, quoniam veriſimillimum, poſt fatale ex coeleſti igne incendium ſub Commodo translatis, qui ignem euaſerant, libris ex Capitolii bibliotheca in templum Apollinis Palatini, vbi collocata erat bibliotheca Auguſta [f], imperatorum prouidentiam eo reſpexiſſe, vt ab vlteriori incendii periculo tutus ille theſaurus librarius eſſet, quem velut diuinum cuſtodiuit gentilis ſuperſtitio, ideoque libros [g] arcanos in concamerationibus et ſpecubus ſubterraneis repoſuiſſe, et eorum locum arcanum ſeruaſſe, quo pacto fieri potuit, vt

f) Vid. Rosin. antiq. Rom. L. I. c. 4. et ad eum Dempsteri Suppl. p. m. 13 ſeq. et praecipue ad L. II. c. 7. p. 152 ſeqq.

g) Hinc hodie quoque ſuffoſſionibus et ſubterraneis ſpecubus totum quaſi penſilem eſſe, ruinis deformem refert Io. Rosinvs l. c. p. 13.

vt in vaſtatione et direptione vrbis bibliothecae apparatus, qui detegi non potuit, et ignis vim loci ſecuritate eluſit, ſartus tectusque maneret. Cuius probabilis coniecturae fidem nobis facit, quod ipſe Anonymus noſter narrat [h], ex epiſtola S. Gregorii M. [i] petiiſſe a Pontifice maximo epiſcopum quendam Gallum exemplar ſcriptorum Irenaei, aſt, adhibita omni induſtria, pontificem reperire illud non potuiſſe. Ex quo facto concludit quidem digreſſionis auctor, libros tum omnes Romae disiectos et abiectos fuiſſe; qua conſequentia, lector iudicet, nos enim libenter concedimus, theſauros Romanorum ciuium librarios dira fata in iſtis vaſtationibus pertuliſſe. Aſt concludimus quoque ex ipſius pontificis relatione: 1. libros praeſtantiores magnaeque auctoritatis fuiſſe abſconditos, et difficulter in iſtis cryptis ſubterraneis detegendos, 2. pontifici ſoli ea conclauia fuiſſe nota, 3. ei ſoli aditum ad ea patuiſſe, ad quem alias Gallus epiſcopus ſe non conuertiſſet, verum ad alios, et ab illis exemplaria Irenaei ex his repoſitoriis petiiſſet, nec ipſe Papa in his locis ſecretis ea quaeſiuiſſet. Et ſimile quoque fatum habuiſſe ipſius Gregorii moralia in Iobum, eaque in his abditis conclauibus ita latuiſſe, vt petitá a rege Hiſpaniarum inueniri Romae non potuerint, donec per diuinam reuelationem locus detegeretur, in quo repoſita fuerint, in ſeq. §. indicauimus. Quibus exemplis cum coniectura noſtra mire roboretur, facile ſubolebit lectori, quo pacto inter medios ignes et gladios barbarorum libri iſti arcani ſeruati ſint, et quo pacto veriſimile ſit eorum poteſtatem ſoli pontifici Romano ab imperatore factam eſſe. Quae ſi omnia inter ſe iungantur, contra omnes iſtas Galli ſcriptoris rhetoricantes diſſertationes ſententiae noſtrae tutum ſuppeditant praeſidium, et modum explicant, quo omnes difficultates excogitatae ſolui et ad eas reſponderi poſſit. Qua vero ex facti huius inepta ſimplicitate, Gregorio M. minime imputanda digreſſionis auctor deriuat, vt incredibile illud demonſtret, has conſequentias illis conſiderandas relinquimus, qui iudicii ſimplicitatem in magno cetera pontifice et virtutibus clariſſimo toties culpant, nolumus enim tanti praeſulis famae hoc ratiocinandi genere eſſe graues. Monemus tantum, diſputatorem circulum committere, et conſequentiae veritatem ex iis, de quibus quaeſtio eſt, probare voluiſſe, dum factum hoc Gregorii P. M. ideo negat, quia fuiſſet ineptum atque ſtolidum, repugnaretque ſummae venerationi, qua et viuus et mortuus in coelum quaſi exaltatus eſt. Nam de eo quaeſtio eſt, idque contendunt, qui hoc factum Gregorio M. tribuunt, ingentem iudicandi imbecillitatem et enata inde ſtatuendi atque agendi principia ad lapidem Lydium rationis et reuelationis accurate non exacta, id pontifici, cetera bonae mentis piique conſilii perſuaſiſſe. Aſt id tamen tantum abeſt, vt ignominiam illi aliquam in eccleſia et inter homines contraxerit, vt potius velut ſingulare laudatiſſimi zeli pro religione Chriſtiana exemplum adhuc ſeculo XI. apud

h) pag. 313. i) Lib. IX. ep. 50.

apud omnes decantatum eſſe, ex ipſo Sarisberienſis loco, quem critici noſtri tantopere vexant, ſit teſtatiſſimum. Quod vt negari nequit, et quam grauem iacturam introduxerit philoſophiae rationalis, qui iam tunc inualuerat, neglectus et amiſſio oſtendit, ita ratiuncularum Gallicarum futilitatem in clara luce ponit, et omne illis ratiocinii pondus deprimit.

VIII. Alterum, quod pro fulcienda Carnotenſis epiſcopi fide hiſtorica momentum adhuc excutiendum eſt, paucis poteſt expediri, nempe; hiſtoricum et philoſophum Sarisberienſem eum animi recti et ab omni falſi teſtimonii, mendaciique atque calumniae ſuſpicione vacui characterem ſeruaſſe, vt ab omni veriſimilitudine abhorreat, eum veritatem de facto hoc Gregoriano noluiſſe dicere, ſed aut ſupina mentis et attentionis negligentia, aut clandeſtino erga pontificem odio perſuaſum falſam hanc narrationem orbi et eccleſiae obtruſiſſe. Hoc qui ad infringendam fidei hiſtoricae eius auctoritatem cauſſantur, eos oportet, tantae iniuriae optimo inter ſuae aetatis homines ſcriptori illatae demonſtrationem afferre, nec nudo accuſationis titulo ſuam malignitatem prodere. Aſt nemo eo proceſſit hactenus, et cenſores quoque teſtimonii Sarisberienſis auſi non ſunt, talem illi maculam inurere: ſed Friſingenſis profeſſor deceptum ab aliquo fuiſſe coniicit, neminem tamen nominare poteſt, ſicque prodit, in anguſtiam redactum de deſerendo campo cogitaſſe; nam ipſe colligit, Sarisberienſem tantam auctoritatem atque opinionem non potuiſſe obtinere, vt concilio Lateranenſi intereſſet, ſi culpa mendacii eum feciſſet ſuſpectum. Potuiſſet addere, ſi tam mali ingenii et mendacis pectoris notam prae ſe tuliſſet, vt nec ſanctiſſimi patriarchae famae parceret, Hadrianum IV. P. M. non, quoties opportunitas adeſſet, conſcientiam ſuam in ipſius conſpectu effundere laetaturum fuiſſe: vel etiam apud Angliae regem Henricum II. et archiepiſcopos Cantuarienſes gratioſum futurum. Tota vero ſuo loco ex teſtimoniis coaeuis a nobis narrata, virtutis eius commendatio tanta et tam efficax fuit, vt eo nomine non ſine vniuerſali bonorum omnium gaudio et congratulatione Carnotenſis infula ei imponeretur, adeo integer vitae fuit ſceleriſque purum ſeruauit animum. Quis igitur non inſanire credatur, qui eum tantae malitiae accuſauerit, vt mendacio famam pontificis maculare voluiſſe diceret, cuius tamen maieſtatem, (haec ipſa eius vox eſt,) laudibus in coelum euexit; tantus pontificiae auctoritatis vindex, vt exilium pro ea non detrectaret. Quem vero Gallus ei iudicii critici defectum tribuit [k], ille et ſcriptis Sarisberienſis iudicio critico minime deſtitutis, et cenſuris celeberrimorum virorum, qui ingentibus laudibus eius doctrinam cumulant, et praecipuis ſuae aetatis ſcriptoribus praeferunt, refutatur, vt miremur, auctorem digreſſionis, veteris literaturae non expertem hoc de eo iudicium ſcribere potuiſſe, adeo αὐτοψία contrarium eſt [l].

Nec

k) Ecrivain ſans critique l. c. p. 303.

l) Vid. h. l. p. 773. not. h. l. laudatos Bulaeus et Crevier. hiſt. acad. Paris. ll. cc.

Nec adeo remotus ab omni ingenii cultura, ope logicae ſcientiae ad iuſtum habitum perducta ille fuit, vt exemplo Gregorii malle ſimplicitatem ſibi obiici, quam ratiocinandi artem diſcere, qui ſub valentiſſimo logicae doctore Willermo Sueſſionenſi prima logicae elementa diſcendo rectam et laudabilem eruditionis acquirendae viam iniit. Quibus iam, quae ſatis luculenter et aperte diſputauimus, ſimul vno ratiocinio comprehenſis, omnes, quibus mens ſale nigro non aſperſa eſt, conceſſuros ſperamus, Sarisberienſis fidem hiſtoricam ſupra illatratus aduerſariorum eſſe poſitam.

IX. Explorauimus hactenus et ad normam criticam atque logicam examinauimus Sarisberienſis fidem hiſtoricam eamque ſecundum ſeueras rationalis philoſophiae regulas, talem deprehendimus, vt affirmatiuam ſententiam negatiuae veriſimilitudine et hiſtoriae fide longe praeferendam eſſe iudicare par ſit. Addemus iam, quod promiſimus nonnulla, ex quibus conſtare poteſt, ipſas traditionis illius circumſtantias pro affirmatiua ſtare, eamque veriſimilitudinis notas fauentes habere. Eas autem ex iſtius temporis hiſtoria deducendas eſſe, quilibet intelligit, qui talia non niſi ratiociniis ab hiſtoria ſuffultis peti poſſe, ex argumenti indole, quod factum aliquod concernit, didicit. Itaque lectorem, ex inſtituto erudiri cupientem, ad hiſtoricos fontes remittimus, cum pauciſſimis tantum ea velut a noſtro inſtituto remotiora tangere liceat. Scilicet ſupra in hiſtoria Sec. VII. iam [m] monuimus, ab eo circiter tempore inualuiſſe iſtam barbarei et ignorantiae noctem, quae omnem poſtea per complures ſeculorum periodos Occidentem graui ignorantia foedaque omnium ſcientiarum corruptione oppreſſit: cuius cauſſas cum ſuis locis enarrauerimus, dicta repetere et cramben recoquere nolumus, relegi autem optamus, vt mali illius origines pateant. Nempe, amiſſis ſcientiarum clauibus, et diſciplinis humanitatis atque philoſophiae, cum ne Graecorum quidem philoſophorum libri philoſophici legi potuiſſent, culturam ingeniorum emarcuiſſe, non eſt mirandum. Vnde factum, vt iam ſec. VI. pauci eſſent, qui literis vacarent, et, qui ſtudiis adhuc dabant operam homines eccleſiaſtici iis tantum operam locarent, quibus munere in eccleſia vel publice, vel priuatim in monaſteriis poſſent defungi. Ita vero infelicitas ſeculo enata eſt haud vna. Inter homines enim laicos vix inueniebatur, qui Muſis litaret, pleraque pars hominum, ratiocinandi praeſidiis ereptis, quaecunque placebant, ſibi ſtatuenda licere putabant, et craſſis opinionum monſtris ingruentem noctem praedicebant. Tranſiiſſe illud malum ad ipſam religionem, vehementer dolendum eſt; ſed haud obſcuris illius aetatis teſtimoniis certum eſt, et intelligi ex B. GREGORII *dialogis* et alterius GREGORII TVRONENSIS [n] relatione poteſt, quam profunde ipſa religionis fundamenta iſta barbaries ſub-

m) pag. 758 ſeq.

n) Hiſtor. Franc. L. X. c. 13. 14. pag. 475. ed. Paris.

ſubruerit, plurimos enim ſuiſſe repertos, etiam inter eccleſiaſticos homines, qui immortalitatem animae, reſurrectionem corporis, iudicii oecumenici certitudinem non negare modo, ſed rationibus quoque conuellere audebant [o]: vnde non potuit non magna morum corruptio, reiectis his ſalutis religionis et reipublicae vinculis, conſequi. Accedebat hominum impiorum et futuri curioſorum auiditas, ex artium aſtrologicarum, et fatidicarum myſteriis turbulentorum iſtorum temporum fata et euenta futura perſpiciendi [p], vt alia taceamus; quae in iſtius aeui hiſtoria ſolent enarrari, quaeque infelicitatem ſeculi iſtius miris apud ſcriptores coloribus depingunt. Laudanda itaque pietas virorum pro eccleſiae ſalute vigilantium, quod obicem huic malo ponere et impietati neruos concidere tentarent. Aſt quod valde probandum erat, eadem temporum infelicitate in alterum extremum delapſum, aliud malum genuit, humano generi aeque noxium atque prius fuerat. Cum enim non alii libri philoſophici legerentur, quam gentilium, et quidem plerumque Latina tantum verſione vulgati, non modo ad horum praecepta iſti peſtilentes errores tanquam ad genuinos fontes relati ſunt, ſed ipſis quoque ſcientiis hominum vitia adſcripta, eaeque velut ignes ſub cinere credulitatis latentes ſuſpectae doctoribus eccleſiae factae ſunt, ex quorum fauillis tandem magna in eccleſiae doctrina incendia poſſent exſurgere. Hoc vero pacto in tam ignauo ſeculo factum, vt non tantum a laicis ſtudia prorſus omitterentur, ſed et viri eccleſiaſtici, quique cathedras eccleſiarum et monaſteriorum ſubſellia occupabant, literarum et philoſophiae curam contemnerent, tanquam rem profanam rebusque religionis et eccleſiae adeo aduerſam, vt ſtare et in vna ſede morari cum Chriſti diſciplina non poſſe, immo nec hominem eccleſiae miniſterio dicatum in iis conſiſtere quidem contenderent, et ita dum vitium vitabant et abuſum, in contrarium omnium ſcientiarum odium et horrorem ruerent. Et in hac claſſe omnium maxime eminuiſſe Gregorium P. M. eius dialogos et epiſtolas legenti erit manifeſtiſſimum, ex quibus multa teſtimonia poſſemus colligere, ſi locus pateretur, et non ea, quae in noſtra hiſtoria critica, et ab aliis multis allata ſunt [q], abunde id teſtarentur. Et obtigerat quidem Gregorio illuſtribus parentibus nato more Romanorum nobilium haud infelix educatio; cum enim mature ingenio floreret praecipue, quod ab imaginationis influxu regitur, animusque ad magna et praeclara ſua ſponte curreret, elementis grammaticis, dialecticis et rhetoricis in iuuentute apprime, ſi fides eſt IOANNI DIACONO, qui eius vitam non ſcripſit magis, quam perpetua panegyri laudauit, imbutus eſt, adeo

o) Conf. SAMMARTHAN. hiſt. Greg. M. p. 274. qui obſeruat, ipſum Gregorium Turinenſem ad tempus aliquod in hac haereſi fuiſſe.

p) Canon. XXXVIII. conc. Laodiceni SARISB. polícr. L. I. c. 9. p. 35.

q) Legi debet tota ad Deſiderium Galliarum epiſcopum epiſtola L. IX. ep. 48. quam eius vitae quoque inſeruit IOANNES DIACONVS. Inſeruit quoque ſuis chartis eam Friſingenſis antagoniſta et in annotationibus diſſ. II. fidiculis quaſi contortam in ſuos ſenſus tranſire coëgit.

adeo vt vrbana praefectura ei credi poſſet. Aſt cum a pueritia ſacrarum literarum amore et ſeceſſu ſacro gauderet, pietate accenſus, totus monaſticam vitam anhelare, ſecularem, cuius inſcitiam et vitia peruidebat, vehementer contemnere coepit, et hoc pacto ad officium eccleſiaſticum traductus eſt, donec editis compluribus zeli pro chriſtiana religione et eccleſia ex ſententia et vſu ſui ſeculi ſpeciminibus A. IↃXC. ad pontificatum Romanum euectus eſt, cui tanta ſui et ſequentium ſeculorum admiratione praefuit, vt Magni cognomine ab aliis diſtingueretur, quod nomen eum ſuo ſenſu mereri, cum P. Baylio [r] lubenter fatemur. Talis autem cum eſſet; non magnus modo ſed maximus euaſiſſet, niſi obſtitiſſet naturalis ingenii indoles, quae iudicandi facultatem imaginationis ſupra modum foecundae viuacitate ſupprimebat. Cui cum accederet diſciplinarum in gentilium ſcholis tunc traditarum, et imprimis ratiocinandi artis, velut ſtudiorum ab hoſtibus Chriſtianae ciuitatis profectorum contemtus atque negligentia, in acerrimum tandem odium emergens, et mathematicae quoque exercitationes ſuſpectae eſſent, quibus tamen iudicandi vis mire fulcitur, cuius cauſſas antea indicauimus, non potuit non rerum ex imaginandi vi et efficacia prognatarum ſtudium, quod mentis acies et iudicium practicum non regebat, enaſci, aciesque mentis hebetari. Acceſſit his pietas et religionis amor naturalis per ſe in magno viro laudandus, quo ad eccleſiae gloriam et incrementa pro magna, qua potiebatur auctoritate, promouenda, velut torrente tractus eſt. Sed in litoribus hos fluctus iudicium non cohibuit, quod cum illi imbecille eſſet; a paralogiſmis innumeris cauere ſibi non potuit: et quaecunque ſuo ſcopo perficiendo apta iudicabat, magno feruore, ſed ratiunculis inanibus et inconſideratis actus, fabuliſque monachorum ſuorum multoties deceptus, non peregit modo, ſed aliis quoque, vt eandem ſententiam ingrederentur, auctor fuit. Multis exemplis et teſtimoniis hunc Gregorii M. characterem demonſtrare licet, ſed non melior ratio eſt, quam ex dialogorum et epiſtolarum exemplis [s], quibus alium colorem, aliam faciem inducere, quod ius encomiaſtae faciunt, idem eſt, ac crepuſculo inferre meridiem, et micare in tenebris; quae cum toties ab hiſtoriae eccleſiaſticae ſcriptoribus, qui nugari in re ſeria deſierunt, demonſtrata ſint, apud illos propter breuitatem noſtram quaerenda ſunt [t]. Negant hanc animi Gregoriani effigiem paraſtatae, et cum ſcriptorum Gregorianorum exempla eos refutent, et eximium iudicii defectum prodant, miſeris ratiunculis excuſare atque pingere ſatagunt, et vix meliora, quam Gregorii fuerunt, ratiocinia

Pppp 2

r) l. c. Aliter Ovdinvs de S. E. Tom. I. p. 1408 ſeq. ſed hic de indole, ſimplicitate, credulitate Gregorii argumentum ſumit. Baylius Magni nomen propter magnos, qui in regimine eius acciderunt, euentus non denegandum eſſe, iudicat.

s) Lege, Lector vnam ad Conſtantinam Auguſtam epiſtolam L. III. ep. 30. et ipſe iudica, an veritatem laeſerit Mauritius imperator, eius coniux, quod eum ſimplicem vocauerit, quod ex ipſius querimonia ſuper hanc contumeliam, quam illi inuri putabat L. IV. ep. 31. conſtare poteſt.

t) Prouocamus ad doctiſſimum Pontificium celeberrimum, L. Ell. Dvpinivm, eiusque de dialogis Gregorii iudicium bibl. eccl. Sec. VI. p. 137.

nia nectunt. Verum his refutandis ſola ſufficit lectio et adhibita paulliſper attentio, quae mira euidentia prodet, praeiudiciis ſupra adductis, quibus ſe in deuia duci paſſa eſt Pontificis M. pietas, ſimplicitate et ignorantia rationalis prudentiae extra orbitam rapta, non tantum ad inepta conſilia eum eſſe ſeductum, ſed etiam ex imprudenti zelo, cum veram eccleſiae indolem ex externo ſplendore, et amplificatione rituum ſacrorum, et qui ei inſeruiebant, ordinum monaſticorum metiretur ſuperſtitione, credulitate et aliis hominum maxime monachorum artibus magnum cetera animum eius fuiſſe circumuentum, et inde naeuos illos exortos eſſe, qui hominem fuiſſe, et humanae infirmitatis atque leuitatis ingenii haud parum in ſinu fouiſſe manifeſtant. Quo pacto Gregorium a mali conſilii et illaudabilium artium ἐγκλήματι liberari, humanitate plenum eſſe exiſtimamus, negare autem et excuſare παρορχήματα, ab hiſtorici ſinceri officio alienum eſſe cenſemus, cum veritas omnium hominum auctoritate ſit potior. Et haec quidem ſufficere poſſunt ad retundendos, quos in Hiſt. Cr. Phil. Anonymus fecit, inſultus: vt vero euidenter pateat, quam infeliciter cauſſam Gregorii M. defenderit, tribus verbis eius argumentationes placet excutere, et ad nonnulla ſpecialia deſcendere. Et 1. quidem quod contra concrematam bibliothecam Palatinam vrget, incredibilem eam traditionem eſſe, quod in Caeſaris poſſeſſionem et res, inque domum auguſtalem impius eſſe, nec potuerit, nec voluerit, leue argumentum exhibet, quod ne veram quidem ſententiam eius tangit. Non enim aedificium vel palatium, ſed codices palatinos eum igne deleuiſſe maiorum traditio dicit, nempe quos ſuperſtitioni gentili etiam indirecte fauere credebat, cuius ſupra ex fide Antonini exemplum Liuii adduximus, vel quos a ſtudio cultus eccleſiaſtici, quem tantopere auxerat et incruſtauerat, auocare eccleſiaſticos ſuos atque monachos putabat. In quos codices poteſtatem eum habuiſſe ex ſententia ſua ſtatuendi, inde licet colligere, quod in poteſtate eius fuerit, matheſin iubere ex aula, id eſt, bibliotheca auguſta, vbi cuſtodiebantur illi libri mathematici, recedere, quod ſine voluntate imperatoris fieri non poterat. Vnde coniicimus, huius facti cognitionem imperatorem habuiſſe, illudque vel probaſſe, vel diſſimulaſſe tamen eius notitiam, cum cauſſas, quas habere ſe putabat, pias eius conſilii cum aula Conſtantinopolitana communicaſſet. Certe Caeſari cauſſae graues fuerunt, cur tantae potentiae et auctoritatis viri conſilio non obeſſet, neque eum offenderet. 2. Nec iuuat apologiam critici noſtri, quod hoc pacto, quem pro promouenda lectione ſcripturae S. ſuſcepiſſe dicitur, zelus pontificis intemperans, iniquus, et ratione carens fuiſſe dicendus eſſet, hoc enim non negant, ſed inferunt, qui cenſoria virgula actionem hanc notarunt, et inde hominem fuiſſe labilem, et exiguo iudicio praeditum concludunt, quod falſo concludendi argumento manifeſtauerit. Quam tamen argumentationem, dum exemplo PP. qui ante Sec. VI. vixerunt, et lectionem ſcriptorum gentilium non

damna-

damnauerunt, ſed potius Iuliani apoſtatae prohibitionem aegerrime tulerunt, fulcit, indeque rectam ſententiam P. M. notam et probatam fuiſſe concludit, non recordatus eſt, Gregorium P. M. etiam in aliis ab eorum ſententia diſceſſiſſe, et aliter ſtatuiſſe, quod vel vno ſpecimine admiſſi in eccleſiam purgatorii, quam vetus et apoſtolica eccleſia primorum ſeculorum ignorabat, cum aliis multis dudum demonſtratum eſt. 3. Delirio porro ait, ſimillimam eſſe eiusmodi cogitationem, quod omnes gentilium libros ſine diſcrimine Vulcano tradiderit, a tantae venerationis praeſule ne quidem ſuſpicandam. Verum et hoc aërem ferit, nam traditio non omnes, ſed Palatinos codices Gregorium tantum cremauiſſe refert, quos auctores in poſterum fore gentilis doctrinae eique auctoritatem conciliaturos ſuſpicabatur: reliquos in bibliothecis Romanorum diſperſos, vaſtatione et direptionibus vrbis fuiſſe disiectos, ereptos et in barbaras terras ablatos noſter nobis ſupra narrauit, in quos igne graſſari non poterat [w]. Nullum hic delirium pontificis poſſumus exſculpere, nec eo opus fuit, ſed errorem agnoſcimus fluentem ex poſita hypotheſi: ſcripta et doctrinam gentilium nugas eſſe, quae cum Chriſti doctrina ſociari non poſſint, quamque in epiſtola ad Deſiderium ipſe velut axioma ſententiae ſuae in illud factum excreſcentis poſuit [x]. Ceterum delirauiſſe interdum ex praecipitantia atque iudicii imbecillitate papam, ipſe eius ſucceſſor Sabinianus et tota vrbs Roma credidit, ſi vera ſunt, quae narrat in eius vita PLATINA, cuius verba damus: *Neque eſt, quod patiamur, Gregorium hac in re a quibusdam literarum ignaris potiſſimum carpi, quod ſuo manditio veterum aedificia ſint diruta, ne peregrini et aduenae, vt illi fingunt, ad vrbem religionis cauſſa venientes poſthabitis locis ſacris, arcus triumphales et monumenta veterum, cum admiratione inſpicerent. Abſit haec calumnia a tanto Pontifice Romano, praeſertim, cui certe poſt Deum patria, quam vita, charior fuit - - - Paullum etiam abfuit, quin libri eius comburerentur, adeo in Gregorium ira et inuidia exarſerat homo maleuolus.* (Sabinianus P. M.) *Sunt, qui ſcribant, Sabinianum, inſtigantibus quibusdam Romanis, hoc in Gregorium molitum eſſe, quod veterum ſtatuas tota vrbe, dum viueret, et obtruncauerit et disiecerit: quod quidem ita vero diſſonum eſt, vt illud, quod de abolendis aedificiis eorum in vita eius diximus.* Non conuertemus hanc narrationem, ſcriptorum tamen teſtimoniis firmatam teſte ipſo Platina in rem noſtram, licet cum principiis Gregorianis eiusque temperamento et iudicio praecipiti conueniat, et Platina ſolam negationem illi opponat. Operae tamen pretium eſſe putamus obſeruare, quod iſta quidem traditio, ex ſolius Platinae commemoratione nota fuerit, qui tamen eam velut ex inuidia atque

w) Mire nugatur Friſingenſis, qui, cum conſilium papae totum excuſari non poſſe palparet, non imprudens, ſed intempeſtiuum dicendum fuiſſe clamat, quaſi concipi poſſet intempeſtiua quaedam prudentia, et non imprudentia ſit, intempeſtiua etiam bonae cauſſae expeditio

x) Si vos NVGIS ET SECVLARIBVS LITERIS non ſtudere contigerit. Vellet Friſingenſis p. 40 ſ. de ſolis poëtarum gentilium explicare, et hoc nobis teſtimonium eripere; clariſſimis verbis indicans, Gregorium M. ſeculares literas (non ſolos poetas) inter nugas retuliſſe.

odio ciuium Romanorum profectam reiecit: nec vllus alius auctor eius meminerit, attamen poſt longam moram teſtem apparuiſſe, cum ante hos triginta annos eruditiſſimus Io. Lamivs, Florentiae decus ſcriptoris Sec. XIV. initio florentis, hominis Dominicani, Leonis Vrbevitani *chronicon Pontificum*, hactenus ignotum in literariam lucem ex tenebris produceret [y], in quo auctor monachus S. Gregorio ad ſuperſtitionem deditus in eius vita ſcribit: *Merito terreſtris angelus vocatur Gregorius, quia coeleſtem vitam duxit in terris. - - ne erroris antiqui ſemen de cetero pullularet, imaginibus daemonum* [z] *capita et membra fecit generaliter amputari, vt per hoc exſtirpata radice haereticae prauitatis palma eccleſiaſticae virtutis plenius exaltaretur.* Habes Lector exemplum narrationis hiſtoricae de Gregorio, Sarisberienſis traditioni non diſſimile, quod critica luce perfuſum, iisdem radiis colluſtrari poſſet. Sed ſuſpenſi de eius veritate atque fide hiſtorica nihil definimus, ſed ad erudiendum Lectorem noſtrum haec tantum annotamus: 1. non ſolum Sarisberienſem eſſe, qui huiusmodi delirantis iudicii factum Gregorio papae tribuat, ſed poſt eius fata ſimillimum facinus quoque adſcripſiſſe illi Romanos ciues, quod multo minus a delirio abeſt, id vero factum non auctore ſolo ſcriptore vno conſtare, ſed poſt quinque ſecula a Platinae aetate apparuiſſe ſcriptorem antiquiorem non ſuſpectum, neque vnquam viſum et auditum, qui eiusdem commatis facinus ſine vllo dubitationis indicio et cum magna zeli pro cauſſa Dei commendatione narrauit, et argumentum angelicae virtutis eius eſſe voluit. 2. Poſſe itaque et hoc forte teſtimonio Sarisberienſis accidere, vt ſequentibus temporibus latens et ignotus auctor aliquis prodeat, qui inter eos numerandus eſt, a quibus maioribus ſe eam traditionem accepiſſe Carnotenſis epiſcopus dixerat. 3. Memorabile quoque exemplum eſſe, quam caute argumento inficiali ſit vtendum, cum hoc exemplo manifeſtum ſit, cum fieri poſſit, vt nullum auctoris teſtimonium poſſit produci, non quod nullum exiſtat, ſed quod nonnulla amiſſa ſint vel neglecta lateant. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ. Nobis ſufficit, omnibus critici noſtri rationibus neruos incidiſſe, et elumbem demonſtrandi facta fidemque hiſtoricam modum detexiſſe. Vnum velut ἐπισόδιον ſupereſt, quo ſenſu Gregorius a nobis accuſatus ſit, quod literarum et imprimis philoſophiae interitum promouerit, et ignorantiae tum inualeſcenti manus porrexerit, et an barbariei aeui medii cauſſa dici potuerit. Quod ne turbata verborum noſtrorum interpretatione lectori obtrudat hiſtoricus noſter, paucis haec notamus:

X. In hiſtoria philoſophica Gregorii magni, vt in omni alia, ſi iudicio pragmatico conſideranda ſit, euentus primum ſecundum certitudinis vel veriſimilitudinis gradus accurate enarrandos eſſe, tumque ad cauſſas et occaſiones deſcendendum, et ex circumſtantiis rerum inter ſe com-

y) Tom. II. Deliciar. p. 105 ſeq.

z) Id eſt ſtatuarum Iouis, Martis etc. quibus inhabitare daemones credebat.

comparatis diſpiciendum eſſe, norunt, quotquot leges ſcribendae hiſtoriae intelligunt. Hoc vero iudicium practicum non ſemper prolixis diſceptationibus explicare opus eſt, et plerumque, niſi aliud exigat neceſſitas, indicatis tantum fontibus, Lectoris attentioni et iudicio relinquitur. Qua via recte nos in vniuerſa hac philoſophiae hiſtoria inceſſiſſe, orbis literarii conſenſu certi ſumus. Et ad hunc quoque modum in exigua hac Gregorianae hiſtoriae particula excutienda et enarranda verſati ſumus, et cauſſas quidem pereuntium literarum indicare non neglexímus, non tamen prolixe diſquirentes, quae cauſſae efficientes, quae morales et politicae, quae accidentales ad euentus iſtos triſtes producendos confluxerint, quidque vel culpae, et conſilii, vel influxus moralis et politici vel occaſionis ex factis Gregorii M. allegandum ſit, vt damna iſta, quorum veritatem euicimus, philoſophiae enaſcerentur. Nec in praeſentia quoque et dum in fine Tomi expediendo verſamur, et ad ſequentia properare cogimur, iſta prolixitate opus eſt. Explicabimus itaque paucis ſententiam noſtram, vt quam laeua mens ſcriptorum fuerit, qui tantae iniquitatis et maleuolentiae dicam nobis ſcripſerunt, diſpaleſcat. Nempe is nobis non viſus eſt Gregorius M. qui deſtinato peruerſoque conſilio id egerit, vt literarum honos atque ſcientiarum flos emarceſceret, omnisque prorſus philoſophiae et doctrinae cultura ſupprimeretur. Quo pacto cum a malitioſa animi intentione et inſidiis philoſophiae et literaturae ſeculari ſtructis liberandus eſſe videatur, animi pii mentisque rectae laudem ei non denegauimus. Quare omnes illae vociferationes aduerſariorum inter nugas et inanes voces referendae ſunt, qui ſine attentione lecta noſtra hiſtoria iudicarunt, nos detrectandi gloriae Gregorianae cauſſa iſta de eo diſſeruiſſe, et culpa graui eius nomen atque famam onraſſe. Certe quanquam ſanctitatis titulum ei deberi, non niſi ex eccleſiae Romanae vſu eccleſiaſtico velut honoris titulum putamus, integritatem tamen animi, a culpa immunem lubentes ei tribui poſſe concedimus, et imprimis in illo Scripturae S. ſtudium vehementer laudamus, optandum autem eſſe iudicamus, vt artem interpretandi Scripturam S. philologiae ſacrae et logicae praeceptis adiutus tenuiſſet, et mentis acie doctrinarum ſacrarum nexum ſyſtematicum inſpicere potuiſſet, vt abſtinuiſſet a ſterilium allegoriarum, quarum auxilio ex quouis textu, quod libebat, deduxiſſe ſibi viſus eſt, ſtudio: vt religionis et morum praecepta, quae in libris moralium ſpargere per omnes eccleſias conabatur, ex puris diuinorum ſcriptorum ſcaturiginibus, non vero ex pudendis miraculorum a monachis excogitatorum et incredenda credulitate pro veris ſine examine receptorum lacunis deſumſiſſet, et in inculcandis moralis diſciplinae praeceptis non toties ceſpitaſſet, ſed ordinem, atque methodum rationalem ſeruaſſet, porro, vt vnico rationis cum reuelatione examine externam eccleſiae faciem, laetam et elatam cum interno corporis I. C. inuiſibilis habitu et ſinceritate non confudiſſet; et hanc magis, quam illam incredibili ſua aſſiduitate perfeciſſet, tandem vt homines eccleſiaſticos ad primos

mos tantum et puriſſimos latices ſeculi Chriſti et apoſtolorum, et primitiuae eccleſiae aduocaſſet, et ad rudem plebem ſincera diuini Spiritus oracula docendam eos adhibuiſſet, nec ſuas enarrationes laicis inuidiſſet [a]: futurus certe non magnus tantum, ſed maximus re ipſa pontifex. Quae omnia cum dudum inuictis exemplis in H. E. explicata ſint, nec naeuos Gregorianos negent ex ipſo eccleſiae Romanae gremio viri cordati [b], Lectorem, ſcopi noſtri memores ad hos latices amandamus. Haec enim ſatis ſuperque modum explicant, quomodo diſciplinarum in peius ruentium cauſſa occaſionalis, quin et exemplaris Gregorius M. factus ſit. Quibus ſi ea addantur, ex quibus hanc infelicitatem ſeculo VI. et VII. inualuiſſe demonſtrauimus, non putamus, multum ambigendum eſſe, cauſſam etiam moralem repentis in dies mali ei adſcribere; cum totus in eo fuerit, vt ad ſuum exemplum omnes eccleſiae miniſtri, et immenſi monachorum exercitus, quos in omnem orbem et toto quoque diuiſos orbe Britannos ablegauit, effingerentur et paſtoris principia ſequerentur, licet haec pleraque non malitiae, ſed praeiudiciis, quae hauſerat, debuiſſe aequo cenſeamus iudicio. Alia minuta, contorta ad inuidiam nobis conflandam adducta et vno negationis hiatu diſſlanda non tangimus, patientia lectoris, quae aurem nobis vellicat, et de finienda digreſſione illaetabili nos monet, pluribus non abutentes.

Et haec quidem poſtliminio, tomi tertii acceſſionibus, iam abſolutis adiicienda neceſſarium putauimus, ne ex noſtro diuturno ſilentio, quod Friſingenſis monachus ante tempus faciebat, victoriam ſibi gratularentur aduerſarii, qui multum pulueris de argumento exigui momenti excitarunt; et imprimis vt artis criticae ſcriptoris Galli, qua aduerſus noſtram hiſtoriam philoſophiae Alexandrinae ſiue ſectae eclecticae pugnauit, ſpecimen haberet lector, donec totum libri illius argumentum iterum excutere, et rem omnem in apricum proferre, Deo vires et occaſionem ſuppeditante licuerit. Patebit tum exemplis maioris momenti euidentibus, praeſertim Pſeudo-Dionyſii et Syneſii, et quaternionis vel quaternitatis ſectae Alexandrinae vel eclecticae in toto libello [c] ſemper ſibi ſimilem eſſe, nec armorum genus mutauiſſe, miſcuiſſe autem quadrata rotundis, vt aliquot PP. graecorum orthodoxiam defenderet. Verum reſpirandum tandem eſt, et ad amoeniores ex his dumetis ſcholaſticis campos emergendum.

a) Hos ineptos eſſe ad aſſequendos moralium ſuorum ſenſus iudicabat. Scripſit ergo tantum hominibus eccleſiaſticis, vt in omnium manibus verſarentur, eſſent fons moralis, et, ſi placet, exegeticus. Hos quoque ſolos poſtea tractaſſe Dd. euentus probauit.

b) Ad Melchioris Cani et Lud. Ell. Dupinii iudicia in textus not. h. pag. 572. ſupra iam prouocauimus.

c) Vt vno exemplo interim Lectori fidem faciamus, rogamus eum, vt dicam illam expendat, quam nobis Anonymus ſcripſit, mox in praefationis ſuae limine conqueſtus, nos ſyſtema emanationis a Pſeudo-Dionyſio acceptum myſticis omnibus tribuiſſe, et ita eccleſiam infidelitatis in cuſtodienda doctrina ſacra accuſauiſſe. Aſt intuenda noſtra verba vel vno loco T. IV. p. 8. occurrentia: Platonicam philoſophiam, qualis ex Ammonii Plotinique ſchola ad Chriſtianos dimanauit, pauci intelligebant, et ad quandam melioris et cordatioris theologiae faciem effingendam reuocauerant: An haec fides eſt et ſinceritas? Verum:

Dolus an virtus, quis in hoſte requirat?

HISTO-

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE

ACCESSIONES ET SVPPLEMENTA

AD

TOMI IV. PARTEM PRIMAM.

OBSERVATIONES AD PER. III. PART. I. LIB. I.

DE

PRIMIS CONATIBVS RESTITVENDAE PHILOSOPHIAE.

CAPVT I.

DE VIRIS DOCTIS, QVI DE EXTERNO PHILOSOPHIAE HABITV EMENDANDO RESTITVENDOQVE SOLLICITI FVERVNT.

pag. 5. lin. 7.

C*um Graecis philoſophis loqui eorumque ſcripta conſulere.* Debetur haec gloria Graecae linguae, tum quod antiquiſſimis temporibus philoſophiam e latebris et vmbris barbaricis in apricum produxerit, tum quod recentiori aeuo eandem grauiſſimis tenebris preſſam ad diluculum noui luminis praeparauerit, et clauis fuerit, qua occluſa fatis philoſophiae conclauia reſerarentur, reſtituto cum ipſa literarum aurora Graecarum literarum ſtudio, reuocataque humanitatis Graecae literatura. Quod qua fati ſiue prouidentiae diuinae felicitate id euenerit, hiſtoria renaſcentium literarum iucunda narratione explicat, hoc vero loco explicari prolixius non poteſt, qui vnam tantum eius partem deſcribendi officium ſuſcepimus. Aſt remittimus tamen Lectoris curioſitatem ad duorum virorum doctorum induſtriam, qui eius ſitim affatim reſtinguent, vnum Anglum HVMFREDVM HODY, alterum Germanum B. BOERNERVM, nuper egregium Lipſienſis Heli-

conis decus. Ille enim libros *de Graecis illuſtribus linguae Graecae literarumque humaniorum inſtauratoribus, eorum vitis, ſcriptis et elogiis* libros duos conſcripſerat, quos edere morte praeuentus, S. Iebbio M. D. vulgandos reliquit, qui diſſertatione *de vita et ſcriptis Hodyi* [a] praemiſſa anno cIↃIↃccXLIII. eos in vulgus exire iuſſit. In quo iucundo libello id imprimis laudandum eſt, quod de ſingulorum graecorum meritis circa reuocanda, polienda et amplificanda diſciplinarum ſtudia ante et poſt expugnatam a Turcis vrbem Conſtantinopolitanam non ex incertis rumuſculis, ſed ex Codd. potiſſimum MS. aliisque authenticis eiusdem aeui monumentis, hanc hiſtoriae literariae particulam diligenter eruit, vitas, ſcripta, literarum merita, elogia expoſuit. Alter anno cIↃIↃcccL. quem in proluſionibus quibusdam academicis condere coeperat *de doctis hominibus Graecis, literarum Graecarum in Italia inſtauratoribus* librum perfecit, et vt erat Graecae literaturae interpres feliciſſimus, non neglectis ſed laudatis valde luminibus Hodyanis, eius obſeruationibus auxit, et imprimis ſcriptorum horum reſtauratorum hiſtoriam literariam, ex ampliſſima quam poſſidebat bibliotheca, eorum editionibus primis ſuperbiente enarrauit, multamque inde laudem [b] meruit. Poſt quam philologorum doctiſſimorum bigam nobis ſpicilegium aliquod vix relinquitur, qui Lectorem ad hos fontes, quam riuulos noſtros ablegare cupimus.

Ibid. lin. 11. *A.* cIↃccccLXXXVII. Ex hoc tempore Manuelis Chryſolorae patet, confudiſſe eum quoque Hevmannvm [c] cum Demetrio Chryſolora miſſo ex Theſſalonica, ad Manuelem imperatorem circa finem Sec. XIV. ille enim aliquot annis hoc Manuele iunior eſt, anno cIↃccccxiv. denato. Etiam hic Demetrius Chryſoloras philoſophiae et aſtrologiae inſigni prorſus et fere incredibili laude commendatur a Sylvestro Sgvrobvlo [d], vbi eius vaticinandi ex ſideribus artis ſpecimina hiſtoricus enarrat.

Ibid. lin. 16. *Feliciſſimo ſidere ſuſcitauit.* Hanc ei gloriae hederam ſuſpendunt ſcriptores coaeui, Platina [e], Poggivs [f], Trithemivs [g], quorum verba adduxit quoque Hevmannvs [h]. Habuiſſe tamen Boccacium in iuuentute praeceptorem in addiſcendis Graecis Leontium Pylatum Theſſalonicenſem, qui eum Homerum amare et intelligere docuit, ex vita Boccacii [i] conſtat: cuius tempus Petrarchae coaeuum annos Chryſolorae ſuperat. Vnde colligimus, Sec. XIV. ineunte, rebus imperii Graeci valde inclinatis, in Italiam ſeceſſiſſe Graecos quos-

a) Londin. 8. conf. nou. lit. Lipſ. 1742. p. 739.

b) Nou. lit. Lipſ. 1750. p. 297.

c) Via ad hiſtor. lit. c. 4. §. 47. not. b. p. 145. Id prius Pontano et Voſſio accidiſſe monuimus L. I. not. d., qui duorum Palaeologorum confuſione ſeducti ſunt.

d) Hiſt. concil. Florent. III. ſiue Ferrarienſis ſect. III. c. 8. p. 52. ed. Creygth conf. Fabric. Bibl. Gr. Vol. X. p. 393. Allatius coaeuos facit.

e) In vita Bonifacii, in fine.

f) Or. in Leont. Aretin.

g) De S. E. c. 75.

h) loc. cit. not. b.

i) Praemiſſa eius libro de caſibus virorum illuſtrium, conf. Fabric. Bibl. L. M. T. I. p. 681, 683.

quoſdam doctos et tradendis literis Graecis ſuam operam locaſſe, cum ante hoc tempus vix vnus et alter, qui in Graecia fuerat, Occidentis homo Graecas literas domum reportaſſet, cuius teſtem et exemplum in ſuperiori Tomo, Rogerum Baconum adduximus. Chryſoloras autem eruditionis elegantia cum plures praeſtantes diſcipulos in hoc literarum genere educauiſſet, meruit, vt ad eum epocha huius fati literarii referretur.

Ibid. lin. 7. a fin. *Eius epitaphium legitur.* Dignum eſt, quod hic quoque legatur: *Manuel Chryſoloras Miles Conſtantinopolitanus ex vetuſto genere Romanorum. Qui cum Conſtantino Imp. migrauit, vir doctiſſimus, prudentiſſimus, optimus, qui tempore generalis concilii Conſtantienſis diem obiit ea exiſtimatione, vt ab omnibus ſacerdotio dignus haberetur, die XV. April. conditus eſt anno MCCCCXV.* ſcripſit ei epitaphium verſiculis Aeneas Syluius paſſim repetitum [k]. Orationem funebrem ab Andrea Iuliano ei dictam totam exhibuit BOERNERVS [l].

pag. 6. lin. 4. *Diogenis Laërtii librum de vitis philoſophorum Latinum fecit.* Hiſtoriam huius verſionis, ſummatim exhibuit FABRICIVS [m], meretur autem ea cum ſequentis aetatis verſionibus comparari, vt intelligatur, nihil ſimul coeptum et perfectum deprehendi: Adeo multa ſunt, quae vel perperam intellexit, vel non accurate Latine expreſſit, vt taceamus omiſſas Graecorum verſiculorum interpretationes, cui difficultati ſuperandae eum imparem fuiſſe obſeruauit VALENTINVS CVRIO [n], alias non rogaſſet Philephum, vt ipſe verſibus eos Latinos redderet. Sed ipſam quoque verſionem Graecae orationis ſignificationem, proprietatem, differentiam, elegantiam non tenuiſſe, viſum eſt PHILELPHO [o], qui, quanquam inuidioſe haec ſcripſiſſe videri queat, ab omnibus tamen editoribus iſte reprehenſus eſt, quod plurimis naeuis ſcateat, et, ex MENAGII [p] iudicio *tanta licentia in his libris Laërtii vertendis vſus ſit, vt ſcriptor potius hiſtoriae, quam hiſtorici interpres dicendus ſit*, quod iudicium a pleriſque huius verſionis editoribus emendatae [q] confirmatur. Vnde in recentiſſima eaque elegantiſſima Laërtii editione a M. MEIBOMIO curata, cum is Ambroſianam verſionem iungere decreuiſſet, eam ita ab eodem emendari et ſuppleri neceſſe fuit, vt alia prorſus videretur. Quod quidem non mirandum eſſe magnopere putamus. In iſto enim renaſcentium Graecarum literarum diluculo adeo difficilis labor erat, verſionem Graeci ſcriptoris, qualis eſt Laërtius ſcribere, vt miremur, tantum in ea hiſtoriae philoſophicae iſto ſeculo ignorantia potuiſſe praeſtare Ambro-

 ſium,

k) Apud LABBEVM theſaur. epitaph. P. XI. n. 78. p. 536. FABRIC. l. c.

l) In fine vitae eius l. c.

m) Bibl. Gr. et B. L. M. locis h. l. not. e. et f. laudatis, add. MENAGIVS init. comm. p. 3.

n) In praefat. editionis ſuae.

o) L. I. ep. 7. et in alia ad Lappum Florent. apud TH. CRENIVM animaduerſ. P. XI. p. 205.

p) loc. cit.

q) Eorum praefationes tantum non omnes ſuae editioni in fine adiecit Meibomius; quae ad hiſtoriam huius verſionis in Hiſt. phil. memorabilis legendae.

ſium, quantum praeſtitit, qui candide faſſus eſt [r]: *Caeterum ex animi ſententia loquar; ſi opus ipſum antea legiſſem, nullis vnquam precibus, vt id traducerem, induci potuiſſem.* Nempe ſentiebat Ambroſius, ſibi tantum cognitionis philoſophiae Graecanicae non ineſſe, quantum ad fidelem et exactam Laërtii verſionem pertinet. Interim tamen gratias illi debemus, quod primus ex bibliothecarum latebris hunc auctorem protraxerit, et ita ſignum ſuſtulerit, vt viri docti ſtudii adeo neceſſarii, quale eſt hiſtoria philoſophica, curam ſibi commendatam haberent. Quo nomine non reticendae ſunt laudes Coſmae Medices, qui, fatente Ambroſio [s] auctoritate ſua imprimis eum ad hunc laborem impulit, cum et gentilis et chriſtianae philoſophiae eſſet peritiſſimus et quanta ſit vtriusque differentia dignoſcere facile et diiudicare conſueuerit. Quod facile ſibi perſuadebunt, qui hiſtoriam literariam illuſtriſſimorum heroum iſtorum didicerunt.

pag. 6. lin. 19. *Quam Mediceorum familia. Debent Florentinis literae, et inter Florentinos Medicibus, et inter Medices Laurentio.* Ita HERMOLAVS BARBARVS ep. ad Picum [t].

Ibid. lin. 30. *Communis pater dici meruerit.* Conſulenda de Laurentii Medicis vita, biographia NIC. VASORII ſtatim poſt ipſius mortem ſcripta, aſt demum anno cIↄIↄCCL. edita [u]. De eius in bonas artes et philoſophiam meritis legendus ANGELVS POLITIANVS [x], IOANNES LASCARIS [y], MART. FICINVS, et ex Sec. XV. viris doctis quis non? Ea vero in hiſtoria literaria vniuerſali huius ſeculi quaerenda ſunt.

pag. 7. lin. 31. *Idem de Nicolao V. P. M.* Adeunda praeter Aeneae Syluii, Io. Iouiani Pontani, Laurentii Vallae, Platinae teſtimonia ad quae prouocat HEVMANNVS [z], diſſertatio DOMINICI GEORGII de Nicolai V. erga literas et literatos patrocinio [a].

pag. 8. lin. 10. *Sane de Alphonſo Aragoniae rege.* Is cum Alphonſo Legionis atque Caſtellae rege, de quo ſupra dictum, confundendus non eſt, minime autem praetereundus hic ob incredibilem literarum amorem et conatus iuuandi virorum doctorum conſilia et labores, quibus magna Siciliae regnique Neapolitani pars aemulatione accenſa eſt; cuius ſapientia ex dictis factisque ab *Antonio Panormitano* collectis, et ab Aenea Syluio in compendium miſſis cognoſci poteſt, resque geſtae in tam turbulento Sec. XV. aeuo ſatis loquuntur, de quibus hiſtorici Italiae et imprimis, qui eas ordine chronologico enarrat, ὁ πάνυ MVRATORIVS [b] videndi

r) Apud AVGVSTINVM FLORENTINVM L. III. hiſtor. Camaldul. ep. 3. MENAG. l. c. p. 2.

s) In dedic. operis. vid. quae h. l. p. 61. adduximus.

t) pag. 143.

u) Vid. Act. erud. 1752. p. 231.

x) De Plinii et aliorum medicorum erroribus p. 1. conf. cel. SCHELHORN. Amoen. lit. T. I. p. 28.

y) Ep. ad Petrum Medicem praem. Anthol. graecae, quam inſeruit quoque Annalibus typ. T. I. p. 271. MAITTAIRE.

z) Via ad hiſt. lit. c. IV. §. 46. p. 143.

a) Act. erud. 1746. p. 258. prodiit Romae 1742.

b) Annali d'Italia T. IX. p. 83 ſeqq. vſque ad p. 460 ſeqq.

videndi ſunt, iisque iungendus P. BAYLE [c], qui res Alphonſi luculenter illuſtrauit, et inſignis amoris erga literas et viros doctos pluſcula exempla adducit, quae cum liber in omnium manibus verſetur, hoc loco exſcribere ſuperſedemus, digna autem ſunt, quae legantur, vt conſtare poſſit, quibus mediis ad reſuſcitandum literarum honorem vſa ſit diuina prouidentia. Obiit magnum eruditorum praeſidium anno 1458.

pag. 20. not. r. *Materiam totam ſimul eſſe creatam et elementatam.* Digna eſt BOVILLI, hominis ſupra modum acuti et profundi epiſtola de problemate: an mundus potuerit creari ab aeterno. Quam recte dignam iudicauit FABRICIVS [d], vt *bibliothecae Latinitatis mediae* [e] inſeratur, in qua tanto acumine creationem mundi aeternam ex notionibus contradictoriis, quibus turget, euertit, vt rem nobis quidem confeciſſe videatur. Quae cum in hoc argumento multa luce quaeſtionem perfundat, meretur legi et cum medii noſtrique temporis controuerſiis comparari: nobis in eo amplius verſari propter inſtituti noſtri limites non licet: multa autem exhibet, quae euincunt, ſalua Dei eſſentia et natura infinita non aliam rerum originem poſſe afferi niſi creationis in tempore ex nihilo, quo pacto non dualiſticum tantum ſyſtema, ſed et emanatiuum manifeſte euertitur, recteque concluditur, cum exiſtentia omnium rerum extra Deum ſit res facti, et certiſſima, neceſſario eam infinitae et aeternae poteſtati atque voluntati Dei deberi, vt conſiſterent omnia ex nihilo. Id quod ad illuſtranda ea, quae toties de ſyſtematibus his diximus, vtiliter poteſt adhiberi.

pag. 11. lin. 20. *Teſtem eſſe volumus Thomae Aquinatis et Bonauenturae hiſtoriam.* Eandem ſuperſtitionem et fanaticam ſanctitatis peculiaris opinionem ex apparitionibus perſonarum S S. Triadis, ne hodie quidem in tam defecato a praeiudiciis ſeculo nondum exoleuiſſe, teſtis eſt Creſcentiae, Sororculae apud Kaufbyranos noſtros, Franciſcanae fama et opinio, Spiritum S. ei iuuenis formoſi inſtar plus ſemel apparuiſſe. Quamuis enim qua erat animi perſpicacis excellentia Benedictus XIV. facta inquiſitione prudenter totam illam quaeſtionem diremerit, et bulla peculiari ſuperſtitionis et miraculorum opinionem proſcripſerit, manet tamen hodie eadem monaſticae ſanctitatis fama, et quaeſita miraculis gloria [f].

pag. 14. not. n. *Nicolao Eymerico.* Non contentus Eymericus, Catalanus, Ordinis praedicatorum in Aragonum regno inquiſitor generalis, defunctus exſpirante Sec. XIV. de cuius rebus literariis praeter ſcriptorum eccleſiaſtico-

c) T. III. p. 461. art. Alphonſe de Naple.
d) Lit. B. et C.
e) T. I. p. 932 ſeqq.
f) Hiſtoriam huius rei literariam criticam et theologicam multa doctrinae elegentia expoſuerunt B. PFAFFIVS, et qui ſub eius praeſidio tractationem iſtam defendit, et poſtea inſigniter auxit deſideratiſſimus Collega noſter Io. PHIL. ESSICH pec. diſſ. 1746. edita et 1748. recuſa, de eo quod licitum eſt, circa picturam imaginum S. S. Trinitatis et perſonarum diuinarum. In quo erudito libello academico multa collecta ſunt, non vbiuis obuia, quae argumentum hoc mire illuſtrant. Ad eum lectorem curioſum remittimus. Ep. Benedicti XIV. legitur etiam in Actis Hiſt. eccl. T. X. p. 58. n. 3. p. 722 ſeqq.

ſiaſticorum hiſtoricos h. l. nominatos alioſque, Altamvra [g], Ovdinvs [h], Fabricivs [i], Bzovivs [k] conſulendi, errores Lullii apud P. M. detuliſſe, ſcripſit etiam contra doctrinam Raymundi Lulli itemque *dialogum contra Lulliſtas* atque *faſcinationem Lulliſtarum* [l].

pag. 15. not. q. *Conringius apud Popeblount.* Extat locus Conringii in libro *de hermetica medecina* [m], vbi de inuentionibus Lullii medicis et chemicis tractat.

pag. 16. lin. 19. *Senem vero Lullium ab Arnoldo Villanouano hanc artem didiciſſe, idoneis prius teſtibus, quibus deſtituitur vir doctus, probandum eſt.* Non tamen tacebimus locum Lvllii [n], quem nobis ſuppeditauit Conringivs [o]. Is obſeruat, referre Raymundum Lullium, *ea arcana ſe accepiſſe et habuiſſe a sereniſſimo rege Roberto ſub ſecreto ſigillo, quae quidem experimenta ipſe habuerit a peritiſſimo Arnoldo de Villanoua; qui merito fons ſcientiae vocari debeat, quia in omnibus ſcientiis prae ceteris hominibus floruerit.* Quae vt ex ipſa Lullii narratione conſtant, ita Raymundum non Villanouani inſtitutione et reuelatione myſteriorum chemicorum, ſed eius mſc. vſum fuiſſe euincunt, et poſt mortem Villanouani ad hanc ſecretam artem progreſſum demonſtrant. Vnde pro fabula habendum eſt, quod compilator celebris Theodorvs Zwingervs [p] refert: cum Raymundus conaretur, Arnoldo Χρυσοποιήσεως impoſſibilitatem multis rationibus oſtendere, hunc diſputationis pertaeſum ſequenti die coram Raymundo facta artificioſa transmutatione hominem in ſuam ſententiam pertraxiſſe. Scilicet qualis ars, talis etiam traditio. Nec meliori nota veritatisque criterio iudicari poteſt, quod his verbis habet Robertvs Constantinvs [q]: *hunc ego inquirendo comperio apud Anglos, re quidem vera praeſtitiſſe, quod ſuis libris profitetur, et in arce Londini iuſſu regis verum aurum confeciſſe; mihique genus numi oſtenſum eſt, quod adhuc appellant: Nobile Raymundi, ſcilicet auri puri et obryzi ſummaeque indicaturae.* Etſi enim non incertum eſt, huiusmodi traditionem inter Anglos [r] olim obtinuiſſe, non cohaerent tamen tempora, roſarum nobilium monetam enim ſub Eduardo III. demum cuſam referunt hiſtorici Angli, ille autem anno cIɔcccXXVI. minoris tunc coronam a patre Eduardo II. accepit, Lullius anno cIɔccXV. iam circiter octuagenarius obierat. Non ſine graui ratione itaque alii totam narrationem inter Alchemiſtarum fabulas referunt, ad parandam arti fidem excogitatas.

pag. 18.

g) Bibl. Dom. p. 142. 494.

h) De Scr. Eccl. T. III. p. 1024 ſqq.

i) Bibl. L. M. T. II. p. 407 ſqq. his add. Nic. Anton bib. Hiſpan. vet. T. II. p. 124. Balvzivs, ad Papas Avenionenſes T. I. p. 1115.

k) Ad ann. 1372. n. 9.

l) Ovdinvs et Fabricivs ll. cc.

m) C. 27. p. 361 ſeqq. qui monet, ſpiritus vini dotes per Arnoldum Villanouanum maxime innotuiſſe Europaeis, ſi eius eſt libellus de vinis. Hunc vero Arnoldum multum ſuperauiſſe in chemia, iudicat, qui vnice laborauerit in conſtruendo omnium morborum remedio. Cuncta autem chemica ſua reuelationi diuinae adſcripſiſſe.

n) In praef. artis operatiuae.

o) l. c. p. 360 ſeq.

p) Nomencl. ſcript. medic. apud Conr. l. c.

q) In theatr. Vol. XX. l. q.

r) Cambdenvs et Selden. de mari clauſo L. II. c. 15.

pag. 18. lin. 13. *Perdidiciſſe exiſtimentur.* Additur magnus [s] eleganter: *huius generis collectanea officinam referunt veteramentariam, vbi praeſegmina multa reperiuntur, ſed nihil quod alicuius ſit pretii.* His merito addi debet ipſius CORNELII AGRIPPAE iudicium, quem commentario in artem Lullii magnam ei famam conciliaſſe pag. antec. monuimus: dignumque eſt, quod h. l. totum legatur [t]. „Inuenit Raymundus Lul„lius recentioribus temporibus artis dialecticae haud abſimilem prodigio„ſam artem, per quam, tanquam olim Gorgias Leontinus, (qui primus in „conuentu literatorum hominum poſcere auſus eſt, qua de re quisque audire „vellet,) de quouis ſubiecto ſermone abunde quis valeat diſſerere, at„que inuenire quaedam artificioſa nominum ac verborum perturbatione, „atque in vtramque partem de omni ſermone curioſo hoc plus quam ele„ganti artificio garrula loquacitatis oſtentatione diſputare, neque vllum „vincendi locum aliis relinquere, et res munitiſſimas et puſillas in im„menſum dilatare Sed haec altius repetere non eſt neceſſe, nos ampla ſa„tis commentaria in hanc artem dedimus alibi: vero nolim haec alicui „fucum faciant, in artificio admodum leui, quod etſi eiusdem extollere „viſi ſumus, tamen res ipſa palam ſe fecit, vt opus non ſit, circa hanc „materiam depugnare; hoc autem admonere vos oportet, *hanc artem „ad pompam ingenii et doctrinae oſtentationem potius, quam ad comparandam „eruditionem valere, ac longe plus habere audaciae, quam efficaciae.* Eſſe „praeterea totam ineruditam ac barbaram, niſi elegantiori quadam lite„ratura adornetur". Haec Agrippa, qui rem accurate inſpexit, et cuius ſententiae veritatem manibus palpabunt, qui Lullianam ſapientiam vel a limine ſalutarunt; a qua ſententia num in iudicium IO. IMPERIALIS [u] deſcenſurus ſit lector, ambigimus, iudicantis: *eius luxuriantis foetus ingenii vaſtum ſcientiarum oceanum expedita quadam artis norma ad exiguos veti fontes contrahere nixam eſſe.* Aliter, qui ratiocinandi artem intelligunt, iudicare, tot, quae non cumulamus, iudicia probant, quae improbant [v]: Lullium *ex medicina, phyſica et aſtronomia, artem quandam quartam conflare ſtatuentem, ordinem in ſchola ſtatutum euertere molitum philoſophiam caeterasque ſcientias redegiſſe in methodum quandam cui nihil ineſt ſolidi, quaeque tantum abeſt, vt eruditos faciat, quin potius homines ratione recte vtentes nunquam efformare potuerit.*

pag. 22. lin. 16. *Ibique phyſicis et theologicis ſtudiis vacauit.* Miramur, hanc particulam hiſtoriae academiae Pariſienſis praetermiſiſſe diligentiſſimum CREVIERIVM, in minutis alias eius circumſtantiis notandis valde curioſum et induſtrium.

pag. 22. not. lin. 3. a fin. *MICH. POCCIANTIVS.* Dabimus ipſa hiſtorici Florentini verba [x] cum et notitia de Brunetto Latino prae-

s) T. I. opp. p. m. 364. ed Wetſten.
t) De vanit. Scient. c. 9.
u) In muſeo hiſtorico-phyſico P. I. p. 12 ſq.
v) RAPIN. reflex. ſur la phil. ſ. 17.
x) de ſcript. Florent. p. 33. 34. vbi etiam VGOLINI carmen de illuſtratione vrbis Florentinae eius velut

praeceptore Dantis et Guidonis, et liber iſte Pocciantii rarius occurrant. „Audit ille linguae Latinae ſua tempeſtate delitiae, muſarum alumnus, „rhetoricae familiariſſimus, philoſophiae tutor acerrimus, bonarum ar„tium promtuarium inſigne, hiſtoricus theologusque percelebris, et „vir denique conſularis grauiſſimus, qui in optima reipublicae admi„niſtratione ciues Florentinos inſtruxit, a quibus ſaepe in rebus ſeriis „ad plurimos principes, auctore Bartholomaeo Scala, orator deſignatus, „ſagax in inquirendo, circumſpectus in explorando, ſubtilis in contem„plando, in iudicando grauis, implicitus in vincendo et facilis in eno„dando". In ſcriptorum autem eius catalogo indicat verſionem Italicam *libri I. ethicorum Ariſtotelis;* itemque librum *de vitiis et virtutibus*, *de moribus hominum*, *de varietate fortunae*, *de adminiſtratione ciuitatis*, vnde patet, excurſiones eius diligentiam in campo morali eo tempore tribulis et ſpinis obſito exercuiſſe, vnde merito inter abauos et auos renaſcentis philoſophiae non obliuiscendus eſt.

pag. 23. lin. 3. *Ingens addi poſſet aceruus.* Eum collegit more ſuo diligentiſſimus FABRICIVS[y] quem vide et praeter eum NICERONIVM.

pag. 25. not. o. *ERYTHRAEVS Pinac. II. p. 219.* Vitam eius delineauit MATTHAEVS VILLANVS, praefixam nouae editioni *Decaëmeri Londini et Hagae comitum 1725.* editi a V. C. PAVLO ROLLI, vbi etiam Boccatii imago praefixa eſt: videnda quoque iudicia BAILETTI, alii.

pag. 28. not. 2. *Iulius Niger hiſt. Scr. Flor. p. 473.* Huic addendus MICH. POCCIANTIVS[z], cui audit, *vir ingenii eminentiſſimi ac prope diuini, veterisque linguae eruditiſſimus, multarum ſcientiarum locupletiſſimus, atque inter oratores praecipuus.*

pag. 34. lin. 23. *Relinquere conatus eſt.* Putabat Valla otioſam et inutilem prolixitatem ſequi philoſophorum Peripateticorum ſcholam, poſſeque multa et breuius et concinnius dici, nonnulla, velut nihil ad rem facientia deſeri. Itaque decem praedicamenta ad tria reduxit, ſubſtantiam, qualitatem et actionem, et figuram tertiam ſyllogismorum repudiauit, et commentatores Dialecticae ſcholae apud Scholaſticos velut inutile philoſophorum vulgus vehementer more ſuo contemſit. Dabimus eius verba, repetita quoque a P. GASSENDO[a], eo quod non ſine magna et demonſtrante ratione eum quisquilias ſcholaſticas contemſiſſe, in aprico ponunt: *Eum quicquid infinitis libris tradiderunt, id omne pauciſſimis tradi praeceptis potuiſſe, animaduerto, quid aliud cauſſae fuiſſe putem, niſi inanem arrogantiam, qui dum viteis longe lateque diffundi ſarmentis gaudent,*

velut reſtauratoris literarum meminit. Add. IVL. NIGER. de ſcript. Flor. p. 112. et qui eum ſequitur, FABRICIVS bibl. L. Med. T. I. p. 783. Obiit vir doctus et eloquens anno 1295. Cum Guelpharum partes ſequeretur Danti diſcipulo diſplicuit.

y) l. c. T. V. p. 677. his plenior eſt notitia NICERONII T. XXII. p. 185 ſqq. vers. germ. qui ſua accepit a MVRATORIO. vid. pag. 207. ex praef. ad carmina, praemiſſa editioni COMINII Patau. 1722.

z) De ſcript. Florent. p. 152.

a) Log. c. 9. Opp. T. I. fol. 39.

dent, vnam in labruſcam mutauerunt? At quod longe iniquiſſimum eſt, cum captiones, cauillationes, calumnias video, quas et exercent, et docent; non poſſum non eis ſuccenſere, quaſi piraticam, non naualem rem, ſiue, vt mollius loquar, palaeſtrae pro militiae diſciplinam tradentibus. Erat enim Dialectica res breuis prorſus et facilis. Haec cum omnium literarum reformatorum ſententia quoque eo tempore fuerit, quis, niſi inſaniens, reprehendet ſcholaſticas ſordes cum tot viris magnis, in hiſtoria philoſophica obelo configi.

pag. 35. lin. 15. *Thomas Pope-Blount aliique.* His addendus quem de Vallae vita et ſcriptis copioſiſſime et accuratiſſime egiſſe iudicat HEVMANNVS [b], recentiſſimus LIVII editor DRACKENBORCHIVS, in *praef. ad Liuium* [c]. Ceterum quanquam Vallae mordacitatem hominem philoſophiae praeceptis emendatum dedecere, eſt in confeſſo, vnde tot in eum conuicia iacta ſunt, quot in virum tantopere de expellenda barbarie meritum non erat expectandum; fatendum tamen, recte iudicaſſe ERASMVM [d]: *Vnius Laurentii mordacitas, (ſiquidem ita malunt appellare:) non paulo plus conduxit rei literariae, quam plurium ineptus candor, omnia omnium ſine delectu mirantium, ſibique inuicem plaudentium, ac mutuum, quod aiunt, ſcabentium.* Et alibi [e]: *verum eſto, mordacior aequo fuerit; num ideo falſum dixit, quia verum mordacius dixit? vsque adeo nobis odio eſt iſta mordacitas, vt eius odio, tam multa ſcitu digna, neceſſariaque deteſtemur? adeo nihil ignoſcendum putamus ei, qui tot modis profuit etc.* Nempe eo tempore duro nodo, quem duriſſimum Valla expertus eſt, durus quaerendus erat cuneus [f]. Et quid non iuſta lege meretur barbaries? quid non ſalis piperisque poſtulabat eo tempore ſcholaſtica inſania? Vnum dolendum: cum eſſet temperamento feruido et acerbo, ſaepe in iudicio ferendo fuiſſe praecipitatum, nec ſatis caute argumentum maxime in philoſophia ob vehementiam ingentem trutinauiſſe, id quod dudum ei obiecit LVDOVICVS VIVES. Verum hoc commune reformatorum illorum fatum eſt, qui plerumque felicius vetera deſtruunt, quam noua reſuſcitant.

pag. 35. not. d. fin. *In libris notiſſimis.* Exhibuimus Rudolphi Agricolae, velut primi literarum inter Germanos reſtauratoris hiſtoriam literariam ante viginti annos, *in templo honorum literaturae Germanicae* [g], vbi noſtras obſeruationes illis adiecimus, quae h. l. ſcripſeramus; quae etſi in omnium manibus verſentur, addemus tamen illas hoc quoque loco in eorum gratiam, qui vernaculam noſtram, in qua templum illud literarium ſcriptum eſt, non intelligunt.

b) Hiſt. lit. c. 4. pag. 146.

c) T. VII. pag. 2 ſeqq.

d) Epiſt. L. IV. ep. 7. m. 191. ſed tota eius pro Laurentio apologia legenda.

e) Decad. I. pag. 1 ſeqq.

f) ERASMVS l. c. videbat inueteratum morbum non poſſe ſanari, niſi triſtibus pharmacis, uſturis ac ſectionibus, idque cum dolore plurimorum. L. VII. ep. 3. pag. 271. vbi multis pro Laurentii fama diſputat.

g) Prodiit iſte liber hiſtoriae literariae patriae noſtrae vindicandae deſtinatus, Aug. Vind. 1747. 4.

Ibid. lin. 19. *Recte dixeris.* Omnium in biographia Agricolae curam et attentionem ſuperauit PHILIPPVS MELANCHTHON, qui more ſuo eleganti planaque declamatione hunc Germanicae literaturae anteſignanum laudauit, et poſteritatis memoriae et imitationi commendauit, quem, ſi copia rareſcentis collectionis [h] Melanchthoniae dabitur [i], ipſum legiſſe non poenitebit.

Ibid. lin. 19. *Natus ex nobili inter Friſios familia.* Delenda vox: nobili. Teſte enim Melanchthone natus eſt in Friſia, in rure quodam non procul ab vrbe Groninga, honeſtis parentibus, quorum facultates, vt ſunt ibi, mediocres fuerunt, et vnde liberis ad ſtudia ſumtus liberaliter ſuppeditare poterant. Pagus ille nominabatur Bafflon.

pag. 36. lin. 7. *Linguam gallicam didicit.* Refert MELANCHTHON ex ore eorum, qui cum Rudolpho vixerunt; cum Louanii tyrocinium poneret, ibique Gallorum appeteret familiaritatem, ſeu vitantem noſtrorum commeſſationes, ſeu quod illi eſſent eruditiores, ſtatim inter illos Gallicam quoque linguam didiciſſe.

pag. 36. lin. 23. *Ex eruditione eorum in philoſophia profecit.* Ferrariae, ait Melanchthon, tunc quidem magis floruiſſe ſtudia philoſophiae atque eloquentiae, quam in caeteris academiis Italicis: Herculem enim Ducem Ferrariae ſenſiſſe, ad boni principis officium pertinere curam iuuandae rei literariae, delectatum ipſum eruditorum ſcriptis [k]. Adeo nunquam deſunt viri eruditi, vbi non deſunt eruditionis fautores. Multus autem Melanchthon eſt in extollenda eius ſtudiorum contentione, qua cum maximis literarum heroibus decertare, et ingenium doctrinae varietate excolere, elaborabat, et diſputationibus quoque publicis et orationibus [l], eruditorum approbationem ſibi conquirebat. Cui conatui valde fauit, quod in eloquutione imitari Italicam venuſtatem ſine ineptiis poſſet: muſicae exercitationis autem auxilio ad pronuntiationem et actionem vteretur. Id quod ideo miraculo ſimile tunc eueniebat, quia Germanorum hominum pronuntiatio ab Italis deridebatur, cuius exemplum alio loco [m] adduximus. In hac autem apud Italos mora Ioanni Camerario, Dalburgio et Theodoro de Pleningen, maximis paulo poſt literarum inter Germanos promotoribus innotuit, quod poſtmodum fortunam eius in aula et academia Palatina confirmauit. Haec Melanchthon.

pag. 37. not. h. *VOSSIVS de hiſt. Lat. L. III. c. 6. p. 566.* Occaſionem libri huius ſcribendi MELANCHTHON enarrat [n], qui praeclare monet: *cum*

h) Vid. VOGT Cat. libr. rar. pag. 385. CRENIVS Animadu. P. I. pag. 23. Extat T. II. pag. 451 ſqq.

i) Adiecit hanc quoque declamationem Orationibus FRISCHLINI pag. 451. GEORGIVS PFLVGERVS. add. MELCH. ADAMVS in vitis philoſ. Germ. pag. n. 13 ſqq. et quos not. d. nominauimus.

k) Multum ideo Agricola laudat Herculem Eſtenſem in eleganti oratione in laudem philoſophiae Opuſc. pag. 159.

l) Pleraeque continentur in opuſc. l. c. Imitatus autem maxime eſt Quintilianum, quem ſua manu deſcripſerat. conf. BAYLE T. I. Agricola not. d. p. 112.

m) Infra pag. 362. conf. MAIVS vit. Reuchlini p. 171. MELANCHTHON. Declam. T. III. p. 171.

n) pag. 463.

cum in hoc ſcripto non ſolum laborauiſſet, vt res tantas perſpicue narraret, ſed etiam, vt obiter legentem principem pleraque moneret, apparuiſſe eum non modo literis, ſed etiam ciuili prudentia excellere.

pag. 37. lin 18. *Accuratius de Peripatetica diſciplina ſtatuere Germanos docuit.* „Conſulebatur ſaepe ab eruditioribus, et in philoſophia et in aliis „artibus. Multa ex Ariſtotele vertebat et interpretabatur iis, qui eius „ſententias ſciſcitabantur: Nemo tunc viderat libros Ariſtotelis de *anima-„libus.* Itaque pergratum erat eius officium doctioribus, ſi quando aliquem „inſignem locum inde proferebat, vt cum de immortalitate animae diſpu-„taretur, quid ſenſiſſet Ariſtoteles, magna cum admiratione excepta „eſt illa ſententia prolata ex libro de generatione animalium: Mens „extrinſecus accedit, non naſcitur ex materia corporum. Haec „MELANCHTON[o]".

pag. 38. lin. 32. *In oratione Politianum quendam lepore referebat.* Ita quoque LVDOVICVS VIVES[p] de eloquentia Agricolae. Sapere tamen nonnulla eius aeui iſtius ſenſum et veſtigia monet HVETIVS[q], quod in hac reformatae eruditionis infantia minime eſt mirandum.

Ibid. Ne nimii ſimus, non exſcribimus. Conſulenda tamen, praeter nominatos, quae collegit TEISSIERIVS[r], IOVIVS[s], BVRCARDVS[t], alii. Legenda quoque erudita et luculenta AGRICOLAE *epiſtola ad Iacobum Barbirianum*[u], ex qua et multae vitae eius circumſtantiae, et characteres animi nobilis et praeclari poſſunt cognoſci.

pag. 39. not. y. *Argyropule pag. 308.* Addenda his, quae HODIVS et BOERNERVS in libris ſupra allegatis attulerunt.

pag. 40. not. g. *Naudaeus add. ad Hiſt. Ludouici XI. c. 7*[x]. Sub hoc rege epocham introductionis literarum Graecarum in academia Pariſienſi ponunt plerique: aſt obſeruarunt, BVLAEVS[y], et qui illo luculentius in hac re verſatur CREVIERIVS[z], Gregorium Italum, non Graecum, (quem Tiphernam fuiſſe, Chryſolorae diſcipulum recte conicit et ex actis vniuerſitatis probat,) quatuor annos ante mortem Caroli VII. Pariſios veniſſe, ſuamque operam in docenda Graeca lingua academiae obtuliſſe et fuiſſe eo quoque nomine receptum. Hunc ſecuti ſunt poſtea Hermonymus Spartiades, et Andronicus Theſſalonicenſis, ſub quibus Graeca literatura in ea ſchola coepit effloreſcere. Verum parum laeto philo-

o) pag. 460.

p) Ad. AVGVSTINVM de C. D. L. II. c. 21.

q) De claris interpret. p. m. 282.

r) Elog. T. I. pag. 220.

s) Elog. 32. pag. 76.

t) De fatis L. Lat. in Germania T. I. pag. 120. 162 ſeq. 192. 238. T. II. pag. 161. 166. Qui etiam de conatibus principum atque magiſtratuum eum attrahendi T. I. p. 251. videndus.

u) T. II. opp. p. 205 ſeqq.

x) Vid. P. BAYLE art. Tipherne T. IV. dict. 377. not. A. et quos laudat. Non autem Graecus fuit Georgius S. Gregorius ille, ſed Italus, vnde nomen a patria ſuſcepit. Medicinae vacabat, aſt humanitatis ſtudiis doctior et elegantior.

y) Hiſt. ac. Par. L. V. p. 692. 894.

z) Hiſt. de l'Acad. de Paris T. IV. p. 246.

philoſophiae fato, obſeruat enim CREVIERIVS [a], philoſophos Dialecticae et philoſophiae doctores ſolos facultatis iura ſibi reſeruaſſe, repulſis humanitatis, rhetoricae et Graecae linguae ſtudiis, et priſtinam in docendo et ſcribendo barbariem obtinuiſſe. Ea enim philoſophandi ex Graecis fontibus gloria inter Gallos Iacobo Fabro reſeruata fuit, vt infra [b] dictum.

a) loc. cit. b) pag. 88 ſeq.

AD CAPVT II.

DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE PLATONICAE.

pag. 43. lin. 7. a fin.

Nec in doctrinam Chriſtianam peccaret. Quod hoc loco de Beſſarionis Platoniſmo obiter monuimus, id ad pleroſque eius ſectatores recentiores extendendum eſt [a]. Hi enim cum inter Latinos habitantes, Alexandrini ſyſtematis habitum ad eccleſiae Latinae doctrinam conformare, tum orthodoxiae opinione, tum ſecuritatis et fiduciae commendatione, coepiſſent, (inter quos praeter Synodi Florentinae IV. PP. imprimis Beſſario excelluit, omnemque lapidem mouit, vt henoticis conſiliis vtrique eccleſiae conſuleret,) ita inuidiam nonnullorum dogmatum, quae labem accepiſſe ex ſyſtemate Alexandrino viſa erant, declinare ſtuduerunt, vt ſaluae manerent eccleſiae Romanae ſententiae. Quare in horum Platonicorum recentiorum libris regnant quidem Alexandrinae hypotheſes, ſed a fontibus ſuis longe recedentes, et imprimis veſtigia ſyſtematis illius fanatici et enthuſiaſmo pleni, quod emanationem rerum omnium ex Deo, negata creatione ex nihilo, verum rerum fontem conſtituit, vix verborum quadam ſimilitudine ſine nexu ſyſtematico deprehenduntur. Quo pacto, dubitandum non eſt, Graecos monachos atque philoſophos complures hoc pacto Alexandrinam philoſophiam ſecutos fuiſſe, vt a labe tamen pantheiſticae impietatis tuta ſeruaretur fidei chriſtianae caſtitas, quanquam qui eorum libros legit, ſine impudenti audacia negare nequit, in explicandis opinionibus ſuis myſticos Graecos ita fuiſſe locutos et imprimis ἀνόδου doctrinam adeo incaute tradidiſſe, vt fauere enthuſiaſmo fanatico, et ex labe pantheiſmi aliquid illis haeſiſſe ſuſpicari quis poſſit. A qua tamen impietate libenter eos nos liberamus, et rectius ſtatuiſſe, quam diſſeruiſſe multa, et imprimis venenum latens non ſatis intellexiſſe credi-

a) Huius obſeruationis exemplum, qui cupit, illi BESSARIONIS liber contra calumniatorem Platonis, maxime L. III. c. 13, legendus eſt, vbi multus eſt in Platonicis ſiue Alexandrinis placitis cum Chriſtianis conciliandis.

credimus. Id quod hoc quoque loco monendum nobis viſum eſt, quia non ſine admiratione vidimus, nuper virum doctiſſimum, qui *ἀνονύμως hiſtoriam eclecticiſmi criticam* [b] ſcribere praeſumſit, nobis non ſine acerbitate iniuria plena et ab omni humanitatis indole aliena obieciſſe, nos pantheiſmi maculam omnibus Graecae communionis aſſeclis, qui myſticam theologiam profeſſi ſunt, eamque ad Latinos mediantibus libris Pſeudo-Dionyſii traduxerunt, affricuiſſe, eo quod affirmauimus, emanationis ſyſtema eſſe proram et puppim theologiae et phyſiologiae Alexandrinae, ex eo autem multa ad myſticos mediantibus ſcriptis Pſeudo-Dionyſii tranſiiſſe, quia probe videbat, emanationis ſyſtema ab impietate pantheiſmi haud procul abeſſe. Qui ſi vel profundiorem philoſophiae iſtius in infima Graeci imperii aetate florentis cognitionem habuiſſet, vel, quod magis credimus, attentius in eo argumento fuiſſet verſatus, nec odioſis conſequentiis ad inuidiam Proteſtantibus viris doctis conflandam et cum Deiſtarum grege eos coniungendos fuiſſet confiſus, ſed ſine partis et affectus intemperie diſſeruiſſet magis, quam diſputauiſſet, et imprimis phraſeologias myſticas enthuſiaſmo fauentiſſimas a ſyſtematis doctrina ſeparauiſſet, certiſſimi ſumus, non tantum bilis eum in noſtram hiſtoriam criticam philoſophiae iſtius fuiſſe effuſurum, et qua eſt doctrinae elegantia, pretioſum a vili melius ſecreturum. Verum haec patentiori campo rite diſcutienda reſeruamus. Hoc autem loco Lectoris, qui rariſſimam Beſſarionis apologiam pro Platone non vidit, ſcire intereſſe putamus, Beſſarionem, virum acutum et doctiſſimum [c] multum eruditionis adhibuiſſe, et, cum eſſet ingenio acutiſſimo in eo elaborauiſſe, vt emanationis ſyſtemati, quod Platonem fuiſſe ſectatum negare nequibat, orthodoxos ſenſus tribueret, et cum creationis ſyſtemate componeret, qua de re non ſine iucunditate eius diſſertationem legent, et lucem heic breuiſſime a nobis dictis acquiri fatebuntur, qui ſyſtematis huius hiſtoriam non ex hoc vel iſto riuulo, ſed ex ipſis fontibus cognouerunt [d]. Verum non cuiuis lectori hanc Corinthum adire licet, noſque, quanquam vehementer arridet, de hoc argumento plura afferre, a paginae huius anguſtia et ſcopo excludimur, quod non niſi profunda hiſtoricae veritatis exploratione attingere licet, et extemporariam eleganter ſcribendi facilitatem refugit.

• Ibid. lin. vlt. not. s. *Nihil attinet.* Plures indicabunt *Qq. noſtrae ex hiſt. phil. Vol. V.* [e]

pag. 45.

b) Praef. p. 13 ſeqq. T. II. p. 252 ſeqq. in qua diſſert. IV. luculenter prodidit auctor, ſe ſyſtema emanationis, prout in veterum ſcriptis, quae illud ſequuntur, exponitur, non ſatis intellexiſſe.

c) L. III. c. 1. qui, vbi copia eius datur, ipſe legendus eſt.

d) Ita quidem et verius et fuſius religionis Chriſtianae hoſtibus reſponderi poteſt, quam ſi ipſa ratiocinationis vincula ſoluimus, et fidiculis extorquemus, quae ſententiae noſtrae fauent, vt orthodoxia PP. nonnullorum in tuto ſit. Dolemus Beſſarionis vitam a Perotto ſcriptam vel amiſſam eſſe, vel deliteſcere. vid. MENAG. T. IV: p. 117. PLATINAE biogr. Beſſ. extat apud BZOVIVM ad an. 1472. p. 31 ſeqq.

e) p. 1423 ſeqq. not. mmm.

pag. 45. *Id quod adeo ſenem afflixit, vt in itinere morbo corriperetur.* Ita quidem plerique Beſſarionis biographi mortem cardinalis eiusque cauſſam memorant. Et veriſimile quoque facit coniectura Crevierii [f]. Aliter tamen Nic. Perottvs, qui ei ab epiſtolis fuit, et praeſens circa obitum. Is enim memorabilem circumſtantiam, quam ceteri omnes ſilent, narrat [g]: *XI. diebus* cIↃccccLXXI. *Xyſti P. M. anno primo, ſingulis noctibus ſupra Beſſarionis noſtri lares errantem cometen maxima omnium admiratione ſanguineo colore atrum animaduertimus, quo tempore deſignatus in Gallias legatus fuit. Vnde paucis interiectis menſibus rediens Rauennae morbo inopinato medici, quem ſecum habebat, opera correptus, extinctus eſt, et vna literae, atque omnium bonarum artium ſtudia perierunt, quemadmodum in eius vita latius a nobis perſcriptum eſt.* Hoc teſtimonio familiaris eius admiſſo annus emortualis eſt cIↃccccLXXI. exſpirans, vel LXXII. exoriens: XXVI. Nou. cIↃccccLXXI. ponit Fabricivs [h].

Ibid. lin. vlt. *Ariſtoteli obtrectanti.* Leg. Platoni.

pag. 46. lin. 6. *Rarior hodie occurrat.* Habemus quidem praeter editionem αὐτόγραφον anni cIↃccccLXIX. fol. *Romae* apud *Conradum Sweynheim et Arnoldum Panarz magnifico habitu* expreſſam, Aldinas duas anni cIↃIↃIII. et cIↃIↃXVI. excuſas, quas tamen itidem rariſſimas eſſe obſeruat Wedekindvs [i]. Nos quoque recordamur, Batauam apud Elzeuirios impreſſam vidiſſe, cuius tamen editionis annus memoria nobis elapſus eſt. Editionis originalis, quam ex bibliotheca reip. Memingenſis olim in germanicis H. P. Qq. fuſe et ex inſtituto deſcripſimus [k] exemplum longe elegantius, et regio ſplendore ſuperbum ante aliquot annos reculis noſtris literariis acceſſit. Charta illud impreſſum eſt firmitate membranas aemulante, margine latiſſima, literis initialibus auro obryzo, purpura et coeruleo figuris et ornamentis magnifice pictis, et adſcriptis cinnabari, et lapide Lazuli capitum numeris, adpictis quoque poſſeſſoris primi armis gentilitiis, corio rubro compactum, nitide et integre conſeruatum, vnde coniicimus, vnum ex eorum numero fuiſſe, quae CCC tantum exarata ſunt, et cardinalem muneris loco ad ſummos principes virosque magnos miſiſſe ex eius epiſtolis patet. Editio vero Aldina poſterior auctior etiam Beſſarionis libros *metaphyſicorum Ariſtotelis*, et *Theophraſti metaphyſicorum Lib. I.* complectitur, de qua etiam videndus Clemens [l] atque Maittairivs [m].

pag. 48. lin. 23. 24. *Quanto in hanc philoſophiam ſtudio eruditi nonnulli incubuerint.* Legenda de ea re Nicolai Valoris [n] *vita Laurentii Medicis*, tandem cIↃIↃCCL. *Romae* edita. Eſt is Valor, de quo ſcripſit ad Laurentium

f) Hiſt. Vniu. Par. T. IV. p. 349.

g) Cornu Cop. L. L. ſ. Comm. in Martial. L. I. epigr. 53. (non 28. vt habent Menagiana l. c.) p. m. 870. ed. Val. Curionis.

h) Bibl. Gr. Vol. X. p. 401.

i) Catal. libr. rar. p. 418 ſeqq.

k) T. V. p. 1504.

l) Bibl. libr. rar. T. I.

m) Ann. typogr. T. I. p. 14.

n) Ep. ad I. Picum p. 143.

tium FICINVS [o]: *Valorem tibi ſingularis ſua virtus probat, Platonicus honor laudat, incredibilis in te amor commendat.* Paucis multa de illuſtriſſima familia HERMOLAVS BARBARVS [p]: *Debent Florentinis literae et inter Florentinos Medicibus, et inter Medices Laurentio.* Plura de hoc heroë togato eiusque eruditione et literarum fauore dabit MICH. POCCIANTIVS [q]. Fuit vir ſummus Leonis X. P. M. parens.

pag. 51. lin. 7. *Florentia eiecto et a Sixto IV. anathemate percuſſo.* Haec intelligi vix poſſunt, colligique, quem influxum motus illi Florentini in fortunam Ficini, totamque academiam Platonicam habuerint, niſi dux adſciſcatur hiſtoria Italiae: cuius tamen ſumma heic deſcribi non poteſt. Accurate rem omnem narrat ὁ πάνυ MVRATORIVS [r], qui hic omnino conſulendus.

pag. 55. lin. 15. *Vis vno dicam nomine? Marſilius.* Pertinet huc elogium, quo eum cohoneſtauit reſpublica Florentina inſcriptum effigiei marmoreae, ad laeuam eccleſiae cathedralis, prope valuas, quod exhibet POCCIANTIVS [s]:

En hoſpes hic eſt Marſilius Ficinus ſophiae pater!
Platonicum qui dogma culpa temporum ſitu obrutum
Illuſtrauit, et Atticum decus ſeruans Latio defendit
Fores primas ſacras diuino actus lumine
Vixit beatus ante Coſmi munere laurique medices
nunc reuixit publico S. P. Q. F. 1521.

Inuidendas autem laudes, quas ei tribuit POCCIANTIVS, non audemus hic adſcribere, metuentes, ne nauſeam excitemus lectori, adeo illae nugantur. Quis enim patienter et ſine indignatione ferat, dici Ficinum *e coelo profecto miſſum ad Florentem Vrbem ornandam, ſiue potius orbem, veluti Plato ad Athenas illuſtrandas*, etc. Vnde huic laudandi intemperiei tantum tribuimus, quod addit: *et denique ſic animi vires tanto robore ac virtute extulit, vt per deuios et indomitos ſaltus omnem Graeciam peragrare, atque in Aegyptum vſque penetrare, ſapientiſſimosque illos ſenes noſtrae aetati ignotos ſuper humeros ſuos ad nos afferre, non dubitarit, a quibus ſimiliter ita omnem obſcuritatem, quae circa eos erat, amouit, et mortalium oculos a caligine abſterſit, vt etiam eorum cor inſpici poſſet.* Crederes, Ficinum peregrinatione literaria totam Graeciam et Aegyptum peruagatum, innumeris ſpoliis onuſtum rediiſſe, ſed caue, fallaris, nihil enim vult aliud cothurnatus ſcriptor et laudator ineptus, quam, doctrinas Platonicarum ſcholarum, quae olim in Graecia et Aegypto floruerunt, eum in Italia vulgaſſe. Ficinus enim ne pedem quidem ex Italia extulit, ſed a pueritia inter obſequia Mediceae

o) p. 108. vbi imprimis ob conditam Academiam Platonicam laudatur.

p) Dedic. Platon. Opp.

q) De Script. Florent. p. 108.

r) Annali d'Italia ad an. 1478. T. IX. p. 526 ſeqq.

s) De S. Fl. p. 120.

diceae domus, eo tempore, nempe *ante annum vigeſimum tertium ſuaé aetatis* haeſit, nec poſtea itineris ſuſcipiendi capax fuit, cum et corpuſculum nimis paruum atque tenue, et ſanitatis non firma ſatis conditio obſtarent: quare etiam in aulam imperatoris mitti non potuit, ſed legatio iſta Valori a Laurentio commiſſa eſt. Non itaque fidendum laudibus ſcriptoris Florentini, qui hederam ſuſpendere patriae gloriae vbique ſatagit. Id quod ideo monemus, ne quis libri inſigni raritate [t] decipi ſe patiatur, cum facile eo carere poſſit: in hoc vno laudando, quod ſcriptorum catalogos diligenter adduxit, id quod etiam de Ficino factum. Magis tamen conſulendi indices ſ. reu. Schelhornii et Niceronii, qui illum potiſſimum ſecutus eſt.

pag. 55. lin. vlt. *Communi ſuffragio phoenix ingeniorum ſeculi ſui dici meruerit.* Teſtis eſt non modo P. Iovivs [u], ſed Avgvstinvs quoque Favoritvs, in *vita Virginii Caeſarini, Vrbani VIII. P. M. cubiculo praefecti,* qui refert [x]: *Cardinalem Bellarminum ſolitum fuiſſe dicere, videri ſibi Virginium alterum Picum Mirandulanum, eum, qui ob excellentiam ingenii et doctrinae phoenix ſit nuncupatus. Hoc vero dictum et probatum eſſe in vulgus, et vtriusque genus, mores, formam, ingenium, ſtudia, exitum ipſum vitae ex aequo comparanti, haud multum abſonum a vero reperiri. Eius rei fidem facere numiſma, ex vna quidem parte duobus phoenicibus inſculptum, ex altera vero totidem imaginibus affabre ductis et extantibus: quarum prior Ioannem Picum, Virginium Caeſarinum altera retulerit: cuius imago quoque eo loco aere ſatis eleganter expreſſa conſpicitur* [y]. Ceterum quanquam hoc elogii genus, quod certis appellationibus atque titulis honorificis medio aeuo vſitatiſſimum fuit, nec hodie totum deſiit [z], Pico non inuidendum ſit, quem et praecocis ingenii maturitate, et ingenti animi magnitudine, et lectionis infinitae copia, et rerum abſtruſarum inquiſitione curioſa ſui temporis viros doctos ſuperauiſſe, et in ſuo genere aequalem non habuiſſe, facile concedimus: multum tamen iactantiae pariter atque adulationis in eo verſari, illi facile intelligent, qui libros Pici legerunt et παραδοξοφιλῦντος ſtudium noua et inſolita dicendi, ex ambitione, cui iuuenis illuſtris generis et praeclariſſimarum ingenii virium valde litabat, enatum conſiderarunt. Cum enim parum ſolidae ſapientiae atque certae doctrinae in plerisque Mirandulani aſſertionibus deprehendatur, cumque audacius, quem felicius ad comparandam tantum eruditionis peregrinae et inſolitae famam multa affirmaſſe ſit teſtatiſſimum; vix ratio patet, cur immortalis et rariſſi-

t) Hanc vel ex eo colligere licet, quod nec Fabricius, nec Schelhornius, nec Niceronius et Baumgartenius, at quanti librorum heluones, ad eum prouocauerint, ſed tantum ad Iulium Nigrum. Prodiit opus 1589. 4. auctore Michaele Pocciantio Florentino, Ord. Seru. B. V. M, cum additionibus Lucae Ferrinii.

u) Hiſt. L. II. p. 36.

x) Recudi eam fecit Henr. Wittenivs Mem. philoſ. Dec. II. p. 167 ſeqq.

y) Repetita quoque eſt ex aere apud Witten. loc. cit.

z) Conf. Moller. homonymoſcop. p. 873 ſqq. qui iucunda multa de eiusmodi μετονομασίαις attulit.

rariſſimae auis ſymbolum in republica literaria illi adſcribendum ſit, et cur tam ſuperbum nomen mereatur eruditio, multa quidem paradoxa, ſingularia, ampullasque proiicientia prae ſe ferens, ſed nexu et iudicio critico deſtituta, et iuuenilis aetatis, licet praecocis characterem ex aſſe referens, et, vt verbo dicamus, ſyncretiſtica.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIAE ARISTOTELICAE GENVINAE RESTAVRATORIBVS.

pag. 61. not. a.

Inſpicienda quae ſupra ad pag. 7. annotauimus, vbi etiam ad DOMINICI GEORGII diſſ. *de Nicolai V. erga literas et literatos patrocinio* prouocauimus. Magnae huic pontifici gratiae debentur, quod codices Graecos optimae notae, ſibi a Graecis exulibus commendatos coëmi iuſſerit, illisque interpretandis viros doctiſſimos praefecerit. Ita enim factum, vt multi codices tenebris eriperentur, qui hodie magno literarum commodo leguntur. Exemplum eſſe poteſt liber Origenis aduerſus Celſum, quos ita acquirendos et Chriſtophoro Perſonae vertendos Nicolao V. perſuaſit Theodorus Gaza [a].

pag. 65. lin. vlt. *NICERONIVS.* Meretur is prae reliquis de Georgio Trapezuntio conſuli propter indicem ſcriptorum eius, qui apud alios non adeo praeciſe quaeritur [b]. IOVII narrationem comſit et auxit LEO ALLATIVS, et poſt hunc Varro noſtrae aetatis FABRICIVS [c]. Sed Hodyi quoque et Boerneri aliorumque p. 721 ſq. ſuo loco nominatorum diligentia eum intactum non reliquit inter Graecos exules, qui elegantiores literas in Italia reſuſcitauerunt. Maxime autem BESSARIONIS [d] cardinalis cenſura contra eum et obtrectationes in Platonem comparanda eſt, qui multa tangit ab aliis praetermiſſa, quibus ob acerbitatem contentionis pro Ariſtotele, in comparatione Platonis et Ariſtotelis eum depexum dedit, tacito licet Trapezuntii nomine [e].

pag. 68. *Qua et amicis et ſibi nocuit.* Teſtem damus cardinalem BESSARIONEM, qui, cum prius eum inter familiares habuiſſet, poſt dicam iſtam in Platonem ſcriptam, *ſe aduerſus huius hominis maledicentiam potius, quam diſputationem*, ait, *agendum cum eo epiſtola non cenſuiſſe; nullam enim familia-*

a) Vid. THEOD. GAZINI CPolitani ea de re epiſtola, quae inſerta eſt diario erud. Italiae T. XIX. p. 337.

b) In Germanica Niceronii verſione extat haec biographia T. XI. p. 22 ſeqq.

c) T. X. Bibl. Gr. p. 722 ſeqq.

d) In calumn. Plat. L. VI.

e) Adſcripſit, quod veriſimillimum, Trapezuntii nomen noſtro, quod ſeruamus exemplari, ipſe manu ſua Beſſario, cum illud munus magno illi viro, cuius arma gentilitia adpicta ſunt, more ſuo offerret.

familiaritatem ſeruare amplius cum homine ſe pati; quem iam aperte iniquum in amici officio deprehenderit. Decepit, ita pergit, me ille longo tempore virtutem ſimulans, et fingens erga me beneuolentiam, quod certe eo facilius facere potuit, quo maiori fiducia: pro fide ac conſtantia morum meorum nihil mali poteram ſuſpicari, nunc hominis fraudulentiam plane expertus, caueo, et bis per eosdem ſcopulos nauigare recuſo, ne iterum naufragium faciam, ipſe profecto me docuit familiaritatem ſuam aſpernari ac fugere, et mihi iam optimo iure conceſſum permiſſumque eſt, familiarem inimicum etc.

pag. 68. not. g. lin. vlt. *Aſtronomiae recentiore aetate reſtaurator.* Pleraque quae de huius aſtronomi meritis afferri poſſunt, poſt Gassendvm exhauſit Weidlervs [f], qui, cum ceteris hiſtoriae aſtronomiae ſcriptoribus conſulendi. Imaginem tanti viri literariam ita depinxit, Phil. Melanchthon in *eius vita: commemoratio de ſedulitate, de editis operibus, de certaminibus, quae ei cum artificibus fuerunt, de peregrinationibus, de ſummorum virorum amicitiis cum alias multas in eo virtutes fuiſſe oſtendit, tum vero et ingenii vim et enthuſiaſmum diuinitus inditum ad has artes illuſtrandas in eo fuiſſe aliquo modo ſignificat. Equidem vt acumine eius delector in libris, ita ardorem animi admiror, ſimul et mens volitat per vniuerſam rerum naturam, metitur coeli et terrarum ſpacia et corpus diſcurrit per Germaniam, Italiam, Pannoniam, diſcit Graecam linguam, - - machinas manu ſua fabricat.* Ceterum caue Boruſſum facias cum Staravolscio [g], natus enim eſt Regiomonte Franciae orientalis oppido, non Boruſſiae metropoli. Extinctus eſt aet. 40. peſte vel veneno.

pag. 71. lin. penult. *Vt acutius vidiſſe Ariſtoteles crederetur.* Fulſiſſe has partes Platoni iniquas Paulum II. pontificem M. refert Niceronivs, auctore tamen non laudato. Illud ex *pontificum Romanorum hiſtoria*, enarratore Platina [h] conſtat, Papam hunc *humanitatis ſtudia ita odiſſe et contempſiſſe, vt eius ſtudioſos vno nomine haereticos appellaret. Hancque ob rem adhortatum eſſe Romanos, ne filios diutius in ſtudiis literarum verſari paterentur, ſatis eſſe, ſi legere et ſcribere didiciſſent.* Illud vero odium maxime Platonicorum fortunam preſſiſſe Platina quoque refert, narrans, obieciſſe P. M. illis, quod opinionem Platonis tenendo haeretici eſſent. Indeque decre-

f) In vit. Pauli II. ſub fin. p. 359 ſeqq. Plura de eo dabit Bayle Dict, T. III. art. Paul II. p. 622 ſeqq.

g) Vitam Regiomontani eiusque praeceptoris Georgii Purbachii more ſuo deſcripſit Petr. Gassendvs, quae extat Opp. T. V. p. 517 ſeqq. ita vt potiſſimum ad aſtronomiam ab his duumuiris inſigniter promotam reſpiceret, vnde ſpicilegium reliquit B. Weidlero aſtronomo Wittebergenſi, qui in hiſt. aſtronom. c. XII. §. 13. p. 304. res Regiomontani prolixe proſecutus eſt. Quoniam tamen vterque, et ceteri fere omnes, qui hiſtoriam literariam Regiomontani attigerunt, ad ſola merita aſtronomica, quae maxima habuit, reſpexerunt, Regiomontanus autem etiam vniuerſae rei literariae, tum in Italia, tum in Germania magno auxilio adfuit, inter reſtauratores literarum eius memoria omitti nequit. Quibus rationibus ductus praeclare de ea meruit Phil. Melanchthon, qui tum ex ſcriptis eius, tum ex Ioannis Schoneri ſermone in eum more ſuo terſa oratione res eius explicuit, quae T. III. ſel. diſſ. eius p. 239 ſqq. inſerta eſt, et ante Gaſſendianum elogium debet legi. Hanc Melanchthonis biographiam poſtea inſeruit Vitis philoſ. German. Mel. Adam. T. IV. biogr. Germ. p. 3 ſeqq. edit. in 8. Ex his fontibus reliqui omnes ſua hauſerunt.

h) Cent. ſcript. Pol. n. 77. p. 88. notatus ideo Gassendo l. c.

decreuiſſe, haereticos eos pronuntiandos eſſe, qui nomen academiae vel ſerio vel ioco deinceps commemorarent.

pag. 74. not. h. *Laudando defendendoque collegiſſe videtur.* Valde hoc in hiſtoria philoſophiae Platonicae reformatae ſiue Alexandrinae obſeruandum eſt. Inde enim conſtat, qua diligentia recentiores Platonici, qui ad Latinos confugerant, emendandum eſſe philoſophiae Alexandrinae ſyſtema ſtatuerint, vt ὀρθοδοξωτέρως compareret. Id quod ex his noſtris diſcere debuiſſet nuperus importunus cenſor hiſtoriae philoſophiae eclecticae, vt intelligeret, in quantum Alexandrinorum deliriorum impietas eccleſiae Latinae imputetur, et quam inepte is nos inuidia per conſequentias in ſuo cerebro enatas, cumulauerit. Certe adeo ſuperficiariam manum, qualem ille adhibuit, non admittit huius ſectae hiſtoria, a qua praeter ea, quae ex noſtris aliorumque obſeruationibus hauſit, valde imparatus fuit ſcriptor tumultuarius. Sed haec obiter.

AD LIBRVM SECVNDVM.

DE NOVIS LABORIBVS VETEREM PHILOSOPHIAM REVOCANTIVM.

CAPVT I.

DE CAVSSIS MVTATAE TEMPORE EMENDATAE RELIGIONIS PHILOSOPHIAE.

pag. 80. lin. 5.

Nobilem ex Adelmansfelden. Dignum nomen illuſtris viri, cuius memoria propter adiuta doctrinae repurgatae ſtudiorumque ſacrorum et humaniorum incrementa ad poſteros perennet. Qui, qualis quantusque inter Sueuiae noſtrae nobilitatem vir, quantum literarum ornamentum et praeſidium fuerit, operae pretium eſt, ex epiſtolis eius cognoſcere, quas laudabili conſilio cum aliis ex commercio literario Bilibaldi Pirkaimeri edidit illuſtre olim Norici Heliconis ornamentum IOANNES HEVMANNVS [a] cum Reuchlinianis comparandas.

pag. 82. lin. vlt. *Digito tantum et ὡς ἐν παρόδῳ tetigiſſe ſufficiant.* Adeundi hic ſcriptores hiſtoriae literariae Germaniae, REIMMANNVS aliique: multa quoque ſuppeditabunt IAC. BVRCKARDI eruditi commentarii de

 linguae

a) In documentis literariis varii argumenti, Altd. 1758 editis p. 144 ſqq. Extant etiam quaedam eius epiſtolae, ad cognoſcendum ſtatum eccleſiae ineunte Sec. XVI. vtiliſſimae, inter epiſtolas Reuchlinianas. conf. Ven. SCHELHORNIVS Amoen. eccl. T. II. p. 666. et HEVMANNVS l. c. in Comment. Iſagogica p. 89.

linguae Latinae fatis in Germania, qui reſtauratores Latinae linguae excitando, magnam quoque partem conatuum eorum, quibus meliora ſcientiarum fata in Germania debemus, adduxit [b]. Quae propius ad philoſophiam ſpectant, ea in ſequentibus copioſe ſatis enarrauimus. Dabit quoque haud pauca MELCH. ADAMI induſtria, qui heroum inter Germanos philoſophorum hiſtoriam integro volumine complexus eſt [c], quam cum ex monumentis fide dignis hauſerit, huius voluminis noſtri hiſtoriam interdum multa luce perfundit. Alios a nobis alibi enarratos hic praetermittimus.

pag. 83. lin. vlt. *Pleni ſunt illorum libri inuectiuarum in corruptionem artium et diſciplinarum.* Solent haec quidem in annalibus eccleſiaſticis enarrari, cum pleraque doctrinam eccleſiae, moresque cleri tangant, cuius ſpecimina, qui cupit, apud HOTTINGERVM [d] aliosque affatim reperiet. Sed pertinent quoque ad philoſophiam, quo nomine Scholaſticos eius temporis mire depexos dedere LVDOVICVS VIVES et H. C. AGRIPPA, vt alios taceamus, quorum cenſuras collegit TRIBBECHOVIVS [e]. Hi itaque literarum et philoſophiae ſtatores et illuuiei Scholaſticae cenſores, qui plerique in Romanae eccleſiae gremio remanſerunt, ab iis refutandi et caſtigandi ſunt, qui apologiam pro lepra hac theologica et philoſophica ſcribere auſi ſunt, ne hilo quidem meliores, et his ipſis moribus inquinatiſſimi, patribusque ſuis deteſtabiliores, qui dederunt progeniem vitioſiorem.

pag. 84. lin. 15. *Canina rabie obiecit ὁ δεῖνα.* Huiusmodi cyclopum armis integrum armamentarium inſtruxit menſtruus ſcholaſticus Friſingenſis, cui ad tomum antecedentem dignum patella operculum adhibitum, de quo nihil repetimus, ne in hoc coeno volutari videamur,

Nam ſtultus labor eſt ineptiarum,

ad quas ſordes eiiciendas Hercule opus eſt.

pag. 85. *B. FABRICIVS.* Locupletiorem hanc diſſertationem ſe daturum breui recudendam promiſit vir incomparabilis et promus condus hiſtoriae literariae [f], nihil tamen eius poſt vltima fata illius indicauit Cl. REIMARVS gener [g]. Nemo vero ſincerior atque melior Eraſmi pictor mentisque eius interpres eſt, ipſo Eraſmo. Nam recte monente SWERTIO [h] *in epiſtolis eius tota elucet vita, in iis eiusdem patet genius, ingenium, mores, eruditio, animique dotes.* Haec itaque collectio bonae frugis plena,

b) Prodiit doctus et iucundus liber duobus voluminibus Wolfenbut. 1713. 1721. 8. et accuratis indicibus inſtructus multam lucem huic argumento infert.

c) Ita tamen, vt philoſophorum nomine latius ſumto humanitatis quoque doctores ſimul complectatur. Pertinent huc quoque Muſagetae, et literarum patroni dignitate et axiomate ſplendidi, qui Muſas elegantiores fortiter gratia et opibus adiuuarunt, quos indice I. nominauit BVRCARDVS, et impr. in diſſ. de neceſſit. reform. analect. diſſ. X. p. 2 ſeqq.

d) Hiſt. eccl. N. T. c. XV. P. IV. p. 222 ſeqq.

e) De DD. Scholaſt. c. 7. p. 342 ſeqq.

f) Bibl. L. M. T. II. p. 731.

g) Hiſt. vit. et ſcript. I. A. Fabricii p. 185.

h) In Athen. Belg. conf. MORHOF. Pol. T. I. L. I. c. 23. p. 280.

plena, maxime ex editione Frobeniana [i], conſulenda eſt. Cum his comparandus MELANCHTHON [k], qui merita eius de bonis literis candide expoſuit, quem ſecuti ſunt ſcriptores hiſtoriae literariae et eccleſiaſticae alii multi, quos pleroſque nominat laudata Fabricii diligentia, et Io. CLERICVS [l], qui videndi. Nos hoc obſeruatione maxime dignum et non praetereundum putamus, Eraſmum adhuc iuuenem, primum videri, qui ad contemnendas nugas ſcholaſticas philoſophorum et theologorum Scotiſtarum ſignum inter noſtros Germanos ſuſtulit: cum reformandae religioni emendandaeque doctrinae ſacrae nemo tunc quidem vel digitum adhuc admouiſſet. Legenda ea de re eſt lepidiſſima eius adhuc iuuenis epiſtola ſcripta anno cIɔccccXCIX. [m] in qua ſcribit: *horum hominum, in quorum ſubſelliis tunc haerebat, cerebellis nihil putidius, moribus nihil aſperius, lingua nihil barbarius, ingenio nihil ſtupidius, doctrina nihil ſpinoſius, moribus nihil aſperius, vita nihil fucatius, oratione nihil virulentius, putore nihil nigrius* [n]. Hoc primum terribile Eraſmi ouum fuiſſe, obſeruat HERM. VON DER HARDT [o], quod ſimilia dein apud viros quoscunque peritos et prudentes vota, monita et deſideria pareret, et paribus querelis totam Germaniam vicinaque regna impleret. In quo tamen habuiſſe Eraſmum quosdam anteceſſores, ſed lacertos non ſatis mouentes, ex ſupra narratis poteſt colligi, et ex querelis Trithemii aliorumque illuſtrari [p]. Non tamen his conatibus contra pſeudophiloſophiam Scholaſticam iſta medicina tantum fuiſſe promotum, quantum vel res poſceret, vel nationis noſtrae deſideria flagitarent, tum notiſſimum eſt ex actis eius aetatis eccleſiaſtico-literariis [q]; tum Reuchliniana hiſtoria luculenter detegit, quam profunde coeno immerſa tunc fuerint noſtrorum ciuium ingenia, quae ex hoc quidem torpore tota nunquam euigilaſſent, niſi reformationis eccleſiae motus omnia coepiſſent conuellere. Teſtes damus H. C. AGRIPPAE ſcripta apologetica, quo nemo vlcus hoc fortius tetigit, de quo tamen infra dicemus.

pag. 86. not. u. *Socias iunxit manus.* Legenda erudita Viuis *praefatio in libros de C. D.* qua ipſe refert, ideo inter ceteros Eraſmum ſibi curam libros de C. D. recognoſcendi tradidiſſe, quod opus bona ex parte tum rerum geſtarum fabularumque narrationibus, tum diſputationibus philoſophicis videretur, quibus rebus bonam aetatis partem videretur impendiſſe. Et ſane penſum hoc non impigre tantum, ſed feliciter quoque

Viues

i) Baſ. 1556. fol. qua editione vtimur.

k) Declamat. T. IV. p. 780 ſeqq.

l) Bibl. choiſie T. I. p. 380. V. 145. VI. 7. VIII. 229. XII. 1. vbi noua editio 1743. Eraſmi recenſetur.

m) Lib. VII. p. 266.

n) Non negat hoc doctiſſimus CREVIERIVS loco ſupra ad p. 40. adducto, non obſtantibus humanitatis literis, quae ſurgere coeperant, theologos et philoſophos Pariſiis antiquum obtinuiſſe.

o) Hiſt. ref. liter. P. I. p. 2 ſeqq.

p) Conf. HEVMANN. diſſ. de viis prouidentiae veram religionem Luthori miniſterio in lucem reuocantis et tuentis, quae adhaeret calci EIVSD. Luthero apocalyptico.

q) Recte id obſeruatum FABRICIO Centifol. Luth. P. I. p. 434. Vnde parum veritati reſpondet Obſeruatio bibl. ratiocin. T. I. p. 44. Eraſmum plus promouiſſe reformationem, quam Lutherum et Caluinum.

Viues abſoluit, vt omnium plauſum mereretur: maxime vero eam veteris hiſtoriae philoſophicae notitiam inſperſit, vt non ſine iucunditate et emolumento eius annotationes legantur, multumque conferant ad noſcendam philoſophiae maxime Platonicae recentioris ſiue Alexandrinae faciem: quanquam non omnia ſatis vel perſpexit, vel rite explicuit. Contemſerunt hanc philoſophiae et literaturae veteris hiſtoriam largiter huic commentario affuſam, theologi et philoſophi barbari, qui tunc etiam in academiis renaſcentibus literis adhuc obſtrepebant. Eis autem ita laruam detraxit, vt pudendae priſtinarum ſordium reliquiae omnibus, quibus mens ſana erat, nauſeam excitarent, isque oſtenderet, parum ſe facere hominum illiteratorum latratus, magnoque animo eos deſpicere. Quae heic ideo notamus, vt intelligatur, qua lucta laetioris doctrinae, et imprimis hiſtoriae philoſophicae reſtauratoribus pugnandum fuerit, donec caput humanitatis et ſincerioris eruditionis literae potuerint attollere. Sed legenda quoque eius de veteribus interpretibus huius operis admonitio, vt luculento teſtimonio conſtet, quam fideliter nos iſtam ſcholaſtici aeui ferruginem expoſuerimus, habeantque, qui ſimili, vt Viuem, inſania ideo noſtra conuitiati ſunt, quae ſibi quoque dicta reputent, et eodem lixiuio caput detergant. Certe elegans, quanquam ſale et pipere conſperſa diſſertatio valde poterit oculos illis aperire, qui ſcholaſticas corruptelas hodie adhuc depereunt.

Ibid. not. s. *Iudicia recenſet.* De Antonio Nebriſſenſi, cui Hiſpania reſtauratas literas elegantiores debet, ANDREAS SCHOTTVS in *bibliotheca Hiſpaniae* [r], multa attulit, ad hiſtoriam literarum renaſcentium pertinentia. Quamuis autem induſtria Antonii ad eloquentiam latinam puriorem reſpiciebat, veteris tamen philoſophiae hiſtoriam non neglexit, ſcripſit enim *dicta ſeptem ſapientum* carmine cum ſcholiis.

pag. 87. not. b. *NIC. ANTONIVS et TEISSIER.* Hoc iudicium excerpſit Teiſſierius non ex N. Antonii, ſed ANDREAE SCHOTTI *bibliotheca Hiſpaniae* [s], quae elegans Viuis encomium cum epitaphiis continet. *Iudicium*, ait, *eius celebratur*, *quo inter triumuiros illos R. P. conſtituendae literariae eiusdem tempeſtatis excelluit*, *vt Budaeo ingenium*, *Eraſmo dicendi copia*, *Viui iudicium tribueretur.*

pag. 90. lin. 14. *In Lutheraniſmi ſuſpicione obiiſſe.* Conſulendus hoc loco SLEIDANVS [t], qui epiſtolam Franciſci I. regis contra perſecutiones, quibus Fabrum vehementer preſſerant theologi Pariſienſes, recitat, in qua tum horum hominum malitioſae atque iniquae inſidiae enarrantur, tum regio teſtimonio et tutela viri optimi ſecuritati proſpicitur. Rex enim eo tempore non erat in regno ſed Madriti captiuus hoſpitabatur. Vnde verum non eſſe liquet, Fabrum taedio Pariſiis ſponte exulantem in Luthe-

r) T. III. pag. 410.

s) pag. 604.

t) Comm. de rel. ſtatu ſub Car. V. Tom. V. p. 120. a. ſeq. edit. 1555. 8. omnium prima.

Lutheranae doctrinae ſuſpicione ſenio confectum obiiſſe, quod IOVIVS[u] tradit. Aliter SC. SAMMARTHANVS[x], qui narrata regis Galliarum clientela, qua Faber ab inſidiis ſycophantarum tutus praeſtabatur, addit: *Ille ſponte vrbe decedens, inuidiae ſe ſubduxit, Neracumque, Nauarrae ditionis vrbem, Albretiorum olim regiam, in illius heroinae Margaretae regis ſororis, quae illi ampliſſime fauebat*[y], *clientelam ſe recepit: vbi cum ad longiſſimam aetatem, tranquilliſſime vixiſſet, ſenio magis, quam aegritudine oppreſſus interiit.* Sed reliqua quoque legi merentur, quae de inſigni pioque viro illi afferunt, exque aliis adiecit HEVMANNVS[z]. Hunc primum philoſophiam ex infinitis quaeſtionibus eximere conatum eſſe, monet FRANC. PATRICIVS *diſc. Per. Tom. I. L. XI.*[a].

pag. 90. *Cui cum in controuerſia de D. Annae matrimonio vnico tantum ſuffragaretur.* Factum id diſceptationibus duabus: *de Maria Magdalena triduo Chriſti reſurgentis et ex tribus vna Maria. Paris. 1518. 1519. 4.*[b]. Nempe diſtinguebat Faber Mariam Magdalenicam a Maria Bethanica, et a peccatrice poenitente, habuitque conſentientes Iodocum Clichtoueum, et Guil. Eſtium, aduerſarios Natalem, Bedam, et maxime cenſuram Sorbonae, editam anno 1521. de quo vero in hiſtoria eccleſiaſtica eius temporis dicendum eſt. Singulares analyſeos eius circumſtantias ex Huberti Thomae de Liege *itinerario* narrat COLOMESIVS[c], dignas, quae cum attentione legantur.

pag. 92. lin. 4. *De lapſibus Nizolii.* Stamus merito viri ſummi, G. G. LEIBNIZII iudicio, Nizolium, ſumma vſum maledicentia, veteres et recentiores omnes leui ſaepius captata occaſione nigerrima vituperatione proſcidiſſe, et ne quidem ſophiſtarum ſcholaſticorum flagellis pepercisſe, immanique interdum procacitate in eos ſurrexiſſe, et quaecunque in ſcholaſticis reprehendenda cernebat, ipſi Ariſtoteli, de eorum nugis ne quidem cogitanti tribuiſſe, et tenebricoſorum iſtorum hominum tricas ad deprimendum Stagiritae nomen, etiam in iis, vbi reprehenſionem non meretur, adhibuiſſe, omnimodam dialecticae et metaphyſicae abolitionem vrſiſſe, demonſtrationem, qualem tradit Ariſtoteles, prorſus e natura rerum ſuſtuliſſe, et imprimis, vniuerſale habuiſſe pro collectiuo omnium ſingularium, ſimul ſumtorum, hocque cum diſtributiuo confudiſſe etc.[d]. Nempe idem illud eueniſſe videmus Nizolio, quod toties viris cetera acutis et ſinceris accidit, vt cum reprehendendi et emendandi modum nec noſſent, nec

u) Cap. 121.

x) L. I. h. l. p. 3 ſqq.

y) Fauiſſe Margaretam Nauarrae reginam religionis emendationem amplexis, obſeruat CREVIERIVS hiſt. acad. Pariſ. T. V. p. 271 ſeq. quem tamen miramur Iacobum Stapulenſem prorſus omiſiſſe, regisque Franc. I. epiſtolam ad Vniuerſitatem Pariſienſem tacuiſſe. De regina hac autem vide SC. SAMMARTHANVM elog. 17. pag. 38. THVAN. L. VIII. p. 111. et imprimis P. BAYLE Dict. T. III. art. Nauarre.

z) pag. 2 ſeqq.

a) pag. 146.

b) FABRIC. bibl. L. M. T. II. p. 418. vbi etiam elegans epicedium in eius obitum Salom. Maerini, quod etiam legitur MENAG. T. III. p. 272. quaeque ibi notauit BERN. MONETA.

c) Op. p. 811. edit. Fabric.

d) Praef. loc. cit.

nec adhibere vellent, ipſam interdum rem atque veritatem cum vitiis confunderent et perderent. Quod libenter ad philoſophiae polemicae et hiſtoricae cancellos rite conſtituendos trahi patimur, nec alio ſenſu ſcholaſticis nugis et ineptiis dicam nos ſcripſiſſe Lectorem monemus, niſi, vt quae a ſcholaſticis ſobrie beneque dicta ſunt, probentur, natiua autem, quae a tot viris ſummis ante nos caſtigata ſunt, vitia eiiciantur, tolerentur etiam quaedam, quae pulchrius dici poterant, atque emendentur, et ſic ad caſtiorem diſciplinam tandem traducantur philoſophicae ſcientiae. Quo pacto recenſiones ſolidas, et purgatum Augiae ſtabulum nemo culpabit vel calumnias reputabit, niſi qui opus habet helleboro. Quae hoc loco ſemel monuiſſe, e re noſtra eſſe putamus, vbi toties ſcholaſtica colluuies eiicienda fuit. Et ſimilem quoque ſententiam viri doctiſſimi tenuerunt, quorum flagella ſcholaſtica intemperies experta eſt; qui probe viderunt, ex ſtercore Enniano aurum poſſe interdum colligi [e].

pag. 92. lin. 24. *Quae fauentibus diuinis auſpiciis ſuſcepta eſt, eccleſiae reformatio.* Legi hoc loco meretur epiſtola Erasmi [f] ad Ioannem Henckelium Mariae Reginae Hungariae a concionibus, quae quanquam acerba ſatis in Lutherum et aſſeclas, luculenter tamen explicat, quo pacto ea numine fauente eccleſiae mutatio euenerit, nec aliter fieri potuerit, quam, *vt mundus validis hominum fere humilium, contemtorumque iuxta mundum etiam infamium clamoribus veluti mandragorae, quod aiunt, actus indormiens excitaretur, excitatus bonam partem ad illos raperetur.* Comparari autem cum illa poſſunt epiſtolae ἀμοιβαῖαι Eraſmi et Friderici Saxoniae electoris [g], quibus candide fatetur vterque internecinum erga literas odium iſtorum motuum primam occaſionem fuiſſe. Atqui tam profundas radices egerat malum, vt lenioribus remediis ſanari haud poſſet, id quod in omni fere reformatione etiam philoſophica eueniſſe teſtis eſt hiſtoria.

Ibid. lin. *vlt. Qui in hoc campo verſati ſunt, induſtriam.* Commendanda iſta ſcripta apologetica et hiſtorica lectori, tanquam phylacterium contra caninas allatrationes aduerſariorum, qui priſtinas caluminas ſubinde repetentes, ad haec tamen hiſtoriae teſtimonia reſpondere non potuerunt, ſed ſophiſticis tantum contorſionibus, dictis vel incertis, vel κατὰ τὶ intelligendis malitioſe ſuppreſſis circumſtantiis hominumque diuerſiſſimorum ſententiis inuidiam et contumeliam cumulare in caput Lutheri conati ſunt. Quae ſola ſcribendi et diſputandi methodus malam eorum cauſſam aperit, ſeque proprio indicio prodit, vt ſorex. Haec nos ſola quoque priſtino antagoniſtae Friſingenſi ad furorem cramben millies reiectam recoquenti opponimus, cum exſcribere iſtorum virorum, quae collegerunt teſtimonia apologetica, inſtituto noſtro refragatur, et apologiam

e) Legenda et expendenda, quae hac de re collegit Tribbechovius de Dd. Scholaſt. c. VII. §. 2. 3. p. 349-351. quibus lubentes ſubſcribimus.

f) L. XVII. p. 583 ſeq. ed. Frob.

g) Opp. Luth. T. I. Altenburg. p. 264 ſqq.

giam dudum inuictis argumentis pro cauſſa Lutheri ſcriptam repetere relinquendum eſt hiſtoricis eccleſiaſticis. Illi, qui in hac arena decertarunt, non ſine lauro, nominat I. A. Fabricii [h] induſtria [i].

pag. 94. lin. 5. a. fin. *Ex hoc vero praeceptore.* Meretur horum Lutheri praeceptorum hiſtoria comparari cum diſcipuli Lutheri mente et meritis, vt intelligatur, quid illis debuerit, quid ſuo ingenio. Eos enumerauerunt G. H. Goezivs [k], et I. A. Fabricivs [l].

pag. 97. lin. 15. *Sophiſtica doctrina monachorum inceperint.* Videnda obſeruata ſupra ad pag. 91. et imprimis adducta eo loco Eraſmi epiſtola.

pag. 100. lin. 29. *Purgari non poterat.* Legi hac de re et expendi cum attentione ad circumſtantias eius temporis in cathedris theologorum et philoſophorum merentur, quae absque partis ſtudio ſobrie diſſeruit, κριτικώτατος Hevmannvs [m], quibus probe obſeruatis, facillimum erit lectori ἄνευ παθῶν mentem Lutheri examinanti rectum de ea iudicium ſtatuere et ad calumnias aduerſariorum facta aſſertionum diſtinctione reſpondere. Haec qui vel non intelligit, vel intelligere non vult, cum eo omnem diſputationem de illo argumento inutilem eſſe et abrumpendam putamus, niſi ſophiſticis cauillatationibus veritatis demonſtratae titulus inſanienti conatu praefigendus ſit. Conſtabit inde, quam ſobrie et modeſte illi, qui ciuitatis Chriſtianae parti addicti ſunt, quam Lutheranorum nomine a ſuis coetibus pontificii doctores diſtinguunt, de Lutheri ſententia circa philoſophiam ſtatuant, et quam ſupra omnem fidem tenebras et lucem inimica ſophiſtarum natio heic miſcere omnia ſit ſolita. Cuius mores cum ſequantur et cantilenam priſtinam repetant ranae noſtri temporis nonnullae, nemini mirum videbitur, ſi earum coaxationibus nemo prudens reſpondeat, ſed ad centies repoſita et explicata rem omnem remittat. Sufficit, caute et diſtincte Lutherum curis poſterioribus de philoſophia praecepiſſe, iuſtisque magis terminis pleraque fuiſſe complexum, quae antea curis prioribus myſticorum partibus fauentior dixerat. Ita enim pulchre [n]: *ego perſuaſus ſum, ſine literarum peritia prorſus ſtare non poſſe ſinceram theologiam, ſicut hactenus mentibus ruentibus et tacentibus literis miſerrime et cecidit et iacuit. Vehementer et toto coelo errare cenſeo, qui philoſophiam et naturae cognitionem inutilem putant theologiae.* Ceterum enthuſiaſtarum furorem eo tempore, vehementer quidem indignante Luthero, ex abuſu reſtitutae libertatis ſentiendi prorepentium, cauſſam potiſſimum fuiſſe, vt reiectae omnis rationis et philoſophiae, et ſimul perditarum literarum ignominia, Lutheri partibus ab Erasmo [o] quoque

Tttt 2 aliis-

h) Centifol. Luther. p. 376. 791. 481. 793. 903 ſqq. vbi etiam p. 927. obtrectatores pontificii enumerantur, ſed p. 953. quoque elogia eius inimicorum indicantur.

i) Loc. cit. p. 481. 488. 629. etc.

k) Diſſ. de praeceptoribus Lutheri add. Goldeneri Exerc. ſel. de αὐτοδιδάκτοις ex. 4.

l) loc. cit. c. 6. p. 17. 516 ſqq.

m) Act. phil. Vol. II. p. 579 ſqq.

n) Conf. Hevmann. loc. cit. et quos citat.

o) Ep. ad. Bilib. Pirkaimerum, L. XIX. p. 636. Vbicunque regnat Lutheraniſmus, ibi literarum eſt interitus. Scripſit haec anno 1528. ex cuius circumſtantiis de hac Eraſmi queremonia iudicandum,

aliiſque obiiceretur, acta cum Caroloſtadio aliiſque ſatis produnt, quibus tamen ſe magnus vir maſcule oppoſuit. Quod ipſi non negant Lutheromaſtiges, ſed in odium conuertunt, et reſorbuiſſe Lutherum, quae ante in ſcholarum contemtum dixerit, clamitant. Quod, quam falſum et calumnia plenum ſit, vel ſolae Eraſmi et Friderici electoris epiſtolae mutuae, ad quas ſupra prouocauimus, euincunt, et academiae Witebergenſis atque Lipſienſis celebritas impudentiſſimos nugatores in ruborem dat. Verum cum his lemuribus luctari turpe et moleſtum lectori putamus, fructu quoque caret: vnde a refutando prolixe monacho Friſingenſi, qui totam camarinam in hoc argumento commouit, abſtinemus, vincamus enim, ſiue vincamur, ſemper a tam lutulentis ſcriptoribus maculamur. Ceterum de hoc argumento quoque legiſſe, quae eleganter et inuictis teſtimoniis confecit Iac. Bvrckardvs in nitidis *de linguae Latinae in Germania fatis* commentariis, vbi de omni quoque elegantiori Literatura per reformationem eccleſiae inſigniter promota diſſeruit, luculentiſque ſpeciminibus illuſtrauit, neminem harum rerum curioſum poenitebit.

pag. 104. not. v. *Bibl. graec. Vol. XIII. pag. 493.* Enumerat vir πολυμαθέστατος hoc quoque loco biographos Camerarii, qui non plane in hiſtoriae philoſophicae tractatione praetermittendi ſunt. Quanquam enim interpretem magis veterum philoſophorum, quam philoſophum ſe exhibuerit, fatendum tamen, ad noſcendas veterum philoſophorum opiniones plurimum eum contuliſſe, ideoque non philologiae tantum Graecae et Latinae laude, ſed philoſophiae veteris cognitione in his annalibus philoſophiae locum poſtulare. Quoniam vero magni polyhiſtoris hiſtoriam critico-literariam alibi [p] ſuccincte, ſed accurate complexi ſumus, actum agere in tam abundanti meſſe noluimus, ſed ad elogium Camerarianum lectorem pace eius remittimus [q].

pag. 105. lin. 27. *Cum multis opinione Academicos.* Legendum, Peripateticos ab Academicis ſiue Platonicis, verbis magis, quam re ipſa et doctrina diſſidere. Non multum a ſcopo errare Camerarium patebit, ſi ea expendantur, quae de academia noua tomo primo diſſeruimus.

pag. 106. lin. 26. *Fulminibus, calumniis quin et ſannis et dicteriis inſaniam proderent.* Exempla potiora magna diligentia collegit ſuiſque ingenii copiis auxit Friſingenſis Monachus in *ſecunda diſſertatione* contra noſtram hiſtoriam philoſophiae ſcholaſticae magna bile effuſa, quae cum alium vſum

dum, qui in ea epiſtola ſtrenue agit hypocritam. Multo vero impudentius Cochlaevs, qui ſplendide mentitur, ſcholas Lutheranorum tantum non eſſe vacuas, in quibus vix decem vel pueros nunc reperias, vbi prius reperiſſes ducentos. Non recordatus eſt mendax calumniator, Georgium Sabinum retuliſſe Petro Bembo. Card. de Melanchthonis auditoribus, quot haberet ſciſcitanti: habere vt plurimum, mille quingentos. Conf. Adam. vit. Mel. inter vitas Theolog. Germ. p. 360. ed. 8.

p) In templo honoris erud. Germ. p. 89 ſqq. vbi etiam imaginem exhibuimus.

q) p. 57 ſqq. vbi mirum habes ſpecimen ſophiſticarum cauillationum, ad imitationem aetatis ſuperioris mox daturae progeniem vitioſiorem.

vſum non habet, leuabit tamen lectorem a moleſtia atque nauſea iſta ſtercora coaceruandi.

pag. 111. lin. 2. *Occupabantur viri magni.* „Horum primum fuiſſe in „Galliis Ioannem, (Iacobum) Fabrum Stapulenſem, in Italia vero Patauii Nicolaum Caballum, Nicolaum Leonicum, qui neglecta ſcholaſticorum methodo philoſophiam Ariſtotelis tractandi, Ariſtotelem Graece Graecosque „Ariſtotelis interpretes in ſcholas induxerint, ait FR. PATRICIVS [r]; qui etiam „hoc addit: inde coeptum aliud mixtionis in philoſophando genus, vt Auenrois et Latinis Graecos interpretes admiſcerent ſcholarum philoſophi, „in textuum expoſitione Graecos praecipue ſequerentur, quaeſtiones „tamen omnino non omitterent, in quas, quod ſcholaſtici facere non „poterant, Graecorum ſententias innecterent. Ita ſempiternis quaeſtionibus modo impoſito, verborum Ariſtotelicorum ſinceriore inuenta „expoſitione, nouum philoſophandi genus ortum eſſe, in quo Buccaferreus, Portius, Ianua, Madius, Vicomercatus atque alii noſtrorum temporum philoſophi floruerint: idque nunc quoque (inclinante Sec. XVI.) „in ſcholis Italicis habitare, in Gallicis vero atque Hiſpanicis ſimplicem „Ariſtotelicorum librorum ſine vllo interpretum adminiculo, ſine vllis „vel dubitationibus vel quaeſtionibus interpretationem. Quae a viro doctiſſimo obſeruata meliores quidem et humaniores vultus philoſophiae Peripateticae aperiunt, non tamen cauſſam indicant, cur ſcholaſtica tamen methodus, quam ſupra deſcripſerat, „quod Auenroicas „hypotheſes ac proprias dubitationes inuexerit, et Ariſtotelicam philoſophiam Chriſtianae theologiae iunxerit, huiusque praeceptis decretisque „Ariſtotelicas rationes ac etiam dubitationes quaeſtionesque permiſcuerit, nihilque in theologia ſtatui poſſe, niſi Ariſtotelicis fundamentis firmatum eſſet; non obſtante emendatione ſupra dicta, attamen poſtea „quoque obtinuerit". Verum alio ille loco [s] nos docet: *hanc methodum qua diſputaturi ex receptis iam iam opinionibus, (ἐνδόξοις) poſſint diſſerere ita, vt aduerſarium vel ſuperent, vel ſaltem non ſuperentur, neque contraria iam poſitis cogantur dicere, exercuiſſe quadringentis iam abhinc (a Seculi decimi ſexti octogeſimo) annis ingenia apud Monachos atque adhuc inter eosdem, nec non in ſcholis Italicis regnare, ſed nulla ad ſcientias philoſophicas vtilitate, quod tamen eos lateat, putentque, ſe eo maxime philoſophos eſſe, quo minime philoſophi ſunt, quoniam ab eo more Ariſtoteles ſeu Eudemus eius auditor, philoſophicum morem tertio loco ſecreuerit.* Cur vero ignaua haec Peripateticiſmi ſcholaſtici methodus praecipue in ſcholis monachorum ſeruata ſit, cum tamen vbique melior philoſophiae lux exorta et iſta lues propulſata eſſet, nemo vel perſpicaciter magis vel candide detexit, quam PETRVS GASSENDVS [t], cuius obſeruatio cum praeſentem tractationem mire illuſtret, eam non omittemus. Ita vero magnus philo-

r) Diſcurſ. Perip. T. I. L. XIII. p. 163.
s) T. III. L. IV. p. 315.
t) Exerc. par. I. in Ariſtoteleos Sect. 10. T. IV. opp. fol. 119.

philoſophus, et veteris philoſophiae callentiſſimus. „Quamuis ſtandum „ſolo modo foret a partibus Europaeorum, quis neſciat, Ariſtotelem „vix vigere, niſi apud *Coenobitas aut eos certe, qui ab illis inſtituti ſunt, qui-* „*que penes ipſos non conſcientiam modo, ſed et libertatem quoque iudicandi de-* „*poſuerunt?* Caeterum enim, qui ſunt ſoluti eiusmodi compedibus li- „bereque philoſophantur, quam pauci quaeſo faciunt Ariſtotelicum inſti- „tutum? Sed et licet numeroſus hac tempeſtate numerus Ariſtoteli con- „ſentiat, anne propterea veritas ſic diiudicanda eſt ex numero opinan- „tium, vt in iudiciis fieri ſolet? Certe ſapientes pauciſſimi ſunt, numero- „ſiſſimus autem eſt, immo, vt ſapiens ait, *infinitus numerus ſtultorum*". In qua obſeruatione acute vidit philoſophus Dinienſis, caeci et abſoluti obſequii vincula ita in coenobiis a primis votorum annis ingenia haud raro lucida deprimere, vt aliter niſi ex traditione et conſuetudine maiorum philoſophari non audeant, tranſeatque iudicandi libertas in indignum humano intellectu ſeruitium, magnis multisque compedibus ita ſaepe conſtrictum, vt ad libertatem philoſophicam adſpirandi conatus multis periculis et perſecutionibus non careat. Quae recentibus exemplis haud infimae notae poſſent confirmari oſtendique quanta interdum pro veteribus nugis molimina ſuſcepta ſint, niſi exempla eſſent odioſa, aſt non ignota in orbe literario ^u^. Nolumus tamen hanc obſeruationem quamuis a viris ſummis ex ipſo eccleſiae Romanae gremio profectam, penes quos nullae eſſe poteſt maleuolentiae ſuſpicio, in inuidiam ordinum ſolitariorum trahi, cum ab eo tempore, quo Carteſii philoſophia ſurrexit, multi ex monaſteriis viri acutiſſimi magnaeque doctrinae prodierint, qui abiectis ſcholaſticarum ſordium purgamentis, caſtiorem philoſophiam ſunt amplexi, immo ipſis illis intellectus humani et philoſophandi naeuis fortiter ſe oppoſuerunt, quos ex parte in ſequentibus laudauimus ^x^. Quam ingeniorum lucem, et philoſophiae felicitatem potiſſimum partim viris ſum-

u) Conf. Fr. Rothfischeri victoria veritatis, §. 27 ſeqq.

x) Remittimus lectorem noſtrum, ne haec ſpecialia a communi ſcopo nimium deducant, ad eruditiſſimam Mabillonii tractationem de ſtudiis monaſticis, vbi imprimis P. II. c. 10. de ſcriptis et diſputationibus philoſophicis agit, commendatque lectionem non Thomae, Scoti, Occami ſimiliumque, ſed Cordemoi, Rohaltii, Huetii, Regiſii, Du Hamel, Malebranchii, eosque cum lectione veterum philoſophorum Ciceronis, Senecae etc. comparari iubet, et ſimul memorabilem locum Fleurii de ſtudiis p. 324. adducit, quo originem methodi ſcholaſticae exponit; eo fine, vt philoſophiae methodus fiat magis humana, magis modeſta, magis tranquilla, minusque exceſſibus illis expoſita, quos ex diſputationum ordinariarum calore naſci dominarique ſaepius experimur. Sed reliqua quoque legenda ſunt, quae ſ. 3. p. m. 484. ad quaeſtionem, num conſentaneum ſit in curſu philoſophiae cuidam adhaerere ſectae, et omnes eiusdem ſententias omniaque ſcita velut ſacra tueri, diſſerit. Id quod magnis argumentis negat prouocatque ad Melchiorem Canum, cui indignum viſum, quod inter Chriſtianos qui pro magiſtro I. C. agnoſcunt et profitentur, tam exaltetur auctoritas pagani, vt ſtudio eidem deferendi intellectus captiuetur, habeaturque promtus ſemper conſenſus vniuerſis ab eo dictis, tametſi neſciatur, veritati conſentanea ſint, nec ne etc. Probe autem ad muniendam obſeruationem *Patricianam* et Gaſſendianam, quam ſupra adduximus, notandum, acutiſſimum Monachum rectique pectoris, ſed timidiuſculum, ne ordines monaſticos laedat, hanc cautionem addere: ſupponere ſe talem philoſophum in plena verſari libertate, cui velit vel viſum ſit ſententiae accedendi: quod ſi enim, ita pergit, libertas haec certis legibus circumſcripta, ſit et regulis alligata cuiusdam religionis, coetus vel collegii, manus dandas, et in obſequium ſe

ſummis adſcribendam eſſe putamus, quibus eiusmodi collegiis ſacris praefectis [y], de meliori luto finxit praecordia Titan, quique ipſi ſobrie cogitare de rebus philoſophicis et veritatis prae veterum auctoritate rationem habere didicerunt: partim academiarum eruditarum, paſſim principum gratia excitatarum contentioni, ab hac barbarie liberandi, cuius vtriusque exemplum ex noſtra vicinia, in fine paginae adducemus, ex qua hoſtiles inſultus ante decennium infeliciter tentauit homo ſcholaſticus. Sed inſpicienda quoque Cl. GORDONII oratio *de philoſophia noua veteri praeferenda*, vt intelligatur, quam cupidi hoc ſeculo fuerint viri eccleſiaſtici, monaſticis regulis adſcripti, eiiciendae veteris et ſuſcitandae nouae philoſophiae. Qui conatus etſi non ſemper maturos effectus habuerunt, teſtimonia tamen ſunt, inter ipſos ordines monaſticos dari viros cordatos, et aere circa pectus triplici munitos, qui auſi ſint contra ſcholaſticos ſtrepitus criſtas erigere, et praeiudicio veteri nuncium mittere. Alia, quae huc quoque pertinent, in capite ſequente memorabimus, quae appendicis inſtar ad hoc caput poſſunt haberi.

ſe componere neceſſe eſſe. Certe clarius non poterat prodere Mabillonius, vnde ſeruitia philoſophica prodierint, hodieque in ſtudiis monaſticis prodeant. Quem philoſophandi modum viris erecti animi, iudiciique acuti et in rationali philoſophia exercitati ſeruilem, et indignum humani ingenii nobilitate videri, minime eſt mirandum.

y) Vt memorabili exemplo vtrumque probemus, vicinia tantum noſtra, ipſa Bauaria in teſtimonium adducenda eſt, ſuum ciuem Friſingenſem in ruborem datura. In ea libro MABILLONII de ſtudiis monaſticis ab eruditiſſimo P. VDALRICO STAVDIGL in Latinum ſermonem conuerſo, et prologo galeato de futilitate philoſophiae ſcholaſticae munito, quo acrius lixiuium affundi iſtis ſordibus non potuit, cenſuram atque approbationem praemiſit Quirinus abbas monaſterii Montis S. in Bauaria, in quo ille interpres viuebat, qua non librum tantum Mabillonii elegantiſſimis elogiis a Sorbona commendatum, laudat; ſed et ſodalis ſui verſionem et editionem Latinam ratam habet et vt typis mandetur, facultatem praemittit. Simili exemplo VDALRICI WEISSII Monachi Vrſinenſis libro doctiſſimo et ſincerioris philoſophiae pleno de emendatione intellectus humani, in quo toties ſpectra ſcholaſtica fugantur, edendi licentiam et approbationem praemiſit Bernardus nuper abbas Vrſinenſis. Quocum abbate reuerendiſſimo et venerabilis capituli membris nos toties de philoſophia ſobria et eiiciendis nugis ſcholaſticis colloquia habuiſſe laeti recordamur. Quo euentu, docebit illuſtris anonymi Bauarici epiſtola ad ROTHFISCHERVM loc. cit. p. 58. Quam autem legem in philoſophiam ſcholaſticam illuſtris academia Bauarica, quae Monachi auſpiciis electoralibus floret, dixerit, ſupra iam ad Tomum III. indicauimus.

AD

AD CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIS ARISTOTELICO-SCHOLASTICIS RECENTIORIBVS.

pag. 118. lin. 4.

Ambitioſis verbis explicatus atque collaudatus eſt. Nemo in hac arena elegantius pro ſcholaſtica methodo diſputauit, et ornatiſſimo dicendi genere pullum deformem comſit, quam FRANCISCVS VAVASSOR [a], qui tamen vt aureis verbis tolerabilem veritatis adſpectum conciliaret, rationalis philoſophiae, et ſobriae methodologiae merita et officia cum ſcholaſticis naeniis, mutato controuerſiae ſtatu, miſcere, quaeque his debentur virtutis laudes, illis tribuere coactus eſt. Verum id non magnopere miramur. Quanquam enim cum elegantioribus Muſis laudabile caſtumque haberet commercium, ipſe tamen, ſocietati Ieſu adſcriptus ex eorum numero fuit, quos apud coenobitas non conſcientiam modo, ſed et libertatem quoque iudicandi depoſuiſſe conquerentem ſupra Gaſſendum audiuimus.

Ibid. lin. 18. *Ad academiae Pariſienſis commentarios prouocat.* Ad haec melius clariusque intelligenda legenda eſt doctiſſimi CREVIERII *hiſtoria academiae Pariſienſis* [b], qui Bulaeum ſuppleuit et emendauit. Maxime offenderat veteres Doctores, praelegi a nonnullis ex Artium facultate loco Ariſtotelis libros Rudolphi Agricolae *de inuentione dialectica;* aſt vertebat ſtilum facultas artium, quae in libello ſupplice ad praeſidem curiae regiae fortiter vrgebat: vniuerſitatem Pariſienſem contemni a nationibus extraneis, quia, cum ſe totam facultas theologica debeat tradere ſancto euangelio et antiquorum patrum, Cypriani, Chryſoſtomi, Hieronymi, Auguſtini lectioni, profeſſores theologiae profiteantur atque doceant certam quandam artem ſophiſticam, et Dialecticam ſubtilem, quae non ſit medium, quo Deus velit populum ſuum ad ſalutem ducere. Silet tamen, quod miramur, parlamenti decretum Creuierius.

pag. 120. lin. 3. *VDALRICVS STAVDIGL.* Aliquoties ad hunc cordatum et doctiſſimum monachum, monaſterii exempti Montis ſancti Andechs, congregationis SS. Angelorum cuſtodum Benedictino-Bauaricae ſacerdotem, SS. Theologiae et Medicinae doctorem, protonotarium apoſtolicum, Academicum curioſum, (cuius biographiam exhibet *continuatio Parnaſſi Boiici* [c]) prouocauimus, eumque teſtem aduocauimus candidioris et accuratioris iudicii de philoſophia ſcholaſtica, in praeloquio ad MABILLONII librum *de ſtudiis monaſticis* Campoduni vel potius Auguſtae

a) Orat. X. quid ſcripturam ſcholaſtice iuuet, T. I. Opp. p. 452 ſeqq.

b) T. V. p. 248. 249.

c) P. III. p. 219 ſeqq.

ſtae anno cIↃIↃccII. forma octaua editum. Quae celeberrimi libri conuerſio Latina, quanquam non omnibus numeris perfecta eſt, melius tamen fatum, quam vſa eſt, merebatur, eo quod ad emendanda literarum ſtudia in noſtra Germania inter Romanae eccleſiae adſcriptos plurimum conferre poterat, ſanioresque de iis ſenſus ſubminiſtrabat. Sed factum eſt, inuidentibus noſtrae religioni meliorem lucem fatis, vt haec editio tantum non penitus euanuerit, nosque, cum ablatum nobis ex reculis noſtris literariis eſſet exemplar noſtrum, aliud, adhibita omni diligentia et excuſſis omnium noſtrae vrbis bibliothecis atque tabernis literariis Romano-catholicis inuenire nequiuerimus, donec, neſcio quo prouidentiae fauore, nuper demum ex quadam bibliotheca venalis nobis offerretur. Cuius inſignis raritatis cauſſam, partim in diſtractum et miſere disiectum bibliopoleum Kronigerianum, quod editionem curauerat, partim in bellicos tumultus, qui noſtram Sueuiam et imprimis Auguſtam mira infelicitate eo tempore cumularunt, partim in inuidiam hominum ſcholaſticorum, qui iſtum candorem ferre non poterant, et librum inter chartas emporeticas tandem reiectum negligebant, immo ſupprimebant, nos, qui eo tempore ſtudiorum rudimenta in patria poſuimus, omnesque circumſtantias nouimus, merito reiicimus. Quae cauſſa eſt, cur hoc loco excerpere nonnulla ex rariori libri editione, et in fine paginae adſcribere conſtituerimus, vt iis, quae ſupra carptim de eo diximus, ſua conſtet veritas, nosque nihil partium dediſſe ſtudio appareat.

pag.

d) Non repetemus ea, quae de inſtituto ſuo, atque deſiderio emendandorum ſtudiorum imprimis philoſophicorum occaſione libri Mabilloniani diſputat, vt oſtendat, recte et inſtituto Benedictino conuenienter ſe ſtatuere, ſed obſeruamus tantum, auctorem rationem redditurum, quomodo in conſueta hactenus ſtudiorum via profeciſſet, et examinaturum, quae recta, quae aberrans via ipſum rexiſſet, alta indagine in veros fontes pſeudo-philoſophiae ſcholaſticae penetraſſe, quod tamen hoc loco, vbi breuitas ſectanda eſt, prolixius exponere haud licet. Iudicet autem Lector ex eclogis, quas ei damus. Ita vero philoſophus Bauarus: „Libuit admirari vehementer, qui tan„tam adipiſci potuerit, non apud Scholaſticos „modo, ſed alios quoque complures tamque fa„moſam exiſtimationem, ita compoſita philoſo„phia, (qualem Ariſtotelis deſcripſerat) quid? li„buit etiam indignari non modice, quod ceu „baſis ſtatuatur theologiae; quale fundamentum „qualemque ſoliditatem expectes a fulcro tam „verminoſo - - at deſii mirari, deſii quoque in„dignari, quando totam theologiae machinam to„tis quatuor annis in ſcholis erigi ſolitam, baſi „ſuae deprehendi non admodum diſſimilem. De„mantur quaeſtiones omnes decerptae ex philo„ſophia, et de poſſibilitatibus etc. quae ſuper„erunt, velut Ilias in nucem concludi vix refu„gient. Sunt qui dubitent, an ſtudii ſacri nomen„claturam mereantur etiamnum, quandoquidem „quae ſacra tangunt, cum profanis vanitatibus „ita confermentata ſunt, vt ab inuicem diſcerni „vix queant. - - - Tandem in omnem effuſus „ſinceritatem id a me patienter tolerari non poſſe „diſerte edixi, quod philoſophia ſcholaſtica ceu „fundamentum ſubmittatur aut baſis, cui inni„tatur tota theologicae doctrinae machina. Quae „conuentio Chriſti ad Belial, lucis ad tenebras, „paganiſmi ad Chriſtianitatem. - - Quod obſe„cro ſubſidium, quale fulcimentum ſperes a phi„loſophia, in qua innumera deficiunt, innumera „ſuperfluunt, innumera fallunt, innumera con„tradicunt. At talem proclamat publiceque di„uulgat clariſſimus quidam auctor (Gaſſendus) „et compluribus tam rationibus, quam exemplis „aſſertum it. Quamobrem non defuerunt vn„quam ex PP. qui nigro ſemper eandem notarunt „calculo. Inter quos Gregorius Nazianzenus: „*abiice*, inquit, *quam eleganter tam vere Ariſtotelis* „*minutiloquam ſagacitatem: abiice mortiferos illos* „*ſuper anima ſermones, et vniuerſa illa humana* „*dogmata*. - - Caeterum ſi contentiones ad aliud „vtiles non ſunt, quam vt audientes ſubuertant, „quo fieri modo poſſe credas, vt cum iisdem aut „per easdem ſectarios vel retundamus vel lucre„mur. - - An non centum prius reperias, qui „poſt aliquod annorum curriculum diſerte fate„antur, laetari ſe, quod quisquiliarum, quas in

pag. 122. lin. 6. *Qui Newtonum, Gaſſendum, Carteſium, Leibnizium, Wolfium.* Legenda hic omnino Francisci Rothfischeri monachi olim Benedictini apud Emmeromenſes Ratisbonae ſodalis, poſtea vero, mutatis ſacris, profeſſoris in academia Iulia Helmeſtadienſi, haud ita pridem defuncti *vitae ſuae et contentionum hiſtoria*, et imprimis epiſtolae ad eum ſcriptae. Quae quanquam non ignobile ſupplementum hiſtoriae philoſophicae recentiſſimae ſuppeditant, et imprimis philoſophiae fata in Bauaria enarrant, heic tamen tangere ob inſtituti noſtri, in generali tantum eius parte verſantis indolem, paginaeque anguſtiam non licet, et in omnium adhuc memoria haerent, omnium oculis leguntur. Nos philoſophiae in hoc terrarum tractu laeta fata non precamur modo, ſed quoque promittimus, cum non alia ſperare iubeat, quae fauſta quaeque oſtendere coepit academia ſcientiarum electoralis Bauarica, cui felicitatem! acclamamus e).

pag.

„theologia collegerant, eſſent obliti, quam decem, qui pompam faciant, aut glorientur ſtudii eiusdem continuari. Quid vero coniicias exinde, niſi quod idem hoc ſit, ac fronte fateri, animis prudentiae maturitate collectis oneri potius eſſe, quam ſubſidio theologiae ſcholaſticae poſſeſſionem. Fortaſſis vt verſatilis ſit, ad ſtruendas rurſusque deſtruendas lites quaslibet? perſpicax ad fallaciarum circumuentiones, tam exuendas quam intricandas? exercitata ad effundendas, quibus propoſita quaeuis, dubia reddantur, etiam veriſſima ſine numero diſtinctiunculas? promta ad omnes verſutias, fraudes, deceptiones, techuas, quibus humana conuerſatio polluitur, ſeu diſſipandas, ſeu ſi lubeat, etiam fabricandas - - Sed enim quis non perſpiciat, cum hoc acumine ſimul ingeniis aſpergi perniciem, vtpote litium omnigenarum fermentum, rixarum auiditatem, proprii iudicii pertinaciam, concordiae, manſuetudinis, ſubmiſſionis, charitatis, verbo, omnis clauſtralis mellificii exterminationem.“ Pergit tum auctor remedia nonnulla tanti mali exponere, et ad illud reformandum adducere. „Nempe ſuadet, ante omnia philoſophiae cutem mutandam et aliam ei inducendam formam, logicam tractandam ſobrie nec vt diſputatiuam, ſed vt praeceptiuam tantum, phyſicam ex genuinis principiis deducendam, etc.“ Et hac quidem via ſe cum docendi prouincia ei tradita, ſecutum pluribus enarrat, et, quo pacto imprimis naturalem philoſophiam explicuerit auditoribus, iucunde recitat. „Sed non tacet, fodicatum a ſe veſparum nidum, crabrones excitatos, poſthac fruſtraneum fuiſſe omne patrocinium, fruſtraneum conatum omnem, licentiam impreſſionis impetrandi. Theſes habitas exoticas, a ſacra doctrina deuias, etiam de haereſi ſuſpectas, et ſuperiorem eo adductum, vt illas typis, ſub quibus gemebant, ſubtraheret, nec potuiſſe impedire, quin tamen propterea multa pateretur.“ Quae hoc loco enarrare omnia, nihil attinet. Habet Lector et teſtimonium pro nobis contra philoſophum Friſingenſem Bauarum, quo luculentius vix dari poteſt, in eodem ſacro ordine ſtudiorum laude tantopere praedicato extitiſſe non purioris tantum philoſophiae cultores, ſed inuentam quoque Cyclopum gentem, illi manibus calcibusque obnitentem. Quid igitur mirum, poſt haec exempla domeſtica, ſi philoſopho, ex proteſtantium grege ficum ficum nominanti talem tragoediam excitauerit philoſophaſter Friſingenſis, quem natiuis adeo coloribus depinxit ſodalis? Et quis aegre feret, nos aliam apologiam infrunito boatui monachi non oppoſuiſſe, niſi obſeruationes ſodalis, vna et eadem congregatione illi vniti, ſed millies magis philoſophi? Itaque pluribus argumento non inſiſtimus, ſed lectorem adire deſideratiſſimi Weissii monachi quoque Benedictini, de humani intellectus emendatione, commentarios volumus, qui illa ipſa in hoc opere bonae frugis pleno, libero calamo notauit, et imprimis P. II. Sect. IV. c. 31. p. 875 ſeqq. rem in compendio expoſuit: tanta bonae cauſſae fiducia, vt non tantum cenſurae optimi abbatis et ſodalium librum ſubmitteret, eorumque ſuffragium mereretur, ſed et totum opus non reformidaret, reuerendiſſimo et ſereniſſimo principi et epiſcopo noſtro Ioſepho, Haſſiae Landgrauio inſcribere, idque diſerto praeſulis ſui imperio; qui non diſplicere iſta optimo principi probe ſciebat. Alia cum ſpecialem philoſophiae hiſtoriam non ſcribamus, addere non vacat.

e) Eius monumenta et acta, fauſtis auibus hactenus edita, et bonorum omnium plauſu excepta teſtamur. Quorum T. I. p. 1. luculenta diſſertatio de Societatibus literariis Bauariae legenda eſt, et imprimis ad Sect. II. p. 10 ſeqq. attendendum, qua ſtatus literarum et philoſophiae in Bauaria Sec. XV. XVI. et molimina Principum eius gentis pro reſtaurandis literis enarrantur.

pag. 124. lin. 2. *Spinozae ineptias euertit.* Et quidem plaudente religione, viriſque doctis [f], quam etiam laudem tribuunt eius libro de *veritate religionis Chriſtianae.* Non tacendum tamen, quod P. BAYLE [g] obſeruauit, valde ſibi ſimiles eſſe ABBADII librum *de arte ſe ipſum cognoſcendi*, et LAMII tractatum, de cognitione ſui ipſius; hunc autem de eodem argumento poſt illum demum hos ſuos libros edidiſſe, quo indicio innuere voluiſſe videtur criticus Roterodamenſis, hunc illi non pauca debere. Scripſit vir acutus et cetera, ſuo magis ingenio, quam aliorum placitis indulgens *prima ſcientiarum elementa*, methodo dialogiſtica, quae philoſophiae primae principia iuuentuti tradunt, in quibus tamen eum Carteſium et Mallebranchium plerumque, ſed perſpicue ſequi, obſeruat NICERONIVS [h].

Ibid. lin. 24. *Scriptores toties nobis citati.* Amplum ſatis indicem ſcriptorum de familia Dominicana ſiue Praedicatorum ſuppeditat more ſuo FABRICIVS [i]. Inter quos tamen velut luna inter ignes minores eminet IACOBI QVETIF et IAC. ECHARDI induſtria [k]. Pluſcula de eius rebus literariis olim attulimus in Germanico H. P. opere [l], quae anguſtiae paginae cauſſa heic non repetimus.

pag. 125. lin. 6. a fin. *Hiſpaniam primus theologizare docuerit.* Superbo de eo elogio pronuntiat SCHOTTVS [m], primum ſcholaſticam theologiam hauſtam Pariſiis in Hiſpaniam, velut margaritam attuliſſe, et Salmanticae principem cathedrarium inter ſodales renuntiatum; huius et ſcriptis praeclaris, ac familiae eiusdem ſucceſſoribus vigere etiamnum hodie primasque tenere in ea academia theologiae ſtudium, quo etiam exteri ceteraque adeo orbis gymnaſia plurimum ſe iuuari ingenue fateantur. Librorum quoque catalogum annectit, qui plerique argumentum morale tractant, inter quos eſt de Indis et iure belli, deſideratur autem tr. de vſuris.

pag. 129. lin. 5. a fin. *Haud eſt.* Vidimus tandem ex catalogo bibliothecae Oſiandrinae Tubingae venditione diſtractae, in ea librum hunc extitiſſe, ſed tunc iam venditus, quem poſſeſſorem nactus ſit, reſcire non potuimus.

pag. 135. lin. 11. *Ariſtotele, Virgilio, Thoma, Scoto, Lullio, Ramo.* Merentur legi et expendi iudicia Caramuelis de his auctoribus, ex quibus patet, in iudicandis philoſophorum characteribus longo vſu fuiſſe exercitatum. Dabimus ea, quae huc pertinent, Lectori, vt cum noſtris

Vvvv 2 com-

f) Vid. Cheuraeana, T. II. p. 51.

g) Lettr. T. II. p. 520. cum ann. March.

h) T. IV. p. 151. verſ. Germ. vbi etiam diſſertationes morales contra Mallebranchium indicantur. Obieciſſe quoque Lamium nonnulla ſyſtemati harmoniae praeſtabilitae Leibniziano, infra Tomo V. p. 424. obſeruauimus.

i) Bibl. Lat. Med. T. II. p. 141 ſeqq.

k) Bibliotheca Ord. Praedicatorum, Pariſ. 1719. fol. Vol. II.

l) T. V. p. 91 ſeqq. Concilio Tridentino ſacris legibus ferendis ſtrenue adfuiſſe ait SCHOTTVS bibl. Hiſp. T. II. p. 234.

m) Ibid. p. 232.

comparare queat. De Ariſtotele, eius ſententiam ipſis eius verbis in textu p. 135. expoſuimus, quam hoc loco repetere opus haud eſt. Ex eo autem effato Caramuelis conſtat, quam tenui auctoritate ſupero, quo is vixit, ſeculo, frui licuerit Stagiritae inter Belgas, Romanae eccleſiae addictos, inter quos Caramuel degebat, mirandum autem, ſcholaſticos philoſophandi mores et Peripateticas naenias tamen, fortaſſe educationis vitio fuiſſe imitatum, et de Thoma, Ariſtotelis aſſecla iudicaſſe: *eſt hoc ſaeculo inſignis Thomiſtarum doctrina, et in multis Vniuerſitatibus ſola; ſed aliqua videtur ſupponere, quae libenter videremus clarius dilucidari.* Ex quo iudicio colligimus, quanquam ſe Ariſtotelica philoſophumena contemnere ſimulet, non tamen auſum ab auctoritate ſectae Peripatetico-ſcholaſticae totum ſecedere. De Scoto: *Subtilis eſt, et cui fruſtra impalleſcit, qui ingenium eximium non habet.* De Lullio: *Multa promittit at promiſſis diues quilibet eſſe poteſt.* De Ramo: *Debuit huc poni et ſpecialiter examinari propter aliquos, quibus rara potius, quam vera ſunt cara.* Pari modo de Paracelſo, Campanella, Ioanne Marco, Carteſio, Helmontio iudicat, quae, ne nimii in tanta paginae temporisque, qua premimur anguſtia ſimus, hic non adducenda, legenda tamen ſunt, vbi occaſio libri non vbique occurrentis datur, et cum noſtris infra de his philoſophis dictis comparanda. Praeterimus iudicia de PP. non minus digna ad quae attendatur, etſi ad noſtros circulos non pertinent.

pag. 136. lin. 18. *Quos praecipue auctores ſequimur, diſcet.* Comparabitur non inutiliter cum *Bibliotheca S. I.* Andreae Schotti *Bibliotheca Hiſpanica*, qui potiores Ieſuitas, qui gente Hiſpani fuerunt, more ſuo enumerat, quam tunc, cum iſta ſcriberemus, propter inſignem libri raritatem inſpicere non niſi per alium poteramus, noſtris vero forulis literariis poſtea acceſſit. Leguntur ibi elogia Gabr. Vaſquezii, Fr. Suarezii, Fr. Toleti, aliorumque etiam ſcholaſticae philoſophiae laude celebrium virorum, quae tamen ob inſtituti rationem exſcribere hoc loco non licet. Cum eo vero comparanda Nicolai Antonii *bibliotheca Hiſpaniae noua,* qui multa ſuppleuit.

pag. 138. not. l. *Dicitur apud MIRAEVM et SCHOTTVM* [n]. Haec nonnulla emendatione opus habent. Affert cardinalis Toleti epitaphium prior, inque eo primus dicitur Toletus cardinalitiam dignitatem intuliſſe in ſocietatem Ieſu. Aſt aliter longe illud epitaphium recitat Schottvs [o], quod, quia paucis multa de celeberrimo viro tradit, in gratiam Lectoris, Schotti bibliotheca carentis deſcribemus:

D.O.M.

n) Locus Miraei extat in Hiſt. lit. Sec. XVII. p. 236. Bibl. eccl. Fabricii.

o) T. II. p. 296. De hoc libro videndus praeter alios Reimmann. cat. bibl. Tom. II. p. 128. de eius raritate S. reu. Solgervs cat. T. II. p. 323. Cat. bibl. Salthen. p. 151.

D. O. M.
Franciſco Toleto Cordubenſi S. R. E. Presb. Card.
qui doctrina, prudentia, ſacra eloquentia,
meritis, ſummorum pontificum gratia,
ad extremum purpura Clementis VIII. beneficio claruit.
Deiparae Virgini apprime deuotus,
cui viuens omnem animum, moriens omnem haereditatem
conſecrauit:
et iuge ſacrificium in eius honorem
amplo annuo cenſu XII. ſacerdotibus diſtribuendum
decreuit.
Vixit annos LXXIII. menſes XI. dies X.
obiit anno cIↄIↄXCVI. die XIV. Septembris
huius baſilicae canonici et capitulum
viro ampliſſimo et optime de ſe merito
poſuere.

Ceterum inuita et repugnante ſocietate in cardinalium collegium adſumtum, afferente Patres omnibus eccleſiaſticis dignitatibus interdici, refert MIRAEVS.

Ibid. lin. 3. a fin. *Qui imprimis perſpicuitatem eius laudat.* Sunt in noſtra ſupellectile libraria eius *commentaria una cum quaeſtionibus in octo libros Ariſtotelis de phyſica auſcultatione, itemque de generatione et corruptione,* Venetiis apud Iuntas primum in lucem edita in f. 4. quae nos non ſine iucunditate legiſſe recordamur. Adeo enim perſpicuitatem ſequitur et ſimplici caſtoque ſatis ſermone quaeſtiones phyſicas et ſcholaſticas Ariſtotelicorum euoluit, vt nihil relinquat, quod lectorem obſcuritate morari queat, multam autem veteris philoſophiae, ad quam ſubinde Ariſtoteles reſpicit, itemque Scholaſticorum vetuſtiorum cognitionem ſpargit, ſic vt inter meliores Ariſtotelis commentatores recentiores ex ſcholaſticis cum primis de loco et vtilitate certare queat. Sobrie quoque iudicat de inepto pro Ariſtotele praeiudicio in quaeſtionibus fidem Chriſtianam concernentibus, contra quos magno zelo: *plerique*, ſcribit, *cum audiunt verum quid eſſe ſecundum Ariſtotelem, id omnino intelligunt, quid eſt, ſecundum philoſophiam, imo ſecundum optimam philoſophiam, et quod Ariſtoteles ſenſit, id credunt eſſe naturali rationi ac lumini conſentaneum, atque ideo ſic diſputantes, quantum in ipſis eſt, idem illud concilii decretum per imprudentiam euertunt, quod credant, rationi et lumini naturali fidem aduerſari. Illud autem incommodum grauiſſimum eſt, cum enim contra fidem docent, aliquid ſenſiſſe Ariſtotelem, id ſic confirmare nituntur argumentis, vt ipſi quoque contra fidem cum Ariſtotele ſentire videantur; praeſertim cum quae pro fide et veritate adduci poſſunt, ea ſummo ſtudio conentur diſſoluere, vt Ariſtotelis ſententiam tueantur; quod ſane plurimum fidei et veritati obeſſe conſtat, cum eius argumenta et ratio-*

 nes

nes infirmari frangique videantur etc. Quem locum ideo exſcripſimus, quod genuinum eorum characterem depingit, qui ex recentiorum ſcholaſticorum grege γνησίως cum Ariſtotele philoſophari cupiuere. Aliud iudicii recti in philoſophiae Peripateticae poſt C. N. hiſtoria ſpecimen exhibet ſententia Toleti de Auerrois philoſophia, tantopere Scholaſticis deamata, vt ſcribat: *viros Catholicos ſe et eſſe et dici velle Auerroiſtas*, quod ad cognoſcendam Scholaſticarum deformitatum faciem multum conferre poteſt, qui toties Auerrois ſententiis ſubſcripſerunt.

pag. 145. not. (*). *Legendae vindiciae aduerſus ſycophantas Iuuauienſes.* Repetenda heic ſunt quae ad finem tomi III. attulimus teſtimonia.

pag. 144. lin. 27. *In lepidiſſima contra Carteſium ſatyra P. DANIEL.* Dignus eſt locus, ad quem in hac tractatione attendatur, et eruditiſſimi Ieſuitae obſeruatio, quae ad ſtatum philoſophiae, poſt reformatas literas recte adplicetur. Non negat, quod ſine poſita fronte negare non poterat, ſano aequoque iudicio vtentes, apertis per Carteſium oculis, naeuos philoſophiae receptae metaphyſicos, phyſicosque in diſquiſitionibus philoſophicis probe videre, nempe, parum ſtudii in eo poni, vt ideae clarae atque diſtinctae excitentur, inutiliter ingenium ſubtile et acutum adhiberi, ad res futiles et ineptas, et ad inueniendas aequiuocationes, quibus quaeſtiones abſtruſae intricentur magis, quam expediantur, quae tamen exercitii cauſſa tantum introductae ſint in ſcholis ad alendam diſcipulorum aemulationem, non vero, quod ridicule ſit, ad tradendum philoſophiae nucleum: Indeque philoſophiae ſtudium mutatum eſſe in ſcientiam intricatam, verbis terminisque conſtantem nihil ſignificantibus: deſiderari meditationem et conſiderationem rerum, experientia cognitarum, quae tamen mater ſit philoſophiae: coecum autem obtinere aſſenſum, et dependentiam a ſententiis aliorum, quae nec ſatis comprehenduntur, et male ſaepe intelliguntur. Sed reſpondet ad has obiectiones: haec monita, quamuis initio iniquius accepta, effectu non caruiſſe. Philoſophiam claſſium ſiue ſcholarum, in plerisque Galliae gymnaſiis vultum mutaſſe, exercitatiſſimos profeſſores quaeſtiones ſolitas tractare, ſolide, methodo iuſta et accurata, eo quod perſuaſiſſimi ſint, eas, ita tractatas, multo magis, quam credi poteſt conferre ad formandam ingeniorum aciem, et rite adhibendas praeciſiones et accurationem ratiocinandi, ne deinde in argumento grauiori concluſionibus ceſpitent vel labaſcant, quae in argumento mathematico, phyſico, vel politico quoque diſcutiuntur. Porro ab iſto tempore parcius aſſertionibus demonſtrationis neceſſitatem tribui, non hoſtili animo bellum indici illis, qui aliter, quam nos loquuntur, et tamen idem ſentiunt. Didiciſſe ſcholas dubitare de certis axiomatibus, quae hactenus viſa erant ſancta et non violanda, itemque haud raro deprehenſum eſſe, quod tam pulchrum nomen non mereantur. Qualitates occultas, horrorem vacui, experimentis exploſum, hisque vbique locum et fidem factam etc. Non negamus, tolerabilio-

res ſcholarum philoſophicarum vultus haec referre. Nec de veritate quoque viri docti in his enarrandis dubitabimus, quamuis incertum ſit, vtrum hoc pacto in omnibus ſcholis melior facies refulgeat, gratulamurque Galliae, etiamſi in minoribus didicerint ſapere: quod nos ſperare iubent tot virorum acutiſſimorum labores et molimina, philoſophiam puriorem amplificandi. Certe ad hanc normam et effigiem Honoratum Fabri ex eadem ſocietate philoſophum inſtituiſſe philoſophiam monuimus. Sed miramur tamen cum deformes philoſophiae ſcholaſticae naeuos videant, manibus palpent, et emendare cupiant, cur iſtum procum non reiiciant magis, nouamque ſapientiae candidatis ſponſam adducant, quam quod veteribus panniculis, laciniam quandam purpurae aſſuunt? cur non vitae magis quam ſcholae philoſophari diſcipulos doceant, cur inutilibus reſectis non nouas magis, quam conſarcinatas maleque conſutas veſtes philoſophiae ſcholarum induant? cur ſpiritum contradictorium ſeruata methodo rixoſa et ſcholaſtica nutriant, et ad rerum grauium negotia corrupta hoc pacto ingenia traducant? Tacemus alia, quae a viris doctis, (quales habere ſocietatem non negamus,) apud quos candidum et de publico iuuentutis commodo ſeria cura vigilans pectus deprehenditur, merito expectantur? An nos iniqui iudicandi ſumus, ſi ſuſpicio nos vexet, certum aliquod idque eximium commodum ſub ſeruata hac methodo latere, quod vtiles euentus ad tuendam rem ſuam pollicitum, tanti acuminis viros in priſtina tamen et reprobata a ſanioribus ſemita retinet et iuuenes ad triſtes et inutiles vultus ſubinde reuocare iubet. Aſt id magis impedimento eſſe ſapientiae verae promouendae quilibet iudicabit, qui eius indolem nouit, et ſine partis ſtudio cogitat, iuuentutis ingenia, quae cerea ſunt, diu vero retinent, quibus in ſcholis imbuuntur, quaeque illis imprimuntur, ita ad aetates maturioris exercitationes et iudicia praeparari, vt ſcholaſtica praeiudicia in iuuentute hauſta, viri aegre exuant, praecipue cum plerumque turpe putent

quae pueri didicere, ſenes perdenda fateri.

Verum deſerimus tandem Scholaſticos campos, et ad amoeniora prata conuertimur.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIS GENVINAM ARISTOTELIS PHILOSOPHIAM SECTANTIBVS.

pag. 155. lin. 5.

Abiecto licet auctoritatis et antiquitatis ſtudio. Pro, ſtudio, leg. praeiudicio. Melanchthon enim nec veteres contemnebat, nec conſulendos et audiendos eſſe negabat, vbi veritati conuenienter praecepiſſent, ipſe quoque

que a veterum lectione non erat imparatus. Aſt praeiudicia inde enata et falſas propoſitiones principiorum loco in philoſophiae ſtudium introducta reiiciebat: cuius teſtimonia ſupra ad caput primum huius libri iam adduximus, remque infra cap. III. §. 46. 47. confecimus. Legenda imprimis incomparabilis viri oratio *de ſtudiis corrigendis* [a], in qua tot ſalubria monita, tot medii aeui cum recentiori comparationes inueniuntur, quae dicta h. l. confirmare et ſupplere perfecte apta ſunt. Luculenter vir magnus, et vt decebat reformatorem literarum: *primum deſertis veterum diſciplinis, quando audax iſta commentandi et philoſophandi ratio inualuit, ſimul Graeca contemta, mathematica deſerta, ſacra negligentius culta ſunt. Quo malo, quae ſaeuior peſtis eſſe potuit? certe nulla vulgarior vnquam fuit.* - - In ſequentibus autem magna παῤῥησίᾳ, quae barbaries contemtam antiquitatis literaturam ſecuta ſit, maſcula oratione depingit.

Ibid. lin. 6. *Maluerit ſectariam philoſophiam eligere.* Id quidem temperamento Melanchthonis tribuendum eſt, quod non ſine cortice natare, et ſine duce veritatis viam quaerere audebat. Vnde monet: *mihi ad mores etiam conducere videtur, eligere ſectam, quae ſtudium habet non rixandi, ſed inquirendae veritatis, deinde quae amet moderatas opiniones, non captet plauſus indoctorum, praeſtigiis diſputationum et abſurdis ſententiis.* In quibus characterem animi Philippi facile agnoſcas, boni nempe et rectum amantis, ſed cui fortitudo deerat propriis paſſibus progrediendi, et ſectariam ſcabiem exuendi. Quae ob viri auctoritatem in mores ſequioris temporis traductam non potuere non libere philoſophandi conſilio remoras obiicere.

pag. 159. lin. 24. *Et problematice tantum de Ariſtotelis mente diſputare profiteretur.* Haec ad hominem, quod vocant, palpumque obtruendum cauſſatus eſt Pomponatius. Quanquam enim non ignota erat ἑτεροδοξία Ariſtotelis e. g. de mortalitate animae, quam neceſſario ex principiis Stagiritae fluere affirmabat, ille autem error publica Pontificis maximi et concilii cenſura eſſet proſcriptus, vt ſupra obſeruatum: toleratum tamen eſt iſtud aſſertum cum reliquis, velut problematicum et hypotheticum, nempe poſito, quod Ariſtotelis ſyſtema ſequendum eſſet, quod ipſi tamen Peripatetici profeſſores in hoc quidem articulo ſe reiicere proteſtabantur; vt vel ipſius Bembi cardinalis exemplo conſtat. Atque hoc pacto inuidia Pomponatii philoſophemata non preſſa ſunt. Sed in eo incautus famam ſuam commaculauit et imprimis ordinis eccleſiaſtici indignationem et deteſtationem meruit, quod eiusmodi hypotheſes inuexiſſet, velut maxime probabiles, quae ne quidem Peripateticae erant, et ita comparatae deprehendebantur, vt commoda et emolumenta eccleſiae dominantis euerterent, adeoque ipſum illius ordinis iugulum petere viderentur. Dabimus huius obſeruationis memorabile exemplum, quoniam ex eo de veris cauſſis fatorum philoſophiae iudicium fieri poteſt.

Place-

a) Tom. I. pag. 498.

Placebat Pomponatio miraculorum gloriam, qua tantopere eccleſiae au-ctoritas fulcitur, in dubium vocare, vt in textu noſtro obſeruatum. Huic hypotheſi conuenienter ſtatuebat, miraculorum virtutem et veritatem naſci, augeri, minui, tandemque euileſcere et in nihil reuerti. Hoc vt experientia fulciret, addit quodam loco [b]: *Videmus miracula in principio eſſe debiliora, poſtea augeri, deinde eſſe in culmine, deinde labefactari, donec in nihil reuertantur. Quare et nunc in fide noſtra omnia frigeſcunt, miracula deſinunt, niſi conficta et ſimulata: nam propinquus eſſe videtur finis* (nempe eccleſiae vel fidei Chriſtianae, de qua loquitur). - - *non latet nos quod ſicut virtutes naturales perdurant in quodam tempore et non vltra; ita eſt de virtutibus imaginum; non enim influit aliqua virtus de coelo, niſi in tempore quodam, et non vltra: ita eſt etiam de virtutibus imaginum* etc. Talia aliquot exemplis patriae Italiae probat, et imagines adducit, olim miraculi fidem habentes, iam neglectas et contemtui habitas. Vnde concludit et pro demonſtratione adducit, *verba et characteres non poſſe diſponere materiam, vt tales influxus recipiat a corporibus coeleſtibus.* Recogitare et attentius paulo conſiderare iubemus opinionem eccleſiae Romanae, praecipue eius temporis et quidem in Italia, de mirabili imaginum virtute et efficacia tot laudibus decantata, et quae inde praxis, quae emolumenta ad eam et imprimis ordinem eccleſiaſticum confluxerint quaſi, eamque ditauerint. An non iſta omnia inuidiae flammam accendere et inde materiam indignationis praebere poterant vberrimam? praecipue cum miraculorum gloriam veteris primaeuaeque eccleſiae teſtimonio ita confirmatam vt conuelli non poſſet, ſaluam ratamque relinqueret [c], ſuo autem tempori non alia, quam ſimulata et conficta concederet, affirmaret quoque [d] ſalua hac hypotheſi *non legem modo Moſis, ſed gentilium quoque et Mahumetis habere ſua miracula, qualia leguntur et memorantur in lege Chriſti* [e]. Ferreo certe ſtomacho illi opus eſſe credimus, qui talia ſine indignatione poteſt concoquere, et non videt adeo non poſſe ſubiici cenſurae eccleſiae rem ex factis probatam, vt eius magis auctoritatem prorſus euertant. Alia, et ſimilia quae paſſim in paradoxis philoſophi Mantuani hypotheſibus occurrunt, ne nimii hoc loco ſimus, in praeſentia tacemus, pleraque autem infra in delineatione ſyſtematis eius de fato et de incantationibus ex libris eius rariſſimis attulimus.

pag. 164. not. v. *Dialog. V.* Locus Vayerii extat *T. IV. Opp. p. 136 ſeqq. edit. Pariſ. 1669.* qua nos vtimur. Meretur autem inſpici, quoniam pleraque heterodoxiae Ariſtotelis capita congeſta exhibet, in quibus Stagirita habetur reuelationi irreconciliabilis.

pag.

b) De incantat. p. 317.
c) p. 339. d) p. 314.
e) Totum vero Pomponatii de incantationibus ſyſtema ſimul cum his comparandum eſt, vt intelligatur, ex quo nefario fonte iſta omnia profluxerint. Vid. theſ. 34. ad 47. infra adductas.

pag. 182. lin. vlt. *THEOPHILVS FOLENGIVS.* Non Theophilo [f], ſed Iacobo Folengio carmina haec ruſticana iucunditate delectantia tribuit Teissierivs [g], qui tamen ipſe in additionibus, Navdaei [h] ſententiam ſecutus ea poſtea ad Theophilum retulit. Et huic quoque omnes fere tribuunt, qui eius mentionem fecerunt, Moneta [i], Niceronivs [k], Fabricivs [l] alii. Thomaſſinum autem, non ſatis accuratum ſcriptorem, hunc aliosque de ſcriptis Folengi errores ex leui auditu hauſiſſe, iidem obſeruant. Ceterum Merlinum Coccaium in Italia et Antonium de auena in Gallia, qui ſemilatinae ſcriptionis ludicrae auctores vel primi fuerunt, vel praecipui, non admodum ſibi a multiplici ſpurcitie rerum et verborum cauiſſe, conqueritur Ieſuita Vavassor [m], qua veritate, lectori ex inſpectione libri rarioris iudicandum relinquimus. Illud certum, et ſupra ad hiſt. philoſ. ſcholaſticae exemplis ex Folengio obſeruatum, acerba ſed iucunda ſatyra philoſophiam, moresque ſcholaſticorum riſiſſe Folengium, quod momordiſſe virum doctum, ſed ſocietati ſuae addictiſſimum, veriſimile eſt, ſaltem coniici non ſine veriſimilitudine ex ſequentibus poteſt, vbi more ſuo collegio ſolenni ſcribit, *Martinum Lutherum et Matthiam Flacium Illyricum ſic Romana et antiqua ſacra, puramque religionem et theologorum ratas opiniones, praeſertim Pariſienſium, iſto genere ſcripturae cauillatos fuiſſe, vt ne ipſa quidem ſupra poſſit impietas.* Rara obſeruatio, ex qua diſcimus, Lutherum macaronico ſcribendi genere cum Pariſienſibus ſcholaſticis congreſſum, cuius ſpecimina nobis inuiderunt collectores ſcriptorum Lutheri, etiam illi, qui ludicra eius menſalia nobis vendiderunt. Aſt vix natus erat Folengius, cum contra theologos Pariſienſes Lutherus ſcriberet, nec noſtra quoque lingua iſtam Latina cum plebeio ſermone miſcendi futilitatem admittit. Ex quo manifeſte conſtat, ſola inuidiae Luthero conflandae cauſſa haec ſcripſiſſe Ieſuitam eloquentiſſimum. De pietate Folengii cum praeclare ſenſerint Thvanvs [n] et Dvpinivs [o], cauebit ſibi lector, ne ſatyrica iſta loca [p], quibus homines eccleſiaſticos momordit, quosque ita in ruborem dari et emendari poſſe ſperabat, ad eius infamiam cum Vauaſſore referat.

pag. 183. lin. 18. *Gnauiter preſſiſſe vſus eſt.* Non inferiorem Portam praeceptore ſuo Pomponatio fuiſſe, ſed cum eruditione Peripatetica iun-

f) Ita ipſe Folengivs in apol. poëm. Macaronicorum: Ars iſta poëtica nuncupatur macaronica, a macaronibus deriuata, qui macarones ſunt quoddam pulmentum farina caſeo butyro compaginatum, groſſum, rude et ruſticanum. Ideo Macaronica nil niſi graſſedinem, ruditatem et vocabularios debet in ſe continere. Addimus: eam autem vim feſtiui ingenii, doctrinae et philoſophiae qua ridendo et ludendo ſtultitia hominum exagitatur et contemnitur. In quo fere inimitabilem fuiſſe characterem Folengii, fatebuntur, qui in ludicris quoque virorum prudentum ſeria et vtilia cernunt. Requirit autem carmen hoc notitiam ſermonis plebeii et ruſticani Italici, itemque morum illius temporis, qui ſub hac nugarum larua amare traducuntur, et lectoris contemtui exponuntur.

g) Elog. T. I. p. 407.

h) loc. cit. p. 25. 26.

i) not. ad Ephemer. erud. Paris.

k) Mem. lit. T. VIII. p. 33. ſq. vers. Germ. qui imprimis ſcripta Folengii recenſet.

l) Bibl. Lat. med. T. V. p. 211.

m) De ludicra dict. Opp. T. I. p. 85.

n) vid. Teissier. loc. cit.

o) Bibl. Eccleſ. Sec. XVI.

p) Paucis quidem lecta ob raritatem editionum. Noſtrae praeſcriptae ſunt Venetiae, 1585. 12.

iunxiſſe elegantiam literarum Graecaeque linguae, quamuis eſſet ſuſpectus, quod aliquantum plus, quam par erat, Ariſtoteli tribuerit more magiſtri, Pomponatii, maxime in doctrina de anima et intellectu humano, obſeruat THVANVS [q]. Vitam quoque voluptatibus magis, ludis et ſimilibus, quam ſtudiis transegiſſe, et Epicureos mores ſecutum eſſe, tradunt GVIL. SALDENVS [r], et qui eum ſequitur TEISSIERIVS [s], teſte tamen non laudato.

pag. 186. lin. 26. *Praeclare meruit GABRIEL NAVDAEVS.* Hunc fontem plerique ſecuti ſunt, qui res Niphi expoſuerunt, inter quos omnino conſulendus eſt NICERONIVS [t], more ſuo in his enarrandis ſatis curioſus et attentus. Monet is ex Ioulo, commentationes Niphi in Ariſtotelem et Auerroëm, et prolixitate nimium diffuſa et elegantiarum Latinae linguae paupertate diſplicuiſſe, qui recte iudicat, hos Niphi libros inter ſarcinas bibliothecarum publicarum ſepultas negligi, et a nemine expeti. Gauiſus eſt Niphus dignitate comitis Palatini, quam ei tradidit Leo X. P. M. cum facultate ex inſignibus Mediceis ſua augendi. Inde Medicis nomen interdum vſurpaſſe nonnulli referunt.

pag. 139. not. m. lin. 3. col. 2. *Scripſit dialecticam.* Ea ideo hoc loco notanda eſt, quia ob perſpiuitatem breuiter, at luculenter omnes Ariſtotelis regulas comprehendentem a plerisque docendi magiſtris, adhibebatur, et iuuentus ſcholaſtica eam manibus quotidie terebat, teſte PANTALEONE. Impreſſa ea eſt Coloniae anno cIↃIↃXXXII. alia eius ſcripta enarrat *bibliotheca* GESNERO-SIMLERIANA [x]. Gauiſus eſt amicitia ERASMI ita tamen, vt is non obſcure proderet, diſplicere ſibi quod partes Lutheri ſequeretur [y]. Et fortaſſe ille repetendorum priſtinorum larium illi auctor fuit. Coloniae enim medicinae doctor et profeſſor creatus eſt, ibique obiit, ſi fides Pantaleoni. Aſt odia et perſecutiones aduerſariorum, qui literarum emendationem perhorreſcebant, eum ita preſſerant, vt antea Colonia emigrare cogeretur, cum Reuchlinianis litibus implicaretur: nam inter ſocios fuiſſe credebatur, quorum ſalſis riſibus et ſatyris epiſtolae obſcurorum virorum tribuebantur: Hermanique Buſchii amicitia inuiſum eum fecerat [z]. De qua re tamen alio loco prolixius dicendum eſt. Obiit valde ſenex anno cIↃIↃXLIII. vnde anni numerus in hac nota emendandus eſt.

pag. 197. *Controuerſia, quam cum Bartholomaeo Caſa aluit, et immanem Hiſpanorum ſaeuitiam defendere auſus eſt.* Habuit in hoc argumento aduerſarios Sepulueda non Caſam tantum totius controuerſiae principem, ſed et Dominicanae familiae theologos, Franciſcum Victoria, et Domini-

q) loc. cit.
r) Er. de bon. et mal. libris p. 43 ſqq.
s) loc. cit. T. I. p. 128.
t) T. XIV. p. 140 ſeqq. vers. germ.
u) Proſopograph. T. III. p. 68. ed. Germanicae.
x) pag. 349.
y) vid. Ep. L. XX. p. 718 ſqq.
z) Conf. BVRCKARDI Com. de fatis Lat. L. in Germania P. I. p. 293 ſqq. 322.

minicum Soto, et Complutenſem quoque academiam, cum aſſeruiſſet, noui orbis incolas, in Chriſtianorum ditionem annis redigi ius faſque eſſe. Cuius tamen ſententiae inuidiam diſtinctione inter ditionem et ſeruitutem, ita emolliuit, vt diceret, non bonis ſpoliandos, ſed ſine iniuria conſeruandos, non heriliter eis, ſed regie et ciuiliter ad illorum vtilitatem eſſe imperandum [a]. De qua celebri quaeſtione pertinaciter in aula Caroli V. diſputata in naturae et gentium iuris hiſtoria plura quaerenda ſunt [b].

pag. 197. lin. 19. *Tantum non primum locum meruit.* Dabimus ob libri raritatem lectori iudicium PoccIANTII [c]. „Petrus Victorius vir multo „acumine, perſpicacis ingenii, eruditaque facundia praeditus, validis „diſciplinarum omnium praeſidiis nobiliter inſtructus, et Ciceronianae „eloquentiae inſigne ac immortale decus, in mundum datus, vt in ſcri-„bendo et docendo omnes artis oratoriae locos latentes miris celſiſſimi „ingeniis ſui luminibus illuſtraret, cuius eximiae elegantiae dulcedine „commoti atque allecti ſtudioſi viri, tum ex Italia tum ex tranſalpinis „ciuitatibus remotiſſimisque regionibus Florentiam tanquam ad puriſſi-„mam ex hoc vberrimo fonte ſcientiam hauriendam multis magnisque „periculis aditis venerunt". Confirmat id IMPERIALIS [d], qui, adductis multis famae et exiſtimationis eius exemplis, et hoc addit: *Illud vere digniſſimum eſſe adeptum, quod exteri Florentia iter habentes inter caetera eius vrbis admiranda, eum etiam ceu caput eius aeui ſupereminens et ſacrum inuiſere, ac de facie noſcere geſtirent, quamobrem eius ad viuum depictam imaginem pretioſi loco viatici ſecum adferre plurimos compertum ſit, ſummum autem academiae Florentinae parentem concordi ſuorum ciuium plauſu diceretur.*

Ibid. not. l. *IMPERIALIS in muſeo hiſtorico.* Delenda tota haec allegatio, nihil enim de ea re habet Imperialis, cuius muſeum eo tempore, quo iſta ſcripſeramus, nondum poſſedimus, ipſumque inſpicere potuimus. Apud FREHERVM [e], vita Victorii ex Imperiali ipſius verbis repetita pag. 1478. quaerenda eſt, qui haec etiam tacet. Sed ſecuti ſumus, cum iſta ſcriberemus, narrationem pſeudonymi CLARMVNDI [f], quem ſecutum *eſt lexicon vniuerſale hiſtoricum.*

pag. 199. lin. 26. *De Ariſtotele non indiligenter meruit.* Maxime laudantur *commentarii in VIII. libros Ariſtotelis de optimo ſtatu ciuitatis*, ſplendida Iuntarum editione Florentiae impreſſi [g], qui inter reliqua rara Victorii ſcripta ſunt rariſſima [h].

pag.

a) SCHOTTVS bibl. Hiſp. T. III. p. 466.
b) De ſcript. Florent. p. 147.
c) Summam dabit narratio Thuani ad an. 1572. not. i. adducta.
d) In Muſeo hiſtorico itidem raro, P. I. p. 153. vbi etiam eius imago ad viuum depicta cernitur.
e) Vit. vir. Dd. P. IV. n. 3. p. 31.
f) Tom. IV. art. Victorius.
g) 1576. fol. Cuius exemplum poſſidemus ex bibliotheca, ill. ICti. Norimb. Georgii Remi, qui ſenem adhuc 1584. vidit, huicque exemplari doctiſſimas more ſuo annotationes adiecit.
h) Vid. VOGT. Cat. libr. rar. p. 709. BVNEMANN Cat. L. R. p. 59. qui ſatis magnum eius ſtatuit pretium, Cat. Salthen. p. 306.

pag. 200. not. x. lin. 7. a fin. *IMPERIALIS.* Legitur elogium Tomitani apud eum in *muſeo hiſtorico* [i], qui id quoque de eius varia eruditione narrat, „non tantum fuiſſe celebrem profeſſione medicum, et „philoſophum in academia patria docentem, ſed in ciuilibus quoque „negotiis pereximie verſatum, pluries enim ad ſui vel amicorum tutelam „in forenſi ſtrepitu exultauiſſe - - nullum forte in penetrandis latebris „Logicae feliciorem, nullum in eo dumetorum anfractu captioſaque ar„gumentorum vertigine doctiorem ac ſubtiliorem fuiſſe". Obiiſſe eum dira peſtis lue ablatum anno MDLXXVI. idem aſſerit, vnde annus emortualis in hac annotatione emendandus eſt, ponendusque 1576. pro 1567.

pag. 201. lin. 14. *Hunc de faciei et oris ſpecie ſeueritatem prae ſe ferente.* Iuuat hanc conciliationem effigies Zabarellae, ab Imperiale exhibita, qui cum ſancte affirmet, icones ad viuum vbique locorum a ſe anxio perennique ſtudio conquiſitas, et cum probatioribus collatas eſſe, facile ex eius intuitu concludimus, recte nos characterem Zabarellae delineauiſſe.

pag. 202. lin. 13. 14. *Accuratam Peripateticae doctrinae cognitionem ſpirant.* Erant tunc in Italia complures philoſophi, qui per academias diſperſi vtrique philoſopho, Platonem puta, et Ariſtotelem, reuerentiam exhibebant, et in eis conciliandis vel accurate tamen inuicem conferendis operam locabant, quorum indicem Franciscvs Piccolomonaevs [k], ſatis longum enumerat, Vincentium Madium, Marcum Antonium Genua, Franciſcum Vicomercatum, Fridericum Pendaſium, Nicolaum Turcum, Camillum Baldum, Iugurtam Thomaſium, Fortunium Cinugum, Auguſtinum Buccium, Io. Bernardinum Longum, Hieronymum de Ponte, Flamminium Nobilium, Franciſcum Verinum Secundum et Franciſcum Bonamicum, Antonium Montecatinum etc. quam eorum philoſophandi rationem ſuo calculo ipſe probat et eximie laudat, vt infra dicetur. Aſt diſplicuit hic ſubtilis ſyncretiſmus aliis, Ariſtotelem ſincerius ſequentibus, inter quos agmen ducit Zabarella, quem pure Ariſtotelicum philoſophandi genus praetuliſſe illi mixto recte obſeruauit Iac. Thomasivs [l]. De qua re tamen infra inter ſyncretiſtas philoſophicos pluribus actum.

pag. 208. lin. 24. *Ob perſpicuitatem eius ſcripta commendentur.* Dici id quidem ſenſu comparatiuo, de Tr. Piccolomineo poteſt, quod in ea obſcuritatis retia non inciderit, quibus plerique philoſophi Ariſtotelem per ſe obſcurum ſecuti ſe inuolui paſſi ſunt. Aſt ſatis tamen obſcurum eſſe, lecta vel vna tractatione [m] *de philoſophorum placitis in attinentibus ad interna principia generationis rerum natura conſtantium* ſatis fuimus experti.

 In

i) pag. 49. 50.

k) In comm. de moribus, Gradu ſ. libro V. c. 27. p. 438 ſeqq. vbi de comparatione Ariſtotelis cum Platone agit.

l) Orat. XV. de ſyncretiſmo Peripatetico p. 341 ſeqq. vbi quoque improbantes hanc philoſophandi ſcabiem philoſophos laudat Muretum, Paulum Berrium, Pererium, Io. Bapt. Criſpum, et ex noſtris Arniſaeum, Salmaſium, Voſſium aliosque.

m) Eſt illa introductio in philoſophiam naturalem Ariſtotelis praemiſſa eius ſcientiae philoſ. naturae totius vniuerſi, cuius editionem Franc. 1628. 8. ſpiſſo volumine poſſidemus.

In qua tamen valde laudandus eſt, quod inſtitutionibus phyſicis hanc de placitis philoſophorum veterum, de principiis generationis in rerum natura tractationem praefixerit. Sine hac claue enim, non facile poſſunt libri Ariſtotelici intelligi, qui plerumque veterum philoſophorum placita mira nebula obducunt. Itaque poteſt hic Piccolomini liber vtiliter comparari cum SCIPIONE AQVILIANO *de placitis philoſophorum phyſicis ante Ariſtotelem.* Luculentius verſatur Piccolomineus, in moralibus, quamuis circumducta oratio lucem cohibeat, lectoremque naſo ducat, methodus quoque per quaeſtiones et reſolutiones philoſophandi taedio lectorem haud raro detineat; obſeruationes tamen, quas tradit, pulchra multa habent. Exemplum qui vult, legere vel vnum caput operis *de principiis virtutis* [n] debet, qua, quid illud bonum ſit, quod ſtatuitur obiectum voluntatis, exponit.

pag. 211. lin. 14. *Fridericus Pendaſius.* Hunc per ſeptennium in explicanda philoſophia fuiſſe Patauii collegam ſuum apprime honorandum, hunceque nouiſſe ſe ſemper moribus et ſapientia illuſtrem, ait FR. PICCOLOMINEVS [o]. Adeo is fauit diſcipulo, vt oppugnatus ab Archangelo philoſopho, cum multi ſe eius propugnatores fore pollicerentur, non alteri, quam Mazonio defenſionem ſuam eſſe committendam ſtatuit [p]. Luculentius IMPERIALIS, *phyſica illum* tradit *vix ingreſſum ſtudia, in Patauino Lyceo cum in ſummos duos tranſacti ſeculi philoſophos Pendaſium et Mercenarium, varia inter ſe doctrinarum alentes diſſidia impegiſſet, tam neruoſo rationum robore Pendaſii partes, cuius ſe praeceptis deuouerat, ſcriptis editis tutatum eſſe, vt exinde ſinguli primum ei inter diſcentes illuſtris ingenii locum, ſcholaſtica oratione deferrent.*

Ibid. *Ingenium publica oſtentare cogitaret.* Accidiſſe id Bononiae, auctor eſt IMPERIALIS [q] *tertio infra trigeſimum aetatis anno propoſitis theorematibus quinque millibus centum et nonaginta ad omnium ſcientiarum momenta ſpectantibus, ſic illa in aede Diui Dominici quatriduo propugnauiſſe, vt Caſtaneum tunc vrbis legatum ibi aſſiſtentem in admirationem raperet, quod quem ex quaeſtionum numero fatuum et impudentis ingenii iuuenem aeſtimaſſet, abſoluta pugna eum doctorum principem et exemplar ſuſpiceret.* Cuius pugnae literariae hiſtoriam pleniorem infra damus. Incidit ea in annum cIɔIɔLXXVII. Sed et reliqua praecocis, et incredibilis doctrinae ſpecimina ab vtroque biographo enarrata conſulenda ſunt, vt quod naturae miraculum in eo effulſerit, lector cognoſcat, nobis enim in tanta pagellarum anguſtia rerumque copia ad talia excurrere non licet, potiora in textu iam adduximus. Multa autem ipſe de latiſſima hac doctrinae ſuae copia in prooe-

n) Francof. 1611. 8. p. 299.
o) L. ſupra cit.
p) ERYTHRAEVS loc. cit. p. 66.
q) loc. cit. quem tamen in numero tum annorum, tum quaeſtionum errare in textu H. P. demonſtrauimus. Annos enim tum natus erat circiter viginti, quod ex praefatione oſtendimus.

prooemio libri ſui diſſerit, quae, vbi occaſio occurret, rariſſimum [r] librum inſpiciendi, lectorem legiſſe non poenitebit.

pag. 215. not. f. lin. vlt. *Noctu gladio confoſſus periit.* Iucunda eſt de hoc ſtupendo naturae miraculo IMPERIALIS [s] narratio, et vix credibilis, qui eum *ſeculi monſtrum, prodigioſo naturae opificis conatu editum ſalutat, quo Parnaſſi ſpatia ſtupendo et inuſitato ſpectaculo illuſtrantur. Hunc* addit, *eſſe totius orbis iudicio phoenicem habitum iudiciorum, diuinae mentis igniculis ſummi potius datoris referentem maieſtatem, quam mortalem ad aemulandam laceſſentem induſtriam.* In ſequentibus autem doctrinae laudisque eminentiam, qua in Italia fruebatur apud ſummos principesque viros, cum illuc propter pericula Stuarhae familiae ſeceſſiſſet, iactat, et funeſtum tandem vitae finem narrat, quae tamen, vbi occaſio feret, apud ipſum biographum legenda ſunt. Nobis hoc loco non indictus praetereundus eſt in Peripatecismi recentioris hiſtoria, quia publica diſputatione ſolenni Venetiis bellum Ariſtoteli eiusque ſequacibus indixit, publico programmate inuitando promittens, *ſe, vt profligatis ac perditis hominibus omnem inpoſterum iactandi occaſionem auferat, errores Ariſtotelis pene innumerabiles et omnium Latinorum philoſophorum, ſiue cum de ipſius mente diſputant, ſiue cum res theologicas attingunt et nonnullorum quoque mathematicorum profeſſorum ſomnia refutaturum.* Quae cum reliquis, quibus de omni argumento, in omnibus fere linguis, logica vel ſecreta methodo ſe reſponſurum pollicetur, praeſidentem et ferocis ingenii iuuenem referunt, ſuſpicamurque, iſtam animi ferociam lugubris mortis illi apud Mantuanos cauſſam fuiſſe.

pag. 215. lin. 28. *Nec confunditur ab his auctoribus liber ſupra recenſitus.* Hoc tamen, quod olim ſuſpicabamur, re iterum expenſa, veriſimile nobis non eſt, cum diſerte teſtetur vterque biographus, hanc concordiam inter Platonem et Ariſtotelem tentatam a Mazonio, vltimis vitae eius annis fuiſſe emiſſam [ß], et probabile ſit, odium partis et contradicendi Patricio ſtudium illi hunc laborem extorſiſſe, quem diſcuſſionibus eius Peripateticis fuiſſe oppoſitum nulli dubitamus, cum autem liber tantum non diſparuerit, certum, quod de ea re dicamus, non habemus.

pag. 218. not. o. *Ipſe in carmine de vita ſua apud citatos.* Adſcribemus in lectoris gratiam verſiculos Pacii, cum et Thomaſſini et Freheri biographiae et elogia non vbiuis ſint obuia [t]:

Vrbs genuit, Venetis condens quam Gallus in oris
Hoſtibus a victis nomen habere dedit,
Pax vbi, et Berigae noſtrae cognomina gentis
Clara per innumeros inueniuntur auos

Cum

r) Adeo rarus eſt, vt ne magni quidem librorum rariorum helluones Vogtius et Gerdeſius eum viderint, ſed in catalogis ſuis L L. R R. tantum ex hoc noſtro indicio recenſuerint.

s) pag 141 ſeqq.

ß) Conſpirat annus editionis, liber enim ille 1597. Venetiis prodiit, Mazonius 1603. viuis ereptus eſt. Vnde vero ſua habeat Morhofius, cuius iudicium h. l. ſequimur, fatemur nos ignorare, qui librum iſtum nunquam vidimus.

t) pag. 1069 ſqq.

Cum fratre a teneris, iuſſu patris excolor annis
Hellados et Latii ſcripta diſerta legens
Miſſus in illuſtrem poſt haec Antenoris vrbem
Ex Sophiae iuſſis imbuor et Themidis.
Tum fatum iniuſti fugientem tela furoris
Detulit ad fines, terra Lemanna, tuos.
Tu vitae ſociam prima florente iuuenta
Iunxiſti, decies me facit illa patrem.
Euocat hinc luſtris tradentem iure duobus
Pannonia et retinet tempore pene pari.
Abſtrahor a caris, colui quos ſemper amicis,
Moribus auerſis, liuida turba, tuis.
Pace peto Muſam mox linguo bella gerentem,
Antiquo Allobrogum reddor et hoſpitio.
Sed ſi hinc pertraxit rectoris laeta Nemaſus
Imponens humeris munera iunctam eis,
Cur reuocas? praeſtare vetant, en optime Princeps
(Parce piae menti) iuſſa ſuperba fidem.
Non tamen inuitus retinebor tempore longo,
Auro libertas carior eſſe ſolet.
Excipit, hinc igitur vicina academia tandem
Sed Placentina, rege iubente locans,
Hactenus aduerſam expertus ſortemque ſecundam
Euaſi inuictus. Scire futura, nefas.

pag. 220. lin. 27. *Primum et poſtremum cepiſſe, quid Ariſtoteles velit, SAMVEL PARCKERVS iudicauerit.* Miramur hoc Parckeri, viri cetera doctiſſimi, ſed in philoſophorum hiſtoria non ſatis exercitati *) iudicium. Ex hac enim, quam hactenus copioſe recenſuimus, Peripateticorum recentiorum hiſtoria abunde conſtat, pleroſque, qui mixtum ex Ariſtotele atque Platone philoſophandi genus improbabant et γνησιωτέρως ſecundum Ariſtotelem philoſophari cupiebant, ſyſtema metaphyſicum atque phyſicum eius totum eodem, quo Caeſalpinus modo explicuiſſe, ea tantum cautela adhibita, vt ſe interpretes magis eſſe Stagiritae, quam aſſeclas profiterentur, faterenturque, ſyſtema phyſiologicum Ariſtotelis cum Chriſtianae religionis doctrina conciliari non poſſe, huicque ſe propter reuelationem eiusque contactum diuinum, et propter eccleſiae auctoritatem ex animo adhaerere: quod ſimiliter feciſſe Caeſalpinum, quicunque etiam verae mentis eius ſenſus fuerit, ipſe Parckerus non negat.

pag.

*) Luculento id exemplo cognoſci poteſt, ex iudicio, quod de Claudio Berigardo diſp. I. ſ. 24. p. 67. tulit, quodque falſum eſſe, et non ſatis excuſſo Berigardi libro atque mente infra p. 480 ſeqq. demonſtrauimus.

pag. 221. not. f. *Qq. Perip. L. V. c. 4. p. 125.* Extat locus Caeſalpini in editione prima *Qq. P.* quae apud *Iuntas anno* cIↄIↄLXXI. 4. prodiit, *L. V. c. 4. p. 111. b.* [v] vnde a viris ſummis huius detectae circulationis ſanguinis gloria, quam tamen Michaël Seruetus ei praeripuiſſe cenſendus eſt, vt recte notatum Leibnizio τῷ πάνυ [x] tribuitur. Alium, qui huc pertinet Caeſalpini locum [y] attulit, vir praeſtantiſſimae raraeque eruditionis Lvdovicvs Dvtens, qui in incomparabilis elegantiae et infinitae lectionis libro, quo inuentiones plerasque recentiorum veteribus vindicauit, recte obſeruat, locum iſtum Caeſalpini, quem ipſe ex editione Qq. Per. ſecunda adduxit, ex prima editione anni 1571. ideo hanc inuentionis gloriam Caeſalpino vindicare, quia illa editio LX. annis ante vulgatam ab Haruaeo hanc obſeruationem, prodiit.

Ibid. lin. 23. *Medicorum filiis definiendum relinquimus.* Obſeruauit illuſtris Boerhavivs [z], Caeſalpinum primum fuiſſe inuentorem circulationis ſanguinis, ſed non euulgauiſſe, nec eo vſque penetrauiſſe, quo Haruaeus. Quod poſterius quidem verum eſt, et concedi debet illuſtri viro, non tamen Caeſalpino inuentionis gloriam eripit, quia nec totam eam ſilentio ſuppreſſit, vt ex allatis teſtimoniis conſtat, nec quaeſtio eſt de totius inuentionis explicatione et demonſtratione, quam nemo facile Haruaeo eripiet [a], ſed de detectione, quam quidem non latuiſſe Seruetum, ex adducto ab ill. Dvtens loco conſtat, veriſimile autem eſt, Caeſalpinum non vidiſſe vel legiſſe Serveti librum *de Chriſtiana religione*, ſiue de trinitatis erroribus, cum vix credi poſſit, huius generis librum poſt horribile auctoris fatum in Italiam penetraſſe. Aſt de his quidem in hiſtoria literaria eius temporis plura.

Ibid. not. *Venet. 1571. 1593. fol.* Delendum, *in folio*, nam altera editio quoque prodiit 1593. 4. teſtibus Morhofio et Cl. Dvtens [b].

pag. 221. lin. 25. *Preſſo ſibi pede ſequendum eſſe ſtatueret.* Scripſiſſe ſe hos commentarios, propter pſeudo-peripateticos non tacet, et cur id factum a ſe ſit, candide exponit. „Nempe, cum veteribus eae potiſſimum „habendae ſint gratiae, quod a ſe inuenta cum poſteris tradiderint ad vl„teriora perſcrutanda, iter facilius reddiderint. Si enim non fuiſſet De„mocritus, Empedocles, Anaxagoras, aliique multi et tandem Plato, non „futurum fuiſſe Ariſtotelem, quo duce philoſophia ad dignitatis ſum„mum faſtigium perueniſſe videatur, quando annis iam fere bis mille in „vnius Ariſtotelis doctrina intelligenda ſtudium omne impendatur. „Quanquam et illud factum ſit, vt ob quorundam barbarorum commen„tarios, qui ob acre ingenium auctoritatem et primarium locum in Peri„patetica

v) Recherches ſur l'origine des decouvertes attribuées aux modernes T. II. p. 53 ſeqq.

x) loc. cit. conf. tamen ill. Hallervs meth. ſtud. med. p. 383.

y) Qq. medicae L. II. q. 17. p. 234.

z) Meth ſtud. med. P. 4. c. 2. p. 79.

a) Vid. quae notauimus T. V. p. 657.

b) ll. cc.

„patetica diſciplina ſibi vindicarunt, tanta caligo oborta ſit, vt, conſcri„ptis aliis innumeris in commentatores commentariis, philoſophia in er„rores impegerit inextricabiles.“ - - Quae cum moribus philoſophorum ſui temporis obieciſſet, ſcopum ſibi fuiſſe, ait, „Peripateticam di„ſciplinam multorum altercationibus inuolutam pro viribus ſibi conceſ„ſis euoluere, vt ſummi philoſophi ſententiae cum non parua humani ge„neris iactura deliteſcentes in apertum exeant, et reliquis ad veritatis „complementum viam ſternant.“ Ad quam archiatri pontificii explicationem ſcopi ſui in ſcribendis his quaeſtionibus Peripateticis probe attendendum eſt. Ex ea enim intelligitur 1) Caeſalpinum credidiſſe, Ariſtotelem omnem ante ſe philoſophorum ſapientiam comprehendiſſe; 2) Admittendam eſſe auctoritatem ob tot annorum aſſenſum ei tributum; 3) Explicationes ſcholaſticorum et Platonicorum hanc egregiam philoſophiam corrupiſſe, eorumque obſcuras et ineptas explicationes eſſe vitandas; 4) factum inde eſſe, vt ſummi philoſophi ſententiae cum non parua humani generis iactura delituerint; 5) omne tandem ſtudium ponendum in eo, vt Ariſtotelicae ſententiae exeant, et reliquis ad veritatis complementum viam ſtruant. Satis, niſi toti fallimur, ſe prodidit Caeſalpinus, quod hanc, quam traditurus erat explicationem pro vnica veritate et reliquarum ſententiarum complemento habeat, et ſic veram felicitatis viam exponat. Quis ex his non colliget, Caeſalpini religionem fuiſſe totam Peripateticam, illumque, quaecunque ex mente Stagiritae ſinceriora eſſe ſtatuerat, pro certiſſima veritate habere? Quo pacto, quid de iſta proteſtatione conſenſus cum religione et eccleſia ſtatuendum ſit, quilibet videt.

pag. 222. lin. 1. *Dolemus nos.* Anxie magnaque cura per complures annos, ex quo haec ſcripſimus, Quaeſtiones has Peripateticas, etiam peregrinis in locis per amicos quaeſiuimus, obtinere tamen non potuimus, miramurque, in noſtrae vrbis bibliotheca huiusmodi libris refertiſſima illas non inueniri, cum tamen medicas Caeſalpini tractationes contineat: vnde de libri raritate iudicium fieri poteſt. Tandem forte fortuna in contemta quadam ſupellectile libraria Venetam editionem priorem inuenimus, noſtraeque ſupellectili librariae adiecimus, poſtquam paulo prius didiceramus, cl. ENGELIVM in ſplendido librorum rariorum apparatu eas poſſediſſe [c]. Ex Ven. VOGTII *catalogo librorum rariorum* [d] didicimus, adiunctas quoque eſſe collectioni ſcriptorum philoſophicorum Teleſii, quae tamen et ipſa ſunt rariſſima.

pag. 222. lin. 18. *Praecipue autem monet.* Vellicat nobis aurem rei momentum, et indicata noſtra fluctuatio de veritate accuſationum, quibus Caeſalpinum tanquam impietatis fautorem aggreſſus eſt Taurellus, vt, ex ipſa eius tractatione eius ſententias hoc loco colligamus, vt ipſe lector eas cum cenſuris Taurellianis poſſit componere, iudiciumque ferre,

c) Cat. libr. rar. SAM. ENGELII, bibliothecarii primarii p. 30. d) p. 659.

re, modo paulo accuratius Peripateticas rationes cognouerit. Non autem omnia, quae Peripatetice, maxime de metaphyſicis et phyſicis ille praecepit, excerpemus, eam enim prolixitatem acceſſionum noſtrarum limites non patiuntur: ſed potiora tantum ipſis eius verbis, ob inſignem libri raritatem afferemus, vt iudicium interponere, rerum metaphyſicarum non ignaro liceat. Ita vero Caeſalpinus [e]:

I. Definitio omnis reſoluit ipſum totum in partes ſecundum ſubſtantiam, partium autem quaedam inſunt vt rationis materia, quaedam vt perfectio: omnis definitio velut demonſtratio erit, in qua non quidem perfectio neque de toto, neque de parte demonſtretur, ineſt enim ſine medio: ſed partes ſecundum materiam de materia totius per alteram partem, quae eſt forma.

II. Cauſſa materiae eſt ſpecies, qua aliquid eſt et ſubſtantia.

III. Prima philoſophia neque demonſtratione neque definitione vtitur, ſed principiis circa quae verſatur intellectus.

IV. Scientiae diſtinguuntur ſecundum genera ſubſtantiae.

V. Vnica differentia etiamſi vltima fuerit, non ſufficit ad ipſum, quid eſt, explicandum.

VI. Praeter animata et animatorum partes nullae ſunt ſubſtantiae.

VII. Cum a fine ratio ſumatur ſubſtantiae, vbicunque non fuerit id, cuius gratia, ſubſtantia non erit, huiusmodi mixta ſunt inanimata.

VIII. Subſtantiae genera habent ordinem ſecundum additionem et ablationem.

IX. Ablata ſubſtantia impoſſibile eſt, aliquod aliorum remanere, quia caetera inſeparabilia ſunt a ſubſtantia [f].

X. Primi motoris virtus immenſa eſt, non tamen infinita neque finita proprie dici poteſt.

XI. Primus motor eſt intelligentia ſpeculatiua non actiua.

XII. Caeli circulatio eſt imitatio intelligentiae.

XIII. Vna tantum eſt intelligentia diuina, quae Deus eſt, multitudo enim diuiſionem ſupponit, diuiſio autem materiam, ideo ab omni materia ſeiuncta eſt diuina intelligentia.

XIV. Intelligentia humana multiplicatur ſecundum hominum multitudinem, non enim actus eſt, vt diuina intelligentia, ſed potentia, adeoque aeternitatem intelligendi conſequi non poteſt, niſi ſecundum ſpeciem [g].

XV. Omnes animae partes prius potentia habentur quam actu, etiam intellectiua, non enim ſimul anima eſt et homo, nec ſimul ſenſualis anima, et rationalis habetur. Numero igitur multas eſſe intelligentias humanas, vt multi ſunt homines, neceſſe eſt.

XVI. Cum impoſſibile ſit, potentiam aliquam eſſe ſine ſubiecto, impoſſibile etiam eſt, intellectum huiusmodi ſeiunctum eſſe ab omni materia.

 XVII.

e) Qq. L. I. c. 1-7 ſeqq. f) L. II. c. 4 ſeqq. g) Cap. 7.

XVII. Potentia intellectus differt a potentia materiae, haec enim reſpicit formas ipſas et res, intellectus autem non res, ſed rerum ſimulacra: idcirco non ſunt ſubſtantiae intellectiones humanae, licet ſint ſubſtantiarum notae quaedam. Materia quoque ſecundum dimenſiones receptiua eſt omnium formarum, anima autem omnium ſpecierum, ſine materia.

XVIII. Mortalium ſolae hominum animae immortales ſunt, quia rationales ſunt, habentque operationem propriam et ſeparatam, ſc. intelligere: ſi interirent cum corpore, non poſſent operari ſine corpore, ſed ſimul deficerent.

XIX. Infelicitas eſt, omnia ſpeculari, quodcunque enim cum labore perficitur, carere voluptate ſimul et felicitate neceſſe eſt.

XX. Felicitas duplex eſt, vna quidem humana, quae ex virtute earum operationum contingit, quae humanae vocantur; altera veró praeſtantiſſima iucundiſſimaque ex intellectu ſpeculatiuo, quam diuinam dixit philoſophus, quia pertinet ad id quod in homine diuinum eſt.

XXI. Natura eſt principium patiendi, non agendi. Natura autem eſt principium et cauſſa mouendi et quieſcendi ei, in quo ineſt primum per ſe et non ſecundum accidens [h].

XXII. Nihil eſt in loco niſi grauia et leuia.

XXIII. Planetae in circulis, non in ſphaeris mouentur.

XXIV. Maris fluxus et refluxus ex motu terrae, non lunae fit.

XXV. Motus planetarum ſub zodiaco non caliditatem gignit in haec inferiora, ſed refrigerationem.

XXVI. Caliditas ex coeli motu vſque ad centrum terrae peruenit, et frigiditas ad extremum ignis.

XXVII. Humiditas et ſiccitas a caliditate et frigiditate pendent [i].

XXVIII. Omnis virtutis intenſio et remiſſio ex materiae quantitate prouenit.

XXIX. Materia mixtorum eſt terra et aqua tantum.

XXX. Dantur mixta ex aequali omnium elementorum virtute.

XXXI. In generatione et corruptione ſimplici non tranſmutantur omnia, quae in materia ſunt.

XXXII. Prima materia corpus eſt, quatenus corpus, i. e. vltimum ſubiectum in quod reſoluuntur tranſmutabilia, quatenus tranſmutabilia ſunt, neque componitur amplius ex actu et potentia, eſt autem partim actu, partim potentia; illud quatenus ſubiectum quoddam eſt, hoc quatenus reſpicit perfectiones, ad quas ordinatum eſt, earum enim gratia non eſt per ſe ipſum.

XXXIII. Generatio omnis eſt in tempore [k].

h) Lib. III. c. 1 ſeqq. i) Lib. IV. c. 1 ſeqq. k) Lib. V. c. 1 ſeqq.

XXXIV. Quaecunque ex ſemine fiunt, eadem fieri poſſunt ſine ſemine. Alia autem eſt prima omnium animalium et caeterorum entium creatio, quae a primo ente in principio effluxit; alia eorundem ſucceſſio.

XXXV. Ortus ex putredine ſimilis eſt ei, qui fit ex ſemine, ad ſucceſſionem ſcilicet inſtitutus, non ad primam ſpecierum dependentiam atque productionem: niſi enim haec praeceſſiſſet, nequicquam neque ex ſemine neque ex putredine ortum eſſet.

XXXVI. Prima perfectorum animalium generatio ex verme fit, et ſic in tempore infinito, quod ſupponitur, deficientibus aliquo tempore omnibus ſingularibus alicuius ſpeciei, primum aliquod ex putredine oriri poteſt, ex cuius ſemine propagetur ſpecies, vt quibuſdam contingit ex ſola putredine propagari.

XXXVII. Foeminae non ſolum materiam tribuunt conceptui, ſed et formam, mares autem formam ſolum.

XXXVIII. Cor non ſolum arteriarum, ſed et venarum ac neruorum principium. Falſum autem, neruos omnes ex cerebro et medulla ſpinali deſcendere.

XXXIX. Reſpiratione non intromittitur aliquis ſpiritus externus in cor.

XL. Motus continuus a corde in omnes corporis partes agitur, quia continua eſt ſpiritus generatio, qui ſua amplificatione diffundi celerrime in omnes partes aptus eſt, ſimul autem alimentum nutritiuum fert, et auctiuum ex venis elicit per oſculorum communionem, quam Graeci anaſtomoſin vocant, tandem vero ſpiritu in aërem ambientem difflante, alimenti corpulentia remanet partim frigore, partim calore coagulatur.

XLI. Senſus nulli parti ineſt, quae ſanguine caret in animalibus ſanguineis.

XLII. Anima non in ſingulis corporis partibus eſt, neque tota in toto, ſed tota in corde.

XLIII. Medium illuminatum non facit ad colorum viſionem, ſed potius impedit.

XLIV. Imaginatio a rebus externis moueri poteſt non moto ſenſu.

Et haec quidem ſumma decantatarum quaeſtionum Peripateticarum eſt, quae Taurellum et Parckerum commouerunt, vt impietatis notam Caeſalpino inurerent. Adeo vero diſputandi, obiiciendi, excipiendi et Ariſtotelicas voces ſine definitione, ſine luce, mutato haud raro ſenſu, adhibendi ſolertia omnia tenebris inuoluit; vt nonniſi Peripatetici ſermonis callentiſſimus eius reſponſiones poſſit aſſequi, valdeque timemus, ne viri illi docti, qui dicam ſatis acerbam Caeſalpino ſcripſerunt, voces terminosque abſtractos nihil diſtinctum ſaepius ſignificantes, et ab ipſis Peripateticorum notionibus haud raro diſcedentes tenebras ſibi induci paſſi ſint, quibus decepti deteriores, quam forte habuit, ſententias ei tribue-

 rent.

rent. Aſt illud quoque fatendum eſt, in toto hoc ſyſtemate philoſophico nullas partes Dei eſſe, ſed cauſſis metaphyſicis magis, quam phyſicis omnia explicari, meteora verborum adduci nihil ſignificantia, totiusque Peripateticiſmi cacoëthes in vnam ſentinam confluxiſſe. Quem cum tantopere tamen omnibus praeferat, vt ſupra demonſtratum, aegre ferendum non eſt, ſi caſtioris philoſophiae et ſobriorum placitorum valde negligens fuiſſe accuſetur. Ceterum in libro quarto atque quinto harum quaeſtionum haud proletariam anatomicarum obſeruationum cognitionem prodidit, quae vna meruit, vt hi duo poſtremi libri cum attentione legantur: in reliquis enim credimus euenturum, quod nobis prima lectione euenit: qui non vult intelligi, non vult legi. Certe lector Taurelliano Oedipo hic opus habet, qui cum Caeſalpinas hypotheſes, quarum argumentum adduxit, fere omnes auctoris ſui verbis explicuerit, raritati libri neceſſitatem detraxit, facileque eo carent, quibus non in ſola librorum talium raritate voluptatis quaerendae eſt deſiderium. Qui vero criticum Caeſalpinorum φιλοσοφουμένων examen, rationibus Peripateticis munitum deſiderat, quod hoc loco inſtituere et inſtitutum et anguſtia paginae prohibet; illi Taurellianae caſtigationes cum Caeſalpinis theſibus comparandae ſunt, quo labore forte pauci ſunt, qui cupiant defungi.

pag. 226. lin. 14. *Magno ſtudio applauſuque eum audiebat.* Plurimum ad hanc de Cremonino iuuentutis opinionem attuliſſe methodi, quam adhibebat elegantiam ex narratione Imperialis colligimus, digna, quae hoc loco ad cognoſcendam ſincerioris Peripateciſmi, natiuam faciem expendatur: *hic eius in docendo mos, phyſicas primum ſententias philoſophi aptare verbis: obſcuriores vel ſua vel Alexandri Aphrodiſaei mente enucleare, ſcholaſticorum moroſas diſputationes ſicco plerumque pede tranſire; recentiorum dogmata, vel ingenito aemulationis ardore, vel antiquae dignationis velut ab inferis vindicandae ſtudio negligere, ſingula vero in ſuggeſtu eo actionis ornatu ac diſſerendi grauitate proferre, quem poſteri ſuſpiciant, nos hac aetate in altero forſan deſideremus.* Haec in ſcriptis editisque libris cumulari, iſtaeque illecebrae lectori exhiberi poterant. Quae ſatis cauſſae ſuppeditant, cur elaborata Cremonini opera euiluerint, lectiones autem ſubitaneae cum admiratione fuerint auditae, cum inter ambulandum eas diſcipulis traderet.

pag. 227. lin. 12. *Tanto conſenſu eius mores probati ſunt.* Hoc de moribus externis et virtutibus homileticis intelligenda. Intus etenim et in cute Peripateticum Italum ex aſſe referebat, ad moralia Ariſtotelis animum componentem. Erat enim, teſte eodem biographo, *viuida cunctis indole perblandus, nulli tamen fide ſinceri animi coniunctione obſtrictus, de rebus omnibus cum iunioribus effari, at in nulla haerere diutius, quae vel conferret ipſorum animis: comitate potius, quam doctrina priuatis in congreſſibus fructuoſus, quin et factionibus ipſorum fouendis deditus, perpetua cum Patauinis*

alere

alere diſſidia, ſeu potius cum ſingulis, quos ſuo minus indulgentes arbitrio noſceret: ſimulare tamen comtiſſima verſutia ſingulis natus vel ciuilia anxius officia exercebat. Qui morales fructus cum prouenerint ab arbore Peripatetica, facile ex illis iudicari poteſt, quos ethicae Ariſtotelicae characteres alio loco deſcripſimus, hiſtoriae fide in ſummis viris confirmari. Immo ne quidem a radice illa aliud expectari poteſt: quae enim ex tanti nominis et exiſtimationis philoſopho virtus naſci poterat, qui, non diffitente encomiaſte ſuo, *ingenii verſatilis decora turpauit ſtudentum animis imbibita opinione, quod deteriores et reprobatiores de rebus phyſicis ſenſus tueretur acrius, quam orthodoxae fidei diceret alumno; quique olet morboſi animi virus, diuinos hominum ſpiritus cum brutis animantibus communes facere, corruptionique reddere obnoxios.* Tolle animorum immortalitatem et expecta fructus morales non alios, quam ad Cremonini imaginem effictos. Tacemus, quod eiusdem ſcriptoris fide nouimus, alia pariter de fato, de mundo, de coeli motoribus placita palam tutatum eſſe. Quod feciſſe Alexandri Aphrodiſaei diſcipulum, praeceptoris et auctoris ſui philoſophiam ſequentem non miramur, tantam autem degenerem acrius inſtillatam et imbibitam iuuentuti impietatem in acroaterio illuſtriſſimae reipublicae publico perſonare, toleratum eſſe, fidemque adhibitam proteſtationi de conſenſu ſuo cum eccleſiae decretis, id mirari ſatis non poſſumus.

pag. 227. lin. 8. *His teſte Naudaeo acceſſit et forma corporis decora atque elegans.* Conferendus etiam de hac re Imperialis, qui formam Cremonini accurate depinxit, imaginem aere expreſſam exhibuit, in qua Ariſtoteleum aliquid obſeruauiſſe nobis videmur.

pag. 229. lin. 7. a fin. *Editum eſſe aſſerunt.* Exhibet eius elogium quoque IMPERIALIS [l], cum reliquis conſentiens, qui tamen natiuitatis annum non addidit, vnde ſuſpicamur, incertos de vero natali Septalii ſcriptores fuiſſe.

pag. 233. lin. 26. *Inſtitutio in philoſophiam Ciceronis.* Pluribus de iſto labore actum ſupra T. II. ad philoſophiam Ciceronis [m].

pag. 235. lin. 11. a fin. *Libris notiſſimis.* Meretur legi elegans Robortelliani characteris deſcriptio apud IMPERIALEM [n], quae omnibus ſignis criticum mordacem et detrectatorem, ſed eruditum depingit.

pag. 235. lin. 5. a fin. *Tetigeruntque eam fere omnes.* Pertinet Mureti vitae et eruditionis hiſtoria ad eloquentiae annales hiſtoricos [o], cum maximo et vniuerſali plauſu eius ſibi teſtimonia etiam regum atque principum, et rerumpublicarum, maxime vero Romae ſibi comparauiſſet [p]. Ad eos itaque Lector ablegandus eſt; non tamen hic negligendus et indictus

l) loc. cit. p. 183.

m) ad pag. 40. *n*) pag. 60.

o) Vitam Mureti, a Schotto ſcriptam et operibus eius praemiſſam Lipſiae 1672. recuſam debemus IACOBO THOMASIO.

p) Videnda quae habet IMPERIALIS p. 111. BLOVNT. Cenſ. cel. auct. p. 777. THOMASIVS l. c. SAMMARTHANVS elog. Gallor. L. III. c. 19. p. 158 ſeqq. et quae ad illud annotauit HEVMANNVS, CHYTHRAEVS Pinacoth. I. c. 5. p. 11.

dictus praetereundus, quoniam in interpretando Ariſtotele, ad nitorem ſermonis et fidelitatem expoſitionis reſpiciens, caſtitati non minus, quam elegantiae inſeruiuerit, et non modo, iudice HVETIO [q], ſententiam expreſſerit, ſed genus ipſum dicendi, quod licet, imitatus ſit. Reliquorum, quae ad vitam, famam, et obiecta quoque crimina narrari de eo ſolent, ſcriptores indicat HEVMANNVS [r], qui videndi.

pag. 237. lin. 10. *Qui eruditionis ſemina concepit.* Conferendus de eo SCHOTTVS *in bibliotheca Hiſpanica* [s].

pag. 239. lin. 11. *Philoſophiam ſimul ob eum, quem ſibi praefixerant ſcopum, eiicerent.* Grauiſſime multoties de eo malo conqueſtus eſt Eraſmus, qui tamen, narrationibus aliorum, et acerbis inuectiuis Lutheri in philoſophiam ſcholaſticam deceptus [t], culpam in ipſum reformationis conatum, ex ſuo iudicio praepoſtere ſuſceptum coniiciebat, et hoc pacto inuidiam pio emendandae doctrinae ſacrae conatui conflabat. Qua de re legenda eſt eius epiſtola [u] ad Ioannem Henkelium vt alias eiusdem commatis praetereamus, et repetenda, quae ſupra attulimus.

pag. 240. lin. 27. *Imprimis Petro Bembo.* Teſtis eſt Georgius Sabinus, qui, vt refert ADAMVS [x] *in vita Melanchthonis*, cum literarum gratia in Italiam eſſet profectus, et literas a Melanchthone reddidiſſet; cardinali, qui Melanchthonem religionis quidem profeſſione diſparem, ob eruditionem tamen magni faciebat, et commendationem apud ſe valere vellet plurimum, Sabinus ad colloquium non ſolum humaniter admiſſus, ſed etiam ad menſam adhibitus eſt. Sed reliqua quoque, quae de Melanchthone ſciſcitans cardinalis Sabino ad quaeſtiones ſuas reſpondenti repoſuit, magnam, quam fouebat, eius beneuolentiam et aeſtimationem produnt, longiora vero cum ſint, quam vt in his paginis locum capere poſſint, apud ipſum biographum legi merentur.

pag. 240. lin. 6. a fin. *Procul tamen ab ea mentis fortitudine aberat, quae ad eiiciendam philoſophiam ſectariam requirebatur.* Iudicatum ideo a nonnullis fuiſſe, obſeruat MORHOFIVS, neruos et impetum ei defuiſſe. Certe moderationem ſuam auxiſſe inſolentium hominum ferociam faſſus eſt ipſe MELANCHTHON [y].

pag. 243. lin. 26. *Ioannes Neldelius.* Biographiam eruditi et luculenti philoſophi exhibent parentalia ab academia Lipſienſi in eius funere ſcripta, quae praefixa ſunt libro eius *de vtilitate organi Ariſtotelici.* Non vero in exigua Neldelii laude ponendum eſt, quod HERMANNO CONRINGIO et Iacobo Thomaſio mirifice placuerit. Quorum ille, vt Peripateticam polymathiam accurate tenebat, ad hunc ita ſcripſit: *Deprehendi Nelde-*

q) De claris interpretibus p. m. 258.

r) E. c. de accuſatione Bezae inceſti amoris, homicidii, vinolentia, et aliis. Senex mores mutauit et S. I. nomen dedit, vid. CHYTHR. l. c. Pin. II. c. 50. p. 454. apologiam pro eius fama ſcripſit VOGTIVS appar. lit. Witteb. P. I. diſſ. 6. p. 93.

s) Tom. III. p. 612.

t) Tom. III. p. 611.

u) Epiſtolar. L. XVIII. p. 583.

x) Vit. theol. p. 360.

y) L. I. ep. 16. ad Lutherum.

Neldelium non tantum Ariſtotelicae analyſeos in paucis eruditum, ſed etiam verſatum egregie ac cum iudicio, non in philoſophicis duntaxat aliis, ſed reliquo omnigenae doctrinae apparatu. Et hunc quidem in erudito ſcripto vbique deprehendi, nemo, qui cum attentione legerit, facile negauerit, adeo Peripateticam elegantiam vbique perſpicue ſectatur, vnde illi quoque qui eclecticam rationalis philoſophiae partem excolendam ſibi ſtatuunt, ex hac Neldelii tractatione illud omne facile eligere et in ſuos vſus conuertere poſſunt, quod Ariſtoteles in logicis recte praecepit, quodque in arte rationali vſum habere poteſt. Qualia non pauca eſſe in Ariſtotelis organo, ſuo loco iam monuimus, et hoc quoque loco repetendum eſt, ne vanam et inutilem eclectice philoſophantibus, hanc Peripateticae philoſophiae, quam hucusque enarrauimus, particulam eſſe praeſumant.

pag. 246. lin. 8. *HIERONYMVS MERZIVS noſter.* Scripſit vir doctus et praematuro fato bonis literis et eccleſiae ereptus, in academia Tubingenſi [z] copioſam et eruditam diſſertationem, qua *hiſtoriam vitae et controuerſiarum Victorini Strigelii Kaufburenſis* multa lectione complexus, ſub B. Weiſmanni praeſidio vires in arena academica tentauit, quamque auctiorem edere conſtituerat, niſi in flore virilis aetatis mortalitati eſſet ereptus. Dici vero non poteſt, quam amplam rebus literariis et eccleſiaſticis Strigelii lucem iſtud ſchediaſma accenderit, quam copioſe imprimis controuerſias illius, ſyncretiſticas et ſynergiſticas illuſtrauerit, et praeſtantiſſimam acceſſionem ad H. E. Sec. XVI. eiusque controuerſiarum adhibuerit, dolemusque, libellorum academicorum fortunam expertum rarius occurrere, luce noua admodum dignum. Nos hoc vnum, quod ad noſtros limites pertinet, ex hac tractatione notamus, Strigelium laudem magni theologi, quam plerique ei lubentes impertiebantur, iſtis litibus contaminaſſe. Vnde Io. MVSAEO viſus *eximius quidem philoſophus, aſt ſophiſta technarum et fraudum, quibus in mala cauſſa vtebatur callentiſſimus, qui, quo a ſolidis ſcripturae fundamentis imparatior, eo in omnem fallendi occaſionem intentior fuit.* Et hanc illi inuidiam Peripateticarum verſutiarum experientia conflauerat, qua Flacium, theologia illi ſuperiorem, ſed philoſophiae praeſidiis multum inferiorem haud ſemel irretiuit, vt de ipſa philoſophia non Peripatetica tantum, ſed vniuerſa ex eccleſia eiicienda cogitaret, certe in *claue* [a], libro cetera bonae frugis pleno ſcriberet: *nec tamen hic ad Col. II. tantum falſa philoſophia reprehenditur, ſed etiam iſta vera, quam nunc potiſſimum ex Ariſtotele habemus.* Ex quo loco conſtare poteſt, quod iudicium theologorum multorum A. C. addictorum de Ariſtotelis philoſophia tunc fuerit. De quibus tamen,

z) anno 1732. Is anno ſequente nobis in munere eccleſiaſtico et ſcholaſtico ſucceſſit, denatus 1744.

a) v. philoſophia p. 915 ed. Muſaei haec verba, *quam nunc habemus*, non leguntur, ſed apud Elswichium: res ipſa luculenter in hoc articulo exprimitur, qua vult philoſophiam moralem et externam honeſtatem vitae adhibere. Quod Ariſtotelis ethicam conſideranti non ineptum videbitur.

tamen, cum alio loco enarrari ſoleant, in hac paginae anguſtia tacemus, conſuli autem poteſt in eleganti ſchediaſmate *de varia fortuna Ariſtotelis in academiis Proteſtantium* B. Elswichius [b].

pag. 247. lin. 12. 13. *Apud plerosque tamen Ariſtoteles obtinuit, ſummoque loco eſt habitus.* Ex quo theologi nonnulli Anglicani Platonicam philoſophiam deperire coeperunt, quod propinquiora Iudaicis atque ſacris placitis, quae Platoni innotuerint, continere iudicabant, factum quidem, vt Peripatetica philoſophia inter eos in contemtum adduceretur, adeo, vt Theophilvs Galevs [c], magni nominis in Britannia theologus, cum de minorum gentium philoſophia agere inſtituiſſet, in hunc cenſum Ariſtoteleos mox in limine, et ante Cynicos, Stoicos, Scepticos, atque Epicureos referret. Notum etiam et ex narratis Tomo quinto de Hobbeſii philoſophia colligendum, acerrimam nationem, cui ingenium philoſophicum natura non denegauit, maxime ſec. XVII. viros magnos produxiſſe in ſcenam, qui audebant, contemto Ariſtotele, ſua quadra viuere et philoſophari; id quod imprimis Angliae eiusque Cancellario Franciſco Baconi de Verulamio deberi, ex dictis eo loco conſtat. Quae cauſſa quoque fuit, cur Ioannes Sancrvcivs philoſophus Anglus, et *dialecticae Scoti auctor* de *Cynicorum ſciolorum in diiudicandis conuiciandisque quorumuis ingeniorum monumentis ſeueritate conquereretur.* Attamen prodiit ille ipſe, edita iſta logica Scotiſtica [d] et imprimis docet in *praefatione ad philodialecticos Oxonienſes*, floruiſſe eo tempore in academia iſta Scoti philoſophiam, et imprimis dialecticam tanta admiratione, vt ſcribere auſus ſit, ſatis rationum ſibi fuiſſe, cur *poſt tot tamque praeclaros ſubtilitatum omnium magiſtros ſibi in mentem venerit, toties tam ſolide in quouis philoſophandi genere exactum opus recudere, nauſeantique huic Iſagogas et Elenchos ſeculo faſtidioſam denuo obtrudere Scoti Dialecticam, anxius elaboraret, ita enim amicorum conſilia et auctoritatem obtinuiſſe, vt e tanto tempore indormientis ac pene ſepulti noſtratis Scoti ſubtilis arcanis erutus, dialectices vndequaque integrae theſaurus pro Oxonienſium philodialecticorum ſubtiliumque vniuerſorum vſu ac beneficio proſtet publice.* Quae narrationi Arnoldi de poena contemtui Ariſtotelis impoſita, fidem valde conciliant, et veriſimile faciunt, non vanam et mentitam fuiſſe iactantiam illius philoſophi Scotiſtae, ſperare ſe, *vt per Doctores Oxonienſes, viros ſubtilitatis omnis ſectatores aſſiduos, Scotiſtarum ſubtilium ſchola, tot ſubſelliis, doctoribus, prelis per Europam famoſiſſima ſuates domi habeat aulas, cathedras, praefectos, Scotiſtas ſubtiliſſimos et diſcuſſis imbellium nouitatum ac errorum ſannis limpidiſſimos philoſophiae latices e propriis antiquitatis venerandae hauriat lacunis ſaluberrimis etc.* Ex quibus ſatis apparet, quantae tamen Ariſtotelomaniae ſcholaſticae tenebrae in medio philoſophiae eclecticae ἀνατολῇ ſe in Britannia obiecerint, illuſtri Societate regia tunc iam erecta, et quantae molis opus fuerit, nouam

b) §. 20. p. 52 ſqq.
c) Philoſ. gener. P. II. c. I. ſect. I. p. 659.
d) Prodiit liber 1673. Londini 8. ex typographia Societatis regiae.

nouam philoſophiae faciem in Britannia condere. Nam in Cantabrigienſi quoque vniuerſitate eandem auctoritatem obtinuiſſe Thomiſtas, idem ſubtilis philoſophus Anglus eodem loco nos docet.

Ibid. lin. 24. *Contemni ab Arminii ſequacibus philoſophiam Peripateticam.* Comparanda imprimis diſſidiorum Belgii hiſtoria, et quae inter Arminianos et Reformatos viguerunt controuerſiae, quae tamen in hiſtoria eccleſiaſtica ſolent enarrari. Obiectam tunc fuiſſe Peripateciſmi ſcholaſtici labem Belgicis theologis, ex teſtimoniis conſtat, quae adduxit Fr. Spanhemivs filius [e].

pag. 264. lin. 14. 15. *Quod Academia Pariſienſis fuerit adſtricta anno MDCXI. ad Ariſtotelis doctrinam.* Factum, ineunte ſeculo decimo ſeptimo, quo tempore ſtatuta academiae Pariſienſis renouata et emendata ſunt. In iis Ariſtotelis philoſophia pro regula atque ſumma ſtudiorum philoſophicorum habita et decreta eſt, cum dudum poſſeſſionis ius obtinuiſſet. Addit his, quae narrat Crevierivs [f], hanc legem ita latam, vt ſolum textum Ariſtotelis, non vero commentatores eorumque explicationes reſpiciat: porro, vt procul ire iuſſis vanis ſubtilitatibus, et quaeſtionibus ſophiſticis, philoſophiae maieſtatem ad minutias et quiſquilias detrudentibus, argumenta ſeria tractare iubeat. Quae quidem ita obtinuiſſe refert, donec noua philoſophia inualuerit. Quorum ſtatutorum occaſionem ex fortuna philoſophiae Ramaeae et nouatorum aliorum captatam eſſe, eo minus dubitandum eſt, quo certius eſt, in aliis quoque, etiam Germaniae ſcholis vniuerſalibus ſimilia decreta principum pro confirmanda Ariſtotelicae philoſophiae auctoritate et vſu fuiſſe vulgata, praeſertim in academiis Saxonicis circa annum MDCIII. [g]. Anno cIↄIↄcXXI. et ſeqq. autem Ariſtotelis fortunam Pariſiis vehementer coepiſſe iterum nutare, ex Seb. Bassonis, praefatione *philoſophiae naturalis* aduerſus Ariſtotelem, et *cenſura theologorum Pariſienſium* in oppugnatores *Ariſtotelis*, et *decreto ſenatus Pariſienſis* diſci poteſt, quod vtrumque exhibet Lavnoivs [h]. Eo tempore autem Pariſiis in exilio viuebat Grotius, et regis tutela fruebatur, quam ei amici, et inter hos Petauius, S. I. Theologus, parauerant. Quibus vitae et fatorum ſuorum circumſtantiis quod magnus vir ſe attemperauerit, ne amicos, qui fere omnes Ariſtotelicam philoſophiam ſequebantur, offenderet, vel cenſuram academiae et ſenatus regii incurreret, non eſt valde mirandum: quamuis in eclectica via ſe incedere nouiſſe, pulchre oſtendiſſet. Quo pacto confirmatur coniectura auctoris, cui *Manes Grotii vindicatos* debemus, h. l. adducta.

Zzzz 2 pag.

e) Ep. de nouiſſimis circa res ſacras in Belgio diſſidiis p. 35.

f) Hiſtoire de l'Vniuerſité de Paris T. VII. p. 66. qui tamen de decreto parlamenti 1624. 1629. tacet. conf. Lavnoivs de fort. Ariſt. c. XVI. pag. 296.

g) Vid. Elswich. de fort. Ariſtot. in ſcholis Proteſtantium §. 26. p. 73. et ad quos prouocat.

h) de fort. Ariſt. in acad. Paris. c. 16. pag. 296 ſeqq.

pag. 268. lin. 24. *Georgius Simlerus, qui iuriſprudentiam poſtea Tubingae docuit.* Debuit Phorcenſis Schola et ipſe Philippus iſtam literariam lucem magno ciui ſuo, Ioanni Reuchlino, qui et literas in illa patria reſuſcitauerat, et Graecae atque Hebraicae linguae rudimenta adoleſcentibus quibusdam tradenda Simlero ſuaſerat [i]. Hunc autem heroëm literarium Philippum non niſi filii nomine compellauiſſe, cum eum non ob cognationis tantum vinculum impenſe amaret, ſed etiam propter elegans, et nullius non magnae rei capax ingenium admiraretur, teſtatur IACOBVS HEERBRANDVS [k]. Georgius Simlerus autem poſtea inter Iureconſultos Tubingenſes nomen haud incelebre obtinuit. Eius epiſtola legitur ad Thomam Anshelmum typographum [l], in hiſtoria renaſcentium literarum in Germania non negligenda.

pag. 272. lin. 4. a fin. *a Nauclero corraſum magis.* Conſulendus de hoc nobili Sueuo, iurisque canonici profeſſore, cancellario et rectore academiae Tubingenſis praeter CAMERARIVM [m], et MART. CRVSIVM [n], biographus Germanorum eruditorum MELCHIOR ADAMVS [o]. Accepiſſe hunc primum Tubingenſis ſcholae rectorem occaſionem hiſtoriae conſarcinandae ab imperatore MAXIMILIANO, tradit ipſe MELANCHTHON [p] ſcribens, *imperatorem indagatione antiquitatis accurata peneque curioſa Cuſpiniano, Nauclero, Cunrado Peutingero, Iacobo Manlio, cauſſam praebuiſſe, vt integram hiſtoriarum ſeriem contexerent.* Dignus vel hoc nomine locus, ad quem attendatur, cum ſtudiorum, a magno imperatore pulchre promotorum [q] hiſtoriam contineat, ex qua primi literarum reſtauratores apud Germanos in aula Caeſaris poſſunt cognoſci. De NAVCLERI *chronico* ad annum CIↃIↃ digeſto, quod continuauit LAVRENTIVS SVRIVS [r] videſis I. A. FABRICIVM [s].

pag. 277. lin. 4. a fin. *Tum et Tartaretus recenſetur.* Magna fuit olim ſcholaſtici huius philoſophi ex Scoti ſecta exiſtimatio, qui inter logicos eminere credebatur in academiis, eius autem hodie memoria adeo euiluit, vt vix nomen et tituli librorum eius ſuppetant. Fuit autem Petrus Tateretus, quem alii Tartaretum vocant, philoſophus Gallus, eo tantum nomine notus, quod in PETRI HISPANI *ſummulas* expoſitionem ſcripſerat, quibus praecepta logicalia, in ſcholaſticis diatribis vſitata, luculenter et neruoſe comprehendiſſe credebatur, cuius editiones veteres recenſet continuator *Bibliothecae Latinitatis infimae* b. CHRISTIANVS SCHOETTGENIVS [t]. Eſt inter eas etiam Wittebergenſis, ſiue, quod nomen praefert Albiori, in cuius titulo, iuſſu et expenſis Friderici III. electo-

i) Conf. B. I. HENR. MAII vita Reuchlini p. 145.

k) In orat. funebri in obitum Philippi Melanchthonis.

l) Ad calc. REVCHLINI rudim. L. Hebraeae 1506 libro rariſſimo.

m) §. 4. p. 16. ed. Carpz.

n) In annal. Sueu.

o) T. IV. p. 27. 28.

p) In chronico Carionis p. m. 1054.

q) Etiam omnium philoſophiae partium. id. ib.

r) Ad ann. 1564. Vtimur ed. Col. 1576. 8.

s) Bibl. Lat. med. T. IV. p. 311.

t) T. VI. 612.

electoris Saxoniae ſuaſu Martini Pollichii Mellerſtadii 1504. fol. edita dicitur. Nec alius liber eſt, quem ex mſc. recenſuit B. Wolfivs [u], ex Nazarenorum lingua in Hebraeam conuerſus, quanquam ſe auctorem neſcire fateatur bibliographus Hebraeorum literarius. Vnde ex vtroque hoc exemplo conſtare poteſt, quanta in exiſtimatione fuerit iſta expoſitio logica: quae tantopere hodie euanuit, vt ne titulum quidem recte ſciant omnes; cum tamen et publicis nouae academiae lectionibus [v] deſtinatus fuerit et meruerit Iudaeis lingua Hebraea ex parte commendari: niſi haec fuerit particula *expoſitionis* Tartareti *ſuper textu logices Ariſtotelis*. Metaphyſicam quoque eius et ethicam quaeſtionibus moralibus expoſuiſſe obſeruat Schoettgenivs [x]. Ceterum quam egregie ſe de noua academia meruiſſe viſus ſibi ſit Pollichius, quod hunc Scotiſticae philoſophiae theſaurum ſumtibus optimi principis recudi Albiori fecerit, ex dedicatione cognoſci, et indoles eius temporis, quod reformationem praeceſſit, intelligi poteſt. Exhibuit eam Elswichivs [y]. Alium Petrum de Tartaris, abbatem Caſinenſem, in H. E. Sec. XVI. non ignotum ab hoc Petro Tartareto facile diſtinguit patria. Ille enim Romanus fuit, hic Gallus.

pag. 284. lin. 28. *Annotata a CAMERARIO.* Diligenter et non ſine iudicio practico in hac biographia Melanchthoniana ſcribenda verſatus eſt Camerarius, qui eius quoque characteres, moresque aptiſſime delineauit.

pag. 285. not. r. *in Cautelis pag. 89.* Legendum c. VI. §. 84. pag. 132. quo loco iniquus eſt in Melanchthonem Thomaſius aſſerendo eum ſub praetextu purgandae a Scholaſticis naeuis philoſophiae, ſcholaſticas nugas proprio auſu et opinione inter Lutheranos reuocauiſſe. Ex dictis enim manifeſtiſſimum eſt, totam ſcholaſticam ſtultitiam et dedecora Melanchthonem ex animo perhorreſcentem, eas ſordes abſtergere a philoſophia conatum fuiſſe, nec, quod ſcholaſtica deliria ſpirat, in philoſophia tolerauiſſe, adeoque a barbarie medii ſuique aeui, philoſophandi ſtudium apud Proteſtantes liberauiſſe; et caſtiores dicendi tractandique formulas introduxiſſe. Quam ei laudem eripere velle, veritatem et aequitatem violat. In eo magis culpandus Melanchthon, quod, cum naeuos iſtos omnes rite perſpexiſſet, alia et meliora ipſe dare, et audere noluerit ſapere

 ex

u) Bibl. Hebr. T. IV. n. 669. p. 826. quem neſciuiſſe, quis auctor Tartaretus ſit, miramur.

v) Laudat Melanchthon benignitatem Friderici electoris, quod eius cura iuuentuti academicae contigerit ſaluberrime erudiri, fonteſque ipſos artium ex optimis auctoribus hauriant. De corrig. ſtud. Decl. T. I. p. 496. fontem ergo logicum exhibebat Tartaretus. In cuius dedicatione elector impenſe praedicatur, quod inter theſauros literarios Tartaretum, doctoris ſubtilis gloſſematarium haud ignobilem chalcotypis notulis imprimi fecerit, et in eo et famae ſuae et ſuorum eruditioni ſatis ſuperque humane conſuluerit. Sed reliqua quoque legenda ſunt, quae Elſwichius excerpſit, qui ſine dubio ex bibl. vniuerſitatis opus illud Tartareum praeſens habuit. de fort. Ariſtot. in acad. Proteſtantium. §. 8. p. 16 ſqq.

x) Adhaerent iſti expoſitioni ed. Witteb. conf. Elswich. loc. citando.

y) Vid. §. 221. p. 415 ſqq.

ex ſe, ſed in ſectario ſtudio philoſophiam ſecundum Ariſtotelem tractandi ſubſtiterit. Ipſe quoque Thomaſius negare hoc loco [z] non potuit, ſcholaſticam philoſophiam per poſticam in eccleſiam Lutheranorum intromiſſam deberi illi ſeculo, quo armis metaphyſicis eius doctores contra Ieſuitas dimicare coeperunt, quod Sec. XVII. ineunte, et poſt fata Philippi accidit [a].

pag. 286. lin. 21. *Ioachimus Camerarius.* Legenda hic ſunt, de viri ſummi meritis in rem literariam philoſophicam praeter ea, quae ſupra attulimus, ADAMVS [b] quoque et DAVID PFEIFFERVS [c], qui conatus Mauritii ducis emendandi ſtatum philoſophiae barbarum in academia Lipſienſi, per Melanchthonem et Camerarium pluribus enarrat, et duumuirorum horum diligentiam in curandis et aduocandis viris vndecunque doctiſſimis laudat. Inter hos viros doctos ad docendum bonas literas vocatos, fuere Bernardus Zieglerus theologus, Alexander Aleſius, philoſophus, Petrus Loriottus ICtus, Ioachimus Reticus, mathematicus, cui ſucceſſit Ioannes Humelius. *Alexandrum* vero *Aleſium natione Scotum,* ait, *fuiſſe diſputatorem ſubtilem, non ſolum diuinis literis egregie doctum, ſed et ſpinoſae Scoti et Aquinatis diſciplinae innutritum, et quaeſtiunculas, quas illi argutiis ſuis proſequuntur, artificioſe diſſoluere doctum.* Latius haec explicuit IACOBVS THOMASIVS [d], qui Aleſium, cum vetuſtiore ſcholaſtico Thomae praeceptore non confundendum, integra oratione laudauit.

pag. 288. lin. 7. a fin. *Qui Zamoſcii MDCIII. prodiit.* Alius hic iam ſcriptor nobis eſſe videtur, et a philoſopho cognomine diſtinguendus ſine dubio Simon Simonides, magni Io. Samoſcii ſecretarius, cuius res literarias enarrat SIM. STARAVOLSCIVS inter *ſcriptores Polonorum* [e], vir poetica laude conſpicuus. Tota vero hiſtoria literaria Simonii obſcura et incerta eſt, et dubitamus nos vehementer, an ad profeſſorem Lipſienſem omnia pertineant, quae de Simonis Simonii impietate et atheiſmo nobis reliquerunt Spizelius, Baylius, Baierus *ll. cc.* Quamuis enim ſat atroces ſunt, quae in caput eius cumulantur accuſationes, facit tamen Simonii nomen, pluribus homonymum, et ſimilibus cum Lucenſi animi moribus, religionis inconſtantia etc. maculis notatum, vt timendum ſit, ne ob nominum confuſionem quaedam huic tributa ſint, quae ad alium ſpectant. Certe parum veriſimilitudinis habet, hunc Lipſienſem profeſſorem tantam nominis claritatem ſeruaturum fuiſſe, quanta is poſt mortem cluebat, ſi in vita tam nefarium Vertumnum, et atheiſmi patronum ſe exhibuiſſet. Decernere tamen certum tum ob dictas cauſſas, tum ob inſignem librorum horum raritatem, maxime eius, qui *de*

z) §. 86. p. 133.

a) Pluſcula huius generis paroramata in cautelis Thomaſianis occurrunt, quibus in veritatem et fidem philoſophicae hiſtoriae peccauit Thomaſius vir cetera acutiſſimus. Vnde cautelae c. VI. probe ponderandae ſunt, et eligendum e ſcoriis nonnullis aurum.

b) Lit. philoſoph. Germ. p. 258 ſeqq. conf. Templ. honor. lit. Germ. Noſtrum p. 90 ſqq.

c) Rer. Lipſienſ. L. III. §. 40. p. 381 ſqq.

d) Orat. XIV. p. 300 ſqq.

e) n. XCIX. p. 130.

de religione Simonis Simonii Lucenſis agit, quem in ſola bibliotheca Dreſdenſi Beierus inſpexit, et B. Spizelius noſter quoque poſſedit, tum ob acerbitatem et iniurias inimicorum eius, Bezae, Schegkii, Squarcialupi valde ſuſpectas impoſſibile iudicamus, et quae h. l. dicta ſunt examini virorum doctorum, quibus obuia iſta ſcripta Simoniana fieri forte poſſint, relinquimus. Ipſorum ſcriptorum Simonianorum elenchum exhibet *Bibliotheca Gesnero-Simleriana* [f], quae videnda, et de medicis eius libris conſulendus MERCKLINVS [g].

pag. 289. lin. 5. *Analyticam viam monſtrauiſſe.* Idem viſum CONRINGIO [h], qui monet: *Simonium omnium primum docuiſſe Lipſiam ἀριστοτελίζειν, eius quoque ſcripta arguere doctrinam viri, non profecto aliquam ex vulgo, ſed plane eximiam in philoſophicis et medicis.* Primum autem eorum Simonium non fuiſſe, qui in Lipſienſi bonarum artium mercatu, Peripatetice cum laude verſati ſunt, Camerarii et Aleſii exempla a nobis adducta demonſtrant. Vnde haec κατ' ἐξοχὴν tantum intelligenda ſunt; recordandumque ne hanc quidem gloriam conceſſiſſe Simonio ſcholam Schegkianam, quae eius Peripateticiſmum multis modis lacerauit. Itaque diſtincte hic pronuntiandum eſt; Lipſia enim ab ipſo repurgatarum literarum initio Ariſtotelico philoſophari modo didicit, et libros eius ideo eulgauit [i], aſt ſolum tamen Ariſtotelem ſeruiliter ſequi noluit, et iuxta conſilium Melanchthonis, alios quoque conſulendos eſſe cenſuit. Teſtem damus HERMANNVM BVSCHIVM [k], ita de Lipſia canentem:

Quo nunc Democriti riſus, et cuncta ſilendo
Quae docuit Samii prouida cura ſenis?
Quo nunc Socraticae migrauit gloria mentis
Aut quo cum magno ſylua Platone ſuo?
Ipſae vbi nunc totae tandem celebrantur Athenae,
Aut Pallas Muſis concomitata ſuis?
Omnia nunc retinet haec Lips, et poſſidet vna
Lips inquam docti fama decusque chori.

pag. 297. lin. vlt. *Et inter praecipua ſcholae ſuae ornamenta numerarent.* Vt vno teſtimonio fidem faciamus, ita PICCARTVS [l] collega: *amiſimus incomparabilem illum virum Scherbium praeceptorem amantiſſimum. Si cum Catone virtus etiam mortua ducebatur, cum Scherbio pietas, medicina, philoſophia et virtus in cineres abibunt.* Sed aliorum quoque eadem fuere de Scherbio iudicia [ll], quae h. l. adduximus, et ex parte inueniuntur in *Epiſtolis Richterianis* [m].

pag.

f) p. 634. conf. iudicium CONRINGII in ep. ad I. Thomas. NELDELII inſtitut. O. A. praemiſſum, quo in theologicis non fortaſſis inoffenſo pede progreſſus eſſe dicitur.

g) Lind. renou. p. 679.

h) Ep. ad Iac. Thomaſ. praefixa NELDELII Inſtit. in Org. Ariſt.

i) Vid. LEICH. Orig. et increm. typogr. Lipſ. c. II. p. 13.

k) Epigram. L. III.

l) Intr. in art. medic. c. I. pag. 3.

ll) Ea dabit BAIERI diligentia l. c. p. 16 ſqq.

m) Ep. Richter. p. 591.

pag. 306. not. h. lin. vlt. *Multa examinantur, noua et ſingularia nonnulla afferuntur.* Dignus libellus, qui a metaphyſicae cultoribus euoluatur et conſideretur, cum paſſim eclecticum Peripateticiſmum a communi cogitandi modo Ariſtotelico deflectentem exhibeat. Vnde grates debemus S. Reu. FEVERLINO [n], quod libelli rariſſimi nouam recenſionem, apologiae ſuae pro Taurello adiecerit. Quoniam tamen exiguorum atque academicorum libellorum id fatum eſt, vt cito iterum euaneſcant, certe non in omnium manus veniant, exhibendas eſſe, ſpeciminis philoſophandi Taurelliani gratia ſententias quasdam non a ſcopo praeſentis inſtituti, hiſtoriam Taurelli perficere cupientis, alienum putamus. Ita vero decreuit Taurellus:

I. Philoſophia eſt rerum diuinarum et humanarum ex innata nobis intelligendi vi certo rationum diſcurſu acquiſita notitia.

II. Ita in Ariſtotelis operibus verſandum eſt, vt ea indicentur philoſophis digna eſſe Chriſtianis, quibus haec Dei nobis cognitio diuinitus reuelata confirmatur.

III. Logica eſt, quaecunque ad ſciendi modum referuntur. Metaphyſica non eſt ſcientiae, ſed rerum ſcientia, et quidem non quarumuis; nempe ſumma hominis ſcientis perfectio, et omnium ſcientiarum finis.

IV. De veritate agere, nullius eſt certae ſcientiae, ſed eius, quae ſciendi rationem certis quibusdam praeceptis tradit.

V. De principiis et cauſſis rerum dignoſcendis et diſcernendis ratio quaedam communis logica eſt.

VI. Non ſunt confundenda cognitionis et exiſtentiae principia: vnde decernendum, ſintne vniuerſalia ideae, genera, ſpecies, numeri, rerum principia.

VII. Vniuerſalium et ſingularium dignotionem per ſe et per accidens etc. vendicat ſibi logicus.

VIII. Similitudinis item et oppoſitionis in rebus obſeruandi modi ſunt logici. Nullius enim rerum ſcientiae eſt, quod eſt omnium.

IX. Ipſa per ſe ſubſtantia, non ipſa eius accidentia phyſica ſunt omnia. Iniqua limitatio eſt ἡ κινητὰ natura certe etiam eſt quieſcentium, et quidem quatenus quieſcunt.

X. Natura ſolis tribuitur corruptibilibus, etiam aeternis, agendi principium etiam eſt, ἀρχὴ κινητική.

XI. Materia nihil rerum eſt: non tamen eſt nihil. Eſtque eorum, quae ex ſe inuicem generantur.

XII. Si forma non eſt ϛοιχεῖον ſed ἀρχή, an materia non eſt etiam principium? etc.

XIII. Phyſicis corporibus accidunt multa: quae ſuo quodam modo, ad ſubſtantias incorporeas etiam referri poſſunt. e. c. quantitas, qualitas, motus. XIV.

n) Vid. triumph. philoſ. P. I. praef. et P. III.

XIV. Corpora diuiduntur in coeleſtia et elementaria, haec vel ſimplicia ſunt vel compoſita.

XV. Corpora quaedam ſunt praeter corruptibilia, quae forte materiam non habent, aut non talem, hoc eſt γεννητήν, ſed quae loco ſit mobilis.

XVI. Cuiuslibet ſphaerae proprium quoddam mouens eſt.

XVII. Conſtitui poſſunt tria genera prima entis: τὸ εἶναι, τὸ δύνασθαι, καὶ τὸ ἐνεργεῖν.

XVIII. Τὸ ἐνεργεῖν quemuis motum agentis et patientis denotat, quo etiam ſenſus, intellectio, varii cordis affectus et ipſe etiam ſubſtantiae vigor, quem vitam dicimus, referri poſſunt.

XIX. Τὸ δύνασθαι ſubſtantiae quaedam eſt διάθεσις, natura et proprietas, ob quam agere vel pati poſſit; haec inter eſſe et operari medium quiddam eſt.

XX. Mens vniuerſalia facit et ſuſtinet, cui etiam dicuntur ineſſe.

XXI. Potentia duplex eſt, eſſe poſſe, et poſſe operari.

XXII. Simplex neceſſitas nullam admittit potentiam.

XXIII. Actus eſt potentiae praecedentis poſterior perfectio.

XXIV. Per motum intelligi pôteſt omnis agentis aut patientis ἐνέργεια.

XXV. Ex nihilo nihil fit naturaliter, quid hoc ad metaphyſicam?

XXVI. Si fiant formae, etiam ſint, quae ante non fuerunt, neque generantur tamen, propterea quod ex materia non fiant, cur abſolute dicitur, quicquid fit, ex materia fieri: non licet generationem hanc dicere.

XXVII. Qui negant, ex nihilo nihil fieri poſſe, non volunt, illud eſſe cauſſam, ſed afferunt efficientis hanc eſſe impotentiam, ſi nihil facere poſſit, niſi ab alia cauſſa, materiali videlicet, adiuuetur. Efficiens cauſſa ſola ſufficiens eſt ad effectum producendum, ſi potentiam habet infinitam.

XXVIII. Deus, homo et natura efficientes rerum cauſſae ſunt.

XXIX. Propria rei cuiusque natura motuum ſuorum cauſſa eſt.

XXX. Finales rerum cauſſae tot ſunt, quot ipſarum ſunt rerum genera: nam vnicuique ſubſtantiae ſua quaedam eſt ἐνέργεια, et finis quo perficiatur.

XXXI. Bonum a rebus ipſis nullo modo ſeparari poteſt, nam et ipſum eſſe, et ipſum poſſe, et ipſum operari per ſe bona ſunt, vt omnibus hiſce malum neceſſe ſit accidere.

XXXII. Omnem quantitatem eſſe diuiduam, impudens eſt poſtulatum.

XXXIII. Praeter infinitum loci et infinitum temporis, aliud eſt infinitum actu, ſubſtantia videlicet vna, quae cum a nullo ſuum eſſe acceperit, caetera omnia condidit, quae antea non erant.

XXXIV. Tempus aeternitatis pars eſt, numero motus definita: vt ſi quae ſit temporis eſſentia, non alia certe ſit, quam aeternitatis.

XXXV. Aeternitas eſt durationis, vitae motus vel perſiſtentiae ſpatium, ſicut locus et ſuſceptionis.

XXXVI. In aeternum multa perſiſtent, quae nulla neceſſitas ſed Dei voluntas aeterna faciet.

XXXVII. Abſurdum eſt in aeternis ponere nihil praeter fatum et ſimplicem neceſſitatem.

XXXVIII. Locus eſt pars quaedam infiniti cuiusdam ſpatii.

XXXIX. Deus quidem ab aeterno aeque potens fuit, ſed potentiam praecedit neceſſitas. Quiduis poteſt Deus, at non abſolute, nempe ſi non obſtet neceſſitas. Vnum autem hoc eſt ex neceſſariis, vt quicquid extra ſe facit Deus, aliquando faciat, non ſemper: nam quae ſemper facit, ea non poteſt non facere.

XL. Mundus non fuit ab aeterno, et multis rationibus euinci poteſt.

XLI. Factus eſt mundus aliquando, cum ab aeterno non fuerit; et quidem ab efficiente aliquo factum eſſe oportuit, quod ſpecie et eſſentia diuerſum fuerit, et quod virtute praeditum fuerit immenſa. Ex nihilo factus eſt, cum antequam fieret, materia fuerit nulla.

XLII. Solius Dei eſt, vt mundus vel pereat aliquando, vel ſuperſit etiam in aeternum. Nos itaque nolle Deum cenſemus, vt ſemper ſit.

XLIII. Omnium hominum communis haec eſt ratio et natura, vt in aeternum produci nequeat haec hominum generatio.

XLIV. Hominis cauſſa mundum eſſe factum conſtat.

XLV. Homines fecit Deus, vt in aeternum perſiſtant. Ea enim in aeternum perſiſtunt, quorum finis eſt absque fine.

XLVI. Neque anima ſola ad hominis vitam Deique contemplationem eſt ſatis, quia natura eius ita comparata eſt, vt absque corpore nihil poſſit.

XLVII. Vt ergo in aeternum viuant homines, neceſſe eſt, ſuum cuique animae corpus reſtitui.

XLVIII. Daemones ſunt finitae ſubſtantiae, ideo alicubi ſunt, nec vlli tamen loco affixi, quin, quo volent, ferri poſſint quam celerrime.

XLIX. Sub variis formis conſpiciuntur, et a Deo conditi ſunt ante mundi creationem.

L. Felicitatis propriae cauſſa conditi ſunt, quam aſſequuntur Dei et operum eius contemplatione. Haec contemplatio pietate perficitur, id eſt, amore Dei et digna celebratione.

LI. Habent inter ſe ſocietatem, et poſſunt audire et loqui, cuius tamen modum ignoramus.

LII. In res naturales varie afficiendas vires habent admirandas, vt ex miraculis et magicarum artium effectis conſtat.

LIII. Falſum eſt ratiocinium, Deum eſſe, quia coelum mouetur. Certius, nullum eſſe infinitum cauſſarum ordinem.

LIV. Deus rerum omnium prima eſt cauſſa et ſuperiorem agnoſcit nullam, cuius ipſe ſit effectus. Infinitus ergo eſt, ab aeterno fuit.

LV. Aliud eſt, Deum eſſe Deum, et Deum eſſe cauſſam, nam illud quod agit, vt Deus eſt, non poteſt non agere, ſimplex haec eſt neceſſitas: illud vero, quod agit, vt cauſſa eſt, agere poteſt, et poteſt non agere; haec potentia et voluntas eius eſt.

LVI. Deus non eſt conſtituens ſed efficiens rerum cauſſa.

LVII. Deus eſt neceſſario, ſed non propter mouendum coelum. Eſt item feliciſſimus et omnipotens.

LVIII. Vnus eſt Deus, non plures.

LIX. Vnius ſunt, non plurium infinitas, aeternitas, vbiquitas, neceſſitas. Caetera finita ſunt omnia.

LX. Nihil eſt, cuius Deus cauſſa non ſit.

Habes Lector, ſyllogen Taurellianam, ex multis eo fine hoc collectam loco, vt nouum aliquod Peripateticiſmi recentioris meteorum tibi exhiberet: nempe metaphyſicam Peripatetico-eclecticam. Nam cum totum ordinem metaphyſicum Ariſtotelis ſequatur, vbiuis fere, locis in margine adductis oſtendit, quid vel temere, vel falſo ab Ariſtotele aſſertum, quid emendandum, quomodo melius explicandum, quid ad rationes quoque theologicas applicandum in hoc ſyſtemate ſectario-eclectico, ſi dicere fas eſt, obſeruandum ſit. Acuta pleraque et ad examinandam et denudandam metaphyſicam Stagiritae aptiſſima, ſed quaeſtionibus tantum et problematibus expreſſa, ad quae reſpondere omnemque metaphyſicae rationem manifeſtam peculiari opere dare auctor conſtituit. Difficile itaque eſt, magnamque attentionem poſcit, vt Ariſtotelea a Taurellianis ſententiis diſtinguantur. Prolixiora qui cupit, ei ipſe libellus adeundus eſt, in cuius locis ſaepius obſcuris et difficilibus multam interdum lucem affudit cel. FEVERLINVS [o]. Sunt quoque in hoc ſyſtemate Taurelliano nonnulla, quae cum hodiernis quorundam placitis merentur comparari. Verum hanc prolixitatem pagina noſtra refugit.

pag. 308. lin. 18. *Quamuis maiori cum quiete et ſecuritate.* Pungere videtur ſcholam Altdorfinam in genere et partes Scherbii diſciplinam ſectantes in ſpecie [p], quae hanc Taurellianam iudicandi et carpendi Ariſtotelem licentiam ferre non potuere [q]. Inde enatae optimo viro calumniae et inſultationes, contumeliae quoque vellicantes, obiecta Rami nouaturientis impietas, et tandem atheiſmus: quibus omnibus, quae enarrat biographus [r], effectum eſt, vt ſcholae quoque eius fierent ſuſpectae et

o) In annot. in fine paginae adiectis.

p) Probauit id B. BAIERVS ex ep. mſ. I. C. Durrii prof. Altdorf. ad Iacobum Thomaſium, p. 4. not. (*).

q) Ibid. p. 5.

r) Ibid. Vidit id REIMMANNVS, in Cat. cr. Bibl. ſuae T. I. p. 1103. obſeruans, philoſophos eius aetatis multa in eum eſſe ementitos, quem odio habebant, quod iugum Ariſtotelis docebat eſſe excutiendum eclecticamque philoſophandi viam ſequendam, et inueteratos in philoſophia errores diſpungendos.

et diſcipuli ad alios dilaberentur. Ipſe Schegkius, quamuis Taurelli patronus, improbauit, quod ingenium aduerſus Ariſtotelem exercuerit, et oculi pupillam petierit.

pag. 311. lin. 21. *Taurelli obſcuritatem in cauſſa fuiſſe.* Nec ſibi, nec auditoribus γνησίοις obſcurus erat philoſophus Altdorfinus, ſed illis tamen, qui notionibus et definitionibus Ariſtotelis aſſueti, eum ab harum ſignificatione multoties abeuntem non intelligebant, nouasque eius terminorum Peripateticorum determinationes ignorabant, cum et diſputandi modo et dicendi praeciſione eos haud raro abſconderet. Id quod nobis quoque cum Taurelliana ſcripta prima vice legeremus, eueniſſe recordamur, et aliis quoque accidiſſe non miramur. Huius obſeruationis qui experientiam cupit, eum vel ſolas poſitiones metaphyſicas intueri iubemus, et attente conſiderare, quae moneri de iis poſſe B. Reimmannvs putauit, aſt cum toto eius ſyſtemate ſupra enarrato comparanda ſunt, vt intelligatur, mutatis ſaepenumero definitionibus Ariſtotelicis, nouas determinationes Taurellum ſubſtituiſſe, reuera magis παραδοξοφιλοῦντας quam paradoxas.

pag. 314. lin. 21. 22. *Sine dubio quod Polonorum multi iuuenes nobiliſſimi Altdorfium ſtudiorum cauſſa accedere ſolerent.* Audiendus de hac nobilioris iuuentutis Polonicae frequentia in academia Noricorum Nic. Tavrellvs, qui libros *de coelo*, filio Zenowicii Palatini Breſcienſi inſcripſerat. Vbi inter alia *hanc fere nobilium Polonorum, vt Italorum, laudem eſſe*, ait, *quod philoſophiae, quam iuri malint incumbere, et multos nobiles ex hac gente laudat, quos habuit conuictores, illuſtres ac generoſos, honeſtos et vere nobiles.* Qui cum in Peripateticorum ſubſelliis conſediſſent, haberentque viros acutos et doctos, qui eorum mores et ſtudia moderabantur, cauſſa inde deriuari poteſt, quomodo Peripatetica eruditio etiam in Sarmatiam deſcenderit.

pag. 316. lin. 9. *Commentarius eius in metaphyſicam.* Addidit editor in calce diſſertationem, an angeli ſint corporei, cum haec ſententia arriſiſſet Sonero, quem rationibus Peripateticis euerſum iuit. Sed aliter Sonerus ſtatuere non poterat, notionibus Ariſtotelis de materia impeditus. Statuit autem de daemonibus philoſophus Altdorfinus [s], et eſſe Daemonas et eſſe ſubſtantias intelligentes, eſſe, quia ſubſtantiae ſint, a ſe inuicem et a prima diſtinctae, corporibus veſtitos, quia, ſi materiam non haberent, non eſſent multa numero. Quae poſtea multis rationibus Peripateticis munit, et ſecundum eas explicat, et ad doctrinam S. Scripturae applicat: quae hoc loco latius perſequi haud licet, et vna negata definitione Ariſt. concidunt.

pag. 320. lin. 8. a fin. *Supra humanae mentis conditionem comprehendere poſſe.* Non plane diſſimile vero nobis videtur, talia dixiſſe et ſtatuiſſe Martinium. Viſum enim Peripateticis eius temporis, quia Ariſtotelicam philo-

s) Comm. in libr. metaphyſ. Ariſt. L. XII. p. 662 ſeqq.

philoſophiam ſub vmbra reuelationis creſcere cupiebant; Vnum eſſe finem, vt ab vno omnia diriguntur, vt ad Deum cuncta referantur, et noſtra in Dei cognitione et celebratione perfectio perſiſtat. Huius autem cognitionis veram rationem ex ſacris literis certo conſtare; aſt huc quoque omnem philoſophiae, maxime metaphyſices virtutem reuocandam eſſe, vt hunc ſcopum adiuuet; eius autem promouendi hanc rationem eſſe, vt, quae de Dei eſſentia et attributis ex philoſophia diſci poſſunt, fundamenti loco ſint, quibus veritates reuelatae applicentur. Idem, niſi fallimur, ob oculos habuerunt, qui inter articulos fidei puros et mixtos diſtinctione facta, notiones metaphyſicas e. g. de Deo eiusque eſſentia et attributis ſubiiciendas eſſe reuelationi ſtatuebant. Ita ſtatuiſſe Tavrellvm [t] ſupra obſeruauimus. Quibus ſuppoſitis cum abſtractiſſimam entis notitiam ſuppeditare philoſophiam crederent, doctrinam de vno et bono, velut nucleum theologiae omnis ſuppoſuerunt, concipiendam et firmandam eſſe. Quo pacto, etſi magnam limitationem ea res habeat, certum tamen eſt, Arnoldum et ſequaces, inuidioſius, quam par erat, in horum hominum, male de Deo et reuelatione non cogitantium ſententia explicanda, verſatos, neſciuiſſe, quid Peripatetici philoſophi his ambitioſis ſententiis ſibi velint, et an monſtra lateant.

pag. 324. lin. 28. *Ea tantum ſeligimus, quae inſtituto noſtro conueniunt.* Alio, eoque literario, ſcopo deſcripſimus magni polyhiſtoris vitam atque merita in *templo honoris literaturae Germanicae* [u], vbi ſtrictim quidem, aſt ſatis plene ea adduximus, et teſtimoniis roborauimus, quae ad hiſtoriam eius literariam in genere pertinent. Quae cum hiſce noſtris comparanda et coniungenda ſunt. Dederunt etiam biographiam Conringianam memoriae literariae Niceronianae [x], ſed breuem, catalogum autem ſcriptorum Conringianorum ſatis plenum et perfectum. Perſonatum Clarmvndvm [y], qui alios ante ſe ſatis negligenter exſcripſit, vix eſſet, cur hoc loco nominemus, niſi is ab alio adiutus rerum Conringii valde gnaro meruiſſet cum reliquis conferri.

pag. 325. lin. 10. 11. *Hiſtoricas narrationes feliciter tenuit.* Vſus autem eſt hodega Abrahamo Bvcholzio, cuius in *indice chronologico* filum ſecutus eſt.

pag. 333. lin. 18. *Priuatae lectoris induſtriae relinquimus.* Multos in hanc rem adducit Clarmvndvs, qui etiam Sarckmatianum de Conringio iudicium Sam. Schvrzfleischii repetiit. Paucis multa et magna de eo dixit Henricvs Meibomivs, in epitaphio digno, quod hic quoque de tanto Germaniae noſtrae ornamento legatur: *hoc tumulo clauditur regum principumque conſiliarius, iuris naturalis, gentium, publici Doctor, philoſophiae omnis peritiſſimus, practicae et theoreticae, philologus inſignis, orator,*

t) Vid. praef. ad Metaphyſ. et Feverlinvm ad h. l.

u) Dec. IV. p. 159 ſeqq.

x) T. XV. p. 214 ſeqq. ed. Germ.

y) Clarmvndvs P. V. biograph. p. 101.

tor, poëta. hiſtoricus, medicus, theologus. Multos putas hic conditos. Vnus eſt HERMANNVS CONRINGIVS, ſeculi miraculum. Poſuit Henricus Meibomius. Cui ſubſcribit quisquis magnorum virorum merita cenſet immortalia.

pag. 333. lin. 12. *Quamuis enim aduerſariis non caruerit.* Conferenda hoc loco recenſio Opp. Conringii, quam ſuae biographiae ſubnexuit Clarmvndvs, qui occaſionem harum contentionum non reticet.

pag. 334. lin. 19. *Et vbique accuratam philoſophicae hiſtoriae cognitionem.* Vbique fere eius ſpecimina ſpargit Dreierus, maxime vero multis in locis manifeſtum fecit, omnem fere Peripateticae hiſtoriae campum eum percurriſſe. Cuius exemplum in ea aetate ſatis memorabile eſt *diſſertatio I. philoſophiae primae*, quae *de origine et progreſſu philoſophiae* tractat. Quanquam enim, tantum abeſt, vt totius, quod titulus promittit, philoſophicae hiſtoriae ambitum complexus ſit; vt ne primorum quidem capitum ſummam tetigerit, fallanturque, qui ſe philoſophicae hiſtoriae compendium in hac prima primae philoſophiae diſſertatione deprehenſuros ſperant; negari tamen nequit, auctorem Peripateticae philoſophiae hiſtoriam luculenta tractatione expoſuiſſe, et, praemiſſis philoſophiae Graecae incunabulis, attuliſſe pleraque, quae ad noſcendam et commendandam philoſophiam Peripateticam conferre aliquid poſſe iudicauerat. Hunc enim ſibi finem eius ſcriptionis eſſe faſſus eſt, vt *hanc Ariſtoteli laudem tribueret, quod exacte tractauerit philoſophicas ſcientias, quod inſtrumenta eorum primus elaborauerit perfecte, et vſum eorum cognouerit, quodque, iudice Auerroë, nullus poſteriorum philoſophorum vſque ad praeſens tempus potuerit ſcriptis eius aliquid addere, vel etiam aduerſum ea aliquid proferre, quod ſit alicuius momenti et conſiderationis.* Quae tamen potuiſſe virum doctum ſcribere, eo magis miramur, quo certius nobis ex hac hiſtoriae philoſophicae compendio conſtitit, legiſſe eum Patricii *diſcuſſiones Peripateticas*, et in vſus ſuos eas conuertiſſe. Aſt tanta erat apud illum philoſophiae Ariſtotelicae admiratio, vt crederet, id vnum eius perfectioni deeſſe, vt à ſcoriis ſcholaſticorum philoſophorum purgaretur. Itaque quam magnis encomiis in praefatione ornat, philoſophiam Peripateticam ideo ſe elegiſſe fatetur, et *preſſius*, ait, *optimum philoſophum fuiſſe ſecutum, quod ex hoc fonte primum manarit philoſophia in eoque multo liquidius et purius fluat, quam in aliorum plurimorum lacunis et ciſternis.* Quibus ita inſiſtit, vt ſana fere omnia et primas veritates continentia exiſtimet, quae prima philoſophia Ariſtotelis ſuppeditat. Quae nollemus quidem viro tantae eruditionis arriſiſſe, ſicque illum prodidiſſe, quam male praeparatum pectus habuerit ad ſuſcipiendam veram ſapientiam, fatemur tamen, inter interpretes Ariſtotelis non ignobilem ei deberi locum, excuſamus quoque virum bonum multaeque literaturae Peripateticae, quod ex eius ſeculi praeiudicio crediderit, feliciter contra Ieſuitas alioſque aduerſarios pugnari non poſſe, niſi ex armamentario Peripatetico.

pag.

pag. 335. lin. 10. *Quem ex libri titulo nemo ſibi promiſerit.* Legenda eſt erudita illius libri polemici praefatio, quae hiſtoriam criticam viae examinis, ſuis legibus munitae pandit, plurimaque ſpargit, ad cognoſcendam veterum methodum plurimum facientia, multamque eruditionem veterem et Peripateticam redolentia.

pag. 336. lin. 3. *In lucem editus eſt.* Enarrauimus, praeter memoriam incomparabilis polyhiſtoris, hiſtoriae philoſophicae noſtrae inſertam, eius res literarias etiam in *templo honoris literaturae Germanicae*, quae cum iſtis conferri ab illis poſſunt, qui noſtram vernaculam intelligunt.

Ibid. lin. 6. a fin. *Quam vere veteris literaturae pronus condus fuerit.* Hoc non ita intelligendum eſt, ac ſi recentioris literaturae notitiam minus magnam habuiſſet. Contrarium enim euincunt eius meletemata literaria, orationes, praefationes, diſſertationes, plenae rarae lectionis veteris et nouae, maxime vero elegantes diſſertationes de *plagio literario*, de *indicibus librorum prohibitorum*, de *foeminis eruditis*, de *vagantibus ſcholaſticis* etc. in quibus, quantam lectionis iudicio acri ſuſtentatae copiam poſſederit, vberrimis exemplis manifeſtauit, plauſumque orbis eruditi meruit. Sed eminebat tamen veteris ſapientiae omnis, et imprimis philoſophicae abundantiſſima cognitione, quam et plurima atque vaſta lectio ſuppeditabat, et iudicium acerrimum et in nexus ſyſtematum cauſſasque doctrinarum intime penetrans fulciebat, et exercitatio dies noctesque in his literis verſata porrigebat. Quo meruit in eorum Peripateticorum numero collocari, qui πολυϊστορίας laude olim aliorum lumina obfuſcarunt, et ex quorum ſcriptis et inſtitutis, iudice CICERONE [z], *cum omnis doctrina liberalis, omnis hiſtoria, omnis ſermo elegans ſumi poterat, tum varietas tanta erat artium, vt nemo ſine eo inſtrumento ad vllam rem illuſtriorem ſatis ornatus accedere poſſet.* Id quod non noſtra tantum experientia edocti fatemur, quibus non pudor eſt, a tantae doctrinae viro in hiſtoria philoſophiae dogmatica et critica omnium plurimum didiciſſe fateri; ſed iudicauit quoque diſcipulus Thomaſii γνήσιος illuſtris Leibnizius, cuius ad B. Wolfium, theologum Hamburgenſem verba [a] non poſſumus non hoc loco adſcribere, cum iuuando philoſophicae hiſtoriae ſtudio inſigne pondus addant. *Tua ſemper licet tacitus, vt par erat, eo magis aeſtimaui, quo pauciores hodie eſſe video, qui veterem doctrinam colant. Sententias philoſophorum Graeciae et antiquae eccleſiae doctorum, ex ipſis elici fontibus ſtudium eſt, quod mihi vtile videtur, ad pondus dandum nouis veritatibus, quae plerumque antiquis conſpirant. Itaque valde applaudebam olim iuuenis Iacobo Thomaſio, inſigni viro, qui hiſtoriam non tantum philoſophorum, ſed et philoſophiae mihi tractare videbatur.* Et alio loco ad ipſum Thomaſium [b], *tuum illud hiſtoriae philoſophicae γεῦμα, dici non poteſt, quam omnibus ſaliuam mouerit; apparet enim, quantum inter nudas nominum recenſiones,* et pro-

z) De finib. L. IV. a) Epiſtol. T. I. p. 270. b) Tom. II. p. 121.

et profundas illas, de ſententiarum connexionibus rationes interſit, certe quotquot rerum intelligentes de ſpecimine tuo loqui audio, (ſcis me nihil auribus dare) ii vnanimiter aſſeuerant, a nemine vno integrum hiſtoriae philoſophicae corpus potius expectari poſſe. Plerique alii antiquitatis magis, quam artis periti, vitas potius, quam ſententias nobis dederunt. Tu non philoſophorum, ſed philoſophiae hiſtoriam dabis. Itaque nunquam nos poenitebit ad tantum exemplar nos in hoc literarum genere ſtudia et labores noſtros compoſuiſſe, et de philoſophiae hiſtoria ſapere didiciſſe.

pag. 337. lin. 11. *Qui inter lucem et tenebras paciſcuntur.* Probe videbat, intempeſtiuum hoc ſtudium veterum ſententias et ſyſtemata inter ſe conciliandi non veritati tantum officere, ſed eam multoties euertere. Quod vtinam a tam acris iudicii viro ſibi dictum putarent, qui maleſana veteris philoſophiae conciliatione cum ſacris doctrinis diuinam religionis Chriſtianae veritatem magis produnt, quam iuuant, dumque inde illi patrocinium quaerunt, vel ſuis potius partibus colorem et patrocinium affectant, vel ſacram doctrinam et philoſophicam hiſtoriam corrumpunt: cuius exemplum nouiſſimum habebunt, qui nuperi anonymi *hiſtoriam Eclecticiſmi* ſine partis ſtudio examinare cupiunt. Qui ſi vel vnius Thomaſii *origines hiſtoriae philoſophicae et eccleſiaſticae* attente legiſſet, et ex iis naeuos veterum rectius inſpexiſſet, et rectius de veterum opinionibus iudicium tuliſſet. Sed perhorruit ille proteſtantium labores in hoc ſtudio, quod ex lacunis, quam fontibus haurire maluit. Verum haec obiter.

pag. 338. lin. 6. *Id quod accurate perfecit.* Audiendus ipſe polyhiſtor acutiſſimus, ita differens de ratione ſtudiorum ſuorum: *poteſt et ille, qui veteres indagat hiſtorias, moribus tamen praeſentibus viuere. Non placent mihi nouationes, ſed nec diſplicuit vnquam antiquitatis notitia. Quam ita mihi ſeruo, vt ad ingenium ſeculi me interim componam in iis, quae et ferri poſſunt absque noxa capitali, et mutari non poſſunt absque conuulſione ſtatus literarii.* Nempe praeuidebat vir cautus eas in reformatione philoſophiae conuulſiones, quas vocat, euenturas, quas hiſtoria magni filii eius nos poſt fata parentis oſtendit.

Ibid. lin. 3. a fin. *Quam a filio factum.* Immo maiori; quia a philoſophiae hiſtoria multo paratior erat, quam filius; ſine qua tamen difficulter procedit eiusmodi emendatio. Non tamen ſine philoſophiae emolumento euenit, vt praeſtantiſſimae patris obſeruationes in filii manus deferrentur, qui ad emendandum inter Germanos philoſophiae ſtudium feliciter eas adhibuit. Adiecit is *Originibus hiſtoriae philoſophicae*, libello bonae frugis pleno, et clauis inſtar ad reſeranda multa veteris hiſtoriae philoſophicae et eccleſiaſticae myſteria adhibendo, editor filius: *Indicem in B. Iacobi Thomaſii meditationes mſc. varii generis, magnam partem ad hiſtoriam philoſophicam et eccleſiaſticam pertinentes*, ex quorum titulis et argumento conſtare de πολυϊςορίᾳ beati viri abunde poteſt. Quamuis enim pleraque affecta magis, quam elaborata ſint, adeoque edi in lucem non

ſatis

ſatis digne auctoris ſui nomine et fama poſſunt, attamen infinitam teſtantur colligentis induſtriam, lectionis copiam, ſecernendi accurationem et iudicium: de quo periculum lector ex iis facere poteſt, quae filius *obſeruationibus Halenſibus literariis* et *hiſtoriae ſapientiae atque ſtultitiae* inſeruit, quae nunquam nos legiſſe et relegiſſe ſine iucunditate recordamur.

pag. 340. lin. 5. 6. a fin. *Parum tamen comta et accommodata ingeniis eius temporis illa philoſophandi ratio viſa eſt.* De cauſſis, cur a reformatoribus philoſophiae recentioribus, Ariſtotelis philoſophia Platonicae praelata ſit, diſquirere, argumentum eſt, momentis in hiſtoria philoſophica compluribus commendatiſſimum, et formando iudicio practico de ſeculorum XV. XVI. XVII. noſtrique fatis philoſophicis aptiſſimum. Aſt prolixam et diligentem tractationem poſtulat, ab hac, qua in hoc H. C. P. appendice circumſcribimur paginarum paucitate, alienam, et non niſi integra diſſertatione a viro in vtriuſque philoſophiae myſteriis eorumque hiſtoria verſatiſſimo, et multorum annorum vſu exercitato, a praeiudicio autem auctoritatis et imprimis ſectae partisque eccleſiaſticae, libero, nec fulmina Tarpeia metuenti poteſt expectari. Qualem bonis literis et ipſi quoque eccleſiae vtiliſſimum futurum, vt aetas vel noſtra vel ſecutura prodeuntem videat, eo magis optamus, quo maior lux hactenus affulſit ingeniis, et libertas rediit pie et circumſpecte ſed ex vero ſentiendi orbi literario, adeo vt magis felicior, quam olim veritatis via adiri poſſit. In qua nos praeluxiſſe aliquantiſper [c] eo magis gaudemus, quo laetiores ſucceſſus hodie habet hiſtoria philoſophica. Interim, dum talem tractationem expectamus, legendam commendamus Lectori eruditam et cordatam *praefationem* Io. Baptistae Crispi ad librum *de ethnicis philoſophis caute legendis*, ex cuius ſcriptoris eccleſiae Romanae placitis addictiſſimi confeſſione et demonſtratione intelligi poteſt, quam male de Platone, et ſeductis ab eo Dd. Chriſtianis ſtatuendum illi viſum ſit, quasque cauſſas habuerint viri docti, vt a reſtituta in Italia via Platonica iterum reſilirent, mallentque ad Lyceum, quam ad Academiam diuertere. Dolemus tantum adeo rarum hoc opus eſſe, vt pauciſſimorum oculis occurrat [d], quod ſi legiſſet, vel inſpexiſſet, qui noſtra allatrauit, Anonymus Gallus, vidiſſetque, in ipſa Vrbe, ſub auſpiciis cardinalis Farneſii, eandem exſpirante

Sec.

c) Seq. §. 62. p. 342. vbi tamen ſummam tantum argumenti illius memorabilis expoſuimus.

d) Librum hunc inter rariſſimos eminere ſuo iam tempore obſeruauit Mar. Mersennvs in obſeruationibus in Fr. Georg. Veneti problemata in Geneſin p. 430. ſuffixis comm. eius in Geneſin. Magnis vero librorum heluonibus non viſum, obſeruauit, eumque recenſuit Hevmannvs act. phil. Vol. I. p. 811. qui tamen errat, eos reprehendendo, qui titulum libri praeſcribunt: de ethnicis philoſophis caute legendis, ideoque de Platone caute legendo inſcribendum eſſe monet. Quanquam enim verum eſt, de ſolo Platone caute legendo egiſſe Criſpum, non attendit tamen vir doctus, hoc volumen tantum exhibere Quinarium primum operis ingentis, quo aliorum quoque philoſophorum dogmata erat examinaturus. Nam de Ariſtotele quoque caute legendo tr. promittit p. 54. 164. 409. de Plotino c. l. p. 36. 61. 63. 442. de Proclo p. 36. 123. de Hermete, Iamblicho, Porphyrio p. 36. quae in ſpongiam incubuiſſe valde dolemus.

Sec. XVI. de PP. ad Platonismi fauorem ſeductis, ſententiam obtinuiſſe, quam in proteſtantibus ſuggillandis et confutandis ſibi propoſitum habuit, parcius iſta viris obieciſſet, qui ſine fuco, ſine fumo philoſophiam antiquam inſpexerunt. Ad Criſpum itaque eum ablegamus, ſuae communionis eccleſiaſticae hominem deſcripturi propter inſignem raritatem et eruditionem haud vulgarem ipſam totam praefationem, ſi intra limites noſtrae ſcriptionis poſſet concludi. Aliam vero eius communicandae occaſionem expectamus.

pag. 342. lin. 11. *Hunc raro falli ſolere, raro falli ſtatuebat.*. Pro *falli* priore loco legendum, fallere.

pag. 346. lin. 8. *Odium et contemtus inde natus eſt.* Nempe ex actionibus hominum magnis vitiis eminentium, de philoſophia iudicabant illi, quorum intererat, chriſtianae religionis ſeueritatem principiis philoſophicis euerti. Itaque dicis gratia religionis nomen et ad euitandam cenſuram eccleſiaſticam muneribus et ſtipendiis grauem et periculoſam, vnam ſubiectionis ſuae eccleſiae iudicio praetendebant.

pag. 346. lin. 15. *Quod plurimis ex Italia profugis accidit.* Teſtis eſt hiſtoria eccleſiaſtica ſeculi XVI. et comparanda cel. Gerdesii liber poſthumus, quem *ſpecimen Italiae reformatae* inſcripſit.

Ibid. lin. 11. a fin. *FICINVS teſtis eſt.* Audiendus ipſe eſt, cum tantum non ſupra veri ſpeciem iſta impietas ſit, quam toti orbi Peripatetico obiicit. „Scribit enim, ſe ideo in Platone et Plotino traducendis et ex„planandis laborauiſſe, vt hac theologia in lucem prodeunte et poëtae „deſinant geſta myſteriaque pietatis impie fabulis ſuis annumerare, et „Peripatetici qvamplvrimi, idest, Philosophi pene omnes ad„moneantur, non esse de religione saltem commvni tanqvam „de anilibvs fabvlis sentiendvm. Totum enim ferme terrarum „orbem a Peripateticis occupatum in duas plurimum ſectas diuiſum eſſe, „Alexandrinam et Auerroicam. Illos quidem intellectum noſtrum mor„talem exiſtimare, hos vero vnicum eſſe contendere, vtrique religionem „omnem funditus aeque tollere, praeſertim, quia diuinam circa homines „prouidentiam negare videantur, et vtrobique a ſuo etiam Ariſtotele „defeciſſe. - - Iſtam autem deteſtabilem Italiae impietatem talem eſſe „refert, vt eum a vero longius errare iudicet, qui putet, tam diuulgatam „impietatem, tamque acribus munitam ingeniis ſola quadam ſimplici „praedicatione fidei apud homines poſſe deleri". Quae vt veritatem eorum, quae adduximus, extra dubitationem ponunt, ita deteſtabilis atheiſmi et illuſae auctoritatis eccleſiae Italiam Peripateticam accuſant.

AD

AD CAPVT QVARTVM.

DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE PYTHAGOREO - PLATONICO - CABBALISTICAE.

pag. 357. lin. penult.

Praefixis ab eo praefationibus diſcitur. Potiores vitae ſuae circumſtantias, ſtrictim quidem tetigit ipſe Reuchlinus in *Epiſtola ad Dionyſium fratrem* praefixa primae editioni *rudimentorum Linguae Hebraeae Phorcae in aedibus Thomae Anshelmi 1506. fol.* [a] excuſae, quam ob inſignem raritatem inter reculas noſtras ſeruamus. Subiuncta ſunt inſignia Capnionis cum inſcriptione: *Io Reuchlin Phorcens. Doctor iuris Comes Palatinus Lateranus, Sicambrorum legis Tacitus, et Sueuiae Triumuir.* Poſt hunc epiſtolis magni viri et reſtauratoris literarum in Germania locus in eius hiſtoria dandus eſt, et adiungenda Philippi Melanchthonis declamatio de vita Reuchlini, qui eum affinem et ex parte praeceptorem habuit resque eius optime ſcire potuit. Hos poſtea ſecuti ſunt plurimi, nam nemo fere intactam hiſtoriam tam memorabilis in eccleſia orbeque literario viri reliquit, qui vel acta eccleſiaſtica, vel literarios annales ſurgentis ſeculi XVI. conſcripſit. Ex iis complures et potiores alibi [b] nominauimus, et in vernacula noſtra eam iteratis vicibus expoſuimus [c]. Indicauit multos quoque, qui Capnionis hiſtoriam tetigerunt, B. I. Chr. Wolfivs [d]. Et ſingulari quidem diligentia huius viri hiſtoria digna eſt, eo quod et meliorem literarum ſenſum, et literarum Graecarum et Hebraicarum ſtudia primus e puluere inter noſtros reſuſcitauit. Quae tamen cum ad philoſophiae hiſtoriam non pertineant, hoc loco attingi non potuerunt, ſed id tantum caput hiſtoriae Reuchlinianae a nobis enarratum eſt, quod diligentiam eius in reſuſcitanda philoſophia Platonico-cabbaliſtica exercuit, reliquis fere praetermiſſis.

pag. 358. lin. 10. *B. IO. HENR. MAIVS.* Meretur iſta biographia ab iis legi, qui origines reſtitutarum inter Germanos literarum noſſe cupiunt, quas vir doctus magna diligentia et accuratione tetigit. Vnde dignum eum librum cenſuit Ioannes Clericvs [e], quem more ſuo nitido compendio deſcriberet. Pluſcula etiam de Reuchlino adduxit Iacobvs Bvrckhardvs [f] hiſtoriae literariae tanti Sueuiae noſtrae ornamenti lucem foenerantia, quae in erudita eius temporis hiſtoria non debent praeteriri. Tacemus *hiſtoriam literariam reformationis*, ab Hermanno von der Hardt conditam, qui rariſſimos Reuchlini libellos inſeruit,

 dole-

a) Vid. Gerdesivs flor. libr. rar. p. 240 ſqq.
b) T. V. Q q. ex H. P. Germ. ſcriptis p. 553. ſq.
c) in Templo honoris literat. Germ. p. 41.
d) Bibl. Hebr. P. II. p. 937.
e) Bibl. vniu. T. VIII. p. 486 ſqq.
f) Comm. de fatis linguae Latinae in Germania, tomo vtroque.

dolemus autem, conſilia eius edendi voluminis noui Epiſtolarum Reuchlini bibliopolarum difficultates obſtitiſſe. Quod fatum malo quoque ſidere in iisdem epiſtolis recudendis expertum ſe eſſe Bvrckhardvs conqueſtus eſt. Vix enim meliores hiſtoriae literariae fontes ſuppetunt, quam virorum doctorum epiſtolae. Adeo autem rarae ſunt, vt iam ſuo tempore Lvdovicvs Vives ſcripſerit[g]: *Ioannis Capnionis epiſtolas nuper vidimus, ſimul et natas et exſtinctas, adeo damnauit eas tacitus doctorum conſenſus, vt vix potuerint paucos vitae menſes impetrare.* Quod eo magis dolendum, quo certius eſt, ſic *omnia de ſtudiis Germanorum vitiis ac inſcitia monachorum, mutationibus rerum literarumque perſcripta eſſe, vt nihil in iis non appareat, et facile exiſtimari poſſit, quantum et reipublicae, et eccleſiae interfuerit, literas reſpiraſſe tum, atque reuixiſſe*[h]. Bis tamen prodierunt epiſtolae Reuchlini vel potius ad Reuchlinum ſcriptae. Et primo quidem anno cIɔIɔXIIII. *Tubingae, apud Thomam Anſelmum*, 4. alii Hagenoam cIɔIɔXVIII. ponunt, altera vero vice, *Tiguri apud Froſchouerum MDLVIII.* 8. quam nos poſſidemus, vtraque vero tantum non euanuit. Debemus autem iſtam epiſtolarum collectionem laudabili conſilio Philippi Melanchthonis et Ioannis Hiltebrandi[i] illius, cum Phorzemii ageret, praeceptori. Dolemusque, ipſius Capnionis epiſtolas reſponſorias eorum curioſam diligentiam non adieciſſe. Nomina virorum doctorum, qui ad Reuchlinum ſcripſerunt infra indicauimus, quae hic repetenda.

pag. 359. lin. 4. a fin. *In ea Muſarum ſede Lutetiam miſſus.* Non reticuit hanc Pariſienſis ſcholae gloriam, quod prima linguae Graecae literarumque ſemina in hunc agrum inſperſerit, Crevierivs[k], ipſe tamen ex hac noſtra narratione ſupplendus.

pag. 359. lin. 10. a fin. *Ioannem a Lapide praeceptorem habuit.* Eminuiſſe hunc virum non philoſophica tantum et theologica eruditione celebrem, ſed imprimis artis typographicae cum Ficheto apud Gallos introductae auxiliis de reſtauratis literis aeternum nomen meritum, obſeruat, qui praeter alios eius hiſtoriam expoſuit, Crevierivs[l]. Ficheti enim et Ioannis de Lapide cura primi, qui ad Pariſienſes diuerterunt typographi Vlricus Geringius, Martinus Kranzius et Michaël Friburgerus in Sorbonam introducti ſunt, primique libri 1470 ſeqq. teſte Mevillerio[m] impreſſi. Anno enim 1469. Ioannes de Lapide rectoratum iniit[n], et hoc pacto occaſionem nactus eſt, ciuibus ſuis (erat enim Germanus) nidum ad exercendam nouam artem parandi. Praeter diligens ſtudium philoſophiae Peripatetico-ſcholaſticae multum etiam literarum elegantiorum

g) De conſcrib. epiſt. p. 264.

h) Vid. Bvrckhard. l. c. P. II. p. 165. cuius verba damus.

i) Vterque praefationem praemiſit, quae legendae. Conf. Maivs vit. Reuchl. p. 91. 92. Ex his emendanda et ſupplenda ſunt, quae p. 369. not. n. ſcripſimus.

k) Hiſtoire de l'Acad. de Paris T. IV. p. 333.

l) Ibid. p. 329 ſqq.

m) Orig. de l'imprim. P. I. c. 1-6. Mem. de l'Academie de B. L. T. XIV. et XVII.

n) Bvlaevs hiſt. acad. Paris. T. V. p. 839. 870. Crevier loc. cit. p. 332.

rum culturam tum docendo, tum libros ad eas vtiles curando promouit. Pariſiis Baſileam, ſine dubio patriam, redux theologiam et philoſophiam docuit, et TRITHEMIO teſte [o], *doctrinam eorum Pariſienſium, qui reales appellantur, primus ad Baſilienſium vniuerſitatem transtulit* [p] *ibidemque plantauit et auxit. Sed eodem quoque auctore inter praecipuos quoque Tubingenſis ſtudii inceptores* (anno nempe cIↃcccLXXVII. quo academia iſta ab Eberhardo barbato Duce Wirtembergico excitata) *et auctores vnus extitit. Denique poſt liberam plurium beneficiorum dimiſſionem ad canonicatum et praedicationis officium eccleſiae Baſileenſis vocatus fuit, et tandem Carthuſienſis ordinis habitum induit.* Vir diligens et πολύγραφος, cuius ſcripta recenſent TRITHEMIVS [q] *Bibliotheca Geſnero-Simleriana* [r], FABRICIVS [s]. Vir hoc loco inter praeceptores Reuchlini non ſine attentione dimittendus, eo quod ſtudii Grammatici, et venuſtatis Romani ſermonis ardorem in Reuchlino accenderat. Praelegit enim tunc, cum eum audiret Reuchlinus, auditoribus Vallae *elegantias L. Sermonis*, a Geringio tunc typis editas [t], et Baſileae quoque in quiete monaſterii circa annum cIↃccccXCIV. adhuc hanc diligentiam probauit [u]. Vnde praeſumimus, auctoritatem praeceptoris Reuchlinum in academiam Baſileenſem deduxiſſe. Maxime tamen Weſſeli et Cantoblacae conſilia ei perſuaſiſſe, vt in vicinam patriae academiam commigraret, teſtis eſt MELANCHTHON [x], quem tamen loca confudiſſe, h. l. ex obſeruationibus Iſelianis obſeruauimus.

pag. 362. not. h. l. vlt. *De Sueuorum pronuntiatione Latini ſermonis barbara.* Qualis illa tunc fuerit et quam moleſte aures Italorum offenderit, diſci poteſt ex iis quae literatiſſimus BVRCKHARDVS ea de re poſt Maii obſeruationem attulit.

pag. 366. lin. 8. *Edito ſpeculo oculari mox repreſſit.* Praeclare meruit de hac H. eccl. et lit. particula celeberrimus olim Philologus HERMANNVS VON DER HARD, qui *hiſtoriae literariae reformationis*, quam cIↃIↃccXVII. in memoria iubilaei euangelici edidit, *parte ſecunda* Reuchlini libellos, et qui ad eius cauſſam pertinent, quique dudum oculis ſe ſubduxerunt, recudi curauit. Inter quos, imprimis *ſpeculum eius oculare, et acta iudiciorum inter Iacobum Hochſtrat, et Reuchlinum* merentur legi, vt haec ſuis coloribus intueatur Lector: nobis enim in alienis a meta noſtra commorari non licet. Comparare vero iubemus cum laudatis diligentiſſimi BVRCKHARDI [y] obſeruationes, ſupra iam adductas, qui multam huic loco lucem affundent.

 pag.

o) De S. E. c. 894.

p) Nominales enim eo tempore in academia Baſileenſi regnaſſe ad T. III. ſuo loco annotauimus. Pertinet itaque haec particula hiſtoriae literariae Io. de Lapide ad hiſtoriam harum ſectarum ſcholaſticam et ſupra enarratis addenda eſt.

q) loc. cit. et de Script. Germ. c. 243.

r) pag. 389.

s) Bibl. Lat. Med. T. IV. p. 718 ſqq.

t) CREVIER. loc. cit.

u) Libris Ciceronis de Off. de Sen. etc. Argumenta praemiſit, et in tractatus ac capitula diſtinxit. TRITH. de S. E. loc. cit.

x) loc. cit.

y) Conf. BVRCKHARDVS loc. cit. T. II. p. 341. Similia leges in dedicatione artis Cabb. ad Leonem X.

pag. 369. lin. 5. a fin. *Nobis inſtituti memoribus ob excultam modo philoſophiam Pythagorico-Platonico-Cabbaliſticam enarrandus eſt.* Peruenerat Reuchlinus, cum Romam adiiſſet, in familiaritatem Academiae, quam erexerant Mediceae domus patroni, et Ficino imprimis atque Pico Mirandulano innoteſcens, magnam, quod illi ſibi propoſuerat, philoſophiae emendationem ſibi concipiebat, *ſi quod illi tentabant, adiutus auxiliis librorum Cabbaliſticorum, quos Picus Mirandolanus coëmerat, apud ſe conſtitueret, poſſe angelorum adiutorio fieri, quando Italiae Platonica, Marſilius Ficinus attulit, et Iacobus Faber Stapulenſis Ariſtotelica Galliae reſtaurauit, ipſe quoque Capnion Pythagorica contemplantiſſimis hominibus iucunda donare queat.* -- Ex quibus verbis colligimus, Reuchlinum fama Mediceae partis occupatum, et de orbe philoſophico mereri cupientem, cum vidiſſet, recenti philoſophiae Pythagorico-Platonicae reformationi deeſſe viam Cabbaliſticam [z], nouum inde ſibi philoſophiae genus concepiſſe. Quae cum talis fuerit, qualem ſupra deſcripſimus, facile inde intelligitur, qua fortuna philoſophiae iſtis conatibus gaudere fruique licuerit, cum nec Pico veri philoſophiae iſtius fontes eſſent noti, nec illae ſcaturigines veritatis ſe panderent, ex quibus ſincera veritatis fluenta poſſent promanare. Supra enim obſeruauimus, ipſos, ex quibus omnis iſta philoſophia deriuabatur, fontes fuiſſe vanos et doloſos, fraudibusque hominum, Picum decipientium, corruptos. Nec tamen iſtam fortunam magnopere miramur, cum ex allocutione ad Leonem X. P. M. pateat, Reuchlinum id animo concepiſſe, vt fauorem Mediceae domus tantopere nouae philoſophiae ſe pronum et beneuolum probantis aucuparetur, id quod ex adductis ex praefatione ad Leonem X. verbis eſt manifeſtiſſimum. Cuius veras et genuinas cauſſas cum h. l. niſi nos omnia fallunt, luculenter detexerimus, totam rem lectoris iudicio expendendam relinquimus. Non veremur fateri, aliquid iactantiae et praeſumtionis in tota iſta praefatione ſe prodere, nec adeo limpidos fontes fuiſſe, ex quibus illud emendandae philoſophiae conſilium profluxit. Sed fatendum quoque eſt, condonari id Reuchlino poſſe, qui cum meliora non haberet, et de diuina auctoritate librorum Pici cabbaliſticorum eſſet perſuaſiſſimus, ſe μυϛικώτερα et diuiniora inueniſſe gaudebat. Tota id dedicatio libri loquitur, et quam auctoritatem apud Reuchlinum Pici exorbitantis ingenii iuuenis ſententia habuerit manifeſtat.

pag. 374. lin. 12. *Nihil eius argumenti amplius in vulgus edidit.* Et quidem fauente fato: nihil enim profuiſſet iſta philoſophia ad emendationem doctrinae chriſtianae, nocuiſſet autem plurimum. Suſpicamur autem,

z) Ita enim loc. cit. Ego germanis per me renaſcentem Pythagoram tuo nomini dicatum exhibebo. Id tamen absque Hebraeorum Cabbala fieri non potuit, eo quod Pythagorae philoſophia de Cabalaeorum praeceptis initia duxit, quae patrum memoria diſcedens, e magna Graecia rurſus in Cabaliſtarum volumina incubuit. Emenda igitur fuerant omnia. Quare de arte Cabaliſtica, quae ſymbolica philoſophia eſt, ſcripſi, vt Pythagoreorum dogmata ſtudioſis fierent notiora.

autem, ipſum Reuchlinum tandem obſeruaſſe, caſſas ſe nuces inueniſſe; alias philoſophiam iſtam, quod putabat, admirandam non deſeruiſſet. Quanquam autem haec ita ſe habent, manet tamen Capnioni laus ſincera, quam ei tribuit ERASMVS: *fuiſſe abſolutiſſimum virum, tot literis, tot linguis praeditum, vt plura is corda quam Ennius, habuiſſe videatur, vnicum totius Germaniae decus, lumen atque ornamentum* [a].

pag. 375. not. a. lin. 2. *In biblioth. S.* Add. p. 287. his adiungendus Io. BONA Cardinalis, cui audit Georgius *vir Platonicis et cabbaliſticis plus iuſto addictus, qui inſigne volumen iucunda magis quam neceſſaria ſubtilitate, iuxta eccleſiaſticam cenſuram expurgandum ſcripſerit*: Nos nihil in Georgianis his nugis iucundum ſentimus, quae nauſeam magis excitare poſſunt ſobrie philoſophari ſuetis, cum infinita ἀσύςατα, male cohaerentia, et, ſi dicere fas eſt, impia contineant, iureque ſuo atque merito ſint proſcripta.

pag. 390. lin. 23. *Et his quidem artibus iuuentutem nobilitauit.* Legendus ipſe AGRIPPA, ſi intelligere quis velit, quantum nebulonem in iuuentute iſta arte alchemiſtica ſe praeſtiterit. In libro enim *de incertitudine et vanitate ſcientiarum atque artium* integrum caput [b], demonſtratione fraudum, dolorum, nequitiarum, mendaciorum, et famoſiſſimis accuſationibus aliis in alcumiſticam repleuit, quamuis metu, ne periurio ſacrilegus fieret, ſilentio ſe pleraque ſupprimere et obſcure tantum de iis loqui fateatur. Quod caput vt curioſum ſatis eſt, et veros vanae artis vultus deſcribit, ita characterem Agrippae iuuenis lectori attento luculenter delineat, et vera ipſum ſcripſiſſe, ſibique fata illa, quibus premebatur, fuiſſe vaticinatum, prodit, iucunda autem deſcriptione vaniſſimorum impoſtorum faciem natiuis coloribus depingit, quod vel iucunditatis cauſſa legiſſe neminem poenitebit. Dum autem monet: *ſe permulta de hac arte, ſibi tamen non admodum inimica dicere poſſe, niſi iuratum eſſet, qui myſteriis initiantur, de ſilentio*, haud obſcure ſubinnuit, ſe ſocietati eiusmodi alchemiſticae fidem ſpopondiſſe et nonnulla effeciſſe, quae non vanos prorſus ſucceſſus promiſerint. Sed et reliqua apud diſertiſſimum ſatyricum legi merentur, quae huc tranſcribere non patitur loci anguſtia, ex quibus patet, quod ipſe tacitus fatetur, eo tempore, quo in hanc artem incumbebat, *pro tribus aſſibus animam habuiſſe venalem*, metamorphoſin autem in ſe ipſo expertum eſſe triſtiſſimam. Ad quae clarius intelligenda, legenda eſt *epiſtola decima libri primi* [c], ad Landulphum, vt conſtet, inter fata Agrippae hoc peculiare fuiſſe, et fallere et falli.

pag.

a) Ep. ad Iac. Wimphelingium de laudibus liter. ſoc. Arg. apud BVRCKH. P. II. p. 369. Legenda autem eius quoque apotheoſis Capnionis in colloquiis fam. et adiiciendus HVTTENI triumphus Reuchlini, carmine longo, quod ſuppeditare MAIVS et VON DER HARD ll. cc.

b) c. 90. T. II. Opp. p. 201 ſqq ed. Lugd. 1600. qua in praeſentia vtimur.

c) p. 8. Quam curioſitatis cauſſa repetiit integram venerandus SCHELHORNIVS Amoen. T. II. p. 568 ſqq. In margine annotauit editor: Hoc loco fateri videtur apertiſſime, chryſopoeam ſe exercuiſſe, cum ſociis foedere ſibi adiunctis: ob quam ſaepius apud principes libertatis iacturam ferme feciſſet, capturque fuiſſe hanc ob rem in valle rotunde, vt ex praecedentibus liquet.

pag. 390. lin. penult. *Acrius quam ferre poterant Agrippa morderet.* Viderat nempe acutus at ferox iuuenis, et ad omnia paratus, quam neceſſaria huic genti flagella eſſent, quamque commerita ſeuera caſtigatio. Vnde praeceps et audax conſilium concipiens, hos fraterculos omnemque monachorum nationem hoſtilibus incurſionibus aggredi ſtatuit. Scripſit ea de re Cantiunculas [d], et conqueſtus, quae odia, quae bella, quas machinationes et cachinnos et ludibria, quasque inſidias patiatur, cum inſolentiores patientia et ſilentio euadere obſeruaret, *deliberauiſſe ſe* ait, *cum vniuerſa hac improborum ſophiſtarum et excullionum colluuione aeternum bellum ſuſcipere, et quicquid hactenus cum his nebulonibus ſibi negotii fuerit, poſtliminio reſuſcitare, illosque ſuis coloribus depictos ſub dio palam omnium oculis exponere, vt videant populi, intelligant nationes, cognoſcat mundus, per quos homines tot ſeculis ſeducti et decepti fuerint.* Hinc autem Agrippae, licet in ſinu Romanae eccleſiae validiſſimos patronos haberet, lerna malorum, vitaeque omnis, quam expertus eſt, miſeria et infelicitas exorta eſt, quod hos crabrones irritauiſſet. Huic vero internecino odio debentur omnia *ſcripta apologetica*, quae vno faſce tomo altero Operum Agrippae adiunxere Beringi editores, quae tamen paucorum oculis viſa ſunt [e].

pag. 396. lin. 5. 6. *Factum id anno MDXXX. quo prima libelli doctiſſimi editio prodiit.* Dubitatum a nonnullis [f] de huius editionis anno, quam tamen, certum eſt, eo anno prodiiſſe. Excudebat enim, vt habet finis libri *Io. Grapheus anno a Chriſto nato 1530. menſe Sept. Antwerpiae. 4.* Hanc editionem proſcripſit VI. non. Mart. anni ſequentis facultas theologica academiae Pariſienſis [g], impedire autem, quamuis rogum minaretur, non potuit, vt non anno ſequente *ex officina Eucharii Agrippinatis* iterum prodiret, et ſingulis fere annis nouae editiones apparerent, quarum tamen poſteriores, maxime in Opp. a Beringis editis paſſim mutilatae ſunt [h]. Graui vero cenſura non Pariſienſes tantum, ſed Louanienſes doctores quoque librum onerantes rem ad aulam imperatoris delatam haud parua inuidia cumularunt. Cauſſa tamen a conſilio imperatoris cognita, et ad ſenatum Mechlinienſem, ex Caeſaris iuſſu deuoluta, propoſitiones ſuſpectas reuocare Agrippa iuſſus eſt. Quod anſam dedit acerrimo opinionum ſuarum parenti Agrippae, magna parrheſia ſua defendendi, et apologiam proſcribendi [i], quae ab illis legenda eſt, qui hiſtoriam huius viri plenius cognoſcere cupiunt.

pag. 397. lin. 4. 5. *Hermanno archiepiſcopo dedicauerat.* Prodiit ea editio Antwerpiae ap. Io. Grapheum 1531. 4. et tantum non plane euanuit.

Al-

d) L. VII. ep. 35. p. 380.

e) Vid. VOGT. cat. libr. rar. p. 14.

f) Relat. Hamb. 1739. p. 496. euicta tamen ib. pag. 610. et 1741. p. 332.

g) WEDEKIND. cat. libr. rar. p. 37. Miramur, hoc Creuierium praetermiſiſſe.

h) Conf. CLEMENT. bibl. p. 81 ſqq.

i) Exhibet eam Appendix apologetica T. II. Opp. Agrippae a Beringi fratribus anno demum 1605. adiecta. Non negat Agrippa in dedic. ad Card. Campegium, iuſſum ſe auctoritate Caeſaris iſtam apologiam ſcribere.

Alteram eiuſdem anni, in forma octaua, Pariſiis repetitam indicat Niceronivs [k], et ipſe Agrippa eam commemorat [l]. Dedicationem eius ad archiepiſcopum et electorem Colonienſem ſcripſit ex Mechlinia, menſe Ianuario eiuſdem anni, quo amicus quoque ad Agrippam ſcripſit, et Antwerpiae prelum fatigare ex Colonia, vbi electori is conſilium dedicationis aperuerat, indicauit. Continebat autem prima iſta editio librum tantum primum de occulta philoſophia; vnde opus plaudentibus viris doctis exceptum, integrum edere, non obſtante inquiſitionis difficultate, probante Trithemio [m], quem eius ἐργοδιώκτην habebat, apud ſe conſtituens libros duos poſteriores adiecit, editos *Coloniae apud I. Soterum* anno cIɔIɔXXXIII. fol. quae editio itidem rariſſima euaſit, et magno pretio redimitur. Sed poſt mortem Agrippae quarta quoque editio 1541. 4. prodiit [n], et anno 1565. 8. liber quartus adiectus eſt, qui totus magicus Agrippam auctorem non habet [o], quemadmodum addita *elementa Magica* Petri de Abano ſpuria quoque ſunt, ab impoſtore quodam Agrippae nomini ſuppoſita, vt eius nomine clareſcerent, aſt indigna et nugarum impiarum ita plena, vt non niſi vanorum et ineptorum ingeniorum attentionem mereantur [p]. De ipſa autem librorum Agrippae raritate conſulendi librorum rariorum enarratores [q].

pag. 400. lin. 1. *Quamcunque poſſet, vindictae occaſionem eſt meditatus.* Quod, qua ratione, laudatis Lutheri decertationibus, contra Louanienſes cenſuras praeſtiterit, dignum eſt, quod ex eius apologia aduerſus theologiſtas Louanienſes [r] cognoſcatur.

pag. 402. not. u. col. 2. lin. 1. *Neutri editioni Lugdunenſi annus editionis praefixus eſt.* Vtimur iam in ſupellectile literaria noſtra editione Lugdunenſi per Beringos fratres, cui praefixus eſt annus cIɔIɔc. Obſeruauit autem eruditiſſimus librorum rariorum obſeruator Clementivs, aliquoties Beringos fratres, non mutatis titulis, haec opera edidiſſe. Enarratque Wedekindvs editiones operum Agrippae Lugdunenſes 1531. 8. 1600. 8. cum appendice apologetica 1605. Comparanda cum his eſt Niceronii [s] diligentia, qui iſtorum operum argumenta recenſuit.

pag. 406. lin. 20. *Quod arcanas et ſupernaturales vel diuiniores artes apud nonnullos imperitiores iactauerit.* Dabimus ipſum Agrippam lectori eam

k) T. XII. p. 375. ed. Germ.

l) Lib. VII. ep. 26.

m) Legenda eius epiſtola, L. I. ep. 24. p. 26.

n) Indicat eam Wedekindvs l. c. inter rariſſimas: nos eam nunquam vidimus, cum reliquas omnes euoluendi occaſionem habuerimus.

o) Dudum id monuit Io. Wiervs de praeſtigiis daemonum, L. II. c. 5. p. m. 141.

p) Prolixe rariſſimum libellum, qui toties male ſuam curioſitatem miſere decepit, recenſet Wiervs l. c. eiusque vanitatem et impietatem denudat. Alium librum Agrippae quartum indicat Cardanvs de ſubtilitate L. XVIII. p. 667, ſed ineditum eſſe monet; ſpurium quoque eſſe ex comite, cui adiunctus eſt, coniici poteſt.

q) Vogtivs, Sincervs, Clement. Wedekindvs, libris notiſſimis v. Agrippa conf. Bayle l. c.

r) cap. 19. App. p. 59.

s) loc. cit.

eam rem confitentem, et ipſa ob libri raritatem verba eius adducimus [t]. „Obiiciunt mihi miracula, quae principes et populi obſtupuerunt, et „ſupra naturae vires daemonum opera faſſi ſunt. Fateor operatum mi„randa multa, ſed citra Dei offenſam, citra fidei et religionis iniuriam. „Et obſtupuere ea multi, ſed homines indocti, et quibus datum non eſt, „rerum cognoſcere cauſſas, atque motus omnes et inexorabile fatum. „At quis ſecretorum naturae curioſus explorator ignorat, herbarum po„tentia et lapidum virtutibus non omnibus perinde manifeſtis multa per„fici poſſe, quae rudis populus per inſcitiam et malitiam accepta referat „daemonibus potius, quam naturae atque Deo.“ An non haec ad palpum obtrudentem Agrippa iactauerit, penes Lectorem volumus ſtare iudicium.

pag. 408. lin. 12. *WIERIVS teſtatur.* Miramur, in noſtra editione Wieri *de praeſtigiis daemonum et incantationibus ac veneficiis libris V. Baſileae apud Oporinum edita 1566. 8. haec L. II. c. 5.* omnia abeſſe, quae de Agrippa, Adamus, Naudaeus, Baelius adducunt, et p. 141 ſeq. tantum recenſeri et negari, quartum librum de O. P. eſſe Agrippae genuinum. Quod, quo conſilio factum ſit, ſuſpicari non licet, cum in prima editione iſta extent, lecta quoque et excerpta a pluribus?

pag. 418. lin. 10. *Quod obſcuriſſimam artem magna perſpicuitate docuit.* Fatemur, multum nobis profuiſſe has Lulliſticae artis inſtitutiones, quia breui at perſpicuo compendio omnia comprehendunt, quae de ea hiſtoriae philoſophicae ſtudioſo ſcitu neceſſaria ſunt. Vnde cum noſtris ſupra in huius tomi initio de Lullio eiusque arte dictis haud inutiliter poſſunt comparari, modo ad ea ſimul attendatur, quae Agrippa *de V. S. capite nono* de ea monuit.

pag. 429. lin. 15. *SORELLI diligentia.* Adiiciemus huic Gassendvm [u], eo quod Gaſſendianam philoſophiam naturalem ex Patricianis radicibus propullulaſſe haud pauci ſuſpicati ſint, librique hi rarius occurrant, quam vt a quolibet poſſint inter ſe comparari. Ita vero accuratus philoſophicae hiſtoriae enarrator, poſtquam Teleſianam philoſophiam recenſuiſſet: „alter haberi poteſt Franciſcus Patricius, qui eodem ſeculo „ſuperiore ruente, nouam, veram, integram, (eius verba ſunt) de vni„uerſo conditurus philoſophiam, comprobaſſe ſe pronuntiata dixit ex di„uinis oraculis (intelligit autem non modo Moſaica, ſed etiam, quae fue„re Zoroaſtris, Triſmegiſti, Orphei, etc.) geometricis neceſſitatibus, phi„loſophicis rationibus, clariſſimis experimentis. Inſtituens autem illius „partes quatuor, quas et inſcripſit Panaugiam, Panarchiam, Pampſychiam, „Pancoſmiam, quaſi diceret, de vniuerſa luce, de vniuerſorum princi„pio, de vniuerſa anima, de vniuerſo mundo egit, ſpeciatim de princi-

„piis,

t) Querela ſuper calumnias ſcholaſt. et monach, App. T. II. p. 142. 143.
u) Phyſ. S. I. L. III. c. 3. T. I. opp. p. 246.

„piis, elementiſue rerum, ſex primis pancoſmias libris. Statuit autem „principia ſeu elementa quatuor, ſcilicet, ſpatium, primaeuum lumen, „primaeuum calorem, primaeuum fluorem. Vult enim hoc primum, „quod opifex ſummus extra ſe produxit, eſſe ſpatium, vt ſine quo eſſe „caetera non poſſint, et poſſit tamen ipſum eſſe ſine caeteris. De hoc „autem ſpatio ſeu loco, cui trina dimenſio, longitudo, latitudo, profun„ditas competat, non alia tradit, quam, quae ipſi de eo ratiocinati ſumus „ſuperius. Docet deinde, quia opifex ſummus, *DEVS videlicet, LVX „eſt et nihil facilius effundi, replerique ſpatium, quam manans a luce lumen „potuit: idcirco a Deo luce primaria lumen primarium primaeuumque emicuiſſe. „At origine quidem,* inquit, *ſpirituale fuit hoc lumen, et incorporeum penitus; „ſed poſtquam a fonte ſuo digreſſum per ſpatii partes atque dimenſiones fundi „coepit, corporale euaſit, trine ſcilicet dimenſum, atque ita et incorporeum ſi„mul et corporeum, illud tum origine, tum per omnia penetratione; hoc vero „extenſione et in infinitum protenſione.* Rurſus quia a luce diffunditur lu„men, et ab igne calor, eſt autem et lux calida, et ignis lucidus quatuor„que adeo iſta ratione, non ſubiecto differunt ea de cauſſa: diffuſum „cum lumine calorem contendit, vt corpora omnia, quemadmodum a „ſpatio habent, vt ſint trina dimenſa, a lumine, vt ſint viſibilia, ita a ca„lore habeant, vt conſtent, vt viuant, vt agant. Denique vero, quia „corpora omnia antitypia ſiue reſiſtendi vi praedita ſunt, neque eam a „quoquam iſtorum trium habent, ideo fluorem adiicit, quem veteres di„xerint aquam, et principium rerum vel ſolum, vel vnum ex quatuor con„ſtituerint. Indicari ipſum a Moſe creatum, cum dixit, tenebras fuiſſe „ſuper faciem abyſſi, id eſt, profundiſſimae aquae, et ſpiritum Domini „fuiſſe latum ſuper aquas. Generali autem fluoris nomine vtitur, ad ſigni„ficandum omnia, quae fluida ſunt, ſeu aquae ſint, ſeu humores, ſeu „quid aliud tertium aut vltra; ac tum decernit, corpora omnia aut fluo„res eſſe, aut concreta ex fluoribus. Sic coelum empyreum aethereum„que fluores eſſe, immo et ipſa ſidera, quia ignes ſint, et flamma ſit „fluor; et lunam quoque fluorem eſſe, ſed concretum. Sic aërem, et „in aëre ignes, nubes, pluuias et alia; ſic maria, lacus, flumina, ſic plan„tas et animalia ex fluore conflari, progigni et concreſcere, ſic metalla, „lapides, mineralia, ſic denique terram generabilium matrem fluorem „eſſe concretum.“ Habes lector eruditam epitomen et ſpecimen principiorum phyſiologicorum Patricii, magno iudicio ab acerrimo iudice doctrinarum philoſophicarum conſcriptum, quod vel ideo prae aliis attentionem meretur, quia non tantum ſummam principiorum phyſicorum Patricii exacte refert, ſed haud obſcure fontem deſcribit, ex qua ſua philoſophus Platonico-Alexandrinus hauſerit. Cuius originem atque fontem iſtis lineis detexit, quas ideo literis currentibus, quas vocant, imprimi curauimus. Ex his enim paulo curatius rem meditantibus palam eſt, Patricium a principiis ſcholae Platonico-Alexandrinae non receſ-

 ſiſſe,

ſiſſe, quae ex oraculis a ſe ſtudioſe collectis didicerat, ideoque ſyſtema emanatiuum recepiſſe, et, ſuppoſito lucis aeternae et in Deitate comprehenſae fonte incorporeo, non ſpiritualia tantum, ſed et materialia progreſſa, et incorporeum lumen, poſtquam a fonte ſuo digreſſum per ſpatii partes fundi coepit, corporeum factum ſtatuiſſe. Quae vt eſſentialia emanatiui, Alexandrini et cabbaliſtici ſyſtematis principia ſunt, ita applicata recentioribus placitis Teleſianis et noua philoſophandi methodo incruſtata et quaſi amicta, nouum ſyſtema phyſiologicum exhibent, quod Platoniſmum recentiorem ſubtiliori ratione velut nouum εὕρημα vendidit. Certe nec iniucundum eſſet, nec ab inſtituto noſtro alienum, comparationem inter Alexandrinas iſtas hypotheſes, praecipue quales in Oraculis exhibentur, et Patricianas inſtituere, et oſtendere, quomodo ſalua emanationis ſuppoſitione ex Deo, lumine incorporeo, omnia effluxiſſe, et hoc diuinum lumen corporeum factum eſſe, et materialia omnia condidiſſe, aſſerere et tueri auſum ſit ingenium florens et foecundum; quod ea philoſophice et ſcholarum in modum effutiit, quae obſcurius et inſtar aenigmatis ſchola vetus per totum fere Orientem recepit. Aſt limitum noſtrorum, quos aliena nobis voluntas conſtituit, ea anguſtia in praeſenti tractatione eſt, vt hanc prolixitatem refugiat. Quare ipſam hanc comparationem lectoris diligentiae relinquimus, eum autem monemus, vt ad hanc Patricii phyſiologiam reſpiciat, quoties de ſyſtemate emanatiuo ſermo eſt, et quoties animaduertet, non δυσνόητα tantum, ſed ἀσύςατα quoque in hoc ſyſtemate deprehendi et laterem lauare, qui huic Aethiopi candorem inducunt.

pag. 430. lin. 2. *Ab vtriuſque enim ſyſtemate Patricii phyſica longe abeſt.* Quanquam enim et Gaſſendus et Carteſius ſpatium inter principia phyſiologica receperunt, factum id tamen alio, quam Patricius ſenſu, quod ex comparatione facile Lectori conſtabit. Ceterum ex dictis manifeſtum etiam, quo conſilio phyſiologiae ſuae vniuerſae adiunxerit Patricius Zoroaſtris, oracula CCCXX. ex Platonicis collecta, Hermetis Triſmegiſti libellos, Aſclepii tres libellos, myſticam Aegyptiorum a Platone dictatam ab Ariſtotele exceptam et perſcriptam philoſophiam. Haec enim opuſcula omnia, quamuis apocrypha ſint, et ſuppoſititia, genuinas tamen Alexandrinae morologiae ſententias exhibent: Quas Ariſtotelica methodo, non per motum, ſed per lucem ac lumina ad primam cauſſam adſcendendo, totius diuinitatis contemplationem ad rerum vniuerſitatem explicandam adhibuit. Haec autem omnia ſcopum habuiſſe ſyncretiſticum, ipſe auctor non negat, faſſus in titulo: *capita multa, in quibus Plato concors* (religioni,) *Ariſtoteles vero catholicae fidei aduerſarius oſtendatur, eſſe adducta.* Prodiit opus rariſſimum *Venetiis apud Robertum Megettum anno* cIↄIↄXCIII. *in fol.* [x].

pag.

x) Conf. Vogt. cat. libr. rar. p. 521.

pag. 430. lin. penult. *Vir doctus et ſubtilis.* Inter nobiles philoſophos Marco locum fecit I. CARAMVEL LOBKOWIZ [y], eumque laudat, quod *Platoni ſit ingenio ſimillimus, ſobrie tamen, et ideas, ſed ſenſu, aut vero, aut ſaltem probabili admittat, et de rerum arcanis principiis feliciſſime philoſophetur. Vocat eum quoque libris optimis clarum, et altius, quam ceteri ſapientem.* In quo tamen encomio Caramuelem amicitiae propenſione, plus quam par erat, dediſſe, ex admiſſa a Marco hypotheſi de ideis facile eius intelligens poteſt iudicare.

pag. 438. lin. 4. *Vt maxima omnium de ea eſſet opinio.* Nemo fere, poſt Moshemium, cui alteram vitam debet ſyſtema intellectuale Cudworthianum, vel auctorem ita magnum cenſuit, vel eius lumina per orbem literarium ſpargenda eſſe putauit, quam IOANNES CLERICVS, acutus rerum philoſophicarum et literariarum cenſor. Extollit ille [z] Cudworthum, quod *cum vaſta antiquitatis ſacrae et profundae lectione, linguarum veterum cognitione ſuffulta, iunxerit iudicandi et diſcernendi acumen inſolitum, in theologicis pariter atque philoſophicis ſcientiis eminens, quo multiiugae et late ſe diffundentis eruditionis vtilitatem vbique ſparſerit.* Operam ideo vir celeberrimus in eo nec ignauam, nec ignobilem poſuit, quod, cum ſyſtema intellectuale lingua auctoris vernacula ſcriptum eſſet et a paucis legi poſſet, ampliſſimam epitomen per aliquot particulas curauerit, easque ephemeridibus, quas *bibliothecae ſelectae* titulo edidit, inſeruerit [a], inſeruiturus vtilitati eorum, qui ſolidae multaque doctrina defenſae demonſtrationi de exiſtentia Dei bene cupiunt. Longius autem progreſſo Moshemio gratias debemus, quod totum opus incredibili labore orbi Latino legendum dederit.

Ibid. lin. 17. *Praecipue cum incomparabilis MOSHEMII verſione Latina.* Legi meretur beati viri erudita atque elegans praefatio, quae hiſtoriam celeberrimi operis exhibet, hoc loco non exſcribenda [b].

pag. 445. lin. 19. 20. *Prorſus nihil habet veritatis diuinae Hebraeis patefactae.* Efficax ad seducendos in ſequiores ſenſus, hos viros doctos, qui philoſophiam cabbaliſticam reſuſcitare conati ſunt, cauſſa fuit, cabbalae exegeticae vel biblicae atque propheticae cum cabbala metaphyſica, quae ex Aegypto in Palaeſtinam allata, et exegeticae deinde accommodata eſt, confuſio. Cum enim in illis λειψάνοις theologiae propheticae et traditiuae multa occurrerent de Meſſia eiusque perſona, munere, regno, capita, quae vetuſtiſſimam reuelationis diuinae doctrinam referebant, quaeque per manus velut arcana myſteria ore poſteris tradebantur; reuerſo autem ex Aegypto Schetachide, qui metaphyſicam fanaticam orientalemque

y) In ſerie operum ſuorum, ſ. catalogo inſerto CAR. DE VISCH biblioth. ſcript. ord. Ciſterc. p. 187.

z) Bibl. choiſie T. I. p. 64.

a) A tomo I. ad X. Multa egregie in his compendiis Cudworthiani operis dicta ſunt, et exhibita, in nonnullis tamen Homerum dormitaſſe, probauit interpres Latinus, Moshemius in praef. n. 3.

b) Vitam Cudworthi recenſent biographiae NICERONIANAE T. XIX. p. 340 ſeq. ed. Germ.

que et Aegyptiacam in Palaeſtinam attulerat, ea arcana et aliena ab Iſraëliticis myſteriis orthodoxiae auctoritatem communi et venerabili cabbalae nomine attentarent, factum inde, vt poſt C. N. vtrumque cabbaliſticae theologiae genus in vnam eam formam confunderetur, qualem Iochaides poſtea perfecit, vt ſupra demonſtratum. Ita vero euenit, vt reliquiae doctrinae de Meſſia, quas ſuppeditabat traditio oralis, iſtis peregrinis placitis et hypotheſibus admiſtae et in vnum corpus conflatae miſere corrumperentur, et ad impia placita raperentur, atque torquerentur ſub orthodoxiae propheticae arcanioris veſte occultatae, atque pictae. Quae poſtea cum conuenire cum Chriſtianis ſacris viderentur, pro orthodoxis dogmatibus habitae, et ab impoſtoribus auctae, mutatae et adeo eleganter incruſtatae ſunt, vt vetuſtiſſimae theologiae myſteria ex aſſe referre viderentur. Quibus tanquam arcanis theſauris clam habitis facile fuit viris bonis et doctis, quales fuere Picus et Reuchlinus, carbones pro theſauris vendere, cum a nebulonibus auro pro his arcanis acquirendis emuncti ſplendide deciperentur. Quorum tamen facilis credulitas eo magis excuſanda eſt, quia natales et fata cabbaliſticae doctrinae tunc adhuc in tenebris ſepultae iacebant, ex quibus ſeris ſatis temporibus tandem protracta ſunt.

pag. 449. lin. 17. *Ex his alii de eo retulerunt.* Syſtema tamen philoſophicum et phyſicum Teleſii mature recenſuerunt magni duumuiri Gassendus [c] et Verulamius [d], qui Teleſium *virum* vocat, *Peripateticis rationibus potentem et inſtructum, easque in illos ipſos vertentem, ſed affirmando impeditum, et deſtruendo quam exſtruendo meliorem.* Et alio loco [e] inter eos, qui nouam ſcenam tentarunt, et nouas fabulas naturalis ſcientiae egerunt, Patricium, Brunum, Seuerinum, Gilbertum, Campanellam, Teleſium quoque numerat, *nec plauſu celebrem nec argumento elegantem.* Quod iudicium maximi philoſophi non magnopere miramur. Verulamius enim, nouam ipſius naturae cupiebat et meditabatur ſcientiam, Teleſius, abiectis reliquis, vnam, quae placebat, Parmenidis hypotheſin elegerat, quae aliis coloribus, aſt ne his quidem puris ſatis fulgebat, id quod ingenio eclectico Verulamii placere minime potuit.

pag. 450. lin. 7. a fin. *Qui laudato duci tum ab epiſtolis ſecretioribus fuit.* Non Borbonii, ſed Aurelianenſis principis, Borbonio nuper defuncto ſurrogati ſecretarium, quem vocant fuiſſe, tradit Imperialis [f].

pag. 454. lin. 13. *De his, quae in aëre viuunt et de mari, quos viuus ediderat.* Vulgabat hos libellos Teleſius ipſe *Neapoli* 1570. cum libro *de coloribus*, quos ex bibliotheca publica Auguſtana [g] praeſentes habemus, ſunt autem rariſſimi.

Ibid.

c) Phyſic. L. I. ſ. 3. T. I. opp. p. 245.
d) Vol. III. opp. p. m. 238.
e) Hiſt. vent. praef. Vol. II.
f) Muſ. P. I. p. 70.
g) Vid. Ehingeri Cat. bibl. Aug. p. 391.

Ibid. lin. 20. *Indici expurgatorio iſti libri adſcripti.* Vid. *Index Hiſpanicus*, ab ANT. SOTOMAIORE editus [h], vbi ſimpliciter prohibentur. Quod eo quidem tempore, quo phyſica noua omnia ſuſpecta fuere non miramur. Aſt potuiſſe noſtro tempore, quo turpiſſimae et obſcurae iſtae nebulae, luminibus literarum adeo indecorae diſpulſae ſunt, hanc prohibitionem et expurgationem operum Teleſii phyſicorum repeti, in *Indice Benedicti XIV. P. M.* literatiſſimi a viris cetera doctiſſimis edito [i], ſtuperemus merito, niſi recordaremur, Romam ſemper ſibi eſſe ſimilem, nec a Tridentinis obſeruationibus, vbi etiam proſcripti ſunt, vnquam recedere. Habet itaque noſtra hiſtoria philoſophiae critica ſocium, philoſophum magni nominis, et eclecticae philoſophiae ex Italiae ipſius iudicio parentem, Roma quidem, ſed non ex orbe literato proſcriptum, id quod aequiſſimo animo ferimus, quod damnum nullum operi attulerit. Conf. GIMMA [k] et LOTTERVS [l] libris ſupra in textu citatis.

h) pag. 98.
i) pag. 287.
k) Idea hiſt. liter. Italiae T. II. p. 428.
l) pag. 31.

AD CAPVT SEXTVM.

DE RESVSCITATIONE PHILOSOPHIAE IONICAE.

pag. 463. lin. 10.

Vt et plura eſſent et certiora. Attulit quidem pluſcula ad intelligendam Berigardi hiſtoriam non inutilia, et ex fontibus domeſticis hauſta Niceronius, aſt cum reliquis tamen, quae de eo traduntur, comparatis, fatemur, nobis non ſatis, quod eſt, feciſſe, vt ex hac noſtra narratione conſtare potuit. Eam autem nos augere et perficere poſſe laeti ſperabamus, cum videremus, ſcriptorem non indoctum *hiſtoriae gymnaſii Patauini*, NICOLAVM COMNENVM PAPADOPOLI res Berigardi annotauiſſe [a], praeſertim cum ad monumenta nonnulla publica, quae Berigardi mentionem faciunt, prouocauiſſet. Fatemur autem examinata illa narratione, non certiores tamen nos factos fuiſſe, ſed incertiores multo diſceſſiſſe. Cuius vt Lectori fidem probemus, ipſam Berigardi hiſtoriae epitomen dabimus. Hoc ſcriptore graeco duce et auctore, fuit Berigardus Lugdunenſis, in quo ad SALOMONII *inſcriptiones gymnaſii Patauini* prouocat, diuque iuriſprudentiae operam dedit, mox ad philoſophos naturae inſpectores tranſitum fecit, et inter hos doctores eandem ſcientiam primo priuatim, deinde publice docuit, tum Lugduni, tum Auenione.. Deinde accitus ad gymnaſium Piſanum primas in eo tulit, et in prae-

a) Lib. III. ſect. 2. c. 32. p. 370 ſeqq.

praelectionibus prae ceteris placuit. Senſim aëris inclementia tactus, dum de reditu in Galliam cogitabat, inuitatus a Venetorum proceribus ad alteram ordinariae philoſophiae ſedem, quod primam Ioannes Cottunius obtineret, non alia conditione annuit, quam ſi aequalis Cottunio in honore ſedis declararetur: hocque ſancito Patauium venit, atque exedram iniit anno MDCXXXIX. Fortunii Liceti ſucceſſor meruitque DCCC. aur. ſtipendium, quod MDCXLVI. auctum ad M. excreuit anno cIɔIɔcLIII. ad MCC. mox ad MCCCC. eoque ad primam eius claſſis euectus Cottunii ſucceſſor anno MDCLX. triennio ſuperuixit, ereptus viuis anno MDCLXIII. Haec Papadopoli. Quae cum domeſticis teſtimoniis a familia Berigardi cum Niceronio communicatis comparata, quae certiora ſcire potuit, ſcriptoris Patauini vel incuriam, vel negligentiam, in aliis quoque locis proditam, luculenter manifeſtant; adeo multa ſunt in his aut oppido, veris admixtis, falſa, aut ſine attentione cum aliis confuſa et perperam tradita. Falſum enim, Berigardum iurisprudentiae operam dediſſe, medicinae enim ſtudio atque philoſophiae naturalis contemplationi ſe tradidit: falſum, docuiſſe Auenione, Aquis Sextiis enim lauream artis ſalutaris accepit: falſum, inde Piſas vocatum, factum id enim ex academia Pariſienſi: falſum, anno ſeculi ſuperioris ſexageſimo tertio obiiſſe, qui quadriennio poſt adhuc vixit. Sed haec ferenda ſunt in homine Graeculo, negligenter ſatis in hiſtoria Patauinae ſcholae verſato, et qui non negat, nihil ſe librorum Berigardi vidiſſe. Patiemur tamen, ſi quis promotionis gradus, quos enarrauimus, ex eo emendari cupiat: licet certiſſimis exemplis nobis conſtet, fallere haud raro Comnenum, etiam vbi ad acta academiae prouocat. Vnde haud illibenter in memoriis Bonamici, Zabarellae, Bernardini Tomitani, Robortelli, Cottunii ad eum prouocare neglexitmus, quamuis iſtam hiſtoriam academiae Patauinae valde commendauerint ephemerides literariae, quae haud raro ſolent praefationibus et indicibus auctorum confidere.

Ibid. lin. 12. *Domini de Berigardo.* Gallicum nomen erat Claude Guillermet Seig. de Beauergard.

Ibid. lin. 23. *Vt potuerit conferre codices Graecos.* Damus verba Welſchii noſtri: *Cl. Berigardus Medicus Gallus et profeſſor philoſophiae Patauii Graece doctiſſimus, a paſchate demum, cum cathedrae vacare incipiunt, Florentiam ſe cum familia conferre atque ibidem aeſtiuare ſolet; nec ipſe aut filius pariter eruditiſſimus hanc operam detrectabit, quo deducente olim pluſculos dies conferendis quibusdam locis in bibliothecis illis deſedi.*

pag. 464. lin. 23. *An. MDCLIII. Fortunio Liceto.* Obitus anno MDCLVI. vt ſupra p. 232. legendum [b]; adeoque et vltimae Berigardi promotionis annus fluctuat.

Ibid. lin. 8. a fin. *Hippocratis aphoriſmus.* Prodierunt PETRI BERIGARDI *Hippocratis aphoriſmi rhythmici Vtini apud Nic. Schirattum, 1645. 8.*

Hoc

b) Ex mendo typographico annus MDLVI. perperam poſitus.

Hoc Mercklinvs [c] annotauit, qui cum Florentinum vocet, ſuſpicamur, eum tunc in ea vrbe medicinam feciſſe, fratremque in aeſtate Patauio ad eum excurriſſe.

pag. 466. lin. 8. *Liber inter rariſſimos numeratur.* Conf. Widekind. *cat. libr. rariorum*, qui cum noſtris obſeruationibus comparandus eſt.

pag. 467. lin. 16. *IO. LAVNOIVS.* Supra iam lectorem de hac re ad Crevierii *hiſtoriam academiae Pariſienſis ablegauimus*, qui ex Launoio augeri poteſt.

pag. 468. lin. 13. *Sed apud Geneuenſes.* Ita enim noſtra habet editio: *Geneuae apud Petrum de la Rouiere, 1621. 8.* Apud Widekindvm [d] exprimitur *Aurelianae*, quod quamuis Aureliam Allobrogum ſiue Geneuam indicet, ſuſpicamur tamen, ignotius vrbis nomen quibusdam exemplaribus fuiſſe praefixum, vt tutius in Gallia legerentur.

Ibid. not. w. lin. vlt. *l. c. p. 820.* Recenſentur theſes periculoſae viſae facultati theologicae Pariſienſi in eius *cenſura*, debentque in hiſtoria phyſicae ſpeciali enarrari. Inter eas theſin X. ignes potiſſimum accendiſſe theologorum Pariſienſium eſt veriſimillimum: *Somniarunt Peripatetici, dum parum congrue de naturis locuti dixerunt, veras et phyſicas alterationes fieri per introductionem nouae et ſolius entitatis alicuius accidentalis ſubiecto inuariato quoad ſubſtantiam manente. Cum tamen nulla vnquam ſine additione aut detractione principiorum, aut eorum multiplici mixtione accidere queant.* Peti hac theſi transſubſtantiationis et accidentium abſolutorum euchariſticorum doctrinam, eamque euerſum ire, facile palpari poteſt, nec ipſi theologi negarunt, cenſentes, *aliquo modo impugnari ſacroſanctum euchariſtiae ſacramentum.* Hanc potiſſimum obſeruationem eieciſſe trigam iſtam virorum doctorum ex Pariſienſi vrbe et vniuerſitate ſenatus conſulto eo minus dubitandum eſt, quo magis academia pro hoc dogmate ſummo zelo aliquoties decertauit.

pag. 485. lin. 18. *Eius in hoc quidem argumento innocentiam.* Subſcripſit huic apologiae Berigardianae eamque ratam habuit Widekindvs [e].

c) Linden. renou. p. 851.

d) l. c. p. 329. vehementer autem dubitamus, vtrum editionem Geneuenſem Widekindus viderit.

e) loc. cit. p. 400.

AD CAPVT SEPTIMVM.
DE RESTAVRATIONE PHILOSOPHIAE EPICVREAE.

pag. 486. lin. 26.

Ipſe audiendus eſt. Vtimur nos *operum Lipſii* editione luculenta, quam poſt Moreti Antwerpienſem raram atque caram, recudit bibliopola Andreas ab Hogenhuyſen, et ſeptem tractatibus Lipſianis, qui in Antwerpienſi

werpienſi collectione deſiderantur, auxit, IV. Voluminibus in forma octaua maiori Veſaliae cIↄIↄcLXXV. Comprehendit Tomus I. Opera ad criticam proprie ſpectantia, Tomus II. epiſtolarum centurias decem, Tomus III hiſtoricum et antiquarium argumentum tangentia, Tomus IV. prudentiam ciuilem et hiſtoriam philoſophiae concernentia. Ad hanc editionem in citandis locis nos prouocare, lectorem monemus. Verba h. l. allegata extant *T. IV.* [a] et tota illa allocutio ad lectorem legenda eſt, vt occaſio inde cognoſcatur, qua ad hoc philoſophandi genus Lipſius iuuenis adhuc deductus eſt.

pag. 487. not. c. *Praemiſſa eſt eius operibus.* Ornat Lipſiana biographia *frontem Opp. T. I.* cui praefixa *Lipſii fama poſthuma*, i. e. epicedia amicorum, quae alibi fruſtra quaeritur, et haud pauca habet, non hiſtorica tantum, ſed apologetica quoque, quibus obiecta illi morum, et religionis inconſtantia diluitur. Habebat enim poſt funera non laudatores tantum, ſed et vituperatores haud paucos.

ibid. lin. 20. *Aliique, qui in hac palaeſtra deſudarunt.* Pleroſque nominauimus in vernaculo Opere *Qq. Hiſt. phil.* quos tamen conſuluiſſe omnes parum iuuat, cum plerique anteceſſores et imprimis Miraeum exſcripſerunt, pauci critico oculo perluſtrauerunt, quod feciſſe P. Bayle valde laudandum. Pertinent in eandem quoque claſſem, qui iudicia virorum doctorum de Lipſio collegerunt et indicarunt POPE - BLOVNTIVS, TEISSIERIVS [b], CLARMVNDVS [c]. Succinctam quoque Lipſii notitiam ſuppeditat NICERONIVS [d].

ibid. 27. *Eraſmi amicitia inclaruit.* Extant inter epiſtolas Eraſmi Lipſianae aliquot, L. III. p. 112. L. XIII. p. 437. L. XV. p. 502. 503. L. XXII. pag. 858 ſeq. quae intimam vtriusque familiaritatem prae ſe ferunt.

pag. 488. lin. 18. *Eiusque ſpecimen in orationibus iuuenilibus daret.* Conſcripſit Lipſius antequam conſilium adeundae ſtudiorum cauſſa Italiae caperet, annorum octodecim iuuenis *variarum lectionum* libros, ſtilo, quod MIRAEVS quoque obſeruat, florido ac Ciceroniano, quorum vel ſolam praefationem ad Granuellanum cardinalem Mechliniae archiepiſcopum legere eum oportet, qui, quam venuſta Latini ſermonis elegantia huic iuueni enata ſit, et quam longe poſtea ab hac ſimplicitate receſſerit, cupit cognoſcere.

pag. 489. lin. 3. a fin. *Delatus enim ad Carolum Langium.* De celebri hoc canonico Leodienſi, hortorum cultore eximio plura dabunt ſcriptores hiſtoriae literariae Belgii Valerius Andreas Deſſelius et Aubertus Miraeus.

pag. 494. lin. 8. *ad populum.* Iungimus huic viro Italo aliud teſtimonium ex eadem regione, Io. IMPERIALIS [e], qui cetera in laudes Lipſii effuſus,

a) pag. 517 ſqq. b) T. III. p. 771 ſqq. c) Tom. I. n. 13. pag. 97. qui p. 119. plures nominat. d) Tom. XXI. p. 119 ſqq. vbi ſcripta Lipſii accurate recenſet. e) Muſ. hiſt. p. 119.

ſus, *vna*, ait, *temeratae religionis nota, tenebras primum eius nomini offundere viſa eſt, cum apud Batauos diu ex peregrinatione Germanica redux conſederit, haud obſcura communique haereſeos opinione damnatus. Verum tot editis non fucatis poenitentiae teſtimoniis Moguntiacum, ſuſcepta ex Batauis fuga, ſe recepit, vt ſerio eccleſiae redditum cum boni omnes perpetuo complexi ſunt, tum Europae principes ac reges, ac ipſe imprimis Clemens VIII. P. M. apud ſe raris et inuſitatis conditionibus inuitarunt.* Valde proſtrauit Lipſii famam iſta religionis inconſtantia et ad nutus fortunae ſe componens indifferentia, vnde et viuus, et mortuus a multis opprobriis petitus et ſatyris cumulatus eſt. Quibus num dentatae Ieſuitarum et diſcipulorum chartae, quas *famae poſthumae Lipſii* collectio continet, medicinam attulerint, lectori diſpiciendum relinquimus. Certe ſtoicae philoſophiae gloriam et expreſſam vitae *antiquis moribus* (quo vtebatur ſymbolica epigraphe) conſtantiam ipſi tantopere commendatam haud parum iſta animi ἀδιαφορία et diſſimulatione commaculauiſſe, haud paucis viſus eſt.

pag. 496. lin. 17. *Quod iudicium ſubſcribent. l. cui iudicio*, eam enim de Lipſii religione ſententiam extorquent, ipſae amicorum apologiae adeo frigidae, licet more ſuo dentatae et virulentae, vt nihil ſupra; quae tamen nihil habent, quod reſpondeant, praeter conuicia.

pag. 500. lin. 8. *Quam non nemo promiſit, prodeat.* Dedit quidem perſonatus CLARMVNDVS [f] vitam Scioppii, in qua multa cumulantur ad famoſi ſcriptoris hiſtoriam literariam pertinentia; ſed confuſa adeo et ordinis atque elegantiae carens illa narratio eſt, vt vix ſine taedio legi poſſit. Longe melius in hoc campo verſatus eſt NICERONIVS [g], cui imprimis ſatis accuratum indicem ſcriptorum Scioppianorum debemus, qui interim conſulendus donec aliquando critica infamis grammatici hiſtoria prodeat. Multa vero collegit quoque P. BAYLE, hoc loco omnino comparandus. Adeo a moribus philoſophi, et ipſis moralis ſapientiae praeceptis deflexit intemperantiſſimi ingenii et calami ſcriptor, vt pudendum vel ridendum ſit, auſum eum eſſe moralem diſciplinam ex mente Stoicorum ſcribere, qui Priapeiorum editione et commentariis, et imprimis infami eorum praefatione meruerat, vt ne ad Cynoſarges quidem gymnaſium admitteretur, et impudentiſſimis et maledicentiſſimis pſeudocynicis philoſophis adnumeraretur. Tacemus, quicquid habet Stoicae inſtitutionis, id Lipſio eum ſurripuiſſe *. Vnde factum, vt *elementa* eius *moralis philoſophiae Moguntiae* clↄIↄcVI. editae ex neglectu et contemtu euiluerint, et inter rariores libros compareant [h]. Mirandum autem, ſcriptorem tantae maledicentae infamia per orbem literarium notiſſimum, tot encomia, tot laudes velut tropaea numeraſſe, cum tamen praeter Grammaticam eruditionem, mediocriter in aliis ſcientiis eſſet

 ver-

f) Biogr. VV. Cl. P. X. p. 105 ſqq.
g) T. XIX. p. 282-331. ed. Germ.
*) Conf. STOLLE Hiſt. lit. P. III. c. 4. §. 14. p. 672.
h) Conf. REIMMANN. loc. cit. VOGT. cat. libr. rar. pag. 612.

verſatus. Prodidit autem IMPERIALIS [i], vnde tantam encomiorum meſſem meruerit, faſſus *nomen eius vbique reddidiſſe gratiſſimum, quod diuino ingenii ſui robore ad fidem catholicam aduerſus haereticos propugnandam conuerſus, plurimis operibus eximias profligatae impietatis manubias reportauerit, imitabili equidem religionis exemplo, in quam defenſor eius acerrimus intuens Ferdinandus II. imperator eum inter intimos ſui conſiliarios delegerit, plurimisque voluerit honoribus inſignitum.* Sed tacuit adulator Italus, Scioppium violatae maieſtatis regiae reum, non tantum in Hiſpania egregie vapulaſſe [k], ſed eius quoque *eccleſiaſticum*, eo tempore, quo Auguſtae haerebat [l], patrocinio M. Welſeri ſuſtentatus anno cIↃIↃcXII. iuſſu curiae regiae Pariſienſis per carnificem, publice combuſtum eſſe, cum merito ob calumnias in reges, turbatamque tranquillitatem publicam vltimo ſupplicio dignus iudicaretur. Ceterum quam infirma fuerit Scioppio artis rationalis exercitatio, vel ſola illa, quam *eo ipſo anno in noſtra vrbe* non ſine iactantia edidit diſſertatio *de miraculis* prodidit, in qua calcem ſine arena, ſcriptorem vero talem licet deprehendere, qui apertiſſimis rationibus propria vineta caedit, hoc ipſo prodens, neſciuiſſe ſe, de qua quaeſtione ſibi philoſophari conſtituerit.

Ibid. not. e. *Praefectura collegii SS. Trinitatis functus eſt.* Comparandus praeter NICERONIVM. I. G. DECHAVFEPIE in *nouo dictionario hiſtorico.*

i) p. 202. Viuebat autem adhuc Scioppius cum illa Imperialis ſcriberet.

k) NICERON. loc. cit. accidit Scioppio 1614.

l) 1612. vid. dedic. Immanuelis thaumaturgi eo anno iam per biennium Auguſtae verſatus erat Scioppius, et obſtetricante Velſero religionis profeſſionem mutauerat, vt conſtat ex Epiſt. Cardin. Oſſati n. 241. L. VI. p. 515. conf. BAYLE T. I. art. Bongars not. G. p. 603. vnde haeremus, an verum ſit, quod NICERONIVS loc. cit. p. 285. notat, Scioppium 1598 Romae ad Romanam eccleſiam tranſiiſſe.

AD CAPVT OCTAVVM.

DE RESTAVRATIONE PHILOSOPHIAE DEMOCRITO-EPICVREAE.

pag. 503. lin. 14.

Tandem ad Atomos Democriti peruenerunt. Non omnis quidem phyſicorum natio eo tempore Ariſtoteli ſeruiebat ſeculi ſuperioris initio; ſed progreſſi ſunt ex Paracelſi quoque ſchola noui naturalis ſcientiae conditores, qui, vt placita magiſtri diſſeminarent, omnem operam adhibuerunt, quos infra ſub theoſophicorum et Paracelſiſtarum nomine enarrauimus. Sed diſplicuit illa factio pleriſque, maxime in Germania philoſophis, qui peregrinum philoſophandi genus naturae minime ſatisfacere credebant. Quo facto magna quidem pars in obſequio Ariſtotelis

telis conſeruata eſt, aſt viri tamen nonnulli, huius quoque Stagiritae ſeruitutis pertaeſi de noua via cogitauerunt. Quod aggreſſum eſſe in Italia Teleſium, ſupra docuimus, in Germania vero primum fere ſuſcepiſſe Danielem Sennertum medicum et philoſophum Wittebergenſem, ex adductis h. l. conſtat. „Is [a] cum neque in temerariorum illorum nouatorum, „ſeu Paracelſiſtarum ſeu chemicorum numero eſſe vellet, qui antiquam phi„loſophiam, quae Ariſtotelis praecipue ſcriptis ad nos peruenit, e ſcho„lis plane eliminare conabantur, nec tamen iis accenſeri cuperet, qui „hoc ſeculo publice profiteri non erubuerunt, ſe malle cum Ariſtotele „vel Galeno errare, quam cum recentiorum aliquo verum dicere, eo „quod cum I. C. Scaligero ſtatueret: nihil infelicius eſſe illis ingeniis, „qui mordicus ſentiunt, maiores noſtros nihil ignoraſſe; ad perquiren„dam naturae viam ſe accendi paſſus eſt, contemto auctoritatis prae„iudicio". Qua de re legendum et expendendum eſt, quod hypomnematis ſuis praemiſit prooemium, bone frugis plenum, et inſpicienda ipſa hypomnematum tractatio; in qua doctrinam cum ſingulari ſentiendi et ſtatuendi modeſtia merito viri docti probauerunt. De quibus hypotheſibus phyſicis Sennerti videnda ea, quae infra Tomi IV. parte ſecunda [b] attulimus, et ad ſpecialem phyſicae hiſtoriam pertinent. Vitam celeberrimi Medici ennarrarunt AVG. BVCHNERVS *oratione funebri*, *biographia Operibus* eius *praefixa* [c], MERCKLINVS [d], NICERONIVS [e].

pag. 504. lin. 8. 9. a. fin. *Quem tamen rariorem fecit vel neglectus libri - - vel paucitas eorum, qui his literis librisque delectantur.* Fatemur curis poſterioribus nos iam de vtraque hac cauſſa raritatis huius libri dubitare. Si enim vel neglectus vel contemtus fuiſſet, ſatis fuiſſet, ſemel eum in patria fuiſſe excuſum, nec Batauis in mentem veniſſet, librum parui habitum frequentiorem dare. Vnde magis nobis veriſimile, mox primae editionis pauca tantum exemplaria fuiſſe excuſa, timente bibliopola Ticinenſi, ne frequentia libri eius pretium et opinionem perderet; praecipue cum noua atomiſticae philoſophiae praecepta iam a Gaſſendi et Carteſii ſequacibus coepiſſent ad eorum rationem atque hypotheſin efformari. Vnde coniectura quoque nobis enata eſt, repetitam libelli extra Italiam vix noti editionem curauiſſe aduerſarios vel Gaſſendianae, vel Carteſianae philoſophiae, vt haberent, quod tantis viris opponerent. Certiora tamen, quam hae ſunt ſuſpiciones, non habemus, liberumque relinquimus Lectori probabiliores cauſſas adducere. Ceterum Londinenſem quoque anni cIↄIↄcXLVIII. 8. editionem enumerat KAHLIVS, quae, ſi reuera extat, nouo argumento robur noſtrae coniecturae addit. Cui ſi liceret inhaerere, diceremus, reuocatam inter Belgas Magneni doctrinam atomiſticam deberi ei parti, quae ſyncretiſtico

 ſtudio

a) Vid. prooem. hypomnem.
b) pag. 618 ſeqq.
c) ibid. not. s.
d) Bibl. Script. medic.
e) T. X. pag. 373 ſeqq.

ſtudio eo tempore contra Gaſſendi et imprimis Carteſii ſequaces Peripateticae philoſophiae ſubueniri poſſe credebat [f]. Certe Syncretiſmum talem reſpexiſſe Magnenum, eſt veriſimillimum [g].

pag. 510. not. l. lin. 3. a fin. *Tranſitu ad eccleſiae Romanae caſtra facto.* Multis eam commutationem religionis gratulatur Gaſſendus peculiari ad Sorberierum epiſtola et in alia ad Ioſephum Mariam Suareſium epiſcopum Vaſionenſium enixas huic antiſtiti gratias agit [h], „quod eximium Sor„berium Deo et eccleſiae quaeſiuerit, *ad ſe pellexerit*, *illum foueat*, *fortu„narumque ipſius curam habeat.* Addit autem: merebatur ille ſane inci„dere in tantum patronum, vir tam bonus, tam candidus, tam ſingula„riter eruditus, vir tanta in conuerſando gratia, quem vt nouerit, eum „amauerit, quem delegerit, *vt ſua in eo vires beneficentia experiretur*". Ex quo loco non intelligi tantum poteſt, quam prolixe Sorberium Gaſſendus aeſtimauerit et commendauerit, curque ei amicitiae fidem hic etiam poſt funus praeſtiterit; ſed colligi quoque, quibus rationum machinis epiſcopus Sorbierium in ſuas partes pertraxerit. Factum id ex indicio biographi eius GRAVEROLI [i] anno cIↃIↃcLIII. Ex cuius relatione nouimus, corradendorum numorum curam nimis Sorbierium vexaſſe, ita vt indignis homine philoſopho modis nec famae, nec nominis gloriae ob ſcopum ſaepenumero emolumento ſuo atque quaeſtui velificantem parceret. Quod hoc loco ideo notamus, ne quis glorietur, Gaſſendianam philoſophiam eam religionis mutationem effeciſſe. Cauſſam cur Nannetum poſcente aula Danica Sorbierius relegatus eſt, idem quoque Grauerolus indicat.

pag. 513. not. s. *Monet nos viri celeberrimi nomen.* Vitam Charondae vel, vt ſcribit Gaſſendus, Charronii more ſuo expoſuit NICERONIVS [k], qui ſcriptorum quoque eius indicem exhibet. Inter ea eminere librum *de ſapientia* Pariſiis vertente Sec. XVII. editum, nemini ignotum eſt, qui ſcriptores noſtri temporis morales eclecticos nouit. Qui cum partim ſuas, partim Michaëlis Montani cogitationes ſequeretur, a communi doctrinae τρόπῳ haud raro ſecedentes, meruit, vt, non obſtante moralis doctrinae, quam in eo libro ſparſit copia et vtilitate, graues cenſuras experiretur: quas qui emolliunt, prudentiam tamen ſtatuendi et ἀκρίβειαν deſiderent.

pag. 514. lin. 9. *Ex vetuſtioribus obſoletae ſtabiliuntur.* Legenda eſt imprimis elegans et cordata philoſophi Dinienſis praefatio, qua ſe Scepticum magis, quam dogmaticum ſcopum ſibi propoſuiſſe monet, et ſe contra hominum religioſorum inuidiam munit.

ibid. not. u. *Prodiiſſe teſtes ſunt.* Certiſſimus teſtis eſt *Collectio operum* omnium GASSENDI, quae *Lugduni* cIↃIↃcLVIII. *fol. ſex tomis* pro-

f) Adiiciendum hoc eſt. KARLIO ad STRVVII bibl. philoſ. p. 255. et VOGTIO cat. libr. rar. p. 429.

g) Teſtamur praefationem p. 47 ſeqq. quae ſatis luculentum eius reddit teſtimonium.

h) Tom. VI. Opp. p. 328.

i) Vit. Sorb. praefixa Sorberianis p. 9.

k) Tom. XII. p. 202. ſqq.

prodiit [l]. In ea enim T. III.[m] locum habet exercitationum paradoxicarum aduerſus Ariſtoteleos liber ſecundus. Eum tamen non perfecit, ſed in fine capitis octaui haec monuit, quae, quoniam ipſa quoque Gaſſendiana opera rara atque cara ſunt, in lectoris gratiam, cuius oculis ſe liber ille ſecundus ſubduxit, integra [n] adſcribimus. *Si quaeras, beneuole Lector, cur haec exercitatio ad vmbilicum perducta non fuerit, curue libri quinque ceteri, quorum praefatio ſpem facit, non ſequantur, ſcito, commonefactum ab amicis auctorem, ſtomachari non parum Peripateticos, propter prioris libri editionem, idemque fere argumentum a Franciſco Patricio in Peripateticis ſuis diſquiſitionibus, quarum tunc primum copia ei facta prius pertractatum, hunc ſecundum librum vlterius perſequi, et abſoluere noluiſſe, ipſumque ne delibatis quidem aliis in muſeoli ſui receſſum cum blattis et tineis pugnantem, ab anno MDCXXIV. qualem iam habes abieciſſe atque neglexiſſe.* Ex quo monito manifeſtum eſt, falſam eſſe Hevmanni [o] ſuſpicionem coniicientis, reliquos, quos ſibi elaborandos Gaſſendus conceperat, libros alio tempore ab eo perfectos eſſe. Similiter Stollivs [p] deceptus eſt, qui cum ſecundi libri editionem Belgicam in manibus haberet, ex praefixo exercitationum argumento collegit, omnes ſex eſſe excuſas, cum tamen ne ſecundam quidem integram Gaſſendus abſoluerit. Hinc raritas libri [q], quem imperfectum et deficientem emtores non reperiſſe, nobis eſt veriſimillimum, praeſertim cum operum Gaſſendianorum volumini tertio, quicquid ſuperabat, eſſet adiectum.

pag. 515. lin. 4. *Recte cel. HEVMANNO obſeruatum eſt.* Haec ex antecedentibus iam emendanda ſunt. Nullibi enim in ſcriptis ſuis hoc argumentum Gaſſendus porro tetigit.

pag. 517. not. g. *Bornium nominat Sorbierius.* Vid. *Opp. T. VI. p. 202.* vbi inter alia ad Bornium: *nimis me et tu et tot alii inſignes viri, quos inſinuas, obſtringitis, cum me reputare eum dignamini, qui viri* (Carteſii) *commenta retegere poſſim.*

ibid. not. h. *Excuſat Sorbierius.* Fallitur ergo Weidlervs [r] narrans, cardinalem Richelium eum promouiſſe et propemodum coegiſſe.

pag. 519. not. l. *Epitaphium Gaſſendo ſcriptum a Mommorio.* Id ſolido marmore albo et nigro poſitum Lutetiae in eccleſia S. Nicolai Campenſis, in ſacello familiae Mommorianae, aere expreſſum, exhibet *Opp. T. I.* poſt vitam Gaſſendi, cuius etiam elegantiſſima effigies huic tomo praefixa eſt.

pag. 520. lin. 19. *Galilaeo, Gilberto, Carteſio.* Teſtes damus epiſtolas celeberrimorum virorum, et in aſtronomiae ſtudio immortale nomen conſecutorum, Kepleri, Longomontani, Vendelini, Schickardi, Snel-

l) Patrocinante et curante Herb. Mommorio magno Gaſſendi patrono.
m) pag. 149 ſeqq.
n) pag. 210.
o) Act. phil. Vol. III. p. 45.
p) Hiſt. lit. P. II. c. 2. §. 48. p. 162.
q) Vogt. cat. libr. rar. p. 302.
r) Hiſt. aſtronom. c. XV. §. 60. p. 475.

Snellii, Hortenſii, Heuelii, Eichſtadii, Galilaei, Scheineri, Bulialdi, Valeſii, Gatterii aliorumque, in quibus de difficillimis quaeſtionibus eum conſuluerunt. Plura de meritis eius in rem ſideralem dabit WEIDLERI *hiſtoria aſtronomiae.*

ibid. lin. 29. *Philoſophiam inuenire poterat.* Simili lectionis abundantia per omnes philoſophiae vniuerſae, maxime rationalis et naturalis campos diffuſa, cum magna accuratione coniuncta totum philoſophiae ſuae ſyntagma colluſtrauit, vt, quem parem in dogmatica philoſophiae hiſtoria habeat, ſciamus neminem.

pag. 522. l. 13. a fin. *a SORBERIO.* Rectius a Mommortio, certe eius cura, et adminiſtratione, cui ſeruiebat Sorbierius; teſtis eſt ipſa Mommorii praefatio.

ibid. lin. 35. *Quod ſibi Gaſſendus delegit.* Negari quidem non poteſt, multa Gaſſendum, vt erat, non in agendo tantum, ſed et in iudicando modeſtiſſimus, et humani intellectus limites, et in haud paucis infantiam probe perſpexerat, probabiliter tantum diſputauiſſe, in multis ſententiam ſuſpendiſſe, et haud paucis opinionibus a dogmatibus receptis validas argumentationes oppoſuiſſe. Sed id factum non more Sceptico, ſed Socratico, eumque in finem, vt, quousque veritates cognoſcere liceat, manifeſtum fieret, eiicerentur autem hypotheſes precario aſſumtae et retunderetur dogmaticorum nonnullorum, qui variis ſyſtematibus nouis famam quaerebant ſuperbia. Ipſum vero veritatis cognoſcendae et incertitudini eripiundae finem tantum abeſt, vt reiecerit, vt expoſitis magis Scepticorum obiectionibus id ſibi ſolide euincendum eſſe ſtatueret, inter praecepta logica, longa tractatione demonſtrare poſſe aliquam veritatem ſigno aliquo innoteſcere et criterio diiudicari [s]: *eo modo adhibito vt media via inter Scepticos et dogmaticos teneatur, nempe, vt ſtatuatur, non omnia, quae dogmatici ſe ſcire putant, reuera ſcire aut ad ea diiudicanda congruum habere criterium; ſed neque omnia etiam, quae in controuerſiam vertuntur a Scepticis ita ignorari videantur, vt non criterium aliquod iis diiudicandis habeatur. Fatetur autem, partem quidem maximam eorum, quae ſcire ſe dogmatici putent, re ipſa ignorari, maxime in phyſicis, vbi beati ſimus, ſi non, quid ſit verum, ſed quid veriſimile, conſequamur.* Nempe ſubſcribebat ea in re HORATII ſententiae:

Eſt aliquid prodire tenus, ſi non datur vltra.

pag. 525. lin. 25. *Anno MDXLVII.* Leg. MDCXLVII. apud Guil. Barbier typographum regium, qua editione nos vtimur. Inſertus autem liber eruditiſſimus quoque operum tomo V. [t]. In eo libro *neminem aut acrius, aut vberius, aut quidem felicius Epicuri apologiam confeciſſe, quam Gaſſendum, virum quidem magnum, omnique ſi quis alius doctrina eruditum, nec tamen eruditione, quam aut iudicio, aut candore nobiliorem, fatetur* SAM. PARCKERVS [u], Epicuro cetera infenſiſſimus.

ibid.

s) Vid. Logica eius L. II. c. 5. T. I. Opp. p. 79 ſeqq.

t) pag. 169.

u) Diſp. I. de Deo ſ. 12. p. 30.

Ibid. not. n. *Amſtelod. 1684.* Vtraque editione prior eſt Lugdunenſis 1658. inter opera Gaſſendi in veſtibulo *tomi tertii* edita.

pag. 526. lin. 12. *Locum haud contemnendum comparauit.* - Abſoluit hoc ſyſtema philoſophiae Gaſſendi *tomum primum et ſecundum*, et vel ideo peculiari laude dignum eſt, quod potiorum dogmatum hiſtoriam ex veteri philoſophia manu liberali illuſtrauit, adeo vt plerosque recentiores in hac quidem parte longe ſuperet. Certe nos quidem candide fatemur, a nemine plus lucis in hiſtoria doctrinarum phyſicarum nos hauſiſſe, quam ex inſigni hoc theſauro philoſophico.

Ibid. not. g. *THOMASIVS.* Fatetur ipſe GASSENDVS [x], ſe ad Carteſii phyſicam ſubinde reſpexiſſe.

pag. 526. lin. 19. *Nicolai Fabricii Peireſcii.* Exhibentur *Tomo V. operum* [y], et imprimis ſe eruditis probauit Peireſcii hiſtoria, quo inſigni viro Gaſſendus intimae amicitiae iure fruebatur.

pag. 527. lin. 32. *Ad reſponſiones Carteſii.* Comprehenduntur haec polemica Gaſſendi vno faſce T. III. [z] operum, legique ob argumenti nobilitatem, et praeclaram diſputandi modeſtiam merentur.

Ibid. lin. 34. *Gaſſendus ſubmiſit.* Exhibet hanc quoque epiſtolam ad Carteſium miſſam *operum tomus ſextus* [a].

pag. 528. lin. 1. *Pacti erant amici.* Noluiſſe Gaſſendum pacatum diſſidium, etſi monitum et inſtigatum a viris doctis, inter Batauos reſuſcitare, ex epiſtola ad H. Bornium conſtat, et praeclarum characteris philoſophici, quo Gaſſendus fulgebat, eſt teſtimonium. In phyſica tamen ſua, haud raro ad Carteſiana placita digitum intendit, et quid iure moneri poſſit, ea, qua vtebatur, modeſtia indicauit, ita vero, vt prioris vulneris cicatrices minime remanſiſſe proderet.

Ibid. lin. 26. *Hoc loco non enumerandorum.* Inter hos ſummos viros ex ſequiori ſexu non omittenda eſt Chriſtina, Suecorum regina, quae, quibus gratiae et beneuolentiae teſtimoniis Gaſſendum cumulauerit, ex epiſtolis VV. CC. ad Gaſſendum [b] iucundum eſt intelligere.

Ibid. lin. 10. a fine. *De cuius vitae circumſtantiis P. BAYLE legendus eſt.* Hiſtoria vitae famoſiſſimi aſtrologi praefixa eſt eius aſtrologiae, repetita praeter Baylium a NICERONIO [c], qui ſcripta Morini recenſendo nonnulla addidit, in hiſtoria literaria ſuperioris ſeculi apud Gallos memorabilia, in peculiari magis aſtrologiae hiſtoria, quam hoc loco enarranda. Nobis hoc quoque loco memorandus eſt, quia, ſcripta contra Arnoldi Villonii et Stephani Claues theſes ſupra a nobis indicatas refutatione, nouatoribus iſtis ſe oppoſuit. Veterum enim contemtum ferre non poterat, et hoc quidem ſenſu commotus contra Gaſſendum inſurgere conatus

x) Phyſ. Sect. I. L. III. c. 5. p. 258.
y) pag. 240 ſeqq.
z) pag. 281-429.
a) pag. 107.
b) App. Op. T. VI. p. 335 ſeqq.
c) T. III. p. 174 ſeqq.

tus et defenſionem Copernicani ſyſtematis, quam ille in diſſ. *de motu impreſſo a motore translato* inſtituerat, refutare aggreſſus eſt, vnde, rupto amicitiae cum Gaſſendo vinculo, eius quoque ſyſtema coſmologicum, edito *de atomis et vacuo* libro, oppugnauit, quo longae controuerſiae ſerram cum Bernierio Gaſſendianas partes ſtrenue ſequente reciprocare ſatyraeque mordacitatem experiri coactus eſt. Quo fato et euentu id factum ſit, nos h. l. ſtrictim enarrauimus, et Niceronius quoque expoſuit. Tanto autem odio accenſus inde eſt Morinus, vt a calumniis quoque non abſtineret, vt ex PANVRGI, i. e. Morini *epiſtola de tribus impoſtoribus* conſtat; hos tres enim eſſe Gaſſendum, Bernierium, Niuraeum, impudentius dicam an ſtultius euincere connifus, ſed a bonis quoque omnibus ex merito deriſus eſt.

pag. 529. lin. 20. *Sectam aliquam condere.* Non omittendus hic eſt locus SORBIERII, in *epiſtola ad Adrianum Vlaecum, typographum* [d], in qua cauſſam expedit, cur ſectam non habuerit vel poſt ſe reliquerit tanti nominis philoſophus: „Miratus ſum, ita ſcribit, ſaepius, qui fieret, vt „philoſophandi ratio, quam Petrus Gaſſendus inſtituit, et quae tanto ap„plauſu excepta fuit, non tamen profundius, hominum ſtudioſorum men„tes peruaſerit, ex quo in lucem varia huius auctoris ſpecimina prodiere. „Sectatores habuit illa paucos, quamuis blande animo adrepat, nullo „niſu facillima eius principia memoriae inſculpantur, luce tam clara in„tellectum, et virtute tanta voluntatem perfundat. - - Hoc inquam, me „diu multumque torſit, cum nondum ſatis animaduerterem, qui fieri „poſſit, vt tam erudito, tam vafro iſto ſeculo laruis et ſomniis (Carteſia„nam philoſophiam pungit) ſolidiora ſapientum ratiocinia poſthaberen„tur. Verum illud tandem diſcriminis reperi, inter ſublimes iſtos, ſcili„cet doctores, et Gaſſendum humi repentem, quod agmine denſo ince„dant, et confertim in lectorem irruant: dum noſter palabundus nimia „literatura ponit inter propoſitiones ſuas haud commoda interualla, qua„rum itaque non ſatis apparet cohaeſio, et vires infringuntur. Nouus „Anaxagoras (Carteſius ſine dubio) vrget propoſitum, dum vult digito „monſtrari et dicier, hic eſt! ſua tantum cogitata propinat, inſtar titu„bantis, loco tandem lectorem, et vel inuitum cogit motum ſemel im„preſſum ſequi. Nec mirum abripi, quocunque libuerit ferri, cui pon„dus omne ablatum, cui imperare vir iſte potuerit, vt omnem abiiceret „praecedentem rerum cognitionem, quam per ſenſus vel per rationem „habuerit. Huic ſane operi quanto maiori molimine opus fuit, tanto „facilius impreſſus iam motus perſeuerabit. Quare nihil mirum, tot ho„die extare viros eximios, quos medio alueo deuehunt abreptos opinio„nes portentoſae, abſtruſiſſimae, imperfectiſſimae atque adeo nullo modo „conferendae cum epocha ſapientiſſima, paucis aſſertionibus ſemper

„admiſta,

d) Praemiſſa eſt editioni Belgicae Syntagmatis philoſophiae Epicuri a Sorbierio denuo recognitae, quae repetita quoque Amſt. 1684. 4.

„admiſta, in ſcriptis philoſophi noſtri, quid verum atque decens ſine fu-„co, ſine ambitione quaerentis." Hactenus ille, quibus deinde ſubdit, „ſe ideo ſyntagmati huic radios nonnullos demſiſſe, citationes ſcilicet fre-„quentiſſimas, et innumera veterum loca, et auctoris verba ipſa deſum-„ſiſſe, propoſitiones ſeparatim enunciauiſſe, digeſſiſſe aliquando, aliis „characteribus ſignandas curauiſſe, appoſitis quoque ſummariis, vt non „opus ſit, magna Gaſſendi volumina conſulere: ratum, ita facilius lecto-„ri arriſuram tanti viri ſapientiam." Non negabimus, multum eam rationem effeciſſe, cur non Gaſſendi philoſophia in ſectam tranſierit, quemadmodum Carteſiana, licet magis pectus ſatiaret; illud enim vtriusque hiſtoriam inter ſe comparanti erit manifeſtum. Putamus tamen, alias adhuc rationes fuiſſe, cur Gaſſendus ſecta caruerit. Nempe, nec ipſe iſta ambitione quaerebat, vt ſectae parens eſſet, malebatque antiqui philoſophi nomen praefigere, quod eius indoli ad modeſtiam compoſitae valde conueniebat: et ſtudiis Carteſianis diſſimilis, nouitatis gratia plauſum et partes non quaerebat; ſed ſibi et amicis philoſophari poſſe erat contentus: maxime vero dum veterem ſectam eamque inuidia et ſuſpicionibus cumulatam ſuis meditationibus, parentem mutuatur, et Epicuream ſe traditurum philoſophiam pollicetur, ipſe ſibi obſtitit, quo minus ex abiectis in puluerem nouam philoſophiam ſibi reſtaurari lectores crederent, vnde, accedente humanae mentis curioſitate, in *καινοφωνίας* valde prona, malebant philoſophiam ſequi bullas proiicientem, quam veterem amplecti ex antiquo ſqualore reſuſcitatam. Sed et ipſa fata Carteſianae philoſophiae eiusque commutationes et viciſſitudines effecerunt, vt dum his nouis omnis Europa concutitur, veterum nomen contemtum maneret; licet noua re ipſa ſuppeditaret. Ita ſcilicet, docente philoſophica hiſtoria cuilibet ſectae ſuum ſemper fatum fuit, concurrentibus licet ad eius deſtinationem cauſſis moralibus. Recentius autem Gaſſendiſtarum nomen, mutuo tantum aſſumtum noſtro tempore eſt, illisque tributum, qui atomorum viam atque ſyſtema elegerunt, cetera nihil Gaſſendianum habentes, vt Carteſianis certo ſectae nomine poſſent opponi. Quod tamen noſtra aetate vix vſu venire videmus, ex quo Carteſiano et Gaſſendiano nomini noua, Newtoniana, Leibniziana, Wolfiana, et in moralibus Pufendorfiana et ſimilia ſunt ſurrogata nomina. Nempe ſemper inter homines, etiam philoſophantes eadem fabula luditur, omnisque viciſſitudinis par eſt ratio.

AD LIBRVM TERTIVM.

DE PHILOSOPHIS NOVAM PHILOSOPHANDI VIAM TENTANTIBVS.

CAPVT I.

DE SCEPTICIS RECENTIORIBVS.

pag. 544. lin. 14.

Cum Academicis negat. Legendum *vrget:* putat enim abbas Praemonſtratenſis veritatem talem, qualem poſcit logica vel metaphyſica, latere in profundo puteo, hoc ipſo in Democriti et aliorum veterum caſtris militans, qui tamen longe alio fine alioque ſenſu et limitibus, dogmaticorum arrogantiam, et hypotheticam eruditionem ſugillarunt.

Ibid. lin. 18. *Ex Romana eccleſia viri docti.* Quos ſuſpicione quidem nolumus premere, ex cauſſae ſuae deſperatione talia a viris cetera non luſcis afferi, quae humanae rationis fundamenta euertunt, et in ipſum creatorem, quin, cui tamen ſeruire cupiunt, eccleſiae teſtimonium ſunt iniuria: exemplum tamen inde capiant, optamus, lectores iuuenes, vt priusquam iudicent, diſcant ſapere, et cauti fiant, ne falſo pietatis et religionis opinione in inſaniam ruant.

pag. 547. lin. 5. a fin. *P. BAYLE.* Non habendus tamen iſte articulus dictionarii literarii pro biographia Vayerii, multa enim de tam celebri viro deſiderantur: ſed eſt farrago obſeruationum literariarum et moralium, vtinam meliori caſtimoniae et prudentiae ſenſu diſperſarum, quibus criticus Roterodamenſis ſuo ſatisfecit ingenio. Quare ad Pelliſſonium, et Perraltum recurrendum, qui Elogium Vayerii ſcripſerunt, quosque ſecutus eſt in enarranda eius hiſtoria NICERONIVS [a].

Ibid. lin. 3. *Anno MDLXXXVI. genitus eſt.* Annum MDLXXXVIII. indicat Niceronius.

pag. 548. lin. 2. *Incrementa cepit ſpe omni laetiora.* Hauſtis elegantiorum literarum fundamentis, iurisprudentiae ſe deſtinauit, in qua diſciplina patris exemplo et conſilio, et auorum quoque in eo eruditionis genere dudum clariſſimorum laudibus excitatus perrexit. Vnde iuuenis parentem Felicem Vayerium aduocatum curiae regiae [b] in grauiſſimo hoc munere ſubleuare eumque poſt fata ſequi potuit. Literaria vero ſtudiorum ratione forenſi praelata, totus ad humanitatis literas tanto feruore, tanta induſtria conuerſus eſt, vt ſe totum veterum ſcriptorum libris atque doctrina ingurgitaret, ſic, vt Plutarchus recentioris aetatis dici meruerit, locumque in academiae Gallicae collegio obtinuerit.

Ibid.

a) T. XV. p. 102 ſeqq. E. G.

b) Eius vitam exhibet CROIX DV MAINE l. c.

Ibid. lin. 26. *Ad ſecunda vota tranſiret.* Factum id anno cIↃDCLXIV. III. Cal. Ian. anno aetatis LXXVI. recte ideo Niceronius eos notat, qui anno aetatis LXXX. Vayerium ad ſecunda vota tranſiiſſe affirmant: annum enim LXXXIV. viuendo attigit, alii LXXXVI. ponunt [c].

pag. 549. lin. 11. *Eum ſibi imitandum propoſuiſſe.* Compenſabat ideo elegantiae natiuae et hodierni ſenſus literarii defectum, quem nonnulli ei obiiciunt, et rhapſodum tantum fuiſſe iudicant, doctrinae veteris abundantia, qua reliqua membra iſtius academiae viciſſe recte pronuntiat Niceronius.

Ibid. lin. 19. *Richelio et Mazarino.* Legendae dedicationes Operum eius cum ad cardinalem adminiſtrum, tum ad Regem ipſum a filio cIↄIↄcLIII. patris operibus praefixae, quae vtriusque gratiam mire depraedicant.

pag. 550. lin. 12. a fin. *Et in vſus ſuos referret.* Aberat tamen ab auſteritate et moroſitate eorum, qui omnes prae ſe alios contemnunt, et conuerſatione iucundus copioſe et eleganter de quouis argumento diſſerebat. Maxima enim memoriae vi, lectionis copiam in horrea ſua reponentis fruebatur, et vetera, noua, de quocunque argumento colligebat, et in ſuos ita traducebat, vt non alios exſcripſiſſe, ſed alienis natiuum locum tribuiſſe iudicaretur.

Ibid. not. g. *Sex tomis 1669.* Prima operum eius editio prodiit MDCLIII. Pariſiis in folio; ſecunda iſta amplior MDCLXII. III. Vol. fol. Tertia, ipſa quoque viuo adhuc auctore edita Pariſiis cIↄIↄcLXV. XV. voluminibus in 12. quae omnia Vayerii ſcripta continet, praeter hexameron ruſticum, et dialogos nouem, quibus nomen ſuum Graecum Oraſius Tubero praefixit: hi libelli enim cum fama auctoris et exiſtimatione, qua inter ſummos viros et in aula fruebatur, non ſatis digni viderentur, ſine dubio ex hac collectione omiſſi ſunt. Aliter quidem Niceronius eas numerat, et primam, ait, prodiiſſe cIↄIↄcLIII. alteram triennio poſt, II. Vol. fol. tertiam Pariſ. cIↄIↄcLXII. in fol. III. Vol. quartam Pariſ. cIↄIↄcLXXXIV. 12. XV. Voluminibus. Sed veremur valde, ne fallatur fallatque Niceronius, editiones praeter rem enumerando. Habemus enim ex ſupellectile noſtra literaria praeſentem editionem vltimam XV. Voluminum minorum, in qua monet bibliopola, non comprehendi tantum omnia, quae in vltima collectione III. Vol. fol. exhibita ſunt, ſed complures quoque tractationes alias, quas poſtea auctor euulgauit. Ea autem editio a filio Pariſiis cIↄIↄcLXIX. edita et tanquam tertia Galliarum regi inſcripta eſt. Num ea poſtmodum repetita comparuerit, dicent, qui eam viderunt. Complectitur iſta editio tomo I. *praecepta pro Delphino;* II. *de ingenio contrario Gallorum et Hiſpaniorum, diſcurſusque hiſtoricos quatuor alios;* tomo III. *Iudicia de praecipuis hiſtoricis Graecis et Latinis;* tomo IV. *diſcurſus et obſeruationes de eloquentia Gallica, immortalitate animorum et muſica;*

c) Videntur ſcriptores incerti fuiſſe de anno natiuitatis Vayerii.

muſica; tomo V. tr. *de virtute gentilium;* tomo VI. *geographiam, rhetoricam et ethicam Principis;* tomo VII. *oeconomiam, politicam, logicam, phyſicam principis;* tomo VIII. IX. *opuſcula minora et breuiora;* tomo X. XI. XII. *breuiores diſſertationes epiſtolicas ad diuerſos literarum cultores;* tomo XIII. *deambulationem dialogiſticam cum problematibus, dubitationibus ſcepticis et incertitudine exigua hiſtoriarum*; tomo XIV. *orationes academicas;* tomo XV. *Obſeruationes de compoſitione et lectione librorum; de vſu dubitationum ſcepticarum, cum ampliſſimo indice.* His quatuor exiguos libellos addit Niceronivs, qui in hac editione deſiderantur: vnde coniicimus, eam additionibus, de ſcribenda chronologia Galliae et ſoliloquiis ſcepticis auctam denuo eſſe repetitam.

pag. 568. not. y. *Par M. G. de l'A.* Indicant hae literae initiales Aegidium Alnetanum (Gilles d'Aunoy) non ignoti eo tempore inter viros literatiſſimos apud Pariſienſes viri, et conuenticulis eruditis, viris doctis gratiſſimi, qui ſuo nomine libellum ſatyricum in vulgus prodire paſſus eſt. Eum inepte in G. de l'Academie Françoiſe commutauit bibliopola Traiectinus. Leuior vero et indigna Huetii nomine et dignitate atque exiſtimatione ſcriptiuncula eſt, quare diu nomen ſuppreſſit, ſuamque opellam eſſe negauit.

pag. 569. *Iudicarunt Ieſuitae.* Ediderunt hi alumni Huetianae liberalitatis apologiam, calamo P. Castelli [d] conſcriptam, et comm. literariis Triuoltinis inſertam, qua auctorem huius famoſi libelli Huetium eſſe, pertinaciter negabant, eo quod ſalua pietate et religione multa in eo ſcripto affirmari non potuerint. Sed euictum ab Oliueto et peculiari apologia anno ſequente [e] demonſtratum, exhibito quoque viris doctis, quibus academia elegantiorum literarum Gallica iudicium commiſerat, Huetii αὐτογράφῳ, opuſculum hoc, quod ipſi Ieſuitae ſtigmate notauerant, Huetianum opus eſſe. Quod ſcribi potuiſſe a tam praeclarae doctrinae viro in veteri hiſtoria philoſophiae non inexercitato, ſenii quidem increſcentis et repueraſcentis nomine poſſet excuſari, niſi adeo manifeſtis argumentis, quibus eam rem confecimus, conſtaret, multis prius annis Huetium ad hanc Scepticiſmi anchoram confugiſſe, eo quod de argumentorum, quibus dogmata theologica R. C. Petauius probauerat, robore dubitauiſſet, nec ad ſolida magis potuiſſet penetrare. Vnde imbecillitatem intellectus humani, quam euincere in hoc libello contendit, tantum de intellectu Huetiano intelligendam eſſe, qui haud raro pueriliter in eo nugatur, recte viris doctis viſum eſt [f]. Certe quam elumbi ſaepe ratiocinio rationis vſum oppugnet, interpres Germanicus, Christ. Frid. Grossivs profeſſor Petropolitanus in adiectis annotationibus euictum dedit [g].

pag.

d) Niceron. l. c. conf. Mem. de Trevoux 1725. p. 989.

e) Pariſ. 1726. 12.

f) Ita quidem Clericus apud Niceron alias liberalis doctrinae Huetianae laudator.

g) Francof. 1724. 8.

pag. 573. lin. 21. *Felicem facilemque poëticae facultatis vſum.* Collecta Huetii carmina vena facili et iucunda profluentia aliquoties edita collectores habuerunt Hogerſium, Graeuium, Oliuetum. Iter eius Suecicum carmine heroico ad Ioannem Capellanum deſcriptum ob amoenitatem et notabilem vitae Huetii particulam ſeorſim edidit Io. Dav. Rickirsivs [h]. Poteſt id cum Lipſii Weſtphalicis epiſtolis comparari, adeo barbaros Septentrionalium hominum mores ſalſe deſcribit, atque deridet, vt Gallum delicatulum facile agnoſcas.

pag. 574. lin. 8. *Ex literarum ſtudiis et conuerſatione virorum doctorum captauit.* Multis id exemplis iucundiſſimis ex commentario *de rebus ad eum pertinentibus* colligi poteſt, in quo multorum virorum doctorum ſibi familiarium memoriam renouauit, ſicque literariam ſui temporis hiſtoriam adiuuit. Quod exemplum merito futuris vitae propriae ſcriptoribus commendauit Hevmannvs [i].

pag. 575. lin. 25. *Vitam enarrauit NICERONIVS.* Ea emendata et aucta etiam in Germanica verſione apparet [k]. Additiones enim Niceronii ſuis locis inſertae ſunt.

pag. 576. lin. 8. *Virum celeberrimum facere poterant.* Prodiit etiam verſio huius biographiae Baylianae Germanica, quam in conterraneorum gratiam curauit I. P. Kohlivs [l].

Ibid. not. u. *Quam praeſentem habemus.* In partes curarum autem vocanda editio, a cl. De Maizeavx publici iuris facta, quae plenior eſt et accuratior: ea prodiit cIↄIↄccXXIX. 12. 3. Vol.

pag. 579. lin. 21. *In nulla ſecta certus haeſit.* Legi et expendi velimus hanc epiſtolam Baylii non tantum, vt Lectori de veris fontibus Scepticiſmi Bayliani conſtet, ſed vt inde quoque intelligat, quod ſidus noſtro tempore eruditos afflauerit, vt eam ſtatuendi et viuendi viam inirent, quae totam felicitatem humanam euertere apta eſt. Non autem poteſt intelligi iſta epiſtola Sceptica, niſi veteris Pyrrhoniſmi, et academicae diſciplinae, quarum lectorem inueniat: qualis in ea multa, quod experientia nouimus, deprehendet in veteris philoſophiae hiſtoria memoria maxime digna.

pag. 580. lin. 11. *Plaudente academia Sedanenſi conferretur.* Factum id ineunte auctumno anni cIↄIↄcLXXV.

Ibid. lin. 20. *Commendauimus.* Vocat eum Baylius *maximum ex fugitiuorum Proteſtantium cohorte philologum, virum exercitatiſſimum, poëtam, Graecaeque literaturae peritum, ſenſu veteris et recentioris literaturae valde imbutum, et non ſine ſingulari ratione inuentiones recentiores admirantem.*

pag. 582. lin. 1. *Si a Romanae eccleſiae ciue conſcriptae viderentur.* Fugitiuam, quam vocant ſcriptiunculam huic argumento, hominum curioſitatem et apud haud paucos metum iugulantem Baylius deſtinauerat, *Mercurio*

h) Vlm. 1742. 8.
i) Intr. in H. L. c. 7. §. 2. p. 405.
k) Tom. VI. p. 266.
l) Hamb. 1731. 8.

Mercurio eleganti, ephemeridibus, quas dirigebat viſcus, inſerere. Quas tamen cum inter Gallos edere non poſſet, Coloniae, quod prae ſe fert titulus, ad Batauos delatus cIↄIↄcLXXXIII. vulgauit, et cum nimis tenue argumentum videretur, multarum obſeruationum literariarum, ipſi tractationi inſperſarum, ornamentis commendauit, tanto plauſu exceptis, vt aliquoties editionem, ſemper comtiorem amplioremque edendi neceſſitas illi enaſceretur [m]. Pluſcula in ea ſunt H. P. illuſtrantia.

pag. 586. lin. 14. *Qui certatim eas laudarunt.* Dignae iſtae lucubrationes menſtruae viſae ſunt amoenitate et elegantia ingenii doctrinaeque Baylianae, qua ſcriptores alios et cogitandi nouitate, et ſcribendi viuacitate et iudicandi acie cum prudentia et modeſtia coniuncta, et digreſſionum varietate ſuperauiſſe viſus eſt.

pag. 587. lin. 10. *Cum enarrauiſſet Baylius.* Narrat hanc quoque contentionem Niceronius [n], qui, cum res ad noſtros limites non pertineat, ipſe videndus. Nempe quaeſtio voluebatur philoſophica, num voluptas ſenſuum bona ſit et felicitatis mater, nec ne? affirmatiuam tuente Mallebranchio, negantem Arnaldo: verborum tantum pugnam ſubeſſe, monente Baylio, quem non inepte iudicaſſe h. l. oſtendimus.

pag. 588. not. c. *Addito iudicio ſuo paulo liberiori.* Et hanc quoque dicam Baylio ſcriptam enarrauit pluribus Niceronivs.

pag. 589. not. h. *De auctore famoſi libri.* Pelliſſonii foetum eſſe hunc libellum, quam primum prodiiſſet, publica fama tradebat, et nonnulli interque eos de la Baſtide [o] multis rationibus contendebant, ſed falſos eſſe ipſumque Baylium foetus huius parentem habendum, vitae eius auctor, Iac. G. Chavfepie [p], cui verſionem Gallicam *ſupplementorum et continuationis dictionarii Bayliani* debemus, ita demonſtrauit, vt pro euicto habendum ſit, ipſum Baylium iſta allocutione reditum ſibi in Galliam parare voluiſſe, quod imprimis perſecutionum inter Batauos, quas ab inimicis paſſus eſt, acerbitati deſperata conſilia ſuggerenti imputandum eſt. Quare decepiſſe amicos τὸν πάνυ Leibnizivm iudicamus, referentem [q] ex illorum indiciis, accepiſſe hunc libellum Baylium a Pelliſſonio, illumque a ſe deſcriptum typis edendum curaſſe, ſicque in partes curarum ſucceſſiſſe.

pag. 592. lin. 8. *Sententias eruditorum de eo colligere nolumus.* Hiſtoria literaria celeberrimi operis in generali iſtius eruditionis partis enarratione quaerenda eſt, vbi de variis eius editionibus, augmentis, verſionibus Anglicana et Germanica, virtutibus, naeuis, fatis ampliſſima multorum annorum hiſtoriam literariam explicandi occaſio eſt: quam hoc loco expectare

m) Acceſſere additiones ad cogitationes ſuper cometas, Iuriaeo oppoſitae 1699. quarta editio prodiit 1704. quinta Anglice 1708. 8.

n) loc. cit. p. 293.

o) Vid. Hiſtoire de Mr. Bayle et de ſes Ouvrages : noua Liter. Lipſ. T. II. Suppl. I. p. 431. Suppl. V. p. 461.

p) Supplem. au Dict. hiſt. crit. de Bayle T. I. p. 131-156. vbi ſatis ampla enarratio hiſtoriae literariae Baylianae exhibetur, etiam refertur, Baylium, ſi ſpem certam redeundi in Galliam accepiſſet, conſilium concepiſſe ad eccleſiae Romanae caſtra tranſeundi.

q) Nou. lit. Lipſ. l. c. p. 546.

pectare non licet. Dabunt tamen, quantum ſatis, biographi Bayliani, quos in ſcenam hactenus produximus, et inter eos quoque Niceronius, et qui librum multis acceſſionibus auxit interpres ſupplementorum operis, Anglicanorum, Gallus Iac. G. Chavfepie qui cl. De Maizeavx hiſtoriam Baylianam [r] in haud paucis ſuppleuit, inque nonnullis emendauit. Iudicia vero doctorum virorum nonnulla celebratiſſimi operis exhibuit Hevmannvs [s], quibus innumera poſſunt addi alia. Dolemus indicem accuratum operi deeſſe, cum quamplurimas obſeruationes auctor immiſcuerit, in veteris et recentioris eruditionis hiſtoria multum momenti habentes, quas in tam prolixo opere ſine indice reperire non licet. Multum autem commendandum eſſe hoc cornu copiae hiſtoriae veteris et recentioris philoſophicae hiſtoriae cultoribus, ex multorum annorum experientia nouimus, eiusque plurima ſpecimina in hoc noſtro opere dedimus. Imprimis autem grati fatemur, multoties Baylii curioſitatem occaſionem nobis ſuppeditaſſe, in haud pauca momenta veteris philoſophiae curatius inquirendi, quae alias omiſiſſemus. Quanquam autem haec de H. P. merita denegari Baylio nequeunt, fatendumque eſt, in veteri et recentiori literatura diligentiam ſuam eum late expandiſſe, et cum auctoritatis ſectaeque praeiudicio ſe faſcinari non pateretur, proinde haud raro et ingenii felicitate et coniiciendi acumine, multa vidiſſe, quae magnum pondus habent in hoc veteris imprimis literaturae campo, et multa eaque egregia lumina H. P. accendiſſe: fatendum tam et hoc eſt, totum criticae hiſtoriae philoſophicae circulum nec animo fuiſſe complexum, nec ſyſtemata, maxime vetera, ex ſuis fontibus, veris illis et genuinis hauſta, ſatis inſpexiſſe; nec attentionis tantum, quantum critica notitia veterum doctrinarum poſtulat, adhibuiſſe, vt in nexus et concatenationes ſyſtematum alte penetraret, maluiſſe quoque recentiorum ſaepenumero obſeruationes et coniecturas ſequi, quam veterum monumentorum fidem. Accedit, quod longe maius malum genuit, quod ſyſtemata philoſophorum veterum multoties in eos ſenſus rapuerit, qui placitis et hypotheſibus eius ſingularibus fauebant. Cuius vt multa in hac noſtra hiſtoria exempla adduximus, ſuis locis occurrentia, ita ſpecialia hoc loco afferre pagina vetat. Diſplicet quoque, quod haut raro ſibi non conſtet et contradicere videatur, certo indicio, ex primis et genuinis fontibus eum non bibiſſe, quodque variis formis et maeandris interdum ſuas explicationes ſe inuoluere, et difficiles exitus habere paſſus ſit. Quare in hoc quidem hiſtoriae philoſophicae campo lectorem poſtulat, nec peregrinum in veterum doctrinis, nec inaduertentem, ſed ad ſingulos greſſus eius attendentem, ne elegantiſſimae diſſerendi artis illecebris ſeductus, a veritate aberret. Suppeterent exempla eorum, qui hoc modo Baylianis obſeruationibus et diſſertationibus ſeducti aliquoties lapſi

r) Tom. I. art. Bayle.

s) Conſp. H. L. c. VII. §. 2. p. 407.

lapſi ſunt, ſed refugit ea paginae noſtrae anguſtia. Haec autem ita monenda nobis viſa ſunt, vt rectus operis caetera magnifici et praeclari vſus in H. P. C. intelligatur. Duriores et ſeueriores cenſuras S A V R I N I [t] et C L E R I C I [u] recitat N I C E R O N I V S [x], quae ſuis locis quaerendae ſunt. Quos tamen controuerſis Baylianis implicitos aliquid indignationi dediſſe, cogitandum eſt.

t) Sermon. Vol. III. u) Bibl. anc. et mod. P. VIII. x) T. VI. p. 277.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIS MOSAICIS ET CHRISTIANIS.

pag. 613. lin. 7.

I. *ALB. FABRICIVS qui videndus.* Conuerterat laudatiſſimo inſtituto vir χαλκέντερος ex Anglico ſermone G V I L. D E R H A M I *aſtrotheologiam*, id eſt, *demonſtrationem exiſtentiae et naturae deuinae ex ſideribus* [a] in vernaculam, ei autem praefixit, more ſuo, rem bibliothecariam etiam hoc nomine aucturus, Syllabum ſcriptorum veterum et recentiorum, qui ex contemplatione naturae eiusque operum atque creaturarum hominis animum ad Deum conditorem ducere conati ſunt, in quo ampliſſimo Indice pleroſque auctores nominauit, quorum eruditio atque pietas in conſiderandis rerum naturalium ad Deum conditorem et auctorem relatarum eſſentia, modis, qualitatibus, finibus etc. verſata eſt. Habes Lector in hoc horreo adductos ſcriptores de creationis hexaemero, de demonſtranda ex operibus creationis exiſtentia attributisque, de conſideratione hominis quoad animam et corpus eiusque membra; de confeſſione naturae contra atheos, de operibus diuinis; ſiderumque atque coeli et terrae, aliisque ſpecialibus argumentis plurimis, ex quibus numinis maieſtatem creatorisque ſapientiam atque bonitatem philoſophia, maxime naturalis et experimentalis luculentiſſimis et iucundiſſimis demonſtrationibus glorificat. In quibus attente et deuoto numini animo verſari poſſe, maximum philoſophicae hiſtoriae, quae hunc ſibi campum vindicat, vſum eſſe, pie recteque ſtatuimus, cum non tantum nobiliſſimum idque practicum philoſophiae caput abſoluat, ſed et ad amandum et colendum D E V M vehementer animum accendat, praeparetque, vt patulae aures, et pectora reuelationi homines praebeant. Qua de re digna eſt, quae hic adſcribatur magni philoſophi G. G. L E I B N I Z I I [b] confeſſio: *excitati naturae contemplatione intusque adiuti ex alto eum ſuper omnia amare poſſunt, quem ſuper omnia pulchrum perfectumque eſſe intelligant, donec praeparata mente etiam fidei lumen ipſis infundatur. Itaque conandum eſt, vt amor diuinus inte-*

a) Hamb. 1728. 8. b) Otium Hannoueran. p. 18.

interim excitetur, quem maxime Chriſtus vrſit, et ratio ipſa commendat. Certum autem eſt, neminem amari poſſe, cuius non eſt cognita pulchritudo, nec diuinam ſapientiam atque poteſtatem, in quibus ſupremae intelligentiae ſpecioſitas conſiſtit, quantum a nobis illa capi poteſt, melius noſci, quam cognitione rerum, quas fecit. Vnde conficitur, tria agi debere, ad augendum in nobis naturale lumen; nimirum, vt primum colligatur notitia rerum egregiarum jam inuentarum; deinde, vt eruantur adhuc inuenienda; denique, vt omnia, vel inuenta, vel inuenienda referantur ad hymnos ſummo rerum auctori canendos et incrementum diuini amoris, cui charitas erga homines eſt innexa. Haec vir non doctrina magis, quam animo vere magnus ad Grimaldum S.I. presbyterum et tribunalis mathematici in imperio Sinico praeſidem, quem effectum vt habeant quoque noſtri labores, pie precamur.

ibid. lin. 11. *Illuſtris CHRISTIANI WOLFII eruditio.* Is ex inſtituto in conſideratione philoſophiae naturalis de finibus rerum naturalium a creatore conſtitutis agendum ſibi ratus duabus tractationibus elegantiſſimam et iucundam introductionem in hoc pietatis et ſapientiae naturalis conclaue exhibuit. Dum enim fines ſapientiſſimi et benigniſſimi creatoris explicat, vtilitatem quoque ſimul pandit rerum naturalium, praecipue, quae ab hominibus inde hauritur. Vnde inter praeſtantiſſimas huius argumenti tractationes illae referendae ſunt, quarum ſummam vir celeberrimus ipſe explicuit [c], ea de re omnino legendus. Aliorum, qui in hoc ſtadio currentes ad fines rerum attenderunt, et imprimis Numinis exiſtentiam ex conſideratis creaturarum finibus demonſtrarunt, in quo ſpecialis Anglorum eruditio et pietas eminuit, nomina atque ſcripta laudat I. A. FABRICIVS [d], qui conſulendus.

pag. 621. lin. 1. *Contemneret.* Meretur hoc loco legi et attendi Burnetius, tum propter magnam iudicandi vim, qua in coſmogonica veterum philoſophorum ſyſtemata penetrauit, tum ob validas rationes, quibus ſeceſſum maxime a Platonico ſyſtemate facere perſuaſus erat, quaeque oſtendunt, lumina Verulamiana aperuiſſe acutis et cordatis viris oculos, vt a veteris philoſophiae omnisque ſeruitutis iugo ſe liberarent, qua in re acutiores habebat oculos Burnetius, quam reliqui philoſophi Britanni, qui, deſertis Peripateticis ſentibus, ad Platonis academiam diuerterant. Satis luculenter enim in eo, quem hic adduximus loco manifeſtum fecit, vaga, incerta, et, ſi verum dicendum, nihil ſignificantia veterum principia, ne Platonico quidem excepto, nec ſatiare animum, nec realem veritatem apponere, et luſus eſſe ingenii, quibus in inquirenda rerum natura nihil proficitur: accedere autem hominum multorum vecordiam, qui magnos ſapientiae theſauros ſe in iſtis veterum, et imprimis Platonis hypotheſibus inueniſſe iactantes, efficiunt, *vt Plato,*

 cum

c) Vid. hiſtor. ſcript. ſuorum, §. 183 ſeqq. p. 552 ſeqq.

d) Syll. Script. de V. R. C. c. VII. p. 287. Genuiſſe hunc ſcopum inſtitutum Rob. Boyle, ex hiſtoria atheiſmi notum eſt.

cum ſuam ſententiam miris implicuerit ambagibus, idcirco obtinere id, quod vellet, potuerit, vtpote quod illum ideo miremur, ſuſpiciamusque et reuereamur tanquam inſigne myſterium, opinemurque niſi perfecte animae, (mundanae) *naturam noſcamus, cauſſam eſſe, quod non in mentem diuini viri penetremus, nobisque imputemus, quod homunciones cum ſimus, tantum heroëm conſequi non poſſimus, et cum nobis oculi noctuae, illi aquilae fuerint, ad illud iubar caligemus, quod ipſe clare perſpexerit.* Quibus verbis aliunde mutuum ſumtis praeiudicium theologorum ſui temporis recte iugulat, qui aenigma Platonicum animam mundanam in phyſiologiam intrudendo, dicere non potuerunt, quid Plato per illud principium intellexerit, auctoritatis autem praeiudicio capti, ſupra humanam ſortem eam eſſe ſapientiam credunt, quae ab ipſis non intelligitur. Qua obſeruatione praeclare animos ad ſcrutandam veterum ſapientiam praeparauit, quae tantos progreſſus nunquam feciſſet, niſi obſcurarum, non intelligibilium nihilque ſignificantium notionum meteoris philoſophicis rerum nihili fidem magnis cetera viris perſuaſiſſet. Quae ſi recte obſeruantur, liberare animum ab antiquitatis nimia veneratione et praeiudicio apta ſunt, et animum diſponunt, vt nihil veterum et recentiorum philoſophorum admittat, niſi quod clare et euidenter poteſt intelligi. Qua in re tamen ne ipſum quidem Burnetium ex omni parte beatum fuiſſe, *theoria* ſua *telluris* prodidit.

ibid. lin. 4. *In ſacra Chriſtianorum doctrina declaranda depoſuit.* Teſtem damus librum eius poſthumum *de fide et officiis Chriſtianorum*, in quo in alterum extremum cucurriſſe, et nimia eligendi libertate reuelationi praeiudicaſſe viſus eſt [e].

pag. 625. lin. 5. *Videndi autem.* Leg. videnda autem et non cum auctore tantum, ſed inter ſe quoque comparanda, quae viri docti etc.

pag. 638. lin. 9. *GASSENDVM* [f]. Dabimus ipſa magni philoſophi verba, cum, quod opera eius non cuilibet obuia ſunt, tum, quod aliis in philoſophiae hiſtoria accuratius et profundius cogitare ſolet. „Non „videntur mihi conſtanter ſatis ac religioſe illi facere, qui, ſi quid ſomniant „in phyſicis, patrocinium ſtatim in ſcriptura quaerunt. Quaſi vero „Spiritus ſanctus in dictandis codicibus ſacris non in eo ſolum incubue„rit, vt morum innocentiam diuino cultui iunctam tuerentur; et gra„tiae ſimul atque gloriae, quae dona ſunt ſupra naturam, efficerentur „participes? Vt elegans ſane textura verborum, ita ſublimis eruditio „rerum naturalium in Scriptura negligitur; quod, cum omnium homi„num ſua interſit ſalus, contineri iis debuerit et verbis et rebus, quae „captum etiam rudiſſimorum non excederent. Vide vt Chriſtus Domi„nus, parabolis ſemper familiariſſimis vtatur, vineae, agri et ſimilium, „de illa vero materia prima, aut quinta eſſentia prorſus ſileat. Vide, vt Mo-

e) Vid. nou. lit. Lipſ. 1729. Vol. XV. p. 495 ſq. Act. erud. Germ. P. CXLII. art. 4. etc.

f) T. III. opp. p. 231 ſqq.

„Moſes legislator non epicyclos aut eccentricos deſcribat, ſed enun„tiet ſimpliciter vt Deus creauit coelum et terram. Certe exiſtimaui „ſemper, niſi noſtrum ingenium ad captum paſtorum et agricolarum „demiſerimus, fore vt nos germana ſcripturae interpretatio lateat. Si pu„tes enim, e. g. terram ad coelum comparatam eſſe inſtar puncti: ſi pu„tes, lunam eſſe ſolis partem nequidem ſexies milleſimam, abſurdum du„ces, quod diuinus Moſes et terram coelo, et lunam ſoli fecerit quaſi „ἀντίϛροφον. At cogita, rem enarrari homini plebeio, qui terram et coe„lum vt tabulatum et laquear, qui lunam et ſolem vt lampades, prout res „apparent, concipiat, tum ſcripturae ſenſum, vt mihi videtur, aſſequu„tus fueris. Videlicet, ſi ἀκριβῶς omnia, et, vt res ſunt, accipere velis; „occurrent paſſim, quae mentem excrucient; veruntamen immerito: „cum ſcripturae intentio non ſit, vt nos phyſicam exquiſitam doceat. „Mens eius eſt, vt quomodocunque quae ad ſalutem ſpectant, edocea„mur, et modo id perceperimus, parum curat, omniane ad amuſſim phy„ſicorum congruant. - - At non nego quidem, quin Moſes erudire nos in „rebus etiam phyſicis potuiſſet; attamen hoc ipſum voluiſſe, nemo mihi „facile perſuadeat". Vidit acute Dinienſis philoſophus, lectionem ſcripturae S. etiam ſimplicibus et rudiſſimis deſtinatam vnicum ſalutis omnium hominum ſcopum habere, nec alium ſenſum exhibere, quam quem hi quoque intelligunt. Id quod omnem Philoſophiam Moſaicam et Chriſtianam, quatenus ſyſtematicam philoſophandi ſcientiam ſignificat, omnesque ratiunculas Comnenii euertit.

AD CAPVT TERTIVM.

DE THEOSOPHICIS.

pag. 645. lin. 24.

Quotquot in hac palaeſtra ſe exercuerunt. Maxime ad hunc fontem omnis philoſophiae theoſophicae attendendum eſt, ſi rectum de ea iudicium ſtatuendum, quoniam hoc fundamento poſito primas ſcaturigines prodidit, ex quibus iſta turbida fluenta emanauerunt. Eas in theologia et philoſophia myſtica, quaerendas eſſe, dudum recte obſeruatum viris doctiſſimis; hanc vero hypotheſibus Alexandrinis incruſtatam, et, ſuppoſito ſyſtemate emanatiuo ad Chriſtianos vultus propius reficto et emendato effluxus diuinos reditusque et refluxus in diuinum hunc fontem crepuiſſe, et ex hac emanatione communicationem diuini ſpiritus iactauiſſe, ſuis locis manifeſtum factum, resque adeo clara eſt, vt, qui nuper myſticis frigidam ſuffundere voluit [a], anſam magis atque cauſſam ſuppe-

a) Anon. auctor hiſtoriae eclectiſmi, P. II. diſſ. IV. p. 252 ſqq.

ſuppeditauerit, has origines ſapientiae ſublimioris et diuinioris impuras et aberrantes detegendi [b]. Et has quidem primum influxum in ſyſtema theoſophicum habuiſſe, ex hiſtoria theologorum myſticorum, a Poireto et G. Arnoldo enarrata eorumque aetate cum primis theoſophiae auctorum temporibus comparata poteſt colligi. Inter quos cum temporis et ſyſtematis cauſſa reliquis praeferendus ſit, velut alter theoſophiae patriarcha Theophraſtus Paracelſus, recte nos aequoque iure prouocamus ad libellum eius theoſophicum, *de vero ſemine diuino poſt lapſum in homine reſiduo, ex quo ſancti patres et prophetae, tantum nomen conſecuti ſunt, hodieque filii Dei generantur.* Quo libello Paracelſum ſyſtematis fanatici πρῶτον ψεῦδος prodidiſſe, probe vidit monuitque venerabilis ſenex Io. Georgius Walchius [c].

pag. 650. lin. 19. *Trithemium, abbatem Sponheimenſem.* Miramur tamen eum, quantum nobis inquirentibus conſtat, nullibi Theophraſti mentionem facere, et imprimis in *annalibus Hirſaugienſibus*, quibus viros celebres ſuae aetatis diligenter inſeruit, eius non meminiſſe. Sed incertum quoque, vtrum Trithemio propius innotuerit, qui plura interdum iactat, quam vera reperiuntur.

pag. 655. lin. 13. *Epitaphium hoc ei poſitum.* Aliud paulo comtius exhibent Icones Revsnerianae [d], vbi quoque eius effigies picta artificioſa manu Tobiae Stimmeri exhibetur.

pag. 656. lin. 5. *Qui plenis cyathis haurire cupiunt.* Elogia duo, carmine elegiaco eius iconi adiecit Revsnervs inuidendis et ſuperbis Paracelſi laudibus plena, et a diſcipulis admiratoribus ſine dubio profecta, in quibus imprimis aduerſarii eius ſale nigro adſperguntur.

pag. 670. lin. 20. *Quae ſi tanti videbuntur, conſuli poſſunt.* Deſiderauerunt inter amicos noſtros vnus et alter vernaculae noſtrae ignari, vt quam in *erotematibus hiſtoriae philoſophicae* ipſis Theophraſti Paracelſi verbis Germanica lingua exhibuimus, principiorum Paracelſicorum ſummam ſi non iisdem Latinis, quod impoſſibile, ſenſum tamen eorum referentibus, exhiberemus. Aſt in vocibus nihili, nouiterque et barbare excogitatis id fieri ita poſſe vt lectori fiat ſatis, deſperamus. Vt tamen deſiderium eorum, qui Germanica legere non poſſunt, aliquo modo expleamus, tentabimus, an hariolando ſententiam philoſophi Germani, ipſo Heraclito obſcurioris aliquatenus verbotenus aſſequi poſſimus: Ita vero ille:

I. Omnia entia creata, habuerunt primordia, in quibus omnes creaturae intra aetherem concluſae fuerunt, et haec vnica materia omnium rerum eſt myſterium magnum, quód neque comprehenſibile eſt, neque ima-

b) Legendae omnino eruditae Iac. Thomasii origines philoſophicae p. 110 ſqq.

c) Intr. in controu. eccl. Luth. extra eius comm. P. IV. p. 1018.

d) Imag. vir. illuſtr. F. n. 6.

imagnem! habet, neque qualitatem, neque colorem, neque naturam elementarem [e].

II. Hoc myſterium magnum eſt vnica matrix omnium elementorum, omnium rerum mortalium, quae in creatione ſubſtantia, materia, forma, eſſentia, natura, inclinatione data ſunt.

III. Myſterium magnum, (id eſt materia prima) increata eſt, praeparataque a ſummo artifice nec ſuccedit ei ſimilis altera.

IV. Quanquam myſterium magnum mater eſt omnium creaturarum ſenſibilium et inſenſibilium, non tamen, quae exortae ſunt ſubſtantiae et animalia in ea formata ſunt, ſed quaelibet proprium quoque habet myſterium ad formam ſuam inclinans.

V. Quia omnia mortalia originem habent ex myſterio increato, ſequitur inde, omnia ſimul creata eſſe, eo quod in increato rerum conditor omnia creauit non formaliter, eſſentialiter, vel qualiter, ſed vt eſt typus impreſſus in ligno. Quod vero quomodo inter ſe coordinatum fuerit, mortales latet.

VI. Fuerunt in myſterio magno multiuariae excretiones, mirabiles figurae et formae, vt e. c. gramina, lapides, carnes inde exſurgere poſſent, quamuis nec gramen, nec lapis, nec caro ſint.

VII. Cum hoc pacto omnia ad propriam formam et naturam perducta eſſent, materia ſubſtantialis tum comparuit, et quae compingi potuerant, compacta euaſerunt, reliqua vacua ratione ſubſtantiae remanſerunt.

VIII. In initio omnis ortus erat genetrix ſeparatio, qua factum, vt in myſterio magno res quaelibet ad peculiarem formam ſuam ſeparata ab alia conceſſerit. Quale autem illud principium ſeparatiuum (magis more ſuo vocat,) fuerit, an Deitas vel natura, dici non poteſt, et miraculo plenum eſt.

IX. Et hoc quidem pacto per ſeparationem, vbi quaelibet res eſſentiam ſuam cum additione aeterni accepit, in propriam maieſtatem virtutem et voluntatem conſtituta eſt, manebitque vſque ad meſſem, id eſt, deſtructionem rerum omnium mortalium.

X. In ſeparatione ſiue ſecretione prodierunt initio elementa, ignisque produxit coelum, factumque receptaculum firmamenti, aër ſeceſſit in inane ſiue vacuum, in quo nihil poteſt cerni finitum, et in quo neque ſubſtantia neque corpus conſpici poteſt, eſtque receptaculum inuiſibilis et fatalis ſubſtantiae: aqua abiit in liquorem, qui ſe concentrauit in cauernis, factusque eſt receptaculum nympharum et monſtrorum marinorum, terra in tellurem coagulata columnis Archalti ſuſtinetur, eſtque receptaculum plantarum etc.

XI.

e) Arripuiſſe Theophraſtum materiam primam Peripateticam, qualem tradidere ſcholaſtici, et ſyſtemati emanatiuo applicare voluiſſe, cum tamen ſyſtematis condendi artem non noſſet, tale myſterium magnum excluſiſſe, nobis eſt veriſimillimum.

XI. Altera poſt iſtam ſecretionem ſeparatio facta eſt ex elementis, e.c. ex coelis exorta aſtra, ex aqua piſces, ex aëre fata, impreſſiones, incantationes, maleficia, ſuperſtitiones, ſomnia, ſortilegia, viſiones, fataceſtae, meloſini, ſpiritus, dumeae, durdales, neuſareni: ex terra ligna, lapides, metalla etc.

Habes, Lector potiora et prima capita geneſeos rerum verbis et definitionibus Paracelſi ex libro, cui titulum[f]: *philoſophia ad Athenienſes* praefixit, deſcripta, in quibus tibi vacuus et ſine ſenſu voces recitari, et ſpectra atque lemures in ſcenam produci, nobis non diſſentientibus, merito conquerere; aſt a Paracelſi ingenio nec clariora nec meliora expectari poterant, quem dubium non eſt, quae ſcripſerat, vel inter crapulas et vina dictauerat, ipſum non intellexiſſe. Et poſſet quidem tolerabilior et paulo magis perſpicuus ſenſus iſtis theſibus tribui, ſi ex phyſiologia Graecorum nonnihil lucis illis inferretur. Sed metuebamus, ne Theophraſto peregrinos ſenſus tribueremus, cum phyſiologiam veterem ne per tranſennam quidem inſpexerit. Vnde maluimus eum ſuis deliriis et tenebris relinquere, quam aliena illi affingere. Et paulo quidem clariora eius diſcipuli tradiderunt, qui vero ſua quoque magis, quam magiſtri placita nobis vendiderunt. Id quod palpari poteſt, ſi aſſertiones hae Paracelſi phyſiologicae, cum διατυπώσει Crollii, infra exhibita comparentur. Ceterum inter principia materialia terrae, ſal, ſulphur et Mercurium referendo nouum ſyſtema chemicum conflauit, haecque principia non metallorum tantum omnium, ſed generalia elementa rerum terreſtrium omnium conſtituit, quae ſchola Paracelſica poſtea nitidius comſit et exornauit. Quae tamem alio loco quaerenda, et quas difficultates habeant a Roberto Boyleo[ff] diſcendum eſt, de habitu autem iſtius ſyſtematis chemici ex obſeruationibus Morhofii[g] diſpiciendum, qui lectorem vacuum non dimittet. Nobis ſine prolixitate his amplius immorari non licet. Vnum tamen notamus, Paracelſum portentoſorum nominum ſtridoribus, attentionem et examen Lectorum ita occupare et auertere ſtuduiſſe, vt ne eorum quidem, quae alias intelligi poterant, ſenſus poſſet intelligi. Exemplum qui cupit, eum ad illa attendere iubemus, quae de Magia et Caballia (cabbalam volebat allegare, ſed ne nomen quidem intellexit) effutiit[h]. Quod ſi, his perſpectis, Lector noſter cogitet, ea, quae non poſſunt intelligi, nec debere legi, habebit nos ex animo ὁμοψύχους, vnde ab his nugis pedem referimus.

pag. 676. not. m. *Cedro dignum opus audit Crollio.* Acceſſit tandem ſuppellectili noſtrae librariae liber rariſſimus[i] παραδοξώτατος et emotae mentis ſpecimen eruditum quidem et annoſos ungues ſapiens, ſed totum in-

f) T. VIII. Opp. p. 1. horum omnium conciſam epitomen exhibuimus §. 15. p. 676. quae ab iis conſuli poteſt, qui haec prolixiora faſtidiunt.

ff) In chymiſta ſceptico.

g) Polyhiſt. T. II. L. II. P. I. c. 16. p. 150 ſq.

h) v. Labyrinth. medic. T. II. p. 199. c. 9. p. 229.

i) Vid. Engel. Cat. ſelect. Libr. rar. p. 86.

inſanientis et ferocientis imaginationis foetus incredibilis, ſymbolicus, cabbaliſticus, et, ſi auctori eiusque aſſeclis credis, mire diuinus: dici enim non poteſt, quam ſuperbam laudis hederam illi ſuſpenderint, et quanti pretii et raritatis inter eos ſit, qui his lautitiis inhiant. Cuius characterem Lector cognoſcet ex hoc titulo: *amphitheatrum ſapientiae aeternae ſolius verae chriſtiano-Kabbaliſticum, diuino-magicum, nec non phyſico-chymicum, ter triunum, catholicum, inſtructore Henrico Khunrath, Lipſ. theoſophiae amatore fideli et medicinae vtriusque Doct. Magdeb. 1608. fol.* Ex cuius ſola dedicatione, velut auis e cantu auctor cognoſcitur. Inſcripſit librum I. Deo Deorum, enti entium, vnitrino, P. F. S. S. vniuerſarum rerum creatarum auctori, conſeruatori, gubernatori perpetuo, Domino ſuo catholico, benigniſſimo, filialiter timendo etc. II. Toti coeleſtis exercitus ſpiritualis militiae praepotenti etc. III. proximo ſuo, fideli cuiuis; IV. Sibimet ipſi ſeruo ac organo Dei ſedulo pro modulo donorum a Domino liberaliſſime concreditorum; V. toti S S. biblicae ſcripturae; VI. Naturae mirificae miniſtrae Elohim in mundo vniuerſo, eiusque filio, Magneſia philoſophorum indigitato nunquam odioſae, Numini ac lumini ſuſpiciendo. VII. Scientiis et artibus ſingulis, praeſertim vero ſublimioribus ac ſecretioribus, quaeque ignis omnia probantis adminiculo ſpagyrice peraguntur; amphitheatrum ſapientiae aeternae, ſolius verae - - Kabbalae, Magiae, Alchymiae, heroinae ſuae ſanctiſſimae, mirificaeque in Oratorio et laboratorio, macro - - ac microcoſmice artificio miraculoſo, eoque multifario, prudentiſſime, vereque theo- ac philo-ſophice ancillantium etc. etc. Ita longo ſyrmate pergit, (omnia enim exſcribere velle, nauſeam eſſet lectori prouocare) ſummam autem operis chriſtiano-cabbaliſtici, diuino-magici nec non phyſico-chymici tertriunius catholici eſſe ait, docere: *ſapientiae verae eiusque ſtudii, hoc eſt, philoſophiae ſincerioris fontem, venam genuini intellectus, numinis ac luminis naturae, eſſentialis in mundo maiori catholice, in filio vero illius, magneſia videlicet ſapientum, ſynoptice, catholice, realiter exiſtentis. Iuris quoque legisque Dei in cordibus noſtris diuinitus ſcriptae, nec non methodi dextre intelligendi et orthodoxe interpretandi biblia ſacra, ſcientiae quoque ligni vitae boni ac mali atque honeſtorum et turpium oſtenditur flumen.* Sed et plura nugatur, et non ſine iniuriis et obtrectatione velut fulmina triſulca vibrat, vt vel ex hac vna dedicatione intelligi queat, helleboro opus fuiſſe auctori, velut muliérculae bacchantes tripudianti, et neſcio quos carbones pro theſauris vendenti, difficilesque nugas, pietati, quam tantopere vrget, ſubſternenti. Mirum itaque non eſt, intolerabili faſtu laudaſſe Paracelſiſtas hunc famoſiſſimum librum, et carminibus ad coelum euexiſſe, cum ea, quae non intelliguntur, ſemper apud ſtolidos maiorem admirationem mereantur, quam quorum lumina publice ſplendent. Aſt mirum quoque non eſt, librum talem ita euanuiſſe, vt vix exempla inueniantur. Quas ei tenebras et neglectum non inuidemus, dolemus autem, ſimilem inſaniam hodie

hodie adhuc paſſim deprehendi, iactari, tolerari, nuperque in ſcena philoſophica et theologica rediiſſe, qui nugari ſuper hos omnes non erubuerit.

Ibid. lin. 20. *Quod in alio iterum euertit.* Exemplum eſſe poteſt, quod in allatis theſibus quatuor elementa admittit, alio vero loco [k] inconditum philoſophum vocat, qui quatuor elementa affirmet, cum duo tantum ſint, calidum et frigidum. Maxime vero in ſpirituum claſſibus definiendis, ſibi prorſus non conſtat, quod tamen minime mirandum, cum raro recogitauerit, quae crapula vinoque onuſtus ſaepenumero effutiit.

pag. 688. lin. 7. a fin. *In quibus omnibus longi eſſe nolumus.* Edidit contra hanc Sperberi Iſagogen MICHAEL RITHALERVS, *hermathenam philoſophico-theologicam, Iulii Sperberi iſagogae poſthumae in veram Dei naturaeque cognitionem per fluuios paradiſi anagogicos ſe adducere, ac multa de ſecretis naturae vtiliter monere ſibi viſae oppoſitam Helmſtadii 1684.* [l] *De myſterio magno* et libello *de tribus ſeculis* autem videndus REIMMANNVS [m].

pag. 689. lin. 23. *Eiusque hiſtoria enarrare.* Plures qui in hoc ſtadio cucurrerunt, et Weigelii res, vitam, placita, errores, aduerſarios enarrarunt, enumerat grauis multis meritis theologus Ienenſis ven. I. G. WALCHIVS [n], qui ipſe quoque luculentum hiſtoriae Weigelianae compendium exhibuit.

Ibid. not. n. lin. vlt. *Tandem priorem ſententiam dimiſerunt.* Cuncta ὡς ἐν συνόψει accurate complexus eſt remque omnem definiuit cel. WALCHIVS [o], cuius biographia Weigeliana hoc loco conferri poteſt.

pag. 690. lin. 3. *In doctrina ſuſpectus.* Nempe ſibi philoſophabatur et meditabatur, et, quae ſcribebat, a cantore ſuae eccleſiae deſcripta ſibi ſeruabat, vnde ſuſpectus innouatae et alteratae doctrinae orthodoxae non fieri non potuit. Ille autem cantor Tſchopauienſis ſine dubio inter familiares eius fuit, et nobis quoque non vero abſimile, accepiſſe eum a paſtore ſuo ſcripta, vt poſt mortem ipſius ederet.

Ibid. not. g. lin. vlt. *Introd. in controuerſias religionis.* Conſulendus imprimis *tomus* laudatiſſimi operis *quintus* [p], vbi vir celeberrimus aduerſarios, quique errores Weigelianos refutarunt, ex inſtituto recenſet, quibus tamen, cum ad hiſtoriam theologiae pertineant, non immoramur.

Ibid. lin. 8. a fin. *Weigelium totum vix audeat.* Difficile eſt certum et cohaerens placitorum Weigelii ſyſtema conſcribere; vtebatur enim nec dictionis genere luculento, nec definitionibus et axiomatibus perſpicuis, nec in eandem ſemper ſententiam conſpirantibus, ſed concluſionibus interdum ſibi contradicentibus. Vna quoque manu interdum ſana dat, altera eripit. Quare non audemus, placita theoſophica Weigelii in conſpectum

k) Meteor. L. I. T. VIII. opp. p. 283.

l) Conf. BVDDEVS hiſt. philoſ. Ebr. §. 35. p. 297. ed. rec.

m) Conf. biblioth. T. I. p. 714.

n) Introd. in controuerſ. eccl. Lutheranae extra eccl. ſuam, c. VI. p. 1024 ſeqq. qui, more ſuo cuncta eleganter complexus eſt.

o) pag. 1025.

p) pag. 1084 ſeqq.

ſpectum lectoris adducere, quod in aliis fecimus. Pleraque fundamenta quoque theoſophica, ſyſtemati theologico ita immiſcuit, vt aegre diuellantur. Sufficit ex euidentibus locis ſcriptorum eius annotaſſe, cuncta ad lumen internum et connatum eum reuocaſſe [q], quae in ſapientiae et veritatis ſemita felicitatem hominis ſuppeditant. Sine hoc lumine, neceſſe ait, hominem in tenebris ambulare, et aliorum auctoritati credendo proprium lumen, quod ſolum illuminat, coecum negligere [r]. Vnde animum paſſiua quiete in oratione tranquilla lumen hoc expectare et ad hoc ſolum attendere iubet. Quo pacto cum omnem philoſophiam eneruauerit, philoſophi, quamuis theoſophus haberi cupiat, nomine et loco indignus eſt. Suſpicamur autem, Weigelium myſticorum libris ineſcatum, veterum opinionum Alexandrinarum minus ſanarum cacoëthes hauſiſſe. Sapiunt hos fontes turbidos theſes hae: Deum ante creationem omni affectu, operatione, perſonalitate vacuum fuiſſe [s]; Euam coeleſtem ipſum Deum eſſe, quae verbum primigenitum genuerit ab aeterno in trinitate [t]: hanc ſapientiam, verbum Dei Chriſtum in mundum edidiſſe [u]: quaecunque Deus creauerit, eſſe Deum ipſum, illumque eſſe τὸ πᾶν [x]: omnes creaturas corporales in quouis angelo fuiſſe inuiſibiliter, incomprehenſiue et vnum ſimul: tribus partibus conſtare hominem, corpore ex elementis in carnem et ſanguinem concretis, anima ex aſtris et firmamento delata, qua homo cogitat, quaque ſiderea anima omnes creaturae fruantur: et ſpiritu ex Deo progreſſo, qui particula eſt eſſentiae diuinae [y]: bonum et malum ineſſe homini naturaliter, illud manifeſte, hoc latenter: coniugium eſſe rem adamiticam, terrenam, beſtialem: carnem hominis regeniti in reſurrectione deponendam igne conſumtum iri, corpusque ingreſſurum in coelum nouum ſupernaturale et coeleſte acceptarum [z] etc. Quae omnia magnis quoque viris non paradoxa tantum et exorbitantia, ſed quae ſenſum nullum habent, capique et intelligi non poſſunt, viſa ſunt: nobis autem, quod pace virorum celeberrimorum dicimus, ſecus videtur, modo adhibeatur ſyſtema emanatiuum, prout ab Alexandrinis philoſophis traditum, ab Origenis ſecta comtum, a myſticis duce Pſeudo-Dionyſio chriſtiana veſte indutum, et variis coloribus, ad tolerabiliores ſenſus reuocatum eſt: quo ſuppoſito, ſenſus quidem his aſſertionibus Weigelianis conformis et cohaerens tribui poteſt, ſatis luculenter et cohaerenter, aſt non alius, niſi ſuo modo pantheiſticus, qui totum illud ſyſtema theoſophicum valde contaminat. Quod euidenter demonſtrare liceret, ſi loci anguſtia et inſtituti ratio pateretur: a lectore autem inſtituta cum iis, quae ſuis locis de ſyſtemate emanatiuo tecte in eccleſiam irrepente oſtendimus, et explicauimus, comparatione facile fieri poterit,

 modo

q) Poſtill. P. I. p. 184. 49. 53. 160.
r) Ib. P. II. p. 230. s) Phil. myſt. P. II. p. 156.
t) Poſtill. P. II. p. 286.
u) Confeſſ. fidei c. 18. p. 143.
x) Nempe ſenſu emanatiuo, vnde nolumus atheiſmi maculam inurere.
y) De loco mundi c. 13. p. 42.
z) Poſtill. P. II. p. 7. De L. M. c. 22.

modo a praeiudicio antiquitatis ſibi caueat, et ſibi oculos ipſe non eruat, quod *Eclecticiſmi* hiſtorico accidit. Non tamen diſſimile vero nobis eſt, Weigelium ipſum hoc ſyſtema ſatis non intellexiſſe, vel primos eius auctores legiſſe, ſed Paracelſicis nugis exſtimulatum cum myſticos illis iunxiſſet et aptaſſet, ad haec deliria delatum carbones pro theſauris, quod aiunt, inueniſſe. Quo pacto, ſi quis cum Arnoldo perſonam Weigelii ab hoc fanaticiſmo pantheiſtico liberare cupiat, non plane repugnabimus, Weigelium fanaticiſmi huius fundamenta non ſatis inſpexiſſe: deceptumque eſſe ſanctitatis et diuinitatis ſpecie, qua iſtae naenias turgent, et ſomnia habuiſſe pro ſolis radiis: ipſum autem ſyſtema Weigelianum a fanaticiſmi deteſtabilis culpa liberari non poſſe, ſumus conuicti. Reliqua, quae h. l. adduximus, cum his facile componi illuſtrarique poſſunt.

pag. 693. lin. 10. a fin. *Qui ſanum de Fluddo et theoſophicis omnibus iudicium cupiunt.* Ipſe GASSENDVS [a] legendus eſt, qui more ſuo, Fluddanas ineptias, modeſte magis, quam Merſennus, aſt ſolide demonſtrauit. Qui cum accuratum theoſophici ſyſtematis a Fluddo mirabiliter conſarcinati ἔκτυπον exhibuerit, ille vero adeo cohaereat, vt non niſi prolixam, quam noſtrum non fert inſtitutum, tractationem admittat, Lectorem ad ipſum hunc Fluddanae philoſophiae cenſorem ablegamus; *Qui cum ante omnia de claue ſollicitus fuerit, qua latentem eius ſententiam aperire liceat, et aenigmata ſoluantur, et in id induſtriam cum patientia maximam contulerit, vt, quae illa tam multa ſparſim, ac veluti tumultuarie ſcripſit, in vnum quoddam quaſi corpus et conſonantiam redigantur*, ipſa Fluddanorum operum ſpiſſis nebulis et tenebris obſeſſorum lectione melior dux ad ea intelligenda adhiberi poteſt. Complectitur *tomus tertius* operum Gaſſendi illud *examen in philoſophiam Fluddanam*, ſeparatae autem editiones tantum non euanuerunt. Id quod merito dolemus, cum vaſta Gaſſendi operum collectio raro in philoſophantium manus veniat, Gaſſendus autem horum tenebrionum φιλοσοφȣμενα et θεοσοφȣμενα luculentis facibus illuſtrauerit, ſic vt ne quidem cabbaliſticum ſyſtema, quale illud theoſophici in ſuos ſinus receperunt, ſine luce reliquerit.

pag. 695. lin. 6. a fin. *Contentiones deſcribuntur.* Diligenter, more ſuo eos collegit et enumerauit ven. WALCHIVS [b], qui ſectatores quoque et aduerſarios enumerauit, et quae in ſynedrio eccleſiaſtico Dreſdenſi cum eo acta dicuntur, recenſuit, ſcriptoresque huc facientes laudauit.

pag. 705. lin. 8. *Vno faſce MDCLXXXII. Amſtelodami vulgatis.* Noua prodiit collectio ſcriptorum Boehmianorum anno cIↄIↄccXV. titulo *theoſophiae reuelatae*, editore Io. OTT. GLVSINGIO, cui index ſcriptorum eius praefixus eſt. De theologicis eius placitis ex inſtituto diſſerit WALCHIVS [c], qui etiam nouam editionem anni cIↄIↄccXXX. reliquis pleniorem indicat.

pag.

a) pag. 213 ſeqq. b) loc. cit. p. 1090 ſeqq. c) l. c. P. I. p. 639. P. V. p. 1039.

pag. 707. lin. 2. *A Sagittario laudati.* Etiam de hoc praeter laudatos videndi Colbergivs [d], Cyprianvs [e], Walchivs [f] et ante eum Bvddevs [g], in hiſtoria chriſtiana pluribus audiendi et conſiderandi.

pag. 715. lin. 6. *Fuerant condemnati.* Addit et hoc Caramuel: *in operibus eius continuam eſſe contra Peripateticos et Galeniſtas ſatyram, multis onuſtam foliis fructu nullo.* Qui genuinus Helmontii character eſt, vt non omnes tantum contemnat, ſed ſatyrico quoque ſale aſperſis contradicat.

pag. 725. not. y. *Memoires de literature, T. IV.* Add. p. 141-161. Tom. X. P. I. p. 140 ſeqq. et in edit. Germ. T. IV. p. 316 ſeqq. cui etiam effigies Poireti praefixa eſt. Haec biographia breuis quidem, ſcriptorum autem catalogus ſatis accuratus eſt.

Ibid. lin. 18. *Parentibus pauperibus quidem, at honeſtis.* Parens Poireti pollio Metenſis vocatur in biographia operibus poſthumis praemiſſa. Narrat autem ex Friderici Brecklingii traditione B. M. Chr. Pfaffivs [h], patrem Poireti fuiſſe militem, cuius nomen ipſum Poiretum latuerit, qui inde nomen traxerit, quod matri ad forum pergenti et pira venditurae illa apportauerit. Inde Poiret vocatus, a *poire*, voce Gallica.

Ibid. lin. 19. *Scholae vrbanae eum tradiderunt.* Arti ſculptoriae ſe tradidiſſe initio dicitur tanta felicitate, vt poſt fata Burignoniae imaginem eius affabre aere inſculpere poſſet. In ſchola tamen vrbana encyclicarum literarum inſtitutiones percepiſſe, inde recte concluditur, quod adoleſcens XVIII. annorum Baſileenſem academiam adire potuerit. Quo loco demum humanitatis et philoſophiae ſtudiis formatus, et excellens ingenium ad elegantiorem literaturam traductum eſt. In qua contentione Ioannem Rudolphum Wetſtenium, theologiae doctorem ἐργοδιώκτην habuit.

pag. 727. lin. 10. *Totam fidei et vitae ſcenam commutandi.* Ita ipſe Poiretvs, in *irenico vniuerſali ſect. V.* [i] qua reſponſio ad cenſuram amici conſilii exhibetur; ex qua narratione eius intelligitur: eum in Palatinatu paſtoris officio functum eſſe annos circiter ſeptem; tunc auditoribus alioqui gratiſſimum et deſideratiſſimum ob calamitates bellicas debuiſſe a functionibus iſtis deſiiſſe: nec, fateri ſe, inuitum, neque etiam poſtea illuc aut alio vel in ipſas aulas, etſi ipſum cupiuerint, redire voluiſſe; et id quidem non characteris aut officii paſtoralis contemtu: contra maiori eius veneratione, indignitatisque propriae conſideratione, tum et metu abuſuum, qui fiunt in ſacris - - ergo libertatem non ſine Dei prouidentia nactum, decreuiſſe, ſibi deinceps melius vacare, optimorumque conſortio vel commercio, vbicunque illi eſſent, digniorem eſſe, et meliorem inde fieri. Quibus enarratis, pergit notitiam ſuam Bourignoniae expo-

 nere,

d) Chriſtian. Plat. Herm. P. I. c. 8. §. 5. p. 321.

e) Comp. H. E. Goth. c. 8. p. 254.

f) loc. cit. p. 1016.

g) Hiſt. phil. c. VI. p. 438. qui alios quoque nominat. Conf. Iſag. L. II. c. 7. p. 1369 ſeqq.

h) Introd. in hiſt. liter. theol. P. II. p. 22.

i) §. 8. p. 373 ſeqq. app. ad E. V.

nere, cuius ſcriptis iam antea aliquantum erat tactus, et cupiditatem conceperat, ipſam alloquendi: cuius occaſionem a Deo cum lacrymis poſtulans, quod neſciret, vtrum viueret, aut vbinam eſſet, eam, in Belgium cum vxore concedens, Hamburgi ſexagenariam inuenit, Spiritum Ieſu verbis vitaque prodentem; ideo ab eius conſortio quamdiu vixit, ſeiungi deinceps noluit, quamuis nullam ea ſectam conderet. etc. Haec ipſe Poiretus, ad quem locum non ſatis attendiſſe eius vitae narratores, miramur, cum diuerſae, quas in textu hiſtoriae noſtrae attulimus, relationes ex hac ipſa Poireti confeſſione poſſint conciliari.

pag. 730. lin. 3. *Eius placita defenderit, et diſſeminauerit.* Pertinet hiſtoria famoſiſſimae foeminae ad hiſtoriam Chriſtianam, vbi fuſe ſolet ab iis, qui recentiſſimas controuerſias theologicas expoſuerunt, enarrari, eiusque paradoxa dogmata adduci. Eorum compendium more ſuo exhibet ven. WALCHIVS [k]. Non ſilebimus tamen, ne ἀσύμβολοι abeamus, eſſentiam doctrinae eius, quam loco philoſophiae ſubſtituit. Eam quatuor aſſertionibus complexus eſt POIRETVS [l]:

I. Sibi ipſi renunciare, quia toti a natura corrupti ſumus.

II. Indeſinenter orare, vt eo modo impetremus vires a Deo, e malo exeundi, et in bonum introeundi.

III. Amare Deum, quod ipſum eſt adhaerere ſummo bono, ſummo vero ac ei, qui eſt omnia.

IV. Et I. C. imitari cum patientia, pace et humilitate, quae eſt via, quam ad mortem vſque tenere debemus, vt tandem conſummemur.

Hanc theoſophiam vniuerſalem ad particulares doctrinas referenti Poireto occaſionem dedit ſyſtema illud theoſophicum excitandi, quod in libris tribus *de eruditione ſolida, ſuperficiaria et falſa* velut aliquod diuinioris philoſophiae compendium non ſine dictionis et tractationis elegantia omni humanae, id eſt, ſuperficiariae philoſophiae oppoſuit, et poſtea in *Oeconomia diuina* prolixe diduxit. Delibabimus et has cupedias, et lectoris impatientiae conſulturi, potiora de eruditione ſolida placita more hactenus adhibito ὡς ἐν συνόψει adducemus:

I. Eruditio ad mentem relata dicitur, quando ea deponit, quae ſcopo, ad quem condita eſt, et exiſtit, faciebat ineptam et cum quaſi politur, ſiue formas aut habitus acquirit faciles, quibus ad finem ſuum promte et decenter accommodetur.

II. Eruditionis eſſentia fundatur in relatione ad Deum, vt mens ei euadat ſimilis, tum depoſitione contrariorum, tum adiuuantium acquiſitione. Scriptura hanc vocat timorem Dei.

III. Deus eſt mens infinite perfecta, incomprehenſibilis ac aeterna, quae non modo initio et fine exiſtendi caret, ſed et realitates infinitas vnite totas ſemel actu velut in puncto indiſtincto ſimul poſſideat.

IV. Illa

k) loc. cit. p. 891 ſeqq.

l) Iren. vniu. ſect. V. §. 15. p. 380 ſeqq.

IV. Illa cum diſtinctius ſe reſpicit in adorandum aliquod trinum, diſcernitur, quod deſiderio immenſo atque viuidiſſimo erga ſe ſuasque perfectiones; luminoſa ſui intellectione atque idea; acquieſcentia denique et amore ſeu laetitia infinita perficitur. In his tota Dei natura, ſolida exiſtentia, perfectio, felicitas continetur, excluſis quibuslibet aliis quarumcunque rerum ideis, et realitatibus.

V. Deus voluit mentes condere, quae non tantum in ſempiternum ſint duraturae, ſed et quarum ſubſtantialiſſima atque eſſentialiſſima portio vel naturae reconditiſſima radix eſt *fundus vel receſſus quidam immenſus*, ſiue intima nonnulla capacitas aptitudoque quaedam immenſa et infinita, quae ipſam aeternitatem, ſiue Deum aeternum vnito quodammodo atque ſimultaneo et indiſtincto viuide ſine pluralitatis diſtinctione et ſucceſſiua duratione admittere, percipere, admittere valeat. Haec ſolennis theoſophicarum doctrinarum pentas eſt, cui ceteris theoſophicis elegantius et luculentius totum ſyſtema inaedificauit Poiretus, et quam alibi etiam philoſophicis rationibus euincere non ſine ſubtilitate in *cogitationibus rationalibus de Deo, anima et malo* [m], conniſus eſt.

VI. Iisdem mentibus inſunt diſtinctiores facultates ſiue capacitates ad idem numen relatae, deſiderium immenſum ſummi boni, intellectus immenſus, paſſiuus recipiendi lucem ſiue imaginem Dei luminoſam; acquieſcentia immenſa, ſiue dilectio et iucunditas cum Deo ſe aeternum delectandi.

VII. Omnia caetera, omnesque de rebus creatis ideae, perceptiones, ſenſationes, non modo externae tantum ſunt et acceſſoriae, ſed et in quo nunc ſunt apud nos ſtatu, ad interitum vniuerſae pertinent.

VIII. Deus voluit ex mera libertate arbitraria ad luſum gaudiumque arbitrarium depingi et repraeſentari, modo etiam vmbratili et velut elementari et ſufficiario. Hinc enatae in conceptu eius ideae rerum externarum, totiusque vniuerſi: inque eis et repraeſentationes Dei ſunt, et formae idearum.

IX. Placuit Numini menti donare inſuper acceſſorias ſuperficiariasque nonnullas facultates. Vnde orta eſt in mente facultas acceſſoria et ſuperficiaria rationis, quae alias intellectus actiuus dicitur.

X. Facultas rationis ſiue intellectus actiui non admittit ideas Dei eiusque luminis viuidas, ſed pictas, ſteriles et ſuperficiarias tantum. Haec male a philoſophis confunduntur.

XI. In ratione eſt curioſitas ſeu deſiderium; lumen ſeu ideae, affirmatio ſeu acquieſcentia, et diſcurſus ſiue ratiocinatio ex his exſurgens.

XII. Deus dedit menti humanae, vt cum rebus haberet commercium, facultates imaginationis ſenſuum, motus, et paſſionum cum corpore.

XIII. Inde duplex exſurgit hominis perfectio eſſentialis et acceſſoria.

XIV.

m) L. III. c. 16. Oecon, diu. P. I. c. 8. §. 23.

XIV. Cum homo facultates ſolidas a Deo ſeiunxit vt ſuperficiariis adhaereret, lapſus ita eſt, vt coecus, craſſus et corruptus ſit.

XV. Mens ſe ſuasque hac in vita facultates diuerſas erudiendo, debet eum modum et proportionem in his tenere, quae eſt inter illa, quae ſunt aeterna et ſolida, et inter ea, quae ſunt momentanea et peritura.

XVI. Requiruntur ad eruditionem acquirendam res fundi ſiue conditiones, ſinceritas, humilitas, et a ceteris ad Deum defectio.

XVII. Porro ex parte deſiderii conditiones quatuor ardor, indeterminatio, conſtantia, confidentia. Ex his quatuor conſtant et perficiuntur preces.

XVIII. Ex parte intellectus ſunt conditiones duae, euacuatio et quies, ſiue abſtinentia praeſentis et futura; remouendae itaque omnes ideae et imagines, vt purius a fonte luminis lumen accipiatur: intelligendum autem hoc non de generalibus, ſed ſpecialibus.

XIX. Ex parte acquieſcentiae acquiritur traditio abſoluta ſui Deo et patientia.

XX. Deus praeuenit mentes iuuatque, vt illae ei conditiones offerant debitas; idque facit gradatim, donec diuinas prorſus ac puriſſimas efficiat.

XXI. Eruditio omnis cum externis commercium exſpectans ſine illa eruditione permanente ſuperficiaria eſt.

His fundamentis ſubſtruxit philoſophus acutus et diſertus totum theoſophiae aedificium, ornatius multo, quam ab aliis factum, ita vt ex Carteſii caſtris transfugam facile agnoſcas, ſed meris hypotheſibus precario aſſumtis, et axiomatum inſtar adhibitis, quibus ſubrutis totum quoque aedificium concidere neceſſe eſt. Mirum itaque non eſt, Titium, Thomaſium, Iaegerum aliosque tam validos arietes illis oppoſuiſſe; quibus diligenter quidem reſpondit Poiretus, ſed ita, vt cramben tantum recoqueret, quamuis haut parum eruditionis admiſceret. Quae vero de eruditione ſuperficiaria et falſa, deque methodo inueniendi verum; itemque de Deo, anima et malo philoſophatus eſt, cum ad ſpeciales philoſophiae rationalis et metaphyſicae partes et diſciplinas pertineant, ſcopi noſtri memores, praeterimus.

pag. 730. lin. 9. *Neque tamen ſectam vnquam inſtituit.* Magno feruore hanc inuidiam a ſe amolitur Poiretus, ſerio affirmans [*], *ex quo publice dicere deſierit, nunquam habuiſſe ſiue publicum, ſiue priuatum vel auditorem, vel diſcipulum, nec vllum optauiſſe, nec etiam adhuc optare. Hoc itaque, quod doceat, de ſcriptis ſuis intelligendum eſſe, non vero ſe ſectae caput conſtituere, ſed ſolam veritatem magiſtram ſequi. Immo, ſe ne virgini Bourignoniae tam adhaerere, quam aduerſarii ſui Caluino vel ſynodis humaniora paſſis, ſed reſpicere ſe ad ſolam veritatem Dei ac ſapientiam, per quemcunque virum an feminam per erudi-*

*) Iren. vniu. ſect. V. p. 376.

eruditum vel idiotam, per Caluiniſtam vel Lutheranum, immo vero per Iudaeum aut gentilem, omnes ipſi grati, modo veritatem habeant, et quouſque habent. Itaque ſi illam DEVS velit ſibi oſtendere per feminam, velle ſe id non propter organum externum, quo Deus vtitur, ſed propter diuinam veritatem, quam per illud Deus offert. Qui locus probe notari meretur, vt appareat, quomodo eclectica quaedam theologia poſſit in ſectariam tranſire. Hoc pacto enim omnes ſectarum conditores, non ſectam, vel ſcholae et capitis nomen ſe ſequi prodiderunt, et tamen ſectas conflarunt. Quam quaeſiuiſſe Poiretum Bourignoniae, vehemens eius ſyſtema portentoſum pingendi, ornandi, amplificandi omnique mundo perſuadendi contentio, in *oeconomiae diuinae* opere non ſine puluere et ſudore conſarcinato, manifeſtauit. Dudum autem ſolenne eſt, proteſtationes facto contrarias obiectionibus opponere.

Ibid. lin. 23. *Agnouerunt id viri docti.* LEIBNIZIO, aequo virorum doctorum cenſori audit vir-bonus et honeſtus, opera eius bona, ratiocinandi modus ſtringens. Inuidenda quoque elogia carminibus ſuperbis turgentia praefixa legi poſſunt editioni libri *de eruditione* Amſtelodamenſi *anni* cIↃIↃccVII. Illud nec aduerſarii Poireti negant, in detegendis erroribus naeuisque opinionum atque placitorum eruendis iudicium et acumen eum pulchre probauiſſe. Teſteſque eius ſunt, quae de eruditione falſa, de Spinoziſmo, de Carteſiana philoſophia monuit. Qui ſi theoſophum non affectaſſet, etiam in aſſerendis confirmandiſque dogmatibus idem intellectus robur potuiſſet oſtendere. Aſt cum pro diuinis ea recepiſſet, quorum rationem reddere nec poterat, nec volebat, obſtitit ὑποθέσεως ſtudium ingenio per ſe bono, animoque cetera recto.

Ibid. not. q. *Germanice 1702.* Suffixus tandem et inſertus eſt libellus ille henoticus *Parti ſpecialiori libri de eruditione ſolida, p. 247 ſeqq.* in quo magnis moliminibus tuetur articulos dogmaticos, qui ſectas Chriſtianas hodie diſiungunt, nihil impedire, quo minus vna fide colatur Deus. Haec ad transſubſtantiationem et praeſentiam realem C. C. in ſacra coena, ad adorationem, ad purgatorium, ad vſum imaginum applicat, ingeniumque et eruditionem ſatis probat, rem et iudicium non item.

pag. 731. lin. 5. *Quae contra Clericum, Baylium, Spinozam, Bekkerum diſputauit.* Nempe momorderant Poiretum iudicia horum ſcriptorum ſatis celebrium, fanaticiſmo vehementer infeſta. Ipſe autem impietatis maculam vel ſuſpicionem tamen omnibus inuſſit, qui theoſophicam philoſophiam contemnebant °.

pag. 735. not. r. *Nominauimus nonnullos in Germanico H. P. Opere T. VI. p. 1236.* Nempe eos, qui tunc in ſupellectile noſtra libraria extabant, quoſque ipſi perlegimus. Acceſſerunt ab eo tempore noſtris reculis ſequentes libelli, omnes rarioris notae. 1. *Fama fraternitatis cum confeſ-*

°) Conf. BVDDEVS Iſag. hiſt. theol. L. II. c. 7. p. 1374.

confeſſione eius ad omnes viros doctos et principes in Europa, Fr. MDCXV. 2. *Reparatio Palladis Athenienſis ex ruderibus, loco reſponſi ad fratres*, cIↃIↃcXV. 3. *Epiſtola reſponſoria ad famam et confeſſionem fraternitatis*, Amſt. cIↃIↃcXV. 4. *Epiſtola ad illuſtrem ac reuerendam fraternitatem Roſeae Crucis*, Fr. cIↃIↃcXV. 5. *Iudicia clariſſimorum aliquot ac doctiſſimorum virorum, locorum interuallis diſſitorum, grauiſſima de ſtatu et religione Fraternitatis celebratiſſimae de Roſea Cruce*, Franc. MDCXVI. 6. *Helias tertius, ſiue iudicium de fraternitate Roſeae Crucis*, MDCXVI. 7. *Chriſtiani Roſencreuz, nuptiae chymicae anni 1459.* Arg. cIↃIↃcXVI. 8. *Pyrrho Olidenſis rediuiuus, per Theophilum Philaretum ex Philadelphia*, Lipſ. cIↃIↃcXVI. 9. *Elucidarius Chymicus, de ſecretis Fr. R. C. per Ratichs Brottoſter*, Goslar. MDCXVI. 10.* *Solida narratio de ſcopo et occaſione Fraternitatis R. C.* 11. *Fama fraternitatis et confeſſio*, editio emendatior, *cum epp. Iuliani de Campis, et Georgii Moltheri*, Fr. MDCXVII. Conſtitit nobis, perlectis his libellis, I. Initium et originem fabulae referendam eſſe ad annum cIↃIↃcXIV. ad hunc enim annum, vnus atque alter horum ſcriptorum tanquam rem certam atque notam prouocat. II. Totius fabulae occaſionem dediſſe famam fraternitatis, tribus vicibus, annis cIↃIↃcXIV. cIↃIↃcXV. cIↃIↃcXVII. editam, vel quod raritas argumenti multos lectores prouocaret, vel quod auctores fabulae ita auctoritatem ei conciliare tentauerint. III. Eſſe haec ſchediaſmata prima αὐτόγραφα, quibus orbis mira ingenii elegantia deceptus eſt. IV. Veriſimile eſſe, ſi non vnum tantum, paucos tamen, ſibique ingenio, acumine et conſenſu pares, hos libellos conſcripſiſſe, vt res eo probabilius ornaretur, adeo non argumento tantum, ſed et ſtilo ſibi ſimiles ſunt. Certe quae *poſt hoc triennium* prodierunt ſcriptiunculae, F. R. C. nomen mentientes, homines produnt, qui longe aliam ſententiam de fraternitate fouerunt, eamque ad ſeriam artium ſecretarum diſciplinam traxerunt. Quibus obſeruatis, mire illa confirmantur, quae de hac fraternitate h. l. iudicauimus.

pag. 738. lin. 1. *Quae ſatis prodebant, ſocietatis huius ſodales, eccleſiae euangelicae eſſe addictos.* De eo quidem nemo dubitabit, qui iudicia doctiſſimorum virorum, de ſtatu et religione F. R. C. legerit. Inter ea, quod in fronte libelli apparet carmen elegiacum, occaſione captata ex ſymbolo fraternitatis: *Iheſus omnia nobis*, ita elegiae exordium inſtituit:

Omnia cum tibi ſit IHESVS, pia turba ſophorum,
Quae roſeum roſea de cruce nomen habet;
Quaeritur hinc, tibi ſit propior quae ſecta? Lutheri
An vero Calui an religione patris.
Papa quidem primas retines; Caluine ſecundas,
At Luthere tua vix datur ire via.
Haec vulgi vana et ſtulti ſententia mundi eſt,
Hoc eſt iudicium, quod pietate caret.

Poſt

Poſt quae, cum multis rationibus demonſtraſſet, nec Pontificiae, nec Caluinianae parti hoc ſymbolum tribui poſſe, ita pergit:

At tu, parua cohoros ſectam ſectata Lutheri
Ipſa tenes fidei biblia ſacra baſin.

Et poſt multa alia in hac eccleſia laudata:

Multos tu ſocios Chriſto addis, Papa panurge
Contrahis at velum Calue tuum nimium.
Vnicus es Luthere cui bonus omnia Iheſus
Adiungi, cui te quid pia turba vetat?
Quid pia turba vetat; Calui niſi crimina falſa,
Crimina falſa gregis, quem male, Papa, regis:
Qui male Papa regisque lupum, qui vulpe recondis
Calue fac vt Chriſtus ſit tibi πάντα tuus
Vnde trium ſurget concors concordia fratrum
Cuius eris baſis et tu bone Chriſte caput.

pag. 738. lin. 21. *Atque Sperberum.* Vocatur is in epiſtola Irenaei ad F R. R. C. *illuminatiſſimus vir dominus Iulius Sperberus Curiacenſis;* et magna ei laus promotae Sophiae coeleſtis tribuitur. Ex quibus patet, ſcholam Paracelſicam hanc ſibi fabulam propriam feciſſe. Quod diſcere amplius ex epiſtola Ad. Haſelmayeri ad F. R. C. lector cum iucunditate poteſt, vbi myſteria Paracelſica huc omnia congeruntur. Quae epiſtola cum alteri editioni famae FR. iuncta ſit, ſuſpicamur inde, Paracelſi ſcholam mox circa exordium fabulae eam ſibi vindicaſſe, nam expreſſo nomine fraternitatis negotium vocatur Theophraſtia. Perſonatum auctorem non Torolenſem, quod ſimulat, fuiſſe, facile ex ſtilo Lutherano intelligimus.

pag. 740. lin. 21. *Famae fraternitatis praefatio.* Dabimus Lectori, ob libelli raritatem ipſa praefationis verba: *Quamquam res iſtae paradoxae videri queunt multique iudicaturi ſunt, eſſe fabulam philoſophicam, non autem veram hiſtoriam, quicquid* de fraternitate *Roſeae Crucis vulgatum eſt: ex eius tamen confeſſione pateſcet, plus, quam quis putet, ſub ea latere, ſic vt facile, quisquis non ſtupidus eſt, intelligere et coniicere queat, quid ea ſignificet.*

pag. 741. lin. 5. *Allata ſunt.* Speramus non ingratum fore lectori, ſi ob raritatem opuſculorum Valentini Andreae [p] hoc loco ipſa eius verba afferamus. Ita in *Alethea* [q]: „Cum paulo ante luſum quendam ingenio„ſiorem perſonatus aliquis in literario foro agere vellet, credidiſſem, hac „imprimis aetate, quae ad inſolita quaeque ſe arrigit [r], nihil mota ſum „libellis inter ſe conflictantibus, ſed velut in ſcena prodeuntes ſubinde „alios hiſtriones non ſine voluptate ſpectaui. At nunc cum theatrum

 „omne

p) Vid. Wendler de variis rarit. libr. cauſſis §. 8. Vogt. C. L. R. p. 32. Widekind. p. 113. Cat. bibl. Salthen. p. 574.

q) pag. 329.

r) Hiat h. l. periodus.

„omne variis opinionum iurgiis impleatur, et coniecturis, ſuſpicionibus, „maledicentia potiſſimum pugnetur; ſubduxi ego (Alethea loquitur) ne „imprudentius me vlli rei incertae et lubricae immiſcerem. Quid enim „opus eſt, Famam exponere et ingenium periclitari, vbi merae ſunt ne„bulae et chimaerae impugnandae, ac mox ſibi ipſi applaudere, cum ta„cito ſpectantium riſu". Luculentius et apertius in libello, quem: *turris Babel ſiue iudiciorum de fraternitate Roſaceae Crucis chaos*, inſcripſit, et in quo ingenioſa feſtiuitate tot rumuſculos et ſuſpiciones de ea dialogiſtica cenſura exagitauit, totam comoediam epilogo memorabili finiturus, *famam*, *Obſtinatum* et *Reſipiſcentem* ita colloquentes inducit [s]. *Fama*. „Satis ſuper„que hominibus illuſum eſt, liberemus tandem conſtrictos, confirmemus „fluctuantes, erigamus lapſos, reuocemus tranſuerſos, ſanemus morbi„dos. Ehem mortales! nihil eſt quod fraternitatem expectetis, fabula per„acta eſt. Fama aſtruxit, fama deſtruxit [t]. Fama aiebat: fama negat, „quicunque eſtis - - quae res bene vertat, mihi et vobis, ſpectatores, „plaudite! *Obſt.* Abiit illa, nos quid agimus? *Reſip.* Quid niſi poſthac „ſapiemus, quotquot turpiter deſipuimus. *Obſt.* Siccine tot ſpecioſa et „veriſimilia verba nihil ſint? *Reſ.* Ita fama ait. *Ob.* Siccine haec deuo„tio et modeſtia impoſuerit. *Reſ.* Ita fama ait. *Ob.* Siccine tot teſtes et „adſtructores fide digni fefellerint? *Reſ.* Ita fama ait. *Ob.* Siccine tot na„ſutiſſimi ſunt decepti? *Reſ.* Ita fama ait. *Ob.* Nihil ais, o *fama reuocans*, „quae id agis, vt ſperatam felicitatem mihi eripias, quinimmo verberi„bus, nedum verbis me haud abiges. *Reſ.* Neſcio quam me fama totum „immutauit, vt eiicere hanc animo expectationem incipiam; haec ta„men vna me cura coquit, quod non bene et ordinate diſtingui inter ea „ſcripta, quae fraternitatis nomine prodiere, ſuſpicor. Sunt enim ali„qua palam ludicra, aliqua intricata, aliqua ſubdola, aliqua tamen pia et „deuota; omnia literaturam aliquam, nonnulla ſummam, vnum alterum„ue apertam impoſturam redolentia; quae quisque confundit, nullo du„bio fallitur". Sed et reliqua omnino digna ſunt, quae legantur, in quibus oſtendit, quae inde ex hac fabula vtilitas enaſci poſſit, et quam mire ſe prodiderint humani ingenii auſus innumerabiles, occulta mortalium renitentia, quae per varias rimas exitum tentat, curioſitatis temeritas, calami impudentia, otii fabulis occupati pericula, paupertatis inuentiones, intempeſtiuus quorundam Zelus, et praecox ingenii in incognitis oſtentatio, hominum mobilitas conſueta ſordens, nouis et monſtroſis arridens, nugarum ex vna ſcintilla incrementa; iudiciorum de rebus hominum diſſenſus, artium et ſcientiarum in multis apud ſummos ſophos exilitas, reformationum quamplurimarum inanitas, veritatis cum opinione conflictus, confidentiae lubricitas, bonitatis et rectitudinis latentes igniculi, ſocietatis humanae vulnera opinione magis, quam neceſſi-

s) pag. 69. t) Ad famam fratenitatis reſpicit, veriſimillima coniectura, famam indicantem et reuocantem eundem parentem habuiſſe.

neceſſitate conſtantia; regni chriſtiani paradoxa, rebus et moribus mundi contraria etc." Quae more ſuo acumine venuſto enumerat vir bonus et emendationis cupidus, ingenio autem propter hanc fabulam laudatiſſimus, quae non contemnendam vtilitatem habet in hiſtoria philoſophica. Fabula quidem, de quo nemo hodie dubitat, aſt fabula, quae vſu ſuo parem non habet. Miramur itaque, poſt tam euidentia teſtimonia CAROLVM [x], CYPRIANVM [y], FISCHLINVM [z], KAZAVEVM [a], odio Arnoldi ductos, quem more ſuo in patrios cineres impium eſſe voluiſſe ſuſpicabantur, ex ambiguo reſponſo Andreae, cui loci allati lucem accendunt, pium theologum ab hac ſuſpicione liberare voluiſſe, quam ſi totam concedimus, nihil tamen illa habet, quod in auctore reprehendendum ſit, modo, quae ad ipſum pertinent, ab iis, quae aliena infarſit induſtria, ſeparentur. Aduerſarios fraternitatis nominant WALCHIVS [b], inter quos eminuere IRENAEVS quidam AGNOSTVS, ſiue MENAPIVS, et ANDREAS LIBAVIVS: theologos in hoc foro apparentes ad ſuos campos remittimus [c].

u) Ita dudum praeter Arnoldum coniecit LEIBNIZIVS Ot. Hannou. p. 222. et ante eum GASSENDVS ex Fludd. T. VI. p. 149. ſeqq. conf. WALCH. l. c.

x) Innocent. theol. Wirtebergicorum contra G. A. P. III. c. 9. p. 456.

y) Demonſtr. alteriore ſtudii partium G. A.

z) Mem. theol. Wirtenberg. P. II. p. 133. ſuppl. pag. 198.

a) Diſſ. de Roſecruceanis §. 17. p. 33.

b) loc. cit. pag. 1138 ſeqq.

c) Conf. BVDDEVS diſſ. an alchemiſtae in republica tolerandi §. 16. p. 537. Inſt. hiſt. philoſ. c. VI. p. 433. THOMAS. Caut. P. V. p. 324. vnde diſcimus, Arnoldum pleraque ex illo accepiſſe.

AD CAPVT QVARTVM.

DE SYNCRETISTIS PHILOSOPHICIS.

pag. 751. lin. 11.

Et hodie diſſociare obſeruant. Hoſpitem eſſe in hiſtoria philoſophica oportet eum, qui non innumeris fere exemplis didicit, ex verborum mutatione terminorumque philoſophicorum ſignificatione adulterata et veteres et recentiores occaſionem arripuiſſe noua ſyſtemata condendi. Id quod vel vna Ariſtotelis philoſophia apertiſſime demonſtrat. Hoc cum viderent alii, qui vetera nouis vocibus et terminis ſibi propinari obſeruarunt, ad eum ſyncretiſmum delapſi ſunt, quo verbis magis, quam re diſſentire ſyſtemata philoſophorum contendunt. Et hoc quidem pacto ſyncretiſmum Platonico-Ariſtotelicum enatum eſſe, ſuis locis euidenter oſtendimus. Quodſi eo tantum fine factum eſſet, vt cuique ſua redderentur, et doctrinae λογομαχέσης radices euellerentur, recte ſane et prudenter id ſuſceptum eſſe [a] iudicandum eſſet; aſt infauſto ſidere

 affian-

a) Pulchre de ea re diſſeruit SAM. WERENFELS. de Logomach. c. II. opp. p. 461 ſeqq.

afflante, quae verborum logomachias curabant, ad ipſa doctrinarum principia pertracta, ipſarum ſententiarum conciliationem maleſanam pepererunt, qua quadrata rotundis commixta ſunt. Cauſſam hanc fuiſſe, cur Franciſcus Patricius ſyncretiſmum philoſophicum et conciliationem inter Platonem et Ariſtotelem mentiens, fontes hos detegendos in *diſcuſſionibus Peripateticis* conſtituerit, ſupra de Platonicis recentiſſimis tractantes oſtendimus, quae hoc loco repetenda ſunt. Miramur, iſtam obſeruationem B. Bvddevm de *ſyncretiſmo philoſophico* prolixe et erudite differentem [b] praetermiſiſſe.

pag. 753. lin. 6. *In quo libro Poſtellus characterem ingenii ſui paradoxi egregie ſeruauit.* Parcius tamen delirauit Poſtellus in celebri tractatione *de terrarum orbis concordia*, in qua *ſola ferme* iudice Navdaeo [c], *nihil, quod ineptum aut ridiculum eſſet, immiſcuit, ſed vniuerſam religionum omnium informationem inſtituit: noſtramque praeſertim, rationibus tam propriis, quam ex aliarum confutationibus deſumtis, valde quidem acute atque ſubtiliter confirmat et ſtabilit* [d]. Verum tum quidem mente nondum tota laxata ſcripſerat. Ex rariſſima hac tractatione *tertius* imprimis *liber* huc pertinet, in quo ſe de religione et iure in toto orbe communi tractaturum promittit, et aliquod ius commune naturae atque gentium conſtituit, et in cauſſas inquirit, vnde non iuris tantum et legum, ſed religionum ortus deriuandus ſit, atque inter ſe conciliandus. In qua tractatione henotica vniuerſali multa ſunt erudite et acute dicta, nonnulla tamen Poſtelli ingenium ſapiunt.

Ibid. pag. vlt. *Miſcere non dubitauerit.* Ex vngue diſce leonem. In admonitione ad lectorem ait: „philoſophia tanquam paedia longiſſima „vſi ad theologiam tandem aſcendimus, a qua multa didicimus, ſed illud „praecipue, humanam omnem ſapientiam a diuina dependere, Hebraicisque ſcripturis mundo traditam et reuelatam. Nihil enim vn„quam ab Aegyptiis, Chaldaeis, Indis, Perſis, Arabibus, Graecis et Ro„manis dictum ſcriptumque fuiſſe comperimus, quin prius id omne „ſcriptum fuerit ab Hebraeis. Hi enim vbique gentium diuina diſpoſitio„ne diſperſi, quae patriis legibus tradita de Deitate ſeruabant, ore et „ſcriptis gentibus fecere manifeſta. Vnde gentium ſapientes multum „in his, quae Deitatis ſunt, proficere potuerunt. Legimus etiam ex phi„loſophis, multos vsque in Aegyptum ad prophetas et vates perrexiſſe, „vt in Moſaicis inſtituerentur, veraeque pietatis fierent compotes. Has „rationes ſibi fuiſſe ait, cur philoſophorum de Deitate ponderaturus „ſententias, relicta Ariſtotelis philoſophia ad ea, quae a Platone tradita „ſunt et ad caeterorum philoſophorum ſectas ſe contuliſſet. Inueniſſe „tandem omnia a Moſaicis hiſtoriis et a prophetarum libris expiſcata, ita „vt a Thalete vſque ad Epicurum nihil noui, nihil admirandi Graecorum ſapien-

b) Obſ. liter. Hal. T. III. p. 231 ſeqq.

c) Bibliograph. polit.

d) pag. 261. ed. poſter. plenioris Baſil. 1544. fol. qua nos vtimur.

„ſapientia protulerit, in his, quae Deitatis ſunt, quin prius hoc idem in „Hebraeorum monumentis adnotatum legerit. Eo vſque etiam phi„loſophorum cognitionem Moſaicarum hiſtoriarum lectione perueniſſe, „vt altiſſimum quoque trinitatis myſterium a longe proſpexerit et in ar„canis habuerit etc.“ Ex quibus, quas cupedias lectori hiſt. philoſophicae perito apponat, vel mediocriter eius gnarus intelliget.

pag. 753. lin. vlt. *Et coelum terramque miſcere non dubitauerit.* Addendus his eiusdem commatis ſcriptor PETRVS CALANNA Thermitanus Himereus, in libro rariſſimo, cui titulum praefixit: *philoſophia ſeniorum ſacerdotia et Platonica, Panormi MDXCIX.* edito in forma 4. In quo libro obſcuritatem ingenii pariter atque opinionis, et dicendi rationis regnare, facile Lector ex argumento eius, vbi liber ipſe deeſt, colliget, quod exhibuit B. IO. HENR. A SEELEN e). In cuius dedicatione auctor ait, *ſe quandoque proprio marte arbitratum eſſe, ſalua ſemper religionis laude, philoſophiam ſeniorum ſacerdotiam* (id eſt ſacram veterum philoſophorum) *fuiſſe haereditatem illam, quam haereditario iure Abraham, pater multarum gentium ſuis dereliquit poſteris, ac inde ab Iſaac emanaſſe, et toti familiae, vt ab eis, veluti a fonte quodammodo perenni et mari illo ſupracoeleſti omnis ſapientia rerum diuinarum deſcenderet.* Ex qua tractationis eius commendatione non tantum intelligitur, Calannam, Platonicos, quos more ſectae ſacerdotes, reliquos iuniores et laicos vocat, habuiſſe pro philoſophis veris et diuiniora a patribus edoctis, et ab eis ſeruata eſſe myſteria diuina patriarcharum, quae ſe deprehendiſſe, in Mercurii Triſmegiſti, Zoroaſtris, Sibyllarum, ſimilibusque libris credebat. Vnde mirae ſiue miſerae potius demonſtrationes afferuntur, ex quibus auctoris in philoſophiae veteris infantia et errores poſſunt dignoſci. Quis enim vel tiro in H. P. ferat: Ariſtotelem cum Platone animae aeternitatem et immortalitatem ſuſtinente concordare, Platonem trinitatem perſonarum diuinarum ordine quodam cum Mercurio attigiſſe et ſimilia. Facile itaque Calannam in tenebris et puluere obſcurum ſordeſcere patimur, nec accinimus Hieronymo de Franchis ita in laudes Calannae huius libri accenſi canentis:

Eſt Plato ſol orbi, denſa caligine at illum
Tempus et in nimbo creſcens obliuio merſit,
Ecce Platoni ſol Petrus, cui luce recenti
Fulgentes radios ſciſſa caligine reddit.

Quod verum non eſſe, et Platonis ſententiam magis corrupiſſe Calannam, ex iis, quae de ideis a Pythagora, Parmenide, Platone diuerſo ſenſu admiſſis attulit, poſſet explicari, ſi locus pateretur: Legi ea apud ipſum *p. 68.* poſſunt ab illo, qui ab homine Siculo non niſi gerras expectat. pag.

e) Select. literar. n. XX. pag. 693 ſeqq.

pag. 757. lin. 12. *Quaerat Lector, rogamus.* Legere iubemus harum rerum cupidum eruditam et luculentam orationem IACOBI THOMASII *de Syncretiſmo Peripatetico* [f], huic argumento multam lucem affundentem. Is enim, poſtquam ordine diſtincto de diuerſis ſyncretiſmi huius generibus tradidiſſet, pluſcula notatu valde digna obſeruat: Thomam Aquinatem primum fere fuiſſe, qui ex Ariſtotele non Platonicum quidem, ſed, quoad fieri poſſet Chriſtianum philoſophum efficere tentaſſet. Qua in ſententia conſentientem habet Io. BAPT. CRISPVM [g], prouidum mali ſyncretiſtici medicum. Appoſite autem monet Thomaſius: cum haec perſuaſio Ariſtoteli conuenire cum Chriſtianis, commoda eſſe videretur retinendis animis in ſtudio Peripateticae doctrinae, quae tum in orbe Latino ſine ſocia regnabat: tam cupide apprehenſam eandem eſſe, vt de aeterna etiam ſalute Ariſtotelis probabiliter diſſeri tandem inciperet, parumque abeſſet, quin eum, vt ita dixerim, catalogo ſanctorum inſererent Pontifices [h], conciliationes quoque inter Platonem et Ariſtotelem, poſt Platonicos in Italiam delatos ſuſciperentur. Qua de re cum ſupra ſatis actum ſit, nihil illis addimus: ſed hos ſyncretiſtas luculenter eo in loco adductos ibi inſpiciendos conſiderari volumus, et grauem ineptienti huic ſtudio dicam expendi, quam laudatus vir ſolide ea de cauſſa ſyncretiſmo Ariſtotelico ſcripſit.

Ibid. lin. penult. *Nobis non monentibus ſtatuet.* Obſeruatum MORHOFIO [i], ex Carteſii *epiſtola ad Merſennum* [k] eum in illas cogitationes deueniſſe, vt Moſen ſecundum philoſophiam ſuam explicare voluerit, atque praeter infelices Amerpoelii conatus in multis Moſen cum Carteſio non inconcinne conciliare poſtea ſuſcepiſſe Beaufortium, ſed ad HENRICI MORI [l] quoque *defenſionem cabbalae* prouocat, qua de re ſupra nonnulla monuimus.

pag. 760. lin. 9. *Cuius haud obſcurum nomen eſt inter recentioris aetatis philoſophos.* Praeter laudatos praeſtantiſſimi philoſophi et theologi res literarias enarrarunt etiam *ephemerides Pariſienſes*, *memoriae academiae ſcientiarum*, RICH. SIMONIVS, DVPINIVS [m], NICERONIVS [n], et ex his alii.

Ibid. lin. 13. *Normannus is fuit.* Patria Vinenſis.

Ibid. lin. 18. *Scriptum trigonometricum.* In comm. in *Sphaerica Theodoſii.* Ita quidem laudata biographi; tacet autem hanc commentationem FABRICIVS [o] in recenſione comm. Theodoſii.

pag. 760. *Vt ordinis ſtatutis obediret, ſuſcepit.* Poſt decennium parochiam Neuillenſem anno cIɔIɔcLIII. curandam accepit, quam poſt decen-

f) pag. 339 ſqq.
g) De Phil. ethn. caute leg. p. 307.
h) Certe facultas theologica Colonienſis ita deſipere viſa eſt, ſi fides AGRIPPAE de van. ſcient. c. 54. Opp. T. II. p. 25.
i) Polyhiſt. T. II L. II. P. I. c. 3. p. 159.
k) Epiſt. 24. 53. T. II.
l) Iourn. des Sav. 1707. Febr.
m) Nouv. bibl. des aut. eccl. Tom. II. L. VI c. 17. p. 396.
n) T. III. p. 84. ed. Germ.
o) Bibl. Gr. Vol. II. p. 91.

decennium iterum depoſuit, regis tamen ſacris domeſticis a cardinale Antonio Barberino, regis eleemoſynario, anno MDCLVI. praefectum ait Niceronius.[p]

Ibid. lin. 3. a fin. *Regis ſui iura in Belgium eo ſermone vulgare.* Prodiere *reginae Chriſtianiſſimae iura in ducatum Brabantiae et alios ditionis Hiſpanicae principatus Paris. MDCLXVII. 12.*[q]

pag. 761. lin. 29. *philoſophiae ſtudioſis praelegere.* Id T. VI.[q] ex BOVETI Ieſuitae narratione retulimus; quo auctore nouimus, ipſi Sinenſium imperatori philoſophiam veterem et nouam Ieſuitas expoſuiſſe.

pag. 766. not. f. *IO. FABRICIVS hiſt. bibl. ſuae T. II. p. 34.* Tomo non ſecundo, ſed ſexto vtiliſſimi libri extat: affertque teſtimonia eruditionis Foxianae Auberti Miraei, Ger. Io. Voſii, Gabr. Naudaei. Dolendum valde, in tractatione in ſe erudita, aſt ſyncretiſmi labe in deuia rapta ſcriptorem non nominaſſe loca, ad quae prouocat apud Platonem et Ariſtotelem, vt de vero vtriusque ſenſu lector queat cognoſcere. Non tamen ita vtrumque philoſophum inter ſe conciliat, vt non magis chriſtianae doctrinae rationem habeat, oſtendatque, quomodo vterque explicari poſſit, vt ſalua maneant chriſtianorum placita. Cuius luculentum exemplum qui cupit, eum eruditam cetera tractationem[r] de origine, eſſentia, duratione, partibus humani animi legere iubemus, vbi in tam diuerſa ſententia Chriſtianae religionis et ſyſtematis Platonici atque Ariſtotelici, dici non poteſt, quantum laboret, vt conſenſionem trium horum ſyſtematum fidiculis extorqueat, vnde non potuit non magna et inepta principiorum nulla ratione ex auctorum ſuorum ſyſtemate explicitorum confuſio ſequi. Saepe quoque aqua illi haeret, vt neſciat, quam opinionem philoſopho vtrique tribuere debeat. Cuius luculentum teſtimonium eſt diſſertatio eius de intellectu agente et patiente Ariſtotelico. Alia exempla attulit BVDDEVS[s], qui videndus.

pag. 772. lin. 16. *Teſtis eſt B. G. STVRMIVS.* Ponendum STRVVIVS, qui[ſſ], combinare Carteſianorum principia cum Ariſtotelicis voluiſſe SVICERVM[t], annotauit. Ei adiungit Cl. RAHLIVS[u], IO. RAYI *clauem philoſophiae naturalis, ſeu introductionem Ariſtotelico-Carteſianam ad naturae contemplationem*[v] et ADRIANI HEREBOR *parallelismum et diſſenſum Ariſtotelicae et Carteſianae philoſophiae in philoſophia naturali oſtenſum*[x].

Ibid. lin. 18. *NIZOLII commentariis philoſophicis.* Statuebat eo tempore vir ſummus adhuc iuuenis, et nuper demum ex diſciplina Thomaſiana progreſſus, (quem praeceptorem eius, licet a ſyncretiſmo magnope-

p) NICERON. loc. cit.
q) pag. 875.
r) L. V. c. 22 ſqq. p. 229 ſqq. ed. Paris.
s) loc. cit.
ſſ) Bibl. philoſ. L. V. §. 4. p. 368.
t) In compendio phyſicae Amſt. 1685. 8. edito.
u) Ad. h. l. not. s.
v) Lugd. Bat. 1654. 1674.
x) Lugd. Bat. 1643. 8.

gnopere abhorreret, Ariſtotelisque naeuos pulchre intelligeret, aegre tamen hunc anteſignanum totum abiicere nouerat [y]): *vel oſtendi poſſe* [z], *philoſophiam reformatam Ariſtotelicae conciliari poſſe, et aduerſam non eſſe, vel vlterius oſtendi, alteram per alteram explicari non ſolum poſſe, ſed et debere, immo ex Ariſtotelicis principiis fluere ea ipſa, quae a recentioribus tanta pompa iactantur. Priore via poſſibilitatem, poſteriore neceſſitatem conciliationis confici, quanquam eo ipſo ſi poſſibilis conciliatio oſtendatur, confecta res ſit.*

y) Vid. Or. de Syncret. p. 1343.

z) T. II. Epp. p. 125.

CAPVT QVINTVM.

DE HOSTIBVS PHILOSOPHIAE.

pag. 777. lin. 25.

Viſum idem ſimul eſſe poſſe et non eſſe. Tradunt Iudaei, obtemperandum eſſe magiſtris, etiamſi oſtenſa manu dextra eam ſiniſtram dicant, et ſiniſtram dextram eſſe affirment, nixi effato legis Deut. XVII. 10. 11. Quae condonari quidem recutitis philoſophis poſſent, ſi iudicii paupertate compulſi talia ſtatuerent. Sed obſeruauit recte et eleganter Frischmvthvs [a]: Hebraeos, poſtquam prophetae ceſſarunt, locum tandem reliquiſſe orali traditioni, idcirco ita loquutos eſſe, vt eo maiorem fidem inuenirent apud populum magiſtrorum ſententiae, et horum auctoritas immenſum augeretur, quippe quorum reſponſiones, quantumuis rationis ſenſuumque iudicio repugnent, nihilominus veluti ſanctae recipiendae ſint, certe recutitae ſapientiae digna labris labruſca!

pag 778. lin. 5. *In eo peccauit.* Vid. *reſponſ. ad obiect. ſext. Meditationum* [b], ad cuius ſententiam reſpondit praeter multos alios Cvdworthvs [c].

Ibid. lin. 6. *Eruditiſſimus Moſhemius.* Deus an impoſſibilia facere poſſit, dudum inter veteres diſputatum, obſeruante Petavio [d]. Maxime de hac quaeſtione dubitatum eſt, ex quo tranſſubſtantiationis dogma in eccleſia inualuit, cum illud conſtare non poſſit, niſi adſumatur, Deum perficere poſſe, vt ea ſimul vera ſint, quae per ipſam rerum naturam vera eſſe nequeunt, e. c. accidentia eſſentialia ſine ſubiecto, quod conſtituunt etc. Ipſam quoque facultatem theologicam Pariſienſem talia contra Thomam Aquinatem decreuiſſe, narrat Io. Lavnoivs [e], qui videndus.

ibid.

a) Diſſ. an Ebraei ſtatutant, idem ſimul poſſe eſſe et non eſſe: et quae inde repetit Iac. Thomasivs Orat. XLII. p. 238 ſqq. qui de hoc argumento pluribus videndus.

b) §. 8. p. 141. ed. Nor.

c) Syſt. intell. c. V. ſ. 1. §. 21. p. 767. conf. Zach. Grapivs theol. controu. P. I. q. 24. 92. Tvrretin. diſſ. de ideis §. 13. p. 33. Pfaff. Primit. Tub. P. II. p. 243 ſqq.

d) Dogm. theol. T. I. L. V. c. 7. §. 6. p. 323.

e) De fort. Ariſtot. c. X. p. 215.

Ibid. lin. 16. *FORTVNATI CRELLII.* Videndus de eius opinione KECKERMANN. *Syſtem. phyſ. L. VII. P. II. Syſtematis ſyſtematum*[f].

pag. 779. lin. 1. *In hiſtoria ſacra ſoleat exponi.* Plures de hac ipſa controuerſia theologico-philoſophica nominat, quam, qui h. l. not. a. adducuntur, Ven. WALCHIVS[g], qui et ipſe ſummam totius controuerſiae eiuſque exitum fuſe delineauit.

pag. 781. not. n. col. 2. in fin. *De claris Anglis.* Leg. Angelis, id eſt de viris doctis, quorum nomen fuit ANGELVS. Praefixa eſt illa diſſertatio ANGELI CANINII *Helleniſmo.* Eo in loco Crenius, adiutus IO. MOLLERI[h] ſuppetiis, pluſcula de Werdenhagenio eruditorum iudicia commemorat, quae virum notant pietatis amore, ſed iudicii infirmitate memorabilem, quique, vt digreſſionibus ſcriptiones ſuas reddebat difficiles, ita opinionibus fanaticis atque Vatiniano, quo philoſophiam libroſque humaniores et ſcripta gentilium proſequebatur, odio animi characterem prodidit, cuius manifeſtum exemplum eſſe poteſt *pſychologia Boehmiana* ſupra memorata. Qui, quem religionis et rationis modum ſecutus ſit, ex iudicio et *defenſione* eius pro *Michaële Serueto* adduceremus, niſi ad theologorum limites pertineret. Legenda autem eſt eius *politica generalis*[i], vt intelligatur, quo pacto philoſophiae paracelſicorum ſomniorum chaos, aliaque periſtragula ἀλλότρια ſuppoſuerit, et conuitiis cauſſam ſuam fulcire ſategerit[k]. Eundem ſe praeſtitit in iuris publici notitia, opus, *de rebus publicis Hanſeaticis* vulgando, de quo ſcriptores iuris publici conſulendi. Inter quos CONRINGIVS[l], ſpiſſos Centones, nihil certi de foederis Hanſeatici origine pandentes, SAGITTARIVS[m] proletariae eruditionis ſcriptorem, LAMBECIVS[n] farraginem ineptiſſimam repererе. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ, vt intelligatur, ſemper ſibi ſimilem fuiſſe Werdenhagenium.

pag. 782. lin. 8. a fin. *Sed et iniuriam deprecari apud aduerſarios atque principes arbitros iuſſus eſt.* Formulam reuocationis Guelpherbyti typis editam ob ſingularem raritatem inſeruit *controuerſiis Lutheranorum inter ſuos*[o] Venerandus Walchius. Ipſum vero Ducem Brunſuicenſem Henricum Iulium, cum iſta inquiſitio haberet inſpectorem et iudicem αὐτόπτην, reſque ipſa clamitet, facile inde colligi poteſt, Hofmannum, rebus ſuis, vt par erat, diffitentem, ἑκόντα ἀκόντα perſuaſum fuiſſe, vt ſignata ſententia animum ſuum ita declararet: *verum, veriorem, veriſſimum vſum philoſophiae, et illam philoſophiam; quae in ſuo officio ſe continet, et intra terminos*

f) pag. 417.
g) Controu. Luth. inter ſe, P. V. p. 514 ſqq.
h) Introd. in H. L. Cherſ. Cimbr. §. 4.
i) Amſt. 1632.
k) Conf. HOTTINGER. Specim. philoſ. hiſtor. in pentade diſſertt. pag. 106.
l) Diſſ. de vrb. Germ. §. 95.
m) De orig. ciu. Brunſu. §. 31.
n) Ind. Auct. R. Hamb.
o) pag. 519 ſeqq.

minos manet, nullo modo; ſed tantummodo eam, quae abuſu affectat imperium in theologia, et ſe commiſcet cum doctrina eccleſiae, in iis, quae ſunt ſpiritus, damnandam, reiiciendam, explodendam eſſe, et illos aeque philoſophos iuxta Tertullianum patriarchas haereticorum eſſe, qui eccleſiae puritatem doctrina commacularunt, alios vero non item. Qua in controuerſia annon iliacos intra muros et extra peccatum et affectuum partisque ſtudio plus datum fuerit, quam veritati, Lectori conſiderandum relinquimus. Ceterum Io. Sig Schwenckii orationem, cuius meminit Thomasius [p], editam non eſſe dolemus, qua de Hofmanniana controuerſia diſſeruit. Huic poſtea controuerſiae immiſtum quoque fuiſſe Paulum Sleuogtium, ob *peruigilium. de diſſidio theologi et philoſophi, in vtriusque principiis fundato*, Idem auctor eſt, noſque h. l. iam eius indicium fecimus, factumque, vt eccleſia quoque Parthenopolitana iſtis diſſidiis turbaretur, de quibus tamen plura narrabunt annales eccleſiaſtici. Enatum ex illis Iacobi Martini *ſpeculum rationis*, libellique eriſtici, Andreae Crameri, Ioannis Schraderi, de quibus omnibus in hiſtoria ſacra ſuperioris ſeculi plura traduntur. Breuibus autem omnia complexus eſt Walchius [q].

p) loc. cit. p. 244. not. n.

q) loc. cit.

HISTO-

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE

ACCESSIONES ET SVPPLEMENTA

AD

TOMI IV. PARTEM ALTERAM

QVAE EST OPERIS

VOLVMEN QVINTVM.

AD VOL. V. HIST. CRIT. PHIL.

LIBRVM I.

DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE ECLECTICAE VNIVERSAE.

CAPVT I.

DE CAVSSIS ET OCCASIONE RESVSCITANDI PHILOSOPHIAM ECLECTICAM.

pag. 4. lin. 16.

Sectae nomen ſtudiumque velut indignum philoſopho merito ſit exoſum. Haec quidem ὡς ἐν πλάτει dicta eſſe, intelligendum eſt, vt tamen non negetur, ſectariam philoſophiam non tantum ſeculis XVI. et XVII. admiratores multos magnosque habuiſſe, quos in integro antecedentis tractationis volumine fuſe recenſuimus: ſed accidiſſe quoque hoc, quod felicibus auſpiciis regnat philoſophia eclectica ſeculo noſtro, vt iſta cogitandi libertas iugo nulli alligata, ſectarium ſtudium non penitus potuerit extinguere. Cuius luculentum exemplum ſunt ſcholae adhuc multae Romanae eccleſiae adſcriptae, quae pro aris et focis ſectariam philoſophiam defendunt, et repetenda hic ſunt acerba et iniquiſſima iurgia, quae contra hanc noſtram philoſophiae hiſtoriam impudenter et ſine lumine ideo excitauit infelix Friſingenſis cathedrae ſcholaſticus, quem volumen ſuperius, qua par erat, ratione depexum dedit. Alium ex vicinia adduxit magnus eclecticae philoſophiae vindex, cel. Hollmannus [a], eiusdem furfuris hominem, Bernardum Ober-

HAVSER

[a]) Introd. vberioris in philoſ. vniuerſam P. I. prol. §. 18. p. 24.

HAVSER [b], qui inſtructis agminibus contra eclecticam philoſophiam inceſſit, et Peripatetico-thomiſticam ſectam iis argumentis defendere auſus eſt, quae riſum lectori facile moueant, vimque praeiudiciorum ſummam ſatis produnt. Neque tamen id magnopere mirabimur, ſi ad eas cauſſas attenderimus, quas in volumine antecedenti de philoſophia ſcholaſtica tractantes attulimus, quae luculento exemplo eſſe poſſunt, quantum valeant ſectae, auctoritatis, emolumenti, obſequii, educationis atque conſuetudinis praeiudicia: quae ſuperare, certe diuina ſapientia opus eſt. Tantum quoque pondus habet ſaepenumero inueterata conſuetudo, rerum circumuallata circumſtantiis, vt viri quoque acuti vereque magni ingenii in contemnenda philoſophia eclectica coecutiuerint, cuius exemplum eſſe poteſt, toties nobis laudatus IACOBVS THOMASIVS [c], cuius tamen ſententiam pulchre emendauit illuſtris filius CHRISTIANVS THOMASIVS [d]. Inde euenit, vt inter medios conatus eclecticos, qui ſectarum conditoribus tantum non omnibus tribui debent, philoſophia eorum in ſectam abierit, cuius cauſſae tum in admiratione magiſtri, tum in paupertate et timiditate ingenii proprii, tum in ignaua animi laboris contentionem refugientis diſpoſitione quaerendae ſunt. Nempe, quod dudum obſeruauit SENECA [e], *ea natura eſt hominum, vt plerumque pecorum ritu ſequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundum eſt, ſed qua itur.* Vnde mirum quoque non eſt, in tantis philoſophiae eclecticae gloria atque incrementis, quae noſtra aetas vidit, audita tamen eſſe Carteſianorum, Ridigerianorum, Thomaſianorum, Leibnizianorum, Wolfianorum nomina indignantibus viris ſummis ſeruo imitatorum pecori, quod iſtud eclecticae veritatis ſtudium eneruare iterum auſi fuerint.

pag. 7. lin. 12. a fin. *Praeceptis examen interponere.* Repetenda hoc loco obſeruatio ſupra adducta, monachiſmum, in obſequia praelatorum et praefectorum iurare ab ipſa adoleſcentia coactum impediuiſſe, quo minus philoſophandi libertas ſurgere poſſet. Obſeruatum id eſſe Patricio et Gaſſendo, eo loco dictum. Inde factum, vt laetior philoſophiae ſobriae facies, inter viros doctos, iſto vinculo non colligatos, in ipſa Romana eccleſia exſurgeret, quam tamen intellectus lucem cogitandi libertate excitatam, quibus poſſunt conatibus impediuiſſe, religioſorum et monachorum certis legibus obſtrictorum inſidias et audaciam, vel vna, quae inter Carteſianos et Ieſuitas interceſſit contentio, luculenter euincit.

pag. 8. lin. 15. *Artibus quoque clandeſtinis ſufflaminaret.* Exemplum recens admodum, et in philoſophiae noſtri temporis hiſtoria non negligendum petere licet ex hiſtoria FRANCISCI ROTHFISCHERI, epiſtoliſque ad eum datis, quas in libro: *victoria veritatis*, quo apologiam pro ſua ad Pro-

b) In coronide biennii phil. Peripatetico-Thomiſtici Saliſb. 1729. 4. editi, prol. p. 53 ſeqq.

c) Progr. XXXIX. XLI. aduerſus philoſophos libertinos, et aduerſus philoſophos nouantiquos, qui tamen more ſuo moderate ſtatuit.

d) Cautel. P. I. c. 6. §. 96. p. 135.

e) De vita beata c. 2.

Proteſtantes ſeceſſione ſcripſit, nobis exhibuit. Ex quibus, ſi id ageremus, longa fabula conflictus inter philoſophiam eclecticam et ſectariam poſſet conſcribi, niſi iucundius ex ipſo fonte ea hauriretur. Qua occaſione tamen fortunam quoque eclecticae philoſophiae intelligere licet, qua haud ſemel victoria potita eſt, quae vero hoc loco enarrare non licet[f]. Non omittendum autem hoc loco eſt, ipſam hiſtoriae philoſophicae commendationem multum ad ſpargendam nouam philoſophiae lucem contuliſſe, cuius inſtrumentum quoque fuiſſe hanc noſtram, ad quam ſupplementa ſcribimus, hiſtoriam philoſophicam, idem teſtis αὐτόπτης eſt. Id quod multis epiſtolarum coenobitarum calamis ſcriptarum teſtimoniis poſſemus corroborare, ſi noſtrae liceret modeſtiae. Qua felicitate tamen laetius fruitur philoſophia in Gallia atque Hiſpania, quam in noſtra Germania, Polonia, Hungaria, vbi mirabitur aetas ſecutura, potuiſſe tot praeſtantiſſimorum ex his coetibus virorum conatibus tam tenaces remoras opponi. Cuius veram cauſſam videtur prodidiſſe MABILLONIVS[g] obſeruans, *ſi libertas philoſophandi certis legibus circumſcripta ſit, et regulis illigata nimirum in aliqua religione, coetu vel collegio, neceſſum eſſe manus dare et in obſequium ſe componere.* Hinc illae lacrymae! Speramus tamen laetiora tempora, etiam in his ſcientiarum philoſophicarum in Romana eccleſia conuallibus, ex quo ſcripſit publice deſideratiſſimus WEISSIVS[h], Benedictinus Vrſinenſis: *Certe ex Germania ipſa orthodoxa ſcio multos, qui clitellas et iugum philoſophicum exoſi, at conſultiora ſapere per familiarum et Athenaeorum ſtatuta impediti liberiorem rationis humanae vſum ſuſpirant.*

f) §. 16.] p. 36. conf. Eiusd. Iubil. pontif. §. 222. p. 521 ſeqq.

g) De ſtudiis monaſt. P. II. c. 10. p. m. 483.

h) Praef. libri de intell. hum.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE IORDANO BRVNO NOLANO.

pag. 12. lin. 11.

Primus, quantum quidem conſtat, qui totum philoſophiae circulum mutare auſus eſt. Praeferendus hic Bruno, ſi ordinis et aetatis rationem habere velimus, inter nouatores philoſophiae, erat Ioannes Bodinus, celebre Seculi XVI. nomen, quo fere medio eminere literis coepit. Quanquam enim cum memoriae noſtrae excidere paſſi non ſimus, ſed, quantum res atque locus poſcebat, haud poſtremum ei locum in H. C. P. aſſignauerimus, resque eius literarias narrauerimus[a], deſtituti tamen tunc, cum illa ſcriberemus libro BODINI, quem *vniuerſae naturae theatrum* inſcripſit, et in quo

a) Infra huius Vol. p. 779 ſeqq.

quo nouam vniuerſi philoſophiam cudere inſtituit, tum *daemonologia* quoque, quam nouis opinionibus philoſophicis repleuit, inter vniuerſalis philoſophiae reformatores atque nouatores recenſere non potuimus. Cum autem, multis poſt annis vterque Bodini liber tandem occurreret, et ſupellectili noſtrae librariae eſſet adiectus, hanc nunc quidem omiſſionem reſarcire et omiſſa afferre poſſumus. Ne tamen lectorem a trita operis noſtri via ſeducamus, ſeruabimus illa ad eum locum, vbi tota Bodini hiſtoria enarrata eſt, et quam miri ingenii characterem ſcriptor cetera celeberrimus, etiam in metaphyſicis, phyſiologicis et pneumatologicis prodiderit, manifeſtum faciemus. Interim legi poſſunt *relationes de bibliotheca quadam Halenſi* [b], quam B. BAVMGARTENII diligentiae debemus, et de vitae eius circumſtantiis praeter laudatos ſuo loco comparandus NICERONIVS [c].

Ibid. lin. 6. a fin. *Memoriarum de hoc viro inopiam.* Eam vbique non in Germania tantum, ſed in Gallia quoque deprehendi, vel ex vnius NICERONII memoriis colligi poteſt, qui cum diligentiſſime in ſcriptorum eruditorum hiſtoria verſari ſoleat, praeter coniecturas tamen, et librorum eius, non tamen omnium aliqualem enarrationem nihil attulit, quod magnopere ſatisfaceret. Diſſenſus quoque iudiciorum orbis literati de Bruni opinionibus et ſyſtemate, ſatis oſtendit, pauciſſimis veras eius ſententias atque placita patuiſſe.

pag. 13. lin. 4. 5. *Sine mentione loci et anno.* Leg. anni. Adduntur libello rariſſimo, *oratio parreſiaſtica, qua auxilia a rege et ordinibus Vng. petuntur, habita Neo-Solii in comitiis. Epiſtola Eucharii Martini Budiſſino Luſatii ad celebrem theologum D. Matthiam Hoë ab Hohnneg* etc. *comitem Luteranenſem, addita eſt epiſtola Caſp. Scioppii in qua haereticos iure infelicibus lignis cremari concludit.* De eo videndus TOLANDVS [d], SALIGIVS [e], VOGTIVS [f], et citati.

pag. 14. lin. 11. *E medio ſublatum fuiſſe Scioppium.* Legendum, *Brunum*, de quo ſermo eſt.

Ibid. lin. penult. *Qui ſacros ordines deſeruerunt.* De hac re diſputare velle, et colorem atrocitati et furori inducere, eſſet ſoli obloqui, et publicam hiſtoriae fidem euertere. Legat, cui immanis barbaries incredibilis videtur, MICHAELIS GEDDESII *martyrologium eorum, qui in Hiſpania ob profeſſionem religionis Proteſtantium ſuppremo ſupplicio affecti ſunt,* cuius verſionem Latinam nobis exhibuit B. MOSHEMIVS [g].

pag. 19. lin. 21. *Brunus autem et Ariſtotelem mire contemnebat.* Rationem huius contemtus facile intelligere in Bruno licet, ſi pro vero aſſumamus, quod infra luculentis rationibus nos demonſtrauiſſe putamus, Brunum

b) Vol. III. p. 398. 414.
c) Vol. XIII. p. 140. verſ. Germ.
d) Collect. of ſeveral pieces T. I. p. 305.
e) Hiſt. Aug. Conf. T. I. p. 305.
f) Cat. libr. rar. p. 428.
g) Diſſertt. ad H. E. ſpect. Vol. I. p. 662 ſeqq. cuius praefatio legi de hoc argumento meretur.

Brunum ſyſtemati emanatiuo adhaeſiſſe, et abſtractionibus mathematicis fauentem, principia enthuſiaſmo plena elegiſſe. Hoc enim librorum eius lectio euidenter euincit. Aſt propterea, talis cum eſſet, Ariſtotelis acumen et philoſophandi ſolertiam non totam contemſit, ſed quam illi in phyſiologicis et theologicis denegabat metaphyſicae cognitionem lubens tribuit. Cuius ſpecimen eſſe poteſt *ſumma terminorum metaphyſicorum ad capeſſendum logicae et philoſophiae ſtudium ex Iordani Bruni Nolani entis deſcenſu excerpta, et luci primum edita a Raphaële Eglino, Iconio Tigurino*, quae compendium eſt libri eius, cui *lampadis* titulum praefixit. In eo vero terminos metaphyſicos more Peripateticorum, monente editore fere vbique ſequitur, et ideas generales ſatis dilucide explicat, quod ex ſyſtemate Pythagoreo, quod ſibi prae ceteris ſelegiſſe aliquoties prodidit, fieri non poterat. Quam ingenii varietatem et iudicii inconſtantiam Brunus vbique manifeſtauit, caputque heteroclitum habuiſſe oſtendit. Rationes autem Peripati phyſicas et theologicas valde contemſiſſe, ex eius acrotiſmo eſt conteſtatiſſimum.

pag. 29. lin. 5. a fin. *Vt ſe perſecutioni inſidiisque ſubduceret.* Obſcura eſt commorationis Bruni in academia Pariſienſi hiſtoria, vt pleraeque eius vitae circumſtantiae intricatae ſunt difficulterque poſſunt connecti: quod in tanta memoriarum de Bruno raritate vitaeque eius vagae et incertae viciſſitudine non valde mirandum eſt. Vnde ab hiſtoria quoque iſtius academiae exigua ei lux accenditur, nec multum quoque poſt Bvlaei [b] obſeruationes, attulit, qui nuper hiſtoriam vniuerſitatis Pariſienſis condidit cl. Crevierivs [i]. Nam, ſi verum dicendum, non cohaeret ſatis eius narratio, ſuſpicionibus magis et coniecturis, quam rationibus reique documentis nixa. Tradit de Bruno Pariſiis haerente haec vir doctus: „Rectori Fileſaco oblatum libellum, quo philoſophus quidam, „natione Italus, patria Nolano-Neapolitanus, Italia profugus et chara„ctere ſingulari, audaci et paradoxo conſpicuus praetextu oppugnandae „philoſophiae Peripateticae fundamenta omnis religionis euertere ſtu„duerit. Hunc cum ob impietatem ſolum in Italia vertere et ſecuritatis „cauſſa terras alio ſub ſole calentes quaerere, expectandus inquiſitionis „rigor coegiſſet, Pariſios ſibi locum elegiſſe, vbi liberius et ſecurius phi„loſophari poſſet, cum inimicae haereſeos contentiones, ligaeque quam „vocabant, furores, principumque et gubernatorum regni ignauia omnia „miſcuiſſent, et licentiam ſtatuendi aperuiſſent. Non tamen aperta fron„te opiniones ſuas eum expoſuiſſe, ſed philoſophiae liberioris velo, ex„cuſſi iugi Peripatetici cauſſam praetendiſſe. Conlici tamen poſſe, non „obſtante iſto, quo ſe reconderat, velo, myſterium illud, quod tegebat, „tandem patere coepiſſe eumque de fuga feciſſe ſollicitum. Antequam „autem diſcederet, oſtendere voluiſſe, quid poſſet, quid valeant humeri,

 „arti-

b) Hiſt. vniu. Pariſ. T. VI. p. 786 ſeqq. i) Tom. VI. p. 584 ſeqq.

„articuloſque nonnullos propoſuiſſe de natura et mundo, quos in publi-„co virorum doctorum conflictu per triduum defendendos ſuo ſub prae-„ſidio tradiderit iuueni cuidam illuſtris nominis Ioanni Hennequino. „Praemiſſam autem iſti pugnae literariae declamationem apologeticam, „ab Hennequino in acroaterio regio recitatam, dominica pentecoſtes [k], „quae iſtas Bruni theſes defenderet. Eam ob cauſſam tres ſcripſiſſe epi-„ſtolas, vnam ad regem, (Henricum) alteram ad philoſophiae melioris „amatores, tertiam ad Ioannem Fileſacum, Pariſienſis ſcholae rectorem, „in quibus character Bruni vagus, et oſtentator, magna confuſione ſcri-„bendi et cogitandi emineat: facileque talem prodat, qui Spinozae prae-„luſerit.“ Haec de Bruno Creuierius, quem, Lector nobis non mo-nentibus palpabit, nihil actorum in vniuerſitate Pariſienſi, quod Brunum concernat, vidiſſe, altumque hodie eſſe de eo in iſto mercatu literario ſilentium. Quae enim hoc loco narrat a P. Bayle ſe accepiſſe, candide monet, qui *acrotiſmum* Bruni recenſendo, hoc argumentum tetigit. Patet hoc ex ipſius libri inſcriptione, quam hoc loco attulimus et Niceronius [l] quoque deſcripſit. Ex hoc vero ſcripto ſua hauſerunt et Baelius et Creuierius, diſcimusque, iſtum conflictum literarium inſtitutum fuiſſe triduo pentecoſtes anni cIɔIɔLXXXVI. Ex quo titulo epocha commorationis Bruni apud Pariſienſes certo poteſt definiri. Cum autem Brunus, iam anno cIɔIɔLXXXII. comoediam quandam, itemque librum *de vmbris idearum ad artem memoriae itemque libellum de compendioſa architectura et complemento artis Raym. Lullii, Cantum* porro *Circaeum* anno ſequenti, itemque anno cIɔIɔLXXXIV. dialogos *de cauſſa, principio et vno*, Pariſiis ediderit [m], et quae fauente Caſtelnauio regis apud Britannos legato Londini his annis in lucem edidit, Pariſienſem vrbem in titulo prae ſe ferant, coniicimus inde, Brunum anno cIɔIɔLXXXI. illuc delatum vſque ad annum cIɔIɔLXXXVI. [n] haeſiſſe, et tunc philoſophicos et mathematicos labores ſuos vulgando tum ob explicatam magno labore Lullianam artem, tum ob phyſicam veteribus ex parte ereptam nouiſque paradoxis incruſtatam, magna in opinione vixiſſe, et, ringentibus quidem profeſſoribus Peripateticis, paradoxum philoſophiae genus, publice in acroaterio vniuerſatis, licet profeſſor ordinarius haud eſſet, docendo et diſputando vulgaſſe, nec oppoſitam auſis his cenſuram regiam eſſe [o]. Vnde conſtat quoque, quamuis παραδοξοφιλίας vitio multos ſibi aduerſarios concitaſſet, de atheiſmo tamen velut Spinoziſmi praecurſorem non fuiſſe ſuſpectum. Quam licentiam non inuſitatam eo tempore Pariſiis fuiſſe, ſupra iam Bitaudi, Villonii, Baſſonis, Berigardi, et paulo poſt Gaſſendi quoque exemplis confecimus, et rerum Pariſienſium iſtius aetatis peritis, fieri

k) Le Dimanche de Pentecôte. In acrotiſmo Bruni dicitur, triduo Pentecoſtes.

l) Tom. XIII. p. 116.

m) Ibid.

n) Conf. quae h. l. §. 3. p. 20. curatius de hoc anno diſcuſſimus.

o) Nugatur itaque Scioppius aſſerendo, eum Pariſiis profeſſorem extraordinarium egiſſe, cum videret, ordinarios cogi Miſſae ſacrae intereſſe.

ſieri ita potuiſſe, erit veriſimillimum. Alia, quae ex epiſtolis tribus in acrotiſmo Bruni comprehenſis annotari poſſunt, cum librum ipſum praeſentem non habeamus, Lectoris diligentiae inquirenda relinquimus. Aſt, ſi Scioppii [p] narrationem ſequimur, Brunus vel eiectus, annis abhinc (cIↃIↃc) octodecim, id eſt, cIↃIↃLXXXII. Geneuam confugit, et cum Bezae et Caluini placita et ſeueritas Geneuenſium erga homines heterodoxos ei non placerent, inde quoque abire iuſſus, Lugdunum, inde Tholoſam, et tunc demum Pariſios deueniſſe, indeque Londinum delatus famoſum librum de beſtia triumphante contra pontificem ſcripſiſſe, poſtea in Germaniam ſecedens Witebergae et denique Pragam, inde vero Brunſuigam, Helmeſtadium, Francofurtum adiiſſe, Venetias tandem concedens in manus inquiſitionis delatus Romamque miſſus, poſt biennium ineunte Sec. XVII. combuſtus fuiſſe dicendus eſt. Quae quidem omnia in ſua epiſtola Rittershuſio narrat Scioppius, aſt conſtare non poſſe cum rationibus chronologicis morae Pariſienſis, eſt euidens, vnde in Bruni hiſtoria haud parum vacillat fides Scioppii. Sed reliquae quoque notationes chronologicae Bruni non inter ſe conſpirant, vt difficile ſit, exitum in chronologia Bruniana inuenire [q]. Nondum itaque poſt tam longum tempus, quo iſta ſcripſimus, ex hoc labyrintho nobis licuit eluctari, et Bruni hiſtoriae certam epocham aſſignare. Quod ſi coniecturae locus eſt, veriſimile eſt, libellos Pariſiis a Bruno ſcriptos cum edi illo loco non poſſent, tranſmiſſos eſſe a Bruno in Angliam, liberiorem auram nacturos, patrocinante Bruno legato Gallico et Sidneyo equite: quod anno cIↃIↃLXXXIII. et ſequente fieri potuit, ipſum iter Anglicanum autem in ſerius tempus referendum eſſe, quo more ſuo Francofurti diſparuit, iam ſuo loco monuimus.

pag. 21. lin. 26. *Acrotiſmi rubro praefixo anno* cIↃIↃLXXXVIII. *vulgauit.* Ex huius editionis anno pro certo aſſumi debet, Brunum vel ipſo ſeculi anno octogeſimo ſexto, poſtquam crabrones Peripateticos irritauerat, et iactanter ſatis publice diſputauerat, vel anno tamen inſequente fuga Pariſiis dilapſum ad Germanos perueniſſe. Quae omnia ſuperficiariam Scioppii narrationem euertunt.

pag. 23. lin. 24. *Veriſimilitudinem ſectanti fiat ſatis.* Non ingratum laborem ſuſcipi credimus, ſi fabulam Brunianae ſimillimam de Simone Tornacenſi [r] ſuo loco a nobis examinatam cum hac narratiuncula de Bruni laudatione diaboli comparare quis velit, quoniam multarum fabularum aliarum fontes inde accurata inquiſitione adhibita poſſunt erui.

pag. 24. lin. 5. *Qui in titulo annum* cIↃIↃLXXXII. *prae ſe fert.* Totum et prolixum quidem titulum huius libri exhibet *bibliotheca curioſa librorum rariorum*, quam cl. Dav. Clementi debemus [s], anno quoque eidem adſcribit

p) loc. cit.

q) Niſi plane rationes Scioppii chronologicas deſeramus.

r) Tom. IV. p. 829 ſeqq.

s) Tom. V. p. 290 ſeqq.

ſcribit NICERONIVS [t], ſed Pariſiis editum notat, quod longe veriſimilius eſt. Nam eo anno in nugis Lullianis totus occupabatur Brunus, iisque famam ſibi in ſchola Pariſienſi comparabat, et ſe omnibus aliis profundius in myſteria Lullii penetrauiſſe iactabat.

pag. 38. lin. 8. a fin. *Iuxta temporum ſeriem prodierunt.* Dederunt quoque indices librorum Bruni diligentiſſimi viri DAVID CLEMENS et PETRVS NICERONIVS, quem ex abundantiſſima penu ſua auxit B. BAVMGARTENIVS. Et ex his ſcaturiginibus hoc loco noſtros riuulos augebimus.

Ibid. lin. 8. a fin. *La cena della cineri deſcritta in cinque dialoghi* cIɔIɔLXXX. Appoſuimus hunc annum ex NERDIERII *ſupplementis* ad GESNERI *bibliothecam* [u], quem ſecutus quoque eſt P. BAYLE [x]. Sed iam rectius nouimus, dialogos iſtos prodiiſſe cIɔIɔLXXXIV. ἐργοδιώκτῃ Caſtelnauio: eosque habere Anglicum ſolum natalem. Demonſtratum id in bibliotheca curioſa CLEMENTIS [y]. In hac autem regione aequius ferri hypotheſes Copernicanas, de motu telluris et mundis innumerabilibus noſtro ſimilibus, Brunus ſperabat.

Ibid. lin. 7. a fin. *De vmbris idearum ars memoriae.* Integrum titulum ſatis prolixum exhibet *bibliotheca Clementina* [z], quae luculenter hunc furentis et laſciuientis ingenii Bruniani foetum deſcribit.

Ibid. lin. 5. a fin. *Cantus Circaeus.* Ante hunc Bruni libellum ponenda tractatio, *de compendioſa architectura et complemento artis Raymundi Lullii*, Pariſ. MDLXXXII. Cantus autem Circaeus eodem anno prodiit, non ſequenti, vt Niceronium ſecuti h. l. notauimus. Monuit id *bibliotheca Clementina*. Ex huius breuis libelli titulo conſtat, habuiſſe Brunum Pariſiis eo tempore patronum Henricum de Angouleſme, magnum Galliarum priorem, in prouincia regis locum tenentem: vnde coniicimus, labores Logicos Lullianos Bruni plauſum inter Gallos eo tempore et opinionem ſingularis ſapientiae meruiſſe.

Ibid. lin. 3. a fin. *Vno Ven.* cIɔLXXXIV. Non Venetiis, ſed in Anglia prodiiſſe obſeruat *bibl. Clement.* Notabiles iſti dialogi, quia de origine et natura cauſſarum, de forma generali vna et materialibus multis, de actione materiae et formae, de eſſentia rerum per vniuerſum vna, indiuiſibili, immutabili etc. agit. Quae tractatio occaſionem exhibuit inter Spinoziſtas ante Spinoſam Brunum referendi. Quo iure, quaue iniuria noua illa et inauditae hactenus ſignificationis principia huc trahantur, infra dictum. Eandem patriam habet tr. de *infinito vniuerſo et mundis*, obſ. *Bibl. Clement.* [a]

p. 39. lin. 3. *De progreſſu et lampade venatoria logicorum MDLXXXVII.* Prodiiſſe hunc libellum Lullianum Pragae, indicat Niceronius, qua in academia

t) P. XIII. p. 109.
u) pag. 33.
x) Art. Brun. T. II. p. 680.
y) loc. cit. p. 311.
z) Tom. V. p. 290 ſeqq.
a) pag. 300.

demia iſta ars multos fautores nacta eſt. Solet libellus adiici operibus Lullii. Male inde collegit Scioppius, Brunum h. a. Pragae fuiſſe.

Ibid. lin. 11. *De triplici minimo et menſura.* Videndae *relationes de libris memorabilibus, quae Halae prodiere* [b], vbi liber recenſetur.

Ibid. lin. 20. *Iconio Tigurino Tig.* cIↄIↄXCV. Acceſſit in ſecunda editione Marpurgi *praxis deſcenſus ſiue applicatio entis e mſc. edita a Raph. Eglino MDC.*

Ibid. lin. 25. *Recenſionem exhibuit.* In bibliotheca Clementina literaria recenſentur etiam: *figuratio Ariſtotelici phyſici auditus, ad eiusdem intelligentiam atque retentionem per XV. imagines explicanda. Pariſ.* cIↄIↄLXXXVI. *Articuli centum et ſexaginta, aduerſus huius temporis mathematicos et philoſophos, centum item et octoginta praxes ad totidem problemata,* Prag. cIↄIↄLXXXVIII. 8.

pag. 50. lin. 16. *Quae aliter ſtatuiſſe Brunum, quam Spinozam clariſſime euincant.* Iubemus lectorem ſpinozistici ſyſtematis gnarum expendere, num cum eo cohaereant et ſyſtematico nexu copulentur Bruni aſſertiones ſupra adductae: Deum eſſe mentem ſuper omnia, mentem inſitam omnibus naturis, mentem omnia peruadentem: rationem eſſe numerum numerantem, et influere per naturam in rationem, rationem attolli per naturam in Deum. Vacuum ſimpliciter cum atomis non ſufficere, et certam oportere eſſe materiam, qua glutinetur. Compoſitum nullum veram ſubſtantiam eſſe per natiuitatem et adoleſcentiam ſpiritum architectum expandi in hanc, qua conſiſtimus, molem et a corde diffundi. Natiuitatem eſſe expanſionem centri, vitam conſiſtentiam ſphaerae, mortem contractionem in centrum, Deum eſſe monadum monadem, nempe entium entitatem, et ſimilia alia, quae cum Spinozae ſubſtantia vna eiusque modificationibus conſiſtere non poſſunt, at ex ſyſtemate emanatiuo commode poſſunt explicari omnia, vt ex verbis et ratiocinatione Bruni eſt manifeſtum.

pag. 60. lin. 18. *Syſtema Spinoziſticum cum emanatiuo confundentes.* Accidit id quoque Niceronio, res quidem Bruni erudite ſatis enarranti, qui tamen, ſe libros philoſophicos eius non legiſſe, multoque minus examinaſſe, prodidit, nec ſe philoſophum valde eſſe demonſtrauit.

Ibid. not. s. *300. florenis redemtus aliquoties eſt.* Vaenire L. Ludouicorum aureorum pretio, refert Niceronius, Beſſerus 300. flor. Bat. redemit, Bvnemannvs [c] centum imperialibus vendidit, aſt inter Bigotianos libros, hunc cum quinque Bruni aliis libellis tantum viginti quinque ſolidorum pretio fuiſſe venditum, tradit Niceronius. Vffenbachivs ſex tantum imperialium pretium adſcripſit [d]. Conf. Engelivs cat. libr. rar. [e].

pag. 61. lin. 5. *Habet is hunc titulum.* Errores typorum in hoc titulo admiſſos, ſic corrige: *Spaccio della beſtia trionſante, propoſto di Giove, effettua-*

b) Tom. VI. p. 221.
c) Vogt. cat. libr. rar.
d) Cat. bibl. T. I. p. 625.
e) pag. 26.

effettuato dal conſeglio, revelato da Mercurio, recitato da Soſia, redita de Saulino, regiſtrato dal Nolano. Diviſe in tre dialogi, ſubdiviſe in tre parti. Summam argumenti inepti libelli poſt Croſaeum indicat Niceronius, et qui *dictionarium hiſtorico-criticum* multis acceſſionibus auxit, et epitomen libelli famoſi ſatis amplam in eo exhibuit, doctiſſimus Chavfepie [f], quo cum comparanda *bibliotheca librorum rariorum* Dav. Clementis [g]. Recte autem obſeruatum Niceronio, fallere eos, qui Romanum pontificem a Nolano beſtiae triumphantis titulo traduci, cum Scioppio referunt, quem nunquam in partes hoc nomine vocauit, ſed ſuperſtitionem tantum religionis titulum inepte mentientem frigida ſatyra ſugillauit. Licet et hoc fatendum ſit, non inſolens fuiſſe Bruno, magnis iris in P. R. accenſo ſimilibus eum titulis ſalutare, e. g. *in panegyrico Iulii Brunſuicenſium ducis* dicere, *ſe in Italia gulae et voracitati lupi Romani expoſitum, inſaniſſimo cultui adſtrictum, et tyrannorum violentia mortuum fuiſſe.* Quibus verbis clarius enuntiaſſe, anno cIↄIↄLXXXIX. in libertate conſtitutus apud Germanos quae quinquennio prius [h] muſſitaſſe tantum, et emblematica timiditate ſubinnuere in iſto dialogo voluerit, videri poteſt, modo certus ille huius libelli auctor eſt. Quicquid autem eius ſtatuendum eſt, libellus cetera ad deridendam et traducendam religionem factus, ex atheiſticorum ſcriptorum numero eximendus eſt, et inter irriſores potius religionis, vel, ſi mauis, ſuperſtitionis, cuius P. M. alibi Brunus accuſauit, numerandus. Quare ab impoſtura liberari non poteſt Tolandvs [i], qui hunc eſſe libellum de tribus impoſtoribus mentiendo, verſioni Anglicae a ſe confectae pretium et raritatem acquirere ſtuduit, cum pauciſſima tantum exemplaria ex ſua verſione recudi curaret. Bruni autem genuinum opus eſſe, ipſumque auctorem referre, aliquot rationibus contra Heumannum euincere ſategit cl. Engelivs [k], qui pleroſque foetus Bruni in collectione ſua librorum rariorum habuit. Inſpexit etiam famoſos dialogos Avg. Bayervs [l], cui impii ſatis viſi ſunt.

f) Tom. II. p. 455 ſeqq.
g) Tom. V. p. 302 ſeqq.
h) Si modo annus editionis 1582. verus eſt, liberque Pariſiis editus, quod vtrumque negat bibl. Clem.
i) Vid. La Croze entret. p. 329.
k) loc. cit.
l) Mem. libr. rar. p. 219 ſeqq.

AD CAPVT TERTIVM.
DE HIERONYMO CARDANO.

pag. 62.

Naudaeus Norimbergenſem editionem anni MDXIV. nominat. Eum ſequitur Niceronivs [a], qui more ſuo erudite et ſuccincte hiſtoriam Cardani enarrauit. Eam editionem ex ſupellectile noſtra libraria praeſentem

a) Tom. X. p. 453 ſeqq. Verſ. Germ.

ſentem habemus; primamque hiſtoriae librariae Cardani editionem eſſe, ex ſubſcripto ab auctore anno et die MDXLIII. XIII. Kal. Oct. cognouimus. Inſcripſit auctor titulum *ephemeri*, neque immerito, in eo enim extemporario labore paucis paginis labores literarios ſuos enarrauit magis, quam deſcripſit, LII. indicauit, plures promiſit, πολυγραφίαν ſuam miles glorioſus ad inuidiam extulit, et cum maximis antiquorum ſcriptorum, Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti, Galeni, Plutarchi, Ciceronis, Varronis ac Celſi induſtria comparauit, et ſe quaſi orbis eruditi miraculum commendauit, quae facilius apud ipſum leguntur, quam hic cum taedio exſcribuntur, cum characterem Cardani mire exprimant. Breuis autem index eſt, quatuordecim paginas vix explens [b], quem more ſuo ſcripta ſua magis effundendi, quam cum quadam diligentia atque cura elaborandi, vnius forte diei labore procudit; et vel hoc nomine non inepte ephemeri nomen inſcripſit. Eo tamen rubro patientia lectoris dignus eſt, quod ſcribendorum librorum ſuorum morem candide enarrauit, et animi ἑτεροκλίτου conſuetudinem ipſe depinxit. Mirum autem non eſt, hunc breuem libellum, quem ſe tanquam criſtam confeciſſe ait, aliquoties eum lampſiſſe et auxiſſe [c], donec in eam molem excurreret, qualem prae ſe fert editio Naudaeana, in cuius, de propria vita libro vno, ſe ſine fuco non docturam quemquam, ſed pura hiſtoria contentam vitam non tumultus, habentem dare monet.

pag. 64. lin. 15. a fin. *BARTH. CORTIVS, qui videndus.*. Facius Cardanus ICtus, ſed medicinae quoque doctor, natus eſt Mediolani cIↃcccсXLIV. parente Antonio. Ita iuris ciuilis et canonici peritia clarus eminebat, vt in Mediolanenſium ICtorum collegium adoptatus inſtitutiones publice explicare iuberetur. Sed mathematicis quoque ſtudiis pulchre excultum fuiſſe ſcriptis prodidit, ex quibus *perſpectiuam communem D. Ioannis Archiepiſcopi Cantuarienſis F. ordinis Minorum caſtigatam per eximium artium et medicinae et iuris vtriusque doctorem ac mathematicum peritiſſimum D. Facium Cardanum Mediolanenſem, in venerabili collegio iuriſperitorum Mediolani reſidentem,* adducit Barthol. Cortivs, et ex eo Niceronivs. Obiit cIↃIↃXXIV. aetat. LXXX. Fuiſſe variorum ſtudiorum amatorem, Euclidis operum ſtudioſum, et corpore quoque ſingularem refert filius [d], qui id quoque refert, fuiſſe iracundum, parum conſtantem, memoria et ingenio pollentem, ſicut matrem, indulgentem in filium, adeo, vt pater ſineret, imo iuberet, ne a lecto ante ſecundam diei horam abſolutam ſurgeret, quod ſibi ad vitam et incolumitatem magno adiumento fuiſſe ait. Meliorem etiam viſum fuiſſe et amantiorem patrem matre. Ex qua filii confeſſione iudicari poteſt, quid ad animi et ſtudiorum characterem eius

b) Paginarum numeri, cum libris tribus de conſol[illegible] vno numero ad finem vſque a pag. 418. [illegible]ag. 431. decurrunt.

c) Editiones anni 1554. 1557. 1560. 1583. recenſet Niceronivs l. c.

d) c. III. p. 7. conf.. Nic. l. c. p. 455.

eius contulerint mores parentum et educatio. Qualis ea a patre, ipſo filium informante profecta ſit, in ſeqq. indicauimus. Addimus his, ob libri raritatem hoc loco non praetereunda, quae in genitura eius [e] Facio tribuit Hieronymus, aſtrorum iudicia praeſignificaſſe aetatis longitudinem, cum vixiſſet annis LXXIX. completis: immenſum ſtudiorum amorem; nihil enim feciſſe aliud, inſigni vſum eſſe memoria, occultarum doctrinarum habuiſſe notitiam, necromantiae peritiam tantam, vt omnes aetatis ſuae ſuperaret; famam publicam crediſiſſe, habere ſpiritum familiarem, et id ipſum faſſum eſſe ingenue [f], vixiſſe annis XXI. ſine dente, debilem viſu; bis bibiſſe venenum, et ſuperfuiſſe, remanſiſſe autem tremorem cordis. Moribus autem, ait, fuiſſe integritate incomparabili, alterum Catonem, liberum in dicendo, iuſtiſſimum oſorem vitiorum; aſt timidum et agreſtem, neglectorem rerum, minime amatorem ſuorum, ſed quaſi virum omnino rigidum. Qualem, oſtentaſſe ſiderum poſitionem cIↃcccXLV. die XV. Iulii hora VIII. ante meridiem, noſter magna fiducia aſſerit.

Ibid. lin. antepen. *Quod initium aerumnarum ſibi fuiſſe tradit.* Legenda eſt, ſi quem virorum eruditorum ſpeciales circumſtantias noſcendi curioſitas trahit, genitura ipſius Cardani, quam accurate in geniturarum C. libello [g] ipſe deſignauit, et poſtea in comm. in Ptolemaeum nouis acceſſionibus auxit, quidque ſibi ex ſiderum poſitionibus vel acciderit, vel expectandum ſit, explicuit. Multa ibi more ſuo ad faciendam artis apoteleſmaticae fidem, et circumſtantiarum ſuarum admirationem de vita ſua, ſanitate, morbis, parentibus, vxore, filiis, diuitiis, fama et potentia, forma et morte nugatur, eximio exemplo, quomodo cum ratione homines queant inſanire.

pag. 73. not. m. *In coelo orientis.* Comparanda de hac, vel ſuperſtitione, vel, deliriis vtriusque Cardani, patris et filii, praeter loca iam adducta, totus liber XVI. *de varietate rerum*, vbi omnem daemonomaniam late explicuit atque tam confidenter, vt vel ea ſola tractatione conſtare queat, quam anilis ſuperſtitio, quam nugantis ingenii ferocia, quam irrationalis mentis male affectae credulitas daemonologiam Cardani excogitauerit. Ibi ad patris, eodem modo inſanientis exemplum prouocat, quod, quam pueriliter ineptiens fuerit, inde, quaeſo collige, quod Facius Cardanus iactauit, ſe omnia accurate ab iſtis daemonibus inquirentem, ab iſtis ſpiritibus intermediis didiciſſe, quod naſcerentur et interirent; longaeui autem valde ſint, et par ſit credere, coniectura ab ipſo ex facie ſumta, cc. aut ccc. annos eos viuere, gignere et ſeneſcere. Talia, quae multa hoc loco effutiit, an non digna ſint amara Villarſii ſatyra, lector ipſe iudicet.

pag.

e) De iudiciis geniturarum n. IV. libell. aſtronomicorum Tr. III. p. 106.

f) n. XIX. p. 121 ſeqq.

g) Vid. quae not. i ex libro de ſubtilit. de Cardani patris congreſſu cum ſpiritibus attulimus.

pag. 74. lin. 12. *Inepta multa et abſurda facere mirum, haud eſt.* Praeclare et magno iudicio de cauſſis tantae, quae Cardanum obſedit, ἀνομαλίας, et quae inde exorta eſt dementiae, diſſeruit acutiſſimus *de Deo et prouidentia diuina* diſputator SAMVEL PARCKERVS[h]. Ex quo in textu quidem nonnulla iam adduximus, totus autem locus dignus eſt, qui hic legatur, cum peroraſſe quaeſtionem totam videri poſſit. Is, poſtquam extremam, quam ſubinde inter acuta et erudita plurima prodidit, dementiam, occaſionem exhibuiſſe obſeruaſſet, eum impietatis patronis adiiciendi, ita de eo ſtatuendum eſſe decernit, vt primam eius inaequalitatis cauſſam in ſingularem quandam indolem innumerabilibus indiciis ſe prodentem coniiciat, qua in mores inconditos vitamque ebrii ad inſtar inaequalem praecipitauerit tam anomala ſanguinis temperies, quae cum melancholica fuerit et aduſtae bilis copia referta, ventoſa facit ingenia, et magnarum rerum deſiderio flagrantia, et praeterea ſuſpicaces, moroſos, inuidos, maleuolos, ſimultatum tenaces, immites, ἀστόργους, vt veluti in extremo confinio naturae humanae poſiti coeleſtem vel belluinam aut mixtam interdum ex vtraque leuiſſimo impulſu ſuſcipiant. Vnde euenit, vt ſimul optimis et peſſimis moribus vixerit, nec aequale quicquam habuerit, ita vt, pronuntiante THVANO, in quibusdam plus homine ſapere, in pluribus minus pueris intelligere videatur. Huic naturae inaequalitati atque indoli coniungendam eſſe iudicat perpetuam cogitandi conſuetudinem, quae tot voluminum lectorum et conſcriptorum parentem eum fecit, ita vt nihil intentatum relinqueret, in multis noua inueniret, meritus ab Alciato pater inuentionum dici, totque libros de omni diſciplina ſcriberet, vt iis ſolis bibliothecam omnium artium et ſcientiarum perfectam conficeret ornare liceat, tamdiu vero tamque obſtinate in ſtudiis nonnunquam euigilaret, vt viſa, quae in animi deliquiis videre viſus eſt, vera et quaſi diuinitus immiſſa ſibi ſerio perſuaſerit. His porro alteram addit veſaniam, dulcem gloriae cupidinem, cuius tam immani et impotenti deſiderio flagrauit, vt non tam famam et laudem, quam nominis memoriam ſe deperiiſſe fateatur, tamque vanas et incredibiles de ſe vbique fabulas decantet, adeo vt quicquid, etiamſi humano generi commune ſibi contigit, portentum eſſe crediderit: et a fraude, in iis, quae ſua non intererant ſatis alienus, tamen cum de ſe narretur, ſibi a magnis et impudentibus mendaciis temperare non potuerit. His cauſſis tribus addit ſcriptor Britannus extremam vitae calamitatem, cum eum, ſi quem mortalium ab incunabulis ad vſque extremum vitae ſpiritum perſecuta eſſet nunquam ſatiata Iunonis ira: qua factum, maxime poſt miſerabilem filii primogeniti exitum, vt tantum vulnus nec ferre, nec ſanare poſſet, ſed omnem felicitatem deſperans intolerabili miſeriae ſuccubuerit, quae ipſe prolixe et non ſine lectoris dolore narrat. Vnde tandem concludit Parckerus, diſertum pro Cardano et aequum pro excuſan-

 dis

h) Diſp. I. §. 25. p. 72.

dis eius erroribus ſe praeſtans, ſi quid flagitioſius ſcripſerit, homini, vt inſanienti cuiuis condonandum eſſe: alioquin in omni philoſophiae genere tam pie philoſophato, vt philoſophorum nemo religioſius. Haec Parckerus, ſobrius, et acutus Cardani iudex, qui hanc nobis celebris philoſophi imaginem pinxit, quae in morali philoſophia non ſine magno emolumento ad cognoſcendam humanae naturae indolem et emendandos mores afferre poſſunt egregia plurima.

pag. 75. lin. 16. a fin. *Ex themate eius genethliaco poſſe deriuari.* Totum hunc locum integrum legent, qui editione Lugdunenſi carent, in *obſeruationibus Halenſibus literariis*[i].

Ibid. lin. 8. a fin. *Vaferrime id reticuerit.* Inde plagii paſſim accuſatur, forte non iuſte ſatis, qui anteceſſores ſententiae quidem habuit, quo titulo eum plagii crimine pungit IACOBVS THOMASIVS[k], ſuis tamen principiis conformiter nouam demonſtrationem dare auſus eſt.

pag. 82. lin. 10. a fin. *Abolere tentauit.* Multa in hoc libro monuit praeclara, magnam, tum rerum naturalium, tum morborum et curationum experientiam teſtantia, et recentiorum quoque obſeruationibus confirmata, curationum autem mirificarum a ſe praeſtitarum ſyllogen adiecit. Quae omnia in naturalis philoſophiae ſtudio attentionem merentur, verum non hoc loco, ſed in hiſtoria medicinae experimentalis debent conſiderari et examinari. Prodiit libellus haud inutilis, plenior ſectionibus quatuor conſtans *Pariſiis 1565. 8.* qua editione nos vtimur, quamque commendauit NICERONIVS. Occurrit etiam in editione operum Cardani a. C. SPONIO curata *tomo VII.* qui eſt *medicinalium ſecundus.*

pag. 85. not. p. *A Plotino non parum myſteriorum ſe accepiſſe.* Ex iterata lectione hypotheſium Cardani hic allatarum, earum comparatione noua cum eius inſtitutionibus phyſicis, pneumaticis, metaphyſicis, aſtrologicis, dici non poteſt, quantum confirmati ſimus in hac opinione, Cardanum magnum veterum compilatorem, et cum eos plerumque taceat, et ex ſua penu deſumſiſſe ſimulat, plagiarium occultum multum ſurripiſſe Platonicis[l] recentioribus, qui eclecticos ſe ſalutari cupiebant, et mutata in proprias ſuas formas, nouam philoſophiae faciem mirabundo et ſtupendo orbi philoſophico exhibere voluiſſe. Id plurimis exemplis poſſemus oſtendere, niſi loci anguſtia et inſtituti noſtri ratio ab hac prolixitate abhorrens obſtaret. Relinquimus id ergo cauto ſobrioque Lectori veteris philoſophiae gnaro, et ſe terminis nouis decipi non patienti, nouum exemplum deprehenſuro, quod errorum cacoëthes etiam recentiori aetate haec ſecta introduxerit; cognoſcet quoque, imprudenter eos agere, qui Spinozae praeluſiſſe Cardanum contendunt, cum fons errorum eius principalis ſit ſyſtema emanatiuum, aſt ita Peripatetico, Parmeni-

i) loc. cit. Tom. X.

k) De plag. lit. §. 326. NAVDEVS Iud. de Card. fol. ** 6. 7. conf. nos infra §. 7. p. 86.

l) Non occultare hoc ſtudium Platonicorum recentiorum ipſe Cardanus potuit, de vit. pr. c. 18. p. 58. Qua de re h. l. dicta repetenda ſunt.

menideo et Pythagorico fuco pictum et alteratum, vt non, niſi ſumma attentione detegi poſſit, in qua commiſtione ſententiarum eclecticam, aſt paradoxam nouitatem eius philoſophiae quaerendam eſſe non immerito putamus. Quibus id vnum vtile acceſſit, vt in tam nugatorio philoſophiae genere, vt erat lectionis et cogitationis immenſae, ingens rerum varietas accederet, quae lectionem eius non iniucundam poteſt efficere. Totam hanc de methodo philoſophandi Cardani obſeruationem confirmabit lectori vel ſolus liber decimus ſextus de *varietate*, vbi Mediolanenſis medicus ſe prodidit vt forex. Ceterum, qui fanaticum characterem natura illi quaſi concreatum, adiecerit, non magnopere falletur.

pag. 86. lin. 24. *SPONIVS.* Eam collectionem recenſet NICERONIVS, ita tamen, vt laudabili diligentia priores etiam editiones indicet, in quibus haud pauca ſunt, quae in poſterioribus mutauit inconſtans atque inaequale Cardani ingenium.

AD CAPVT QVARTVM.

DE FRANCISCO BACONO DE VERVLAMIO.

pag. 91. lin. 17.

Doctrina praepollentem fuiſſe. Rariſſimo exemplo foeminam lectiſſimam tam pietate et virtute, quam doctrina praepollentem, non Graecae modo, ſed et Romanae linguae peritia, non mediocriter, pro ſexu muliebri imbutam vocat biographus G. RAWLEY [a].

pag. 97. lin. 26. *Quanta et quotuplicia noua ad philoſophiam pertinere, viderit, monuerit, viamque monſtrauerit.* Inter haec noua, quibus ſcientias omnes, et imprimis philoſophiam augendam et perficiendam eſſe vidit et inculcauit illuſtris Cancellarius, omnium maxime notanda eſt hiſtoria philoſophica, hoc loco a nobis ea minus praetermittenda, quo magis ille poſteriati cauiſſe videtur, ne haec philoſophiae corona, valde tum quidem ermarcida extingueretur, ſed nouis acceſſionibus refloreſceret et poſtliminio reſtitueretur. Poſtquam enim obſeruaſſet [b], hiſtoriam naturalem hactenus deſiderari progreſſione ad hiſtoriam ciuilem facta, diuiſaque in tres partes, ſacram nempe, ſiue eccleſiaſticam, deinde eam, quae generis nomen retinet, ciuilem, poſtremo literarum, et artium, conuerſus propter dignitatem et vſum mox initio diſſertationis ad poſtremam, eam inter deſiderata videri, prudenter monuit, obſeruans, hiſtoriam mundi, ſi hac parte fuerit deſtituta, non abſimilem cenſeri poſſe ſtatuae Polyphemi eruto oculo, cum ea pars imaginis deſit, quae in-

 genium

a) Opuſc. poſthum. Verulamii p. 5.

b) De augm. ſcient. L. II. c. 4. Vol. I. opp. 118. edit. Amſtel.

genium et indolem perſonae maxime referat. Non latere ſe fatetur, haberi narrationes quaſdam ieiunas, de ſectis, ſcholis, libris, auctoribus et ſucceſſionibus huiusmodi ſcientiarum, inueniri etiam de rerum et artium inuentoribus tractatus aliquot exiles et infructuoſos: attamen iuſtam atque vniuerſalem literarum hiſtoriam nullam adhuc editam, recte et ex vero aſſerit. Argumentum autem et conficiendi modum et vſum propoſiturus, poſtulat, vt ex omni memoria repetatur, quae doctrinae et artes, quibus mundi aetatibus et regionibus floruerint: earum antiquitates, progreſſus, peragrationes per diuerſas orbis partes, rurſus declinationes, obliuiones, inſtaurationes commemorentur. Obſeruare quoque ſimul iubet per ſingulas artes inuentionis occaſionem, et originem tradendi morem et diſciplinam, colendi et exercendi rationem et inſtituta: tum adiici ſectas et controuerſias maxime celebres, quae homines doctos tenuerunt, calumnias, quibus patuerunt, laudes et honores, quibus decoratae ſunt; notari quoque cupit auctores praecipuos, libros praeſtantiores, ſcholas, ſucceſſiones, academias, ſocietates, collegia; ordines, denique omnia, quae ad ſtatum literarum ſpectant; ante omnia autem id agi vult, vt cum euentis cauſſae copulentur, videlicet vt memorentur naturae regionum ac populorum, indolesque apta et habilis, aut inepta et inhabilis ad diſciplinas diuerſas; accidentia temporum, quae ſcientiis aduerſa fuerint, aut propitia, zeli et mixturae religionum, malitiae et fauores legum, virtutes denique inſignes et efficacia quorundam virorum, erga literas promouendas et ſimilia. Materiam et copiam autem non tantum ab hiſtoricis et criticis petendam eſſe, verum etiam per ſingulas annorum centurias, et ſeriatim ab vltima antiquitate facto principio, libri praecipui, qui eo temporis ſpatio conſcripti ſunt, in conſilium adhibeantur, vt ex eorum non perlectione, id enim infinitum quiddam eſſet, ſed deguſtatione et obſeruatione argumenti, ſtili, methodi, genius illius temporis literarius velut incantatione quadam a mortuis euocetur. Haec vero omnia eo ſpectare debere praecipit, vt per talem narrationem ad virorum doctorum et doctrinae vſu et adminiſtratione prudentiam et ſolertiam maxima fieri poſſit acceſſio, et rerum intellectualium non minus, quam ciuilium motus et perturbationes, vitia et virtutes notari poſſint, et regimen inde optimum educi et inſtitui. Hactenus vir maximus, ex quo intelligere licet, ad hiſtoriam non tam literariam, quam literarum atque ſcientiarum hoc conſilium eum retuliſſe. Quas cum theologiae et ciuili ſcientiae opponat, omnes autem reliquas ſcientias generali philoſophiae nomine complectatur, recte inde infertur, virum vaſtiſſimo ingenio omnem ſcientiarum regionem complexum hac διατυπώσει potiſſimum philoſophiae hiſtoriam quandam dogmaticam et vniuerſalem commendare voluiſſe. Quod conſilium condendae literarum philoſophicarum hiſtoriae adeo graue, plenum, et ſapientia magnum ſcripſiſſe virum ſummum, lector rerum intelligens facile palpabit, ſi

totum

totum philoſophandi ambitum intelligit, et hiſtoriam philoſophiae non ad curioſitatem et explendam noſcendi cupiditatem, ſed ad perficiendum intellectum humanum et ſocietatis vtilitatem eum retuliſſe obſeruat. Meliora certe et ſana magis dicere vix poterat. Non piguit ergo, totum hunc locum heic afferre, ſed ſimul docere lectorem, quod exemplum nobis in condendis philoſophiae annalibus propoſuerimus. Ad hanc enim imaginem nos potiſſimum reſpexiſſe, hanc maxime ſecutos eſſe, ad hanc normam lectores effingi optaſſe, verbo, primariam improbi laboris noſtri hanc effigiem fuiſſe, candide fatemur; et tot voluminum loquuntur paginae, conſiliis Baconi inaedificatae. Quod non nos ſolos feciſſe, ſed in condenda hiſtoria literaria Verulamii conſilia, quamuis arctioribus limitibus ſecutos quoque eſſe viros doctiſſimos, exempla MORHOFII[c], REIMMANNI[d], LILIENTHALII[e] aliorumque probant, de quibus, qui ipſe exemplum eſt, conſulendus HEVMANNVS[f]: hunc enim campum, vnam tantum Verulamianae ideae particulam comprehendentem, hoc loco non ingredimur, luſtrandum tamen eſſe in hiſtoria philoſophica, ipſo Verulamio auctore putamus, et innumeris exemplis oſtendimus.

pag. 99. lin. 16. *Feliciter progredi cupiunt.* Vt taedio, quo noui et obſcuriores termini et conciſae partitiones lectorem cumulant, leuentur, elegans et accuratum organi Baconi compendium exhibuit GASSENDVS[g], ipſo Verulamio more ſuo luculentior. Auctorem enim noſtrum praecepta fini logicae non ſatis reſpondentia adhibuiſſe, turbatim propoſuiſſe, nec mediocriter obſcure, obſeruauit Ven. WALCHIVS[h]. Huius obſcuritati recentiores philoſophi ita medicationem adhibuerunt, vt nouis et lucidioribus terminis obſcuritatem Verulamii mitigarent. Cuius exemplum ſi quis cupiat, legere illum iubemus tractationem Verulamii de idolis mentis, nouam et antea in logicis non auditam, nec facile intellectam, quae cum voce praeiudiciorum lucem accepiſſet, logicae terminos plurimum amplificauit.

pag. 101. not. b. *Vid. BAYLE et quos laudat.* Addantur, quorum iudicia attulit TH. POPEBLOVNT[i], inter quae Rapini cogitationes de Verulamio indignationem quandam produnt, ob contemtam Ariſtotelis et ſcholarum philoſophiam, quem tamen in argumento ethico valde laudat. Eum enim philoſophiae moralis viam primum ſignauiſſe, et eclectico more tradidiſſe, obſeruat HEVMANNVS, quamuis negari non poſſit, Montanum, Charondam, Machiauellum, ſimileſque multarum cogitationum materiam illi ſubminiſtrauiſſe. Nec emergere ſatis potuerunt ethicae obſeruationes Baconi, Carteſio cum aſſeclis totum orbem philoſophicum ad phyſicae et matheſeos ſtudium trahente.

pag.

c) In polyhiſtore literario.
d) In hiſt. liter. Germanorum.
e) In conſult. de hiſtoria literaria certae cuiusdam gentis ſcribenda.
f) Introd. in hiſt. liter. edit. ſexta.
g) Logic. c. 10. T. I. opp. p. 63 ſeqq.
h) In hiſt. logic. L. II. c. 1. ſ. 3. §. 14. parerg. acad. p. 659 ſeqq.
i) Cenſ. cel. auct. p. 903.

pag. 102. lin. 12. a fin. *Lectionem libellorum cetera aureorum.* Accidit id Bacono non ingenii vitio, ſed meditationum profunditate ſtudioque nouis vocibus mentem clarius explicandi. Narrat eius biographus[k]: *in libris ſuis componendis verborum rigorem et perſpicuitatem praecipue fuiſſe ſectatum, non elegantiam aut concinnitatem ſermonis; et inter ſcribendum aut dictandum ſaepe interrogauiſſe, num ſenſus eius clare admodum et perſpicue redditus eſſet. - - Neque verborum minutiis et alluſionibus fuiſſe ſolitum capi, ſed eas ſemper ex compoſito et de induſtria effugiſſe. etc.* Qui ſcribendi character vt proprius eſt philoſopho, ita in tam profundo ingenio non potuit non eloquentiae laudem non nihil impedire.

pag. 105. lin. penult. *THOMAS SPRAT et P. BAYLE aliique.* Addimus his vnum GASSENDVM[l], quo non aequior et accuratior fuit iudex in tribunali philoſophico, qui *non generoſum tantum inſtaurandarum ſcientiarum inſtitutum ei tribuit, ſed fatetur quoque auſu vere heroico nouam tentare viam fuiſſe auſum, ſperareque fore, vt modo illi ſtrenue diligenterque inſiſtatur, noua tandem eaque perfecta condi haberique philoſophia poſſit.* PASCHIVM[m], VINC. PLACCIVM[n], FR. BVDDEVM[o] multosque alios tacemus.

k) pag. 17.
l) Log. c. 10. p. 63. T. I. Opp.
m) De inuent. nouantiquis c. II. §. 18. p. 62.
n) Comm. de morali ſcientia augenda.
o) Intr. in hiſt. phil. c. VI. p. 412. 413.

AD CAPVT QVINTVM.
DE THOMA CAMPANELLA.

pag. 107. not. lin. 2.

Curante Gabriele Naudaeo. Ei libellum dictaſſe horis ſucceſſiuis auctorem ait ECHARDVS[a]. Meretur autem hoc loco afferri iudicium eius de Naudaeo, qui tot nominibus inſeruiuit hiſtoriae literariae et philoſophicae. Ita enim in prooemio: *videmus te ſapientum dogmata, vitas, mores, rationem diſcendi atque docendi ſtudioſe perſcrutari, examinare, promulgare, et in mundi ſcenis perſonare, et quid boni, quid mali lateat in ſcientiis ac ſophismatibus, in lucem pandere; vt vnicuique, quod ſuum eſt, non deceptae tribuant amplius ſcholae, et procul a calumniis, procul ab adulatione fiant.* Meretur hoc nomine Naudaeus bibliothecarius hiſtoriae philoſophicae nominari. Occurrit libellus etiam in Methodis CRENII[b].

pag. 108. lin. 2. *NICERONIVS. Tom. VII. p. 160. ed. Germ.* Add. IAC. GE. DE CHAVFEPIE, in *nouo dictionario hiſtorico critico*[c].

pag. 116. not. i. *In praefatione prodromi.* Addendus hic locus alius memorabilis GABR. NAVDAEI, qui et ipſe Pariſiis cum Campanella vixit, et

a) T. II. Script. Ord. Praedicat.
b) Lugd. Bat. 1696. p. 167 ſeqq. ex quo pluſcula referunt Act. philoſ. Vol. I. pag. 545.
c) Vol. II. p. 24-28.

et vehementer ei addictus fuit, adeo vt panegyricum Vrbano VIII. P. M. diceret, ob beneficia ab ipſo in Thomam Campanellam collata, editum Pariſiis MDCXXXXIV. 8. Is in celebri raroque libello, quem *conſiderations politiques ſur les coups d'etat* inſcripſit [d], vt exemplis doceret, quid in ciendis populis et vrgendis rerumpublicarum fatis valeat eloquentia ſacra, ad Campanellam prouocauit, quem, ait, cum conſilium cepiſſet, ſe ſuperioris Calabriae regem conſtituendi, commode adhibuiſſe audaciſſimi negotii ſocium quendam F. Dionyſium Pontium, eloquentiae maximae laude et opinione ſuo tempore nemini concedentem. Diſplicent haec, qui obſeruationes criticas Naudaeanis conſiderationibus addidit LVDOVICO DE MAI, qui [e] haec ab omni veriſimilitudine aliena putat, eo quod ab omni ratione vacuum et inſanientem fuiſſe Campanellam et ſocium oporteat, ſi putauerit, populorum rebelliones et regnorum euerſiones ſolis armis tentandas, monachi vnius vel duorum oratiunculis ad populum poſſe ad euentum perduci. Vnde vero ſimilius putat, Campanellam magnum aliquod beneficium eccleſiaſticum anhelaſſe, et ad illud obtinendum Pontii amici eloquentia fuiſſe adiutum. Prodit hac obſeruatione Maius, ſe ſola coniectura ductum nihilque circumſtantiarum Campanellae edoctum iſta ſcripſiſſe. Nam ſupra iam narratum, ſocios coniurationis cum nauarcho Turcico foedus iniiſſe, inque eo fuiſſe, vt Calabria armis peregrinis opprimeretur, niſi proditio mature in vulgus erupiſſet. Adeo autem delirum fuiſſe Campanellam, vt ſibi vel ſuis Calabriae regnum promitteret, vel ipſae, quae hoc loco allatae ſunt nugae et praedictiones aſtrologicae abunde teſtantur. Vnde valde confirmamur in ea coniectura, Campanellam hominem fanatici ingenii, quem laeſae maieſtatis reum habitum fuiſſe, et ipſe fatetur, et inquiſitio teſtatur, et circumſtantiae omnes loquuntur, in eiusmodi foedus conſenſiſſe, vel ſomniis etiam ſuis et vaticiniis aſtrologicis auctorem et occaſionem fuiſſe hominibus, Calabri Hiſpanici iugi tunc valde pertaeſis, de mutatione regni cogitandi, quamuis ipſe ad iſtam rebellionem aliis conſiliis, niſi phantaſticis, non concurrerit. Quo pacto ergaſtulum quidem infelix et delirus monachus merebatur, iniuſtum autem erat, triginta fere annorum carcere, et captiuitatis taedio puniri et torqueri. Quae et vera cauſſa fuiſſe videtur, cur tot principes magnique viri, pro Campanella interceſſerint, qui in eo deliquiſſe ſolo videtur, quod delirantis artis ſomniis deceptus, fortunam tantis auſibus promiſerit, non inductus arcanis rebellionis conſiliis, ſed artis vanitate deceptus.

pag. 120. lin. 4. a fin. *De recta ratione ſtudendi elucet.* Prodit ſe exercitatum in optimorum librorum lectione ingenium Campanellae, quod inter plura bonae notae, in ſcientiarum et imprimis philoſophiae ſtudio prae-

d) Sect. IV. p. m. 606. e) Ad. h. l. n. 49. p. 711 ſqq.

praemittendam ducem inculcet hiſtoriam. Suadet enim in cuius gratiam potiſſimum iſtum libellum ſcripſit, cuiusque partem iam ſuo loco adduximus, vt cuiuscunque rei veritatem velit perſcrutari, eiusdem hiſtoriam manifeſtam eſſe oportere; „non ex parte, ſed totam, vt ſi circa coeleſtia „philoſophari voluerit, diſcat prius obſeruationes hiſtoricas; - - qui vult „phyſiologiam ſcire, prius hiſtoriam naturalem de mineralibus, vegeta„bilibus, animalibus elementisque ac elementatis rebus haurire debere: - - „qui moralem ſcientiam, et politicam ac oeconomicam, hiſtoriam ciui„lem praenoſcat nationum, et mores gentium, ac mutationes et formas „viuendi et varia regimina tam familiarum, quam ciuitatum et regno„rum etc." Rationem duplicem adiicit non contemnendam. „Nempe „ſine his haud quaquam certam ſcientiam de his fieri poſſe, quoniam ex „indiuiduis vniuerſalia fiant, quae ſint principia ſcientiarum; et: langue„re circa verborum pugnas ſcholas, quoniam hiſtoriam rerum, ſuper „quae fabricatur ſcientia, ignorent, vnde a rebus ad verboſitatem con„uertantur." Quae conuenienter principio ſuo monuiſſe Campanellam, ſcientiam et philoſophiam a ſenſibus exordiendam eſſe, quilibet palpat. „Monet porro, nulli philoſophorum, aut legislatori ſectae inhaeren„dum eſſe, vt putet, ipſos ab errore fuiſſe immunes, quod ſolius Dei eſt, „ad quem primario reſpiciendum. Omnium autem hominum libros le„gendos eſſe, nec ſtatim reſpuendos, quae noſtro intellectui diſſonant, „multas enim veritates inuentas, quas reputabamus ante inter mendacia. „Recte vero dixiſſe Naudaeum, multos viros illuſtres non fuiſſe necro„mantas, ſed ignorantium eſſe figmenta, qui non aſſequentes rationes „rerum, dicant ſupernaturaliter fieri, quae natura faciat, quoniam plu„rima mentiantur idiotae et viros ſapientes habeant pro diabolicis aut „angelicis. Tandem, cum impoſſibilis propoſitio aliqua appareat, non „ſtatim pro impoſſibili eam habendam et praedicandam, ſed cohibendum „aſſenſum, donec vndique conquiſitis rationibus veritas eruatur." Quam methodum philoſophicam vbique, vt ipſe obſeruauiſſet Campanella, optandum. Tandem et de ordine legendi libros philoſophicos praecipiens, „legendum primo ponit Ariſtotelem eorum principem, cum Grae„cis, et Arabibus et Latinis expoſitoribus, ſecundo Teleſium et eius „antagoniſtam Patricium. Tertio Platonem cum ſuis ſequacibus, Ploti„no, Chalcidio, Iamblicho, Proclo. Quarto Stoicos, vt Ciceronem, Se„necam, Epictetum. Quinto Pythagoreos, quorum extant tantummodo „fragmenta. Sexto Epicureorum reliquias, a Petro Gaſſendo ſumma di„ligentia collectas, et Lucretium ac Baſſonem. Sed cum in officinis Ar„tiſtarum plus philoſophiae realis *rationalis* et verae habeatur, quam in „ſcholis philoſophorum, conſulendos eſſe diligenter, pictores, tinctores, „ferrarios, aurifices, auriductores, agricolas, milites bombardarios, de„ſtillatores, reliquos. In moralibus Senecam omnibus praeualere, Ari„ſtotelem

„ſtotelem in particulis perbonum eſſe[f]. Teleſium magis ad totum accede„re. Platonem autem ſparſum eſſe, non methodicum. In oeconomicis pri„mum legendum Ariſtotelem, quia valeat methodo, deinde Xenophon„tem et Plutarchum, qui abundent praeceptis.“ Habes lector exemplum methodi hiſtoriae philoſophicae in plerisque aptum ſatis atque bonum, certe ex quo intelligas, Campanellam nec ſine iudicio nec ſine ordine auctores philoſophiae inſeruientes legiſſe. Quae tamen propriarum inuentionum placitis corrupiſſe dolendum quidem, at ab eius characteris et ingenii philoſopho expectandum aliter non erat. Qualia exempla in philoſophiae hiſtoria multoties recurrentia, debent viros eruditos cautos facere, et docere, quomodo ſobrie atque iuſtis legibus et ordine cum iudicio coniuncto ſit philoſophandum. Certe melius et prudentius in emendanda philoſophia verſatus fuiſſet Campanella, ſi egregiarum, quas in philoſophia rationali ſua commendauit, praeceptionum memor, philoſophum ſe praeſtitiſſet, *qui rerum naturas perſcrutatur, et cauſſas per dicta praedicamenta* (hiſtoriam philoſophicam indigitat eorum ordine exploratam) *et hinc ſcientiam ex proprio ingenio conficit, aut ab aliis bibit non per infundibulum, ſed ruminat examinatque cum libro Dei, auctoris naturae, qui eſt mundus et an concordent, agnoſcit, et in rebus ipſis philoſophatur*[g].

pag. 125. lin. 10. a fin. *Conſulenti eſt manifeſtiſſimum.* Deducamus lectorem in rem ipſam, narrabimusque demonſtrationem Campanellae *de immortalitate ac diuinitate hominis, eiusque ſummo bono*, quoniam liber rarus eſt, nec ab omnibus poteſt inſpici[h]. Supponit philoſophus, et inductione quoque roborat: effectum nullum ſupra propriam cauſſam eleuari poſſe; quod quilibet prima metaphyſicae capita complexus facile concedet. „Experientia autem teſte affirmat, hominem non quieſcere ſub „natura elementorum, ſolis et terrae, ſed longe magis ampliusque ſuper „ipſa intelligere et deſiderare et amare, operarique effectus altiſſimos „ſupra elementa et filios elementorum; ergo ab iis originem et depen„dentiam non habere, ſed a cauſſa longe eminentiori, quae Deus nun„cupetur. Praeterea nullum ens operari fruſtra ſuas potiſſimas operatio„nes, ſed omnia ad certum natura finem eas dirigere; at hominem ha„bere tanquam nobiliſſimas potiſſimasque operationes religionem et „ſcientiam, quae praeſtarent potius moleſtiam vitae corporali, quam vti„litatem, niſi alia illi vita conueniret, et anima cum diuinitate non com„municaret; cunctis quoque hominibus religionem eſſe naturalem, nam „in aduerſitatem aut fortunam felicem incurrentes eos extemplo erigere „vultum aut petendo auxilium aut gratias agendo, eamque ob rem ſacri„ficia et oratoria inuenta: hoc autem ſignum eſſe, hominem cum ſuperis „communicare. Nullum quoque ens natura cogitare tractareque ea,

 „quae

f) Didicit id ſine dubio Campanella a Theophraſto, cuius pluſculas obſeruationes in arua ſua, velut ſapientiae fluenta deriuauit.

g) Phil. ration. P. V. c. 3. art. [illegible]. p. 259 ſeqq.

h) De ſenſu rerum L. III. c. 25. p. 145 ſeqq.

„quae ſibi naturaliter non conueniunt, ſed omnes ſeruari ſtudere, in illa, „quam habent vita: at hominem non contentum eſſe vita praeſenti, ſed „aliam cogitare, ſummoque ſtudio requirere, omnemque ſufferre labo-„rem, vt ad ipſam vel cognoſcendam perueniat. Longe vaniſſimam „homini curioſitatem debere dediſſe, quam haec; quam tantopere inqui-„rit vita ſibi poſt mortem non conueniret. Naturam autem in vanum „non operari, nec tam extrema deſideria ceteris largiri animalibus; ergo „deteriora entia melioris fore conditionis, quam meliora. Praeterea „appetitum hominis infinitum eſſe, eamque cupiditatem nemini non in-„eſſe: hanc ergo indicare obiectum naturalis appetitus, eſſe ipſum infi-„nitum etc.“ Haec et alia ita ratiocinatur Campanella pro Dei exiſten-tia, vt ad reuelationes quoque peculiares, ad commercia et apparitiones ſpirituum, ad miracula, ad viſiones et teſtimonia ſanctorum hominum prouocet; in quibus multa quidem eum dixiſſe ſine neruo et pondere, in haut paucis vim demonſtrationis, quod tamen facile fieri poterat, non oſtendiſſe, in quibusdam enthuſiaſmum fanaticum prodidiſſe Campanel-lam, non negamus. Aſt ſerio tamen de certa numinis exiſtentia cogitaſ-ſe, eamque ſibi viſam eſſe euidentiſſimam, ex hac eius diſputatione adeo clarum eſſe putamus, vt omnino ex impiorum indice excludendus ſit. Rationes autem incongruae, quas miſcet, non incertitudini opinionis, ſed characteri ingenii adſcribendae ſunt.

pag. 126. lin. 13. *Quod omnino ſupponunt.* Id tanto feruore defendit, vt integro capite tueatur [i]: „omnia entia eſſe et operari tanquam inſtru-„menta primae ſapientiae, ſummumque bonum eſſe in aeternum conſer-„uari, omniaque hoc adpetere et ſuo conſequi modo.“ Qua aſſertione etſi videtur philoſophus Calaber ad ſolam cauſſam inſtrumentalem reſpi-cere, ex totius tamen capitis illius tractatione manifeſtum eſt, ludere eum vocibus, et omnium quoque rerum cauſſam finalem facere Deum, in quo omnia ſummam ſuo modo felicitatem in aeternum acquirant. „Ideo non „ſine labore in eo eſt, vt oſtendat, maximum eſſe bonum aeternitatem „in maximo entium omnium conſequendam, affirmat, ſpatium entia lo-„cans primum eſſe immortale, baſinque omnis entitatis; deinceps mate-„riam, quae non habet contrarium omnesque ſuſcipit formas, eſſe muta-„bilem quidem, omnes admittendo formas, ſed eſſe immortalem. Porro „cum Virgilio et Stoicis ſtatuit: mentem extare infuſam per artus mundi, „hanc omnia formare corpora, totam agitare molem, et animare, et ad „ſuos perducere fines. Non enim ſtupidae virtutis opera apparere eſſe, „neque animae belluinae, nec humanae, ſed longe ſapientioris, intel-„lectuque diuino altiſſimoque regi. Cogi autem nos fateri, naturam „omnem eſſe rationaliſſimam, ac ſapientiſſimam in faciendo ac c[illegible] gen-„do opera propria ad finem. Anima autem humana, licet ſapientiſſima „animarum ſit, et ferarum ac plantarum, non tamen tanta pollere ſcien-

„tia,

i) Lib. III. c. 26. p. 156 ſeqq.

„tia, quanta architectus opifexque paruae plantae.“ Ex quo deinde, raptus in enthuſiaſmum, primam ſapientiam inuocat, vt mentem ſuam illuſtret, vtque intelligat eam, et ipſa illum ingrediatur. „Qua πληρο-„φορία ductus affirmat, ſapientiam primam, mentem altiſſimam rerum „omnium eminenter eſſe intra omnes res, omnesque res intra ipſam, „nec ipſam commiſtam retentamque eſſe: ſed absque motu moueri velo-„ciſſime a fine ad finem, omniaque operari ſicut principium agens, „omniaque agentia ipſius eſſe inſtrumenta, errores vero inſtrumentorum „eſſe, non illius, at reſultare in laudem illius. Igitur ipſum Deum, qui „eſt prima potentia, prima ſapientia, primus amor, largitum eſſe rebus „omnibus potentiam viuendi, et ſapientiam et amorem, quantum ſuffi-„cit conſeruationi ipſarum, in tanto tempore neceſſariae, quantum de-„terminauit eius mens pro rerum regimine, in toto ente, nec praeteriri „poſſe. Calorem itaque (quem opificem rerum ſupra ſtatuit) poſſe, ſen-„tire, amare eſſe, et ita rem omnem; cupereque aeternari ſicut Deus, „et Deo rem nullam mori, ſed ſolummodo mutari, inque eo ineſſe omni „enti neceſſitatem et fatum, quod ipſum cogat ad opificium perficien-„dum; quod reſultat in harmoniam totius. Primamque cauſſam opifi-„cem cuilibet praeeſſe actui illius, nec indigere rei cuiuspiam inire con-„ſilium, ſed virtutem, quam illa ſapientia primam largitur, in omni actu „ſufficere ad perficiendum ipſum: et hunc eſſe inſtinctum diuinum, qui „non fit ignoranter, ſicut multi putant, ſed cum ſenſu et conſenſu. Quo-„niam opifex natura omnis amet eſſe, idcirco Deum amare primum eſſe, „ex quo omne dependet eſſe, et bonum videatur opifici ita operari et „conſtituere. At Deum eſſe primum bonum, per quod omne aliud bo-„num apparet bonum; itaque incipere elaborare et in tenebris ſua ope-„ra fabricare, ſecundum primae cauſſae influxum in illa modificatum, et „in regenda deinde planta, alioue opificio regi a potentia, ſapientia, amo-„re, ente vno, et primo omnia deriuari: ſicque omnem actum rei omnis „a primo actu originem ducere. Quae poſtea duce S. Hieronymo ad „formationem hominis in vtero matris applicat, et actus omnes ſecun-„dorum entium, tanquam primae cauſſae inſtrumentorum, quorum eſt „modificatio et contractio virtutis primae immenſae ac ampliſſimae, er-„rores autem permiſſio cauſſae primae non actionem: non enim con-„currere Deum, infinitum ens ad non eſſe, in quo conſiſtat peccatum „et defectum. Ex quibus tandem concludit: vniuerſitatem rerum ſen-„ſum habere quaſi radios ſolis, ſapientiae primae, ipſamque regere hu-„iusmodi radios ſapientiſſimo quodam modo in omni, quae ſtupida vi-„detur. Stupiditatem enim rei eſſe, ſapientiam vero mentis primae.“ Deſcribenda haec erant ipſis Campanellae verbis, vt intelligatur, quam longe ille ab atheiſmo abfuerit, vt potius deiſmum quendam, Stoicorum more, incruſtaſſe cenſendus ſit: licet rationes, quas affert, hypotheticae pleràeque ſint, et cum hypotheſi corruant. Quod Campa-

 nellae

nellae ingenio condonandum, ille autem atheiſmi turpitudine cumulandus haud eſt.

pag. 142. lin. 14. a fin. *Recte itaque exploſa eſt haec fabula.* Viuebat Pariſiis Campanellae tempore, ATHANASIVS RHETOR, Presbyter Byzantinus, cui cum liber de ſenſu rerum valde diſplicuiſſet, conſcripſit lingua Graeca opus ſatis prolixum contra Campanellam, quod cum editorem non reperiret, dedit eius compendium lingua Latina hoc titulo: *D. ATHANASII Rhetoris, Presbyteri Byzantini Anti-Campanella, in compendium redactus, aduerſus librum de ſenſu rerum et magis.* Prodiit illud *Pariſiis 1655. in 4.* Ceterum hiſtoriam librorum Campanellae enarrat quoque *theſaurus bibliothecalis* [b].

pag. 143. lin. 8. *Patientia, ſapientia et amore.* Pro, *patientia,* legendum, *potentia*, ea enim iuxta Campanellam primum entis attributum vel principium potius eſt, potentia magna, Deus. Triada hanc principiorum, potentiae, ſapientiae, amoris, vbique ducem omnium ſcientiarum aduocat.

b) P. IV. n. 8. p. 57 ſeqq.

AD CAPVT SEXTVM.

DE THOMA HOBBESIO.

pag. 145. not. a.

Eſſe hunc Io. Aubry, contendit Chr. Thomaſius. Recte coniecisse Thomaſium, ex *hiſtoriae Hobbeſianae auctario* conſtat, vbi in elencho amicorum Hobbeſii nominatur [a] *Ioannes Albericus, vulgo Aubry, e Soc. reg. Armiger, amicus eius imprimis, ex vicinia Malmesburienſi oriundus, et ſub communi praeceptore inſtitutus, vir publico bono magis, quam ſuo, natus, qui princeps mihi* [b] *ſcribendi anſam praebuit, et materiam humanit. ſuppeditauit.*

Ibid. lin. 12. *Verſibus comprehendit ſenex.* Adiectum eſt carmen biographiae Hobbeſianae, poſtquam prius imperfectum et mendis deprauatum excudeſat bibliopolae cuiusdam auaritia. In eo carmine ſenem quidem eum facile agnoſcas ad Hobbiani ingenii laudem vix aſſurgentem, aſt non ſine iucunditate offendes Hobbeſium ſuo charactere fretum res ſuas candide expromere, vnde in hiſtoria eius hi fontes negligi minime debent.

Ibid. not. d. *Lettres T. III. p. 829.* Facile hoc dignoſci poteſt ex ipſo hoc *vitae Hobbianae auctario* [c], in quo nunquam ſine publico encomio Bathurſtum, theologum Bathonienſem dimittit auctor, quod ſibi ipſi non tribuiſſet. Fuit ille Richardus Blackburn, Medicus Londinenſis.

Ibid.

a) pag. 187. *b*) Rad. Bathurſt, S. T. D. Decano Bathurienſi, vid. ibid. p. 186.
c) vid. p. 79. 186.

Ibid. not. e. lin. vlt. *Exhibet biographus p. 54.* Pon. p. 139. ad p. 148. vbi longa narratione biographus hiſtoriam iſtam enarrauit, epiſtolas Felli et Hobbeſii ipſas adduxit, et iudicium de hac controuerſia interpoſuit.

pag. 146. lin. 6. *Puellum praematuro partu eniteretur.* Ipſe Hobbeſius iucunde:

Non eſt, vt patriae pudeat, ſed tempus iniquum
Conqueror, et mecum tot quoque nata mala.
Fama ferebat enim, diffuſa per oppida noſtra,
Extremum genti claſſe venire Diem.
Atque metum tantum concepit tunc mea mater,
Vt pareret geminos, Meque Metumque ſimul,
Hinc eſt, vt credo, patrios quod abominor hoſtes,
Pacem amo cum Muſis et faciles ſocios etc.

Ibid. lin. 22. *Logicam et phyſicam peripateticam accurate didicit.* „Fatetur Hobbeſius, quamuis ſedulus lectori logices et phyſices auditor aſſideret, et traderentur ea multa ſupra captum ſuum, ad amoena magis „dimiſſis nugis ſe conuertiſſe, libroſque reuoluiſſe, animumque pauiſſe „chartis imitantibus orbem, et ſydera picta, tum itineraria Draci, Candiſii et ſimiles narrationes magna cupiditate percurriſſe." Quo pacto a ſeriis ad iucunda delatus, mirum non eſt, Peripateticam philoſophiam vehementer peroſum de noua philoſophia cogitauiſſe. Digna eſt, de methodo Hobbeſii philoſophiam meliorem addiſcendi narratio biographi et non ſine vtilitate, cum aliorum virorum magnorum ſtudiis et conatibus comparabuntur. „Reuerſum ex itinere, ait hiſtoricus [d], magno „literaturae academicae faſtidio affici coepiſſe, vtpote quam affectata „ambitione efformatam ac veluti perſonatam iudicauiſſe, nec apud prudentes adeo in pretio habitam, nec ad vitae ciuilis vſus vt ſpecie prae ſe „ferret, comparatam vidiſſe. Non placuiſſe illi logicas illas metaphyſicaſque argutias, tanquam parum in ſe bonae frugis habentes, et fouendis ſolum clamoſis ſophiſtarum contentionibus natas, ethicam autem „tanquam vulgi potius opinionibus et imaginariae virtutis mediocritati, „quam veritati innixam. Et phyſicam, quae in ſcholis docebatur, quaeque ſola pene Ariſtotelica erat, tanquam nimis vmbraticam et potius „ſuper ingeniorum technis, quam experimentis naturae fundatam conteminſiſſe. Aliam itaque philoſophandi rationem ſibi ineundam ratum „lectioni veterum philoſophorum, poetarum, hiſtoricorum incubuiſſe, „et ex eorum theſauris, quid in ſuos vſus faceret, accurate depromſiſſe: „non autem veterum placitis ingenium ſuum mancipauiſſe, aut intra „ſcholaſticorum terminos circumſcripſiſſe, nec ſeipſum, vnicum humanae rationis exemplar proponendo, notionibus proprio de cerebello „erutis et experientiae prorſus contrariis ſcenicam quandam conflauiſſe „philo-

d) pag. 29 ſeqq.

„philoſophiam, aut triobolaribus experimentis tempus dicauiſſe, ſed ex „vniuerſo ſcientiarum orbe ampliſſimas opes in aerarium ſuum comportauiſſe, et fidae rationis auſpiciis ſapientiſſime digeſſiſſe.“ Quae eclecticae philoſophiae contentio, et aſſiduitas magna philoſophiae felicitate adiuta eſt, ex amicitia maximi philoſophi Franciſci Baconi de Verulamio, qui, cum eius conſuetudine magnopere delectaretur, nemo autem eius cogitata tanta facilitate concipere poſſet, quam Hobbeſius, nemo non intelligit, quo pacto philoſophia eclectica, eo tempore tandem veterem philoſophantium torporem atque tenebras eluctata caput in Britannia erigere, aliisque populis exemplum praeire potuerit. Quae in hiſtoria philoſophiae eclecticae adoleſcentis praeterire h. l. non licuit. Multum autem haec ſincerioris philoſophiae ſtudia adiuuiſſe apud Hobbeſium, eam, quam prima vice cum filio comitis Deuoniae, in Galliam ſuſcepit, peregrinationem, dubitandum non eſt. In qua eo tempore eandem philoſophandi libertatem magna incrementa cepiſſe, ex hactenus dictis hic eſt repetendum.

pag. 149. lin. 19. *Ceterorum corporum affectiones.* Audiendus iterum ipſe Hobbeſius canens:

Aſt ego perpetuo naturam cogito rerum,
Seu rate, ſeu curru, ſiue ferebar equo
Et mihi viſa quidem eſt toto res vnica mundo
Viua, licet multis falſificata modis.
Vnica vera quidem, ſed quae ſit baſis earum
Rerum, quas falſas dicimus eſſe aliquid:
Qualia ſomnus habet fugitiua, et qualia vitris
Arbitrio poſſum multiplicare meo
Phantaſiae, noſtri ſoboles cerebri, nihil extra
Partibus internis nil niſi motus ineſt.
Ergo materiae motusque arcana recludo,
Sic tempus vacuum fallo per Italiam.

Ibid. lin. 32. *Gratiſſima fuit Gaſſendo Hobbeſii amicitia.* Cognoſci id poteſt ex epiſtola Hobbeſii ad Gaſſendum, huius etiam ad Hobbeſium inſerta quoque biographiae eius [e].

pag. 150. lin. 18. a fin. *Maxime autem Merſenno.* Hunc virum doctum impenſe laudat in vita ſua:

Adſuit e minimis Merſennus fidus amicus,
Vir doctus, ſapiens, eximieque bonus,
Cuius cella ſcholis erat omnibus anteferenda,
(Profeſſorum omnes ambitione tument)
Illi portabat, ſi dignum forte poriſma
Reppererat quisquam principiumque nouum.

Per-

e) Conf. Gass. ep. Op. T. VI. p. 522.

Perſpicuo et proprio ſermone carente figuris
Rhetoricis, gnomis, ambitione, dolo.
Ille dedit doctis qui vellent rurſus vt illud
Vel ſtatim poſſent, vel trutinare domi
Edidit e multisque inuentis optima quaeque
Signans auctoris nomine quidque ſui. [f]

pag. 154. lin. 10. *Auctoris et libri elogio praemiſſo.* Prodiit iſta editio hoc titulo: *elemens philoſophiques du citoyen traité de politique, ou le fondemens de la ſocieté civile decouverts de Thomas Hobbes, et traduits en François par un de ſes amis.* Amſt. 1647. Sequutae ſunt editiones non Latinae tantum, ſed et Batauae, nos Amſtelodamenſem anni cIↄIↄcXCVIII. quae inter reculas noſtras eſt, adhibemus. De aliis totaque hiſtoria literaria famoſi libri videndae *relationes de bibliotheca quadam Halenſi* [g]. Ipſe autem de ſcopo libri et tractationis ſuae auctor audiendus eſt, qui in *epiſtola dedicatoria ad Guilielmum comitem Deuoniae*, hoc conſilium tractationis ſuae ita aperit: „cum cogitationes ſuas ad inquiſitionem iuſtitiae naturalis „conuertiſſet, admonitum eſſe ab ipſa iuſtitiae appellatione, qua con„ſtans voluntas vnicuique ius ſuum tribuendi ſignificatur, quaerendum „prius eſſe, quod quis rem aliquam ſuam potius, quam alienam diceret. „Quod cum non a natura, ſed a conſenſu hominum profectum conſta„ret, ductum inde ad quaeſtionem aliam, nimirum, cui bono, et qua ne„ceſſitate coacti, cum omnia eſſent omnium, voluerint potius ſua cui„que eſſe propria. Vidiſſe autem, ex communitate rerum bellum, atque „inde omne genus calamitatis, hominibus de earum vſu per vim certan„tibus neceſſario ſequuturum eſſe, id quod omnes natura fugiunt. Na„ctum ergo duo certiſſima humanae naturae poſtulata, vnum cupiditatis „naturalis, qua quisque rerum communium vſum poſtulat ſibi proprium, „alterum rationis naturalis, qua quisque mortem violentam, tanquam „ſummum naturae malum ſtudet euitare. Ab his pactorum et fidei con„ſeruandae neceſſitatem, atque inde virtutis moralis officiorumque ciui„lium elementa ſe euidentiſſima connexione demonſtraſſe." Paulo plenius iſta in luculenta ad lectores praefatione explicat, in qua doctrinam de officiis ab vtilitate commendat, et ex rebellionibus et regicidiis demonſtrat, et iniqua principia iugulanda exponit: „poſſe principem ſum„mum a ſubdito ſuo iure occidi, certisque de cauſſis a certis hominibus „regno ſpoliari: reges ſummos multitudine ſuperiores non eſſe, ſed mi„niſtros eius; imperata regum, vtrum iuſta an iniuſta ſint, cognitionem „ad priuatos homines pertinere, et priusquam fiant, diſputari non modo „iure poſſe, ſed etiam oportere - - Veteres autem ea iam vidiſſe, ſed in „fabula Ixionis etiam ſignificaſſe, homines priuatos ad concilia de ſum-

„ma

f) Plura de Merſenno diximus infra T. V. p. 242. not. q. g) Vol. III. p. 496. 502.

„ma reipublicae vocatos iuſtitiam, imperii ſummi ſororem et coniugem „ſubiicere ſuae ipſorum cognitioni cupere, caeterum falſam et inanem „eius ſpeciem, quaſi nubem amplexantes dogmata illa moralium philoſo„phorum biformia, partim recta et ſpecioſa, partim bruta et ferina, rixa„rum omnium et caedium cauſſas genuiſſe. Cum tales igitur opiniones „quotidie oriantur, ſi quis diſcuſſerit nubes illas rationibusque firmiſſi„mis oſtenderit, doctrinas de iuſto et iniuſto, bono et malo, praeter le„ges in vnaquaque ciuitate conſtitutas autenticas nullas eſſe, et vtrum „aliqua actio iuſta vel iniuſta, bona vel mala futura ſit, a nemine inqui„rendum eſſe, praeterquam ab iis, ad quos legum ſuarum interpretatio„nem demandauerit, eum certe non modo pacis viam regiam, ſed etiam „ſeditionis opacas et tenebroſas ſemitas commonſtraturum, quare vtilius „nihil excogitari poſſit.“

pag. 155. *Materialiſmo cuidam incruſtando aptiſſima.* Pomum hoc eridos fuit inter theologos Britanniae et Hobbeſium: inde tot aggreſſiones et obiectiones, quibus omnem iuſti et honeſti, imo ipſius Dei naturam euertiſſe clamarunt. Non negat hoc LEIBNIZIVS [h], qui acute hanc de neceſſitate et fato diſſertationem Hobbeſii confodit. Reliqua, quae in theologia naturali enarranda et exponenda ſunt, ſtricte et accurate poſt CVDWORTHVM exploraüit et examinauit B. MOSHEMIVS [i], cauſſas expoſuit GVNDLINGIVS.

pag. 157. lin. 23. *Cleri reuelando vlcera tetigiſſet.* Audiendus biographus, qui mentione Leuiathanis facta (quem *nonnullos*, ait, *quaſi inſolitum politices miraculum venerari, alios interim quaſi monſtrum horrendum, informe, omni rationis lumine deſtitutum fugere et deteſtari; ſe nec alienam philoſophandi libertatem circumſcribere, neque propriam prodere*) ita narrando pergit: *miſſis autem in Galliam nonnullis Leuiathanis exemplaribus* (Londini enim cIↄIↄcLI. fol. prodierat) *theologi Anglicani, qui circa regem erant, ob quaedam eo in opere paradoxa Hobbium tanquam partibus regiis minus addictum, tum vt nouarum impiarumque in religione opinionum auctorem criminabantur. Valuerunt apud regem pientiſſimum calumniae religionis ſpecie laruatae, et praeualentibus aduerſariis ne ad regem aut domum regiam accederet, mandato cautum eſt.* Ipſe *HOBBESIVS* in *carmine de vita ſua:*

Sed meus iſte liber, ſimul atque ſcholaribus illis
Lectus erat, Iani diſſiluere fores.
Nam regi accuſor tanquam qui facta probarem
Impia Cromuelli, ius ſcelerique darem.
Creditur. Aduerſis in partibus eſſe videbar,
Perpetuo iubeor regis abeſſe domo.

Nec diſſimulat, plenum ſe timoris, qui tanquam proſcripto vbique ei aderat, et rege adoleſcente, illis credente, quibus credidit ante pater, in patriam

h) App. ad Theod. i) pag. 1196 ſeqq. not. 6.

patriam rediiſſe *tutelae non bene certum, quod nullo eſſe loco tutior eſſe potuerit. Londinum venientem, ne clam veniſſe videretur, concilio ſtatus conciliandum fuiſſe.* In quo philoſophum quidem agit ſimulatorem Hobbeſius, magnificeque laudat opus ſuum, quod regibus omnibus militet, et qui *nomine ſub quouis regia iura tenent,* excuſat etiam, quod non liber ille, ſed vis turbae rebellis occupauerit, et populum ſine lege regat: candide tamen nunquam definit, quas partes ſequatur. Ex quo valde clarum, Hobbeſium ſibi ipſi non ſatis conſtitiſſe, et a prioribus principiis reſiliiſſe. Quod pauliſper curatius ad principia in *Leuiathane* ſparſa attendenti mox in oculos occurret, et erudita obſeruatione annotauit B. Moshemius [k], qui legendus. Et conſcientia huius rei actus videtur Hobbeſius, vt non Gallia tantum excederet, timore principum et virorum eccleſiaſticorum, quos momorderat, exagitatus, ſed praecipiti quoque et incommoda inter niues et pruinas tempeſtate Londinum eques properaret, quamuis hoſtis theologorum nidum vtrumque eſſe crederet; quoniam probe ſciebat, apud vtrosque feciſſe ſe ſuſpectiſſimum. Ex quo iudicari poteſt, qua fronte gloriari potuerit Leuiathanis parens:

Contra Leuiathan primo conuicia ſcribunt,
Et cauſſa, vt tanto plus legeretur, erant,
Firmius inde ſtetit ſpero ſtabitque per omne
Aeuum defenſus viribus ipſe ſuis.
Iuſtitiae menſura, atque ambitionis elenchus
Regum arx, pax populo, ſi doceatur, erit.

Oſtendit autem catalogus eorum, qui contra Hobbium ſcripſerunt, ſuppeditatus *a biographo*, quam vehementer crabrones irritauerit, quamque impius in Deum et patriam viſus fuerit.

pag. 159. lin. 9. *CHRISTIANVS THOMASIVS.* Recenſuit ſummam capitum horum libellorum, cum egregie in hoc campo contra ſublimioris matheſeos doctores Hobbeſium militaſſe crederet, ipſe non minus ſubtilitatum algebraicarum oſor, quam Hobbeſius, aſt mathematicarum rerum cognitione, quas prorſus non intelligebat, illi longe inferior, vt ex toto hoc capite *cautelarum* [l] omnibus conſtare poteſt.

pag. 161. lin. 9. *Principia illa moralia vehementer ſuſpecta haberentur.* Summam eorum, quae impietatis ſemina et venena pertimeſcenda comprehendere credidere magni nominis Theologi Britanni, paucis ita complectitur Bvrnetivs [m]: omnes actiones humanas eſſe abſolutam neceſſitatem, (in quo abſoluti decreti doctrinam eo tempore in Britannia regnantem eum confirmauiſſe ait) mundum vniuerſum eſſe Deum, animam materialem, cogitationem motum materiae inſenſibilem; metum et vtilitatem condidiſſe imperia et ſocietates, religionem metiendam eſſe ex

Nnnnn 2 legibus

k) Ibid. pag. 1197.
l) P. I. §. 12 ſeqq. p. 231 ſeqq.
m) Hiſt. ſui temp. ad An. 1661. p. 211. verſ. Germ.

legibus patriae, leges habere fontem et originem ex voluntate principis vel populi etc. Quae omnia, quorum ſuſpectiſſimus erat Hobbeſius, cum ipſa naturae moralis et ciuilis principia concuterent, mirum haud eſt, ad hoc, quod pietati, quod ſocietati humanae, quod reipublicae inde exſurgere videbatur incendium, extinguendum non epiſcopos tantum Britanniae, ſed bonos quoſque concurriſſe. Quo iure et neceſſitate, qua iniuria, hoc loco exponi non poteſt, et in philoſophia ciuili et naturali critica ſine partis ſtudio expendendum eſt.

pag. 163. lin. 16. *Ne ſententiam deſerere cogatur.* Luculento id exemplo demonſtrauit MOSHEMIVS [n] ipſe omnino legendus, quam vanus et a ſe ipſo decedens fluctuauerit in figendo iuſti et iniuſti principio, ponendisque et iterum reiiciendis legibus naturalibus, quam mire definitiones torqueat, vnaque manu euertat, quod excitauit altera. Similia plura magno feruore Hobbeſio obiicit SAMVEL PARCKERVS [o], cui vero non fidendum eſſe monuit NIC. HIER. GVNDLINGIVS [p], eo quod bile magis et odio, quam candore et veritate calamum tinxerit: quod quam verum ſit, lectorem docebit librorum inter ſe examen atque comparatio: ſine qua nec theologorum accuſationes nec iureconſultorum excuſationes attentionem merentur. Sed hos quoque non omnia Hobbeſii probare, exemplo ſunt GVNDLINGIVS [q] et CHR. THOMASIVS [r].

pag. 168. lin. 8. a fin. *A pleriſque non ſatis intellectum.* Eo certe ſcopo ſcripſit acutam et eruditam diſſertationem *de principiis iuſti et honeſti*, LAMBERTVS VELTHVYSIVS philoſophus Batauus, cuius ſcopus eſt primarius, legitimam procedendi rationem eſſe, quam obſeruamus in eruendis legibus naturalibus ponentes pro lege fundamentali, a qua reliquae manant, conſeruationem ſui [s], adhibita aliqua diſtinctione, de qua diſſertatione in textu hiſtoriae noſtrae mentionem fecimus, qui locus videndus et in his additionibus ad p. 180 iungendus. Alium promachum Hobbeſii, auctorem *dubiorum iuris naturae*, Duaci cIɔIɔccXIX. 4. editum indicat BVDDEVS [t].

pag. 170. lin. 1. *Scholaſticos illos mores philoſophis indignos produnt.* Ecce exemplum a magni ingenii philoſopho non expectandum. Valde diſſidebat Hobbeſius a conceptibus et principiis geometrarum, grauesque inde lites et contentiones ſuſceperat. Quibus ita obfirmatum habuit animum, vt in libello *de principiis et ratione geometrarum* ſcriberet [u]: *in magno quidem periculo verſari exiſtimationem ſuam, qui a geometris fere omnibus diſſentiat. Eorum enim, qui de iisdem rebus ſecum aliquid ediderunt, aut ſolum inſanire ſeſe, aut ſolum non inſanire, tertium non eſſe, niſi quod dicat forte aliquis: inſaniamus omnes.*

pag.

n) loc. cit. pag. 1196.
o) De Deo diſp. I. ſ. 27.
p) Gundlingiana Vol. II. p. 306 336.
q) Obſeru. ſel. T. I. obſ. 2. p. 37 ſqq. 60 ſqq.
r) Cautel. P. II. c. 9.
s) Oper. T. I. p. 961 ſqq.
t) Iſag. in theol. L. I. c. 4. p. 311. in toto iſto libro auctorem agere, is refert, vt nullum dari ius naturae euincat.
u) Conf. vita Hobbeſ. p. 139.

pag. 178. lin. 4. a fin. *Samuel Andreas dicitur Leibnizio.* SAMVELIS ANDREAE, theologi Marpurgenſis *diſcuſſiones fundamentorum Hobbeſii* prodiere *Herbornae 1672.* in qua diſſertatione academica hypotheſes Hobbeſii in theſes breues, perſpicuas et ordinatas coëgit ſimulque refutauit, quam ideo iuuentuti legendam commendat LEIBNIZIVS.

pag. 179. lin. 4. *Septem ſupra octoginta natum.* Meretur locum in hiſtoria philoſophiae huius epiſcopi Anglici memoria, quia inter primos fuit, qui ius naturae a brutali et inhumana Hobbeſii facie ad humanitatis rationem reuocando, rationali et morali naturae humanae ſocietatis clauem adhibuit, vt moralem de legibus et honeſto diſciplinam ad natiuas beneuolentiae et ſocietitatis rationes reuocaret: quo in principio enucleando tamen Stoicos duces, Hobbianam autem philoſophiam aduerſariam habuit. Qui ſi tantam perſpicuitatis et ſcribendi elegantiae curam habuiſſet, quantam acuminis philoſophici demonſtrauit, inter optimos iuris naturae ſcriptores poſſet numerari. Certe Pufendorfio praeluxit viamque monſtrauit, qua rationabilius iuris naturae aedificium poſſet conſtrui. Nam in diſquiſitione philoſophica *de legibus naturae earumque forma, ſumma, capitibus, ordine, promulgatione et obligatione*, Londini cIↄIↄcLXXII.[*] edita, et in Germania noſtra decennio poſtea, cum Pufendorfianum I. N. caput erigere inter noſtrates coepiſſet, recuſa, non tantum ſyſtema Hobbianum euertere, ſed melius et ratione humana dignius extruere anniſus eſt. Quem in finem principium I. N. commune atque primoprimum poſiturus, leges naturales conſtituit eas propoſitiones immutabilis veritatis, quae actiones voluntarias citra bonorum electionem malorumque fugam dirigunt, ac obligationem ad actus externos inducunt, etiam citra leges ciuiles, et ſepoſita conſideratione pactorum regimen conſtituentium; quae veritates a rerum hominumque natura mentibus humanis neceſſario ſuggeruntur, ab iis percipiuntur, et memoria retinentur, atque in ea exiſtunt. Harum legum naturalium fundamentum generale, omniumque legum parentem ita ſe habere: *beneuolentia maxima ſingulorum agentium erga omnes ſtatum conſtituit ſingulorum, omniumque beneuolorum, quantum fieri ab ipſis poteſt, feliciſſimum, et ad ſtatum eorum, quem poſſunt aſſequi, feliciſſimum neceſſario requi-*

*) Richardus Cumberland, Londinenſis natus 1632. poſt iacta diſciplinarum iuuenilium et encyclopaediae fundamenta in ſchola patria Cantabrigienſem academiam ſublimiorum ſcientiarum magiſtram elegit, et ſe paſtorali muneri fungendo incredibili diligentia addixit. Quod nactus dici non poteſt, quam profunde ſe ſtudiis immerſerit, quanta diligentia munus ſacrum obierit, ſingulis hebdomatibus fere ſuggeſtu ad populum concionando, et tamen non obſtantibus laboribus ſacris ſumma contentione in philoſophiae, philologiae et artium mathematicarum diſciplinis verſando. Ponficiae partis in patria oſor ſub Iacobo II. rege ex metu febri correptus vix euaſit, a ſuccedente Guilielmo III. epiſcopatu Petropolitano praeter omnem ſpem et expectationem auctus eſt, eique magna fide, diligentia, humanitate, ſtudiorumque contentione vſque ad extremam ſenectam praefuit. Cui induſtriae et animus ſapientiae deditiſſimus, et corporis ſanitas etiam annis cumulata, conſeruata tamen et virens, valde profuere, vt decrepitus quoque ſenex memoriae vires non amitteret: annos enim natus 83 Copticam linguam didicit, denatus 1719. Vitam eius praemiſit hiſtoriae eius Phoeniciae S. PAYNE, vnde reperiit NICERONIVS T. V. p. 418. et CHAVFEPIE dict. hiſt. crit. T. II. p. 156 ſqq. Memoires de la G. Bretagne T. IV. art. 7. nou. lit. Lipſ. T. VII. p. 365 ſqq.

requiritur; ac proinde commune bonum erit ſuprema lex. Iſtius autem propoſitionis nexum veritatis idem ſignificare ac ſi diceretur; *ea volitio, ſeu proſecutio bonorum omnium in noſtra poteſtate ſitorum, quae maxime efficax eſt, ad noſtrum aliorumque rationalium fruitionem, maximum eſſe, quod homines efficere poſſunt, vt ipſi aliique iis feliciſſime perfruantur.* Siue, *nulla vis in homine maior eſt, qua ſibi aliisque omnium bonorum complexionem comparent, quam voluntas ſuam cuiusque felicitatem, ſimul cum felicitate aliorum proſequendi: haec enim monet ſeparari non poſſe, totumque a partibus ſimul ſumtis differre. Non autem hanc propoſitionem efficacem eſſe poſſe, ad cuiusuis mores formandos, quam ille effectum, nempe felicitatem ſuam cum aliorum felicitate coniunctam in finem ſibi propoſuerit, et varios, quos beneuolentia in ſe continet actus pro mediis ſumſerit etc.* Quas notiones naturales confirmare, et ex natura hominum morali deriuare ſubtiliſſimis rationibus laborat, et naturaliter illis ineſſe demonſtrat, in quibus tamen cum abſtractas valde notiones et propoſitiones explicat, in altum ſaepe aſſurgit, vt prae ſubtilitate aſſequi illum lectori vix liceat, praeſertim cum Hobbianas aſſertiones refutandas vbique crepet, quae magnam omnia attentionem requirunt. Vnde, qui ſyſtema Cumberlandi intelligere cupiunt, monendi ſunt, vt *epitomen totius tractationis* in fronte libri fuſe explicatam legant, relegant, examinent, omiſſis refutationibus Hobbeſianis, et tum demum accurato examine definitionum et propoſitionum adhibito ſyſtema extrahant, ſuisque nexibus colligatum explorent. Quod a nobis hoc loco, ob anguſtiam noſtrarum paginarum fieri non poteſt, in hiſtoria particulari autem I. N. et G. omnino agendum eſt.

pag. 180. lin. 7. *Apologiam pro tractatu clariſſimi Hobbii de ciue.* Hunc quidem titulum diſſertationis Velthuyſianae ex *vitae Hobbeſianae auctario* [y] deſcriptum tunc dedimus, quae *Amſtelodami 1651. 12.* prodiiſſe et vnicum ſcriptum anonymi in defenſionem Hobbeſii eſſe illi dicitur. Poſtquam autem Velthuyſii *opera, Amſtelodami 1680. 4.* edita ſuppellectili noſtrae librariae acceſſerunt, inter quae [z] haec *diſſertatio epiſtolica de principiis iuſti et decori occurrit*, vidimus neque in rubro, neque in tractationis praefatione, neque in diſſertatione ipſa mentionem fieri apologiae pro Hobbeſii ſcriptae, vnde coniectura nobis enata eſt, mentionem apologiae Hobbii in primae editionis titulo ab aliena manu fuiſſe adiectam, nec pro defendendo ſyſtemate I. N. Hobbeſiano ſcriptam eſſe iſtam diſſertationem, ſed id tantum operae ſibi dediſſe medicum iſtum, acutum et ſubtilem, vt oſtenderet, „eas, quae amico, ad quem ſcripſerat, monendae videbantur „difficultates, quas poſt ſe trahere videbatur eius de principiis iuris ſen„tentia, quaeque enatae videbantur illi, quia videbat, eam cum prin„cipiis Hobbii magnam affinitatem habere, qui inter perditiſſimos huius „corrupti ſeculi auctores malis rumoribus differatur, impoſuiſſe illi, ani„mumque praeoccupauiſſe; quaſi auctor omnia albo calculo approbaret,

„quae-

y) p. m. 215. z) p. 961 ſqq.

„quaecunque ab illo auctore dicta ſunt, aut ei per conſequentias ſolidas „tribui poſſunt. Quibus praemiſſis mentem ſuam ita explicat, vt fatea„tur: ſe incidiſſe in illum auctorem, ſicut in multos alios, et ex eius „ſcriptis parumper inflexis et mutatis multum ſibi paraſſe ſubſidii, in de„cidendis per rationem controuerſiis, de aequitate et iuſtitia. Et quan„do occaſio incidat, non poſſe non animum iſtum ſe teſtari laudando „viri induſtriam. Et certe non aliud redhoſtimentum viris doctis, qui „auare ſuis ſtudiis pretium non poſuerunt, praeſtari poſſe, praeter nomi„nis et famae celebritatem. Quamuis autem multa periculoſa continere „feratur viri ſcriptum, et cum magno diſcrimine veritatis ad noua „tranſiri dogmata, neminem tamen vnquam ita ſcripſiſſe, vt acerrimi „cenſoris virgulam potuerit effugere, et alicubi appareant ſani iudicii „deliquiae: neminem tentauiſſe facinus magnum et memorabile ſine pe„riculo. Quanto ſatius itaque eſſe cum diſcrimine aditum ſibi facere ad „ vtiliſſima et non vulgata, quam ſemper littus legendo inhaerere com„munibus, quorum pauca ſint, quae accurati ſcrutatoris examen ſuſti„nere poſſint. - - Videri autem illos inſigniter in bonos mores peccare, „qui maledictis doctorum virorum induſtriam auertunt ab inueſtigatione „veri. Eorum enim laborem, ſi verum attingat, cedere in bonum pu„blicum, ſi excidant ſcopo, diu errorem latere non poſſe, quin aliorum „induſtria ea in lucem protrahat, quod ſi modeſte fiat, periturum qui„dem indagatoris laborem, ſaluam tamen et integram manere eius fa„mam et aeſtimationem. Quibus deinde deteſtationem vehementiae „et bilis, in talibus controuerſiis grauiſſimis verbis addit, et tandem „mentem ſuam ita declarat: ſe nullius, niſi Chriſti diſciplinae, neque „cuiusquam hominis alumnum eſſe, neque quicquam heic ſibi praeci„puum ac ſingulare a communi cauſſa, qua veritatis ſtudium promo„uere, quemque teneri. Principium tamen illud, de conſeruatione ſui „commode explicatum bonum et rectum eſſe, ſe putare, et ſi iuxta il„lud nauigationem quis inſtituat, in nonnullis parumper obliquando cur„ſum, feliciſſima velificatione portum obtinere poſſe, ſe exiſtimare. Ita„que periculum facere velle, ſtrictim delibando ſingula, quae ad iuſti„tiam et aequitatem naturalem pertinent, ſicque ſe ſperare, ſuſpicio„nes amici ſui deluere poſſe, et quae in auctore (Hobbeſio) iſtius prin„cipiis culpanda aut imitanda putet, ſub aſpectum ponere“. Habes Lector totam, quam pro Hobbeſio ſcripſiſſe auctor dicitur apologiam, quam ipſis eius verbis enarrare non piguit, quoniam exploratum habemus, paucos primam huius diſſertationis editionem vidiſſe, pauciores repetitam inter opera Velthuyſii ſpiſſa et lectionem moleſtam poſtulantia legiſſe, pauciſſimos attente et cum examine exploraſſe. Ex hac vero, quam αὐτολεξεὶ dedimus, recenſione patet, Velthuyſium ſe Hobbianis principiis addixiſſe nunquam, vidiſſe in iis multa, quae perimenda et abiicienda ſint, alia ſana viſa elegiſſe quidem, at ex melioribus funda-

men-

mentis demonſtrauiſſe atque deduxiſſe, et occaſione tantum principii de ſtudio conſeruandi ſe ipſum, ex natura hominis morali a creatore ſapientiſſimo indito, leges vniuerſalis iuſti et aequi deduxiſſe, ita non eclectica tantum ſobrietate, ſed chriſtiana quoque pietate, et philoſophica prudentia egiſſe, vt oſtenderet „quare nunc poſt hominis lapſum, qui „turbauit et vertit omnia, hominis interſit virtutem ſectari, vt ſibi pa„ret commoda, vitet incommoda, quae eſt alia ratio conſiderandae vir„tutis, quam ea, quae in ſtatu integro vſum ſuum habebat: nam cum „tunc malum aut noxium homini non eſſet cognitum, nunquam illi „naſci potuiſſe ideam et rationem virtutis ſub forma conſideratae, ſed tunc „exercuiſſe virtutem, quia et ſancta eius natura eum eo ducebat". Sed et alia praeſupponit, quae in Hobbeſiano ſyſtemate deſiderabantur: Nempe Deum eſſe et creaſſe mundum in ſapientia; eundem virtutes iuſtitiae et veritatis exercere velle in mundi regimine; Deum in creando mundo ſibi finem propoſuiſſe agendi ſapienter, id eſt, media dirigendi ad finem: media iſta habere debere aptitudinem ad finis conſecutionem, ſciri autem non poſſe, quid DEVS de mediis fieri ſtatuerit, niſi nobis innoteſcat finis: porro hominem non impune laturum, ſi deuiat ab illo ordine, quem ab homine obſeruari vult Deus in conſecutione finis, quem ſibi et homini propoſuit, et praemio afficiendum illum, qui vitam et mores inſtituit, iuxta ordinem a Deo praeſcriptum. Et haec velle iuſtitiae et veritatis nomina. Inde vero colligi non tantum, eſſe virtutem et vitium morale, quod notionibus communibus ſua ſponte cognoſcitur, neque ex vtilitatis et commodi ratione, ſed ex ratione ipſa etc. Ex his principiis deinde non inconcinne officia, leges, mores hominum deducit, magnumque acumen ſubinde prodit. Vnde pollicem praebere CHR. THOMASIO [a] non poſſumus, Velthuyſium auctorem obſcurum et confuſum vocantem, ſi quis vnquam, licet praeſtare veritatem iudicii B. BVDDEI [b] nolimus, cum acumine et ingenio Hobbeſio aequiparandum eſſe.

pag. 180. lin. 22. *De philoſophia morali Epicuri ſuis locis diximus.* Nunquam legiſſe cum attentione, immo ne recte quidem inſpexiſſe GASSENDVM oportet illos, qui cum Hobbeſio illum eandem tibiam inflaſſe aſſerunt, adeo diuerſa eſt Gaſſendi ab Hobbeſio de principio I. N. ſententia. Quod quidem non magnopere miramur, eo quod et raritas atque caritas operum Gaſſendi pleriſque eius ſyſtema philoſophicum legendum eripuit, et vaſtitas atque prolixitas longae tractationis, magna veteris hiſtoriae philoſophicae accumulatione moleſta, pleroſque taedio detinet ab eorum lectione. Vnde pauca quaedam hoc loco adiiciemus, oſtenſuri, quo pacto tantus philoſophus de principio I. N. philoſophatus ſit, et, num in Epicuri, cuius placita in vitam reuocabat, aſt ſimul emendabat,

a) Hiſt. Iur. nat. c. VI. §. 12. p. 85. b) Hiſt. I. N. p. 35.

dabat, vel in Hobbeſii, amici caſtra tranſierit. Nempe, poſtquam more ſuo erudite et luculenter *Ethicorum ſuorum libro ſecundo, capite quinto* de iuſtitia, iure et legibus tractare coepiſſet, omnis prius antiquitatis philoſophorum de hoc argumento ſententias miro ordine et ineffabili lectionis copia enarrauit, et philoſophicae hiſtoriae ſtudioſis iucundiſſimum veteris iuris naturalis compendium exhibuit. Deindè oſtenſurus, qualem vtilitatem matrem iuſti aequique Epicurus, non multum recedentibus Platonicis ſequioribus, dixiſſet, rem ita ab ouo, quod aiunt, repetit, et adeo luculenter explicat, vt mereatur hic locus etiam in praeſentia, vbi de nobili argumento morali diſſerimus, adſcribi, eiusque mentem intelligant, qui voluminoſo opere ipſi carent [c]. Ita vero ille: „A qua natura habet homo vt ſit, habet etiam facultatem tuendi et conſeruandi ſe ac vſurpandi proinde omnia, quae ad hoc praeſtandum neceſſaria, conducentia, vtilia ſunt. Porro facultas iſta eſt, in qua videtur dici poſſe conſiſtere jus naturae primarium, adeo proinde, vt, „quotiescunque facultate hac vtimur, iure naturae vti cenſeamur, et „illo quidem primario, ſeu quo nullum ſit a natura datum antiquius. At „vero, quia ſpectato hoc quaſi purae naturae ſtatu homines omnes pa„ris ſunt iuris, nihilque eſt, quod vnus ſuo iure, hoc eſt, facultate a na„tura data vſurpet, quod alius ſuo, ſeu pari iure vſurpare non valeat, „quippe cum natura promiſcue ſeu in commune poſuerit ea bona, qui„bus indigent, ideo euenire poteſt, vt vno concupiſcente, proſequente„que aliquid nitantur in aduerſum alii, qui id pariter concupiſcant, et „proſequantur: ac inde enaſcantur rixae, rapinae, odia, vulnera, caedes, „et vita vniuerſa inſidiis periculiſque obnoxia euadat. Quamobrem „ſpectandus eſt homo poſteriori modo, ſiue quatenus ſociabilis eſt ac „in naturae quaſi modificatae ſtatu, ad qualem videlicet homo ita com„paratus a natura fuit, vt vellet ac poſſet quippiam aliis de ſuo indefini„to in omnia iure remittere, quo caeteris pari ratione aliquid de ſuo re„mittentibus ſupereſſet aliquid, quod poſſet ſuum dicere et ſine con„trouerſia vſurpare. Factus ergo eſt homo *a natura ſociabile animal*, vt „ſuo ille iure in vſurpandis rebus ad tollendam indigentiam conducenti„bus vti tutius poſſet, ac vt amantior retinentiorque ſocietatis efficeretur, machinata natura eſt mutuam auxiliorum indigentiam, vt dum „vnus ab alio operam, qua egeret, exigeret, tanto facilius eam obtine„ret,

c) Op. T. II. p. 794. ſ. Nempe ſupponit Gaſſendus, hominem ſpectari dupliciter poſſe, primum quidem abſolute ſeu ſecundum ſe, ſecundo vero comparate, ſeu prout refertur ad alios, et pars quaedam eſt eſſeue appetit ſocietatis. Ac priori modo ſpectari quaſi ſolitarium, et in purae naturae ſtatu, hoc eſt, qualis eſt a natura factus cum omnibus ſuis et partibus, ex quibus et conſtat, et facultatibus, quibus eſt inſtructus. Cum ſit vero talis a natura factus, vt in ſe non habeat quaecunque ad vitam et incolumitatem tuendam neceſſaria ſunt, ſed multis rebus auxiliisque externe petendis indigeat; ideo, quae natura fecit indigum, prouidiſſe ſimul ipſi de rebus ad talem indigentiam explendam neceſſariis, ingenitis interim facultatibus, quibus huiusmodi res quaerat, inueniat, in vſum conuertat.

„ret, quanto ipſe praeſtare aliam, qua ille viciſſim indigeret, poſſet. „Neque vero hoc ſolum, ſed etiam, quae fecit hominem ſuae indigentiae „intelligentem, fecit tum ſolertem ad excogitandum, tum propenſum „ad ineundum pacta, quibus illi conſuleret, ac in ſocietate commode „verſaretur. Itaque *quicquid ſit de illa ſeu ſuppoſitione ſeu fictione ſtatus, in „quo ſeu Epicurus ſeu alii*[d] *vixiſſe aliquando dicunt* primos homines, tam „eſſe profecto videtur ipſa ſocietas hominum, quam illorum eſt origo „antiqua, ac non eo quidem ſolum ſenſu et modo, quo bruta eiusdem ge„neris ſociabilia inter ſe ſunt, verum illo etiam, quo, quatenus ſunt et „intelligentes, et ratione praediti, agnoſcunt, non poſſe vllam inter ſe ſo„cietatem eſſe ſecuram, niſi ea conuentionibus pactisque mutuis con„ſtabiliatur. Porro, quia ex iisdem pactis ſocietateque inita facultas illa „primum conceſſa veluti firmatur, dum ab aliorum vi tuta redditur, ideo, „quatenus a pactis dependens, appellari poteſt ſecundarium ius, cum et „exinde ipſa pacta ipſum ſtabilientia et quadantenus dantia appellentur „iura". Hactenus Gaſſendus philoſophus perſpicuus et attentus, quae poſtea eo applicat, vt oſtendat, hoc vltimo ſenſu vtilitatem cum Epicuro dici poſſe principium I. N. ipſaque pacta ius naturae dici, quia illud primarium naturae ius, ipſi videretur facultas quidem, non autem ius dici poſſe. Ex qua διατυπώσει Gaſſendiani Principii iuris naturae conſtat, virum acerrimi ingenii relicta Epicuro et Hobbeſio vtilitate, aequi rectique matre, cum Stoicis ad ſociabilem humanae naturae indolem recurriſſe, qua in parte eum poſtea ſecutus eſt Puſendorfius. Alia ob chartae anguſtiam apud ipſum Gaſſendum legenda ſunt, quaeſtionem totam pulchre illuſtrantia, et hiſtoriae I. N. ſpeciali plurimum inſeruientia, ad quae curae noſtrae poſteriores h l. extendi non poſſunt.

pag. 199. lin. 16. *Quibus deſtruendis operam impendere aliorum eſt.* Legendus de naeuis Hobbeſii praeter MOSHEMIVM[e] ipſe, qui in multis eum excuſauerat, et minime ſuſpectus iudex eſt GVNDLINGIVS[f]. Eorum fontes vir κριτικώτατος in eo ponit[g], quod ex ſcylla in charibdim multoties inciderit, maxime cum obſeruauiſſet, multa fallaciter et fraudulenter excogitaſſe pontificis Romani aſſeclas, vt et homines terrerent, et magiſtratibus vincula iniicerent; myſteriisque multis excogitatis laicos naſo ducerent, eorumque admirationem et venerationem ſibi conſeruarent, inde permotum eſſe, vt crederet, reperiri adhuc multa eiusmodi ſuperſtitionis myſteria, eaque perquirenda et extirpanda porro eſſe. Id quod ex hiſtoria reformationis illuſtrari poſſe ICtus Halenſis monet, propius rectiusque ad hiſtoriam eccleſiaſticam Romanam Hobbii prouocaturus, quod *pöema ſupra bis mille verſibus conſtans* in ſchedis quidem con-

d) Videtur reſpexiſſe ad Hobbeſium, cuius principium I. N. non totum reiiciebat, ſed emendabat: ſed et veteres recenſitos ſupra comprehendit.

e) Ad Cudw. p. 1197 ſqq.

f) Vol. II. p. 336.

g) Ibid. p. 337 ſqq.

contineri, at de ſuperſtitionis origine et progreſſu agere monet biographus [h], vel ad Leuiathanem quoque [i], in quo curiam Romanam, aſt quamcunque etiam poteſtatem eccleſiaſticam acriter momordit. Non reticuit id Hobbeſius, memorabilibus diſtichis canens [k]:

Leuiathan clerum totum mihi fecerat hoſtem,
Hoſtis theologûm nidus vterque [l] fuit
Nam dum papalis regni contrecto tumorem,
Hos licet abſciſſos, laedere viſus eram.

2. Porro fundamentalem Hobbeſii errorem ponit Gundlingius, quod principem nimis extulerit ſupremamque eius poteſtatem magis, quam par erat, euexerit, 3. quod αὐτοδίδακτος Matheſin diſcendo, ſenſibilibus notionibus, etiam in rebus fidei, nimium inhaeſerit: 4. quod ab attenta et critica hiſtoriae veteris lectione longius abſuerit, ſed ſyſtemate demum formato ex illa aſſuerit, quod in rem ſuam eſſe cenſeret, 5. tandem, quod lectionem tantum non omnem neglexerit, nec ad rerum fidem et exiſtentiam, ſed poſſibilitatem in ratiocinando tantum reſpexerit. Quae obſeruationes vt ex hiſtoria tanti viri manifeſtae ſunt, ita, quam difficile ſit, etiam magnis viris ſobrie philoſophari, euincunt.

h) pag. 193. *i*) Lib. II. *k*) p. 236. *l*) Lutetia et Londinum.

AD CAPVT SEPTIMVM.

DE RENATO CARTESIO.

pag. 201. lin. 16.

Extruendum ornandumque afferuntur. Valde ideo contemnit ſcriptum αὐτοσχέδιον NICERONIVS [a], eo quod erroribus ſcatet, et ſuperficiariam operam ſatis negligenter exhibet.

Ibid. lin. 12. a fin. *At lineas magis duxit, quam integram enarrauit.* Obſeruatum ſimiliter NICERONIO [b], veriſimile eſſe, Borellum hoc elogium tantum ex narratione hoſpitis Carteſii Ville Breſſieux accepiſſe, quae nec memorabilia multa exhibet, nec admodum certa, ordine caret, et ſtilo ſcribendique elegantia, multa autem cumulat, quae in Carteſii hiſtoria locum habere non poſſunt.

Ibid. lin. 10. a. fin. Laudat tamen hanc biographiam Carteſianam IDEM, quod multa ſingularia, et inter naeuos multos memorabilia quoque exhibeat, quae Schotanum et Rayeum auctorem habent.

Ibid. lin. 9. *Ioannem Chriſtophorum Sturmium.* Ille tamen in loco allegato maxime ad hoc ſolum attentionem adhibuit, vt oſtenderet, Carteſium

a) Tom. XIX. pag. 240. ed. Germ. *b*) loc. cit.

teſium recte eclecticum dici, eo quod potiorem placitorum ſuorum partem e veteribus et recentioribus ſelectam in vnum philoſophiae compendium contraxerit. Quod, vtrum verum ſit, infra diximus.

Ibid. lin. 6. a fin. *Se commendauit vir doctus B. NICERONIVS.* Leg. Io. Pet. Niceronivs, cuius biographiam Carteſii additionibus auxit Germ. interpres ven. Rambachivs.

pag. 202. not. p. *Reflexions d'un academicien.* Eius ſcripti auctorem nominat Niceronius Ieſuitam Tellierium.

Ibid. lin. 4. a fin. *Licet nonnulla tangat quoque hiſtorica.* Meretur legi et examinari libellus ingenioſa ſatyra plenus, et ad ſpargenda Carteſianae philoſophiae offendicula accommodatus. In quo, cum praeter obiectiones mira arte contextas, multa afferantur, quae fortunam Carteſianiſmi in Gallia illuſtrare poſſunt; dignus eſt, ad quem attendat lectoris curioſitas, de Carteſii hiſtoria ſollicita.

pag. 203. lin. 24. *Intelligi omnes poſſent.* Leg. intelligere.

Ibid. lin. 9. a fin. *Dineto.* Videnda de eo *Bibliotheca S. Ieſu*, hoc nomine [c]. Erat ille non philoſophus, ſed concionator regis eloquentiſſimus, quo nomine in aula multum valebat. Aſt quaerebat Carteſius non verba, ſed rem. Quod ideo annotandum eſt, vt conſtet, cur Carteſius, qui tamen ſtudiorum fundamenta PP. S. I. debebat, poſtea adeo ab hac ſocietate abhorruerit, illa vero omnibus viribus eum ac philoſophiam eius perſecuta fuerit: detexerat enim inania philoſophici curſus ſtudia, quae in Flexienſi lyceo didicerat, illi vero, tangi ſuam auctoritatem et conculcari indigne ferebant. Initio enim et priuſquam ventoſam iſtam ſapientiam in ventos abire iuſſerat, adeo exiſtimationi Ieſuitarum aſſurgebat, vt fateretur [d], *hunc ſe magiſtris ſuis honorem perhibere teneri, nuſquam melius doceri, quam Flexiae.* Imo cum iam a Ieſuitarum philoſophia diuortium feciſſet, ita ad vnum ex PP. ſcribebat [e]: *Sane cum debeam patribus veſtris totam adoleſcentiae meae inſtitutionem, cum ad illos colendos ſemper fuerim ſingulari ſtudio ductus, malimque conſilia lenia et amica, quam ea, quae diſplicere poſſint, inire, multa ſunt, quamobrem rogatum vellem, vt, omiſſa hac materia, in alia quapiam, quae me non ſpectat, velit exercere, niſi porro ad aliam partem amplectendam me quaſi cogeret iniuria, quam mihi PP. veſtros facere audio; atque etiam regula prudentiae, quae docet, ſatius eſſe occultos, quam apertos hoſtes.* In cauſſa itaque ipſi Ieſuitae erant, quod ab illis Carteſius, ſuae diſciplinae innutritus defecerit: Illi enim, acute obſeruante eius biographo [f], *cauſſas habebant peculiares, propter quas conatibus Carteſii parum fauerent, quippe qui ſuis a diſcipulis abſolutiſſimam poſcunt obedientiam, qua omnia cogitata, dicta et facta ad amplificandum ordinis emolumentum et cumulandam gloriam conferant, neque a magiſtrorum ſenſibus vnquam*

c) v. Iacobus Dinet. p. 363. ed. Sotwelli Rom. 1676. f.

d) Lib. II. ep. 90.

e) Ep. 113.

f) Praef. Opp. philoſ.

quam recedant, quos intra ſeruitutis limites Renati liberale ingenium coërceri minime potuit. Inde vero graues ſocietatis in Carteſium diſcipulum ſuſpiciones, odia et perſecutiones, de quibus cum idem vitae Noſtri auctor neceſſaria monuerit, nos in re inuidia plena nihil addimus.

Ibid. lin. vlt. *Indignantis ſocietati ipſique Dineto ſatis arguit.* Non deſcribemus verba Carteſii ſauciato animo ſcripta, iubemus autem eos Lectores legere, qui primas ſcaturigines inimicitiae inter Societatem et Carteſium eiusque ſequaces ſincere cognoſcere cupiunt. Quae clauem dabunt ad reſeranda ſatyrae Ieſuiticae a DANIELE ſcripta [ff] myſteria, primamque fortunam Carteſianae philoſophiae in cathedris philoſophorum Gallicorum explicabit. Confirmabunt haec iſta, quae de indole philoſophiae ſcholaſticae recentioris ſupra diſſeruimus.

pag. 207. lin. 4. a fin. *Claudius Mydorgius, vir illuſtris.* Threſorier de France, en la generalité d'Amiens, fits d'un Conſeiller de la grande Chambre et ſucceſſeur de Viete, dans la reputation du premier mathemicien de France. Ita BAILLETVS [g].

pag. 209. lin. 2. *Et in alias quoque linguas translatus.* Scripſit has primitias laborum ſuorum Carteſius inter praeſidiarios milites Bredae tunc commoratus anno cIↃIↃcXVIII. quo vix XXII. aetatis annum agebat. Mirum ergo non eſt, conatum iuuenilem Carteſio viro diſplicuiſſe, indignumque viſum fuiſſe, qui in publicam lucem exiret, quanquam amici ſperabant, in hac quoque arte ſublime Carteſii ingenium veſtigia ſua non deſerturum. Nam Lutetiae iam inter honeſtas voluptates muſicae artis exercitia cum ſucceſſu deperierat. Carteſius autem tum ab Iſaaco Beckmanno, tum ab aliis amicis expugnari viuus non potuit, vt in vulgus prodire pateretur. Itaque fatis tandem concedentis opuſculum demum poſt mortem apud Batauos prodiit, vel aduerſariorum ſtudio, quod putat Bailletus, quos imperfectae ſcriptionis editione, eius famae detrahere voluiſſe coniicit, vel amicorum artis eius ſtudioſorum conſilio, qui noua multa ex internis artis rationibus petita in opuſculo iuuenili deprehendebant. Illud certum, tanto plauſu fuiſſe exceptum, vt non tantum in Belgio intra ſexennium bis typis excuderetur [h], ſed Londini quoque lingua Anglica [i], atque Pariſiis Gallica in vulgus exiret [k], curante POISSONIO oratorii presbytero, qui mechanicam quoque Carteſii iſti editioni Gallice adiunxit, et annotationes atque illuſtrationes addidit [l].

pag. 211. lin. 9. *Carteſium in his ineptientem.* Obſeruatum haud ſemel viris doctis, Carteſium imaginationis fortioris vi quaſi raptum ad conſilia literaria et philoſophica, enthuſiaſmo inclinaſſe. Certe eum prae ſe

 tuliſſe

ff) Iter Carteſii in mundo, qui inter acerrimos eius aduerſarios eminet, multumque cauſſam Carteſii depreſſit. Vtimur editione Gallica 1691. Pariſ. Latine prodiit Viennae.

g) Abregé L. I. p. 20.

h) Vltraiecti 1650. 4. Amſtelod. 1656.

i) 1653. k) 1658. 4.

l) NICERON. l. c.

tuliſſe falſe deridet Daniel [m], Ieſuita; quem non ſatyrae tantum cauſſa illum ſugillauiſſe, ſed reuera hanc labem Carteſio adhaeſiſſe, vel vna ſtolida cupiditas Roſaecrucianos fratres detegendi vel deuota peregrinationi ſacrae ad Lauretanam aediculam pietas, et imprimis hypotheſes Platonicae, non in cerebro Carteſii natae, ſed clam ex Academia prima ſubductae et ad argumentum metaphyſicum translatae loquuntur, quae Platoniſmi veteris ignarus facile deteget, ſuoque domino reſtituet. Vidit id iam Leibnizius [n] et in Carteſio modeſte notauit, Platonicum in Roſaecruceano amare traduxit Hvetivs [o].

Ibid. lin. 21. *Teſte Leibnizio not. z.* Extat locus inter epiſtolas ſummi viri ven. Kortholti ſtudio editas *volumine III.* [p] ibi enim occurrunt: *notata quaedam circa vitam et doctrinam Carteſii*, in huius philoſophi hiſtoria non negligenda. Quae de eius conuerſatione cum Faulhabero, artis architectonicae militaris peritia claro narrat Leibnizius, ea habuit, ipſo teſtante a Lipſtorpio. Hodie adhuc in celebri hac vrbe artis huius peritia et militari gloria coruſcant poſteri Faulhaberi.

pag. 216. lin. 3. *Amicos in ea mora nactus viros praeſtantiſſimos.* Meretur conſeruari memoria eruditorum virorum, quibus amicitiae vinculo tunc Carteſius familiariter innotuit, Balzaei, Hardyi, Morini, P. Gibreuf aliorumque ex congregatione oratorii, Sarazini, Jumeauuii, Launaei, Picotii multorumque aliorum, de quibus conſulenda eſt Bailleti diligentia. A Mydorgio autem, quo amiciorem non habebat, opticum vitrorum poliendorum artificium addiſcendo, ſtudia naturalis ſcientiae mire ſibi adiuuit, inque ea arte excellenter verſatus eſt.

pag. 218. not. p. *Aemilius.* Extant quatuor ad hunc Renerium epiſtolae Gaſſendi [q], ex quibus patet, plurimum huic philoſopho Gaſſendum tribuiſſe, vltima quoque teſtatum fecit, quanta fuerit Carteſii aduerſus Renerium amicitia. Hunc eo ipſo die, quo vxorem duxit Vltraiecti coepiſſe per conuiuium male habere, et ex eo eductum paucis poſt horis interiiſſe, eodem loco notauit Gaſſendus.

pag. 222. not. b. lin. 9. col. b. *Quod eius fidei vel ideo relinquimus.* Obſeruat Leibnizivs [r], Paſcalem, cum ſanitate valde infirma frueretur, adeo tamen ingenii et acuminis virtute valuiſſe, vt in ipſis religionis controuerſiis ad extremos quaeſtionum ſcrupulos penetrare cuperet, adeo vt tandem dubitationem vſque ad inſaniam proſequeretur. An veriſimile eſt, huius characteris philoſophum, omnia dubitationum et difficultatum ſcrupulis cumulantem, ſectarium factum Carteſii?

pag. 223. lin. 23. *Quod a veritate ſemel agnita ex parte defeciſſet.* Obſeruat Spanhemivs [s] ex epiſtola Carteſii ad Eliſabetham principem [t], vehe-

m) loc. cit. n) loc. cit.
o) Mem. pour le Carteſianiſme p. 70.
p) pag. 388. et in Thomasii hiſt. ſap. et ſtult. T. II. p. 113.
q) T. VI. Opp. p. 24. 29. 37. 41.
r) Ot. Hanoueran. p. 165.
s) De nouiſſimis in Belgio circa res ſacras diſſidiis, p. 74.
t) Lib. I. ep. 22. p. 48.

vehementer ac cum impetu Carteſium doluiſſe, tum quod in metaphyſicis ei contradixerit; ad programma quoque Regii vulgatum et philoſophiam naturalem [u] prouocat, in qua ea principia exagitat. Non praetermiſit hoc DANIEL [x], qui ridicule monet, fuiſſe in fatis, vt Carteſius et Regius libellis inter ſe dimicarent, haberetque ille omnes Belgii confoederati eruditos, quorum cognomina terminationem haberent, ius, Reuius, Demmatius, Voëtius, Regius. Quae frigida ſunt, et Ieſuitae ſcholam ſapiunt: qui reliquas hoc loco aduerſitates Carteſii eiusque philoſophiae ex perſecutione Voëtii ortas, quae vix auctoritate legati regis Galliarum ſiſti potuerunt, enarrat.

pag. 229. not. ii. *Huetio.* Non praetereundum hoc loco, quod ex ore Carteſiani cuiusdam ſe hauſiſſe ait perſonatus MARVILLIVS [y], machinam automaton a Carteſio ſumma induſtria confectam, vt demonſtrare poſſet, beſtias eſſe machinas, occaſionem dediſſe inimicis hanc de Francina fabulam comminiſcendi.

pag. 230. lin. 7. a fin. *Burdeno Ieſuitae.* Aliam recentiorem editionem affert NICERONIVS Neapoli (Amſtelodamum prae ſe fert titulus) in qua *adiectae ſunt vtiliſſimae quaedam animaduerſiones, ex variis doctiſſimisque auctoribus collectae; cum auctoris vita breuiter ac concinne ſcripta*, 1719. 8. curante GIOVACCHINO POETA. Gallicam verſionem ab ipſo Carteſio emendatam debemus CLESELERIO, *Pariſ. 1647. 1661.* itemque RENATO FEDE, *Pariſ. 1673. in 4.*

pag. 234. lin. 21. *In libello de confraternitate Mariana.* Hiſtoriam iſtius controuerſiae, quae Voëtium et Samuelem Mareſium inter ſe commiſit, et in qua Voëtius impotentiam animi ſui valde prodidit, ſuccincta enarratione explicat NICERONIVS [z], in *vita Mareſii*, qui videndus.

Ibid. lin. 3. *Sorberius.* Videndae epiſtolae Sorberii ad Gaſſendum [a].

pag. 235. lin. 2. *Non ſine eius dedecore conuincitur.* Extat haec tractatio etiam inter *epiſtolas Carteſii;* videndus etiam NICERONIVS.

pag. 236. lin. 10. *Eximie erat exculta.* Totus eſt in cumulandis in eruditam principem laudibus CARTESIVS [b], qui non tantum vehementer laetatus eſt, quod ab illa et legerentur ſua ſcripta, isque in notitiam eius eſſet admiſſus: ſed extollit quoque, *quod nec aulae auocamenta, nec conſueta educatio, quae puellas ad ignorantiam damnare ſolet, impedire potuerint, quo minus omnes bonas artes et ſcientias inueſtigauerit, et penitiſſime inſpexerit, ipſe autem vnam inuenerit, quae tractatus ſuos antehac vulgatos perfecte omnes intelligat* etc. Quae poſtea ad incomparabilis ingenii encomium reuocat, et his ex parte voluntatis nihil ad abſolutam et ſublimem ſapientiam, in moribus deeſſe reuocat. Digniſſima princeps, quae indicibus feminarum eruditarum et mulierum philoſophantium, itemque illuſtrium alumnorum

u) Lib. V. c. 1.
x) pag. 120.
y) Mel. T. II. p. 134.
z) T. XIX. p. 208 ſeqq. verſ. Germ.
a) T. VI Opp. Gaſſ. p. 447. 462. 470.
b) Ep. Dedic. principiorum.

rum Carteſianae philoſophiae non ſine titulo ponatur, et quam ex aequo laudauerit Bailletus[c].

pag. 240. lin. 7. *Leidenſes theologi.* Comparanda ad hunc locum eſt de ſuſpicionibus theologorum Leidenſium contra Carteſium epiſtola Spanhemii filii, in qua *nouiſſima ſui temporis circa res ſacras in Belgio*[d] *diſſidia* amicum edocuit, ex qua patet καινολογίας et καινοφωνίας Carteſii receptam in eccleſiis et academiis Belgicis doctrinam euertere viſas etiam eorum mentes exaſperaſſe et in philoſophum exacuiſſe, qui placatiori cetera animo in cathedris theologicis docebant, quorum ſyllabum doctiſſimus theologus annectit. Quod ſi recte omnia liberaque mente penſitauerimus, nihil animos theologorum in Carteſium magis accendit, quam immoderatum ſectae condendae ſtudium, quod eum valde vexabat; quodque ſemper pomum Eridos fuiſſe, ab philoſophiae incunabulis, teſtatur hiſtoria philoſophica. Acceſſit rumor, varius quidem at vagus et mentes occupare valens, Carteſii ſequaces, ob doctrinae nouitatem fauere partibus Romanenſium, id quod inuidiae contra eos nutriendae erat aptiſſimum.

pag. 246. lin. 10. *Anno MDCLXVI.* Hoc anno e Suecia abductus, curante Galliae theſaurario Aliberto, anno ſequente Pariſios translatus, in S. Genouefae templo tumulo iterum illatus eſt: ſuperbo titulo ab Aliberto honoratus, qui apud Niceronivm[e] legitur, qui etiam epitaphium a Clerſelierio praeceptore ſcriptum affert, quod legi meretur.

pag. 248. lin. 14. a fin. *Egerit.* Valde ideo Bailletum reprehendit anonymus, quem Bouhurſium Ieſ. eſſe volunt *reflex. d'un academ. ſur la vie de Mr. Cartes.*

pag. 249. lin. 14. a fin. *Quam multi ante eum alii potuit graſſari.* Plurimum lucis meritis Carteſii de philoſophia eclectica affundit comparatio fatorum philoſophiae eclecticae ſeculo XVII. magno conatu exſurgentis, cuius hactenus hiſtoriam enarrauimus, ſi, quas imprimis Gallorum ingeniis debemus, emendationes et reformationes eius recogitamus. Inter quas, molimina Gaſſendi et ſequacium referenda eſſe, ad tomum priorem recentioris H. P. luculenter demonſtrauimus. Aſt, quanta quanta etiam fuere Gaſſendi et paucorum, qui eius viam ſecuti ſunt, merita, fatendum tamen, Carteſium illi praeſtitiſſe. Nam et animi magnitudine atque fortitudine philoſophiam reformandi eum ſuperabat, et ad ſectam veterem emendandam et ornandam, ſicut Gaſſendus ad Epicuream, non diuertebatur, ſed, abiecto omni antiquitatis et auctoritatis praeiudicio eodem, quo veteres, Pythagoras, Plato, Epicurus ceterique ſectarum conditores animo excelſo ſolus viam quaerere nouam et a nemine tritam audebat. Et quanquam lectionis et cognitionis veteris ſapientiae multum

c) loc. cit. L. VII. c. 8. p. 240. ed. min. conf. Andr. Ritteri diſſ. de principum in Carteſium fauore, Gryphsw. 1705.

d) pag. 57 ſeqq.

e) p. 222 ſeqq. conf. Bayle Dict. T. art. Anaxagoras not. N. p. 217.

tum a Gaſſendo ſuperabatur, ſuperhabitis tamen opinionum commentis; tentare fidebat ingenio, quo ſe quoque poſſit tollere humo, et ad Parnaſſi cacumina et ſapientiae palatia penetrare. Quae animi, intellectus et voluntatis viribus ſupra modum eminentis, magnificentia eum toti philoſophantium choro exemit, et nouae atque ingenioſae philoſophiae auctorem fecit. Vnde factum, vt cum Gaſſendiana philoſophia intra anguſtos limites concluderetur, Carteſiana totum orbem philoſophicum repleuerit. Adeo autem philoſophandi audacia caput extulit, vt, cum Baco Verulamius incredibili iudicii acie, totum ſanioris philoſophiae campum oculis emetiretur, ſed non conatu, non euentus felicitate et gloria; Carteſius non in principiis conſiſtens, et nudam ſolummodo veritatem intuitus, ſed ad deducendas fontium verorum ſcaturigines et condendam nouam philoſophiam maxime ingenio fit progreſſus, idque philoſophiae palatium exſtruxerit, quo florentes ſapientiae lares philoſophiae, quos Ariſtoteles per tot ſecula firmos et erectos ſeruauerat, vehementer labefactaret, et auxilia mathematica in vſus adhibendo longe elegantiora in lucem produceret. In quo ad iudicium Rapini [f] non inepte nos prouocare poſſe credimus, qui, quamuis vehementer Ariſtoteli faueret, magnique Gaſſendum faceret, faſſus tamen eſt, *Carteſii memoriae debitam laudem tribuendam, fatendumque eſſe, phyſicam eius ſubtiliſſimis recentioribus annumerandam eſſe, et curioſas ideas et egregios mentis conceptus continere, cumque attentius conſideretur, melius ordinatum doctrinae ſyſtema, quam apud Gaſſendum et Anglos in ea reperiri: immo plus nouitatis et inuentionis, quam apud Gaſſendum in eo occurrere: verbo, ordinem optime excogitatum eſſe, methodum eſſe pene geometricam, quae a principiis ad principia, a propoſitionibus ad propoſitiones procedat.*

pag. 250. lin. 19. *Inter primos et praeſtantiſſimos orbis geometras eum numerare nulli dubitant.* Vterque autem acriter cum Carteſio decertabat, et magnis praeliis eum fuerat aggreſſus, vnde minime ſuſpectum eſſe hoc eorum, quod Pellissonivs adduxit, teſtimonium, recte iudicamus.

pag. 258. lin. penult. *De corpore I. C. in ſacra coena concilietur.* Faſſi id ſunt magni et acuti viri, qui Carteſium ſummo inter philoſophos loco poſuerunt. Exemplum, ſi cupis, habes ex confeſſione Piroti abbatis epiſtolam ad Pelliſſonium [g].

pag. 259. lin. 7. *Scripſit plurima Carteſius.* Elenchum ſcriptorum Carteſii omnium exhibet Niceronivs [h], qui ſingulorum quoque hiſtoriam ſtrictim enarrauit, et verſiones quoque non tacuit, quae ad hiſtoriam magni viri literariam multum conferunt. Sunt enim nonnulla, quae ipſis ἀρχετύποις praeſtant. Prodiere iunctim opera Carteſii *Amſtelodami MDCLXVIII. ſept. Vol.* quorum I. II. III. VI. et VII. philoſophica continet.

f) Reflexions ſur la phyſique §. 10.
g) In Otio Hannouerano p. 344.
h) loc. cit. p. 228.

net. Recentior eſt editio Amſtelodamenſis anni cIↃIↃccI. 4. cui fragmenta nonnulla addita ſunt, et Pariſina XIII. Vol. cui adiectae epiſtolae Carteſii, recenſeturque a Niceronio.

pag. ead. lin. 9. *Satis acer Carteſianae philoſophiae cenſor.* Diximus de eius animo in Carteſium infenſo et cenſura, quae in eius philoſophiam dicta eſt, acerbiore ſupra ad tomum IV. in vita Huetii. Eam deberi Ieſuitarum inſtigationibus, quorum familiae impenſe fauebat, non videtur eſſe dubitandum. Certe philoſophiae veteris, quam in Ieſuitarum ſcholis didicerat, tenacius ſtudium vel praeiudicium veteris literaturae, in qua eminebat Abrincenſis epiſcopus, hanc ei cenſuram extorſiſſe ipſe non negat, qua de re memorabilis eſt ipſius HVETII narratio [i], quae ἄνευ παθῶν legenda et examinanda eſt. Praeter hunc autem, qui poſt Carteſium demum factionem hanc aggreſſus eſt, alii etiam cenſores prodierunt, inter quos eminuere praeter ſupra in vita Carteſii adductos etiam Henrici Mori, Iacobi Reuii, Ioannis Schuleri, Cyriaci Lentuli nomina [k], ſed nec defenſoribus caruit. Inter quos ad cenſuram Huetianam reſponderunt IOANNES SCHOTTANVS in *cenſura Huetiana*, BVRCHERVS von VOLDER in *exercitationibus pro philoſophia Carteſiana contra Huetium*, ANDREAS PETERMANNVS in *vindicatione philoſophiae Carteſianae, adu. cenſuram Huetii*, et IOANNES SCHVVELINGIVS in *exercitationibus cathedrariis in C. H.* [l]. De quibus aliisque Carteſii hyperaſpiſtis conſulenda quoque STOLLII introd. in H. L. [m].

pag. 246. lin. 9. a fin. *Similibusque.* Omnino hic comparandus eſt FRID. SPANHEMIVS filius, qui in epiſtola *de diſſidiis in Belgio nouiſſimis* [n], haec offendicula, quae eccleſiae Belgici moderatores ex philoſophia Carteſiana pertimeſcebant, in compendio adduxit. Qui cum loca ſcriptorum, ipſiusque Carteſii et aduerſariorum adduxerit, cum his omnino conferri meretur, cum controuerſiarum ſtatum luculenter expoſuerit. Prolixiora de ea re a nobis non expectanda ſunt, qui non eccleſiaſticam et elenchticam, ſed philoſophicam hiſtoriam ſcribimus, in qua quaeſtionum illarum pondus rite ponderandum eſt.

pag. 265. lin. 17. *Totis viribus ſategerunt.* Conſeruauit epiſtolas theologorum Belgii ad Ludouicum Henricum Comitem Naſſauium a facultatibus theologicis et ipſis academiis Belgicis perſcriptas Io. TEPELIVS [o], qui legendus, vt de artibus conſtet, quibus vtuntur humana ingenia ad perficiendas et defendendas partes ſuas, conferendus autem cum eo SPANHEMIVS [p].

pag. 266. lin. 10. *Magiſtrum deſerere coeperunt.* Vidit id et ingenue faſſus eſt SPANHEMIVS: prodiiſſe non dudum poſtea ex Carteſii diſcipli-na,

i) De rebus ad eum pert. n. p. 145. ed. Lipſ.
k) Conf. KAHLE ad STRVV. bibl. phil. c. III. p. 240.
l) Conf. not. ad Niceron. p. 238. verſ. Germ.
m) P. II. c. 1. p. 502 ſeqq.
n) pag. 58 ſeqq.
o) Vit. Carteſii p. 70 ſeqq.
p) loc. cit. p. 89. 90. 91.

na, incautiores vtique magiſtro ſuo, qui ipſa fidei ſacramenta et auguſtiſſima miracula et ſcriptas veritates ad rationis decempedam ac nouae philoſophiae facem, prudentioribus inuitis, exigerent.

pag. 267. lin. 14. *Alibi latius exponendae.* Conſulendi Walchivs, Bvddevs, Alberti [q] et recentioris H. E. ſcriptores alii, nemo enim has turbas in eccleſia enatas ſilentio praetermiſit.

pag. 268. lin. penult. *Ac praecipue veritatum mutua amicitia.* Vidit et deplorauit hunc ſyncretiſmum theologicum et philoſophicum Spanhemivs [r], qui recte monet: *ſciſſuram magis hiulcam et vlcus grauius feciſſe confoederationem hominum, quorum diuerſiſſima alias ſtudia, cauſſa, ingenium, diſciplina, hypotheſes, nempe Carteſii et Coccei aſſeclas. Et hunc quidem Carteſii ſententias ignorare ſe, nec licuiſſe ſe eam philoſophiam perdiſcere, profeſſum, imo aduerſatum aliquoties; factum tamen eſſe, vt vtriusque filii iunxerint dextras in mutua foedera, vt ſint deinceps mutuae defenſiones, praeconia mutua, arma communia et vix a Carteſii ſacris quisquam ad theologica, quin hoc ipſo ad Cocceianae ſapientiae adyta gradum moueat, quantus etiam ſit inter illa hiatus.* Sed et porro refert: *Ea de cauſſa indignatos Praepotentes, commixtionem illam mox nouo interdicto interdixiſſe ſeriis terminis facultati vtrique theologicae et philoſophicae in eadem vniuerſitate, vt obſeruent praeciſe et ad punctum tam in materia, quam in forma priorem Ill. et Praep. ſanctionem contra permixtionem eam theologiae cum philoſophia A. MDCLVI. finaliter ſtatutam ſub poenis.*

pag. 273. not. b. *Carus is erat P. Baylio.* Prodiit eius phyſica Berol. MDCXCIV. 4. logica et philoſophia moralis atque Chriſtiana MDCXCVI. Obſtitit in Fridericiana fortunae Carteſianae philoſophiae reformatio eclectica Thomaſii, Gundlingii, Buddei, aliorum.

Ibid. not. a. *Vid. REIMMANN.* Latebat is ſub perſona Realis de Vienna.

pag. 274. lin. 17. *Ex cuius ſchola prodiit Thomas Anglus.* Eius in volumine antecedente a Leibnizio facta inter ſyncretiſtas mentio. Ille, vt erat ipſo Heraclito obſcurior, ita principia ſapientiae ita adornauerat, vt cum luce Carteſiana non poſſent componi. Inde ſine dubio contemtus Carteſii ortum habuit, qui claras ſequi ideas inter primas methodi virtutes retulit. Poteſt id Lector ipſe cognoſcere, ſi vel occaſio fauerit rariores Thomae [s] libellos inſpicere, vel patientia eum non deficiat, in tenebris lucem quaerendi. Vnus eius *Euclides metaphyſicus*, ſiue quem *de principiis ſapientiae* conſcripſit libellus, *Londini* cIↃIↃcLVIII. 12. editus exempla eius rei dabit, licet methodo mathematica ſit conſcriptus. Dabimus nonnullas aſſertiones Thomae, cum raro liber occurrat, vt poſſint cum Carteſianis comparari. Ita viſum philoſopho Anglo:

 I. Dan-

q) Diſſ. de Carteſianiſmo et Cocceian.

r) loc. cit. p. 124.

s) Verum nomen ei erat White, vnde ſe mox Candidum mox Albium vocauit. Scripſit quoque inſtit. Peripateticas, Sonum Buccinae, inſtit. ethicas et alia.

I. Dantur in rebus ſpecies quaedam corporum ex partibus elementaribus compoſitorum, in quibus elementa non ſunt in actu.

II. Primum mixtum eſt metaphyſice vnum ens; et habet vnicam formam ſubſtantialem.

III. Primum mixtum eſt magis ens, et perfectius, quam elementum.

IV. Animal vt animal eſt metaphyſice vnum ens, habens vnicam formam ſubſtantialem.

V. Pura planta non eſt metaphyſice vnum ens, ſed multa mixta.

VI. Forma ſubſtantialis entis ſunt omnes determinationes materiae, ſeu ſubſtantiae, quatenus conſtituunt rationem particularem membri ſeu inſtrumenti naturae.

VII. In omni ente corporeo diuiſibilis eſt ratio ſuppoſiti a natura.

VIII. Animal poteſt eſſe idem in diuerſis quantitatibus, et quantumuis aliquibus membris et mutilatum.

IX. Vltima animalis differentia, ſeu indiuidualitas eſt ordo ad illam actionem, et eo modo peragendam quo nata eſt, peragi ex vi omnium determinationum ſubſtantiae, quae ſunt in ſuppoſito in primo inſtanti conceptionis, hoc eſt, dum habet primum actum ſenſationis in cerebro.

X. Inter corpora ſolum animal ex inſtituto naturae natum eſt, mouere ſe ipſum.

XI. Forma animalis per ſe ſic eſt in toto, vt non ſit in partibus.

XII. Quod ex intento naturae mouet ſe ipſum, et hoc facit a corporis extrinſeci impulſu, eſt animal.

XIII. Animal, ſi moueat ſe cauſſalitate finali, eſt perfectius, quam ſi moueat tantum efficienter.

XIV. Animal mouens ſe cauſſalitate finali non eſt pure corporeum et corpus.

XV. Homo compoſitus eſt ex corpore et ſpiritu, et eſt formaliter corpus, virtualiter ſpiritus.

XVI. Cauſſae actu cauſſantes non ſolum eſſentia, ſed ipſum actuale eſſe eſt, participate in actione.

XVII. Obiecta immediate impreſſa homini ſecundum facultatem ſpiritualem ſeu intellectum, ſunt fixa in ipſo, quia eſſe eorum factum eſt eſſe ipſius hominis.

XVIII. Intellectus ſeu homo quatenus intellectus, eſt facultas exiſtendi, quod eſt, quia eſt; et cetera connexa, quia ſunt aliquid ipſius intelligentis.

XIX. Obiecta, quae non habent inter ſe connexionem, etſi infinita nata ſunt ſimul conſiſtere in intellectu.

XX. Intellectus humanus in ſuo genere eſt abſolute infinitus.

XXI. Impreſſiones a ſenſibus mediate vel immediate in hominem factae, ſunt formaliter materiales, ſed potentia et virtute ſpirituales.

XXII. Intellectus in homine non eſt natus, quicquam intelligere, niſi actu feriatur a ſenſu, mediate vel immediate.

XXIII. Cerebrum per diuerſas cognitiones accipit diſpoſitiones materiales diuerſas.

XXIV. Homo ſecundum intellectum eſt virtus quaedam conſtans ex omnibus impreſſionibus ſpiritualibus non includentibus contradictionem a principio vitae ad eiusdem exitum introductis.

XXV. Cognoſcere eſt, eſſe ens vt ens, ſeu vt aliud.

XXVI. Situs in loco eſt propinquitas et diſtantia ab aliis corporibus.

XXVII. Poſitis cauſſis omnibus ponitur effectus.

XXVIII. Homo ſimul cognoſcit pauca.

XXIX. Homo ſecundum intellectum, ſeu mens eſt virtute ſubſtantia integra ſeu exiſtens.

XXX. Si diſſoluatur compoſitum formale hominis in corpus et ſpiritum, mens ſeu ſpiritus ex vi talis diſſolutionis non interibit: eſt enim in eo virtus ſubſtantiae integrae ſeu exiſtentis, cui competit ex ſeſe eſſe ſubiectum exiſtentiae.

XXXI. Mens ſeu anima ſeparata ſemel exiſtens non poteſt poſtmodum priuari exiſtentia.

XXXII. Anima ſeparata neque fit per creationem, neque per conuerſionem, ſed per puram diuiſionem.

XXXIII. Corpus non recipit exiſtentiam per ſe, ſicut forma ſeu ſpiritus: conſtat enim ex potentia et actu ſiue materia et forma.

XXXIV. Forma ſubſiſtens ſeu ſpiritus eſt cognoſcitiuus ſui ipſius.

XXXV. Anima ſeparata in prima ſeparatione cognoſcit omnia, quae cognouit in corpore.

XXXVI. Anima ſeparata eſt cognoſcitiua omnium deducibilium ex cognitis in corpore.

XXXVII. Cognitio ſuae eſſentiae eſt inſeparabilis ab anima ſeparata exiſtente, caeterae cognitiones potuerunt non inexiſtere.

XXXVIII. Spiritus eſt ens perfectius, quam ſit corpus.

XXXIX. Spiritus habet virtutem effectiuam.

XL. Spiritus non eſt quantus, ſeu continue diuiſibilis.

XLI. Spiritus non ſunt in loco proprie dicto, neque habent ſitum.

XLII. Diſtantia localis non impedit ſpiritum, quin ſit praeſens quibuslibet corporibus et cognitione et virtute et operatione.

XLIII. Succeſſio continua non poteſt eſſe in ſpiritu.

XLIV. Operationes intrinſecae formae abſtractae quantum eſt, ex parte ſubiecti ſunt indiuiſibiles.

XLV. Subſtantia corporea non eſt actiua in ſpiritum.

XLVI. Operationes intrinſecae ſpirituum ſunt abſolute indiuiſibiles, poſſunt itaque ſoli ſpiritus agere in ſpiritum et hoc non mediante corpore, ſed ſecundum proprietatem cauſſarum.

XLVII. Spiritus cognoſcit, quid ſit ipſi ſummum bonum et quomodo circa illud ſit gerendus.

XLVIII. Spiritus eſt volitiuus.

XLIX. Spiritus cognoſcit quaecunque connexa ſunt cum eſſentia ſua in primo inſtanti exiſtentiae ſuae.

L. Operationes mentis in homine, quantumcunque ſupponantur creſcere, non ſunt comparabiles operationibus formarum ſubſiſtentium.

LI. Spiritus in primo inſtanti ſui eſſe cognoſcit primum ens, et immenſitatem boni, quae eſt in viſione illius.

LII. Viſio primi entis eſt vltimus finis et beatitudo cuiuslibet ſubſtantiae ſpiritualis.

LIII. Subſtantia ſpiritualis, ſi ſit adaequate ſecundum naturam diſpoſita, eſt beata in primo ſui eſſe.

LIV. Ens primum eſt cognoſcitiuum et volitiuum ſeu operatiuum ex cognitione.

LV. Ens primum eſt gubernator vniuerſi ſiue Deus; eſt enim aeternum et ab ipſo ſolo pendent, et ſunt connexa cum ipſo, adeoque ens primum praeſcit et praeuult ab omni aeternitate quaecunque futura in aeternum et pariter eſt operatiuum eorum et quidem adaequate.

LVI. Nihil extra Deum eſt amabile ab ipſo.

LVII. Deus creat caetera propter ipſa, vt ipſis, non ſibi bene ſit.

LVIII. Deus ſemper facit, quod eſt optimum vniuerſitati creaturarum.

LIX. Quoties Deus operatur in particularem creaturam, facit, quod eſt optimum illi, niſi officiat potiori bono.

LX. Quod eſt creatum propter ſe, eſt imperibile ſecundum praeſentem ordinem cauſſarum.

LXI. Corpus non eſt creabile propter ſe.

LXII. Motus ab indiuiſibile ſignato non poteſt extendi in infinitum.

LXIII. Vniuerſum corporeum conſiſtens ex corporibus et eorum motibus non fuit creatum propter ſe.

LXIV. Finis vniuerſi corporei ſunt animae ſeparatae ex corporibus emergentes et cauſſatae.

LXV. Deus creauit cuncta propter ſemetipſum tanquam rerum creatarum finem, et vt ei dent laudem et gloriam nomini eius.

LXVI. Mundus ſeu vniuerſum corporeum eſt inſtrumentum creatoris ad educandas mentes incorporatas ad beatitudinem.

LXVII. Mentes incorporatae pleraeque ad beatitudinem perueniunt.

LXVIII. Deus gubernat mundum per intelligentias, et non niſi iis et corporibus ad id opus habet.

LXIX. Intelligentiae nonnunquam immutant ordinem purorum corporum.

LXX. Natura angelica eſt integre creata.

LXXI.

LXXI. Deus ad rectam gubernationem mundi non indiget aliis inſtrumentis, quam intelligentiis et corporibus.

LXXII. Deus in gubernatione mundi nihil immediate et ſpecialiter agit.

Syſtema hoc eſt Thomae Angli pleriſque ignotum, et, quod veriſimile, propter obſcuritatem neglectum, a Carteſiano quoque ſine dubio ſuppreſſum, quo rerum omnium mundi, hominum, ſpirituum, DEI, magna ſubtilitate ordine geometrico proſequitur. Qui ſi a conſarcinandis diuerſis aſſertionibus abſtinuiſſet, ſi a ſubreptionis vitio ſibi caute magis proſpexiſſet, ſi propoſitionum nexus et ſequelas propius trutinaſſet, ſi noluiſſet ex syncretiſmo maxime Peripatetico nouam philoſophiam dare; non inutilem eclecticae philoſophiae operam nauauiſſet, et fortaſſe ab inſuperabili obſcuritate ſua philoſophumena liberauiſſet. Quae tanta eſt, vt non audeamus lectori principia eius metaphyſica exponere, quibus totam noctem ſcholaſticam reuocauit in orbem philoſophicum. Contemnere itaque neceſſe fuit Carteſium talia, quae in tam multis a principiis ſuis philoſophicis diſſidebant. Et expectare quoque Thomas nihil aliud potuit, quam vt myſteria eius obliuioni mature traderentur, et ipſe ſectatorem non haberet. Quae tamen hoc loco paucis expoſuiſſe, hiſtoria philoſophiae eclecticae popoſcit. De ſyncretiſmo autem eius ſupra ad volumen antecedens nonnihil monitum.

pag. 281. not. m. *Editus eſt in lucem inter Aginnenſes (Agenoi).* Vitam Regiſii enarrauit etiam more ſuo NICERONIVS [t]; ex qua nonnulla, quae h. l. attulimus, poſſunt latius confirmari. Natus MDCXXXII. Ingenio praecox atque elegans mature et cum vix ſubſellia diſcipulorum egreſſus eſſet, et philoſophiam ſecundum principia Rohaltii ſemeſtri vno didiciſſet, Tholoſam ad ea tradenda conuerſus eſt, id quod factum anno cIɔIɔcLXV. quam cathedram quoque actu iſto diſputatorio a nobili femina quadam publice inſtituto nobilitauiſſe, quod h. l. ex *N. L. Hamb.* narrauimus, confirmat Niceronius, qui interdictum quoque archiepiſcopi regis nomine factum, ne philoſophiam porro doceret, non reticuit, quod tamen reliquis quoque philoſophiae doctoribus Pariſienſibus dictum fuiſſe, ex allato Pelliſſonii loco conſtat, poſcente ita Ieſuitarum potentia et inuidia. Neque tamen inde exiſtimatio Regiſii depreſſa eſt; ſed renouata MDCXCIX. academia ſcientiarum, locum ordinarium in ea capeſſere iuſſus eſt, quo tamen propter perpetuos languores et dolores perfungi non potuit. Quod vero corporis infirmitas et dolores excitauerant taedium lectione, conuerſatione cum proceribus, beneficentia ducis de Rohan, in cuius domo priuatus degebat eiusque ſtipendio alebatur, leniuit: immo apud Harlaeum quoque archiepiſcopum gratioſus fuit, et cum illo de philoſophia noua multoties diſſeruit, eumque atque princi-

[t]) Tom. VII. p. 86 ſeqq. verſ. Germ.

principem Condaeum admiratores incredibilis facilitatis et perſpicuitatis, qua in docendo vtebatur, habuit, non tamen ab ea procerum beneuolentia manum aere grauem domum retulit. Obiit die Ianuarii XI. anno cIↃIↃccVII. relicto magnae doctrinae, imprimis philoſophicae inter Carteſianos nomine, quod meruiſſe ſyſtema eius philoſophicum loquitur, quod tamen decennii moram et impedimenta ſuperare debuit, vt lucem adſpiceret. Reliqua minora, *apologias contra Huetium*, *Dn. Hamelium*, *Mallebranchium* recenſent, ipſiusque eruditionem laudant *ephemerides Pariſienſes* [u], *hiſtoria academiae ſcientiarum* [v], Niceronius, bonique omnes. De compendio H. P. quod ſub eius nomine editioni Batauae opp. praefixum eſt, et editorem P. Coſte auctorem habet, ſupra [x] nonnihil monuimus [y]. Petrum autem Syluanum Regis caue confundas cum *Petro Regis* eius diſcipulo in phyſica Carteſiana, et medico inter Batauos haud incelebri, cuius res literarias enarrat *Bibliotheca Gallica* et ex ea NICERONIVS [z].

pag. 291. not. h. *THOMASIVS caut. circa praecognita iuris c. XIV. §. 31 ſeqq.* p. 343 ſeqq. edit. Germ. Iudicat vir ſummus in his regulis ſ. axiomatibus moralibus nihil eſſe, quod errores dogmaticorum vel ſcepticorum corrigat, frigidam ea ſuffundere praeiudiciis, et Spinozae impietati ea praeludere, vel enthuſiaſmum Mallebranchianum incruſtare; habere doctrinam Carteſii de paſſionibus innumeras contradictiones fundamentaque lubrica: vnde MORI quoque *enchiridion ethicum*, illis ſuperſtructum reiicit. Qua in re pollicem prement Thomaſio, quotquot cogitant, paſſiones Carteſii ex neceſſitate phyſica et mechanica conſideratas, nec morali naturae hominis, nec libertati humanae, nec virtutis verae ſtudio facere ſatis, erroresque cumulare erroribus. Tacemus, ſectatores Carteſii in morali argumento, de quo pauca cogitauit magiſter, non inuenire, quod certo ſyſtemati morali conueniat, indeque ad proprias ſententias deductos eſſe, quibus tamen confirmandis Carteſianae aſſertiones, e. g. de intellectu, voluntate, libertate etc. inuicem refragantur.

pag. 334. not. k. col. 2. *Tum in ciuilibus, tum in naturalibus tradita clare contineri.* Conſulenda hoc loco pulcherrima illuſtris viri L. DVTENS tractatio [a], qua *origines inuentionum, quae recentioribus tribuuntur, explorantur, et inuictis rationibus atque teſtimoniis demonſtratur, nihil fere celeberrimarum inuentionum et detectionum, quibus hodie velut ſuis gloriatur orbis philoſophicus, eſſe, cuius non vel origines vel ſummam vel partem aliquam viderit orbis antiquus et detexerit, relicta ſequiori aetate augendi, perficiendi, ornandi gloria.*

Quem

u) An. 1703. quod repetit Niceronius.
v) Eod. anno. x) p. 28.
y) Plerique pro ipſius Regiſii labore habent, vid. STRVVIVS et KAHLE bibl. philoſ. c. III.
z) Tom. VII. p. 101 ſeqq. Bibl. Françoiſe P. IX. p. 139.

a) Recherches ſur l'origine des decouvertes attribuées aux modernes, Par. 1766. 8. quem eruditum librum valde laudant noua liter. Lipſ. 1767. n. VIII. p. 57. Certe nemo hiſtoriae phil. ſtudioſus eo facile carere poteſt.

Quem librum infinitae eruditionis, lectionis ac diligentiae eos legere oportet, qui hiſtoriam naſcentium ſyſtematum philoſophicorum intelligere, et ſine praeiudicio vetera cum nouis comparare, et cuique ſuum tribuere cupiunt, certi, et argumenti ex omni hiſtoria philoſophiae cum iudicio ſelecti, atque rari, et obſeruationum dicendique elegantia raptos ad repetitam lectionem inuitatum iri. Is cum maximos noſtrorum ſeculorum heroës philoſophos Carteſium, Mallebranchium, Lockium, Leibnizium, Buffonium, Gaſſendum, Needhamum, Newtonum, Haruaeum ceteroſque in theatrum deduxiſſet, luculentis teſtimoniis et adductis veterum locis demonſtrauit: Carteſium methodi ſuae regulas accepiſſe ab Ariſtotele; principium philoſophandi: ego cogito, ergo ſum ab Auguſtino; ideas innatas a Platone; qualitates ſenſibiles earumque naturam a Democrito: ſenſuum certam fidem ab Epicuro, ſyſtema colorum a Stagirita, temporis et ſpatii notiones et extenſionis ideam a Platone, ſententiam de tonitrubus ab Ariſtotele et Anaxagora, de terrarum motu ab Ariſtotele et Seneca, de acceſſu et receſſu ſiue fluxu maris a Pythea et Seleuco, etc.[b] Quae omnia tanto magis in Carteſii hiſtoria merentur attendi, quanto diligentius ſuae tantum meditationi et inuentioni ſua philoſophumena attribuebat. Quem an excuſet allata in *methodo*[c] ratio, qua monet: *nec me etiam primum ullarum inuentorem eſſe iacto, ſed tantum me nunquam illas pro meis adoptaſſe, vel quod ab aliis prius receptae fuiſſent, vel quod non fuiſſent, verum vnicam hanc ob cauſſam, quod ea ratio mihi perſuaſiſſet;* lectori examinandum relinquimus, recogitanti: *plenum eſſe honeſti pudoris fateri per quos profeceris:* Quamuis non negemus in hac comparatione recentiorum cum antiquis, attentionem requiri, ne plus videamus apud veteres, quam reuera fuit; decipiamurque ſimilitudine ſententiarum, quae ſuo tamen ſenſu et ſyſtemate proprio longius inter ſe diſtant. Fruſtra hoc pacto Carteſio attribui nonnulla dogmata Ariſtotelis, obſeruauit et LEIBNIZIVM monuit IACOBVS THOMASIVS[d], cuius tota epiſtola ea de re meretur legi: plena enim eſt notitia veteris philoſophiae.

b) P. I. p. 13. 16. 20. 23. 48. 55. 66. 189. P. II. p. 203. 208. etc.

c) P. I. Opp. p. 46.

d) Epiſt. LEIBNIZ. a Kortholto editarum Vol. III. n. 5. p. 31 ſeqq.

AD CAPVT OCTAVVM.

DE GODOFREDO GVILELMO LEIBNIZIO.

pag. 335. lin. 14. a fin.

Suo iam merito eſt enarrandus. Deduxit nos acceſſionum noſtrarum ordo ad illud ornamentum orbis philoſophici et imprimis Germanici, quod merito noſtris temporibus gratulantur, quotquot literis pretium

norunt ponere. Qui vir ſummus cum anteceſſorum, quos hactenus recenſuimus, lumina ingenii praeſtinxiſſe merito viſus ſit, diligentem, quantum noſtrarum virium erat, eius vitae meritorumque hiſtoriam enarrauimus in hoc capite; et quis atque quantus fuerit, quibus radiis velut aetherius ſol effulſerit, quas maculas habuiſſe viſus ſit, quibus meritis orbem literatum et imprimis philoſophicum illuſtrauerit, diligenter expoſuimus, vt paucas iam habeamus acceſſiones, quibus amplificari poſſet hiſtoria, poſt eius fata demum enata, ex quo illuſtris philoſophus Chriſtianus Wolfius, haud pauca Leibniziana in ſyſtema ſuum recepit, quae in acerrima praelia deducta longam contentionum ſeriem explicuerunt. Et ea quidem modo, quo hactenus vſi ſumus, in his ſupplementis hiſtoriae Leibnizianae annectere erat animus, licet in noſtra Germania ſatis nota, et a viris doctis, maximeque celeberrimo Hollmanno [a] et cl. Frobesio [b] pleraque iam indicata. Aſt iam mutandi conſilii, hocque caput vacuum dimittendi rationem nobis ſuppeditauit laudatiſſimum inſtitutum illuſtris doctrina et humanitate viri Lvdovici Dvtens, de cuius conſilio et incomparabili diligentia de memoria maximi philoſophi bene merendi, ſupplementi loco nonnulla adiiciemus. Is cum omnem veterem et nouam philoſophiam ineffabili mentis acie et lectionis copia animo eſſet complexus, noſſet autem ingenii Leibniziani magnitudinem, cuius illuſtres labores nocturna diurnaque induſtria peruoluerat, doleret autem ſcripta Leibnizii philoſophica, mathematica, literaria maximam partem, praeter Theodicaeam exiguis libellis vel etiam ephemeridibus literariis comprehendi, indeque difficillimum eſſe, ea ſibi omnia acquirere, poſt celebres viros Eckardum, Baringium, Ludouicum, Bourgetum, laudatiſſimum conſilium iniit opera omnia τȣ͂ πάνυ Leibnizii vna collectione comprehendere. Quod cum nemo non vehementer laudaret, et quicunque Leibniziana opuſcula poſſidebat, eorum vſum in hunc finem promte offerret, incredibili ſtudio poſt deuoratas innumeras moleſtias et labores eo deduxit, vt talem collectionem inſtituere poſſet, poſtquam ſingulari commentatione, quam *proſpectum editionis plenae operum Leibnizii* inſcripſit, publice vulgauerat, quibus auxiliis, quo conſilio, ordine et plenitudine rem arduam eſſet ingreſſus, viroſque doctos ad iuuandos conatus ſuos inuitauerat. Quam commentationem, cum et nobis transmiſiſſet, quos in colligendis memoriis Leibnizianis aliquam operam poſuiſſe ex H. C. P. nouerat, transmiſſis, quaecunque occurrebant, Leibnizianis ſcriptionibus lapidem hunc nos quoque ſuo modo voluere coepimus; quod, quomodo a nobis factum ſit, malumus Lectorem ex ipſa hac commentatione, quam noſtra enarratione diſcere. Ita praeparatis omnibus ad editionem, officinae librariae bibliopolarum celebrium apud Geneuenſes, fratrum de Tournes collectionem tradidit; quod,

a) In annotationibus vberioribus introd. in philoſophiam.
b) In annot. ad delineat. philoſ. Wolfianae.

quod, ſi coelum fauerit, eximium donum hoc anno expectat literata ciuitas. Vt autem omnem ſuam induſtriam compleret et commodam orbi erudito faceret, rogauit nos, vt permitteremus, hiſtoriam noſtram Leibnizii eiusque philoſophiae ex noſtro opere hiſtorico-critico tomo I. introductionis loco praefigere, quoniam reliquis, quae paſſim editae ſunt, accuratione et iudicio praeſtare crederet. In quo etſi videbamus, plus ei de nobis promiſiſſe amicitiam atque beneuolentiam eius, qua fruimur, quam noſtra paupertas ſuppeditabat, facile tamen plenam viro incomparabili poteſtatem fecimus, non tantum praemittendi noſtra iſti ampliſſimae collectioni, ſed ſupplementa quoque, quae his noſtris acceſſionibus deſtinabantur, cum eo communicauimus, et, vt illa ex diuite penu ſua augeret, rogauimus. Habebis igitur Lector, ad quos fontes recurras, additiones huius capitis conſulturus, quas hoc loco in ſpiſſius, quam credebamus, volumen enaſcente tractatione repetere noluimus, rati Leibnizianae ſapientiae cultores hos ipſos fontes diligenter eſſe guſtaturos. Ipſe, quem huic proſpectui adiunxit, operum Leibnizii catalogus poſteritatem admirabundam docebit, quam inexhauſta vis ingenii, quod acumen iudicandi, quae lectionis per omnem literaturam diſperſae vaſtitas, qua inexpugnabilis induſtria laboriſque patientia huic philoſopho adfuerit, quamque iuſtis titulis meruerit primum ſeculi noſtri ornamentum iudicari. Ceterum comparari quoque merentur, quae biographiae Leibnizii a NICERONIO exhibitae adiecit interpres Germanicus [c].

c) Tom. II. pag. 281 ſeqq.

AD CAPVT NONVM.

DE CHRISTIANO THOMASIO.

pag. 447. lin. 7. a fin.

Vnus praeſtat doctiſſimus Leporinus. Sed et hic biographus Thomaſii lima opus habet. Deſideramus enim ordinem et nitorem ſcribendi, animumque magis ad enarrationem rerum tanti viri, quam ad cumulanda elogia attentum [a]. In quo tamen ſuo modo venia dignus. Viuebat enim tunc adhuc Thomaſius, cum illa biographia ederetur et cenſurae impatiens haud raro depexos dabat, quos famam ſuam arrodere ſuſpicabatur, et ſatyram ſaepe illis opponebat: quo pacto effecit, vti qui talia bella recuſabant, ab eo notando vel de rebus ad eum pertinentibus ſcribendo ceſſarent, innumeri autem diſcipuli et ſcitatores laudis thura adolerent innumera et immodica.

a) Ea adeo prodigaliter diſſeminabat, vt ex profeſſore iuris Regiſque conſiliario academico magnum Regis Miniſtrum ſtatus effingeret. Alia ὑπέρσοφα vid. p. 151. 152. etc.

pag. 448. lin. 14. *Hodie adhuc literas praeclare apud Noricos ornat.* Eripuit tandem fatum praeclariſſimum patriae noſtrae ſidus, non medicae tantum, ſed et philologicae literaturae laude inclytum, relicta filia vnica, et bibliotheca ſplendida.

Ibid. lin. 15. *Tanto parente cum gauderet noſter.* Iucundum eſſet characterem patris Iacobi cum charactere Chriſtiani comparare, qui vtrinque miris modis diſſidebant, parens enim lectione, exercitatione, literatura, hiſtoriae philoſophiae illi multum praeſtabat: carebat autem eo animi magni robore eaque audacia, qua inſtructus filius, ad reformandam philoſophiam et iurisprudentiam acceſſit, et innumeris impedimentis aes circa pectus triplex et inuictum oppoſuit, ſed moderato affectu Ariſtotelem ſequebatur, vt ſuo loco dictum. Fatendum autem, magnam debere orbem literarium illuſtri filio gratiam, quod ex ſchedis parentis, quas magno numero poſſidebat, quarumque indicem vulgauit [b], praeclaras obſeruationes poſthumas ſparſim edidit, quibus hiſtoria philoſophica, in qua ille regnabat, innumeris modis aucta et adiuta eſt, quodque ipſe ex his patriis ſcaturiginibus arua ſua irrigauit, et in humeros eius aſcendendo longius multo, quam ille, inſigni cum emolumento ſcientiarum vidit. Quemadmodum parenti quoque debebat, quod ad iuris naturalis ſtudium duce Grotio pertractus, et prima naturalis iuris prudentiae ſtamina ducendi occaſionem nactus eſt. Ipſe illud gratus fatetur [c], *cepiſſe ſe doctrinae dignitatem et elegantiam vt prae reliquis ei percipiendae et in ſuccum et ſanguinem redigendae ſerio incumberet.*

pag. 449. lin. 6. *Aedificium feliciter ſuperſtructum eſt.* Dubium hoc non erit eam philoſophicae hiſtoriae σκιαγραφίαν legentibus, quam vir ſummus *parti primae cautelarum circa praecognita iuris* [d] inſeruit. Quae vt patria lumina ſatis produnt, ita ſunt nonnulla, quae eius ſententiam αὐτολεξεὶ exprimunt. Certum autem et ab omnibus, qui hoc hiſtoriae genus intelligunt, concedendum, in breui hac ſylloge tot tamque praeclaras obſeruationes inueniri, quot in magnis aliorum libris vix reperiuntur, vnde caput iſtud hiſtoriae philoſophicae ſtudioſis vehementer commendandum eſt. Comparanti autem hiſtoriae philoſophicae a Ger. Io. Vossio editae continuationem, quae Io. A Ryssel [e] nomen praefixum habet, quaeque ex Thomaſii parentis ſchedis hauſta dicitur, haec noſtra obſeruatio valde confirmabat, ex iſto horto hos quoque riuulos fluxiſſe, ſpecimenque eſſe iudicii magni, quo gaudebat ſchola Iacobi Thomaſii, quod in altero quoque eius diſcipulo, illuſtri Leibnizio ſupra obſeruauimus. Exemplum ſi vis lector, lege, quae de philoſophia Cabbaliſtica inter Iudaeos a Paulo reprobata et expurgata ibi dicuntur, quaeque recte ſe habere, ſuo loco inuictis rationibus corroborauimus.

Ibid.

b) Ad calc. orig. hiſtoriae philoſophicae et eccleſ. p. 150 ſqq. ex quo πολυϊστορίαν Iac. Thomaſii diſcere licet. Prod. 1699. Hal. Magd. 8.

c) Diſſ. prooem. ad Iurispr. diu. §. 5. p. 3.

d) c. VI. p. 108 ſqq.

e) Weberus, Gentzkius, alii conf. Stolle P. III. c. III. §. 15. p. 640. bibl. imperant. c. I. poſ. 6. p. 49.

Ibid. lin. 21. *Simul ſcholaſticorum philoſophiam moralem hinc inde panderit.* Magno id commodo reſtituendae iurisprudentiae naturalis ſincerioris factum eſt, ita enim ex ſcoriis ſcholaſticis aurum iam colligere coeperant Grotius et Puſendorſius, quorum ille meliora elegit, hic deteriora emendauit, Noſter vtriusque labores ſuae induſtriae addidit.

pag. 451. lin. 4. a fin. *Poſteriores haud raro ſubſtitueret.* Narrat id ipſe: *ſenſi, mihi contigiſſe, quod regulariter accidere ſolet, qui res plures ſumma confuſione turbatas in aliquem ordinem redigunt, vt nempe ſaepius priorem ordinem corrigere, et emendare habeant opus. Etenim pedetentim nouos errores inueni emendandos et adhuc nouos ſubinde detego, quoniam aliter non ſinit humana imbecillitas.* Inde enata nonnullis diſtinctio eſt inter Thomaſium prioriſticum et poſterioriſticum, quae in exquirendis viri celeberrimi placitis negligenda haud eſt. Exemplum eſſe poteſt lex diuina vniuerſalis operoſe adeo aſſerta et poſtea deſerta.

pag. 461. not. t. *praeter alios nominat.* Omnium induſtriam in enarranda hac famoſiſſima de Pietiſmo controuerſia ſuperauit et diligenter atque perſpicue momenta cauſſae expoſuit venerandus ſenex D. I. Georgivs Walchivs [f], qui, quantum ſatis; de hac cauſſa lectores inſtruit. Speciali titulo huc pertinet *protocollum Lipſienſe in cauſſa Pietiſtica.*

pag. 469. lin. 7. *Auctorem tentaminis logici.* Fatetur Thomaſius [g], non legiſſe modo ſe libellum praeſtantem et acutum, et obſeruationes bonas vtilesque inueniſſe, ab aliis non annotatas; laudat etiam breuitatem praeceptorum et diſtinctionem veri a veroſimili, reprehendit autem, eam magis algebram tradere, quam doctrinam inueniendi verum [h]: ſed fallitur ignorantia algebrae, quam contemnebat, perſuaſus: quanquam enim ad naturalem philoſophiam plerasque regulas ſuas auctor tranſtulit, et exemplis eas ex geometria et arithmetica illuſtrauit, vt aliquam certitudinis mathematicae vſusque harum regularum notitiam ſuppeditaret, vt ipſe in praefatione monuit: ipſas tamen regulas veri et veriſimilis ita perſpicue et rotunde tradidit, vt dignus viſus ſit Mariottus, quem inter praecipuos rationalis philoſophiae reformatores retulerint Tschirnhavsenivs [i], Hollmannvs [k] VV. CC. aliique, ipſe quoque ampliſſime de veriſimili tractando, quod proprie algebrae et geometriae obiectum non eſt, oſtenderit, ſe inſtruendae inductionis et experientiae cauſſa, quibus praecipue fulcris tot ſcientiae nituntur, iſtas regulas conſcripſiſſe. Ipſa quoque Thomaſii logica vidit, plus ſemel ex his ſcaturiginibus ſua eum arua irrigaſſe: quod laudabile quidem eſt; aſt in algebrae et geometriae detrimentum non erat traducendum. Ceterum ideo quoque memorabilis

f) In vtiliſſima bonaeque frugis plena Introd. in controuerſias eccleſiae euang. Vol. I. c. V. P. I. p. 532 ſq. Vol. II. P. I. pag. 1 ſqq.

g) Caut. c. X. §. 12. p. 130. ed. Lat.

h) praef. in intr. in log. p. 69.

i) Praef. in medicinam mentis.

k) Logic. pap. prooem., §. 17. p. 7[illegible] Repetitus libellus inter Opera Mariotti abbatis, Lugd. Bat. 1717. 4.

bilis labor logicus Thomaſii eſt, quia primus liber eſt, qui de rationali philoſophia eclectica methodo tradenda vernacula conſcriptus et tum demum in Latinum ſermonem conuerſus eſt.

Ibid. lin. 23. *Hinc abiecto virtutum Ariſtotelicarum catalogo.* Eum iam anno MDCLXXXVII. peculiari programmate confoderat. Inſertum eſt illud *ſyllogae opuſculorum minorum.* Notauit etiam naeuos omnium fere ſyſtematum ethicorum, quae a Graecis ad nos peruenerunt, et iucundas vtilesque de iis obſeruationes reliquit in *cautelis circa ſtudium ethicum* [l], quibus quandam introductionem in hiſtoriam doctrinae de virtute et moribus exhibuit, omnino lectioni ethicorum eius praemittendam, aſt examinandam quoque, cum interdum in philoſophiae moralis veteris hiſtoria ceſpitauerit, cuius interiora adyta, licet patris exemplum ſecutus, non penetrauit, vnde non omnibus eius iudiciis ſubſcribere H. P. peritus poteſt. Exemplum capiat lector de Gaſſendo [m], vbi ſatis prodidit, Gaſſendianos labores de philoſophia morali Epicuri eum tantum obiter conſideraſſe. Vſus autem in hoc capite eſt potiſſimum luminibus Barbayracii.

pag. 473. lin. 11. a fin. *Quorum induſtria experientiam phyſicam didicerat.* Legendae et conſiderandae cautelae circa ſtudium phyſicum, in quibus Thomaſium deſiderari in Thomaſio, lector manibus palpabit, adeo peccat in prima ſapientiae naturalis principia, ſuamque in illis infantiam prodit, dum interim nugas Moſaicorum et Theoſophicorum velut vtiliſſima et veriſſima principia inculcat, monſtratque verum eſſe illud: non omnia poſſumus omnes.

pag. 475. lin. 20. *De natura legis inſeruiſſe Tomo VI. obſ. Hal.* Extat obſ. XXVII. [n]. Quae cum totum compendium mutatorum fundamentorum et principiorum I. N. Thomaſii contineat, ſine quo intelligi Ius eius naturae et gentium non poteſt, iſta autem collectio obſeruationum rareſcere coeperit, nec vbique inueniatur, extrahemus potiores aſſertiones commodo lectoris conſulturi, quidque poſterioribus cogitationibus emendandum cenſuerit atque mutandum, expoſituri. Ita vero illuſtris Iureconſultus:

I. Fons omnis erroris in Iuriſpr. nat. exinde oriri videtur, 1. quod legis definitio generalis quaeſita fuerit aeque aptanda legi diuinae, quam humanae tanquam ſpeciebus vniuocis, cum lex tamen diuina ſit aequiuoca, certe analoga, et non proprie dicta; lex enim proprie dicta fertur et hominibus et ab hominibus. 2. Quod legis vox nimis ſtricte fuerit obſeruata in conceptu dominico, quatenus monitis paternis opponitur. 3. Quod conſilii obligatio interna plane fuerit relicta, quae tamen eſt nobiliſſima obligationis ſpecies.

II. Lex humana varia denotat, conſilia, monita, dogmata, mandata, praecepta, pacta, quae variis inter ſe modis differunt.

III.

l) c. 13. p. 216 ſqq. m) §. 29. p. 273. ed. Lat. p. 343. ed. vern. n) p. 257 ſqq.

III. Conſilia, monita, mandata, praecepta, pacta magis ſeu immediate reſpiciunt voluntatem eiusque actiones, dogmata immediate intellectum, ſed non obligant, quia omnis obligatio eſt affectio voluntatis, ſed perſuadent vel non perſuadent, et ſi perſuaſerint, obligant. Monita obligant, ſed magis intendunt perſuadere, monita et praecepta obligant, item pacta, etiamſi non perſuaſerint.

IV. Perſuaſio eſt affectio intellectus, qua intellectus credit aliquid, ſiue bonum ſiue aliud reſpiciat; quo intellecto putet ſe habere ſcientiam firmam vel veriſimilitudinem.

V. Obligatio eſt affectio voluntatis, vi cuius voluntas hominis alio inclinans retrotrahitur ob metum mali.

VI. Voluntas hominis inclinatur regulariter natura ſua ad res quaſdam, non quas ipſi intellectus bonas eſſe perſuaſit, ſed quas, ob inclinationem ſibi bonas. Inclinatur autem vel direste ex concupiſcentia et amore, et tum intellectus concipit rem, tanquam bonum per ſe; vel comparatiue ex fuga et odio mali, et tum ſibi rem concipit tanquam bonum per accidens.

VII. Natura voluntatis humanae non eſt eadem, ſed infinitis modis diuerſa, ſinguli homines poſſident triplicem voluntatem prauam, et vnam bonam, ſed natura imbecillimam, hinc infinita et contradictoria appetunt homines.

VIII. Voluntas omnium hominum natura inclinatur ad verum malum, id autem infinitum eſt, bonum vnicum.

IX. Inclinatio directa ad verum bonum in ſtatu naturae corruptae non datur, ſed omnis eſt comparatiua, et ſi eſſet, non eſſet obligatio, ſed libertas et ſpontaneitas.

X. Vis eſt, quando mala proueniunt ab eo, qui non habet poteſtatem inferendi, e. g. a latrone, contra obligatio eſt in reliquis metus ſpeciebus.

XI. Obligatio eſt vel interna vel externa. Interna eſt, cum homo, cuius voluntas alio inclinat, metuit grauius malum ex naturali connexione oriundum. Obligatio externa eſt, cum homo, cuius voluntas alio inclinatur, metuit grauius malum a libero arbitrio eius dependens, qui poteſtatem habet, talia inferendi.

XII. Dogmata directe non obligant, ſed, ſi ſunt de moribus ſimul habent naturam conſiliorum. Conſilia et monita intuitu auctoris intendunt magis obligationem internam, quam externam: at mandata et praecepta, regum et dominorum, item pacta magis obligationem externam, quam internam.

XIII. Conſilia reſpiciunt praecipue vtilitatem eius, cui dantur, mandata et praecepta dominorum vtilitatem dantis, pactum vtilitatis vtriusque, vel vnius, dantis vel accipientis, vt donatio, commodatum, mutuum.

XIV.

XIV. Leges politicae in Democratia obligant per modum ſponſionis mutuae ad communem vtilitatem, in ariſtocratia et monarchia non abſoluta, etiam ad communem vtilitatem; in dominatu et imperio deſpotico primario reſpiciunt vtilitatem legislatoris.

XV. Lex ſtricte dicta, ſeu praeceptum reipublicae, eſt regula actuum moralium, obligans ſubditos, vt metu nullitatis vel coactionis iudicialis vel poenae actiones ſuas ſecundum eam inſtituant, ad vtilitatem communem vel regis in monarchia abſoluta.

XVI. Pactum eſt regula actionis moralis, qua contrahentes vel pares conſiderati obligantur ſub metu coactionis iudicialis, vel belli, vt promiſſa adimpleant.

XVII. Sunt autem diuerſi obligationis externae gradus et effectus legum politicarum diuerſi: metus nullitatis infimus eſt, metus damni grauior, metus poenae adhuc grauior.

XVIII. Lex igitur humana ſtricta et conſilio, dogmati et pacto oppoſita, differt ab his, qui obligationem tantum internam operantur, quod producat obligationem externam.

XIX. Lex, qua pacto opponitur, ſemper eſt actus ſuperioris ius puniendi, iudicialiter cogendi, et annullandi habentis.

XX. Legis virtus non eſt permittere: permiſſio enim non eſt legis actio, ſed actionis negatio.

XXI. Voluntas Dei, quam manifeſtauit hominibus, debet eſſe norma actionum humanarum.

XXII. Ea voluntas Dei vel eſt rationi hominum inſcripta, vel a Deo publicata per ſcripturam. Illa lex naturalis dicitur, haec poſitiua.

XXIII. Deus intuitu hominum proprie nec conſiliarius, nec pater, nec doctor, nec rex eſt, ſed haec omnia praedicantur per ſimilitudinem.

XXIV. Pacti vox de voluntate Dei non, niſi valde improprie praedicatur: homines enim non ſunt Deo pares et ante pactum illi iam obligati, et promiſſio Dei ſemper ab eo ſeruatur, et homo ex pacto nullum ius acquirit in promiſſione.

XXV. Deus ſe in creatione manifeſtauit non tam vt regem, quam vt patrem benigniſſimum, vſque ad Moſen; per quem ſe populo Iſraëlitico manifeſtauit vt regem et Dominum. Chriſtus autem iterum ſe manifeſtauit vt patrem, et gentibus omnibus vt ſponſum. Et hinc doctrina de foederibus diuinis explicanda.

XXVI. Leges Adamo datae ſunt vel naturales vel poſitiuae: illae Adamo non ſunt publicatae, ſed cordi inſcriptae, adeoque nullam aliam niſi obligationem internam producunt, grauiſſimam tamen, ob metum mali neceſſarii ineuitabilis, amiſſionis pacis internae et externae. Sola itaque reſtat lex poſitiua: de non comedendo fructu arboris ſcientiae boni et mali.

XXVII. Aſt illa lex reapſe eſt mere naturalis, qua vetabat Deus eſum ex arbore vetita, ſerpenti ad cibum deſtinata, qua Deus praeuidebat, ſpiri-

ſpiritum Adami terreſtrem irritatum maxime iri per hunc fructum. Hanc autem rationem aeque intelligebat Adamus, quam legem de non occidendo. Erat itaque iſta lex conſilium monitumque paternum, de cauendo malo naturaliter et neceſſario euenturo: non autem poena proprie dicta, quae nullam neceſſariam connexionem habet cum actione turpi, et tantum metum ſeruilem legislatoris irati, non autem filialem metum patris, vtilitatem filii quaerentis eſt.

XXVIII. Publicauit tamen Deus leges Moſaicas, quae verarum legum politicarum et dominicarum inſtar habentur: quibus tamen non intendebat metum ſeruilem introducere, ſed populum pertinacem reprimere et in viam reducere.

XXIX. Inde ſequitur, legem diuinam poſitiuam nonniſi particularem eſſe, nec dari talem legem poſitiuam vniuerſalem. Multus hic eſt et operoſus auctor vt poenales ſtatus primaeui et patriarchalis ſanctiones a Moſe narratas ad paternorum conſiliorum faciem reformet, qua veritate, qua pietate, qua logicae ratiocinationis certitudine, qua ſyſtematis claritate? noſtrum hoc loco non eſt diſpicere, qui eius tantum placita enarramus.

XXX. Lex naturalis ſumitur dupliciter; generaliter pro omnibus regulis moralium actionum ex dictamine rectae rationis proficiſcentium, ſeu pro omnibus dogmatibus moralibus, ſiue reſpiciant bonum internum ſiue externum: deinde ſpecialiter quatenus lex naturalis denotat ſaltem principia moralia, quae reſpiciunt bonum externum et regulas iuſti, etc. et hoc modo lex naturae opponitur regulis honeſti et decori; ſeu principiis ſtricte ſic dictis ethicis et politicis.

XXXI. Cum leges diuinae antemoſaicae nihil aliud ſint, quam principia et praecepta iuſti, honeſti et decori, quae communi ſtilo legibus opponuntur; patet, legem ſtricte et propriiſſime dictam eſſe voluntatem eius, qui ſummam poteſtatem habet in republica patefactam ſubditis, vt ſub metu poenarum et coactionis vel nullitatis actiones ſecundum eam inſtituant.

XXXII. Ex hoc porro ſequitur, omnem legem proprie dictam eſſe ciuilem et poſitiuam; nec ius gentium proprie dictum erit legis ſpecies: nec iuſſa patrum, quae momentanea ſunt, nec praeſcribi ſolent tanquam communes normae.

XXXIII. Lex debet eſſe publicata; publicatio autem fit vel viua voce, vel per ſcripturam; illa cum conſuetudinis iure non eſt confundenda.

XXXIV. Conſuetudo producit ius efficaciae et impunitatis, non tamen ius obligationis ſeu legale.

XXXV. Poenae diuinae antemoſaicae non ſunt ordinariae, ſed extraordinariae, quae non ad regulam pertinent, ſed ad eius exceptionem, et ſunt extra diſciplinae vel doctrinae circulum.

Ex his autem poſitionibus, ipſius magni viri verbis deſcriptis intelligi poſſunt, quae hac periodo XVI. ſtrictim indicauimus, iudicandumque, an recte pronuntiauerit cel. HOLLMANNVS [o], definitiones et diſtinctiones Thomaſianas obligationis externae et internae, in qua totus fere rei cardo vertitur, difficultates hic occurrentes non facile tollere. De quo in iurisprudentiae naturalis explicatione prolixius agendum, cui multum lucis affundit laudati philoſophi tractatio: quam tamen latius tangere limites noſtri non patiuntur.

pag. 477. not. n. *Prodiere Germanice.* Et anno quoque MDCCX. Latine forma quarta, quarum praefatio legenda et cum *praefatione ad verſionem Germanicam operis Grotiani de I. B. et P.* comparanda. Commendat ipſe has cautelas ad cognoſcendum, quibus fundamentis nitatur doctrina ſua, et quam neceſſaria et vtilis ſit emendatio, non violenta, ſed amica et ſpontanea plurimarum doctrinarum Iurisprudentiae et aliarum facultatum, hactenus communiter in academiis etiam proteſtantium receptarum. Quae quidem auditoribus magna cura inculcauit [p], et recepta quoque ſunt ab iis auidiſſime; at refrixere tamen poſt mortem eius, vt fieri ſolet, maiorique examinis libertate leguntur, quam viuo illuſtri ICto acerrimo ſententiarum ſuarum cuſtode et vindice, plerique audebant, nempe poſtquam deſiit auditorium eius in ſectam abire, et Thomaſianorum nomen, inuito licet illo enatum ceſſauit [q]. Haec enim ſectarum fata plerumque ſunt. Ad obiectiones autem contra matheſin in his cautelis adductas erudite reſpondit ὁ πάνυ IO. FR. WEIDLERVS, qui omnino legendus [r].

pag. 494. lin. 20. *Laude debita Tſchirnhauſenianas meditationes non priuauit.* Nam *praefatus in praxin logicam*, non tantum ſummam artium mathematicarum peritiam auctoris decentibus titulis extulit, ſed faſſus quoque eſt, eius medicinam mentis primum ſibi auctorem fuiſſe, de re ipſa accuratius et penitius cogitandi, ipſumque intellectum ſuum emendandi, aſt omiſſa quoque illius exemplo arte ſyllogiſtica, cum de nonnullis in ephemeridibus dubitaſſet, indeque acerba lis orta eſſet, attamen ad Tſchirnhauſenianam logicam ſe attendiſſe vidiſſeque, quod vulgarem errorum ſemitam reliquerit, occaſionem autem inde nactum etiam ex iis, quae perperam dicta ſibi videbantur, veritatem detegendi, quam ſine illa nunquam inueniſſet. Quae cum poſt acerbas horum philoſophorum litigationes ſcripta ſint, exemplum eſſe poſſunt, Thomaſio moderationis vſum non defuiſſe, modo circumſtantiae et voluntas eius arriſerint. Quod qua methodo eclectica facere ſibi conſtituerit, ex hac praefatione bonae frugis plena diſci poteſt. Prouide autem in cautelis [s] monuit,

o) Iurisprud. nat. P. I. c. 1. §. 6. p. 53.

p) Vid. Caut. c. VI. §. 95 ſqq. p. 91 ſq. ed. Lat.

q) Specimen iudicii liberi et acuti de Thomaſiana philoſophia meretur legi in cl. FORMAY hiſt. compendiaria philoſ. p. 291. 292.

r) Miſcell. Lipſ. T. I. obſ. XVII. p. 186 ſqq.

s) P. I. c. X. §. 15. p. 131.

monuit, cauendam ſtudioſo ſapientiae, confuſionem hypotheſium ſuarum cum hypotheſibus doctorum aliorum: qua cautela nouas quasdam logicas Halae tunc prodeuntes ferire voluiſſe, ex adiectae notae indicio colligi poteſt. Talis erat recentior quaedam *medicina mentis*, de qua inter diſſerendum ad auditores iudicabat. Quae cum B. IOACHIMVM LANGIVM parentem haberet, cauſſam arcanam facile coniicient, qui iſtius aetatis ἀνέκδοτα norunt, ſine quibus multa in hiſtoria Thomaſiana obſcura ſunt.

pag. 499. lin. 17. *Eſtque a ſe ipſo.* Haud obſcuris indiciis hoc loco prodidit Thomaſius, quam caro pretio ipſi conſtiterit, omnem metaphyſicae vſum reieciſſe, cum aequiuoco ſenſu canonis huius metaphyſici deceptus veriſſimum principium, ex nihilo nihil fit, abſolutum et negatiuum cum poſitiuo confudit, crude ſatis affirmando cum prima omnium cauſſa, *a qua* omnes res mutabiles et mobiles ortum accipiunt, ab alia cauſſa non oriatur, primam illam rerum cauſſam, propter abſurditatem proceſſus cauſſarum infinitarum, *ortum ſuum accepiſſe* [t] *a ſe ipſo*, quo pacto infinitam aſeitatis Scholaſticae notionem, in cauſſarum efficientium ſeriem intrudendo, quadrata rotundis miſcuit: rectius affirmaturus, veriſſimum eſſe, ex nihilo nihil fieri, indeque neceſſario concludi debere, Deum exiſtentiae ſuae initium nullum habuiſſe, ſed aſeitatis eius fontem et rationem inde petendam eſſe, quod rationem exiſtentiae ſuae in nemine extra ſe poſito, ſed poſitiue atque actiue in ſe ſolo contineat, et neceſſario eius exiſtentiae initium nullum habere potuerit, factum autem rerum exiſtentium rationem, cum ex nihilo rerum omnium originem produxiſſet. De qua ambiguitate vitanda nonnulla acute monuit cel. HOLLMANNVS [u]. Nec aliter quoque intelligendus eſſe videtur Thomaſius, ſed metaphyſicarum diſtinctionum et abſtractionum nauſea et odio incommode loqui, quam cum metaphyſicis ſapere maluit, quorum tamen argumentis atque rationibus vtebatur ad exiſtentiam Dei aeternam et neceſſariam demonſtrandam.

pag. 519. lin. 5. a fin. *Quam mire illi argumentum arriſerit.* Exempla qui cupit, innumera in commentario Thomaſii in LANCELLOTI *ius canonicum*, et in *Parte ſecunda cautelarum* inueniet.

pag. 520. lin. 9. *Riuulos fonte puriores eſſe non poſſe.* Propius haec ad annales eccleſiaſticos, et enarrationem controuerſiarum in academiis et eccleſiis proteſtantium pertinent, et propterea hoc loco omittenda ſunt. Hauriet tamen lector, quantum ſatis, de his litibus, ſi apud nos quaedam fruſtra quaerat, huc pertinentia ex ven. theologi Io. GEORGII WALCHII

 enarra-

t) Es rührte die erſte Urſache von ſich ſelbſt, vnd ſeye von ihr ſelbſt *entſtanden*. c. III. §. 7. p. 122. Oriri autem et eſſe a ſe ipſo implicat. Confudit autem philoſophus cauſſam primam a qua cum cauſſa ex qua: quo ſenſu canonem intelligebant Graeci philoſophi. Subtiliſſime hoc argumentum excuſſit P. POIRETVS cogit. ration. L. III. c. 4. p. 268 ſeqq.

u) Theol. natur. §. 106 ſqq. p. 199 ſqq.

enarrationibus controuerſiarum religionis intra eccleſiam euangelicam [x], qui Thomaſianas opiniones et lites de iure principum circa adiaphora, de crimine magiae, de concubinatu, de Arnoldi opere haereſiologico, de haereſeos crimine, de iure principis circa controuerſias theologorum, de maieſtate principis eiusque origine a Deo, de eſſentia ſpiritus, de claue ligante etc. expoſuit. Multa quoque tetigit Leporini diligentia, quae in partem conſilii vocanda, hiſtoriam autem criticam integram tanti viri et reformatoris ſcientiarum adhuc deſideramus. Specialia argumenta quaedam, quae ad philoſophiam pertinent, tractauit vir diligentiſſimus, tum ſparſim in *Obſeruationum literariarum Halenſium* [y] collectione, tum in ſyntagmate diſputationum de *quaeſtionibus promiſcuis hiſtorico-philoſophico-iuridicis*, quae hoc loco non moramur. Ad iudicium autem, quod de his litibus et charactere Thomaſii pronuntiauit Moshemivs, reſpexiſſe lectorem, quod ſperamus, non poenitebit [z].

x) P. III. p. 578 ſeqq. coll. P. V. p. 1088 ſeqq. qui ſatis de his controuerſiis copioſus eſt, vt aliorum relationibus lector ſuperſedere queat. Recitat is quoque controuerſias Lipſienſes et imprimis c. V. §. 5 ſqq. P. III. magna induſtria Thomaſianarum controuerſiarum ſummam exponit, ad quem lubentes h. l. vbi alia agenda ſunt, lectorem dimittimus, cum multa in compendio exhibeat, quae inſtitutum noſtrum poſtulat praetermittere.

y) loc. cit. p. 286 ſeqq.

z) Meth. ſtud. theol. §. 4. p. 48.

AD CAPVT DECIMVM.

DE ALIIS ECLECTICIS QVI RECENTISSIMA AETATE IN GERMANIA PRODIERVNT.

pag. 522. lin. 12.

Aliis ex inſtituto enarrandam relinquimus. Suſceperunt eum laborem paſſim viri docti, ita tamen, vt priſtinum votum noſtrum adhuc nobis ſua ratione conſtet. Qui enim tam celebris polyhiſtoris hiſtoriam literariam enarrarunt, aut breuiter nimis et ſtrictim pro inſtituto res eius tetigerunt, et ſe inuicem in multis, vt fieri in hoc argumento vix aliter poteſt, exſcripſerunt, vel aliena et minus accurata miſcendo ſpem lectoris deceperunt, certe parum attulerunt, quo hiſtoria philoſophorum noſtri temporis, inter quos eximium decus eminuit Gundlingius, iuuari queat, cuius exemplum biographiam Gundlingianam Hempelii adduximus. Dolemus autem, eiusmodi memorias literarias, non modo perſonam ac fata viri clariſſimi enarrantes, ſed eius quoque philoſophandi rationem, labores, iudicia, opiniones, aduerſarios, totamque diſciplinae Gundlingianae delineationem exhibentes adhuc inter hiſtoriae eruditionis deſideria eſſe numerandas, quas hoc quoque loco fruſtra quaeri, nemo mirabitur, qui inſtituti noſtri, hiſtoriam philoſophiae vniuerſalem ſcribendi ſcopum atque fines et Seculi XVII. limites nobis poſitos conſiderat.

derat. Et tale quid promiſit quidem, qui *Gundlingianorum particulam quadrageſimam quintam* poſt vltima auctoris fata edidit. Is enim narrat: Halae in eo verti curam atque laborem viri cuiusdam docti, vt *bibliothecam Gundlingianam* condat, in qua ſummi huius polyhiſtoris ſcriptorum hiſtoriam explicando, non tantum eorum fata et euentus, controuerſiae, iudicia, et quae alia ſunt his ſimilia, enarrentur, ſed placita quoque eius et argumenta tractationum, ſuis neruis expoſita accurate recenſeantur, vitae autem circumſtantiae appendicis loco adiiciantur. Aſt hos quoque conatus prodiiſſe nobis non conſtat, et qui in eodem argumento elaborando verſati ſunt, expectationem orbis literati non impleuiſſe, publica actorum literariorum iudicia pronuntiarunt. In compendio tamen poſt curriculum vitae *funeralibus Gundlingii* adiectum, in quibus more academico publico programmate celeberrimi doctoris ſui obitum academia defleuit, vitaeque eius circumſtantias adduxit, ephemeridum literariarum elogia conſulenda ſunt, quibus tanti doctoris inſignia, de literis merita laudando, vitam quoque eius tetigerunt [a]. Quae tamen alio, quam anguſto hoc noſtro loco in hiſtoria literaria noſtri temporis tractanda ſunt, cum pleriſque fere diſciplinis philoſophicis, philologicis, hiſtoricis, criticis, antiquariis, iuridicis etc. multam ſuis obſeruationibus lucem accenderit, immortale ob iſta de literis merita nomen conſecutus. Dolemus autem poſt vltima viri ſummi fata, diſcurſus quoque academicos et praelectiones eius a diſcipulis calamo exceptas, typis vulgatas indignum tantae doctrinae viro laborem praeſtitiſſe, quod iuuenum inſtitutioni, non vero orbis eruditi et ſcientiarum incremento iſtas cogitationes αὐτοσχεδίως et viua tantum voce effuſas deſtinauerat.

pag. 523. lin. 4. a fin. *Ex ampliſſima, quam ſibi comparauerat bibliotheca collegit.* Conſtabat inſignis theſaurus decem librorum millibus, qui ſelectis pro filiis eius neceſſariis, poſt eius mortem publica auctione venditi ſunt, omnisque eius bibliothecae colligendae labor, quem egregium fuiſſe, vna poſſeſſoris πολυϊςωρία docere poteſt, periit. Reliquias tamen fata orbi literario ſeruauerunt, *catalogo bibliothecae Gundlingianae* cIɔIɔccXXXI. ita edito, vt ad condendam hiſtoriam ſcientiarum vtiliſſime adhiberi poſſit [b].

pag. 524. lin. 6. a fin. *Obſeruationibus ſelectis literariis nonnullas inſeruit.* Solet iſta collectio *obſeruationum literariarum* vocari *Halenſis* [c], quam debemus nonnullis profeſſoribus in academia Fridericiana-Halenſi, quorum chorum ducebant Thomaſius ICtus, Stahlius Medicus, Buddeus Philoſophus. Horum diligentiam poſtea auxerunt Struuius, Benzelius, Gundlingius,

a) Bibl. Germ. T. XXIII. p. 144. nou. lit. Lipſ. 1730. p. 365. et ex his in Niceronii biographiis P. XVI. p. 117 ſeqq. itemque in Actis erud. Lipſ. Suppl. T. X. n. 7. Stollivs nou. addit. ad hiſt. lit. p. 235.

b) Vid. nou. liter. Lipſ. Tom. XVII. 1731. p. 221 ſeqq.

c) Idem obſeruatum ven. Rambachio in biographia Gundlingii Niceronianis l. c. inſerta, p. 102.

lingius; Bayerus, Hennigeſius, Reimannus, aliique, quorum nomina et obſeruationes indicauit HEVMANNVS [d]. Ex his Gundlingianas obſeruationes eius *obſeruationibus literariis ſelectis* anno cIɔIɔccVII. editis, quae Gundlingium ſolum auctorem agnoſcunt, adiecit bibliopola. In *obſeruationum* propriarum anno MDCCVII. ſuo nomine *vno tomo* editarum, vna legi apologiam Hobbeſii ab atheiſmo liberati ſupra meminimus. Alia ad hoc forum pertinentia Lectori rimanda relinquimus.

pag. 524. lin. 4. a fin. *Aliquot eius capita mira eruditione illuſtrauit.* Prouocauimus diligenter in hac noſtra H. C. P. ad has obſeruationes Gundlingii, eo quod multa acute vidit, et vbi interdum luſcus eſt, quod ab humanitatis conditione non alienum, occaſionem tamen ſuppeditat rectam viam detegendi. Vnde egregia et doctiſſima iſta obſeruationum ſylloge omnino ab hiſtoriae philoſophicae ſtudioſis meretur conſuli, aſt examinari quoque ſine partis ſtudio, cum haud raro contradicendi cupiditate inſtigatus auctor pedem referre, etſi victus, noluit: tantum quoque diuerſiſſimis ſtudiorum generibus diſtractus, mire nonnunquam quaeſtiones inter ſe confudit. Cuius exemplum ex hiſtoria philoſophica qui cupit, ei controuerſia cum Zimmermanno de atheiſmo Platonis agitata expendenda eſt, in qua omnem literaturae veteris theſaurum effundendo, dum Platonem cum Platonicis recentioribus confundit, ſe de vmbra cum aduerſario litigare prodidit. *Qua de lite vide quae Tomo I. de hac ſuo modo diximus. Conferenda ſunt, quae in hiſtoria Platonis ſuo loco diſſeruimus.*

pag. 525. not. m. *Politicam quoque parturiebat, ſed typis non exiit.* Valde vrgebat inſtitutiones politicas circa finem vitae Gundlingius, qui praeceptorum politicorum ſummam auditoribus praelegendo theſes politicas methodo ſua conſcriptas more ſuo per ſingula folia typographo excudendas tradidit, morbo autem diuturno languidus perficere non potuit, id quod male eum in lecto clinico decumbentem habuiſſe narrat Gundlingianorum ἐργοδιώκτης. Qui cum reliquias elegantis doctrinae Gundlingianae perire nollet, poſt fata mſc. quanquam non perfectum et fine carens, Gundlingianorum operi velut appendicem adiecit. Quo Catone contentos oportet eſſe Gundlingianae ſapientiae admiratores, qui non niſi politicam architectonicam tangi conqueruntur. Nam in iſtis laciniis habent tamen iuris naturalis Gundlingiani appendicem. In hac politica gubernatrice rempublicam Hebraeorum perfectiſſimam fuiſſe dum tradit, mirandum, eum, quae ex diuina traditione et reuelatione proficiſcebantur, inter praecepta philoſophiae collocaſſe.

pag. 526. lin. vlt. *Ex allocutione ad inimicos diſcendum eſt.* Inſpicienda quoque *praefatio ad viae veritatis partem tertiam*, quae ius naturae complectitur: in qua amare ſatis contra eos differit, qui vel compilare eum tantum ſua vel ſine certa ratione affirmare dogmata clamabant; dici enim non

d) Miſc. Lipſ. nou. Vol. I. p. 292. Vol. II. p. 750.

non poteſt, quam impatiens contradictionis, quam dicax et mordax in confutando fuerit, qua morum aſperitate (priuatis et oeconomicis rationibus atque circumſtantiis ſuſtentata) eruditionis elegantiſſimae faciem commaculauit [e]. Alia, quae ad mores eius pertinent, ne cineribus tanti viri graues videamur, tacemus. Sed et quisque ſuos patitur manes, et in pulcherrimo corpore nonnulli ſubinde naeui ſunt.

pag. 527. not. p. *Vita eius diſci poteſt ex memoria Buddeana.* Exhibet biographiam magni theologi, hauſtam ex oratione funebri, programmate academico, oratione encomiaſtica Walchii generi, catalogo ſcriptorum Buddeanorum aliquoties recuſo, et nonnullis additionibus Walchianis *bibliotheca Germanica Berolinenſis:* quae vel vna ſufficere poteſt ad noſcendam Buddei hiſtoriam literariam. Eam integram repetiit et memoriis virorum doctorum inſeruit NICERONIVS.

pag. 528. lin. 17. *Studium concordiae pacisque.* Meretur theologi ſummi et nunc inter coelitum choros triumphantis praefatio legi, quam praefixit *volumini primo introductionis in hiſtoriam theologiae polemicae*, vernacula ſcriptae et quatuor poſt eius funus voluminibus a praeſtantiſſimo theologo, et hoc incomparabili ſocero digno genero continuatae et ad finem perductae; in qua de ſtudio theologiae polemicae, et ratione controuerſiarum in ciuitate Chriſtana ſobrie ſancteque ineunda eleganter pieque diſſeruit. Vbi imprimis modeſtiam animique moderationem theologo commendaturus, doctiſſimi et modeſtiſſimi theologi HERMANNI WITSII [f] verba mutuatur, quae cum prorſus aurea ſint, nobisque ex ore venerabilis huius profeſſoris et praeceptoris virtutem hanc theologo digniſſimam pectori infixam ita commendauerint, vt per omnem vitam nobis regulae inſtar eſſet, pace Lectoris heic ipſa adſcribemus. „Nunquam ab animo meo impetrare potui, vt absque exceptione laudarem „immoderatam illam ſiue veterum ſiue recentiorum theologorum, immo et philoſophorum vehementiam, qua aduerſarios ſaepe ſuos exceperunt, vix aliter, quam canum, porcorum, nebulonum aliisque id genus elogiis eos proſequentes et impetuoſi ſermonis nimbo ac grandine „obruentes. Fecerint illud Athanaſii, Nazianzeni, Baſilii, Hieronymi, alii qui doctrinae ſuae oblocutores aculeatis orationibus ac ſteliteuticis, quamuis alioquin virtutibus abundantes et imperatoria quandoque maieſtate verendos traduxere palam, infamiaeque obiectarunt. Fecerint illud patrum noſtrorum aetate magni illi et immortalis memoriae heroës, quorum opera ad pellandam craſſiſſimam ignorantiae ac „ſuperſtitionis caliginem vti Deo libuit: ego iſtam verborum duritiem „ſeculi vitio hominumque illorum ingenio (nam quantumuis ſancti, homines tamen fuerunt) imputare, caeterisque maximis virtutibus ipſo-

„rum

e) Conſulenda de arcanis Gundlingianae vitae circumſtantiis et charactere imago eius iudicio critico deſcripta ab ill. LOENIO charact. moral. P. II. p. 218. qui meretur legi.

f) Miſcell. S. Tom. II. p. 915. vbi pia et elegans eius oratio de theologo modeſto exhibetur.

„rum condonari, quam prophetarum et apoſtolorum ipſiusque adeo „Chriſti exemplo exculpare et ad imitationem commendare malo". Et ad hanc quidem imaginem compoſuiſſe animum ſuum noſtrum non ſcripta tantum eius exemplum ſunt, ſed patientia quoque iniuriae et infenſae litis, quam ob diſſenſum eius a ſententiis ſuis Buddeo intulerunt magni viri Chriſtianus Thomaſius et Chriſtianus Wolfius, qui inclementer et inimice eius famam aggreſſi ſunt [ff]. Id aliter inter ipſos Romanae eccleſiae aſſeclas factum eſſe, habitumque eruditioni Buddeanae honorem, vel ex ipſis ſcriptoris ex more et *officio inquiſitorum* contra hanc ſuorum conterraneorum ciuiumque modeſtiam et aequitatem latrantis querelis [g], conſtare poteſt, quas Germanus nonnemo [h] repetiit, quasque cum etiam hanc noſtri operis fortunam in Italia concernant, in fine paginae adiicimus [i], et cur nihil, ex quo illa ſcripta ſunt, repoſuerimus, et nunc quoque pro tantis viris, quos hae calumniae petunt, nil reponamus, Lectorem ex hoc loco ὡς ἐν παρόδῳ dictis iudicare volumus.

pag. 529. lin. 21. *Sint quae emendatione opus habent.* Maxime id in philoſophia Ebraeorum occurrebat nobis eam, vbi deſcribendae eius ordo nos ad iſtud argumentum duxerat, examinantibus. Quod equidem non mirandum magnopere; eo enim tempore, quo primam libri, raram cetera et plerisque ignotam notitiam ſapientiae Ebraeorum complectentis editionem meditabatur, tota fere academia Halenſis, opinione orthodoxiae Ebraicae ſapientiae ducebatur, cui colorem ſuppeditabant Thomaſius et Buddeus, rati, ſanctius multo et μυστικωτέρως myſteria iſta tradi, quam in ſcholis Peripateticorum, et praeferendam eſſe arcanam iudaeorum doctrinam gentili Graecorum, vnde iſtud philoſophiae ſyſtema caput in ea ſchola erigere coepit, quod in volumine quarto H. C. P. ſub philoſophiae Cabbaliſticae, theoſophicae, Moſaicae fuſe deſcripſimus. Poſt-

ff) In iure nat. et gent. Wolfianas lites cum Buddeo infra verbo tangemus.

g) Viri eruditi, ſed immoderata intemperie furentis DANIELIS CONCINAE, Dominicanae familiae adſcripti, cuius inſtigationibus factum eſſe amicus tum in Italia praeſens retulit, vt triſulco fulmine ex arce opus noſtrum in indice expurgatorio Benedicti XIV. P. M. pag. 41. proſterneretur.

h) ANT. DESINGIVS, Bened. hodie abbas Cremoſanenſis, in praef. noui I. N. quod contra Thomaſium, Wolfium et nouatores alios compilauit.

i) Ita homo, ſingulari pietati ex religione ordinis adſtrictus in praef. Theol. Chriſt. T. VI. „Cum vel ipſas res philoſophicas et hiſtoricas verſant tranſalpini vt Bruckerus (huius enim hiſtoria phil. altum haereticae prauitatis inquiſitori vulnus adhuc dolens inflixerat) Thomaſius, „Buddeus, Moshemius, et alii ſusque deque immiſcent eisdem Papiſmum, Romanenſem ſuperſtitionem, idololatriam et alia calumniarum „portenta, theologis noſtris ignorantiam, barbariem ipſamque ſtupiditatem ruſtica ſcurrilitate „exprobrant, dicaciſſimi thraſones, vbique Lutherum ſuum catholicorum ſpoliis onuſtum et „ouantem, tanquam omnium ſcientiarum, potiſſimum theologiae ipſiusque iuris naturae et „gentium inſtauratorem ſplendidiſſimum depraedicant. Contra nonnulli Italiae erudituli vix „abſque laudis praefatione haereticos iſtos ſcriptores nominant. Verſa hodie alea eſt. Olim „catholicorum theologi Lutheranos pro meritis „exagitabant, et interdum aliqui redundante ſeueritate. Nunc Lutherani Italorum modeſtia „et nimia humanitate abutentes elato ſupercilio „et incredibili ſuperbia tumentes recta et oblique „catholicis detrahendi, improperandi, illudendi „anſam arripiunt". Haec ille, quibus ſatis apologiae pro Thomaſio, Buddeo, Moshemio ipſum ſcripſiſſe non ſine admiratione vidimus et ſubriſimus: ſatis enim nouimus, qui illi Italiae erudituli ſint, quos ſugillat, quibusque reuerentiam debebat inſulſus agreſtis monachus.

Poſtquam autem ſerenior hiſtoriae philoſophicae lux literas illuſtrare coepit, multasque etiam in hoc argumento nebulas diſpulit, cecidit iſtud exiſtimationis praeiudicium, ipſeque Buddeus, vt erat ab omni mentis pertinacia et contradicendi tumore alienus, de hoc argumento cum viris quibusdam doctis decertandi neceſſitati implicatus, in multis mentem mutauit, certioribus ſubſcripſit, reliqua veritati hiſtoricae propius adaptauit, ſicque emendatum et illuſtratum librum anno cIↄIↄccXX. recudi curauit: quem cum de philoſophia Iudaeorum tractantes multoties in partes vocauerimus, quidque adhuc emendandum vel adiiciendum ſit, ea, quam incomparabili praeceptori debebamus modeſtia et veneratione inſignium de H. Phil. meritorum, expoſuerimus, ad eum locum lectorem remittimus. Eandem animi praeſtantiam et candorem in expolienda hiſtoria philoſophica ad finem vsque ſeruauit, virorum doctorum obſeruationes non neglexit, ſuas auxit vel etiam emendauit, nouamque compendii H. P., quod elementis philoſophicis a ſe editis praefixit, editionem auctam et obſeruationibus illuſtratam curauit, morte autem praeuentus vulgare non potuit, ſed lampadem eruditiſſimo genero tradidit, qui elegans auctumque compendium MDCCXXXI. *Halae Saxonum* prodire iuſſit, ſicque ipſe quoque huic eruditionis parti, in qua praeclare verſatus eſt, multisque ſpeciminibus pulchre meruit, adiuuandae eximiam operam praeſtitit. Ceterum cum innumeras fere obſeruationes ad H. Ph. pertinentes, ex abundante eruditionis vaſtae promtuario vbique ſparſerit Buddeana induſtria, occaſio inde nobis ſaepiſſime enata eſt, noſtros in hoc argumento labores perficiendi, quod grata, quam debemus, memoria profiteri non erubeſcimus, tantique praeceptoris oſſa molliter cubare in votis habemus.

Ibid. lin. 12. a fin. *Fratrisque in ea eruditionis parte pulchre verſati.* Caroli Friderici Buddei, tunc in academia Ienenſi priuatim docentis, ad cuius eruditionem, quam elegantiſſimam poſſidebat, et amicitiam nos cum primum in iſtam ſcholam delati eſſemus, perduxiſſe coeli prouidentiam non ſine gaudio, poſt dimidii ſeculi ſpatium, quod interim effluxit, recordamur. Ille enim erat, qui primos animo noſtro igniculos ad philoſophiae hiſtoriam accendebat, eiusque ſpecimen vrgebat, quod paulo ante praematurum eius obitum, qui ei cIↄIↄccXVI. ad rectoris gymnaſii Stettinenſis munus ſuſcipiendum vocato obtigit, de *Pyrrhonis ſcepticiſmo* in *miſcellaneis Lipſienſibus* eo curante edidimus, et in *miſcellaneis noſtris*[k] auctum et emendatum dedimus.

pag. 531. not. b. *In praefatione ad H. P. Buddei.* CEL. WALCHII ſchediaſma hiſtorico-philoſophicum *de fatis elementorum philoſophiae eclecticae S. R. IO. FRANC. BVDDEI* annuntiant *noua literaria Lipſienſia anni*

k) P. I. obſ. I. pag. 1 ſqq.

anni 1722. [l] quod non hiſtoricum tantum, ſed elenchticum quoque eſſe indicant. Nos, cum illud non viderimus, dicere de eo non licet.

pag. 532. lin. 6. *ſententiae moderatae.* Legenda eſt elegans et characterem Buddeanum ſpirans praefatio, quam vir beatus nouae, quam cum acceſſionibus moliebatur, philoſophiae ſuae editioni praefixit, et optimo conſilio a ven. editore, inſtrumentali philoſophiae eius praefixa, vbi ſimul de conſilio ſuo ſcribendi hiſtoriam philoſophicam, quaque methodo eam ſcribendam ſuſceperit, vtiliſſima multa diſſeruit, digna, quae ab huius literaturae ſtudioſis diligenter et cum attentione legantur. Intelligitur quoque ex hac praefatione hoc, quod cum augmento iterum edidit H. Ph. compendium, ideam continere operis maioris, quod iam pridem moliebatur, et cuius iam ſpecimen dederat in ſua ad hiſtoriam philoſophiae Ebraeorum introductione. Aſt hic Aiax poſt funus eius in ſpongiam incubuit.

pag. 535. lin. 12. *Quae ter prodierunt.* Vtimur in apparatu noſtro ad H. P. editione anni cIↄIↄccXI. quam titulus affirmat priore anni cIↄIↄccVII. longe auctiorem et correctiorem eſſe. Exhibet autem *inſtitutiones eruditionis*, id eſt, ex vſu auctoris, *philoſophiae ſyntheticae de ſapientia, iuſtitia et prudentia methodo mathematicae aemula,* eamque analyticae opponit, quod non tantum diiudicationem veri, ſed et eiusdem inuentionem regulis facillimis proponat [m]. De cuius operis oeconomia ipſe auctor in erudita praefatione legendus eſt.

pag. 537. lin. 4. *Iuſto ſimus prolixiores.* Conferri de aduerſariis Rudigeri poſſunt ven. WALCHIVS [n], qui in *Delineatione eruditionis vniuerſalis vernacula ſcripta* eos tetigit: de *ſenſu veri:* KAHLIVS [o], qui in hac logica, febriculoſum et fallax diſcrimen inter philoſophica et mathematica ratiocinia, vt et principium, falſo ab eo dictum primum, nimirum ſenſus, notat [p] et ad BALTH. HENR. TILESII diſſertationem *de ratiocinatione philoſophica et mathematica* [q] lectorem remittit.

pag. 540. lin. 3. *Reſpondit.* Prodiere MDCCXVII. *obiectiones contra phyſicam diuinam Andreae Rudigeri P. et M. D. auctore R. G. F. S. cum notis auctoris phyſicae diuinae: acceſſit duplex appendix, quorum altero exponuntur rationes, quare auctor phyſicae diuinae auctori apparatus literarii* (Pol. Lyſero) *non ſit reſponſurus, altero reſpondetur auctori des nouvelles la republique de lettres 1717.* Vbi Thomaſiono more falſo dicendi genere aduerſarios refutat, imprimis Bernardum, qui ei in ephemeridibus iſtis grauem dicam ſcripſerat.

pag. 541. not. m. lin. vlt. *Hodie viuente.* Addendae *relationes menſtruae Ienenſes* [r].

pag.

l) n. 26. p. 261.

m) Editio tertia, anno 1717. vulgata, ſecundam variis augmentis, praecipue logicis: e. c. de ratione cauſſali et practica etc. perfecit. Primam editionem a cenſore valde mutilatam eſſe, auctor conqueritur.

n) L. III. c. 3. §. 30. p. 288.

o) Ad STRVVII bibl. phil. P. I. c. 8. §. 17. p. 128.

p) l. c. c. 4. §. 6. p. 279. not. p.

q) Lipſ. 1720.

r) 1726. M. apr. p. 350.

pag. 543. lin. 6. *Bonorum quorumlibet calculum meruit, SAMVELIS CHRISTIANI HOLLMANNI induſtria.* Cum limites operis viuentium memorias excludentes, incomparabilis philoſophi res literarias et philoſophicas tangere prohibuerint, quamuis pulcherrime in *introductione in philoſophiam* altera vice multum aucta et emendata [s] de eclectica philoſophia meruerit, isque ex philoſophica hiſtoria philoſophiam omnem multa lectionis et iudicii copia illuſtrauerit: alibi tamen praeſtantiſſimi philoſophi, et acumine iudicii atque lectionis copia multis aliis praeferendi elogium, vitaeque hiſtoriam conſcripſimus, in *pinacotheca ſcriptorum noſtra aetate illuſtrium* [t], ex quo fonte ſincero, et ex primis ſcaturiginibus propullulante illi plura haurient, qui Goettingenſem philoſophum propius noſſe geſtiunt. Quem ſciuiſſe et determinaſſe, *quod nimium eſt in philoſophando* [u], inter maximas philoſophiae laudes ponendum eſſe cenſemus. Retulerunt eum inter Wolfii aſſeclas nonnulli, quod bene et egregie dictis ab illuſtri philoſopho pollicem ſaepe premeret, methodumque mathematicae aemulam ſequeretur: ſed locis plurimis oſtendit, nullius ſtipendio ſe militare et ſua quadra viuere, Wolfiana autem placita multoties correxit et emendauit, ſed ſobrie, cuius vel vnum iurisprudentiae naturalis ſyſtema luculenter lectorem poteſt conuincere.

Ibid. 543. lin. 3. 4. *Poſt illuſtrem Chriſtianum Wolfium, cuius immortalis, eo nomine eſt famae gloria.* Rogandus hic lector eſt, ne praecipiti iudicio finem hiſtoriae criticae philoſophiae nos impoſuiſſe non enarrata tanti et tot fatis, elogiis, aſſeclis, aduerſariis illuſtris philoſophi, qui per dimidium, quod hactenus decurrit ſeculum, in his literis vere regnauit, hiſtoria conqueratur. Iuſtas enim rationes habuimus, cur nobiliſſimum hoc caput de philoſophia Wolfiana in noſtro hiſtoriae philoſophicae pandochaeo omiſerimus; quas hoc loco tangere e re noſtra eſſe putamus, ne vel ignoraſſe nos tantae famae tantorumque meritorum virum, qui ſingulari nomine Germaniam noſtram immortali gloria ornauit, videamur vel inter eius aemulos inuidia plenos, collocemur, cum tantum abſit, vt illuſtribus meritis debitam gloriam ſubtrahere voluiſſe in annalibus philoſophicis cenſeri poſſimus, vt potius inter ſcriptores illuſtres, in *pinacothecae ſcriptorum noſtra aetate illuſtrium* opere, propter effigies magnorum virorum ſumma cura et arte a clariſſimo HOHDIO noſtrate aere expreſſas ſplendido et plauſum orbis literati conſequuto, mox in *prima decade*, quae in noſtra vrbe Auguſta anno cIↄIↄccXLI. prodiit, Wolfianam effigiem et elogium vitaeque et fatorum ac laborum hiſtoriam exhibuerimus ordine virorum ſummorum, quos iſta decas tradebat, nullo,

 vt

s) Prodiit inſtitutionum philoſophicarum Tomus I. logicam et metaphyſicam complexus Viteb. 1727. 8. Tom. II. III. phil. naturalem cum pneumat. et theol. nat. exhibens 1728. 8. aucta vero multum editio 1734. 1737. 1741. cui hiſtoria dogmatum et controuerſiarum multum pretii comparant. Poſtea noua editione paulo vberiore logica 1746. metaphyſica 1747. iuriſprudentia naturalis 1751.

t) Decade VII. cuius fontes ipſe vir celeberrimus ex lege operis nobiscum communicauit, conf. GOETTEN. cur. erud. P. I. p. 601.

u) Pec. diſſert. Goettingae edita.

vt de loco diſceptandi occaſio non exhiberetur. Et hunc quidem conatum prius cum ipſo illuſtri viro communicatum, non ratum tantum habuit, ſed quae quoque perperam in Ludouiciana Hiſtoria Wolfii erant propoſita, manu ſua emendata nobiſcum communicauit, totumque elogium ita probauit, vt, cum inter prima viri maximi biographiae ſpecimina comparuerit, pro αὐτογϱάφῳ lectori tradere non pertimeſcamus. Quemadmodum ipſam effigiem inter omnes, quae extabant, vero ſimillimam, et ipſius faciem pulcherrime exprimentem eſſe faſſus eſt, et ad nos ſcripſit Wolfius. Aſt his tamen auxiliis, viuente adhuc philoſopho, adiuti in criticos hiſtoriae philoſophicae annales hiſtoriam Wolfianam introducere commode non potuimus, eorum conſtitutione et limitibus obſtantibus. Nempe vt modus ſcribendi narrandique operi noſtro eſſet, ſeculi XVII. finem operis quoque exitum definire iuſſimus, eos tantum in ipſa operis peroratione tacturi, qui circa finem iſtius ſeculi in philoſophia eminere coeperunt, omiſſa virorum magnorum memoria, quorum philoſophandi initia ad exordientis ſeculi XVIII. tempora debent referri. Wolfius vero ante praeſentis ſeculi initia non effloruit, et poſt Thomaſiana tantum φιλοσοφέμενα atque fata nomen inter philoſophos illuſtre acquiſiuit, viuente Thomaſio, vt ille nemini ſolebat parcere, impeditus et ſuo modo, quod omnibus debere ſe credebat, contemtus. Quod nemo mirabitur, qui philoſophiam Thomaſianam cum Wolfiana comparauerit, quae et philoſophandi, et ſyſtematis nexu, et dogmatum ſenſu et argumento vehementer inter ſe diſſident. Noſtro itaque ſeculo ſeruata fuit hiſtoriae Wolfianae deſcriptio, ad quam nos pro noſtrae methodi ordine et officio curis quoque ſecundis extendere velle, eſſet ſcribendi modum neſcire voluiſſe. Quem viuentium adhuc et ſpirantium res refugere, aequis rationibus in praeſentis tomi praefatione communiuimus. Quae etiam tantopere hiſtoriam Wolfianam innumeris litibus turbatam et confuſam tangunt, vt in viri ſummi *elogio* ab omni controuerſiarum hiſtoria abſtinendum nobis eſſe iudicauerimus, rati *difficillimum eſſe harum controuerſiarum veram ſolidamque et ab omni partium ſtudio alienam hiſtoriam condere. Vtriusque enim partis narrationes et acta ſaepe ſibi contradicere, arcanasque cauſſas ſuggeri paſſim inter ſe longe diuerſiſſimas, totamque controuerſiam ita nodis ſuis implicatam eſſe, vt exitum Lector vix inueniat; Experientia quoque conſtare, melius eiusmodi controuerſiarum hiſtoriam a poſteritate condi, ab inuidia et fauore praepoſtero aliena, nec vllam emolumenti partem ex victoria huius vel illius partis ſperante, vbi ex huius vitae theatro πρόμαχοι deceſſerunt, quam iis viuis conſtrui, vbi raro partis ſtudium in totum exulat.* Monuimus quoque, *nihil accurate ea de re poſſe dici, niſi iudicium interponatur rectum, quod tamen, non ab ouo, ut aiunt, inſpectis ſcriptis viri celeberrimi omnibus, magnae molis et taediosae prolixitatis diuque conſiderata ſyſtematis vniuerſi συναφείᾳ et harmonia, adhibitis etiam eius curis et illuſtrationibus poſterioribus fieri minime poſſit, at in tanta pagellarum noſtrarum anguſtia a nobis,*

qui

qui arbitri partes merito refugimus, expectari nec queat nec debeat, et ab aliis expectandum ſit. Nec videmus vrgentes rationes, cur in hac quoque operis noſtri appendice limites eius migrandi ſint, atque ab iſto conſilio diſcedendum, quanquam interim ad meliores ſedes delatus Wolfius, inter Germaniae philoſophos vita frui deſiit. Pertinet enim tota Wolfianae philoſophiae hiſtoria ad Seculum XVIII. cuius partem dimidiam praeclare nobilitauit: tanta quoque rerum varietate et viciſſitudinibus turget et abundat, vt in compendio, quale hae collectanae acceſſiones noſtrae tantum admittunt, ſine rei diſpendio non poſſit critica methodo enarrari. Merito itaque hanc lampada, feſſi L. annorum in hoc ſtadio curſu aliis nobis doctioribus et laborum atque annorum pondere non grauatis, auxiliorum autem omnium ſua copia et animi recti atque ſinceri charactere commendatis et inſtructis tradimus, eosque vehementer oramus, vt ſimili methodo critica famoſiſſimae philoſophiae Wolfianae ſummam, placita, opiniones, fata, aduerſitates, ſectatores critica accuratione enarrent, ſuoque tempore ſeculi XVIII. philoſophiam integram ex inſtituto delineent, quod ſaxum voluturum ſe promiſit cel. LVDOVICI *x*), cuius introductiones in hiſtoriam huius philoſophiae, quae ſectatores quoque complectatur, quod ad partem hiſtoricam attinet, egregie adiuuarunt.

His praemiſſis iuſta nobis venia expeti poſſet, quod de hoc argumento plura non adiciamus. Sed adſtant lateri, aureſque nobis vellicant amicorum monita, ad illud vitae et hiſtoriae Wolfianae compendium prouocantes, quo tanquam iliada in nuce huius philoſophiae ſummam complexi ſumus, et inſtitutionibus hiſtoriae philoſophicae, quae breuiorem operis maioris ſummam continent, ſuffiximus, rati, aliquid tamen de tanto philoſopho adducendum eſſe in tam ſplendido theatro, et ſignum quaſi praeferendum poſteritati ad condendam philoſophiae Wolfianae hiſtoriam. Qua in re eo magis morem geſſimus, quo certius nobis multis indiciis conſtat, non ingratam fuiſſe ciuitati literariae iſtam rerum Wolfianarum ſummam atque epitomen. Itaque vt aliis quoque, qui hoc ſupplementorum volumen lecturi ſunt, rem forte gratam faciamus, inſeremus hoc loco illam narrationem, ſed non nudam, ſed rerum teſtimoniis et obſeruationibus noſtris ſtipatam et auctam, vt occaſionem exhibeant, plura et maturiora de integra huius ſcholae ſiue ſectae hiſtoria olim conferendi et elaborandi. Id tamen vnum lectorem monemus, lineas nos tantum dare, ad quarum ductum ſuo tempore, vbi Wolfiana philoſophia ſecta, vel, ſi mauis, ſchola eſſe deſinet, quod omnibus hactenus ſectis accidit, integrum aedificium poſſit extrui. Quo ſcopo en hoc loco:

x) Prodiit viri clariſſimi delineatio hiſtoriae philoſophiae Wolfianae in vſum auditorum Lipſiae 1735. quae cum manca valde eſſet, partem alteram 1737. adiecit, multa emendauit, plurima ſuppleuit, et eleganti ordine et laudabili induſtria apparatum ad hiſtoriam philoſophiae Wolfianae ſuppeditauit. De quo et aliis huc pertinentibus in ſequentibus narrabimus.

MANTISSA
AD HISTORIAM CHRISTIANI WOLFII.

I.

Dedit maximi nominis virum *Chriſtianum Wolfium* orbi philoſophico (A) Vratislauia, Sileſiae metropolis (B), genuere parentes honeſti, in lucem edidit annus cIɔIɔcLXXIX., formauere ſcholae patriae (C), praeſtantiſſimis doctoribus inſtructae, qui ingenium natura ſolers, et ſupra modum acutum et attentum praeclare ornauere Gryphius, et Cranzius (D); in omni literatura, maxime philoſophica (E) et mathematica educauit academia Ienenſis (F), et imprimis qui tantae, quantam ille poſtea poſſedit (G), mathematicae eruditionis fundamenta poſuit, Hambergerus; docentem initio habuit et nutriuit academia Lipſienſis. In qua magni nominis et acuminis philoſopho et mathematico E. W. Tſchirnhauſenio innotuit, cuius medicina mentis alas illi ad philoſophandum addidit, ipſius viri ſummi conſiliis in inquirenda veritate vſo (H). Eo tempore potiſſimum ad practicam philoſophiae partem enucleatius excolendam animum adiecit, a Menkenio vero, recenſendis in actis eruditorum libris et obſeruationibus mathematicis adhibitus (I), ſummo viro G. G. Leibnizio traditur. Is philoſophiae quidem ſyſtema non condiderat, eius tamen ſemina multis tractationibus breuioribus in actis iſtis ſparſerat, vt ſupra narratum. Quibus lectis, vt erat profundiſſimum Wolfii ingenium, tum philoſophandi methodi, tum veritatum philoſophicarum detegendarum, tum demonſtrandi artis viam perſpexit ampliſſimam, qua ſuis deinde viribus magnis paſſibus ad maximarum veritatum complexum properauit. Quo pacto cum non mediocrem famam eius doctrinae copia eſſet adepta, Gieſſenſi academiae doctor publicus deſtinatus eſt (K), in noua vero, quae Halae Saxonum tum excitata erat, academia ad ſubeundum doctoris matheſeos munus aulae Berolinenſi commendatus, et mathematicas artes anno cIɔIɔccVI. publice docere iuſſus eſt, quibus naturalem philoſophiam poſtea adiecit, iis virtutibus meditationis rem aggreſſus, vt amplificaſſe has philoſophiae partes luculentis ſpeciminibus cenſeretur (L). Poſt editam anno cIɔIɔccX. theodicaeam Leibnizii, cum praeclara metaphyſici aedificii fundamenta is poſuiſſet, perſpecta rei elegantia et ſolida demonſtratione, ad metaphyſicam diſciplinam excutiendam, nouasque veritates detegendas inde accenſus eſt; vnde factum, vt, cum pluſcula ex hoc maximi philoſophi ſyſtemate, velut veriſſima recepiſſet, ſuisque cogitationibus inſperſiſſet, inter ſectatores Leibnizii nominaretur, quod inuito ipſo factum eſſe, qui ſua ſe debere ſibi norat, ſupra monuimus. Ab eo vero tempore in theatro orbis

eruditi,

eruditi, de philoſophia Leibnizio-Wolfiana ſermo eſſe, incertum quo iure? coepit. Eodem tempore, vt accurato ordine mathematicarum diſciplinarum praecepta iuuentuti tradere poſſet, elementa matheſeos vulgauit, repetita poſtea aliquoties, et ab ipſo quoque auctore in ſynopſin redacta, et poſt annum cIↃIↃccXXX. inſigniter aucta. Ipſe ſocietatibus ſcientiarum Londinenſi et Berolinenſi adſcriptus eſt. Sed philoſophiam quoque adiuturus rationalem philoſophiam circa illud tempus aggreſſus eſt, editisque cogitationibus de viribus intellectus humani, praeclare de hac philoſophiae parte meruit, ita Leibnizianis meditationibus de cognitione, veritate et ideis inſiſtens, vt integrum inde rationalis artis aedificium exſurgeret, media autem via inter veteres et recentiores, maxime Carteſii et Thomaſii ſequaces eclectica libertate incederet (M). Anno cIↃIↃccXV. ad cathedram mathematicam Witebergenſem deſideratus, a rege Halae retentus et honore atque ſtipendio auctus eſt (N). Quibus regiae munificentiae pignoribus etiam prohibitus eſt, illuſtrem, quae Petroburgi patebat, ſpartam ornare. Circa hoc tempus monadologiam Leibnizius deſcripſerat, ſed nondum vulgarat, Wolfius autem iisdem luminibus vſus, mira ſagacitate in haec myſteria ipſe penetrauit, quibus poſtea fundamentis ad condendam nouam coſmologiae generalis diſciplinam ita vſus eſt, vt cuncta ſyſtemati nouo mira arte inflecteret, et accuratione mathematicorum ſeueritati propria demonſtraret. Quo pacto, cum praelectionibus academicis inſeruiendum eſſet, tandem cogitationes de Deo, mundo et anima humana, vernacula anno cIↃIↃccXIX. prodire iuſſit, et ſcientifica methodo, nouam coſmologiam et pſychologiam in iis condidit, paulo poſt ethicam quoque, tandemque politicam philoſophiae partem adiecit (O).

II. Hactenus felici curſu fortuna Wolfiana ad gloriam et inſignem nominis famam graſſata erat, qua permotus Petrus I. Ruſſorum monarcha, de eo ſibi vindicando cogitare coeperat (P); aſt prodidit annus cIↃIↃccXXI. qui interdum in herba lateat anguis. Etenim ab aliquo tempore collegis ſuſpectus factus, quod doctrinam parum ſanam et eccleſiae pariter atque pietati aduerſam foueret, depoſitis, quas geſſerat, academiae faſcibus et habita oratione de philoſophia Confucii Sinenſi, velut ſigno dato, telis vndique obrui coepit. Et primo quidem res in academiae concilio acta, mox ad aulam Berolinenſem delata, et Wolfius rationem doctrinae reddere iuſſus eſt. Qui cum fatalem ſibi neceſſitatem pietati et libertati inimicam tribui intelligeret, edita diſquiſitione, de differentia nexus ſapientis et fatalis neceſſitatis diluere imputata, et ſatisfacere ſuſpicioni annifus eſt, ſed fruſtra. Ad regem enim impietatis et heterodoxiae titulo delatus, eius mandato ſeueriſſimo menſe Nouembri anni cIↃIↃccXXIII. terris regiis eiectus et in exilium abire iuſſus eſt (Q). Quod fulmen impauide expertus, Martisburgum primum, deinde Caſſellas abiit, in quem locum Haſſiae Landgrauius ad ſubeundum profeſſo-

ris

ris munus pridem eum inuitauerat. In quod aſylum delatus profeſſoris mathematum et conſiliarii principis axiomate cohoneſtatus eſt, poſtquam aliis etiam principibus doctrinae praeſtantia eum commendaſſet. Noua in cathedra conſtitutus primam in eo operam collocauit, vt metaphyſicam annotationibus illuſtratam edendo, obiectionibus aduerſariorum ſatisfaceret (R), ſed et viri docti, inter quos eminebat acutiſſimi Bülfingeri (S) eruditio, liberare a ſuſpicionibus maleſanae doctrinae Wolfianam ſapientiam ſategerunt. Ita dirae perſecutiones famam memorabilis philoſophi tunc augent, non deprimunt. Ab eo tempore dici non poteſt, in quae bella vtriusque partis acies exarſerit, cum omnes fere Germaniae academiae in partes diſtraherentur, viris acutiſſimis et piis, et philoſophis praeſtantiſſimis euincentibus, ſenſus longe moderatiores et innocuos doctrinis illis ſubeſſe. Tunc non audita modo Wolfianorum et Antiwolfianorum nomina, ſed bella quoque incruenta, in quibus libellis eriſticis velut telis et machinis pugnatum eſt, theologis quoque in partes factionum raptis (T). Quod principes paſſim excitauit, vt de ſenſu pretioque philoſophiae Wolfianae ſtatuendo doctores in academiis ſuis exquirerent (V). Feliciter autem Caſſellis dum Wolfius rem ſuam agit, etiam poſt fata principis vltima apud ſucceſſorem Fridericum I. Sueciae regem, eiusque fratrem terrarum Haſſiacarum adminiſtratorem, gratioſus, Pariſienſi academiae ſcientiarum ex exteris rege iubente adſcribitur. Tandem in aula quoque Berolinenſi fortunae aura, quae aduerſa hactenus ei reflauerat, mutari coepit, quae anno cIɔIɔccXXXII. meliora a viris grauiſſimis de Wolfio edocta, de eo reuocando cogitabat (X). Quamuis autem impedimenta expectatione plura ſuperanda eſſent, aduerſarii quoque omnem lapidem mouerent, ne vir eorum quidem opinione, periculoſae doctrinae ſuſpectus reuocaretur (Y), peruicit tamen fatorum ſeries; cumque viros doctiſſimos et philoſophiae cognitione excellentes de placitorum Wolfianorum periculis, et imprimis obiecta Spinozismi labe ſerio diſpicere rex iuſſiſſet, innocentia dogmatum Wolfianorum declarata, Wolfius vocante et inuitante nouo rege in priſtinas ſedes, poſtquam alias ſatis commodas, imprimis Lugdunenſem apud Batauos, renuerat, reductus, et procancellarius academiae Halenſis atque profeſſor I. N. et G. inſigni ſtipendio conſtitutus, a rege vero Sueciae gratiae teſtimoniis cumulatus dimiſſus, et ab academia Halenſi magna ouatione exceptus eſt. Ab eo tempore augendis et perficiendis inſtitutionibus philoſophiae maioribus Latino ſermone cIɔIɔccXXX. edi coeptis ſtrenue inſudauit, totumque opus ante vltima fata, excepta ſola philoſophia ciuili, multis voluminibus ſatis ſpiſſis abſoluit (Z). Cumque nominis meritorumque gloria in aulis quoque fulgeret et valde gratioſus eſſet, accidit, vt vacante anno cIɔIɔccXLV. imperii ſede, a vicario in partibus Rheni, Bauariae electore, baronis axiomate cohoneſtaretur, rege ſuo illos honores confirmante (Aa). Quibus per decennium, in

ipſo

ipſo ſenio nunquam otioſus ſed abſoluendo, quod ſibi deſtinauerat, philoſophiae perficiendae itineri totus inſudans ſuperfuit, poſt Ludewigii mortem cancellarius academiae conſtitutus, tandem mortalitati ereptus et ad beatas ſedes menſe Aprili anni cIↄIↄccLIV. translatus eſt.

III. Magnis atque praeclaris praeſidiis inſtructus erat a natura illuſtris philoſophus, ad voluendum illud ſaxum, quod plerique fruſtra mouent. Excellebat enim ingenii vis ignea, et praeclara iudicandi acies, qua nexus rerum intimos intuebatur; quaeque aucta et ſuſtentata a mathematicorum ordine, et rationalis philoſophiae regulis, non veritates tantum ſingulares, ſed et ſyſtematum vincula et capitum omnium inter ſe cohaerentium harmoniam vno quaſi intuitu detegere, et qua ratione connecterentur, iudicare poterat (Bb). Ea autem ingenii magnitudine ſuſtentatum eſt eius philoſophandi ſtudium, vt et totum intellectus et voluntatis humanae rerumque in mundo omnium ſyſtema vno nexu arctiſſime copulatum extrueret, et feliciſſima inueniendi virtute praeditus, integras philoſophiae partes nouas detegeret, cuius generis coſmologia generalis et aërometria ſunt, vt inuentiones phyſicas et mathematicas alias ſileamus. Inde ortum praeclarum methodi, qua ſcripta eius effulgent, ornamentum et perſpicuitas illi quidem lectorum generi luculenta, qui cohaerente omnia ordine et attentione legere norunt. Qua de re, quemadmodum de toto philoſophandi ſcribendique genere ſuo, elegantem inſtitutionem ipſe edidit, ab illis conſulendam, qui non ſine fructu in legendis eius ſcriptis verſari cupiunt. Quanquam autem memoriae vim mediocrem poſſidebat, ea tamen lectionis copia inſtructus erat, vt quibus fontibus vti poſſent ſcientiarum diſcendarum cupidi, copioſe exponeret, ſed et patriae linguae elegantiam tantopere tenebat totam, vt, traductis in eam vocibus philoſophicis et mathematicis, praeclara illi augmenta adiiceret (Cc). His acceſſere virtutes animi, candor, inſigne veritatis ſtudium, libertas eclectica, quae tamen nec reuelationis, nec rationis, nec ſtatus ciuilis fundamenta conuelleret, ſed ad ea firmanda et in clara luce ponenda cuncta referret (Dd). His addenda animi conſtantia et philoſophiae vſus, quo fatis tantopere aduerſis tranquillo pectore cedere nouerat (Ee), ille autem religionis cultus, quo pie eum deceſſiſſe ex hac vita conſtitit (Ff).

IV. Non tacendum tamen, alium longe nobis ſiſtere Wolfium innumeros aduerſarios, quibus ipſi, quae Numini debetur, pietati et religioni inſidias ſtruxiſſe, et periculoſis dogmatibus iuuentutem corrupiſſe viſus eſt. Obiectum enim eſt illi (Gg), eripere eum arma demonſtrandae Dei exiſtentiae neceſſaria et validiſſima, eiicere atque conculcare humanae voluntatis praeſidia, libertatem et moralitatem, cunctaque fato neceſſario ſubiicere; rerum omnium eſſentias ponere neceſſarias in diuino intellectu, nec a Deo dependentes collocare; mundum morali phyſicoque malo corruptiſſimum ponere optimum; harmoniam animae et

corporis praeſtabilitam introducere, humanis actionibus contrariam, et mere metaphyſicam, monadibus locum facere imaginariis; praeexiſtentiam animarum affirmare, animalibus brutis immortalitatem tribuere; atheiſmum ſuperſtitioni praeferre; gentes atheas et tamen ex interno principio recte agentes excogitare, ſummamque ideo Sinenſibus ſapientiam tribuere, fundamentis moralis diſciplinae multa aſſuere, impia, friuola, diuina attributa indecentia, et ex ſolo vniuerſi nexu deriuata; verbo in multis Spinoziſticae impietati frigidam ſuffundere. Ad quas tamen accuſationes et ipſe vir ſummus, interdum non ſine omni acerbitate (Hh) reſpondit, et viri paſſim docti apologias oppoſuerunt; ex vtraque vero parte humani quid interdum paſſa eſt contradicentium acerbitas, multa, quae perperam intellecta, odioſam ſententiam referebant, explicata melius et conciliata cum ſanis doctrinis, emendata quoque haud pauca, non ſatis prouide dicta, et cum ſacris imprimis dogmatibus in concordiam redacta ſunt (Ii). Nonnulla diſcipulorum a praeceptoris ſapientia deuiantium deliria eſſe, inique ſummo viro imputata, demonſtratum (Kk). De quibus tamen omnibus hoc loco, vbi breuitas ſectanda eſt, dicere nil attinet.

V. Magno tamen, his non obſtantibus, ſucceſſu vſa eſt philoſophia Wolfiana in Germania, adeo vt in ſectam tandem degeneraret, a qua tamen philoſophiae ſcabie virum perilluſtrem longe fuiſſe remotum, dubitandum non eſt (Ll). Certe nulla fere academia inter Proteſtantes fuit, in qua non Wolfianae philoſophiae nomen, dogmata, methodus per cathedras perſonarent, inuentique ſunt plurimi haud vulgaris doctrinae viri, qui non partes tantum eius amplexi ſunt, ſed et illas a telis aduerſariorum fortiter, quamuis turmatim paſſim vibratis, vindicarunt (Mm). Ea autem Wolfianae philoſophiae fortuna in hac noſtra patria fuit, vt, quotquot inter philoſophos Romanae eccleſiae confeſſionem ſequentes ſordium ſcholaſticarum taedebat, ad amoenitates philoſophiae Wolfianae, nequicquam ringentibus ſcholaſticis philoſophis, diuerterent (Nn). Neque inter exteros fauor hic defuit; nam non Gallorum tantum academia ſcientiarum inſignia, quo loco Wolfium haberent, teſtimonia edidit, ſed raro quoque exemplo illuſtriſſima foemina, eruditionis philoſophicae nomine celeberrima, Chateletia inſtitutiones phyſicas ad mentem Wolfii exaratas edidit (Oo). Eandem fortunam in Italia, Belgio et Polonia habuiſſe, exemplis doceri poteſt, alibi tamen, propter breuitatem huius ſcriptionis enarrandis (Pp). Nihil autem adeo huius philoſophandi inſtituti gloriam in aprico ponit, quam quod viri docti adhibuerant, ſtudium ad ſublimiores illud diſciplinas illuſtrandas et augendas adplicandi, id quod in theologiae campo fecere Reinbeccius, Bulfingerus, Canzius, et in iuriſprudentia perilluſtris Cramerus.

VI. Summam dare, et compendium philoſophiae, a perilluſtri viro ingentibus voluminibus comprehenſae, in hac quidem paginae anguſtia

pror-

prorſus impoſſibile eſt. Cuncta enim ita inter ſe connectuntur arctiſſime et indiuulſo nexu cohaerent, vt omittere aliquid ſaluo illo non liceat, nec intelligi ſequentia queant, niſi iuſta comprehenſione priora nota ſint omnia. Quae certe, alium plane locum, aliud inſtitutum, quam noſtrum eſt, poſtulant. Sed praeter ea totas quoque diſciplinas vir acutiſſimus inſtituit, quae non niſi ex integro complexu poſſunt intelligi (Qq). Itaque ipſa viri ſcripta, et vernacula quidem, Latinis ſtrictiora, adeunda ſunt, vt de placitis Wolfianis conſtare queat. Et in logica quidem parte quae fundamenta iecerit, quid in metaphyſico argumento ſtatuerit, ex Leibnizianis philoſophumenis ſupra enarratis, ex quibus fontibus ſua deriuauit Wolfius, cognoſci poteſt. Moralis diſciplinae et imprimis iuris naturalis fundamentum poſuit, facienda ea, quae perfectionem hominis iuuare et ad fines perducere apta ſunt, ex quo vno principio et fonte innumerarum doctrinarum riuulos deduxit.

* * *   * * *   * * *

OBSERVATIONES AD PRAECEDENTEM VITAM CHRISTIANI WOLFII.

(A) *Virum orbi philoſophico.* Animus erat incomparabili philoſopho, qui acute ſatis cernebat, et ex lectione philoſophorum didicerat, quantum lucis et commoditatis afferat ſectarum ſyſtematumque notitia, vitae rerumque ſuarum, quae ad philoſophiam pertinent, hiſtoriam ipſum deſcribere, quamprimum, corporis philoſophici Latino ſermone vulgati labore finito, ab his grauioribus ad faciliora ſe conuertendi tempus ſuppeteret [a]. Fatum autem, quod tantum philoſophiae praeſidium nobis eripuit, non paſſum eſt, magnum et voluminoſum opus Latinum philoſophiae eius totum abſoluere, adeoque non ſine inſigni iactura hac vitae ſuae enarratione caremus. Interim etiam poſt funera magnas ei gratias debet poſteritas, et imprimis hiſtoria philoſophica noſtri aeui, quod partem tamen biographiae ſuae, eamque reliquis praeſtantiorem et vtiliorem viuus elaborauit, et *ſcriptorum ſuorum hiſtoriam*, natales, ſummam, ordinem, argumentum, fata eleganti ſcribendi, quo valebat, artificio patrio ſermone fuſe enarrauit [b]. Non hic aridus quaerendus campus, ſterileſque auenae expectandae ſunt, ſed vireta florentia et iucunda pariter atque fructifera diſſertatio, de partibus philoſophiae ab eo traditae, de ſtilo auctoris, et cauſſis ſermonis vernaculi adhibiti, de nouis terminis technicis in vſum vocatis, de euitata, quam ei obiiciebant, obſcuritate et perſpicuitatis ſtudio, tum de methodo a mathematicis ad philoſophorum ſcholas traducta, et non ſine magno emolumento ſcientiarum

a) Vid. nou. lit. Lipſ. 1734. p. 832. b) Hal. 1726. 8.

rum a ſe adhibita, de libertate philoſophandi, eiusque praeſtantia, limitibus, modo, conſequentiarum pondere; porro, qua cautione, ordine et prouidentia in legendis libris ſuis verſandum ſit, de vitandis praeiudiciis et ſimilibus, quae non tantum clauem exhibent ad reſeranda Wolfianae philoſophiae adyta, ſed elegantem etiam introductionem ad legendos philoſophorum libros, recteque inſtruendum animum philoſophiae cupidum magnum vſum offerunt, merenturque ab illis legi, quorum eſt, in philoſophiae ſtudio prudenter recteque verſari. Ab his generalibus ad ſpeciales labores philoſophicos progreſſus, logicae, metaphyſicae in quatuor partes diſtributae, ontologiam, pſychologiam, coſmologiam, theologiam naturalem, et controuerſiarum ſerrae, quam ob eam reciprocare coactus eſt, et imprimis cur praecipue tantis moliminibus in Buddeum inſurrexerit, hiſtoriam exponit: parique modo quomodo in philoſophia morali, quod praecipuum philoſophici ſtudii obiectum ſibi ab initio ſelegerat, verſatus ſit, quomodo ad verum iuſtumque moralitatis obiectiuae principium a ſchola Puſendorfii exſibilatum reuerſus ſit, qua via in exploranda conſcientia, hominumque animis et inclinationibus cognoſcendis inceſſerit: quomodo officia erga ſe ipſum, et imprimis intellectus et voluntatis emendationem delineauerit, corporisque atque rerum externarum curam adhiberi voluerit, vt omnia rationali inter ſe harmonia contineantur etc. ediſſerit. Maxime vero, quid in doctrina de officiis erga Deum a ſe praeſtitum, quomodo natura a gratia diſtincta, et cognitionis diuinae ex naturae lumine accenſae latifundia ab ipſo dilatata ſunt, denique quo pacto, quid homo ſibi debeat, quid proximo, quid ſtatui hominum hypothetico: quo pacto occaſionem nactus de ſtatu politico in genere, et in ſpecie coniugali, ciuili et republica ordinanda, regenda, bello defendenda principia euidentiſſima attulerit, cuncta autem cohaerenti ſerie demonſtrauerit, luculenta enarratione docet. Et ſic tandem ad philoſophiam naturalem conuerſus, primo quidem rationes exponit, ſecundum quas in philoſophia experimentali verſatus ſit, quae obiecta deſcripſerit, quid de grauitate corporum, aliisque mechanicae principiis obſeruauerit, quomodo aërem ſpeciali diligentia explorauerit tempeſtatumque et meteororum, frigoris item et caloris, lucis et colorum, ſonitus, magnetis etc. rationem per experimentorum fidem habuerit, et cur phyſicam ſcientiam non ad cauſſas tantum efficientes, ſed finales quoque reſpicere, et ad Dei ſapientiam pariter atque potentiam attendere iuſſerit. Tacemus obiecta alia, bruta, homines, eorumque partes, membra, plantas etc. quibus cogitationes ſuas deſtinauit. Quo pacto ad vtilitatem philoſophiae delatus, ſua ſe philoſophia religioni viam ſtrauiſſe, atque praeparauiſſe, moralemque diſciplinam iisdem, quibus ſcriptura fundamentis inaedificaſſe, veritati praeſtantiae et neceſſitati religionis Chriſtianae munimenta parauiſſe eiusque veritatem defendiſſe, rectumque Leibnizianarum hypotheſium de optimo mundo, neceſſitate

hypothe-

hypothetica, harmonia praeſtabilita vſum et ſenſum etc. explicuiſſe, obieciſſe Scepticiſmo validas phalangas, indifferentiſmo neruos ſuccidiſſe, materialiſmum euertiſſe, idealiſmum eieciſſe contendit. Quibus circa finem apologiam contra aduerſarios adiungit, fataque ſua cum Galilaei fatis comparat, non ſine acrimonia animi conie&#x1F;cta in vnum, quae apud ipſum legenda ſunt, et ſpecialia multa attingunt poſt dudum finitas velitationes exiguum vſum habentia, aſt ad ſtrepitum tamen, quem illae excitarunt illuſtrandum et cauſſas arcanas cognoſcendas aptiſſima, et ad genuinos hiſtoriae Wolfianae fontes detegendos prorſus neceſſaria, quibus tamen hoc loco inſiſtere, nec ſcriptionis temporisque noſtri determinatio nec deſiderium poſt longum curſum terram reſpiciendi patiuntur, et diligentiae lectoris inquirenda relinquuntur. Et hactenus quidem hiſtoriam philoſophiae ſuae elegantiſſima et vtili tractatione ipſe plurimum adiuuit Wolfius.

(B) *Sileſiae metropolis.* Poſt ipſum Wolfium de hiſtoria vitae, fatorum et philoſophiae variis modis mereri ſtuduere viri quidam docti, viuo adhuc philoſopho. Quorum tamen nemo vel affectam perfecit, et deſiderio orbis eruditi ſatis fecit, faſſique ſunt omnes, facilius eſſe, veteris philoſophi celebris hiſtoriam eruere, quam noui et imprimis adhuc viui; ingente hinc laudis, inde inuidiae concertatione. Et anno quidem cIↃIↃccXXXIV. Ioannes Lvzivs Lindauienſis hiſtoriam Wolfianae philoſophiae ſe meditari, habereque affecta multa, publica ſcriptione promiſit [c], et ſi non hiſtoriam criticam, certe elogium tanti viri publicaturum ſe eſt pollicitus. Sed conatus laudabilis in ipſa natiuitate ſuppreſſus coruos deluſit hiantes, aliisque campum hunc excolendum reliquit. Quem non ſine ſingulari diligentiae et accurationis laude biennio poſt occupauit cl. Carolvs Gvntherv's Lvdovici profeſſor Lipſienſis, qui maximo ſtudio res ad Wolfianam hiſtoriam pertinentes, et imprimis literariam eius partem complectentes vndecunque collegit, et ampliſſimo apparatu literario *introductionem in hiſtoriam philoſophicam Wolfianam* edidit, primas autem lineas nouis acceſſionibus ampliſſime auxit, et *pleniorem hiſtoriam P. W. in vſum auditorii* in vulgus exire, *Lipſiae* cIↃIↃccXXXVII. iuſſit [d]. In quo libro luce et lectione commendabili ea emendauit et auxit, quae ſtrictius prius dixerat, eaque fini partem ſecundam adiecit, qua hiſtoriam huius philoſophi et philoſophandi generis ſi non totam abſoluit et perfecit, tantam tamen rerum materiem et notitiarum literariarum apparatum inexhauſta induſtria coaceruauit, vt iam facile ſit, plenam inde meſſem inſtituere et hiſtoriam philoſophiae Wolfianae criticam deſcribere, quod ipſe quidem ſe ſuſcepturum liberaliter promiſit, tot autem, quibus diſtinetur auxiliis literariis orbi erudito

c) Vid. nou. lit. Lipſ. l. c. Lvdovici l. c. P. II. p. 6 ſeqq. Pertinet inter eos Goettenivs in Eur. lit. huiusque generis alii.

d) Vid. ſupra not. u.

inſeruiendo diſtractus perficere hactenus non potuit. Vnde merito in votis habemus, vt iſta διατύπωσις Wolfianae hiſtoriae ad plenam, quam celeberrimus auctor deſcripſit imaginem, et ad finem vſque vitae Wolfii perficiatur, et Latino ſermone denuo, adiecta critica ſyſtematis philoſophici Wolfiani recenſione, orbi literario exhibeatur, quo pacto nobiliſſimam hiſtoriae philoſophicae ſeculi XVIII. partem etiam ab iis, qui vernaculam noſtram non callent, legendam, enarratum iri ſumus perſuaſiſſimi. Interim lectorem ad haec latifundia eo magis dimittimus, quo plenior et concinnior ordine enitet iſta tractatio: cui ſi accedat critica et practica ipſius philoſophiae Wolfianae enarratio, habebit ſane Germania noſtra quod gentium exterarum gloriae opponat. Plenis enim cyathis inde hauſturi lectores ſunt, quicquid de Wolfii biographia, ſcriptis, recenſionibus in ephemeridibus literariis, maxime actorum Eruditorum Lipſienſium, (quarum pars magna mathematica noſtro debetur) quicquid de ſcribendi methodo ſtudioque vernaculam noſtram terminis technicis luculentis et planis ditandi, de methodo docendi, de ordine diſcendi philoſophiam Wolfianam, tum de compendiis huius philoſophiae et introductionibus magni viri ſententiam et hypotheſes ſequentibus, de vſu huius philoſophiae in diſciplinis ſuperioribus; porro de obiectis philoſophiae Wolfianae, naeuis damnisque ex ea emergere viſis, deque inſigni librorum eriſticorum et controuerſiarum hiſtoria lectori philoſophicae hiſtoriae accurate cognoſcendae cupido poteſt quaeri ac deſiderari. Paulo ſpecialius idem argumentum vrgendum ſibi ſumſit V. C. GEORGIVS VOLCKMARVS HARTMANNVS medicus Erfurtenſis [e], qui non literariam tantum, ſed dogmaticam quoque hiſtoriae philoſophicae Wolfianae partem, quae tot tamque vehementibus controuerſiis implicata fuit, enarrandam ſibi ſtatuit, edita vernaculo ſermone anno cIↃIↃccXXXVII. *Manuductione ad hiſtoriam philoſophiae Leibniziano-Wolfianae, controuerſiaeque a Langio excitatae, cui hiſtoricam narrationem de concordia rationis et fidei, ſiue vſu philoſophiae in theologia, deque tribus hypotheſibus circa vnionem animae et corporis adiecit.* Praeter hos hiſtoriam rerum Wolfii enarrarunt alii quoque, imprimis elogiorum ſcriptores, qui dignam tanto viro laudis hederam ſuſpenderunt, resque eius literarias ſtrictim recenſuerunt, inter quos praeter *pinacothecam noſtram* [f] diligentem operam praeſtiterunt, continuator memoriarum NICERONII [g], et celeberrimus FORMAYVS [h], et rerum literariarum ſcriptores alii multi. Nemo autem in hoc campo diligentius verſatus eſt, quam qui haud ita pridem non ſine literarum noſtraeque amicitiae iactura nobis ereptus eſt B. Io. CHRISTOPHORVS GOTTSCHEDIVS, profeſſor

e) Vid. nou. lit. Lipſ. 1723. p. 379. KAHLE ad Struu. introd. in H. L. P. I c. 4. p. 310.

f) Dec. I. immaginem adiectam omnibus aliis ſimilitudine archetypi praeſtare iudicauit b. philoſophus. Eam itidem eleganter repetiit Bernigerothus praefixam biographiae Wolfianae Gottſchedii.

g) Tom. XX. p. 225 ſeqq. ed. Germ. qui cum reliquis comparari meretur.

h) Eloges des Academiciens de Berlin T. II. hiſt. abregés de la philoſophie p. 293.

feſſor Lipſienſis [i]. Is cum diu familiariter vſus fuiſſet philoſopho Noſtro, et, quaecunque ad hiſtoriam magni viri vel firmandam vel illuſtrandam facere aliquid poſſunt, ſua opera et imprimis ipſius Wolfii communicatione, attentione et directione congeſta conquiſiuiſſet, elogium, vel, quod rectius, biographiam illuſtris viri paulo poſt eius fata vltima edidit, ex qua velut fonte limpido omnium certiſſime Wolfianarum rerum notitia vsque ad eius finem vitae poteſt hauriri, dignamque iudicamus, quae Romana veſte induta heroëm noſtrum, orbi literario penitius cognoſcendum tradere poſſit. Tacemus in praeſentia, vbi omnis prolixitas narrationis noſtrae euitanda eſt, eos, qui ſpeciali induſtria controuerſiarum Wolfianarum hiſtoriam enarrarunt, quos cum et Lvdovici indicauerit [k], breuitatis rationem habituri Lectorem ad eum amandamus. Dolemus autem, poſt tot conamina et laudabilem virorum doctorum induſtriam hodie nobis adhuc *hiſtoriam criticam* vitae, philoſophiae et ſcholae Wolfianae deeſſe, quae non niſi ſingulari inſtituto et opere poteſt conſcribi, et quam poſteritatis nomine omnes poſcunt, quotquot ſapientiae incrementa auro contra cara aeſtimant.

(C) *Forma vere ſcholae patriae.* Memorabile tamen, Wolfium, IX. Cal. Febr. anni MDCLXXIX. natum in ipſa, quod nos ipſe monuit [l], pueritia prodidiſſe inſatiabilem quandam et ardentiſſimam diſcendi cupidinem, deſideriumque impatiens naturae inclinatione ſuffultum, cauſſas atque rationes rerum cognoſcendi, quam auroram quandam fuiſſe futuri, quod per eum exorturum erat, luminis, quo rationes rerum ſufficientes tot veritatum ille detexit, illi non dubitabunt, quibus ex philoſophorum hiſtoria notum eſt, philoſophandi felicitatem non acquiri, niſi bona indolis eius ſemina ſparſa ſint et natura prodita animi.

(D) Pertinet Wolfius inter praecoces pueros, qui indolis et ingenii bonitate praematura incrementa oſtendunt. „Ludendo enim et aliud „quaſi agendo pater, licet opificio intentus, filio octenni latinae linguae „principia ipſe inſtillauit, omnique virtutis ornatu animum eius expoli„uit, et inter publicas calamitates ſumtibus non pepercit in educando „puero, quem publicae ſcholae traditum, ſtupuit, in humaniorum et ſe„ueriorum literarum ſtudio efflореſcere ingenium acutum et iam tum fu„turae magnitudinis praeſagum, et ſine calcari tam impigre ad honores „perrexiſſe, vt adoleſcens in ſcientiis incrementa videret ſolito maiora et „luculentiora". Haec vera eſſe, quae in *pinacotheca ſcriptorum illuſtrium* viuo adhuc et legente Wolfio olim ſcripſimus, tacitus quidem ob modeſtiam, non vero denegatus conſenſus probatae veritatis indicat. Reliqua educa-

i) Elogium hiſtoricum ill. Chriſt. L. B. de Wolf etc. Halae 1755. 4. mai. quod non tantum effigiei chartae, typorumque nitore et elegantia, ſed rerum quoque copia, accuratione et plena narratione ſe commendat, et imprimis ideo memorabile eſt, quod documenta et teſtimonia αὐτόγραφα, Wolfium concernentia pleraque integra adduxit, et narrationis ſuae fidem magis, quam eloquentiam, probauit Gottſchedius.

k) loc. cit. c. XIV. p. 304 ſqq.

l) Pincoth. Dec. I.

educatio magni viri, quam ex memoriis Wolfii αὐτογράφοις deſcripſit Gottschedivs [m], non minus attentionem meretur exemploque probare poteſt, ex quibus fontibus ſcaturire ſoleant in adoleſcentibus recte educatis magna ingenia: Et haec, fauente numine contigere Wolfio, quanquam parentibus curta ſupellex erat, et praeceptores, maxime Pohlius, cui ſe multum debere gratus ſolebat fateri, ei gratis lectiones ſuas audire ideo concedebat. Eandem beneuolentiam apud Cranzium et Gryphium, qui gymnaſia publica moderabantur, propter ingenii felicitatem animique contentionem et induſtriam meruit, et ab hac biga VV. CC. qui in βιβλιογνωσίᾳ egregie valebant, ad fontes literarios rariores deductus non potuit non inter adoleſcentes mature eminere [n]. Quod tam efficaci ſtimulo continuauit adoleſcens Wolfius, vt communi, quae tunc tradebantur diſciplinarum ſcholaſticarum circulo non contentus, et in intimos ſcientiarum receſſus penetrandi cupidus, ſemper praeceptores rogaret de rationibus et fundamentis accuratioribus, ſicque communem condiſcipulorum ſuorum ſortem et incrementa literarum in veritatibus detegendis ſupergreſſus, vnanimem eorum, qui ex ſenatu atque miniſterio gymnaſio praeerant, applauſum prae commilitonibus, (quorum nonnemo id publice poſtea faſſus eſt [o],) conſequeretur.

(E) *Maxime philoſophica.* Non debet praetermitti in hiſtoria tanti nominis philoſophi, quo pacto adhuc inter gymnaſii ſubſellia verſatus ad philoſophiam peruenerit, quamque iuuenis viam inierit, ad rerum cognitionem perueniendi. Nempe ex praeceptoribus principia philoſophiae Ariſtotelico-ſcholaſticae imbiberat, in quibus praeeuntem praeceptorem habebat Hanckium et obſcurorum terminorum atque rationum ſenſus coeperat exquirere, cum iſti philoſophi a praeceptoribus valde commendarentur. Quo pacto euenit, vt ipſe ſemper de ſcholaſticis bene et honorifice ſentiret [p], hodieque in ſyſtemate Wolfiana inueniantur veſtigia haud pauca, quibus primae inſtitutionis philoſophicae notae exprimuntur. Sed offendebant adoleſcentem tenebrae ſcholaſticae, quare maiorem lucem quaeſiturus, cum Carteſiana philoſophumena tunc vehementer commendarentur, eius ſcripta inſpicere, et, quid tanto philoſopho perſuaſum fuerit, explorare coepit, et Carteſii in meditando perſpicuitate, ordine et philoſophandi libertate mire captus eſt. Dolebat autem, Carteſium practicas philoſophiae partes non attigiſſe, ad quas Wolfius animi inclinatione propendebat. Vnde enatum illi conſilium iſtum, qui deſertus iacebat, campum ingrediendi: et cum obſeruauiſſet, plurimum debuiſſe methodo geometricae Carteſium, eamque in detegendis,

m) Pinac. Scr. ill. loc. cit.

n) loc. cit. pag. 8. 9.

o) Ad. Berndivs in hiſt. vitae ſuae, p. 448.

p) Hiſt. ſcript. ſuor. §. 70. c. VII. p. 217 ſeqq. §. 78. Non ſine ratione itaque cl. Lvdovici ſcholaſticam philoſophiam inter fontes philoſophicae Wolfianae retulit P. I. c. 9. §. 135. p. 122 ſeqq. P. II. §. 379. p. 315 ſeqq. quod tamen cum grano ſalis accipiendum eſt.

dis confirmandiſque veritatibus etiam philoſophicis innumeras vtilitates praeſtare, ad diſcendas indefeſſo ſtudio diſciplinas mathematicas animum applicuit. Cum vero viuos praeceptores non ſatis reſpondere votis ſuis experiretur, mortuos adiit, Euclidemque. Clauium et Henricum Horchium mutos magiſtros habuit [q]. Quibus facem praeferentibus eo penetrauit acutiſſimum Wolfii ingenium inter gymnaſii adhuc ſubſellia deliteſcens, quo raro inter pulpita academiarum pierique pertingunt: nactus enim iudicium acre et in nexus rerum atque rationes penetrans, quauis occaſione ingenii praeſtantia eminuit: qua in re ἐργοδιώκτην Pohlium habuit [r].

(F) *Academia Ienenſis.* Deſtinauerat ſe Wolfius iuuenis ſacrae theologiae ſtudio [s], quam ei B. Neumanni exemplum valde commendauerat: inuitabat eum Ienam celebritas et fama Hambergeri, qui cum perſpicue ſatis mathematica in iſta academia traderet, hunc ſibi praeceptorem elegerat: et hoc pacto ad haurienda interiora matheſeos myſteria pertractus, Sturmianas inſtitutiones quidem duces, ingenium autem ipſum auctorem nactus eſt.

(G) *Mathematicae fundamenta poſuit Hambergerus.* Comparandus h. l. GOTTSCHEDIVS, qui obſeruat, valde eum laudaſſe huius mathematici praelectiones, quod plenas luce demonſtrationes inueniſſet. Hunc praeceptorem quoque et ducem in intelligenda *medicina mentis Tſchirnhauſeniana* habuit, qua methodum ſibi geometricam valde commendatam fuiſſe noſter fatetur. In priuato ſtudiorum curſu, Pufendorfiana principia excuſſit, eorumque imperfectionem annotauit, et ſocialitatis principium velut inadaequatum reprobauit. Treunerum, poſtea noſtrum, ducem habuit attentionis, at ſoliditatem in eo deſiderauit. A Floerckio iurisprudentiae praecepta hauſit, totum vero encyclopaediae academicae circulum ingreſſus omnibus ſe attemperauit: maxime vero in concipienda recto ordine ratiocinatione, ex mente Tſchirnhauſenii ſollicitus, cum ipſe Lipſiae praeſentem inueniſſet, multa de recta ratione colligendi et ratiocinandi de eo ſciſcitatus, quid analyſis geometrica ad eam conferat, didicit, qualia multa maximam attentionem eius in philoſophiae ſtudio probauiſſe, memorabilibus exemplis illuſtrat GOTTSCHEDIVS [t]. Quae in theologia addiſcenda ſtudia ſecutus fuerit, quantaque id accuratione fecerit, id ex dictis colligi facile poteſt, notandumque, demonſtrationis logicae et mathematicae efficaciam Wolfium etiam in concionibus ad populum habendis, confirmationi biblicae diligenter adiunxiſſe. Quae iuuentutis literarum ſtudia aemulantis cauſſa hoc loco narramus, vt intelligant, quibus gradibus viri ſummi ſoleant ad eruditionis cacumina aſcendere.

(H) *In*

q) Pinacotheca loc. cit.

r) GOTTSCHEDIVS loc. cit. p. 9. 10. qui legiſſe tunc Agricolae Dialecticam, et contemnere coepiſſe Peripatetica refert.

s) Ex voto id factum eſſe ait IDEM h. l. p. 13.

t) p. 18 ſq. quem legi a iuuenibus ſolidam eruditionem adſpirantibus omnino cupimus, excerpere h. l. propter anguſtias paginae non poſſumus.

(H) *In inquirenda veritate vſo.* Iucunda et vtilis hoc loco obſeruatio eſt ad hiſtoriam logicae pertinens, quomodo de vſu ſyllogiſmorum, quem reiecerat Thomaſius, ad inueniendas nouas veritates agnoſcendas perductus, rectam demum demonſtrationis conſummatae viam detexerit. Cuius argumenta publica diſputatione *de philoſophia practica vniuerſali methodo mathematica conſcripta* pro more facultatem docendi obtenturus defendendo, exemplum extare voluit *. Has primitias Wolfianae diligentiae et accurationis philoſophicae edidit annus MDCCIII. a Tſchirnhauſenio, Neumanno, Leibnizio valde probatas.

(I) *Mathematicis adhibitus.* Laudabili conſilio indicem recenſionum librorum mathematicorum et phyſicorum itemque obſeruationum ad has ſcientias ſpectantium collegit cel. LVDOVICI [x]. Occaſio haec fuit Menckenio Wolfium Leibnizio commendandi, cuius pro Wolfio epiſtolas exhibet biographia Gottſchediana [y].

(K) Circumſtantias harum rerum accurate narrat elogium GOTTSCHEDII [z], irruptio autem exercitus ſuecici in cauſſa fuit, cur Halenſem cathedram reliquis, quae offerebantur fortunae ſuae ſedibus, praeferret.

(L) *Has philoſophiae partes luculentis ſpeciminibus cenſeretur.* Initium animumque Wolfio ad philoſophandi viam noua methodo progrediendi dederat Leibnizius, cui cum libellos academicos de loquela et de philoſophia practica miſiſſet Otto Menckenius, laudato eius philoſophandi ſtudio commendauit ei conſiderationem hypotheſeos de harmonia praeſtabilita inter animam et corpus, ſuaſitque vt nihil ſine ratione ſufficiente et determinante admitteret pro vero. Cui praeſtantiſſimo conſilio cum pareret Wolfius, rationes Carteſianas examinare coepit, quas hactenus erat ſecutus, easque quod minime ſufficerent, pleraſque dimiſit, nouumque atque proprium ſyſtema, melioribus rationibus ſuffultum meditari coepit: haecque conamina edita a Leibnizio *theodicea*, quae cIↃIↃccX. prodiit, multa luce colluſtrauit [a]. Ex his circumſtantiis quaeſtio dirimenda, num philoſophia Wolfiana pro filia Leibnizianae habenda ſit? quod primum placuiſſe τῷ πάνυ Bulfingero, obſeruat elogium GOTTSCHEDII [b]. Ipſe noſter, in quo Leibnizium ſecutus ſit, non reticuit [c], et quo pacto philoſophari coeperit, luculenter ediſſerit, dignus qui cum attentione legatur.

(M) *Eclectica libertate incederet.* Id ex ipſis inſtitutionibus his logicis, vernacula editis omnium optime diſcitur; qui vero lectionis taedio affici ſolent, quando integra ſyſtemata perlegenda ſunt, pleraque, quae ad philoſophiam rationalem Wolfianam in genere conſideratam pertinent, in enar-

*) Legendus, qui pluribus haec tetigit GOTTSCHEDIVS p. 22 ſqq.

x) loc. cit. P. II. p. 185 ſqq.

y) App. p. 2. qui documenta actorum Wolfii continet.

z) pag. 29 et in App. p. 5 ſeqq. vbi ipſa documenta rerum iſtarum exhibentur. Conferenda quoque pinacotheca, quae has circumſtantias ex ipſius Wolfii teſtimonio exponit.

a) Vid. ipſe WOLFIVS de ſcriptis ſuis §. 71. pag. 219 ſeqq.

b) pag. 33.

c) Vid. loc. cit. §. 75. p. 225 ſqq. Simili vero ratione intelligendus eſt de philoſophia Sinenſi in vſum ſyſtematis I. N. traducenda. conf. LVDOV. P. II. §. 137. p. 94.

enarratione ſcriptorum ſuorum comprehenſa inuenient, quae, etſi tota hic afferri digna eſſent, locus tamen eam diligentiam impedit. Retinuit vir illuſtris in hac logica ſua tres ſcholaſticorum operationes mentis, earumque naturam et effectus luculenter deſcripſit. Vbi candide quoque indicauit, quid Leibnizio in hac arte debeat, quid ex ſua penu addiderit, et quam prudens ſit inuentis aliorum, ſi vera deprehenſa fuerint, ita vti, vt, quid de ipſis rebus ſtatuendum ſit, iſta conſideratione planius determinetur.

(N) *Stipendio auctus eſt.* Exhibet αὐτόγραφα huius vocationis, actorumque in hac re GOTTSCHEDIVS [d]. Luculenta ſpecimina in iis eminent gratiae et fauoris erga literas in aula Berolinenſi, omnibus principibus imitanda. Commendauit eo tempore Wolfius ad cathedram Witebergenſem B. I. Matthiam Haſium noſtratem, quocum diu Lipſiae amiciſſime vixerat, quem in mathematicis diſciplinis exercitatiſſimum carum habuit Leibnizius, nos praeceptorem mathematicarum ſcientiarum habuiſſe, grati recordamur.

(O) Etiam de hac ſyſtematis ſui metaphyſici et coſmologici origine, natura et incremento ipſe WOLFIVS l. c. audiendus eſt [e].

(P) *De eo ſibi vindicando cogitare coeperat.* Non ſine iucunditate et attentione legi et expendi merentur, quae ea in re acta ſunt, et ex memoriis originalibus vulgauit *biographia Gottſchediana* [f], ex qua narratione multum gloriae accedit auguſtiſſimo Petro Ruſſorum monarchae, qui ſatis intelligebat, quantum in monarchia valeant philoſophiae praeſidia. Qualia exempla ad inuidiam veterum ſeculorum colligi hiſtoriae philoſophicae et vtilitatis communis intereſſe, non praeter rem iudicamus.

(Q) *In exilium abire iuſſus eſt.* Poſtulat hiſtoria perſecutionis Wolfianae peculiarem et acuratam tractationem, nec partis ſtudio, nec inuidiae ſtimulis, nec vehementiae impetu conſcribendam. Cum enim innumerae circumſtantiae litem valde intricarent, et pro aris atque focis antagoniſtae Wolfii pugnarent, vt impietatis maculam Wolfio magnis accuſationibus in aula et academia affricarent, ipſe magno animo et acerba controuerſia aleam literariam expertus eſt, vnde ex vna parte horrendae accuſationes, ab altera vehementes apologiae auditae ſunt, eo quod grauitate argumenti et nobilitate quaeſtionum magnis animis atque iris concertatum eſt: occaſionem ſuppeditantibus, quas Wolfius anno cIↄIↄccXIX. ediderat, *cogitationibus rationalibus de Deo, mundo, animaque hominis et rebus omnibus in genere conſideratis.* „Cum enim nouum „ſyſtema ontologiae atque metaphyſicae velut nouam aliquam ſcien„tiam philoſophicam, vel plane non, vel ſub philoſophiae primae no„mine non recto ordine modoque hactenus traditam condere coepiſſet, „inque eo principia philoſophiae ſuae, a receptis paulo remotiora expli-

 „cuiſſet,

d) Comparanda cum his ratio praelectionum ſuarum in matheſin et philoſophiam vniuerſam, quae 1718. prodiit.

e) loc. cit. c. VII. §. 68. p. 211 ſeqq.

f) pag. 17.

„cuiſſet, ſuſpectus eſſe coepit, quod cum religionis dogmatibus philo„ſophia eius non ſatis amice conſpiraret. Erant qui ad omnes res Noſtri „attenderent, quibus nonnulla quoque in ethica, quam nouam eo tem„pore ſtruxerat, diſciplicebant, nec variae defuerunt increſcentis ſu„ſpicionis cauſſae atque occaſiones[g], donec tandem ignis ſub cinere latens „in apertam flammam erumperet. Cum enim anno cIↃIↃccXX. faſces „academicos deponeret, habita ex more oratione ſolenni de *philoſophia „Sinenſium practica*, eam ambitioſius laudando concordiamque philoſo„phiae ſuae cum Confuciana iactando, academiae doctores publicos, „praecipue theologos ita irritauit, vt publice de eo eiusque philoſophiae „damno conquererentur, tandemque fatali conatu vnus ex auditoribus „pridem ſuis, Daniel Straehlerus publico ſcripto eius doctrinam metaphy„ſicam critico examini ſubiiceret, quo ſigno dato cantoque claſſico fero„ciſſimum illud bellum philoſophicum et literarium inter Cel. Wolfium „eiusque aduerſarios ortum eſt, quod totius fere Europae aures fecit ar„rectas, et circumſtantiarum momentis non in veteris tantum philoſo„phiae hiſtoria ſimile non habuit, ſed ſuo quoque modo controuerſiis „Rami, Carteſii, Pufendorfii, Thomaſii recentiori aetate celeberrimis „praeferri poteſt". Haec dudum, prodeunte *decade prima pinacothecae ſcriptorum illuſtrium* ſcripſimus, ab vtraque parte et imprimis Wolfio ante vulgatam editionem lecta et probata, vnde facile hariolari quis poſſit, in hoc bello philoſophico Iliacos intra muros et extra peccatum eſſe. Monuimus enim tunc, cum iſtud elogium ab vtraque parte publice legendum proſtaret: „vtriusque partis narrationes et acta ſibi contradicere, arca„nasque cauſſas ſuggeri paſſim inter ſe longe diuerſiſſimas, totamque „controuerſiam ita nodis ſuis implicatam eſſe, vt exitum Lector vix in„ueniat". Id eo magis eueniſſe, recteque a nobis obſeruatum eſſe concludi poteſt ex fatis Wolfianis, redeunte ad priſtinas ſedes et libertatem philoſophandi Wolfio, qui tum quidem apud regem fel. mem. a duobus ducibus bellicis delatus tanquam religionis hoſtis intra biduum ſub comminatione laquei terris regiis excedere iuſſus erat[h]. Ita vero rationem ſimul reddidimus, cur hanc famoſiſſimam controuerſiam ſpeciali enarratione non tetigerimus, rati, feliciter ſatis id eo tempore fieri non potuiſſe. Et eadem adhuc ratio nos vrget, cur in tanta praeſentis ſupplementorum operis anguſtia, rerumque dicendarum copia plura lectoris curioſitati non exhibeamus, ſed ad duumuiros in hiſtoria Wolfiana ſatis accuratos et copioſos, Gottschedium[i], et Ludovici[k] remittamus, qui curioſitatem lectoris vacuam non dimittent. Nos vnum obſer-

g) Legenda hiſtoria Wolfiana cl. Ludovici loc. cit. §. 138. p. 95 ſqq. qui ipſe caute incedit, non negat tamen, quandam Wolfii indignationem contra ptochotrophaeum Halenſe videri primos igniculos ſuppeditaſſe.

h) Conſulendus omnino Gottschedius, qui acta ἀυτόγραφα, regiumque mandatum originale attulit P. II.

i) Sect. II. integra p. 53 ſqq. vbi omnia ex monumentis publicis demonſtrantur.

k) P. I. Hiſt. phil. Wolf. §. 328. p. 179 ſqq. P. II. §. 31.

obſeruamus, quod multoties in actis philoſophorum deprehendimus, ſtudia hominum, partes electas, nouae ſapientiae ambitionem, neglectam attentionem, totamque παθημάτων philoſophis indignorum cateruam inuidia doctorum academicorum ſolenni ſufflante tales ſpeciales narrationes fatorum philoſophicorum corrupiſſe, vt hodie quoque, vbi bellum illud partisque ſtudium deferueſcere coepit, attamen ex praeſentibus auctorum libris et ſcriptionibus accuratus et veritati arcanae reſpondens commentarius nondum potuerit erui, multaque credamus, inter abdita ſeruaſſe poſteritati ſcrutanda noſtrorum temporum diligentiam [l]. Ceterum hoc quoque annotationem meretur, et Wolfii nomine quoque dignum eſt, quod in turbulenta hac annorum 1720. 1721. 1722. ſerie eam tamen animi praeſentiam, eam philoſophandi fortitudinem habuit, qua dogmaticae philoſophiae naturalis inſtitutiones titulo, *de operationibus et effectibus naturalibus* conſcribendo et ad thronum Ruſſorum monarchae deponendo iteratam clementiae eius confirmationem experiretur. Non tamen cauſſae ſuae defuit Wolfius, ſed prius, quam abire ex terris regiis iuberetur, ad obiectam ſibi praedeterminationem rerum omnium a Deo, rerumque accidentium neceſſitatem hypotheticam reſpondit edita luculenta commentatione *de differentia nexus rerum ſapientis et fatalis neceſſitatis, nec non ſyſtematis harmoniae praeſtabilitae et hypotheſium Spinozae, in qua ſimul genuina Dei exiſtentiam demonſtrandi ratio expenditur, et religionis naturalis multa capita illuſtrantur*: cui poſtea monitum quoque acceſſit. Aſt his non obſtantibus fulmen ab arce tamen effecit, vt academia Halenſis hoc doctore priuaretur.

(R) *Metaphyſicam annotationibus illuſtratam edendo obiectionibus aduerſariorum ſatisfaceret.* Praecipuus hic philoſophiae Wolfianae Achilles eſt, quocum tot viri docti congreſſi ſunt, qui vero ſyſtematis nexu, et clariori aſſertionum expoſitione plerorumque tela fortiter retudit. Quare hoc alterum metaphyſicae Wolfianae volumen eius, quod in hiſtoria ſcriptorum ſuorum dedit, compendium [ll], valde illis commendandum eſt, qui ſingulares doctrinas, quae tantum pulueris oculis obiecerunt, cognoſcere cupiunt. Lectis his illuſtrationibus, quibus vir ſummus multis lucem accendit, obſcura illuſtrauit, incerta firmauit, logomachias detexit, verumque ſenſum expoſuit, factum eſt, vt multi viri docti et acuti in caſtra Wolfii tranſirent, certe illa pericula reformidare deſinerent, quae orbem theologicum et philoſophicum contra eum armarunt, cum iuſtam neceſſitatis, veritatis, demonſtrandi principii indolem explicuiſſet, et ad dubia reſpondiſſet, inter quos fuiſſe CANZIVM theologum Tubingenſem

 alio

l) Huc ea pertinere putamus, quae de cauſſis arcanis huius belli philoſophici loc. cit. §. 158. p. 95. afferuntur, quae perſonatus NICOLAVS VEREDICVS IMPARTIALIS BOHEMVS, de arcanis et memorabilibus cauſſis et circumſtantiis dimiſſionis Wolfianae attulit: qui, quamuis neutri parti addictus eſſet, ipſum tamen Wolfium occaſionem conflatae collegarum inuidiae ſuppeditaſſe non plane praeter rem obſeruauit.

ll) De ſcriptis ſuis c. 7. §. 68 ſqq. p. 211 ſqq.

alio loco [m] narrauimus, et ad eius librum de *vſu philoſophiae Wolfianae in theologia* prouocauimus. Idem eueniſſe aliis quoque, ſibique ipſi teſtatus eſt Gottschedius [n]. Sed et gratia principum Haſſiae frui indies magis expertus eſt.

(S) *Acutiſſimi Bulfingeri eruditio.* Adeunda de acris iudicii et profundae doctrinae viro *pinacotheca noſtra* [o]. Pertinent huc eius commentationes ſiue *dilucidationes de Deo, anima, mundo et generalibus rerum affectionibus*, liber *de harmonia praeſtabilita*, et *de origine mali*, in quibus potiſſimum id egit, vt ſaniores verioresque atque innocentiores ſenſus eſſe aſſertionum Wolfianarum, quam ab aduerſariis ex ignorantia vel maledicentia illis tribuuntur, euinceret; qui labor ipſi Wolfio valde probatus eſt [p].

(T) *In partes factionum raptis.* Longum ſyrma trahit catalogus Ludouicianus de libellis eriſticis in cauſſa philoſophiae Wolfianae [q], quem non exſcribimus, cum hi indices ad bibliothecam philoſophicam, non vero hiſtoriam philoſophiae criticam pertineant. Multa quoque has lites illuſtrantia, et argumentorum in Wolfium vibratorum recenſionem exhibet *ſylloge* Ioachimi Langii [r], qui ſe Antiwolfianorum promachum praeſtitit, Halae edita, qua auocaturum ſe omnes a partibus Wolfii amplectendis, ſperabat, oſtenſurumque promittebat, fruſtra errores palliari et ad ſaniores ſenſus reuocari.

(V) *In academiis ſuis requirerent.* Factum illud ab aula Iſenacenſi Saxonica, et Wirtembergica, quae iudicium Ienenſis et Tubingenſis academiae poſtulabant. Reſponderunt profeſſores theologi et philoſophi, ita tamen, vt ſententiis variarent, nouique inde motus orirentur. Reſcripta principum adducunt ſcriptores hiſtoriae literariae Wolfianae, qui videndi [s].

(X) *De eo reuocando cogitabat.* Arcanam huius commutationis redeuntisque ad Wolfium gratiae enarrant memoriae Wolfianae Gottſchedii, qui, ne longi ſimus, ipſe videndus [t]. Pararios ſe exhibebant, princeps Anhaltinus, belli Dux Grumkouius, et Cocceius cancellarius. Eorum teſtimoniis et commendatione factum eſt, vt cum conſiliarii intimi, et vicecancellarii academiae Halenſis dignitate ſtipendium bis mille Thalerorum offerretur. Ita qui duorum Ducum militarium accuſatione in exilium electus erat, duorum ducum militarium excuſatione et commendatione, fatis ita volentibus, cum rege irato reconciliatus et non ſine inſigni honore reſtitutus eſt. Non annuebat tamen nouae vocationi Wolfius, niſi impetrata prius regis Sueciae, in cuius ſtipendio militabat, venia et conſenſu.

(Y) Ante-

m) In pinacotheca ſcript. illuſtr. Dec. VI.
n) loc. cit. p. 78. o) Dec. III.
p) loc. cit. §. 82. p. 239 ſqq.
q) T. II. c. 14. §. 522 ſeqq. p. 504 ſeqq.
r) Sylloge ſ. recenſio 26. ſcriptorum in nouem academiis contra Wolfianam philoſophiam editorum, quae Halae 1726. vernacula prodiit.
s) Elog. Gottſched. p. 35. Lvdovici P. I. p. 208. P. II. p. 175. 176.
t) pag. 91 ſeqq.

(Y) Anteſignanum ſe iterum praebuit Ioachimus Langius, qui et ſcripto et voce apud regem priſtinas accuſationes repetebat. Quas cum ſcripto comprehendi iuſſiſſet rex ſapientiſſimus et aequiſſimus, et reſponſum Wolfii deſideraſſet, res tandem, iudicio B. Reinbeckii, prius expetito, regiae commiſſioni praeſide incomparabili Cocceio tradita, et theologi in partes curarum adhibiti ſunt [w], ex quorum ſententia Wolfius ab impietatis ſuſpicione abſolutus eſt. Redeuntis huius nouae lucis philoſophiae Wolfianae memoriam conſeruauit numus aere cuſus, in quo huic *aeui noſtri Mercurio* (ita quidem inſcio Wolfio ſcribebat, qui inſcriptionem deſignauerat) *laus ea tribuitur, quod matheſin peruiam, philoſophiam firmam et vtilem reddiderit, clare et diſtincte vtramque docuerit, nemini, niſi aemulis, grauis fuerit* [x].

(Z) Prodiere opera Latina, deductiore ordine et copioſa demonſtratione ad prolixitatem vſque perducta, I. *Philoſophia rationalis*, 1718. II. *Philoſophia prima*, 1730. III. *Coſmologia generalis*, 1731. IV. *Pſychologia empirica*, 1732. 1734. V. *Theologia naturalis*, 1736. 1737. VI. *Ius naturae qua obligationes et iura connata explicantur*, Vol. I. et II. 1740. 1742. Vol. III. et IV. De modo acquirendi dominium 1743. et de donationibus et contractibus 1744. Vol. V. De contractibus oneroſis, 1745. Vol. VI. De dominio vtili et in ſpecie feudi, Vol. VII. De imperio priuato et ſocietatibus, iureque perſonarum, 1747. Vol. VIII. De imperio publico ſeu iure ciuitatis, 1748. Vol. IX. Ius gentium naturale 1749. In quo vaſto opere, ſi nimiam prolixitatem exceperis, incertum, num ſolidae doctrinae et meditationis, vel improbi laboris patientiae vel perſpicuitatis maior ratio habenda ſit. Succeſſit I. N. *philoſophia moralis*, ſeu *ethica methodo ſcientifica pertractata P. IV. 1750-1754.* In elaboranda autem *oeconomia* verſatum morbus difficilis et inſecuta mors occupauit. Lampada vero arripuit, et filum abſoluere coepit cel. HANOVIUS plaudente orbe literario, de quo ſuo loco dictum [y].

(Aa) Speciales circumſtantias huius honoris enarrat *elogium Gottſchedianum.* Habuit tum in aula ſereniſſimi electoris Bauariae, vicarii imperii, amicos potentes Wolfius, inter quos hoc loco non ſine honore nominandus illuſtris ICKSTADTIUS [z], qui ex diſciplina Wolfii Marpurgenſi ad honorem ſummi praeſidis academiae Angelopolitanae eſt progreſſus, quique praeceptoris philoſophiae aditum et praeſidium contra ſcholaſticos parauit. Dici enim non poteſt, quam auidi Wolfianam philoſophiam in Bauariae electoratu amplexi ſint, quicunque nugarum ſcholaſtica-

w) Iablonskius, Reinbeckius, Noltenius, Carſtedius.

x) Appellationis huius rationem expoſuit epigramma Braemii imagini Wolfianae ſubiectum:

Ter magnum Hermetem coluit Memphitica tellus
Ter magno maior Wolfius ore nitet
Hermes Aegyptum ſapientem reddidit olim,
Orbem luce noua Wolfius irradiat
Iure Hermete ſuo Memphitica terra ſuperbit
Sed quid tu grato pectore, Teuto, facis?

y) Pinacoth. Dec. X.

z) Pinacoth. Dec. I. conf. LUDOVICI P. II. §. 486. p. 448 ſeqq.

laſticarum pertaeſi ad meliora et lucidiora áďſpirabant, cuius teſtimonia certiſſima attulit FRANCISCI ROTHFISCHERI biographia et apologia [a]; qui videndus. Haec enim ſpecialiora locum in noſtrae paginae anguſtia non patiuntur. Probatam autem illam ab eo tempore etiam in terris Romanae eccleſiae addictis et ſine damnationis nota publice receptam editio Veneta probat, cuius tamen plura exemplaria igne fatali deleta ſunt. Curauit eam editionem SERRERIVS medicinae doctor. Idem in Gallia eueniſſe, vel vnius Chateletiae, illuſtriſſimae foeminae exemplum.

(Bb) *Iudicare poterat.* Legi ea de re non ſine vtilitate philoſophiae ſtudia proſequentium, quae vir illuſtris c. 3. de methodo ſua ſcripſit, digna, quae ob egregias obſeruationes iuuenum philoſophiae ſtudia aemulantium attentioni iterum atque iterum commendentur.

(Cc) Non inter poſtrema viri ſua aetate maximi merita, hoc eius de lingua Germanica augenda et amplificanda ſtudium reputandum eſt. Quod enim Ciceroni magnae laudi datum eſſe ſupra [b] annotauimus, quod Latii ſermonem, transferendo Graecorum terminos artis in Latinam linguam valde ditauerit; id maiori iure Wolfio tribuendum eſſe putamus, cum non exiguum iudicium ſermonisque patrii poteſtas haud vulgaris requiratur, ſi quis Graecos et Latinos ſcholaſticae ſapientiae terminos Germanice ita vertere nouerit, vt ſalua perſpicuitate, ex ipſo termino Germanico minime barbaro aureſque laedente, (quales ſatyricus magis, quam ſerius ZEIDLERI calamus antea ridendi cauſſa effinxerat [c]), conceptus mentis dirigantur. Qui tamen cum, quando noui adhuc ſunt, non ab omnibus intelligantur, ideo laudandum eſt cl. LVDOVICI [d] conſilium, qui eiusmodi terminorum latinorum indicem Germanice exhibuit: recteque egiſſe B. GOTTSCHEDIVS iudicandus eſt, qui vernaculis Latina ad latus marginis appoſuit. Ab eo tempore Germanica lingua philoſophari in vernacula didicit, et pulcherrime amplificata eſt.

(Dd) *Cuncta referret.* Multa praeclara de hac libertate philoſophandi eclectica attulit philoſophus Halenſis in *hiſtoria ſcriptorum ſuorum philoſophicorum vernacula editorum* [e], quae, quo magis perſpicue et eleganter enarrantur, eo magis non poſſunt non commendari veritatis ſtudioſis. Quae potiſſimum eo tendunt, vt auctoritatis praeiudicium iugulando, ſe, ſua lumina, non aliorum, ſibi criterium veritatis poſuiſſe, confirmaret. Vnde omnem eclecticam philoſophandi libertatem in eo ponit, vt quis vſum

a) Victoria veritatis, p. 38 ſeqq. qui imprimis legendus eſt, vt fortuna philoſophiae Wolfianae in lyceis et monaſteriis Rom. eccleſiae intelligi poſſit. Magnae multaeque laudes in methodum Wolfianam in eo libro a multis congeruntur, quibus fruſtra inuidet Deſingiana vitilitigatio, quae ius eius naturae ingenti ariete conuellere ſtuduit, re ipſa cognoſcendi principia confundendo et more ſcholaſticae male cohaerentia conſarcinando, dum montem parturientem oſtentabat, ridiculum murem peperiſſe iudicatus eſt.

b) Tom. II. p. 46. not. e.

c) *Metaphyſica* oder *Vbernaturlehre, aus dem Lat. Grundtext in unſere hochdeutſche Frau Mutterſprache überſetzt*, qui libellus, fauente Chr. Thomaſio, ad ridendam theologiam ſcholaſticam, prodiit. Amari hi riſus ſunt et viro ſerio rem agenti indigni.

d) loc. cit. P. II. §. 223. ſeqq.

e) §. 39. p. 124 ſeqq.

vſum rationis ſuae rite praeparatae ita adhibeat, vt non niſi illis veritatibus aſſenſum tribuat, quae eum neceſſario extorqueant[f]. Non negat tamen philoſophus cautiſſimus, philoſophandi libertatem tunc ſuos limites pati, ſi communis ſalus et ſecuritas detrimentum capit[g], vnde caute poſtulat, in adhibenda cogitandi libertate eo reſpiciendum eſſe, vt pura et intemerata conſeruetur diuina religio, vt virtutis incrementa promoueantur, vt legibus ſtatuiſque politico quod aduerſum ſit, nihil ſtatuatur, vt reipublicae et auctoritatis magiſtratus recta habeatur ratio. Quibus velut in nuce comprehenſis principia prudentiſſima poſuit, quae vero ipſum ſaepe numero migrauiſſe aduerſarii clamauerunt. Quo iure, quaue iniuria, illi tantum dicent, qui, quid diuinum, quid humanum ſit, ex iuſtis limitibus definient, et aduerſariorum accuſationes cum Wolfianis apologiis ἄνευ παθῶν examinabunt. Quem vnicum vtilem finem eſſe poſſe collectionum librorum eriſticorum[h] in hac controuerſia editorum concedent nobis, quibus experientia notum eſt, veritatem contentione et litigatione ſaepe amitti. Alia, quae vir acutiſſimus hoc loco cumulat, et imprimis docet, conſequentiarum machinis ingenti veritatis damno libertatem philoſophandi infringi, lectori ipſi legenda, examinanda, ponderanda, quod omnino merentur, relinquimus. Exemplo id Noſter luculento doctrinae de antipodibus illuſtrauit, quod robur poteſt accipere ex iis, quae de controuerſia Virgilii Salisburgenſis cum Bonifacio, Moguntinorum archipraeſule ſuo loco diximus. Euidenter vero ex his litibus philoſophicis in cauſſa philoſophiae Wolfianae elucescit, ex vtraque parte non minus pro auctoritate receptae hypotheſeos et ſapientiae a patribus acceptae, pro tuenda auctoritate ſua, contra amaros riſus et ſuperbum contemtum elatasque criſtas aduerſariorum, pro vocibus indeterminatis et obſcuris, et, ſi verum dicendum, nihili, pro famae aeternitate nomineque magno in orbe literato obtinendo, pro partibus ſuis augendis, firmandisque etc. quam pro veritate fuiſſe dimicatum, iuſtos vero amicae et ſapientis controuerſiae terminos maxima licentia multos fuiſſe transgreſſos, nec magnopere adiutum illo morum et philoſophorum amarore ſapientiae ſtudium.

(Ee) *Quod fatis tantopere aduerſis tranquillo animo cedere nouerat.* Legenda ea de re eſt luculenta Noſtri commentatio, qua cauſſae ſuae bonitatem ex aduerſariorum inſidiis demonſtrat, vt character animi ſummi viri poſſit perſpici. Effecit haec animi moderatio et tranquillitas, vt et conuerſatio eius iucunda eſſet, et a principibus viris amaretur, cuius exempla adduxit *Gottſchedianum elogium*[i].

(Ff) Circumſtantias mortis Wolfii, piamque et Euangelii I. C. alumnum decentem praeparationem ad beatam analyſin attento intuenti animo,

f) pag. 132. g) pag. 135. h) Lvdov. P. I. c. 14. p. 177 ſqq. P. II. p. 504 ſeqq.
i) c. XIV. §. 214 ſeqq. p. 619 ſeqq.

animo, dulce erit ex narratione Gottſchediana [k] intelligere, qua tranquillitate humanam neceſſitatem exſoluerit; adeo bene conuenit philoſophiae cum religione.

(Gg) *Obiectum enim eſt illi.* Diuerſa fuere argumenta et obiectionum tela, quae in ſyſtema Wolfianum vniuerſum, maxime vero metaphyſicum coniecta ſunt, a variis auctoribus vario ſcopo profecta, vario fine intentata. Quaedam autem innocenti et laudabili intentione propoſita, vt quae primo valde paradoxa viſa erant, vel inſolitis phraſeologiis explicata, et ad receptos hactenus orbis tum chriſtiani, tum philoſophici ſenſus et decreta minus commode componenda, et anguem in herba latitantem prodere credebantur, examinata, et eductis in aciem rationibus in dubium vocata emendarentur, et certius et ſalubre plane cogitandi ſyſtema inde erui, pretioſum a vili ſeparari, et veritati cuique, attente prius exploratae et ſine partis ſtudio examinatae ſuum, quod merebatur, pretium tribui poſſet. A quo rectae mentis ſenſu omnes Wolfianae philoſophiae antagoniſtas excludere velle, eſſet iniquiſſimum. Certum enim, ſi huius generis diſputationes animo patiente, attento, et ſine affectus intemperie, ira, partis ſtudio, ſimilibusque veritatis impedimentis, fuiſſent ventilatae, ſi vnica veritatis cauſſa militaſſet, ſi patienter diſputantes inter ſe fuiſſent congreſſi, ſi humanitatis et modeſtiae terminis iſtae lites fuiſſent coërcitae, ſi non ſuo tantum, ſed et aliorum iudicio aliquid fuiſſet tributum, ſereniora fata, quam factum eſt, mature fuiſſe proditura: viroſque doctos ſuo ſe, id eſt humano modulo ac pede metientes limites poſituros infrunitae, quae regnabat, rixandi libidini, et vel in amicos complexus ruituros, vel ſaluis ſententiarum diuortiis, tolerantiae philoſophicae et humanitatis ac φιλανθρωπίας rationem habituros. Aſt cum deploranda humani animi corruptione affectuum, irae, odii, inimicitiarum, ambitionis, maledicentiae, commodi, inuidiae, quique alii morbi ſunt, quibus animus humanus in praeceps agitur, furiae acceſſiſſent [l], pudenda vbique locorum in partes raptorum ſtudia ita exarſerunt, vt in tota hiſtoria philoſophica, ſimile quod Wolfiano ſit, bellum nobis, omnes eius angulos exploranti, exemplum non occurrat. Quorum conſideratio ſemper apta nobis viſa fuit ad retundendam humani ingenii ſuperbiam, faſtum, proteruiam, et excitandam modeſtiam ſecum habitantem, nec opinioni ſuae, nec laudibus aliorum, nec eruditioni atque hominum iudiciis nimium tribuentem, ſed placido et tranquillo animo, ſine partis et praeiudiciorum ſtudio veritatem patienter excutientem, et ita decernentem, vt conſtare queat, et recte omnia nos intellexiſſe, et perſpicue quoque propoſuiſſe, et ita animum nos ſimplicem et veritatis ſtudioſum ſeruauiſſe. Quae omnia fere dum in bello iſto philoſophico deſideramus, mirum lectori non videbitur, ſi a iudicio de his controuerſiis ferendo

k) pag. 146 ſeqq.

l) Legenda quae in hiſtoria Ludouiciana P. II. §. 138 ſeqq. p. 94. ediſſeruntur, et ad arcanas rationes controuerſiae pertinent.

ferendo abſtineamus, lectoremque ipſum iubeamus paginas iſtas inter ſe comparare, quae magnis iris et commotionibus velut maiora tela ex catapultis euibrata ſunt. Quorum auctorum nomina ex vtraque parte nominare nos certe pudet pigetque, qui dolemus hodie, tantorum ex vtraque parte virorum, qui reuera ornamenta ciuitatis literariae fuerunt, otia ita fuiſſe turbata, vt ſaepe maxima de nihilo enaſceretur hiſtoria. Lector itaque aequo animo patietur, quod indicem ſcriptorum non ſubnectamus, qui in hoc puluere pugnauerunt. Dabit eum Ludouiciana diligentia [m], qui collectiones eiusmodi ſcriptorum eriſticorum inſtituere, exiguo ſcientiarum vſu et incremento conſtituerat. Eos autem, qui capita atque ſummam accuſationum ex vno ſpecimine, aſt memorabili, quod aliis exemplum extitit, totum accuſationum argumentum et capita diſcere cupiunt, ad Ioachimi Langii theologi Halenſis *anatomen, ſeu ideam analyticam ſyſtematis metaphyſici Wolfiani, qua illud integra compage ſua ſecundum ſuam ſic dicti idealiſmi et materialiſmi geneſin euiſceratum exhibetur*, dimittimus; quique impatienter talia longiuſcula et hodie, vbi controuerſia deſiit, taedioſa legere perhorreſcit, ad neruoſum I. B. Syrbii reſponſum ad aulam Iſenacenſem de erroribus philoſophiae Wolfianae [n] ablegamus, qui, vt ſtricte ſolebat ſua conſcribere, ita aulae rem breuiter et ſuccincte conatus eſt repraeſentare et exponere. Legitur illud in Lvdovici *hiſtoria Wolfiana* [o], et diligenter comparandum eſt cum apologetis Wolfianis, quorum quoque nomina excitat Ludouiciana Wolfii hiſtoria. Nobis enim lectorem his ſpecialioribus detinere, crambenque, quae dudum multoties poſita mors euaſit, recoquere, inſtitutum locusque non permittit.

(Hh) *Et ipſe vir ſummus interdum non ſine omni acerbitate.* Factum eſt illud ſingulari vehementia in controuerſia, cuius ſerram cum B. Buddeo reciprocauit Wolfius; quaeque aliquot ſcriptis amoebaeis contra et pro Buddeo, magnam acerbitatem demonſtrantibus portam aperuit. Et optandum quidem erat, vt ex his tricis immunis fuiſſet ſeruatus B. theologus, a controuerſiarum velitationibus mire natura ſua et ingenio abhorrens, et a Wolfio perſequendo vel calumniando toto coelo remotus, qui, quanquam incomparabili eruditionis copia florebat, Wolfianam philoſophiam tamen nec ſatis callebat, et exoterico ſcribendi genere exercitatus, profundam illam et eſotericam Leibnizii Wolfiique metaphyſicam non ſatis aſſequebatur, paradoxarum autem hypotheſium ſenſus, metu religionis humanae mentis audacia violandae, ſuſpicacius reiiciebat, publice vero nihil decreuerat, ſed rogatus tantum ab amicis Halenſibus priuatum reſponſum ſcripſerat, ſatis ſibi cauens, ne in publicum vulgatum

m) c. XIV. P. I. p. 177 ſeqq. §. 272 ſeqq. P. II. p. 504 ſeqq. §. 522 ſeqq.

n) Addenda autem Straehleri examen cogit. rat. Wolfii de Deo, mundo et anima, et fac. theol. Hal. annot. ad metaphyſicam Wolfianam: in quibus libellis potiores imputationes Wolfio factae comprehenduntur.

o) Exhibet illud integrum Lvdov. P. I. p. 239-249.

gatum flammas, vti factum, accenderet. Quod cum praeter fidem datam, auctoritate nominis Buddeani freti amici Halenſes feciſſent, tam aegre tulit Wolfius, vt dentatis chartis aliquot nec nomini, nec eruditioni, nec muneri Buddeano parceret, et quocunque loco poſſet, eum acerbe roderet [p]. Cuius acerbitatis a chriſtiano philoſopho vix expectandae cum non aliam rationem afferat, quam quod ipſum in Spinoziſmi et fataliſmi ſuſpicionem adducere conatus ſit, luculento ſpecimine prodidit, facilius eſſe philoſophari, quam philoſophice viuere. Buddeus autem, qua erat animi placidiſſimi modeſtia, prudentiſſimo ſilentio totum iſtum furorem compeſcuit.

(Ii) *In concordiam redacta ſunt.* Laudabilem in hac illuſtranda doctrina ſyſtematis Wolfiani et caſtioribus ſenſibus eruendis operam praeſtitit prae aliis, in Tubingenſi ſchola biga virorum νῦν ἐν ἁγίοις triumphantium. Vnus ISRAEL THEOPHILVS CANZIVS, cui debemus *philoſophiae Leibnizianae et Wolfianae vſum per praecipua fidei capita*, librum profunda doctrina refertum, ſed qui intellectum vſu et attentione exercitatum poſtulat [q]. Alter GEORGIVS BERNARDVS BVLFINGERVS, qui magno acumine et εὐστοχίας lumen obſcurioribus aſſertis Wolfii in *dilucidationibus de Deo, mundo et anima*, itemque *de harmonia praeſtabilita*, accendit. Quibus tertium addimus ſuo iure B. Io. GVSTAVVM REINBECKIVM, qui in *orationibus S. ſuper A. C.* Opere immortali, dextre et luculenter demonſtrationes huius philoſophiae ad illuſtranda religionis A. C. capita adhibuit, quamuis minime ſectarius [r]. Tacemus eorum diligentiam, qui Wolfianae ſapientiae vſum, quem promittunt, egregium in diſciplinis fere cunctis oſtendere ſategerunt. Id quod Iureconſultos et Medicos quoque praeſtitiſſe ex eorum catalogo apud LVDOVICI [s], qui vſum Wolfianae philoſophiae in ſublimioribus diſciplinis expoſuerunt, conſtare poteſt. Inter quos celeberrimum nomen habet, qui pro methodo demonſtratiua in iurisprudentia vtiliter adhibenda multis ſpeciminibus vigilauit, illuſtris CRAMERVS, quae et nos ſuo loco enumerauimus [t], et diligenter recenſet Ludouiciana hiſtoria. Idem ſaxum voluiſſe illuſtrem ICKSTADTIVM ſupra monuimus. Alios, ne nimii ſimus, praeterimus.

(Kk) *Inique ſummo viro imputata, demonſtratum.* Factum id imprimis in controuerſiis propter Wolfianam ſapientiam Ienae agitatis cum Carpouio et Dariesio, quaeque propter Wertheimenſis interpretis audaciam in imperio acta, et ad inuidiam Wolfianae literaturae pertracta ſunt [u]. Quae cum

p) Vid. index hiſtoriae ſcriptorum Wolfii v. Budde. Eiusd. clara demonſtratio contra Buddeum etc. LVDOV. ll. cc. Ad retorſionis ius enim reuerſus ſcepticiſmum, materialiſmum, calumniam, inuidiam, ſophiſticen etc. imputat, et imprimis §. 121. 122. prolixe enarrat, quo pacto ſe defendendum eſſe iudicarit.

q) LVDOV. P. I. §. 189. p. 187 ſeqq. Prodiit liber 1728. 1732. Tub. 1734.

r) Vid. praef. T. II. hiſtoria celeberrimi operis in hiſt. liter. theol. quaerenda eſt.

s) Et hos quoque in ſcenam producit Ludouiciana hiſtoria phil. Wolf. integro c. XIII. P. I. p. 156. P. II. p. 363 ſeqq. Adducuntur eo loco ex ICtis Rohrii, Kühnii, Sellii, Crameri, Ickſtadtii, Schierſchmidii aliorumque, et medicorum Schreiberi, Thebeſii, Bergeri nomina. Oratores, poëtas, philologos ibidem adiici videas.

t) In Pinacoth. Dec. X.

u) Etiam has turbas enarrat IDEM §. 516. p. 423.

cum ad hiſtoriam theologiae polemicae pertineant, hoc loco pluribus tangi non poſſunt.

(Ll) *Longe fuiſſe remotum, dubitandum haud eſt.* Videnda, quae de fuga ſectariae philoſophiae a ſe diligenter adhibita paſſim loquitur [x].

(Mm) *Vindicarunt.* Nomina promachorum et ſectatorum Wolfii ordine alphabetico enarrat cl. LVDOVICI [y], inter quos Bulfingerum, Canzium, Engelhardum, Frobeſium, Riebouium, Tileſium, Wagnerum, cum reliqua turma virorum ingenii acumine eminentium eximie in hac hiſtoriae philoſophicae particula laudari videas. Fuiſſe inter eos fabrum aliquem ferrarium Smalcaldicum Io. Valentinum Wagnerum, qui contra Langianas obſeruationes Wolfianam ſapientiam tuitus eſt, in annalibus philoſophicae hiſtoriae annotari dignum eſt. Conſtat eo exemplo, non Socratis tantum tempore ſapientiam non dedignatam eſſe cerdonis officinam, ſed poſt multa ſecula ingreſſam quoque officinam ferrariam. Inter primos autem ſectatores V. C. et philoſophiae eius nimis mature ereptus fuit, *Ludouicus Philippus Thummigius*, fidus et ſtrenuus non conuictor tantum et famulitii Wolfiani aſſecla, ſed felix quoque patroni et praeceptoris diſcipulus γνήσιος in academia Halenſi et Marpurgenſi [z]. Is in exilium praeceptorem ſecutus, munus prae doctore ſuo deferere maluit. Plurimum huic viro docto debet Wolſiana philoſophia, quam Latino ſermone primus nitidis et perſpicuis inſtitutionibus illuſtrauit, vnde multi hos labores Latinos, quam vernacula opera ipſius praeceptoris in vſum adhibere maluerunt, Thummigiana enim ille philoſophumena ex ſuis inſtitutionibus hauſta non probauit tantum, ſed et commendauit. Nec venerandus multisque meritis de eccleſia et humanitatis literis illuſtris academiae Lipſienſis theologus Io. AVG. ERNESTI [a], et quem nuper orbi et academiae literatae ereptum dolemus cel. Io. CHRISTOPHORVS GOTTSCHEDIVS omittendi ſunt. Ille enim in elegantibus *initiis doctrinae ſolidioris* [b], Wolfianam philoſophiam puro caſtoque ore Romano, hic Germanico perſpicuo artis terminos proloqui [c] docuit. Tacemus alios, non minus praeclare de hoc philoſophandi genere promeritos, nominatos in Ludouiciana hiſtoria [d], cum prolixiora noſtra tractatio refugiat, illoque ex fonte ſpecialia, quantum hodie ſatis eſt, poſſint hauriri.

423. et P. I. §. 201. p. 163 ſeqq. De Wertheimenſi interprete, qui ſolum tantum pentateuchum Germanice vertit, notisque et obſeruationibus inſtruxit Ioanne Leonardo Schmidio videndus Ven. WALCHIVS Intr. in interiores eccl. Euang. controu. P. V. §. 52 ſeqq. p. 1276 ſeqq. qui alios quoque adducit. Res ad hiſtoriam exegeticae theologiae pertinens, ideo inter Wolfianas lites connumeratur, quod methodum quandam exegeticam ad modum Wolfii imitatus eſt. Quem ideo in ſuſpicionem communis facinoris adduxit Langius in empaecta religionis, ſecuti ſunt alii, quos nominat LVDOV. l. c. P. I. §. 520. p. 597 ſeqq. Tota autem ſchola Wolfiana iſtam impietatem deteſtata, liberque in toto imperio Rom. Germ. publice proſcriptus eſt. Ipſe pro ſe Wolfius ad regem pium ea propter apologiam ſcripſit.

x) De ſcript. ſuis §. 40 ſeqq. p. 125 ſeqq. vbi praeclaris rationibus ſtudium ſectarium, velut ἀφιλόσοφον iugulat. conf. ratio praelect. §. 43. monitum de ſua philoſophandi ratione.

y) P. II. §. 463. p. 319.

z) Vitam eius enarrat LVDOV. P. I. §. 472. p. 323 ſeqq.

a) Vid. Hiſt. ſcript. ſacr. p. 180.

b) Prodiit T. I. 1734. alter 1735. teſtisque eſt accurationis philologicae et philoſophicae auctoris.

c) Lipſ. 1734. 8. Is laudabili conſilio Germanicis terminos technicos Latinos appoſuit. *Dolemus*, beatum virum hiſtoriam phil. quam praefixerat, cum hiſtoria phil. barbaricae abrupiſſe.

d) P. I. p. 150.

(Nn) *Ringentibus philoſophis ſcholaſticis diuerterent.* Iucundum eſt, haec prolixius ex narratione ROTHFISCHERIANA intelligere [e], cum non tantum fortunam philoſophiae Wolfianae in cathedris Romanae eccleſiae mire illuſtrent, ſed pleraque epiſtolia et teſtimonia αὐτόγραφα afferat. De quibus tamen cum ſupra ſuo iam loco, quae huc pertinent, adducta ſunt, nihil in praeſentia cumulamus.

(Oo) *Inſtitutiones phyſicas ad mentem Wolfii exaratas edidit.* Plura ea de re diximus, et illuſtriſſimae philoſophae vitam ex memoriis a cl. Voltairio et Bernoullio ſuppeditatis enarrauimus in vita eius [f].

(Pp) *Alibi tamen propter breuitatem huius ſcriptionis enarrandis.* Debemus pleraque narrationi GOTTSCHEDII, qui exempla ex Gallia, Italia, Polonia, Belgio, ipſaque India Orientali adduxit.

(Qq) *Ex integro complexu poſſunt intelligi.* Vtili et luculenta tractatione illuſtris philoſophus methodum legendi ſua ſcripta et philoſophumena exhibuit, ex quibus luce meridiana clarius eſt, impoſſibile eſſe iliada Wolfianam in nuce comprehendere, vt tamen perſpicua et integritate ſua conſtans ſeruetur delineatio. Adeo autem diffuſae et prolixae tractationes eius philoſophicae ſunt, rationibus inter ſe connexis, vt ex tota cogitationum catena, ne vnum quidem membrum poſſit, ſalua perſpicuitate, omitti. Id quod praeſenti loco, vbi ὡς ἐν παρόδῳ philoſophiae Wolfianae hiſtoriam ſalutauimus, et a fine noſtri laboris tandem aliquando imponendo ſubinde vrgemur, fieri non potuit. Nec magnopere lector paucas lineas a nobis ducendas poſtulabit, qui vel vnicam ſcriptorum Wolfianorum hiſtoriam ab ipſo conſcriptam, ea, qua par atque digna eſt, attentione perlegerit, ex qua velut ex genuino compendio ſumma totius philoſophiae Wolfianae poteſt comprehendi, ſicque dulcius ex ipſo fonte aqua limpida hauriri. Concatenatae autem διατυπώσεως philoſophiae Wolfianae cognoſcendae cupidis prae aliorum laboribus vel *Thummigianas inſtitutiones* commendamus, vel viri clariſſimi Io. NICOLAI FROBESII *delineationem ſyſtematis philoſophiae Wolfianae* inſpicere iubemus. Is enim ordine concinno et eleganti totam philoſophiae Wolfianae ſummam tabulis mnemoneuticis incluſam, adſcriptis §§. numeris, perſpicue complexus eſt, et in annotationibus hiſtoriam literariam doctrinarum Wolfianarum vberem ſatis largaque manu attulit, vnde velut ex promtuario philoſophico materiam in poſterum deſumere poterunt, qui in explicanda hiſtoria dogmaticae huius philoſophiae verſabuntur. Et hactenus quidem de hiſtoria philoſophiae Wolfianae ſummatim egimus, quantum appendicis et ſupplementorum ratio poſtulabat et permittebat, quae innumera, quae dici poterant et ad manus erant, poſteritatis curae et curioſitati relinquere coëgit. Iam ad ſpeciales philoſophiae partes et recentiorem eius hiſtoriam itemque ſapientiam exoticam progredientes, officio noſtro, quantum poteſt, breuiſſimis quidem, attamen non ſine commodo et vtilitate lectoris defungemur.

e) Victor verit. p. 44 ſeqq. f) Pinacothec. Dec. IV.

AD

AD LIBRVM PARTIS II. TOMI IV. SECVNDVM.

DE EMENDATIONE PHILOSOPHIAE IN SINGVLIS EIVS PARTIBVS,

CAPVT I.

DE REFORMATIONE PHILOSOPHIAE RATIONALIS RECENTIORI AETATE TENTATA.

pag. 545. lin. 11.

Diſcrimina, mutationes, cauſſasque eſſe adducendas. Praeluſit eiusmodi tractationi hiſtoriae philoſophiae criticae nuper incomparabilis vaſtaeque doctrinae philoſophus Lvdovicvs Dvtens, quem ſupra iam ex merito laudauimus, qui in doctiſſimo multaeque lectionis et acris iudicii opere Gallico, cui titulum: *Recherches ſur l'origine des decouvertes attribuées aux modernes,* praefixit, duobus tomis [a] veterem philoſophiam cum noua comparauit, et incredibili ſtudio et attentione vtriusque ſyſtemata inter ſe committendo et ex genuinis fontibus deducendo id egit, vt oſtenderet celeberrimos philoſophos recentiores pleraque a ſe obſeruata et velut noua in ſcenam producta deſumſiſſe ex operibus antiquorum philoſophorum: immo multas quoque veritates maximi momenti, etiam quae religionem concernunt, non ignotas fuiſſe ſapientibus gentilibus. In quo opere luculento et erudito eum omnes, qui in comparatione philoſophiae vetuſtiſſimae et gentilis, cum recentiori inter Chriſtianos verſati ſunt, longo poſt ſe interuallo reliquiſſe ſententia et conſenſus orbis literati et philoſophici merito pronuntiauit. Ita enim non tantum fontes literarii aperti ſunt, et quid cuique debeatur, quid mutuo acceptum et pro nouo venditum, demonſtratum eſt, ſed occaſio quoque aperta, quid in ſingulis philoſophiae partibus et diſciplinis veteri orbi viſum, quid aeuo noſtro relictum oſtendendi; critica autem diſquiſitione definiendi, quo ſenſu, habitu et reſpectu ad ſyſtema ſuum veteres ea affirmauerint, quae noſtri aeui philoſophi velut ſua vendicant. Quo pacto demum vera et vtilis hiſtoria critica philoſophiae poteſt emergere, fontesque veri ſyſtematum ſenſusque eorum detegi, ſicque verae origines dogmatum philoſophicorum, ad quae H. P. ante omnia reſpiciendum eſt, erui. Quare in votis quam maxime habemus, vt vir doctiſſimus, quo meliorem atque doctiorem ad hunc finem vrgendum non nouimus, hoc praeſtantiſſimo libro auctarium addat, et hanc comparationem ſyſtematum veterum et recentiorum, porro inſtituendo quatenus haec ab illis originem acceperunt,

a) Paris 1766. 8.

runt, et quo pacto conſenſus, qua vero ex parte diſcordia intercedat, quid emendauerint in veteri philoſophia noſtrae aetatis philoſophi, quibusque ex cauſſis, hiſtorico et critico calamo delineet. Quo melius et vtilius operam hiſtoriae philoſophicae locari non poſſe, dudum ſumus conuicti. Non a ſcopo vero noſtro et ex via diuerteremur, ſi id exemplo vno alteroque oſtenderemus; aſt curſus noſtri lineam reſpicientes retrahimur, nonnulla infra ad p. 656. tangemus, haud pauca tamen in opere noſtro dicta et explicata ſunt, quae lector ad proprium iudicium experiundum adhibere poterit. Qua cautione autem eiusmodi comparationes inſtituendae ſunt, alio loco[b] multis expoſuimus, quae hoc loco repetere ſuperuacaneum putamus.

Ibid. lin. 5. a fin. *IO. G. WALCHIVS.* Addendus illis, Nic. Frobesivs, diſſ. *de praeclaris recentiorum philoſophorum meritis in logicam*[c].

pag. 546. lin. 1. *Et qui reliquos facile vicit HOLLMANNVS.* Hoc ad Ariſtoteleam proprie Metaphyſicam, quae vſque Sec. XVII. initia obtinuit, et hodie in multis Romanae eccleſiae ſcholis adhuc obtinet, pertinet. Seceſſerunt tamen etiam ex hac ipſa cohorte viri nonnulli acuti et ad veram philoſophiae primae ſiue ontologiae rationem reuocarunt, qua in parte egregie meruit Ieſuita Bvffierivs[d], et ex Carteſianis Claubergius[e], qui praeceptoris ſyſtema philoſophicum hac parte auxit, et nobilitauit. Lux tamen maior effulſit, ex quo philoſophia Leibnizio Wolfiana ab his viris ſummis principiis ontologicis et metaphyſicis ſuperſtructa eſt.

pag. 547. not. i. col. 1. *Dudum is meditatus eſt.* Dolemus vehementer hunc Aiacem optimi Zimmermanni in ſpongiam incubuiſſe, nec ſperandam eſſe editionem apologiae virorum eruditorum atheiſmi accuſatorum: vt enim multa lectione et haud ignobili induſtria per multos annos in hoc argumento verſatus erat, ipſumque opus mſc. reliquerat, edere tamen noluit. De qua re in *hiſtoria arcana vitae ſuae*[f], quam paulo ante fata vernacula ſcripſit, quaeque ad nos amiciſſimi cuiusdam viri, qui ab eius ore olim pependerat, beneuolentia mſc. peruenit, ſcripta ſua recenſens ſcribit: „inter ſcripta ſua manu exarata extare diſquiſitiones „modeſtas de viris eruditis atheiſmi poſtulatis, voluminibus duobus in „forma quarta edendas: has virili aetate magno labore, ſed non ſine iu„cunditate animi conſcripſiſſe. Aſt flore praeſtantioris partis vitae et „aetatis fugiente, inter labores muneris prolixos et valetudinis rationem „ſaepe numero fluctuantem et vacillantem, deeſſe ſibi tempus operis denuo recen-

b) In otio Vindelico diſſ. I. p. 1 ſeqq.

c) Helmſtadii 1744.

d) Tr. de premiers veriter, Par. 1724.

e) Conf. Hollann. prol. phil. primae §. 41. pag. 77 ſeqq.

f) pag. 71 ſeqq. Digna eſſet haec biographia quae in vulgus ederetur, adeo multa cumulauit hiſtoriam arcanam literariam ſui temporis illuſtrantia, adeo ingenium, candorem, et imprimis recti ſenſus ac aequi animi imaginem in ea reliquit. Cum vero ἀνέκδοτα haud pauca contineat, patriam, eccleſiam et literaturam tangentia, ſpes non eſt editionis.

„recenſendi et ad editionem parandi [g]". Hoc pacto vero haud exigua pars diligentiae et doctrinae Zimmermannianae nobis erepta eſt, neſcimusque quod fatum chartae eius poſt funus relictae habuerint.

Ibid. lin. 18. *Non plane ignarus.* Conſulenda quoque hoc loco Io. GROENINGII *bibliotheca iuris gentium*, et *hiſtoria iuris principum* et *bibliotheca iuris imperantium* [h], qui de hoc argumento pleroſque ſcriptores adducunt. Idem factum a B. G. STRVVIO, et qui ſupplementa adiecit cl. KAHLIO [i]. Omnium autem prolixiſſime in hoc campo verſatus eſt Cel. CHR. FRID. GEORG. MEISTERVS [k], qui in *Bibliotheca iuris naturae et gentium* haud raro de librorum huc pertinentium argumento iudicat. Alios tacemus maxime recentiori aetate prodeuntes, qui laudabili ſtudio in praefationibus *nouorum literariorum Lipſienſium* ſolent indicari.

pag. 548. lin. 4. a fin. *Alioſque ſcriptores hiſtoriae logicae.* Poſt hos omnes duo Galli eruditam operam nauarunt in hiſtoria P. Rami enarranda, NICERONIVS [l] et CREVIERIVS [m], qui cum adductis a nobis comparandi ſunt. Addendus, qui documenta quoque publica affert Io. LAVNOIVS [n]. Ad Sammarthanum autem elogium nonnulla annotauit HEVMANNVS [o] non in hac hiſtoria negligenda.

pag. 549. lin. 1. *Editus eſt in lucem P. Ramus.* Annum natalem ponit Niceronius 1515. quem deſignat quoque effigies P. Rami in collectione TH. DE BRY, ſequiturque Freherus.

Ibid. lin. 7. *Cauponariam.* L. carbonariam: ſecutus eſt filius minorennis parentem, manuariam operam vbicunque poterat praeſtans. Inter carbones autem igniculos ſentit puer octennis Pariſios contendens diſcendi cauſſa in vrbe ampliſſima et literata; et cum vix haberet, vnde viueret, ter relinquens, ſed impatienti deſiderio reuerſus. Quae flagrans contentio cum ruditate et tarditate ingenii Ramaei, quam ei SCALIGERANA ſecunda tribuunt, conſtare nequi. Vnde rectius Banoſi narrationem h. l. adductam ſequendam eſſe cum Niceronio quoque concludimus.

pag. 550. lin. 17. *XXVI. tantum annos natus.* Obiit praecox iuuenis anno MDLVIII. valde eum laudat THVANVS. [p]

Ibid.

g) Coniicimus vehementiam Gundlingianam cum eo de hoc argumento litigantem editionis taedium ipſi concitaſſe. Erat enim ſupra modum pacificus, tolerans, et ad excuſandum quam accuſandum paratior.

h) Vtraque extat in bibliotheca eius vniuerſali P. II. et III.

i) In biblioth. philoſ. Vol. II. qui et ipſe copioſus eſt. Hi vero omnes libros tantum indicant, ſcientiarum practicarum hiſtoriam non tangunt.

k) prodiere III. partes Goett. 1749. 1757.

l) Mem. de literat. T. XVI. pag. 207 ſqq. ed. Germ. multa is ad acta publica in hac cauſſa pertinentia affert ex FELITIANI tent. hiſtoriae Paris. Gallice edita.

m) Hiſt. vniu. Paris Tom. V. p. 388 ſqq. qui et ipſe acta vniuerſitatis inſpexit.

n) De fort Ariſt. in acad. Paris c. XIII. p. 245. ed. ELSWICHII, qui in adiecta diſſ. de fort. Ariſt. in academiis Proteſtantium eleganter de hac particula H. P. meruit. Diſſentiunt tamen in nonnullis hi ſcriptores, in argumento odioſo: vnde nec Launoius quidem iudicium libere interponere auſus, reuerentia regis ſenatusque regii impeditus.

o) p. 100. qui monet quoque, LENZII libellum academicum de vita P. Rami prodiiſſe Lipſ. 1716.

p) L. XXI. p. 403. conf. SAMMARTH. l. c.

Ibid. lin. 8. a fin. *Ad parandam ſibi gloriae viam.* Idem recte obſeruatum CREVIERIO, qui addit, academiae in adhaerendo Ariſtoteli eiusque veſtigia preſſe ſequentis tantam eo tempore inſaniam fuiſſe, vt non potuerit non iuueni ardenti et gloriae cupido, et praeterea audaci et erecto ingenio ſuffulto, et literarum cauſſam, quam nimis academiae patres premebant, tuenti, occaſio enaſci, adeo ſuperbe et imprudenter pronunciandi, at dominantis quoque partis inuidiam irritandi, quae loco ſcholaſticae controuerſiae in actionem criminalem conuerſa eſt. Obtinuit tamen iura magiſterii.

pag. 551. lin. 18. *Multoties recuſus vterque.* Quatuor editiones curis doctorum virorum auctas recenſet NICERONIVS 1581. Frid. Beurhuſii 1583. Audomari Talaei et Ioh. Piſcatoris 1591. Guil. Tempelli et eodem anno cum appoſitis e regione Melanchthonis libris dialecticis. Addi poteſt quinta, quam nos poſſidemus, Lut. Par. 1548.

pag. 553. lin. 10. *Theologiam et artes eneruaret.* Comparandus cum hac narratione CREVIERIVS [q], qui obſeruat, in carcerem publicum (Chatelet) captiuum raptum, poſtea cauſſam per appellationem ad curiam regni, indeque ad conſilium regium pertractam eſſe. Tanti conſtabat, barbatos magiſtros ſcholae cum Ariſtotele ſuo contemſiſſe. Recte autem ſcholae Pariſienſis hiſtoricus monet, non ſatis expeditum eſſe, quo pacto res acta ſit, narrationes enim biographiae Rami inter ſe diſſident, ſine dubio a partis ſtudio profectae. Praetermiſit has difficultates Niceronii relatio. Ipſum edictum regium affert LAVNOIVS. Edidit etiam HENR. IVLIVS SCHEVRLIVS, Profeſſor Helmeſtadienſis [r]: *de Petri Rami libris Franciſci regis Galliae decretum, deque iis iudicium a iudicibus, quos tum Rex, tum partes elegerant anno 1544.* denuo poſt centum annos editum. Patet ex tota hac contentione, quam graue iugum Ariſtotelicum fuerit, quod collum academiae Pariſienſis preſſerat, quam longe a philoſophiae candore abfuerint philoſophi Pariſienſes, quamque temerarium ſaepe ſit, regnantes opiniones conuellere, quae omnia Ramus ſcire, et prudenter cogitare debebat, nec in tanta potentia aduerſariorum crabrones irritare, veritatemque caute et prudenter defendere. iactantiae autem et oſtentationis ſuſpicionem euitare, qua ratione actiones Rami, licet cauſſa eſſet melior, excuſari totae non poſſunt. Ipſos autem aduerſarios nobile ſpecimen exhibuiſſe perſecutionis et oppreſſionis cauſſae melioris, oſtendiſſeque, quid valeat calumnia, quid iudex occupatus, nec ſemper principum fauorem, quo literas Franciſci regis exemplo proſequuntur, clypeum eſſe contra perſecutionem, fatebitur, quisquis hanc Ramaeae hiſtoriae particulam ſine partis ſtudio expenderit, fatente id eruditiſſimo CREVIERIO.

pag.

q) loc. cit. p. 390 ſqq.

r) loc. cit. p. 246 ſqq. Merentur eius obſeruationes ad hanc particulam hiſtoriae contentionis Ramaeae attentionem.

pag. 559. lin. vlt. *Auctoritate ſua corroborante.* Legendus de hac controuerſia CREVIERIVS[s], qui Iacobum Carpentarium nouae litis auctorem fuiſſe non negat, incertus autem haeret, quae pars victoriam obtinuerit. Illud certum, vtramque cathedram Ramum porro obtinuiſſe.

Ibid. lin. 12. *Quae odia Ramo honeſtiorem Muſarum faciem cupienti obiecta ſunt.* Tangit hanc liticulam, tantis tamen animis inter profeſſores regios duce Ramo et facultatem agitatam, vt ad ſenatum regni, et ab eo ad regem ipſum deferretur, NICERONIVS Freigium ſecutus. Ex qua particula Ramaeae hiſtoriae character illius temporis deſignari poteſt.

Ibid. lin. 4. a fin. *Partibus fauentiſſimum oſtendebat.* Accidit id anno 1552. quo motus illi ciuiles exardeſcere coeperunt, de qua re, quae Ramum in exilium eiecit, videndus, ex FELITIANI *hiſtoria Pariſienſi* [t], NICERONIVS [u] et CREVIERIVS [v]. Non inclinaſſe tantum ad reformatae partis placita et confeſſionem, ſed publice quoque id mature prodidiſſe, ex non obſcuris indiciis probauit HEVMANNVS [x], et ſi ADAMO in vita Bullingeri [y] fidendum, Tiguri confeſſionem fidei ſuae reformatis probatae edidit.

pag. 560. lin. 10. *Ad augendas et perficiendas artes mathematicas ſe totum conuertit.* Nouas ei controuerſias et odia conflauit illud augendae eruditionis mathematicae ſtudium, cum anno MDLXVI. a rege obtinuiſſet, vt nemo cathedram regiam occupaturus admitteretur, niſi examinatus publice a regiis profeſſoribus. Eam autem ſpartam cum Demſterus anhelaret, oneri vero ferendo imparem ſe videret, Carpentario certis conditionibus ceſſit. Carpentarius et ipſe, mathematicarum diſciplinarum parum gnarus aduerſarium Ramum, decani munere tunc fungentem expertus eſt, ille enim in aula egit, vt ad examen vocaretur; quod cum curtae ſuppellectilis ſuae conſcius omnibus viribus, declinaret, precibus tandem ab examinis moleſtia liberatus eſt, poſtquam ſenatus regius certas ei conditiones praeſcripſerat. Id quod indignatus Ramus in iudicium eum vocauit, in quo tamen artibus ſuis et eloquentia ſe extricauit. Et hinc internecinum illud odium, et inſidiae Carpentarii contra Ramum, quae interitum in caput eius cumularunt. Totam iſtam litem narrant fuſe FELITIANVS [z], cuius verba adduxit Niceronius et CREVIERIVS [a], qui omnino videndi.

pag. 561. lin. 6. *Profeſſioni mathematicae erigendae.* Non tamen euentum ſortitum eſt illud teſtamentum Rami. Poſt funeſtam enim Rami mortem ex ſententia curiae regni alii inſtituto deſcribendi hiſtoriam Galliae addictum eſt, eo quod numerus profeſſorum mathematum regiorum poſſent ſufficere. Stipendium igitur Ramaeum Iacobo Gohory traditum eſt,

 vt

s) loc. cit. pag. 454.
t) Tom. II. pag. 1084.
u) pag. 220 ſeqq.
v) loc. cit. pag. 394.
x) ad loc. cit. Elog. Sammarth.
y) pag. 209.
z) loc. cit. Tom. II. pag. 1106.
a) pag. 199-201.

vt PAVLI AEMILII *hiſtoriam Galliae* Latino ſermone continuaret, quam quoque perfecit, ſed non edidit. Totam iſtam cauſſam ex hiſtoria Pariſienſi ſupra laudata enarrant NICERONIVS [b] et CREVIERIVS [c], qui plura ſitientibus adeundi.

Ibid. not. k. *Titulum ei fecit, Baſilea. Baſilea, ad ſenatum populumque Baſileenſem Lauſannae 1571. 4.* Inſertus hic panegyricus Orationibus Rami.

pag. 562. not. r. *Efficaciſſima eloquentia.* Tanta eloquentiae Ramaeae fuit opinio, vt anno MDLXXII. noſtro fatali, magnis pollicitationibus tentaretur, vt in Poloniam iter ſuſcipiendo, poſt mortem Sigismundi Auguſti proceribus Poloniae efficaciſſima eloquentia electionem ducis Andegauenſis commendaret. Aſt contemnebat ille eloquentiam mercenariam, quam ſecutus fatalem internecionem, quae paucis poſt diebus eum deleuit, effugiſſet.

Ibid. lin. 23. *Artium mathematicarum.* His potiores ſtudiorum ſuorum curas deſtinauit, et in iis prae aliis valuit: earum auxilio autem in ipſis logicis praeceptionibus, maxime, quod ad definiendi et diuidendi artificium attinet, valde adiutus eſt.

pag. 563. lin. 3. *Quae tamen eius conſilia in ſynodo eccleſiaſtica reiecta ſunt.* Fuit ea Nemauſenſis, in qua de emendando regimine eccleſiaſtico diſceptatum eſt. Diſplicebat autem Ramo forma ariſtocratica, quae in eccleſiis Gallicanis reformatorum hactenus obtinuerat. Itaque contendebat, poteſtatem eccleſiaſticam a Chriſto eccleſiae traditam, non a conſiſtoriorum et ſynedriorum ſola auctoritate, ſed conſilio tantum deriuandam eſſe, idque deinde ſingulis patribusfamilias exhibendum, vt eorum ſcitis legis eccleſiaſticae obligationem reciperet. In quo vero argumento ſynodum Nemauſenſem, quam Beza dirigebat, aduerſam et calculum ſuum denegantem expertus eſt. Ita AYMONIVS [d], et qui eum ſequi videtur NICERONIVS [e], omnium vero prolixius TH. BEZA [f].

pag. 564. lin. 5. *Et ſcriptores hiſtoriae literariae alii in vulgus noti.* Inter eos characterem animi et eruditionis Rami diligenter et accurate depingunt NICERONIVS et CREVIERIVS [g], quanquam confeſſione ſacrorum dogmatum a Reformatorum placitis, quae ſequebatur Ramus, alieni, qui magnum iudicium, improbi laboris patientiam, doctrinae varietatem et vbertatem, zelum pro methodo bona in docendo, eloquentiam efficaciſſimam, tum animum rectum, caſtum, fortem et erectum illibatumque, et ſobrium extollunt.

Ibid. lin. 8. *Et egregie in veterum voluminibus verſati.* Accurate, quod ſolet, eorum indicem confecit NICERONIVS. Memorabile autem, in mathematicarum diſciplinarum myſteriis ſcrutandis et eloquentiae prae-

ceptis

b) NICERON. l. c. p. 230.

c) loc. cit.

d) pag. 230. Produnt haec animum Rami nouitatis ſtudio abreptum, et reformandi cupiditate accenſum.

e) loc. cit.

f) ep. 68.

g) loc. cit. Lib. V. pag. 267.

ceptis emendandis et ad emendationem et elegantiam perducendis, ſimul aequali fere virtute valuiſſe. Cuius rationem qualem obſeruauerit, in oratione *de ſtudiis philoſophiae et eloquentiae coniungendis*, quam *Lutetiae anno* cIↃIↃXLVI. habuit, et *orationum Ramaearum ſyllogae* inſerta quoque eſt, explicuit.

Ibid. lin. 3. a fin. *Collectas a POPE-BLOVNTIO.* Libere quoque reprehenderunt Niceronius et Creuierius temeritatem Rami, nouitatis affectationem, ſpiritum contradictorium, animum elatum et ſupra modum inclareſcendi cupidum, liticularum pertinaciam, et viuendi quandam imprudentiam, qua ſibi malum arceſſiuit. Beza autem *hominem ad turbanda optima quaeque comparatum, et pſeudodialecticum iam pridem* nominans, ſcribit a *viris doctis vocatum* ὄζον Ἄρειον, alluſione ad Rami cognomen facta, qua Graeci hominem ſpiritu Martio plenum, indigitare ſolent, id eſt, bellicoſum ramum ex Martio ſtipite.

pag. 586. lin. 13. *MDCLXII.* Leg. MDLXII. ſub Eliſabethae Angliae regina enim, deſertis caſtris Romanis, ad Britannos Acontius tranſiit. De eius theologia et ſuſpicionibus theologorum alio loco agendum et conſulendus P. Bayle [h].

pag. 589. lin. 21. *Haec omnia, cum exigui vſus ſint, abiicere.* Ita quidem Thomaſius, calculationum mathematicarum ignarus, quibus illa doctrina ſyllogiſtica, qualem ars cogitandi exponit, nititur: qui enim conſtructiones logicales expoſuerunt, calculumque logicalem interpretati ſunt, inter quos nuper clariſſimi profeſſores Lambertvs, et Plovcqvetvs eminuerunt, iſta ad certa fundamenta ratiocinandi pertinere, et determinandis accurate iudiciis et ratiocinationibus inſeruire, demonſtrauerunt. Idem ergo harum calculationum logicarum vſus in logicis, qui algebraicarum in arithmeticis. Certiore cenſura in arte cogitandi notauit Leibnizivs [i], deſiderari in ea doctrinam de probabilibus eorumque iuſto pondere dimetiendo, quae amplioris longe vtilitatis et extenſionis eſt, quam demonſtrationis doctrina: vnde recentiſſimi logici hunc defectum ſollicite ſuppleuerunt, de quo in hiſtoria ſpeciali logicae pluribus tractandum eſt.

pag. 589. lin. 4. *Vtrum lucem viderit, ignoramus.* Legitur etiam biographia Mallebranchii inter Niceronianas [k], ideo digna, quae conſulatur, quod accuratum ſatis librorum elenchum ſuppeditat.

Ibid. lin. 15. *Menſe Ianuario anni MDCXL.* Leg. MDCLX. vt rationes temporum poſtulant, quas typotheta peruertit. Adſcriptus eſt ordini. d. 28. Ian.

pag. 590. *A cel. LENFANTIO legendus exhiberetur.* Laudata eſt haec verſio, teſte Niceronio [l], qui alias quoque duas Latine in Britannia comparuiſſe refert.

 pag.

h) loc. cit. valde premebatur ſuſpicione animi ad partes Socini inclinantis.

i) Conformite de la foi avec la raiſon §. 31. prooem. Theodiceae.

k) Tom. II. pag. 355 ſeqq.

l) loc. cit. pag. 358.

pag. 594. lin. 17. *Morum honeſtatem.* Eminebat acutiſſimus philoſophus candore, aequitate et ἐπιεικία, morum ſimplicitate, rixandi et contendendi fuga, humilitate, patientia et tolerantia eorum, quos acumine et iudicio multum ſuperabat. Quam cara autem philoſophia Mallebranchiana Quackerorum ſectae fuerit, quibus frigidam ſuffudiſſe viſus eſt, vel inde colligi poteſt, quod narrante Niceronio [m] coactus eſt, apologia a ſuſpicione Quackeriſmi ſe defendere [n].

pag. 598. lin. 13. a fin. *Sumus certiſſimi.* Comparandus cum hoc iudicio Reimmanni de Mallebranchio acutiſſimus Bvffierivs [o]. Is enim cum virtutes, quibus inter philoſophos noſtri temporis effulſit Mallebranchius, candide faſſus, tum accurate quoque proſecutus eſt, quae obelo configenda iudicauit. „Obſeruat is: quamuis totus Carteſianus eſſet, in„genii tamen elegantia et dictionis nitore ſectae iſtius auctorem in ea or„nanda atque augenda ſuperauiſſe. Non enim decreta tantum Carteſii ex„coluiſſe, ſed et nouis luminibus, quantum poterat, illuſtraſſe. In eo au„tem praecipue valuiſſe ingenii Mallebranchiani virtutem, quod opinio„nes ſemel delectas, ita pingere, ornare commendareque potuerit, vt ani„mos occupando trahendoque impoſſibile ſit, ex ea parte, qua intuendas „offert, eas non recipere, certe minime oculos poſſe auerti, ſed cum iu„cunditate contemplandam eſſe idearum et cogitationum abundantiam, „quae animorum curioſitatem paſcat, eiusque attentionem mire excitet, „vt eos rei vultus intueatur, quos philoſophus conſpiciendos dederit. „Aſt monere quoque illos, qui ſententiis eius non ſubſcribunt, quamuis „contagio quodam lectores Mallebranchius trahere ſoleat, praeſeruari ta„men vno remedio mentem poſſe, ſi primis greſſibus primisque, quas „exponit, propoſitionibus examinandis lector inhaereat, cum enim pau„cis quibusdam aſſertis omnem ratiocinationum ſuarum nexum inaedifi„cauerit, ita facillime refutari poſſe; quod ſi illae admittantur, cogi le„ctorem, vt ceteris inhaereat, et rapiatur eadem, qua ille inſiſtit via. Mo„dum enim, quo principia ſua commendet, non alium eſſe, quam ca„piendi eos, qui ſe ſponte decipi patiuntur. Nam ſolere eum difficultates „opinionum, quas refutat, in apertiſſima luce ponere, earumque con„temtum inſpirare, ſuas autem, quo licet modo et parte ea, vbi pul„cherrimae videntur, commendare. Et hoc quidem pacto in diſſertatio„nis progreſſu ea velut certa, et omni exceptione maiora ſupponere, „oblitum eas, quibus premuntur difficultates adducere. Facile itaque „confodi poſſe errores Mallebranchianos: naturam animae conſiſtere in „cogitatione actuali, ideas eſſe obiecta immediata intellectus, res exter„nas clare, et vno oculi ictu earum modificationes exhibentia, ideas eſſe „magis reales, quam reliqua, quae in vniuerſo videmus omnia. Habe„re animum in ſe infinitos numeros idearum, non cognoſci poſſe natu„ram,

m) loc. cit. n) Tom. XVII. p. 271 ſeqq. o) Premiers veritez p. 270.

„ram, eſſentiam et modificationes, niſi per ideas earum claras. Cauſſas „ſecundas nullius eſſe efficaciae, habere intellectum notionem infiniti, „videre nos omnia in Deo, materiam conſiſtere in extenſione". Conferendi cum his quos alio loco prolixe laudauimus, et quae more ſuo acute monuit ὁ πάνυ LEIBNIZIVS [p], qui etiam notat [q] Ieſuitam Tertraeum, quo acerbiorem aduerſarium Mallebranchius haud habuit, ſiniſtrius, quam par erat, rem ſuam contra eum vrſiſſe [r].

pag. 508. not. h. *Prodiit vita eius Germanice Gorlicii 1709. 12.* Ex ea ſine dubio biographia Tſchirnhauſeniana hauſta eſt, quae inter Niceronianas Germanica veſte iudutas comparet, legique meretur, quam praeclare illuſtris vir de ſcientiis meruerit. Non contentus enim, ſuis meditationibus ſcientias auxiſſe, aliis quoque ad eundem curſum tenendum cohortando conſiliisque et ope adiuuando, auctor fuit. Debuiſſe ill. Wolfium hoc pacto Tſchirnhauſenio prima philoſophandi conamina, ſupra iam monuimus. De praeclaris autem eius in dioptrica meritis, in hiſtoria rerum mathematicarum et phyſicarum dicendum, quidque ad iuuandam geometriam attulerit, explicandum eſt.

pag. 602. lin. 23. *Inter quos ſuo merito palmam aliis praeripuit, praeſtantiſſimus Crouſazius.* Valde commendat has rationalis philoſophiae inſtitutiones Ieſuita BVFFIERIVS [s], ob argumenti amplitudinem, obſeruationum ſubtilitatem, veritates plurimas metaphyſicas rite detectas, et aliarum innumerarum parentes. Nexum autem tractationis, elocutionem minus diligentem et perſpicuam, et definitiones quaſdam ſibi contradicere viſas reprehendit.

Ibid. not. t. lin. vlt. *Praeſtantiſſimus HEVMANNVS.* Addenda biographia Lockii NICERONIANA [t], in qua imprimis notitia ſcriptorum Lockianorum memorari meretur.

pag. 605. lin. 5. a fin. *Iuſtellum et Tornardum laudat Clericus.* Leg. Toinardus.

pag. 609. not. f. *In hiſtoria literaria germanice edita P. I.* Strictim hiſtoriam literariam celeberrimi operis cum eius verſionibus et compendiis proſequitur *biographia* NICERONIANA [u]. Laudatur imprimis epitome eius anglica lingua a WYNNIO epiſcopo Aſſaphienſi vulgata [x] ob perſpicuitatem, vnde et ipſius Lockii aſſenſum, et iteratam editionem, et verſionem Gallicam per BOSSETVM meruit [y].

pag.

p) Examen des principes du R.P.Mallebranche, quod exhibet T. II. Recueil de diverſes pieces p. 211 ſqq qui ſuper hoc examine cum Papino et Catelano Mallebranchianas hypotheſes defendentibus, contentionis ſerram reciprocauit.

q) loc. cit. Rec. p. 326. qui omnino audiendus, et in hypotheſibus Mallebranchianis ponderandis propter acumen iudicii, et aequitatem animi attendendus.

r) *Conf. Hiſt. l'academie des ſciences 1699. 1700. 1709. pag. 143.*

s) *Premieres veritez pag. 277.*

t) *Tom. I. pag. 317 ſeqq. Vers. Germ.*

u) *pag. 323.*

x) *Londini 1720.*

y) vid. bibl. anc. et mod. Tom XIII. pag. 225. nouvelles liter. Tom. X. pag. 535.

p. 611. lin. 14. *Quod vehementer quidam in eo reprehenderunt.* Praeter laudatum h. l. Stillingfleetum et Ioannem Eduardum, pertinent huc Lepvs in *antiſcepticiſmo*, Auctor libri, *account of Mr. Locks religion*, Petrvs Poiretvs [z] et alii. Praeſertim, Mallebranchii aſſeclae, reprehenſiones philoſophematum praeceptoris ſui a Lockio profectas adeo aegre tulerunt, vt ideo contemnerent librum acutiſſimum, et iniqua iudicia illi opponerent. Inter quos iniquiſſimi cenſendi ſunt, qui impietatis ſuſpicione virum optimum onerarunt, quod innatam Dei ideam negauerit. Quamuis enim ſua experientia conformiter negabat, actualem Dei ideam homini eſſe congenitam et fundamentum eſſe omnis ſcientiae, quod Mallebranchii ſcholae, quod Poireto, quod ſimilibus philoſophis adeo placuit, vt hanc pietatem velut diuiniſſimum caput commendarent; non negauit tamen acutiſſimus philoſophus, eam facultatum humani intellectus atque voluntatis harmoniam et diſpoſitionem, qua ex propriae conſcientiae teſtimonio quilibet attentione non carens, inuicto ſenſu, et deductis poſtea rationibus colligat, eſſe Deum [a]. Ceterum parum curabat Lockius obiectiones, ne ad Leibnizii quidem monita valde attentus, cuius rationem inde deriuauit Leibnizius, quod Lockius nec ingenii ſubtilitate nec calliditate carens, et quandam metaphyſicam ſuperficiariam poſſidens methodum tamen mathematicorum non intellexerit [b]. Cui tamen iudicium penetrans et haud vulgare non denegat [c].

z) De concordia rationis et fidei et in Opp. poſthumis p. 172 ſeqq.
a) Vid. L. IV. c. 10.
b) Ep. ad Remondum, in collect. variar. tract. etc. T. II. p. 140 ſeq.
c) Reflex. ſur eſſais de l'entendement de l'homme, l. c. p. 143.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE EMENDATA AVCTAQVE PHILOSOPHIA NATVRALI.

pag. 615. not. g.

Art. Baranzan. Locus Vayerii extat in diſcurſu *de immortalitate animae* [a], Niceronii T. III. *Memoriarum biographicarum* [b], legique meretur magni Baconi epiſtola, vt intelligatur, quam auidus Baranzanus fuerit, rectiora naturalis philoſophiae principia hauriendi [c].

pag. 618. lin. 2. *Sapere auſus eſt Daniel Sennertus.* Addenda ea ſunt, quae ad Tomi IV. caput octauum de hoc philoſophiae corpuſcularis reſtauratore adiecimus. Sed etiam in iſto tomo inter ſyncretiſtas locum ei fecimus. Nondum enim in eo, quod ſeculo ſuperiore ingruebat philoſophiae

a) T. IV. Opp. p. 172.
b) p. 136. ed. Germ.
c) Conf. Patiniana p. 81 ſqq. Epiſtolam Baconi inſeruit B. Lottervs noſter comm. de Teleſio eiusque philoſophia p. 41. not. r. Ad Fr. Lvd. Barelli memorias Barnabitarum P. II. de eo prouocat Niceronius.

phiae naturalis diluculo ſatis diſtinguebatur philoſophia ſyncretiſtica a phyſica eclectica, quam ſobrietatem huic noſtro ſeculo tantum debemus, et ad quam lucem inter nos Io. Chriſt. Sturmius primus fere emerſit.

pag. 620. lin. 14. a fin. *Inuiſitat.* Leg. inuiſerat.

pag. 622. lin. 12. *Cuius exempla, ſi quis ſcire aueat.* Digniſſimus erat, qui in hoc catalogo compareret, praeſtantiſſimus philoſophus, et quadam panſophiae opinione inclareſcens, philoſophiae autem, quae per ignem naturae ſecreta aperit, promus condus, Iohannes Ioachimvs Becherus, qui, vt mechanicae ſpagiricaeque et chemicae artis myſteria reſeraret, doctiſſimis ſcriptis, ipſaque artis cultura, a principibus viris ſumtibus adiutus, omnem contentionem adhibuit. De cuius tamen vita, fatis, inuentionibus, conſiliis hic fuſius diſſerere, inſtitutum noſtrum obſtat. Conſulendus autem praeter Morhofium, de celebri viro Io. Fr. Reimmannvs, qui opuſculo Becheriano, cui rubrum praefixit, *ſtulta ſapientia* commentationem praefixit *de vita et ſcriptis I. I. Becheri* [d]. Inſpiciendus quoque eius *mundus ſubterraneus*, vt, quid in cognitione naturae molitus ſit, intelligatur. Iungendus hoc loco de Bechero, Vrbanvs Godofredvs Bvchervs, qui in ſchediaſmate Germanico, quo *imaginem viri eruditi, ex charactere I. I. Becheri delineauit* [e], omnium prolixiſſime, et ſi iudicio Reimmanniano [f] ſtandum, optime vitam resque Becheri deſcripſit, virtutes eius et merita exquiſitius peruestigauit: manes, quas paſſus eſt, omnium candidiſſime expoſuit. Qui obſeruat quoque, occultos rei literariae et ciuilis morbos Becherum acute perſpexiſſe, et remedia quoque non inepta ſuppeditauiſſe, quibus ſanari poſſent. Sed medicum infelicem, ſemetipſum curare non potuiſſe, nedum alios et integras reſpublicas. Adiecit etiam Bucherus catalogum ſcriptorum Becherianorum ordine ſyſtematico, ex quo omnium optime intelligi poteſt, quo ſigno inter philoſophos, maxime chemicos Becheri nomen excelluerit. His enim in praeſenti loco immorari nobis non licet. Legendae autem ipſae viri κριτικωτάτȣ praefationes, quibus ſcriptorum ſuorum ſummam atque indolem et ſcopum ſatis declarauit.

pag. 624. not. d. *Confer ſi placet Pinacothecam noſtram.* Elogium, quod exhibuimus, ipſe legerat et probauerat. Scripſit poſtea elegantem commentarium de *vita Friderici Hofmanni* Io. Henr. Schvlzivs, qui incomparabili *ſyſtemati medicinae rationalis Hofmanniano* ſuffixus eſt.

pag. 625. lin. 8. *Collecta loquuntur.* Addemus vnum, gloria et laude Haruei dignum: inſcriptionem ſtatuae, quae conſpicitur in collegio medicorum Londinenſium, his verbis: *induſtria, ſagacitate, ſucceſſu nobilis, perpetuos ſanguinis aeſtus circulari gyro fugientis primus promulgauit mundo, nec paſſus vltra mortales ſua ignorare primordia, aureum edidit de ouo atque pullo*

d) 1706. e) Norimb. 1722. 8. f) Catal. crit. P. II. p. 637.

pullo librum: ſic nouis inuentis apollineam ampliauit artem, - - meruitque eſſe ſtator perpetuus.

pag. 629. lin. 12. a fin. *Weidlèrus, alii.* Praeter Gaſſendum[g], inter biographos excellens nomen conſecutum vitam resque Tychonis Brahei tetigit primus et elogio enarrauit, cum ritu equeſtri, Pragae d. 4. Nou. tumularetur, oratione funebri IOANNES IESSENIVS A IESSEN, quam biographiae Tychonis ſubiunxit, filumque eius ſecutus eſt biographus Dinienſis, qui, vt aſtronomiae ſcientia excellebat, ita commentarium *de vita Tychonis* nobis reliquit, omnibus numeris commendandum, cum non ſterilem rerum Brahei notitiam ſuppeditet, ſed et totam aſtronomiae circa tempus Tychonis valde exſplendeſcentis hiſtoriam, (quam ab ortu ſuo ſtrictim in praefatione ſua expoſuit,) more ſuo diligenter et iucunde enarret. Ex hac vero narratione prolixa compendium biographiae Braheanae delineauit PETRVS IOANNES RESENIVS[h], quod *memoriis philoſophorum* inſeruit WITTENIVS[i], quae quidem epitome res Brahei intelligere cupientibus poteſt ſufficere, ſi eorum obſeruationes addantur, quos h. l. nominauimus, quibus adiici poteſt praeter THOMASINVM[k], IOANNES MOLLERVS[l]. Et hos quoque ſecuta eſt narratio NICERONII[m], qui cuncta ordine ſtrictim eſt complexus. Alia paſſim collecta exhibet TEISSIERIVS[n].

pag. 630. lin. 12. *Cum femina plebeia.* Coloni cuiusdam filia, ex quo coniugio character animi Brahei praeter coelum et ſidera nihil curantis poteſt intelligi. Foecundum tamen habuit, duorum filiorum, natarumque ſex factus pater. Vehementer iſta inaequalitas coniugii offendit conſanguineos nobiliſſima gente natos, qui vix regis Daniae auctoritate cum eo potuerunt reconciliari: qui, vt regia beneuolentia ei fauebat, ita ad docendam in Hafnienſi academia aſtronomiam eum adhibere ſtatuerat. Sed incertus de vitae ſuae ſede eligenda Germaniam et Italiam percurrebat, et retractus in Germaniam viſis Ratisbonae ſolennibus coronationis Rudolphi II. Romanorum regis, Baſileam tandem elegit, qua fortunarum ſuarum ſedem transferret. Quod feciſſet quoque, niſi regia Friderici II. gratia eum intra regni ſui fines retinuiſſet, donata ad dies vitae Huena inſula, promiſſoque obſeruatorio et laboratorio exſtruendo. Quod et poſtea factum, quamuis immenſos ſumtus poſceret, cum magnifico apparatui, machinis aſtronomicis, etc. comparandis non niſi regia beneficentia ſufficeret[o]: quae ad mortem quidem regis illi conſeruata eſt, ſuccedente vero Chriſtiano IV. conſpirantibus in eius euerſionem inimicis et aemulis totus fortunarum eius flos emarcuit, regioque ſtipendio,

g) Opp. T. V. p. 480 ſeqq.

h) l. c. Quod tamen breue valde eſt, et vix primas lineas ſcriptionis Gaſſendianae exhibet.

i) Dec. I.

k) Elog. T. I. p. 43.

l) In hypomnem. ad BARTHOLINVM de ſcriptis Danorum.

m) T. XI. p. 217-239.

n) loc cit.

o) Ibid. p. 24. Accepit a rege feudum aliquod in Noruegia, canonicatum Roſchildianum, ſalarium extraordinarium MM. Thalerorum.

dio, feudo et canonicatu, quibus fruebatur, priuatus eſt. Ex his quaedam ſupplenda ſunt, quae valde conciſe in textu narrauimus. Defuncto extructus Pragae tumulus marmoreus, inſcriptione ſuperba et magnifica, laudes et encomia eius decantante, quod ſpecimen eſſe poteſt, quanta gratia in aula imperatoris vixerit.

pag. 631. lin. 22. *Superſtitioſum fuiſſe, obſeruat TEISSIERIVS.* Exemplum eſſe poteſt amor aſtrologiae apoteleſmaticae, qui a tanto aſtronomo expectari vix poterat, cuius ſpecimina affert NICERONIVS [p], qui etiam vitia eius, iracundiam, pertinaciam, inconſtantiam et ſimilia adducit. Aſt longe alium nobis Braheum ſiſtit Ieſſenius, qui apologiam pro eo ſcripſit, et, cum ipſi hoſpes Wittebergae conuixiſſet, erecta ceruice teſtatus eſt, „eum ſe geſſiſſe erga Deum et homines, quoad chriſtianum „et literatum hominem apprime decuit: cum vxore maxima vixiſſe con-„cordia, liberos ex octo ſex ſuperſtites ad pietatem et modeſtiam aſſue-„feciſſe, filios duos ſtudiis, filias acu et colo occupauiſſe. Fuiſſe hoſpi-„talem, liberaliſſimum in pauperes, in verbis fuiſſe veritatem, breuita-„tem, in vultu grauitatem, in conſilio prudentiam; nihil fictum, nihil „ſimulatum in eo, ſed ſcapham ſcapham nominaſſe, nihil in ipſo humile, „nihil abiectum, ſed ſublimem ſupra omnes fortunae minas tuliſſe ani-„mum: Nullam in eo, praeterquam temporis, obſeruatam auaritiam, „vitam ipſi fuiſſe ſtudia, delicias, meditationem, virtutem, nobilitatem, „religionem, dilectionem, non irae tenacem et offenſionum, ſed ad con-„donandum facillimum, et, quod ab aliis expectaret, ad idem praeſtan-„dum promtiſſimum.“ His alia addit Ieſſenius, de ampliſſimis fortunae bonis [q], facie, corporis decore, ſanitate, valetudine etc. apud ipſum legenda, quae omnia cum illaudabili morum diſſimilitudine, quae ei tribui ſolet, conſiſtere nequeunt. Quod hoc loco ideo obſeruamus, vt conſtet, quam difficile ſit in philoſophiae hiſtoria characteres vitae et morum virorum philoſophantium ex vero deſcribere, et quam neceſſarium, etiam in his et ſimilibus ἐπέχειν. Illud facile nobis perſuademus, virum ſuo genio viuentem ad omnium hominum mores componere ſe non potuiſſe, nec ſciuiſſe ſcenae temporique inſeruire, et negligere quaedam, quod ex inimicitia cum Chriſtophoro Valkendorfio aulae regiae miniſtro, quae ex leui cauſſa [r] illi ſubnata eſt, poteſt intelligi, quae regia eum gratia tandem priuauit: aſt ſciuiſſe tamen vtiliter inſeruire aulae, ex magna gratia, qua apud principes viros et imperantes diu floruit, conſtat. Fuit enim apud Rudolphum II. imperatorem, Fridericum II. Daniae regem, Iacobum IV. Scotiae regem, Erneſtum electorem Colonienſem, Guilelmum et Mauritium Haſſiae Landgrauios, Vdalricum ducem Mega-

 poli-

p) pag. 233.

q) Vſus eſt manibus regum principumque apertis. Sed pleraque tamen conſumſit Vranoburgum, centena millia Braheo deuorans. Tacemus tentamina chemica.

r) Vid. NICERON. l. c. p. 325.

politanum, clementiae, liberalitatis, honoris vſu gratioſiſſimus. Tacemus amicitiam virorum inter eruditos ſummorum, ex epiſtolis eius aſtronomicis diſcendam. Habuit Braheus ſororem, mathematicarum rerum non rudem, et imprimis aſtrologiae amicam, quae nonagenaria obiit. Scriptorum catalogum exhibent WITTENIVS et NICERONIVS, qui videndi [s].

pag. 632. not. y. *Vitam eius enarrant.* His addendus NICERONIVS, cuius obſeruatio non praetermittenda: Tria habuiſſe Kepplerum cum Carteſio communia, 1. notitiam vorticum coeleſtium, 2. explicationem grauitatis, 3. notitiam opticae, in qua Kepplerum ſe ducem habuiſſe, faſſus eſt Carteſius. Plura de eo meritisque aſtronomico-phyſicis dabunt hiſtorici aſtronomiae et phyſices. Scriptorum indicem more ſuo exhibuit Niceronius. Epiſtolas Kepplerianas laudabili diligentia collegit, Kepplerianae doctrinae capita dilucide explicuit, praefationem de meritis Germanorum in matheſin, et imprimis vitam Io. Keppleri e mſctis praemiſit V. C. GOTT. MICH. HANSCHIVS Lipſ. 1718. fol.

pag. 634. not. e. *Spurium facit noſtrum Erythraeus.* Idem facit Iſaacus Bullartius in *academia ſcientiarum* apud TH. POPE-BLOVNT [t]. Legitime natum in ſcenam producit Viuianus. Quas diuerſas relationes de ortu et partu Galilaei ita forte conciliare licet, vt ex anticipato concubitu natus, et in iura poſtea familiae legitima admiſſus et receptus videatur [u].

pag. 635. lin. 14. a fin. *Naturam motus mechanici propius inſpexit.* Eius felix initium fecit inuentio communis motus mechanici per pendulum, quod ſola attentione ad motum aequalem ignis in lampade lucentis detexit, et in dialogis *de motu* primus expoſuit, ſicque viam aperuit HVGENIO [x], penduli naturam ad horologia oſcillatoria praeclare applicandi, aliisque mathematicis hoc principium ſtaticum ad praeclaras mechanicae obſeruationes traducendi [y].

pag. 639. lin. 24. *Anonymus Britannus.* Ex eius narratione Germanis noſtris breui compendio vita magni viri exponitur in *nouis literariis Lipſienſibus anni 1728.* [z]. Adducta quoque eſt in ſcenam more ſuo a NICERONIO [a].

Ibid. lin. 24. *Antiqua Newtoniorum familia ſatus.* Patriam habuit Woelſtrupium, prouinciae Lincoln dynaſtiam ad hanc ſtirpem pertinentem.

pag. 640. lin. 12. *Talis cum eſſet.* In compendio memorat, quae de felicitate ingenii Neutoniani in intimos geometriae receſſus, et infinitorum numerorum myſteria penetrandi, hic dici poſſunt, ſpeciali vero tractatione ad hiſtoriam matheſeos ſublimioris pertinent, NICERONIVS [b].

Age-

s) Tom. XIII. p. 321 ſeqq.
t) pag. 898.
u) Conf. HEVMANN. Act. phil. Vol. III. p. 263.
x) De horol. oſcillatorio.
y) Conf. quos laudat WOLFIVS lex. math. v. pendulum p. 1029.
z) p. 722 ſeqq.
a) Tom. I. p. 118 ſeqq. ed. Germ.
b) pag. 120.

Agebat eo tempore annum XXVI. Neutonus, vnde de magnitudine ingenii eius iudicari poteſt. Rem ipſam propius inſpiciendi materiam praebet *commercium epiſtolicum*, iubente ſocietate regia Londinenſi editum, quae hoc loco non moramur, cum ad ſpecialem geometriae ſublimioris hiſtoriam pertineant. Illud certum, inter maxime praecocia ingenia Neutonianum eminuiſſe. Annum enim XXIV. vix attigerat, cum fluxionum rationes iam attigiſſet. Inde vero maxima de Neutono opinio, quae Barrouio perſuaſit, vt lampada profeſſionis mathematicae ipſi traderet anno cIↃIↃcLXIX. ex quo tempore magna in academia eius auctoritas fuit, cuius iura in ſenatu regni ab hoc tempore magno animo defendit. Effecit tamen cura, quam publicis negotiis deſtinare iubebatur, vt parcius in inquirendis Matheſeos et philoſophiae arcanis verſaretur. Aſt ſuppleuerunt id philoſophiae naturalis principia mathematica, Londini cIↃIↃcLXXXVII. edita, quibus diuinam ingenii magnitudinem orbi mathematico et phyſico admirandam exhibuit.

pag. 641. lin. 12. a fin. *Depraedicauiſſe.* Vt animo aequo et liberali vtebatur Leibnizius, ita, quoties de Newtono iudicandum erat, non ſine iuſtiſſimo, quod eius meritis debebatur, praeconico de eo pronuntiauit. Exemplum ſi vis, vnum inſtar multorum eſſe poteſt. Ita enim ad Hackmannum ſcribit: *lubens abs Te intellexi, mox proditurum eſſe, quae de coloribus iam diu meditatur, digno argumento, in quo vir tantus elaboret. Itaque rogo, vt ipſi ſignifices, quantae mihi voluptati ſemper futurum ſit, videre crebra et gloriae eius apud nos, ſi modo illa augeri poteſt, et vtilitatis noſtrae ab ipſo incrementa. Ego enim ſemper candide profiteor, inter potiſſima eum ſeculi praeſentis ornamenta a me haberi, et diu vt ſit etiam proximi a me optari.* Secutus hanc Leibnizii de excellenti iudicio et acumine Newtoni philoſophico ſententiam totus fere orbis philoſophicus, maxime poſtquam principia mathematica philoſophiae prodierunt. Cuius fidem dare poſſunt editiones poſt primam Londinenſem anni cIↃIↃcLXXXVII. plures, et inter eos Cantabrigienſis [c] Coteſii et Pembertoniana, Londinenſis, quas reliquis praeſtare obſeruat NICERONIVS [d]. Certe ſignum libri praeſtantia eruditionis et iudicii incomparabilis eſſe poteſt, quod, cum ſummam legentis induſtriam, attentionem et imprimis geometriae ſublimioris notitiam poſtulet, quibus ſtrictim et conciſe ſaepe dicta, et longum argumentationum et ratiociniorum ſyrma poſt ſe trahentia ſuo ordine haud paucis animo ſuppoſitis et euictis concipiantur et demonſtratione certa et geometrica exhauriantur, meruerit tamen a ſummis viris non tantum auide legi, expendi, et poſt longum examen probari, ſed etiam aliis tandem commendari, vt vniuerſalis inde plauſus exſurgeret, quem annos et dies poſtulauiſſe lector ipſe facile colliget, certe ex attenta et repetita libri inſpectione ſatis conuincetur.

c) Prodiit altera editio, cura COTESII profeſſoris aſtronomiae et phyſicae experimentalis, Cantabrigiae 1731. 4. d) loc. cit. p. 130.

pag. 642. lin. 14. *Supra modum foecundas demonſtrauiſſet.* Prodiit ingenioſa tractatio non ſine praeclaro lumine de luce et coloribus atque reflexionibus lucis diſputans prima vice *Londini* cIↃIↃccIV. altera cIↃIↃccXVIII. lingua *Anglica;* ex *Latina* vero a V. C. *Samuele Clarckio* confecta et ab ipſo auctore probata cIↃIↃccVI. cIↃIↃccXIX. *Gallico* ſermone, interprete *Coſteo Amſtelodami* et *Pariſiis* anno cIↃIↃccXX. et ſeq.

Ibid. lin. 22. *De quadratura curuarum comparuit.* Adiecta ſublimis diſſertatio quoque editioni principiorum mathematicorum philoſophiae naturalis Amſtelodamenſi, itemque in *collectione opuſculorum* a CASTILIONEO curata, *tomo primo.* In qua collectione reliqua quoque opuſcula minora XXVI. maximi philoſophi et geometrae laudabili conſilio comprehenſa ſunt. Indiculum earum adiecit Niceroniano elogio editor Germanus. Sunt in iis pluſcula, ſyſtemati optico illuſtrando inſeruientia, alia methodum fluxionum et ſeriem infinitarum et geometriae ſublimioris problemata diuerſa concernentia.

pag. 643. lin. 8. *Epitaphio.* Dignum omnino eſt, quod hoc loco legatur.

H. S. E.
ISAACVS NEWTON, eques auratus,
Qui animi vi prope diuina
Planetarum motus, figuras,
Cometarum ſemitas, oceanique aeſtus,
Sua matheſi facem praeferente
Primus demonſtrauit.
Radiorum lucis diſſimilitudines
Colorum inde naſcentium proprietates,
Quas nemo ante ſuſpicatus erat,
Perueſtigauit.
Naturae, antiquitatis S. Scripturae
Sedulus, ſagax, fidus interpres
Dei O. M. maieſtatem philoſophia aperuit,
Euangelii ſimplicitatem moribus expreſſit.
Sibi gratulentur mortales
Tale tantumque extitiſſe
Humani generis decus.
Nat. XX. Dec. A. D. MDCLII. Obiit Mart. XX.
MDCCXXVI. e)

pag. 643. lin. 4. *Et non ciuibus modo ſuis ſtupendum.* Huc referendum, electum fuiſſe Newtonum MDCCIII. praeſidem ſocietatis regiae, quam dignitatem vſque ad vltima fata retinuit.

pag.

e) Stili vet. qui eſt d. 28. Martii, ſtilo nouo. Et ſic quoque annus intelligendus, cuius tres priores menſes ad annum elapſum referebantur. Incidit itaque mors Neutoni ſecundum calendarium nouum, 1727. d. 28. Martii, ſolennia ſepulturae regia pompa eminentis ſtrictim tetigit Niceronius. Is etiam ingenioſiſſimum et elegans epitaphium Alexandri Pope exhibet.

pag. 644. lin. 2. *Multis modis poſtponere ſtuduit.* Prodiit libellus etiam veſte Germanica indutus [f].

pag. 645. lin. 6. *Vt modeſtia non minus, quam reliquis virtutibus eminebat.* Adeo ſtudioſus modeſtiae ex iuuenilium annorum recordatione fuiſſe dicitur, vt cum vigeſimo quarto aetatis anno iam methodum fluxionum detexiſſet, eam tamen ſuppreſſerit: de qua re in concertatione Neutonianorum cum Leibnizianis diſputatum eſt. Humanitatem, tranquillitatem, morum facilitatem, ſocialitatem, tolerantiam eius laudant, quotquot eum nouerant. Maxime vero laudandum, virum ſummum, abſtruſis humani ingenii meditationibus, et laborioſo officio occupatum lectioni et meditationi Scripturae S. adeo diligenter vacauiſſe. Coelebs cum obierit, occaſionem habuit de facultatibus amplis pie diſponendi.

pag. 646. lin. 20. *Aliquod doctrinae aedificium minime ſufficiant.* Cupimus legi et expendi ea, quae de philoſophia naturali mathematica diſſeruit illuſtris Wolfivs [g], qui vehementer improbat, *ſi qui hypotheſes Newtonianas, eas praeſertim, quibus non niſi in matheſi locus conceditur, pro principiis philoſophiae naturalis ſumunt, et neſcio, quam philoſophiam Newtonianam exſculpunt, non modo phyſicam cum philoſophia, hoc eſt, cum genere ſpeciem, verum etiam cognitionem mathematicam cum philoſophica confundentes. Etſi in virorum magnorum meritis extollendis liberales ſimus, non tamen eorum laudes in praeiudicium veritatis producimus.* Addit alia apud ipſum tum hoc, tum altero, quem in textu ſuperiori iam indicauimus, loco legenda, quibus τὸ ἀφιλόσοφον in hoc argumento luculenter demonſtrauit. Quod inuito Newtono factum eſſe, vel ex ſola theſi X. heic adducta conſtat, quae ab aſſeclis non ſatis obſeruata ſunt, qui principia mathematica et phyſica inter ſe haud raro confuderunt.

pag. 656. lin. 3. *Quam felici ſucceſſu recentiori aetate phyſica philoſophiae pars promota ſit.* Hoc non ita intelligendum eſt, ac ſi omnia haec noua prorſus et incognita veteribus philoſophis fuerint, illique non viderint pluſcula, quae poſt neglectum antiquae philoſophiae ſtudium virorum acutorum diligentia velut ex ſomno reſuſcitauit, nouoque habitu produxit. Talem enim veterum εὐρημάτων, recentiori orbi philoſophico velut nouas veritates et inuenta venditorum, indicem nuper exhibuiſſe virum longe doctiſſimum Lvd. Dvtens, ſupra iam indicauimus. Vnde, quae veteres ex his recentioribus inuentis iam viderint, viro hoc optimo et diligentiſſimo duce intelligere, et hoc quoque loco indicare operae pretium eſt. At effecit tamen ſitus ille teter et abominabilis, qui omnem fere literaturam ſeculis mediis obduxit et obſcurauit, tum ſeruile Peripateticae ſcholae iugum, tum ἀπαιδευσία ſeculi, vt talia pleraque alta nocte premerentur, virique docti, redeunte melioris literaturae et philoſophiae diluculo, ſtellulas iſtas, quae dudum occubuerant, noua luce irradiantes conſpicerent, ſuoque Marte id aggrederentur, quod veteribus non

f) Helmſt. 1741. 8. g) Elem. math. T. V. c. 9. p 474. c. 5. p. 417 ſeqq.

non ignotum fuiſſe, ex illorum chartis probe explicatis et excuſſis eſt manifeſtum. Quod ne inuidiae cauſſa et ad eripiendam orbi veteri inuentionis gloriam dici reputetur, dignum omnino et hiſtoriae philoſophicae conueniens eſt, ea examinare, et cum recentioribus inuentis comparare, quae vir laudatiſſimus adductis veterum teſtimoniis euicit, veteri orbi non fuiſſe ignota. Non ingratus nobis, nec inutilis lectori labor eſſet, eum in rem praeſentem deducere, et in admirationem ſapientiae, etiam veteri orbi a diuina prouidentia donatae rapere, niſi longius hoc nobis iter eſſet ad ſcopum noſtrum perueniendi, et iucundius ex ipſo fonte aquae limpidae et veteris ac recentioris hiſtoriae philoſophicae plenae biberentur. Sed, vt noſtro fini hoc loco tamen faciamus ſatis, obſeruamus tamen in hac noſtra narratione, eruditiſſimum auctorem oſtendiſſe: I. non Carteſii tantum regulas, quas fulciendae ratiocinationi et meditationi praeſcripſerat, Ariſtoteli et Auguſtino fuiſſe notas, ſed Lockium quoque in Stagiritae et Stoicorum caſtris logicis deprehendi. II. Ideas innatas Carteſii et Leibnizii inueniri in Platone, Heraclito, Pythagora et Chaldaeis; exque eodem et S. Auguſtini fonte hauſiſſe Mallebranchium. III. Qualitatum ſenſibilium exiſtentiam non ignotam fuiſſe veteribus, et vidiſſe, quae magna perſpicuitate Mallebranchius detexiſſe ſibi viſus eſt, Democritum, Sextum Empiricum, Protagoram, Ariſtippum, Platonem, Stratonem; Carteſium quoque et Mallebranchium non longe abſfuiſſe a ſententia Epicuri. IV. Maxime vero eruditus et ingenioſus celeberrimus auctor eſt in explorando ſyſtemate Leibnizii, Buffonii, Needhami, circa generalia naturalis philoſophiae capita: oſtendendo, plerorumque placitorum phyſicorum Leibnizii, veſtigia deprehendi apud veteres, non ignoraſſe eos entia ſimplicia eorumque compoſitionem et originem extenſionis, vidiſſeque eorum partem Pythagoreos, Platonem, Plotinum, Heraclitum. V. Comparando ſyſtema Buffonii cum placitis Anaxagorae, Empedoclis aliorumque veterum de generatione et nutritione, magnam deprehendi conformitatem, habereque imprimis ſyſtema Anaxagorae conuenientiam non exiguam cum natura eius animata. VI. Similiter de ſyſtemate Needhami ratiocinatur, et obſeruationes oculatiſſimi obſeruatoris, quas hoc loco ſupplet et exponit, comparatas cum opinione Pythagorae et diſcipulorum atque Platonis non magnopere diſſidere putat ab iis, quae de generatione iſti philoſophi veteres praeceperunt. VII. In genere autem obſeruat, Spinoziſmum fouiſſe iam Eleaticos et veteres Perſas, Indos, Sinenſes; Hobbeſiumque eosdem ſibi elegiſſe auctores atque duces. VIII. Tum ad philoſophiam corpuſcularem conuerſus, et diuiſibilitatem materiae in infinitum, Democriti, Epicuri aliorumque ſyſtema corpuſculare e puluere excitat, et in eadem opinione haeſiſſe Anaxagoram, Chryſippum, Leucippum, Democritum, qua noſtri temporis philoſophos euincere ſatagit. IX. De motu quoque eiusque acceleratione ſubtilitates veterum ex parte praeiuiſſe recentioribus oſtendit, et imprimis

primis grauitationis vniuerſalis non ignoras fuiſſe, innotuiſſe quoque veteribus vim centrifugam et centripetam, ex Empedoclis, Anaxagorae, Plutarchi teſtimoniis euincere ſatagit, imo attractionis et grauitationis leges et rationes eos iam vidiſſe ex veterum traditione probat, et erudita atque iucunda multa ad illuſtrandam veterum phyſiologiam adducit, quae legiſſe apud ipſum veteris philoſophiae naturalis cognoſcendae cupidum non poenitebit. X. Et ſic in reliquis capitibus verſatur vir doctiſſimus, vt oſtendat, inter plura incerta et falſa, multa quoque vidiſſe veteres vera, et noſtris demum ſeculis vindicata, v. g. de via lactea, de ſyſtemate ſolari, de pluralitate mundorum, de ſatellitibus planetarum, de vorticibus, de ſyſtemate colorum, apud Pythagoram et Platonem iam deprehendendo. XI. Et ſic porro quoque de ſyſtemate Copernicano, deque motu terrae circa axem ſolis, et de antipodibus verſatur, et opinionem Pythagorae et imprimis Philolai, Timai Locri, atque Ariſtarchi, quos ſecutus dicitur Plato, explicat, et veterum de cometis opinionem cum recentiorum placitis comparat, lunae quoque faciem habitatam veteribus non ignotam fuiſſe demonſtrat. Idem inſtitutum, eadem tractandi ratio et eruditio, idem ſcopus in parte tertia, vbi phyſicam particularem, medicinam, anatomiam, botanicen, matheſin, opticam in ſpecie, et mechanicam perluſtrat eo ordine et tractandi concinnitate, vt vel ex ſolo ſcribendi et diſſerendi artificio plurimum gloriae ad notitiam veteris philoſophiae acceſſiſſe, omnino ſit fatendum. Quae tamen omnia cum a ſcopo noſtro nimis deflectant, non tangimus, ſed lectorem ad incomparabilem ſcriptorem ipſum ablegamus, certi, ſi non prorſus in omnibus conuictum, de plerisque tamen perſuaſum inclinaturum ad diuidendam inter veteres et recentiores inueniendi gloriam, relicto noſtrae aetati additae emendationis et demonſtrationis teſtimonio.

pag. 656. lin. 13. *Huius rei eum ſciuiſſe.* Luculenter haec quoque tractat ill. Dutens, libro citato[h], aliique, imprimis qui Hippocrati iſtud myſterium iam fuiſſe notum, contenderunt, ab eo laudati. Pari ratione is veſtigia generationis ex ouo, et ex animalculis ſpermaticis, ſyſtema quoque ſexuale plantarum et apud veteres perſecutus eſt, quae apud ipſum quaerenda, diſerte in iis explicandis verſatum.

pag. 663. lin. 8. a fin. *In vita illuſtris viri iam tetigimus. Hiſtoria* celeberrimae *academiae* a potentiſſimo rege Friderico II. digna eius gloria amplificatae, vulgata eſt ſermone Gallico *anno MDCCLII.* 4. et multa exhibet, quae hiſtoriae literariae et philoſophicae noſtri ſeculi, maxime in Germania lucem accendunt. Augeri ex hac narratione quoque poteſt magni Leibnizii hiſtoria, quem primum auctorem habuit. Quae, vt ad annorum crepuſculum floreat, toto pectore precamur.

h) P. III. c. 3. pag. 39 ſeqq.

AD CAPVT TERTIVM.

DE METAPHYSICAE ET PNEVMATOLOGIAE MVTATIONIBVS RECENTIORIBVS.

pag. 669. not. ff.

Alibi nominanda. Dedit eorum indicem deſideratiſſimus FABRICIVS[a], ipſe inter optimos huius generis ſcriptores numerandus[b].

pag. 682. lin. 5. *Male tamen de theologia naturali et reuelata cenſemus meruiſſe.* Confirmat hanc ſententiam iudicium G. ARNOLDI[c], qui, vt ſingulari ſtudio in excuſandis hominum heterodoxorum erroribus gloriam quaerebat, ita difficili labore, quae pro excuſando Vanino afferre poterat ἑκοντα ἀκοντα conſarcinauit, adeo vt vix ſine taedio legi poſſit, faſſus tamen eſt, negari non poſſe, Vaninum affectuum impuritate et ἀταξίᾳ, opinionis de ſe ſuisque rebus et cogitationibus ſuperbia, diſputandi acerbitate et vehementia et ſimilibus moroſae mentis erroribus ipſum ſe in manus perſecutorum tradidiſſe. Quo pacto tamen emendationem magis erroris et corrupti ingenii, quam ignem deletricem meruiſſe et prodidiſſe, clerum, quem irritauerat, non impune in eccleſia Romana laceſſiri, omnino fatendum eſt. Ita ſcilicet plerumque

Iliacos intra muros peccatur et extra.

pag. 685. lin. 1. *Infami poſtea fato ſublatus.* Laqueo ſuſpenſus propter rebellionem et inſidias, equitis de Rohan contra vitam regii haeredis anno cIↄIↄcLXXIV.

pag. 686. lin. 9. *Vnde commode viuere poſſet.* Semper pauper vixit Spinoza, cum nec a parentibus neceſſaria praeter lectum accepiſſet, et inuitus ad poliendorum vitrorum artificium deſcendiſſet, vt haberet, vnde ἄλφιτα deſumeret. Itaque fruſtra illi ſunt, qui ad imitationem Rabbinorum tale eum opificium manuale arripuiſſe coniiciunt. Ipſe ſe ſerpenti caudam ſuam mordenti ideo aſſimilauit, quia finito anno, nihil facultatum ei erat reliquum, quamuis parciſſime, lacte et polenta plerumque viueret. Adeo enim ab his curis animum aduerterat, vt ne ſtipendium quidem, quo commode viuere poſſet, quodque amicus offerebat, praeter exiguam ſummam acciperet, ſummam autem mille florenorum, a Iudaeis oblatam, ſi conſtans in paterna fide maneret, generoſo pectore reiiceret. Haec COLERVS, BASNAGIVS, NICERONIVS, qui tamen

a) In praef. bonae frugis plena ad vers. Germanicam WIL. DERHAMI aſtrotheologiae, de ſcriptoribus, ex contemplatione naturae homines ad Deum ducentibus.

b) Edidit enim eadem methodo et ſcopo lingua vernacula hydrotheologiam, Hamb. 1734. 8. conf. REIMARI vita I. A. Fabricii p. 177.

c) Hiſt. eccl. et haer. P. II. c. 16. §. 13. p. 577.

men in circumſtantiis fluctuat [d], credi autem eo magis poteſt, ita abſtinenter vixiſſe, cum educationis pariter atque temperamenti atque valetudinis ratio eum ita a pueritia finxiſſet, et philoſophiae ſtudium ab omni quaeſtus cura liberauiſſet. Subleuauit hanc eius frugalitatem et ſobrietatem, qua tenuis victus ei ſufficiebat, ſolitudinis amor, quo raro inter amicos comparuit, ſibique et ſuis Muſis atque vitris vixit.

Ibid. lin. 16. *Iudaeorum perſecutioni opponeret.* Habuiſſet occaſionem cauſſamque publicam fidem implorandi, eo quod ipſe ſica a latrone clandeſtino cum ex ſynagoga exiiſſet, fuiſſet petitus: noluit tamen ea propter magiſtratum ſecuritatis cauſſa adire, contentus, omnem cum Iudaeis communionem diſrupiſſe.

pag. 688. not. r. *Non inuenit, vel vidit.* Ita quidem P. Bayle l. c. duce Colero biographo. Aſt aliud euincit *epiſtola Cl. De Maizeaux ad Morellium*, cui intime notus erat Spinoza, ex cuius teſtimonio patet, Spinozam non tantum Condeum principem conueniſſe, ſed rogatum quoque ab eo, vt ſecum Lutetiam concederet, ſuoque in contubernio ſtipendio ſatis largo viueret, certus de ſecuritate et protectione ſua. Spinozam autem perſecutiones inuidorum metuentem hanc quidem gratiae et liberalitatis teſtificationem precibus declinaſſe; id quod moribus eius vitaeque conſuetudini omnino conſentaneum: praeſertim cum indignationem vulgi, eum proditorem agere voluiſſe ſuſpicantis, ex eo cum Gallico duce colloquio accendiſſet.

pag. 689. lin. 14. *Perturbare velle.* Conſulenda de hac vocatione Spinozae Heidelbergenſi Chevraeana [e] et Ancillonivs [f].

pag. 691. lin. 16. *Poſtea compertum eſt.* Patet ex hoc libro [ff], qui ſero reculis noſtris acceſſit, in id conſenſiſſe totam Spinozae ſcholam, ex qua *vir ille doctus noſtri aeui* fuit, qualem titulum ſine nomine editor habet in editione Lugdunenſi anni MDCLXXVIII. vt omnem plane religionem euerteret, et ſuperſtitionis ignominia cumularet. Non patitur vel locus, vel paginae anguſtia, vt impias nugas et doloſa decreta hominis audacter de ſanctiſſimis religionis myſteriis vitiligantis hoc loco enarremus: dignus autem eſt, qui in hiſtoria theologiae naturalis totus denudetur, vt conſtet, quam turpiter in ipſam rationem et philoſophiam peccent, qui religionem et reuelationem euertere cupiunt. Conſtare quoque hoc exemplo poteſt, haud raro libros rariſſimos, qualis hic habetur [g], eſſe peſſimos.

pag. 706. not. n. *Anima humana ſibi ipſimet ignota.* Prodiit egregia tractatio *Gryphſwaldiae*, 1722. *Vitebergae* 1723. edita.

d) Comparandus cum Colero, Baylio et Baſnagio, mendum enim in numero apud eum eſt, notatum ab interprete Germanico.

e) Tom. II. pag. 99.

f) Melanges de literat. pag. 554.

ff) Supplebunt noſtram narrationem de hoc libro relationes de bibl. quadam Halenſi Tom. I. pag. 47-58. Tom. III, p. 58-69.

g) Vid. Vogt. Catalog. libr. rar. De Maizeaux ad Epiſt. Bayl. p. 143. et imprimis Niceronivs l. c. p. 277 ſeqq. qui verſionis auctorem deſcribit Dom. de Saint Glain Andegauenſem, tribunum militum inter Batauos. Ceterum tres tituli vnum eundemque librum exhibent, mutata tantum tituli pagina. Vnde in noſtro textu p. 691. lin. 14. pro mentiebatur, nunc legendum, gerebat.

pag. 707. lin. 10. *Controuerſiis philoſophorum agitata.* Campus ſe hoc loco aperit, in quo excurſiones magni momenti facere licet hiſtoriae philoſophicae ſtudioſo. Vix enim in tota veteris et recentioris orbis philoſophia anceps magis et ambiguis concertationibus iactatum argumentum occurrit, quam pſychologia, de qua vere dici poteſt, tot capita eſſe quot ſenſus. Quamuis enim homini nihil ſit intimius anima ſua, nihil certius eius operationibus, fatendum tamen, grauem dicam ſcribi poſſe philoſophis, quod etſi totos dies, menſes et annos philoſophando tranſigant, neſciant tamen, quid ſit anima rationalis, ideoque in diuerſiſſimas, imo contradictorias opiniones diſtrahantur. Scripſit ideo eiusmodi reprehenſionem auctor *obſeruationis XIV.* in *appendice* ad *obſeruationum ſelectarum Halenſium tomos X.* [h], vbi non ſine inſigni apparatu hiſtoriae philoſophicae diſputatur, *neſcire animalia rationalia, quid ſit anima rationalis.* Id vt euincat, eundo per omnia ſectarum caſtra, ineptias, contradictiones, quisquilias, nugas detegit et deprehendit, et quam pauca et inepta ſint, quae de anima adduxerunt veteres et recentiores philoſophi, exemplis et teſtimoniis Ionicorum, Thaletis, Pherecydis, Anaxagorae, Diogenis Appolloniatae, porro Italicorum, ſiue Pythagoreorum, ſibi non conſtantium, Eleaticorum inter ſe non conuenientium, Platonicorum vehementer de anima diſputantium, Ariſtotelis et Ariſtotelicorum, quid dicant, ignorantium, Epicureorum et Stoicorum in hac quaeſtione coecutientium, et recentiori aetate Carteſianorum et Eclecticorum de anima exponit, et ad ſcepticorum ideo caſtra confugit, et nos neſcire, quid ſit rationale affirmat, et ne animam quidem ſenſitiuam et vegetatiuam cognitam eſſe contendit. Quae tractatio docta quidem et magnam lectionis copiam prae ſe ferens, colorem habet et eleganter ſceptice diſputat, aſt exoterica tantum eſt, et ex aliorum fontibus hauſta, et ita ſcripta, vt, quis auctor ſit, quas ſcaturigines in ſua arua deriuauerit, facile lector curioſus et attentus poſſit detegere. Aſt occaſionem tamen exhibet aliquam pſychologiam philoſophicam extruendi, ſi ſententiae philoſophorum diuerſae non nudis verbis et teſtimoniis adducantur, ſed ſyſtematica ſenſus connexio explicetur. Quo pacto multa eiuſmodi pſychologiae hiſtorico-criticae ſpecimina in hoc noſtro opere hiſtorico-critico et philoſophico reperientur.

pag. 707. not. o. col. 2. *Suo modo SYRBIVS.* l. *Syrbio.* Vehementer de hoc argumento concertatum eſt inter Buddeum et Wolfium [i], adeo vt omnes fere controuerſiae limites transmigrarentur. Cum enim Buddeus Wolfio in iudicio de eius philoſophia obieciſſet, reiiciendo omnes, quae pro exiſtentia Dei afferri ſolent demonſtrationes, praeter vnam ſuam, frigidam impietatis patronis eum affundere: is, vt aduerſarium fortiter refelleret, impietatis patrocinium in defenſa poſſibilitate cogita-

h) pag. 354 ſeqq.

i) Conf. Hollmann. obſeru. elenctic. in controuerſia Wolfiana p. 4 ſeqq. reliquos ſupra in hiſtoria Wolfii adduximus.

gitationis materiae obiecit, quam ſalua veritate ipſaque Dei natura affirmari non poſſe, multis diſputauit. De qua tamen lite cum ſupra actum ſit, hoc loco nihil repetendum eſt, ſed apologiae Wolfianae ipſae legendae ſunt, et comparanda, quae ſectatores Thummigius, Bulfingerus alii ea de re Wolfiana principia ſequendo diſputauerunt.

Ibid. lin. 9. a fin. *Contra impoſturas philoſophiae.* Conſulenda h. l. Acta eruditorum Lipſienſia [k], et IOANNIS RAPHSONI *epiſtolae miſcellaneae demonſtrationi* eius *de Deo* [l] annexae, qui in iisdem etiam Hobbeſii et Spinoſae ſententias examinat [m].

pag. 708. lin. 4. a fin. *Diſſertatio ipſa legenda eſt.* Duplici modo obſeruat beatus auctor, homini facultatem vaticinandi tribui poſſe, tum, vt ipſi menti haec inſit, tum, vt homo peculiari diſpoſitione ad manifeſtationem a Deo aut genio factam, recipiendam polleat. Prius placuit Ammonio apud PLVTARCHVM [n], cuius rationes plenius expoſuit et vrſit philoſophus Gallus, PETRVS PETITVS [o] ratus, aeque facile animam praeuidere futura, quam recordari praeſentium et praeteritorum, nihilque tam nouum, tam inuſitatum in tempore futuro accidere poſſe, cuius non ſpecies ac ſigna in animo noſtro pridem per ſenſum incepta haereant. Poſterius inter Iudaeos ratum habuit MOSES MAIMONIDES [p], cui *diuinatio perfectio naturae humanae viſa eſt, quam nemo adipiſcitur, niſi ſtudio, induſtria, diligentia, quae id, quod in potentia ſpeciei ineſt, in actum educat, niſi impediatur.* Addit tamen *interdum iſtam perfectionem ita comparatam eſſe, vt ad illius adeptionem neceſſario requiratur eductor, et tunc talem quoque ſine dubio habiturum. Fundamentum autem huius rei praecipuum eſſe diſpoſitionem et dexteritatem naturalem, et perfectionem tam in moribus et qualitatibus externis, quam in rationalibus et intellectualibus.* Vidit facile Iudaeus ſupra gentis ſuae indolem acutus, haec tamen omnia non ſufficere, ad roborandam τῆς μαντικῆς aſſertionem, vnde monet, eſſe tantum praeparationem ad indicationem futurorum a numine recipiendam, requirique influentiam intellectualem a Deo mediante intellectu agente ſuper facultatem imaginatricem influentem, et ſic diſtinguendam a ſpeculationibus ſapientum ſpeculatorum, ſeu theoreticorum, vbi illa influentia in totam facultatem rationalem influat; cum in prophetia influentia in imaginatricem in ſummo gradu ex creatione perfecta oriatur. Facile videbunt Iudaicae ſapientiae periti ortum hanc ſententiam habere ex doctrina Cabbaliſtica de ſephiris atque animarum claſſibus, eſſeque hanc diuinationem ſpeciem emanationis ſupernae ex ſephira ſuperiore in animae partem nobiliorem defluentis, qua de cauſſa ea conſulenda ſunt, quae in hiſtoria philoſophiae Cabbaliſticae tomo ſecundo perſpicue tradidimus. Suſpicamur autem, doctrinam de intellectu actiuo Ariſtotelico, apellae Peripato Arabico

k) 1707. pag. 351 ſeqq.
l) Lond. 1712. 8. ep. I.
m) Ep. II. III.
n) De defectu orac. Tom. I. p. m. 545 ſeqq.
o) De Sibyll. Lib. I. c. 8. pag. 30 ſeqq.
p) More neuochim P. II. c. 32.

bico vehementer deditum in ea ſententia confirmatum fuiſſe: nam et ipſe quoque ille intellectus actiuus emanatio diuina eſt, quae ab extra in hominem influit et diſponit. Et ex hac ipſa Iudaeorum ſchola veriſimile eſt Ben. de Spinoza ſententiam hauſtam, contendentem [q]: hominis temperamentum non excitare tantum prophetias, verum etiam variare, facultate imaginandi fortiori rem ſuam in hac operatione agenti ſuſtentata. Quae omnia tamen cum ſpecialem influentiam ſupponant, nullo argumento probabiliter perſuaderi, multo minus certo demonſtrari poſſunt. Petiti autem argumenta cum eandem naturalem indolem ſupponant, qua naturae ad prophetiae ſtudium aptiores ſint, incertum per magis probant, vel naturalem coniiciendi promtitudinem et ἀγχίνοιαν cum diuinandi facultate toto coelo differentem confundunt. Reliqua, quae moneri h. l. poterant, erudite diſcuſſit Buddeana eruditio, ad quam prouocauimus. Vbi recte quoque obſeruatur, ne ſiderum quidem influxum fundamentum ſuppeditare, ex quo iſta diuinandi facultas naturalis queat confirmari.

pag. 709. lin. 11. *IO. ANDR. PLANERO.* Diximus de acuto hoc philoſopho, profeſſore mathematum ſuperiorum Vitembergenſi, magnae ſpei ſcriptore, ſed praematuro fato, poſt varias vitae viciſſitudines, rerum vanitati 1714. erepto in *germanicis erotematis* [r] H. P. Quae cum legi ob noſtra vernacula ab omnibus non queant, pauciſſimis de eius ſententia monemus, placuiſſe illi, prima corporum humanorum ſtamina eſſe concreata ſimul; adeoque animas pariter ſimul eſſe creatas, et generationem fieri modo vnione materiae et formae. Generationem eſſe iſtam vnionem formae cum materia, conſequenter et animam vnione iſta propagari. Nullum agens naturale poſſe aliquid immateriale producere, quia hoc ſit mentis infiniti; hominem bruto fore deteriorem, ſi anima non propagetur vnione, ſed ex nihilo vel immediate ab ipſo Deo, vel a parentibus creetur etc. Dicere has aſſertiones aliquid, cuius rationes ſufficientes non poſſunt euidenter explicari, videbit quilibet, qui nihil admittere conſueuit, cuius ratio ſufficiens declarari nequit. Mirum itaque non eſt, etiam in Planeriana hac hypotheſi de origine animae per vnionem, innumeras difficultates et ἀσύςατα deprehendiſſe viros doctos, quorum ſummam expoſuit Elswichius [s].

pag. 712. not. e. col. 2. lin. vlt. *NICERON. memoires.* In Germanica editione haec vita B. Bekkeri diligenter ſcripta extat *T. XX. p. 55 ſeqq.*

Ibid. lin. penult. *Quam aduerſarii eius clamarent.* Occaſionem exhibuit Bekkero, litibus atque controuerſiis Carteſianis ſe immiſcendi, conſilium ſenatus eccleſiaſtici Leouardenſis prohibendi ſtatuum confoederatorum nomine, ne quis Carteſianam philoſophiam vel in genere, vel in ſpecie, tum in cathedra, tum in ſcriptis profiteatur, niſi refutandi cauſſa.

Quae

q) Diſc. hiſtor. polit. c. 18. 19.
r) Tom. VII. pag. 805 ſeqq.
s) Diſſ. de recent. controuerſiis de anima. §. 33. pag. 54 ſeqq.

Quae cum grauius ſtatuta eſſe, quam par erat, Bekkerus iudicaſſet, edidit *admonitionem candidam et ſinceram de philoſophia Carteſiana* [t], et nec tanta in illa pericula latere, quanta clamabant Voetii ſequaces, nec adeo abſurda de ea cogitanda eſſe, ea modeſtia demonſtratum iuit, vt Samuelis Mareſii aſſenſum mereretur. Quo pacto cum ſe his controuerſiis immiſcuiſſet, diſplicuit Ioanni van der Wayen, tum adhuc Carteſii aduerſario, cuius rei euentum notauit LILIENTHALIVS [u], qui in controuerſiis de catechiſmo Heidelbergenſi magnam ei inuidiam conflauiſſe eumque permouiſſe, vt munere Franequerano ſe abdicaret, refert: quae cum ad eccleſiaſticam Belgii hiſtoriam pertineant, hoc loco non moramur.

t) Veſal. 1668. 8. u) loc. cit. pag. 30.

AD CAPVT QVARTVM.

DE EMENDATIONE PHILOSOPHIAE MORALIS RECENTIORIS AETATIS.

pag. 723. lin. 19.

Nonnullis editionibus praefixa eſt. Apparet in editione *tentamin.um* noſtra edita, vt habet titulus, *Coloniae MDCXVI.* vita eius ex propriis illius ſcriptis collecta, quae fundamenti loco eligenda eſt in deſcribenda hiſtoria Montani.

Ibid. lin. 23. *Inter huius conditionis homines eum educari curauit.* Mirum id videri poteſt in parente Montani; qui cum filium procul eſſe a ſtultitia ambitionis equeſtris eſſe cuperet, ſuoque ingenio viuere optaret, eorum hominum educationi et exemplo tradidit, a quibus nec verae virtutis vmbram, nec honeſtatis gloriam, nec morum ciuilitatem poterat diſcere. Quae primae cauſſae fuerunt, cur character Montani inter plurima pulchra et bona, quae ex naturae diuitiis habet, ſibi factus ſit diſſimilis, nec adeo accurate cohaereat vitae eius et actionum hiſtoria, quam ex narratione laudata cum attentione intelligere neminem poenitebit.

pag. 724. lin. 19. a fin. *Sexagenarius obiit.* Legendum epitaphium ab vxore Franciſca Chaſſanea ei ſcriptum [a], in quo *maritum dulciſſimum, ob morum ſuauitatem, ingenii acumen, extemporalem facundiam, et incomparabile iudicium ſupra humanam ſortem extollit, et vniuerſis populatim gratum et aduerſus omnes dolorum minacias munitam ſapientiam labris et libris profeſſum* depraedicat. Quam vitae continentiam iuuentus licentioſius tractata non promiſerat. Valde laudant eius characterem eius ſcriptores biographi, et tum ingenii excellentiam, cogitandi et iudicandi acrimoniam,

a) Exhibet NICERONIVS Tom. XII. pag. 189 ſeqq. ed. Germ. vbi vitam eius enarrat.

niam, meditandi facilitatem, lectionis atque eruditionis vaſtitatem eximiis encomiis depraedicant, tum vero animum quoque incertum et profundae meditationis ignarum, iudicii quoque diſcretionem ſaepenumero neglectam culpant, et ſuſpicione grauant, quod religioni ipſique naturae legi grauis et inimicus fuerit. Adeo difficile eſt, mediam viam tenere; quae tamen Montano ignoſcenda eſſe putamus, quod in tanta cogitationum varietate, ſine certo principio diffuſus ſaepe dulcedine vitiorum ſermonis et meditationis incogitantia ad deteriora nonnulla pertractus eſt, quae ipſum non ſatis intellexiſſe omnino, certe effudiſſe magis, quam examinaſſe cenſendus eſt.

Ibid. not. e. *Hagae comit. IV. Vol. 12.* Prima *tentaminum* Montani editio prodiit *Burdig.* 1580. 8. quae duos tantum libros priores continet, *quinta Pariſienſis* 1588. 4. librum tertium adiectum habet. Poſt Montani mortem lucem vidit editio *Pariſienſis*, *anni* 1595. ad autographum auctoris emendata et aucta, et inter reliquas optima. Hanc ſecutae ſunt aliae multae inter quas C o s t e i ideo ſuper ceteras eminet, quia non tantum ad veteres exacta et cum illis comparata, ſed loca quoque veterum ſcriptorum Graecorum, Latinorum, Italorum exactius citata, notulis quoque quibuſdam diſpuncta; hanc imitati ſunt bibliopolae *Pariſienſes, 1725. IV. Vol. in 4.* qui nonnulla Montaniana adiecerunt, *Hagienſis* autem anni *1727.* 5 *Vol. 12.* pauca habet, quae his praeſtant. Ceterum, quanta exiſtimatio huius operis moralis in orbe erudito obtinuerit, verſiones Italicae, *Ven. 1633.* 4. *Anglica*, *Lond.* 1603. *Germanica 1753. 1754.* docent, pluribusque narrat editor nouus Coſteus, omnino de hoc libro legendus. Multa habet Montanus a veteribus deſumta et nouo lumine ſplendidiori induta, quae ſi a propriis eius meditationibus ſeparentur, longe minor erit doctrinae eius gloria[b], nec magno iudicandi acumine, nec multo ratiocinationis nexu ſuſtentata, vt appareat, voluiſſe eum tantum ἐξωτερικῶς ſcribere. Qui eius character locum ei inter philoſophos morales eclecticos deſignat tantum exotericum.

pag. 731. lin. 17. *Pulchre et concinne exponuntur.* Auctorem anonymum prodidit Hevmannvs[c], Pet. Amb. Lehmannvm, quem ſequitur auctor *annotationum ad Niceronianam biographiam Grotii*[d]. Vterque diligentiam, iudicium, lectionis copiam in ea ex merito laudat. Niceronivs[e] in recenſendis eum librorum Grotianorum editionibus nimium tribuiſſe bibliothecarum catalogis iudicat. Recte vero facient, qui hunc ſcriptorum Grotianorum indicem cum Niceroniano comparabunt, quo vitam ſtrictim, librorum hiſtoriam fuſe et accurate, more ſuo enarrauit[f].

Ibid. not. * lin. vlt. *Le Vaſſor Hiſt. Lud. XIII. l. 12. alii.* Exponuntur quoque vita resque geſtae Grotii in *bibliotheca Remonſtrantium*[g], in *Colle-*

b) Conf. Menagiana Tom. I. pag. 305.

c) Via ad hiſt. lit. c. VII. §. 2. p. 404. miſcell. Lipſ. noua Tom. I. p. 320.

d) pag. 85. n. 53.

e) loc. cit.

f) Tom. I. mem. bigr. p. 31 ſeqq. vers. Germ.

g) pag. 78 ſeqq.

Collectione BATESIANA [h], DVPINII *Bibliotheca ſcriptorum a com. eccl. Rom. diſcedentium* [i], quo referri quoque poſſunt MEVRSII *Athenae Batauae* [k], MAVRERII *mem. Bat.*, et ex recentiſſimis ſcriptoribus BVRIGNIVS, qui Gallica lingua, hiſtoriam vitae, ſcriptorum, negotiationum, quibus interfuit GROTIVS, multo apparatu conſarcinauit. Quem paſſim laudari quidem videas [l], timemus vero, ne partis ſtudium luculenter prodiderit, Grotium tantum non penitus Romanae eccleſiae vindicando [ll]. Quo veteri ἐγκλήματι an hiſtoricam fidem probauerit, lectori iudicandum relinquimus, recte incertum id eſſe, et ex meris coniecturis colligi obſeruauit ipſe NICERONIVS [m]. Praecocis autem ingenii adoleſcens cum Grotius eminuerit, inter huius characteris pueros locum ei quoque fecit HADR. BAILLETVS [n]: et *de vita, morte ac ſcriptis H. Grotii obſeruationes* complures attulit ANONYMVS [o], qui eſt IO. GEORG. MEVSCHENIVS, et de eius genere, pueritia, munere in republica, carcere et fuga in Galliam, exilio, legatione Suecica, itinere in Belgium, naufragio et morte, ea ex fontibus literariis cumulat, quae poſtea materiam biographis ſuppeditarunt Grotii vitam deſcribendi.

Ibid. lin. 13. a fin. *Ob doctrinae laudem fuit commendatiſſimus.* Erat enim literaturae Latinae, Graecae, Hebraicae peritiſſimus [p].

Ibid. lin. vlt. not. o. *Exempla habes l. c. p. 9 ſeqq.* Legendus h. l. imprimis BAILLETVS [q]. Cecinit de hac praecoci eruditione diſcipuli ſui IOSEPHVS SCALIGER [r]:

Hugo ſoboles Grotius optimi parentis
Qui limina nondum tetigit puberis aeui
Sed mente ſenili teneros praeuenit annos
Magnum meditans, auſpiciis noluit illis
Praeludere, quae veſticipum poſtulat aetas
Sed maluit a grandibus inchoare coeptis.

Vna vero ex Martiani Capellae editione gloria, praeclariſſimum ingenii diuini in adoleſcente exemplum eſſe poteſt, de qua in hiſtoria critica L. Latinae dicendum [s].

pag. 730. lin. 18. *Torque aureo teſtatus eſt.* Erat tum anno cIↄIↄXCVIII. annos natus XVI. et in eo itinere ſummos in iure honores capeſſere, rarum erat et inuſitatum.

pag. 735. lin. 13. *Non ſine iucunditate intelligi poteſt.* Legenda et ponderanda hac occaſione *epiſtola Grotii ad Erycum Puteanum* [t], liberationem ex

h) pag. 420.
i) Tom. II. p. 496 ſeqq.
k) pag. 205.
l) Journ. des Savans Fevr. 1753. p. 378. bibl. theol. P. VIII. p. 871.
ll) Conf. nou. lit. Lipſ. 1754. p. 170.
m) loc. cit. p. 44. n) p 243.
o) Obſ. ſelect. Hal. T. VII. obſ. 14. p. 329 ſqq.
p) Vid. eius vita in coll. Bat. p. 421.
q) loc. cit.
r) Carm. praef. Mart. Cap. Plures addit cl. CHR. FR. G. MEISTERVS in bibliotheca I. N. G. P. I. p. 200 ſeqq. qui in ſeqq. etiam fuſe eius commentatores enumerat.
s) Conf. FABRIC. bibl. Lat. T. I. p. 640.
t) loc. cit.

ex carcere illi gratulantem, in qua neſcias, vtrum vel elegantia ingenii, vel pectoris pietas atque candor primas partes tueatur, adeo iuſta, decora, pia, et viro ſapiente atque Chriſtianae ciuitatis alumno digna ſunt omnia, vt lectio decies repetita decies placeat.

Ibid. lin. 22. *In deuinciendo ſibi Grotio beneficiis certauit.* Meminit huius beneuolentiae GASSENDVS in vita Peireſcii [u], his verbis: *Anni inſequentis* (1621) *primo ſtatim vere amplius, quam menſe decubuit; adeo vt neque diſceſſurum iterato cum rege Varium comitari potuerit, neque Hugoni Grotio, tum primum in Galliam appulſo, quam multa magnaque officia deſtinauerat, exhibere. Scilicet tanti illum ducebat, vt in vicem Scaligeri aſſertum Galliae diceret* etc. Ingreſſus eſt Lutetiam Grotius anno cIɔIɔcXXI. die 23. Aprilis donatiuum a rege accepit M. Thalerorum, quod eripere illi accuſationes aduerſariorum non potuere [x].

pag. 736. not. f. *Grotius vindicatus P. I. p. 266.* Diligenter et accurate hiſtoriam celeberrimi operis enarrauit, et imprimis fortunam libri, editiones, verſiones, interpretationes, obiectiones eius recenſuit NICERONIVS [y] cum his noſtris comparandus.

pag. 737. not. h. *Ep. ad Gallos 66.* Pon. 76. quae eſt ad Peireſcium, vbi inter alia: *interim non otior, ſed in illo de iure gentium opere pergo, quod ſi tale futurum eſt, vt lectores demereri poſſit, habebit, quod tibi debebit poſteritas, qui me ad hunc laborem et auxilio et hortatu tuo excitaſti.* Scripta eſt iſta epiſtola 11. Ian. 1624.

pag. 739. lin. 3. *Inuentum fuiſſe iureconſultum Helmſtadienſem.* Io. A FELDEN iurisprudentiae et mathematum profeſſorem, qui poſt auctoris vltima fata *Amſtelodami anno MDCLIII.* edidit *annotata in H. G. de I. B. et P.* Valde contemnit hunc Grotii cenſorem NICERONIVS [z]. Editiones et refutationem libri a Graſwinckelio, qui Grotii amanuenſis fuerat, titulo *ſtricturarum ad cenſuram Io. Feldeni de I. B. et P. Amſt. 1653.* editam, quae et ipſa non omnibus probata eſt, recenſet *bibliotheca Grotiana*, ſubiuncta *vindiciis Grotianis* [a]. Non fine iurgiis et contumelia haec concertatio acta eſt, Feldenio par pari referente.

pag. 742. lin. 12. a fin. *Ad res magnas nato praeditum.* Veſtigia eruditionis caſtigatae in hoc ſtudio morali adeo commendauerunt Henningeſium Friderico a Iena, electoris Brandenburgici ſtatus adminiſtro, vt eius potiſſimum iudicio perſuaſus elector eum legatum in comitiis Ratisbonenſibus eſſe iuberet.

pag. 743. lin. 3. *Adeundi ſunt.* Comparandae eum his *memoriae Niceronianae*, et quae ſuppleuit interpres Germanus, a nobis hoc loco non exſcribendus.

pag.

u) Epp. Remonſtr. CCCLXXXVIII. p. 654. ed. vlt. anni 1705.

x) L. III. T. V. Opp. p. 289. Conf. Obſ. ſel. Hal. T. VII. obſ. 15. p. 338.

y) l. c. p. 52 ſeqq. qui copia et accuratione commendandus.

z) loc. cit. p. 56.

a) pag. 149. 150.

pag. 746. lin. 27. *Relictis filiis tribus.* Inter eos eminuit Petrus, tum ingenii praecocis et parentis aemuli, maxime Latini carminis laude commendatus, partim meritis de republica in legationibus ad aulas ſeptentrionales conſpicuus.

pag. 747. lin. 16. a fin. *Pulcherrimis corporibus naeui ſui inſunt.* Cogitandae quoque temporum et fatorum, maxime in Belgio foederato circumſtantiae, ſtudium factionis, rebelliones frequentes et mille alia, quae ingenium Grotianum a ſectario ſpiritu et remediis violentis vehementer abhorrens ferre non poterat, et interdum in contraria currere coëgerant [b].

Ibid. lin. 7. a fin. *Niſi Grotio vſa fuiſſet diuina prouidentia.* Non ingratum fore Lectori hiſtoriae fontes veros adaequatos rimanti adſcribere iudicium Ch. Thomasii [c], eo quod multa complectatur, quae hanc emendandi doctrinam moralem periodum praeclare illuſtrant: „Opus erat „eiusmodi doctore, qui iam expertus erat perſecutionem ſcholaſticorum, „et qui ab aliis eruditis non ſcholaſticis ad id opus difficile ſuſcipiendum „impelleretur. Scilicet vt ex vna parte caute verſaretur cum philoſophia „morali ſcholaſticorum, ne huius bilem aduerſus prudentiam naturalem „et rationalem ex latebris productam nimis irritaret, ex altera vero parte „non adeo metuendum haberet odium ſcholaſticorum, ſed in protectio„ne potentiorum aliquo modo fiduciam poneret. Talis vero erat vir in„comparabilis Hugo Grotius. Conueniebant ei requiſita omnia hactenus „memorata - - Erat iam in aetate tenera et iuuenili prae aliis eruditus, „et multis profeſſoribus comparandus. Promotus erat in aetate nondum „virili ad munera politica patriae magni momenti. Infelicitati, aut po„tius felicitati eius adſcribendum eſt, quod ortis turbis et diſſidiis ciuili„bus parti imbecilliori adhaereret, et propterea ad carceres perpetuos „condemnaretur, ſed tamen miro artificio vxoris fideliſſimae exinde libe„raretur. Quaerebat protectionem eamque inueniebat in Gallia et illu„ſtris Peireſcius eum inſtigabat, vt tentaret, annon tandem aliquando in „philoſophia morali vera doctrina poſſit ab ineptiis ſcholaſticis purgari, „vt ius gentium ſecundum ductum genuini luminis naturalis deſcriberet. „Obſequebatur Grotius, atque operi titulum *de iure belli et pacis* dabat, „vt oſtenderet, controuerſias regum, principum aut diuerſorum popu„lorum, vnde plerumque bella oriuntur, non ex iure Iuſtinianeo aut ca„nonico, ſed ex ſolo iure naturae decidendas eſſe. Caute procedebat, „et, quamuis operam daret, vt ea, quae hactenus Scholaſtici confuſiſſime „tradiderant, miſcendo videlicet iura diuina, communia, Moſaica cum „legibus humanis particularibus, iterum ſepararet atque diſtingueret, non „tamen ſtatim eorum fundamentales errores oppugnare tutum putabat, „ſed potius eos in prolegomenis laudabat, et operam dabat, vt eorum „fundamentalem propoſitionem de iure naturae etſi obſcuram et falſam

b) Niceron. l. c. Baillet. l. c.

c) Hiſt. I. N. c. V. §. 15. p. 66 ſeqq.

„cum ſocialitate Ciceronis conciliaret. Atque iſta cautela ad id illi prod-„erat, vt eius doctrina non cum tanto ac tam hoſtili impetu oppugnare-„tur, quem poſtea alii ſunt experti, qui absque diſſimulatione grillos „ſcholaſticos aperte oppugnare inſtituerunt. Paucis: Grotius erat inſtru-„mentum, quo diuina ſapientia vtebatur, vt initium faceret tollendae con-„fuſionis adeo diuturnae luminis naturalis et ſupernaturalis. Dico *initium*. „Quemadmodum enim diuinum Numen pedetentim, non vno impetu ex „die noctem, et ex nocte diem facit, ita etiam eadem methodo vtitur in „mutatione veritatis et errorum. Praecedit aurora, et inter primas „diei horas et meridianam lucem magna pariter differentia eſt. Sed „manet tamen laus Grotio primae inuentionis et quod aliis ad mini-„mum viam oſtenderit, erroneas doctrinas a veris ſeparandi.“ Quae vere et recte dici a Thomaſio nemo negabit, qui attente conſiderauerit, quo ſenſu et ſignificatione Grotius inuentor iuris naturalis emendati dicatur. Quanquam enim ante eum quidam erant, qui ad hanc auroram oculos aperirent, coecutierunt tamen, donec Grotius tam prouidam mutandi et emendandi iuris naturalis diſciplinam occaſionem nactus orientis lucis radios cominus oſtenderet. Non tamen hoc iudicium eo trahendum eſt, vt credatur, ſine maculis hunc ſolem Grotianum diſciplinae morali fuiſſe exortum. Trahebat enim nonnihil ex iſtis tenebris, quae ingenia in campo morali obruerant, et reprehenditur non immerito, quod maluerit ad literaturae veteris igniculos, quam ad artis rationalis lumina animum ſaepe aduertere; quodque ideo in verum et genuinum principium cognoſcendi in iure naturae et gentium non attenderit, nec legis homonymiam ſuſtulerit, lumen vero reuelatum et naturale vbique fere miſcuerit, quod ius gentium ſpeciem iuris voluntarii fecerit, vt ea taceamus, quae theologi in eo notarunt puritati doctrinae ſacrae non vbique conformia [d]. Verum haec a communi humanitatis ſorte non aliena et inuſitata ſunt, vbi nihil ſimul incipitur et perficitur, hiſtoria vniuerſali teſte luculentiſſimo. Aſt fatendum tamen, plura Grotium attuliſſe, quam eo tempore expectari poterant, dignum, cuius aeterna maneat in annalibus hiſtoriae philoſophicae memoria.

pag. 748. lin. 7. a fin. *Nimia literaturae orientalis copia grauata tractatio.* Dudum id obſeruatum viris doctis, nihil minus tractandum fuiſſe, quam huius diſciplinae moralis argumentum, a Seldeno, ea confuſione ſtudiorum ſuorum perturbato, vt eodem tempore de rebus toto genere diuerſis cogitaret, digreſſiones etiam captaret adeo remotas et interdum tam longas, vt niſi ita ſtudia inſtituiſſet, non potuiſſet tantam ordinis et rerum perturbationem ferre. Addit his Io. Clericus [e]: *ac ſane dum ordinem et perſpicuitatem negligit, non parum taedii lectoribus creat, quae vera et vtilia habet longe plurima, minus facile intelliguntur, et ſicubi in errorem delabitur,*

d) Idem loc. cit.

e) Art. crit. P. I. c. 5. §. 5. p. 96.

labitur, vix origo erroris deprehendi poteſt. - - Confuſio, digreſſiones, teſtimonia aliena et immenſa illa eruditionis vnum in opus congeſtae farrago facile fucum faciunt, et perſpicaces etiam occaecant. Quae in genere de Seldeno rectiſſime obſeruat, eo magis ad hoc iuris Ebraei vniuerſalis ſyſtema pertinent, quo magis argumentum varietate et copia lectionis prorſus obruit, et lectorem impedit, vt intolerabilem iuris naturalis et traditiui confuſionem detegere, et quam inepte et ſine neruo rationes expediantur, intelligere ſatis poſſit. Mirandum itaque non eſt, opus cetera erudita lectione ſpiſſum atque turgens admiratores haud reperiſſe, nihilque adiutam ab eo diſciplinam iuris naturalem. Verum enim, quod C. THOMASIVS [f] pronuntiauit, iudicium, Seldeni librum eſſe ſaltem hiſtoriam ſententiarum rabbinicarum de iure naturae; malumus dicere, de traditiua philoſophia morali Iudaeorum incerta et fidem non praeſtantia exhibentem, nihil magis pertinere ad ius naturae, quam aliam quamcunque philoſophiae traditiuae enumerationem, et confundere magis, quam exponere diſciplinae huius latifundia, lectio lectorem docebit.

pag. 749. lin. 12. *Reliqua, quae de mari clauſo cum Grotio diſputauit.* Occupat Seldeni liber de *mari clauſo Tomum II. opp.* eius *Londini 1726.* editorum, laudaturque ob multam eruditionem et veritatem, quamuis naeuis non careat. Certe Grotium Seldenum peculiari opera refellere auſum non eſſe, ſed duo tantum epigrammata in eum ſcripſiſſe obſeruat cl. MEISTERVS [g]. Quod ſilentium veriſimile eſt perſuaſiſſe Grotio non tam cauſſae deterioris materiam, quam ingratum patriae contra ipſum animum, cui tamen iſto ſcripto velificabat. Pro Grotio autem de mari libero in arenam deſcendit TH. GRASWINCKELIVS, cui vindicias oppoſuit SELDENVS [h], vt alios taceamus in hoc argumento occupatos, qui ad ſpecialem hiſtoriae I. N. tractationem pertinent, a quibus diſquiri ſolet, num ius maris libertati plenae afferendum omnique imperio eximendum, vel ex altera parte vnico regno oceanus obnoxius vindicandus ſit. In qua quaeſtione ex vtraque parte limites quaeſtionis tranſiliiſſe hos ſcriptores, I. N. periti et accurate philoſophantes dudum decreuerunt. Verum haec obiter.

pag. 750. lin. 3. *Anonymus quidam adiecerit.* Dolemus, non eandem fortunam habuiſſe illuſtris viri memoriam, qua Grotio frui licuit, vt integra atque iuſta, at arcana quoque eius biographia conſcriberetur. Quanquam enim res eius tetigerunt IO. PETR. A LVDEWIG [i], REIMMANNVS [k], HEVMANNVS [l], GLAFFEYVS [m], alii, certiora tamen et pleniora poſtulant

 tanti

f) loc. cit. p. 88 ſeqq.

g) Bibl. I. N. et G. P. II. p. 112.

h) T. II. Opp. p. 1415. Lond. 1653. 4. Meruiſſe hac diſceptatione Seldenum, vt carcere, quo retinebatur, liber exire poſſet, tradit auctor bibl. iuris imp. c. 3. p. 233 ſeqq. vbi ceteri quoque, qui de mari libero vel clauſo ſcripſerunt, recenſentur.

i) Or. de vita Pufendorfii, Or. XVII. p. 463.

k) Hiſt. lit. Germ. P. IV. p. 612 ſeqq.

l) Act. phil. Vol. III. p. 641. 949.

m) Hiſt. iur. nat. L. III. §. 121 ſqq. p. 201 ſqq. quibus merito addi debent memoriae erud. NICERONIA-

tanti viri in iurisprudentiam naturalem, et hiſtoriam merita. Nos quae adduximus, ex ipſius mentione paſſim in ſcriptis ſuis facta collegimus, alia ſtrictim addidit *bibliotheca ſcriptorum iuris imperantium.*

pag. 750. lin. 11. *Affectam autem perficere non potuit.* Inſpicienda eſt acutiſſimi philoſophi et mathematici, qui imperatori et Principi Palatino Sulzbacenſi a conſiliis fuit, et cathedram mathematicam in academia Ienenſi circa finem ſeculi elapſi praeclara multaque laude ornauit *philoſophia mathematica, per ſingulas ſcientias continuata, vniuerſae artis inueniendi prima ſtamina complectens, quam Ienae 1693.* publici iuris fecit, vt intelligatur, quanta ingenii profunditate, quanto iudicio in philoſophia et matheſi verſatus ſit, quam multas veritates viderit, quas poſteri philoſophi ſuo nomine vulgarunt, et quas propter cogitandi profunditatem neglectas eſſe dolendum eſt. Ex eius ſchola prodeuntes Leibnizius et Hambergerus, qui Wolfium poſtea formauit, teſtes ſunt, quo loco ponendus ſit philoſophus praeſtantiſſimus, ſed ob conceptus mathematicos difficilior et obſcurus.

Ibid. lin. 6. a fin. *Ipſe Pufendorfius prouocat. Quae omnia* (ſermo eſt de diſciplina morali demonſtrationis capace) *non ita pridem peculiari libro perſpicue admodum et ſolide oſtendit V. C. Dn. Erhardus Weigelius, in academia Ienenſi mathematum profeſſor, amicus meus honorandus* [n]. *Qui idem primus me hortatus eſt, vt in iſto genere quid conarer, et cuius ingenium in nonnullis facem mihi vtiliſſime praetulit.* Haec ipſe PVFENDORFIVS [o]: ex quo iudicari poteſt, in quantum iurisprudentiam ſuam moralem, quod nonnulli volunt, Weigelio debuerit, qui non erubuit honeſto pudore fateri, per quem profecerit. Eodem candore ingenuo faſſus eſt, multa ſe deſumſiſſe a Grotio, nec parum debere Thomae Hobbeſio. Verum haec pleraque poſtea refinxit, vt nouum I. N. et G. ſyſtema effingeret.

pag. 753. lin. 5. *Ad legatum Suecicum Coyetum in aula Hafnienſi commorantem vocatus eſt.* Erat tum in miniſteriis regis Suecici Eſaias frater [p], multumque apud proceres valebat, quorum commendatione poſtea ducatus Bremenſis et Verdenſis cancellarii munus accepit, vir et ipſe veteris atque recentioris literaturae cognitione celebratiſſimus, et Samueli fratri par. Is in legati Suecici domum eum introduxit, fatali quidem ipſi fratri tempore, qui cum reliquis legati domeſticis captiuus detentus eſt; aſt felici pro philoſophia, quae taedii leuamen in excutiendis moralis ſapientiae fundamentis quaerendum illi commendauit. Sed excutiendus et legendus ipſe locus *Eridis Scandicae*, quem p. 126. allegauimus, vbi in *epiſtola ad amicos* ſiue *apologia contra Nic. Beckmanni libellum famoſum*, pluſcula de vitae ſuae circumſtantiis memorauit.

pag.

CERONIANAE T. XIV. p. 239 ſeqq. itemque praefationes verſionum Gallicarum operis de I. N. et G. et Intr. in Hiſtor. Biblioth. FABRICII P. IV. p. 133.

n) Habitabat in eius aedibus per annum 1657.

o) Vid. l. c. not. a.

p) Erat is noſtro natu maior, et regis Sueciae conſiliarius, et ad Galliarum regem legatus, cuius opuſcula edidit ill. LVDEWIGIVS Hal. 1699. 8.

pag. 756. lin. 9. *In hiſtoria critica et literaria iuris publici Germanici exponendum eſt.* Strictim celeberrimi libri hiſtoriam enarrant nouus editor Christianvs Thomasivs [q] et P. Niceronivs, qui editiones quoque, cenſuras, verſiones, commentationes ordine recenſet, ipſe adeundus [r]. Ortae inde Pufendorfio cum Scharenſchmidio I. V. L. controuerſiae, quibus ſub Io. Rolleti nomine ſe vindicauit.

pag. 759. lin. 4. *In libello de officio hominis et ciuis.* Hiſtoriam literariam elegantis compendii enarrat Niceronivs [s], editiones et verſiones Meistervs [t], et *bibliotheca iuris imperantium* [u], quos vide. Inter hos vero omnes vt de maiori opere, ita et de minore epitome optime meruit Io. Barbayracivs, cuius praefatio in I. N. et G. introductionem egregiam exhibet, in omnem doctrinam moralem.

pag. 759. lin. 14. *Vt ſuo loco dictum.* Recruduit hoc bellum, cum moralitatis obiectiuae ſyſtema a Pufendorfio, Thomaſio, Buddeo aliisque reiiceretur, Wolfius autem de intrinſeca et metaphyſica rerum atque actionum bonitate vel prauitate perſuaſus eam magnis moliminibus reſtauraret et acerrimis contentionibus poſtliminio vindicaret. Dici non poteſt, quantae inde lites et vehementes philoſophorum diſcordiae exortae ſint, quae in hiſtoria tamen ſpeciali I. N. debent enarrari [x]. Quod ſi cuncta probe ponderentur, apparabit, totum iſtud bellum abire in logomachiam, et rationes haud impares deprehendere ſe viſos eſſe viros acutiſſimos, cur hanc moralitatem obiectiuam cum Pufendorfio abiicerent, rati moralitatem omnem non a phyſica vel metaphyſica perfectione, ſed a lege ſuperioris vnice dependere. Hi enim [y] nihil morale dici poſſe, niſi in reſpectu ad conuenientiam cum lege aut pugna quacunque contendunt, etſi vel maxime actio aliqua, et extra relationem omnem ad legem ſpectata, ſiue agentis ipſius, ſiue aliorum hominum ſtatum nunc perfectiorem nunc imperfectiorem reddere poſſit, adeoque phyſice vel metaphyſice bona et mala eatenus dici poſſit. Ex quibus patet, totam controuerſiam tandem in definitiones vocum abire, et philoſophos etiam ſummos cum vmbra luctari. Quo de argumento tamen in ipſa I. N. tractatione diſpiciendum cauendumque, ne diſciplinarum definitiones et limites inde orti confundantur [z].

pag. 760. lin. 13. *Ex comparatione I. N. Pufendorfiani et Thomaſiani diſci debet.* Addamus cum venia lectoris iudicium cl. Hollmanni [a], qui

q) Acceſſerunt editioni nouiſſimae anni 1695. ſcholia continua autorem explicantia, et magnam partem aduerſus obiectiones aliorum commentatorum, potiſſimum Kulpiſii defendentia. vid. not. a. p. 1 ſeqq.

r) Mem. T. XIV. p. 246 ſeqq.

s) l. c. p. 258. t) l. c. p. 106.

u) c. I. poſ. V. §. 15. p. 43 ſeqq.

x) Dictum de ea lite in hiſtoria phil. Wolfianae. Ipſum fundamentum ſuae hypotheſeos clare deſcripſit ill. vir in narr. de ſcriptis ſuis §. 137. p. 394 ſeqq.

y) Vid. Hollmann. iurispr. nat. c. I. §. 11. p. 55. quocum comparandi auctores, qui de moralitate ſcripſerunt, laudati Meistero Bibl. I. N. et G. P. II. p. 196. comparandus cl. Hollmann. metaph. §. 211 ſeq. p. 394 ſeqq.

z) Conf. quae ex Pufendorfio infra p. 770. annotauimus.

a) Iurispr. nat. §. 10. p. 46.

qui de hac re ita: *amplexus in controuerſiis hac occaſione motis Pufendorfii partes et ſententias erat Chriſtianus Thomaſius, ſcriptisque ſuis ſtrenue defenderat: de ſuo etiam nonnullis, quae ad leges poſitiuas vniuerſales pertinebant, ſimul additis. Pro ſua tamen animi mobilitate et inconſtantia longe alia ſibi poſtea effinxit iuris naturalis fundamenta, quibus quadrata vero rotundis in hac iuris ſcientia miſcuit.* Opportune haec a doctiſſimo viro obſeruata eſſe, ex illis conſtare poteſt, quae de Thomaſianis *fundamentis I. N. et G.* ſupra attulimus, quae cum his comparanda.

pag. 761. not. *. *VOGT. cat. libr. rar. p. 484.* Conf. NICERONIVS loc. cit. [b] qui accurationem et raritatem narrationum laudat.

pag. 762. lin. 18. a fin. *Variis ob praeſtantiam linguis expreſſa.* Occaſionem praeſtantiſſimae *introductionis in hiſtoriam Statuum Europae* obtulerunt iuuenes Sueci nobiles, quibus priuatim eam praelegebat. Quae cum paſſim calamus deſcriberetur, et in Suecica lingua vertendi conſilium caperetur, maluit eam lingua Germanica ipſe edere, vnde nonnulla operi inſunt, quae limam paſſa eſſent, ſi ipſe in vulgus edendi conſilium initio concepiſſet. Ratio quoque inde petenda eſt, cur res Suecicas prolixius attulerit, quam alias [c].

pag. 768. lin. 7. *Plurimos in republica literaria motus concitauit.* Hiſtoriam totius litis Lyſerianae de polygamia enarrauit CHRISTIANVS GOTTL. CLVGIVS in diatriba epiſtolica *de ſcriptis Io. Lyſeri ad tuendam ſuadendamque polygamiam editis*, quae *Wittebergae 1748. 8.* prodiit. Libros in ea cauſſa editos recenſet cl. MEISTERVS [d], vitam *memoria inſpectorum Portenſium*, edita a IOACH. GOTTLOB AM ENDE.

pag. 776. lin. vlt. *Nihil his, quod addamus, habemus.* Secuta eſt Pufendorfium, et Thomaſium magna caterua ſcriptorum Iuris naturae et gentium, qui enumerari hoc loco non poſſunt, recenſuit autem magna diligentia cl. CHR. FRID. G. MEISTERVS, in *bibliothecae iuris naturae et gentium* partibus tribus *Goettingae* cIↄIↄccXXXXIX. *editis* [e], qui plura cupientibus adeundus eſt, cum hanc particularem I. N. hiſtoriam non recipiat noſtra tractatio. Vnum tamen ſcriptorem iuris naturae praetermittere non licet, perilluſtrem aulae Brandenburgicae nuper cancellarium SAMVELEM L. B. DE COCCEI, immortalibus meritis conſecutum, vt in republica Romani imperii nouus Tribonianus cenſeretur. Et maximi quidem viri hiſtoriam nos in veſtibulo *pinacothecae noſtrae aetatis ſcriptorum illuſtrium* [f], ex ſuppeditatis certisque ſchedis et narrationibus recenſuiſſe, recordamur, quae ab illis adeunda ſunt, qui plura de tanti legum iurisque omnis interpretis hiſtoria rebusque literariis ſcire cupiunt. Vt autem in hac recentioris aetatis hiſtoriae iuris naturalis emendatione mentionem eius faciamus, meruit non tantum nomen, parens, munus, et quae ſplen-

b) pag. 264. verſ. Germ.

c) NICERON. l. c. p. 260. qui etiam verſionem Gallicam non valde commendandam recenſet.

d) Bibl. ſcr. I. N. P. II. p. 5 ſeqq.

e) pag. 18 ſeqq.

f) Dec. I.

ſplendida alia in eum cumulauit diuina prouidentia et imprimis magni et ſapientis regis fiducia atque gratia, ſed imprimis egregia de iuris naturalis emendatione cura et felicitas ſingularis, quae tolerabilem eius fatis nobis ſubducti iacturam facit, exaſciatis ſcriptis, quibus, vt iuriſprudentiam omnem, ita praecipue iuris naturalis incomparabili acumine adiuuit et auxit. Debemus ei tract. *de principio iuris naturae vnico, vero et adaequato, cum vindiciis; reſolutiones dubiorum circa hypotheſin de principio I. N. contra Iac. Frid. Ludouici; introductionem in Henrici de Coccеii* (patris) *Grotium illuſtratum, vbi ſyſtemata Grotii aliorumque Dd. I. N. illuſtrantur; introductionem in ius naturae et religionem naturalem*, et alia. In his non magni tantum parentis veſtigia ſecutus eſt, ſed pleraque demonſtrauit, auxit, illuſtrauit, et ad perfectionem opus deduxit. Maxime autem hoc loco notandus eſt propter *controuerſias de principio iuris vnico genuino et adaequato* quod in voluntate Dei vel permittente, vel praecipiente poſuere illuſtres Cocceii vterque, in quo argumento contradicentes habuere Leibnizium, Hertium, Ludouici Halenſem, quibus reſpondit B. Cancellarius praeſesque ſummus atque primus omnium tribunalium ciuilium et eccleſiaſticarum, ſapiens et fortis iuſtitiae reformator et promotor. Statuit autem ius Cocceianum naturale, a patre ad filios delatum: I. Deum ſolum ius et imperium in genus humanum habere, adeoque ſolum ei legem dare poſſe. II. Eum autem talem legem dediſſe, ex ratione probari, neque alio modo probari poſſe. III. Contineri autem iſtam demonſtrandi rationem 1. ex motibus et inſtinctibus in hominibus a natura conditis, 2. ex actionibus creatoris, 3. ex actionum fine neceſſario vel probabili, 4. ex medii neceſſitate, 5. ex natura et eſſentia ſanctiſſimi creatoris, qui nihil fruſtra faciat, 6. ex conſenſu omnium gentium. IV. Ex his probandi modis conſtare, Deum cuique homini facultates quasdam habendi vel agendi proprias eſſe voluiſſe, adeoque ſingulis ius ita habendi vel agendi quaeſitum eſſe ex voluntate creatoris. Inde neceſſario ſequi, alios homines hoc ius a natura cuique conceſſum turbare non poſſe, et Deum voluiſſe, vt ius ſuum cuique tribuatur. V. Ius ſuum autem cuique eſſe vel intuitu Dei, inde iura inter Deum et homines, praecipue perfectionum praecepta oriri: vel intuitu hominum inter ſe. VI. Ius cuique hominum ſuum eſſe, vel ex ſtatu hominum, vel ex iure rerum, vel ex obligatione perſonarum. VII. Si quis hominum ius a creatore aliis conceſſum tribuere ipſis nolit, adigi ad id poſſe vel per iudicia vel per repreſſalia et bellum. VIII. Ex his faciliima methodo, ad ordinem iuris Romani compoſitis omnia iura naturae, ne vnico excepto, per illationes rationis neceſſario ſequi. Id quod in introductione ad Grotium illuſtratum illuſtrata illuſtris auctor fuſe deduxit. Alii vero aliter ſtatuunt, et naturae ius arctius conſtringendo, ea notione tantum diſciplinam iuſti et aequi inter homines obſeruandi, quod ratione quidem ſola cognoſci poteſt, intelligunt. Vnde in tam perſpicua noſtrae aetatis periodo, diuer-

ſiſſimae aſſertiones I. N. exortae ſunt, quae alibi curioſius exponi debent. Wolfium autem iuris naturalis limites omnium latiſſime extendiſſe, ſupra monuimus, cum, ſuppoſita noua obligationis definitione, vi cuius ad omne id agendum vel omittendum obligati ſumus, cuius agendi vel omittendi rationem qualemcunque habemus, ex hac hypotheſi ſponte fluat, cogitari legem absque ſuperiori poſſe, nempe moralitatem actionum intrinſecam. Inde I. N. Wolfianum in magnam molem excreuit, quae tamen impedire non potuit, vt non emunctae naris viri iudicarent, infinitarum diſſenſionum et longomachiarum aſyla fuiſſe aperta[g]. Qua de re tamen alio loco fuſius agendum eſt, nonnulla, quae ad interna eius controuerſiae fundamenta pertinent, ſupra iam tetigimus.

g) vid. Hollmann. Iurisprud. nat. P. I. c. I. §. 6. pag. 53.

AD CAPVT QVINTVM.
DE EMENDATA RECENTIORI AETATE PHILOSOPHIA CIVILI.

pag. 779. lin. 14.

Niceronium alioſque. Vitam Ioannis Bodini Niceronii legimus inter *memorias literarias*[a], in quibus multa ſingularia ſunt, quibus vita viri fama dubia notiſſimi paulo curatius poteſt deſcribi. Ceteros, qui paſſim eius res tetigerunt, indicauimus in *germanico P. H. opere*[b], quod adire oportet, qui his ſpecialibus indiciis cupiunt adiuuari. Haec enim ſingularia hoc loco proſequi velle, nec locus, nec tempus ſcriptionis noſtrae patitur, et ab hiſtoriae literariae ſtudioſis, nobis etiam viam non monſtrantibus propria induſtria poteſt expediri.

Ibid. lin. 21. *Illud certum Thuani teſtimonio.* In dubium vocant hanc religionis Franciſcanae profeſſionem Menagius, Baudrius et poſt illos Niceronius, nec ſatis cohaeret cum reliquis Bodini circumſtantiis: excogitata autem videtur ad confirmandam traditionem, clanculum eum Iudaiſmo aduerſus chriſtianam religionem adhaeſiſſe.

pag. 779. lin. 9. a fin. *Oppido doctum, at quem exſcripſiſſe non nullis viſus eſt.* Tanquam certum huius plagii Bodinum incuſat Iacobus Bongarſius in *epiſtola ad C. Ritterhuſium*, quam ſeruauit Colomesivs[c], qua ait, neminem ignorare, edidiſſe eum lectiones Turnebi in Oppianum pro ſuis. Quod tamen certo reſpectu verum eſſe monet Niceronivs[d]. Prae-

a) Tom. XIII. p. 140 ſeqq. ed. Germ.

b) Tom. VII. p. 995 ſeqq. quibus adde, quos laudat Fabricivs ad Galliam orientalem Colomesii p. 87 ſeqq.

c) v. Gallia orient. p. 80. ed. Fabric. conf. Epp. Richter. p. 205. Scaliger. prima p. 21.

d) loc. cit.

Praetulit metaphraſin ſuam et commentarium in Oppianum omnibus ſcriptis ſuis ipſe Bodinus [e], quem tamen latino carmine *vtcunque* reddidiſſe *Cynegetica Oppiani*, viris doctis viſum eſt [f], de qua tamen re in hiſtoria literaturae graecae tractandum, vbi conſulendus Io. ALB. FABRICIVS [g].

Ibid. lin. 6. a fin. *Plaudente orbe literato.* Diuerſa de *hiſtoriarum methodo* a Bodino conſcripta ſententia, quam poſt alios tangit Niceronius: Commendat Lengletus, contemnit Moneta, argumentum reprehendunt, methodum laudant *Scaligerana*, de quibus in hiſtoria literaria hiſtoriae diſpiciendum.

pag. 780. lin. 11. *Vt Ioannes Serranus.* Ita quidem Menagius; aſt corrigit eum Niceronius, aliumque, Michaëlem Serranum, nobilem Prouincialem regem Henricum carceri mancipari iuſſiſſe et inuectiuam in Bodinum edendam prohibuiſſe aſſerit.

Ibid. lin. 13. *Tandem anno* cIɔIɔXCVI *peſte corruptus obiit.* Fata, munerum mutationes, coniugium 1576. et alia ad vitae Bodini circumſtantias pertinentia, quibus in republica adminiſtranda poſt iter Anglicum eminuit, accurate perſequitur NICERONIVS, qui adeundus. Incidit mors eius ſeptuagenario proximi in annum cIɔIɔXCVI.

Ibid. lin. vlt not. o. *Alii.* Satis luculenta recenſio famoſi libelli inſerta *bibliothecae Halenſi*, quae poſt Io. Diecmanni de eo tractationem omnino conſulenda eſt. In hoc colloquio regnare impietatem, ſuperſtitionem, confuſionem, nefandamque nugarum proteruiam teſtantur omnes quotquot libellum legerunt, inter quos curate eum recenſuit B. BAVMGARTENIVS [h] poſt Diecmannum potiſſimum adeundus. Solebat autem Bodinus colloquiorum anfractibus et diſputatione pro et contra inſtituta veram mentem ſuam occultare, vnde difficile, de vera eius mente et ſententia recte ſtatuere. Summam tamen totius diſputationis in hunc ſenſum contrahit: *Quae cum ita ſint, nonne praeſtat ſimpliciſſimam illam et antiquiſſimam eandemque veriſſimam naturae religionem, a qua diſcedendum non erat, amplexari, illam inquam religionem vniuscuiusque mentibus ab immortali Deo inſitam, in qua Abel, Henochus, Sethus, Noëmus, Iobus, Abrahamus, Iſaacus, Iacobus deo cariſſimi heroës vixerunt, quam inter tot et tam varias opiniones incertum quemque vagari, nec habere certam animi ſedem, in qua acquieſcat.* Plura apud eos quaerenda ſunt, qui atheiſmi hiſtoriam ſcripſerunt, a quibus velut a ſcopo noſtro alienis nos diſtrahi non patimur. Conſulendus autem praeter allegatos etiam REIMANNVS [i].

Ibid. lin. penult. *Latine et Germanice prodiit.* Adhibemus nos ex ſupellectile noſtra *Io. Bodini Andegauenſis de magorum daemonia libros IV. nunc primum e Gallico in Latinum tranſlatos per LOTARIVM PHILOPONVM Baſileae per Th. Guarinum 1681. in 4.* „Hanc daemonomaniam ſe ſcri-

 „pſiſſe

e) Conf. FABRIC. bibl. Graec. T. III. p. 627.
f) BOCHART hieroz. L. I. p. 761.
g) loc. cit. MENAG. antibaillet. c. 19.
h) Bibl. Hal. recenſ. P. III. p. 347 ſqq.
i) Hiſt. ath p. 393. cat. bibl. P. I. pag. 586.

„pſiſſe ait, vt omnes, qui ipſum viderint, commonefaciat, et quaſi digito „ſpectandum ante oculos monſtret, nulla eſſe crimina, quorum tam hor„renda ſit conſtitutio, quae tam graues poenas mereantur; praeterea vt „iis reſpondeat, qui modis omnibus in id incumbunt, vt libris palam „tueantur magos, adeo vt ſatanas eos inſpiraſſe promulgandis tam bellis „libris in ſuam maſſam videatur perduxiſſe. Talem fuiſſe Petrum de „Apono medicum, qui perſuadere volebat, nullos eſſe ſpiritus, cum ta„men poſtea fuerit comprobatum, eum fuiſſe magorum omnium, quos „habebat Italia, facile principem. - - Dico homines exiſtere a Satana ſub„ornatos, qui ſcribant, propalent, doceantque, id omne, quod de magis „praedicatur, fabuloſum eſſe etc. In hos vero philoſophos aciem ſuam „intendit et exemplis quoque obligationes cum Satana contractas de„monſtrare conatur, quibus deprehenſum fuerit, contineri ſponſiones „reciprocas, inter alias autem hanc, quae iniungat, concionandum, „quicquid de magis praedicatur, fabulam eſſe, non poſſe fieri, nullam „fidem haberi oportere iſtis ſermonibus, vt a magis perſequendis ceſſa„rent iudices". Quae vt inſana ſomnia roboret, ad innumeras daemonologiae hiſtorias et ad philoſophorum quoque conſenſum prouocat, „qui „ſupplicia magis decreuerint, non negans tamen, Epicuri ſcholam aliter „cenſuiſſe refutatam a Platonicis ſequioribus, et Ariſtotelem iam ſatis me„taphyſicis ſuis principiis ea conuellere voluiſſe neceſſaria, ex cuius do„ctrina de intelligentiis autem conſtet, quaeſtionem de angelis daemoni„busque phyſice tractari non poſſe, eosque non mediocriter falli, qui „negant, *id nunquam fieri, quod eſt natura ἀδύνατον*, nam tactum, motum „et locum, ſi phyſice egeris, corpori ſolum conuenire, idque in cor„pore, veruntamen ex rei veritate, quae ſibi ſemper et vbique conſtat, „de tactu quoque motu et loco fatendum eſſe, eos ſpiritibus aeque ac „corporibus conuenire, quod Ariſtoteles de angelis aut intelligentiis „coelos mouentibus in metaphyſicis demonſtrauerit: nec rationem eſſe „de iſtis actionibus reddendam, cum Deus ſolus rationes rerum omnes „poſſit pernoſcere etc.". Non deſcribemus plura ex inſipida praefatione, ne nauſeam creemus lectori has naenias in laudatae doctrinae viro ſtupenti, quae cerebrum ab omni ratione vacuum, ſummamque ratiocinandi et philoſophiae omnis ignorantiam produnt, adeo miſcentur ſumma imis, et adeo abutitur patientia lectorum, vt non ſine indignatione eius liber tandem abiiciatur futiliſſimis narrationibus plenus, quae euangelii inſtar credenda exponuntur. Itaque mirum non eſt, ſeueram cenſuram ſcriptorem, ipſa ſuperſtitione craſſius ingenium nactum fuiſſe, paſſum. Talis cum fuerit Bodinus, qualem quaeſo, philoſophiae emendatioris auctorem, qualem ſe iactat, nobis pollicebimur? Totus enim in Academicorum et Scepticorum caſtra transfuga bellum praeter Platonicos indicit omnibus philoſophis, maxime vero Ariſtoteli, cuius ſyſtema probe vidébat daemonologiae ſuae contradicere, idque dudum ab Ariſtotelicis

licis Italiae, Pomponatio aliisque didicerat, et ad faciendam lepidae ſuae daemonologiae fidem ad legem et ſcripturam ſacram et ad teſtimonia magorum prouocare neceſſe habebat. Tacemus ἀσύςατα et omnem veriſimilitudinis ſenſum atque fidem eiurantia, quibus paginam noſtram commaculare nolumus, lectori autem harum rerum curioſo ſuademus, vt illa legat, atque examinet, quae contra Wierum in fine libri diſputauit, certum futurum, ne ratiocinandi quidem regulas recte tenuiſſe Bodinum, multo minus recte adhibuiſſe [k].

pag. 781. lin. 7. 8. *Scripſit etiam theatrum vniuerſum naturae, in quo eruditio et lectionis copia cum ſuperſtitione pugnat.* Ita iudicaſſe diximus, Colomeſium et Eyſerum, inſpectionem libri a nobis tunc nondum viſi Lectori relinquentes. Inter ſcripta enim Bodini typis vulgata hoc naturae theatrum raritate reliquis praeſtat [l], et quamuis tribus vicibus editum dicatur Niceronio et traductum quoque in Gallicam et Italicam linguam, diu tamen illud obtinere noſtrisque reculis literariis vindicare non potuimus, contenti, eius recenſionem legiſſe in *bibliotheca Halenſi* B. Baumgartenii [ll]. Tandem, non modo cum haec iam edita eſſent, in Bibliotheca Auguſtana [m] inuenimus, ſed etiam occaſionem habuimus, aliud exemplum auctionis lege acquirendi. Ea eſt editio Wecheliana 1597. 8. Incurrimus magna auiditate in lectionem huius theatri, nouam metaphyſicam atque philoſophiam metaphyſicam, naturalem et moralem ſpondentis, ſperabamusque fore, vt eclecticum paulo antiquiorem, quam erat Verulamius, illud nobis ſiſteret. Certe titulo libri excitati de tantae celebritatis famaeque viro reipſa praeſtari, quod ille iactat, nobis promittebamus. Ille enim his verbis turget: *vniuerſae naturae theatrum, in quo rerum omnium effectrices cauſae et fines contemplantur, et continua ſerie quinque libris diſcutiuntur* [n]. Francof. apud haeredes Andreae Wechelis MDXCVII. 8. quam ſecundam editionem eſſe, anno tantum vno Laodunenſi Veromanduorum omnium prima recentiorem, ex dedicatione a Bodino ipſo anno eius emortuali MDXCVI. Cal. Mart. ſcripta diſci poteſt. Et quinque libris quidem omnem ſapientiam naturalem et vniuerſae naturae ordinem ac deſcriptionem methodo dialogiſtica inter Theodorum diſcipulum et myſtagogum praeceptorem complexurus, „primo libro de naturae principio, quatenus naturae principium eſt omnium ſimpliciſſimum, deque materia et „forma, cauſſis et cauſſarum adiunctis, nempe motu, generatione, corru„ptione, incremento caeterisque motionum generibus, quaeque iis annexa

 „ſunt,

k) Miramur ideo, potuiſſe Pol. Lyserum Bodino cum ſtupenda lectione, quam ei non denegamus, iudicium ſubactius, quo omnes fere ſuperauit, tribuere App. lit. pag. 327. contrarium demonſtrantibus viris doctis Cuiacio, Grotio, Scaligero, Poſſeuino aliis collectis iudiciis apud Popeblovntivm p. 746 ſeqq. Bayle T. I. art. Bodin not. N. p. 592. qui iudicium ei denegat, ingenii et lectionis vaſtae laudem recte tribuit.

l) Conf. Vogt. cat. libr. rar. p. 131.

ll) P III. n. 386. p. 398. n. 388. p. 411 ſeqq.

m) vid. Ehingeri cat. bibl. Aug. p. 603.

n) Lugdunum quidem locum editionis fecit Niceronius et Baumgartenius, ſed perſuadet nobis dedicatio libri in ipſo mortis Bodini loco, Laon en Vermandois; vbi regius procurator fuit, typis eſſe editum.

„ſunt, loco, tempore finito, infinito diſputat, et haec duo praeſtanda „ſibi ſumit, vt perſpicuae demonſtrationes extarent de vno principio na„turae, nec vno plura eſſe poſſe, eiusque ſumma voluntate mundum et „conditum eſſe, et ab eo moderari, et obitu concludi. Secundo libro de „elementis, tum de meteoris, quae mobilia elementorum leuiorum appen„dices eſſe videntur: poſtea de lapidibus, metallis ceterisque foſſilibus „diſſerit: Libro tertio de ſtirpium et animantium naturis; quarto de ani„ma; quinto de coeleſtibus corporibus diſquirit, ſcilicet ratis orbium „omnium motibus, ſiderum magnitudine, et inter ipſa mirabili concentu. „Nihil autem ſe curioſius conſectatum eſſe profitetur, quam rerum „omnium ſeriem atque indiſſolubilem naturae cohaerentiam, contagio„nem et conſenſum, et quemadmodum reſponderent prima extremis, me„dia vtrisque, omnia omnibus, cauſſas autem cum hiſtoria naturali cuius„que rei breuiter ſe coniunxiſſe, ne eadem ſaepius repetenda ſint. Quod „ſi ab aliis diſſentiat, aut neceſſariis demonſtrationibus, aut certiſſimis „argumentis falſa refellere conatum eſſe: id autem potiſſimum feciſſe ſe „in quaeſtionibus de naturae principiis et cauſſis, de mundi ortu et obi„tu, de anima, cuius diſputationem valde perplexam et ambiguam, quae„ſtionibus omnibus propoſitis illuſtriorem fecerit et faciliorem". Haec in propoſitione totius operis ipſe Bodinus praefatus eſt, ex quibus intelligi poteſt, quamuis vniuerſalem philoſophiae complexum titulus profiteri videatur, intra naturalem tamen mundi conſiderationem et principia metaphyſica eum conſtitiſſe, nec, quam ſperare iubet totius philoſophiae reſtaurationem exhibuiſſe, vnde, quod quidem olim conieceramus, ex emendatae philoſophiae auctorum numero excludendus eſt. Et ne hoc quidem immerito, cum nihil attulerit, quo naturalis philoſophiae vel theologiae quoque lumina poſſint augeri atque illuſtrari. Quanquam enim ſaepiuſcule ab Ariſtotelicis facit diuortium; obſcuris tamen et incertis aſſertionibus et rationibus meliora, quam Stagirita habet et certiora haud affert, ſed adhibitis terminis ſcholaſticis et metaphyſicis nubes ſcandit, et ventos vendit. Accedit methodus dialogiſtica, qua incertus redditur lector, quae vera ſit Bodini ſententia, num vel quaerentis Theodori (quod multi putant, qui ſuſpectas ſententias in quaeſtionibus Theodori latentes veram mentem philoſophiae Bodini continere autumant [o], id quod tamen nimis ſuſpicioſe fieri, lectio theatri huius nos docuit) vel myſtagogi, imbecillibus ſaepe ratiunculis diſcipulum erudientis, et in ſententiarum diuortio valde fluctuantis. Quod in libris rarioribus hiſtoriae philoſophicae legendis ſaepius euenire ſolet, vidimusque in eadem re de Bodino deceptos fuiſſe Baylivm [p], Niceroniun

o) Vid. quos adducit Bayle loc. cit. not O.

p) ibid. vbi Diecmannum et Thomam Crenium exſcribit. Neuter tamen ipſum theatrum naturae Bodini inſpexit, Crenivs Animad. phil. Vol. II. §. 5. p. 175 ſeqq. ad ſolum Vossivm de idololatria c. IX. p. 386. prouocat, qui Bodinum reprehendit, quod ad Democriti ſententiam inclinauerit, ſtatuendo: „cometas eſſe illuſtrium viro„rum

RONIVM aliosque, qui ipſum librum non inſpexerunt, et innumeris exemplis poſſet ex hoc theatro demonſtrari, et ad ſpecialia argumenta deſcendi, quod limites tamen noſtri refugiunt, et ad elenchticam hiſtoriae philoſophicae partem, quae ſpecialis eſt, pertinet. Vbique enim ſcopum habet, phyſicam et methaphyſicam Ariſtotelis euertere et nouam ſurrogare, vel nouis potius vocibus et terminis veterum placitis, inuita ſaepius Minerua, nouos ſenſus ſupponere. Magis ſpecialia autem de hac phyſica et metaphyſica Bodini afferre, eſſet terminos noſtros migrare, qui ea in alium locum, vbi hiſtoria ſpecialis naturalis philoſophiae enarratur, reiiciunt. Ceterum negari non poteſt, lectionem et notitiam veteris philoſophiae haud exiguam ſparſiſſe in hoc commentario phyſiologico Bodinum, cuius ſpecimen eſſe poteſt *liber quartus*, in quo de anima diſputat, quaeſtiones varias proponendo et ad eas reſpondendo, ita tamen, vt facile videas, aquam ei in ferenda de veterum mente ſententia haeſiſſe. E. c. quaeſtionem excutiens [q], an ſtirpibus vnam, beſtiis duas, homini vero tres animas tribuere debeamus, eamque difficillimam propter diſcrepantium varietatem declarans, erudite ad eligendam ſententiam veroſimillimam exponit, quid Graeci, quid Aegyptii, quid Latini, quid Arabes de anima tradiderint, et docte ſatis ac luculenter ſcholae Peripateticae antiquioris et mediae doctrinam tangit, et Auerroiſtarum atque Themiſtii aſſertiones explicat, et ſcholae in Aegypto Ammonianae, ſiue eclecticae placita enarrat, et luculenter tradit: et Senecae, Caſſiodori atque Auguſtini doctrinam de hoc argumento recitat et in eorum mentem ancipiti diſputatione inquirit, multaque cumulat, arroſos vngues ſapientia, et ſententias veterum euertentia, pauca vero de ſua mente decernit. Vnde impoſſibile putamus eſſe, de veris aſſertionibus philoſophiae Bodinianae, ſyſtema clarum, quod in aliis fecimus, erigere: multae enim obſeruationes verae immixtae ſunt incertis, falſis, paradoxis, nihil ſignificantibus, cuius luculentum exemplum affert B. BAVMGARTENIVS [r], plurima vel vna illa tractatio *de anima* cumulat. Obſeruatum id quoque viris doctis, qui paſſim

„rum mentes, quae, poſtquam innumerabilibus „ſeculis viguerunt in terris, tandem obiturae, vt „omnia, quae oriuntur, occaſum minantur, extremos peragunt triumphos, aut in coelum ſtel„larum quaſi ſplendida ſidera reuocantur; ac pro„pterea ſequuntur fames, morbi populares, ciui„lia bella, quaſi ciuitates ac populi ducibus illis „optimis et gubernatoribus, qui diuinos furo„res placabant, desererentur". Ad quae a diſcipulo Theodoro regeſta reponit myſtagogus: de rebus tam arduis et a communi ſenſu remotis nec temere quicquam affirmare, nec leuiter cuiquam aſſentiri velim, mihi ſatis eſt, certiſſimis argumentis et ad aſſentiendum neceſſariis demonſtrauiſſe, cometas non eſſe incendia ab exhalationibus concepta, quae ad terras propius accederent, vbi maior vis eſt exhalationum (quod Ariſtoteli placuit). Ex hoc vero loco, Voſſius quidem timide, Vrſinus aperte Bodino tribuit, Theodorum, cuius verba ſunt, veram Bodini ſententiam, animas eſſe mortales, recitare, eo quod tam frigide, vt athei ſolent, impium aſſertum refutauerit. Nos inſpecto in ipſo theatro naturae loco frigidam et inutilem hanc eſſe reprehenſionem deprehendimus: Nihil aliud enim atque melius diſcipulo, Democriti aſſertum proponenti praeceptori, reſpondere poterat myſtagogus, quam Democriti auctoritatem in quaeſtione tam ardua et a ſenſu remota nullam eſſe, qui nullam eius rei ſenſuum fidem habere potuit. Locus extat in theatr. nat. L. II. p. 221 ſeqq.

q) pag. 482 ſeqq.

r) loc. cit. pag. 405. conf Extract. ex bibl. Thomaſiana P. XVII. p. 359 ſeqq.

ſim hunc librum recenſurunt, ad quos, ne nimii ſimus, lectorem dimittimus. Ex his vero, hiſtoria phyſicarum nouitatum ſupra ſtrictim enarrata poteſt augeri, et in ſuum locum reſtitui, vt ſupra monuimus.

Ibid. lin. 16. *COLOMESIO.* Horum obſeruationes literariae augeri, et celebris tractationis fata diſci poſſunt ex iis, quae auctor *theſauri bibliothecalis* [s], NICERONIVS [t] et BAVMGARTENIVS [u] attulerunt, quae facile apud notiſſimos hos et accuratos auctores poſſunt inueniri. Addendum *dictionarium Baylianum* [v]. Editiones eruditi tractatus recenſent diligenter et commendant catalogi hiſtorico-literarii Gallorum, quos LENGLETI DV FRESNE et IACOBI LE LONG induſtriae debemus, et in omnium manibus ſunt [x]. Scripſit libros de republica Bodinus primo Gallice, et paulo poſt vertit Latine, in compendium redegit Io. ANGELVS WERDENHAGENIVS [y].

pag. 784. lin. 14. a fin. *Machiauelli res enarrauit.* Scriptores quoque ad hiſtoriam literariam Machiauelli pertinentes, et criticam quoque virgulam in ſyſtema celeberrimi huius philoſophi politicum exercentes recenſent, *bibliotheca iuris imperantium*, STRVVIVS et KAHLIVS [z] in *bibliotheca philoſophica*, MEISTERVS in *bibliotheca I. N. et G.* [a] et anonymus editor *verſionis Germanicae principis Machiauelli et Antimachiauelli* [b] aliique, qui catalogos ſcriptorum politicorum exhibuerunt. Qui cum otium nobis fecerint, pauca tantum ad ea, quae h. l. de Machiauello allata ſunt, illuſtranda ſtrictim adiiciemus.

pag. 784. not. u. *Graece Latineque doctiſſimum fuiſſe.* Comparanda NERII *hiſtoria ſcriptorum Florentinorum*, ſatis parca quidem in circumſtantiis Machiauelli enarrandis: eo tamen auctore diſcimus, parentem noſtri veteri nobilitate quidem coruſcum, aſt facultatibus deſtitutum filium Marcello Virgilio Adriano, (quod ei cognomen fuit [c]) tradidiſſe, qui cum Graeca atque Latina eruditione emineret, ad ſcriptores veteres Latinos legendos Machiauellum deduxit. Nicolaus autem ad res magis, quam verba attentus, iſti lectioni veterum ita inſudauit, vt non quidem orationis elegantiam multum curaret, et tantum mediocriter Latine ſcriberet, verum rebus et obſeruationibus veterum totus inhaerens eorum elegantiam ingenii atque artes totas detegeret ſuasque faceret, vnde factum, vt nonnullis veterum ſcrinia expilaſſe viſus ſit. Certe eam ἀπαιδευσίαν, quam ei Gentilettus aduerſarius tribuit, opera Machiauelli veteri literatura non deſtituta, luculenter refutant. Quanquam autem mores ſuae aetatis non ſecutus, eam, quae tunc inualuerat, elegantiae Latini ſermonis curam non adhibuerat, Hetruſco tamen dicendi et ſcribendi gene-

s) Tom. I. p. 284 ſeqq.
t) loc. cit. p. 150 ſeqq. vers. Germ.
u) Rel. de bibl. Hal. P. III. n. 290. p. 416.
v) loc. cit.
x) conf. bibliothecar. impart. p. 592.
y) p. 121 qui in compendio multa complexus eſt.
z) Bibl. philoſ. P. III. p. 183 ſeqq.
a) P. III. pag. 51 ſeqq.
b) Francof. 1745. 8.
c) Fuit ille poſt Leonardum Poggium et Bartholomaeum Scalam ſecretarius reipublicae Florentinae de quo videndus POCCIANTIVS cat. Scr. Flor. pag. 119.

genere adeo eminuit, vt inter optimos gentis ſcriptores numeraretur. Damus teſtem non συμπατριώτην modo ſed et attentum, MICHAELEM POCCIANTIVM, cuius verba, ob libri raritatem ipſa h. l. legenda tradimus. „Nicolaus Machiauellus Reipublicae Florentinae vir a ſecretis, „qui etſi Latinae linguae literatura eſſet ignarus, vel mediori certe harum literarum cognitione inſtructus, tanta tamen eloquentia laborauit, „tanto ingenii lumine polluit, tanta inuentionis ſubtilitate emicuit, et „tanta varietatis foecunditate ſcatuit, vt iure ab omnibus orator ſalſi iudicii, plenus poëta peracutus et docilis, et Hiſtoricus percelebris et grauis „commeruerit appellari: quin potius tanta rerum ſententiarumque cognitione in ſuis locupletiſſime ſcriptis inceſſit, vt egregiorum virorum ſententia ad recte ſcribendi facultatem perueniſſe iudicaretur. Complura „et ipſe enarrauit patrio eloquio, ſed cum vana multa miſcuiſſet fidei „chriſtianae et pietati catholicae aduerſantia, ob id ſinguli eius labores a „concilio Tridentino anathemate ſignati ſunt. Fato functus eſt Florentiae 1526. cum accepto timore pharmaco, quo ſe aduerſus morbos vitae ſuae iactabundus illuſiſſet, in aedibus ſanctae crucis reconditus eſt". Ex quo loco teſtis domeſtici et coaeui incertae de Machiauello traditiones ſatis certo poſſunt indicio emendari.

pag. 785. lin. 4. a fin. *Quo loco poſitus eum.* L. *cum p. 786. lin. 20 quae res eum in miſeriam et inopiam detruſit.* Praeferendam hic putamus relationem Nerii Baylio: veriſimile enim non eſt, Mediceos, ſi verum eſt, quod ipſorum tyrannidi frigidam ſuffundere voluerit, paſſuros fuiſſe, vt e priſtina gratia in tantam, qua pauper et contemtus obiit, miſeriam incideret. Nobis valde probabile eſt, nimiam familiaritatem, cum Aloyſio Alamanno [d] et Iacobo Diacettino aliisque, qui Mediceum primatum perhorreſcebant, et exemplo Bruti et Caſſii a Machiauello commendato, inſidias vitae cardinali Iulio Medices, poſtea Clementi VII. [e] parabant, ei cauſſam extitiſſe, cur gratia Medicea excideret, et pauper atque deſertus obiret. Recte itaque nos eas circumſtantias h. l. retuliſſe, ex his confirmari poteſt. Illuſtrant eas, omnesque Florentinorum cum Mediceis decertationes enarrant *annales Italiae Muratoriani*, Tomo IX. et X.

pag. 785. lin. vlt. *Plurimum autem apud Caeſarem Borgiam quoque valuit.* Excutienda hiſtoria illius ducis in annalibus Italiae famoſi, vt intelligi circumſtantiae Machiauelli melius poſſint, diſcenda ex τȣ̃ πάνυ L. A. MVRATORII *annalibus Italiae T. IX. X.*

pag. 786. lin. 13. a fin. *MDXXVII. fato functus eſt.* Annum MDXXVI. ponit POCCIANTIVS [f], quem annum ſequentem indicare, errauit biographus Germanus. Recepit iugum Florentia cIↃIↃXXX, ſuppreſſa factione Soderina. Ibid.

d) De celeberrimo hoc ſuae aetatis poeta vid. POCCIANTIVS I. c. p. 6.

e) Confundit Iulium Medicem cum Iuliano biographia Machiauelli libro de principe Germ. praemiſſa.

f) loc. cit. errat itaque bibl. Iur. Imp. p. 109. quae annum 1528. emortualem ei tribuit.

Ibid. lin. 3. a fin. *Vt libri eius ſine cenſura in Italia omnium manibus verſarentur.* Neque Clemens VII. P. M. neque ſucceſſores vsque ad Clementem VIII. venditionem librorum Machiauelli prohibuere. Hic vero inflammatus clamoribus Poſſeuini et Thomae Boſſii [g] primus in indicem retulit, cum annos LXXII. eſſent ſine ſuſpicione lecti atque diuenditi.

Ibid. lin. 2. a fin. *Vno faſce.* Raras eſſe veteres, quas enarrat editiones operum obſeruat Nic. Fr. Haym [h] et ex eo Io. Vogtivs [i].

pag. 787. lin. 8. *Et Venetiis MDXXXII. 4. editi titulus eſt.* Aſſignat cum plerisque aliis primam editionem anno cIↄIↄXV. Strvvivs, aſt obſeruauit cl. Kahlivs ad h. l. *Machiauelli principem excepiſſe librum, quem in decadem primam T. Liuii ſtilo ſignauerat, in quo libertatis defenſorem ſtrenuum ſe geſſerat. Itaque principem Machiauelli tanquam continuationem iſtius libri conſiderandum eſſe, id quod ex c. II. appareat, et ipſa librorum comparatio euincat.* Quod ſi recte obſeruatum, non potuit Princeps anno 1515. prodiiſſe, quo nondum editae erant diſſertationes politicae in Liuium. Monendum autem, omnes editiones ſcriptorum Machiauelli paſſim occurrentes annum auctoris emortualem non ſuperare praeter editionem *principis* primam, cui annus MD. tribuitur, de cuius tamen exiſtentia dubitat Vogtivs [k] Varchium teſtem adducens, anno 1527. nondum principem Machiauelli fuiſſe excuſum. Quod ſi verum eſt, inter ſcripta poſthuma ponendus et annus 1530. aſſignandus eſt, quem plerique indicant. Vnde incerti adhuc de ea re haeremus et Niceronianam in illis accuratius annotandis induſtriam et attentionem deſideramus, quem miramur, tam celebrem virum inter multos alios minoris famae omiſiſſe.

Ibid. lin. 13. *Repetitam anno MDCLXXXVI.* Pon. cIↄIↄcLX. cIↄIↄLXIII. MDCLXXXVI. Laudat egregiam praefationem Conringii Strvvivs, in qua apologiam pro Machiauello ſcripſit, additis anno ſequente *animaduerſionibus politicis*, in quibus regulas et axiomata Machiauelli examinauit atque ad lapidem Lydium exegit, quae cum ſanis de republica et principe principiis minus conueniunt.

Ibid. lin. 18. *ED. DAKES.* Leg. Edvard Dakres, et conf. Meistervs [l].

Ibid. lin. 19. *Sed Germanice quoque lucem vidit Francofurti MDCLXXXVI.* Elegantiorem et comtiorem verſionem Germanicam exhibuit anonymus et praemiſit *Antimachiauello* ſcriptoris auguſti et philoſophi Goettingae 1741. 1742. *Francof.* et *Lipſ.* 1745. *Hannouerae* 1756. cum annotationibus.

Ibid. lin. vlt. *Atheiſmi notam - - fuiſſe inuſtam.* Acceſſit huic parti auguſtus auctor *Antimachiauelli*, qui in *praefatione* monet: „librum Machia-„uelli in politica eundem obtinere locum, quem Spinozae liber in theo-„logia

g) Conf. biblioth. imperant. c. II. poſ. 3. §. 1. p. 115. obſeruauit Conringius ne vidiſſe quidem Machiauelli principem Poſſeuinum, cum eum condemnaret.

h) Libr. rar. Ital. p. 249.

i) Cat. libr. rar. p. 427.

k) loc. cit.

l) Bibl. I. N. et G. P. III. p. 50.

„logia tuetur, Spinozam enim fundamenta religionis euerſum iuiſſe, „Machiauellum ruinam philoſophiae moralis et ciuilis fuiſſe meditatum. „Cum autem Spinozae errores theoretici tantum ſint, Machiauelli pra„ctici, illi vero tot antagoniſtas repererint, qui pro cauſſa Dei milita„uerint, mirum eſſe, hunc et paucas tantum fuiſſe ſtricturas expertum, „et non obſtantibus periculoſis in morali argumento axiomatibus, adhuc „in cathedris politicis viuere et conſeruari. Itaque ad hunc humani ge„neris hoſtem debellandum haec praelia iniri, et rationis atque iuſtitiae „principia fraudi et ſceleribus opponi etc.“. Sed et reliqua legenda ſunt, quae ſapienter de periculis ex lectione *principis* enaſcentibus ediſſeruntur.

pag. 791. lin. 9. a fin. *Quae exponi ſine deteſtatione non debent.* Egregie his addit purpuratus philoſophus: „Quod ſi ſupponatur, Machiauellum non „voluiſſe praecipere, quid principes facere debeant, ſed quae faciant, adeo„que auctor ſatyram ſcripſiſſe iudicetur: conſiderandum tamen eſſe, in„iuſte eam in principes in genere effundi, cum impoſſibile ſit inter tot „imperantes non inueniri etiam principes quandoque ſceleratos et ma„los, quibus vero non pauciores boni poſſint opponi. Iniuſtum autem „eſſe, particularium vitia exprobrari toti ordini, et ad eum deprimendum „reſpicere“.

pag. 791. lin. 8. a fin. *Prodere videntur.* Exemplum dabit *caput vigeſimum quintum Principis*, de influxu fortunae [m].

pag. 792. lin. 7. *Alii, qui videndi.* Aduerſariorum Machiauelli nomina et ſcripta, additis obſeruationibus ſuis Cl. MEISTERVS [n] enumerat. Qui ad *Antimachiauellum* regii ſcriptoris delatus haec ex vero addit: *Omnibus, quae in hunc vsque diem contra Machiauelli principem prodierunt, ſcriptis carere tuto poſſumus, ex quo illud regiae manus opus habemus, ſummi oratoris laude maius, quod ſub Antimachiauelli titulo omnium, quibus vera philoſophia et ſapientia in pretio eſt, gentium plauſum habet, atque admirationem. Ex hoc quippe cognoſcimus, omnes caeteros, qui in hoc genere aliquid poſſe voluerunt, aut nihil, aut Catone hoc infinitis numeris inferiores eſſe.* Cui iudicio aequa mente ſubſcribent omnes, quibus coronatus auctor non axiomatis tantum faſtigio, ſed et ſapientiae diuitiis eſt ſuperior. Subſcripſit eidem ſententiae quicquid prudentiam et virtutem animi, quicquid iudicium acutum et elegans, quicquid ſapientiam omni affectuum et praeiudiciorum intemperie ſuperiorem admirabatur praecipue, quod illum ſibi regius philoſophus finem conſtituiſſet, non modo vt bonos ciues, ſed vel maxime vt optimos reges atque principes terrarum formando communi orbis ſaluti et felicitati proſpiceret. Singula enim *principis* capita ſublimi meditatione examinando non artes tantum tyrannorum malas excutit, ſed et,

 quod

m) Prodidit Florentinus philoſophus voces nihili caſſasque nuces ſolere adducere ſe loco principiorum clariſſimorum.

n) P. III. p. 55. Itemque bibliotheca philoſ. Struuiana KAHLII P. II. pag. 185 ſeqq. biblioth. imperant. pag. 113 ſeqq.

quod ipſe Machiauellus ſolet, ex noſtri aeui hiſtoria illuſtrat, ea animi excelſi moderatione et dignitate, quae vel ſola conditorem libri priuatis ſubſelliis longe ſuperiorem et throno dignum prodidit, et quam cara illi prudentia architectonica virtutis fulcro nixa eſſet, memorabilibus exemplis demonſtrauit, ſcribendi autem elegantia et artificium Lectori virtutis cultum et venerationem quandam iucundiſſimam inſtillauit. Quo factum, vt in laudes incomparabilis tractationis totus orbis eruditus rueret, multisque plauſibus eum cumularet [o], editionibus quoque aliquot et verſione Germanica et Latina, Gallicum autographum Europae legendum traderetur [p], commodante ad eius euulgationem cl. VOLTAIRIO operam ſuam, de cuius ob eam rem liticulis cum editoribus Hagienſi et Londinenſi de vero αὐτογράφῳ alio loco dicendum eſt [q]. Commodum autem et Lectoris attentione dignum eſt, quod interpres Germanus tribus partibus, et ipſum Machiauelli principem, et Antimachiauellum Friderici II. regis glorioſi et ſapientiſſimi, et hiſtoriam atque iudicia nonnulla de egregio hoc libro vno faſce comprehenderit: ad quem Lectorem plura cupientem ablegamus.

pag. 796. lin. 6. *Vitam hoc loco enarrare non licet.* Scripſit vitam ſuam biennium ante obitum ſoletque eius poëmatibus et operibus praefigi, quorum nouam editionem debemus PETRO BVRMANNO Lugd. Bat. MDCCXXV. II. Vol. 4. qui primam Thomae Rudimanni emendauit, auxit, ſuppleuit, et a fabulis et incertis rumuſculis, quibus fama elegantiſſimi poëtae valde inquinata erat, repurgauit. Huic addendus P. BAYLE, qui eruditis obſeruationibus Buchanani hiſtoriam literariam ob magnas fatorum viciſſitudines memorabilem illuſtrauit. NICERONIVS [r] autem eleganti Biographia eo pulchrius de hoc argumento meruit, quo magis ſtricta quidem, at plena tamen ac elegans eſt eius narratio.

Ibid. lin. 13. *Iniquiſſime de Maria regina in hiſtoria Scotiae ſcripſiſſe dicitur.* Extat inter ſcripta eius, *de Maria Scotorum regina totaque eius contra regem coniuratione, foedo cum Bothuele adulterio, nefaria in maritum crudelitate et rabie, horrendo inſuper et deterrimo eiusdem parricidio plena et tragica plane hiſtoria*, edita MDLXXI. et poſtea Anglico et Gallico veſtitu ornata, qua imprimis vehementiſſime in famam Mariae graſſatus Buchananus dicitur NICERONIO [s]. Qua de re conſuli poteſt BAYLIVS [t], quem ipſum in argumento a noſtro ſcopo alieno Lectorem adire iubemus.

Ibid. lin. 4. a fin. *In libello, cui detectio titulum fecit.* Eadem eſt ſatyra, quem in obſ. antec. adduximus.

pag.

o) Vid. nouv. biblioth. Nov. 1740. biblioth. raiſonnée Tom. XXV. P. I.

p) Antimachiavel, ou examen du Prince de Machiavel avec les notes hiſtoriques et critiques, Hag. Com. et Lond. 1708. editio Voltairiana, Amſt. 1740. 8. bis recuſa cum annot. Ameloti de la Huſſaye, Lipſ. 1742. Hag. 1743. Germanica Goett. 1741. 1742.

q) Vid. Hiſtoria Antimachiauelli in ed. Germ. adiecta.

r) Mem. T. VII. p. 284 ſeqq. conf. Bibl. choiſie T. VIII. p. 106. TEISSIER T. III. p. 249 ſeqq.

s) loc. cit.

t) pag. 695. not. Q.

pag. 797. lin. 16. *Reges non imperarent.* Multa huius generis, et curioſitate lectoris non indigna ſolent de Buchanano narrari, quae tamen hic locum non capiunt, et ex collectaneis TEISSIERI ad Thuanum [u] hauriri poſſunt.

Ibid. *Ex ingenio calamoque Huberti Langueti, Bugurdionis.* Dudum id probatum dedit PHILIPPVS DE LA MARRE, cui *vitam Langueti* debemus, cura ill. LVDEWIGII Halae cIↄcc. recuſam; receperunt quoque id Zieglerus, Kulpiſius, Boeclerus, qui Lauſannae fuiſſe virum doctum teſtatur, qui pagellas ipſius Langueti manuſcriptas habuit, et cum reliquis eius ſcriptis comparauit [x]. Rationibus id poſtea P. BAYLE euicit, vt dubitandum ea de re hactenus non videatur. Eandem operam praeſtitit GISBERTVS VOETIVS peculiari diſquiſitione *de auctore vindiciarum contra tyrannos, quae ſub nomine Iunii Bruti Celtae aliquoties typis editae ſunt* [y]; poſt quam Langueti nomen nouae editioni praefixum eſt. Editiones celebris libelli indicant *bibliotheca imperantium* [z], et *bibliotheca I. N. et G.* [a] quae etiam verſionem Gallicam et Germanicam memorant. Vſus autem eſt auctor potiſſimum tum S. Scripturae auctoritate, tum Buchanani deriuatione ſummi imperii ex eius origine atque natura, ex qua facile iudicari poteſt, variantem ſtatus controuerſiae mutationem in plerisque verborum pugnae praeluſiſſe. Non tamen ſine refutatione dimiſſa eſt celebris diſputatio, ſed inuentum eſſe hominem Gallum, qui Bruto ſe opponeret, notat STRVVIVS [b]. Biographiam celeberrimi viri et imprimis intima Melanchthonis amicitia rerumque pro principibus proteſtantibus geſtarum memoria clariſſimi Philippum de la Marre conſcripſiſſe, ſupra diximus, et ad editionem Ludewigianam, vertente ſeculo editam prouocauimus. Repetiit eam et luculenter enarrauit NICERONIVS [c], obſeruationibus Germanici interpretis auctus, qui etiam ſcriptorum et epiſtolarum Langueti catalogum inſtruxit, quocum comparandus PHILIBERTVS PAPILLONVS, in *bibliotheca ſcriptorum Burgundicorum* [d]. Nos, ne vacuum de hoc viro lectorem dimittamus, afferemus epitaphium Langueto ſcriptum et erectum Antwerpiae, vbi obiit, quod praefixum eſt eius epiſtolis ad Philippum Sidneyum ſcriptis [e], et potiores characteris eius circumſtantias enumerat. „Deo patri de Domino Ieſu Chriſto S. Huberto „Langueto viro nobili ac diſerto, nato Vitelli Heduorum oppido egre„giam laudem in omni doctrinae genere iurisque ciuilis ſcientia propter „excellens ingenium, promtam memoriam et exactum iudicium conſe„cuto, prudentia vero, quam ex diligenti hiſtoriarum perſcrutatione, et „plurimum celebrium hominum ſedulo quaeſitis vndecunque amicitiis

 „ac

u) Tom. III. p. 247 ſeqq.

x) Conf. Bibl. imperant. p. 123.

y) Ἀνονύμως primo Amſtelod. 1661. 12. edita et poſtea tomo IV. Diſpp. ſel. eius inſerta.

z) pag. 122.

a) P. III. p. 61 ſeqq.

b) Bibl. phil. P. II. p. 285.

c) P. IV. p. 86-98.

d) T. II. p. 28. add. THOV. et TEISSIER ll. cc.

e) Editis Lugd. Bat. 1646. 12.

„ac variis ad quaslibet Europae nationes, gentes, vrbes et principes „miſſus, etiam ad praecipuos nonnullos peregrinationibus atque longo „rerum et annorum vſu, natura quadam vi non mediocrem eſt adeptus, „valde praeſtanti: viro condicione caelibi, morum elegantia, comitate „grauitateque perinſigni, fide porro animique magnitudine, ſapientia et „pietate, qui eas virtutes non ſolum vita, verum etiam, quod caput eſt, „moriens inteſtatus ipſe, fuſis ad Deum toto morbi, quo decubuit tem„pore, gemitibus, et ardentiſſimis in extremum vſque vitae ſpiritum pre„cibus habitis, inſuper ad familiares vltro citroque de diuinis, humanis „publicis priuatisque rebus et de noſtri ſeculi perfidia variis ſermonibus „expreſſit. Ob quae ſcilicet vniuerſus ciuitatis Aduaticorum ſenatus „mortuo funebres honores legitime decreuit, reque ipſa exhibuit, lon„ge clariſſimo: amici ſuperſtites memoriae cauſſa bene merenti. Vixit „annis LXIII. obiit Kal. Octobr. MDLXXXI." Quem animi characterem non adulationem, ſed veritatem deſcripſiſſe, *epiſtolarum* Langueti lectio magnopere confirmat. Quod ea propter hoc loco monemus, vt in iudicanda I. Bruti diſſertatione aequitatem et ἐπιείκειαν lector adhibeat.

pag. 798. lin. 10. a fin. *Confoederatione.* Abiit peſtilentiſſimus et impius liber in cineres et fauillas per manum carnificis, iuſſu regio anno MDXCIV. Male Gliffordum editioni obſtetricantem, vel Guilelmo Roſſaeo tribuere inuenuſtum pullum STRVVIANAM *Bibliothecam philoſophicam* [f], recte notauit auctor *bibliothecae iuris imperantium* [ff].

pag. 801. not. *. *In appendice Menippeae ſatyrae.* Legenda quoque Menippea II. eiusdem perſonati vatis, in media Italia ſcripta. Noſtris vero temporibus et diebus, quid in hac re nuper euenerit, in regnis Luſitaniae, Hiſpaniae et Galliae cum vniuerſus orbis ſtupuerit, ſtupeatque hodie, ab hoc deteſtabili vlcere, cuius hiſtoria ad H. E. recentiſſimam pertinet, tangendo abſtinemus.

p. 801. *Non ſatis reuerenter habeant.* De hac controuerſia, cum ad annales philoſophicos non pertineat, ſed eccleſiaſticae hiſtoriae reſeruanda ſit, alio loco dicendum. Satis, quantum pro noſtro inſtituto eſſe poteſt, exhibebit *Bibliotheca iuris imperantium* [g]. Pertinet huc diſſertatio I. Bruti, ad Theodorum Bezam relata, cuius nomen vindiciarum editioni Amſtelodamenſi anni 1660. praefixum eſt. In quorum ſocietatem Althuſium, Boxhornium, Danaeum, Caluinum, Zwinglium, Pareum aliosque paſſim, oblique quidem, rapi videas.

pag. 804. lin. vlt. *Moenia quaſſauit.* Poterat his ſcriptorum politicae ſapientiae ſiue prudentiae ciuilis eximius aceruus addi, ſi id ageremus, vt hiſtoriam politicae condamus, in qua abundantiſſima hiſtoriae literariae atque philoſophicae latifundia hodie, vbi feliciſſime haec ſapientiae pars exculta eſt, in arua noſtra poſſent deriuari, agique de ſcriptoribus ficta-

rum

f) P. II. p. 281. ff) c. II. p. 224 ſeqq. g) pag. 136.

rum rerumpublicarum, formandae iuuentutis regiae, arcanorum rerum publicarum, theſaurorumque ciuilis regni, rationis ſtatus, de ciue, de conſiliariis, de re militari, de naeuis rerumpublicarum, de forma imperii, et innumeris aliis capitibus ad ciuitatis et imperii conſtitutionem et conſeruationem pertinentibus. Verum cum annales noſtros, qui extremos hiſtoriae intellectus humani terminos iam attingere coeperunt, vniuerſalem tantum philoſophiae hiſtoriam complecti iuſſerimus, opusque noſtrum, vt ſcribendi modus eſſet, his limitibus prouide circumſcripſerimus, Lectorem ſpecialem argumentorum et tractationum politicarum ſyllabum cupientem ad ſcriptores hiſtoriae literariae ablegamus, ad quos hucusque non ſine magno eius commodo prouocauimus. Inter quos cum in hoc capite exponendo praeclaram operam praeſtiterint *bibliographia politica Naudaeana* [h], *bibliotheca philoſophica Struuio-Kahliana*, *bibliotheca iuris imperantium*, et *bibliotheca iuris naturae et gentium Meiſteriana*, hos catalogos, qui plura et ſpecialiora noſſe cupiunt, conſulere iubemus, obuia vbique, et facili negotio adeunda. Itaque officio noſtro ſupplendi annales noſtros generales nos ſatisfeciſſe rati, pedem iam ex Europa ad reliquas orbis habitabilis partes promouemus, pauca quaedam de philoſophia exotica allaturi. Antequam tamen iucundiſſima prudentiae ciuilis prata deſerimus, vnum, quem inter heroës prudentiae ciuilis et imprimis legislatoriae, reliquis fere omnibus praetulit aetas noſtra, ad coronandum huius capitis finem adducimus, perilluſtrem Curiae ſupremae Burdegalenſis in Gallia praeſidem et academiae ſcientiarum literarumque elegantiorum apud Gallos membrum dudum fulgidiſſimum MONTESQVIEVM, diu iam inter ſplendidas coeli literarii ſtellas coruſcantem. Qui cum omnem ingenii et doctrinae elegantiam multis ſpeciminibus ad humanitatis circulos pertinentibus, quae inter opera eius iunctim edita emicant [i], oſtendiſſet, maiora et digniora axiomate, quod ornat ſuo meditatus ad ipſos prudentiae imperatoriae et legislatoriae fontes ſibi aſcendendum eſſe, vt puros felicitatis latices in republica attingere poſſet, rectiſſime iudicans, ad nobiliſſimum politicae caput, acumine iudicii, elegantia ingenii, vaſtitate lectionis in veteri quoque hiſtoria exercitatae, et experientia cum attentione coniuncta ſuſtentatus ſe conuertit, ipſamque regnandi artem legibus ſuffultam et populorum genio, patriae coelo, characteri, operis, et conſuetudini accommodatam, et a prouidentia quaſi dimenſam explorare, ac imperiorum atque rerumpublicarum fatis et exemplis illuſtrare ſtatuit. Quo pacto magnae molis opus concipiens [k], non

h) Poſt editiones in Gallia et Belgio libri vtilis et eruditi nouam editionem ſcriptis Scioppii, Grotii et Coleri ad propaediam politicam facientibus auctam curauit H. CONRINGIVS Helmſt. 1663. 4. dolemusque H. WELSCHII noſtri acceſſiones et emendationes, quarum meminit ὁ πάνυ SCHROECKIVS noſter in memoria Welſchiana p. 69. in partu ſuffocatas eſſe. Opus enim habet Naudaeus emendationibus, nec in exteros, nec in haereticos, quos putat aequus ſemper, quique viros de ciuili prudentia meritiſſimos, v. g. Forſtnerum, Scip. Gentilem alios negligenter omiſit.

i) Amſt. 1759. vol. 6. 12.

k) Ipſe haec et ſeqq. in praefatione ediſſerit.

non multorum ſcriptorum more, vt canis e Nilo deguſtare ſed multis meditationibus, et conatibus ex ſcaturiginibus practicae et ciuilis ſapientiae haurire coepit, et improbo viginti annorum labore cuncta examinans et ad omnes humanae ciuitatis circumſtantias attendens, ipſos fontes felicitatis ciuilis per tot gentes et nationes a prouida coeli cura diſſeminatae detegere ſategit. Iudicauit enim, tantam legum atque morum diſcrepantiam, quae inter populos obtinet, non ſolam quandam ingenii foecunditatem luxuriantem parentem habere, ſed exquirenda eſſe principia, ex quibus illa fluant, et quibus ipſae nationes lubenter pareant, et ex quibus particulares leges velut ex vna vniuerſali exſurgant. Vnde neceſſario euenire neceſſe erat, vt haud raro multae veritates ſe tum demum denudarent, cum tota rationum catena et connexio certitudinem principii detexiſſet. Excitauit autem eum ad ſuſcipiendum opus difficile et longum, quod videbat, vtile eſſe humano generi et ad eius felicitatem pertinere, ſi ſufficienti in ea re lumine illuſtretur, eo quod praeiudicia magiſtratuum tandem in praeiudicia nationum degenerauerint, quod quidem detegi facile non poteſt, niſi attento examine catena illa, quibus veritates iſtae ciuiles atque practicae inter ſe coniunguntur, animo diſpaleſcant. Vnde nihil ſibi magis cordi fuiſſe in hoc opere ſcribendo, nihil iucundius fieri potuiſſe, ait, quam ſi humana ciuitas nouas inde rationes hauriat, officiis ſuis libenter faciendi ſatis, amandi principem, patriam, leges, ſentiendi et guſtandi felicitatis riuulos in quauis patria et conditione; ſi et imperantibus noua lumina exſurgant, et, quibus obſequium praeſtandum eſt, id faciant promte et cum gaudio: denique vt praeiudiciorum iugis, et ignorantiae ſui ipſius nerui incidantur. Nobiliſſimo huic fini illuſtris ſcriptor totam tractationis ſeriem adaptans, in prima parte de lege in genere, tum naturali, tum poſitiua, deque eius relatione ad rempublicam democraticam, ariſtocraticam et monarchicam ipſumque tandem deſpotiſmum philoſophatur, et quid natura imperii per omnes claſſes poſcat, quid virtus valeat, quid honor et exiſtimatio, quid deſpotiſmi abſoluta et illimitata potentia: et imprimis quae educationis vis et relatio ad vnamquamque imperii et reipublicae formam ſit, adhibitis veterum Graecorum et recentiorum exemplis erudite perquirit: porro quo pacto leges cum principiis imperii et ciuitatis cohaerere debeant, quomodo amor patriae reipublicae, quomodo frugalitas et aequalitas illi conſeruanda in democratia, quidque ſimiliter in ariſtocratico et monarchico ſtatu, ipſoque deſpotiſmo adhibendum ſit, edocet. Et hac quoque methodo de conſequentibus reipublicae conſtitutionem per leges criminales, ciuiles, ſumtuarias luxuique, frena iniicientes iucunde diſputat, exemplisque Sinenſium, Romanorum, Samnitarum maxime circa foeminas et vxores illuſtrat. Et, vt e contrariis noua lumina argumento accendantur, etiam corruptiones principiorum in adminiſtrando imperio per diuerſas eius claſſes diligenter excutit, et quae iſtis malis reme-

dia

dia poſſint adhiberi, oſtendit: qua occaſione Sinenſium regnum tantam admirationem gubernationis non mereri, quam multoties miſſionarii Ieſuitae excitare conati ſunt, erudite diſputat. Poſtea ad ſecundam partem progreſſus, cum reſpublicas paruas facile per potentiam peregrinam poſſe euerti, magnas ſe ipſas interna labe euertere, obſeruaſſet, pergit philoſophari, quomodo per confoederationes atque ſocietates ſecuritati eorum proſpici, quaeque vis defenſiua, quae offenſiua in ſtatu reipublicae quocunque ſit, quid bellum, quae conquaeſtorum iura, effectus, exempla, mores, euentus et ſimilia ſint, enumerat et memorabilibus exemplis Alexandri M. et Caroli XII. Suecorum regis illuſtrat. Poſtea non anguſtiorem campum ingreſſus, de libertate eiusque concurſu cum imperio in conſtituenda republica copioſe diſſerit, et exemplis potiorum imperiorum et ciuitatum illuſtrat, quod ampliſſimam occaſionem auctori exhibuit, omnem fere veterum imperiorum exempla exponendi et diiudicandi. Dici autem non poteſt, quae argumenti vaſtiſſimi copia, quae obſeruationum multitudo, quae rerumpublicarum arcana retecta, quae obſeruata et admiſta ad lucem comparandum vtiliſſima. Nec minorem iudicandi et differendi copiam promittit pars tertia, valde curioſa tractatione explorans, quomodo climatis influxus diuerſus, diuerſas quoque leges, imperia, ſtatus, conſuetudines, religiones, ſeruitutes publicas et domeſticas genuerit, idque exemplis, maxime ex Oriente adductis illuſtrat: quod argumentum etiam in conſideratione influxus terrae et regionum, in imperia, regna, ciuitates, ſacerdotia et ipſa regum matrimonia, praeclare nec ſine varia lectione vrget, et characteres ſpeciales populorum variorum, *barbarorum*, atque gentium per omnem terrarum orbem in partes vocat: et quae vis ſit in formandis hominum moribus, demonſtrat. Tum parte quarta ad commerciorum conſiderationem progreſſus, non naturam tantum et indolem eorum examinat, ſed legum quoque conditionem pro varietate reuolutionum, quas mercatura inter diuerſos populos paſſa eſt, curioſa tractatione conſiderat, quaeque ratio apud populos ſeptentrionales et meridionales, veterum Graecorum, Aegyptiorum, Carthaginenſium, Maſſilienſium, Romanorum in India et Oriente, tum poſt detectas nouas orbis partes, et acquiſitas Americanorum diuitias obtinuerit, depingit. Et eadem diligentia atque attentione leges in conſideratione monetae eiusque vſus in partes adducit, et de precio rerum, de commutatione mercium, de vſuris, etc. multa pulchre cumulat. Ex foro ad lares et thoros conuerſus, ipſa matrimonia, liberos, ſpurios, conſenſum parentum, propagationem hominum, multitudinem eiusque augendae rationes a legibus traditas, remedia depopulationum, hoſpitalia conſiderat. In quinta operis elegantiſſimi parte magnum religionis cultusque diuini momentum attingit, et, refutato ſatis feliciter ſophiſmate Bayliano, atheiſmum eſſe in republica tolerabiliorem, quam ſuperſtitionem, religioni Chriſtianae magis conuenire cum imperio mode-

rato, Muhammedanae cum monarchia; religioni catholicae magis cum monarchia; Proteſtantium cum republica ſtatuit: multaque poſtea de ſectis, et opinionibus, criminibus inexpiabilibus praefatus, conuenientiam inter religionis et legum ciuilium efficaciam in ſcenam ducit, et quae religio legibus praeſtet, quae leges religioni, ſubtili diſcurſu detegit, multaque ad eccleſiam, nempe ſuam, pertinentia allegat, quae in hoc quidem libro non quaeſiueramus: cuncta autem eo dirigit, vt, quod pondus, quem influxum in imperium et artem legislatoriam habeant, diſerta enarratione in aprico ponat, et quam neceſſarium ſit religionem cum legibus earumque prudentia iungi, doceat. Reliqua, quae in parte V. et VI. praeſtantiſſimi operis prolixe ſatis et non ſine excurſionibus et digreſſionibus ab argumento totius tractationis erudite diſputantur, hoc loco omittimus, cum coactam magis, quam ſpontaneam connexionem cum dictis habeant, vnde viſum nonnullis, illuſtrem auctorem lectionis variae et elegantioris copiam his libris oſtentare voluiſſe. Quam procul enim a ſcopo eſt, de metempſychoſi, de feſtis, de religionibus localibus, de templis, de miniſtris religionis, de conſtringendis diuitiis cleri, de monaſteriis, de luxu ſacro ſuperſtitionis, de pontificatu, de tolerantia religionum eiusque mutatione, de inquiſitione, de odio Iaponenſium in religionem diſſeri? Et ea quoque, quae L. XXVI. et ſequentibus de legibus iuris naturalis et ciuilis, de ordine ſucceſſionum, de iuris canonici vſu, omnique iuris ſacri cum profano et ciuili colliſione, et quod L. XXVIII. prolixe vrget, de origine, et reuolutionibus legum ciuilium apud Gallos et c. XXX. XXXI. de legibus feudalibus diſputantur, et ad hiſtoriam magis iuris poſitiui, quam ad philoſophiam iurisprudentiae legislatoriae pertinent, quae hoc loco velut aliena a ſcopo noſtro intacta praetermittimus.

Dici vero non poteſt, quam vniuerſali applauſu opus hoc in orbe literario exceptum ſit, quam iucunda et excellens viſa tractatio, qui lepores, quae Veneres viſae in hoc opere politico. Vnde publica paſſim cenſorum expertum eſt iudicia atque laudes [l]. Cuius teſtes eſſe poſſunt et editiones complures atque verſiones, ſtudiumque virorum doctorum meliores atque praeſtantiores locos et communia politicae praecepta inde excerpendi et lectori velut nucleum quendam commendandi. Non tacendum tamen eſt, multa fuiſſe ſuſpecta viris attentis, et principiorum, quae allata fuerunt, examen inſtituentibus, multos latens aliquod venenum fuiſſe ſuſpicatos, multos Spinoziſmi ac Deiſmi maculam huic ſyſtemati politico adſperſiſſe. Fecere id auctores *nouorum eccleſiaſticorum Galliae* [m], aliique

l) Vid. Eloge de Mr. D'Alembert de l'Eſprit de loix. T. IV. Opp. La defenſe de l'Eſprit de loix a laquelle en ajaint quelques eclairiſſemens Gen. 1750. 8. eiusque continuatio Berol. 1751. 8. apologie de loix Amſt. 1751. La Source, et le veritable eſprit des loix eſſais du C. L. de Cataneo Berol. L'eſprit de loix quinteſſentié par une ſuite des lettres analytiques, 1749.

m) Nouvelles eccleſiaſtiques de France 1749 Oct. Journ. des Savans 1750 Avr. Obſervations ſur l'eſprit des loix Amſt Examen de toutes les critiques particulieres ſur cet ouvrage. Etiam inter Germanos contra hunc Herculem ſurrexit ANSELMVS DESINGIVS duabus ſcriptionibus ſuo more et genio ſcriptis.

aliique viri docti, qui inimicis hunc librum telis in ipſa Gallia confodere tentarunt, quorum monita anonymus cum retundere conatus eſſet, variis inde libellis eriſticis de nobiliſſimo argumento diſceptandi occaſio enata eſt. Nec tacendum, noſtris quoque Germanis *), quamuis in laudes operis vehementer raperentur, diſpliculſſe tamen et incertam auctoris atque indefinitam tractationem, et argumentum in ſe dudum tritum et excuſſum, et ordinis methodique defectum, atque inaequalitatem, et rerum ad rhombum non facientium nimiam abundantiam ordinisque logici defectum, et vagas atque indeterminatas voces atque ſententias, et nigrum rubro minime vbique reſpondens, et ſcribendi lubricitatem minime caſtigatam, et alia multa nec limam paſſa ſatis, nec titulo reſpondentia et incertam totam diſputationis aleam facientia. Quae quamuis negari omnia nequeant, habeatque opus egregium ſui ſeculi et patriae naeuos, fatendum tamen, et ſcopum tractationis, et argumentorum ſelectum et lectionis variae copiam et ſcribendi elegantiam, et multiplicem tractationis vſum adeo opus iſtud commendare, vt omittere illud velut coronidem politicorum ſcriptorum nefas nobis videretur. Lectorem autem attentum monemus, vt recordetur, eſſe opus non ſcholae vel cathedrae, ſed reipublicae, et vſui deſtinatum, et ex hoc ſcopo eſſe dimetiendum.

*) Neuer Bücherſaal Vol. IX. p. 479 ſeqq.

AD LIBRVM TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA EXOTICA.

CAPVT PRIMVM.

DE PHILOSOPHIA GENTIVM ASIATICARVM IN GENERE.

pag. 806. lin. 20. a fin.

Ipſa docet inſpectio et experientia. Longum et taedio plenum iter eſt, per tot itineraria et narrationes peregrinantium gentium exoticarum placita, maxime, quae ad religionis myſteria et arcanas rationes pertinent, et theoria magis, quam vſu praxique conſtant perquirere. Quanquam enim de exotica hiſtoria, maxime quae ad vtramque Indiam et adiacentes inſulas pertinent, multa nimis cumulata ſunt, pleraque tamen ad nauigationem, hiſtoriam regionum naturalem, commerciorum felicitatem, imperiorum fata et ciuilis potentiae incrementa vel decrementa referri debent, religionis naturalis et traditiuae, et ſapientiae diuinae atque humanae, ſi paucos populos, e. c. Sinenſes excipias, notitiam autem illae

 neque

neque ſuppeditant, neque, ſi quaedam traduntur, certis legibus fidei hiſtoricae concluduntur, ſed plerumque vel miſſionariorum, quos vocant, vel mercatorum peregrinantium fide et relationibus nituntur, quae innumeris modis fluctuat: multa coniecturis fulciuntur, multa et aliorum magis nugacium hominum fabulis, quam ex certis et tutis fontibus hauſta ſunt, cuncta autem ita per innumeros itinerariorum labyrinthos circumducta, vt his rite colligendis et ad fidei hiſtoricae leges, imprimis autem ad ſyſtematum harmoniam reuocandis inſiſtere, cunctaque ad ſuum locum referre tantum non ſit impoſſibile, nec facilius, exoticae ſapientiae hiſtoriam ſcribere. Et neminem quidem latet, ex eo tempore, quo haec noſtra philoſophiae hiſtoria critica in vulgus prodiit, dediſſe diligentiam et laborem Britannorum gentis duplicem collectionem, qua vtraque inſtitutum hoc valde poteſt adiuuari et augeri. Vna circa peregrinationes nauticas et itinera in diuerſas vtriusque Indiae et adiacentium inſularum partes, tum in Africam et Americam terrasque alio ſub ſole calentes verſata, cum multorum itinerariorum exempla prae ſe ferret, ad id collectorum curam reſpicere iuſſit, vt ex memorabilibus itinerariorum veterum et recentiorum relationibus et memoriis ea praemiſſo fidei et narrationis examine in vnum corpus contrahantur, quae memoria digniora viſa non ipſorum tantum peregrinantium fata, nauigationum pericula, acquiſitionum euentus; ſed naturalem quoque regionum et commerciorum hiſtoriam populorum, genus et rationes, geographiam, mores, et quaecunque ad noſcendas terrarum regiones exoticas referri debent, complectatur, vt ſic ex his fontibus critica iſtorum populorum barbarorum poſſit hiſtoria religionis, regionis, imperiorum, hominum, inſtitutorum, et quae his ſimilia ſunt, conſcribi. Quod inſtitutum vt laude ſua non caruit, et plurimorum voluminum copiam produxit, curioſitati autem Lectorum plerorumque ſatisfecit, praeſertim cum ex Anglica in Gallicam et Germanicam linguam conuerſum, auctum, emendatum et comtius inſtructum fuiſſet: fatendum tamen, expectationi eorum, qui criticam hiſtoriae fidem expectant, minime totum ſatisfeciſſe; cetera, quae pulchra multa operi ſplendido et caro inſunt, non ad ſapientiae magis, quam geographiae et mercaturae hiſtoriam augendam facere: nec ſatis quoque de teſtium fide cautum eſſe, qui, etſi ſuis nominibus adducuntur, ad vniuerſalem hiſtoriae fidem poſſint exigi. Perluſtrari tamen et poſſunt et debent ab illis, qui placita et mores gentium Africanarum, Aſiaticarum, Americanarum cognoſcere cominus cupiunt. Quare ad haec ipſa itineraria nautica et exotica in comparandis denuo noſtris attendere cupientes, quae noſtram narrationem vel augere, vel emendare poſſunt, ſubinde reſpeximus [a]. Altera collectio induſtriae Anglorum in promo-

a) Vtimur verſione Germanica longe meliore, quam Gallica PREVOSTII, quam diligentiae cel. SCHWABII debemus, quaeque ornamentis tanto opere dignis, Lipſiae 1747. XVII. Vol. in 4. cum tabulis geographicis aliisque prodiit nitidiſſime.

promouendis literis valde illuſtri adſcribenda maius opus complexa *hiſtoriam vniuerſalem orbis habitabilis* ex iuſtis hiſtoriarum vniuerſi orbis fontibus deſcriptam exhibet, et inſignibus augmentis atque obſeruationibus illuſtrata et aucta a B. BAVMGARTENIO, et poſt eius fata a S. reuerendo SEMLERO [b] non veteris mediique tantum aeui hiſtoriam mira concinnitate, diligentia et iudicio enarrat, ſed ad recentiora quoque tempora delata tum Europae veteris, tum Aſiae antiquae et nouae res ita exponit, vt quaecunque ad imperiorum et rerumpublicarum faciem faciunt, quaeque religionem, placita, mores, ipſamque doctrinae faciem per tot regna et terras concernunt, adductis teſtimoniis eorum, qui in hac orbis parte verſati teſtimonia domeſtica explorauerunt, pulchre queant cognoſci. Vtraque vero collectio cum fontium ſuorum fidem allegauerit, gratum fore Lectoribus iudicauimus, ſi earum loca cum narratione noſtra conſonantia annotauerimus, earumque obſeruationes ad amplificandam huius capitis hiſtoriam adduxerimus, ex quibus deinde, qui plura cupiuerit, ex allegatis ſcriptoribus poſſit haurire. Scriptores vero de Aſiaticorum populorum rebus non ad regiones magis et imperia, quam ad naturalem et ciuilem ſapientiam et ad ipſa religionis decreta et enatas inde ceremonias et conſuetudines, ex quarum conſideratione quaedam philoſophia Aſiatica, velut ex arena aurum colligi debet, pertinentes enarrati a conditoribus hiſtoriae literariae ſcriptorum hiſtoricorum diſci debent, quos praeter alios multos fuſe expoſuit *bibliotheca hiſtorica* STRVVIO-BVDERIANA, quae ſcriptores rerum orientalium atque Aſiaticarum copioſe enarrauit, quibus ex laudatae hiſtoriae vniuerſalis opere adducti larga manu teſtes itinerarii et ſcriptores hiſtorici addi poſſunt. Illi enim dum *tomo XXI. XXII.* Turcarum, Mogulenſium, Tartarorum, Perſarum, *tomo XXIII.* Turcumannorum, Indoſtanorum et Indorum cis et trans Gangem habitantium, *tomo XXIV. XXV.* Siamenſium, Camboienſium, Cochinchinae, Penkingi, Tartariae orientalis, totiusque imperii Sinici, Iaponiaeque hiſtoriam latiſſime enarrant, non tantum auctores, quorum fidem ſecuti ſunt, magno numero nominant, et imperiorum, regum, et principum, rerumpublicarum fata et viciſſitudines, characterem totamque indolem et rationem politicam tradunt, ſed religionem quoque tangunt, et opiniones atque traditiones Indicarum nationum et populorum ſtrictim exhibent, vnde adhibita Indiae deſcriptione veteri cum noua, eae poſſunt reliquiae detegi, quae vel traditioni vetuſtiſſimae, vel opinionibus recentiorum ſacerdotum apud Indos debentur, et aliquam philoſophiam Indicam exhibent, licet mancam et obſcuram, quod in peregrinarum gentium hiſtoria nemo aequus mirabitur [c]. Ex quibus omnibus parca tantum

b) Prodiit verſio Germanica qua vtimur ab Anno 1745. Halae Magd. XXX. Vol. 4.

c) Monendus autem eſt lector huius generis literaturae deditus, vt eruditiſſimas praefationes legat, quas ſingulis tomis praefixit Semleriana πολυϊσορία. Inueniet enim non de rebus tantum Indiae orientalis, ſed de ſcriptoribus quoque a Britannis non adhibitis diſſertationes criticas, et literarias, quas conſuluiſſe minime poenitebit.

manu allatis conſtat, perdifficile et, ſi verum fatendum, impoſſibile tantum non eſſe, Aſiaticarum nationum hiſtoriam ſacram et philoſophicam ſcribere, hactenus a plerisque ſcriptoribus plane neglectam. Quam negligentiam emendare quidem viri illi docti et religioſi conati ſunt, qui a principibus Europae ad infideles nationes miſſi ſunt ad conuertendos populos alio ſub ſole calentes, exque his molitionibus Miſſionariorum nomine inſigniuntur, quique plura multo et ſcopo noſtro affiniora ad dogmaticam hiſtoriam, Aſiae imprimis, pertinentia nobis tradiderunt. Fatendum autem, multoties ſubleſtam eorum fidem eſſe, totque incertitudinis difficultatibus cumulari, vt impoſſibile ſit, in condenda dogmatum atque placitorum orientalium hiſtoria critica non ad pyrrhoniſmum hiſtoricum confugere. Quare veniam quoque nos a lectore poſcimus, quod hunc librum vltimum H. P. incertis et alienis narratiunculis onerare noluimus, et breui manu hoc loco ſumus verſati: quem quoque non ſine veriſimilitudine ſcopum fore lectorum noſtrorum ſuſpicamur, quibus ſuffecturum eſſe ſummam tantum rerum didiciſſe conicimus. Eos tamen, qui iliadem in nuce, optimorum et domeſticorum teſtium fide nixam de hiſtoria Orientali cupiunt, ad praeclarum in hoc genere eruditionis ſcriptorem, celeberrimum ſuae aetatis theologum, in hiſtoria et literatura orientali ad miraculum fere exercitatum IOANNEM HENRICVM HOTTINGERVM ablegamus; is enim tum in amplo *hiſtoriae orientalis ex variis orientis monumentis collectae* opere [d], tum in *archaeologia Orientali Arabum, Perſarum, Turcarum, Tartarorum, Indorum, Maritanorum, Muhamedorum potiſſimum ſtatu politico, eccleſiaſtico, ſcholaſtico et oeconomia* [e] tantum obſeruationum ad Archaelogiam orientis pertinentium cumulum congeſſit, et optimorum auctorum teſtimonio roborauit, vt nos non pigeat, lectorem ad iucundos hos latices in hoc argumento dimittere.

pag. 808. lin. 1. *Gentis ſaeuitia.* Turcarum hiſtoriam literariam parabat G. HIER. WELSCHIVS noſter [f], ſed vix inchoauit, nihilque abſoluit, SAM. SCHELWIGIVS autem et ADAMVS EBERTI, qui philoſophiam Turcicam promiſerunt, ſtatum hodiernum literarum inter Turcas tantum ſomniant, quod fide teſtimoniorum Seculi XVII. et XVIII. conſtat, et iam monuit HEVMANNVS [g]. Qui alio quoque loco [h] teſtimoniis id roborat, Turcarum eruditionem et amorem in literas meliores eſſe perexiguum, ipſorumque literatos homines nihil habere cognitum praeter Alcoranum et matheſeos logicaeque nonnihil. Quae tamen ex iis illuſtranda ſunt, quae ſupra tomo III. de theologia et Metaphyſica Muhammedanorum inter Saracenos fuſe attulimus, quaeque hodie adhuc inter

d) Tiguri 1660. 4.

e) Heidelb. 1662. 8. Dedit Hottingerus etiam in H. E. per ſingula medii noſtrique aeui ſecula, hiſtoriam literariam Muhammedanorum breuem quidem, at ſuccinctam et ex fontibus hauſtam.

f) Vid. SCHROECK. memor. Welſchiana p. 75. et ex ea quoque Ven. SCHELHORNIVS Amoen. lit. Tom. XIII. p. 256.

g) Via ad hiſt. liter. c. IV. §. 75. p. 237.

h) Poecile T. III. p. 295 ſqq. Hiſt. lit. loc. cit. p. 238. not. d.

inter Sonitas, alcoranique ſequaces in imperio Turcico, Perſico, Indico mordicus obtinent. Totam autem effigiem literaturae Turcicae, qualem in bibliothecis deprehenderunt viri eruditi, qui moram Conſtantinopoli fecerunt, diſcet lector curioſus et ſtupebit ex narratione doctiſſimi Iac. Aponii [i]. Certe quicquid in hac gente agreſti et bellicoſa eſt literarum, vel ad hiſtoriam gentis, vel ad elementa mathematica, vel ad explicationem theologiae ad principia ſectarum conſtat, quo de argumento lectorem ablegat Heumannus ad Demetrii Cantemirii [k] *Syſtema religionis Muhammedanae.* Quae vero de redeunte aurora literarum in imperio Turcico, fauente magno imperatoris Vezirio h. l. attulimus, eorum relationem in diuerſis ephemeridibus literariis [l] inueniet lector curioſus, quae tamen interim iterum exſpirauerunt. Nihil horum vero ad philoſophiam pertinet, quae ratio iam Sec. XVI. in Feſſana academia obtinuit, teſte Clenardo [m] et in Tunetana, teſtante Thoma Shavio [n]. Nec meliora multa nobis promittimus ex academia Schiraſiana Perſica, ſi Thevenotio credendum, ex theologis et medicis conſtante.

pag. 809. lin. 11. *Puluerem oculis obiicere.* Legenda ipſa verba Bernierii, qui diſerte [o]: „les Cabaliſtes ou Pendets Indous, pretendent, „que Dieu ou cet Etre ſouverain, qu'ils appellent Achar, immobile „innuable, ait non ſeulement produit ou tiréz les ames de ſa propre ſubſtan- „ce, mais generalement encore tout ce, quil y a de materiel et de cor- „porel dans l'univers, et que cette production n'eſt pas faite ſimplement „a la façon des cauſes efficientes, mais a *la façon d'un araignée, qui pro- „duit une toille, qu'elle tire de ſon nombril et qu'elle reprend quand elle veut.* La „creation donc, diſent ſe docteurs imaginaires, n'eſt autre choſe qu'une „*extraction et extenſion que Dieu fait de ſa propre ſubſtance, de ſes rets qu'il „tire comme de ſes entrailles, de meme que la deſtruction n'eſt autre choſe, qu'une „repriſe fait de ce divine ſubſtance, de ces divins rets, dans lui meme en ſorte, „que le dernier jour de monde, qu'ils appellent Maperle ou Pralca dans la quel „ils cròient que tout doit etre detruit, ne ſera autre choſe, qu'une repriſe gene- „rale de tous ces rets, que Dieu avoit ainſi tirés de lui meme.* Il n'eſt donc rien, „diſentils de réel et effectuf de tout ce que nous croyons voir, ouïr ou flai- „rer, goûter ou toucher, tout ce monde eſt une eſpece de ſonge et une pure „illuſion, entant que toute cette multitudine et diverſité des choſés que nous „aparoiſſent, ne ſont qu'une ſeule, unique et meme choſe, qui eſt Dieu „meme, comme tout ce nombre divers que nos avons, de dix, de vingt, „de cent, de mille et ainſi des autres ne ſont qu'une meme unité re- „preſente pluſiers fois". Quibus deinde ſimilitudinem de phiolis in oceano natantibus et aqua plenis adiungit. In quibus verbis Bernierii

i) Itiner. P. I. p. m. 53 vers. Germ.

k) Lib. VI. c. 34 ſeqq.

l) Anni 1728. vid. act. er. T. VI. p. 248. Europ. fama T. II. p. 90.

m) Epp. L. I. ep. 9.

n) Itin. Tun. T. I. p. 234.

o) loc. cit. p. 303. et compara omnino Burnetium archaeol. phil. app. p. 542. hoc ſyſtema toti Orienti tribuentem, et quidem rectiſſime, vt ex Malabaricis conſtat.

nierii non miramur vidiſſe acutiſſimum Baylium ſubſtantiam vnicam Spinozae, eius enim verba tantum non ipſa refert Bernierii narratio, aſt manibus palpamus, ſimilitudine phraſium deceptum Baylium ſyſtema vnius ſubſtantiae immanentis et in infinitum modificatae cum ſyſtemate emanatiuo vniuerſo emanante ex diuina ſubſtantia, et non niſi emanationis fundamento, ordine, gradu et perfectione diſtante confudiſſe, adeoque magis conuenienter ex mente Cabbaliſtarum et totius fere barbaricae philoſophiae, quam Spinozae explicandum eſſe. Cuius origines nos hoc loco ad ſyſtema Zoroaſtrianum retuliſſe, idemque dicere, quod Gauri Gebhriue hodie adhuc diſputant, ex illis, quae in hoc ſupplementorum volumine de Perſarum philoſophia annotauimus [p], ad oculum demonſtrari poteſt. Hoc enim emanationis ſyſtema non totum tantum peruagatum eſſe orientem, ſed et ad nobiliores Europae et Americae partes penetraſſe opportune monuit reu. Gerdilius [q] et ante eum Thomas Burnetius [r], nosque per totam fere philoſophiae barbaricae hiſtoriam annotaſſe et monuiſſe ſaepius recordamur. Certe hac claue difficillima problemata philoſophiae et theologiae exoticae nos ſuis locis aperuiſſe, et difficiles nodos cabbaliſtici ſyſtematis ſoluiſſe, recordamur. Quae non ſatis inter ſe diſcernebat Bernierius, quamuis clare videbat, *emanationem extra Deum progreſſam* in hac hypotheſi Perſica ſupponi. Quae cum interno ſenſu non atheiſmum quidem, aſt pantheiſmum tamen in pietatem Numini debitam iniuriam ponant, facile inde lector de metaphyſica Perſarum philoſophorum iudicare poteſt. Quae ſi nuperus eclectiſmi iudex expendiſſet, et praeſentem Bernierii locum cum doctrina Pſeudo-Dionyſii ſui comparauiſſet, prudentius et ſobrie magis de myſticorum Graecorum metaphyſica ex oriente in occidentem traducta iudicaſſet, nec negaſſet, pantheiſmum aliquem in eiusmodi hypotheſibus recondi. Verum de his alio forte loco pluribus diſputabuntur.

pag. 810. lin. 9. *Rituum tenaciſſimos.* Succurrit nobis dum h. l. in Perſicis verſamur, memoria aſtronomiae et aſtrologiae a Perſis magno cultu et diligentia inter diſciplinas philoſophicas cultae, quam ſub imperio Guſtaſpi literis florentiſſimo a magnae exiſtimationis philoſophis, imprimis a Giamaſpo, κατ ἐξοχὴν Al Hakim, i. e. ſapiens ſiue philoſophus dicto ad ſummum apicem perductam fuiſſe, Perſarum annales, et ex iis Hydeus [s], Herbelotus [t] et auctores *hiſtoriae vniuerſalis orbis* [u] narrant. Non repetemus ea, quae de hoc philoſopho multa, fabulis ſatis craſſis permixta tradunt orientales, quae iucundius apud citatos ſcriptores leguntur: ſed id tantum obſeruamus, Giamaſpium aſtrologum inter decem lumina Perſiae numeratum librum ſcripſiſſe, in qua conſtellationes et coniunctiones aſtrorum adeo euidenter deſcriptae dicuntur, vt natiuita-

p) p. 85 ſeq. q) l. c. r) l. c. t) B. O. v. Giamaſp.
s) De rel. vet. Perſ. c. 31. p. 385. u) Tom. IV. §. 511. p. 413 ſeqq.

tiuitatem Ieſu et Mahumedis, et euerſionem religionis magicae euentura praedixerit. Neque repetemus quoque temporum rationes, quod pulchre annotauit B. BAVMGARTENIVS [x], ſuſpectam facere exiſtentiam huius philoſophi. Sed id modo obſeruamus, eiusmodi prognoſtica et vaticinia aſtrologica Perſarum ſatis veriſimiliter niti iſto, de quo hactenus ſermonem fecimus, ſyſtemate emanatiuo. Cum enim fata orbis emanationi lucis ſupremae Perſae Oromaſdi et victoriae eius de Arihmanio tribuerint, et in hunc finem affirmauerint, ſpiritus illos magnos ex ſuprema luce emanantes in ſalutem orbis aſtris veluti παρέδροις eorum fuiſſe affixos, vt ſuo loco probatum, neceſſe erat ſtatuere ex coniunctione domiciliorum aethereorum magnorum ſpirituum emanatiuorum conſenſum et mutuam operam ad euertendum regnum tenebrarum praedictos philoſophos collegiſſe atque praedixiſſe. Sine hac enim hypotheſi adhibita, ſyſtematis phyſiologici Perſarum ratio nulla euidens, et quae faciat ſatis, poteſt dari. Multa liceret hic adducere, quem influxum ea hypotheſis etiam inter haereticos eius gentis et regionis habuerit, niſi paginae anguſtiae parcendum eſſet. Sed facile haec aſſequetur Lector attentus, ſi principia Perſica cum conſectariis conſiderauerit.

Ibid. 810. lin. 21. *Quorum imperio Tartarorum gens potita eſt.* Tartarorum ſiue Tatarorum res geſtas, quatenus ad haec noſtra arua ſpectant, in compendio congeſſit HOTTINGERVS [y], qui indicis loco adhiberi poteſt, ad exquirendos eos, qui Tartarorum et Perſarum hiſtoriam perſequuntur. Inter quos cum emineant, qui iſtas terras percurrendo luſtrauerunt, ADAMVS OLEARIVS, et IO. ALB. DEMANDESLO, quibus *itinerarium Perſicum* et *Indicum* [z] debemus, et quos literatorum in Perſia et Indiae prouinciis adiacentibus conſuetudine fuiſſe gauiſos, ex albo celeberrimorum peregrinatorum, quo reculae noſtrae gaudent, quaeque iſtis nominibus ſuperbiunt, cognouimus, illi in partes curarum vocandi, aſt exploranda quoque, quae in horrea ſua de Tartaris collegerunt *orbis vniuerſalis hiſtoriae* auctores Britanni [a], apud quos tamen, cum praeter allata de collegio Lamarum nihil repererimus, quod hiſtoriam philoſophicam iuuare aptum, lectorem in his dumetis non detinemus.

pag. 811. lin. 7. *Viris doctis obſeruatum eſt.* Etſi tota incerta eſt hiſtoria religionis magni huius Aſiae conquaeſtoris, quem in genere parum religionis cultum curaſſe tota eius hiſtoria teſtatur: a veriſimilitudine ex circumſtantiarum comparatione enata tamen alienum haud eſt, Ienghozkanum Confucianae theologiae animo adhaeſiſſe [b], ſed a ſecta Xekiana ita occupatum, vt ad iſtum deiſmum vel pantheiſmum potius inclina-

x) not. 194.

y) Archaeol. Orient. P. III. c. 2. p. 141 ſeqq.

z) Prodiit elegantiſſimum Itinerarium Sleſuici 1656. habetque adiunctum Sadi roſarium perſicum.

a) Tom. XXII. XXIII. XXIV. vbi res vtriusque Tartariae, maxime Tibethanae prolixe exponuntur.

b) Obſeruatum hoc auctoribus hiſt. vniu. T. XXI. §. 356. p. 637. not. F.

clinaret. Quo pacto fieri potuit, quod etiam in Sinenſi regno factum, vt ſub eius regimine idolorum cultus, obſtetricante allegorica, quae iſtis gentibus ſacra fuit, methodo obtineret. Et hoc quoque fundamentum atque fontem fuiſſe omnis Tartaricae ſuperſtitionis, ex ſyſtematis emanatiui lacunis ſcaturientis, tota, quae vaſtiſſimas Tartariae orientalis regiones inundauit Lamarum religio exorta eſt. Verum de his et ſimilibus plura dicere cum non ad philoſophiae, ſed religionum hiſtoriam, quam non ſcribimus, pertineat, tanquam alienis ſuperſedemus.

Ibid. lin. 15. *Omnino fatendum eſt.* In genere hoc de Aſiaticarum gentium religionis hiſtoria tenendum eſt, nihil habere per omnes fere eius orbis partes religionem, quod philoſophiam ſpiret, quamuis veſtigia paſſim inueniri negandum non eſſe videatur. Quicquid enim ſuperſtitionis apud iſtos populos obtinet, ex pantheiſmo emanatiuo, velut ex infelici Pandorae pyxide proſiliit. Hac vna claue facile omnis Aſiatica idololatria omnesque illae doctrinae explicari poſſunt, quae diuerſis methodi arcanae et allegoriae tegmentis tectae et obſcuratae Oedipo opus habere videntur. In quibus hoc loco morari et philoſophiae hiſtoriam cum ſuperſtitionis hiſtoria confundere velle, eſſet extra chorum ſaltare.

Ibid. lin. 23. *Nobis omnino veriſimile videtur.* Longa et multiplex celeberrimi pontificis Tartarici, Dalai Lamae, id eſt, ſacerdotis vniuerſalis, quod hoc nomen ſignificat, hiſtoria, tunc demum ex obſcuritate protracta, cum Ieſuitae in Sinenſi regno miſſionarii occaſionem nacti eſſent, cum imperatore Sinico et in eius comitatu Tartariam orientalem peragrandi. Vnde in cl. virorum ex hac ſocietate itinerariis, notitia tum de hoc viuo idolo; tum de eius vicariis (Hutuktus dictis, qui magnam quoque auctoritatem et inhabitantis Dei opinionem habent, adeo vt Kalkenſis Hutuktus a Tibethano Lama ſeceſſerit) et toto Lamarum ordine, dignitate, religione, non per ampliſſimos tantum Tibethi tractus, in quibus ſedem Putalae habet, ſed totam fere Indiam, prouinciasque Sinici imperii orientales ad Tartariam vsque occidentalem diffuſa, hiſtoriaque omni hauriri debet. Quae cum ad noſtros campos non pertineat, nihilque magnopere habeat, quod philoſophiam quandam ſpiret, curſum noſtrum in vrgenda H. P. exotica retardari non patimur. Curioſum autem huius religionis cognoſcendae lectorem ad *collectionem Anglorum itinerariam* ſupra commendatam ablegamus [c], in qua ea, quae Coupletus, Gerbillonius, Gaubilius, du Halde, le Comte, Grueberus multique alii retulerunt, eleganti narratione exhibentur, et imaginibus ab iis ſubmiſſis illuſtrantur. Sed Bernierius quoque, Bentinkius, Kaempferus aliique, qui diu in his terris commorati ſunt, conſuli debent, vt intelligatur, enthuſiaſmum, ſuperſtitionem, impoſturam, ignorantiam, barbarasque artes pleraſque adeo hunc

c) Vol. VII. L. 16. c. 4. pag. 215 ſeqq. quocum comparanda de Lamarum religione et placitis Hiſtor. vniu. Tom. XXIII. §. 497 ſeqq. pag. 670 ſeqq. quaeque ib. Tom. XXI. §. 280 ſeqq. p. 503 ſeqq. afferuntur, in conſilium adhibenda.

hunc ordinem infamem reddere, vt omni iure ex philoſophicae hiſtoriae veſtibulo eiicienda ſit horum hominum memoria.

pag. 812. lin. 16. *Deriuandam eſſe, eſt probabile.* Obſeruatum id quoque *hiſtoriae vniuerſalis conditoribus* [d] et veriſimile, famam et ſyſtematis emanatiui facilitatem per mythologias et allegorias adhibitam occaſionem dediſſe ex vno homine multos, tempore, fatis, exemplis diuerſos exſculpere. Vnde ad diſſenſum Aſiaticarum traditionum in temporum notationibus non magnopere attendendum eſſe, lector cautus ipſe coniiciet.

Ibid. lin. 12. a fin. *Pleraque inſuper fide ſubleſta ſuſpecta.* Miranda non eſt ignorantia rerum Indicarum, praecipue, quae ad interiorem religionis et ſcientiarum indolem et opiniones iſtarum nationum attinet, cum non tantum pauca, quae habemus teſtimonia auctore, methodo et occaſione ſcribendi, ac obſcuritate difficilia et incerta, remoras obiiciant, ſed ipſa quoque monumenta genuina et domeſtica ignota nobis lingua conſcripta ad nos rariſſime deferantur. Et extollenda quidem digna tam fulgenti axiomate Galliae regum cura, magnis ſumtibus libros Indicos colligendi, et in auguſto, quem regia Pariſiis ſeruat bibliothecae theſauro cuſtodiendi, quorum titulos atque argumentum exhibet et praeſtantiſſimus bibliothecae regiae catalogus. Ex iis enim non tantum hiſtoriae ciuili et naturali regnorum Indiae citra et vltra Gangem multum lucis accendi poteſt, ſed habet quoque iſtud regium muſeum codices Indicos, ex quibus notitiam quoque theologiae et religionis, itemque philoſophiae rationalis, naturalis et moralis, itemque artis ſideralis, qualis inter Indoſtani regni incolas obtinet, haurire licet [e]. Aſt dum maior, quam hucusque factum, linguarum iſtarum notitia inualeſcat, edanturque iſta Volumina cum verſionibus idoneis, vt ex iis interior ratio theologiae, religionis, philoſophiae literarumque aliarum poſſit hauriri, cuncta velut in ſepulchro recondita ignorantur. Vnde hanc lucem tandem ſurgentem etiam hiſtoriae philoſophiae exoticae merito optamus. Tacemus difficultates alias in cognoſcenda hiſtoria dogmatum Indiae occurrentium, obiecta peregrina et inſolita, nexum a noſtro cogitandi modo alienum, allegoriae vſum a noſtra conſuetudine mire abhorrentem, mutatam theologicorum et moralium in hiſtoricam narrationem, fingendique audaciam quibus merito ineptam ſcriptorum et peregrinantium conſuetudinem Indica cum ſuis comparandi et conciliandi adiicimus, quae dici non poteſt, quantum impediant hiſtoriam opinionum Indiae, earumque explicationem. Accedit, incertas eſſe origines placitorum Indicorum, nec oſtendi ſa-

d) loc. cit. §. 498 p. 671 ſeqq.

e) Plura edocet de hoc theſauro Indico S. reu. Semlervs praef. ad hiſtor. vniu. T. XXIII. p. 7 ſeqq. quae ad augendam hiſt. lit. Indicae notitiam omnino notanda ſunt. Inter codices regios Indicos maxime Siamenſes in hiſtoria Indiae multi vſus, vita Sommonacodomi; tractatus de theologia et philoſophia Siamenſium; ſcriptores de theol. Indorum; libri ſacri ad Vedam pertinentes, libri theologici explicantes Shaſtran, i. e. logicam, libri aſtronomici et aſtrologici de ſectis Siamenſium, etc. Quae, qualia ſint, quamque fidem habeant, non inſpectis iſtis ſcriptionibus, definiri non poteſt.

tis poſſe an domeſticae fuerint, an peregrinae, et ab aliis populis deſumtae: quae omnia ad ponendos hiſt. lit. Indicae limites neceſſario obſeruanda ſunt.

pag. 813. lin. 10. *Cultum diuinum ob innumera beneficia mereantur.* Relegendus locus BERNIERII ſupra ad pag. 809. iam adductus, et obſeruationibus tam accurati philoſophi dignus, qui praeclare vidit, emanatiuum illud principium, cui omnia exiſtentia debentur, quodque veteres multi animam mundi appellarunt, proram et puppim eſſe totius theologiae et phyſiologiae Indicae. Quod vt euidentiſſimis rationibus ex comparatione veteris phyſiologiae cum Indorum doctrina poteſt euinci, denudari vero et exui iſtis methodi allegoricae et mythologicae veſtimentis oportet, quae entia nobis ſingularia, diuina, θεάνθρωπα, et mirabiles apparitiones enarrant. Quae obeſae naris hominibus palpum quendam obtrudunt, ſenſum tamen alium non habent, quam illum, quem expoſuimus, recteque obſeruatum BERNIERIO[f], inuenta eſſe ad obiiciendum oculis vulgi ſtupidi et ignari puluerem, vt mirum non ſit, nihil adeo ineptum eſſe et ridiculum, quod non ingenio humano placere poſſit. Fidem autem mereri Bernierii relationem et iudicia, qui optimos gentis interpretes conſuluit, oportune monet, et ad id recte attendit *Compilator itinerariorum* PREVOSTIVS[g]. Ex Aegypto autem ad populos Indiae ad quos magnas excurſiones illi faciebant, perueniſſe hanc hypotheſin, quod nonnullis placet, eo minus ſtatuendum eſſe putamus, quo certius eſt, eam totum fere orbem antiquum iam occupauiſſe, et ex orientali Aſiae plaga ad meridionalem et occidentalem deſcendiſſe. Ex his omnis Indica ſuperſtitio lucem, niſi fallimur, acquiret euidentiſſimam, de cuius ad hos populos propagatione legendas commendamus cel. SEMLERI[h] obſeruationes, ex quibus migrationes harum hypotheſium poſſunt detegi. Quem campum tamen lectori acuto et veteris theologiae non ignaro paulo curioſius explorandum relinquimus, cum e longinquo tantum atque eminus philoſophiam reſpiciat, ad laudatas V. C. obſeruationes prouocamus, quibus prudenter et caute multa de originibus placitorum Indicorum attulit, et quae cautelae in exploranda religione Indica adhibendae ſint, qua attentione legendae relationes hodoeporicorum, qui hoc tomo fuſi de religione populorum circa litora Gangis occidentalia et orientalia ſint, magna attentione et felicitate expoſuit.

pag. 814. lin. 17. a fin. *Qui hoc Siamenſium idolum a Budda diſtinguant.* Valde ea in re fluctuant, qui theologiae et religionis Indicae citra et vltra Gangem origines excuſſerunt, qui traditione earum gentium de tempore Buddae, Foë, Sommonacodomi, Xekiae, diuerſiſſima perſuaſi facillime ſe extricare poſſe autumant, ſi Sommonacodomum a Budda Xekiaque diſtinguant, de qua re videndus LOVBERIVS[i]. Quamuis autem iſta, quae

f) pag. 206.
h) loc. cit.
g) Tom. XI. p. 238.
i) Rel. de Siam pag. 134. conf. quae nos T. V. p. 824 ſeqq. obſeruauimus.

quae ab hiſtoricis Indis traditur temporum notatio non valde concordet cum reliquis traditionibus, quae Buddam antiquiorem multo, quam Sommonacodomum faciunt, nemini tamen, qui vel primis labiis res Siamenſium deguſtauit, ignotum eſſe poteſt, omnem Siamenſium traditionem de religionis ſuae primordiis innumeris tenebris premi adeoque confuſam et in haud paucis ἀσύστατον eſſe, vt quadrata rotundis miſceantur, ipſique nugaciſſimi Siamenſium doctores Talepoini in decantanda Sommonacodomi hiſtoria diſſentiant, nec vlla veriſimili ratione hiſtoriam idoli ſui veſtiant. Quibus ſi ex altera parte maxima ſimilitudo et conſenſus traditionis, doctrinae, religionis, ceremoniarum et ſimilia opponantur, nihil habet altera opinio, quo ſe tueri, et diſtinguere vtrumque poſſit, niſi contendere velimus, quod h. l. not. i. lectorem iam poſt Kaempferum monuimus, fieri potuiſſe, vt Siamenſes in antiquitatibus gentis ſuae incertiſſimi res et traditiones antiquiſſimas cum technis et fraudibus recentioris cuiuſdam impoſtoris confuderint. Quod in hac quidem gente facile euenire potuiſſe, character eorum Europaeis noſtris intus et in cute notus facile perſuadere poteſt. Vnde communiorem et receptam ſententiam dudum nobis probatam, re iterum penſitata abiicere non potuimus.

pag. 814. lin. 17. *P. BAYLE.* Addi his ſcriptoribus de Foë et eius ſecta ac dogmatibus impiis, ſcriptores hiſtoriae Sinicae [k] doctiſſimi, Ieſuitae LE COMTE [l] et DV HALDE in deſcriptione Chinae, et plerique iſtius regionis enarratores, ex quibus ſua hauſerunt auctores hodoeporici vniuerſalis [m], qui cuncta in compendio luculenter enarrauerunt, inter quos primam lauream ſuo merito reportauit IO. BAPTISTA DV HALDE S. I. opere ſplendido, quod deſcriptionem geographicam et hiſtoricam imperii Sinici, lingua Gallica inſcripſit [n]. Ex quibus ea ab ipſo lectore facili negotio conſarcinari poſſunt, quae inſtituti noſtri breuitate concluſi, hoc loco afferre non poſſumus, contenti, ſummam hiſtoriae famoſiſſimi impoſtoris, cum paucis comparandi, tetigiſſe.

pag. 815. not. q. *KAEMPFER. T. I. pag. 56.* Plurimum iſta confirmantur KNOXII relatione, qui viginti fere annos inter Ceylanenſes vixit, resque eorum omnes intime perſpexit. Is refert [o], inter alia Ceylanenſium numina maiora et excelſiora maxime coli Buddu, ſaluatorem animarum; apparuiſſe eum aliquoties ex gentis traditione humana forma ſub arboreſeura Bagoha, i. e. arbore diuina, quae ab iis ſacro cultu excipitur, et ex ſummo montis cacumine, relicto in monte pedis veſtigio coelum repetiiſſe: Hunc etiam in ſacellis priuatis luminibus et lampadi-

Ffffff 3 bus

k) Pleroſque nominat Biblioth. hiſtorica Struuio-Buderiana P. I. c. 10. §. 5. p. 186.

l) Nouveaux memoires ſur l'etat preſent de la Chine Par. 1696. Amſterd. 1698. 12.

m) T. VI. L. XV. c. 5. S. 2. p. 358. vers. Germ.

n) Deſcription geographique hiſtorique de l'Empire de la Chine Paris 1735. fol. IV. Tom. a la Haye 1736. 4. IV. Vol.

o) Itiner. pag. 146.

bus accenſis coli, habereque ſacerdotes primi ordinis, Tirinanxas dictos, viros doctos et philoſophiae haud expertes, ideoque in ſumma apud Ceylanenſes ſiue Chinguleſos, quo ſe nomine vocant, dignitate florentes, vitam agentes coelibem et frugalem. Habere ex eadem diſciplina gentem dogma immortalitatis animae, et reſurrectionis mortuorum itemque praemiorum et poenarum poſt hanc vitam; multa in libris ſuis tradere de philoſophia et medicina; vocari etiam Mercurii diem Bodaha diem Buddae. Repetunt haec collectores *hodoeporicorum* Britanni [p], et materiam ſubminiſtrant coniiciendi, prope eos a veritate abeſſe, qui, Ceylanum ſi non patriam, primum tamen locum maritimum fuiſſe, quo Foë vel Buddas appulit in Aſia, contendunt. Certiora enim in tanta rerum Aſiaticarum confuſione dare vix licet.

pag. 816. lin. 12. *Tymphan nomine.* Aliis patrem In-ſanyang matrem Mo-ye vocant, et prouinciam Indiae Chung-tyen-cho patriam aſſignant, vt ex Nauaretta h. l. obſeruatum.

pag. 817. lin. 1. *Atque vxore.* Et natiuitas Foë, et educatio, ipſumque nomen impoſtoris mirabilibus circumſtantiis nobis ab Indorum hiſtoricis et theologis memorantur. Et nomen Foë quidem, quod non hominem ſignificat, ex hypotheſi illi haeſiſſe, et poſterius longe ipſius natiuitate fuiſſe, ex ſyſtemate Foëno recte concluditur: natiuitas ex elephante albo, matrem eius per os in vterum ingreſſo, aut meliorem et generoſiorem diuini ſeminis, ex quo natus erat, conditionem et originem depingit, aut quod multis veterum exemplis perſuaſi ſuſpicamur, illegitimum ex aliena conſuetudine originem hoc pacto ad diuinitatem relatum prodit. Quae malumus credere velut probabilia et exemplis non carentia, quam inepte cum COVPLETO [q] coniicere, infernalem genium, humanum ſemen aliunde ſuffuratum ſub elephantis figura ortus materiam matri Foëni ſuppeditaſſe. Quae in hodierna philoſophiae pneumaticae luce non ſine riſu leguntur. Natiuitatem et originem diuinam, quam primum natus erat oſtentaſſe facile credimus, et exemplo Pythagorae, centies Foëno melioris diſcimus, ab hoc mendacii ſtratagemate etiam maximos philoſophos interdum non fuiſſe immunes. Anno aetatis decimo nono, deſertis vxoribus et filio Mo-has-lo et abiecta humanarum rerum cura, cum quatuor philoſophis, ab Indis Io-ghi dictis in ſolitudinem ſeceſſiſſe, eo magis veriſimile, quo magis quietis eſtaticae et enthuſiaſmi genti conſueti appetentior fauentiſſimam occaſionem vitae theoreticae, et quietiſmi philoſophici ita deprehendebat. Trigeſimo autem anno in diuinitatem iſtam, cuius gloriam quaerebat, tranſmutatum fuiſſe, non totum mendacium fuiſſe, et impoſturam ſuſpicamur, ſed realiter accidiſſe Foëno, quod multis mente captis accidiſſe, quotidiana experientia docemur, vt ſe totum iam humanis rebus exemtum et deificatum

p) Tom. VIII. p. 499.

q) Prooem. declar. ſcient. Sinenſ. p. 28.

catum crederet, veriſimile putamus, ideoque impoſtoris ignominia totum eum cumulare non audemus, etſi abſolui ab ea totus non poſſit. Quam miram hominis conuerſionem cum viderent diſcipuli, figmentum emoti cerebri pro reali miraculo habentes, beneficio methodi allegoricae ad fingenda ea miracula, quae Foë perfeciſſe dicitur, perducti ſunt. Neque vero diſſimile nobis videtur, innumerabile diſcipulorum agmen ad tanti miraculi et diuinitatis auditum conuolaſſe, cum coeli, climatis, educationis, praeiudiciorum auitorum etc. vis ea in hac gente ſemper fuerit, vt nihil facilius illi perſuaderi potuerit, quam eiusmodi deliria diuina. Quod cum noſtro ſeculo philoſophiae lumine tantopere colluſtrato placere potuerit toti Quietiſtarum, quos inde ab hypotheſi vocant, cohorti, quis valde mirabitur, Indorum ingenia natura ad enthuſiaſmum inclinantia tales furores ſibi perſuaderi paſſa fuiſſe, non quod omnia in nihilum priuatiuum eſſent tranſitura, ſed quod in vna totius mundi anima vera quietis felicitas poſſit obtineri, quod ſe atheis ſupra vulgus ſapere ſibi viſis non potuiſſe non placere, exemplo Foëno recte demonſtrauit illuſtris Leibnizivs [r]. Aſt hanc ſectae Foënae amplitudinem et ingentem numerum caue putes inter omnes Foë ſectatores ſemper obtinuiſſe. Illis enim, ſi Indicarum rerum hiſtoricis credendum, hanc Quietiſmi hypotheſin moribundus demum diſcipulis aperuit, et cum decem tantum intimioris admiſſionis more in Oriente receptiſſimo clam iſta myſteria communicauit, donec ſublato conditore ſectae, innumeri diſcipuli abſurdam et impiam ſententiam, ad ſuſtentandam prius ſuperſtitionem et idololatriam adhibitam, ſine velo publicarent, et tota agmina per omnes Indiae Orientalis et Meridionalis regiones prodierunt, in religionum Aſiaticarum hiſtoria, nomine Hoſchangiorum, Lamarum, Talopoinorum, Sammanaeorum, Bonziorum occurrentia, quorum hiſtoriam ſcriptores Sinenſes paſſim enarrant, imaginem exhibent Nevhofivs [s], cetera in deſcribenda ſecta Foëni ſatis luſcus, exque eo *collectio itineraria* Britannorum [t]: imaginem ipſius Foë ſiue Xekiae, qualis a ſectatoribus religioſe colitur, ſpectandam exhibet *collectio ceremoniarum religioſarum* Picarti, cuius interpres Heluetius [u], de Foë, eiusque hiſtoria etiam nonnulla attulit, ex adductis fontibus hauſta, quae hoc loco non moramur.

pag. 822. lin. 14. *Totius theologiae Indicae, quae cis Gangem obtinet.* Dicendum, ſi ad rem ipſam et hypotheſin variis mythologiae et allegoriae inuolucris obſcuratam eiusque fundamentum et originem attenditur, per omnem Aſiam. Eadem enim chorda oberraſſe omnes fere colonias Aegyptiorum, ex qua regione cum hoc ſyſtemate emanatiuo per omnem partem terrarum coloniis traductis vetuſtiſſima doctrina diſſeminata eſt, et in eandem ſententiam conſenſiſſe, ex iis luculenter patet, quae in hoc ſpici-

r) De la conformite de la foi, §. 10.
s) Deſcript. Sin. p. 309.
t) Tom. VI. p. 362.
u) P. I. T. II. p. 60 ſeqq. ed. Helu.

ſpicilegio de philoſophia et theologia barbarica eulcimus. In Aſiae autem regiones maxime maritimas et meridionales multa tranſiiſſe colonias, ſequenti paragrapho demonſtrabimus, et ſumma probilitate concludentes, ipſum Xekiam ſiue Fo, vel Sommonacodomum hac via ad Siamenſes, Cingulefos, Malabares, et ab his ad orientalem Indiae plagam perueniſſe, et peſtilentiſſimum ſyſtema, quod opinione diuinae ſapientiae ſe commendabat, (qua fama Aegyptii cluebant) diſſeminauiſſe, adeoque hac claue totum Orientis myſterium reſerandum eſſe. Nec mirandum magnopere eſt, tot ampliſſimarum terrarum tractus hanc Xekianam impietatem potuiſſe transmigrare. Nam et genius populorum Aſiaticorum, et faſtus orientalis, diuinas ſibi origines vindicans, et methodus allegorica, et imprimis fauens cuicunque ſuperſtitioni opinio et ad populum phaleris decipiendum egregie accommodata, et harmonia dogmatum inter vicinas Indiae gentes, Perſas, Iudaeos, Arabes, ipſosque Scythas et aſtutia ſacerdotum, moribus Aegyptiis antiquiſſimis ſuffulta, et aliae cauſſae multae viam parauerunt homini callidiſſimo natura ſua et climatis diſpoſitione ad ecſtaſin et enthuſiaſmum prono et diſciplina atque ἀσκήσει attemperato, vt tam mirabilem doctrinae inſanae ſegetem inſtitueret, tantamque meſſem ſectatores colligerent. Quae omnia digna ſunt, quae accurate et adductis veteris et exoticae hiſtoriae, barbaricaeque theologiae teſtimoniis eruantur, ſed ſingularem tractationem poſtulant, quam paginae noſtrae non capiunt. Commendamus autem curioſo rerum et doctrinarum exoticarum lectori, vt ea attente legat, relegatque, quae vir praeſtantiſſimus Io. Sal. Semlervs, in praefatione ad tomum XXIII. hiſtoriae vniuerſalis cumulauit. Qui quamuis alio loco [x] conijciat, Indorum nationem originalem magis et domeſticam doctrinam habere, quam exoticam et ab aliis acceptam, non hoc tamen huic coniecturae magnopere officere putamus, cum credere par ſit, Aegyptiaca deliria in peregrinum ſolum delata, et inter populos rudiſſimos diſſeminata, a verſutis ſacerdotibus et religionum cultoribus noui ſyſtematis ſimilitudinem accepiſſe, et αὐτογράφων formam illis fuiſſe inductam. Nec magnopere nos mouet, quod probabilius ſit, has ingenii humani φλυαρίας ab Indis ad Aegyptios, quam ab his ad illos perueniſſe. Nota enim eſt et veteris hiſtoriae teſtimonio conſtat, Aegyptios domeſticam ſapientiam diu ſibi ſolis ſeruaſſe, cum antiquitate et habitationis commoditate ceteras gentes vincerent: et exemplis indubitatis conſtet, excurſiones Aegyptiacas in Indiam, qualis expeditio Seſoſtris fuit, et nauigationes ac migrationes Aegyptiorum in Indiam, et coloniarum plantationes ex Aegypto profectas frequentiſſimas fuiſſe et famoſiſſimas; et quanquam inter Indica et Aegyptiaca diſcrepantiam et diſſimilitudinem in multis eſſe negare nolimus, quod in diſperſione adeo ampla dogmatum inter diuerſiſſimas nationes euenire aliter non potuit, hypotheſes tamen

x) T. V. Suppl. ad Hiſt. vniu. p. 56 ſeqq.

men fundamentales mire concinere. Quod vero obiicitur, Aegyptios has origines ſapientiae Indicae ex ſua diſciplina deriuatas iactaturos fuiſſe, ſi reapſe exſtitiſſent, id contra mores Aegyptiae diſciplinae afferri putamus, qui nolebant ſua myſteria peregrinis innoteſcere, arcanaque methodo eos ab adytis ſuis excludebant, tantum abeſt, vt communicationem inter peregrinos factam iactare voluerint. Et quanquam nonnulla Aegyptiaca placita recentiora Indicis dogmatibus et ritibus videri poſſunt, et haud pauca quoque ab aliis gentibus vicinis transſumta ſint, certum tamen τὸ πρῶτον δόγμα emanatiui ſyſtematis ex rationibus theogonicis ad hiſtoricas traducti antiquitatem ad cana vetuſtatis tempora aſſurgere. Alias rationes, quibus a ſententia Croſaei et aliorum ſecedere vir incomparabilis perſuaſus eſt, vt coniecturae ſunt, ita de eorum pondere lectori iudicare permittimus, eiusque magis quam noſtro arbitrio relinquimus, quaecunque ex vtraque ſententia placeat, cum argumentum ad problemata hiſtorica pertineat, de quibus facile eſt in vtramque partem diſputare.

pag. 824. lin. 2. *Rationes huius coniecturae veriſimiles reddidit.* Videndus tamen Crozaevs libro ſexto hiſtoriae Chriſtianiſmi Indici, Cartrov hiſt. generale du Mogul, Hvetivs hiſt. nauigationis vet. alii. Ceterum de Xekia vel Sommonakodomo, quem, non obſtantibus Siamenſium rationibus chronologicis, vnum eundemque eſſe cum Xekia ſiue Fo putamus, conſuli non ſine iucunditate poſſunt relationes Siamenſes Ieſuitarum, maxime Tachardi et Lovberii, quanquam Siamenſium fides haud vno nomine vacillat, ipſaeque narrationes Gallorum ciuibus ſuis ſuſpectae ſint [y]. Diligenter ea collecta ſunt, quae apud Siamenſes de hoc idolo ſuo in libris ſacris traduntur, ab *vniuerſalis hiſtoriae ſcriptoribus Britannis* [z], queiſcum comparari poteſt narratio inter *ceremonias ſacras Piccartianas* [a] extans, vbi imago Sommonacodomi et Xekiae, prout inter Indos et Sinas depinguntur, exhibetur; quae vt putidam impoſtorum ſuperſtitionem intuendam lectori proponunt, ita nil habent, quod in philoſophiae hiſtoria locum tueatur, et curſum noſtrum detinere poſſit. Vnum, quod conſideratione dignum nobis viſum eſt, monemus: ex Siamenſium relatione [b] habuiſſe Sommonakodomum fratrem Theuetatum, peſſimi ingenii, ſi placet, philoſophum propriaeque ſectae auctorem et perſecutorem atque aduerſarium Sommonakodomi acerrimum, qui fratris numini benigniſſimo in omnibus aduerſarius ignis infernalis dolores et catenas meruerit, quem tamen poſt infinitas migrationes purgatum liberationem et receptionem in Deorum numerum expectare aſſerunt. Quam-

y) Gvyon, hiſt. des Indes orientales anciennes et modernes, Par. 1744. T. II. ch. 1. p. 170. conf. Hiſt. vniu. T. XXIV. praef. n. 28. p. 16. quae de Siamenſium rerum ſcriptoribus multa ſuppeditat.

z) T. XXIV. §. 50 ſeqq. p. 58 ſeqq.

a) P. IV. p. 44 ſeqq. ic. XIX. XXI. p. 62 ſeqq. ic. XXVIII. XXIX.

b) Lovbere l. c. p. 145 ſeqq. qui biographiam vel fabulas potius huius idoli deſcribit. Conf. Cotumes relig. l. c. p. 79.

Quamuis enim haec ſint *μυςικώτερα καὶ ἀλληγορέμενα*, lectori tamen facile ſubolebit duplex illud principium Perſarum, quod hodie adhuc Parſae ſiue Gauri inter Indos habitantes, et Zoroaſtreae diſciplinae aemuli amplectuntur, hanc illis fabulam de Oromaſde et Arihmanio tradidiſſe, et a gente Indica craſſo ſub aethere nato, comtam et cum patriis ſomniis Talopoinorum vno ſub iugo ire iuſſam, commendaſſe. Quod argumentum illis fauere videtur, qui Indicam ſuperſtitionem non ab Aegyptiis, hominibus auſtralibus, ſed a Perſis orientalibus natiuitatem accepiſſe contendunt[c]. Aſt cum reliquae rationes hoc loco adductae tantopere pro origine Aegyptiaca militent, parum nos hanc analogiam dogmatis Indici cum Perſico euincere iudicamus, recordantes, Aegyptum quoque habuiſſe non Oſiridem modo, ſed et Typhonem, et ſyſtema dualiſticum cum emanatiuo miro connubio iunctum et modificatum, maxime poſt irruptionem Perſarum in Aegyptum eandem ſimilitudinem referre, et potuiſſe hoc modo Theuetatem non minus Typhonis locum tueri, quam Arihmanii, vt Oſiris non incommode Oromaſdis perſonam exprimit.

c) Ipſe Crosaevs, qui tamen Aegyptum pro fonte Indicae ſuperſtitionis agnoſcit, a Perſis tamen ad Indos multa perueniſſe non negat. Hiſt. Chriſt. Ind. p. 569. verſ. Germ.

AD CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIA GENTIS MALABARICAE.

pag. 827. lin. 19.

Alius ex Batauorum eccleſiaſtis in iſtis oris BALDEVS. Valde commendatur opus Philippi Baldei, euangelii miniſtri in inſula Ceylanenſi, quo ora Malabar, et Coromandel deſcribendo, non tantum topographiam Indiae orientalis, ſed eruditam quoque et prolixam tractationem ſiue detectionem idololatriae Indiae Malabaricae gentis, Benianorum, Gentiuorum, Braminarum, ex libro Vedam ſacro, et conuerſatione ſacerdotum collegit, et Belgica primo, mox Germanica veſte indutam, *Amſtel.* cIↄIↄcLXXII. fol. edidit, laudesque virorum doctorum tum ob fontium, ex quibus ſua hauſit, domeſticorum copiam, tum ob amplitudinem tractationis meruit, de quo videſis, quae ex Croſaeo, et Ziegenbalgio attulit praeſtantiſſimus Semlervs[a]. Rogerii relationem in compendium miſſam legimus in *ceremoniarum et conſuetudinum ſacrarum opere*, in quo ſimilem *epitomen religionis Banianorum* Lordii[b] nobis editores exhibuerunt. Commodum autem erit lectori Baldeum et Rogerium cum relationibus miſſionariorum Danicorum comparare, vt de tota Braminarum religione et theologia apud Malabaricas gentes recte iudicare liceat.

pag.

a) loc. cit. T. XXIII. p. 28. Croſaeus l. c. is Hiſt. Chr. Ind. L. VI. p. 577. verſ. Germ. multa Baldeum a miſſionariis Luſitaniae accepiſſe obſeruat, non ſatis fidos auctores ſecutum.

b) Tom. III. p. 2.

pag. 828. lin. 10. a fin. *Sunt hi homines non modo ſacerdotes et theologi Malabaricorum populorum, ſed doctores quoque et philoſophi.* Celeberrimum hominum genus, per omnes Indiae regiones non nomine tantum et dignitate alios ſuperante, ſed et ortu et maiorum gloria. Quos hoc loco ex inſtituto deſcribere velle, eſſet magnam partem hiſtoriae religionis et politicae Induſtane et adiacentium regionum enarrare, et, quae ad hiſtoriam gentium illarum pertinent, cum hiſtoria philoſophica confundere. Quare nec in his quoque moram longam nectimus, rati, ſufficere poſſe, quae hoc loco ὡς ἐν συνόψει congeſſimus, fidem Rogeri maxime ſecuti, quem de hoc argumento ex ore ipſius ordinis illius adſcripti notitiam eorum hauſiſſe, omnium accuratiſſimas narrationes de iis reliquiſſe conſtat [c]. Vt tamen Lectori de huius argumenti ſumma conſtet, ad hiſtoriam vniuerſalem Aſiae eum ablegamus, in qua [d] auctores Britanni, religionem, ordines, ſtatum prouinciarum Indicarum cis Gangem copioſa et diligenti enarratione perſecuti ſunt, et de Braminarum origine, variis ſectis, diuerſo religionis ſyſtemate, vita moribusque, viuendi ordine, matrimonio, cibo, claſſibus, muneribus etc. prolixe diſſeruerunt, quae hoc loco repetere, eſſet actum agere. Videas in iis magnam conuenientiam cum moribus Aegyptiorum et orientalium philoſophorum, quam facta comparatione cum iis, quae ſuo loco diximus, lector ipſe ſine manuductione noſtra deprehendet. Facit autem iſta comparatio ad detegendas origines dogmatum et opinionum Indicarum, et cognoſcendos errorum philoſophicorum et theologicorum fontes, quo argumento nihil celebrius eſt in hiſtoria philoſophica. Quarum peculiarium ſectarum populorumque opiniones, religiones, traditiones, mythologia, cum magnam notitiam Aſiae, vaſtiſſimae terrarum partis, contineant, manifeſtum inde eſt, hiſtoriam theologiae et religionis Aſiaticorum populorum maximam partem eius conſtituere, quod laxiori ſignificatione ad philoſophiam quandam vniuerſalem trahi poteſt: Quam tamen prolixitatem noſtrae paginae non capiunt. Quamuis autem hoc pacto religionis et philoſophiae nomen inter has gentes, vt inter omnes barbaras nationes hactenus id eueniſſe deprehendimus, coincidat; non omittendum tamen hoc loco, habere Indiae meridionalis circa Gangem gentes philoſophos quoque profeſſione et vitae inſtitutione tales, qui ſacerdotibus religionis curam habentibus contra diſtinguantur, et ſpeciali ſenſu ad hanc noſtram tractationem pertinent, hosque in theologia naturali pulchrius, quam Braminos ſapere, id quod ex colloquio B. Ziegenbalgii cum eiusmodi philoſopho Malabarico habito diſcitur, ex quo conſtare ſimul poteſt, quae ratio philoſophiae myſticae in India obtineat. Legi hoc ſcopo non ſine iucunditate poſſunt, quae ab huius ordinis homine literarum maxime ſacrarum inter ſuos valde perito ad Ziegenbal-

 gium

c) Ita CROZE l. c. p. 576.

d) T. XXIII. §. 370 ſqq. p. 492 ſeqq. §. 377. p. 502 ſeqq. §. 496. p. 669 ſeqq. quae loca non exſcribimus, cum praeſtantiſſimus liber in omnium manibus ſit auideque legatur.

gium et ſocios miſſionis, quam vocant Danicae, perſcripta ſunt, in quibus ad propoſitas quaeſtiones ſuccincte reſpondet, de religionum inter Indiae Gangeticae gentes ſectis, maxime circa cultum et venerationem idolorum verſantibus, de libris legis quatuor inter myſteria clam a ſacerdotibus habitis, in quibus ſacrae illae transſmutationes et apparitiones numinum Indicorum explicantur, et quorum ſumma atque caput primarium eſt ens illud vnum, quod Tſchiwen vocant, ſummumque atque vnicum ens entium agnoſcunt, ſed variis apparitionibus et formis manifeſtatum, ſub quibus diuerſis modis atque ritibus colatur [e]: de libris ſex, Saſtirangoel dictis, in quibus omnia religionis illius capita comprehendantur; de Diis Malabaricis, inter quos vnum reuera tantum eſſe, Tſchiwen enim, Wiſchtrue, Ayanar, Pirari, Iſuren, et quae alia barbara nomina ſunt, vnum tamen numen, vnum ens diuinum indicare, quod eſt omnia in omnibus, in quo ſolo nec in alio ſalutem conſequi homines queant; eius autem nomina ideo varia eſſe, prout miraculoſis apparitionibus ſe manifeſtauerit. Quod, ſi emanatiui ſyſtematis ſenſus ſupponatur, totam theologiam Gangeticam, Malabaricam, Coromandelicam etc. adhibita mythologia barbarica, magna luce perfundit. Praecepit porro theologus Indicus de Deo, effigiem id ens entium habere et non habere, nec comparari cum vlla re vel creatura poſſe, eſſe immortale et corruptioni nulli obnoxium, nec quietis vel ſomni indigens, eſſe omnipotens et omnipraeſens, aeternum et immutabile, ſine principio, ſine fine, nec imagine aliqua definiri, cognoſci autem et libris Bramanarum, legisque ſcriptae poſſe, colendumque eſſe ex more praeſcripto. Ad hunc autem cultum pertinere, vt a peccatis proaereticis quis abſtineat, peccatum quoduis perhorreſcat, iram et excandeſcentiam euitet, purgationes et ſacrificia iugiter obſeruet, et vnum ſiue ſimplex cor, ſe ipſum noſcens poſſideat, ex qua cognitione ſui ipſius cognitionem rerum extra ſe conſequi laboret. Porro idem philoſophus Indicus Chriſtianis doctoribus de creatione mundi interrogantibus tradidit, Deum eius vnicum auctorem eſſe, qui omnia, quae in mundo ſunt, produxerit, eam ob cauſſam, vt gloria ſua vbique effulgeat: eſſe creationem luſum Dei coelum et terram propter homines producentis, et nationes hominum, atque creaturas omnes imo coelum et infernum ideo formauiſſe, vt ex omnibus cognoſcatur. Quod vt dignis modis fiat, eum rationem homini dediſſe, ſenſusque, et ratiocinandi vim, qua debito modo Deum adorare, et ſecundum voluntatem eius viuere poſſit, ſuperbis autem, et praecepta contemnentibus, malitioſis deſtinauiſſe infernum. Peccatorum veniam obtenturo neceſſe eſſe, vt ſacra loca inuiſat, eleemoſynas porrigat, egenos adiuuet, beneficentiam ex facultatibus ſuis exerceat, Deo eiusque ſacerdoti fidem et amorem praeſtet, humilitatem erga eum et homines ſectetur, patientiam ad mortem vſque exerceat, caſtumque corpus et animam conſeruet, ſicque imaginem DEI, ad quam ſuo modo effictus ſit, exprimat. Tandem de

e) Rel. miſſ. Malab. cont. 7. Vol. I. p. 577 ſeqq.

de characteribus philoſophi rogatus, hos definiebat, abnegationem cupiditatis omnis, quae in nulla re mundana gaudium quaerit, cibi continentiam ſine diſcrimine, cogitationum ad pedes diuinitatis depoſitionem, quam ſolam intueantur; preces et meditationem, ſapientia et abſtractione ſuſtentatam. Preces autem eo eſſe dirigendas, vt peccata omnia agnoſcantur, eorum venia a Deo petatur, mala omnis inclinatio ex animo eiiciatur, ratio, intellectus, mens recta, neceſſaria vitae ſuſtentatio ſine anxia cura ſuppeditetur, omnis vero concupiſcentia facultatum proximi auerruncetur. Tandem vt peracto vitae periculo ad coeleſtem tranquillitatem ad pedes Dei promoueamur. Exſcribenda haec paulo prolixius erant in gratiam eorum, qui *commercium literarium miſſionariorum Danicorum* Germanica lingua ſcriptum legere non poſſunt, vt intelligant, in tam denſa ignorantiae nocte, qua regiones illae ex ſuperſtitionis inſania premuntur, non adeo tamen extincta eſſe naturalis religionis lumina, et ſcintillas lucentes et philoſophiae naturalis igniculos ſupereſſe, quibus ad aeternas veritates humano cordi inſcriptas mens efformari Deusque manifeſtari poſſit. Quae cum ſuperſtitione ex allegoria et ſuppoſita emanatione diuinitatis oriunda confundenda non ſunt. Qualem vero emanationis rationem hi theologi et philoſophi ſibi concipiant, ex illis intelligi poteſt, quae in *ceremoniis religioſis gentilium* [f] ex Io. Henr. Rothii, S. I. Miſſionarii narratione afferuntur. Secundum quam tres diuerſas formas ſtatuunt in Brahma habitantes, Brahma enim ſummum illud numen ponunt, Achar ſ. immutabile, omnem eſſentialitatem in ſe continens, quod per naturam in partes poſtea diſpeſcitur, vnde res ſingulares non eſſentia, ſed figura et forma tantum vnius ſubſtantiae differre ſtatuunt. Quare duplex principium admittunt, ſupremum illum fontem et animam rerum, quibus ineſt et prouidet, et aliud mediatum, quod ex illo dependet et naturae formas ex primo fonte imprimit, pro eius beneplacito. Fieri autem, nugantur, illas tranſmutationes quaſi luſus diuinae eſſentiae ita, vt ex maxima particula veſtita materiarum quinque, impreſſiones minorum particularum fulciantur, indeque tot varietates oriantur. Quae quidem a ſyſtematis emanatiui natura parum ſunt remota, quod non emanationis tantum fontem, ſed et emanatiuum principium aliquod minus et dependens, ſiue principiatum primum ſupponit, quo ceu inſtrumento per impreſſiones reſtrictionum et modificationum res particulares et materiales ſuſtentantur et exſurgunt: quo pacto ſyſtema hoc Gangeticum (nam populis ex vtroque fluminis litore habitantibus et philoſophantibus commune [g] eſt) cum cabbaliſtico pulchre poteſt comparari. Timemus tamen, ne Ieſuita miſſionarius veteris ſcholae Platonicae et Stoicae notionibus occupatus plus apud Indos ſe inueniſſe ſibi viſus ſit, quam reuera inuenit. Id quod totius hypotheſeos affectata nimis et inter ingenia barbara

f) P. IV. p. 20.

g) Legi meretur elegans obſeruatio Crosaei l. c. p. 566. qui veros fontes huius ſyſtematis vidit et detexit, cum plerique H. E. et P. ſcriptores illud argumentum ſicco pede tranſiiſſent.

bara Indiae vix obuia [h] ſubtilitas huius apud illum interpretationis occaſionem ſuppeditauerit. Quicquid autem eius rei eſt, de illo non dubitandum, ex mente philoſophorum Indorum fontem infinitum ens primo primum, mediantibus principiatis emanatiuis magnis, quibus ternarium numerum tribuunt, res ſingulares omnes modificaſſe, et in dies transſmutare. Quae cum allegorice more orientalium delineata eſſent a ſapientibus gentis, anſam praebuere mythologiam et allegoriam in hiſtoriam conuertendi, et tot numina mirabilia inſanarumque formarum excogitandi, quae foediſſima idololatria et ſuperſtitione totum orientem replendo veritatem in mendacio detinuerunt. Verum in re ex ſupra dictis non ignota plura non addimus, ſpecimen autem hoc ſyſtema phyſiologicum et metaphyſicum eſſe volumus lectori, vt intelligat, etiam ſub Indico coelo non defuiſſe ingenia philoſophica, quae, niſi impietas ea ſeduxiſſet, facilè ad puriorem Dei cognitionem perueniſſent. Quanquam autem haec impura et impia ſatis ſunt, laudandum tamen inſtitutum philoſophorum Indiae, quod theoriam de Deo ad eius cultum et practicum vitae vſum retulerint. Ex quo fonte elegantia praecepta ne cathedra quidem Europaea indigna profluxerunt, quae ex ore et calamo Batrouherri philoſophi in fine capitis huius adiunximus: quaeque facile aliis Indicae doctrinae moralis exemplis poſſent augeri, ſi noſtrae id pateretur tractationis modus atque limites. Laudandum quoque in Indica et imprimis Malabarica gente, quod ſectas doctrinarum inter ſe diſtinguant, et ſingulis ſingulas diſciplinas tribuant, quas ad felicitatem reſpicere eiusque conſequendae modum et media ſuppeditare iubent, aculeatarum controuerſiarum, quales Graecae ſectae aluerunt, diſſidia euitantes, et ſcientiam cuilibet ſectae propriam apud eam vrgentes, vt curſus inter eos philoſophicus ſua integritate conſtet. Id quod ex relationibus miſſionariorum tum Proteſtantium [i], tum Pontificiorum [k] nouimus, qui narrant inter veteres Bramanas ſex ſcholas ſectasue primarias floruiſſe, Niyayam, Vedantam, Sankiam, Mimamſa, Panſanialam et Bhaſſiam. Primam excellere in logicis, ſecundam in metaphyſicis, et in ratiociniis rite connectendis non tres, ſed quatuor terminos poſcere: qua ratione mirum non eſt, quaeſtionum et controuerſiarum ſubtilium cacoëthes non minus in his ſcholis Gangeticis inualuiſſe, quam ante haec tria ſecula occidentales ſcholae per ſcholaſticam logicam paſſae ſunt. Tacemus ſectas heterodoxas quod in tali miſerabili opinionum theologicarum chao aliter euenire non poteſt. Sunt inter has ſectas heterodoxas imprimis Bauddiſtae, a Baudda, ſiue Boudda, de quo ſupra egimus, ita dicti, qui metempſychoſeos dogmati exoterico addicti, ſenſuum criterium poſtulant, eſoterice

rice

h) Legenda confeſſio Antigoeli cuiusdam Indici in rel Miſſion cont. XVI. p. 187. in qua candide fatetur: hanc theologiam et philoſophiam ſuae nationis ingeniis nimis eſſe ſublimem, adeo vt ad Pyrrhoniſmum quendam incliner.

i) Dani l. c. Vol. I.

k) Lettres edifiantes, LE LANE, PONS, alii T. X. p. 400. T. XXVI. p. 228. Cum iis conferendus BERNIERIVS hiſt. orient. l. c. p. 163 ſeqq. LORD, OVINGTON, TERRY aliique ab illis allegati.

rice et arcana methodo foënam impietatem incruſtant, et ad vnum principium abſtractum, vacuum, et nihil priuatiuum reuocant, (negatiuum enim vel ignorant, vel plane reiiciunt) quo pacto, dum materiam et formam inter principia rerum crepant, quid ſub his vocibus intelligendum ſit, ipſi dicere non poſſunt. Laudant tamen miſſionarii meditationum moralium, gnomarum et carminum ad mores pertinentium elegantiam, quo in argumento ingenio et acumine Indos philoſophos alias gentes ſuperaſſe, negari non poteſt, et cum climate, ſub quo viuunt, conuenit [l]. Pertinent hae partes philoſophicae ad diſciplinas exotericas, et cum aliis quoque tribubus communicantur. Medicinae vero artem, experientia magis, quam ſyſtemate metiuntur, morbosque ex motu pulſuum metiuntur. Aſtronomiae autem vulgarem tantum et ſuperſtitioſam notitiam habent, huc, vbi alia agimus, non afferendam [m]. Lingua vtuntur erudita et a vulgaribus diſtincta, quam Hanskriticam T. Sanskriticam vocant, vt inter noſtros eruditos Latina eſt. Ea ſancta illis habetur et pura, nec cum aliis Indiae linguis commixta, vnde etiam nomen patet, ſanctitatis characterem a libris ſacris, qui in hac lingua exarati ſunt, nacta eſt. Haec et alia de literatura philoſophica gentis Indicae nos docent miſſionarii, multa confirmat Bernierii relatio. Pertinere haec quoque ad Lanianarum diſciplinam [n], lector attentus facile ex ſupra dictis colliget. Plura cupientem hiſtoria vniuerſalis, ad quam breuitatis cauſſa prouocamus, edocebit.

pag. 830. lin. 21. *Colonias Aegyptiorum vel ſaltem ſacerdotes et philoſophos nonnullos in Indiam excurriſſe.* Digreſſas ex Aegypto eſſe ad terras alio ſub ſole calentes colonias, aliquot exemplis probat Diodorvs Sicvlvs [o]. Qui quoque aliam viam narrat [p], qua religio et conſuetudines Aegypti ad Indos peruenerint. Refert enim, Seſoſtrim Aegyptiorum regem, omni gentis ſuae eruditioni innutritum poſt conſcenſum ſolium in Indiam ſoluiſſe, et magno exercitu non modo prouincias, quas poſtea cepit Alexander M., expugnauiſſe, ſed alias quoque, quas nunquam ille acceſſit, Gangem tranſiuiſſe, et vniuerſam Mediam vſque ad mare peragrauiſſe, ritus quoque Aegyptiacos inter illas gentes diſſeminauiſſe. Quam quidem narrationem in dubium vocat eruditiſſimus Shvckfordvs [q], eo quod Herodotus, Manetho, Euſebius aliique ad Indos penetraſſe Seſoſtrim taceant, et Bactriam, Scythiam, Aſiam terminos expeditionis ponant. Aſt non ſatis firmae hae rationes videntur, vt fidem Diodori in dubium vocare poſſint. Nam nuſpiam in Indiam penetraſſe Seſoſtrim, ſcriptores hi negant, Bactriam attigiſſe diſerte tradunt, quae vicina Indiae pars eſt. Ex qua etiam regione Indi cis Gangem facile ſua haurire,

l) loc. cit.

m) Vid. ibid. §. 132. p. 164 ſeq.

n) Stricte et eleganter eam exponit Hiſt. vniu. l. c. §. 404 ſeqq. p. 650 ſeqq. quae recte obſeruat, eorum religionem cum Gangetica, in regno Laos aliisque trans flumen in pleriſque coincidere.

o) Bibl. I. fin.

p) Lib. II.

q) Harmon. ſcript. ſacr. et prof. L. VI. Vol. II. p. 35.

haurire, vel ſacerdotes Aegyptiaci ad eos tranſire potuerunt. Qui itaque tantam tamque frequentem religionis Aegyptiacae atque Indicae conuenientiam a Seſoſtris aetate deriuant, (quamuis poſtea per colonias ex Aegypto tempore paſtorum, et poſt eos in Cambyſis inuaſione multa quoque ad hanc gentem Aegyptiaca peruenerint,) nihil afferunt, quod veriſimilitudine deſtituatur. Seſoſtrim enim ſacris valde addictum, ipſisque ſacerdotibus admirabilem fuiſſe, (quod inſtituta Aegyptiaca ad aulam relata poſcebant,) vbique loco autem patriam religionem diſſeminauiſſe Diodorus quoque teſtatur. Attentione quoque dignum eſt, quod is narrat, columnas ſtatuiſſe Seſoſtrim, in gentibus deuictis, hominis pudenda: haec enim et Aegyptiis in ſacris habita fuiſſe, et hodie Indis ſacroſancta, et diuinitatis ſymbola haberi, peruulgatum eſt, licet Diodorus, rationibus Graecanicis occupatus, ea ad fortitudinis et timiditatis ſymbola trahat. Poſt Seſoſtris tempora ex Manethone IOSEPHVS [r] refert, Aegyptios regnante Conchari vel Timaeo diſperſos eſſe ab irruptione paſtorum ex Oriente in Aegyptum irruentium, quorum rex Salatis veteres colonias gregatim excedere Aegypto coëgerit. Quarum haud paucas ad Indiae oras fuiſſe delatas, dubitari non poteſt, ſciremusque certo, ſi extaret libellus Iſtri *de coloniis Aegyptiorum* deperditus, de quo videndi VOSSIVS [s] atque IONSIVS [t]. Colonias Aegyptiorum autem religionem, theologiam, ritus, inſtituta patriae ad peregrinas terras detuliſſe, Aſſyria Aegyptiorum colonia, a Belo deducta, ſi vera eſt Diodori narratio, oſtendit.

pag. 831. lin. 2. *Originibus religionum et philoſophiae magnam inde lucem accenſum iri.* Quatuor partibus Vedam ille, ſiue codex ſacer Induſtanorum abſoluitur, 1. Rogo Vedam, quae agit de cauſſa prima atque materia prima, angelis, anima eiusque praemiis atque poenis, de generatione et corruptione, de peccato eiusque remiſſione, 2. Iſſura Vedam, de ſuperioribus et poteſtate ſuprema praefectis, 3. Sama Vedam de virtute et vitio eiusque cohortationibus et dehortationibus, 4. Addeta Vedam de ceremoniis ſacris et ſacrificiis. Qua quaternione per omnem Indiam regitur fides et religio gentis, et ſarta atque tecta, at arcana quoque ſeruatur, etc. de quibus, vt et de formula fidei Shaſter, i. e. *ſyſtema*, dicta, et de hiſtoria ſacra, Puran appellata, videndae relationes Danorum Malabaricae, ROGERVS, Ieſuitae miſſionarii ceterique, qui Indiae res ſacras attigerunt, ex quibus omnia compendio complexi ſunt hiſtoriae orbis vniuerſalis ſcriptores Britanni, qui conſulendi: ſtricte nempe et accurate in hoc argumento verſati.

pag. 832. lin. 15. *Suis locis obſeruauimus.* Non alienum hoc loco eſſe videtur, et BERNIERII relatione diſcere, quo pacto hi philoſophi quietiſtae et enthuſiaſtae ad hunc philoſophiae gradum et ecſtaticam perfectionem

r) Contra Apionem L. I.
s) De Hiſt. Graec. L. IV. p. 469.
t) De S. H. P. L. II. c. 6. p. 170.

ctionem perueniant. Ita ille *) „inter omnes illos, (Faquiros, homines „religioſos intelligit) inueniuntur quidam, qui omnium illuminatiſſimi „et perfectiſſimi Gaugurorum, id eſt, perfecte cum Deo vnitorum haben„tur. Hoc genus hominum, relicta ſeculi conuerſatione et communio„ne, in hortum quendam ſe abdit longe ab hominum conſortio remo„tum, Eremitarum inſtar, et nunquam vrbes adit; ſi cibus illis affertur, „eum accipiunt, ſi minus, ſine cibo ex gratia Dei inter ieiunia et auſte„ritatem perpetuam viuere et ſe meditatione profundiſſima inebriare di„cuntur. Tanta enim eſt huius abſorptionis profunditas, vt toti ecſtaſi „rapti ſenſuum externorum functione priuentur et, (modo verum id ſit) „Deum ipſiſſimum velut certum quoddam viuidiſſimum et ſplendidiſſi„mum lumen, quod verbis explicari non poteſt, cum gaudio et tranquil„litate ineffabili videant, quod contemtum omnium mundanorum pro„ducit, et abnegationem omnium rerum extra poſitarum.“ Haec ſe accepiſſe ait Bernierius ab iis, qui multoties in hanc ecſtaſin ſe raptos eſſe profeſſi ſunt, et ex vera animi ſententia hanc confeſſionem edidiſſe teſtatum fecerunt. Vnde dubius et incertus haeret, quid de his ecſtaſeos raptibus ſtatuendum, et an non ſolitudo perpetua et ieiunia ad eiusmodi illuſiones phantaſiae diſponant et ecſtaſes naturales prouocent, quales pro voluntate ſe ſentire poſſe iactabat Cardanus. In qua ſententia, timidiuſcule tamen fatetur, ſe confirmari, quod obſeruauerit, certum quoddam artificium eos adhibere ad prouocandam hanc ecſtaſin, certasque regulas ad obtinendum illum finem ſequi, vt ſenſim ſenſu priuentur. Quem in finem poſt plurium dierum ieiunia, ſolo pane et aqua ſuſtentata, manere eos ſolos in loco quodam abdito et ab omni turba remoto, oculos in altum elatos et immotos tenere, deinde ſenſim demiſſos et retractos blande et tenuiter ad faſtigium et extremum punctum naſi affigere, ita vt vterque (quod valde eſt difficile,) iidem puncto medio retineatur allegatus, quo pacto immote et attente expectandus ſit luminis illius aduentus, et irradiatio. Et hanc cabbaliſticam ecſtaſeos prouocandae rationem, et delectationem, magnum illud myſterium eſſe, quod Iauguri, vt facere quoque Souſyi ſolent, tantopere clam habeant, et quod ſe non ſine magna difficultate tandem cognouiſſe fatetur. Non habebat Merſenni et Gaſſendi diſcipulus cauſſam, cur adeo incertus in decernenda ſententia de hoc myſterio quietiſtico haereret, qui a praeceptoribus, maxime Gaſſendo enthuſiaſtarum ecſtaticorum, qualis Fluddus erat, artificia et rationes didicerat, et ignorare non poterat, tales ecſtaſes raptusque cum priuatione ſenſuum omnibus ſeculis eueniſſe, et quotidie ab impoſtoribus iactari: facilius autem credi id poteſt, in calidiſſimo Indici coeli climate talia quotidie accidere, vt emotae imaginationis cerebrum hoc pacto ad ſtatum quendam intuitiuum, quod putat, tranſeat. Qua de re

*) P. III. p. m. 156 ſeqq.

re tamen, medicorum filiis praecipienda et explicanda relinquimus, lectoremque ex vno Iacobi Boehmii exemplo ſupra ſuo loco enarrato poſſibilitatem eiusmodi emoti cerebri et extra ſe raptae imaginationis diſcere iubemus. Talem ecſtaſin reuera Xekiam ſiue Foë paſſum eſſe et mutatum in diuinam naturam ſe crediſiſſe ſupra iam enarrauimus.

pag. 832. lin. 14. *Qui Foënam tamen ſectam ignorant.* Sed Sommonadocomum tamen ſequuntur, quem ſiue eundem, quod putamus, ſiue parentem et anteceſſorem eadem inſtituiſſe, ſupra iam monuimus.

pag. 841. lin. 14. *Felicitas animae poſt mortem partim in aliis mundis, partim in coelo quaerenda eſt.* Fuſius hunc poſt mortem ſtatum animarum beatarum ex Siamenſium dogmatibus explicat LOVBERIVS[x], quem ſequuntur auctores hiſtoriae vniuerſalis Britanni[y], qui in compendio legi merentur. Vocatur autem ille Indorum Nireupan.

x) pag. 120. y) Lib. IX. c. 1. §. 40. Tom. XXIV. pag. 47.

AD CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA SINENSIVM.

pag. 847. lin. 2.

Alii. Nominauimus plures de rebus et imprimis ſapientia Sinarum ſcriptores in *eroteinatibus* H. P. *vernacula* primum *editis*[a], vt haberent harum literarum ſtudioſi, quos pro ſupellectilis ſuae literariae copia vel anguſtia poſſent conſulere. Hos hunc in locum reuocare et in huius capitis veſtibulo ponere eo magis cunctamur, quo magis plerique illi ſcriptores noti ſunt eruditis in hiſtoria eccleſiae orbisque literarii non plane hoſpitibus, et quo magis plerumque poſteriores anteceſſores ſuos in haud paucis exſcripſerunt. Claſſicos tamen de hiſtoria Sinenſi ſcriptores cum praeclaro et erudito ſchediaſmate non modo enarrauerit, ſed accurata cenſura quoque, quid praeſtiterint in hoc argumento, quid reliquerint ſucceſſoribus, in quibus homines ſe erroribus obnoxios demonſtrauerint, REIMMANNVS expoſuerit, ad hunc ſyllabum magno iudicio et libertate paucis foliis multa complexum, lectorem remittimus, dolentes, doctum opuſculum quatuor tantum plagulis egregias obſeruationes comprehendens tempore quadraginta annorum, ex quo prodiit, tantum non penitus diſtractum euanuiſſe, dignum, quod in collectione quadam opuſculorum rariorum iterum edatur. Erat enim Reimmannus infinitae fere lectionis, iudicii recti mentisque a praeiudicio auctoritatis liberae, in ſcribendo autem luminibus non deſtituebatur, quamuis, vt eſt conditio hominum, interdum verum non vidit, et nonnulla, quae ad rhom-

a) Tom. VII. pag. 1106 ſeqq.

rhombum facere poſſunt, vel omiſit, vel ignorauit. In quibus curioſa diligentia coaceruandis cum multum laboris impenderint, tum *itinerariorum compilatores*, tum *hiſtoriae vniuerſalis conditores Britanni*, quos ſecutus eſt anonymus *ceremoniarum et conſuetudinum religioſarum auctor*, ex his ampliſſimis collectionibus rerum et doctrinarum exoticarum ſtudioſi ſitim poſſunt reſtinguere. Addent autem quem nouiſſimum rerum Sinicarum hiſtoricum eumque in plerisque accuratum ſcriptorem habemus Io. Bapt. dv Haldes I. cuius opus ſplendidum Gallica lingua editum titulo *deſcriptionis geographicae* et *hiſtoricae imperii Sinici Pariſiis 1735.* f. IV. Tomis prodiit, *Hagae Com. 1736.* 4. IV. Vol. recuſum. In eo enim geographica, hiſtorica, chronologica, politica, phyſica imperii Sinenſis, et Tartariae Sinenſis, quantum cognoſcere licuit, collegit, digeſſit, mappis geographicis et imaginibus aeri inciſis ornauit ſcriptor diligentiſſimus. Nos, omiſſis ampliſſimi imperii Sinici rebus politicis, hiſtoricis, oeconomicis, quin et literariis, quae ampliorem campum, quam decurrenti ad finem paginae reſtat, poſtulant, ad ſolam philoſophiam reſpicimus et ita ſcopum noſtrum ad extremas orientalis orbis partes delati ſtrictim vrgemus. In quibus vtinam iter non ſe ſiſteret impeditum et innumeris difficultatibus obnoxium, quas tum rerum exoticarum linguaeque peregrinae et ab occidentalibus longe abeuntis ignorantia, tum aduerſa ſcriptorum iudicia partesque ſibi valde contrariae obiiciunt. Neminem enim rerum in regno Sinenſi geſtarum haud ignarum latet, quantum in hiſtoria religionis et literarum Sinenſium debeamus Ieſuitarum ſocietati viriſque illis doctis, qui promouendae religionis Chriſtianae cauſſa in has oras, maxime ex Galliae regno, ablegati ſunt, horum enim narrationibus pleraque, quae de hoc argumento literario conſtant, adſcribenda ſunt. Aſt non ignotum quoque illis eſſe poteſt, quid in eorum fide deſiderauerint viri docti, a nobis nominati, ipſique aliorum ordinum ſacrorum miſſionarii, quin ipſe vicarius apoſtolicus cardinalis Tournonius [b], de quibus tamen controuerſiis annales eccleſiaſtici conſulendi ſunt. Verum nec extra eccleſiae Romanae caſtra philoſophia Sinenſis controuerſiis pugnisque acerrimis caruit. Supra enim in hiſtoria philoſophiae Wolfianae ſtrictim enarrauimus, virum illuſtrem, et acutiſſimum, ſed hiſtoriae philoſophicae notitia non tantum inſtructum et praeparatum, quam in philoſophia et matheſi fuerat, depoſitis faſcibus academiae Halenſis, orationem habuiſſe *de philoſophia Sinenſi*, cuius hiſtoriam ſuo loco ſtrictim, quantum ſatis erat, enarrauimus. In ea vero Sinenſium philoſophiam inſigniter non modo laudauit, ſed imprimis primum Confucii principium ſapientiae moralis et ciuilis, facienda ea eſſe, quae noſtra poſtulat perfectio, commendando ſuam philoſophiam tam celebris et antiqui philo-

b) Legenda et expendenda, relatio pretioſae mortis em. et reu. D. D. Caroli Thomae Maillard de Tovrnon. S. R. E. card. commiſſarii et viſitatoris generalis apoſt. in Sinarum imperio etc. cum facultate legati a latere, 1712. 4.

ſophi ſi non filiam, alumnam tamen eſſe iactauit. Cum autem in ea laudanda non tantum modum vix poneret, quamuis fateretur, ſine Dei et prouidentiae cognitione Confucianam ſapientiam eſſe conſtructam: ſed et occaſionem ſectaretur, aduerſarios ſuos, quos inter Theologos magnos multosque habebat, mordendi et vulnerandi, tantum iſta oratione ſtrepitum excitauit, vt maximum momentum in hiſtoria philoſophiae recentiſſimae habeat. Non repetemus ea, quae ſupra iam de ea cauſſa attulimus, vel quae cel. LVDOVICI, cuius locum in *not. d. h. l.* indicauimus, pluribus attulit: omittere tamen hoc loco non poſſumus liberum de hac Wolfiana oratione multorum telis petita iudicium REIMMANNI[c], quod, quia ab auctore profectum, qui rem omnem ſcire potuit, et neutri parti addictus, cauſſam, cur perſonae inſeruiret, non habuit, et propter opuſculi breuis raritatem non omnium manibus teri poteſt et conſuli, ipſis eius verbis afferemus. Ita vero ille: „Quod attinet ad orationis eius habitum, equidem non eſt plane nullius, attamen non eius commatis, vt tantam auctoris famam et in republica literaria exiſtimationem ſuſtinere ac „tueri valeat. Dictio enim eſt philoſophica, quae oratorem non decet. „Iudicium de philoſophia Sinenſium ſtudio partium eſt impeditum, philoſophum dedecorat. Nec iis ſubſidiis inſtructus fuit auctor, quae ad „argumentum tantum exhauriendum ſunt neceſſaria. Theophili Spizelii, „Ludouici de Comitibus, Ath. Kircheri aliorumque de re literaria Sinenſium monumenta non perluſtrauit; Coupleti Confucium poſt habitam orationem demum vidit. Solius Franciſci Noëllii translationes habuit ad manus. Multa praeterea de theologis noſtris licentioſius ſunt „pronuntiata, multa theologiae chriſtianae et fidei analogiae oppido „aduerſa. Multa de Sinenſium philoſophia practica dicta, ſed non probata. Quaedam plane paradoxa, et oſtentandi ingenii cauſſa ſolum „allata, atque hinc tantus in annotationibus retractationum et emendationum cumulus futurus maior, ſi veritatis maiorem, quam famae rationem habere voluiſſet auctor eruditiſſimus, in omnibus philoſophiae „partibus egregie verſatus, ſi abnegationem ſui excipias“. Repetiit eandem cenſuram, alteram huius orationis editionem cum notis elencticis „D. Ioachimi Langii 1726. editam, exponens; in qua non negat ignobilem, ſtomachoſam et frigidam eſſe et tanto viro vix dignam, in qua nullum eloquentiae lumen, ordo fere non nullus - - multa autem incerta, „fabuloſa, nec pauca profana et licentioſius dicta, multa ſibimet ipſis non „ſatis conſtantia. Sed aequus tamen his ſubiicit, multa in notis, quae „eidem ab auctore adiectae ſunt, iam in aequiorem ſenſum traducta; „multa etiam benignius explicari poſſe, quam a Langio explicata ſunt, et „ſi qua ſuperſunt vulnera, quae medicinam reſpiciunt, ea molliori brachio contrectari et enſe ſaltem non dentato recidi potuiſſe, nec pars ſincera ſimul cum morbido ſtigmate notari“. Quam vtramque cenſuram lecto-

c) loc. cit.

lectoris examini relinquimus, ideo autem ad eam prouocamus, quia ex allatis rationibus perſpici poteſt, cur ad hanc illuſtris viri orationem de philoſophia Sinenſi non prouocauerimus, de eius cetera eruditione, et acumine meritisque philoſophicis ſatis perſuaſi. Certum enim, Wolfium iſtam orationem magis ſcripſiſſe, vt aduerſariis aegre faceret, quam vt Sinenſem philoſophiam illuſtraret, quo pacto inter fontes non ſuſpectos referri non poteſt. Feliciori ergo gradu Sinenſis philoſophiae, maxime practicae, ſcrutatores eius notitiam ſibi comparabunt ex illuſtris quondam philoſophi G. Bern. Bvlfingeri *ſpecimine doctrinae veterum Sinarum moralis et practicae* ſupra iam indicato. De eo recte et ex vero pronuntiauit Reimmannus, „auctorem egregium et dignum, qui turbae, quamuis bonorum alioquin huius commatis ſcriptorum eximatur. „Primum namque eſſe, qui Confucii ſcripta ob ordinis neglectum moleſtiora lectu in ordinem redegit; primum qui philoſophiam gentium ad „rempublicam applicuit, eamque hac ratione conſtituit pragmaticam; „primum, qui philoſophiam Sinicam cum philoſophia et theologia Chriſtianorum comparauit; optimum ſane ex iis, qui ex noſtratibus de philoſophia Sinenſium ſunt commentati". Nec aliud promittebat acumen et eruditio Bulfingeri, cuius philoſophiae alio loco [d] dignam hederam appoſuimus.

pag. 850. lin. 5. *Nouam et fideliorem melioremque verſionem ſurrogare promiſiſſe.* Extat in actis eruditorum Lipſienſibus anni cIↃIↃccXIII. obſeruatio circa ſcientiam vniuerſalem Sinenſium, in libro Confucii, in charta Sinenſi duobus ſpiſſis maioris formae voluminibus ſcripto, exhibitam: quod mſc. penes ipſos Ieſuitas Pariſienſes et Antverpienſes fuit, quo tempore partem eius mutilam ediderunt: iam vero a V. C. Aymonio verbi diuini apud Hagienſes miniſtro aſſeruatur, qui editionem integram meditatur. Diſcimus ex his memoriis Aymonianis, editionem Confucianorum ſcriptorum anno 1684 publicatam, vix tertiam partem mſc. complecti; deceptos eſſe, a Ieſuitis Galliae regem, variosque pontifices et cardinales, qui de graui proceſſu ex his materiis theologicis, philoſophicis, moralibus, ritualibus et politicis inter Ieſuitas et reliquos variorum ordinum miſſionarios Sinenſes nato ſententiam tulerunt - - prolixam praefationem ſ. diſſertationem praeliminarem euidenter in parte ſecunda detegere, neceſſariam fuiſſe ſocietati Operum Confucii deprauationem, partim vt reliqui miſſionarii Romae damnarentur, partim vt Ieſuitarum de his ſcripta approbarentur. Multa falſa maximi momenti, Galliae et Italiae Ieſuitas commiſiſſe, imitatos Coupletium eiusque collegas, edendo hoc opus non niſi reſectis et mutatis omnibus, quae ſyſtemati Ieſuitarum erant aduerſa: ſuppreſſo inſuper integro textu Sinenſi, vt gloſſas plane ſenſui literali aphoriſmorum Confucii aliorumque

d) Pinac. ſcript. noſtra aetate illuſtrium Dec. III.

que philoſophorum Sinenſium contrarias conſtituerent, id quod exemplis ſatis grauibus oſtenditur etc.

Ibid. not. a. *Ad has quaeſtiones.* Conferri hoc loco non ſine iucunda cauſſae illuſtratione poſſunt: *quaeſita in cauſſa rituum Sinenſium, ſuper mandato ſeu edicto, D. Caroli Maigrot, vicarii apoſtolici Fokienſis in regno Sinarum, nunc epiſcopi Cononienſis,* quae adiuncta hiſtoriae Turnonii cardinalis ſupra allegatae.

pag. 852. lin. 3. *Credere licere.* Quid huic argumento potiſſimum obuerti poſſit, non reticebimus lectori vt hiſtorici partibus et officio rite fungamur. Nempe cum ea de re olim monuiſſemus virum in hac literaturae parte ſummum, et celeberrimum ex notationibus temporum veterum nomen conſecutum Alphonsvm de Vignoles, ille, qua eximia erga nos viuus erat beneuolentia, fuſe tunc reſcripſit, et hunc nodum ſoluere conatus eſt. Dabimus ipſa viri magni epiſtolam, olim iam in fine operis noſtri p. 935. ſeq. exhibitam, quam omittere hoc loco eo minus licuiſſe putauimus, quo accuratior iudex harum literarum erat Vignolius. Ita vero ille:

Vôtre lettre du 14. Août m'a rappellé me vieilles idées, en me communiquant un long paſſage de M. Kortholt, qui ne m' étoit pas connu. Il ſe fonde ſur une table chronologique fort rare, que le Preſident de la Societé Royale lui avoit procurée, quand il étoit a Londres. Apparement c' eſt la même, dont j' ai un Exemplaire depuis 6. ou 7. ans. Elle a de longueur 38. pouces et demi, et de largeur 21½. pouces meſure d'Angleterre: outre le papier blanc des marges. Elle fut gravée à Rome l'an 1729. et l'année ſuivante les Journaliſtes de Trevoux (an. 1730. Janv. 179-182.) donnerent un extrait precis de l'avertiſſement, qui eſt à la tête de cette table, et qui finit par ces mots: Edebat Franciſc. Foucquet S. I. epiſcopus Eleutheropolitanus.

Bien loin que cette table démontre que toute la Chronologie des Chinois ſoit vaine, (quatenus antiqua eſt,) *je trouve qu'elle s' accorde à merveille avec le ſyſteme, que je me ſuis fait ſur ce ſujet, et qui eſt le plus commun.*

1. Puiſque M. Kortholt a un exemplaire de cette table, je le prie ejetter les yeux ſur la prémiére, colomne, qui eſt à la droite ſuivant la maniere des Chinois, et de remarquer que les 52. premiers Quarrez n' ont, ni le nom d' aucun Roi, ni des Années. C' eſt ſeulement au bas de la colomne qu' on lit le nom de Guei Lie, *dont la prémiére Année repond à* Ping Chin, *qui eſt la 53ᵉ. du cycle. En effet, l'Empereur Guei Lie commenca à regner l'an 53ᵉ. du cycle 38ᵉ.* (Martini, p. 140. al. 158. Couplet Tab. p. 15. Menzel, p. 47. Fourmont reflexions etc. T. II. p. 444. col. 1) *Indices ſenſibles que ce n' eſt ici qu'une ſuite d' une Table antecedente.*

2. L'avertiſſement, qui précéde, dit que l' Epoque, par où la Table commence eſt vraie et certaine, *depuis 400. ans avant J. C. Mais l' Editeur ajoûte: „cum autem dico epocham veram hiſtoriae Sinenſium, intellige, Lector, non*

„initia

„*initia Sinicae gentis; quae Diluuio ipſi proxima fuiſſe perſuaſiſſimum habeo,* „*ſed tempus illud, quo rerum apud gentem geſtarum narratio nixa certis argu*„*mentis eſſe incipit, et digna fide videri poteſt*". *Ce n'eſt donc pas ici la* premiere *ou la plus ancienne Epoque des Chinois, puis qu'il faut remonter juſqu' au deluge, dont le tems n'eſt fixé, ni dans l'hiſtoire des Chinois, ni même dans l'Ecriture ſainte et ſur quoi les Chronologiſtes ne ſont pas d'accord.*

3. Le Titre de cette Table Indique plus naturellement le terme, jusqu'où il faut remonter. La Table doit être connexa cum cyclo, qui vulgo Kia Tſe dicitur. *Comment cela? Si l'on n'y comprend pas les cycles, qui ſe ſont écoulez depuis leur inſtitution. Or depuis* Hoam-ti, *à qui on attribuë l'invention de ce Cycle, il y en a eu 37. complets jusqu'au tems de Guei-Lie: et dans nôtre Table il y-en a eu environ autant jusqu' à nôtre Siecle. Ainſi cette derniére Table commence à peupres, au mi lieu de l'intervalle, qui a couru jusqu' à préſent. De ſorte que par ce moyen nous avons deux epoques Memorables: l' une depuis Hoam-ti l'autre depuis Guei-Lie: et l'on peut naturellement ſuppoſer deux Tables de même grandeur et de même forme.*

4. La derniere doit être remarquable a pluſieurs egards. 1°. C'eſt la que commencent, les annales de la Chine, que nous avons ici dans la Bibliotheque du Roi: ſurquoi j'ai deja publié, (Miſcell. Berol. Tom. IV. p. 25.) *une Remarque, que voici. Lorsque nôtre Grand Electeur fit venir les annales de la Chine, au-lieu qu'on lui envoyat les deux parties générales, qu'elles doivent contenir; on lui envoyât deux exemplaires de la ſeconde,* neſcio quo fato *comme je diſois alors. Ce fut, apparemment, quelque mepriſe entre le Vendeur et l'Acheteur D'ou pourtant on doit conclurre, que je ne dois compter ſûrement que ſur cette derniere Partie que nous avons: en quoi nôtre Table ſera toujours d'un grande uſage.*

5. Cette epoque eſt véritablement importante pour l'Hiſtoire de la Chine. Ce fut ſous le Regne de Guei-Lie, que commencérent les Guerres de 300 ans, *dont ont parle communément, a la Chine comme nous faiſons aujour d'hui de la Guerre* de 30 ans *qui arriva au dernier Siécle. Voyez là deſſus* Martini, Couplet, et Mentzel, *deja citez de meme que la magnifique* Hiſtoire du P. du Halde (T. I. p. 357.)

6. En fin nos Annales démontrent aux yeux, qu'elles ne ſont, qu'une ſuite ou une continuation des annales précédentes. 1°. Elles ne commencent ni au Chef de quelque famille Imperiale, ni au commencement de quelque Cycle; ni même a la prémiére Année de Guei-Lie mais, (Miſc. Berol. IV. 26.) *a l'année 23e. de cet Empereur, nommée Vu-Yin, qui eſt la 15e. du Cycle ſuivant. 2°. Sur le dernier Empereur de la Famille* Cheu *il eſt dit, que cette Famille* regna 876. ans jusqu'a l'expulſion de Nanwam. *D'ou on doit conclurre, que* Cheu *commenca à regner l'an 1122. comme cela eſt marqué dans Martini Couplet et Mentzel.*

Ces raiſons me paroiſſent ſuffiſantes *pour ſatisfaire aux difficultez de Mr. Kortholt. J'eſpére de prouver l'Hiſtoire de la Chine par des preuves directes*

dans

dans la Chronologie de Moïſe *bien entendüe, dont vous avez fait Mention a la fin de mon Eloge. J' ai l' honneur etc.*

Hactenus vir celeberrimus et in temporum antiquorum difficultatibus explicandis acutus et felix. De quibus eius rationibus tamen diſpicere penitius tunc eo minus poſſibile nobis fuit, cum exemplar iſtud chronologiae Sinicae a Foucqueto Ieſuita longe rariſſimum nondum conſpexiſſemus. Accidit autem poſtea, vt illud ipſum exemplar, ex quo annotationem ſuam conſcripſit Ven. KORTHOLTVS, ab eius beneuolentia atque amicitia reculis noſtris adiiceretur. Quod cum non vulgaris momenti argumentum continere videretur, eo quod certam et non dubiis rationibus et diſputationibus fluctuantem Sinenſium chronologiam dxhiberet, et incerta a certis diſcerneret, ipſa autem tabula in pauciſſimorum manus perueniſſet, perſuaſimus nos ciui noſtro B. MATTHAEO SEVTERO Geographo Caeſareo, vt hanc mappam chronologicam in officina ſua geographica aere recuſam et ad ordinariam mapparum geographicarum formam conformatam ederet, ſicque vulgatiorem redderet. Sublata ita raritate inſigni facile iam eſt, tabulam iſtam chronologicam parabili et exiguo pretio redimere, indeque de certo tempore chronologiae Sinicae ſtatuere. Quem campum, ne nunc quidem ingredimur, nondum tamen nos eius ſententiae poenitet, quam olim hoc loco adſcripſimus, et nunc repetimus: Nobis videri, facile concedi poſſe, antiquiores eſſe rationes temporum gentis Sinicae antiquiſſimae, quam in his tabulis indicantur; aſt non de tempore, ſed epocha eius rite conſtituenda diſquiri. Virum enim celeberrimum ipſum non negare monente editore Foucqueto, ab eo tantum tempore epocham certam inchoandam eſſe, quo rerum apud gentem hanc geſtarum narratio nixa certis argumentis eſſe incipit, et digna fide videri poſſit. Ex quo ſponte ſua conſequitur, antecedentis temporis rationes non eſſe certas et expeditas, et nec cum Sinarum traditionibus, nec cum hiſtoriae ſacrae ſcripturae notationibus ſatis ſibi conſtare. Vnde merito colligitur, ad vetuſtiſſimam gentis Sinicae hiſtoriam tuto prouocari non poſſe, eamque non ſatis ſolide Hebraeorum antiquitatibus vel proponi vel conciliari, de qua tamen re in hiſtoria veteris orbis pluribus diſquirendum eſt.

pag. 853. lin. 2. *Quam opinionem recitaſſe eſt refutaſſe, adeo abſurda et inepta eſt.* Quanquam ea hypotheſis, qua Noachus cum Fohi primo Sinarum domino atque rege idem conditor Sinicae gentis fuiſſe affirmatur, non poſſit non videri abſurda et inepta, cum maximis dubitationibus tum ex incertitudine hiſtoriae Sinicae veteris, tum ex diſſenſu annalium ſacrorum, et hiſtoriae patriarcharum ortis ita prematur, vt conciliationem et medelam afferre impoſſibile videatur, ea tamen acutiſſimorum ſcriptorum quorundam inter Britannos ingenii acies fuit, vt non ſine doctrinae laude iſtam theſin defenderent, Fohium et Noachum eandem perſonam in hiſtoria veteri exhiberi, nec impoſſibile eſſe, difficultatibus

me-

medicinam afferre. Poſt Whitonum enim aliosque vrgere hanc hypotheſin magno ingenii et eruditionis apparatu conatus eſt S. SCHVCKFORDVS, qui in erudito libro, quo *harmoniam ſcriptorum ſacrorum et profanorum* hiſtoriae veteris explicare tentauit, et conciliare annales veteres aggreſſus eſt. Vix prodierat verſio Germanica libri Schuckfordiani, ex qua eius mentem didiceramus, cum finis operis noſtri hiſtorici inſtans nos cogeret, pauca tantum quaedam inter ſicilimenta nonnulla tomo I. adiecta lectori de hac hypotheſi apponere, et quam in textu noſtro cum plerisque ſecuti eramus, opinionem contra rationes Schuckfordianas roborare [e]. Et haec quidem hoc loco repetere non piget, ne quid veteris editionis omiſſum videri queat. Sunt autem rationes Britanni theologi iſtae: 1. Fohium ἀπάτορα dici: Noachum vnicum hominem ex diluuio emergentem fuiſſe, hincque ſine patre extitiſſe, eſſe viſum, 2. Matrem Fohium concepiſſe, iride compreſſam, iridem autem characterem Noachiticae hiſtoriae eſſe. 3. Tradere annales ſeptem pecudum genera ſacrificiis ſpiritui ſummo coeli et terrae offerendis deſtinata Fohium domi aluiſſe; hauſtum id videri ex ſacris oraculis, ſeptena animalium genera Noachum ex arca eduxiſſe tradentibus, et ex his ſacrificium Deo immolaſſe teſtantibus. 4. Nomen Fohi a ſacrificiis deriuari: Noachi a venia ſacrificio obtenta creaturis ad hominum vſum vtendi. 5. Fohium in prouincia Xeuſi habitauiſſe, quae borealis pars Chinae contigua ſit monti Ararat, in quo demiſerit ſe arca: Noachum mature repleuiſſe populis Indiae partes, vt potuerint filii diſperſionis has orientis gentes, quae Bactriam et viciniam inhabitarunt, bello aggredi, illae vero vim vi repellere. Tandem et 6. temporum rationes ſatis accurate ſibi reſpondere. Specie has ratiunculas non carere faſſi ſumus, at examen ſeuerius non ſuſtinere coniecturas meras, nudis hypotheſibus nixas, quibus negatis omnis illa demonſtratio corruat. Nam 1. Sinas non dicere, patrem Fohi ignorari, ſed conceptum ſine patre, veſtigio hominis proceri calcato, et iride matre circumdata. Quid hoc praeter iridem, commune phaenomenon ad hiſtoriam Noachi, quem habuiſſe parentes, filii eius in arcam ingreſſi ſatis norant? 2. Quae de ſacrificiis traduntur, magis eneruare hypotheſin, quam adſtruere. Sacrificaſſe enim Fohium *y hiang xin ky*, id eſt, coeleſtibus, et terreſtribus ſpiritibus, vocem autem Sinicam *Ky* ſpecificam eſſe ad terreſtres ſpiritus ſignificandos, ita vt MINORELLIVS [f] audacter pronuntiet, ne vnum Sinam inueniri, qui has aliter literas explicet; ita vero vehementer id diſtare à Noachi ſacrificio. 3. Argumentum a nomine petitum ficulneum eſſe nec ſtringere: Noachum enim a tranquillitate dictum, antequam ſacrificaſſet. Quae vero 4. ex habitatione valde antiqua partium quarundam Indiae borealium concluduntur, non plus

e) Repetit. eas Hiſtor. uniu. Britannorum Tom. XXIV. Lib. XI. c. 2. §. 415 ſeqq. p. 599.

f) Ex. hiſt. Sin. Iuuencu pag. 125.

plus euincere, quam terram, quam Noachus poſt diluuium inhabitauit, non adeo remotam fuiſſe a Sinenſium regione, vt non mature coloniae deduci illuc potuerint, quod vero ipſo Noacho viuente factum eſſe ſine vlla veriſimilitudine ſupponitur. Non vero 5. tempora concordare, quae, ſi vera eſſe debeant, quae de Fohio dicuntur, ſupra diluuii tempora aſſurgant. Quodſi 6. recordemur, Sinas tradere de Fohio, fuiſſe eum rudis et belluinis moribus viuentis populi magiſtrum primum, qui eos ad humanitatis ſenſum reuocauerit, apertiſſimum eſſe, Fohium cum Noacho eundem eſſe non poſſe, ſed ad ea tempora reiiciendum eſſe, quibus coloniae a filiis Noachi per Orientem ſparſae tandem veri cultus diuini omnisque rationis vſum amiſerunt. Id enim Noacho viuente fieri nondum potuiſſe, cum ab illo atque filiis eius viuentibus familiae eorum inſtitui rationis et reuelationis praeſidiis ſatis potuerint. Et haec nobis tunc quidem ſufficere poſſe viſum erat, quae incertis ſuſpicionibus et coniecturis de Noacho cum Fohio eodem poſſent opponi. Vidimus poſtea eruditos auctores *Britannos hiſtoriae. vniuerſalis* enumeratis iſtis rationibus, quibus plures adiecerant, his grauiores addidiſſe, et imprimis monuiſſe [g], veroſimile non videri, ſi Fohius idem cum Noacho fuiſſet, annales Sinicos plane nihil de diluuio vniuerſali annotauiſſe [h]: ipſam quoque Fohii hiſtoriam apud Sinas adeo incertam fluctuare, vt ne ſatis quidem euinci exiſtentia huius conditoris gentis Sinicae et ſucceſſoris eius Sin nungh poſſit, et hiſtoria Sinica tantum a tertio rege Hoangti, initium faciat. Immo humanae ſocietatis diſperſionem ſatis euidenter toti humano generi tribui, cuius congregatio in planitie Sinear ſupponatur, quo pacto impoſſibile fuiſſe, vt Noachum Chinenſe regnum conderet. Additur his incertitudo et defectus notationum chronologiae Sinicae, cuius documenta certa fideque digna vltra CCC. annos ante C. N. non exſurgunt. Vrſit idem eruditiſſimus DV HALDE [i], certum tempus, quo Fohius regnaſſe dicitur, eſſe incertiſſimum, qui videndus [k]. Poſſemus etiam ad traditionem Perſarum prouocare, qui Noachum mortuum eſſe et ſepultum in Perſia Nackſiuahni, vxorem Marantae narrant, ſi incerta incertis vel refellere vel firmare animus eſſet. Et his quidem nos, qui hiſtoriarum fidem, temporum harmoniam, et in incertis recenſendis modeſtiam libenter ſectamur, hactenus acquieuimus. Itaque non ſine ſingulari curioſitatis attentione nobis euenit, vt cum paucis ante annis operis incomparabilis *hiſtoriae vniuerſalis tomus XXIV.* [l] in vernacula noſtra prodiiſſet, in qua hiſtoria imperii Sinici maiorem eius partem prolixe et eleganter enarratur, obſeruaremus, virum illum doctiſſimum, cuius potiſſimum calamo iſta diſſertatio *de origine, antiquitate, chronologia nationis Sinicae* [m] conſcripta eſt, Schuckfordianam hypotheſin, qua Noachus ſub

g) Tom. I. pag. 255.
h) v. COVPLET praef. ad tab. chron.
i) Tom. III. p. 7. qui quoque Fohii circumſtantias T. I. p. 267. T. II. p. 345 ſeqq. fuſe attulit.
k) TAVENIER. H. Perſic. pag. 30.
l) 1762. verſ. Germ.
m) Lib. XI. c. 2. pag. 597 ſqq.

ſub nomine Fohii tanquam conditor imperii Sinici ſupponitur, mira ingenii felicitate, differendi facundia, imaginationis ad luxuriam exuberantis efficacia et inueniendi et excogitata pingendi arte expoſuiſſe tantaquè copia et ſingularitate Noachi migrationem in Chinam depinxiſſe, vt, ſi poſſibile, ipſe comes eius in difficillimo iſto itinere fuiſſe cenſendus eſſet, adeo certam coniecturae fidem tribuit, adeo innumeras difficultates, aſſumtis hypotheſibus, remouere, adeo ſupponere poſſibilitates, de quarum tamen exiſtentia quaeritur, et in omnes ſe partes vertere edoctus eſt. Quae eruditionis et ingenii florentis laudem omnino poſtulant, quam aequiſſimo nos ei teſtimonio tribuimus. Aſt cum ex methodi logicae et hiſtoricae lege, regulisque fidei hiſtoricae argumentorum pondera examinauiſſemus, nihil deprehendimus, niſi hypotheſin, ex ſola poſſibilitate, et ne hac quidem rite probata, et coniecturis gratis et precario aſſumtis aedificatam, quam qui negat, totum illud aedificium corruit. Neque vero ſcopus ſcriptionis huius, neque inſtans huius vltimi Tomi finis, quem tantopere nundinarum terminus vrget, patitur, vt in his, quae longius a ſcopo noſtro abſunt, ex inſtituto excutiendis moram nectamus. Non poenitebit autem Lectorem, ad hanc diſquiſitionem diligenti examine mentem aduertiſſe et imprimis ea examinaſſe, quae acutus et ingenioſiſſimus hiſtoricus atque criticus, de emendandis et arctandis Sinenſium temporibus mira ſagacitate excogitauit, quae ſi non ſatisfaciant omnia, id tamen euincunt, totam hiſtoriae Sinenſis certitudinem euerti, niſi breuiores periodi in auxilium vocentur, et duratio quoque regni aliter, quam hucusque factum, definiatur. De qua difficili materia tamen hoc loco prolixis eſſe nobis non licet, qui Lectorem ad ipſas has origines Sinicas ex libro vbique parabili, facile eruendas ablegamus.

pag. 858. lin. 16. *Ille potiſſimum adeundus eſt.* Non omittenda, quae in DV HALDE *China illuſtrata, Vol. I.* [n] et in *hodoeporico Britannorum vniuerſali* [o] de his libris afferuntur, dictisque hoc loco prolixiora ſunt. Ex his ſcriptoribus memoriae quoque Confucianae poſſunt augeri.

Ibid. lin. 23. *Sinenſes perhibent.* Perhibebat Confucius, accepiſſe ſe ſapientiam ſuam a veteribus, maxime magno philoſopho Lao Pum, ſexcentis annis ſeniore. Ait enim in libro claſſico III. Lun Yu dicto [p], ſe praeconem tantum eſſe, et non auctorem doctrinae, quam palam faciat. *Credere ſe et amare antiquitatem, imitatum in ſe ipſo famoſum illum ſenem Pum, quippe qui prior veterum monumenta ſimili conatu poſteritati tradiderit.* Quae quidem ab omni veriſimilitudine non abhorrere, aſt nec certe dici in iſta rerum Sinicarum veterum confuſione, probe obſeruauit MOSHEMIVS [q]. Certe ſi quae ante Confucium apud Sinas philoſophia inualuit,

n) Eum pleraque mutuum accepiſſe ex DECOMITIBVS memoriis obſeruat Hiſt. vniu. Brit. l. c. pag. 232.

o) Tom. VI. pag 323 ſeqq. Hiſtor. Vniu. Tom. XXIV. §. 304 ſeqq. pag. 417 ſeqq.

p) P. IV. pag. 36.

q) Theol. mor. P. II. c. I. pag. 330.

luit, ea legislatoria fuit, et ad habitum aliquem philoſophicum non attemperata, qualem nempe primos imperii monarchas ſibi formauiſſe, et populis ſuis inſtillauiſſe omnino probabile, et exemplis barbararum gentium, imprimis orientalium confirmari poteſt. Qui vero coniecturam propiorem de philoſophia Sinarum Anticonfuciana facere geſtiunt, illis mores gentis vetuſtiſſimi, conſuetudines regni, educatio iuuentutis atque ſcholae, leges variarum aetatum cum libris illis gentis canonicis atque ſacris comparandae ſunt, vt aliqualis cogitandi inter hanc gentem methodus et ratio definiri queat. Quae tamen, quod timemus, fruſtra vel ſine laetabili ſucceſſu ſuſcepta, ingenia inquirentium vexant magis, quam erudiunt. Nam et libri iſti antiquiſſimi et ſacri luce et ordine carent, et nullo, quod fulciat, fundamento nituntur.

pag. 859. lin. 1. *Qui conſulendi.* Comparandi cum his LE COMTE[r], et DV HALDE[s], in notiſſimis de Sinenſium imperio enarrationibus.

pag. 859. lin. 10. *Editus in pago ſeu ye.* Apud alios Kyo-Few-hyen vocatur.

Ibid. *Xo Ieham he.* Alii, Scho-Lyang-He, praefectus regni Song; matrem nonnulli Sching nominant, difficile eſt enim Sinenſia nomina occidentalibus labiis et lingua exprimere.

pag. 860. lin. 13. *Proponere didicit.* Ex prima claſſe eminuerunt, Meng-Tſe Kyen, Ien-Pe-Mycio, Schung-Kong et Yen-Ywen: ex ſecunda Tſay-Ngo et Tſu-Kong, ex tertia Ien-Yew et Ki-Lu in quarta Tſu-Yen et Tſu-Hya. Qui denarius alumnorum philoſophiae Confucianae vel ideo in hiſtoria veteris orbis philoſophica memorabilis eſt, quod ex eo conſtat, in extremis Aſiae oris, ſcholam quandam Socraticae aemulam, melius et ad emendandos animos curatius attentam, ſub iisdem fere temporibus non ſine Dei prouidentia floruiſſe.

pag. 860. lin. 7. a fin. *Concionem dimitti.* Adiecta eſt *vitae Cardinalis Caroli Thomae Maillardi de Tournon, et relationi de iis, quae in vltimis V. menſibus vitae ſuae euenerunt,* quae *Romae 1711.* Italice prodiit et ſequente anno in Latinum ſermonem conuerſa in Germania vulgata eſt, tabula aeri incisa, quae ſolenne ſacrificium Confucii exhibet, et a *miſſionario quodam Apoſtolico e China Romam tranſmiſſa* fuit, vna cum *expoſitione ceremoniarum, quae in ſolenni ſacrificio Confucii exercentur.* Ex qua icone et adiecta deſcriptione ritus illi omnium optime et perſpicue intelliguntur totique famoſiſſimae controuerſiae lux accenditur. Hoc Σχέδιον conſulendum eſt, et adiungenda *hiſtoria cultus Sinenſis* tribus voluminibus edita; qui in hoc argumento acutius cernere cupiunt. Res enim ad annales ſacros pertinet, non philoſophicos, hincque inhaerere illi non licet.

pag.

r) rel. Sin. pag. 193. s) pag. 415.

pag. 863. not. p. col. 2. lin. 9. *Religioſus apud Sinas eſt.* Poteſt hoc B. Moshemii temperamentum huius controuerſiae illis non valde diſplicere, qui recogitant, ex vetuſtiſſimarum gentium theologia, nos multoties demonſtrauiſſe, ſyſtema emanatiuum omnem fere terram habitabilem olim occupauiſſe, et omnem omnino religionem reuelatione carentem, atque idololatriam genuiſſe: nec dubitamus id de antiquiſſimorum Sinarum religione et ſyſtemate theologiae a Fohio nationi ſuae commendato et praeſcripto pronuntiare, cum eaedem rationes, quae circa alias gentes et nationes id euincunt, eaedem apud Fohium quoque obtineant, et ſacrificia coeleſtibus ſpiritibus ab eo oblata id luculenter confirment, et figmentum de Noacho eludant. Quo ſuppoſito neceſſe erat ſtatuere: fontem infinitum et ſupremum coeli i. e. omnium perfectionum dominum, poſtquam ex eo rerum omnium facies prodiit, ſpiritus ex ſe proſeminaſſe (ſit venia verbo emanatiuo) varios, variorum graduum, perfectionum, potentiarum hosque ſuo influxu ſecum concatenatos praefeciſſe mundo, maxime vero imperio Sinenſi, quod velut centrum regni diuini, et auguſtiſſimam eius partem ſuſpiciebant. Et hos quidem ſpiritus emanatiuos coeleſtibus et terreſtribus rebus praefectos tantum emanationis et potentiarum ad regendum coelum et terram, et imprimis diuinum Sinarum imperium accepiſſe, (neceſſitate emanationis, an voluntate fontis ſupremi, incertum, et probabile homines ſimplices et rudes de hac quaeſtione non cogitaſſe) vt influxus inde in coeleſtia, terreſtria, diuina, humana, perfectionem orbis efficeret: hos itaque emanatiuos ſpiritus ex diuino ſummoque fonte, quem in profundo latere, et inacceſſibilem eſſe, tota fera antiquitas aſſeruit, profluentes diuinae eſſentiae partem quandam nactos eſſe ſtatuebant. Cum autem in conſeruando imperio Sinico maximum perfectionis coeleſtis ſpecimen verſari et ad illum finem totum cultum diuinum et ciuilem referendum eſſe crederent, ſapientia autem et architectonica conſtituendae et regendae ciuitatis arte fieri imperium feliciſſimum prudenter affirmarent; illos quoque, qui hac ſapientia ad perfectionem hominum et imperii felicitatem neceſſaria prae reliquis erant inſtructi, ex meliori ſui parte poſt mortem propius ad emanationis ſuae ordinem euehi, adeoque ad iuuandam ſua prudentia viuentium cauſſam magis idoneos, praeſentes viuentibus fieri, et pro ratione gradus, quo ſupremo fonti ſiue ſpiritui coeli et terrae connectebantur, vtiles et benignos eſſe concludebant, et velut ſpiritus mediatorios diuerſo modo colebant. Et in horum numero Confucium poſt mortem habitum eſſe credibile, cuius anima ſapientia ciuili plena et euecta ad coeleſtes choros, in thronis ſiue cathedris pro ea conſtructis appareat et ſapientia ſua cultores inſtruat: dignus propterea, qui ob ſingularia in prudentiam Sinicam merita illa veneratione et cultu excipiatur, qui ſpiritibus his debetur, quemque religionis partem efficere, nemo negabit, niſi qui neſcit, quid ſit religio. Ex his vero, quae nemo facile veterum

 ſenten-

ſententiarum et doctrinarum gnarus temere inficias ibit, non difficile eſt, de cultu demortuorum, maxime eorum a quibus viuis beneficia homines in terra relicti accepere, v. c. parentum, prudenter ſtatuere: Veriſimile quoque, ſi praedictam theologiam emanatiuam ſupponamus, habitum quoque eſſe cultus et reuerentiae reſpectum eorum, quorum maior erat in vita animae praeſtantia; illi autem catenae ſpirituum adſcribendam eſſe publicam et priuatam perfectionem, id eſt, felicitatem. Quo pacto euidens nobis eſſe videtur, hunc demortuorum cultum ſine religioſa veneratione ſtare non poſſe. Hoc Chriſtianis ſyſtema, ex quo hic cultus profluxit, an dignum ſit, illis examinandum et decernendum relinquimus, qui ſummi numinis cultum caſte proſequuntur, et quae impietas in ſyſtemate emanatiuo lateat, intelligunt. Quare a priſtina ſententia diſcedendi cauſſam nullam videmus.

pag. 865. lin. 2. *Leibnizius et Kortholtus.* Addimus his auctorem commentarii *ad ceremonias populorum religioſas* [ſſ], qui longe poſt Confucium corruptam et in deteriorem ſenſum detortam eſſe religionem maximi philoſophi contendit, rationes tamen non addit.

pag. 869. lin. 6. *Examinare ſine praeiudicio rem ipſam malunt.* Plurimum de his meritis Confucii non modo inter eccleſiae Romanae adſcriptos, viros doctos diſputatum eſt, ſed inter Proteſtantes quoque, ex quo Confucianam ſapientiam ad perfectionem et felicitatem, etiam ſine manifeſta cognitione vel DEI vel prouidentiae ducentem, tanquam perfectiorem multo et elegantiorem ſyſtematis moralis ideam depraedicauit illuſtris Wolfius et multae ac diuturnae de hac quaeſtione contentionis occaſionem fecit, quam cum ſupra ſuo loco enarrauerimus, hoc loco iterum tangere opus non eſt. Conſideranda tamen tota iſta controuerſia, qua facile in hiſtoria philoſophica caruiſſemus, ſi ita viſum fuiſſet vtriusque partis πρoμάχοις, et diſcendum inde, quot difficultatibus, quot obſcuritatibus, quot fluctuantis et incerti ingenii contentionibus obnoxia ſit hiſtoria philoſophica, ſi prudentiae rationalis et moralis cancellis non conſtringatur, et vanis liticulis portam aperiat affectus importunitas.

pag. ead. lin. 15. *Eum cum Rooſi Iaponenſium.* Niſi Rooſi hunc eundem cum Confucio eſſe malis, quod multis placuit.

Ibid. lin. 14. *Prodiiſſe fabulantur.* Inde nomen accepiſſe Laotanum *Lanzii*, ſiue philoſophum ſenem, tradit Martinivs [t], fabulae originem deriuat Spizelivs noſter [u] e numero nouenario, qui cum a Sinis pro perfectiſſimo habeatur, et nouies in ſe ductus octoginta et vnum colligat, hinc naturam etiam tot annis in productione hominis illius ſupra vulgarem modum ſapientis laborauiſſe illi dicant. Appellatus quoque eſt nomine *Lau-tſe* ſiue puer ſenex, quod canis capillis puer naſceretur, quod obſeruatum apud Dv Halde [x], ex cuius narratione, quam plerique Sinarum hiſtorici tangunt, patet, fabulis valde incruſtatam pictamque fuiſſe

ſſ) P. III. p. 63. ed. Helu.
t) Lib. IV. p. 117.
u) De re liter. Sin. Sect. VII. p. 113.
x) Tom. I. p. 649.

ſe eius hiſtoriam, quarum naenias hic repetere, eſſet otio lectoris et patientia noſtrisque limitibus abuti. Scripſit vitam celebris inter Sinas philoſophi, philoſophus ex ſecta literatorum *Chin*, cognominatus, cuius partem exhibet ex verſione *Dentrecollii* Ieſuitae Du Haldiana Sinarum hiſtoria [y], ex qua ſummam rei ſtrictim enarrant *compilatores itinerariorum Britanni* [z], ad quos, cum opus elegans et vaſtum, etiam in Gallicam et Germanicam linguam translatum ſit, lector ipſe, veteratorum veterum impoſturas ſciendi auidus hauriet. Qui ſi meminerit, ſtudio Sinas res ſuas antiquitatis et θαυμαςῦ fuco commendare, facile de fide iſtarum traditionum ferre poterit ſententiam. Iniit Laotan colloquium cum Confucio, et cum eo de reuocandis veterum moribus, diſciplina et literatura conſultando, cum antiquarum doctrinarum haud leuem notitiam haberet, emendare maxime regulorum, quos Mandarinos vocant, mores et officia iuſſit. Et ad hanc emendationem reſpexiſſe videtur libro prouerbiali in vrbe Cheus-ſche conſcripto, qui quinque παροιμιῶν millibus conſtitiſſe dicitur. Quem tamen ſolido fundamento caruiſſe Chin biographus obſeruat, eo quod vitam omni actiuitate priuando, cuncta eſſe inania et a mentis deſiderio ſatiando aliena profiteretur, etc. de quibus ſimilibusque eius philoſophumenis longe a ſolida ſapientia remotis ex laudato ſcriptore Sinico conſulenda eſt Haldiana Sinicarum rerum hiſtoria [a]. Tanta vero de eo in hac gente opinio eſt, vt poſt mortem ſuper omnes coelos elatus trinitati eſſentiarum puriſſimarum adnumeraretur. Ex quibus character philoſophiae Sinicae veteris ad impoſturam vergens facile Lectori attento ſubolebit. Dicemus hanc ſectam otioſorum et nihil agentium, et virtutem tamen vehementer commendantium, calcem ſine arena.

pag. 870. lin. 13. a fin. *Valde conqueſtus fuiſſe dicitur.* Iam finieramus opus hoc hiſtoricum, et prelo deſtinaueramus, cum egregius iam tum et inſigni literaturae veteris notitia ornatus, tunc adhuc iuuenis Io. Benedictvs Carpzovivs, quem inſignia de omni eruditione ſacra et profana merita poſtea ad cathedram theologicam academiae Iuliae et Abbatiam Mariauallenſem extulerunt, quamque Spartam vt diu ornet, merito precamur, elegantiſſimum libellum Lipſiae cIↄIↄccXXXXIII. ederet, quo *Memcium*, ſiue *Mentium Sinenſium poſt Confucium philoſophum O. M. ex tenebris in lucem* protraxit, dignum, quem ob elegantem eruditionem et breuitatem cum perſpicuitate coniunctam totum Lector harum notitiarum exoticarum cognoſcendarum auidus perlegat. Non enim ex ſolis narratiunculis, ſed ex ipſis Memcii ſcriptis a Noellio editis, eiusque praefatione exque Coupleti et ſociorum *obſeruationibus*, Menzelii *chronologia Sinica*, Spizelii *re literaria Sinenſium*, ſimilibusque fontibus Memcianam memoriam in hiſtoria philoſophiae exoticae iucunde et diligenter renouat. Quo facem praeferente paulo plenius hunc Confucianae ſapien-

y) loc. cit. p. 665.

z) Tom. VI. p. 357.

a) loc. cit. p. 669.

ſapientiae alumnum nouimus. Potiora, ne abeamus ἀσύμβολοι huc redeunt. Erat philoſopho domeſticum nomen Ko, aut Mem-ko, quod Iaponenſes, teſte Kaempfero [b], in Mooſi commutauerunt. Natus eſt in regno Tſeu vel Chu tunc dicto, quod hodie Xantum audit, ex illuſtriſſima gente Mem-ſun anno ante N. C. CCCLXXI. imperatore Sinarum Hiè-uam, annis poſt Confucium ſeptem ſupra centeſimum. Enutritus diſciplina Confuciana a praeceptore Tſu-ſu, (qui ex ſchola Tſem-ſu prodierat, vt hic ex Confucii) tanti ſapientiae doctoris praecepta diligenter hauſit, collectisque theſauris philoſophicis, iter literarium inſtituit, eo, vt videtur, animo, vt Confucium imitaretur, et ſe gentis moribus emendandis accingeret. Profectus igitur ad regni Cy monarcham Siuen uam, cum ſpe fruſtraretur, nec regis animus mutaretur, ſeptem regna eodem ſcopo intentus peragrare conſtituit, bellicis autem tumultibus impeditus eſt. Ideo reuerſus in patriam Chu, ſcholas aperuit, diſcipulos non plures nactus quam ſeptendecim, quibus ſapientiae Confucianae myſteria explicuit: libros quoque claſſicos Sinenſium, et annales imperii ad normam Confucianam emendauit. Id quod ſuſceptum ab eo illam ob cauſſam memoriae Sinenſium literariae referunt, quod valde in contemtum et obliuionem eſſet adducta Confuciana ſapientia; haud pauci quoque, quam non recte intelligebant, perperam interpretarentur. Quibus cum ſe Memtſii praeceptor Tſu-ſu oppoſuiſſet, qui ſinceram ſeruauerat doctrinam Confucii, mirum non eſt, Memtſium ex eius diſciplina progreſſum, eam felici euentu reſtituiſſe. Aduerſarios autem expertus eſt philoſophos Yam et Me, quorum haud exigua apud ſectatores ſuos fuit auctoritas; quorum clamoribus cum contemtus quidam Memtſii inter Sinas acceſſiſſet, eo quod nulla dignitate, nullo magiſtratu fulgebat, valde induſtria Memciana in prouehendae philoſophiae ſtudio ſufflaminata eſt. His enim cauſſis impeditam Memcii diligentiam ſcriptores Sinici adſcribunt. Suſpicamur autem, fuiſſe hos philoſophos ex ſecta Li Lao Kiun, quam vehementer Confucianae ſcholae fuiſſe aduerſatam, magna vero auctoritate inter Sinas viguiſſe, ſupra obſeruauimus. Quod itaque viua voce efficere non poterat, ſcriptis commentariis Confucianis obtinere ſategit, feliciore longe euentu, magnam inde et apud Sinas et apud Iaponenſes laudem meritus, adeo vt poſt Confucii ſcripta, libri eius ſecundum locum obtinerent. Inerat enim viro erudito acumen ingenii et imprimis facundia, qua Confucium ſuperaſſe Coupletus ait, vitae autem innocentia et morum probitate multum ei conceſſiſſe: aliis tamen aliter de eo pronuntiantibus. Eminet memoria Memcii libris quatuor *Su-xu*, ſiue interpretatione librorum quinque claſſicorum, quos auctoritatem claſſicam inter Sinas et Iaponenſes obtinuiſſe, ſupra memorauimus. Ipſum opus, quod Meng-tſe, i. e. *liber Memcii* vocatur, in partes duas diſpeſcitur, quarum prior ſex capita, poſterior octo continet, quo philo-

b) Hiſt. Iap. T. II. p. m. 71.

philoſophus patriae amantiſſimus, bella ciuilia, quae tunc inualuerunt, ſopiturus pacis et concordiae conſilia ſupra belli vires eminere, eaque virtutis exemplis prouocanda eſſe docuit, methodum dialogiſticam ſecutus. Quae vel ex compendio Haldeanae hiſtoriae inſerto[c], vel ex editione *ſcriptorum Memcianorum*, quam debemus FRANCISCO NOELIO diſci pluribus poſſunt. Tanto autem in pretio fuerunt apud Sinas, vt, cum imperator Ching edicto publico libros omnes Sinicos comburi iuſſiſſet, anus quaedam, veneratione ſapientiae Confucianae ducta, ſcripta Confucii et Memcii paginis diuiſis ad domus parietes agglutinans, tantos ſapientiae Sinicae theſauros ab exuſtionis fato liberaret, et poſteritati conſeruaret, quos Noëlius Ieſuita miſſionarius ex Sinico in Latinum ſermonem, quamuis ſaepe numero barbarum conuerſos *Pragae MDCCXI.* forma quarta typis vulgaret. Qui iudicium philoſophi *Yam* in prooemio attulit, monentis, *totum eum librum eo ſemper ſpectare, vt homines doceat cor ſuum dirigere, regere, colligere, cuſtodire, naturales virtutes colere et alere, prauas animi cupiditates temperare ac frenare.* Vbi *de pietate, aequitate, honeſtate, prudentia* differit, *aſſerere* eum, *cordis munus eſſe, alienorum malorum miſereri, propria vitia erubeſcere, modeſtiae et urbanitatis leges ſeruare, honeſtatem a turpitudine diſcernere.* Docere porro *falſa dogmata et errores oriri ex peruerſi cordis malitia et bono regimini vehementer nocere* etc. Tantae autem exiſtimationis et auctoritatis libri Memciani apud Sinenſes ſunt, vt, qui ad literatorum gradus laureasque adſpirat, hunc cum reliquis tribus Confucianis, qui Tetrateuchum conſtituunt, memoria teneat neceſſe ſit. Sed nec reliqua Memcii ſcripta, quae ordine recenſet ven. CARPZOVIVS, laude carent, et magni in hac gente fiunt, de quibus tamen hic prolixius differendi locus haud eſt. Quam exiſtimationem vero in mereantur, Lectoris ea examinantis relinquimus iudicio, non confidenter ſatis iudicio miſſionariorum ex ſocietate Ieſu freti, monemus autem iudicaturum, vt cogitet, Sinicas has commentationes ſcriptas eſſe exoterice, et nec cum libris Graecorum artificioſe conſcriptis nec cum Europaeorum meletematibus ratione methodi comparandas, Sinicosque hos ſcriptores magis argumenti vbertate et monitorum atque praeceptorum, maxime ad rempublicam relatorum vtilitate, quam occidentalis philoſophiae accuratione eſſe metiendos. Certe ad genium orientalium populorum attentis mirum non videbitur, quod progenies Memciana iure et dignitate Mandarinorum, vt Confucii et Laontani floreat. Obiit Memcius anno aetatis octogeſimo quarto ante C. N. CCLXXXVII. cycli Sin. XLI. anno nono.

pag. 871. lin. 19. *Suisque locis minime poſita appareant.* Supra iam ad hanc iacturam fataque librorum Sinicorum prouocauimus, contendentes, incertum eſſe, quod libri gentis hodiernum ſuperſtites ad antiquitatem tempo-

c) pag. 415.

temporis Fohiani aſſurgant, poſtquam tam triſtem deletionem paſſi ſint. Et iſto quidem ariete euerti poſſe, quicquid de Noacho ſapientiae Sinicae parente imperiique conditore eodem cum Fohio primo eorum rege ex coniecturis ſolet adferri, oſtendimus. Occurrendum vero his eſſe huius ſententiae patroni [d] facile videbant, ſicque omnem fidem antiquiſſimae hiſtoriae Sinicae labeſcere ſentiebant. Quem ictum vt auerterent, monuerunt, non ad libros claſſicos tantopere ſacros et in hac gente venerabiles iſtam deletionem pertinere, ſed ad ſolos hiſtoricos minoris momenti, quos imperator perhorreſcebat, extendendam eſſe, cum incredibile ſit, in quauis prouincia regni, omnes omnino ſubditos patienter libros ſuos tantae auctoritatis et opinionis igne delendos tradidiſſe, et in remotioribus prouinciis, veriſimile, multa adhuc exemplaria ignem euaſiſſe, vel in minoribus regnorum partibus imperatori tunc nondum ſubiectis non obſeruatam iſtam ſeueritatem, nec ſuffecturum tempus vitae regis, vt omnia exemplaria delerentur. Quosdam etiam ſubditos libros claſſicos tanta felicitate memoria fuiſſe complexos, vt etiam ſine literis totos poſſent memoriter recitare. Facile autem fuiſſe reparatori iſtius damni Vu-ti aliquot exemplaria in tam amplo regno ſuperantia, detegere, et ſumtis ex vno exemplari apographis multis iacturam iſtam reſarcire. Ingenioſe haec dici et ad fallendum lectorem perquam commode fatemur: aſt non ſatisfaciunt legibus fidei hiſtoricae, quas praeſcribit ars rationalis, et ad comparandas inter ſe et expendendas rationes applicat attentio. Nam in hac obſeruatione, docta quidem et eleganti videmus opponi teſtimoniis domeſticis, antiquis, fide dignis, et a nemine in dubium vocatis, qui rem ſcire potuerunt, et dicere verum voluiſſe cenſendi ſunt, nudas poſſibilitates, factisque ſuſpiciones et coniecturas, adeoque mutari ſtatum controuerſiae armorumque genus, quod certe cauſſae non ſatis bonae ſolet eſſe indicium. 2. Quae vt melius tegantur, premitur ſilentio vera quaeſtio, qua non de ſublatis libris hiſtoricis omnibus, ſed iis tantum agitur, qui moribus et vitae principum praeſcripti erant, quales ſunt liber Xu-kim, liber Xi-kim, liber Chum-Çieu in Pentateucho, et plerique in Tetrateucho, eos ab imperatore, vbicunque inueniri poſſint, comburendos iuſſos eſſe afferit. Id vero non adeo difficile, quam obſeruator quidem ob magnam exemplarium per vaſtiſſimum regnum multitudinem putat. Non enim libri illi claſſici ab omnibus legebantur, vt ſanctiſſimus noſter codex ſacer in omnium chriſtianorum manibus eſt; ſed a literatis tantum, quorum peculiare ſtudium erat theologia et ethica iſta hiſtorica. Ideo iſti libri claſſici non per omnium hominum manus diſtribuebantur, ſed ob raritatem et caritatem opus erat moleſtiſſimo laboris et ſtudiorum genere, eos memoriter ediſcere, adeo vt ne quidem doctoris vel licentiati dignitatem quis capeſſere poſſet, niſi eum hoc pacto vindicaſſe ſibi feciſſeque proprios demonſtrauiſſet. Nempe ita auctoritati

d) Hiſt. vniu. T. XXIV. p. 626.

ctoritati et venerationi non librorum tantum iſtorum, ſed diſciplinae quoque regiae, quae in iis continebatur, quaeque cuſtos atque vinculum fuit imperii artisque regnandi, conſulebatur. Quod probe perſpiciens Sec. III. ante C. N. Hoam-thi ſiue Ching imperator [e] ſeruitutis huius pertaeſus, cum proprio ingenio regnare, proprio Marte imperare, nec ſe regulis et exemplis veterum ſubiicere conſtituiſſet, ad vniuerſalem eiusmodi πανολεθρίαν progreſſus eſt. Quae eo facilior ei fuit, quo magis ſublata iſta myſteria ex templis et gymnaſiis, vbi aſſeruabantur ſancteque cuſtodiebantur, ſuam quoque auctoritatem ita amittebant, nec auderet quisquam periculo vitae monitus ea producere. Magnis enim poenarum minis iſtam deletionem librorum ſacrorum vallatam fuiſſe, et ſeueriſſimis mandatis munitam, recte ex ingenti ſtudio Sinenſium, iſtos libros vel perdendi, vel oculis tamen ſubducendi omnino debet colligi. Hos euentus cum αὐτόγραφα haberent, eo minus ἀπογράφοις parcendum eſſe iudicabant theologi et iurisconſulti Mandarini Sinenſes, eo quod eorum vſus et auctoritas publica exſpirauiſſet. Quibus rationibus vno faſce collectis ingens argumento a teſtimonio deſumto robur accedit. Non negamus tamen, eſſe veriſimile hoc incendium vniuerſale librorum Sinicorum, quaedam exemplaria euaſiſſe, inuentumque poſtliminio vnum vel alterum, quod priſtinum textum exhiberet, et ex quibus deinde noua ἀπόγραφα poſſent deſcribi. Sed quis nobis vades eſt, et genuina illa, et integra fuiſſe, nihilque corruptum, et ex ingenio reſtitutum? quis auctoritatem fidemque illis comparauit, vt αὐτογράφων inſtar haberentur? Tandem monendum quoque, non impoſſibile eſſe, vt ſeuera magiſtratus regii, ſupremorumque imperantium iuſſu libri comburantur, qui ideo per longum tempus adeo memoria excidunt, vt de eorum exiſtentia dubitetur, quamuis multa ſimul exemplaria per artem typographicam vulgata ſint: cuius ipſi nos alio loco [f] memorabile exemplum attulimus, libri per ducentos annos inter fictos et non exiſtentes relati, quod igne deletorio inquiſitionis omnia exemplaria eſſent ſublata, donec paucis ante annis curioſorum ſtudio tria tandem per Europam, quae ſuperabant exemplaria detegerentur. Quae omnia id certe euincunt, hanc cladem literariam Sinenſium librorum ingenioſis ratiunculis non tam facile poſſe eludi. Neque tamen haec omnia ad Pyrrhoniſmum quendam hiſtoriae Sinenſis incruſtandum dicta eſſe volumus, credimusque libenter, cum tanto ſtudio libros illos claſſicos memoriae imprimere oportuiſſet, accederent autem exemplaria nonnulla, ex abditis ruderibus tandem eruta, eueniſſe, vt ſi non omnis ordo atque ſeries, attamen res ipſae reuocatae, librique ſuo modo in integrum reſtituti ſint. Cuius nobis ſatis validum argumentum eſt, quod exemplaria reſtituta priſtinam apud nationem auctoritatem ſibi iterum vindicauerint. Quae hoc loco

Kkkkkk 2 ad

e) Conf. Hiſt. vniu. T. XXV. p. 39. ex Martinio et Du Halde.
f) Miſcell. P. II. obſ. 4. p. 323 ſeqq.

ad ſupplendam *p. 871. not. e.* obſeruationem noſtram referri quoque debent. Accidit hoc literaturae Sinicae fatum anno ante C. N. CCXIII. et ſequenti.

pag. 870. lin. 3. a fin. *Thienſienus.* Leg. Thien-heng. Locus MARTINII extat *hiſt. Sin. L. VI. p. 210.* ita enim *not. c.* emendandum.

pag. 871. lin. 6. a fin. *Quam COVPLETVS.* Poſt eum dignus eſt, vt comparetur, qui de inſigni hoc impoſtore, et fortuna ſectae eius in Sinenſi regno multa attulit Ieſuita DV HALDE, quem ſecuti ſunt *collectores itinerariorum*, et *hiſtoriae vniuerſalis Britanni.*

pag. 872. lin. 17. *Antea non perſonuiſſe.* Prouocaſſe dicitur Foë ad doctorem quendam ſeniorem, Sinis O-mi-to, nomine, Iaponenſibus Amidae appellatione notum, quem in Bengalae regno hominibus apparentem, tantum ſanctitatis gradum attigiſſe narrant, ſuperabundantem meritis, vt in hoc ſolo remiſſionem peccatorum omnium obtineri credant. Hunc cum Foë, coniunctum O-mi-to, Foë inuocant, et ad hunc purgationem animae ita referunt, vt ad eum fontem reuocata, hunc ſolum ſeruatorem accipiat. Quae quidem ab infernali mendacii parente, ad deſtruendam praeſtitam a diuino Saluatore purificationem a peccatis diſſeminata fuiſſe, dubium non eſt, dubitandum tamen vix eſſe videtur, ἄνοδον ſyſtematis emanatiui, abſorptis ſordibus omnia ad ſuperiora reuocantem verum fontem impuri huius dogmatis praebuiſſe. Et his forte innituntur omnia, quae de ſectae Foënae ſacerdotibus, Bonzios vocant, eorumque cultu diuino referuntur, et ab iisdem auctoribus deſcribuntur, quae merito in hac dogmatum veterum διατυπώσει praetermittimus, cum ad religionis hiſtoriam pertineant.

pag. 874. lin. 24. *Spiritus et animae nomen illi vindicari poſſe.* Monemus hoc loco Lectorem, vt ſyſtema cabbaliſtico-emanatiuum recogitet, conuincendus, eosdem fontes vtramque impietatem habuiſſe in naturam Dei ſumme iniuriam.

Ibid. lin. 7. a fine. *Studium iſtud Ieſuitarum ſe commendauerit.* Potiores libros ſummamque huius partis H. E. Sinenſis ſtrictim complexi ſunt clariſſimi Theologi I. F. BVDDEVS et I. G. WALCHIVS [g], qui conſulendi. Simile breuiarium quoque legimus in *collectione hodoeporicorum Anglicana* [h], quod narrationem Ieſuitae DV HALDE [i] ſecutum eſt. Addenda his *hiſtoria vniuerſalis* [k] diligenter quoque, ſed ſtrictim in eo argumento verſata. Quae tamen omnia hiſtoriae eccleſiaſticae enarratoribus relinquenda ſunt. Nobis enim ſufficit, quae de philoſophia Sinenſium ancipite lite diſputata

g) Introd. in controu. relig. P. I. c. 3. §. 11. p. 276 ſeqq. P. II. p. 972. His addendus B. FABRICIVS in ſalutari luce euangelii toti orbi exorienti, c. XXXIX. p. 651 ſeqq. qui plerosque in hac cauſſa ſcriptores adduxit.

h) T. VI. L. XV. c. 2. ſ. 2. p. 396 ſeqq.

i) Chin. T. II. p. 1 ſeqq.

k) Tota narratio Tomi XXIV. c. 1. S. II. p. 215 ſeqq. de religione Sinenſium legendi, eſt perſpicua ſatis, docta et ſummam argumenti eleganter complexa, comparanda cum Haldei hiſtoria, cuius loca indicat. Nobis enim non licet eſſe tam prolixis.

diſputata ſunt, ita conſideraſſe, vt quid de ea ſtatuendum ſit, cui fides habenda, Lectori prouido conſtare poſſit. Quem ſcopum nos attigiſſe iudicauit HEVMANNVS [l], in his ſatis attentus.

pag. 881. lin. 16. *Plurimum Europaeorum ingeniis Sinas concedere.* Non incommode obſeruatum eſt auctori diſſertationis, de eruditione Sinenſium, quae inſerta eſt *tomo VI. collectionis itinerariorum Anglicanae* [m], non denegata quidem ingeniis Sinarum eruditionis ſemina et naturalem quandam diſcendi capacitatem, aſt parum tamen profeciſſe in ſcientiis, maxime theoreticis, meditationem et ratiocinationem poſcentibus et ex quarum vſu nulla merces operae expectanda illis videtur in ſocietate ciuili: ſed ad eas tantum reſpicere, quae in republica commendationem et vtilitatem prae ſe ferunt, ideoque linguae atque hiſtoriae patriae, legum publicarum, morum et ciuilis prudentiae cura tantum duci: reliquas diſciplinas, ſine quibus conſtare viuendi ratio commode non poteſt, i. e. arithmeticam, geometriam, aſtronomiam, geographiam et reliquarum diſciplinarum mathematicarum ac medicinae culturam ex vſu, quem habent, metiri. Vnde occaſionem nactus, de ſcientiis practicis Sinarum diſſerendi, pleraque de ſtatu eruditionis inter eos coaceruat, quae Ieſuitae et imprimis Le Comte et Du Halde, nobis deſcripta tradiderunt. Sed legenda quoque et comparanda cum hac tractatione erudita RENAVDOTII *de ſtudiis et eruditione Sinenſium* diatriba [n], quam cum annotationibus Germanice quoque legendam dedit ὁ πάνυ HEVMANNVS. Ea enim inſtar σοφȣ̃ φαρμάκȣ contra praeiudicium peregrinitatis Sinicae adhiberi poteſt, ne veritatem hiſtoriae ſupprimat peregrinarum rerum etſi tenuium admiratio. Certe de huius gentis philoſophia apparebit, non male ſcripſiſſe SCHVKFORDVM [o], *Sinenſium hodiernorum philoſophemata, eſſe nugas et naenias pueriles.*

pag. 882. lin. 11. *In confeſſo eſt.* Videnda DV HALDE [p] *deſcr. Chinae*, ex quo ſua tranſcripſere *collectionis hodoeporicae auctores* [q]. Quod tamen non ita intelligendum, ac ſi omni ratiocinationis artificio priuati nec logicam quidem et metaphyſicam naturalem ſecuti fuerint: cuius contrarium ex eorum tractationibus demonſtrari poteſt, maxime in argumento politico. Sed debent pleraque naturae, vſui, multa quoque didicerunt ab Europaeis.

pag. 890. lin. 16. a fin. *Ab eo moriente deſignatus.* Legenda vita celebris Miſſionarii in *bibliotheca ſocietatis Ieſu* [r], ex qua, quanta auctoritate per dimidium fere ſeculum miſſioni praefuerit, et quam facile illi fuerit,

 rem

l) Via ad hiſt. lit. c. IV. §. 74. p. 236. qui addit MENON BRINGIVM de praerogatiuis imaginariis literarum Chinenſium, nobis non viſum.

m) loc. cit.

n) Extat cum notis HEVMANNI act. phil. T. II. p. 717 ſeqq. conf. Act. erud. Suppl. T. VII. p. 225.

o) Harm. ſcr. S. et prof. T. I. praef. p. 20. ed. Germ.

p) P. II. p. 124 ſeqq.

q) T. VI. p. 316. et Hiſt. vniu. T. XXIV. §. 347 ſeqq. p. 491. quae legenda.

r) pag. 631. et Rom. 1675.

rem Sinenſium literariam et eccleſiaſticam perſpicere. Digna eſt praefatio libelli Longobardi, ex qua intelligatur, quantum temporis et laboris impenderit, vt fundamenta Sinenſis theologiae vera et plana cognoſceret.

pag. 899. lin. 4. a fin. *Dogmata fere omnia ſua hauſiſſe.* Magna veriſimilitudine ſe commendabit hoc Croſaei aſſertum illis, qui doctrinam Aegyptiorum, qualem in *Pantheo Aegyptiaco* [s] delineauit IABLONSKIVS comparauerunt, et ex eius obſeruatione norunt, ſyſtema Aegyptiacum cum Stoico quoad fundamenta phyſiologica amice conſpirare. Vnde hanc quidem conuenientiam ſyſtematis Sinici cum Stoico nemo mirabitur, qui origines eius Aegyptiacas detexit. Ad quas ſi comparando accurate attenderit Lector, ſperamus fore, vt totus de noſtra explicatione ſyſtematis Sinici metaphyſica conuictus abeat. Ex originibus enim ſyſtematum potiora eorum lumina deriuari poſſe, quamplurimis exemplis nos docuit hiſtoria philoſophica, modo caueamus a peruerſo conciliandi diuerſas ſententias ſtudio, quod imprimis hiſtoriam dogmaticam Sinenſium miſere corrupit.

pag. 900. lin. 20. *Ex phyſiologia Sinica a Longobardo adducta facile peti poſſunt.* Conferre poſſunt, qui plura de naturalis philoſophiae placitis apud Sinas ſcire cupiunt, LVD. LE COMTE, [t] et DV HALDE [u], et quae ex his tradidere *compilationes Anglicae hiſtoriae vniuerſalis et exoticae.* Ad hanc ſpecialem tractationem enim vberior explanatio reiicienda eſt.

Ibid. lin. 22. *Eos cumulant.* Locus hic eſſet de ſyſtemate Sinarum tum phyſiologico, tum ſemiotico, quod mira ſubtilitatum inanium arte ex ſanguinis pulſibus conſtruxerunt, multa afferendi, docendique quam nugax illud ſit, et quam ſolidas rationes habeant, qui medicinam Sinenſium contemnunt: ſi id ea breuitate poſſet enarrari, quam noſtra tractatio poſtulat, ſique id ad hiſtoriam magis philoſophicam, quam artis ſalutaris pertineret. Curioſi tamen harum rerum quantum ſatis eſt, ex laudato CLEIERI libro *de medicina Sinenſi* diſcent, maxime, ſi quam DV HALDE [x] ex *libro Sinico* exhibuit deſcriptionem *myſterii pulſus* comparauerint. Qui hiſtoricus omnino legendus eſt, vt totius medicinae Sinica ratio intelligatur, et manibus palpetur, quam longe adhuc remoti ſint a medicinae rationalis cognitione medici Sinenſes, et quam multa ſtudioſe ſectentur, quae ad circumforaneam circulatorum medicinam pertinent: hoc loco non quaerenda [y]. Ex quibus deinde iudicandum eſt, num circulatio ſanguinis, multis ſeculis antequam occidentis medicis inno-

s) P. I. L. I. c. 2. §. 6. p. 38. ſeqq.
t) loc. cit. p. 213.
u) loc. cit. P. I. p. 305.
x) T. II. p. 184 ſeqq.
y) Integra ſectione erudite et cum iudicio de medicina Sinenſium agitur in Hiſt. vniu. Tom. XXIV. L. XV. c. 1. ſ. 7. p. 584. Deeſt nempe Sinis medicis cognitio anatomiae et hiſtoriae naturalis, quam ab Europaeis diſcere potuiſſent, niſi ſuperbia et praeſumtio de ſua eruditione non obſtitiſſent.

innotuit, ipſis nota fuerit [z], quid de inoculatione variolarum, quam Sinenſibus Ieſuitae tribuunt [a], deque aliis ſanandi remediis ſtatuerint, quae, vt ſimilia omnia, ſi peregrinitatis praeiudicium tollitur, parum ſingularis gloriae medicinae Sinenſi acquirunt.

pag. 902. lin. penult. *Inconcuſſum ſtare potuerit imperium Sinicum.* Eleganter id et acute ſatis longa digreſſione demonſtrauit B. Moshemivs [b] ab iis attente legendus, qui hanc practicam philoſophiae Sinicae faciem altius rimari et expiſcari cupiunt, quaeque multa habent, architectonicam regendae nationis Sinicae ſapientiam depingentia: dolemus autem, ea noſtra vernacula ſcripta non ab omnibus legi poſſe, et prolixiora eſſe, quam vt more noſtro eorum compendium Latina lingua hoc loco exponamus. Summam h. l. in textu §. XXV. dedimus, ex quo vngue de leone iudicandum eſt.

z) Conf. Leibniz. ot. Hanou. pag. 212.

a) Dentrecolles lettres edifiantes. Vol. XX. pag. 306 ſeq. dignus, qui legatur. Ex his relationibus obſeruationes ſuas collegerunt auctores Hiſt. vniu. Britanni Tom. XXIV. §. 409 ſeqq. pag. 589 ſeqq. qui videndi.

b) Theol. mor. Chriſt. T. II. pag. 330. 331-392. Qui appoſite quoque pag. 383. monet, aretologiam Sinenſium ſeorſim conſideratam in ſuis fundamentis conſpirare cum Stoica. Poteſt hoc euidenti parallelismo demonſtrari.

AD CAPVT QVARTVM.

DE PHILOSOPHIA IAPONENSIVM.

pag. 907. lin. 12.

In haud paucis ſuſpecta. Habent etiam complura de rebus Iaponenſium P. Franciscvs Chardine, et P. de Charlevoix; ſed eiusdem commatis habenda. Pluſcula etiam Iaponiae hiſtoriam attingentia tangunt epiſtolae Ieſuitarum aedificationi deſtinatorum eadem prouidentia examinanda. Vnde merito extollenda Kaempferiana diligentia, qui nullo, quam veritatis reſpectu, cum occaſionem cuncta, quae ad Iaponiam pertinent, explorandi haberet, vtiliſſimam itinerum ſuorum factarumque in iis obſeruationum partem, vſui literario orbis eruditi inuidere noluit. Ex his autem, comparatis et in partes laborum pertractis ceteris hiſtoriae Iaponicae ſcriptoribus, elegans more ſuo doctumque compendium hiſtoriae Iaponicae exhibuerunt auctores *hiſtoriae orbis vniuerſalis* Angli diligenter cum Kaempfero conferendi. Ex Varenio autem cum additamenta ſua Rogeri *portae gentiliſmi apertae* addiderit Christoph. Arnoldvs, etiam ille ab iis, qui prolixiora cupiunt, adeundus eſt. Idem factum a Prevostio *collectionem itinerariorum ab Anglis deſertam* occupanti [a].

pag. 907. lin. 4. a fin. *Eum in hac narratione potiſſimum ſequemur.* Praemiſit interpres Anglus *itinerarii Kaempferiani*, C. quod auctor Germanica lingua

a) Tom. XI. c. 36. pag. 501 ſeqq.

lingua conceperat) in diſcurſu praeliminari catalogum longum et curioſum ſcriptorum de rebus ad Iaponenſes pertinentibus, ab iis omnino conſulendum, qui hanc particulam hiſtoriae literariae propius inſpicere cupiunt. Inter eos regnare Kaempferum, facile, qui partis ſtudio non ducitur, conuinci poteſt, ex accuratione et diligentia, cuius auctor adhibendae occaſionem nactum ſe eſſe in praefatione narrat. Quae licet tantum non contemnat P. Charlevoix, ipſe tamen eum vbique ſecutus eſt. Nobis ſufficit quod hic fateri conuictus ſit, Kaempferum, ſapientiae et religionis acta apud Iaponenſes omnium optime expoſuiſſe, quamuis hiſtorici operis laudem ei deneget. Kaempferum quoque cum Crassetii hiſtoria eccleſiaſtica Iaponenſium collatum ſecutus eſt auctor *expoſitionis ceremoniarum religioſarum PICCARTI.*

pag. 908. lin. 16. a fin. *A. Sinenſibus acceperunt.* Non negant hoc Iaponenſes, ſed exemplis confirmant [b], verum has colonias ex Sina in Iaponiam tunc demum tranſiiſſe contendunt, cum Iaponiae regnum iam eſſet erectum, et tunc fatentur, in ſecunda eius epocha imperaſſe genti Fuki, vel Tai Ko Fuki, quem Sinae Fohium pronuntiant, et ab eo, quem ſerpentis habuiſſe allegorice fingunt, cum excellentiſſimis naturae dotibus emineret, ſe accepiſſe et coeli et artium notitiam, ad vitam neceſſariam. Adeo vero diſſonant rationes temporum Iaponenſes in hac aera Fohiana a Sinenſium chronologia, vt anni huius Fohii ab illis ſupra creationis mundi tempora collocentur. Quin illi quoque Iaponenſes, qui moderatius annorum rationes ineunt et eorum ſeriem ordinant, attamen illum in tempora antediluuiana reiiciunt. Quod clarum ſatis teſtimonium eſt, Fohianam chronologiam eſſe incertiſſimam, et fluctuare omnia, quae de iſta aetate regni Sinenſis et Iaponici diſputantur. Etiam de his legenda eſt Kaempferi obſeruatio [c]. Ipſi vero Iaponenſes eſſe ſe coloniam Sinenſem ſtrenue pernegant, et ſi verum, quod Linſchotus [d] aliique tradunt, ideo internecina inter vtramque gentem viget inimicitia. Coniicit autem Kaempferus, in diſperſione gentium Babelica, cum diuerſae nationes verſus orientem ſe conuertiſſent, tandem ad Coream peninſulam quaſdam appuliſſe indeque in Iaponiam vicinam traieciſſe. Saepius autem id factum eſſe oportet, vt diuerſi populi maris et ventorum vehementia ad ora Iaponiae reiecti nouas quoque in ea colonias excitarent, ſi verum eſt, quod vrgent *hiſtoriae vniuerſalis auctores*, euidentem et luculentam deprehendi conuenientiam inter Iaponenſes et nationum Indicarum populos diuerſos morum, ſtaturae, indolis, negotiorum etc. ſimilium, vt facilis coniectura ſit, ex quibus his nationibus diuerſae in Iaponia coloniae tandem in vnum regnum coaluerint. Quae haec obiter ideo notamus, ne ex vno Sinenſium fonte omnem Iaponenſium ſapientiam profluxiſſe, lector ſibi perſuadere

b) Conferenda hiſtoria orbis vniuerſ. T. XXV. pag. 335 ſeqq. not. B.

c) Kaempfer. loc. cit. T. I. L. II. c. 1. p. 219.

d) Vid. Hiſt. vniu. loc. cit. pag. 336. not. C.

ſuadere patiatur, id quod inter origines gentium barbararum aliquid conſiderationis momentum habet, quod tamen hoc loco pluribus excutere, eſſet extra oleas vagari: praeſertim cum pleraque coniecturis conſtent, ex variis circumſtantiis deducendis, quae in geographia vetuſtiſſima ex inſtituto debent examinari. In quo ſi quis ad vetuſtiſſimam religionis ſuperſtitionem et colendi numina ritus attendat, multum in his originibus eruendis et confirmandis iuuabitur. Sed haec obiter.

pag. 909. lin. 14. *Nin-O, id eſt, optimi maximi inciperet.* Inter huius principis merita enumerant Iaponenſes; quod temporum rationes in regno Iaponiae introduxerit, annum in menſes et dies diuiſerit, fundatoque et confirmato optimis legibus et gubernatione imperio aeram magnam Nin-o conſtituerit. Obiit aetatis anno CLVII.

Ibid. lin. 14. *Communes fontes habuiſſe.* Nempe tempore Rooſi et Kooſi, cuius vtriusque diſciplina ad Iaponenſes tunc tranſiit, poſtquam Xekiana impietas in inſulas has orientales iam tranſiiſſet. Natus autem eſt Rooſi CCCXLVIII. annis poſt mortem Xekiae, ſiue Siakae, cuius ſocii Kaſiobati anima in eum tranſiiſſe ferebatur [e]. Attamen valde a ſyſtemate Xekiano ille diſſentire viſus eſt. Tribuitur ei ſtudium alchemiae propter inueniendam medicinam vniuerſalem ad prolongandam vitam, quam ab eo tempore ad inſaniam vsque perſequuntur Iaponenſes philoſophi.

pag. 910. lin. 4. *Peregrinam religionem in illo regno ab eo fuiſſe introductam.* Tanto id factum applauſu, vt rei memoria condito templo, quod Fakubaſi, i. e. equi candidi dicto, ad poſteritatis memoriam tranſmitteretur vt ſupra dictum. Et ab eo tempore, obſeruat KAEMPFERVS, cultum gentilem Sinenſium et aliarum nationum inualuiſſe inter Iaponenſes, et innumerorum templorum et aedificiorum ſacrorum condendorum occaſionem ſubminiſtraſſe. Ex quo coniectura a nobis allata confirmatur, Sekianam impietatem ſuperſtitionem nefandam in Iaponia genuiſſe. Itaque veriſimiliter ſatis peregrinis originibus ſupra Iaponenſium religionem publicam adſcripſimus.

pag. 910. lin. 14. a fin. *Radiis auratis.* Exhibent hanc figuram idoli Xekiani *ceremoniae religioſae a Piccarto collectae et aere expreſſae*, Tom. III. imag. XXVII. [f].

pag. 911. lin. 17. *Sin et Kami idola, quae in Iaponia coluntur, indicant.* Id de inquilinis idolis intelligendum: quae enim aliunde regno introducta ſunt Buſd vocantur, vt infra notatum.

pag. 912. lin. 4. a fin. *Tranſmigratione in Deum primarium Ten Sio Dai Sin deſcendiſſe.* Erat hic imperator ex ſecunda ſtirpe, primusque Deorum terreſtrium ſecundum Iaponenſes, tantaeque is diuinitatis eſſe creditur, vt communem gentis originem ſuosque natales et ortum ad eum referant. Ipſi

e) IDEM L. II. pag. 250. qui tamen eandem tranſmigrationem animae Koſboſati etiam Ganquaio pag. 251. tribuit. f) pag. 62.

Ipſi Dairi, ius ſuccedendi in regno ab eo deriuant, totaque gens miraculorum eius admiratione et cultu quaſi turget. Vocantur hi ſpiritus terreſtres Camis, quo nomine et imperator quoque et viri ſummi ſanctitate et miraculis atque meritis inclyti inſigniuntur. His Camis templa et ſacella erigit ſplendida ſuperſtitio, quae ad magnificentiam Deitatis exprimendam magna et pretioſa ſuperbia ornantur. Hoc enim ſplendore reliquas ſectas ſuperare omni modo geſtiunt. Iſta templa nomine Mias inſignita immortalibus mentibus velut ſedes dicata eſſe innuunt. Multa hic curioſa de hoc cultu Iaponenſium cumulat itinerariorum collectio PREVOSTIANA [g], hauſta pleraque ex Kaempferi relationibus. In hoc cultu fruſtra aliquid quaeras, quod philoſophiam qualemcunque ſapiat. Ipſe cultus publicus laxus regulisque non alligatus fabulis et narratiunculis ſuſtentatur, quae riſum, non deuotionem mouere aptae ſunt. Totus ergo ex philoſophiae hiſtoria et exiſtimatione excludendus eſt, et relinquendus ceremoniarum religioſarum enarratoribus, qui eius imagines, feſta, beneficia etc. ſolent depingere [h].

pag. 913. lin. 16. a fin. *Ex India fuiſſe translatum.* Non poenitebit lectorem memoriae gratia ea de Siaka vel Xaca, Xeuiaque (vnum enim hoc nomen eſt, diuerſae pronuntiationis) relegere, quae ex Kaempfero de hoc impoſtore refert *collectio itineraria PREVOSTIANA* [i]. Obſeruandum autem, quamuis ad alium ſeniorem ſaepius prouocaret Bengalae in Elyſiis campis verſatum, quem a Sinenſibus O-mi-to, a Iaponenſibus Amida nuncupatum eſſe ſupra diximus, reuera tamen Xekiam ſ. Siakam ab eo non diuerſum reputandum eſſe, ſed reuera eſſe vnum idemque numen, quod diuerſis temporibus variis apparitionibus ſe manifeſtauit, et, ſi Europaeorum more philoſophiae loqui licet, primum illud principium emanatiuum repraeſentaſſe dicitur, per quod omnia formata exiſtere, omnia ad ſupremam dei felicitatem duci, omnia ſuae perfectioni reſtitui, tota clamat ſchola emanatiua, per tot ſectas in toto oriente ſparſa, et variis hypotheſibus ornata. Nihil enim in orientali theologia ſolennius, quam diuerſiſſimis formis vnum numen mediatorium repraeſentari, fabulamque ſic ornari, minus quidem aptam, attamen cohaerentem. Lucem egregiam Amidae huius ſiue mediatoris et liberatoris hiſtoriae affundit narratio *hiſtoriae vniuerſalis Anglicanae* [k], quae curioſo Lectori ea ſupplebit, quae noſtris paginis addere prohibet anguſtia. Monemus tamen, non videri, quod ibi admittitur, Foë, ſupra ſuo loco enumeratum, ab his idolis recte diſtingui, ſed fuiſſe Foë eundem cum his numinibus, verum in alia metamorphoſeos apparitione, quod ſolenne eſt harum gentium theologis. Quo obſeruato melius cohaerebit huius religionis hiſtoria, quod interdum neglectum confuſiones hiſtoriae intulit. Colitur quoque apud Iaponenſes filius Amidae, Cano, magnifico templo

g) Tom. XI. L. II. c. 37. pag. 658 ſeqq.
h) Cerem. relig. loc. cit.
i) loc. cit. pag. 659 ſeqq.
k) Tom. XXV. pag. 263.

plo Meacae, quem ex proximis emanationibus diuinis vnam muneri Amidae mediatorio intercedere fabula loquitur.

pag. 914. lin. 15. a fin. *Ad eam deficerent.* Factum id eſt anno aerae MCC. poſt N. C. DXL. ad litus lacus cuiusdam prope Naniuam vrbem; cuius memoriam introducta noua aera, quae Conguo dicitur, perpetuam eſſe imperator voluit [l]. Tranſlatum poſtea idolum illud in terram Sinano, et magnifico templo Sinquoſi cultum multa miracula edidiſſe dicitur ſcriptori Iaponenſi apud KAEMPFERVM [m].

pag. 916. lin. 19. a fin. *Omni qualitate priuato.* Iucunde et non ſine luce haec comparari poſſunt cum Gnoſticorum et Alexandrinorum Deo fonte priore primo in ſolitudine quieſcenti, in quem omnia tandem reditura ſunt, vt tomo II. explicatum.

l) Ibid. pag. 306.

m) Tom. I. pag. 262.

AD CAPVT QVINTVM.

DE PHILOSOPHIA CANADENSIVM.

pag. 919. lin. 5. a fin.

Quod vel vmbram philoſophicae meditationis referat. Diligenter quidem res ad religionem potiſſimum ſpectantes gentium, quae oras Africae maritimas accolunt, et a nauigantibus Europaeis, mercaturae faciendae gratia vſque ad extremos Africae terminos inuiſuntur, deſcripſere, qui itineraria maritima compilarunt. Cuius laudabile exemplum poſt IACHARDVM [a] imprimis exhibuit PETRVS KOLBIVS, rector gymnaſii Neapolitanni ad Aiſſam, qui cum octo annos circa praeſentis ſeculi exordia in extremis Caffrorum regionibus et ea quidem natione, quam Hottentottos nominant, in colonia Belgica ibi plantata, vbi promontorium caput bonae ſpei nauigantibus in Indiam ſolet eſſe valde memorabile, vixiſſet, occaſionem nactus quaecunque memoria digna videbantur, accurate cognoſcendi et depingendi ex obſeruationibus ſuis nobile *itinerarium capitis bonae ſpei*, condidit, linguaque noſtra vernacula edidit [b]. In quo libro bonae frugis pleno, multa accurate et egregie obſeruata ſunt, non inutilia illis futura, qui conſuetudinum et cremoniarum, artium, inuentionum etc. populorum colligendarum ſtudio inſudant. Aſt quod in omnibus quos inſpicere nobis licuit, harum terrarum deſcriptoribus, obſeruare licuit, nihil fere eſt, quod vel leui colore ad hiſtoriae philoſophicae limites queat referri: ipſaque religionis hiſtoria apud hos populos

 adeo

a) Itiner. Siam. I. Prodiit quoque Anglice 1731. 8. II. Vol.

b) Norimb. 1719. fol. Kolbio rect. TEN. RHYNE medicus, praeiuit ſocietatis Indicae ſchediasmate de promontorio Bonae ſpei eiusque tractus incolis 1686. 8. qui tamen breuis eſt ex Kolbio ſupplendus.

adeo manca et exilis atque popularis et exoterica eſt, vt vix ex ea intelligi poſſit, agnoſcere eos Numen aliquod bonum, a quo omnia profecta ſint et influxu gaudeant, cuius in terra vicarius Luna habenda ſit. Ad cetera enim non attendit barbara natio, ad honeſtatis tamen naturalis et aequitatis rationes ſe naturae indole facilius, et ſimplicius componens, quam nationes aliae ratione magis excultae. Quicquid ergo apud has gentes ſapientiae maxime ſacrae et diuinioris vmbram oſtentat, ſolo naturae ductu et experientia a maioribus ad poſteros traducta, et traditionis obſeruantia adhibita conſtat, qualia non in hiſtoria philoſophica, ſed in enarratione religionum et ceremoniarum ſacrarum quaerenda ſunt. Quo ſcopo elegans *ceremoniarum ſacrarum et ciuilium collectio et deſcriptio* [c] iconiſmis illuſtrata, curioſitati lectoris hiſtoriam religionum reſpicientis poteſt ſatisfacere. Totius quoque Africae maritimae hiſtoriam ex hodoeporicis ſcriptoribus magna et curioſa diligentia collegit *Anglicana itinerariorum collectio*, ex qua tamen nihil diligentia noſtra eligendum deprehendit, quod inſtitutum noſtrum augere poteſt, multa, quae commentario opus habent, nonnulla, quae monent, totam harum regionum religionem naturalem a miſſionariis magis eſſe corruptam, quam emendatam. Nec meliora ſunt vel certiora, quae de ceteris nationibus Africanis [d] narrantur, quibus ſtolida et inepta ſuperſtitio omnem fere rationis vſum denegat. Non tamen ſine obſeruatione dimittendum eſt, agnoſcere barbaras iſtas gentes, quas Nigrorum nomine iam orbis vetus ab Europaeis diſtinxit, ſummum quidem Numen, at malum aliquod ei principium apponere, ſuppoſita vero creatione rerum adminiſtrationem atque curam ſpiritibus intermediis tribuere; maxime autem boni principii emanationem adeo per res omnes peruadentem extendere, vt viliſſimis quoque et ſordidiſſimis rebus, inanimatis et reiectaneis diuinitatis inhabitantis ſenſum quendam tribuant: iisque a ſuis ſacerdotibus rite praeparatis diuinas operationes et effectus tribuant. Fetiſchios vocant [e], voce a Luſitanis accepta, quibus nefandam ſuperſtitionem excolunt, a peregrinatoribus fuſe deſcriptam. Ex quorum narrationibus intelligi poteſt, credere infelices nationes Deum quidem creatorem, bonum eſſe, auctorem tamen beneficiorum naturae, prouidentem omnibus, vel negare, vel ignorare, cuncta ad Fetiſchios, id eſt, ſubordinatas virtutes diuinas referre, opponere his malum quendam genium, ab his cuſtodibus exterminandum etc. Hinc illorum amuletorum vſus inſanus, quo mala auerruncare, felicitatem conſequi ſe poſſe, lepide ſibi perſuadent, reuera omnem rationem naturalem, omnem de ſacris et diuinis ſobrie cogi-

c) P. III. p. 315 ſeqq. ed. Helu. vbi de ceremoniis gentium Africam incolentium ſtrictim, at luculenter agitur.

d) Maxime de Guineae, et vicinarum terrarum ſuperſtitione T. IV. et V.

e) Pleraque curioſa diligentia complexa eſt de his amuletis, coll. itineraria T. V. p. 177 ſeqq. quae ſi cum nugis ſcholae Alexandrinae comparantur, manibus palpari poteſt, ex eodem omnes fonte hanc inſaniam hauſiſſe. Nam illa quoque ſuos talismanes, Yngas et amuleta habuit, emanationibus diuinis turgidas.

cógitandi modum peſſundant. Quod exemplum ideo hoc loco adducimus, vt conſtet, quam malum et ad euertendam omnem diuinitatis rationem compoſitum ſit ſyſtema emanatiuum, quod infernalis genius per tot gentes diſſeminauit, vt totas perderet. Hiſce autem principiis adſcribendum quoque eſt, quod ſpiritus animasque poſt mortem ſeparatas a corpore immo per varia corpora tranſmigrantes affirmant. Et huius quidem generis obſeruationibus liceret nobis multas paginas replere, ſi hiſtoriam criticam religionum ſcriberemus. Aſt cum haec longius a ſcopo noſtro remota ſint, Lectoris ea iudicio relinquimus.

pag. 919. lin. vlt. *Vt vix ratione eos vti inde concludi liceat.* Palpabunt id omnes, qui ſcriptores rerum Americanarum vel per tranſennam inſpexerunt: adeo nihil eſt, quod rationem tantum ſanam, mentemque ad ſua principia erectam ſapiat, multo minus, quod philoſophiam aliquam ſpiret. Cuius vt ſpecimen lector habeat, non prolixas, quas noſter ſcopus refugit, recenſiones opinionum Americanarum afferemus, et quid tantarum terrarum populi de diuinis et humanis cogitauerint, ediſſeremus, ſed Lectorem ex his noſtris hiſtoriae philoſophicae tractationibus egreſſum parantem, ad vnum Io. DE LAET, Antwerpianum ablegamus, virum doctum et in exoticarum hiſtoriarum cognitione et tractatione magna cum laude verſatum, qui cum HVGONIS GROTII diſſertationem *de origine gentium Americanarum* examinandam operam ſuam contuliſſet [f], variae et copioſae lectionis obſeruationes *de ſtatu gentium Americanarum* conſcripſit, et in vulgus prodire iuſſit. Non tangemus, quae viros iſtos doctiſſimos inter ſe vexabat, quaeſtionem, de gentium Americanarum originibus, quae ex vtraque parte ita diſceptata eſt, vt, quantum ſit, quod neſciamus, facile intelligas: nec quae vir doctus in Americae deſcriptione attulit, ſed id tantum monemus, auctorem, poſtquam ſumma capita doctrinarum, quae per vniuerſam vtriusque Americae vigent, capita ſtrictim enarrauerat, hanc tandem concluſionem confirmare: *ex omnibus, quae diximus, apparet, gentes vtriusque Americae quasdam, habere leuem quandam Dei cognitionem, easque omnes eſſe idololatras; plerasque omnino nullam, ſed a maligno ſpiritu regi, et miſere torqueri: plurimasque adeo omnem humanitatem penitus exuiſſe.* Quae quidem inductione confirmare, et pudendam gentium illarum ſuperſtitionem exemplis in apricum ponere ſatagit, fatemur tamen, timere nos, ne ex incerta peregrinantium in iſtis terris narratione pluſcula afferantur, quae vel incerta vel plane falſa eſſe experientia, et recentiores narrationes oſtendunt. Vnde malumus lectorem ad eas dimittere, et imprimis, quae de his gentibus Americanis congeſſerunt *itinerariorum Americanorum collectores* [g] ablegare, qui cum longa et diligenti tractatione res et opiniones Americanas deſcribant, pauca tamen et exilia et philoſophiae nomine digna

 depre-

f) Amſtelod. 1643. 8. cui ſucceſſit reſponſio ad diſſ. II. Hug. Grotii 1644.
g) Tom. XIII. XIV.

deprehenderunt. Quae hoc loco in ſcenam adducere, eo minus opus eſt, quo magis pulcherrima iſta collectio variis linguis diſſeminata frequens in manibus lectorum curioſorum verſatur. Vnum nos monemus, doctrinam plerarumque gentium reuelationis lumine deſtitutarum, in Americae quoque prouinciis, ad hoc vnicum caput poſſe reuocari, eſſe quidem ens abſolute ſummum, creatorem rerum, quae in mundo exiſtunt omnium, gubernatorem ſupremum coeli et terrae: hunc autem ex ſe, ad formanda regna ſua emiſiſſe ſpiritus magnos, et potentes, qui emanationis lege cuncta in mundo efficerent, et imprimis humanae ſocietati praeſiderent. Habere hos ſpiritus ſuum caput et praefectum et hoc ipſum Numen ſe mirificis operationibus prodere. Huic materiae vitio contrariari principum alterum totum a ſuo fonte deſciſcens, malae indolis et ad felicitatem diuinae ciuitatis deſtruendam omnes vires coniungens; inde tantam inter vtrumque mundi principem, tantam euentuum diſſenſionem eſſe, hos placandos, illum cum caterua ſpirituum coeli et terrae colendos et ad beneficentiam ſupplicationibus, ſacrificiis, ritibusque ſacris inuitandos eſſe [h]. Quae pſeudophiloſophia vt omnem fere orbem habitabilem occupauit, parensque fuit innumerabilium ſuperſtitionum, ita omne ſtudium, certa doctrinarum philoſophicarum de diuinis et humanis aedificia conſtruendi confundit et euertit. Malumus itaque de philoſophia Americana in hoc noſtrae hiſtoriae ἐξέδω nihil dicere, quam ſcopas diſſolutas afferre, et hiſtoriae philoſophicae nebulas offundere. Non negamus tamen, optare nos, vt vir quidam doctus atque a praeiudiciis liber criticam religionum exoticarum hiſtoriam condat, vt appareat, quam ampla fuiſſet ſapientiae diuinae communicatio, niſi homines ſibi ſapere voluiſſent.

pag. 920. lin. 11. a fin. *Et eius quoque iter verum eſſe.* Confirmat hoc *itinerariorum collectio* [i], quae ad teſtes prouocat, quorum fides Hontanum a mala fide vindicaſſe dicitur. Iniit iter illud anno cIↃIↃcLXXXVIII. Laudat huius ſcriptoris, cuius ſuſpectam cetera religionis fidem ſugillat Reimmannus [k] itinerarium Americae [l] ſeptentrionalis, eo quod per tria luſtra inter Canadenſes verſatus, linguarumque barbaricarum peritus, res omnes naturales, ciuiles, eccleſiaſticas et literarias accurate per-

h) Vidit id Io. de Laet, loc. cit. p. 189. qui refert ex Thomae Haricti relatione: incolas Virginiae credere multos eſſe Deos, quos appellant Mantoai, ſed diuerſorum graduum: vnum tantum principem et magnum Deum, qui fuerit ab aeterno. Qui cum propoſuiſſet mundum condere, fecerit primum alios Deos principalis ordinis, quibus velut mediis et inſtrumentis vteretur in creatione et gubernatione ſecutura: et poſtea ſolem, lunam, ſtellas, vt paruos Deos et priorum illorum inſtrumenta. Credunt omnes illos Deos formam habere hominum, quare eos eiusmodi imaginibus repraeſentant. Has collocant in aediculis aut templis vbi orant, cantant et ſaepe immolant, credunt immortalitatem animarum, easque a corpore ſolutas ſtatim, ſecundum opera, quae fecerint, aut deferri ad caelum, habitaculum Deorum, vt ibi perpetua felicitate fruantur, aut ad ingentem puteum ſubterraneum in occidentali parte terrarum illarum, in quo perpetuo vrantur. Alii in eodem tractu praecipue venerantur Diabolum. En veram clauem totius ſuperſtitionis gentilis. Similia enim non in occidentali tantum America obtinent, ſed in ſeptentrionali quoque apud Hurones, Eſquimos ſimilesque, quorum hiſtoriam debemus P. Charlevoix hiſtoriae nouae Franciae.

i) Tom. XVI. Lib. VI. c. 13. p. 694.

k) Cat. bibl. Tom. I. p. 1119.

l) Vtrecht 1698. 8. Lipſ. 1711. germanice.

perueſtigauit, homo a iudicandi facultate non deſtitutus, nec partium ſtudio deditus, nec religionis ſuae, i. e. pontificiae vmbris ita occaecatus, vt hallucinationes ſuorum et praecellentias barbararum prae illis vel non viderit, vel in recitationibus ſuis diſſimulauerit.

pag. 921. lin. 18. a fin. *Coniugia pacifica inueniri.* Comparandum Miſſionarii Franciſcani Lvd. Hennepini nouum itinerarium, aliique, qui has ſeptentrionales Americae partes deſcripſerunt.

pag. 923. lin. 2. *Inter gentes exoticas iniuſte vindicaſſe.* Monet nos haec clauſula hiſtoriae philoſophiae exoticae, veriſſima, et ad detegenda praeiudicia valde idonea exempli philoſophi Americani, cuius ad erigendam nouam in his terris ſcholam Peruuianae nationi non gloriam modo, ſed philoſophiae quoque famam conciliauit, meruitque in Europa non ſine admiratione conſiderari. Eſt is conditor monarchiae Peruuianae Manco Capac, Yncarum primus iſtius regni fundator, cuius tota hiſtoria meretur cum attentione legi. Eam nobis ex hac ipſa regia Yncarum familia orlundus Garcilassvs de la Vega, prolixa et iucunda enarratione edocuit, quae in linguam Gallicanam conuerſa multum lucis hiſtoriae Americanae affudit [m]. Quae cum tota philoſophum nobis vel legiſlatorem ſceptro et tiara ornatum exhibeat, digna eſt, quae ſtrictim et, quantum licet, breuiſſime hoc loco enarretur, addito noſtro de eo argumento iudicio, vt lectores hactenus noſtrae hiſtoriae criticae beneuolos, diſceſſuros ex eius veſtibulo non ſine corolla dimittamus. Occaſionem dedit toti Yncarum imperio, ad emendandos ferinos Peruuianorum hominum mores deſtinato, et ex orientis veteris, conſuetudine conformato, belluina vitae ratio hominum ferorum in modum inter ſe conſueſcens, herbis et radicibus agri victitans et nec agriculturae gnara, nec veſtimentorum, quorum locum arborum folia ſupplebant. Ita in cauernis et agro ſine imperio, ſine lege, ſine humanae ſocietatis vinculo palantes, greges fuiſſe dicuntur pecorum et ferarum, non hominum [n]. Horum miſertus ſummum quod coelum atque terram regit Numen, pater totius mundi vt in meliorem ordinem redigeret, et felicitatis capaces redderet, filium et filiam in terram demiſit, vt quis ſummus pater eſſet eos docerent, et quo pacto ad communem felicitatem eſſet colendus, oſtenderent, leges praeſcriberent, mores polirent, humanam rationem excolerent, ſocietatem humanam introducerent, tum domos, moenia, vrbes condere, agrum colere, pecora paſcere, beneficiis regionis et fertilitatis vti, verbo, humanam, non vt hactenus, ferinam vitam agere, ſed rationi conuenienter viuere docerent. Quam primam philoſophiae introducendae occaſionem fuiſſe, hanc ſapientiam omnium primam ad homi-

m) Ex hoc potiſſimum ſcriptore hiſtoriam Yncarum Peruuianam deſcripſit collectio itiner. L. VI. c. 5. T. XV. p. 375 ſeqq. et collectio ceremoniarum religioſarum, P. III. p. 201 ſq. ed. Helu. quae iconibus quoque ſacra Solis Peruuiana illuſtrat.

n) Hanc relationem accepit Garſilaſſus ab Ynca quodam valde ſene: vid. Hiſt. de Yncas L. VII. c. 8. p. 372.

homines per legiſlatores magnos emerſiſſe, ſuo loco in hac noſtra H. P. demonſtratum eſt, et exemplis Graecorum legiſlatorum illuſtrauit Fabricivs [o]. Hoc fine liberos iſtos ad paludem Titicata in terram demiſit, DCCC. milliaribus ab his terris diſtantem. Vt vero, quo loco ex voluntate coeleſtis huius patris ipſis viuendum, nouaque ſapientia publicanda eſſet, ſcirent, auream illis virgam largitus promiſit, quo loco eam in terram immiſſuri eſſent, et terra illam ex vnico pulſu admitteret, ibi commorationis et habitationis locum illis deſtinatum eſſe. Iniunxit autem his liberis ſuis magnus ille et coeleſtis pater, vt ad rationes aequitatis atque pietatis homines adducerent, et paterno erga illos affectu vigilantes, ad ſimilitudinem ſui regiminis, vniuerſo orbi benefici, illis imperarent, regio ab eo tempore axiomate et poteſtate vſuri: vt imperii felicitate et tranquillitate diſciplinam a parente coeleſti agreſti cohorti deſtinatam diſſeminarent et confirmarent. Obſecuti tam benefico et gratioſo parenti frater et ſoror, ad ſeptentrionalem plagam conuerſi cum ſe coniugio iunxiſſent, toties virga aurea terram explorarunt, donec tandem, deſcendente in eam virga, locus deſignaretur, quem patris prouidentia ſelegerat. Fuit ille verſus meridiem in regione Peruuiana, vbi poſtea conditorum ſapientia vrbem excitauit, eo adhuc tempore, quo Americanus ſcriptor viuebat, hac origine celebrem et nobilem. In huius loci valle quadam cum virga aurea in terram demiſſa ab ea abſorberetur, nec amplius appareret, Yncas condendae ſocietatis terminum eſſe ratus, ipſe cum ſorore ad vtrumque ſedis deſtinatae latus excurrentes, conuocare homines coepere; princeps ad ſeptentrionem, ſoror coniux ad meridiem. Ibi per ſyluas et dumeta homines quaerentes, beneficum patris ſui, Solis, mandatum vbique publicabant hominibus ferarum inſtar in agro repentibus. Qui cum ornatum vtrumque, a Sole parente, pulchreque comtum intuerentur, admirati cultum et humanitatem, animos erigere, ſeque in obſequium tradere, conuocare ſocios coepere, et promiſſionibus Yncae perſuaſi ad eum ſe congregarunt. Ita primo de victu nouae ſocietatis diſpicere, cunctisque prouidere, mox domos extruere, quarum effigiem Yncas delineabat, ſicque vrbem condere coeperunt, quae poſtea Cuzco nominata ſedem imperanti praebuit. Quae prudentibus poſtea regulis confirmata, mira felicitate effloruit, de quibus tamen, cum ad noſtrum inſtitutum non pertineant, Garcilaſſus ipſe conſulendus eſt. Tantopere vero id humanitatis ſtudium nouae vrbis incolis placuit, vt omni contentione palantes reliquos quaererent, et ad nouam ciuitatem adducerent, et opificiorum, ad commoditatem vitae facientium exercitia praeeunte Ynca addiſcerent: Regina Coya, artes muliebres, lanificium, regendaeque familiae normam ſuppeditaret, ſicque ex ferina et agreſti ſorditie ad ciuilem humanitatis ſenſum et vſum traducerentur. Facile cogitabit lector, vehementer haec inſtituta Peruuiano-

o) Bibl. Gr. Tom. II. pag. 9.

uianorum animos, humanae vitae commoditates ſentientes occupauiſſe, vt ſponte nouis imperantibus parerent, et in voluntaria obſequia quaſi ruerent, auctamque intra ſeptennium nouam vrbem tot ciuibus eſſe, vt exercitus inde conſcribi poſſet, ab ipſo Ynca, armorum exercitia et vſum edoctus. Qui cum promtiſſime imperia eius reciperent, non difficile fuit bello aequiſſimo et gratia imperii fines dilatare, vrbes vicosque condere et ſapientia ac beneficiis voluntatem nouorum ſubditorum flectere, vt his ſapientiae regulis obſequerentur; quo pacto tandem ex his primordiis philoſophicis magnum atque potens Yncarum imperium enatum ſedesque regia mire amplificata eſt. Quod quibus prudentiae architectonicae regulis factum ſit, prolixius eſt, quam vt hoc loco enarrari poſſit, dignum autem, quod apud hiſtoricos regni Peruuiani Garcilaſſum et Correalem legatur, quoniam vix pulchrius ſapientiae practicae et ciuilis ſpecimen hiſtoria philoſophiae exoticae exhibet, quod cum aliorum regnorum originibus comparatum, conuincere poteſt, opus id fuiſſe philoſophi et ſapientis viri, ingenio et recta voluntate vtilitatem ſocietatis humanae quaerentis, quam tanta felicitate aſſecutus eſt, vt cum diuerſiſſimi populi ſpontaneo obſequio ſe huic imperio ſubmitterent, vna tamen inde ciuitas ſapienter ordinata et diſpoſita emergeret. Silentio vero praeteriri non debet, ad religionem nouum regem imprimis recurriſſe, vt eius vinculis animos connecteret. Cum enim ad Solis cultum omnia reſpicere Manco Capac rex ex Yncis primus iuſſiſſet, templum Solis ſplendidum erexit, regiumque axioma, quod Yncae vox ſignificat, aucta domus ſuae magnificentia, et ſubordinatione magiſtratuum (Caciecos vocant) veneratione fecit admirandum. Nihil autem in incomparabili legislatore laudabilius et ſapientis charactere dignius, quam quod legum fundamentum, naturam ipſam ſocietatis poſuit, et amorem proximi ſui aequalem iniunxit, transgreſſores ſeuere puniuit, monogamiam inculcauit, licet ipſe ad augendum familiae Solis numerum, concubinas aleret, ſocietatis turbatores magnis poenis coërcuit, ſic vt Fohio ſimilibusque legislatoribus Orientis, ſi non praeferri, certe aequari ex merito poſſit. Et hactenus quidem Garcilaſſus.

Reſtat autem, vt hiſtoriam tanti viri abſoluamus, quaeſtio, vnde vir ille tantus et ſapientia iſta legislatoria prodierit? Ad hanc quaeſtionem dirimendam iuſſit Philippus II. Hiſpaniarum rex, in Yncarum res atque hiſtoriam, qua id fieri poſſit, accuratione inquirere. Sed inanem et fruſtraneum laborem fuiſſe, obſeruauit ſcriptor *hiſtoriae Indicae* ACOSTA [p]: nec magnopere admirandum. Non habet enim ea natio annales et ſcriptas memorias, ſed, quae ſingulari memoria digna ſunt, nodulis in funiculis ex cingulo dependentibus obliuioni ſubducit: ex quibus nihil certi licet concludere [q]. Mirum itaque non eſt, de Yncarum origine certum

p) Conf. coll. itiner. loc. cit. p. 328 ſeqq. not. r. q) ibid. pag. 483.

certum quid ſtatui non poſſe, cum ſcriptores in diuerſas ſententias diſcedant, ea autem, quae de circumſtantiis aduentus Manco Capac ſupra retulimus, veriſimilitudine ſuo modo careant, nec probabile, homines adeo feros, quos ſine omni rectore fuiſſe vix cogitari poteſt, tam voluntario obſequio in vnius viri ignoti imperium conſenſiſſe. Sed et tempora Yncarum diſſident, quae ante ſeptimum vel octauum ſeculum poſt C. N. computari non poſſunt, nec ad vetuſtatem aeui antecedentis aſſurgunt, ſi ipſorum Peruuianorum teſtimonium ſequimur; ante quae per tot ſecula, quae Yncarum tempora antecedunt, eiusmodi ferinam barbariem obtinuiſſe in America meridionali, et tum demum vnius viri peregrini inſtitutis ad elegantiam imperii componi et emendari potuiſſe, vix perſuadebimus Lectori naſum habenti. Quare multo magis ad veriſimilitudinem accedit, quod nonnullis placuit, Manco Capacum primum Peruuianorum imperatorem, fuiſſe principem quendam peregrinum et ignotum, qui ex regione ſeptentrionis ad meridionales has partes accedens, ex improuiſo populo terrae huius ferino et incondito vitae genere viuenti apparuerit, et, cum Solem, quem pleraeque nationes velut ſummum Numen colebant, patrem ſibi eſſe aſſeruiſſet, ingenio, et conficta origine diuiniore, cum humanitate et gratia coniuncta perſuaſerit, vt in eandem ſocietatem et religionem conſentirent. Quo pacto imperia et regna interdum orta eſſe, vnum Romanorum, ex cohorte paſtoritia et vagabunda ſapientibus Numae inſtitutis et legibus ad humanitatis rationes regnique formam effictum et conformatum exemplum ſuppeditat luculentum, et in multis Peruuiano ſuppar. Et haec quidem in tam incerta re, deficientibus monumentis neceſſariis, poſſunt ſufficere, et impoſſibile putamus eſſe, traditionem ab Ynca quodam Garcilaſſo ſuppeditatam ad leges fidei hiſtoricae componere. Fatemur tamen, aliquoties eam relegendo ſubnatam nobis eſſe coniecturam, quae multam habet veri ſpeciem, modo ſupponamus, non de emendata et ad rectiores vultus reformata olim vniuerſa America meridionali, ſed de Peruuiana tantum gente quaeſtionem eſſe [r]. Hodierna enim fide, vbi Europaeae nationes magnam Americae partem ſubegerunt, nouimus, apud eos populos, qui Chriſtianorum iugo nondum ſubiectae ſunt, multas adhuc nationes eſſe, propter priſtinam morum feritatem deteſtabiles, vnde non iniuſta ſuſpicio eſt, in Peruuianis quoque et Mexicanis ſtatibus, quae ſolae emendationem rationis et politiae prae ſe tulerunt, antea quoque iſtam viuendi inſolentiam et brutalitatem obtinuiſſe, quae occaſionem exhibuerit Manco Capac et ſorori de eorum emendatione et erigendo imperio cogitandi. Quanquam autem dubium non eſt in narratione Yncae illius, a quo ſua Garcilaſſus habuit, quaeque ex antiqua regiae familiae traditione Cuzcotana deſumta videtur, multa eſſe ſtudio conficta, et fabuloſa, multa diuinitatis ſpecie ad augendam regiam auctoritatem commentos eſſe Peruuianorum

r) Vid. Garc. loc. cit. c. 21. 22.

norum principes, multa ſenſim excogitata, vt os oblinant, et credulitatem nutriant, qualis eſt apparitio Viracochae, octaui [s] ex Yncarum ſerie, regis Peruuianorum; viſum tamen nobis eſt, latere quaedam ſi non certa, veriſimilia tamen, et illuſtriorem lucem huic philoſophiae Americanae foenerari apta. Quae lectori harum rerum curioſo paucis non niſi coniecturarum titulo explicabimus, iudicioque eius ſententiam relinquimus. Nempe I. illud extra dubitationis aleam poſitum videtur, Manco Capac et ſororem, quam vxorem habuit, fuiſſe non indigenas, ſed peregrinos aliunde aduenientes. Hoc non ſubitaneus tantum perſuadet aduentus hominum antehac ignotorum, ſed et totus eorum habitus, quem ſtupuiſſe, narrant, iſtius loci incolas, et diuerſa viuendi ratio, et cauſſa aduentus ad peregrinas rationes easque fabulares relata, quae iſtius terrae hominibus erat ignota. II. Ex eorum quoque relatione patet, iſtos homines verſus ſeptentrionem prius habitantes ad loca meridionalia, et quidem DCCC. milliaribus a priſtina ſede remota commigrauiſſe, et longiſſimo itinere coactos ad alias ſedes quaerendas ſe conuertiſſe. III. Habuiſſe fundamentum emendandae religionis atque morum cultum et venerationem ſupremi numinis, hunc honorem detuliſſe ſoli, ab hoc ſole omnia beneficia terrae deriuaſſe, hunc magnificis templis et ſolennibus feſtis, ſodalitatibus, ſacrificiis coluiſſe, huic datam coniugem lunam, huius diuinitate tradidiſſe omnia repleri, his addidiſſe planetas et aſtra et imprimis Venerem; totumque cultum iſtum Solis habuiſſe inter myſteria. IV. Inter haec autem myſteria etiam in adytis culta pleraque ad effluxus, et irradiationes ſolis fuiſſe relata. V. Habuiſſe hos nouos aduenas peculiaria veſtimentorum ſigna, caput diademate recinctum, cingulum filamentis penſilibus ornatum, inaures penſiles, ſtolam in terram demiſſam, habitum Aſiaticum etc. VI. Arcanos quoque ritus, ordinesque ſeruauiſſe, et imprimis, quae ad cultum ſolis pertinent, ſollicita deuotione ſeruauiſſe. VII. Iſtum autem cultum non ad viſibilem modo ſolem retuliſſe, ſed potiſſimum ad animam mundi, Pachacamac ab eis ideo dictum, et hanc ſumma veneratione fuiſſe cultam. Tandem VIII. ceremonias multas ab hiſtoricis Peruuianis deſcriptas eo tendere, vt ex ſolis, vel qui cum anima Pachacamaci irradiatione et emanatione fauſta quaeque mundo euenire doceant, et hunc ſolis velut omnis boni fontis cultum articulum fundamentalem Peruuianae religionis ſub Yncis abſoluere moneant. Poteramus alia addere, cum his conniuentia, ſi nobis liceret eſſe prolixis, quae hoc doctrinae ſolaris et emanatiuae partes enumerant. Quae cum pleraque nobis enarrauerit Garcilaſſus, quem exſcripſere recentiores alii, ad hos ſcriptores Lectorem ablegamus. His vero circumſtantiis probe expenſis valde nobis veriſimile videtur, Manco Capac hominem philoſophum magni ingenii, et conſilii maturi fuiſſe, et quidem Zoroaſtreae religionis ſequacem, cuius exemplum ſibi imitandum propoſuerat; qui cum eo

 tem-

[s]) Vid. coll. itin. loc. cit. pag. 398.

tempore, quo a Muhammedanis Perſiam occupantibus, ignicolarum religio tota Mithrae ſiue Soli dicata toto regno eiiceretur et in extremas Perſiae et Indiae oras, magnis cladibus confugere cogeretur, perſecutionum pertaeſus et Zoroaſtris exemplo accenſus conſilium ceperit, ex ſeptentrionali Indiae regione primo ad meridionalem, quo in Suratam inſulam multi Parſae nauibus confugerant, fortunarum ſedem transferre, et, cum priſtinam Zoroaſtris fortunam ſub peregrino ſole tentare conſtituiſſet, deinde per Indicum mare, eo tempore nauigiis totum iam exploratum et peruium ad Americae meridionalis peruenerit, priſtinam fabulam Zoroaſtreae ſimillimam reuocaturus, et feros hominum iſtorum animos, ad ſupremi ignis, et qui eum velut thronus numinis repraeſentat Solis religionem perduceret, ſicque quod armis non poterat, religione eos ad ineundas ſocietates et moratiorem vitam ciuilem commoueret. Concinunt cum hac hypotheſi omnia, quae velut ſingularia Manco Capac inſtituta ſupra memorauimus. Patria peregrina tanta diſtantia a loco aduentus remota, eiusque ſitus; tempus cum perſecutione Muhammedorum et ex oriente Yncarum regno coincidens, mores Yncae Perſarum moribus ſimillimi, coniugium cum ſorore, diadema capitis, cingulus, funiculorum noduli habitus, veſtimenta Viracochae, Perſico ſacerdoti ſimillima, ſpecus eius ab Yncis aedificata ſpelaeis Mithrae ſimilis, et alia multa, ſuas origines peregrinas nempe Perſicas prodentia. Maxime vero cultus diuinus Solis throni principii rerum omnium actiui, vel animae potius diuinae in hoc templo habitantis: templa ſoli dicata, ordines ſacerdotum Solis, myſteria in adytis celebrata, ſacrificia initio pura, incruenta; Lunae et ſiderum, maxime Veneris in cultu iſto myſtico coniugatio, etc. quae pleraque mire inter ſe concordare, diligens comparatio Hydeani libri *de religione veterum Perſarum* cum Garcilaſſi de la Vega narratione nos conuicit, hancque obſcuri aenigmatis ſolutionem fecit probabilem. Reliqua, quae durante annorum circiter DCCC ſpatio imperio Yncarum accidere, idque ad maximum ſplendorem euexere, donec ſaeuitia Hiſpanorum vna cum Atachualipa Yncarum vltimo plane euerteretur, cauſſam habuere magnorum principum prudentiam, imperium moderatum, religionis auguſtam magnificentiam, accreſcentemque noui imperii potentiam, terras, exercitus, quibus ex inſtituto philoſophico in politicum imperium magnae celebritatis commutatum eſt.

S. D. G.

TABVLA

TABVLA MNEMONICA HISTORIAE PHILOSOPHICAE

SECVNDVM ELEGANTISSIMVM ORDINEM CL. BRVCKERI IN VSVM STVDIOSAE IVVENTVTIS ADORNATA A I. C. B.

HISTORIA PHILOSOPHICA eſt luculenta eorum, quae circa Philoſophiae originem ac progreſſum ac circa res geſtas Philoſophorum memoratu digna ſunt, commemoratio, quae commodiſſime in antiquam, mediam *ac* nouam *diſpeſcitur. Hinc totum Hiſtoriae Philoſophicae ambitum TRIBVS PERIODIS complectemur, quas, vt memoriae conſulatur, ſpecialibus partibus ac capitibus enarrabimus.*

PERIODVS PRIMA naſcentem et adoleſcentem, quin virilem quoque Philoſophiae aetatem a mundo condito ad initia Romanae Monarchiae ſub ſe comprehendit. Huc igitur referenda venit:

I. Philoſophia ante-diluuiana. Sunt enim, qui *Adamum, Cainum, Sethum, Thubalcainum, Enochum*, in Philoſophorum claſſem referunt. Omnis autem illa Philoſophia concidet, ſi conſideres, Patriarcharum vitam experientiam magis et reuelationem, quam meditationem philoſophicam, ducem habuiſſe, experientiae vſum vero cum cognitione certa ex principiis deducta confundendum haud eſſe. Quicquid praeterea de monumentis litterariis ante-diluuianis traditur, fabulae ſunt, ab otioſis ingeniis excogitatae.

II. Philoſophia poſt-diluuiana, quae eſt vel

א Barbarica ſeu Gentium Barbararum, quo nomine Graecis omnes gentes veniunt, Graeco ſermone et elegantia carentes. Huc igitur ſunt referendae Gentes:

Orientis, quae ſunt

α. Hebraei, quo nomine Abrahami et Iſraëlis poſteri vſque ad captiuitatem Babylonicam comprehendi ſolent, qui enim ex iſta diſperſione redierunt, Iudaei vocari ſolent. Inter Ebraeos autem Philoſophos numerantur *Noachus, Semus, Chamus, Abramus, Iſaacus, Iacobus, Ioſephus, Moſes, Salomon, Daniel, Iobus.* Sapientia Ebraeorum vero in prudentia eccleſiaſtica, ciuili et oeconomica, ipſo vſu et diuini quoque luminis auxilio adiuta, non vero in ſcientia philoſophica atque ſpeculatiua quaerenda eſt, niſi vocem hanc ad omnem ingenii et ſapientiae cultum inepte velimus traducere.

β. Chaldaei, quorum Philoſophia ZOROASTREM auctorem habet, praeter quem BELVS alter ſcientiarum parens inter Aſſyrios celebratur, quorum vero aetas aeque ac hiſtoria incerta et obſcura. Serius his vixit BEROSVS,

 qui

qui Graecos Chaldaicas diſciplinas primus docuit. Praeter hos *Marmaridius*, *Zarmocenidas*, *Zoromasdres*, *Teucrus*, *Zabratus*, inter Chaldaeos celebrantur.

γ. Perſae, inter quos ZARDVSHT ſapientiae conditor fuit, qui librum, *Zendaueſta* vel *Zend* dictum, ſcripſiſſe dicitur. Poſt eum inter Perſarum Magos *Hoſtanes*, *Hyſtaſpes*, *Aſtrampſychus* et alii eminuerunt.

δ. Indi, qui viros celeberrimos habuere, BRACHMANES et GYMNOSOPHISTAS dictos, et in certas claſſes ſiue Sectas, in *Brachmanes* ſcilicet et *Germanes* ſeu *Samanaeos* diuiſos. Celebrantur inter illos BVDDAS, DANDAMIS, CALANVS, IARCHA.

ε. Arabes, inter quos ZABII vel SABAEI et LOCMANNVS, elegantiſſimus apologorum ſcriptor, memorabiles ſunt.

ζ. Phoenices, qui antiquiſſimae ſapientiae promi condi et litterarum inuentores creduntur. Celebrantur inter eos MOCHVS vel MOSCHVS, qui Syſtema atomiſticum inueniſſe, et CADMVS, qui Graecas litteras ex Phoeniciis exſculpſiſſe dicitur, nec non SANCHVNIATON.

Meridiei, quo pertinent

α. Aegyptii, apud quos Sapientiae conditor THEVT vel THOYT fuit, quem Graeci *Hermetem*, Latini *Mercurium* dicunt. Poſt hunc alter quoque inter Aegyptios *Mercurius*, *Triſmegiſtus* vocatus, eminuit, cui varii libri, variaque tribuuntur inuenta.

β. Aethiopes, quorum ſapientia Aegyptiae originis eſſe creditur, quae vero de illa, deque ATLANTE, Aſtronomo primo, dicuntur, incerta ſunt.

Occidentis, quo ſpectant

α. Celtae, apud quos Philoſophi DRVIDES vocati ſunt, in tres ordines, *Bardos*, *Vates* et *Druides*, ſiue *Drottas*, *Wyſendammen* et *Scaldos*, diuiſi. Sub Celtarum nomine vero Galli, Britanni, Germani veniunt, populique, qui per Cimbriam, Sueciam, Daniam, Noruegiam habitarunt.

β. Etruſci et Romani veteres, quorum illi naturae cognoſcendae ſtuduere, nec non auguriis, quae inueniſſe apud eos TAGES quidam dicitur. Quae autem de Romanorum Philoſophia, eiusue auctore, *Numa Pompilio*, proferuntur, vana ſunt.

Septentrionis, quo ſunt referendi Hyperborei Scythae, a Celto-Scythis diſtincti, Thraces, Getae, etc. inter quos ſapientiae laudem conſecuti ſunt ABARIS, ANACHARSIS, TOXARIS et ZAMOLXIS, ſapientiae apud iſtas gentes auctor.

ב Graecanica, quae fuit vel:

a. Mythologica, ſiue fabularum velo inuoluta, quam in lucem produxerunt et enutrinerunt PROMETHEVS, LINVS, qui HERCVLEM, THAMYRIN et ORPHEVM, praecipuum ſapientiae Graecae auctorem, diſcipulos habuit, *Muſaeus*, *Eumolpus*, *Melampus*, *Amphion*, *Heſiodus*, *Epimenides* et *Homerus*.

b. Poli-

b. Politica, quae ad ſalutem reipublicae fundandam ac promouendam erat comparata: huic obſtetricati ſunt prudentiſſimi Graeciae legislatores, *Zaleucus*, *Charondas*, *Triptolemus*, *Draco*, *Solon*, *Lycurgus*, *Rhadamantus*, *Minos*, et ſeptem illi Graeciae Sapientes, ſolenniori hoc titulo adpellati, *Thales*, *Solon*, *Chilon*, *Pittacus*, *Bias*, *Cleobulus*, *Periander*, quibus adiungimus *Aeſopum*.

c. Dogmatica ſiue Artificialis, quae natales ſuos THALETI ac PYTHAGORAE debet, et per duos quaſi ramos ac ſucceſſiones, Ionicam atque Italicam, eſt propagata, vtpote a quibus omnis Philoſophantium turba deſcendit: nam e

A. Secta Ionica, quae THALETEM MILESIVM conditorem, *Anaximandrum* vero, *Anaximenem*, *Anaxagoram*, *Diogenem Apolloniatem*, *Archelaum*, adſeclas et ſucceſſores habuit, propullularunt:

α. Schola Socratica, quam SOCRATES condidit, cuius diſcipuli praecipui fuere *Xenophon*, *Aeſchines*, *Crito*, *Simon*, *Cebes*, *Ariſtippus*, *Phaedo*, *Euclides*, *Plato*, *Antiſthenes*, *Critias* et *Alcibiades*. Ex hac ſchola prodiit

β. Secta Cyrenaica, quae ab ARISTIPPO ortum nacta eſt. Sectatores habuit filiam *Areten*, eiusue filium *Ariſtippum*, nec non *Antipatrum Cyrenaicum*, qui *Epitimidi*, et hic *Paraebatae*, ille vero *Hegeſiae* et *Anniceridi* Philoſophiam Cyrenaicam tradidit, quibus Secta Hegeſiaca et Anniceria nomen debent. *Areten* quoque *Theodorus*, Atheus dictus, audiuit, qui *Bionem Boryſthenitem* ſectatorem habuit.

γ. Secta Megarica ſiue Eriſtica, cui EVCLIDES MEGARENSIS originem dedit. Adſeclas habuit *Eubulidem Mileſium*, *Clinomachum*, qui primus de axiomatibus et categorematibus ſcripſit, *Alexinum Elienſem*, fruſtra ſectam molientem, *Euphantum*, *Apollonium Cronum* et *Diodorum Cronum*, nec non *Stilponem Megarenſem*, Philoſophorum huius ſcholae facile principem.

δ. Schola Eliaca et Eretriaca, illam excitauit PHAEDO ELIENSIS, *Socratis* diſcipulus, et quamuis a *Socratis* placitis haud receſſerit, nomen tamen ſcholae ſuae dedit. Hunc ſecutus eſt *Pliſtanus*, et eum *Menedemus*, qui ſcholam iſtam in patriam Eretriam tranſtulit, vnde Eretriaca dicitur.

ε. Secta Academica, quae PLATONI originem debet, qui in diſciplina ſua habuit *Dionem*, *Hyperidem*, *Demoſthenem*, *Iſocratem* et alios. Cum vero poſt mortem *Platonis* diſcipuli in iisdem auctoris placitis non perſtarent, exorta inde eſt

1. Academia vetus ſeu prima, quae a *Platonis* mente non receſſit. In eius cathedra vero ſucceſſerunt *Xenocrates*, *Polemo*, *Crates*, iuxta quem in Academia excelluit *Crantor Solenſis*.

2. Academia media, quae ab ARCESILAO PITANAEO eſt condita, cuius veſtigia preſſit LACYDES CYRENAEVS, cui ſucceſſere *Telecles*, *Euander*, *Egeſinus Pergamenus*, *Carneades*, qui Academicam diſciplinam pauliſper inflexit, hinc

3. Academia noua, quam CARNEADES condidit. Hunc in ſchola exceperunt *Clitomachus* et *Philo Lariſſaeus*, qui, ab anteceſſoris ſui Praeceptis parumper recedens, quartae Academiae auctor extitit, et cum diſcipu-

diſcipulus eius ac ſucceſſor itidem alia via ſibi incedendum eſſet ratus, quintae Academiae denominationi anſam dedit, qui fuit *Antiochus Aſcalonita.*

ζ. Secta Peripatetica, quae ARISTOTELEM auctorem habet, cuius ſucceſſores in Lyceo fuere *Theophraſtus, Strato Lampſacenus, Lyco Troadenſis, Ariſto Ceius, Critolaus* et *Diodorus.* Inter Peripateticos quoque, praeter Lycei doctores, *Dicaearchus, Eudemus, Heraclides Ponticus, Phanias* et *Demetrius Phalereus* eruditionis laude eminuerunt.

η. Secta Cynica, quae ANTISTHENEM ATHENIENSEM auctorem habuit. Sectatores eius fuere *Diogenes, Oneſicritus, Monimus, Crates, Hipparchia, Metrocles, Theobrotus, Cleomenes, Demetrius.* et *Timarchus Alexandrini, Echedes, Menippus.*

ϑ. Secta Stoica, cuius auctor ZENO CITTICVS fuit. Succeſſores eius in ſtoa ſiue porticu fuere *Perſaeus, Ariſto Chius, Herillus, Sphaerus, Cleanthes, Chryſippus, Zeno Tarſenſis, Diogenes Babylonius, Antipater Tarſenſis, Panaetius Rhodius, Poſidonius,* qui Rhodi Stoicam Philoſophiam docuit, ac *Iaſonem* in Schola habuit ſucceſſorem.

B. Secta Italica, quam PYTHAGORAS, *Pherecydis Syri* diſcipulus, condidit. Sectatores eius fuere *Ariſtaeus, Mneſarchus, Telauges, Bulagoras, Gortydas, Areſa, Diodorus Aſpendius, Archytas, Empedocles, Epicharmus, Ocellus Lucanus, Timaeus, Archytas, Alcmaeon, Hippaſus, Philolaus, Eudoxus.* Quibus addi poſſunt *Ecphantus* et *Hippo Rheginenſis,* qui vero ab Italicis opinionibus defecerunt, vnde *Semi-Pythagorei* dicuntur. Ex Italica Pythagorae Schola, matre foecundiſſima, prodiere tanquam filiae

α. Secta Eleatica, quam condidit XENOPHANES, cuius in ſchola ſucceſſores fuere *Parmenides, Meliſſus Samius* et *Zeno Eleates,* quos alii, Syſtema metaphyſicum Eleaticorum in phyſicum mutantes, excepere, *Leucippus* nempe, *Democritus Abderita,* ex cuius diſciplina *Protagoras, Diagoras Melius* et *Anaxarchus* emerſerunt.

β. Secta Heraclitea, quae HERACLITVM EPHESIVM auctorem habuit, et mature exſpirauit. Interim *Zeno* ac *Hippocrates* in morem Heraclitеum philoſophati ſunt, et haud pauca ex placitis Heracliti in ſua horrea alii tranſtulere Philoſophi, *Heracliтiſtae* inde dicti.

γ. Secta Epicurea, Eleaticae propago, quae EPICVRVM auctorem, *Metrodorum* vero, *Polyaenum, Hermachum, Diogenem Tarſenſem, Apollodorum, Zenonem* et *Sidonium* ſectatores habuit.

δ. Secta Pyrrhonia ſiue Sceptica, quae PYRRHONEM parentem agnoſcit, cuiusue diſcipuli ac ſectatores fuere *Eurylochus* et *Timon Phliaſius,* poſt quem Secta haec mature extincta eſt, reuocauit tamen eam *Ptolemaeus Cyrenaeus,* quem audiuit *Heraclides,* huius vero diſcipulus *Aeneſidemus Gnoſſius* fuit, a quo Secta haec duobus fere ſeculis eſt propagata.

Fata

Fata Philoſophiae Graecae extra Graeciam quoque memoratu digniſſima ſunt, quamuis enim arctis diu limitibus Graeciae et inferioris Italiae, quae Graecia magna dicta eſt, incluſa eſſet Philoſophia, tandem tamen tranſiit

א in Aſiam: Alexandro M. enim magna Aſiae parte potito, cum Philoſophos, maxime *Calliſthenem* et *Anaxarchum* in ſuo comitatu haberet, ad colloquia cum ſapientibus gentium; inprimis Perſarum Magis et Indorum Brachmanibus inſtituenda eos ablegauit Alexander, Philoſophiam Graecanicam attemperare illarum gentium ſapientiae ſtudens. Quae cum mire a Graecorum Philoſophia diſtaret, mythologica tamen Orientalis Theologiae conditio occaſionem praebuit, ea, quae Perſae, Bactriani, populique alii de diuinis praecipiebant, cum Graecis comparandi ac conciliandi. Maxime vero Zoroaſtrea Secta id fecit, et hinc nouum tandem diſciplinae genus in Oriente enatum eſt.

ב in Aegyptum: Cum enim Alexander M. et Aegypto potiretur, coloniis, quas Alexandriam deduxerat, permiſit, ſuae adhaerere religionis placitis. Ita vero, dum omnis generis dogmata inter Graecos innotuere, ea Graecis placitis admixta et adaptata ſunt, gentis indole eiusmodi Syncretiſmo mire fauente. Poſt Alexandri mortem Ptolemaeus Lagi Graecam Philoſophiam in Aegyptum deduxit, ſic vt Athenae inueniri Alexandriae viderentur. Quem in finem et *Bibliothecam ſplendidam* condere coepit, cui Scripta Philoſophorum Graecorum intulit, Philoſophos celeberrimos conduxit, inter quos *Demetrius Phalereus* fuit. Et cum Lagidis ſucceſſores iisdem erga litteras vterentur rationibus, conuolarunt illuc Philoſophi Graeci. Hinc ab eo tempore omnium fere Sectarum Graecarum nomina in Aegypto audita ſunt, maxime vero *Platonica* inualuit. Et cum vltimi quoque Pythagorei ex Italia in Aegyptum aufugiſſent, eorum inſtituta valde arriſere genti ſuperſtitioſae. Inde factum, vt praecepta et inſtituta *Pythagorico-Platonica* in ſuos transferrent vſus. Hinc qui Graece quidem philoſophari et patriis tamen ritibus Deos colere cupiebant, *Syncretiſmum illum Pythagorico-Platonico-Aegyptiacum* commenti ſunt. Nec difficile fuit, omnia, licet diſſona, in vnum colligere, allegoriae machinis potenter torta et inflexa. Quam Theologiam reliquarum quoque religionum et opinionum homines amplexi ſunt, ita tamen, vt domeſtica illi dogmata inferrent, et ſic ex variis centonibus noua aliqua Theologia Aegyptiaca effingeretur. Cumque ſub Ptolemaeo Phyſcone Philoſophi ex Aegypto in Aſiam diſpergerentur, mature autem redirent, ab illis Orientalis quoque Philoſophia Pythagorico-Platonicae admixta eſt. Et hinc infelix illud monſtrum *Philoſophiae Aegyptiacae* enatum eſt, quod omnis ſanae doctrinae peſtis fuit.

PERIODVS SECVNDA a naſcentis ſenſimque emergentis Monarchiae Romanae primordiis ad feliciſſimam ſcientiarum omnium et Philoſophiae quoque reſtitutionem et reuocationem ex ſqualore barbariei ſe extendit, ac ſub ſe comprehendit:

I. Romanorum Philoſophiam, quorum Sapientia conſideranda eſt, qualis fuerit

ℵ Ante conditam Monarchiam, vbi notandum, difficulter initio Graecam Philoſophiam admiſſam eſſe. Cum enim *Carneades*, *Diogenes* et *Critolaus*, Athenienſium legati, Romam veniſſent, et nobiliſſimi Romanae iuuentutis ad audiendos Graecos Philoſophos conuolarent, factum eſt, vt, legatis honeſte dimiſſis, ad extinguendas relictas amoris Philoſophiae ſcintillas SCto cautum ſit, ne Philoſophi Romae eſſent, id quod ad Rhetores quoque deinceps extenſum eſt. Cum vero Romani iuuenes, qui dictos Athenienſium legatos audiuerant, imperium exercituum nacti in Graeciam veniſſent, Graecae Philoſophiae gratia capti Graecos Philoſophos audirent, inque eorum phrontiſteria venirent, eorum placita didicerunt. Et hoc primo quidem a *Scipione Africano, Laelio* et *Furio* factum eſt, quorum primus multum *Panaetio* adhaeſit, alter hunc et *Diogenem Stoicum* ſectatus eſt, ita tamen, vt Stoica inprimis praecepta eligerent. Idem quoque a Romanis proceribus factum eſt, quorum tamen omnium plurimum Philoſophiam Graecam promouit *Lucullus*, is enim ab *Antiocho Aſcalonita* Philoſophiam didicit, praeſtantiſſimam domi bibliothecam inſtruxit, et Philoſophos Graecos Romam pellexit, cui *Sylla* iungendus, qui *Ariſtotelis* et *Theophraſti* Scripta, expugnatis Athenis, primus in lucem protraxit, et Romam detulit. Et ab his *Syllae* et *Luculli* temporibus Philoſophiae Graecae apud Romanos florentis epocha deriuanda eſt; et quidem circa annum 670 Vrbis Romae conditae. Ab eo tempore nulla fere Graecorum ſecta fuit, quae non inter Romanos patronos atque aſſeclas inueniret. Nam Sectatores habuit

α. Secta Pythagorea, cui *Ennius*, *Cato Cenſorinus* et *P. Nigidius Figulus* adhaeſere, poſt quem Pythagorica diſciplina mox euanuit.

β. Academia tam vetus quam media atque noua. Veteri enim praeter *Lucullum M. Brutus*, *M. Terentius Varro* et *M. Piſo*, ſua dedere nomina, Academiae mediae vero *M. Tullius Cicero* aſſecla ac ſectator fuit.

γ. Secta Stoica, cui praeter alios reipubl. Romanae proceres *Q. Lucilius Balbus* et *Cato Vticenſis* addicti fuere.

δ. Schola Peripatetica, cum enim *Tyrannionis* cura ex Bibliotheca *Syllae* Scripta *Ariſtotelis* accepiſſet *Andronicus Rhodius*, Philoſophus Peripateticus, iisque, commentariis ſcriptis, lucem intuliſſet, factum eſt, vt Peripatetica Secta Romanis quoque proceribus ſe commendaret. *Cato* enim *Demetrium* Peripateticum ſecum habuit, *Craſſus Alexandrum*

Antio-

Antiochenum, *Piſo Staſeam*, *Cicero* filium *Cratippo*, Philoſophiam Peripateticam Athenis docenti, inſtituendum tradidit.

ε. Secta Epicurea, cuius Sectae ſtudio inprimis nota ſunt illuſtria *Torquati*, *Velleii*, *Trebatii*, *Papinii Paeti*, *Verrii*, *Sanſeii*, *Albutii Piſonis*, *Panſae*, *Fabii*, *T. Pomponii Attici* et *C. Caſſii* nomina.

ζ. Secta Sceptica, quae quidem Ciceronis tempore pro extincta habebatur, ab *Aeneſidemo* tamen Alexandriae reſuſcitata, qui ſcriptis libris Pyrrhoniis Scepticam Philoſophiam nouo lumine perfudit, eamque iuſto ſyſtemate complexus eſt.

I. Sub inualeſcente ac condita Romanorum Monarchia, quo tempore, exſpirante quidem reipublicae Romanae libertate, non tamen exſpirauit Philoſophiae ſtudium. Nam praeter multos viros doctos, *Virgilium*, *Horatium*, *Ouidium*, *Lucanum*, *Manilium*, *Perſium*, Poëtas, *Liuium*, *Tacitum* ac *Strabonem*, hiſtoricos, qui Scripta ſua placitis philoſophicis, tanquam gemmis diſtinxere, hic nobis ſeſe offerunt Philoſophi

α. Pythagorici. Quamuis enim Secta Pythagoraeorum mature interciderit, nec illa vnquam, ſi adcurate loquendum, reſtituta ſit, fuere tamen Philoſophi nonnulli, qui et Pythagorica quaedam dogmata receperunt, et inprimis inſtitutum vitae Pythagoricum ſecuti, hanc Sectam reſtituiſſe videri voluerunt, in quem cenſum, praeter *Nigidium*, *Anaxilaus*, *Sextius*, *Sotion*, *Moderatus Gaditanus*, et qui omnibus palmam praeripit, *Apollonius Tyanaeus*, veniunt, quibus *Nicomachus Geraſenus* adnumerandus.

β. Platonici, quo pertinent *Thraſyllus*, *Theon Smyrnaeus*, *Alcinous*, *Fauorinus*, *Caluiſius Taurus*, *Apuleius*, *Atticus*, *Numenius*, *Maximus Tyrius*, *Plutarchus* et *Galenus*, qui in Dialecticis Ariſtotelem ſecutus, quartam illis Figuram adiecit.

γ. Eclectici ſiue Platonici recentiores, quo nomine certa Philoſophantium familia intelligi debet, quae varia diuerſarum Sectarum et religionum dogmata, ne Chriſtiana quidem excepta, in vnum coaleſcere coëgit doctrinae aedificium. Syncretiſticae huius Sectae tulit ſemina Aegyptus, Sectae autem huic Syncretiſmo dedit nomen *Potamo*, Philoſophus Alexandrinus, et cum exiguam fortunam eius conamina habuiſſent, feliciori ſucceſſu rem aggreſſus eſt *Ammonius Alexandrinus*, a vitae genere *Saccas* dictus. Diſcipulos habuit *Longinum*, *Herennium*, *Origenem*, et qui omnes commilitones ſuos acumine vicit, *Plotinum*, alteram eclecticae Scholae Alexandrinae parentem, et Platonicorum Alexandrinorum principem, a quo iſta ſucceſſio nomen obtinuit, quam propagauere *Amelius*, *Porphyrius*, *Maximus Epheſius*, *Iamblichus*, *Aedeſius*, *Euſtathius*, *Chryſanthius*, *Hierocles*. Quae haereſis ſyncretiſtica, cum Athenas commigraſſet, *Plutarchum*, Neſtorii filium, *Syrianum*, *Proclum*, *Marinum*, *Iſidorum*, *Damaſcium*, habuit doctores.

δ. Peripatetici, qui in duas claſſes diuidi poſſunt. Prima claſſis ab *Andronico* vſque ad *Neronis* aetatem ſingularem Philoſophiae typum ſeruauit,

 ſeque

ſeque a reliquis Sectis tota diſtinxit, quo pertinent *Soſigenes*, *Boethus*, *Nicolaus Damaſcenus*, *Xenarchus*, *Athenaeus*, *Alexander Aegeus*. Secundae claſſi, quae ad Sec. VII ſe extendit, tempore Neronis *Ammonius*, ab Ammonio Sacca probe diſtinguendus, originem dedit, quae iure ſuo Syncretiſtica appellatur, nam dogmata Peripatetica quidem ſecutus eſt *Ammonius*, aſt ita, vt Platonica quoque et Stoica cum illis conciliaret, quae mixta Philoſophia etiam in Lyceo obtinere coepit, donec ab *Ammonio Sacca* in formam Sectae tranſiit. Ab eo enim tempore Philoſophia Peripatetica ab iis quoque exculta eſt, qui Platonici videri volunt, *Ariſtotelis* et *Platonis* diſciplinam iungentes, quo nomine Seculo ſecundo eminuere *Taurus Berytius*, *Atticus*, *Fauorinus*, *Sotion*. Maiori Peripateticae doctrinae gloria tum inclaruerunt *Galenus*, *Eudemus* et *Alexander Damaſcenus*. Non tamen omnes Syncretiſmus ille infecit, ſed inuenti ſunt, qui caſtius *Ariſtotelem* ſequerentur, ex quibus *Adraſtus*, *Ariſtocles Meſſenius* et *Alexander Aphrodiſeus* laudandi. Magnum detrimentum autem ab *Ammonii Saccae* aetate Schola Ariſtotelis genuina iterum eſt paſſa, cum Eclectici Peripateticiſmo fauentes, Peripateticam diſciplinam Syncretiſmo ſuo, licet *Anatolius*, genuinus Peripateticus, acriter obſtiterit, valde corrumperent, inter quos primas tenent *Themiſtius*, *Olympiodorus*, *Simplicius Cilix*. Ab eo enim tempore Philoſophia Peripatetica ad Saracenos et Chriſtianos tranſiit.

Cynici, quorum nomina poſt Chriſtum natum vix innotuere. Inclaruit tamen *Muſonius Babylonius*, *Demetrius*, *Demonax*, *Creſcens*, *Peregrinus* et *Saluſtius*.

Stoici, quorum fortuna laetiſſima incrementa cepit, cum Imperatores non ſolum illis fauerent, ſed et ipſe *M. Aurelius Antoninus* habitu Stoico philoſophans auctoritatem eorum egregie promoueret. Celeberrima illorum nomina ſunt *Athenodorus*, *Cornutus*, *Muſonius Rufus*, *Chaeremon*, *Seneca*, *Dio Pruſaenſis*, *Euphrates*, *Epictetus*, *Sextus Chaeronenſis*.

Epicurei, inter quos *Plinius*, *Lucianus* et *Diogenes Laërtius* numerantur, quibus alii *Celſum* ſine ratione adiungunt.

Sceptici, quorum catalogo *Claudius Ptolemaeus* ac *Aulus Cornelius Celſus* ſine ratione, praeter *Aeneſidemum* vero *Sextus Empiricus*, *Saturninus Cythenas*, *Theodoſius Tripolites*, ſuo inſeruntur merito. Haecque Graecarum Sectarum fortuna fuit vſque ad Seculum VIImum.

II. Orientalium ſiue Aſiaticorum Philoſophiam.

Horum Philoſophia cum ex *Zoroaſtreae Diſciplinae* reliquiis paulo ante natum Saluatorem eſſet enata, innumeros per Aſiam Sectatores ſparſit, ex quibus haud pauci in Aegyptum progreſſi, non Philoſophiam modo, maxime Pythagorico-Platonicam, ſed religionem quoque Chriſtianorum ac Iudaeorum contaminarunt, et inter illos *Cabbaliſtas*, inter hos *haereticos*, communi nomine *Gnoſticos* dictos, genuerunt. In Oriente vero, maxime in Chaldaea et Perſia, Sectam hanc fuiſſe enatam, indeque per Syriam, Aſiam et Aegyptum ſe diffudiſſe,

diſſe, ex indubiis certum eſt teſtimoniis. Ex quibus etiam conſtat, huius diſciplinae Sectatores ad *Zoroaſtrem*, eiusue Philoſophiam prouocaſſe, et ſe eius Propagines iactitaſſe. Id quod verum eſſe deprehendet, qui ſyſtema Zoroaſtreum cum horum hominum deliriis comparauerit, illis tamen reſectis, quae nouaturientia adiunxerunt ingenia. Quaedam autem Platonica poſtea eos recepiſſe, certum eſt.

III. Iudaeorum Philoſophiam poſt reditum ex captiuitate Babylonica, vbi conſideranda:

א Philoſophia Iudaica a tempore reditus ex captiuitate Babylonica vsque ad excidium Hieroſolymarum, in qua Periodo ſequentia potiſſimum veniunt notanda:

Habuiſſe Iudaeos reduces viros magnos, atque legis patriae et prudentiae ciuilis peritiſſimos, *Zorobabelis*, *Nehemiae* ac *Esdrae* exemplo patet.

Samaritanos mixtum aliquod religionis Iudaico-Gentilis ſyſtema fouiſſe, de ſpiritibus ex Deo emanantibus quaedam eos ex Orientali doctrina tandem recepiſſe, et inde *Simonis Magi* deteſtabilem Philoſophiam ortum accepiſſe.

Coloniam Iudaeorum Aegyptiacam Philoſophiam Gentilem, maxime *Pythagorico-Platonicam* et Orientalibus dogmatibus mutatam et auctam, *Peripatetica* tamen non plane excluſa, allegoriarum machinis ad legis patriae interpretationem arcanam accommodaſſe, ac allegoricam interpretationem ab his temporibus eſſe repetendam, quod vel *Philonis* exemplo patet ac *Ariſtobuli*, qui legis interpretationem allegoricam ſcripſit, inter primos corruptae ſapientiae Iudaicae auctores referendus.

Nec in Palaeſtina Cabbalam, ſiue arcanam legis interpretationem ignotam fuiſſe, quam *Simeon Schetachides* tradidit, et fuiſſe viros doctos inter Iudaeos, qui Graecanicam Philoſophiam diſcerent, cuius egregium *Ioſephus* hiſtoricus eſt exemplum.

Sectas Iudaeorum praecipuas fuiſſe, *Sadducaeos*, *Karaeos*, *Phariſaeos*, *Eſſenos*, *Therapeutas*, quarum tamen origines incertae et obſcurae ſunt: Nec defuiſſe Iudaeis alios eruditos viros, inter quos *Ieſus Syracides*, *Philo*, *Hillel* et *Schammai* eminent.

Philoſophia Iudaica ab excidio vrbis Hieroſolymae ad recentiora vsque tempora, cuius potiora momenta fere haec ſunt:

Viri docti, qui tempeſtatem excidii euaſerunt, Scholas erexerunt *Iamniae*, *Tyberiade*, *Bitterae*, *Lyddae*, *Caeſareae*, inter quas *Sephorienſis* celeberrima euaſit. Celebriores tum Iudaeorum doctores *Eliezer Magnus*, *Johannan Saccaides*, *Iehuda Hakkadoſch* ſiue ſanctus, *Tarphon Akibha*, *Iechoſua Ben Chanania*, *Eliezer Filius Chismae* fuere, quibus *Talmudis* compilatio debetur. In *Babylonia* autem Scholae celebrantur *Sorana*,

Nahardeenſis, *Pumbêdithana*, et minores aliae, in quibus *R. Aſche* et *R. Ioſe* docuerunt, noui *Talmudis*, *Babylonici* dicti, auctores.

β. Altera ſapientiae Iudaicae pars verſata eſt circa traditionem myſticam, *Cabbala* dictam, et Metaphyſicam Iudaeorum arcanam exhibet, quam poſt euerſam rempublicam magno ſtudio excoluerunt. Cuius diligentiae fructus ſunt *Sepher Happeliah*, *Sepher Hakkaneh*, *Sepher Habbahir*, *Sepher Sohar*. Cabbaliſtae prae aliis inſignes fuere *R. Akibha*, qui libri *Iezirah*, et *Simeon Iochaides*, qui libri *Sohar* auctor eſt. Prioris diſcipulus fuit *Schimeon Filius Iochai*, poſt cuius aetatem vsque ad Seculum X exigua Cabbaliſticae Philoſophiae notitia deprehenditur, et vnus *R. Saadias Gaon* celebris fuit, cum quo Seculo XI omnis eruditio in Oriente exſpirauit. Iudaei enim a Saracenis vehementer perſecutione preſſi ex Oriente in Occidentem profugerunt, et inprimis in Hiſpania conſederunt.

γ. Poſita in Hiſpania litterarum Iudaicarum ſede, non ſolum ſtudio *Talmudico* et *Cabbaliſtico* dediti fuere Iudaei, ſed et ad *Ariſtotelicam Philoſophiam* addiſcendam animum adiecerunt, cui ſtudio Verſiones ſcriptorum *Ariſtotelis* Hebraicae ex Arabicis confectae adſcribendae ſunt. Eminet inter eos *R. Moſes Maimonides*.

IV. Saracenorum ſiue Arabum Philoſophiam, quae *ante legem Islamiticam* latam et Muhammedis aetate nulla fuit. Familia *Abbaſidarum* vero ſceptra tenente, Seculo VIII poſt Chriſtum natum aurora quaedam eruditionis illuceſcere coepit, donec Seculo IX nouus in *Almamone* eruditioni omni, et inprimis Philoſophiae, ſol exoriretur. Ex eo enim tempore *Iohannes Filius Meſue Damaſcenus*, ſcholam *Bagdadi* aperuit, et Philoſophiam lingua Syriaca docuit. Cuius diſcipulus *Honainus* pariter ſtudium Philoſophiae mire promouit, quod auxere Bibliothecae Chriſtianorum, quae in Saracenorum venerant poteſtatem. *Galeni* et *Ariſtotelis* Opera in linguam Arabicam ſunt traducta. Scholae publicae *Bagdadi*, *Baſorae*, *Bocharae*, alibique locorum floruerunt, omnibus autem Orientis Scholis ſub Mogulenſium imperio praefectus erat *Naſiroddinus Tuſenſis*, Philoſophus celeberrimus. Nec Philoſophia Orientis terminis incluſa manebat, ſed *Saracenorum* imperio in Occidentem quoque extenſo, ab his quoque *Occidentis* populis Arabibus Philoſophia promota eſt. Verſiones librorum, inter Saracenos Orientales confectae, in has terras allatae, et ſplendidiſſimae *Bibliothecae Feſſae* et *Larrachae* ſunt excitatae: Gymnaſia ſuperba ſunt condita, ſtipendiis nutriti ſunt profeſſores, vnde magnus in iſtis locis Philoſophorum prouentus fuit, inter quos eminuere *Raſi*, *Eſſeriph Eſſachali*, *Ibnu Saig*, *Ibnu Sohar*, *Ibnu Thophail*, *Auerroës*, *Abul Haſan* ſiue *Al-Aſſhari*, praeter quos maximam nominis celebritatem nacti ſunt *Alkendi*, *Alfarabi*, *Ibn-Sina* ſiue *Auicenna*, *Auenzoar*, *Ebn-Baiiah* ſiue *Auempace*, *Al-Gazel*, *Noimodinus*, *Bachillanus*, *Abulfaraius* et alii.

V. Chri-

V. Chriſtianorum Philoſophiam, cuius hiſtoria duabus commodiſſime includitur Periodis.

ℵ Prima Periodus Philoſophiam Chriſtianorum antiquam continet, et a nato Seruatore ad Seculum VII ſe extendit. Patres eccleſiae vero, qui doctrinae philoſophicae laudem ſunt conſecuti, ſunt Seculo IIdo *Iuſtinus Martyr*, *Theophilus Antiochenus*, *Athenagoras*, *Irenaeus*, *Clemens Alexandrinus*, *Pantaenus*, *Hermias*, qui omnes Platoniſmo tunc temporis regnanti fauent, nec non *Tatianus*, ad Gnoſticorum caſtra tranſiens, ac *Tertullianus*, qui, quamuis veteris Philoſophiae fuit callentiſſimus, eam tamen omnem reiecit, Sec. III *Origenes*, qui eclecticam Philoſophiam Alexandriae, Ammonio Sacca auctore, exortam, Chriſtianis doctrinis immiſcuit, Sec. IV *Arnobius*, *Lactantius*, *Euſebius*, *Didymus Alexandrinus*, *Auguſtinus*, *Chalcidius*, Sec. V *Syneſius*, et *Pſeudo-Dionyſius*, nec non in Occidente, vbi barbaries paulatim inualeſcere coeperat, *Claudius Mammertus* et *Boëthius*, qui omnes *Origenis* veſtigia prementes eclecticae Sectae dediti fuere, quamuis *Boëthius* Alexandrinae Philoſophiae Peripateticam iungeret, Sec. VI *Aeneas Gazaeus* et *Zacharias Scholaſticus*, eclecticae itidem Philoſophiae fautores, quibus *Iohannes Philoponus* iungendus, qui, quamuis eidem diſciplinae ſe dedidiſſet, potiorem tamen curam ad *Ariſtotelis* interpretationem conuertit.

Secunda Periodus Philoſophiam Chriſtianorum medii aeui ſub ſe comprehendit, et a Seculo VII ad reſtitutas vsque eruditionis elegantioris partes, quod Sec. XIV et XV contigit, decurrit, hicque conſideranda venit

. Philoſophia Chriſtianorum Graecorum ſiue Orientalium a Sec. VII vsque ad expugnatam Conſtantinopolin. Vbi ſequentia veniunt notanda: Exſpirauit Sec. VII Philoſophia *Platonico-Alexandrina* inter Gentiles, ac inter ſolos Chriſtianos, praeſertim monachos, reſidua manebat. Extra monaſteria vero ab eo tempore *Ariſtotelica Philoſophia* caput efferre coepit, cuius ſtudium poſt *Philoponum* mirifice promouit *Iohannes Damaſcenus*, qui hacce Philoſophia ſacram quoque Theologiae ſcientiam adiuuit, et habitu eam philoſophico induit, hincque inter praecurſores Theologiae Scholaſticae numeratur. Poſt eum barbaries quidem inualuit, aſt Sec. IX reſtitutae ſunt litterae, *Michaële* et *Barda* imperantibus, a quo tempore vſque ad captam Conſtantinopolin ſequentes Philoſophi inclyti fuere, *Pſellus Senior*, *Leo Philoſophus*, *Photius*, *Nicetas*, *David* et *Michaël Epheſius*, *Nicephorus Blemmides*, *Georgius Pachymeres*, *Nicephorus Gregoras*, *Georgius Cyprius*, *Georgius Lapitha*, omnes Peripatetici, et *Michaël Pſellus*, iunior, Alexandrinae Philoſophiae fautor ac promotor.

β. Philoſophia Chriſtianorum Occidentalium a Sec. VII vsque ad duodecimum, qua aetate omnia ad barbariem vergebant. Seculum enim VII

praeter

praeter *Boëthium*, Conſulem Romanum, ac *Iſidorum Hiſpalenſem*, Sec. VIII praeter *Bedam Venerabilem*, *Theodorum Cilicem*, *Flaccum Alcuinum*, Sec. IX praeter *Rabanum Maurum*, *Ioannem Scotum Erigenam*, *Eginhardum*, *Adelhartum*, *Walafridum Strabonem*, *Wandelbertum*, *Grimbaldum*, Sec. X praeter *Bridfertum*, *Dunſtanum*, *Alfredum Malmesburienſem*, Anglos, *Remigium Antiſſiodorenſem*, *Notkerum*, *Ratbodum*, Gallos, *Nannonem*, *Brunonem*, *Baldricum*, Germanos, quibus omnibus palmam praeripuit *Gerbertus Aurelianenſis*, Sec. XI praeter *Oliuerium Malmesburienſem*, *Fulbertum Carnotenſem*, *Berengarium*, *Lanfrancum*, *Anſelmum*, *Iuonem Carnotenſem*, *Franconem Leodienſem*, *Petrum Damiani*, *Hermannum Contractum*, nec non *Ionnem Roſcellinum*, cuius ſtudio et auctoritate *Nominalium* et *Realium* controuerſiae *in Sectam* abiere, produxit neminem, quorum omnium eruditio in triuio ac artis dialecticae ſubtilitatibus conſiſtebat.

γ. **Philoſophia Scholaſtica**, quae confuſum quoddam Chaos erat ex Philoſophia Arabica, Ariſtotelica et Theologia compoſitum, cuius origines alii a *Lanfranco*, alii a *Roſcelino*, alii ab aliis deriuant. Tota autem Scholaſticorum turba commodiſſime in tres aetates ſiue claſſes diuiditur:

1. **Prima aetas** a Seculo XII vsque ad medium Seculum XIII extenditur, et *Petrum Abaelardum*, *Petrum Lombardum*, *Gilbertum Porretanum*, *Petrum Comeſtorem*, *Alexandrum Aleſium* ſiue *ab Ales*, *Ioannem Sarisberienſem*, *Robertum Pulleyn* etc. produxit.

2. **Secunda aetas** a medio Seculo XIII vsque ad annum 1320 vel 1330 deducitur, et *Albertum M. Thomam de Aquino*, *Bonauenturam*, *Petrum Hiſpanum*, *Rogerum Baconum*, *Aegidium de Columna*, *Ioannem Duns Scotum*, *Petrum Aponenſem*, *Arnoldum Villanouanum* et alios in lucem edidit.

3. **Tertia aetas** ab anno 1330 vsque ad litterarum emendationem ſe extendit, ad quam *Guilelmus Durandus*, *Occamus*, *Richardus Suiſſetus*, *Buridanus*, *Marſilius ab Inghen*, *Burlaeus*, *de Alliaco*, *Weſſelus*, *Gabriel Biel* referendi.

Quae Scholaſticorum caterua in varia *Sectarum* abiit diuortia, hic enim *Albertiſtarum*, *Thomiſtarum*, *Scotiſtarum*, *Occamiſtarum* nomina deprehenduntur. Contentione autem iſta *Nominalium*, vti dici ſolent, ac *Realium* in hiſtoria Scholaſticorum nihil eſt celebrius.

PERIO-

PERIODVS TERTIA Hiſtoriam Philoſophiae a reſtauratione litterarum ad noſtra tempora **ſub ſe comprehendit, vbi ſe conſiderandum exhibet:**

I. Sectarium Philoſophiae emendandae ſtudium.

Miſerata enim tandem generis humani, barbariei ſqualore obruti, diuina prouidentia, emendare intellectus humani morbum conſtituit. Inſtrumento autem Numinis beneuolentia vſa eſt litteris humanioribus, cum Latinae pariter atque Graecae litteraturae nitor reſtitui coepiſſet. Elegantiorum enim litterarum ac maxime Graecae linguae reſtitutioni debemus

ℵ Primos Philoſophiae reſtituendae conatus. Surrexere enim, poſtquam iam Sec. XIII *Raymundus Lullius*, cui famoſa illa ars inuentiua ſiue Lulliſtica origines ſuas debet, reformationem Philoſophiae Scholaſticae fruſtra tentarat, Sec. XIV et XV viri cordati, qui de meliori doctrinae vultu cogitare coeperunt. Nam hic ſe nobis offerunt:

α. Viri docti, **qui de externo Philoſophiae emendandae ſolliciti fuere habitu,** in quem cenſum veniunt *Manuel Chryſoloras*, natione Graecus, *Ioannis Palaeologi*, Graecorum Imperatoris ad Occidentis Principes legatus, qui primus Venetiis, Florentiae, Romae, tandemque Ticini Graecarum litterarum ſtudium ſuſcitauit, quod auctum eſt, cum capta A. C. MCCCCLIII vrbe Conſtantinopoli Graecorum eruditiſſimi in Italiam aufugiſſent. Huic iungimus *Dantem Aligerium*, eiuſue diſcipulum *Franciſcum Petrarcham*, *Ioannem Boccacium*, *Leonardum Brunum Aretinum*, *Angelum Politianum*, *Hermolaum Barbarum*, *Poggium Bracciolinum*, *Franciſcum Philelphum*, *Petrum Paulum Vergerium*, *Ianutium Manettum*, *Nicolaum Cuſanum*, *Donatum Acciaolum*, *Iouianum Pontanum*, *Apollinarem Offredum*, *Laurentium Vallam*, Scholaſticorum flagellum, *Rodolphum Agricolam*, et *Ioannem Argyropulum*, qui omnes partim linguae Graecae ac Latinae nitorem reſtituendo, haſque Muſas ex exilio reuocando, partim Veterum Philoſophorum ſcripta verſionibus ac commentariis donando, vel micas elegantioris Philoſophiae ſcriptis ſuis inſpergendo, vel ſaniorem Philoſophiam docendo, vel Scholaſticam Philoſophiam ſalſe perſtringendo, reformationi Philoſophiae viam muniuerunt.

β. **Viri Philoſophiae Platonicae reſtauratores,** cuius ſemina primus in Italia ſparſit *Georgius Gemiſtus Pletho*, Byzantinus, qui in controuerſia de praerogatiua Platonicae doctrinae prae Peripatetica contentioſum et arrogantem ſe praebuit. Moderatius cauſam pro Philoſophia Platonico-Alexandrina dixit *Beſſario*, Graecorum exulum facile doctiſſimus, *Plethonis* diſcipulus, a quorum partibus et *Marſilius Ficinus*, nec non *Ioannes Picus Mirandulae et Concordiae Comes* ac princeps ſtetere.

γ. Viri Philoſophiae Ariſtotelicae genuinae reſtauratores. Cum enim viri eruditi nouas et fideliores Scriptorum Ariſtotelis curauiſſent Verſiones, in id incumbebant Ariſtotelis fautores, vt oſtenderent, magis ſobrie caſteque, quam hactenus ob peruerſas Ariſtotelis interpretationes creditum ſit, Ariſtotelem docuiſſe, quibus annumerandi ſunt *Theodorus Gaza, Georgius Trapezuntius, Georgius Scholarius, Andronicus Calliſti.*

ב Nouos labores Philoſophorum veterem Philoſophiam reuocantium. Cum enim *Occo I. Ellenbogius, Nauclerus, Peutingerus, Bebelius, Brandius, Rhenanus, Dalburgius, Pirkhaimerus, Cuſpinianus, Vadianus, Lazius, Reuchlinus*, aliique elegantiores litteras in noſtra quoque patria reſuſcitare eſſent aggreſſi, ſicque claues eſſent reſtitutae, quibus adyta ſanctioris doctrinae poſſent recludi, hoc ipſo tum emendandae religionis, tum reſtaurandae Philoſophiae, libertate ingeniorum reſtituta, materia eſt ſubnata. Cumque *Eraſmus, Viues, Nizolius, Rhenanus*, aliique in Pſeudo-Philoſophos amaris inuectiuis inſurgerent, naeuos eorum in aprico ponerent, et barbariem philoſophaſtrorum deridendam propinare coepiſſent; inſuperque *Lutherus, Melanchthon, Iacobus Faber Stapulenſis*, Scholaſticae Philoſophiae bellum indicerent, nec non *Iacobus Sadoletus, Hieronymus Fracaſtorius, Georgius Agricola, Ioachimus Camerarius*, et *Simon Grynaeus* litteraturae veteris Philoſophiae ſobriam faciem reſtituerent, et philologiae operam ad illuſtrationem Philoſophiae conferrent, factum eſt inde, vt viri acuti et litterarum gloria inclyti de reuocandis veterum Graecorum Sectis anxie et ſerio cogitarent, aliis in Scholaſticorum caſtris pro virili contra nouaturientia ingenia, eorumque conamina pugnantibus. Sic

α. Ariſtotelico-Scholaſticam Philoſophiam ſicco pede ſecuti ſunt inter Dominicanos *Dominicus Scotus, Franciſcus de S. Victoria, Dominicus Bannez, Franciſcus Sylueſtrius, Michaël Zanardus, Ioannes a S. Thoma, Chryſoſtomus Iauellus*, inter Franciſcanos *Ioannes Pontius, Bartholomaeus Maſtrius, Bonauentura Mellatus, Ioannes Lalemandetus, Martinus Meuriſſe, Claudius Freſſenius*, alii, inter Ciſtercienſes *Angelus Manriquez, Bartholomaeus Gomezius, Marſilius Vaſquezius*, cum *Gabriele* non confundendus, *Petrus de Ouiedo*, a *Franciſco* diuerſus, aliique, quibus tamen omnibus eruditionis laude *Ioannes Caramuel Lobkowitz* eſt anteponendus: inter Ieſuitas *Petrus Hurtado de Mendoza, Gabriel Vaſquez, Paulus Vallius, Balthaſar Tellez, Franciſcus Suarez, Antonius Rubius, Rodericus de Ariaga*, qui tamen recentiorum obſeruationes Scholaſticae Philoſophiae admiſcuit, *Ioannes Baptiſta Ricciolus*, ac praeter *Conimbricenſes* alii, inter quos *Antonius Polus, Honoratus Fabri, Franciſcus Raſſlerus*, multa ex recentiorum Philoſophorum horreis in Scholaſticorum transtulere Syſtema.

β. Peripaticam ſiue Ariſtotelis Philoſophiam genuinam ac domeſtico habitu productam ſiſtere conati ſunt inter Pontificios poſt *Nicolaum Leonicum*

nicum Thomaeum, horum Philoſophorum anteſignanum, *Petrus Pomponatius*, *Hercules Gonzaga*, *Theophilus Folengius*, *Paulus Iouius*, *Gaſpar Contarenus*, *Simon Portius*, *Ioannes Geneſius Sepulueda*, *Lazarus Bonamicus*, qui omnes e Pomponatii ſchola prodierunt, quibus addendi *Auguſtinus Niphus*, *Maioragius*, *Daniel Barbarus*, *Petrus Victorius*, *Iacobus Zabarella*, *Alexander* et *Franciſcus Piccolomini*, *Hubertus Giſanius*, *Iulius Pacius*, *Andreas Caeſalpinus*, *Caeſar Cremoninus*, *Cyriacus Petrus* et *Ioannes Baptiſta Strozzae*, *Iacobus Mazonius*, inter Proteſtantes, in quorum ſcholis per longum tempus *Ariſtotelis* Philoſophia perſonuit, maximam Peripateticiſmi laudem conſecuti ſunt *Philippus Melanchthon*, *Simon Simonius*, *Iacobus Schegkius*, *Philippus Scherbius*, *Nicolaus Taurellus*, *Erneſtus Sonerus*, *Michaël Piccartus*, *Cornelius Martini*, *Ioannes Caſſelius*, *Conradus Horneius*, *Hermannus Conringius*, *Chriſtianus Dreierus*, *Melchior Zeidlerus*, *Iacobus Thomaſius*, *Chriſtophorus Scheiblerus*, *Daniel Stahlius*, *Paulus Sleuogt*, et alii quam plurimi.

Pythagoreo-Platonico-Cabbaliſticam Philoſophiam reſtaurare quidam adgreſſi ſunt. Poſtquam enim Pythagoreo-Platonica Philoſophia a *Plethone* eſſet reſuſcitata, *Picus* porro Cabbaliſticam addidit, cuius veſtigia *Franciſcus Catanaeus Iaketius*, *Ioannes Reuchlinus*, *Franciſcus Georgius Venetus*, *Henricus Cornelius Agrippa*, et *Morus* premere non dubitarant, *Franciſco Patricio*, *Ioanne Marco Marci a Kronland*, *Witchoto*, *Wilkinſio*, *Whortingthono*, *Widdringthono*, *Galeo*, *Cudwortho*, *Burnetio* Platoniſmum, reiectis ſomniis Cabbaliſticis, reuocantibus.

Parmenideam Philoſophiam reſtaurare ſuſcepit BERNARDINVS TELESIVS, cui Academia Conſentina ſiue Teleſia origines debet, et cum multi, inprimis vero *Iacobus Antonius Marta* et *Andreas Chioccus*, ſententias eius oppugnarent, in *Thoma Campanella* defenſorem nactus eſt.

Ionicam Philoſophiam renouauit CLAVDIVS BERIGARDVS, Molinenſis in Circulis Piſanis, ita tamen, vt, vtrumque Syſtema, Peripateticum et Ionicum deficere, et errare in multis, non negaret, hincque ad Scepticiſmum phyſicum inclinaret.

Stoicam Philoſophiam reuocauit IVSTVS LIPSIVS in manuductione ad Philoſophiam Stoicam, et in diſſertationibus de phyſiologia Stoica, cuius veſtigia preſſit *Gaſpar Scioppius*, qui elementa Philoſophiae Stoicae moralis edidit, et *Thomas Gatakerus*, qui Imperatoris *Antonini* commentariis de ſe ipſo Introductionem in Philoſophiam Stoicam praemiſit.

Democrito-Epicuream Philoſophiam in ſcenam produxit, irrito quamuis conatu, *Chryſoſtomus Magnenus*, Luxouienſis, meliori vero ſucceſſu atomiſticam Philoſophiam reuocauit *Petrus Gaſſendus*, qui *Franciſcum Bernierium*, *Michaëlem Neuraeum*, vel quo prius nomine innotuit, *Laurentium Meſmani* et *Gualterum Charletonum*, Anglum, ſectatores habuit.

3 Philoſophos nouam philoſophandi viam tentantes quidem, aſt, contemta via ſectaria eclecticam in Philoſophia infelici ſucceſſu ſecuti ſunt et de iuſto aberrarunt tramite, ad quam claſſem pertinent:

α. Sceptici recentiores, inter quos eminent *Franciſcus Sanchez*, *Hieronymus Hirnhaym*, *Franciſcus Mottaeus Vayerius*, *Petrus Daniel Huetius*, *Petrus Bayle*.

β. Philoſophi Moſaici, qui, cum ex rationis luce veram de rebus naturalibus et moralibus doctrinam aſſequi ſe poſſe deſperarent, ad ſacra oracula, maxime ad Moſis Coſmogoniam confugerunt, et ex his fontibus nouum Philoſophiae aedificium exſtruere conati ſunt, quod poſt *Guilelmum Bigotium*, *Libertum Fromondum*, *Ottonem Caſmannum*, *Henricum Alſtedium*, maxime fecerunt *Edmundus Dikinſonius*, *Thomas Burnetius*, *Guilelmus Whiſtonus*, *Ioannes Amos Comenius*, et *Ioannes Bayerus*.

γ. Theoſophi, qui arcanam quidem ſapientiam non ex rationis cultura enatam, ſed ex interna quadam luminis diuini ſcintilla promicantem iactant, ad quod Philoſophorum genus ſunt referendi *Theophraſtus Paracelſus*, qui *Ioannem Oporinum*, *Adamum a Bodenſtein*, *Iacobum Gohory*, *Gerardum Dorneum*, *Michaelem Toxites*, *Oſwaldum Crollium*, *Henricum Kunrath*, diſcipulos habuit, praeter hos *Robertus Fluddus* ſiue *a Fluctibus*, *Iacobus Boehmius*, *Ioannes Baptiſta Helmontius*, *Petrus Poiretus*, Theoſophorum ordini adſcribi ſolent, quibus alii *Roſaecrucianos* addunt.

δ. Syncretiſtae Philoſophici, quorum ſyſtema nihil aliud eſt, quam male ſana dogmatum et ſententiarum philoſophicarum toto coelo inter ſe diſſidentium conciliatio. Non vnius autem ſunt generis, quidam concordiam religionis Chriſtianae et veteris ſiue recentioris Philoſophiae demonſtrare conati ſunt, quo poſt *Guilelmum Poſtellum*, *Mutius Panſa*, *Auguſtinus Steuchus Eugubinus*, *Petrus Daniel Huetius*, *Tobias Pfannerus* et alii pertinent, quod autem hi inter omnes Sectas tentarunt, vt inter eas et reuelationem paciſcerentur, id circa Stoicam fecit *Iuſtus Lipſius*, *Thomas Gatakerus*, *Andreas Dacierius*, circa Epicuream praeter reliquos Philoſophos Moſaicos *Iacobus Rondellus*, circa Platonico-Pythagoream tota Platonicorum Sec. XV in Italia florentium cohors, inprimis vero *Franciſcus Patricius*, *Galeus*, *Cudworthus*, *Morus*, circa Peripateticam *Fromondus* et *Zeiſoldus*, circa Carteſianam *Ludouicus de Beaufort*, *Io. Amerpoel*, *Chriſtoph. Wittichius* aliique. *Theophraſti* concordiam cum *Galeno* et aliis tentarunt *Iohan. Albertus Wimpinaeus* et *Daniel Sennertus*, concordiam veterum et recentiorum molitus eſt *Ioan. Baptiſta du Hamel*, Platonicorum et Peripateticorum vero, praeter *Patricium*, *Paulus Scalichius*, et quidem ad naturalem et medicam Philoſophiae partem hoc ſtudium henoticum adhibuit *Symphorianus Camperius*, ad moralem vero praecipue *Sebaſtianus Foxius*, quibus praeter *Scipionem Agnellum* alii addi poſſent. Ramaeorum et Ariſtotelicorum conciliatores quoque *Paulus*

Paulus Friſius, *Andreas Libauius*, *Io. Henricus Alſtedius*, *Bartholomaeus Kekermannus* fuere, Philoſophi mixti hinc dicti. Sic et *Chriſtophorus Sturmius* Ariſtotelem inter ac Carteſium pacis et concordiae inſtituendae ſcopum habuit.

Hoſtes Philoſophiae, qui veram inter rationem et reuelationem intercedere pugnam aſſeruerunt, quo praeter Scepticos, et inprimis *Baylium* ac *Huetium*, nec non Theoſophos, inprimis *Poiretum*, pertinent *Pomponatius*, *Achillinus*, *Portius Caeſalpinus Cremoninus*, quorum ducem ſe praebuit *Daniel Hoffmannus*.

II. Eclecticum Philoſophiae emendandae ſtudium. Eſt autem hoc loco eclectica Philoſophia, non, qua ſpecioſum nomen mentita eſt, Alexandrina Philoſophia, deteſtabili Syncretiſmo coelum terramque miſcens, ſed ſobria illa philoſophandi ratio, quae abiecto omni praeiudicio ad vnam rationis regulam reſpicit, exque rerum, quas conſiderandas ſibi delegit, natura atque indole clara et euidentia principia haurit, ex quibus iuſtis ratiocinationis legibus concluſiones deducuntur: et hac norma poſita, in examinandis Philoſophorum praeceptis nihil recipit, quod non rationis ſeueritati faciat ſatis. Deprehendimus autem poſt renatas litteras:

א Philoſophos eclecticos, qui totum Philoſophiae circulum innouare, aliamque orbi tradere Philoſophiam aggreſſi ſunt, inter quos praecipui ſunt:

α. Iordanus Brunus Nolanus, in quo dominabatur maxime inſolita imaginationis vehementia ac luxuria, nec non ſpiritus contradictorius ex inepta hominis ambitione enatus. Cumque mirabilis et prorſus ſingularis atque paradoxus eſſet character ingenii animique infeliciſſimi huius Philoſophi, multa praeclare quidem vidit, et animo ad emendandam Philoſophiam excelſo praeditus fuit, aſt intellectus pariter ac voluntatis morbis impeditus, reformationi Philoſophiae ineptus fuit.

β. Hieronymus Cardanus, qui eundem fere animi characterem ſeruauit, habuit enim miram magnamque ſapientiae ac ſtultitiae mixturam, ingenium exorbitans, et voluntatem ab affectuum aeſtu in praeceps tractam, quo factum, vt deliro potius, quam ſapienti interdum ſimilis eſſet. Hinc quamuis in interuallis lucidis multa praeclare viderit, dixeritque, attamen ingenio phantaſtico corruptus, parum vtilitatis Philoſophiae attulit, nec magnopere eius emendationem promouit.

γ. Franciſcus Baconus, Baro de Verulamio, qui, quod nec *Brunus* nec *Cardanus* effecerunt, veram Philoſophiae faciem et natiuam pulchritudinem reſtituit. Cumque ſummo iure Parens Philoſophiae eclecticae vocetur, ab eo vera eius epocha eſt deriuanda.

δ. Thomas Campanella, qui iisdem, quibus in Britannia *Verulamius* Philoſophiam emendare aggreſſus eſt, temporibus, in Italia ſimiles conatus

ſuſcepit. Cum vero miri ac phantaſtici ingenii homo eſſet, atque παραδοξοφιλίαν, quam veritatem, ſequi mallet, ad emendationem Philoſophiae ineptus fuit.

ε. Thomas Hobbeſius, qui VERVLAMII exemplo et cohortatione in Britannia eſt excitatus, vt, quod ille coeperat, perficeret, quiue, ſi methodo mathematica ſine hypotheſeos praeiudicio vſus eſſet, et in ipſis principiis precario aſſumtis non caecutiiſſet, praeſtantiſſimum dare Philoſophiae Syſtema potuiſſet.

ζ. Renatus Carteſius, inter maxima orbis philoſophici ingenia numerandus. Nemo enim recentiori aetate aut maiori conatu aut vehementiori ſtrepitu in emendanda refingendaque Philoſophia verſatus eſt, quam ille. Quamuis autem laudabili ac vera in hac palaeſtra vſus ſit libertate, diſcipulorum tamen vitio eclecticae Philoſophiae, quod dedit, Syſtema in Sectae formam abiit. Eminent vero inter eius Sectatores *Henricus Regius, Hadrianus Heerebrod*, *Chriſtophorus Wittichius*, *Ioannes Claubergius*, *Iacobus Gouſſetius*, *Tobias Andreae*, *Hermannus Alexander Roellius*, *Stephanus Curcellaeus*, *Ioannes Raei*, *Antonius le Grand*, *Henricus Morus*, et inter Gallos *Rohaltus*, *Regiſius*, *Clerſierius*, alii, aduerſarios vero *Aegidium Perſonnam Robernallium*, *Voëtium*, *Schockium*, *Reuium*, *Triglandium*, *Huetium*, *Mareſium*, *Maſtrichtium*, *Spanhemium*, *Leydekkerum* alioſque expertus eſt.

η. Godofredus Guilelmus Leibnitzius, qui idem, quod *Carteſius* in Gallia egit, in Germania ſuſcepit. Corpus quidem Philoſophiae non ſcripſit, ſed id tantum egit, vt fundamenta daret, quibus concinnum Philoſophiae aedificium ex mente ſua ſuperſtrui poſſet.

θ. Chriſtianus Thomaſius, cuius potiſſimum curae et ingenti animo debet gens noſtra, quod eiectam Philoſophiam ſectariam viderit, et erigere mentem ad noua lumina in Academiis potuerit, non ſolum enim Philoſophiam ſectariam eiecit, ſed et eclecticam introduxit.

ι. Chriſtianus Wolfius, qui omnes ingenio ſuperauit, omneſque diſciplinas philoſophicas ſumma perſpicuitate pertractauit non ſolum, ſed et integras Philoſophiae partes nouas detexit, cuius generis Coſmologia generalis et Aërometria ſunt.

κ. Omnibus hiſce Buddeus, Gundlingius, Rudigerus, Feuerlinus, Reuſchius, aliique ſummo iure adnumerantur.

ב Philoſophos eclecticos, qui ſingulas Philoſophiae partes reſtaurarunt atque emendarunt, nam

α. Philoſophiam rationalem poſt *Vallae*, *Agricolae*, *Nizolii* atque *Viuis* conatus ſuſcepere emendandam *Petrus Ramus*, *Iacobus Acontius*, *Verulamius*, *Gaſſendus*, Carteſiani, et inter eos *Grandius*, *Claubergius*, *Regiſius*, *Manſueltus*, *Arnaldus*, *Malebranchius*, *Tſchirnhauſen*, *Lockius*.

β. Phi-

β. Philoſophiam naturalem, poſt *Teleſium* ac praeter eos, qui vel ſectariam vel eclecticam Philoſophiam renocarunt, iamiam nominatos, reſtaurare conati ſunt *Baſſo*, *Clauius*, *Redemtus Baranzanus*, *Bernardus Peliſſus*, *Ioannes Eſpagnetus*, *Ioannes Bodinus*, *Nathanael Carpentarius*, *Guilelmus Gilbertus*, et in Germania poſt *Paracelſum Sennertus*, ex Chemicis *Kenelmus Digbaeus*, *Thomas Anglus*, *Robertus Boyle*, ex Mathematicis *Nicolaus Copernicus*, *Tycho Braheus*, *Ioannes Keplerus* et *Galilaeus Galilaei*, ex Geometris praeter *Toricellium* et *Cauallierium* *Gregorius de S. Vincentio*, *Hariotus*, *Williſius*, *Fermatius*, *Hugenius*, *Iſaacus Newtonus*, *Bernoullii*, *Varignonius*, *Hoſpitalius*, *Hermannus*, *Eulerus*, et alii, ne iam de iis dicam, quibus noua inuenta debemus, et de Societatibus, ad augendam Philoſophiam naturalem inſtitutis.

. Metaphyſicam nouis luminibus perfuderunt *Carteſiani*, *Leibnitius*, *Wolfius*, alii, male ſanam vero Metaphyſicae reformationem ſuſcepere *Balthaſar Bekkerus* et *Benedictus Spinoza*, qui tamen *Tarig Iellis*, *Ludouicum Meierum*, *Lucam*, *Fridericum van Leenhof*, *Franciſcum Cuperum*, *R. Moſen Germanum*, *Boulainuillerſium*, *Abrahamum Kuſelaer*, *Ioannem Norris*, *Henricum Wimarſium*, *Andream Curbachum*, *Theodorum Ludouicum Lau* et alios ſectatores habuit.

Philoſophiam moralem emendandam aggreſſi ſunt *Michaël Montanus*, *Petrus Charondas*, *Abrahamus Scultetus*, *Vincentius Placcius*, et Ius Naturae quidem *Hugo Grotius*, *Ioannes Seldenus* et *Samuel Puſendorſius* natiuo ſuo nitori reſtituerunt.

Philoſophiae ciuili praeter *Gracianum*, *Buddeum*, *Thomaſium* ac *Rudigerum* medicas attulere manus *Ioannes Bodinus*, *Traianus Boccalinus*, peſſimis autem conſiliis *Machiauellus* et ita dicti *Monarchomachi*; *Buchananus* ſcilicet, *Boucherius*, *Reginaldus*, *Miltonus*, et alii.

Exoticam Philoſophiam appendicis loco paucis perluſtraturi, obſeruamus ſequentia:

I. Indorum veterum Buddas, cuius inter omnes Aſiae populos maxima eſt auctoritas et veneratio, cum Siamenſium *Sommonacodomo*, Sinarum et Iaponenſium *Xekia* ſiue *Xaka*, poſt fata *Foë* ſiue *Fotoq* dicto, nec non cum *Puti* et *Buſdh* Indorum, Chinenſium et Iaponenſium populorum idem eſt. Duplex autem hic Philoſophus Philoſophiae genus habuit, tum vulgare, exotericum ſiue allegoricum, tum arcanum, intimae admiſſionis diſcipulis patefactum.

II. Gens Malabarica ſuos habet *Braminas* ſiue *Brahmanas*, quorum mores et inſtituta cum iis conſpirant, quae de *Brachmanibus* Indiae veteres tradiderunt. Liber illorum ſacer *Vedam* dicitur, inque certas claſſes diuiſi ſunt, inter quos *Iogiguels*, et *Gnogiguels* dicti familiam Philoſophorum conſtituunt.

III. Sinarum Gens Fohi quendam regni conditorem ac ſapientiae Sinicae parentem praedicat, qui et librum, *Tekim* dictum, ſcripſiſſe dicitur, cui acceſſere quatuor alii libri, qui quinque libros claſſicos Sinenſium conſtituentes *V-Kim* dicuntur, et a *Confucio* et *Memcio*, Philoſophis celeberrimis, commentario, *Suxu* dicto, illuſtrati ſunt, praeter quos et *Li Lalo Kuin* vel *Lao-Tan* nominis celebritatem conſecutus eſt, nec non *Cheucu* et *Chimci*, nouae Sectae *Iu-Kiao* dictae, auctores, quae hodie cum Sectis *Foë-Kiao* et *Lao-Kiao* in toto imperio Sinico obtinet.

IV. Iaponenſes Kobotum quendam ſummis efferunt laudibus, qui ex India in Iaponiam librum *Kiò*, id eſt, Pandectas *Xekianas* adtulerit. Quamuis vero *Secta Xekiana* ſiue *Fotokiana* magnam inter Iaponenſes nacta ſit auctoritatem, tres tamen religionis Sectae in hac gente florent, *Sintoiſtarum* ſcilicet, *Budſoiſtarum* ac *Sindoſiuiſtarum*.

INDEX

I. INDEX
PERSONARVM ET NOMINVM.

A.

Abaris 191 ſq.
Abbadius 797
Abulpharaius 98. 470. 480. 484
Adamus 37 ſq.
Adelmansfelden de 693
Aelianus 166. 179
Aeſculapius Memphites 125
Agatho 562
Agricola, Rudolphus 683 ſq.
Agrippa 751. 752
Ahreman 66
Albergonus, Eleuthrius 598
Albertus M. 593 ſeq.
Al Cendi, Iacob 483
Al Mamon 476
Al Razi 483
Alis 481
Am Ende, Ioach. Gottlob 936
Ammianus Marcellinus 115. 370. 373
Amore, Guilielmus de S. 585
Andreae, Sam. 837
Anglicana Itinerariorum collectio 1004
Anonymus cerimoniarum et conſuetudinum religioſarum auctor 979
Anonymus auctor hiſtoriae criticae Eclectiſmi 642 ſeqq. 688
Anonymus Auctoris aduerſarius Friſingenſis 613. 635 ſq.
Anonymus auctor vindiciarum aduerſus Sycophantas Iuuauienſes 546
Anonymus auctor Anti-Machiauelli 946
Anonymus auctor conſpectus literarii Benedictini 568
Anonymi auctores hiſtoriae vniuerſalis Britanni 180. 337. 476. 490. 969
Antoninus, Marcus 393
Antoninus, Florentinus 661
Antonius Nebriſſenſis 696
Apollonius 353
Aponius, Iac. 959
Aquilianus, Scipio 215. 220. 311. 316. 323
d' Argens 313
Ariſtippus 224
Ariſtoteles 238. 241. 318
Arnoldus, Godofr. 595
Athanaſius 830
Athor 140 ſeq.
Athoth 116
Auctor recognitionum Clementinarum 206
Auctor libelli περὶ ἑρμηνείας 288
Auguſtinus 13. 571. 585. 604
Auguſtinus Steuchus Eugubinus 27
Auicenna 485
Autolycus 235 ſq.
Aymonius 981

B.

Baldeus, Philippus 970
Baleus 19. 571. 591. 605
Banierius 107
Barbayracius, Io. 935
Bartholinus, Thom. 167
Basnage, Sam. 511
Baumgartenius 49. 87
Bayerus, Theoph. Sigfr. 64. 96. 97
Beauſobrius 434. 520. 522
Becherus, Io. Ioach. 913
Beesius, Ferd. Guil. 43
Beckerus 926 ſeq.
Benzelius, Henr. 381
Berengerius 633
Beroſus 41
Beſſario 22. 687 ſeqq.
Bibliander, Theodorus 473
Biccolo 620
Bierlingius 563
Bochartus, Sam. 43. 153
Bodinus, Io. 809. 938 ſq.
Boehmerus, Juſt. Henn. 587
Boernerus 675
Bonifacius 567 ſeq. 625
Brachmanes 92 ſeq.
Bradley 353
Brahe, Tycho de 914 ſeq.
Brahma 973
Brunus, Iord. 811 ſq.
Buchananus 948
Bucherus, Vrb. Godofr. 913
Buddeus, Io. Fr. 401. 872. 990
Buddeus, Carolus Frid. 873
Buffierius 904
Bulfingerus, Georg. Bernardus 900. 981
Burignius 929
Burlaeus 21
Burmannus, Petr. 948
Burnetius 258. 460. 779

C.

Cabiri 108
Caeſalpinus 721
Calanna, Petr. 799
Camis 1002
Campanella, Th. 824
Cantemirius, Demetr. 959
Cantapratenſis, Thom. 594
Canzius, Iſraël Theophilus 900
Capac, Manco 1007

Cardanus, Hieron. 816
Carneades 237
Carpentarius 907
Carpzouius, Io. Gottlob 424 ſeqq.
Carpzouius, Io. Benedict. 235. 246. 376. 453. 991
Carteſius, Ren. 843
Caſaubonus, Iſ. 587
Caſinenſis, Petr. 582
Caſperius, Io. 13
Caueus, Guil. 558
Caulacau 507
Ceillierius, Remig. 559
Cellarius, Chriſtoph. 369
Celſus 396
Centnerus, Godofr. 251
Chardine 999
Charlevoix 999
Charronius 766
Cheſne, Andreas du 590
Chin 991
Chryſoloras, Manuel 677
Chytraeus 24
Cicero 4. 244. 346 ſq.
Cleierus 998
Clemens Alexandrinus 47. 120. 139. 515. 518. 522. 525. 527. 541
Clericus, Dan. 240
Clugius, Chriſt. Gottl. 936
Cluuerius 309
Coccaius, Merlinus 624
Coccei, Samuel de 936
Coinae, Carolus le 563
Comnena, Anna 555
Condemirius 479
Conringius, Herrm. 600. 742
Conſtantinus, Rob. 680
Coſteus 28
Cranzius, Alb. 589
Craſſetius 100
Cremoninus 726
Creſcentia 679
Creuierius 563. 565. 618. 628. 631
Criſpus, Io. Baptiſta 229. 230. 234. 745
Crophius, Phil. Iac. 239. 248. 249
Crozaeus 969
Cudworthus, Rad. 358. 359. 547. 757
Cumberland, Rich. 837
Curio, Valentinus 677

D.

Dathe, Ioh. Aug. 322
Demiterus 907
Denores, Iaſo 347
Diaconus, Io. 559
Dickinſon, Edmundus 180
Dio Chryſoſtomus 64
Diodor. Siculus 57. 130. 148. 975
Diophantus 123
Dodwellus, Henr. 396
Doletus, Steph. 35
Dreierus, Chr. 25
Druidae 157 ſeq.
Druſius, Io. 433
Durandus 602. 603
Durandellus 602
Duraz, le Page 55
Duſii 171
Dutens, Ludou. 856. 903

E.

Ebertus, Adamus 472. 958
Eduardus, Confeſſor 578
Ego, Io. 579
Eilſchouius, Fr. Chriſtian. 262
Empedocles 309 ſeq.
Epictetus 209
Epicurus 5. 320. 331 ſeqq.
Epiphanius 507. 510. 515. 521
Eraſmus 694 ſeq.
Erneſti, Io. Aug. 404 ſeqq. 415. 549. 901
Euſebius 55. 239. 513 ſeq. 533

F.

Faber, Io. 239
Fabricius, Io. Alb. 40. 251 265. 335. 578. 599
Fabricianae bibliothecae medii aeui continuator 607
Fabricius, Chriſt. Carol. 472
Felden, Ioannes a 930
Feurlinus, Io. Conrad. 355
Ficinus Marſilius 689 ſeqq.
Foe 94
Folengius, Theoph. 714
Forellus, Henningus 249
Formay, Sam. 29. 32
Fredegarius 562
Freindius 475
Freytagius 27
Friſchmuthus, Io. 41
Friſius 24
Frobeſius, Io. Nicol. 902
Froelichius 18
Fugmannus, Io. Chriſtophorus 348

G.

Gagnierius 474
Galeus, Theoph. 232. 286
Gaſſendus 25. 40. 159. 233. 235. 318. 321. 336. 763 ſeq.
Gatakerus 345
Gaudentius Paganinus 240. 375
Geddeſius, Mich. 810
Gentius 497
Georgius Trapezuntius 691
Gerdilius, Hiacynth. Sigiſm. 13. 217. 219. 220. 221. 262. 267. 272. 278. 280. 282. 283. 293. 296. 300. 305
Geſnerus, Io. Matthias 289. 324. 351. 399
Giamaſpus 71. 960
Gimle 177
Godofredus, Iac. 370
Gorius, Ant. Fr. 368
Gottſchedius, Io. Chriſtoph. 886. 901
Graſwinckelius, Thom. 930. 933
Gregorius, M. 58 ſeq. 560. 636 ſeq.

Groti.

Grotius, Hugo 349. 1005
Gudenius, Henr. Phil. 567
Guido Aretinus 561
Gundlingius 347. 868 ſq.

H.

Haeberlinus, Franc. Dominicus 239. 563
Haldes, Io. Bapt. 979. 998
Hanſchius, Mich. 5. 384
Harenbergius 502
Harpocrates 129
Hartmannus, Georg. Volckmannus 886
Haſaeus 511
Hathuanus, Steph. 420
Hautiuillenſis, Io. 566
Heinius 258. 333
Hennepinus, Lud. 1007
Heraclitus 324
Herbertus, Thom. 71
Herodotus 132
Heſychius 17
Hieronymus 513. 531. 549
Hippocrates 324
Hobbeſius, Thom. 830
Hody, Humfred. 226. 597. 675
Hofmannus, Io. Adolf. 394
Hollmannus, Samuel Chriſtianus 243. 875. 936
Holſtenius, Lucas 280
Horus ſ. Or. 121
Hottingerus, Io. Henr. 471. 488. 958
Huetius, Petr. Dan. 91. 774 ſq.
Hydeus, Thomas 50. 61. 65. 74. 75. 419
Hypatia 381 ſeqq.

I.

Iablonskius, Paul. Ern. 102. 106. 111. 118. 119. 126. 129. 131. 137. 184. 338. 360. 440
Iamblichus 266. 269. 270. 414
Ickſtadius 896
Infans 630
Inghen, Marſilius ab 609 ſq.
Iobus 45
Ionſius, Io. 14
Ioſephus 275. 426. 429
Iouius, Paullus 23
Irenaeus 509. 514. 516. 521. 527. 528
Iulianus, apoſtata 370 ſqq. 375
Iuſtinus 225

K.

Kaempferus 1000
Kahlius, Ludou. Martinus 16
Kaiomaras 72
Kepplerus 910
Keyslerus, Io. Georg. 107
Khunrath, Henr. 785
Kircherus, Athanaſius 377
Klippoth 520
Koelerus, Io. Dau. 563
Koenigmannus, Andr. Ludou. 155
Kolbius, Petr. 1003
Kuhnius, Ioach. 159
Kuſterus 18

L.

Laertius 212
Laet, Ioannes de 1005
Lakemacherus, Io. Gottfr. 429
Lambecius, Petrus 24
Lamfredus, Io. Maria 182. 187. 189
Lamius, Io. 500. 670
Lanfrancus 580
Langius, Ioach. 899
Languetus, Hubertus 949
de Lapide, Iohann 748
Launoius 534. 610. 622
Laurenbergius, Petr. 225
Laut-ſe ſ. Laotan 990
Lehmannus, Io. Iac. 29
Leibnizius, Godofr. Guil. 5. 86. 108. 857
Lelandus, Io. 205
Leopardus, Paul. 25
Leporinus 853
Leyſerus, Polycarp. 494
Lightfootus, Io. 430
Lipſius, Iuſtus 762 ſq.
Lockmannus 98
Lucanus, Ocellus 313
Lucianus 198. 356. 441
Lucretius 189. 322
Ludewig, Petrus de 97
Ludolfus, Iobus 152
Ludouici, Carolus Guntherus 885
Lullius, Raymundus 681
Luzius, Io. 885
Lycopolita, Alexander 386

M.

Machiauellus 944
Macrobius 56
Maffeius, Scipio 187
Maffeis, Raphael Maffeus de 23
Maldonatus, Io. 622
Malmesburienſis, Guil. 575. 576
Mangey, Thom. 444. 452
Mariana, Iohannes 601
Marinus 15
Mariottus 861
Marre, Philippus de la 949
Marrier, Martin 576
Martinus, Iac. 81
Martinius, Petrus 370
Maſſuetus 515. 519
Maſtricht, Gerh. von 585
Mauſſacus, Iac. 11
Meierus, Gebh. Theodorus 594
Meiſterus, Chr. Frid. Georg. 905. 936. 944
Melanchthon, Phil. 712
Memcius 991 ſq.
Menes 133
Mercurius Triſmegiſtus 110
Merzius, Hieron. 729
Metrodorus 5
Meurſius, Io. 212
Meuſchenius, Io. G. 375. 929

Meyerus, Georg. Frid. 620
Mezlerus, Io. 580
Michaëlis, Dauid 418
Middendorpius 608
Mirkhondus 72. 479
Mithras 76. 88
Montanus 927
Montefalconius 75
Monteſquieus 951
Morellus, Guil. 24
Morinus, Steph. 100
Morlierius 597
Moſes 42 ſq.
Moshemius 48. 77. 79. 87. 95. 106. 175. 189. 321. 362. 363 ſqq. 384 ſq. 395. 402. 415. 481. 532. 544. 550. 558. 572. 573. 584
Muratorius 486

N.

Nauclerus 732
Naudaeus, Gabr. 50
Neitha 136
Nerius 944
Neldelius, Io. 728
Neutonus 57. 917 ſeq.
Nicolaus V. pont. Rom. 691
Niflheimur 177 ſeq.
Niphus 715
Niuers, Guil. Gabriel 561
Nizolius 697
Noachus 41
Noëllius, Franc. 993

O.

O-mi-to 990
Oberhauſer, Bern. 808
Occamus, Nicol. 605. 606
Ode, Iac. 428
Odinus 174
Oettingerus, Frid. Chriſtoph. 12. 461 ſq.
Olearius 497
Or ſ. Horus 121
Orpheus 206 ſq.
Orſi, Ioſeph. Aug. 444. 540
Oudinus, Caſim. 554. 579

P.

Pamelius 540
Panormitanus, Ianus Vitalis 593
Panſa, Mutius 27
Papebrochius, Dan. 554
Paracelſus, Theophr. 782
Parma, Ioannes de 585
Parue, Carolus de 542
Patricius, Franciſc. 244. 754
Paullus II. pont. Rom. 692
Pearce, Zach. 368
Pelloutierius 155. 158. 161. 163. 165. 171. 173. 186. 191. 307
Pendaſius, Fr. 718
Perron, Anquetil du 67. 78
Petitus, Petrus 312
Pezius, Bern. 579
Pfaffius, Chriſt. Matth. 361. 403
Pfannerus, Tob. 27
Pfeifferus, Aug. 491
Pflugrad, Dan. Chriſt. 351
Philaſtrius 443
Philelphus 677
Philo 4
Philodemus Gadarenſis 350
Philoſtratus 17
Photius 286
Phtha 118
Piccolominus 718
Picus Mirandulanus 690
Planerus, Io. Andr. 926
Platina 669
Plato 227 ſeqq. 314
Pletho, Georg. Gemiſtus 22
Plinius 343
Plotinus 516. 517. 529
Plouquetus 216. 285. 303. 335. 336
Pluche, de la 56. 154
Plutarchus 190. 343
Pocciantius, Mich. 945
Poiretus 789 ſq. 793
Polignac, Melchior de 332
Pollenus 590 ſeq.
Pomponatius 713
Porphyrius 11. 140. 209. 276. 412. 438
Porta 714 ſeq.
Poſtellus 27. 797 ſq.
Preuoſtius 999
Preuſerus, Io. Frid. 229
Prideaux, Humphr. 48
Pſellus 556
Pufendorſius 934
Pythagoras 257 ſeqq. 297 ſeq.
Pythagoriſtae 342

Q.

Quintilianus 247

R.

R. Iſaac Ebn Sid 601
Ramus, Petr. 905 ſeq.
Raynaudus, Theoph. 661
Regiſius 28. 855
Reimmannus, Iac. Frid. 43. 122 ſq. 152. 978
Reinbeck, Io. Guſtau. 900
Reizius 399
Renaudotius 48
Reuchlinus 732. 747. 750
Richius, Edmundus 596
Rithalerus, Mich. 786
Ritterſhuſius, Conr. 587
Rogerus 976. 999
Rooſi 1001
Roſcellinus 619
Roſſi, Ioannes 591
Roſweydus, Herbertus 94
Rothius, Io. Henr. 973
Rothfiſcherus, Franc. 706. 808

S.

Sala, Antonius a 22
Salmaſius, Claud. 492
Sariſberienſis 641 ſeq. ſeq. 652 ſeq.
Satrus, Matth. 555
Schallerus, Iac. 398

Schelwigius, Sam. 958
Scheurlius, Iul. 906
Schmidius, Io. Andr. 239
Schoettgenius, Chriſt. 422. 456. 457. 460. 502
Schottus, Andr. 287
Schubertus 30. 143. 150. 187. 198
Schuckfordus 57
Schultenſius, Alb. 45
Schulzius, Io. Henr. 131
Schuzius, Gottf. 163. 167. 174. 175. 178
Schwabe, Io. Ioach. 159
Scioppius 763
Seelen, Io. Henr. 573
Seldenus 419. 932
Semmlerus, Io. Salomo 530. 535. 536. 537. 538. 539. 541. 542. 550
Seneca 185
Sennertus, Dan. 765
Seſoſtris 975 ſeq.
Seuterus, Matth. 32. 984
Sextus Empiricus 7. 148
Sgurobulus Syluester 676
Siaca ſiue Xaca 1002
Sidonius Apollinaris 320
Silentiarius, Paulus 383
Simonius, Rich. 52. 734
Sleuogtius, Paullus 627
Socrates 222
Sommierius, Claud. 335
Sommonacodomus 969
Sorbierius 766
Spelmannus, Henr. 579
Sperberus, Iul. 795
Spinoza 922
Stanleius, Thom. 30
Staudigl, Vdalr. 613. 704
Stillingfleet, Ed. 101
Strabo 198
Strato 245
Struuius, Burc. Gotthelf 16
Suidas 36
Syluius, Aeneas 630

T.

Tacitus 170
Tamerlan 487
Tartaretus, Petrus 732
Tatianus 35
Tayditz, Petr. 396
Teleſius 758
Tertullianus 539. 540
Thales 36. 213 ſq.
Thebeth Ebn Korra 97 ſq.
Themiſtius 388
Theodoretus 513. 524
Theut 169
Thierſius, Io. Bapt. 639
Thomas de Aquino 595
Thomas, Anglus 851
Thomaſius, Iac. 26. 61. 222. 278 286. 289. 617
Thomaſius, Chriſt. 859. 931
Thomaſſinus, Ludou. 563
Thoth 110 ſq.
Thummigius, Ludouic. Philippus 901
Tillemontius 353
Timur Beck 478
Tolandus, Io. 158. 380
Trapezuntius, Georg. 22
Tribbechouius 620
Trincauellus, Vict. 607
Trithemius 588
Tſchiwen 972
Tubero 344
Twergi 196
Typho 149

V.

Valeis, Io. 19
Valerius Maximus 176
Valhalla 177
Vandoperinus, Defid. Iac. 24
Vaygrius 772 ſq.
Vega, Garcilaſſus de la 1007
Velleius 297
de Verulamio, Fr. Baco 821 ſq.
Victorius, Petr. 716
Vignoles, Alphonſus de 982
Villanouanus Arnoldus 600
Virgilius, Polydorus 574
Virginius Caeſarinus 690
Vitringa, Camp. 401. 416
Viuis, Lud. 23. 614. 696
Voetius, Giſb. 949
Voltarius 28
Vorſtius, Guil. 42

W.

Wachterus, Io. Georg. 51. 100. 105. 128. 142. 436 ſeqq. 445
Wagnerus, Io. Valentin. 901
Walchius, Chriſt. Guil. Franc. 402. 990
Warburtonus, Guil. 202. 357
Weigelius 787 ſq.
Weiſſius, Vdalr. 421. 614. 616
Welſchius, G. Hier. 658
Welſerus 571
Werdenhagenius 803
Werenfelſius, Sam. 271
Werensdorfius, Io. Chriſtoph. 377 ſqq.
Weſſelus 611
Wieſandus, G. Steph. 563
Wolfius, Chriſt. 878 ſq.
Wolfius, Hieron. 24
Wollius, Chriſt. 394
Wopke, Thomas 348

X.

Xekia 94
Xenophanes 317

Y.

Yam 993
Yezdan 66
Yezidaei 66
Yncas 1007 ſeq.

Z.

Zeno Eleates 241. 318
Zigelbauer, Magnoaldus 559
Zimmermannus 904
Zonaras, Io. 553. 555
Zoroaſter 59 ſeqq. 518
Zwingerus, Theodor. 680

II. INDEX
RERVM ET MATERIARVM.

A.

Abaelardus, a timore dei quare declinauerit 590

Abaridis, hominis Scythae hiſtoria, fabuloſa eſt 192 ſq. habet origines Scythicas 194. dogmata 195 ſeq. eius ſagitta 194

Abulfaraii locus quidam de ſocietate quadam literaria, Perſico-Arabica 481

Acanthius. Eius liber de antiqua philoſophia ex Platone, laudatur 228. Putat, platonicam philoſophiam ex fontibus hebraicis emanaſſe ibid.

Aegyptii antiqui, eorum ſacerdotes Viſionem dei et *θεοπνευστίαν* iactant, 113. praeparant ſe ad eiusmodi viſiones 114. Aegyptiacarum literarum tres claſſes 116. Aegyptiaca lingua vulgaris in cognoſcendis Aegyptiorum antiquitatibus non contemnenda eſt 117. de eorum ſacerdotibus Jablonskius optime diſputat 118. Symbola et imagines apud eos cur inuentae fuerint 119. Arcani diſciplina eorum 120. Eorum ſacerdotes ſunt fraudulenti 122. Quae fuerit eorum ſcientia arithmetica et geometrica, 122 ſq. ipſorum ſcientia Aſtronomica fuit vulgaris 123 ſq. item Muſices peritia eorum popularis fuit, 125. de ſtudio rei medicae inter eos 126. de ſcientia eorum aſtrologica 127 ſq. Eorum dii, an antea homines fuerint, 131 ſq. ſq. exiſtimarunt, naturam diuinam per totum mundum diffundi, 134 ſeq. daemonologia Aegyptiorum 139. formula precum funeralium 140. Coſmogonia 140. emanationi rerum omnium ſauent 142. Cultus ſiderum 145 ſq. Iuris diſciplina, 148. de antiquiſſima eorum aetate nihil certi conſtat 102. Aegyptiacarum rerum notitiae ſumma eſt incertitudo 103 ſq. His non debet originem philoſophia graeca 105. ſacerdotum tres claſſes 440 ſeq. eorum religio et conſuetudines quomodo ad Indos tranſierint 975

Aeſculapius Aegyptiorum, quis fuerit 125 ſq.

Aethiopia vetus Eius fines 152

Ahreman, diabolus Maguſaeorum 66

Αἰὼν et ἄνθρωπος ſibi opponuntur ab Epicteto ap. Arrianum, 417. alio ſenſu Orientales ceperunt ib. Eph. II, 1. *αἰὼν τοῦ κόσμου τούτου, ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος* Principem Spiritum, vel potentiam naturae aeternae ſignificat 417

Albertus magnus. Epitaphium Panormitani in eum 593. Eius ignorantiae ſpecimina nonnulla 594. diſcipuli eius aliquot ibid.

Alchemiſtica ars ab Agrippa vanitatis accuſatur 751

Alexandrinae bibliothecae incendium deſcribitur 7 ſq. philoſophiae origo 361

de Alliaco, Petrus, cardinalis. Edicto regio Ludouici XI. cum aliis Nominaliſtis, eius quoque dogmata proſcribuntur 610

Almamon codices graecos bibliothecae Alexandrinae autographos igne deleri iuſſit, 10. ad eum gloria literarum prouehendarum merito refertur 476

Alphonſus rex, quo ſenſu prouidentiam diuinam et mundi fabricam accuſauerit 601

Al-Razi, Arabs celeberrimus, laudatur ab Abulſaraio 484

Alphonſus Arragoniae rex incredibili literarum amore excellit 679

Americanae gentes, habent leuem dei cognitionem, 1005. credunt, ens ſummum ex ſe emiſiſſe ſpiritus magnos, qui emanationis lege cuncta in mundo efficiant

ciant 1006. huic enti aduerſari ens quoddam contrarium ibid.

Ammonii Saccae, hiſtoria difficilis et incerta eſt 362 ſeq. eum a ſacris Chriſtianis palam non defeciſſe, docet Moſhemius 363 ſq. ſq. Eius rationes diiudicantur 365 ſqq. Sectarum omnium, itemque religionum concordiam molitus eſt 385. docuit, Chriſtum in animo habuiſſe, veterem ſapientiam inſtaurare ibid. ex Orientali Perſarum et Indorum ſapientia, et ipſe, et alii ſimiles ſua hauſerunt ibid.

Anaxagoras. De eius ſyſtemate phyſico legendus eſt Gerdilius 219. Quo ſenſu vocabulis: Mens et Animus vſus ſit 220

Anaxarchus, Eudaemonicus, quare hoc cognomine ſit appellatus 323

Anaximandri, philoſophi Ionici, ἄπειρον, quid ſit, non conſtat, 217. Eius opinio de Terra 218. de placitis eius Aſtronomicis differit Weidlerus 218

Andreae, Valent. Ex *Alethea* eius et *turri Babel* excerpuntur quaedam in fraternitatem Roſeae Crucis dicta 796

Anglorum inſtitutum duplex, quo partim Hiſtoriam vniuerſalem Orbis habitabilis, partim Itinera nautica complexi ſunt, diiudicatur 18

Anima hominis, de ea curioſe diſputat Bodinus 943

— *mundi*, quo ſenſu Pythagoras deum hoc nomine appellet 297 ſq.

Animalia rationalia neſciunt, quid ſit anima rationalis 924

Animalcula ſpermatica fuerintne iam Hippocrati, vel omnino Veteribus nota 324-330

Ἀνθρωπογονία, de, ſententia auctoris Veteris libri *de diaeta* placitis eius propoſitis explicatur 325 ſq.

Antimachiauellus meritis laudibus condecoratur 947 ſq.

Antonini imperatoris Hiſtoria, vnde poſſit peti 391. ſub eius imperio recruduit priſtina Chriſtianos accuſandi licentia 392. a philoſophis in Chriſtianos exacerbatus eſt ibid. Qui factum fuerit, vt ſub hoc imperatore philoſopho Chriſtianorum conditio tam miſera fuerit 392 ſeq. de verſione librorum Antoninorum Hofmanniana iudicatur 394 ſq.

Apollonius. Vita eius a Philoſtrato ſcripta, conuerſa in linguam Anglicam eſt a Carolo Blount 353. a Tillemontio inter biographias imperatorum edita eſt ibid. Imagines magicas conflaſſe dicitur 354

de Apono, Petrus. Recte *Apono* ſcribitur 599

Apuleii Lucius in aſinum mutatus, quo conſilio ſcriptus ſit 356 ſq.

Arabum Philoſophi praeſtantiores ex Abulpharaio enumerantur 470 ſq. item medici 475. quo tempore literarum ſtudia inter eos efflorueriut 476. libros Graecos veterum ſcriptorum perperam in linguam ſuam verterunt, et cur? 492 ſeq.

Aquiliani, Scip. de placitis philoſophorum ante Ariſtotelem liber, iterum editus eſt 215

Aretini, Guid. inuentum in arte muſica 577

Ariſtippus, Cyrenaicus philoſophus, cur inuidorum calumnias expertus ſit 224 ſq. in Φιλοκομψίᾳ modum exceſſit 225

Ariſtoteles. Qui de eo ſcripſerint 238. de eius imagine ab Vrſino propoſita 239. omnes eius imagines tonſae raſaeque extant 239. hiſtoriam naturalem innumeris fabulis repleuit 240. vindicat ſibi Logices inuentionem 241. Laudandus eſt propter conatum hiſtoriae naturali certius per exempla fundamentum ſubſternendi 242. notatur in eo, quod phyſiologiam metaphyſicis notionibus obſcurauerit, 243. ab eius doctrina Hieron. Rhodius primus declinauit 244. eius philoſophia ab haereticis contra fidem orthodoxam adhibetur 534. eius libros morales audire in Academia Pariſ. iubentur omnes, qui ad honores academicos adſpirant 586. Ab eius placitis in Germania, in phyſicis diſceſſit Senner-

tus 765. graecus graecique eius interpretes in ſcholis proponuntur, a quibus? 701

Ariſtotelica philoſophia. Cur a reformatoribus Philoſophiae recentioribus, Platonicae praelata ſit, vt diſputatio prodeat, optatur 745

Arnoldus Villanouanus chemiae arcana tractauit 600

Aſpaſia, ſophiſtria, magni nominis inter Graecos fuit 221 ſeq. fuit vero etiam famae ſuſpectae 222

Aſtronomica ſcientia Chaldaeorum rudis et tenuis eſt 57

Atheiſmi maculam a viris doctis, perperam eo crimine accuſatis, abſtergere voluit Zimmermannus 904

Athenagoras et Clemens Alex. primi, vel inter primos fuerunt, qui Platoniſmum immiſcerent euangelicae doctrinae 531 ſeq.

Athenienſis ciuitatis ius pro temporum diuerſitate diſtinguendum eſt 248

Athor, Aegyptiorum numen, quale fuerit 140 ſq.

Atlas. Fabula de eo originis Aegyptiacae eſſe dicitur 154

Atlantici, inter Lybiae populos, qui fuerint 154

Atomorum nomen inuenit Epicurus 320. Syſtema optime expoſuit Gaſſendus 321

Auicenna. In mortis eius genere inconſtantes ſunt ſcriptores Arabes 485

Autolyci. De Autolycis, diſſeruit Carpzouius, Io. Bened. 235. Autolycus, mathematicus, quo tempore vixerit 236

B.

Baco. Vnus Pariſiis linguarum ſtudia cum ſtudio theologiae et philoſophiae coniunxit 596

Bagdadum vrbs, ſedes literarum atque literatorum inter Arabes 487

Barbarica Philoſophia, quid denotet? 35

Bardas, imperator, Sec. IX. ab eius tempore diluculum philoſophiae in imperio Graeco exortum eſt 553. Scholas conſtituit, iisque communem doctorem praefecit 555

Bardi, Celtarum poëtae fuerunt 160

Baſilides, Gnoſticus, quis fuerit 508. Quale eius ſyſtema fuerit ib. de eius Caulacau vehementer diſſident interpretes 508 ſeq. 511: loci Irenaei, Theodoreti et Epiphanii de eo proferuntur 509 ſeq. *Belloſobrii* ſententia repudiatur 511. ducta eſt eius philoſophia e ſyſtemate orientali 512. obſcuris vocibus implicuit philoſophiam ſuam, cur? ibid. cur voces barbaras in ſyſtema ſuum adhibuerit, 513. Calaucau fuit vnum ex principiis eius emanationis ib. quam emanationis ſeriem, ordinemque conſtituerit 514 ſq. Aeones eius fuerunt Principia ſubſiſtentia, non, perfectiones diuinae, nunquam ab ea ſeparandae 515. vnde mala in mundum veniſſe putauerit 516 ſeqq. Loci Clementis Alex. et Irenaei hac de re in concordiam rediguntur 517 ſeq. plures coelos ſtatuit 519. item, angelos mundi gubernatores. 519 ſeq. Remedium malorum ſtatuit mentem diuinam, proximam a deo aeonem 521. Chriſtum non pro vero homine habuit 521 ſq. Belloſobrius, hoc negans, refellitur, 523. ſeruatorem hominum, et malorum depulſorem vocat Caulacau 524 ſeq. Initium ſalutis conſequendae capiendum putat a timore ſpirituum malorum 525. Inſignis Clementis locus in eam ſententiam explicatur ibid. ſeq. Quam *electionem* docuerit 527. Cur martyrium reiecerit, ibid. Idolothyta repudiauit, libidines conceſſit, et magiae fauit, 528. quae contra Belloſobrium defenduntur ibid. ſeq. an reſurrectionem ſaluatoris iſtius veram ſtatuerit 529

Baylius. Ephemerides eius laudantur 776. Eius Dictionarium valde commendatur 777. quid in eo opere deſiderandum ſit, indicatur ib.

Baxra, vrbs Arabiae celebris, mater et nutrix hominum eruditorum 483

Belus, quis fuerit, incertum eſt 54
Beroſus, aſtronomus, vtrum ſit idem cum eo Beroſo, cuius Hiſtoria laudatur, dubium eſt 53
Bibliotheca Alexandrina et Capitolina conflagrarunt 7, 8. item Byzantina et Antiochena 9
Blount, Carol. vertit vitam Apollonii a Philoſtrato ſcriptam 353. in ea re impie verſatus eſt ibid.
Bodinus, Io. omnibus ſcriptis ſuis praefert metaphraſin ſuam et commentarium in Oppianum 939. character eius ib. libri eius de magorum daemonia, abſurdiſſimi ſunt 939 ſeqq. eius theatrum vniuerſae naturae recenſetur et diiudicatur 941 ſeq. vbique in hoc libro conatur phyſicam et metaphyſicam Ariſtotelis euertere, 943. magnam notitiam veteris philoſophiae adſperſit in hoc libro, ib. ſcripſit etiam libros de republica, 944
Bonaventura. Laudatur propter vitae integritatem, et eruditionem tum philoſophicam, tum myſticam 595
Bonifacius, Germanorum apoſtolus. Magna fama eſt meritorum eius in rem eccleſiaſticam, 567. ſed rem literariam et philoſophiam parum iuuit, 568. Contrarium male aſſeruit *conſarcinator conſpectus literarii Benedictini* 568 ſeq. qui refutatur, 569 ſeqq. laborat in primis craſſiſſima rerum philoſophicarum ignorantia, quod illuſtri quodam exemplo demonſtratur 571 ſeq.
Brachmanes Indorum. Deliria ingenii Poſtelliani de his 90. Huetii ſententia 91. Vnde nomen eorum ſit 91. Eorum inimicitia aduerſus Sammanas 92
Bridſertus, Monachus, matheſeos et chronologiae peritiſſimus fuit 574
Britanni Sec. XVII. coepere, contemta Ariſtotelis philoſophia, Platonem ſectari 736
Bruckeri, de iis ſcytharum fabulae 196. not. g.
Brunus, quare contemſerit Ariſtotelem 811. ſed non in metaphyſicis 811. Iudicii eius inconſtantia notatur 811. hiſtoria de eius commoratione in Acad. Pariſina incerta eſt, 811. παραδοξοφιλία multos ſibi aduerſarios peperit 812. de eius exilio 813. aſſertiones eius cum ſyſtemate Spinozae non congruunt, 815. liber eius *Spaccio della beſtia trionfante* ex librorum atheorum numero eximendus eſt 816
Buchananus in famam Mariae reginae graſſatur 948
Budda, Indorum philoſophus. Nonnulla de eo 94
Buddei animus iniuriae patiens et manſuetus laudatur 872. Sententiam de Ebraeorum Philoſophia cabbaliſtica mutat 878 ſeq.
Bullo gratiarum actio publica decernitur pro egregiis fidei Nicaenae vindiciis, 533
Burignonia. Eius dogmata paradoxa 790
Burſa vocabatur medio aeuo Communio Scholaſtica, inde burſarii 608

C.

Cabbala. Cabbaliſticae philoſophiae quas origines tribuerit *Schoettgenius* 422. Purior cabbala ſ. veteris eccleſiae traditio ſeculo ante C. N. vltimo plane obſcurata fuit 424. Eius origines, ratio et triplex ſignificatio explicantur 455 ſq. Cabbala Aegyptiaca in ſyſtema fanaticum ex Aegypto in Palaeſtinam illatum corrupit cabbalam doctrinalem eccleſiae Iudaicae 459. exegetica et metaphyſica male a viris doctis confuſae ſunt 758
Cabiri, dii Aegyptiorum et Phoenicum, qui fuerint et vnde venerint 107 ſqq.
Caeſalpini religio tota fuit Peripatetica 722. Eius principia metaphyſica et phyſica proponuntur - 723 ſq.
Canadenſium ſapientia exilis et manca eſt 1004
Campanella, Thom. regnum ſuperioris Calabriae adſpirat 825. qua poena ſit affectus ibid. quam methodum literarum tractandarum propoſuerit 826. quem ordinem in legendis philoſopho-

rum libris ſeruari iuſſerit, 826. quid in eo deſiderandum ſit, 827. demonſtrat immortalitatem animae 827. ex numero Athcorum eximendus eſt 828 ſeqq.

Cantus eccleſiaſtici addiſcendi difficilis methodus Sec. VII. ſeq. 561

Capac Manco quis fuerit, et quomodo feros Peruvianos ad humanitatem et religionem ſaniorem deduxerit 1008 ſeq. Coniecturae de tota *Capaci* hiſtoria proponuntur 1011 ſeq.

Capitolina bibliotheca, Commodo imperante, conflagrauit 8

Cardanus. Eius Ephemeron recenſetur 817. Educatio et literarum amor in eo commemorantur 817 ſq. Spiritum familiarem ſe habere profeſſus eſt, ib. de dementia eius et ἀνωμαλίας in agendo cauſſis 819. in ſcriptis eſt plagiarius et recentioribus inprimis Platonicis multa ſurripuit 820

Carteſius, Ren. Inſectatur Ieſuitas 844. ad Enthuſiaſmum propenſus eſt 846. quibus amicis vſus fuerit ib. Theologorum Leidenſium animi in eum accenduntur, 848. praeſtat Gaſſendo 848 ſeq. aduerſarium nactus eſt Huetium, et alios 850. quos defenſores habuerit ibid. incautiores ipſo ſunt eius diſcipuli 851. eius doctrina de paſſionibus innumeras contradictiones habet 856

Caulacau Baſilidianorum. Diſſertatio de eo Auctoris 507 ſq. ſq. vid. *Baſilides*.

Carneades, cur pro Philocomo Epicomus dictus ſit 237. vbi effigies eius propoſita ſit 237. aetas eius, ex auctoritate Petauii 237 ſq.

Carolus M. Quas artes iuſſerit in ſcholis docere 563 ſq. barbaries literarum iſtius aetatis 564. *Fleury* eam male ad ſolam barbariem dictionis refert 564 ſq. in eius aula Schola Palatina nobiliſſima eſt 565

Cato, M. Porc. philoſophiam Pythagoream diſcit 341 ſq. ſed Sectam Ionicam vehementer vituperauit 343

Celſus, Origenis antagoniſta, a Celſo Epicuraeo diſtinguendus eſt 395. Quis fuerit, de eius aetate, placitis, religione etc. e praefatione Moshemiana librorum eius adv. Origenem, narratur 395 ſq. ſq. pauca quaedam ad ea quae Moshem. diſputauit, notantur 398.

Celtae. Eis ignotus fuit literarum in ſcribendo vſus 156. Eorum ſedes 156. Hiſtoria de iis Pelloutieriana laudatur 156. Eorum res non debent cum rebus et antiquitatibus Romanorum et Graecorum confundi 157. Eandem Celtae et Sarmatae in Europa gentis originem habent, quam habebant Perſae et Medi in Aſia, 161. a Celtis, qui Illyricum repleuerunt, orti ſunt Vindelici, 162. Celticae religionis apud Auguſtanos memoria extat, 162. Adorauerunt deum ſpiritualem 164. Emanationem omnium rerum, vt alii antiqui populi, defendebant 165. An fuerint ab atheiſmo liberi, ib. ſq. fatum Stoicum admittebant, 167 ſq. Saxis, lucis, cauernis numina praeficiebant 169 ſq. an Spiritus intermedios eſſe tradiderint 171 ſq. Immortalitati animae aſſentiuntur 173 ſeq. eorum opiniones de futura vita poſt mortem, 176 ſqq. metempſychoſi non fauent 176 ſeq. hoſtias humanas mactabant 179

Chaldaei, non ſunt coloni antiquorum Aegyptiorum, quod contendebat Wachterus 51 ſq. eorum ſcientia aſtronomica rudis 57

Characteres philoſophantium ex vero exprimere, difficile eſt 915

Ching, Sinarum imperator, libros ſinicos ſacros iubet comburi. 993 ſqq. Cur? 995

Chriſtianorum fortitudo in obeundo martyrio, pertinaciae et animi obſtinationi a gentilibus tribuitur 393

Chryſolorae epitaphium 677

Chutaei, Samariam coloni deducti ſunt a rege Aſſyriae, 419. quiſnam populus hi fuerint ibid. ab his πυρολατρεία Samariae introducta eſt 419

Cice-

Ciceronis libri de officiis. Quid tractatum ſit in iis 346. Eius philoſophiae moralis compendium dedit *Denores*, 347 ſeq. Commemorantur alii de eius Philoſophia ſcriptores 348
Clemens Alex. inter primos fuit, qui doctrinae chriſtianae dogmata admiſtis philoſophiae falſae decretis corrumperent 540 ſq. ἄλογα et ἄσοφα eius demonſtrauit Semlerus 541. Quirinus, Cardinalis, male in Sanctorum catalogum inſeruit eum 541
Cnephus ſ. Cnuphus Aegyptiorum quis ſit 134 ſq. 143
Coccei, Samuel de, laudatur propter merita et doctrinam 937. *controuerſias* ſcripſit *de principio* iuris vnico et genuino ib. Iuris naturalis, ab eo ſcripti, argumentum 937
Codicum graecorum antiquorum, vnde penuria orta ſit 10
Columnae Sethianae. Fabuloſa ſunt, quae de his narrantur 38 ſq.
Confucius narrat, ſe ſuam ſapientiam a veteribus accepiſſe 987
Confuciani philoſophi principes 988
Conringii Epitaphium, auctore Meibomio 741 ſq.
Conſtantinopolitana in aula hoc obtinuit, vt ſummus quidam rerum literariarum et philoſophicarum moderator conſtitueretur 555
Conſtantinus, Caſinenſis, inter Arabes non ſolum Phyſicen et Aſtronomiam, ſed Necromantiam quoque didicit 582
Copernicanum Syſtema contra Gaſſendum refutat Morinus 770
Coranus, (Al Coran) de coëlo delapſus et increatum dei verbum dicitur 489 ſeq. *Motazelitae* in hac re a Sonnitis diſſident 490. Caliphae ex Abaſidum gente idem negant 490. Quae controuerſiae et perſecutiones hinc ortae fuerint 490
Corduba, multos homines eruditos protulit. 389. *Patricia* cognominata eſt ib.
Coſmogonia. Aegyptiorum de ea ſententia 140 ſqq.
Creatio mundi, ex mente Indicorum theologorum 972
Critolai, Phaſelitae, Hiſtoriam expoſuit Io. Bened. Carpzouius 246
Cynoſarge, quid? 248

D.

Daemonologia a Cardano excogitatur 818
Damaſcenus. Memorabilia quaedam de eo 554
Democritus, philoſophus, inſtitutus eſt a ſacerdotibus Aegyptiis, non autem initiatus 319. praecipit, cadauera melle condienda eſſe 321
Denores, Iaſonis, inſtitutio in Ciceronis philoſophiam de vita et moribus laudatur 347. et quid in ea deſiderandum ſit, indicatur 347 ſq.
Deus an impoſſibilia facere poſſit, diſputatum olim eſt 802. quis ſit, ex mente theologorum Indicorum 972
Dialectica Platonis quomodo a ceterarum ſectarum Dialectica differat 231 ſq.
Didymi eruditio philoſophica valde laudatur a S. patribus 549 ſq.
Diogenes Laërtius primum in lucem protractus eſt et latine verſus ab Ambroſio 678. Quid de hac verſione iudicandum 677
Draco, legibus Athenienſium immutabilem auctoritatem tribuit 211
Druidae Celtarum, vnde nomen habeant 158
Dunſtanus Presbyteros vxoratos a ſedibus ſuis deiicit 574. Calumniis et inuidia premitur, quare? 574
Durandus. Quae controuerſia de Concurſu dei cum cauſſis ſecundis ei cum Thomiſtis interceſſerit 602. Recenſentur et laudantur eius Principia, in amplectenda ſcriptura ſacra et humanae auctoritati poſtponenda 603 ſq. in iis, quae dubia ſunt, eccleſiam *catholicam* vult adiri 604. ſed Romanam falſo intelligit ſub Catholicae nomine 604

Δύναμις in Syſtemate emanatiuo, quid? 987

E.

Ebraeorum philoſophia in magna exiſtimatione verſabatur ap. Halenſis academiae doctores 872

Eclectica philoſophia poteſt in ſectariam tranſire 793. eius ſtudium inde a Sec. XVI. maxime viguit 807. eam oppugnat *Oberhauſer* 808. in contemnenda ea ſubinde coecutiuerunt viri magni 808. Eam impediuit Monachiſmus 808

Eclectiſmi Hiſtoriae criticae ſcriptor Hiſtoriam philoſophicam Autoris ſuſpectam reddere tentat 644 ſq.

Eduardus, *Confeſſor*. Editham Godwini filiam ducit vxorem, ſed non attingit 578. Ex potiorum populorum Legibus meliores ſeligit ib.

Eloquentia, quid valeat in fatis rerumpublicarum vrgendis 825

Emanationis Syſtema, quale ſit inter gentes Indicas 973

Empedocles, quare ſplendide vixerit 309. ſumſit coronam Delphicam ibid. Eius placita vbi explicata legi poſſint 310. Mundum partem dixit vniuerſi, quod materiam complectitur 311. non ſecutus eſt placita Anaxagorae vel Democriti et Epicuri 311

Encratitarum haereſis vnde? 536

Enthuſiaſmus apud Indas qualis ſit, et vnde? 977

Epicharmi, verſiculi quidam, a Laërtio ſeruati, explicantur et a *Gudiana* interpretatione vindicantur 311 ſq.

Epicurus. Qui de eo eiusque ſecta ſcripſerint 331. Eius philoſophia tripliciter diuiditur ib. ad moralem philoſophiae partem omnem philoſophiam reuocabat ib. Eius principium, *Ex nihilo nihil fit*, quis explicuerit 332. quo ſenſu tempus incorporeum dixerit 332. Eius ſententiam de idolis in oculos ex obiectis irruentibus explicat *Heinius* 333. Eum ſecuti ſunt cum plebe romana etiam proceres 350

Epicuraei fabularem Sapientiae methodum improbant 201. quam corporis reſurrectionem ſtatuerint 322

Epiſtolae virorum doctorum ſunt optimi hiſtoriae literariae fontes 748. Reuchlini rarae ſunt ib.

Eruditionis humanae campus in quatuor facultates diuiſus eſt 6

Eſſeni. Quaenam eorum origines ſint 433. an ſolem adorauerint 434. Tractabant medicinam quandam Empiricam 434 ſeq. eos inquatuor claſſes diuidit *Wachterus* 436. eorum *ἀγγελοδουλίᾳ* ad Cabbaliſtarum mentem expreſſa eſt 437. habebant ſua ex ſyſtemate emanatiuo 437 ſq. An ſacrificia inter eos in vſu fuerint, diſceptatur, et contra Moshemium negatur 438 ſeq. nugae *Wachterianae* de hac ſecta proponuntur 445 ſq. Ieſum eſſe Eſſaeum, idem defendit ibid.

Etruſcorum origines ſunt incertiſſimae 180. Dickinſoni de iis nugae 180 ſeq. fuerunt Celtarum propago 181 ſq. Eorum Phyſiologiae cum Stoicis aſſertis conſenſus aduerſus Lamfredum defenditur 183 ſq. ſq. In eorum ſcholis *κεραυνοσκοπία* tractatur 188. Eruditio rerum philoſophicarum non magna fuit 189

Euſtathii, Legati ad Saporem, eloquentia non adeo magna fuit 370

F.

Fabricii, Io. Alb. praefixa Aſtrotheologiae Derhamianae commentatio laudatur 779

Felicitas eſt finis philoſophiae 5

Fetiſchii, ſunt ſubordinatae virtutes diuinae apud Nigros 1004

Ficinus, Marſil. praeter modum laudatur a Pocciantio 689

Fluddi philoſophiam examinauit Gaſſendus 788

Fokius et *Noachus* eadem perſona fuiſſe dicitur 984 ſqq. contra hanc hypotheſin nonnulla afferuntur 985 ſeq.

Formay

Formay epitomen hiſtoriae philoſophicae edidit 32
Fraternitas Roſeae Crucis. Libelli de hoc argumento rariores quidam recenſentur 794. ſodales eius ſunt eccleſiae euangelicae addicti ib. exagitantur in libris Val. Andreae 796
Friderici II. imperatoris laus 584
Friſchmuthus traditiones Iudaeorum de praeceptis Noachiticis explicuit 41

G.

Galenus non poteſt Atheorum catalogo inſeri 359
Gaſſendus hiſtoriam philoſophiae dogmaticam propoſuit in Syntagmate Philoſophico 25. cur libros exercitationum aduerſus Ariſtoteleos non perfecerit 767. Eius liber de *Vacuo et Atomis* refutatur a Morino 770. item, eius defenſio Syſtematis Copernicani ib. cur ſectam non habuerit 770 ſq.
Gauri ſ. Ghebri Perſarum, qui fuerint 59
Geſneri, Io. Matth. diſſertatio de. Ψυχαῖς Hippocratis excutitur 325 ſq. ſq.
Gerbertus. Eius ſcientia abſtruſa excuſatur 576
Giamaſpus, nomen Hakim i. e. Sapientis inter Perſas retulit 71. fuit inſignis aſtrologus, ib. alia de eo ib.
Gnoſtici veteres mire omnia confuderunt 11. eorum haereſes ex ſcriptis veterum explicuit Semlerus 530
Gnoſtica deliria, eo tempore, cum Ieſus terras adiret, orbem terrarum tenebant 499. Fons eorum eſt philoſophia orientalis 503. Eorum dogmata ſunt longe obſcuriſſima. 507. tamen non omni ſenſu carent ib. ſq.
Graeci antiqui. In eorum Mythologia infantia philoſophiae in hoc populo ponenda eſt 200. haec fabularis ſapientiae methodus reprehenditur ab Epicuraeis 201. graecis ingeniis inuiſa erant barbara 36
Graeci fugitiui de philoſophicae hiſtoriae puritate reſtituenda primi cogitarunt 22
Graecos codd. multos tenebris eripit Nicol. V. 10
Graeca lingua Philoſophiam in lucem protraxit ex tenebris 676
Gregorius M. pontifex Rom. quid eum impulerit ad philoſophiam proſcribendam 558. eius character ibid. Eius barbarum dicendi genus male negatur a Zigelbauero 559 ſeq. an libros profanos comburi iuſſerit 636. recenſentur argumenta ſcholaſtici Friſingenſis cuiusdam, quibus contrarium ille tuetur 636-639. Refelluntur eadem 640 ſqq. Sarisberienſis fides denuo vindicatur 642 ſeq. Negat eandem combuſtionem Auctor hiſtoriae criticae Eclectiſmi 648. eius argumenta recenſentur 649 ſeq. quibus reſpondetur 651 ſeq. tota quaeſtio clare proponitur 652 ſeq. Sarisberienſis teſtimonia proferuntur 654. et explicantur 659 — 665. Traditionis circumſtantiae eandem rem affirmant 665 ſeq. Reſpondetur obiectionibus ab Auctore H. Cr. Eclectiſmi prolatis 668 ſeqq. Tota res et cauſſa clare exponitur 671 ſeq. Gregorii M. educatio, ſtudiorum ratio et character 667
Grotius, Hugo. Verſiculi Scaligeri in eius laudem 929. accipit a rege Franciae donatiuum M. thalerorum 930. annotationes in eius ius B. et P. edidit Felden 930. emendauit Philoſophiam moralem 931 ſqq. eius controuerſiae cum Seldeno 933
Gundlingii Obſeruationes laudantur 870. contradicendi cupiditate ſubinde tenebatur ib. et quaeſtiones inter ſe confundebat ib. Politices edendae conſilio morte impeditus eſt ib. morum eius aſperitas notatur 871

H.

Hadrianus, imperator. De eius altercationibus cum philoſophis quaedam 353
Haereſeos accuſatio temporibus philoſophiae ſcholaſticae recens natae frequentiſſima erat 600

Halenſis obſeruationum literariarum collectio 869. quibus debeatur ib.
Harmoniam dogmatum philoſophicorum veterum cum S. S. inuenerunt nonnulli 17
Harpocratis numen, inter Aegyptios quale fuerit 129
Harueus. Titulus in ſtatua eius Londinenſis 914
Hebraeorum nomen poſt captiuitatem Babylonicam interiit 418. Vno nomine tum Iudaei appellabantur 418. Eo tempore, quo Paullus ſcripſit, tributum eſt hoc nomen ei Galilaeae parti, quae ſupra Palaeſtinam Syriae fines tangebat 418
Heidelbergenſis academiae origo 608 ſeq. inſtituit eam Marſilius, e Pariſiis arceſſitus 609
Heraclitus. Eius Syſtema phyſiologicum vbi explicitum ſit 324. quid intellexerit per animam mundi ib.
Hippocrates. Geſnerus ex libri eius de diaeta loco quodam colligit, eum animalcula ſpermatica ſtatuiſſe 324. Placita veteris philoſophi huc pertinentia recenſentur 325 ſeq. Syſtema Geſnerianum ex his verbis conſtructum proponitur 327 ſq. et exploratur 329 ſqq.
Hiſtoriae cognitio in omni arte diſcenda praemittenda eſt 826
Hiſtoria philoſophica debet non ſolum dogmata, ſed etiam vitas et res philoſophorum complecti 11. ea tantum enarrat, quae legibus fidei hiſtoricae conſentanea ſunt 12. Eam ad illuſtrandam S. S. adhibuerunt Britanni catenae exegeſeos biblicae auctores 14. Cur pauci ſint, qui ad eam inquirendam et explicandam aggrediantur 14. magno temporis ſpatio opus eſt in ea recte cognoſcenda 15. Quid *Graeci* fugitiui, *Maſſeus* et *Viues* in ea praeſtiterint 22. 23. Eius ſcriptores Seculi praeſentis potiores commemorantur 29 ſeq. Tabulis comprehenſa prodiit Auctoris H. philoſophica 32 ſeq.
Hobbeſius, Th. Eius verſiculi elegantes de partu ſuo praematuro 831. Peripatetica philoſophia relicta, de noua cogitat 831. Argumentum libri ſui: *Elemens philoſophiques*, ipſe prodit 833. propter Leuiathanem theologi Anglicani apud regem calumniantur eum 835. ſibi ipſi non ſatis conſtitit in ſententiis ſuis 835 ſeq. quaenam eius principia pro impiis habita ſint a Theologis Britannis 835. diſſidet a geometris fere omnibus 836. ius naturae eius refutatum eſt a Cumberlando 837 ſq. cum Gaſſendiano ſyſtemate non conſpirat 840. Vitia eius 842 ſq.
Homerus, vnde Meleſigénes vocetur 210. Eius carmina Lycurgus Graeciae primus intuliſſe dicitur 211
Horatius. Philoſophia eius Stoica peculiari diſſertatione expoſita 351. Cur *Porcum* ſe appellauerit ibid.
Horus ſ. *Or* Aegyptiorum deus, qui fuerit 121 ſq. 144
Huetius. Eius Origeniana laudantur, et quid in iis deſideretur, indicatur 542
Humanitatis ſtudia odio habet Paullus II. pont. Rom. 692
Hydei Hiſtoria religionis veteris Perſarum et laudatores, et vero etiam reprehenſores ſat multos nacta eſt 48
Hypatia. Werensdorſianae de ea diſputationes IV. quoad argumentum, enarrantur 380. A caedis eius culpa defenditur ab eodem Cyrillus 381 ſq. annus eius natalis incertus eſt 383
Hyſtaſpide imperante floruit eruditio Perſica atque orientalis 71

I.

Iablonskii Pantheum Aegyptiacum laudatur 106
Iamblichi de Pythagora librum negat Fabricius in opprobrium relig. Chriſtianae fuiſſe propoſitum 266. Eius fides hiſtorica a Gerdilio perperam defenditur 267 ſeq. cur ei et ceteris hiſtoriae

Pythagoreae ſcriptoribus fides haberi nequeat 270

Iaponenſes. Eorum temporum rationes in aera Fohiana diſſonant a Sinenſium chronologia 1000. negant ſe eſſe coloniam Sinenſem ib. ſapientia eorum ex vno Sinenſium fonte profluxit 1000. Eorum cultus deorum *Camis* 1002

Idea dei innata an Leibnitzio fuerit negata 912

Ἱερογραμματεῖς, Aegyptiorum ſacerdotes, qui fuerint 441

Ignis cultus inter Perſas in montium cacuminibus, poſt in Pyreis 74

Immortalitas animae quomodo ſit demonſtrata a Campanella 827

Indorum philoſophia, quare in ea explicanda narrationes peregrinatoriae non ſint in ſubſidium vocatae, exponitur 89 ſq. philoſophia et religionis Syſtema, valde conueniunt cum philoſophia et religione Aegyptiorum 971. Indiae meridionalis circa Gangem gentes habent philoſophos, Braminis in Theologia naturali ſapientiores 971. Eorum theologia paucis proponitur 972 ſq. Qualem emanationis rationem defendant 973. diſtinguunt ſcholas philoſophicas et ſingulis ſingulas diſciplinas docendas tribuunt 974. laudantur propter gnomarum et carminum ad mores pertinentium elegantiam 975. medicinam magis experientia, quam Syſtemate metiuntur 975. Lingua erudita vtuntur 975. de eorum Enthuſiaſtis 977

Ioachimus, abbas Florenſis cum Lombardo controuerſias habet 589

Iobus. Ex eius libris irrito labore philoſophia Edomitarum ſideralis exſculpitur 45

Ionici Graeciae philoſophi, ab atheiſmo liberi ſunt 217

Irenaei Syſtema diligenter excuſſit Semlerus 539

Iſidorus. Eius aetatis rationes chronologicas quomodo inſtituerit *Werensdorfius*, narratur 378 ſqq. nonnulla contra monentur 379

Iſis Aegyptiorum paullatim vultum habitumque Graecanicum induit 137 ſq.

Italus, Io. Pſelli diſcipulus. Eius character 555 ſeq.

Iudaei ante conſtitutum inter Aegyptios Graecorum regnum cum gentibus aliis nihil commercii habuerunt 276. magiſtrorum ſententiis coecum aſſenſum largiendum eſſe cenſent 802

Iulia Domna, Seueri imperatoris vxor, philoſophata eſt 352 ſq.

Iulianus, pater et filius. Vtrique tribuuntur a Suida carmina teleſtica 369

Iuliani, imperatoris, ingenium, mores, doctrina etc. ex praefatione Martini, *Miſopogono* praemiſſa, narrantur 371 ſq. Eum non fuiſſe Chriſtianum perperam a viro quodam docto diſputatum eſt 372 ſqq. Quare Chriſtianorum filios diſciplina Humanitatis interdixerit 375. philoſophos gentiles Athenis docere vetuit 377

Iupiter. Iouem, eius parentes, coniugem, filios etc. ingenioſa coniectura detegit Schuckfordus 210

Ius naturae a brutali Hobbeſii facie ad humanitatem reuocauit Cumberlandus 837 ſq. Eius principium ponit Gaſſendus Vtilitatem 841 ſeq. eius Principia Thomaſiana recenſentur 862 ſqq. Quid Coccei in eo ſtatuerit 938. Eius limites Wolfius omnium latiſſime extendit 938

Iuſtino, Mart. grauis dica ſcribitur propter παροράματα in loco de Angelis 536

K.

Kaiemaras fundator Perſicae monarchiae traditur fuiſſe 72 ſq.

Καθῆκον Stoicorum, quid ſub eo intellexerint 346

Kepplero tria cum Carteſio ſunt communia 916

L.

Languetus, Aubertus, de eo et Libro eius *de auctore vindiciarum contra tyrannos*, varia afferuntur 949. Epitaphium eius ibid.

de Lapi-

de Lapide, Io. laudatur 748 ſq.

Leibnizius. Eius ſcriptorum omnium parat editionem Dutens 858. an innatam dei ideam negauerit 912

Lipſia ab ipſo reſtitutae humanitatis et literarum initio Ariſtotelico modo philoſophari didicit 735

Lipſius a dicendi genere Ciceroniano, quod adoleſcens ſecutus erat, poſtea deflexit 762. eius famam proſtrauit religionis inconſtantia 763

Lockmannus, quis fuerit 98 ſeqq.

Λόγος Iohannis apoſtoli, vtrum ex Platonis an Philonis ſchola petitus ſit 535

Logices Peripateticae, diſtinctio. 241. Eius inuentionem vindicat ſibi Ariſtoteles 241

Lucanus, Ocellus, Editio eius, quae cura Mareſch. d' Argens prodiit, laudatur 313

Lullius, Raym. artem chemicam a Villanouano non didicit 680. quid de ea, quam inuenit, arte iudicandum ſit 681

Lutherus cum Scholaſticis Pariſienſibus ſatyricis ſcriptis congreditur 714

Lyceum Ariſtotelis. Schediaſma de eo extat Haeberlini 239

M.

Machiauellus non ſectatur orationis latinae elegantiam 944. ἀπαιδευσία a Gentiletto ei obiecta, in ipſum non cadit ib. Hetruſco dicendi genere eminuit 945. cur gratia Medicea exciderit ibid. Clemens VIII. eius libros in indicem librorum vetitorum refert 946. quaedam de *Principe* eius ib. ruinam philoſophiae moralis et ciuilis meditatus eſt 947

Magorum veterum ſyſtema dualiſticum 81

Maguſaeorum ante Zoroaſtris aetatem ſyſtema 66

Malabaricae gentis idololatriam explicuit Phil. Baldeus 970

Mallebranchius. Eius philoſophia vehementer ſe commendat Quakeris 910. de eo iudicium *Buffierii* 910

Manes. De vita et morte eius, dogmatibus, eorumque originibus diſſeruerunt Belloſobrius, Moshemius et Semlerus 550 ſq.

Marſilius ab Inghen Pariſiis Heidelbergam euocatus inſtituit ibi Academiam 609, fauet ſectae nominalium 610. de die eius emortuali ib.

Martini, Iac. de Myſteriis Mithriaticis diſſertatio excutitur et refutatur 82 ſq.

Mauritius viros doctos Lipſiam docendi cauſſa euocat 734

Medii aeui literarum miſera conditio 592. 596 ſqq.

Medicae rei ſcientia, qualis fuerit inter Aegyptios 126. Schuckfordi ſententia de ſalutari arte a ſacerdotibus eorum tractata refellitur 126 ſeq. Sacerdotes eorum tractabant medicinam magicam 130 ſeq.

Medicina. Eius ap. Iudaeos ſtudioſi fuere Eſſeni 434 ſq. de ea Arabes medii aeui praeclare meruerunt 475. medicorum Arabum potiorum nomina, ex Abulfaraii hiſtoria 475

Melanchthon. Eius in philoſophiam merita laudantur 712. male reprehenditur a Thomaſio, quod inter Lutheranos nugas Scholaſticas, quamuis ab ipſo reprehenſas, reuocauerit 733

Memcius, Sinenſium philoſophus. Eius vita, mores, ingenium et doctrina exponuntur 992 ſq. eius ſcripta in magno pretio ſunt apud Sinas ib.

Menedemi, philoſophi, obitus quo tempore ponendus ſit 227

Mercurius. Aegyptiorum primus. Locus quidam Manethonis de eo proponitur 115. de eo Iablonskiana ſententia proponitur 110 ſq.

Metaphyſicae vocabulum, numero ſingulari, Scholaſticis antiquioribus demum dictum fuit, cum ante numero plurali dictum eſſet 243. quodnam argumentum ſit metaphyſicarum Ariſtotelis ſpeculationum 248

Metem-

Metempſychoſis Pythagorea a Celtarum ſcholis abeſt 176 ſq. vtrum a Pythagora credita ſit, nec ne 307 ſeq. Quomodo explicet eam Gerdilius 505 ſq.
Meteorum philoſophicum, de eo commentarium dedit *Centnerus* 251
Michaël, archangelus. Ad eum veteres chriſtiani memoriam eiecti gentiliſmi ſolebant referre 163
Miraculorum gloriam, qua eccleſiae auctoritas fulcitur, in dubium vocat Pomponatius 713
Mithras, Perſarum deus, qualis fuerit 76 ſqq. Herodoti de eo locus proponitur 77 ſq. Μεσίτης dicitur apud Plutarchum 79. Moshemii de hac appellatione ſententia reiicitur ib. Mithriaca myſteria explicuit Martin 81
Mithra, eſt Venus Graecorum 76 ſq. 88
Monaſticorum ordinum homines occupant cathedram Academiae Pariſinae 585
Montani character 927 ſq. Eius *tentaminum* editiones variae 928
Montesquieus. Eius liber, l'Eſprit de loix recenſetur 951 ſqq.
Moralis philoſophiae partem de Officiis primus ex inſtituto expoſuit Zeno 345. omnes autem in hoc genere ſuperauit Cicero 346
Moſi male a Iudaeis tribuitur ſapientia ad encyclopaediam Graecanicam attemperata 43. Aeque perperam ſcientia aſtronomica et architectonica ipſi aſſeritur 43. Antiqua omnia ei tribuit Huetius 44
Muhammedes. In condenda eius Hiſtoria iam dudum ſcriptores Chriſtiani laborarunt 473. Quare philoſophiam noluerit e Chriſtianorum ſcholis in Arabum tuguria traducere 473. artem ſalutarem et ſcientiam naturalem tenuiſſe dicitur 474. vulgaris ea fuit 475. in propaganda ſuperſtitione tam diu a vi abſtinet, quam diu potentia caret 489. Eius apophthegmata moralia quadraginta 494 ſq.
Muhammedicae religionis Hiſtoria, vt ſcripta prodeat, optatur 494
Mundus an ab aeterno potuerit creari, a Bouillo accurate diſputatum negatumque eſt 679
Muſica. Inuentum Alcuini in ea proponitur 577. qui Sec. X. XI. hanc artem tenebat, in artibus liberalibus maxime excellere putabatur 579
Myſteria gentilium. Wachteri de conſilio eorum ſententia exploratur 202 ſeqq. nihil continuernnt, quod cognitioni veri dei iuuandae aptum ſit 294 ſq.

N.

Nemauſenſe concilium conſilia P. Rami de forma ariſtocratica ex eccleſiis delenda improbat 908
Neutonus praecoci ingenio eminet 917. de eo iudicium Leibnizii ib. Epitaphium eius 918. modeſtia eius laudatur 919
Nigri, Africae populi, ſummo numini malum principium apponunt 1004. amuletorum vſus inter eos ib. animas poſt mortem per varia corpora transmigrare aiunt 1005
Nilus. An eius incrementi cauſſas ſciuerint ſacerdotes Aegyptii, et quare eas non aperuerint aliis 145
Nizolius in reprehendendo modum excedit 608
Noachicae philoſophiae compendium ex Annii Beroſo 41
Nominalium patriarcha Roſcellinus conſtituitur 627. ducem tamen habuiſſe dicitur Ioannem Sophiſtam, ib. Eorum controuerſiae cum Realibus commemorantur 628. locus ex libello eorum ſupplice ad pontif. Ioann. XXII. de ipſorum vexationibus affertur 629. locus alius ex Aenea Syluio de nominalibus Bohemicis proponitur 630. de eorum perſecutione in Vniuerſitate Pariſienſi 631. inteſtina Vniuerſitatis diſſidia in cauſſa fue-

fuerunt, cur nominales ſuppreſſi ſint 631. Aduerſarius eorum maximus erat *Bracardus* quidam 632. Ex vniuerſitate Pariſienſi cedere coguntur, ſed mox redeunt ibid. Omnes illae quaeſtiones et rixae tempore reformatae eccleſiae obmutuerunt 633

Numa, an philoſophus appellari poſſit 190

O.

Occamus Nominalium ſectam non excitauit, ſed reſuſcitauit 606

Odo Cluniacenſis. Quinam fuerint eius libri morales 576

Oettingerus vetuſtos cabbaliſtarum errores ad ſenſus ſanos reuelationis male reuocauit 12

Orientalis philoſophia, Quid ſub hoc nomine intelligatur 351. 370. 407. Origines huius philoſophiae indicantur 401. Moshemius accuratius eam conſtituit, ſecutis viris doctis aliis 401 ſq. Non tot monumenta Orientis extant, vt eius cognitio inde peti poſſit 402 ſq. Pfaffii de ea ſententia proponitur 403 ſq. Erneſtii admonitiones in bibl. Theol. propoſitae afferuntur 404 ſqq. Extitiſſe eam, ſeſe demonſtratur 406 ſqq. Nomen eius non extat apud veteres ſed a Moshemio profectum eſt 407. cur ei hoc nomen conueniat 407 ſq. cur hoc nomen interierit 409. nota fuit antiquis 410 ſqq. locus Porphyrii proponitur, ex eoque demonſtratur, fuiſſe Philoſophiam Orientalem 413 ſq. vocata quoque eſt Perſica 414. et Chaldaica 415. Neque Philonis de ea ſilentium eam tollit ibid. Peſtis quoque eius eſt Harmonia omnium ſyſtematum Orientalium inter ſe ib. ſeq. Manetis haereſis eſt vna eius reliquiarum 417

Orientalium ſcriptorum de rebus patriis narrationes, quaeritur, ſintne fide digniores, quam Graecorum 48 ſq.

Origenes ſecutus eſt philoſophiam Alexandrinam ex Platoniſmo reformatam 543. Fontes philoſophiae eius 544. habuit philoſophiam duplicem ib. materiam in Deo latere aſſerit 545. filium, dixit, patri collatum, eſſe *mendacium* 545 ſq. ſyſtema emanatiuum orientale ſecutus eſt 546. angelorum θεραπείαν aſſerit ib. vocibus incertis, antiquis et obſcuris in ſyſtemate ſuo vtitur 547

Orpheus diſciplinam arcanam a ſacerdotibus Aegyptiacis didicit 205, Ex eius myſteriis nihil praeſidii cognitioni veri dei paratur 204. ſyſtematis Orphici deſcriptio proponitur ex auctore recognitionum Clementinarum 206. Eius Theogonia non poteſt cum puritate doctrinae diuinae conciliari 207 ſq. docet, omnium rerum initium fuiſſe noctem ibid. item, Ouum 208

Odinus, Celtarum deus, animae ſator ac pater 173 ſq.

P.

Pacii de vita ſua verſiculi 719 ſeq.

Paracelſus, Theophr. eſt Patriarcha Theoſophiae 782. ſumma eius principiorum proponitur ibid. ſq. Eius philoſophia ad Athenienſes eſt valde obſcura 784. phyſiologiam veterem non inſpexit ib. nouum ſyſtema chemicum conflauit ib.

Pariſienſis ſchola. Eius origines et progreſſus 566. Alcuinus fundamenta eius iecit ib. Celebritas eius ib. ineunte Sec. XVII. adſtringitur ad Ariſtotelis doctrinam 731

Parſſae, qui fuerint 59

Paſchaſius. Ante eius tempora credebant Chriſtiani, vere corpus et ſanguinem I. C. adeſſe in S. coena 573

Patres eccleſiaſtici Philoſophiae origines mox deo, mox diabolo tribuerunt 35 ſq. Locus in hanc ſententiam a Suida excerptus proponitur ibid. pro cauſſa bona

bona non ſemper certis argumentis, ſed interdum affectu pugnarunt 531

Patricius, Franc. Specimen eius Principiorum phyſiologicorum 754 ſq. ſyſtema emanatiuum recepit 756. longe abeſt eius phyſica a ſyſtemate Gaſſendiano et Carteſiano 756

Paulus apoſtolus fuit hiſtoriae philoſophicae peritiſſimus 501

Peripateticae quaeſtiones Caeſalpini. Excerpta ex iis 723 ſeq iudicium de hoc ſyſtemate 725 ſq.

Peripateticiſmus ſcholaſticus, etiam reuiviſcentibus bonis literis, in ſcholis monachorum ſeruatus eſt 701 ſq.

Perſis vetuſtiſſimis male purioris doctrinae gloria aſſeritur ab Hydeo et Prideaux 76. Tenebrae eorum non confundendae ſunt cum diabolo Iudaeorum, Chriſtianorum et Mahumedanorum 80 ſq. eorum qualis ſit Philoſophia metaphyſica 960. de ipſorum aſtrologia 960

Peruuianorum mores ferini, quomodo ſint emendati 1007 ſq.

Petauius aduerſatur Nicaenae de filio dei ὁμουσίῳ ſententiae, et defendere ſe propterea opus habet 533

Phariſaiſmus, non vno tempore, ſed paullatim extitit 429 ſq. in enarrandis Phariſaeorum dogmatibus Ioſephus ſibi parum conſtat, quare? 430 ſq vtrum metempſychoſi Pythagorae addicti fuerint, an vero reſurrectioni orthodoxae 431 ſqq.

Pherecydes. Quare eius philoſophia non videatur origines Phoenicias habere 258 ſqq. primus immortalitatem animae tradidiſſe dicitur 260 ſq. Qualem immortalitatem intellexerit ibid. non nouum dogma excogitauit, ſed antiquiſſimum Graecis ſuis tradidit 261. Qui de eo ſcripſerint 262

Philo ſectatus eſt non philoſophiam Pythagorico Platonicam puram, ſed ex aliis ſectis mixtam 452. Eruditio eius rerum hebraicarum in dubium vocatur 453. eius philoſophia vt in volumen congeſta prodeat, optatur 453 ſq. Eius de animabus ex dei ſinu eductis ſententia proponitur 454

Philodemi Gadarenſis lucubrationes rhetoricae et poëmata olim extiterunt 350. Nuper inter theſauros in Herculani ruderibus effoſſos inuenti ſunt 351

Philoſophia, quem finem habeat e mente veterum 5. Eius partitio apud Veteres, vbi reperiatur 7. Noachicae compendium ex Beroſo Annii 41. graeca inuiſa eſt Romanis, quo ſenſu 341 — 343. Eius et literarum omnium ignorantia Sec. VII. ſeqq. 558 ſeqq. 564 ſeq. de ea praeclare ſenſit Lutherus 699. de naturali inſignis locus Wolfii proponitur 919. *moralis* primum emendatur ab Hugone Grotio 931 ſq.

Philoſophi veteres non ſecundum noſtra placita et notiones noſtras intelligendi ſunt 301. iam dudum vidiſſe ea, quibus recentiores tanquam ſuis inuentis glorientur, demonſtrauit peculiari libello cl. Dutens 856 ſeq. ſpeciminis loco quaedam proponuntur 920. eorum ne Platone quidem excepto principia vaga et incerta eſſe, demonſtrat Burnetius 779 ſq.

Philoſophi characteres qui ſint, ex mente Indorum 973

Philoſophari facilius eſt, quam philoſophice viuere 900

Philoſophandi libertas, inde a Sec. XVI. viguit 807. monachiſmus ei impedimenta obiecit 808. Hiſtoria philoſophica eam adiuuat 809. in Gallia atque Hiſpania laetiore ſorte fruitur quam in Germania, Polonia et Hungaria ibid. quis eius legitimus vſus ſit 897. conſequentiarum machinis infringitur ibid.

Philoſophici libri, quo ordine legendi ſint, ex Campanella 826

Philoſophicorum fatorum narrationes ſpeciales quid ſoleat corrumpere 893

Phoenices vnde originem habeant 100 ſq.

Phtha ſ. Vulcanus Aegyptiorum: quis fuerit 118
Phyſicarum rerum patrocinium in ſcriptura ſ. quaeri non vbique poteſt 780
Planeri, Io. Andr. placita phyſica 926
Plato. Eius philoſophiam propoſuit Acanthius 227 ſq. Imago eius eſt apud Vrſinum et Meibomium 228. In doctrina de animae generatione et aliis turpiter ſe dat 229. dialecticam nunquam expoſuit 230. Quid ſub dialecticae nomine intellexerit et quem finem ei conſtituerit 231 ſq. Mens, quam appellat, a primo deo differt 232. Pſychologiae eius compendiolum e Criſpo 2[illegible]. Eius paralogiſmus quidam notatur 234. In *Timaeo* notionibus abſtractis, ab ipſius Timaei ſenſu aberraſſe videtur 314 ſq.
Platonici recentiores materiam ex deo ortam eſſe docuerunt, aberrantes in eo ab ipſo Platone 384. eorum ſyſtema eſt Enthuſiaſmo infectum 384. a fontibus philoſophiae Alexandrinae recedunt et ad Enthuſiaſmum declinant. 686 ſq.
Plotinianae ſcholae philoſophicae ſcriptor vt prodeat, optandum eſt 368. ea Sec. VI. exoleuit 376 ſq.
Plutarchus. Ei multa debet hiſtoria philoſophica 357. Quid in eo deſiderandum ſit 358. duplex principium eum ſtatuiſſe, in dubio verſatur 358 ſq.
Poiretus Burignoniam quaerit et Hamburgi inuenit 790. eius dogmata theoſophica ib. nunquam inſtituit ſectam 792. vir laudabilis, niſi quod theoſophiam affectauit 793
Pollenus laudatur propter praeclara de literis merita 591. ſcripſit ante Lombardum ſententiarum libros ibid.
Pomarium, Musladini liber. Eius argumentum e ſingulis libris enarratur 496 ſq.
Porphyrii et *Iamblichi* libros negat Fabricius miraculis Ieſu Chriſti ab ipſis fuiſſe oppoſitos 265
Poſtellus ſyncretiſmum non ſolum iuris et legum ſed religionum etiam tentat 798
Pſellus, ipſe ſui praeco 556. quomodo definiuerit voluntatem 557
Pſychologia. Nulla philoſophiae pars magis anceps eſt et dubia, quam haec 924
Ψυχὰς Hippocratis, in libro eius de diaeta Geſnerus interpretatur de *Animalculis Spermaticis* 324 ſqq. quid contra dici poſſit 329 ſq.
Puſendorſius a Weigelio in iurisprudentia morali profecit 934
Pyrea Perſarum, quae fuerint 74
Pythagoras. In congreſſu cum Abaride deum ſe iactauit 266. Ei a Iamblicho et aliis *θαυμάσια* tribuuntur, ad deprimendam I. C. diuinitatem 265 ſq. 271. An Platoni et Ariſtoteli Pythagorea dogmata tradentibus fides poſſit haberi 264. Quid de eius itinere Ionico exiſtimandum ſit 272 ſq. ad Iudaeos eum acceſſiſſe, negatur contra Gerdilium 273 ſqq. Eius arcana an mulieres euulgauerint 278 ſq. Cur nihil eius dogmatum peruenire ad alios et ne ad Platonem quidem potuerit 279. de eius philoſophia qui ſcripſerint 281 ſq. cuncta ad ſyſtematis emanatiui fontem reuocauit 282. Eius dogmatibus ab inſecutae aetatis philoſophis aliena immixta ſunt 282 ſq. Eius *Numeri* quomodo cum *Ideis* Platonis conſentiant 283 ſqq. Eius *Tetractys* non eſt nomen Hebraeorum tetragrammaton 285 ſq. decem ſphaeras numerauit 289. Antichthonem i. terram, noſtrae oppoſitam ſtatuit ib. ſeq. Quomodo deum mentem intellectualem eſſe et tamen corpori aſſimilari, docere potuerit, e Gerdilii ſententia proponitur, et quid contra dici poſſit, notatur 293 ſq. Deum animam mundi eſſe docet, quod male defendit et de anima materiali a deo diſtincta explicat Gerdilius 297 ſqq. Syſtema Emanationis amplexus eſt, ſenſu proprio, non

non ſenſu creationis 305. Eius metempſychoſin male explicat *Gerdilius* de vnione animae cum aethere ſ. animae vniuerſalis 305 ſq. an crediderit *Metempſychoſin*, dubitauit *Plouquetus*, cuius ad dubitationes reſpondetur 307 ſq.

Pythagoraei. Eorum ſacrum ſilentium cum Exotericorum ſilentio non confundendum eſt 281 ſq. eorum de numero denario nugae 287. item commenti de laude dei per ſeptem vocales, ratio exponitur 287 ſqq. Quid ſub igne in medio mundi conſtituto intellexerint 292. Eorum intelligibiles ſubſtantiae differunt ab ideis Platonis 300. in horum placitis explicandis ſyſtematis emanatiui ratio habenda eſt 301

R.

Rabanus de literis et ſchola Fuldenſi egregie meruit 572 ſeqq.

Ramus P. de eius contentionibus cum philoſophis Ariſtotelicis, earumque euentu 906 ſeq. Matheſeos ſtudium noua ipſi odia contrahit 907. quanta eloquentiae fama floruerit 908. quid in eo reprehendendum ſit 909

Reformatio eccleſiae, de eius initio verba Eraſmi 693

Reſurrectio mortuorum, a Gymnoſophiſtis defenſa differt a Reſurrectione ea, quam Chriſtiana religio tradit 95 ſq.

Reuchlinus excoluit philoſophiam Pythagorico - Platonico - Cabbaliſticam 750

Richius, Edmundus, de eius vita quaedam 596

Romani. Iis innixa eſt philoſophia graeca, quanquam non omnis 341. 343

Roſarium Perſicum, ab *Oleario* teutonice vertitur, cum *Gentius* antea hoc moliretur 417

Roſcellinus. De eius controuerſia in loco de S S trinitate, et quomodo poſſit excuſari 580 ſq. patriarcha Nominalium eſt 627

S.

Sadducaei. Eius ſectae origines indicantur 426. Vnde dogmata eorum probabiliter fluxerint 427 ſq. pauci numero fuerunt 428

Sammanae, ſecta Indorum 92. Eorum origo, inimicitia e[illegible] Brachmanibus, et fata ib. ſq.

Sanchuniathonis fragmenta non ſunt genuina 101

Sanguinis circulationem detexit, ſed non euulgauit Caeſalpinus 721

Sapientes, quinam olim dicti fuerint 4. *Graeciae veteres.* Eorum numerus eſt incertus 212

Saraceni, de eorum nomine et origine quaedam 469

Sardes, Lydiae vrbs, philoſophos multos excepit, atque etiam protulit 236

Sarisberienſis, fides in cauſſa de Gregorii M. combuſtione librorum profanorum defenditur 642 ſq. 659 ſq.

Sceptici. Antiqui cum recentioribus confundendi non ſunt 334. Eorum placita vnde peti poſſint 335. Eorum τρόπους ſ. modos, dubitationum contra Dogmaticos fingendarum, explicuit Gaſſendus 335 ſq.

Scholaſtici. De notione huius vocabuli antiquiori et recentiori 587. Quis nominatus ſit hoc nomine in ſcholis Sec. XII. ſeq. conſtitutis 588. Horum philoſophia reipublicae eccleſiaſticae et literariae longe pernicioſiſſima fuit 612. 614 ſqq. Eorum dialectica nugaciſſima fuit 614. locus *Ludouici Viuis* de nugis dialectices ſcholaſticae ib. Proponuntur Iac. Thomaſii monita in philoſophia ſcholaſtica bene notanda 617 ſq. affertur locus Creuierii de futilitate methodi ſcholaſticae 618 ſq. de nugis differebant 622. Eorum con-

trouerſia de *Vniuerſali*, multipliciter ſumto explicatur 625. eorum nugas inter Germanos primus in contemtum adduxit Eraſmus 695. *Muhammedani* quales fuerint 482. Eorum mores ridet ſatyra Folengius . . . 714

Scholaſticae philoſophiae futilitatem ipſi pontificii demonſtrarunt 703. y. 702. x. 705. d. eam laudat Vauaſſor 704. Eius in Gallia mutatio in melius 710 ſq.

Schuberti, Io. Ern. hiſtoriae philoſophicae tractandae ratio explicatur 30 ſq.

Scioppius. Mirum, quod tantae intemperantiae et maledicentiae homo philoſophiam moralem ſcripſerit 763. tot laudes ſuae aetatis, vnde ei contigerint 764. *Eccleſiaſticus* eius combuſtus eſt ibid.

Scriptura ſacra non docet Phyſicam, ſed ſalutis aeternae conſequendae modum 780 ſq.

Scytharum nomen ex Aſia ad Septentrionales Europae populos tranſiit 161. ab iis Perſae ſunt deriuandi 161

Seldenus in iure Ebraeorum ſcribendo omnia perturbat et confundit 933

Semnothei veterum Germanorum, qui fuerint, ex diſputatione Schwabii narratur - 159 ſq.

Seneca, non vni Stoicorum ſectae fuit addictus . 390

Sephiroticum Syſtema Iudaeorum. Quid intelligendum ſit ſub eo, Schoettgenii ſententia proponitur 461. Oettingeri 462 ſq. quae repudiatur . 463 ſq.

Serapis Aegyptiorum, quis? 126

Sibylla Chaldaea. Quae de ea apud Iuſtinum Mart. narrantur, fabuloſa ſunt 52

Simon, haereticus, eius conſecrationem diuinam defendit *Hathuanus* 420 ſeq. quid de ea re iudicandum ſit ib.

Simonius Lipſiam primus docuit ἀριστοτελίζειν 735

Simon Iochaides, Iudaeus ex vaticiniis V. T. ſyſtema doctrinae cabbaliſticum compoſuiſſe, item chriſtianus fuiſſe dicitur a Schoettgenio 457 ſeq. Quid de hoc iudicandum ſit . 458

Sinenſium philoſophia incerta eſt, cur? 979. de ea orationem habet *Wolfius* 979. Reimmanni de hac oratione iudicium 980. Sinenſes fauent ſyſtemati emanatiuo 989 ſq. eorum libri hodierni ad *Fohii* aetatem non aſſurgunt 994. imperator Ching, libros Sinicos ſacros comburi iubet 993 ſeq. quales libri fuerint, qui combuſti ſint 994. Parum profecerunt in literis 997. hodiernorum philoſophemata ſunt nugae 997

Socrates contra Iac. Thomaſii criminationes defenditur 223 ſq. de eius imaginibus quaedam 223. eius dubitatio de vitae futura immortalitate non poteſt ad impietatem et incredulitatem referri 223

Solis cultus ex Aſia in Americam tranſlatus 55. In eo conſtitit publica Perſarum religio 76

Sonnitae et *Shiitae* inter Arabes quibus diſcordiis disiuncti fuerint 481

Sophiſtae et *philoſophi* nomina olim non adeo differebant, vt eorum mentio in philoſophiae annalibus fieri non debeat 17

Spinoza ſemper pauper vixit 922. vitrorum poliendorum artem exercuit ibid. contendit, hominis temperamentum excitare et variare prophetias 926

Stoici, de eorum philoſophia qui ſcripſerint 249. eorum coſmogonia omnem fere Aſiam literatam occupat 250. eorum Logica duabus partibus abſoluitur 251. de eorum ſophiſmatis ſcripſit Fabricius 251. ſubdoli Chriſtianorum imitato-

tatores fuerunt 253. ſyſtema eorum de reditu in vitam a puriori doctrina vehementer abhorret 255. eorum ſyſtema deterius eſt Pythagoreo 296

Stoicae philoſophiae a Romanis Iureconſultis ipſa vita expreſſae exemplum 344. officiorum ſummam, ſecundum Stoicos, expoſuit Gaſſendus, Buddeus et Schilterus 345. eam ſecuti ſunt Iureconſulti Rom. ibid. intermiſtis tamen aliarum ſectarum placitis ibid. Quid καθῆκον in ea ſit 346. Horatii philoſophiam Stoicam expoſuit peculiari diſſertatione *Dan. Chriſt. Pflugrad* 351

Strato, philoſophus, quid *Naturae latentis* nomine intellexerit 245 ſq.

Strigelius. Victorin. litibus ſyncretiſticis et ſynergiſticis magni Theologi famam contaminauit 729

Struuio-Kahliana bibliotheca philoſophica diiudicatur 16

Suidas in H. P. commendatur et noua editio optatur 18

Syncretiſmi Graecorum philoſophorum exemplum inſigne 349 ſq. Platonis et Ariſtotelis, quibus placuerit 717. ſyncretiſmum religionum tentat Poſtellus 798. Calanna 799. de ſyncretiſmo Peripatetico diſputat Iac. Thomaſius 800. ſyncretiſmus infelix philoſophicus et theologicus Carteſianorum et Cocceianorum 851

Syſtema emanatiuum quas origines habeat et quam late olim patuerit 301. Non eſt creatio virtute diuina in actum producta ſed a creatione valde differt 302 ſq. Neque traditione ad homines antiquos venit ibid. Quae vera ſit notio *emanationis* ibid. tres vocis huius interpretationes Gerdilianae excutiuntur 304

Syſtemata ſectae alicuius vel praeceptoris non pro vna veritatis regula habenda ſunt 12

T.

Tartareti expoſitio logica ſuo tempore celeberrima, hodie euanuit 732

Tatianus, haereticus, iam eo tempore, cum orthodoxus haberetur, a Fanaticiſmo Orientali parum afuit. 537

Taurellus. Eius dogmata potiora proponuntur 736 ſq. iudicatur de iis 739. eſt obſcurus, cur? 740

Τελεταὶ, τελεσταὶ et τελέσματα, explicantur 369

Tempus incorporeum dicitur, alio ſenſu a Stoicis, alio ab Epicuraeis 332

Terminorum philoſophicorum mutatio occaſionem ſaepe affert noua ſyſtemata condendi 797

Terrae numen ab antiquis gentibus ſeptentrionalibus colitur 170

Tertullianus. Eius de deo ſententia 540

Thales, philoſophus, quale ſyſtema phyſiologicum a ſacerdotibus Aegyptiorum cognouerit 213. nihil magnopere dixit, quod Theogoniam iuuet 214. huius ceterorumque Ionicorum dogmata phyſica explicuit Gerdilius 216. anni Aegyptii diuiſionem introduxit inter Graecos, ſed non abſoluit 217

Themiſtius non ignotus fuit Iuliano, vt vult Gaudentius 375 ſq. de aetate eius et vita quaedam 388

Theophilus, qui ad Autolycum ſcripſit, videtur ſuam diſciplinam in Aegypto hauſiſſe 538

Theoſophicus liber Henr. Khunrathi recenſetur 785. nugas, iniurias et obtrectationes large copia ſpargit ib. rarus eſt ibid.

Therapeutae, qui fuerint, de ſententia Iablonskii 440 ſq. Quid in hac eius opinione deſiderandum ſit 441 ſq. non fuiſſe Religioſos Chriſtianos, opera Marci

ci e Iudaiſmo conuerſos, demonſtratur 443 ſq. fuerunt gente Iudaei, ſed phi-loſophiae orientalis alumni fanatici 445

Thomae, Aquinatis; quaenam merita eius ſint de doctrina philoſophiae moralis 595

Thomas, philoſophus Anglus. Eius principia enumerantur 852 ſq. Contemta eius philoſophia eſt a Carteſio 855

Thomaſius, Iac. laudatur propter magnam hiſtoriae philoſophicae veteris ſcientiam 26. fuit veteris literaturae longe peritiſſimus 743

Thomaſius, Chriſtianus, cum patre comparatur 860. nonnulli diſtinguunt inter Thomaſium prioriſticum et poſterioriſticum 861. notauit naeuos ſyſtematum ethicorum, quae a Graecis ad nos peruenerunt 862. infantiam ſuam in phyſicis prodidit ipſe ib. Principia eius in iure Nat. enumerantur ib. ſeq. Cautelae eius commendantur 866. Tſchirhauſenium debita laude non priuat ibid. caro ipſi pretio conſtitit, metaphyſices vſum reieciſſe 867

Thot, numen Aegyptiorum. Quale fuerit 110 ſq.

Thraſyllus, magicarum artium, hiſtoriae et artis ſalutaris peritus eſt 355

Timaeus Platonis. In eo Plato a veterum ipſiusque Timaei vero ſenſu diſceſſit 314 ſq. Eius principia explicantur ibid.

Timur Beck, Saracenorum princeps. Eius aetate, cum bellum flagraret, literae detrimentum paſſae ſunt 478 ſq.

Toleti, Franc. Epitaphium 709

Transſubſtantiationis vocabulum, vnde ortum ſit, et quid ante in hoc doctrinae ſacrae capite creditum 621 ſq.

Tubero, Romanus, Panaetii diſciplina et inſtitutione magnus ſit Iureconſultus 344

Turcae, Qualis in hac gente ſit literatura 959

Tycho de Brahe quis eius vitam expoſuerit 914. coniugium cum femina plebeia init ibid. Huena inſula donatur ib. character eius diuerſe deſcribitur 915

Typhon, Aegyptiorum numen, quale fuerit 149

V.

Valentini haereſis, longe obſcuriſſima eſt 502. 506. origo eius e philoſophia Orientali repetenda eſt 503. An inter Dualiſtas poſſit referri 504 ſeqq.

Valla, Laurent. inutilem ſcholae Peripateticae prolixitatem repudiat 682. Mordacitas eius excuſatur 683

Vaninium male defendit Arnoldus 922

Vaticinandi facultas an homini tribui poſſit 925

Vetam ſ. codex ſacer Induſtanorum quatuor partibus abſoluitur 976

Velthuyſius non ſcripſit apologiam pro Hobbeſio 838. quid eius diſſertatio, quae apologia Hobbeſii in prima editione dicitur, contineat ib. ſeq.

de *Verulamio*, Baco. Qua via Hiſtoriam literarum et Philoſophiae illuſtrari et amplificari voluerit 822 ſq. Eius organi compendium dedit Gaſſendus 823. Philoſophiae moralis viam primus ſignauit 823. in ſcribendi genere inprimis perſpicuitatem, non elegantiam ſecutus eſt 824

Victorius, Petrus, quantus vir fuerit 716

Vincentii ſpecula argumento ſunt ignorantiae literarum aeui medii 592 ſq.

Viuis merita in H. Philoſophicam veterem laudantur 696

Vniuerſum aliis philoſophis antiquis idem eſt cum mundo, aliis, praeter mundum infinitum quoddam ſpatium 317

Vniuerſale, quomodo ſcholaſtici diuiſerint 626

W.

Wachterus ſtatuit Chaldaeos eſſe antiquos Aegypti colonos, minus idoneis rationibus innixus 51 ſq. notatur, cum doceat philoſophiam graecam Aegyptis origiginem habere 105 ſq. ſcripſit *hiſtoriam Eſſenorum*, quanquam ineditam 445. Iudicium Reimmanni de hoc libro et auctoris huius H. P. 446. 447. Summa totius libri enarratur 448 ſqq.

Weigelius, cuncta ad lumen internum reuocat 787. ſectatus eſt veteres opiniones Alexandrinas ib. theſes eius potiores enumerantur ibid. a fanaticiſmo pantheiſtico poteſt liberari 788

Wolfius Chriſtianus. Vita et fata eius enarrantur adſperſis annotationibus 878 ſqq. integras philoſophiae partes detexit 831. mediocrem memoriae vim habuit ibid. quae ei crimina facta ſint ab adverſariis ib. ſeq. Pontificii ipſi eius philoſophiam ſectantur 882. Chateletia inſtitutiones phyſicas ad eius mentem exaratas edidit 882. edidit ſcriptorum ſuorum hiſtoriam, cuius argumentum enarratur 883 ſq. ſcriptores de eius vita et fatis enumerantur 885 ſq. Critica et practica huius philoſophiae enarratio optatur 886. fuit praecoci ingenio 887. qua via ad rerum philoſophicarum cognitionem contenderit 888. Nouae philoſophandi methodi inueniendae ducem habuit Leibnitium 890. de eius perſecutionibus et calamitatibus 891 ſq. in his conſtantiam animi ſeruat 893. Cur et per quos ex exilio reuocatus ſit 894. quo ordine opera eius Latina prodierint 895. Germanicae linguae augendae ſtudium in eo laudatur 895. Quid de controuerſiis ſuper eius philoſophia iudicandum ſit 898 ſq. ſubinde acerbus fuit contra aduerſarios 899 ſq. ſectatores eius praecipui 901

X.

Xekia Iapanenſium ab O-mi-to Sinenſium non differt 1001

Xenocrates, quid nomine rerum, quae ſunt extra coelum, intellexerit 235

Xenophanes. Eius ſyſtematis dubia interpretatio eſt 316. liber eſt ab inſania Spinozae 317

Y.

Yezdan, deus Maguſaeorum 66

Yezidi ſ. Yezidaei, qui ſint 66

Z.

Zabii. De eorum inſtitutis religioſis Abulpharaii locus proponitur 98

Zamolxis, Scythae, placita diuerſa fuere a placitis Pythagorae 197. non fuit auctor dogmatis de animae immortalitate iner gentes hyperboreas 198

Zendicaei non ſunt iidem cum Sadducaeis 490 ſeqq. Non diu Zendiciſmus inter Arabes durauit 491

Zeno: An et quo ſenſu ei inuentio dialectices tribui poſſit 318. dialogorum dialecticorum praecepta eum dediſſe, male affirmat Gaſſendus 319. primus ex inſtituto *de Officiis* expoſuit 345

Zenobiae, regiae Palmyrenae res, a quibus explicitae ſint 367

Zodiaci ſigna, a quibus et quomodo inventa ſint. 56.

Zoroaſtris res peculiari diſſertatione explicuerunt ſcriptores Hiſtoriae orbis vniuerſi. 49. Male vero narrationes ſcriptorum Orientalium de eo praeferunt narrationibus Graecorum ibid. ſq. De eodem ſcripſit Naudaeus 50. eius Hiſtoria critica valde deſideratur 60. Hydeus et Prideaux, qui de eo ſcripſerunt, fidei Perſarum Arabumque recentiorum cuncta tribuerunt 11. Quid proprie zoroaſtris nomen ſignificet, non conſtat 61. ſeq. Fuit vir ſapiens inter Chaldaeos et Perſas 62. de aetate eius ſententias collegit Bayle 62. Zoroaſtris nomen etiam aliis tributum eſt 62. de originibus Zoroaſtris ſententia libri *Sadder* 63. Non fuit Iudaeus, ſed Perſa ibid. traditio de Zoroaſtre inter Iudaeos educato videtur fabuloſa 64. Moſen ſe profitetur 65. de libris eius incerta diſputatio eſt 67. catalogum librorum eius generis a Parſſis redemtorum dedit Perronius 61. de eorum antiquitate dubitatur 74 ſeq. qui tamen ad aetatem Zoroaſtris pertinere non videntur 67 ſqq. paulo ante natum Chriſtum quaedam ſententiae ſacrae Zoroaſtris in Oriente circumferebantur 69 ſeq. de eius ſyſtemate ſententia Leibnitii 86.

Nota ad pag. 951. poſt MONTESQVIEVM.

*) Scripſeramus iam hanc obſeruationem de celeberrimo libro viri ſummi, cum tandem aliquando, Tomus V. ſplendidi operis, quod *encyclopaediae* titulum gerit, ad nos deferretur, poſtquam diu eum ut circumſtantiae noſtrae, quo viuimus loco ſunt, fruſtra expectaueramus. Legimus non ſine iucunditate praefixum celeberrimi Viri *Caroli de Secondat, Baronis de la Brede et de Monteſquieu* elogium florente cel. DIDEROTI, quod ſuſpicamur calamo ſcriptum, tantoque magiſtratu dignum. Ex quo didicimus, natum eſſe die 18. Ian. 1689. Bredae, caſtello Burdegalae vicino, anno aetatis 32. *epiſtolas Perſicas* ſcripſiſſe, anno 1728. academiae Gallicae fuiſſe adſcriptum, et poſt iter Germanicum, Italicum, Helueticum in patriam reducem *hiſtoriam increſcentis et decreſcentis gloriae Romanae* edidiſſe; tandemque famigeratiſſimum XX. annorum opus *de natura et conſtitutione legum et rerum publicarum* vulgaſſe, idque contra aduerſariorum inepta et amara iudicia maſcule defendiſſe, ſenatui autem regio in curia Burdegalenſi Praeſidem datum, cum magna prudentiae laude omnibus ipſique Regi cariſſimus eſſet, et ob famam eruditionis Londinenſi quoque et Berolinenſi academiae eſſet adſcriptus, Pariſiis d. 10. Febr. 1755. placide obdormiuiſſe. Quibus elegans compendium libri de genio et natura legis ſubiunxit editor, quod ab illis adeundum eſt, quibus ipſe liber nimis prolixus, noſtra receſio nimis curta forte videbitur.

EMENDANDA.

Pag. 180. l. 16. leg. ſententias atque doctrinas ſi non prorſus eaſdem.
- 181. l. 15. ןיי
- 184. l. 16. emanatiuam.
- 187. l. 27. phyſiologici.
- 205. l. 13. add. impoſterum refellere.
- 224. l. 5. a fin. MEMZIVS.
- 232. l. 3. a fin. prebat.
- 236. l. 5. a fin. quos.
- 262. l. 13. Taurinenſi.
- 265. l. 7. a fin. Samii.
- 289. l. 3. notabili.
- 295. l. 20. auditae.
- 333. l. 8. *εκπυρωσις.*
- 338. l. 8. poſt cognoſcere add. licet.
- 361. l. 29. rapuiſſe pro inuolaſſe.
- 365. l. 4. poſt diſcordia add. cum.
- 403. l. 4. poſt dicimus, add. annalibus.
- 448. l. 18. rumuſculo.
- 473. not. x. l. 5. WIDEKIND.
- 467. l. 26. refundant.
- 474. l. 13. elegantia.
- 484. l. 24. circa
- 494. not. y. l. 9. narrant.
- 496. l. 20. comedet.
- 546. l. 33. Iuuanienſes.
- 560. l. 3. a fin. infelicitatem.
- 609. l. 24. reiicienda.
- 611. l. 18. quae.
- 612. l. 13. diſci.
- 617. l. 2. vitilitigationibus.
- 624. l. 23. gambis.
- 646. l. 21. poſt obſequium.
- 653. l. 10. a fin. add. affricuiſſet.
- 663. l. 26. quae.
- 665. l. 2. perductae.
- — l. 8. allatratus.

Pag. 676. l. 12. cIɔccL.
- 683. l. 14. veri.
- 729. not. a. col. 2. l. 1. ad.
- 747. l. 10. hac.
- 748. l. 5. a fin. CHEVILLERIO.
- 791. l. 14. a fin. ſuperficiario.
- 793. l. 6. tam.
- 797. l. 7. KAZAVERO.
- 800. l. 4. a fin. biographia.
- 801. l. 7. a fin. KAHLIVS.
- — l. 12. Voſſii.
- — l. 5. a fin. HEREBORD.
- 810. l. 8. quem.
- 819. l. 26. conficere et.
- 837. not. x. l. 3. pontificiae.
- 874. l. 7. a fin. quarum altera.
- 877. l. 8. collectaneae.
- — l. 18. complectitur.
- 899. l. 18. I. IAC. SYRBII.
- 904. not. d. veritez.
- 912. l. 2. del. LEPVS in antiſcepticiſmo.
- 923. l. 7. a fin. vitilitigantis
- 926. l. 11. poſt magis, add. incertum.
- 936. l. 14. calamis.
- 959. l. 5. SPONIVS.
- 956. l. 5. add. Elogium et biographiam illuſtris ſcriptoris exhibet Dictionarium literarium encyclopaediae Tom. I. in praef.
- 961. l. 2. a fin. Ienghizkanum.
- 962. l. vlt. ignorantiam.
- 979. l. 8. DV HALDE S. I.
- 984. l. 12. exhiberet.
- 986. not. k. TAVERNIER.
- 988. l. 5. Anteconfuciana.
- 997. not. r. ed.
- 999. l. 15. a fin. deſtinatarum.

FINIS.

BRANCH OF THE ASIATIC SOCIETY

Emendandus etiam

error in Inſcriptione Supplementi ad c. 7. de reſtauratione philoſ. Epicureae, et in titulo paginae, cuius numerus eſt 763. vbi pro *Epicureae* legendum eſt *Stoicae.*

00059982

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 15 June, 2016